جلد ثانی

از مجموعه شروح اربعهٔ ترمذی شریف

که بحسن توفیق خدای عزوجل جلد اول نیز ازین مجموعهٔ شریفه در همین مطبع لباس انطباع
حسب خواهش طباع در بر گرفته و رونق ارتسام بر طبق مرام پذیرفته نورافزای
چشم مشتاقین گردید و میل سرمهٔ رفع نگرانی در دیدهٔ منتظرین کشید
اکنون بفضل خالق بیچون بحسن التزام تطبیق عبارت متن بر حدیث
شریف بهر یک شرح مرقوم العنوان و تصحیح تمام مصححین
غائر الاعیان چنانکه صورت زیبا دهیات رعنائی
ازان مستغنی ست از تصریح و بیان

باهتمام

بندهٔ امیدوار رحمت و غفران محمد عبد الرحمن بن حاجی محمد روشن خان غفر لهما الله المنان

در مطبع نظامی کانپور مطبوع گردید

فهرس ابواب المجلد الثانی من الشروح الاربعة بجامع الترمذی

ابواب	صفحه	ابواب	صفحه	ابواب	صفحه	ابواب	صفحه
ابواب الزکوة	۱						
باب ماجاء عن رسول اللہ صلعم فی منع آه	۱	باب ماجاء اذا ادیت الزکوة فقد قضیت ما علیک	۳	باب ماجاء فی زکوة الذهب والورق	۵	باب ماجاء فی زکوة الابل والغنم	۷
باب ماجاء فی زکوة البقر	۱۱	باب ماجاء فی کراهیة اخذ خیار المال الخ	۱۳	باب ماجاء فی صدقة الزرع والثمر والحبوب	۱۴	باب ماجاء لیس فی الخیل والرقیق صدقة	۱۶
باب ماجاء فی زکوة العسل	۱۷	باب ماجاء لا زکوة علی المال المستفاد	۱۸	باب ماجاء لیس علی المسلمین جزیة	۱۹	باب ماجاء فی زکوة الحلی	۲۱
باب ماجاء فی زکوة الخضراوات	۲۳	باب ماجاء فی الصدقة قبل ان یستقیٰ بالانهار آه	۲۴	باب ماجاء فی زکوة مال الیتیم	۲۵	باب ماجاء ان العجماء جرحها جبار الخ	۲۶
باب ماجاء فی الخرص	۲۸	باب ماجاء فی العامل علی الصدقة آه	۳۰	باب فی المعتدی فی الصدقة	۳۱	باب ماجاء فی رضی المصدق	۳۱
باب ماجاء ان الصدقة تؤخذ من الاغنیاء آه	۳۲	باب من تحل له الزکوة	۳۲	باب ماجاء من لا تحل له الصدقة	۳۴	باب من تحل له الصدقة من الغارمین آه	۳۶
باب ماجاء فی کراهیة الصدقة للنبی صلعم الخ	۳۷	باب ماجاء فی الصدقة علی ذی القرابة	۳۸	باب ماجاء ان فی المال حقا سوی الزکوة	۳۹	باب ماجاء فی فضل الصدقة	۴۰
باب ماجاء فی حق السائل	۴۴	باب ماجاء فی اعطاء المؤلفة قلوبهم	۴۴	باب ماجاء فی التصدق یرث صدقته	۴۶	باب ماجاء فی کراهیة العود فی الصدقة	۴۷
باب ماجاء فی الصدقة عن المیت	۴۸	باب ماجاء فی نفقة المرأة من بیت زوجها	۴۸	باب ماجاء فی صدقة الفطر	۵۰	باب ماجاء فی تقدیمها قبل الصلوة	۵۳
باب ماجاء فی تعجیل الزکوة	۵۴	**ابواب الصوم**	۵۷			باب ماجاء فی النهی عن المسألة	۵۵
باب ماجاء فی فضل شهر رمضان	۵۷	باب ماجاء لا تقدموا الشهر بصوم	۶۰	باب ماجاء فی کراهیة صوم یوم الشک	۶۲	باب ماجاء فی احصاء هلال شعبان الخ	۶۲
باب ماجاء ان الصوم لرویة الهلال آه	۶۴	باب ماجاء ان الشهر یکون تسعا وعشرین	۶۵	باب ماجاء فی الصوم بالشهادة	۶۶	باب ماجاء شهرا عید لا ینقصان	۶۷
باب ماجاء لکل اهل بلد رؤیتهم	۶۸	باب ماجاء یستحب علیه الافطار	۶۹	باب ماجاء ان الفطر یوم تفطرون الخ	۷۱	باب ماجاء اذا اقبل اللیل وادبر النهار آه	۷۱
باب ماجاء فی تعجیل الافطار	۷۲	باب ماجاء فی تاخیر السحور	۷۴	باب ماجاء فی بیان الفجر	۷۴	باب ماجاء فی التشدید فی الغیبة آه	۷۵
باب ماجاء فی فضل السحور	۷۵	باب ماجاء فی کراهیة الصوم فی السفر	۷۷	باب ماجاء فی الرخصة فی الصوم فی السفر	۷۹	باب ماجاء فی الرخصة للحامل والمرضع الافطار	۸۰
باب ماجاء فی الرخصة فی الافطار للحبلی آه	۸۱	باب ماجاء فی الصوم عن المیت	۸۲	باب ماجاء فی الکفارة	۸۳	باب ماجاء فی الصائم یذرعه القیٔ	۸۴
باب ماجاء فی من استقاء عمدا	۸۵	باب ماجاء فی الصائم یاکل او یشرب ناسیا	۸۷	باب ماجاء فی الافطار متعمدا	۸۸	باب ماجاء فی کفارة الفطر فی رمضان	۸۸
باب ماجاء فی السواک للصائم	۹۱	باب ماجاء فی الکحل للصائم	۹۳	باب ماجاء فی القبلة للصائم	۹۳	باب ماجاء فی مباشرة الصائم	۹۴
باب ماجاء لا صیام لمن لم یعزم من اللیل	۹۵	باب ماجاء فی افطار الصائم المتطوع	۹۶	باب ماجاء فی ایجاب القضاء علیه	۹۹	باب ماجاء فی وصال شعبان برمضان	۱۰۱
باب ماجاء فی کراهیة الصوم فی النصف آه	۱۰۲	باب ماجاء فی لیلة النصف من شعبان	۱۰۲	باب ماجاء فی صوم المحرم	۱۰۳	باب ماجاء فی صوم یوم الجمعة	۱۰۴
باب ماجاء فی کراهیة صوم یوم الجمعة آه	۱۰۵	باب ماجاء فی صوم یوم السبت	۱۰۵	باب ماجاء فی صوم یوم الاثنین الخ	۱۰۶	باب ماجاء فی صوم یوم الاربعاء والخمیس	۱۰۸
باب ماجاء فی فضل صوم یوم عرفة	۱۰۹	باب ماجاء فی کراهیة صوم یوم عرفة الخ	۱۰۹	باب ماجاء فی الحث علی صوم یوم عاشوراء	۱۱۰	باب ماجاء فی الرخصة فی ترک صوم آه	۱۱۱
باب ماجاء فی عاشوراء ای یوم هو	۱۱۲	باب ماجاء فی صیام العشر	۱۱۳	باب ماجاء فی العمل فی ایام العشر	۱۱۴	باب ماجاء فی صیام ستة ایام الخ	۱۱۵

ابواب	صفحہ
باب ماجاء فی صوم ثلثۃ من کل شہر	۱۱۷
باب ماجاء فی کراہیۃ الصوم یوم الفطر آہ	۱۲۵
باب ماجاء فی کراہیۃ الوصال فی الصیام	۱۲۹
باب ماجاء فی تاخیر قضاء رمضان	۱۳۲
باب ماجاء فیمن نزل لیصوم فلا یصوم آہ	۱۳۵
باب ماجاء فی الصوم فی الشتاء	۱۴۳
باب ماجاء فی الفطر والاصبح متی یکون	۱۴۵
باب ماجاء فی فضل من فطر صائما	۱۵۱
باب ماجاء فی حرمۃ مکۃ	۱۵۳
باب ماجاء کم فرض الحج	۱۵۹
باب ماجاء متی احرم النبی صلی اللہ علیہ وسلم	۱۶۴
باب ماجاء فی التلبیۃ	۱۶۸
باب ماجاء فی مواقیت الاحرام الخ	۱۷۲
باب ماجاء فی قتل المحرم من الدواب	۱۷۷
باب ماجاء فی اکل الصید للمحرم	۱۸۱
باب ماجاء فی الاغتسال لدخول مکۃ	۱۸۸
باب ماجاء کیف الطواف	۱۸۹
باب ماجاء فی تقبیل الحجر	۱۹۱
باب ماجاء فی فضل الطواف	۱۹۵
باب ماجاء فی دخول الکعبۃ	۱۹۹
باب ماجاء فی فضل الحجر الاسود الخ	۲۰۳
باب ماجاء فی الوقوف بعرفات الخ	۲۰۶
باب ماجاء من ادرک الامام الخ	۲۱۶
باب ماجاء فی الرمی بعد زوال الشمس	۲۲۲
باب ماجاء فی الاشتراک الخ	۲۲۶

ابواب	صفحہ
باب ماجاء فی فضل الصوم	۱۱۹
باب ماجاء فی کراہیۃ صوم ایام التشریق	۱۲۶
باب ماجاء فی الجنب یدرکہ الفجر وہو یرید آہ	۱۳۱
باب ماجاء فی فضل الصائم الخ	۱۳۳
باب ماجاء فی الاعتکاف	۱۳۵
باب ماجاء علی الذین یطیقونہ	۱۴۴
باب ماجاء فی الاعتکاف اذا خرج منہ	۱۴۶
ابواب الحج	۱۵۳
باب ماجاء فی ثواب الحج والعمرۃ	۱۵۵
باب ماجاء کم حج النبی صلی اللہ علیہ وسلم	۱۶۰
باب ماجاء فی افراد الحج	۱۶۵
باب ماجاء فی فضل التلبیۃ والنحر	۱۷۰
باب ماجاء فی مالا یجوز للمحرم لبسہ	۱۷۴
باب ماجاء فی الحجامۃ للمحرم	۱۷۸
باب ماجاء فی کراہیۃ لحم الصید للمحرم	۱۸۴
باب ماجاء فی دخول النبی صلی اللہ علیہ وسلم آہ	۱۸۸
باب ماجاء فی الرمل من الحجر الی الحجر	۱۹۰
باب ماجاء انہ یبدأ بالصفا قبل المروۃ	۱۹۲
باب ماجاء فی الصلوۃ بعد العصر آہ	۱۹۶
باب ماجاء فی الصلوۃ فی الکعبۃ	۱۹۹
باب ماجاء فی الخروج الی منی	۲۰۵
باب ماجاء ان عرفۃ کلہا موقف	۲۱۰
باب ماجاء فی تقدیم الضعفۃ آہ	۲۱۸
باب ماجاء فی رمی الجمار راکبا	۲۲۲
باب ماجاء فی اشعار البدن	۲۲۷

ابواب	صفحہ
باب ماجاء فی صوم الدہر الخ	۱۲۲
باب ماجاء فی کراہیۃ التجاۃ للصائم	۱۲۷
باب ماجاء فی اجابۃ الصائم الدعوۃ	۱۳۱
باب ماجاء فی قضاء والخائض الصیام آہ	۱۳۴
باب ماجاء فی لیلۃ القدر	۱۳۸
باب ماجاء فیمن اکل ثم خرج یرید سفرا	۱۴۴
باب المعتکف یخرج لحاجۃ ام لا	۱۴۷
باب ماجاء من التغلیظ فی ترک الحج	۱۵۷
باب ماجاء کم اعتمر النبی صلی اللہ علیہ وسلم	۱۶۱
باب ماجاء فی الجمع بین الحج والعمرۃ	۱۶۶
باب ماجاء فی رفع الصوت بالتلبیۃ	۱۷۱
باب ماجاء فی لبس السراویل الخ	۱۷۵
باب ماجاء فی کراہیۃ تزویج المحرم	۱۷۸
باب ماجاء فی صید البحر للمحرم	۱۸۵
باب ماجاء فی دخول النبی صلعم مکۃ نہارا	۱۸۸
باب ماجاء فی استلام الحجر	۱۹۰
باب ماجاء فی السعی بین الصفا والمروۃ	۱۹۳
باب ماجاء ما یقرأ فی رکعتی الطواف	۱۹۷
باب ماجاء فی کسر الکعبۃ	۲۰۱
باب ماجاء ان منی مناخ من سبق	۲۰۶
باب ماجاء فی الافاضۃ من عرفات	۲۱۴
باب ماجاء ان الافاضۃ من جمع آہ	۲۲۰
باب ماجاء کیف ترمی الجمار	۲۲۳
باب ماجاء فی تقلید الہدی آہ	۲۲۹

ابواب	صفحہ
باب ماجاء فی سرد الصوم	۱۲۳
باب ماجاء من الرخصۃ فی ذلک	۱۲۹
باب ماجاء فی کراہیۃ صوم المرأۃ الخ	۱۳۲
باب ماجاء فی کراہیۃ مبالغۃ الاستنشاق	۱۳۴
باب منہ	۱۴۳
باب ماجاء فی تحفۃ الصائم	۱۴۵
باب ماجاء فی قیام شہر رمضان	۱۴۹
باب الترغیب فی قیام شہر رمضان آہ	۱۵۱
باب ماجاء فی ایجاب الحج بالزاد الخ	۱۵۸
باب ماجاء فی ای موضع احرم النبی آہ	۱۶۳
باب ماجاء فی التمتع	۱۶۶
باب ماجاء فی الاغتسال عند الاحرام	۱۷۲
باب ماجاء فی الذی یحرم وعلیہ آہ	۱۷۶
باب ماجاء فی الرخصۃ فی ذلک	۱۸۰
باب ماجاء فی الضبع یصیدہا المحرم	۱۸۶
باب ماجاء فی کراہیۃ رفع الید آہ	۱۸۹
باب ماجاء ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم	۱۹۱
باب ماجاء فی الطواف راکبا	۱۹۴
باب ماجاء فی کراہیۃ الطواف عریانا	۱۹۸
باب ماجاء فی الصلوۃ فی الحجر	۲۰۲
باب ماجاء فی تقصیر الصلوۃ بمنی	۲۰۶
باب ماجاء فی الجمع بین المغرب والعشاء آہ	۲۱۴
باب ماجاء ان الجمار التی ترمی الخ	۲۲۱
باب ماجاء فی کراہیۃ طرد الناس آہ	۲۲۵
باب ماجاء فی تقلید الغنم	۲۳۰

ابواب	صفحہ
باب	
ماجاء اذا عطب الهدی آہ	۲۳۰
باب	
ماجاء فی کراہیۃ الحلق للنساء	۲۳۳
باب	
ماجاء متی یقطع التلبیۃ فی العمرۃ	۲۳۶
باب	
ماجاء فی الحج عن الشیخ الکبیر آہ	۲۳۹
باب	
ماجاء فی ذکر فضل العمرۃ	۲۴۳
باب	
ماجاء فی عمرۃ ذی القعدۃ	۲۴۶
باب	
منہ	۲۴۹
باب	
ماجاء ان القارن لیطوف آہ	۲۵۱
باب	
ماجاء ان المحرم یشتکی عینہ آہ	۲۵۶

ابواب	صفحہ
باب	
ماجاء فی رکوب البدنۃ	۲۳۱
باب	
ماجاء فی من حلق قبل ان یذبح آہ	۲۳۴
باب	
ماجاء فی طواف الزیارۃ آہ	۲۳۶
باب	
منہ	۲۴۰
باب	
ماجاء فی العمرۃ من التنعیم	۲۴۴
باب	
ماجاء فی عمرۃ رمضان	۲۴۶
باب	
ماجاء فی المرأۃ تحیض الخ	۲۴۹
باب	
ماجاء ان مکث المہاجر بمکۃ الخ	۲۵۳
باب	
ماجاء فی المحرم یحلق راسہ آہ	۲۵۶

ابواب	صفحہ
باب	
ماجاء ایای جانب الراس الخ	۲۳۲
باب	
ماجاء فی الطیب عند الاحلال آہ	۲۳۵
باب	
ماجاء فی نزول الابطح	۲۳۶
باب	
ماجاء فی العمرۃ اواجبۃ ہی ام لا	۲۴۱
باب	
ماجاء فی العمرۃ من الجعرانۃ	۲۴۴
باب	
ماجاء فی الذی یہل بالحج الخ	۲۴۷
باب	
ماجاء ما تقضی الحائض الخ	۲۵۰
باب	
ماجاء ما یقول عند القفول آہ	۲۵۴

ابواب	صفحہ
باب	
ماجاء فی الحلق والتقصیر	۲۳۳
باب	
ماجاء متی یقطع التلبیۃ فی الحج	۲۳۵
باب	
ماجاء فی حج الصبی	۲۳۸
باب	
منہ	۲۴۲
باب	
ماجاء فی عمرۃ رجب	۲۴۵
باب	
ماجاء فی الاشتراط فی الحج	۲۴۸
باب	
ماجاء من حج او اعتمر الخ	۲۵۱
باب	
ماجاء فی المحرم یموت فی احرامہ	۲۵۵
ماجاء فی الرخصۃ للرعاۃ ان یرموا یوما ویدعوا یوما	۲۵۷

ابواب الجنائز ۲۶۴

ابواب	صفحہ
باب	
ماجاء فی ثواب المرض	۲۶۴
باب	
ماجاء فی الحث علی الوصیۃ	۲۷۱
باب	
ماجاء فی کراہیۃ النعی	۲۷۸
باب	
ماجاء فی المسک للمیت	۲۸۴
باب	
ماجاء فی الطعام یصنع لاہل المیت	۲۸۹
باب	
ماجاء فی الرخصۃ فی البکاء آہ	۲۹۲
باب	
ماجاء فی الرخصۃ فی ذلک	۲۹۹
باب	
آخر	۳۰۳
باب	
ما یقول فی الصلوۃ علی المیت	۳۰۷
باب	
فی الصلوۃ علی الاطفال	۳۱۲
باب	
ماجاء فی ترک الصلوۃ علی الشہید	۳۱۵
باب	
آخر	۳۱۸
باب	
ماجاء ما یقول اذا دخل المیت آہ	۳۲۱
باب	
ماجاء فی کراہیۃ تجصیص القبور	۳۲۶
باب	
ماجاء فی الزیارۃ للقبور للنساء	۳۲۸

ابواب	صفحہ
باب	
ماجاء فی عیادۃ المریض	۲۶۶
باب	
ماجاء فی الوصیۃ بالثلث والربع	۲۷۲
باب	
ماجاء ان الصبر فی الصدمۃ الاولی	۲۷۹
باب	
ماجاء فی الغسل من غسل المیت	۲۸۵
باب	
ماجاء فی النہی عن ضرب الخدود	۲۸۹
باب	
ماجاء فی المشی امام الجنازۃ	۲۹۵
باب	
ماجاء فی الاسراع بالجنازۃ	۲۹۹
باب	
ماجاء فی الجلوس قبل ان توضع	۳۰۳
باب	
ماجاء فی القراءۃ علی الجنازۃ آہ	۳۰۸
باب	
ماجاء فی ترک الصلوۃ علی الطفل	۳۱۳
باب	
ماجاء فی الصلوۃ علی القبر	۳۱۶
باب	
ماجاء فی القیام للجنازۃ	۳۱۹
باب	
ماجاء فی الثوب الواحد یلقی آہ	۳۲۲
باب	
ما یقول الرجل اذا دخل المقابر	۳۲۴
باب	
ماجاء فی الدفن باللیل	۳۲۹

ابواب	صفحہ
باب	
ماجاء فی النہی عن التمنی للموت	۲۶۸
باب	
ماجاء فی تلقین المریض الخ	۲۷۳
باب	
ماجاء فی تقبیل المیت	۲۸۰
باب	
ماجاء ما یستحب من الاکفان	۲۸۶
باب	
ماجاء فی کراہیۃ النوح	۲۹۰
باب	
ماجاء فی المشی خلف الجنازۃ	۲۹۶
باب	
ماجاء فی قتلی احد وذکر حمزۃ رض	۳۰۰
باب	
فضل المصیبۃ اذا احتسب	۳۰۴
باب	
کیف الصلوۃ علی المیت آہ	۳۰۹
باب	
ماجاء فی الصلوۃ علی المیت	۳۱۳
باب	
ماجاء فی صلوۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم	۳۱۷
باب	
ماجاء فی الرخصۃ فی ترک القیام	۳۲۰
باب	
ماجاء فی تسویۃ القبر	۳۲۳
باب	
ماجاء فی الرخصۃ فی زیارۃ القبور	۳۲۷
باب	
ماجاء فی الثناء والحسن علی المیت	۳۳۰

ابواب	صفحہ
باب	
ماجاء فی التعوذ للمریض	۲۷۰
باب	
ماجاء فی التشدید عند الموت	۲۷۶
باب	
ماجاء فی غسل المیت	۲۸۱
باب	
ماجاء فی کم کفن النبی صلعم آہ	۲۸۷
باب	
ماجاء فی کراہیۃ البکاء علی المیت	۲۹۲
باب	
ماجاء فی کراہیۃ الرکوب خلف الجنازۃ	۲۹۸
باب	
آخر	۳۰۲
باب	
ماجاء فی التکبیر علی الجنازۃ	۳۰۵
باب	
ماجاء فی کراہیۃ الصلوۃ الخ	۳۱۱
باب	
ماجاء این یقوم الامام الخ	۳۱۵
باب	
ماجاء فی فضل الصلوۃ علی الجنازۃ	۳۱۸
باب	
ماجاء فی قول النبی صلی اللہ علیہ وسلم	۳۲۱
باب	
ماجاء فی کراہیۃ الوطی علی القبور	۳۲۴
باب	
ماجاء فی کراہیۃ زیارۃ القبور للنساء	۳۲۸
باب	
ماجاء فی ثواب من قدم ولدا	۳۳۲

ابواب	صفحہ
باب ماجاء فی الشہداء من ہم	۳۳۴
باب ماجاء فی المدیون	۳۳۸
باب ماجاء فی تغسیل المیت	۳۴۴
باب ماجاء فی کراہیۃ الفرار من الطاعون	۳۳۵
باب ماجاء فی عذاب القبر	۳۳۶
باب آخر فی فضل التعزیۃ	۳۴۴
باب ماجاء من احب لقاء اللہ الخ	۳۳۶
باب ماجاء فی اجر من عزی مصابا	۳۴۱
باب ماجاء فی رفع الیدین علی الجنازۃ	۳۳۵
باب ماجاء فی من یموت یوم الجمعۃ	۳۴۳
باب ماجاء ان نفس المومن معلقۃ	۳۴۵
ابواب النکاح	۳۴۶
باب ماجاء فی النہی عن التبتل	۳۴۸
باب ماجاء فی اعلان النکاح	۳۵۲
باب ماجاء فی الولیمۃ	۳۵۶
باب ماجاء للانکاح الا بولی	۳۶۱
باب ماجاء فی اکراہ الثیبۃ علی التزویج	۳۶۹
باب ماجاء فی الرجل یعتق الامۃ آہ	۳۷۵
باب ماجاء فی المحلل والمحلل لہ	۳۷۹
باب ان تنکح المرأۃ علی استہا الخ	۳۸۴
باب الرجل یشتری الجاریۃ وہی حامل	۳۸۷
باب ماجاء فی العزل	۳۹۳
باب ماجاء فی الزوجین المشرکین	۳۹۷
باب ماجاء یحرم من الرضاع آہ	۴۰۱
باب ماجاء ان الرضاعۃ لاتحرم آہ	۴۰۵
باب ماجاء فی الرجل یری المرأۃ آہ	۴۱۰
باب ماجاء فی کراہیۃ خروج النساء	۴۱۵
باب ماجاء فی من یحب ان یتزوج آہ	۳۴۹
باب ما یقال للمتزوج	۳۵۴
باب ماجاء فی اجابۃ الداعی	۳۵۹
باب ماجاء للانکاح الا بالبینۃ	۳۶۴
باب ماجاء فی الولیین یزوجان	۳۶۹
باب ماجاء فی الفضل فی ذلک	۳۷۵
باب ماجاء فی نکاح المتعۃ	۳۸۱
باب ماجاء فی الشرط عند عقدۃ النکاح	۳۸۵
باب ماجاء فی سبی الامۃ وعبد لہا زوج آہ	۳۸۹
باب ماجاء فی کراہیۃ العزل	۳۹۴
ابواب الرضاع	۴۰۱
باب ماجاء فی لبن الفحل	۴۰۱
باب ماجاء فی ما یذہب مذمۃ الرضاع	۴۰۷
باب ماجاء فی حق الزوج علی المرأۃ	۴۱۱
باب ماجاء فی الغیرۃ	۴۱۶
باب ماجاء فی من ینکح علی ثلث آہ	۳۵۰
باب ماجاء فیما یقول اذا دخل علی اہلہ	۳۵۵
باب ماجاء فیمن یجیئ الی الولیمۃ	۳۵۹
باب ماجاء فی خطبۃ النکاح	۳۶۵
باب ماجاء فی نکاح العبد بغیر اذن سیدہ	۳۷۰
باب ماجاء فیمن تیسر فرج المرأۃ الخ	۳۷۷
باب ماجاء فی النہی عن نکاح الشغار	۳۸۲
باب ماجاء فی الرجل یسلم وعندہ عشر آہ	۳۸۶
باب ماجاء فی کراہیۃ مہر البغی	۳۸۹
باب ماجاء فی القسمۃ للبکر والثیب	۳۹۵
باب ماجاء لاتحرم المصۃ الخ	۴۰۲
باب ماجاء فی الامۃ تعتق ولہا زوج	۴۰۸
باب ماجاء فی حق المرأۃ علی زوجہا	۴۱۲
باب ماجاء فی کراہیۃ ان تسافر	۴۱۷
باب ماجاء فیمن یطلق امرأتہ ثلاثا فیتزوجہا آخر فیطلقہا قبل ان یدخل بہا	۳۷۸
باب ماجاء فی الرجل یسلم وعندہ اختان	۳۸۷
باب ماجاء ان لایخطب الرجل الخ	۳۹۰
باب ماجاء فی التسویۃ بین الضرائر	۳۹۶
باب ماجاء فی الرجل یتزوج المرأۃ آہ	۳۹۹
باب ماجاء فی شہادۃ المرأۃ آہ	۴۰۴
باب ماجاء ان الولد للفراش	۴۱۰
باب ماجاء فی کراہیۃ اتیان النساء آہ	۴۱۴
باب ماجاء فی کراہیۃ الدخول	۴۱۸
ابواب الطلاق واللعان	۴۲۰
باب ماجاء فی طلاق السنۃ	۴۲۰
باب ماجاء فی المطلقۃ ثلثا الخ	۴۲۵
باب ماجاء فی الجد والہزل فی الطلاق	۴۳۰
باب ماجاء فی الرجل یسأل آہ	۴۳۴
باب ماجاء فی عدۃ المتوفی عنہا آہ	۴۳۸
باب ماجاء فی اللعان	۴۴۴
باب ماجاء فی الرجل طلق امرأتہ البتۃ	۴۲۲
باب ماجاء لاطلاق قبل النکاح	۴۲۷
باب ماجاء فی الخلع	۴۳۱
باب ماجاء لاتسأل المرأۃ الخ	۴۳۴
باب ماجاء فی المظاہر	۴۴۱
باب ماجاء این تعتد المتوفی عنہا زوجہا	۴۴۷
باب ماجاء فی ادرک بیدک	۴۲۳
باب ماجاء ان طلاق الامۃ الخ	۴۲۹
باب ماجاء فی المختلعات	۴۳۳
باب ماجاء فی طلاق المعتوہ	۴۳۵
باب ماجاء فی کفارۃ الظہار	۴۴۲
باب ماجاء فی الخیار	۴۲۴
باب ماجاء فیمن یحدث نفسہ	۴۲۹
باب ماجاء فی عدارات النساء	۴۳۳
باب ماجاء فی الحامل المتوفی عنہا آہ	۴۳۶
باب ماجاء فی الایلاء	۴۴۳

ابواب الزکوۃ

شرح سراج احمد

عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بابہا نیکہ در احکام زکوۃ وارد اند از آنحضرت **باب** ماجاء عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی منع الزکوۃ من التشدید باب ست در بیان آنچہ آمدہ است از آنحضرت در منع ندادن زکوۃ از شدت و غلظت بدانکہ زکوۃ در لغت بمعنی نماو تطہیر آید و زکوۃ موجب نماو زیادت و طیب و تطہیر مال و سبب نما واجر صاحب آن و طہارت او از ذنوب ست و زکوۃ را صدقہ نیز گویند بجہت آنکہ دلیل ست بر صدق صاحب وی و دعوی صحت ایمان و فرضیت زکوۃ بر اقوال صحیح در سنۂ دوم از ہجرت بود پس از فرضیت رمضان بدلیل حدیثی کہ روایت کردہ اند نسائی و ابن خزیمہ از قیس بن سعد بن عبادہ کہ امر نا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بصدقۃ الفطر قبل ان ینزل الزکوۃ ثم نزل فرضیۃ الزکوۃ فلم یامرنا ولم ینہنا عنہ ونحن نفعلہ و باین حجت گرفتہ است ابراہیم بن علیۃ ابو بکر الاصم کہ صدقۂ فطر منسوخ ست و جواب دادہ اند علما کہ نزول فرضی موجب سقوط فرضی دیگر نباشد از جہت احتمال اکتفا بامر اول و ابن خزیمہ در صحیح خود نوشتہ کہ فرضیت وی پیش از ہجرت شدہ و حجت گرفتہ است بحدیثی کہ اخراج آن کردہ است ابن خزیمہ از ام سلمہ در قصۂ ہجرت صحابہ بسوی حبشہ کہ جعفر بن ابی طالب گفت مر نجاشی را کان النبی صلی اللہ علیہ وسلم یامرنا بالصلوۃ والزکوۃ وشک نیست کہ ہجرت حبشہ پیش از ہجرت آنحضرت بمدینہ بود و درین قول نظر ست زیرا کہ نماز خمسہ ہنوز فرض نگشتہ بود ند و نہ روزۂ رمضان فیحتمل ان یکون مراجعۃ جعفر لم تکن فی اول قدومہ علی النجاشی بل بعد مضی مدۃ او المراد بالزکوۃ الصدقۃ وکذا بالصلوۃ والصوم مطلقہما لا الصلوۃ الخمس وصوم رمضان وجزم کردہ ابن کثیر کہ آن در سنۂ تاسعہ بود و درین قول نیز نظر ست از جہت حدیث ضمام بن ثعلبہ و در حدیث عبد القیس ذکر زکوۃ است و قدوم ضمام در سنۂ پنجم بود و مخاطبت ابی سفیان با ہرقل در اول سنۂ سابعہ بود حدثنا ہناد بن السری نا ابو معاویۃ عن الاعمش عن معرور بن سوید عن ابی ذر قال جئت الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وہو جالس فی ظل الکعبۃ گفت ابو ذر آمدم من نزد آنحضرت در حالیکہ آنحضرت نشستہ بود در سایۂ کعبہ بیت اللہ قال فو انی مقبلا گفت ابو ذر پس دید آنحضرت مرا و آرندہ فقال ہم الاخسرون

شرح ابی الطیب

أبواب الزكوة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم **باب** ماجاء عن رسول الله صلى الله عليه وسلم في منع الزكوة من التشديد الزكوة في اللغة النماء والتطهير والمال ينمى بها من حيث لا يرى وهي مطهرة لمؤديها من الذنوب وقيل ينمى اجرها عند الله تعالى وسميت نفس المال المخرج حقا لله تعالى في عرف الشرع زكوة لوجود المعنى اللغوي فيها وقيل لانها تزكي صاحبها وتشهد بصحة ايمانه **قوله** قال هم الاخسرون ذكر الضمير من غير ذكر مرجعه لكن فسره بعده بقوله هم الاكثرون فالضمير للاكثرون والتقدير الاكثرون مالا هم الاخسرون فيكون من قبيل حصر الاخبرية على الاكثر مالا

قوت المغتذی

ابواب الزکوۃ عن معرور بن سوید بالعین المہملۃ وراءین ولہ ہو المغرور بن سوید التہلی بالغین المعجمۃ اسر یوم الیرموک واسلم ہو الاخرون قال العراقی فیہ الابتداء بالمصر من غیر تقدم مظہر یدل علیہ اذا کان متخیلا فی الذہن

عارضۃ الاحوذی

باب وقت صلوۃ العشاء الآخرۃ وتاخیرہا حبیب بن سالم عن النعمان ابن بشیر قال انا اعلم الناس بوقت ہذہ الصلوۃ کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یصلیہا لسقوط القمر لثالثۃ سعید المقبری عن ابی ہریرۃ قال قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لولا ان اشق علی امتی لامرتہم ان یؤخروا العشاء الی ثلث اللیل او نصفہ حدیث ابی ہریرۃ حسن صحیح الاسناد حدیث النعمان حدیث صحیح وان لم یخرجہ الا مامان فان ابا داود اخرجہ عن مسدد والترمذی عن ابن ابی الشوارب کلاہما عن ابی عوانۃ عن ابی بشر جعفر ابن ابی وحشیۃ عن بشیر بن ثابت عن حبیب بن سالم فاما حدیث حبیب بن سالم مولی النعمان بن بشیر فقال ابو حاتم ہو ثقۃ واما بشیر بن ثابت فقال یحیی بن معین انہ ثقۃ فلا کلام فیمن دونہما وان کان ہشیم قد رواہ عن ابی بشر عن حبیب ابن سالم باسقاط ابی بشیر وما ذکرناہ اصح وکذلک رواہ شعبۃ وغیرہ وخطاء من اخطأ فی الحدیث لا یخرجہ عن الصحۃ واما حدیث

عارضۃ الاحوذی

ابی هریرة فقد روی ابوداود عن ابی سعید الخدری حدیثا آخره ولو لا ضعف الضعیف وتشیع الشیخ لاخرت هذه الصلوٰة الی شطر اللیل من طریق صحیحة غریبه العشاء بکسر العین هو ظلام اللیل وذلک من المغرب الی العتمة والعشاء بفتحتین طعام ذلک الوقت والعشاء ان المغرب والعتمة الفقه لا خلاف بین الامة ان اول وقت صلوٰة العشاء غروب الشفق واختلفوا فی آخرها فمنهم من قال الی ثلث اللیل قال به مالک والشافعی ومنهم من قال انه الی شطر اللیل قاله ابن حبیب وابو حنیفة وقد ثبت عن النبی صلی الله علیه وسلم فعلا انه اخرها الی شطر اللیل وقولا قال وقت العشاء الی شطر اللیل فی صحیح مسلم فلا قول بعد هذا والله اعلم

باب کراهیة النوم قبل العشاء والسمر بعدها وما جاء من الرخصة ابو المنهال سیار بن سلامة الریاحی عن ابی برزة کان النبی صلی الله علیه وسلم یکره النوم قبل العشاء والحدیث بعدها وروی علقمة عن عمر قال کان رسول الله

شرح سراج احمد

ورب الکعبة یوم القیمة پس فرمود آنحضرت ایشان زیان کاراند سوگند بپروردگار کعبه در روز قیامت انا علت عالی لعله انزل فی شئ گفت ابوذر گفتم من در دل خود چیزی شمرده شاید که نازل کرده شده در حق من چیزی از وحی قال قلت من هم فداک ابی وامی گفت ابوذر گفتم کدام اند خسرون فدای تو باد پدر و مادر من ای رسول خدا فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم هم الاکثرون پس فرمود آنحضرت خسرون بسیار مال داراند وجمع کننده مال اند من قال هکذا وهکذا وهکذا فحثی بین یدیه وعن یمینه وعن شماله مگر آنکس زیان کار نیست که میدهد زکوة مال را پنجپنج و پنجپنج و پنجپنج سه بار یعنی میدهد به پیش خود وبجانب راست وچپ خود یعنی ادای زکوة مال میکند ثم قال والذی نفسی بیده لا یموت رجل فیدع ابلا وبقرا لم یؤد زکاتها پس فرمود آنحضرت سوگند بذاتی که نفس من در قدرت اوست نمی میرد مردی پس بگذارد شتران وگاوان را که ادا نکرده بود زکوة آنها را الا جاءته یوم القیمة اعظم ما کانت واسمنه مگر که بیاید آن شتران وگاوان اورا در روز قیامت بزرگترین آنچه بود در دنیا وفربه ترین آن تطأه باخفافها که پایمال کنند صاحب خود را بپایهای خویش وتنطحه بقرونها وبزنند او را بشاخهای سر خویش کلما نفدت اخراها عادت علیه اولاها هرگاه تجاوز کنند

شرح ابی الطیب

وهو المطلوب واما من قال ضمیر هم یفسره ما بعده من الخبر وهو الاخسرون فلا یفید الحصر المطلوب لانه یصیر مآل الکلام هم ای الاخسرون اکثرون مالا وهو غیر مطلوب لان محط الفائدة الحصر ای بیان ان الاخسرین من هم والله اعلم ویفید هذا الحدیث الشریف ان من هو اکثر مالا اشد خسارة وقوله الا من قال استثناء منه ای من هو اکثر مالا اخسر الا من تصدق منهم فی جمیع الجوانب فقوله هکذا الخ کنایة من کثرة التصدق فذلک لیس من الاخسرین والمراد نفی الخسارة لا نفی المبالغة بل مبالغة فی النفی من قبیل لیس بظلام للعبید والتثلیث اشارة الی الامام والیمین والیسار والقول بمعنی الفعل لان العرب تجعل القول عبارة عن جمیع الافعال فیقولون قال بیده ای اخذ برجله ای مشی وهکذا اشارة الی الحثی ای تصدق تصدقا کثیرا والحثی فی الجهات الثلث قوله یوم القیمة متعلق بالاخسرون قوله فداک ابی وامی ضبط بعضهم بفتح الفاء لانه ماض وهو خبر بمعنی الدعاء ای لیکن ابی وامی فداء عنک وقال بعضهم بکسر الفاء والقصر ای بمفدیک ابی وامی قوله تطأه باخفافها حال من ضمیر جاءته او استیناف ای تدوسه والخفاف جمع خف المراد به رجلها الا ان الخف للبعیر کما ان القدم للادمی والظلف للبقر والغنم والظباء والحافر للفرس والبغل والحمار قوله تنطحه بقرونها بکسر الطاء وفتحها لغتان حکاهما الجوهری وغیره والکسر افصح والمعروف فی الروایة ما قال النووی ای تضربه بقرونها قوله کلما نفدت اخراها عادت علیه اولاها ای کلما فرغت وخلصت الاخیرة منها ارتدت علیه

قوت المغتذی

فداک ابی وامی قال العراقی الروایة المشهورة بفتح الفاء والقصر علی انها جملة فعلیة وروی بکسر الفاء والمد علی الجملة الاسمیة الاکثرون یعنی الاکثرین اموالا تطأه باخفافها راجع للابل لان الخف مخصوص بها کما ان الظلف وهو مشتق من القوائم مخصوص بالبقر والغنم والظباء والحافر یختص بالفرس والبغل والحمار والقدم الادمی وتنطحه المشهور فی الروایة کسر الطاء بقرونها راجع للبقر کلما نفدت روی بکسر الفاء مع الدال المهملة

شرح سراج احمد

وتمام کردند پس ایشان آنها باز گردند بر آنکس نخستین آنها حتی یقضی بین الناس وهمچنین فعل بآن شخص کرده شود در محشر تا آن زمان که حکم کرده شود میان مردم که اهل بهشت بهشت روند واهل دوزخ بدوزخ روند ومقدار آن روز مدت پنجاه هزار سال باشد چنانکه در حدیث ابی هریره مصرح ست وفی الباب عن ابی هریرة مثله لیکن باکی وزیادتی عبارت اخرجه مسلم وابوداود والنسائی واحمد وعن علی بن ابی طالب قال لعن مانع الزکوة وروایت شده است از علی مرتضی باین عبارت که گفت لعنت کرده شد منع کننده زکوة واخرج عنه سعید بن منصور والبیهقی والخطیب فی تاریخه وابن النجار وفیه محمد بن سعید البورقی کذاب یضع الحدیث وقبیصة بن هلب عن ابیه هلب الطائی وجابر بن عبد الله وعبد الله ابن مسعود رضی الله عنهم قال ابوعیسی حدیث ابی ذر حدیث حسن صحیح واسم ابی ذر جندب بن السکن ویقال ابن جنادة ترجمه عبارت ظاهرست حدثنا عبد الله بن منیر عن عبید الله بن موسی عن سفین الثوری عن حلیو بن الدیلم عن الضحاك بن مزاحم قال گفت ضحاک بن مزاحم در تفسیر هم الاکثرون الاکثرون اصحاب عشرة الاف بسیار مالداران اصحاب وارندگان مال ده هزار درهم اند **باب** ماجاء اذا ادیت الزکوة فقد قضیت ما علیك بسست در بیان انچه آمده است که چون ادا کردی تو زکوة مال خود را پس تحقیق تمام ادا کردی تو چیزی را که لازم بر تو بود حدثنا عمر بن حفص الشیبانی نا عبد الله بن وهب نا عمرو بن الحارث عن دراج بدال مهمله وتشدید راء ودر آخر جیم ست ابن سمعان ابوالسمح گویند نام او عبد الرحمن بود ودراج لقب او بود سهمی مولاهم البصری القاص صدوق فی حدیثه عن ابی الهیثم ضعیف من الرابعة مات سنة ست وعشرین ومائة عن ابی عجیرة بتقدیم حاء مهمله

شرح ابی الطیب

الاولی ضما وقال السیوطی روی بکسر الفاء مع الدال المهملة من النفاد وبفتحها والذال المعجمة من النفوذ **قوله** عبد الله بن منیر آخره راء علی وزن المنیب بضم المیم وکسر النون ابو عبد الرحمن المروزی الزاهد ثقة **باب** ماجاء اذا ادیت الزکوة فقد قضیت ما علیك **قوله** عن دراج بتثقیل الراء آخره جیم ابن سمعان صدوق فی حدیثه عن ابی الهیثم ضعف **قوله** عن ابن عجیرة بمهملة وجیم مصغرا المصری القاضی وهو ابن عجیرة الاکبر ثقة

قوت المغتذی

من النفاد وبفتحها والذال المعجمة من النفوذ وقبیصة بن هلب قیل انه بضم الهاء واسکان اللام وآخره یاء موحدة وقیل بفتح الهاء وکسر اللام وتشدید الباء قال ابن الجوزی وهو الصواب واسم ابی ذر جندب ابن السکن ویقال ابن جنادة قال العراقی ما صححه قول مرجوح وجعله ابن حبان وهما والصحیح الذی صححه المتقدمون والمتاخرون الثانی عن دراج قیل هو اسمه وقیل لقب واسمه عبد الرحمن وقیل عبد الله واسم ابیه سمعان وقیل عبد الرحمن

عارضة الاحوذی

صلی الله علیه وسلم ایشان مع ابی بکر ثم عمر من امور المسلمین وانا معهما الاسناد اما حدیث ابی برزة نضلة ابن عبید فصحیح خرجه الائمة الستة والجعفی والقشیری وفیه زیادة کان یصلی الظهر حین تزول الشمس والعصر یذهب الرجل الی اقصی المدینة والشمس حیة والمغرب لا ادری ای حین ذکره ثم قال وکان یصلی الصبح فینصرف الرجل ینظر الی وجه جلیسه وفی روایة کان یؤخر العشاء الی ثلث اللیل واخری الی نصفه وکان یکره النوم قبلها والحدیث بعدها وفی اخری یقرأ فیها بالستین الی المائة واما حدیث علقمة عن عمر فمقطوع لان علقمة لم یدرکه وانما یرویه علقمة عن رجل من جعفی یقال له قیس او ابن قیس عن عمر ونص القصة ما فی الحدیث الفقه انما کره النوم قبل العشاء مخافة غلبته الی خروج الوقت فان غلب احد النوم او علم من نفسه الیقظة قبل خروج الوقت بعادة بان یکون معه من یوقظه جاز لحدیث عبد الله بن عمرو

عارضة الاحوذی

البيهقي شقل لرسول الله صلى الله عليه وسلم حتى رقدنا في المسجد واستيقظنا واما كراهية السمر بعد العشاء في غير الفقه والخير والحاجة فاما ان كان في علم او حاجة فجائز والدليل عليه ان النبي صلى الله عليه وسلم اخر صلوة العشاء الى شطر الليل ثم خرج فصلى ثم قال لاهل بيته كما هذه فانه لا يبقى على ظهر الارض ممن هو اليوم عليها يعني احدا وان كان في حاجة مع اهل او ضيف جاز ايضا والدليل عليه ان ابا بكر الصديق صلى مع النبي صلى الله عليه وسلم العشاء ثم تحدث مع النبي صلى الله عليه وسلم ثم انصرف بعد ما مضى من الليل ما شاء فقالت له امرأته ما حبسك عن اضيافك فجرى بينه وبين والدته من الكلام والمراجعة ما جاء في الحديث خرجه البخاري في كتاب الصلوة **باب** ما جاء في الوقت الاول من الفضل القسم ابن عتاه عن عمته ام فروة وكانت ممن بايعت النبي صلى الله عليه وسلم قالت سئل النبي عليه السلام اي الاعمال افضل قال الصلوة

شرح سراج احمد

جرير مختصرست عن ابي هريرة ان النبي صلى الله عليه وسلم قال اذا اديت زكوة مالك فقد قضيت ما عليك چون ادا كردى تو زكوة مال خود را پس تحقيق ادا كردى آنچه تمام چيزى بر تو كه لازم بر تو بود از حق تعالى در مال قال ابو عيسى هذا حديث حسن غريب وقد روى عن النبي صلى الله عليه وسلم من غير وجه وتحقيق روايت كرده شده است از آنحضرت بسيار طرق اخرجه الشيخان عن طلحة بن عبيد الله انه ذكر الزكوة بدرستيكه آنحضرت ذكر كرد زكوة را فقال رجل پس گفت مرد نجدى يا رسول الله هل علي غيرها اى رسول خدا آيا هست بر من سواى اين كه فرموده بر من ديگر از زكوة فقال لا الا ان تطوع پس فرمود آنحضرت نيست ديگر چيز فرض و لازم مگر آنكه نفل و زيادة بدهى در راه خدا و ابن حجيرة هو عبد الرحمن بن حجيرة الاصغر حدثنا محمد بن اسمعيل نا علي بن عبد الحميد الكوفي نا سليمان ابن المغيرة عن ثابت عن انس قال كنا نتمنى ان يبتدئ الاعرابي العاقل فيسال النبي صلى الله عليه وسلم ونحن عنده گفت انس بن مالك بوديم ما كه آرزو مى داشتيم اينكه ابتدا و آغاز كند مردى بادية نشين دانا و فهمنده پس سوال كند از آنحضرت از احكام دين را از جهت دليرى و بى ادبى در حاليكه ما نزد آنحضرت باشيم فبينا نحن كذلك پس در اثناى آنكه ما بوديم همچنان در آرزوى آن اذا اتاه اعرابي ناگاه آمد اعرابى مردى بادية نشين فجثى بين يدى النبي صلى الله عليه وسلم پس نشست و بدو زانو پيش آنحضرت فقال يا محمد ان رسولك اتانا فزعم لنا انك تزعم ان الله ارسلك پس گفت آن مرد اعرابى يا رسول الله بدرستيكه فرستاده تو آمد ما را و بگمروه پس گفت بدرستيكه تو ميگوئى كه بدرستيكه حق تعالى فرستاده است ما را فقال النبي صلى الله عليه وسلم صدق پس فرمود آنحضرت آرى من گفته ام قال فبالذي رفع السماء وبسط الارض ونصب الجبال گفت آن مرد اعرابى

شرح ابی الطیب

قوله فقد قضيت ما عليك اى من حقوق المال وهذا يقتضي انه ليس عليه واجب على غير الزكوة وباقي الصدقات كلها تطوع وهو يشكل بصدقة الفطر والنفقات الواجبة الا ان يقال الكلام في حقوق المال وليس شئ من هذه الاشياء من حقوق المال بمعنى انه يوجبه المال بل يوجبه اسباب اخر كالفطر والقرابة والزوجية وغير ذلك **قوله** ان يبتدئ الاعرابي العاقل روى بالعين المهملة والقاف وهو المشهور وروى بالغين المعجمة والفاء والمراد به هنا الذي لو بلغه النهي عن السوال يعني يبتدئ بالكلام من لو بلغه النهي عن السوال غيره الى حتى نستفيد **قوله** فبينا نحن كذلك اى على هذه الحالة وهي حالة التمني اتاه اعرابي فجثى اى جلس على ركبتيه بين يدى النبي صلى الله عليه وسلم السوال **قوله** فقال يا محمد خاطبه صلى الله عليه وسلم بالاسم على عادة العرب لكونه غير عالم بالآداب **قوله** فزعم لنا اى قال لنا انك تزعم اى انك تقول ان الله آه **قوله** فبالذي رفع اى اقسمك بالذي رفع السماء وبسط الارض قال ذلك لزيادة التوثيق والتثبيت كما يوتى بالتاكيد لذلك ويقع ذلك في امر يهتم بشانه وانما قال ذلك لاثبات النبوة لا ات

قوت المغتذی

ان يبتدئ الاعرابي العاقل روى بالعين المهملة والقاف وهو المشهور وبالغين المعجمة والفاء والمراد به هنا الذي لو بلغه النهي عن السوال اذا تاه اعرابي هو ضمام بن ثعلبة

شرح سراج احمد

پس سوگند بذاتی کہ بلند ساختہ است آسمان را و گسترده زمین را و زده است بروی کوه ما را آللہ أرسلك یا حق فرستاده است ترا براستی فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم نعم قال فان رسولك زعم لنا انك تزعم ان علینا خمس صلوات فی الیوم واللیلة گفت آن مرد پس بدرستیکه رسول تو گفته ما را که تو میگوئی که بدرستیکه بر ما فرض شده است گذاردن پنج نماز ها در روز و شب فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم نعم فقال فبالذی ارسلك آللہ امرك بهذا قال نعم پس گفت آن مرد پس سوگند بذاتی که فرستاده است ترا آیا حق تعالی امر کرده است ترا بگذاردن نماز های پنجگانه فرمود آنحضرت آری قال فان رسولك زعم لنا انك تزعم ان علینا صوم شهر فی السنة گفت آن مرد پس بدرستیکه رسول تو گفته ما را که بدرستیکه تو گفتی که بر ما واجب است روزهٔ یک ماه در سالی فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم صدق پس فرمود آنحضرت راست گفت رسول من قال فبالذی ارسلك آللہ امرك بهذا فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم نعم قال فان رسولك زعم لنا انك تزعم ان علینا فی اموالنا الزکوة بدرستیکه بر ما واجب ست در مال ما زکوتی فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم صدق قال فبالذی ارسلك آللہ امرك بهذا قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم نعم قال ان رسولك زعم لنا انك تزعم ان علینا الحج الی بیت اللہ بدرستیکه بر ما واجب ست قصد حج بسوی کعبه خانهٔ خدای من استطاع الیه سبیلا کسی را که طاقت دارد در رفتن راه را بسوی کعبه فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم نعم فقال فبالذی ارسلك آللہ امرك بهذا قال نعم فقال والذی بعثك بالحق لا ادع منهن شیئا پس گفت آن مرد سوگند بذاتی که فرستاده است ترا براستی نگذارم من ازین چیز های مذکوره چیزی را و لا اجاوزهن و تجاوز نکنم من از آنها شیئا وثب پستر برجست آن مرد بخوشی و بزودی برخاست از مجلس شریف فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان صدق دخل الجنة پس فرمود آنحضرت اگر راست گفت مرد بادیه نشین چنانکه گفته است در آید در بهشت قال ابو عیسی هذا حدیث حسن غریب من هذا الوجه وقد روی من غیر هذا الوجه و تحقیق روایت کرده شده است از بسیاری طرق عن انس عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم سمعت محمد بن اسمعیل یقول قال بعض اهل العلم فقه هذا الحدیث ان القراءة علی العالم والعرض علیه جائز مثل السماع مصنف گوید شنیدم امام بخاری را که میگفت گفته اند بعضی اهل حدیث مستنبط گشته ازین حدیث که بدرستیکه خواندن بر عالم و عرض کردن بروی روایت مانند شنیدن ست و هیچ تفاوت ندارد و احتجوا بان الاعرابی عرض علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فاقره النبی صلی اللہ علیہ وسلم و حجت گرفته اند بعضی علما که بدرستیکه اعرابی عرض کرد بر آنحضرت پس ثابت داشت آنحضرت

باب ماجاء فی زکوة الذهب والورق باب است در بیان آنچه آمده است در حکم دادن زکوة زر سرخ و سفید نقره است و ورق بفتح واو و کسر راء است بمعنی سیم مسکوک و تیز مضروب و غیر مضروب حدثنا محمد بن عبد الملك بن ابی الشوارب

شرح ابی الطیب

معجزاته صلی اللہ علیہ وسلم کانت مشهورة معلومة فهی ثابتة بتلك المعجزات وانما ذکر الحلف للتثبیت واهتماما بشان المسؤل عنه **قوله** آللہ بمد الهمزة للاستفهام کما فی قوله تعالی آللہ اذن لکم **قوله** لا اجاوزهن ای الی غیرهن یعنی لا ازید علیهن باعتقاد الافتراض **قوله** ثم وثب ای قام بسرعة

عارضة الاحوذی

لاول وقتها ضعیف مضطرب علی بن ابی طالب ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لعلی ثلث لا تؤخرها الصلوة اذا انت والجنازة اذا حضرت (ای حانت ۱۲) والایم اذا وجدت لها کفوا نافع عن ابن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الوقت الاول رضوان اللہ والوقت الاخر عفو اللہ ابو عمرو الشیبانی عن ابن مسعود انه قال سالت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ای الاعمال افضل قال الصلوة علی مواقیتها قلت ثم ماذا یا رسول اللہ قال بر الوالدین قلت ثم ماذا یا رسول اللہ قال الجهاد فی سبیل اللہ آسحق ابن عمر عن عائشة قالت ما صلی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صلوة لوقتها الاخر مرتین حتی قبضه اللہ الاسانید اما حدیث ام فروة هذا فرواه القسم بن غنام البیاضی الانصاری سیئ الحفظ ضعیف النقل وهو منقطع السند والقسم ابن غنام لم یدرك ام فروة وهی بنت ابی قحافة اخت ابی بکر الصدیق لابیه تزوجها ابو بکر الاشعث ابن قیس فولدت له محمد ابن الاشعث وغیره وقد قال فیه بعضهم انه

۱۲ یعنی یہ قول بعض اہل حدیث کا ہے امام ابوحنیفہ رحمہ اللہ کے نزدیک حدیث صوفی کوفی ۱۲ صحیح

عارضۃ الاحوذی

انصاریۃ وھو غلط ومدار ھذا الحدیث علی القسم بن غنام رواہ عنہ عبد اللہ ابن عمر العمری وبعضھم یقول عبید اللہ والضحاک وابن عثمان رواہ عن عبد اللہ الولید بن مسلم واسحق بن سلیمان ووکیع واللیث ورواہ عبد اللہ بن معمر بن سلیمان ومحمد بن بشر العبدی وقزعۃ بن سوید ورواہ عن الضحاک بن عثمان بن ابی فدیک فاما الولید ابن مسلم واسحق بن سلیمان فقالوا عن القسم عن جدتہ ام فروۃ واما اللیث فقال عن القسم عن جدتہ الدنیا عن جدتہ ام فروۃ ومن ھھنا غلط من قال انھا انصاریۃ واما وکیع فقال عن القسم بن غنام عن بعض امھاتہ عن ام فروۃ واما معمر فقال عن القسم بن غنام عن جدتہ عن ام فروۃ واما محمد بن بشر وقزعۃ فقالا عن القسم بن غنام عن بعض اھلہ عن ام فروۃ واما الضحاک بن عثمان فقال عن القسم عن امرأۃ من المبایعات لکنۃ قال الصلوۃ لوقتھا وھذا اضطراب کثیر عن ضعف فھما علتان یمنعان الصحۃ

شرح سراج احمد

نا ابو عوانۃ عن ابی اسحق عن عاصم بن ضمرۃ عن علی قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قد عفوت عن صدقۃ الخیل والرقیق فرمود آنحضرت تحقیق عفو کردم من از ادا کردن زکوۃ اسپ و بندہ کہ برای سواری وجہاد و خدمت باشند فھاتوا صدقۃ الرقۃ من کل اربعین درھما درھم پس بیارید زکوۃ نقرہ را از ہر چہل درہم یک درہم را پس از رسیدن بمقدار نصاب ولیس فی تسعین ومائۃ شیء ونیست در یک صد و نود درہم چیزی از زکوۃ از جہت نا رسیدن بمقدار نصاب فاذا بلغت مائتین ففیھا خمسۃ دراھم پس وقتیکہ برسند بدو صد پس در وی زکوۃ لازم می آید پنج درہم کہ از ہر چہل یک درہم گشت وفی الباب عن ابی بکر الصدیق اخرجہ البخاری واحمد وعمرو بن حزم اخرجہ الطبرانی والحاکم والبیہقی قال ابو عیسی روی ھذا الحدیث الاعمش وابو عوانۃ وغیرھما عن ابی اسحق عن عاصم بن ضمرۃ عن علی اخرجہ اصحاب السنن وروی سفین الثوری وابن عیینۃ وغیر واحد عن ابی اسحق عن الحارث عن علی قال گفت ترمذی وسالت محمد بن اسمعیل عن ھذا الحدیث فقال کلاھما عندی صحیح عن ابی اسحق یحتمل ان یکون عنھما جمیعا وسوال کردم امام بخاری را از حال این حدیث پس گفت بخاری ہر دو روایت کہ از علی مرتضی مروی گشتہ اند از عاصم بن ضمرہ وحارث نزد من صحیح اند از روایت ابی اسحق احتمال دارد کہ باشند از ہر دو و معاید انکہ وزن درہم را اہل لغت نوشتہ اند کہ آن شش دانگ ست و دانگ دو قیراط و قیراط دو طرخ ست وطرخ دو جو میانہ است و در زر سرخ نصاب بیست دینار ست روایت

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی زکوۃ الذھب والورق قولہ قد عفوت عن صدقۃ الخیل والرقیق فیہ اباء الی ان الامر مفوض الیہ صلی اللہ علیہ وسلم والمعنی اذا عفوت عنھما وعن امثالھما مما ھو اکثر الاموال فھاتوا الخ او المعنی قد عفوت مبلغا عن اللہ تعالی لا عن نفسی وقال الطیبی عفوت مشعر بسبق ذنب من امساک المال عن الانفاق ای ترکت وجاوزت عن اخذ زکوتھما مشیرا الی ان الاصل فی کل حال ان یوخذ منہ الزکوۃ وظاھرہ حجۃ لمن یقول لا زکوۃ فیھما واما من یقول بالزکوۃ فی الخیل فھو یقول المراد بہ فرس الغازی والمراد بالعبد عبد الخدمۃ لان العبد للتجارۃ تجب فیہ الزکوۃ فعلم ان لم یرد النفی عن عموم العبد بل عبد الخدمۃ وقد روی ما یوجب حملہ علی ھذا المحمل وھو ما فی الصحیحین فی حدیث ما نفی الزکوۃ بطولہ وفی الخیل ثلثۃ ھی لاجل اجر ولاجل وزر وساق الحدیث الی قولہ فاما التی ھی لہ ستر فرجل ربطھا تغنیا وتعففا ولم ینس حق اللہ فی ظھورھا ولا فی رقابھا فھی لذلک الرجل ستر الحدیث فقولہ ولا فی رقابھا یرد تاویل ذلک بالعاریۃ لان ذلک مما یمکن علی بعد فی ظھورھا فعطف رقابھا ینفی ارادۃ ذلک اذ الحق الثابت فی رقاب الماشیۃ لیس الا الزکوۃ قالہ المحقق ابن الھمام قولہ صدقۃ الرقۃ بکسر الراء وتخفیف القاف اصلہ ورق وھو الفضۃ حذف منہ الواو وعوض منھا التاء کما فی عدۃ وعدیۃ وقال الطیبی الرقۃ الدراھم المضروبۃ اقول فی وجوب الزکوۃ لا یشترط المضروبۃ وانما یشترط قدر المضروبۃ

قوت المغتذی

قد عفوت عن صدقۃ الخیل والرقیق المراد بالعفو ھنا عدم التکلیف بہ الرقۃ بکسر الراء وتخفیف القاف الفضۃ المضروبۃ وذا الوسق ھذا قول کثیر من اللغویین او اکثرھم انھا لا تطلق الا علی المضروب وغیر المضروب والھاء عوض من الواو

شرح سراج احمد

کردہ است ابن ابی شیبہ از عاصم بن ضمرہ از علی مرتضی کہ گفت لیس فی اقل من عشرین دینارا شیٔ وفی عشرین نصف دینار وفی اربعین دینار فما زاد فبحساب ذلک وحسن بن عمارہ از علی مرتضی بخلاف این روایت کردہ است کہ گفت علی مرتضی ما توا زکوۃ الذہب من کل عشرین دینارا نصفہ ودر روایت کردہ ابو عمر داز جابر مرفوع کہ الدینار اربعۃ وعشرون قیراطا گفت ابن عبد البر ثابت نشدہ است از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در نصاب ذہب چیزی مگر آنچہ روایت کردہ است حسن بن عمارہ از علی مرتضی مرفوع وذکر کردہ است قسطلانی کہ نصاب ذہب چہار صد قیراط اند وسبعۃ وخمسون قیراطا وسبع قیراط ووزن قیراط سہ حب وثلث واربع خمس حبۃ اوثمن حبۃ وخمس ثمن حبۃ وہی من الشعیر المتوسط الذی لم یقشر بل قطع من طرفی الحبۃ مارق وطال وانما کان القیراط ثلاثۃ اثمان الدانق الذی ہو سدس درہم وہو ثمان شعیرات وخمسا شعیرۃ وذلک ہو الدرہم الاسلامی الذی ہو ستۃ عشر قیراطا زاد علیہا ثلثۃ اسباع من الحب وہی اثنا عشری وعشرون حبۃ وثلثۃ اخماس حبۃ فیکون الدینار الشرعی الذی ہو المثقال اثنتین وسبعین حبۃ ویکون النصاب الفا واربع مائۃ واربعین حبۃ اعلم ان عندا مامنا ابی حنیفۃ والشافعی تجب الزکوۃ فی عشرین دینارا عینا او مائتی درہم قال القاضی عیاض وعن بعض السلف وجوب الزکوۃ فی الذہب اذا بلغت قیمۃ مائتی درہم وان کان دون عشرین مثقالا قال القاضی ثم ان مالکا والجمہور یقولون بضم الذہب والفضۃ بعضہا الی بعض فی اکمال النصاب ثم ان مالکا یراعی الوزن ویضم الاجزاء لا علی القیم وقال الشافعی واحمد لا یضم مطلقا انتہی وقول مالک قول ابی یوسف ومحمد وقال ابو حنیفۃ یضم علی القیم حتی ان من کان لہ مائۃ درہم وخمسۃ مثاقیل ذہب تبلغ قیمۃ مائۃ درہم فعلیہ الزکوۃ عندہ خلافا لہما

باب ما جاء فی زکوۃ الابل والغنم

باب ست در بیان انچہ آمدہ است در اداکردن زکوۃ در شتران وبزان حدثنا زیاد بن ایوب البغدادی وابراہیم بن عبد اللہ الہروی ومحمد بن کامل المروزی المعنی واحد باعتبار معنی یکی ست ودر الفاظ اختلاف ست قالوا ثنا عباد بن العوام عن سفین بن حسین عن الزہری عن سالم بن عبد اللہ عن ابیہ عبد اللہ بن عمر بن الخطاب ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کتب کتاب الصدقۃ فلم یخرجہ الی عمالہ حتی قبض بدرستیکہ آنحضرت نوشت کتاب صدقہ را پس بیرون نکرد آن را بسوی عاملان خویش تا آنکہ وفات کردہ شد فقرنہ بسیفہ پس چسپانیدہ بود آن کتاب را بشمشیر خود در اقران آن کتاب بسیف اشارت ست بزدن بانعان زکوۃ را بسیف وعادت در آن زمان نیز آن بود کہ کاغذی را در شمشیر می نہادند فلما قبض عمل بہ ابو بکر حتی قبض پس ہرگاہ قبض کردہ شد آنحضرت عمل کرد بآن کتاب ابو بکر صدیق وبموافق آن ادا مینمودند تا آنکہ وفات کردہ شد ابو بکر صدیق وعمر حتی قبض وعمل میکرد موافق آن کتاب عمر بن الخطاب نیز تا آنکہ وفات کردہ شد وکان فیہ وبود نوشتہ در آن باین طور کہ

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی زکوۃ الابل والغنم قولہ فقرنہ بسیفہ ہو معطوف علی کتب وفیہ اشارۃ الی ان من منع ما فی ہذا یقاتل بالسیف وقد وقع المنع والقتال فی خلافۃ الصدیق رضی اللہ تعالی عنہ وثباتہ علی القتال مع مدافعۃ الصحابۃ ولا یشیر

عارضۃ الاحوذی

واما حدیث علی بن ابی طالب فیرویہ عبد اللہ ابن معبد الجہنی قال ابو حاتم ہو مجہول غریب واما حدیث ابن عمر فیرویہ یعقوب بن الولید وہو ضعیف عن العمری وہو مثلہ وذلک اللفظ محفوظ عن ابی بکر الصدیق حتی انہ قال فیہ رضوان اللہ احب الینا من عفوہ قال علماؤنا لان رضوانہ للمحسنین وعفوہ للمقصرین واما المروی عن ابن عمر من طریق عبید اللہ ابن عمر العمری خیر الاعمال الصلوۃ لوقتہا ومن طریق عبد اللہ اخی الصلوۃ لاول وقتہا واما حدیث ابن مسعود فصحیح من السنن المحدودۃ قال الحاکم وقد رواہ الحسن ابن مکرم وبندار محمد بن بسار عن عثمن عن ملک ابن مغول عن الولید بن العیزار عن ابی عمرو الشیبانی فقالا لاول وقتہا ولم یذکرہ غیرہما وہما ثقتان قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی اللہ عنہ لا تخفی منزلۃ محمد بن بسار ہذا فی الثقۃ والحفظ وقد رواہ فقال لاول وقتہا وتابعہ علیہ ثقۃ آخر وہو الحسن بن مکرم فوجب الانتہاء الیہ غریبہ قولہ الصلوۃ اذا اتت کذا روایتہ

التوجمۃ

عارضة الاحوذی

بتاءين كل واحدة منهما معجمة باثنتين من فوقها وتاء معجمة باثنتين من فوقها بمعنى حانت يقول ان الشيء يتين اينا اى حان يحين حينا الفقه اتفق اكثر الفقهاء على ان الصلوة فى اول الوقت افضل ولم يختلف ابو حنيفة واصحابه فى ان تاخيرها افضل وهذا يبنى على خلاف فى مسألة اخرى وهو ان الصلوة هل تجب فى اول الوقت ام لا ولو شاء ربك لم يختلف احد فى مثل هذا مع ظهوره ولكن القلوب والخواطر بيد ملك النواصى يصرف الكل كيف يشاء وصورة المذهب ان الشمس اذا زالت توجه الخطاب على المكلف بالامر ضرب له فى امتثاله حدا موسعا يرى على صورة الفعل وابو حنيفة فقد وافقنا على الواجب الموسع الوقت كالكفارات وقضاء رمضان ولا خلاف بين الامة فيه والدليل عليه قوله تعالى اقم الصلوة لدلوك الشمس واى ما كان الدلوك الزوال او الغروب فهو حجة لنا فان الخطاب بالامر يوجب فيه فالفاعل يكون ممتثلا له والمسألة اصولية

شرح سراج احمد

خمس من الابل شاة لازم ست زکوة در پنج شتران یک بزی و فی عشر شاتان و در ده شتران لازم می آید دادن دو میزان وفی خمس عشرة ثلث شیاه و در پانزده شتران سه بزاند و فی عشرین اربع شیاه و در بست شتران چهار بزاند و فی خمس وعشرین بنت مخاض و در بست و پنج شتران لازم میگردد در وی بنت مخاض و آن آنست که یک سال بروی گذشته باشد زیرا که مادر وی حامله باشد و مخاض ناقهای حامله را گویند و آن جمع ست که واحد نیست او را الی خمس وثلثین تا رسیدن آنها بسی و پنج و ده در وی عفو گشته اند فاذا زادت ففیها بنت لبون پس چون زیاده گردند از سی و پنج پس در وی لازم است بنت لبون بفتح لام آنکه دو ساله بروی گذشته باشند زیرا که مادر وی شیر میدهد بچهٔ دیگر را که زائیده است الی خمس واربعین تا چهل و پنج فاذا زادت ففیها حقة الی ستین پس چون زیاده گردند بر چهل و پنج پس لازم میشود در وی حقه تا شصت حقه بکسر حای مهمله و تشدید قاف ناقه که پنجسال رسیده باشد و در بعضی روایات طروقة الجمل واقع شده است که شتر نر بروی بجهد و در این پانزده عفو گشته اند فاذا زادت ففیها جذعة الی خمس وسبعین پس چون زیاده گردند بر شصت پس در وی لازم میگردد جذعه تا هفتاد و پنج درین نیز پانزده عفو گشته اند جذعه بفتح جیم وذال معجمه شتری که در سنهٔ خامسه باشد فاذا زادت ففیها ابنتا لبون الی تسعین تا نود دو بنت لبون لازم می شوند درین نیز پانزده عفو گشته اند فاذا زادت ففیها حقتان الی عشرین ومائة پس وقتیکه زیاده گردند بر نود پس لازم است بروی دو حقه فاذا زادت علی عشرین ومائة ففی کل خمسین حقة پس چون زیاده گردند بر یک صد و بست پس در هر پنجاه

شرح ابی الطیب

الا انه فهم الاشارة والله تعالى اعلم من فوائد بعض المشائخ **قوله** ثلث شیاه بالکسر جمع شاة **قوله** بنت مخاض بفتح المیم والمعجمة الخفیفة هی التی تمت لها سنة ودخلت فی الثانیة سمیت بذلک لان امها تکون حاملا والمخاض الحوامل من النوق لا واحد لها من لفظها لکن لا یشترط فی بنت مخاض ان تکون امها حاملة انما تکون صالحة للحمل **قوله** ابنة لبون هی التی دخلت فی الثالثة سمیت بها لان امها تکون قد ولدت ابن ترضع به اخری غالبا **قوله** حقة بکسر الحاء المهملة و تشدید القاف ای مالها ثلث سنین ودخلت فی الرابعة **قوله** جذعة بفتح الجیم والذال المعجمة مالها اربع سنین ویقال للابل فی السنة الخامسة اجذع وجذع والانثی جذعة وهو اسم له فی زمن لیس له سن ینبت ولا یسقط **قوله** فاذا زادت علی عشرین ومائة ففی کل خمسین حقة وفی کل اربعین ابنة لبون ای اذا زاد علی هذا العدد واحد ففی کل من هذا العدد والزائد حقة وفی کل اربعین بنت لبون مثلا اذا زاد علی هذا العدد واحد فالکل یعتبر ثلث اربعینیات واحد فالواحد عفو لا شیء فیه وثلث اربعینیات فیها ثلث بنات لبون الی ثلثین ومائة وفی ثلثین ومائة حقة بخمسین وبنتا لبون لاربعین وهذا لا یظهر التغییر الا عند زیادة عشرة وهذا هو قول الامام الشافعی وهو ظاهر هذا الحدیث وقال ابو حنیفة والنخعی والثوری یستانف الحساب بالاربعین والشاة ثم بنت مخاض ثم بنت لبون علی الترتیب السابق واحتجوا بما روی عن عاصم بن ضمرة عن علی رضی الله عنه فی حدیث الصدقة فاذا زادت الابل علی عشرین ومائة ترد الفرائض الی اولها وبما روی انه صلی الله علیه وسلم کتب کتابا لعمرو بن حزم فی الصدقات والدیات وغیرها وذکر فیه ان الابل اذا زادت علی عشرین ومائة استوفت الفریضة نقله الطیبی وقد صحح المحقق ابن الهمام هذین الحدیثین وقال فی الغایة

شرح سراج احمد

لازم میشود حقہ وفی کل اربعین ابنۃ لبون و در ہر چہل شتر لازم میگردد دابنۃ لبون و فی الشاء فی کل اربعین شاۃ شاۃ الی عشرین ومائۃ و در بزان زکوۃ لازم ست در ہر چہل بزیک بزی تا بصد و بست و درین ہشتاد عفو اند فاذا زادت فشاتان الی مائتین پس چون زیادہ گردند بریک صد و بست پس دو بز لازم شوند تا دو صد فاذا زادت فثلث شیاہ الی ثلث مائۃ شاۃ پس چون زیادہ گردند بر دو صد پس لازم شوند سہ بزان تا سہ صد بزان فاذا زادت علی ثلث مائۃ شاۃ ففی کل مائۃ شاۃ شاۃ ثم لیس فیہا شیء حتی تبلغ مائۃ پس چون زیادہ گردند بر سہ صد بز پس در ہر صد بزیک بز لازم آید پس تر نیست در نیہا چیزے تا آنکہ برسند بصد و لا یجمع بین متفرق و جمع کردہ نشود میان متفرق و لا یفرق بین مجتمع و تفریق کردہ نشود میان مجتمع این ہر دو احتمال دارد نہی مربّ المال را و مر ساعی را مثال اول مروی است کہ مالک است چہل گوسفند را و واجب در وی یک شاۃ است پس رفت و خلط کرد بچہل شاۃ

شرح ابی الطیب

الترجمۃ قد وردت احادیث کلہا تنص علی وجوب الشاۃ بعد المائۃ والعشرین وقال الامام احمد کتاب عمرو بن حزم صحیح و قال بعض الحفاظ فی نسخۃ کتاب عمرو بن حزم تلقتہا الامۃ بالقبول وہی متوارثۃ وقال یعقوب بن سفین لا اعلم فی جمیع الکتب المنقولۃ اصح منہ فان اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم والتابعین یرجعون الیہ و یدعون الاہم انتہی اقول حاصل ما قال ابو حنیفۃ انہ اذا زادت علی مائۃ وعشرین ففی کل خمس شاۃ مع الحقتین الی اربع وعشرین وفی خمس وعشرین بنت مخاض الی مائۃ وخمسین فیکون فیہا ثلاث حقاق ثم تستانف ففی کل خمس شاۃ الی اربع وعشرین وفی خمس وعشرین بنت مخاض الی مائۃ وخمسین فیکون فیہا ثلاث حقاق ثم تستانف ففی کل خمس شاۃ الی اربع وعشرین وفی خمس وعشرین بنت مخاض وفی ست وثلثین بنت لبون فاذا بلغت مائۃ وستا وتسعین ففیہا اربع حقاق الی مائتین ثم تستانف کما کانت بعد المائۃ والخمسین ہکذا فی الہدایۃ ففیما ذکرہ الطیبی نظر قولہ فی کل اربعین شاۃ شاۃ المراد عموم الحکم لکل اربعین شاۃ بالنظر الی الاشخاص ای فی اربعین شاۃ شاۃ کائنۃ لمن کان واما بالنظر الی شخص واحد ففی اربعین شاۃ ولا شیء بعد ذلک حتی تزید علی عشرین ومائۃ قولہ ولا یجمع بین متفرق ولا یفرق بین مجتمع الفعلان علی بناء المفعول نہی للساعی و المالک جمیعا انہی لرب المال عن الجمع والتفریق قصدا الی تقلیل الصدقۃ ونہی للساعی عنہما قصدا الی تکثیر الصدقۃ قال الطیبی ویاتی ہذا فی اربع صور اشار الیہا القاضی بقولہ الظاہر انہ للمالک عن الجمع والتفریق قصدا الی سقوط الزکوۃ او تقلیلہا کما اذا ملک اربعین شاۃ فخلط اربعین اخری لیعود واجبہ من شاۃ الی نصفہا او کان لہ عشرون شاۃ مخلوطۃ بمثلہا فرق حتی لا یکون نصابا فیتعلق بہ الزکوۃ وہو قول اکثر اہل العلم وقد نہی الساعی ان یفرق المواشی علی المالک لیزید الواجب کما اذا کان لہ مائۃ وعشرون شاۃ وواجبہا شاۃ ففرقہا الساعی فجعلہا اربعین اربعین لیاخذ ثلث شیاہ وان یجمع بین متفرق لتجب فیہ الزکوۃ او تزید کما اذا کان لرجلین اربعون شاۃ متفرقۃ فیجمعہا التی فیہا الزکوۃ او کان لکل واحد منہما مائۃ وعشرون فجمع بینہما لیصیر الواجب ثلث شیاہ وہو قول من لم یعتبر الخلطۃ ولم یجعل لہا تاثیرا کالثوری وابی حنیفۃ رضی اللہ تعالی عنہما وسیاتی ہذا التاویل یفسر قولہ خشیۃ الصدقۃ الی اضمار مثل ان تقلل الصدقۃ وظاہر قولہ عقیب

عارضۃ الاحوذی

وقد بیناہا فی کتاب الخصائص وانما ثبت ہذا فالمبادرۃ ای امتثال الامر والمسارعۃ الی قضاء الواجب متفق علیہ من الایمۃ وانما یخالف ابو حنیفۃ واصحابہ فی فضل تقدیم الصلوۃ واعتقادہم ان الصلوۃ تجب فی اخر الوقت فقالوا ان وقت الوجوب افضل وقد بینا افسادہ واللہ اعلم **باب** ما جاء فی السہو عن وقت العصر نافع عن ابن عمر قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الذی تفوتہ صلوۃ العصر کانما وتر اہلہ ومالہ الاستاد الحدیث اصح من ان یتکلم علیہ وقد روی معناہ عن بریدۃ من ترک صلوۃ العصر حبط عملہ وقد اختلف عن ابن عمر فیہ فروی الولید عن الاوزاعی عن نافع عن ابن عمر من فاتتہ صلوۃ العصر وفواتہا ان یدخل الشمس صفرۃ وابن جریج یروی عنہ ان فواتہا غروب الشمس غریبہ وتر معناہ سلب فبقی وترا ای فردا وقد روی فکانما سلب اہلہ ومالہ وقد روی اہلہ بنصب اللام ورفعہ وہما لغتان فان رفعت فعلی البدل من الضمیر فی وتر وان نصبت فعلی المفعول بہ

لعل وجہ تخصیص ابن عمر ان ابن عمر کان یفتی بان من فاتتہ صلوۃ العصر فکانما فاتتہ الصلوۃ فی اہلہ ومالہ وقد مر ان ابن عمر کان یفتی بان من فاتتہ صلوۃ العصر فکانما فاتتہ الصلوۃ فی اہلہ ومالہ فان عمدہ فی ہذہ الصورۃ شاتان لوجوب الخلط اخذ منہ شاۃ بالحاکم شرعی لان الخلط لا یزید منہ حکمی

عارضۃ الاحوذی

الفقہ اختلف علماؤنا رحمہم اللہ فی الوقت الذی تفوت الصلوۃ بفواتہ فقیل ھو الوقت المختار وھو ان یصیر ظل کل شیء مثلیہ فی العصر او یدخلھا صفرۃ علی اختلاف القولین قالہ ابن وھب وروی عن سحنون انہ غروب الشمس وھذا فی الذکر وقد قال جماعۃ من العلماء ھذا فی الناسی وھو الذی اختارہ ابو عیسی وبہ یوٴذن الذی عندی فیہ انہ اراد علی انہ ذکر لا علی الناسی والدلیل علی ان الشافعی واتباعہ غیر مواخذ ولا مفتون بل یتبین لہ امر الذکر متی فعل عند الذکر بدلیل قولہ صلی اللہ علیہ وسلم لیس فی النوم تفریط وانما التفریط فی الذکر وانما ھذا فی العامد فان ترکھا عامدا حتی خرج الوقت المختار فقد نزلت بہ مصیبۃ یقول اخاف ان یکون مالی واھلی فی الدنیا وھی احدی مصیبتی الدنیا فان الدنیا مصائب یجمعھا شیئان مصیبۃ فی النفس بذھاب الصحۃ ومصیبۃ فی الاھل والمال والدلیل علیہ قول ملک صلوۃ المنافقین یجلس احدھم حتی اذا اصفرت ومن صار فی درجۃ المنافقین فقد

شرح سراج احمد

شخصی دیگر تا بگردد صدقہ او از شاۃ بنصف شاۃ یا بود او را بست شاۃ مخلوط بہ بست شاۃ دیگر پس تفریق کرد تا فصاب نبود و مثال ثانی بود مر دو مرورا چہل شاۃ متفرق پس جمع کرد آن را ساعی تا واجب گردد در وی زکوۃ یا مر وی ست کہ بود مر او را صد و بست شاۃ و واجب در وی یک شاۃ است پس تفریق کرد ساعی چہل چہل تا سہ شاۃ واجب گردد مخافۃ الصدقۃ این جمع و تفریق از جہت ترس صدقہ است کہ تقلیل و اسقاط باکثیر ایجاب او ست چنانکہ تصور کردہ شد و ما کان من خلیطین فانہما یتراجعان بالسویۃ و نصابی کہ باشد میان دو شریک پس بدرستیکہ دو شریک

شرح ابی الطیب

ذلک و ما کان من خلیطین فانہما یتراجعان بینہما بالسویۃ یعضد الوجہ الاول انتہی و الحاصل ان عند الامام ابی حنیفۃ لا اثر للخلطۃ و معنی الحدیث عندہ ان نفی الخلط النفی لا اثر لا اثر للخلطۃ فی تقلیل الزکوۃ ولا فی تکثیرھا فاینفی راجع الی القید وھو محمول علی ظاہرہ وکذلک عند الثوری وعند غیرھم الخلطۃ مؤثرۃ فی زیادۃ الصدقۃ ونقصانھا لا ینبغی لھما ان یفعلوا ذلک فرارا عن الزیادۃ والنقصان قال القسطلانی خشیۃ نصب علی انہ مفعول لاجلہ قد تنازع فیہ الفعلان بجمع ویفرق ای خشیۃ المالک کثرۃ الصدقۃ وخشیۃ المصدق قلتھا فامر کل واحد منہما ان لا یحدث فی المال شیئا من الجمع والتفریق قولہ وما کان من خلیطین الخلیط المخالط والمراد بہ الشریک الذی یخالطہ مالہ بمال شریکہ قال ابن الہمام تصیر الخلطۃ بینہم باتحاد الشرب والمرعی والراعی والفحل والمحلب انتہی قال بعض الشراح من علمائنا اما الرجوع علی مذہب الامام ابی حنیفۃ وھو قائل بان لا تاثیر للخلطۃ فی حکم الصدقۃ والمعتبر ھو الملک فمثل ان یاخذ الساعی شاتین من جملۃ مائۃ وعشرین شاۃ بین رجلین اثلاثا قبل قسمتہا الاغنام فالمأخوذ من صاحب الثلثین شاۃ وثلث واجبہ فی الثلثین شاۃ والمأخوذ من صاحب الثلث ثلثا شاۃ وواجبہ فی الاربعین شاۃ فصاحب الثلثین یرجع بالسویۃ علی صاحبہ بثلث شاۃ حتی یرجع حصتہ من ثمانین شاۃ الی تسع وسبعین وحصۃ صاحبہ من اربعین الی تسع وثلثین واما علی مذہب الامام الشافعی فمثل ان یکون لاحد الخلیطین خلطۃ الجوار ثلثون بقرۃ و للآخر اربعون بقرۃ واخذ الساعی تبیعا من صاحب الثلثین ومسنۃ من صاحب الاربعین فیرجع الاول باربعۃ اسباع تبیع علی الثانی ویرجع الثانی بثلثۃ اسباع المسنۃ علی الاول ولو اخذ بالعکس رجعا بالعکس وان اخذ من احدھما رجع علی صاحبہ بحصتہ وفی خلطۃ الشیوع یرجع ان لو یکن المأخوذ من جنس المال والا فلا انتہی ومثال آخر علی مذہب ابی حنیفۃ لاحدھما اربعون بقرۃ وللآخر ثلثون بقرۃ ومالہما مختلط فاخذ الساعی عن صاحب الاربعین مسنۃ وعن صاحب الثلثین تبیعا وکل منہما اعطی من المال المشترک فیرجع صاحب اربعین باربعۃ اسباع التبیع علی صاحب ثلثین وصاحب الثلثین بثلثۃ اسباع المسنۃ علی صاحب اربعین واما عند غیرہ فمعناہ ما کان متمیزا لاحد الخلیطین فاخذ الساعی من ذلک المتمیز یرجع علی صاحبہ بحصتہ بان کان لکل عشرون شاۃ واخذ من مال احدھما

شرح سراج احمد

رجوع کند بیک دیگر به برابری بیانش آنکه مثلا دو مرد اند در دو بست شاة شریک یکی را چهل شاة ست و دیگر را صد و شصت پس واجب گردد بر اول یک شاة و بر دیگری نیز یک شاة نه که واجب شود بر اول دو خمس یک شاة و باقی بر ثانی ولا یوخذ فی الصدقة هرمة و گرفته نشود در صدقهٔ در ابل و غنم و بقر پیر کلان سال ولا ذات عیب و نه خداوند عیب و نقصان که موجب نقصان قیمت گردد وقال الزهری اذا جاء المصدق قسم الشاء اثلاثا و گفت ابن شهاب زهری چون بیاید گیرندهٔ صدقات از طرف بادشاه و برای گرفتن صدقات بخش کند بزان را سه قسم ثلث خیار سوم حصه را خوب از ایشان جدا کند و ثلث اوساط و دیگر ثلث جدا کند میان آنها را و ثلث شرار و یک حصه بدترین آنها را و اخذ المصدق من الوسط و بگیرد گیرنده صدقات را از ثلث میانه وله یذکر الزهری البقرة و ذکر نکرده است ابن شهاب زهری لفظ بقره را و فی الباب عن ابی بکر الصدیق اخرجه البخاری و احمد بطوله و بهز بن حکیم عن ابیه عن جده بفتح موحده و سکون هاء و بزای ابن حکیم بن معاویة بن حیده بفتح حای مهمله و سکون تحتانیه و فتح دال قشیری و ابی ذر اخرجه ابن ابی شیبة و احمد و الحاکم و البیهقی و انس بن مالک قال ابو عیسی حدیث ابن عمر حدیث حسن و العمل علی هذا الحدیث عند عامة الفقهاء و قد روی یونس ابن یزید و غیر واحد عن الزهری عن سالم هذا الحدیث ولم یرفعوه و تحقیق روایت کرده یونس و دیگر کسان از زهری از سالم این حدیث را و مرفوع نکرده اند این حدیث را چنانکه اخراج کرده ابو داود بطول وی و اربعه سوای نسائی از طریق سفین بن حسین از زهری از سالم از عبد الله و نیز ابو داود و اخراج کرده از طریق ابن المبارک از یونس از زهری و اما مرفوعه سفین بن حسین مصنف گوید و جز این نیست که مرفوع کرده این حدیث را سفیان ابن حسین و دیگران موقوف روایت کرده اند **باب** ما جاء فی زکوة البقر باب ست در بیان انچه آمده است در داون زکوة گاوان حدثنا محمد بن عبید المحاربی و ابو سعید الاشج قالا نا عبد السلام بن حرب عن خصیف عن ابی عبیدة عن عبد الله عن النبی صلی الله علیه وسلم قال فی ثلاثین من البقر تبیع او تبیعة در سی گاوان زکوة بدهد یک تبیع و یا یک تبیعه یعنی نر یا ماده یک ساله بدهد و فی کل اربعین مسنة و در چهل گاو مسن ست که دو سال تمام کرده در سال سوم در آمده باشد و فی الباب عن معاذ بن جبل اخرجه ابو داود و الترمذی و النسائی و الدارمی قال ابو عیسی هکذا روی عبد السلام بن حرب عن خصیف و عبد السلام ثقة حافظ و عبد السلام مردی ثقه حافظ بود و قد روی شریك هذا الحدیث عن خصیف عن ابی عبیدة عن ابیه عن عبد الله و این بدل ست از ابیه و ابو عبیده بن عبد الله لم یسمع من ابیه و ابو عبیده سماع از پدر خود ندارد

شرح ابی الطیب

یرجع بقیمة نصف شاة وان کان لاحدهما عشرون وللاخر اربعون مثلا فاخذ من صاحب عشرین یرجع علی صاحب اربعین بالثلثین وان اخذ منه یرجع علیه بالثلث والله اعلم **قوله هرمة** بفتح الهاء و کسر الراء کبیرة سقطت سنها و قال بعض الشراح التی ضربها کبر السن **باب** ما جاء فی زکوة البقر **قوله** تبیع ای ما کمل له سنة و دخل فی الثانیة و سمی بذلک لانه یتبع امه بعد والانثی تبیعة

عارضة الاحوذی

اثر بعض مصیبة الی هذا القدر بل وربما اکثر فان ترکها حتی غربت الشمس حبط عمله کما جاء فی حدیث بریدة ولا یخلو ان یترکها الدهر کله فیحبط الدهر کله او یترکها فی الیوم فیحبط عمله فی الیوم فیکون قوله حبط جوابا لقوله ترک فکیف ما کان الترک کان احبط و قوله صلوة العصر اسم یصلح بجنس هذه الصلوة و نوعها و قوله حافظوا علی الصلوات والصلاة الوسطی صلوة العصر انما اراد به الجنس فان قیل فکیف یکون ترکها محبطا للعمل وانتم لا تقولون بهذا فی السیئات عندکم معشر اهل السنة لا تذهب الحسنات قلنا الحبط علی قسمین حبط موازنة وحبط اسقاط فاما الکفر فیحبط اسقاطا حتی لا یبقی للحسنات و اما المعاصی فتحبط حبط الموازنة و حبط ذلک عندی جعل الحسنات و السیئات فی کفتی المیزان فترجح السیئات فیذهب به مثلا الی النار فیسقط حکم الحسنات الان فاذا اخرج من النار و غفر له اخذ جزاء حسناته و هذا هو المعنی بقوله یا ایها الذین امنوا لا تبطلوا صدقاتکم

عارضۃ الاحوذی

بالمن والاذی مع قوله ان الحسنات یذهبن السیئات وستری ذلك مبینا فی کتاب المتکلمین وضده ان شاء الله تعالی تعجیل الصلوٰة اذا اخرها الامام عبد الله ابن الصامت عن ابی ذر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یا اباذر اراه یکون بعدی یمیتون الصلوٰة فصل الصلوٰة لوقتها فان صلیت لوقتها کانت نافلة والا کنت قد احرزت صلاتك الاسناد ذکر القشیری هذا الحدیث عن یحیی بن یحیی عن جعفر بسنده ولفظه وذکره من طرق عدة فقال فیه یمیتون الصلوٰة وقال یؤخرون الصلوٰة عن وقتها وقال صل الصلوٰة لوقتها واذهب لحاجتك فان اقیمت الصلوٰة وانت فی المسجد فصل

باب ماجاء فی النوم عن الصلوٰة ونسیانها

عبد الله ابن رباح عن ابی قتادة قال ذکروا للنبی صلی الله علیه وسلم نومهم عن الصلوٰة فقال انه لیس فی النوم تفریط انما التفریط فی الیقظة فصل الصلوٰة لوقتها فاذا نسی احدکم صلوٰة او نام عنها فلیصلها اذا ذکرها الاسناد هذا الحدیث عن ابی قتادة صحیح قتادة عن انس

شرح سراج احمد

حدثنا محمود بن غیلان نا عبد الرزاق نا سفین عن الاعمش عن ابی وائل عن مسروق عن معاذ بن جبل قال بعثنی النبی صلی الله علیه وسلم الی الیمن گفت معاذ فرستاد مرا آنحضرت بسوی یمن حاکم و قاضی فامرنی ان اخذ من کل ثلثین بقرة تبیعا او تبیعة پس امر کرد مرا آنحضرت اینکه بگیرم زکوتی از هر سی گاوان نر گاو یا مادۂ گاو که یک ساله باشد و من کل اربعین مسنة و بگیرم از هر چهل گاو گاوی که در سال دوم درآمده باشد و من کل حالم دینارا و از هر مرد بالغ جزیه در هر سالی یک دینار او عدله معافر یا شل دیناری جامه را عدل الشیٔ بفتح العین مثله فی القیمة وبکسرها مثله فی الصورة و معافر جامه است در یمن و همدان غیر منصرف ست قال ابو عیسی هذا حدیث حسن ومروی بعضهم هذا الحدیث عن سفین عن الاعمش عن ابی وائل عن مسروق ان النبی صلی الله علیه وسلم بعث معاذا الی الیمن فامره ان یاخذ وهذا اصح واخرج اصحاب السنن وابن حبان والحاکم واحمد وابو یعلی واسحق من طریق مسروق عن معاذ وصححه ابن عبد البر وقال الترمذی روی مرسلا من غیر ذکر معاذ رضی الله عنه وهو اصح زیلعی در تخریج نوشته است قلت هو عند ابن ابی شیبة واخرجه ابو داود والنسائی من طریق ابی وائل عن معاذ والنسائی من طریق ابراهیم عن معاذ وعند مالک بن طریق طاؤس عن معاذ وله شاهد من حدیث ابن مسعود فی الترمذی وهو منقطع وروی ابو داود فی المراسیل من طریق معمر اعطانی سماک بن الفضل کتابا من رسول الله صلی الله علیه وسلم للمقوقس وفیه وفی البقر مثل ما فی الابل وعن معمر عن الزهری فی کل خمس من البقر شاة وفی عشر شاتان الحدیث قال الزهری بلغنا ان الاول کان تخفیفا علی اهل الیمن ثم کان هذا بعد حدثنا محمد بن بشار نا محمد بن جعفر نا شعبة عن عمرو بن مرة قال سالت ابا عبیدة هل تذکر من عبد الله شیئا قال لا گفت عمرو بن مره سوال کردم ابا عبیده را که آیا یاد میداری از عبد الله پدر خود چیزی را در زکوة گفت ابو عبیده یاد نمیدارم و در اختلاف الائمه نوشته است اتفاق ست علمارا که از ما دون سی بقر چیزی واجب نیست واز ابن المسیب وزهری روایت گشته است که در هر پنج بقر شاة واجب ست تا سی چنانکه در شتران واتفاق ست که نصاب اول در بقر سی است و در روی یک تبیع و تبیعه است و در اربعین مسنه است ثم اختلفوا فقال الشافعی واحمد لا شیٔ فیها سوی مسنة الی تسع وخمسین

شرح ابی الطیب

قوله مسنة ماکمل له سنتان وطلع سنها ودخل فی الثالثة **قوله** ومن کل حالم دینارا او عدله معافرا المراد بالحالم المحتلم ای البالغ ویعنی بالدینار من الحالم الجزیة والعدل بفتح العین ما یساویه وقیل بالکسر ومعافر ثیاب من الیمن منسوبة الی معافر قبیلة **قوله** وهذا اصح ورواه ابن حبان فی صحیحه والحاکم وقال صحیح علی شرط الشیخین ولم یخرجاه واعله عبد الحق بان مسروقا لم یلق معاذا وصرح ابن عبد البر بانه متصل واما ابن حزم فقال فی اول کلامه انه منقطع وان مسروقا لم یلق معاذا وقال فی آخره وجدنا حدیث مسروق انما ذکر فیه فعل معاذ بالیمن فی زکوة البقر ومسروق عندنا بلا شك ادرك معاذا بسنه وعقله وشاهد احکامه یقینا انتهی

قوت المغتذی

ومن کل حالم ای محتلم او عدله معافر هی ثیاب من الیمن منسوبة الی المعافر قبیلة وکرائم اموالهم جمع کریمة وهی خیار المال وافضله

شرح سراج احمد

واذا بلغت مائتين ففيها خمسة وعلى هذا ابدا فعفى كل ثلثين تبيع وفى كل اربعين مسنة وروى عن ابى حنيفة كمذهب الجماعة وهى الرواية التى قال بها صاحباه والذى عليه اصحابه اليوم انه يجب فى الزيادة على الاربعين بحسابه الى مائتين فيكون فى الواحد ربع عشر مسنة وفى الثلثين نصف عشر ها وفى الاربعين عشر ها واتفقوا على ان الجوامس والبقر فى ذلك سواء **باب** ماجاء فى كراهة اخذ خيار المال فى الصدقة باب ست در بيان آنچه آمده است در كراهت گرفتن خوب مالى در زكوة مرعامل راحدثنا ابو كريب نا وكيع نا زكريا بن اسحق المكى نا يحيى بن عبد الله بن الصيفى عن ابى معبد عن ابن عباس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم بعث معاذا الى اليمن گفت عبد الله ابن عباس بدرستيكه آنحضرت فرستاد معاذ بن جبل را بسوى يمن قاضى وحاكم فقال انك تاتى قوما اهل كتاب پس فرمود آنحضرت بدرستيكه تو مى آئى گروهى را كه از اهل كتاب باشند يهود و نصارى فادعهم الى شهادة ان لا اله الا الله وانى رسول الله پس بخوان و دعوت كن ايشان را بسوى دادن گواهى بوحدانيت حق سبحانه وتعالى و برسالت من كه ايمان آرند فان هم اطاعوا لذلك پس اگر اهل كتاب فرمان بردارى آن كنند و ايمان بيارند فاعلمهم ان الله افترض عليهم خمس صلوات فى اليوم والليلة پس بياموز ايشان را كه بدرستيكه حق تعالى فرض گردانيده است بر شما گذاردن نمازهاى پنجگانه در روز و شب فان هم اطاعوا لذلك فاعلمهم ان الله افترض عليهم صدقة اموالهم توخذ من اغنيائهم وترد على فقرائهم پس اگر اطاعت كنند ايشان ترا و سخن تو بجا آرند پس بياموز ايشان را كه بدرستيكه حق تعالى فرض گردانيده است بر ايشان زكوة مالهاى ايشان را كه گرفته شود از دولتمندان ايشان و رد كرده شود بر فقيران ايشان فان هم اطاعوا لذلك فاياك وكرائم اموالهم پس اگر اطاعت كنند ايشان ترا آن را و قبول نمايند دادن زكوة را پس دور دار خود را از گرفتن مال خوب ايشان يعنى مال جيد ايشان را نبايد گرفت بلكه ميانه بگير چنانكه در حديث سابق از قول زهرى ذكر يافته است واتق دعوة المظلوم فانها ليس بينها وبين الله حجاب و پرهيز كن از بد دعا كردن ستم رسيده و ميازار مردم را پس بدرستيكه شان اين است

شرح ابى الطيب

باب ماجاء فى كراهة اخذ خيار المال فى الصدقة **قوله** فاعلمهم من الاعلام **قوله** واياك وكرائم اموالهم جمع كريمة وهى خيار المال وافضله **قوله** واتق دعوة المظلوم اى اتق الظلم خشية ان يدعو عليك المظلوم **قوله** فانها ليس بينها وبين الله حجاب اى ليس لها ما يصرفها اولو كان من المظلوم ما يقتضى انه ما يستجاب لمثله من كون مطعمه حراما او نحو ذلك حتى ورد فى بعض طرقه وان كان كافرا رواه احمد من حديث

قوت المغتذى

واتق دعوة المظلوم اى اتق الظلم خشية ان يدعو عليك المظلوم فانها ليس بينها وبين الله حجاب اى ليس لها ما يصرفها اولو كان المظلوم فيه ما يقتضى انه لا يستجاب لمثله من كون مطعمه حراما او نحو ذلك حتى ورد فى بعض طرقه وان كان كافرا رواه احمد من حديث انس قال ابن العربى ليس بين الله وبين شئ حجاب عن قدرته وعلمه وارادته وسمعه وبصره ولا يخفى عليه شئ واذا اخبر عن شئ ان بينه وبينه حجابا فانما يريد منعه

عارضة الاحوذى

قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من نسى صلوة فليصلها اذا ذكرها لا كفارة لها الا ذلك طول اخرجه القشيرى بطوله واخرجه ابو داود وبعضه واختصره ههنا ابو عيسى عن حماد وهذه الكلمة التى تتعلق بالصلوة نفسها فى الحديث الطويل فى كتاب القشيرى انه ليس فى النوم تفريط انما التفريط على من لم يصل الصلوة حتى يجئ وقت الصلوة الاخرى ومن فعل ذلك فليصلها حين يتنبه لها فاذا كان الغد فليصلها عند وقتها هذا نصها فى كتاب ابى داود وثبت فى الصحيح عن النبى صلى الله عليه وسلم انه يوم الصلوة ثلث مرات احداها هذا الحديث الذى رواه ابو قتادة ولم يحضر مع النبى صلى الله عليه وسلم ابو بكر وعمر الثانية رواه عمران بن حصين حضرها ابو بكر وعمر واستيقظ ابو بكر اولا وكبر عمر الثالثة رواه ابو هريرة كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اول من استيقظ فامر بلالا فاذن ابو بكر رواه مالك وغيره ويحتمل ان تكون قصة ابى قتادة فتكون اثنتين فان قيل كيف يحتمل هذا وقد دعا

اسماء الرجال

عارضۃ الاحوذی

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابابکر فاخبرہ بصفۃ صدقۃ الشیطان لبلال کما اخبر بلال فقال اشھد انک رسول اللہ واما حدیث انس فامروا ان لا یختموا فی کل موضع بیدان قیدہ فی الصحیح من نسی صلوۃ فلیصلھا اذا ذکرھا لا کفارۃ لھا الا ذلک باب ماجاء فی الرجل تفوتہ الصلوات بایھن یبدأ ابوعبیدۃ بن عبداللہ قال قال عبداللہ ان المشرکین شغلوا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن اربع صلوات یوم الخندق حتی ذھب من اللیل ما شاء اللہ فامر بلالا فاذن ثم اقام فصلی الظھر ثم اقام فصلی العصر ثم اقام فصلی المغرب ثم اقام فصلی العشاء مضطرب اسنادہ ابوعبیدۃ عن عبداللہ بن مسعود لم یسمع من ابیہ فھو حدیث منقطع الا ان رواۃ اسنادہ لا باس بہ والصحیح ما یاتی بعد ھذا ان شاء اللہ ان الصلوۃ التی شغل عنھا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم واصحابہ یوم الخندق صلوۃ واحدۃ وھی العصر فقھاء اختلف العلماء فی معنی ھذا الحدیث وھو

شرح سراج احمد

کرنمی باشد میان دعا و دعوۃ مظلوم و میان حق تعالیٰ پردہ یعنی دعای وی مستجاب می باشد و فی الباب عن الصنابحی عند ابن الاعرابی اخرجہ ابن ابی شیبۃ قال ابصر النبی صلی اللہ علیہ وسلم ناقۃ حسنۃ فی اھل الصدقۃ فقال ماھذہ قال صاحب الصدقۃ ان ارتجعتھا بعیرین من حوائی الابل قال صلی اللہ علیہ وسلم فنعم اذا قال ابوعیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح وابو معید مولی ابن عباس اسمہ نافذ بنون وفا ودال مھملہ باب ماجاء فی صدقۃ الزرع والثمر والحبوب باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در حکم صدقہ کشت و میوہا و غلہا حدثنا قتیبۃ نا عبدالعزیز بن محمد عن عمرو بن یحیی المازنی عن ابیہ عن ابی سعید الخدری قال ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال گفت ابوسعید بدرستیکہ آنحضرت فرمود لیس فی ما دون خمس ذود صدقۃ نیست در ما دون پنج نفر از شتر صدقہ و ذود بذال معجمہ از دو تا نہ یا از سہ تا دہ را گویند ولیس فی ما دون خمس اواق صدقۃ و نیست در چیزی کہ کم از پنج اوقیہ نقرہ است زکوٰۃ آواق بفتح ہمزہ جمع اوقیہ دو بست درہم باشد و ورق بفتح واو و کسر راء ولیس فی ما دون خمسۃ اوسق صدقۃ و نیست در پایان از پنج وسق صدقہ و وسق بفتح واو و سین مہملہ شصت صاع و صاع چہار مد و مد دو رطل و این مذہب ائمہ ثلثہ است و نزد امام ما ابی حنیفہ در خارج از ارض عشر ست مطلقا کم باشد یا بیش و فی الباب عن ابی ھریرۃ لا یحل فی البر والتمر زکوٰۃ حتی یبلغ خمسۃ اوسق اخرجہ احمد وابن عمر اخرجہ البخاری وجابر اخرجہ مسلم وعبداللہ بن عمرو بن العاص حدثنا محمد بن بشار نا عبدالرحمن بن مھدی نا سفیان وشعبۃ ومالک بن انس عن عمرو بن یحیی عن ابیہ عن ابی سعید الخدری عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم نحو حدیث عبدالعزیز عن عمرو بن یحیی وابن اسناد دیگر ذکر کردہ است قال ابوعیسی حدیث ابی سعید حدیث حسن صحیح وقد روی من غیر وجہ عنہ وتحقیق روایت کردہ شدہ است از بسیار طرق از ابی سعید خدری والعمل علی ھذا عند اھل العلم ان لیس فیما دون خمسۃ اوسق صدقۃ والوسق ستون صاعا

شرح ابی الطیب

انس قال ابن العربی لیس بین اللہ وبین شیء حجاب عن قدرتہ وعلمہ وارادتہ وسمعہ وبصرہ ولا یخفی علیہ شیء واذا اخبر عن شیء ان بینہ وبینہ حجابا فانما یرید منتہ باب ماجاء فی صدقۃ الزرع والثمر والحبوب قولہ لیس فیما دون خمس ذود صدقۃ بفتح المعجمۃ وسکون الواو واخرہ مھملۃ قال النووی الروایۃ المشھورۃ خمس ذود باضافۃ خمس الی ذود وروی بتنوین خمس ویکون ذود بدلا منہ حکاہ ابن عبدالبر والمعروف الاول ونقلہ ابن عبدالبر والقاضی عن الجمھور قال اھل اللغۃ الذود من الثلثۃ الی العشرۃ لا واحد لہ من لفظہ وانما یقال فی الواحد بعیر ولیس ھو جمع لمفرد قال ابوحاتم السجستانی ترکوا القیاس فی الجمع فقالوا خمس ذود وخمس من الابل وثلث ذود لثلث من الابل واربع ذود وعشر ذود علی غیر قیاس انتھی والمعنی اذا کانت الابل اقل من خمس فلا صدقۃ فیھا وقال ابن الھمام وقد استعمل الذود ھنا فی الواحد علی نظیر استعمال الوھط قولہ فیما دون خمسۃ اوسق جمع وسق فیہ لغتان فتح الواو وھو المشھور وکسرھا وسکون السین المھملۃ لا غیر واصلہ فی اللغۃ الحمل وسیاتی تفسیرہ

شرح سراج احمد

وو سق شصت صاع می باشد و خمسة اوسق ثلث مائة صاع و مقدار پنج وسق سه صد صاع میشود وصاع النبی صلی اللہ علیہ وسلم خمسة ارطال وثلث وصاع مدینہ آنحضرت پنج رطل وثلث رطل بود وصاع اهل الکوفة ثمانیة ارطال وصاع اهل کوفہ هشت رطل بود ولیس فی ما دون خمسة اواق صدقة والوقیة اربعون درهما ومقدار اوقیہ چہل درہم بود و خمسة اواق مقدارشان دویست درہم باشد ولیس فی ما دون خمس ذود یعنی لیس فی ما دون خمس

شرح ابی الطیب

قوله وصاع النبی صلی اللہ علیہ وسلم خمسة ارطال وثلث قال النووی کل صاع خمسة ارطال وثلث بالبغدادی وفی رطل بغداد اقوال اظهرها انه مائة درهم وثمانیة وعشرون درهما واربعة اسباع درهم وقیل مائة وثمانیة وعشرون بلا اسباع وقیل مائة وثلثون والاوسق الخمسة الف وست مائة رطل بالبغدادی انتهی قوله وصاع اهل الکوفة ثمانیة ارطال ظاهره انه اراد به انه لا غیره لقولهم فی الصاع لانهم اخذوا ذلك بقیاسهم صاعه صلی اللہ علیہ وسلم بصاعهم لکن ورد انه علیه الصلوة والسلام کان یتوضأ بالمدرطلین ویغتسل بالصاع ثمانیة ارطال هکذا وقع مفسرا عن انس وعائشة فی ثلث طرق رواها الدارقطنی وضعفها وعن جابر فیما اسناد ابن عدی عنه وضعفه بعمر بن موسی والحدیث فی الصحیحین لیس فیه الوزن واما صاع عمر رضی اللہ عنه فاخرج ابن ابی شیبة ثنا یحیی بن آدم قال سمعت حسن بن صالح یقول صاع عمر ثمانیة ارطال وقال شریك اکثر من سبعة واقل من ثمانیة ثنا وکیع عن علی بن صالح عن ابی اسحق عن موسی بن طلحة قال الحجاج صاع عمر بن الخطاب رضی اللہ عنه وهذا الثانی اخرجه الطحاوی ثم اخرج عن ابراهیم النخعی قال عیرنا صاعا فوجدناه حجاجیا والحجاجی عندهم ثمانیة ارطال بالبغدادی قاله المحقق ابن الهمام واخرج ابوداود حدثنا محمد بن قدامة بن اعین نا جریر عن مغیرة عن ابراهیم قال الوسق ستون صاعا مختوما بالحجاجی وقالوا لا خلاف فیما بین خمسة ارطال وثلث وبین ثمانیة ارطال لان من قال بالاول وجده کذلك برطل اهل المدینة وهو اکبر من رطل اهل بغداد لانه ثلثون استارا والبغدادی عشرون واذا قابلت ثمانیة بالبغدادی بخمسة وثلث بالمدنی وجدته سواء قیل وهو اشبه اقول فعلی هذا لا اعتراض اصلا قوله اواق بکسر جمع اوقیة بضم الهمزة وتشدید الیاء وقال النووی اواقی بتشدید الیاء وتخفیفها واواق بحذفها قال ابن السکیت فی الاصلاح کل ما کان من هذا النوع واحد مشدد جاز فی جمعه التشدید والتخفیف کالاوقیة والاواقی وانکر الجمهور ان یقال فی الواحدة وقیة بحذف الهمزة انتهی قوله یعنی لیس فیما دون خمس وعشرین آه ظاهره انه تفسیر للفظ الحدیث علی ان المراد بخمس ذود هو خمس وعشرون من الابل ولیس کذلك بل هو بیان لما علیه الامر وانما المراد فی الحدیث لیس فیما دون خمس وعشرین من الابل صدقة ای من جنسها لان فیما دونه التصدق بغیر جنسه وفی بعض النسخ ولیس فیما دون خمس بدون لفظ عشرین وهو الصحیح بلفظ الحدیث

عارضۃ الاحوذی

اذا اجتمع علی المکلف حقوق الله فاتت هل یرتبها فیه نظر یحتمل ان یرتبها حسب ما کانت وجبت علیه لان الترتیب قد یسقط فیها فیصلیها کیفما شاء فتأمل الامام مالك وابو حنیفة ومعنی قول احمد واسحق ان الترتیب فیها واجب مع الذکر وساقط مع النسیان ما لم یتکرر فیکثر وقال الشافعی وابو ثور لا ترتیب فیها ویروی عن الحسن البصری وطاؤس وشریح فان ذکرها وهو فی صلوة حاضرة فلا یخلو ان یکون وحده او وراء امام فان کان وحده بطلت وصلی الفائتة ثم اعاد التی کان فیها وان کان وراء امام اتم صلوته ثم صلی التی نسی ثم اعاد التی صلی مع الامام هذا هو مذهبنا وبه قال ابو حنیفة واحمد واسحق وقال الشافعی یعید التی فیها نسیانه خاصة وتعلق فی ذلك بما رواه الدارقطنی عن ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیه وسلم قال اذا نسی احدکم صلوة فذکرها وهو فی صلوة مکتوبة فلیبدأ بالتی هو فیها فاذا فرغ منها صلی التی نسی وتعلق احمد واسحق بما روی عن النبی صلی اللہ علیه وسلم انه قال وصلوة لمن علیه

عارضۃ الاحوذی

صلوٰۃ وبما روی عبداللہ العمری عن نافع عن ابن عمر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال من نسی صلوٰۃ فذکرھا وھو مع الامام فاذا فرغ منھا قضی التی فاتتہ ثم اعاد التی مع الامام وھذہ الآثار کلھا لا یصح منھا شیٔ اما حدیث ابن عباس فضعیف مقطوع بروایۃ بقیۃ عن عمر عن ابی عمر عن مکحول عن ابن عباس واما حدیث ابن عمر فالصحیح انہ موقوف من علیۃ من قولہ واما قولہ لا صلوٰۃ لمن علیہ صلوٰۃ فباطل علی ان جماعۃ من العلماء تاولوہ علی معنی النافلۃ لمن علیہ فریضۃ فاذا الوعید فی الباب کل شیٔ ففیہ متعلقان من الاثر والنظر اما الاثر فقول عبداللہ بن عمر الموقوف علیہ وھو احق ان یتبع واما النظر فقد کان المکلف خوطب بالصلوات فی اوقاتھا والزم اداءھا فلما نسی اداءھا بقیت فی ذمتہ فقضاؤھا علی الوجہ الذی کانت ترتبت علیہ اذا احضر بصفۃ القضاء واقرب الی التقضی عند عھدتھا واذا تکررت

شرح سراج احمد

من الابل صدقۃ فاذا بلغت خمسا وعشرین من الابل ففیھا ابنۃ مخاض وفیما دون خمس وعشرین من الابل فی کل خمس من الابل شاۃ ترجمہ اش ظاہر ست **باب ما جاء لیس فی الخیل والرقیق صدقۃ** باب ست در بیان انچہ آمدہ است کہ نیست در اسپان و بندگان زکوتی حدثنا محمد بن العلاء ابو کریب وحمود بن غیلان قالا نا وکیع عن سفیان وشعبۃ وکیع از سفیان وشعبہ ہر دو روایت کردہ عن عبداللہ بن دینار عن سلیمان بن یسار عن عراک بن مالک عن ابی ھریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لیس علی المسلم فی فرسہ ولا عبدہ صدقۃ فرمود آنحضرت نیست بر مرد مسلمان و لازم نمیشود بروی در اسپ سواری وی و نہ در بندہ خدمت وی زکوتی وفی الباب عن عبداللہ بن عمرو وعلی رضی اللہ عنہما اخرجہ اصحاب السنن مرفوعا عفوت لکم عن صدقۃ الخیل والرقیق فاما تو اصدقۃ الرقۃ واخرجہ الدارقطنی عن وجہ آخر عن علی رضی اللہ عنہ بلفظ لیس فی العوامل صدقۃ ولا فی الجبھۃ صدقۃ قال ابو عیسی حدیث ابی ھریرۃ حدیث حسن صحیح والعمل علی ھذا عند اھل العلم انہ لیس فی الخیل السائمۃ صدقۃ وعمل ہم برین ست نزد اہل علم کہ بدرستیکہ شان این ست نیست در اسپان چرندہ زکوتی ولا فی الرقیق اذا کانوا للخدمۃ صدقۃ و نیست در بندہ چون باشند برای خدمت الا ان یکونوا للتجارۃ مگر وقتی زکوۃ است کہ باشند برای تجارت پس در مبلغان قیمت ایشان لازم شود زکوۃ چون بگذرد بروی سالی اخرج الدارقطنی والبیھقی من حدیث جابر بلفظ الخیل السائمۃ فی کل فرس دینار قال الدارقطنی تفرد بہ عورک وھو ضعیف وروی الدارقطنی فی غرائب مالک باسناد صحیح عنہ عن الزھری ان السائب بن یزید اخبرہ قال رایت ابی یقیم الخیل ثم یدفع صدقتھا الی عمر رضی اللہ عنہ واخرجہ عبدالرزاق عن ابن جریج اخبرنی ابن ابی حسین ان ابن شھاب اخبرہ ان عثمان رضی اللہ عنہ کان یصدق الخیل وان السائب بن یزید اخبرہ انہ کان یاتی عمر رضی اللہ عنہ بصدقۃ الخیل وروی عبدالرزاق من طریق یعلی ابن امیۃ ان عمر رضی اللہ عنہ قال لہ ان الخیل لتبلغ فی بلادکم ھذا وکان قد اشتری فرسا بمائۃ قلوص قال فقرر عمر علی الخیل دینارا دینارا وللدارقطنی عن علی رضی اللہ عنہ لا باس بہ ان لم یکن جزیۃ راتبۃ یوخذون بھا بعدک قال فاخذ من الفرس عشرۃ دراہم وفی روایۃ فوضع علی کل فرس دینارا ودر ھدایہ نوشتہ است والتخییر بین الدینار والتقویم ماثور عن عمر رضی اللہ عنہ زیلعی در تخریج گفتہ لم اجدہ ودر آثار امام محمد بن الحسن آوردہ اخبرنا ابو حنیفۃ عن حماد عن ابراہیم قال فی الخیل السائمۃ ان شئت فی کل فرس دینارا وعشرۃ دراہم وان شئت فالقیمۃ فیکون فی کل مائتی درہم خمسۃ دراہم

شرح ابی الطیب

باب ما جاء لیس فی الخیل والرقیق صدقۃ قولہ لیس علی المسلم فی فرسہ ولا عبدہ صدقۃ زاد فی الاصدقۃ الفطر واولہ ابو حنیفۃ بفرس الغازی لان ھذہ الاضافۃ کاضافۃ فرس زید یتبادر منہ الفرس الملابس للانسان مرکوبا ذھابا ومجیئا عرفا وان کان لغۃ اعم من ذلک والصرف الی الملک وقد تقدم الکلام علیہ فی زکوۃ الذھب والورق واما علی مذھب غیرہ فلا حاجۃ الی تاویل

باقی در صفحۂ آیندہ

شرح سراج احمد

باب ماجاء فی زکوة العسل بابست دربیان انچہ آمدہ است در داون زکوة انگبین وشہد حدثنا محمد بن یحیی النیسابوری نا عمرو بن ابی سلمة التنیسی عن صدقة بن عبد الله عن موسی بن یسار عن نافع عن ابن عمر بثناة ودون التحتیة بعدها تحتانیة ثم مهملة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم فی العسل فی کل عشرة ازق زق در ہر دہ مشک یک مشک زکوة ست زق بزای وقاف ست بمعنی مشک وفی الباب عن ابی هریرة اخرجه العقیلی فی الضعفاء بهذا وفیه عبد الله بن محرز وهو متروک واخرجه البیهقی من هذا الوجه بلفظ ان النبی صلی الله علیه وسلم کتب الی اهل الیمن یوخذ من اهل العسل العشور وابی سیارة المتعی بمیمین مهملة وتشدید تحتیة ومتعی بضم میم وفتح مثناة فوقیه پس ازوی مهملہ است صحابی ست گویند نام وی عمیرة بن الاعزل وگویند عمرو وگویند الحرث بن مسلم وعبد الله بن عمرو بن العاص قال ابو عیسی حدیث ابن عمر فی اسناده مقال گفت ترمذی در اسناد این حدیث سخن ست وبعضی راویان وی مطعون اند ولا یصح عن النبی صلی الله علیه وسلم فی هذا الباب کبیر شیء وبصحت نرسیده است از پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم در باب زکوة عسل بسیار چیز والعسل علی هذا عند اکثر اهل العلم وبه یقول احمد واسحق وقال

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی زکوة العسل قوله فی کل عشرة ازق زق بفتح الهمزة وضم الزای وتشدید القاف افعل جمع قلة وزق بکسر الزای مفرده وهو ظرف من جلد یجعل فیه السمن والعسل وهذا دلیل علی وجوب العشر فی العسل وبه قال ابو حنیفة والشافعی فی القدیم واحمد وفی الجدید لا عشر فیه وعلیه مالک ذکره ابن ملک قوله وابی سیارة بتشدید التحتانیة المتعی بضم المیم وفتح المثناة بعدها مهملة صحابی قیل اسمه عمیرة وقیل عمرو وقیل عمیر وقیل الحارث بن مسلم قوله ولا یصح عن النبی صلی الله علیه وسلم فی هذا الباب کبیر شیء قال المحقق ابن الهمام وروی الحاکم هذا المعنی ایضا وصححه واخرج عبد الرزاق عنه علیه الصلوة والسلام انه کتب الی اهل الیمن ان یوخذ من اهل العسل العشر ولیس له علة الا عبد الله بن محرز قال ابن حبان کان من خیار عباد الله الا انه کان یکذب ولا یعلم ویقلب الاخبار ولا یفهم وروی ابن ماجة عن عبد الله بن عمرو ان النبی صلی الله علیه وسلم اخذ من العسل العشر وذکر احادیث کثیرة من جملتها کان یوخذ فی زمانه من النحل العشر من کل عشر قرب قربة من اوسطها کثر قال الزیلعی دلیل علی اعتبار النصاب فیه وغایة ما فی حدیث القرب انه کان اخاؤهم من کل عشر قرب قربة وهو فرع بلوغ عسلهم هذا المبلغ واما النفی عن الاقل فلا دلیل علیه واما ما رواه الترمذی فضعیف انتهی والحاصل ان بکثرة الطرق ترقی الحدیث الی مرتبة الحسن والیه جنح المصنف لقوله والعمل علی هذا عند اکثر اهل العلم ویتقوی الحدیث اذا تلقاه الناس بالقبول ولو کان فی الاصل ضعیفا فکیف اذا تعددت الطرق

قوت المغتذی

فی کل عشرة ازق هو جمع قلة لزق واصل ازقق وفی روایة البیهقی ازقاق والزق السقاء الذی نزق جلده ای سلخ من قبل راسه علی خلاف ما یسلخ الناس

عارضة الاحوذی

کثرت وعسر ضبط الترتیب فیها وشق فیسقط المشقة حسب ما قدرناه فی کتاب الانصاف والله اعلم

باب ماجاء فی الصلوة الوسطی عمر بن الخطاب قال یوم الخندق وجعل یسب کفار قریش قال یا رسول الله ما کدت اصلی العصر حتی تغرب الشمس فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم والله ان صلیتها قال فنزلنا بطحان فتوضا رسول الله صلی الله علیه وسلم فصلی العصر بعد ما غربت الشمس ثم صلی بعدها المغرب عبد الله بن مسعود وسمرة بن جندب قال رسول الله صلی الله علیه وسلم صلوة الوسطی صلوة العصر صحاح کلها اسنادا صحح ابو عیسی هذه الاحادیث وفیها ایضا حدیث الموطا فی عائشة انها کتبت فی صحفها حافظوا علی الصلوات والصلوة الوسطی وصلوة العصر لغتان یحتمل ان یراد بالوسطی الفضلی من قوله وسط ای خیار ویحتمل ان یراد به من الوسط وهو المساوی فی البعد لکل واحد من الطرفین الفقهاء اختلف الناس فی الصلوة الوسطی

باقی در صفحہ آئندہ

عارضۃ الاحوذی

علی سبعۃ اقوال الحدھا انہا کل واحدۃ من الصلوات والسادس انہا الجمعۃ و السابع انہا لا تعلم واختار ملک انہا العصر وابو حنیفۃ انہا الصبح وحجۃ من قال انہا العصر فانہا فاتحۃ اللیل وان صلاتہا تعدل قیام لیلۃ واحتج من قال انہا الظہر انہا اذا صلاہا طہرت ووقع الابتداء بہا فکان لہا فضل التقدم و احتج من قال انہا العصر بما تقدم من الحدیث وہو اصحہ البخاری ثم ادخلہ فی کتاب الصلوٰۃ واحتج من قال انہا المغرب بانہا ذات وتر واحد لا ثانی لہا واحتج من قال انہا الصبح بانہا خاتمۃ العمل واحتج من قال انہا الجمعۃ بان شروطہا اکثر فدل علی انہا افضل واحتج من قال انہا اخفیت فی الصلوات کما اخفیت لیلۃ القدر فی الشہر والصحیح انہا مخفیۃ کان الاحادیث التی ساقہا ابو عیسی الترمذی تصحح ذلک وابو عبد اللہ یعارضہا بحدیث عائشۃ وسائر الادلۃ ضعیفۃ فلا فیہا الا الاخفاء لہا زیادۃ فی فضلہا **باب ماجاء** فی کراہیۃ الصلوٰۃ بعد الصبح وبعد العصر عن الخطاب نہی رسول اللہ

شرح سراج احمد

بعض اہل العلم لیس فی العسل شیء علما را در وی اختلاف است نزد شافعی در عسل زکوٰۃ نیست و نزد امام ما ابی حنیفہ در ان عشر است اگر در ارض عشریہ است کم باشد یا بیش و معتبر نیست نصابی معین چنانچہ در خارج ارض از خضراوات و فواکہ و حجت امام قول آنحضرت ست کہ ما اخرجت الارض ففیہ العشر و در روایتی از امام ابی یوسف معتبر در وی قیمت ست و در روایت دیگر وی قریب است و اما عسلی کہ بیرون می آید از جبال در وی نیز عشر ست نزد امام و چیزی نیست نزد امام ابی یوسف و از جوامع صغیر نقل کردہ اند کہ عسلی کہ در جبال و بریۂ ارض موات یافتہ شود اگر احراز کردہ شد پس در وی عشر ست و الا حکم صید دارد

باب ماجاء لا زکوٰۃ علی المال المستفاد حتی یحول علیہ الحول باب ست در بیان انچہ آمدہ است کہ واجب نیست زکوٰتی بر مالی کہ بر سد بآدمی تا آنکہ بگذرد بروی یک سال حدثنا یحیی بن موسی نا ہارون بن صالح الطلحی و در تقریب ست ہارون بن صالح بن صالح بن ابراہیم بن محمد بن طلحۃ التیمی الطلحی صدوق از کبار عاشرہ بود و پیش از عشرین و مائتین وفات کرد نا عبد الرحمن بن زید بن اسلم العدوی مولاہم ضعیف از ثامنہ بود در سنہ ثنتین و ثمانین و مائۃ وفات کرد عن ابیہ زید بن اسلم العدوی مولی عمر ابو عبد اللہ او ابو اسامۃ مدنی ثقہ عالم از ثالثہ بود ارسال میکرد در سنہ ست و ثلثین و مائۃ وفات کرد عن ابن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من استفاد مالا فلا زکوٰۃ علیہ حتی یحول علیہ الحول ہر کہ حاصل آید او را مالی پس لازم نیست بر آن زکوٰۃ تا آنکہ بگذرد بروی سالی و فی الباب عن سرّی ابنۃ نبہان بفتح سین مہملہ و تشدید راء بامد و گویند بقصر ست و نبہان بفتح نون و سکون موحدہ غنویہ صحابیہ بود لہا حدیث مذکور اخرجہ الاربعۃ حدثنا محمد بن بشار نا عبد الوہاب الثقفی نا ایوب عن نافع عن ابن عمر من استفاد مالا فلا زکوٰۃ فیہ حتی یحول علیہ الحول عندربہ نزد صاحب مال وہذا اصح من حدیث عبد الرحمن بن زید ابن اسلم مصنف گوید و این حدیث اصح ست از حدیث عبد الرحمن بن زید بن اسلم و حدیث عبد اللہ بن عمر موقوف ست قال ابو عیسی ورواہ ایوب وعبید اللہ وغیر واحد عن نافع عن ابن عمر موقوفا وعبد الرحمن ابن زید بن اسلم ضعیف فی الحدیث وعبد الرحمن ضعیف ست در روایت حدیث

شرح ابی الطیب

باب ماجاء لا زکوٰۃ فی المال المستفاد حتی یحول علیہ الحول **قولہ** ہارون بن صالح الطلحی منسوب الی جدہ لانہ ہارون بن صالح بن ابراہیم بن محمد بن طلحۃ التیمی الطلحی صدوق قالہ فی التقریب **قولہ** من استفاد مالا ای اکتسبہ او حصلہ بدون الاکتساب بالہبۃ او المیراث **قولہ** حتی یحول علیہ الحول ای من وقت حصولہ وعندہ نصاب من ذلک الجنس مثل ان یکون لہ ثمانون شاۃ ومضی علیہا ستۃ اشہر ثم حصل لہ احد واربعون شاۃ بالشراء او بالارث او بغیر ذلک لا یجب علیہ لاحد واربعین حتی یتم حولہا من وقت الشراء او الارث وبہ قال الشافعی واحمد وعند ابی حنیفۃ ومالک علی ما قالہ ابن رشد یکون المستفاد تبعا للثمانین فاذا تم الحول علی الاصول وجب فی الکل شاتان **قولہ** سرّی ابنۃ نبہان بفتح اولہا وتشدید ثانیہ الراء مع المد وقیل بالقصر صحابیۃ لہا حدیث ونبہان بتشدید النون علی الباء ابوحی **قولہ** عندربہ الضمیر للمال والظرف متعلق بیحول

شرح سراج احمد

ضعفه احمد بن حنبل وعلي بن المديني وغيرهما من اهل الحديث وهو كثير الغلط در روايت بسيار غلطي ميكرد وقد روي عن غير واحد من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم ان لا زكوة في المال المستفاد حتى يحول عليه الحول وبه يقول مالك بن انس والشافعي واحمد بن حنبل واسحق وقال بعض اهل العلم اذا كان عنده مال تجب فيه الزكوة ففيه الزكوة وگفته اند بعضي اهل علم چون باشد نزد شخصي مالي كه واجب بود در وي زكوة پس دران مال مستفاد واجب گردد زكوة اگرچه سال تمام بر آن مال مستفاد نگذشته باشد واذا لم يكن عنده سوى المال المستفاد مال تجب فيه الزكوة لم يجب عليه في المال المستفاد زكوة حتى يحول عليه الحول واگر نباشد نزد كسي مالي سواي مالي كه آمده است نزد وي واجب نميگردد در وي در مال مستفاد زكوة تا آنكه بگذرد بر وي سالي تمام فان استفاد مالا قبل ان يحول عليه الحول فانه يزكي المال المستفاد مع ماله الذي وجبت فيه الزكوة پس اگر رسيد بوي مالي پيش از گذشتن سالي بر مال قديم وي پس بايد كه بدهد زكوة مال مستفاد را همراه زكوة مال قديم وحول بر ين مال شرط نيست وبه يقول سفين الثوري واهل الكوفة

باب ما جاء ليس على المسلمين جزية

باب است در بيان آنچه آمده است كه نيست بر مسلمانان جزيه حدثنا يحيى بن اكثم بفتح همزه وسكون كاف ومثناة فوقيه وميم ابن محمد بن قطن التميمي المروزي ابو محمد القاضي المشهور فقيه صدوق از بزرگان مرو نسبت بميكردند او را بسرقه حديث وحال آنكه سرقه نميكرد وانما كان يروي الرواية بالاجازة والوجادة از عاشره بود در آخر سنة اثنين او ثلث واربعين ومائتين ووفات كرد از عمر شتاد وسه ناجر يرعن قابوس بن ابي ظبيان قابوس ممنوع من الصرف للعلمية والعجمة نص عليه في الصحاح والقاموس زاد في القاموس انه معرب كاووس ظبيان بفتح معجمه وسكون موحده پس از وي تحتيه است جنبي كوفي در وي لين ست از ساوسه بود عن ابيه ابي ظبيان حصين بن جندب ذر بصره است ظبيان بكسر معجمه وسكون موحده پس از وي تحتيه است جنبي كوفي در وي عن الدارقطني وابي حنيفة والجوهري وغيرهم ان الكل بالفتح وضبطه المقدسي بالكسر في مؤتلفه وفي المغرب ابو ظبيان بالكسر والصواب الفتح عن اهل اللغة عن ابن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يصلح قبلتان في ارض واحدة جابر

شرح ابي الطيب

قوله لا زكوة في المال المستفاد حتى يحول عليه الحول وبه يقول مالك والشافعي لقوله صلى الله عليه وسلم لا زكوة في مال حتى يحول عليه الحول بخلاف الاولاد والارباح لانها متولدة من الاصل نفسه فينسحب حوله عليها وانحن فيه ليس كذلك قال عليه الرحمة واخراج الاولاد والارباح دليل الخصوص فيعلل بالمجانسة يعني اخراج الاولاد والارباح من عموم الحديث وضمها الى حول الاصل لمجانستها اياه لا للتوالد فيجب ان يخرج المستفاد اذا كان مجانسا ايضا فيضم الى ما عنده لمجانسته فكان هذا لاعتبار المماثل لا لاعتبار التوالد فيخرج اللازم على تقدير قوله فاصحاب الغلة الذين يشترون كل يوم درهما فان في اعتبار الحول لكل مستفاد من درهم ونحوه حرجا عظيما وشرع الحول للتيسير فسقط اعتباره والله اعلم

باب ما جاء ليس على المسلمين جزية

قوله لا تصلح قبلتان في ارض واحدة يحتمل ان معناه ان الكافر اذا اسلم ببلاد الكفر لا يقيم بها او ان اهل الذمة المقيمين

عارضة الاحوذي

صلى الله عليه وسلم عن الصلوة بعد الصبح حتى تطلع الشمس وعن الصلوة بعد العصر حتى تغرب الشمس قال الامام القاضي ابو بكر بن العربي رضي الله عنه قد روى ابو عيسى الى اختلاف الناس في المسألة وهو مشهور ينظم نشرة فيخت اقوال الاول لا صلوة في هذين الوقتين بحال قاله ابو حنيفة الثاني ان تصلى الفريضة دون النافلة الثالث ان تصلى الفريضة والنافلة التي لها سبب كتحول المسجد وسجود التلاوة وركعتي الطواف قاله الشافعي الرابع لا يصلى في هذين الوقتين بحال لا فريضة ولا نافلة ولا عند زوال الشمس حتى تنحط عن كبد السماء الخامس ان ذلك يجوز بمكة خاصة فاما منع جميع الصلوة في هذين الوقتين فانه قول قوي تشهد له آثار الصحاح بان النبي صلى الله عليه وسلم صلى الصبح حين ابيضت الشمس وارتفعت واخرها عند وقت الطلوع واما وجه من قال ان الفريضة تصلى خاصة فقوله من نام عن صلوة او نسيها فليصلها اذا ذكرها هذا خاص في وقت الذكر وهذا

حل اللغة

ضعفه احمد بن حنبل وعلي بن المديني وغيرهما من اهل الحديث وهو كثير الغلط در روايت بسيار غلطي ميكرد وقد روي عن غير واحد من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم ان لا زكوة في المال المستفاد حتى يحول عليه الحول وبه يقول مالك بن انس والشافعي واحمد بن حنبل واسحق وقال بعض اهل العلم اذا كان عنده مال تجب فيه الزكوة ففيه الزكوة وگفته اند بعضي اهل علم چون باشد نزد شخصي مالي كه واجب بود در وي زكوة پس دران مال مستفاد واجب گردد زكوة اگرچه سال تمام بر آن مال مستفاد نگذشته باشد واذا لم يكن عنده سوى المال المستفاد مال تجب فيه الزكوة لم يجب عليه في المال المستفاد زكوة حتى يحول عليه الحول واگر نباشد نزد كسي مالي سواي مالي كه آمده است نزد وي واجب نميگردد در وي در مال مستفاد زكوة تا آنكه بگذرد بر وي سالي تمام فان استفاد مالا قبل ان يحول عليه الحول فانه يزكي المال المستفاد مع ماله الذي وجبت فيه الزكوة پس اگر رسيد بوي مالي پيش از گذشتن سالي بر مال قديم وي پس بايد كه بدهد زكوة مال مستفاد را همراه زكوة مال قديم وحول بر ين مال شرط نيست وبه يقول سفين الثوري واهل الكوفة

باب ما جاء ليس على المسلمين جزية

باب است در بيان آنچه آمده است كه نيست بر مسلمانان جزيه حدثنا يحيى بن اكثم بفتح همزه وسكون كاف ومثناة فوقيه وميم ابن محمد بن قطن التميمي المروزي ابو محمد القاضي المشهور فقيه صدوق از بزرگان مرو نسبت بميكردند او را بسرقه حديث وحال آنكه سرقه نميكرد وانما كان يروي الرواية بالاجازة والوجادة از عاشره بود در آخر سنة اثنين او ثلث واربعين ومائتين ووفات كرد از عمر شتاد وسه ناجر يرعن قابوس بن ابي ظبيان قابوس ممنوع من الصرف للعلمية والعجمة نص عليه في الصحاح والقاموس زاد في القاموس انه معرب كاووس ظبيان بفتح معجمه وسكون موحده پس از وي تحتيه است جنبي كوفي در وي لين ست از ساوسه بود عن ابيه ابي ظبيان حصين بن جندب ذر بصره است ظبيان بكسر معجمه وسكون موحده پس از وي تحتيه است جنبي كوفي در وي عن الدارقطني وابي حنيفة والجوهري وغيرهم ان الكل بالفتح وضبطه المقدسي بالكسر في مؤتلفه وفي المغرب ابو ظبيان بالكسر والصواب الفتح عن اهل اللغة عن ابن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يصلح قبلتان في ارض واحدة جابر

شرح ابي الطيب

قوله لا زكوة في المال المستفاد حتى يحول عليه الحول وبه يقول مالك والشافعي لقوله صلى الله عليه وسلم لا زكوة في مال حتى يحول عليه الحول بخلاف الاولاد والارباح لانها متولدة من الاصل نفسه فينسحب حوله عليها وانحن فيه ليس كذلك قال عليه الرحمة واخراج الاولاد والارباح دليل الخصوص فيعلل بالمجانسة يعني اخراج الاولاد والارباح من عموم الحديث وضمها الى حول الاصل لمجانستها اياه لا للتوالد فيجب ان يخرج المستفاد اذا كان مجانسا ايضا فيضم الى ما عنده لمجانسته فكان هذا لاعتبار المماثل لا لاعتبار التوالد فيخرج اللازم على تقدير قوله فاصحاب الغلة الذين يشترون كل يوم درهما فان في اعتبار الحول لكل مستفاد من درهم ونحوه حرجا عظيما وشرع الحول للتيسير فسقط اعتباره والله اعلم

باب ما جاء ليس على المسلمين جزية

قوله لا تصلح قبلتان في ارض واحدة يحتمل ان معناه ان الكافر اذا اسلم ببلاد الكفر لا يقيم بها او ان اهل الذمة المقيمين

قوت المغتذي

لا تصلح قبلتان في ارض واحدة يحتمل ان معناه ان الكافر اذا اسلم ببلاد الكفر لا يقيم بها او ان اهل الذمة المقيمين

عارضۃ الاحوذی

وان کان قویا فان تاخیر النبی صلی اللہ علیہ وسلم الصلوٰۃ التی قال ھذا القول فی ذلک یدفعہ ولو لا انہ قالہ بعد تاخیرھا لکانت المسالۃ قویۃ جدا لاھل العراق فیحتمل ان یکون قولہ اذا ذکرھا فیحتمل التاخیر وان القول والفعل یتساویان ویحتمل ان یکون مخصوصا بحدیث ھذین الوقتین واما من قال تصلی النافلۃ التی لھا سبب والفریضۃ فصلوٰۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم الرکعتین بعد العصر فجوابہ ان ام سلمۃ انما اتاھا الرکعتان اللتان تصلی وقد نھیت عن الصلوٰۃ فی ھذا الوقت فقال ان وفد عبد القیس شغلونی عن الرکعتین بعد الظھر وھما اتاھا الان واما الثلث الاوقات فصحیح مسلم نھی النبی صلی اللہ علیہ وسلم عن الصلوٰۃ فی ھذہ الاوقات الثلثۃ والصحیح عندی قول مالک واللہ اعلم واما من قال انہ مخصوص بمکۃ فروی الدار قطنی لا صلوٰۃ بعد العصر حتی تغرب الشمس ولا بعد الصبح حتی تطلع الشمس الا بمکۃ وروی ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال یا بنی عبد مناف لا تمنعوا احدا طاف بھذا البیت ای ساعۃ شاء

شرح سراج احمد

نمی شاید و نباید دو قبلہ در یک زمین یعنی در زمین عرب نشاید کہ یہود و نصاری باشند چنانکہ مالک در موطا از ابن شہاب آوردہ کہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لا یجتمع دینان فی جزیرۃ العرب ولیس علی المسلمین جزیۃ و نیست بر مسلمانان جزیہ حدثنا ابو کریب نا جریر عن قابوس بھذا الاسناد نحوہ وفی الباب عن سعید بن زید کہ از عشرہ بشرہ بود رضی اللہ عنہ حدیث حرب بن عبید اللہ عمیر الثقفی صحابی ست مرا ورا یک حدیث ست در ابی داود و طبرانی در اواسط از ابن عمر اخراج کردہ بلفظ من اسلم فلا جزیۃ علیہ قال ابو عیسی حدیث ابن عباس قد روی عن قابوس عن ابن ابی ظبیان عن ابیہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم مرسلا والعمل علی ھذا عند عامۃ اھل العلم ان النصرانی اذا اسلم وضعت عنہ جزیۃ رقبتہ بدرستیکہ مرد نصرانی یا یہودی یا مشرک چون اسلام آورد دور کردہ شود از وی جزیۃ گردن و ذات وی تنہا نہ از اولاد و عیال وی کہ کافر باشند و قول النبی صلی اللہ علیہ وسلم لیس علی المسلمین جزیۃ عشور و قول آنحضرت کہ لیس علی المسلمین الخ معنی آنست کہ نیست بر مرد مسلمان جزیہ کہ عشور ست انما یعنی بہ جزیۃ الرقبۃ جز این نیست کہ تفسیر کردہ است ترمذی جزیہ عشور را بجزیہ رقبہ وفی الحدیث ما یفسر ھذا و در حدیث چیز نیست کہ تفسیر کردہ این را حیث قال آنجا کہ گفتہ انما العشور علی الیھود والنصاری جز این نیست کہ جزیۂ رقبہ بر یہود و نصاری ست ولیس علی المسلمین عشور و نیست بر مسلمانان جزیۂ رقبہ و در ترجمۂ مشکوۃ تفسیر این حدیث باین طور نمودہ شد کہ جز این نیست کہ عشر اموال تجارت بر یہود و نصاری ست و نیست بر مسلمانان عشر در اموال تجارت چنانچہ موافق این در ہدایہ نوشتہ است العشور جمع عشر یعنی ما کان من اموالھم للتجارات دون الصدقات والذی یلزمھم من ذلک عند الشافعی ما صولحوا علیہ وقت العھد فان لم یصالحوا فلا یلزمھم الا الجزیۃ وقال ابو حنیفۃ ان اخذوا من المسلمین اذا دخلوا بلادھم للتجارۃ اخذنا منھم اذا دخلوا بلادنا للتجارۃ

شرح ابن الطیب

دینان بارض واحدۃ علی سبیل المعادلۃ فالذی یخالف الاسلام انما یمکن بقبول الجزیۃ فیکون قبلتہ وھو لا دفع معادلۃ ویحتمل ان معناہ ان الکافر اذا اسلم ببلاد الحرب لا یقیم بھا قالہ فی قوت المغتذی قولہ ولیس علی المسلمین جزیۃ قال العراقی معناہ انہ اذا اسلم فی اثناء الحول لا یوخذ عن ذلک العام شیء قال وقد جرت عادۃ المصنفین بذکر الجزیۃ بعد الجہاد وقد ادخلھا المصنف فی الزکوٰۃ تبعا لمالک فی الموطا کذا فی قوت المغتذی قولہ انما یعنی بہ جزیۃ الرقبۃ ای لاخراج الارض

قوت المغتذی

بیلاد الاسلام لا یمکنون من اظھار دینھم ولیس علی المسلمین جزیۃ قال العراقی معناہ انہ اذا اسلم فی اثناء الحول لا یوخذ عن ذلک العام شیء قال وقد جرت عادۃ المصنفین بذکر الجزیۃ بعد الجہاد وقد ادخلھا المصنف فی الزکوٰۃ تبعا لمالک قال ابن العربی اول من ادخل الجزیۃ فی ابواب الصدقۃ مالک فی الموطا فتبعہ قوم من المصنفین وترک اتباعہ آخرون قال ووجہ ادخالہ فیھا التکلم علی حقوق الاموال فالصدقۃ حق المال علی المسلمین والجزیۃ حق المال علی الکفار

اسماء الرجال

۱۵ عمرو بن عبسۃ بن خالد بن حزن بن مالک بن عمرو بن عبد بن عمیرۃ بن سعد بن ثعلبۃ بن سلیم السلمی ابو نجیح صحابی مشہور ست و در ترجمۂ او در اسد الغابہ آمدہ کہ او از اسلام آوردن خود در زمان جاہلیت خبر داد و گفت کہ من گمان میکردم کہ مردم بر ضلالت اند و بت پرست اند و شنیدم مردی را در مکہ کہ خبر میداد از اخلاق نیکو پس سوار شدم بر شتر خود و آمدم بمکہ پس پرسیدم کہ کیست تو گفت من پیغمبرم پرسیدم کہ پیغمبر چیست گفت فرستادہ شدہ ام بسوی مردم تا صلہ رحم کنند و بت شکنند و توحید کنند و ایمان آرند بخدا و روز قیامت و نماز بخوانند و روزہ بگیرند و زکوٰۃ بدہند و حج کنند و عمرہ کنند و نیکی کنند و بد نکنند و ترک کنند ظلم و قتل و زنا و ربا و شراب و قمار و میتہ و خون و گوشت خوک و بت و قمار و ازلام و نجس و ظلم و زنا و سرقت و شہادت دروغ و خیانت و ترک وفا و ادای امانت و ترک ظلم و ترک خوردن مال یتیم و ترک قذف محصنات و ترک فرار از جہاد و ترک ربا و ترک سحر

شرح سراج احمد

باب ماجاء فی زکوۃ الحلی باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در اداء زکوۃ در زیور حدثنا هناد نا ابو معاویة عن الاعمش عن ابی وائل عن عمرو بن الحارث بن المصطلق بضم میم وسکون صاد مہملہ وکسر طاء وقاف عن ابن اخی زینب امرأة عبد الله عمرو بن الحارث عن زینب امرأة عبد الله بن مسعود رضی الله عنه که از صحابیات ست وصحابه ازوی روایت میکنند قالت خطبنا رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت زینب خطبه خواند آنحضرت برای ما روزی فقال یا معشر النساء تصدقن پس فرمود آنحضرت ای گروه زنان تصدق کنید ولو من حلیکن اگرچه از زیور شما باشد وحلی بضم حاء مہملہ وکسر لام وتشدید یا ودر بعضی روایات حلیتکن بکسر حا وسکون لام وبتای فوقانیه بعد تحتانیه است فانکن اکثر اهل جهنم یوم القیمة زیرا که بدرستیکه شما بیش ترین دوزخیان اید روز قیامت حدثنا محمود بن غیلان قال انا ابو داود عن شعبة عن الاعمش قال سمعت ابا وائل یحدث عن عمرو بن الحارث بن اخی زینب امرأة عبد الله عن زینب امرأة عبد الله عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه وهذا اصح من حدیث ابی معاویة واین حدیث که شعبه روایت از اعمش کرده اصح ست از حدیثی که ابو معاویه از اعمش روایت کرده وابو معاویة وهم فی حدیثه زیرا که ابو معاویه وهم کرده است در حدیث خود فقال پس گفت ابو معاویه مصنف بیان وهم او می کند عمرو بن الحارث عن ابن اخی زینب والصحیح انما هو عمرو بن الحارث بن اخی زینب یعنی عمرو بن الحارث بعینه ابن اخی زینب ست نه شخصی دیگر چنانکه ابو معاویه ذکر کرده ست

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی زکوۃ الحلی قوله فقال یا معشر النساء تصدقن ولو من حلیکن مناسبة بالترجمة باعتبار ان الامر فیه للوجوب لان الاصل فیه ذلك ای تصدقن وجوبا ولو کانت الصدقة من حلیکن وهو الذی فهمه المصنف واما القول بانه امر ندب بالصدقة النافلة لان خطاب بالحاضرات ولم تکن کلهن ممن فرضت علیهن الزکوۃ والظاهر ان معنی قوله ولو من حلیکن ای ولو یتیسر من حلیکن وهذا لا یدل علی انه یجب فی الحلی اذ یجوز ان یکون واجبا علی الانسان فی اموال الاخر ویؤدیه من الحلی فذکر المصنف الحدیث فی هذا الباب لا یخلو عن خفاء فعدل عن الاصل الذی هو الوجوب وتغییر المعنی الذی هو الظاهر لان معناه تصدقن من جمیع الاموال التی تجب فیها الزکوۃ علیکن ولو کانت الصدقة الواجبة من حلیکن وانما ذکر لو لدفع توهم من یتوهم ان الحلی من الجواهر لا الاصلیة ولا تجب فیها الزکوۃ ویؤید هذا المعنی قوله صلی الله علیه وسلم فانکن اکثر اهل جهنم ای لترک الواجبات واما کون الخطاب للحاضرات خصوصا فممنوع بل الخطاب لکل من یصلح له ثم فیه تعمیم الی حسن الصدقة فی حق غیر الغنیات فلا یرد ان کون الامر للوجوب لا یستقیم ویؤید ما فی آخر هذا الحدیث فی البخاری قالت زینب لعبد الله قد امرنا بالصدقة فائته فسله فان کان ذلك یجزی عنی والا صرفتها الی غیرکم الحدیث لان النوافل من الصدقات لا کلام فی جواز ما لو صرفت الی الزوج وسیاتی ما یدل علی الوجوب صریحا والحلی بضم الحاء وکسرها وکسر اللام وتشدید الیاء جمع الحلی بفتح الحاء وسکون اللام وهو ما یزین به

تحفۃ المتقی

عن زینب امرأة عبد الله اسم ابیها عبد الله وقیل معاویة

عارضۃ الاحوذی

من لیل او نهار وهذا حدیثان لا یصحان باب الصلوة قبل المغرب لم یجئ فیه حدیث صحیح عن النبی صلی الله علیه وسلم فی کل صحیح وسقم واختلف فیه الصحابة ولم یفعله بعدهم احد والذی مضی منه المبادرة بالاقبال علی صلوة المغرب والله اعلم باب من ادرك رکعة من العصر قبل ان تغرب الشمس فقد ادرك العصر ابو عبد الرحمن قال اخبرنا محمد بن اسمعیل قال حدثنا ایوب بن سلیمان قال حدثنی ابو بکر بن بلال عن سلیمان ابن بلال عن یونس بن شهاب عن سالم ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال من ادرك رکعة من صلوة من الصلوات فقد ادرکها الا ان یقضی ما فاته اسناده ثبت ان النبی صلی الله علیه وسلم قال من ادرك رکعة من العصر قبل ان تغرب الشمس فقد ادرك العصر ومن ادرك رکعة من الصبح قبل ان تطلع الشمس فقد ادرك الصبح وثبت انه قال من ادرك رکعة من الصبح قبل ان تطلع الشمس فلیصل الیها اخری الفقه قد تقدم سرد الاقوال وبیان الصحیح من اختلاف الفقهاء فی الصلوة بعد

اسناد الرجال صحیح ابو بکر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام المخزومی ثقة من الثالثة سلیمان بن بلال ابو محمد ویقال ابو ایوب المدنی ثقة من کبار الثامنة یونس بن یزید الایلی ثقة ثبت فقیه الا فی الزهری من الخامسة سالم بن عبد الله بن عمر بن الخطاب المدنی احد الفقهاء السبعة من الثالثة وهو ابن اخت نافع مولی ابن عمر ۱۲

عارضۃ الاحوذی

التعبیر وبعد العصر فاما هذا الاحادیث مع احادیث بیان الاوقات فان العلماء اختلفوا فی ذلک علی قولین احدهما ان هذا بیان علی ذلک البیان وان الوقت مستمر فی الصلاتین الی الغروب والطلوع قاله ابو حنیفة وغیره وقال مالک وجمهور العلماء ان هذا الحدیث بیان لاوقات اهل الضرورات وهی الحائض تطهر حینئذ والمجنون یفیق والکافر یسلم والصبی یبلغ وهو الصحیح لان بذلک تنتظم الاحادیث ویصح معنی کل خبر من اخبار الاوقات فیکون لکل حدیث فائدة واختلف العلماء فیمن ادرک رکعة فقال ابو حنیفة یکون مدرکا باقل من رکعة وذلک مقدار تکبیرة الاحرام وهذا باطل لان قوله من ادرک رکعة تحدید لها وتخصیص للادراک بها فان قیل فقد صح عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال من ادرک سجدة من العصر قبل ان تغرب الشمس فقد ادرک قلنا معناه من ادرک رکعة والرکعة تسمی سجدة وکذلک فی الصحیحین من ادرک سجدة من العصر قبل ان تغرب الشمس فقد

شرح سراج احمد

وقد روی عن عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده عن النبی صلی الله علیه وسلم انه رای فی الحلی زکوة اخرجه الترمذی وسیاتی ذکره الآن وفی اسناده مقال ودر اسناد آن حدیث محدثین را گفتگو بسیار ست چنانکه مصنف ذکر آن خواهد کرد واختلف اهل العلم فی ذلک فرای بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم والتابعین فی الحلی زکوة ما کان منه ذهب وفضة در زیور زکوة است انچه باشد از زیور از سرخ ونقره وبه یقول سفیان الثوری وعبد الله بن المبارک وقال بعض اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم منهم ابن عمر وعائشة وجابر بن عبد الله وانس بن مالک لیس فی الحلی زکوة این همه صحابه قائل گشته اند که نیست در زیور زکوتی ذهب وفضه باشد یا غیر آن وهکذا روی عن بعض فقهاء التابعین وهمچنین روایت کرده شده است از بعضی فقهای تابعین وبه یقول مالک بن انس والشافعی واحمد واسحق بدانکه اختلاف ست علمارا در زکوة حلی مرنسارا نزد امام ما ابی حنیفه زکوة در وی لازم ست ونزد امام مالک زکوة نیست در حلی که مباح ست استعمال وی وشافعی راد وقول ست واظهر همین ست وهمین ست مختار در مذهب امام احمد ودر انچه برای پوشیدن نبود یا برای اجاره یا تجارت باشد یا حرام بود پوشیدن آن یا مهیا کرده شده است برای انفاق نزد حاجت باتفاق در وی زکوة لازم ست امام محمد شیبانی در موطای خود گفته است که زکوة نیست در حلی جواهر ولآلی در هر حال حجت ائمه آن ست که وی مستعمل مباح ست پس مشابه بجامهای پوشش وبندگان خدمت وخانهای سکونت باشد وحجت امام ابی حنیفه عموم قول حق تعالی ست والذین یکنزون الذهب والفضة ولا ینفقونها الآیة وعموم قول آنحضرت صلی الله علیه وسلم فی الرقة ربع العشر واحادیث در هر دو جانب واقع اند صحابه وتابعین ومن بعدهم اختلاف دارند بعضی گفته اند مراد بزکوة حلی عاریت دادن اوست وروایت کرده شده است این تاویل از سعید بن المسیب وحسن بصری ودر دو وعید ناظر در جانب وجوب ست حدثنا قتیبة نا ابن لهیعة عن عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده ان امرأتین اتتا رسول الله صلی الله علیه وسلم بدستیکه دو زن آمدند نزد آنحضرت وفی ایدیهما سواران من ذهب ودر دستهای هر یک ازین دو زن دست برنجن از زر بود فقال لهما اتودیان زکاتهما پس فرمود آنحضرت مر آن دو زن را آیا ادا میکنید شما زکوة آنرا فقالتا لا پس گفتند هر دو اد انمی کنیم زکوة آنرا فقال لهما رسول الله صلی الله علیه وسلم پس فرمود آنحضرت مر هر دو زنان را امتحان ان یسورکما الله بسوارین من نار آیا دوست میدارید شما که بپوشاند شمارا حق سبحانه تعالی سوارها از آتش دوزخ قالتا لا گفتند هر دو دوست نمیداریم قال فادیا زکوته فرمود آنحضرت پس ادا کنید زکوة آن را قال ابو عیسی هذا حدیث قد رواه المثنی بن الصباح عن عمرو بن شعیب نحو هذا گفت مصنف این حدیثی ست که روایت کرده است آن را مثنی بن الصباح از عمر بن شعیب مانند این والمثنی بن الصباح وابن لهیعة یضعفان فی الحدیث وهر دو تضعیف کرده شده اند در روایت حدیث

شرح ابی الطیب

من مصوغ قوله سواران من ذهب تثنیة سوار ککتاب وغراب القلب بالضم معروف من الحلی وجمعه اسورة واساور واسارة

باقی در صفحہ آئندہ

شرح سراج احمد

ولا یصح فی هذا عن النبی صلی الله علیه وسلم شیئ وصحیح نگشته است درین باب از آنحضرت چیزی **باب** ماجاء فی زکوة الخضراوات باب ست در بیان آنچه آمده است در دادن زکوة ترکاریها و سبزیها حدثنا علی بن خشرم نا عیسی بن یونس عن الحسن عن محمد بن عبد الرحمن بن عبید عن عیسی بن طلحة عن معاذ انه کتب الی النبی صلی الله علیه وسلم یسأله عن الخضراوات بدرستیکه معاذ بن جبل نوشت بسوی آنحضرت که می پرسید از آنحضرت از حال سبزیها و هی البقول و آن خضراوات ترکاریهاست که آیا در وی زکوة ست یا نه فقال لیس فیها شیئ پس فرمود آنحضرت نیست در وی چیزی از زکوة و این مذهب ائمه ثلثه است و میو ما که دیر پا نباشد و سال تمام نا ستدن نیز بچنین حکم دارند و نزد امام ابی حنیفه در هر چه از زمین روید کم باشد یا بیش ده یک ست مگر کاه و نی و هیزم از جهت قول آنحضرت صلی الله علیه وسلم اخرجة الارض ففیه العشر قال ابو عیسی اسناد هذا الحدیث لیس بصحیح ولیس یصح اسناد این حدیث صحیح نیست و نشده است صحیح فی هذا الباب عن النبی صلی الله علیه وسلم شیئ در باب دادن زکوة خضراوات از آنحضرت چیزی و انما یروی هذا عن موسی ابن طلحة عن النبی صلی الله علیه وسلم مرسلا و جز این نیست که روایت کرده شده است این حدیث از موسی بن طلحه از آنحضرت

شرح ابی الطیب

قوله ولا یصح فی هذا الباب عن النبی صلی الله علیه وسلم شیئ قال المحقق ابن الهمام قوله هذا مؤول والا فخطأ قال المنذری لعل الترمذی قصد الطریقین اللذین ذکرهما والا فطریق ابی داود لا مقال فیها وقال اخرج ابو داود والنسائی ان امرأة اتت النبی صلی الله علیه وسلم ومعها ابنة لها وفی ید ابنتها مسکتان غلیظتان من ذهب فقال لها اتعطین زکوة هذا قالت لا قال ایسرک ان یسورک الله بهما یوم القیمة سوارا من نار قال فخلعتهما فالقتهما الی النبی صلی الله علیه وسلم فقالت هما لله ورسوله قال ابو الحسن بن القطان فی کتابه اسناده صحیح وقال المنذری فی مختصره اسناده لا مقال فیه ثوبیته رجلا رجلا وقال ابن القطان بعد تصحیحه لحدیث ابی داود وانما ضعف الترمذی هذا الحدیث لان عنده فیه ضعیفین ابن لهیعة والمثنی بن الصباح وقال ومنها ما اخرج ابو داود عن عبد الله بن شداد ابن الهاد قال دخلنا علی عائشة رضی الله تعالی عنها قالت دخل علی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرای فی یدی فتخات ورق فقال ما هذا یا عائشة فقلت صنعتهن اتزین لک بهن یا رسول الله قال افتؤدی زکاتهن فقلت لا فقال هو حسبک من النار اخرجه الحاکم وصححه واعله بالدارقطنی بان محمد بن عطاء مجهول وتعقبه البیهقی وابن القطان بان محمد بن عمرو بن عطاء احد الثقات ولکن لما نسب فی مسند الدارقطنی الی جده ظن انه مجهول وتبعه عبد الحق ثم ساق احادیث کثیرة ثم قال وفی المطلوب احادیث کثیرة مرفوعة غیر انا اقتصرنا منها علی ما لا شبهة فی صحته والتاویلات المنقولة عن المخالفین مما ینبغی صون النفس عن الالتفات الیها وفی بعض الالفاظ ما یصرح بردها انتهی

باب ماجاء فی زکوة الخضراوات جمع الخضرة بضم الخاء وکسر الضاد القاموس خضر ککتف البقلة الخضراء کالخضرة وقال ابن الهمام کالریاحین والاوراد والبقول والخیار والقثاء والبطیخ والباذنجان واشباه ذلک

شرح ارضیۃ الاحوذی

ادراک العصر رکعة هی السجدة واختلف هل یکون مدرکا بادراک رکعة بعد فعل الطهارة وقد شغفت طائفة بان قالت ان معنی قوله ادراک العصر یکون موذیا لها ولا یکون قاضیا وجعلوا الاداء ما کان فی الوقت و القضاء ما کان بعد الوقت وهذا الاصطلاح لا یمنع منه ولکن لا یجوز ان یرکب علیه حکم ولا یحتج به فی مسألة وفی قوله من ادراک رکعة دلیل علی ان لا یکون مدرکا یاقل منها وقال ابو حنیفة یکون مدرکا بادراک قدر تکبیرة الاحرام وقد روی مسلم عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال من ادراک سجدة من الصلاة قبل ان تغرب الشمس فقد ادراک الصلوة ومقدار سجدة مقدار تکبیرة الاحرام قلنا اراد بالسجدة الرکعة وکذلک فی کتاب مسلم و السجدة هی الرکعة مفسرا فی الحدیث ولا یکون مدرکا عند علمائنا الرکعة الا ان یکون بسجدتیها والا فصورة الرکعة لا تتغیر کما لا تکون رکعة الا بتقدم قیام و قراءة فلا تکون رکعة الا باستتباع سجدتین

باب الجمع بین الصلاتین

بقیہ صفحہ ۲۳

شرح سراج احمد

حدیثی مرسل والعمل علی ھذا عند اھل العلم انہ لیس فی الخضراوات صدقۃ قال ابو عیسی والحسن ھو ابن عمارۃ وھو کہ شیخ عیسی بن یونس ست ابن عمارہ است وھو ضعیف عند اھل الحدیث واوضعیف ست نزد محدثین وغیرہ تضعیف وی کردہ اند شعبہ وغیروی وترکہ عبداللہ بن المبارک ومتروک ساختہ اند او را عبداللہ بن المبارک ورواہ مقبول نیست نزد او باب ما جاء فی الصدقۃ فی ما یسقی بالانہار وغیرھا باب ست در بیان انچہ آمدہ است در اداء صدقہ در چیزی کہ سیراب کردہ میشود بآب نہرہا وغیر آن حدثنا ابو موسی الانصاری ناعاصم بن عبدالعزیز مدینی ابن عبدالرحمن بن ابی ذباب عن سلمۃ بن یسار وبسر بن سعید عن ابی ھریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ فیما سقت السماء والعیون العشر در چیزی کہ سیراب شود از آب آسمان وچشمہا کہ بی مؤنت وکلفت ست وہ یک لازم ۔ وفی ما سقی بالنضح نصف العشر ودر چیزی کہ آبیدادہ شود بہ آب کش لازم باشد نصف عشر کہ نیستم حصہ باشد وفی الباب عن انس بن مالک اخرجہ ابن النجار عن ابان عن انس وابن عمر اخرجہ الترمذی وجابر اخرجہ الدارقطنی عن ابی سعید وابو ھریرۃ والدارقطنی وضعفہ قال ابو عیسی وقد روی ھذا الحدیث عن بکیر بن عبداللہ بن الاشج وعن سلیمان بن وبسر بن سعید عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم مرسلا وکان ھذا الحدیث اصح وگویا کہ این حدیث اصح ست وقد روی ھذا الحدیث ابن عمر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی ھذا الباب وتحقیق صحیح گشتہ حدیث ابن عمر از آنحضرت در ین باب چنانکہ مصنف ذکر آن خواہد کرد وعلیہ العمل عند عامۃ الفقہاء ویر آنست عمل نزد اکثر علماء حدثنا احمد بن صالح ناسعید بن ابی مریم ناابن وھب قال ثنی یونس عن ابن شہاب عن سالم عن ابیہ عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی الصدقۃ فیما یسقی بالانہار وغیرھا قولہ بسر بن سعید بضم اولہ ثم مہملۃ ساکنۃ المدنی العابد روی لہ الجماعۃ ثقۃ جلیل من الثانیۃ قولہ فیما سقت السماء او المطر من باب ذکر المحل وارادۃ الحال ولیس المراد حصر وجوب المطر بل الانہار کذلک قولہ والعیون ای الجاریۃ علی وجہ الارض التی لا یتکلف فی رفع مائہا کالآلۃ ولا یحمل قولہ العشر مبتدأ وخبرہ الجار والمجرور المقدم والعائد علی الموصول محذوف وتقدیرہ العشر واجب فیما سقتہ السماء من النخیل والاعناب والزروع وھذا الحدیث بعمومہ یعارض حدیث لیس فی الخضراوات شیء فمن یقدم العام یقول بوجوب الزکوۃ فی الخضراوات ومن لا یقول بتقدیمہ لا یقول بالوجوب فیما قولہ وفیما یسقی بالنضح بفتح النون وسکون المعجمۃ بعدھا مہملۃ وھو فی الاصل مصدر بمعنی السقی والمراد فیما یسقی ببعیر او ثور او غیر ذلک من بیر او نھر او ساقیۃ بالناضح والنواضح ھی الابل یسقی علیھا والواحد ناضح انتھی وجاء فی غیر سیاق ما سقت الانہار والغیم ای المطر عشر وفیما یسقی بالسانیۃ نصف العشر فعلی ھذا تفسیر النضح بالسانیۃ تفسیر المراد

قوت المغتذی

وفیما یسقی بالنضح بفتح النون وسکون المعجمۃ وحاء مہملۃ وھو ما یسقی من ماء بئر او نھر او ساقیۃ بالناضح وھو البعیر او البقرۃ یستقی علیہ

عارضۃ الاحوذی

ابن عباس جمع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بین الظہر والعصر وبین المغرب والعشاء بالمدینۃ من غیر خوف ولا مطر فقیل لابن عباس اراد بذلک قال اراد لا یحرج امتہ ابن عباس من جمع بین الصلاتین من غیر عذر فقد اتی بابا من ابواب الکبائر قال تلمذتہ الجمع بین الصلاتین فی المطر والمرض رخصۃ وقال ابو حنیفۃ بدعۃ وباب من ابواب الکبائر یرد ما تقدم فی الحدیث وفیہ اخر الصلوٰۃ عن اوقاتہا التی ثبتت لہا ثبوتا مستمرا واذا یکون الجمع بعرفۃ حیث نقل تواترا فیکون النسخ للشیء بمثلہ لا بما ھو اقل منہ وھذا باطل بل الجمع سنۃ رجح ابن عباس الحدیث المتقدم بالجمع وھو صحیح من غیر خوف ولا سفر وروی عنہ انہ جمع بین الظہر والعصر والمغرب والعشاء فی سفر لقولہ وروی ابن عمران النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان اذا جد بہ السیر فی السفر اخر الظہر الی العصر والمغرب الی العشاء ویجمع بینہما عند مغیب الشفق وروی انس بن مالک ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان اذا جد بہ السیر زالت الشمس صلی الظہر ثم رکب ھذہ احادیث الجمع

باقی در صفحہ آئندہ

بقیہ صفحہ ۲۴

شرح سراج احمد

انه سن فی ما سقت السماء والعیون او کان عثریا بدرستیکہ آنحضرت طریقی نہادہ است در چیزی کہ آب دادہ است آسمان وچشمہا یا باشد زمین عثر بفتح عین مہملہ وثاء مثلثہ در قاموس گفتہ است کہ عثری انچہ آب دادہ است آنرا آسمان وگویند عثری آنست کہ آب دادہ است بعاثور وعاثور گوئیست کہ کندہ شود در زمین مانند جوی وآب میرسد ازوی در سبزیہا وتربہا ودرخت خرما وکشت وعثری نیز مردی را گویند کہ فارغ ست از دنیا وآخرت وکار نمیکند برای ہیچ یکی ازین دو ودر حدیث آمدہ است کہ دشمن داشتہ ترین مردم نزد خدا عثریست یعنی مرد فارغ از کار دنیا وآخرت ونخل راکہ در آب دادن آن بدالیہ ومانند آن تعب نمی کشند عثری میگویند از جہت حصول فراغ وآسایش در آن بالجملہ در انچہ بآب باران وچشمہ وکندن جوی بلی آنکہ بکشند بدلو ومانند آن حاصل شدہ عثر گویند العشور وہ یکی واجب ست وفی ما سقی بالنضح نصف العشر ودر چیزی کہ آب دادہ شدہ است بکشیدن آب از چاہ ومانند آن بشتر وگاو واجب ست دروی نصف عشر کہ بستم حصہ باشد قال ابو عیسی ہذا حدیث حسن صحیح **باب ما جاء فی زکوۃ مال الیتیم** باب ست در بیان انچہ آمدہ است در حق ادا کردن زکوۃ مال یتیم حدثنا محمد بن اسمعیل ثنا ابراہیم ابن موسی نا الولید بن مسلم عن المثنی بن الصباح عن عمرو بن شعیب عن ابیہ عن جدہ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم خطب الناس فقال الا من ولی یتیما لہ مال فلیتجر فیہ ولا یترکہ حتی تاکلہ الصدقۃ

شرح ابی الطیب

قولہ سن فیما سقت السماء ای شرع وقرر ومفعولہ قولہ العشر **قولہ** او کان عثریا بفتح العین المہملۃ والمثلثۃ المفتوحۃ المخففۃ فی النہایۃ ہو من النخیل الذی یشرب بعروقہ من ماء المطر یجتمع فی حفیرۃ وقال ابن فارس فی المجمل العثری ما سقی من النخل بالماء الجاری وقال الجوہری العثری مخصوص بما سقی من ماء السیل وہو نسبۃ الی العاثور وہو شبہ الساقیۃ یحفر فیجری فیہ الماء وکانہ یعثر فیہ الماء الذی لا یشرب بہ ای یجتمع وہو المراد بالبعل وہو ما شرب بعروقہ من الارض او سقت السماء من غیر سقی وقیل ما سقی بالمطر وقیل ما لا یحتاج الی سقی لقربہ من الماء وقیل ما سقی بالانہار والعیون وقیل ما سقی بالدوالی والنواضح وقیل ما سقی بالغیث وقیل ما سقی بالثلج وقیل ما سقی بالعذی وہو ماء المطر یسیل فی الاودیۃ والعثری منسوب الی العاثور وہو ما عثر من الارض ای حفر مفتوحۃ وعین ساکنۃ کما فی روایۃ مالک فی الموطا **باب ما جاء فی زکوۃ مال الیتیم** **قولہ** ولا یترکہ حتی لا تاکلہ الصدقۃ ای النفقۃ علیہ او علی زوجتہ ان کانت لہ لقولہ صلی اللہ علیہ وسلم رفع القلم عن ثلثۃ لا ایراد الزکوۃ عن النائم

قرت المقتدی

او کان عثریا بفتح العین المہملۃ والثاء المثلثۃ وقیل بسکون الیاء وبعد الراء یاء مثناۃ من تحت مشددۃ وفی تفسیرہ قولان لاہل اللغۃ قال ابن فارس فی المجمل العثری ما سقی من النخل سیحا والسیح الماء الجاری ویقال ہو العذی والعذی الزرع الذی لا یسقیہ الا ماء المطر قال العراقی وما وجہہ قول ضعیف والثانی ہو الذی جزم بہ الجوہری وہو الاصح عند اہل اللغۃ ان العثری مخصوص بما سقی من ماء السیل وہو نسبۃ الی العاثور وہو شبہ الساقیۃ یحفر فیجری فیہ الماء کانہ یعثر فیہ الماء لا یشرب بہ

عارضۃ الاحوذی

الصحیحۃ ومذہبنا ان المسافر اذا جد بہ السیر فرحل بعد زوال الشمس قدم العصر الی الظہر قیاسا علی تاخیر الظہر الی العصر وہو ضعیف لانہ قیاس فی مقابلۃ النص الذی تقدم وجمع التاخیر رخصۃ اذا خاف علی عقلہ فیقدم العصر الی الظہر کما یؤخر الظہر الی العصر جملا لاحدہما علی الاخر ولیس ذلک نصا مخالفا وجمع المطر محمول علی جمع السفر لاشتراکہما فی المشقۃ وجمع الخوف لا وجہ لہ لان صلوۃ المسابقۃ مشروعۃ من ہی اول من الجمع وقال الشافعی یجمع بین الظہر والعصر والمغرب والعشاء فی السفر سواء جد بہ السیر او لم یجد والجمع عندہ رخصۃ لاجل مشقۃ السفر فی العادۃ مطلقا کالقصر ونصوص الاحادیث مخالفۃ لان الجمع انما جاء مقرونا بالجد السیر لا مطلقا علی صورۃ السفر والرخص لا یعدل بہا عن مواضعہا **باب** بدء الاذان محمد بن عبد اللہ بن زید عن ابیہ قال لما اصبحنا اتینا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاخبرتہ بالرؤیا فقال ان ہذہ لرؤیا حق فقم مع بلال فانہ اندی وامد صوتا فقلت علیہ ما یقال للرجل فلیناد بذا الحق فانہ

باقی در صفحہ آئندہ

شرح سراج احمد

بدرستیکه آنحضرت خطبه خواند روزی مردم را پس فرمود آگاه و دانا باشید هر که والی شود و مسلط گردد بر تربیت یتیمی که باشد او را مالی پس گوید که تجارت کند والی در مال یتیم و نگذارد آن مال را تا آنکه بخورد آن مال را زکوة یعنی چون مال وی زیاده باشد باید کرد زکوة در هر سال کم گشته تمام خواهد گردید در ادای زکوة و لهذا فرمود آنحضرت هر کسی را که ولایت داشته باشد بر مال یتیم که تجارت کند در آن برای نمای وی قال ابو عیسیٰ و انما روی هذا الحدیث من هذا الوجه گفت ترمذی و میزاین نیست که روایت کرده شده است این حدیث بهمین یک طریق و فی اسنادہ مقال و حال آنکه در اسناد آن گفتگو ست لان المثنی بن الصباح یضعف فی الحدیث زیرا که مثنی بن صباح ضعیف کرده شده است در روایت حدیث و روا بعضهم هذا الحدیث عن عمرو بن شعیب ان عمر بن الخطاب فذکر هذا الحدیث و روایت کرده اند بعضی علما این حدیث را از عمرو بن شعیب که بدرستیکه امیر المومنین عمر گفت پس ذکر کرده عمرو این حدیث را بهمین متن مذکور و قد اختلف اهل العلم فی هذا الباب فرای غیر واحد من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم فی مال الیتیم زکوة منهم عمر و علی و عائشة وابن عمر و به یقول مالک و الشافعی و احمد و اسحق و قالت طائفة من اهل العلم و گفته اند گروهی از اهل علم لیس فی مال الیتیم زکوة و به یقول سفیان الثوری و عبد الله بن المبارک و عمرو بن شعیب هو ابن محمد بن عبد الله بن عمرو بن العاص و شعیب قد سمع من جده عبد الله بن عمرو و شعیب تحقیق شنیده است از جد خود و روایت از جد خود نموده است و قد تکلم یحیی بن سعید فی حدیث عمرو بن شعیب و تحقیق سخن کرده است یحیی بن سعید در روایت عمرو ابن شعیب و قال هو عندنا واه و گفت یحیی عمرو نزد ما واهی ست اعتبار ندارد و من ضعفه فانما ضعفه من قبل انه حدث من صحیفة جده عبد الله بن عمرو و هر که تضعیف کرده است عمرو را جز این نیست که تضعیف کرده آنرا از جهت آنکه او حدیث میکرد از صحیفه و نوشتهٔ جد خود که عبد الله بن عمرو بن العاص ست و بسند او را نرسیده است و اما اکثر اهل الحدیث فیحتجون بحدیث عمرو بن شعیب و یثبتونه و اما اکثر اهل حدیث پس حجت میگیرند بحدیث عمرو و ثابت داشته اند روایت او را منهم احمد و اسحق و غیرهما **باب** ما جاء ان الجهاء جرحها جبار و فی الرکاز الخمس باب ست در بیان

شرح ابی الطیب

حتی یستیقظ و عن الصبی حتی یحتلم و عن المجنون حتی یعقل رواه ابو داود و النسائی و الحاکم و صححه و زید فیه قوله حتی لا تاکل الصدقة لان الظاهر منه الاغناء و هو لا یتصور الا فی غیر الزکوة و یمکن ان یراد بها الزکوة ای حتی لا تقصد الزکوة عند من یقول بوجوبها فی مال الصبی و لیس المراد حتی لا تفنیه الصدقة اذ لا صدقة اذا نقص عن النصاب و هذا علی تقدیر صحته و الصنعانی ضعفه **باب** ما جاء ان العجماء جرحها جبار و فی الرکاز الخمس العجماء البهیمة و هی فی الاصل تانیث الاعجم و هو الذی لا یقدر علی الکلام سمیت بذلک لانها لا تتکلم **قوله** جرحها بفتح الجیم لا غیر علی ما فی النهایة و هو مصدر و بالضم الجراحة و المراد اتلافها **قوله** جبار بضم الجیم و خفة الموحدة ای هدر ای اذا اتلفت البهیمة شیئا و لم یکن معها قائد و لا سائق و کان نهارا فلا ضمان و ان کان معها احدهم فهو ضامن لان الاتلاف حصل بتقصیره و کذا اذا کان لیلا لان المالک قصر فی ربطها اذ العادة ان تربط الدواب لیلا و تسرح نهارا **قوله** و فی الرکاز الخمس ذکره الطیبی و بعض الشراح من علمائنا

مرقاة الاحوذی

عن هذه الصلوة خرج الی رسول الله صلی الله علیه وسلم و هو یقول و هو بحجرته ازاره و هو یقول یا رسول الله والذی بعثک بالحق لقد رایت مثل الذی قال فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم فالله احمد فذلک اثبت و ابن عمر قال کان المسلمون حین قدموا المدینة یجتمعون یتحینون الصلوة و لیس ینادی بها احد فتکلموا یوما فی ذلک فقال بعضهم اتخذوا ناقوسا مثل ناقوس النصاری و قال بعضهم اتخذوا قرنا مثل قرن الیهود قال فقال عمر اولا تبعثون رجلا ینادی بالصلوة قال فقال علیه السلام یا بلال قم فناد بالصلوة و قد اخبرنا القاضی ابو المطهر اخبرنا ابو نصیر الحافظ اخبرنا ابن خلاد اخبرنا ابن ابی اسامة حدثنا داود بن رشید حدثنا ابو حیوة حدثنا سعید بن سنان عن ابی الزاهریة عن کثیر بن مرة الحضرمی قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اول من اذن فی السماء جبریل قال فسمعه عمر و بلال فاقبل عمر فاخبر النبی صلی الله علیه وسلم بما سمع فاقبل بلال فاخبر النبی صلی الله علیه وسلم بما سمع فقال ابر رسول الله صلی الله علیه وسلم سبقک

شرح سراج احمد

انچہ آمدہ است کہ بدرستیکہ بہیمہ مجروح کردن او کسی را ہدر است و در رکاز از پنج یک ست و تفصیل اینہا در حدیث ذکر خواہم کرد حدثنا قتیبۃ نا اللیث بن سعد عن ابن شہاب عن سعید بن المسیب و ابی سلمۃ عن ابی ہریرۃ عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال العجماء جرحہا جبار عجماء بوزن حمراء یعنی بہیمہ چنانکہ اسپ و ستور و مانند آن و جرح بضم جیم خستگی و بفتح خستہ کردن روایت این جا بالضم ست و جبار بضم جیم و تخفیف باء ہدر و باطل شدن و مراد آنست کہ بہیمہ چون جراحت کند کسی را یا تلف کند چیزے را و نباشد با او کشندہ و یا راننده و در روز باشد جراحت او ہدر و باطل شد و ہیچ چیز بران لازم نیاید و اگر با وی سائق قائد یا راکب ضامن میگردد زیرا کہ جرح و اتلاف بہ تقصیر او ست و ہمچنین اگر شب باشد زیرا کہ مالک بہ تقصیر کرد در بستن و نگاہداشتن وی چہ عادت در شب بستن دواب و بہائم ست و اگرچہ لفظ حدیث عام ست لیکن آنرا مقید و مخصوص ساختہ اند بدلائل و احادیث دیگر و المعدن جبار بکسر دال مشتق از عدن یعنی اگر یکی را برای کندن کان باجارہ گرفت و وی در کان افتاد و دست و پای او بشکست یا ہلاک شد چیزے بر و لازم نیاید و البیر جبار یعنی اگر یکی را باجارہ گرفت تا برای او چاہی بکند ناگاہ در وی بیفتاد و یا بر و خاک و گل بیفتاد و بمرد ضمان نباشد و ہمچنین چاہی کہ در زمینی کہ در ملک اوست بکند یا در صحرا کہ در راہ گذر مردم ست بکنند و شخص دران بیفتد ضمانی نباشد و فی الرکاز الخمس و در رکاز از پنج یکی ست و رکاز برای مکسور در اول و برای در آخر

شرح ابی الطیب

قولہ والمعدن جبار و البیر جبار ای اذا استاجر حافر البیر او استخراج المعدن فانہار علیہ لا ضمان علیہ وکذا اذا وقع فیہ انسان فہلک ان لم یکن الحفر عدوانا وان کان فیہ خلاف ذکرہ الطیبی و قال ابن الملک اذا حفر احد بیرا فی ملکہ او موات و وقع فیہا احد او دابۃ لا ضمان علی حافرہا اما اذا حفرہا فی الطریق او فی ملک الغیر بغیر اذنہ فالضمان علی عاقلۃ الحافر وکذا اذا حفر احد موضعا فیہ ذہب او فضۃ یخرج منہ و وقع فیہ احد او دابۃ لا ضمان علیہ لانہ غیر متعد وکذلک الغیر و نرج و الطین و غیر ذلک قولہ وفی الرکاز الخمس بکسر الراء و تخفیف الکاف قال الطیبی الرکاز المعدن عند اہل العراق من اصحاب ابی حنیفۃ لما روی انہ صلی اللہ علیہ وسلم سئل عنہ فقال الذہب و الفضۃ الذی خلقہ اللہ فی الارض یوم خلقہ و قیل اہل الجاہلیۃ عند اہل الحجاز انتہی اقول عندنا الرکاز یطلق علی ما تحت الارض سواء کان رکزہ خالقا او مخلوقا قال ابن الہمام الرکاز یعم المعدن و الکنز لانہ من الرکز مرادا بہ المرکوز اعم من کون راکزہ الخالق او المخلوق فکان ایجابا فیہما و لا یتوہم عدم ارادۃ المعدن بسبب عطفہ علیہ بعد افادۃ انہ جبار ای ہدر لا شیء فیہ و الا لتناقض فان الحکم المعلق بالمعدن لیس ہو المعلق بہ فی زمن الرکاز لیختلف بالسلب و الایجاب اذ المراد بہ ان ما لاکہ او الہلاک بہ للاجیر الحافر لہ غیر مضمون لانہ لا شیء فیہ نفسہ و الا لوجب شیء اصلا و ہو خلاف المتفق علیہ اذ الاختلاف انما ہو فی کمیتہ لا فی اصلہ و اما ما روی عن ابی ہریرۃ انہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی الرکاز الخمس قیل و ما الرکاز یا رسول اللہ و التخمین الحرز قال الذہب الذی خلقہ اللہ فی الارض یوم خلقت الارض رواہ البیہقی و ذکرہ فی الامام فہو ان سکت عنہ فی الامام فضعفہ بعبد اللہ بن سعید ابی سعید المقبری انتہی

عارضۃ الاحوذی

عن بلال اذن کما سمعت فامرہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان یضع اصبعیہ فی اذنیہ استعانۃ بہما علی الصوت الآتی وہذا عبد اللہ بن زید بن عبد ربہ راوی حدیث الاذان الخ ہذا الحدیث الواحد وعجب لابی عیسی یقول حدیث ابن عمر صحیح وفیہ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم امر بالاذان لقول عمر وانما امر بہ لقول عبد اللہ بن زید وانما جاء عبد اللہ بن زید بعد ما جاء عمر بثلاثۃ ایام حین سمعہ وفی الصحیحین ان المسلمین تشاوروا فقال بعضہم اتخذوا ناقوسا مثل ناقوس النصاری وقال بعضہم بل بوقا مثل قرن الیہود فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہو للنصاری فقال بعضہم اتخذوا قرنا مثل قرن الیہود فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہو للیہود فقال بعضہم افلا نبعث رجلا ینادی بالصلوٰۃ فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یا بلال قم فناد بالصلوٰۃ فہذا یدل علی ان الاذان لم یکن بامر من السماء و لا بالرؤیا و لا بالوحی و لا بالہام و لا بالتلقی من الانبیاء و لا بالتلقی من الملائکۃ و لا بالتلقی من الجن و لا بالتلقی من الموتی و لا بالتلقی من الاحیاء و لا بالتلقی من الاموات و لا بالتلقی من الاحیاء و الاموات و لا بالتلقی من الاحیاء و الموتی و لا بالتلقی من الاحیاء و الاموات و الموتی و لا بالتلقی من الاحیاء و الاموات و الموتی و الجن و الملائکۃ و الانبیاء و لا بالتلقی من الاحیاء و الاموات و الموتی و الجن و الملائکۃ و الانبیاء و الرؤیا و لا بالتلقی من الاحیاء و الاموات و الموتی و الجن و الملائکۃ و الانبیاء و الرؤیا و الوحی و لا بالتلقی من الاحیاء و الاموات و الموتی و الجن و الملائکۃ و الانبیاء و الرؤیا و الوحی و الہام و لا بالتلقی من الاحیاء و الاموات و الموتی و الجن و الملائکۃ و الانبیاء و الرؤیا و الوحی و الہام و الت

شرح سراج احمد

ومراد بآن نزد حنفیه معدن ست ونزد اهل حجاز وقدیمه اهل جاهلیت ومعنی اول انسب بسیاق حدیث ودر حدیث آمده است که از آنحضرت پرسیدند که رکاز چیست فرمود ذهب وفضه که پروردگار تعالی پیدا نموده است در زمین یونس پیدایش وی ونزد شافعی در معدن زکوة نیست وحکم وی حکم صید ست مگر آنکه مستخرج ذهب وفضه باشد ونزد احمد وی خمس ست بی اشتراط حول وفی الباب عن انس بن مالك وعبد الله بن عمرو اخرجه الشافعی وابو عبید والحاکم وعبادة بن الصامت وعمرو بن عوف المزنی وجابر قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی الخرص باب ست در بیان آنچه آمده است در اندازه کردن غله ومیوه حدثنا محمود بن غیلان ثنا ابو داود الطیالسی ثنا شعبة قال اخبرنی حبیب بن عبد الرحمن قال سمعت عبد الرحمن بن مسعود بن نیار یقول جاء سهل بن ابی حثمة الی مجلسنا گفت عبد الرحمن آمد سهل بن ابی حثمه بسوی مجلس ما حثمه بفتح حاء مهمله واسکان مثلثه انصاری اوسی مدنی صحابی ست وحدث ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یقول اذا خرصتم فخذوا وادعوا الثلث فان لم تدعوا الثلث فدعوا الربع حدیث کرد سهل که بدرستیکه آنحضرت بود که میگفت چون اندازه کنید انگور وخرما را پس بگیرید یعنی زکوة دو ثلث را

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الخرص بفتح الخاء المعجمة وقد یکسر وبضاد مهملة والاسم الخرص بالکسر وهو تقدیر ما علی النخل من الرطب تمرا وما علی الکرم من العنب زبیبا یعرف مقدار عشرة **قوله** سهل بن ابی حثمة بفتح الحاء المهملة وسکون المثلثة ابن ساعدة بن عامر الانصاری الحارثی المدنی صحابی صغیر ولد سنة ثلاث من الهجرة مات فی خلافة معویة **قوله** اذا خرصتم فخذوا ودعوا الثلث فخذوا جواب للشرط ودعوا عطف علیه ای حیث جوز لکم اخذ الزکوة فخذوا الثلثین منه واترکوا الثلث لرب المال حتی یتصدق به وقال القاضی ناصر الدین الخطابی معنی الصدقتین امرهم ان یترکوا لرب المال ثلث ما خرص علیه او ربعه توسعة علیه حتی یتصدق به علی جیرانه وممن یرد علیه الرطب منه فلا یحتاج ان یدخر ذلك من ماله وهذا قول قدیم للشافعی وعامة اهل الحدیث قال الطیبی فی فتح الباری قال بظاهر اللیث واحمد واسحق وغیرهم وفی معونة ابو عبیدة فی کتاب الاموال ان هذا الثلث هو القدر الذی یاکلون بحسب احتیاجهم الیه فقد ایترك قدر احتیاجهم قال مالك وسفیان لایترك لهم شیء وهو المشهور عن الشافعی وقال ابن العربی المتحصل من صحیح النظر ان یجتهد بالحدیث وهو قدر المؤنة والقدر بناه فوجدناه فی الاحلب ما یوکل رایا نقله السیوطی فی حاشیة النسائی وقال الخطابی ذهب البعض الی انه یترك لهم توسعة علیهم لانه اذا انتزع الحق منهم مستوفی اضر بهم فانه یکون منها الساقطة والهالکة وما یاکله الطیر والناس وقیل لایترك لهم شیء شائع فی جملة النخیل بل یفرز لهم نخلات معدودة قدر ما علم مقدار ثمرها بالخرص وقیل معناه اذا لم یرضوا بالخرص وحکم فدعوا لهم الثلث والربع لیتصرفوا فیه ویترکوا الباقی الی ان یجف ویوخذ حقه لانه یترك بالخرص وقال الطحاوی فی شرح معانی الآثار لیس فی شیء من هذه الآثار ان الثمرة کانت رطبا ثم وقت ما خرصت وکیف یجوز ان یکون رطبا حینئذ فیجعل لصاحبها حق الله فیها بمکیلة ذلك تمرا یکون علیه نسیئة وضاعت بذلك عنه الآثار

عارضة الاحوذی

اولانه رای نظر الایستطیعه الشیطان ولایدخل فی جمله الوسواس والکثیر اطراد المرسلة وروی ان النبی صلی الله علیه وسلم رای الاذان لیلة الاسراء وسمعه ولم یوذن له فیه عند فرض الصلوة حتی بلغ المیقات وفی قول النبی صلی الله علیه وسلم لعمر فذلك اثبت دلیل علی ترجیح احد الاحتمالین الثانی والثالث علی الاول لانه کان الاقرار علی الاول بوحی وفی الموطا عن عبد الله بن زید رای حشبتین فی المنام بید رجل رجل فقال الذی هذا النحو ما یرید رسول الله صلی الله علیه وسلم ان یتخذ کان عبد الله بن زید رای ان النبی صلی الله علیه وسلم الیها او رای شیئا فی حین الدشاور ان کیفیة النداء للصلوة الآتیة قال قرنا مثل قرن الیهود وفی کتاب ابی داود قنصا وهی قبعا وقنعا وکلها یرجع الی القرن والقنع الذی تقدم ذکره من تراجم اقنع اذا رفع راسه الفقه الاتان من شعائر الدین یحقن الدماء ویکثر الدماء کان النبی صلی الله علیه وسلم اذا سمع اذانا امسك والا اغار فهو واجب علی البدل الصحیح ولیس بواجب فی کل مسجد بذاته علی کل فذ ولکنه یستحب فی مساجد

شرح سراج احمد

وبگذارید یک ثلث را ازان مراد آنست که تعین کنید مقدار زکوۃ را دران میان دو ثلث را بگیرید و ثلث را بمالک بگذارید واحسان کنید بوی تا آن را بهسائهای خود بخواند و بر بگذران دهرکه بر سر وقت وی بر سد احسان کند تا از ملک خود ضرر نکند و این خطاب ست بمصدقان و توسعه است بر متصدقان در فواکه و ثمار که محل صرف و بذل اند فان لو تدعوا الثلث فدعوا الربع پس اگر نتوانید گذاشت ثلث را پس بگذارید ربعی را و کمتر ازین نباید و فی الباب عن عائشة اخرجه ابو داود قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یبعث عبد الله بن رواحة الی یهود فیخرص النخل حین تطیب قبل ان یوکل منه وعتاب بن اسید بفتح مهمله وتشدید مثناة فوقیه اسید بضم همزه وکسر سین مهمله اخرجه الترمذی وابو داود و ابن عباس قال ابو عیسی والعمل علی حدیث سهل بن ابی حثمة عند اکثر اهل العلم فی الخرص و بحدیث سهل بن ابی حثمة یقول اسحق واحمد مصنف تفسیر میکند خرص را که چه طور ست گفت و الخرص اذا ادرکت الثمار من الرطب والعنب تخمینه میوه وقتی ست که چون برسد میوه از خرما و انگور مما فیه الزکوۃ ازان قبیله که در وی زکوۃ ست بعث السلطان خارصا بفرستد بادشاه اندازه کننده را خرص علیهم پس اندازه کند میوه را بر ایشان والخرص ان ینظر من یبصر ذلک وخرص

شرح ابی الطیب

المرویة الصحیحة قد ذکرنا ذلک فی غیر هذا الموضع من کتابنا ولم یستثن رسول الله صلی الله علیه وسلم فی ذلک شیئا فلیس وجه ما رویناه فی الخرص عندنا ما ذکرتم من انه یخرص الرطب تمرا فیعرف مقدارها فیسلم الی اربابها ویملک بذلک حق الله تعالی فیها ویکون علیه مثلها مکیلة ذلک تمرا ولکن وجه ذلک عندنا ان یخرص لیعلم به مقدار ما فی ایدی کل واحد منهم فیوخذ منه بقدره فی وقت الصرام لانهم یملکون منه شیئا فما یجب لله فیه یبدل ببدل لا یزول ذلک البدل عنهم وکیف یجوز ذلک وقد یجوز ان تصیب الثمرة بعد ذلک آفة فتتلفها او نارٌ فتحرقها فیکون ما یوخذ من صاحبها بدلا من حق الله ماخوذا منه بدلا مما لم یسلم له ولکنه انما اراد بذلک الخرص ما ذکرنا ویدل علی ذلک حدیث اذا خرصتم فخذوا ودعوا الثلث فقد علمنا بهذا الحدیث ان ذلک لا یکون فی وقت ما توخذ الزکوۃ لان ثمرته لو بلغت مقدارا ما تجب فیه الزکوۃ لم یحط عنه شیء مما وجب علیه فیها بل اخذ منه ما وجب علیه بحاله هذا مما اتفق علیه المسلمون ولکن المحطیطة المذکورة فی هذا الحدیث انما هی قبل ذلک فی وقت ما یاکل من الثمرة اهلها قبل وان اخذ الزکوۃ منها فامر الخراص ان یلقوا مما یخرصوا المقدار المذکور فی هذا الحدیث لئلا یجتحف به علی اهل الثمار فی وقت اخذ الزکوۃ منهم وقد روی عن عمر رضی الله عنه انه کان یامر الخراص بذلک ایضا وقال بعض العلماء قد کان فی اول الزمان ما یفعل ما ذکروا من تملیک الخراص اصحاب الثمار حق الله فیها وهی رطب ویاخذونه منه تمرا ثم نسخ ذلک بنسخ الربو فردت الامور ان لا یوخذ فی الزکوۃ الا ما یجوز فی البیاعات الا تری ان رجلا لو وجبت علیه فی ماله وهو ذهب او فضة او ماشیة فسلم ذلک له المصدق علی ما لا یجوز علیه البیاعات ان ذلک غیر جائز له فکذا هذا انتهی

عارضة الاحوذی

الجماعات اکثر ما یستحب فی الفذ وقال عطاء لا یجوز صلوة بغیر اذان وهذا لیس بصحیح لانه لیس فی فرضیته اثر وفائدته اجتماع الناس وتیسیر الاقبال علیهم وفضائله انه یطرد الشیطان ویومن الجبان فمن فرع فلیؤذن ویجاب بحضرته الدعاء لانه تفتح له ابواب السماء وفی الاذان مسائل کثیرة واحادیث ناثرة ذکر منها ابو عیسی حدیث ابی محذورة فی الترجیع وذکر حدیث انس فی افراد الاقامة وذکر دخال الاصبع فی الاذان من حدیث ابی جحیفة وکلها صحاح وخذ وارحمکم الله اصلا فی الاذان وما کان فی فصابه من المسائل وهو ان کل مسالة طریقها النقل کالاذان والصاع والمد فان مذهب مالک مقدم علی جمیع المذاهب تعویلا علی نقل اهل المدینة فالاذان وصفته والاقامة وعدتها وافرادها وافراد قوله قد قامت الصلوة فیهما وترجیعها لان ذلک وان کان نقل عن النبی صلی الله علیه وسلم من طرق صحیحة بالفاظ مختلفة فالمعول علی نقل اهل المدینة فان ما نقل مستفیضا او متواترا فهو مقدم علی ما نقل

الترجمة

لم اقف بعد بترجمة عبد الله بن رواحة ولا بترجمة عتاب بن اسید ولا بترجمة سهل بن ابی حثمة ولا بترجمة ابی محذورة ولا بترجمة ابی جحیفة ولا بترجمة عطاء ولا بترجمة ابن عباس ولا بترجمة عمر رضی الله عنهم اجمعین

وبخرص میکرد وی ثمار را بر درخت بحکم آنکه خرد در شد ازان ۱۲

اجزاء المسائل

شرح سراج احمد

اینکہ نظر کند کسیکہ بصارت دارد آنرا فیقول یخرج من هذا من الزبیب کذا ومن التمر کذا وکذا پس بگوید خارص بیرون شود و برآید ازین درخت انگور از انگور این مقدار و خارج شود ازین درخت خرما چنان وچنان مقدار فیحصی علیهم پس محافظت کرده شود بر ایشان و یاد داشته شود وینظر مبلغ العشر من ذلك ونظر کرده شود مبلغ عشر را ازان خرص فیثبت علیهم پس ثابت داشته شود آن مبلغ را بر ایشان ثم یخلی بینهم وبین الثمار پس بگذارند میان ایشان ومیان میوه خرص کرده شده پس بکنند مالکان آن میوه فیصنعوا ما احبوا پس گذاشته شود میان ایشان ومیان میوه خرص کرده شده واز خرمن پاک وصاف کرده شده انچه خواهند ودوست دارند واذا ادرکت الثمار اخذ منهم العشر وچون برسد میوه واز خرمن پاک وصاف کرده شده گرفته شود از ایشان مبلغ عشر را هکذا فسره بعض اهل العلم همچنین تفسیر کرده اند خرص را بعضی از اهل علم وبهذا یقول مالك والشافعی واحمد واسحق وهمین باشد مذهب امام ما ابی حنیفه نیز حدثنا ابو عمرو مسلم بن عمرو الحذاء المدنی نا عبد الله بن نافع عن محمد بن صالح الثمار (بمثناة فوق وشدة میم ۱۲) عن ابن شهاب عن سعید بن المسیب عن عتاب بن اسید ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یبعث علی الناس من یخرص علیهم کرومهم وثمارهم بدرستیکه آنحضرت بود که میفرستاد کسی را که اندازه کند بر ایشان تاکهای ایشان ودیگر میوه های ایشان را از خرما وغیره وبهذا الاسناد وبهمین (یعنی میوه آنها از انگور است ۱۲) اسناد مذکور ثابت شده است که ان النبی صلی الله علیه وسلم قال فی زکوة الکروم انها تخرص کما یخرص النخل بدرستیکه آنحضرت فرمود در حق زکوة تاکها که بدرستیکه تاکها اندازه کرده شوند چنانکه اندازه کرده میشود خرما ثم تؤدی زکوته زبیبا پس ادا کرده شود زکوة تاکها را کشمش کما تؤدی زکوة النخل تمرا چنانکه ادا کرده شود زکوة خرما را خرمای خشک یعنی اندازه کنند رطب وتر را واداء خشک کرده شده را بدینسان قال ابو عیسی هذا حدیث حسن غریب وقد روی ابن جریج هذا الحدیث عن ابن شهاب عن عروة عن عائشة ترمذی دیگر اسناد این حدیث را ذکر کرده وسالت محمدا عن هذا ترمذی گوید وپرسیدم من امام بخاری را از حال این حدیث خرص میوه فقال پس گفت بخاری حدیث ابن جریج غیر محفوظ وحدیث سعید بن المسیب عن عتاب بن اسید اصح حدیث ابن جریج محفوظ نیست وحدیث سعید بن المسیب که از عتاب روایت کرده است اصح ست

باب ما جاء فی العامل علی الصدقة بالحق

باب ست در بیان چیزی که آمده است بر عاملی وحاکمی که بر گرفتن صدقه است براستی وحق حدثنا احمد بن منیع نا یزید بن هارون نا یزید بن عیاض عن عاصم بن عمر بن قتادة ح وثنا محمد بن اسمعیل بخاری واین تحویل ست از یک اسناد باسنادی دیگری یعنی همین یک حدیث ترمذی را از عاصم بدو طریق رسیده است یک از احمد بن منیع ودیگر از طریق امام بخاری نا احمد بن خلد عن محمد بن اسحق عن عاصم بن عمر بن قتادة عن محمود ابن لبید عن رافع بن خدیج قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول العامل علی الصدقة بالحق کالغازی فی سبیل الله عامل وحاکم که بر صدقه باشد وعمل کننده بود بحق در اجر مانند غازی ست که در راه خدا بود حتی یرجع الی بیته تا انکه برگردد غازی بسوی خانهٔ خود قال ابو عیسی حدیث رافع بن خدیج حدیث حسن ویزید

عارضة الاحوذی

احادهم مسالة فی اجتماعهم وتشاورهم من غیر نص دلیل علی طلب الحق فی الذین من غیر النصوص والفتاوی فی المعانی المستنبطة المحمولة علی الاصول المنصوصة وفی قولهم فقوم مع بلال دلیل علی ان الاذان لا یکون الا قائما ولو لا ضعف صوته عبد الله لکان احق بالاذان لرؤیاه ولکن رسول الله صلی الله علیه وسلم فقل الامر الی من یستاهله وهکذا الحکم فی کل نازلة وقد ذکر ابو عیسی بعدها فی الاذان تسعة عشر حدیثا بابوابها

الباب الاول فی حدیث ابی محذورة

ان النبی صلی الله علیه وسلم القی علیه الاذان بالترجیع وذکر بعده باب افراد الاقامة بحدیث انس ان الاذان شفع والاقامة وتر وبعده حدیث عبد الله بن زید بان الاذان مثنی وعلمه وذکر ابو داود فی باب کیف الاذان حدیث عبد بن زید واد خل حدیث ابی محذورة من طرق وجاء فی الصحیح الحدیث امر بلال ان یشفع الاذان ویوتر الاقامة وفی حدیث ابی محذورة ترجیع التکبیر وحسبکم الاصل الذی قرب لکم ومرجعه من قواعد الاذان

شرح سراج احمد

ابن عیاض ضعیف عند اهل الحدیث وحدیث محمد بن اسحق اصح **باب** فی المعتدی فی الصدقة
باب ست در بیان معتدی در صدقه یعنی مصدق ظالم بود واز حد انصاف واعتدال تجاوز کند در خرص
میوه حدثنا قتیبة نا اللیث عن یزید بن ابی حبیب عن سعد بن سنان عن انس بن مالك قال قال رسول
الله صلی الله علیه وسلم المعتدی فی الصدقة کمانعها گفت انس بن مالک فرمود آنحضرت مصدق ظالم که از حد
انصاف واعتدال تجاوز کند در برده وگناه همچو متصدق ست که منع زکوة می کند وزکوة نمی دهد یا مراد آنست که متصدق
که تجاوز کند وبغیر مستحق می دهد وبر وجه مامور نمی دهد حکم آن دارد که منع زکوة می کند قال وفی الباب عن ابن عمر بن
الخطاب وام سلمة ام المومنین رضی الله عنها وابی هریرة الدوسی قال ابو عیسی حدیث انس حدیث غریب
من هذا الوجه وقد تکلم احمد بن حنبل فی سعد بن سنان وهکذا یقول اللیث بن سعد عن یزید
ابن ابی حبیب عن سعد بن سنان عن انس بن مالك وتحقیق سخن کرده است احمد بن حنبل در سعد
ابن سلیمان وهمچنین میگفت لیث بن سعد از یزید از سعید از انس ویقول ومیگفت عمرو بن الحارث و
ابن لهیعة عن یزید بن ابی حبیب عن سنان بن سعد عن انس بن مالك ابی قال ابو عیسی
سمعت محمد ابن اسمعیل بخاری یقول والصحیح سنان بن سعد وغرض مصنف از ایراد اسناد متعدد
این ست که در بعض اسناد سعد بن سنان واقع ست ودر بعض سنان فقط واقع ودر بعض سنان بن سعد
واقع ست ومصنف این اخیر را ترجیح داده وقوله وقوله وقول آنحضرت صلی الله علیه وسلم که المعتدی فی الصدقة
کمانعها یقول میگفت امام بخاری علی المعتدی من الاثم کما علی المانع اذا منع بر مُصَدِّق ظالم باشد
گناهی چنانکه باشد گناهی بر منع کننده زکوة وصدقه وقتی که منع کند وادا نکند
صدقه وزکوة را **باب ماجاء فی رضی المصدق**
باب ست در بیان انچه آمده است در رضا کردن گیرنده صدقه حدثنا
علی بن حجر نا محمد بن یزید عن مجالد عن الشعبی عن
جریر بن عبد الله بن جابر البجلی قال قال النبی صلی الله علیه وسلم

شرح ابی الطیب

باب فی المعتدی فی الصدقة **قوله** المعتدی فی الصدقة کمانعها ای المساعی المتجاوز عن قدر الواجب فی الصدقة
ای فی اخذها بان یاخذ اکثر من الفریضة او خیار المال کمانعها فی الوزر والاعتداء هو تجاوز الحد وقیل المعتدی هو الذی
یعطیها غیر مستحقها والاول هو الانسب بمقابلة العامل بالحق ووجه الشبه ان الساعی اذا اخذ الخیار او اکثر فان المالك ربما
یمنعها فی السنة الاخری فکان ظلما للفقراء فیکون هو فی الاثم کمانعها وقیل المالك المعتدی بکتم بعضها او وصفها علی
الساعی حتی اخذ منه ما لا یجزئه او ترك عنده بعض ما هو علیه کمانعها من اصلها فی الاثم وفیه ان المعتدی بما ذکر مانع حقیقة
فکیف یصح التشبیه ودفعه بانه لما کان هذا المخادع فی صورة المعطی حیث لم یطلق علیه عرفا انه مانع شبه به لیعلم قبح
ما هو علیه وقیل المعتدی هو الذی لا یبقی لعیاله شیئا وقیل هو الذی یعطی ویمن ویوذی **باب ماجاء فی رضی المصدق**

عارضة الاحوذی

والاقامة فی الصلوة بالسنة
علی الصفة التی راها ملك
وقال بها والتواتر اولی من
رؤیة الاحاد وذکر فی الباب
الخامس حدیث الترسل
فی الاذان من طریق جابر
وعلله والسنة فی الاذان
الترسل والترفق لانه یکون
لاسماع جمیع المصلین
وعنده یحصل الاعلام
ویسرع فی الاقامة لانها
افتتاح الصلوة وتقدمها
لاعلام من حضر فی المصلی
فلذلك قال له فاحدر یعنی
اسرع یقال حدرت القراءة
اذا اسرعتها وقد روی فیه
واذا اقمت فاجذم وهو مثله
یقال جذمت اسرعت ومنه
سمی الذئب جذامة وذکر
حدیث یدخل اصبعیه فی
اذنیه من طریق ابی جحیفة
وهو حدیث صحیح ومعناه
الاستعانة علی رفع الصوت
وهو فعل مجرب محسوس وله
فائدة عقلیة وترك فیه
فائدة وهی الاستدارة فی
الاذان لقول وکان یتبع فاه
ههنا وههنا وذکره ابو داود
وذکر حدیث بلال قال لی
رسول الله صلی الله علیه وسلم
لا تثوبن الا فی صلوة الفجر
وهو حدیث معلول وقد
شاهدت فتنا من التثویب
بمدینة السلام وهو ان

شرح سراج احمد

اذا اتاکم المصدق فلا یفارقکم الا عن رضیٰ فرمود آنحضرت چون بیاید شمارا گیرندۂ صدقہ پس باید کہ جدا نگردد از شما مگر بر رضا حدثنا ابو عمار ناسفیان عن داود عن الشعبی عن جریر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم نحوہ قال ابو عیسی حدیث داود عن الشعبی اصح من حدیث مجالد وقد ضعفت مجالدا بعض اہل العلم وہو کثیر الغلط وتحقیق تضعیف کردہ است مجالد را بعضی از اہل علم و مجالد کثیر الغلط بود **باب** ماجاء ان الصدقۃ توخذ من الاغنیاء وترد علی الفقراء باب ہست در بیان آنچہ آمدہ است کہ بدرستیکہ صدقہ گرفتہ شود از دولتمندان و ردکردہ شود بر فقیران و محتاجان حدثنا علی بن سعید الکندی ناحفص بن غیاث عن اشعث عن عون ابن ابی جحیفۃ عن ابیہ ابی جحیفۃ قال قدم علینا مصدق النبی صلی اللہ علیہ وسلم گفت ابو جحیفہ آمد بر ما مصدق آنحضرت برای گرفتن صدقات فاخذ الصدقۃ من اغنیائنا پس گرفت مصدق صدقہ از دولتمندان ما فجعلہا فی فقرائنا پس گردانید مصدق صدقہ را در فقیران و محتاجان ما وقسمت کردہ میان فقیران وکنت غلاما یتیما فاعطانی منہا قلوصا ابو جحیفہ گوید و بودم من کودک یتیم پدر پس داد مرا از صدقات یک مادہ شتر جوان قلوص بفتح قاف شتر مادہ جوان و شتر مادہ کہ سوار بر آن توان شد و فی الباب عن ابن عباس اخرجہ الشیخان قال ابو عیسی حدیث ابی جحیفۃ حدیث حسن غریب **باب** من تحل لہ الزکوٰۃ باب ہست در بیان کسیکہ حلال ست دادن زکوٰۃ مرو را حدثنا قتیبۃ وعلی بن حجر قال قتیبۃ حدثنا شریک وقال علی انا شریک المعنی واحد فرق میان الفاظ ست معنی ہر یکی یکی ست عن حکیم بن جبیر عن محمد بن عبد الرحمن بن یزید عن ابیہ عن عبد اللہ بن مسعود

شرح ابی الطیب

قولہ المصدق بتخفیف الصاد وکسر الدال المشددۃ عامل الصدقۃ **قولہ** الا عن رضیٰ قال الشافعی یعنی واللہ اعلم ان یوفونہ طائعین ویتلقونہ بالترحیب لا ان یعطوہ من اموالہم ما لیس علیہم انتہی لحدیث من سئل فوقہا فلا یعط ای فوق الواجب وقیل لا یعط اصلا لانہ انزل بالجور فالمراد بقولہ صلی اللہ علیہ وسلم ارضوا مصدقکم وان ظلم ای بالضرب والشتم او فی زعمکم او وان کوہتم ما یاخذ منکم وثقل علیکم ذلک ولم یرد الصبر علی الزائد واللہ تعالیٰ اعلم فلا یرد ما قال البیہقی فی سننہ الذی قالہ الشافعی محتمل لولا ما فی روایۃ ابی داود من الزیادۃ وہی قالوا یا رسول اللہ وان ظلمونا قال ارضوا مصدقیکم وان ظلم فکانہ رای الصبر علی تعدیہم **باب** ماجاء ان الصدقۃ توخذ من الاغنیاء فترد فی الفقراء **قولہ** فاعطانی منہا قلوصا بفتح القاف الناقۃ الشابۃ وتجمع علی قلاص بکسر القاف **باب** من تحل لہ الصدقۃ

قوت المغتذی

اذا اتاکم المصدق بتخفیف الصاد وہو العامل فلا یفارقکم الا عن رضیٰ قال الشافعی یعنی واللہ اعلم ان یوفونہ طائعین ولا یلوونہ لا ان یعطوہ من اموالہم ما لیس علیہم قال البیہقی فی سننہ وہذا الذی قالہ الشافعی محتمل لولا ما فی روایۃ ابی داود من الزیادۃ وہی قالوا یا رسول اللہ وان ظلمونا قال ارضوا مصدقیکم وان ظلم فکانہ رای الصبر علی تعدیہم

عارضۃ الاحوذی

یاتی المؤذن انی ارا الخلیفۃ فیقول السلام علیک ایہا الامیر المؤمنین ورحمۃ اللہ وبرکاتہ حی علی الصلوٰۃ مرتین حی علی الفلاح مرتین و رایت الناس فی مساجدہم فی بلاد اذا اقامت الصلوٰۃ یخرجہم الی باب المسجد من ینادی الصلوٰۃ رحمکم اللہ وہذا کلہ تشویب مبتدع وانما الاذان مشروع للاعلام بالوقت لمن بعد والاقامۃ للاعلام من حضر حتی لا تاتی العبادۃ علی غفلۃ وذکر فی باب اذان الرجل و اقامۃ غیرہ حدیث زیاد ابن الحارث الصدائی ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم امرہ ان یؤذن لصلوٰۃ الفجر فاذن فاراد بلال ان یقیم فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اخا صداء اذن فمن یقیم واد خل ابو داود فی الباب عن عبد اللہ بن زید ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم امرہ ان یلقی علی بلال ولیس ہذا من باب اقامۃ غیر المؤذن لان عبد اللہ بن زید لم یؤذن ولا ولی الاذان وانما الحدیث حدیث الصدائی وقد ادخل ابو داود ومر حدیث عبد اللہ بن زید کاملا ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم امرہ بالاذان عند الفجر قال

شرح سراج احمد

قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من سال الناس وله ما يغنيه کسیکہ سوال کند مردم را و حال آنکہ او را ہست چیزی کہ بی نیاز گرداند او را از سوال جاء يوم القيمة ومسألته في وجهه بیاید آنکس در روز قیامت در حالیکہ سوال او در روی وی خموش او خدوش او کدوح بعضی گفتہ اند کہ این الفاظ قریب المعانی اند و ازین جہت شک راوی ست و بعضے گفتہ اند متباین در معنی اند خدوش پوست کندن بچوب و خمش کندن بناخن و کدح کندن بدندان اشارت ست بہ تفاوت احوال سائلان در قلت سوال و کثرت آن و توسط قيل يا رسول الله وما يغنيه گفتہ شد یا رسول اللہ چہ چیز بی نیاز میسازد او را یعنی حد غنا کہ سوال بآن حرام ست چیست قال خمسون درهما فرمود پنجاہ او قيمتها من الذهب یا قیمت پنجاہ درہم از طلا و في الباب عن عبد الله بن عمرو اخرجه النسائي قال ابو عيسى حديث ابن مسعود حديث حسن وقد تكلم شعبة في حكيم بن جبير من اجل هذا الحديث وتحقيق سخن کردہ است شعبہ در حق حکیم بن جبیر از جہت این حدیث حدثنا محمود بن غيلان نا يحيى بن آدم نا سفيان عن حكيم بن جبير بهذا الحديث کہ گذشتہ است نقال له عبد الله بن عثمن صاحب شعبة پس گفت مر سفیان را عبد اللہ بن عثمان صاحب شعبہ کہ ابن عبدان بود لو غير حكيم حدث بهذا اگر سوای حکیم بن جبیر حدیث میکرد باین حدیث ہر آئینہ او ثقہ و احسن می بود

شرح ابی الطیب

قولہ وله ما يغنيه ای عن السوال ويكفيه بقدر الحال قولہ ومسألته خموش وخدوش او كدوح بضم اوائلها الفاظ متقاربة المعاني جمع خمش وخدش وكدح فاو لشك الراوي اذ الكل يعرب عن اثر ما يظهر على الجلد اللحم من ملاقاة الجسد ما يقشر او يجرح والمعنى اثر مسالته خموش وخدوش او كدوح في وجهه ای اثار مستكرة في وجهه حقيقة او امارات ليعرف ويشتهر بذلك بين اهل الموقف وذهب القاضي الى ان الالفاظ متباينة واو للتنويع لا للشك فالخدش قشر الجلد بعود ونحوه والخمش قشره باظفاره والكدح العض وهي في اصلها مصادر لكنها لما جعلت اسماء للاثار جوز جمعها ولما كان السائل على ثلثة انواع مقل ومفرط ومتوسط ذكر هذه الاثار الثلثة المتفاوتة بالشدة والضعف او للتقسيم لا للارتياب نقله الطيبي قولہ قال خمسون درهما او قيمتها ظاهره ان من ملك خمسين درهما او قيمتها من جنس اخر فهو غني يحرم عليه السوال وبه قال ابن المبارك واحمد واسحق لكن ظاهر الحديث الذي رواه ابو داود عن سهل بن الحنظلية ولفظه وما الغنى الذي لا ينبغي معه المسألة قال قدر ما يغديه ويعشيه انتهى انه تحرم عليه المسالة اذا كان عنده ما يغديه ويعشيه وورد ايضا من سال وله اوقية ای اربعون درهما او عدلها فقد سال الحافا رواه مالك وابو داود والنسائي فالظاهر ان الاول منسوخ بحديث اربعين وحديث الاربعين بحديث ما يغديه وما يعشيه بان نسخ الاكثر فالاكثر الى ان تقرر ان من عنده ما يغديه ويعشيه يحرم عليه السوال فيكون الحكم تدريجيا بمقتضى الحكمة كما وقع في تحريم الخمر واما في العبادات فوقع التدريج في الزيادات لما تقتضيه الحكمة الالهيات على وفق الطباع والمالوفات

قوت المغتذی

خموش او خدوش او كدوح هو شك من الراوي والثلثة بمعنى

عارضۃ الاحوذی

فاذنت فجعلت اقول اقيم فجعل ينظر الى الفجر في ناحية المشرق ويقول لا حتى اذا طلع الفجر نزل فجعل ينظر الى الفجر فتبرز فرانصرف الي وقد تلاحق اصحابه فتوضأ فاراد بلال ان يقيم الحديث وليس فيه حجة لمن يرى ان الاقامة للمؤذن لان النبي صلى الله عليه وسلم قد كان اهل الصداء ي للاقامة وهو يريد تقريرها حتى يجيئ وقتها فاخر بلا لا عنها لتاهيل الصداء ي لها ولو لا ذلك لكان لمن يؤذن ان يقيم والله اعلم

باب الامام احق ان يقيم

وذكر حديث جابر بن سمرة كان مؤذن رسول الله صلى الله عليه وسلم يمهل فلا يقيم حتى اذا راى رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج الى الصلوة اقام الصلوة حين يراه قال هذا حديث حسن وفي الصحيح اذا اقيمت الصلوة فلا تقوموا حتى ترونى وفي هذا جود من هذا الحديث لكن ههنا فائدة وهي ان الاقامة حق الامام لاقيامه الا بامره وقد شاهدت جنازة في المسجد فاقام المؤذن على الصلوة وهو يعتقد ان الامام قد حضر فاذا به قد دهم فلما طلبوا الامام فلم يوجد

شرح سراج احمد

فسألت ابن معین ومحمد بن اسماعیل البخاری فحدثت عنه شعبة فسألت عبد الله بن عثمان راسفیان وحبیب وچه حال ست مر حکیم بن جبیر را آیا روایت حدیث میکند از و شعبه قال نعم گفت عبد الله بن عثمان آری شعبه از و روایت حدیث میکند قال سفین سه محدث ترجمه یعنی بعد ازانکه گفت سفیان شنیدم زبید را که حدیث میکرد باین حدیث عن محمد بن عبد الرحمن بن یزید والعمل علی هذا عند بعض اصحابنا وبه یقول سفین الثوری وعبد الله بن المبارك واحمد واسحق قالوا گفته اند علما اذا کان عند الرجل خمسون درهما لم تحل له الصدقة چون باشد نزد آدمی پنجاه درهم حلال نباشد مر او را اگر گرفتن صدقه ولو یذهب بعض اهل العلم الی حدیث علیم بن جبیر ونرفته اند بعضی اهل علم بسوی حدیث حکیم بن جبیر وسعوا فی هذا وتوسیع کرده اند علما درین باب وقالوا گفته اند علما اذا کان عنده خمسون درهما او اکثر فهو محتاج له ان یاخذ من الزکوة چون باشد نزد کسی پنجاه درهم یا زیاده ازان پس آن محتاج ست میر سد او را اینکه بگیرد از زکوة چیزی را کسی بدهد او را وهو قول الشافعی وغیر واحد من اهل الفقه والعلم **باب** ماجاء من لا تحل له الصدقة باب ست در بیان انچه آمده است در حق کسیکه روا نیست مر او را گرفتن صدقه حدثنا عمر بن بشار نا ابو داود الطیالسی نا سفین ح وثنا محمود بن غیلان نا عبد الرزاق نا سفین عن سدی ابن ابراهیم عن ریحان بن یزید العامری مقبول از ثالثه بود عن عبد الله بن عمرو عن النبی صلی الله علیه وسلم قال لا تحل الصدقة لغنی حلال نیست گرفتن صدقه مر دولتمند را ولا لذی مرة سوی و حلال نیست مر خداوند قوت سلیم الاعضاء را

شرح ابی الطیب

قوله زبید بموحدة مصغر ابن الحارث بن عبد الکریم بن عمرو بن کعب الیامی بالتحتانیة ابو عبد الرحمن الکوفی ثقة ثبت عابد **واما** محمد بن عبد الرحمن بن یزید بن قیس النخعی ابو جعفر الکوفی فهو ایضا ثقة فصارت الروایة عن سفین عن زبید عن محمد بن عبد الرحمن قویة **واما** حکیم بن جبیر مولی ثقیف فضعیف رمی بالتشیع فلذا لم یروه شعبة عنه فروایة سفین عنه ضعیفة **قوله** قالوا اذا کان عند الرجل خمسون درهما لم تحل له الصدقة فیه انه لیس فی الحدیث دلالة علی عدم حل اخذ الصدقة لمن کان عنده خمسون درهما بل فیه عدم حل السوال لمن ملك خمسین درهما وفرق بین السوال واخذ الصدقة **باب** ما جاء من لا تحل له الصدقة **قوله** لا تحل الصدقة لغنی وهو من ملك نصابا حولیا نامیا لکن الغنی المحرم للصدقة هو غنی یوجب صدقة الفطر والاضحیة عند علمائنا **قوله** ولا لذی مرة بکسر المیم وتشدید الراء القوة ای ولا لقوی علی الکسب ومعنی سوی مستوی صحیح البدن تام الخلقة وهو مذهب الامام الشافعی قال الطیبی واختلفوا فی القوی القادر علی الکسب هل تحل له الصدقة ام لا فذهب اکثرهم الی انه لا تحل له وهو قول الشافعی وقال اصحاب ابی حنیفة تحل له اذا لم یملك مائتی درهم قول فعلی هذا الحدیث عند الحنیفة محمول علی نفی کمال الحل لا نفس الحل او علی السوال کما افاده المصنف ایضا

قوت المغتذی

ولا لذی مرة بالکسر ای قوة وشدة سوی ای صحیح الاعضاء

عارضة الاحوذی

قد مر اخیرة تقدمت لهم جمیعا فی الاقامة فاعاد وها وانکر ذلك جمیع اهل المسجد وذکر حدیث ابن ذباب بلیر وانکر ابو حنیفة وهو صحیح لان صلوة الفجر فی اول وقت ذات فضل وهی تاتی الناس ایها وهم حال نوم فلو امروا ان یؤذن حتی یطلع الفجر لما تمکنوا بعد الغسل والوضوء والاجتماع فی المسجد من الصلوة الا بعد اسفار کثیر فشرع الاذان قبلا لهذه العلة کی ینتبه الناس ویتاهبوا ویجتمعوا فی اول الوقت وقد قال علماؤنا فی ذلك اقوالا قالوا یؤذن عند القضاء صلوة العتمة وقیل عند ثلث اللیل وقیل عند سدسه ووجه من قال یؤذن عند القضاء صلوة العتمة یعنی التی تصلی آخر وقتها وهو نصف اللیل او ثلثه لقول النبی صلی الله علیه وسلم فی الصحیح ینزل ربنا کل لیلة الی السماء الدنیا حین ینتصف اللیل ویروی اذا ذهب ثلث اللیل ورای اذا بقی ثلث اللیل فیؤذن المؤذن تنبیها علی هذه الفضیلة ووجه من قال السدس انما قدره لان الوقت الذی یمکن الجنب والمتوضی والمتاهب لذلك کله من امره

شرح سراج احمد

وفی الباب عن ابی هریرة اخرجه ابوداود والنسائی وابن ماجة وحبشی بن جُنادة بضم جای معجمه وسکون موحده وشین معجمه وجنادة بضم جیم وتخفیف نون اخرجه الترمذی وقبیصة بن المخارق بفتح قاف وکسر موحده وسکون تحتانیه وصاد مهمله ومخارق بضم میم وخای معجمه وکسر راء وقاف اخرجه مسلم قال ابوعیسی حدیث عبدالله بن عمرو حدیث حسن وقد رواه شعبة عن سعد بن ابراهیم هذا الحدیث بهذا الاسناد ولم یرفعه ومرفوع نکرده است آنرا شعبه وقد روی فی غیر هذا الحدیث عن النبی صلی الله علیه وسلم لا تحل المسألة لغنی ولا لذی مرة سوی وتحقیق روایت کرده شده است درسوای این حدیث که از آنحضرت ست باین عبارت که لا تحل المسألة آخر واذا کان الرجل قویا محتاجا ولم یکن عنده شیء فتصدق علیه اجزأ عن المتصدق وچون باشد مردی توانا محتاج درحالیکه نباشد نزد وی چیزی از قوت پس تصدق کرده شود بروی کسی روا باشد آن تصدق از جانب صدقه کننده ووجه هذا الحدیث عند بعض اهل العلم علی المسألة وحمل این حدیث نزد بعضی اهل علم برسوال ست حدثنا علی بن سعید الکندی نا عبدالرحیم بن سلیمان عن مجالد عن عامر عن حبشی بن جنادة السلولی قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم فی حجة الوداع وهو واقف بعرفة گفت حبشی شنیدم آنحضرت را در ایام حجة الوداع درحالیکه استاده بود در عرفات اتاه اعرابی آمد آنحضرت را مردی بادیه نشین فاخذ بطرف ردائه پس بگرفت بکنارهٔ چادر آنحضرت فسأله ایاه پس سوال کرد اعرابی از آنحضرت چادر را فاعطاه پس داد آنحضرت اورا وذهب ورفت اعرابی از نزد آنحضرت، فعند ذلک حرمت المسألة پس نزد این سوال کرده شد حرام سوال فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان المسألة لا تحل لغنی ولا لذی مرة سوی پس فرمود آنحضرت بدرستیکه سوال کردن روا نیست برای غنی ونه برای خداوند قوت سلیم الاعضا الا لذی فقر مدقع ولیکن برای خداوند فقر حلال ست که چسپانیده است بخاک ومدقع بفتح دال مهمله وسکون قاف خاک ودقع چسپیدن بر خاک ومدقع بضم میم وسکون دال مهمله وکسر قاف ملصق بخاک چسپانیده کنایت ست از شدت حاجت وفقر که اورا بخاک افگنده است ونمی تواند برخاست ومسکین نیز ازین گویند که طاقت حرکت ندارد چنانکه در قرآن مجید میفرماید او مسکینا ذا متربة

شرح ابی الطیب

لان عندهم ان لم یکن له نصاب حلت له الصدقة کما صرح به الطیبی وغیره قوله حبشی بضم ثم موحدة ساکنة ثم معجمة بعدها یاء ثقیلة ابن جنادة السلولی بفتح المهملة صحابی نزیل الکوفة وقبیصة بفتح القاف وکسر الموحدة ابن مخارق بضم المیم وکسر الراء قوله فعند ذلک حرمت المسألة ای ذکرت حرمتها وهو قال علی حسب حمله اولعله ما بلغه حرمة المسألة قبل ذلک والله اعلم قوله ولا لذی مرة سوی الا لذی فقر استثناء من قوله لذی مرة فهو ولو قیل انه مستثنی من قوله لغنی فالظاهر انه منقطع قوله مدقع ای شدید من ادقع لصق بالدقعاء وهو التراب

قوت المغتذی

لذی فقر مدقع بضم المیم وسکون الدال المهملة وکسر القاف وعین مهملة ای شدید من الدقع وهو التراب ومعناه انه یقضی بصاحبه الیه

عارضة الاحوذی

ویخرج الی البقاعة فیجعله تقدیر ذلک کله ولم یذکر ابوعیسی رفع الصوت فی الاذان وذکر ابوداود فیه حدیث ابی هریرة المؤذن یغفر له مدی صوته ویشهد له کل رطب ویابس والحدیث فی ذلک مشهور وصحیح بیناه فی شرح الصحیحین وذکر ابوعیسی حدیث الاذان فی السفر وقال فیه عن مالک ابن الحارث ان النبی صلی الله علیه وسلم قال له ولابن عمه اذا سافرتما فاذنا واقیما ولیؤمکما اکبرکما والحدیث فی الصحیحین ان ملکا وفد علی النبی صلی الله علیه وسلم مع نفر من قومه فقال لهم لیؤذن لکم احدکم لیؤمکم اکبرکم والاذان للفذ فیه فضل عظیم فکیف للاثنین فما فوقهما ولا ینبغی ان یغفل وادخل فیه حدیث جابر بن یزید الذی یعفی من اذن سبع سنین کتب له براءة من النار وجابر ضعیف والصحیح فی فضله حدیث ابی سعید الخدری فی شهادة من یسمع صوته من المخلوقات له وذکر حدیث الامام ضامن والمؤذن مؤتمن وثبت حدیث معویة المؤذنون اطول الناس اعناقا یوم القیمة خرجه مسلم وغیره

اسماء الرجال
حبشی بن جنادة السلولی
قبیصة بن المخارق
حبشی بن جنادة
جابر بن یزید الجعفی کان ضعیفا وکان یقول حدثنی الی الاربعین الا الاثر المعلق الذی لا یجد روایته عنه

عارضۃ الاحوذی

بفتح الهمزة وكسرها فاذا فتحت كانت جمع عنق يريد بطول اعناقهم الحقيقة وانهم يبرزون على الخلق بطول الاعناق حتى يظهروا بينهم فخرا بما علوا عليهم في المنارات او يريد انهم امون لا يخافون فهم لا يتطاولون ولا يستحرون وهو مجاز حسن وان كسرت الهمزة يريد بذلك العنق ضربا من السير يعني سرعتهم الى الجنة قيل غيرهم وأما حديث ابي هريرة الامام ضامن فهو حديث وهذا حديث روى عن ابي هريرة وعن عائشة كما ذكر ابو عيسى وصححه البخاري وضعفه علي بن المديني وقد رواه ابو داود عن الاعمش عن رجل عن ابي صالح عن ابي هريرة فمن وثق الاعمش وثق به صحة الحديث وعند انه اصح من حديث عائشة قال الاعمش كان لا يستخير الكذب على عائشة واذا وسط بينه وبينها من لا يوثق به فهو كذب في الحكم بصحته واجب واختلف في معناه فقيل معنى قوله الامام ضامن اي سراع والضمان في اللغة الرعاية وهذا ضعيف وقيل معناه حافظ لعدد الركعات وهذا ايضا ضعيف لان الضمان

شرح سراج احمد

او غرم مفظع يا حلال ست براى خداوند وام كه در فظاعت وشناعت افگنده است غرم بضم غين معجمه وام وتاوان بفظاعت رسوائى ومن سال الناس ليثرى به ماله وكسيكه سوال كند از مردم تا بسيار كند مال خود را يثرى بضم ياى مثناة تحتانيه بسكون مثلثه وكسر راكان خموشا في وجهه يوم القيمة مى باشد آن سوال زخمها وخراشها در روى او در روز قيامت ورضفا يأكله من جهنم وسنگ گرم مى خورد آنرا از دوزخ رضف بفتح راء وسكون ضاد معجمه سنگهائى تفسيده كه شير را بوى در جوش مى آرند ضفع يكى ست فمن شاء فليقل ومن شاء فليكثر پس هر كه خواهد كم كند وهر كه خواهد زياده كند حدثنا محمود بن غيلان نا يحيى بن آدم عن عبد الرحيم بن سليمان نحوه قال ابو عيسى هذا حديث غريب من هذا الوجه وبه من محل له الصدقة من الغارمين وغيرهم باب ست در بيان حق كسيكه حلال ست براى او گرفتن صدقه ومال زكوة از قرض ووام داران وغير ايشان حدثنا قتيبة نا الليث عن بكير بن عبد الله بن الاشج عن عياض بن عبد الله عن ابي سعيد الخدري قال اصيب رجل في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم في ثمار ابتاعها فكثر دينه گفت ابو سعيد خدرى رسيده شد تنرى را در ميوه شد قرضى وتقصان در ميوه كه خريده كرده بود آن ميوه فكثر دينه پس زياده گشت وام او فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم تصدقوا عليه پس فرمود آنحضرت مر صحابه را صدقه كنيد براين شخص كه قرض بر وى بسيار شده است فتصدق الناس عليه پس تصدق كردند مردم بروى فلم يبلغ ذلك وفاء دينه پس نرسيد آن تصدق مردم مقدار ادائى وام او فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لغرمائه خذوا ما وجدتم پس فرمود مر وام داران او را بگيريد شما از وى انچه بيابيد وليس لكم الا ذلك ونيست مر شما را زياده

شرح ابی الطیب

قوله او غرم مفظع بضم الغين اى دين شديد والمفظع بالفاء والظاء المعجمة الشنيع المثقل قال الطيبي والمراد ما استدان لنفسه وعياله في مباح وقال ابن حجر او لمعصية وصرفه في مباح انتهى ويمكن ان يكون المراد به ما لزمه من الغرامة بنحو دية وكفارة قوله ليثرى به ماله برفع ماله على انه فاعل لما في النهاية اثرى المال واثرى القوم كثروا او كثرت اموالهم وفي القاموس ثرى القوم كثروا ونموا والمال كذلك وثرى كرضى كثر ماله كاثرى انتهى فمن ضبط بنصب ماله على انه مفعول فقد خالف ما عليه اهل اللغة الا ان يقال ما موصولة وله جار ومجرور فيكون بنصب لام له قوله ورضفا بفتح فسكون اى حجارة محمى على النار قوله يأكله من جهنم اى فيها قيل المراد به التحريق والتعذيب على وجه التحقيق ولعل الخشن عذاب لوجهه لتوجهه الى غيره تعالى بغير اذنه واكل الحجر عذاب لسانه وفيه للسوال عن المخلوق المتضمن للشكاية عن مولاه تعالى قوله فليقل ومن شاء فليكثر ثمة امر تهديد ونظيره قوله تعالى فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر انا اعتدنا للظالمين باب من تحل له الصدقة من الغارمين وغيرهم قوله اصيب رجل على بناء المفعول اى ناله آفة ومصيبة في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم قوله ابتاعها اى اشتراها

قوت المغتذی

او غرم بضم الغين المعجمة وهو الدين مفظع بضم الميم وكسر الظاء المعجمة وهو الشديد الشنيع ليثرى بالمثلثة اى ليكثر

شرح سراج احمد

مگر ہمین مقدار و استقاط زیادتی را ازوی نمود و فی الباب عن عائشۃ وجویریۃ وانس بن مالک اخرجہ ابوداود وابن ماجۃ قال ابوعیسی حدیث ابی سعید حدیث حسن صحیح **باب ماجاء فی کراھیۃ الصدقۃ للنبی صلی اللہ علیہ وسلم واھل بیتہ وموالیہ** باب ست در بیان انچہ آمدہ است در کراہت دادن صدقہ مر آنحضرت واہل بیت آنحضرت وغلامان آنحضرت راحدثنا ابندار محمد بن بشار ناعلی بن ابراھیم ویوسف بن سعید المصیصی قالا ناالحجر بن حکیم عن ابیہ عن جدہ قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا اتی بشیء سال اصدقۃ ھو ام ھدیۃ معاویہ بن حیدہ گفت بود آن حضرت وقتیکہ آورده میشد او را چیزی می پرسید از ایشان آیا این صدقہ است یا ہدیہ و تحفہ است فان قالوا صدقۃ لم یاکل پس اگر میگفتند مردم کہ این صدقہ است نمی خورد وان قالوا ھدیۃ اکل واگر میگفتند کہ این ہدیہ است میخورد واجمعوا علی تحریم الصدقۃ المفروضۃ علی بنی ہاشم وہم خمس بطون آل علی وآل عباس وآل جعفر وآل عقیل وآل الحارث ابن عبد المطلب واختلفوا فی بنی المطلب فحرمھا مالک والشافعی واحمد فی اظہر روایتیہ وجوزہا ابوحنیفۃ وحرمھا ابوحنیفۃ واحمد علی موالی بنی ہاشم وھو الاصح من مذہب مالک والشافعی وفی الباب عن سلمان وابی ھریرۃ اخرجہ الشیخان وانس اخرجہ الشیخان والحسن ابن علی وابی عبیرۃ جد معرف بن واصل وابو عمیرہ کہ جد معرف بن واصل ست واسمہ رشید بن مالک ونام ابی عمیرہ رشید بن مالک ست وعیون او نعمان در روایت ست از میمون بن مہران کہ تابعی بود ارسال می کرد یا روایت ست از مہران مولے آنحضرت ومرفوع کردہ است انا لا تحل لنا الصدقۃ ومولی القوم منھم اخرجہ احمد وابن عباس اخرجہ الطبرانی من طریق خنش عن عکرمۃ وعبد اللہ بن عمرو وابی رافع اخرجہ احمد والحاکم واصحاب السنن الثلثۃ وعبد الرحمن بن علقمۃ وقد روی ھذا الحدیث ایضا عن عبد الرحمن بن علقمۃ عن عبد الرحمن بن ابی عقیل عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم وجد ابھز بن حکیم اسمہ معویۃ بن حیدۃ القشیری قال ابوعیسی حدیث بھز بن حکیم حدیث حسن غریب ترجمہ اش ظاہر ست حدثنا محمد بن المثنی ناعثمان بن جعفر ناشعبۃ عن الحکم عن ابن ابی رافع عبید اللہ عن ابی رافع ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بعث رجلا من بنی مخزوم علی الصدقۃ گفت ابو رافع کہ از موالی آنحضرت بود بدرستیکہ آنحضرت فرستاد مردی را کہ از قبیلہ مخزوم بود عامل وحاکم بر گرفتن صدقات فقال

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی کراھیۃ الصدقۃ للنبی صلی اللہ علیہ وسلم واھل بیتہ وموالیہ ثم لما فان قالوا صدقۃ لم یاکل لان الصدقۃ منحۃ لثواب الآخرۃ والھدیۃ تملیک لغیر شیئا تقربا الیہ واکراما لہ ففی الصدقۃ نوع ترحم وذل للاخذ فلذلک حرمت الصدقۃ علیہ صلی اللہ علیہ وسلم دون الھدیۃ وقیل لان الھدیۃ یثاب علیھا فی الدنیا فتزول المنۃ والصدقۃ یراد بھا ثواب الآخرۃ فتبقی المنۃ علیہ ولا ینبغی لنبی ان یمن علیہ احد غیر اللہ **قولہ** معروف ابن واصل بضم اولہ وفتح المھملۃ وتشدید الراء المکسورۃ ابن واصل السعدی الکوفی ثقۃ

قوت المغتذی

ویوسف بن یعقوب الضبعی بضم الصاد المعجمۃ وفتح الباء الموحدۃ وعین مھملۃ نزل فی بنی ضبیعۃ فنسب الیھا ولیس منھم بعث رجلا من بنی مخزوم ھو الارقم بن ابی ارقم

معارضۃ الاحوذی

فی اللغۃ بمعنی الرعایۃ او بمعنی الحفظ لا یوجد وحقیقۃ الضمان فی اللغۃ والشریعۃ ھو الالتزام ویاتی بمعنی الوعاء لان کل شیء جعلتہ فی شیء فقد ضمنتہ ایاہ فاذا عرفت معنی الضمان فان ضمان الامام لصلوۃ المأموم ھو التزام شروطھا وحفظ صلاتہ فی نفسہ لان صلوۃ المأموم تبتنی علیہا فان افسد صلاتہ فسدت صلوۃ من یاتم بہ فکان غارما لھا وان قلنا انہ بمعنی الوعاء فقد دخلت صلوۃ المأموم فی صلوۃ الامام لتحمل القراءۃ عنہ والقیام الی حین الرکوع والسھو ولذلک لم تجزہ صلوۃ المفترض خلف المتنفل لان ضمان الواجب بما لیس بواجب محال وھو فائدۃ قولہ اللھم ارشد الائمۃ فانھم اذا رشدوا باجزاء الامور علی وجھھا صحت عبادتھم فی نفسھا واغفر للمؤذنین ما قصروا فیہ من مراعاۃ الوقت بتقدم علیہ او بتاخر عنہ وقد یدخل ضمان الامام فی حکم المؤذن لحدیث رواہ ابوداود وعن عقبۃ بن عامر سمعت النبی صلی اللہ علیہ وسلم یقول مؤذن القوم فاصاب اوتی فلہ ولھم ومن انتقص من ذلک

عارضۃ الاحوذی

شیئا فعلیہ الا علیہم و ذکر باب ما یقول اذا اذن المؤذن ذکر فیہ بابین ذکر فی الاول حدیث ابی سعید الخدری اذا سمعتم النداء فقولوا مثل ما یقول المؤذن و ذکر فی الثانی حدیث سعید بن ابی وقاص من قال حین یسمع المؤذن و انا اشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ وان محمدا عبدہ و رسولہ رضیت باللہ ربا الحدیث واما حدیث ابی سعید الخدری فخرجہ الصحاح وانفرد مسلم بحدیث سعید ہذا وزاد حدیث عمر بن الخطاب فقال فیہ فاذا قال حی علی الصلوٰۃ حی علی الفلاح قال ہو لا حول ولا قوۃ الا باللہ ثم اکملہ فقال لا الہ الا اللہ من قالہ دخل الجنۃ وادخل حدیث عبد اللہ بن عمر فاذا سمعتم المؤذن فقولوا مثل ما یقول ثم صلوا علی ثم سلوا اللہ لی الوسیلۃ فمن سال لی الوسیلۃ حلت علیہ الشفاعۃ بمعنی غفران الذنب تقدم فی الوضوء وتحل علیہ الشفاعۃ بالایمان بہا والتصدیق بمقتضاہا وتاکید السؤال بہا ومع ہذا یخلو من التوصل بہ الی الجنۃ کما فی حدیث عمر وادخل حدیث جابر فی صفۃ دعاء الوسیلۃ وقد بینا

شرح سراج احمد

لابی رافع اصحبنی کی تصیب منہا پس گفت آن مرد مر ابی رافع را مصاحب من شو و چند روز با من صحبت دار تا کہ برسی تو از صدقہ حصہ و نصیبہ بخود را فقال لا حتی ای رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاسالہ پس گفت ابو رافع مصاحب تو نمی شوم برای گرفتن صدقہ تا آنکہ بیایم و بروم بخدمت آنحضرت پس بپرسم آنحضرت را اگر اجازت حضرت شود مصاحب تو شوم و انطلق الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فسالہ و رفت ابو رافع بسوی آنحضرت پس سوال کرد از آنحضرت فقال ان الصدقۃ لا تحل لنا و ان موالی القوم من انفسہم پس فرمود آنحضرت بدرستیکہ گرفتن زکوٰۃ و صدقہ حلال نیست برای ما و بدرستیکہ موالی قوم از جملہ ایشانند یعنی چنانکہ گرفتن صدقات ما را حلال نیست موالی ما را نیز حلال نیست قال وہذا حدیث حسن صحیح و ابو رافع مولی النبی صلی اللہ علیہ وسلم اسمہ اسلم و ابو رافع کہ از موالی آنحضرت بود نام او اسلم ست و ابن ابی رافع کہ پسر ابی رافع ست ہو عبید اللہ بن ابی رافع کاتب علی بن ابی طالب او عبید اللہ بن ابی رافع منشی امیر المؤمنین علی مرتضی رضی اللہ عنہ بود **باب** ما جاء فی الصدقۃ علی ذی القرابۃ باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در باب ادا کردن صدقہ بر اہل قرابت حدثنا قتیبۃ نا سفین بن عیینۃ عن عاصم عن حفصۃ بنت سیرین عن الرباب بفتح را و ببائین موحدتین کہ میان ہر دو الف ست بنت صلیع ابن عامر الضبیۃ تابعیۃ بصریۃ ذکرہ او را ابن حبان در ثقات بقولہ از ثالثہ بود عن عمہا سلمان بن عامر بفتح سین مہملہ و سکون لام ابن عامر الضبی صحابی ست ساکن بصرہ شد و سرائی بنا ساخت بہ نزد جامع یبلغ بہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا افطر احدکم فلیفطر علی تمر یعنی سلمان مرفوع کردہ است حدیث را کہ فرمود آنحضرت چون افطار کند یکی از شما روزہ را پس گو کہ افطار کند بر خرما فانہ برکۃ پس بدرستیکہ خرما برکت ست فان لم یجد تمرا فالماء فانہ طہور پس اگر نیابد خرما را پس افطار باب کند پس

شرح ابی الطیب

قولہ اصحبنی کی تصیب منہا ای رافقنی وصاحبنی فی ہذا السفر لتصیب من الصدقۃ بسبب ذہابک معی الی تلک الجہات **قولہ** وان موالی القوم من انفسہم ای فحکمہم کحکمہم لخبر الولاء لحمۃ کلحمۃ النسب وہذا دلیل لمن قال بحرمۃ الصدقۃ علی موالی من تحرم الصدقۃ علیہ قال الطیبی وہذا ظاہر الحدیث لکن قال الخطابی فاما موالی بنو ہاشم فانہ لا حظ لہم فی سہم ذی القربی فلا یجوز ان تحرم الصدقۃ علیہم وبشبہ ان یکون انما نہاہ عن ذلک تنزیہا لہ وقال موالی القوم من انفسہم علی التشبیہ فی الاستنان بہم والاقتداء بسیرتہم فی اجتناب مال الصدقۃ التی ہی اوساخ الناس وکان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یکفی مؤنتہ فنہاہ عن اخذ الزکوٰۃ انتہی **باب** ما جاء فی الصدقۃ علی ذی القرابۃ **قولہ** فانہ برکۃ ای ذو برکۃ ای ثواب کثیر او المراد بہ المبالغۃ او زیادۃ خیر علی مجرد ما یحصل بہ الافطار من حیث ان حلق مقول للبصر مزیل لضعفہ الحاصل بالصوم ولعل الحکمۃ فیہ ان الحلاسیرع القوۃ الی القوی **قولہ** فالماء ای فالماء کاف للافطار او مجزی فی اصل السنۃ **قولہ** فانہ طہور ای بالغ فی الطہارۃ فیختار شفا لابطہارۃ الظاہر والباطن قال الطیبی وعلل الماء بالطہوریۃ لانہ مزیل المانع من ادداء العبادۃ ولہذا من اللہ تعالی علی عبادہ بقولہ وانزلنا من السماء ماء طہورا

قوت المغتذی

عن الرباب بفتح الراء والموحدۃ المکررۃ وابوہا

شرح سراج احمد

بدرستیکه آب پاک کننده است وقال الصدقة علی المسلمین صدقة وفرمود آنحضرت تصدق کردن بر فقیر صدقه است تنها وهی علی ذی الرحم ثنتان صدقه وصلة وآن تصدق کردن بر صاحب قرابت ثواب صدقه وصله رحم ست وفی الباب عن زینب امرأة عبد الله بن مسعود واو را ربیطه نیز میگفتند اخرجه ابن حبان بلفظ لک فی ذلک اجر ما انفقت علیهم فانفق علیهم یعنی زوجها وولده وجابر اخرجه احمد وابی هریرة اخرجه مسلم قال ابو عیسی حدیث سلمان بن عامر حدیث حسن و الرباب هی ام الرائح ابنة صلیح وکنیت رباب ام الرائح ست که دختر صلیح بود بصاد مهمله مصغر وهکذا روی سفیان الثوری عن عاصم عن حفصة بنت سیرین عن الرباب عن عمها سلمان بن عامر عن النبی صلی الله علیه وسلم نحو هذا الحدیث وروی شعبة عن عاصم عن حفصة بنت سیرین عن سلمان بن عامر ولم یذکر فیه عن الرباب درین اسناد لفظ عن الرباب مذکور نیست وحدیث سفیان الثوری وابن عیینة اصح وهکذا روی ابن عون وهشام ابن حسان عن حفصة بنت سیرین عن الرباب عن سلمان بن عامر درین اسناد لفظ الرباب مذکور ست

باب ما جاء ان فی المال حقا سوی الزکوة باب ست دربیان انچه آمده است که بدرستیکه در مال مرد حقی ست دیگر سوای زکوة حدثنا محمد بن مدویة در تقریب ست محمد بن احمد بن الحسین بن مدویه بمیم وتشدید دال مهمله القرشی ابو عبد الرحمن الترمذی صدوق از حاویه عشره یونا الاسود بن عامر عن شریک عن ابی حمزة عن الشعبی عن فاطمة ابنة قیس قالت سالت گفت فاطمه دختر قیس بن خالد الفهریه خواهر ضحاک صحابیه مشهوره بود سوال کردم از آنحضرت او سئل النبی صلی الله علیه وسلم شک راویست یا سوال کرده شد آنحضرت عن الزکوة از حال زکوة فقال ان فی المال لحقا سوی الزکوة پس فرمود آنحضرت بدرستیکه در مال هر آئینه حقی ست سوای حق زکوة ثم تلا هذه الآیة التی فی البقرة پس خواند آنحضرت

شرح ابی الطیب

قوله وعلی ذی الرحم ثنتان ای صدقتان وهو افضل لانه خیران ولا شک انهما افضل من واحد **قوله** وصلة ای احسان الی القرابة **قوله** الرباب بفتح اولها وتخفیف الموحدة واخرها موحدة بنت صلیح بهملتین مصغر الضبیة البصریة مقبولة **قوله** هی ام الرائح بالراء والهمز والحاء المهملة **باب** ما جاء ان فی المال حقا سوی الزکوة **قوله** فقال ان فی المال لحقا سوی الزکوة ای فلا تقتصروا السوال علی الزکوة فقط بل اسئلوا عن حقوق المال کلها او فلا تقتصروا علی اداء الزکوة بل ادوا غیرها ایضا وذلک مثل ان لا یحرم السائل والمستقرض وان لا یمنع متاع بیته من المستعیر کالقدر والقصعة وغیرهما ولا یمنع احد الماء والنار والظاهر ان المراد بالحق ما ذکر فی الآیة المستشهد بها من صلة الرحم والاحسان الی الیتیم والمسکین والمسافر والسائل وتخلیص رقاب المملوک بالعتق **قوله** ثم تلی هذه الآیة ای استدل بها علی ما ذکر وارشاد الی مصداقه من الکتاب وذلک لانه جمع فی هذه الآیة بین ایتاء المال علی حبه وبین ایتاء الزکوة بالعطف المقتضی للمغایرة

قوت المغتذی

ام الرائح بالراء والهمزة والحاء المهملة صلیح بن عامر بضم الصاد المهملة وآخره عین مهملة مصغر ولا یعرف الا بالروایة عن عمتها وروایة حفصة بنت سیرین عنها وقد ذکرها ابن حبان فی الثقات

عارضة الاحوذی

فی شرح الصحیحین وذکر حدیث ان الدعاء لا یرد بین الاذان والاقامة لانها ساعة اخلاص فی النیة وفتح ابواب السماء للرحمة وذکر حدیث نفی اخذ الاجرة علی الاذان واکثر علمائنا علی جواز الاجارة علی الاذان وکرهها الشافعی وابو حنیفة وقال الاوزاعی یجاعل علیه ولا یواجر کانه الحقه بالعمل المجهول والصحیح جواز اخذ الاجرة علی الاذان والصلوة والقضاء وجمیع الاعمال الدینیة فان الخلیفة یاخذ اجرته علی هذا کله وینیب فی کل واحد منها فیاخذ النائب اجره کما یاخذ المستنیب والاصل فی ذلک قول النبی صلی الله علیه وسلم ما ترکت بعد نفقة عیالی فهو صدقة نکتة عالیة فی حکمة الاذان وفائدته وهی متعددة احدها الاعلام بالصلوة بذکر الله وتوحیده وتصدیق رسوله الثانیة تجدید التوحید فانها ترجمة عظیمة من تراجم لا اله الا الله الثالثة طرد الشیطان ولذلک روی مسلم فیمن فزع فی حلوة وخاف التعویل انه ینادی بالصلوة وظن بعضهم انه قول الصلوة وهی غفلة

اسماء الرجال

قال

فی تسمیة الاسماء وذکر اختلف

فی اسم امرأة عبد الله بن مسعود اسمها زینب

ضعیف فقال اخرجه عبد الرزاق والوسیاوی

کذا وقع فی المنتقی والوسیاوی بن

قول الاکثرین وفی روایة النقشة بنت

عبد الله بن مسعود وقیل ریطة بنت

اسماء الرجال قول الاکثرین وفی روایة

کذا ذکره ابو القاسم الحافظ

من العلماء من فرق بین الاسماء

الصحیحة وجعل محمد بن سعد

لا تنسب الی ابیها

ابن مسعود وام ولده وکانت

امرأة عبد الله

امرأة صناعا وذکر سوی الذی

اسمه علی ما ذکر

واولاد واخر قال زینب بنت ابی

سماع من النقشة امرأة عبد الله بن

مسعود سمعت ابا عبد الله

لما ذکر مالک وبعض اهل الحدیث

وهو الذی فی کلام ابی عیسی

ابو عمر الزبیر وذکر

عن ابن ثوبان قال

الخبر ابی عن حسن الحدیث

واقتصر الاکثر

علیه عیینة

عارضة الاحوذی

بل ینادی بها بیقین للبار وان لم یکن وقت الصلوة فان الوعید بخصاص الشیطان انما هو لصورة الاذان والله اعلم باب کم فرض الله علی عباده من الصلوات ذکر اهل التاریخ ان الصلوة کانت رکعتین مدة فی صدر الاسلام حتی اسری الله بنبیه الیه واوحی الیه الصلوات کما تقدمت الآن وقال افرضت علیك خمسین صلوة ثم ردها الی خمس فقال هی خمس وهی خمسون لا یبدل القول لدی کما اراد انها واقعة خمسا فی الفعل فهی خمسون فی الاجر وبها یتم الثواب و یسقط الفرض الاول وینتظم اول الامر و آخره فلا یکون فیه تبدیل فان قیل فلم فرضها خمسین ثم ردها الی خمس کان یکون تبدیلا للقول قلنا لا یکون ذلك تبدیلا لان النسخ جائز والتبدیل فی القول انما یکون اذا خالف العلم وقد کان علم الباری سبحانه ان الفرض یکون خمسا فعلا وخمسین اجرا وکتب ذلك وقضی به ولو کان ذلك علی وجه النسخ لفرضها خمسین فعلا ثم یحطها بعد ذلك الی خمس ویکون نسخا وتبدیلا للفعل

شرح سراج احمر

این آیتی راکه در سورهٔ بقره است آن آیت این ست لیس البر ان تولوا وجوهکم الآیة تمام آیت را خواند که درین این آیت است وآتی المال علی حبه ذوی القربی واین آیت عام وشامل ست مر زکوة وغیر زکوة را حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن ثنا محمد بن الطفیل عن شریك عن ابی حمزة عن عامر عن فاطمة بنت قیس عن النبی صلی الله علیه وسلم قال ان فی المال حقا سوی الزکوة قال ابو عیسی هذا حدیث اسناده لیس بذاك این حدیثی ست که اسناد او قوی نیست وابو حمزة میمون الاعور یضعف ونام ابی حمزه میمون الاعورست که تضعیف کرده شده ومرادی بیان بن بشر المعلم الطائی مجهول الرجال ساو سدبود واسمعیل بن سالم عن الشعبی هذا الحدیث قوله قول آنحضرت راکه در حدیث ست ان فی المال حقا سوی الزکوة ودرین اسناد ذکر آیت نیست وهذا اصح واین حدیث اخیر اصح ست از اول حدیث باب ما جاء فی فضل الصدقة باب ست در بیان آنچه آمده است در فضیلت اداکردن صدقه حدثنا قتیبة ثنا اللیث بن سعد عن سعید المقبری عن سعید بن یسار انه سمع ابا هریرة یقول قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما تصدق احد بصدقة من طیب صدقه نکند هیچ یکی صدقه کردن از خوشی دل یا از کسب پاك وکسب ورزیدن وگرد آوردن ومراد مالی ست که گرد آورده است آنرا از وجه حلال ولا یقبل الله الا الطیب ونمی پذیرد خدای تعالی مگر پاك را چنانکه در حدیث دیگر آمده است ان الله طیب لا یقبل الا الطیب الا اخذها الرحمن بیمینه تصدق نکند مگر پاکیزه را آنرا حق تعالی بدست راست خود

شرح ابی الطیب

وهو دلیل علی ان فی المال حقا سوی الزکوة وقیل الحق حقان حق یوجبه الله تعالی علی عباده وحق یلتزمه العبد علی نفسه الزکیة الموقات عن الشیخ المجهول علیه الانسان قاله الطیبی وهذا مستفاد من قوله تعالی والموفون بعهدهم اذا عاهدوا یعنی اذا عاهد والله بطریق النذر الموجب للوفاء به شرعا او بالالتزام العرفی السلوکی المقتضی وفاءه مروة او فوا ذلك باب ما جاء فی فضل الصدقة قوله من طیب ای حلال وفی الصحیحین عن ابی هریرة من کسب طیب وذکر الکسب علی العادة لانه الغالب فی تحصیل المال والا فقد یکون بارث وغیره قال القرطبی الطیب المستلذ بالطبع ویطلق علی المطلوب بالشرع وهو الحلال قال ابن عبد البر المحض والمتشابه لانه فوق الحلال علی اشبه الاقوال للادلة وجملة ولا یقبل الله الا الطیب معترضة بین الشرط والجزاء تاکید للتقریر المطلوب فی النفقة من انه لا ثواب فی غیر الطیب لان ثوابه دون هذا الثواب اذ قد یتوهم من التقیید انه شرط لهذا الثواب بخصوصه لا لمطلق الثواب فمطلق الثواب یکون بدونه ایضا فذکر الجملة المعترضة دفعا لهذا التوهم ومعنی عدم قبوله انه لا یثیب علیه ولا یرضی به قوله الا اخذها الرحمن بیمینه سیذکر المصنف تحقیقه وفسره کثیر من العلماء بالقبول والرضی قال النووی کنی هنا عن قبول الصدقة باخذها وعن تضعیف اجرها بالتربیة قال القاضی عیاض لما کان الشیء الذی یرتضی ویعز یتلقی بالیمین ویوخذ بها استعمل الیمین فی مثل هذا واستعیر للقبول والرضا وقیل المراد بکف الرحمن هنا وبیمینه کف الذی تدفع الیه الصدقة واضافها الی الله تعالی اضافة ملك واختصاص لوضع هذه الصدقة فیها الله عز وجل انتهی واما علی تفسیر المصنف فالظاهر ان المراد به ان الله تبارك وتعالی یبارك فیها ویزیدها من فضله لتعظم وتثقل فی المیزان

الترجمة لا تخفی قوله تعالی الا اخذها الرحمن بیمینه تصدق نکند مگر بگیرد آنرا حق تعالی بدست راست خود

شرح سراج احمد

وان کانت تمرة تربو فی کف الرحمن حتی تکون اعظم من الجبل واگر آن تصدق خرما باشد پرورش می یابد وکلان میشود در کف حق تعالی تا آنکه گردد آن خرما بزرگ تر از کوه کما یربی احدکم فلوه چنانکه پرورش میکند یکی از شما کرهٔ اسپ خود را فلو بکسر فا برو زن عدو وسموکرهٔ اسپ چون از شیر باز داشته شود تا یک ساله شود او قصیله شک راوی است وآن بچه را گویند که از شیر جدا شود وفی الباب عن عائشة اخرجه مسلم والعقیلی فی الضعفاء وعدی بن حاتم اخرجه الشیخان واحمد والترمذی وابن ماجة وانس بلفظ تصدقوا فان الصدقة فکاکم من النار اخرجه الطبرانی فی الاوسط وابو نعیم فی الحلیة وعبد الله بن ابی اوفی وحارثة بن وهب اخرجه الشیخان واحمد والنسائی وعبد الرحمن بن عوف اخرجه ابن سعد وابن عدی فی الکامل والطبرانی فی الاوسط والحاکم وتعقب ابو نعیم فی الحلیة والبیهقی فی شعب الایمان عن ابراهیم بن عبد الرحمن عن ابیه عبد الرحمن ابن عوف قال یا عبد الرحمن بن عوف انک من الاغنیاء ولم تدخل الجنة الا زحفا فاقرض الله یطلق لک قدمیک وبریدة اخرجه مسلم والحاکم بلفظ ما یخرج رجل شیئا من الصدقة حتی یفک عنها لحی سبعین شیطانا قال ابو عیسی حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح حدثنا محمد بن اسمعیل نا موسی بن اسمعیل نا صدقة بن موسی عن ثابت عن انس قال سئل النبی صلی الله علیه وسلم ای الصوم افضل بعد رمضان گفت انس پرسیده شد آنحضرت که کدام روزه بهتر ترست پس از روزهٔ رمضان قال شعبان لتعظیم رمضان فرمود بهتر روزه پس از روزهٔ رمضان

شرح ابی الطیب

قوله فلوه ای فصیله بفتح الفاء وضم اللام وتشدید الواو والمهر وهو ولد الفرس سمی بذلک لانه فصل عن امه والفصیل فعیل بمعنی مفعول کجریح بمعنی مجروح وهو ولد الناقة اذا فصل من رضاع امه **قوله** قال شعبان ای صوم شعبان لیطابق المبتدأ وهذا الحدیث وان ضعفه لکن یؤیده ما ثبت من فعله صلی الله علیه وسلم فی الصحیحین عن عائشة رضی الله تعالی عنها قال ما رایته فی شهر اکثر منه صیاما فی شعبان وفی روایة کان یصوم شعبان کله وعنها ایضا بروایة مسلم ما علمته صام شهرا کله الا رمضان وصح ایضا وکان فی رمضان اجود من الریح المرسلة صلی الله علیه وسلم ولا یعارضه حدیث افضل الصیام بعد رمضان شهر الله المحرم وقد تقدم فی الکتاب فی باب صلوة اللیل وهو صحیح رواه مسلم ایضا لجواز ان یکون افضل الصیام بعد رمضان عند الاطلاق صیام المحرم وعند قصد تعظیم رمضان صیام شعبان والحاصل ان صوم المحرم افضل فی ذاته وصیام شعبان عند قصد التعظیم فقط والله تعالی اعلم ولعل المراد بتعظیم رمضان تعظیم صیامه بان تتعود النفس له لئلا یثقل علی النفس فتکرهه طبعا ولئلا تخل بآدابه فجاءة الصیام وقال النووی فان قیل کیف اکثر صلی الله علیه وسلم من صوم شعبان دون المحرم وقد ورد فی الصحیح ان افضل الصوم بعد رمضان صوم المحرم فالجواب لعله لم یعلم فضل المحرم الا فی اخر الحیوة قبل التمکن من صومه او لعله کان یعرض فیه اعذار تمنع من اکثار الصوم فیه کسفر ومرض وغیرهما انتهی

قوت المغتذی

عن انس قال سئل النبی صلی الله علیه وسلم ای الصوم افضل بعد رمضان قال شعبان قال العراقی بعد ما ضعف حدیث مسلم عن ابی هریرة افضل الصیام بعد شهر رمضان شهر الله المحرم وحدیث انس ضعیف وحدیث ابی هریرة صحیح فیقدم علیه

معارضة الاحوذی

لا للقول فی الحالین قال فی ذلک محال فیه وذکر حدیث ابی هریرة الصلوات الخمس والجمعة الی الجمعة کفارات لما بینهن ما اجتنبت الکبائر تقدم بیانه فی الطهارة

باب فضل الجماعة ان صلوة الجماعة تفضل صلوة الفذ بسبع وعشرین درجة ابو هریرة صلوة الرجل فی الجماعة تزید علی صلاته وحده بخمسة وعشرین جزءا قال ابو عیسی انفرد ابن عمر بسبع وعامة من روی عن النبی صلی الله علیه وسلم انما ذکر خمسا باسناده زاد ابو صالح عن ابی هریرة وذلک انه اذا توضأ واحسن الوضوء ثم خرج الی المسجد لا یخرجه الا الصلوة لم یخط خطوة الا رفعت له بها درجة وحط عنه بها خطیئة فاذا صلی لم تزل الملائکة تصلی علیه ما دام فی مصلاه اللهم صل علیه اللهم ارحمه ولا یزال احدکم فی الصلوة ما انتظر الصلوة فقهه فی صلوة الجماعة ثلثة اقوال احدها انها مستحبة وهو الاکثر لان النبی صلی الله علیه وسلم فاضل بینها وبین صلوة العید لما کان بینها وبین صلوة الجماعة مفاضلة ثانیها انها فرض علی کل احد

التوجمة ۱۲ سقط ۱۲ فی ۱۲ ۱۲ ۱۲

عارضۃ الاحوذی

قالہ الاوزاعی وعطاء وابوبکر وعلیہ عمل علی ذلک الحدیث الذی رواہ ابوعیسی فی الباب بعدہ لقد ہممت ان امر بحطب فیحطب الحدیث وبحدیث ابن ام مکتوم تقدم ابوداود ومسلم عن عبداللہ ابن مسعود انہ سال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال انی رجل ضریر البصر شاسع الدار ولی قائد لا یلاؤمنی فہل لی رخصۃ ان اصلی فی بیتی ومن طریق اخران المدینۃ کثیرۃ الہوام والسباع قال فہل تسمع النداء قال نعم قال لا اجد لک رخصۃ وکذلک رواہ ابوداود ومسلم عن عبداللہ بن مسعود قال احافظوا علی ہؤلاء الصلوات الخمس حیث ینادی بہا فانہن من سنن الہدی وان اللہ شرع لنبیہ سنن الہدی ولقد رایتنا وما یتخلف عنہا الا منافق ولقد رایتنا وان الرجل لیہادی بین الرجلین حتی یقام فی الصف فمامنکم احد الا وہو یصلی فی بیتہ ولو صلیتم فی بیوتکم وترکتم مساجدکم لترکتم سنۃ نبیکم ولو ترکتم سنۃ نبیکم لکفرتم ولیس مثل ہذا الدلیل یثبت فرض فی الاسلام لان اسنادہ ضعیف کانوا فی ذلک الزمان یرخصون لاحد فی ذلک

شرح سراج احمد

روزہ ماہ شعبان بہت از جہت تعظیم رمضان بسبب بودن او در جوار رمضان قال فای صدقۃ افضل قال صدقۃ فی رمضان گفت انس پرسیدہ شد آنحضرت کہ کدامی صدقہ بہتر ست فرمود آنحضرت صدقہ دادن در ماہ رمضان ازین حدیث معلوم گشت کہ ہر عبادت در ماہ رمضان فاضل تر ست از جہت فضیلت ماہ رمضان مبارک قال ابوعیسی ہذا حدیث غریب وصدقۃ بن موسی لیس عندہم بذلک القوی وصدقہ بن موسی نیست نزد ائمہ محدثین قوی حدثنا عقبۃ بن مکرم البصری نا عبداللہ بن موسی الخزاز عن یونس بن عبید عن الحسن عن انس بن مالک قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان الصدقۃ لتطفیء غضب الرب بدرستیکہ تصدق کردن ہر آئینہ می کشد آتش خشم الٰہی او تدفع میتۃ السوء ودور میکند از ومرگ بد را اشارت ست بحصول سلامت وعافیت در دین ودنیا و مبدأ ومآل میتۃ بکسر میم وسکون یا حالت موت ومراد بمیتۃ السوء حالت بد کہ در وقت موت باشد از انچہ مؤدی بکفر وکفران گردد از آلام واوجاع وجزع وفزع وغفلت از ذکر حق وعدم حضور شہادت ایمان وبعد وحجاب از حضرت رحمان و گرفتاری وسوسہ شیطان وغیر آن از انچہ مفضی بکفر گردد یسوی خاتمہ بد نعوذ باللہ منہا وموۃ فجاءۃ در حالت غیر محمود نیز ازان قبیل ست قال ہذا حدیث حسن غریب من ہذا الوجہ حدثنا ابوکریب محمد بن العلاء نا وکیع نا عتاب بن منصور نا القاسم بن محمد قال سمعت اباہریرۃ یقول قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ یقبل الصدقۃ ویاخذہا بیمینہ بدرستیکہ حق تعالی قبول میکند صدقہ را ومیگیرد آنرا بدست راست خود فیربیہا لاحدکم کما یربی احدکم مہرہ پس تربیت میکند حق تعالی آن صدقہ را چنانکہ تربیت میکند یکی از شما بچہ اسپ خود را حتی

شرح ابی الطیب

قولہ ان الصدقۃ لتطفیء غضب الرب ای سبب غضب الرب وہی الخطیئۃ کما ورد الصدقۃ تطفیء الخطیئۃ فہو من ذکر المسبب وارادۃ السبب وقد تقدم وجہہ مناسبۃ الاطفاء مع الخطیئۃ او المعنی ان الصدقۃ لتمنع من نزال المکروہ والبلاء ای ان الصدقۃ توجب الرضا المانع قہرا ان نفی المکروہ لاثبات ضدہ ابلغ من العکس فکانہ نفی التغضب واراد الرضا قولہ وتدفع میتۃ السوء بکسر المیم الحالۃ التی یکون علیہا الانسان من الموت والسوء بفتح السین وبضم والمراد ما لا یؤمن عاقبتہ ولا یحمد عاقبتہ کالفقر المدقع ای الملصق بالتراب والاعلال التی تفضی الی کفران النعمۃ ونسیان الذکر وقال الطیبی اراد بہ ما تعوذ منہا صلی اللہ علیہ وسلم فی دعائہ اللہم انی اعوذ بک من الہدم واعوذ بک من التردی ومن الغرق والحرق والہرم واعوذ بک من ان اموت لدیغا وان یتخبطنی الشیطان عند الموت وان اموت فی سبیلک مدبرا وزاد السیوطی وقال بعضہم ہی موت الفجاءۃ وقیل میتۃ الشہرۃ کالمصلوب مثلا انتہی قولہ فیربیہا من التربیۃ قولہ مہرہ بضم المیم ولد الفرس

قوت المغتذی

وتدفع میتۃ السوء بکسر المیم قال الطرقی الظاہر ان المراد بہا ما استعاذ منہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم الہدم والتردی والغرق والحرق وان یتخبطہ الشیطان عند الموت وان یقتل فی سبیل اللہ مدبرا وقال بعضہم ہی موت الفجاءۃ وقیل میتۃ الشہرۃ کالمصلوب مثلا

باب ۱۱ اسماء الرجال ۱۲ بضم المیم وسکون الہاء وفتح الراء ۱۳ حل اللغۃ ۱۴ بضم المیم وسکون الہاء وفتح الراء ۱۵ فی الحدیث دلیل علی ان السنن والفضائل یثبت بالضعیف ما لم یوجد معارض اقوی منہ ۱۶ فی شرح العلامۃ ابن حجر الہیتمی

شرح سراج احمد

ان اللقمة لتصير مثل احد تا آنکه بدرستیکه یکلقمه هر آئینه میگردد مانند کوه احد یعنی لقمه که کم مقدار ست هر آئینه بزرگ میشود مانند کوه وتصدیق ذلك فی کتاب الله عزوجل وتصدیق قول آنحضرت در کتاب حق تعالی ست وهو الذی یقبل التوبة عن عباده ویاخذ الصدقات وآن خدائی ست که قبول میکند توبه را از بندگان خود ومیگیرد صدقات را ودرین آیه گرفتن خدای تعالی صدقات را ست ودیگر آیت می آرد در تربیت صدقات ویمحق الله الربوا ویربی الصدقات ودور میکند حق تعالی ربوا را وتربیت میکند صدقات را قال هذا حدیث صحیح وقد روی عن عائشة عن النبی صلی الله علیه وسلم نحو هذا وقد قال غیر واحد من اهل العلم فی هذا الحدیث ومایشبه هذا وتحقیق گفته اند بسیار کسان در تاویل وتوجیه این حدیث ودر حدیثی که مشابه او ست که در وی ذکر رجل ونفس حق تعالی باشد من الروایات من الصفات از روایتها از صفات باری تعالی که دلالت بر جسمیت دارند وتنزل الرب تبارك وتعالی کل لیلة الی السماء الدنیا وحدیث فرود آمدن حق تعالی هر شب بسوی آسمان دنیا ودیگر از متشابهات قالوا قد تثبت الروایات فی هذا ونؤمن بها گفته اند علما تحقیق ثابت گشته اند روایات درین متشابهات وایمان می آریم بآنها ولا یتوهم ولا یقال کیف ووهم کرده نشود ونگفته شود که چگونه ست نزول حق تعالی یا ید ورجل حق تعالی هکذا روی عن مالك بن انس وسفین بن عیینة وعبد الله ابن المبارك انهم قالوا فی هذه الاحادیث امروها بلا کیف بدرستیکه ایشان گفته اند در باب این حدیثها تاویل کنید آن تشبیهات را بی کیف وهکذا قول اهل العلم من اهل السنة والجماعة وهمچنین ست قول اهل علم از اهل سنت وجماعت واما الجهمیة اما فرقة جهمیه فانکرت هذه الروایات پس انکار کرده اند این روایات را وقالوا هذه تشبیه وگفته اند گروه جهمیه در وجه انکار ازین روایات که در نها دلالت بر شبه ومثلیت باری تعالی باجسام ست واین محال ست پس معلوم شد که این روایات ثابت از آنحضرت نباشند وقد ذکر الله تبارك وتعالی فی غیر موضع من کتابه الید والسمع والبصر وحال آنکه تحقیق ذکر فرموده است حق تعالی در بسیار جا از کتاب خود ید وسمع وبصر را فقالت الجهمیة هذه الآیات پس تاویل کرده اند جهمیه این آیات را وفسروها علی غیر ما فسر اهل العلم وتفسیر کرده اند فرقه جهمیه بر غیر آنچه تفسیر کرده اند اهل علم از اهل سنت وفرقه اسلامیه وقالوا ان الله لم یخلق آدم بیده وگفته اند فرقه جهمیه بدرستیکه حق تعالی پیدا نساخته است آدم را بدست خود وقالوا انما معنی الید القوة وگفته اند جهمیه جز این نیست که معنی ید قوت ست وقال اسحق بن ابراهیم انما یکون التشبیه اذا قال ید کید او مثل ید وگفت اسحق بن ابراهیم در رد جهمیه جز این نیست که باشد تشبیه آن زمان که بگوید لفظ ید کید او مثل ید او سمع کسمع او مثل سمع یا شنوائی ست مانند شنوائی یا مثل شنوائی وفرق میان تشبیه کاف ومثل در ذات وصفات ست فاذا قال پس چون گفت آدمی این

شرح ابی الطیب

قول یا مزوها من الامرای اجروها

قوت المغتذی

وتصدیق ذلك فی کتابه وهو الذی یقبل التوبة عن عباده ویاخذ الصدقات قال العراقی فی هذا تخلیط من بعض الرواة والصواب ان یعلموا ان الله هو یقبل التوبة الایة وقد رویناه فی کتاب الزکوة لیوسف القاضی علی الصواب

عارضة الاحوذی

لبطلت الجماعة واد ترجم المؤلف مع الموحد المخالف فحسم الباب وحدیث ابن ام مکتوم اسهل من حدیث ابن مسعود ولکن یعول فی الصحیح علی حدیث المفاضلة فان قیل انما یکون حدیث المفاضلة لو جعل صلی فی بیته من عذر اوجب له التخلف عن الحضور مع الجماعة یقال لم اد ی فی بیته من عذر فاجره کاملا کالواقف فی صلوة الجماعة والصحیح وهو انها مندوب الیها مثوب علیها وقد ذکر فی الحدیث من هم بحرق البیوت فانما ذلك لعلمه ان المتخلفین عنه منافقون اما ان اهل بلد ترکوا صلوة الجماعة قوتلوا فقیل فی ذلك انما فرض علی الکفایة وتحقیقه فی مسائل الخلاف یاسبب ما جاء فی الرجل یصلی وحده ثم یدرك الجماعة یزید بن الاسود قال شهدت مع النبی صلی الله علیه وسلم حجته فصلیت معه صلوة الصبح فی مسجد الخیف فلما قضی صلاته وانحرف اذا هو برجلین فی اخری القوم لم یصلیا معه فقال علی بهما فجی بهما ترعد فرائصهما فقال ما منعکما ان تصلیا معنا فقالا یا رسول الله انا قد کنا صلینا فی رحالنا قال فلا تفعلا اذا صلیتما

حل اللغة

عارضۃ الاحوذی

فی رحالکم اذا تیتما مسجد جماعۃ فصلیا معھم فانھا لکما نافلۃ قال وفی الباب عن محجن ویزید بن عامر ادخل ابوداود حدیث یزید ابن عامر فی السنۃ والحکمۃ فیھا تفاوت ان یتجافی فامنا فتون عن الصلوٰۃ ویقولون قد صلینا او یتفرق حال الناس فی الصلوٰۃ فتشتت الجماعۃ لغۃ الفریصۃ لحمۃ فی الجنب تتصل بالقلب ترعد شدۃ الفزع فقھہ اذا صلی وحدہ ثم ادرک الجماعۃ ھل یصلی معھم ام لا فیہ اربعۃ اقوال الاول یصلی معھم کالصلوٰۃ قالہ الحسن والزھری واحمد واسحق والشافعی الثانی یصلی معھم الا الصبح والمغرب قالہ ابن عمر والنخعی والاوزاعی الثالث لا یعید الصبح والعصر والمغرب قالہ ابوحنیفۃ الرابع لا یعید المغرب وحدہ قالہ مالک والثوری وجہ الاول عموم الحدیث وجہ الثالث قولہ لا صلوٰۃ بعد صلوٰۃ العصر والمغرب وقت واحد مقدر بفعلھا وھو وتر صلوٰۃ النھار فلا تشفع ووجہ الثانی ان ملکا قال وجدت العمل بالمدینۃ علی المغرب وحدھا ووجہ الرابع قد تقدم والصحیح

اما عموم الحدیث فیخص

شرح سراج احمد

عبارت را سمع کسمعہ او مثل سمع فھذا تشبیہ واما اذا قال کما قال اللہ ید وسمع وبصر ولا یقول کیف ولا یقول مثل سمع ولا کسمع فھذا لا یکون تشبیھا پس این عبارت تشبیہ نباشد وھو کما قال اللہ تبارک وتعالی واین ذکر سمع بغیر تشبیہ مانند قولی است کہ فرمودہ است حق تعالی فی کتابہ در کتاب خود لیس کمثلہ شئ وھو السمیع البصیر واین کاف زائدہ است یعنی ندارد یعنی نیست مانند حق تعالی چیزی واو تعالی شنوا وبیناست **باب** ماجاء فی حق السائل باب ست در بیان انچہ آمدہ است در حق ادم در سوال کنندہ حدثنا قتیبۃ نا اللیث عن سعید بن ابی ھند عن عبد الرحمن بن بجید الانصاری وجیم مصغر ابن وھب الانصاری الحارثی مرا و را روایتی ست ذکر کردہ اند او را بعضی علما در جملہ صحابہ ومرا و را حدیثی ست مرسل عن جدتہ ام بجید بتصغیر بجیم انصاریہ گویند نام او حوا بودہ صحابیہ است مرا و را در صحاح یک حدیث ست وکانت ممن بایع النبی صلی اللہ علیہ وسلم وبود ام بجید از ان کسان کہ بیعت نمودہ آنحضرت را انھا قالت لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان المسکین لیقوم علی بابی بدرستیکہ ام بجید گفت وعرض نمود بخدمت شریف آنحضرت بدرستیکہ مسکین وفقیر ہر آئینہ می ایستد بر دروازہ من فما اجد لہ شیئا اعطیہ ایاہ پس نمی یابم برای مسکین چیزی کہ بدہم او را فقال لھا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان لم تجدی لہ شیئا تعطیہ ایاہ پس فرمود مرا و را آنحضرت اگر نیابی تو برای فقیر چیزی کہ بدہی تو او را الا ظلفا محرقا اگر سم سوختہ فادفعیہ الیہ فی یدہ پس دفع کن آن سم سوختہ را و بنہ در دست وی ظلف بکسر ظاء سم شگافتہ چون سم گاو وگوسپند وامثال آن یعنی چیز حقیر لا ینتفع بہ ومقصود مبالغہ است وفی الباب عن علی رضی اللہ عنہ اخرجہ ابو نعیم فی الحلیۃ بلفظ الصدقۃ علی وجوھھا واتباع المعروف وبر الوالدین وصلۃ الرحم تحول الشقاء وسعادۃ وتزید فی العمر وتقی مصارع السوء واخرج ابوداود عنہ بلفظ للسائل وحق ان جاء علی فرس وحسین بن علی اخرجہ احمد والطبرانی والضیاء وابی ھریرۃ اخرجہ الشیخان واحمد بلفظ ما من یوم یصبح العباد فیہ الا ملکان ینزلان فیقول احدھما اللھم اعط منفقا خلفا ویقول الآخر اللھم اعط ممسکا تلفا وابی امامۃ اخرجہ مسلم واحمد بلفظ یا بن آدم ان تبذل الفضل خیر لک وان تمسکہ شر لک ولا تلام علی کفاف وابدا بمن تعول والید العلیا خیر من الید السفلی قال ابو عیسی حدیث ام بجید حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی اعطاء المؤلفۃ قلوبھم بابست در بیان انچہ آمدہ است در دادن صدقہ بمؤلفۂ قلوب حدثنا الحسن بن علی الخلال نا یحیی بن آدم عن ابن المبارک

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی حق السائل **قولہ** ام بجید بضم الموحدۃ وفتح الجیم وسکون الیاء حوا بنت زید بن السکن الانصاریۃ مشھورۃ بکنیتھا **قولہ** الا ظلفا محرقا بکسر الظاء المعجمۃ واسکان اللام وبالفاء ھو للبقر والغنم کالحافر للفرس والبغل ومحرقا من الاحراق وقید بالاحراق مبالغۃ فی رد السائل بادنی ما یتیسر ولو یرد صدورھذا الفعل من المسؤل منہ فان الظلف المحرق غیر منتفع بہ وقال بعضھم ھو انہ مبالغۃ فی المنع عن ردہ شیئا وما قولہ محرقا تتمیم للمبالغۃ ای لا تردیہ محرقا ومابلا شئ مھما امکن حتی ان وجدت شیئا حقیرا مثل الظلف المحرق اعطیہ ایاہ وتوھم ان الظلف کان لہ قیمۃ عندھم بعید اشار الیہ الطیبی **باب** ماجاء فی اعطاء المؤلفۃ قلوبھم

التوجمۃ

شرح سراج احمد

عن یونس عن الزهری عن سعید بن المسیب عن صفوان بن امیة ابو وهب وگویند ابو امیه صفوان بن امیه بن خلف الجمحی کشته شد پدر او در روز بدر کافر و اسلام آورد صفوان پس از فتح مکه و حاضر گشت حنین و طائف را و بود او از مؤلفة قلوب و بود او از اشراف قریش در جاهلیت قال اعطانی رسول الله صلی الله علیه وسلم یوم حنین گفت صفوان داد مرا آنحضرت در روز حنین از غنیمت مالی بسیار را وانه لابغض الخلق الی صفوان گوید و هر آئینه بود آنحضرت مبغوض ترین مردم بسوی من فما زال یعطینی حتی انه لاحب الخلق الی پس همیشه میداد آنحضرت مرا مالی تا آنکه شد آنحضرت هر آئینه دوست ترین خلق بسوی من قال ابو عیسی حدثنی الحسن بن علی بهذا او شبهه گفت مصنف حدیث کرد مرا حسن بن علی الحلوانی بهمین حدیث یا مشابه این حدیث چنانکه حدیث کرده است حسن بن علی الخلال وفی الباب عن ابی سعید الخدری و در مصنف ابن ابی شیبه روایت ست از شعبی که اذا کانت المؤلفة علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم فلما توفی انقطعت وفی اسناده جابر الجعفی واخرجه الطبرانی واخرج عن الحسن نحوه وروی الطبری من طریق حبان بن ابی جبلة ان عمر رضی الله عنه لما اتاه شیبة بن بعض من قال الحق من ربکم فمن شاء فلیؤمن ومن شاء فلیکفر یعنی لیس الیوم مؤلفة وفی الهدایة انعقد الاجماع علی سقوط المؤلفة قال فی البرجندی وسقط سهم المؤلفة قلوبهم باجماع الصحابة روی انهم جاءوا الی ابی بکر فی زمن خلافته فبذل لهم الخطر فرآه عمر فمزقه وقال هذا شیء کنا نعطیکم بالتقاد لکم علی الاسلام فاما الیوم فقد اغنی الله تعالی الدین فان ثبتم علی الاسلام والا فبیننا وبینکم السیف فجاءوا الی الصدیق وقالوا انت الخلیفة ام عمر فقد مزق حظا بزلت لنا فقال ان شاء هو ولم یخالفه قال ابو عیسی حدیث صفوان رواه معمر وغیره عن الزهری عن سعید بن المسیب ان صفوان ابن امیة قال اعطانی رسول الله صلی الله علیه وسلم وکان هذا الحدیث اصح واشبه مصنف گوید و این حدیث دوم اصح و اشبه است از حدیث اول انما هو من سعید بن المسیب ان صفوان بن امیة یعنی در حدیث اخیر لفظ ان واقع شده است بخلاف حدیث اول که در وی لفظ عن صفوان بن امیه است وقد اختلف اهل العلم فی اعطاء المؤلفة قلوبهم وتحقیق اختلاف کرده اند علما در حصه دادن بمؤلفة قلوب فرای اکثر اهل العلم ان لایعطوا پس اعتقاد دارند اکثر اهل علم اینکه داده نشوند مؤلفة قلوب را حقد وقالوا انما کانوا قوما علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یتالفهم علی الاسلام حتی اسلموا وگفته اند علما جز این نیست که مؤلفة قلوب بودند گروهی بر زمانهٔ آنحضرت بود آنحضرت که تالیف میکرد ایشان را بر اسلام تا اسلام ایشان بر وجه احسن باشد ولو یروا ان یعطوا الیوم من الزکوة علی مثل هذا المعنی و اعتقاد نمی کنند که داده شوند امروز از زکوة بر مثل این معنی که تالیف قلوب ایشان باشد وهو قول سفیان الثوری واهل الکوفة وغیرهم وبه یقول احمد واسحق وقال

شرح ابی الطیب

قوله هو سعید بن المسیب ان صفوان بن امیة یعنی ما قال عن صفوان بل قال فی موضعه ان صفوان بن امیة

حاشیهٔ الاحوذی

بهذین الوجهین واما النبی عن الصلوة بعد الصلاتین ففیه فقه عظیم وذلک انه انما نهی عن صلوة بعدهما من غیرهما فاما هما فیصلیان فی وقت النهی وتکرر ان فی الجماعة لانه لایعلم من هذا اللفظ دخولهما تحت الخطاب الا ان یرید بقوله العصر والصبح الوقت وقد ابطلنا ذلک فی شرح الصحیح ترکیب فاذا صلاهما فاتیهما صلاته فروی عن عبد الله بن عمر و سعید بن المسیب نهیا قالا ذلک الی الله یعنی ان القبول فیترکب علی هذا اذا صلی الاولی بغیر وضوء سهوا والثانیة بوضوء فقال ابن القاسم تجزیه وتجب ابن الماجشون وقال کیف تجزی سنة عن فرض وهو کلام قوی فان صلاهما ثانیة فذکر فی اول رکعة قبل ان یعقد خرج فان عقد رکعة اضاف الیها اخری وسلم فان تمها فلیات بالبقیة بها بالقرب فان طال فلا شیء علیه نص علیه مالک وقال غیره من علمائنا یصلی المغرب ثالثة بعد ان یسلم مع الامام فیعود اشفعا والاول اصح واذا صلی فی جماعة فلا یصلی فی جماعة اخری فی المسجد الثالثة ومن علمائنا من قال وفی جوامع البلاد الکثیرة الجماعات ولیس الجماعة فضل جماعة فلا یفعل

شرح مراح احمد

بعضهم من كان اليوم على مثل حال هؤلاء ورأى الامام ان يتألفهم على الاسلام فاعطاهم جاز ذلك وهو قول الشافعي وگفته اند بعضي علما وامام شافعي نيز از ايشان ست هركه باشد امروز بر مثل مؤلفة قلوب وبه بيند پادشاه اينكه تالیف كند پادشاه ايشانرا بر اسلام پس داد پادشاه ايشانرا روا باشد آن دادن **باب** ماجاء في التصدق يرث صدقته باب ست در بيان انچه آمده است در حق صدقه دادن بر اقارب خود كه وارث ميشود متصدق آن صدقة اخود را كه بر اقارب خود كرده بود پس از مرگ متصدق عليه حدثنا علي بن حجر وعلي بن مسهر عن عبد الله ابن عطاء عن عبد الله بن بريدة عن ابيه قال گفت بريده كنت جالسا عند النبي صلى الله عليه وسلم اذ اتته امرأة بودم من نشسته نزد آنحضرت ناگاه آمد نزد آنحضرت زني فقالت يا رسول الله اني كنت تصدقت على امي بجارية پس گفت آن زن اى پيغمبر خدا بدرستيكه من بودم كه تصدق كرده بودم بر مادر خود داهي را واتها ماتت وبدرستيكه مادر من وفات كرده است قال وجب اجرك وردها عليك الميراث فرمود آنحضرت واجب ولازم شد اجر صدقة تو ورد كرده آن داه را بر تو ميراث قالت يا رسول الله انه كان عليها صوم شهر گفت آن زن اى پيغمبر خدا بدرستيكه شان اين ست كه بود بر مادر من قضاى روزهٔ ماه رمضان افاصوم عنها آيا پس روزه دارم از جانب وى قال صومي عنها فرمود آنحضرت روزه دار از جانب مادر خود قالت يا رسول الله انها لم تحج قط افاحج عنها قال نعم حجي عنها گفت آن زن اى پيغمبر خدا بدرستيكه مادر من حج نگذارده است گاهي آيا پس حج كنم از جانب وى فرمود آنحضرت آرى حج بگذار از جانب وى بدانكه اين حديث دلالت دارد بر آنكه ولى را ميرسد كه نگاهدارد از ميت انچه بروى بود از روزهٔ قضاى رمضان يا نذر يا كفاره وباين رفته است امام احمد باين حديث وتجويز نكرده اند آن را ايمهٔ ثلثه كذا قال الطيبي ومذهب ما آنست كه روزه ندارد از ميت ولى وى زيرا كه در حديث آمده است كه روزه ندارد هيچ يكى از ديگرى ونه نماز گذارد هيچ يكى از ديگرى بلكه اطعام كند وفديه دهد اگر وصيت كرده است

شرح ابي الطيب

باب ماجاء في التصدق يرث صدقته **قوله** على امي بجارية اى بتمليكها لها هبة او صدقة **قوله** وجب اجرك اى ثبت ولزم اجرك بالتصدق او امر من الزوال بمقتضى الوعد والا فلا يجب على الله تعالى شئ **قوله** وردها عليك الميراث وهو ليس بامر اختيارى منك فلا ضرر في اجرك وفي هذا الكلام نسبة مجازية اى ردّها الله عليك بالميراث وصارت الجارية ملكا لك بالارث وعادت اليك بالوجه الحلال والمعنى ليس هذا من باب العود في الصدقة لانه ليس امر اختيار يا **قوله** صومي عنها قال الطيبي جوّز احمد ان يصوم الولي عن الميت ما كان عليه من قضاء رمضان او نذر او كفارة بهذا ولم يجوز مالك والشافعي وابو حنيفة رحمهم الله تعالى النهي بل يطعم عنه وليه لكل يوم صاعا من شعير او نصف صاع من بر عند ابي حنيفة وكذا لكل صلوة **قوله** حجي عنها اى سواء كان واجبا عليها ام لا اوصت به ام لا وقال ابن ملك يجوز ان يحج احد عن الميت بالاتفاق وقال النووي ويصح الحج عن الميت اذا كان حج اسلام وكذا اذا اوصى بحج التطوع على الاصح عند فما استقى

مرقاة الصعود

تدل لانه ليس فيه اثر ولا دليل

باب هل يصلي في مسجد واحد جماعتان قوله ابو المتوكل الناجي عن ابي سعيد الخدري جاء رجل وقد صلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال ايكم يتجر على هذا فقام رجل فصلى معه رواه ابو داود فقال ايكم يتصدق فيصلي معه الحديث واحد لان التجارة مع الله صدقة ورفع هذا معنى محفوظ في الشريعة عن رفع المبتدعة لئلا يتخلف عن الجماعة نوبتي فيصلي بامام آخر فتذهب حكمة الجماعة وسنتها لكن ينبغي اذا اذن الامام في ذلك ان يجوز بما في حديث ابي سعيد وهو قول بعض علمائنا وهذا مبني على ان ذلك حق الاسلام او حق الامام فان كان مسجد ليلي قال فلان يصلي فيه الا تون اليه جماعة نهارا للامن من الفلس

باب فضل العشاء والفجر في الجماعات ادخل عن عثمان من شهد العشاء في جماعة كان له كقيام نصف ليلة ومن شهد الفجر مع جماعة كان له كقيام ليلة وهذا صحيح خرجه مسلم وذكر حديث جندب ابن سفيان من صلى الصبح فهو في ذمة الله فلا تخفروا الله في ذمته وادخل حديث بريدة بشر المشائين في الظلم

حل اللغة لعلم المعلم وفهم الدرس وفهم الدرس

سبعي ۱۲

واجب ست فدیه از ثلث و اگر وصیت نکرده است جائز ست که تبرع کنند ورثه را لازم نیست و نزد شافعی حاجت نیست بوصیت کذا ذکر فی الهدایه و تفصیل کلام آنست که عبادت چند نوع ست یکی مالی محض ست چنانکه زکوة دیگر بدنی محض چنانکه صلوة دیگر مرکب از مالی و بدنی چنانکه حج و نیابت جاری ست در نوع اول در حالت اختیار و ضرورت از جهت حصول مقصود بفعل نائب و جاری نیست در نوع ثانی بهیچ حال زیرا که مقصود اتعاب نفس ست و آن حاصل نمی گردد بفعل نائب و جاری میگردد در نوع ثالث نزد عجز از جهت معنی ثانی که مشقت ست بتنقیص مال و جاری نمی گردد نزد قدرت از جهت عدم اتعاب نفس و در حج نفل جائز ست انابت در حالت قدرت زیرا که باب نفل اوسع است و ظاهر از عبارت حدیث آنست که حج نفل بود فافهم و الله اعلم قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح لا یعرف من حدیث برید الا من هذا الوجه این حدیث شناخته نشده است مگر از همین اسناد و عبد الله بن عطاء ثقة عند اهل الحدیث و العمل علی هذا عند اکثر اهل العلم ان الرجل اذا تصدق بصدقة ثم ورثها حلت له بدرستیکه مردی چون تصدق کند بصدقه پس وارث شد آن صدقه را حلال باشد مر او را و قال بعضهم انما الصدقة متی جعلها لله فاذا ورثها فیجب ان یصرفها فی مثله و گفته اند بعضی علما جز این نیست که صدقه چیزیست که گردانیده است او آن صدقه را برای خدا پس وقتیکه وارث آن شد پس واجب ست اینکه صرف کند همین صدقه مورثه را در مثل آن یعنی چنانکه در اقارب خویش تصدق کرده باید که باز تصدق کند در دیگران از اقارب خویش و در کارخانه خود صرف نکند روی سفیان الثوری و زهیر بن معاویة هذا الحدیث عن عبد الله بن عطاء **باب** ما جاء فی کراهیة العود فی الصدقة باب ست در بیان انچه آمده است در کراهت عود کردن در صدقه حدثنا هارون بن اسحق الهمدانی نا عبد الرزاق عن معمر عن الزهری عن سالم عن ابن عمر عن عمر انه حمل علی فرس فی سبیل الله روایت ست از امیر المؤمنین عمر که گفت سوار کرد او کسی را بر اسپ در راه خدا یعنی بخشید اسپ به یکی از غازیان که اسپ نداشت فرآها تباع پستر دید عمر بن الخطاب آن اسپ را که فروخته میشد در بازار فاراد ان یشتریها پس خواست عمر بن الخطاب اینکه خرید کند او را فقال النبی صلی الله علیه وسلم لا تعد فی صدقتک پس فرمود آنحضرت مخر آنرا و باز مگرد در صدقه

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی کراهیة العود فی الصدقة **قوله** انه حمل علی فرس فی سبیل ای رکب شخصا علی فرس للغزو یعنی جعل حمولة من لم یکن له حمولة من المجاهدین بالتصدق او بالهبة **قوله** لا تعد فی صدقتک زاد الشیخان و ان اعطاکه بدرهم قال ابن الملک ذهب بعض العلماء الی ان شراء المتصدق صدقته حرام لظاهر الحدیث و الا کثرون علی کراهته کراهة تنزیه لکون القبیح فیه لغیره و هو ان المتصدق علیه ربما یسامح المتصدق فی الثمن بسبب تقدم احسانه فیکون کالعائد فی صدقته فی ذلک المقدار الذی سومح انتهی و اما حصولها بغیر اختیاره کما فی صورت الارث فلا کراهة فیه و لا کراهة فی بقائها بعد ذلک

عارضة الاحوذی

الی المساجد بالنور التام یوم القیمة و قصد ابو عیسی بتعقیب التغریب فی الصلاتین و لیس فی الباب اصح من حدیث ملک و لو یعلمون ما فی العتمة و الصبح لاتوهما و لو حبوا و حدیث عثمان مفسر لهذا الحدیث و تقدیره الثواب فی ذلک یعنی ان جماعة العتمة تواتری فی فضیلتها قیام نصف لیلة و جماعة الصبح تواذی فی فضیلتها قیام لیلة و من صلی الصبح فهو فی ذمة الله فلا تخفروا الله فی ذمته باذیته فی عرض او نفس او مال و سعیه فی الظلمة یوجب له نورا من باب کسب الاضداد بالاضداد فی طریق الثواب کالذی یظمأ الصیام و الشبع بجوعه **باب** ما جاء فی الصف الاول ذکر فیه حدیث ابی هریرة خیر صفوف الرجال اولها و شرها اخرها و خیر صفوف النساء اخرها و شرها اولها و حدیث ملک و لو یعلمون ما فی النداء و الصف الاول ثم لم یجدوا الا ان یستهموا علیه لاستهموا استاده اتفاق الصفوف کثیرة ذکر ابو عیسی منها ثمانیة و ذکر البخاری اربعة عشر حدیثا و قد استوفیناها فی موضعها العارضة منها خیر صفوف الرجال امامها و اولها اربعة اوجه احدها ان التقدم

حل اللغة

شرح سراج احمد

خود اگرچہ بدہد ترا بیک درہم و در حدیث شیخین بزیادتی عبارت وارد ست قال ابو عیسی ھذا حدیث حسن یعمل علی ھذا عند اکثر اھل العلم **باب** ماجاء فی الصدقۃ عن المیت باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در باب دادن صدقہ از جانب میت حدثنا احمد بن منیع نا روح بن عبادۃ نا زکریا بن اسحٰق قال نبی عمرو بن دینار عن عکرمۃ عن ابن عباس ان رجلا قال یا رسول اللہ ان امی توفیت افینفعھا ان تصدقت عنھا روایت میکند ابن عباس بدرستیکہ مردی گفت ای پیغمبر خدا بدرستیکہ مادر من فوت شدہ است آیا پس نفع کند او را اگر صدقہ کنم از جانب وی قال نعم و مودا نحضرت آری نفع خواہد کرد تصدق تو قال فان لی مخرفا گفت آن مرد پس بدرستیکہ مرا باغی مخرف بکسر میم وسکون خای معجمہ وراء و در آخر فاست بمعنی بستان فاشھدک انی قد تصدقت بہ عنھا پس گواہ میگیرم ترا ای پیغمبر خدا بدرستیکہ من تحقیق تصدق کردم آن بستان را از جانب مادر خود قال ابو عیسی ھذا حدیث حسن وبہ یقول اھل العلم یقولون لیس شیء یصل الی المیت الا الصدقۃ والدعاء میگویند علما کہ نیست چیزی کہ برسد میت را ثواب آن مگر تصدق کردن و دعا خواستن برای مردہ وقد روی بعضھم ھذا الحدیث عن عمرو بن دینار عن عکرمۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم مرسلا یعنی در روایت بعضی حدیث مرسل ست و آنچہ مصنف ذکر کردہ است اسناد آن متصل و معنی قولہ ان لی مخرفا یعنی بستانا و معنی مخرف بستان ست درین حدیث دلیل ست بر آنکہ ثواب صدقہ میرسد بمیت و ہمچنین دعا استغفار برای میت نزد اہل حق کہ اہل سنت و جماعت اند این ست و در عبادت بدنیہ نیز اختلاف ست زندہ مثل نماز و تلاوت قرآن و مختار و صواب وصول

باب ماجاء فی نفقۃ المراۃ من بیت زوجھا باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در حق نفقہ کردن زن از خانہ شوہر خود و از مال شوہر بدون اذن او چیزی حدثنا ھناد نا اسمٰعیل بن عیاش نا شرحبیل بن مسلم الخولانی عن ابی امامۃ الباھلی قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول فی خطبتہ عام حجۃ الوداع گفت ابو امامہ شنیدم آنحضرت را کہ میگفت در خطبہ خود در سال حجۃ الوداع لا تنفق امراۃ شیئا من بیت زوجھا الا باذن زوجھا انفاق نکند زنی چیزی را از خانہ شوہر خود مگر بدستوری شوہر خود

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الصدقۃ عن المیت **قولہ** افینفعھا ان تصدقت بکسر الھمزۃ علی انھا شرطیۃ وفاعل ینفع ضمیر راجع الی التصدق المفھوم من الشرط ولا یلزم الاضمار قبل الذکر لان قولہ افینفعھا فی معنی جزاء الشرط فکانہ متاخر عن الشرط رتبۃ او یقال ان المرجع متقدم حکما لان سوق الکلام دال علیہ کما فی قولہ تعالی حتی توارت بالحجاب و لابویہ لکل واحد منھما السدس ای ابوی المیت ویمکن ان یقال انھا بفتح الھمزۃ علی انھا مصدریۃ فی محل الرفع فاعل ینفع **قولہ** فان لی مخرفا بفتح المیم حائط من النخل **قولہ** انی قد تصدقت بہ عنھا اشاد وقفا و یحتمل انہ ملکہ الفقراء **باب** ماجاء فی نفقۃ المراۃ من بیت زوجھا **قولہ** لا تنفق امراۃ نفی وقیل نھی **قولہ** الا باذن زوجھا صریحا او دلالۃ ای المفھوم من اطراد العرف کاعطاء السائل حسنۃ ونحوھا مما جرت بہ العادۃ وھذا اذا علمت ان نفس الزوج کنفوس غالب الناس فی السماحۃ ببذلک وان شکت فی رضاہ فلابد من صریح الاذن قالہ النووی وھو الذی یفھم من حدیث عائشۃ الآتی فھو کالتفسیر لھذا الحدیث

عارضۃ الاحوذی

افضل فی الخیرات ثانیھا ان مقدم المسجد افضل من جملۃ المقدمات ثالثھا ان القرب من الامام افضل لذلک لا یلیہ الا اولو الاحلام والنھی رابعھا ان البکور الی الصلوۃ افضل فلو ان رجلا بکر ونزل فی المصلی الاول لحاز الفضیلتین وان بکر وترکہ حاز احدھما وفی ذلک فوائد یکثر تعدادھا واما کان شرھا اخرھا لفوات ھذہ الفوائد وقربہ من النساء اللواتی یشغلن البال وربما افسدت العبادۃ او شوشن النیۃ والخشوع واما قولہ ثم لم یجدوا الا ان یستھموا علیہ فالاستھام یتصور فی الصف الاول اذا ضاق وبقی ما لا یسع الا اقاصدا او قاصدین فجاء جمیعا واحدا وتنازعا فی الموضع فان اختلفا فی الفضل قدم الافضل فان استویا استھما ویتصور ذلک فی النداء الاول الذی علیہ المعول مع الملازمۃ فاما مطلق الاذان فکل احد یفعلہ وقیل ذلک فی المغرب وحدھا وذکر حدیث النعمن ابن بشیر لتسوون صفوفکم او لیخالفن اللہ بین وجوھکم یعنی بین مقاصدکم فان استواء القلوب یستدعی استواء الجوارح واعند الله

اسماء الرجال

نعمان بن بشیر بضم النون وفتح العین المھملۃ وتشدید المیم ابن سعد بضم السین المھملۃ وسکون العین المھملۃ ابن ثعلبۃ بضم المثلثۃ وسکون العین المھملۃ ابن جلاس بضم الجیم وتخفیف اللام الخزرجی الانصاری صحابی صغیر ابن صحابی شھد صفین مع معاویۃ وقتل بحمص سنۃ خمس وستین

شرح سراج احمد

قیل یا رسول اللہ ولا الطعام گفتہ شد برای چیزہ خدا و طعام را نیز نفقہ نکند از خانہ شوہر باوجود آنکہ چیزی حقیر ست نسبت بدرہم و دانیر قال ذلک فضل اموالنا فرمود آنحضرت آں یعنی طعام بہترین مال ما ست کہ بالفعل سبب کفاف معیشت و بقائیت ست و مراد بطعام حبوب و ثمرات ست نہ مطبوخ و تواند کہ عام ترست و در بعضی نسخ افضل اموال النا ست

وفی الباب عن سعد بن ابی وقاص اخرجہ ابوداود واسماء ابنۃ ابی بکر اخرجہ عبد الرزاق عن ابی ملیکۃ آں اسماء ابنۃ ابی بکر قالت مالی شیٔ الا ما یدخل علی الزبیر فاتصدق منہ فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم انفقی ولا توکی فیوکی علیک وابی ہریرۃ بلفظ انہ سئل عن المرأۃ تصدق من مال زوجہا قال لا الا من قوتہا والاجر بینہما وبین زوجہا ولا یحل لہا ان تصدق بشیٔ من مال زوجہا الا باذنہ وعبد اللہ بن عمرو وعائشۃ اخرجہ الترمذی والشیخان عنہا قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا انفقت المرأۃ من طعام بیتہا غیر مفسدۃ کان لہا اجرہا بما انفقت ولزوجہا اجرہ بما کسب وللخازن مثل ذلک لا ینقص بعضہم اجر بعض شیئا قال ابو عیسی حدیث ابی امامۃ حدیث حسن حدثنا محمد بن المثنی نا محمد بن جعفر نا شعبۃ عن عمرو بن مرۃ قال سمعت ابا وائل یحدث عن عائشۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال اذا تصدقت المرأۃ من بیت زوجہا کان لہا بہ اجر بحون تصدق کند زن از مال خانہ شوہر خود باشد مر این زن را بآن تصدق مزدی وللزوج مثل ذلک و باشد اجری مر شوہر او را مانند آن اجر وللخازن مثل ذلک و باشد اجر و مزد مر نگاہ دارندۂ مال را مانند آن ولا ینقص کل واحد منہم من اجر صاحبہ شیئا و کم نمیگرداند ہر یکی ازین سہ از اجر صاحب خود چیزی را لہ بما کسب ولہا بما انفقت باشد اجر مر شوہر را بسبب آنچہ کسب کردہ و باشد مر زن را بسبب آنچہ خرج کردہ مال را یعنی شوہر را ثواب کسب ست و زن را ثواب نفقہ و این حدیث مطلق ست در جواز تصدق زن از طعام خواہ اذن کند یا نہ و بعضی میگویند کہ جائز نیست زن را تصدق ہیچ چیز از مال مرد مگر باذن وی و این حدیث را تاویل می کنند بآنکہ این مبنی ست بر عادت

شرح ابی الطیب

قولہ من بیت زوجہا و فی البخاری و مسلم عن عائشۃ رضی اللہ عنہا بلفظ اذا انفقت من طعام بیتہا غیر مفسدۃ نصب علی الحال قال القسطلانی بان اتجاوز العادۃ ولا یؤثر نقصانہ وقید بالطعام لان الزوج یسمح بہ عادۃ بخلاف الدراہم والدنانیر فان انفاقہا منہا بغیر اذنہ لا یجوز فلو اضطرب العرف او شکت فی رضاہ او کان شحیحا یشح بذلک وعلمت ذلک من حالہ او شکت فیہ حرم علیہا التصدق بغیر اذنہ **قولہ** ولا ینقص کل واحد منہم من اجر صاحبہ شیئا ینقص یتعدی الی مفعولین کزاد یتعدی الیہما وظاہر الحدیث المساواۃ فی الاجر وحملہ بعضہم علی ان المراد من التشبیہ المشارکۃ فی اصل الاجر دون القدر فالمراد لہا اجر بسبب انفاقہا ولا ینتقص اجرہا ذلک والزوج لہ اجرہ بکسبہ وتحصیلہ ولا ینتقص اجرہ ذلک والخازن لہ اجر بسبب حفظہ وطیبۃ نفسہ فی التصدق ولا ینتقص اجرہ ویؤیدہ ما فی الحدیث الآتی لہا ما نوت حسنا

عارضۃ الاحوذی

فاذا اختلفت الصفوف دل علی اختلاف القلوب فالاقوال تضطرب وتتعمل حتی یبتلی اللہ بعضہا ببعض المقاصد وقد فعل ونسأل اللہ حسن الخاتمۃ وکان النضر بن شمیل یعتقد انہ یرید المسیح وذلک لا یکون من الوعید الا فی ترک الواجب وتسویۃ الصفوف من حسن الصلوۃ کما قال صلی اللہ علیہ وسلم فی الصحیح وکذلک تکون صفوف المجاہدین وکذلک ہی صفوف الملئکۃ وہذا کان یقتضی الوجوب الا ان الشرع صحح فی ذلک حدیث ابن مسعود لیلیہ منکم اولوا الاحلام والنہی ولا تختلفوا فتختلف قلوبکم وایاکم وہیشات الاسواق قولہ لا تختلفوا وان جاء بالقرینۃ خاصا فی الصفوف فہو عام فی شعائر الاسلام کلہا فان الخلاف شرونہا ہم عن حضور اضطراب الاسواق وہو اصطفاف وتزاحمہم علیہا فاما دخولہا لما لا بد منہ فذلک جائز مقرونا بتہلیل اللہ وتحمیدہ ضد ما ہم فیہ وذکر حدیث انس فی الصلوۃ بین السواری کنا نتقی ہذا علی عہد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اما لانقطاع الصف وہو

باقی در صفحہ آیندہ

عارضۃ الاحوذی

المراد من التشویب واما الاذن موضع جمیع الفعال والاول اشبه لان الثانی محدث ولا خلاف فی جوازه عند الضیق واما مع السعة فهو مکروه للجماعة فاما الواحد فلا باس به وقد صلی النبی صلی الله علیه وسلم فی الکعبة من سواریها وذکر حدیث وابصة بن معبد ان رجلا صلی خلف الصف وحده فامره رسول الله صلی الله علیه وسلم ان یعید الصلوٰة وعلل ابو عیسی حدیث وابصة وصححه وقال به وکیع وغیره وحدیث ابی بکرة انه انتهی الی النبی صلی الله علیه وسلم وهو راکع فرکع قبل ان یصل الی الصف فذکر ذلک للنبی صلی الله علیه وسلم فقال له النبی صلی الله علیه وسلم زادک الله حرصا ولا تعد صححه البخاری وغیره فعلیه یجب ان یحمل باب ماجاء فی الرجل یصلی وحده رجل کریب عن ابن عباس قال صلیت مع النبی صلی الله علیه وسلم ذات لیلة فقمت عن یساره فاخذ رسول الله صلی الله علیه وسلم براسی من ورائی فجعلنی عن یمینه وذکر حدیث الحسن عن سمرة فی الرجل یصلی مع

شرح سراج احمد

اہل حجاز کہ اہل وخادم را اذن کردہ میگذارند در انفاق وتصدق از انچہ دخانہ ہست بر سائلان وضعیفان قال ابو عیسی هذا حدیث حسن حدثنا محمود بن غیلان نا المؤمل عن سفیان عن منصور عن ابی وائل عن مسروق عن عائشة قالت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا اعطت المرأة من بیت زوجها بطیب نفس چون بدہد زن از خانہ شوہر خود بخوشی دل غیر مفسدة درحالیکہ زن فساد وزیادہ کنندہ نباشد در مال فان لها مثل اجره لها ما نوت حسنا پس بدرستیکہ باشد مر آن زن را مانند اجر وے مزد شوہر باشد مر آن زن را انچہ نیت کردہ است درحالیکہ نیک کردہ باشد وللخازن مثل ذلک وباشد مر خازن را مانند آن قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح وهو اصح من حدیث عمرو ابن مرة عن ابی وائل وعمرو بن مرة لانه لا یذکر فی حدیثه عن مسروق ترجمہ اش ظاہر ست باب ماجاء فی صدقة الفطر باب ست در بیان انچہ آمدہ است در ذکر اداکردن صدقہ فطر حدثنا محمود بن غیلان نا وکیع عن سفیان عن زبید بن اسلم عن عیاض بن عبد الله عن ابی سعید الخدری قال کنا نخرج زکوٰة الفطر اذ کان فینا رسول الله صلی الله علیه وسلم صاعا من طعام گفت ابو سعید خدری بودیم ما کہ بیرون میکردیم صدقہ فطر را وقتیکہ بود در میان ما

شرح ابی الطیب

قوله اذا اعطت المرأة من بیت زوجها بطیب نفس ای مع طیب نفسها اذا امرها الزوج صریحا او مع طیب نفس الزوج اذا الزنا مرها صریحا فهذا یعم الاذن الصریح والمفهوم قوله غیر مفسدة حال من المرأة ای حال کونها لم یکن قصدها افساد بیت الزوج ولا تعطی شیئا یفضی الی ذلک ودخل فیه اعطاء الکثیر الغیر المعتاد باب ماجاء فی صدقة الفطر قوله کنا نخرج من الاخراج واذ ظرفیة بمعنی الوقت ای کنا نخرج زکوٰة الفطر فی وقته وحال حیوته صلی الله علیه وسلم قوله صاعا من طعام منصوب علی الحالیة او البدلیة من زکوٰة الفطر قال الطیبی المراد بالطعام البر لقوله من شعیر وزعر یعضهم ان الطعام عندهم اسم خاص بالبر وهو اعلی ما کانوا یقتاتونه فی الحضر والبدو ولولا انه اراد بالطعام الحنطة لذکرها عند ذکر الاقوات کما ذکرها سائر اقواتهم انتهی یعنی ان المقابلة قرینة ارادة الحنطة مع ان مطلق الطعام ایضا ینصرف الی الحنطة بلا قرینة وکیف مع القرینة وقال علماؤنا المراد به الاعم لا الحنطة بخصوصها فیکون ما بعده من قبیل عطف الخاص علی العام دعی الیه وان کان خلاف الظاهر ما روی ابن خزیمة فی مختصر المسند الصحیح من حدیث فضیل بن غزوان عن نافع عن ابن عمر قال لم تکن الصدقة علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم الا التمر والزبیب والشعیر ولم تکن الحنطة ومما یؤیده ما عند البخاری عن ابی سعید نفسه کنا نخرج فی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم یوم الفطر صاعا من طعام وقال ابو سعید وکان طعامنا یومئذ الشعیر والزبیب والاقط والتمر فلو کانت الحنطة من طعامهم الذی یخرج لبادر الی ذکره قبل الکل اذ فیه صریح مستند علی علویة ویلزمه کون المراد بقوله لا ازال اخرجه الی اخره لا ازال اخرج

شرح سراج احمد

آنحضرت یک صاع از طعام بعضی گفته اند که مراد بطعام گندم ست که متعارف ست و غالب قوت در سفر و حضر آن بود و بعضی گفته اند مراد ذرہ بضم ذال معجمہ و تخفیف را که متعارف ست دران وقت نزد اہل حجاز و غالب اقوات ایشان آن بود او صاعا من شعیر یا بیرون می آوردیم صاعی از جو او صاعا من تمر یا صاعی از خرمای خشک او صاعا من زبیب یا صاعی از کشمش و منقی او صاعا من اقط یا صاعی از قروت که آنرا مضیر نیز گویند و آن شیر ترش که خشک میشود مثل سنگ سخت میگردد و اَقِط بفتح ہمزہ و کسر قاف و بطای مہملہ فلم نزل نخرجه حتی قدم معویة المدینة پس ہمیشه بودیم که بیرون میکردیم آنرا تا آنکه آمد معاویه بن ابی سفیان مدینه را فتکلم وخطب ای فخطب فکان فی ما کلم به الناس پس سخن کرد معاویه پس بود در چیزی که کلام کرد بآن بمردم این ست انی لاری مُدَّیْنِ من سمراء الشام تعدل صاعا من تمر بدرستیکه من ہر آئینه می بینم دو سیر گندم شام را که برابری می کند چہار سیر را از خرما و گرانست نرخ آن گندم از خرما قال فاخذ الناس بذلك گفت ابو سعید خدری پس گرفتند مردم این قول معاویه را و دو سیر غله گندم بیرون کردند قال ابو سعید فلا ازال اخرجه کما کنت اخرجه گفت ابو سعید خدری پس ہمیشه بودم که بیرون میکردم من آن را چنانکه بودم من که بیرون میکردم من پیشتر ازین قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم یرون من کل شیء صاعا وهو قول الشافعی واحمد واسحق وقال بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم من کل شیء صاع الا من بُرّ و عمل برین ست نزد بعضی از اہل علم اعتقاد می کنند از ہر چیزی یک صاع را مگر از گندم که نیم صاع ست فانه یجزی نصف صاع پس بدرستیکه شان این ست که روایت میکنند از گندم نیم صاعی وهو قول سفیان الثوری وابن المبارك واهل الکوفة بیرون نصف صاع من بر و ہمین ست مذہب امام ما ابی حنیفه و ابن مبارک و سفیان ثوری که نصف صاع که دو مد باشند از گندم کافی ست در ادای صدقه حدثنا عقبة بن مکرم البصری نا سلیمان بن نوح عن ابن جریج عن عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده ان النبی صلی الله علیه وسلم بعث منادیا فی حجاج مکة بدرستیکه آنحضرت فرستاد آواز کننده را

شرح ابی الطیب

الصاع ای کنا انما نخرج مما ذکرته الصاع وحین کنا نخرج هذا القوة الاخر فانما اخرج منه ایضا ذلك القدر وحاصله فی التحقیق انه لو یرد ذلك التقویم بل ان الواجب صاع غیر انه اتفق ان ما منه الاخراج فی زمن النبی صلی الله علیه وسلم کان غیر الحنطة وانه لو وقع الاخراج منها لاخرج صاعا قاله المحقق ابن الهمام فلیس فیه تصریح بان النبی صلی الله علیه وسلم امرهم باخراج الصاع من الحنطة بل بالاخراج نصفه کما فی الروایة المتقدمة وفی الروایة الآتیة عن الحاکم وزاد الطحاوی بعد قوله التمر من طریق اخری عن عیاض فلا تخرج غیره قوله بعث منادیا فی فجاج مکة بکسر الفاء ای طرقها الواسعة وهو متعلق ببعث

عارضة الاحوذی

الرجلین قال امرنا رسول الله صلی الله علیه وسلم ان کنا ثلثة ان یتقدم منا احدنا وذکر بقیة قال الرجل یصلی معه الرجال و النساء حدیث انس ان جدته ملیکة دعت رسول الله صلی الله علیه وسلم لطعام صنعته له فاکل منه ثم قال قوموا فلاصلی لکم قال انس فقمت الی حصیر لنا قد اسود من طول ما لبس فنضحته بماء فقام رسول الله صلی الله علیه وسلم وصففت انا والیتیم وراءه والعجوز من وراءنا فصلی بنا رکعتین ثم انصرف اسناده حدیث ابن عباس صحیح مشهور وحدیث سمرة ضعیف کما قال ابو عیسی وحدیث انس ثقة صحیح و فلیکة هی جدة اسحق بن عبد الله ابن ابی طلحة راوی الحدیث عن انس بن مالك قال انها ام سلیم ام عبد الله ابیه و جرت فی ولادته قصته هی فی الصحیح وقد قیل انها ام حرام وهو باطل وقد روی هذا الحدیث ابراهیم بن طهمان عن عبد الله ابن عون وهو ینسی بن اعین فاکل منه واکلت معه فدعا بوضوء فتوضأ ثم قال الی قم فتوضأ فام العجوز فلتوضأ ولا صلی بکم ورواه عبد الرزاق عن مالك عن اسحق عن انس ان جدتی ملیکة یعنی جدة اسحق وساق الحدیث واسمها

بقیہ حاشیہ صفحہ ۵۰

فی الطعام الرفیع ... الذرة ... الحنطة ... الزبیب ... الاقط ... الصاع ... المد ... الحجاج ... الفجاج ... الطریق ... الواسعة ... الحدیث ... الصحیح ... الحاکم ... الطحاوی ... الروایة ... المتقدمة ... الآتیة ... الروایة ... الحدیث ... الصحیح ... الحدیث ... الصحیح ... الحدیث ... الصحیح

شرح سنن ابوداؤد

درکوچہای کشادہ مکہ تا نداکنند الا ان صدقۃ الفطر واجبۃ علی کل مسلم آگاہ باشید کہ صدقہ فطر واجب ست بر ہر مسلمان ذکر او انثی حر او عبد صغیر او کبیر مدان من قمح مرد یا زن یا آزاد و یا بندہ یا خرد و یا بزرگ دو مد از گندم یعنی نصف صاع چہ صاع چہار مد باشد او سواہ صاع من طعام یا جز گندم کہ زبیب باشد چنانکہ مذہب امام ابی حنیفہ است اگر مراد بطعام گندم باشد از برای شک راوی ست و اگر جز آن باشد برای توضیح قال ابو عیسی ہذا حدیث غریب حسن حدثنا قتیبۃ نا حماد بن زید عن ایوب عن نافع عن ابن عمر قال فرض رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صدقۃ الفطر علی الذکر والانثی والحر والمملوک صاعا من تمر او صاعا من شعیر گفت عبد اللہ بن عمر فرض گردانید آنحضرت زکوٰۃ فطر را صاعی از تمر یا صاعی از جو بر مرد و زن و آزاد و بندہ درین حدیث ذکر برین ست و ازین جا توہم کردہ اند بعضی مردم کہ اخراج نصف صاع از بر بعد از زمان نبوت بود از جہت معادلت وی بصاع از تمر یا از شعیر و صواب آنست کہ نصف صاع از بر بود و تخصیص ذکر از تمر و شعیر درین حدیث بجہت غلبۂ وجود این دو جنس باشد و گویند کہ ابن عمر رضی اللہ عنہ از تمر میداد و چون وجود تمر در مدینہ کم شد از شعیر داد قال فعدل الناس الی نصف صاع من بر گفت عبد اللہ بن عمر پس عدول کردند مردم تا نیم صاع از گندم قال ابو عیسی

شرح ابی الطیب

قولہ او عبد صغیر او کبیر حملوا الوجوب علی العبد والصغیر علی انہ یجب علی المولی والاب الاخراج عنہما والا فلا وجوب علیہما لعدم المال ولعدم التکلیف نعم یجب علی العبد عند بعض والمولی نائب ویجب فی مال الصغیر ان کان لہ مال وبہ قال الائمۃ الاربعۃ والجمہور خلافا لمحمد بن الحسن حیث قال علی الاب مطلقا قالہ القسطلانی قولہ مدان من قمح بفتح القاف وسکون المیم البزای مدان من قمح او ہی صاع من طعام حال کون ذلک الطعام سوی القمح فقولہ سواہ حال من طعام قدم علیہ لکونہ نکرۃ وقد اخذ علماؤنا بہذا الحدیث واجابوا عن حدیث ابی سعید بان اخراج الصاع من بر لو یکن جزء من امر النبی صلی اللہ علیہ وسلم بہ لانہم حریصون علی انہ واجب بل امامع عدم علمہم او مع وجودہ وعلمہم بان فعل البعض ذلک من باب الزیادۃ تطوعا ہذا بعد تسلیم انہم کانوا یخرجون الحنطۃ فی زمانہ علیہ السلام وہو ممنوع لما تقدم من الروایۃ ومن اخذ بحدیث ابی سعید اجاب عن ہذا الحدیث بانہ مرسل فان ابن جریج لم یسمع عن عمرو بن شعیب والمرسل لیس بحجۃ عندہم واجاب عنہ علماؤنا بانہ حجۃ عند ثبوت العدالۃ والامامۃ فی المرسل فاجابوا بہ وبما روی الحاکم عن عطاء ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بعث صارخا بمکۃ ان صدقۃ الفطر حق واجب مدان من قمح او صاع من شعیر او تمر رواہ البزار بلفظ او صاع مما سوی ذلک من الطعام صححہ الحاکم واعلہ غیرہ بیحیی بن عباد عن ابن جریج ضعفہ العقیلی وقال الازدی منکر الحدیث جدا عن ابن جریج وبما روی ابو داود والنسائی عن الحسن عن ابن عباس انہ خطب فی آخر رمضان بالبصرۃ الی ان قال فرض رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہذہ الصدقۃ صاعا من تمر او شعیر او نصف صاع من قمح الحدیث رواہ ثقات مشہورون الا ان الحسن لم یسمع عن ابن عباس فہو مرسل ورواہ الطحاوی عن سعید بن المسیب ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرض زکوۃ الفطر مدین من حنطۃ قال فی التنقیح اسنادہ صحیح کالشمس وکون مرسلا لا یضر فانہ مرسل سعید ومراسیلہ حجۃ قالہ فی فتح القدیر قولہ فعدل الناس الی نصف صاع من بر والناس اذ ذاک الصحابۃ والتابعون فلو کان عند احدہم عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تقدیر الحنطۃ بصاع

عارضۃ الاحوذی

اہم سلیمت صلحان رفیع الی الحجۃ واما تنس الفقہ وواقف الی الموطا مع الامام سمتہ وقد بینا ہ فی الصحیح والمسائل فاذا کان واحد اکان عن یمینہ واذا کانا اثنین کانا وراءہ وقال ابن مسعود یقف احدہما عن یمینہ والآخر عن یسارہ وراءہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم وہو ضعیف والصحیح ما قلنا وہما وراء ہ یدل علیہ حدیث انس بعدہ حیث وقف ہو والیتیم وراءہ والعجوز وراءہم وفی حدیث النبی صلی اللہ علیہ وسلم والصلوۃ فی ردہ لابن عباس الی الیمین دلیل علی ان العمل الیسیر فی الصلوۃ لا صلاح الصلوۃ جائز وان النافلۃ بالجماعۃ جائز وان الاثنین جماعۃ وان موقف الواحد عن الیمین وان الامام یمن لو شاء اما منک جائز وفی حدیث ملیکۃ دلیل علی جواز اجابۃ دعوۃ النساء وعلی اجابۃ الدعوۃ فی الطعام وقد کرہہ مالک لاہل الفضل لفساد الناس الا فی موضع یامن فیہ ما یخاف من ضعۃ او ریبۃ وقصد النبی صلی اللہ علیہ وسلم بصلاتہ عندہم تشریفہم والدعاء لہم وقولہ فی الحصیر قد اسود من طول ما لبس دلیل علی ان الافتراش لباس وقد ثبت النہی عن لباس الحریر فلا یجوز افتراشہ

هذا حديث حسن صحيح وفي الباب عن ابي سعيد اخرجه الترمذي والشيخان وابن عباس اخرجه الترمذي وابوداود والنسائي وجد الحارث بن عبد الرحمن بن ابي ذباب بضم ذال معجمة وبموحدتين وثعلبة بن ابي صعير بمهملتين مصغرا وگويند ابن ابي صعير العذري از پدر خود اخرجه ابوداود وعبد الرزاق ودارقطني والطبراني والحاكم ومداره على الزهري عن عبد الله بن ثعلبة فمن اصحابه من قال عن ابيه ومنهم من لم يقله وذكر الدارقطني الاختلاف فيه على الزهري وحاصله الاختلاف في اسمه وابيه فمنهم من قال عبد الله ابن ثعلبة فقيل عبد الله بن ثعلبة بن صعير وقيل ابن ابي صعير وقيل ثعلبة وقيل ثعلبة بن عبد الله بن ابي صعير وعبد الله بن عمرو بن العاص حدثنا اسحق بن موسى الانصاري نا معن نا مالك عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم فرض زكوة الفطر من رمضان صاعا من تمر او صاعا من شعير على كل حر او عبد وذكر او انثى من المسلمين گفت ابن عمر فرض گردانيد آنحضرت زكوة فطر را صاعى از تمر يا از شعير صاعى بر بنده وآزاد ومرد وزن از مسلمانان واداى اين صدقه پيش از خروج بمصلى بايد چنانكه بخارى ومسلم در حديث ابن عمر روايت كرده اند كه وامرهما ان تؤدى قبل خروج الناس الى الصلوة وترمذى نيز حديثى مى آرد دران چنانكه متصل آن ذكر خواهد كرد قال ابو عيسى حديث ابن عمر حديث حسن صحيح رواه مالك عن نافع عن ابن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم نحو حديث ايوب وزاد فيه ونزاد فيه ونزيادة كرده است مالك در حديث خود لفظ من المسلمين راورده غير واحد عن نافع ولم يذكروا فيه من المسلمين وروايت كرده است آن حديث را بسيار كسان از نافع وذكر نكرده اند دران حديث لفظ من المسلمين را واختلف اهل العلم في هذا فقال بعضهم اذا كان الرجل عبيد غير مسلمين لم تؤد عنهم صدقة الفطر پس گفته اند بعضى علما چون باشد براى مردى بندگان غير مسلمانان اداكرده نشود از جانب بندگان صدقه فطر وهو قول مالك والشافعي واحمد وقال بعضهم تؤدى عنهم وان كانوا غير مسلمين وگفته اند بعضى علما اداكرده شود از جانب بندگان واگرچه باشند بندگان غير مسلمانان وهو قول الثوري وابن المبارك واسحق وعن علي رضي الله عنه انها تجب على من اطاق الصلوة والصوم وعن الحسن وابن المسيب انها لتجب الاعلى من صلى وصام اخرج ابوداود والحاكم والدارقطني عن ابن عباس رضي الله عنه فرض رسول الله صلى الله عليه وسلم زكوة الفطر طهرة للصائم من اللغو والرفث ووجه الدلالة منه ان الكافر ليست له طهرة **باب** ما جاء في تقديمها قبل الصلوة باب ست در بيان آنچه آمده است در حق تقديم اداى صدقه فطر پيش از نماز عيد حدثنا مسلم بن عمرو بن مسلم ابو عمرو الحذاء المدني قال ثنى عبد الله ابن نافع عن ابي الزناد عن موسى بن عقبة عن نافع عن ابن عمر ان رسول الله

شرح ابي الطيب

لو سكت ولم يقل على هذا احد اذ لا يدل على الراي مع معارضة النص له فدل انه لم يحفظه احد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ممن حضر خلافه ويلزمه ان يكون ما ذكره ابو سعيد من قوله مع بعضهم من اخراج صاع من طعام لم يكن عن امر النبي صلى الله عليه وسلم به ولا انهم يفعلونه على انه واجب بل يخرجونه تطوعا هذا بعد تسليم انهم يخرجون الحنطة في زمانه عليه السلام وهو ممنوع لما اخرجه ابن خزيمة في مختصر السند الصحيح الى آخره فاقدناه **باب** اداء وتقديمها قبل الصلوة

عارضة الاحوذي

وفيه دليل على ان كثرة الاستعمال في الثياب لا يغلب على النجاسة بل هي على اصل الطهارة حتى تتيقن النجاسة بقوله فنضحته ولو يقن غسلته وكان القوم لا يجهلون الفرق بين النضح والغسل وانما تنضح ومسحه ليذهب غبارة ووسخه وقوله فصلى كعيتين دليل على انها اقل النافلة وفيه جواز صلوة المنفرد خلف الصف وفيه ان المرأة لا تكون اماما لانها لا تساوي في مرتبة الاصطفاف فكيف تقدم في الامامة تفسير قول البيلي منكرا ولو الاحلام والنهى ان الافضل التقرب من الامام وكذلك يقرب من الامام في الصلوة على الموتى وكذلك اذا اجتمعوا في قبر يقدم افضلهم الى القبلة ويرتبون بعده فرع ذكر عشرة من مسألة **باب** من احق بالامامة ذكر ابو عيسى في الامامة حديثين احدهما حديث ابي مسعود الانصاري يؤم القوم اقرؤهم لكتاب الله وان كانوا في القراءة سواء فاعلمهم بالسنة فان كانوا في السنة سواء فاقدمهم هجرة فان كانوا في الهجرة سواء فاكبرهم سنا ولا يؤم الرجل في سلطانه ولا يجلس على تكرمته الا باذنه وحديث ابي هريرة

عارضۃ الاحوذی

اذا قام احدکم للناس فلیخفف فان فیهم الصغیر والکبیر و الضعیف والمریض فاذا صلی وحده فلیصل کیف شاء

اسنادہ وهما صحیحان وکان شعبة اذا ذکر هذا الحدیث قال هذا ثلث راس مالی تعظیما له وکان یروی عن اسمعیل بن رجاء وقد خرج مسلم من طریق الاعمش و شعبة کلیهما عن اسمعیل ابن رجاء وادخل البخاری فی الامامة اربعین حدیثا وقد بیناها فی موضعها وقد روی ان ابا الولید الطیالسی ویحیی القطان رویاه عن شعبة یؤم القوم اقدمهم قراءة وقال شعبة قلت لاسمعیل یعنی ابن رجاء الزبیدی ما انکرته قال قراءته خرجه مسلم ولم یخرجه البخاری ولکنه قال ما یاتی ان شاء الله الفقه لاختلاف ان الافضل افضل ان یقدم القوم فی الامامة لانها ولایة الدین وشفاعة المسلمین وصلوة المصلین فلا یکون الا ملیا من الشرع غیر معدم ولا ملی فالاملی بلا خلاف اولی لان الصلوة امارة واحکام وهی مختصة بالامام ونائب الامام امام ولا خلاف ان یؤم القوم اعلمهم وکان من تقدم لا یقرأ الا

حل اللغة

شرح سراج احمد

صلی الله علیه وسلم کان یامر باخراج الزکوة قبل الغدو والصلوة یوم الفطر بود آنحضرت که امر میفرمود به بیرون کردن زکوة و صدقه فطر پیش از رفتن برای نماز روز عید قال ابو عیسی هذا حدیث حسن غریب صحیح وهو الذی یستحبه اهل العلم ان یخرج الرجل صدقة الفطر قبل الغدو الی الصلوة وآن چیزیست که مستحب داشته اند آنرا اهل علم اینکه بیرون کند آدمی صدقه فطر را پیش از نیکه رود بسوی گذاردن نماز عید **باب ماجاء فی تعجیل الزکوة** بابست در بیان آنچه آمده است در حق تعجیل کردن در ادای صدقه فطر حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن نا سعید بن منصور نا اسمعیل بن زکریا عن الحجاج بن دینار عن الحکم بن عتیبة بضم عین مهمله و فتح مثناة فوقیه بلفظ تصغیر و حکم بن عتیبه دو کس اند یکی حکم بن عتیبه ابو محمد الکندی الکوفی ثقه ثبت فقیه بود و گاه گاه تدلیس هم میکرد از خامسه است در سنه ثلث عشرة و یا پس ازان وفات کرد از عمر نیف و ستین و دیگر حکم بن عتیبه بن النهاس العجلی قاضی کوفه است در تقریب است لا اعرف له روایة و هو غیر الذی قبله وقیل انه هو عن حجیة بن عدی الکندی صدوق از ثالثه بود خطا نیز میکرد و حجیه بوزن علیة است عن علی ان العباس سال رسول الله صلی الله علیه وسلم فی تعجیل صدقته قبل ان تحل بدر سئیکه عباس بن عبد المطلب عم آنحضرت پرسید آنحضرت را در تعجیل ادای صدقه فطر پیش از وجوب آن فرخص له فی ذلک پس رخصت داد آنحضرت عباس را در ادای آن پیش از روز عید حدثنا الفضل بن دینار الکوفی نا اسحق بن منصور عن اسرائیل عن الحجاج بن دینار عن الحکم بن حجل بفتح جیم و سکون مهمله ازدی بصری ثقه از سادسه بود عن حجر العدوی در تقریب ست قیل هو حجیة بن عدی والا فمجهول من الثالثة

شرح ابی الطیب

قوله قبل الغدو الی الصلوة ای قبل الذهاب الی الصلوة وفی البخاری عن ابن عمر ان النبی صلی الله علیه وسلم امر بزکوة الفطر قبل خروج الناس الی الصلوة انتهی وعن عمرو بن دینار عن عکرمة فیما قاله ابن عیینة فی تفسیره یقدم الرجل زکوته یوم الفطر بین یدی صلاته فان الله تعالی یقول قد افلح من تزکی وذکر اسم ربه فصلی والامر هنا للندب فیجوز تاخیرها **باب ماجاء فی تعجیل الزکوة** **قوله** حجیة بالحاء المهملة المضمومة بعدها جیم علی وزن علیة ابن عدی الکندی صدوق یخطی **قوله** قبل ان تحل بکسر الحاء ای تجب الزکوة وقیل قبل ان تصیر حالا بمضی الحول **قوله** فرخص له فی ذلک ای اجازله فی ذلک فهذا یدل علی جواز تعجیل الصدقة بعد تحقق النصاب قبل تمام الحول وکذا علی جواز تعجیل الفطرة اتفاقا بیننا وبین الشافعیة الا عند الامام الشافعی لا یجوز قبل تمام النصاب ولا قبل دخول رمضان قاله الشیخ ابن حجر **قوله** عن الحکم بن حجل بفتح الجیم وسکون المهملة الازدی البصری ثقة عن حجر العدوی بتقدیم الحاء المهملة المضمومة علی الجیم قیل هو حجیة بن عدی والا فهو مجهول قاله فی التقریب

قوت المغتذی

عن الحکم بن حجل بتقدیم الجیم علی الحاء المهملة عن حجر بتقدیم الحاء المهملة المضمومة علی الجیم وآخره راء قال فی المیزان لا یعرف تفرد به الحکم من حجل ولیس انما فی الکتب الا هذا الحدیث عند المصنف

شرح سراج احمد

عن علی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال العم فرمود آنحضرت مر عمر بن الخطاب را شاید که در جواب سوال عمر بن الخطاب باشد انا قد اخذنا زکوة العباس عام الاول للعام بدرستیکه ما گرفتیم زکوة عباس بن عبد المطلب را در سال نخستین برای این عام یعنی صدقه این سال را در سال اول گرفته ایم وفی الباب عن ابن عباس لا اعرف حدیث تعجیل الزکوة من حدیث اسرائیل عن الحجاج بن دینار الا من هذا الوجه ترمذی گوید نمی شناسم حدیث تعجیل زکوة را از حدیث اسرائیل از حجاج بن دینار مگر بهمین طریق از حکم بن حجل از علی مرتضی از آنحضرت وحدیث اسمعیل بن زکریا عن الحجاج عندی اصح من حدیث اسرائیل عن الحجاج بن دینار وقد روی هذا الحدیث عن الحکم بن عتیبة عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم مرسل وتحقیق روایت کرده شده است این حدیث از حکم بن عتیبه از آنحضرت مرسل چرا که حکم آنحضرت را ندیده است ووسائط را از میان اسناد گذاشته وقد اختلف اهل العلم فی تعجیل الزکوة قبل محلها وتحقیق اختلاف دارند علما در تعجیل زکوة پیش از وجوب آن فرای طائفة من اهل العلم ان لا یعجلها پس اعتقاد کرده اند گروهی از اهل علم اینکه تعجیل نکند ورادای صدقه فطر پیش از وجوب آن وهو قول سفیان الثوری قال احب الی ان لا یعجلها گفت سفیان دوست تر است بسوی من که تعجیل نکند آنرا در ادای وقال اکثر اهل العلم ان عجلها قبل محلها اجزأت عنه وگفته اند اکثر اهل علم اگر تعجیل کرد آنرا پیش از وجوب آن روا باشد ازوی وبه یقول الشافعی واحمد واسحق ولا یعتبر فی زکوة الفطر ان یکون المخرج مالکا نصابا من الفضة وهی مقدارهم عند مالک والشافعی واحمد بل قالوا تجب علی من عنده فضل من قوت یوم العید ولیلته لنفسه ولعیاله الذین تلزمه نفقتهم مقدار زکوة الفطر وقال ابو حنیفة لا تجب الا علی من یملک نصابا فاضلا عن مسکنه وعبده وفرسه وسلاحه واتفقوا علی ان من لزمه زکوة الفطر عن نفسه لزمته عن اولاده الصغار وممالیکه المسلمین واختلفوا فی وقت وجوبها قال ابو حنیفة تجب بطلوع الفجر اول یوم شوال وقال احمد بغروب الشمس لیلة العید وعن مالک والشافعی کالمذهبین والجدید الراجح من قول الشافعی بالغروب واتفقوا علی انها لا تسقط بالتاخیر بعد الوجوب بل تصیر دینا حتی تؤدی ولا یجوز تاخیرها عن یوم العید بالاتفاق وعن ابن سیرین والنخعی انه یجوز تاخیرها عن یوم العید وقال احمد ارجو ان لا یکون به باس کما فی اختلاف الائمة **باب** ما جاء فی النهی عن المسالة باب ست در بیان انچه آمده است در ذکر منع از سوال کردن حدثنا هناد نا ابو الاحوص عن بیان بن بشر عن قیس بن ابی حازم عن ابی هریرة قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم یقول لان یغدو احدکم فیحتطب علی ظهره گفت ابو هریره شنیدم آنحضرت را که می فرمود اینکه صباح کند یکی از شما و وقت

شرح ابی الطیب

قوله عام الاول للعام ای عام الزمن الاول ولهذا العام علی التاویل المشهور فی مسجد الجامع **قوله** قبل محلها ای قبل وجوبها من قولهم حقی علیه یحل حلا ووجب مصدره کالمرجع والدین صار حالا قاموس **باب** ما جاء فی النهی عن المسالة **قوله** لان یغدو احدکم بفتح اللام والغدو السیر فی اول النهار وغالب الاستعمال بین یخرجون کذلک ویطلق علی مطلق السیر اطلاقا شائعا فیمکن حمله علی الحقیقة وعلی المجاز الشائع **قوله** فیحتطب بالنصب عطف علی یغدو وفی مسلم فیحطب بغیر تاء بین الحاء والطاء ای فان یحتطب ای یجمع الحطب **قوله** علی ظهره متعلق بمقدر هو حال مقدرة ای حاملا علی ظهره

عارضة الاحوذی

ما یعلم فی ذلک شیء فی الحدیث اقرأ هو وهذا ان کان عدلا واما السن فلا خلاف فی اعتباره بین الامة وانه یقدم علی من هو اصغر منه اذا استوت حالهما فی العلم والعدالة وکان سفیان واسحق واحمد یقدمون القارئ اذا بظاهر الحدیث ولیس کذلک فان الصلوة تفتقر الی الفقه اکثر من افتقارها الی القراءة والی هذا وقعت الاشارة بقوله صلی اللہ علیه وسلم فاعلمهم بالسنة فلو ان رجلا قارئا واخر عالما قدم العالم وان کان قارئا وسنا قدم القاری لقصة عمرو بن سلمة حین ام قومه بقوله یؤمکم اقرأکم والدلیل علی مراعاة السن قول النبی صلی اللہ علیه وسلم لمالک بن الحویرث فی یوم منهما اکبرکما وصاحب المنزل احق اذا کان عنده قوان وعلو الا رجعت الولایة الی اصلها والمهاجر الاصل اولی من غیره وفی قوله ولا یجلس علی تکرمته الا باذنه دلیل علی انه لا ینزل فی البیت الا حیث یاذن صاحب البیت ویصلی الامام بالناس علی قدر حال القوم من یستعجل لحاجة او یستبطئه او منهم او سقیم فان جهل فلیتوسط وان علم حالهم فلینبسط وفی حدیث

عارضۃ الاحوذی

ابی هریرة وفی الصحیحین فان فیهما ذا الحاجة **باب** ما جاء فی الصلوة وتحریمها وتحلیلها قال رسول الله صلی الله علیه وسلم مفتاح الصلوة الطهور وتحریمها التکبیر وتحلیلها التسلیم وقد تقدم فی کتاب الوضوء القول فی الحدیث والذی یختص بهذا ان الصلوة لا تنعقد الا بتحریمة هو نیة واتفق العلماء فی اشتراط النیة واختلفوا فی محلها واتفقوا علی اشتراط القول واختلفوا فی کیفیته وقد اجمعت الامة علی ان نیة الصلوة مقترنة بالتکبیر وقد اراد بعض متاخری المغاربة ان یحملها علی قول علمائنا فیمن خرج الی المنهر او الحمام ینیة الطهارة فلما بلغهما اغربت عند النیة انها تجزیة فقالوا یتخرج فی الصلوة مثله وهذا من الجهل بالتخریج فان الصلوة اصل فی النیة للطهارة فکیف یرد الاصل الی الفرع ومن الصلوة اخذ وجوب النیة فی الطهارة وقال اهل العراق یجزیه بالعجمیة وبای لفظ شیأ من العربیة لقوله تعالی واذکر اسم ربك فصلی قلنا قد فسر هذا فعل النبی صلی الله علیه وسلم وقوله بقوله الله اکبر ولم یات قط بلفظ سواه ولا غیره

شرح سراج احمد

صباح بہ بیابان برود پس پشتہ ہیزم بیارد بر پشت خود فیتصدق منه ویستغنی به عن الناس خیر له من ان یسأل رجلا اعطاه او منعه ذلك پس تصدق کند از مبلغ آن بہ پشتارۂ ہیزم چیزی و بی نیاز شود بجہت آن مبلغ از سوال کردن از مردم بہتر باشد مر او را از ینکہ سوال کند مردی را کہ بدہد او را یا نہ دہد او را فان الید العلیا خیر من الید السفلی پس بدرستیکہ دست بلند و بالا کہ دہندہ است بہتر ست از دست زیرین کہ سائل و گیرندہ است یا دست بالا آنکہ سوال نکند از کسی و بر ہر تقدیر درین حدیث نہی ست از سوال و بیان فضیلت ترک سوال ست وابدأ بمن تعول و آغاز کن در بذل زائد از کفاف بعیال خود و فراخ کردن رزق بر ایشان زیادہ بر نفقہ واجب و اگر ایشان زیادہ آیند بہ نیکان دہ وفی الباب عن ابن حزام اخرجه الشیخان وابی سعید الخدری اخرجه الشیخان والزبیر بن العوام اخرجه البخاری وعطیة السعدی عبد الله ابن مسعود اخرجه ابوداود والترمذی والنسائی وابن ماجة والدارمی ومسعود بن عمرو وابن عباس وثوبان اخرجه ابوداود والنسائی وزیاد بن الحارث الصدائی وانس اخرجه ابوداود وابن ماجة وحبشی بن جنادة اخرجه الترمذی وقبیصة بن مخارق اخرجه مسلم وسمرة بن جندب اخرجه ابوداود والترمذی والنسائی وابن عمر اخرجه الشیخان قال ابو عیسی حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح غریب لیست غرب من حدیث بیان عن قیس غریب کردہ شدہ است حدیث ابی ہریرہ از حدیث بیان کہ از قیس مروی شدہ است حدثنا محمود ابن غیلان نا وکیع نا سفیان عن عبد الملك بن عمیر عن زید بن عقبة عن سمرة بن جندب قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان المسألة کدیکدح بها الرجل وجهه

شرح ابی الطیب

ای مقدرا حمله علی ظهره اذ لا حمل حال الجمع بل بعده واما حال الجمع تقدیرا حمل قوله فیتصدق منه ویستغنی به شطت علی الفضل السابق وان مع مدخولها بتاویل الخبر بقوله خیرا ای ما یلحقه من مشقة الغدو والاحتطاب بتصدقه والاستغناء خیر له من ذل السوال قوله اعطاه او منعه صفة رجل وجملة مستانفة مبنیة لتفهیم السوال ای سواء اعطاه او منعه فان اعطاه فخیر له لثقل المنة مع ذل السوال وان منعه فاکتسب الذل والخیبة والحرمان اعاذنا الله تعالی من کل سوء وقوله ذلك ای المسؤل مفعول ثان بالتنازع علی الفعلین قوله فان الید العلیا خیر من الید السفلی العلیا هی المنفقة والسفلی هی السائلة کما ورد تفسیرهما فی الاحادیث الصحیحة وفی روایة لابی داود عن ابن عمر ان العلیا هی المتعففة ولا شك ان الخیریة بالنسبة الی الانفاق لا بالنسبة الی المعطی والاخذ فلا یرد ان کثیرا من الاخذین افضل من المعطین وفی هذا الحدیث الشریف حث علی الصدقة وعلی الاکل من عمل الید والاکتساب بالمباحات کالحطب والحشیش النابتین فی موات قوله وابدأ بمن تعول خطاب للمنفق ای ابدأ فی الانفاق بمن تمون ویلزمك نفقته من عیالك فان فضل شیء فلغیرهم قوله ان المسألة کدیکدح بها الرجل کد بفتح الکاف وتشدید الدال المهملة وفی روایة ابی داود کدوح بضم الکاف والدال وجاء مهملة وقد ذکر اللفظین معا ابو موسی المدینی فی ذیله علی الغریبین وفسر الکدوح بالخدوش

قوت المغتذی

ان المسألة کد بفتح الکاف وتشدید الدال المهملة وفی روایة ابی داود کدوح بضم الکاف والدال فجاء مهملة وقد ذکر اللفظین معا

شرح سراج احمد

بدرستیکه سوال کردن خراشها و جراحتهاست که مجروح میگرداند بآنها مردی روی خود را الا آنکه بسیار سلطانا یا مکر آنکه سوال کند مرد سلطان را و امیر را او فی امر لابد منه یا سوال کند در کاری که نیابد از آن چاره چنانکه احتیاج بگرسنگی و نیافتن قوت روز قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح **ابواب** الصوم عن رسول الله صلی الله علیه وسلم و بابها اند در بیان روزه که ثابت اند از آنحضرت صوم و صیام در لغت بمعنی امساک ست و در شرع عبارت ست از باز داشتن نفس از طعام و شراب و جماع اختلاف کرده اند علما که صلوة افضل ست یا صوم مشهور نزد جمهور آنست که صلوة افضل ست از سائر اعمال چنانکه در حدیث واقع شده است که و اعملوا ان خیر اعمالکم الصلوة و همین ست نزد جد بزرگوار راقم سطور محبوب صمدانی غوث الزمانی امام ربانی مجدد الف ثانی الشیخ احمد الفاروقی در مکاتب و رسائل شریفه و فضیلت آن را از دلائل و براهین عقلیه و کشفیه تحریر فرموده اند و بعضی گفته اند که صوم افضل ست زیرا که در حدیث واقع شده است که علیک بالصوم فانه لا عدل له و ظاهر این مخصوص بحال الطلب است و شیخ اکبر محی الدین بن العربی همین جانب رفته است که صوم افضل ست از صلوة زیرا که در صوم رسیدن ست بمقام صمدیت **باب** ما جاء فی فضل شهر رمضان باب ست در بیان آنچه آمده است در ذکر فضیلت ماه رمضان بسم الله الرحمن الرحیم حدثنا ابو کریب محمد بن العلاء بن کریب نا ابو بکر بن عیاش عن الاعمش عن ابی صالح عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم

شرح ابی الطیب

قال العراقی و یجوز ان یکون الکدوح بمعنی الکدم من قوله تعالی انک کادح و هو السعی و الحرص و المعنی المسألة تعب الرجل ای تشین بالرجل وجهه ای یزیل ماؤه و رونقه و یسعی فی ذهاب عرضه **قوله** سلطانا ای ملکا بیده بیت المال فیسأله حقه فیعطیه سئل ان کان مستحقا قال الخطابی و لو مع الغنی یسأل حقه من بیت المال لان السؤال مع الحاجة دخل فی قوله او فی امر لابد منه قال الطیبی و اختلف فی عطیة السلطان و الصحیح ان غلب فی یده الحرام من ذلك الجنس لم تحل و الا حلت ان لم یکن فی القابض مانع من استحقاق الاخذ و کذا قال النووی زاد و قالت طائفة الاخذ واجب من السلطان و غیره و قال آخرون هو مستحب فی عطیة السلطان دون غیره انتهی **ابواب** الصوم **باب** ما جاء فی فضل شهر رمضان

قوت المغتذی

ابو موسی المدینی فی ذیله علی الغریبین و فسر الکدوح بالخدوش فی الوجه و الکدم بالتعب و النصب قال العراقی و یجوز ان یکون الکدوح بمعنی الکدم من قوله تعالی انک کادح و هو السعی و الحرص یحتک بها الرجل وجهه قال العراقی المراد بالوجه ماؤه و رونقه الا ان یسأل الرجل سلطانا قال الخطابی ای و لو مع الغناء فسأل حقه من بیت المال لان السؤال مع الحاجة دخل فی قوله او فی امر لابد منه **ابواب** الصوم

عارضة الاحوذی

بزیادة و لا نقص و قد قالوا صلوا کما رأیتمونی اصلی و ثبت ان النبی صلی الله علیه وسلم رفع یدیه حذو منکبیه کما ذکره ابن مالك و غیره من الصحاح و یکون رفعهما کما ذکر ابو عیسی عن ابی هریرة و لا ینتشر اصابعه فان حدث یحیی بن الیمان فی نشر الاصابع قد اضعفه **باب** ما یقول عند افتتاح الصلوة **ابواب** الصوم عن ابی سعید قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا قام الی الصلوة باللیل کبر ثم یقول سبحانك اللهم و بحمدك و تبارك اسمك و تعالی جدك و لا اله غیرك ثم یقول الله اکبر کبیرا ثم یقول اعوذ بالله من الشیطان الرجیم من همزه و نفثه و نفخه و روی عن عائشة ان النبی صلی الله علیه وسلم کان اذا افتتح الصلوة قال سبحانك اللهم و بحمدك و تبارك اسمك و تعالی جدك و لا اله غیرك و ضعف الحدیثین الاولین بروایة علی بن علی و الثانی بروایة حارثة بن ابی الرجال و ذکر ابو عیسی حدثنی علی بن ابی رافع عن علی بن ابی طالب ان النبی صلی الله علیه وسلم کان اذا قام الی الصلوة مکبر ثم قال وجهت وجهی الذی فطر السموات و الارض الحدیث ثم صححه

الترجمة

عارضة الاحوذی

وقوله اذا اسناده الروايات ظاهرة فی الاذكار المرويّة عنه افتتاح الصلوة ويروی فی الصحيحين عن عمر بن الخطاب انه كان يقول سبحانك اللهم وبحمدك وتعالى جدك ولا اله غيرك وخرجا جميعا عن ابی هريرة قال كان رسول الله صلی الله عليه وسلم يسكت بين التكبير والقراءة اسكاتة فقلت يا رسول الله اسكاتك بين التكبير والقراءة ما تقول اقول اللهم باعد بينی وبين خطايای كما باعدت بين المشرق والمغرب اللهم نقنی من الخطايا كما ينقی الثوب الابيض من الدنس اللهم اغسل خطايای بالماء والثلج والبرد وبيانه فی الصحيحين ولو يروه ذلك وغيره من العلماء وقالوا ان افضل الذكر القراءة ابتداء واليها تبادر والقيام محل القراءة والركوع محل التسبيح والسجود محل الدعاء وهذا مستقر فی الشريعة بيد انه روی عنه فی مختصر ما ليس فی المختصر انه كان يقول كلمات عمر بعد التكبير **باب** ترك الجهر ببسم الله الرحمن الرحيم ذكر حديث ابن مغفل رواه الجريری سعيد بن اياس عن قيس بن عباية عن ابن لعبد الله بن مغفل انه قال سمعنی ابی وانا اقول بسم الله الرحمن الرحيم فقال ای بنی ايّاك والحدث قال

شرح سراج احمد

اذا كان اول ليلة من شهر رمضان چون باشد نخستين شبی از ماه رمضان صفدت الشياطين بند كرده ميشوند ومحكم بسته ميشوند شياطين وصفدا بكسر صاد ودال مهملتين بند وغل آنچه بدان اسير را بند كنند از قيد وغيره وصفدت بتشديد ذال ومردة المجن وبند كرده ميشوند سركشان سخت را از جن ومرده بفتحات جمع ماردچنانكه طلبه جمع طالب وغلقت ابواب النيران وبسته ميشوند درهای دوزخ فلو يفتح منها باب پس كشاده نمی شود از ان درها هيچ دری وفتحت ابواب الجنة وكشاده ميشوند درهای بهشت فلو يغلق منها باب پس بسته نمی شود از وی دری

شرح ابی الطيب

قوله اذا كان اول ليلة بالرفع علی انه اسم كان وكان تامة ای اذا وجد اول ليلة او بنصبه علی انه خبر كان وكان ناقصة فيها ضمير اسمها راجع الی مطلق الوقت او الحين وعلی التقديرين نظر فيه اذ امشكلة لانه يصير المعنی فی وقت يكون الزمان اول ليلة او فی وقت وجد اول ليلة ويلزم منه ان يكون لوجود اول ليلة او يكون الزمان اول ليلة وقت وهذا هو اثبات الزمان للزمان وتحقيق الجواب ان مثل هذه العبارة متعارفة واهل العرف يعرفون منها المقصود علی الاجمال بحيث لا يظهر الاشكال بالنظر اليه وهذا السوال تدقيق فلسفی وهم لا ينظرون ولا يلتفتون الی امثاله فلا اشكال فی كلامهم بمثله ويمكن ان يجعل اذا لمجرد الشرط قوله صفدت الشياطين بالتشديد ويخفف ای شدت واوثقت بالاغلال والصفد والصفاد الشد والمردة جمع عارد وهو العاتی الشديد يعنی غلبت وشدت الشياطين ومردة الجن بالاصفاد وهی الاغلال التی تغل بها اليدان والرجلان وتربط فی العنق وقد اختلف العلماء فی ذلك وحققوهم علی انه علی حقيقته وقال ابن العربی لا تمتنع الحقيقة لانه حضرة ابليس وهم ياكلون ويشربون ويعذبون وينعمون ويؤيده ما فی بعض الاخبار انها تصعد وترمی فی البحر ومنشأ اختلافهم ما شاهدوا من وقوع المعاصی فی رمضان وجوابه ان المعاصی لا تتوقف علی وسوسة الشيطان بل قد تكون من النفس وشهواتها كما فی نفوس الشياطين فانهم لا يحتاجون فی صدور المعاصی الی شياطين اخر والا لتسلسلت وكيف عصی ابليس ربه تعالی اول معصية ولو لم تكن ثم شيطان فانها وقع فيما وقع بواسطة نفسه فلا اشكال واجاب بعضهم بان تلك المعاصی تاثيرات من تسويلات الشياطين اغرقت فی عمق النفوس الشريرة وباضت فی اسها وقيل قد يخص من عموم صفدت الشياطين نوع يمنعهم من ترتيب وصاحب دعوتهم لمكان الانظار الذی سال من الله تعالی فاجيب اليه فيقع فيما يقع من المعاصی بتسويله واغوائه قوله وغلقت ابواب النيران الخ يحتمل ان يكون الغلق والفتح علی ظاهرهما تعظيما لشانه وقال التوربشتی هو كناية عن تنزيل الرحمة وازالة الغلق عن مصاعد اعمال العباد تارة ببذل التوفيق واخری بحسن القبول وغلق ابواب جهنم عبارة عن تازة النفوس عن رجس الفواحش والتخلص من البواعث علی المعاصی بقمع الشهوات وفتح القرطبی حمله علی ظاهره اذ لا ضرورة تدعو الی صرف اللفظ عن ظاهره

موطا المقتدی

اذا كان اول ليلة من شهر رمضان صفدت الشياطين ای شدت وربطت بالاصفاد وهی

شرح سراج احمد

وینادی منادی یا باغی الخیر اقبل وندا میکند وآواز میدہد آواز دہندہ ومیگوید ای طالب کنندہ نیکی وثواب پیش آ ان کہ وقت تست ویا باغی الشر اقصر ای طالب بدی باز دار نفس خود را از گناہان کہ وقت توبہ از گناہان وترک کردن اینہاست ولله عتقاء من النار ومر خدائی راست آزادان از آتش دوزخ یعنی در رمضان وذلک کل لیلة وآن ندا کردن در ہر شب ست ومخصوص بشبہای معین مثل شب قدر نیست وفی الباب عن عبد الرحمن بن عوف اخرجہ النسائی وابن حبان وابن مسعود اخرجہ البیہقی ومسلمان اخرجہ ابن حبان فی الضعفاء والاربعة والبیہقی حدثنا محمد بن عمرو عن ابی سلمة عن ابی ہریرة قال قال رسول الله صلی الله علیہ وسلم من صام رمضان وقامہ ایمانا واحتسابا غفر لہ ما تقدم من ذنبہ

شرح ابی الطیب

قولہ وینادی منادٍ یحتمل ان ملک والمراد بہ ان یلقی ذلک فی قلوب من یرید الله اقبالہ قولہ یا باغی الخیر اقبل ای یا طالب العمل والثواب اقبل من الاقبال فہذا وقت تیسیر العبادة وحبس الشیاطین وکثرة الاعتاق من النار واعطاء الجزاء الجزیل بالعمل القلیل ومعناہ یا طالب الخیر المعرض عنا وعن طاعتنا اقبل الینا وعلی عبادتنا فان الخیر کلہ تحت قدرتنا واردتنا قولہ اقصر بفتح الهمزة وکسر الصاد ای امسک عن المعاصی وارجع الی الله تعالی فہذا اوان قبول التوبة وزمان الاستعداد للمغفرة قولہ ولله عتقاء من النار ای عتقاء کثیرون من النار فلعلک تکون منہم قولہ وذلک کل لیلة ای واقع فی کل لیلة من لیالی رمضان ویحتمل ان یراد فی کل لیلة من السنة کلہا ویتضاعف ذلک فی رمضان نقل السیوطی قولہ من صام رمضان وقامہ ایمانا ای قام لیالیہ ومعظمہا او بعض کل لیلة بالصلوٰة وغیرہا من التلاوة والذکر وانواع العبادة ایمانا ای تصدیقا بما جاء بہ النبی صلی الله علیہ وسلم والاعتقاد بفرضیة الصوم وتصدیقا لثوابہ قولہ واحتسابا ای طلبا للثواب منہ تعالی واخلاصا باعثا علی الصوم لا الخوف من الناس ولا لاستحیاء منہم ولا قصد للسمعة والریاء منہم قولہ غفر لہ ما تقدم من ذنبہ زاد فی مسند احمد وما تاخر ای ان کانت لہ ذنوب

قوت المغتذی

وینادی منادٍ قیل یحتمل ان ملک والمراد انہ یلقی ذلک فی قلوب من یرید الله اقبالہ علی الخیر یا باغی الخیر ای یا طالبہ اقبل ای فہذا وقت تیسیر العبادة وحبس الشیاطین وکثرة الاعتاق من النار فاغتنمہ ویا باغی الشر اقصر فہذا زمن قبول التوبة والتوفیق للعمل الصالح قال العراقی فی ظن ابن العربی ان قولہ فی الشقین باغ من البغی فنقل عن اہل العربیة ان اصل البغی فی الشر واقلہ فجاء فی طلب الخیر ثم ذکر قولہ تعالی غیر باغ ولا عاد وقولہ یبغون فی الارض بغیر الحق والذی وقع فی الآیتین ہو بمعنی التعدی واما الذی فی ہذا الحدیث فمعناہ الطلب فالمصدر منہ بغا وبغایة بضم الباء فیہما قال الجوہری بغیت ای طلبتہ ولله عتقاء من النار وذلک کل لیلة قال العراقی الظاہر انہ اراد کل لیلة من لیالی شہر رمضان ویحتمل ان یراد کل لیلة من السنة کلہا ویتضاعف ذلک فی رمضان من صام رمضان وقامہ ایمانا ای تصدیقا بانہ فرض علیہ حق وانہ من ارکان الاسلام وما وعد الله علیہ من الثواب والاجر واحتسابا ای طلبا للثواب غفر لہ ما تقدم من ذنبہ زاد احمد فی مسندہ وما تاخر وہو محمول علی الصغائر دون الکبائر

عارضة الاحوذی

ولم ار احدا من اصحاب رسول الله صلی الله علیہ وسلم کان ابغض الیہ الحدث فی الاسلام یعنی منہ قال وقد صلیت مع النبی صلی الله علیہ وسلم ومع ابی بکر ومع عمر ومع عثمان فلم اسمع احدا منہم یقولہا فلا تقلہا اذا انت صلیت فقل الحمد لله رب العلمین قال حدیث حسن قرئ ابو خلدة الوالبی ہو من الکوفة عن ابن عباس قال کان النبی صلی الله علیہ وسلم یفتتح صلاتہ ببسم الله الرحمن الرحیم لیس اسنادہ بذلک قتادة عن انس قال کان رسول الله صلی الله علیہ وسلم وابو بکر وعمر وعثمان یفتتحون القراءة بالحمد لله رب العلمین حدیث صحیح حسن حدیث صحیح حسن ہذہ مسألة عظماء وکان القاضی ابو بکر بن الطیب لا یتکلم من الفقہ الا فی ہذہ المسألة خاصة لانہا متعلقة بالاصول والغریب عندی ما صنع فیہا الخطیب والدارقطنی فانہم کثروا طرقہا وساقوا احادیثہا وصححوا الجہر بہا وما یساوی ما جاؤا بہ ساعة ولا خفاء فان طریق ذلک فی ہذا الہدی فان سبیل رسول الله صلی الله علیہ وسلم ثبت بالنقل المتواتر من اہل المدینة الی زمان وفاة النبی صلی

شرح سراج احمد

هر کدام روزه دارد ماه رمضان را و بر پا کند شبهای او را بنماز تراویح از جهت ایمان و طلب ثواب از حق تعالی آمرزیده شود از گناهان وی و من قام لیلة القدر ایمانا و احتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه هذا حدیث صحیح و هر که بیدار سازد دو بر پا کند نماز و عبادت شب قدر را از جهت ایمان بخدا و امتثال امر وی و تصدیق بوعده وی و طلب داشت اجر و ثواب وی آمرزیده شود مر او را آنچه پیش گذشته است از گناهان وی و تحقیق لیلة القدر ذکر خواهد شد ان شاء الله تعالی قال ابو عیسی حدیث ابی هریرة الذی رواه ابو بکر بن عیاش حدیث غریب و آن اول حدیث ست لا نعرفه من روایة ابی بکر ابن عیاش عن الاعمش عن ابی صالح عن ابی هریرة الا من مثل حدیث ابی بکر مصنف گوید ندانستم آن حدیث را که از روایت ابی بکر از اعمش از ابی صالح از ابی هریره است مگر مروی شده است از حدیث ابی بکر و از طریق دیگر مروی نشده است و سألت محمد بن اسمعیل عن هذا الحدیث فقال ترمذی گوید و پرسیدم امام بخاری را از حال این حدیث پس گفت امام بخاری نا الحسن بن الربیع نا ابو الاحوص عن الاعمش عن مجاهد قوله قول آنحضرت ابی هریره را قال فرمود آنحضرت اذا کان اول لیلة من شهر رمضان فذکر الحدیث پس ذکر کرد مجاهد تمام حدیث را چنانکه سابق مذکور شده است قال محمد و هذا اصح عندی من حدیث ابی بکر بن عیاش گفت امام بخاری و این حدیث مجاهد اصح ست از حدیث ابی بکر بن عیاش **باب** ماجاء لا تقدموا الشهر بصوم باب ست در بیان آنچه آمده است که پیشی نکنید ماه رمضان را بروزه داشتن در ایام اخیر ماه شعبان حدثنا ابو کریب نا عبدة

شرح ابی الطیب

والا رفعت درجاته فهذا و امثاله بیان لافضل العبادات بانه لو کانت علی الانسان ذنوب یغفر له بهذه العبادات اتی قد کانت فلا یرد ان الاسباب المؤدیة الی المغفرة علی العموم کثیرة فعند اجتماعها ای شیء یبقی للمتاخر منها حتی یغفر به اذ المقصود بیان افضلیة هذه العبادات فان لها عند الله هذا القدر من الفضل فان لم یکن للانسان ذنب یظهر هذا الفضل فی رفع الدرجات قال النووی ان المکفرات ان صادفت السیئات محتها اذا کانت کبائر والا لکون موجبة لرفع الدرجات فی الجنات **باب** ماجاء لا تقدموا الشهر بصوم **قوله** لا تقدموا بفتح التاء و اصله لا تتقدموا بالتائین حذفت احدیهما کما فی تلظی و هو من التقدم بمعنی الاستقبال ای لا تستقبلوا رمضان بصوم یوم و لا بصوم یومین انما نهی عن ذلک لئلا یصوم احتیاطا لاحتمال ان یکون من رمضان و هو معنی قول المصنف لمعنی رمضان و انما ذکر الیومین لانه قد یحصل الشک فی یومین بحصول الغیم او الظلمة فی شهرین او ثلثة فلذا عقب ذکر الیوم بیومین و الحکمة فی النهی ان لا یختلط صوم الفرض بصوم نفل قبله و لا بعده احترازا مما صنعت النصاری فی الزیادة علی ما افترض علیهم برایهم الفاسد قاله فی قوت المغتذی و قال فی فتح الباری و الحکمة فیه التقوی بالفطر لرمضان لیدخل فیه بقوة و نشاط و هذا فیه نظر لان مقتضی الحدیث لو قدمه بصیام ثلثة ایام او اربعة جاز و قیل لان الحکم علق بالرویة فمن تقدمه بیوم او یومین فقد جاول الطعن فی ذلک الحکم و هذا شیء اعتمده و قال ایضا و فیه منع انشاء الصوم قبل رمضان اذا کان لاجل الاحتیاط فان زاد علی ذلک فصفهوم قوله الیتوازر و اجیب

عارضة الاحوذی

رسول الله صلی الله علیه وسلم عربی عن الجیم ببسم الله الرحمن الرحیم فلا یلتفت بعد التواتر الی اخبار احاد شذت عن علماء الصحیح المتقدمین فجاء هؤلاء وهم المتاخرون و قد حققنا القول فیها فی مسائل الخلاف والاصول بما یغنی من اراده هنالک **باب** لا صلوة الا بفاتحة الکتاب عبادة ابن الصامت عن النبی صلی الله علیه وسلم قال لا صلوة لمن لم یقرأ بفاتحة الکتاب حدیث حسن صحیح العارضة ان ابا عیسی کان حقان یقول باب وجوب القراءة فی الصلوة فاذا ذکر احادیثها قال باب وجوب الفاتحة و قد بینا ذلک کله فی موضعه و فی الباب حدیث عبادة خرجه الائمة و حدیث مالک وغیره عن ابی هریرة من صلی صلوة لم یقرأ فیها بام القرآن فهی خداج غیر تمام الحدیث الی آخره و یعارضه حدیث الاعرابی فی الصحیحین اقرأ بما تیسر لک معک من القرآن و لا یقطع هذا الحکم بحدیث عبادة و ابی هریرة فان المفسر الصحیح المعمول به اولی و یحتمل ان یکون الاعرابی لم یحفظها فاحاله النبی صلی الله علیه وسلم و امثاله علی

شرح سراج احمد

ابن سليمان عن قيس بن عمرو عن ابي سلمة عن ابي هريرة قال قال النبي صلى الله عليه وسلم لا تقدموا الشهر بيوم ولا بيومين بايد كه پيشي نكنيد ماه رمضان را بروزه يك روز و نه دو روز الا ان يوافق ذلك صوما كان يصومه احدكم مگر آنكه موافق افتد آن روزه داشتن بدي روزه را كه بود كه روزه ميداشت يكي از شما يعني عادت وي بود كه در روزي معين مثل دوشنبه يا پنجشنبه بمثل اين روز روزه ميداشت اتفاقا پيش از رمضان آن روز واقع شد بايد كه بدارد روزه در آن روز و بعضه گفته اند كه اين نهي مخصوص است بضعفاء مسلمانان والا آنحضرت صلى الله عليه وسلم جمع كرده است ميان صوم شعبان و رمضان صوموا لرويته و افطروا لرويته روزه بداريد ببديدن ماه رمضان و افطار كنيد ببديدن ماه شوال فان غم عليكم فعدوا ثلاثين فان افطروا پس اگر پوشيده شود ماه بر شما بتمام و مانع رويت هلال شود پس شمار كنيد روزها را سي روز و سي روز روزه داريد پس افطار كنيد و في الباب عن بعض اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم اسنده بعضهم و منقطعه ابن المعتمر عن ابيه عن رجل من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم عن النبي صلى الله عليه وسلم بنحو هذا اخرجه النسائي و احمد عن رجال من الصحابة بلفظ صوموا لرويته و افطروا لرويته و انسكوا لها فان غم عليكم فاتموا ثلاثين فان شهد شاهدان مسلمان فصوموا و افطروا قال ابو عيسى حديث ابي هريرة حديث حسن صحيح و العمل على هذا عند اهل العلم كرهوا ان يتعجل الرجل بصيام قبل دخول شهر رمضان يعني رمضان مكروه داشته اند علماي دين كه تعجيل كند و پيشي كند مردي بداشتن روزها پيش از درآمدن

شرح ابي الطيب

عن معارضة حديث اذا انتصف شعبان فلا تصوموا اخرجه اصحاب السنن و صححه ابن حبان و غيره هذا الحديث يعارض هذا الحديث محمول على من يضعفه الصوم و حديث الباب مخصوص بمن يحتاط بزعمه لرمضان و هو جمع حسن انتهى اقول لا شك انه لا يراد بالضعف اي ضعف كان لانه يحصل باول صوم من رمضان و لو لم يصم قبله فالذي يظهر و الله اعلم ان المراد به ضعف موجب لافساد الصوم او الجزع الكلي و لمنع العبادة و حصول هذا في غاية من الندرة و هذا الحديث رواه الشيخان فيقدم على حديث اذا انتصف شعبان لانه لو لم يخرجاه قوله اي صوموا لرويته اي الهلال المفهوم من سوق الكلام قوله فان غم عليكم بضم المعجمة و تشديد الميم اي حال بينكم و بينه غيم و هو مسند الى الظرف او الى ضمير الهلال اي غطى الهلال بغيم من غممت الشيء اذا غطيته قاله الطيبي قوله لمعنى رمضان اي بسبب رمضان يعني يصومه على احتمال ان يكون من رمضان بطريق الترديد او يصومه بنية رمضان واما اذا صام بنية النفل فلا علة

قوت المغتذي

لا تقدموا الشهر بيوم و لا يومين انما نهى عن فعل ذلك احتياطا لاحتمال ان يكون من رمضان و هو معنى قول المصنف لمعنى رمضان و انما ذكر اليومين لانه قد يحصل الشك في يومين لحبس الغيمة او الظلمة في ثلثين فلذلك عقب ذكر اليوم باليومين و النكرة في النهي ان لا يختلط صوم المتطوع بصوم نفل قبله و لا بعده حذرا مما صنعت النصارى في الزيادة على ما افترض عليهم بزعمهم الفاسد

عارضة الاحوذي

فتيسر له و قد يراد الذكر في الشريعة و هو قراءة فاتحة الكتاب في الصلوة بقوله و لا صلوة و قد قال اقول لا صلوة نفي الكمال فلنا قد بينا في اصول الفقه ان معناه لا صلوة شرعية فان النبي صلى الله عليه وسلم بين الشرع نفيا و اثباتا و قوله في خداج بفتح الخاء خدجت الناقة و اخدجت قال الخطابي يقال اخدجت الناقة اذا القت ولدها دما و الاسم الخداج منهي عنه و قال ابن دريد خدجت الناقة و الشاة اذا القت ولدها قبل تمامه و قد يسمى الرجل خديجا و المرأة خديجة و الاسم الخداج و منه الحديث كل صلوة لا يقرأ فيها بام القرآن فهي خداج اي مقتصرة عن بلوغ قامتها و اخدجت الناقة و غيرها اذا القت ولدها ناقص الخلق و ان كانت ايامه تامة فالاول منه يقال ناقة خادج و الولد منه خديج و الثاني ناقة مخدج و الولد مخدج و في الحديث في ذي الثدية انه عليه السلام اي ناقص خلقها و قد حققنا هذا في كتاب لمحة المتفقهين و الذي يحتاج اليه في هذا الموضع انها اذا كانت ناقصة تنقص ايامها العبادة سيما اذا كان نقل

الصيام الرجال

عارضة الاحوذی

فاذا سقطت سنة من سنيها ليست ناقصة و تجری قلنا لا نقول انها ناقصة ولا انها خداج ولا انها غير تامة لا ينقصان فرض الاسماء قد فسر النبی صلی الله عليه وسلم تمامها و نقصانها فقال اذا قال العبد كذا يقول الله كذا فهذا يدل على ان الصلوة انما تكون صلوة بجا و لاخفاء بهذا واذا ثبت هذا فبقی كيفية لزوم قراءتها فيها اربعة اقوال احدها انها تقرأ كل ركعة اثنانی فی ركعة الثالث فی كل صلوة الرابع انها لا تجب قراءتها فی الصلوة ولزومها فی الصلوة للحديث الذی ثبت من قول النبی صلی الله عليه وسلم ولزومها فی كل ركعة الثابت انه كان يقرأها فی كل ركعة وبقوله للاعرابی فاقرأ وارکع وبسجد وكذلك فافعل فی صلاتك كلها فكل فرض فی ركعة فهو فرض فی كل ركعة فان اسقطها متعمدا ابطلها وان سهی الغاها وغير ذلك ضعيف وقد بيناه فی موضعه

باب ما جاء فی التامين

وائل بن حجر سمعت النبی صلی الله عليه وسلم قرأ غير المغضوب عليهم ولا الضالين فقال آمين ومد بها صوته اسناده

شرح سراج احمد

ماہ رمضان برای اکمال و اتمام ماہ رمضان بسی روزہ وان کان رجل یصوم صوما فوافق صیامه ذلك فلا باس به عندهم اگر باشد مردی کہ روزہ میداشت روزہ داشتن در روزی معین پس موافق شد روزہ وی آنرا پس باک نیست بآن روزہ نزد علما حدثنا هناد نا وكيع عن علی بن المبارك عن يحيى بن ابی كثير عن ابی سلمة عن ابی هريرة قال قال رسول الله صلی الله عليه وسلم لا تقدموا شهر رمضان بصيام قبله بيوم او يومين الا ان يكون رجل كان يصوم صوما فليصمه ترجمہ اش گذشتہ قال ابو عيسى هذا حديث حسن صحيح والبيهقی نهی عن صوم قبل رمضان بيوم ويوم الفطر والاضحى وايام التشريق وبوب وجاء فی كراهة صوم يوم الشك باب است در بیان آنچہ آمدہ است در کراہت روزہ داشتن در روز شک و آن روز یست کہ در شب آن رویت ہلال نشود بجہت عذری و ابری و علتی کہ بر آسمان باشد حدثنا ابو سعيد عبد الله بن سعيد الاشج نا ابو خالد الاحمر عن عمرو بن قيس عن ابی اسحق عن صلة بن زفر قال كنا عند عمار بن ياسر گفت صلہ بن زفر بودیم نزد عمار بن یاسر فاتی بشاة مصلية پس آورده شد دران مجلس بزی را کہ بختہ کردہ شدہ بود و موہای وی از چرم دور کردہ شدہ فقال كلوا پس گفت عمار بن یاسر بخورید این را فتنحی بعض القوم پس یک سو شدند بعضی از قوم فقال انی صائم پس گفت آن بعض بدرستیکہ من روزہ دارم فقال عمار پس گفت عمار بن یاسر من صام اليوم الذی يشك فيه فقد عصى ابا القاسم کسیکہ روزہ دارد

شرح ابی الطیب

فلا يدخل فی النهی وظاهر الحديث انه اذا صام ثلثة ايام فلا يكون داخلا تحت النهی باب ما جاء فی كراهة صوم يوم الشك قوله فاتی بشاة مصلية بوزن مرمية ای مشوية من صلى اللحم يصليه صليا شواه او القاه فی النار للاحراق كاصلاه وصلاه قاله فی القاموس ومقتضاه ان صلى بالتخفيف والتشديد معناه الشئ كما ان معناه الالقاء فی النار للاحراق لكن الظاهر ان المراد هنا الاول قوله فقال عمار هو موقوف عليه واصل الحديث رواه اصحاب السنن الاربعة وفی ابی داود حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير نا ابو خالد الاحمر عن عمرو بن قيس عن ابی اسحق عن صلة قال كنا عند عمار فی اليوم الذی يشك فيه الحديث ورواه البخاری تعليقا بصيغة الجزم فقال صلة عن عمار من صام يوم الشك فقد عصى ابا القاسم صلی الله عليه وسلم وذكر المزی فی الاطراف انه روی عن ابی اسحق السبيعی انه قال حدثت عن صلة بن زفر لكن جزم البخاری بصحته الى صلة وقال البيهقی فی المعرفة انه اسناد صحيح وقال القسطلانی واستدل به على تحريم صوم يوم الشك لان الصحابی لا يقول ذلك من قبل رايه فهو من قبيل المرفوع وقول الصنعانی انه موضوع ليس فی محله لان الذی يشك فيه على بناء المجهول لا يقل

تحفۃ المغتذی

عن ابی اسحق عن صلة بن زفر قال كنا عند عمار بن ياسر فاتی بشاة مصلية فقال كلوا فتنحى بعض القوم فقال انی صائم فقال عمار من صام اليوم الذی يشك فيه فقد عصى ابا القاسم صلی الله عليه وسلم وفی الباب عن ابی هريرة وانس قال ابو عيسى حديث عمار حديث حسن صحيح قال العراقی وجمع الصاغانی فی تصنيفه لما الاحاديث الموضوعة فذكر فيه حديث عمار المذكور وقال ادرجه الحكم عليه بالوضع وليس فی اسناده من يتهم بالكذب وكلهم ثقات وقال

باقی در صفحہ آینده

بقیہ صفحہ ۶۲

شرح سراج احمد

در روزیکہ شک کردہ میشود پس تحقیق بنی فرمانی کرد ابو القاسم را یعنی محمد را و ابو القاسم کنیت آنحضرت ست بدانکہ یوم شک عبارت ست از روزی کہ احتمال دارد کہ از رمضان باشد و احتمال دارد کہ نباشد بہ پوشیدہ شدن ہلال در ابر یا در غیر آن در شب روز سی ام و علما را در وی اختلاف ست مختار نزد امام ما ابی حنیفہ و مالک و شافعی و اکثر ائمہ آنست کہ روز شک روزہ ندارد و مکروہ است روزہ داشتن دران اگر دارد نیت نفل دارد و ثانی احتمال اگر این روز از ماہ رمضان ثابت شود روزہ ہم از رمضان واقع خواہد شد و مستحب ست نزد ما کسی را کہ موافق افتد روزی را کہ عادت دارد روزہ داشتن دران روز مر خواص را و غیر ایشان افطار کنند بعد از نصف نہار و امام احمد و جماعت از علما میگویند کہ اگر در آسمان علتی باشد یوم شک نیست در حساب کردہ میشود روزہ وی از رمضان و ابن عمر و بسیاری از صحابہ چون میگذشت از شعبان بست و نہ روز طلب میکردند ہلال را اگر میدیدند آنرا یا می شنیدند آنرا روزہ میداشتند والا اگر مطلع صاف و بی علت بودی افطار می نمودند و اگر علت بودی روزہ میداشتند و حمل کردہ اند این را بر صوم نفل و آنچہ درین حدیث آمدہ است مراد بدان روزہ بہ نیت رمضان میدارند و فی الباب عن ابی ہریرۃ اخرجہ الشیخان وانس و روی عن علی و عائشۃ رضی اللہ عنہما انہما کانا یصومان یوم الشک تطوعا ابن حجر گفتہ است لم اجدہ و نقل ابن الجوزی عنہما خلافہ قال ابو عیسی حدیث عمار حدیث حسن صحیح والعمل علی ہذا عند اکثر اہل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم و من بعدہم من التابعین و بہ یقول سفین الثوری و مالک بن انس و عبد اللہ ابن المبارک والشافعی واحمد واسحق کرہوا ان یصوم الرجل الیوم الذی یشک فیہ ورای اکثرہم ان صامہ وکان من شہر رمضان ان یقضی یوما مکانہ واعتقاد کردہ اند اکثر علما اگر روزہ داشت در روز شک و حال آنکہ بود آن روز از ماہ رمضان اینکہ قضا کند روزی را در جای آن و پیش از رمضان عوض آن روز روزہ بدارد و اعلم ان امامنا ابا حنیفۃ قال یباح التطوع یوم الشک سواء کان موافقا للصوم یعتادہ ام لا غیرہم اختلفوا فی ما اذا لم یوافقہ ان الصوم او الفطر ایہما افضل والمفتی بہ عندہم ان یصومہ الخواص و یفطر غیرہم بعد الزوال و مذہب الشافعی کراہۃ الصوم ان لم یوافق صومہ و ہو روایۃ عن احمد و اختارہ کثیر من محققی اصحابہ **باب** ما جاء فی احصاء ہلال شعبان لرمضان باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در شمار کردن ماہ شعبان را برای روزہ رمضان

شرح ابی الطیب

یوم الشک و ای بالوصول للمبالغۃ تنبیہا علی ان صوم یوم شک فیہ ادنی شک وجب عصیانا **باب** ما جاء فی احصاء ہلال شعبان لرمضان

قوت المغتذی

وقد کتبت علی الکتاب المذکور کراسۃ فی الرد علیہ فی احادیث منہا ہذا الحدیث قال نعم فی اتصالہ نظر فقد ذکر المزی فی الاطراف انہ روی عن ابی اسحق السبیعی انہ قال حدثت عن صلۃ بن زفر لکن جزم البخاری بصحتہ الی صلۃ فقال فی صحیحہ وقال صلۃ وہذا یقتضی صحبتہ عندہ وقال البیہقی فی المعرفۃ اسنادہ صحیح

عارضۃ الاحوذی

قال علی ابو عیسی حدیث وائل لیس فی قول النبی صلی اللہ علیہ وسلم آمین حدیث صحیح وانما ذکرہ ملک عن ابن شہاب مرسلا وکان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول آمین وعن ملک فی ذلک ثلثۃ احادیث منہا قولہ اذا امن الامام فامنوا ومنہا قولہ اذا قال الامام غیر المغضوب علیہم ولا الضالین فقولوا آمین لغتہ آمین یمد الفہا ویقصر ومد خلفت البحر ما سمعت احدا یمدہا ولا بلغنی فی سد ذی القرنین اصولہ ہذا دلیل علی وجود الملائکۃ وانہم یدعون للمصلین کما قال ویستغفرون لمن فی الارض فاذا کانت الملائکۃ تدعو لہ ویدعو معہم کان قمنا بالاجابۃ واذا دعت ہی لہ واعرض ہو عن ذلک لم یؤمن علیہ الحرمان الفقہ السنۃ ان یقولہا الامام لقولہ اذا امن الامام فامنوا وفی روایۃ بن شہاب ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان یقولہا والمرسل عندنا حجۃ کالمسند لاسیما مرسل ابن شہاب لاسیما وفی روایۃ ملک ولانہ احد التابعین فی اخراجہم واولاہم وقال علماؤنا معنی قولہ اذا امن الامام اذا بلغ موضع التامین وہذا بعید

عارضۃ الاحوذی

لغة بعيد شرعا بما ثبت من قول النبي صلى الله عليه وسلم وفعله وقد اخبر بهذا الامام وهو الامام وقد حققنا ذلك في هذه المسئلة ذكرنا في شرح الترمذي حديث ابي هريرة الصحيح توجيه عارضة ان مالكا قال لا يؤم الامام في صلوة الجهر وقال ابن حبيب يؤم وقال ابن بكير هو بالخيار والاختيار ان يؤم من سر وجهر امام وعاموا فذا وجمعا فاذا وهم الامام والمامومون والملائكة والتقت الدعوات قبلت بفضل الله وقد اختلف الرواة في لفظة عن فلك فرواه بعضهم عنه فنحن نوافق تامين تامين الملائكة منهم عبد الله بن يوسف التنيسي وزيد بن الحباب في خبر له وعنه خرجه ابو عيسى ورواه بعضهم فمن وافق قوله قول الملائكة منهم القعنبي في غيره ورواه عنه بعضهم اذا قال احدكم امين وقالت الملائكة في السماء امين رواه عنه ايضا عبد الله بن يوسف دليل على ان ابا هريرة سمع الحديثين بالفاظ فنقل كل لفظة او نقلها على المعنى والاختلاف الوارد في ذلك دليل العلماء ويحتمل ان تكون الموافقة في الزمن والوقت ويحتمل في الاخلاص

شرح سراج احمدا

حدثنا مسلم بن حجاج نا يحيى بن يحيى نا ابو معوية عن محمد بن عمرو عن ابي سلمة عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم احصوا هلال شعبان لرمضان فرمودند آنحضرت شمار كنيد رأه شعبان را از براى تحقيق ماه رمضان تا حدود ايام روزه مشخص گردد و معلوم گردد كه بست و نه است يا سي قال ابو عيسى حديث ابي هريرة لا نعرف مثل هذا الا من حديث ابي معوية والصحيح ما روى عن محمد بن عمرو عن ابي سلمة عن ابي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال گفت ترمذى حديث ابى هريره را نمى شناسيم مگر از حديث معويه و صحيح چيزيست كه روايت كرده شده است از محمد بن عمرو از ابى سلمه از ابى هريره از آنحضرت و آن حديث اين ست كه فرمود لا تقدموا الشهر بيوم ولا يومين روى عن يحيى بن ابي كثير عن ابي سلمة عن ابي هريرة نحو حديث عمرو الليثي **باب** ما جاء ان الصوم لرؤية الهلال والافطار له باب ست در بيان آنچه آمده است كه بدست روزه بر رويت ماه است و افطار هم بر رويت هلال ست حدثنا قتيبة نا ابو الاحوص عن سماك بن حرب عن عكرمة عن ابن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تصوموا قبل رمضان روزه مداريد پيش از ديدن ماه رمضان صوموا لرؤيته وافطروا لرؤيته فان حالت دونه غياية پس اگر حائل شود ابرى فا

شرح الطيبي

قوله احصوا هلال شعبان بفتح الهمزة امر من الاحصاء وهو في الاصل العد بالحصى اى عدوا هلال شعبان واحفظوه واضبطوه لمعرفة رمضان **باب** ما جاء ان الصوم لرؤية الهلال والافطار له معطوف على الصوم فهو منصوب **قوله** لا تصوموا قبل رمضان تحمول على القبلية المفهومة من النهي عن التقدم بيوم او يومين **قوله** صوموا لرؤيته الضمير في رؤيته للهلال وان كان غير مذكور ويحتمل ان على رمضان فيكون التقدير صوموا لرؤية هلال رمضان على حذف المضاف **قوله** فان حالت دونه غياية بفتح الغين المعجمة واليائين المثناتين من تحت وبينهما الف وهي السحابة ونحوها وقال ابن العربي مجاز

قوت المغتذى

حدثنا مسلم بن حجاج قال العراقي لم يرو المصنف في كتابه شيئا عن مسلم صاحب الصحيح الا هذا الحديث وهو من رواية الاقران فانهما اشتركا في كثير من شيوخهما احصوا هلال شعبان لرمضان هذا مختصر من حديث وقد رواه الدارقطني بتمامه فزاد ولا تخلطوا برمضان الا ان يوافق ذلك صياما كان يصومه احدكم وصوموا للرؤية وافطروا فان غم عليكم فانها ليست تقضى عليكم العدة قال العراقي يحتمل ان المراد احصوا استهلاله حتى تكملوا العدة ان غم عليكم ويدل عليه الزيادة التي عند الدارقطني او المراد تراؤا هلال شعبان واحصوا ليترتب رمضان عليه بالاستكمال او الرؤية لا تصوموا قبل رمضان صوموا لرؤيته قال العراقي الضمير في رؤيته للهلال فان كان غير مذكور ويحتمل ان يعود الضمير على رمضان فيكون التقدير صوموا لرؤية هلال رمضان على حذف المضاف فان حالت دونه غياية بفتح الغين المعجمة واليائين المثناتين من تحت وهي السحابة ونحوها قال العراقي هذا هو المشهور في ضبطه

شرح سراج احمد

تلثین یوما پس کامل کنید سی روز را وفی الباب عن ابی هریرة اخرجه الشیخان وابی بکرة اخرجه الشیخان ایضا وابن حبان اخرجه ابو داود والدارمی قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح وقد روی عنه من غیر وجه

باب ما جاء ان الشهر یکون تسعا وعشرین باب است در بیان آنچه آمده است که بدرستیکه ماه می باشد بست و نه روز نیز حدثنا احمد بن منیع نا یحیی بن زکریا بن ابی زائدة قال قال عیسی بن دینار عن ابیه عن عمر ابن الحارث بن ابی ضرار بکسر معجمه خزاعی مصطلقی برادر ام المؤمنین جویریه صحابی قلیل الحدیث است عن ابن مسعود قال ما صمت مع النبی صلی الله علیه وسلم تسعا وعشرین اکثر مما صمنا ثلثین گفت عبد الله بن مسعود روزه بیشتر من همراه آنحضرت بست و نه روز را اکثر از آنچه روزه داشتم ما سی روز را وفی الباب عن عمر وابی هریرة وعائشة وسعد بن ابی وقاص وابن عباس وابن عمر وانس وجابر وام سلمة وابی بکرة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال الشهر یکون تسعا وعشرین وروایت آنکه ماه رمضان می باشد

شرح ابی الطیب

ان یجعل بدل الیاء الاخیرة باء موحدة لانه من الغیب تقدیره ما خفی عنك واستتر او نونا من الغین وهو الحجاب قال السیوطی والظاهر ان یقال علی تقدیر ثبوت الروایة فان حالت دون الهلال موجب غیبه وهو الغبار او السحاب علی حذف المضاف **باب ما جاء فی الشهر یکون تسعا وعشرین** قوله ما صمت مع النبی صلی الله علیه وسلم تسعا وعشرین اکثر مما صمنا ثلثین کلمة ما تحتمل ان تکون مصدریة فی الموضعین ای صومی تسعا وعشرین اکثر من صومی ثلثین وتحتمل ان تکون فی الموضعین موصولة والعائد محذوف والتقدیر وما صمته حال کونه تسعا وعشرین اکثر مما صمنا ه حال کونه ثلثین فیکون تسعا وعشرین وکذلك ثلثین حال من ضمیر المفعول المحذوف الراجع الی رمضان المراد بالموصول او العائد الی الموصول مجرور و تسعا وعشرین وکذلك ثلثین مفعول والتقدیر والله اعلم الشهر التی صمت فیها تسعا وعشرین اکثر من التی صمت فیها ثلثین وعلی التقدیرین قوله اکثر مرفوع علی الخبریة والحاصل ان الاشهر الناقصة اکثر من الوافیة واما القول بان کلمة ما الاولی نافیة ای ما صمته تسعا وعشرین مرارا اکثر او احیانا اکثر مما صمنا ثلثین ای من المرات التی صمنا ثلثین او من الاحیان التی صمنا ثلثین ویکون لفظ اکثر علی هذا منصوبا علی المصدریة ان قدر مرارا لانه بیان لعدد الفعل او علی الظرفیة ان قدر احیانا والحاصل ان الناقص ما کان غالبا علی الوافی فبعید ویؤید هذا البعد ما قال الشیخ ابن حجر قال بعض الحفاظ صام صلی الله علیه وسلم تسع رمضانات منها رمضانان فقط ثلثون وقال النووی وقد یقع النقص متوالیا فی شهرین وثلثة واربعة ولا یقع اکثر من اربعة **قوله یکون الشهر تسعا وعشرین** یعنی تارة واحیانا

تحفة المغتذی

هذا الحدیث وقال ابن العربی یجوز ان یجعل بدل الیاء الاخیرة باء موحدة لانه من الغیب تقدیره ما خفی علیك واستتر او نونا من الغین وهو الحجاب

عارضة الاحوذی

والا ظهر انه ابو قتادة والله اعلم وقد روی ابو داود قال ثنا نجلس الی ابن زهیر الحمیری وکان من الصحابة فاذا دعا احدهم قال اختمه بامین فان امین مثل الطابع علی الصحیفة قال ابن زهیر الا اخبرکم عن ذلك خرجنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم ذات لیلة فاتینا علی رجل قد ألح فی المسالة فوقف النبی صلی الله علیه وسلم لیستمع منه فقال النبی صلی الله علیه وسلم اوجب ان ختم فقال رجل من القوم باي شئ یختم قال بامین فانه ان ختم بامین فقد اوجب وابو زهیر نمیری اسمه معاذ قاله البخاری وهو الله بکر ابی هریرة وعبد الله ابن ابی بکرة ایضا **باب ما جاء فی السکتتین** الحسن عن سمرة سکتتان حفظتهما عن رسول الله صلی الله علیه وسلم فانکر ذلك علیه عمران ابن حصین وقال احفظ سکتة وکتبنا الی ابی بن کعب بالمدینة فکتب ان سمرة قد حفظ فیه قراءة الامام فکتب ان صدق سمرة فهذا لیس علی التحدید بشئ بل فی الاشارة الی ان تمام الحسن صحیح وهو قول البخاری ومسلم عن ابی هریرة کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یسکت بین التکبیر والقراءة اسکاتك فقلت یا رسول الله اسکاتك

شرح سراج احمد

بست و نه روز روایت کرده اند این جمع کثیر صحابه که بدرستیکه پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم فرمود ماه می باشد بست و نه روز چنانکه اخراج کرده حدثنا ای ایشانرا اصحاب سنن و مسانید حدثنا علی بن حجر نا اسمعیل بن جعفر عن حمید عن انس انه قال الی رسول الله صلی الله علیه وسلم من نساءه شهرا بدرستیکه انس گفت سوگند کرد آنحضرت از درآمدن بر زنان خویش تا مدت یکماه مراد از ایلای اینجا ایلای شرعی نیست که قسمی از طلاق ست بلکه مراد آنحضرت کناره شدن از ایشان از جهت خفگی بر ایشان بود فاقام فی مشربة پس اقامت فرمود آنحضرت در بالاخانه تسعا و عشرین یوما بست و نه روز قالوا یا رسول الله انك آلیت شهرا گفتند صحابه ای پیغمبر خدا بدرستیکه تو سوگند کرده بودی مدت یکماه را و یک روز از ماه کم ست که بست و نه روز گذشته اند قال الشهر تسع و عشرون فرمود آنحضرت که این ماه بست و نه روز می باشد و گاه سی روز باشند قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح

باب ما جاء فی الصوم بالشهادة

باب در بیان آنچه آمده است در حق روزه داشتن بگواهی مردم حدثنا محمد ابن اسمعیل نا محمد بن الصباح نا ابو الولید بن ابی ثور عن سماك عن عکرمة عن ابن عباس قال جاء اعرابی الی النبی صلی الله علیه وسلم گفت ابن عباس آمد مردی بادیه نشین بسوی آنحضرت فقال انی رایت الهلال پس گفت اعرابی بدرستیکه من دیده ام ماه رمضان را فقال اتشهد ان لا اله الا الله پس فرمود آنحضرت آیا گواهی میدهی بوحدانیت حق تعالی اتشهد ان محمدا رسول الله آیا گواهی میدهی برسالت من قال نعم گفت اعرابی آری قال یا بلال اذن فی الناس ان یصوموا غدا فرمود آنحضرت ای بلال ندا کن در مردم و اعلام کن ایشان را که روزه دارند فردا درین حدیث دلیل ست بر آنکه یک مرد مستور الحال یعنی آنکه فسق او معلوم نباشد مقبول ست خبر وی در ماه رمضان و شرط نیست لفظ شهادت و تفصیل مذاهب آنست که مذهب حنفیه و صحیح از مذهب شافعی و مشهور از مذهب احمد آنست که ثابت میشود

شرح ابی الطیب

قوله آلی رسول الله صلی الله علیه وسلم بمد الهمزة من آلی ای حلف لا یدخل علیهن شهرا و فی مسلم من حدیث عائشة رضی الله عنها اقسم ان لا یدخل علی ازواجه شهرا ففیه التصریح بان حلفه علیه الصلوة والسلام کان علی الامتناع من الدخول علیهن شهرا فتبین ان المراد بقوله هذا آلی حلف ان لا یدخل لم یرد الحلف علی الوطی او الرؤیا یفسر بعضها بعضا قوله فاقام فی مشربة بفتح المیم وسکون الشین المعجمة وضم الراء وفتحها و بالموحدة غرفة و فی النهایة ثم نزل ای من المشربة و دخل علی عائشة رضی الله عنها کما فی مسلم من حدیث عائشة فبدا بی فقلت یا رسول الله انك اقسمت ان لا تدخل علینا شهرا و انك دخلت من تسع و عشرین انتهی و به تبین ان القائلة بانك آلیت عائشة رضی الله عنها و انما جمع انس رضی الله عنه بالنظر الی من وافقها قوله الشهر تسع و عشرون ای یکون الشهر تسعا و عشرین کما رواه الشیخان یعنی فیحتمل ان یکون هذا الشهر کذلك باب ما جاء فی الصوم بالشهادة قوله انی رایت الهلال یعنی و کان غیما و فیه دلیل علی ان الاخبار کان لا یحتاج الی لفظ الشهادة و لا الی المدعی و انما یشترط الاسلام قوله اذن فی الناس من التاذین و المراد به مطلق النداء و الاعلام ای نادی فی صحنهم و اعلمهم

ریاضة الاحوذی

بین التکبیر و القراءة ما تقول قال اقول اللهم باعد بینی و بین خطایای الحدیث و اختلف الناس فی هذه السکتة علی ثلثة اقوال الاول انها ساعة قالوا و هذا قول الثانی انها عشر ساعات لتزداد النفس قالوا و هذا قول الثالث انها خمس عشرة لیستریح فیها المأموم قال الشافعی و قول ذلك حسن و الافتتاح بالذکر اجمل و قد روی عن ذلك فی مختصر ما لیس فی المختصر انه کان یقول کلمات عمر و کلمات النبی صلی الله علیه وسلم احق بالقبول

باب وضع الیمین علی الشمال فی الصلوة قبیصة

ابن هلب عن ابیه قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یامرنا فیاخذ شماله بیمینه العارضة اصل هذا الباب حدیث مالك بن انس عن ابی حازم عن سهل بن سعد قال کان الناس یؤمرون ان یضع الرجل الید الیمنی علی ذراعه الیسری فی الصلوة قال ابو حازم لا اعلمه الا ینمی ذلك الی النبی صلی الله علیه وسلم و اختلف الناس فی ذلك علی قولین احدهما لا یفعل ذلك قاله مالك فی روایة الثانی یفعل فی النافلة قاله مالك فی روایة اخری الثالث انه یفعل ذلك استحبابا قاله ابو حنیفة و احمد

شرح سراج احمد

بلال رمضان بخبر واحد عدل و شرط نیست لفظ شهادت زیرا که این امر دینی ست که متعلق ست بران وجوب صوم پس مشابه شد روایت احادیث و اخبار بخبر واحد عدل و نزد مالک و در قولی مر شافعی را و در روایتی از احمد و اصح شرط ست شهادت دو کس چنانکه در سائر شهادات لیکن عدالت مخبر شرط ست باتفاق و طحاوی گفته قبول کرده میشود عدل باشد یا غیر عدل و مراد بغیر عدل مستور ست چنانکه ظاهر حدیث ست و نزد بعضی مقبول ست خبر امراة و عبد و این در صوم ست با غیم و در فطر با غیر غیم شرط ست عدد و شهادت و عدالت و حریت و ولی علت در هر دو شرط ست جمع کثیر و مراد بکثرت عدد تواتر ست و نزد بعضی اهل محله و روایت ست از امام ابی یوسف پنجاه مرد حدثنا ابو کریب نا حسین الجعفی عن زائدة عن سماک بن حرب نحوه قال ابو عیسی حدیث ابن عباس فیه اختلاف و مرثی سفیان الثوری و غیره عن سماک بن حرب عن عکرمة عن النبی صلی الله علیه وسلم مرسلا و ابن عباس را ازمیان حذف کرده و نسبت تحدیث از انحضرت کرده و اکثر اصحاب سماک مرفوعا عن سماک عن عکرمة عن النبی صلی الله علیه وسلم مرسلا و العمل علی هذا الحدیث عند اکثر اهل العلم قالوا گفته اند اهل علم تقبل شهادة رجل واحد فی الصیام قبول کرده شود گواهی یک مرد در روزه و به یقول ابن المبارک و الشافعی و احمد و قال اسحق لا یصام الا بشهادة رجلین و گفت اسحق بن ابراهیم روزه داشته نشود مگر بگواهی دو مرد و لم یختلف اهل العلم فی الافطار انه لا یقبل فیه الا شهادة رجلین و اختلاف نکرده اند اهل علم در دیدن ماه شوال که بدرستیکه شان این ست که قبول کرده نشود در رویت ماه شوال مگر گواهی دو مرد **باب** ما جاء شهرا عید لا ینقصان بابست در بیان انچه آمده است که دو ماه عید اند که نقصان کرده نشوند هر دو در اجر و ثواب و یا در عدد ایام حدثنا یحیی بن خلف البصری نا بشر بن المفضل عن خالد الحذاء عن عبد الرحمن بن ابی بکرة عن ابیه ابی بکرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم شهرا عید

شرح ابی الطیب

قوله و به یقول ابن المبارک و الشافعی و احمد اقول و ابو حنیفة الا انه یشترط العدالة و لا شک ان الصحابة کلهم عدول **باب** ما جاء شهرا عید لا ینقصان قوله شهرا عید لا ینقصان ای شهر رمضان و شهر ذی الحجة و انما سمی شهر رمضان شهر عید بطریق المجاورة او لان عیده من احکامه و انما سمی عید الفطر و معنی لا ینقصان ای لا ینقصان ثوابا و لو نقصا عددا او لا ینقصان معا فی سنة واحدة غالبا او فی سنة معینة اراد ها صلی الله علیه وسلم او لا ینقصان فی الحکم و ان نقصا فی العدد ای لا یعرض فی قلوبکم شک اذا صمتم تسعة و عشرین یوما او ان یقع فی یوم الحج خطاء او یکن فی صومکم نقص و لا فی صومکم و قیل لا ینقص ثواب ذی الحجة عن ثواب رمضان لان فیه المناسک حکاه الخطابی و الاول هو الصواب المعتمد و معناه ان قوله صلی الله علیه وسلم من صام رمضان ایمانا و احتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه و قوله صلی الله علیه وسلم من قام رمضان ایمانا و احتسابا کل هذه الفضائل تحصل سواء ثر عدد رمضان

قوت المغتذی

شهرا عید لا ینقصان رمضان و ذو الحجة قال البزار لا اعلم احدا روی هذا الحدیث بهذا اللفظ الا ابو بکرة قال العراقی و نسبة العید الی رمضان و انما هو فی شوال علی طریق المجاز لکونه مجازا و له ملاصقا

عارضة الاحوذی

واختلف اصحابنا فی موضع وضعهما فقیل فی الصلاة لقوله فصل لربك وانحر علی احد الاقوال وقیل تحت السرة وقیل فوقها فمن قال تحت السرة فانما اراد الی مجرد الوضع من غیر تکلیف ذلك بأن یجمعهما فی منتهی مدهما ولا یتکلف اکثر من الجمع ومن قال فوق السرة اشار الی ان فی الحدیث تکلف الوضع وذلك بان یکون فوق السرة فحینئذ یکون واضعا حاملا لهما والحکمة فیها عند علماء المعانی ان الوقوف بهیأة الذلة و الاستکانة بین یدی رب العزة ذی الجلال و الاکرام کانه اذا جمع بین یدیه یقول لا دافع و لا مانع و لا حول احتی و لا قوة و ها انا فی موقف الذلة فاسبغ علی فائض الرحمة **باب** التکبیر عند الرکوع عبد الله کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یکبر فی خفض و رفع و قیام و قعود و ابو بکر و عمر قال ابو عیسی حدیث عبد الله بن مسعود حدیث حسن صحیح و ابو هریرة ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یکبر و هو یهوی حدیث صحیح قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی الله عنه عجبت لابی عیسی قال بأن التکبیر فی الرکوع رأی البخاری و قال باب اذا ثم

شرح سراج احمد

لا ینقصان رمضان وذو الحجة دو ماه سید اند که نمی شوند یعنی در حکم شریعت و ثواب آن اگرچه در عدد کم شوند و بست و نه آیند دو ماه که دام اند رمضان و ذو الحجه است قال ابو عیسی حدیث ابی بکرة حدیث حسن وقد روی هذا الحدیث عن عبد الرحمن بن ابی بکرة عن النبی صلی الله علیه وسلم مرسلا که ابی بکره را از میان حذف کرده است قال احمد معنی هذا الحدیث شهر اعید لا ینقصان یقول لا ینقصان معا فی سنة واحدة در یک سال شهر رمضان ذو الحجة ان نقصا احدهما تموا لاشهر ماه رمضان وذی الحجه است که اگر بست و نه شود دیگری از ین سی شود دیگر ماه وقال اسحق معناه لا ینقصان یقول وگفت اسحق بن ابراهیم معنی حدیث آنست که کم نمی شوند بر دو و میگوید معنی وی آنست وان کان تسعا وعشرین فهو تمام غیر نقصان از روی ثواب یعنی ثواب سی روز داده میشود و اگر شود بست و نه پس آن کامل و تمام باشد ناقص نباشد وعلی هذا مذهب اسحق یکون ینقص الشهران معا فی سنة واحدة ترمذی گوید وبنا بر مذهب اسحق باشد که کم میشوند هر دو ماه باهم در یک سال **باب** ما جاء لکل اهل بلد رؤیتهم هذا باب چیزی است که آمده مر گسان هر شهر را معتبر است نه دیدن ایشان حدثنا علی بن حجر نا اسمعیل بن جعفر نا محمد بن ابی حرملة انی کریب ان ام الفضل بنت الحارث بعثته الی معاویة بالشام بدرستیکه ام الفضل مادر ابن عباس فرستاد از مدینه کریب را بسوی معاویه بن ابی سفیان برای کاری که در ملک شام بود قال فقدمت الشام فقضیت حاجتها گفت کریب پس آمدم شام را پس ادا کردم حاجت ام فضل را واستهل علی هلال رمضان واذا بالشام فرویت هلال کرده شد بر من ماه رمضان در حالیکه من در شام بودم فرأینا الهلال لیلة الجمعة پس دیدیم ماه نو را در شب جمعه ثم قدمت المدینة فی آخر الشهر پس آمدم من بمدینه در آخر ماه رمضان فسألنی ابن عباس پس پرسید مرا ابن عباس از حال شام ثم ذکر الهلال پس ذکر کرد ابن عباس در ضمن ذکر شام دیدن ماه را فقال متی رأیتم الهلال پس گفت ابن عباس کدام روز دیده شد ماه را فقلت رأیناه لیلة الجمعة پس گفتم من دیدیم ماه را در شب جمعه فقال انت رأیته لیلة الجمعة پس گفت مرا ابن عباس آیا تو دیدی ماه را در شب جمعه فقلت رآه الناس وصاموا وصام معاویة پس گفتم من دیدند ماه را مردم و روزه داشتند مردم و روزه داشته معاویه و امر کرد بسوی شام نیز فقال لکن رأیناه لیلة السبت پس گفت ابن عباس لیکن دیدیم ماه را در شب شنبه فلا نزال نصوم حتی نکمل ثلثین یوما او نراه پس همیشه روزه بداریم ما تا آنکه تمام روزه بداریم سی روز را یا آنکه به بینیم ماه را فقلت الا تکتفی برؤیة معاویة وصیامه پس گفتم من ایا اکتفا نمی کنی تو بدیدن معاویه و روزه داشتن وی قال لا هکذا امرنا رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت ابن عباس اکتفا نکنیم ما با آن همچنین امر فرموده است ما را آنحضرت

شرح ابی الطیب

ام نقص قال النووی قوله رمضان وذو الحجة بدان او بیانان **باب** ما جاء لکل اهل بلد رؤیتهم هذا قول رسول الله صلی الله علیه وسلم یحتمل ان یکون معناه انه امر ان لا نقبل شهادة الواحد فی حق الافطار وانه امر بان نعتمد علی رؤیة اهل بلدنا ولا یعتمد علی رؤیة غیر اهل بلدنا والمصنف حمله علی المعنی الثانی فلذا استدل به لکن احتمال المعنی الاول یخل بالاستدلال اذ الاحتمال ینع الاستدلال وقال المحقق ابن الهمام لا دلیل فیه لان مثل ما وقع من

عارضة الاحوذی

ما سجد وقلت باب التکبیر فی انفصال افعال الصلوة بعضها عن بعض وعلیه یدل حدیث عبد الله هذا وعلیه یدل حدیث الصحیح عن عکرمة قال صلیت خلف شیخ بمکة فکبر ثنتین وعشرین تکبیرة فقلت لابن عباس انه لاحمق فقال ثکلتک امک اتدری ما سنة ابی القسم وقال مطرف بن عبد الله صلیت انا وعمران بن حصین خلف علی بن ابی طالب فکبر اذا سجد واذا رفع راسه واذا نهض من الرکعتین وقال لی عمران بن حصین ذکرنی هذا صلوة محمد وقد بینا ه فی الصحیح والاشارة ههنا الی ان کل تکبیرة فی الصلوة یکون مع الفعل الا ان العلماء اختلفوا فی تکبیر القیام من اثنتین فرای طائفة انه کتکبیر مع القیام حتی یستوی بناء علی ان الرکعتین مزیدتان وانه فی محل افتتاح صلوة اخری وصلت بالاولی فکان عندهم القیام وهذا امر قد تشرع وذهب ان کان والذی جاء فی الحدیث الصحیح انه کان یکبر اذا نهض فعلیه فعولوا ایاب برفع الیدین عند الرکوع حدیث ابن عمر رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا افتتح الصلوة رفع یدیه حتی یحاذی منکبیه واذا رکع رفع واذا رفع راسه

اسماء الرجال

ابو کریب

شرح سراج احمد

کہ ہر بلد را رویت ایشان معتبر ست قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح غریب والعمل علی هذا الحدیث عند اهل العلم ان لکل اهل بلد رویتهم بدرستیکہ مر ہر شہر را معتبر ست رویت ایشان ظاہرہ اعتبار اختلاف المطالع قال الخطابی ذہب الی ظاہرہ القاسم وسالم وعکرمۃ وہو مذہب اسحق وقالوا ان لکل قوم رویتہم انتہی وہو وجہ للشافعی واختیار صاحب التجرید وغیرہ من مشائخ الحنفیۃ وقال الزیلعی ہو الاشبہ قال ابن الہمام ولا شک انہ اولی لانہ نص وقد یقال ان الاشارۃ فی قول ابن عباس ہکذا الی نحو ما جری بینہ وبین رسول ام الفضل وحینئذ لا دلیل فیہ لان مثل ما وقع من کلامہ لو وقع لنا لم نحکم بہ لانہ لم یشہد علی غیرہ ولا علی حکم الحاکم واخبارہ عن صوم معاویۃ وان تضمنہ لانہ الامام لکنہ واحد لا یثبت بہ وجوب القضاء علانا نہ لم یات بلفظ الشہادۃ فافہم قال القرطبی قال شیوخنا یعنی المالکیۃ اذا کانت رویۃ الہلال ظاہرۃ بموضع ثم نقل الی غیرہم بشہادۃ اثنین لہم الصوم انتہی قال الخطابی وبہ قال اکثر الفقہاء والیہ ذہب الشافعی واحمد انتہی ولکن المذکور فی کتب الشافعیۃ ان ذلک فی ما تقاربت البلاد وقال الحافظ وان تباعدت فلا یجب عند اکثرہم واوجبہ ابو الطیب وحکاہ البغوی عن الشافعی لکنہ قال ابن عبد البر اجمعوا علی انہ لا تراعی الرویۃ فی ما بعد عن البلاد کخراسان والاندلس انتہی وظاہر المذہب عن ابی حنیفۃ انہ اذا ثبت فی مصر لزم سائر الناس فیلزم اہل المشرق برویۃ اہل المغرب وانما یلزمہم اذا ثبت عندہم رویۃ اولئک بطریق موجب حتی لو شہد جماعۃ ان اہل بلد کذا رأوا ہلال رمضان قبلکم بیوم فصاموا وہذا الیوم ثلثون ولم یر ہؤلاء الہلال جاز لہذا القاضی ان یحکم بشہادتہم **باب** ماجاء ما یستحب علیہ الافطار

باب چیزی ست کہ آمدہ است در بیان چیزی کہ مستحب کردہ شدہ است بروی افطار روزہ حدثنا محمد بن عمر بن علی المقدمی نا سعید بن عامر نا شعبۃ عن عبد العزیز بن صہیب عن انس بن مالک قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من وجد تمرا فلیفطر علیہ ومن لا فلیفطر علی ماء فان الماء طہور فرمود آنحضرت ہر کہ یابد خرما را پس گو کہ افطار کند بر آن خرما وہر کہ نیابد خرما را پس گو کہ افطار کند بر آب پس بدرستیکہ آب پاک کنندہ است وفی الباب عن سلمان بن عامر بلفظ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

شرح ابی الطیب

کلامہ لو وقع لنا لم نحکم بہ لانہ لم یشہد علی شہادۃ غیرہ ولا علی حکم الحاکم انتہی وظاہر الروایۃ فی مذہبنا انہ یثبت برویۃ اہل بلد علی اہل بلد آخر لعموم الخطاب فی قولہ صوموا معلقا بمطلق الرویۃ فی قولہ لرویتہ وبرویۃ قوم یصدق اسم الرویۃ فیثبت ما یتعلق بہ من عموم الحکم فیعم الوجوب **باب** ماجاء ما یستحب علیہ الافطار **قولہ** فلیفطر علیہ لانہ یقوی البصر ویدفع الضعف الحاصل فیہ الصوم وفیہ ایماء الی حلاوۃ الایمان واشارۃ الی زوال مرارۃ العصیان **قولہ** فان الماء طہور ای بالغ فی الطہارۃ فہو اولی ان یستعمل فی القربۃ التی ہی الافطار ویستمیر للقربۃ التی ہی الصوم او یقال انہ یبتدأ بہ تفاؤلا بطہارۃ الظاہر والباطن مع ازالۃ العطش عن النفس

عارضۃ الاحوذی

من الرکوع وکان لا یرفع بین السجدتین حسن صحیح علقمۃ قال قال عبد اللہ الا اصلی بکم صلوۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فصلی ولم یرفع یدیہ الا فی اول مرۃ قال عبد اللہ ابن المبارک لو ثبت حدیث ابن مسعود ہذا اسنادہ وہو عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم الرفع فی الرکوع فی رفع الرأس منہ خمسۃ عشر صحابیا منہم ابن عمر وزاد عنہ نافع من روایۃ عبید اللہ عنہ واذا قام من الرکعتین رفع یدیہ خرجہ البخاری واختلف العلماء فی رفع الیدین فی الصلوۃ علی خمسۃ اقوال الاول انہا لا ترفع فی شیء من الصلوات قالہ فی مختصر ما لیس فی المختصر الکافی انہ یرفع فی تکبیرۃ الاحرام قالہ مالک فی مشہور روایۃ البصریین وابو حنیفۃ والثانی یرفع فی تکبیرۃ الاحرام واذا رکع الرابع یرفع فیہما واذا رفع من الرکوع روی ذلک عن مالک الخامس الرفع اذا قام من اثنتین رفعہا ابن وہب والصحیح انہا ترفع فی ثلثۃ مواضع لحدیث ابن عمر المشہور فی الموطا ومتابعۃ کبار الصحابۃ لہ فی ذلک ومتابعتہم لہم ترکیب وفی صفۃ الرفع ثلثۃ اقوال قیل حذو الصدر وقیل حذو المنکب وقیل حذو الاذنین

باقی در صفحۂ آیندہ

عارضة الاحوذی

فامامحیل الصدر فلیس بشیء
واما حیال المنکب فالاذن تنقض
روی ذلک عن النبی صلی الله
علیه وسلم فی الصحیح والجمع
بینهما ان تکون اطراف الاصابع
بازاء الاذنین واجزاء الکف
بازاء المنکبین فذلک جمیع
بین الروایتین مبسوطة
غیر منشورة وقد تقدم
باب وضع الیدین علی
الرکبة فی الرکوع ترکی عن
ابی حصین عثمن بن ابی عا
الاسدی عن ابی عبد الرحمن
عبد الله بن حبیب السلمی قال
قال لنا عمر بن الخطاب ان الرکب
سنت لکم فخذوا بالرکب
عارضته هذا ابو عبد الرحمن
السلمی اخو خرشة قال البخاری
لابیه صحبة یعنی حبیبا
خرج البخاری عنه عن عثمن
وذکر انه اقرأنی زمان عثمن
وقال ابن المثنی حدثنا حجاج
یعنی الاعور قال قال شعبة
لم یسمع ابو عبد الرحمن من
عثمن کلا من عبد الله وحذی
علیهم روایة ابی بکر بن عیاش
عن ابی حصین عن ابی عبد الرحمن
عن عمر هذا علی انه قد روی
عن ابی نعیم انه قال لو یکن فی
شیوخنا اکثر غلطا من ابی بکر
ابن عیاش وخرج عنه البخاری
ومسلم وذلک تعدیل بالغ
ولیس له سمر قد کان الناس
فی صدر الاسلام یطبقون

شرح سراج احمد

اذا افطر احدکم فلیفطر علی تمر فانه برکة فان لم یجد فلیفطر علی ماء فانه طهور اخرجه احمد والترمذی وابوداود وابن ماجة والدارمی بمعنی
آب یا افطار بآب پاک کنندہ است معدہ را از آلایش وصفات کنندہ است وموجب اشتہاست وبعضی از علما گفتہ اند کہ
چون خالی باشد وطلب طعام واشتہا پیدا شود قبول میکند طعام را بآسانی تمام وچون باشد نخست چیزی کہ برسد بوی شیرین
منتفع گردد بدن بوی غایت انتفاع خصوصا قوت باصرہ کہ انتفاع وی از حلاوت بیشتر وقوی تر ست وچون حلاوت ابصار
تر ست ومجبول ست طبیعت ایشان بدان وتربیت یافتہ است بدان انتفاع ایشان بوی اکثر باشد وما آب چون جگر
بروزہ خشکی حاصل شود پس چون تر شود انتفاع وی وبغذا کامل تر گردد لہذا بحال تشنہ وگرسنہ آنست کہ اندک آبی نیز
کند پس ازان طعام بخورد قال ابو عیسی حدیث انس لا نعلم احدا رواہ عن شعبة مثل هذا غیر سعید بن عامر
گفت ترمذی حدیث انس نمی شناسیم ہیچکس را کہ روایت کردہ آن حدیث را از شعبہ مانند این سوای سعد بن عامر وهو
حدیث غیر محفوظ وآن حدیثی ست کہ غیر محفوظ ست ونعلم له اصلا من حدیث عبد العزیز بن صهیب عن
انس ونمی شناسیم مر آن حدیث را اصلی از حدیث عبد العزیز از انس بن مالک وقد روی اصحاب شعبة هذا الحدیث عن
شعبة عن عاصم الاحول عن حفصة بنت سیرین عن الرباب عن سلمان بن عامر عن النبی صلی الله علیه وسلم
(بفتح الراء وتخفیف الواو ۱۲)
وهذا اصح من حدیث سعید بن عامر وهکذا رواه غیر واحد عن شعبة عن عاصم عن حفصة ابنة سیرین
عن سلمان بن عامر ولم یذکر فیه شعبة عن الرباب والصحیح ما روی سفین الثوری وابن عیینة
وغیر واحد عن عاصم الاحول عن حفصة بنت سیرین عن الرباب عن سلمان بن عامر وابن
عون یقول وابن عون میگفت عن ام الرائح بنت صلیع بضم صاد مهمله وفتح لام وسکون شناء تحتیه در آخر
عین عن سلمان بن عامر والرباب هی ام الرائح ورباب اوام رائح ست وکنیت اوام الرائح بود ورباب
بفتح راء وتخفیف موحده اولی حدثنا محمود بن غیلان نا وکیع نا سفین عن عاصم الاحول ح وثنا
هناد نا ابو معویة عن عاصم الاحول عن حفصة بنت سیرین عن الرباب عن سلمان بن عامر
الضبی عن النبی صلی الله علیه وسلم قال اذا افطر احدکم فلیفطر علی تمر چون افطار کند یکی از شما پس گو کہ افطار کند بر خرما
فان لم یجد فلیفطر علی ماء فانه طهور پس اگر نیابد بر خرما پس گو کہ افطار کند بر آبی پس بدرستیکہ آب پاک کنندہ ست
معدہ را قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح حدثنا محمد بن رافع نا عبد الرزاق نا جعفر
ابن سلیمان عن ثابت عن انس بن مالک قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یفطر قبل ان
یصلی علی رطبات بود آنحضرت کہ افطار میکرد پیش از انکہ نماز بگذارد بر چند خرمای تر

شرح ابی الطیب

قوله یفطر قبل ان یصلی ای المغرب وفیه اشارة الی کمال المبالغة فی استحباب تعجیل الفطر واما ما صح ان
عمر وعثمن رضی الله عنهما کانا یرمضان یصلیان المغرب حین ینظران الی اللیل الاسود ثم یفطران بعد
الصلوة فهو لبیان جواز التاخیر لئلا یظن وجوب التعجیل ویمکن ان یکون وجهه انه
صلی الله علیه وسلم کان یفطر فی بیته ثم یخرج الی صلوة المغرب وانهما کانا فی المسجد

شرح سراج احمد

فان لم تكن رطبات فتميرات پس اگر نمی بود خرمای تر پس افطار میکرد بچند خرمائے خشک و در بعضی روایات سه رطب و سه تمر واقع شده فان لم تكن تمرات حسا حسوات من ماء پس اگر نمی بود خرمائے خشک هم می نوشید چند کف آب قال ابو عیسی هذا حدیث حسن غریب **باب** ما جاء ان الفطر یوم تفطرون والاضحی یوم تضحون باب ست در بیان چیزی که آمده است بدرستیکه فطر روزی ست که افطار میکنید در وی و روز اضحی روزیست که اضحیه میکنید در وی حدثنا محمد بن اسمعیل نا ابراهیم بن المنذر نا اسحق بن الجعفر بن محمد قال حدثنی عبد الله بن جعفر عن عثمن بن محمد عن المقبری عن ابی هریرة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال الصوم یوم تصومون والفطر یوم تفطرون والاضحی یوم تضحون بدرستیکه آنحضرت فرمود روزه داشتن در روزیست که روزه میدارید در وی و افطار کردن در روزیست که افطار میکنید و قربانی کردن در روزیست که قربانی می کنید در وی قال ابو عیسی هذا حدیث غریب حسن و فسر بعض اهل العلم هذا الحدیث فقال و تفسیر کرده اند بعضی اهل علم این حدیث را پس گفت آن بعض انما معنی هذا الصوم و الفطر مع الجماعة وعظم الناس جز این نیست که معنی حدیث آنست که روزه و افطار همراه جماعت بسیاری مردم ست **باب** ما جاء اذا اقبل اللیل وادبر النهار فقد افطر الصائم باب ست در بیان آنچه آمده است که چون برخیزد تاریکی شب از افق و پشت دهد آفتاب و غروب گردد پس تحقیق افطار کرد روزه دار و رواشد افطار کردن روزه حدثنا هارون بن اسحق الهمدانی نا عبدة عن هشام بن عروة عن ابیه عن عاصم بن عمر عن عمر بن الخطاب قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا اقبل اللیل وادبر النهار وغابت الشمس

شرح ابی الطیب

ولو لم یکن عندها تمر فلا ماء **قوله** فان لم تكن رطبات بالرفع ای موجودة **قوله** فتميرات بالجر ای فليفطر عليهن او فی نسخة بالرفع ای فتميرات عوضها **قوله** فان لم تكن تميرات بالرفع وكان تامة **قوله** حسا حسوات بفتحتين ای ثلث مرات فالنهاية الحسوة بالضم الجرعة من الشراب بقدر ما يحسى مرة واحدة وبالفتح المرة وفی القاموس حسی زید الماء شربه شيئا بعد شئ والحسوة بالضم الشئ القليل منه والمرة من الحسو والفتح افصح **باب** ما جاء اذا اقبل اللیل وادبر النهار فقد افطر الصائم **قوله** وغابت الشمس ای غربت كلها وانما قال ذلك مع الاستغناء عنه بما قبله لبيان كمال الغروب لئلا يظن انه يجوز الافطار لغروب بعضها وقال بعض العلماء انما ذكر هذين ليبين ان غروبها عن العيون لا يكفی لانها قد تغيب ولا تكون غربت حقيقة فلا بد من اقبال اللیل والحاصل ان فيه تصريحا للمطلوب وتحقيقا له

قوت المغتذی

حسوات بحاء وسين مهملتين جمع حسوة بالفتح وهو المرة من الشرب والحسوة بالضم الجرعة من الشراب بقدر ما يحسى

عارضة الاحوذی

ايد يوم ويشبكون اصابعهم ويضعونه بين افخاذهم ثم نسخ ذلك وامروا برفعها الى الركب رواه مسلم فی صحيحه عن ابن مسعود انه صلى باصحابه بالكوفة فامرهم بالتطبيق ووضع اليدين بين الفخذين وقال هكذا فعل رسول الله صلى الله عليه وسلم ومصعب بن سعد بن ابی وقاص عن ابيه انه طبق فنهاه وقال كنا نفعل ذلك ثم امرنا برفعها الى الركب فنثبت النسخ واتفقت عليه الامة وكان نسخ التطبيق ورفعها الى الركب من غايات الاعتناء فيه رفقا بالخليقة لان التطبيق وضع الركب عليه مشقة شديدة والحمد لله على ما رفق به ورفق اليه **باب** تجافی يديه عن جنبيه فی الركوع قال ابو حميد انا اعلمكم بصلوة رسول الله صلى الله عليه وسلم انه ركع فوضع يديه على ركبتيه كانه قابض عليهما ووتر يديه فنحاهما عن جنبيه وحدث ابی حميد عبد الرحمن بن سعيد بن المنذر حديث صحيح مشهور وهو مستوف وقد روی التجافی فی جماعة وزاد عبد الله بن مالك بن بحينة فی روايته الصحيحين فقال كان اذا صلى فرج بين يديه حتى يبدو بياض ابطيه ولم يفض

عارضۃ الاحوذی

رکوعا من سجود وسیاتی بیانه فی الصحیحین ان شاء الله وهو الکمل فی الهیأة واشد فی التکلیف و کثیر من الناس یغفلون عنه فیلصقون اعضادهم بابهامهم وقد روی ابو داود حدیث ابی حمید هذا فذکر متقامنة ولم یستو قیم ولم یذکر لفظ ابی عیسی هذا **باب** ماجاء فی التسبیح فی الرکوع والسجود ذکر حدیث ابن مسعود ان النبی صلی الله علیه وسلم قال اذا رکع احدکم وقال فی رکوعه سبحان ربی العظیم ثلث مرات فقد تم رکوعه وذلک ادناه واذا قال فی سجوده سبحان ربی الاعلی ثلث مرات فقد تم سجوده وذلک ادناه حدیث مقطوع عروی حذیفة انه صلی مع النبی صلی الله علیه وسلم فکان یقول فی رکوعه سبحان ربی العظیم وفی سجوده سبحان ربی الاعلی وانه ما اتی علی آیة رحمة الا وقف وسأل وما اتی علی آیة عذاب الا وقف وتعوذ حدیث حسن صحیح اصوله قد بینا فی کتاب اسماء الله تعالی حقیقة العظیم والاعلی وحققنا معانیهما وصحة لاتهما وما یختص به الباری سبحانه منهما ودون خلقه وخصوص السجود بالاعلی لانه غایة الاستقبال للعبد ولربنا تعالی العلو ولذا الاستقبال العظیم مشترک فجعله للاول الفقه قد روی مسلم عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم رفع سبحف الحجرة فی مرضه الذی

ترجمہ

رکوع سے سجود اور سیاتی بیانہ الخ اور ان شاء اللہ وہو الکمل فی الہیأۃ واشد فی التکلیف و کثیر من الناس یغفلون عنہ فیلصقون اعضادہم بابہامہم وقد روی ابو داود حدیث ابی حمید ہذا فذکر متقامنۃ ولم یستو قیم ولم یذکر لفظ ابی عیسی ہذا **باب** ماجاء فی التسبیح فی الرکوع والسجود ذکر حدیث ابن مسعود ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا رکع احدکم وقال فی رکوعہ سبحان ربی العظیم ثلث مرات فقد تم رکوعہ وذلک ادناہ واذا قال فی سجودہ سبحان ربی الاعلی ثلث مرات فقد تم سجودہ وذلک ادناہ حدیث مقطوع عروی حذیفۃ انہ صلی مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم فکان یقول فی رکوعہ سبحان ربی العظیم وفی سجودہ سبحان ربی الاعلی وانہ ما اتی علی آیۃ رحمۃ الا وقف وسأل وما اتی علی آیۃ عذاب الا وقف وتعوذ حدیث حسن صحیح اصولہ قد بینا فی کتاب اسماء اللہ تعالی حقیقۃ العظیم والاعلی وحققنا معانیہما وصحۃ لاتہما وما یختص بہ الباری سبحانہ منہما ودون خلقہ وخصوص السجود بالاعلی لانہ غایۃ الاستقبال للعبد ولربنا تعالی العلو ولذا الاستقبال العظیم مشترک فجعلہ للاول الفقہ قد روی مسلم عن ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم رفع سبحف الحجرۃ فی مرضہ الذی

شرح سراج احمد

فقد افطرت چون برخیزد شب وپشت دہد روز وہ غائب گردد آفتاب پس تحقیق افطار کردی تو وفی الباب عن ابی وفی وابی سعید الخدری قال ابو عیسی حدیث عمر حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی تعجیل الافطار باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در حق شتابی کردن در افطار روزہ حدثنا ہناد ثنا عبد الرحمن بن مہدی عن سفین عن ابی حازم ح واخبرنا وتحویل کرد از یک اسناد باسناد دیگر ابو مصعب قراءۃ عن مالک بن انس عن ابی حازم عن سہل بن سعد قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لایزال الناس بخیر ما عجلوا الفطر فرمود آنحضرت ہمیشہ اند مردم ملابس بخیر مادام کہ شتابی کنند در کشادن روزہ واین نیز بجہت مخالفت اہل کتاب ست کہ تاخیر میکنند از افطار تا اشتباک نجوم واختلاط آن ودر ملت ما شعار بعضی از اہل بدعت شدہ کہ آنرا واجب میدانند ولیکن باید کہ تعجیل بعد از تحقق وقت باشد وتیقن بآن واحتیاط در آن نہ استعجال با تردد باطن چنانکہ بعضی از ارباب تکلف در سنن میکنند وتورپشتی گفتہ است کہ اگر قصد در تاخیر تادیب نفس ودفع سرکشی وتوسن کردن نفس باصلاح عشائین بنوافل باشد بلی اعتقاد وجوب زیان ندارد ومؤید این تاویل ست حدیث صحیح کہ روایت کردہ است آنرا ابو سعید از آنحضرت کہ فرمود وصال نکنند وہر کدام از شما کہ خواہد وصال کند تا سحر وتاخیر افطار نظر بشناخت نفس وقطع شہوت امریست کہ کردہ اند آنرا بسیاری از ریائین ارباب احوال ومعاملات وفی الباب عن ابی ہریرۃ بلفظ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اللہ تعالی احب عبادی الی اعجلہم فطرا اخرجہ الترمذی وابن عباس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انا معشر الانبیاء امرنا ان نعجل افطارنا ونؤخر سحورنا ونضع ایماننا علی شمائلنا فی الصلوۃ اخرجہ الطیالسی

شرح ابی الطیب

قولہ فقد افطرت خطاب لسیدنا عمر رضی اللہ عنہ اولکل من یصلح للخطاب ومعناہ انک صرت مفطرا حکما وان لم تفطر حسا بدلیل الاحتیاج الی نیۃ الصوم للغد وان لم یاکل ویشرب وقیل خلت فی وقت الافطار قال ابو عبید فیہ رد علی المواصل ای لیس للمواصل فضل علی الاکل لان اللیل لایقبل الصوم **باب** ماجاء فی تعجیل الافطار **قولہ** لایزال الناس بخیر ای بسنتی لما روی ابن حبان والحاکم من حدیث سہل ایضا لاتزال امتی علی سنتی ما لم تنتظر بفطرہا النجوم وہو المراد بروایۃ ابی داود ولایزال الدین ظاہرا ما عجلوا الفطر لان الیہود والنصاری یؤخرون ای لایزال سنتی ظاہرا ویمکن ان یراد بخیر ضد الشر ولایزال امر الامۃ منتظما وہم بخیر مادام وا محافظین علی ہذہ السنۃ واذا اخروہ کان ذلک علامۃ علی فساد یقعون فیہ **قولہ** ما عجلوا الفطر ای مدۃ فعلہم ذلک امتثالا للسنۃ واقفین عند حدودہا فما ظرفیۃ والمراد مالم یؤخروا عن اول وقتہ بعد تحقق الوقت وامر السحور علی خلاف ذلک کما سیجئ ولذا قال الحافظ ابن حجر من البدع المنکرۃ ما احدث فی ہذا الزمان من ایقاع الاذان الثانی قبل الفجر بنحو ثلث ساعۃ فی رمضان واطفاء المصابیح المجعولۃ علامۃ لانقضاء اللیل زعما منہم ان ذلک امانۃ للاحتیاط فی العبادۃ وجرہم ذلک الی انہم لایؤذنون الا بعد الغروب بدرجۃ لتکمین الوقت فیما زعموا فاخروا الفطر وعجلوا السحور فخالفوا السنۃ فلذا قل الخیر فیہم وکثر الشر فیہم انتہی نقلہ من اتقن بہ

شرح سراج احمد

وعائشة وانس بن مالك بلفظ من فقه الرجل فی دینه تعجیل فطره وتاخیر سحوره وتسحروا فانه الغداء المبارک اخرجه الحاکم وابن عساکر واخرج ابن عساکر عنه ایضا بلفظ ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یفطر قبل الصلوة اخرج الطبرانی عن ام حکیم عجلوا الافطار واخروا السحور واخرج الطبرانی عن ابی الدرداء لا تزال امتی علی سنتی مالم ینتظروا بفطرهم طلوع النجوم قال ابو عیسی حدیث سهل بن سعد حدیث حسن صحیح وهو الذی اختاره اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم استحبوا تعجیل الفطر استحب داشته اند ایشان تعجیل فطر را وبه یقول الشافعی واحمد واسحق اخرج عبد الرزاق ومالک وابن ابی شیبة والبیهقی عن حمید بن عبد الرحمن بن عوف ان عمر وعثمان کانا یصلیان المغرب فی رمضان حتی ینظرا ان فی اللیل الاسود قبل ان یفطرا ثم یفطران بعد الصلوة حدثنا اسحق بن موسی الانصاری نا الولید بن مسلم عن الاوزاعی عن قرة عن الزهری عن ابی سلمة عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم قال الله عزوجل احب عبادی الی اعجلهم فطرا فرمود حق تعالی حدیث قدسی ست که آنحضرت از حق تعالی حکایت فرموده که حق تعالی گفت دوست ترین بندگان من بسوی من شتابی افطار کنندگان ایشان اند حدثنا عبید الله بن عبد الرحمن نا ابو عاصم وابو المغیرة عن الاوزاعی نحوه قال ابو عیسی هذا حدیث حسن غریب حدثنا هناد نا ابو معاویة عن الاعمش عن عمارة بن عمیر عن ابی عطیة قال دخلت انا ومسروق علی عائشة گفت ابو عطیه که تابعی ست کبیر از اقران مسروق در آمدم من ومسروق بر عائشه صدیقه فقلنا یا ام المؤمنین رجلان من اصحاب محمد صلی الله علیه وسلم پس گفتیم مادر مسلمانان دو مرد اند از یاران آنحضرت صلی الله علیه وسلم احدهما یعجل الافطار ویعجل الصلوة یکی ازان دو مرد شتابی میکند در روزه کشادن وشتابی میکند در نماز گذاردن یعنی نماز مغرب والآخر یؤخر الافطار ویؤخر الصلوة ودیگر ازان دو مرد تاخیر میکند در افطار وتاخیر میکند در گذاردن نماز قالت ایهما یعجل الافطار ویعجل الصلوة گفت عائشه کدام یکی ازان دو مرد تعجیل میکند افطار را وتعجیل میکند نماز را قلنا عبد الله بن مسعود گفتیم مادر شتابی کننده عبد الله بن مسعود ست قالت هکذا صنع رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت عائشه رضی الله عنها همچنین کرده است پیغمبر خدا والآخر ابو موسی ومرد دیگر که تاخیر میکند ابو موسی اشعری است پس ابن مسعود عمل بعزیمت میکرد وابو موسی برخصت آن مسعود اعلم وافقه است در احکام واقدم ست در اتباع واسلام وابو موسی نیز از کبار صحابه است اورا نیز سندی یا عذری خواهد بود وشاید که گاه گاهی میکرده باشد والله اعلم قال ابو عیسی هذا حدیث

شرح ابی الطیب

قوله اعجلهم فطرا ای اکثرهم تعجیلا فی الافطار لما فیه من مراعاة حدود الله فی الصوم والافطار واستعمال مقتضی کل من جرعة الطعام وحله فی موضعه والله تعالی اعلم وقال الطیبی لعل السبب فی هذه المحبة المتابعة للسنة والمباعدة عن البدعة والمخالفة لاهل الکتاب انتهی وفیه ایماء الی افضلیة هذه الامة لان متابعة الحبیب توجب محبة الله تعالی قال ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله **قوله یعجل الصلوة** الظاهر ان المراد بها صلوة المغرب ویمکن حملها علی العموم وتکون المغرب من جملتها **قوله هکذا صنع رسول الله صلی الله علیه وسلم** یعنی فی موضع السنة واما ابو موسی رضی الله عنه ففعل ذلک لبیان الجواز ویمکن ان یحمل علی ان ابن مسعود اختار المبالغة فی التعجیل وابو موسی اختار عدم المبالغة فیه

عارضۃ الاحوذی

صفوف خلف ابی بکر فقال یا ایها الناس وذکر فاما الرکوع فعظموا فیه الرب واما السجود فاجتهدوا فیه الدعاء فانه قمن ان یستجاب لکم وقال البخاری باب الدعاء فی الرکوع وذکر حدیث عائشة کان النبی صلی الله علیه وسلم یکثر ان یقول فی رکوعه وسجوده سبحانک اللهم وبحمدک اللهم اغفر لی یتاول القرآن والتاث عن النبی صلی الله علیه وسلم انه کان یقول فی الرکوع حدث عائشة وحدیث ابی سعید وابن عباس انه صلی الله علیه وسلم کان یقول ربنا ولک الحمد ملأ السموات والارض وما بینهما وملأ ما شئت من شیء بعد اهل الثناء والمجد لا مانع لما اعطیت ولا معطی لما منعت ولا ینفع ذا الجد منک الجد وقد خرجه ابو عیسی عن علی بمثله هذا فی الباب بعد هذا الی قوله وملأ ما شئت من شیء بعد وروی مالک عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال اذا قال الامام سمع الله لمن حمده فقولوا ربنا ولک الحمد فانه من وافق قوله قول الملائکة غفر له ما تقدم من ذنبه صح وذکر ابو عیسی بمثله وذکر ابو عیسی بعد هذا ما یقول اذا رفع من السجدتین من طریق ابن

عارضة الاحوذی

عباس عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم اللھم اغفر لی وارحمنی واجبرنی واھدنی وارزقنی ولو یرہ ملک حین لویروہ ورواہ الشافعی واحمد واسحق حین رؤوہ کما لو یرملک ایسنا الوقوف عند اٰیۃ الرحمۃ سألوا اللہ ولا عند اٰیۃ العذاب الا استعاذۃ منہ وقد صح کما تقدم من روایۃ ابی عیسی فیحتمل ثلثۃ اوجہ احدھا انہ کان فی النافلۃ او فی صلوۃ السر او کان تورک ولو فعل احد لحمد فقد رجوت فضلہ واللہ اعلم باب النہی عن القراءۃ فی الرکوع علی ابن ابی طالب ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم نھی عن لبس القسی والمعصفر وعن تختم الذھب وعن القرآن فی الرکوع اسنادہ ھذا حدیث صحیح من حدیث علی رواہ ملک وجماعۃ عن عبد اللہ بن سفین عن علی وخرجہ مسلم کذلک وخرجہ ایضا عن عبد اللہ بن حنین ابیہ عن علی وکذلک رواہ القعنبی حدثنا داود بن قیس عن ابراھیم بن عبد اللہ بن حنین مولی العباس عن ابیہ عن ابن عباس عن علی قال نھانی النبی صلی اللہ علیہ وسلم ولا اقول نھی الناس فذکر الحدیث ورواہ مسلم عن ابن عباس من طریق عبد اللہ بن حنین عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال

شرح سراج احمد

حسن صحیح وابو عطیۃ اسمہ مالک بن ابی عامر الھمدانی ویقال وکنیۃ ابو شداد ورا مالک بن عامر الھمدانی وھو اصح واصح آن اصح ست کہ بی ذکر لفظ ابی ست **باب** ماجاء فی تاخیر السحور باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در تاخیر کردن سحور و آن خوردن ست در رمضان در آخر شب حدثنا یحیی بن موسی نا ابو داود الطیالسی نا ھشام الدستوائی عن قتادۃ عن انس عن زید بن ثابت قال تسحرنا مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ثم قمنا الی الصلوۃ گفت زید رضی اللہ عنہ ثابت طعام سحر خوردیم با ہمراہ آنحضرت پس برخاستیم بسوی گذاردن نماز فجر راقال قلت کم کان قدر ذلک گفت انس من مرزید بن ثابت را چہ مقدار فاصلہ بود میان سحر و میان نماز فجر قال قدر خمسین اٰیۃ گفت زید بود فاصلہ مقدار خواندن پنجاہ آیت حدثنا ھناد نا وکیع عن ھشام بن عروۃ نحوہ الا انہ قال قدر قراءۃ خمسین اٰیۃ بمانند حدیث گذشتہ روایت کردہ است ہشام مگر آنکہ بدرستیکہ ہشام گفتہ لفظ قدر قراءۃ خمسین آیۃ یعنی بزیادتی عبارت قرارت وفی الباب عن حذیفۃ اخرجہ الدارقطنی فی الافراد مرفوعا قال ابو عیسی حدیث زید بن ثابت حدیث حسن صحیح وبہ یقول الشافعی واحمد واسحق استحبوا تاخیر السحور وبان قائل گشتہ است امام شافعی واحمد واسحق مستحب داشتہ اند تاخیر سحور را وھمین ست مذہب امام ابی حنیفہ باب ماجاء فی بیان الفجر باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در بیان کردن فجر حدثنا ھناد نا ملازم بن عمرو قال ثنی عبد اللہ بن النعمان عن قیس بن طلق علی قال ثنی ابی طلق بن علی بن المنذر الحنفی السحیمی بمھملتین مصغرا بو علی الیمامی صحابی ست ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال کلوا واشربوا ولا یھیدنکم الساطع المصعد وھر آئینہ منع نکند شما را روشنی فجر بر آمندہ وبالا شونده که مستطیل باشد وآن فجر کاذب ست وکلوا واشربوا حتی یعترض لکم الاحمر وبخورید وبنوشید تا آن زمان کہ نمودار گردد رافق برای شما سرخی کہ عبارت ست از صبح صادق وفی الباب عن عدی بن حاتم وابی ذر وسمرۃ بن جندب اخرجہ مسلم والترمذی قال ابو عیسی حدیث طلق بن علی حدیث حسن غریب من ھذا الوجہ والعمل علی ھذا عند اھل العلم انہ لا یحرم علی الصائم الاکل والشرب حتی یکون الفجر الاحمر المعترض حرام نیست بر روزہ دار خوردن ونوشیدن تا آنکہ ظاہر گردد فجر صادق کہ سرخی معترض ست درافق وبہ یقول عامۃ

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی تاخیر السحور **قولہ** قال قلت ای قال انس قلت لزید کم کان قدر ذلک ای کم کان قدر التاخیر بین السحور وبین صلوۃ الفجر فالمشار الیہ التاخیر المفھوم من لفظ تاخیر **قولہ** قدر خمسین اٰیۃ منصوب علی انہ خبر کان ای کان التاخیر قدر قراءۃ خمسین اٰیۃ وظاھرہ یدل علی تاخیر السحور وتعجیل الشروع فی صلوۃ الفجر **باب** ماجاء فی بیان الفجر **قولہ** ولا یھیدنکم بفتح اولہ ودال مھملۃ من ھادہ یھیدہ ھیدا وھو الزجر **قولہ** الساطع ای المرتفع المصعد الی وسط السماء قبل الاعتراض **قولہ** حتی یعترض لکم الاجر قال الخطابی معناہ ان یستطیر البیاض المعترض معہ اوائل الحمرۃ وذلک ان البیاض اذا تو طلوعہ ظھر اوائل الحمرۃ والعرب تشبہ الصبح بالبلق فی الخیل لما فیہ من بیاض وحمرۃ کذا فی حاشیۃ السیوطی لابی داود

قوت المغتذی

ولا یھیدنکم بفتح اولہ ودال مھملۃ من ھادہ یھیدہ قال الخطابی معناہ سطوعہ وارتفاعہ مصعدا قبل ان یعترض

شرح سراج احمد

اهل العلم وبآن قائل گشته اند اکثر اہل علم کہ روا نیست پس از طلوع صبح صادق خوردن وآشامیدن ودر خزانۃ الروایہ نقل از ابی بکر بن الحسن کہ استناد امام ابی حنیفہ است کردہ کہ رواست خوردن ونوشیدن در رمضان پس از طلوع فجر صادق تا طلوع آفتاب واین روایت خلاف نص قرآن ست حدثنا هناد ویوسف بن عیسی قالا نا وکیع عن ابوهلال عن سوادة بن حنظلة عن سمرة بن جندب قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یمنعنکم من سحورکم اذان بلال فرمود آنحضرت ہرآئینہ منع نکند شما را از خوردن سحر شما اذان گفتن بلال بن رباح کہ پیش از صبح اذان میگوید ولا الفجر المستطیل ومنع نکند شما را فجری کہ مستطیل ست یعنی کاذب ولکن الفجر المستطیر فی الافق ولیکن منع کند از سحر صباح کہ مستطیر باشد وآن صبح صادق ست قال ابو عیسی هذا حدیث حسن باب ما جاء فی التشدید فی الغیبة للصائم باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در سختی گرفتن غیبت مر روزہ دار را حدثنا ابو موسی محمد بن المثنی نا عثمان بن عمر قال وثنا ابن ابی ذئب عن سعید المقبری عن ابیه عن ابی هریرة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال من لم یدع قول الزور روزہ داری کہ ترک نکند سخن دروغ را وزور بمعنی دروغ وباطل وبہتان نیز آید وزور قسمی از قول ست مراد اینجا شامل قول وفعل ست تا صحیح افتد قول وی والعمل به وترک نکند عمل کردن را بزور وباطل فلیس لله حاجة بان یدع طعامه وشرابه پس نیست مر خدای حاجت را یعنی عنایتی ومبالاتی در آنکہ ترک کند وے خوردنی ونوشیدنی خود را واین کنایت ست از عدم قبول یعنی مقصود از ایجاب صوم وشریعیت آن ہمین گرسنگی وتشنگی نیست بلکہ کسر شہوت واطفاء قوت نفسانیہ است تا نفس از مارگی برآمدہ مطمئنہ گردد وفی الباب عن انس اخرجه الدیلمی فی الفردوس بلفظ ما عتام من ظل یاکل لحوم الناس اخرجه النسائی قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح باب ما جاء فی فضل السحور باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در ذکر فضیلت سحور حدثنا قتیبة نا ابو عوانة عن قتادة وعبد العزیز بن صهیب عن انس بن مالك ان النبی صلی الله علیه وسلم

شرح ابی الطیب

قوله ولکن الفجر المستطیر فی الافق ای المنتشر ضوءه المعترض فی الافق بخلاف المستطیل باللام کذنب السرحان وهو الذئب والمستطیر بالراء هو المنتشر المتفرق کانه طار فی الافق باب ما جاء فی التشدید فی الغیبة للصائم قوله من لم یدع قول الزور ای من لم یترک الباطل وهو ما فیه اثم والاضافة بیانیة وقال الطیبی الزور الکذب والبهتان ای من لم یترک القول الباطل من قول الزور وشهادة الکفر والافتراء والغیبة والبهتان والقذف والسب والشتم واللعن وامثالها مما یجب علی الانسان اجتنابها ویحرم علیه ارتکابها قوله فلیس لله حاجة بان یدع طعامه وشرابه ای لیس لله التفاة ومبالاة فی ان یدع طعامه وشرابه وهو مجاز عن عدم القبول بنفی السبب وارادة نفی المسبب قال القاضی البیضاوی المقصود من الصوم کسر الشهوة وتطویع الامارة فاذا لم یحصل منه ذلک لم یبال الله بصومه ولم ینظر الیه نظر عنایة فعدم الحاجة عبارة عن عدم القبول وکیف یلتفت الیه والحال انه تراثه عما یباح فی غیر زمان الصوم من الاکل والشرب وارتکب ما یحرم علیه فی کل زمان باب ما جاء فی فضل السحور

عارضة الاحوذی

نعم ان اقر القرآن وانا راکع اصوله فی قوله فاتی ولا اقول فمن الناس لیل علی نفی نقل الحدیث علی المعنی واتباع اللفظ وقد تقدم ولا الشک فی ان فیه لعلی فهی لسواه لانه صلی الله علیه وسلم کان یخاطب الواحد ویرید الجماعة فی بیان الشرع لغته القسی ثیاب حریر نسبت الی قس تصنع فیه والمعصفر ما صنع بالعصفر وهو ینقض مخصوص بلبس النساء الفقه والنهی عن القسی فهی تحریم والنهی عن المعصفر فهی کراهیة وکذلک النهی عن قراءة القرآن فی الرکوع لانه من قرأه بطل صلاته والنهی عن تختم الذهب فهی تحریم وبیان ذلک فی کتاب اللباس ان شاء الله باب من لا یقیم صلبه فی الرکوع ابو مسعود قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا تجزی صلوة لا یقیم الرجل فیها صلبه فی الرکوع والسجود البراء بن عازب کانت صلوة رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا رکع واذا رفع راسه من الرکوع واذا سجد واذا رفع راسه من السجود قریبا من السواء حسن صحیح الاسناد فی هذه الباب احادیث کثیرة اقعدها حدیث ابی هریرة فی تعلیم الاعرابی قال فیه ثم رکع

عارضۃ الاحوذی

حتی تطمئن راکعا ثم ارفع حتی تعتدل رافعا ثم اسجد حتی تطمئن ساجدا ثم ارفع حتی تطمئن جالسا ثم اسجد حتی تطمئن ساجدا ثم افعل ذلک فی صلاتک کلها و یعضد هذا افعاله کلها صلی اللہ علیہ وسلم فکانت صلاته الفقه اختلف العلماء فی الطمانینة المذکورة فقال مالک والشافعی فرض وقال ابوحنیفة لیست الطمانینة فرضا وتعلقت بابن القسم ابن اسد بن الفرات وهو باطل والصحیح ما بین رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بفعله واحاله علیه بقوله وامر فی طریق التعلیم به فلا یحل الالتفات الی غیره الا تری الی ما روی البخاری عن حذیفة انه رای رجلا لا یتم الرکوع والسجود فقال له ما صلیت ولو مت مت علی غیر الفطرة التی فطر اللہ علیها محمدا **باب** وضع الیدین من قبل الرکبتین فی السجود وائل بن حجر قال رایت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا سجد یضع رکبتیه قبل یدیه واذا نهض رفع یدیه قبل رکبتیه حدیث غریب ابو هریرة قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یعمد احدکم فیبرک فی صلاته برک الجمل ضعیف وهذا ان صح یتاول ویصح واختلف العلماء فیها

شرح سراج احمد

قال تسحروا فان فی السحور برکة طعام سحر خورید زیرا که در ستیکه در طعام سحر برکت ست وسحور بفتحتین وضم آن هر دو جائز ست اگر بفتح ست معنی آن طعام سحر ست وبضم طعام سحر خوردن ومحفوظ نزد اکثر محدثین بفتح ست واظهر در معنی ضم ست زیرا که برکت در فعل ست بمتابعت وموافقت سنت نه در نفس طعام کذا قیل چنانکه در شرح مشکوة ست وفی الباب عن ابی هریرة اخرجه ابوداود وعبد اللہ بن مسعود اخرجه النسائی وجابر بن عبد اللہ اخرجه احمد بلفظ من اراد ان یصوم فلیتسحر بشیء و اخرج النسائی عنه ایضا تسحروا فان فی السحور برکة وابن عباس بلفظ استعینوا بطعام السحر علی صیام النهار والقیلولة علی قیام اللیل اخرجه ابن ماجة والحاکم والطبرانی والبیهقی وعمرو بن العاص اخرجه احمد ومسلم بلفظ فصل ما بین صیامنا وصیام اهل الکتاب اکلة السحور والعرباض بن ساریة اخرجه ابوداود والنسائی وعتبة بن عبد وابی الدرداء وازدیگر صحابه نیز درین باب روایت کرده اند چنانکه احمد از ابی سعید اخراج کرده است بلفظ السحور برکة ولو اکلة فلا تدعوه ولو ان تجرع احدکم جرعة من ماء فان اللہ وملائکته یصلون علی المتسحرین واخرج احمد والنسائی عن المقدام علیکم بالسحور فانه هو الغداء المبارک واحمد و شیخان وترمذی ونسائی وابن ماجه از انس اخراج کرده قال ابو عیسی حدیث انس حدیث حسن صحیح ومروی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انه قال فصل ما بین صیامنا وصیام اهل الکتاب اکلة السحر وروایت کرده شده است

شرح ابی الطیب

قوله تسحروا امر ندب کما اجمعوا علیه ای تناولوا شیئا ما وقت السحر لحدیث تسحروا ولو بجرعة ماء وقد صححه ابن حبان فی القاموس السحر قبیل الصبح وفی الکشاف وهو السدس الاخیر من اللیل وقیل یدخل وقته بنصف اللیل **قوله** فان فی السحور برکة الروایة بفتح السین وهو ما یتسحر به من الطعام والشراب وبالضم الاکل وفی النهایة اکثر ما یروی بالفتح وقیل الصواب بالضم لانه المصدر والاجر فی الفعل لا فی الطعام انتهی وفسر البرکة بالاجر والثواب وبالتقویة علی الصوم وبما یتضمنه من الذکر والدعاء فی ذلک الوقت الشریف فیه تنزل الرحمة وقبول الدعاء والاستغفار وربما توضأ صاحبه وصلی وتاهب لصلوة الفجر حتی یطلع الفجر وکل ذلک فی الاکل وعلی تقدیر الفتح یؤول الی معنی الضم بتقدیر مضاف ای فی اکلة والیه اشار فی النهایة فقال هو علی حذف مضاف تقدیره فی اکل السحور برکة وقال ابن الهمام المراد بالبرکة حصول التقوی به علی صوم الغد بدلیل ما روی عنه علیه الصلوة والسلام استعینوا بقائلة النهار علی قیام اللیل وبالسحور علی صیام النهار والمراد زیادة الثواب لاستنانه بسنن المرسلین قال علیه الصلوة والسلام فصل ما بین صیامنا وصیام اهل الکتاب اکلة السحر ولا منافاة فلیکن المراد کلا من الامرین انتهی الاکلة بفتح الهمزة المرة والاکلة بالضم اللقمة **قوله** فصل ما بین صیامنا الخ یعنی هو الفارق بین صیامنا وصیام اهل الکتاب لان اللہ تعالی ابانا الی الصبح بعد ما کان حراما علینا ایضا فی بدء الاسلام وحرمه علیهم بعد ان بناموا ومطلقا ومخالفتنا ایاهم تقع موقع الشکر لتلک النعمة

قوت المغتذی

تسحروا فان فی السحور برکة قال فی النهایة السحور بالفتح اسم ما یتسحر به من الطعام والشراب وبالضم المصدر والفعل نفسه واکثر ما یروی بالفتح وقیل ان الصواب بالضم لانه بالفتح الطعام والبرکة والاجر والثواب فی الفعل لا فی الطعام اکلة السحر قال النووی ضبطه الجمهور بفتح الهمزة وهی عبارة عن المرة الواحدة من الاکل وان کثر المأکول فیها کالغدوة والعشوة عن موسی بن علی بضم السین مصغر عن ابی قیس اسمه عبد الرحمن بن ثابت ولیس له عند المصنف الا هذا الحدیث

شرح سراج احمد

از آنحضرت که بدرستیکه آنحضرت فرمود فرق میان روزه ما و روزه اهل کتاب خوردن سحر است اخرجه مسلم و احمد عن عمرو بن العاص حدثنا بذلك قتيبة نا الليث عن موسى بن علي بن صفير علي عن ابيه عن ابي قيس مولى عمرو بن العاص عن عمرو بن العاص عن النبي صلى الله عليه وسلم بذلك وهذا حديث حسن صحيح واهل مصر يقولون موسى بن علي واهل مصر میگویند بلفظ مکبر و اهل العراق يقولون موسى بن علي و اهل عراق بلفظ تصغیر میگویند وهو موسى بن علي بن رباح اللخمي بفتح لام و فتح خای معجمه و کسر میم **باب** ماجاء في كراهية الصوم في السفر باب ست در بیان انچه آمده است در کراهت روزه داشتن در سفر حدثنا قتيبة نا عبد العزيز بن محمد عن جعفر بن محمد عن ابيه عن جابر بن عبد الله ان رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج الى مكة عام الفتح بدرستیکه آنحضرت بیرون آمد در سال فتح بسوی مکه در رمضان فصام حتى بلغ كراع الغميم فصام الناس معه پس روزه داشت در راه تا آنکه رسید این موضع را که میان مکه و مدینه است نزدیک بعسفان بر سه میل ازوی کراع بضم کاف و تخفیف راء و غمیم بفتح غین معجمه و روزه داشتند مردم همراه آنحضرت فقيل له ان الناس قد شق عليهم الصيام پس گفته شد مر آنحضرت را بدرستیکه مردم تحقیق شاق شده است بر ایشان روزه وان الناس ينظرون فيما فعلت و بدرستیکه مردم انتظار می کنند در چیزی که تو کنی فدعا بقدح من ماء بعد العصر پس طلبید آنحضرت قدحی را از آب پس از دخول وقت عصر فشرب پس نوشید آنحضرت آب را والناس ينظرون اليه و حال آنکه مردم نظر میکردند بسوی آنحضرت فافطر بعضهم و صام بعضهم پس افطار کردند بعضی مردم و روزه داشتند بعضی مردم فبلغه ان ناسا صاموا پس رسید آنحضرت را بدرستیکه مردم روزه داشتند فقال اولئك العصاة پس فرمود آنحضرت آن گروهند

شرح ابی الطیب

قوله موسى بن علي بالتصغير ابن رباح بموحدة اللخمي ابو عبد الرحمن المصري صدوق ربما اخطأ **باب** ماجاء في كراهية الصوم في السفر **قوله** فصام حتى بلغ كراع الغميم بضم الكاف وتخفيف الراء وآخره عين مهملة ما سال من انف الجبل وكراع كل شئ طرفه والغميم بفتح الغين المعجمة وكسر الميم قال العراقي هذا بير المعروف قال النووي وهو وادامام عسفان بثمانية اميال يضاف اليه هذا الكراع وهو جبل اسود متصل به وفي الصحيحين فصام حتى بلغ الكديد بفتح الكاف وكسر الدال الاولى المهملة وهو موضع بينه وبين المدينة سبع مراحل او نحوها وبينه وبين مكة نحو مرحلتين وقال النووي عين جارية بينها وبين المدينة سبع مراحل او نحوها وبينها وبين مكة قريب من مرحلتين وهي اقرب الى المدينة من عسفان انتهى اقول وهو الموضع المسمى الآن بخليص **قوله** اولئك العصاة وكرر في مسلم

قوت المغتذی

كراع الغميم بضم الكاف وتخفيف وآخره غين مهملة والغميم بفتح الغين المعجمة وكسر الميم قال العراقي هذا هو المعروف واما قول صاحب المشارق انه بوجهين هذا وبضم العين وفتح الميم وانه لا يعرف في الرواية اصلا وقد جزم في شرح مسلم بالاول وقال في موضع آخر من المشارق وقد ضبعض الشعراء العين وصغره الكراع ما سال من انف الجبل وكراع كل شئ طرفه وهو هنا جبل اسود بطرف وادي الغميم وهو وادامام عسفان بثمانية اميال

عارضة الاحوذی

قد ذهب مالك والاوزاعي الى ان يبدأ بيديه وراى الشافعي ان يبدأ بركبتيه وقال اصحابه هو ارفق بالمصلي واعدل في الهيأة وقال صلوا كما رأيتموني اصلي وانا قلناه اقعد بالتواضع واوفق بالخشية والترجيح بين الحديثين من طريق الاصول لو صحا وجهل تاريخهما او لم يقم دليل من السنة بقوة احدهما ان المكلف مخير بينهما واذا كانا ضعيفين فالرواية التي رأى مالك منقولة في صلوة اهل المدينة فترجحت بذلك على غيرها **باب** السجود على الجبهة والانف ابو حميد الساعدي ان النبي صلى الله عليه وسلم كان اذا سجد امكن جبهته وانفه من الارض ونحى يديه عن جنبيه ووضع كفيه حذو منكبيه حسن صحيح قيل للبراء بن عازب اين كان النبي صلى الله عليه وسلم يضع جبهته اذا سجد قال بين كفيه حديث حسن غريب ابن عباس ابن عبد المطلب اذا سمع النبي صلى الله عليه وسلم يقول اذا سجد العبد سجد معه سبعة اثراب وجهه وركبتاه وكفاه وقدماه حسن صحيح امرنا ابن عباس ان نسجد على سبعة اعضاء ولا نكف شعرا ولا ثيابا حسن صحيح اسناده روى في الصحيح حدثنا

عارضة الاحوذی

ابن عباس فی فیه علی سبعة اعضاء الجبهة و فی بعض الفاظه الجبهة و اشار بیده الی انفه خرجهما مسلم و البخاری فی بعض طرقه الجبهة و الانف لغته الارنب الاعضاء و احدها ارنبة اصوله قوله امرت بالسجود مخصوص به فی الظاهر و اختلف الناس فیما فرض علی النبی صلی الله علیه وسلم هل تدخل فیه الامة معه فقیل تدخل معه و قیل لا تدخل الا بدلیل و هو الاصح و قیل اذا خوطب بامر او نهی فالمراد به الامة معه و هذا لا یثبت الا بدلیل علیه توجه ذلک علینا اجماع الامة علی وجوب السجود علی هذه الاعضاء و لعل ذلک ماخوذ من قوله صلوا کما رایتمونی اصلی و من دلیل اخر سواه و لا خلاف اعلمه فی الاعضاء السبعة الا فی الوجه فان فیه عضوین یلتصقان بالارض الجبهة و الانف و اختلف علماؤنا فی وجوب السجود علیهما علی ثلثة اقوال الاول انه یسجد علیهما جمیعا یعضده قوله الوجه فی حدیث ابی عیسی و قوله فی الصحیح الجبهة و اشار بیده علی انفه فدخلت الجبهة فی الوجوب باللفظ و الانف بالاشارة و قول ابی سعید فوکف السجود فصلی النبی صلی الله علیه وسلم الصبح ثم

شرح سراج احمد

گناه کنندگان اولئک العصاة زیرا که مخالفت کردند فعل رسول الله صلی الله علیه وسلم و قبول نکردند رخصت خدا را عزوجل و وارد شده است که خدا دوست دارد که کرده شود رخصتهای او چنانکه دوست دارد که بجا آورده شود عزیمتهای او و ازان جهت که روزه داشتن حرام ست در سفر چنانکه طائفهٔ ظاهریه توهم کرده اند زیرا که در تمام راه روزه داشت و چون بجا آمد افطار کرد و فی الباب عن کعب بن عاصم اخرجه عبد الرزاق و احمد و الطبرانی و ابن عباس اخرجه الشیخان و ابی هریرة قال ابو عیسی حدیث جابر حدیث حسن صحیح و قد روی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال لیس من البر الصیام فی السفر و تحقیق روایت کرده شده است از آنحضرت بدرستیکه آنحضرت فرمود نیست از جمله نیکی روزه داشتن در سفر اخرجه الشیخان عن جابر و اختلف اهل العلم فی الصوم فی السفر فرای بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم و اختلاف کرده اند اهل علم در روزه داشتن در سفر پس اعتقاد کرده اند بعضی اهل علم از صحابه و غیر ایشان ان الفطر فی السفر افضل و غیر از صحابه از تابعین که فطر در سفر افضل ست حتی رای بعضهم علیه الاعادة تا آنکه اعتقاد کرده اند بعضی اهل علم که بر صائم سفر اعاده است که در حضر قضای آن کند اذا صام فی السفر چون روزه داشت در سفر و اختار احمد و اسحق الفطر فی السفر و اختیار کرده امام احمد و اسحق افطار در سفر و قال بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم و غیرهم ان وجد قوة فصام فحسن و گفته اند بعضی اهل علم از صحابه و غیر ایشان اگر یافت آدمی در خود قوت را پس روزه داشت پس آن روزهٔ وی نیک ست و هو افضل و آن روزهٔ وی افضل ست و ان افطر فحسن و اگر افطار کرد پس آن نیز نیک ست و هو قول سفیان الثوری و مالک بن انس و عبد الله بن المبارک و قال الشافعی و گفت امام شافعی انما معنی قول النبی صلی الله علیه وسلم جز این نیست که هست معنی قول آنحضرت که لیس من البر الصیام فی السفر هست و قوله و معنی قول آنحضرت حین بلغه ان ناسا صاموا هنگامیکه رسید آنحضرت را که بدرستیکه مردم روزه داشتند فقال اولئک العصاة پس فرمود آنحضرت که آن گروه گناهگاران اند فوجه هذا پس توجیه کرده شافعی این حدیث را و مقید نموده باین قید اذا لم یحتمل قلبه قبول رخصة الله تعالی و قتیکه بر نتابد دل وی قبول رخصت خدای را فاما من رای الفطر مباحا و صام و قوی علی ذلک فهو اعجب الی پس اما هر که اعتقاد کرده فطر را مباح در سفر و روزه داشت

شرح ابی الطیب

مرتین و هذا محمول علی من تضرر بالصوم او توهم الضرر و بالفطر اما جواز المصلحة بیان جوازه فخالفوا الواجب و علی التقدیرین لا یکون العاصی الیوم فی السفر عاصیا اذ لم یتضرر به قاله النووی **قوله** و قال الشافعی انما معنی الخ و قد ذکر العلماء فی تاویل الحدیثین وجوها اخر قال بعضهم ان کلمة من فی قوله لیس من البر زائدة لتاکید النفی و المعنی لیس هو البر بل قد یکون الافطار برا منه اذا کان فی حج او جهاد لیقوی علیه و الحاصل ان المعنی علی القصر لتعارض الطرفین و قال الطحاوی خرج هذا الحدیث علی شخص بعینه هو رجل ظلل علیه و کاد یجود بنفسه ای لیس من البر ان یبلغ الانسان هذا المبلغ و الله قد رخص له فی الفطر و اما حدیث اولئک العصاة فمحله الجهاد و قرب العدو و مع ان اولئک امروا بالافطار لذلک قولا و فعلا کما هو شان ورود الحدیث و قال البعض لیس من البر الصوم فی السفر لان الله تعالی یحب ان یؤتی رخصه کما یحب ان یوتی عزائمه و قال الله تعالی یرید الله بکم الیسر و لا یرید بکم العسر و اولئک العصاة محمول علی المضر

عارضة الاحوذی

فائده لما قوله لیس من البر الصیام الخ استدل به من قال ان الصوم فی السفر لا یصح و هو قول داود و اصحابه و هو قول شاذ و ابن حزم و ابن بطال و ابن العربی و ابن القیم و ابن تیمیة و ابن حجر و الشوکانی و الصنعانی و الشیخ احمد شاکر و الشیخ ابن باز و الشیخ ابن عثیمین و الشیخ البانی و الشیخ مقبل الوادعی و الشیخ محمد امین و الشیخ عبد المحسن العباد و الشیخ عبد الله الجبرین و الشیخ صالح الفوزان و الشیخ عبد العزیز آل الشیخ و الشیخ صالح اللحیدان و الشیخ عبد الله الغدیان و الشیخ عبد الله البسام و الشیخ عبد الله بن جبرین و الشیخ عبد الله بن منیع و الشیخ عبد الله بن قعود و الشیخ عبد الله بن غدیان و الشیخ عبد الله بن حمید و الشیخ عبد الله بن عقیل و الشیخ عبد الله بن محمد بن حمید و الشیخ عبد الله بن عبد الرحمن الجبرین و الشیخ عبد الله بن عبد الرحمن الجبرین و الشیخ عبد الله بن عبد الرحمن الجبرین

شرح سراج احمد

وقوت یافت بر آن روزه پس آن عجیب و خوش تر ست بسوی من **باب** ماجاء فی الرخصة فی السفر باب ست در بیان آنچه آمده است در بیان رخصت در روزه داشتن در سفر حدثنا هارون بن اسحٰق الهمدانی نا عبدة بن سلیمان عن هشام بن عروة عن ابیه عن عائشة ان حمزة بن عمرو الاسلمی سال رسول الله صلی الله علیه وسلم عن الصوم فی السفر گفت عائشه بدرستیکه حمزه بن عمرو اسلمی که از صحابه است گفت مر آنحضرت را و سوال کرد از روزه داشتن در سفر وکان یسرد الصوم و بود حمزه که بسیار روزه میداشت فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان شئت فصم وان شئت فافطر پس فرمود آنحضرت اگر خواهی روزه دار و اگر خواهی افطار کن ظاهر آنست که بحال او روزه و افطار هر دو برابر ست و این حدیث دلیل ست بر جواز صوم در سفر و تخییر میان او و افطار و فی الباب عن انس بن مالك اخرجه الشیخان و ابی سعید الخدری اخرجه مسلم والترمذی و عبد الله بن مسعود و عبد الله بن عمرو و ابی الدرداء و حمزة بن عمرو الاسلمی اخرجه مسلم و از عبد الرحمن بن عوف نیز آمده است چنانکه اخراج آن کرده است ابن ماجه و ابو داود و از سلمة بن المحبق اخراج کرده است و ابو داود و ترمذی و نسائی و این ماجه از انس بن مالك الکعبی اخراج کرده و شیخان از جابر اخراج کرده است قال ابو عیسی حدیث عائشة ان حمزة بن عمرو الاسلمی سال رسول الله صلی الله علیه وسلم هذا حدیث حسن صحیح حدثنا نصر بن علی الجهضمی نا بشر بن المفضل عن سعید بن یزید ابی مسلمة عن ابی نضرة عن ابی سعید قال کنا نسافر مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فی شهر رمضان گفت ابو سعید خدری بودیم ما که سفر میکردیم همراه آنحضرت در ماه رمضان پس بعضی صحابه مفطر می بودند و بعضی روزه دار فما یعاب علی الصائم صومه ولا علی المفطر فطره پس عیب کرده نمی شد بر روزه دار روزه او و نه عیب کرده نمی شد بر افطار کننده افطار او و احدثنا نصر بن علی نا یزید بن زریع نا الجریری ح وثنا سفین بن وکیع نا عبد الاعلی عن الجریری عن ابی نضرة عن ابی سعید الخدری قال کنا نسافر مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فمنا الصائم ومنا المفطر بودیم ما همراه آنحضرت در غزوات پس بعضی از ما روزه دار می بودند و بعضی از ما افطار کننده بودند فلا یجد المفطر علی الصائم ولا الصائم علی المفطر پس نمی یافت مفطر غضب را بر روزه دارنده و نه روزه دار بر مفطر وکانوا یرون انه من وجد قوة فصام فحسن ومن وجد ضعفا فافطر فحسن قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح و بودند که اعتقاد میکردند بدرستیکه هر که در می یابد قوت را پس روزه دارد پس آن حسن ست و هر که یابد ضعفی را پس افطار کند پس آن نیک ست

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الرخصة فی الصوم فی السفر **قوله** وکان یسرد الصوم بضم الراء ای یتابع فی الصوم یقال اسرد الصوم ای تابعه **قوله** ان شئت فصم لقوله تعالی وان تصوموا خیر لکم وفی تقدیره هذا الحکم ایماء الی انه افضل قال ابن ملك الاکثر علی ان صومه افضل لبرئیة الذمة **قوله** وان شئت فافطر لهمزة قطع فانه رخصة من الله تعالی لقوله عز وجل ومن کان مریضا او علی سفر فعدة من ایام اخر **قوله** فلا یجد الفطر علی الصائم من وجد وجدا و موجدة ای غضب فالمعنی لا یغضب ولا یتعرض ولا یعیب احد علی صاحبه

عارضة الاحوذی

انصرف وعلی جبهته واثر الماء والطین فنتاصر قوله وفعل واتسق الحدیث العام والخاص ولو تبق حجة وهو الصحیح وقال ابن حبیب وهو الثانی سقوط وجوب السجود علی الانف لان النبی صلی الله علیه وسلم لو یذکره انما قال الوجه او الجبهة والاشارة ظن من الراوی ولا تقوم به حجة قاله ابن القسم الثالث ذکر ابو الفرج فی الحاوی انه من صلی فلم یسجد علی جبهته و انفه یعید ما لم یخرج الوقت لان بعض الوجه وجه کما ان بعض الراس راس وقد بینا ان الصحیح فی مسالة مسح الراس وجوب مسح الجمیع وکذلك نقول فی مسالتنا و تبصره وقد بینا کل ذلك فی موضعه من غیر هذه العارضة وقوله فی حدیث البراء کان یضع جبهته یعنی وجهه بین کفیه اذا سجد موصر السجود وصحیح لانه اذا جعلهما عند منکبیه کان معتمدا علیهما دون الوجه واذا وضعهما حیال وجهه کان معتمدا علیهما وعلی وجهه والسجود هو الاعتماد وهذا من فروض الصلوة **باب** التجافی فی السجود عبد الله ابن اقرم الخزاعی کنت مع ابی بالقاع من نمرة فمرت

عارضة الاحوذی

ترکیة فاذا رسول الله صلی الله علیه وسلم قائم یصلی فمکث انظر الی متی یعرف ابطیه اذا سجد ای لبیاضه حدیث حسن اسناده صالح حدث واحد من الصحابة یرویه واحد وهو داود بن قیس وقد ذکر ابو عیسی فی باب التجافی فی الرکوع قبیل هذا انه کان صلی الله علیه وسلم یوتر یدیه فی الرکوع ویجنبهما عن جنبیه وقد تقدم ثمة ان ابن بحینة فی ذلک فی الباب المذکور وفی الصحیح عن ابن بحینة کان اذا سجد جخ ویروی شوی حتی یری وضح ابطیه وقال میمونة فی الصحیح کان النبی صلی الله علیه وسلم اذا سجد جافی حتی یری من خلفه وضح ابطیه لغته جافی ای باعد ومنه الجوة والجفاء وقوله جخ ای جعل یدیه کالجناحین ممتدتین مائلتین عن الجنبین ناشرتین من الجناح وهذا من هیأة الصلوة المستحسنة ولیس من فروضها باب الاعتدال فی السجود جابر ان النبی صلی الله علیه وسلم قال اذا سجد احدکم فلیعتدل ولا ینبسط احدکم ذراعیه انبساط الکلب صحیح عن انس قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اعتدلوا فی السجود ولا یبسط احدکم

شرح سراج احمد

بخاری در کتاب المغازی حدیثی از عکرمه از ابن عباس آورده که گفت خرج النبی صلی الله علیه وسلم فی رمضان والناس صائم ومفطر فلما استوی علی راحلته دعا بماء من لبن او ماء فوضعه علی راحلته ثم نظر الناس فقال المفطرون للصوام افطروا ومسلم از جابر آورده فقیل له ان الناس قد شق علیهم الصیام فدعا بقدح من ماء بعد العصر واستدل به علی ان الاولی للمفطر فی اثناء النهار ولو نوی الصوم من اللیل واصبح صائما وهو قول الجمهور وبه قطع اکثر الشافعیة وبه قال مطرف ومن وافقه من المحدثین وهو احد قولی الشافعی ومنعه مالک واما ابو حنیفة والجمهور لانه کان مخیرا فی الصوم والفطر فلما اختار الصوم لزمه وحملوا الحدیث علی ان الفطر للتقوی علی العدو والمشقة الحاصلة ثمة ولهم قال ابن العام لا یخلص عن الحدیث الا بتجویز کونه صلی الله علیه وسلم علم من نفسه بلوغ الجهد المبیح للفطر عن یقین غلبة الصوم وخشی الهلاک ورد ایضا بانه لیس فی الحدیث انه صلی الله علیه وسلم نوی الصیام لیلة الیوم الذی افطر فیه لکن بسیاق الاحادیث ظاهر فی انه کان صائما ثم افطر وروی ابن خزیمة عن ابی هریرة کنا مع النبی صلی الله علیه وسلم بمر الظهران فاتی بطعام فقال لابی بکر وعمر اوا فکلا فقالا انا صائمان فقال اعطوا الصاحبیکم اوا فکلا قال ابن خزیمة فیه دلیل علی ان للصائم الافطار فی السفر بعد مضی بعض النهار کذا فی فتح الباری **باب** ماجاء فی الرخصة للحارب فی الافطار بابست در بیان آنچه آمده است در حق رخصتی برای محاربان وغازیان در افطار حدثنا قتیبة نا ابن لهیعة عن یزید بن ابی حبیب عن عمیر ابن ابی حبیبة عمیر بفتح میم وسکون عین مهمله وفتح میم ثانیه وراء وگفته می شود او راحبیبة بدو شناة تحتیه مصغر عدوی ثقة عن ابن المسیب انه سأله عن الصوم فی السفر بدرستیکه عمر سوال کرد ابن المسیب را از داشتن روزه در سفر فحدثه ان عمر بن الخطاب قال پس حدیث کرد ابن المسیب بدرستیکه امیر المؤمنین عمر گفت غزونا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فی رمضان غزوتین غزا کردیم باهمراه آنحضرت در ماه رمضان دو غزوه یوم بدر والفتح واین بدل اند از غزوتین یعنی اتفاق این هر دو غزوه در رمضان افتاد که غزوه بدر در سنه ثانیه بود وغزوه فتح در سال هشتم شده فافطرنا فیهما پس افطار کردیم باهمراه آنحضرت در هر دو غزوه وفی الباب عن ابی سعید الخدری قال غزونا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم تسع عشرة مضت من شهر رمضان فمنا من صام ومنا من افطر فلم یعب الصائم علی المفطر ولا المفطر علی الصائم اخرجه مسلم

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الرخصة للحارب فی الافطار ای بسبب محاربته مع الکفار بسکون ثانیه ابن ابی حبیبة بضم الحاء وتکرار الثناة من تحت مصغر وقد قیل فیه ابن ابی حبیبة ولیس له عند المصنف الا هذا الحدیث فافطرنا فیهما ای بعد ما صح انه صلی الله علیه وسلم خرج الی مکة عام الفتح فصام حتی بلغ کراع الغمیم فلا یرد ما قیل انه لا یظهر من هذا الحدیث الا الافطار فی السفر مطلقا فلا یصلح جوابا للسائل عن الصوم فی السفر انتهی وکان الصوم لما کان اصلا ومشهورا اکتفی بالاشارة الیه وینبغی علی انه ینبغی للسائل ان یسأل عن الافطار لان الصوم ثبت اصالة بقوله تعالی فمن شهد منکم الشهر فلیصمه

قوت المغتذی

عمیر بن ابی حبیبة بضم الحاء المهملة وتکرار المثناة من تحت مصغر وقد قیل فیه ابن ابی حبیب ولیس له عند المصنف الا هذا الحدیث

شرح سراج احمد

قال ابو عیسی حدیث عمر لا نعرفه الا من هذا الوجه وقد روی عن ابی سعید عن النبی صلی الله علیه وسلم انه امر بالفطر فی غزوة غزاها و تحقیق روایت کرده شده است از ابی سعید خدری از آنحضرت بدرستیکه آنحضرت امر فرموده بافطار کردن روزه در غزوه که غزا کرده آن غزوه را اخرجه مسلم وقد روی عن عمر بن الخطاب نحو هذا انه رخص فی الافطار عند لقاء العدو یقول بعض اهل العلم و تحقیق روایت کرده شده است از امیر المومنین عمر مانند این را بدرستیکه عمر بن الخطاب رخصت داد در افطار کردن نزدیک ملاقی شدن دشمن **باب** ماجاء فی الرخصة فی الافطار للحبلی والمرضع باب ست در بیان آنچه آمده است در رخصت در افطار کردن روزه برای زن حامله و شیر دهنده از جهت خوف هلاک ولد حدثنا ابو کریب و یوسف بن عیسی قالا ناوکیع نا ابو هلال عن عبد الله بن سوادة عن انس بن مالک رجل من بنی عبد الله بن کعب و رجل بدل ست از انس صحابی ست غیر انس بن مالک مشهور و گفته اند که در میان صحابه بیست و دو کس اند که نام ایشان انس ست ازان میان انس بن مالک این دو کس اند و این انس را همین یک حدیث ست و دیگر حدیث ازوی مروی نیست چنانکه در ترجمه مشروح ست قال اغارت علینا خیل رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت انس بن مالک تاخت کرد بر قبیله ما که کعبی بودند بغارت کردن و سواران بتاراج کردن قبیله کعب رفتند و این انس در میان ایشان مسلمان بود فاتیت رسول الله صلی الله علیه وسلم فوجدته یتغدی فقال ادن فکل پس آمدم من آنحضرت را پس یافتم من آنحضرت را که طعام روز می خورد فقال ادن فکل پس فرمود آنحضرت نزدیک شو پس بخور فقلت انی صائم پس گفتم من بدرستیکه من روزه دارم فقال ادن احدثک عن الصوم او الصیام پس فرمود آنحضرت نزدیک شو حدیث کنم ترا از روزه یا از روزه داشتن شک راوی ست در لفظ صوم و صیام ان الله وضع عن المسافر شطر الصلوة بدرستیکه حق سبحانه تعالی نهاده است از مسافر یعنی اسقاط کرده است فرضیت آن را از ذمه وی نصف نماز را که چهار گانی بود گانی آورده و این شرط صلوة خاص بمسافر ست و عن الحامل او المرضع الصوم او الصیام و نهاده است از زن حامله و مرضعه و شیر دهنده روزه را یا روزه داشتن راشک راوی ست در لفظ صوم و صیام در حق حامله و مرضعه نماز وضع ننموده است و در صوم رخصت داده که باز پس ازو وضع و فعال تقضاء دارد و همچنین مسافر را قضاست پس از سفر و رخصت ست در حالت سفر و الله لقد قالهما النبی صلی الله علیه وسلم کلیهما او لاحدهما انس گوید سوگند بخدا هر آئینه تحقیق فرموده است هر دو را آنحضرت یا یکی را از هر دو تردید که در حامله و مرضعه است روزه یا در صوم و صیام ست

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الرخصة فی الافطار للحبلی والمرضع **قوله** اغارت علینا خیل رسول الله صلی الله علیه وسلم الاغارة النهب **قوله** یتغدی التغدی بالدال المهملة الاکل اول النهار **قوله** ادن امر من الدنو بمعنی القرب **قوله** احدثک جواب الامر فهو مجزوم ای ان تسدن احدثک ویحتمل ان تکون جملة مستانفة وقعت مقام العلة ای ادن لانی احدثک **قوله** لقد قالهما ای الحامل والمرضع او احدهما

عارضة الاحوذی

ذراعیه بسط الکلب ومعنی قوله اعتدلوا والمراد به کون السجود عدلا باستواء الاعضاء علی الرجلین والرکبتین والیدین والوجه ولا یاخذ عضو من الاعتدال اکثر من الآخر وبهذا یکون ممتثلا لقوله امرت بالسجود علی سبعة اعظم واذا فرشت ذراعیه فرش الکلب کلهن الاعضاء علیها دون الوجه فیسقط فرض الوجه ولهذا روی ابو عیسی بعده فی باب حدیث ابی حمید اشتمل اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم الی النبی علیه السلام مشقة السجود علیهم اذا انفرجوا فقال استعینوا بالرکب معناه لیکفیکم الاعتماد علیها راحة وفی سنن ابی داود نهی عن نقرة الغراب وافتراش السبع وان یوطن الرجل مکانه کما یوطن البعیر وفی الباب عن ابی عبد السجود سعد بن ابی وقاص ان النبی صلی الله علیه وسلم امر برضع الیدین ونصب القدمین اسناده هذا حدیث مطلق لم یبین فی ای حال یکون هذا الفعل وقد روی مسلم عن البراء قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا سجدت فضع کفیک وارفع مرفقیک وهذا هو المعنی فی الباب الاول یعنی ان لا یبسط ذراعیه ولا یفترشهما فی حال القیام

عارضة الاحوذی

الصلب اذا رفع راسه من السجود البراء بن عازب کانت صلوة رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا رکع واذا رفع راسه واذا سجد واذا رفع راسه من السجود قریبا من السواء وقد تقدم باب کراهیة ان یبادر الامام بالرکوع والسجود ابراء وهو غیر لذ کنا اذا صلینا خلف رسول الله صلی الله علیه وسلم فرفع راسه من الرکوع لم یحن رجل منا ظهره حتی یسجد رسول الله صلی الله علیه وسلم فنسجد هکذا ینبغی فی حکم الایقام والقدوة و لقد فات هذا جمیع الخلیقة فلا تری احدا یرکع ولا یرفع ولا یسجد الا قبل امامه لانهم یستعجلون واذا نظر العاقل علم ان عجلته لا تنفعه فی ذلک فانه لا یقدر ان یسلم قبل امامه فلیصبر علیه فی سائر الافعال کما یصبر فی السلام وفی الصحیح عن البراء انه قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا رفع راسه من الرکوع لم ینزل قیاما حتی نراه وضع جبهته فی الارض فان فعل احد کر کذلک فی صلاته واقتحم النهی وخالف السنة او فعله معه ولم یسبقه فاعلموا ان المستحب ان یفعل ما فی الحدیث من ان یکون فاعلا لافعال

شرح سراج احمد

فیا لهفت نفسی ان لا اکون طعمت من طعام النبی صلی الله علیه وسلم پس ای دریغ وحسرت نفس من بر نیکه نبودم من که میخوردم از طعام آنحضرت انس بن مالک افسوس کرد وحسرت خورد بر نیکه بسبب صوم از برکت تناول طعام همراه آنحضرت محروم ماند ولهف بفتح لام وسکون ها کلمه است که بدان حسرت خورند برگذشته وفوت شده وبیان نفرمود درحق روزه مسافر واول فرموده بود مراکه ادان احدثک عن الصوم بدانکه افطار مرمرضع وحبلی را بر تقدیری هست که زیان کند بچه را یا نفس ایشان را ومراد بمرضع دایه است که بحکم عقد اجاره ارضاع بروی لازم شده است اما ام بروی بارضاع لازم نیست اگر امتناع آورد وجبرش نتوان کرد مگر آنکه پدرش فقیر باشد یا مرضع نیابد اینچنین هست مذهب امام ما وفی الباب عن ابی امیة

قال ابو عیسی حدیث انس بن مالک الکعبی حدیث حسن ولا نعرف لانس بن مالک هذا عن النبی صلی الله علیه وسلم غیر هذا الحدیث الواحد گفت ترمذی نمی شناسم برای انس بن مالک که این است که کعبی ست که روایت کرده باشد ازان حضرت سوای این یک حدیث دیگر حدیث راوالعمل علی هذا عند بعض اهل العلم وقال بعض اهل العلم الحامل والمرضع تفطران وتقضیان وگفته اند بعضی اهل علم که زن باردار وشیر دهنده افطار کنند روزه را وقضا بدارند وتطعمان وفدیه بدهند از باعث افطار وبه یقول سفین ومالک والشافعی واحمد وقال بعضهم تفطران وتطعمان ولا قضاء علیهما وگفته اند بعضی علما افطار کنند حامل ومرضع وفدیه دهند وقضا نیست بر ایشان وان شاء تاقضتا ولا اطعام علیهما وبه یقول اسحق واگر خواهند هر دو قضا کنند روزه را وفدیه نیست بر ایشان وبین قائل گشته است اسحق باب ما جاء فی الصوم عن المیت بابست در بیان انچه آمده است درحق نگاهداشتن روزه از جانب میت حدثنا ابو سعید الاشج نا ابو خالد الاحمر عن الاعمش عن سلمة بن کهیل وسلمة البطین عن سعید بن جبیر وعطاء ومجاهد عن ابن عباس قال جاءت امراة الی النبی صلی الله علیه وسلم گفت ابن عباس آمد زنی بسوی آنحضرت فقالت ان اختی ماتت وعلیها صوم شهرین متتابعین پس گفت آن زن بدرستیکه خواهر من مرده است وحال آنکه بر ذمه او بود روزه دو ماه پی در پی قال ارایت لو کان علی اختک دین اکنت تقضینه فرمود آنحضرت آیا خبرده اگر باشد بر خواهر تو وامی آیا تو ادا کنی وام را قالت نعم گفت آن زن آری ادا خواهم کرد قال فحق الله احق فرمود آنحضرت پس حق خدای تعالی لائق وسزاوار تر ست باداکردن از حقوق بندگان وادای آن بفدیه است ونزد بعضی بروزه

شرح ابی الطیب

قوله فیا لهفت ای حسرتی نفسی لانها کلمة تحسر علی ما فات قوله لم اکون طعمت اصله ان لا اکون فادغمت ان المصدریة فی لام لا واکون منصوب بها والتقدیر فیا حسرتی لعدم تناولی من طعامه صلی الله علیه وسلم باب ما جاء فی الصوم عن المیت قوله فحق الله احق ظاهر هذا التعلیل عموم الحکم لصوم الفرض والنذر وغیرهما ان الولی یصوم عن المیت ویوافقه حدیث من مات وعلیه صیام صام عنه وعلیه متفق علیه کذا ما رواه مسلم انه کان علیها صوم شهر افاصوم عنها قال صومی عنها وقد تقدم فی الکتاب فی باب ما جاء فی المتصدق یرث صدقته اذا ترک السوال عن ذلک الصوم دلیل علی عموم الحکم لکل صوم وقد اخذ بهذا الحدیث کثیر من اهل العلم قال النووی اختلف العلماء فیمن مات وعلیه صوم واجب من رمضان او قضاء او نذر او غیره هل یقضی عنه والشافعی فی المسالة قولان مشهوران اشهرهما ایضا

شرح سراج احمد

واشتمل ست وفی الباب عن بریدة وابن عمر وعائشة اخرجه الشیخان بلفظ قالت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من مات وعلیه صوم صام عنه ولیه قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح حدثنا ابو کریب نا ابو خالد الاحمر عن الاعمش بهذا الاسناد نحوه قال محمد یعنی امام بخاری وقد روی غیر ابی خالد عن الاعمش مثل روایة ابی خالد قال ابو عیسی وروی ابو معاویة وغیر واحد هذا الحدیث عن الاعمش عن مسلم البطین عن سعید بن جبیر عن ابن عباس عن النبی صلی الله علیه وسلم ولم یذکروا فیه عن سلمة بن کهیل ولا عن عطاء ولا عن مجاهد ترجمه اش ظاهرست **باب** ماجاء فی الکفارة باب

در بیان آنچه آمده است در کفاره دادن روزه حدثنا قتیبة نا عفیر عن اشعث عن محمد عن نافع عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم قال من مات وعلیه صیام شهر فرمود آنحضرت هر که مرد در حالیکه بروی روزه ماه رمضان بود فلیطعم عنه مکان کل یوم مسکینا پس باید که بخوراند ولی از جانب وی بجای هر روزه یک مسکین را این حدیث متمسک جمهورست قال ابو عیسی حدیث

شرح ابی الطیب

عنه ولا یصح عن میت صوم اصلا والثانی یستحب لولیه ان یصوم عنه ویصح صومه عنه وینوب فعله المیت ولا یحتاج الی اطعام عنه وهذا القول هو الصحیح المختار الذی نعتقده وهو الذی صححه محققوا اصحابنا انتهی وقال ابن رسلان ذهب الجمهور الی انه لا یصام عنه وبه قال مالک وابو حنیفة والشافعی فی اصح قولیه واولوا الحدیث علی انه یطعم عنه ولیه وذهب اخرون الی ان الولی یصوم عنه عملا بظاهر هذا الحدیث وبه قال احمد وهو احد قولی الشافعی وصححه النووی انتهی وقال المحقق ابن الهمام الاتفاق علی صرف حدیث الصحیحین انه جاء رجل الی النبی صلی الله علیه وسلم فقال ان امی ماتت وعلیها صوم شهر افاقضیه عنها قال لو کان علی امک دین کنت قاضیه عنها قال نعم قال فدین الله احق ان ظاهره فانه لا یصح فی الصلوة الدین وقد اخرج النسائی عن ابن عباس وهو راوی الحدیث فی سننه الکبری انه قال لا یصلی احد عن احد ولا یصوم احد عن احد وفتوی الراوی علی خلاف مرویه بمنزلة روایته للناسخ ونسخ الحکم یدل علی اخراج المناط عن الاعتبار ولذا صرحوا بان من شروط القیاس ان لا یکون حکم الاصل منسوخا لان التعدیة بالجامع ونسخ الحکم یستلزم ابطال اعتباره اذ لو کان معتبرا لاستمر ترتیب الحکم علیه وفقه وقد روی عن عمر رضی الله عنه نحو ما اخرجه عنه عبد الرزاق وذکره مالک فی الموطا بلاغا قال مالک ولم اسمع عن احد من الصحابة ولا من التابعین بالمدینة ان احدا منهم امر احدا ان یصوم عن احد ولا یصلی عن احد انتهی وعندنا ما یؤید النسخ وانه الامر الذی استقر الشرع علیه اخر الامر انتهی **باب** ماجاء فی الکفارة **قوله** فلیطعم عنه مکان کل یوم مسکینا قال العراقی فی الروایة هنا بالنصب وکان وجهه اقامة الظرف مقام المفعول کما یقام الجار والمجرور مقامه وقد قرئ لیجزی قوما بما کانوا یکسبون وفی روایة ابن ماجة وابن عدی مسکین بالرفع علی الصواب وعلی کل تقدیر لیطعم مبنی للمفعول وقد اخذ به علماؤنا لکن بقیدان یوصی ویدون

قوت المغتذی

من مات وعلیه صیام شهر فلیطعم عنه مکان کل یوم مسکینا قال العراقی فی الروایة هنا بالنصب وکان وجهه اقامة الظرف مقام المفعول کما یقام الجار والمجرور مکانه وقد قرئ لیجزی قوما بما کانوا یکسبون وفی روایة ابن ماجة وابن عدی مسکین بالرفع علی الصواب

عارضة الاحوذی

الصلوة بعد اذانه قال مالک وله ان یفعل ذلک معه الا فی الاحرام والقیام من اثنتین والسلام فلا یکون الا بعد فان فعل معه تکبیرة الاحرام ففیها قولان والاصل فی ذلک قوله اذا کبر فکبروا واذا رکع فارکعوا ان کان معناه ایتوا به فلیفعله معه وان کان معناه فرغ فلیفعله بعده فان فعل ذلک قبله بطلت صلاته وقد قال ابن وهب عن مالک فی الامی یخالف امامه فیرکع قبله ویسجد قبله انه یستانف الصلوة وهذا صحیح لان القدوة فرض

باب الاقعاء الحارث

عن علی قال قال لی رسول الله صلی الله علیه وسلم یا علی احب لک ما احب لنفسی واکره لک ما اکره لنفسی لا تقع بین الساجدتین ضعیف طاؤس قلنا لابن عباس فی الاقعاء علی القدمین قال هی السنة قلنا انا لنراه جفاء بالرجل قال بل هی سنة نبیکم العارضة الاقعاء هو ان ینصب رجلیه ویقعد علیهما بالیتیه وهذا جفاء بالرجل یعنی القدم وروی جفاء بالوجل یعنی الانسان وقد جاء فی الحدیث مفسرا بالوجهین ففی مسند ابن حنبل انا لنراه جفاء بالقدم وهذا

ان ترجمة

عارضة الاحوذی

يشهد لمن رواه بكسر الراء و جزم الجيم وفي كتاب ابن ابي خيثمة انا للراء جفاء بالمد وهذا يشهد لمن رواه بفتح الراء وضم الجيم والذي عندي انهم لم يفهموا الحرف فصحفوه ثم فسره كل احد على مقدار ما صحف واختاره ابو عيسى وفي الحديث كراهية وانه عقب الشيطان وروى ابن عمر وابو حميد وغيرهما صفة جلوس النبي صلى الله عليه وسلم وقد كان ابن عمر يفعله ويقول ان رجلي لا تحملاني وقد ذكر ابو عيسى بعد هذا حديث وائل بن حجر وابي حميد في جلوس النبي صلى الله عليه وسلم في التشهد كما علمتم وهما صحيحان بإباه النهوض من السجود قال ابن الحويرث انه رأى النبي صلى الله عليه وسلم يصلي اذا كان في وتر من صلاته لم ينهض حتى يستوي قاعدا صحيح ابو هريرة كان النبي صلى الله عليه وسلم ينهض في الصلاة على صدور قدميه ثم ثبت في الصحيح ان النبي صلى الله عليه وسلم كان لا ينهض من وتر حتى يستوي جالسا وهذا حسن في صفة القيام ولم يره مالك واذا قام قام على قدميه ولا يضع

شرح سراج احمد

ابن عمر لا نعرفه مرفوعا الا من هذا الوجه والصحيح عن ابن عمر موقوف قوله وگفت ترمذی صحیح آنست کہ این موقوف است اما این موقوف در حکم مرفوع زیرا کہ تقدیر کفارت بی سماع از شارع درست نباشد واختلف اهل العلم في هذا فقال بعضهم يصام عن الميت واختلاف دارند اہل علم در حکم این حدیث پس گفتہ اند بعضی اہل علم کہ روزہ داشتہ شود از جانب مردہ وبه يقول احمد و اسحق قالا اذا كان على الميت نذر صيام يصام عنه گفتہ اند احمد واسحق چون باشد بر میت نذر روزہ داشتہ شود روزہ از جانب وی واذا كان عليه قضاء رمضان اطعم عنه وچون باشد بروی قضای رمضان خورانندہ شود از جانب وی قال مالك وسفيان والشافعي لا يصوم احد عن احد وگفت امام مالک وسفیان وشافعی روزہ ندارد کسی از جانب کسی واشعث هو ابن سوار واشعث کہ استاد وشیخ عنبسہ است او پسر سوار است ومحمد محمد کہ شاگرد نافع ست هو محمد بن عبد الرحمن بن ابي ليلى آن محمد پسر عبد الرحمن بن ابی لیلی ست بدانکہ نزد امام ما ابی حنیفہ ومالک وشافعی در قول جدید روا نیست روزہ داشتن ولی را از جانب میت ودر قول جدید شافعی روا ست روزہ دہد ولی را از جانب میت وہمین را اختیار کردہ است نووی وظاہریہ وابن حبیب گفتہ اند بروی وآن قول ابی ثور وگروہی از محدثین شافعیہ ست بدلیل حدیث شیخان از عائشہ کہ آنہ صلی اللہ علیہ وسلم قال من مات وعليه صيام صام عنه ولیہ وگفت بیہقی این مسئلہ ثابت ست نمی دانم خلافی را میان اہل حدیث در صحت آن پس واجب است حمل بر آن وتاویل قول ابن عمر کہ لا يصوم احد عن احد ای حی عن حی وگفت ابو داود وپس از انکہ اخراج کردہ حدیث عائشہ را کہ این درست ست وآن قول امام احمد ست واستناد کردہ امام از طریق سعید بن جبیر از ابن عباس کہ گفت چون بمیرد آدمی در رمضان پس مرد روزہ دارد از جانب وی ولازم نیست بروی قضا واگر نذر بود قضا کند ولی از جانب وی وموافق قول امام احمد لیث واسحق گفتہ اند حملا للعموم الذي في حديث عائشة على المقيد في حديث ابن عباس و اخراج کردہ است نسائی از ابن عباس کہ او گفت لا يصلي احد عن احد ولا يصوم احد عن احد ورواية كرده شده است از عائشہ صدیقہ کہ او سوال کردہ شد از زنی کہ مرد وبروی روزہ بود گفت عائشہ طعام داده شود از جانب وی ودیگر روایت ست از عائشہ کہ گفت لا تصوموا عن موتاكم وا طعموا عنهم اخرجه البيهقي واخراج کردہ عبد الرزاق از ابن عباس کہ گفت در حق مردی کہ مرد وبروی روزہ رمضان بود طعام داده شود از جانب وی شصت مسکین را قال الحنفية فلما افتى ابن عباس وعائشة بخلاف ما رويا دل ذلك على ان العمل على خلاف ما رويا وهو يسقط العمل بالمرفوع على ما هو الاصل عندهم وهذا غير مسلم عند الشافعية وقالوا الراجح ما رواه لاما رآه لاحتمال ان يخالفه باجتهاد ونحوه واجاب المالكية عن الحديث بكون عمل اهل المدينة على خلافه وقال الخطابي وتاوله بعض اهل العلم فقال معناه ان يطعم عنه وليه فاذا فعل ذلك فكانه قد صام عنه وسمي الاطعام صياما على سبيل المجاز والاتساع اذا كان الاطعام قد ينوب عنه وقد قال سبحانه او عدل ذلك صياما فدل على انها يتنابان قال النووي وهذا تاويل باطل واي ضرورة اليه واي مانع يمنع من العمل بظاهره مع عدم المعارض لها باب ما جاء في الصدقة على ذي رحمه الفقير باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در حق روزہ کہ غلبہ کند روزہ دار را قال حدثنا محمد بن عبيد المحاربي نا عبد الرحمن بن زيد بن اسلم عن ابيه زيد بن اسلم

شرح ابی الطیب

الوصية لا يلزم ويشترط ان يخرج من الثلث ويجب على الوارث والا على الموصى فان اخرج كان متطوعا على الميت ويكره جر الرجاء

شرح سراج احمد

عن عطاء بن یسار عن ابی سعید الخدری قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ثلث لا یفطرن الصائم وہی خصلت اندکہ روزہ نمی کشایاند روزہ دار را الحجامۃ والقیٔ والاحتلام مراد نہی آنست کہ سبقت کند و غالب آید و بعد نکند کہ روزہ مفطرست قال ابو عیسی حدیث ابی سعید الخدری طریق غیر محفوظ گفت ترمذی این حدیث غیر محفوظ است یعنی شاذ است وقد روی عبد اللہ بن زید بن اسلم وہو احد رواۃ ہذا الحدیث عن زید بن اسلم مرسلا ولم یذکروا فیہ عن ابی سعید وعبد الرحمن بن زید بن اسلم یضعف فی الحدیث و گفتہ اند کہ روایت کردہ است آنرا دار قطنی و بیہقی و ابو داود از مرسلی از اصحاب پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم و ابو حاتم گفتہ است کہ حدیث ابی داود اشبہ بصواب ست و ابو زرعہ گفتہ است کہ اصح ست سمعت ابا داود السجزی یقول سالت احمد بن حنبل عن عبد الرحمن بن زید بن اسلم فقال اخوہ عبد اللہ بن زید لا باس بہ گفت ترمذی شنیدم ابا داود سجزی را کہ می گفت پرسیدم امام احمد را از حال عبد الرحمن بن زید بن اسلم پس گفت امام احمد برادر او عبد اللہ بن زید لا باس بہ ست و سمعت محمدا یذکر عن علی بن عبد اللہ قال وگفت ترمذی شنیدم امام بخاری را کہ ذکر میکرد از علی بن عبد اللہ کہ گفت عبد اللہ ابن زید بن اسلم ثقہ عبد اللہ ثقہ است و عبد الرحمن بن زید بن اسلم ضعیف و عبد الرحمن بن زید بن اسلم برادر عبد اللہ ضعیف ست قال محمد ولا اروی عنہ شیئا گفت امام بخاری و روایت نمیکنم از عبد الرحمن چیزی را **باب** ما جاء فی من استقاء عمدا باب ست در بیان انچہ آمدہ است در حق کسیکہ قی آورد بقصد حدثنا علی بن حجر انا عیسی ابن یونس عن ہشام بن حسان عن ابن سیرین عن ابی ہریرۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال من ذرعہ القیٔ فلیس علیہ قضاء ہر کہ غلبہ کند بر وی قی پس لازم نیست بر وی قضای روزہ

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی الصائم یذرعہ القیٔ **قولہ** ثلاث ای ثلث خصال **قولہ** لا یفطرن بصیغۃ جمع المؤنث من الافطار والتفطیر **قولہ** الحجامۃ بکسر الحاء ای الاحتجام واختلف فیہ فقال الامام احمد تفطر الحجامۃ لقولہ صلی اللہ علیہ وسلم افطر الحاجم والمحجوم رواہ ابو داود والجمہور علی عدم الافطار وقال محی السنۃ صاحب المصابیح فی تاویلہ ای تعرضا للافطار المحجوم للضعف والحاجم لانہ لا یامن ان یصل الی جوفہ شیٔ بعض الملازم بفتح المیم جمع الملزمۃ بکسر المیم قاروراۃ الحجام **قولہ** والقیٔ ای اذا غلبہ بقرینۃ الاحادیث الصریحۃ ان من استقاء عمدا فلیقض وقد افاد المصنف ہذا القید بالترجمۃ **قولہ** والاحتلام ای ولو تذکر المنام ورای المنی لانہ وان کان فی معنی الجماع لکن حیث انہ لیس باختیارہ لا یضرہ بالاجماع **قولہ** اباداود السجزی یرید بہ اباداود السجستانی صاحب السنن فانہ روی عنہ قال ابن ماکولا السجزی نسبۃ الی سجستان علی غیر قیاس **باب** ما جاء فیمن استقاء عمدا **قولہ** من ذرعہ القیٔ ای ذلہ المعجمۃ ای غلبہ

قوت المغتذی

سمعت اباداود السجزی قال العراقی یرید اباداود السجستانی صاحب السنن فانہ روی عنہ قال ابن ماکولا السجزی نسبۃ الی سجستان علی غیر قیاس ذرعہ بالذال المعجمۃ ای سبقہ و غلبہ

عارضۃ الاحوذی

یدیہ قی الارض ویقوم علیہما او یرفع بحیزہ کما فی حدیث ابی ہریرۃ وقد روی عن علی انہ کان اذا قعد فی الجلسۃ سوی قعدیہ السجود وہذا وہم عظیم وقد روی فی سنن ابی داود عن وائل بن حجر ان صلی اللہ علیہ وسلم کان اذا نہض نہض علی رکبتیہ واعتمد علی فخذیہ **باب** ما جاء فی التشہد رکن من ارکان الصلوۃ ولیس بواجب ولا محلہ واجبا وراوہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم جماعۃ اصولہم ثلثۃ ابن مسعود وابن عباس وعمر فاخذ ابو حنیفۃ تشہد الکوفی واخذ الشافعی تشہد المکی واخذ مالک تشہد المدنی وہو اولی لان عمر کان یعلمہ للناس علی المنبر فصار کہیأۃ الاجماع وسنۃ الخلفاء کما قال العالم وما جہر النبی صلی اللہ علیہ وسلم فیہ جہرنا وما اسر فیہ اسررنا وما کان ربک نسیا وقد روی النسائی عن جابر حدیث التشہد قال جابر کان النبی صلی اللہ علیہ وسلم یعلمنا التشہد کما یعلمنا السورۃ من القرآن بسم اللہ وباللہ والتحیات للہ عن طریقین ابن ماجہ کما ذکرہ ابو عیسی وقد قال النسائی ان اللیث اثبت منہما ابو الزبیر بن امین

فائدۃ

بقیہ صفحہ ۸۸

شرح سراج احمد

ومن استقاء عمدا فليقض وكسيكه قي كند بقصد پس بايد كه قضا كند كه مبطل صوم ست اما كفارت نيست نزد اكثر وفي الباب عن ابي الدرداء اخرجه الدارمي وثوبان وفضالة بن عبيد اخرجه ابن ماجة بلفظ ان النبي صلى الله عليه وسلم خرج عليهم في يوم كان يصومه فدعا بانا فشرب فقلنا يا رسول الله ان هذا يوم كنت تصومه قال اجل ولكني قئت يعني بازگرديد ايدم طعامي راكه خورده بودم قال ابو عيسى حديث ابي هريرة حديث حسن غريب لا نعرفه من حديث هشام عن ابن سيرين عن ابي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم الا من حديث عيسى بن يونس گفت ترمذي حديث ابي هريره رانمي شناسم كه مروي شده از حديث هشام از ابن سيرين از ابي هريره از آنحضرت مگر حديث عيسى بن يونس وقال محمد لا اراه محفوظا وگفت امام بخاري گمان نمي برم اين حديث راكه محفوظ ست ومحفوظ مقابل شاذ ست قال ابو عيسى وقد روى هذا الحديث من غير وجه عن ابي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم ولا يصح اسناده گفت ترمذي وتحقيق روايت كرده شده است اين حديث به بسيار طرق از ابي هريره از آنحضرت وصحيح نشده است اسناد وي ودر تخريج هدايه نوشته است اخرجه الاربعة وابن حبان والحاكم والدارقطني واحمد واسحق من حديث ابي هريرة رضي الله قال ابو داود وسمعت احمد يقول ليس من ذا شيء وقال اسحق في مسنده زعم اهل البصرة ان هشاما وهم فيه وكذا حكى الدارمي وله طريق اخرى عند ابن ابي شيبة وابي يعلى واخرجه النسائي من رواية الاوزاعي عن عطاء عن ابي هريرة موقوفا وروي عن ابي الدرداء وثوبان وفضالة بن عبيد ان النبي صلى الله عليه وسلم قاء فافطر اخرجه ابو داود وابن ماجة والدارمي وانما معنى هذا الحديث ان النبي صلى الله عليه وسلم كان صائما متطوعا وجز اين نيست كه معنى حديث آنست كه بدرستيكه آنحضرت بود در روزه دار نفل فقاء فضعف پس قي كرد آنحضرت پس ضعيف شد فافطر لذلك پس افطار كرد آنحضرت براي ضعف هكذا روي في بعض الحديث مفسرا هكذا چنين روايت كرده شده است در بعضي حديث مفسر والعمل عند اهل العلم على حديث ابي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم وعمل نزد اهل علم بر حديث ابي هريره است كه از آنحضرت روايت شده است يعني حديث ابي هريره كه مرفوع ست وآن حديث اين ست كه ان الصائم اذا ذرعه القيء فلا قضاء عليه بدرستيكه روزه دار چون سبقت كند وغلبه آورد او را قي پس نيست بروي قضا يعني مبطل روزه نيست واذا استقاء عمدا فليقض وكسيكه قي كند وبزور آرد بقصد پس بايد كه قضا كند كه مبطل صوم ست اما كفارت نيست نزد اكثر وبه يقول الشافعي وسفيان الثوري واحمد واسحق اين هر دو صورت مطلق وبرابر ست

شرح ابی الطیب

وسبقه في الخروج قوله ومن استقاء عمدا اي من تسبب لخروجه عامدا احترز به عن النسيان فليقض قال ابن الملك والاكثر على انه لا كفارة عليه قوله لا اراه بضم الهمزة اي لا اظنه قال الطيبي الضمير راجع الى الحديث وهو عبارة عن كونه منكرا القول لكن قال المحقق ابن الهمام قال البخاري لا اراه محفوظا ولهذا يعني للغرابة ولا يقدح في ذلك بعد تصديق الراوي فانه هو الشاذ المقبول وقد صححه الحاكم وكل على شرط الشيخين وابن حبان واخرجه الدارقطني وقال

قوت المغتذی

استقاء اي تكلف القيء

عارضۃ الاحوذی

ابن نابل فلا يلتفت الى هذه الزيادة ولا ابن مسعود في تشويه زيادة حسنة رواها السيخي عن البخاري قال كنا نقول اذ كان النبي صلى الله عليه وسلم بين ظهرانينا في التشهد السلام عليك فلما توفي قلنا السلام على النبي وهذا لا يلزم لان العبادات انما تقال بالفاظ ما غاب الغائب او حضر فان كانت بخطاب الحاضر قلناه كذلك او احضرناه بقلوبنا وعلمناه في ضمائرنا واياكم وتحريك اصابعكم في التشهد ولا تلتفتوا الى رواية العتبية بلية وعجبا ممن يقول انها مقمعة للشيطان اذا كرهت اعلموا انكم اذا حركتم للشيطان اصبعا حرك لكم عشرا انسا يقمع الشيطان بالاخلاص والخشوع والذكر والاستعاذة فاما تحريكه فلا وانما عليه ان يشير بالسبابة كما جاء في الحديث ويبسط كفه اليسرى على فخذه اليسرى فان قيل فقد روى ابو داود عن وائل ابن حجر فذكر الحديث ثم قال ثم جئت بعد ذلك في زمان فيه برد شديد فرايت الناس عليهم مثل الثياب يحركون ايديهم تحت الثياب قلنا الوسيع وان صح فمعناه تحرك عند

شرح سراج احمد

کہ قی بہ پری از دہن باشد یا کمتر ازان و این ست مذہب ائمہ ثلثہ و امام مذہب نزد اصحاب ما امام محمد موافق ست در اطلاق صورتین از جہت احلاق حدیث امام ابو یوسف مقید میگرداند تعدی را بالملاء الفم پس اگر قلیل باشد قضا نکند چنانچہ حدث نیست و ذکر نکردہ است در ہدایہ مذہب امام ابی حنیفہ را و در بعضی شروح ہدایہ گفتہ کہ قول امام محمد ظاہر روایت است از امام ابی حنیفہ گفتم من و بخدا توفیق کہ امام محمد در موطا خود گفتہ است کہ ہمین ست قول امام ابی حنیفہ چنانکہ در ترجمہ مشکوۃ است **باب** ما جاء فی الصائم یاکل و یشرب ناسیا باب ست در بیان انچہ آمدہ است در حق روزہ دار کہ بخورد و بنوشد از ابی ہریرہ موشی حدثنا ابو سعید الاشج نا ابو خالد الاحمر عن حجاج عن قتادۃ عن ابن سیرین عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من اکل و شرب ناسیا فلا یفطر ہر کہ بخورد یا بنوشد بفراموشی پس باید کہ افطار نکند در روزہ وی باطل نمیگردد فانما ہو رزق رزقہ اللہ زیرا کہ آن خورانیدہ است او را و نہ نوشانیدہ است او را مگر خدای تعالی و در حدیث شیخین باین عبارت ست من نسی و ہو صائم فاکل او شرب فلیتم صومہ فانما اطعمہ اللہ و سقاہ و این حکم عام ست در ہر روزہ فرض یا نفل نزد ہمہ مگر امام مالک کہ میگوید لازم ست قضا در روزہ رمضان و قیاس نیز ہمین ست و حکایت کردہ است امام محمد از امام ابی حنیفہ کہ میگفت اگر نمی بود اقوال مردم میگفتم بقضا یعنی اگر نمی بود اخراج ائمہ این حدیث را قائل میشدیم بقضا و در ہدایہ نوشتہ است کہ چون ثابت شد این حکم در اکل و شرب ثابت شد در جماع از جہت استواء در کینونت حدثنا ابو سعید نا ابو اسامۃ بن عوف عن ابن سیرین و خلاس بکسر خای معجمہ و لام در آخر سین مہملہ است عن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم مثلہ او نحوہ شک ست در لفظ مثلہ و نحوہ یعنی این حدیث بمصنف از ابی ہریرہ بدو طریق رسیدہ است یکی از قتادہ و دیگر از ابو اسامہ و شک کردہ اند مردم کہ مصنف لفظ نحوہ گفتہ یا مثلہ و معنی ہر دو متقارب ست مگر لفظ مثلہ در الفاظ ست و نحوہ در معنی و فی الباب عن ابی سعید ام اسحٰق العنویۃ انہا وقعت لہا ہذہ القصۃ مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال اتمی صومک فانما ہو رزق ساقہ اللہ تعالی الیک اخرجہ احمد قال ابو عیسی حدیث ابی ہریرۃ حدیث حسن صحیح و العمل علی ہذا عند اکثر اہل العلم و بہ یقول سفیان الثوری و الشافعی و احمد و اسحٰق و قال مالک بن انس اذا اکل فی رمضان ناسیا فعلیہ القضاء و گفت امام مالک چون بخورد آدمی در ماہ رمضان بفراموشی پس لازم میشود بروی قضای آن و القول الاول اصح

شرح ابی الطیب

روایۃ کلہم ثقات انتہی فقول الطیبی فیہ ما فیہ **باب** ما جاء فی الصائم یاکل و یشرب ناسیا **قولہ** فانما ہو رزق رزقہ اللہ تعالی کان المراد قطع نسبۃ ذلک الفعل الی العبد بواسطۃ النسیان فلا یعد جنایۃ منہ و لا یفسد صومہ علیہ و لا فہذا القدر موجود فی کل رزق اکلہ عمدا او سہوا قال الطیبی انما اللحصری ما اطعمہ احد و لا سقاہ الا اللہ تعالی فدل علی ان ہذا النسیان من اللہ تعالی و من لطفہ فی حق عبادہ تیسیرا علیہم و دفعا للحرج انتہی و قال الخطابی النسیان ضربان احدہما ان یکون سببہ من الادمی کالتہاون بالشیء و الاشتغال بما یلہیہ عنہ و الثانی ان یکون من فعل اللہ تعالی بہ و ہو ان یغفلہ عن الشیء و یصرف قلبہ عنہ فالضرب الاول ہو الذی یضاف فی الحکم الی فاعلہ و لا یوا خذ بہا و اللہ اعلم **قولہ** فعلیہ القضاء و یحمل قولہ فلا یفطر علی انہ لیس لہ ان یاکل بعد ذلک باختیارہ لا علی انہ باق علی صومہ و للجمہور ما روی ابن حبان و ابن خزیمۃ فی صحیحیہما و الحاکم و قال صحیح علی شرط

عارضۃ الاحوذی

البسط و القبض و تصرفت العبارۃ المذکورۃ **باب** التسلیم فی الصلوۃ عبد اللہ کان النبی صلی اللہ علیہ وسلم یسلم عن یمینہ و عن یسارہ السلام علیکم و رحمۃ اللہ السلام علیکم و رحمۃ اللہ حسن صحیح عائشۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان یسلم فی الصلوۃ تسلیمۃ واحدۃ تلقاء وجہہ یمیل الی الشق الایمن شیئا حدیث علول دخل رجل من اہل العراق المدینۃ فجاء مسجد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرکع عند ابن شہاب فسلم تسلیمتین کما تقدم فقال لہ ابن شہاب من این انت قال من الکوفۃ قال من این لک ہذا التسلیم قال اخبرنی ابراہیم عن علقمۃ عن ابن مسعود بہ قال ما سمعت بہذا قال للرجل من انت قال اذا ابن شہاب قال لہ یا ابن شہاب فی عیت حدیث النبی صلی اللہ علیہ وسلم کلہ قال لا قال لہ فثلثیہ قال لا قال فنصفہ قال نعم و الثلث انا الشاک قال لہ الرجل فاجعل ہذا فی الثلثین الذین لم تروا فضحک ابن شہاب و التسلیمۃ الواحدۃ و ان کان محلہا شیئا عن عائشۃ معلولا و لکن تقبلہا بصفۃ الصلوۃ

التوجہ

عارضة الاحوذی

بمسجد رسول الله صلی الله علیه وسلم متواتر فهی مقدمة علی رؤیة الآحاد فصلوا واحدة للتحفل من الصلاة کما احرمتم بتکبیرة والصلاة وسلموا اخری ترددون بها علی الامام والذی عن یساره واحذروا من تسلیمة ثالثة فانها بدعة ویسرع الامام بالسلام لئلا یسبقه المأموم وقد روی ابو عیسی فی ابوداود عن ابی هریرة حذف السلام سنة فقیل الاسراع به وقیل ان لا یکون فیه ورحمة الله یعنی فی الصلوة وروی عن ابراهیم النخعی انه کان یقول التکبیر جزم والسلام جزم بالجیم والزای فهو رد علی من یقولهما بحرکة الزای والمیم علی قراءة ابن کثیر فی الوقف وان کان السلام حذم کما قیده غیری بالذال المعجمة فمعناه سریع والحذم فی اللسان السرعة ومنه قیل للارنب حذمة وفی حدیث عمر اذا اذنت فترسل واذا اقمت فاحذم ای اسرع وفی الاثر لا عزاء فی صلوة ولا تسلیم معا ولیس هذا فان روی لا تسلیم بنصب المیم فمعناه لا یکون فی الصلوة تسلیم ولا یسلم علی احد ولا یسلم علیه احد وان کان بخفض المیم

شرح سراج احمد

وقول اول اصح ست که قضا لازم نمیشود چنانکه مذهب امام ابی حنیفه است **باب** ماجاء فی الافطار متعمدا باب ست در بیان آنچه آمده است در افطار کردن روزه بقصد حدثنا ابن ابی عمر حدثنا یحیی بن سعید وعبد الرحمن بن مهدی قالا نا سفیان عن حبیب بن ابی ثابت نا ابو المطوس یزید وگویند عبد الله بن المطوس بکسر واو مشدده لین الحدیث از سادسه بود عن ابیه مطوس بتشدید واو مکسوره وگویند ابو المعارس مجهول از رابعه بود عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من افطر یوما من رمضان من غیر رخصة ولا مرض کسیکه افطار کند در روزی از رمضان بی رخصت شرعی چنانکه سفر و پیری و مرض لم یقض عنه صوم الدهر کله وان صامه قضا نکند وعوض نشود ازان روزه تمام عمر اگرچه روزه دارد تمام عمر واین حدیث در باب تشدید و مبالغه است ومراد آنست که فضیلت روزه فرض دران مرتبه است که بروزه نفل نتوان دریافت اگرچه مدت عمر بود والا کفارت بروزه دو ماه کفایت میکند وران قال ابو عیسی حدیث ابی هریرة حدیث لا نعرفه الا من هذا الوجه وسمعت محمدا یقول ابو المطوس اسمه یزید بن المطوس ولا اعرف له غیر هذا الحدیث ونمی شناسم ابی المطوس را سوای این حدیث دیگر را

باب ماجاء فی کفارة الفطر فی رمضان باب ست در بیان آنچه آمده است در کفارهٔ افطار در ماه رمضان حدثنا نصر بن علی الجهضمی وابو عمار واللفظ لابی عمار قالا نا سفیان بن عیینة عن الزهری عن حمید بن عبد الرحمن عن ابی هریرة قال اتاه رجل گفت ابو هریره آمد نزد آنحضرت مردی فقال یا رسول الله هلکت پس گفت آن مرد هلاک شدم من ای پیغمبر خدا یعنی بافتادن در گناه قال وما اهلکک فرمود آنحضرت وچه چیز هلاک ساخته است ترا

شرح ابی الطیب

مسلم من حدیث ابی هریرة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال من افطر فی رمضان ناسیا فلا قضاء علیه واذا ثبت هذا الحدیث فلا یؤول اقوال فلا یفطر بل معناه لیس بمفطر بل باق علی صومه **باب** ماجاء فی الافطار متعمدا **قوله** ابو المطوس بضم میم وفتح طاء وتشدید واو ومفتوحة آخره سین هو یزید وقیل عبد الله بن المطوس لین الحدیث وقیل بکسر الواو المشددة **قوله** من غیر رخصة کسفر **قوله** ولا مرض ای مبیح للافطار من عطف الاخص علی الاعم **قوله** لم یقض عنه صوم الدهر کله ای لم یجد فضیلة الصوم المفروض بصوم النافلة ولیس معناه لو صام الدهر بنیة قضاء یوم من رمضان لا یسقط عنه قضاء ذلک الیوم بل یجزئه قضاء یوم بدلا من یوم قاله الطیبی وقال بعضهم ای لو یکفت عنه ولا یکون متلالا من کل وجه لبقاء اثر التعمد ولا یحصل به فضیلة صوم رمضان ولا یلزم منه عند الجمهور انه لیس علیه قضاء **قوله** وان صامه ای وان صامه حق الصیام ولم یقصر فیه وبذل جهده وطاقته کما فی قوله تعالی اتقوا الله حق تقاته وزید فی المبالغة حیث اسند القضاء الی الصوم اسنادا مجازیا واضاف الصوم الی الدهر لجزاء للظرف مجری المفعول به لان الاصل لم یقض هو فی الدهر کله اذا صامه **باب** ماجاء فی کفارة الفطر فی رمضان **قوله** اتاه رجل هو سلمة بن صخر الانصاری البیاضی وقیل سلیمان وسلمة هو الصحیح وکان قد ظاهر امرأته خشیة ان لا یملک نفسه ثم وقع علیها فی رمضان کذا وجدناه فی عدة من کتب اصحاب الحدیث نقله الطیبی **قوله** هلکت ای فعلت ما اوجب هلاکی بالعذاب وهو الذنب

باقی در صفحه آینده

شرح سراج احمد

قال وقعت علی امراتی وانا صائم گفت آن مرد افتاد دم بزن خود فی رمضان در روزہ ماہ رمضان قال ھل تستطیع ان تعتق رقبۃ فرمود آنحضرت آیا طاقت داری تو اینکہ آزاد کنی بندہ را قال لا گفت نمی یابم قال فھل تستطیع ان تصوم شھرین متتابعین فرمود آنحضرت پس آیا طاقت داری تو اینکہ روزہ داری دو ماہ پیاپی قال لا گفت نمی توانم قال فھل تستطیع ان تطعم ستین مسکینا پس فرمود پس آیا میتوانی تو اینکہ بخورانی شصت مسکین را قال لا گفت آنم ونمی توانم قال اجلس فرمود آنحضرت بنشین فجلس پس بنشست فاتی النبی صلی اللہ علیہ وسلم بعرق فیہ تمر پس آورده شد نزد آنحضرت زنبیلی بافتہ شدہ از برگ خرما کہ در وی خربا بود عرق بفتح عین مہملہ وراء وسکون نیز آمدہ است والعرق المکتل الضخم زنبیل ستبر کہ در وی پانزدہ صاع گنجد ویانزدہ صاع شصت من قال فتصدق بہ فرمود آنحضرت پس تصدق کن باین بر فقراء از کفارت خود فقال ما بین لابتیھا احد افقر منا پس گفت آن مرد نیست ما بین سنگستان مدینہ ہیچکس فقیر تر از ما فقال فضحک النبی صلی اللہ علیہ وسلم پس گفت ابو ہریرہ پس خندید کرد آنحضرت حتی بدت انیابہ تا آنکہ پیدا آمد نابہای وی ناب دندان پیشتر ودر دندانہا دندان پیشک میگویند وآن دندانہاست متصل رباعیات ودر روایات بدت نواجذہ نیز آمدہ وآن دندانہاست در نہایت دہان کہ آنرا ضرس العقل وضرس الحلم میگویند ودر وقت بلوغ وکمال عقل می برآیند وپیدا آمدن آنہا نزد بعض ممکن نیست وبعض میگویند کہ مراد بدان مطلق دندانہاست قال خذہ فاطعمہ اھلک فرمود آنحضرت بگیر این را پس بخوران اہل وعیال خود را

شرح ابی الطیب

قولہ وقعت علی امراتی فی رمضان وفی روایۃ ابن عساکر فی نھار رمضان وھو کنایۃ عن الجماعۃ **قولہ** فھل تستطیع ان تصوم رتب بالفاء علی فقد الاول وثم الثالث بالفاء علی فقد الثانی فدل علی عدم التخییر وقال مالک بالتخییر وان الجامع مخیر قالہ الطیبی **قولہ** فاتی النبی صلی اللہ علیہ وسلم بعرق فیہ تمر بفتح العین المھملۃ والراء ھذا ھو الصواب المشھور فی الروایۃ واللغۃ وروی باسکان الراء **قولہ** المکتل الضخم بکسر المیم وفتح التاء المثناۃ فوق والضخم بسکون الخاء فی المغرب یسع ثلاثین صاعا وقیل خمسۃ عشر فی شرح السنۃ ھو مکتل یسع خمسۃ عشر صاعا فیکون ستین مدا لان الصاع اربعۃ امداد ویقال لہ السفیفۃ بفتح السین المھملۃ والفاء بین قال القاضی سمی زنبیلا لانہ یحمل فیہ الزبل **قولہ** ما بین لابتیھا احد افقر منی لابتیھا بغیر ھمزۃ تثنیۃ لابۃ قال بعضھم ارادہ الحرتین کما فی البخاری قال النووی ھما الحرتان والمدینۃ بین الحرتین والحرۃ الارض الملبسۃ بحجارۃ سود ویقال لابۃ ولوبۃ بالنون حکاہ ابو عبید وغیرہ واحد بالرفع علی انہ اسم ما الحجازیۃ وافقر صفتہ **قولہ** ضحک النبی صلی اللہ علیہ وسلم تعجبا من حال الرجل فی کونہ جاء ھا الکاشح تزقا خائفا علی نفسہ راعیا فی فدائھا بما امکنہ فلما وجد الرخصۃ طمع ان یاکل الکفارۃ **قولہ** انیابہ جمع ناب وھی الاسنان الملاصقۃ للرباعیات وھی اربعۃ والضحک غیر التبسم وقد ورد ان ضحکہ کان تبسما **قولہ** فاطعمہ اھلک وفی لفظ الاوزاعی واولادہ الزھری وانما کان ھذا رخصۃ لہ خاصۃ ولو ان رجلا فعل ذلک الیوم لوجب علیہ بدنہ من التکفیر قال المنذری قول الزھری ذلک دعوی لا دلیل علیھا وعن ذلک ذھب سعید بن جبیر الی عدم وجوب الکفارۃ علی من افطر فی رمضان باکل شیء افطر قال لانتسلخ الشھر الا وعیالک انتھی وجمھور العلماء علی قول الزھری قال النووی واما الحنث فلیس فیہ

عارضۃ الاحوذی

فمعناہ لا نقصان فی الصلوٰۃ ولا التسلیم معناہ لا یقتصر علی قولہ وعلیک فی الرد او یقول علیک فی الابتداء حتی یضیف الیہ قولہ السلام فلا اسلم وثب ساعۃ فیسلم ولا یستقر فی مکانہ لتعلق العلماء وان اختلفوا فی تعلیلہ ولیقل اذا سلم جمیع ما روی ابو عیسی یستغفر ثلث مرات اللھم انت السلام ومنک السلام تبارکت ذا الجلال والاکرام اللھم لا مانع لما اعطیت ولا معطی لما منعت ولا ینفع ذا الجد منک الجد سبحان ربک رب العزۃ الی اخرھا وقد ذکر ابو عیسی عن عائشۃ وصححہ انہ کان یقعد مقدار ما یقول اللھم انت السلام ومنک السلام تبارکت ذا الجلال والاکرام وھذا یسیر وینصرف عن یمینہ ان شاء او عن یسارہ کیف ما احتاج الیہ او تیسر لہ وفی الاثر لا تجعلوا للشیطان حظا من صلاتکم یقول لا تنصرف عن یسارک وانصرف عن یمینک فان قیل قد روی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ کان یحب التیمن فی امورہ کلھا قلنا اما فی تصرفاتہ فی حوائجہ فلا وانما ذلک فی الافعال المرتبطۃ وقد بیناہ فی موضعہ باب

بقیہ صفحہ ۸۸

شرح سراج احمد

وفی الباب عن ابن عمر وعائشة وعبد الله بن عمرو قال ابن عون کما ذکره الذهبی فی المیزان فی ترجمة زکریا بن یحیی المصری حدثنا عبد الکریم بن ابراهیم المرادی نا زکریا الوفا داخبرنا العباس بن طالب عن ابی عوانة عن قتادة عن انس رضی الله عنهم ان رجلا اتاه یا رسول الله وقعت علی اهلی فی رمضان نهارا قال فجر ظهرک فلا تفجرن بطنک وانما دان العباس بصری صدوق قال فیه ابن عدی یضع وقال غیره انه کذاب قال ابو عیسی حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا الحدیث عند اهل العلم فی من افطر فی رمضان متعمدا من جماع وعمل برین ست در حق کسیکه افطار کرد در ماه رمضان قصدا و افطار کرد از جماع دران کفارت ست واما من افطر متعمدا من اکل او شرب فان اهل العلم قد اختلفوا فی ذلک واما کسیکه افطار کرد بقصد از خوردن ونوشیدن پس بدرستیکه اهل علم تحقیق اختلاف دارند دروی فقال بعضهم علیه القضاء والکفارة پس گفته اند بعضی علما بروی لازم ست قضا و کفاره وشبهوا الاکل والشرب بالجماع وتشبیه داده اند علما اکل وشرب را بجماع که درین هردو نیز کفارت ست چنانکه در جماع وهو قول سفیان الثوری وابن المبارک واسحق وقال بعضهم علیه القضاء ولا کفارة وگفته اند بعضی علما که بروی قضا ست وکفارت نیست علیه بران مروی لانه انما ذکر عن النبی صلی الله علیه وسلم الکفارة فی الجماع ولم یذکر عنه فی الاکل والشرب شیء ازین نیست که ذکر کرده شده از آنحضرت کفاره را خاص در جماع وذکر کرده نشده است از آنحضرت کفاره در اکل وشرب وقالوا لا یشبه الاکل والشرب الجماع وگفته اند علما مشابه نمیشود اکل وشرب بجماع

شرح ابی الطیب

نفی استقرار الکفارة بل فیه دلیل علی استقرارها لانه اخبر النبی صلی الله علیه وسلم بانه عاجز عن الخصال الثلاث ثم اتی النبی صلی الله علیه وسلم بعرق التمر فامره باخراجه فی الکفارة فلو کانت تسقط بالعجز لم یکن علیه شیء ولما امره باخراجه فدل علی ثبوتها فی ذمته وانما اذن له فی اطعام عیاله لانه کان محتاجا ومضطرا الی الانفاق علی عیاله فی الحال والکفارة علی التراخی فاذن فی اکله واطعام عیاله وبقیت الکفارة فی ذمته وانما لم یبین له بقاءها لان تاخیر البیان الی وقت الحاجة جائز عند جماهیر الاصولیین فهذا هو الصواب فی معنی الحدیث انتهی اقول ولهذا قال علماؤنا ان الواجب الکل مسکین صاعا او نصف صاع من بر وانما امره صلی الله علیه وسلم بتصدق العرق لکونه یقضی الواجب لو تصدق به لا کله بل البقیة علی ذمته **قوله** لا یشبه الاکل والشرب الجماع لانه اغلظ فلا یلزم ان یکون حکمه ثابتا فی الاکل والشرب واجاب القائلون بان الاکل والشرب کالجماع بانهما یلحقان به دلالة لان من علم استواء الجماع والاکل والشرب فی ان رکن الصوم الکف عن کلها ثم علم لزوم عقوبة علی من فوت الکف عن بعضها جزم بلزومها علی من فوت الکف عن البعض الاخر حکما للعلم بذلک الاستواء غیر متوقف فیه علی اهلیة الاجتهاد اعنی بعد حصول العلمین یحصل علم ثالث ویفهم کل من علم بهما ان فی لزومها تفویت الرکن لا خصوص رکن ویؤیده ما روی الدارقطنی عن ابی هریرة ان رجلا اکل فی رمضان فامره النبی صلی الله علیه وسلم ان یعتق الحدیث واعله بابی معشر واخرجه الدارقطنی ایضا فی کتاب العلل فی حدیث الذی وقع علی امراته عن سعید بن المسیب ان رجلا اتی النبی صلی الله علیه وسلم فقال یا رسول الله افطرت فی رمضان متعمدا الحدیث وهو مرسل سعید وهو مقبول حتی عند من لم یقبل

عارضۃ الاحوذی

وصف الصلوٰة ذکر فی الباب حدیث ابی هریرة ورفاعة ابن رافع وحدیث ابی حمید فاما حدیث ابی هریرة فسیاتی فی حدیث رفاعة واما حدیث ابی حمید فقد جمعته من هذا الکتاب فی ابی داود والصحیح نص حدیث رفاعة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم بینما هو جالس فی المسجد یوما قال رفاعة ونحن معه اذ جاءه کالبدوی فصلی فاخف صلاته ثم انصرف فسلم علی النبی صلی الله علیه وسلم فقال وعلیک فارجع فصل فانک لم تصل فرجع فصلی ثم جاء فسلم علیه فقال وعلیک فارجع فصل فانک لم تصل ثلاثا فقال والذی بعثک بالحق لقد جهدت فکیف ارجع فعلمنی فقال اذا قمت الی الصلوٰة فکبر ثم اقرا ما تیسر معک من القرآن فاقرا وإلا فاحمد الله وکبره وهلله ثم ارکع فاطمئن راکعا ثم اعتدل قائما ثم اسجد فاعتدل

شرح سراج احمد

وهو قول الشافعی واحمد وقال الشافعی وقول النبی صلی الله علیه وسلم للرجل الذی افطر فتصدق علیه خذه فاطعمه اهلك وگفت شافعی وقول آنحضرت مر مردی را که افطار کرده بود پس صدقه کرده شد بروی بگیر این را پس طعام ده وبخور ان آنرا بکسان خانه خود یحتمل هذا معانی احتمال دارد این حدیث چند معنی را یحتمل ان یکون الکفارة علی من قدر علیها احتمال دارد که باشد کفاره بر کسی که قادر باشد بر دادن کفاره وهذا رجل لم یقدر علی الکفارة واین مردی که بآنحضرت گفت ما بین لابتیها افقر منی مردی بود که قادر نبود بر دادن کفارت فلما اعطاه النبی صلی الله علیه وسلم شیئا وملکه پس هرگاه که داد او را آنحضرت چیزی که عرق از تمر بود قال الرجل ما احد افقر الیه منا گفت آنمرد یا رسول الله نیست هیچکس فقیر تر بسوی گرفتن این عرق تمر از ما فقال النبی صلی الله علیه وسلم خذه فاطعمه اهلك پس فرمود آنحضرت بگیر این را پس طعام ده وبخوران این را اهل وعیال خود را الان الکفارة انما یکون بعد الفضل عن قوته زیرا که کفاره نباشد مگر پس از زیاده بودن از قوت وی واختار الشافعی لمن کان علی مثل هذا الحال ان یاکله وتکون الکفارة علیه دینا واختیار کرده است امام شافعی مر کسی را که باشد بر مانند این حال اینکه بخورد آنرا واو باشد کفاره روزه بروی دین وواما فتی فاملك یوما کفر پس هرگاه که مالک شود کفاره بدهد واکثر علما بر انند که این حکم مخصوص بآن مرد بود وبعضی گفته اند که منسوخ ست **باب ما جاء فی السواك للصائم** باب ست در بیان انچه آمده است در حق مسواک کردن برای روزه دار حدثنا محمد بن بشار نا عبد الرحمن بن مهدی نا سفین عن عاصم بن عبید الله عن عبد الله بن عامر بن ربیعة عن ابیه عامر بن ربیعه صحابی ست قال رایت النبی صلی الله علیه وسلم ما لا احصی یتسوك وهو صائم گفت عامر بن ربیعه دیدم آنحضرت را بسیار بارها که در شمار نمی آید که مسواک میکرد در حالیکه روزه دار می بود وفی الباب عن عائشة اخرجه ابن ماجة والدارقطنی وحدیث عامر بن ربیعه را اخراج کرده احمد واسحق وابو داود وترمذی وابو یعلی وبزار وطبرانی ودارقطنی وبخاری در تعلیقات ذکر کرده است وعن انس مرفوعا فی السواك للصائم بالرطب اخرجه ابن عدی وللبیهقی اتراه اشد رطوبة من الماء وزاد فیه فی اول النهار واخرجه واسناده ضعیف وعن ابن عمر رضی الله عنه کان النبی صلی الله علیه وسلم یستاك آخر النهار وهو صائم اخرجه ابن حبان فی الضعفاء وعن عبد الرحمن بن غنم سالت معاذ بن جبل رضی الله عنه آتسوك وانت صائم قال نعم قلت ای النهار التسوك قال ای النهار شئت قال غدوة او عشیة قلت ان الناس یکرهونه عشیة ویقولون ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لخلوف فم الصائم اطیب عند الله من ریح المسك فقال سبحان الله لقد امرهم بالسواك وهو یعلم انه لا بد ان یکون فی فی الصائم خلوف وان استاك وما کان بالذی یامرهم ان یفتنوا افواههم عمدا ومافی ذلك من الخیر شئ بل فیه شر الا من ابتلی ببلا لا یجد منه بدا اخرجه الطبرانی من روایة بکر بن خنیس عن

شرح ابی الطیب

المرسل فان قیل وهو منصرف الی الجماع قلنا العبرة لعموم اللفظ **باب ما جاء فی السواك للصائم** قوله مالا احصی یتسوك ما موصوفة ولا احصی صفتها وهی ظرف لیتسوك ای یتسوك مرات لا اقدر علی عدها او تکون جملة یتسوك منصوبا ثانیا والاول النبی صلی الله علیه وسلم علی انه الرویة بمعنی القلب وقوله وهو صائم حال وان کانت بمعنی الابصار فهی کذلك ایضا حالا ان

عارضة الاحوذی

ساجد اثر اجلس واطمئن جالسا ثم قم فاذا فعلت ذلك فقد تمت صلاتك وان انتقصت منها انتقصت من صلاتك وقال کان هذا اهون علیهم من الاول انه من انتقص من ذلك شیئا انتقص من صلاته ولم تذهب کلها حدیث حسن نصر حدثنا ابو حمید محمد بن عمرو بن عطاء وغیره جلس ابو حمید الساعدی فی عشرة من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم سهل وابو هریرة وابو بشر ومحمد بن مسلمة وابو قتادة وتذاکروا صلوة النبی صلی الله علیه وسلم فسمعت ابا حمید یقول انا اعلمکم بصلوة رسول الله صلی الله علیه وسلم قالوا فاما کنت اقدمنا له صحبة ولا اکثرنا ایانا قال بلی قالوا فاعرض فقال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا قام الی الصلوة اعتدل قائما ورفع یدیه حتی یحاذی بهما منکبیه فاذا اراد ان یرکع رفع یدیه حتی یحاذی بهما منکبیه وامکن یدیه من رکبتیه وفرج اصابعه ثم هصر ظهره غیر مقنع راسه ولا صلفح بخده فاذا اراد ان یرفع رفع یدیه حتی یحاذی بهما منکبیه ثم قال

شرح سراج احمد

ابی عبد الرحمن عن عبادة بن نسی وابو عبد الرحمن اظنه المصلوب وهو من الوضاعین وروی الدارقطنی والطبرانی من حدیث خباب مرفوعا اذا صمتم فاستاکوا بالغداة ولا تستاکوا بالعشی فان الصائم اذا بیست شفتاه کانت له نورا یوم القیمة وفی اسناده کیسان ابو عمر القصار وهو ضعیف وقد رواه عن یزید بن بلال ایضا عن علی موقوفا اخرجه الدارقطنی ایضا

قال ابو عیسی حدیث عامر بن ربیعة حدیث حسن والعمل علی هذا عند اهل العلم لا یرون بالسواک للصائم باسا اعتقاد نمی کنند به مسواک کردن مر روزه دار را باکی الا ان بعض اهل العلم کرهوا السواک للصائم بالعود الرطب مگر بدرستیکه بعضی اهل علم مکروه داشته اند مسواک را برای روزه دار بچوب تر وکرهوا له السواک آخر النهار ومکروه داشته اند برای روزه دار مسواک کردن در آخر روز ولم یر الشافعی بالسواک بأسا اول النهار وآخره وشافعی باسواک کردن باکی نمی بیند امام شافعی به مسواک کردن در اول النهار واخره در اول روز وآخر روز وکره احمد واسحق السواک آخر النهار ومکروه داشته امام احمد واسحق مسواک را در آخر روز ونزد امام ما ابی حنیفه باک نیست به مسواک کردن در اول روز وآخر روز باب ما جاء فی الکحل للصائم باب ست در بیان آنچه آمده است در سرمه کشیدن برای روزه دار حدثنا عبد الاعلی بن واصل نا الحسن بن عطیة نا ابو عاتکة عن انس ابن مالک قال جاء رجل الی النبی صلی الله علیه وسلم قال اشتکت عینی گفت انس رضی الله عنه آمد مردی نزد آنحضرت گفت چشم من بدرد آمد فاکتحل وانا صائم گفت آنمرد آیا سرمه کشم در چشم که علاج درد چشم ست وحال آنکه من روزه دارم قال نعم گفت آنحضرت سرمه بکش یعنی سرمه کشیدن بر روزه زیان ندارد اگر نمی خواهی بکش وفی الباب عن ابی رافع کان النبی صلی الله علیه وسلم یکتحل وهو صائم اخرجه البیهقی واسناده ضعیف قال ابو عیسی حدیث انس حدیث اسناده لیس بالقوی ولا یصح عن النبی صلی الله علیه وسلم فی هذا الباب شئ گفت ترمذی حدیث انس بن مالک حدیثی ست که اسناد وی قوی نیست وصحیح نگشته است از آنحضرت در باب سرمه کشیدن چیزی وابو عاتکة یضعف وابو عاتکه که راوی این حدیث ست

شرح ابی الطیب

قوله ولم یر الشافعی بالسواک باسا اول النهار واخره اقول المشهور من مذهب الامام الشافعی الکراهة اخر النهار قال الطیبی وبالکراهة قال الشافعی واحمد الان المزنی عزی الی الشافعی العموم واختاره کاسیاتی ویؤیده اختیار المصنف من عدم الکراهة اول النهار واخره ما رواه البیهقی عن ابراهیم بن عبد الرحمن ثنا اسحق الخوارزمی قال سالت عاصما الاحول عن استیاک الصائم بالسواک الرطب قال نعم اقال اشد رطوبة من الماء قلت اول النهار واخره قال نعم قلت عمن رحمک الله قال عن انس عن النبی صلی الله علیه وسلم ورواه ابن عدی عن ابن عباس وعن ابن عمر قال کان صلی الله علیه وسلم یستاک آخر النهار قال والصحیح عن ابن عمر من فعله قلنا کفی بثبوته عن ابن عمر باب ما جاء فی الکحل للصائم قوله اشتکت عینی بالتشدید علی التثنیة ویجوز التخفیف ای وجعت والشکوی المرض قوله وابو عاتکة یضعف قال ابن الهمام مجمع علی ضعفه واخرج الترمذی عن عائشة قالت اکتحل النبی صلی الله علیه وسلم وهو صائم وفی اسناده من هو مجمع علی ضعفه واخرجه البیهقی مرفوعا بسند ضعیف واخرجه ابو داود موقوفا علی انس فهذه عدة طرق ان احتج بواحد منها فالمجموع یحتج به لتعدد الطرق انتهی وقال الطیبی الاکتحال للصائم غیر مکروه وان ظهر طعمه فی الحلق عند الائمة الثلثة وکرهه احمد

علامہ الاحوذی

اللہ اکبر ورفع ثم اعتدل فلم یصب راسه ولم یقنع ووضع یدیه علی رکبتیه ثم قال سمع الله لمن حمده ورفع یدیه واعتدل حتی یرجع کل عظم الی موضعه معتدلا ثم اهوی الی الارض ثم قال الله اکبر فلما سجد وضع رکبتیه الی الارض قبل ان تقع کفاه ووضع یده غیر مفترش ولا قابضهما واستقبل باطراف رجلیه القبلة وفرج بین فخذیه غیر حامل بطنه علی شئ من فخذیه واقام کل عضو فی موضعه ووضع یدیه حذو منکبیه ثم ثنی رجله الیسری وقعد علیها ونصب الیمنی ثم اعتدل حتی یرجع کل عضو فی موضعه ثم نهض علی رکبتیه واعتمد علی فخذیه ثم صنع فی الرکعة الثانیة بمثل ذلک حتی اذا قام من السجدتین کبر ورفع یدیه حتی یحاذی بهما منکبیه کما صنع حین افتتح الصلوة ثم صنع کذلک حتی کانت الرابعة التی تنقضی فیها صلاته اخر رجله الیسری وقعد علی شقه متورکا ووضع کفه الیمنی علی رکبته الیمنی وکفه الیسری علی رکبته الیسری واشار باصبعه ثم سلم لفظه اجل نعم حصر

ضعیف کرده شده وحکم کرده میشود بضعف وی اخرج ابوداود ومن طریق عبدالرحمن بن النعمان بن سعید بن هودة عن ابیه عن جده ان النبی صلی الله علیه وسلم امر بالاثمد عند النوم وقال لیتقه الصائم قال ابوداود وقال لی یحیی بن معین ندحدث منکر واخرج ابوداود عن انس رضی الله عنه انه کان یکتحل وهو صائم موقوفا واسناده حسن وعن عائشة قالت اکتحل النبی صلی الله علیه وسلم وهو صائم اخرجه ابن ماجة وفی اسناده سعید بن ابی سعید الزبیدی وهو ضعیف جدا واختلف اهل العلم فی الکحل للصائم واختلاف دارند اهل علم در سرمه کشیدن برای روزه دار فکرهه بعضهم پس مکروه گفته اند بعضی علما وهو قول سفیان الثوری وابن المبارک واحمد واسحق ورخص بعض اهل العلم فی الکحل للصائم وهو قول الشافعی ورخصت داده اند بعضی علما در سرمه کشیدن برای روزه دار وآن قول امام شافعی ست و کحل بفتح کاف بمعنی استعمال کحل ست وبضم کاف سرمه را گویند وبرین تقدیر این عبارات باشند محمول بر حذف مضاف یعنی مکروه نیست استعمال کحل برای روزه دار برابر ست که مزهٔ کحل در حلق یابد یا نیابد ودر کحل سیاه است آن بزق ورای فیه اثر الکحل من حیث اللون قبل یفسد باب ما جاء فی القبلة للصائم باب ست در بیان آنچه آمده است در قبله گرفتن برای روزه دار حدثنا هناد وقتیبة قالا نا ابو الاحوص عن زیاد بن علاقة عن عمرو بن میمون عن عائشة ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یقبل فی شهر الصوم گفت عائشه صدیقه بود آنحضرت که بوسه میکرد در ماه رمضان در روزه وفی الباب عن عمر بن الخطاب قال ششت الی المرأة فقبلتها وانا صائم فقال النبی صلی الله علیه وسلم ارایت لو تمضمضت بماء وانت صائم قلت فلا باس قال فمه اخرجه ابوداود والنسائی عن جابر بن عبد الله عن عمر رضی الله عنه قال النسائی منکر وصححه ابن خزیمة وحفصة وابی سعید وام سلمة اخرجه مالک فی الموطا وابن عباس اخرجه ابن ابی شیبة وانس وابی هریرة اخرجه مالک فی الموطا قال ابو عیسی حدیث عائشة حدیث حسن صحیح واختلف اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم فی القبلة للصائم فرخص بعض اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم فی القبلة للشیخ واختلاف کرده اند اهل علم از صحابه وغیر ایشان در بوسه قبله برای روزه دار پس رخصت داده اند بعضی از صحابه در قبله برای مرد پیر چنانکه سعد بن ابی وقاص وابو هریره کما اخرجه مالک فی الموطا ولم یرخصوا للشاب مخافة ان لا یسلم له صومه ورخصت نداده اند صحابه برای مرد جوان ازبهت ترس آنکه سالم نماند روزهٔ او ومتحمل شهوت نخواهد گردید پس فساد در روزهٔ وی خواهد آمد والمباشرة عندهم اشد ومباشرت نزد صحابه سخت ترست از قبله ومراد بمباشرت مباشرت کردن مرد وزن یکدیگر را وملاقات بشره بشره در غیر فرج وقد قال بعض اهل العلم القبلة تنقص الاجر ولا تفطر الصائم وتحقیق گفته اند بعضی اهل علم که کم میگردد مزد وثواب روزه وافطار نمیکند تشبکند روزهٔ روزه دار را ومراد ان للصائم اذا ملک نفسه ان یقبل وی میتواند علما که بدست میکه مر روزه دار را چون مالک نفس باشد

باب ما جاء فی القبلة للصائم

قوله للشیخ ولم یرخصوا للشاب وبه یقول ابن عباس وابو حنیفة والثوری والاوزاعی والشافعی وهو روایة عن مالک بل کرهوا فی حقه وروی ابن وهب عن مالک انه احتجها فی صوم النفل دون الفرض ولا خلاف انها لا تبطل الصوم الا ان ینزل المنی بالقبلة

عارضة الاحوذی

واما له ومنه هشر یقبض ذی شماریخ میال فقنع یعنی غیر میل الا معتدلا مع ظهر الفقه فیه من العوام اربعون مسالة الاولی جلوسه فی المسجد وجلوس اصحابه معه وان لم یکن لهم حاجة ونقصان السلام لم ینقص الدین حتی قال علیک ولم یقل علیک السلام ومده له لیکون اثبت اذا بین او لعله ان یفطن من قبل نفسه لما انتقص مما رای من فعل غیره ونفی الصلوة عن من لم یکملها والاذن فی الدنو من السائل وسؤاله التعلیم والعمل بالتسلیم للعلم والانقیاد له والتصریح بحکم البشریة فی جواز الخطاء والصواب فی الاعتراف بالتقصیر والاحالة بالوضوء علی القرآن دون ما زادته السنة وفیه دلیل علی انه اراد ان یبین له المفروض من الوضوء والصلوة خاصة وقیل لما امرک الله فی دینه من کتاب وسنة ووجوب الاقامة وبه اقول وقد روی المدنیون ذلک عن مالک وجعل علماؤنا الوجوب فیها فقالوا ان من البیان ما تعلم منه الصلوة وذلک جهل وجوب الذکر لمن لا یحفظ

شرح ابی الطیب

الثمر ۱۲ ما طلعت الجوز اشتعل رأسه شیبا وفی الیوم

شرح سراج احمد

نزد او بر نفس خود بود و واست او را که قبله کند و اذا لم یامن علی نفسه تولت القبلة وچون ایمن نباشد بر نفس خود بگذارد و قبله را یستحب له صومه تا سالم ماند روزه مرا و راد هو قول سفیان الثوری والشافعی و ابراهیم و ابو قلابه و شریح و ابن سعقل مکروه گویند قبلت ابرای روزه دار و در هدایه نوشته است لا باس بالقبلة للصائم اذا امن علی نفسه بالاجماع و الا فلا و یکره عند عدم الامن و ذکر النووی ان مذهب الشافعی و اصحابه ان القبلة لیست محرما علی من لم یحرکه الشهوة و لکن الاولی ترکها و اما من حرکته الشهوة فهی حرام فی حقه علی الاصح عند اصحابنا و به قال مالک و روی ابن وهب عن مالک باستحباب القبلة للشاب دون الشیخ و الفرق ان الشاب لا یامن انهاء لا یسلم الصوم و الاصل فیه هیجان الشهوة و لما کان الشاب مظنة لهیجان الشهوة فرق من فرق عند الشافعیة و لو قبل فانزل یقضی عند الشافعی و الکوفیین و لو نظر فانزل لا یقضی و لا قضاء فی الامذاء عند الحنفیة و الشافعیة و قال مالک و احمد یقضی فی کل ذلک و یکفر الا فی الامذاء فیقضی فقط و قال متاخروا اصحابه البغدادیین ههنا القضاء استحبابا و حکی ابن قدامة الفطر فیه عن احمد **باب** ماجاء فی مباشرة الصائم باب ست در بیان انچه آمده است در حق مباشرت کردن روزه دار

حدثنا ابن ابی عمر نا وکیع نا اسرائیل عن ابی اسحق عن ابی میسرة عن عائشة قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یباشر فی وهو صائم گفت عائشه صدیقه بود انحضرت که مباشرت میکرد با من در حالیکه انحضرت روزه دار می بود و مباشرت بشره و اندام را به بشره زنان رسانیدن و کان املککم لاربه و بود آن حضرت مالک ترین شما حاجت خود را و شهوت خود را و در روایتی لنفسه آمده است و ارب بفتح همزه و راء بمعنی حاجت ست و روایت مشهور نزد محدثین همین ست و گاهی روایت کرده میشود بکسر همزه و سکون راء و این نیز بمعنی حاجت ست و بمعنی عضو و فرج نیز آمده و بر تقدیر ارادت عضو مراد عضو مخصوص خواهد بود و تورپشتی گفته که حمل بر عضو خارج از سنن ادب و صواب ست پس احسن حمل اوست بر حاجت حدثنا هناد نا ابو معاویة عن الاعمش عن ابراهیم عن علقمة و الاسود عن عائشة قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یقبل و یباشر و هو صائم بود انحضرت که قبله میکرد و مباشرت می نمود در حالیکه انحضرت روزه دار می بود و کان املککم لاربه و بود انحضرت مالک ترین شما برای حاجت خود

قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح و ابو میسرة اسمه عمرو بن شرحبیل

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی مباشرة الصائم **قوله** یباشر و هو صائم ای یلصق البشرة بالبشرة و قال ابن مالک لیس نساءه بیده الشریفة حال کونه صائما زاد مسلم فی رمضان **قوله** و کان املککم ای اقدرکم من ملک اذا قدر علی شیء او صار حاکما علیه

قوت المغتذی

و کان املککم لاربه قال العراقی روی بکسر الهمزة و اسکان الراء و هو الاکثر فی الروایة و ممن حکاه عن الاکثرین ابو عبید و الخطابی و القاضی عیاض و قال فی المشارق کذا رویناه عن کافة شیوخنا و قال انما هو لاربه بفتح الهمزة و الراء ای لحاجته انتهی و الارب بالکسر العضو ای لعضوه و قیل المراد لغفلة حکاه صاحب المشارق و قیل لنفسه لان فی الموطا و ایکم املک لنفسه من رسول الله صلی الله علیه وسلم

تحفة الاحوذی

اصبت وبه قال بعض السلف و قد وجوب الصلاة فی الاثواب و رفع سند العمل الی الرکوع من السجود و السجود من السجود و فیه فهم الصحابة ان النقصان من العبادة لا یوهنها و قد بینا انه ان کان نقصان فرض او هنها و ان کان نقصان فضل بقیت دونه و الحدیث یصحح فی قوله و الذی بعثك بالحق دلیل علی جواز القسم بالله و صفاته و افعاله اذا الخبر بها عنه دون مجرد الافعال و من الحق ان یکون فعلا ممدوحا و جواز دعوی الاختصاص بالعلم فی مسألة واحدة دون الناس لقول ابی حمید انا اعلمکم و اختیاره فی قوله رفع الیدین محاذاة المنکبین فی الرفع و تمکین الیدین من الرکبتین و تفریج الاصابع فانه اعین للتمسك و عطف الظهر عند الرکوع معتدلا حتی لو وضع کوز ماء علی ظهر المصلی لاستمیل و تعدیل الراس معه و لا یذبح تدبیح الحمار و التکبیر عند انتقال الاعتدال فی کل فعل و وضع الرکبتین قبل الیدین فی السجود و قد تقدم القول فیه و هذا صحیح من الحدیث و رفع

بقیه صفحه ۹۳

شرح سراج احمد

وعن کل ربة بیض لفقده مراوزة یبه نفس ستاباب ما جاء لا صیام لمن لم یعزم من اللیل یا بیه ... لا روزه نیست برای کسیکه قصد نیت روزه نکند ازشب حدثنا اسحق بن منصور نا ابن ابی مریم نا یحیی بن ایوب عن عبد الله بن ابی بکر عن ابن شهاب عن سالم بن عبد الله عن ابیه عبد الله بن عمر عن حفصة ام المؤمنین عن النبی صلی الله علیه وسلم قال من لم یجمع الصیام قبل الفجر فلا صیام له اگر کسی نیت نکند و تصمیم عزم ننماید روزه را پیش از فجر نیست روزه او را یجمع بضم یا و سکون جیم و کسر میم از اجماع بمعنی درستی عزم و ثابت عزم بودن بگذاری قال ابو عیسی حدیث حفصة حدیث لا نعرفه مرفوعا الا من هذا الوجه وقد روی عن نافع عن ابن عمر قوله قول ابن عمر را و بگذاری بذا الحدیث عن الزهری موقوفا لا نعلم احدا رفعه الا یحیی بن ایوب چنانچه در تن مذکور ست و هو اصح و آن اصح ست و انما معنی هذا عند بعض اهل العلم لا صیام لمن لم یجمع الصیام قبل طلوع الفجر فی رمضان او فی قضاء رمضان

شرح ابی الطیب

قوله لا یبه بفتح الهمزة والراء علی المشهور من الروایة علی ما قال الطیبی وهو الحاجة وتریدیه الشهوة وقد یروی بکسر الهمزة وسکون الراء یغتارة بانه الحاجة وتارة بانه العقل وتارة بانه العضو واریدیه هنا العضو المخصوص کذا فی شرح السنة والفائق ورده التوربشتی بانه خارج عن سنن الآداب قال الطیبی اقول لعل ذلک مستقیم لان الصدیقة رضی الله عنها اذکرت انواع الشهوة مترقیة من الادنی الی الاعلی فبدات بمقدمتها التی هی القبلة ثم ثنت بالمباشرة من نحو المداعبة والمعانقة واردات ان تعبر عن المجامعة فکنت عنها بالاریب ای عبارة احسن منها انتهی وقال النووی روی هذه اللفظة بوجهین اشهرهما وروایة الاکثرین اریبه بکسر الهمزة واسکان الراء وکذا نقله الخطابی والقاضی عن روایة الاکثرین والثانی بفتح الهمزة والراء ومعناه بالکسر الوطر والحاجة وکذا بالفتح ولکنه یطلق المفتوح علی العضو ومعناه ان ینبغی لکم الاحتراز عن القبلة ولا تتوهموا من انفسکم انکم مثل النبی صلی الله علیه وسلم فی استیلائه علی نفسه وامن الوقوع فی قبلة یتولد منها انزال وشهوة وهیجان نفس ونحو ذلک وانتم لا تامنون ذلک فطریقکم الانکفاف عنها باب ما جاء لا صیام لمن لم یعزم من اللیل قوله لمن لم یجمع بالتخفیف من الاجماع وبالتشدید من التجمیع قبل الاجماع والازماع والعزم بمعنی وهو احکام النیة وقیل الاجماع هو العزم التام حقیقته جمع رایه علیه قال الطیبی اجمع الامر علی الامر ازمع علیه وازمعه ایضا اذا صمم عزمه ومنه قوله تعالی فاجمعوا امرکم ای احکموه بالعزیمة والمعنی من لم یصمم العزم علی الصوم قبل الفجر فلا صیام له ای سواء کان فرضا او نفلا والیه ذهب ابن عمر وجابر بن زید ومالک والمزنی وداود وذهب ابو ثور الی صحة النفل بنیة من النهار وخصصوا هذا الحدیث بما روی عن عائشة رضی الله تعالی عنها انها قالت کان النبی صلی الله علیه وسلم یاتینا فیقول عندک غداء فاقول لا فیقول انی اذن صائم وفی روایة انی صائم قال الطیبی وعلماؤنا حملوا هذا الحدیث علی القضاء والکفارة والنذر المطلق وخصصوا حدیث الباب بالحدیث المتقدم وبما فی الصحیحین عن سلمة بن الاکوع انه علیه السلام ارجل من اسلم ان اذن فی الناس ان من اکل فلیصم بقیة یومه ومن لم یکن اکل فلیصم فان الیوم یوم عاشوراء وفیه دلیل علی انه

قوت المغتذی

من لم یجمع الصیام بضم اوله وسکون الجیم وکسر المیم قال الخطابی الاجماع احکام النیة والعزیمة یقال اجمعت الرای وازمعته وعزمت علیه بمعنی

عارضة الاحوذی

الساعدین والمقعدتین من الارض فی السجود وتجافی العضدین عن الجنبین فی الرکوع والسجود وفتح اصابع الرجلین وکذلک یکون اذا امکنت من غیر تکلف لذلک واستقبال القبلة بباطنیها واولیها لمن قدر ومن لم یکن منه لینة رد هما مدبرة وتفریج الفخذین حتی لا یستقر علیها البطن فانه فی الرکوع ربما اسقط وفی السجود یکون معتمدا علی الفخذین خاصة ویسقط الاعتماد علی سائر الاراب فتبطل الصلوة فی السجود ویصح فی الرکوع والسجود علی الجبهة والانف ووضع الوجه بین الکفین والجلوس علی الرجل الیسری فی السجود والجلسة الوسطی ولا یکون جفاء بالرجل ولکنه جلوس استیفار لم یتمکن فیه فلو زید علی ذلک لکان وانی لا اراه صندوبا مستحبا وانا افعله فی کل صلوة اقتداء بسید البشر لصحة الاخبار ونهوضه علی الرکبتین وتکبیره عند القیام من الجلسة الوسطی بعد الاستواء ورفع الیدین حینئذ قوله حتی اذا کانت الرابعة رواه الترمذی و البخاری اخر رجله الیسری

عارضة الاحوذی

وروی ابو داود وقد لم رجله الیسری وکلاهما معنی صحیح اخرجه الیسری عن ابیاتها وقد مر مالی الیمنی فجمعهما وجلس علی ورکه فصح اللفظان فیها قوله ثم سلم لم یذکر التحریم لانه لم یذکر شیئا من الاقوال الا السلام وانما اعتمد علی الافعال وهذه اربعون مسألة نفعکم الله بها ویسر لکم علمها بفضله ورحمته

باب قدر القراءة فی الصلوات

قطبة بن مالک سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقرأ فی الفجر والنخل باسقات فی الرکعة الاولی حدیث حسن صحیح جابر بن سمرة کان النبی صلی الله علیه وسلم یقرأ فی الظهر والعصر والسماء ذات البروج والسماء والطارق ونحوهما حسن صحیح ام الفضل خرج الینا رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو عاصب رأسه فی مرضه فصلی المغرب فقرأ بالمرسلات عرفا فما صلاها بعد حتی لقی الله عبد الله بن بریدة عن ابیه کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یقرأ فی العشاء الآخرة بالشمس وضحاها ونحوها من السور قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی الله عنه اختلفت الروایة عن النبی صلی الله علیه وسلم

شرح سراج احمد

وجواب این نیست که معنی این حدیث نزد یک بعضی اهل علم که روزه نیست برای کسیکه نیت روزه نکند در شب پیش از طلوع کردن صبح صادق در ماه رمضان یا در قضای روزهٔ رمضان او فی صیام نذره او روزهٔ نذر اذا لم ینوه من اللیل لقوله فمن لم یجمع چون این نیست نکند روزه را از شب روا نباشد او را و اما صیام التطوع فیباح له ان ینویه بعد ما اصبح وامادر روزهٔ نفل پس مباح ست مر روزه دار را اینکه نیت کند روزه را پس از انکه صبح گردد وهو قول الشافعی واحمد واسحق در ترجمه مشکوة نوشته است وظاهر این حدیث آن ست که روزه بی نیت از شب درست نباشد فرض باشد چنانکه روزهٔ رمضان وقضا ونذر وکفارت یا نفل ولیکن علماء در اینجا مختلف ست مذهب مالک همین ست که نیت از شب برای روزه شرط ست هر روزه که باشد نظر بعموم این حدیث وشافعی واحمد نیز بدین قائل اند در غیر نفل اما نفل جائز ست به نیت قبل از زوال بلکه نزد شافعی بعد از زوال نیز ومذهب نزد ما آنست که روزهٔ رمضان ونفل ونذر معین جائز ست به نیت از نصف نهار شرعی که قبل از زوال ست وبرای روزهٔ قضا وکفارت ونذر مطلق نیت از شب شرط ست

باب ما جاء فی افطار الصائم المتطوع باب ست در بیان

انچه آمده است در افطار کردن روزه دار نفل حدثنا قتیبة نا ابو الاحوص عن سماک بن حرب عن ابن ام هانئ جعدة عن ام هانئ قالت کنت قاعدة عند النبی صلی الله علیه وسلم فاتی بشراب فشرب منه گفت ام هانی دختر ابی طالب خواهر علی مرتضی رضی الله عنه بودم من نشسته نزد یک انحضرت پس آورده شد نزد انحضرت آب نوشید ان یا دیگر چیز بود سوای آب پس بنوشید انحضرت از ان شراب ثم ناولنی فشربت منه پس بستد از دست انحضرت مرا پس بنوشیدم خود را پس نوشیدم من از وی فقلت انی اذنبت پس گفتم من بخدمت انحضرت یا رسول الله بدرستیکه من گناه کردم فاستغفر لی پس آمرزش خواه از حق تعالی برای من قال وما ذاک فرمود انحضرت وچیست آن گناه تو قالت کنت صائمة فافطرت گفت ام هانی بودم من روزه دار پس افطار کردم من فقال امن قضاء کنت تقضینه قالت لا پس فرمود انحضرت آیا از روزهٔ قضا بود ی تو که قضا میکردی تو گفت ام هانی روزهٔ قضا نبود

شرح ابی الطیب

کان امر ایجاب قبل نسخه برمضان اذ لا یوم من اکل بامساک بقیة الیوم الا فی یوم مفروض الصوم بعینه بخلاف قضاء رمضان اذا افطر فیه فعلم انه من تعین علیه صوم یوم ولم ینوه لیلا انه یجزئه نیته نهارا ومن اراد تمام البحث فلیراجع فتح القدیر

باب ما جاء فی افطار الصائم المتطوع

قوله عن سماک بن حرب عن ابن ام هانئ فی روایة البیهقی فی السنن عن هارون بن ام هانئ وفی المعرفة عن سماک قال اخبرنی ابنا ام هانئ قال شعبة فلقیت انا افضلهما جعدة فقلت له اسمعته انت من ام هانئ قال اخبرنی اهلنا وابو صالح مولی ام هانئ عن ام هانئ **قوله** امن قضاء ای اکنت صائمة من قضاء

قوت المغتذی

عن سماک بن حرب عن ام هانئ فی روایة البیهقی فی السنن عن هارون بن ام هانئ وفی المعرفة عن سماک قال اخبرنی ابنا ام هانئ قال شعبة فلقیت انا افضلهما بعد فقلت اسمعته من ام هانئ قال اخبرنی اهلنا وابو صالح مولی ام هانئ عن ام هانئ

شرح سراج احمد

قال فلا یضرک ای فلا یضرک شیء فرمود آنحضرت ضرر نکند ترا این افطار تو و چیزی لازم نمیشود از این حدیث برآمد که روا است زن اجنبیه را که بنوشد پس خورد و مرد را و فی الباب عن ابی سعید و عائشة اخرجه الترمذی و ابن حبان من طریق عمرة عن عائشة حدیث ام هانی فی اسنادہ مقال والعمل علیه عند بعض اهل العلم حدیث ام هانی در اسناد وی گفتگو کرده اند و عمل بر آن نزد بعضی از اہل علم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم از صحابه و غیر ایشان ان الصائم المتطوع اذا افطر فلا قضاء علیه بدرستیکه روزه دارنده نفل را که چون افطار کند پس قضا لازم نباشد بروی الا ان یحب ان یقضی مگر آن که دوست و محبوب دارد این که قضا کند روزه را و هو قول سفیان الثوری واحمد واسحق والشافعی حدثنا محمود بن غیلان نا ابو داود نا شعبة قال کنت اسمع سماک بن حرب یقول احدث بنی ام هانی گفت شعبه بودم من که می شنیدم سماک بن حرب را که میگفت یکی از اولاد ام هانی حدثنی حدیث کرد مرا فلقیت انا افضلهم پس ملاقات کردم من افضل ایشان را یعنی اولاد ام هانی را وکان اسمه جعدة وبود نام او جعده وکانت ام هانی جدته وبود ام هانی جدهٔ وی فحدثنی عن جدته پس حدیث کرد مرا جعده از جدهٔ خود که ان رسول الله صلی الله علیه وسلم دخل علیها بدرستیکه آنحضرت داخل شد بر ام هانی شاید که این در قصهٔ فتح باشد فدعا بشراب فشرب پس طلبید آنحضرت آبی یا جز آن را پس نوشید آنحضرت آنرا ثم ناولها فشربت پس داد آنحضرت ام هانی را پس نوشید ام هانی آنرا فقالت یا رسول الله اما انی کنت صائمة پس گفت ام هانی ای پیغمبر خدا آگاه باش بدرستیکه من روزه دار بودم فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم الصائم المتطوع امین نفسه ان شاء صام وان شاء افطر پس فرمود آنحضرت روزه دار روزهٔ نفل دارنده حاکم نفس خود است و اختیار بدست خود دارد اگر خواهد روزه دارد و اگر خواهد افطار کند قال شعبة قلت له انت سمعت

شرح ابی الطیب

قوله فلا یضرک ای الافطار لا یضرک لانه لا اثم علیک ولا یلزم من هذا ان لا یکون علیها فی ذلک قضاء الا من دلالة السکوت بمعنی انه لو کان علیها قضاء فی ذلک لما سکت وکذا لفظ امین نفسه ان شاء صام الخ لا یدل علی عدم القضاء لجواز ان یکون الامر ان اعنی المضی علی الصوم والافطار جائزین له مع لزوم القضاء ان افطر وهذا ما ذهب الیه بعض محققی اصحابنا کصاحب الکنز والمحقق ابن الهمام وبهذا القول یحصل الجمع بین الحادیث الباب والله اعلم بالصواب واما روایة امین نفسه بالنون فیحتمل ان یراد به انه حافظ علی نفسه عالم بمشیة نفسه فلیراع مشیة نفسه وهذا المعنی بعید عن ظاهر مقتضی اللفظ ای الامانة ویحتمل ان المعنی انه محافظ علی نفسه فی اتمام هذا الصوم وهو محسوب علیه **قوله** فی اسنادہ مقال وکذا قال المنذری قال ولا یثبت وفی اسنادہ اختلاف کثیر اشار الیه النسائی **قوله** امین نفسه بالنون ای امین علی الصوم الذی صامه فهو محسوب علیه لان کل امین مسؤل عن امانته فقوله ان شاء صام الخ لیس للتخییر بین الصوم والافطار بل یکون للتوبیخ علی الافطار مثل قوله تعالی فمن شاء فلیؤمن ومن شاء فلیکفر ویحتمل ان معناه انه امین علی نفسه فی هذا الصوم اما بالاداء او بالقضاء فله ان یصوم وله ان یفطر بعد ذلک فان صام فقد ادی حق الصوم والا فعلیه القضاء مراعاة للامانة وسیاتی فی الباب الاتی ما یدل علی القضاء فانه قال صلی الله علیه وسلم

معارضة الاحوذی

فی قدر القراءة فی الصلوات فروی انه کان یقرأ فی الظهر بنحو الم تنزیل السجدة وقدر ثلثین ایة وفی العصر قدر خمس عشرة ایة وروی انه قرأ فی الصبح قد افلح المؤمنون وقد روی عنه انه قرأ فی الصبح اذا الشمس کورت وروی ابو برزة انه قرأ فی صلوة الغداة من الستین الی المائة وقرأ فی المغرب بالطور وقرأ فی سفر فی العشاء الاخرة بالتین والزیتون وروی انه قرأ فی المغرب بطول الطولیین وروی انه کان اخف الناس صلوة فی تمام وروی ان الرکعة الاولی من الظهر کانت مثل الثانیة منها وان الرکعة الاولی من العصر کانت مثل الثانیة من الظهر وان الرکعة الثانیة من العصر کانت علی النصف من الاولی من العصر وروی انه کان یطول فی الرکعة الاولی من صلوة الصبح والظهر ویقصر فی الثانیة هذا کله ثابت وفیه ثلث مسائل الاولی ان صلوته صلی الله علیه وسلم انما کانت تختلف بحسب اختلاف الاحوال والماموم لیس فلیست قراءته فی صلاته فی السفر کقراءته فی صلوة الحضر ولا قراءته مع ماموم

شرح سراج احمد

هذا من ام هانی گفت شعبه گفتم جمده راتو شنیدی این حدیث را از ام هانی قال لا اخبرنی ابو صالح واهلنا گفت جمده من نشنیدم حدیث کرده مرا ابو صالح واهل ما عن ام هانی از ام هانی ویروی حماد بن سلمة هذا الحدیث عن سماک وروایت کرده حماد بن سلمه این حدیث را از سماک فقال پس گفت سماک عن هارون بن آبنة ام هانی عن ام هانی واین خلاف اسناد اول ست زیرا که در وی جمده بود ودرین اسناد هارون ست که پسر دختر ام هانی ست روایت دارد از ام هانی ودر روایة شعبة احسن مصنف گوید در روایت شعبه احسن ست هکذا حدثنا محمود بن غیلان عن ابی داود فقال امین نفسه همچنین حدیث کرده ما را محمود بن غیلان از ابی داود پس گفت ابو داود وامین نفسه را بجای امیر نفسه وحدثنا غیر محمود عن ابی داود فقال امیر نفسه مصنف گوید وحدیث کرده ما را دیگر شیوخ سوای محمود از ابی داود پس گفته اند لفظ امیر نفسه را وامین نفسه علی الشك واین بطریق شك راوی ست وهکذا روی من غیر وجه عن شعبة امیر او امین نفسه علی الشك وهمچنین روایت کرده شده است به بسیاری طرق از شعبه لفظ امیر او امین بر طریقه شك در ترجمه مشکوة نقل از تنقیح کرده که گفت تاویلش آنست که مراورا میرسد که افطار کند نظر بر مصلحتی که ظاهر میشود او را از اموری که امیر واین ساخته شده است برانچه کسی ضیافت میکند ویرا یا فرود می آید بر قومی ومی بیند که در ترک افطار در وحشت اند اخته ست صاحب خود را پس اورا میرسد که موافقت کند ومساعدت نماید برانچه سبب انس والفت گردد بی حرج ومشقت پس نیست درین قول دلیل بر انکه قضا واجب نیست بعد التزام خصوصا که وارد شده است در حدیث دیگر بقضا مانند آنکه در کتب سیر باتفاق روایات آمده است که فتح مکه در رمضان بود برین تقدیر مشکل میشود بودن صوم ام هانی صوم تطوع ودر حدیث ام هانی تکلم نیز کرده اند ومنذری گفته که ثابت نیست ودر اسناد وی اختلاف کثیر ست اشارت کرده نسائی بدان انتهی ودر حدیث ام هانی بی ذکر فتح نیز آمده است چنانکه در ترمذی ست واگر گفته شود که مراد از یوم الفتح اول ایام وی نیست بلکه امر ممتد مستمر تا بقای آن قضیه است واقامت آنحضرت صلی الله علیه وسلم در مکه دور نباشد نیز روایات در وقت اقامت آنحضرت وخروج او آمده که تقاضا میکند که فتح بعد از رمضان باشد حدثنا هناد نا وکیع عن طلحة بن یحیی عن عمته عائشة بنت طلحة عن عائشة ام المومنین قالت دخل علی رسول الله صلی الله علیه وسلم یوما در آمد بر من آنحضرت روزی فقال هل عندکم شیء پس فرمود آنحضرت آیا هست نزد شما چیزی از طعام برای خوردن قالت قلت لا گفت عائشه گفتم نیست چیزی از طعام قال فانی صائم فرمود آنحضرت پس بدرستیکه من روزه دارم پس اکنون من روزه دارم یعنی نیت روزه کردم از نیجا معلوم میشود که نیت نفل در نهار جائز ست وهمین ست مذهب امام او وبا این قائل ست امام شافعی وامام احمد واکثر علما وامام مالک در بعضی ائمه دیگری قائل اند که واجب ست نیت از شب چنانکه در فرض قائل اند حدثنا محمود بن غیلان نا بشر بن السری عن سفین عن طلحة بن یحیی عن عائشة بنت طلحة عن عائشة ام المومنین قالت ان کان النبی صلی الله علیه وسلم لیاتینی گفت عائشه تحقیق بود آنحضرت که می آمد مرا فیقول اعندك غداء پس میفرمود آیا هست نزد تو طعام فاقول لا فیقول انی صائم پس میگفتم نیست پس میفرمود من اکنون روزه دارم

شرح ابی الطیب

لهما اقضیا یوما آخر مکانه **قوله** غداء بالمد طعام یوکل اول النهار

فائدة: جائز ست نیت نفل در نهار قبل از زوال بشرطیکه هیچ مفطری از وقت صبح صادق تا وقت نیت نفل نخورده باشد

بنت

عارضة الاحوذی

محسوم العلل قلیل الشغل کقراءته مع ضد ذلك قال صلی الله علیه وسلم انی لاسمع بکاء الصبی فاخفف مخافة ان تفتتن امه الثانیة ان رکعاته لم تکن سواء فی مقدار القراءة کانت الاولی طول من الثانیة وقد جعل الخلق الیوم حتی صار العالم منهم یزعمه یسویهما والجاهل ربما یطول الثانیة ویقصر الاولی وتراهم یلتزمون فی صلوة الصبح من السجدات ومنهم من یلتزم من الحواریین ویقرأ سورة تتلو اسورة فتکون الثانیة اطول من الاولی وکذلك فی المغرب یقرأ من سورة الضحی و یاتی بسورة تلی سورة فتکون الثانیة اطول من الاولی و کذلك یفعل بجهله فی جمیع الصلوات ومعنی قراءة القرآن علی التوالی ان یقرأ سورة ثم یقرأ ما بعدها فی الرکعة الثانیة ولا یکون تلوها الثالث التزام سورة معلومة فی القراءة کما قد بینا من ترتیب الجهال وهذا لا یلزم انما یقرأ ما اتفق بحسب ما یقتضیه الحال **باب القراءة** خلف الامام فی السر والجهر عبادة بن الصامت قال

فائدة: جائز ست نیت نفل در نهار قبل از زوال بشرطیکه هیچ مفطری از وقت صبح صادق تا وقت نیت نفل نخورده باشد

بنت

اسماء الرجال: عبد الرحمن بن ابی بکر ابو عبد الله المکی الاعرج والد ابو بکر

لکن نکره کان

والافضل قوله

تقریب

شرح سراج احمد

قالت فاتانی یوما فقلت عائشة صدیقه پس آمد آنحضرت نزد من روزی فقلت یا رسول الله انه قد اهدیت لنا هدیة پس گفتم ای پیغمبر خدا بدرستیکه شان این است که تحقیق فرستاده شده است برای من پیش کشی قال وما هی فرمود آنحضرت وچیست آن هدیه وچه قسم ست قلت حیس بفتح حای مهمله وسکون تحتانیه ودر آخر سین مهمله وآن طعامی ست که ساخته میشود از تمر وقروت وروغن وگاهی بجای قروت آرد یا سویق اندازند وحیس در اصل بمعنی خلط ومزج ست قال اما انی اصبحت صائما فرمود آنحضرت آگاه باش بدرستیکه من صباح کردم روزه دار قالت ثم اکل گفت عائشه صدیقه پس خورد آنحضرت ازینجا معلوم میشود که افطار صوم تطوع جائز ست بی عذر وبرین اند اکثر علما وامام ما ابو حنیفه واصحاب وی بر اند که واجب است اتمام آن ودر روایتی جائز ست مطلقا زیرا که قضا خلیفه اوست پس با کی نیست بنقض آن ودر وجوب قضای صوم نفل نیز اختلاف ست نزد مالک قضا کند اگر بی عذر نقض کرده است قال ابو عیسی هذا حدیث حسن **باب** ماجاء فی ایجاب القضاء علیه باب ست در بیان انچه آمده است در واجب بودن قضا بر مردی که افطار کرده حدثنا احمد بن منیع نا کثیر بن هشام نا جعفر بن برقان بضم موحده وسکون رای مهمله ووقاف در آخر نون ست عن الزهری عن عروة عن عائشة قالت کنت انا وحفصة صائمتین گفت عائشه بودم من وحفصه روزه دار فعرض لنا طعام اشتهیناه پس عرض کرده شد برای ما طعامی که خوش داشتیم آنرا فاکلنا منه پس خوردیم ما ازان طعام فجاء رسول الله صلی الله علیه وسلم فبدرتنی الیه حفصة پس آمد آنحضرت بخانه شریف پس سبقت کرد مرا بسوی آنحضرت حفصه وکانت ابنة ابیها وبود حفصه دختر پدر خود واین کنایه است از بودن حفصه دختر حضرت عمر رضی الله عنه زوجه نبی صلی الله علیه وسلم بر صفت پدر خود در مبادرت بطرف نیکیها واز سوالهای نیک ودر جرأت در استفسار مسائل شرعیه از حضرت نبوت و این کلام جمله معترضه است فقالت یا رسول الله انا کنا صائمتین فعرض لنا طعام اشتهیناه فاکلنا منه پس گفت حفصه یا رسول الله بدرستیکه ما بودیم روزه دار پس عرض

شرح ابی الطیب

قوله قلت حیس بفتح فسکون طعام یتخذ من تمر واقط وسمن او دقیق وقیل طعام یتخذ من الزبد والتمر والاقط وقد یبدل الاقط بالدقیق والزبد بالسمن وقد یبدل السمن بالزیت **باب** ماجاء فی ایجاب القضاء علیه **قوله** فعرض لنا طعام علی بناء المجهول ای عرضه لنا احد علی طریق الهدیة لما فی الطبرانی عن ابی سلمة عن ابی هریرة قال هدیت لعائشة وحفصة هدیة وهما صائمتان فاکلتا منه فذکرتا ذلک لرسول الله صلی الله علیه وسلم فقال اقضیا یوما ولا تعودا ویجوز ان یکون فعرض لنا معلوما ای ظهر لنا طعام وقد حقق المحقق المسألة وذکر احادیث کثیرة ثم قال فقد ثبت هذا الحدیث ثبوتا لا مرد له **قوله** فبدرتنی الیه حفصة ای سبقتنی فی السؤال الیه وقولها وکانت ابنة ابیها وکنایة عن کونها علی صفة ابیها فی المبادرة الی الخیرات والاسئلة الحسنة وهو اعتراض فی الکلام بین المبادرة وما یترتب علی المبادرة من السؤال

عارضة الاحوذی

صلی رسول الله صلی الله علیه وسلم فتغلت علیه القراءة فلما انصرف قال انی لا اراکم تقرؤن وراء امامکم قالوا قلنا یا رسول الله ای والله قال فلا تفعلوا الا بام القرآن فانه لا صلوة لمن لم یقرأها حدیث حسن ابو هریرة انصرف رسول الله صلی الله علیه وسلم من صلوة جهر فیها بالقراءة فقال هل قرأ احد منکم انفا فقال رجل نعم یا رسول الله قال انی اقول مالی انازع القرآن قال فانتهی الناس عن القراءة فیما جهر به رسول الله صلی الله علیه وسلم حسن صحیح وقوله فانتهی الناس عن القراءة من کلام الزهری اختلف الناس فی صلوة المأموم علی ثلثة اقوال الاول انه یقرأ اذا اسر ولا یقرأ اذا جهر الثانی یقرأ فی الحالین الثالث لا یقرأ فی الحالین قال بالاول مالک وابن القسم وقال بالثانی الشافعی وغیره لکنه قال اذا جهر الامام قرأ هو فی سکتاته وقال بالثالث ابن حبیب واشهب ابن عبد الحکم والصحیح وجوب القراءة عند السر لقوله لا صلوة لمن لم یقرأ بفاتحة الکتاب ولقوله للاعرابی اقرأ ما تیسر معک من القرآن وترکه

عارضة الاحوذی

فی الجهر بقول الله تبارك و تعالى و اذا قرئ القرآن فاستمعوا له و انصتوا لعلكم ترحمون و فی صحیح مسلم اذا كبر فكبروا و اذا ركع فاركعوا و اذا قرأ فانصتوا رواه سلیمان التیمی و نازع ابو بكر ابن ابی النضر فیه مسلما فقال له مسلم یزید احفظ من سلیمان و لو لم یكن هذا الحدیث لكان نص القرآن به اولی و یقال للشافعی عجبا لك كیف یقدر الامام فی الجهر علی القراءة اینازع القرآن الامام ام یعرض عن استماعه ام یقرأ اذا سكت فان قال یقرأ اذا سكت قیل له فان لم یسكت الامام وقد اجمعت الامة علی ان سكوت الامام غیر واجب متی یقرأ و یقال له الیس فی استماعه لقراءة الامام قراءة منه و هذا كاف لمن انصفه و فهمه و قد كان ابن عمر لا یقرأ خلف الامام و كان اعظم الناس اقتداء برسول الله صلی الله علیه وسلم

باب ما یقول عند دخول المسجد و عند الخروج منه و ما یفعل فاطمة بنت الحسین عن جدتها فاطمة الكبری قالت كان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا دخل المسجد صلی علی محمد و سلم و قال

شرح سراج احمد

كرده شد برای ما طعامیكه خوش داشتیم ما آنرا پس خوردیم ما را ازان طعام قال اقضیا یوما اخر مكانه فرمود قضا كنید روزه در روزی دیگر بجای آن روز كه خوردید این حدیث دلیل حنفیه است بر وجوب قضای صوم نفل زیرا كه ظاهر امر وجوب است و شافعیه میگویند كه امر بقضا بر طریق استحباب است و شاید كه آن صوم نذر یا قضا بود و مذهب نزد ایشان آنست كه واجب نیست قضای صوم نفل و همچنین نزد احمد و در روایتی از احمد اگر شب نیت كرد ولی عذر افطار نمود واجب است قضا و نزد او واجب است قضای مطلق و نفل لازم میگردد بشروع قال ابو عیسی و روی صالح بن ابی الاخضر و محمد بن ابی حفصة هذا الحدیث عن الزهری عن عروة عن عائشة مثل هذا و روی مالك بن انس و معمر و عبید الله بن عمر و زیاد بن سعد و غیر واحد من الحفاظ عن الزهری عن عائشة مرسلا و لم یذكروا فیه عن عروة و ذكر نكرده اند در اسناد حدیث عروه را و باین اعتبار حدیث مرسل باشد و هذا اصح ترمذی گوید این اصح ست كه ذكر عروه دران نیست لانه روی عن ابن جریج قال سالت الزهری فقلت احدثك عروة عن عائشة زیرا كه روایت كرده شده است از ابن جریج كه گفت پرسیدم زهری را پس گفتم آیا حدیث كرده است ترا عروه از عائشه قال لم اسمع من عروة فی هذا شیئا گفت زهری نشنیدم از عروه درین باب چیزی ولكن سمعت فی خلافة سلیمان بن عبد الملك من ناس عن بعض من سال عائشة عن هذا الحدیث ولیكن شنیدم در عهد و مملكت سلیمان بن عبد الملك از مردم بسیار كه روایت میكردند از بعضی كسان كه پرسیده بود عائشه صدیقه را از حال این حدیث یعنی روایت كرده مصنف این حدیث را و ذكر كرده جماعتی از حفاظ حدیث را كه روایت كرده اند از زهری از عائشه بطریق ارسال و ذكر نكرده اند در وی عروه كه در روایت سابق واسطه است میان زهری و عائشه و گفته است ترمذی اینكه ذكر نكرده است عروه را این اصح ست و ارسال اینجا بمعنی سقوط راوی از اسناد است بمعنی انقطاع و این نیز اصطلاحی ست و مشهور آن ست كه مرسل حدیث تابعی ست بی ذكر صحابی و بعضی تابعی كبیر قید كرده اند سه اصطلاح ست چنانكه در ترجمه مشكوة است حدثنا بهذا علی بن عیسی بن یزید البغدادی نا روح بن عبادة عن ابن جریج فذكر الحدیث و قد ذهب قوم من اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم و غیرهم الی هذا الحدیث فرأوا علیه القضاء اذا افطر و تحقیق رفته اند گروهی از اهل علم از صحابه و غیر ایشان

شرح ابی الطیب

قوله اقضیا یوما اخر مكانه قال ابن الهمام و حمله علی انه امر ندب خرج عن مقتضاه بغیر واجب بل محفوف بما یوجب مقتضاه من قوله تعالی لا تبطلوا اعمالكم **قوله** عن الزهری عن عائشة مرسلا ای منقطعا لان الساقط غیر الصحابی و هو مجهول ایضا فانه روی عن بعض من سال عائشة

قوت المغتذی

قال اقضیا یوما اخر مكانه اخرجه البیهقی فی المعرفة من وجه اخر بلفظ قال ان كان قضاء من رمضان فصومی یوما مكانه و ان كان تطوعا فان شئت فاقضی و ان شئت فلا تقضی ثم قال و لیس هذا باختلاف فی الحدیث فقد یكون قال جمیع ذلك فنقل كل واحد منهم ما حفظ

اسماء الرجال
ابن عیینة كان یدلس و یذیر الجوز و كان الكرخی یقول الكاف و كان یقول ان الثوری و قد جعل ابن المدینی حدیثه عن منصور اربعین حدیثا و عشرة منها لیست فی الدنیا و سبعة و العشرون فی الدنیا

	عارضة الاحوذی
شرح سراج احمد	
بسوی این حدیث پس دیده اند بودی لزوم قضا را چون افطار کرد و هو قول مالک بن انس و آن قول مالک ست که قائل بوجوب قضاست **باب ما جاء فی وصال شعبان برمضان** باب ست در بیان آنچه آمده است در بیان وصل کردن ماه شعبان بروزه داشتن بماه رمضان حدثنا بذلک ثنا عبد الرحمن بن مهدی عن سفیان عن منصور عن سالم بن ابی الجعد عن ابی سلمة عن ام سلمة قالت ما رایت النبی صلی الله علیه وسلم یصوم شهرین متتابعین الا شعبان و رمضان گفت ام المومنین ام سلمه ندیدم من آنحضرت را که روزه داشته باشد دو ماه متواتر مگر شعبان و رمضان و فی الباب عن عائشة اخرجه الشیخان قال ابو عیسی حدیث ام سلمة حدیث حسن و قد روی هذا الحدیث ایضا عن ابی سلمة عن عائشة انها قالت و روایت کرده شده است این حدیث نیز از ابی سلمه از عائشه بدرستیکه عائشه فرمود ما رایت النبی صلی الله علیه وسلم فی الشهر اندیدم من آنحضرت را در ماهی اکثر صیاما منه فی شعبان بسیار تر از روزه ای روزه از آنحضرت در ماه شعبان یعنی آن مقدار که در شعبان روزه میداشت در هیچ ماه دیگر نمی داشت کان یصومه الا قلیلا بود آنحضرت که روزه میداشت شعبان را مگر اندکی و بعضی میگویند معنی عبارت این ست که گاهی تمام شعبان را روزه میداشت و گاهی اکثر آن را و این معنی بهتر ست خصوصا بر تقدیر روایت و کان بواو در ثانی بل کان یصومه کله بلکه بود آنحضرت صلی الله علیه وسلم که روزه میداشت تمام شعبان را حدثنا بذلک هناد نا عبدة عن محمد بن عمرو نا ابو سلمة عن عائشة عن النبی صلی الله علیه وسلم بذلک و روی سالم ابو النضر و غیر واحد هذا الحدیث عن ابی سلمة عن عائشة نحو روایة محمد بن عمرو و روایت کرده سالم که ابو النضر ست و دیگر بسیار کسان این حدیث را از ابی سلمه از عائشه مانند روایت محمد بن عمرو و روی عن ابن المبارک انه قال فی هذا الحدیث و هو جائز فی کلام العرب و روایت کرده شده است از عبد الله بن مبارک بدرستیکه او گفت در این حدیث آن روایت جائز ست در کلام عرب و متعارف ست در زبان عرب اذا صام اکثر الشهر ان یقال صام الشهر کله چون روزه داشت کسی اکثر ماه را و اکثر اوقات در آن افطار کرد گفته میشود او را که روزه داشته تمام ماه را و یقال قام فلان لیلته اجمع و لعله تعشی و اشتغل	رب اغفر لی ذنوبی و انم لی ابواب رحمتک و اذا خرج صلی علی النبی صلی الله علیه وسلم قال رب اغفر لی و افتح لی ابواب فضلک حدیث مقطوع ابو قتادة قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا دخل احدکم المسجد فلیرکع رکعتین قبل ان یجلس حسن صحیح حدیث فاطمة و ان کان منقطعا السند فانه متصل المعنی لان الرجل اذا توضا و قصد المسجد و دخل و صلی کان سببا عظیما لحط السیئات و غفران الذنوب بحسب ما تقدمه الوعد الصادق فهو مقرون بان یسال و یطلب و الملائکة تصلی علی العبد فیه تقول اللهم اغفر له اللهم ارحمه و دعاء الملائکة من اعظم ابواب الرحمة المفتوحة و اذا خرج سال الفضل لقوله فاذا قضیت الصلوة فانتشروا فی الارض و ابتغوا من فضل الله و اذا دخل المسجد حیاه و رفع قدره لتحقیق الفضل الذی بنی له و امتثال قوله فی بیوت اذن الله ان ترفع و قال انما یعمر مساجد الله من امن بالله و الیوم الاخر و عمارتها بالصلوة فیها و ذکر الله فیها جاء ان الارض کلها مسجد الا المقبرة و الحمام
شرح ابی الطیب	
باب ما جاء فی وصال شعبان برمضان قوله فی شهر اکثر صیاما منه فی شعبان فاکثر ثانی مفعول رایت و الضمیر فی منه لرسول الله صلی الله علیه وسلم و صیاما تمیز و فی شعبان متعلق بصیاما و المعنی کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصوم فی شعبان و فی غیره من الشهور سوی رمضان و کان صیامه فی شعبان اکثر من صیامه فیما سواه و قال بعض الشراح قوله فی شهر یعنی به غیر شعبان و هو حال من المستکن فی اکثر و فی شعبان حال من المجرور فی منه العائد الی الرسول صلی الله علیه وسلم ای فی غیر رایته کائنا فی غیر شعبان اکثر صیاما منه کائنا فی شعبان ستل زید قائما احسن منه قاعدا قوله کان یصومه الا قلیلا بل کان یصومه کله الخ کان قولها الا قلیلا صادقا علی ترک الصوم اقل من النصف بل لفضل احد من النصف و مقصودها رضی الله عنها ان تبین ان ترک الصوم کان قلیلا جدا اضربت عن ذلک بقولها بل کان یصومه کله ای غالبه حتی یصدق علیه بسبب الاکثریة انه یصوم کله و یؤیده ما روت ام سلمة ما رایت النبی صلی الله علیه وسلم یصوم شهرین متتابعین الا شعبان و رمضان و ظاهره انه کان یترک من شعبان شیئا الا ان القلیل کالعدم فصح اطلاق الکل علیه	

شرح سراج احمد

بعض امره وگفته میشود که قیام نمود فلان کس همه شب را وضرور ست وقریب ست که طعام شب نیز او نخورده باشد ومشغول شده باشد ببعضی امورات خود چنانکه بول وغائط ودیگر امورات کان ابن المبارک قد رای کلا الحدیثین متفقین بود وابن مبارک که تحقیق دیده هر دو حدیث را متفق یقول انما معنی هذا الحدیث انه کان یصوم اکثر الشهر میگفت ابن مبارک جز این نیست که معنی این حدیث این ست که بود آنحضرت که روزه میداشت اکثر ماه را **باب** ماجاء فی کراهة الصوم فی النصف الباقی من شعبان در کراهت روزه داشتن در نیمه ماه شعبان که باقی مانده باشد برای حال رمضان باب ست در بیان انچه آمده است در کراهت روزه داشتن در نیمه باقی ماندن نیمه ماه از شعبان پس روزه مدارید وترک روزه نمائید قال ابوعیسی حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح لانعرفه الا من هذا الوجه علی هذا اللفظ گفت ترمذی حدیث ابی هریره حدیثی ست حسن صحیح که نمی شناسیم آنرا مگر باین طریق بر همین الفاظ مذکوره ومعنی هذا الحدیث عند بعض اهل العلم ان یکون الرجل مفطرا ومعنی این حدیث نزد بعضی اهل علم این ست که باشد آدمی در اول ماه مفطر ونداردهٔ روزه باشد در اول ماه فاذا بقی شیء من شعبان اخذ فی الصوم لحال شهر رمضان پس چون باقی ماند چند روز از ماه شعبان شروع نماید در نگاهداشت روزه برای حال ماه رمضان وقد روی عن ابی هریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم ما یشبه قوله وتحقیق روایت کرده شده است از ابی هریره از آنحضرت قولی را که مشابه قول بعض اهل علم ست ودر بعض نسخ قولهم واقع شده است موضع قوله وهذا حدیث قال النبی صلی الله علیه وسلم واین حدیث ست که فرمود آنحضرت لاتقدموا شهر رمضان بصیام الا ان یوافق ذلک صوما کان یصومه احدکم مقدم نکنید ماه رمضان را بروزه مگر وقتیکه روزه دارد که موافق شود آن روزه را که بود که روزه میداشت آن را یکی از شما وقد دل فی هذا الحدیث انما الکراهة علی من یتعمد الصیام لحال رمضان وتحقیق دلالت کرده شده است در همین حدیث که جز این نیست که کراهت بر کسی ست که قصد کند روزه را برای حال رمضان **باب** ماجاء فی لیلة النصف من شعبان باب ست در بیان انچه آمده است در فضیلت شب پانزدهم از ماه شعبان حدثنا احمد بن منیع نا یزید

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی کراهیة الصوم فی النصف الباقی من شعبان لحال رمضان قوله اذا بقی نصف من شعبان فلا تصوموا تقدم فی باب لا تقدموا الشهر بصوم انه محمول علی من یضعفه الصوم فلا یرجع هناک فان فیه مقنعا وقال القاضی المقصود من ذلک استجمام من لا یقوی علی تتابع الصیام فاستحب الافطار کما استحب افطار عرفة لیتقوی علی الدعاء فاما من قدر فلا نهی له ولذلک جمع النبی صلی الله علیه وسلم بین الشهرین فی الصوم (الاستجمام الاجتماع یعنی القوة وان) قوله لحال شهر رمضان لعل المراد به ای لیصل بصیام رمضان تکثیرا فی عدد الصیام وهذا ربما یوهم تغییر المشروع المحدود بالزیادة فیه وذلک لا یجوز بخلاف ما اذا قصد بذلک تعظیم رمضان فیمکن ان یقال انه اخذ فی الصوم لمراعاة ان یکون مع رمضان علی وجه الشک **باب** ماجاء فی لیلة النصف من شعبان ذکر هذا الباب هنا استطرادا لذکر

عارضة الاحوذی

قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الارض کلها مسجد الا المقبرة والحمام حدیث مضطرب قال الامام الاوحد ابوعبد الله محمد بن العربی رضی الله عنه الحدیث الصحیح جعلت لی الارض کلها مسجدا وطهورا وفی خصیصة فضلت بها هذه الامة علی سائر الامم فی حرمة سید البشر لا یستثنی منها الا البقاع النجسة والمغصوبة التی یتعلق بها حق الغیر وکل حدیث سوی هذا ضعیف حتی حدیث السبعة المواضع التی ورد النهی عنها لا یصح عن النبی صلی الله علیه وسلم وقد ذکره الترمذی فی المواضع التی لا یصلی بها ثلثة عشر موضعا الاول المزبلة والمجزرة والمقبرة والحمام والطریق واعطان الابل وظهر الکعبة واما مالک جدا مرحاض علیه نجاسة والکنیسة والبیعة وفی قبلتک تماثیل وفی دارک العذاب فمنها ما هو لاجل النجاسة ومنها ما هو لاجل غلبة النجاسة ومنها ما هو عبادة فان امنت النجاسة بفرش طاهر فقد قال مالک فی المدونة الصلوة فی الحمام والمقبرة جائز وکره

اسماء الرجال

الحسن بن یحیی بن یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم بن حمید بن حماد بن زید بن درهم ابو علی الازدی البصری الجهضمی نزیل بغداد ثقة حافظ صحیح الحدیث مات سنة تسع وعشرین ومائتین روی له الجماعة

یزید بن هارون بن زاذان السلمی مولاهم ابو خالد الواسطی ثم البغدادی ثقة متقن عابد امام مات سنة ست ومائتین روی له الجماعة

احمد بن منیع بن عبد الرحمن البغوی ابو جعفر نزیل بغداد ثقة حافظ مات سنة اربع وقیل خمس وقیل ست وقیل سبع وقیل ثمان وقیل تسع وقیل عشر ومائتین روی له الجماعة

شرح سراج احمد

ابن هارون نا الحجاج بن ارطاة عن یحیی بن ابی کثیر عن عروة عن عائشة قالت فقدت رسول الله صلی الله علیه وسلم لیلة فخرجت فاذا هو بالبقیع گفت عائشه گم کردم آنحضرت را یک شبی و آن شب پانزدهم شهر شعبان بود پس بیرون شدم من برای طلب وی پس ناگاه آنحضرت در بقیع بود که مقبرهٔ اهل مدینه است و گمان من آن بود که شاید آنحضرت در نوبت من در خانهٔ دیگر از ازواج رفته است چنانچه درین حدیث بیاید فقال اکنت تخافین ان یحیف الله علیك ورسوله پس فرمود آنحضرت آیا بودی تو که می ترسیدی اینکه ظلم و ستم کند خدا و رسول او بر تو قلت یا رسول الله ظننت انك اتیت بعض نسائك گفتم ای پیغمبر خدا گمان کردم من بدرستیکه تو رفته بسوی بعضی زنان خویش فقال ان الله تبارك وتعالی ینزل لیلة النصف من شعبان الی سماء الدنیا پس فرمود آنحضرت و عذر لی وقت بیرون شدن از خانه ذکر نمود بدرستیکه حق تعالی یعنی رحمت او فرود می آید در شب نیمهٔ ماه شعبان بسوی آسمان دنیا که نزدیکترین بدنیاست فیغفر لاکثر من عدد شعر غنم کلب پس می آمرزد حق تعالی طلب کنندگان آمرزش او را بسیارتر از شمار موی بزان قبیلهٔ کلب و لهذا من بقیع آمده استغفار میکردم و فی الباب عن ابی بکر الصدیق قال ابو عیسی حدیث عائشة لا نعرفه الا من هذا الوجه من حدیث الحجاج وسمعت محمدا یعنی امام بخاری را یقول یضعف هذا الحدیث وقال یحیی بن ابی کثیر لم یسمع من عروة میگفت امام بخاری تضعیف کرده شده است این حدیث و گفت امام بخاری یحیی بن ابی کثیر سماع از عروه ندارد قال محمد والحجاج لم یسمع من یحیی بن ابی کثیر و گفت امام بخاری و حجاج بن ارطاة سماع از یحیی بن ابی کثیر ندارد باب ما جاء فی صوم المحرم باب بیان آنچه آمده است در داشتن روزه محرم حدثنا قتیبة نا ابو عوانة عن ابی بشر عن حمید بن عبد الرحمن الحمیری عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم افضل الصیام بعد صیام شهر رمضان شهر الله المحرم وافضل

شرح ابی الطیب

شعبان والا فالکلام فی الصیام قوله فقدت الخ ای غاب عنی قوله ان یحیف الله ای یظلم الله ورسوله والحیف الجور والظلم ای ظننت انی ظلمتك بجعل نوبتك لغیرك وذلك منافٍ لمنصب الرسالة وانما ذکر الله تعالی لان فعل الرسول لا یکون عادة الا بامره واذنه قوله قلت یا رسول الله ظننت ای ما لاحظت ذلك من حیث کونه ظلما ولکن لاحظته من حیث کونه اتیانا لبعض النساء وهو حلال فی ذاته ولا تجب علیك القسمة قوله ینزل لیلة النصف الخ ونزوله تعالی الی السماء الدنیا کنایة عن نزول رحمة الله تعالی لاهل الارض وسعة کرمه وفضله فیصح وقد تقدم الکلام علیه قوله غنم کلب بالضم وسکون اللام اسم قبیلة کثیر الغنم القاموس وکلب وبنو کلب وبنو اکلب وبنو کلبة وبنو کلاب قبائل قوله شهر الله المحرم ای صیامه والاضافة للتعظیم والمراد به یوم عاشوراء قاله فی المجمع والطیبی فیکون من باب ذکر الکل وارادة البعض ویمکن ان یقال افضلیته لما فیه من یوم عاشوراء لکن الظاهر ان المراد جمیع الشهر ویؤیده الحدیث الآتی حدیث علی رضی الله عنه لان مقتضاه ان المراد تمام الشهر والله اعلم

عارضة الاحوذی

ابو مصعب عن مالك انه کره الصلوة فی المقبرة وفرق علماؤنا بان المقبرة المجدد بناؤها والمقبرة القدیمة فمن راعی النجاسة جوزها فی الجدیدة لانه لا دفن فیها وجوزها فی القدیمة بفرش ومنعها اخرون منهم احمد خصوصا اذا کانت للمشرکین لقول النبی صلی الله علیه وسلم فی صحیح مسلم لا تجلسوا علی القبور ولا تصلوا الیها واذا کان یمنع اللیث ان لا یجلس ولا یصلی الیه وفی المجموعة قال لا یصلی فی اعطان الابل وان لم یجد غیرها وان نشر ثوبا لانه رای انها تضطرب فتفسد الصلوة ومن راعی استئثار الناس بها جوز ذلك بالفرش ان لم یجد غیرها واحتاج الی الارض وان کان الرجل وحده بمقبرة جاز ان یصلی الیه ویجتنبه کما فعل ابن عمر خرجه البخاری وکذلك خرج عن رسول الله صلی الله علیه وسلم انه کان یفعله وقال ابن حبیب من تعمد الصلوة الی نجاسة بطلت صلاته الا ان یکون بعیدا جدا ومساجد المشرکین البیعة علی غیر التقوی وراعی علماؤنا ان لا ینزل قبلها ولا یصلی وقال مالك لا یصلی علی

شرح سراج احمد

روز باید از رمضان روزه ماه خداست که محرم ست بعضی میگویند که مراد بماه محرم روزه عاشوره است که جزو اعظم اوست و اضافت برای تشریف بست نماز برای تخصیص و اگر تمام محرم مراد دارند محل استفسار میشود که چون ماه محرم افضل ر اشرف بود چرا در ماه شعبان تمام یا اکثر روزه سید اشتند نه در محرم و جواب داده میشود که شاید فضل آن در آخر ظاهر شد یا از حصوم ماه محرم ما النبی پیدا نیشد قال ابو عیسی حدیث ابی هریرة حدایث حسن حدثنا علی بن حجر قال قال ثنا علی بن مسهر عن عبد الرحمن بن اسحق عن النعمان بن سعد عن علی قال سالی رجل گفت نعمان سوال کرد از علی مرتضی مروی فقال ای شهر تامرنی ان اصوم بعد شهر رمضان پس گفت آن مرد کدام ماه است که امر میکنی تو مرا اینکه روزه دارم من پس از ماه رمضان فقال له ما سمعت احدا یسال عن هذا الا رجلا سمعته یسال رسول الله صلی الله علیه وسلم وانا قاعد عنده پس گفت علی مرتضی مر آن مرد را نشنیدم هیچ کس را که سوال کند از ین که بهتر باشد روزه داشتن آن پس از ماه رمضان مگر شنیدم مردی را که سوال کرد آنحضرت را و حال آنکه من نشسته بودم نزد آنحضرت فقال یا رسول الله ای شهر تامرنی ان اصوم بعد شهر رمضان پس گفت آن مرد ای پیغمبر خدا کدام ماه است که امر میکنی تو مرا اینکه روزه دارم پس از ماه رمضان قال ان کنت صائما بعد شهر رمضان فصم المحرم فرمود آنحضرت اگر باشی تو روزه دارنده پس از ماه رمضان پس روزه دار ماه محرم را فانه شهر الله فیه یوم تاب الله فیه علی قوم پس بدرستیکه ماه محرم ماه خدا ست درین ماه روزی ست که قبول توبه کرده حق تعالی دران روز بر گروهی شاید که بیامرزد قوم نوح باشند از طوفان و خلاصی بنی اسرائیل بود از دست قبطیان و یتوب فیه علی قوم آخرین و قبول توبه فرماید حق تعالی درین روز بر گروهی دیگر قال ابو عیسی هذا حدیث حسن غریب باب ست در بیان آنچه آورده است در روزه داشتن روز جمعه حدثنا القاسم بن دینار الکوفی ثنا عبید الله بن موسی و طلق بن غنام عن شیبان عن عاصم عن زر عن عبد الله بن مسعود قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصوم من غرة کل شهر ثلثة ایام گفت عبد الله بن مسعود بود آنحضرت که روزه میداشت در بعضی احیان از اول هر ماه سه روز و قلما کان یفطر یوم الجمعة واندک بود که افطار می کرد در روز جمعه ظاهر این حدیث مطلق ست که روز جمعه تنها مراد باشد یا با روز دیگر در آن

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی صوم یوم الجمعة قوله یصوم من غرة کل شهر ثلثة ایام ای من اول کل شهر قیل لا منافاة بین هذا الحدیث و حدیث عائشة رضی الله تعالی عنها وهو انه لو یکن یبالی من ای ایام الشهر یصوم لان هذا الراوی وجد الاکثر علی ذلک فی غالب ما اطلع علیه من احواله صلی الله علیه وسلم فحدث به و عائشة رضی الله تعالی عنها اطلعت من ذلک علی ما لم یطلع علیه غیره فاخبر بما علمت فلا تنافی انتهی فی القاموس من الهلال طلعته فیمکن ان یقال کما اطلع هلال الصیام ثلثة ایام ولا یلزم صدقه بان یکون الصوم من اوله فیوافق بقیة الاحادیث ویجوز ان یراد الایام الثلثة وهو البعض ثم امر قلما کان یفطر یوم الجمعة والا لاستمر وقیل کان یصوم صفة الی قبله والی بعده

تحفة المغتذی

یصوم من غرة کل شهر قال العراقی یحتمل ان یراد بغرة الشهر اوله وان یراد بها الایام الغر وهی البیض

عارضة الاحوذی

بساط فیه تماثیل الا من ضرورة وکره ابن القاسم الصلوة ان قبلة فیها تماثیل وفی الدار المفصوة فان فعل اجزاه وقد بیناه فی موضعه وقد روی ابو عیسی عن ابن عباس حدیثا حسنا قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لعن الله زوارات القبور والمتخذین علیها المساجد والسرج وتسخ من ذلک الزیارة وجد هاد معنی قوله فی حدیث عثمان بنی الله له مثله یعنی فی القدر والسنة وقیل مثله فی الجودة والکیفیة وطول البقاء واما امر العذاب فلقوله لا تدخلوا علی هؤلاء المعذبین الا ان تکونوا باکین باب الرخصة فی النوم فی المسجد کان عمر قال کنا ننام علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم فی المسجد ونحن شباب وکره ابن عباس ان یتخذ مقیلا او مبیتا وذلک لمن کان له ماوی فاما الغریب فاذون او المعتکف فضرورته ویجوز للمریض ان یجعل له الامام فی المسجد اذا اراد افتقاده کما کانت المرأة صاحبة الوشاح ساکنة فی المسجد وکما ضرب النبی صلی الله علیه وسلم قبة لسعد فی المسجد

شرح سراج احمد

عن ابی عمر فی اخرجه البیهقی وابی هریرة اخرجه ابو الشیخ والبیهقی بلفظ من صام یوم الجمعة کتب الله له عشرة ایام عدد هن من ایام الآخرة غرا زهرا لا لیشا کلهن ایام الدنیا واخرج عنه ابن ابی شیبة قال ما رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم یفطر یوم الجمعة قط

قال ابو عیسی حدیث عبد الله حدیث حسن غریب وقد استحب قوم من اهل العلم صیام یوم الجمعة وتحقیق مستحب گفته اند گروهی از اهل علم روزه روز جمعه را و انما یکره ان یصوم یوم الجمعة لا یصوم قبله ولا بعده وجزا این نیست که مکروه گفته اند انیکه روزه دارد روز جمعه را که روزه ندارد پیش از جمعه پنجشنبه را و نه پس از جمعه روز شنبه را قال ورفع شعبة عن عاصم هذا الحدیث ولم یرفعه گفت مصنف ورفع کرده شعبه از عاصم این حدیث را و مرفوع نکرده این حدیث را بآنحضرت بلکه موقوف داشته است بر عبد الله بن مسعود **باب** ما جاء فی کراهة صوم یوم الجمعة وحده باب ست در بیان آنچه آمده است در کراهت روزه روز جمعه تنها حدثنا هناد نا ابو معویة عن الاعمش عن ابی صالح عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یصوم احدکم یوم الجمعة الا ان یصوم قبله او یصوم بعده فرمود آنحضرت روزه ندارد یکی از شما در روز جمعه مگر وقتی دارد که روزه دارد پیش از جمعه یا روزه دارد پس از جمعه

وفی الباب عن علی من کان منکم متطوعا من الشهر فلیصم یوم الخمیس ولا یصم یوم الجمعة فانه یوم طعام وشراب اخرجه ابن ابی شیبة وجابر وجنادة الازدی وجویریة وانس وعبد الله بن عمرو قال ابو عیسی حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم یکرهون ان یختص یوم الجمعة بصیام لا یصوم قبله ولا بعده وبه یقول احمد واسحق قال ابو حنیفة یندب صوم یوم الجمعة ولو منفردا وتمسک بحدیث اخرجه الترمذی عن ابن مسعود وکره منفردا الشافعی واحمد لما فی الصحیحین عن ابی هریرة مرفوعا لا یصوم احدکم یوم الجمعة الا ان یصوم یوما قبله او بعده واخرج ابن خزیمة ان یوم الجمعة یوم عید فلا تجعلوا یوم عیدکم یوم صیامکم الا ان تصوموا قبله او بعده قال النووی السنة مقدمة علی ما راه مالک وقد ثبت النهی عن صوم الجمعة ومالک معذور فی انه لم یبلغه ودر موطا نوشته است قال یحیی وسمعت مالکا یقول لم اسمع احدا من اهل العلم والفقه ممن یقتدی به ینهی عن صیام الجمعة وصیامه حسن ولو منفردا وقد رایت اهل العلم یصومونه وادرکت کان یتحراه **باب** ما جاء فی صوم یوم السبت باب ست در بیان آنچه آمده است در روزه داشتن روز شنبه حدثنا حمید بن مسعدة نا اسفیل

شرح ابی الطیب

او انه یختص برسول الله صلی الله علیه وسلم کما فی ابو صالح وقال القاضی ناصر الدین یحتمل ان یکون المراد منه کان صلی الله علیه وسلم یمسک قبل الصلوة ولا یتغدی الا بعد اداء الجمعة کما روی عن سهل بن سعد الساعدی رضی الله عنه انتهی فمعنی الافطار اکل الفطور وهو ما یوکل اول النهار لا الافطار الذی ضد الصوم لکنه یعید من السیاق والسباق بل ظاهره الاطلاق ولهذا قال علماؤنا لا باس بصوم یوم الجمعة منفردا عند ابی حنیفة ومحمد رحمهما الله نقل المحقق ابن الهمام **باب** ما جاء فی کراهیة صوم یوم الجمعة وحده قوله الا ان یصوم قبله او یصوم بعده قال التوربشتی انما کره تعظیما یوم الجمعة باختصاصه بالصوم لان الیهود یرون اختصاص السبت بالصوم تعظیما والنصاری یرون اختصاص الاحد بالصوم تعظیما ولما کان موقع الجمعة من هذه الامة موقع الیومین من احد الطائفتین احب ان یخالف هدیا هدیهم فلم یرد ان یخصه بالصوم **باب** ما جاء فی صوم یوم السبت

عارضة الاحوذی

حین سال الدم من جرحه

باب کراهیة البیع والشراء وانشاد الضالة والشعر فی المسجد عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده عن رسول الله صلی الله علیه وسلم انه نهی عن تناشد الاشعار وعن البیع والشراء فیه وان یتحلق الناس یوم الجمعة قبل الصلوة الاسناد هذا حدیث صحیح قال الدارقطنی صح سماع عمرو بن شعیب وصح سماع شعیب من ابیه محمد وصح سماع محمد عن عبد الله بن عمرو فهی صحیحة فاقبلوا منها کما صح سنده الیها فقد تدخل الداخلة فی الرجال قبلها وقد روی ابو داود عن ابی هریرة قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول من سمع رجلا ینشد ضالة فی المسجد فلیقل له لا ادّاها الله الیک الفقه انما بنیت المساجد لذکر الله وما یتعلق به من امور الآخرة ولیست من اسواق الدنیا فلا یتخذها احد لذلک ولا باس بالشئ الخفیف من ذلک فیها ولا باس بالصدقة فیها علی المعرض ولا باس بوضع الصدقة فیها لیاکل منها کل فقیر کما فعل النبی صلی الله علیه وسلم حین عاق

عارضة الاحوذی

القنوفيه ولا باس بقسم مال المشركين فيه كما وضع النبي صلى الله عليه وسلم فيه المال الذي قدم به من البحرين وقسمه بين الناس فيه ولا باس بكون الناس فيه حلقا في غير يوم الجمعة فقد روى ابو واقد الليثي ان النبي صلى الله عليه وسلم كان في المسجد فاقبل ثلثة نفر فراى احدهم فرجة في الحلقة الحديث وانما نهى عنه يوم الجمعة لانهم يتخطون لهوان يكونوا صفوفا يستقبلون الامام في الخطبة ويعتدلون خلفه في الصلوة ولا باس بانشاد الشعر في المسجد اذا كان في مدح الدين واقامة الشرع وان كانت فيه الخمر ممدوحة بصفاتها الخبيثة من طيب رائحة وحسن لون الى غير ذلك مما يذكره من يعرفها فقد مدح في كعب بن زهير رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال بانت سعاد فقلبي اليوم متبول الى قوله في صفة ريقها كانه منهل بالراح معلول ولا ينشد فيها الضالة اجماعا فان فعل احد ذلك فليقل له ايها الناشد غيرك الواحد او لا اداها الله اليك وعليك بباب المسجد الذي تيسر على المتقوى ابو سعيد الخ

شرح سراج احمد

ابن حبيب عن ثور بن يزيد عن خالد بن معدان عن عبد الله بن بسر عن اخته ان النبي صلى الله عليه وسلم قال لا تصوموا يوم السبت الا فيما افترض عليكم عبد الله بن بسر روايت ميكند از خواهر خود كه صماء نام داشت بدينكه آنحضرت فرمود روزه نداريد روز شنبه تنها مگر در چيزى كه فرض كرده شده است بر شما اگرچه اين افتراض بنذر باشد فان لم يجد احدكم الا لحاء عنبة پس اگر نيابد يكى از شما مگر پوست درخت انگور بخاء بكسر لام حمدود او عود شجرة يا نيابد مگر چوب درخت را فليمضغه پس بايد كه بجايد آنرا يعنى افطار كند و بشكند روزه شنبه را اگر داشته است و اگر طعام نيابد مانند پوست انگور يا چوب درخت هم بشكند و سبب نهى از صوم سبت لزوم تعظيم اوست بصوم و در تعظيم او تشبيه است به يهود اگرچه ايشان روزه نمى دارند بجهت بودن وى روز عيد ايشان و در حديث ام سلمه است كه آنحضرت روزه ميداشت روز شنبه و يكشنبه بقصد مخالفت ايشان كه ايشان روزه نمى دارند دران بجهت آنكه عيد ايشان ست پس وقتيكه ترك كرد صوم سبت و احد را بالتعظيم اينها لازم نيايد و در وقتى ديگر روزه داشت بقصد مخالفت و اين هر دو جائز اند و جهت مختلف ست كذا قيل قال ابو عيسى هذا حديث حسن و معنى الكراهة في هذا ان يختص الرجل يوم السبت بصيام و معنى مكروه بودن روزه در روز شنبه آنست كه خاص كند مردى روزه شنبه را بروزه لان اليهود يعظمون يوم السبت زيرا كه يهود تعظيم ميكنند روز شنبه را كه نزد ايشان روز عيد ست اين خزيمه از عبد الله بن بسر نيز همچنين اخراج كرده است و اما اخرجه ابو داود قال هذا منسوخ وعن الليث انه يقول ابن شهاب هذا حديث حمصي قال ابو داود قال مالك وهذا كذب و يكره افراد صوم يوم السبت عند الشافعي و لا يكره عند احمد قال المنذري وهذا محمول على افراده بالصوم كما في الجمعة وقد روى ابن خزيمة عن ام سلمة انه صلى الله عليه وسلم اكثر ما كان يصوم من الايام يوم السبت و يوم الاحد كان يقول انهما يوم عيد للمشركين و انا اريد ان اخالفهم قال الحافظ وهذا يؤيد دعوى النسخ

باب ما جاء في صوم يوم الاثنين والخميس باب ست در بيان آنچه آمده است در حق روزه داشتن روز دوشنبه و پنجشنبه حدثنا ابو حفص عمرو بن علي الفلاس نا عبد الله بن داود عن ثور بن يزيد عن خالد

شرح ابی الطیب

قوله عن اخته اسمها بهية وتعرف بالصماء بتشديد الميم **قوله** الا فيما افترض عليكم بصيغة المجهول اى فيما عين عليكم ويحتمل ان على بناء الفاعل وضميره لله تعالى وهو يتناول المكتوبة والمنذورة وقضاء رمضان وقضاء الفائت الواجب وصوم الكفارة **قوله** الا لحاء عنبة بكسر اللام وبالحاء المهملة والمد قشر الشجرة والعنبة هي الحبة من العنب وبناءها من نوادر الابنية واريد بالعنبة ههنا الحبلة وهي شجر العنب **قوله** فليمضغه بضم الضاد المعجمة وفتحها لغتان وفي رواية ابن ماجة فليمصه القاموس مضه كمنعه ونصره لاكه باسنانه **باب** ما جاء في صوم يوم الاثنين والخميس

قوت المغتذی

لحاء بكسر اللام وبالحاء المهملة والمد قشر الشجرة فليمضغه بضم الضاد المعجمة وفتحها لغتان وفي رواية ابن ماجة فليمصه

شرح سراج احمد

ابن معدان عن ربیعۃ الجرشی عن عائشۃ قالت کان النبی صلی اللہ علیہ وسلم یتحری صوم الاثنین والخمیس بود آنحضرت
کہ می جست وفکر میکرد دراشتن روزہ روز دوشنبہ وپنجشنبہ وفی الباب عن حفصۃ وابی قتادۃ اللا ایخا ورصیام الاثنین
فانی ولدت یوم الاثنین والوحی الی یوم الاثنین وما جرت یوم الاثنین اخرجہ ابن عساکر عن مکحول مرسلا واخرج احمد ومسلم والطبرانی
بلفظ ذلک یوم ولدت فیہ ویوم بعثت فیہ وانزل علی فیہ واخرج ابن زنجویۃ عن ابی قتادۃ ان اعرابیا سال النبی صلی اللہ علیہ وسلم
عن صوم یوم الاثنین قال فذکرہ واسامۃ بن زید اخرجہ البیہقی قال ابو عیسی حدیث عائشۃ حدیث حسن غریب
من ھذا الوجہ حدثنا محمود بن غیلان نا ابو احمد ومعویۃ بن ھشام قالا نا سفین عن منصور عن خیثمۃ
عن عائشۃ قالت کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یصوم من الشھر السبت والاحد والاثنین گفت عائشہ
صدیقہ بود آنحضرت کہ روزہ میداشت در بعضی اوقات از یک ماہ روز شنبہ ویکشنبہ ودوشنبہ را ومن الشھر الاخر الثلثاء و
الاربعاء والخمیس وروزہ میداشت از ماہ دیگر سہ شنبہ وچہار شنبہ وپنجشنبہ را قال ابو عیسی ھذا حدیث حسن وروی
عبد الرحمن بن مھدی ھذا الحدیث عن سفین ولم یرفعہ ومرفوع نکردہ است سفین این حدیث را بلکہ موقوف بر
عائشہ است حدثنا محمد بن یحیی نا ابو عاصم عن محمد بن رفاعۃ عن سہیل بن ابی صالح عن ابیہ ابی صالح عن ابی ھریرۃ ان
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال تعرض الاعمال یوم الاثنین والخمیس عرض کردہ میشوند اعمال بندگان در درگاہ عزت یا نویسندگان
اعمال بندگان از ملائکہ روز دوشنبہ وپنجشنبہ علماء را خود ہر روز وشب می برند شاید کہ عرض درین روز میکردہ باشند یا ہر روز عرض میکنند
ودرین دو روز مجموع انچہ عرض کردہ اند باز میکنند مجملا ومفصلا از جہت حکم ومصالح کہ جزوی تعالی نمی داند چنانکہ در عرض اعمال در شب نصف

شرح ابی الطیب

قولہ یتحری صوم الاثنین التحری القصد والاجتہاد فی الطلب والعزم علی تخصیص الشئ بالفعل والقول القاموس
تحراہ تعمدہ وطلبہ ما ھو احری بالاستعمال او بالمکان **قولہ** یصوم من الشھر السبت وقد علم مما تقدم من المصنف
من التاویل ان النہی عن صومہ وحدہ فلا تعارض **قولہ** ومن الشھر الاخر الثلثاء والاربعاء والخمیس وقد تقدم
صوم الجمعۃ فی الحدیث السابق فکان یستوفی ایام الاسبوع بالصیام **قولہ** تعرض الاعمال یوم الاثنین والخمیس
بالجر عطف علی الاثنین قال الشیخ عز الدین بن عبد السلام ومعنی العرض ھنا الظھور وذلک ان الملائکۃ تقرأ
الصحف فی ھذین الیومین وقال الشیخ ولی الدین ان قلت ما معنی ھذا مع انہ ثبت فی الصحیحین ان اللہ تعالی
یرفع الیہ عمل اللیل قبل عمل النھار وعمل النھار قبل عمل اللیل قلت یحتمل امرین احدھما ان اعمال العباد تعرض علی اللہ
تعالی کل یوم ثم تعرض علیہ اعمال الجمعۃ فی کل یوم اثنین وخمیس ثم تعرض علیہ اعمال السنۃ فی شعبان فتعرض عرضا
بعد عرض ولکل عرض حکمۃ یطلع علیہا من یشاء من خلقہ او یستاثر بہا عندہ مع انہ تعالی لا یخفی علیہ
من اعمالھم خافیۃ ثانیہما ان المراد انہا تعرض فی الیوم تفصیلا ثم فی الجمعۃ جملۃ او بالعکس انتہی کلام ذکرہ
السیوطی فی حاشیۃ ابی داود والنسائی وقال ابن الملک العرض لا ینافی الرفع للفرق بینہما لان الاعمال
تجمع فی الاسبوع یعنی بعد الرفع وتعرض فی ھذین الیومین وقال فی المجمع العرض علی اللہ او علی ملک وکلہ
علی جمیع الاعمال انتہی لکن فی روایۃ النسائی تصریح بان العرض علی رب العالمین

عارضۃ الاحوذی

قال امتری رجل
من بنی خدرۃ ورجل
من بنی عمرو بن عوف فی
المسجد الذی اسس علی
التقوی فقال الخدری مسجد
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
وقال الاخر ھو مسجد قباء
فاتیا رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم فی ذلک فقال
ھو ھذا یعنی مسجدہ وفی
ذلک خیر کثیر حسن صحیح
ثبت ثبوتا لا اشکال فیہ
ولا مریۃ معہ ان ناسا بنوا
مسجدا وکانوا ینتمون الی
بنی عوف فقیل حملھم علی
ذلک ابو عامر الفاسق وکان
اصلہ رومیا وقالوا لرسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بنیناہ
لذی العلۃ والحاجۃ واللیلۃ
المطیرۃ فانہ فضل لنا فیہ
وانما قصدوا بہ الضرار عن
مسجد قباء فاعذرہ رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بسفرہ
واخرھم الی قدومہ وقدم
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
ونزلت لا تقم فیہ ابدا لمسجد
اسس علی التقوی من اول
یوم احق ان تقوم فیہ فیہ
رجال یحبون ان یتطھروا
واللہ یحب المطھرین ولا
خلاف انہم اھل قباء والامر
مشھور رجال صحیح منقول عن
جماعۃ لا یحصون عدا فھو
اولی من العمل بحدیث یرویہ

عارضة الاحوذی

انیس بن ابی یحیی عن ابیه عن ابی سعید الخدری ورواه ما قلنا وروی عنه وقد روی البخاری فی باب هجرة النبی صلی الله علیه وسلم اسس النبی صلی الله علیه وسلم فی بنی عمرو بن عوف المسجد الذی اسس علی التقوی وفضل مسجد رسول الله صلی الله علیه وسلم اعظم من هذا وقد ورد فی فضل مسجد قباء احادیث صحاح وضعیفة من الصحاح اتیان رسول الله صلی الله علیه وسلم ایاه ومن الضعیف ما ذکره ابو عیسی ان الصلوة فیه کعمرة خرجه عن اسید بن حضیر وبسر له غیره عن النبی صلی الله علیه وسلم واصح حدیث فی مسجد النبی صلی الله علیه وسلم قوله صلوة فی مسجدی هذا خیر من الف صلوة فیما سواه الا المسجد الحرام قال العلماء یحتمل ان یرید به الا المسجد الحرام فانه اکثر واقل وقد بینه حدیث رواه هکذا فی امه **باب** المشی الی المسجد وانتظار الصلوة فیه حدیث ابی هریرة قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا اقیمت الصلوة فلا تاتوها وانتم تسعون ولکن ایتوها وانتم تمشون وعلیکم السکینة

شرح سراج احمد

شعبان مثل این گفته اند فلا حب ان یعرض عملی وانا صائم پس دوست میدارم که عرض کرده شود عمل من در حالیکه من روزه دارم سبب روزه داشتن دوشنبه پنجشنبه این ست واز برای روزه دوشنبه سبب دیگر نیز هست چنانکه در فصل اول مشکوة در حدیث ابی قتادة است واختیار صوم از جهت فضل اوست یا از جهت آنکه معلوم نیست که در کدام ساعت می گذرانند وصوم مستوعب نهار ست واز جهت آنکه روی جمیع میشود با دیگر عملها قال ابو عیسی حدیث ابی هریرة فی هذا الباب حدیث حسن غریب

باب ما جاء فی صوم الاربعاء والخمیس باب سنت در بیان آنچه آمده است در بیان روزه داشتن روز چهارشنبه و پنجشنبه حدثنا الحسین بن محمد الحریری و محمد بن مدویة بفتح میم وتشدید دال مهمله وسکون واو وقالا انا عبید الله ابن موسی انا هارون بن سلمان بفتح سین مهمله وسکون لام عن عبید الله المسلم القرشی عن ابیه قال سالت گفت پرسیدم مسلم قرشی سوال کردم مسلم قرشی صحابی ست ابو عبد الله وگویند عبد الله ابو مسلم وسئل النبی صلی الله علیه وسلم عن صیام الدهر ما یجوز کرده شد آنحضرت از حال روزه دهر فقال ان لاهلک علیک حقا قال پس فرمود آنحضرت مر زن ترا بر تو حق ست وهمیشه روزه داشتن سبب ضعف وفتور وقصور در ادای حق ست باز فرمود وصم رمضان والذی یلیه روزه دار ماه رمضان را وآنکه متصل بر رمضان که مراد بآن ستة شوال باشد وبعضی گفته اند ماه شعبان مراد ست وکل اربعاء وخمیس وروزه دار هر چهارشنبه وپنجشنبه فاذا انت قد صمت الدهر وافطرت پس اکنون تو تحقیق روزه داشتی تمام دهر را وافطار نیز کرده باشی ازین حدیث معلوم میشود که حکم بصوم دهر منحصر در حساب بودن حسنه بعشر امثال نیست بلکه شارع بفضل خود ثواب صوم دهر مسید هر خواهد بآن حساب خواهد بغیر آن حساب وفی الباب عن عائشة اخرجه الترمذی والنسائی قال ابو عیسی حدیث مسلم القرشی حدیث غریب ورواه بعضهم عن هارون بن سلیمان عن مسلم

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی صوم الاربعاء والخمیس **قوله** ان لاهلک علیک حقا ای لزوجتک کما فی الصحیحین وحقها الوطی فاذا تزوج الصوم ضعفت شهوة الجماع لان للصوم تاثیرا فی تقلیلها کما فی الحدیث فانه له وجاء فالمنع من کثرة الصوم لذلک لا لانه لا یبقی وقت لاداء حق الاهل فلا یرد ان اللیل یکفی لاداء حقها والصوم لا یکون الا فی النهار **قوله** والذی یلیه المراد به ستة من الذی یلیه وهو شوال لما ورد من صام رمضان ثم اتبعه بست من شوال فکانما صام الدهر رواه ابو داود ولان الولی حقیقة فیه واما شعبان فرمضان یلیه لان شعبان یلی رمضان الا مجازا وسعة فی الکلام وقیل المراد بالذی یلیه شعبان لانه صلی الله علیه وسلم کان یصومه کله او غالبه والمتبادر من قوله الذی یلیه صوم کله لکن یؤید الاول انه لم یرد فی شعبان ان مع رمضان صوم الدهر **قوله** فاذا بالتنوین قال الطیبی هذا لفظ الترمذی وفی ابی داود والفاء جزاء شرط محذوف ای انک ان فعلت ما قلت لک وقد صمت الدهر کله واذن جواب جیء به تاکید الربط **قوله** صمت الدهر ای حکما وثوابا ولعل هذا الحدیث متقدم علی ما ورد من حصول صوم الدهر بثلثة من کل شهر لانه صلی الله علیه وسلم کان یخبر اولا بالجزاء القلیل ثم بالصواب الجزیل اعطافا للمنة علیه وعلی الامة والا فیقارب مقتضی هذا الحدیث ان یصیر صوم الدهر فرضا نظرا الی قوله تعالی عشر امثالها **قوله** افطرت جملة حالیة بتقدیر قد ای وقد افطرت یعنی والحال انک مفطر فی غالب السنة فهو لبیان منة الله تعالی

شرح سراج احمد

ابن عبيد الله عن ابيه **باب** ما جاء في فضل صوم يوم عرفة باب ست در بيان آنچه آمده است در فضيلت روزه
داشتن روز عرفه كه نهم شهر ذي حجه است حدثنا قتيبة واحمد بن عبدة الضبي قالا نا حماد بن زيد عن غيلان
ابن جرير عن عبد الله بن معبد الزماني بفتح ميم وسكون عين مهمله وفتح موحده ودال مهمله وزماني بزاي وميم ونون عن ابي
قتادة ان النبي صلى الله عليه وسلم قال صيام يوم عرفة اني احتسب على الله بدرستيكه آنحضرت فرمود روزه روز عرفه
بدرستيكه من مزد ثواب چشم دارم معتمد بر فضل خدا ان يكفر السنة التي بعده والسنة التي قبله اينكه تكفير كند سالي را كه
پيش ازوست يعني به بخشد گناهان سال كرده است وتكفير كند سالي را كه بعد ازوست باين معني كه نگاه دارد گناهان
دروي را اگر واقع شود گناهان دروي بخشيده شود وفي الباب عن ابي سعيد وابن جابر نيز مروي گشته است چنانكه
اخراج آن كرده است ابن النجار كه قرمود تا صام ايام العشر كتب له بكل يوم صوم سنة غير يوم عرفة فانه من صام يوم
عرفة كتب له صوم سنتين قال ابو عيسى حديث ابي قتادة حديث حسن وقد استحب اهل العلم صيام يوم عرفة
الا بعرفة وتحقيق مستحب گفته اند اهل علم روزه داشتن در روز عرفه مگر مستحب نيست روزه داشتن در عرفات
باب ما جاء في كراهية صوم يوم عرفة بعرفة باب ست در بيان آنچه آمده است در ذكر كراهت روزه روز عرفه
در عرفات يراي حاجي حدثنا احمد بن منيع نا اسمعيل بن علية نا ايوب عن عكرمة عن ابن عباس ان النبي
صلى الله عليه وسلم افطر بعرفة بدرستيكه آنحضرت افطار كرد روزه را در عرفات وارسلت اليه ام الفضل
بلبن فشرب وفي رواية ام الفضل مادر عبد الله بن عباس قدح شير را بنزد آنحضرت وحالانكه آنحضرت
استاده بود وسوار بر شتر بود در عرفات پس نوشيد آنحضرت آن شير را پس معلوم شد كه روزه داشته بود يا نه

شرح ابي الطيب

على العباد **باب** ما جاء في فضل صوم يوم عرفة قوله عن عبد الله بن معبد الزماني بكسر الزاء وتشديد الميم وسكون بصري ثقة
قوله اني احتسب على الله اي ارجو منه واطمع من فضله الخ في النهاية الاحتساب في الاعمال الصالحة هو البدار الى طلب الاجر
وتحصيله بالمسارعة الى انواع البر والقيام بها على الوجه المرضوم فيها طلبا للثواب ارجو فيها وقال الطيبي كان الاصل ان يقال ارجو
من الله ان يكفر فوضع موضعه احتسب في عدا بعلى الذي للوجوب على سبيل الوعد مبالغة لحصول الثواب **باب**
ما جاء في كراهية صوم يوم عرفة بعرفة قوله وارسلت اليه ام الفضل بلبن اي بقدح لبن كما في الصحيحين لعلمها
بمحبته صلى الله عليه وسلم اللبن قال ابن الملك استحب الاكثر افطار يوم عرفة ليتقوى على الدعاء وقال المظهر صوم يوم عرفة
سنة لغير الحاج واما الحاج فليس بسنة لان عند الشافعي ومالك وغيرهما لا يضعف عند الدعاء بعرفة وقال اسحق بن راهويه
سنة لم يضعفوا قال احمد سنة لان لم يضعف وقال ابن الهمام صوم يوم عرفة لغير الحاج مستحب وللحاج ان كان يضعفه
عن الوقوف والدعوات فالمستحب تركه وقيل يكره وهي كراهة تنزيه لا خلاف انه بالاهم في ذلك الوقت للمهم الا ان يخشى ضعفه
فيوقعه في محظور وقال النووي في نكته انه مكروه انتهى لكن افطاره صلى الله عليه وسلم لا يدل على كراهة الصوم بل الدلائل
عليها ما سيذكره المصنف في باب كراهية الصوم في ايام التشريق من حديث عقبة قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم عرفة ويوم النحر وايام
التشريق عيدنا اهل الاسلام وهي ايام اكل وشرب وبما رواه احمد وابن ماجة عن ابي هريرة نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن صوم يوم عرفة

معارضة الاحوذي

الترجمة
فما ادركتم فصلوا وما فاتكم
فاتموا الاسناد رواه في
البخاري سعيد بن المسيب
عن ابي هريرة فزاد فيه و
عليكم السكينة والوقار فلا
تسرعوا ورواه ابن عيينة
وحده وما فاتكم فاقضوا
بدليل فاتموا الفقه من العلماء
من قال ان ما ادرك مع الامام
اول صلاته ومنهم من قال
اخرها واختلف فيه قول طائفة
فترة جعلهما مالك في القراءة
اخرى في الجلوس اولا وقد
استقصينا ذلك في كتب
المسائل ولا متعلق لقول
من يقول ان قوله اقضوا دليل
على انه يأتي بالفائت لان القضاء
يكون بالتمام قال الله تعالى
فاذا قضيت الصلوة فانتشروا
في الارض وقال فاذا قضيتم
مناسككم وقد بينا ذلك
في ترك الوافد وفعل الوارد
وفي قوله وما فاتكم فاتموا دليل
على فساد قول ابن سيرين
لا تقل فاتتني الصلوة ولكن
قل لم تدرك وفعل الوصية
بالسكينة انما هي لمن عفل
عن المشي الى المسجد حتى
سمع الاقامة اولمن كان له
شغل وكلاهما سواء وفي النهي
عن الاسراع ابو هريرة قال
رسول الله صلى الله عليه وسلم
لا يزال احدكم في صلوة ما دام
ينتظرها ولا تزال الملائكة

شرح سراج احمد

وفی الباب عن ابی هریرة وابن عمر وام الفضل اخرجه الشیخان قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح وقد روی عن ابن عمر قال حججت مع النبی صلی الله علیه وسلم فلم یصمه یعنی یوم عرفة وتحقیق روایت کرده شده است از عبد الله بن عمر گفت حج گذاردم همراه آنحضرت پس روزه نداشت آنحضرت عرفه را ومع ابی بکر فلم یصمه وحج گذاردم همراه ابی بکر صدیق پس روزه نداشته ومع عمر فلم یصمه وحج کردم همراه عمر بن الخطاب پس روزه نداشته والعمل علی هذا عند اکثر اهل العلم لا یستحبون الافطار بعرفة وعمل همین بر ست نزدیک اکثر اهل علم که مستحب میدارند افطار را در روز عرفه در عرفات لیتقوی به الرجل علی الدعاء تا قوت یابند بآن افطار مردم بر دعا ووقوف در عرفات وقد صامه بعض اهل العلم یوم عرفة بعرفة وتحقیق روزه داشته بعضی اهل علم در روز عرفه در عرفات وظاهر اختلاف میشود باختلاف احوال در قوت وضعف وتحقیق وارد شده است در صوم یوم عرفه احادیث که دری تکفیر گناهان سال گذشته وآینده را میکند پس مختار آنست که صوم عرفه مستحب ست مگر برای حجاج حدثنا احمد بن منیع وعلی بن حجر قالا انا سفیان ابن عیینة واسمعیل بن ابراهیم عن ابن ابی نجیح عن ابیه یسار قال سئل ابن عمر عن صوم یوم عرفة گفت یسار سوال کرده شد عبد الله بن عمر از روزه داشتن روز عرفه قال حججت مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فلم یصمه ومع ابی بکر فلم یصمه ومع عمر فلم یصمه ومع عثمن فلم یصمه وانا لا اصومه عبد الله بن عمر گفت ومن هم روزه نمی دارم ولا اصوم ولا انهی عنه ولا آمر به ونه روزه میدارم ونه منع میکنم از روزه داشتن ونه امر میکنم به روزه داشتن قال ابو عیسی هذا حدیث حسن وابو نجیح اسمه یسار وقد سمع عن ابن عمر وقد روی هذا الحدیث ایضا عن ابن ابی نجیح عن ابیه عن رجل عن ابن عمر یعنی بواسطه است میان ابن عمر ویسار **باب** ما جاء فی الحث علی صوم یوم عاشوراء بابست در بیان انچه آمده است در حث وبرانگیختن بر روزه داشتن روز عاشورا حدثنا قتیبة واحمد بن عبدة الضبی قالا نا حماد بن زید عن غیلان بن جریر عن عبد الله بن معبد الزمانی عن ابی قتادة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال صیام یوم عاشوراء انی احتسب علی الله ان یکفر السنة التی قبله روزه دهم از ماه محرم بدرستیکه من طلب مزد وثواب می کنم بر حق تعالی اینکه تکفیر کند سالی را که پیش از ان بود وفی الباب عن علی اخرجه الدارمی واحمد والترمذی والبیهقی والنسائی واحمد ابن صیفی وسلمة بن الاکوع اخرجه الشیخان والنسائی واحمد وهند بن اسماء وابن عباس بلفظ من کان اصبح منکم صائما فلیتم صومه ومن لم یصبح صائما فلا یاکلن شیئا فان هذا الیوم نصر فیه موسی علی فرعون فصامته الیهود شکرا فنحن احق بالشکر اخرجه الطبرانی والربیع بنت معوذ بن عفراء اخرجه مسلم وعبد الرحمن بن مسلمة الخزاعی عن عمه وعبد الله بن الزبیر ذکروا عن النبی صلی الله علیه وسلم انه حث علی صیام یوم عاشوراء ذکر کرده اند این همه صحابه از آنحضرت که بدرستیکه او برانگیخته مردم را بر روزه داشتن روز عاشورا واز دیگر صحابه نیز مروی گشته است چنانکه شیخان از معاویه اخراج کرده اند که فرمود هذا یوم عاشورا ولم یکتب الله علیکم

شرح ابی الطیب

بعرفات وکان بواسطة تلک الاحادیث یحمل افطاره علی انه کان لکراهیة الصوم فیکون دلیلا لهذا الاعتبار وعندنا هذا النهی محمول علی بقیة الصوم **باب** ما جاء فی الحث علی صوم یوم عاشوراء **قوله** انی احتسب علی الله ای ارجو منه واطمع من فضله **قوله** ان یکفر السنة التی قبله فی شرح مسلم قالوا المراد بالذنوب الصغائر وان لم یکن الصغائر یرجی التخفیف من الکبائر فان لم یکن رفعت

عارضة الاحوذی

تصلی علی احد کوما دام فی المسجد اللهم اغفر له اللهم ارحمه مالم یحدث فقال رجل من حضرموت وما الحدث یا ابا هریرة قال فساء او ضراط من فضل الله تعالی ان جعل لمنتظر الصلوة فی المسجد ثواب من یصلیها وسخر الملائکة للدعاء له وفسر لنا صلوة الملائکة وهی للدعاء وفسر الحدث بما ینقض الوضوء من سائر معاصی الدین وخصه بما ینقض الوضوء فما یمکن فعله وهو الصوت والریح وفیه دلیل علی جواز ارسالها فی المسجد کما یرسلها فی بیته اذا احتاج الی ذلک فان المسجد لما ینزه عن نجاسة عینیة **باب** الصلوة علی الخمرة ابن عباس قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصلی علی الخمرة حسن صحیح ثبت ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یصلی علی الخمرة وهی نخلة بضم الفاء من الخمر وهی الستر وهی حصیر الصلوة الفقه فیه اتخاذ المکلف سجادة لصلاته سوی ثیاب بیته وفیه جواز الصلوة علی حائل دون الارض اذا کان منها فان لم یکن منها کالصوف وکان منها فدخلته صناعة اخرجته عن بابه کالکتان فاما ثیاب

باقی در صفحه آینده

شرح سراج احمد

صیامه وانا صائم واخرج ابن ابی شیبة عن ابی هریرة بلفظ صوموا یوم عاشوراء فانه یوم کانت الانبیاء تصومه فصوموه واخرج البزار عنه بلفظ عاشوراء عید نبی کان قبلکم فصوموه انتم واخرج الطبرانی فی الاوسط عن انس بلفظ من صام ثلثة ایام من شهر حرام الخمیس والجمعة والسبت کتب له عبادة سنتین واخرج البخاری عن ابی موسی والطبرانی عنه ایضا واخرج الشیخ فی الثواب عن عبد الغفور بن عبد العزیز بن سعید بن زید بن عمرو بن فضیل عن ابیه عن جده ان نوحا هبط من السفینة علی الجودی یوم عاشوراء فصام نوح وامر من معه بصیامه شکرا لله وفی یوم عاشوراء تاب الله علی آدم وعلی اهل مدینة یونس وفیه فلق البحر لبنی اسرائیل وفیه ولد ابراهیم وابن مریم بعضی احادیث که در روزه داشتن ماه رجب آمده انداراد مینماید تا نافع بمردم آیند وعمل بران نمایند اخرج البیهقی عن انس ان فی الجنة نهرا یقال له رجب اشد بیاضا من اللبن واحلی من العسل من صام یوما من رجب سقاه الله تعالی من ذلک النهر وذکره الشیرازی فی الالقاب عنه ایضا واخرج ابو محمد الخلال فی فضائل رجب عن ابن عباس صوم اول یوم من رجب کفارة ثلث سنین والثانی کفارة سنتین والثالث کفارة سنة ثم کل یوم شهرا واخرج ابو محمد بن الحسن بن محمد الخلال فی فضائل رجب عن ابی سعید رجب شهر من شهور الحرام وایامه مکتوبة علی ابواب السماء السادسة فاذا صام الرجل فیه یوما وجد صومه بتقوی الله تطلق الباب وتطلق الیوم قالا یارب اغفر له واذا لم یجد صومه بتقوی الله لم یستغفر وقیل خذ عنک نفسک واخرج الرافعی عن سعید ان رجبا شهر عظیم تضاعف فیه الحسنات من صام یوما منه کان کصیام سنة وعن سلمان فی رجب یوم ولیلة من صام ذلک الیوم وقام تلک اللیلة کان کمن صام من الدهر مائة سنة وقام مائة سنة وهو ثلث بقین من رجب وفیه بعث الله تعالی محمدا اخرجه البیهقی وقال منکر اخرج ابو نعیم وابن عساکر عن ابن عمر من صام اول یوم من رجب عدل ذلک بصیام سنة ومن صام سبعة ایام اغلق عنه سبعة ابواب النار ومن صام من رجب عشرة ایام نادی منادٍ من السماء ان سل تعطه اخرج البیهقی عن انس من صام یوما من رجب کان کصیام سنة ومن صام سبعة ایام غلقت عنه سبعة ابواب جهنم ومن صام ثمانیة ایام فتحت له ثمانیة ابواب الجنة ومن صام عشرة ایام لم یسال الله شیئا الا اعطاه ومن صام خمسة عشر یوما نادی منادٍ من السماء قد غفرت لک ما سلف فاستانف العمل قد بدلت سیاتک حسنات ومن زاد زاده الله وفی رجب حمل نوح فی السفینة فصام نوح فامر من معه ان یصوموا وجرت بهم السفینة ستة اشهر الی آخر ذلک العشر خلون من محرم واخرج ابن عساکر عن ابی قلابة قال فی الجنة قصر لصوام رجب اخرج ابن ابی شیبة والطبرانی فی الاوسط عن خرشة بن الحر قال رایت عمر بن الخطاب یضرب اکف الرجال فی صوم رجب حتی یضعوها فی الطعام ویقول رجب ومارجب انما رجب شهر کانت تعظمه الجاهلیة فلما جاء الاسلام ترکه قال ابو عیسی لا نعلم فی شیء من الروایات انه قال صیام یوم علشوراء کفارة سنة الا فی حدیث ابی قتادة گفت ترمذی نمیدانم من در بیچ روایتی بدست میکه آنحضرت فرمود روزه روز عاشوراء کفارت گناه یکساله است مگر آمده است وحدیث ابی قتادة وبحدیث ابی قتادة یقول احمد واسحق وبحدیث ابی قتادة قال گفته اند احمد واسحق

باب ماجاء فی الرخصة فی ترک صوم یوم عاشوراء

باب ست در بیان انچه آمده است در رخصت در ترک روزه روز عاشوراء حدثنا هارون بن اسحق الهمدانی نا عبدة بن سلیمان عن هشام بن عروة عن ابیه عروة

عارضة الاحوذی

الصوف والشعر فکرهه بعضهم واجازها بعضهم وقد کره ملک الصلوة علی ثیاب الکتان وللقطن واجازه ابن مسلمة وانما کرهه من جهة الترفه وقد صلی النبی صلی الله علیه وسلم علی الخمرة وصلی فی بیت ملیکة علی حصیر ورواه ابو عیسی عن ابی سعید من طریق حسن مطلقا ولم یقبض الی الارض وصلی علی فراش عائشة وکانت تقبض رجلیها له اذا سجد علی طرفه فاذا توسطته انبسطت من قبل رجلی السریر وفی الصحیح قال البخاری قال انس کنا نصلی مع النبی صلی الله علیه وسلم فیضع احدنا ثوبه علی الارض من شدة الحر وقال محمد بن مسلمة لا یسجد علی ثوبه ولا علی یدیه وهما فی کمیه وذلک صحیح الا لعذر وبه قال حماد من العلماء وقال الشافعی لا یجزیه والصحیح الجواز لحدیث انس المتقدم وروی ابو عیسی عن انس انه کان النبی صلی الله علیه وسلم یخالطنا حتی کان یقول لاخ لی صغیر یا ابا عمیر ما فعل النغیر قال وربما حضرت بساط لنا فصلی علیه وفیه مخالطة الرجل محارمه وصاحبه ودخوله اباه وان کان عالما

بقیه صفحه ۱۱۰

عارضة الاحوذی

باب

اواما او فیه کنیة من لم یولد له او التسمی باسم بصورة الکنیة کابی بکر الصدیق لا یعرف اسمه و ابوبکر بن عبد الرحمن کذلک وفیه التصغیر للرء او الشئ اذا لم یکن علی طریق التحقیر وفیه ان صید المدینة غیر محرم وقد کانت توضع لعقیل طنفسة فی مسجد النبی صلی الله علیه وسلم فی ایام عمر فذکر حدیث معاذ ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یستحب الصلوة فی الحیطان یعنی البساتین وهو حدیث ضعیف لخلوته عن الناس

فیه

باب سترة المصلی

طلحة قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا وضع احدکم بین یدیه مثل مؤخرة الرحل فلیصل ولا یبالی من مر وراء ذلک حسن صحیح الاسناد من غرائب الحدیث عن طلحة خرجه مسلم عنه قال کنا نصلی والدواب تمر بین ایادینا فذکرنا ذلک لرسول الله صلی الله علیه وسلم فقال مثل مؤخرة الرحل تکون بین یدی احدکم ثم لا یضره من مر بین یدیه لغته موخرة الرحل بضم المیم هو المعروف وصوابه اخرة الرحل والمحدثون یروونه موخرة الرحل مشددا وموخرات

شرح سراج احمد

عن عائشة قالت کانت عاشوراء یوم تصومه قریش فی الجاهلیة گفت عائشه صدیقه بود روز عاشورا دهم ماه محرم روزی که روزه میداشتند آن را قریش در ایام جاهلیت وکان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصومه وبود آنحضرت که روزه میداشت دهم محرم را فلما قدم المدینة صامه وامر الناس بصیامه پس هرگاه قدوم فرمود آنحضرت بمدینه روزه داشت محرم را وامر کرد مردم را بنگاهداشتن روزه فلما افترض رمضان کان رمضان هو الفریضة وترک عاشوراء فمن شاء صامه ومن شاء ترکه پس هرگاه فرض کرده شد ماه رمضان شد رمضان فرض وترک کرده شد روزهٔ روز عاشورا پس هرکه خواهد روزه دارد عاشورا را وهرکه خواهد ترک کند آن روز را وفی الباب عن ابن مسعود وقیس بن سعد اخرجه ابن جریر وجابر بن سمرة وابن عمر اخرجه الدیلمی ومعویة اخرجه الشیخان قال ابوعیسی والعمل علی هذا عند اهل العلم علی حدیث عائشة وهو حدیث صحیح لا یرون صیام عاشوراء واجبا الا من رغب فی صیامه وعمل علیها همبرین ست یعنی بر حدیث عائشه وآن حدیثی است صحیح اعتقاد نمی کنند علما روزهٔ روز عاشوره را واجب ولازم مگر کسی را که رغبت کند در روزه داشتن آن لما ذکر فیه من الفضل از جهت حدیثی که ذکر کرده شده است در روز عاشورا از ثواب وفضیلت

باب ما جاء فی عاشوراء

ای یوم هو بابست در بیان آنچه آمده است در روز عاشورا که کدام روز ست آن عاشورا حدثنا هناد وابو کریب قالا نا وکیع عن حاجب بن عمر عن الحکم بن الاعرج قال انتهیت الی ابن عباس وهو متوسد ردائه گفت حکم بن الاعرج که تابعی ست آمدم من بر رفتم بسوی عبد الله بن عباس وحال آنکه ابن عباس تکیه کننده بود بچادر خود یعنی در زیر سر خود کرده بود ردای زمزم در میان گنبد که بر زمزم بود فقلت اخبرنی عن یوم عاشوراء ای یوم اصومه پس گفتم مرا ابن عباس را خبر کن مرا از روز عاشورا که کدام روز روزه دارم من فقال اذا رایت هلال المحرم فاعدد پس گفت ابن عباس چون به بینی تو ماه محرم را پس بشمار روزها بر او اصبح من یوم التاسع صائما پستر صباح کن از روز نهم ماه روزه دارنده قال قلت اهکذا

شرح تحفة الطیب

الدرجات باب ما جاء فی الرخصة فی ترک صوم یوم عاشوراء قوله کان عاشوراء یوم تصومه هکذا فی غالب النسخ والظاهر بوما بالنصب واعتباره منصوبا مضافا الی الجملة بعده کما فی یوم ینفع الصادقین بعده اشتمال تصومه علی ضمیر عائد الیه فان اشتمال الجملة المضاف الیها علی ضمیر المضاف غیر متعارف فی العربیة بل قد منعه بعضهم والظاهر ان الجملة التابعة صفته واعتبار الیوم اسم کان علی ان عاشوراء خبر کان بعید من حیث المعنی ومن حیث علم الاعراب کان عاشوراء معرفة ویوم نکرة فالوجه ان یقال ان کان فیه ضمیر الشان فعاشوراء مبتدأ خبره یوم قوله فلما افترض رمضان الخ ظاهر هذا الحدیث انه کان فرضا ولا ثم نسخ وجوبه بوجوب صوم رمضان قوله الا من رغب فی صیامه ای فلا یصومه الا من رغب فی صیامه ویجوز ان یکون المستثنی منقطعا ای لکن من رغب فی صیامه فلیصمه لما فیه من الفضل باب ما جاء فی عاشوراء ای یوم هو قوله وهو متوسد ردائه ای متخذا ایاه وسادة وهی بالکسر المخدة قوله فی زمزم ای فی قرب زمزم لان زمزم لا یتوسد فیه قوله ای یوم اصومه یحتمل لفظ ای الجر علی البدل عن یوم عاشوراء والنصب علی الاضمار ای اصوم ای یوم والرفع علی انه مبتدأ وما بعده خبره قوله فاعدد ای الیالی ثم اصبح من یوم اللیل التاسع صائما

شرح سراج احمد

کان یصومه محمد صلی اللہ علیہ وسلم قال نعم گفت حکم بن الاعرج گفتم ایا بچنین بود که روزه میداشت آنحضرت گفت ابن عباس آری ازین حدیث معلوم شد که روز عاشورا نزد ابن عباس روز نهم ست حدثنا قتیبة نا عبد الوارث ابن یونس عن الحسن عن ابن عباس قال امر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بصوم یوم عاشوراء یوم العاشر گفت ابن عباس امر فرمود آنحضرت بروزه داشتن روز عاشورا که روز دهم ست از محرم ظاهر این حدیث مخالف قول ابن عباس ست که حکم را روز نهم گفته بود شاید که غرض ابن عباس جمع باشد میان نهم و دهم و لهذا حکم را نهم ذکر کرد و عدم ذکر دهم روز از جهت شهرت آن نکرده باشد پس برین تقدیر دو روزه باشند که نهم و دهم بود قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح و قد اختلف اهل العلم فی یوم عاشوراء فقال بعضهم یوم العاشر و قال بعضهم یوم التاسع و روی عن ابن عباس انه قال صوموا التاسع والعاشر و خالفوا الیهود و روایت کرده شده است از ابن عباس بدرستیکه او گفت بمردم روزه دارید تاریخ نهم و دهم را و مخالفت کنید یهود را که ایشان تنها روزه میدارند تاریخ دهم را و بهذا الحدیث یقول الشافعی واحمد واسحق و باین حدیث قائل گشته اند امام شافعی و احمد و اسحق که روزه در هر دو روز باید داشت **باب ما جاء فی صیام العشر** باب ست در بیان انچه آمده است در روزه داشتن عشره حدثنا هناد نا ابو معاویة عن الاعمش عن ابراهیم عن الاسود عن عائشة قالت ما رایت النبی صلی اللہ علیه وسلم صائما فی العشر قط گفت عائشه ندیدم آنحضرت را روزه دارنده در ده ذی الحجه هرگز بدانکه تحقیق ثابت شده است در احادیث فضیلت صوم درین ایام و فضیلت مطلق عمل

شرح ابی الطیب

قوله یصوم یوم عاشوراء یوم العاشر لمن یرید التوفیق بین الحدیثین ان یحمل اضافة الیوم الی اللیل التاسع علی المشهور من الاضافة الی اللیل المتقدم والی العاشر علی خلاف المشهور من الاضافة الی اللیل المتاخر کما فی لیلة عرفة فانها تضاف الی الیوم المتقدم علی خلاف المتعارف فی نحو لیلة الجمعة ویمکن التوفیق بما اشار الیه المصنف بانهما یوم ان عند اللہ تعالی اعلم **باب ما جاء فی صیام العشر** **قوله** صائما فی العشر ای فی ایام اللیالی العشر علی حذف المضاف و المراد عشر ذی الحجة فانها المشهورة بهذا الاسم قال تعالی ولیال عشر والمعنی فیها امکن فی ایام الصیام منها وهی التسع منها وهو المراد فی الترجمة قال النووی والمراد بالعشر هنا الایام التسعة من اول ذی الحجة قالوا وهذا ما یتاول فلیس فی صوم هذه التسعة کراهة بل هی مستحبة استحبابا شدیدا لا سیما التاسع منها وهو یوم عرفة وقد ثبتت الاحادیث فی فضله وثبت فی صحیح البخاری ان رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم قال ما من یوم العمل الصالح فیها افضل منه فی هذه الایام یعنی العشر الاوائل من ذی الحجة فیتاول قولها انه لم یصمه

قوت المغتذی

عن عائشة قالت ما رایت النبی صلی اللہ علیه وسلم صائما فی العشر قط قال العراقی رجاله فی حدیث اخر اثبات صومه مفید و روی ابو داود والنسائی عن بعض ازواج النبی صلی اللہ علیه وسلم قالت کان النبی صلی اللہ علیه وسلم یصوم تسع ذی الحجة و یوم عاشوراء قال البیهقی نعم تخریج الحدیثین والمثبت اولی من المنافی

عارضة الاحوذی

الصلوع بضم المیم وخفض الخاء والمهر کالاول وقد قیل ان المؤخر انما هو فی العین فقط الفقه اختلف العلماء فی وجوب وضع ستر تبین یدی المصلی علی ثلثة اقوال الاول انه واجب و ان لم یجد وضع خطا قاله احمد وغیره الثانی انها مستحبة قالها الشافعی و ابو حنیفة ومالك فی العتبیة وفی المدونة قولا ترکهما وهذا اذا کان فی موضع یؤمن المرور فیه فان کان فی موضع لا یؤمن فیه ذلك تاکد عند علمائنا وضع السترة قال مالك مقدار عظم الذراع کما جاء فی الحدیث فی حلة الرجل کان النبی صلی اللہ علیه وسلم کان یصلی الی العنزة والحربة تثبت فی ذلك فی الحدیث و الحکمة فیهما ما قال النبی صلی اللہ علیه وسلم من منع المرور فان المصلی لا یستحق بصلاته اکثر مما یستقل بها من الارض فی قیام وروع وسجود وجلوس فذلك حق له فما زاد علی ذلك لیس له فیه حق فان لم یجعل سترة او جعلها فلا یترك احد ان یمر بین یدیه ولیدرأه بما استطاع فان ابا فلیدفعه وهی المقاتلة وان ادی ذلك الی ابطال القول فلیقاتله

حل اللغة

ناقابل خواندن

شرح سراج احمد

درین عشره در صحیح بخاری آمده است که نیست هیچ ایام فاضل تر از عشرهٔ ذی الحجه و آنحضرت صلی الله علیه وسلم نیز دران روزه داشته و این حدیث منافات بدان ندارد زیرا که وی خبر از علم خود داده و گفته که من ندیده ام که آنحضرت صلی الله علیه وسلم روزه داشت پس شاید که عائشه مطلع نشده باشد بر آن یا آنحضرت را دران اوقات مانعی شده باشد از سفر یا عرض و مجز آن قال ابو عیسی هکذا روی غیر واحد عن الاعمش عن ابراهیم عن الاسود عن عائشة وروی الثوری وغیر هذا الحدیث عن منصور عن ابراهیم ان النبی صلی الله علیه وسلم فی العشر اجر صائما وروایت کرده سفین ثوری وغیر او این حدیث را از منصور از ابراهیم که بدرستیکه آنحضرت در عشره دیده نشد روزه دار و روی ابو الاحوص عن منصور عن ابراهیم عن عائشة ولم یذکر فیه عن الاسود و ذکر نکرده است ابو الاحوص در اسناد خود اسود را وقد اختلف علی منصور فی الحدیث مصنف گوید و تحقیق اختلاف دارند علما بر منصور که شیخ ابی الاحوص ست در روایت حدیث وروایة الاعمش اصح واوصل اسنادا و روایت اعمش اصح و اوصل ست از روی اسناد قال سمعت ابا بکر محمد بن ابان ای بان یقول سمعت وکیعا یقول الاعمش احفظ لاسناد ابراهیم من منصور گفت مصنف شنیدم ابا بکر محمد بن ابان را که میگفت شنیدم وکیع را که میگفت اعمش یاد دارنده ترست مر اسناد ابراهیم را از منصور **باب** ما جاء فی العمل فی ایام العشر باب ست در بیان آنچه آمده است در عمل کردن در ایام عشر ذی الحجه حدثنا هناد نا ابو معاویة عن الاعمش عن مسلم وهو ابن ابی عمران البطین عن سعید بن جبیر عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما من ایام العمل الصالح فیهن احب الی الله من هذه الایام العشر فرمود آنحضرت

شرح ابی الطیب

لعارض مرض او سفر او غیرهما وانها الوتره صائما فیه ولا یلزم من ذلک عدم صیامه فی نفس الامر ویدل علی هذا التاویل حدیث هنیدة بن خلد عن امرأته عن بعض ازواج النبی صلی الله علیه وسلم قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصوم تسع ذی الحجة ویوم عاشوراء وثلثة ایام من کل شهر اول الاثنین من الشهر والخمیس رواه ابو داود وهذا لفظه واحمد والنسائی وفی روایتها وخمیسین انتهی وقال البیهقی بعد تخریج الحدیثین والمثبت اولی من النافی **باب** ما جاء فی العمل فی ایام العشر ای عشر ذی الحجة **قوله** ما من ایام العمل الصالح فیهن احب الی الله تعالی من هذه الایام کلمة من زائدة لاستغراق النفی وجملة العمل الصالح الی آخره صفة ایام والخبر محذوف ای موجودة او تلک الجملة هی الخبر وهو الاوجه وقوله من هذه الایام متعلقة باحب والمعنی علی حذف المضاف ای من عمل هذه الایام لیکون المفضل والمفضل علیه من جنس واحد ثم هو یحتمل وجهین احدهما ان یقال من ذلک العمل الصالح فی هذه الایام والثانی ان یقال من عمل ما فی هذه الایام والاول اظهر واقوی تبادرا الی الذهن وحاصل ان العمل الواحد اذا کان فی هذه الایام احب الی الله تعالی من نفسه اذا کان فی غیر هذه الایام هذا هو المتبادر من مقتضی المقام وان کان اصل اللغة لا یقتضی ان یکون فی هذه احب بل یکفی فیه ان لا یکون فی غیرها احب فیمکن ان یکون فیها وفی غیرها مساویا کما اذا کان غیرها من الایام الشریفة کرمضان مثلا وعلی هذا المعنی لا یظهر الاستبعاد المذکور بقولهم ولا الجهاد کذلک وجه اذ لا یستبعد ان یقال الجهاد فی هذه الایام احب منه فی غیر هذه الایام ولا ان یقال لیس الجهاد فی غیر هذه الایام احب منه فی هذه الایام مع احتمال المساواة الا ان یتکلف بان یقال الجهاد

عارضة الاحوذی

فاعرف ذلک فی الصلوة والمقاتلة هٰهنا المنازعة بالایدی وقد جعل قوم فقالوا احرم المصلی مثل طول الرمح و قال آخرون حرمه رهبة السهو واخذه من لفظ المقاتلة ولو فهم المراد بها تکملة فان کان فی موضع لا یحتاج فیه الی سترة لا من مر من الناس ترکها وان وجد جدارا صلی الیه فان کان عمودا او سارية فلیجعله عن یمینه او یساره ولا یصمد البه صمدا لذلک (ای یقابله مستقبلا بان یکون الوجه وجهه) رواه ابو داود عن انس رضی الله عنه **باب** کراهیة المرور بین یدی المصلی زید بن خالد الجهنی انه ارسل الی ابن جهیم یسأله ماذا سمع من رسول الله صلی الله علیه وسلم فی المار بین یدی المصلی فقال ابو جهیم قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لو یعلم المار بین یدی المصلی ماذا علیه لکان ان یقف اربعین خیرا له من ان یمر بین یدیه قال ابو النضر لا ادری اربعین یوما او شهرا او سنة الاسناد ابو جهیم هذا هو عبد الله بن جهیم روی عنه بشر مولی الحضرمیین وقد روی هذا الحدیث عن عیینة عن ابی النضر عن بشر عن ابی جهیم عبد الله بن جهیم

لعارض مرض او سفر الخ قال القاری

قوله لو یعلم المار الخ قال القاری

الحدیث رواه ابو داود بزیادة صحیحة من حدیث ابی جهیم ولفظه لو یعلم المار بین یدی المصلی ماذا علیه من الاثم لوقف اربعین خریفا خیرا له من ان یمر بین یدیه قال ابو النضر لا ادری اربعین یوما او شهرا او سنة رواه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی وابن ماجه

شرح سراج احمد

از بیچ روزہا کہ عمل صالح در انہا دوست تر باشد بسوی خدای تعالی از ین دہ روز ہا فقالوا یا رسول اللہ ولا الجہاد فی سبیل اللہ فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ولا الجہاد فی سبیل اللہ پس گفتند صحابہ ای پیغمبر خدا نیست دوست تر اعمال جہاد فی سبیل اللہ پس فرمود آنحضرت ونیست جہاد فی سبیل اللہ نزدیک الا مرد یکہ خرج بنفسہ ومالہ فلم یرجع من ذلک بشیء مگر دوست ترست مردی کہ بیرون شد از خانہ بنفس ومال خود پس باز نیاید و باز نگردد بخانہ بچیزی از نفس و مال وہمہ را در راہ خدا ہلاک گرداند در جہاد وفی الباب عن ابن عمرو ابی ہریرۃ اخرجہ الترمذی وعبد اللہ بن عمرو وجابر اخرجہ ابن النجار قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن غریب صحیح حدثنا ابو بکر بن نافع البصری نا مسعود بن واصل عن نہاس بن قہم بفتح نون وہ تشدید ہا وسین مہملہ وقہم بفتح قاف وسکون ہا در آخر میم ست عن قتادۃ عن سعید بن المسیب عن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ما من ایام احب الی اللہ ان یتعبد لہ فیہا من عشر ذی الحجۃ نیست از بیچ روز ہا دوست تر بسوی خدا اینکہ عبادت کردہ شود برای خدا در ان از عشرہ ذی حجہ یعدل صیام کل یوم منہا صیام سنۃ وقیام کل لیلۃ منہا بقیام لیلۃ القدر برابری میکند روزہ ہر روزی ازان عشرہ بصیام یکسال وقیام ہر شبی ازان شبہا برابری میکند بقیام شب قدر قال ابو عیسی ہذا حدیث غریب لا نعرفہ الا من حدیث مسعود بن واصل عن النہاس وسالت محمدا عن ہذا الحدیث مصنف گوید سوال کردم امام بخاری را از حال این حدیث فلم یعرفہ من غیر ہذا الوجہ مثل ہذا پس نشناخت امام بخاری از دیگر طرق مانند این وقال وکانت امام بخاری رح وقد روی عن قتادۃ عن سعید بن المسیب عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم مرسل شیء من ہذا وتحقیق روایت کردہ شدہ است این حدیث از قتادہ از سعید بن المسیب از آنحضرت مرسل چیزی از ین حدیث نہ تمام حدیث را ومرسل ازین جہت ست کہ سعید بن المسیب تابعی ست چون او از آنحضرت روایت کند مرسل باشد

باب ما جاء فی صیام ستۃ ایام من شوال باب ست در بیان انچہ آمدہ است در نگاہ داشتن روزہ شش روز از عید فطر حدثنا احمد بن منیع نا ابو معویۃ نا سعد بن سعید عن عمر بن ثابت عن ابی ایوب الانصاری قال

شرح ابی الطیب

فی ہذہ الایام یخل بالحج فینبغی ان یکون فی غیر ہذہ الایام احب منہ فی ہذہ الایام فلذا استبعد واکون الجہاد فی ہذہ الایام احب منہ فی غیر ہذہ الایام اولیس فی غیر ہذہ الایام احب منہ فی ہذہ الایام مع احتمال المساواۃ وحینئذ قولہ الا رجل ای جہاد رجل بیان للفخامۃ جہادہ وتعظیمہ لہ بانہ قد بلغ مبلغا لا یکاد یتفاوت بشرف الایام والازمان وعدم شرفہا وحاصل الوجہ الثانی ان ای عمل کان فی ہذہ الایام فواجب العمل اللہ تعالی من ای عمل کان فی غیر ہذہ الایام ولو کان العمل فی ہذہ الایام التصدق بفلس وفی غیرہ التصدق بالاف ولیس شیء من الاعمال فی غیرہ ولو کان عملا عظیما احب من عمل ما فی ہذہ وان کان حقیرا مع احتمال المساواۃ ولا یخفی ان ہذا امر مستبعد جدا وان کان توجیہ السوال والاستبعاد بقولہ ولا الجہاد یکون واضحا وکذا توجیہ الجواب بقولہ الا رجل فافہم وکذا حققہ بعض الفضلاء **قولہ** ما من ایام احب الی اللہ احب بالفتح علی انہ صفۃ ایام وہو غیر منصرف فیفتح حالۃ الجر والخبر محذوف او بالرفع علی انہ خبر وہو الاوجہ **قولہ** یعدل صیام کل یوم منہا جملۃ مستانفۃ مبنیۃ لوجہ الاحبیۃ **باب** ما جاء فی صیام ستۃ ایام من شوال

عارضۃ الاحوذی

وقد رواہ وکیع عن سفیان الثوری عن سالم بن ابی النضر عن بشر بن سعید عن عبد اللہ بن جہیر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لو یعلم احدکم ماذا علیہ فی المرور بین یدی اخیہ وہو یصلی یعنی من الاثم لوقف اربعین یقال انہ ابن اخت ابی بن کعب اللغۃ روی برفع خیر ونصبہ اذا رفعت خیر الخبر کان فی جملۃ ان یقف واذا نصبتہ فہو الخبر وہاتان الجملتان نکرتان تعرفتا بالاضافۃ والثانیۃ التی ہی خیر لما اعرف من الاولی الفقہ قولہ ارسل الی ابی جہیم فیہ طلب العلم وفیہ جواز الاستنابۃ فیہ وفیہ انحطاط العلو فی السفر وقد طلب غیر العلو وفیہ قبول خبر الواحد وفیہ جواز التکلم لو فی باب الوعید والتہدید فی الشریعۃ و فیہ اخفاء مقدار الاثم کما یخفی مقدار الاجر وعلمہ عند ربنا وان یقف اربعین رد علی طلبہ فی الاستعجال فی المشی فلو علم مقدار الاثم فی المرور لاختار ان یقف اربعین من الدہر لما فیہ من وعید النار وفیہ وجوب التوقف فی الحدیث عما لم یحفظ وقد قال مالک

اسماء الرجال

ابو جہیم عبد اللہ بن الحارث بن الصمۃ بن عمرو بن عتیک بن عمرو بن مبذول بن عمیر بن زید بن عدی بن النجار الانصاری النجاری المدنی

ابو النضر سالم بن ابی امیۃ المدنی مولی عمر بن عبید اللہ التیمی

بشر بن سعید المدنی

عبد اللہ بن جہیر الاسدی الکوفی

ابو عبد اللہ سفیان بن سعید بن مسروق الثوری

ابو سفیان وکیع بن الجراح بن ملیح الرؤاسی

ابو معاویۃ محمد بن خازم الضریر

سعد بن سعید بن العاص الاموی

عمر بن ثابت بن الحارث الانصاری

ابو ایوب خالد بن زید بن کلیب الانصاری

قال الحافظ فی التقریب لا

عارضة الاحوذی

عن کعب لکان ان یخسف به خیرا یعنی ان عقوبة الدنیا وان عظمت ما هون من عقوبة الاخرة وان صغرت **باب** لا یقطع الصلوة شیء ابن عباس قال کنت ردیف الفضل علی اتان فجئنا والنبی صلی الله علیه وسلم یصلی باصحابه بمنی قال فنزلنا عنها وترکناها وصلنا الصف فمرت بین ایدیهم فلم تقطع صلاتهم حسن صحیح فیه رکوب الاثنین علی الدابة وقد جاء رکوب الثلثة فی الصحیح وقد تقدم صحابی الدابة وهو الفضل او ثور عبد الله بسلسنه وهو الظاهر من الحدیث وقوله فمرت بین ایدیهم ولم تقطع علیهم یحتمل انه لم تقطع علیهم لان الصلوة لا یقطعها شیء ویحتمل ان یکون لم تقطع الامام وسترته سترة لهم واذا مر ما یقطع الصلوة من وراء السترة لم یبال به بلا خلاف ولا حجة بهذا الحدیث بحال **باب** یقطع الصلوة کذا عبد الله بن الصامت عن ابی ذر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا صلی احدکم فلیستر بین یدیه کاخرة الرحل او کواسطة الرحل قطع صلاته الکلب الاسود

شرح سراج احمد

قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من صام رمضان ثم اتبعه بست من شوال کسیکه روزه دارد در رمضان را پس تر تابع گرداند آنرا شش روزه را از شوال فذلك صیام الدهر پس آن روزه ماه رمضان وستة ایام شوال مثل روزه روزگار همیشه باشد وفی الباب عن جابر اخرجه احمد والبزار والبیهقی وابی هریرة اخرجه البزار والطبرانی وثوبان اخرجه النسائی وابن خزیمة ایضا قال ابو عیسی حدیث ابی ایوب حدیث حسن صحیح وقد استحب قوم صیام ستة من شوال بهذا الحدیث وتحقیق مستحب گفته اند گروهی روزه شش روز را از ماه شوال بحجت این حدیث وقال ابن المبارك هو حسن مثل صیام ثلثة ایام من کل شهر وگفت ابن المبارك آن ستة شوال حسن اند مانند روزه سه روز از هر ماه که ایام بیض باشند قال ابن المبارك ویروی فی بعض الاحادیث ویلحق هذه الصیام برمضان گفت عبد الله بن المبارك وروایت کرده شده است در بعضی حدیثها ملحق کرده شد این روزه را بر رمضان در اجر وثواب واختار ابن المبارك ان یکون ستة ایام من اول الشهر واختیار کرده است عبد الله بن المبارك اینکه باشند ستة شوال متتابعا یعنی پی در پی نگاهدارد آن شش شوال را در اول ماه وقد روی عن ابن المبارك انه قال وتحقیق روایت کرده شده است از ابن المبارك بدینسانیکه او گفته است واول که واختار گفته مذهب ابن المبارك بود واین روایت ست از وی ان صام ستة ایام من شوال متفرقا فهو جائز اگر روزه نگاهداشت شش ایام را از ماه شوال پراگنده یعنی دو سه نگاهدارد وافطار کند باز باقی را نگاهدارد پس آن روا ست ودر شرح وقایه وغیره مذکور ست که نزد امام ابی حنیفه پراگنده نگاهدارد تا دور افتد از کراهت وپی در پی داشتن ستة شوال مکروه اند ودر موطا نوشته است قال یحیی سمعت مالکا یقول فی صیام ستة ایام بعد الفطر من رمضان انه لم یر احدا من اهل العلم والفقه یصومها ولم یبلغنی ذلك عن احد من السلف وان اهل العلم یکرهون ذلك ویخافون بدعته وان یلحق برمضان ما لیس منه اهل الجهل والجفاء اذا رأوا فی ذلك رخصة عند اهل العلم وراوهم یفعلون ذلك وبه قال ابو حنیفة وابو یوسف انه یکره صوم ستة من شهر شوال قال ابن الهمام ووجه الکراهة انه یفضی الی اعتقاد لزومها

شرح ابی الطیب

قوله ثم اتبعه ستا بهمزة قطع ای جعل عقبه ستا بحذف التاء وهو صحیح ولو قال ستة بالهاء جاز ایضا قال اهل اللغة یقال صمنا خمسا وستا وخمسة وستة وانما یلتزمون اثبات الهاء فی المذکر اذا ذکروه بلفظ صریحا فیقولون صمنا ستة ایام ولا یجوز ستة ایام فاذا حذفوا الایام جاز الوجهان **قوله** فذلك صیام الدهر بناء علی ان الحسنة بعشر امثالها کما بینه غیر النسائی بسند حسن صیام شهر رمضان بعشرة اشهر وصیام ستة ایام بشهرین فذلك صیام السنة **قوله** ان یکون ستة ایام من اول الشهر ای بعد یوم العید **قوله** من شوال متفرقا فهو جائز قال ابن الهمام صوم ست من شوال عن ابی حنیفة وابی یوسف کراهته وعامة المشایخ لم یروا باسا واختلفوا فیه فقیل الافضل وصلها بیوم الفطر وقیل بل تفریقها فی الشهر وجه الجواز انه قد وقع الفصل بیوم الفطر فلم یلزم التشبیه باهل الکتاب ووجه الکراهة انه قد یفضی الی اعتقاد لزومها من العوام لکثرة المداومة ولذا سمعنا من یقول یوم الفطر نحن الی الآن لو رأیت عیدنا ونحوه فاما عند الامن من ذلك فلا باس لورود الحدیث انتهی

شرح سراج احمد

من العوام لكثرة المداومة ولذا سمعنا من يقول بعد يوم الفطر ونحن الى الآن لم يأت عيدنا ونحوه فاما عند الامن منه فلا باس لورود الحديث وعامة المشايخ لم يروا به باسا واختلفوا فقيل وصلها اليوم الفطر افضل وقيل بل تفريقها في الشهر افضل انتهى واستحب ذلك الشافعي واحمد واخرجه لمسلم في مسلم من حديث ابي ايوب والطبراني في الاوسط عن ابن عمر موقوفا من صام رمضان واتبعه ستة من شوال خرج من ذنوبه كيوم ولدته امه قال الشافعي واذا ثبت السنة لا يترك لبعض الناس ولا كراهة قولهم قد يظن وجوبها منقوض بصوم عرفة وعاشوراء وغيرهما قال ابو عيسى وقد روى عبد العزيز ابن محمد عن صفوان بن سليم وسعد بن سعيد هذا الحديث عن عمر بن ثابت عن ابي ايوب عن النبي صلى الله عليه وسلم وهذا اراين طريق ديگر را مصنف آورده وطريق ديگر ذكر ميكند وگفت وروى شعبة عن وقاء ابن عمر عن سعد بن سعيد هذا الحديث وسعد بن سعيد هو اخو يحيى بن سعيد الانصاري وسعد بن سعيد راوى كه در اسناد مذكور ست او يحيى بن سعيد انصاري ست وقد تكلم بعض اهل الحديث في سعد بن سعيد من قبل حفظه وتحقيق سخن كرده اند بعضى محدثين در حق سعد بن سعيد از جانب حفظ وى كه حفظ خوب نداشت

باب ما جاء في صوم ثلثة ايام من كل شهر باب است در بيان آنچه آمده است در حق روزه داشتن سه روز از هر ماه حدثنا قتيبة نا ابو عوانة عن سماك بن حرب عن ابي الوليد عن ابي هريرة قال عهد الي رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلثة گفت ابو هريره عهد كرد بسوى من پيغمبر خدا صلى الله عليه وسلم سه چيز ان لا انام الا على وتر اينكه نخواب نكنم من مگر بر گذاردن وتر يعنى وتر را پيش از خواب بگذارم گفته اند كه سبب ش آن است كه وى رضى الله عنه مشغول مى بود اول شب بحفظ احاديث رسول خدا صلى الله عليه وسلم واستحضار محفوظات خود كه پيش تر از صحابه ديگر داشت وجز كثير از شب بروى ميگذشت كه قيام آخر شب بآن متعسر بود وصوم ثلثة ايام من كل شهر وروزه داشتن سه روز از هر ماهى خواه در اول خواه در آخر خواه در اواسط ودر اكثر روايات از ميانه شهر واقع كه آنرا ايام بيض خوانند وان اصلى الضحى واينكه بگذارم من نماز چاشت را دو ركعت پس از برآمدن آفتاب وبلند شدن وى كه اقل آنست واكثر شش تا دوازده است حدثنا محمود ابن غيلان نا ابو داود انبانا شعبة عن الاعمش قال سمعت يحيى بن يحدث عن سوسى بن طلحة قال سمعت ابا ذر يقول قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

شرح ابی الطیب

باب ما جاء في صوم ثلثة ايام من كل شهر عهد الي رسول الله صلى الله عليه وسلم اه اى وصانى بثلثة خصال قوله ان لا انام الا على وتر في محل نصب على انه بدل ثلثة او رفع على انه خبر مبتدا محذوف قوله صوم ثلثة ايام منصوب على البدلية من ثلثة ومرفوع على الخبرية كما تقدم وكان هذه الوصية بالنظر الى الوتر باعتبار حال ابي هريرة والا فالوتر في آخر الليل افضل ساوره في الحديث اجعلوا آخر صلاتكم بالليل وترا وقد قالوا ان ابا هريرة رضي الله تعالى عنه كان مشتغلا بتكرار الاحاديث اول الليل فاجاز له صلى الله عليه وسلم ان يوتر اول الليل لئلا يفوته الوتر والتقديم في حقه افضل من التاخير لخصوصية له ولمن كان حاله مثل حاله والله اعلم

عارضة الاحوذی

والحمار والمرأة نقلت لابي ذر فما بال الاسود من الاحمر والابيض فقال يا ابن اخي سالتني كما سالت رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال الكلب الاسود شيطان حسن صحيح الاسناد لا خلاف في صحته وقد روى من طريق ابن عباس والمرأة الحائض ولا يصح لغته الاحمر هو الابيض لغة ولكنه نوع منه هنا حتى يكون ارفع الاشكال الفقه اختلف الناس في معنى هذا الحديث فقالت طائفة بظاهره البوذر وابن عمر وانس والحسن وقالت طائفة الكلب الاسود وحده منهم احمد بن حنبل واسحق ويفتي ذلك الى عائشة وقالت طائفة الكلب والمرأة الحائض يفتي ذلك الى ابن عباس وقالت طائفة لا يقطع الصلوة شيء وهم علماء الاسلام ومحققوه فاما من قال الكلب الاسود وحده فرد المرأة بحديث عائشة كنت انام ورجلي في قبلة النبي صلى الله عليه وسلم وفي رواية وانا وسط السرير واما من ادرك الحائض فلا حجة له لان الحديث ضعيف وليست حيضة المرأة في يديها ولا بطهرها زكاة حليها واما من قال بظاهره فشهود لا معنى له

عارضۃ الاحوذی

واما علماءنا الاسلام فقالوا ان معنی قطعهم الصلوٰة شغل البال بهم وقد حققناه فی موضعه

باب الصلوٰة فی الثوب الواحد

تحمر بن ابی سلمة قال انه رای رسول الله صلی الله علیه وسلم یصلی فی بیت ام سلمة مشتملا فی ثوب واحد صحیح حسن اسناده

رقی عن عمر بن ابی سلمة انه صلی الله علیه وسلم صلی فی ثوب واحد قد خالف بین طرفیه وقد القی طرفیه علی عاتقه وفی الصحیحین ان جابر بن عبد الله صلی فی ازار عقده علی قفاه فقال له عبادة بن الولید بن عبادة تصلی فی ازار واحد فقال انما فعلت ذلك لیرانی احمق مثلك فاینا کان له ثوبان علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم ثوبان الفقه ستر العورة فرض اسلامی لا خلاف فیه بین الامة وهو التکلیف الثانی الذی کلف الله هذا الخلق فان آدم نهی عن الشجرة وامر بستر العورة فاکل من الشجرة نسیانا للعهد فلما سئلت عنه الکسوة بادر الی ستر العورة وتحقیق ذلك فی موضعه واختلف العلماء هل هی من فروض الصلوٰة علی اربعة اقوال

شرح سراج احمد

یا اباذر اذا صمت من الشهر ثلثة ایام فصم ثلث عشرة واربع عشرة وخمس عشرة فرمود آنحضرت ابا ذر را ای اباذر چون روزه داری تو از ماهی سه روز پس روزه دار سیزدهم وچهاردهم وپانزدهم را وفی الباب عن ابی قتادة اخرجه مسلم وابو داود والنسائی وعبد الله بن عمرو وقرة بن ایاس المزنی وعبد الله بن مسعود اخرجه الخطیب فی امالیه وابن عساکر مرفوعا وموقوفا واورده ابن الجوزی فی الموضوعات وقال فی اسناده مجهولون وابی عقرب وابن عباس اخرجه ابن رنجویه وابن عساکر وفیه ابو فضالة الفرج بن فضالة ضعیف وعائشة اخرجه الترمذی وقتادة بن ملحان وعثمن بن ابی العاص اخرجه احمد والنسائی وابن حبان وجریر وازدیگر صحابه نیز مروی شده است قال ابو عیسی حدیث ابی ذر حدیث حسن وقد روی فی بعض الحدیث ان من صام ثلثة ایام من کل شهر کان کمن صام الدهر وتحقیق روایت کرده شده است در بعضی احادیث بدرستیکه هر که روزه دارد سه روز از هر ماه باشد او همچو کسیکه روزهٔ دهر دارد وحدثنا هناد نا ابو معاویة عن عاصم الاحول عن ابی عثمن عن ابی ذر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من صام من کل شهر ثلثة ایام فذلك صیام الدهر هر که روزه دارد از هر ماه سه روز پس آن سه روزهٔ وی ثواب صیام دهر باشد فانزل الله تبارك وتعالی تصدیق ذلك فی کتابه پس فرو فرستاد حق تعالی تصدیق آن در کتاب خود من جاء بالحسنة فله عشر امثالها هر که کردیک نیکی را پس باشد مر او را مزد ده نیکی الیوم بعشرة ایام نیکی یک روز بمقابل مزده روز راست پس در سال تمام روز ها سی وسه شوند دلی رمضان ومقابل یک روزه ده روز میگردند قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح قال ابو عیسی وقد روی شعبة هذا الحدیث عن ابی شمر بکسر شین معجمه وسکون میم وابی التیاح عن ابی عثمن وقال وگفت ابو عثمن در روایت کرده شعبه از ابی هریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم حدثنا محمود بن غیلان نا ابو داود نا شعبة عن یزید الرشك قال سمعت معاذة قال قلت لعائشة کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصوم ثلثة ایام من کل شهر قالت نعم گفت معاذه گفتم مر عائشه صدیقه را آیا بود آنحضرت که روزه میداشت سه روز از هر ماه گفت عائشه آری روزه میداشت قلت من ایه کان یصوم گفتم از کدام روز ها

شرح ابی الطیب

قوله اذا صمت من الشهر ثلثة ایام ای اذا ارادت ان تصوم الخ **قوله** عن ابی شمر بکسر اوله وسکون الیم البصری مقبول **قوله** ابو التیاح بفتح اوله وتشدید التحتانیة واخره مهملة اسمه یزید بن حمید **قوله** من ایام الشهر یعنی من ای ایام الشهر ومن ای اطرافه من الطرف الاول او الاوسط او الاخر فهو علی حذف المضاف وظاهر هذا الحدیث یعارض ما تقدم من ثلثة عشر واربعة عشر وخمسة عشر وفی القسطلانی فی حدیث ابن مسعود عند اصحاب السنن وصححه ابن خزیمة ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یصوم ثلثة ایام من کل شهر وقال بعضهم یصوم من اول کل عشرة ایام یوما وفی حدیث عبد الله بن عمرو عند النسائی صم من کل عشرة ایام یوما ورمی ابو داود والنسائی من حدیث حفصة کان النبی صلی الله علیه وسلم یصوم من کل شهر ثلثة ایام الاثنین والخمیس والاثنین من الجمعة الاخری ورمی الترمذی عن عائشة کان صلی الله علیه وسلم یصوم من الشهر السبت والاحد والاثنین ومن الشهر الاخر الثلثاء والاربعاء والخمیس وقد جمع البیهقی بین ذلك وبین ما قبله بما فی مسلم عن عائشة رضی الله تعالی عنها قالت کان رسول الله صلی الله علیه

شرح سراج احمد

مادر روز سیداشت در اول یا در میان یا در آخر قالت کان لا یبالی من ایه صام گفت عائشه بود آنحضرت که باک نمیداشت از هر ایام ماه که بودی روزه سیداشت قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح قال گفت ترمذی ویزید الرشک وهو یزید القسم وهو القسام وآنرا قسام نیز گویند والرشک هو القسام فی لغة اهل البصرة ورشک قسام را میگویند در زبان اهل بصره واخرج النسائی بلفظ کان رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یفطر ایام البیض فی سفر ولا حضر وروی ابو داود وصححه ابن خزیمة کان یصوم ثلثة ایام من غرة کل شهر واختاره الحسن وجماعة وعن ام سلمة کان یامرنی ان اصوم ثلثة ایام من کل شهر اولها الاثنین والخمیس وللنسائی کان یصوم اول اثنین من الشهر ثم الخمیس الذی یلیه وروی الترمذی عن عائشة کان یصوم من الشهر السبت والاحد والاثنین ومن الشهر الآخر الثلثاء والاربعاء والخمیس واختار النخعی صومها فی آخر الشهر لیکون کفارة لما مضی واختار آخرون اول یوم من الشهر والعاشر والعشرین وقیل انه صیام وقیل اول یوم من الشهر والحادی عشر والحادی عشرون ونقل عن ابی الدرداء کذلک وقال بعضهم یستحب ایضا صوم ایام السود

باب ما جاء فی فضل الصوم باب ست در بیان آنچه آمده است در فضیلت روزه حدثنا عمران بن موسی القزاز البصری نا عبد الوارث بن سعید نا علی بن زید عن سعید بن المسیب عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان ربکم یقول کل حسنة بعشر امثالها الی سبع مائة ضعف بدرستیکه پروردگار شما میفرماید هر نیکی بمقابل ده چند باشد تا هفت صد والصوم لی وانا اجزی به وروزه داشتن بنی آدم

شرح ابی الطیب

یصوم من کل شهر ثلثة ایام ما یبالی من ای یوم صام قال فکل من راه فعل نوعا ذکره وعائشة رضی الله تعالی عنها اراد جمیع ذلک وغیره فاطلقت انتهی **باب** ما جاء فی فضل الصوم قوله ان ربکم یقول الخ یمکن ان یکون هذا الی قوله والصوم جنة ماخوذا من الکتاب فان النسبة الی الله تعالی فیکون کل حسنة بعشر امثالها ماخوذا من قوله تعالی من جاء بالحسنة الایة وقوله الی سبع مائة ضعف من قوله تعالی مثل الذین ینفقون اموالهم فی سبیل الله کمثل حبة الایة وقوله والصوم الی الخ ماخوذا من قوله تعالی انما یوفی الصابرون اجرهم بغیر حساب بناء علی ان الصابر هو الصوم وان قوله تعالی للصوم لکنایة عن تعظیم جزائه وانه لا احد یجزی اعمال بقرینة المقابلة ویکون قوله والصوم جنة من کلامه صلی الله علیه وسلم ویمکن ان یکون هذا الکلام بعینه مما اوحی الیه حیا غیر متلو وعلی هذا فان قلنا ان الحدیث الی آخره کلامه تعالی فحینئذ یکون قوله الطیب عند الله من وضع الظاهر موضع الضمیر والاصل الطیب عندی وان قلنا بل بعضه والباقی من کلامه صلی الله علیه وسلم فلا اشکال قوله والصوم لی وانا اجزی به قیل سبب اضافته الی الله تعالی انه لم یعبد احد غیر الله تعالی به فلم یعظم الکفار فی عصر من الاعصار بعبادة الهتهم بالصیام کما کانوا یعظمونه بصورة الصلوة والسجود والصدقة والذکر وغیر ذلک وقیل لانه بعید عن الریاء بخلاف الصلوة والحج والصدقة وقیل لان لیس للصائم فی نفسه فیه حظ وقیل لان الاستغناء عن الطعام من صفات الله تعالی فیقرب الصائم بما یتعلق بهذه الصفة وان کانت صفات الله تعالی لا یشبهها شیء وقیل معناه انا المنفرد بعلم مقدار ثوابه وتضعیف حسناته وغیره من العبادات تظهر اطلاع الله سبحانه لبعض مخلوقاته علی مقدار ثوابها وقوله وانا اجزی به بیان لعظم فضله وکثرة ثوابه لان الکریم اذا اخبر بانه یتولی نفسه الجزاء اقتضی عظم

عارضة الاحوذی

احدها انه یجب ستر جمیع الجسد حکاه ابو الفرج الثانی رکون بمبرای وسط کما فعل جابر قاله ابن القسم کانه غطی العورة وحماها وستر ها الیصل بها الثالث یصلی مستور العورة خاصة وبه قال الشافعی وابو حنیفة واکثر العلماء بالامصار الرابع انه لا یجب ستر عورة ولا غیرها قاله بعض شیوخنا اذا کان فی بیته ولا یراه احد وحکاه القاضی ابو محمد وغیره عن القاضی اسمعیل والابهری وابن بکیر وجاء نحوه عن اشهب لانه قال من صلی عریانا اعاد فی الوقت والصحیح وجوب ستر العورة فی الصلاة فانها اذا وجبت خارج الصلوة تاکدت فی الصلوة وقد قال الله تعالی خذوا زینتکم عند کل مسجد اقل ما قیل فیه ستر العورة والمرأة فی ذلک اشد من الرجل والافضل ان یکون الرجل کامل الهیأة فی الصلوة ستوفر الملبس کان بعض العلماء الفقراء اله ثیاب متعددة فی لفافة فاذا جاء وقت الصلوة لبسها وصلی فیها فاذا فرغ خلعها وردها الی مکانها وقال الصلوة احق ما یتزین لها ولقاء الله ومناجاته افضل ما استعد له

الترجمة

باقی در صفحه آینده

عارضۃ الاحوذی

وقد قررت الشریعۃ بما جاءہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی الخلیقۃ بمکۃ ان لا یطوف بالبیت عریان والصلوۃ اوکد من الطواف وقد سئل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن الصلوۃ فی الثوب الواحد قال او لکلکم ثوبان ثبت ذلک فی الصحیحین وثبت نھی النبی علیہ السلام عن اشتمال الصماء وان یحتبی الرجل فی الثوب الواحد لیس علی فرجہ منہ شیء وذلک فی الصلوۃ وغیرھا وذلک کلہ احتیاط علی ستر العورۃ والزام لہ واعلم ان ھذا باب لم یتقنہ ابو عیسی واتقنہ ابو داود وقررہ باحادیثہ واکملہ البخاری فی شرحہ بسطہ وقد اشار ابو عیسی الی شیء من حال المرأۃ فادخل بعد ھذا فی غیر موضعہ حدیث عائشۃ لا یقبل صلوۃ حائض الا بخمار وھو حدیث حسن ومعنی قولہ حائض من بلغت الحیض کما یقال محرم ومحرمۃ ومنجی لمن دخل الحرم وتھامۃ ونجد وفقھ وجوب ستر جمیع جسد المرأۃ فانہ لعورۃ باب ابتداء القبلۃ البراء قال لما قدم رسول اللہ صلی اللہ

شرح سراج احمد

برای من ست ومن جزا امید ہم بر آن ہر چہ میخواہم وچند انکہ میخواہم از حد حصر واحصا بیرون بود زیرا کہ روزہ محض برای ما نگاہ داشت اگر چہ ہمہ چیز مر او راست تعالی وتقدس وہمہ عبادات برای اوست وروزہ را دران میان تخصیص کرد وبہ تکریم وتشریف خاص مخصوص گردانید از جہت آنکہ این عبادت بعید ست از ریا وپوشیدہ است از چشم غیر بخلاف سائر عبادات کہ ریا بدران راہ می یابد ولہذا منع کردہ اند کہ بگویند من روزہ دارم مگر در فرض کہ متعین ومعلوم ست واز جہت آنکہ نفس را دران حظی نیست والصوم جنۃ من النار وروزہ سپر وپناہ ست از آتش دوزخ در آخرت ودر دنیا از رسیدن شر شیطان والخلوف فم الصائم اطیب عند اللہ من ریح المسک وبہر آئینہ بوی دہن روزہ دار خوشتر است نزد خدا از بوی مشک تصویر وتمثیل معقول ست بمحسوس وخلوف بضم وفتح نیز آمدہ بمعنی بوی دہن وبہ اخلاف متغیر

شرح ابی الطیب

قدر الجزاء وسعۃ العطاء بحیث لا حد لہ قولہ الصوم جنۃ بضم الجیم ای ستر قولہ والخلوف فم الصائم بفتح اللام والابتداء تاکید وبضم الخاء المعجمۃ ھو المعروف فی کتب اللغۃ والحدیث وقال القاضی عیاض الروایۃ الصحیحۃ بضم الخاء وکثیر من الشیوخ یروونہ بفتحہا قال الخطابی وھو خطأ من جھلف فمہ اذا تغیر رائحۃ فمہ خلوفا بالضم لا غیر قولہ اطیب عند اللہ ای افضل وارضی واحب عند اللہ من ریح المسک عندکم لان رائحۃ فم الصائم من اثر الصیام وھو عبادۃ یجزی بہا اللہ تعالی بنفسہ صاحبہا ورائحۃ المسک لیست کذلک والفرض ان صاحب الاکثر عند اللہ قبولا ووجاھۃ وازید قربا منہ تعالی من صاحب المسک بسبب رائحۃ عندکم وھو تعالی اکثر اقبالا علیہ بسببہ من اقبالکم علی صاحب المسک قال بعض علمائنا فضل ما یستکرہ من الصیام علی اطیب ما یستلذ من جنسہ لیقاس علیہ ما فوقہ من اثار الصوم ونتائجہ وفیہ اشارۃ الی انہ لا یلزم من ھذہ العبارۃ عدم ازالۃ الخلوف بالسواک وغیرہ ونظیرہ دم الشہید عند اللہ اطیب من ریح المسک لا یلزم منہ ان اذا اصاب ثوب انسان لا یجب غسلہ وقال الداودی معناہ انہ یثاب علی الخلوف ما لا یثاب علی رائحۃ المسک اذا تطیب للصلوۃ یوم الجمعۃ وقال النووی اذا صح فقیل فی معنی الحدیث وقال النووی المختار انہ لا یکرہ السواک للصائم بعد الزوال وعمدۃ متمسک الاصحاب فی الکراھۃ حدیث الخلوف ولا حجۃ فیہ لان الخلوف من خلو المعدۃ والسواک لا یزیلہ انما یزیل وسخ الاسنان وقد ذکر المصنف فی شرح المذھب ھذا قولا عن الشافعی وجعلہ قویا من حیث الدلیل وصرح ھو باختیارہ فقال وحکی عن الشافعی انہ کرہ بالسواک للصائم بالعشی الزوال واخرہ قال وبہ قال المزنی واکثر العلماء وھو المختار انتہی واقول یؤیدہ ما ذکرہ المصنف فی باب ما جاء فی السواک للصائم کما تقدم

قوت المغتذی

والصوم جنۃ بضم الجیم ای ستر من النار والخلوف فم الصائم بضم الخاء لا غیر ھذا ھو المعروف فی کتب اللغۃ والحدیث ولم یحد صاحب المحکم والصحاح غیرہ قال القاضی عیاض وکثیر من الشیوخ یروونہ بفتحہا قال الخطابی وھو خطأ والمراد بہ تغیر طعم الفم ورائحتہ لتاخر الطعام اطیب عند اللہ من ریح المسک قال الداودی معناہ انہ یثاب علی الخلوف ما لا یثاب علی رائحۃ المسک اذا تطیب للصلوۃ یوم الجمعۃ وقال النووی کانہ اصح ما قیل فی معنی الحدیث

شرح سراج احمد

شدن بوی دهن وان جعل علی احدکم جاهل وهو صائم فلیقل انی صائم اگر جهالت کند بریکی از شما جهالت کننده یعنی دشنام ومقابله کند چنانکه در حدیث شیخان لفظ فان سابه احد او قاتله آمده است در حالیکه او روزه دار باشد پس باید که بگوید من روزه دارام در دل خود ومرا نشاید که دشنام کنم وخصومت نمایم وبعضی گفته اند که اگر روزه فرض باشد بزبان گوید واگر نفل باشد بدل گوید تا از ریا دور باشد وفی الباب عن معاذ بن جبل بلفظ من صام رمضان وصلی الصلوات الخمس وحج البیت کان حقا علی الله ان یغفر له وسهل بن سعد اخرجه الطبرانی وکعب بجرة وسلامة بن قیصر بفتح قاف وسکون شناة تحتیه وصاد مهمله وراء ودشیر بن الخصاصیة بفتح خای معجمه وصادین مهملتین وتشدید شناة تحتیه واسم دشیر زحوبن معبد بفتح زای وسکون حای مهمله والخصاصیة ماله وخصاصیه مادر او بود ونام پدر او معبد بود قال ابو عیسی وحدیث ابی هریرة حدیث حسن غریب من هذا الوجه حدثنا محمد بن بشار نا ابو عامر العقدی عن هشام بن سعد عن ابی حازم عن سهل بن سعد عن النبی صلی الله علیه وسلم قال فی الجنة باب یدعی الریان درهشت بابی ست که نامیده شود ریان بفتح راء وتشدید یا ازری یعنی سیرابی یدعی له الصائمون خوانده شوند برای ریان روزه داران فمن کان من الصائمین دخله پس هر که باشد از روزه داران در آید دران دروازه ومن دخله لم یظمأ ابدا وهر که در آمد دران دروازه تشنه نشود همیشه واین از خواص ریان ست قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح غریب حدثنا قتیبة نا عبد العزیز بن محمد عن سهل بن ابی صالح عن ابیه عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم للصائم فرحتان مر روزه دار را دو خوشی و شادمانی ست فرحة حین یفطر یک فرحت نزد کشادن روزه هنگامیکه افطار کند روزه را بسبب انتعاش

شرح ابو الطیب

قوله وان جعل علی احدکم جاهل ای علی سبیل المثال مع احدکم خلاف ما یقتضیه العلوم من الضرب والشتم والسب وفی البخاری فان سابه احد او قاتله فلیقل انی امرء صائم ای یقول له بلسانه لیکف خصمه عنه او بقلبه لیکف هو عن خصمه قوله فی الجنة باب یدعی الریان انما لانه لکثرة الانهار الجاریة الیه والاشجار والثمار الطریة لمن یرد علیه او لان من دخل الیه لا یرد علی عطش یوم القیمة ویدوم له الطراوة فی الرقبة قوله یدعی الصائمون ای کثیر الصوم قوله لم یظمأ ابدا ای لم یعطش ابدا وفی البخاری ان فی الجنة بابا یقال له الریان یدخل منه الصائمون یوم القیمة ولا یدخل منه احد غیرهم یقال این الصائمون فیقومون لا یدخل منه احد غیرهم فاذا دخلوا اغلق فلم یدخل منه احد انتهی قوله للصائم فرحتان فرحتان حین یفطر وفرحة حین یلقی ربه اما الاولی فلتمام عبادته وسلامتها من المفسدات ومایرجوه عن ثوابها واما الثانیة فلما یراه من جزائه وتذکر نعمه علیه بتوفیقه لذلک وقال بعضهم الاولی بسبب الاکل والشرب بعد الجوع والعطش فهی فرحة وجدانیة او بما جاء فی الحدیث ان للصائم عند افطاره دعوة مستجابة

قوت المغتذی

واسم دشیر زحم ای کان اسمه فی الجاهلیة زحما فهاجر الی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال له ما اسمک فقال زحم فقال بل انت بشیر رواه ابو داود

غایة الاحوذی

علیه وسلم صلی نحو بیت المقدس ستة عشر او سبعة عشر شهرا وکان رسول الله صلی الله علیه وسلم یحب ان یوجه الی الکعبة فانزل الله تعالی قد نری تقلب وجهک فی السماء فلنولینک قبلة ترضاها فحول وجهک شطر المسجد الحرام فوجه نحو الکعبة وکان یحب ذلک فصلی مع رجل العصر فمر علی قوم من الانصار وهم رکوع فی صلوة العصر نحو بیت المقدس فقال هو یشهد انه صلی مع رسول الله صلی الله علیه وسلم وانه قد وجه الی الکعبة فانحرفوا وهم رکوع حدیث صحیح ابن عمر رو کانوا رکوعا فی صلوة الصبح حدیث ابن عمر صحیح الاسناد اختلف فی امر القبلة اختلافا کثیرا فقیل انزل الله لنبیه صلی الله علیه وسلم ان یصلی ای قبلة شاء بقوله ولله المشرق والمغرب فایما تولوا فثم وجه الله فاستقبل الناس بیت المقدس حرصا علی اتباع الیهود له تودد الی الیهود فی غیهم فامر النبی علیه السلام ان یصرف الی الکعبة فصرف بقوله فول وجهک شطر المسجد الحرام وقیل صلی جبرئیل بالنبی صلی الله علیه وسلم

الترجمة

عارضة الاحوذی

اول صلوة صلوها الظهر الی الکعبة مع بیت المقدس فلما هاجر صلی الی بیت المقدس کما تقدم ثم حول الی الکعبة کما احب وکان دخوله الی المدینة فی العشر الوسط من ربیع الاول وصرف الی الکعبة فی رجب فی قول ابن شعبان وقیل فی شعبان یوم الثلثاء فی منتصفه فی قول الواقدی فاذا اسقطت ربیع الاول لانه دخل فیه واسقطت رجبا وشعبان لانها صرفت فیه بقیت اربعة عشر شهرا واذا عددتها جمیعا کانت ستة عشر شهرا ولیس لقوله سبعة عشر شهرا وجه الا ان یصرف فی رمضان وبعده وقد روی ذلک فی موطأ ان القبلة حولت قبل بدر بشهرین فهذا یعضد قول ابن شعبان ویکتب علیه العدد وقال فی حدیث القراء ان کان اعلام الرجل فی العصر وقال فی حدیث ابن عمر فی الصحیح وکلاهما صحیح وحدیث ابن عمر رواه مالک عن عبد الله بن دینار وحدیث البراء رواه اسرائیل وکان حافظا عن ابی اسحق وکان عظیما عن البراء وهو شوفکلاهما صحیح وقد رواه

شرح سراج احمدی

طبیعت میری وسیر الی بعد از گرسنگی و تشنگی یا خیمه نورانیت عبادت و قرب و شکر چنانکه گفته اند که آب سرد و شیرین می برآرد و شکر از زمه دل و یا بجهت شکر بر اتمام نعمت و تونیق و فرحة حین یلقی ربه و دیگر فرحت هنگامیکه حصول لقاء پروردگار باشد که در آخرت خواهد شد قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی صوم الدهر باب ست در بیان انچه آمده است در بیان نگاهداشت روزه دهر حدثنا قتیبة واحمد بن عبدة الضبی قالا نا حماد ابن زید عن غیلان بن جریر عن عبد الله بن معبد عن ابی قتادة قال قیل یا رسول الله کیف بمن صام الدهر گفت ابو قتاده گفته شد برای پیغمبر خدا چگونه حال کسیکه روزه دارد همه روزگار و همیشه قال لا صام ولا افطر فرمود نه روزه داشت آن کس و نه افطار کرد او لم یصم ولم یفطر شک راویست ترمذی پایه حدیث آورده است و مسلم بطول حدیث را ذکر نموده است که ان رجلا اتی النبی صلی الله علیه وسلم فقال کیف تصوم فغضب رسول الله صلی الله علیه وسلم من قوله فلما رای عمر غضبه قال رضینا بالله ربا وبالاسلام دینا وبمحمد نبیا نعوذ بالله من غضب الله وغضب رسوله فجعل عمر یردد هذا الکلام حتی سکن غضبه فقال عمر یا رسول الله کیف من یصوم الدهر الخ پدرانکه عدم افطار خود ظاهر ست و امادر توجیه عدم صوم اختلاف کرده اند بعضی گفته اند که از جهت مخالفت وی سنت را که موجب نقص اجر او ست بر صوم و بعضی گفته اند از جهت استلزام آن صوم ایام منهیه را و بعضی گفته اند از جهت زیان زده شدن شخص بدان بمشقت و القای نفس در تهلکه و عجز از جهاد و امثال آن و دیگر و باین توجیهات مخصوص میگردد نهی بکسی که افطار نکند در ایام منهیه و بکسی که متضرر گردد و ضعف لاحق شود و لهذا اجماعت از ائمه بجواز آن رفته اند مر کسی را که حالش خلاف آن بود و استدلال کرده اند بانچه محکی ست از بعضه صحابه مثل ابی طلحه انصاری و حمزه بن عمرو السلمی رضی الله عنهم و آنحضرت صلی الله علیه وسلم نیز مقرر داشت ایشان را بدان انچه منقول ست از بسیاری از تابعین و غیر ایشان و بعضی گفته اند که معنی وی آنست که کسی عبادت دیگر و خوی گرفت بآن زائل میگردد و کلفت و مشقت که مدار اجر و ثواب بر آنست که مقصود از شریعت صوم آنست و این وجه برعکس آنست که افاده کرده وجه اول از وقوع در کلفت و مشقت و فی الباب عن عبد الله بن عمرو اخرجه البخاری وعبد الله بن الشخیر بکسر شین منقوطه و تشدید خای معجمه و سکون ثناة تحتیا اخرجه النسائی واحمد والحاکم وابن ماجة بلفظ من صام الابد فلا صام ولا افطر وعمران بن حصین وابی موسی الاشعری وابن عمر نیز مروی شده است چنانکه شیخان وابن ماجه اخراج کرده بلفظ لا صام من صام الابد ولا صام من صام الدهر صوم ثلثة ایام صوم الدهر وابن جریر ازام کلثوم اخراج کرده است قال ابو عیسی حدیث ابی قتادة حدیث حسن وقد کره قوم من اهل العلم صیام الدهر وتحقیق مکروه داشته اند

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی صوم الدهر **قوله** لا صام ولا افطر ای لا صام صوما فیه کمال انتفاع ولا افطر افطرا ینبع جوعه وعطشه او معناه انه لا یبقی له حظ من الصوم لکونه یصیر عادة له ولا هو مفطر حقیقة بالاجر فالحظ الاجر لا الافطار ایضا **قوله** لم یصم ولم یفطر معناه الدعاء علیه بزجر الله ویحتمل ان یکون اخبارا یعنی کانه لم یفطر لانه لو یاکل شیئا ولم یصم کلا لانه لم یکن بامر الشارع ومثله یجری فی الصوم والافطار ثم فی شرح السنة هو کخبر الصحیحین لا صام ولا افطر من

شرح سراج احمد

گروہی از اہل علم صیام دہر را کراہت کردہ اند و گفتہ اند کہ ایام تشریق نیز از ایام نہی است و نباشد صیام دہر مگر در وقتی کہ افطار کند در روز عید فطر و عید اضحی و ایام التشریق و در روزہای تشریق کہ ایام منی اند و سیزدہم پس از عید اضحی اند فمن افطر فی ھذہ الایام فقد خرج من حد الکراھۃ و لا یکون قد صام الدھر پس ہر کہ افطار کرد درین روزہا روزہ نداشت پس تحقیق بیرون گشت از حد کراہت و نباشد کہ تحقیق روزہ داشتہ دہر را کلہ تمام دہر را ھکذا روی عن مالک بن انس و ھو قول الشافعی ہمچنین روایت کردہ شدہ است از مالک بن انس و آن قول امام شافعی ست و قال احمد و اسحق نحو من ھذا و گفت احمد و اسحق مانند این و قالا لا یجب ان یفطر ایاما غیر ھذہ الخمسۃ الایام التی نھی عنھا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یوم الفطر و یوم الاضحی و ایام التشریق و گفت احمد و اسحق واجب نیست کہ افطار کند روزہا را سوای این پنج روز ہا کہ نہی فرمودہ است از ان روزہا آنحضرت کہ روز فطر و روز عید اضحی و روزہای تشریق اند **باب** ماجاء فی سرد الصوم باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در نگاہ داشتن روزہ پی در پی حدثنا قتیبۃ نا احمد بن زید عن ایوب عن عبد اللہ بن شقیق قال سالت عائشۃ عن صیام النبی صلی اللہ علیہ وسلم گفت عبد اللہ بن شقیق سوال کردم عائشہ صدیقہ را از حال روزہ داشتن آنحضرت قالت کان یصوم حتی نقول قد صام و یفطر حتی نقول قد افطر گفت عائشہ بود آنحضرت کہ روزہ میداشت تا آنکہ میگفتم کہ تحقیق روزہ خواہد داشت و افطار نخواہد کرد و افطار میکرد تا آنکہ میگفتم کہ افطار خواہد کرد و روزہ نخواہد داشت و تقول ہر سہ دو جا بمعنی نفوقیہ نیز روایت ست یعنی آنکہ میگفتی تو ای مخاطب و مقصود آنست کہ عادت شریف آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در روزہ نفل دوام و استمرار نبود گاہی چندگاہ متصل روزہ میداشت تا آنکہ مردم گمان بہ بردند و میگفتند کہ ہرگز افطار نخواہد کرد و گاہی چندان افطار میکرد کہ گمان می بردند و میگفتند کہ ہرگز روزہ نخواہد داشت و ما صام رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شہرا کاملا الا رمضان در روزہ نداشتہ تمام و کامل روزہ ہیچ ماہی را ہرگز مگر ماہ رمضان را و فی الباب عن انس اخرجہ الترمذی و ابن عباس قال ابو عیسی حدیث عائشۃ حدیث حسن صحیح حدثنا علی بن حجر نا اسمعیل بن جعفر عن حمید عن انس بن مالک انہ سئل عن صوم النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال کان یصوم من الشہر حتی یری انہ لا یرید ان یفطر منہ گفت انس بن مالک پرسیدہ شد از داشتن روزہ آنحضرت گفت انس بود کہ روزہ میداشت از ماہی تا آنکہ دیدہ میشد کہ آنحضرت نخواہد کہ افطار کند از وی و یفطر حتی یری انہ لا یرید ان یصوم منہ شیئا و افطار میکرد آنحضرت تا آنکہ دیدہ میشد کہ آنحضرت نخواہد کہ روزہ خواہد داشت ازین ماہ چیزی را قلت لانشاء ان تراہ من اللیل مصلیا

شرح ابی الطیب

صام الابد باب ما جاء فی سرد الصوم ای تتابعہ **قولہ** کان یصوم حتی نقول ای کان یصوم احیانا حتی نقول قال التوربشتی الروایۃ بالنون و قد وجدت فی بعض النسخ بالتاء علی الخطاب کانہا قالت حتی تقول ایہا السامع لو ابصرتہ و الروایۃ ایضا ینصب تقول و ھو الاکثر فی کلامہم من رفع المستقبل فی مثل ھذا الموضع **قولہ** و کنت لانشاء ان تراہ من اللیل مصلیا الا رایتہ ای لا تشاء ان تراہ من اللیل فی حال من الاحوال مصلیا الا و الحال

عارضۃ الاحوذی

سفیان ثنا ابن الاسود عن عن ابی اسحق و ھو یتعاوی من البقاء و الرجل الذی مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم مرہ ھو قیل انہ عبادۃ بن بشر و قیل انہ عبادۃ بن قیلۃ الخطمی و قد روی ابو بشر الدولابی ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم امرہم بشر فی بنی سلمۃ و صلی الظہر فی مسجد القبلتین رکعتین ثوانہ امران یستقبل القبلۃ فاستدار و دارت الصفوف فصلی البقیۃ الی مکۃ و لو صح اصولہ نسخ اللہ القبلۃ مرتین و نکاح المتعۃ مرتین و تحریم الحمر الاھلیۃ مرتین و لا احفظ ارابعا و ھو سبحانہ یمحو ما یشاء و یثبت و ینسخ ما اراد و یبدل و لا یبدل القول لدیہ و فیہ کرامۃ النبی علیہ السلام بانہ اعطی من غیر سوال حین علم اللہ اختیارہ فیسر لہ مرادہ فی الوجہین جمیعا و اغناہ بالتعرض عن التصریح بالطلب لما کان فیہ من الخشونۃ حیث کان امر الصلوۃ الی بیت المقدس باختیارہ و فیہ ان نسخ العبادۃ لا یلزم الا عند البلوغ الا تراھم کیف اعتدوا بما مضی من صلاتہم الی بیت المقدس قبل کان

عارضۃ الاحوذی

استقبالهم اليه بعد نسخ ذلك وفيه قبول خبر الواحد في مسائل الدين وذلك اجماع من المسلمين ووجه الجمع بين اختلاف الرواية في الصبح والعصر ان الامر بلغ الى قوم في العصر وبلغ الى اهل قباء الصبح وفيه ان النبي صلى الله عليه وسلم لم يتقدم بالارسال الى اهل قباء وغيرهم ليعلمهم بذلك حتى يصل الخبر من قوم الى قوم لانهم كانوا والاعلى شريعة بلغ ضبلغ فاذا بقرا على ما حتى يصل الامر الثاني كان ذلك من حكم الشريعة ولا يلزم التهمم بالارسال ولا التقدم بالبحث لان الكل دين حتى يترتب على وجهه ويبلغ الى الكل على طريقة التبليغ وصفته وفيه وجوب ابلاغ الدين واعلام الشرع ونقل الاخبار على من علمها الى من تحقق عنده انه لا يعلمها اذ كان ذلك مما يخاف فوته او يقع فيه تبديل بالدين وفيه دليل على ان من علم بفساد صلاته صح ما مضى منها كمن يصلي في ثوب نجس فيه ثبوت الوكالة حتى يعلم الوكيل العدل بالباب فيجاء ان بين المشرق والمغرب قبلة ابو سلمة عن ابي هريرة قال رسول الله

شرح سراج احمد

الا رايته مصليا پس بودی تو كه نمی خواستی اينكه به بينی آن حضرت را از شب نماز گذارنده مگر آنكه به بينی تو او را نماز گذارنده ولا قائما الا رايته قائما و قصد نكنی تو اينكه به بينی آنحضرت را خواب كننده مگر به بينی تو او را خواب كننده يعنی در تمام شب عادت شريفه چنان بودی كه قدری خواب ميكرد و بيدار گشته نماز ميگذارد باز خواب ميكرد و باز بر خاسته نماز ميگذارد و قال ابو عيسى هذا حديث حسن صحيح حدثنا هناد نا وكيع عن مسعر و سفيان عن حبيب بن ابي ثابت عن ابي العباس عن عبد الله بن عمرو قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم افضل الصوم صوم اخي داود كان يصوم يوما ويفطر يوما مرموز آنحضرت بهترين روزه داشتن روزه برادر من داود است عليه السلام يعنی داود كه روزه ميداشت يك روز و افطار ميكرد يك روز درين روزه مشقت بسيار است ولا يفر اذا لاقى ونمی گريخت داود عليه السلام چونكه ملاقی می شد بدشمن قال ابو عيسى هذا

شرح ابی الطیب

انك تراه كذلك بمعنى انه كان تارة يقوم من اول الليل الى تارة من وسطه وتارة من آخره وكان من اراد ان يراه في وقت من اوقات الليل قائما او في وقت من اوقات الشهر صائما فراقبه المرة بعد المرة فلا بد ان يصادفه قائما او نائما على نوبة اراد ان يراه وكذلك الصوم وليس المراد انه كان يسرد الصوم ولا انه كان يستوعب الليل قياما قوله افضل الصوم صوم اخي داود محمول على حال السائل اي غير الصوم وتفريقه افضل والمتابع فاجابه بان هذا هو الافضل ويجب ان يحمل على هذا لان اكثر الصحابة رضي الله تعالى عنهم ما كانوا يسالون عن افضل الاعمال الا ليختاروه لانفسهم فكانه قال عبد الله ابن عمرو اي الصوم افضل لي ويجب ان يحمل على هذا توفيقا بين الاحاديث على حسب الامكان مع ما ذكرته من القرائن الدالة على انهم ما سالوه عن الافضل الا ليختاروه لانفسهم كذا في قوت المغتذي قوله ولا يفر اذا لاقى اي العدو وظاهر هذه الجملة انها عطف على يصوم يوما ولا شك ان تلك الجملة مسوقة لبيان صوم داود بعد الاخبار عنها بانها افضل الصيام كان سائلا قال كيف كان صوم داود فقال كان يصوم ومقتضاه ان هذا في حيز بيان الصوم وهذا

قوت المغتذی

افضل الصوم صوم اخي داود قال الشيخ عز الدين بن عبد السلام في فتاواه قوله صلى الله عليه وسلم لعبد الله بن عمرو ابن العاصي لا افضل من ذلك معناه لا افضل لك من ذلك لانه قال له في الحديث وانك فاذا فعلت ذلك هلكت نفسك وغارت عيناك ولان اكثر الصحابة رضي الله عنهم ما يسالون عن افضل الاعمال الا ليختاروه لانفسهم فكانه قال اي الصوم افضل لي وقد سأله سائل اي الاعمال افضل فقال الجهاد في سبيل الله وسأله آخر اي الاعمال افضل فقال بر الوالدين وسأله آخر فقال الصلوة على اول وقتها لانه صلى الله عليه وسلم فهم من كل احد انه يسال عن اي اعماله افضل فاجابه على ما فهم من قصده فكان كل واحد منهم يسأل عن اي الاعمال افضل في حقي فاجابه على ما فهم منه وهذا لفظ عام ورد على سبب خاص واقترن به ما يدل على قصده على سببه وكذلك قوله افضل الصيام صوم اخي داود محمول على ما يسأل اي عن الصوم وتفريقه افضل ويجب ان يحمل على ما ذكرته توفيقا بين الاحاديث على حسب الامكان مع ما ذكرته من القرائن الدالة على انهم ما يسالون عن الافضل الا ليختاروه لانفسهم انتهى

شرح سراج احمد

بدین حدیث صحیح است و ابو العباس راوی هو الشاعر الاعمی و ابو العباس راوی که شاگرد عبد الله بن عمرو ست او شاعر نابینا بود و اسمه السائب بن فروخ و نام ابی العباس سائب بن فروخ ست و قال بعض اهل العلم افضل الصیام ان یصوم یوما و یفطر یوما گفته اند بعضی علما بهترین روزه این ست که روزه دارد یک روز و افطار کند روزی دیگر و یقال هذا هو اشد الصیام و گفته میشود که صوم داود سخت ترین روزها ست **باب** ماجاء فی کراهة الصوم یوم الفطر و یوم النحر باب ست در بیان آنچه آمده است در کراهت روزه داشتن در روز فطر و روز نحر حدثنا قتیبة نا عبد العزیز بن محمد عن عمرو بن یحیی عن ابیه عن ابی سعید الخدری قال نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن صیامین صیام یوم الاضحی و یوم الفطر گفت ابو سعید خدری نهی فرمود آنحضرت از دو روزه که روزه روز اضحی و روزه روز فطر ست و فی الباب عن عمر اخرجه الشیخان و علی و عائشة اخرجه مسلم و ابی هریرة اخرجه الطبرانی و فیه سعید بن سلام و هو متروک و عقبة بن عامر و انس بن مالک اخرجه الطیالسی و از دیگر صحابه نیز مروی گشته است چنانکه احمد و نسائی از حمزه بن عمرو الاسلمی و احمد و حاکم از بدیل بن ورقاء و ابن ماجه از ابن عمر و دارقطنی از عبد الله بن حذافة السهمی و ابن ابی شیبه و عمر بن خلدة عن ابیه و عبد بن حمید و اسحق و ابو یعلی و طبرانی از زید بن خالد و مسلم از کعب بن مالک قال ابو عیسی حدیث ابی سعید حدیث حسن صحیح و العمل علیه عند اهل العلم قال ابو عیسی و عمرو بن یحیی هو ابن عمارة بن ابو الحسن المازنی المدنی و هو ثقة روی عن سفیان الثوری و شعبة و مالک بن انس ترجمه اش ظاهر ست حدثنا محمد بن عبد الملک بن ابی الشوارب نا یزید بن زریع نا معمر عن الزهری عن ابی عبید مولی عبد الرحمن بن عوف قال شهدت عمر بن الخطاب یوم نحر گفت ابو عبید حاضر آمدم من امیر المؤمنین عمر را در روز عید قربان بدا بالصلوة قبل الخطبة ابتدا کرد بنماز پیش از خطبه ثم قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم ینهی عن صوم هذین الیومین پس گفت شنیدم آنحضرت را که منع میفرمود از روزه داشتن این دو روز که هر دو عید اند اما یوم الفطر ففطرکم من صومکم و اما یوم النحر فکلوا من لحوم نسککم و اما روز عید قربان شما پس بخورید شما از گوشت ضحایای خویش و نسک آنرا از آنجهت گویند که عبادت ست قربانی و فرمان برداری شارع ست قال

شرح ابی الطیب

بظاهره لا یصح فکان الواجب الصوم مطلق الصبر لکف النفس فی امساکها علی خلاف ما تشتهیه و تهوی افضل الصبر صبر داود حیث کان یصبر علی اشد الصیام و فی اشد المعارک و یمکن ان یقال انه اعتراض فی خلال الکلام عند من یجوز وقوع الاعتراض فی الاثناء و الواو اعتراضیة ذکر لسنته و ذلک لان مداومة داود علی هذا النوع من الصوم الذی هو اشد الصیام علی النفس ربما یوهم ضعفه فدفع ذلک الوهم ببیان انه مع ذلک فی غایة من الشجاعة تقول هذا هو اشد الصیام لانه لا یحصل المعادة علی العموم و لا علی الافطار فیصعب علیه کل منهما لانه علی خلاف العادة باب ماجاء فی کراهیة الصوم یوم الفطر و النحر قوله صیام یوم الاضحی و یوم الفطر اراد بیوم الاضحی جنس الاضحی فیشمل الرابعة ایام تشریق او المراد یوم الاضحی حقیقة و یکون ان یقال خصص من یوم الاضحی النهی عن سائر ایام التشریق بما قال عن صوم هذین الیومین فی الاضحی و الفطر من الرابع الاولی ان یقال ذکر الشیء لا ینفی ما عداه و سیاتی ذکر ایام التشریق بما قال عن صوم هذین الیومین فی الاضحی و الفطر

عارضة الاحوذی

صلی الله علیه وسلم ما بین المشرق و المغرب قبلة ضعیف سعید المقبری عن ابی هریرة مثله صحیح الاسناد روی مالک عن نافع عن عمر بن الخطاب مثله فی الموطا فی عادة اذا توجه قبل البیت و قد ذکر ابو عیسی عن ابن عمر انه قال اذا جعلت المغرب عن یمینک و المشرق عن یسارک فما بینهما قبلة اذا استقبلت القبلة و هذه الزیادة التی فرها عمرو ابن عمر مضمنة فی حدیث النبی صلی الله علیه وسلم ثابتة فلا وجه اسقطها الراوی ان النبی علیه السلام علم بانها مرادة قطعا و قد عضد حدیث ابی هریرة و هذا حدیث ابی ایوب فی البخاری ان النبی علیه السلام قال لا تستقبلوا القبلة لغائط و لا بول و لا تستدبروها و لکن شرقوا او غربوا فیدل ان ما بین المشرق و المغرب قبلة الفقه هذه و فقکم الله صورة مسجد النبی صلی الله علیه وسلم و قبلته حیث ما استقر فی شهود و جنبان من شهود التحری علی ترتیب مسیر الشمس لا التی یختلف مطالعها و

حل اللغة

روضة الاحوذی

مغربها باختلافها وقد صورناه فی صدر هذا الصحیح وبینا حالها فاذا کان الرائی جنوبیا او شمالیا صح ان یقال له مابین المشرق والمغرب قبلة واذا کان مغربیا او شرقیا ان یصح له ذلک بحال وحیث ما کان فلیتحر الجهة ولیحفظ المیل ولیتیاسر الی المشرق ان مالت دارة فی الشمال الی المغرب ولیتیامن الی المغرب ان مالت دارة فی الشمال الی المشرق وهلم مثله فی جمیع الجهات یتحری القصد والقصد النحو والله اعلم اذا ثبت هذا فان الفرض من الاستقبال لمن عاین الکعبة عینه ولمن غاب عنه نحوه قال الله تعالی فول وجهک شطر المسجد الحرام یعنی نحوه وقال بعض علمائنا یلزم طالب العین وهذا باطل قطعا فانه لا سبیل الیه لاحد وما لا یمکن لا یقع به تکلیف وانما الممکن طلب الجهة فکل احد یقصد قصدها او نحوها بحسب ما یغلب ظنه ان کان من اهل الاجتهاد وان لم یکن من اهل الاجتهاد قلد اهل الاجتهاد تبیین اذا ثبت هذا فالحوض

شرح سراج احمد

ابو عیسی هذا حدیث صحیح وابو عبید مولی عبد الرحمن بن عوف اسمه سعد نام او سعد بود ویقال له مولی عبد الرحمن ابن ازهر ایضا وگفته میشد او را مولی عبد الرحمن بن ازهر نیز وعبد الرحمن بن ازهر هو ابن عم عبد الرحمن بن عوف وعبد الرحمن بن ازهر او پسر عم عبد الرحمن بن عوف ست وصواب ابن اخی عبد الرحمن ست زیرا که او ازهر بن عوف ست ودر جامع اصول آورده درغلط افتاده است کسیکه او را ابن عم عبد الرحمن بن عوف گفته **باب** ما جاء فی کراهیة صوم ایام التشریق باب است در بیان آنچه آمده است در کراهت روزه داشتن ایام تشریق که تاریخ یازدهم ودوازدهم وسیزدهم است پس از روز عید قربان حدثنا هناد نا وکیع عن موسی بن علی عن ابیه عن عقبة بن عامر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت عقبه بن عامر فرمود آنحضرت یوم عرفة ویوم النحر وایام التشریق عیدنا اهل الاسلام روز عرفه وروز عید قربان وروزهای تشریق روز عید ما اهل اسلام ست وهی ایام اکل وشرب واین پنج روز هارا روزهای خوردن ونوشیدن ست ازین حدیث مفهوم شد که روز عرفه هم مثل روز عید ست در کراهت صوم در عرفات وفی الباب عن علی بن ابی طالب وسعد بن ابی وقاص وابی هریرة اخرجه الشیخان والبیهقی واحمد وابو داود وابن ماجه والحاکم وجابر ونبیشة بضم نون وفتح موحده وسکون تحتیه وشین منقوطة الهذلی اخرجه مسلم وبشر بن سحیم بکسر مهمله وسکون شین معجمه وراء وحیم بمهملتین مصغر وعبد الله بن حذافة السهمی اخرجه الدارقطنی وانس بن مالک اخرجه الطبرانی فی معجمه وابن عمرو الاسلمی اخرجه احمد والنسائی وکعب بن مالک اخرجه مسلم وعائشة اخرجه مسلم وعمرو بن العاص وعبد الله بن

شرح ابی الطیب

وذکرهما بلفظ الاشارة الموضوعة للحاضر اعتبارا للتغلیب الحاضر علی الغائب **باب** ما جاء فی کراهیة صوم ایام التشریق قوله یوم عرفة مقتضاه ان صومه مکروه وقد تقدم الکلام علیه وحاصله انه مکروه لمن یضعفه الصوم عن الحج قوله ایام اکل وشرب زاد فی مسلم وذکر الله ومراده ذلک اشارة الی انه لا یستغرق العبد نصیبه فی حظوظها وینسی حق الله فی هذه الایام وقال السیوطی قال العراقی وفیه اشکال حیث قال وهی ایام اکل وشرب ویوم عرفة لیس کذلک قال والجواب عنه من وجهین احدهما انه یعود علی ایام التشریق فقط او علیها مع یوم النحر دون یوم عرفة والثانی لعله قاله فی حجة الوداع او قاله فی حق الحاج لان الافضل فی حقه الافطار یوم عرفة واما تسمیته عیدا فلا مانع منه وقوله اهل الاسلام منصوب علی الاختصاص

قوت المغتذی

عن عقبة بن عامر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یوم عرفة ویوم النحر وایام التشریق عیدنا اهل الاسلام قال العراقی هکذا هو فی جمیع نسخ الترمذی وکذا هو عند من رواه من اصحاب السنن وغیرهم یوم عرفة ویوم النحر قال ابن عبد البر فی تمهیده لا یوجد ذکر یوم عرفة فی غیر هذا الحدیث قال العراقی وفیه اشکال حیث قال وهی ایام اکل وشرب ویوم عرفة لیس کذلک قال والجواب عنه من وجهین احدهما انه یعود علی ایام التشریق فقط او علیها مع یوم النحر دون یوم عرفة والثانی لعله قاله فی حجة الوداع او قاله فی حق الحاج لان الافضل فی حقه الافطار یوم عرفة واما تسمیته عیدا فلا مانع منه وقوله اهل الاسلام منصوب علی الاختصاص

شرح سراج احمد

عروه اخرجه ابن ماجة قال ابو عيسى حديث عقبة بن عامر حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند اهل العلم لا يرون صيام ايام التشريق وعمل هميشه بر اين است نزد اهل علم كه مكروه ميدارند روزه داشتن در ايام تشريق الا ان قوما من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم وغيرهم رخصوا للمتمتع اذا لم يجد الهدي او لم يكن له مال يشتري هديا كه بعضى از اصحاب وغير ايشان رخصت داده اند براى كسيكه احرام تمتع كرده باشد وهديه را نيافته كه بيش خود فرستد وليصم في العشر او روزه نداشته در عشره ذي الحجه ان يصوم ايام التشريق اينكه روزه دارد در ايام تشريق وبه يقول مالك بن انس والشافعي واحمد واسحق قال ابو عيسى واهل العراق يقولون موسى بن علي بن رباح يعني على را بلفظ تصغير ميگويند واهل مصر يقولون موسى ابن علي يعني مكبر ميگويند وقال وگفت ابو عيسى ترمذي سمعت قتيبة يقول سمعت الليث بن سعد يقول قال موسى بن علي لا اجعل البعال في حل جعة اسم ابي كيث ميگفت گفت موسى بن علي كه شيخ وكيع ست چنانكه در اسناد حديث مذكور ست كي گردانم همچكس را در حل كه بتصغير گويد نام پدر من بلفظ مكبر ست مصغر نيست باب ما جاء في كراهة الحجامة للصائم باب ست در بيان آنچه آمده است در كراهت بيرون كردن خون بشناختن براى روزه دار

حدثنا محمد بن رافع النيسابوري ومحمود بن غيلان ويحيى بن موسى قالوا انا عبد الرزاق عن معمر عن يحيى ابن ابي كثير عن ابراهيم بن عبد الله بن قارظ بقاف وراء وظاء معجمة عن السائب بن يزيد عن رافع بن خديج عن النبي صلى الله عليه وسلم قال افطر الحاجم والمحجوم روزه كشاد حجامت كننده وحجامت كرده شده يعني فاسد شد روزه هر دو اما روزه حاجم پس از جهت عدم امن بوصول چيزي بشكم وافطار محجوم پس از جهت عارض شدن ضعف باشد وفي الباب عن سعد بن ابي وقاص وعلي بن ابي طالب وشداد بن اوس اخرجه ابو داود وابن ماجة والدارمي وثوبان اخرجه ابو داود والنسائي وابن ماجة وابن حبان والحاكم بلفظ افطر الحاجم والمحجوم وهو متواتر واسامة بن زيد وعائشة ومعقل بن يسار ويقال معقل بن سنان وابي هريرة بلفظ افطر الحاجم والمحجوم والمستحجم اخرجه ابن جرير وابن عباس وابي موسى الاشعري وبلال ابن رباح قال ابو عيسى حديث رافع بن خديج حديث حسن صحيح

شرح ابی الطیب

قوله قال موسى بن علي بضم العين وفتح اللام بالتصغير ابن رباح بموحدة اللخمي ابو عبد الرحمن المصري صدوق ربما اخطأ كذا ضبطه في التقريب لا ان ابنه موسى لم يرض بالتصغير باب ما جاء في كراهية الحجامة للصائم مطابقة الحديث للترجمة باعتبار التاويل قوله افطر الحاجم والمحجوم قال في السنة تاوله بعض من رخص في الحجامة بقوله تعرضا للافطار المحجوم للضعف والحاجم لانه لا يامن ان يصل شيء الى جوفه بص الملازم جمع الملزم بكسر الميم قارورة الحجام وقال بعضهم مرهما وهما يفتحان فقال افطر اي بطل اجرهما بالغيبة كالافطار وقيل هو على التغليظ لهما والدعاء عليهما وذهب الى ظاهر الحديث جمع من الائمة وقالوا يفطر الحاجم والمحجوم منهم احمد واسحق وقال قوم منهم مسروق والحسن وابن سيرين يكره الحجامة للصائم وحملوا الحديث على التشديد وقال الاكثرون لا باس بها اذ صح ان رسول الله صلى الله عليه وسلم احتجم وهو صائم واليه ذهب مالك والشافعي واصحاب ابي حنيفة

عارضة الاحوذی

التي ثبت فيها المساجد كيف العمل فيها وهي مختلفة المباني ومتباينة الجهات في القبلة قلنا ان الذي تولى بنيانها عامتهم جهال فالذي وقع منها على وجه الخطاء فذلك موجب الجهل والذي وقع منها على الاصابة فاما ان يكون وقع بالاتفاق واما ان يكون شيء على علم بالصواب والعامي يصلي في كل مسجد والله يحسب كل احد والمجتهد يجتنب المسجد المخالفة للحق فان دعته الى ذلك ضرورة صلى واعرف ان امر العالة والشبه والعقوبة وان لم يامن صلى هنالك واعاد على الحق في بيت او مسجد على الصواب مبني والله اعلم **باب** الرجل يصلي لغير القبلة في الغيم عامر بن ربيعة كنا مع النبي صلى الله عليه وسلم في سفر في ليلة مظلمة فلم ندر اين القبلة فصلى كل رجل منا على حياله فلما اصبحنا ذكرنا ذلك للنبي صلى الله عليه وسلم فانزلت فاين ما تولوا فثم وجه الله حديث ليس بذاك الاسناد اختلف في هذه الاية على ثلثة

عارضة الاحوذی

اقوال قیل نزلت فی استقبال بیت المقدس حین عابت الیهود بذلک علی النبی صلی الله علیه وسلم وقیل نزلت فی شان النجاشی وقیل نزلت فی نافلة السفر وهی کلها اقوال ضعیفة و اصحها انها نزلت فی شان قبلة المسجد الاقصی الفقه عموم الایة ینفتح فیمن اجتهد فاخطأ فصلی الی غیر القبلة وقد بینا ذلک فی کتاب الاحکام والمسالة عظیمة الموقع قال ذلک والحنفی یجزیه وقال الشافعی لا یجزیه ولما ورد ابو المعالی بغداد حاجا تکلموا فیها مع ابی اسحق الشیرازی بالمدینة بحضرة جمیع الخلق وقد سردنا ذلک فی نزهة المناظر وعینت بها قدیما حتی قیدت فیها ابدایع وهی مسالة تبنی علی ان کل مجتهد مصیب ام لا عندنا علی ان کل مجتهد مصیب علی الوجه الذی بیناه فی کتاب المحصول ونخص بهذه المسالة نکتة تلیق بهذا الکتاب وهو ان یخرج المسالة عن هذا القبیل وبینها علی اصل اخر وهو ان القبلة شرط من شرائط الصلوة یسیر العذر ترکها کالمریض والمسابق والنافلة فالخطا

شرح سراج احمد

وذکر عن احمد بن حنبل انه قال اصح شیء فی هذا الباب حدیث رافع بن خدیج وذکر عن علی بن عبد الله انه قال اصح شیء فی هذا الباب حدیث ثوبان کما اخرجه ابو داود والنسائی وشداد بن اوس کما اخرجه ابو داود وابن ماجة والدارمی کان یحیی بن ابی کثیر روی عن ابی قلابة الحدیثین جمیعا حدیث ثوبان وحدیث شداد بن اوس یعنی که یحیی بن ابی کثیر روایت کرده از ابی قلابه هر دو حدیث را که حدیث ثوبان وحدیث شداد اند وقد کره قوم من اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم الحجامة للصائم وتحقیق مکروه گفته اند گروهی از اهل علم از صحابه وغیر ایشان حجامت را برای روزه دار حتی ان بعض اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم استحبوا للصائم اذا اجهده الحر والعطش ان یفطر ویحتجم من اللیل تا بحدی مکروه میدانند سختی که بعضی اصحاب آنحضرت حجامت میکردند ومنهم ابو موسی الاشعری وبه یقول ابن المبارک وبهمین قائل گشته است ابن المبارک قال ابو عیسی وسمعت اسحق بن منصور یقول قال عبد الرحمن ابن مهدی من احتجم وهو صائم فعلیه القضاء گفت عبد الرحمن بن مهدی هر که خون بشاخ برآرد در حالیکه او روزه دار باشد پس لازم میشود بروی قضای روزه قال اسحق بن منصور وهکذا قال احمد بن حنبل واسحق بن ابراهیم که قضای روزه بروی لازم میشود از برآوردن خون قال ابو عیسی واخبرنی الحسن بن محمد الزعفرانی قال قال الشافعی قد روی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه احتجم وهو صائم کما اخرجه ابن جریر عن ابن عباس وعطاء وروی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال افطر الحاجم والمحجوم کما اخرجه ابو داود والنسائی وابن ماجة وابن حبان والحاکم عن ثوبان ولا اعلم واحدا من هذین الحدیثین ثابتا شافعی گوید ونمی دانم کسی را ازین دو هر دو حدیث افطار وعدم افطار حاجم ثابت از آنحضرت ولو ثبت رجل الحجامة وهو صائم کان احب الی واگر بر پیرد کرد آدمی ونگاه داشت خود را از حجامت کردن در حالت صوم باشد دوست تر بسوی من وان احتجم وهو صائم لم ار ذلک ان یفطره واگر حجامت کرده در حالیکه او روزه دار

شرح ابی الطیب

قوله قال عبد الرحمن بن مهدی بن حسان البصری مولاهم ابو سعید البصری ثقة ثبت حافظ عارف بالرجال والحدیث قال ابن المدینی ما رایت اعلم منه قوله ولا اعلم واحدا من هذین الحدیثین ثابتا کانه اراد ذلک من جهة الاسناد الخاص کما ذکر المحقق ابن الهمام ان حدیث افطر الحاجم والمحجوم اخرجه الترمذی وصححه وبالغ احمد ان ابن معین ضعفه وقال انه حدیث مضطرب ولیس فیه حدیث یثبت ثم قال واما روایة احتجم وهو محرم صائم وهی التی اخرجها ابن حبان وغیره عن ابن عباس فاضعف سندا واظهر تاویلا اما بانه لم یکن تحلل احرامها الا وهو مسافر والمسافر یباح له الافطار بعد الشروع فیتحلی واما من جهة الاسناد فکلاهما صحیحان وحدیث افطر الحاجم والمحجوم مؤول بما ذکرنا وفی صحیح البخاری ویروی عن الحسن عن غیر واحد مرفوعا قال افطر الحاجم والمحجوم ثم قال بسنده عن عکرمة عن ابن عباس رضی الله تعالی عنهما ان النبی صلی الله علیه وسلم احتجم وهو محرم واحتجم وهو صائم رواه مسلم قال القسطلانی وهذا ناسخ لحدیث افطر الحاجم والمحجوم لانه جاء فی بعض طرقه ان ذلک کان فی حجة الوداع ثم قال قال ابن حزم صح حدیث افطر الحاجم والمحجوم بلا مریة لکن وجدنا من حدیث ابی سعید رخص النبی صلی الله علیه وسلم فی الحجامة للصائم واسناده صحیح لوجوب الاخذ به انتهی

شرح سراج احمد

بود نهی بمیم آن حجامت اورا که افطار کند روزه او را قال ابو عیسی هکذا کان قول الشافعی ببغداد گفت ترمذی همچنین بود قول امام شافعی در بغداد که حجامت مفطر است صوم را واما بالمصر قال الی الرخصة ولم یر بالحجامة بأسا واما در مصر میل کرده است امام شافعی بسوی رخصت حجامت و عدم باک و احتج ان النبی صلی الله علیه وسلم احتجم فی حجة الوداع وهو محرم صائم وحجت گرفته است امام شافعی بدرستیکه آنحضرت حجامت کرد در حجة الوداع وحالانکه او محرم روزه دار بود وکما اخرجه البخاری والترمذی عن ابن عباس **باب** ما جاء فی الرخصة فی ذلک باب است در بیان آنچه آمده است در رخصت در حجامت کردن حدثنا بشر بن هلال البصری نا عبد الوارث بن سعید نا ایوب عن عکرمة عن ابن عباس قال احتجم رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو محرم صائم گفت ابن عباس حجامت کرد آنحضرت در حالیکه آنحضرت محرم روزه دار بود قال ابو عیسی هذا حدیث صحیح هکذا روی وهیب نحو روایة عبد الوارث وروی اسمعیل بن ابراهیم عن ایوب عن عکرمة مرسلا ولم یذکر فیه عن ابن عباس حدثنا ابو موسی محمد بن المثنی نا محمد بن عبد الله الانصاری عن حبیب بن الشهید عن میمون بن مهران عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم احتجم وهو صائم قال ابو عیسی هذا حدیث حسن غریب من هذا الوجه واین طریق دیگر ذکر کرده است حدثنا احمد بن منیع نا عبد الله بن ادریس عن یزید بن ابی زیاد عن مقسم عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم احتجم فی مابین مکة والمدینة فی موضع قاحة وهو محرم صائم قال ابو عیسی وفی الباب عن ابی سعید الخدری ان النبی صلی الله علیه وسلم رخص فی الحجامة للصائم اخرجه النسائی ورجاله ثقات لکن ذکر الترمذی فی العلل ان الصواب موقوف وجابر بن عبد الله وانس بن مالک اخرجه البخاری عن حمید عن انس واخرج الطبرانی فی الاوسط وفیه ابو سفین السعدی وهو ضعیف عن انس ان النبی صلی الله علیه وسلم احتجم بعد ما قال افطر الحاجم والمحجوم قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح وقد ذهب بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم الی هذا الحدیث ولم یروا بالحجامة للصائم بأسا واعتقاد وکرده اند بحجامت کردن برای روزه دار باکی وهو قول سفین الثوری ومالک بن انس والشافعی بدانکه جمهور علما بر آنند که حجامت نمی کشاید روزه را ومکروه نیست مر صائم را مگر بجهت طبیان ضعف واین مذهب امام ما ابی حنیفه است وهمین است مروی از فعل آنحضرت وجماعه از صحابه مثل سعد بن ابی وقاص وعبد الله بن عمر وزید بن ارقم وام سلمه ورفته امام احمد وطائفه از علما مثل عبد الله بن مبارک کذا زاعی واسحق وابی ثور بانکه مفطر صوم است حاجم ومحجوم را چنانکه ظاهر این حدیث است واجب است قضا وتشدید کرده عطا وکفارت نیز واجب گردانیده وقائل گشته اند بافطار وقضا از شافعیه مثل ابن خزیمه وابن المنذر وابن حبان ونقل کرده است زعفرانی از شافعی که گفت روایت کرده نشده است از پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم که حجامت کرده وی صائم لو **باب** ما جاء فی کراهة الوصال فی الصیام باب است در بیان آنچه آمده است در کراهت پی در پی نگاهداشتن روزه بی افطار حدثنا نصر بن علی نا بشر بن

شرح ابی الطیب

قوله وهو قول سفین الثوری آه قول وقول علمائنا قاطبة **باب** ما جاء فی کراهیة الوصال فی الصیام الوصال فی الصوم هو ان لا یفطر یومین او ایاما کذا فی المجمع وقال النووی هو صوم یومین فصاعدا من غیر اکل وشرب بینهما

عارضة الاحوذی

عذر حال بین المکلف وبینها فاجترأ بعد الآخرة المریض والمسابقة والنافلة فی السفر ومعتمد الشافعی ان الخطاء من المجتهد اذا عدل عن النص فیبطل بالحاکم اذا حکم بالاجتهاد مع وجود النص قلنا اذا اجتهد فی مکة واخطأ لزمته الصلوة لوجود النص واذا اجتهد فی غیر مکة واربعة لان الاجتهاد لا ینقض الاجتهاد ولا معمول نهض علی ما لو اخطأ فی الوقت فان الصلوة لا تباح قبل الوقت بحال لعذر ولا سواه

باب الصلوة علی الدابة این ما توجهت به جابر بعثنی النبی صلی الله علیه وسلم فی حاجة فجئت وهو یصلی علی راحلته نحو المشرق والسجود اخفض من الرکوع صحیح حسن عن ابن عمر انه صلی الله علیه وسلم کان یصلی علی راحلته این ما توجهت به لا اسناد روی موسی عن عقبة عن ابن عمر روایة نافع روی عبد الله بن دینار فقال فی السفر وکذلک جاءت روایة جابر وعامر بن ربیعة مطلقا کروایة نافع وقال به مالک وقال من یصلی فی السفر والحضر الناقة علی ظهر الدابة الی غیر القبلة والمقید یقضی علی المطلق

عارضۃ الاحوذی

وهو قوله في السفر ويعضده ان القبلة شرط من شروط الصلوة او معنى يتعلق بها فلا يسقط الا في السفر لانه المحل المخصوص بالرخص ولا رخصة في الحضر وتجويزه على طريق العراقيين رخصة فاختصت بالسفر كالقصر وتحقيقه في مسائل الخلاف والفقه **باب** اذا حضر العشاء واقيمت الصلوة

انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا حضر العشاء واقيمت الصلوة فابدؤا بالعشاء حسن صحيح

الاسناد عائشة عن النبي صلى الله عليه وسلم مثله

انس قال النبي صلى الله عليه وسلم اذا قدم العشاء فابدؤا به قبل ان تصلوا المغرب ولا تعجلوا عن عشائكم

عن ابن عمر مثله وعنه ايضا عن النبي صلى الله عليه وسلم اذا كان احدكم على الطعام فلا يعجل حتى يقضي حاجته وان اقيمت الصلوة كلم في البخاري وروى الدارقطني في الافراد اذا حضر العشاء واقيمت الصلوة واحدكم صائم ابدأ بالعشاء قال البخاري قال ابو الدرداء من فقه الرجل اقباله على حاجته حتى يقبل على صلاته وقلبه فارغ وهذا لا يخلو

شرح سراج احمد

المفضل وخلد بن الحارث عن سعيد بن ابي عروبة بفتح عين مهمله وضم راء وسكون واو عن قتادة عن انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تواصلوا فمودا آنحضرت صوم وصال بدارید قالوا فانك تواصل يا رسول الله صلى الله عليه وسلم گفتند صحابه پس بدرستيكه تو صوم وصال ميداري اي پيغمبر خدا قال في لست كاحد كم تو مودا آنحضرت بدرستيكه من نيستم مانند يكي از شما وارا برخويش قياس مكنيد ان ربي يطعمني ويسقيني بدرستيكه پروردگار من ميخوراند مرا ومي نوشاند مرا وفي الباب عن علي رضي الله عنه ابن ابي طالب وابي هريرة وعائشة وابن عمر وجابر بلفظ الا وصال في الصوم اخرجه الطيالسي وابي سعيد الخدري وبشير بن

شرح ابي الطيب

قوله لا تواصلوا انهاهم صلى الله عليه وسلم عن الوصال وواصل فذهب بعض العلماء الى ان من خصائصه التي ابيحت لرسول الله صلى الله عليه وسلم وحرمت على الامة والصحيح بما في بعض طرق مسلم نهاهم عن الوصال رحمة لهم ولا يبعد ان يكون سبب التحريم الشفقة لئلا يتكلفوا ما يشق عليهم **قوله** ان ربي يطعمني ويسقيني اي جعل الله تعالى في قوة الطاعم والشارب وقيل هو على ظاهره وانه يطعم من طعام الجنة كرامة له وصححه النووي الاول لانه لو اكل لحقيقة لم يكن مواصلا وما يوضح التاويل ويقطع كل نزاع قوله صلى الله عليه وسلم اني اظل يطعمني ربي ويسقيني ولفظة اظل تدل على ان الاكل ما كان الا في النهار ولا يجوز الاكل الحقيقي في النهار بلا شك انتهى قال الشيخ عز الدين بن عبد السلام المراد بما يرد عليه من المعارف والمواهب فانها تقوي النفس كما يقويها الطعام فاطلق عليه الاطعام والسقي من مجاز التشبيه وفي البخاري عن ابي سعيد رضي الله عنه انه سمع النبي صلى الله عليه وسلم يقول لا تواصلوا فايكم اذا اراد ان يواصل فليواصل حتى السحر بالجر بحتى قال القسطلاني فيه رد على من قال ان الامساك بعد الغروب لا يجوز

قوت المغتذي

اني لست كاحدكم ان ربي يطعمني ويسقيني اختلف في تاويله على ثلثة اقوال احدها انه على ظاهره وانه يؤتى بطعام وشراب من الجنة وطعام الجنة لا يفطر والثاني ان الله تعالى يخلق فيه من الشبع والري ما يغني عن الطعام والشراب والثالث ان الله يحفظ عليه قوته من غير طعام ولا شراب كما يحفظها بالطعام والشراب فعبر بالطعام والشراب عن فائدتهما وهي القوة وعليه اقتصر ابن العربي وقال الشيخ عز الدين بن عبد السلام في امالية للعلماء فيه مذهبان قال بعضهم المراد الاطعام والسقي الحقيقي فكانه يقول انا لا اواصل فان الله يطعمني من غير طعام الدنيا وقيل بل المراد ما يرد عليه من المعارف والمواهب فانها تقوت النفس كما يقويها الطعام فاطلق عليه الاطعام والسقي من مجاز التشبيه وعلى هذا الاكثر انتهى وفي الدرر الفريدة للعلامة شمس الدين بن الصانع ما نصه ومن خطه نقلت هذا طعام الارواح وشرابها وما تفيض عليها من انواع البهجة ولها احاديث من ذكر انك يشغلها عن الشراب فيلهيها عن الزاد لها بوجهك نور يستضيء به ومن حديثك في اعقابها هادي ومن قال يأكل ويشرب حقيقة غلط بوجوه احدها قوله في بعض الروايات اظل الثاني انهم لما قالوا له انك تواصل قال اني لست كاحدكم ولو كان كما قيل لقال وانا لا اواصل الثالث انه لو كان كذلك لم يصح الجواب بالفاء فكان يقول له صلى الله عليه وسلم وهم مستوون فلا يصح النفي انتهى

شرح سراج احمد

الخصاصية اخرجه الشيرازي وسعيد بن منصور بلفظ انما يفعل ذلك النصارى يعني الوصال ولكن صوموا كما امركم الله عز وجل ثم اتموا الصيام الى الليل فاذا كان الليل فافطروا قال ابو عيسى حديث انس حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند بعض اهل العلم كرهوا الوصال في الصيام وعمل همه بر ين ست نزد اهل علم كه مكروه ميگويند پي در پي داشتن روزه بي افطار وروى عن عبد الله بن الزبير انه كان يواصل الايام ولا يفطر وروايت كرده شده است از عبد الله بن زبير بدرستيكه او بي در پي نگاه داشتي چند روز با را و افطار نميكرد در شب پس معلوم شد كه اگر كسي طاقت وصال دارد رضا ندارد چنانكه عبد الله بن الزبير ميكرد **باب** ما جاء في الجنب يدركه الفجر وهو يريد الصوم بابست در بيان انچه آمده است در حق جنبي كه صباح شد بروي وحالانكه او اراده روزه ميدارد وچيزي خلل در روزه او ميكند يا نه حدثنا قتيبة نا الليث عن ابن شهاب عن ابي بكر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام قال اخبرتني عائشة وام سلمة زوجتا النبي صلى الله عليه وسلم ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يدركه الفجر وهو جنب من اهله ثم يغتسل فيصوم بدرستيكه آنحضرت بود كه ميگشت پيروي وقت فجر در حاليكه آنحضرت جنب مي بود از اهل خود نه از احتلام پستر غسل ميكرد پس روزه ميداشت قال ابو عيسى حديث عائشة وام سلمة حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند اكثر اهل العلم من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم وغيرهم وهو قول سفيان والشافعي واحمد واسحق وقد قال قوم من التابعين اذا اصبح جنبا يقضي ذلك اليوم وتحقيق گفته اند گروهي از اهل علم از تابعين كه چون كسي فجر كند در حالت جنابت قضا كند روزه آن روز را و امساك كند آن روز را و بمين قائل گشته است ابو هريره وسالم بن عبد الله عمر وگفت عروة بن الزبير وحسن بصري كه اگر غسل نكرد كسي وتا خير نمود در وي تا عذري باطل گرد در روزه وي وگفت نخعي اگر روزه فرض بود قضا كند واگر نفل بود قضا نيست والقول الاول اصح وقول اول اصح ست كه قضا نيست ورواست روزه دران روز ليكن مستحب ست اغتسال پيش از طلوع فجر **باب** ما جاء في اجابة الصائم الدعوة باب ست در بيان انچه آمده است در اجابت كردن روزه دار دعوت طعام را حدثنا ازهر بن مروان البصري نا محمد بن سواء نا سعيد بن ابي عروبة عن ايوب عن محمد بن سيرين عن ابي هريرة ان النبي صلى الله عليه وسلم قال اذا دعي احدكم الى الطعام فليجب چون طلبيده شود دعوت يكي از شما كرده شود بسوي طعامي پس گو كه اجابت دعوت كند دران امر ست از اجابت براي وجوب يا براي ندب استحباب

شرح ابي الطيب

باب ما جاء في الجنب يدركه الفجر وهو يريد الصوم قوله يدركه الفجر وهو جنب من اهله اي من جماع اهله لا من الاحتلام والمقصود ان الجنابة كانت اختيارية لا اضطرارية ليكون نصا في محل الخلاف لانه اذا كان الامر لاختياري لا يضر فالاضطراري من باب اولى وفي صحيح مسلم عن ابي هريرة رضي الله تعالى عنه ان قال من ادركه الفجر جنبا فلا يصم قال فذكر ذلك عبد الرحمن بن الحارث لابيه فانكر ذلك فانطلق عبد الرحمن وانطلقت معه حتى دخلنا على عائشة وام سلمة فسألهما عبد الرحمن عن ذلك فكل قالت كان النبي صلى الله عليه وسلم يصبح جنبا من غير احتلام ثم لا يفطر ولا يقضي فانطلقنا حتى دخلنا على ابي هريرة فذكر عبد الرحمن ذلك فقال ابو هريرة اهما قالتا لنا قال نعم قال هما اعلم ثم رجع ابو هريرة عن قوله مع انه كان يرى ان الفضل بن عباس عن النبي صلى الله عليه وسلم **باب** ما جاء في اجابة الصائم الدعوة

معارضة الاحوذي

من احدهما جميعا اما ان يكون الرجل محتاجا الى الطعام حتى يشتغل بالله ان تركه او يخاف على الطعام الفساد او نقصان لذته فانه يقدم على الصلوة فان امر الطعام كله قدم الصلوة وهذا اذا كان في الوقت سعة فاما اذا ضاق الوقت قدمت الصلوة وبهذا قال الدارقطني واحد كوصائر فقين بين هذه العلتين وقال في الحديث الثاني ابن عمر قبل صلوة المغرب وهو وقت فطر الصائم وقتها متسع الى الشفق فبين بهذا كله القصد ونحو منه حديث النهي عن الصلوة وهو ناعس ذكره ابو عيسى عن عائشة صحيح ومنه الحديث الصحيح ذكره ابو عيسى بعد هذا اني لاسمع بكاء الصبي فاتجوز مخافة ان تفتتن امه وكذلك يحافظ على الصلوة قبل الدخول فيها وبعد الدخول حتى تكون على اكمل هيئات الخشوع وفي الصحيحين ان النبي صلى الله عليه وسلم سلم من صلوة ثم اسرع في دخول البيت ثم خرج وقال اني ذكرت وانا في الصلوة تبرا فاخرت ان اقسمه عليكم حتى لا يبقى عندي منه شيء **باب** فيمن نام قوما لا يصلي بهم

بقیہ صفحہ ۱۳۰

باقی در صفحہ آئندہ

شرح سراج احمد

المفضل وخلد بن الحارث عن سعيد بن ابي عروبة بفتح عين مهملة وضم راء وسكون واو عن قتادة عن انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تواصلوا فرمود آنحضرت صوم وصال مدارید قالوا فانك تواصل یا رسول الله صلی الله علیه وسلم گفتند صحابه پس بدرستیکه تو صوم وصال میداری ای پیغمبر خدا قال اني لست كاحد كم فرمود آنحضرت بدرستیکه من نیستم مانند یکی از شما ومارا بر خویش قیاس نکنید ان ربي يطعمني ويسقيني بدرستیکه پروردگار من میخوراند مرا ومی نوشاند مرا وفي الباب عن علي رضي الله عنه ابن ابي طالب وابي هريرة وعائشة وابن عمر وجابر بلفظ لا وصال في الصوم اخرجه الطيالسي وابي سعيد الخدري وبشير بن

شرح ابی الطیب

قوله لا تواصلوا انهاهم صلى الله عليه وسلم عن الوصال وواصل فذهب بعض العلماء الى ان من خصائصه التي ابيحت لرسول الله صلى الله عليه وسلم وحرمت على الامة واحتج بما في بعض طرق مسلم نهاهم عن الوصال رحمة لهم ولا يبعد ان يكون سبب التحريم الشفقة لئلا يكلفوا ما يشق عليهم قوله ان ربي يطعمني ويسقيني اي جعل الله تعالى في قوة الطاعم والشارب وقيل هو على ظاهره وانه يطعم من طعام الجنة كرامة له وصحح النووي الاول لانه لو اكل حقيقة لم يكن مواصلا وما يوضح التاويل ويقطع كل نزاع قوله صلى الله عليه وسلم اني اظل يطعمني ربي ويسقيني ولفظة اظل تدل على ان الاكل ما كان الا في النهار ولا يجوز الاكل الحقيقي في النهار بلا شك انتهى قال الشيخ عز الدين بن عبد السلام المراد ما يرد عليه من المعارف والمواهب فانها تقوي النفس كما يقويها الطعام فاطلق عليه الاطعام والسقي من مجاز التشبيه وفي البخاري عن ابي سعيد رضي الله عنه انه سمع النبي صلى الله عليه وسلم يقول لا تواصلوا فايكم اذا اراد ان يواصل فليواصل حتى السحر بالجر بحتى قال القسطلاني فيه رد على من قال ان الامساك بعد الغروب لا يجوز

قوت المغتذی

اني لست كاحد كم ان ربي يطعمني ويسقيني اختلف في تاويله على ثلثة اقوال الاول انه على ظاهره وانه يوتى بطعام وشراب من الجنة وطعام الجنة لا يفطر والثاني ان الله تعالى يخلق فيه من الشبع والري ما يغني عن الطعام والشراب والثالث ان الله يحفظ عليه قوته من غير طعام ولا شراب كما يحفظها بالطعام والشراب فعبر بالطعام والشراب عن فائدتهما وهي القوة وعليه اقتصر ابن العربي وقال الشيخ عز الدين بن عبد السلام في امالية للعلماء فيه مذهبان قال بعضهم المراد الاطعام والسقي الحقيقي فكانه يقول انا لا اواصل فان الله يطعمني من غير طعام الدنيا وقيل بل المراد ما يرد عليه من المعارف والمواهب فانها تقوت النفس كما يقويها الطعام فاطلق عليه الاطعام والسقي من مجاز التشبيه وعلى هذا الاكثر انتهى وفي الدرر الفريدة للعلامة شمس الدين بن الصانع ما نصه ومن خطه نقلت هذا طعام الارواح وشرابها وما تفيض عليها من انواع البهجة ولها احاديث من ذكرك تشغلها عن الشراب وتلهيها عن الزاد ولها بوجهك نور يستضيء به ومن حديثك في اعقابها هادي ومن قال يا كل ويشرب حقيقة غلط بوجوه احدها قوله في بعض الروايات اظل الثاني انهم لما قالوا له انك تواصل قال اني لست كاحد كم ولو كان كما قيل لقال وانا لا اواصل الثالث انه لو كان كذلك لم يصح الجواب بالنفي فكان يقول له صلى الله عليه وسلم وهم مستوون فلا يصح النفي انتهى

عارضۃ الاحوذی

وهو قوله في السفر يعضده ان القبلة شرط من شروط الصلوة ومعنى يتعلق بها ولا يسقط الا في السفر لانه المحل المخصوص بالرخص ولا رخصة في الحضر وتجويزه على طريق العراقيين رخصة فاختصت بالسفر كالقصر وتحقيقه في مسائل الخلاف والفقه **باب** اذا حضر العشاء واقيمت الصلوة انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا حضر العشاء واقيمت الصلوة فابدؤا بالعشاء حسن صحيح الاسناد عائشة عن النبي صلى الله عليه وسلم مثله انس قال النبي صلى الله عليه وسلم اذا قدم العشاء فابدؤا به قبل ان تصلوا المغرب ولا تعجلوا عن عشائكم عن ابن عمر مثله وعنه ايضا عن النبي صلى الله عليه وسلم اذا كان احدكم على الطعام فلا يعجل حتى يقضي حاجته وان اقيمت الصلوة كلها في البخاري وروى الدارقطني في الاوسط اذا حضر العشاء واقيمت الصلوة واحدكم صائم الفقه قال البخاري قال ابو الدرداء من فقه الرجل قبالة على حاجته حتى يقبل على صلاته وقلبه فارغ وهذا لا يخلو

بقیہ صفحہ آئندہ

شرح سراج احمد

الخصاصیة اخرجه الطبرانی وسعید بن منصور بلفظ انما یفعل ذلک النصاری یعنی الوصال ولکن صوموا کما امرکم الله عزوجل ثم اتموا الصیام الی اللیل فاذا کان اللیل فافطروا قال ابو عیسی حدیث انس حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم وهو الوصال فی الصیام وعمل همیر بن ست نزد اهل علم کراهت مکروه میگویند یعنی دریی داشتن روزه بی افطار وروایت عن عبد الله بن الزبیر انه کان یواصل الایام ولا یفطر وروایت کرده شده است از عبد الله بن زبیر بدرستیکه او بی پی در پی نگاه داشتی چند روز بیا را وافطار نمیکرد در شب پس معلوم شد که اگر کسی طاقت وصال دارد مضائقه ندارد چنانکه عبد الله بن الزبیر میکرد **باب** ماجاء فی الجنب یدرکه الفجر وهو یرید الصوم باب ست در بیان انچه آمده است در حق جنبی که صباح شد بروی وحالانکه او اراده روزه میدارد وچیزی خلل در روزه او میکند یا نه حدثنا قتیبة نا اللیث عن ابن شهاب عن ابی بکر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام قال اخبرتنی عائشة وام سلمة زوجتا النبی صلی الله علیه وسلم ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یدرکه الفجر وهو جنب من اهله ثم یغتسل فیصوم بدرستیکه آنحضرت بود که میگشت بروی وقت فجر در حالیکه آنحضرت جنب می بود از اهل خود نی احتلام پس غسل میکرد پس روزه میداشت وقال ابو عیسی حدیث عائشة وام سلمة حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اکثر اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم وهو قول سفیان والشافعی واحمد واسحق وقد قال قوم من التابعین اذا اصبح جنبا یفطر ذلک الیوم وتحقیق گفته اند گروهی از اهل علم از تابعین که چون کسی فجر کند در حالت جنابت قضا کند روزه آن روز را وامساک کند آن روز را وبهمین قائل گشته است ابو هریره وسالم بن عبد الله عمر وگفت عروه بن الزبیر وحسن بصری که اگر غسل نکرد کسی وتاخیر نمود در وی تا عذری باطل گردد روزه وی وگفت نخعی اگر روزه فرض بود قضا کند واگر نفل بود قضا نیست والقول الاول اصح وقول اول اصح ست که قضا نیست ورواست روزه دران روز لیکن مستحب ست اغتسال پیش از طلوع فجر **باب** ماجاء فی اجابة الصائم الدعوة باب ست در بیان انچه آمده است در اجابت کردن روزه دار دعوت طعام را حدثنا ازهر بن مروان البصری نا محمد بن سواء نا سعید بن ابی عروبة عن ایوب عن محمد بن سیرین عن ابی هریرة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال اذا دعی احدکم الی الطعام فلیجب چون طلبیده شود ودعوت یکی از شما کرده شود بسوی طعامی پس گو که اجابت دعوت کند واین امر ست از اجابت برای وجوب یا برای ندب استحباب

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الجنب یدرکه الفجر وهو یرید الصوم **قوله** یدرکه الفجر وهو جنب من احلامه ای من جماع اهله لا من الاحتلام والمقصود ان الجنابة کانت اختیاریة لا اضطراریة لیکون صائما فی محل الخلاف لانه اذا کان الامر الاختیاری لا یضر فالاضطراری من باب اولی وفی صحیح مسلم عن ابی هریرة رضی الله تعالی عنه انه قال من ادرکه الفجر جنبا فلا یصم قال فذکر ذلک عبد الرحمن بن الحارث لابیه فانکر ذلک فانطلق عبد الرحمن وانطلقت معه حتی دخلنا علی عائشة وام سلمة فسالها عبد الرحمن عن ذلک فکلتاهما قالتا کان النبی صلی الله علیه وسلم یصبح جنبا من غیر احتلام ثم لا یفطر ولا یقضی قال فانطلقنا حتی جئنا ابا هریرة فقال ابو هریرة اهما قالتا له قال نعم قال هما اعلم ثم رجع ابو هریرة عن قوله الاول الذی کان یرویه ان کان یرویه عن الفضل بن عباس عن النبی صلی الله علیه وسلم **باب** ماجاء فی اجابة الصائم الدعوة

عارضة الاحوذی

من احد وجهین اما ان یکون الرجل محتاجا الی الطعام حتی یشتغل بالله ان ترکه او یخاف علی الطعام الفساد او نقصان لذة فانه یقدم علی الصلوة فان امن هذا کله قدم الصلوة وهذا اذا کان فی الوقت سعة فاما اذا ضاق الوقت قدمت الصلوة وبهذا قال الله اعلم واما الکراهیة فبین احد العلتین وقال فی الحدیث الثانی ابن عمر قبل صلوة المغرب وهو وقت فطر الصائم وقتها متسع الی الشفق فبین بعد ذلک المقصد وشنع منه حدیث النهی عن الصلوة وهو ناعس ذکره ابو عیسی عن عائشة صحیح ومنه الحدیث الصحیح ذکره ابو عیسی بعد هذا انی لاسمع بکاء الصبی فاتجوز مخافة ان تفتتن امه وکذلک یحافظ علی الصلوة قبل الدخول فیها وبعد الدخول حتی تکون علی اکمل هیئات الخشوع وفی الصحیحین ان النبی صلی الله علیه وسلم سلم من صلوة ثم اسرع فی دخول البیت ثم خرج وقال انی ذکرت وانا فی الصلوة تبرا فابرت ان اقسمه علیکم حتی لا یبقی عندی منه شیء **باب** فیمن یاذن قوما لا یصلی بهم

بقیه صفحه ۱۳۰

باقی در صفحه آینده

بقیہ صفحہ ۱۳۱

ذکر ما جی فیہا
الاستدلال فی الباب کما تقدم
تعلیق لمعلقہ علی الحسن بن زیاد
ایضا ای للامام ابن حجاج
الی ابی داؤد عن عبادۃ بن
قالت کان رسول اللہ صلی اللہ
یصبح جنبا من جماع
غیر احتلام ثم یصوم
الزہری کما
تعلیق لمعلقہ
تعلیق لمعلقہ
تعلیق لمعلقہ

شرح سراج احمد

گفت عائشه صدیقه نبود هم من که قضا میکردم آنروزه را که بود بر من از روزه رمضان مگر روزه سیدانستم در ماه شعبان آینده تا آنکه وفات فرمود آنحضرت قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح وقد روی یحیی بن سعید الانصاری عن ابی سلمة عن عائشة نحو هذا واین دیگر طریق ذکر کرده برای تاکید وتقویت **باب** ماجاء فی فضل الصائم اذا اکل عنده بابست در بیان انچه آمده است در فضل روزه دار که چون خورده شود نزد وی وو دیگر کسان نزد وی بخورند حدثنا علی بن حجر نا شریك عن حبیب بن زید عن لیلی مقبوله از ثالثه بود عن مولاتها ام عمارة الانصاریة عن النبی صلی الله علیه وسلم قال الصائم مولاه لیلی که ام عماره بود در روایت میکند از آنحضرت که فرمود مر در روزه دار را اذا اکل عنده المفاطیر صلت علیه الملئکة چون بخورند نزد روزه دار مردم افطار کنندگان دعا او آمرزش خواهند فرشتگان بر روزه دار از حق تعالی از جهت منع نمودن وی خواهش خود را و مفاطیر جمع مفطر ست قال ابو عیسی وروی شعبة هذا الحدیث عن حبیب بن زید عن لیلی عن جدتها ام عمارة عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه حدثنا محمود بن غیلان نا ابو داود نا شعبة عن حبیب بن زید قال سمعت مولاة لنا گفت حبیب شنیدم من مولاتی را که برای ما بود یقال لها لیلی که گفته میشد نام او لیلی تحدث عن ام عمارة ابنة کعب الانصاریة لیلی حدیث میکرد از ام عماره دختر کعب انصاریه ان النبی صلی الله علیه وسلم دخل علیها بدرستیکه آنحضرت در آمد بر ام عماره فقدمت الیه طعاما پس پیش کرد ام عماره بسوی آنحضرت طعامی را فقال کلی آنحضرت شروع فرمود خوردن طعام پس فرمود آنحضرت بخور طعام را همراه ما فقالت انی صائمة پس گفت ام عماره بدرستیکه من روزه دارم فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الصائم تصلی علیه الملئکة اذا اکل عنده حتی یفرغوا پس فرمود آنحضرت بدرستیکه روزه دار دعای رحمت ومغفرت کنند بروی فرشتگان که چون خورده شود طعامی نزد وی واین دعای مغفرت برای وی تا آن زمان کنند که فارغ گردند مردم از اکل وربما قال حتی یشبعوا راوی میگوید وگاهی فرمود آنحضرت لفظ حتی یشبعوا یعنی تا آنکه سیر گردند مفطران قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح وهو اصح من حدیث شریك حدثنا محمد بن بشار نا محمد بن جعفر نا شعبة عن حبیب بن زید عن مولاة لهم یقال لها لیلی عن ام عمارة بنت کعب عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه ولم یذکر

شرح ابی الطیب

صلی الله علیه وسلم مترصدة للاستماع له فی جمیع اوقاتها ان اراد ذلك ولا تنعم متی یرید ولا تستاذنه فی الصوم مخافة ان یاذن مع الحاجة وهذا من الآداب واما فی شعبان فانه صلی الله علیه وسلم کان یصوم فتتفرغ عائشة منه لقضاء صومها ولانه اذا ضاق الوقت لا یجوز التاخیر عنه فان قیل کان له علیه السلام تسع نسوة ویقسم لهن ویعدل فما اتاتی نوبة الواحدة الا بعد ثمانیة ایام فکان یمکنها ان تقضی فی تلك الایام واجیب بان القسم لم یکن واجبا علیه فهن یتوقعن حاجته فی کل الاوقات قاله القرطبی وتبعه العلماء من العطار والصحیح عند الشافعی وجوبه کذا فی القسطلانی **باب** ماجاء فی فضل الصائم اذا اکل عنده **قوله** الصائم اذا اکل عنده المفاطیر الظاهر انه جمع مفطر علی خلاف القیاس ای اذا اکل عند الصائم المفطرون صلت علیه الملائکة ای استغفرت له **قوله** اذا اکل عنده بالبناء للمفعول

عارضة الاحوذی

وکایقوم الی الصلوة وهو حقق هذا الجود اسناده انس بن مالك قال لعن رسول الله صلی الله علیه وسلم ثلثة رجلا ام قوما وهم له کارهون وامرأة باتت وزوجها علیها ساخط ورجلا سمع حی علی الفلاح ولم یجب حدیث انس لا یصح عمرو بن الجارث ابن المصطلق اشد الناس عذابا اثنان امرأة عصت زوجها وامام قوم وهو له کارهون ابو امامة قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ثلثة لا یجاوز صلوتهم اذانهم العبد الآبق حتی یرجع وامرأة باتت وزوجها علیها ساخط وامام قوم وهم له کارهون حسن غریب الاسناد رواه ابو داود عن ابن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ثلثة لا تقبل منهم صلاتهم من تقدم قوما وهم له کارهون ورجل اتی الصلوة دبارا والدبار ان یاتیها بعد ان تفوت ورجل اعتبد محررا الاصول اللعنة لانها تطلق الا من احل مالم یجب وعدم القبول لا یکون الا بکبیرة یرتکبها المتعمد فذلك یمنع من قبول عبادته علی معنی انه ربما کان اثم المعصیة الکبیرة اعظم من ثواب الطاعة

حل اللغة

عارضة الاحوذی

فذلك لان ابو عيسى الحديث فيه الفقه الاجماع على الناس حرام باجماع فمن نظر داره فهو بمنزلة من دخل داره والحديث صحيح حسن فيه والامام لا يخص نفسه بالدعاء فانه شريك معهم في العبادة وانفرد بالامامة ولكنه لو فعل لم يستحق ما ذكر واما الامام للقوم وهم يكرهونه فقال قوم هو الامام الجائر وهو ملعون ولا يمتنع ان يكون امام الصلوة مثل اذا كان فاجرا فان كان ذلك من الحي الجماعة له وهو على طريقة حسنة لو يدخل في الذم واما المرأة اذا غضب زوجها فلا شك في انها ملعونة في الحديث اذا دعا الرجل امرأته الى فراشه فلم تجيبه لعنتها الملائكة حتى تصبح واما الذي دعي الى الصلوة فلم يجب فليس فيه حديث صحيح الا الذي روى مسلم فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا اجد لك رخصة وقد تكلمنا عليه واما الذي يصلي وهو حقن ففيه نهي واجمعت الامة على منعه واختلف في تعليله فقيل لانه يشتغل ولا يوفي الصلوة حقها من الخشوع وقيل لانه حامل نجاسة لانها

شرح سراج احمد

فيه حتى يفرغوا او يشبعوا قال ابو عيسى وام عمارة هي جدة حبيب بن زيد الانصاري وام عماره آن جدهٔ حبیب بود

باب ما جاء في قضاء الحائض الصيام دون الصلوة بابست در بیان آنچه آمده است در حق قضا کردن حائضه روزه را نه قضا کردن نماز احدثنا علي بن حجر نا علي بن مسهر عن عبيدة عن ابراهيم عن الاسود عن عائشة قالت كنا نحيض عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم نطهر فقالت عائشه صدیقه بودیم ما زنان که حائض میگشتیم نزد آنحضرت پس پاک می گشتیم از حیض فيامرنا بقضاء الصيام ولا يامرنا بقضاء الصلوة پس امر میفرمود ما را آنحضرت ما را بقضا کردن روزه و امر نمیکرد ما را بقضا کردن نماز می قال ابو عيسى هذا حديث حسن وقد روي عن معاذة عن عائشة ايضا والعمل على هذا عند اهل العلم لا نعلم بينهم اختلافا في ان الحائض تقضي الصيام ولا تقضي الصلوة میان علما اختلافی در آنکه بدرستیکه حائضه قضا کند صیام را و قضا نکند نماز را قال ابو عيسى وعبيدة هو ابن معتب الضبي الكوفي یکی از شاگردان فوقیه شده در آخر موحده است ویکنی با عبد الكريم

باب ما جاء في كراهة مبالغة الاستنشاق للصائم بابست در بیان آنچه آمده است در کراهت زیادتی آب کردن در بینی مر روزه دار احدثنا عبد الرزاق والو عمارة قالا نا يحيى بن سليم قال ثني اسمعيل بن كثير قال سمعت عاصم بن لقيط بن صبرة عن ابيه لقيط بن صبرة قال قلت يا رسول الله اخبرني عن الوضوء گفت لقیط گفتم ای پیغمبر خدا خبر کن مرا از حال وضو که چیست است قال اسبغ الوضوء وخلل بين الاصابع وبالغ في الاستنشاق الا ان تكون صائما فرمود آنحضرت تمام و کامل کن وضو خود را و خلال کن میان انگشتان و مبالغه کن در آب کردن در بینی مگر آنکه باشی تو روزه دار آن وقت در استنشاق مبالغه مکن قال ابو عيسى هذا حديث حسن صحيح وقد كره اهل العلم السعوط للصائم وتحقيق مکروه گفته اند اهل علم کشیدن چیزی را بسوی قصبهٔ بینی برای روزه دار یعنی دوای که به بوئیدن بدماغ رود روزه دار را نشاید و معنا وان ذلك يفطره واعتقاد کرده اند اهل علم که بدرستیکه سعوط افطار می کند روزه را وبشکند وقتیکه بدماغ برسد وفي هذا الحديث ما يقوى

شرح ابی الطیب

باب ما جاء في قضاء الحائض الصيام دون الصلوة قوله فيامرنا بقضاء الصيام اي يامرنا النبي صلى الله عليه وسلم بقضاء الصوم لعله لمعرفته وقلته قوله لا يامرنا بقضاء الصلوة لكثرتها الموجبة للحرج **باب** ما جاء في كراهية مبالغة الاستنشاق للصائم قوله اخبرني عن الوضوء اللام للعهد وهو ما اشتهر بين المسلمين وتعورف عندهم ان الوضوء ما هو فيكون استخبارا عن امر زائد على ما عرفه بناء على حذف المضاف اي اخبرني عن كماله فذلك قال صلى الله عليه وسلم اسبغ الوضوء من الاسباغ اي الاكمال اي وصل الماء الى ما فوق الثرة والى ما تحت لحيتك طولا ومن الاذن الى الاذن عرضا مع المبالغة في الاستنشاق والمضمضة هذا في الوجه واما في اليدين والرجلين فايصال الماء الى ما فوق المرافق والكعبين مع تخليل كل واحد من اصابع اليدين والرجلين قوله السعوط بالفتح وجوز الضم هو ما يجعل من الدواء في الانف قوله في هذا الحديث ما يقوى

شرح سراج احمد

قولہ وقد روی فی ہذا الحدیث چیزی ست کہ تقویت میکند قول علماء را کہ سعوط مفطر ست از شرح البخاری عن الحسن تعلیقا لا باس بالسعوط للصائم ان لم یصل الی حلقہ ویکتحل وقال عطاء ان مضمض ثم افرغ ما فی فیہ من الماء لا یضرہ ان یزدرد ریقہ وما بقی فی فیہ ولم یمضغ العلک فان ازدرد ریق العلک لا اقول انہ یفطر ولکن انہی عنہ **باب** وما جاء فی من نزل بقوم فلا یصوم الا باذنہم بابست در بیان انچہ آمدہ است در حق کسیکہ فرود آید نزد گروہی مہمان پس باید کہ روزہ ندارد نفل را مگر باذن قوم حدثنا بشر بن معاذ العقدی البصری نا ایوب بن واقد الکوفی عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ عن عائشۃ قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من نزل علی قوم فلا یصوم من تطوعا الا باذنہم کسیکہ فرود آید بر گروہی پس کہ روزہ ندارد نفل مگر باذن ایشان قال ابو عیسی ہذا حدیث منکر لا نعرف احدا من الثقات رفعہ واہل الحدیث عن ہشام بن عروۃ ترمذی گوید این حدیث منکر ست کہ نمی شناسم ہیچکس را از ثقات کہ روایت کردہ باشند این حدیث را از ہشام بن عروہ وقد روی موسی بن داود عن ابی بکر المدنی عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ عن عائشۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم نحوا من ہذا و این طریق دیگر ذکر کردہ است و مصنف در این طریق نیز جرح میکند وگفت وہذا حدیث ضعیف ایضا و این حدیث نیز ضعیف ست ابو بکر یضعف عند اہل الحدیث ابو بکر مدنی کہ راوی از ہشام ست ضعیف ست نزد ائمہ حدیث و ابو بکر المدنی الذی روی عن جابر بن عبد اللہ اسمہ الفضل بن مبشر وہو اوثق من ہذا واقدم یعنی ابو بکر مدنی کہ دوکس اند یک کس آنست کہ روایت از ہشام دارد و آن ضعیف ست و دیگر کس آنست کہ از جابر روایت دارد و آن تابعی قوی ست از ین ابی بکر کہ مصنف در اسناد آورده است و مقدم ست از ین ابی بکر چرا کہ او تابعی است کہ از صحابی روایت دارد **باب** ما جاء فی الاعتکاف بابست در بیان انچہ آمدہ است در حق اعتکاف و آن در لغت باز داشتن و درنگ کردن و لازم بودن بجائی و لازم بودن چیزی را و روی آزردن بکسی ست و در شرع درنگ کردن در مسجد و آن نزد امام ما سنت موکدہ است در عشرۂ اخیرۂ رمضان، تمام عشرہ و این اعتکاف عشرہ را کہ سنت ست اقل و اکثر مدت نیست مگر ہمین عشرہ تمام ست کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم گاہی کم از عشرہ اعتکاف نفرمودہ است و انچہ فقہا اقل اعتکاف را مدت یک ساعت و بعضی یک روز گفتہ اند مراد ایشان اعتکاف نفل ست نہ اعتکاف مسنون کہ از آنحضرت اعتکاف کم از عشرہ مروی نگشتہ است

شرح ابی الطیب

قولہ لانہ علم مما ذکر ان ما یصل الی الباطن عن مسلک الانف یفطر وفی ان المنع عن المبالغۃ یجوز ان یکون للخوف عن الکراہۃ بان کان الواصل الی الباطن من مسلک الانف مکروہا لا مفسدا علی ان غیر المأکول والمشروب عادۃ من الادویۃ یجوز ان لا یکون من المأکول والمشروب عادۃ فالاستدلال محل کلام **باب** ما جاء فیمن نزل بقوم فلا یصوم الا باذنہم **قولہ** الا باذنہم لئلا یتحرجوا بصومہ بسبب تقلیل الوقت و احسان الطعام للصائم بخلاف ما اذا کان مفطرا فیاکل معہم کما یاکلون فیندفع عنہم الحرج ولانہ من آداب الضیف ان یطیع المضیف فاذا خالف فقد ترک الادب **قولہ** الفضل بن مبشر بموحدۃ ومعجمۃ ثقیلۃ الانصاری ابو بکر المدنی مشہور بکنیتہ فیہ لین **باب** ما جاء فی الاعتکاف

عارضۃ الاحوذی

متدافعۃ الخ وہم فاذا السکا قصدا فہو کالحاصل لہا و علی الجملۃ فقد روی ابو داود عن عبد اللہ بن عمر ثلثۃ لا تقبل صلاتہم من تقدم بقوم وہم لہ کارہون ورجل اتی الصلوۃ دبارا و الدبار ان یاتیہا بعد ان تفوت ورجلا اعتبد محررہ وہذا اشبہ لان عدم قبول الصلوۃ اخف من اللعنۃ وقد جاء فی اعتبار الحر حدیث صحیح ان اللہ لا یکلم ولا ینظر الیہ ولہ عذاب الیم **باب** اذا صلی الامام قاعدا فصلوا قعودا انس خدم النبی علیہ السلام عن فرس فجحش شقہ فصلی بنا قاعدا فصلینا وراءہ قعودا ثم انصرف فقال انما جعل الامام لیؤتم بہ فاذا کبر فکبروا واذا رکع فارکعوا واذا رفع فارفعوا واذا قال سمع اللہ لمن حمدہ فقولوا ربنا ولک الحمد واذا سجد فاسجدوا واذا صلی قاعدا فصلوا قعودا اجمعون صحیح عائشۃ صلی النبی صلی اللہ علیہ وسلم خلف ابی بکر فی مرضہ الذی مات فیہ قاعدا حسن غریب انس صلی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی مرضہ خلف ابی بکر قاعدا فی ثوب متوشحا بہ صحیح الاسناد

الترجمۃ

اسماء الرجال

عارضة الاحوذی

حدیث انس وان کان صحیحا وحدیث جابر فی مسلم مثله فی ان النبی صلی الله علیه وسلم ایتی بابی بکر فحمد ورد ومن وجهین احدهما ذکره ابو عیسی وهو ادخال ثابت فی وجه واخرجه من اخر واذا زاد الراوی فی السند رجلا تارة واسقط اخری کانت علة عند المحدثین الثانی ان ابن عباس فی عائشة رضی احادیث النبی صلی الله علیه وسلم فی صلاته فی مرضه واتفقا علی ان النبی صلی الله علیه وسلم کان الامام وهما اثبت واحفظ الثالث ان حدیث جابر وانس یحتمل ان یکون شکاة غیر شکاة الغرب لکن جاء نهما للعلماء غفلة زهوان یصلی القائم خلف الامام القاعد وقد اختلف العلماء فیها وفی التی قبلها علی ثلثة اقوال الاول ان یصلی القائم خلف القاعد قال به مالك فی روایة الولید بن مسلم عنه والشافعی وابو حنیفة وابو ثور الثانی ان یصلی قاعدا قادرا خلف امامه قاعد عاجزا قال احمد واسحق وغیرهما الثالث ان لا یؤم قاعد قیاما بحال قال مالك ولا جواب له عن حدیث مرض النبی صلی الله علیه وسلم

شرح سراج احمد

نه از احادیث صحاح ونه از احادیث ضعیف تا اقل اوراساعت مقرر کنند واعتکاف سه قسم ست واجب وآن اعتکاف ست که کسی نذر کرده بدان واجب گردانیده آنرا بر نفس خود وسنت وآن در عشرهٔ اخیرهٔ رمضان ست ومستحب ست که هر وقت کسی در مسجد در آید نیت اعتکاف کند تا ثواب آنرا در یابد زهری گفت عجب میدارم از مردم که چگونه اعتکاف ترک کردند وآنحضرت صلی الله علیه وسلم عمل میکرد بنوافل گاهی وترک میکرد گاهی وترک نکرد اعتکاف را هرگز وواجب نگفت آنرا باوجود آن که یکسال نه نشست در سال دیگر قضا کرد دو دو عشره نشستن ونشستن در سال دیگر دو عشره بجهت قضا نبود بلکه در سال وفات بود بجهت کمال شوق وفور اشتیاق وصول گاه ودر کتب فقه نوشته است که آن را نیز اعتکاف در خانه باید که جای برای نماز در خانه تیار کنند وآنجا بنشینند چنانکه در کنز وغیره نوشته است وقول قدیم شافعی نیز همین ست ونقل کرده اند بعضی از اصحاب ما که اعتکاف مرأة در مسجد با زوج خود جائز ست وبهمین قائل ست امام احمد واذن آنحضرت صلی الله علیه وسلم ازواج مطهرات را دلیل ست بران ومنع بجهت مصلحتی دیگر بوده در موطا نوشته است قال مالك لم یبلغنی ان الشیخین ولا عثمان ولا ابن المسیب ولا احد من السلف انه اعتکف الا عن ابی بکر بن عبد الرحمن قال وذکرت فی الاعتکاف من ترکوه لشدته انتهی عبارة الموطا حدثنا محمود بن غیلان نا عبد الرزاق نا معمر عن الزهری عن سعید بن المسیب عن ابی هریرة وعروة عن عائشة یعنی زهری روایت این حدیث کرده بدو طریق یکی از سعید بن المسیب از ابی هریره ودیگر از عروه از عائشه ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یعتکف العشر الاواخر من رمضان حتی قبضه الله بدرستیکه آنحضرت بود یعنی همیشه عادت شریفه بود که باعتکاف می نشست در عشرهٔ اخیره از ماه رمضان تا آنکه وفات گردانید او را حق تعالی وترک آن نکرده در اگر احیانا ترک گشته باز قضای آن فرموده قال وفی الباب عن ابی بن کعب بلفظ واظب علیه النبی صلی الله علیه وسلم فی العشر الاواخر من رمضان فسافر عاما فلم یعتکف فلما کان من قابل اعتکف عشرین یوما اخرجه ابو داود والنسائی وابن ماجة والطبرانی وابن خزیمة وابو عوانة وابن حبان والحاکم وسعید بن منصور وابی لیلی وابی سعید الخدری وانس اخرجه ابن ماجة وابن عمر اخرجه الحاکم قال ابو عیسی حدیث ابی هریرة وعائشة حدیث حسن صحیح حدثنا هناد نا ابو معاویة عن یحیی بن سعید عن عمرة عن عائشة قالت کان رسول الله

شرح ابی الطیب

قوله کان یعتکف ای یداوم علی اعتکافها اداء او قضاء وذلك لما ورد انه صلی الله علیه وسلم فاته مرة لمانع فقضاه ففی البخاری عن عائشة رضی الله تعالی عنها قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یعتکف فی کل رمضان فاذا صلی الغداة دخل مکانه الذی اعتکف فیه الی ان قالت فلما انصرف رسول الله صلی الله علیه وسلم من الغداة ابصر اربع قباب فقال ما هذا فاخبر خبرهن فقال ما حملهن علی هذا البر انزعوها فلا اراها فلم یعتکف فی رمضان حتی اعتکف فی اخر العشر من شوال وان حمل علی الاداء فهو من باب اجراء الغالب مجری الدوام علی ان دلالته کان بفضل علی الدوام ممنوعة عند الجمهور فلا ورود لکن التوجیه الاول هو المعول علیه بقرینة ما ذکرنا

شرح سید احمد

صلی اللہ علیہ وسلم اذا اراد ان یعتکف صلی الفجر ثم دخل فی معتکفہ کنت عائشۃ صدیقہ یہ والحضرت کہ جون میں

شرح ابی الطیب

من الحدیث لا یجرد کان یفعل فلیتامل قولہ ثم دخل فی معتکفہ حجۃ بہ من یقول ببدا الاعتکاف من اول اللیل وبہ قال الاوزاعی والثوری واللیث فی احد قولیہ وقال مالک وابو حنیفۃ والشافعی واحمد یدخل فیہ قبیل غروب الشمس لمن اراد اعتکاف شہر او اعتکاف عشر فتاول الحدیث علی ان دخول المعتکف انقطع فیہ وتخلی بنفسہ بعد صلوۃ الصبح لان ذلک وقت ابتداء الاعتکاف بل کان من قبل الغروب معتکفا الا بتانی بجملۃ المسجد فلما صلی الصبح انفرد قال النووی وقال المناوی فی شرح الجامع الصغیر ای انقطع فیہ وتخلی بنفسہ بعد صلوۃ الصبح لان ذلک وقت ابتداء اعتکافہ بل کان یعتکف من الغروب لیلۃ الحادی والعشرین والا لما کان معتکفا العشر تمامہ الذی وعد فی اخبارہ کان یعتکف العشر تمامہ وھذا ھو المعتبر عند الجمہور لمرید اعتکاف عشر او شہر وبہ قال الائمۃ الاربعۃ ذکرہ الحافظ العراقی انتہی وقال فی فتح الباری فی باب اعتکاف النساء عند قولہا فیصلی الصبح ثم یدخل فیہ ان اول الوقت الذی یدخل فیہ المعتکف بعد صلوۃ الصبح وھو قول الاوزاعی واللیث والثوری وقال الائمۃ الاربعۃ وطائفۃ یدخل قبیل غروب الشمس واولوا الحدیث علی انہ دخل من اول اللیل ولکن انما تخلی بنفسہ فی المکان الذی عدہ لنفسہ بعد صلوۃ الصبح وھذا الجواب یشکل علی من منع من الخروج من العبادۃ بعد الدخول فیہا واجاب عن ھذا الحدیث بانہ صلی اللہ علیہ وسلم اراد یدخل المعتکف ولا شرع فی الاعتکاف وانما ھم بہ ثم عرض المانع المذکور فترکہ فعلی ھذا فالازم احد الامرین اما ان شرع فی الاعتکاف فیدل علی جواز الخروج منہ واما ان لا یکون شرع فیدل علی ان اول وقتہ بعد صلوۃ الصبح انتہی اقول نختار انہ شرع فی الاعتکاف فی اللیل وخرج منہ من صبیحۃ احد وعشرین کما تقدم لما ظہر لہ من المصالح وللشارع ان یختار ما فیہ مصلحۃ فضلا عن المصالح ویؤیدہ ما قال الحافظ قبیل ھذا عند قول عائشۃ رضی اللہ عنہا فاترک الاعتکاف وکان صلی اللہ علیہ وسلم خشی ان یکون الحامل لہن علی ذلک ای الاعتکاف المباھاۃ او التنافس الناشی عن الغیرۃ حرصا علی القرب منہ خاصۃ فیخرج الاعتکاف عن موضوعہ اولما اذن لعائشۃ وحفصۃ اولا کان ذلک خفیفا بالنسبۃ الی ما یفضی الیہ من توارد بقیۃ النسوۃ علی ذلک فیضیق المسجد علی المصلین او بالنسبۃ الی ان اجتماع النسوۃ عندہ یصیرہ کالجالس فی بیتہ وربما شغلہ عن التخلی لما قصدہ من العبادۃ فیفوت المقصود انتہی ولعل الشیخ الحافظ لما بین قبیل ھذا ما ھو المختار عندہ من احد شقی الترددلم یعد ھھنا ما یدل علی اختیارہ فثبت بما حررنا ان ابتداء الاعتکاف قبیل غروب احدی وعشرین وانما لجا الجمہور الی التاویل المذکور للجمع بین الحدیثین الاول ما رواہ البخاری عن عائشۃ رضی اللہ تعالی عنہا قالت کان النبی صلی اللہ علیہ وسلم یعتکف فی العشر الاواخر من رمضان فی الثانی ما رواہ ایضا عن ابی ھریرۃ رضی اللہ عنہ قال کان النبی صلی اللہ علیہ وسلم یعتکف فی کل رمضان عشرۃ ایام فلما کان العام الذی قبض فیہ اعتکف عشرین انتہی فاستفید من الحدیث الاول عشرین لیال ومن الاخر عشرۃ ایام فاذا اقدم جمعا بین الحدیثین بما ذکرت من یقول یدخل بعد صلوۃ الصبح یوم

عارضۃ الاحوذی

ولا لاحد من احد تخلص عن الشک والعمل باخر الامرین من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اولی واتباع الامر اصح واخری لغتہ قولہ تحشر یعنی خدش والتوفیر ھو ان یتقالہ ثم یخرج طرفہ الذی القاہ علی یمینہ من تحت الیسری وطرفہ الذی القاہ علی عاتقہ الایسر من تحت یدیہ الیمنی ثم یعقد طرفیہا علی صدرہ الفقہ دخل فی الاسناد والتفریع فی موضعہ فان قیل نقلہ روی لا یؤم من احد بعدہ جالسا قلنا لو صح بید انی سمعت بعض الاشیاخ یقول ان الخاص اخر وجوہ التخصیص وحال النبی صلی اللہ علیہ وسلم التارک بہ وعدم العوض منہ یقتضی الصلوۃ خلفہ قاعدا ویسوغ ذلک کلہ لغیرہ بما قدمناہ الجلسۃ الوسطی ابو عیسی عن عبد اللہ قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی الرکعتین الاولیین کانہ علی الرضف قال ثم حدث سعد بن ابراھیم فرایتہ عن ابی عبیدۃ شفتیہ بشیء فاقول حتی

عارضۃ الاحوذی

یقوم فیقول حتی یقوم حسن لکن اسنادہ لیس بمتصل ورواہ سعید بن منصورہ کان ابو عبیدۃ لم یسمع من ابیہ ولکن حدیثہ عندہ صحیح وقد خرجہ ابو داود عن ابی عبیدۃ مثلہ وعلیہ یدل الحدیث الصحیح ان اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان فی الجلسۃ الوسطی کان ینصب رجلہ الیسری ویجلس علیہا والمعنی فیہ ان قیام استنفار الاقیام ممکن والرضف الحجارۃ المحماۃ

باب ماجاء فی الاشارۃ فی الصلوۃ وتصویب قال

رأیت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وہو یصلی فجاء فرد علی اشارۃ باصبعہ ابن عمر قلت لبلال کیف کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یرد علیہم حین کانوا یسلمون علیہ وہو فی الصلوۃ قال کان یشیر بیدہ صحیحان الفتحۃ قد تکون الاشارۃ فی السلام وقد تکون لامر ینزل بالصلوۃ وقد تکون فی اثنائہا تعرض للمصلی فان کانت رد السلام فنعم کما ثبت فی الاحادیث الصحیحۃ کفعل النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی قباء وغیرہ وقد کنت فی مطر الطرطوشی تذاکرنا المسألۃ

شرح سراج احمد

کہ اعتکاف کند بیگذارد نماز فجر را در روز بستم پستر می در آمد در جای اعتکاف خود قال ابو عیسی وقد روی ہذا الحدیث عن یحیی بن سعید عن عمرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم مرسلا ورواہ مالک وغیر واحد عن یحیی بن سعید مرسلا ورواہ الاوزاعی وسفیان الثوری عن یحیی بن سعید عن عمرۃ عن عائشۃ والعمل علی ہذا الحدیث عند بعض اہل العلم یقولون اذا اراد الرجل ان یعتکف صلی الفجر ثم دخل فی معتکفہ وہو قول احمد وقال اسحق بن منصور سألت احمد بن حنبل واسحق بن ابراہیم وبہ قال الاوزاعی والثوری واللیث وقال بعضہم وکفتہ اند بعضی علما اذا اراد ان یعتکف فلما ذہب من النہار قبل غروب الشمس من اللیلۃ التی یریدان یعتکف فیہا من الغد قعد فی معتکفہ چون خواہد کسیکہ در اعتکاف نشیند پس گوکہ نائب شود برای او آفتاب از شبی کہ ارادہ کند کہ در اعتکاف بنشیند در ان شب از روز دیگر بنشیند در جای اعتکاف خود وہو قول سفیان الثوری ومالک بن انس وقال مالک فی الموطا یدخل المعتکف فی المکان الذی یرید ان یعتکف فیہ قبل غروب الشمس من اللیلۃ التی یرید ان یعتکف فیہ حتی یستقبل باعتکافہ اول اللیلۃ التی یرید ان یعتکف فیہا وبہ قالت الائمۃ الثلثۃ والجمہور ذکرہ العراقی وغیرہ ورواہ ابن ابی شیبۃ عن ابراہیم النخعی وبخالفہ ما روی الشیخان وابو داود والترمذی وقال الجمہور معناہ انقطع رجائی بنفسہ صلوۃ الفجر لان ذلک وقت ابتداء اعتکافہ فمن کان یعتکف من الغروب لیلۃ الحادی والعشرین فلیکن کان معتکفا للعشر الذی ورد بہ الاخبار

باب ماجاء فی لیلۃ القدر

بیان انچہ آمدہ است در حق شب قدر بدانکہ مناسب ترجمہ این باب در باب اعتکاف صریح ست کہ رغبت باعتکاف شب قدر میباشد حدثنا ہارون بن اسحق الہمدانی ثنا عبدۃ بن سلیمان عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ عن عائشۃ رضی اللہ عنہا قالت کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یجاور فی العشر الاواخر من رمضان

شرح ابی الطیب

احد وعشرین لان عندہ یکون ما دام الاجتہاد عشرۃ ایام فقط لان المراد عندہ من ترجمہا رضی اللہ عنہ کان اذا اراد ان یعتکف صلی الفجر ثم دخل معتکفہ وقولہا فیصلی الصبح ثم یدخلہ صبح احد وعشرین بما حققناہ وبطل ما قالہ ذلک البعض خلیلنا مل ولہ فیہ رسالۃ سماہا بالفیوضات المجتمعۃ بتحقیق مبدأ الاعتکاف فی الایام المضیۃ فلتراجع قولہ والعمل علی ہذا الحدیث عند بعض اہل العلم الخ یعنی ابتداء الاعتکاف عندہم بعد اداء صلوۃ الفجر من یوم الحادی والعشرین ویفہم من قولہ الصحیح ان ہذا ہو مذہب الامام احمد ولیس کذلک بل ہذا مروی عنہ فقط قال الشیخ شمس الدین ابو عبد اللہ محمد بن مفلح المقدسی الحنبلی فی کتابہ الفروع ومن اراد ان یعتکف العشر الاخیر تطوعا دخل قبل لیلۃ الاولی نص علیہ الامام احمد لروایۃ علی السلام لیلۃ القدر لیلۃ احد وعشرین فی حدیث ابی سعید الخدری وحض اصحابہ رضی اللہ عنہم علی اعتکاف العشر ولیلۃ الاولی لغیرہا وہو وعد یعنی العشر الاواخر مؤنث وعنہ یعتکف صلوۃ الفجر اول یوم مسندا قالہ الاوزاعی واللیث واسحق وابن المنذر لقول عائشۃ رضی اللہ تعالی عنہا کان اذا اراد ان یعتکف صلی الفجر ثم دخل معتکفہ متفق علیہ وحملہ صاحب المحرر علی الجواز وقال القاضی ای ابو یعلی الکبیر یحتمل ان کان یفعل ذلک فی العشر لیستظہر بیقین ومن زیادۃ قبل یوم العشرین انتہی ورد الجمہور ہذین القولین بما قدمناہ فی المقولۃ الاولی

باب ماجاء فی لیلۃ القدر قولہ یجاور

ای یعتکف فی المسجد قولہ فی العشر الاواخر بکسر الخاء المعجمۃ جمع اخر قال فی المصابیح لا یجوز ان یکون جمع اخر والمعنی کان یعتکف صلی اللہ علیہ وسلم فی اللیالی العشر الاواخر من رمضان

شرح سراج احمد

گفت عائشه بود آنحضرت که مجاورت میفرمود و کوشش و اجتهاد میکرد بعمل کردن در عشرهٔ اخیرهٔ ماه رمضان و یقول تحروا لیلة القدر فی العشر الاواخر من رمضان میفرمود طلب کنید و بجوئید بجد و اجتهاد شب قدر را در شبهای عشرهٔ اخیره از ماه رمضان بدانکه او لیلة القدر را زان گویند که تقدیر کرده میشود در وی ارزاق و نوشته میشود و قضا کرده میشود آجال و احکام که درین سال بوقوع می آیند و قدر را بمعنی بسکون دال نیز آمده است اگرچه مشهور تحریک دال ست بعضی گفته اند از جهت خطر قدر و شرف وی یا از جهت آنکه طاعات را درین شب قدری زیاده است بآنچه در غیر ست بدانکه در تعیین او اقوال مختلف اند اکثر احادیث بر آنند که در رمضان ست خصوصاً در اوتار عشر اخیر شیخ ابن الهمام گفته که روایت کرده شده است از امام ابی حنیفه که شب قدر در رمضان ست و لیکن در یافته نمیشود که در کدام شب ست پس گاهی متقدم میشود و گاهی متاخر و همچنین منقول ست از صاحبین و لیکن متعین ست نزد ایشان که متقدم و متاخر نمیشود و در فتاوای قاضیخان گفته که در روایت مشهور از ابی حنیفه آنست که وی متحول میشود در سال و در رمضان میباشد و در غیر رمضان و جواب داده است امام ابو حنیفه از ادله که دلالت دارند بر بودن او در عشرهٔ اخیره از رمضان با آنکه مدار در رمضانی ست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم او را در اجمعه وطلب نموده و در شب قدر بسته و یک اقوال اند اول آنکه نهاریود و که مرفوع کرده شده و این قول محکی شده است از روافض دوم آنکه خاص بجهان یک سال بوده که واقع شده در زمان شریف چنانکه حکایت کرده آنرا فاکهانی سوم آنکه میگردد در سال تمام گاه در رمضان میباشد و گاه در غیر آن و همین ست مشهور از امام مالک و ابی حنیفه چنانکه در قاضیخان ست چهارم آنکه روایت کرده شده است از امام ابی حنیفه که شب قدر در رمضان ست لکن مدرک نمیشود که کدام شب ست گاهی متقدم و گاهی متاخر میگردد و باین قائل گشته است ابن المنذر و ترجیح داده است او را سبکی دیگر آنکه انساعت مبهم ست در شبی دیگر آنکه در اول شب ست از ماه رمضان چنانکه حکایت کرده شده است از زین عقیلی دیگر آنست که شب نیمهٔ ماه رمضانست چنانکه حکایت کرده ابن المنذر در شرح عمدهٔ دیگر آنست که شب نیمه از شعبان ست حکایت کرده آنرا قرطبی دیگر آنست که هفدهم ماه رمضان ست و روایت کرده ابن ابی شیبه و طبرانی از زید بن ارقم مالا شک انها لیلة سبع عشرة من رمضان لیلة انزل القرآن و لابی داود و عن ابن عباس نحوه دیگر آنست که نوزدهم ست روایت کرده آنرا عبد الرزاق از علی و طحاوی از ابن مسعود دیگر آنست که بست و یکم ست و بهمین رفته شافعی و گروهی از ائمه شافعیه دیگر آنست که اگر روزهای ماه سی باشند پس شب قدر در شب بستم بود و اگر ماه ناقص بود و بست نه شود شب قدر در شب بست و یکم است و آن قول ابن حزم ست دیگر آنست که شب بست و سوم باشد چنانکه اخراج کرده آنرا مسلم دیگر آنکه شب بست و چهارم باشد روایت کرده آنرا امام احمد از بلال موقوف و در اسناد آن ابن لهیعه است و تحقیق خطا کرده است در رفع وی و انما رواه عمر بن الحارث موقوفا کما فی آخر مغازی البخاری و روی الطیالسی عن الخدری و روی عن ابن مسعود و الشعبی و الحسن و ختم حدیث و ائمه ان القرآن نزل لاربع و عشرین من رمضان دیگر آنست که شب بست و هفتم ست و آن مذهب امام احمد

شرح ابی الطیب

قوله خرة و بفتح المثناة و المهملة و الراء و اسکان الواو من التحری ای اطلبوا بالاجتهاد و اقصدوها

عارضة الاحوذی

وقلنا الحدیث و احتجنا به
وعامی فی آخر الحلقة نقلی
وقال ولعله کان یرد علیهم
فهیا للا یشغلوه فعجبنا
من فقهه ثم رایت بعد
ذلك ان فهم الراوی لانه
کان رد السلام قطعی فی
الباب علی حسب ما بیناه فی
اصول الفقه واما الاشارة
لم یزل فقد فعلها الصحابة
فی مرض النبی صلی الله علیه
وسلم حین راده وحین
رجع من صلی اهل قباء
وابو بکر یصلی و حین صفقوا
فقال التصفیح للنساء و قد
اجاز ابن القسم فی المدونة
السلام علی المصلی و کرهه
فی المبسوط و قال فی المدونة
یرد علیه بالاشارة واما
الاشارة فی الحاجة فقد
اشار النبی صلی الله علیه وسلم
علی جاریة ام سلمة حین
ارسلت الیه و هو یصلی فی
بیتها الرکعتین بعد العصر
تستفهمه عن ذکره وقد
بوبه فاشار الیها ان استاخر
فثبت ان الاشارة لیست
بمنزلة الکلام و فی الصحیح
ان اسماء قالت لاختها
عائشة فی صلوة الکسوف
فاشار الناس فاشارت
برأسها الی السماء فقلت
ایة فاشارت برأسها ای
نعم و لا خلاف فیه وقد

الترجمة

عارضة الاحوذی

سمعت بنهاز احد سنة تسعة وثمانين بدمشق وانا فيها وهي ان رجلا اتى النبي صلى الله عليه وسلم فقال يا رسول الله اني رأيت الليلة في المنام كأن بلالا اذن فجئت فرأيت رهطا فقالوا لي ائت صاحبنا فقلت ما شأنكم فقالوا انطلق بنا فانطلقت فاذا انا برجل مضطجع على قفاه فاذا رجل قائم على رأسه بيده فهر فضرب بها رأسه فتدهده الفهر هاهنا فاتبعه فأخذه فرجع اليهم وقد استوى رأسه فقالوا له مثل ما قالوا له فقال رأيت رجلا أتاني فأخذ حجرا فضرب به رأسي فتدهده الحجر هاهنا فاتبعته فأخذته فلم أرجع اليهم حتى ذهب ما هناك فقالوا له مثل ما قالوا له فبينما هو كذلك اذ أتاه رجل فقال له ما شأنك فقال انطوى عني وكان بواب معتقا في الجامع هي اشارة فلا تنطل صلاته وهو الصحيح وقد ذكر ابو عيسى في الباب بعده عن علي قال كنت اذا استأذنت على النبي صلى الله عليه وسلم وهو يصلي سلم الذي فعلت اني علمت بالقرائن وارفع صوتي بالتكبير اي حالة كنت فيها اظهر بها ليعلم اني مشتغل بها وقال ابن حبيب يجوز للرجل ان يراجع من استأذن عليه بدعاء او قرآن يجوز له في الصلوة كما فعل ابن مسعود وفي البخاري ان ابن مسعود سلم على النبي صلى الله عليه وسلم فلم يرد عليه وقال ان في الصلوة لشغلا وكذلك فعل بجابر ابن عبد الله وقال نحوه

باب التسبيح للرجال والتصفيق للنساء

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم التسبيح للرجال والتصفيق للنساء

من حديث مطول يقوله

شرح سراج احمد

وروايت است از امام ابی حنيفه وبهمين جزم كرده است ابی بن كعب وسوگند بر آن خورده است چنانكه در صحيح مسلم است وروايت كرده ابن ابی شيبه عن عمر وحذيفة وناس من الصحابة ولاحمد عن ابن عمر مرفوعا ليلة القدر سبع وعشرين وعن معاوية نحوه كما رواه ابو داود وعن جابر بن سمرة كما للطبراني في الاوسط وفي الكافي من قال انت طالق ليلة القدر طلقت ليلة سبع وعشرين للان العامة تعتقد انها ليلة القدر ديگر آنست كه شب بست وششم حكايت كرده آنرا ابن العربي ديگر آنست كه شب سی ام ست روايت كرده آنرا محمد بن نصر از معاويه واحمد از ابی هريره ديگر آنست كه در اوتار عشر اواخر است وآن ارجح اقوال ست وباين رفته است ابو ثور ومزني وابن خزيمه وگروهی از ديگر علما وديگر آنست كه اقوال نيز بسيار اند از جهت اختصار ذكر آن كرده نشد ندوفي الباب عن عمر وابی بن كعب اخرجه احمد بلفظ اطلبوها ليلة القدر تطلع الشمس لاشعاع لها كانها طست حتى ترتفع وجابر بن سمرة بلفظ رايت ليلة القدر فانسيتها فاطلبوها في العشر الاواخر وهي ليلة ريح ومطر وعند اخرجه الطبراني وجابر بن عبد الله وابن عمر اخرجه الشيخان ومالك واحمد بلفظ اري رؤياكم قد تواطأت في السبع الاواخر فمن كان متحريها فليتحرها في السبع الاواخر واخرج ابو داود عنه بلفظ هي في كل رمضان يعني ليلة القدر والفلتان بن عاصم بفتح فاو كسر لام وشناة فوقية در آخر نون ست وانس اخرجه الديلمي في الفردوس وابی سعيد بلفظ اني رايت ليلة القدر ثم انسيتها فالتمسوها في العشر الاواخر في الوتر واني رايت اني اسجد في ماء والطين من صبيحتها اخرجه مالك والشيخان واحمد والنسائي وابن ماجة واخرج احمد عن ابی الطيالسي عن ابی سعيد بلفظ ليلة القدر ليلة اربع وعشرين وعبد الله بن انيس اخرجه الطبراني وابی بكرة اخرجه البزار وابن عباس اخرجه البخاري وابو داود واحمد بلفظ التمسوها في العشر الاواخر من رمضان في تاسعة تبقى وفي سابعة تبقى وفي خامسة تبقى وبلال وعبادة بن الصامت اخرجه البخاري واحمد ودرين باب از ديگر صحابه نيز احاديث شنيده اند چنانكه اخراج كرد مسلم واحمد از ابی هريره وطبراني از معاويه وواثلة بن الاسقع وبيهقي وابو داود وازابن مسعود قال ابو عيسى حديث عائشة حديث حسن صحيح وقولها يجاور يعني يعتكف ومعنى قول عائشه كه مجاورت بمعنی اعتكاف ست واكثر الروايات عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال التمسوها في العشر الاواخر في كل وتر واكثر روايات كه از آنحضرت مروی گشته است آنست بدرستيكه آنحضرت فرمود بجوئيد شب قدر را در عشرهٔ اخيرهٔ رمضان در هر شبی از شبهای وتر اخرجه البخاري عن ابن عباس وروی عن النبي صلى الله عليه وسلم في ليلة القدر انها ليلة احدى وعشرين وليلة ثلث وعشرين وخمس وعشرين وسبع وعشرين وتسع وعشرين واز آنحضرت در حق شب قدر روايت كرده شده است كه آن شب بست ويكم وشب بست وسوم وشب بست وپنجم وشب بست وهفتم وشب بست ونهم ست واخر ليلة من رمضان وشب قدر آخرين شب بست از ماه رمضان وتر باشد يا غير وتر قال الشافعي كان هذا عندنا والله اعلم ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يجيب على نحو ما يسأل عنه گفت امام شافعی هست اين حكم شب قدر

شرح ابی الطيب

قوله الفلتان بضم الفاء واللام المشددة وبالتاء المثناة من فوق اخر الاسم ثم نون بن عاصم الجرشي ويقال المنقري في الصواب الاول قال ابو عمر وهو غلط الطيب بن شهاب الجرشي في الدعاء اصح من طيب بن كليب بعد آن في الكوفيين

شرح سراج احمد

نزد من خدا داناتر ست بدانکه بدرستیکه آنحضرت بود که اجابت میفرمود بر مانند انچه سوال کرده میشد از وی یقال له نلتمسها فی لیلة کذا گفته میشد مر آنحضرت را پس بجوئیم شب قدر را در فلان شب فیقول التمسوها فی لیلة کذا پس میفرمود آنحضرت بجوئید شما شب قدر را در فلانی شب قال الشافعی واقوی الروایات عندی فیها لیلة احدی و عشرین گفت امام شافعی وقوی ترین روایتها نزد من در حق شب قدر شب بست و یکم ست کما اخرجه البخاری عن ابی سعید الخدری قال ابو عیسی و قد روی عن ابی بن کعب انه کان یحلف انها لیلة سبع و عشرین گفت ترمذی و تحقیق روایت کرده شده است از ابی بن کعب که او سوگند میخورد که شب قدر در شب بست و هفتم ماه رمضان ست اخرجه مسلم و یقول اخبرنا رسول الله صلی الله علیه وسلم بعلامتها فعددنا و حفظنا و سیگفت ابی خبر داده ما را آنحضرت به نشان آن شب پس شمار کردیم ما آنرا و یاد داشتیم ما آنرا و علامت آن شب این میفرمود که قد راتینی اسجد فی ماء و طین من صبیحتها و روی عن ابی قلابة انه قال لیلة القدر تنتقل فی العشر الاواخر و روایت کرده شده است از ابی قلابه که او گفت شب قدر نقل میکند در شبهای عشرهٔ اخیرهٔ ماه رمضان گاهی در کدام شب میشود و گاهی در کدام شب و او را شبی معین نیست مصنف قول ابی قلابه را بإسناد ذکر میکند اخبرنا بذلک عبد بن حمید نا عبد الرزاق عن معمر عن ایوب عن ابی قلابة بهذا بانیکه شب قدر منتقل میگردد میان شبهای عشره حدثنا واصل بن عبد الاعلی الکوفی نا ابو بکر بن عیاش عن عاصم عن زر بن حبیش قال قلت لابی بن کعب انی علمت یا ابا المنذر انها لیلة سبع و عشرین گفت زر گفتم مر ابی بن کعب را از کدام جا دانستی تو ای ابا المنذر که شب قدر بست و هفتم ست و کنیت ابی بن کعب ابو المنذر بود و قال بلی اخبرنا رسول الله صلی الله علیه وسلم انها لیلة صبیحتها تطلع الشمس لیس لها شعاع گفت ابو المنذر آری خبر داده ما را آنحضرت علامت شب قدر که او در شبی بود که دران شب می برآید آفتاب حالیکه نباشد مر او را روشنی اگرچه این حالت مر آفتاب را در قصر ایام بسیار میباشد که بعد از طلوع بسیار روشنی طاری میشود شاید که دران روز زیاده از ان روزها می باشد فعددنا و حفظنا پس شمار کردیم ما و یاد داشتیم ما آنرا و الله لقد علم ابن مسعود انها فی رمضان و انها فی لیلة سبع و عشرین و سوگند بخدا هر آئینه تحقیق دانسته است عبد الله بن مسعود که شب قدر در ماه رمضان ست و آن در شب بست و هفتم ست و لکن کره ان یخبر کم فتتکلوا و لیکن ابن مسعود مکروه داشته اینکه خبر کند شما را و بتعین بگوید شما پس شما کاهید و اعتماد بران کنید قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح

شرح ابی الطیب

قوله اقوی الروایات عندی فیها لیلة احدی و عشرین یرید ان الشیخان عند صلی الله علیه وسلم انه قال فی قدر اینکه اسجد فی ماء و طین من صبیحتها قال الراوی فبصرت عیناي رسول الله صلی الله علیه وسلم و علی جبهته اثر الماء و الطین من صبیحة احدی و عشرین قوله انی علمت کلمة انی بفتح الهمزة و تشدید النون و بالالف المقصورة للاستفهام و علمت بالخطاب یا ابا المنذر بحذف حرف النداء کنیة ابی ای من این علمت و من ای دلیل عرفت المقصود هل لک دلیل علی ذلک قوله لیس لها شعاع بضم الشین هو ما یری من ضوئها عند دورها مثل الحبال و القضبان مقبلة الیک اذا نظرت الیها و قیل هو الذی یراه ممتدا بعید الطلوع و قیل هو انتشار ضوئها و جمعا شعة و قیل لکثرة اختلاف الملائکة فی لیلتها و نزولها الی الارض و صعودها بما یتنزل به سترت باجنحتها و اجسامها اللطیفة ضوء الشمس و شعاعها

عارضة الاحوذی

فیه صلی الله علیه وسلم ما یالکم اکثرتم من التصفیح انما التصفیح للنساء یعنی ان کلام من عورة فلا ینظر من نابه شئ فی صلاته فلیسبح کذلک قال الشافعی وغیره وقال ملک کل منهم یسبح ولیس بصحیح لما بیناه

باب کراهیة التثاؤب

فی الصلوة ابو هریرة قال النبی صلی الله علیه وسلم التثاؤب فی الصلوة من الشیطان فاذا تثاءب احدکم فلیکظم ما استطاع حصر ای منع کل فعل مذموم نسبه الشرع الی الشیطان لانه واسطته وان کل حسن نسبه الشرع الی الملک لانه واسطته والتثاؤب من الامتلاء والتکاسل وذلک بوساطة الشیطان والتقلیل من الغذاء و النشاط بواسطة الملک وکذلک فلیکظمه فی کل حال وخص الصلوة لانها اولی الاحوال و احراها بکمال الهیأة و فی التثاؤب خروج عن اعتدال الهیأة و اعوجاج فی الخلقة وکذلک یستحب للعاطس ان یمیل راسه ویخمر وجهه لستر ذلک الخارجة عن هیأة الخلقة وحال العادة صلوة القاعد علی النصف من صلوة القائم

عارضة الاحوذی

عمران بن حصین سالت رسول الله صلی الله علیه وسلم عن صلوة الرجل وهو قاعد فقال من صلی قائما فهو افضل ومن صلی قاعدا فله نصف اجر القائم ومن صلی نائما فله نصف اجر القاعد الاستاذ قد روی ان النبی صلی الله علیه وسلم قال هذا فی المریض حسب ما ذکره ابو عیسی عن عمران وهو الصحیح لان الرجل لا یصلی نافلة وهو مضطجع الا من عذر وقد منع فی النوادر ان یتنفل علی جنبه مریض و الصحیح جوازه لحدیث عمران فاما قاعدا فیجوز النافلة فیها مع الاختیار والقدرة وان کان مریضا وصلی علی جنب فقال مالک علی جانبه الایمن محاذیا فمن وقال ابن القاسم علی ظهره ورجایة محاذیا صدره لانها موافقة للحدیث الرجل یتطوع جالسا فیه حدیث حفصة و عائشة ولا خلاف علمناه فی ان التطوع یجوز جالسا مختارا وقد فعله النبی صلی الله علیه وسلم لکن ذلک وقعله حین کبر حین اسن فاذا صلی جالسا اومی بالرکوع ویتمکن بالسجود واختلف علماؤنا هل یومی للسجود فقال ابن القاسم فی العتبیة لا یومی

شرح سراج احمد

حدثنا حمید بن مسعدة نا یزید بن زریع نا عیینة بن عبد الرحمن قال نبئت ابی قال ذکرت لیلة القدر عند ابی بکرة فقال عبد الرحمن ذکر کرده شد شب قدر را نزد ابی بکره رضی الله عنه فقال ما انا بملتمسها لشیء سمعته من رسول الله صلی الله علیه وسلم الا فی العشر الاواخر پس گفت ابو بکره نیستم من جوینده آنرا برای چیزی که شنیدم آنرا از آنحضرت مگر در عشره اخیره رمضان فانی سمعته یقول التمسوها فی تسع یبقین او سبع یبقین او خمس یبقین پس بدرستیکه من شنیدم آنحضرت را که میفرمود بجوئید شب قدر را در نهم شب که باقی میماند که در شب بست ویکم باشد یا در هفتم شبی که باقی میماند که شب بست وسوم باشد یا در پنجم شبی که باقی میماند و آن شب بست و پنجم باشد او در ثلث یبقین او اخر اللیلة یا بجوئید در سوم شب که باقی میماند که شب بست و هفتم باشد و این بر تقدیر بیست که ماه رمضان بست و نه روز باشد و در ترجمه مشکوة نوشته است در تفسیر این عبارت در نه شب که باقی میماند که چهار شب بست یا در هفت شبی که باقی میماند که سه شب بست یا در پنج شبی که باقی میماند و آن دو شب بست یا در سه شب که باقی میماند که شب بست و نهم ست یا شب آخر رمضان که عمل انجا تمام میشود و بنده مستحق اجر میگردد و بعضی گفته اند که فی تسع یبقین محمول ست بر بست و دوم و فی سبع بر بست و چهارم و فی خمس محمول بر بست و ششم و ثلث بر بست و هشتم و آخر لیلة بر بست و نهم و بعضی گفته اند هر سلخ و این وقتی ست که ماه رمضان سی روز باشد فتدبر قال وکان ابو بکرة یصلی فی العشرین من رمضان کصلاته فی سائر السنة گفت عبد الرحمن و بود ابو بکره که نماز میگذارد در بیست روزهای اول ماه رمضان همچو نماز وی که در تمام سال می بود

شرح ابی الطیب

قوله فی تسع یبقین الخ ای فی تسع یقال یبقین بفتح التحتانیة والقاف بینهما الموحدة الساکنة من البقاء والمراد بها هی التاسعة والعشرون وسبع یبقین هی السابعة والعشرون وخمس یبقین هی الخامسة والعشرون وثلث وهی الثالثة والعشرون واخر لیلة هی لیلة سلخ الشهر وقال الطیبی یحتمل التسع ویحتمل السلخ ترجحنا الاول بقرینة الاوتار وقال یدل فی تسع یبقین محمول علی الحادیة والعشرین وفی سبع یبقین محمول علی الرابعة والعشرین وفی خمس محمول علی السادسة والعشرین وثلاث محمول علی الثامنة والعشرین واخر لیلة محمول علی التاسعة والعشرین انتهی وهو محمول علی ما اذا نقص الشهر وفی فتح الباری القول التاسع والثلثون ان لیلة القدر لیلة ثلاث وعشرین او سبع وعشرین وهو ماخوذ من حدیث ابن عباس حیث قال سبع یبقین او سبع یمضین ولاحمد من حدیث النعمان سابعة تمضی او سابعة تبقی قال النعمان نحن نقول لیلة سبع وعشرین وانتم تقولون لیلة ثلث وعشرین انتهی ثم قال قوله فالتمسوها فی التاسعة والسابعة والخامسة یحتمل ان یرید بالتاسعة تاسع لیلة من العشر فیکون لیلة تسع ویحتمل ان یرید بها تاسع لیلة تبقی من الشهر فیکون لیلة احدی او اثنین بحسب تمام الشهر ونقصانه ویرجح الاول قوله فی کتاب الایمان التمسوها فی التسع والسبع والخمس فی تسع وعشرین وخمس وعشرین انتهی اقول ومعنی قوله فی تسع یبقین ای فی اول تسع یبقین او اخر تسع یبقین لیدل علی المقصود والا فظاهره انه امر بالتماسها فی جمیع التسع ویؤیده ما قال فی فتح الباری ومراد ابن عباس بقوله فی اربع وعشرین ای اول ما یرجی من السبع البواقی فیوافق ما تقدم من التماسها فی البیع البواقی انتهی

شرح سراج احمد

فاذا دخل العشر اجتهد پس چون می آمد عشرهٔ اخیره کوشش میکرد در عمل و طاعت قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح **باب** منه بابست از جملهٔ باب سابق حدثنا محمود بن غیلان نا وکیع نا سفین عن ابی اسحٰق عن هبیرة بن یریم بفتحتین بینهما راء ابوزین عظیم عن علی ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یوقظ اهله فی العشر الاواخر من رمضان گفت علی مرتضی بدرستیکه آنحضرت بود که بیدار میساخت اهل خود را در شب در عشرهٔ اخیره از ماه رمضان و نمی گذاشت که غافل گردند از یاد خدا قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح حدثنا قتیبة نا عبد الرحمن بن زیاد عن الحسن بن عبید الله عن ابراهیم عن الاسود عن عائشة قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یجتهد فی العشر الاواخر ما لا یجتهد فی غیرها بود آنحضرت که کوشش میکرد در عبادت در عشرهٔ اخیره آنقدر که کوشش نمیکرد در غیر و سوای عشره قال ابو عیسی هذا حدیث غریب حسن صحیح **باب** ما جاء فی الصوم فی الشتاء بابست در بیان آنچه آمده است در حق روزه داشتن در ایام سرما و زمستان حدثنا محمد بن بشار نا یحیی بن سعید نا سفین عن ابی اسحٰق عن نمیر بن عریب نمیر بلفظ تصغیر ست و عریب بفتح عین مهمله است کذا ضبطه المصنف فی التبصرة والذهبی کما فی حاشیة التقریب الهمدانی الکوفی مقبول از ثالثه بود و وهم کرده ست کسیکه ذکر کرده است او را در صحابه عن عامر بن مسعود عن النبی صلی الله علیه وسلم قال الغنیمة الباردة الصوم

شرح ابی الطیب

باب منه قوله کان یوقظ اهله فی العشر الاواخر ای للصلوة والعبادة زیادة علی العادة وطلب اللیلة القدر قوله یجتهد فی العشر الاواخر ما لا یجتهد فی غیرها ای یبالغ فی زیادة الطاعة والعبادة ما لا یجتهد فی غیر العشر جاز ان تکون لیلة القدر فیه او للاغتنام فی وقاته لاحسان الاختتام **باب** ما جاء فی الصوم قوله الغنیمة الباردة الصوم فی الشتاء هذا مثل من امثال النبی صلی الله علیه وسلم والترکیب من قلب التشبیه لان الاصل الصوم فی الشتاء کالغنیمة الباردة وفیه من المبالغة ان یلحق الناقص بالکامل کما یقال زید کالاسد فاذا عکس وقیل الاسد کزید یجعل الاصل کالفرع والفرع کالاصل یبلغ التشبیه الی الدرجة القصوی فی المبالغة والمعنی ان الصائم یجوز الاجر من غیر ان یمسه حر العطش ویصیبه الم الجوع من طول الیوم قاله الطیبی فجعل الحدیث من باب التشبیه البلیغ وهو ان یکون محذوف الاداة ویمکن ان یقال ان الجملة من المبتدأ والخبر مفیدة للحصر لتعریف جزئیها والمعنی ان الغنیمة الباردة هی الصوم فی الشتاء وقد جاء فی مسند احمد بسند حسن عن ابی سعید مرفوعا الشتاء ربیع المؤمن وزاد البیهقی قصر نهاره فصام وطال لیله فقام وقال السیوطی شبه الصوم فی الشتاء بالغنیمة الباردة بجامع ان کلا منهما حصول نفع بلا جهد ومشقة والغنیمة الباردة هی التی حصلت بلا حرب شدید ولا مشقة ویعبرون عن شدة الحرب بکونها

قوت المغتذی

الغنیمة الباردة قال العراقی هذا مثل من امثال النبی صلی الله علیه وسلم وقد ذکره فی الامثال ابو الشیخ ابن حبان وابو عمرو بة الحرانی وغیرهما الصوم فی الشتاء شبهه بها بجامع ان فی کل منهما حصول نفع بلا جهد ومشقة والغنیمة الباردة هی التی تحصل بلا حرب شدید ولا مشقة ویعبرون عن شدة الحرب بکونها حمیت ومنه الآن حمی الوطیس

عارضة الاحوذی

وهو الصحیح وقال ابن حبیب یومی وانما یومی للرکوع لانه لا یمکن فی اما السجود فهو منه متمکن فان ابتدأ الصلوة قائما ثم اراد ان یجلس جاز ابن القسم ومنعه اشهب وفیه تفضیل فی النیة والصحیح جوازه **باب** کراهیة السدل فی الصلوة ابو هریرة فهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن السدل فی الصلوة فیه نظر کرهه الشافعی وغیره وقال مالک هو جائز واختلف فی تاویله فقیل هو جر الثوب علی الارض ومن جوزه فی الصلوة قال لانه لا یمشی ولا یجره لانه ثابت فی الارض والمنهی عنه التبختر به فی المشی والخیلاء ومنهم من قال معنی النهی عنه اذا کان دون قمیص فانه اذا سدله علی صدره انکشف فاذا کان قمیص جاز له ان یسدل الرداء ولو یحتج الی ضمه وقد روی ابو داود فزاد فیه وان یخطی فاه وذکر عن عطاء روایة انه کان یخطی فاه ففعل خلاف ما روی وهی مسألة من اصول الفقه وکذلک یلزمه کشف وجهه لان یواجه ربه به مسح الحصباء

اسماء الرجال

شرح سراج احمد

الشتاء آنحضرت فرمود غنیمت سرد روزه داشتن ست در موسم سرما قال ابو عیسی هذا حدیث مرسل عامر بن مسعود لم یدرک النبی صلی الله علیه وسلم عامر بن مسعود نیافته است زمان آنحضرت را وهو والد ابراهیم بن عامر القرشی الذی روی عنه شعبة والثوری **باب** ماجاء وعلی الذین یطیقونه باب ست در بیان انچه آمده ست در تفسیر آیت وعلی الذین یطیقونه حدثنا قتیبة نا بکر بن مضر عن عمرو بن الحارث عن بکیر عن یزید مولی سلمة بن الاکوع عن سلمة بن الاکوع قال لما نزلت وعلی الذین یطیقونه فدیة طعام مسکین گفت سلمه بن الاکوع هرگاه فرود آمد آیت وعلی الذین یطیقونه تا آخر آنست و برآنانکه ایشان توانند که روزه دارند و خواهند که روزه ندارند فداداد ست نوان خویشان دریشان ست بازاء هر روزی نصف صاع از گندم بقول امام ابی حنیفه کان من اراد منا ان یفطر ویفتدی بود کسیکه میخواست از ما اینکه افطار کند و فدیه ندارد و بجای آن فدیه دهد حتی نزلت الآیة التی بعدها فنسختها تا آنکه فرود آمد آن آیتی که پس این آیت ست پس منسوخ کرد آن آیت را و آن آیت ناسخ لفظ فلیصمه ست و گفته اند که اینجا لا مضمر ست و تقدیر شل لا یطیقونه یعنی کسیکه نتواند روزه داشتن چون پیران از کار افتاده فدیه دهد و بدین وجه حکم آیت منسوخ نباشد قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح غریب ویزید هو ابن ابی عبید مولی سلمة بن الاکوع **باب** فی من اکل ثم خرج یرید سفرا باب ست در حق کسیکه بخورد طعامی را در روزهای ماه رمضان پس بیرون گشت از خانه در حالیکه اراده میکرد سفر را حدثنا قتیبة قال نا عبد الله بن جعفر عن یزید بن ابی سلم عن محمد بن المنکدر عن محمد بن کعب انه قال اتیت انس بن مالک فی رمضان وهو یرید السفر گفت محمد بن کعب آمدم من نزد انس بن مالک در ماه رمضان و حالانکه انس اراده میکرد سفر را و قد رحلت له راحلته وتحقیق بار و پالان کرده شده بود سواری مرا و لبس ثیاب السفر و پوشیده بود جامهای سفر را فدعا بطعام فاکل پس طلبید انس بن مالک طعامی را پس بخورد و قلت له سنة فقال سنة محمد بن کعب گویم پس گفتم مر انس را ایا این خوردن در ماه رمضان المبارک بقصد سفر سنت ست پس گفت انس سنت ست فرکب پس بر نشست انس سوار شد بر مرکب حدثنا محمد بن اسمعیل نا سعید بن ابی مریم نا محمد بن جعفر

شرح ابی الطیب

حیث ومنه الآن حتی الوطیس انتهی **باب** ماجاء وعلی الذین یطیقونه قوله کان من اراد منا ان یفطر ویفتدی خبر من محذوف فی الجملة واقع موقع الخبر واسم کان ضمیر الشان ای کان من اراد منا ان یفطر ویفتدی فعل ذلک ویمکن ان یقال المحذوف خبر کان ومن اراد اسمها قوله فنسختها ای ما نزلت قوله تعالی وان تصوموا خیر لکم نسخت الآیة الاولی وهی آیة الفدیة واستشکل وجه نسخ هذه الآیة للسابقة لان الخیریة لا تقتضی الوجوب واجاب الکرمانی بان معناه ان الصوم خیر من التطوع بالفدیة والتطوع بها سنة بدلیل انه خیر والخیر من السنة لا یکون الا واجبا وقال ابن عمر رضی الله عنهما نسختها آیة فمن شهد منکم الشهر فلیصمه ومن کان مریضا او علی سفر فعدة من ایام اخر الآیة اورده البخاری تعلیقا والاول موصولا وعلی هذا لا یرد شیء **باب** فیمن اکل ثم خرج سفرا قوله ارتحلت راحلته ببناء المجهول ای راحلة نائب الفاعل ای حط علیه الرحل وهی کالسریر القاموس رحل البعیر کمنع وضرب ارتحل حط علیه الرحل فهو مرحول ورحیل قوله قال سنة ای هی سنة ومثل هذا عند اهل الفن مرفوع

عارضة الاحوذی

فی الصلوة ابوذر قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا قام احدکم الی الصلوة فان الرحمة تواجهه فلا تمسح احصا معقیب عن النبی صلی الله علیه وسلم ان کنت لابد فاعلا فمرة مناه الاقبال علی الرحمة وترک الاشتغال عنها بالحصا وسواء ان یکون لحاجة کتعدیل موضع السجود او ازالة شیء مضر وقد کان مالک یفعله وغیره یکرهه **باب** کراهیة النفخ فی الصلوة ام سلمة قالت رای النبی صلی الله علیه وسلم غلاما لنا یقال له افلح اذا سجد نفخ فقال یا افلح ترب وجهک لیس بذلک هذا الحدیث قال مالک النفخ بمنزلة الکلام وقال فی المجموعة لا یقطع الصلوة وقال فی المختصر ذلک کلام لقوله ولا تقل لهما اف وقال الابهری لیس له حروف فهجاء ولا یقطع الصلوة والتنحنح مثل النفخ عندهم وهو عندی یقطع الصلوة عامدا الا ان یکون التنحنح من حاجة من البدن ومن تنحنح من استاذن علیه بطلت صلاته وقد ترجم البخاری بان النبی علیه السلام نفخ فی صلوة

بیان المراد ان قوله کان من اراد منا ان یفطر ویفتدی فعل ذلک ثم نسخ

لیس له حروف ای الحروف التی یتکلم بها الناس

ای الحدیث

شرح سراج احمد

قال وثنی زید بن اسلم قال ثنی محمد بن المنکدر عن محمد بن کعب قال اتیت انس بن مالک فی رمضان فذکر نحوه قال ابو عیسی هذا حدیث حسن ومحمد بن جعفر هو ابن ابی کثیر مدنی ثقة وهو اخو اسمعیل بن جعفر وعبد الله بن جعفر هو ابن نجیح والد علی بن المدینی وکان یحیی بن معین یضعفه وابو توبة یحیی بن معین که تضعیف میکرد محمد بن جعفر را وقد ذهب بعض اهل العلم الی هذا الحدیث وتحقیق رفته اند بعضی اهل علم بسوی این حدیث وقال المسافر ان یفطر فی بیته قبل ان یخرج وگفته اند بعضی هست مر مسافر را اینکه افطار کند وبخورد در خانه خود پیش از انکه بیرون شود وليس له ان يقصر الصلوة حتى يجاوز من جدار المدينة او القرية ونیست مر او را اینکه قصر کند نماز را تا آنکه بیرون شود از دیوار های شهر یا دیه شک از راوی ست لفظ مدینه وقریه وهو قول اسحق بن ابراهیم وهمین ست مذهب امام ما ابی حنیفه

باب ماجاء فی تحفة الصائم بابست در بیان انچه آمده است در حق تحفه روزه دار که چه چیز ست حدثنا احمد بن منیع نا ابو معویة عن سعد بن طریف عن عمار بن مامون عن الحسن بن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم تحفة الصائم الدهن والمجمر فرمود آنحضرت تحفه دادن آدمی روزه دار را مالیدن روغن بموی سر ودود کردن چیزی خوشبو ست یعنی باد دادن وتجمیر تفاوتی میان حالت صیام پیدا میشود وقوت می بخشد مر آدمی را قال ابو عیسی هذا حدیث غریب لیس اسناده بذلک لانعرفه الا من حدیث سعد بن طریف وسعد یضعف وسعد تضعیف کرده شده است ویقال عمار بن مامون ایضا یعنی بمیم بجای نون

باب ماجاء فی الفطر والاضحی متی یکون بابست در بیان انچه آمده است در فطر واضحی که کدام وقت می باشد حدثنا یحیی بن موسی نا یحیی بن الیمان عن معمر عن محمد بن المنکدر عن عائشة قالت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الفطر یوم یفطر الناس والاضحی یوم یضحی الناس فطر روز یست که افطار کنند مردم واضحی روزی که اضحیه بکنند مردم قال ابو عیسی سألت محمدا

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی تحفة الصائم قوله تحفة الصائم الدهن قال فی النهایة لانه یذهب عنه مشقة الصوم وشدته والتحفة طرفة الفاکهة وقد یفتح الحاء والجمع التحف ثم تستعمل فی غیر الفاکهة من الالطاف قال الازهری اصل التحفة وحفة فابدلت الواو تاء قوله والمجمر ضبط بکسر المیم الاولی وفتح الثانیة والظاهر ان المراد به البخور وفی المجمر انه بالضم البخور القاموس المجمر کمنبر الذی یوضع فیه الجمر بالضم والعود نفسه کالجمر بالضم فیهما انتهی **باب ماجاء فی الاضحی والفطر متی یکون** قوله الفطر یوم یفطر الناس الخ قال الخطابی معنی الحدیث ان الخطأ موضوع عن الناس فیما کان سبیله الاجتهاد فلو ان قوما اجتهدوا فلم یروا الهلال الا بعد الثلثین ولم یفطروا حتی استوفوا العدد ثم ثبت عندهم ان الشهر کان تسعا وعشرین فان صومهم وفطرهم ماض ولا عتب علیهم وکذا فی الحج اذا اخطأوا فی یوم عرفة فانه لیس علیهم اعادته ویجزئهم اضحاهم وکذلک هذا تخفیف من الله سبحانه وتعالی ورفق بعباده کذا فی حاشیة

قوت المغتذی

تحفة الصائم الدهن والمجمر قال فی النهایة یعنی انه یذهب عنه مشقة الصوم وشدته والتحفة طرفة الفاکهة وقد تفتح الحاء والجمع التحف ثم یستعمل فی غیر الفاکهة من الالطاف قال الازهری اصل تحفة وحفة فابدلت الواو تاء

عارضة الاحوذی

الکسوف والبصاق نفر ولکنه لحاجة **باب** الاختصار فی الصلوة ابو هریرة نهی النبی صلی الله علیه وسلم ان یصلی الرجل مختصرا حسن صحیح وقال فی البخاری متخصرا وکلاهما سواء قیل هو ان یضع یده علی خاصرته وقیل هو ان یصلی معتمدا علی مخصرة وفی الآثار الاختصار راحة اهل النار روی فی ذکر بنی اسرائیل عن عائشة کانت تکره ان یجعل یده فی خاصرته وتقول ان الیهود تفعله وکانت عائشة تکره ان یصلی الرجل مختصرا وتقول لاتشبهوا بالیهود ومن قال انه الصلوة علی المخصرة لامعنی له وان کان علما وانا قد اختلفوا فیمن عجز عن القیام هل یقعد ام یصلی علی العصا معتمدا وقد روی ابو داود عن زیاد بن صبیح الحنفی قال صلیت الی جنب ابن عمر فوضعت یدی علی خاصرتی فقال هذا الصلب فی الصلوة وکان النبی علیه السلام ینهی عنه وهذا یدل علی ان التارکین الاولین وقد روی ابو داود عن ابصة بن معبد ان النبی صلی الله علیه وسلم رأی رجلا یصلی خلف الصف وحده فامره ان یعید صلاته یعنی علی

اسماء الرجال

عارضة الاحوذی

مختصر ابواب کراهیة کف الشعر فی الصلوة ابو سعید المقبری قال مر ابو رافع بالحسین بن علی وهو یصلی وقد عقص شعره فی قفاه فحلها فالتفت الیه الحسین مغضبا فقال له اقبل علی صلاتك ولا تغضب فانی سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول ذلك کفل الشیطان تعلیق حسن ثبت ان النبی صلی الله علیه وسلم قال امرت ان اسجد علی سبعة اعظم ولا اکفت شعرا ولا ثوبا والقصد منه امتهان الثیاب فی العبادة اذ لا بد لها من الامتهان فی العادة وسجود الشعر استدلاله بانه کاستدلال سائر الاعضاء ولذلك قال ملك ان کفت ثوبك لشغل وضفر راسه لعادة جاهلیة لم یکن لاجل الصلوة باب التخشع فی الصلوة الفضل ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الصلوة مثنی مثنی یتشهد فی کل رکعتین ویخشع ویتضرع ویتمسکن ویقنع یدیه یقول یرفعهما الی ربه مستقبلا ببطونهما وجهه ویقول یا رب یا رب من لم یفعل ذلك فهو خداج قوله الصلوة مثنی مثنی یاتی

شرح سراج احمد

ابن اسمعیل البخاری قلت له محمد بن المنکدر سمع من عائشة قال نعم گفتم مر امام بخاری را محمد بن المنکدر سماع از عائشه دارد گفت بخاری آری دارد ویقول فی حدیثه سمعت عائشة میگوید محمد بن المنکدر در حدیث خود که شنیده عائشه را قال ابو عیسی وهذا حدیث حسن غریب صحیح من هذا الوجه ومناسبت این چند ابواب در باب اعتکاف هیچ ظاهر نمیشود **باب** ما جاء فی الاعتکاف اذا خرج منه باب است در بیان آنچه آمده است در حق اعتکاف که چون بیرون شود معتکف از اعتکاف حدثنا محمد بن بشار نا ابن ابی عدی انبانا حمید الطویل عن انس بن مالك قال کان النبی صلی الله علیه وسلم یعتکف فی العشر الاواخر من رمضان بود آنحضرت که باعتکاف می نشست در عشره اخیره از ماه رمضان در هر سالی فلم یعتکف عاما پس اعتکاف نفرمود در یک سال فلما کان فی العام المقبل اعتکف عشرین پس هرگاه که شد در سال آینده اعتکاف کرد آنحضرت بده عشره وقضای آن اعتکاف صحیح کرد که در سالی اول فوت شده بود ازین حدیث تاکید اعتکاف برآمد قال ابو عیسی هذا حدیث حسن غریب صحیح من حدیث انس واختلف اهل العلم فی المعتکف اذا قطع اعتکافه واختلاف کرده اند اهل علم در حق معتکف که چون قطع کند اعتکاف خود را قبل ان یتمه علی ما نوی پیش از ینکه تمام کند آنرا بر چیزی که نیت کرد فقال بعض اهل العلم اذا نقض اعتکافه وجب علیه القضاء وگفته اند بعضی اهل علم چون بشکست کسی اعتکاف خود را واجب میگردد بروی قضا واحتجوا بالحدیث ان النبی صلی الله علیه وسلم خرج من اعتکافه فاعتکف عشرا من شوال وحجت گرفته اند بآن حدیث بدرستیکه آنحضرت بیرون گشت از اعتکاف خود ونقض کرد اعتکاف را پس در اعتکاف نشست عشره را از ماه شوال بجای آن وهو قول مالك وقال بعضهم ان لم یکن علیه نذر اعتکاف او شیء اوجبه علی نفسه وگفته اند بعضی علما اگر نباشد بروی نذر اعتکاف یا چیزی دیگر که واجب گردانیده آنرا بر نفس خود وکان منطوعا بود این معتکف اعتکاف نفل کننده فخرج فلیس علیه شیء ان یقضی الا ان یحب ذلك اختیارا منه پس بیرون گشت معتکف از مسجد پس لازم نیست بروی چیزی اینکه قضا کند مگر آنکه دوست دارد آن قضا را از جهت اختیار کردن از طرف خود ولا یجب ذلك علیه وواجب نمیشود آن قضا بروی وهو قول الشافعی واین قول امام شافعی ست قال الشافعی وکل عمل لك ان لا تدخل فیه فاذا دخلت فیه فخرجت عنه فلیس

شرح ابی الطیب

ابی داود للسیوطی **باب** ما جاء فی الاعتکاف اذا خرج منه **قوله** اعتکف عشرین بکسر العین والراء وفی نسخة بفتحهما علی التثنیة وفی البخاری کان یعتکف کل عام عشرا فاعتکف عشرین فی العام الذی قبض فیه اقول وهو المراد بالعام المقبل ولعل وجه التضعیف اعلامه بقرب وفاته وتنبیه لامته لان یکثروا من الاعمال الصالحة وان یکون علی غایة من الاستعداد للقائه تعالی والقیام بین یدیه **قوله** خرج من اعتکافه فاعتکف عشرا ای خرج من اعتکافه بعد الشروع فیه وقد تقدم الکلام ان خروجه صلی الله علیه وسلم کان لمصلحة وللشارع ان یفعل ذلك

شرح سراج احمد

علیك ان تقضی الا الحج والعمرة گفت امام شافعی وہر عملی کہ باشد مرتد را اینکہ ندر آئی تو دران عمل یعنی لازم بر تو نباشد در آمدن دران عمل پس چون در آئی تو دروی پس بیرون شوی ازان عمل وفاسد کنی آن عمل را پس لازم نیست بر تو اینکہ قضا کنی مگر لازم میشود بشروع حج وعمرہ نفل ونزد ایمہ حنفیہ درین مسالہ اختلاف ست بعضی قائل گشتہ اند کہ لزم النفل بالشروع وبعضی گویند کہ مخیر ست اگر تمام کند آن عمل را ثواب آن خواہد یافت واگر ابطال آن نمود ولازم نمیشود وبروی وفی الباب عن ابی ہریرة **باب المعتکف یخرج لحاجة ام لا** بالبست در حق اعتکاف کنندہ کہ بیرون شود برای حاجت انسانی یا نہ برآید از مسجد حدثنا ابو مصعب المدینی قراءة عن مالك بن انس عن ابن شہاب عن عروة وعمرة عن عائشة انہا قالت کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا اعتکف ادنی الی راسہ فارجلہ بود آنحضرت کہ چون باعتکاف می نشست در مسجد نزدیک میکرد بسوی من سر مبارک خود را وکنی وخارج مسجد می بودم از جہت عذری پس شانہ میکردم موی مبارک آنحضرت را وکان لا یدخل البیت الا لحاجة الانسان وبود عادت شریف آنحضرت کہ نمی در آمد در خانہ در ایام اعتکاف مگر می در آمد برای حاجت انسانی کہ بول وغائط باشد قال ابو عیسی ہذا حدیث حسن صحیح ہکذا روای غیر واحد عن مالك بن انس عن ابن شہاب عن عروة عن عمرة عن عائشة یعنی عروہ روایت از عمرہ کردہ واو از عائشہ صدیقہ والصحیح عن عروة وعمرة عن عائشة وصحیح یا عطف ست یعنی عروہ وعمرہ ہر دو از عائشہ صدیقہ روایت کردہ ہکذا روی اللیث بن سعد عن ابن شہاب عن عروة وعمرة عن عائشة حدثنا بذلك قتیبة عن اللیث یعنی مصنف را از لیث رسیدہ بود کہ عروہ وعمرہ ہر دو از عائشہ روایت کردہ اند ولہذا گفت کہ حدثنا بذلك قتیبة عن اللیث والعمل علی ہذا عند اہل العلم اذا اعتکف الرجل ان لا یخرج من اعتکافہ الا لحاجة الانسان وعمل بریں ست نزد اہل علم

شرح ابی الطیب

قولہ الا الحج والعمرة لقولہ تعالی واتموا الحج والعمرة للہ والاتمام بعد الشروع وعندنا کل عمل صالح شرع فیہ یلزمہ اتمامہ لقولہ تعالی ولا تبطلوا اعمالکم **باب المعتکف یخرج لحاجة ام لا** قولہ اذا عتکف ادنی الی راسہ من الدنو ای قرب الی راسہ بان اخرج راسہ عن المسجد الشریف الی حجرتی قولہ فارجلہ الترجیل تسریح الشعر وہو استعمال المشط فی الراس للنظافة والمعنی فانظفہ واحسنہ بالمشط نوعا من الحذق ای شعر الراس لان الترجیل للشعر او من اطلاق اسم المحل علی الحال قال ابن عبد البر الترجیل ان یبل الشعر ثم یمشط قال ابن قدامة وفیہ دلیل علی ان المعتکف لو اخرج بعض اجزائہ من المسجد لا یبطل اعتکافہ وعلی ان الترجیل مباح للمعتکف قولہ الا لحاجة الانسان ای من بول او غائط قال الخطابی دل علی ان المعتکف ممنوع من الخروج الا لبول او غائط وقال المحقق ابن الہمام اما فی قول ابی حنیفة اذا خرج ساعة لغیر غائط او بول او جمعة فاعتکافہ فاسد فالظاہر ان العذر الذی لا یغلب مستقطا للاثم والا لکان النسیان اولی بعدم الافساد لانہ عذر ثبت شرعا اعتبار الصحة معہ فی بعض الاحکام

عارضة الاحوذی

ان شاء اللہ وقولہ یخشع من حکم الصلوة الوقار وہو الخشوع والتضرع وہو التذلل زیادة فی الخشوع والتمسکن ہو سکون المذلة ویرفع یدیہ الی ربہ یعنی بعد الصلوة فاما الرفع فقد تقدم ذکرہ ولا یکون ببطونہما الی السماء وانما ذلك فی الدعاء وقد انکر ملك وقال الرفع کلہ واحد علی صفة واحدة ببطونہا الی الارض فمن یفعل ہکذا فقد تم فرض صلاتہ بارکانہا وفضلہا بہیأتہا وغیر ذلك نقصان **باب** کراہیة التشبیك بین الاصابع کعب بن عجرة قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا توضأ احدکم فاحسن وضوءہ ثم خرج عامدا الی المسجد فلا یشبکن بین اصابعہ فانہ فی صلوة الاسناد روی الدارقطنی فی العلل عن عجلان عن ابی ہریرة قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا توضأ احدکم للصلوة فلا یشبکن بین اصابعہ التشبیك بین الاصابع من ہیئات التصرفات فی الاختیارات المطلقة وحال الصلوة محفوظ فی ذکرہا وصورتہا ومبنات الجوارح فیہا ہذا

فائدہ

عارضة الاحوذی

حدیث ضعیف وان کان الترمذی قد اشار الی تصحیحه لکن قد یوجد علیه فی صحیحه ما یخل بتصحیحه المؤمن کالبنیان یشد بعضه بعضا وشبک بین اصابعه وروی انه صلی فی حدیث ذی الیدین ثم قام الی خشبة معترضة فی المسجد فاتکأ علیها کانه غضبان وشبک بین اصابعه فذلک اصح والله اعلم وقد شاهدت رجلا کان یکره الرؤیة ذلک ویقول فیه نظر فی تشبیک الاحوال والامور علی المرء قلت وفیه تفاول رشد الایمان فی القلب ونصرة المؤمن علی ما یحاوله والفال یغلب الطیرة باب طول القیام فی الصلوة جابر قیل للنبی صلی الله علیه وسلم ای الصلوة افضل قال طول القنوت صحیح قال القاضی ابوبکر ابن العربی رضی الله عنه تتبعت موارد القنوت فوجدتها عشرة الطاعة والعبادة دوام الطاعة الصلوة القیام طول القیام الدعاء الخشوع السکوت الانتفات وکل ما حملته اولاها السکوت والخشوع والقیام واحدها فی هذا الحدیث القیام وهو فی النافلة باللیل افضل والسجود والرکوع بالنهار افضل وقد بینا ذلک فی موضعه واورد ذا الزیادة

شرح سراج احمد

کہ چون اعتکاف کرد مروی اینکه بیرون نشود از اعتکاف خود مگر بیرون شود برای حاجت انسانی واجمعوا علی هذا انه یخرج لقضاء حاجته للغائط والبول واجماع واتفاق کردہ اند علما بر اینکه معتکف بیرون شود برای ادای حاجت خود که غائط و بول باشد تا اختلفا اهل العلم فی عیادة المریض وشهود الجمعة والجنازة للمعتکف پس در اختلاف دارند اہل علم در حق بیمار پرسی کردن و حاضر گشتن نماز جمعه در مسجد دیگر و حاضر آمدن برای گذاردن نماز جنازه مر معتکف را فرای بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم ان یعود المریض ویشیع الجنازة ویشهد الجمعة اذا اشترط ذلک پس اعتقاد کرده اند بعضی اہل علم از صحابه و غیر ایشان اینکه بیمار پرسی کند و در پیش جنازه برود و حاضر آید نماز جمعه را در مسجد دیگر چون شرط کرده باشد آنرا نزد نشستن باعتکاف وهو قول سفین الثوری وابن المبارک قال یحیی قال مالک لا یکون المعتکف معتکفا حتی یجتنب ما یجتنب المعتکف من عیادة المریض والصلوة علی الجنائز ودخول البیوت الا لحاجة الانسان من البول والغائط وغسل الجنابة وبه قال الثلثة الباقیة والاکثر انه لا یجوز الخروج للعیادة ولا للجنازة الا ان یخرج لحاجة فیسأل المریض مارا غیر ان الشافعی قال ان اشترط فی اعتکافه الخروج لشیء من هذا جاز له الخروج کذا ذکروا والمذکور فی العالمکیریة من مذهب ابی حنیفة انه یجوز له الخروج للجنازة ونحوه لو شرط عند النذر وفی الهدایة لو خرج عن المسجد ساعة بغیر عذر فسد اعتکافه عند ابی حنیفة لوجود المنافی وهو القیاس وقالا لا یفسد حتی یکون اکثر من نصف یوم وهو الاستحسان لان فی القلیل ضرورة وفی الکفایة عن الذخیرة هذا کله فی الاعتکاف الواجب اما فی النفل فلا باس بان یخرج لعذر وغیره فی ظاهر الروایة وفی التحفة لا باس بان یعود المریض ویشهد الجنازة وقال بعضهم لیس له ان یفعل شیئا من هذا وراوا المعتکف اذا کان فی مستحب فیه ان لا یعتکف الا فی المسجد الجامع وگفته اند بعضی علما نشاید مر معتکف را اینکه بیرون شود از مسجد نزدیک قضاء حاجت انسانی برای عیادت و اتباع جنازه وغیر هما واعتقاد کرده اند برای معتکف که چون اعتکاف کند در شهری که جمعه گذارده میشود در وی اینکه اعتکاف نکند در دیگر مساجد مگر در مسجد جامع لانه هو الذی ذکر شهادة الخروج من معتکفه الی الجمعة نزد کرامی علما مکروه داشته اند برای معتکف بیرون شدن را از جائی اعتکاف خود بسوی گذاردن نماز جمعه در غیر و الذی یترائی الجمعة واعتقاد نکرده اند برای اعتکاف کننده اینکه نگذارد جمعه را فقالوا لا یعتکف الا فی المسجد الجامع حتی لا یحتاج الی ان یخرج من معتکفه لغیر قضاء الحاجة الانسانیة پس گفته اند علما اعتکاف نکند در دیگر مساجد مگر در مسجد جامع تا محتاج نگردد به بیرون شدن از جائی اعتکاف خود سوای قضای حاجت انسانی لان خروجه لغیر قضاء حاجة الانسان قطع عندهم الاعتکاف نزد ایشان معتکف سوای قضای حاجت انسانی بشمارند نزد ایشان اعتکاف را وهو قول مالک والشافعی قال احمد لا یعود المریض ولا یتبع الجنازة علی حدیث عائشة وگفت امام احمد عیادت نکند بیمار را و در پی جنازه نرود بنا بر حدیث عائشه صدیقه که لا خیر

شرح ابی الطیب

قوله وقال احمد لا یعود المریض ولا یتبع الجنازة وهو قول حماد ثنا قال ابن الهمام وحکم بالفساد اذا خرج جبرا وان تعینت علیه او لتغییر عام او لاداء شهادة والذی فی فتاوی قاضیخان والخلاصة ان کان الخروج عامدا او ناسیا او مکرها بان اخرجه السلطان او الغریم او خرج لبول فحبسه الغریم ساعة او خرج لعذر المرض فسد اعتکافه عند ابی حنیفة خ قال وفسد اذا عاد مریضا او شهد جنازة وتقدم فی حدیث

باقی در صفحهٔ آینده

شرح سراج احمد

من معتكفه الا لقضاء حاجة الانسان در تقریب نوشته است لهم ایجده هکذا والذی فی الصحیحین وکان لا یدخل البیت الا لحاجة الانسان وقد اورد البیهقی عن عائشة ولا یخرج لحاجة الا لما لا بد منه لکنه موقوف وقال اسحق ان اشترط ذلک فله ان یتبع الجنازة ویعود المریض وگفت اسحق اگر شرط کرد بیرون شدن را برای عیادت وجنازه پس مراورا که اتباع جنازه کند وبیمار پرسی نماید وروی ابوداود من طریق عبد الرحمن بن اسحق عن الزهری عن عروة عن عائشة السنة علی المعتکف ان لا یعود مریضا ولا یشهد جنازة ولا یمس امرأة ولا یباشرها ولا یخرج لحاجة الا لما لا بد منها ولا اعتکاف الا فی مسجد جامع وروی ابن ابی شیبة عن علی قال اذا اعتکف الرجل فلیشهد الجمعة ولیعد المریض ولیشهد الجنازة ولیات اهله ولیامرهم بالحاجة وله قائم وله عن سعید بن جبیر والشعبی والحسن وابی سلمة مثله ویمکن ان یحمل اثر علی علی النفل والاول علی الواجب **باب** ما جاء فی قیام شهر رمضان بالبست در بیان آنچه آمده است در حق بر پا داشتن شبهای ماه رمضان حدثنا هناد ثنا محمد بن الفضیل عن داود بن ابی هند عن الولید بن عبد الرحمن الجرشی عن جبیر بن نفیر عن ابی ذر قال صمنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فلم یصل بنا گفت ابوذر غفاری روزه داشتم ماه رمضان را همراه آنحضرت پس نماز نگذارد ما همراه او شبهای وی حتی بقی سبع من الشهر تا آنکه باقی ماند هفت روز از ماه رمضان فقام بنا حتی ذهب ثلث اللیل پس نماز گذارد ما همراه آنحضرت باما تا آنکه رفت سوم حصهٔ از شب فلم یقم بنا فی السادسة پیدا نکرد ما را برای نماز گذاردن همراه او در شبی که ششم باقی مانده بود از ماه فقام بنا فی الخامسة حتی ذهب شطر اللیل وبرخاست برای گذاردن نماز همراه ما در شبی که پنج باقی مانده بود از ماه تا آنکه رفت نیمهٔ شب فقلنا یا رسول الله لو نفلتنا بس گفتیم یا رسول خدا اگر نفل میگذاردی همراه ما بقیة لیلتنا هذه درازی گذارده باشد نماز را فقلنا یا رسول الله لو نفلتنا پس گفتیم یا رسول خدا اگر نفل میگذاردی همراه ما بقیة لیلتنا هذه

شرح ابی الطیب

عائشة رضی الله تعالی عنها النهی عنه مطلقا فافاد انه لو تعین علیه صلوة الجنازة ایضا یفسد الا انه لا یاثم به کالخروج للمرض بل یجب علیه الخروج کما فی الجمعة الا انه یفسد لانه یصیر مستثنی حیث لم یغلب وقوع تعین صلوة الجنازة علی واحد معتکف بخلاف الجمعة فانه معلوم وقوعها فکانت مستثناة وعلی هذا اذا خرج لانقاذ غریق او حریق او جهاد عدو نفیره یفسد ولا یاثم **باب** ما جاء فی قیام شهر رمضان **قوله** فلم یصل بنا حتی بقی سبع من الشهر ای لم یصل بنا اثنین وعشرین لیلة وبقی من الشهر سبع لیال انما جزم بسبع مع انه یحتمل ان یکون الباقی ثمانیا لانه لم یعتبر المحتمل واخذ ما هو المتیقن **قوله** فقام بنا حتی ذهب ثلث اللیل ظاهر فی انه صلی الله علیه وسلم صلی معهم النوافل جماعة اول اللیل ففیه دلیل للجمهور علی ان الاتیان اویح تصلی اول اللیل مع الجماعة **قوله** فلم یقم بنا فی السادسة ای فی الواحدة من الستة الباقیة وهی الرابعة والعشرون لما تقدم انه لم یقم بهم اثنین وعشرین وقام بهم ثلثا وعشرین الی ثلث اللیل فلم یقم بهم اللیلة التی بعدها وهی لا شک انها الرابعة والعشرون **قوله** فقام بنا فی الخامسة وهی الخامسة والعشرون **قوله** لو نفلتنا بقیة لیلتنا بتشدید الفاء قال فی نهایة الجزری ای لو زدتنا من الصلوة النافلة سمیت النوافل بها لانها زائدة علی الفرائض وقال الاشرف المعنی فهمنی ان تجعل قیام بقیة اللیل زیادة لنا علی قیام

عارضة الاحوذی

واشار ابو عیسی الی **باب** کثرة الرکوع والسجود وذکر فیه حدیث ثوبان فی فضیلة ذلک وباحادیثه الصحیحة کثیرة منها حدیث الشفاعة وحرم الله علی النار ان یاکل من ابن ادم اثر السجود ولا شک عندی فی ان کثرة الرکوع والسجود افضل من کل عمل فانها حالة یقرب فیها العبد من ربه وقال الاجتهاد فی السجود بالدعاء فانه قمن ان یستجاب لکم **باب** قتل الحیة والعقرب فی الصلوة ابو هریرة امرنا النبی صلی الله علیه وسلم بقتل الاسودین فی الصلوة الحیة والعقرب حدیث حسن یقتلهما اذا خاف منهما علی نفسه او علی غیره او کانت ثانیة منه وتمکن منها بعمل یسیر فان خاف منها وکانت بعیدة وکان عملا کثیرا قتلها واستانف الصلوة **باب** سجدتی السهو قبل السلام عبد الله بن بجینة ان النبی علیه السلام قام فی صلوة الظهر وعلیه جلوس فلما اتم صلاته سجد سجدتین فکبر فی کل سجدة وهو جالس قبل ان یسلم وسجدهما الناس معه مکان ما نسی من الجلوس حسن صحیح وذکر ابو عیسی خمسة ابواب فی السهو فی

بقیهٔ صفحهٔ ۱۴۸

عارضة الاحوذی

اصول وترك بعضها وحدث ابن بحينة هذا رأى انه كان في المغرب وهو النقصان قبل السلام وحدث ذي اليدين للزيادة بعد السلام كذلك قال ملك لانهما قضيتان متغايرتان وقال الشافعي قال ابن شهاب آخر الامرين من رسول الله صلى الله عليه وسلم سجود السهو قبل السلام وانما كان يكون هذا التعلق صحيحا لو كانت النازلة واحدة ويختلف فيها الفعل فاما اذا كانت نازلتين مختلفتين فكل واحدة منهما تدل على نازلتها وتعلق ابو حنيفة بان السجود استدراك وذلك يكون بعد تمام الصلوة لئلا يطرا بعده مثله وما ادري في هذا النظر ولا السنة التي وردت بخلافه فمالك اسعد قيلا واهدى سبيلا ويشهد لها ويسلم منها اذا كانت بعد السلام كما جاء في حديث عمران وقد ذكر البخاري ترك التشهد وحديث ابي سعيد اذا شك احدكم في الصلوة فلم يدر كم صلى فليسجد سجدتين وهو جالس فقيل هذا الحديث مطلق يبنى على المقيد اذا شك فلم يدر ثلثا صلى الى آخره وقيل هذا في المستلحق يتمادى على

شرح سراج احمد

باقی ماند واین شب بہتر بودی فقال انه من قام مع الامام حتى ينصرف پس فرمود آنحضرت ہر آئینہ شان این ست کہ کسیکہ نماز گذارد ہمراہ امام تا آنکہ بگردد امام از نماز کتب له قيام ليلة نوشتہ شود برای آن ثواب نماز تمام شب ثم لم يصل ابدا حتى بقي ثلث من الشهر پستر نگذارد وبا ما نمازی تا آنکہ باقی ماند سہ روز از ماہ وصلى بنا في الثالثة وبگذارد با ما در شبی کہ سہ شب باقی مانده بود ند از ماہ ودعا اهله ونساءه وطلبید آنحضرت اہل وزنان خویش را برای گذاردن نمازی فقام بنا حتى تخوفنا الفلاح پس برپا داشت آنحضرت تمام شب را بنماز با ما تا آنکہ ترسیدیم ما فوت کشتن طعام سحر را فقلت له وما الفلاح قال السحور گفتم من مر ابی ذر را واین قول جبیر بن نفیر ست وچیست فلاح گفت ابو ذر فلاح عبارت از طعام سحر است قال ابو عيسى هذا حديث حسن صحيح واختلف اهل العلم في قيام شهر رمضان اختلاف کردہ اند علما در عدد رکعات قیام لیل کہ عبارت از تراویح ست فرای بعضهم ان يصلي احدى واربعين ركعة مع الوتر پس اعتقاد کردہ اند بعضی اہل علم کہ گذارده شوند چل ویک رکعت ہمراہ وتر وهو قول اهل المدينة والعمل على هذا عندهم بالمدينة وآن قول اہل مدینہ است وعمل ہم برین ست نزد اہل مدینہ در مدینہ شریفہ وامام مالک داخل اہل مدینہ است واكثر اهل العلم على ما روي عن علي بن ابي طالب من طريق ابي الحسناء ان علي بن ابي طالب امر رجلا يصلي بالناس خمس ترويحات عشرين ركعة اخرجه البيهقي وضعفه وروى ابن ابي شيبة ان عليا امر رجلا يصلي بهم في رمضان عشرين ركعة وله عن عطاء قال ادركت الناس بالمدينة في زمن عمر بن عبد العزيز وابان يصلون ستا وثلثين ركعة ويوتر بثلث واخرج ابن شاهين عن ابي اسحق الهمداني قال خرج علي بن ابي طالب في اول ليلة من رمضان والقناديل تزهر وكتاب الله يتلى فقال نور الله لك يا ابن الخطاب في قبرك كما نورت مساجد الله بالقرآن واخرج البيهقي وسنده ضعيف عن علي قال انا احرضت عمر على القيام في شهر رمضان اخبرته ان فوق السماء السابعة خطيرة يقال لها خطيرة القدس يسكنها قوم يقال لهم الروح فاذا كان ليلة القدر استأذنوا ربهم في النزول الى الدنيا فيأذن لهم فلا يمرون باحد يصلي او على الطريق الا دعوه الى فاصابه منهم بركة فقال عمر يا ابا الحسن فتحرض الناس على الصلوة حتى تصيبهم البركة فامر الناس بالقيام وعمر من طريق سائب بن يزيد قال امر عمر بن الخطاب ابي بن كعب وتميما الداري ان يقوما للناس في رمضان باحدى عشرة ركعة فكان القارئ يقرأ بالمئين حتى نعتمد على العصا من طول القيام وما كنا ننصرف الا في فروع الفجر اخرجه مالك وابن وهب وعبد الرزاق وسعيد بن منصور والطحاوي وجعفر البرقاني في السنن والبيهقي كما في جمع الجوامع واخرجه البيهقي

شرح ابی الطیب

شطر الليل وقال المظهر لو زدت في قيام الليل على نصفه لكان خيرا لنا **قوله** ثم لم يصل بنا اي في الليلة السادسة من الشهر بعد العشرين حتى بقي الى تمام الشهر ثلث ليال وبه علم ان المراد بقوله في الثالثة اي في الواحدة من الثلاثة الباقية هي السابعة بعد العشرين **قوله** حتى تخوفنا الفلاح اي خشينا فوته واصل الفلاح البقاء وسمي السحور فلاحا اذ كان سببا لبقاء الصوم ومعينا عليه وقال القاضي ناصر الدين الفلاح الفوز بالبغية سمي به السحور لانه يعين على اتمام الصوم وهو الفوز بما قصده ونواه او الموجب للفلاح في الآخرة

باقی در صفحہ آئندہ

شرح سراج احمد

فی تخریج الہدایۃ وروی البیہقی من طریق السائب بن یزید کنا نقوم فی زمن عمر رضی اللہ عنہ بعشرین رکعۃ والوتر وقال مالک فی الموطا عن یزید بن رومان کان الناس یقومون فی زمن عمر فی رمضان بثلث وعشرین رکعۃ وغیرہما من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم عشرین رکعۃ وروی ابن ابی شیبۃ والطبرانی من حدیث ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان یصلی عشرین رکعۃ فی رمضان سوی الوتر واسنادہ ضعیف ویعارضہ قول عائشۃ رض ماکان یزید فی رمضان وغیرہ علی ثلث عشرۃ رکعۃ اخرجہ الشیخان وھو قول سفیان الثوری وابن المبارک والشافعی وقال الشافعی وھکذا ادرکت ببلدنا مکۃ یصلون عشرین رکعۃ وکفت امام شافعی وھمچنین یافتہ ام در شہر خویش کہ مکہ است میگذارند مردم بست رکعت اوقال احمد روی فی ھذا الوان ولم یقض فیہ بشیء وکفت امام احمد روایت کردہ شدہ است در عدد رکعات نماز تراویح روایات مختلفہ وحکم کردہ نشدہ است بسوی چیزی وقال اسحق بل نختار احدی واربعین رکعۃ وکفت اسحق بن ابراہیم بلکہ اختیار میکنم من چہل ویک رکعت را علی ما روی عن ابی بن کعب بنابر آن حدیثی کہ روایت کردہ شدہ است از ابی بن کعب واختار ابن المبارک واحمد واسحق الصلوۃ مع الامام فی شہر رمضان واختیار کردہ اند این ہر سہ ائمہ نماز جماعت را در ماہ رمضان از خواندن تنہا وجماعت را در نوافل رمضان افضل گفتہ اند بخلاف دیگر نوافل واختار الشافعی ان یصلی الرجل وحدہ اذا کان قاریا واختیار کردہ است امام شافعی اینکہ بگذارد مرد تنہا وقتیکہ باشد قاری واگر قاری نبود بجماعت بگذارد وقال ابو یوسف ان من قدر ان یصلی فی بیتہ کما یصلی مع الامام فالاحب ان یصلی فی بیتہ وقال مالک قیام رمضان فی البیت لمن قوی علیہ احب الی

باب ماجاء فی فضل من فطر صائما

باب است در بیان چیزی کہ آمدہ است در حق فضیلت کسیکہ افطار کناند روزہ روزہ دار را وطعام بروزہ دار خورد وقت غروب وتمامیت روزہ حدثنا ھناد نا عبد الرحیم بن سلیمان عن عبد الملک بن ابی سلیمان عن عطاء عن زید بن خالد الجہنی قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من فطر صائما کان لہ مثل اجرہ ہر کہ روزہ افطار کناند وطعام بروزہ دار بخوراند باشد مر طعام دہندہ را مانند مزد وثواب روزہ دار غیر انہ لا ینقص من اجر الصائم شیئا ای آنکہ کم کردہ شود از مزد روزہ دار چیزی را یعنی ہر دو کس را ثواب برابر باشد قال ابو عیسی ھذا حدیث حسن صحیح

باب الترغیب فی قیام شہر رمضان

باب است در بیان ترغیب کردن مردم در ثواب بر پا داشتن وگذاردن نماز تراویح وما جاء فیہ من الفضل وبابست در بیان انچہ آمدہ است در حق قیام ماہ رمضان از فضل وثواب حدثنا عبد بن حمید نا عبد الرزاق نا معمر عن الزہری عن ابی سلمۃ عن ابی ہریرۃ قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یرغب فی قیام شہر رمضان بود آنحضرت کہ رغبت مینمود در قیام ماہ رمضان من غیر ان یامرھم بعزیمۃ ای آنکہ امر میکرد آنحضرت مردم را بعزیمت فی یقول من قام رمضان ایمانا واحتسابا غفر لہ ما تقدم من ذنبہ میفرمود آنحضرت ہر کہ بگذارد تراویح را در تمام ماہ رمضان از روی ایمان آوردن بخدا واز روی طلب کردن اجر وثواب از حق تعالی آمرزیدہ شود برای وی انچہ پیش گذشتہ است از

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی فضل من فطر صائما قولہ من غیر ان یامرھم بعزیمۃ ای لا یامرھم امرا یجاب وتحتم بل امر ندب وترغیب ویدل علیہ قولہ من قام رمضان الخ لان المذکور یقتضی الترغیب والمندوبیۃ دون الایجاب واجمعت الامۃ علی ان قیام رمضان لیس بواجب بل ھو مندوب

عارضۃ الاحوذی

بطنہ فی الحال وسیجیء عقیب حدیث ابن عباس عن عبد الرحمن بن عوف عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انا شک احد فی صلاتہ فلم یدر واحدۃ صلی او اثنتین فلیبن علی واحدۃ الی قولہ ویسجد سجدتین قبل ان یسلم اخرجہ الشیخان وھو محمول علی النقصان حسین وھو محمول علی النقصان وحدیث عمران قد ذکرہ ابو داود محمولا علی حدیث ذی الیدین والاحادیث الثلث ثلثۃ واحادیث السہو ثلثۃ اصول سواء سائر التوابع وقد رایت بعض العلماء یلقب الاحادیث ذی الیدین مائۃ وخمسین مسالۃ بالاسکندریۃ وقراءتہا ووقفت علیہا وقد استوفیت الاصول علیہا فی شرح الصحیح ومسائل الخلاف والفقہ

باب الصلوۃ فی النعال

ثبت ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم صلی فی نعلیہ بحا ثبت انہ کان یتوضأ فی نعلیہ وذلک محمول علی ان الثیاب المتجنۃ فی مظان النجاسات اذا لم یرفیہ اثر نجاسۃ حملت علی الطہارۃ

باب القنوت فی صلوۃ الصبح وترکہا

البراء بن عازب کان النبی صلی اللہ علیہ وسلم یقنت فی الصبح والمغرب حسن صحیح انو مالک سعد بن طارق

شرح سراج احمد

گناہان وی فتوفی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم والامر علی ذلک پس وفات کردہ شد آنحضرت و امر قیام رمضان برچنان بود کہ در زمان شریف بودہ شکان الامر کذلک فی خلافۃ ابی بکر بستر بود امر ہمچنان کہ در زمان شریف بودہ در خلافت ابی بکر صدیق و صدرا من خلافۃ عمر بن الخطاب علی ذلک و امر ہمچنان بود در اوائل خلافت عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ قال الباجی و معنی قولہ والامر علی ذلک حال الناس علی ما کانوا علیہ فی زمنہ صلی اللہ علیہ وسلم من ترک المناس والمندب الی القیام و ان لا یجتمعوا فیہ علی امام یصلی بہم خشیۃ ان یفرض علیہم ویصح ان یکونوا ولم یجتمعوا علی امام واحد ولکنہم کانوا یصلون اوزاعا متفرقین وقال النووی معناہ استمرار الامر فی ہذہ المدۃ علی ان کل واحد یقوم فی رمضان فی بیتہ منفردا حتی انقضی صدرا من خلافۃ

وفی الباب عن عائشۃ اخرجہ الشیخان ہذا حدیث صحیح وقد روی ہذا الحدیث ایضا عن الزہری عن عروۃ عن عائشۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم آخر ابواب الصوم تمام شد بابہای احکام روزہ

ابواب الحج

واول ابواب الحج و اینکہ ذکر کردہ میشوند اول بابہا اند در بیان احکام حج عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بابہا اند در بیان حج کہ ثابت شدہ است از آنحضرت حج در لغت بمعنی قصد ست و در شرع عبارت ست از قصد بیت اللہ بر وجہ مخصوص و در حج دو لغت اند مشہور بفتح حاء مہملہ و کسر آن و در آیت واللہ علی الناس حج البیت بہر دو قرارت خواندہ شدہ است و فرضیت آن بقول صحیح پس از ہجرت ست و قول کسیکہ بفرضیت آن پیش از ہجرت ست شاذ ست و اختلاف ست علماء در تعیین فرسالی بعضی گویند در سنۃ پنجم بود و بآن جزم کردہ است رافعی و جمہور بر انند کہ در سال ششم بود زیرا کہ در سال ششم نزول ایۃ الحج والعمرۃ گذشتہ است و تائید این میکند قرارت علقمہ و مسروق و نخعی لفظ واتموا بدل اقیموا چنانکہ اخراج کردہ است از ایشان طبرانی باسانید صحیحہ و بعضی گویند فرضیت آن در سال نہم گذشتہ زیرا کہ در سال نہم نزول واللہ علی الناس حج البیت شدہ و اما قول اقیموا الحج والعمرۃ پس دلالت ندارد بر افتراض ہر دو بلکہ در وی امر ست باتمام ہر دو پس از شروع در ایشان کہ نفل باشد و لازم علی الاول از حج علی الراجح و ہو قول الشافعی و مالک و محمد و ابی حنیفۃ فی روایۃ و قال ابو یوسف انہ یجب علی الفور و حکاہ ابن القصار عن مالک

شرح ابی الطیب

قول فتوفی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الخ ای استمر الامر ہذہ المدۃ علی ان کل واحد یقوم رمضان منفردا حتی انقضی صدر من خلافۃ عمر ثم جمعہم عمر رضی اللہ عنہ علی ابی بن کعب فصلی بہم جماعۃ و استمر العمل علی فعلہا جماعۃ دلیل علی ہذا ما اخرجہ البخاری بسندہ عن ابن شہاب عن حمید بن عبد الرحمن عن ابی ہریرۃ رضی اللہ عنہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال من قام رمضان ایمانا و احتسابا غفر لہ ما تقدم من ذنبہ قال ابن شہاب فتوفی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم والامر علی ذلک ثم کان الامر علی ذلک فی خلافۃ ابی بکر و صدرا من خلافۃ عمر رض وعن ابن شہاب عن عروۃ بن الزبیر عن عبد الرحمن القاری انہ قال خرجت مع عمر بن الخطاب لیلۃ فی رمضان الی المسجد فاذا الناس اوزاع متفرقون ای جماعات متفرقون یصلی الرجل لنفسہ و یصلی الرجل فیصلی بصلاتہ الرہط فقال عمر رضی اللہ عنہ انی اری لو جمعت ہؤلاء علی قاری واحد لکان امثل ثم عزم فجمعہم علی ابی بن کعب ثم خرجت معہ لیلۃ اخری والناس یصلون بصلوۃ قارئہم قال عمر رضی اللہ تعالی عنہ نعمت البدعۃ ہذہ والتی ینامون عنہا افضل من التی یقومون یرید آخر اللیل و کان الناس یقومون اولہ انتہی

ابواب الحج

عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

ترجمہ الاحوذی

ابن آدم قال قلت لابی یا ابۃ قد صلیت خلف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و ابی بکر وعمر وعثمان و علی ہہنا بالکوفۃ نحوا من خمس سنین اکانوا یقنتون قال ای بنی محدث صحیح قال الامام ابو بکر ابن العربی رضی اللہ عنہ ثبت ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قنت فی صلوۃ الفجر وثبت انہ قنت قبل الرکوع وبعد الرکوع وثبت انہ قنت لامر نزل بالمسلمین من خوف عدو او وحدوث حادث ولکن قنت الخلفاء بالمدۃ وسنۃ عمر واستقر بہ بیت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فلا تلتفتوا الی غیر ذلک ولکن لیس فیہ دعاء صحیح فتدبروا من دعاء النبی صلی اللہ علیہ وسلم ما ثبت ولا تلتفتوا الی ہذا الذی یرویہ الناس فانما نروی فی قنوت الوتر ولو صح

باب ما جاء فی الرجل یعطس فی الصلوۃ معاذ ابن رفاعۃ عن ابیہ قال

صلیت خلف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فعطست فقلت الحمد للہ حمدا کثیرا طیبا مبارکا علیہ مبارکا فیہ کما یحب ربنا و یرضی فلما انصرف قال من المتکلم فی الصلوۃ فلم یتکلم احد ثم قالہا الثانیۃ فقال معاذ بن

باقی در صفحۂ آیندہ

بقیہ صفحہ ۱۵۲

شرح سراج احمد

ثم انہ لو حج فی العام الثانی کان سوء یا باتفاق الفریقین ولو مات قبل الثانی کان آثما وفاقا بیدانکہ باتفاق جملہ آنحضرت حج نکردہ پس از ہجرت مگر یکبار در سال دہم کہ حجۃ الوداع گویند واما در حجہا کہ پیش از ہجرت گذاردہ در وی اختلاف بسیار ست ترمذی روایت از جابر کردہ چنانکہ حدیث آن بیاید کہ آنحضرت در تمام عمر شریف سہ حج کردہ دو حج پیش از ہجرت و یک حج پس از ہجرت و دار قطنی وابن ماجہ وحاکم از ابن عباس اخراج کردہ کہ سہ حج گذاردہ پیش از ہجرت و گفت ابن حزم پیش از ہجرت زیادہ بر سہ و چہار حج کردہ ومتعین نشدہ در عدد آنہا واز ابن اثیر روایت ست کہ آنحضرت ہر سال حج میکرد واللہ اعلم **باب** ماجاء فی حرمۃ مکۃ بابست در بیان انچہ آمدہ است در حرمت مکہ کہ کدام اشیا را در وی نشاید کرد بجہت حرمت و تعظیم آن حدثنا قتیبۃ بن سعید نا اللیث بن سعد عن سعید بن ابی سعید المقبری عن ابی شریح العدوی بفتح مہملہ ودال صحابی ست انہ قال لعمرو بن سعید کہ وی گفت عمرو بن سعید بن العاص قرشی اموی را کہ امیر مدینہ بود از جانب عبد الملک ابن مروان وھو یبعث البعوث الی مکۃ وحالانکہ عمرو بن سعید میفرستاد لشکرہا را بسوی مکہ برای قتال عبد اللہ بن الزبیر پس گفت ابو شریح ائذن لی ایہا الامیر احدثک قولا قام بہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دستوری دہ مرا ای امیر تا حدیثی کنم ترا بسخنی کہ خطبہ خواند بآن پیغمبر خدا الغد من یوم الفتح فردای روز فتح مکہ سمعتہ اذنای شنیدہ است آن سخن را بہر دو گوش من ووعاہ قلبی ویاد داشتہ است آن را دل من وابصرتہ عیناى ودیدہ است آنرا بہر دو چشم من حین تکلم بہ در حینیکہ تکلم کردہ آنحضرت آن سخن را انہ حمد اللہ واثنی علیہ بدرستیکہ آنحضرت ستائش کرد مر خدا را وذکر کرد صفات وی تعالی را

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی حرمۃ مکۃ **قولہ** عن ابی شریح العدوی بضم الشین المعجمۃ وفتح الراء وبالحاء المہملۃ قیل اسمہ خویلد وقیل عمرو بن خالد وقیل کعب بن عمرو الخزاعی ولیس ھو من بنی عدی لا عدی قریش ولا عدی مضر ویحتمل ان یکون حلیفا لبنی عدی بن کعب وقیل فی خزاعۃ بطن یقال لھم بنو عدی قالہ القسطلانی **قولہ** لعمرو بن سعید بن العاص بن امیۃ المعروف بالاشدق لانہ صعد المنبر فبالغ فی شتم علی رضی اللہ عنہ فاصابتہ لقوۃ وکان یزید بن معویۃ ولاہ المدینۃ قال الطبری کان قد ولاہ والیا علی المدینۃ من قبل یزید فی السنۃ التی ولی فیہا یزید الخلافۃ سنۃ ستین قال القسطلانی **قولہ** وھو یبعث البعوث جملۃ حالیۃ والبعوث جمع بعث وھو الجیش بمعنی المبعوث وھو من تسمیۃ المفعول بالمصدر والمراد بالجیش الجیش المرسل لقتال عبد اللہ ابن الزبیر لانہ لما امتنع من بیعۃ یزید واقام بمکۃ کتب یزید الی عمرو بن سعید ان توجہ الی ابن الزبیر بجیش فتوجہ الیہ بجیش فحصرہ فیہ واقر علیہم عمرو ابن الزبیر اخا عبد اللہ وکان معادیا لاخیہ فجاء مروان الی عمرو بن سعید فنہاہ عن ذلک فامتنع وجاءہ ابو شریح فقال ائذن لی ایہا الامیر احدثک بالجزم جواب الامر **قولہ** الغد من یوم الفتح بالنصب علی الظرفیۃ ای الیوم الثانی من یوم الفتح **قولہ** سمعتہ اذنای ووعاہ قلبی الضمیران المنصوبان للقول ای سمعت القول اذنای وحفظہ قلبی اشارۃ الی تحقیقہ وتثبیتہ فیہ **قولہ** وابصرتہ عیناى الضمیر المنصوب للنبی صلی اللہ علیہ وسلم وضمیر تکلم بہ للقول کالاولین ولا یضر ھھنا تفکیک الضمیر لوجود القرینۃ المعینۃ للمراد

عارضۃ الاحوذی

رفاعۃ بن رافع بن عمر انا یا رسول اللہ الحدیث الی قولہ بضعۃ وثلثین ملکا یبتدرون ایہم یصعدہا الاسناد اخرج ہذا الحدیث جماعۃ ولفظ ابی داود فیہ عن عبد اللہ بن عامر بن ربیعۃ عن ابیہ قال عطس شاب من الانصار خلف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وھو فی الصلوۃ فقال الحمد للہ کثیرا طیبا مبارکا حتی یرضی ربنا وبعد ما یرضی من امر الدنیا والآخرۃ ذکر معناہ ثم قال ما انتہت دون عرش الرحمن وسمی الترمذی الشاب الذی عطس وقال رفاعۃ ابن رافع بن عمرو روی الحدیث عن رفاعۃ بن رافع وھو لا شک غیرہ ولم یذکرہ اصحابنا المغاربۃ وذکر ابن ابی شیبۃ حدثنا سلیمن ابن حیان ابو حاتم الاحمر عن محمد بن عجلان عن علی ابن یحیی بن خلاد عن ابیہ عن عمہ وکان بدریا قال کنا جلوسا مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذ جاء رجل وروی غیرہ عباد ابن العوام عن محمد بن عمر عن علی بن یحیی بن خلاد عن رفاعۃ بن رافع ان رجلا دخل المسجد ورسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اظنہ

عارضة الاحوذی

جلسنا فصلی صلوة قریبا وقال البخاری حدثنا حجاج حدثنا همام عن یحیی عن اسحٰق ابن عبد الله بن ابی طلحة عن علی بن یحیی بن خلاد عن ابیه عن عمه رفاعة بن رافع سمع النبی صلی الله علیه وسلم یقول لا تتم صلوة احدکم حتی یسبغ الوضوء وذکر التاریخیون رفاعة بن رافع ابن مالک بن العجلان ونسبوه یکنی ابا معاذ وخرجه الترمذی عن قتیبة حدثنا رفاعة ابن یحیی بن عبد الله بن رفاعة بن رافع الزرقی عن عمه ابیه معاذ بن رفاعة عن ابیه وخرجه ابو داود عن قتیبة بعینه وسعید بن عبد الجبار نحوه قال قتیبة حدثنا رفاعة بن یحیی بن عبد الله ابن رفاعة بن رافع عن معاذ ابن رفاعة بن رافع عن عمه ابیه قال صلیت خلف رسول الله صلی الله علیه وسلم فعطس رفاعة لو یقل قتیبة رفاعة فقلت الحمد لله فذکر نحوه حدثنا مالک وخرجه مالک عن نعیم ابن عبد الله المجمر عن علی ابن یحیی الزرقی عن ابیه عن رفاعة بن رافع الاحکام اذا حمد الله فی العطاس او لا مر یحبه بلغة لو تبطل صلاته قال مالک وغیره لانه من ذکر الله المشروع فی

شرح سراج احمد

ثم قال ان مکة حرمها الله تعالی پس گفت بدرستیکه مکه حرام گردانیده است او را خدای تعالی ولم یحرمها الناس وحرام نگردانیده اند او را مردم ولا یحل لامرئ یومن بالله والیوم الاخر حلال نیست مر مردی را که ایمان می آرد بخدا تعالی وروز آخرت ان یسفک بها دما اینکه بریزد در مکه خونی را او یعضد بها شجرة یا که می برد در وی درختی را فان احد ترخص لقتال رسول الله صلی الله علیه وسلم پس اگر یکی رخصت جوید وحجت آرد بکار زار پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم فیها در مکه وگوید که پیغمبر خدا قتال کرد ما نیز کنیم فقولوا له ان الله اذن لرسوله صلی الله علیه وسلم ولم یاذن لکم پس بگوئید مر او را بدرستیکه خدای تعالی اذن کرد مر پیغمبر خدا را ولم یاذن لک واذن نکرده است ترا وانما اذن لی فیها ساعة من نهار واذن نکرده است خدای تعالی مر او را در وی مگر یک ساعت اذن کرده وزمان قلیل از روز وقد عادت حرمتها الیوم حرمت آن عود کرده است امروز بحرمت او دیروز ولیبلغ الشاهد الغائب وباید که برساند این حکم را هر که حاضر است وشنیده است از من هر که را که غائب است فقیل لابی شریح ما قال لک عمرو بن سعید پس گفته شد مر ابی شریح را که چه گفت مر ترا عمرو بن سعید در برابر این سخن قال انا اعلم بذلک منک گفت عمرو بن سعید من داناترم باین حدیث از تو

شرح ابی الطیب

قوله ان مکة حرمها الله ای حکم بتحریمها وقضی به وقوله ولم یحرمها الناس نفی لما کان یعتقده اهل الجاهلیة من انهم حرموا وحللوا من قبل انفسهم ولا منافاة بین هذا وبین حدیث جابر المروی فی مسلم ان ابراهیم حرم مکة واذا حرمت المدینة لان اسناد التحریم الی سیدنا ابراهیم من حیث انه مبلغ فان الحاکم بالشرائع والاحکام کلها هو الله تعالی والانبیاء مبلغوها قوله ان یسفک بها دما بکسر الفاء ویجوز ضمها ای یسفک ویصب ویسیل قوله او یعضد بها شجرة بضم الضاد وفی البخاری بروایة ابی ذر بکسرها ای یقطع بها شجرة قوله فان احد ترخص بوزن تفعل من الرخصة واحد مرفوع بفعل مضمر یفسره ما بعده ای فان ترخص احد من قبیل وان احد من المشرکین لابیة وکلمة ان شرطیة وجزاؤها فقولوا الی آخره وقوله لقتال متعلق بقوله ترخص ای بعد القتال رخصة واستدل به علی ان الاذن لرسوله لا جل قتال رسول الله صلی الله علیه وسلم ای مستدلا به قال النووی فیه دلالة لمن یقول فتحت مکة عنوة وهو الحدیث عند من یقول فتحت صلحا ان معناه دخلها متاهبا للقتال لو احتاج الیه فهو دلیل جواز ذلک الساعة قوله ان الله اذن لرسوله ولم یاذن لکم کلاهما ببناء الفاعل وبه تم جواب لما ترخص ثم ابتدأ وعطف ما بعده علیه قوله وانما اذن لی فی ساعة فاعله ضمیر راجع الی الله تعالی فهو علی بناء الفاعل وروی علی بناء المفعول قوله وقد عادت حرمتها الیوم کحرمتها بالامس المراد من الیوم یوم الخطبة المذکورة وهو الیوم الذی کان بعد یوم الفتح والمراد بالامس ما عدا تلک الساعة ویمکن ان یراد بالامس الزمن الماضی لکن لابد من استثناء تلک الساعة وفی البخاری عن ابن عباس وهو حرام بحرمة الله الی یوم القیامة وقال بعض الفضلاء هو کنایة عن عود حرمتها بعد تلک الساعة کما کانت قبل تلک الساعة فلا اشکال بان الخطبة کانت فی الغد من یوم الفتح وعود الحرمة کان بعد تلک الساعة لا فی الغد فما معنی الیوم ولا بان امس هو یوم الفتح وقد وقعت الحرمة فیه فکیف قیل کحرمتها بالامس

شرح سراج احمد

یا ایاشریح یعنی من ہم میدانم کہ مکہ حرام ست لیکن ان الحرم لا یعید عاصیا بدرستیکہ حرم پناہ نمی دہد گناہگار را کہ خلاف امر او کند و خروج نماید بروی ولا فار ابدم و پناہ نمی دہد گریزندہ بخون را یعنی کسیکہ خون کسی را کردہ در حرم در آید ولا فار اخربۃ بضم خا معجمہ و سکون را و بفتح نیز گفتہ اند و بموحدہ فساد در دین و خیانت و بلیہ یعنی یکی اگر فسادی در دین کند و یا خیانتی دیگر کند چنانکہ مال یکی را تلف کند یا حق کسی را ضائع سازد و بجرم گریزد جزای آن ازوی ساقط نگردد و مقصود آنکہ عبداللہ بن الزبیر عاصی ست و از اطاعت امام برآمدہ وی اگر از حرم برآید آنجا سزائش بدہیم و اگر نہ در حرمش میکشیم قال ابو عیسی و یروی بخزایۃ یعنی بزای منقطوطہ و تحتیہ نیز روایت کردہ شدہ است و فی الباب عن ابی ہریرۃ و ابن عباس اخرجہ مسلم و اخرج مسلم عن جابر قال سمعت النبی صلی اللہ علیہ وسلم یقول لا یحل لاحدکم ان یحمل بمکۃ السلاح قال ابو عیسی حدیث ابی شریح حدیث حسن صحیح و ابو شریح الخزاعی اسمہ خویلد بن عمرو العدوی الکعبی و معنی قولہ ولا فار الخربۃ یعنی خیانۃ تفسیر خربہ میکند کہ بمعنی خیانۃ و جنایۃ است یقول من جنی جنایۃ او اصاب دما ثم جاء الی الحرم فانہ یقام علیہ الحد میگفت ابو شریح عدوی این را ہر کہ جنایت کرد جنایتی یا کشتہ کسی را پس آید بمکہ گریزان پس بدرستیکہ شان این ست کہ قائم کردہ شود بروی حدی **باب** ما جاء فی ثواب الحج و العمرۃ باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در ذکر ثواب حج و عمرہ حدثنا قتیبۃ بن سعید و ابو سعید الاشج قالا نا ابو خالد الاحمر عن عمرو بن قیس عن عاصم عن شقیق عن عبداللہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تابعوا بین الحج و العمرۃ فانہما تنفیان الفقر و الذنوب کما ینفی الکیر خبث الحدید و الذہب و الفضۃ و لیس للحجۃ المبرورۃ ثواب الا الجنۃ

شرح ابی الطیب

قولہ لا یعید عاصیا و لا فار ابدم اراد بالعصیان الخروج علی الخلیفۃ زعما منہ ان یزید ہو الخلیفۃ بالحق و الحال انہ باطل و اراد بالفار ہاربا من قتل و ہذا غیر صادق علی عبداللہ بن الزبیر و انما اراد ان یثبت الباطل الکلا الحق **قولہ** ولا فار اخربۃ بفتح الخاء المعجمۃ و اسکان الراء بعدہا موحدۃ و قد حکی المصنف فیہ ضم الخاء قال القاضی عیاض و اراہ وہما قال ابن العربی و فی بعض الروایات بکسر الخاء و زای ساکنۃ بعدہا مثناۃ تحتیۃ ای و لا فار ابشیء یخزی ای یستحیی منہ و علی الاول ہی السرقۃ و قیل الخیانۃ و قیل الفساد فی الدین و قال الطیبی اصلہا سرقۃ الابل و یطلق علی کل خیانۃ و فی صحیح البخاری انہا البلیۃ و قال الخلیل ہی الفساد فی الدین من الخارب و ہو اللص المفسد فی الارض و قیل ہی العیب قال ابن الاثیر فی النہایۃ قال الترمذی قد یروی الخزیۃ فیجوز ان یکون بکسر الخاء و ہو الشیء الذی یستحیی منہ او من الہوان و الفضیحۃ و یجوز ان یکون بالفتح و ہو الفعلۃ الواحدۃ منہما اقول و ہذا یعین المراد بقولہ و یروی بخزیۃ **باب** ما جاء فی ثواب الحج و العمرۃ **قولہ** تابعوا بین الحج و العمرۃ الطیبی ای اذا اعتمرتم فحجوا و اذا حججتم فاعتمروا و یمکن ان یقال ای قارنوا بینہما اما بأیتہما

قوت المغتذی

ولا فار اخربۃ اختلف فی ضبطہا و معناہا فالمشہور بفتح الخاء المعجمۃ و اسکان الراء بعدہا باء موحدۃ و قد حکی المصنف فیہا ضم الخاء قال القاضی عیاض و اراہ وہما قال ابن العربی و فی بعض الروایات بکسر الخاء و زای ساکنۃ بعدہا مثناۃ تحتیۃ ای بشیء یخزی منہ ای یستحیی و علی الاول ہی السرقۃ و قیل الخیانۃ و قیل الفساد فی الدین تابعوا بین الحج و العمرۃ ان تابعوا الحج

عارضۃ الاحوذی

الصلوۃ و ہرعوا الادعاء ربنا لامر عرض و لحاجۃ نزلت و ابتدار الملائکۃ لہا لاستحسانہم ایاہا و لما کتبہا الملائکۃ و بلغت عرش الرحمن کما قال اللہ الیہ یصعد الکلم الطیب و العمل الصالح یرفعہ و کل ما کان بہذہ الصفۃ لا یکرہ ان یوتی بہ فی ہذہ الصلوۃ و اللہ اعلم و قد روی مسلم و ابو داود حدیث معاویۃ بن الحکم فی تسمیت العاطس بقولہ یرحمک اللہ الی آخرہ فیہ فوائد منہا ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم منعہ من التسمیت و جعلہ کلاما بقولہ ہذہ الصلوۃ لا یصلح فیہا شیء من کلام الآدمیین و انما جوز النبی علیہ السلام و لو امرہ بالاعادۃ لانہ تاول قبل بیان الشرع و من فصلہ الآن بدلالۃ حدیث ذی الیدین بعضہم ان ہذا الکلام نسیان یفسدہ و یرد علیہ و لیس بہ باب ما جاء فی تشمیت الکلام فی الصلوۃ قال زید بن ارقم کنا نتکلم خلف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی الصلوۃ یکلم الرجل منا صاحبہ الی

عارضۃ الاحوذی

جنبہ حتی نزلت وقربوا لله قانتین فامرنا بالسکوت ونهینا عن الکلام قال ابوبکر بن العربی رضی الله عنه قوله امرنا ونهینا یعطی بظاهره ان الامر بالشیء نهی عن ضده وقد اختلف الاصولیون فیه ولیس کذلک فان الامر اذا اقتضی فعلا فالنهی عن ترکه لا یعطیه الا بالتبع وانما یقتضیه ان الامتثال لا یاتی الا بترک الضد وقدم بیننا ذلک فی الاصول **باب** الصلوة عند التوبة والاستغفار قال علی کنت اذا سمعت من رسول الله صلی الله علیه وسلم حدیثا ینفعنی الله منه بما شاء ان ینفعنی واذا حدثنی رجل من اصحابه استحلفته فاذا حلف لی صدقته وانه حدثنی ابوبکر وصدق ابوبکر قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول ما من رجل یذنب ذنبا ثم یقوم فیطهر ثم یصلی ثم یستغفر الله الا غفر الله له ثم قرأ والذین اذا فعلوا فاحشة او ظلموا انفسهم ذکروا الله الآیة حدیث حسن فیه استحلاف المخبر وقد شرع الله الیمین فی کتابه فقال سبحانه وتعالی ویستنبئونک احق هو قل ای وربی انه لحق وقال عمر بن الخطاب للنبی صلی الله علیه وسلم لم تعطی المؤلفة قلوبهم ولم تعط جعیل بن سراقة الضمری وترکه وقد قال ان الله خلق السموات والارض فی ستة ایام ثم استوی علی العرش فما الدلیل علی ما تقول فقال النبی صلی الله علیه وسلم ان جعیلا یؤمن بقوتنا وان المؤلفة قلوبهم یؤمنون بالعطاء فقال عمر فلم تعطی الکافر ولا تعطی المؤمن فقال النبی صلی الله علیه وسلم ان جعیلا یؤمن بقوتنا وان المؤلفة قلوبهم یؤمنون بالعطاء فقال عمر فلم تعطی الکافر ولا تعطی المؤمن فقال النبی صلی الله علیه وسلم ان جعیلا یؤمن بقوتنا وان المؤلفة قلوبهم یؤمنون بالعطاء

شرح سراج احمد

فانهما ینفیان الفقر والذنوب یعنی درستی وراستی که حج وعمره دو میکنند فقر وگناهان را همانا ینفی الکیر خبث الحدید والذهب والفضة چنانکه دور میکند دمه آهنگران ریم وچرم آهن وسیم وزر را کیر بکسر کاف وسکون تحتانیه شک که در روی می دمد آهنگر وکور بضم کاف خانه که آهنگر از گل میسازد کذا فی القاموس وخبث بفتحتین چرک که بیرون می اندازد آنرا آتش از جواهر معدنیه وبضم خا وسکون موحده نیز روایت کرده بمعنی شئ خبیث واو ضد طیب است وماناکه سبب در نفی حج وعمره فقر وگناهان را آن باشد که دران صرف اموال کرده میشود پس جزای آن اضعافا مضاعفا عطا می یابد وتعب ومشقت بسیار میکشند موجب عفو ومغفرت میگردد ولیس للحجة المبرورة ثواب الا الجنة ونیست مر حج مبرور را ثواب مگر بهشت وفی الباب عن عمر اخرجه ابن ابی شیبة ومسدد وعامر بن ربیعة وابی هریرة بلفظ من حج لله فلم یرفث ولم یفسق رجع کیوم ولدته امه اخرجه البخاری والنسائی وابن ماجة واحمد وعبد الله بن حبشی وام سلمة بلفظ من احرم بحج او عمرة من المسجد الاقصی کان کیوم ولدته امه اخرجه عبد الرزاق وجابر بلفظ اتبعوا الحج والعمرة فانهما ینفیان الذنوب والفقر کما ینفی الکیر خبث الحدید اخرجه الدارقطنی فی الافراد والطبرانی فی الاوسط قال ابو عیسی حدیث ابن مسعود حدیث حسن صحیح غریب من حدیث عبد الله بن مسعود حدیث ابن مسعود حسن صحیح غریب است باسنادی که از عبد الله بن مسعود مروی گشته است وباسناد دیگر این حدیث موصوف یا صافت مذکوره نیست حدثنا ابن ابی عمر ناسفین بن عیینة عن منصور عن ابی حازم عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من حج فلم یرفث کسیکه حج کرد برای خدا نه برای ریا واغراض دیگر پس رفث نکند ومراد برفث بفتح راء وفا جماع وفحش

شرح ابی الطیب

جمیعا او بفعل احدهما بعد الآخر علی طریق التضمین ای تابعوهما ای احدهما مقارنین بینهما بحذف المفعول یقال تابع الباری القوس اطهما او کل محکم متابع قاموس **قوله** فانهما ینفیان الفقر ای کل واحد منهما ینفی الفقر ویزیله وهو یحتمل الفقر الظاهر بحصول غنی الید ویحتمل الفقر الباطن بحصول غنی القلب او الظاهر والباطن **قوله** والذنوب ای محاها المراد بها الصغائر عند الجمهور لکن یاباه قوله کما ینفی الکیر بکسر الکاف خبث الحدید وهو ما ینفخ فیه الحداد لاشتعال النار وقیل زق ینفخ به النار والمبنی من الطین کور والظاهر ان المراد ههنا نفس النار علی التوجیه الاول ونفخها علی الثانی **قوله** خبث الحدید بفتحتین ویروی بضم وسکون والمراد الوسخ والخبیث الردی **قوله** لیس له ثواب الا الجنة بالرفع والنصب قال النووی الاصح الاشهر ان المبرور هو الذی لا یخالط اثما وخوفا من البر وهو الطاعة وقیل هو المقبول ومن علامة القبول ان یرجع خیرا مما کان ولا یعاود المعاصی وقیل هو الذی لا ریاء فیه وقیل الذی لا تتعقبه معصیة وهما داخلان فیما قبلهما ومعنی لیس لثواب الا الجنة انه لا یقتصر لصاحبه من الجزاء علی تکفیر بعض ذنوبه بل لا بد ان یدخل الجنة انتهی یعنی یغفر الله له جمیع ذنوبه ویدخله الجنة **قوله** من حج فلم یرفث ای فی حجه بتثلیث الفاء والضم اشهرها واما الماضی منه فبفتح الفاء وکسرها قال النووی وقال القسطلانی بتثلیث الفاء فی المضارع والماضی لکن الافصح الضم فی المضارع والفتح فی الماضی والرفث الجماع او الفحش فی القول او خطاب الرجل المرأة بما یتعلق بالجماع وقال الازهری کلمة جامعة لکل ما یرید الرجل من المرأة

شرح سراج احمد

وسخن کردن بازنان سخن جماع ست و نهایه گفته است رفث منهی عنه آنست که خطاب کرده شود بدان زن و اگر لی شنیدن زن گوید رفث نبود و لو یفسق و فسق نور زد و مراد بفسق خروج از حدود شرعیه است بارتکاب حرام و در قرآن نهی از جدال نیز کرده و مراد بدان جنگ و جدل با رفیقان و خادمان و دشنام کردن بیکدیگر ست و در حدیث قرآن نکرد گویا آنرا داخل فسوق دانست غفر له ما تقدم من ذنبه آمرزیده شود برای این حج کننده آنچه پیش گذشته باشد از گناهان وی قال ابو عیسی حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح و ابو حازم کوفی و هو الاشجعی و اسمه سلمان مولی عزة الاشجعیة ترجمهٔ اش ظاهر ست **باب** ما جاء من التغلیظ فی ترک الحج بالبست و بیان آنچه آمده است از غلظت و شدت در ترک نمودن حج حدثنا محمد بن یحیی القطعی بضم قاف و سکون طاء مهمله

شرح ابی الطیب

قوله و لو یفسق بضم السین الفسوق المعصیة و قیل السباب **قوله** غفر له ما تقدم من ذنبه و فی صحیح مسلم رجع کما ولدته امه و فی البخاری رجع کیوم ولدته امه بجر یوم علی الاعراب و بفتحه علی البناء هو المختار فی مثله لان صدر الجملة المضاف الیها مبنی ای رجع مشابها لنفسه فی انه یخرج بلا ذنب کما خرج بالولادة و هو یشمل الصغائر و الکبائر و التبعات لکن قال الطیبی انه محمول بالنسبة الی المظالم علی من تاب و عجز عن ردها و قال الترمذی هو مخصوص بالمعاصی المتعلقة بحقوق الله تعالی خاصة دون العباد و لا تسقط الحقوق انفسها فمن کان علیه صلوة او کفارة و نحوها من حقوق الله تعالی لا یسقط عنه لانها حقوق لا ذنوب انما الذنوب تاخیرها فتفسر التاخیر یسقط بالحج لا هی نفسها فلو اخرها بعده تجدد اثم آخر فالحج المبرور یسقط اثر المخالفة لا المخالفة قاله القسطلانی **باب** ما جاء من التغلیظ فی ترک الحج **قوله** محمد بن یحیی القطعی هو محمد بن یحیی بن حزم بفتح المهملة و سکون الزای القطعی بضم القاف و فتح المهملة البصری صدوق

قوت المغتذی

الآخر حدثنا محمد بن یحیی القطعی قال ثنا مسلم بن ابراهیم ثنا هلال بن عبد الله و علی ربیعة بن عمرو بن مسلم الباهلی ثنا ابو اسحق الهمدانی عن الحارث عن علی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من ملک زادا و راحلة تبلغه الی بیت الله و لم یحج فلا علیه ان یموت یهودیا او نصرانیا هذا حدیث اورده ابن الجوزی فی الموضوعات و قال القاضی عز الدین من جماعة لا التفات الی قول ابن الجوزی فی الموضوعات و قال انه الموضوع و کیف یصفه بالوضع و قد اخرجه الترمذی فی جامعه و قال ان کل حدیث فی کتابه معمول به الا حدیثین قال و الحدیث مؤول اما علی من یستحل ترکه او لی یعتقد وجوبه قال الحافظ ابن حجر هذا الحدیث له طرق مرفوعة و مرسلة و موقوفة و اذا انضم بعضها الی بعض علم ان له اصلا و محمله علی من استحل الترک قال و تبین بذلک خطأ من ادعی انه موضوع و قد بسطت الکلام علی ذلک فی مختصر الموضوعات و فی التعقیبات قال الحافظ ابو الفضل العراقی الحدیث اخرج علی التحذیر و التخویف من ترک ذلک مع القدرة کقوله لیس بمؤمن من فعل کذا و لیس مناس من فعل کذا و یحتمل ان یراد من استحل ترک ذلک مع القدرة علیه

عارضة الاحوذی

الجبال آن الله ارسلک قال نعم و فیه تقدیر ابی بکر علی سائر الصحابة و فیه تقدیر علی له رضی الله عنهما و قوله ثم یقوم فیتطهر هذه طهارة الظاهر العلانیة علی طهارة الباطن و فیه فضل الوضوء و الصلوة و الاستغفار و فیه تفسیر الآیة و فیه استیفاء وجوه الطاعة فی التوبة لانه قدم فطهر باطنه ثم توضأ ثم صلی ثم استغفر **باب** متی یؤمر الصبی بالصلوة سبرة ابن معبد قال رسول الله صلی الله علیه وسلم علموا الصبی الصلوة ابن سبع سنین و اضربوه علیها ابن عشر لیس فی سن الصبی الذی یومر معها بالوضوء و الصلوة حد و قد صلی انس مع النبی صلی الله علیه وسلم صبیا و صلوا معه ابن عباس لیلا و علی قبر منبوذ و فی العید مع مکانه من الصغر و جملة الامر انه اذا عقل الصبی و صحت سبعة اعوام و قال ذلک یؤمر الصبی اذا بلغ ابناء المجمعة بالتمیز من فوقها یعنی بدلوا السنام و ذلک سبعة اعوام و یؤدبوا عند ذلک اذا ترکوها قاله فی العتبیة و قال ابن حبیب انما یؤدب لعشر و هذا علی طریق التمرین علی الطاعة و اعتقاد العبادة

اسماء الرجال

شرح سراج احمد

وکسر عین مهملة البصری قال نا مسلم بن ابراهیم نا هلال بن عبد الله مولی ربیعة بن عمرو بن مسلم الباهلی ابو مسلم الباهلی عن ابی اسحٰق الهمدانی عن الحارث عن علی بن ابی طالب قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من ملک زادا وراحلة تبلغه الی بیت الله فلم یحج فلا علیه ان یموت یهودیا او نصرانیا بس نیست تفاوت بروی که بمیرد کافر برین یهودیا برین نصاری و درین حدیث تغلیظ و تشدید ست بر تارک حج و بروی گفته نیست زیرا که صاحب کتاب و ملت اند اگرچه کافران اند نه از مشرکان از مجوس و غیرایشان که از ایمان و ملت محروم و مهجور و در طبقهٔ که اصل ترکیب این ست که نیست باک بروی اینکه بمیرد مومن یا یهودی یا نصرانی و حالت ایمان که تارک حج بران ست محذوف ست و میرک گفته نیست تفاوت درمیان موت تارک حج بر صفت ایمان یا بر صفت یهودیت یا نصرانیت و برین تقدیر نیز صفت ایمان محذوف ست و علی بمعنی بین مقرر نموده است چرا که علی صلهٔ تفاوت گردانیده است و ذلک ان الله یقول فی کتابه آن عمید بحث آنست که خدای تعالی میگوید در کتاب خود و لله علی الناس حج البیت من استطاع الیه سبیلا و حق ست مر خدای را بر مردم قصد خانه کعبه هر که می تواند راه رفتن بسوی وی و در آخر آیت گفته و من کفر فان الله غنی عن العالمین قال ابو عیسی هذا حدیث غریب لا نعرفه الا من هذا الوجه و فی اسناده مقال و هلال بن عبد الله مجهول و الحارث یضعف فی الحدیث و این هر دو راوی این حدیث یکی مجهول ست و دیگر ضعیف **باب** ما جاء فی ایجاب الحج بالزاد و الراحلة بابست در بیان آنچه آمده است در بیان واجب گردانیدن حج بسبب گرد آنیدن زاد و سواری

شرح ابی الطیب

قوله تبلغه الی بیت الله بتشدید اللام و تخفیفها من التبلیغ و الابلاغ و انما وحد الضمیر الذی فی تبلغه فی الرجوع الی شیء لان الاتمام فی معنی الاستطاعة و المعتبر هو المجموع و یجوز ان یکون الضمیر للراحلة فتکون الجملة صفة لها او صفة الزاد منویة بقرینة المقام و ترک ذکر نفقة العود للظهور او لعدم لزوم الرجوع لکن الصحیح الاول فکانه قال الی بیت الله مع الرجوع قوله فلا علیه ای لا تفاوت علیه او لا امن علیه فی ان یموت او من ان یموت الخ و المعنی ان وفاته علی هذه الحالة و وفاته علی الیهودیة او النصرانیة سواء فیما فعله من کفران نعم الله و ترک ما امر به لانهماک فی معصیته و هو من باب المبالغة و التشدید و التغلیظ و قد اشار الیه المصنف فی الترجمة و نظیره قوله و من کفر فان الله غنی عن العالمین فانه وضع فیه من کفر موضع من لم یحج تعظیما للحج و تغلیظا علی تارکه قال الطیبی و موافقة الحدیث للآیة تدل علی انه لیس من الموضوعات بالنظر الی ان الترک لا یوجب الکفر نعم انه فی سنده مقال لانه قال الدارقطنی و قد روی ایضا بمعناه عن ابی امامة و الحدیث اذا روی من غیر وجه و ان کان ضعیفا غلب علی الظنون کونه حقا و قال العراقی رواه ابن عدی من حدیث ابی هریرة و قال السیوطی هذا الحدیث اورده ابن الجوزی فی الموضوعات و قال القاضی عز الدین بن جماعة لا التفات الی ما قال ابن الجوزی انه موضوع و کیف یصفه بالوضع و قد اخرجه الترمذی فی جامعه و قال ان کل حدیث فی کتابه معمول به الا حدیثین قال و الحدیث مؤول اما علی من یستحل ترکه او لا یعتقد وجوبه و قال الحافظ ابن حجر هذا الحدیث له طرق مرفوعة و مرسلة و موقوفة و اذا انضم بعضها الی بعض علم ان له اصلا و نحمله علی من استحل الترک قال و تبین بذلک خطأ من ادعی انه موضوع **باب** ما جاء فی ایجاب الحج بالزاد و الراحلة

عارضة الاحوذی

لیبلغ حد الوجوب فیسهل علیه قال الجوینی هی واجبة علیه وجوب مثله و قد بطلنا ذلک فی مسائل الخلاف وغیرها **باب** الرجل یحدث فی التشهد قال عبد الله بن عمر و قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا احدث یعنی الرجل و قد جلس فی آخر صلوته قبل ان یسلم فقد جازت صلاته حدیث ضعیف قال ابو حنیفة و قال ابن القاسم فی العتبیة اذا احدث الامام معتمدا بالقوم قبل السلام صحت صلاتهم و سلموا و خرجوا و هذه روایة باطلة لا اصل لها فی الدین و قد احتجوا بحدیث النبی صلی الله علیه وسلم انه وصف الصلوة ثم قال فاذا فعلت هذا فقد قضیت صلاتک یعنی التشهد و لم یذکر التسلیم و انما یعنی به فقد قضیت صلاتک فاخرج عنها بتحلیل کما دخلتها باحرام و قد بینا ذلک فی مسائل الخلاف بالادلة الواضحة البینة الظاهرة **باب** اذا کان المطر فالصلوة فی الرحال جابر قال کنا مع النبی صلی الله علیه وسلم فی سفر فاصابنا مطر فقال النبی صلی الله علیه وسلم من شاء فلیصل فی رحله صحیح یعلی بن مرة قال کنا نوامع رسول الله صلی

شرح سراج احمد

حدثنا یوسف بن عیسی نا وکیع نا ابراهیم بن یزید عن محمد بن عباد بن جعفر عن ابن عمر قال جاء رجل الی النبی صلی الله علیه وسلم فقال آمد مردی بسوی آنحضرت پس گفت یا رسول الله ما یوجب الحج چه چیز است که واجب میگرداند حج را بعد از بلوغ بمرتبهٔ تکلیف قال الزاد والراحلة فرمود آنحضرت واجب میگرداند حج را ملک توشه آن قدر که در رفتن و آمدن او و عیال او را کافی باشد و راحله که بران سوار شده رود و آید و امام مالک گوید اگر قوت پاداشته باشد راحله شرط نیست قال ابو عیسی هذا حدیث حسن والعمل علیه عند اهل العلم ان الرجل اذا ملك زادا وراحلة وجب علیه الحج وعمل هم برین ست نزد اهل علم که مردی چون مالک گردد زاد و راحله را واجب گردد بروی ادای حج کردن و گذاردن حج و ابراهیم بن یزید هو النخعی المکی وقد تکلم فیه بعض اهل العلم من قبل حفظه و ابراهیم بن یزید که شیخ وکیع ست نخعی مکی ست و تحقیق سخن کرده شده است بسوی از جهت قلت حفظ او و نخعی بضم خا معجمه و سکون واو و زای باب ما جاء فی کم فرض الحج بابست در بیان آنچه آمده است که چند فرض کرده شده اند در حج حدثنا ابو سعید الاشج نا منصور بن وردان کوفی عن علی بن عبد الاعلی عن ابیه عبد الاعلی عن ابی البختری عن علی بن ابی طالب قال لما نزلت لله علی الناس حج البیت من استطاع الیه سبیلا گفت علی مرتضی هرگاه نازل شد فرمود این آیت یعنی آیت این ست و هست برای خدا لازم بر شما مردم قصد خانهٔ مکه کسی را که طاقت دارد راه رفتن را بسوی وی پس آنحضرت خطبه خواند و فرمود که حق تعالی بر شما فرض گردانیده است حج بیت الله را قالوا ایا رسول الله ای کل عام گفتند صحابه ای پیغمبر آیا در هر سال حج لازم ست و در روایت ابی هریره که مسلم اخراج کرده است فقال رجل گفته اند که آن مرد اقرع بن حابس بود و در حدیث ابن عباس که اخراج کرده احمد و دارمی و نسائی لفظ فقام الاقرع بن حابس واقع ست فسکت پس خاموش شد آنحضرت فقالوا ایا رسول الله ای کل عام قال لا فرمود آنحضرت نه هر سال فرض نیست ولو قلت نعم لوجبت و این مقوله آنحضرت ست فرمود آنحضرت و اگر میگفتم نعم واجب استفسار صحابه نعم را هر آئینه واجب میگشت حج در هر سال فانزل الله تعالی پس فرو فرستاد حق تعالی

شرح ابی الطیب

قوله ما یوجب الحج ای ای استطاعة یوجب الحج کانه اراد تحقیق معنی قوله تعالی من استطاع الیه سبیلا او معناه ای شرط یوجب الحج وروی الحاکم عن انس فی قوله تعالی ولله علی الناس حج البیت من استطاع الیه سبیلا قیل یا رسول الله ما السبیل قال الزاد والراحلة وقال صحیح علی شرط الشیخین **باب** ما جاء فی کم فرض الحج الفرض مصدر بمعنی المفعول فاضافته من اضافة الصفة الی الموصوف والتقدیر کم الحج المفروض واما اعتبارا فرض فعلا مبنیا للمفعول بتقدیر کم مرات فرض الحج فغیر صحیح اذ لیس الکلام فان الحج فرض مرة او مرات بمعنی ان نزل افتراضه مرة او مرات بل الکلام فی ان علی الانسان الحج مرة واحدة او مرات والحاصل ان العدد للحج المفروض لا لافتراضه **قوله** لو قلت نعم لوجبت و انما سکت صلی الله علیه وسلم مرة ثم قال لو قلت نعم آه اشارة الی کراهة السوال فی النصوص المطلقة والتفتیش عن قیودها بل ینبغی العمل باطلاقها حتی یبین الشارع انه مقید لانه مبعوث لبیان الشرائع ولو وجب کل سنة لبین لامحالة ولا اقتصر علی الامر به مطلقا سواء سئل عنه او لم یسئل وقد انزل الله مطابقا لهذه الکراهة کما ذکره ثم هذا بظاهره یقتضی ان امر

عارضة الاحوذی

الله علیه وسلم فی مسیر فرتجوا الوم ضیق وحضرة الصلوة فمطروا السماء من فوقهم والبلة من اسفل منهم فاذن رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو علی راحلته واقام اواقیم فتقدم علی راحلته فصلی بهم یومی ایماء یجعل السجود اخفض من الرکوع غریب فرد قال الامام ابو بکر محمد بن العربی رضوا الله عنه اما حدیث جابر ففی البخاری مثله عن ابن عمر وعن ابن عباس فی الجمعة والجماعة یجوز التخلف عنهما لاجل المطر والجمعة فرض والجماعة سنة وقد اشار الیها فی هذا القدر واما حدیث یعلی فضعیف السند صحیح المعنی وفیه اذان النبی صلی الله علیه وسلم ولم یصح عنه ولکن الصلوة علی الدابة فی الطین بالایماء الفریضة صحیحة اذا خاف من خروج الوقت ولم یقدر علی النزول لضیق الموضع او لانه غلبه الطین والماء وقد اجیب عن حدیث یعلی بن مرة هذا فانه وقع فی کتابی عن عمرو بن عثمان عن ابیه عن جده غیر منسوب ووقع فی کتاب غیر یعلی بن مرة فنظرت فیه فوجدت عندی ما قرأته علی المبارک بن عبد الجبار حدثنا القاضی ابو الطیب

عارضۃ الاحوذی

الطبری حدثنا الدارقطنی حدثنا محمد بن ابراهیم ابن فیروز حدثنا احمد ابن عبد الرحمن بن غزوان ابو عبد الله حدثنا ابن الرواح قاضی بلخ عن کثیر ابن زیاد ابی سهل البصری العتکی عن عمرو بن عثمان بن یعلی بن امیة عن ابیه عن جده یعلی بن امیة صنا رسول الله صلی الله علیه وسلم قال انتهینا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم الی مضیق الماء من فوقنا والبلة من اسفلنا وحضرت الصلوة فامر المؤذن فاذن لها واقام بعیرا ذان شعبة من النبی صلی الله علیه وسلم فصلی بنا علی راحلته وصلینا علی رواحلنا وجعل سجوده اخفض من رکوعه وفی اصلی عن الترمذی وقع غیر منسوب **باب** التسبیح دبر الصلوة فی اللیل احادیث کثیرة لا تحصی باختلاف الفاظ وزیادة ونقصان منها حدیث وجاء الفقراء الی رسول الله صلی الله علیه وسلم وقد ادخل ابو عیسی مختصرا وفیه تفضیل الغناء علی الفقر ولا شک فی ذلک الا مع الصبر وحسن النیة فیغلب الفقر ولکن فقیر ینوی النیة الحسنة ویصبر علی البأساء عزیز الوجود

حل اللغة

بلغة: فتح فتحتین وفی الاول لغة والاول افصح عند الثانی فی الحکم المذکور بحیث لا یجوز بها الا الاول وبالجملة البلة بضم ففتح تکون تارة الی الحرارة الغاریة کما فی تاج المواهب مولانا مرادی وفی ما نحن فیه

شرح سراج احمد

این آیت را ایها الذین امنوا لا تسألوا عن اشیاء ان تبد لکم تسؤکم ای کسانیکه ایمان آورده اید مپرسید از چیزها اگر ظاهر کرده شود بر شما جواب آن اندوه گین گرداند شما را وفی الباب عن ابن عباس اخرجه احمد والنسائی والدارمی و ابی هریرة اخرجه مسلم قال ابو عیسی حدیث علی حدیث حسن غریب من هذا الوجه واسم ابی البختری سعید بن ابی عمران ونام ابی البختری سعید بن ابی عمران ست وهو سعید بن فیروز **باب** ما جاء فی کم حج النبی صلی الله علیه وسلم بابست در بیان انچه آمده است که چند حج گذارده است آنحضرت حدثنا عبد الله بن ابی زیاد نا نهیذ بن حباب عن سفین عن جعفر بن محمد عن ابیه عن جابر بن عبد الله ان النبی صلی الله علیه وسلم حج ثلث حج بدر ستیکه آنحضرت حج گذارده است در تمام عمر شریف سه حج حجتین قبل ان یهاجر وحج گذارده پیش از هجرت فرمودن بمدینه وحجة بعد ما هاجر معها عمرة ودیگر حج گذارد پس از انکه هجرت فرمود که همراه آن حج عمره هم گذارده فساق ثلثة وستین بدنة پس پیش فرستاد آنحضرت شصت وسه شتر را هدی برای قربانی وجاء علی من الیمن ببقیتها وآورد علی مرتضی از یمن بقیه شتران را که سی وهفت باشند وعدد وما به کامل گشت بآن فیها جمل لابی جهل وفی رأسه برة من فضة شصت وسه شتر شتری بود که ابو جهل سوار میگشت بر وی فی انفه برة من فضة که در بینی آن شتر حلقه بود از نقره فنحرها فامر رسول الله صلی الله علیه وسلم من کل بدنة ببضعة پس نحر فرمود آنحضرت آن شصت وسه را بدست خود

شرح ابی الطیب

ان فرائض الحج کل عام کان مفوضا الیه حتی لو قال نعم لحصل ولیس مستبعدا ان یجوز ان یأمر الله تعالی بالاطلاق ویفوض امر التقیید الی الذی فوض الیه البیان فهو ان اراد ان یبقیه علی الاطلاق یبقیه علیه وان اراد ان یقیده بکل عام یقیده به فیمکن ان یقال معناه لو قلت نعم اجتهادا او بعد طلب الوحی بالاقتراض قال النووی فیه دلیل للمذهب الصحیح انه صلی الله علیه وسلم کان لا یجتهد فی الاحکام ولا یشترط فی حکمه ان یکون بوحی وقیل یشترط وهذا القائل یجیب عن هذا الحدیث بانه لعله اوحی الیه ذلک **باب** ما جاء فی کم حج النبی صلی الله علیه وسلم **قوله** وجاء علی من الیمن ببقیتها ای ببقیة البدن التی ذبحها النبی صلی الله علیه وسلم وبقیة المائة وارجاع الضمیر الی المائة مع عدم ذکرها لشهرتها قال النووی ما اهدی به علی رضی الله عنه اشتراه لا انه من السعایة علی الصدقة **قوله** فیها جمل ای فی ثلثة وستین لما فی ابی داود عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم اهدی عام الحدیبیة فی هدایا رسول الله صلی الله علیه وسلم جملا کان لابی جهل فی راسه برة من فضة انتهی الا انه یعکر علیه ان هذا فی الحدیبیة والذی عند المصنف فی حجة الوداع الا ان یقال انه اهدی لان یذبح بمکة ولو یدخلوا مکة فلو یذبحوه فاهدی فی حجة الوداع **قوله** برة بضم الباء وتخفیف الراء الحلقة تکون بانف البعیر **قوله** من فضة وفی روایة من ذهب **قوله** ببضعة بفتح الباء الثانیة وروی بالکسر القطعة من اللحم

قوت المغتذی

برة بضم الباء وتخفیف الراء الحلقة تکون فی انف البعیر من فضة فی روایة البیهقی من ذهب

شرح سراج احمد

پس فرمود آنحضرت بگرفتن گوشت پاره از هر شتر بدنه بفتحات واحد بدن بضم وسکون ونحر مخصوص ست بابل وذبح عام ونحر افضل ست از ذبح وی ذبح درگاو وگوسپند ست ونحر صورت آن این ست که شتر ایستاده میکنند ونیزه در میان هر دو پای پیش وی میزنند تا خون ازوی میرود وبرزمین می افتد بعد ازان آنرا از نزدیک سینه ذبح میکنند فطبخت پس پخته کرده شد آن گوشت در دیگ فشربت من مرقها پس نوشید آنحضرت از شوربای آن مرق بفتح میم بمعنی شوربا ازین حدیث برآمد که خوردن گوشت قربانی خود مستحب ست که قدری ازان بخورد وباقی را ببخش کند قال ابو عیسی هذا حدیث غریب من حدیث سفیان الثوری لا نعرفه الا من حدیث زهیر بن محمد وروایت عبد الله بن عبد الرحمن الدارمی هذا الحدیث فی کتبه عن عبد الله بن ابی زیاد ترمذی گوید ودیدم من عبد الله بن عبد الرحمن دارمی را که روایت کرده این حدیث را در کتب خویش از عبد الله بن ابی زیاد وسالت محمدا عن هذا فلم یعرفه من حدیث الثوری عن جعفر عن ابیه عن جابر عن النبی صلی الله علیه وسلم وپرسیدم امام بخاری را از حال این حدیث پس اقرار نکرد ونشناخت حدیث را که ثابت گشته است از حدیث ثوری از جعفر از پدر خود از جابر از آنحضرت وروایته لا یعلم هذا الحدیث محفوظا ترمذی گوید ودیدم امام بخاری را که شمار نمیکرد این حدیث را که محفوظ ست از خلل وقال انما یروی عن الثوری عن ابی اسحق عن مجاهد مرسل وگفت امام بخاری جز این نیست که روایت کرده شده است این حدیث از ثوری از ابی اسحق از مجاهد بطریق ارسال حدثنا اسحق بن منصور نا حبان بن هلال نا همام نا قتادة قال قلت لانس بن مالک کم حج النبی صلی الله علیه وسلم گفت قتاده گفتم مر انس بن مالک را چند حج گذارده آنحضرت قال حجة واحدة گفت انس گذارده آنحضرت یک حج را انس بن مالک درین قول صادق ست چرا که آنحضرت پس از هجرت همین یک حج گذارده واو را علم نبود که پیش از هجرت حج گذارده یا نه واعتمر اربع عمر وعمره گذارده آنحضرت پس از هجرت چهار عمره عمرة فی ذی القعدة یک عمره گذارده در ماه ذی قعده وحالانکه احرام همه عمرات آنحضرت در ماه ذی قعده بود وعمرة الحدیبیة ویک عمره در حدیبیه بود وعمرة مع حجته ودیگر عمره همراه حج گذارده وعمرة الجعرانة اذ قسم غنیمة حنین ودیگر عمره جعرانه بود هنگامیکه قسمت فرمود آنحضرت غنیمت حنین را قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح وحبان بن هلال ابو حبیب البصری هو جلیل ثقة وثقه یحیی بن سعید القطان کنیت حبان ابو حبیب ست واو جلیل وثقه است که ثقه گفته است او را یحیی بن سعید القطان باب ما جاء کم اعتمر النبی صلی الله علیه وسلم باب ست درمیان آنچه آمده است که چند عمره گذارده آنحضرت حدثنا قتیبة نا داود بن عبد الرحمن العطار عن عمرو بن دینار عن عکرمة عن ابن عباس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم اعتمر اربع عمر بدرستیکه آنحضرت عمره گذارده چهار عمره وهمه آنها در ماه ذی قعده بودند مگر آن عمره که با حج گذارد

شرح ابی الطیب

قوله فشرب من مرقها وفی روایة فاکلا من لحمها وشربا من مرقها قوله کم حج النبی صلی الله علیه وسلم کان السائل سائل عن حجه بعد الهجرة او بعد ما فرض ولذا اجاب بقوله حجة واحدة واما قوله واعتمر الخ فزیادة فی الجواب للافادة باب ما جاء کم اعتمر النبی صلی الله علیه وسلم

عارضة الاحوذی

شرح کلام النبی صلی الله علیه وسلم فی الحکم یسبق الاغنیاء علی الغالب من حال الفقراء وقد بینا ذلک فی شرح الصحیح وغیره باب الاجتهاد فی الصلوة المغیرة بن شعبة قال صلی رسول الله صلی الله علیه وسلم حتی انتفخت قدماه فقیل له اتتکلف هذا وقد غفر الله لک وما تاخر قال افلا اکون عبدا شکورا صحیح لم یکن احد اعظم من النبی علیه السلام ظاعة ولا اجد منه فی عبادة مع قیامه بامور المسلمین ونظره فی مصالح الدین وتبلیغه للشریعة وحمایة الحوزة وتکلفه الجهاد وبعث السرایا وحفظ الثغور وکان یری ذلک شکرا لما انعم الله علیه فان عباده الله اما لتحصیل ضاله واما شکرا علی ما اعطاه فلا یخلو العبد المذنب فی الطائع عن احدی الحالتین لان هذا شرط الملوکیة باب اول ما یحاسب به العبد الصلوة قال حریث بن قبیصة قدمت المدینة فقلت اللهم یسر لی جلیسا صالحا قال فجلست الی ابی هریرة فقلت انی سالت الله ان یرزقنی جلیسا صالحا فحدثنی بحدیث سمعته من رسول الله صلی الله علیه وسلم لعل الله ان ینفعنی به

شرح سراج احمد

عمرة الحدیبیة اول عمره ازان چهار عمره که آنحضرت کرده از حدیبیه است بضم حا و فتح دال مهمله و کسر موحده و تخفیف تحتیه و تشدید نیز آمده است و تخفیف اکثر و اشهر ست نام قریه است برنه میل از مکه که اکثر آن در حرم ست باقی حل و بعضی گویند نام چاهی ست و بعضی گویند نام درختی ست که آن بقعه را بوی نام کردند و بیعت الرضوان که تحت شجره بود آنجا بود روز دوشنبه غرهٔ ذی قعده در سال ششم آنحضرت از مدینه برآمد بقصد عمره در یک هزار و چهار صد یا بیشتر نفر و جمع شدند قریش و باز داشتند او را از درآمدن مکه پس صلح کرده بازگشت و عهد کردند که سال آینده بیاید و عمره بگذارد پس تحقیقت آنجا عمره نبود ولیکن آنرا عمره شمار کرده اند و حکم احصار اینجا مشروع شد و این را فتح نیز گفته اند که مبدأ فتوحات بود بعد از و فتح خیبر شد و عمرة الثانیة من قابل عمرة القضاء فی ذی القعدة و عمرهٔ دوم از سال آینده بود در ماه ذی قعده که در وقت صلح قرار یافته بود آنحضرت بمکه درآمده عمره بگذارد سه روز در انجا بود روز چهارم برآمد و این عمره را عمرهٔ قضا گویند و اطلاق این اسم بروی در احادیث واقع شده و این مؤید مذهب حنفیه است که میگوید محرم باحصار از احرام برآید پس واجب ست قضای ما فات و نزد شافعی بروی قضا نیست و لفظ قضا که در احادیث واقع شده است بمعنی صلح ست و قضا بمعنی صلح می آید و عمرهٔ قضا نزد ایشان بآن معنی ست که عمره بمفاضات و مصالح قریش در سال آینده کردند و عمرة الثالثة من الجعرانة سوم عمره است که از جعرانه بود انجا که قسمت کرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم غنیمتهای حنین را و جعرانه بکسر جیم و عین مهمله و تشدید را موضعی ست بر یک مرحله از مکه که در سنهٔ ثانیه بعد از فتح مکه غزوهٔ حنین بضم حا و فتح نون کرده و غنائم بی شمار حاصل شده و در جعرانه بانزده روز اقامت فرموده آن غنائم را قسمت نموده گویند که آنحضرت در وقت شب بعد از گذاردن نماز عشا سوار شده

شرح ابی الطیب

قوله عمرة الحدیبیة بالنصب بدل من اربع والحدیبیة بتخفیف الیاء مصغر وکثیر منهم یشددون الثانیة وهی قریة قریبة من مکة قوله عمرة الثانیة بالاضافة ای عمرة السنة الثانیة او المرة الثانیة وفی البخاری عمرة الحدیبیة فی ذی القعدة حیث صدهم المشرکون وعمرة من العام المقابل فی ذی القعدة حیث صالحهم قوله وعمرة القضاء ویقال لها عمرة القضیة وانما سمیت بها لانه صلی الله علیه وسلم قاضی قریشا فیها لانها وقعت قضاء عن العمرة التی صد عنها اذ لو کان کذلک لکانت عمرة واحدة وهذا مذهب الشافعیة والمالکیة وقال الحنفیة هی قضاء عنها قال فی فتح القدیر وتسمیة الصحابة رضی الله عنهم جمیع السلف ایاها عمرة القضاء ظاهر فی مخالفته وتسمیة بعضهم ایاها عمرة القضیة لا ینافیه فانا لا نتفق فی الاداء ان النبی صلی الله علیه وسلم اصل مکة علی ان یاتی من العام المقبل فیدخل مکة بعمرة ویقیم ثلاثا وهذا الامر فیه تصریح باضافة هذه العمرة الیها فانها عمرة کانت علی تلک القضیة فهی قضاء عن تلک القضیة فتصح اضافتها الی کل منهما فلا یستلزم الاضافة الی القضیة نفی القضاء والاضافة الی القضاء یفید ثبوته فیثبت مفید ثبوته بلا معارض انتهی اقول ولا یلزم من حملها علی القضاء کونها واحدة لاستقلال احرام کل منهما وکذلک الافعال قوله والجعرانة بکسر الجیم وسکون العین المهملة وتخفیف الراء وبکسر العین وتشدید الراء والاول ذهب الیه الاصمعی وصوبه الخطابی وهی ما بین الطائف ومکة

عارضة الاحوذی

فقال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول ان اول ما یحاسب به العبد یوم القیمة من عمله صلاته فان صلحت فقد افلح وانجح وان فسدت فقد خاب و خسر وان انتقص من فریضته شیء قال الرب هل لعبدی من عمل تطوع یکمل به ما انتقص من الفریضة ثم یکون سائر عمله کذلک حدیث حسن غریب قال ابو عیسی وقد روی ابن عجلان عن ابیه عن ابی هریرة نحو هذا وخرجه ابو داود وعن انس بن حکیم قال الحسن عن انه خاف من زیاد او من ابن زیاد فاتی المدینة فلقی ابا هریرة قال فنسبنی فانتسبت له قال یا فتی الا احدثک بحدیث قلت بلی رحمک الله قال ابو یونس عن الحسن وحسبه ذکره عن النبی صلی الله علیه وسلم قال الرجل ما یحاسب العبد یوم القیامة ذکر الحدیث یحتمل ان یکون کمل له ما انتقص من فرض الصلوة واحدها بفضل التطوع ویحتمل ما انتقصه من الخشوع والاول عندی اظهر لقوله ثم الزکوة کذلک وسائر الاعمال لیس فی الزکوة الا فرض او فضل فیکمل

تحریر

طبرانی فی الصغیر عن ابن عمر ان عمرة الحدیبیة کانت فی ذی القعدة وعمرة القضاء فی ذی القعدة وعمرة الجعرانة فی ذی القعدة وعمرة مع حجته فی ذی القعدة رواه الطبرانی فی الاوسط وفیه عبد الله بن لهیعة وهو ضعیف وحسن لغیره ۱۲ منه

شرح سراج احمر

بکر آمد و عمرہ گذارد و ہم در شب باز گشت و نماز صبح بجعرانہ گذارد والرابعۃ التی مع حجتہ و چہارم عمرہ آن بود کہ با حج خود گذارد و فی الباب عن انس اخرجہ البخاری فی الصحیح و عبداللہ بن عمر و ابن عمر بلفظ یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاہل بالعمرۃ ثم اہل بالحج اخرجہ الشیخان و اخرج الطبرانی فی الاوسط عن عمر قال اعتمر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ثلاثا قبل حجۃ فی ذی القعدۃ اخرج ابن النجار عن عائشۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم اعتمر عمرتین فی ذی القعدۃ و عمرۃ فی شوال قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن غریب و روی ابن عیینۃ ہذا الحدیث عن عمرو بن دینار عن عکرمۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم اعتمر اربع عمر و لم یذکر فیہ عن ابن عباس پس حدیث مرسل باشد حدثنا بذلک سعید ابن عبدالرحمن المخزومی نا سفین بن عیینۃ عن عمرو بن دینار عن عکرمۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم فذکر نحوہ **باب** ما جاء فی ای موضع احرم النبی صلی اللہ علیہ وسلم بالبست در بیان آنچہ آمدہ است کہ در کدام جا احرام بست آنحضرت حدثنا ابن ابی عمر نا سفین بن عیینۃ عن جعفر بن محمد عن ابیہ عن جابر بن عبداللہ قال لما اراد النبی صلی اللہ علیہ وسلم الحج اذن فی الناس گفت جابر ہنگام خواست آنحضرت گذاردن حج را اعلام کرد و میان مردم بہ پیروی شتران بسوی مکہ فاجتمعوا پس ناہم جمع گشتند مردم فلما اتی البیداء احرم پس ہنگامی کہ رسید آنحضرت بہ بیداء کہ نام موضعی است و بمعنی بیابان میز آید احرام بست بتلبیہ کرد و احرام خود در مسجد ذی الحلیفہ بسته بود تلبیہ ہم در مسجد کرد و بروایتی تلبیہ اینجا کرد و بروایتی بعد از برآمدن بر پشت ناقہ و فی الباب عن ابن عمر اخرجہ الشیخان و انس و المسور بن مخرمۃ قال ابو عیسی حدیث جابر حدیث حسن صحیح حدثنا قتیبۃ بن سعید نا حاتم بن اسمعیل عن موسی بن عقبۃ عن سالم ابن عبداللہ بن عمر عن ابن عمر قال البیداء التی یکذبون فیہا علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم گفت عبداللہ بن عمر

شرح ابی الطیب

قولہ والرابعۃ التی مع حجتہ اختلف فی عدد عمرہ صلی اللہ علیہ وسلم فمن قال اربعا فلہ وجہہ و من قال ثلاثا اسقط الاخیرۃ لدخولہا فعلہا فی الحج و من قال اعتمر مرتین اسقط عمرۃ الحدیبیۃ لکونہم صدوہ عنہا و اسقط الاولی فی لما ذکر و اثبت عمرۃ القضیۃ و الجعرانۃ قال القسطلانی و قال فی المجمع و روایۃ انہا ثلاث بناء علی عدم عدہا ضمن الحج و روی کلہن فی ذی القعدۃ و ہو علی ملاحظۃ ان ما فی الحج مبدأہ فیہ و ان کان تمامہ فی ذی الحجۃ و ما روی انہ اعتمر فی رمضان او رجب فما فی ابی داود انہا اعتمر فی شوال فسہو او قول و الا کان عمرہ سبعا و قد تحقق انہ اعتمر علی اربع **باب** ما جاء ای موضع احرم النبی صلی اللہ علیہ وسلم قولہ اذن فی الناس بتشدید الذال ای امر منادیا ینادی بہیم او بالتخفیف و المد ای علمہم مظہرا فیہم الخروج الی الحج و کان ذلک فی السنۃ العاشرۃ من الہجرۃ کما فی الصحیحین و قد اختلف فی وقت فرض الحج فقیل سنۃ ست من الہجرۃ و قیل سنۃ ثمان و قیل سنۃ تسع قولہ فلما اتی البیداء و ہی المفازۃ التی لا شیء فیہا و ہی ظہنا اسم موضع مخصوص عند ذی الحلیفۃ قولہ تکذبون فیہا ای فی شانہا بکونہا مہل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بان تقولوا انہ احرم منہا و انما احرم قبلہا من عند مسجد ذی الحلیفۃ و من عند الشجرۃ التی کانت ہناک و کانت عند المسجد و سماہم ابن عمر رضی اللہ عنہما کاذبین لانہم اخبروا بالشیء علی خلاف ما ہو و الکذب عند اہل السنۃ ہو الاخبار عن الشیء بخلاف ما ہو سواء تعمدہ ام غلط

عارضۃ الاحوذی

فرض الزکوۃ بفضلہا کذلک الصلوۃ و فضل اللہ اوسع و وعدہ انفذ و عزمہ اعم **ابواب** من صلی فی یوم مائتی عشرۃ من السنۃ عائشۃ قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من ثابر علی ثنتی عشرۃ رکعۃ من السنۃ بنی اللہ لہ بیتا فی الجنۃ اربع رکعات قبل الظہر و رکعتین بعدہا و رکعتین بعد المغرب و رکعتین بعد العشاء و رکعتین قبل الفجر و عن ام حبیبۃ مثلہ و لم یقل من السنۃ و ہو حدیث صحیح خرجہ مسلم و یاتی الکلام علیہ ان شاء اللہ الاسناد فی الصحیح عن ابن عمر عشر رکعات و فی کشتیر قبل الظہر الفقہ قولہ من السنۃ ما انفرد بہ الترمذی و لو بذرہ غیرہ من المصنفات و یعنی بہ ما لیس بفرض لان الفرض لا بد منہ و النفل ہو الحالب لرضوان اللہ و ہو یرتج العبد و ہو الذی تجارب بہ الفرائض کما تقدم غادرت الشمس قید رمح العبد فان کان ہنالک جماعۃ و مسجد مشی الیہا فان انتشرہا صلی اربعا او رکعتین کما ورد

شرح سراج احمد

بیداء کہ دروغ و تکذیب میکنند دران بیداء بر آنحضرت واللہ ما اھل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الا من عند الشجرۃ من عند الشجرۃ و سوگند بخدا آواز تلبیہ نبرداشتہ آنحضرت مگر از نزدیک مسجدی کہ از نزد آن درخت ست یعنی ابن عمر رضی اللہ عنہ تلبیہ آنحضرت را بر مردم نمود قال ابو عیسی و ھذا حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء متی احرم النبی صلی اللہ علیہ وسلم باب ست در بیان آنچہ آمدہ است کہ کدام وقت احرام بست آنحضرت و آواز تلبیہ برداشت حدثنا قتیبۃ بن سعید نا عبد السلام بن حرب عن خصیف عن سعید بن جبیر عن ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم اھل فی دبر الصلوۃ گفت عبد اللہ بن عباس بدرستیکہ آنحضرت آواز تلبیہ بر می داشت در پس نماز گذاردن این حدیث موافق مذہب امام ماست کہ نزد او تلبیہ بعد از نماز مسنون ست و قول مالک ہمین ست و نزد شافعی آنحضرت تلبیہ کرد بعد از برآمدن بر پشت شتر و در استادن شتر تلبیہ گفت و در ہدایہ میگوید کہ تلبیہ کند عقب صلوۃ کہ مروی از آنحضرت ہمین ست و اگر بعد از استوا بر پشت راحلہ کند نیز درست ست و لیکن بعد از نماز افضل ست و مشہور در مذہب امام احمد بعد از نماز ست و مختار نزد بعضی اصحاب وی بعد از استوا است و ترجمہ مشکوۃ نوشتہ است و در شرح کتاب خرقی ست کہ سعید بن جبیر گفت گفتم بابن عباس عجب از اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ اختلاف کردہ اند در اہلال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ بعد از نماز بود یا بعد از استوا بر پشت ناقہ پس گفت ابن عباس بدرستیکہ من دانا ترم بحقیقت حال اہلال کرد پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم بعد از فراغ از رکعتین احرام پس شنیدند آنرا قومی و یاد گرفتند پس ازان سوار شد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و برآمد اہلال کرد پس شنیدند قومی و گفتند اہلال آنحضرت ہم دریں حال بود و بعد ازان روان شد و بر بیداء کہ موضعی بلندست برآمد اہلال کرد و شنیدند قومی و گمان بردند کہ الآن ابتداء اہلال کردہ ایم ابتداء اہلال وی صلی اللہ علیہ وسلم در مصلای او بود و ازینجا حاصل شد توفیق میان روایات و ازدحام و اجتماع صحابہ در حج بسیار بود تا گفتہ اند کہ از شمار بیرون بود و از صد ہزار کمتر نبود از ہر طرف تا آنجا کہ چشم کار میکرد مردم میبود ند قال ابو عیسی ھذا حدیث حسن غریب لا نعرفہ الا من حدیث عبد السلام بن حرب کم شیخ الشیخ مصنف ست و ھو الذی یستحبہ اھل العلم ان یحرم الرجل فی دبر الصلوۃ و ہمان چیزیست کہ مستحب گشتہ اند آنرا اہل علم اینکہ احرام بندد آدمی در پس

شرح ابی الطیب

فیہ وسھا و قالت المعتزلۃ لیشترط فیہ العمدیۃ و عندنا ان العمدیۃ شرط لکونہ اثما لا لکونہ یسمی کذبا فقول ابن عمر جری علی قاعدتنا قالہ النووی **قولہ** واللہ ما اھل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ای ما رفع صوتہ بالتلبیۃ لانہ فی الاصل رفع الصوت بالتلبیۃ ثم اطلق علی نفس الاحرام اتساعا **باب** ماجاء متی احرم النبی صلی اللہ علیہ وسلم **قولہ** و ھو الذی یستحبہ اھل العلم و یحملون اختلاف الصحابۃ رضی اللہ تعالی عنہم فی موضع الاحرام علی الاختلاف بحسب العلو لان الصحابۃ رضی اللہ تعالی عنہم لکثرتھم ما تیسر لکلھم الاطلاع علی تمام الحال کما رواہ ابو داود عن سعید بن جبیر قال قلت لعبد اللہ بن عباس یا ابا العباس عجبت لاختلاف اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی اھلال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حین اوجب فقال انی لاعلم الناس بذلک انما کانت من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حجۃ واحدۃ فمن ھناک اختلفوا ثم قال لما صلی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم رکعتیہ اوجب فی مجلسہ فسمع ذلک منہ اقوام فحفظتہ عنہ ثم رکب فلما استقلت بہ ناقتہ اھل فرأی ذلک منہ اقوام و ذلک ان الناس انما کانوا یاتون

عارضۃ الاحوذی

بیان معنی اللفظ

فی الاحادیث ان کان واحدۃ قدم الظھر و تنفل بعدھا و لا یقدم علی الفرض اذا کان الوقت شیئا الا لسبب و قد روی عن اشھب انہ جعل رکعتی الفجر سنۃ و یاتی فی الباب بعدھا بیانھا و تمام القول فی التطوع یاتی و الاربع بعد رکعتی الفجر ان شاء اللہ

باب ماجاء فی رکعتی الفجر من الفضل سعد بن ھشام عن عائشۃ قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم رکعتا الفجر خیر من الدنیا و ما فیھا اسنادہ ھذا الحدیث صحیح بلا خلاف و من الفاظہ فی الصحیح احب الی من الدنیا و ما فیھا و من الفاظہ فیہ عن عائشۃ ما رایت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی شیء من النوافل اسرع منہ الی الرکعتین قبل الفجر و قد ورد فی رکعتی الفجر احادیث ذکر ابو عیسی منھا ثمانیۃ الاول حدیث عائشۃ ھذا الثانی حدیث مجاھد عن ابن عمر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان یقرأ فیھا بقل یا ایھا الکافرون و قل ھو اللہ احد و قد اخرجہ مسلم عن یزید بن لیسان عن ابی ھریرۃ و لم یخرجہ البخاری و اتفقوا علی حدیث عائشۃ ان

باقی در صفحہ آیندہ

شرح سراج احمد

گذاردن دو رکعت احرام همچنان ذکره فی الهدایة **باب** ماجاء فی افراد الحج باب است در بیان آنچه آمده است در حق تنها گذاردن حج بی عمره حدثنا ابو مصعب قراءة عن مالك بن انس عن عبد الرحمن بن القسم عن ابیه عن عائشة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم افرد الحج بدرستیکه آنحضرت احرام حج بسته تنها بی احرام عمره وفی الباب عن جابر اخرجه مسلم واخرج ابن ماجة بلفظ ان النبی صلی الله علیه وسلم افرد الحج وابن عمر اخرجه الشیخان قال ابو عیسی حدیث عائشة حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم وروی عن ابن عمر ان النبی صلی الله علیه وسلم افرد الحج وافرد ابو بکر وعمر وعثمن ورواية كرده شده است از ابن عمر بدرستیکه آنحضرت احرام حج تنها بسته واحرام حج تنها بسته وشیخین وعثمان رضی الله عنهم حدثنا بذلك قتیبة نا عبد الله بن نافع الصائغ عن عبید الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر هذا قال ابو عیسی وقال الثوری ان افردت الحج فحسن وگفت مصنف وگفت ثوری اگر احرام تنها حج کنی پس نیک ست وان قرنت فحسن واگر احرام حج وعمره هر دو جمع کنی پس حسن ست وان تمتعت فحسن واگر احرام تنها عمره کنی پس آن نیک ست

شرح ابی الطیب

ارسالا فسمحوه حین استقلت به ناقته یهل فقالوا انما اهل رسول الله صلی الله علیه وسلم حین استقلت به ناقته ثم مضی فلما علا علی شرف البیداء اهل وادرك ذلك منه اقوام فقالوا انما اهل حین علا علی البیداء وایم الله لقد وجب فی مصلاه قال سعید فابن عباس اهل فی مصلاه اذا فرغ من رکعتیه انتهی قوله وهذا جمع حسن وی فلا یعدل عنه وهو مذهبنا فلا التفات الی من قال الافضل ان یحرم اذا انبعثت به راحلته **باب** ماجاء فی افراد الحج **قول** عن عائشة رضی الله تعالی عنها ان رسول الله صلی الله علیه وسلم افرد الحج یعارضه ما فی الباب الآتی عن انس انه یقول لبیك بحجة وعمرة وفی صحیح مسلم عن عمران بن حصین قال الطرفا احدثك حدیثا عسی الله ان ینفعك به ان رسول الله صلی الله علیه وسلم جمع بین حج وعمرة ثم لم ینزل قرآن یحرمه قاله فی فتح القدیر وقال الشمنی وقد وضع ابن حزم کتابا فی انه صلی الله علیه وسلم کان قارنا فی حجة الوداع وتاول لباقی الاحادیث انتهی وقول انس رضی الله تعالی عنه سمعت الحج من اقوی الادلة علی انه صلی الله علیه وسلم کان قارنا لانه مستند الی قوله والرجوع الی قوله عند الاختلاف هو الواجب خصوصا لقوله تعالی فان تنازعتم فی شیء فردوه الی الله والرسول وعموما لان الکلام اذا کان فی حال احد وحصل فیه الاختلاف یجب الرجوع فیه الی قوله لانه اذا یحاله وقد وافق انسا علی نقل القران احد عشر من الصحابة قد جمع احادیثهم ابن حزم فی حجة الوداع وذکرها حدیثا ثم قال هؤلاء اثنا عشر من الصحابة ای مع انس بالاسانید الصحاح کلهم بصیغ غایة البیان ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان قارنا ولهذا رجح المحققون من فقهائنا صلی الله علیه وسلم القران وقالوا به یحصل الجمع بین احادیث الباب واحادیث الافراد فمبنی علی ان الراوی سمعه یلبی بالحج فزعم انه مفرد بالحج فاخبر علی حسب ذلك ویحتمل ان المراد بافراد الحج انه لم یحج بعد افتراض الحج الا حجة واحدة واما احادیث التمتع فمبنی علی انه سمعه یلبی بالعمرة فزعم انه متمتع وهذا لا مانع منه لانه لا مانع من افراد نسك بالذکر للقارن علی انه قد یخفی الصوت بالثانی ویحتمل ان المراد بالتمتع القران لانه من الاطلاقات القدیمة وهم کانوا یسمون القران

عارضة الاحوذی

رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یخفف رکعتی الفجر حتی انی لاقول اقرأ فیها بام القران ام لا وحدیث ابن عمر رواه ابو احمد محمد ابن عبد الله بن الزبیر الکوفی الاسدی وهو ثقة حافظ عن سفین عن ابی اسحق عن مجاهد ولا کلام فیه وقد اخرجه مسلم عن ابی هریرة مثله الثالث حدیث ابی سلمة عن عائشة قالت کان النبی صلی الله علیه وسلم اذا صلی رکعتی الفجر فان کانت له الی حاجة کلمنی والا خرج الی الصلوة الرابع حدیث یسار مولی ابن عمر عن ابن عمران رسول الله صلی الله علیه وسلم قال الاصلوة بعد طلوع الفجر الا رکعتی الفجر وهو حدیث غریب لا یعرف الا من حدیث قدامة بن موسی عن محمد ابن الحصین عن ابی علقمة مولی ابن عباس عن یسار فخرج مسلم عن ابن عمر عن حفصة قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا طلع الفجر لم یصل الا رکعتین خفیفتین الخامس عن ابی صالح عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم

بقیه صفحه ۱۶۴

عارضۃ الاحوذی

اذا صلی احدکم رکعتی الفجر فلیضطجع علی یمینہ الخ وکذلک فی الصحیح عن عائشۃ اذا فرغ المؤذن من اذان الفجر وتبین لہ الفجر وجاء المؤذن قام فرکع رکعتین خفیفتین ثم اضطجع علی شقہ الایمن حتی یاتیہ المؤذن للاقامۃ السابع حدثہ قیس بن عمرو قال خرج رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاقیمت الصلوٰۃ فصلیت معہ الصبح ثم انصرف النبی صلی اللہ علیہ وسلم فوجدنی اصلی فقال مہلا یا قیس اصلاتان معا قلت یا رسول اللہ انی لم اکن رکعت رکعتی الفجر قال فلا اذا حدیث مقطوع الثامن بشیر بن نہیک عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من لم یصل رکعتی الفجر فلیصلہما بعد ما تطلع الشمس حدیث فیہ اختلاط والمعروف عن قتادۃ عن النضر بن انس بن بشیر عن ابی ہریرۃ من ادرک رکعۃ من صلوٰۃ الصبح قبل ان تطلع الشمس فقد ادرک الصبح الفقہ اما قولہ ان رکعتی الفجر خیر من الدنیا وما فیہا فلا اغفلہ بین العلماء ان تسبیحۃ

شرح سراج احمد

بدانکہ ناسک مناسک حج بر سہ قسم ست یکی مفرد بضم میم وسکون فا وکسر را یعنی افراد کنندۂ حج کہ احرام برای حج تنہا بست یا برای عمرہ تنہا دوم قارن یعنی قران کنندہ کہ احرام برای حج وعمرہ ہر دو بست سوم متمتع وصورت تمتع آن ست کہ اول عمرہ میکنند اگر سوق ہدی کردہ است ہم بر احرام ماند واگر نکردہ از احرام می برآید بعد ازان در مکہ می نشینند وچون ایام حج می در آید احرام حج می بندد وحج میکند وقال الشافعی مثلہ کہ ہر کدام ازین سہ حسن اند ہر چہ خواہی کن وقال حب الینا الافراد وگفت امام شافعی دوست تر ست بسوی من افراد حج از قران وتمتع ثم التمتع پس از افراد تمتع دوست ست ثم القران پس از ہر دو واجب قران ست ونزد ایمہ حنفیہ قران افضل ست پس ازان تمتع پس ازان افراد باب ما جاء فی الجمع بین الحج والعمرۃ بابست در بیان آنچہ آمدہ است در ذکر جمع کردن میان حج وعمرہ حدثنا قتیبۃ نا حماد بن زید عن حمید عن انس قال سمعت النبی صلی اللہ علیہ وسلم یقول لبیاک بعمرۃ وحجۃ گفت انس بن مالک شنیدم آنحضرت را کہ میفرمود لبیک بالعمرہ وحج ہر دو یعنی احرام بست قران کردہ وفی الباب عن عمر اخرجہ البخاری وعمران بن حصین اخرجہ الدارقطنی قال ابو عیسی حدیث انس حدیث حسن صحیح وبہ یقول غیر واحد من اہل العلم الی ہذا واختارہ من اہل الکوفۃ وغیرہم یعنی قران را باب ما جاء فی التمتع بابست در بیان آنچہ آمدہ است در حق تمتع حدثنا قتیبۃ بن سعید عن مالک بن انس عن ابن شہاب عن محمد بن عبد اللہ بن الحارث بن نوفل انہ سمع ابن ابی وقاص والضحاک بن قیس وہما یذکران التمتع بالعمرۃ الی الحج بدرستیکہ شنید محمد سعد بن ابی وقاص وضحاک بن قیس را کہ ہر دو ذکر میکردند تمتع بالعمرہ بسوی حج یعنی عمرہ در ماہہای حج گذارد ند فقال الضحاک بن قیس لا یصنع ذلک الا من جہل امر اللہ تعالی پس گفت ضحاک نکند این را کسی مگر کسیکہ از جہت نادانستن امر حق تعالی فقال سعد بئس ما قلت پس گفت سعد بن ابی وقاص بد گفتی تو کہ نسبت کردی او را بجہل یا ابن اخی ای پسر برادر من نسبت کرد ضحاک او را بنادانی از جہت آنکہ قیس صحابی بود پس صحابہ ہمہ برادران بودند وہذا لہذا پس گفت یا ابن اخی واللہ اعلم فقال الضحاک فان عمر بن الخطاب قد نہی عن ذلک پس گفت ضحاک کہ عمر سعد را پس بدرستیکہ امیر المؤمنین عمر تحقیق نہی کردہ بود ازان کہ اول احرام عمرہ کند پس از ان احرام حج بندد وعمرہ را داخل حج سازد فقال سعد قد صنعہا

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی الجمع بین الحج والعمرۃ قولہ سمعت النبی صلی اللہ علیہ وسلم یقول لبیک بحجۃ وعمرۃ وفی البخاری عن انس قال کنت ردیف ابی طلحۃ انہم لیصرخون بہما جمیعا الحج والعمرۃ وفیہ عن ابن عمر قال تمتع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی حجۃ الوداع بالعمرۃ الی الحج بدأ فاہل بالعمرۃ ثم اہل بالحج باب ما جاء فی التمتع قولہ فان عمر رضی اللہ عنہ قد نہی عن ذلک کانہ لم یستنبط ذلک من قولہ تعالی واتموا الحج والعمرۃ للہ علی ان یعنی الاتمام ان یاتی بکل منہما بسفر مفرد وہذا لم یتبینہ رضی اللہ تعالی عنہ اجتہادا وقد افقہ علیہ مما لا متبعد قبل غالبہم وقد جوز التمتع بلا کراہۃ بل منہم من قال ہو افضل من الافراد وبعضہم قال افضل من القران واما تمتعہ صلی اللہ علیہ وسلم فعمل سیدنا عمر رضی اللہ عنہ علی اختصاصہ صلی اللہ علیہ وسلم لان اللہ تعالی یرخص لنبیہ صلی اللہ علیہ وسلم ما شاء فکان تمتعہ صلی اللہ علیہ وسلم من ہذا القبیل ویؤیدہ ما فی مسلم عن ابی نضرۃ قال کان ابن عباس یامر بالمتعۃ وکان ابن الزبیر ینہی عنہا قال فذکرت ذلک لجابر بن عبد اللہ فقال علی یدی دار الحدیث تمتعنا مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فلما قام عمر قال ان اللہ تعالی کان یحل لرسولہ صلی اللہ علیہ وسلم ما شاء بما شاء وان القران نزل منازلہ فاتموا الحج والعمرۃ للہ کما امرکم اللہ تعالی

باقی در صفحہ آئندہ

شرح مترجم اردو

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وصنعناها معہ پس گفت سعد تحقیق کردہ آنرا آنحضرت وکردیم ما آنرا ہمراہ آنحضرت ہذا حدیث صحیح حدثنا عبد بن حمید اخبرنی یعقوب بن ابراہیم بن سعد ثنا ابی عن صالح بن کیسان عن ابن شہاب ان سالم بن عبد اللہ حدثہ بدرستیکہ سالم حدیث کردہ زہری را انہ سمع رجلا من اہل الشام وہو یسال عبد اللہ بن عمر عن التمتع بالعمرۃ الی الحج بدرستیکہ سالم شنیدہ مردی را از اہل شام در حالیکہ آن مرد می پرسید عبد اللہ بن عمر را از حال تمتع بعمرہ بسوی حج فقال عبد اللہ بن عمر ہی حلال پس گفت عبد اللہ بن عمر کہ آن حلال ست فقال الشامی ان اباک قد نہی عنہا پس گفت مرد شامی عبد اللہ را بدرستیکہ پدر تو عمر بن الخطاب تحقیق نہی کردہ بود ازان فقال عبد اللہ بن عمر ارایت ان کان ابی نہی عنہا وصنعہا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اامر ابی یتبع ام امر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پس گفت عبد اللہ بن عمر آیا خبر دہ تو مرا کہ اگر باشد پدر من منع کردہ ازان و کردہ باشد آنرا پیغمبر خدا آیا امر پدر مرا متابعت کردہ شود یا متابعت امر آنحضرت را متبع بصیغۂ مجہول ست فقال الرجل بل امر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پس گفت مرد شامی بلکہ متابعت کردہ شود امر آنحضرت فقال لقد صنعہا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پس گفت عبد اللہ بن عمر ہر آئینہ تحقیق کردہ است آنرا پیغمبر خدا ہذا حدیث حسن صحیح حدثنا ابو موسی محمد بن المثنی ثنا عبد اللہ بن ادریس عن لیث عن طاؤس عن ابن عباس قال تمتع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وابو بکر وعمر وعثمن گفت عبد اللہ بن عباس تمتع کرد آنحضرت وشیخین وعثمان و اول من نہی عنہ معویۃ وتخصیص کسیکہ نہی کردہ از تمتع معاویہ بن ابی سفیان بود واز حدیث عبد اللہ بن عمر کہ گذشتہ است مفہوم میشد کہ عمر بن الخطاب منع کردہ ازوی بدانکہ در باب احرام و حج آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم باوجودیکہ یک حج گذارد احادیث و اخبار مختلفہ آمدہ اند و بعضی از ایشان حدیث ابن عباس کہ قارن بود یا متمتع یا مفرد باوجودیکہ حج و با وجود این ہمہ کثرت و اجتماع کہ شمارا در آن سوطن بود و ندانستند ابن عمر را کہ ہمہ کثرت و اجتماع واز دحام مانع تشخیص و تعیین شد و باوجود آنکہ نزد تحقیق و تطبیق شخص ست کہ حال چہ بود شمارا کہ بی تشخیص زبان طعن می کشائید و فی الباب عن علی اخرجہ النسائی فی مسند علی ان علیا جمع بین الحج والعمرۃ فطاف طوافین وسعی سعیین وحدیث ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فعل ذلک ورواتہ موثقون واخرجہ محمد بن الحسن من قول علی رضی اللہ عنہ موقوفا بلفظ الامر وفی اسنادہ راو مجہول وعثمن فی جابر اخرجہ مسلم وسعد اخرجہ مسلم ایضا واسماء ابنۃ

شرح ابی الطیب

قولہ امر ابی یتبع ہمزۃ الاستفہام ویتبع بالیاء التحتانیۃ علی بناء المفعول او بالتاء المثناۃ الفوقیۃ او النون علی بناء الفاعل قولہ تمتع ابو بکر وعمر وعثمن یعارضہ ما فی صحیح مسلم قال عبد اللہ بن شقیق کان عثمن ینہی عن المتعۃ وکان علی یامر بہا وفی روایۃ اخری فیہ اجتمع علی وعثمن بعسفان وکان عثمن ینہی عن المتعۃ او العمرۃ فقال علی ما تریدلامر فعلہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تنہی عنہ فقال عثمن دعنا عنک فقال انی لا استطیع ان ادعک فلما ان رای علی ذلک اہل بہما انتہی وقد تقدم نہی عمر رضی اللہ تعالی عنہ عن التمتع فیمکن ان یجاب ان نہیہما محمول علی التنزیہ ونہی معویۃ رضی اللہ تعالی عنہ علی التحریم فان قیل کیف یجوز ان یقر النبی رحمہ اللہ وکان عمر وعثمن رضی اللہ عنہما ینہیان عنہا فہی تنزیہ او تحریم انتہی ویمکن الجمع بین القولین بما ان الفعل کان متکررا لما علم جواز ذلک ویحتمل ان یکون لبیان الجواز

عارضۃ الاحوذی

واحدۃ خیر من الدنیا وما فیہا فکیف برکعتی الفجر و معنی التفضیل بین الدنیا والآخرۃ عندہم وان کان لا نسبۃ بینہما علی معنی انہما داران ومنزلتان و حالتان احدہما افضل من الاخری ابقاء واہنا وابلغ فی اللذۃ مع عدم الآفات والہموم وقیل ان ذلک خرج علی مذہب من یری انہ لا دار الا الدنیا ولا موجود سواہا فقیل لہم لو علمتم تلک الدار لحکمتم بانہا افضل واما قولہ انہ کان یسرع الی رکعتی الفجر فی الصحیح ما کان اشد تعاہدہ منہ فی النوافل کرکعتی الفجر فان ذلک لتاکیدہا وعدم الآنوا مفتتح عمل النہار کان الوتر مختتم عمل اللیل فینبغی ان تتلقی الحیوۃ المستقبلۃ بعمل صالح ولذلک قیل اذا ہببت بعد النوم و حییت من موتک فاذکروا اللہ ثم توضأ توصل فتاتی فاتحۃ الصحیفۃ تتلا الا من ہہنا قال الشہب انہا سنۃ وقول المذہب انہا من الرغائب قال مالک ولا ینبغی ترکہا وہو الاصح وقد بینا ذلک فی مسائل الفقہ مسالۃ و

باقی صفحہ آئندہ

عارضة الاحوذی

سنتها التخفيف الى المبادرة
الى صلوة الصبح فان سنتها
التغليس حسب ما يتقدم
في الحديث ولكثرة تضعيفها
قالت عائشة كنت اقول
قرأ فيها ايام القرآن ام اقرأ
يعني اكمل قراءتها ام لا اما كما
تعلمه من ترسله صلى الله
عليه وسلم في القراءة وقد
ثبت انه كان يقرأ فيه بسورتي
الاخلاص اخرجه مسلم كما
تقدم وثبت في صحيحه عن
ابن عباس انه قرأ في الركعة
الاولى بقوله قولوا امنا
بالله وفي الثانية بقوله
قل يا اهل الكتاب تعالوا
وبالحديث الاول اخذ
لانا رأى ان قراءة سورة
افضل من قراءة اية لان
التحدي من النبي عليه السلام
وقعت بسورة ولو تقع
باية واما الكلام بعد ركعتي
الفجر فهو حديث صحيح وليس
في السكوت في ذلك الوقت
فضل ما ثورا نما ذلك بعد
صلوة الصبح الى طلوع
الشمس واما قوله لا صلوة
بعد الفجر الا ركعتي الفجر فهو
وان لم يصح مستندا
صحيح المعنى لانه كما قدمنا
وقت يبادر فيه الى صلوة
الصبح فلا يشرع قبلها
صلوة سواها ولذلك
يقول له ﷺ اوخلت المسجد

شرح سراج احمد

ابی بکر وابن عمر و اخرجه الترمذی قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن و اختاره قوم من اهل العلم
من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم التمتع بالعمرة واختیار کرده اند گروهی از اهل علم از صحابه وغیرایشان متمتع
بالعمرة والتمتع ان یدخل الرجل بعمرة فی شهر الحج وتمتع آنست وتفسیر آن میکند اینکه داخل شود آدمی در عمره در ماههای حج یعنی در
شوال ذی قعده وعشر ذی حجه ثم یقیم حتی یحج پس مقیم بود در مکه تا آنکه حج بگذارد یعنی عمره گذارده بنشیند چون ایام حج میاید
حج بگذارد فهو متمتع وعلیه دم ما استیسر من الهدی پس آن کس متمتع ست ولازم شود بروی دم که میسر شود او را از هدی فمن
لم یجد فصیام ثلثة ایام فی الحج پس هر که نیابد هدی را پس سه روزه نگاهدارد در ایام حج پیش از روز ترویه وسبعة اذا رجع
الی اهله وهفت روزه نگاهدارد چون باز گردد بسوی اهل خود یعنی چون فارغ شود از اداء مناسک اگر در مکه مقیم شود ویستحب
للمتمتع اذا صام ثلثة ایام فی الحج ان یصوم فی العشر ویکون آخرها یوم عرفة ومستحب کرده شده است برای متمتع که چون
روزه نگاهدارد سه روزه در ایام حج اینکه روزه نگاهدارد در عشرة ذی حجه وباشد آخر آن سه روز روز عرفه یعنی پیش روز عرفه
سه روزه نگاهدارد وفان لم یصم فی العشر صام ایام التشریق فی قول بعض اهل العلم پس اگر روزه ندارد در ایام عشرة ذی حجه
روزه بدارد در ایام تشریق در قول بعضی علما من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم منهم ابن عمر وعائشة وبه یقول مالك
الشافعی واحمد واسحق وقال بعضهم لا یصوم ایام التشریق وهو قول اهل الکوفة وآن قول امام ما ابی حنیفه است
که روزه در ایام تشریق نگاه ندارد وقال ابو عیسی و اهل الحدیث یختارون التمتع بالعمرة فی الحج وهو قول الشافعی واحمد
واسحق **باب** ما جاء فی التلبیة بابست در بیان آنچه آمده است در گفتن تلبیه آنحضرت حدثنا احمد بن منیع
نا اسمعیل بن ابراهیم عن ایوب عن نافع عن ابن عمر قال کانت تلبیة النبی صلی الله علیه وسلم ابودند الفاظ تلبیه آنحضرت بن حسین
وتلبیه لبیک گفتن ست لبیك اللهم لبیك لبیك لا شریك لك لبیك می آیم برای خدمت طاعت تو ای بار خدا نیست شریك
مرترا در استحقاق خدمت وطاعت ان الحمد بکسر همزه وفتح نیز رواست والنعمة لك وبدرستیکه سپاس ونکوئی ومنت مرترا ست
والملك بضم میم یعنی پادشاهی لا شریك لك نیست شریکی مرترا حدثنا قتیبة نا اللیث عن نافع عن ابن عمر انه اهل فانطلق یهل
یقول لبیك اللهم لبیك لا شریك لك لبیك ان الحمد والنعمة لك والملك لا شریك لك ترجمه اش بالا گذشت

شرح ابی الطیب

والله تعالی اعلم **باب** ما جاء فی التلبیة **قوله** ان تلبیة النبی صلی الله علیه وسلم الخ قد وقع فی المرفوع تکریر لفظة
لبیك ثلث مرات وکذا فی الموقوف الا ان فی المرفوع الفصل بین الاولی والثانیة بقوله اللهم وقد نقل اتفاق الابام
علی ان التکریر للفظ لا یزاد علی ثلث مرات نقله القسطلانی وقال المازری التلبیة مثناة للتکثیر والمبالغة ومعناه اجابة
بعد اجابة ولزوما لطاعتك بعد لزوم فثنی للتوکید لا لتثنیة حقیقة بمنزلة قوله تعالی بل یداه مبسوطتان ای نعمتا
علی تاویل الید بالنعمة هنا ونعم الله تعالی لا تحصی وقال یونس بن حبیب البصری لبیك اسم مفرد لا مثنی قال و
الفه انما انقلبت یاء لاتصالها بالضمیر کلدی وعلی مذهب سیبویه مثنی بدلیل قلبها یاء مع
المظهر واکثر الناس علی ما قاله سیبویه **قوله** انه اهل ای اراد ان یهل فانطلق یهل ای شرع
یهل ای ذهب حال کونه یهل وقوله یقول لبیك بیان لیهل

شرح سراج احمد

قال وكان عبد الله بن عمر يقول هذه تلبية رسول الله صلى الله عليه وسلم گفت نافع وبود عبد الله بن عمر كه میگفت این تلبیه آنحضرت ست صلی الله علیه وسلم وكان يزيد من عنده في اثر تلبية رسول الله صلى الله عليه وسلم وبود عبد الله بن عمر كه زیاده میكرد دیگر الفاظ را از نزد خود در اثر وپس تلبیهٔ آنحضرت این الفاظ را لبيك لبيك وسعديك یعنی اسعادا بعد اسعاد یا مراد اینست كه اسعدت على طاعتك مساعدة وهر دو منصوب بر مصدریت اند والخير في يديك لبيك والرغباء اليك ورغبة بسوی تست بفتح دمد وبضم وقصر هر دو آمده چنانكه در مغرب ست وگویند كه او بروزن نعماء یا النهی یا شكوی ست نووی گفته معنای وی اینجا طلب وسوال ست بسوی كسیكه بدست وی خیر ست والعمل اليك لبيك عطف بر رغباء وخبر او محذوف ست كه دالت میكند بر وی مذكور معنی وی آنست العمل منتهية اليك وانت المقصود في العمل واین لفظ لبیك در نسخ ترمذی نیست چنانكه میرك در شرح حصن حصین مینویسد كذا وقع في اصل سماعنا والنسخ الحاضرة وليس في نسخ مسلم وفي الترمذي وابن ماجة وهكذا صاحب المشكوة ولا صاحب السلاح مع انه نقل الحديث عن مسلم والاربعة فاظنه وقع سهوا من قلم نساخ الحصن والله اعلم انتهى هذا

حديث صحيح قال ابو عيسى وفي الباب عن ابن مسعود وجابر وعائشة وابن عباس وابي هريرة قال ابو عيسى حديث ابن عمر حديث حسن صحيح والعمل عليه عند اهل العلم من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم وغيرهم وهو قول سفيان الثوري والشافعي واحمد واسحق وقال الشافعي فان زاد شيئا في التلبية شيئا من تعظيم الله فلا باس ان شاء الله وگفت امام شافعی پس اگر زیاده كرد زیاده كننده چیزی را از دیگر الفاظ از تعظیم حق تعالی پس باكی نیست اگر خواسته است حق تعالی والحب الى ان يقتصر في تلبية رسول الله صلى الله عليه وسلم ودوست تر ست بسوی من اینكه قصر كرده شود در تلبیهٔ آنحضرت وزیاده نكند در ان تلبیه دیگر الفاظ را قال الشافعي وانما قلنا لا باس بزيادة تعظيم الله فيها گفت شافعی وجز این نیست كه گفتیم باكه لا باس ست بزیادتی تعظیم حق تعالی در تلبیه دلیل بروی این ست لما جاء عن ابن عمر وهو حفظ التلبية عن رسول الله صلى الله عليه وسلم از جهت آنكه مدة ست از عبد الله بن عمر در حالیكه او یاد داشته بود تلبیه را از آنحضرت ثم زاد ابن عمر في تلبيته من قبله بیشتر زیاده كرده ابن عمر در تلبیهٔ آنحضرت این الفاظ تعظیم را از نزد خود لبيك والرغباء اليك والعمل وذكر مسلم الزيادة عن عمر ايضا واما حديث ابن مسعود فرواه اسحق بن راهويه وابو يعلى في حديث طويل وزاد ابن مسعود في تلبية لبيك عدد التراب

شرح ابی الطیب

قوله في اثر تلبية اى في عقبه وبعد الفراغ منه ويجوز فيه الفتحان وكسر الهمزة وسكون المثلثة واما ان الكسر في الهمزة من ان وفتحها وجهان مشهوران لاهل الحديث واهل اللغة قال الجمهور الكسر اجود قال الخطابي الفتح اشهر في العامة قال ثعلب الاختيار الكسر وهو اجود في المعنى من الفتح لان من كسر جعل معناه ان الحمد والنعمة لك على كل حال ومن فتح قال معناه لبيك لهذا السبب وقد استوفينا الكلام في حاشية الزيلعي على الكنز في قوله والرغباء اليك والعمل قال المازري يروى بفتح الراء والمد وبضم الراء مع القصر نظيره العلياء والعلياء والنعماء والنعمى قال القاضي وحكى ابو علي فيه ايضا الفتح مع القصر مثل سكرى ومعناه الطلب والمسألة اى من بيده الخير وهو المتصدق بالعمل المستحق للعبادة وقوله والعمل مبتدأ محذوف الخبر اى والعمل منه اليك او والعمل لك اى لرضاك او والعمل بك اى بتوفيقك وبامرك او امر العمل راجع اليك في الرد والقبول

عارضة الاحوذی

وانت لو تصلي ما فصلهما تجمع بين فضل التحية وبينهما وان كان صلاهما في بيته فقال ملك وابن وهب عن يونس كما هو في ابن نافع لا يعيدهما وهذا لفظ قالون انما يقال هذا لمن يجيء المسجد ولم يجلس دون تحية فقيل لا يجزيه الحديث المأثور لا صلوة بعد طلوع الفجر الا ركعتي الفجر وهو المتقدم وليس بصحيح وقيل يجزيه وهو الصحيح وبه اقول مسألة ولا يضطجع بعد ركعتي الفجر بانتظار الصلوة الا ان يكون قام الليل فيضطجع استجماما لصلوة الصبح فلا باس به فقد كان يضطجع رسول الله صلى الله عليه وسلم وقد كان لا يضطجع وحديث ابي هريرة المتقدم في الامر باضطجاع معلول لان يسيعا ابو صالح عن ابي هريرة وبين الاعمش وابي صالح كلام واما حديث قيس فقد خرج ملك عن شريك بن عبد الله بن ابي نمر عن ابي سلمة بن عبد الرحمن ان قوما سمعوا الاقامة فقاموا يصلون فقال النبي عليه السلام اصلاتان معا فهذا قبل صلوة الصبح وحديث قيس الذي ذكره

عارضة الاحوذی

ابو عیسی بعد صلوة الصبح لکن لم یذکر فی حدیث مالك هل هما رکعتان الظهر نافلة فان کانتا نافلة فبتلك فیحق ان یقال ذلك فیهما وان کان رکعتا الفجر فلا یشفع لان یفعل ذلك لقوله صلی الله علیه وسلم اذا اقیمت الصلوة فلا صلوة الا المکتوبة ذکره ابو عیسی وهو فی الصحیح فاما من لم یصلهما حتی صلی الصبح فقال مالك یصلیهما اذا طلعت الشمس وقال الشافعی یصلیهما بعد صلوة الصبح وقد فعل ابن عمر مثل مذهب مالك وهو الصحیح لنهی النبی صلی الله علیه وسلم عن الصلوة بعد الصبح وقد رکعهما النبی صلی الله علیه وسلم بعد ان طلعت الشمس فانه صلوة الصبح ثبت ذلك فی الصحیح کما قدمناه

باب الاربع قبل الظهر وفی ادبار الصلوة کلها

حدثنا عاصم بن ضمرة عن علی کان النبی علیه السلام یصلی قبل الظهر اربعا حدیث حسن نافع عن ابن عمر صلیت مع النبی صلی الله علیه وسلم رکعتین قبل الظهر رکعتین بعدها حدیث صحیح عبد الله بن

شرح سراج احمد

واما ابو هریرة فلم ارعنه زیادة من قبل نفسه وانما رای انه کان فی تلبیة النبی صلی الله علیه وسلم لبیك الله الاحق لبیك اخرجه النسائی وابن ماجة وابن حبان والحاکم وروی ابو داود فی حدیث جابر والناس یزیدون لبیك ونحوه من الکلام والنبی صلی الله علیه وسلم یسمع فلا یقول لهم شیئا واصله فی مسلم وکان الحسن بن علی یزید فی التلبیة لبیك ذا النعاء والفضل الحسن اخرجه ابن سعد وروی الشافعی عن مجاهد ان النبی صلی الله علیه وسلم زاد مرة لبیك **باب** ماجاء فی فضل التلبیة والنحر بایست در بیان انچه آمده است در فضیلت گفتن تلبیه وکردن نحر یعنی فرج شترحدثنا محمد بن رافع ثنا ابن ابی فدیك وثنا یحیی ابن منصور ثنا ابن ابی فدیك عن الضحاك بن عثمن عن محمد بن المنکدر عن عبد الرحمن بن یربوع بوزن یعقوب است عن ابی بکر الصدیق رض ان رسول الله صلی الله علیه وسلم سئل ای الحج افضل بدرستیکه سوال کرده شد رسول الله که کدام حج فاضل ترست قال العج گفت برداشتن آواز تلبیه وغیر آن والثج وریختن خونهای هدی واضاحی حدثنا هنادنا اسمعیل بن عیاش عن عمارة بن غزیة بفتح معجمه وکسر زا وتشدید شناة تحتیه عن ابی حازم عن سهل ابن سعد الساعدی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما من مسلم یلبی نیست هیچ مسلمان که تلبیه کند واو از خود دراب دار و بگفتن لبیك الا لبی من عن یمینه وشماله من حجر او شجر او مدر مگر آنکه تلبیه میکند چیزی از راست و چپ وی از سنگ یا درخت یا از کلوخ یعنی هر چیز از جانب وی تلبیه گویان میشوند حتی ینقطع الارض من ههنا وههنا تا آن زمان که قطع گردد زمین از اینجا واز اینجا یا آنکه قطع کند او زمین را از اینجا واز آن زمین برود حدثنا الحسن بن محمد الزعفرانی وعبد الرحمن بن الاسود ابو عمرو البصری قالا ثنا عبیدة بن حمید اول لفظ مکبرست ودوم مصغر است عن عمارة بن غزیة عن ابی حازم عن سهل بن سعد عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه حدثنا اسمعیل بن عیاش

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی فضل التلبیة والنحر قوله ای الحج افضل ای اعماله او خصاله بعد ارکانه افضل ای اکثر ثوابا قال الطیبی ویحتمل ان یکون السوال عن نفس الحج ویکون المراد منه الحج والثج قیل علی هذا یمکن ان یراد بهما الاستیعاب لانه ذکر اوله الذی هو الاحرام وآخره الذی هو التحلل بالحاقة اقتصارا بالمبدأ والمنتهی عن سائر الافعال ای الذی استوعب جمیع اعماله من الارکان والمندوبات قوله العج والثج بتشدیدهما وفتح اولیهما الاول رفع الصوت بالتلبیة والثانی سیلان دماء الهدی وقیل دماء الاضاحی قوله الا لبی من عن یمینه کلمة من بالفتح وصوته قال الطیبی اضاف التلبیة الی تلك الاشیاء والتلبیة انما یوجد ممن یعقل ذکرها بلفظ امن دون ما الحاقا لتلك الجمادات بذوی العقول لیکون ادل علی المعنی الذی اراده فان قلت ای فائدة للمسلم فی التلبیة الا تجدها وغیرها مع تلبیة قلت اتباعهم فی هذا الذکر دلیل علی فضیلة هذا الذکر وشرفه ومکانته عند الله تعالی اذ لیس اتباعهم فی هذا الذکر الا لذلك علی انه یجوز ان یکتب لهم اجر ذکر هذه الاشیاء لما ان هذه الاشیاء صدر عنها الذکر تبعا له فصار المسلم کانه دال علی الخیر وساق سنة حسنة والله تعالی اعلم

قوت المغتذی

العج هو رفع الصوت بالتلبیة والثج بفتح المثلثة وتشدید الجیم سیلان دماء الهدی والاضاحی

باقی در صفحهٔ آینده

بقیهٔ صفحهٔ ۱۷۰

شرح سراج احمد

وفی الباب عن ابن عمر اخرجه ابن جریر وجابر اخرجه مسلم وابو داود وابن ماجة قال ابو عیسی حدیث ابی بکر حدیث غریب لا نعرفه الا من حدیث ابن ابی فدیك عن الضحاك بن عثمن ومحمد بن المنكدر لم یسمع من عبد الرحمن ابن یربوع مصنف در اسناد حدیث ابی بکر الصدیق جرح کرده وقدروی محمد بن المنكدر عن سعید بن عبد الرحمن بن یربوع عن ابیه غیر هذا الحدیث یعنی دیگر حدیث روایت کرده است محمد بن المنكدر از عبد الرحمن وروی ابو نعیم الطحان نعیم بلفظ تصغیر ست آرد میفروخت یا طحن میکرد غله را نام او ضرار بن صرد ست بکسر ضاد معجمه ودورا بینهما الف ابن صرد بضم صاد مهمله وفتح را وآخر دال مهمله است هذا الحدیث عن ابن ابی فدیك عن الضحاك بن عثمن عن محمد بن المنكدر عن سعید بن عبد الرحمن بن یربوع عن ابیه عن ابی بکر عن النبی صلی الله علیه وسلم والخطا فیه ضرار وخطا کرده است دران روایت ضرار بن صرد ومنشا خطای او آنست که در دیگر روایات محمد بن منکدر سعید را ذکر کرده است واسطه میان عبد الرحمن ومیان خود وضرار این حدیث منکدر را قیاس دیگر روایات نموده برای خود درین حدیث سعید نیز داخل نموده وحال آنکه از محمد بن منکدر سعید مذکور نیست

قال ابو عیسی سمعت احمد بن الحسن یقول قال احمد بن حنبل حین قال فی هذا الحدیث عن محمد بن المنكدر عن ابن عبد الرحمن بن یربوع عن ابیه فقد اخطا گفت مصنف شنیدم احمد بن الحسن را که میگفت گفت امام احمد هر که گوید که درین حدیث روایت ست از محمد بن المنکدر از ابن عبد الرحمن از پدر خود پس هر آئینه آن کس خطا کرده باشد قال گفت مصنف وسمعت محمد بن اسمعیل البخاری یقول وذکرت له حدیث ضرار بن صرد فیگفت امام بخاری مصنف گوید وذکر نمودم من امام بخاری را حدیث ضرار عن ابن ابی فدیك که روایت کرده است ضرار از ابن ابی فدیك فقال هو خطا پس گفت امام بخاری آن خطا ست فقلت قد روی غیره عن ابن ابی فدیك ایضا مثل روایته ترمذی گوید پس گفتم مر امام بخاری را تحقیق روایت کرده غیر ضرار بن صرد از ابن ابی فدیك نیز مانند روایت وی فقال لا شیء پس گفت امام بخاری نیست چیزی انما روه عن ابن ابی فدیك وهم یذکر وا فیه عن سعید بن عبد الرحمن جز این نیست که روایت کرده اند مردم حدیث را از ابن ابی فدیك وذکر نکرده اند دران حدیث واسطهٔ سعید بن عبد الرحمن را وروایت ضعیف ضرار بن صرد دیدم امام بخاری را که تضعیف میکرد ضرار بن صرد را مصنف تفسیر عج وثج میکند والعج هو رفع الصوت بالتلبیة وعج وثج هر دو آواز ست بتلبیه والثج هو نحر البدن وثج بمعنی نحر کردن شتران ست باب ما جاء فی رفع الصوت بالتلبیة بابست در بیان آنچه آمده است در حق برداشتن وبلند کردن آوازی بتلبیه حدثنا محمد بن منیع قال سفین بن عیینة عن عبد الله بن ابی بکر عن عبد الملك بن ابی بکر بن عبد الرحمن عن خلاد بن السائب عن ابیه سائب بن یزید قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اتانی جبرئیل فامرنی ان امر اصحابی ان یرفعوا اصواتهم بالاهلال او بالتلبیة قال ابو عیسی حدیث خلاد عن ابیه

شرح ابی الطیب

قوله ضرار بن صرد بکسر اوله مخففا ابن صرد بضم المهملة وفتح الراء التیمی ابو نعیم الطحان الکوفی صدوق قلت وهم وخطأ ورمی بالتشیع وکان عارفا بالفرائض **باب** ما جاء فی رفع الصوت بالتلبیة **قوله** فامرنی ای امر وجوب اذ تبلیغ الشرائع واجب علیه **قوله** ان امر اصحابی ای ندب واستحباب عند الجمهور وامر وجوب عند الظاهریة **قوله** ان یرفعوا اصواتهم

عارضة الاحوذی

سفین عن عائشة کان النبی علیه السلام اذا لم یصل قبل الظهر اربعا صلاهن بعده قلت حدیث صحیح عنبسة بن ابی سفیان عن اخته ام حبیبة قالت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من صلی قبل الظهر اربعا و بعدها اربعا حرمه الله علی النار قال ابو عیسی هذا حدیث غریب حسن وفی روایة حسن صحیح غریب عاصم بن ضمرة عن علی کان النبی علیه السلام یصلی قبل العصر اربع رکعات یفصل بینهن بالتسلیم علی الملائکة المقربین ومن تبعهم من المسلمین والمؤمنین مهران عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم رحم الله امرءا صلی قبل العصر اربعا ابو وائل عن عبد الله بن مسعود ما احصی ما سمعت من رسول الله صلی الله علیه وسلم یقرأ فی الرکعتین بعد المغرب وفی الرکعتین قبل صلوة الفجر قل یا ایها الکافرون وقل هو الله احد حدیث غریب ابن عمر کان النبی علیه السلام یصلیهما فی بیته صحیح نافع عن ابن عمر قال حفظت عن رسول الله صلی الله علیه وسلم عشر رکعات کان یصلیها

عارضۃ الاحوذی

بالليل والنهار ركعتين قبل الظهر ركعتين بعدها و ركعتين بعد المغرب و ركعتين بعد العشاء الخ وحدثني حفصة انه كان يصلي قبل الفجر ركعتين ابو سلمة عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من صلى بعد المغرب ست ركعات لم يتكلم فيما بينهن بسوء عدلن له بعبادة اثنتي عشرة سنة حديث منكر الاسناد اما حديث علي فلم يصححه ابو عيسى لكن البخاري خرج عن عائشة ان النبي عليه السلام كان لا يدع اربعا قبل الظهر ركعتين قبل الغداة واما حديث عائشة ففي مسلم عن عبد الله ابن شقيق عن النبي عليه السلام انه كان يصلي في بيته قبل الظهر اربعا ثم يخرج فيصلي بالناس ثم يدخل فيصلي ركعتين وكان يصلي بالناس المغرب ثم يدخل فيصلي ركعتين واما حديث عنبسة عن امه ام حبيبة فالصحيح ما خرجه ابو عيسى قبل القول في ركعتي الفجر وهذا وضعه عن عائشة وزاد من البيته وعن ام حبيبة مثله وقد نقل من السنة ويسير

شرح سراج احمد

حديث حسن صحيح وروى بعضهم هذا الحديث عن خلاد بن السائب عن نريد بن خلد عن النبي صلى الله عليه وسلم ولا يصح والصحيح هو خلاد بن السائب عن ابيه وهو خلاد بن السائب بن خلاد بن سويد الانصاري في الباب عن زيد بن خلد ابي هريرة وابن عباس آمد مرا جبرئيل پس امر كرد مرا كه امر كنم يارا ن خود را كه بلند كنند آواز هاى خود را بالاهلال يا بلفظ تلبيه گفت بجاى اهلال ومراد يكى ست اگرچه اختلاف در ذكر افضل ست اما اينجا افضل رفع صوت ست وروى ابن ابي شيبة باسناد صحيح عن بكر بن عبد الله المزني قال كنت مع ابن عمر قلبي حتى اسمع ما بين الجبلين تلبيه نزد امام ما ابى حنيفه رحمه الله چنانكه در حديث ست كه ان التلبية واجبة پس اگر ترك كند تلبيه دم لازم شود ونزد شافعي سنت ست وتمسك بهمين حديث ترمذي كرده است كه افضل الحج العج والثج وبرداشتن آواز تلبيه برزنان نيست واگر رفع كنند مكروه باشد چنانكه نزد بعض ائمه است واين قدر بردارد كه سامع شود نفس وروى قال مالك في الموطا لا يرفع المحرم صوته بالاهلال في مساجد الجماعات ليسمع نفسه ومن يليه الا في مسجد منى ومسجد الحرام فانه يرفع صوته فيهما قال مالك سمعت بعض اهل العلم يستحب التلبية دبر كل صلوة وعلى كل شرف ذي علو من الارض وروى ابن ابي شيبة عن خثيم كانوا يستحبون التلبية عند دبر الصلوة اذا استقلت بالرجل راحلته واذا اصعد شرفا او هبط واديا واذا لقي بعضهم بعضا وبالاسحار **باب** ما جاء في الاغتسال عند الاحرام باب در بيان آنچه آمده است در غسل كردن نزديك احرام حدثنا عبد الله بن ابي زياد نا عبد الله بن يعقوب المدني عن ابن ابي الزناد عن ابيه عن خارجة بن زيد بن ثابت عن ابيه زيد بن ثابت رضي الله عنهم انه راى النبي صلى الله عليه وسلم تجرد لاهلاله واغتسل روايت ست از زيد بن ثابت كه وى ديد آنحضرت را كه برهنه شد براى احرام خود وغسل كرد واهلال يعنى آواز بلند كردن ست براى تلبيه وانجا مراد احرام ست كه سبب اهلال ست وغسل كردن براى احرام افضل واكمل ست واگر وضو كند نيز كفايت ست قال ابو عيسى هذا حديث حسن غريب وقد استحب بعض اهل العلم الاغتسال عند الاحرام وهو قول الشافعي **باب** ما جاء في مواقيت الاحرام بابست در بيان آنچه آمده است در ذكر جايهاى بستن احرام كه چون كسى بگذرد براى حج بايد كه بى احرام از انجا نجاوز نكند لاهل الآفاق براى اهل آفاق كه از اطراف واكناف براى حج بيايند حدثنا احمد بن منيع نا اسمعيل بن ابراهيم عن ايوب عن نافع عن ابن عمر ان رجلا قال من اين نهل يا رسول الله

شرح ابی الطیب

اى اظهار الشعائر للاحرام وتعليما للجهال في ذلك ما يستحب في ذلك المقام قال العلماء ويستحب رفع الصوت بالتلبية بحيث لا يشق عليه الا المرأة فانها لا ترفع صوتها بل تسمع نفسها **قوله** بالاهلال اراد به التلبية على طريق التجريد لان معناه رفع الصوت بالتلبية وكلمة او في قوله او التلبية لشك الراوي **باب** ما جاء في الاغتسال عند الاحرام **قوله** تجرد لاهلاله اى تجرد عن المخيط ولبس ازاره ورداءه للاحرام فكني بالاهلال عن الاحرام من قبيل ذكر اللازم وارادة الملزوم **قوله** واغتسل اى للاحرام وهو من سننه صلى الله عليه وسلم للتنظيف لا لركعتي الاحرام ولذا سن للحائض والنفساء **باب** ما جاء في مواقيت الاحرام لاهل الآفاق جمع افق بمعنى الناحية اى لاهل نواحي مكة وخصهم بالميقات لان ميقات اهل مكة مشتهر بينهم **قوله** من اين نهل اى نحرم

شرح سراج احمد

بدرستیکہ مردی گفت ای رسول خدا از کدام جا احرام بندیم فقال اهل اهل المدینة من ذی الحلیفة پس فرمود آنحضرت احرام بندند اہل مدینہ از ذی الحلیفہ نام جائی ست قریب مدینہ بنج شش میل واهل الشام من الجحفة و احرام بندند اہل شام از مقام جحفہ چون از طرف دیگر بیایند و اگر بر مدینہ بیایند از ذی الحلیفہ بندند و جحفہ بضم جیم و سکون حای مہملہ و فا نام موضعی ست قریب سہ منزل از مکہ و اهل نجد من قرن و احرام بندند اہل نجد از قرن المنازل و نجد در اصل بمعنی زمین بلند ضد غور کہ بمعنی زمین پست ست و الآن نام بلاد عرب ست کہ از تہامہ تا زمین عراق ست و قرن بفتح قاف و سکون راکہ او را قرن المنازل ہم گویند نام موضعی ست نزدیک طائف و قرن کہ اویس را بوی نسبت کنند بفتح راست از بلاد یمن کذا فی القاموس وقال اهل الیمن من یلملم و احرام بندند اہل یمن از یلملم بفتح تحتانیہ و فتح لام و سکون میم ہر دو و بکر رنام موضعی ست و فی الباب عن ابن عباس قال وقت رسول الله صلی الله علیه وسلم لاهل المدینة ذا الحلیفة و لاهل الشام الجحفة و لاهل نجد قرن المنازل و لاهل الیمن یلملم فهن لهن و لمن اتی علیهن من غیر اهلهن لمن کان یرید الحج و العمرة فمن کان دونهن فمهله من اهله و کذلک حتی اهل مکة یهلون منها اخرجه الشیخان و جابر بن عبد الله عن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال مهل اهل المدینة من ذی الحلیفة و الطریق الآخر الجحفة و مهل اهل العراق من ذات عرق و مهل اهل نجد قرن و مهل الیمن یلملم اخرجه مسلم و عبد الله بن عمرو بن العاص اخرجه اسحق و دار قطنی من طریق حجاج بن ارطاة قال ابو عیسی حدیث ابن عمر حدیث حسن صحیح و العمل علی هذا عند اهل العلم حدثنا ابو کریب نا وکیع عن سفیان عن یزید بن ابی زیاد عن محمد بن علی عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم وقت لاهل المشرق العقیق بدرستیکہ آنحضرت میقات گردانید برای اہل مشرق موضع عقیق راوی اسناد و مقارب و العقیق دون ذات

شرح ابی الطیب

قوله من ذی الحلیفة هو ماء من میاه بنی جشم و الحلیفة تصغیر حلفة کقصبة و هی نبت فی الماء جمعها حلفاء و قد اشتهر الآن بیئر علی **قوله** و اهل الشام من الجحفة بضم الجیم و سکون الحاء کان اسمه مهیعة فاجحف السیل باهلها فسمیت جحفة بتقدیم الجیم علی الحاء یقال اجحف به اذا ذهب به و سیل جحاف بالضم اذا جرف الارض و ذهب به و قرن المنازل بفتح القاف و سکون الراء و غلطوا الجوهری فی قوله بفتحتین جبیل صغیر کانه بیضة مشرف علی عرفات و یلملم بفتح المثناة من تحت و فتح اللامین بینهما میم ساکنة جبل من جبال تهامة علی لیلتین من مکة **قوله** وقت لاهل المشرق العقیق ای وقت لاحرامهم و المراد بهم من منزله خارج الحرم من شرقی مکة الی اقصی بلاد الشرق و هم العراقیون و العقیق موضع بحذاء ذات عرق کما مر و رواه و روی ابو داود عن عائشة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم وقت لاهل العراق ذات عرق قال ابن الملک کان صلی الله علیه وسلم عین لاهل المشرق میقاتین العقیق و ذات عرق فمن احرم من العقیق قبل ان یصیل الی ذات عرق فهو افضل و من جاوزه فاحرم من ذات عرق جاز و لا شیء علیه و یؤید هذا الحدیث ما رواه مسلم فی صحیحه عن جابر مرفوعا و مهل اهل العراق ذات عرق و ما قیل کون ذات عرق میقاتا ثبت باجتهاد عمر رضی الله عنه و یدل علیه روایة البخاری عن ابن عمر قال لما فتح المصران ای البصرة و الکوفة اتوا عمر فقالوا یا امیر المؤمنین ان رسول الله صلی الله علیه وسلم حد لاهل نجد قرنا و هو جور عن طریقنا و انا ان احرمنا قرنا شق علینا قال فانظروا حذوها من طریقکم فحد لهم ذات عرق

عارضة الاحوذی

فی صحیح مسلم تفسیرها کما تقدم و لیس فیه ذکر الصلوة قبل العصر و لا بعدها و اما حدیث ابن عمر فی الرکعات العشر فقد ذکره الامام فی کتابیهما کما ذکره الترمذی عن نافع عن ابن عمر بدل رکعتی الفجر و سجدتین بعد الجمعة و زاد فی حدیث ایوب فی رکعتین بعد المغرب فی بیته و رکعتین بعد العشاء فی بیته الفقه فرض الله الصلوة علی الخلق و بین عددها و صفتها و ندب بعد ذلک النبی صلی الله علیه وسلم الی الاستکثار منها و کان یفعل ذلک کثیرا و خاصة باللیل و خصص بذلک اوقاتا و اعدادا حصر جملتها ما سطرناه آنفا و ینتحل من ذلک تسع عشرة رکعة و الفرض سبع عشرة رکعة جاء منها ستة و ثلثون رکعة و هی التی کانوا یقومون بها فی رمضان حسب ما ورد فی الحدیث و قد روی ابن عمر انه کان یصلی قبل الفجر رکعتین و معنا یقبل صلوة الفجر مسألة فان قیل اذا کانت هذه النوافل تفعل قبل الصلوة ففی ذلک تاخیرها عن اول الوقت فکیف یکون ذلک افضل النفل مع قلة علی افضل الفرض فالجواب عن ذلک من وجهین احدهما ان یرید بقوله قبل الظهر قبل

الباقی در صفحہ آئندہ

عارضۃ الاحوذی

الصبر قبل الوقت الثانی ان یرید بها قبل الصلوة فی الجماعة فانه ربما ینتظرها یاتی بعدة قبلها قال الامام ابوبکر بن العربی رضی الله عنه لا یمتنع ان تکون الرکعتان قبل الظهر قبل الغصر تفعلان قبل دخول وقتهما وقیل فعلهما مقدمة للصلوة وطاعة ظاهرا کما امر النبی صلی الله علیه وسلم قولا وفعلا رکعتی الفجر بعد الفجر وقبل صلوة الصبح وقد ذکر ابو عیسی عن عبد الله بن السائب ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یصلی اربعا بعد ان تزول الشمس قبل الظهر وقال انها ساعة تفتح فیها ابواب السماء واحب ان یصعد لی فیها عمل صالح مقدمة قبل صلوة الظهر فیها اصول وهذه الاحادیث الصحاح کلها تدل علی ان الامر لیس علی الفور ولو کان محمولا علیه لما تقدم قبل المخاطبة بالصلوة شیء وقد بینا ذلک فی اصول الفقه الفوائد مسألة فی محل هذا الرکوع لم یختلف احد من العلماء فی ان النفل فی البیوت افضل للاثر الوارد فی ذلک ولانه اخلص من الریاء ولانه ینبغی للمرء ان لا یخلی بیته من عمل

شرح سراج احمد

عرق بقلیل الی العراق قال ابو عیسی هذا حدیث حسن بدانکہ متعین کردن آنحضرت مواضع را برای احرام در سال حج شده و در میقات اہل نجد ذات عرق را علمای محدثین را گفتگو بسیار ست در صحت لفظ ذات عرق و صحح الحنفیة والحنابلة وجمهور الشافعیة والنووی فی شرح المهذب انه منصوص قال ابن العمام والحق انه یفید ان عمر لم یبلغه توقیته صلی الله علیه وسلم ذات عرق فان حسن احادیث توقیته فقد وافق اجتهاده توقیت النبی صلی الله علیه وسلم والا فهو اجتهادی قال الشافعی فالاحتیاط ان یحرم من العقیق جمعا بین الحدیثین واگر کسی از بیرون مواقیت احرام بست مستحب ست نزد امام مالک و حنیفه و شافعی چون مالک باشد بر نفس خود از ارتکاب محظورات و روی ابو داود و ابن ماجة عن ابن السبع الاقصی بحجة او عمرة غفر له ما تقدم من ذنبه وعند ابن ماجة عن ام سلمة مرفوعا من اهل بعمرة من بیت المقدس غفر له خرج مالک فی الموطا عن نافع ان عبد الله بن عمر اهل من ایلیاء واذا اهل من ایلیاء دل هذا علی انه یجوز ان یحرم من دارة قال علی وعمر اتمام العمرة ان تحرم من دویرة اهلک وروی ابن ابی شیبة ان علیا احرم من المدینة وابن عباس من الشام وله ایضا عن الحسن ان عمر ابن عامر احرم من خراسان فعاب ذلک علیه عثمان وغیره وکرهه عن الحسن ان عمران بن الحصین احرم من خراسان فاعظم له عمر وکرهه مالک وقال الشافعی الاحتیاط من دراء المیقات حسن **باب ما جاء فی ما لا یجوز للمحرم لبسه** بابست در بیان آنچه آمده است که روا نیست برای محرم پوشیدن آن حدثنا قتیبة نا اللیث عن نافع عن ابن عمر انه قال قام رجل برخاست مردی از مجلس فقال یا رسول الله ماذا تامرنا ان نلبس من الثیاب فی الحرم پس گفت ای پیغمبر خدا چه میفرمائی تو ما را اینکه بپوشم از جامها در حالت احرام فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا تلبسوا القمیص پس فرمود آنحضرت نپوشید پیراهن را ولا السراویلات ونپوشید شبانها را در ترجمه مشکوة نوشته است مراد پوشیدن قمیص و سراویل پوشیدن آنها ست بر وجه متعارف دران چنانچه پیراهن را در بر افگنند و شبانها در پا بها کنند اگر بر بدن افگنند مثل ردا چیزی لازم نمی آید زیرا که درین صورت نمیگوید که پیراهن را و ازار را پوشیده ولا البرانس

شرح ابی الطیب

انتهی فاجیب عنه بان عمر رضی الله تعالی عنه لو بلغه الخبر فاجتهد فیه فصادفه وافق السنة فهو من عاداته فی موافقته ولا فی ذلک ان العراق لم یفتح الا بعده فانه علیه الصلوة والسلام لانه علم بالمعجزة انه سیفتح فوقت لاهله ذلک کما وقت لاهل مصر والشام قبل افتتحها **باب ما جاء فیما لا یجوز للمحرم لبسه** قوله ان نلبس بفتح الباء والمحرم بضم فسکون الحاء وموس المحرم بالضم الاحرام والمحرمة بالضم وضمتین وکمعزة ما لا یحل انتهاکه قوله لا تلبسوا القمص بضم القاف والمیم جمع قمیص والسراویلات جمع سروال فارسی والبرانس جمع برنس بضم النون قلنسوة طویلة او کل ثوب رأسه منه دراعة کان او جبة والعمائم جمع عمامة سمیت بها لانها تعم جمیع الراس بالتغطیة والخفاف بکسر الخاء جمع خف نعله صلی الله علیه وسلم بالقمیص والسراویل علی کل مخیط وبالعمائم والبرانس علی کل ما یغطی الراس مخیطا کان او غیره فیحرم علی الرجل ستر راسه او بعضه

شرح سراج احمد

وپوشند بر النهار او برنس بضم موحده ونون وسکون را تفسیر آن کرده اند اورا بطیلسان طویله یعنی کلاه دراز واین تفسیر قاصر است در معرفت آن از آن جهت که زیادت دارد بر آن بعضی چیزها که آن جبه بشهر زیست که از بالا دوشاله هم می آرند تمام بدن وسر وگردن را میپوشند ودر وقت باران آنرا می پوشند ولا العمائم وپوشیده نیست که عمامه ها را ولا الخفاف وپوشید موزها را الا ان یکون احد لیست له نعلان مگر وقتیکه باشد یکی که نباشد مر اورا کفشها فلیلبس الخفین پس گوید که پوشد موزها را ما اسفل من الکعبین ان موزها که زیر پاشنه باشند که از حد موزگی می برآید ولا تلبسوا شیئا من الثیاب مسه الزعفران وپوشید از جامها چیزها را که سوده است آنرا زعفران ولا الورس ونه جامه که سوده است آنرا ورس بفتح واو وسکون را گیاه زرد است که رنگ کرده میشود بدان وآنرا اسپرک گویند ولا تنتقب المراة الحرام ونقاب بر روی نیفگند زنی که محرم است ودر بعضی نسخ تنتقب بتاءین وتشدید قاف ونقاب بکسر نون روی بند ولا تلبس القفازین وپوشد زن بر دست قفاز را بضم قاف وتشدید فاء وآخر زاء است پوششی ست که زنان عرب در دفع سرما در دستها پوشند که انگشتان وکف وساعد همه را بپوشد ودر میان پنبه پر کرده شده است وبعضی گفته اند نوعی از زیور ست که زنان بر دستها میپوشند قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح والعمل علیه عند اهل العلم باب ما جاء فی لبس السراویل والخفین للمحرم اذا لم یجد الازار والنعلین باب ست در بیان آنچه آمده است در حق پوشیدن بتان و موزها برای محرم وقتیکه نیابد تهبند وکفشها را حدثنا احمد بن عبدة الضبی البصری نا یزید بن زریع نا ایوب نا عمرو بن دینار عن جابر بن زید عن ابن عباس قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول المحرم اذا لم یجد الازار فلیلبس السراویل گفت ابن عباس شنیدم از حضرت را که میفرمود در میان خطبه مرد محرم چون نیابد تهبند را پس پوشد بتان را واین حدیث تمسک دیگر علماست ونزد امام مالک وابی حنیفه پاره کند اورا واوزار سازد واذا لم یجد النعلین فلیلبس الخفین وقتیکه نیابد محرم نعلین را پس پوشد موزها را وقطع کند از زیر پاشنه چنانکه حدیث ابن عمر مصرح بدانست که الآن ذکر یافته است واگر بی قطع کردن سراویل توده

شرح ابی الطیب

قوله فلیلبس الخفین ما اسفل من الکعبین قوله ما اسفل بدل من الخفین والمراد بالکعبین کعبا الاقدام الذان فی وسط القدم لا کعبا الوضوء **قوله** مسه الزعفران ولا الورس بفتح الواو وسکون الراء بعدها سین مهملة نبت اصفر طیب الریح فیصبغ به بین الصفرة والحمرة اشهر طیب فی بلاد الیمن فان قلت السوال وقع عما یجوز واجاب بما لا یجوز فما الحکمة فیه اجیب بان الجواب بما لا یجوز لیس اخص مما یجوز فذکره اولی اذ هو قلیل ویفهم منه ما یباح فیحصل المطابقة بین الجواب والسوال بالمفهوم وقیل کان الاولی السوال عن الذی لا یباح اذ الاباحة الاصل ولذا اجاب بذلک تنبیها للسائل علی الاولی ویسمی مثل ذلک اسلوب الحکیم **قوله** ولا تنتقب المراة الحرام ای المحرمة والنقاب معروف تلتثم النساء لا یبدو منه الا العینان وبعض الانف **قوله** القفازین تثنیة قفاز بالضم والتشدید شئ تلبسه نساء العرب فی ایدیهن یغطی الاصابع والکف و

الساعد صرا لیرد باب ما جاء فی لبس السراویل والخفین للمحرم اذا لم یجد الازار والنعلین

عارضة الاحوذی

یتبرک به خاصة فی المغرب فان النبی علیه السلام کان یصلیها فی بیته کما ذکرناه وکذلک رکعتی الفجر مسألة وقد اختلف الناس فی صلوة النفل یوم الجمعة بعد انقضائها فانه ملک ذلک علی الامام وری ان ذلک للجماعة افضل اما تاکیدا علی الامام فاقتداء بالنبی علیه السلام واما تاکیدا علی الجماعة فلتتفضل الجمعة من الظهر وقال الشافعی ما اکثر من التطوع بعد الجمعة فهو افضل لانه یوم مستحب وقد خرج مسلم ان النبی علیه السلام قال من کان منکم مصلیا بعد الجمعة فلیصل ربعا وقال ابو حنیفة واحمد بن حنبل یصلی اربعا اوستا لحجج بن دینار عن ابی هریرة ان النبی صلی رکعتین محاکاة الظهر ان صلی رکعتین وقد قال الله تعالی فی کتابه فاذا قضیت الصلوة فانتشروا فی الارض وابتغوا من فضل الله فقد کان الصدر الاول لا یفعلون ذلک فالاقتداء بهم افضل وقد روی ان الناس فی زمان عمر وعثمان کانوا ینصرفون الی بیوتهم بعد المغرب فیصلون فیها رکعتین حتی یخلی المسجد واما حدیث السبع رکعات بعد المغرب فانها تعدل

تغییر صفحه ۱۷۴

یاتی در صفحه آینده

بقیه صفحه ۱۷۵

عارضة الاحوذی

عبادة تثنی عشرة سنة فمنکرة لایلتفت الیها **باب** ماجاء فی صلوة اللیل مثنی مثنی ابن عمر عن النبی علیه السلام صلوة اللیل مثنی مثنی فاذا خفت الصبح فاوتر بواحدة فاحصر صلوتک وقد اختلف الناس فی قلة النفل فقال الشافعی رکعة وحقیقة مذهبه تکبیرة فانه لو کبر عند الصلوة تردد فی ترکها فخرج عنها لکتب له ثواب التکبیرة وقد قال النبی علیه السلام صلوة اللیل مثنی مثنی وفی روایة احمد ابن حنبل وغیره عن ابن عمر صلوة اللیل والنهار مثنی مثنی وقد رجع الی ما رواه ابو عیسی فی الباب بعد هذا عن علی لا ندری وضعفه وذکر عن نافع عن ابن عمر انه کان یصلی باللیل رکعتین رکعتین وبالنهار اربعا واما رکعة واحدة فلم تشرع الا فی الوتر واما الصلوة بتکبیرة فهو تلاعب لانه لیس له اصل فی الاسلام واما النفل باکثر من رکعتین فقد ثبت عن النبی علیه السلام انه صلی رکعتین وثلثا وخمس رکعا وتسعا لا یجلس الا فی اخرهن وخرجه مسلم عن عائشة وفی الموطا

شرح سراج احمد

بپوشد فدیه لازم شود و امام احمد میگوید قطع نکند که دران اضاعت مال ست و بحکم ضرورت چنانکه هستند بحال خود بپوشد و فدیه لازم نیست حدثنا قتیبة نا حماد بن زید عن عمرو نحوه وفی الباب عن ابن عمر اخرجه الشیخان وجابر بلفظ من لم یجد نعلین فلیلبس خفین ومن لم یجد ازارا فلیلبس السراویل اخرجه الشیخان قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم قالوا اذا لم یجد المحرم الازار لبس السراویل گفته اند بعضی اهل علم چون نیابد محرم تبه بند را بپوشد بتان را واذا لم یجد النعلین لبس الخفین وچون نیابد کفشها را بپوشد موزه را بی قطع وهو قول احمد وقال بعضهم هو علی حدیث ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم اذا لم یجد النعلین فلیلبس الخفین ولیقطعهما اسفل من الکعبین وهو قول سفین الثوری والشافعی نزد امام مالک محرم سراویل بپوشد چنانکه دروطاست قال یحیی سئل مالک هما ذکر عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال لمن لم یجد الازار فلیلبس سراویل فقال لم اسمع بهذا ولا اری ان یلبس المحرم سراویل لان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی عن لبس سراویلات فیما نهی عنه من لبس الثیاب التی لاینبغی للمحرم ان یلبسها ولم یستثن فیها کما استثنی فی الخفین **باب** ماجاء فی الذی یحرم وعلیه اثر خلوق او جبة بابست در چیزی که آمده است در حق کسیکه احرام بست در حالیکه بروی جبه یا قمیص بود پس چه کند او حدثنا قتیبة بن سعید نا عبد الله بن ادریس عن عبد الملک بن ابی سلیمن عن عطاء عن یعلی بن امیة قال رای رسول الله صلی الله علیه وسلم اعرابیا قد احرم وعلیه جبة گفت یعلی دید آنحضرت مردی بادیه نشین را که تحقیق احرام بست در حالیکه بروی جبه بود فامره ان ینزعها پس امر فرمود آنحضرت اورا اینکه بکشد آن جبه را از بدن خود و در ساز داین همه احادیث دلالت بران دارند که جائه محیط محرم را نباید پوشید حدثنا ابن ابی عمر نا سفین عن عمرو بن دینار عن عطاء عن صفوان بن یعلی عن ابیه یعلی بن امیة بن ابی عبیدة بن همام التمیمی حلیف قریش واو یعلی بن مُنیه بود بضم میم وسکون نون ثم مثناة تحتیة مفتوحة واو مادر یعلی بود نه یعلی صحابی ست مشهور در سنه بضع واربعین وفات کرد عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه بمعناه قال ابو عیسی وهذا اصح مصنف گوید واین باین اسناد این حدیث اصح ست از اسناد سابق وفی الحدیث قصة وهکذا رواه قتادة والحجاج بن ارطاة وغیر واحد عن عطاء عن یعلی بن امیة واین طریق ثالث ذکر کرد والصحیح ما روی عمرو بن دینار وابن جریج عن عطاء عن

شرح ابی الطیب

قوله وقال بعضهم علی حدیث ابن عمر خبر لمبتدأ محذوف ای قال بعضهم العمل علی حدیث ابن عمر لان حدیث ابن عباس مطلق وحدیث ابن عمر مقید فیحمل علی ذلک المقید فحصل التوفیق بینهما والعمل بهما **باب** ماجاء فی الذی یحرم وعلیه قمیص او جبة **قوله** وفی الحدیث قصة وهی انه قال یعلی بن امیة رضی الله تعالی عنه کنا عند النبی صلی الله علیه وسلم بالجعرانة اذ جاءه رجل اعرابی علیه جبة وهی متضمخ بالخلوق فقال یا رسول الله انی احرمت بالعمرة وهذه علی فقال ما الطیب الذی بک فاغسله ثلث مرات واما الجبة فانزعها ثم اصنع فی عمرتک کما تصنع فی حجک متفق علیه والخلوق بفتح الخاء المعجمة نوع من طیب یتخذ من الزعفران وغیره

باقی در صفحه آینده

شرح سراج احمد

صفوان بن یعلی عن ابیه عن النبی صلی الله علیه وسلم یعنی باین طریق حدیث یعلی صحیح ست **باب ما یقتل المحرم من الدواب** باب ایست در بیان چیزی که میکشد محرم از چهارپایها حدثنا محمد بن عبد الملک بن ابی الشوارب نا یزید بن زریع نا معمر عن الزهری عن عروة عن عائشة قالت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم خمس فواسق یقتلن فی الحرم پنج اند فواسق که کشته شوند در حرم از جهت ایذای ایشان در حرم نیز کشته شوند باوجود آنکه در شان حرم واقع شده که و من دخله کان آمنا لا یختص الحکم بهذه المذکورات فان العدد لا مفهوم له ویؤیده حدیث عائشة عند مسلم از من الدواب باسقاط العقرب وللبی عوانة عنها ست فی مسلم ذکر الحیة من غیر ذکر العدد وللبی عوانة عن الخدری زیادة السبع العادی وللابن خزیمة عن ابی هریرة زیادة الذئب والنمر علی الحمسة المشهورة فیصیر تسعا لکن افاد ابن خزیمة ان ذکر الذئب والنمر من تفسیر الراوی للکلب العقور الغارة یکی از ان پنج موش ست بهمزه ساکنه و رواست در وی تسهیل و اتفاق ست علما را در جواز قتل وی مر محرم را مگر منذری روایت کرده از نخعی که او گفت در وی جزا ست چون بکشد او را محرم و این خلاف مذهب اهل سنت ست والعقرب دوم ازان کثر دم ست گویند که چشم وی دریشت وی میباشد والغراب زاغ ابقع واو آن بود که دریشت و سینه وی سفیدی باشد والحدیا مصغر حدأة ست و در بعضی روایات بلفظ حدأة آمده است بکسر اول و فتح ثانیه و بعد آن

شرح ابی الطیب

باب ما جاء ما یقتل المحرم من الدواب قوله خمس فواسق روی بالتنوین والاضافة قال الطیبی ان روی منونا وفواسق مرفوعا یکون مبتدأ موصوفا ویقتلن خبره وان روی فواسق منصوبا یکون خمس صفة موصوف محذوف ویقتلن خبره وفواسق معترضة نصبا علی الذم والتقدیر دواب خمس فواسق یقتلن الخ قال بعض الفضلاء مغزی الابن دقیق العید بین معنی الاضافة والتنوین فرق دقیق لان الاضافة یقتضی الحکم علی خمس من الفواسق بالقتل وربما اشعر التخصیص بخلاف الحکم فی غیرها بطریق المفهوم واما التنوین فیقتضی وصف الخمس بالفسق من جهة المعنی وقد یشعر بان الحکم المرتب علی ذلک وهو القتل یعلل بما حصل وصفا وهو الفسق فیقتضی ذلک التعمیم لکل فاسق من الدواب وهو ضد ما اقتضاه الاول من المفهوم من التخصیص انتهی **قوله** فی الحرم المشهور انه بفتحتین والمراد به حرم مکة القاموس الحرم والحرام مکة هو حرم الله وحرم رسوله والحرمان مکة والمدینة انتهی وفی بضمتین جمع حرام بمعنی محرم قال تعالی وانتم حرم ای محرمون وقال الله تعالی منها اربعة حرم ای محرمة ای القتال فیها **قوله** الغارة الخ بالمهز وبعبدل ای الوحشیة والاهلیة والمراد بالغراب الابقع کما فی الصحیحین الذی فیه سواد وبیاض لا ما خالط بیاضه لون اخر وبجز الزاغ وهو اسود محمر المنقار والرجلین وسمی غرابا لسرعة نزعه لانه یاکله والحدیا بضم الحاء وفتح الدال وتشدید الیاء مقصورا تصغیر الحدأة کالعنبة واحد الحدأ وهو فی الروایة الثانیة بالافراد الحدأة کالعنبة وهو خبیث الطیر یخطف اطعمة الناس قاله القسطلانی وقال الطیبی هو الطائر المعروف من الجوارح والکلب العقور بفتح العین صیالغة عاقر وهو الجارح المفترس المعروف وقال الطیبی هو کل سبع یعقر ای یجرح ویقتل ویفترس کالاسد والنمر والذئب سمیاها کلبا لاشتراکها فی السبعیة

عارضة الاحوذی

وخرجه ابو عیسی عن معن من طریق عائشة ما یدل علیه وهو قوله کان یصلی لربما فلا تسئل عن حسنهن وطولهن کما ذکر عنها انه کان یصلی رکعتین ثم رکعتین ثم رکعتین وما صح عنه صلی الله علیه وسلم لا وجه لانکاره ولا معنی للنزاع فیه اما قوله صلوة اللیل مثنی مثنی یدل علی انه الافضل والله اعلم ولو تقور وایة ابن دری ان فی حدیث عائشة انه کان یسلم من کل رکعتین وهو ابن ابی ذئب ویونس والاوزاعی خالفهم اکثر منهم ومنهم مالک ویحتمل ان یکون ذلک من قولهم تفسیر الرکعتین کان ابن معین قال اذا اختلف اصحاب ابن شهاب فالقول ما قال مالک **مسألة** قول عائشة انه نام قبل ان یوتر دلیل علی ان النوم ینقض الوضوء وقد تقدم وقوله لعائشة ان عینی تنامان ولا ینام قلبی بیان لخروجه صلی الله علیه وسلم عن جملة الامتیاز فی ان نومه ویقظته سواء فی حفظ حاله وصیانة عبادته وذلک ان النوم آفة یسلطها الله

بقیه از صفحه ۱۷۶

باقی در صفحه آینده

عارضۃ الاحوذی

علی العبد یخلع فیہا السلطنۃ التی للنفس علی البدن فیستریح من خدمتہا فی اغراضہا ویقطع تلک العلاقۃ التی بینہما فیبقی البدن مستریحا حتی اذا شاء اللہ ربط العلاقۃ بالیقظۃ ورد الاستمتاع کما کان فاخبر النبی علیہ السلام ان النوم انما یحل عینہ لا قلبہ فان لحوالہ محفوظۃ عند ہ خصیصۃ خص بہا کما بیناہ مسألۃ وقولہ اضطجع علی شقہ الایمن اختلف الناس فی ہذہ الصفۃ فقال ابن القاسم عن مالک لا باس بہا ان لو یقصد الفضل قال القاضی ابوبکر بن العربی رضی اللہ عنہ ولو قصد الفضل فان اللہ قد فضلہا صورۃ ووضعا ووصفا وکان احمد بن حنبل مع مواظبتہ علی قیام اللیل لا یفعلہ ولا یمنع من یفعلہ وکان یکرہہا ابن عمر وجماعۃ من الفقہاء ویلفنی عن قوم لا معرفۃ عندہم انہم یوجبونہا ولیس لہ وجہ لان النبی صلی اللہ علیہ وسلم انما اراد ہ یفعلہ عائشۃ ولو یرہ غیرہا ولو راہ عشرۃ فی عشرۃ مواطن ما اقتضی ذلک ان یکون

شرح سراج احمد

ہمزہ ولی مدست و من خواصہا انہا تقف فی الطیران ویقال انہا لا یخطف الناس الا من جہۃ الیمین والکلب العقور سگ گزندہ بعضی گویند کہ این مخصوص سگ مشہور ست وبعضی گویند ہر شخی کہ بگزد مردم را چنانکہ شیر وگرگ وغیرہا وفی الباب عن ابن مسعود وابن عمر اخرجہ الشیخان ومالک واحمد وابو داود والنسائی وابن ماجۃ وابی ہریرۃ وابی سعید اخرجہ الترمذی وابن ماجۃ وابن عباس قال ابو عیسی اخرجہ احمد حدیث عائشۃ حدیث حسن صحیح حدثنا احمد بن منیع نا ہشیم نا یزید بن ابی زیاد عن ابن ابی نعم عن ابی سعید عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال یقتل المحرم السبع العادی فرمود بکشد محرم درندۂ حملہ کنندہ را ودی در حکم کلب عقور ست سبع بفتح سین مہملہ وبضم موحدہ بمعنی درندہ والکلب العقور والغارۃ والعقرب والحدأۃ والغراب قال ابو عیسی ہذا حدیث حسن والعمل علی ہذا عند اہل العلم قالوا المحرم یقتل السبع العادی والکلب گفتہ اند اہل علم محرم بکشد درندۂ حملہ کنندہ را وسگ زد وہو قول سفین الثوری والشافعی وقال الشافعی کل سبع عدا علی الناس او علی دوابہم فللمحرم قتلہ وگفت امام شافعی ہر جانور درندہ کہ حملہ کند بر مردم یا بر چہارپایان محرم را بکشتن او باب فی الحجامۃ للمحرم بالبست در بیان خون بر آوردن محرم را حدثنا قتیبۃ نا سفین ابن عیینۃ عن عمرو بن دینار عن طاؤس وعطاء عن ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم احتجم وہو محرم بدرستیکہ آنحضرت خون بر آورد وشانہا کشید وحال آنکہ آنحضرت احرام بستہ بود وفی الباب عن جابر وانس اخرجہ ابو داود والنسائی وعبد اللہ بن بحینۃ قال ابو عیسی اخرجہ الشیخان حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح وقد رخص قوم من اہل العلم فی الحجامۃ للمحرم وتحقیق رخصت داد ہ اند گروہی از اہل علم در کشیدن شانہا برای محرم وقالوا لا باس ان یحتجم المحرم اذا لم یحلق شعرا وگفتہ اند کہ نبرد مو یہا را عادت ست سیان مردم کہ اول مو یہا را می برند وحلق می نمایند از ہمان قدر کہ در زیر محجمہ می آید وقال مالک لا یحتجم المحرم الا من ضرورۃ وگفت امام مالک حجامت نکند محرم مگر بسبب ضروری کہ داعی شود او را بحجامت کردن وقال سفین الثوری والشافعی لا باس ان یحتجم المحرم ولا ینتف شعرا وبر نہ آرد مو یہا را از بدن خود شیخان بروایت عبد اللہ بن بحینۃ حدیثی آورد ہ اند کہ احتجم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وہو محرم من طریق مکۃ فی وسط راسہ واین ظاہر ست کہ این محمول بر ضرورت ست زیرا کہ بی قطع شعر نخواہد بود واگر در بعضی موضع باشد کہ در آنجا موی نیست جائز ست بی فدیہ وابو داود ونسائی بروایت انس آورد ہ اند کہ احتجم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وہو محرم علی ظہر القدم من وجع کان بہ وپای غالبا جای موی نیست وبا وجود آن در وی ہم داشت باب ما جاء فی کراہۃ تزویج المحرم بالبست در بیان آنچہ آمدہ است در کراہت تزویج کردن محرم یعنی نکاح کند در حال احرام حدثنا احمد بن منیع نا اسمعیل بن علیۃ نا ایوب عن نافع عن نبیہ بن وہب بن عثمان العبدری المدنی ونبیہ بتصغیر ست ثقہ از صغار ثالثہ بود نافع از وی روایت دارد پیش از نافع وفات کردہ سنۃ ست وعشرین

شرح ابی الطیب

قولہ السبع العادی بضم الباء وفتحہا وسکونہا المفترس من الحیوان العادی بتخفیف الیاء من عدا علیہ عدوا اذا اعتدی علیہ والظلم والمراد بقتل المحرم السبع الظالم الذی یفترس الناس فالعادی منصوب علی النعت للسبع باب ما جاء فی کراہیۃ تزویج المحرم

شرح سراج احمد

قال اراد ابن معمر ان ینکح ابنه گفت نبیه اراده کرد و خواست ابن معمر اینکه نکاح کناند پسر خود را و او نیز تابعی بود فبعث الی ابان بن عثمن وهو امیر الموسم نبیه گوید پس فرستاد مر ابن معمر بسوی ابان بن عثمان در حالیکه او امیر لشکر حاجیان بود و او نیز ثقه تابعی بود فقلت ان اخاك یرید ان ینکح ابنه فاحب ان یشهد ذلك نبیه گوید پس آمدم من بسوی ابان پس گفتم من بدرستیکه برادر تو ابن معمر میخواهد که نکاح کناند پسر خود را پس دوست دارد اینکه حاضر کند بمجلس نکاح ترا وی فقال لا اراه الا اعرابیا جافیا پس گفت ابان نمی بینم ابن معمر را مگر که او مردی بادیه نشین ست جفا کننده وان المحرم لا ینکح ولا ینکح بدرستیکه مرد محرم نه نکاح کند کسی را و نه نکاح کسی بندد او و کما قال راوی گوید یاد کرد چیزی

شرح ابی الطیب

قوله اراد ابن معمر هو عمر بن عبید الله بن معمر القرشی التیمی قوله ابنه اسمه طلحة قوله ابان بن عثمن بفتحتین هو ابان بن عثمن بن عفان الاموی ابو سعید وقیل ابو عبد الله مدنی ثقة قوله فاحب ان یشهد ذلك من الاشهاد متحد الی مفعولین قوله لا ینکح ولا ینکح بفتح الیاء فی الاول وکسر الکاف مجزوم علی النهی ومرفوع علی النفی بمعنی النهی ای لا یتزوج لنفسه امرأة وبضم الیاء فی الثانی مجزوما ومرفوعا علی الوجهین ای لا یزوج الرجل امرأة ابا بالولایة او بالوکالة لغیره قال النووی اختلف العلماء لحدیث عثمن رضی الله عنه هذا وحدیث ابن عباس فی نکاح المحرم فقال مالك والشافعی واحمد وجمهور العلماء من الصحابة ومن بعدهم لا یصح نکاح المحرم واعتمدوا علی احادیث قال ابو حنیفة والکوفیون یصح نکاحه لحدیث میمونة وقال الترمذی واصحاب ابی حنیفة راوا حدیث ابن عباس اقوی الحدیثین لما بین راویه اعنی ابن عباس ویزید بن الاصم من الفضل والعلم وقال المحقق ابن الهمام روی الائمة الستة فی کتبهم عن طاوس عن ابن عباس رضی الله تعالی عنهما قال تزوج رسول الله صلی الله علیه وسلم میمونة وهو محرم وزاد البخاری وبنی بها وهو حلال واخبرت بذلك عن یزید بن الاصم انه تزوجها وهو حلال ولم یقوقوه هذا فانه من اتفق علیه الستة وحدیث یزید لو یخرجه البخاری ولا النسائی وایضا لا یقاوم یا ابن عباس حفظا واتقانا ولذا قال عمرو بن دینار وقاید ابن الاصم اعرابی کذا وکذا قال فجعله مثل ابن عباس فی مارری عن ابی رافع عنه علیه السلام تزوجها وهو حلال وبنی بها وهو حلال وکنت انا الرسول ایضا اخرجه احمد من الصحیحین وان روی فی صحیح ابن حبان فلم یبلغ درجة الصحة ولذا لم یقل الترمذی فیه سوی حدیث حسن قال لا نعلم احدا اسنده غیر حماد عن مطر وما روی عن ابن عباس انه علیه الصلوة والسلام تزوج میمونة وهو حلال فمنکر عنه لا یجوز النظر الیه بعدما اشتهر الی ان کاد ان یبلغ الیقین عنه خلافه وکذلك بعدما اخرج الطبرانی وعارضه بان اخرجه عن ابن عباس من خمسة عشر طریقا انه تزوجها وهو محرم وفی لفظ وهما محرمان وقال هذا هو الصحیح انتهی اقول واما مارواه سلیمن فهو مرسل ولیس فی الستة وحدیث ابن عباس مرفوع اخرجه الستة

قوت المغتذی

اراد ابن معمر هو عمر بن عبید الله بن معمر القرشی التیمی ان ینکح ابنه اسمه طلحة

عارضة الاحوذی

واجبا فی کل موطن حدثت عن عائشة ان النبی صلی الله علیه وسلم یوتر بتسع قال القاضی ابو بکر رضی الله عنه وقد اوتر بسبع حین اسن وقد ثبت عن النبی علیه السلام انه صلی خمس عشرة رکعة باللیل وروی ثلث عشرة رکعة باللیل وروی احدی عشرة حدثت عائشة المشهور انه فاز اد علیها لا تعنی عندها الان ابن عباس قد راه فی بیت میمونة یصلی خمس عشرة رکعة وقد روی انه کان یفتتح صلوته باللیل برکعتین خفیفتین تلاوت خمس عشرة رکعة والله اعلم حدیث عن عائشة کان النبی علیه السلام اذا لم یصل من اللیل منعه من ذلك النوم صلی من النهار ثنتی عشرة رکعة قال الامام ابو بکر بن العربی رضی الله عنه الثلث عشرة رکعة التی روی ابن عباس سقط منها الوتر لانه من صلوة اللیل وبقیت ثنتا عشرة رکعة وقال ابو عیسی فی هذا الحدیث حسن وهو صحیح لان راویه عدل مشاهیر وفیهم زرارة بن اوفی القاضی صلی یوما بالصحابة صلوة الصبح

بقیہ صفحہ ۱۷۸

۱۸۰ صفحہ آئندہ

بقیه صفحه ۱۷۹

عارضة الاحوذی

نقرأ فيها فاذا نقرنا الناقوس فذلك يجزئ يوم عيد ثم خرجنا وفي الموطأ ما يعضده ما من امرئ تكون له صلوة بالليل يغلبه عليها النوم فيصليها فيما بين صلوة الصبح والظهر الا كتب له اجرها وكان نومه عليه صدقة وقد دخل ابو عيسى في باب بعد هذا تطوع النبي صلى الله عليه وسلم بالنهار عن عاصم بن ضمرة قال سألت عليا عن صلوة رسول الله صلى الله عليه وسلم بالنهار فقال انكم لا تطيقون ذلك فقلنا من اطاق ذلك فقال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا كانت الشمس من ههنا كهيأتها من ههنا عند العصر صلى ركعتين واذا كانت الشمس من ههنا كهيأتها من ههنا عند الظهر صلى اربعا وصلى اربعا قبل الظهر وركعتين بعدها وقبل العصر اربعا يفصل بين كل ركعتين بالتسليم على الملائكة المقربين والنبيين والمرسلين ومن تبعهم من المؤمنين والمسلمين رواه الثقات وقال هو حسن وقال عاصم بن ضمرة ثقة وقال اسحق بن ابراهيم احسن شيء

شرح سراج احمد

گفت مثل این تو حدیث عن عثمان مثله یرفعه پس ترجیح حدیث کردایان از امیر المومنین عثمان رضی الله عنه که مرفوع کرده بود عثمان حدیث را بسوی آنحضرت که محرم انکاح نشاید وفی الباب عن ابی رافع اخرجه الترمذی ومیمونة اخرجه مالك والشافعی والبیهقی عن ابی عثمان بن طریف المروزی ان اباطریف تزوج امرأة وهو محرم فرد عمر بن الخطاب نكاحه واخرج عن عثمان قال المحرم لا ينكح ولا يخطب على نفسه ولا على من سواه واخرج مسدد والبیهقی عن علی رضی الله عنه قال ايما رجل تزوج وهو محرم اشتر عنا مسة امرأته ولم يجز نكاحه قال ابو عيسى حديث عثمان حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند بعض اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم منهم عمر بن الخطاب اخرجه مالك والشافعی وعلی بن ابی طالب اخرجه مسدد والبیهقی وابن عمر وهو قول بعض فقهاء التابعين وبه يقول مالك والشافعی واحمد واسحق لا يرون ان يتزوج المحرم نمی بینند ونمی دارند اعتقاد این که نکاح کند مرد محرم وقالوا ان نكح فنكاحه باطل وگفته اند اگر نکاح کرد محرم پس نکاح او باطل است حدثنا قتيبة نا حماد بن زيد عن مطر الوراق عن ربيعة بن ابی عبد الرحمن عن سليمان بن يسار عن ابی رافع قال گفت ابو رافع مولی آنحضرت تزوج رسول الله صلى الله عليه وسلم ميمونة وهو حلال نكاح كرد آنحضرت میمونه را او حالانکه وی حلال بود وبنی بها وهو حلال ودخول کرد با وی وحالانکه وی حلال بود وكنت انا الرسول فيما بينهما قال ابو عيسى وبودم من میانجی میان آنحضرت ومیمونه هذا حديث حسن ولا نعلم احدا اسنده غير حماد بن زيد عن مطر الوراق عن ربيعة ورواه مالك بن انس عن ربيعة عن سليمان بن يسار ان النبي صلى الله عليه وسلم تزوج ميمونة وهو حلال رواه مالك مرسلا از جهت آنکه سلیمان بن یسار از تابعین ست ورواه ایضا سليمان بن بلال عن ربيعة مرسلا قال ابو عيسى زیرا که ربیعه نیز تابعی ست ورواه عن يزيد بن الاصم عن ميمونة قالت تزوجني رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو حلال وروی بعضهم عن يزيد بن الاصم ان النبي صلى الله عليه وسلم تزوج ميمونة وهو حلال قال ابو عيسى ويزيد بن الاصم هو ابن اخت ميمونة بنت الحارث ام المؤمنين رضی الله عنها گفت ابن عبد البر غلط ست از مطر چرا که سلیمان بن یسار مولد شده سنة اربع وثلثين یا سبع وعشرين ووفات ابی رافع پس از قتل عثمان باندک زمانه بود که در سنة خمس وثلثين گشته پس ممکن نباشد لقای هر دو وممکن ست که اگر سماع شده باشد سلیمان را از میمونه چرا که او مولاة معتقه او بود در سنة ست وستين ووفات کرده **باب** ما جاء في الرخصة في ذلك بابست در بیان آنچه آمده است در حق رخصت بنکاح کردن محرم حدثنا حميد بن مسعدة نا اسفين بن حبيب عن هشام بن حسان عن عكرمة عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم تزوج ميمونة وهو محرم گفت ابن عباس بدرستیکه آنحضرت نکاح کرد میمونه را در حالیکه آنحضرت محرم بود وفي الباب عن عائشة قال ابو عيسى ان رسول الله صلى الله عليه وسلم تزوج وهو محرم اخرجه النسائی حديث ابن عباس حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند بعض اهل العلم وبه يقول سفين الثوری واهل الكوفة وبهمين قائل گشته است امام ما ابو حنيفه وآن قول عبد الله ابن مسعود وابن عباس وابراهيم وقاسم وحكم وحماد وعطاء ست حدثنا قتيبة نا حماد بن زيد عن ايوب عن عكرمة عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم تزوج ميمونة وهو محرم حدثنا

باقی در صفحه آینده

شرح سراج احمد

قتیبۃ نا داود بن عبد الرحمن العطار عن عمرو بن دینار قال سمعت ابا الشعثاء یحدث عن ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم تزوج میمونۃ وھو محرم قال ابو عیسی ھذا حدیث صحیح وابو الشعثاء اسمہ جابر بن زید قال وقد اختلفوا فی تزویج النبی صلی اللہ علیہ وسلم میمونۃ تحقیق اختلاف کردہ اند علما در تزویج کردن آنحضرت میمونہ را کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم تزوجھا فی طریق مکۃ زیرا کہ آنحضرت تزویج کرد میمونہ را در راہ مکہ معظمہ کہ از مدینہ بمکہ میرفت در موضع سرف نکاح میمونہ کرد فقال بعضھم تزوجھا حلالا وظھر امر تزویجھا وھو محرم پس گفتہ اند بعضی علما نکاح کرد آنحضرت میمونہ را در حالیکہ حلال بود وظاہر و آشکارا گشت امر نکاح میمونہ در حالیکہ آنحضرت محرم بود و تزوجھا وھو حلال بستر دخول کرد آنحضرت بمیمونہ در حالیکہ آنحضرت حلال بود بسرف در موضع سرف کہ قریب بمکہ است فی طریق مکۃ در راہ مکہ ومات میمونۃ بسرف حیث بنی بھا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ودفنت بسرف و وفات کرد میمونہ در سرف و در انجا کہ دخول کردہ بود با و آنحضرت و دفن کردہ شد میمونہ در سرف حدثنا اسحق بن منصور نا وھب بن جریر نا ابی قال سمعت ابا فزارۃ یحدث عن یزید بن الاصم عن میمونۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تزوجھا وھو حلال وبنی بھا حلالا ومات بسرف ودفنھا فی الظلۃ التی بنی بھا فیھا و دفن کرد میمونہ را در سایہ بانی کہ دخول کردہ بود با و آنحضرت در انجا قال ابو عیسی ھذا حدیث غریب وروی غیر واحد ھذا الحدیث عن یزید بن الاصم مرسلا ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم تزوج میمونۃ وھو حلال وروایات بسیار مختلف اند و علما در توفیق آنہا جد و جہد بسیار کردہ اند **باب** ما جاء فی اکل الصید للمحرم باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در خوردن گوشت شکار مر محرم را حدثنا قتیبۃ نا یعقوب بن عبد الرحمن عن عمرو بن ابی عمرو عن المطلب عن جابر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال صید البر لکم حلال وانتم حرم ما لم تصیدوہ او یصد لکم گوشت شکار مر شما را در احرام حلال است ما دامیکہ صید نکنید شما کہ محرم اید و یا صید کردہ نشود برای شما اگر چہ صید کنندہ محرم نبود و فی الباب

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی الرخصۃ فی ذلک **قولہ** ظھر امر تزویجھا وھو محرم اشارۃ الی تاویل حدیث ابن عباس بان یحمل علی انہ ظھر امر تزویجھا وھو محرم ومنھم من اول بان معنی وھو محرم انہ داخل فی الشھر الحرام فان احرم یطلق علی ھذا المعنی ایضا وھو ای کل من التوجیھین بعید ومما یعد ہ حدیث البخاری تزوجھا وھو محرم وبنی بھا وھو حلال واما القول بان روایۃ میمونۃ مقدمۃ علی روایۃ ابن عباس لانھا صاحبۃ الواقعۃ فھی اعلم من غیرھا وکذا حدیث ابی رافع لانہ کان سفیرا بین النبی صلی اللہ علیہ وسلم وبینھا فھو اعلم فجوابہ قد تقدم ان الراوی عنھا یزید بن الاصم لا یماثل عبد اللہ بن عباس وکذا ابو رافع لم یخرج حدیثہ احد الصحیحین فلا معارضۃ وحدیث ابن عباس اقوی فلا یقال حدیثہ ممن قبل یقدم علی حدیث ابن عباس لانہ نعم واللہ اعلم **باب** ما جاء فی اکل الصید للمحرم **قولہ** صید البر مصدر اریدبہ المفعول ای ما یصاد من البر حلال لکم لان الکلام فیہ **قولہ** وانتم حرم بضمتین جمع حرام ای انتم محرمون **قولہ** او یصاد قال السیوطی وحاشیۃ علی ابی داود بعد قولہ ما لم یصد او یصاد لکم کذا فی النسخ الجاری علی قوانین العربیۃ او یصد لانہ معطوف علی المجزوم وقال بعض المحدثین روی بالرفع والنصب وقال الطیبی الظاھر الجزم وغایۃ التوجیہ انہ عطف علی المعنی ای فلا تصیدوہ او یصاد لکم انتھی واما وجہ النصب بإضمار ان او بمعنی لا یعنی لحم الصید حلال لکم ما لم تصیدوہ ولا تتناولوا علیہ

عارضۃ الاحوذی

روی فی قطوع النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی الزھاد عن وروی عن عبد اللہ بن المبارک انہ کان یضعف ھذا الحدیث وانما ضعفہ عندنا واللہ اعلم لانہ یروی مثل ھذا عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم الا من ھذا الوجہ عن عاصم بن ضمرۃ عن علی قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی اللہ عنہ احسن ابو عیسی فی اختیارہ فضعیفۃ وانہ لرتبۃ فی ھذا الحدیث محسنۃ ھکذا فلا معول علیہ واللہ اعلم بسم اللہ الرحمن الرحیم صلی اللہ علی سیدنا محمد وآلہ وسلم تسلیما صاحب اللہم والتفاتر قد امتلأ افکا حنبریتا سما قا وکیف رحلت فی لثمھا الی الاصنام لمخالفۃ سید البشر وقد توعد اللہ بالنار علی من خالف امرہ فقال اللہ تعالی فلیحذر الذین یخالفون عن امرہ ان تصیبھم فتنۃ او یصیبھم عذاب الیم وھی النار نعوذ باللہ منھا وجرمزت بقویلۃ انیسیان من الترحط یدا علی ای دین مات وکلا این ھو وقلت بقولہ وخالفت من امر اللہ باتباعہ وتنقل فی طرسک کثیرا من الباطل

عارضۃ الاحوذی

وتقول اجماعا عن العلماء
ولیس کذلک ورددت
ورفضت وکذبت وقلت
ان البخاری لم یخرج حدیث
الصلوۃ الوسطی وصرت
عملوجا فی ذلک وعجبا و
شغلوجۃ بل قد خرجہ
البخاری فی تفسیر القرآن
فی قولہ تعالی حافظوا علی
الصلوات والصلوۃ الوسطی
وخرجہ ایضا فی غزوۃ
الخندق وردت حدیث
ایضا وقلت لا یصح صرت
اقاکا اشرا اشرا بل قد
خرجہ البخاری اوصانی
خلیلی بثلث بصوم
ثلثۃ ایام من کل
شہر وصلوۃ الضحی ونوم
علی وتروزاد احمد بن حنبل
وغسل یوم الجمعۃ فھو
حدیث ثابت من وجوھہ و
ابطلت جمیعہ وحدیث
النزول قلت ھو احاد ولیس
کذلک قال الامام ابوبکر
ابن فورک وابو المعالی ابھما
فھو حدیث متواتر فصرت
بابوسا ترغث النساء
بلقلقات بسم اللہ الرحمن الرحیم
صلی اللہ علی سیدنا محمد و
علی آلہ وصحبہ وسلم
باب نزول الرب الحدیث
المشھور عن ابی ھریرۃ وغیرہ
ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم
قال ینزل ربنا کل لیلۃ الی

شرح سراج احمد

عن ابی قتادۃ اخرجہ الشیخان وطلحۃ بن عبید اللہ اخرجہ محمد بن الحسن فی الآثار انا ابو حنیفۃ عن محمد بن المنکدر عن عثمان بن محمد عن طلحۃ بن عبید اللہ قال تذاکرنا لحم الصید یاکلہ المحرم والنبی صلی اللہ علیہ وسلم نائم فارتفعت اصواتنا فاستیقظ النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال فیم تتنازعون فقلنا فی لحم الصید یاکلہ المحرم فامرنا باکلہ وروی ابن عدی عن ابن عمر رفعہ الصید یاکلہ المحرم مالم یصد او یصد لہ وفیہ عثمان بن خالد وھو ضعیف وعن عمیر بن سلمۃ ان البھزی قال لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی الحمار الوحشی ھو بریتی فشائکم بہ فاھر ابابکر ان یقسمہ بین الرفاق اخرجہ الطحاوی وعن الصعب بن جثامۃ رضی اللہ عنہ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال انی الحمار الوحشی انا لم نرد علیک الا انا حرم نرجاہ وعن ابن عباس انہ قال لزید بن ارقم یا زید ھل علمت ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اھدی الیہ عضو صید فلم یقبلہ وقال انا حرم قال نعم اخرجہ ابوداود والنسائی وعن ابی ھریرۃ ان عمر قال لہ انما نھیت ان تصطادوہ اخرجہ الطحاوی وفیہ قصۃ وعن علی ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم اھدی الیہ رجل حمار وحش وھو محرم فابی ان یاکلہ اخرجہ ابوداود وفیہ قصۃ وعن عائشۃ انہا قالت فی لحم الصید یصیدہ الحلال ثم یھدیہ للمحرم ماری بہ باسا اخرجہ الطحاوی وروی مالک فی الموطا عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ ان الزبیر کان یتزود وضعیف الطبرانی فی الاحرام ووصلہ ابن ابی العوام وابن خسرو فی مسند ابی حنیفۃ عن ہشام عن ابیہ عن جدہ الزبیر بن العوام وزاد ونحن محرمون مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ابو عیسی حدیث جابر

حدیث مفسر گفت مؤلف حدیث جابر حدیثی ست تفسیر کردہ شدہ والمطلب لا یعلم لہ سماعا من جابر جرح کرد در اسناد

این والعمل علی ھذا عند بعض اھل العلم لا یرون باکل الصید للمحرم باسا اذا لم یصد ھو ولم یصد من اجلہ قال الشافعی ھذا الحسن حدیث زھری فی ھذا الباب واقیس گفت امام شافعی این حدیث احسن چیزی ست کہ روایت کردہ شدہ در ین باب واقیس ست والعمل علی ھذا وھو قول احمد واسحق حدثنا قتیبۃ عن مالک بن انس عن ابی النضر عن نافع مولی ابی قتادۃ عن ابی قتادۃ انہ کان مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم بدر ستیکہ ابو قتادہ بود ہمراہ آنحضرت و این در عام حدیبیہ بود در سال ششم از ہجرت چنانکہ در بخاری ست و ہمین ست معتمد و در روایت شیخان ست کہ

خرج حاجا وہو غلط او مجاز شرعی عن قصد البیت حتی اذا کان ببعض طریق مکۃ تا آنکہ چون گشت آنحضرت در بعضی راہ مکہ و در روایت مسلم بالقاحۃ آمدہ است و آن قریب یک کروہ است از موضع سقیا تخلف مع اصحاب لہ محرمین وھو غیر محرم تخلف نمودہ ابو قتادہ با یاران خود کہ محرم بودند و حال آنکہ ابو قتادہ محرم نبود

شرح ابی الطیب

ولا تعینوا ولا تشیروا علیہ الا ان یصاد لاجلکم وبہ یستدل مالک والشافعی علی حرمۃ لحم ما صادہ الحلال لاجل المحرم وابو حنیفۃ یحملہ علی ان یھدی الیکم الصید دون اللحم او معناہ ان یصاد لامرکم فلا یحرم لحم صید ذبحہ حلال للمحرم من غیر امرہ او دلالتہ **قولہ** مفسر بصیغۃ اسم الفاعل ای مبین للمراد فی باب حل الصید للمحرم **قولہ** تخلف مع اصحاب لہ ای تاخر عنہ صلی اللہ علیہ وسلم **قولہ** محرمین وھو غیر محرم فقولہ محرمین صفۃ اصحاب قال القسطلانی وعدم احرامہ لاحتمال انہ لم یقصد نسکا اذ یجوز دخول الحرم بغیر احرام لمن لم یرد نسکا کما ھو مذھب

شرح سراج احمد

وانما لم یحرم ابو قتادة لان المواقیت لم تکن وقتت بعد فکان التجاوز عنها جائزا ولانه لم یکن خرج من المدینة مع النبی صلی الله علیه وسلم بل بعثته اهل المدینة بعده الی النبی صلی الله علیه وسلم لیعلمه ان بعض العرب یقصدون الاغارة علی المدینة اولانه صلی الله علیه وسلم بعث اباقتادة وفرقته لکشف عدو له بجهة الساحل کما فی مسلم اولانه لم یقصد حجا ولا عمرة قال عیاض وهذا بعید فرای حمارا وحشیا پس دید ابو قتاده حمار وحشی یعنی خر بیابانی را فاستوی علی فرسه پس برابر نشست بر اسپ خود یعنی بر اسپ سوار گشت فسال اصحابه ان یناولوه سوطه پس سوال کرد ابو قتاده یاران خود را که بدهند او را تازیانه وی فابوا پس ابا آوردند یاران از دادن تازیانه فسالهم رمحه پس سوال کرد ابو قتاده یاران را نیزه بدادن نیزه وی فابوا علیه پس ابا آوردند اصحاب بروی فاخذ پس بگرفت ابو قتاده بنفس خود پس از فرود آمدن از اسپ فشد علی الحمار پس دید و حمله کرد بر خر وحشی فقتله پس کشت ابو قتاده او را فاکل منه بعض اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وابی بعضهم پس خوردند از ان حمار وحشی بعضی یاران آنحضرت و ابا کردند بعضی اصحاب از خوردن آن یعنی بعضے گفتند که محرمین را حلال ست خوردن وی پس خوردند و بعضی گفتند که حرام ست پس نخوردند ایشان فادرکوا النبی صلی الله علیه وسلم فسالوه عن ذلک پس یافتند و باهم یکجا گشتند ابو قتاده و اصحاب او با آنحضرت پس پرسیدند صحابه از حل و حرمت آن فقال انما هی طعمة پس فرمود آنحضرت جز این نیست که آن طعمه بود بضم عین اطعمکموها الله طعام داده شما را آن طعام حق تعالی و این حدیث تمسک امام ابی حنیفه ست

شرح ابی الطیب

الشافعیة واما علی مذهب الائمة الثلثة القائلین بوجوب الاحرام فاحتجوا له بان ابا قتادة انما لم یحرم لانه صلی الله علیه وسلم کان ارسله الی جهة اخری لیکشف امر عدو فی طائفة من الصحابة کما قال البخاری وحدث النبی صلی الله علیه وسلم ان عدوا یغزوه بغیقة فتوجهنا نحوهم ای بامره علیه الصلوة والسلام ثم قال وفی صحیح ابن حبان والبزار والطحاوی من طریق عیاض بن عبد الله عن ابی سعید قال بعث رسول الله صلی الله علیه وسلم اباقتادة علی الصدقة وخرج رسول الله صلی الله علیه وسلم واصحابه وهم محرمون حتی نزلوا بعسفان فاذا بحمار وحش قال وجاء ابو قتادة وهو حدیث وهذا ظاهره یخالف ما فی البخاری علی ما لا یخفی لان قوله بعث یقتضی انه لم یکن خرج مع النبی صلی الله علیه وسلم من المدینة لکن یحتمل انه صلی الله علیه وسلم ومن معه لحقوا اباقتادة فی بعض الطریق قبل الروحاء فلما بلغوها واتاهم خبر العدو وجهه النبی صلی الله علیه وسلم فی جماعة لکشف الخبر انتهی **قوله** فسال اصحابه ان یناولوه سوطه وقد سقط عنه سوطه کما فی روایة او نسیه کما فی اخری ولفظ البخاری وقع موضع سقط وقد یجمع بینهما بان یراد بالسقوط النسیان او بالنسیان السقوط **قوله** فشد علی الحمار ای حمل علیه کما فی روایة ای فی وجه الفرس نحوه فادرکه فعقره فقتله کما فی روایة البخاری موضع قتله عقره **قوله** وابی بعضهم ای امتنع ذلک البعض عن الاکل **قوله** طعمة بضم الطاء وسکون العین ای طعام

عارضة الاحوذی

السماء الدنیا حین یمضی ثلث اللیل الاول فیقول انا الملک انا الملک من ذا الذی یدعونی فاستجیب له من ذا الذی یسالنی فاعطیه من ذا الذی یستغفرنی فاغفر له فلا یزال کذلک حتی یضیء الفجر الاستاذ قد روی فی الصحیحین ان ذهب نصف اللیل او رهی اذا بقی ثلث اللیل قال ابو عیسی وهو اصح والکل عندی صحیح و الحکمة فیه انه اذا ذهب ثلث اللیل خرجت من صلوة العشاء واستانفت وقتا اخر للنفل والدعاء فالله یسمع ذلک فی النفل کما کان یسمعه فی الفرض الاصولی اختلف الناس فی هذا الحدیث واستاله علی ثلثة اقوال فمنهم من رده لانه خبر واحد ورده بما لا یجوز ظاهره علی الله وهم المبتدعة ومنهم من قبله وامره کما جاء ولم یتاوله ولا تکلم فیه مع اعتقاده ان الله لیس کمثله شیء ومنهم من تاوله وفسره وهذا قول لا ندری معنی قریب عربی فصیح اما انه تد تعدی الیه قوم لیسوا من اهل

بقیه صفحه ۱۸۲

شرح سراج احمد

که حلال است صید غیر محرم برای محرم مطلقا حدثنا قتیبة عن مالك عن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار عن ابی قتادة فی حمار الوحش مثل حدیث ابی النضر چنانکه الحال مذکور گشته است غیر ان فی حدیث زید بن اسلم لکن بدر ستیکه در حدیث زید بن اسلم این عبارت زیاده است که در حدیث ابی النضر نبود ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال هل معکم من لحمه شئ بدر ستیکه آنحضرت فرمود ایا هست نزد وی همراه شما از گوشت وی چیزی و در رهبهٔ بخاری از روایت ابی حازم این عبارت ست فرحنا وجنات العضد فقلنا ولله العضد فاکل منها وله من الجهاد فقال معنا رجله فاکل منها وتابعه بالا بن خزیمة عن معن عن یحیی بن ابی کثیر فامر اصحابه فاکلوا ولم یاکل منه حین اخبرته انا صدته له قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح **باب** ما جاء فی کراهة لحم الصید للمحرم بابست در بیان انچه آمده است در کراهت گرفتن گوشت شکار مر محرم را حدثنا قتیبة نا اللیث عن ابن شهاب عن عبید الله بن عبد الله ان ابن عباس اخبره بدر ستیکه عبید الله بن عباس حدیث کرده عبید الله بن عبد الله ان الصعب بن جثامة لخبره بفتح صاد وسکون عین مهملتین وجثامه بفتح جیم وتشدید مثلثه ابن قیس اللیثی صحابی ست از قبیلهٔ عامر بن لیث بن بکر برادر محکم بن جثامه واو نیز صحابی بود نازل شد ودان وابواء را از زمین حجاز حدیث او در حجازیین ست و در خلافت ابی بکر صدیق وفات کرد ان رسول الله صلی الله علیه وسلم مر به بالابواء بدر ستیکه آنحضرت بگذشت در ایام حج الوداع بصعب بن جثامه که در موضع ابواء بود بفتح همزه وسکون موحده وبواو وهمزهٔ ممدوده او بود ان یا در موضع ودان شک راویست درین دو لفظ بفتح واو وتشدید دال مهمله نام موضعی ست میان مکه ومدینه وبدینه قریبه ست از مکه فاهدی له حمارا وحشیا پس هدیه آورد برای پیغمبر خدا گور خر را که شکار کرده بود زنده یا گوشت آن فرد علیه پس رد کرد آنحضرت بروی وقبول نفرمود فلما رای رسول الله صلی الله علیه وسلم فی وجهه الکراهیة پس هرگاه که دید آنحضرت در روی وی چیزی از کراهیت وناخوشی وانفعال واندوه از نا قبول کردن آنحضرت هدیه او را قال انه لیس بنا رد علیك ولکنا حرم فرمود بدر ستیکه شان این ست که نیست بما رد کردن هدیهٔ ترا بر تو از جهتی دیگر بلکه ازین جهت ست که ما محرمانیم وحرم بضمتین جمع حرم ست بکسر بمعنی حرام

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی کراهیة لحم الصید للمحرم **قوله** الصعب بن جثامة بفتح الصاد وسکون العین المهملتین اخره موحدة وجثامة بفتح الجیم والمثلثة المشددة وبعد الالف میم ابن قیس بن ربیعة اللیثی **قوله** مر به ای بالصعب **قوله** بالابواء بفتح الهمزة وسکون الباء الموحدة والمد جبل من عمل الفرع بضم الفاء وسکون الراء بینه وبین الجحفة مما یلی المدینة ثلثة وعشرون میلا سمی بذلك لما فیه من الوبا قاله فی المطالع ولو کان کما قیل الابواء هو مقلوب منه کذا فی القسطلانی **قوله** او ودان بفتح الواو وتشدید الدال اخره نون موضع بقرب الجحفة او قریة جامعة من ناحیة الفرع وودان اقرب الی الجحفة من الابواء والشك من الراوی **قوله** فی وجهه الکراهیة ای فی وجه الصعب لتغیر الناشی من اثر التاذی من رده علیه الصید **قوله** ولکنا حرم بضمتین جمع حرام بمعنی محرم ای محرمون قال الطیبی لا بد فی قوله اهدی حمارا من تقدیر مضاف لانه جاء فی روایة مسلم

عارضة الاحوذی

العلم بالتفسیر فتعدوا علیه بالقول بالتکثیر قالوا فی هذا الحدیث دلیل علی ان الله فی السماء علی العرش من فوق سبع سموات قلنا هذا احمل عظیم انما قال ینزل الی السماء ولو قیل فی هذا الحدیث من این ینزل الا امام کیف ینزل قالوا واحتجتم ظاهرة قال الله تعالی الرحمن علی العرش استوی قلنا له ما العرش فی العربیة وما الاستواء قالوا کما قال الله تعالی لیستووا علی ظهوره قلنا فان الله تعالی ان یمثل استواؤه علی عرشه باستوائنا علی ظهور الرکاب قالوا وکما قال استویت انت ومن معك علی الفلك قلنا معاذ الله ان یکون استواؤه کاستواء نوح وقومه لان هذا کله مخلوق استواء بارتفاع وتمکن فی مکان واتصال ملامسة وقد تفقت الکلمة من قبل سماع الحدیث ومن رده علی انه لیس استواؤه علی شئ من ذلك فلا تضرب له المثل بشئ من

باقی در صفحه آینده

شرح سراج احمد

گذا فی القاموس قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح وقد ذهب قوم من اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم الی هذا الحدیث وکرهوا اکل الصید للمحرم ومکروه داشته اند خوردن گوشت شکار برای محرم وقال الشافعی انما وجه هذا الحدیث عندنا انما مرده علیه لما ظن انه صید من اجله وترکه علی التنزیه وگفت امام شافعی جزاین نیست که توجیه این حدیث نزد ما این ست که رد کرده حمار را بروی ازجهت آنکه گمان کرده آنحضرت که آن گورخر شکار کرده شده ست برای آنحضرت وترک کرده آنرا برای احتیاط نه ازجهت حرمت آن وقد روی بعض اصحاب الزهری عن الزهری هذا الحدیث وقال وگفت آن بعض بجای قال هدی اه حمار او حشیا این عبارت را هدی له لحم حمار وحش وهو غیر محفوظ آن عبارت غیر محفوظ است وفی الباب عن علی اخرجه ابن جریر عن عبد الله بن الحارث بن نوفل قال حج عثمان بن عفان فجئ علی معه فاتی عثمان بلحم صید صاده حلال فاکل منه ولم یاکل علی رضی الله عنه فقال عثمان والله ما صدناه ولا امرنا ولا اشرنا فقال علی وحرم علیکم صید البر ما دمتم حرما وزید بن ارقم اخرجه الطبرانی عن ابن عباس عن زید بن ارقم قال اهدی لرسول الله صلی الله علیه وسلم رجل حمار وحش فقال فذکره **باب** ما جاء فی صید البحر للمحرم باب ست در بیان انچه آمده است در حق شکار جانور آبی برای محرم حدثنا ابو کریب نا وکیع عن حماد ابن سلمة عن ابی المهزم در تقریب ست بتشدید زای مکسوره تمیمی البصری نام وی یزید وگویند عبد الرحمن ابن سفیان متروک از ثالثه بود وبر حاشیه تقریب نوشته است قوله بتشدید الزای المکسورة جوز المصنف فی التبصرة ایضا فتح الزای وضمها وبالضم ثم الفتح وتشدید الزای وفتحها وقیل کسرها ابو المهزم یزید بن سفیان عن ابی هریرة واه ورایت بخط شیخنا علی هامش نسخة من التقریب وقال ابن ماکولا انه بفتح الزای وقال ابن ناصر بکسرها حکاه ابن قتیبة وقال انه من تفسیر اصحاب الحدیث وفی کفار الیاء عن الاصمعی بضم المیم وکسر الزای ولا یقال بفتح الزای وفی القاموس وابو المهزم کمعظم یزید او عبد الرحمن بن سفیان تابعی عن ابی هریرة قال خرجنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فی حج او عمرة گفت ابو هریره بیرون شدیم ما همراه آنحضرت درگذارون حج یا عمره بسوی مکه شک راوی ست در لفظ حج وعمره فاستقبلنا

شرح ابی الطیب

لحمار وحش وفی اخری حمار وحشی واخری عجز حمار وحشی واخری شق حمار وحش هذه الطرق التی ذکرها مسلم صریحة فی انه مذبوح انتهی وظاهر هذه الروایة انه اهدی حمارا حیا ویمکن ان یجمع بینهما بانه اهدی له اولا حیا ثم اهدی له بعضه ثم ظاهر الحدیث یقتضی حرمة اکل المحرم لحم الصید مطلقا سواء صیده او بامره ام لا وهو مذهب نقل عن جماعة من السلف منهم علی بن ابی طالب رضی الله عنه **باب** ما جاء فی صید البحر للمحرم **قوله** عن ابی المهزم بتشدید الزای المکسورة التمیمی اسمه یزید وقیل عبد الرحمن بن سفیان متروک **قوله** فاستقبلنا رجل من جراد رجل بکسر الراء وسکون الجیم الجماعة الکثیرة من الجراد ولا یقال ذلک الا للجراد وهو اسم جمع وهو مرفوع علی انه فاعل استقبلنا بفتح اللام

عارضة الاحوذی

خلقه قالوا قال الله عز وجل ثم استوی علی العرش ثم استوی الی السماء قلنا قد اقتصصت تارة یقول الله علی العرش فوق السماء ثم تقول انه فی السماء لقوله ما اصنتم من فی السماء وقلت ان معناه علی السماء ویدل علی ان تقول الرحمن علی العرش استوی اعلی العرش قالوا وقال بیده برا الامر من السماء الی الارض قلنا هذا صحیح ولکن لیس فیه لبد عتکم دلیل قالوا اجتمعت الموحدة علی انهم یرفعون ایدیهم فی الدعاء الی السماء ولولا قال موسی الهی فی السماء الفرعون فقال ایاها اعنی ابن لی صرحا قلنا کذبتم علی موسی ما قالها قط وقد توصلکم الیه انما انتم اتباع فرعون الذی اعتقد ان الباری فی جهة فاراد ان یتوصل الیه بسلم فیریکم کذبکم من اتباعه وانه اطلعکم قالوا فما هذا امیة بن ابی الصلت یقول فسبحان من لا یقدر الخلق قدره ومن هو فوق العرش فرد موحد علی ان السماء علیک مجیمن لعزته تصور الوجود ربه تنجذ وهو قد اتی التوحید فی الانجیل والزبور قلنا هذا الذی یشبه حیلکم ان تحتجوا بقول فرعون و

بقیہ صفحہ ۱۸۴

شرح سراج احمد

رجل من جراد بکسر راو سکون جیم یعنی گروہ ملخ پس پیش آمد مارا گروہ وانبوہ ملخ فجعلنا نضربه بأسیاطنا وعصینا پس شروع کردیم ما که میزدیم ملخ را بتازیانہا و چوبہای دست خویش فقال النبی صلی الله علیه وسلم کلوه فانه من صید البحر پس فرمود آنحضرت ای محرمان ملخ را بخورید پس زیرا که ملخ از شکار دریاست و در حکم صید بحر ست و حل اکل بی ذبح و تزکیه و از عبارت موطای امام مالک مفہوم میشود که اصل خلقت ملخ از ماہی ست چنانکه امام مالک قصه حدیث را بطول آورده است تتمه حدیث این عبارت ست والذی نفسی بیده ان هی الا نثرة حوت نثرته فی کل عام مرتین قال ابو عیسی

هذا حدیث غریب لا نعرفه الا من حدیث ابی المهزم عن ابی هریرة وابو المهزم اسمه یزید بن سفیان وقد تکلم فیه شعبة من جهة حفظه وقد رخص قوم من اهل العلم للمحرم ان یصید الجراد فیاکله وتحقیق رخصت داده اند گروہی از اہل علم برای محرم اینکه شکار کند ملخ را پس بخورد و آنرا و رای بعضهم ان علیه صدقة اذا اصطاده او اکله و تحقیق اعتقاد کرده اند بعضی اہل علم بدرستیکه بروی لازم میشود صدقه چون شکار کند او را یا بخورد آنرا **باب** ما جاء فی الضبع یصیبها المحرم **باب** بیان آنچه آمده است در حق گفتار که بیابد او را مرد محرم یا شکار کند او را که حلال ست یا حلال نیست

حدثنا احمد بن منیع نا اسمعیل بن ابراهیم نا ابن جریج عن عبد الله بن عبید بن عمیر ح ونا محمد بن بشار نا عبد الرحمن نا سفیان ح ونا ابو کریب نا وکیع کلهم عن ابی الزبیر عن جابر قال سئل النبی صلی الله علیه وسلم عن الضبع اصیدهی ویؤکل منها شیء فقال نعم قال وقال ابو بکر فی حدیثه قلت لجابر سمعته من رسول الله صلی الله علیه وسلم قال نعم

وفی الباب عن ابن ابی عمار قال قلت لجابر بن عبد الله کفت ابن ابی عمار گفتم مر جابر را الضبع اصیدهی آیا شکار ست گفتار آن وضبع بفتح ضاد و معجمه وضم موحده که آن را حضاجر نیز گویند قال نعم گفت جابر آری از جمله شکار ست

شرح ابی الطیب

قوله نضربه بأسیاطنا قال العراقی کذا وقع فی سماعنا وهو غیر معروف فی اللغة وانما یجمع السوط علی اسواط وسیاط بغیر الف کما ذکره الجوهری وغیره **قوله** وعصینا بکسرتین وتشدید الیاء جمع عصا **قوله** فانه من صید البحر قال العلماء انما عدّه من صید البحر لانه یشبه صید البحر من حیث حل میتته وما قیل من ان الجراد یتولد من الحیتان کالدیدان فلا یجوز للمحرم قتل الجراد ولزم بقتله قیمته انتهی لکن التفریع غیر صحیح **قوله** ورای بعضهم علیه صدقة لما فی الموطا انبانا یحیی بن سعید ان رجلا سال عمر عن جرادة قتلها وهو محرم فقال عمر لکعب لقال حتی نحکم فقال لکعب درهم فقال عمر انك لتجد الدراهم لتمرة خیر من جرادة قال ابن الهمام ورواه ابن ابی شیبة عنه بقصته وتبع عمر اصحاب المذاهب انتهی **باب** ما جاء فی الضبع یصیبها المحرم **قوله** الضبع اصیدهی بضم الباء وسکونها مؤنثة جمعها اضبع وضباع وضبع بضمتین وبضمة والذکر ضبعان بالکسر والانثی ضبعانة وهی سبع کالذئب الا اذا جری کانه اعرج فلذلك سمی الضبع العرجاء قاله فی القاموس

قوت المغتذی

رجل بکسر الراء وسکون الجیم الجماعة الکبیرة من الجراد ولا یقال ذلك الا للجراد وهو اسم جمع نضربه بأسیاطنا قال العراقی کذا وقع فی سماعنا وهو غیر معروف فی اللغة وانما یجمع السوط علی اسواط وسیاط بغیر الف کما ذکره الجوهری وغیره

عارضة الاحوذی

قول محمد جاهلی وتحیلون علی التوبة ولا تحیل المبتدعة الحرفة والیهود لئام خلقوا کفرة وتشبیهها لله بالخلق قال الامام القاضی ابو بکر ابن العربی رضی الله عنه الذی یحب ان یستدرك فی ذلك ان الله کان ولا شیء معه ثم خلق المخلوقات من العرش الی الفرش فلم یتعین بها ولا حدث له جهة منها ولا امکان له مکان فیها فانه لا یحول ولا یزول قدوس لا یتغیر ولا یستحیل والاستواء فی کلام العرب خمسة عشر معنی ما بین حقیقة ومجاز منها ما یجوز علی الله فیکون معنی الآیة ومنها ما لا یجوز علی الله بحال وهو اذا کان الاستواء بمعنی التمکن او الاستقرار او الاتصال او المحاذاة فان شیئا من ذلك لا یجوز علی الباری تعالی ولا یضرب له الامثال به فی المخلوقات واما ان لا یفسر کما قال مالك وغیره ان الاستواء معلوم یعنی موجود فی اللغة والکیفیة التی اراد الله مما یجوز علیه من معانی الاستواء مجهولة فمن یقدر ان یعینها والسؤال عنه بدعة لان الاشتغال به وقد تبین مطلب المتشابه لاشتغاء الفتنة فتحصل الله

شرح حضرت شیخ احمد

قال قلت اکلها قالت ابن ابی عمار گفتم مر جابر را ایا بخورم او را که حلال ست خوردن او قال نعم گفت جابر آری بخور که حلال ست قال قلت آقاله رسول الله صلی الله علیه وسلم قال نعم ابن ابی عمار گوید گفتم مر جابر را ایا این حکم ضبع را آنحضرت فرموده است گفت جابر آری و احوال ضبع و اکل گوشت و حکم وی انشاء الله در کتاب الاطعمه ذکر خواهد شد

قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح و قال علی قال یحیی بن سعید روی جریر بن حازم هذا الحدیث فقال عن جابر عن عمر یعنی جابر ابن حکم را از عمر بن الخطاب روایت کرده است و حدیث ابن جریج اصح و حدیث ابن جریج اصح ست که در وی ذکر عمر نیست و هو قول احمد و اسحق و العمل علی هذا الحدیث عند بعض اهل العلم فی المحرم اذا اصاب ضبعا انه علیه الجزاء در حق محرم که چون بکشد کفتار را لازم شود بروی جزا و فدیه که کبش باشد امام مالک در موطا نوشته است و اما ما کان من السبع لا یعدو مثل الضبع و الثعلب و الهر و ما یشبههن من السباع فلا یقتلهن المحرم فان قتله فداه فمتاط اباحة القتل عنده الایذاء فما لا یوذی لا یحل قتله و یجب به الفدیة و جعل الشافعی المناط حرمة الاکل و عند ابی حنیفة یجوز قتل السبع العادی الصائل لا یمکن دفعه الا بالقتل فلو امکن بغیره فقتله لزمه الجزاء و کما تلزم قیمة مملوک بدا لمالکه بعضی احادیث اصطیاد که مصنف ایراد آن ننموده است و شاید که با سناد و اشتراط خود نرسیده ایراد ننموده است اینجانب مینویسد اخرج البیهقی عن جابر و ابن عدی و البیهقی عن عمر فی الضبع کبش و فی الظبی شاة و فی الارنب عناق و فی الیربوع جفرة اخرج البیهقی عن ابی هریرة فی بیضة نعام صیام یوم او اطعام مسکین و اخرج ابن ماجة عنه ایضا فی بیض النعام لیصیبه المحرم ثمنه اخرج ابن خزیمة و الطحاوی و الدارقطنی و الحاکم و ابن مردویه و البیهقی عن جابر الضبع صید فاذا اصابه المحرم ففیه الکبش مسن و توکل و عن عطاء الخراسانی ان عمر و عثمان و زید بن ثابت و ابن عباس و معاویة قالوا فی النعامة یقتلها المحرم بدنة من الابل اخرجه الشافعی و ضعفه و عبد الرزاق و ابن ابی شیبة و البیهقی و قال مرسل و عن طارق بن شهاب قال اوطأ ارنبا فقتله و هو محرم فاتی عمر لیحکم علیه فقال له عمر احکم معی فحکما فیه جدیا قد جمع الماء و الشجر ثم قال عمر یحکم به ذوا عدل منکم اخرجه الشافعی و عبد الرزاق و ابن ابی شیبة و ابن جریر و ابن المنذر و البیهقی و عن عثمان انه قضی فی ام جنین بحلان من الغنم اخرجه البیهقی اخرج ابن ابی شیبة عن علی فی الضبع

شرح ابی الطیب

قوله قلت اکلها قال نعم فیه دلیل لمن یقول باباحتها و الیه ذهب الشافعی و احمد و کرهه جماعة منهم مالک و اصحاب ابی حنیفة قاله الطیبی قال علماؤنا لا یحل الضبع و احتجوا بما روی مسلم فی صحیحه نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن اکل کل ذی ناب و فی روایة لمسلم و النسائی عن ابی هریرة بلفظ اکل ذی ناب من السباع فاکله حرام و معتمد الادلة فی التحریم الاباحة فالاحوط حرمته و به قال سعید بن المسیب و سفیان الثوری و جماعة و اما قوله علیه السلام الضبع لست اکله و لا احرمه کما رواه الشیخان و غیرهما فیفید اختیار مالک من انه یکره اکله و یؤید ما ذهب الیه علماؤنا اخرج الترمذی عن خزیمة بن جزی قال سألت رسول الله صلی الله علیه وسلم عن اکل الضبع قال و یاکل الضبع احد سألته عن اکل الذئب قال او یاکل الذئب احد فیعیر رواه الترمذی قال سنده لیس بالقوی انتهی لا انه یؤید ما تقدم من روایة مسلم

عارضة الاحوذی

من الحکام امام المسلمین فلذلک ان الاستواء معلوم و ان ما یجوز علی الله غیر متعین و ما یستحیل علیه هو منزه عنه و تعیین المراد بما لا یجوز علیه لا فائدة لک فیه اذ قد حصل لک التوحید و الایمان بنفی التشبیه و المحال علی الله سبحانه و تعالی فلا یلزمک سواه و قد بینا ذلک فی المشکلین علی التحقیق و اما قوله ینزل و یجیء و یاتی و ما اشبه ذلک من الالفاظ التی لا یجوز علی الله فی ذاته معانیها فانها ترجع الی افعاله و همنا نکتة و هی ان افعالک ایها العبد انما هی فی ذاتک و افعال الله سبحانه تکون فی ذاته و لا ترجع الیه و انما تکون فی مخلوقاته فاذا سمعت الله یقول کذا فمعناه فی المخلوقات لا فی الذات و قد بینا ذلک الاوزاعی حین سئل عن هذا الحدیث فقال یفعل الله ما یشاء و اما ان تعلم او تعتقد ان الله لا یتوهم علی صفة من الحدثات و لا یشبهه شیء من المخلوقات و لا یدخل بابا من التاویلات فقالوا یقول ینزل و لا یکیف قلنا معاذ الله ان نقول ذلک انما نقول کما علمنا

باقی در صفحه آینده

عارضة الاحوذی

قول محمد جاهلی وتحیلون به علی التوریة ولا تحیل المدینة الحرفة والیهود اعلم خلق الله کفرا وتشبیها لله بالخلق قال الامام القاضی ابوبکر ابن العربی رضی الله عنه والذی یجب ان یعتقد فی ذلک ان الله کان ولا شیء معه ثم خلق المخلوقات من العرش الی العرش فلم یتعین بها ولا حدث له جهة منها ولا کان له مکان فیها فانه لا یحول ولا یزول قدوس لا یتقبر ولا یستحیل والاستواء فی کلام العرب خمسة عشر معنی ما بین حقیقة ومجاز منها ما یجوز علی الله فیکون معنی الآیة منها ما لا یجوز علی الله محال وهو اذا کان الاستواء بمعنی التمکن او الاستقرار او الاتصال او المحاذاة فان شیئا من ذلک لا یجوز علی الباری تعالی ولا یضرب له الامثال بل هو فی المخلوقات واما ان لا یفسر کما قال مالک وغیره ان الاستواء معلوم یعنی موجود فی اللغة والکیفیة التی اراد الله مما یجوز علیه من معانی الاستواء مجهولة فمن یقدر ان یعینها والسؤال عنه بدعة لان الاشتغال به قد تبین طلب التشابه لابتغاء الفتنة فتحصل الله

شرح مصابیح احمد

رجل من جراد بکسر راو سکون جیم یعنی گروه ملخ پس پیش آمد ما را گروه ملخ فجعلنا نضربه باسیاطنا وعصینا پس شروع کردیم ما که میزدیم ملخ را بتازیانها وچوبهای دست خویش فقال النبی صلی الله علیه وسلم کلوه فانه من صید البحر پس فرمود آنحضرت ای محرمان ملخ را بخورید پس زیرا که ملخ از شکار دریاست ودر حکم صید بحر ست در حل اکل بی ذبح وتزکیه واز عبارت موطای امام مالک مفهوم میشود که اصل خلقت ملخ از ماهی ست چنانکه امام مالک قصه عادت در بطون آورده است تتمه حدیث این عبارت ست والذی نفسی بیده ان هی الا نثرة حوت تنثره فی کل عام مرتین قال ابوعیسی هذا حدیث غریب لا نعرفه الا من حدیث ابی المهزم عن ابی هریرة وابو المهزم اسمه یزید بن سفیان وقد تکلم فیه شعبة از جهت حفظ یا از دیگر جهت وقد رخص قوم من اهل العلم للمحرم ان یصید الجراد فیاکله وتحقیق رخصت داده اند گروهی از اهل علم برای محرم اینکه شکار کند ملخ را پس بخورد آنرا ورای بعضهم ان علیه صدقة اذا اصطاده او اکله تحقیق اعتقاد کرده اند بعضی اهل علم بدرستیکه بروی لازم میشود صدقه چون شکار کند او را یا بخورد آنرا **باب** ما جاء فی الضبع یصیبها المحرم بالبست در بیان آنچه آمده است در حق کفارة که بیابد او را مرد محرم یا شکار کند او را که حلال ست یا حلال نیست

حدثنا احمد بن منیع نا اسمعیل بن ابراهیم نا ابن جریج عن عبد الله بن عبید بن عمیر ح وحدثنا بتصغیر اذن عن ابی عمار قال قلت لجابر بن عبد الله گفت ابن ابی عمار گفتم مر جابر را الضبع اصیدهی آیا شکار ست کفتار آن وضبع بفتح ضاد معجمه وضم موحده که آن را حفصا جرنیز گویند قال نعم گفت جابر آری از جمله شکار ست

شرح ابی الطیب

قوله نضربه باسیاطنا قال العراقی کذا وقع فی سماعنا وهو غیر معروف فی اللغة وانما یجمع السوط علی اسواط وسیاط بغیر الف کما ذکره الجوهری وغیره **قوله** وعصینا بکسرتین وتشدید الیاء جمع عصا **قوله** انه من صید البحر قال العلماء انما عدّه من صید البحر لانه یشبه صید البحر من حیث حل میتته ولما قیل من ان الجراد یتولد من الحیتان کالدیدان فلا یجوز للمحرم قتل الجراد ولزم بقتله قیمته انتهی لکن التفریع غیر صحیح **قوله** وبرای بعضهم علیه صدقة لما فی الموطا انه بلغه ان یحیی بن سعید ان رجلا سأل عمر عن جرادة قتلها وهو محرم فقال عمر لکعب تعال حتی نحکم فقال کعب درهم فقال عمر انک لتجد الدراهم لتمرة خیر من جرادة قال ابن الهمام ورواه ابن ابی شیبة عنه بقصته وتبع عمر اصحاب المذاهب انتهی

باب ما جاء فی الضبع یصیبها المحرم **قوله** الضبع اصیدهی بضم الباء وسکونها مؤنثة جمعها اضبع وضباع وضبع بضمتین وبضمة والذکر ضبعان بالکسر والانثی ضبعانة وهی سبع کالذئب الا اذا جری کانه اعرج فلذلک سمی الضبع الرجاء قاله فی القاموس

قوت المغتذی

رجل بکسر الراء وسکون الجیم الجماعة الکثیرة من الجراد ولا یقال ذلک الا للجراد وهو اسم جمع نضربه باسیاطنا قال العراقی کذا وقع فی سماعنا وهو غیر معروف فی اللغة وانما یجمع السوط علی اسواط وسیاط بغیر الف کما ذکره الجوهری وغیره

شرح حصر ابی احمد

قال قلت لا کلها قالت ابن ابی عمار گفتم مرجابر را آیا بخورم او را که حلال ست خوردن او قال نعم گفت جابر آری بخور که حلال ست قال قلت آقاله رسول الله صلی الله علیه وسلم قال نعم ابن ابی عمار گوید گفتم مرجابر را آیا این حکم ضبع را آنحضرت فرموده است گفت جابر آری در احوال ضبع و اکل گوشت و حکم وی انشاء الله در کتاب الاطعمه ذکر خواهد شد

قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح و قال علی قال یحیی ابن سعید روی جریر بن حازم هذا الحدیث فقال عن جابر عن عمر یعنی جابر ابن حکم را از عمر بن الخطاب روایت کرده است و حدیث ابن جریج اصح و حدیث ابن جریج اصح ست که در وی ذکر عن عمر نیست و هو قول احمد و اسحق و العمل علی هذا الحدیث عند بعض اهل العلم فی المحرم اذا اصاب ضبعا انه علیه الجزاء در حق محرم که چون بکشد کفتار را لازم شود بروی جزا و فدیه کبش باشد امام مالک در موطا نوشته است و اما ما کان من السبع لا یعدو مثل الضبع و الثعلب و الهر و ما یشبههن من السباع فلا یقتلهن المحرم فان قتله فداه فمناط اباحة القتل عنده الایذاء فما لا یوذی لا یحل قتله و یجب به الفدیة و جعل الشافعی المناط حرمة الاکل و عندنا منا لابی حنیفة یجوز قتل السبع العادی الصائل لا یمکن دفعه الا بالقتل فلو امکن بغیره فقتله لزمه الجزاء و کما تلزم قیمته مملوکا بدانکه بعضی احادیث اصطیاد که مصنف ایراد آن ننموده است و شاید که باسناد و اشتراط خود نرسیده ایراد ننموده است اینجانب مینویسد اخرج البیهقی عن جابر و ابن عدی و البیهقی عن عمر فی الضبع کبش و فی الظبی شاة و فی الارنب عناق و فی الیربوع جفرة اخرج البیهقی عن ابی هریرة فی بیضة نعام صیام یوم او اطعام مسکین و اخرج ابن ماجة عنه ایضا فی بیض النعام لصیبه المحرم ثمنه اخرج ابن خزیمة و الطحاوی و الدارقطنی و الحاکم و ابن مردویه و البیهقی عن جابر الضبع صید فاذا اصابه المحرم ففیه الکبش مسن و توکل و عن عطاء الخراسانی ان عمر و عثمان و زید بن ثابت و ابن عباس و معاویة قالوا فی النعامة یقتلها المحرم بدنة من الابل اخرجه الشافعی و ضعفه و عبد الرزاق و ابن ابی شیبة و البیهقی و قال مرسل و عن طارق بن شهاب قال لو طار ید ضبا فقتله و هو محرم فاتی عمر لیحکم علیه فقال له عمر احکم معی فحکما فیه جدیا قد جمع الماء و الشجر ثم قال عمر یحکم به ذوا عدل منکم اخرجه الشافعی و عبد الرزاق و ابن ابی شیبة و ابن جریر و ابن المنذر و البیهقی و عن عثمان انه قضی فی ام جنین بحلان من الغنم اخرجه البیهقی اخرج ابن ابی شیبة عن علی فی الضبع

شرح ابی الطیب

قوله اقلت کلها قال نعم فیه دلیل لمن یقول باباحتها و الیه ذهب الشافعی و احمد و کرهه جماعة منهم مالک و اصحاب ابی حنیفة قاله الطیبی قال علما و لا یحل الضبع و احتجوا بما روی مسلم فی صحیحه نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن اکل کل ذی ناب و فی روایة لمسلم و النسائی عن ابی هریرة بلفظ اکل ذی ناب من السباع فاکله حرام و مع تعارض الادلة فی التحریم الاباحة فالاحوط حرمته قلت قال سعید بن المسیب و سفیان الثوری و سحاته و اما قوله علیه السلام الضبع لیست بصید لا اصل له و لا اخرجه کما رواه الشیخان و غیرهما فیفید ما اختاره مالک من انه یکره اکله و یؤید ما ذهب الیه علما و اما ما اخرجه الترمذی عن خزیمة بن جزی قال سالت رسول الله صلی الله علیه وسلم عن اکل الضبع قال او یاکل الضبع احد و سالته عن اکل الذئب قال او یاکل الذئب احد فیحتج به فیحتمل انه یرید ما تقدم من روایة مسلم

عارضة الاحوذی

من الحلال امام المسلمین ذلک ان الاستواء معلوم و ان ما یجوز علی الله غیر متعین و ما یستحیل علیه هو منزه عنه و تعیین المراد بما لا یجوز علیه لا فائدة لک فیه اذ قد حصل لک التوحید و الایمان بنفی التشبیه و المحال علی الله سبحانه و تعالی فلا یلزمک سواه و قد بینا ذلک فی المشکلین علی التحقیق و اما قوله ینزل و یجیء و یاتی و ما اشبه ذلک من الالفاظ التی لا یجوز علی الله فی ذاته معانیها فانها ترجع الی افعاله و ههنا نکتة و هی ان افعالک ایها العبد انما هی فی ذاتک و افعال الله سبحانه تکون فی ذاته و لا ترجع الیه و انما تکون فی مخلوقاته فاذا سمعت الله یقول کذا فمعناه فی المخلوقات لا فی الذات و قد بینا ذلک الاوزاعی حین سئل عن هذا الحدیث فقال یفعل الله ما یشاء و اما ان تعلم او تعتقد ان الله لا یتوهم علی صفة من المحدثات و لا یشبهه شیء من المخلوقات و لا یدخل بابا من التاویلات فقالوا یقول ینزل و لا کیف قلنا معاذ الله ان نقول ذلک انما نقول کما علمنا

التوجمة

عارضۃ الاحوذی

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وکما علمنا من العربیۃ التی نزل بھا القرآن قال النبی علیہ السلام یقول اللہ عبدی مرضت فلم تعدنی وجعت فلم تطعمنی وعطشت فلم تسقنی وھو کما یجوز علیہ شیء من ذلک ولکن شرف ھؤلاء بان عبر بہ عنھم کذلک قولہ ینزل ربنا عبر عن عبدہ وملکہ الذی ینزل بامرہ باسمہ فیما یعطی من رحمتہ ویھب من کرمہ ویقبض علی الخلق عن عطائہ وقال الشاعر ولقد نزلت فلا تظنی غیرہ مني بمنزلۃ المحب المکرم والنزول قد یکون فی المعانی وقد یکون فی الاجسام والنزول الذی اخبر اللہ عنہ ان حملتہ علی انہ جسم فذلک ملکہ ورسولہ وعبدہ وان حملتہ علی انہ کان لا یفعل شیئا من ذلک ثم فعلہ عند ذلک اللیل فاستجاب فغفر لہ علی وسمی ذلک نزولا عن مرتبۃ الی مرتبۃ ومن صفۃ الی صفۃ فتلک عربیۃ محضۃ خاطب بھا اعرف منکم واعقل واکثر توحیدا واقل بل اعدم تخلیطا فلو ابصلھم لو اراد نزول رحمتہ لما خص بذلک الثلث من اللیل لان رحمتہ

شرح سراج احمد

اذا عد اعلی المحرم فلیقتلہ فان قتلہ من قبل ان یعد وعلیہ فعلیہ شاۃ مسنۃ اخرج ابن جریر عن طاؤس ان رجلا اہدی الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فخذ ازوبیۃ فرد علیہ فظن الرجل انما ردہ لموجدتہ علیہ فقال انما ردودتہ من اجل انی محرم اخرج عبد الرزاق عن عمر وابن عباس انہما حکما فی حمام مکۃ بشاۃ **باب** ماجاء فی الاغتسال لدخول مکۃ بابست وربیان انچہ آمدہ است در حق غسل کردن برای در آمدن مکہ حدثنا یحیی بن موسی اخبرنی ھارون بن صالح نا عبد الرحمن ابن زید بن اسلم عن ابیہ عن ابن عمر قال اغتسل النبی صلی اللہ علیہ وسلم لدخول مکۃ بفخ گفت عبد اللہ بن عمر غسل آنحضرت برای در آمدن در مکہ در موضع فخ بفتح فا وتشدید خا موضعی ست قریب مکہ قال ابو عیسی ھذا حدیث غیر محفوظ والصحیح ما روی نافع عن ابن عمر انہ کان یغتسل لدخول مکۃ یعنی صحیح فعل ابن عمر ست کہ اورا وقت آمدن در مکہ غسل میکرد وبہ یقول الشافعی یستحب الاغتسال لدخول مکۃ وعبد الرحمن بن زید بن اسلم ضعیف فی الحدیث ضعفہ احمد بن حنبل وعلی بن المدینی وغیرھما ولا نعرف ھذا مرفوعا الا من حدیثہ ترجمہ عبارت ظاہرست **باب** ماجاء فی دخول النبی صلی اللہ علیہ وسلم مکۃ من اعلاھا وخروجہ من اسفلھا بابست در بیان انچہ آمدہ است در وقت آمدن آنحضرت در مکہ از جانب اعلای وی وبیرون گشتن وی از پایان مکہ حدثنا ابو موسی محمد بن المثنی نا سفیان بن عیینۃ عن ھشام بن عروۃ عن ابیہ عن عائشۃ قالت لما جاء النبی صلی اللہ علیہ وسلم الی مکۃ دخلھا من اعلاھا گفت عائشہ ہنگامیکہ آمد آنحضرت مکہ را وی آمد او از بالای او کہ ہمان جانب ذی طوی ست مثلا کہ مقبرہ مکہ ہمانجا ست وخرج من اسفلھا وبیرون می آمد از مکہ از پایان او کہ جانب دیگر ست وفی الباب عن ابن عمر کہ کان الیقدم مکۃ الابات بذی طوی اخرجہ الشیخان بطولہ قال ابو عیسی حدیث عائشۃ حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی دخول النبی صلی اللہ علیہ وسلم مکۃ نہارا بابست در بیان انچہ آمدہ است در در آمدن آنحضرت در مکہ در روز حدثنا یوسف بن عیسی نا وکیع نا المعمری عن نافع عن ابن عمر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم دخل مکۃ نہارا بدرستیکہ آنحضرت داخل شد در مکہ روز انہ در ین حدیث استحباب دخول مکہ

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الاغتسال لدخول مکۃ **قولہ** لدخول مکۃ بفتح بفتح الفاء وبالخاء المعجمۃ المشددۃ موضع قریب من مکۃ قال المحب الطبری ھو بین مکۃ ومنی وفی النہایۃ انہ الذی دفن بہ عبد اللہ بن عمر قال العراقی ووقع فی سنن الدارقطنی بالجیم والمعروف الاول **باب** ماجاء فی دخول النبی صلی اللہ علیہ وسلم مکۃ من اعلاھا وخروجہ من اسفلھا **قولہ** لما جاء النبی صلی اللہ علیہ وسلم الی مکۃ ای فی حجۃ الوداع لان عائشۃ رضی اللہ تعالی عنہا کانت صحبتہ حینئذ **قولہ** من اعلاھا ای اعلی مکۃ والمراد بہ ثنیۃ کداء بفتح الکاف والمد والتنوین وعدہ نظرا الی انہ علم المکان او البقعۃ وھی التی ینحدر منہا الی المقبرۃ المسماۃ بالمعلی ویسمی بالحجون والمراد باسفلھا ثنیۃ کدا بالضم الکاف والقصر والتنوین وترکہ وھو المسمی الان بباب الشبیکۃ **باب** ماجاء فی دخول النبی صلی اللہ علیہ وسلم مکۃ نہارا **قولہ** دخل مکۃ نہارا وفی مسلم کان لا یقدم مکۃ

قوت المغتذی

اغتسل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لدخول مکۃ بفتح بفتح الفاء وبالخاء المعجمۃ المشددۃ موضع قریب من مکۃ قال المحب الطبری ھو بین مکۃ ومنی وفی النہایۃ انہ الذی دفن بہ عبد اللہ بن عمر قال العراقی ووقع فی سنن الدارقطنی بالجیم والمعروف الاول

شرح سراج احمد

روزانه تابه بیند کعبه را ودعا کند والآن معمول گشته است که در وقت سحر دیبت اندرمی درآیند وفعل آنحضرت وصحابه درآمدن در روز بود قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی کراهیة رفع الید عند رؤیة البیت باب است در بیان آنچه آمده است در کراهیت برداشتن دست نزدیک دیدن کعبه حدثنا یوسف بن عیسی نا وکیع نا شعبة عن ابی قزعة الباهلی عن المهاجر المکی قال سئل جابر بن عبد الله ایرفع الرجل یدیه اذا رای البیت گفت مهاجر سوال کرده شد جابر که آیا بردارد آدمی دو دست خود را برای دعا یا اشارت به بیت الله فقال جبجنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم افکنا نفعل پس گفت جابر حج گذاردیم ما همراه آنحضرت آیا پس بودیم ما که میکردیم یعنی برنمی کردیم ما دستها را ودر روایت ابی داود لفظ ما کنا نفعله آمده است وهمین است در سه روایه ثلثه وامام احمد گفته که دستها بردارد ودعا کند قال ابو عیسی رفع الید عند رؤیة البیت انما نعرفه من حدیث شعبة عن ابی قزعة برداشتن دست نزدیک دیدن بیت الله جز این نیست که شناختیم ما آن را از روایت ابی قزعه واسم ابی قزعه سوید بن حجیر بتقدیم المهملة تصغیر حجر **باب** ماجاء کیف الطواف باب است در بیان آنچه آمده است که چه کیفیت است طواف کعبه حدثنا محمود بن غیلان نا یحیی بن آدم نا سفیان عن جعفر بن محمد عن ابیه عن جابر قال لما قدم النبی صلی الله علیه وسلم مکة دخل المسجد گفت جابر چون برسید آنحضرت به مکه درآمد در مسجد پیش از گرفتن منزل فاستلم الحجر آمد حجر اسود را یعنی ابتدای طواف از حجر اسود کرد وبوسه داد وثم مضی علی یمینه پس برگشت آنحضرت براست خود از برای طواف فرمل ثلثا ومشی اربعا پس رمل کرد در سه طواف ومشی کرد در چهار طواف باقی یعنی در سه طوف اول فقط بجنبانیدن دوشها اکتفا نمود وبشتاب رفت ودر چهار باقی بسیار رفت وبتکبر نبود ودر چهار باقی بسیار رفت وبتکبر نبود ودر چهار باقی بسیار رفت وبتکبر نبود

عارضة الاحوذی

العلم وقد بيناه في موضعه وما حكوه النبي صلى الله عليه وسلم وفيما اعلم شاهد فانه لو يزل ابو بكر على صفته ولا عمر قال لهذا ارفع صوتك قليلا فحتى يقتدي بك من يسمعك وقال لهما اخفضا صوتكما قليلا فلا يتأذى بك من يحتاج الى النوم وهذا لما كان في حق ابي بكر للقطع على خلوص نيته وسلامته عن الرياء وتصديقه له في قوله اسمعت من جئت واما غيره فالسر له افضل لانه اقرب الى الاخلاص واسلم من الآفات وقد ثبت عن عائشة طهنا وفي الصحيح ان النبي عليه السلام رآها اسرّ في قراءته من ربها جهر فقال الراوي لعبد الله بن ابي قيس من عائشة الحمد لله الذي جعل في الامر سعة ونرواه حتى نقرأ كل احد بما قدر عليه من نشاطه وكسله وبما سلم من اخلاصه او خوفه الرياء والتصنع على نفسه وفي ذلك تفصيل سيرد في هذا الكتاب في مواضع ان شاء الله حديث قالت عائشة قام النبي صلى الله عليه وسلم بآية من القرآن ليلة الاسناد قال ابو عيسى

شرح سراج احمد

والسلام ست آن سنگ در انجا نهاده است بالای آن گنبدی بنا کرده و آن مقام محاذی باب و مقام شافعی ست فقال اتخذوا الخ من مقام ابراهیم مصلی پس فرمود آنحضرت و این آیت را خواند که در وی امر ست بگذاردن نماز و در رکعت طواف در انجا فصلی رکعتین پس بگذارد آنحضرت دو رکعت طواف را المقام بینه وبین البیت در حالیکه مقام ابراهیم میان آنحضرت و میان بیت الله برزخ بود ثم اتی الحجر بعد الرکعتین فاستلم پس برآمد آنحضرت نجر اسود را پس از گذاردن دو رکعت طواف پس استلام کرد حجر اسود را و استلام شامل لمس بید و تقبیل بدان هر دو ست ثم خرج الی الصفا الخ قال پس برون شد آنحضرت بسوی جبل صفا گمان میکنم آنحضرت تا که فرمود این آیت را بخواند ان الصفا والمروة من شعائر الله بدرستیکه صفا و مروه از شعائر حق تعالی ست که سعی میان هر دو جبل باید کرد وفي الباب عن ابن عمر اخرجه الشيخان قال ابو عيسى حديث جابر حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند اهل العلم بآنچه جاء في الرمل من الحجر الى الحجر بابست در بیان آنچه آمده است در حق رمل کردن از حجر اسود تا حجر اسود وحدثنا علي بن خشرم ناعبد الله بن نمير عن مالك بن انس عن جعفر بن محمد عن ابيه عن جابر ان النبي صلى الله عليه وسلم رمل من الحجر الى الحجر ثلثا بعد رستیکه آنحضرت رمل کرد از حجر اسود تا حجر اسود سه بار و مشی اربعا و مشی کرد چهار بار وفي الباب عن ابن عمر اخرجه مسلم قال ابو عيسى حديث جابر حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند اهل العلم قال الشافعي اذا ترك الرمل عمدا فقد اساء ولا شيء عليه گفت امام شافعی چون ترک کرد کسی رمل را بقصد پس تحقیق گناه کرد و لازم نمیشود بروی چیزی واذا ترك رمل في الاشواط الثلثة لم يرمل في ما بقي و چون کسی رمل نکرد در سه طواف اول رمل نکند در باقی چار طواف وقال بعض اهل العلم ليس على اهل مكة رمل و گفته اند بعضی اهل علم که نیست بر اهل مکه رمل و گفته اند لا على من احرم منها و نیست رمل بر کسی که احرام بست از مکه و رمل بفتحتین جهیدن در مشی که سخت نجود با جنبانیدن دو شانها چنانکه پهلوانان و سپارزان در میان وصف قتال کنند و باید که در رمل گاهها نزدیک هم زند و اصل در تشریع این فعل آنست که چون آنحضرت صلی الله علیه وسلم در عمرة القضا بمکه آمد مشرکان گفتند که ایشان را حمی یثرب آنها نوای یثرب اغر ساخته است پس آنحضرت مسلمانان را فرمود که باین نوع مشی و حرکت اظهار جلادت و قوت کنند و بعد از رفع علت حکم باقی ماند باب ما جاء في استلام الحجر والركن اليماني دون ما سواهما بابست در بیان آنچه آمده است در حق استلام حجر اسود و رکن یمانی نه ما سوای هر دو رکن حدثنا محمد ابن عبد الملك ناعبد الرزاق ناسفيان و معمر عن ابن خثيم عن ابي الطفيل عامر بن واثلة قال كنا مع ابن عباس و معاوية لا يمر بركن الا استلمه گفت ابو الطفیل بودیم با همراه عبد الله بن عباس و معاویه بن ابی سفیان نمی گذشت هیچ کنی از کنهای

شرح ابی الطیب

باب ما جاء في الرمل من الحجر الى الحجر قوله من الحجر الى الحجر بفتح الحاء المهملة والجيم اي من الحجر الاسود الى الحجر ففيه رد على من قال انه لا يرمل بين الركنين لان المراد به انه رمل في تمام دورة الطواف باب ما جاء في استلام الحجر والركن اليماني قوله ومعوية لا يراه مبتدأ وخبر والجملة قال البغوي اما عن استلام معاوية رضي الله عنه فلعله لم يعلم عدم هجر البيت يكفي في الطواف فلم يثبت عن النبي صلى الله عليه وسلم الا استلام الركنين فيقتصر عليهما في الاستلام ولو قيل ان عدم الاستلام يوجب الهجر لزم هجر كثير من الاجزاء لان احدا لا يستلم جميع اجزاء البيت

باقی در صفحه آینده

شرح سراج احمد

بیت اللہ مگر بوسہ میکرد او را فقال لہ ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم لم یکن یستلم الا الحجر الاسود والرکن الیمانی پس گفت عبد اللہ بن عباس معاویہ را بدرستیکہ آنحضرت نبود کہ بوسہ میکرد مگر بوسہ میکرد حجر اسود و رکن یمانی را و رکن کنج بیت اللہ را میگوید فقال معاویۃ لیس شیء من البیت یہجور پس گفت معاویہ نیست چیزی از بیت اللہ کہ گذاشتہ شود بی تقبیل یعنی تمام بیت را استلام و تقبیل باید کرد و فی الباب عن عمر اخرجہ الشیخان قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح والعمل علی ھذا عند اکثر اھل العلم ان لا یستلم الا الحجر الاسود والرکن الیمانی بدانکہ بیت اللہ را چہار رکن است و رکن یمانی کہ حجر اسود دست و رکن یمانی کہ محاذی اوست رکن یمانی نام ہر دو رکن است لیکن ایجاز ہر دو رکن یمانی خوانند بطریق تغلیب بیت را دو رکن دیگر دست یکی رکن عراقی دوم رکن شامی ہر دو را شامیان میگویند و دو رکن یمانی افضل ست باعتبار بقای ایشان بر اصل بنای خلیل علیہ السلام ازین جہت تخصیص کردہ شدہ اند باستلام و رکن اسود افضل ست بوجود حجر اسود در وی و لہذا تقبیل کردہ میشود و رکن یمانی را اکتفا بلمس میکنند **باب ما جاء ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم طاف مضطبعا** بابست بیان آنچہ آمدہ است بدرستیکہ آنحضرت طواف کرد در حالیکہ مضطبع بود و اضطباع رداء در زیر بغل راست برآورده بر کتف چپ اندا ختن ست حدثنا محمود بن غیلان نا قبیصۃ عن سفین عن ابن جریج عن عبد الحمید عن ابن یعلی عن ابیہ یعلی بن امیۃ بفتح تحتانیہ وسکون عین مہملہ از مسلمان فتح بود حاضر شد حنین و طائف و بتوک را و عامل گردانید او را عمر بن الخطاب بر بحرین ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم طاف بالبیت مضطبعا و علیہ برد بدرستیکہ آنحضرت طواف بیت اللہ کرد در حالیکہ مضطبع بود و حالانکہ بر آنحضرت چادر بود در روایت ابی داود و ابن ماجہ و دارمی بزیادتی بردا خضر ست قال ابو عیسی ھذا حدیث الثوری عن ابن جریج لا نعرفہ الا من حدیثہ وھو حدیث حسن صحیح و عبد الحمید ھو ابن جبیر بن شیبۃ عن ابن یعلی عن ابیہ وھو یعلی بن امیۃ **باب ما جاء فی تقبیل الحجر** باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در بوسہ دادن حجر اسود حدثنا ھناد نا ابو معویۃ عن الاعمش عن ابراھیم

شرح ابی الطیب

فالرکنان الباقیان کسائر الابیات قولہ لیس من البیت شیء یہجور ازاد احمد من طریق مجاھد فقال ابن عباس لقد کان لکم فی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اسوۃ حسنۃ فقال معویۃ صدقت کذا فی شرح الموطا **باب ما جاء ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم طاف مضطبعا** قولہ طاف مضطبعا بکسر الباء والضبع وسط العضد ویطلق علی الابط والاضطباع ان یجعل وسط ردائہ تحت الابط الایمن ویلقی طرفیہ علی کتفہ الایسر من جھتی صدرہ وظہرہ ویسمی بذلک لابداء الضبعین قیل انما فعل ذلک اظہارا للتشجیع کالرمل **باب ما جاء فی تقبیل الحجر**

تحفۃ المعتزی

عن ابن یعلی ھو صفوان کذا سماہ ابن حساکر فی الاطراف وتبعہ علیہ المزی مضطبعا قال الشافعی الاضطباع ان یشتمل ببردائہ علی منکبہ الایسر ومن تحت منکبہ الایسر فیکون منکبہ الایمن بارزا

عارضۃ الاحوذی

ھذا حدیث غریب انفرد بہ المتوکل مخصوص بابی سعید وعائشۃ منہ بعید فھذا لعل الوجوہ التی ازالت عنہ الصحبۃ او انہ روی ابو داود وغیرہ ان النبی علیہ السلام اذا مر بایۃ رحمۃ وقف وسال واذا مر بایۃ عذاب وقف واستعاذ وقد اختلف الصحابۃ و التابعون فی کیفیۃ القرآن فمنھم من یختم القرآن فی رکعۃ کعثمان ومنھم من قرأہ کما کتمیم الداری ومنھم من قرأہ فی قبرہ کبشیر بن بشار ثم دفن فیہ ومنھم من کان یقرأہ ویرتلہ بقراءتہ فی لیلۃ بحسب خواطرھم ومقاماتھم فالخوف والرجاء والاعتبار والازدجار وکل ذلک جائز والعمل مع التدبر عندی افضل **ابواب الوتر** قال القاضی رضی اللہ عنہ فرض اللہ الصلوات نوعا واحدا وھی الخمس واختلف الناس فیما شرع فقال ابو حنیفۃ شرع اربعۃ انواع فرضا سنۃ واجبۃ وسنۃ خیر واجبۃ وقال الشافعی شرع ثلثۃ فرضا وسنۃ ونافلۃ وقال علماؤنا شرع اربعۃ فرضا سنۃ واجبۃ ورغیبۃ

بقیہ صفحہ ۱۹۰

عارضة الاحوذی

ونقلا واحدة اصطلاحات لم يجر على لسان الشرع لا بعضها فلا يبنى عليها حكم قال ابو حنيفة الفرض ما ثبت بكتاب الله والسنة ما ثبت بسنة رسول الله صلى الله عليه وسلم كالوتر وقلنا الفرض ما ورد الذم بتركه فعله والسنة ما فعله رسول الله صلى الله عليه وسلم في جماعة والنفل ما وعد بالثواب على فعله والرغائب ما اكد الثناء عليها وخصها بالذكر من بين اقرانها كركعتي الفجر عندنا وقد اشبع ابو عيسى في الوتر واستوفى احاديث اصوله ابوابه في اربعة عشر بابا وقد سئل ابن عمر عن الوتر واجب هو فقال اوتر رسول الله صلى الله عليه وسلم واوتر المسلمون ولم يثبت وجوبه ولا نفاه واثبته ابو محمد مسعود بن زيد ابن سبيع الانصاري الخزاعي فبلغ ذلك عنه عبادة ابن الصامت فقال كذب ابو محمد سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول خمس صلوات كتبهن الله على العباد بين اليوم والليلة فمن جاء بهن لم يضيع منهن شيئا استخفافا بحقهن كان له عند الله

شرح سراج احمد

عن عابس بن ربيعة بعين مهمله وكسر موحده در آخر سين مهمله است قال رايت عمر بن الخطاب يقبل الحجر گفت ديدم عمر بن الخطاب را كه بوسه ميكرد حجر اسود را ويقول وميگفت اني قبلك واعلم انك حجر بدرستيكه من بوسه ميدهم ترا وميدانم كه تو سنگي باعتبار صورت ظاهر در دنيا سود نميكني وزيان نمي رساني ولولا اني رايت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقبلك لم اقبلك واگر نمي بودكه من ديدم پيغمبر خدا را كه بوسه مي داد ما بوسه نميدادم ترا ميگويند كه عمر اين قول را از جهت آن گفت تا بعضي قريب العهد باسلام در فتنه نيفتند بعبادت وي وگويند كه چون اين سخن امير المؤمنين عمر بن الخطاب را على مرتضى شنيد گفت بازمان اي امير المؤمنين ازين سخن كه او نفع وزيان ميرساند وفي الباب عن ابي بكر الصديق انه وقف عند الحجر فقال اني لا اعلم انك حجر لا تضر ولا تنفع ولولا اني رايت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقبلك ما قبلتك اخرجه ابن ابي شيبة والازرقي في العلل وعمر بن الخطاب اخرجه ابن ابي شيبة واحمد والعدني والشيخان وابو داود والترمذي والنسائي وابو عوانة وابن حبان والبيهقي قال ابو عيسى حديث عمر حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند اهل العلم يستحبون تقبيل الحجر فان لم يمكنه ان يصل اليه پس اگر ممكن نباشد اينكه برسد وبوسه دهد بحجر اسود بجهت كثرت واز دحام مردم استلمه بيده وقبل يده بالحجر را بدست خود وبوسه دهد دست خود را وان لم يصل اليه استقبله اذا حاذى به وكبر واگر نمي رسد دست بحجر رود آرد بحجر ومقابل آن شود وتكبير گويد واين هم كافي باشد وهو قول الشافعي واين قول امام شافعي ست بعضي احاديث فضيلت كنين ايراد مينمايد اخرج ابن حبان والحاكم عن ابن عباس ان الله لمن استلم الحجر لسانا وشفتين يشهد لمن استلمه يوم القيمة بحق اخرج احمد عن ابن عمر ان مسح الحجر الاسود والركن اليماني يحطان الخطايا حطا اخرج الطبراني عن عائشة اشهد وا بهذا الحجر خير فانه يوم القيمة شافع مشفع له لسان وشفتان يشهد لمن استلمه اخرج ابن عساكر عن ابن عباس من طاف بالبيت فليستلم الاركان فانهما من بيوت الجنة اخرج ابن بشران ابا حذيفة كذاب اخرج البيهقي عن عمر البغوي عن شيخ من خزاعة يا عمر انك رجل قوي لا تزاحم على الحجر فتوذي الضعيفان وجدت خلوة فاستلمه والا فاستقبله فهلل وكبر اخرج الديلمي عن انس الحجر الاسود يمين الله فمن مسح يده على الحجر فقد بايع الله ان لا يعصيه اخرج الحاكم والبيهقي عن علي بالي الركن يوم القيمة بالحجر الاسود وله لسان ذلق يشهد لمن يستلمه بالتوحيد اخرج الطبراني عن ابن عباس سمعت الله الحجر الاسود والركن اليماني يوم القيمة ولهما عينان ولسان وشفتان يشهدان لمن استلمها بالوفاء اخرج ابن ابي شيبة وابن راهويه عن طاوس ان عمر قبل الحجر ثلثا وسجد عليه بكل قبلة وذكر ان النبي صلى الله عليه وسلم فعله **باب** ما جاء انه يبدأ بالصفا قبل المروة

باب ست در بيان آنچه آمده است بدرستيكه آدمي آغاز ي كند بصفا پيش از مروه حدثنا

شرح ابي الطيب

قوله يقول اني اقبلك اي يقول للحجر مخاطبا اياه يسمع الحاضرين ان المقصود اتباعه صلى الله عليه وسلم لا تعظيم الحجر از الة لوهم اهل الجاهلية من اعتقاد الجمادية التي هي الاصنام فالمطلوب تعظيم الله تعالى واتباع نبيه صلى الله عليه وسلم لا غير **باب** ما يبدأ بالصفا قبل المروة

قوت المغتذی

عابس بن ربيعة بموحدة ثم سين مهملة

بقیہ صفحہ ۱۹۱

تحقیق حجر اسود حجر احمد ہے یا ہبیالی نزد یاروذکر کرد کہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم کرد این فعل را ۱۲ منہ ہر کہ طواف کند بہ بیت اللہ پس بگوکہ بوسہ بدہد وبس کند تمام گوشہا را ۱۲

شرح سراج احمد

ابن ابی عمر نا سفین بن عیینة عن جعفر بن محمد عن ابیه عن جابر ان النبی صلی الله علیه وسلم حین قدم مکة بدء ستیکه آنحضرت هنگامیکه قدوم آورد بمکه قطاف بالبیت سبعا پس طواف کرد بخانه کعبه هفت طواف واتی المقام وآمد آنحضرت مقام ابراهیم را فقرأ واتخذوا من مقام ابراهیم مصلی نصلی خلف المقام پس خواند آنحضرت آیت واتخذوا را پس بگذارد دو رکعت را در پس مقام ابراهیم ثم اتی الحجر فاستلمه پس آمد بسوی حجر اسود را پس لمس کرد آنرا ثم قال نبدأ بما بدأ الله عز وجل به فبدأ بالصفا وقرأ ان الصفا والمروة من شعائر الله ترجمه اش گذشته است قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم انه یبدأ بالصفا قبل المروة فان بدأ بالمروة قبل الصفا لم یجزه پس اگر کسی ابتدا کرد بمروه پیش از صفا روا نباشد واز این سعی و یبدأ بالصفا واخطأ کند بصفا واختلف اهل العلم فی من طاف بالبیت ولم یطف بین الصفا والمروة حتی رجع واختلاف کرده اند اهل علم در حق کسیکه طواف کرد بخانه کعبه وطواف نکرد میان صفا ومروه تا آنکه برگشت بخانه فقال بعض اهل العلم ان لم یطف بین الصفا والمروة حتی خرج من مکة فان ذکر وهو قریب منها رجع فطاف بین الصفا والمروة پس گفته اند بعضی اهل علم اگر کسی طواف نکرد میان صفا ومروه تا آنکه بیرون گشت از مکه پس اگر یاد کرد طواف ناکردن خویش را در حالیکه او نزدیک بود از مکه بازگردد بمکه پس طواف کند میان صفا ومروه وان لم یذکر حتی اتی بلاده اجزأه وعلیه دم واگر یاد نکرد عدم سعی خود را در را تا آنکه آمد دیار خود را باشد ازوی حج وی ولازم میشود بروی دم وهو قول سفین الثوری وقال بعضهم ان ترک الطواف بین الصفا والمروة حتی رجع الی بلاده فانه لا یجزئه وگفته اند بعضی علما اگر ترک کرد طواف وسعی میان صفا ومروه را تا آنکه برگشت بسوی شهرهای خویش تحقیق آن حج وی روا نباشد وکفایت نکند او را وهو قول الشافعی قال الشافعی قال امام شافعی الطواف بین الصفا والمروة واجب لا یجوز الحج الا به طواف میان صفا ومروه واجب است روا نباشد گذاردن حج مگر بطواف وسعی **باب** ما جاء فی السعی بین الصفا والمروة بالبست در بیان آنچه آمده است در حق سعی کردن میان صفا ومروه حدثنا قتیبة نا ابن عیینة عن عمرو ابن دینار عن طاوس عن ابن عباس قال انما سعی رسول الله صلی الله علیه وسلم بالبیت وبین الصفا والمروة لیری المشرکین قوته گفت عبد الله بن عباس جز این نیست که بشتابی رفتار کرده آنحضرت در طواف بیت الله ودر میان

شرح ابی الطیب

قوله حین قدم مکة متعلق بمقدر ای ان النبی صلی الله علیه وسلم دخل المسجد حین قدم مکة وقوله فطاف بعطوف علیه ویحتمل ان تکون الفاء زائدة ویکون حین قدم متعلقا بطاف **باب** ما جاء فی السعی بین الصفا والمروة **قوله** لیری المشرکین قوته بضم الیاء المثناة من تحت وکسر الراء والمشرکین مفعول اول وقوته مفعول ثان والمراد بذلك انه لیس بسنة والمراد من السعی ههنا الاسراع حول البیت وبین الصفا والمروة لا المشی المطلق لما فی صحیح مسلم عن ابی الطفیل قال قلت لابن عباس ارایت هذا الرمل بالبیت ثلثة اطواف ومشی اربعة اطواف سنة هو فان قومك یزعمون انه سنة فقال صدقوا وکذبوا قال قلت ما قولك صدقوا وکذبوا قال ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قدم مکة فقال المشرکون ان محمدا واصحابه لا یستطیعون ان یطوفوا بالبیت فامرهم ان یرملوا ثلثا ویمشوا اربعا

عارضة الاحوذی

عهدا ان یدخل الجنة ومن لم یات بهن فلیس له عند الله عهد ان شاء عذبه وان شاء ادخله الجنة وهذا حدیث صحیح وقد ذکر ابو عیسی حدث خارجة بن حذافة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال ان الله امرکم بصلوة هی خیر لکم من حمر النعم الوتر جعله الله لکم فیما بین صلوة العشاء الی ان یطلع الفجر وقال عن علی الوتر لیس بحتم کهیأة المکتوبة ولکنها سنة سنها رسول الله صلی الله علیه وسلم وقد روی حدیث خارجة ابن حذافة عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده وبه احتج علماء ابی حنیفة فقالوا ان الزیادة لا تکون الا من جنس المزید وهذه دعوی بل الزیادة تکون من غیر جنس المزید کما لو اتباع بدرهم فلما قضاه زاده ثمنا او ربحا احسانا کزیادة النبی صلی الله علیه وسلم لجابر فی ثمن الجمل فانها زیادة ولیست بواجبة ولیس فی هذا الباب حدیث صحیح یتعلقون وقد قال سحنون وما اصبح الی وجوبه وقول علی الذی رویناه اقوی من قول

حمل اللقمة
الصفا والمروة
شعائر الله
الحج او العمرة
الشعائر جمع
الحج جعل
علیه ابطا
نضال الرجال
الرجل
اسم الحی
اعلا
مسعی او موضع
قال الامام
ابو الحسین محمود
ابن احمد العینی
رحمه الله تعالی ۱۲

شرح سراج احمد

سعی صفا و مروه برای آنکه تا بنمایند کفار را قوت خود که نسبت کرده بودند که هوای یثرب سست و ضعیف ساخته اصحاب آنحضرت را و الا صرف مشی کفایت میکرد و قال و فی الباب عن عائشة اخرجه الشیخان و ابن عمر اخرجه الشیخان ایضا و ما ذکر فی تخریج الهدایة حدیث جابر و لم یسنده قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح و هو الذی یستحب اهل العلم ان یسعی بین الصفا و المروة فان لم یسع و مشی بین الصفا و المروة اراه جائزا یعنی سعی میان صفا و مروه مستحب است و اگر کسی سعی نکرد و مشی کرد بجای سعی اعتقاد کرده اند علما این را که رواست حدثنا یوسف بن عیسی ابن فضیل عن عطاء بن السائب عن کثیر بن جمهان بضم جیم و سکون میم میان ها و نون الف است السلمی او الاسلمی ابو جعفر مقبول از ثالثه بود قال رایت ابن عمر یمشی فی السعی فقلت له امشی فی السعی بین الصفا و المروة گفت کثیر دیدم عبد الله ابن عمر را که با آهستگی میرفت در جای شتاب فتنی که میان صفا و مروه است که آن میان میلین اخضرین ست فقال لئن سعیت فقد رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم یسعی پس گفت عبد الله بن عمر اگر سعی کنم در بین مسعی پس تحقیق دیدم آنحضرت را که سعی کرده است و لئن مشیت فقد رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم یمشی و انا شیخ کبیر اگر مشی کنم من پس تحقیق دیده ام من آنحضرت را که مشی میکرد و من شیخ و کلان سال ام قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح و قد روی سعید بن جبیر عن ابن عمر نحو هذا **باب** ما جاء فی الطواف راکبا باب است در بیان آنچه آمده است در حق طواف کردن سواره بر مرکب حدثنا بشر بن هلال الصواف نا عبد الوارث و عبد الوهاب الثقفی عن خالد الحذاء عن عکرمة عن ابن عباس قال طاف النبی صلی الله علیه وسلم علی راحلته طواف بیت الله کرد آنحضرت سواره بر مرکب خویش فاذا انتهی الی الرکن اشار الیه پس چون منتهی گشت آنحضرت بسوی رکن حجر اسود اشارت کرد بدست بسوی حجر اسود و آن دست را بوسه کرد و فی الباب عن جابر اخرجه مسلم و ابی الطفیل و ام سلمة اخرجه مالک فی الموطا قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح و قد کره قوم من اهل العلم ان یطوف الرجل

شرح ابی الطیب

و مثله ساق فی السعی بین الصفا و المروة و قال کثر علیه الناس یقولون هذا محمد و اصحابه حتی خرج العواتق من البیوت قال و کان رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یضرب الناس بین یدیه فلما کثر علیه رکب فالمشی فی السعی افضل قال النووی یعنی صدقوا فان النبی صلی الله علیه وسلم فعله و کذبوا فی قولهم انه سنة مقصودة متؤکدة و انما امر به فی تلک السنة لاظهار القوة عند الکفار و قد زال ذلک المعنی و قال ایضا و انما رکب صلی الله علیه وسلم بین الصفا و المروة للعذر الذی ذکره ان المشی افضل **قوله** لقد رایت رسول الله یمشی و انا شیخ کبیر یعنی احفظه هذا لانی کنت کبیرا اعتمد علی حفظی فهو کنایة عن کمال الحفظ و یحتمل ان یکون معناه و انا شیخ کبیر لان فیجوز المشی لعذر الضعف و یؤیده انه ولد بعد البعثة بسبع **باب** ما جاء فی الطواف راکبا **قوله** علی راحلته ای علی بعیره لما فی الصحیحین عن ابن عباس طاف النبی صلی الله علیه وسلم فی حجة الوداع علی بعیره یستلم الرکن بالمحجن زاد مسلم من حدیث ابی الطفیل و یقبل المحجن و هذا اما الخصوصیة او لعذر فان المشی فی الطواف عندنا و الجب و قال الطیبی انما طاف راکبا صح ان المشی افضل لیراه الناس کلهم و ذلک لازدحامهم و کثرتهم

عارضة الاحوذی

اسماء الرجال

ابی بکر بن عباس ان علیا قال فاوتروا یا اهل القرآن و لو صح فهو قول علی لا قول النبی علیه السلام و یحمل علی الندب و من یری ان صلوة اللیل فرضا یری الوتر فرضا و قد ذکر الطحاوی ان وجوب الوتر اجماع من الصحابة و لیس کما زعم فقد ذکرنا الخلاف فی الوجوب لا یکون الا بقول ثابت من الشارع او باجماع من اهل الشریعة و قته روی ابو عیسی و هو صحیح ثابت عن عائشة قالت من کل اللیل قد اوتر رسول الله صلی الله علیه وسلم اوله و اخره و وسطه و انتهی وتره حین مات الی السحر و روی ابو عیسی عن ابی هریرة ان النبی صلی الله علیه وسلم امره ان یوتر قبل ان ینام و لو صح و ثبت ان ابا بکر کان یوتر اول اللیل و یقول و اتبعوا النوافل احرازه یعنی انی قد احرزت و اطلب التنفل بعد و تری هذا و لو کذلک قالت عائشة للنبی علیه السلام یا رسول الله انام قبل ان توتر فقال یا عائشة ان عینی تنامان و لا ینام قلبی لانها کانت تری اباها لا ینام الا علی وتر و کان عمر یوتر آخر اللیل فکان ابو بکر یاخذ بالحزم

باقی در حاشیه آمده

شرح سراج احمد

بالبیت وبین الصفا والمروۃ راکبا الا من عذر وھو قول الشافعی وتحقیق کردہ داشتہ اند گروہی از اہل علم اینکہ طواف کند آدمی بیت اللہ را سوارہ بر مرکب در میان صفا و مروہ نیز طواف و سعی کند سوارہ مگر بحجت عذری و آن قول امام شافعی ست یعنی نزد شافعی مکروہ است طواف کردن سوار بر مرکب بی عذری ولکن اعادہ نیست بروی و نزد امام مالک و ابی حنیفہ و مالک روا نیست مگر بحجت عذری پس اگر طواف کرد سوارہ بی عذر اعادہ طواف کند بادامیکہ در مکہ است و اگر رجوع کرد بخانہ لازم می آید بروی دم و آنچہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم طواف کرد سوارہ بی عذر نبودہ چنانکہ ابوداود و از ابن عباس اخراج کردہ است کہ گفت قدم النبی صلی اللہ علیہ وسلم مکۃ وہو شتکی فطاف علی راحلتہ و در مسلم بروایت جابر ست انہ صلی اللہ علیہ وسلم طاف راکبا لیراہ الناس فیحتمل ان یکون فعل ذلک للامرین واستدلال گرفتہ اند الکیہ بر طہارۃ بول شتر و غیرہ کہ خورد و میشود گوشت وی

باب ماجاء فی فضل الطواف بالبیت و بیان آنچہ آمدہ است در فضیلت طواف بیت اللہ کردن حدثنا سفیان بن وکیع نا یحیی بن الیمان عن شریک عن ابی اسحٰق عن عبد اللہ بن سعید بن جبیر عن ابیہ سعید بن جبیر عن ابن عباس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من طاف بالبیت خمسین مرۃ گفت ابن عباس فرمود آنحضرت ہر کہ طواف بیت اللہ کرد پنجاہ بار خرج من ذنوبہ کیوم ولدتہ امہ قال یرون شود او از گناہان خود ہمچو روزی کہ زائید او را مادر او من طاف بالبیت سبعا وصلی خلف المقام رکعتین وشرب من ماء زمزم غفر اللہ ذنوبہ کلہا بالغۃ ما بلغت اخرجہ الدیلمی وابن النجار عن جابر ولفظ الدیلمی اخرجہ اللہ من ذنوبہ کیوم ولدتہ امہ واخرج الدیلمی عن عبید الرحمٰن

شرح ابی الطیب

قولہ الا من عذر وھو محمل فعل صلی اللہ علیہ وسلم لحدیث ابی داود عن ابن عباس قدم مکۃ وھو یشتکی وطاف علی راحلتہ ولحدیث مسلم عن جابر طاف راکبا لیراہ الناس ویسألوہ وروی محمد فی الآثار عن سعید بن جبیر انہ قال انما طاف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علی راحلتہ وھو شاک لیستلم الارکان نحن فیحتمل انہ رکب للامرین **باب** ماجاء فی فضل الطواف

قولہ من طاف بالبیت خمسین مرۃ ظاہرہ ان المراد بالمرۃ الشوط ویستبعد کون خمسین شوطا سبعۃ اسبوع وشوط ولم یرد فی الاحادیث الا سبعۃ اشواط لکل اسبوع فزیادۃ شوط لا یظہر لہ وجہ فالمراد بخمسین مرۃ خمسون اسبوعا ففیہ اطلاق المرۃ علی سبعۃ اشواط مجازا وھو جائز فی کلامہم وقال العلامۃ السیوطی حکی المحب الطبری عن بعضہم ان المراد بالمرۃ الشوط ورذہ وقال المراد خمسون اسبوعا وقد ورد کذلک فی روایۃ الطبرانی فی الاوسط قال ولیس المراد ان یاتی بہا متوالیۃ فی ان واحد انما المراد ان یوجد فی صحیفۃ حسناتہ ولو فی عمرہ کلہ **قولہ** کیوم ولدتہ امہ ظاہرہ انہ یغفر لہ جمیع ذنوبہ الا ان الجمہور حملوہ علی الصغائر وقال السیوطی معزیا الی ابن العربی المراد الصغائر

قوت المغتذی

من طاف بالبیت خمسین مرۃ حکی المحب الطبری عن بعضہم ان المراد بالمرۃ الشوط ورذہ وقال المراد خمسون اسبوعا وقد ورد کذلک فی روایۃ الطبرانی فی الاوسط قال ولیس المراد ان یاتی بہا متوالیۃ فی ان واحد وانما المراد ان یوجد فی صحیفۃ حسناتہ ولو فی عمرہ کلہ خرج من ذنوبہ کیوم ولدتہ امہ قال ابن العربی المراد الصغائر

عارضۃ الاحوذی

وکان عمر یلفظ بالحرم ویقول اعیت ان یتبع السنۃ وقد ذکر ابو حدیث النبی علیہ السلام ان ذلک ابن یرجی ان یستیقظ فلیؤخر وتوہ ومن خشی ان ینام فلیقدم وتوہ عند قال نقدم ما اوتر بہ النبی علیہ السلام فمار واہ ابو وفی الصحیحین انہ اختلف عدد وتوہ وذکر عن ام سلمۃ انہ اوتر بثلث عشرۃ رکعۃ وعن عائشۃ انہ اوتر بخمس لا یجلس فی شیء منہن الا فی اخرہن وقال ھو صحیح وفسر قولہ اوتروا یا اھل القرآن یعنی ان صلوۃ اللیل علی اھل القرآن وروایۃ الحارث عن علی انہ صلی اللہ علیہ وسلم کان یوتر بثلث لا یسلم فی قد اختلف الناس فی صلوۃ اللیل قال البخاری الی وجوبہا وتعلق بقولہ صلی اللہ علیہ وسلم یعقد الشیطان علی قافیۃ راس احدکم اذا ھو نام ثلث عقد یضرب مکان کل عقدۃ علیک لیل طویل فارقد فاذا استیقظ وذکر انحلت عقدۃ وان توضأ انحلت عقدۃ وان صلی انحلت عقدۃ فاصبح نشیط طیب النفس والا اصبح خبیث النفس کسلان وھذہ العقد تنحل بصلوۃ الصبح

بقیہ صفحہ ۱۹۴

شرح سراج احمد

ابن زید بن اسلم عن ابیہ عن جدہ ان سفینۃ نوح طافت بالبیت سبعا وصلت خلف المقام رکعتین وفی الباب عن ابن عباس وابن عمر بلفظ من طاف بہذا البیت اسبوعا فاحصاہ کان کعتق رقبۃ لایضع قدما ولا یرفع اخری الا حط اللہ بہا عنہ خطیئۃ وکتب لہ بہا حسنۃ اخرجہ الترمذی والنسائی والحاکم اخرج البیہقی وابو نعیم فی الحلیۃ عن عائشۃ ان اللہ تبارک وتعالی یباہی بالطائفین واخرج الدیلمی وابن عساکر عن ابی سعید مع طولہ قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث غریب سالت محمد بن اسمعیل البخاری عن ہذا الحدیث فقال انما یروی ہذا عن ابن عباس قولہ قول ابن عباس یعنی حدیث موقوف نہ مرفوع حدثنا ابن ابی عمر نا سفیان بن عیینۃ عن ایوب قال کانوا یعدون عبد اللہ بن سعید بن جبیر افضل من ابیہ گفت ایوب شیخ سفیان بودند محدثین کہ شمار میکردند وسعید انستند عبد اللہ بہتر از پدر وی کہ سعید بن جبیر بود در روایت حدیث ولہ اخ یقال لہ عبد الملک بن سعید بن جبیر ومر عبد اللہ را برادری بود کہ گفتہ میشد نام او عبد الملک بن سعید وقد روی عنہ ایضا وتحقیق روایت کردہ شدہ است ازوی نیز **باب** ماجاء فی الصلوۃ بعد العصر وبعد الصبح فی الطواف لمن یطوف باب است در بیان آنچہ مذکور است در حق گذاردن نماز در رکعت طواف پس از نماز عصر وپس از نماز فجر در طواف برای کسیکہ طواف کرد ودر بعضی نسخہ بجای بعد الصبح بعد المغرب ست حدثنا ابو عمار وعلی بن خشرم قالا نا سفیان بن عیینۃ عن ابی الزبیر عن عبد اللہ بن باباہ بمو حدتین میان ہر دو الف ساکن ست وگویند تحتانیہ بدل الف ست وگویند بحذف ہا ست مکی ثقہ از رابعہ بود وعن جبیر بن مطعم ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال یا بنی عبد مناف لا تمنعوا احدا طاف بہذا البیت بدرستیکہ آنحضرت فرمود ای قبیلۂ عبد مناف کہ پدر ہاشم بود منع مکنید ہیچکس را کہ طواف کرد بہ بیت اللہ وصلی ایۃ ساعۃ شاء من لیل او نہار وگذارد دو رکعت طواف را در ہر ساعتی کہ خواہد از شب وروز یعنی منع نیست گذاردن دو رکعت طواف در ہر ساعتی کہ باشد وشاید کہ بنی عبد مناف مانع طواف میشدند پس از عصر وصبح وفی الباب عن ابن عباس اخرجہ مالک

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الصلوۃ بعد العصر وبعد المغرب لمن یطوف قد وجد فی کثیر من النسخ قولہ بعد المغرب ولم یوجد فی بعض قال بعضہم الصواب بعد الصبح لانہ تقدم الکلام للاختلاف فیہ وہو الموافق لآخر الکلام لکن قد یوجہ نسخۃ بعد المغرب بان قولہ بعد العصر کنایۃ عن الاوقات المکروہۃ وقولہ بعد المغرب کنایۃ عن غیرہا فصار المعنی فی الاوقات المکروہات وغیرہا والتنبیہ بذکر فرد علی جنس فی بیان الاحکام شائع لا یخفی علی من ینظر فی کتب الاحکام فصارت الترجمۃ مناسبا لعموم ایۃ ساعۃ فی الحدیث **قولہ** عبد اللہ بن باباہ بموحدتین بینہما الف ساکنۃ ویقال بتحتانیۃ بدل الالف ویقال بحذف الہاء المکی ثقۃ **قولہ** لا تمنعوا احدا ای لا تمنعوا احدا اراد ان یطوف بہذا البیت واراد ان یصلی عن الطواف والصلوۃ وقولہ ایۃ ساعۃ متعلق بتمنعوا او بطاف ویصلی علی طریق التنازع والمراد بایۃ ساعۃ ساعۃ تجوز الصلوۃ فیہا بلا کراہۃ وہی مختلف فیہا فلا یرد ان فی دلالۃ الحدیث علی المطلوب بحث کیف والظاہر ان الطواف والصلوۃ حین یصلی الامام الجمعۃ بل حین یخطب الخطیب یوم الجمعۃ بل حین یصلی الامام احدی الصلوات الخمس حیث یعاد دون فیہا للرجال

عارضۃ الاحوذی

ویکون فی ذمۃ اللہ کما قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وقد بینت عائشۃ الامر غایۃ البیان فقالت فی صحیح مسلم ان قیام اللیل نسوخ قالت عائشۃ فیبان اللہ فرض قیام اللیل فی اول ہذہ السورۃ تعنی المزمل فقام نبی اللہ حولا وامسک اللہ خاتمتہا فی السماء اثنی عشر شہرا حتی انزل اللہ تعالی فی آخر سورۃ التخفیف فصار قیام اللیل تطوعا بعد فریضۃ وکان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یوتر بتسع رکعات لا یجلس منہن الا فی الثامنۃ ثم یقوم ولا یسلم فیاتی بالتاسعۃ ویقعد ثم یسلم ثم یاتی برکعتین وذلک احدی عشرۃ رکعۃ ثم یوتر بسبع وصنع فی الرکعتین مثل ما صنع اولا فتلک تسع وکان اذا غلبہ نوم او وجع علی قیام اللیل صلی من النہار ثنتی عشرۃ رکعۃ وقد ذکر ابو عیسی حدیث ابن عمران النبی علیہ السلام کان یصلی من اللیل مثنی مثنی ویوتر برکعۃ وکان یصلی الرکعتین والاذان فی اذنہ یعنی رکعتی الفجر قولہ الاذان فی اذنہ یحقق فیہما واختار سفیان الوتر بثلث وہو قول مالک فی

Marginal boilerplate

شرح سراج احمد

فی الموطا وابی ذر اخرجہ احمد والدارقطنی والبیہقی قال ابو عیسی حدیث جبیر بن مطعم حدیث حسن صحیح وقد رواہ عبید اللہ ابن ابی یزید عن عبد اللہ بن بابا یہ ایضا وقد اختلف اہل العلم فی الصلوۃ بعد العصر وبعد الصبح بمکۃ فقال بعضہم لا باس بالصلوۃ والطواف بعد الصبح وبعد العصر وہو قول الشافعی واحمد واسحق واحتجوا بحدیث النبی صلی اللہ علیہ وسلم یا بنی عبد مناف لا تمنعوا احدا طاف بہذا البیت وصلی ای ساعۃ شاء من لیل او نہار وبحدیث جبیر بن مطعم ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال یا بنی عبد مناف من ولی منکم من امر الناس شیئا فلا یمنعن احدا طاف بہذا البیت وصلی ای ساعۃ شاء من لیل او نہار وقال بعضہم لا یصلی بعد الصبح ولا بعد العصر وہو قول سفیان الثوری ومالک بن انس وابی حنیفۃ واخرج ابن ابی شیبۃ عن محمد بن فضیل عن عبد الملک عن عطاء عن عائشۃ انہا قالت اذا ارادت الطواف بالبیت بعد صلوۃ الفجر او العصر فطفی واخر الصلوۃ حتی تغیب الشمس او حتی تطلع فصلی کل اسبوع رکعتین وہذا اسناد حسن وتاول بعضہم الصلوۃ فی ہذا الحدیث علی معنی الدعاء وقد ترجم ابو داود علیہ بالدعاء فی الطواف **باب** ما جاء ما یقرأ فی رکعتی الطواف بالبیت در بیان آنچہ آمدہ است در چیزی کہ خواندہ شود در دو رکعت طواف از قرارات حدثنا ابو مصعب قراءۃ عن عبد العزیز بن عمران عن جعفر بن محمد عن ابیہ عن جابر بن عبد اللہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قرأ فی رکعتی الطواف بسورتی الاخلاص قل یا ایہا الکفرون وقل ہو اللہ احد

شرح ابی الطیب

باب ما جاء عما یقرأ فی رکعتی الطواف **قولہ** بسورتی الاخلاص ہذا من باب التغلیب حیث اطلق علی سورۃ الکافرین سورۃ الاخلاص ویحتمل انہ علی حقیقتہ وان سورۃ الکافرین علی انفرادہا سورۃ الاخلاص لما فیہا من التبری ممن عبد من دون اللہ

قوت المغتذی

سورتی الاخلاص قل یا ایہا الکفرون وقل ہو اللہ احد قال العراقی ہذا من باب التغلیب حیث اطلق علی سورۃ الکافرین سورۃ الاخلاص ویحتمل انہ علی حقیقتہ وان سورۃ الکافرین علی انفرادہا سورۃ الاخلاص لما فیہا من التبری ممن

عارضۃ الاحوذی

کتاب الصیام والنبی علیہ السلام کان یفعل ما قالت عائشۃ ویقول صلوۃ اللیل مثنی فاذا خشی احدکم الصبح صلی رکعۃ واحدۃ یوتر لہ ما صلی ثم اذا قال للناس قولا وفعل ہی نفسہ خلافہ اختلف الناس فی ذلک وقد بیناہ فی اصول الفقہ والذی اقول الکوفیہ ان فعل جائز لکم مثل وان عاندکم الیہ افضل القراءۃ فیہ روی ابو عیسی ان النبی علیہ السلام کان یقرأ فی الشفع بسبح وقل یا ایہا الکفرون ویقرأ فی الوتر بقل ہو اللہ احد وروی حسنہ ولو صحیحہ انہ کان یقرأ بقل ہو اللہ احد والمعوذتین وہو الذی اختارہ مالک والاولی ما فی الحدیث ان یقرأ فی الوتر بقل ہو اللہ احد وہذا اذا انفرد واما اذا کانت لہ صلوۃ فلیجعل وترہ من صلاتہ ولیکن ما یقرأ فیہا من حزبہ ولقد انتہت الغفلۃ بقوم الی ان یصلوا التراویح فاذا اکملوہا اوتروا بہذہ السورۃ والسنۃ ان یکون وترہ من حزبہ فتنبہوا لہذا تنبہ کروا او تذکروا القنوت فیہ روی ابو عیسی حدیث القنوت فیہ عن الحسن بن علی واختلف قول مالک فیہ فی صلوۃ

الترجمۃ

روایت کرد ابن ابی شیبہ از عبد الملک از عطا از عائشہ رضی اللہ عنہا فضیل بن عیاض از عبد الملک از عطا از عائشہ رضی اللہ عنہا روایت کرد ابن ابی شیبہ از محمد بن فضیل از عبد الملک از عطا از عائشہ رضی اللہ عنہا بعد العصر و بعد الصبح

عارضۃ الاحوذی

رمضان والحدیث الخ اصح وقد ذکر ابو عیسی اختلاف العلماء فیہ والصحیح عندی ترکہ فیہ اذا الصحیح عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم فعلہ ولا قولہ فقضاؤہ صوم ابو حنیفۃ علی ان الوتر یقضی عندہ لانہ عندہ واجب ویجب علیہ یوم تارکہ کسائر الصلوات الواجبات و للشافعی فی قضائہ قولان وقال ذلک یقضی بعد خروج وقتہ وقال ابو مصعب لا یقضی بعد طلوع الفجر وانما قال ذلک یوتر بعد الفجر لحدیث عبادۃ انہ خرج الی صلوۃ الصبح فاقام المؤذن الصلوۃ فاسکتہ عبادۃ واوتر وفی النسائی ان محمد بن المنکدر ف مسجد عمرو بن شرحبیل فاقیمت الصلوۃ فجعلوا ینتظرونہ فجاء فقال انی کنت اوتر وقیل لابن مسعود اوتر بعد النداء فقال نعم بعد الاقامۃ وتعلق ابو مصعب بقول النبی صلی اللہ علیہ وسلم اوتروا قبل الفجر والحدیث الصحیح قولہ اذا خشی احدکم الصبح صلی رکعۃ واحدۃ توتر لہ ما قد صلی وقد ثبت فی الصحیح ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قضی رکعتی الفجر فالوتر اولی وذکر ابو عیسی

شرح سراج احمد

بدرستیکہ آنحضرت بود کہ میخواند در دو رکعت طواف بدو سورت اخلاص کہ قل یا ایہا الکافرون و قل ہو اللہ احد اللہ وعادت شریفہ بود کہ در اکثر سنن و نوافل قرارت شریفہ باین دو سورہ بود حدثنا ہناد نا وکیع عن سفیان عن جعفر بن محمد عن ابیہ انہ کان یستحب ان یقرأ فی رکعتی الطواف امام جعفر صادق روایت نمودہ از والد شریف خود امام محمد باقر رضی اللہ عنہما بدرستیکہ او بود کہ مستحب و دوست میداشت قرارت در دو رکعت طواف بقل یا ایہا الکافرون وقل ہو اللہ احد باین دو سورہ قال ابو عیسی ہذا اصح من حدیث عبد العزیز بن عمران یعنی حدیثی کہ سفیان از امام جعفر روایت کردہ اصح ست از حدیثی کہ عبد العزیز از امام روایت کردہ و حدیث جعفر بن محمد عن ابیہ فی ہذا اصح مصنف گوید و حدیث امام جعفر صادق کہ روایت از والد خود کردہ بی واسطہ جابر درین باب اصح ست من حدیث جعفر بن محمد عن ابیہ عن جابر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم یعنی بواسطہ جابر و عبد العزیز بن عمران ضعیف فی الحدیث و عبد العزیز بن عمران ضعیف ست در روایت حدیث **باب** ما جاء فی کراہۃ الطواف عریانا باب ست در بیان انچہ آمدہ است در کراہت طواف کردن بیت اللہ برہنہ بی ستر عورت حدثنا علی بن حجر نا سفیان بن عیینۃ عن ابی اسحق عن زید بن اثیع بمثلثۃ مصغر گوید در اول تحتانیہ ست تابعی ست قال سالت علیا بای شیء بعثت گفت زید بن اثیع پرسیدم علی مرتضی را بکدام چیز فرستادہ شدہ بودی تو بسوی مکہ کہ آنحضرت ترا فرستادہ بود قال بارابع گفت علی مرتضی بچہار چیز کہ اعلام کنم درمیان شہر لا یدخل الجنۃ الا نفس مسلمۃ یکی ازان چہار آنست کہ در نیاید در بہشت مگر نفسی کہ مسلمان باشد ولا یطوف بالبیت عریان و دیگر آنست کہ طواف نکند ہیچکس برہنہ کہ درمیان قریش عادت بود کہ طواف بیت اللہ برہنہ میکردند ولا یجتمع المسلمون والمشرکون بعد

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی کراہیۃ الطواف عریانا **قولہ** زید بن یثیع بضم التحتانیۃ وقد تبدل الہمزۃ بعدہا مثلثۃ ثم تحتانیۃ ساکنۃ ثم مہملۃ الہمدانی الکوفی ثقۃ مخضرم قالہ فی التقریب وقال السیوطی قال شعبۃ اثیل بالالام مکان العین قال ابن معین ولیس احد یقولہ الا شعبۃ وحدہ وقال ابان بن تغلب نفیع بالنون والفاء وہو تصحیف وقال الذہبی الذی قدمناہ اصح ولیس لزید عند المصنف الا ہذا الحدیث ولم یرو عنہ الا ابو اسحق السبیعی وقد ذکرہ ابن حبان فی الثقات **قولہ** بای شیء بعثت بصیغۃ المجہول المخاطب ای بای شیء بعثک النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی موسم حج فیہ ابو بکر رضی اللہ عنہ **قولہ** ولا یطوف بالبیت عریان نفی بمعنی النہی کذا قولہ ولا یجتمع والمراد بہ منع المشرکین عن الحج

قوت المغتذی

عبد من تون اللہ عن زید بن یثیع قال العراقی اختلف فی ضبطہ فقال الجمہور ہو بضم الیاء المثناۃ من تحت وفتح المثلثۃ بعدہا یاء التصغیر واخرہ عین مہملۃ وقال احمد بن حنبل انہ المحفوظ وقال ابن معین انہ الصواب وقال بعضہم اثیع بہمزۃ مضمومۃ مکان الیاء وقال شعبۃ اثیل بالالام مکان العین قال ابن معین ولیس احد یقولہ الا شعبۃ وحدہ وقال ابان بن تغلب نفیع بالنون والفاء وہو تصحیف قال الذہبی والاول اصح ولیس لزید عند المصنف الا ہذا الحدیث ولم یرو عنہ الا ابو اسحق السبیعی وقد ذکرہ ابن حبان فی الثقات

شرح سراج احمد

عام مهدا و سوم آنست که جمع و باهم نشوند مسلمانان و مشرکان در طواف بیت الله پس ازین سال ایشان و این قصه پیش از رفتن آنحضرت بمکه برای حجة الوداع بود و من کان بینه و بین النبی صلی الله علیه وسلم عهد فعهده الی مدته و هر که باشد میان او و میان آنحضرت عهدی و پیمانی پس عهد و پیمان او تا مدت عهد او باشد و پیش از رسیدن آن مدت نشکننده شود و من لا مدة له فاربعة اشهر و هر که نباشد مدت عهد برای وی پس مدت چهار ماه است که بیرون شود از مکه و مکه را بگذارد اگر کافر باشد و اگر مسلمان گردد و در مکه باشد و فی الباب عن ابی هریرة قال ابو عیسی حدیث علی حدیث حسن حدثنا ابن ابی عمر و نصر بن علی قالا نا سفین عن ابی اسحق نحوه و قالا زید بن یثیع و هذا اصح یعنی بیائی تحتانیه اصح است از همزه قال ابو عیسی و وهم شعبة فیه فقال زید بن اثیل مصنف گوید وهم کرده است شعبه دران پس گفته است اولام را بدل عین **باب** ما جاء فی دخول الکعبة بابست در بیان آنچه آمده است در درآمدن در خانه کعبه حدثنا ابن ابی عمر نا وکیع عن اسمعیل بن عبد الملک عن ابن ابی ملیکة عن عائشة قالت خرج النبی صلی الله علیه وسلم من عندی و هو قریر العین طیب النفس گفت عائشه صدیقه بیرون شد آنحضرت از نزد من سرد چشمان خوش دل یعنی در سرور و خوشحالی شاید که این در واقعه حجة الوداع باشد فرجع الی و هو حزین پس باز آمد آنحضرت بسوی من در حالیکه او غمگین بود فقلت له پس گفتم من با آنحضرت و باعث ناخوشی را پرسیدم فقال انی دخلت الکعبة و وددت انی لم اکن فعلت پس فرمود آنحضرت بدرستیکه من در آمدم در کعبه و دوست داشتم من که من نبودمی که نه در آمدمی در کعبه انی اخاف ان اکون اتعبت امتی من بعدی بدرستیکه من ترسیدم اینکه باشم من که در رنج اندازم امت خود را از پس خود از جهت گشتن آن واجب بر ایشان و از ادای دخول عاجز گردند و حکم الهی بدخول آن شود قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح **باب** ما جاء فی الصلوة فی الکعبة بابست در بیان آنچه آمده است در حق گذاردن نمازی در میان کعبه بیت الله حدثنا قتیبة نا حماد بن زید عن عمرو بن دینار عن ابن عمر عن بلال بن رباح ان النبی صلی الله علیه وسلم صلی فی جوف الکعبة گفت بلال بدرستیکه

شرح ابی الطیب

قوله فعهده الی مدته لقوله تعالی فاتموا الیهم عهدهم الی مدتهم ای الی تمام مدتهم و لا تخرجوهم مجری الناکثین و ما قبل هذه الآیة قوله تعالی ان الله بری من المشرکین و رسوله الی ان قال الا الذین عاهدتم من المشرکین ثم لم ینقصوکم شیئا و لم یظاهروا علیکم احدا فاتموا الآیة و قوله الا الذین استثناء من المشرکین او استدراک و کانه قیل لهم بعد ان امر فی ابتداء السورة بنبذ العهد الی الناکثین لکن الذین عاهدتم منهم ثم لم ینقصوا شیئا من شروط العهد و لم ینکثوه و لم یقتلوا منکم و لم یضروا کم قط و لم یعاونوا علیکم احدا من اعدائکم فاتموا عهدهم الی مدتهم و لا تخرجوهم مجری الناکثین **قوله** و من لا مدة له ای من نقض العهد فاربعة اشهر لقوله تعالی فسیحوا فی الارض اربعة اشهر **باب** ما جاء فی دخول الکعبة **قوله** انی اخاف ان اکون اتعبت امتی ای اوقعتهم فی التعب و المشقة لقصدهم اتباعی فی دخول الکعبة و لا یتیسر لهم الا بتحصیل **باب** ما جاء فی الصلوة فی الکعبة **قوله** ان النبی صلی الله علیه وسلم صلی فی جوف الکعبة قال النووی دخوله صلی الله علیه وسلم الکعبة و صلاته فیها کان یوم الفتح و هذا

عارضة الاحوذی

الحدیث الصحیح عن ابن عمر انه صلی الوتر و یشهد له اذا خشی احدکم الصبح صلی رکعة واحدة و قوله ایضا اذا طلع الفجر فقد ذهب صلوة اللیل و الوتر فاوتروا قبل صلوة الفجر تکرار ذکر ابو عیسی حدیث طلق بن علی لا وتران فی لیلة و هو حدیث حسن و معناه ان من اوتر فی اخر اللیل ثم صلی بعد ذلک لا یعید الوتر و اختلفوا فی بعضهم فمنهم من قال اذا قام صلی رکعة واحدة اضافها الی ما تقدم له و یشفع حتی اذا خشی الصبح صلی واحدة و منهم من قال یترک ذلک بحاله و یشفع بقیة لیله و هو قول اکثر العلماء لانه قد ثبت عن النبی صلی الله علیه وسلم انه کان یشفع بعد الوتر و روی ابو عیسی عن ام سلمة انه کان یصلی بعد الوتر رکعتین **باب** الوتر علی الراحلة تسعید ابن یسار قال کنت امشی مع ابن عمر فی سفر فتخلفت عنه فقال این کنت فقلت اوترت فقال الیس لک فی رسول الله اسوة رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم یوتر علی الراحلة و لهذا تعلق علماؤنا فی انه غیر واجب لان المکتوبة لا تفعل علی

وجه تسمیه

عارضة الاحوذی

الراحلة وقال ابو حنيفة هي واجبة ولا يلحق بالواجب بالقرآن فلذلك تفعل على الراحلة قلنا له هذه دعوى على الدليل النبي صلى الله عليه وسلم كان يصلي الفرض على الارض فاذا اتنفل صلى على الراحلة وجعل الوتر قبله ويكفيك هذا دليلا لاصلوة الضحى ذكر فيه ابو عيسى حديث انس وام هانئ وابي سعيد وابي ذر وابي هريرة وانتهى تخريجه الى احد عشر رجلا وقال واصح شئ في هذا الباب حديث ام هانئ قال القاضي ابو بكر بن العربي رضي الله عنه الضحى مقصور مضموم الضاد هو طلوع الشمس والضحاء ممدود مفتوح الضاد هو اشراقها وضياؤها وبياضها وهي كانت صلوة الانبياء قبل محمد صلى الله عليه وسلم قال الله تعالى مخبرا عن داود انا سخرنا الجبال معه يسبحن بالعشي والاشراق فابقى الله من ذلك في دين محمد صلى الله عليه وسلم العصر صلوة العشي ونسخ صلوة الاشراق واما قوله اصح شئ في هذا الباب حديث ام هانئ فان تلك الصورة المروية فيه لم يكن المقصود بها

شرح سراج احمد

آنحضرت بگذارد ونماز را در جوف کعبه باین طور که در آمد در بیت الله از جانب باب شرقی ومحاذی خود رفت مقابل باب غربی که مسدود است وباستاد در جای مستجار که میان باب غربی وبرکن یمانی ست چنانکه ملتزم میان باب شرقی وبرکن حجر اسود است وبیت الله دران وقت بر شش ستون بود پس گردانید آنحضرت یک ستون را بر جانب یسار خود ودو ستون بر دست راست خود وسه ستون در پس خود پس دو رکعت نماز گذارد چنانکه در حدیث موطا ومسلم وغیره تصریح ست

قال ابن عباس ولم يصل ولكنه كبر فقت ابن عباس نگذارده آنحضرت در جوف کعبه ولکن تکبیر گفته در جانب بیت الله وابن عباس را از نگذاردن نماز در بیت اسامه حدیث کرده چنانکه در صحیح مسلم ست امام نووی گفته است در وجه جمع میان هر دو آنکه هرگاه که در آمدند ایشان در بیت کعبه مشغول گشتند بدعا پس دید اسامه آنحضرت را که دعا میکرد پس مشغول گشت اسامه بدعا در ناحیه بیت پستر بگذارد وآنحضرت نماز را پس دید آنحضرت را بلال که نماز گذارد ودید اسامه را زجهت بعد ومشغولی او بدعا ودوم وجه آنست که بیت الله باوجود وسعت یک دروازه داشت چون مردم دخول در وی نمایند بسبب کثرت واز دحام مردم تاریکی هم میگردد ولهذا اسامه ندید آنحضرت را که نماز گذارده از باعث حائل گشتن بعضی ستونها وبلال وغیره متصل بجدار ست شریف بوده باشند احوال آنحضرت بتفصیل مشاهده نموده اند ومحب طبری گفته است که احتمال دارد که باشد اسامه که غائب گردیده باشد در آنوقت برای حاجتی ودر وقت صلوة آنحضرت حاضر نباشد چنانچه شاهد ست برین قول طبری حدیثی که روایت کرده طیالسی باسنادی جید از اسامه که دخلت على النبي صلى الله عليه وسلم في الكعبة فرأى صورا فدعا بدلو من ماء فاتيته به فضرب به الصور وبعضی گویند که داخل گشته آنحضرت دران روز ونماز بگذارد وبیستر از فوز بازدر آمد در کعبه ونماز گذارده چنانکه اخراج کرده است دارقطنی از ابن عمر قال دخل النبي صلى الله عليه وسلم الكعبة ثم خرج وبلال خلفه فقلت له هل صلى قال لا فلما كان من الغد دخل فسألت بلالا هل صلى قال نعم صلى ركعتين وگفت ابن حبان در صحیح خود حمل کرده شود حدیث بلال را بر روز فتح وحدیث ابن عباس را بر حجة الوداع وابن راهویه بر قول ابن حبان وطبرانی اعتراض نموده است از ابن عباس که آنحضرت در حج دخول در کعبه نفرموده است بلکه دخول در عام الفتح بوده ثم انه روى احمد عن ابن عمر اخبرني اسامة انه صلى ههنا فلعل اسامة حيث اثبتها اعتمد على غيره وحيث نفاها اراد ما علمه بنفسه وفي الباب عن اسامة بن زيد اخرجه احمد عن ابن عمر اخبرني اسامة انه صلى الله عليه وسلم صلى ههنا واخرج احمد ومسلم والعدني وابن خزيمة وابو عوانة والطحاوي والنسائي

شرح ابی الطیب

لا خلاف فيه ولكن يوم حجة الوداع واجمع اهل الحديث على الاخذ برواية بلال لانه مثبت فمعه زيادة علم فوجب ترجيحه والمراد الصلوة المعهودة ذات الركوع والسجود ولذا قال ابن عمر لم يصل اسامة كوصلى واما نفي اسامة فسببه انهم لما دخلوا الكعبة اغلقوا الباب واشتغلوا بالدعاء فراى اسامة النبي صلى الله عليه وسلم يدعو ثم اشتغل اسامة بالدعاء في ناحية من نواحي البيت والنبي صلى الله عليه وسلم في ناحية اخرى وبلال قريب منه مطلع على حاله صلى الله عليه وسلم من الصلوة ولم يره اسامة لبعده

والروياني والضياء المقدسي بخلافه بانه صلى الله عليه وسلم لم يصل فيه والفضل بن عباس اخرجه النسائي وعثمان بن طلحة الحجبي اخرجه ابو داود والبيهقي واحمد والضياء عن امراة من بني سليم عن عثمان بن طلحة وشيبة بن عثمان اخرجه ابن عساكر عن عبد الرحمن ابن حاج قال اتيت شيبة بن عثمان فقلت يا ابا عثمان زعموا ان النبي صلى الله عليه وسلم دخل الكعبة فلم يصل فقال كذبوا والى لقد صلى بين العمودين ركعتين ثم الصق بهما بطنه وظهره واخرج ابو داود وابن سعد والطحاوي والبيهقي عن عبد الله بن صفوان قال قلت لعمر كيف صنع النبي صلى الله عليه وسلم حين دخل الكعبة قال صلى ركعتين قال ابو عيسى حديث بلال حديث حسن صحيح والعمل عليه عند اكثر اهل العلم لا يرون بالصلوة في الكعبة باسا يعنى نميدانند بگذاردن نمازى در كعبه وكره قال مالك بن انس لا باس بالصلوة النافلة في الكعبة وگفت امام مالك باك نيست بگذاردن نماز نفل در كعبه وكره ان يصلي المكتوبة في الكعبة ومكروه داشته مالك اينكه گذارده شود نماز فرض در كعبه وقال الشافعي لا باس ان يصلي المكتوبة والتطوع في الكعبة وگفت امام شافعي باك نيست اينكه گذارده شوند نماز فرض ونوافل در كعبه لان حكم النافلة والمكتوبة في الطهارة والقبلة سواء زيرا كه حكم نوافل وفرائض در طهارت وقبله هر دو برابر ست واما ما وقع في الهداية والكافي ان عند الشافعي لا يجوز الصلوة فيهما اصلا فقد قيل ان هذه الرواية لا توجد في كتبه كما في البرجندي شرح المختصر بدانكه دوست ومستحب داشته شده است نماز در كعبه نزد جمهور فرض باشد يا نفل واز ابن عباس كه داخل را نماز مطلقا نبايد كرد وعلت گرفته است كه لازم مى آيد بد خول مستدبار بعضى وبعضى مالكيه وظاهريه نيز بآن قائل گشته اند وگفت ماوردى مشهور در مذهب مالك منع فرض ست ووجوب اعاده است وروايت ست از ابن الحكم كه رواست وتصحيح آن كرده است ابن عبد البر وابن العربي ونزد امام ما ابو حنيفه نماز در كعبه مطلقا رواست فرائض باشد خواه نوافل كما في الهداية وشرح الوقاية والمختصر **باب** ما جاء في كسر الكعبة باب ست در بيان انچه آمده است در كسر كردن كعبه وشكستن آن حدثنا محمود بن غيلان نا ابو داود عن شعبة عن ابي اسحق عن الاسود بن يزيد ان ابن الزبير قال له حدثتني بدستيكه ابن الزبير گفت مراسود را حديث كن مرا بما كانت تفضي اليك ام المومنين يعني عائشة بچيزى كه رسانيده بتو مادر مؤمنان يعني عائشه صديقه فقال حدثتني ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لها پس گفت اسود حديث كرده مرا عائشه بدرستيكه آنحضرت مرا ورا فرمود لولا ان قومك حديث عهد بالجاهلية لهدمت الكعبة اگر نمى بود قوم تو يعنى قريش نزديك بزمانه كفر كه اكنون مسلمانان گشته اند هر آينه مى شكستم كعبه را وجعلت لها بابين

شرح ابي الطيب

قوله قال الشافعي لا باس الى آخره وكذلك عندنا تصح الصلوة في الكعبة فرضها ونفلها وقال النووي قال الشافعي والثوري وابو حنيفة واحمد والجمهور تصح فيها صلوة الفرض والنفل وقال مالك تصح فيها صلوة النفل المطلق ولا تصح الفرض ولا الوتر ولا ركعتا الفجر ولا ركعتا الطواف انتهى **باب** ما جاء في كسر الكعبة قوله حديث عهد بالجاهلية يعني قريب عهدهم بالكفر واخروج منه الى الاسلام وانما لم يتمكن الدين في قلوبهم فلو هدمت خفت ان تنكر قلوبهم ونفوسهم اذا تعارضت المصالح او تعارضت مصلحة ومفسدة وتعذر الجمع بدئ بالاهم لان النبي صلى الله عليه وسلم علم ان نقض الكعبة

عارضة الاحوذي

الضحى انما كان المقصود بها شكر الله تعالى على ما وهب من الفتح وجميل العاقبة والنصر وقد صح في صلوة الضحى احاديث وما لم يذكر فيها ابو عيسى في ترجمته لا تخرجه حديث كعب بن مالك خرجه مسلم قال كان النبي صلى الله عليه وسلم لا يقدم من سفر الا ضحى فاذا قدم بدا بالمسجد فصلى فيه ركعتين ثم جلس فيه فان قيل هذه تحية المسجد فلنا وصلوة امها فانع صلوة الفتح وقد اختلفت الرواية عن عائشة في صلوة الضحى على صفات الاولى هكذا حديث عتاب ما رايت رسول الله صلى الله عليه وسلم يصلي سبحة الضحى واني لاستحبها وان كان رسول الله صلى الله عليه وسلم ليدع العمل وهو يحب ان يعمل به خشية ان يعمل به الناس فيفرض عليهم الثانية حديث معاذ عن عائشة انها سالتها كوكان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصلي صلوة الضحى قالت اربع ركعات ويزيد ما شاء وحديث ابي هريرة الصحيح الذي خرجه مسلم لم يذكره ابو عيسى واوصاني خليلي بثلاث بصيام

عارضة الاحوذی

ثلثة ایام من کل شهر و رکعتی الضحی وان اوتر قبل ان انام وحدیث ابی الدرداء انه قال اوصانی خلیلی بخمس وحدیث ابی ذر خرج مسلم قال النبی صلی الله علیه وسلم یصبح علی کل سلامی من احدکم صدقة وکل تسبیحة صدقة وکل تحمیدة صدقة وکل تکبیرة صدقة وکل تهلیلة صدقة وامر بالمعروف صدقة ونهی عن المنکر صدقة ویجزی من ذلک رکعتان یرکعهما من الضحی قال الامام ابو عبد الله محمد بن العربی رضی الله عنه وقد ثبت عن النبی صلی الله علیه وسلم واللفظ لمسلم صلوة الاوابین اذا رمضت الفصال وفی هذا الحدیث الاشارة الی الاقتداء بالدواب فی قوله انه اواب انا سخرنا الجبال معه یسبحن بالعشی والاشراق فنبه علی ان صلاته کانت اذا اشرقت الشمس واثر حرها فی الارض حتی تجدها الفصال حارة ولا تنزل علیها بخلاف ما تصنع الغفلة الیوم بصلاتها عند طلوع الشمس بل یرید الجاهلون بجهلهم فیصلونها وهی لو تطلع قدر رمح ورمحین لا یجیز یعتمدون بجهلهم فرقت

شرح سراج احمد

وسیگردانیدم برای کعبه دو دروازه یکی شرقی و دیگر غربی و متصل بزمین میساختم دروازه راو حطیم را داخل می نمودم چنانکه ابراهیم خلیل الله کرده بود فلما ملک ابن الزبیر هدمها وجعل لها بابین اسود گوید پس هرگاه خلیفه گشت عبد الله بن الزبیر بشکست کعبه راو گردانید برای کعبه دو دروازه چنانکه آنحضرت بعائشه صدیقه گفته بود برهمان نهج وقواعد ابراهیم بنا نمود جزاه الله وچون حجاج بن یوسف از جانب عبد الملک بن مروان آمده عبد الله بن الزبیر را بقتل رسانید وکعبه را بدم نموده بربنای قریش که در عهد آنحضرت بود بنا ساخت والآن برهمان قواعد ونهج ست قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح

باب ما جاء فی الصلوة فی الحجر

بابست در بیان انچه آمده است در حق گذاردن نماز در حجر یکسر حای صحنه متصل دیوار کعبه از جانب شمالی اندرون حطیم ومشهور حجر نام حطیم گشته است حدثنا قتیبة نا عبد العزیز بن محمد عن علقمة ابن ابی علقمة عن ابیه ابی علقمة عن عائشة قالت کنت احب ان ادخل البیت فاصلی فیه فاخذ بیدی فادخلنی الحجر وقال صلی فی الحجر ان اردت دخول البیت فانما هو قطعة من البیت فان قومک اقتصروا حین بنوا الکعبة فاخرجنی فاراها صدیقه بودم من که دوست میداشتم اینکه درآیم درخانهٔ کعبه پس بگذارم نماز را در کعبه فاخذ رسول الله صلی الله علیه وسلم بیدی پس بگرفت آنحضرت دست مرا فادخلنی الحجر پس درآورد مرا در حطیم وقال صلی فی الحجر ان اردت دخول البیت وفرمود آنحضرت بگذار نماز را در حطیم اگر خواهی تو درآمدن بیت الله را فانما هو قطعة من البیت پس جز این نیست که آن حجر

شرح ابی الطیب

ورده الی ما کانت علیه من قواعد ابراهیم علی نبینا وعلیه السلام مصلحة ولکن تعارضه مفسدة اعظم منها وهی خوف فتنة بعض من اسلم قریبا وذلک لما کانوا یعتقدونه من فضل الکعبة فیرون تغییرها امرا عظیما فترکها صلی الله علیه وسلم قال السیوطی فی حاشیة النسائی حدیث عهدک بکفر بالاضافة وحذف الواو وقال المطهری لا یجوز حذف الواو وفی مثل هذا واستدل به علی جواز حذف الواو وفی مثل هذا حدیث عهدی یمکن ان یوجه بان لفظ القوم مفرد لفظا وجمع معنی فرعی اعتبار اللفظ فی ارجاع الضمیر فی قوله تعالی کلتا الجنتین اتت حیث افرد اتت والله اعلم قال النووی قال العلماء بنی البیت خمس مرات بنته الملائکة ثم ابراهیم صلی الله علیه وسلم ثم قریش فی الجاهلیة وحفر النبی صلی الله علیه وسلم هذا البناء ثم بناه ابن الزبیر ثم الحجاج بن یوسف وقیل بنیت ستا بین الحرمین او ثلثا واستمر الی الآن علی بناء الحجاج قال العلماء ولا یغیر عن هذا البناء وقد ذکر ان هارون الرشید سال مالک بن انس عن هدمها ورده الی بناء ابن الزبیر للاحادیث المذکورة فی هذا الباب فقال مالک نشدتک الله یا امیر المؤمنین ان لا تجعل هذا البیت ملعبة للملوک لا یشاء احد الا انتقضه وبناه فتذهب هیبته من صدور الناس بالله التوفیق انتهی

باب ما جاء فی الصلوة فی الحجر

قول فادخلنی الحجر بکسر الحاء فسکون الجیم اسم لحائط المستدیر الی جانب الکعبة کذا ضبطه بعض الفضلاء وقال فی القاموس هو بالکسر العرصة وما حواه الحطیم المدار بالکعبة شرفها الله تعالی من جانب الشمال ویؤیده ما فی البخاری قال ابن جریج فقلت له ای فی موضعه قال ای ورب هذه البنیة الآن فدخلت معه الحجر فاشار الی مکان فقال ههنا قال ابن جریج فحزرت من الحجر ستة اذرع او نحوها انتهی ولا شک ان الدخول لا یکون الا فی الحائط لا فی الحائط وکذلک الحجر لا یکون الا للحائط وکذلک یؤیده ما ذکر من وجه التسمیة انه حجر من البیت ای منع والحائط المذکور الآن ما منع من البیت قال النووی لا یصح طوافه فی شیء من الحجر ولا علی جداره ولا یصح حتی یطوف خارجا من جمیع الحجر

شرح سراج احمد

پاره است از بیت الله ولکن قومك استقصروه ولیکن قوم تو کوتاهی کردند قوم تو کعبه را و این مقدار زمین از بنای کعبه بیرون کردند حین بنوا الکعبة فاخرجوه من البیت هنگامیکه بنا کردند قریش کعبه را پس بیرون کردند اندک آنرا از بنای کعبه بدانکه در روایت مسلم آمده است که الا دخلت فیها الحجر و در روایتی دیگر ست زدت فیها ستة اذرع من الحجر و در روایتی قریبا من سبعة اذرع ست و در روایتی ان ادخل الحجر فی البیت آمده و در روایت ست از عائشه که پرسید آنحضرت را از حال حجر که آیا از بیت ست یا خارج فرمود از بیت ست و حجر بکسر حای مهمله و سکون جیم و آن معروف بر صفت نصف دائره است و مقدار آن سی و نه گز ست نووی نوشته است گفته اند اصحاب ما که مقدار شش گز از حجر که متصل دیوار بیت ست محسوب از کعبه ست بل خلاف در مقدار زائد آن خلاف ست پس اگر کسی طواف کرد در حجر در حالیکه میان او و میان بیت اکثر از شش گز باشد در وی دو وجه اند یکی آنکه روا باشد از جهت حدیث مسلم از عائشه از آنحضرت که فرمود شش گز از حجر از بیت اند و آنچه زائد ست بر وی از بیت نیست و صحیح آنست که روا نیست تا آنکه طواف کند خارج از تمام حجر و همبرین نص کرده است شافعی و امام ما ابو حنیفه و جمهور نیز بآن قائل اند و حجت گرفته اند که آنحضرت طواف کرده ورای حجر قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح و علقمة بن ابی علقمة هو علقمة بن بلال یعنی نام پدر وی بلال بود **باب** ما جاء فی فضل الحجر الاسود والرکن والمقام بابست در بیان آنچه آمده است در فضیلت حجر اسود و فضیلت رکن که عبارت از کناره بیت الله ست و در فضیلت مقام ابراهیم حدثنا قتیبة نا جریر عن عطاء بن السائب عن سعید بن جبیر عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم نزل الحجر الاسود من الجنة فهو آمد حجر اسود از بهشت وهو اشد بیاضا من اللبن و حال آنکه در حالیکه نزول کرد سخت تر بود از روی سفیدی

شرح ابی الطیب

وقال ابو حنیفة ان طاف فی الحجر وبقی فی مکة اعاده وان رجع الی بلده بلا اعادة اراق دما واجزاه وطوافه **قوله** استقصروه ای قصروه عن تمام بنائه لقلة النفقة **باب** ما جاء فی فضل الحجر الاسود والرکن هو عطف تفسیری **قوله** نزل الحجر الاسود من الجنة زاد الازرقی مع آدم علیه السلام اقول وهذا یؤید حمل الحدیث علی ظاهره وحقیقته اذ لا مانع عقلا خصوصا مع تایید هذا النقل قال بعض الشراح هذا الحدیث یحتمل ان یراد به المبالغة فی تعظیم شان الحجر وتقطیع امر الخطایا والذنوب والمعنی ان الحجر لما فیه من القرب والکرامة والیمن والبرکة تشارك جواهر الجنة فکانه نزل منها وان خطایا بنی آدم تکاد تؤثر فی الجماد فتجعل المبیض منه اسود فکیف بقلوبهم اولانه من حیث هو مکفر للخطایا محاء للذنوب کانه من الجنة ومن کثرة تحمله اوزار بنی آدم صار کانه ذو بیاض شدید فسودته الخطایا

قوت المغتذی

نزل الحجر الاسود من الجنة زاد الازرقی فی مع آدم علیه الصلوة والسلام

عارضة الاحوذی

النهی بالاجماع وادخل البخاری حدیث عتبان ابن مالك قال فیه فغدا علیه رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال این تحب اصلی من بیتك قال فاشرت له الی المکان من البیت فقام رسول الله صلی الله علیه وسلم فکبر فقمنا وراءه فصلی رکعتین ثم سلم وذکر الحدیث وخرج مسلم حدیث عمرو ابن عبسة قال قدم رسول الله صلی الله علیه وسلم المدینة وقدمت المدینة فدخلت علیه فقلت اخبرنی عن الصلوة فقال صل الصبح ثم اقصر عن الصلوة حین تطلع الشمس حتی ترتفع فانها تطلع حین تطلع بین قرنی الشیطان وحینئذ یسجد لها الکفار ثم صل فان الصلوة مشهودة محضورة حتی یستقل الظل بالرمح ثم اقصر عن الصلوة فان حینئذ تسجر جهنم فاذا اقبل الفیء فصل فان الصلوة مشهودة محضورة حتی تصلی العصر ثم اقصر عن الصلوة حتی تغرب الشمس فانها تغرب بین قرنی الشیطان وحینئذ یسجد لها الکفار فهذا ما ورد فی الصلوة عند طلوع الشمس وعند غروبها وعند استوائها وعند زوالها وعند غروبها وعند ما یقرب من غروبها وعند ما یقرب من طلوعها وعند ما یقرب من استوائها وعند ما یقرب من زوال

عارضۃ الاحوذی

صدقۃ وتوبۃ حدیث
اما صلوۃ الاستخارۃ
فحدیث صحیح متفق علیہ
وفیہ تسع مسائل الاولی
قولہ ویرکع رکعتین من
غیر الفریضۃ فیہ تسمیۃ
ما یتعین فعلہ من العبادات
فرائض ولا یسمی بہ المندوب
وان کان فیہ معنی الفرض
وھو التقدیر ولکنہ اخص
بہ المکتوب حتی فی لسان
الشرع المسألۃ الثانیۃ قولہ
استخیرک لستفعل فی
لسان العرب علی معان
منہا سوال الفعل او تقدیر
الکلام اطلب منک الخیر
فیما ھمت بہ والخیر ھو کل
معنی زاد نفعہ علی ضرہ
کما بیناہ فی کتاب الاصول
المسألۃ الثالثۃ قولہ و
استقدرک بقدرتک
معناہ اسألک ھبۃ الخیر
والقدرۃ وھذا دلیل علی
ان العبد لا یکون قادرا
الا مع الفعل لا قبلہ کما
تقولہ القدریۃ فان الباری
خرط خلق العلم بالشیء والعلم
بہ والقدرۃ مع الفعل
مع القدرۃ وذلک کلہ
موجود بقدرۃ اللہ المسألۃ
الرابعۃ قولہ واسألک من
فضلک کل عطاء اللہ وفضل
واللہ لیس لاحد علیہ حق فی
فعلہ ولا فی شیء فکل ما یھب

شرح سراج احمد

از شیر نسودتہ خطایا بنی ادم پس سیاہ گردانیدہ است اعضاء گناہان اولاد آدم و سیدن دستہای ایشان یعنی حال بعد از نزول در دنیا تبدیل شدہ باشد و بعضی گویند کہ مراد بود دن اولاد از جنت و جود ومین در برکت و شرف و کرامت است گویا چیزی ست کہ از بہشت آمدہ است سیاہ گشتن او بگناہان آدمیان تنبیہ است مر آدمیانرا کہ عبرت گیرند کہ گناہان در جماد تاثیر میکنند چہ دلہای ایشان و این ہم تردد و شک ست و تاویل از ظلمت باطن و حیلہ نفس ست و برامست کہ بظاہر آن بایمان آرند و حقیقت آنرا بعلم الٰہی تفویض نمایند و فی الباب عن عبد اللہ بن عمر واخرجہ الترمذی فی

ھریرۃ قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح حدثنا قتیبۃ نا یزید بن زریع عن روح بن القاسم عن ابی الزبیر قال سمعت مسافعا الحاجب مسافع بضم میم وسین مہملۃ وفا در آخر عین مہملۃ ابن عبد اللہ بن شیبۃ بن عثمان العبدری ہو من بنی عبد الدار المکی الحجبی وگاہ او را نسبت بجد او کردہ میشود گویند کہ در روز جمل کشتہ شد اہل سیر گفتہ اند کہ ابن صحیح نیست بلکہ قاتل او ولید باقی بود یقول سمعت عبد اللہ بن حمزۃ یقول سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول ان الرکن والمقام یاقوتتان من یاقوت الجنۃ بدرستیکہ رکن کہ حجر اسود ست و مقام ابراہیم و آن سنگی ست کہ در ان اثر پایہا ابراہیم خلیل ست ہر دو یاقوت اند از جنس یاقوت بہشت و یاقوت نام جوہریست مشہور طمس اللہ نورہما محو نمود خدای تعالی نور ہما را نمایند یدکہ نور این ہر دو را و لو لم یطمس نورہما اگر نمایندیدی نیکو و نور ہر دو روشنائی ہا میان المشرق والمغرب

شرح ابی الطیب

قولہ نسودتہ خطایا بنی ادم قال المحب الطبری کیف سودتہ خطایا اھل الشرک ولو بیضتہ توحید اھل الایمان والجواب عنہ من ثلثۃ اوجہ الاول ما ورد انہ طمس نورہ لمستتر مریتہ عن الظلمۃ قال وکانہ لما تغیرت صفتہ التی ھی مرئیۃ لہ بالسواد کان ذلک السواد لہ کالحجاب المانع لہ من الرویۃ وان یرئی جرمہ والثانی ان اللہ تعالی اجری العادۃ بان السواد یصبغ ولا یصبغ والبیاض یصبغ ولا یصبغ والثالث انما کان کذلک للاعتبار لیعلم ان الخطایا اذا اثرت فی الحجر فما ظنک بآثارھا فی القلوب اعظم قولہ الرکن والمقام ای الحجر الاسود ومقام ابراھیم قولہ طمس اللہ نورھما ای اذھب اللہ نورھما یاس المشرکین لیکون الایمان بھما بالغیب قالہ فی مجمع البحار والطمس یطمس من باب ضرب یضرب قال ابن العربی یحتمل ان یکون ذلک لان الخلق لا یحتملونہ کما اطفأ حر النار حین اخرجھا الی

قوت المغتذی

نسودتہ خطایا ابن ادم قال المحب الطبری قیل کیف سودتہ خطایا اھل الشرک ولو بیضتہ توحید اھل الایمان والجواب عنہ من ثلثۃ اوجہ الاول ما ورد انہ طمس نورہ لمستتر مریتہ عن الظلمۃ قال وکانہ لما تغیرت صفتہ التی ھی مرئیۃ لہ بالسواد کان ذلک السواد لہ کالحجاب المانع لہ من الرویۃ وان یرئی جرمہ اذ یجوز ان یطلق علیہ انہ غیر مرئی کما یطلق علی المرأۃ المستترۃ بثوبہا انہا غیر مرئیۃ والثانی اجاب بہ ابن حبیب فقال لو شاء اللہ کان ذلک وقد اجری اللہ العادۃ بان السواد یصبغ ولا یصبغ والبیاض یصبغ ولا یصبغ والثالث وھو اقیاس ان یقال ان السواد انما کان للاعتبار لیعلم ان الخطایا اذا اثرت فی الحجر فما ظنک بآثارھا فی القلوب قولہ طمس اللہ نورھما قال ابن العربی یحتمل ان یکون ذلک لان الخلق لا یحتملونہ کما اطفأ حر النار حین اخرجھا الی الخلق من جھنم فجعلھا فی الحجر فنفع

شرح سراج احمد

ہر آئینہ روشن میکردند ہر دو چیزی را کہ میان شرق و مغرب ست یعنی تمام دنیا و گویا حکمت در طمس نور آن آنست کہ ایمان بغیب باشد امتحان ایمان درین صورت ست قال ابو عیسی ھذا یروی عن عبد اللہ بن عمرو موقوفا قولہ گفت ترمذی این حدیثی ست کہ روایت کردہ شدہ است از عبد اللہ بن عمرو بن العاص موقوف قول او را و ایجا مرفوع ست در جامی دیگر موقوف روایت شدہ باشد و فیہ عن انس و در فضل رکن و مقام حدیثی مروی شدہ است از انس بن مالک ایضا نیز وھو حدیث غریب و آن حدیث انس غریب ست چنانکہ اخراج کردہ است دیلمی در فردوس بلفظ الحجر الاسود یمین اللہ فمن مسح یدہ علی الحجر فقد بایع الرحمان لا یعصیہ **باب** ما جاء فی الخروج الی منا والمقام بھا باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در حق بیرون شدن از مکہ بسوی منی کہ شہریست ویران مقدار سہ کروہ از مکہ کہ ابنیہ دارد و در موسم حج چند روز آباد میگردد باز تمام سال ویران میماند و در مقام کردن در منا حدثنا ابو سعید الاشج نا عبد اللہ بن الاجلح عن اسمعیل بن مسلم عن عطاء عن ابن عباس قال صلی بنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بمنی الظھر والعصر والمغرب والعشاء والفجر یعنی در اول روز از مکہ بیرون گشتہ در منا اقامت فرمود آن روز تمام و شب تمام شد غدا الی عرفات پس تر بوقت صباح رفت بسوی عرفات پس از گذاردن نماز صبح در منی و این طریقہ مسنونہ است قال ابو عیسی و اسمعیل بن مسلم قد تکلم فیہ کہ اسمعیل محدث قوی نیست حدثنا ابو سعید الاشج نا عبد اللہ ابن الاجلح عن الاعمش عن الحکم عن مقسم عن ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم صلی بمنی الظھر والفجر ثم غدا الی عرفات درین حدیث ذکر نماز عصر و مغرب و عشا نیست و فی الباب عن عبد اللہ بن الزبیر قال من سنۃ الحج ان یصلی الامام الظھر والعصر والمغرب والعشاء والصبح بمنی ثم یغدو الی عرفۃ حتی اذا زالت

شرح ابی الطیب

الخلق من جھنم بنفسھا فی البحرین قال العراقی ویدل علی ذلک قول ابن عباس فی الحجر ولولا ذلک ما استطاع احد ان ینظر الیہ وقالوا وما یؤیدہ کون الرکن من الجنۃ انہ لما اخذتہ الکفرۃ القرامطۃ بعد ان افسدوا بمکۃ حتی ملأوا المسجد من دمھم من القتلی وضرب الحجر بعضھم بدبوس قال الی کم تعبد من دون اللہ ثم ذھبوا بہ الی بلادھم ومکث عندھم بضعا وعشرین سنۃ ثم لما صولحوا بمال کثیر علی ردہ قالوا انہ اختلط بین حجارۃ عندنا ولم نمیزہ الآن من غیرہ فان کانت لکم علامۃ تمیزہ فاتوا بھا ومیزوہ فسئل اھل العلم عن علامۃ تمیزہ فقالوا ان النار لا تؤثر فیہ لانہ من الجنۃ فذکروا لہ ذلک فامتحنوا وصار کل حجر یلقونہ فی النار یبیا کسر حتی جاؤا الیہ فلم تقدر النار علی ادنی تاثیر فیہ فعلموا انہ ھو فردوہ **باب** ما جاء فی الخروج الی منی والمقام بھا **قولہ** صلی بمنی الظھر والفجر ای وما بینھما وترک ذلک لظھور المراد

قوت المغتذی

قبال العراقی ویدل علی ذلک قول ابن عباس فی الحجر ولولا ذلک ما استطاع احد ان ینظر الیہ

عارضۃ الاحوذی

ھو زیادۃ مبتدأۃ من عندہ لو یقابلھا عوض منا فی ما مضی ولا یقابلھا فیما یستقبل فان وفق للشکر والحمد فھو نعمۃ منہ وفضل یفتقر ایضا الی حمد و شکر ھکذا الی غیر غایۃ خلاف ما تعتقدہ المبتدعۃ التی تقول انہ واجب علی اللہ ان یبتدی العبد بالنعمۃ وقد خلق لہ القدرۃ وھی باقیۃ لہ ابدا بھا یعصی ان اراد ویطیع ان اراد ولیس للہ فی ذلک فعل بعد ولا عمل المسالۃ الخامسۃ قولہ فانک تقدر ولا اقدر و تعلم ولا اعلم وھذا تصریح یعتقدہ اھل السنۃ فانہ نفی العلم عن العبد والقدرۃ وھما موجودان فی ذلک وانما نفی فی بادی الرای والحق والحقیقۃ فیہ الاعتراف بان العلم للہ والقدرۃ لہ لیس للعبد من ذلک کلہ شیء الا ما خلق لہ یقول فانت یا رب تقدر قبل ان تخلق لی القدرۃ وتقدر مع خلق القدرۃ وتقدر بعد ذلک وانا علی الحقیقۃ فی الاحوال کلھا مضطر لذلک ومحل للقدرۃ وکذلک فی العلم المسالۃ السادسۃ وانت علام الغیوب المعنی انا الطلب

شرح سراج احمد

الشمس بحب الناس ثم صلی الظہر والعصر جمیعا الحدیث اخرجہ الحاکم وانس صلی الظہر یوم التروبۃ بمنی والعصر یوم النحر بالابطح اخرجہ مسلم قال ابو عیسی حدیث مقسم عن ابن عباس گفت ترمذی این حدیث مقسم از ابن عباس روی نقل است کہ علی بن المدینی بیان مینماید قال علی بن المدینی قال یحیی قال شعبۃ لو سمع الحکم عن مقسم الا خمسۃ اشیاء گفت علی بن مدینی گفت شعبہ نشنیدہ حکم از مقسم از ابن عباس مگر پنج چیز را و شعبہ حصر نمودہ است در پنج چیز و عدد ہا و شمار کردہ است شعبہ آن پنج را ولیس ہذا الحدیث فیما حدث شعبۃ ونیست این حدیث در ان پنج اشیا کہ شمار کردہ است شعبہ آنہا را **باب** ماجاء ان مناخ من سبق باب ست در بیان انچہ آمدہ است کہ مناخ جای نشاندن شتران کسی ست کہ سبقت کردہ آید حدثنا یوسف بن عیسی ومحمد بن ابان قالا نا وکیع عن اسرائیل عن ابراہیم بن مہاجر عن یوسف بن ماہک عن امہ صفیۃ بتصغیر ست مکیہ مجہول الحال ست از ثالثہ بود عن عائشۃ قالت قلنا یا رسول اللہ الا نبنی لک بناء ینظلک بمنی گفت عائشہ صدیقہ گفتیم آیا نسازیم برای تو مکانی کہ سایہ دہد ترا و جای توقف تو باشد در منا قال لا فرمود آنحضرت نہ اکنید برای من مناخ من سبق مناخ جای نشاندن شتر کسی ست کہ سبقت کردہ بمنی قال ابو عیسی ہذا حدیث حسن **باب** ماجاء فی تقصیر الصلوٰۃ بمنی باب ست در بیان انچہ آمدہ است در تقصیر نماز در منی حدثنا قتیبۃ نا ابو الاحوص عن ابی اسحٰق عن حارثۃ بن وہب الخزاعی صحابی ست نازل کوفہ شد وکان عمر زوج امہ قال صلیت مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم بمنی گفت حارثہ گذاردم من با آنحضرت نماز را در منا امن ما کان الناس مامون ترین چیزی کہ باشند مردم یعنی بی خوف وفتنہ واکثر رکعتین واکثر آن نماز دو رکعت

شرح ابی الطیب

قولہ لو سمع الحکم من مقسم فیکون منقطعا **باب** ماجاء فی مناخ من سبق **قولہ** لا مناخ من سبق فلفظ لا نفی ما سبق من الکلام ومناخ مبتدأ ومناخ من سبق خبرہ وفیہ دلیل لمن یکرہ البناء فیہ واجارۃ بیوتہ والمناخ بضم المیم موضع الاناخۃ ومناسبۃ ذکرہ یؤنث نظرا الی الموضع والبقعۃ وباعتبارہما یصرف ویمنع **باب** ماجاء فی تقصیر الصلوٰۃ بمنا **قولہ** من کان الناس فی اکثرہ المقصود من ہذا الکلام ومثالہ اخرج ای حین کان الناس اکثر امنا وعدد الکن تطبیقہ علی قواعد العربیۃ خفی فی الاعراب ما مصدریۃ وکان تامۃ والمن منصوب علی الظرفیۃ بتقدیر المضاف وموصوفہ مقدر من جنس المضاف الیہ کما ہو المشہور فی اسم التفضیل واکثرہ عطف علی المن فی ضمیرہ لما اضیف الیہ من لان الناس کلہم واعتذر عن افرادہ بان الناس جنس والتقدیر زمان کون ہو امن اکوان الناس فی زمان کون ہو اکثر اکوان الناس عددا ونسبۃ الامن والاکثرۃ الی الکون مجازیۃ فانہما وصفان للناس حقیقۃ فرجع بالنظر الی الحقیقۃ الی زمان کان حینا کان الناس فیہ امن واکثر وعلی ہذا فنصب امن واکثر علی الظرفیۃ بتقدیر المضاف واقامۃ المضاف الیہ مقامہ ولو جعلا امن خبر الکان مقدما واکثر عطفا علیہ وجعل ضمیرہ للناس باعتداد

قوت المغتذی

عن یوسف بن ماہک بفتح الہاء وقیل بکسرہا عن امہ مسیکۃ لم یرو عنہا الا ابنہا ولیس لہا الا ہذا الحدیث **مناخ** بضم المیم موضع الاناخۃ

عارضۃ الاحوذی

امر استدانا لا یعلمہ الا انت فقبل ما قرئی سنۃ خیرا لی فی دینی ومعیشتی وعاجل امری واجلہ اخیر علی اربعۃ اقسام الاول خیر یکون للعبد فی دینہ ولا یکون لہ فی دنیاہ وہذا ہو المقصود للابرار الثانی لیس للخلق علیہ صابر فی العموم الثالث ان یکون لہ خیر فی دنیاہ خاصۃ ولا یعترض علیہ فی دینہ فذلک حظ حقیر الثالث ان یکون لہ خیر فی العاجل وذلک یحتمل فی الدنیا او یحتمل فی الابتداء ولکون فی الاخرۃ او فی الانتہاء لغوا الرابع ان یکون لہ فی الانتہاء خیر وذلک الا لاہ وافضلہ ولکن اذا جمع الاربعۃ الاوجہ فذلک الذی ینبغی للعبد ان یسأل ربہ فیہ فی الصحیح من دعاء النبی صلی اللہ علیہ وسلم اللہم اصلح لی دینی الذی ہو عصمۃ امری واصلح لی دنیای التی فیہا معاشی واصلح لی اخرتی التی الیہا معادی واجعل الحیوۃ زیادۃ لی فی کل خیر والموت راحۃ لی من کل شر انک علی کل شیء قدیر المسألۃ السابعۃ قولہ یدرک الی ایام مناخہ

شرح سراج احمد

بودند یعنی قصر میفرمود و فی الباب عن ابن مسعود وابن عمر وانس واخرجه ایضا الحدیث قال ابو عیسی حدیث حارثة ابن وهب حدیث حسن صحیح وروی عن ابن مسعود انه قال صلیت مع النبی صلی الله علیه وسلم بمنی رکعتین وروایت کرده شده است از عبد الله بن مسعود که او گفت نماز گذاردم همراه آنحضرت در منی دو رکعت را یعنی آنحضرت مسافر بودند در منی تقصیر کرد ومع ابی بکر ومع عمر وعثمان رکعتین رکعتین صدرا من امارته وگذاردم دو رکعت همراه ابی بکر وعمر وعثمان در اوائل خلافت عثمان نیز وایشان مسافر بودند قصر کردند در نماز وقد اختلف اهل العلم فی تقصیر الصلوة بمنی لاهل مکة فقال بعض اهل العلم لیس لاهل مکة ان یقصروا الصلوة بمنی لانهم من کان بمنی مسافرا وهو قول ابن جریج وسفیان الثوری ویحیی بن سعید القطان والشافعی واحمد واسحق وقال بعضهم لا باس لاهل مکة ان یقصروا الصلوة بمنی وهو قول الاوزاعی ومالک وسفیان بن عیینة وعبد الرحمن بن مهدی

ترجمه اش ظاهرست **باب** ماجاء فی الوقوف بعرفات والدعاء فیها بابست در بیان آنچه آمده است در ذکر وقوف بایستادن در عرفات ودر ذکر ودعا کردن در عرفات حدثنا قتیبة نا سفین بن عیینة عن عمرو بن دینار عن عمرو بن عبد الله بن صفوان عن یزید بن شیبان ویزید بن شیبان خال عمرو بن عبد الله بن صفوان ست وعمرو تابعی ثقه بود ویزید بن شیبان ازدی صحابی بود وقال اتانا ابن مربع الانصاری بکسر میم وسکون را وفتح موحده نام او زیدست یا یزید بن عبد الله گفت یزید پس آمد ما را ابن مربع ونحن وقوف بالموقف مکانا یباعده عمرو وبودیم ما وقوف کننده در موقفی که بود دور او را عمرو در قدیم الزمان در عهد جاهلیت بمیراث آبا واجداد وقوم ما آنجا وقوف کرده اند در مکانی که جدا او دور می انداخت یعنی وصف میکرد بعد آن

شرح ابی الطیب

ان الناس جنس وجعل ما مصدریة حینیة وکان المعنی حین کون الناس اکثرهم ای منهم واکثرهم لکان صحیحا من حیث المعنی ولا تکلف فیه الا انه یلزم تقدیر یوما فی حیز ما المصدریة وکلمة ما المصدریة عندهم موصولة حرفیة لا یتقدم علیها ما فی صلتها **قوله** الا من کان بمنا استثناء منقطع ای لیس لاهل مکة ان یقصروا الصلوة بمنا لکن من کان بمنا مسافرا یقصر الصلوة ویحتمل الاتصال ای الا من کان منهم نازلا بمنا مسافرا بان خرج علی نیة السفر او رجع من السفر ونزل بها قبل دخوله مکة ومناسبة هذا الباب بالکتاب باعتبار ان النزول بمنا من مناسک الحج ولابد للنازل اما ان یکون مسافرا او مقیما وقد اختلفوا فی اتمام صلوتها فناسب هذا الباب الکتاب باعتبار ذلک **قوله** ابن مربع الانصاری هو زید بن مربع بکسر المیم وسکون الراء بعدها موحدة مفتوحة ابن قیظی بفتح القاف وسکون التحتانیة بعدها ظاء مشالة اکثر ما یجیء مبهما وقیل اسمه یزید وقیل عبد الله صحابی واما عمرو بن عبد الله بن صفوان فهو قرشی من التابعین ویزید بن شیبان خال عمرو ابن عبد الله **قوله** یباعده عمرو بمعنی یبعده عمرو فهو مفاعلة بمعنی التفعیل وهو وارد فی کلامهم وبه ورد التنزیل ربنا باعد بین اسفارنا والمعنی ونحن واقفون مکانا یجعله عمرو بعیدا بان یصفه ایاه بالبعد عن موقف النبی صلی الله علیه وسلم وظاهر ان یزید یخاطب به اصحابه الحاضرین فیبین لهم بتقدم عمرو وافضلیته وهو المخاطب بهذا الکلام ای مکانا تبعده انت وتعده بعیدا والمقصود تقریر بعده وانه مسلم عند المخاطب فلیتامل

عارضة الاحوذی

المسالة الثامنة قوله واصرفه عنی فلا تخلفه واصرفنی عن تعلق بالی به وطلبه وکان بعض شیوخ الفقهاء یاخذ هذا المعنی فی دعائه فیقول اللهم لا تبعث بدنی فی طلب فالوتقدیره الی المسالة الثانیة قوله ثم رضنی بما اعطیتنی من الراضین بوجوده ان وجدا وبعدمه ان عدم والرضا مسکون النفس الی القدر والقضاء وقد بینا فی اسم الراضی من کتاب مراج المریدین قال الامام القاضی ابو بکر بن العربی رضی الله عنه الحدیث صحیح ثابت خرجه البخاری وغیره صلوة التسبیح خرجها ابو عیسی عن ابن المبارک عن عکرمة بن عمار وهو ضعیف سمعت الشیخ ابا الحسن بن ایوب یقول سمعت الدقاق یقول سمعت الاسماعیلی یقول عکرمة بن عمار ضعیف الا فی ایاس بن سلمة قال الامام رضی الله عنه اما البخاری فلم یخرج عن عکرمة ابن عمار حرفا واما مسلم فخرج عنه ما حدث به عن ایاس بن سلمة واما تعدیل عبد الله بن المبارک لها وتقسیمه وتفسیره من قبل نفسه فلیس بحجة

عارضۃ الاحوذی

واما حدیث ابی رافع فی قصۃ العباس فضعیف لیس لہ اصل فی الصحۃ ولا فی الحسن وان کان غریبا فی طریقہ غریبا فی صفتہ واثبت بالصحیح یقینک عنہ فانما ذکر ابو عیسی یثبتہ لیلا یغتر صفۃ الصلوۃ علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم و فضلہا قال الامام ابوبکر ابن العربی رضی اللہ عنہ قد روی الصلوۃ علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم اکثر من خمسۃ عشر صحابیا الفتہ حجۃ والاصول الصلوۃ معرفۃ حربیۃ وشرعا من الدعاء والعبادۃ المخصوصۃ والکل واسد قال علماؤنا نہی عن اللہ رحمۃ ومن الخلق دعاء وہذا دعاء وہذا فی حق اللہ تفسیرہا بما لیس فی العربیۃ ووجہہ ان فائدۃ الصلوۃ الرحمۃ ونسمی اللہ الرحمۃ باسم سببہا کما بینا ہ فی کتب الاصول فی حقیقۃ المجاز من تسمیۃ الشیء باسم سببہ او فائدتہ وقد صلی اللہ علی محمد قبل خلقہ وبعد خلقہ الی یوم بعثہ وہذا الذی شرح من القول لنا انا رجع فائدتہ و منفعتہ الینا فی تصوع العقیدۃ وخلوص النیۃ فی واظہار المحبۃ والمداومۃ

شرح سراج احمد

موقف را عمرو بن عبد اللہ از موقف امام بسیار فقال انی رسول رسول اللہ پس گفت من فرستادۂ رسول خدا ام صلی اللہ علیہ وسلم الیکم بسوی شما یقول کونوا علی مشاعرکم میفرماید آنحضرت وقوف کنید شما بر مشاعر خود فانکم علی ارث من ارث ابراھیم پس بدرستیکہ شما بر میراثید از میراث پدر کلان شما ابراہیم خلیل اللہ علیہ السلام حاصل معنی حدیث آنست کہ ہر قومی و قبیلہ از عرب پیش از زمان اسلام موقفی معین بود از عرفات کہ در انجا وقوف میکردند و موقف قبیلۂ ابن یزید بن شیبان فی مجال بود کہ بسیار دور بود از موقف آنحضرت کہ موقف امام عبارت ازان ست پس اینہا خواستند کہ عرض نمایند کہ نزدیک تر باستند باحضرت پس آنحضرت بفراست دریافت کہ ایشان خواہند درخواست نمود پس صحابی را کہ ابن مربع میگفتند بر ایشان فرستاد کہ بجای خود باشند واز موقف قدیم خود کہ از پدر آن آمدہ است انتقال نکنند و مشاعر ایشان عبارت ازان ست کہ عرفات ہمہ موقف ست دری و نزدیکی از موقف امام تفاوتی ندارد و تنازع و تخالف نمیکنند چنانچہ در ترجمہ مشکوۃ است فی الباب عن علی اخرجہ البیہقی وضعفہ والترمذی کما سیذکر وابن خزیمۃ والمحاملی فی الدعاء وابن ابی الدنیا فی الاضاحی وابن النجار وعائشۃ اخرجہ مسلم والنسائی وابن ماجۃ والبیہقی وجبیر بن مطعم اخرجہ احمد والشرید بن سوید الثقفی واز دیگر صحابہ نیز مروی شدہ است چنانچہ ابن ماجہ و حاکم از جابر و ابن حبان و حاکم و بیہقی از ابی ہریرہ و احمد و ابن عدی و الحاکم و البیہقی از عبد الرحمن بن بعیر و ابن عساکر از انس و احمد و نسائی و ابن منیع و الرویانی و ابن خزیمہ و الحاکم و الطبرانی و الضیاء المقدسی از اسامہ بن زید و ابن جریر از ابن عباس و از عبد اللہ بن الزبیر و ابن خزیمہ و ماوردی و ابن سکنۃ و ابو نعیم از بشیر بن قدامہ الضبابی اخراج کردہ اند قال ابو عیسی حدیث ابن مربع حدیث حسن لا نعرفہ الا من حدیث ابن عیینۃ عن عمرو بن دینار وابن مربع اسمہ یزید بن مربع الانصاری وانما تفرد لہ ہذا المحدث الواحد حدثنا محمد بن عبد الاعلی الصنعانی البصری نا محمد بن عبد الرحمن الطفاوی بضم طاء مہملۃ وفا نا ہشام بن عروۃ عن ابیہ عن عائشۃ

شرح ابی الطیب

قولہ کونوا علی مشاعرکم جمع مشعر یرید بہا مواضع النسک سمیت بذلک لانہا معالم العبادات قولہ فانکم علی ارث من ارث ابیکم علیہ الامر بالاستقرار والتثبیت علی الوقوف فی مواقفہم علل ذلک بان موقفہم موقف ابراھیم ورثوہ منہ ولم یخطؤا فی الوقوف فیہ عن سنتہ فان عرفۃ کلہا موقف والواقف بای جزء منہا اثبت بسنۃ ابراھیم متبع لطریقتہ وان بعد موقفہ عن موقف النبی صلی اللہ علیہ وسلم وارید بذلک اعلامہم ان عرفۃ کلہ موقف حتی لا یتوہموا ان الموقف ما اختارہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم لاخیر ولا یتنازعوا فی المواقف ولا یتشاجروا علیہا وانما قال علی ارث من ارث ابیکم وقطع من الاضافۃ ابتداء ولم یقل علی ارث ابیکم فنکر تہ بین لیفید ضربا من التفخیم والتعظیم کانہم حقروا شان موقفہم بعدہ من موقف النبی صلی اللہ علیہ وسلم فعظمہ صلی اللہ علیہ وسلم ونسبہ الی خلیل اللہ تسلیۃ لقلوبہم اقول وفیہ بیان ان ہذا خیر مما علیہ قریش من الوقوف بمزدلفۃ

قوت المغتذی

کونوا علی مشاعرکم فانکم علی ارث من ارث ابراھیم قال الخطابی یرید تقوا بعرفۃ خارج الحرم فان ابراھیم علیہ الصلوۃ والسلام جعلہا مشعرا وموقفا للحاج والمشاعر المعالم الواحد منہا مشعر

شرح سراج احمد

قالت كانت قريش ومن كان على دينها گفت عائشه بود قريش وكسانيكه گرفته بودند دين قريش را وتابع ايشان بودند قوله وهم الحمس بود ند قريش كه نام كرده ميشدند حمس بضم حاى مهمله وسكون ميم جمع احمس بمعنى شجاع از حماست بمعنى شدت وشجاعت از جهت شدت ايشان در دين خود يا از جهت التجاى ايشان بحمسا كه نام كعبه است زيرا كه سنگهاى او سياه اند مائل بسفيدى وآن سخت ميباشد يقفون بالمزدلفة وقوف ميكردند مزدلفه را از جهت ترفع وتفوق برمردم ميگفتند ما اهل الله وساكنان حرم ايم بيرون نمى آئيم از حرم ومزدلفه حرم ست وعرفات حل يقولون نحن قطين الله ميگفتند عرب ما ايمان ساكنان خانه ايم كه بيت خداست وكان من سواهم يقفون بعرفة وبود كسيكه سواى ايشان بودند كه وقوف ميكردند در عرفات يعنى باقى عرب فاذا زال الله عز وجل پس فرو فرستاد خداى تعالى ثم افيضوا من حيث افاض الناس پس بيائيد روان شويد از آنجا

شرح ابى الطيب

قوله ومن كان على دينها اى من اتخذ دينهم دينا وعبادة قوله وهم الحمس بضم الحاء المهملة وسكون الميم جمع احمس من الحماسة وهى الشجاعة والشدة وهم قريش ومن ولدته قريش كنانة وجديلة قيس ومن تابعهم سموا بذلك لتحمسهم فى دينهم اى تشددهم لانهم كانوا يتحمسون الكعبة لان حجرها ابيض يضرب الى السواد قوله نحن قطين بفتح القاف وكسر الطاء المهملة وسكون الياء التحتانية المثناة جمع قاطن معنى مقيم القاموس قطن قطونا اقام فهو قاطن جمعه قطان وقاطنة وقطين قوله فانزل الله تعالى ثم افيضوا من حيث افاض الناس اى ادفعوا انفسكم اومطايا كم ايها القريش من حيث افاض الناس اى من المكان الذى افاض منه غيركم والمقصود اجوا من ذلك المكان لا شك ان الافاضة والرجوع من ذلك المكان يستلزم الوقوف فيه لانها مسبوقة بالوقوف فلزم من نفى الامر بالوقوف من حيث وقف الناس وقال بعضهم المراد بالناس ابراهيم الخليل عليه وعلى نبينا الصلوة والسلام وقال البيضاوى وقرأ الناس بالكسر اى الناسى يريد آدم عليه السلام من قوله فنسى ولم نجد له عزما قال القسطلانى والمعنى افيضوا من عرفة لا من مزدلفة والخطاب مع قريش كانوا يقفون بجمع وسائر الناس بعرفة ويرون ذلك ترفعا عليهم كما مر فامروا ان يساووهم فان قلت ما وجه ادخال ثم هنا حيث كانت الافاضة المذكورة بعدها هى بعينها الافاضة المذكورة قيل يعنى فى قوله تعالى فاذا افضتم من عرفات الآية فما معنى عطف الامر بكلمة ثم الدالة على التراخى على الامر بالذكر المتاخر عنها وكيف موقع ثم من كلام البلغاء قال البيضاوى وكالزمخشرى وثم لتفاوت ما بين الافاضتين كما فى قولك احسن الى الناس ثم لا تحسن الى غير كريم زاد الزمخشرى اى بثم لتفاوت ما بين الاحسان الى الكريم والاحسان الى غيره وبعدما بينهما وكذلك حين امرهم بالذكر عند الافاضة من عرفات قال ثم افيضوا لتفاوت ما بين الافاضتين وان اتحدتا صورة والامر خطاء انتهى وتعقبه ابو حيان فقال الآية ليس كالمثال الذى مثل به حاصل ما ذكر ان ثم ليست للترتيب وان ما معنى غيره سماه بالتفاوت والبعد لما بعد ما قبلها ولم يجر فى الآية ذكر الافاضة الخطاء فيكون ثم فى قوله ثم افيضوا جاءت لبعد ما بين الافاضتين وتفاوتهما ولا اعلم احدا سبقه الى اثبات هذا المعنى لثم انتهى اقول ولو قيل ان ثم لتفاوت ما بين الذكر بالمشعر الحرام الوقوف بالمفهوم من الافاضة لا للترتيب لكان لرجحه قال بعضهم الخطاب فى قوله تعالى ثم افيضوا عام لجميع الناس كالخاص بقريش اى ثم افيضوا من مزدلفة الى كعبة المشرفة لطول الزيارة الذى هو الركن الاعظم الافاضة من عرفات التى تقدم فى قوله تعالى فاذا افضتم من عرفات التى هذا لا يرد ما ورد على التوجيه المتقدم

عارضة الاحوذى

على الطاعة والاحترام للواسطة الكريمة فان قيل فان كان الله تعالى هو الذى علمه وكذلك هو مناف فان ثمرة طلب الحاصل وايجاد الموجود قلنا تلك مباحث الخلق قد قدر الله المقادير وكتب الكائنات وقسم الدرجات ووهب النبوة وغفر الحرية وتعبد الخلق بطلب ما قدر من ذلك لمظهرة لهم وبهم الا ترى ان الملائكة يقولون ربنا وسعت كل شئ رحمة وعلما فاغفر للذين تابوا واتبعوا سبيلك وقهم عذاب الجحيم وجعل ذلك من البركات المبثوثة فينا والخيرات المنزلة علينا وسئل الحسنات المكتوبة لنا فان قيل فكيف قال كما صليت على ابراهيم وهو اكرم على الله من ابراهيم قلنا قد بينا ذلك فى كتاب القبس والعدة منا ان بعضهم قال كان ذلك قبل ان يبين الله حاله ومنزلته وزاد قائل له رجل يا خير البرية فقال ذلك ابراهيم فلما انبانا الله بمنزلته وافصح لنا عن مرتبته ابقى الدعوة وان كان قد اظهر المزية وقيل ذلك لنفسه ولآله وقيل سأل فى التسوية مع ابراهيم تبيه وتربية عليه

عارضة الاحوذی

بغیره وقیل سال ذوامه وقیل شرع ذلک للامة لیکتسبوا بذلک الفضیلة وقیل سأله صلوة یتخذه بها خلیلا فلم یمت حتی اعطیها فقال قبل موته بلیال لو کنت متخذا خلیلا لاتخذت ابابکر خلیلا ولکن صاحبکم خلیل الله وفی ذلک الموضع ستردون ان شاء الله مابقی من هذه العارضة تکملة ذکر ابوعیسی ان زائدة زاد فی الحدیث وعلینا معهم وهذا شئ تفرد به فلا ینبغی ان یعول علیه لوجهین احدهما انه لما قال وعلی آل محمد اختلف الناس فی الآل اختلافا کثیرا بیانه فی التیسیر والاحکام من جملة الاقوال فیه ان آل محمد امته وقد صفا الی ذلک مالک واذا کان الآل الامة فای الفائدة بالتکرار وعلینا معهم ونحن قد دخلنا فیهم الثانی ان الناس قد اختلفوا فی الصلوة علی غیر الانبیاء وقالوا ان الصلوة علی الانبیاء والرضوان للصحابة ورحمة مبثوثة فی الخلق وان کنا نقول نحن ان الصلوة علی غیر الانبیاء جائزة فانا لا نری ان نشرک فی هذه

شرح سراج احمد

کردران میشوند ومیرانند مردم این خطاب برای قریش ست ولازم می آید ازین امر مسلما نرا نیز قال ابوعیسی هذا حدیث حسن صحیح ومعنی هذا الحدیث ان اهل مکة کانوا لا یخرجون من الحرم ومعنی این حدیث این ست بدرستیکه اهل مکه بودند که بیرون نمیشدند از حرم وعرفات خارج من الحرم وعرفات بیرون ست از حرم فاهل مکة کانوا یقفون بالمزدلفة پس اهل مکه بودند که وقوف میکردند در مزدلفه ویقولون نحن قطین الله یعنی سکان الله مراد از قطین اهل مکه است ومن سوی اهل مکة کانوا یقفون بعرفات فانزل الله تعالی ثم افیضوا من حیث افاض الناس والخمس هم اهل الحرم وخمس اهل حرم اند **باب** ماجاء ان عرفة کلها موقف بابست در بیان آنچه آمده است بدرستیکه عرفات تمام آن موقف ست حدثنا محمد بن بشار نا ابوأحمد الزبیری نا سفیان عن عبد الرحمن بن الحارث بن عیاش بن ابی ربیعة عن زید بن علی عن ابیه علی عن عبید الله بن ابی رافع عن علی بن ابی طالب قال وقف رسول الله صلی الله علیه وسلم بعرفة گفت علی مرتضی وقوف کرد آنحضرت در عرفات فقال هذه عرفة پس فرمود آنحضرت این عرفات ست بدانکه در تسمیه این مکان بعرفه وجوه بسیار اند یکی آنکه بحضرت تعارف آدم وحوا ست درین مکان بعد از هبوط حتی آنکه مشهور ست یا ازجهت آنست که جبرئیل تعلیم کرد درین مکان ابراهیم خلیل الله مناسک حج ومیگفت عرفت قال ابراهیم عرفت یا ابن ست که مکان ست مشهور گویا معروف پیش از تعریف ست وهو الموقف وعرفة کلها موقف وعرفه موقف ست وتمام عرفه جای استادن ست فاذا افاض حین غربت الشمس پس زود رجوع کرد آنحضرت هنگامیکه غروب کرد آفتاب از عرفات وارد ف اسامة بن زید وسوار گردانید در پس خود اسامه را وجعل یشیر بیده علی هینته وشروع کرد آنحضرت که اشاره میکرد بسوی مردم حالانکه بود آنحضرت برعادت خود در سکون ورفق که باشد

شرح ابی الطیب

واختاره فی البحر الرائق **باب** ماجاء ان عرفة کلها موقف **قوله** هذه عرفة الاشارة الی موقفه صلی الله علیه وسلم ومن عرفه والتأنیث لتأنیث الخبر وقوله عرفة ای منها او جزء من اجزائها **قوله** وهو الموقف لتذکیر فیه باعتبار الخبر او لتذکیر المرجع وهو موقفه صلی الله علیه وسلم ومن معه ومعنی التعریف فی الموقف انه معلوم ومسلم الحکم علیه بذلک لا یمکن النزاع فیه کما فی قوله ووالد ذلک الحر وذلک لانه صلی الله علیه وسلم حیث وقف فیه قد علم علما یقینا بذلک انه موقف ویمکن ان یجعل للحصر بالنظر الی الکمال والاول اقرب ومثله فی الوجهین فی قرح وهو الموقف **قوله** وارد ف اسامة بن زید ای جعله خلفه فی الرکوب **قوله** وجعل یشیر ای الی الناس ویقول لهم ایها الناس علیکم السکینة **قوله** علی هینته بکسر الهاء وفتحها وسکون التحتیة ساکنة ثم نون وهو حال ای حال کونه علی عادته فی السکون والرفق وعند غیر المصنف علی هیئته بفتح الهاء والهمزة مکان النون ای علی هیئته فی سیره المعتاد

قوت المغتذی

علی حمنته بضم الحاء المهملة ثم میم ساکنة ثم نون ای علی عادته فی السکون والرفق قاله ابوموسی المدینی

شرح سراج احمد

ورحرکت والناس یضربون یمینا وشمالا لایلتفت الیهم ومردم میرفتند براستا وچپها آنحضرت که التفات نمیکرد آنحضرت بسوی ایشان ویقول یاایها الناس علیکم السکینة ومیفرمود آنحضرت ای مردم لازم گیرید شما برخود آهستگی را وآرام را در راه رفتن وشتابی نکنید تا یکی دیگر را ایذا نرساند ثم اتی جمعا پستر آمد آنحضرت مزدلفه را جمع بفتح جیم وسکون میم مزدلفه ومزدلفه را جمع ازان گویند که جمع گشتند آدم وحوا در ان جا فصلی بهما الصلوتین جمیعا پس گذارد آنحضرت با مردم دو نماز را که مغرب وعشا بود با هم وبیوتوت نزد امام ما واجب ست وهمچنین نزد امام احمد وبعضی شافعیه ونزد بعضی از ایشان فرض ست فلما اصبح اتی قزح پس هرگاه صبح کرد آنحضرت روز نحر آمد قزح را بضم قاف وفتح زای نام کوهی ست بمزدلفه ووقف علیه ووقوف کرد آنحضرت بروی وقال هذا قزح وفرمود آنحضرت این کوه قزح ست وهو الموقف وآن قزح جای وقوف ست وجمیع کلها موقف ومزدلفه تمام آن موقف ست توافاض حتی انتهی الی وادی محسر پستر برگشت آنحضرت از قزح تا آنکه آمد ورسید بسوی وادی که محسر ست بضم میم وفتح وکسر سین مشدد که میان مزدلفه ومناست وبرزخ ست میان هر دو وپاره ازان ست وپاره ازین ومشتق ست از حسور بمعنی ماندن شدن وتحسیر ماندن کردن واین وادی ماندن سیگرداند گذرنده گان را یا ماندن کرده است یا ماندن گردانیده است اصحاب فیل را

شرح ابی الطیب

قوله والناس یضربون حال وکذا یلتفت حال وفی روایة ابی داود لایلتفت بزیادة لا قال المحب الطبری قال بعضهم روایة الترمذی باسقاط لا اصح وقد تکررت لاهنالك علی بعض الرواة من قوله شمالا انتهی وعلی تقدیر صحتها معناه لا یلتفت الی مشیهم ولا یشارکه فیه وعلی تقدیر الاسقاط معناه حال کونه یلتفت الیهم ویقول لهم الخ قوله السکینة بالنصب علی الاغراء قوله اتی جمعا بفتح الجیم وسکون المیم اسم للمزدلفة قوله اتی قزح بضم القاف وفتح الزای وحاء مهملة اسم جبل بالمزدلفة قوله محسر بضم المیم وفتح الحاء المهملة وتشدید السین المهملة وکسرها وهو موضع قریب من منی فی اخر المزدلفة قال الازرقی فی حد منی بین جمرة العقبة ووادی محسر

قوت المغتذی

وفی روایة غیر المصنف علی هیأته بفتح الهاء والمهزة مکان النون ای علی سیرة المعتاد والناس یضربون زاد ابو داود الا بل یمینا وشمالا لایلتفت الیهم فی روایة ابی داود لایلتفت بزیادة لا قال المحب الطبری قال بعضهم روایة الترمذی باسقاط لا اصح وقد تکررت هناك علی بعض الرواة من قوله شمالا علیکم السکینة بالنصب علی الاغراء قزح بضم القاف وفتح الزای وحاء مهملة اسم جبل بالمزدلفة محسر بضم المیم وفتح الحاء المهملة وتشدید السین المهملة وکسرها

عارضة الاحوذی

المخصیصة احد اثنتی اشیاء محمد صلی الله علیه وسلم بل نقضا بالخبر حیث قلت نقول منه ما غرف وترتب بما اتفق علیه فیه ودون ما اختلف مسألة الاختلاف بین الامة فی ان الصلوة علی محمد فرض فی العمر واختلف الناس فی فرضیتها فی الصلوة فرای الشافعی ومحمد انها فرض علی العبد فی الصلوة ومحلها التشهد للحدیث الصحیح قد علمنا السلام علیك فکیف الصلوة فقال قولوا اللهم صل علی محمد الحدیث وقال مالك وابو حنیفة هی تامتهم سوی من تقدم الصلوة علیه مستحبة لا ان الحدیث لم یخص محلا فلا یخص الا بدلیل وتبقی الفرضیة مطلقة مسألة حقه ثم حال الرمی ان یلتفت احدا لی ما ذکره ابن ابی زید فیزید فی الصلوة علی النبی علیه السلام وارحم محمدا فانها قریب من بدعة لان النبی علیه السلام علم الصلوة بالوحی فالزیادة فیها استقصار له واستدراك علیه ولا یجوز ان یزاد علی النبی علیه السلام حرف بل انه یجوز ان یذکر علی النبی صلی الله علیه وسلم فی کل وقت مسألة قال

عارضة الاحوذی

ابو هريرة قال رسول الله صل الله عليه وسلم من صلى على صلوة صلى الله عليه عشرا قال الامام القاضی ابوبكر بن العربی رضی الله عنه صححه ابو عيسى فی خرجه مسلم وفی احاديث سمعته فی الكعبة بحمد الله وقد قال الله تعالى من جاء بالحسنة فله عشر امثالها فافادة هذا الحديث قلنا اعظم فائدة وذلك ان القرآن اقتضى ان من جاء بالحسنة يضاعف له عشرا والصلوة على النبی صلى الله عليه وسلم حسنة فيقتضی القرآن ان يعطى عشر درجات فی الجنة فاخبر الله سبحانه انه يصلى على من صلى على رسوله عشرا وذكر الله العبد اعظم من الجنة مضاعفة وتحقيق ذلك ان الله تعالى لو يجعل جزاء ذكره الا ذكره كذلك جعل جزاء ذكر نبيه ذكره لمن ذكره وقد خرج ابو داود والنسائی ان النبی صلى الله عليه وسلم قال ان صلاتكم معروضة على قالوا وكيف تعرض عليك صلاتنا وقد رمت يعنی بليت قال ان الله قد حرم على الارض ان تاكل اجساد الانبياء ولهذا يثبت مسألة

شرح سراج احمد

فقرع ناقته پس زد آنحضرت بپای ناقهٔ خود را قرع بفتح قاف وراء یعنی زدن و کوفتن فخبّت حتی جاوزت الوادی پس تیز رفت ناقه تا آنکه تجاوز کرد وادی را فوقف پس بایستاد آنحضرت انتظار ارادت الفضل ورديف خود ساخت فضل بن عباس را یعنی چون از عرفات بازگشت اسامه را ردیف خود کرده بود و در اینجا فضل بن عباس را ردیف خود ساخت وستحب بهت شتاب در رفتن در اینجا اگر پیاده است تیز رود و اگر سوار است تیز راند بقصد دریافت شرف اتباع و حکمت در تیز راندن مرکب در تیز رفتن از جهت نزول عذاب بود بر اصحاب فیل چنانکه آنحضرت که بسوی تبوک رفت زود چون بدیار ثمود رفت از آنجا بشتابی رفت و تیز کرد شتر را تا از وادی در گذشت و در مواهب لدنیه است که سبب وی آنست که نصاری می استادند در وی چنانکه رافعی گفته یا مشرکان عرب می استادند چنانکه در وسیط گفته و بعضی گفته اند که از جهت آنکه این جای بودن شیاطین ست ثم اتی الجمرة فرماها پس آمد آنحضرت جمره را که در زیر درخت ست مراد از همین جمره عقبه است فرماها پس انداخت بر وی هفت سنگریزه ثم اتی المنحر پس آمد آنحضرت جای نحر را که در سنا قربانی میکنند فقال هذا المنحر پس فرمود آنحضرت این جای قربانی ست ومنی کلها منحر وتمام سنا جای قربانی ست واستفتته جارية شابة من خثعم وپرسید از آنحضرت زنی جوان که از قبیلهٔ خثعم بود فقالت ان ابی شيخ كبير قد ادركته فريضة الله يعنی الحج پس گفت آن زن پدر مستیکه پدر من بزرگ کلان سال ست تحقیق یافته است اورا فریضهٔ حق تعالی در حج یعنی فرض حج بر ذمهٔ او شده و مانع وصول بحج نبوده هیچ چیز انچیزی

شرح ابی الطیب

قوله فقرع ناقته ضربها بمقرعة بكسر الميم والخرة هاء السوط **قوله** فخبت على وزن حيت اى اسرعت فی السير حتى جاز الوادی والخبب محركة ضرب من العدو او كالرمل وينقل القرس يديه جميعا ورجليه جميعا **قوله** حتى جاز الوادی قيل الحكمة فی ذلك انه فعله لسعة الموضع وقيل لان الاودية مأوى الشياطين وقيل لانه كان موقفا للنصارى فاحب الاسراع فيه مخالفة لهم وقيل لان رجلا اصطاد فيه صيدا فنزلت نار فاحرقته فكان اسراعه لمكان العذاب كما اسرع فی ديار ثمود **قوله** ثم اتى الجمرة بفتح الجيم وسكون الميم الثانية بعدها عين مهملة مفتوحة ثم راء مضمومة للتانيث وهی من الجمر الحصى الصغار ووزن الفعل حتى من جمل كذا فی حاشية النسائی للسيوطی

قوت المغتذی

فقرع ناقته ای ضربها بمقرعة فخبت حتى جاز الوادی قيل الحكمة فی ذلك انه فعله لسعة الموضع وقيل لان الاودية مأوى الشياطين وقيل لانه كان موقفا للنصارى فاحب الاسراع فيه مخالفة لهم وقيل لان رجلا اصطاد فيه صيدا فنزلت نار فاحرقته فكان اسراعه لمكان العذاب كما اسرع فی ديار ثمود ثم اتى الجمرة قال فی النهاية سميت جمرة لانها ترمى بالجمار وهی الاحجار الصغار وقيل لانها مجمع الحصى التی ترمى بها من الجمرة وهی اجتماع القبيلة على من نادتها وقيل سميت به من قولهم اجمر اذا اسرع فی مشيه الحديث ان ادم وحوا لما اجمر ابليس بين يديه

شرح سراج احمد

ان احج عنه آیا پس کفایت کند اینکه حج گذارم از جانب وی قال حجی عن ابیك فرمود آنحضرت کن حج از جانب پدر خود وقال ولوی عنق الفضل گفت علی مرتضی و میگرداند آنحضرت گردن فضل را از جانب آن جاریه که بسوی وی می نگریست فقال العباس یا رسول الله لم لویت عنق ابن عمك پس گفت عباس بن عبد المطلب ای پیغمبر خدا چرا گرداندی گردن پسر عم خود را قال رایت شابا و شابة فلم آمن الشیطان علیهما فرمود آنحضرت دیدم جوان مرد و جوان زن را پس ندیدم ایمن دهنده شیطان را بر ایشان از نظر کردن بشهوت بسوی هر دو فاتاه رجل فقال یا رسول الله انی افضت قبل ان احلق پس آمد آنحضرت را مردی پس گفت ای پیغمبر خدا بدرستیکه من بازگشتم در رجوع نمودم از منی بمکه پیش ازینکه حلق کردم قال احلق ولا حرج او قصر ولا حرج فرمود آنحضرت حلق کن هیچ حرج نیست یا تقصیر کن هیچ حرج نیست شک ست در لفظ احلق و قصر قال وجاءه آخر فقال یا رسول الله انی ذبحت قبل ان ارمی قال ارم ولا حرج یعنی باکی نیست بتقدیم و تاخیر مناسک در یک دیگر قال ثم اتی البیت فطاف یه علی مرتضی گوید پس آمد آنحضرت کعبه بیت الله را پس طواف کعبه کرد ثم اتی زمزم پس بر از طواف آمد بچاه زمزم را فقال یا بنی عبد المطلب لولا ان یغلبکم علیه الناس لنزعت پس فرمود آنحضرت یا بنی عبد المطلب و خطاب با ایشان از انجهت فرمود که خدمت سقایه زمزم نزد ایشان بود چنانکه در حدیث دیگرست که عباس از آنحضرت اجازت طلبیده بود برای شب گذاردن در مکه در شبهای منا از جهت سقایه زمزم فرمود اگر نمی بود خوف و ترس اینکه غلبه خواهند کرد بر سما بر این زمزم مردم هر آئینه من خود می کشیدم دلو را از زمزم دلیکن می ترسم که بجهت کشیدن من تمام مردم بر شما هجوم خواهند کرد از جهت گردیدن آن سنت و خدمت از شما خواهد رفت و فی الباب عن جابر اخرجه مسلم والترمذی قال ابو عیسی حدیث علی حدیث حسن صحیح لا نعرفه من حدیث علی الا من هذا الوجه بیان هذا الوجه بیکند من حدیث عبد الرحمن بن الحارث بن عیاش وقد روی هذا غیر واحد عن الثوری مثل هذا والعمل علی هذا عند اهل العلم قد رأوا ان یجمع بین الظهر والعصر بعرفة فی وقت الظهر واعتقاد کرده اند اهل علم اینکه جمع کند حاجی میان نماز ظهر و عصر در عرفات در وقت ظهر و این باتفاق ایمه اربعه است وقال بعض اهل العلم اذا صلی الرجل فی رحله ولم یشهد الصلوة مع الامام وگفته اند بعضی علما

شرح ابی الطیب

قوله ولوی من حد ضرب ای صرف عنقه من شق الجاریة الی الشق الآخر **قوله** لولا ان یغلبکم علیه الناس ای علی النزع ای لولا مخافة کثرة الازدحام علیکم بحیث یؤدی الی اخراجکم لنزعت معکم قال النووی معناه لولا خوفی ان یعتقد الناس ذلك من مناسك الحج فیزدحمون علیه بحیث یغلبونکم دیدفعونکم عن الاستقاء لاستقیت معکم لزیادة فضیلة هذا الاستقاء وقال بعضهم لولا یغلبکم ای تصدا للاتباع لنزعت ای اخرجت الماء وسقیته الناس کما تفعلون انتم قاله حثا لهم علی الثبات **قوله** قد رأوا ان یجمع لا یخفی انه لیس فی الحدیث المذکور تصریح بجمع عرفة فکان مراده انه یفهم من الحدیث امتداد الوقوف الی المغرب وذلك یقتضی ان جمع العصر مع الظهر والا لاستلزم امتداد الوقوف فوت العصر فصار الجمع مفهوما مما ذکره من الحدیث

عارضة الاحوذی

کان اصحابه اذا کلموه او نادوه یا رسول الله لا یقول احد منهم صلی الله علیك وصار الناس الیوم لا یذکرونه الا قالوا صلی الله علیه وسلم والشرفیدن اولئك کانت صلاتهم علیه و محبتهم ایاه لله وعلم مخالفته وما لم یتبعه الیوم احد من الناس وخالفه جمیعهم فی الاقوال والافعال خدعهم الشیطان بان یصلوا علیه فی کل ذکر وان یکتبوه فی کل کتاب و رسالة ولو انهم یتبعونه ویقتدون به ولا یصلون علیه فی ذکره ولا فی رسالة الا حال الصلوة لکانوا اعلم سیرة السلف مسألة الذی اعتقده والله اعلم ان قوله من صلی علی صلوة صلی الله علیه عشرا لیست لمن قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم وانما هی لمن صلی علیه کما علم بما فصلناه عنه والله اعلم وقد روی ابو داود عن شیخ العنزی عن جابر بن عبد الله ان امراة قالت للنبی صلی الله علیه وسلم صل علی وعلی زوجی فقال النبی صلی الله علیه وسلم علیك وعلی زوجك وهو حدیث حسن صحیح قال ابو عیسی قال عمر بن الخطاب ان الدعاء موقوف

بیان المعنی

باقی در صفحه آینده

شرح سراج احمد

چون بگذارد آدمی در مکان خود که بر عرفات فرود آمده بود و حاضر نگشت بگذاردن نماز همراه امام آنکس مخبر ست میان شام جمع هو بین الصلاتین مثل ما صنع الامام اگر خواهد جمع کند میان دو نماز مانند انچه کرده است امام یا نکند و نماز بدهد ابن علی هو ابن حسین بن علی بن ابی طالب یعنی امام زین العابدین **باب** ما جاء فی الافاضة من عرفات **باب** ست درمیان انچه آمده است در حق باز گشتن از عرفات حدثنا محمود بن غیلان نا وکیع و بشر بن السری و ابو نعیم قالوا نا سفیان بن عیینة عن ابی الزبیر عن جابر ان النبی صلی الله علیه وسلم اوضع فی وادی محسر و بشر بدر ستیکه آنحضرت بیفتری راند ناقه خود را در وادی محسر و زاد فیه بشر یزید کرده است در حدیث خود و بشر بن السری این عبارت را و افاض من جمع و علیه السکینة و در جمع فرمود آنحضرت از مزدلفه در حالیکه بر آنحضرت آرام بود یعنی بسیار تیز نمی رفت و امر هم بالسکینة و امر فرمود آنحضرت مردم را اینکه با آهستگی بروند و زاد فیه ابو نعیم و زیاده کرده است ابو نعیم این عبارت را و امرهم ان یرموا بمثل حصی الخذف و امر فرمود آنحضرت مردم را اینکه بر زنند مانند سنگریزه خذف بفتح خا و سکون ذال معجمتین سنگریزه انداختن بانگشتان و صورت خذف آنست که سنگریزه یا خسته در دو انگشت سبابه بگیرند یا میانه زا انگشت سبابه می اندازند یا مخذفه میسازند چوب و بوی می اندازند مخذفه بکسر میم و سکون خا. فلاخن و بمقدار خذف داند و بعضی گویند کلان تر از نخود و خرد تر از بندق و بعضی گویند مثل پشک گوسفند و قال لعلی لا ارا کم بعد عامی هذا و فرمود آنحضرت شاید که من نخواهم دید شما را پس از سال من کذا این ست و فی الباب عن اسامة بن زید بلفظ یا ایها الناس علیکم بالسکینة و الوقار فان البر لیس فی ایضاع الابل اخرجه احمد و ابو داود و الحاکم قال ابو عیسی حدیث جابر حدیث حسن صحیح **باب** ما جاء فی الجمع بین المغرب و العشاء بالمزدلفة **باب** ست در بیان انچه آمده است در حق جمع کردن میان نماز مغرب و عشا در مزدلفه حدثنا بندار نا یحیی بن سعید القطان نا سفیان الثوری عن ابی اسحق عن عبد الله

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی الافاضة من عرفات **قوله** اوضع فی وادی محسر ای اسرع راحلته فی وادی محسر والایضاع حمل الدابة علی سراعها فی السیر یقال وضع البعیر وغیره اسرع فی سیره واوضعه راکبه **قوله** و افاض من جمع ای دفع من جمع **قوله** بمثل حصی الخذف بالخاء والذال المعجمتین و سکون الذال الاولی برؤس الابهام بان یاخذ حصاة بین السبابة والابهام ویرمی بها او یضع علی السبابة ویستعین بالابهام ویرمی بها و حصی الخذف کنایة عن الصغار **قوله** لعلی لا ارا کم بعد عامی من حروف الترجی وانما قال لهم ذلک شفقا لهم علی ضبط السنن و قال المظهر لعل للترجی و قد یستعمل بمعنی ظن و عسی انتهی ای تعلموا امر دینی احکامه الدین فانی اظن لا ارا کم فی السنة القابلة وقد کان کما ظنه و قال الطیبی الترجی منه صلی الله علیه وسلم وارد علی التحقیق **باب** ما جاء فی الجمع بین المغرب و العشاء بالمزدلفة

قوت المغتذی

اوضع ای اسرع السیر و مفعوله محذوف ای مراحلته

عارضة الاحوذی

بین السماء والارض لا یصعد منه شیء حتی یفتح لها ذلک الباب فاضافه الی السماء لانه یصعد منه الی السماء و قوله فی هذه الثلاثة اشیاء جمعها مالک فی الموطا و مسلم و اخرجها البخاری فی صحیحه اخرجهما مالک فی الموطا و مسلم و اخرجها البخاری فی صحیحه و قوله فی هذه الثلاثة اشیاء جمعها مالک فی الموطا و مسلم و اخرجها البخاری فی صحیحه مثل هذا اذا قاله عمر لا یکون الا توقیفا لانه لا یدرک بالنظر

شرح سراج احمد

ابن ملک ان ابن عمر صلی مجمع جمع بین الصلاتین باقامة پدرستیکه ابن عمر گذارد و در مزدلفه که جمع میکرد میان دو نماز بیک اقامت نماز مغرب و عشا و قال رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم فعل مثل هذا فی هذا المکان گفت عبد الله بن عمر دیدم آنحضرت را که کرد مثل این را در این مکان یعنی جمع کرد میان دو نماز بیک اقامت چرا که عشا در پیخاد وقت خود ست پس احتیاج باقامت جداگانه نباشد و عصر در عرفه غیر وقت بود پس محتاج بود بزیادت اعلام و این مذهب امام ابی حنیفه است و در یک روایت از امام احمد و بسیار از علماست و در مذهب شافعی و زفر بیک اذان و دو اقامت ست چنانکه ظهر و عصر را در عرفات گذارده بود چنانکه در حدیث جابر ست که اخراج آن کرده است مسلم حدثنا بندار نا یحیی بن سعید عن اسمعیل بن ابی خالد عن ابی اسحق عن سعید بن جبیر عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم مثله قال بندار قال یحیی و الصواب حدیث سفین و فی الباب عن علی اخرجه الترمذی و ابو داود و ابن ماجة و ابی ایوب بلفظ قال صلیت المغرب و العشاء الآخرة مع رسول الله صلی الله علیه وسلم بجمع الوداع بالمزدلفة اخرجه ابو نعیم و ابن حسا کر و عبد الله بن مسعود قال ما رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم صلی صلوة قط الا لوقتها الا صلوتین جمع بین المغرب و العشاء اخرجه ابن جریر و جابر قال صلی رسول الله صلی الله علیه وسلم بالمزدلفة المغرب و العشاء بنداء واحد و اقامتین و لم یسبح بینهما شیئا اخرجه ابن جریر و اسامة بن زید اخرجه ابو داود و قال ابو عیسی حدیث ابن عمر روایة

(ای اذان ۱۲)

شرح ابی الطیب

قوله ثم جمع بین الصلاتین باقامة ظاهره وحدة الاقامة للصلاتین و هو الذی قاله علما ؤنا الازفر فانه قال بتکرار الاقامة الا اذا وقع الفصل بین الصلاتین بتطوع او شغل آخر فتکرر الاقامة عند جمیع علمائنا و هو یوافق ما فی البخاری و عن اسامة بن زید رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم جاء المزدلفة فتوضأ فاسبغ الوضوء ثم اقیمت الصلوة فصلی المغرب ثم اناخ کل انسان بعیره فی منزله ثم اقیمت الصلوة فصلی و لم یفصل بینهما و فیه عن ابن عمر ثم جمع النبی صلی الله علیه وسلم بین المغرب و العشاء بجمع کل واحدة منهما باقامة و لم یسبح بینهما و لا علی اثر کل واحدة منهما ای لم یصل بعدهما متنفلا و لیس المراد انه لم یتنفل بعدهما اصلا قاله القسطلانی و قال ایضا اختلف طرق الحنفیة فی الاذان و الاقامة لکل صلاتین علی ستة اوجه الاقامة لکل منهما بغیر اذان کما سبق قریبا فی حدیث ابن عمر و الاقامة لهما مرة واحدة رواه مسلم و ابو داود و النسائی من حدیث سعید بن جبیر عن ابن عمر و الاذان مرة مع اقامتین رواه مسلم و غیره من حدیث جابر الطویل و هو الصحیح من مذهب الشافعیة و الحنابلة و مع الاذان اقامة و لحدة رواه النسائی من روایة سعید بن جبیر عن ابن عمر و هی مذهب الحنفیة او الاذان و الاقامة لکل منهما کما فی حدیث هذا الباب و رواه النسائی ایضا السادس ترک الاذان و الاقامة لهما رواه ابن حزم فی حجة الوداع عن طلق بن حبیب عن ابن عمر من فعله و یمکن الجمع بین اکثرها بتعدد و من اراد فلیراجع و الذی عندی انه ان اشتغل بینهما بشغل یکرر الاقامة کما فعل صلی الله علیه وسلم و الا یختار ای صورة شاء من المرویات

عارضة الاحوذی

امته و خیر البقاع مکة و المدینة علی اختلاف بأتی بیانه ان شاء الله و خیر الازمنة یوم الجمعة و خیر ساعاتها التی یستجاب فیها الدعوة مسألة قوله فیه خلق آدم و خلق الله الخلق یوم السبت و الاحد علی اختلاف الروایات الا ان روایة ابی هریرة ان الله خلق البرة یوم السبت و خلق آدم یوم الجمعة تفتح الخلقة و هو اشرف المخلوقات مسألة و فیه ادخل الجنة التی یرجو دخولها و فیه فضل عظیم و فیه اخرج منها و فی روایة و فیه تیب علیه اما توبة الله علیه فیه فهو فضل عظیم و اما اخراجه منها فلا فضل فیها بتلا الا ان یکون لما کان بعده من الخیرات و الانبیاء و الطاعات و ان خروجه منها لم یکن طردا کما کان خروج ابلیس و انما کان خروجه منها مسألة لقضاء او طار و یعود الی ذلک الله مسألة قوله فیه تقوم الساعة و ذلک اعظم لفضله لما یظهر الله من رحمته و یخرج من عنده مسألة و فیه ساعة لا یوافقها عبد مسلم یصلی یسأل الله فیها شیئا الا اعطاه

بقیہ صفحہ ۲۱۴

حل اللغة

عارضة الاحوذی

ایاه واختلفت الروایات فی تحدیدها فذکر ابو عیسی وغیره عن انس بن مالک انها بعد العصر وروی الدارقطنی انها بعد العصر وروی مسلم عن ابی موسی انها عند نزول الامام وروی مسلم عن ابی موسی انها من حین یجلس الامام علی المنبر حتی تفرغ الصلوة وهو اصحه وبه اقول لان ذلک العمل من ذلک الوقت کله صلوة فینتظر به الحدیث لفظا ومعنی غسله قال الامام القاضی ابوبکر ابن العربی رضی الله عنه ذکر ابو عیسی فی حدیث ابن عمر ههنا عن الزهری اضطرابا تارة یرویه عن عبد الله بن عبد الله بن عبد الله بن عمر وتارة یرویه عن ابن عبد الله بن عمر وتارة یرویه عن سالم عن ابیه قال البخاری وهو الصحیح وقد رواه نافع عن ابن عمر وابو سعید الخدری قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم غسل الجمعة واجب علی کل محتلم وقالت عائشة کان الناس ینتابون الجمعة من منازلهم ومن العوالی فکانوا یاتون فی الغبار فیصیبهم الغبار فیکون لهم النتن وتخرج منهم الریح فاتی رسول الله صلی الله علیه وسلم رجل منهم وهو عندی

شرح سراج احمد

سفین اصح مصنف گوید حدیث ابن عمر بروایة سفیان اصح ست من روایة اسمعیل بن ابی خالد وحدیث سفین حدیث حسن صحیح قال وروی اسرائیل هذا الحدیث عن ابی اسحق عن عبد الله وخالد ابنی مالک عن ابن عمر وحدیث سعید بن جبیر عن ابن عمر هو حدیث حسن صحیح ایضا وروی سلمة بن کهیل عن سعید بن جبیر وابی البواسحق فامارة عن عبد الله وخالد ابنی مالک عن ابن عمر غرض مصنف ذکر کثرت طرق ست کہ از ابن عمر مروی گشته است وهمه طرق اصح ست والعمل علی هذا عند اهل العلم انه لا یصلی صلوة المغرب دون جمع وعمل برین ست نزد اہل علم بدون تفکیک نماز نگذارد مغرب را در جای دیگر سوای مزدلفه فاذا اتی جمعا وهو المزدلفة جمع بین الصلاتین پس چون بیاید جمع را کہ آن مزدلفه است جمع کند میان دو نماز کہ آن مغرب وعشاست باقامة واحدة بیک اقامت ووجه آن ذکر یافته است ولم یتطوع فی ما بینهما وسنن ونوافل را نگذارد میان هر دو نماز وهو الذی اختاره بعض اهل العلم وهو قول احمد واسحق وقال بعض اهل العلم یجمع بینهما اذا غاب الشفق وهو قول سفین الثوری قال سفین الثوری وان شاء صلی المغرب ثم تعشی وان شاء تعشی ثم صلی المغرب اگر خواهد بگذارد ونماز مغرب را بمجرد آمدن در مزدلفه پس طعام شب بخورد ووضع تیابه وبنهد جاهای خود را کہ پوشیده بود برای مقرر تا قام فصل العشاء پس اقامت کند پس بگذارد نماز عشا را یعنی فاصله کند میان هر دو نماز بخوردن طعام شب ودر کردن جامهای سفر واگر خواهد نکند وقال بعض اهل العلم یجمع بین المغرب والعشاء بالمزدلفة باذان واقامتین یؤذن للصلوة المغرب ویقیم ویصلی المغرب ثم یقیم ویصلی العشاء وهو قول الشافعی یعنی نزد امام شافعی بیک اذان ودو اقامت بگذارد بین هر دو نماز کہ اذان دهد برای نماز مغرب واقامت کند وبگذارد مغرب را پس تر باز اقامت کند وبگذارد نماز عشا. مراد باب آنکه جاء من ادرک الامام بجمع فقد ادرک الحج بایست در بیان آنچه آمده است کسی کہ یافت امام را در مزدلفه پس تحقیق او یافت حج را حدثنا محمد بن بشار قال نا یحیی بن سعید وعبد الرحمن بن مهدی قالا نا سفین نا یزید بن عطاء عن عبد الرحمن ابن یعمر ان ناسا من اهل نجد اتوا رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو بعرفة یدر تیکه مردم چند از اهل نجد آمدند بخدمت شریف آنحضرت در حالیکه آنحضرت در عرفات بود فسألوه پس سوال کردند اهل نجد آنحضرت را از حال وقوف وغیره فامر مناديا فنادی پس امر فرمود آنحضرت ندا کننده را کہ ندا کند پس ندا کرد وگفت الحج عرفة ادای حج بوقوف عرفه است کہ رکن اعظم است

شرح ابی الطیب

باب ما جاء من ادرک الامام بجمع فقد ادرک الحج المراد بجمع المزدلفة ومعنی قوله ادرک الحج ای علی وجه الکمال کما یدل علیه الحدیث الثانی قوله الحج عرفة قال الخطابی ای معظم الحج هو الوقوف بعرفة تکقولهم الندم توبة ای هو مقصودها الاعظم وقال المحب الطبری معناه ان ثواب الحج متعلق بفوات وقته وغیره من الارکان وقته معتمد قاله فی قوت المغتذی وقال الشیخ عز الدین بن عبد السلام فی امالیه فان قیل ای الرکنین الحج افضل قلنا الطواف ثم ذکر دلیله ثم قال فان قیل قوله صلی الله علیه وسلم الحج عرفة یدل علی افضلیة عرفة لان التقدیر الحج وقوف عرفة فالجواب انا لا نقدر ذلک بل نقدر ام الحج جمیعا علیه وهو ادرک الحج وقوف عرفة کذا فی حاشیة السیوطی علی النسائی

قوت المغتذی

الحج عرفة قال الخطابی ای معظم الحج هو الوقوف بعرفة لقولهم الندم توبة ای هو مقصودها الاعظم وقال المحب الطبری معناه ان ثواب الحج متعلق بفواته وقته وغیره من الارکان وقته معتمد وقته

حل اللغة

ان الحدیث ذکرت فی الموطا فی الحج ۱۲ فی الصلوة ۱۲ فی الجامع ۱۲ فی الاذان ۱۲ فی الصوم ۱۲ فی الجنائز ۱۲ فی الزکوة ۱۲ فی الحدود ۱۲ فی الاشربة ۱۲ فی الطب ۱۲ فی الرؤیا ۱۲ فی الرقاق ۱۲ فی الفتن ۱۲ فی الاحکام ۱۲ فی الاطعمة ۱۲ فی الاستیذان ۱۲ فی الدعوات ۱۲ فی الادب ۱۲ فی الاستسقاء ۱۲ فی الکسوف ۱۲ فی الجهاد ۱۲ فی الجزیة ۱۲ فی الوصایا ۱۲ فی الفرائض ۱۲ فی الهبات ۱۲ فی الشهادات ۱۲ فی الرهون ۱۲ فی البیوع ۱۲ فی الشرکة ۱۲ فی الاقضیة ۱۲ فی الدیات ۱۲ فی الاشربة ۱۲ فی الحدود ۱۲ فی الاشربة ۱۲ فی الطب ۱۲ فی الرؤیا ۱۲ فی الرقاق ۱۲ فی الفتن ۱۲ فی الاحکام ۱۲ فی الاطعمة ۱۲ فی الاستیذان ۱۲ فی الدعوات ۱۲ فی الادب ۱۲ فی الاستسقاء ۱۲ فی الکسوف ۱۲ فی الجهاد ۱۲ فی الجزیة ۱۲ فی الوصایا ۱۲ فی الفرائض ۱۲ فی الهبات ۱۲ فی الشهادات ۱۲ فی الرهون ۱۲ فی البیوع ۱۲ فی الشرکة ۱۲ فی الاقضیة ۱۲ فی الدیات

باقی در صفحه آینده

شرح سراج احمد

من جاء ليلة جمع قبل طلوع الفجر فقد ادرك الحج ہر کہ آمد بمزدلفہ پیش از طلوع فجر پس تحقیق یافت حج را یعنی از ین حدیث مفہوم گشت کہ وقت وقوف عرفات بروز نہم و تمام شب روز نحر ست اگر در شب نحر بعرفات رسید رکن حج را دریافت ایام منی ثلثة ایام ایام مناسہ روز اند پس روز نحر کہ اقامت در منی باید کرد برای رمی جمرات و ادای مناسک فمن تعجل فی یومین فلا اثم علیه پس کسیکہ شتابی کرد در دو روز پیش از تمام سہ روز باز گشت بمکہ پس ہیچ اثم و گناہ نیست بروی ومن تاخر فلا اثم علیه و ہر کہ تاخیر کند یعنی چہار و پنج روز اقامت کند در ان پس نیست ہیچ اثم بروی قال محمد و زاد یحیی فی ردف رجلا فنادی به گفت امام بخاری و زیادہ کردہ ست یحیی این عبارت را در ردیف اول ساخت سنادی دیگر مردی را یا آنحضرت ردیف خود ساخت مردی را برای ندا حدثنا ابن ابی عمر نا سفین بن عیینة عن سفین الثوری عن بکیر بن عطاء عن عبد الرحمن بن یعمر از اسناد حدیث مفہوم شد کہ سفیان بن عیینہ شاگرد سفیان ثوری ست عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه بمعناه قال گفت مصنف وقال ابن ابی عمر کہ استاد شیخ ترمذی ست قال سفین بن عیینة وهذا اجود حدیث رواه سفین الثوری گفت سفیان ابن عیینہ واین اجود حدیث ست کہ روایت کردہ است آنرا سفیان ثوری قال ابو عیسی والعمل علی حدیث عبد الرحمن بن یعمر عند اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم انه من لم یقف بعرفات قبل طلوع الفجر فقد فاته الحج کسیکہ وقوف نکرد در عرفات پیش از طلوع فجر روز نحر پس تحقیق فوت کرد او را حج ولا یجزی عنه ان جاء بعد طلوع الفجر ورو انگردد ازوی اگر آمد بعرفات پس از طلوع فجر ویجعلها عمرة وعلیه الحج دیگر داند آن احرام را عمرہ و بروی لازم ست حج من قابل سال آئندہ وهو قول الثوری والشافعی واحمد واسحق وقد روی شعبة عن بکیر بن عطاء نحو حدیث الثوری قال وسمعت الحجاج یقول سمعت کیعا یقول گفت مصنف و شنیدم جارود را کہ میگفت شنیدم وکیع را کہ میگفت و این حدیث مذکورہ را ذکر میکرد وروی هذا الحدیث و روایت کردہ وکیع این حدیث را فقال هذا الحدیث ام المناسك پس گفت وکیع این حدیث ام مناسک ست

شرح ابی الطیب

قوله من جاء ليلة جمع ای من جاء عرفة ليلة جمع فليس فی هذا الحديث دلالة علی ادراك الامام بجمع ای مزدلفة وسياتی فی الحديث الثانی ما يدل عليه **قوله** ايام منی ثلثة ای سوی يوم النحر وانما اليوم يوم النحر من ايام منا لانه ليس مخصوصا بمنی بل فيه مناسك كثيرة **قوله** وهذا اجود حديث رواه سفين الثوری ای من حديث اهل الكوفة يكثر فيهم التدليس الاختلاف فی هذا الحديث سالم من ذلك فان الثوری سمعه من بكير وسمعه بكير من عبد الرحمن وسمعه عبد الرحمن من النبی صلی الله عليه وسلم وقام الاجماع علی العمل به **قوله** ويجعلها عمرة ای يجعل الحجة المنوية عمرة والضمير للحج والتانيث لمراعاة المفعول الثانی لكونه فی معنی الخبر

قوت المغتذی

وهذا اجود حديث رواه سفين الثوری ای من حديث اهل الكوفة وذلك لان اهل الكوفة يكثر فيهم التدليس والاختلاف فی هذا الحديث سالم من ذلك فان الثوری سمعه من بكير وسمعه بكير من عبد الرحمن وسمعه عبد الرحمن من النبی صلی الله عليه وسلم ولم يختلف رواته فی اسناده وقام الاجماع علی العمل به

عارضة الاحوذی

فقال رسول الله صلی الله عليه وسلم لو تطهرن لنيومكن هذا فنيت عائشة العلة للتوجيه للامر بالغسل انه لا ازالة النتف كالغسل المشروع لا ازالة النجس فانه لو لم تنقث لنلا يجب كما لا يجب ازالة نجس ليس فی المحل اما ان الاستحباب لما فيه من معنی النظافة فلانه يوم عيد فشرع له التنظف والتطيب والحديث الصحيح الذی ادخل ابو عيسی عن ابی هريرة ان النبی عليه السلام قال من توضا فاحسن الوضوء ثم اتی الجمعة فدنا واستمع وانصت غفر له ما بينه وبين الجمعة وزيادة ثلثة ايام ومن مس الحصی فقد لغا وهذا نص فی ترك و يعضده حديث عثمان اذ دخل علی عمر فقال له الوضوء ايضا وقد علمت ان رسول الله صلی الله عليه وسلم كان يامر بالغسل فلم يامره يا لخروج اليه ولا كلفه العمل به فجمع بين العلمين احدهما تاكيد فضله والثانی اجزاء الجمعة دونه وذلك محضر اصحاب محمد صلی الله عليه وسلم فلا اشكل فی ترك وجوبه حديث ثم روی ابو عيسی عن اوس بن اوس قال رسول الله صلی الله عليه وسلم من غسل يوم الجمعة وغسل اختلف فی

بقیہ صفحہ ۲۱۶

شرح سراج احمد

از جهت آنکه در وی ذکر وقوف ست در عرفات و آن رکن ست وقوف واجب حج ست حدثنا ابن ابی عمر ثنا سفیان عن ابی حصین عن ابی هند و اسمعیل بن ابی خالد و زکریا بن ابی زائدة عن الشعبی عن عروة بن مضرس بصیغة اسم فاعل ست بن اوس بن حارثة بن لام الطائی در تقریب ست مضرس بمعجمة ثم راء مشددة مکسورة ثم مهملة الطائی صحابی که حدیث واحد فی الحج قال اتیت رسول الله صلی الله علیه وسلم بالمزدلفة حین خرج الی الصلوة گفت عروه آمدم من بخدمت شریف آنحضرت در موضع مزدلفه هنگامیکه بیرون آمد آنحضرت از حجرهٔ خود بسوی نماز گذاردن نماز فجر روز نحر فقلت یا رسول الله انی جئت من جبل طی پس گفتم ای پیغمبر خدا آمده ام از کوه قبیلهٔ طی اکللت راحلتی ماندم کردم من راحلهٔ خود را یعنی بردهٔ سوار شده دوانیدم و از مسافت بعیده سوار شده آمدم و اتعبت نفسی و در رنج انداختم نفس خود را والله ما ترکت من جبل الا وقفت علیه و سوگند بخدا نگذاشتم من هیچ ریگ توده بزرگ را مگر که وقوف کردم بروی از جهت راحت یافتن از تعب سفر و نهایه است جبل بجای مهمله و موحده المستطیل من الرمل و قیل الضخم منه و جمعه جبال فی الرمل کالجبال فی غیر الرمل فقال لی من حج پس آیا هست برای من حج چون نزد آنحضرت این وقت رسیدم فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم من شهد صلاتنا هذه و وقف معنا حتی ندفع پس فرمود آنحضرت هر که حاضر شد نماز ما را که این ست یعنی نماز فجر در مزدلفه و وقوف کرد در مزدلفه همراه ما تا آنکه رجوع کند بسوی منا و قد وقف بعرفة و حال آنکه تحقیق او وقوف کرده باشد در عرفات قبل ذلک لیلا او نهارا پیش ازین فجر که شب و روز باشد یا روز نهم عرفه بود فقد تم حجه و قضی تفثه پس تحقیق تمام گشت حج او و دور کرد و پاک نمود بدن خود را از موی ها و چرک بدن قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح **باب** ما جاء فی تقدیر الضعفة من جمع بلیل باب ست در بیان آنچه آمده است در پیش فرستادن مردمان ضعیف را از مزدلفه بسوی منا در وقت شب برای بیتوتت در مزدلفه اینها را بگذارد

شرح ابی الطیب

قوله عروة بن مضرس بمعجمة ثم راء مشددة مکسورة ثم مهملة الطائی صحابی له حدیث واحد فی الحج **قوله** من جبل طی اسمهما الجاء و سلمی ذکره الجوهری فی الصحاح و غیره واحد **قوله** اکللت راحلتی ای اعییتها الکلال الرجل البعیر اعیاه **قوله** والله ما ترکت من جبل قال العراقی المشهور فی الروایة فتح الحاء المهملة و سکون الموحدة و هو ما طال من الرمل و روی بالجیم و فتح الباء قاله الترمذی فی بعض النسخ **قوله** و قد تم حجه کان المراد به التمام علی وجه الکمال و الا فاصل التمام بوقوف عرفة کما هو مقتضی الحدیث السابق و ایضا شهود الصلوة مع الامام لیس بشرط و بهذا الحدیث تحصل المطابقة بینه و بین الترجمة **باب** ما جاء فی تقدیر الضعفة من جمع بلیل

قوت المغتذی

من جبل طی اسمهما الجاء و سلمی ذکره الجوهری فی الصحاح و غیره واحد ما نزلت من جبل قال العراقی المشهور فی الروایة فتح الحاء المهملة و سکون الموحدة و هو ما طال من الرمل و روی بالجیم و فتح الباء قاله الترمذی فی بعض النسخ قوله فی بعض النسخ ما ترکت من جبل الا وقفت علیه اذا کان من رمل یقال له حبل و اذا کان من حجارة یقال له جبیل و لیس هذا فی روایتنا

عارضة الاحوذی

فی روایة هذا الحرف عن مضرس فتحهم من روی عنه بفتح السین و خففها و منهم من شدده و اختلف فی تاویله فقال عبد الله بن المبارک معناه غسل راسه لانهم کانوا یرون بما یتطهرون من الغبار المهنة علی بدانهم فاکل علیهم غسل رؤسهم فانه الاصل فی النظافة و هو الاشبه بالحدیث البخاری قال طاوس لابن عباس ذکروا ان النبی صلی الله علیه وسلم قال اغتسلوا و اغسلوا رؤسکم و ان لم تکونوا جنبا و اطیبوا ان وجد الطیب قال ابن عباس اما الغسل فنعم و اما الطیب فلا ادری و قال غیره معناه اخرج غیره للغسل علی قراءة من شد السین و ذلک بوطیه لاهله فیجب علیها الغسل و من قال هو تاکید لصفة الغسل لیکون لغایة النظافة کما قالوا بکروا ابتکروا فانه تاکید محض فدانا استمع یعنی انه لم یکن بعید بحیث لا یسمع الخطیب فانه یفوته حظ من العبادة کثیرا مما یعیه عنه و تبانی قلبه منه و قال و انصت و لم یله عنه بفکرة نفسه و لا بفعل ید و لا بشر اخصا قال القاضی ابو بکر ابن العربی رضی الله عنه و فی روایة و مشی و لم یرکب

قوله حل الناقة قوله حل کذا فی نسخ و فی بعض نسخ جبل و هو غیر

شرح سراج احمد

حدثنا قتيبة نا حماد بن زيد عن ايوب عن عكرمة عن ابن عباس قال بعثني رسول الله صلى الله عليه وسلم في ثقل من جمع بليل گفت ابن عباس پيش فرستاد مرا آنحضرت در ثقلي و بارگران و ضعيفان از اهل نساء و اطفال از مزدلفه در شب خود آنحضرت بعد از اسفار فجر پيش از طلوع آفتاب سوار شد و ست اين ست و اين جامه را در شب فرستاده و فرمود كه رمي جمرة العقبة نكنند مگر بعد از اسفار فجر برآمدن آفتاب و قول امام مالك حنيفه همين ست و در بعضي احاديث مطلق آمده كه برويد و رمي جمرة العقبة بكنيد و نظر باين اطلاق امام شافعي و امام احمد رحمهما الله تجويز رمي بعد از نصف ليل كرده اند چو شيده نماند كه ظاهر نظر بقاعدهٔ مستمرهٔ شافعيه آنست كه مطلق را حمل بر مقيد ميكردند في الباب عن عائشة اخرجه ابو داود و ام حبيبة و اسماء اخرجه الشيخان و الفضل اخرجه ابن جرير قال ابو عيسى حديث ابن عباس بعثني رسول الله صلى الله عليه وسلم في ثقل من بليل حديث صحيح گفت مصنف حديث ابن عباس كه بعثني الخ ست حديثي ست صحيح مروي عنه من غير وجه روايت كرده شده است از ابن عباس بسيار طرق و در مي شعبة هذا الحديث عن مشاش بكسر ميم و معجمتين عن عطاء عن ابن عباس عن الفضل بن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم قدم ضعفة اهله من جمع بليل و درين حديث عبارت ضعفة اهله مروي ست در هذا الحديث خطاء اخطا فيه مشاش مصنف گويد و اين حديثي ست خطا كرده ست و روي مشاش ابو سنان و گويند ابو الازهر السليمي و زاد فيه عن الفضل بن عباس و زيادة كرده است مشاش در اسناد و عبارت عن الفضل بن عباس را و روي ابن جريج و غيره هذا الحديث عن عطاء عن ابن عباس و لم يذكروا فيه عن الفضل بن عباس حدثنا ابو كريب نا وكيع عن المسعودي عن الحكم عن مقسم عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم قدم ضعفة اهله بدرستيكه آنحضرت پيش فرستاد ضعفا اهل و عيال خود را و قال لا ترموا الجمرة حتى تطلع الشمس و فرمود آنحضرت رمي جمار مكنيد تا آنكه طلوع كند آفتاب قال ابو عيسى حديث ابن عباس حديث حسن صحيح و العمل على هذا الحديث عند اهل العلم لم يروا بأسا ان يتقدم الضعفة من المزدلفة بليلة يصيرون الى منا كه بگردند از مزدلفه بسوي منا و قال اكثر اهل العلم بحديث النبي صلى الله عليه وسلم انهم لا يرمون حتى

شرح ابی الطیب

قوله في ثقل بفتح الثاء المثلثة و القاف متاع المسافر و حشمه و معناه اي في جملة عياله صلى الله عليه وسلم ففي البخاري عن ابن عباس انا ممن قدم النبي صلى الله عليه وسلم ليلة المزدلفة في ضعفة اهله و هي بفتحتين جمع ضعيف اي النساء و الصبيان قال الطيبي يستحب تقديم الضعفة لئلا يتأذوا بالزحام انتهى و الظاهر انه رخصة بالعذر **قوله** من جمع بفتح الجيم و سكون الميم اي المزدلفة **قوله** لا ترموا الجمرة حتى تطلع الشمس و هو دليل على عدم جواز الرمي في الليل و عليه ابو حنيفة و كثير من العلماء الا انهم جوزوا الرمي قبل طلوع الشمس و الذي يظهر ان النهي عن الرمي قبل الطلوع لتحصيل الفضيلة لا لعدم الجواز قبله لاتفاق العلماء على جوازه قبله

قوت المغتذی

في ثقل بفتح الثاء المثلثة و القاف متاع المسافر و حشمه عن مشاش بضم الميم و تكرير الشين المعجمة

عارضة الاحوذی

قال البخاري و مشى ابو عيسى الى الجمعة و قال بعثت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول من اغبرت قدماه في سبيل الله حرمهما الله على النار و جعل المشي الى الصلوة من سبيل الله و هو اجل من السبيل و في رواية عن سلمان خرجه البخاري زاد في هذا الحديث و لو يفرق بين اثنين فقيل معناه و لو يزاحم رجلين حتى يخل بينهما فزحام يضيق عليهما او كان لهما غرض في الاتصال حال بينهما فيه و قيل الهاء لو يفرق بين الخطبة و الصلوة بل جمع بينهما و قيل لو يتخطى على رقاب الناس و التأويلات عائدات الى التنبيه على التبكير فانه اذا بكر لو يزاحم و ادرك الخطبة فحصل على الوعد في سماعها و اجزاه الصلوة باجماع اذ قيل من فاتته الخطبة لو يخرجه الجمعة مسألة قال القاضي ابو بكر محمد بن العربي رضي الله عنه لما فهم اصحابنا ان المقصود من الغسل يوم الجمعة النظافة قالوا انه يجزئ بماء الورد و هذا نظر من جره الى المعنى المعقول و نسي حظ التعبد في التعيين و هو بمنزلة من قال الفرض من رمي الجمار عيط الشيطان

اسماء الرجال

ابن عباس رضي الله عنهما

ابن مسعود رضي الله عنه

ابن عمر رضي الله عنهما

ابن عباس رضي الله عنهما

ابن عباس رضي الله عنهما

ابن عباس

شرح سراج احمد

تطلع الشمس و گفته اند اکثر اہل علم و قائل گشته اند بحدیث آنحضرت بدرستیکه ایشان یعنی مردم رمی جمار نکنند تا آنکه طلوع کند آفتاب همین ست مذہب امام ما ابی حنیفه و رخصت بعض اهل العلم فی ان یرموا باللیل و رخصت داده اند بعضی اہل علم در رمی کنند در شب و العمل علی حدیث النبی صلی الله علیه وسلم و هو قول الثوری و الشافعی و تمسک الشافعی بحدیث اخرجه البزار من حدیث ابن عمر بلفظ رخص لرعاء الابل ان یرموا باللیل و فیه مسلم بن خالد الزنجی مختلف فیه و اخرجه الدارقطنی من طریق عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده و زاد و ای ساعة شاء و ابن النهاز و فی اسناده ابو عمر و ضعف و روی ابن ابی شیبة عن ابن عیینة عن ابن جریج عن عطاء مرسلا مثله و وصله فی سنده بذکر ابن عباس لکنه من روایة عبد الرحمن بن اسحق عن عطاء و لم یسمع عبد الرحمن من عطاء و اخرج له عن اسحق بن ابی فروة احد المتروکین و هو عند مسدد و الطبرانی من طریقه **باب** ابی ترجمه است حدثنا علی بن خشرم نا عیسی ابن یونس عن ابن جریج عن ابی الزبیر عن جابر قال کان النبی صلی الله علیه وسلم یرمی یوم النحر ضحی و اما بعد ذلک فبعد ما تشمس گفت جابر بود آنحضرت که رمی میکرد روز نحر وقت چاشت اما پس از روز نحر پس رمی میکرد پس از زوال آفتاب قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح و العمل علی هذا عند اکثر اهل العلم انه لا یرمی بعد یوم النحر الا بعد الزوال و عمل بر همین ست نزد اکثر اہل علم بدرستیکه شان این ست که رمی نکرده شود پس از روز نحر مگر پس از زوال و بهمین اخذ کرده اند بدانیکه رمی پس از زوال کرده شود و روا نیست پیش از زوال بخلاف امام ما ابی حنیفه در روز رابع که گفته است روا ست در روز رابع پیش از زوال استحسانا و گفت عطاء و طاؤس روا ست در سه روز هم پیش از زوال **باب** ما جاء ان الافاضة من جمع قبل طلوع الشمس بابست در بیان آنچه آمده است بدرستیکه رجوع کردن از مزدلفه پیش از طلوع آفتاب ست حدثنا قتیبة نا ابو خالد الاحمر عن الاعمش عن الحکم عن مسلم عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم افاض قبل طلوع الشمس بدرستیکه آنحضرت رجوع کرد از مزدلفه پیش از برآمدن آفتاب و فی الباب عن عمر اخرجه البخاری و الاربعة قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح و انما کان اهل الجاهلیة ینتظرون حتی تطلع الشمس ثبیر یفیضون و خلاف این نیست که بودند اہل جاہلیت که انتظار می بردند تا برای رجوع کردن بسوی منا تا آنکه طلوع میکرد آفتاب بستبر رجوع میکردند حدثنا محمود بن غیلان نا ابو داود قال انبانا شعبة عن ابی اسحق قال

شرح ابی الطیب

قوله رمی یوم النحر ضحی ای وقت الضحوة من بعد طلوع الشمس **قوله** و اما بعد ذلک ای بعد یوم النحر و هو ایام التشریق فبعد زوال الشمس و هو یشمل الیوم الثانی و الثالث و فی البخاری عن ابن عمر رضی الله عنهما کنا نتحین فاذا زالت الشمس رمینا فلا یجوز تقدیم رمی یوم علی زوال الیوم اجماعا علی ما زعمه الماوردی لکن یرد علیه حکایة امام الحرمین و غیره الجواز عن الائمة **باب** ما جاء فی الافاضة من جمع قبل طلوع الشمس **قوله** افاض قبل طلوع الشمس ای دفع من مزدلفة قبل طلوع الشمس و هو متعد لکن شاع استعمال له بلا ذکر المفعول لظهوره و اصله دفع مطیه او نفسه حتی انه غالبا لا یفهم منه الا معنی اللازم ای رجع

قوت المغتذی

یرمی یوم النحر ضحی قال العراقی الروایة فیه بالتنوین علی انه مصروف

عارضة الاحوذی

فیکون بالمطارد و المناصل و نسی حظ التعبد بتعیین المحدود فی المعنی و ان کان معقولا و حدیث سمرة الذی ذکرنا و عیسی هو ابن یونس توضأ یوم الجمعة فبعاد و تمت و من اغتسل فالغسل افضل حدیث حسن قوی فی الباب حدیث من اغتسل یوم الجمعة غسل الجنابة راح فیه مسائل المسألة الاولی غسل الجنابة اشارة الی کیفیة الغسل لا الی وجوب الغسل بین تاویل قوله من غسل و اغتسل انه غسل الراس للاستیقاظ له فی جمیع البدن و الدلیل علی انه لم یرد الوجوب ما تقدم من الاحادیث المسألة الثانیة قوله ثم راح قال ملا الارواح یوم الجمعة انما یکون بعد الزوال و هو افضل التبکیر الذی یترتب علیه التحریة المذکورة فی الحدیث من البقرة الی العصفور و هی کلها ساعات فی ساعة اذ الساعة فی العربیة جزء من الزمان غیر مقدر و قال غیره انما هی ساعات النهار لقول النبی علیه السلام یوم الجمعة اثنا عشر ساعة و ذکر الحدیث فانها فان المراد ساعات الزمان التی قسمها علیها اهل الحساب و هی

شرح سراج احمد

سمعت عمرو بن میمون یقول کنا وقوفا بجمع گفت عمرو بن میمون بودیم ما وقوف کنندگان در مزدلفه فقال عمر بن الخطاب ان المشرکین کانوا لا یفیضون حتی تطلع الشمس پس گفت عمر بن الخطاب بدرستیکه مشرکین بودند که برجوع نمیکردند از مزدلفه تا آنکه طلوع میکرد آفتاب فکانوا یقولون اشرق ثبیر پس بودند اهل جاهلیت که میگفتند روشن شو ای ثبیر بفتح مثلثه وکسر موحده وسکون تحتیه در آخر است نام کوهی ست بلند در مزدلفه که چون آفتاب بر ثبیر ظاهر میشد روان میگشتند بسوی منا ان رسول الله صلی الله علیه وسلم خالفهم وبدرستیکه آنحضرت مخالفت کرد با مشرکین که پیش از طلوع افاضه فرمود وافاض عمر قبل طلوع الشمس پس افاضه فرمود عمر بن الخطاب پیش از طلوع آفتاب قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح **باب** ما جاء ان الجمار التی ترمی مثل حصی الخذف باب ست در بیان آنچه آمده است بدرستیکه جمرها که رمی کرده شود مثل حصی خذف باشد حدثنا محمد بن بشار نا یحیی بن سعید القطان نا ابن جریج عن ابی الزبیر عن جابر قال رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم یرمی الجمار بمثل حصی الخذف گفت جابر دیدم آنحضرت را که رمی جمره کرده بمانند حصی خذف ذکر النووی فی التقسیر ای بقدر الحصی الصغار الذی تخذف ای یرمی بها او بقدر حبة الباقلا ولو رمی باکبر منها اواصغر منها جاز وکان مکروها وان خذف بمنقولات رمی حصاة من بین اصبعین لابد من مسمی الرمی عند الجمهور وعند الحنفیة یجزیه الطرح لا الوضع کذا فی المحیط ولا بد من الحصی عند الجمهور وقال الحنفیة یجوز بکل ما کان من جنس الارض کالحجر والمدر وفی الباب عن سلیمان بن عمرو بن الاحوص عن امه وهی ام جندب الازدیة بلفظ یا ایها الناس لا یقتل بعضکم بعضا فاذا رمیتم الجمرة فارموا بمثل حصی الخذف اخرجه احمد وابو داود وابن ماجة وابن عباس اخرجه ابن خزیمة والطبرانی والحاکم والبیهقی واحمد والفضل بن عباس وعبد الرحمن بن عثمن التیمی و

شرح ابی الطیب

قوله اشرق ثبیر قطع امر من اشرق اذا دخل فی شروق الشمس ثبیر بفتح المثلثة وکسر الموحدة منادی مبنی علی الضم جبل بالمزدلفة علی یسار الذاهب الی منا **باب** ما جاء ان الجمار التی ترمی مثل حصی الخذف

قوله بمثل حصی الخذف بفتح الخاء المعجمة وسکون المعجمة الثانیة هو رمی الحصاة ونحوها قال الطیبی بمثل حصی الخذف ای صغارا والخذف ان ترمی حصاة او نواة تاخذها بین سبابتیك فترمی بها ولختار بعضهم ان هیأة الخذف هنا ان یضع الحصاة علی بطن ابهامه ویرمیها براس السبابة ومختار ابن الهمام بانه یرمی برؤس الاصبعین من الابهام والسبابة فانه احسن وایسر قول المقصود هنا بیان مقدار الحصاة المرمیة فی الصغر لا بیان کیفیة الرمی بانه کان خذفا قال النووی وغیره وقدرهن کقدر حصی الخذف وهو نحو حبة الباقلا وینبغی ان لا تکون اکبر ولا اصغر فان کان اکبرا واصغر اجزاه بشرط کونه حجرا عند الشافعی وعند الامام ابی حنیفة یجوز بکل ما کان من جنس الارض وبقدر الباقلا والنواة والانملة فیکره اصغر من ذلک واکبر منه

قوت المغتذی

اشرق ثبیر قطع امر من اشرق اذا دخل فی شروق الشمس ثبیر بفتح المثلثة وکسر الموحدة منادی مبنی علی الضم جبل بالمزدلفة علی یسار الذاهب الی منا

عارضة الاحوذی

تکون مستویة معوجة تدل حکم تداخل اللیل والنهار ولو صح هذا الحدیث لکان اصلا یرجع الیه وانما اعتضد مالك بقوله راح والرواح عند العرب لا یکون الا بالعشی وذلك من زوال الشمس الی اخر النهار کما لا یکون الغدو من طلوع الشمس الی الزوال وذلك عند الاکثرین محمول علی المجاز کما قالوا القافلة وهو لا تکون کذلك فی ابتداء سیر حاجتی ترجع فالقوا علیه فی الابتداء اسم الانتهاء وقالوا حاج وغار ولا یکون الا بعد الرجوع عن البلوغ قال القاضی ابو بکر رضی الله عنه وهذا انما یکون علی مقتضی السنة لا علی عادة الخلیقة الیوم فی ان جعلوا الاذان بعد جلوس الامام ولیس ذلك بشیء المسالة الثالثة قوله من اغتسل تراح کلمة تقتضی المهلة ولا یلزم عنها ان یکون الرواح مفصلا بالغسل وانما یعطی المعنی ان المقصود بالنظافة الیوم بالغسل والطیب حتی یذهب التفث فی التعب فلفظة تراح تقتضیه فکان تقدیمه جائزا فی الاقوی من وجوه النظر والله اعلم المسالة الرابعة قوله فکانما قرب بدنة ابتداء عن استیفاء الاجر فی

للترجمة

عارضة الاحوذی

الشکر ثم ینقص الاجر عن الاستیفاء نقصانا مقدرا بالبقرة مع البدنة و کذلک علی سائر ذلک الی البیضة و العصفور المسألة الخامسة اما البدنة و البقرة و الشاة فهی قربان و اما البیضة و العصفور علی ما ورد فی بعض الاحادیث فلا یکون قربانا بحال و لکن یصح الصدقة بها فسمی الصدقة قربانا لانه قرنها بالقربان علی معنی تسمیة الشیء باسم صاحبه و قرینه و ملازمة فی القربة المسألة السادسة قوله اذا خرج الامام حضرت الملائکة ثبت عن الزهری عن ابی سلمة عن الاغر عن ابی هریرة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال اذا کان یوم الجمعة وقعت الملائکة علی ابواب المسجد و کتبوا من جاء الی الجمعة فاذا خرج الامام طویت الملائکة الصحف و الجی الی الجمعة فالمهجر بدنة ثم بقرة ثم شاة ثم ربطة ثم دجاجة ثم عصفورا ثم بیضة فقوله طویت الملائکة الصحف یعنی صحف السابقین السابقین و ذلک ان الباری تعالی جعل لهم صحفا لاشارکهم فیها احد و لا یکتب معها عمل فتطوی عند انقضاء نوبة السبق و یکتب من جاء فی

شرح سراج احمد

عبد الرحمن بن معاذ قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح و هو الذی اختاره اهل العلم ان تکون الحجارة التی یرمی بها مثل حصی الخذف ترجمه باب ظاهرست باب ما جاء فی الرمی بعد زوال الشمس باب است در بیان آنچه آمده است در حق رمی کردن پس از زوال آفتاب حدثنا احمد بن عبدة الضبی البصری نا زیاد بن عبد الله عن الحجاج عن الحکم عن مقسم عن ابن عباس قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یرمی الجمار اذا زالت الشمس گفت عبد الله بن عباس رضی الله عنهما و آنحضرت که رمی میکرد جمار را چون زوال میکرد آفتاب قال ابو عیسی هذا حدیث حسن باب ما جاء فی رمی الجمار راکبا باب است در بیان آنچه آمده است در حق رمی کردن جمار سواره بر مرکب حدثنا احمد بن منیع نا یحیی بن زکریا بن ابی زائدة نا الحجاج عن الحکم عن مقسم عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم رمی الجمرة یوم النحر راکبا بدرستیکه آنحضرت رمی کرد جمره را در روز نحر سواره بر شتر و فی الباب عن جابر اخرجه مسلم و قدامة بن عبد الله رواه الشافعی و الترمذی و النسائی و ابن ماجة و الدارمی و ام سلیمان بن عمرو بن الاحوص اخرجه احمد و ابو داود و ابن ماجة قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن و العمل علیه عند بعض اهل العلم و اختار بعضهم ان یمشی الی الجمار و اختار کرده اند بعضی علما اینکه پیاده رود بسوی رمی جمرات و وجه الحدیث عندنا انه رکب فی بعض الایام مصنف گوید و وجه حدیث نزد ما حمل است بر بعضی ایام و غیره آنست که سوار شده آنحضرت وقت رمی جمار در بعضی روز تا یقتدی به فی فعله تا اقتدا کرده شود با آنحضرت در فعل وی و کلا الحدیثین مستعمل عند اهل العلم و هر دو حدیث مستعمل اند نزد اهل علم حدثنا یوسف بن عیسی نا ابن نمیر نا عبید الله عن نافع عن ابن عمر ان النبی صلی الله علیه وسلم کان اذا رمی الجمار یمشی الیها و راجعا رکب و آنحضرت که چون رمی میکرد جمار را میرفت بسوی جمار رونده چون باز گردنده گفت ابن منذر ربو و ابن عمرو بن الزبیر و سالم که رمی

شرح ابی الطیب

قوله مثل حصی الخذف ای صغارا باب ما جاء فی الرمی بعد زوال الشمس قوله یرمی الجمار اذا زالت الشمس ای فیما سوی یوم النحر لما تقدم عن جابر رضی الله عنه عند الشیخین عنه ایضا و اما القول بانه نعم جمیع الجمار یفنی عن ذلک اذ یوم العید لا یرمی الا جرة العقبة فرمی الجمار لا یتحقق الا فی غیره فلا یغنی لان الجمع یصح باعتبار جمیع الایام و الجواب هو الاول من ان المخصص الحدیث باب ما جاء فی رمی الجمار راکبا قوله و اختار بعضهم ان یمشی کانه حمل رکوبه صلی الله علیه وسلم یوم النحر علی انه کان اتفاقیا لانه افاض من جمع راکبا فجاء الجمرة کذلک الذی وقع منه قصدا هو المشی الی الجمار فی غیر یوم النحر فینبغی ان یوخذ بما فعل قصدا لا بما فعل اتفاقا اذ الاقرب الی التباع فی الامرین ان تیسر قوله کان اذا رمی الجمار مشی الیه کان افراد الضمیر بتاویل الجمار بموضع الرمی و الحدیث مخصوص بغیر یوم النحر لما فی مسلم عن جابر رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم یرمی علی راحلته یوم النحر و مقتضی الاحادیث ان رمی یوم النحر راکبا افضل و رمی غیره ماشیا افضل اتباعا لفعله صلی الله علیه وسلم و قال فی الهدایة من کتبنا و کل رمی بعده رمی فالافضل ان یرمیه ماشیا و الا فیرمیه راکبا کما فعلوا من رمیه صلی الله علیه وسلم یوم النحر راکبا جمرة العقبة ان هذا تشریع للوجوب کلما رمیها

شرح سراج احمد

میکردند ماشی وادلی کسیکه سوار شد معاویه بن ابی سفیان بود کما فی موطا مالک قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح وقد رواه بعضهم عن عبید الله ولم یرفعه وتحقیق روایت کرده اند بعضی علما از عبید الله ورفع نکرده است آنرا والعمل علی هذا عند اکثر اهل العلم وقال بعضهم یرکب یوم النحر ویمشی فی الایام التی یعد یوم النحر وگفته اند بعضی علما سوار شود در روز نحر و پیاده رود در روزها که پس از روز نحر اند وقیده الشافعیة والمالکیة برمی غیر یوم النحر اذا وصل منا راکبا ویوم النفر فیرمیهما راکبا وگفت احمد واسحق مستحب ست در روز نحر اینکه رمی کند ماشی وامام ابو حنیفه گفته هر رمی که بعد او رمی ست رمی کند آنرا ماشی والا سواره رمی کند وهمین ست قول امام ابی یوسف ودر متون نیز همین مذکور ست وگفت قاضی خان همه رمی سواره افضل ست نزد امام ابی حنیفه ومحمد واطلق فی الظهیریة افضلیة المشی ورجحه ابن الهمام قال ابو عیسی وکان من قال هذا انما اراد اتباع النبی صلی الله علیه وسلم فی فعله گفت ترمذی وگویا کسیکه قائل باین گشته است میگوید که جز این نیست که اعتقاد کرده تبعیت آنحضرت را در فعل وی لانه انما روی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه رکب یوم النحر حیث ذهب یرمی الجمار زیرا که جز این نیست که روایت کرده شده است از آنحضرت که آنحضرت سوار شدند در روز نحر در آنجا که رفتند که رمی کنند جمار را ولا یروی یوم النحر الا جمرة العقبة ورمی نکنند در روز نحر مگر رمی کنند جمرهٔ عقبه را وآنرا جمرهٔ کبری گویند ونیست او از منا بلکه از جهت مکه است وآن آنست که بیعت کرد آنحضرت بانصار نزد آن **باب** ما جاء کیف ترمی الجمار بابست در بیان آنچه آمده است که چه طور رمی کرده میشود جمره را حدثنا یوسف بن عیسی نا وکیع نا المسعودی عن جامع بن شداد ابی صخرة شداد بشین معجمه ودو دال مهمله ابو صخرة الاسدی المحاربی الکوفی قلیل الحدیث تابعی صغیر گفت ابن معین وابو حاتم ونسائی ثقه بود در سنهٔ سبع یا ثمان وعشرین ومائة وفات کرد عن عبد الرحمن بن یزید از زیادت ست بن قیس ابو بکر النخعی الکوفی قال لما اتی عبد الله گفت عبد الرحمن هرگاه آمد عبد الله بن مسعود جمرة العقبة جمرهٔ عقبه را که در جانب مسجد خیف ست استبطن الوادی درمیان وادی شد واستقبل القبلة وروکرد بسوی قبله وجعل یرمی الجمرة علی حاجبه الایمن وشروع کرد که رمی میکرد سنگریزها را بابروی راست خود ثم رمی بسبع

شرح ابی الطیب

باب ما جاء کیف یرمی الجمار **قوله** استبطن الوادی ای دخل فی بطنه قاله القسطلانی والاصل فی بطن الوادی یعنی للقیام فیه والحاصل انه قام فی بطن الوادی کما فی البخاری عن عبد الرحمن بن یزید قال رمی عبد الله من بطن الوادی قلت یا ابا عبد الرحمن ان ناسا یرمونها من فوقها فقال والذی لا الٰه غیره هذا مقام الذی انزلت علیه سورة البقرة صلی الله علیه وسلم **قوله** واستقبل القبلة وجعل یرمی الجمرة علی حاجبه الایمن یعنی وقف مستقبلا القبلة وجعل یرمی الجمرة حال کونها علی حاجبه الایمن یعارضه کما فی البخاری عنه جعل البیت عن یساره ومنا عن یمینه وما فی روایة مسلم واستقبل الجمرة ویرجحها ان ذلک اسهل وروایة الصحیحین مقدمة علی روایة غیرهما ویمکن ان یرجح روایة الکتاب ان استقبال القبلة حال اداء العبادة اولی والله تعالی اعلم واختار علما العمل بما فی الصحیحین لان روایتهما اقوی قال النووی یستحب ان یقف تحتها فی بطن الوادی فیجعل مکة عن یساره ومنا عن یمینه ویستقبل العقبة والجمرة ویرمیها بالحصیات

عارضة الاحوذی

صحیحا لان الاعمال الصالحة هی الصلوات وجعل مراتب الارواح فی هذه الحدیث سبعة بدنة ثم بقرة ثم شاة ثم بطة ثم دجاجة ثم عصفورا ثم بیضة وفائدة ذکر البطة فی هذا الحدیث ان حیوان متوحش لا یوصل الیه الا بصید وهو کلفة فکان افضل من الدجاجة فی التقرب به مسألة فی هذا دلیل علی ان القربان بالبدنة افضل منها بالشاة ولا خلاف فیه فی الحج واختلفوا فی الاضحیة ومذهب مالک ان الاضحیة بالغنم افضل واقوی لان النبی صلی الله علیه وسلم ضحی بها کان یضحی ویهدی الینا فاتبعنا السنة مسألة قوله فی الحدیث بها ونعمت قال ابو حاتم معناه الخصلة هی الطهارة للصلوة والغسل افضل من الغداة من یرفع الناء وهو لحن محض فلا تلتفتوا الی ذلک مسألة قال علماؤنا فاضل بین الغسل للجمعة والوضوء لها وقال ان الغسل للجمعة افضل من الوضوء لها اجزی عنه الوضوء انما لا یکون بین الشیئین مضاهاة حتی یستویا فی الاصل وهو الاجزاء ههنا مسألة قال علماؤنا لم یخرج عمر عثمان من المسجد الی الغسل الضیق

الترجمة

عارضة الاحوذی

الوقت فانما اقول لماذا لك لانه قد تلبس بالعبادة بشرطها فلا يتركها لافضل من ذلك كما لو تيمم لعدم الماء ثم رآه في اثناء الصلوة ولو لو لكن كذلك خرج واغتسل قاله ابن القسم وابن كنانة تركها من غير عذر رمى ابو عيسى حديث ابى جعل الضميرى قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من ترك الجمعة ثلثا تهاونا بها طبع الله على قلبه لاسناد مسألة قال ابو عيسى عن البخارى لا اعلم اسم ابى الجعد والا يروى عن النبى صلى الله عليه وسلم غير هذا الحديث الواحد وقال ابو احمد الحاكم اسمه عمرو بن بكر مسألة قال ابو عيسى حديث حسن وعند ابى حنيفة صحيح ان خالف الاصول على ما ياتى بيانه ان شاء الله وقد خرجه الائمة والحديث الصحيح فيها ايضا عن عبد الله بن عمر عن ابى هريرة انه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول على اعواد منبره لينتهين اقوام عن ودعهم الجمعات او ليختمن الله على قلوبهم ثم ليكونن من الغافلين وعن عبد الله ان النبى صلى الله عليه وسلم قال لقوم يتخلفون عن الجمعة لقد هممت ان امر رجلا يصلى بالناس

شرح سراج احمد

حصیات پس ترمی کرد بہفت سنگریزہ یکبر مع کل حصاۃ تکبیر گفت باہر سنگریزہ ثم قال والله الذى لا اله غيره كيف گفت عبد اللہ بن مسعود سوگند بخدائے کہ نیست خدائی جز او من ههنا رمى الذى انزلت عليه سورة البقرة از ہمین جا رمی کرد آن کسیکہ فرود آوردہ شدہ است بروی سورۃ البقرہ عبارت از ذات حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و تخصیص سورۃ البقر بجہت آنست کہ در وی سنا سک ہمہ مذکور اند یا مقصود انزال قرآن ست و سورۂ بقر اطول و ارفع سور قرآنی ست چنانکہ در حدیث واقع شدہ است کہ لكل شئ سنام وسنام القرآن سورة البقرة حدثنا هناد بن السرى نا وكيع عن المسعودى هذا الاسناد نحوه قال وفى الباب عن الفضل بن عباس اخرجه ابن جرير وابن عباس اخرجه ابن خزيمة والطبرانى والحاكم والبيهقى وابن عمر اخرج الطبرانى فى الاوسط عن ابن عمر قال لما اتى النبى صلى الله عليه وسلم محسرا قال عليكم بحصى الخذف وفى اسناده ابن لسيعة واخرج البخارى عنه من طريق الزهرى سمعت سالما يحدث عن ابيه عن النبى صلى الله عليه وسلم انه كان اذا رمى الجمرة رماها بسبع حصيات يكبر مع كل حصاة ثم ينصرف ولا يقف عندها وجابر الطويل بلفظ متى اتى الجمرة التى عند الشجرة فرماها بسبع حصيات يكبر مع كل حصاة رمى من بطن الوادى ثم انصرف الى المنحر فنحر اخرجه مسلم قال ابو عيسى حديث ابن مسعود حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند اهل العلم يختارون ان يرمى الرجل من بطن الوادى اہل علم اختیار کردہ اند کہ رمی کند مردم سنگریزہا را از درمیان وادی بسبع حصیات بہفت سنگریزہ و یکبر مع کل حصاۃ و تکبیر گوید با ہر سنگریزہ و قد رخص بعض اهل العلم ان لو يمكنه ان يرمى من بطن الوادى رمى من حيث قدر عليه وان لو لكن فى بطن الوادى وتحقیق رخصت داده اند بعضی را اہل علم کہ اگر قادر نشود کسیکہ بیندازد سنگریزہا را از بطن وادی رمی کند از ہر جا کہ قدرت یابد بروی و اگرچہ باشد در بطن وادی حدثنا نصر بن على الجهضمى وعلى بن خشرم قالا نا عيسى بن يونس عن عبيد الله بن ابى زياد عن القسم ابن محمد بن ابى بكر الصديق عن عائشة ان عمه او ابوه عن النبى صلى الله عليه وسلم قال انما جعل رمى الجمار والسعى بين الصفا والمروة لاقامة ذكر الله فرمود آنحضرت گردانیدہ نشدہ است انداختن سنگریزہا و دویدن میان صفا و مروہ مگر از برائے یاد کردن خدائے عزوجل چون اعمال حج اکثر از ان قبیل اند کہ عقل تہی یابد و اسرار آن را درک نکند معنی عبارت در ان خصوصا سنگریزہا بکیفیت مخصوص انداختن و ازین جا تا آنجا دویدن کہ این امور تعبدی

شرح ابی الطیب

السبع وهذا هو الصحيح من مذهبنا وبه قال جمهور العلماء وقال بعض اصحابنا يستحب ان يقف مستقبل الجمرة مستدبر القبلة وقال بعض اصحابنا يستحب ان يقف مستقبل الكعبة وتكون الجمرة عن يمينه وهو الصحيح الاول واجمعوا انه من حيث رماها جاز سواء استقبلها او جعلها عن يمينه او يساره او رماها من فوقها او اسفلها او وقف فى وسطها ورماها قوله لاقامة ذكر الله تعالى اى لان يذكر الله تعالى فى هذه المواضع مع اقامة هذه الافعال امتثالا لامره تعالى فالحذر الحذر من الغفلة وانما خصا بالذكر مع ان المقصود من جميع العبادات هو ذكر الله تعالى لان ظاهرهما فعل لا يظهر فيهما العبادة وانما فيهما التعبد للمعبودية بخلاف الطواف حول بيت الله والوقوف للدعاء فان اثر العبادة لائحة فيهما وقال بعضهم معنى قوله لاقامة ذكر الله ان التكبير مسنونة مع كل حجر والدعوات المذكورة فى السعى مسنونة

شرح سراج احمد

محض اندا اشارت فرمود بانکه تشریع فرمودن این امور از برای اقامت ذکر خدا و یاد کردن اوست تعالی و حدود و شان و انچه مقارن آنهاست از دعیه و اذکار اگرچه ظاهر نزد عقل شما در آید یا انکه عاقل اگر تفکر کند در سعی و رمی مثلا متحیر میشود و فهم نمی کند ازان مگر تعبد محض و عقل خود را معزول و مضمحل داند و نمی بیند مگر امر شارع را و یاد نمی آرد ماسوای حق را و این قسمی از فناست که اخص انواع ذکر حقیقی ست و آن باعتبار اصل ست اما الآن تصور فعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم و وجود و وقوف آنحضرت در آن اماکن موافق اتباع و موافقت وی صلی الله علیه وسلم و رسیدن دران و دست و پا در انجا که وی نهاده است لذت و نورانیت و ذوق و حالت می بخشد و اثر بادو ذوقها در باطن می یابد که زبان تعبیر از بیان آن عاجز ست عرف ذلک من ذاق و من لم یذق لم یدع ذوق این می نشناسی بخدا تا نچشی جد بزرگوار راقم سور عالم ربانی کاشف اسرار فرقانی عارف رموز مقطعات قرآنی قاطع مدارج قیومیه واصل معارج خلته سیاح بحر محبیت و محبوبیت خازن الرحمة خواجه محمد سعید عبد الله سبحانه روحه الاطهر در بعضی مکاتیب قدسی آیات اسرار و اذواق هر هر مواضع و مکان و احوال هریک از افعال و مناسک جدا جدا در معرض تحریر فرموده اند قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح **باب** ما جاء فی کراهیة طرح الناس عند رمی الجمار بابست در بیان انچه آمده است در کراهیت راندن و دور کردن مردم را نزدیک رمی کردن جمار حدثنا احمد بن منیع نا مروان بن معویة عن ایمن بن نابل بنون و موحده عن قدامة بن عبد الله بضم قاف و تخفیف دال بن عبد الله ابن عمار صحابی قدیم الاسلام قلیل الحدیث بود اقامت کرد بمکه و هجرت نکرد بمدینه قال رایت النبی صلی الله علیه وسلم یرمی الجمار علی ناقته گفت قدامه دیدم آنحضرت را که رمی میکرد جمرات را بر شتر ماده که صهبا بود یعنی سفید موی که سرهای موی وی سرخ بود لیس ضرب ولا طرد و نه بود زدنی و نه راندنی یعنی مردم را از پیش میرانده باشد و میزده باشد چنانکه پیش ملوک و امرا میکنند اینچنین نمیکرد

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی کراهیة طرح الناس عند رمی الجمار **قوله** عن ایمن بن نابل بموحدة قبل اللام و بنون قبل الالف ولیس له عند المصنف الا هذا الحدیث **قوله** قدامة بضم اوله و تخفیف الدال المهملة ابن عبد الله بن عمار العامری الکلابی صحابی قلیل الحدیث قاله فی التقریب قال السیوطی لیس له فی الکتب الا هذا الحدیث **قوله** یرمی الجمار الراد بالجمار ههنا الاحجار الصغار التی ترمی بها لا المواضع التی ترمی لان هذا کان یوم عید ولم یکن فیه رمی الجمرات کلها وانما کان فیه رمی جمرة العقبة قال بعض الفضلاء اقول وفی روایة النسائی عن قدامة بن عبد الله قال رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم یرمی جمرة العقبة یوم النحر علی ناقة له صهباء الحدیث فکانه وقع الاختلاف فی الروایة عن ایمن بن نابل فروی مروان الجمار وروی وکیع جمرة العقبة فکان کل واحد حذف شیئا **قوله** لیس ضرب هو اسم لیس وخبره محذوف ای لیس هنا ضرب ولا طرد فهو معطوف علی ضرب او التقدیر لم یکن ضرب ولا طرد موجودا الخ

قوت المغتذی

عن ایمن بن نابل بموحدة قبل اللام ولیس له عند المص الا هذا الحدیث عن قدامة هو العامری لیس فی الکتب الا هذا الحدیث

عارضة الاحوذی

فراجع علی رجال یتخلفون عن الجمعة بیوتهم فحرقها مسلم وروی عن سمرة بن جندب قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من ترک الجمعة من غیر عذر فلیتصدق بدینار فان لم یجد فنصف دینار رجه النسائی الاصول قال فاذا کانت الترک للعبادة علی ثلثة اقسام الاول لعذر الثانی لمحذ الثالث للاعراض عنها جهلا فلا یقدرها فاما الاول فیکتب له اجره واما الثانی فهو کافر واما الثالث فهو متهاون وهی من جملة الکبائر وسواء صلاها ظهرا او ترکها اصلا الا غیر ظهر وهو اعظمه فی المعصیة فاذا واظب علی ذلک کان علامة علی ان الله قد طبع علی قلبه یطابع النفاق وفی الصحیح ان الفتن تعرض علی القلوب کالحصیر عودا عودا فای قلب اشربها نکتة فی قلبه نکتة سوداء حتی یکون کالکوز مجخیا لا یعرف معروفا ولا ینکر منکرا والتمادی علی المعاصی یوقع فی سوء الخاتمة و یذهب حلاوة الطاعة فیذهب علی المرء دینه وهو لا یشعر فاما من تنفل بالمعصیة فلا یکون کافرا وانما یکون مجرحا نفسه لسوء الخاتمة

شرح سراج احمد

ولا اليك الا اليك ونه بود این گفتن که یک سو شود وفی الباب عن حفصة قال ابو عیسی حدیث قدامة بن عبد الله حدیث حسن صحیح وانما یعرف هذا الحدیث من هذا الوجه وهو حدیث حسن غریب وابن بابلوية عند اهل الحدیث اخرج الدیلمی فی الفردوس عن ابن عمر ما قبل حج امیری الا رفع حصباه اخرج البزار عن ابن عباس وان ریت الجبال كان ذلك يوم القيمة اخرج الطبرانی فی الاوسط والدارقطنی والحاكم والبيهقی عن ابی سعيد مثل الجبال يعنی حصی الحمار اخرج ابن عساكر عن عائشة قالت طيبت رسول الله صلی الله عليه وسلم يوم الاضحی اخرج ابن ابی شيبة وابن جرير عن ابن عباس ان سائلا سال النبی صلی الله عليه وسلم رميت بعد ما امسيت فقال لا حرج وقال رجل حلقت قبل ان انحر قال لا حرج واخرجه الدارقطنی وزاد واتيته ساعة شاء من نهار وبه قال الجمهور انه لا يجوز الرمی بالليل و ان اخر الی الليل راه **باب** ماجاء فی الاشتراك فی البدنة والبقرة بابست در بیان انچه آمده است در شریک گشتن چند کس در قربانی شتر وگاو حدثنا قتيبة نا مالك بن انس عن ابی الزبير عن جابر قال نحرنا مع رسول الله صلی الله عليه وسلم عام الحديبية البقرة عن سبع والبدنة عن سبع گفت جابر نحر کردیم ما با پیغمبر خدا گاو را از هفت کس وشتر را از هفت کس وبدنه نزد شافعی مخصوص بشتر است ونزد حنفیه بقر اهم بدنه میگویند واین حدیث بظاهر مؤید قول شافعیه است که بدنه با بقره مقابل نهاد شافعیه را گوئیم که اینجا بقره بمقابله شتر مراد است واگر نه شامل ابل وبقره هم است کذا قال اهل اللغة وفی الباب عن ابن عمر اخرجه احمد وابو داود والنسائی والحاكم وابی هريرة وعائشة وابن عباس اخرجه الطبرانی واحمد وابو داود از جابر وطبرانی از ابن مسعود اخرج کرده اند قال ابو عيسی حديث جابر حديث حسن صحيح والعمل علی هذا عند اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله عليه وسلم وغيرهم يرون الجزور عن سبعة والبقرة عن سبعة اعقاد میکنند تحریر شتر را از اشتراک هفت کسان وذبح گاو را از اشتراک هفت کسان وهو قول سفيان الثوری والشافعی واحمد واسحاق وروی عن ابن عباس عن النبی صلی الله عليه وسلم ان البقرة عن سبعة والجزور عن عشرة وروایت کرده شده است از عبد الله بن مسعود از انحضرت که فرمود بدرستیکه قربانی یک گاو روا میشود از شریک شدن هفت کسان شتر از ده کسان

شرح ابی الطیب

قوله ولا اليك الا اليك اى ولا هذا القول يعنی اليك اليك اى تنح وتبعد فی روایة ولا قيل اليك اليك وقيل بكسر القاف ورفع اللام مضافا الی اليك فتكون هذه المقالة وهذه الافعال محدثة فتكون بدعة فينبغی التنبيه الاحتراز عنه **باب** ماجاء فی الاشتراك فی البدنة والبقرة **قوله** عام الحديبية بالتخفيف علی الاصح **قوله** البدنة عن سبعة قال فی القاموس البدنة محركة من الابل والبقر كالاضحية من الغنم تهدی الی مكة للذكر والانثی وفی النهاية البدنة واحدة الابل سميت بها لعظمها وسمنها وتقع علی الجمل والناقة وقد تطلق علی البقرة انتهی وقال النووی فی شرح مسلم قال اهل اللغة سميت البدنة لعظمها وتطلق علی الذكر والانثی وتطلق علی الابل والبقر والغنم هذا قول الاكثرين اللغة ولكن عظموا استعمالها فی الاحاديث فی الابل خاصة انتهی اقول استعملت هنا ايضا فی الابل خاصة بقرينة المقام لكن حكم البقرة والبدنة واحد والبدن كتيب جمع وفی القرآن والبدن جعلناها لكم بضم فسكون جمع بدنة محركة وبضم فسكون **قوله** يرون الجزور بفتح الجيم وهی البعير او خاص بالناقة المجزورة والمراد هنا الاول

حاشیه الاحوذی

ادلیسقذفیه فانشاء من علی به او عفوه الفقه فی اربع مسائل المسألة الاولی الجمعة فرض باجماع الامة ولا يطلب ليل علی ذلك فانه اضعف منه فی اعظم متعلقا فيها قول النبی صلی الله عليه وسلم نحن السابقون الآخرون يوم القيمة بيد انهم اوتوا الكتاب من قبلنا واوتيناه من بعدهم وهذا يومهم الذی فرض عليهم فهدانا الله له فصار لنا فيه تبع اليهود غدا والنصاری بعد غد وقال حذيفة و ابو هريرة قال رسول الله صلی الله عليه وسلم اضل الله عن الجمعة من كان قبلنا فكان لليهود يوم السبت وللنصاری يوم الاحد فجاء الله بنا فهدانا الله ليوم الجمعة فجعل الجمعة والسبت والاحد كذلك هم لنا فيه تبع يوم القيمة نحن الآخرون من اهل الدنيا والاولون يوم القيمة المقضی لهم او بينهم قبل الخلق و روی ابن وهب عن مالك ان شهودها سنة اقلنا او ولا احدهما ان مالكا يطلق السنة علی الفرض الثانی انه اراد سنة علی صفتها لا يشاركها فيه سائر الصلوات حسب ما شرعها رسول الله صلی الله عليه وسلم وفعله المسلمون

باقی در صفحه آینده

شرح سراج احمد

اخرجه الترمذی وهو قول اسحق واحتج بهذا الحدیث وآن مذهب اسحق ست که قربانی شتر از اشتراک ده کس روا ست وحجت گرفته است بحدیث ابن عباس وحدیث ابن عباس انما نعرفه من وجه واحد مصنف جرح میکند بر قول اسحق که حجت گرفته است بحدیث ابن عباس وآن حدیث را نمی شناسم مگر از همین طریق قلت ویؤید حدیث ابن عباس ما اخرجه الطبرانی عن ابن مسعود بلفظ الجزور فی الاضحی عن عشرة حدثنا الحسین بن حریث وغیر واحد قالوا انا الفضل بن موسی عن حسین بن واقد مروزی ابو عبد الله قاضی ثقه بود بعضی گفته اند لم یدرک ایام از سادسه بود در سنة تسع وخمسین ومائة وفات کرد عن علباء بن احمر بکسر مهمله وسکون میم بعد از ان موحده است وبجر شکری بصری صدوق از رابعه بود وابن علباء الکوفی مقبول از ثالثه بود عن عکرمة عن ابن عباس قال کنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فی السفر گفت ابن عباس بودیم با همراه آنحضرت در سفری فحضر الاضحی پس حاضر گشت عید اضحی فاشترکنا فی البقرة سبعة وفی الجزور عشرة پس شریک گشتیم ما در گاو وهفت کسان در شتر رده کسان قال ابو عیسی هذا حدیث حسن غریب وهو حدیث حسین بن واقد

باب ما جاء فی اشعار البدن باب ست در بیان انچه آمده است در حق اشعار وعلامت کردن شتران اضحیه حدثنا ابو کریب نا وکیع عن هشام الدستوائی عن قتادة عن ابی حسان الاعرج بصری مسلم بن عبد الله صدوق از خوارج بود عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم قلد نعلین بدرستیکه آنحضرت آویخت در گردن ناقه دو نعل را در صلح حدیبیه تقلید چیزی در گردن ستور قربانی در آویختن بجهت علامت هدی واین از عادت جاهلیت بود که میکردند تا معلوم گردد که هدی کعبه است که هیچکس دزدد واشعر الهدی فی الشق الایمن بذی الحلیفة ونیز زد این ناقه را در گرانه راست کوهان دوی در موضع ذی الحلیفه بود که میقات احرام ست واماط عنه الدم ودور ساخت خون را از وی بدانکه تقلید باجماع سنت ست وآن تعلیق نعل وجلد ست تا باشد علامت هدی وامام ما ابو حنیفه گفته لو قلد بعروة مزادة او لحی شجرة جاز در حدیث ابن عمر اشعار از شق ایسر ست چنانکه از آن کرده است امام مالک در موطا وفی الباب عن مسور بن مخرمة اخرجه البخاری قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح وابو حسان الاعرج اسمه مسلم والعمل علی هذا عند اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم

شرح ابی الطیب

قوله واحتج بهذا ای احتج اسحق بهذا الحدیث ای حدیث ابن عباس **قوله** حسین بن واقد المروزی ابن عبد الله القاضی ثقة له اوهام قال فی التقریب اقول ففیه ضعف ویعارضه الحدیث السابق وهو حسن صحیح **باب** ما جاء فی اشعار البدن بضم فسکون او بضمتین کما تقدم **قوله** قلد نعلین فی اشعر الهدی هو مفعول لفعلین علی التنازع ای قلد الهدی نعلین وعلقهما فی عنقه وجعلهما کالقلادة له واشعره والاشعار ان یشق احد جانبی سنام البعیر حتی یسیل الدم لیعرف انه هدی ولیتمیز ان اختلط وعرف اذا ضل ویرتدع السراق عنه ویاکل الفقراء لو ذبح حین قرب الی الهلاک فی الطریق ولیس بمثله الاحادیث الصحیحة فیه بل هو بمنزلة الفصد والحجامة والختان والکی والسنة ان یشعر فی الصحفة الیمنی لما فی مسلم دعا صلی الله علیه وسلم بناقته فاشعرها فی صفحة سنامها الایمن ولحدیث الباب **قوله** واحاط عنه الدم ای ازال عنه الدم وفی روایة مسلم سلت الدم ای مسح واماط عن صفحة السنام

عارضة الاحوذی

وقد روی ابن وهب عن مالک عزیمة الجمعة علی من سمع النداء فکما سماها عند ابن وهب سنة کذلک سماها عزیمة ولکل لفظة معناها المسألة الثالثة اختلف الناس فی الظهر او غیرها فقال الشافعی هی الظهر حتی تصح اداء الظهر بنیة الجمعة نص علیه ویدل علیه قول ملک فی یوم الخمیس والجمعة فی المدونة وقال ابو حنیفة هی صلوة غیر الظهر وهو الاصح لان الصلاتین مختلفتان فی الشروط والاماکن الظهر تخرطت الجمعة بالمدینة وغیرها ویحتمل ان تکون الجمعة الاصل الا انها سقطت لعدم القدرة علی شروطها فی اغلب الکفر فکانت الظهر بدلا عنها الی وقت القدرة علیها والاول هذا اذا تعذرت الجمعة صلیت الظهر المسألة الثالثة کل عبادة تسقط بالعذر الذی یسلب القدرة او یدخل فی المشقة او یعرض الاذیة فی النفوس والمال فالاول کالمرض والثانی کالطین او المطر او البرد للعریان فی الصحیحین ان ابن عباس فی یوم الجمعة قال لموذنه یوما مطیرا اذا قلت حی علی الصلوة ولکن قل صلوا فی الرحال فکان الناس

بقیه صفحه ۲۲۶

ان ابن عباس وقال
عن ابن عباس
عن ابن عباس
عن ابن عباس

عارضۃ الاحوذی

استنكروا ذلك فقال فعله من هو خير مني وان الجمعة عزيمة واني كرهت ان اخرجكم فتمشون في الطين والمطر فحض واما الخوف فعلى نفسه او ماله فيسقط عنه ذلك بلا خلاف اذا كان بيا طل وان كان بحق فلا يسقط عنه الفرض واما تعلق الفرض بغيره كمريض مرجى وأهل يخاف عليه الفوت فتسقط بالجمعة به وفي ذلك تفصيل في المسائل ومن الناس من جعل اجتماعهما مع يوم العيد في يوم عذر لاسقاطهما القول عثمن لاهل العوالي وذلك ان صح لاحمد فانما يكون في غير اهل المصر الذين يشق عليهم السعي اليها كاهل العوالي وعليه يحمل ان صح ما روى ابو داود عن زيد ابن ارقم انه صلى مع النبي عليه السلام العيد ثم رخص في الجمعة فقال من شاء ان يصلي فليصل وهذا بين المسألتين الرابعة لما ترجمله مطبوعا عليه الا بتركها ثلثا بين ان تارك الصلوة لا يكون كافرا بحال من كرر توتى الجمعة ذكر حديث يونس عن رجل عن ابيه ان النبي صلى الله عليه وسلم اليران تشهد الجمعة من قباء وقال لا يصح في هذا الباب

شرح سراج احمد

وغيرهم يرون الاشعار وهو قول الثوري والشافعي وابو يوسف ومحمد كه اشعار كند از جانب ايمن و احمد و اسحق كه از جانب اليسر كنند و همين ست مذهب امام مالك قال مصنف گويد سمعت يوسف بن عيسى يقول سمعت وكيعا يقول سعين روى هذا الحديث فقال لا تنظروا الى قول اهل الراى شنيدم يوسف بن عيسى را كه ميگفت شنيدم وكيع را كه ميگفت در وقتيكه روايت ميكرد اين حديث را پس گفت وكيع نظر نكنيد بسوى قول اهل راى و مجتهد في هذا در حق اين اشعار فان الاشعار سنة وقولهم بدعة پس بدرستيكه اشعار طريقه مسنونه است و قول اهل راى و مجتهد بدعت ست قال گفت مصنف وسمعت ابا السائب يقول كنا عند وكيع بوديم ما نزد وكيع نشسته فقال لرجل عنده ممن ينظر في الراى پس گفت وكيع براى مردى كه نزد وكيع بود از كسان كه نظر ميكرد در راى يعنى مقلد مجتهد بود اشعر رسول الله صلى الله عليه وسلم ويقول ابو حنيفة هو مثلة و اين مقوله وكيع ست كه گفت اشعار كرد آنحضرت صلى الله عليه وسلم و ميگويد ابو حنيفه كه اشعار مثله است بنا بايد كرد كه موجب ايذاى حيوان ست و وكيع ذكر كرد قول امام ابى حنيفه را از جهت طعن و تشنيع بر قول امام كه خلاف فعل آنحضرت ست مثله در لغت بريدن اطراف ست قال الرجل فانه قد روى عن ابراهيم النخعي انه قال الاشعار مثلة گفت همان مرد كه از مقلدان مجتهد بود و غرض او تاييد و تقويت قول امام ابى حنيفه بود كه تنها امام ابى حنيفه اشعار را مثله نگفته است بلكه از ابراهيم نخعى هم ما ثور ست كه اشعار مثله است قال فرايت وكيعا غضب غضبا شديدا گفت ابو السائب پس ديدم من وكيع را كه غضب ناك شد غضب ناك سخت و قال اقول لك قال رسول الله صلى الله عليه وسلم وتقول قال ابراهيم و گفت وكيع من ميگويم ترا كه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم وتو ميگوئى قال ابراهيم هكذا ما احقك بان تحبس ثم لا تخرج حتى تنزع عن قولك هذا گفت وكيع چه لائق ست در حق تو اين كه بند كرده شوى پس بيرون كرده نشوى تا آنكه بكشى و بيرون كنى خود را از ان قول خود كه اين ست كه مقابل قول و فعل آنحضرت قول مجتهد نبايد كرد امام ما ابو حنيفه جواب داده است و توجيه كرده حديث اشعار را انما فعله النبي صلى الله عليه وسلم لان المشركين كانوا لا يحتشمون عن التعرض له الا لهذا وقيل لانه كره اشعار اهل زمانه لما بلغهم فيه حتى يخاف منه السراية وقيل انما كره ايثاره على التقليد

شرح ابی الطیب

قوله لا تنظروا الى قول اهل الراى اشار بهذا الى قول الامام ابى حنيفة قيل عنده مكروه وقيل بدعة لانه مثلة لكن المحققين من اصحابه حملوا قوله على اشعار اهل زمانه لانهم يبالغون في ذلك بحيث يخاف منه هلاك البدنة بالسراية سيما في حر الحجاز وعلى هذا فالاشعار المقتصد المختار عنده لانه من باب الاستحباب وهو الموافق لما روى عنه في تعليل الكراهة انه مثلة لظهور ان مجرد الجرح لا يعد مثلة قطعا والا لكان الحجامة والفصد مثلة ولا يرضى بواحد بل المثلة ما فيه تغيير للصورة وذلك لا يظهر الا في صورة المبالغة وهو المناسب لقوله بدعة لان البدعة هي المحدثة في الدين ومجرد الشق ليس كذلك وانما هو الشق على وجه المبالغة فلعل هذا هو مراده بما قال والله تعالى اعلم وقال محمد في الموطا بعد سوق احاديث الاشعار والتقليد وبهذا ناخذ التقليد افضل من الاشعار والاشعار حسن **قوله** ما احقك اى اى شئ عظيم جعلك مستحقا لان تحسن الخ او شئ عظيم

شرح سراج احمد

کذا فی شرح الوقایۃ اخرج ابن ابی شیبۃ عن عائشۃ ان شئت فاشعر وان شئت فلد **باب** بی ترجمہ است حدثنا قتیبۃ و ابو سعید الاشج قالا ثنا ابن الیمان عن سفین عن عبید اللہ عن نافع عن ابن عمر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم اشتری ھدیۃ من قدید گفت عبد اللہ بن عمر چہ رستیکہ آنحضرت خرید کرد ہدی خود را از موضع قدید بضم قاف و فتح دال مہملہ بلفظ تصغیر قال ابو عیسی ھذا حدیث غریب لا نعرفہ من حدیث الثوری الا من حدیث یحیی بن الیمان و روی عن نافع عن ابن عمر اشتری ہدیۃ من قدید بحجت اتباع بفعل آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم قال ابو عیسی و ھذا اصح **باب** ما جاء فی تقلید الھدی للمقیم بابست در بیان آنچہ آمدہ است در حق تقلید ہدی برای مقیم حدثنا قتیبۃ نا اللیث عن عبید اللہ بن ابی القسم عن ابیہ عن عائشۃ انہا قالت فتلت قلائد ھدی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم گفت عائشہ صدیقہ بافتم من گردن بندہای شتران ہدی پیغمبر را صلی اللہ علیہ وسلم ثم لو یحرم ولو یترک شیئا من الثیاب لیس حرام کردہ نشد بر آنحضرت چیزی کہ بود کہ حلال کردہ شدہ بود مر او را و نگذاشت آنحضرت لبس چیزی را از جماعیکہ جاری نشد احکام احرام بر عائشہ صدیقہ این را برای آن گفتہ کہ رسیدہ بود بوی کہ ابن عباس میگوید کہ ہر کہ ہدی بمکہ فرستد حرام میگردد بروی آنچہ حرام میشود بر محرم تا بر سد ہدی بمحرم و نحر کردہ شود پس رد کردہ شد ابن عباس قول وی را قال ابو عیسی ھذا حدیث حسن صحیح والعمل علی ھذا عند بعض اھل العلم قالوا اذا قلد الرجل الھدی وھو یرید الحج لم یحرم علیہ شیء گفتہ اند اہل علم چون تقلید کرد مرد ہدی را در حالیکہ ارادہ حج میکرد حرام نگردد بر وی چیزی من الثیاب

شرح ابی الطیب

قولہ من قدید کزبیر وادو وقال السیوطی بضم القاف مصغرا قول وھو موضع معروف قبیل عقبۃ خلیص **قولہ** وھذا اصح ای الموقوف اصح من المرفوع المتقدم من حیث السند **باب** ما جاء فی تقلید الھدی للمقیم **قولہ** والعمل علی ھذا عند بعض اھل العلم ای فیمن قلد ہدیہ للحج ایضا وان کان الحدیث فیمن لا یرید الحج بنہ علیہ المصنف فی الترجمۃ حیث قال للمقیم فالحاصل ان بعض اھل العلم استعمل الحدیث عاما للمورد وغیرہ وخصصہ بعضھم بالمورد وھو الذی یقلد الھدی ویھدی بہ الی مکۃ مع غیرہ ویقیم ھو فی بلدہ والحدیث المصرح بالمورد اخرجہ البخاری وغیرہ ففی البخاری عن عمرۃ بنت عبد الرحمن ان زیاد بن ابی سفین کتب الی عائشۃ رضی اللہ تعالی ان عبد اللہ بن عباس رضی اللہ عنہما قال من اھدی ھدیا حرم علیہ ما یحرم علی الحاج حتی ینحر ھدیہ قال عمرۃ فقالت عائشۃ رضی اللہ تعالی عنہا لیس کما قال انا فتلت قلائد ھدی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بیدی ثم قلدھا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بیدیہ ثم بعث بھا مع ابی بکر الصدیق فلم یحرم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شیئا احل اللہ لہ حتی ینحر الھدی انتھی وھو غایۃ لیحرم لا للحرمۃ ای الحرمۃ المنتھیۃ الی النحر کانت منتفیۃ وقال القسطلانی وقد وافق ابن عباس جماعۃ من الصحابۃ منھم ابن عمر رواہ ابن ابی شیبۃ وقیس بن عبادۃ رواہ سعد بن منصور وقال ابن المنذر قال عمر وعلی وقیس بن سعد وابن عباس والنخعی وعطاء وابن سیرین وآخرون من ارسل الھدی واقام حرم علیہ ما یحرم علی المحرم

قوت المغتذی

ابن ثمد بید بہم القاف مصحف

عارضۃ الاحوذی

شیء الاسناد قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی اللہ عنہ صح حدیث عائشۃ کان الناس ینتابون الجمعۃ من منازلھم ومن العوالی ورد ابو داود وغیرہ عن ابن عمر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال الجمعۃ علی من سمع النداء والصحیح انہ قول عبد اللہ غریبہ ینتاب الانتیاب ھو المجی والذھاب ویقال ناب ینوب کذا ای جاء وذھب ونزل بنی کذا وھو یستعمل فی المحبوب والمکروہ والمحمود والمذموم الفقہ فیہ مسألتان الاولی اختلف الناس فی المقدار الذی تجب الیہ الجمعۃ وقال ابو حنیفۃ لا یجب علی من کان خارج المصر وقال مالک والشافعی یجب علی من سمع النداء لکن قدرہ مالک بثلثۃ امیال مسافۃ قصر الصلوۃ عندہ والشافعی یقصر فرضہ عن البنیان واحتج العراقیون من علمائنا ان النداء الصیت یسمع مع الھدو من ثلثۃ امیال وھذہ دعوی وظاھر الآیۃ ساقط بالاجماع لان اللہ تعالی قال یا ایھا الذین اٰمنوا اذا نودی للصلوۃ من یوم الجمعۃ فاسعوا الی ذکر اللہ فنحن نسعی

بقیہ صفحہ ۲۲۸

عارضۃ الاحوذی

وفی الصحیحین ان النبی علیہ السلام قال للاعمی اسمع حی علی الصلوۃ قال نعم قال اجب وبلال وابن ام مکتوم لا یسمع اھل المدینۃ کلھم نداء وکان الشعبی الی الجمعۃ واجبا علی من سمعہ ومن لو یسمعہ ممن کان من اھل البلد فدل علی ان الظاھر مع ابی حنیفۃ تعلیق الشافعی السعی سماع النداء یسقطہ عن من کان بالمصر الکبیر اذا لم یسمعہ والمسالۃ محتملۃ واللہ اعلم المسالۃ الثانیۃ قال ابو حنیفۃ لا توضع الجمعۃ الا فی المصر وقال الشافعی فی اربعین رجلا مستوطنین وقال مالک لیس لذلک حد الا جماعۃ یمکنھا الانفراد بانفسھم فی وطن ومرعی غیر ذلک وھذا ھو الاصل اذا التقدیر لو ثبت بنقل ولا ھنالک اصل یقاس علیہ واعجب لابی حنیفۃ الذی یری المقدار لا یثبت قیاسا وھو یقول ان الجمعۃ تقوم بار بعۃ من غیر نص ولا اصل یقاس علیہ وحدیث ابن عباس اول جمعۃ جمعت بعد جمعۃ بالمدینۃ جمعۃ بجواثا من قری البحرین من قری عبد القیس وھذا دلیل علی فساد قول سحنون انھا لا تکون الا فی

شرح سراج احمد

والطیب حتی یحرم از جنس ثیاب و جامہ و بوی خوش تا آنکہ احرام بندد و قال بعض اھل العلم اذا قلد الرجل الھدی فقد وجب علیہ ما وجب علی المحرم و گفتہ اند بعضی اہل علم چون قلادہ کرد مردی ہدی را پس تحقیق واجب گردد بروی آنچہ واجب گردد بر محرم

باب ما جاء فی تقلید الغنم بابست در بیان آنچہ آمدہ است در قلادہ کردن بزان حدثنا عثمان بن بشار نا عبد الرحمن ابن مھدی عن سفین عن منصور عن ابراھیم عن الاسود عن عائشۃ قالت کنت افتل قلائد ھدی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کلھا غنما ثم لا یحرم بودم من کہ می بافتم بندہای گردن ہدی آنحضرت را کہ تمام وہمہ آن ہدی غنم بود و بند بستن تقلید کرد آنحضرت و بفرستاد آنہا را و حرام کردہ نشد قال ابو عیسی ھذا حدیث حسن صحیح والعمل علی ھذا عند بعض اھل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرھم یرون تقلید الغنم یعنی نزد بعضی علما رواست تقلید غنم و نزد امام ابی حنیفہ و مالک تقلید غنم مسنون نیست **باب** ما جاء اذا عطب الھدی ما یصنع بہ بابست در بیان آنچہ آمدہ است کہ چون ہلاک شود ہدی چہ کردہ شود بآن حدثنا ھارون بن اسحق الھمدانی نا عبدۃ بن سلیمان عن ھشام بن عروۃ عن ابیہ عن ناجیۃ الخزاعی در تقریب ست ناجیۃ بن جندب بن کعب وقیل ابن کعب بن جندب الخزاعی صحابی بابست تفرد بالروایۃ عنہ عروۃ بن الزبیر قال قلت یا رسول اللہ گفت ناجیہ گفتم ای پیغمبر خدا کیف اصنع بما عطب من الھدی چگونہ کنم معاملہ بچیزی کہ ہلاک و ماندہ گردد از بُدن قال انحرھا ثم اغمس نعلھا فی دمھا فرمود نحر کن آنرا پستر غوطہ دہ نعل او را کہ قلادۂ اوست در خون وی تو خل بین الناس وبینھا پستر بگذار

شرح ابی الطیب

وقال ابن مسعود وعائشۃ وانس وابن الزبیر والخرون لا یصیر بذلک محرما والی ذلک صار فقھاء الامصار انتھی **باب** ما جاء فی تقلید الغنم **قولہ** کلھا بالنصب تاکید للقلائد او بالرفع تاکید لھدی **قولہ** غنما حال عن الھدی الا انہ اشترط فی الحال ان تکون المضاف الیہ صحیحۃ وضعۃ وضع المضاف وھو ھنا مفقود الا علی قول من قال اذا کان المضاف مثل جزء المضاف الیہ فیجوز الحال منہ وفیما نحن فیہ نظرا الی اتصال القلائد بالھدی بجزئیۃ او لجاز بعض النحاۃ من المضاف الیہ مطلقا فلا اشکال **باب** ما جاء اذا عطب الھدی ما یصنع بہ **قولہ** عن ناجیۃ الخزاعی لیس لہ فی الکتب الا ھذا الحدیث وکان اسمہ ذکوان فسماہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم ناجیۃ حین نجا من قریش واسم ابیہ جندب وقیل کعب وفی التقریب ناجیۃ بن جندب بن عمیر الاسلمی صحابی وناجیۃ بن جندب الخزاعی ایضا صحابی تفرد بالروایۃ عنہ عروۃ ووھم من خلطھما **قولہ** بما عطب بکسر الطاء ای عیی وعجز عن السیر فی الطریق ووقف فی الطریق وقیل ای قرب من العطب وھو الھلاک ففی القاموس عطب کنصر لان وکفرح ھلک انتھی وعلی ھذا الصواب الثانی

قوت المعتدی

عن ناجیۃ لیس لہ فی الکتب الا ھذا الحدیث وکان اسمہ ذکوان فسماہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم ناجیۃ حین نجا من قریش واسم ابیہ جندب وقیل کعب

شرح سراج احمد

ومانع بدارسیان مردم وسیان او وفیا کلوها پس میخورند مردم اورا یعنی فقرا غیر جماعه که رفیقان اند وفی الباب عن ذویب ابی قبیصة الخزاعی اخرجه احمد ومسلم وابو داود وعن ابن عباس عن ذویب بن حلحلة قال ابو عیسی حدیث ناجیة حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم قالوا فی هدی التطوع اذا عطب لا یاکل هو ولا احد من اهل رفقته گفته اند اهل علم در حق هدی نفل که چون هلاک شود ومانده گردد وبماند از راه رفتن نخورد او ونه کسانیکه رفیق اویند وبخلی بینه وبین الناس یاکلونه ویگذارد میان او وسیان مردم فقرا که بخورند او را او قال اجزأ عنه وتحقیق روا گردد از وی وهو قول الشافعی واحمد واسحٰق وقالوا ان اکل منه شیئا غرم مقدار ما اکل منه وگفته اند شافعی وغیره اگر بخورد او از ان هدی چیزی را ضامن گردد وعوض بدهد مقدار چیزی که خورده است از وی وقال بعض اهل العلم اذا اکل من هدی التطوع شیئا فقد ضمن وگفته اند بعضی اهل علم چون بخورد از هدی نفل چیزی را پس تحقیق ضامن تمام هدی گردد گفت ابن شهاب زهری کسیکه هدی فرستاد بدنه جزا یا نذر یا هدی تمتع پس هلاک شد در راه لازم ست بروی بدل وبهمین قائل ست امام ما ابو حنیفه و مالک در هدایه است واذا عطبت البدنة فان کان تطوعا فانحرها وان کانت واجبة اقام غیرها مقامه وصنع بها ما شاء اخرج مالک عن نافع عن ابن عمر انه قال من اهدی بدنة ثم اصیبت او ماتت فانها ان کانت نذرا ابدلها وان کانت تطوعا فان شاء ابدلها وان شاء ترکها وقال امامنا ابو حنیفة یجوز اکل هدی التطوع والمتعة والقران کالاضحیة لما صح انه صلی الله علیه وسلم اکل من لحم هدیه وحسا من مرقه ولا یجوز الاکل من بقیة الهدایا لانها وما کفارات کذا فی الهدایة

باب ما جاء فی رکوب البدنة

باب ست در بیان انچه آمده است در سوار شدن شتر هدی حدثنا قتیبة نا ابو عوانة عن قتادة عن انس بن مالک ان النبی صلی الله علیه وسلم رای رجلا یسوق بدنة بدرستیکه آنحضرت دید مردی را که میراند بدنه هدی را فقال له ارکبها پس فرمود آنحضرت او را سوار شو بر آن فقال یا رسول الله انها بدنة پس گفت آن مرد ای پیغمبر خدا بدرستیکه این شتر هدی ست فقال له فی الثالثة او فی الرابعة ارکبها ویحک او ویلک پس فرمود مر او را آنحضرت در مرتبهٔ سوم یا چهارم سوار شو بر این ویحک ست مر ترا یا ویل ست مر ترا شک رواست در لفظ

شرح ابی الطیب

قوله وبین الناس ای الفقراء وقال الطیبی التعریف للعهد والمراد بهم الذین یتبعون القافلة ویلتمسون الساقطة او جماعة غیرهم من قافلة اخری **باب** ما جاء فی رکوب البدنة **قوله** ویحک او ویلک او للشک من بعض الرواة هل قال النبی صلی الله علیه وسلم ویحک او ویلک وویحک کلمة رحمة القاموس ویح لزید وویحا له کلمة رحمة ورفعه علی الابتداء ونصبه باضمار فعل انتهی فمعناه اللطف فی حقه کانه قال له لطف الله بک لو لا ترکب واما ویلک فکلمة یقال لمن وقع فی الهلاک او لمن یستحقه او هی بمعنی الهلاک او مشقة العذاب والحزن او واد فی جهنم او بیر اقوال فیحتمل اجراءها علی هذا المعنی لتأخر المخاطب عن امتثال امره صلی الله علیه وسلم وقال الجوهری الویل والویح قد یستعملان بمعنی واحد ای للدعاء فی الهلاک او العکس وفیما نحن فیه لیناسب الاول وقال القرطبی وغیره قالها له تادیبا لا لاجل مراجعته له مع عدم خفاء الحال علیه یحتمل ان لا یراد بها موضوعها الاصلی بل تجری علی لسان العرب من غیر قصد لموضوعها کما فی تربت یداک ونحوه

عارضة الاحوذی

المقری وهو میل الی ما احدثه به اسد عن ابی حنیفة والجمعة فی کل موطن وقرار بجماعة یکفیهم ذلک فقد کانت الجمع فی القری بین مکة والمدینة والمیاه فی عصر الخلفاء والله الموفق للصواب

باب وقت صلوة الجمعة

ذکر عن انس بن مالک ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یصلی الجمعة حین تمیل الشمس قال صحیح حسن الاسناد روی الصحاح عن سلمة کنا نجمع مع رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا زالت الشمس ثم نرجع فنتتبع الفیء وقال ایضا وما نجد للحیطان فیأ یستظل به وفی الصحیح عن انس کنا نبکر بالجمعة ونقیل بعد الجمعة الفقه اتفق العلماء عن بکرة ابیهم علی ان الجمعة لا تجب حتی تزول الشمس واتفقوا علی انه ان صلاها قبل الزوال انه لا تجزیه الا ما روی عن ابن حنبل انه تجزیه وقد قالت عائشة فی البخاری کان الناس مهنة انفسهم وکانوا اذا راحوا الی الجمعة راحوا علی هیأتهم والروح انما یکون بعد الزوال وقد کشف ذلک القناع بفعل راحتها کانت تطرح لتنفسة

بقیه صفحهٔ ۲۳۰

عارضة الاحوذی

لعقيل بن ابی طالب فی جنة
الجدار الغربی فاذا عشی
الظنفسة کلها اظل الجدار
خرج حين زاغت الشمس فصلی
الجمعة وقول ابی هحل انا
کنا نرجع من الجمعة ننتقل
قائلة الضعفاء وکذلک خرج
ابو عيسی عن هحل بن سعيد
ما کنا نتغدی فی عهد رسول
الله صلی الله عليه وسلم ولا نقيل
الا بعد الجمعة اشار الی انهم
کانوا يتوکون القائلة يوم
الجمعة حتی يصلی الناس
انما للبکور الهها واما للابتداء
بفعلوها والاهتبال بها و
الظنفسة حصير صغير
وکان يوضع لعقيل وکان
الجدار قصيرا ليس علی
ارتفاعها اليوم الذی
تشاهدون فانه من بنيان
المتطاول فی البنيان وکان
الجدار من بنيان خير العالمين
وکان الظل يغشاها فی غير
الوقت الذی يغشاها اليوم
فافهم ذلک واجعل الصلک
فيه زوال الشمس اذا کانت
الظنفسة فی المسجد الی
القيلولة والاصقة بالجدار
الغربی والله اعلم **باب**
الخطبة علی المنبر ذکر سهل
طويل عن نافع عن ابن عمر ان
النبی صلی الله عليه وسلم کان
يخطب الی جذع فلما
اتخذ النبی صلی الله عليه وسلم

شرح سراج احمد

ويح وويل ولفظ ويح مستعمل ست در مدح وويل مستعمل ست در ذم وبدد عاو فی الباب عن علی اخرجه الشيخان وابی هريرة اخرجه
الشيخان وجابر اخرجه مسلم وعن انس ايضا قال ابو عيسی حديث انس حديث حسن صحيح وقد رخص قوم من اهل العلم
من اصحاب النبی صلی الله عليه وسلم وغيرهم فی رکوب البدنة اذا احتاج الی ظهرها وتحقيق رخصت داده اند گروهی
از اهل علم از صحابه وغير ايشان در حق سوار شدن بدنه چون محتاج گردد بسوی سواری وهو قول الشافعی واحمد واسحق
قال بعضهم لا يرکب الا ان يضطر اليه وگفته اند بعضی علما سوار نشود مگر اضطرار اسکه مضطر نگردد بسوی سوار شدن **باب**
ماجاء باتی جانب الراس يبدأ بالحلق بابست در بيان آنچه آمده است که از کدام جانب آغازی کند بحلق کردن حدثنا
ابو عمار نا سفين بن عيينة عن هشام بن حسان عن ابن سيرين عن انس بن مالک قال لما رمی رسول الله
صلی الله عليه وسلم الجمرة نحر نسکه گفت انس هرگاه انداخت سنگريزه نحر نسک وقربانی خود کرد وناول الحالق
شقه الايمن فحلقه پس داد تراشنده سر را جانب راست راس خود پس بتراشيد او سر آنحضرت را نام حلاق معمر بن
عبد الله است قرشی عدوی قديم الاسلام بود فاعطاه ابا طلحة پس داد آنحضرت مويهای جانب ايمن خود را بابا طلحه
انصاری ثم ناوله شقه الايسر پس پيش داد حلاق را جانب چپ خود فحلقه پس بتراشيد او آنجانب را فقال اقسمه بين الناس
پس فرمود قسمت کن اين را ميان مردم پس بهر يک يک تاره موی ودو تاره موی نصيب رسيده وبمحتاجان ناخنان نيز
تقليم کرد وبر حاضران قسمت فرمود واين برکات در ميان امت تا الی يومنا باقی مانده که باعث تذکره وياد داشتی
بود از اجزای وجود شريف آنحضرت صلی الله عليه وسلم والآن که در ميان مردمان هند شائع ست که مويهای
مبارک نبوی عليه الصلوة والسلام همراه خويش ميان کوچای زشت وپليد ميگردند ظاهرا آثار وبرکات نبوت فهم نميشود
چنانکه از تبرکات انبيای ماتقدم عليهم الصلوة والتسليمات بود چنانکه کلام الله بآن ناطق ست وقال لهم نبيهم ان آية ملکه ان
ياتيکم التابوت فيه سکينة من ربکم وبقية مما ترک آل موسی وآل هارون تحمله الملائکة باوجود آنکه آنها کفشهای وياچهای عصا وغيره

شرح ابی الطيب

وقيل انه کان اشرف علی هلکة من الجهد وويل کلمة تقال لمن وقع فی الهلکة فالمعنی اشرفت علی الهلاک فاترک
فعلها هذا هی اخبار قاله فالارشاد الساری **باب** ماجاء باتی جانب الراس يبدأ فی الحلق **قوله** نسکه بضمتين
وقد يسکن السين جمع نسيکة وهی الذبيحة وقيل مصدر والمصادر تقام مقام الاسماء المشتقة منها فهی
يطلق علی الواحد والجمع قال التورپشتی اکثر ما يجده فی الحديث بتخفيف السين وفی الحديث يجوز ان يحمل
علی الواحد لانه کان ينحر الواحد بعد الواحد ويجوز ان يحمل علی الجمع لانه نحر يومئذ ثلثا وستين بدنة وکان
راعی بهذه العدة سنی عمره صلی الله عليه وسلم وانما قسم الشعر فی اصحابه ليکون برکة باقية بين اظهرهم وتذکرة
لهم وکانه اشار بذلک الی اقتراب الاجل وانقضاء زمان الصحبة وخص ابا طلحة بالقسمة التفاتا الی هذا المعنی
لانه هو الذی حفر قبره ولحده وبنی فيه اللبن واختلفوا فی اسم الحلاق والصحيح المشهور انه معمر بن عبد الله
العدوی **قوله** فاعطاه ابا طلحة ای اعطی الشعر اياه وفيه استحباب بداءة الايمن المخلوق
وقد نقل عن الامام ابی حنيفة الرجوع اليه بعد قوله بان يبدأ بالايمن الحالق

شرح سراج احمد

بودند و مویهای که اجزای وجود شریف او بودند علیه الصلوة والسلام این مقدار از برکت و ظهور خوارق بوجود نیاید که از تبرکات دیگر پیغمبران بظهور می آمد از مشاهدهٔ این چنین حال تعجب بسیار روی دهد و اگر فرض کرده شود که اینها مویهای شریف نیستند پس فائدهٔ تقسیم میان صحابه چه میشود و لغو میگردد و الله اعلم بالصواب حدثنا ابن ابی عمر نا سفین بن عیینة عن هشام بن عروة هذا حدیث حسن **باب** ماجاء فی الحلق والتقصیر بابست در بیان آنچه آمده است در حلق و تقصیر حدثنا قتیبة نا اللیث عن نافع عن ابن عمر قال حلق رسول الله صلی الله علیه وسلم وحلق طائفة من اصحابه گفت عبد الله ابن عمر تراشید آنحضرت سر مبارک خود را در حجة الوداع و تراشیدند گروهی از صحابه و قصر بعضیهم و کوتاه کردند سر را بعضی از صحابه قال ابن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال گفت ابن عمر بدرستیکه آنحضرت فرمود رحم الله المحلقین مرة او مرتین رحمت کند حق تعالی تراشندگان سر را یک بار یا دو بار و عا فرمود و قال والمقصرین یا ستر فرمود سوم بار باتماس صحابه رحمت کند حق تعالی کوتاه کنندگان سر را و در بودن این حلق و قصر و دعا علما را اختلاف است بعضی گویند که در عمره بود که صحابه را بیرآمدن از احرام امر کرد یا در روز نحر بود که از احرام حج برآمدند و بعضی گفته اند که در حدیبیه بود بعلت احصار از احرام برآمد و حلق کرد و صحابه را نیز امر فرمود بحلق و فی الباب عن ابن عباس اخرجه ابن ابی شیبة وابن ام حصین اخرجه مسلم وابن ابی شیبة وعمار یعنی عبد الله بن مارب اخرجه الطبرانی وابی سعید اخرجه الطبرانی فی الاحمر وابی عریف یعنی زید بن ابی عریف اخرجه ابن ابی شیبة وحبشی بن جنادة اخرجه ابن ابی شیبة واحمد والطبرانی وابن قانع وحبیب بن مضمور وابی هریرة اخرجه احمد وابن ابی شیبة والبخاری ومسلم وابن ماجة بعبارات مختلفة قال گفت مصنف هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم یختارون للرجل ان یحلق راسه اختیار کرده اند برای مردی اینکه بتراشد سر خود را و ان قصروا ان ذلک یجزی عنه و اگر قصر کنند اعتقاد میکنند که آن روا گردد از وی وکافی باشد او را وهو قول سفین الثوری والشافعی واحمد واسحق **باب** ماجاء فی کراهیة الحلق للنساء بابست در بیان آنچه آمده است در کراهیت تراشیدن مویهای سر مر زنان را حدثنا محمد ابن موسی الحرشی البصری نا ابو داود الطیالسی نا همام عن قتادة عن خلاس بن عمرو

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الحلق والتقصیر **قوله** حلق رسول الله صلی الله علیه وسلم بالتشدید والتخفیف فی مثل قصر الاول للمتکلمین الحالق من اخذ تمام شعره والثانی من اخذ اطراف الشعور والتشدید لمناسبة لفظ الدعاء والتخفیف اشهر روایة **قوله** رحم الله المحلقین الخ انما قدمهم لانتباعهم لسنة نبیهم صلی الله علیه وسلم ولانه ابلغ فی العبادة ودال علی صدق النیة فی امتثال امر الله تعالی ونقل النووی روایة قیل یا رسول الله ما بال المحلقین ظهرت لهم بالترحم قال لانهم لم یشکوا قال ابن عبد البر وکونه فی الحدیبیة هو المحفوظ وقال فی الارشاد السابق قال صلی الله علیه وسلم ذلک فی حجة الوداع او فی الحدیبیة او فی الموضعین جمعا بین الاحادیث **باب** ماجاء فی کراهیة الحلق للنساء **قوله** محمد بن موسی الحرشی قال فی التقریب محمد بن موسی بن نضیح الحرشی بفتح المهملة والراء ثم شین معجمة ابن **قوله** ابو داود الطیالسی اسمه

قوت المغتذی

نحدثنا محمد بن موسی الحرشی بفتح الحاء المهملة والشین المعجمة

عارضة الاحوذی

المنبر حتی الجذع حتی اتاه فالتزمه فسلن حدیث صحیح حسن الاسناد خرج البخاری وغیره عن ابن عمر سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول علی المنبر من جاء الجمعة فلیغتسل وعن سهل بن سعد ان النبی صلی الله علیه وسلم ارسل الی امراة فری غلمانها النجار یعمل لی عوادا اجلس علیهن اذا کلمت الناس الاصول لقد بینا فی کتب الاصول والاملاء لانوار القمر الالف معجزة التی جمعناها لمحمد علیه السلام علی قسمین منها هی فی القرآن هو تواتر ومنها ما نقل احادا ومجموعها خرق العادة علی ید نبی علی وجه لا ینبغی الا لنبی یصدق اولولی یکرمه بذلک المولی فحنین الجذع الیابس و انینه اغرب من خضراره واشماره فان الامتاز یکون فیه بصفة والجذر والانین لا یکون فی جنسه بحال وانما حنت علی فقد ما کانت تانس به من الذکر وخصت به من الشرف والبرکة الفقه القصد من الخطبة الاستماع وذلک یکون بالعلو علی المکان الذی یکون فیه السامع عادة ولاجل

عارضة الاحوذی

لعقيل بن ابی طالب فی جاء الجدار الغربی فاذا غشی الظنفسة كلها ظل الجدار خرج عمر من الخطاب فصلی الجمعة وقول ابی سهل انا كنا نرجع من الجمعة ننتقيل قائلة الضحاء وكذلك خرج ابو عيسى عن سهل بن سعيد ما كنا نتغدى فی عهد رسول الله صلی الله عليه وسلم ولا نقيل الا بعد الجمعة اشار الى انهم كانوا يقولون القائلة يوم الجمعة حتى يصلی الناس اما التبكير اليها واما للابتداء بفعلها والاهتبال بها والظنفسة حصير صغير وكان يوضع لعقيل وكان الجدار قصيرا ليس على ارتفاعها اليوم الذی تشاهدون فانه من بنيان المتطاول فی البنيان وكان الجدار من بنيان خير العالمين وكان الظل يغشاها فی غير الوقت الذی يغشاها اليوم فافهم ذلك واجعل اصلك فيه زوال الشمس اذا كانت الظنفسة فی المسجد الی القيلولة والاصقة بالجدار الغربی والله اعلم **باب** الخطبة على المنبر ذكر سهل طويل عن نافع عن ابن عمر ان النبی صلی الله عليه وسلم كان يخطب الی جذع فلما اتخذ النبی صلی الله عليه

شرح سراج احمد

ويح وويل ولفظ ويح مستعمل ست در مدح وويل مستعمل ست در ذم وبدد عاو فی الباب عن علی اخرجه الشيخان وابی هريرة اخرجه الشيخان وجابر اخرجه مسلم وعن انس ايضا قال ابو عيسى حديث انس حديث حسن صحيح وقد رخص قوم من اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله عليه وسلم وغيرهم فی ركوب البدنة اذا احتاج الی ظهرها وتحقيق رخصت داده اند گروهی از اهل علم از صحابه وغيرايشان در حق سوار شدن بدنه چون محتاج گردد بسوی سواری وهو قول الشافعی واحمد واسحق قال بعضهم له ان يركب بالجر يضطر اليه وگفته اند بعضی علما سوار نشود واما اسكه مضطر نگردد بسوی سوار شدن **باب** ماجاء باي جانب الراس يبدا بالحلق بابست در بيان انچه آمده است كه از كدام جانب آغازی كند بحلق كردن حدثنا ابو عمار ناسفين بن عيينة عن هشام بن حسان عن ابن سيرين عن انس بن مالك قال لما رمى رسول الله صلی الله عليه وسلم الجمرة نحر نسكه گفت انس هرگاه انداخت سنگريزه نحر نسكه گفت انس هرگاه انداخت سنگريزه بانحر شتران نسك وقربانی خود كرد وحلق الجانب شقه الايمن فحلقه پس ترا شيد او سر را جانب راست راس خود پس بتراشيد او سر انحضرت را بنام حلاق معمر بن عبد الله است قرشی عدوی قديم الاسلام بود فاعطاه ابا طلحة پس داد انحضرت مويهای جانب ايمن خود را بابا طلحه انصاری ثم ناوله شقه الايسر فقال احلق راجانب چپ خود فحلقه پس تراشيد او انجانب را فقال اقسمه بين الناس پس فرمود قسمت كن اين را ميان مردم پس بهر يك يك تاره موی ودو تاره موی نصيب رسيده وبعضيين ناخنان تيز تقليم كرد وبر حاضران قسمت فرمود واين بركات در ميان امت تا الی يومنا باقی مانده كه باعث تذكره وياد وافتی بود از اجزای وجود شريف انحضرت صلی الله عليه وسلم والآن كه در ميان مردمان هند شائع ست كه مويهای مبارك نبوی عليه الصلوة والسلام همراه خويش ميان كوچهای زشت وپليد ميگردند ظاهرا آثار وبركات نبوت معدوم نخيزند چنانكه از تبركات انبياء ماتقدم عليهم الصلوة والتسليمات بود چنانكه كلام الله بآن ناطق ست وقال لهم نبيهم ان آية ملكه ان ياتيكم التابوت فيه سكينة من ربكم وبقية مما ترك آل موسی وآل هارون تحمله الملائكة باوجود آنكه آنها كفشهای ويا چهای عصا وغير

شرح ابی الطيب

وقيل انه كان اشرف على هلكة من الجهد وويل كلمة تقال لمن وقع فی الهلكة فالمعنى اشرفت على الهلاك فانجيت فعلى هذا هی اخبار قاله فی الارشاد الساری **باب** ماجاء باي جانب الراس يبدا فی الحلق **قوله** نسكه بضمتين وقد يسكن السين جمع نسيكة وهی الذبيحة وقيل مصدر والمصادر تقام مقام الاسماء المشتقة منها ثم يطلق على الواحد والجمع قال التوربشتی اكثر ما يجده فی الحديث بتخفيف السين وفی الحديث يجوز ان يحمل على الواحد لانه كان ينحر الواحد بعد الواحد ويجوز ان يحمل على الجمع لانه نحر يومئذ ثلثا وستين بدنة وكانه راعى بهذه العدة سنی عمره صلی الله عليه وسلم وانما قسم الشعر فی اصحابه ليكون بركة باقية بين اظهرهم وتذكرة لهم وكانه اشار بذلك الی اقتراب الاجل وانقضاء زمان الصحبة وخصا ابا طلحة بالقسمة التفاتا الی هذا المعنى لانه هو الذی حفر قبره ولحد له وبنی فيه اللبن واختلفوا فی اسم الحلاق والصحيح المشهور انه معمر بن عبد الله العدوی **قوله** فاعطاه ابا طلحة ای اعطی الشعر اياه وفيه استحباب بدء ايمن المحلوق وقد نقل عن الامام ابی حنيفة الرجوع اليه بعد قوله بان يبدا ايامن الحالق

شرح سراج احمد

بودند و مویهای که اجزای وجود شریف او بودند علیه الصلوة والسلام این مقدار برکت و ظهور خوارق بوجود نیاید که از تبرکات دیگر پیغمبران بظهور می آمد از مشاهدهٔ این چنین حال تعجب بسیار روی دهد و اگر فرض کرده شود که اینها مویهای شریف نیستند پس فائدهٔ تقسیم میان صحابه چه میشود و لغو میگردد و الله اعلم بالصواب حدثنا ابن ابی عمر نا سفین بن عیینة عن هشام بن عروة هذا حدیث حسن **باب** ماجاء فی الحلق والتقصیر بابست در بیان آنچه آمده است در حلق و تقصیر حدثنا قتیبة نا اللیث عن نافع عن ابن عمر قال حلق رسول الله صلی الله علیه وسلم وحلق طائفة من اصحابه گفت عبد الله ابن عمر تراشید آنحضرت سر مبارک خود را در حجة الوداع و تراشیدند گروهی از صحابه و قصر بعضهم و کوتاه کردند سر را بعضی از صحابه قال ابن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال گفت ابن عمر بدرستیکه آنحضرت فرمود رحم الله المحلقین مرة او مرتین رحمت کند حق تعالی تراشندگان سر را یک بار یا دو بار و دعا فرمود و ثم قال والمقصرین باز فرمود سوم بار بالتماس صحابه رحمت کند حق تعالی کوتاه کنندگان سر را یک بار یا دو بار و دعا فرمود و ثم قال والمقصرین باز فرمود بعضی گویند که در عمره بود که صحابه را میسر آمدن از احرام امر کرد یا در روز نحر بود که از احرام حج برآمدند و بعضی گفته اند که در حدیبیه بود بعلت احصار از احرام برآمد و حلق کرد و صحابه را نیز امر فرمود بحلق و فی الباب عن ابن عباس اخرجه ابن ابی شیبة وابن ام حصین اخرجه مسلم وابن ابی شیبة وماریب یعنی عبد الله بن ماریب اخرجه الطبرانی وابی سعید اخرجه الطبرانی فی احمد وابی صراجع یعنی زید بن ابی مریم اخرجه ابن ابی شیبة وحبشی بن جنادة اخرجه ابن ابی شیبة واحمد والطبرانی وابن قانع وحمید بن منصور وابی هریرة اخرجه احمد وابن ابی شیبة والبخاری ومسلم وابن ماجه بعبارات مختلفة قال گفت مصنف هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم یختارون للرجل ان یحلق راسه اختیار کرده اند برای مردی اینکه بتراشد سر خود را وان تقصر هو ان ذلک یجزی عنه و اگر قصر کند اعتقاد میکنند که آن رواگردد از وی وکافی باشد او را و هو قول سفین الثوری والشافعی واحمد واسحق **باب** ماجاء فی کراهیة الحلق للنساء بابست در بیان آنچه آمده است در کراهیت تراشیدن مویهای سر مر زنان حدثنا محمد ابن موسی الحرشی البصری نا ابو داود الطیالسی نا همام عن قتادة عن خلاس بن عمرو

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الحلق والتقصیر **قوله** حلق رسول الله صلی الله علیه وسلم بالتشدید والتخفیف مثله قصر فالاول اقامین الحالق من اخذ تمام شعر الرأس فی الثانی من اخذ اطراف الشعور والتشدید انسب بلفظ الدعاء والتخفیف اشهر روایة **قوله** رحم الله المحلقین الخ انما قدمهم لاتباعهم لسنة نبیهم صلی الله علیه وسلم ولانه ابلغ فی العبادة ودال علی صدق النیة فی التذلل لله تعالی ونقل النووی روایة قیل یا رسول الله ما بال المحلقین ظاهرت لهم بالترحم قال لانهم لم یشکوا قال ابن عبد البر وکونه فی الحدیبیة هو المحفوظ وقال فی الارشاد الساری قال صلی الله علیه وسلم ذلک فی حجة الوداع او فی الحدیبیة او فی المواضع جمیعا بین الاحادیث **باب** ماجاء فی کراهیة الحلق للنساء **قوله** محمد بن موسی الحرشی قال فی التقریب محمد بن موسی بن نضیح الحرشی بفتح المهملة والراء ثم شین معجمة ابن **قوله** ابو داود الطیالسی اسمه

قوت المغتذی

نحدثنا محمد بن موسی الحرشی بفتح الحاء المهملة والشین المعجمة

عارضة الاحوذی

المنبر حتی الجذع حتی اتاه فالتزمه فسلن حدیث صحیح حسن الاسناد خرج البخاری وغیره عن ابن عمر سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول علی المنبر من جاء الجمعة فلیغتسل وعن سهل بن سعد ان النبی صلی الله علیه وسلم ارسل الی امرأة مری غلامک النجار یعمل لی اعوادا اجلس علیهن اذا کلمت الناس الاصول لقد بینا فی کتب الاصول و الاملاء لانوار القمر الالف معجزة التی جمعناها لمحمد علیه السلام علی قسمین منها ما هی فی القرآن هو تواتر ومنها ما نقل احادا ومجموعها خرق العادة علی یدیه علی وجه لا ینبغی الا لنبی یتحدی اولولی یکرمه بذلک المولی فحنین الجذع الیاس و انینه اغرب من خبر اره واشماره فان الامتاز یکون فیه بصفة والجذع والا فانین لا یکون فی جنسه بحال وانما حنت علی فقد ما کانت تانس به من الذکر وخصت به من الشرف والبرکة الفقه القصد من الخطبة الاستماع وذلک یکون بالعلو علی المکان الذی یکون فیه السامع عادة ولاجل

بقیه صفحه ۲۲۲

عارضۃ الاحوذی

ذلك جعل الاذان على موضع مرتفع ليكون اسمع ويجعل موضع الخطبة دونه ليجتمع ولو خطب على الارض جاز كما كان النبي صلى الله عليه وسلم يفعل قبل ان يتخذ المنبر والعلو على درج او عود الخطبة افضل لانه اسمع الجلوس بين الخطبتين نافع عن ابن عمر كان النبي عليه السلام يخطب يوم الجمعة ثم يجلس ثم يقوم فيخطب كما يفعلون اليوم الاسناد هكذا وقعت الروايات وروى عن ابن عباس ان النبي عليه السلام كان يخطب خطبة واحدة قائما فالسنة وتقليلها خطبتين يجلس بينهما وهذا حديث ضعيف ويروى الحسن بن عمارة وقد ترك عمرو عائشة فجاء من هذا ان الخطبتين عوض من الركعتين والجمعة ركعتان فتقوم الاربع صحيحة كاملة وذلك قلنا انها تفتقر الى طهارة وانها لا تجزى الواحدة وان الخطبة فرض خلافا لرواية ابن حبيب في قوله عن مالك ان واحدة تجزى النسيان او حصر وخلافا لمن حكى ان الطهارة ليست بشرط لها وخلافا لعبد الملك

شرح سراج احمد

عن علي قال نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم ان تحلق المرأة راسها ممنوع فرمود آنحضرت اینکه بتراشد زن سر خود را [ترجمہ] محمد بن بشار نا ابو داود عن همام عن خلاس نحوه وليذكر فيه عن علي قال ابو عيسى حديث علي فيه اضطراب ومروى هذا الحديث عن حماد بن سلمة عن قتادة عن عائشة ان النبي صلى الله عليه وسلم نهى ان تحلق المرأة رأسها والعمل على هذا عند اهل العلم لا يرون على المرأة حلقا ويرون ان عليها التقصير **باب** ما جاء في من حلق قبل ان يذبح او نحر قبل ان يرمي بابست در بیان آنچه آمده است در حق کسیکه بتراشد سر را پیش ازینکه ذبح کرد یا نحر کرد پیش از رمی جمار حدثنا سعيد بن عبد الرحمن المخزومي وابن ابي عمر قالا نا سفيان بن عيينة عن الزهري عن عيسى بن طلحة عن عبد الله بن عمرو ان رجلا سال رسول الله صلى الله عليه وسلم قال حلقت قبل ان اذبح بدرستیکه مرد سوال کرد آنحضرت را گفت تراشیدم سر را پیش از ینکه ذبح کردم قال اذبح ولا حرج فرمود آنحضرت ذبح کن وحرج نیست وهیچ باک ندارد وساله اخر وپرسید از آنحضرت دیگر کس فقال نحرت قبل ان ارمي قال ارم ولا حرج یعنی در تقدیم وتاخیر درین مناسک مضایقه ندارد وفي الباب عن علي اخرجه ابن ابي شيبة وجابر اخرجه ابن جرير وابن عباس اخرجه

شرح ابی الطیب

سليمان بن داود غير صاحب السنن **قوله** ان تحلق المرأة راسها اي في التحلل او مطلقا الا لضرورة وان حلقها مثلة كحلق اللحية للرجل **قوله** خلاس بكسر اوله وتخفيف اللام ابن عمرو الهجري بفتحتين البصري ثقة **باب** ما جاء فيمن حلق قبل ان يذبح او نحر قبل ان يرمي **قوله** اذبح ولا حرج اي اذبح الان ولا حرج عليك في التاخير محذوف والجملة حال لا من عطف الاخبار على الانشاء ثم مقتضى ظاهر الحديث انه لو قدم المتاخر واخر المقدم لا يجب عليه شيء وقال الامام ابو حنيفة يجب عليه دم واجاب اصحابه عنه بان نفي الحرج يتحقق بنفي الاثم والفساد فيحمل عليه دون نفي الجزاء فان في قول القائل لو اشعر فعلت ما يفيد انه ظهر له بعد فعله انه ممنوع من ذلك فلذا قدم اعتذاره على سؤاله الا لو سيال ولو يعتذر لكن قد يقال يحتمل ان الذي ظهر له مخالفة ترتيب ما ترتيب رسول الله صلى الله عليه وسلم فظن ان ذلك الترتيب متعين فقدم ذلك لاعتذار فسال عما يلزمه فبين صلى الله عليه وسلم بالجواب عدم تعينه عليه بنفي الحرج وان ذلك الترتيب مسنون لا واجب والحق انه يحتمل ان يكون كذلك ويحتمل ان يكون الذي ظهر له كان هو الواقع الا انه صلى الله عليه وسلم عذرهم للجهل وامرهم ان يتعلموا مناسكهم واقامة عذرهم بالجهل لان الحال كان اذ ذاك في ابتدائه واذا احتمل كلا منهما فالاحتياط اعتبار التعيين والاخذ به واجب في مقام الاضطراب فيتم وجه الوجوب ويؤيده ما نقل عن ابن عباس رضي الله عنهما من قدم نسكا على نسك فليهرق دما وفي سنده ابراهيم بن مهاجر ضعيف واخرجه الطحاوي بطريق اخر ليس فيه ذلك الضعف حدثنا مرزوق ثنا الحصيب حدثنا وهيب عن ايوب عن سعيد بن جبير عن ابن عباس مثله فهذا ابن عباس احد من روى عنه صلى الله عليه وسلم افعل ولا حرج لو يكن ذلك عنده على الاباحة بل على ان الذي فعلوه على الجهل بالحكم فعذرهم وامرهم ان يتعلموا مناسكهم

ابن ابی شیبة وابن عمر اخرجه البزار واسامة بن شریك اخرجه ابو داود قال ابو عیسی حدیث عبد الله بن عمر حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اکثر اهل العلم وهو قول احمد واسحق وقال بعض اهل العلم اذا قدم نسکا قبل نسك فعلیه دم چون مقدم کند یک نسك را پیش از نسك دیگر پس لازم می شود بروی دم وهمین ست مذهب امام ابی حنیفه رح

باب ماجاء فی الطیب عند الاحلال قبل الزیارة بابست در بیان انچه آمده است در حق مالیدن بوی خوش نزدیک حلال گشتن از احرام پیش از طواف زیارت حدثنا احمد بن منیع ناهشیم نا منصور بن زاذان عن عبد الرحمن ابن القاسم عن ابیه عن عائشة قالت طیبت رسول الله صلی الله علیه وسلم قبل ان یحرم گفت عائشه خوشبوی کردم آنحضرت را پیش از انکه احرام بندد ویوم النحر قبل ان یطوف بالبیت وطیب سیکردم روز نحر پیش از انکه طواف کند بخانه کعبه بعد از حلق بطیب فیه مسك بخوشبوی که در وی مشك بود وگفته اند که افضل واولی در طیب احرام مشك وگلاب ست که بوی دارد ورنگ ندارد ودر روز نحر از احرام می برآیند وهمه چیز حلال میشود مگر نساء وبعد از طواف نساء نیز حلال میشوند وفی الباب عن ابن عباس قال ابو عیسی حدیث عائشة حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اکثر اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم یرون ان المحرم اذا رمی جمرة العقبة یوم النحر وذبح وحلق وقصر فقد حل له کل شیء حرم علیه الا النساء اعتقاد کرده اند اهل علم بدرستیکه مرد محرم چون رمی کرد جمرهٔ عقبه را در روز نحر وذبح کرد وحلق کرد یا قصر کرد پس تحقیق حلال گشت مر او را هر چیزی که حرام کرده شده بود بروی مگر زنان حلال نباشند تا انکه طواف زیارت کند وهو قول الشافعی واحمد واسحق وقد روی عن عمر بن الخطاب انه قال حل له کل شیء الا النساء والطیب یعنی نزد امیر المؤمنین عمر بن الخطاب نساء وطیب هر دو حرام اند وهمچنین مروی شده است از ام سلمه چنانکه اخراج آن کرده احمد وابو داود وحاکم وقد ذهب بعض اهل العلم الی هذا من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم وهو قول اهل الکوفة **باب** ماجاء متی یقطع التلبیة فی الحج بابست در بیان انچه آمده است که کدام وقت قطع کند محرم تلبیه را نزد رح حدثنا محمد بن بشار نا یحیی بن سعید القطان عن ابن جریج عن عطاء عن ابن عباس عن الفضل بن عباس قال ارد فنی رسول الله صلی الله علیه وسلم من جمع الی منی گفت فضل بن عباس سوار کرد مرا آنحضرت در پس خود از موضع مزدلفه تا بمقام منا فلوزل یلبی حتی رمی جمرة العقبة پس همیشه آنحضرت تلبیه میکرد در پس هر نماز ودر هر بلندی وپستی تا آنکه رمی کرد جمرهٔ عقبه را یعنی قطع تلبیه بر می جمرهٔ عقبه باید کرد وفی الباب عن علی رضی الله عنه اخرجه البیهقی وابن مسعود وابن عباس اخرجه ابن جریر قال ابو عیسی حدیث فضل بن عباس حدیث حسن صحیح

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الطیب عند الاحلال قبل الزیارة ای قبل طواف الزیارة **قوله** منصور بن زاذان راوی وذال معجمة الواسطی ابو المغیرة الثقفی ثقة ثبت عابد **قوله** الا النساء نصب علی الاستثناء ای جماعهن وهو دواعیهن قال الامام الشافعی رح نکاحهن **قوله** وهو قول اهل الکوفة ای قول بعضهم وهو الا فمذهب علمائنا الحنفیة هو انه یحل له کل شیء الا النساء فقط **باب** ماجاء متی تقطع التلبیة فی الحج **قوله** حتی رمی الجمرة ای شرع فیه ویحتمل ای فرغ منه وبالاول اخذ علماؤنا

عارضة الاحوذی

حیث قال انها سنة ولم یرها احد فی الاسلام ما اجزته الجمعة دونها ابدا ولا یسمع ذلك ولو قاله احد فی العمد الاول لکفی نکیرا مسألة قال ابو حنیفة تجزی الخطبة قاعدا لان القصد الاسماع وقد حصل تلنا صح عن جابر بن سمرة انه قال رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم یخطب قائما ثم قعد قعدة لا یتکلم فمن خبرك ان النبی صلی الله علیه وسلم خطب قاعدا فلا تصدقه وملازمة النبی صلی الله علیه وسلم والصحابة القیام اصلی فی وجوب العمدة قول الله عز وجل وترکوك قائما قد مهم وذلك دلیل علی الوجوب المختص به لا سیما وقد قلنا انه عوض عن الرکعتین فی القیام واجب فی العوض فوجب فی المعوض مسألة الخطبة کلام له بال واقله حمد الله والصلوة علی نبیه ویجلله ویبشر ویقرأ شیئا من القرآن ولا یطیلها ذکر ابو عیسی عن جابر بن سمرة ان النبی صلی الله علیه وسلم کانت صلاته قصدا وخطبته قصدا وخرج الصحیح طول صلوة الرجل وقصر خطبته منبئة من فقهه وکذلك کان

شرح سراج احمد

والعمل على هذا عند اهل العلم من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم وغيرهم ان الحاج لا يقطع التلبية حتى يرمي جمرة بدر ستيكه حاجيان قطع نكنند تلبيه را تا آنكه رمي كنند جمره را وهو قول الشافعي واحمد واسحق **باب** ما جاء متى يقطع التلبية في العمرة بابست در بيان آنچه آمده است كه كدام وقت قطع كند تلبيه را در عمره حدثنا هناد نا هشيم عن ابن ابي ليلى عن عطاء عن ابن عباس قال يرفع الحديث عطا مرفوع ميكرد ابن عباس حديث را انه كان يمسك عن التلبية في العمرة اذا استلم الحجر بدر ستيكه آنحضرت بند ميكرد از تلبيه قطع مي نمود در عمره چون استلام ميكرد حجر اسود را يعني بعد از استلام حجر اسود تلبيه را موقوف ميكرد و في الباب عن عبد الله بن عمرو بن العاص قال ابو عيسى حديث ابن عباس حديث حسن صحيح والعمل عليه عند اكثر اهل العلم قالوا لا يقطع المعتمر التلبية حتى يستلم الحجر گفته اند علما قطع كند عمره كننده تلبيه را تا آنكه استلام حجر اسود كند وقال بعضهم اذا انتهى الى بيوت مكة قطع التلبية ولقيه ابن بعضي علما چون برسد معتمر بسوي خانهاي مكه قطع كند تلبيه را والعمل على حديث النبي صلى الله عليه وسلم كه بعد از استلام قطع كند تلبيه را وبه يقول سفين والشافعي واحمد واسحق چنانكه مذهب ما است ابو حنيفه گفت **باب** ما جاء في طواف الزيارة بالليل بابست در بيان آنچه آمده است در بيان طواف زيارت در وقت شب حدثنا محمد بن بشار نا عبد الرحمن ابن مهدي نا سفين عن ابي الزبير عن ابن عباس عن عائشة ابن الزبير روايت ازهرد و كرده و اين حديث منقطع است زيرا كه ابو الزبير را سماع از عائشه و ابن عباس ثابت نشده است نزد محدثين ان النبي صلى الله عليه وسلم اخر طواف الزيارة الى الليل بدر ستيكه آنحضرت تاخير كرد در كردن طواف زيارت تا وقت شب يعني در روز نكنيه در شب قطع نمود طواف زيارت از ركان حج ست قال ابو عيسى هذا حديث حسن وقد رخص بعض اهل العلم ان يودع الزيارة الى الليل واستحب بعضهم ان يزور و مستحب گفته اند بعضي علما اينكه زيارت كند يوم النحر در روز نحر و تجارت ان تحر كنند و بعضهم ان يوخروا الى اخر ايام منى و توسع كرده اند بعضي علما اينكه تاخير كرده شود طواف زيارت و اگرچه باشد تاخير آن تا آخر روز از روزهاي سنا كه سيزدهم شهر ذي حجه باشد **باب** ما جاء في نزول الابطح بابست در بيان آنچه آمده است در حق فرود آمدن

شرح ابي الطيب

باب ما جاء في طواف الزيارة بالليل **قوله** اخر طواف الزيارة الى الليل وكذلك اخرجه البخاري تعليقا عائشة وابن عباس رضي الله تعالى عنهما لاخر النبي صلى الله عليه وسلم الزيارة الى الليل لكن الثابت المعلوم من فعله صلى الله عليه وسلم هو انه طاف طواف الزيارة وهو طواف الفرض هكذا اخرج مسلم في صحيحه من رواية جابر وابن عمر رضي الله عنهما ان رسول الله صلى الله عليه وسلم افاض يوم النحر ثم رجع فصلى الظهر بمنى فلعل المراد في الحديث انه طاف للزيارة غير طواف الافاضة بالليل بان كان يقصد زيارة البيت ايام منى بالليل بعد ما طاف للفرض نهارا يوم النحر ومعنى التاخير ان الطواف الذي اراده بعد طواف الفرض اخره الى الليل ولو رأيت به بعد العصر او اول في الاخبار الاخر بان معنى اخره الى الليل اي اخره الى بعد الزوال وقال واما الحمل على ما بعد الغروب وبعد ما مضى قد ثبت في الاحاديث الصحيحة انه عليه السلام طاف يوم النحر نهارا وتوييد التاويل ما رواه البيهقي انه صلى الله عليه وسلم كان يزور البيت كل ليلة من ليالي منى **باب** ما جاء في نزول الابطح هو موضع بين مكة ومنى وهو الى منى اقرب في هذا الاتصال بمنى

بقية صفحه ۲۳۵

عارضة الاحوذي

الخلفاء بعده يفعلون الاربعة وحكى الموردون عن عثمان كذبة عظيمة انه صعد المنبر فارتج منه فقال كلا ما منه وانتم الى امام فقال احوج منكم الى امام قولا الى فيالله والعقل ان اقلنا اليوم لا يرتج عليه فكيف عثمان لا سيما واقوى اسباب الحصر في الخطبة انه كان يدري ما يريد الى اسماعه معتقد وقيل قلوبهم لا تقصد الظهور عندهم ومن كان خطيبته لله فليس يحصر عن حمد وصلوة وحظ على خير وتحذير من شر الى شيء كان ولم يخل من يحصر الا من كان له غرض غير الحق فربما اعانه عليه بالفصاحة فتنة وربما خلق له العي تحجيزا للغرية القصد كل شيء جاء على وجه الحق ومشيئة مفعلة من ان كانه يقول خلقته وبحدة قال الشاعر ويقلن شنت قد علاك نقلت انه مسالة ويقرأ القرآن في خطبته عندنا وبه قال الشافعي ولو لم يقرأه اعاد الخطبة ولو اختصر عليه لاجزاه وقد خرج ابو عيسى عن جابر بن سمرة ان النبي عليه السلام قرأ على المنبر ونادوا يا مالك وقد خرج

عارضة الاحوذي

الخلفاء بعده يفعلون الاربعة وحكى الموردون عن عثمان كذبة عظيمة انه صعد المنبر فارتج منه فقال كلا ما منه وانتم الى امام فقال احوج منكم الى امام قولا الى فيالله والعقل ان اقلنا اليوم لا يرتج عليه فكيف عثمان لا سيما واقوى اسباب الحصر في الخطبة انه كان يدري ما يريد الى اسماعه معتقد وقيل قلوبهم لا تقصد الظهور عندهم ومن كان خطيبته لله فليس يحصر عن حمد وصلوة وحظ على خير وتحذير من شر الى شيء كان ولم يخل من يحصر الا من كان له غرض غير الحق فربما اعانه عليه بالفصاحة فتنة وربما خلق له العي تحجيزا للغرية القصد كل شيء جاء على وجه الحق ومشيئة مفعلة من ان كانه يقول خلقته وبحدة قال الشاعر ويقلن شنت قد علاك نقلت انه مسالة ويقرأ القرآن في خطبته عندنا وبه قال الشافعي ولو لم يقرأه اعاد الخطبة ولو اختصر عليه لاجزاه وقد خرج ابو عيسى عن جابر بن سمرة ان النبي عليه السلام قرأ على المنبر ونادوا يا مالك وقد خرج

شرح سراج احمد

در مقام ابطح که متصل مکه است نزدیک وداع آنجا فرود آید و از هما نجا رخصت گشته بخانه رود حدثنا اسحٰق بن منصور قال نا عبد الرزاق نا عبید الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر قال کان النبی صلی الله علیه وسلم وابو بکر وعمر وعثمان ینزلون الابطح بود آنحضرت و ابو بکر صدیق و عمر و عثمان که فرود می آمدند در منزل ابطح بعد از رمی جمار و اما ی نسک حج و فی الباب عن عائشة انما نزل النبی صلی الله علیه وسلم بالمحصب لیکون اسمح لخروجه ولیس بسنة اخرجه اصحاب الستة وابی رافع لم یامرنی رسول الله صلی الله علیه وسلم ان انزل بالابطح اخرجه مسلم وابن عباس اخرجه الشیخان بلفظ لیس التحصیب بشیء انما هو منزل نزله رسول الله صلی الله علیه وسلم واخرج مسلم عن ابن عمر انه کان یری التحصیب سنة قال نافع وقد حصب رسول الله صلی الله علیه وسلم والخلفاء بعده و اخرج الشیخان عن ابی هریرة قال قال لنا رسول الله صلی الله علیه وسلم ونحن بمنا نحن نازلون غدا خیف بنی کنانة یعنی بذلک المحصب انتهی والمحصب موضع بین مکة ومنا وهو الی منا اقرب وهو الابطح قال ابو عیسی حدیث ابن عمر حدیث حسن صحیح غریب انما نعرفه من حدیث عبد الرزاق عن عبید الله بن عمر وقد استحب بعض اهل العلم نزول الابطح من غیران یروا ذلک واجبا الا من احب ذلک وتحقیق مستحب آنست که بعضی اهل علم نزول ابطح را بی اینکه اعتقاد کردند آن نزول را واجب مگر کسیکه دوست دارد آنرا که نازل شوم در انجا قال الشافعی ونزول الابطح لیس من النسک فی شیء انما هو منزل نزله رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت امام شافعی وفرود آمدن در موضع ابطح نیست از نسک حج در هیچ چیزی و جز این نیست که ابطح منزلی است که فرود آمد آنحضرت در انجا و در نسک حج آنرا دخلی نیست اگر در نزول لیلة النفر متاکد آنحضرت خواهد فرود آید والا نه حدثنا ابن ابی عمر نا سفین عن عمرو بن دینار عن عطاء عن ابن عباس قال لیس التحصیب بشیء انما هو منزل نزله رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ابو عیسی التحصیب نزول الابطح تحصیب عبارت از فرود آمدن ست در موضع ابطح قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح اخرج الطبرانی فی الاوسط عن عمر بن الخطاب قال من السنة النزول بالابطح عشیة النفر اخرج ابن ابی شیبة وابو عبیدة فی

شرح ابی الطیب

وقال غیره هو فناء مکة حده ما بین الجبلین المتصلین بالمقابر الی الجبال المقابلة لذلک مصعدا فی النشق الایسر انت ذاهب الی منی مرتفعا من بطن الوادی قال النووی الابطح والبطحاء وخیف بنی کنانة اسم لشیء واحد **قوله** وقد استحب بعض اهل العلم نزول الابطح وهو مذهبنا ومذهب الامام الشافعی والجمهور اقتداء برسول الله صلی الله علیه وسلم والخلفاء الراشدین وغیرهم واجمعوا علی ان من ترکه لاشیء علیه ویستحب ان یصلی به الظهر والعصر والمغرب والعشاء ویبیت به بعض اللیل او کله اقتداء برسول الله صلی الله علیه وسلم قاله النووی **قوله** الا من احب ذلک ظاهره ان الاستثناء منقطع ای لکن من احب ذلک فعله ویمکن ان یکون متصلا ای فلا یفعل ذلک احد الا من احب ذلک فعله **قوله** لیس من النسک ای امور الحج **قوله** نزله النبی صلی الله علیه وسلم ای للاستراحة اتفاقا لا قصدا وهو مذهب عائشة وابن عباس **قوله** لیس التحصیب بشیء ای النزول بالمحصب وهو الابطح

عارضة الاحوذی

الایمة عن ام هشام ابنة حارثة بن النعمان قالت حفظة ق والقرآن المجید من فی رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو علی المنبر یوم الجمعة یستقبل الامام اذا خطب ذکر حدیث عبد الله کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا استوی علی المنبر استقبلنا بوجوهنا الاسناد ضعفه وقال لا یصح فی هذا الباب شیء وخرج البخاری فی باب استقبال الناس الامام عن ابی سعید الخدری جلس النبی علیه السلام ذات یوم علی المنبر وجلسنا حوله واستقبل ابن عمر وانس الامام الفقیه قال الامام القاضی رضی الله عنه اذا صعد الامام علی المنبر لیکلمهم فمن الحق ان یقبلوا علیه ولا یعرضوا عنه ویکون استقبالهم بقلوبهم الیه قبل ابدانهم واذا کانت وجوههم منصرفة عنه فلمن یخاطب فی هذا بین بیانا لا یحتاج الی دلیل **باب** الرکعتین اذا جاء الرجل والامام یخطب عمرو عن جابر ابن عبد الله بینا النبی علیه السلام یخطب یوم الجمعة اذ جاء رجل فقال النبی علیه السلام اصلیت قال لا قال فقم فارکع الاسناد

بقیہ صفحہ ۲۳۶

شرح سراج احمد

الغريب عن عمر قال حصبوا البلة النفر اخرج ابن ابی شیبة عن عمر قال من قدم ثقله قبل النفر فلا حج له **باب** بالبست بی ترجمہ متعلق باب سابق حدثنا محمد بن عبد الاعلی نا یزید بن زریع نا حبیب المعلم عن هشام بن عروة عن ابیه عن عائشة قالت انما نزل رسول الله صلی الله علیه وسلم الابطح حزین بیست کہ فرود آمده آنحضرت در موضع ابطح لانه کان اسمح لخروجه از جہت آنکہ بود آن نزول آسان تر برای بیرون شدن از مکہ معلوم میشود کہ ابطح در مسافت راه مدینہ شریفہ باشد قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح حدثنا ابن ابی عمر نا سفین عن هشام بن عروة نحوه **باب** ما جاء فی حج الصبی بابست در بیان آنچہ آمده است در ذکر حج کردن کودک حدثنا محمد بن طریف الکوفی نا ابو معاویة عن محمد بن سوقة عن محمد بن المنکدر عن جابر بن عبد الله قال رفعت امرأة صبیا لها الی رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت جابر برداشت زنی کودک خود را کہ در حجر داشت و شاید کہ آنحضرت سوار باشد و لهذا برای نمودن بآنحضرت برداشته او را فقالت یا رسول الله الهذا حج پس گفت آن زن ای پیغمبر خدا آیا هست برای این کودک حجی قال نعم و لك اجر فرمود آنحضرت آری هست برای وی حج و مر تراست مزد حج وی و فی الباب عن ابن عباس اخرجه الحاکم و اخرج الخطیب و الضیاء عنه ایضا صبی فحج ثم بلغ الحنث فعلیه ان یحج حجة اخری حدیث جابر حدیث غریب حدثنا قتیبة نا زهیر بن معاویة بن سویل الباهلی عن محمد بن المنکدر عن جابر بن عبد الله عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه وقد روی عن محمد بن المنکدر عن النبی صلی الله علیه وسلم مرسلا از جہت آنکہ محمد بن المنکدر تابعی است و آنحضرت را حدثنا قتیبة بن سعید نا حاتم بن اسمعیل عن محمد بن یوسف عن السائب بن یزید قال حج بی ابی مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فی حجة الوداع و انا ابن سبع سنین گفت سائب گذارد مرا پدر من همراه آنحضرت در حجة الوداع در حالیکہ من هفت سال بودم قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح و قد اجمع اهل العلم ان الصبی اذا حج قبل ان یدرك فعلیه الحج اذا ادرك و تحقیق اجماع کرده اند اهل علم بدرستیکہ کودک چون حج کند پیش از بالغ شدن پس واجب ست بروی حج دیگر چون بالغ شود و لا تجزی عنه تلك الحجة عن حجة الاسلام روا نگردد آن حج کہ در کودکی کرده بود از حجة الاسلام و کذا المملوك اذا حج فی رقه ثم اعتق فعلیه الحج اذا وجد الی ذلك سبیلا و همچنین ست حکم بنده کہ چون حج کرد در حال رقیت خود پس آزاد کرد او را سید او پس

شرح ابی الطیب

قوله لانه کان اسمح لخروجه ای اسهل لخروجه الی المدینة و قیل اسهل لخروجه وقت الخروج من منی الی مکة لطواف الوداع و قال الطیبی لانه کان یترك فیه ثقلهم و متاعه ای کان نزوله بالابطح لیترك ثقله و متاعه هناك ثم یدخل مکة فیکون خروجه منها الی المدینة اسهل **باب** ما جاء فی حج الصبی **قوله** و لك اجر هو ثناء بسبب حمله له تحنیکها ایاه و ما یجتنبه المحرم و فعل ما یفعله المحرم و قال النووی قال القاضی لا خلاف بین العلماء فی جواز احرام الصبیان انما منعه طائفة من اهل البدع و لا یلتفت الی قولهم بل هو مردود بالحدیث و بفعل الصحابة و اجماع الامة انما خلاف ابی حنیفة فی انه هل ینعقد حجه و یجری علیه احکام الحج و جب فیه الفدیة و دم الجبر احکام البالغ فابو حنیفة یمنع ذلك کله و یقول انما یجب ذلك مرة بنا علی التعلم و اجمعوا علی انه لا یقع عن الفرض انتهی

عارضة الاحوذی

هذا حدیث متفق علیه و اخرجه ابو عیسی بحدیث ابی سعید انه دخل علی مروان یخطب فصلی فی الحرس لیجلسوه فابی و قال ان کنت لا تترکها بعد ان رایت رجلا دخل علی هیئة بذة و امر علیا السلام یخطب یوم الجمعة فامره فصلی رکعتین و النبی علیه السلام یخطب یرویه سفین بن عیینة قال ابو عیسی و سمعت ابن ابی عمر یقول سمعت سفین ابن عیینة یقول محمد بن عجلان ثقة مامون فی الحدیث قال القاضی رضی الله عنه خرجه مسلم و لم یخرج عنه البخاری و تقول ادخال مسلم له فی المتابع لا فی الاصول و الذی عنه ان محمد بن عجلان امام لا کلام لاحد فیه الا بغیر حجة و ذکر ابو عیسی ان الحسن دخل یوم الجمعة و الامام یخطب فصلی رکعتین فی هذا الرجل هو سلیك الغطفانی بین ذلك مسلم و غیره الغرابة قوله هیئة بذة جاء فی الحدیث البذاذة من الایمان و هو التواضع فی الملبس و عدم الزینة و الهیئة الزینیة و قد یستعمل فی طلب ذلك فیقال بذ فلان الناس اذا سبقهم فی فضل الفقه

شرح سراج احمد

هست بروی لازم حج دیگر چون باید بسوی حج راهی و مانع شرعی نباشد و لا یجزی عنه ما حج فی حال رقه و کافی نباشد ازوی آن حج که کرده است در حال رقیت خود چرا که آن اضطراری و تبعیت مولی بود ازوی نه اختیاری و لهذا رد انگردد وهو قول الثوری و الشافعی و احمد و اسحٰق و همین هست مذهب امام ما ابی حنیفه رحمة الله علیه حدثنا محمد بن اسمٰعیل الواسطی قال سمعت ابن نمیر عن اشعث بن سوار عن ابی الزبیر عن جابر قال کنا اذا حججنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم نلبی عن النساء و نرمی عن الصبیان گفت جابر بن عبد الله بودیم ما که چون حج میکردیم همراه آنحضرت پس بودیم ما که تلبیه میکردیم و آواز تلبیه برمیداشتیم از جانب زنان از جهت عدم رفع اصوات مرزنان را و سنگریزها می انداختیم از جانب کودکان از جهت ناتوانستن ایشان طریق رمی را قال ابو عیسی هذا حدیث غریب لا نعرفه الا من هذا الوجه و قد اجمع اهل العلم ان المرأة لا یلبی عنها غیرها بل هی تلبی و تحقیق اجماع کرده اند اهل علم بدرستیکه زن تلبیه نکند از جانب زن غیروی بلکه زن تلبیه کند و یکره لها رفع الصوت بالتلبیة و مکروه کرده شده است برای زن برداشتن آواز تلبیه

باب ما جاء فی الحج عن الشیخ الکبیر و المیت بالست در بیان آنچه آمده است در گذاردن حج از جانب مرد شیخ کلان سال که طاقت راه رفتن و سوار شدن ندارد و از جانب مرده

حدثنا احمد بن منیع قال حدثنا روح بن عبادة قال حدثنا ابن جریج قال اخبرنی ابن شهاب قال حدثنی سلیمان بن یسار عن عبد الله بن عباس عن الفضل بن عباس ان امرأة من خثعم قالت یا رسول الله ان ابی ادرکته فریضة الله فی الحج بدرستیکه زنی از قبیله خثعم گفت ای پیغمبر خدا بدرستیکه پدر من یافت او را فرض حق تعالی در حج یعنی مانع شرعی از حج ازو همه رفته است و هو شیخ کبیر و حالانکه او بزرگ و کلان سال ست لا یستطیع ان یستوی علی ظهر البعیر طاقت ندارد اینکه بنشیند بر پشت شتر قال حجی عنه فرمود آنحضرت حج کن تو از جانب وی و فی الباب عن علی رضی الله عنه اخرجه الشافعی والبیهقی و بریدة اخرجه الترمذی و ابن جریر و حصین بن عوف اخرجه الطبرانی و ابی رزین العقیلی اخرجه ابو داود و سودة و ابن عباس اخرجه ابن جریر قال ابو عیسی حدیث الفضل

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی الحج عن الشیخ الکبیر و المیت قوله من خثعم بفتح الخاء المعجمة و العین المهملة بینهما ثاء مثلثة ساکنة ابو قبیلة من الیمن یجوز صرفه و منعه للعلمیة و وزن الفعل **قوله** قال حجی عنه ظاهر الحدیث یقتضی ان افتراض الحج لا یشترط له القدرة علی السفر و هو یؤید ان الاستطاعة المعتبرة فی افتراض الحج لیست بالبدن و انما هی بالزاد و الراحلة و لذا قال ابن مالک و فیه دلیل علی وجوب الحج علی الزمن و الشیخ العاجز عن الحج بنفسه وهو قول الشافعی انتهی یعنی خلافا لابی حنیفة قال ابن الهمام یعنی اذا لم یسبق الوجوب حالة الشیخوخة بان لم یملک ما یوصله الا بعدها و ظاهر الروایة عنه انه یجب الحج علیه اذا ملک الزاد و الراحلة و مؤنة من یرفعه و یضعه و یقودة الی المناسک و هو روایة الحسن عن ابی حنیفة و اذا عجز وجب علیه الایجاج

قوت المغتذی

نلبی عن النساء حمله المحب الطبری علی ان المراد رفع الصوت بالتلبیة لا مطلق التلبیة جمعا بین

عارضة الاحوذی

ذهب الی الاخذ بهذا الحدیث فی تحیة المسجد بر کعتین الشافعی و احمد و اسحٰق و رواه محمد بن الحسن عن مالک و الجمهور علی انه لا تفعل وهو الصحیح ان الصلوٰة حرام اذا شرع الامام فی الخطبة بدلیل من ثلثة اوجه الاول قوله اذا قرئ القرآن فاستمعوا له و انصتوا فکیف یترک الفرض الذی شرع الامام فیه اذا دخل علیه فیه و یشتغل بغیر فرض الثانی صح عنه من کل طریق انه صلی الله علیه وسلم قال اذا قلت لصاحبک یوم الجمعة و الامام یخطب انصت فقد لغوت فاذا کان الامر بالمعروف و النهی عن المنکر الاصلان المفروضان الزکیان فی الجملة یحرمان فی حال الخطبة فالنفل اولی ان یحرم الثالث انه لو دخل الامام فی الصلوٰة لم یرکع و الخطبة صلوٰة اذ یحرم فیها من الکلام و العمل ما یحرم فی الصلوٰة و اما حدیث سلیک فلا یعترض علی هذا الاصل من اربعة اوجه کانه خبر واحد یعارضه اخبار اقوی منه و اصول من القرآن و الشریعة فوجب ترکه الثانی انه یحتمل ان یکون فی وقت کان الکلام مباحا فیه فی الصلوٰة لانه لا یعلم

بقیہ صفحہ ۲۳۸

عارضة الاحوذی

تاریخ نکان میاحا فی الخطبة غالما حرم فی الخطبة الامر بالمعروف والنهی عن المنکر الذی هو واجد فرضه من الاستماع فاقال ان حرم کلیر یفرض لانک ان النبی صلی الله علیه وسلم کلم سلیکا و قال له صلی قلما کلمه امره سقط عنه فرض الاستماع اذا لم یکن هنالک قول ذلک الوقت منه صلی الله علیه وسلم الاخاطبته له وسوالا مره وهذا اقوی الباب الرابع ان سلیکا کان ذا بذاذة وفقر فاراد النبی صلی الله علیه وسلم ان یشهره لتری حاله فیغیر منه واما فعل الحسن فیحتمل ان یکون خطب الامام بما لا یجوز فیاد الحسن الی الصلوة وقد کانت الزهاد بمدینة السلام و الکوفة اذا بلغ الامام الی الدعاء لاهل الدنیا قاموا فصلوا وسر بیجوه ولیضا یتکلمون مع جلسائهم فیما یحتاجون الیه من امرهم او فی حلم ولا یصغون الیهم حینئذ لان عندهم الخطبة فانما هم استماعهم لا سیما و بعض الخطباء یکذبون حینئذ فالاشتغال بالطاعة عنهم واجب مسألة فان غطس رجل والامام یخطب او دخل المسلم

شرح سراج احمد

ابن عباس حدیث حسن صحیح وروی عن ابن عباس ایضا عن سنان بن عبد الله الجهنی عن عمته عن النبی صلی الله علیه وسلم اخرجه ابن ابی شیبة وابن جریر وروی عن ابن عباس عن النبی صلی الله علیه وسلم کما اخرج ابن جریر عن یزید بن الاصم عن ابن عباس قال اتی النبی صلی الله علیه وسلم رجل فقال ان ابی لم یحج افاحج عنه قال نعم انک ان لم تزده خیرا لم تزده شرا فسألت محمدا عن هذه الروایات فقال اصح شیء فی هذا ما روی ابن عباس عن الفضل بن عباس عن النبی صلی الله علیه وسلم قال محمد ویحتمل ان یکون ابن عباس سمعه من الفضل وغیره عن النبی صلی الله علیه وسلم ثم روی هذا فارسله ولم یذکر الذی سمعه منه ترجمه اش ظاهرست قال ابو عیسی وقد صح عن النبی صلی الله علیه وسلم فی هذا الباب غیر حدیث گفت مصنف وتحقیق صحیح گشته است از آنحضرت درین باب بسیار حدیثها سوای این حدیث والعمل علی هذا عند اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم وبه یقول الثوری وابن المبارک والشافعی واحمد واسحق یرون ان یحج عن المیت اعتقاد کرده اند اینکه حج کرده شود از جانب میت وقال مالک اذا اوصی ان یحج عنه حج عنه وگفت امام مالک چون وصیت کرد کسیکه حج کرده شود از جانب او حج می حج کرده شود از جانب او و امتثال وصیت وی کرده شود وقد رخص بعضهم ان یحج عن الحی اذا کان کبیرا وتحقیق رخصت داده اند بعضی چنانرا اینکه حج کرده شود از مرد زنده چون باشد بسیار کلان سال او بحال لا یقدر ان یحج یا باشد او بحالی که قدرت ندارد که حج کند وهو قول ابن المبارک والشافعی **باب** منه بی ترجمه است حدثنا یوسف بن عیسی نا وکیع عن شعبة عن المنهال بن سالم عن عمرو ابن اوس عن ابی رزین العقیلی انه اتی النبی صلی الله علیه وسلم بدر ستیکه ابو رزین آمد آنحضرت را فقال یا رسول الله ان ابی شیخ کبیر لا یستطیع الحج ولا العمرة پس گفت ابو رزین بدر ستیکه پدر من بزرگ کلان سال ست طاقت ندارد گذاردن حج و عمره ولا الظعن وطاقت ندارد سوار شدن در هودج نیز که سوار کرده برای حج بیاریم قال حج عن ابیک ثم ارجع آنحضرت پس حج کن تو از جانب پدر خود واعتمر وعمره نیز گذار از جانب وی قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح وانما ذکرت العمرة فی هذا الحدیث ان یعتمر الرجل عن غیره وجز این نیست که ذکر کرده شده است عمره از آنحضرت درین حدیث اینکه عمره گذارد مردی از غیر خود یعنی نیابت کند وابو رزین العقیلی اسمه لقیط بن عامر حدثنا محمد بن عبد الاعلی نا عبد الرزاق عن سفیان الثوری عن عبد الله بن عطاء عن عبد الله بن بریدة عن ابیه بریدة قال

شرح ابی الطیب

قوله والعمل علی هذا عند اهل العلم او علی جواز الحج عن الغیر اذا کان میتا لقوله یرون ان یحج عن المیت فان یفید انه لا یجوز عن الحی عندهم فالاشارة راجعة الی الکلام اللاحق قال الطیبی قال مالک واحمد لا یجوز الحج عن الحی سواء وجد المال قبل الحج او بعده **قوله** ولا الظعن بفتح معجمة فمهملة ساکنة او مفتوحة لغتان ای لا یقوی علی الرحلة ای السفر لا بطریق المشی ولا بطریق الرکوب لکبر سنه قال الامام احمد لا اعلم فی ایجاب العمرة حدیثا اجود من هذا ولا اصح منه ذکره السیوطی فی حاشیة النسائی وحمل کثیر من العلماء الامر بالحج والعمرة ههنا علی الندب لما سیاتی ان العمرة لیست بواجبة وفیه دلالة علی جواز النیابة بالامر ویغیر الامر لانه اذا جاز بغیر الامر فبالامر اولی

شرح سراج احمد

جاءت امرأة الى النبي صلى الله عليه وسلم فقالت ان امي ماتت گفت بريده آمد بخدمت شريف آنحضرت زنی پس گفت آن زن بدرستيكه مادر من فوت شده است ولم تحج وحج نكرده است افاحج عنها آيا پس حج كنم از جانب وی مشهور در وی فتح همزه وضم حاء مهمله است يعنی احرام كنم از جانب وی بنفس خود داداكنم افعال آنرا در روايت كرده شده است بضم همزه وكسر حای اتی احد يحج عنه قال نعم حجی عنها فرمود آنحضرت آری حج كن از جانب وی واين همه قصها در حجة الوداع بوده اند قال ابو عيسى هذا حديث حسن صحيح ازين حديثها معلوم شد نيابت در حج از كسی كه طاقت ندارد از احيا وباين قائل جمهور وگفت مالك وليث حج نكند كسی از كسی مگر از طرف ميت كه حج اسلام نكرده باشد واعتذر عنه عياض فقال لاحجة فيه على الوجوب لان قوله ان فريضة الله لا توجب دخول ابيها فی ذلك الفرض انما ظاهر الحديث انها اخبرت ان فرض الحج مع الاستطاعة وابوها غير مستطيع وقوله نعم حجی عنه امر ندب وارشاد ورخصة لها فی ان يفعل لما رای من حرصها على تحصيل الخير لابيها واحتج لمذهب مالك بما روی عن ابن عمر لا يصوم احد عن احد ولا يصلی احد عن احد قالوا والحج فی معنى الصلوة وتعقب لك الشافعی فی الام بانه اذا قال ابن عمر لا يحج احد عن احد لم يكن حجة مع قوله صلى الله عليه وسلم ومالله والصلوة والصيام هذا شريعة وهذا شريعة وروايت كرده شده است جواز نيابت در حج از آنحضرت بروايت على مرتضى مسندا وازابن المسيب وحسن بصری مرسلا از على مرتضى وابن عباس وابو وابن شهاب وابن المسيب وربيعه در مدينه كه فتوى ميداوند كه رواست نيابت در حج ونقل كرده است ابن المنذر اجماع را كه روا نيست نيابت كسيكه قادر باشد بنفس خود در حج واجب اما در نفل پس روا است نزد امام مالك وحنيفه بخلاف امام شافعی واز امام احمد روايت ست ثم اختلف الحنفية فی ما اذا احج العاجز عن نفسه فقال عامتهم ان للآمر ثواب النفقة وليست الواجب عنه اقامة للافتراق الذی هو السبب مقام المسبب وهو الحج فاما الحج فيقع عن المامور وهو رواية عن محمد رحمة الله عليهم لانه عبادة بدنية والنيابة لا تجری فيها وقال بعضهم الحج يقع عن الآمر واختاره شمس الائمة فی المبسوط وهو ظاهر المذهب كذا فی التحقيق

باب ما جاء فی العمرة اواجبة هی ام لا بالست در بيان آنچه آمده است در عمره كه آيا واجب ست او يا نه وآن آنست كه احرام بندد آدمی از ميقات پس از غسل يا وضو بكسب آمده طواف كند وسعی ميان صفا ومروه بجا آرد وقدری موی بريده حلال شود واين را حج صغری گويند حدثنا محمد ابن عبد الاعلى الصنعانی نا عمر بن على عن الحجاج عن محمد بن المنكدر عن جابر ان النبی صلى الله عليه وسلم سئل عن العمرة گفت جابر بدرستيكه آنحضرت سوال كرده شد از حال عمره اواجبة هی قال لا آيا واجب ست گذاردن عمره فرمود نيست واجب وان تعتمروا هو افضل واينكه عمره كنند مردم آن بهتر ست از نا گذاردن آن قال ابو عيسى هذا حديث حسن صحيح وهو قول بعض اهل العلم قالوا العمرة ليست بواجبة گفته اند ايشان كه عمره نيست واجب

شرح ابی الطيب

باب ما جاء فی العمرة اواجبة هی ام لا قوله وان تعتمروا كلمة ان مصدرية وهی مع ما بعدها فی تاويل المصدر مبتدا وجملة هو افضل خبره نظيره وان تصوموا خير لكم

عارضة الاحوذی

فقال الشافعی واحمد واسحق يشهد بورود السلام وخالفهم سائر فقهاء الامصار فان العاطس ينبغی له ان يخفض من صوته فی التحميد وينبغی للداخل ان لا يسلم فان فعلا ذلك فالفرض الذی هم بصدده اولى من الفرض الذی طرأ عليهم كسائر احوال الشريعة وما كان السلف يفعلون فی ذلك كله لم يمكن ذكره فی هذه العارضة كراهية الاطناب والامام يخطب تحل بن معاذ عن ابيه ان النبی صلى الله عليه وسلم نهى عن الحبوة يوم الجمعة والامام يخطب الاسناد قال ابو عيسى حديث حسن رواية ابی مرحوم عبد الرحيم ابن ميمون ومعاذ هذا هو معاذ بن انس الجهنی يضرب وسهل سواء احاديثه وقد استحسنوا هاهنا فی الزهد والعامة المحدثين المتقدمين فی اهل الخير تبيين الحديث اذا نقروا بالشيء مخافة عدم التحصيل لقلة العلم وقد روينا عن ابن وهب عن يونس بن يزيد عن نافع ان ابن عمر كان يحتبی يوم الجمعة والامام يخطب ورايته نفس حتى يضرب بجبهته حبوته الفقه قال القاضی ابو بكر بن العربی رضی الله عنه

عارضة الاحوذی

قد جاء هذا النهی من هذه الطریق ولم یصح ولا عمل به احد الا ان عبادة بن نسی والا فقد خطب معاویة ببیت المقدس واصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم کلهم محتبون ویکفیک فعل ابن عمر الثابت من الاحتباء حال الخطبة مع ملازمته النبی صلی الله علیه وسلم وانه ما فارقه فی جمعة قط والحدیث محتمل فیتوقف عنه والله اعلم کراهیة رفع الایدی علی المنبر خصیز قال سمعت عمارة بن رُوَیبة وبشر بن مروان یخطب فرفع یدیه فی الدعاء فقال عمارة قبح الله هاتین الیدین لقد رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم وما یزید علی ان یقول هکذا واشار هُشیم بالسبابة قال الامام بن العربی رضی الله عنه رفع الیدین علی المنبر جائز اذا احتاج الیه الامام فی البخاری عن انس قال رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم یخطب یوم الجمعة اذ قام رجل فقال یا رسول الله هلک الکراع هلک الشاء فادع الله ان یسقینا فمد یدیه ودعا وقد روی رفع الیدین

شرح سراج احمد

وکان یقال لها حجان الحج الاکبر یوم النحر والحج الاصغر العمرة وبود که گفته میشد هر دو حج اند حج اکبر در روز نحر ست وحج اصغر عمره است وقال الشافعی العمرة سنة لا نعلم احدا رخص فی ترکها وگفت امام شافعی عمره سنت ست نمیدانم هیچکس را که رخصت داده باشد در ترک آن ولیس فیها شیء ثابت بانها تطوع ونیست در وی چیزی ثابت بدرستیکه عمره نفل ست قال وقد روی عن النبی صلی الله علیه وسلم وهو ضعیف لا تقوم بمثله الحجة گفت امام شافعی روایت کرده شده است از آنحضرت در تطوع بودن عمره وآن روایت ضعیف ست که قائم نمیشود بمثل وی حجت ودلیل وقد بینا عن ابن عباس انه کان یوجبها وتحقیق رسیده است ما را از ابن عباس بدرستیکه او واجب میگفت او را باب سنه بابست الی ترجمه از باب سابق حدثنا احمد بن عبدة الضبی نا زیاد بن عبد الله عن یزید بن ابی زیاد عن مجاهد عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم قال دخلت العمرة فی الحج الی یوم القیمة داخل شد عمره در حج تا روز قیامت یعنی ابتدا بعمره پس از احرام حج کند وفی الباب عن سراقة بن مالک بن جعشم اخرجه النسائی وابن ماجة من طریق طاؤس وعطاء بن سراقة فی اتصاله نظر ولکن اخرجه الدارقطنی من طریق ابی الزبیر عن جابر عن سراقة وجابر بن عبد الله اخرجه ابن ماجة قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن ومعنی هذا الحدیث ان لا باس بالعمرة فی اشهر الحج گفت ترمذی ومعنی این حدیث این ست که باک نیست بگذاردن عمره در اشهر حج ودر ایام جاهلیت آنرا ازافجر فجورمی شمردند وهکذا قال الشافعی واحمد واسحق ومعنی هذا الحدیث ان اهل الجاهلیة کانوا لا یعتمرون فی اشهر الحج فلما جاء الاسلام رخص النبی صلی الله علیه وسلم فی ذلک قال دخلت العمرة فی الحج پس هرگاه آمد اسلام رخصت فرمود آنحضرت در گذاردن عمره در ایام حج وفرمود که داخل شد عمره در حج الی یوم القیمة تا روز قیامت یعنی لا باس بالعمرة فی اشهر الحج واشهر الحج شوال وذو القعدة وعشر من ذی الحجة وماههای حج ماه شوال وذو القعده ودهروز اول ماه ذی الحجه اند لا ینبغی للرجل ان یهل بالحج الا فی اشهر الحج سزاوار نیست مرمردی را که احرام حج بندد مگر احرام بندد در اشهر حج واشهر الحرم رجب وذو القعدة

شرح ابی الطیب

قوله الحج الاکبر یوم النحر ای اعمال یوم النحر لان فیه تمام الحج ومعظم افعاله فیوم النحر مبتدا بحذف المضاف وقدم خبره علیه لتقدیر اعمال یوم النحر الحج الاکبر ویمکن ان یحذف المضاف من الاول والتقدیر یوم الحج الاکبر یوم النحر ویؤیده ما سیاتی فی آخر باب من کتاب الحج عن علی رضی الله عنه موقوفا ومرفوعا یوم الحج الاکبر یوم النحر وقال فی الارشاد اتفقوا واختلف فی المراد بالحج الاصغر فالجمهور علی ان العمرة وصل ذلک عبد الرزاق من طریق عبد الله بن شداد ووصله الطبرانی عن جماعة منهم عطاء والشعبی وقیل یوم الحج الاصغر یوم عرفة ویوم الحج الاکبر یوم النحر لان فیه یکمل بقیة المناسک وعن مجاهد الاکبر القران والاصغر الافراد انتهی قوله ومعنی هذا الحدیث الخ وسبب ورود هذا الحدیث وهذا کما یقال العلة النص معناه فیقال العبرة للنص لا للمضاف الی السبب ورده وقیل معنی دخولها فی الحج ان فرضها اسقط بوجوب الحج واورد علیه انه حتی فرض حتی یقال اسقطت وقیل معناه جواز القران وتقدیر الکلام دخلت افعال العمرة فی الحج الی یوم القیمة ویدل علیه تلبیک الاصابع من النبی صلی الله علیه وسلم

شرح سراج احمد

وذوالحجة والمحرم واشهر حرم که در قرآن واقع شده اند ماه رجب و ذوالقعده و ذوالحجه و محرم اند غرض مصنف از ذکر اشهر حرم در اینجا شاید که دفع توهم باشد که کسی گمان نکند که اشهر حج و اشهر حرم یکی اند یا غرضی دیگر داشته باشد والله اعلم وهکذا روی غیر واحد من اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم یعنی بدانکه عمره نزد امام ما ابو حنیفه و مالک و الشافعی سنت موکده است امام مالک گفته است در موطا العمرة سنة موکدة ولا نعلم احدا من المسلمین رخص فی ترکها و اخرج ابن ابی شیبة عن ابن مسعود العمرة تطوع و اخرج ابن ماجة عن طلحة مرفوعا الحج جهاد والعمرة تطوع و فیه عمرو بن قیس و عند الطبرانی عن ابی امامة من مشی الی صلوة مکتوبة فهی کحجة و من مشی الی تطوع فهی کعمرة نافلة قیل فیه انقطاع و مجهول و اخرج الحاکم والدارقطنی عن زید بن ثابت مرفوعا الحج والعمرة فریضتان لا یضرک بایهما بدأت قال الحاکم والصحیح عن زید من قوله و فیه اسمعیل بن مسلم قال البخاری منکر الحدیث و هو قول ابن عمر و ابن عباس والحسن و ابن سیرین و عطاء و سعید بن جبیر اخرج عنهم ابن ابی شیبة **باب** ماجاء فی ذکر فضل العمرة یعنی باب است در بیان آنچه آمده است در ذکر فضیلت عمره حدثنا ابو کریب نا وکیع عن سفین عن سمی عن ابی صالح عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم العمرة الی العمرة کفارة لما بینهما یعنی عمره تا عمره دیگر گفت یا جی احتمال دارد که باشد الی بمعنی مع تکفر ما بینهما بپوشد و دور نماید آن گناهان صغائر را که میان این دو عمره باشند ابن عبد البر گفته است که از بعضی علمای عصر او سیم حکایت کرده شده است پس ابن عبد البر مبالغه در انکار بروی نمود والحج المبرور لیس له جزاء الا الجنة حج مقبول و آن آنست که حاجی در وی نیکیها کرده باشد و چون رجوع کند از وی بهتر از حال اول باشد و در معاصی عود نکند و بعضی گویند حج مبرور آنست که در ان ریا و نه سمعه باشد و نه فسوق بود و گذارده باشد آنرا بمال حلال و گویند که خلط نکرده باشد آنرا بمعاصی و آثام چنانکه نووی همین وجه اخیر را ترجیح داده است ولیس له جزاء

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی ذکر فضل العمرة قوله العمرة الی العمرة ای العمرة المنضمة او المنتهیة الی العمرة تکفر ما بینهما او الی متعلقه یقوله تکفر ظاهره ان العمرة الاولی هی المکفرة لانها هی التی وقع الخبر عنها انها تکفر و لکن الظاهر من جهة المعنی ان العمرة الثانیة هی التی تکفر ما قبلها الی العمرة السابقة فان التکفیر قبل وقوع الذنب خلاف الظاهر و قال ابن التین ان الی بمعنی مع کقوله تعالی الی اموالکم و من انصاری الی الله ای العمرة مع العمرة والمراد منه تکفیر الصغائر قال ابن عبد البر وغیره واستشکل بعضهم کون العمرة مکفرة مع ان اجتناب الکبائر مکفر لقوله تعالی ان تجتنبوا کبائر الایة فاذا تکفر العمرة اجیب بان تکفیر العمرة مقید بزمنها و تکفیر الاجتناب عام لجمیع عمر العبد فتغایرا من هذه الجهة واجاب عنه بعض الفضلاء بان السوال لیس بشیء لان الذی لا یجتنب الکبائر فصغائره تکفرها العمرة ومن لیس له صغائر او صغائره مکفرة بسبب اخر فالعمرة له فضیلة قوله والحج المبرور لیس له جزاء الا الجنة الذی لا یخالطه اثم من المبرور هو الطاعة او المتقبل والذی لا ریاء فیه ولا سمعة ولا رفث ولا فسوق قوله لیس له جزاء الا الجنة

عارضة الاحوذی

عن النبی صلی الله علیه وسلم جماعة اذا دعا وسیاتی ذلک فی موضعه ان شاء الله العمرة الکراع فیه کلام واصله ان الکراع هو القوائم فکانه عبر به عن ذوات الاربع وتحقیقه ان الکراع من الانسان ما دون الرکبة ومن الدابة الکعب فی عموالوظیف و الکراع السلاح وهو کثیر الفقه قد توقف فیه مالک وفیه فقال ان کان الرفع فهکذا وجعل بطونهما مما علی الارض وظهورهما مما یلی السماء کانه فعل واهب خاتف وغیره ویجعل بطونهما مما یلی السماء فعل طالب **باب** اذان الجمعة الزهری عن السائب بن یزید قال کان الاذان علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم وابی بکر وعمر اذا خرج الامام واذا اقیمت الصلوة فلما کان عثمن زاد النداء الثالث علی الزوراء الاسناد روی ابن الماجشون عن الزهری عن السائب هذا الحدیث بزیادة اخرجها البخاری قال ان الذی زاد النداء الثالث یوم الجمعة عثمن ابن عفان حین کثر اهل المدینة ولم یکن للنبی

عارضۃ الاحوذی

صلی اللہ علیہ وسلم غیر واحد و
کان التاذین یوم الجمعۃ
حین یجلس الامام علی المنبر
قال القاضی ابوبکر بن العربی
رضی اللہ عنہ الاذان اول
شریعۃ غیرت فی الاسلام
علی وجہ طویل لیس من
ھذا الشان وکان کما ذکر
الایمۃ علی عھد رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
اذا ذان فلما کثر الناس
زمن عثمن زاد النداء
الثالث علی الزوراء لیشعر
الناس بالوقت فیاخذون
فی الاقبال الی الجمعۃ ثم
یخرج عثمن فاذا جلس
علی المنبر اذن الثانی
الذی کان اولا علی عھد
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
ثم یخطب فیوذن الثالث
لاقامۃ الصلوۃ نقلت
الناس الاذان فاما بالمشرق
فیوذن کاذان قرطبۃ واما
بالمغرب فیوذن ثلثۃ
من المؤذنین بجعل المعتبر
فانھم لما سمعوا الثالثۃ
لم یفھموا ان الاقامۃ ھی
النداء الثالث فجعوھا
وجعلوھا ثالثۃ غفلۃ و
جھلا بالسنۃ قال اللہ تعالی
لا یغیر دیننا ولا یسئلنا
ما رھبنا من نعم باب
الکلام بعد نزول الامام
من المنبر قال انس کان

شرح سراج احمد

الا الجنۃ وبناشد برای او جزای وی مگر باشد بہشت ای لا یقتصر لصاحبہ الجزاء علی تکفیر بعض ذنوبہ بل لا بد ان یدخل الجنۃ قال ابو عیسی ھذا حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی العمرۃ من التنعیم باب است در بیان انچہ آمدہ است در حق گذاردن عمرہ از موضع تنعیم حدثنا یحیی بن موسی وابن ابی عمر قالا نا سفیان بن عیینۃ عن عمرو بن دینار عن عمرو بن اوس عن عبد الرحمن بن ابی بکر الصدیق ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم امر عبد الرحمن بن ابی بکر ان یعمر عائشۃ من التنعیم بدرستیکہ آنحضرت امر فرمود عبد الرحمن بن ابی بکر را کہ برادر عائشہ بود اینکہ عمرہ کناند عائشہ را از موضع تنعیم کہ جائیست بیرون مکہ دو سہ میل نزدیک ترین زمین حل بحرم و در انجا جائیست کہ آنرا مسجد عائشہ گویند یعنی جای احرام بستن وی از انجا و عوام الناس ہمین تنعیم را عمرہ گویند چون از برای عمرہ احرام از انجا بندند قال ابو عیسی ھذا حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی العمرۃ من الجعرانۃ باب است در بیان انچہ آمدہ است در احرام بستن عمرہ از موضع جعرانہ بکسر جیم و عین مہملہ و تشدید راء نام موضعی ست بر یک مرحلہ از مکہ در سنۃ ثانیہ بعد از فتح مکہ حدثنا محمد بن بشار نا یحیی بن سعید عن ابن جریج عن مزاحم بن ابی مزاحم عن عبد العزیز بن عبد اللہ عن حرش الکعبی بضم اول و فتح مہملہ و گویند معجمہ است و تشدید را و شین معجمہ ابن عبد اللہ او ابن سوید ابن عبد اللہ الکعبی الخزاعی نزیل مکہ صحابی است واز مرویات وی ہمین یک حدیث ست در صحاح کہ اخراج آن کردہ اند ترمذی و ابو داود و نسائی ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خرج من الجعرانۃ لیلا معتمرا بدرستیکہ آنحضرت بیرون شد از موضع جعرانہ در شب عمرہ کنندہ یعنی آنحضرت در سنۃ ثانیہ بعد از فتح مکہ غزوہ حنین کردہ غنائم بی شمار حاصل کردہ و در جعرانہ پانزدہ شانزدہ روز اقامت فرمود در آنجا غنائم را تقسیم نمودہ گویند کہ آنحضرت بوقت شب بعد از گذاردن نماز عشا سوار شدہ بمکہ آمدہ عمرہ گذاردہ ہم در شب باز گشت و نماز صبح بجعرانہ گذارد چنانکہ در حدیث میگوید فدخل مکۃ لیلا پس داخل شد آنحضرت در مکہ در شب فقضی عمرتہ پس ادا کرد آنحضرت عمرۂ خود را یعنی طواف و سعی کردہ حلال شدہ ثم خرج من لیلتہ پس بیرون شد از ہمان شب خود و روان شد بسوی جعرانہ

شرح ابی الطیب

بالرفع او النصب و معناہ لا یقتصر لصاحبہ من الجزاء علی تکفیر بعض ذنوبہ بل لا بد ان یدخل الجنۃ وفی حدیث لیس للحجۃ المبرورۃ ثواب الا الجنۃ رواہ مسلم والترمذی **باب** ماجاء فی العمرۃ من التنعیم **قولہ** ان یعمر عائشۃ من الاعمار او اماعین التنعیم لانہ اقرب الی الحل من غیرہ **باب** ماجاء فی العمرۃ من الجعرانۃ بکسر فسکون وتخفیف راء وبکسرتین مع تشدید راء وقد تقدم ضبطہ ایضا **قولہ** حرش بضم المیم وفتح الحاء المہملۃ وکسر الراء المشددۃ وشین معجمۃ علی المشہور وقیل بکسر المیم وخاء معجمۃ ساکنۃ وفتح راء

قوت المغتذی

عن حرش بضم المیم وفتح الحاء المہملۃ وکسر الراء المشددۃ وشین معجمۃ علی المشہور وقیل بکسر المیم وخاء معجمۃ ساکنۃ وفتح الراء

شرح سراج احمد

فاصبح بالجعرانة پس صباح کرد آنحضرت در جعرانه کبائت پس چون شب گذارنده یعنی مردم را خبر نگشته بود از رفتن آنحضرت بمکه برای گذاردن عمره و مردم دیدند که در وقت صبح که در همین جا بیتوتت فرموده است فلما زالت الشمس من الغد خرج فی بطن سرف پس هرگاه که زوال کرد آفتاب از روز آینده بیرون شد از جعرانه در بطن سرف و آن نام موضعی ست حتی جاء مع الطریق طریق جمع ببطن سرف تا آنکه آمد باراه راه مزدلفه در بطن سرف و هر دو راه مخلوط شدند من اجل ذلک خفیت عمرته علی الناس پس از جهت آن مخفی ماند عمره آنحضرت بر مردم قال ابو عیسی هذا حدیث حسن غریب و لا یعرف لحرش الکعبی عن النبی صلی الله علیه وسلم غیر هذا الحدیث گفت امام طحاوی رفته اند گروهی که نیست میقات برای عمره مگر تنعیم ست پس رد انیست تجاوز از وی و بعضی گویند میقات عمره حل ست و آنچه آنحضرت امر فرمود عائشه را به استر احرام از تنعیم از جهت آنکه تنعیم اقرب حل ست از مکه اما میقات اهل مکه برای عمره تنعیم ست و غیر مکه دران برابر اند کذا فی فتح الباری

باب ما جاء فی عمرة رجب باب ست در بیان آنچه آمده ست در گذاردن عمره رجب

حدثنا ابو بکر بن عیاش عن الاعمش عن حبیب بن ابی ثابت عن عروة قال سئل ابن عمر فی اشهر عتم رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت عروه بن الزبیر پرسیدم عبد الله بن عمر را که در کدام ماه عمره کرده آنحضرت فقال فی رجب پس گفت ابن عمر عمره کرده آنحضرت در ماه رجب و این چنان بود که عائشه صدیقه درون حجره شریفه بود و عبد الله بن عمر بیرون حجره شریفه تکیه بدیوار کرده نشسته بود که او را پرسیدند از حال عمره آنحضرت پس او گفت در رجب عمره کرد چنانکه در بخاری و مسلم درازی مذکور ست قال فقالت عائشة فسمع عروة پس گفت عائشه چون آواز شنید از بیرون که عبد الله بن عمر گفته بود ما اعتمر رسول الله صلی الله علیه وسلم الا وهو معه تعنی ابن عمر عمره نگذارده آنحضرت مگر که عبد الله بن عمر همراه آنحضرت بود و مسهو کرده میگوید که در رجب عمره کرده و ما اعتمر فی شهر رجب قط و عمره نکرده آنحضرت در ماه رجب گاهی قال ابو عیسی هذا حدیث غریب سمعت محمدا ابن اسمعیل البخاری یقول حبیب بن ابی ثابت لم یسمع من عروة بن الزبیر یعنی جرح کرده در اسناد وی که منقطع ست حدثنا احمد بن منیع نا الحسن بن موسی نا شیبان عن منصور عن مجاهد عن ابن عمر ان النبی صلی الله علیه وسلم اعتمر اربعا احدهن فی رجب بدرستیکه آنحضرت عمره گذارده چهار مرتبه که یکی ازان در ماه رجب بود

شرح ابی الطیب

قوله فاصبح بالجعرانة کبائت ای کان بات بالجعرانة ولم یخرج منها ولم یذهب منها الی مکة **باب** ما جاء فی عمرة رجب

قوله الا وهو معه ای شاهد معه فهو عبارة عن الحضور معه وکنایة عن نسیانه کما فی البخاری عن عروة انه قال لابن عمر کم اعتمر رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اربع احدهن فی رجب فقال عروة یا اماه الا تسمعین ما یقول ابو عبد الرحمن قالت ما یقول قال یقول ان رسول الله صلی الله علیه وسلم اعتمر اربع عمرات احدهن فی رجب قالت یرحم الله ابا عبد الرحمن ما اعتمر عمرة الا وهو شاهده وما اعتمر فی رجب قط انتهی زاد مسلم عن عطاء عن عروة قال وابن عمر یسمع فما قال لا ولا نعم قال النووی سکوت ابن عمر علی انکار عائشة یدل علی انه کان اشتبه علیه او نسی او شک ولهذا سکت عن الانکار علی عائشة ومراجعتها بالکلام فهذا الذی ذکرته هو الصواب الذی یتعین المصیر الیه انتهی

عارضة الاحوذی

رسول الله صلی الله علیه وسلم یکلموا حاجة اذا نزل عن المنبر الا باسناد علله سندا وقال الصحیح ان النبی علیه السلام اقیمت الصلوة فاخذ رجل بیده فمازال یکلمه حتی نعس بعض القوم وذکر حدیثا لیس هذا قال الامام ابو بکر ابن العربی رضی الله عنه واما ابو یوسف علیه من سلیمان روی عنه قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اتدرون ما یوم الجمعة قلت الله ورسوله اعلم ثم قال اتدرون ما یوم الجمعة قلت الله ورسوله اعلم قال قلت فی الثالثة والرابعة هو الیوم الذی جمع فیه ابوک او ابو کر قال لکنی اخبرک بخیر یوم الجمعة من مسلم یتطهر ثم یمشی الی المسجد ثم ینصت حتی یقضی الامام صلاته الا کانت له کفارة لما بینه وبین الجمعة التی قبلها ما اجتنبت المقتلة الفقه الذی یقتضیه فضل الامامة اتصال فعل الصلوة بالفراغ منها لقوله قد قامت الصلوة فان لم یکن هذا حقیقة فی وجوب الفعل حال القول والا کان مجازا عن الاعلام بالشروع فی ذلک لیترک کل شغل لها الا انه بین النبی صلی الله علیه وسلم بفعله انه یجوز تاخیر

شرح سراج احمد

قال ابو عیسی هذا حدیث غریب حسن صحیح **باب** ماجاء فی عمرة ذی القعدة بابست در بیان آنچه آمده است در گذاردن آنحضرت عمره را در ماه ذیقعده حدثنا العباس بن محمد الدوری نا اسحق بن منصور السلولی الکوفی عن اسرائیل عن ابی اسحٰق عن البراء ان النبی صلی الله علیه وسلم اعتمر فی ذی القعدة بدرستیکه آنحضرت عمره گذارده در ذی قعده سه عمره را در حدیبیه و در عام مقبل و در جعرانه و در روایت بخاری از براء آمده است اعتمر رسول الله صلی الله علیه وسلم فی ذی القعدة قبل ان یحج مرتین و بنا عمرة حدیبیه را شمرده است قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح و فی الباب عن ابن عباس و شیخان از انس بن مالک اخراج کرده اند **باب** ماجاء فی عمرة رمضان بابست در بیان آنچه آمده است در گذاردن عمره در ماه رمضان حدثنا نصر بن علی الجهضمی نا ابو احمد الزبیری نا اسرائیل عن ابی اسحٰق عن الاسود بن یزید عن ابن ام معقل عن ام معقل عن النبی صلی الله علیه وسلم قال عمرة فی رمضان تعدل حجة عمره گذاردن در رمضان برابر حج گذاردن ست و ثواب و در بعضی روایات آمده است برابر حجی که همراه آنحضرت صلی الله علیه وسلم گذارده اند و این مبالغه است بطریق الحاق ناقص بکامل چنانکه در امثال این واقع شده است و فی الباب عن ابن عباس اخرجه الشیخان و جابر اخرجه احمد و البخاری و ابن ماجة و ابی هریرة و انس بلفظ عمرة فی رمضان کحجة معنی اخرجه سمویة و وهب ابن خنبش بضم معجمة و فتح نون و سکون موحده و معجمه بوزن جعفر اخرجه ابن ماجة و طبرانی از ابن الزبیر اخراج کرده است قال ابو عیسی و یقال هرم بن خنبش یعنی بجای وهب هرم میگویند قال بیان و جابر عن الشعبی عن وهب گفت مصنف بیان نمی روایت کرده اند از شعبی از وهب بن خنبش یعنی اینها وهب بن خنبش گفته اند و قال داود عن الاودی عن الشعبی عن هرم بن خنبش یعنی داود هرم ذکر کرده است و وهب اصح مصنف گوید لفظ وهب اصح ست از لفظ هرم و حدیث ام معقل حدیث حسن غریب من هذا الوجه و قال احمد و اسحق قد ثبت عن النبی صلی الله علیه وسلم ان عمرة فی رمضان تعدل حجة و گفت احمد و اسحق بتحقیق ثابت گشته است از آنحضرت که فرموده است بدرستیکه عمره کردن

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی عمرة رمضان **قوله** تعدل حجة و فی مسلم عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم قال لامرأة من الانصار یقال لها ام سنان ما منعك ان تکونی حججت معنا قالت ناضحان کان لابی فلان زوجها حج هو وابنه علی احدهما و کان الآخر یسقی علیه غلامنا قال فاعتمرة فی رمضان تقضی حجة او حجة معی انتهی و فی البخاری فی باب حج النساء فان عمرة فی رمضان تقضی حجة معی بلا شك اقول ام معقل هذا اسمها انیسة و زوجها ابو معقل الهیثم و وقع مثل لام طلیق عند ابن ابی شیبة و ابن السکن و عند ابن حبان فی صحیحه قالت ام سلیم حج ابو طلحة و ابنه و ترکانی و بالجملة انها وقائع متعددة و ام معقل غیر ام سنان لان الاولی لیست بانصاریة و الثانیة انصاریة **قوله** وهب بن خنبش بفتح الخاء المعجمة و سکون النون و فتح الموحدة و شین معجمة

قوت المغتذی

وهب بن خنبش بفتح الخاء المعجمة و سکون النون و فتح الموحدة و شین معجمة

عارضة الاحوذی

الشروع فی الصلوة عنها ما یعرض للمرء من حاجات مما یتعلق بالصلوة او مما لا تعلق بها فاما تاخیرها مما یتعلق بالصلوة ابتداء فکان عمر رضی الله عنه یؤخر رجالا بتسویة الصفوف فقال نافع عن عمر انه کان یقول اخبروه فان قد استوت کبر وقال ابو سهیل عن مالك عن ابیه کنت اکلم عثمان فان یعرض لی بعد اقامة الصلوة فلم ازل اکلمه وهو یسوی الحصباء بنعله حتی جاءه رجال قد وکلهم بتسویة الصفوف فاخبروه ان الصفوف قد استوت فکبر واما تاخیرها مما یتعلق بالصلوة مما یعرض وقال ابو هریرة اقیمت الصلوة فسوی الناس صفوفهم فخرج رسول الله صلی الله علیه وسلم فتقدم وهو جنب ثم قال مکانکم فرجع فاغتسل ثم خرج ورأسه یقطر فصلی بهم واما تاخیرها لامر یعرض فروی انس الحدیث المتقدم وهو صحیح وهذا کله دلیل علی اتصالها سنة وتاخیرها هذه الثلثة الاوجه سنة والله اعلم المسألة الثانیة اذا کان الکلام بعد الاقامة قال الکلام بین تمام الخطبة

شرح سراج احمد

در ماه رمضان برابری میکند بحج قال اسحق معنی هذا الحدیث مثل ما روی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال گفت اسحق معنی این حدیث مانند آن حدیث ست که روایت کرده شده است از انحضرت بدرستیکه او فرمود من قرأ قل هو الله احد فقد قرأ ثلث القرآن هر که خواند قل هو الله احد را پس تحقیق خواند او سوم حصهٔ قرآن را ومعنی حدیث نیز همین ست **باب** ماجاء فی الذی یهل بالحج فیکسر او یعرج باب ست در بیان انچه آمده است در حق کسیکه احرام بندد بحج پس شکسته شود یا لنگ شود پای او حدثنا اسحق بن منصور نا روح بن عبادة نا حجاج الصواف نا یحیی بن ابی کثیر عن عکرمة قال ثنی الحجاج بن عمرو صحابی ست معدود در اهل مدینه و حدیث وی نزد حجازیین ست قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من کسر کسیکه شکسته شود بلفظ مجهول یعنی پای او او عرج بکسر را بلفظ معلوم یا لنگ شود فقد حل پس تحقیق حلال شد یعنی باید که از احرام برآید وعلیه حجة اخری وبروی لازم ست دوم حج در سال آینده این حدیث نیز دلالت دارد بر آنکه احصار بغیر عدو میباشد چنانکه مذهب امام ابو حنیفه است وتقیید باشتراط عدو تکلف ست قد ذکرت ذلک لابی هریرة عکرمه گوید پس ذکر کردم من این حدیث را بابی هریره وابن عباس فقالا صدق پس گفتند ابو هریره وابن عباس راست گفته است حجاج بن عمرو حدثنا اسحق بن منصور نا محمد بن عبد الله الانصاری عن الحجاج بن عمرو مثله قال گفت حجاج وسمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول در حدیث گذشته واین حدیث تفاوت آنست که در بن حدیث لفظ سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول هست و در حدیث اول قال رسول الله صلی الله علیه وسلم بود قال ابو عیسی هذا حدیث حسن وهکذا رواه غیر واحد عن الحجاج الصواف نحو هذا الحدیث وروی معمر ومعویة بن سلام هذا الحدیث عن یحیی بن ابی کثیر عن عکرمة عن عبد الله بن رافع عن الحجاج بن عمرو عن النبی صلی الله علیه وسلم هذا الحدیث وحجاج الصواف لم یذکر فی حدیثه عبد الله بن رافع وحجاج ثقة حافظ عند اهل الحدیث وسمعت محمد بن اسمعیل البخاری

شرح ابی الطیب

قوله معنی هذا الحدیث کانه اراد انه کنایة عن تعظیم امرها وثواب فضلها ولم یرد حقیقة المساواة او المراد انها تعدل بحجة فی الثواب بدون تضعیف کما قالوا فی قل هو الله احد ان ثواب قراءتها یضاعف بقدر ثواب قراءة ثلث القرآن بغیر تضعیف **باب** ماجاء فی الذی یهل بالحج فیکسر او یعرج **قوله** من کسر او عرج الاول علی بناء المفعول والثانی بکسر الراء علی بناء الفاعل وقد تفتح الراء فی القاموس عرج اصابه شیء فی رجله وانشر بحلقة فاذا کان بحلقة فعرج کفرح او یثلث فی غیر الخلقة والمعنی من احرم فحدث له بعد الاحرام مانع من المضی علی مقتضی الاحرام من غیر احصار العدو فان کسر رجله حقیقة او صار اعرج من غیر صنع احد یجوز له ان یترک الاحرام ویرجع الی وطنه وان لم یشترط التحلل وقید به بعضهم بالاشتراط وعند عامتنا المرض والعدو المانع من المضی من باب الاحصار فیجوز له التحلل بذبح الشاة ونحوها فی الحرم فمعنی حل علی هذا ان یحل قبل ان یؤدی النسک بان یبعث الهدی مع احد ویواعده یوما یعینه یذبح فیه فی الحرم فیتحلل اذا علم الذبح مثلا وقد روی عن الحجاج الصواف هو حجاج بن ابی عثمان میسرة او سالم الصواف ابو الصلت المکتب مولاهم البصری ثقة حافظ واما حجاج بن عمرو بن غزیة بفتح المعجمة وکسر الزای وتشدید التحتانیة الانصاری المازنی المدنی صحابی

عارضة الاحوذی

والاقامة فجوز واما التکلم یوم الجمعة بین النزول من المنبر والصلوة فقد جاءت فیه الروایتان والاصح عندی ان لا یتکلم فیها لان مسلما قد روی کما تقدم ان الساعة التی فی یوم الجمعة المستجابة هی من حین یجلس الامام علی المنبر الی ان تقام الصلوة فینبغی ان یتجرد للذکر والتضرع والله اعلم القراءة فی صلوة الجمعة وفی صبح یومها ذکر ابو عیسی حدیث ابی هریرة ان النبی علیه السلام قرأ فیها بالجمعة والمنافقین وذکر فی صحیحه حدیثا ان النبی علیه السلام قرأ فیها بالسجدة والانسان وصحیحا وهما صحیحان الاسناد خرج البخاری حدیث قراءة الصبح عن سعد بن ابراهیم الذی ضعفه مالک وغیره ولم یخرج حدیث ابی هریرة فی قراءة الجمعة وخرج مسلم الباب فاثبته قال عن ابن عباس ان النبی علیه السلام کان یقرأ فی صلوة الفجر یوم الجمعة الم تنزیل السجدة وهل اتی علی الانسان وکان یقرأ فی صلوة الجمعة سورة الجمعة والمنافقین وقال عن النعمان بن بشیر ان النبی صلی الله علیه وسلم

عارضۃ الاحوذی

كان يقرأ في العيدين بسبح وهل اتاك حديث الغاشية وفي رواية اخرى عن النعمان ابن بشير ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يقرأ في يوم الجمعة سوى سورة الجمعة هل اتاك حديث الغاشية وروى مالك في الموطا عن ابي واقد الليثي ان عمر سأله ماذا كان يقرأ به رسول الله صلى الله عليه وسلم في الاضحى والفطر فقال كان يقرأ فيهما بقاف واقتربت القفه اختلف الفقهاء فيما يقرأ به في صلوة الجمعة والعيد والصبح يوم الجمعة فقال مالك احب ان يقرأ في الركعة الاولى سورة الجمعة وفي الثانية بهل اتاك حديث الغاشية وقال الشافعي يقرأ بحديث ابي هريرة الجمعة والمنافقين وقال ابو حنيفة ليس في وقال سفيان عربه انه يكره ان يتعمد ان يقرأ في الجمعة ما جاء في الاحاد وهو علم لانه حان ان يجعل ذلك من سنتها وليس منها وهو مذهب ابن مسعود وقد قرأ بهما ابو بكر الصديق بالبقرة قال انس حتى رايت الشيخ يميل من طول القيام واما صلوة الصبح يوم الجمعة فنقل اخبار الراوي عن النبي

شرح سراج احمد

يقول في رواية معمر ومعوية بن سلام صح حدثنا عبد بن حميد نا عبد الرزاق نا معمر عن يحيى بن ابي كثير عن عكرمة عن عبد الله بن رافع عن الحجاج بن عمرو عن النبي صلى الله عليه وسلم نحوه **باب** ما جاء في الاشتراط في الحج بالست در بيان انچه آمده است در شرط كردن در حج وتفصيل آن در حديث مذكور ست حدثنا زياد بن ايوب البغدادي نا عباد بن العوام عن هلال بن خباب بمعجمة وموحدتين العبدي مولاهم ابو العلاء البصري نزيل مدائن صدوق يهم ومر آخر عمر تغير راه يافت وحفظ وي از خامسة ست در سنة اربع واربعين ومائة وفات كرد عن عكرمة عن ابن عباس ان ضباعة بنت الزبير بضم ضاد معجمة وموحدة وعين مهملة بنت الزبير بن عبد المطلب هاشمية وخبر عنهم صحابيه راويه است قالت يا رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت يا رسول الله اني اريد الحج افاشترط آمد ضباعة بخدمت آنحضرت پرسيد گفت اى پيغمبر خدا بدرستيكه من ميخواهم حج را آيا پس شرط كنم در گذاردن حج قال نعم فرمود آنحضرت آرى شرط كن قالت كيف اقول گفت ضباعه چه طور بگويم لفظ شرط را قال قولي فرمود آنحضرت بگو اين طور لبيك اللهم لبيك محلي من الارض حيث تحبسني لبيه بگرو در ميان تلبيه طور بگو جاى حلال گشتن من از زمين از انجاست كه بندكنى تو مرا كه از وصول بيت الله كه خير ما را شود مرا از رفتن بسوى مكه وفي الباب عن جابر اخرجه البيهقي واسماء بنت ابي بكر الصديق رضي الله عنهما وعائشة اخرجه مسلم واحمد والنسائي وابن حبان وازابي بكر بن عبد الله بن الزبير از جده وي اخراج كرده است ابن ماجه وابو نعيم وطبراني از ابن عمر وشافعي مرسلا از سويد بن غفلة اخراج كرده است باين عبارت كه گفت سويد قال لي عمر بن الخطاب يا ابا امية حج واشترط فان لك ما اشترطت ولعد عليك ما اشترطت قال ابو عيسى حديث ابن عباس حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند بعض اهل العلم يرون الاشتراط في الحج اعتقاد ميكنند علما اشتراط را در حج ويقولون ان اشترط فعرض له مرض

شرح ابی الطیب

باب ما جاء في الاشتراط في الحج **قوله** ان ضباعة بضم الضاد المعجمة وبالموحدة والعين المهملة الهاشمية بنت الزبير عم النبي صلى الله عليه وسلم ابن عبد المطلب بن هاشم وزوجة المقداد صحابية **قوله** افاشترط قال نعم قال الطيبي قال في شرح السنة اختلفوا في الاشتراط في الحج فذهب بعضهم الى الرخصة فيه وانه ينعقد احراما لظاهر الحديث وله الخروج بالعذر الذي سمي وهو قول احمد واحد قولي الشافعي قالا لا يباح له التحلل بغير عذر سوى الاحصار عدة من غير شرط لان التحلل لو كان مباحا من غير شرط لما احتاجت ضباعة الى الشرط وذهب آخرون الى ان احرامه منعقد ولا يباح له التحلل بالشرط كمن احرم مطلقا ويجعلوا ذلك رخصة خاصة لضباعة كما اذن صلى الله عليه وسلم لاصحابه في فرض الحج وليس ذلك لغيرهم انتهى اقول وهو مذهب الامام ابي حنيفة ويرى الاحصار بالمرض ويستدل بحديث الحجاج بن عمرو السابق وبما صح عن ابن عمر انه كان ينكر الاشتراط ويقول ليس بسنة نبيكم ان حبس احدكم عن الحج طاف بالبيت وبالصفا والمروة ثم حل من كل شيء حتى يحج عاما قابلا او يصوم ان لم يجد هديا رواه البخاري وسيأتي في الباب الآتي **قوله** محلي من الارض بفتح الميم وكسر الحاء اى محل خروجي من الحج وموضع حلالي من الاحرام يعني زمانه او مكانه **قوله** من حيث تحبسني اى تمنعني يا الله يعني بمكان تمنعني فيه من الحج للمرض او العدو

شرح سراج احمد

او عذر فله ان یحل ویقول علما اگر شرط کرد پس عارض گشت مراورا بیماری یا دیگر عذری پس هست مراورا اینکه حلال گردد ویخرج من احرامه وبیرون شود از احرام خود وهو قول الشافعی واحمد واسحق ولم یر بعض اهل العلم الاشتراط فی الحج واعتقاد نکرده اند بعضی علما اشتراط را در حج وقالوا ان اشترط فلیس له ان یخرج من احرامه وگفته اند اگر شرط کرد پس نیست مراورا اینکه بیرون شود از احرام خود وبرو نه کمن لم یشترط واعتقاد میکنند ومی بینند آن کس را مثل کسی که شرط نکرده وشرط را لغو میگویند **باب** منه بابست بی ترجمه از جمله باب سابق حدثنا احمد بن منیع نا عبد الله بن المبارک اخبرنی معمر عن الزهری عن سالم عن ابیه عبد الله بن عمر انه کان ینکر الاشتراط فی الحج بدرستیکه عبد الله بن عمر بود که انکار میکرد اشتراط را در حج ویقول ویگفت الیس حسبکم سنة نبیکم آیا پس نیست مرشما را سنت پیغمبر شما که آنحضرت شرط نکرده بود چون بند گشت از رسیدن به بیت الله حلال گشته باز گشت بمدینه قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی المرأة تحیض بعد الافاضة بابست در بیان انچه آمده است در حق زنی که حائضه گردد بعد از رجوع کردن از عرفات حدثنا قتیبة نا اللیث عن عبد الرحمن بن القاسم عن ابیه عن عائشة قالت ذکر لرسول الله صلی الله علیه وسلم ان صفیة بنت حیی گفت عائشه رضی الله عنها صدیقه ذکر کرده شد برای آنحضرت بدرستیکه ام المومنین صفیه دختر حیی بضم حای مهمله وفتح مثناة تحتیه اولی وشدت ثانیه بلفظ تصغیر حاضت فی ایام منا حائضه گشت در ایام منا که ایام تشریق اند فقال احابستنا هی پس فرمود آیا بند کننده است صفیه ما را قالوا انها قد افاضت گفتند صحابه بدرستیکه صفیه تحقیق طواف زیارت کرده است فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم فلا اذا پس فرمود آنحضرت پس بند کننده نیست ما را ازین زمان طواف زیارت کرده است واگر نکرده بودی اقامت می نمود می تا آنکه پاک شدی از حیض وطواف زیارت که رکنی است از ارکان حج میمودی وفی الباب عن ابن عمر اخرجه الترمذی والنسائی والحاکم وابن عباس اخرجه الشیخان قال ابو عیسی حدیث عائشة حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم ان المرأة اذا طافت طواف الافاضة ثم حاضت فانها تنفر ولیس علیها شیء وعمل برین ست

شرح ابی الطیب

باب منه **قوله** الیس حسبکم سنة نبیکم یعنی ماسن صلی الله علیه وسلم من الاشتراط وکانه رضی الله تعالی عنها خص فاورد عنه صلی الله علیه وسلم من الاشتراط بمن خاطبه صلی الله علیه وسلم لضباعة رضی الله تعالی عنها او لم یبلغه **باب** ماجاء فی المرأة تحیض بعد الافاضة **قوله** ان صفیة بنت حیی بضم الحاء وکسرها والضم اشهر وفتح الیاء الاولی ثم یاء مشددة **قوله** احابستنا هی ای امانعتنا هی من السفر لاجل طواف الافاضة للستلزمة لاقامته صلی الله علیه وسلم عند عدم طوافها بسبب الحیض ظنا منه صلی الله علیه وسلم انها لم تطفه **قوله** انها قد افاضت ای طافت طواف الافاضة **قوله** فلا اذا ای فلا احبس علینا حینئذ لانه یجوز لها ترک طواف الصدر للعذر وقد فعلت الذی وجب علیها وهو طواف الافاضة **قوله** فانها تنفر بکسر الفاء وضمها والکسر افصح وبه جاء القرآن

عارضة الاحوذی

صلی الله علیه وسلم بلفظ عنه کان فی حدیثه عنه یقرأ السجدة والانسان لا یجیر فکان الاصل المداومة وضعف ذلک سعد بن ابراهیم وقد جاءت الروایة من طریق غیره ولکنا لم نعلم بالمدینة فالله اعلم من قطعة کما قطع غیره فینبغی ان یفعل ذلک فی الاغلب للقدوة ویقطع احیانا لئلا تظنه العامة من السنة الصلوة قبل الجمعة وبعدها ذکر حدیث ابن عمر احدهما عن النبی صلی الله علیه وسلم کان یصلی بعد الجمعة رکعتین الثانی انه کان اذا صلی الجمعة انصرف فصلی سجدتین فی بیته ثم قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصنع ذلک وذکر حدیث ابی هریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم من کان منکم مصلیا بعد الجمعة فلیصل اربعا الفقه اختلف الناس فی هذه المسألة مع صحة احادیثها فقال مالک احب الی من صلی ان لا یرکع فی المسجد فان فعلوا فواسع وقال فی وقت اخر لا باس فی الرکوع فیه وفی البخاری حدیث مالک عن نافع عن ابن عمر عن النبی علیه السلام

عارضة الاحوذی

انه کان لا یصلی بعد الجمعة حتی ینصرف فیصلی رکعتین وقال الشافعی واحمد یصلی رکعتین بعد الجمعة وقال ابن مسعود یصلی قبلها اربعا واما صلاته قبلها اربعا فهی الاربع التی قبل الظهر وما بعدها فلحدیث ابی هریرة الصحیح المتقدم وفقهه عندی ان صلی الله علیه وسلم کان یصلی فی بیته رکعتین لسلامته قلبا وبدنا عن آفات الخواطر وما امره لمن یصلی بعد الجمعة باربع فلئلا یخطر ببال عاقل انه ان صلی رکعتین انهما تکملة الاثنتی عشرة المتقدمتین فیکون ظهرا وقد ذکر ابو عیسی عن ابن عمر کان یصلی رکعتین اقتداء بالنبی علیه السلام فی فعله وفی قوله اثنتی عشرة رکعة رکعتین بعد الظهر وکان یصلی اربعا لقول النبی علیه السلام فلیصل بعدها اربعا فجمع بعد الفصلین ویقول مالک تقول اذا الصلوة قبلوا فانه جائز وقال ابو حنیفة لا تجوز الصلوة عند الاستواء لا یوم الجمعة ولا قبلها لان النبی علیه السلام نهی عن الصلوة فی ثلث ساعات طلوع الشمس وغروبها واستواءها وهذا صحیح بید ان المالکیة

شرح سراج احمد

نزدیک اہل علم بدرستیکہ زن چون طواف کرد طواف افاضہ کہ بعد از رجوع از عرفات میکنند پستر از طواف حائضہ گشت پس بدرستیکہ آن زن روان شود بسوی خانۂ خود و نیست لازم بروی چیزی از جہت ترک طواف وداع کہ از جملۂ واجبات

وهو قول الثوری والشافعی واحمد واسحق حدثنا ابو عمار نا عیسی بن یونس عن عبید الله عن نافع عن ابن عمر قال من حج البیت فلیکن آخر عهده بالبیت الا الحیض گفت عبد اللہ بن عمر ہر کہ حج بیت اللہ کرد پس باید کہ باشد آخر عہد وی بہ بیت اللہ یعنی آخر کہ برود بسوی خانہ طواف بیت اللہ باشد مگر زنان حائضہ کہ منع ست ایشانرا طواف و دخول بیت اللہ

ورخص لهن رسول الله صلی الله علیه وسلم ورخصت داده آنحضرت مر زنان حائضہ را بترک کردن طواف قال ابو عیسی حدیث ابن عمر حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم **باب** ما جاء فی تقضی الحائض من المناسک یا نیست

در بیان آنچہ آمدہ است کہ چہ چیز ادا کند زنان حائضہ از مناسک حج حدثنا علی بن حجر نا شریك عن جابر وهو ابن یزید الجعفی عن عبد الرحمن بن الاسود عن ابیه عن عائشة قالت حضت گفت عائشہ صدیقہ حائضہ شدم من در ایام حج در موضع سرف فامرنی النبی صلی الله علیه وسلم ان اقضی المناسک کلها الا الطواف بالبیت پس امر کرد مرا آنحضرت اینکہ ادا کنم من ہمہ احکام حج را مگر طواف بیت اللہ تنگنم کہ در حالت حیض طواف منع ست بعد از حج احرام عمرہ از تنعیم نمودہ طواف

شرح ابی الطیب

قوله فلیکن آخر عهده بالبیت اخرام یکن بالبیت خبره والتقدیر فلیکن آخر عهده الطواف بالبیت او طوافا بالبیت ویؤیده روایة مسلم ولا ینفرن احد کم حتی یکون آخر عهده بالبیت انتهی وهو عبارة عن طواف الوداع وقال بعض الفضلاء یحتمل ان یراد بالعهد النسك او الکون بمکة ویؤید الاول روایة الشافعی فی مسنده حیث زاد فیها فان آخر النسك الطواف بالبیت وقوله بالبیت علی تقدیر المضاف ای بطواف البیت بقرینة الزیادة المذکورة فی مسند الشافعی ولان الذی یتعلق بالبیت بالمناسك هو الطواف فهو المتبادر من هذا الکلام والمعنی فلیکن ختم نسکه بطواف البیت او فلیکن ختم الکون بمکة بطواف البیت وعلی الاول یلزم ان یکون طواف الوداع آخر النسك وعلی الثانی یلزم ان یکون طواف الوداع عند الخروج من مکة ومقتضی المعنی الاول ان یکون طواف الوداع واجبا علی المکی ایضا لعموم الحدیث علی المعنی الاول فانه داخل فی عموم من حج البیت ولا خروج له فیما بعد وکانه لهذا قال ابو یوسف من علمائنا احب ان یطوف المکی طواف الصدر لانه وضع لختم افعال الحج والله اعلم انتهی وفی موطأ مالك آخر النسك الطواف بالبیت

قوله الا الحیض بضم الحاء وتشدید الیاء المفتوحة جمع حائض والتقدیر فلیکن کل احد طائفا بالبیت فی آخر العهد الا الحائض فلا یجب علیها الطواف فلا یلزمها المکث للطواف وفی قوله رخص لهن حملة مقیدة لمعنی الاستثناء ای رخص لهن فی ترك طواف الصدر **باب** ما جاء فی تقضی الحائض من المناسك **قوله** جابر هو ابن یزید الجعفی قال فی التقریب ضعیف رافضی **قوله** ان اقضی المناسك کلها الا الطواف یقتضی ظاهره ان لها ان تسعی مع ان المشهور انه لیس لها السعی ایضا لتوقفه علی الطواف فیقال المراد عن الاستثناء الطواف وما یتوقف علیه فعدم جواز السعی لیس لان الحیض مانع عنه وانما هو لان تقدیمه علی الطواف یخل بالترتیبیة

کرد و عمره گذارد قال ابو عیسی والعمل علی هذا الحدیث عند اهل العلم ان الحائض تقضی المناسک کلها ما خلا الطواف بالبیت زن حائضه او اکند همه مناسک حج را ماسوای طواف بیت الله وقد روی هذا الحدیث عن عائشة من غیر هذا الوجه ایضا حدثنا زیاد بن ایوب نامروان بن معاویة الجزری عن خصیف بخای معجمه وصاد مهمله بلفظ التصغیر عن عکرمة ومجاهد وعطاء واین هر سه کس تابعی اند شاگردان ابن عباس وخصیف این حدیث را از هر سه روایت میکند عن ابن عباس رفع الحدیث الی النبی صلی الله علیه وسلم مرفوع کرده است ابن عباس این حدیث را بسوی آنحضرت که آنحضرت فرمودند النفساء والحائض تغتسل وتحرم وتقضی المناسک کلها بدرستیکه زن نفاسه وحائضه غسل کند در حالت دم واحرام ببندد هم دران حال واد اکند همه مناسک حج را غیر ان لا تطوف بالبیت حتی تطهر لکن طواف بیت الله نکند تا آنکه پاک گردد از اجرای خون هذا حدیث حسن غریب من هذا الوجه باب ما جاء من حج او اعتمر فلیکن آخر عهده بالبیت بابست در بیان آنچه آمده است کسیکه حج کرد یا عمره کرد پس باید که باشد آخر عهد وی طواف بیت الله و مؤخر همه مناسک حج طواف کند و آنرا طواف وداع گویند حدثنا نصر بن عبد الرحمن الکوفی نا الحارث بن النبهان الجحاجی عن الحجاج بن ارطاة عن عبد الملک ابن مغیرة عن عبد الرحمن بن السلمانی عن عمرو بن اوس عن الحارث بن عبد الله بن اوس قال سمعت النبی صلی الله علیه وسلم یقول من حج هذا البیت او اعتمر فلیکن آخر عهده بالبیت گفت حارث شنیدم آنحضرت را که میفرمود هر کس که حج این بیت کرد یا عمره گذارد پس گو که باشد آخر عهد وی بطواف بیت الله فقال له عمر خرجت من یدیک پس گفت مر عمر بن اوس را عمر بن الخطاب خجل شوی تو وده زنهار به نوشته است خررت من یدیک کنایة عن الخجل قلت دعا علیه ان یضیع کالشیء الذی سقط من یدیه والمراد الخجل سمعت هذا من رسول الله صلی الله علیه وسلم ولو اخبرنا به شنیده تو از آنحضرت این را و خبر نکردی تو ما را بآن حدیث وفی الباب عن ابن عباس اخرجه الشیخان واخرج الترمذی والنسائی والحاکم عن ابن عمر واخرج الترمذی وابو داود والنسائی واحمد والطبرانی عن الحارث ابن اوس قال ابو عیسی حدیث الحارث بن عبد الله بن اوس حدیث غریب فی هکذا روی غیر واحد عن الحجاج بن ارطاة مثل هذا وقد خولف الحجاج فی بعض هذا الاسناد وتحقیق مخالفت کرده شده است حجاج در بعضی این اسناد باب ما جاء ان القارن یطوف طوافا واحدا بابست در بیان آنچه آمده است بدرستیکه

شرح ابی الطیب

قوله تحرم من الاحرام باب ما جاء من حج او اعتمر فلیکن آخر عهده بالبیت قوله خررت من یدیک بکسر الراء ای سقطت من اجل مکروه یصیب یدیک من قطع او وجع او سقطت الی الارض من سبب یدیک ای من جنایتهما وقال السیوطی هو کنایة عن الخجل یقال خررت عن یدی ای خجلت لکن الظاهر انه دعاء علیه لیس المقصود حقیقته وانما المقصود نسبة الخطاء الیه فی تاخیر التبلیغ کانه بذلک استحق ان یدعی علیه بهذا الدعاء باب ما جاء ان القارن یطوف طوافا واحدا

قوت المغتذی

خررت من یدیک بکسر الراء سقطت کنایة عن الخجل

عارضة الاحوذی

تعلقت فی جواز الصلوة حینئذ لانه وقت لا نهی فیه عندها وذلک لانه صح انهم زعموا ان الحدیث صحیح واما الشافعیة فتعلقت بانه وقت یشق ضبطه علی من فی المسجد لانه یحتاج فی معرفته الی الخروج والتخطی فیضر بالناس فرخص لرفع المشقة وهذا ضعیف فانه ینبغی له ان یترک الصلوة قیل ذلک احتیاطا ان شک فیه وینتظر الصلوة فیکون فی صلوة ولا یقتحم فیها وقد قال لنا فخر الاسلام فی الدرس ان ابا سعید الخدری روی ان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن الصلوة نصف النهار حین تزول الشمس الا یوم الجمعة والحدیث لا یصح والنهی قد صح وقال بعض المعتدین ان جهنم لا تسجر یوم الجمعة فلذلک لم ینه عن الصلوة فی ذلک الوقت وهذا باطل لا یلتفت الیه اما ان ما لکما قال لم یزل اهل الفضل یصلون یوم الجمعة حتی یخرج الامام وکذلک لم یزل اهل العدل یرون ان النهی نهی عن الصلوة فی ذلک الوقت فلن یعدل اهل التفضل باجسامهم فکیف مشیخة المدینة بانفرادهم واما التقصیر علی العید اعظم

شرح سراج احمد

قارن طواف کند یک طواف حدثنا ابن ابی عمر نا ابو معویة عن الحجاج عن ابی الزبیر عن جابر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قرن الحج والعمرة بدرستیکه آنحضرت قران حج وعمره کرد واحرام هر دو بست فطاف لهما طوافا واحدا پس طواف کرد آنحضرت برای حج وعمره یک طواف که چون داخل شود در حرم بیت الله یک طواف کند و بنشیند و

شرح ابی الطیب

قوله قرن الحج والعمرة ای جمع بینهما القاموس قرن بین الحج والعمرة قرانا جمع کا قرن انتهی والمعنی جمع الحج والعمرة فی احرام واحد وحاصله انه جمع بینهما **قوله** فطاف لهما طوافا واحدا ای بعد الافاضة من عرفة فانه صلی الله علیه وسلم طاف حین قدم مکة فاستلم الرکن اول شیء ثم خب ثلثة اطواف رواه مسلم وروایة عبد الله بن عمر هذا الطواف عندنا هو طواف العمرة لانه سعی بعده ولا سعی لطواف القدوم وقد تحقق السعی ههنا لما فی مسلم فی آخر الحدیث المذکور ثم رکع حین قضی طوافه بالبیت ثم سلم فانصرف فاتی الصفا فطاف بالصفا والمروة سبعة اطواف ثم لم یحلل من شیء حرم منه حتی قضی حجه ونحر هدیه یوم النحر وافاض فطاف بالبیت الحدیث فثبت بهذا الحدیث طوافان وقد کان صلی الله علیه وسلم قارنا علی ما صححه غیر واحد من المحدثین خصوصا ابن حزم کما تقدم سابقا ولم یختلف احد من الرواة علی انس فی انه صلی الله علیه وسلم کان قارنا واذا اتفق عن انس ستة عشر راویا انه صلی الله علیه وسلم قرن تر ظاهر حدیث الباب وکذلک ما رواه ابن عمر فی الصحیحین انه صلی الله علیه وسلم قرن فطاف طوافا واحدا لهما یعارض ما ورد من طوافین وسعیین قال المحقق ابن الهمام فمن ذلک عن علی رضی الله عنه اخرج النسائی فی سننه الکبری عن حماد بن عبد الرحمن الانصاری عن ابراهیم بن محمد بن الحنفیة قال طفت مع ابی وقد جمع الحج والعمرة فطاف لهما طوافین وسعی لهما سعیین وحدثنی ان علیا رضی الله عنه فعل ذلک وحدثه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم فعل ذلک وحماد هذا وان ضعفه الازدی فقد ذکره ابن حبان فی الثقات فلا یزل حدیثه عن الحسن وقال محمد بن الحسن فی کتاب الآثار انا ابو حنیفة رضی الله عنه نا منصور بن المعتمر عن ابراهیم النخعی عن ابی نصر السلمی عن علی رضی الله عنه قال اذا اهللت بالحج والعمرة فطف لهما طوافین واسع لهما سعیین بالصفا والمروة قال منصور فلقیت مجاهدا وهو یفتی بطواف واحد لمن قرن فحدثته بهذا الحدیث فقال لو کنت سمعته لم أفت الا بطوافین وامابعده فلا افتی الا بهما والاشبه فی هذا السند مع انه روی عن علی رضی الله عنه بطرق کثیرة مضعفة نترقی الی الحسن غیر انا ترکناها اقتصارا علی ما هو الحجة بنفسه بلا ضم ورواه الشافعی رحمه الله بسند فیه مجهول وقال معناه انه یطوف بالبیت حین یقدم بالبیت وبالصفا والمروة ثم یطوف بالبیت للزیارة انتهی وهذا صریح فی مخالفة النص عن علی رضی الله عنه واخرج الدارقطنی عن عمران بن حصین ان النبی صلی الله علیه وسلم طاف طوافین وسعی سعیین وثبت عن ابن مسعود مثل ذلک ثم قال قال ابن ابی شیبة حدثنا هشیم عن منصور بن زاذان عن الحکم عن زیاد بن ثمالک ان علیا رضی الله عنه وابن مسعود قالا فی القران یطوف طوافین ویسعی سعیین فهؤلاء اکابر الصحابة عمر وعلی وابن مسعود وعمران بن الحصین فان عارض ما ذهبوا الیه روایة

معارضة الاحوذی

من ان یترک الصلوة فی وقت متفق علیه ثم یفتحها فی وقت مختلف فیه فاذا لم یفعل فقیه ولا حارم لنفسه من ادراک رکعة من الجمعة ابو سلمة عن ابی هریرة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال من ادراک من الصلوة رکعة فقد ادراک الصلوة الا ساند روی عن ابی هریرة ثلثة احادیث صحاحا حسانا ادکانا الاول هذا الثانی خرج البخاری عن ابی سلمة عنه قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا ادراک احدکم بسجدة من صلوة العصر قبل ان تغرب الشمس فلیتم صلاته واذا ادراک سجدة من صلوة الصبح قبل ان تطلع الشمس فلیتم صلاته الثالث من ادراک رکعة من الصبح قبل ان تطلع الشمس فقد ادراک الصبح ومن ادراک رکعة من العصر قبل ان تغرب الشمس فقد ادراک العصر فی روایة من ادراک بدل رکعة سجدة والسجدة هی الرکعة عن غیر ابی هریرة اخرج النسائی عن سالم عن ابیه من ادراک رکعة من الجمعة او غیرها فقد تمت صلاته والصحیح عن النسائی عن قتیبة عن سفین عن الزهری

شرح سراج احمد

در ایام حج بعرفات رفته باز آید و طواف کند چنانکه در خزانه نوشته است ان القارن یطوف بالبیت للعمرة سبعة اشواط ثم یسعی بین الصفا والمروة ثم یخرج الی عرفات فیقف ثم یطوف بالبیت للحج ویسعی بین الصفا والمروة وهذا عندنا ومحمد واما عندهما فیطوف القارن طوافین ویسعی سعیین احدهما للعمرة والثانی للحج ثم یاتی بسائر ما یفعل المفرد بالحج وفی الباب عن ابن عمر اخرجه الترمذی وابن ماجه وابن عباس اخرجه ابن ماجه من طریق لیث بن ابی سلیم حدثنی عطاء وطاؤس ومجاهد عن جابر وابن عمر وابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم لم یطف هو واصحابه بین الصفا والمروة الا طوافا واحدا لعمرتهم وحجهم وروی الدارقطنی باسناد قوی عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم طاف طوافا واحدا لحجه وعمرته واخرجه الدارقطنی عن ابی قتادة وابی سعید قال ابو عیسی حدیث جابر حدیث حسن والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم قالوا القارن یطوف طوافا واحدا وهو قول الشافعی واحمد واسحق وقال بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم یطوف طوافین ویسعی سعیین وگفته اند بعضی از اهل علم که دو طواف کند و دو سعی نماید یکی برای عمره و دیگر برای حج وهو قول الثوری واهل الکوفة اخرج اصحاب السنن وابن حبان واصحاب المسانید احمد واسحق والطیالسی وابن ابی شیبة عن ابی وائل عن الصبی بن معبد قال اهللت بهما معا وطاف طوافین وسعی سعیین قال له عمر هدیت لسنة نبیک اخرج النسائی فی مسند علی ورواته موثقون عن علی انه جمع بین الحج والعمرة فطاف طوافین وسعی سعیین واخرجه محمد بن الحسن الشیبانی عن قول علی موقوفا بلفظ الامرو فی اسناده راو مجهول واخرجه الشافعی من وجه آخر عن علی رضی الله عنه فی القارن یطوف طوافین ثم تاوله الشافعی علی طواف القدوم وطواف الرکن وعن ابن عمر عند الدارقطنی وفیه الحسن بن عمارة وهو متروک وعن ابن مسعود عند الدارقطنی ایضا وفیه ابو بردة عمرو بن یزید احد الضعفاء ورواه عن حماد بن ابی سلیمان وعن عمران بن حصین عنده ایضا وبین علته ورواه ابن ابی شیبة عن شریک عن منصور عن الحکم عن زیاد بن مالک قال ان علیا وابن مسعود قالا فی القارن یطوف طوافین وسعی سعیین ومن طریق اخری عن الحکم عن عمر وعن الحسن بن علی قال اذا قرنت بین الحج والعمرة فطف طوافین واسع سعیین حدثنا خلاد بن اسلم البغدادی نا عبد العزیز بن محمد عن عبید الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من احرم بالحج والعمرة اجزاه طواف واحد وسعی واحد منهما حتی یحل منهما جمیعا کسیکه احرام بست حج وعمره هر دو یعنی قارن شد کفایت میکند او را یک طواف ویک سعی از هر دو تا آنکه حلال گردد از هر دو احرام قال ابو عیسی هذا حدیث حسن غریب صحیح تفرد به الدراوردی علی ذلک اللفظ این حدیثی ست که متفرد گشته است بآن دراوردی که عبد العزیز بن محمد ست بهمین الفاظ که حدیث مرفوع ست وقد رواه غیر واحد عن عبید الله بن عمر ولم یرفعوه وهو اصح باب ما جاء ان ملکت المهاجرة بعد الصدر ثلثا باب ست در بیان انچه آمده است بدرستیکه درنگ کرد کسیکه هجرت از مکه نموده چون بقصد حج باز آید بجهة درنگ کند بعد از طواف صدر سه روز و زیاده ازان نباشد در مکه حدثنا

شرح ابی الطیب

ومذهب اکثر روایة غیرهم ومذهبه کان قولهم ورایتهم مقدمة مع ما یساعد قولهم ورایهم مما استقرئ فی الشرع من تحتم عبادة الی الشهر یدل علی ان کلا منهما رکن والله اعلم بحقیقة الحال باب ما جاء فی مکث المهاجرة بعد الصدر

عارضة الاحوذی

عن ابی سلمة عن ابی هریرة قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من ادرک من صلوة رکعة فقد ادرک الفقه هکذا قال اکثر الفقهاء وروی عن عطاء انه قال من فاتته الخطبة لم یجزه وهذا ضعیف لانها ان لم تکن من جملة الصلوة فما الطاهر الدخول فی عدم الاجزاء وان کانت من جملة الصلوة فرکعة تجزی من کل صلوة فان تعلق بقوله فاسعوا الی ذکر الله قلنا رکعة من ذکر الله والمراد من ذکر الله فی الآیة العبادة لا معنی مخصوصا من ذکره اذ لیس فی الآیة ما یدل علیه مسألة فان لم یدرک منها رکعة یبنی علی احرامه مع الامام وصلی ظهرا اربعا فی الاصح من اقوال علمائنا وبه قال الشافعی ومحمد بن الحسن وقال ابو حنیفة وابو یوسف یصلی رکعتین لان من اصلهم ان من بادر الی تکبیرة قبل غروب الشمس وطلوعها فی العصر والصبح یکون مدرکا ویلزمه الصلوة وقد رأیت کبراءهم یتعلقون فی ذلک بقول النبی صلی الله علیه وسلم ما ادرکتم فصلوا وما فاتکم فاقضوا وعندنا انما فاتته الجمعة رکعتان لا اربع

عارضة الاحوذی

وهذا لا یلزم لان النبی علیه السلام قال ما ادرکتموه فانا جعله مدرکا بوجه فینبغی ان یبنی الحکم علی ما بیناه

رسول الله صلی الله علیه وسلم

باب من نحر یوم الجمعة

ذکر حدیث محمد بن اسحق عن نافع عن ابن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اذا نحر احدکم یوم الجمعة فلیتحر ان من مجلسه وقال حدیث حسن صحیح الاسناد لا نعرفه الا من حدیث محمد بن اسحق وقد تکلم مالک فی ابن اسحق وقصر عنه مسلم واسقط البخاری وقد کان ابن عمر فیما روینا عنه قبل هذا من الطریق الصحیحة انه کان ینحر حتی تضرب جبهته فی حبوته ورواته اکثر من محمد بن اسحق لکن یحمل هذا علی انه قبل الخلیة وذلک جائز فان فیه من الحرکة ما ینفی الفتور المقتضی للنوم السفر یوم الجمعة الحکم عن قسیم عن ابن عباس قال بعث النبی صلی الله علیه وسلم عبد الله بن رواحة فی سریة فوافق ذلک یوم الجمعة فغدا اصحابه فقال اتخلف فاصلی مع رسول الله صلی الله علیه وسلم ثم الحقهم فلما صلی مع النبی صلی الله علیه وسلم راٰه فقال

شرح سراج احمد

احمد بن منیع نا سفیان بن عیینة عن عبد الرحمن بن حمید اسمعت السائب بن یزید عن العلاء بن الحضرمی یعنی مرفوعا قال فرمود آنحضرت یمکث المهاجر بعد قضاء نسکه ثلثا ترنگ کند مرد مهاجر پس از ادای نسک خود در مکه ثلث روز چنانچه فقیر راز بعضی کتب یاد ست که آنحضرت نیز از مکه تا تاریخ پنجم شهر ذی الحجه رجوع بمدینه منوره فرمود قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح وقد روی من غیر هذا الوجه بهذا الاسناد مرفوعا

باب ما جاء ما یقول عند القفول من الحج والعمرة

یاست در بیان انچه آمده ست در چیزی که بگوید مرد نزدیک باز گردیدن از حج و عمره از احمد حدثنا علی بن حجر نا اسمعیل بن ابراهیم عن ایوب عن نافع عن ابن عمر قال کان النبی صلی الله علیه وسلم اذا قفل من غزوة گفت ابن عمر بود آنحضرت که چون رجوع میفرمود از غزوه او حج او عمره یا از حج یا از عمره شک از ویست فعلا قفل من الارض پس بالا می آمد بلندی را از زمین بدو فاوبدو الی مهلتین ست یعنی صحرا و زمین سخت و درشت و زمین هموار او شرفا شک از ویست یعنی زمین بلند کبر ثلثا تکبیر میگفت سه بار ثم قال پس تسبیح خواند این دعا لا الٰه الا الله وحده لا شریک له له الملک وله الحمد وهو علی کل شیء قدیر ترجمه اش ظاهر ست آئبون شتق ست از اوبة و آن یعنی رجوع ست از غفلت و ازین قبیل ست اواب و آن خبر مبتدای محذوف ست ای نحن آئبون تائبون از توبه است و آن یعنی رجوع ست از معصیت عابدون عبادت کننده یعنی قائمون بالعبادة سائحون

شرح ابی الطیب

قوله ثلث المهاجر ای یجوز له مکث هذه المدة لقضاء حوائجه ولیس له ازید منها لانها مدة ترک الاقامة فیها اکثر من هذه المدة لانه یشبه العود الی ما ترکه لله تعالی وزاد فی مسلم من روایة العلاء قال اسمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول للمهاجر اقامة ثلث بعد الصدر یکره کانه یقول لا یزید علیها انتهی

باب ما جاء ما یقول عند القفول من الحج والعمرة قوله اذا قفل ای رجع قوله فعلا الفاء للعطف وعلا فعل ماض معطوف علی قفل وقد قد اصله قوله فدفد بتکرار الفاء المفتوحة والدال المهملة المکان الذی فیه ارتفاع وغلظ قوله اوشرفا بفتح المعجمة والراء المکان المرتفع قوله کبر جواب اذا قوله ثم قال لا الٰه الا الله قال القرطبی فی تعقیب التکبیرات بالتهلیل اشارة الی انه المنفرد بایجاد جمیع الموجودات وانه المعبود فی جمیع الاماکن قوله آئبون بالرفع خبر مبتدا محذوف هو وما عطف علیه ای نحن آئبون جمع آئب ای راجع زنة ومعنی ای راجعون الی الله تعالی و لیس المراد الاخبار بمحض الرجوع فانه تحصیل الحاصل بل الرجوع فی حالة مخصوصة وهی تلبسه بالعبادة المخصوصة والاتصاف بالاوصاف المذکورة قوله تائبون من التوبة وهی الرجوع عما هو مذموم شرعا الی ما هو محمود شرعا وفیه اشارة الی التقصیر فی العبادة وقاله صلی الله علیه وسلم علی سبیل التواضع او تعلیما لامته

قوت المغتذی

قفل بفتح القاف ای رجع فدفد بتکرار الفاء المفتوحة والدال المهملة المکان الذی فیه ارتفاع وغلظ اوشرفا بفتح المعجمة والراء المکان المرتفع آئبون ای راجعون

شرح سراج احمد

جمع سائح ست بمعنی صائم کما فی المهذب یا بمعنی سائرون فی سبیل الله کما فی الصحاح ساح الماء یسیح سیحا اذا جری علی وجه الارض لونبا حامدون برای پروردگار خویش حمد کنندگان وثنا گوینده ایم صدق الله وعده ونصر عبده وهزم الاحزاب وحده راست کرده حق تعالی وعده خود را ویاوری داده بنده خود را واو بهزیمت داده گروه افواج کفار را تنها وفی الباب عن البراء ابن عازب وانس بن مالک در حدیث وی هست فلا یزال یقولها حتی یدخل بلده اخرجه البخاری ومسلم والنسائی وجابر قال ابوعیسی حدیث ابن عمر حدیث حسن صحیح **باب ما جاء فی المحرم یموت فی احرامه** باب آنست در حق مرد محرم که بمیرد در احرام خود حدثنا ابن ابی عمر نا سفین بن عیینة عن عمرو بن دینار عن سعید بن جبیر عن ابن عباس قال کنا مع النبی صلی الله علیه وسلم فی سفر فمن ابن عباس بودیم با همراه آنحضرت در سفر حج فرأی رجلا سقط عن بعیره پس دید آنحضرت مردی را که بیفتاد از شتر خود فوقص پس شکسته شد گردن وی فمات وهو محرم پس بمرد آنکس در حالیکه او محرم بود فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم اغسلوه بماء وسدر پس فرمود آنحضرت غسل دهید اورا بآبی وبرگهای کنار وکفنوه فی ثوبیه وتکفین کنید اورا در دو جامه وی ولا تخمروا راسه ونپوشید سر اورا فانه یبعث یوم القیمة یهل پس بدرستیکه آنکس مبعوث شود در روز قیامت کلمه گوینده او ملبی یا تلبیه گوینده یعنی در حالتیکه مرده است برهان حالت در روز قیامت برخیزد قال ابوعیسی هذا حدیث حسن صحیح وهو قول سفیان الثوری والشافعی واحمد واسحق وقال بعض اهل العلم اذا مات المحرم انقطع احرامه وگفته اند بعضی از اهل علم چون مرد محرم بمیرد گردد احرام وی

شرح ابی الطیب

قوله لونبا متعلق بحامدون او سائر الصفات علی طریق التنازع قوله صدق الله وعده ای فی اظهار الدین لقوله تعالی وعد الله مغانم کثیرة وقوله تعالی وعد الله الذین امنوا منکم وعملوا الصالحات لیستخلفنهم فی الارض وهذا فی الغزو ومناسبته للحج بقوله تعالی لتدخلن المسجد الحرام ان شاء الله امنین وفی کون العاقبة للمتقین وغیر ذلک من وعده سبحانه ان الله لا یخلف المیعاد قوله وهزم الاحزاب وحده من غیر قتال من الآدمیین والمراد الاحزاب الذین اجتمعوا یوم الخندق وتحزبوا علی رسول الله صلی الله علیه وسلم فارسل الله علیهم ریحا وجنودا لم تروها **باب ما جاء فی المحرم یموت فی احرامه** قوله فوقص بضم الواو وکسر القاف وصاد مهملة ای کسرت عنقه وفی روایة صحیحة فوقصته ناقته ای اسقطته فاندق عنقه قوله ولا تخمروا راسه بالخاء المعجمة وتشدید المیم ای لا تغطوا ولا تستروا راسه قوله یهل او یلبی شک من الراوی

قوت المغتذی

الاحزاب الطوائف التی تجمع علی محاربة الانبیاء علیه الصلوة والسلام فوقص بضم الواو وکسر القاف وصاد مهملة ای کسرت عنقه ولا تخمروا راسه بالخاء المعجمة ای لا تغطوه

عارضة الاحوذی

دامنعك ان تفد ومع اصحابك فقال امرهمتان اصلی معك ثم الحقهم فقال لو انفقت ما فی الارض ما ادرکت فضل غزوتهم الاسناد قال شعبة الحدیث مقطوع ولم یسمع الحکم من مقسم الا خمسة احادیث لیس هذا منها قال الامام القاضی ابوبکر هذا لا یؤثر فی الحدیث ابن قتادة عن انس وابوالزبیر عن جابر من هذا ولا نری احدا منهم یقول سمعت انسا ولا سمعت جابرا هذا الحدیث صحیح السند صحیح المعنی لان الغزو افضل من الجماعة فی الجمعة وغیرها فطاعة النبی صلی الله علیه وسلم فی الغزو افضل من طاعته فی صلوة الجماعة فقد امر بالوجهین وحث علی الفضلین وفضل الغد اکثر الفقه السفر بعد الزوال یوم الجمعة لا یجوز عند عامة العلماء وقبل الزوال اختلف فیه فقیل لا یجوز وقیل هو جائز وقیل ان کان للجهاد جاز وان کان لغیره لم یجز اللهم الا ان ابا حنیفة قال یجوز السفر یوم الجمعة بعد الزوال علی الاطلاق وتعلق بانها صلوة فلا السفر بعد دخول وقتها کسائر الصلوة قلنا فاین نظر

لعل الصحیح فی مذهبنا انه لا یجوز السفر یوم الجمعة بعد الزوال لمن تلزمه الجمعة علیه فافهم

عارضة الاحوذی

ابی حنیفة وقیاسه الصلوة لا تفوت بالسفر وهذه تفوت وکیف یصح قیاس ما یفوت علی ما لا یفوت السواك والطیب یوم الجمعة عبد الرحمن بن ابی لیلی عن البراء قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم حق علی المسلمین ان یغتسلوا یوم الجمعة ولیمس احدهم من طیب اهله فان لم یجد فالماء له طیب الاسناد ضعیف ورواته وقد کان فی شئ عنه بحدیث ابی سعید وسلمان خرجهما الایمة قالوا واللفظ للبخاری قال ابو سعید قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یغتسل رجل یوم الجمعة ویتطهر ما استطاع من طهر ویدهن من دهنه او یمس من طیب اهله ثم یخرج فلا یفرق بین اثنین ثم یصلی ما کتب له ثم ینصت اذا تکلم الامام الا غفر الله له ما بینه وبین الجمعة الاخری الفقه قوله یتطهر ما استطاع من طهر نص فی ان الوضوء یجزی عن الغسل وقوله یدهن ویتطیب اشارة الی القیام بسنة العید فیهما والتطهر البشارة الحسنة لهما وقوله لا یفرق بین اثنین یعنی لا یتخطی فقال ذلك

شرح صلاح احمد

ویصنع به ما یصنع بغیر المحرم وکرده شود بوی بغیر محرم یعنی بعد از موت حکم محرم وغیر محرم هر دو برابر است **باب** ما جاء ان المحرم یشتکی عینیه فیضمدها بالصبر باب است در بیان چیزی که آمده است بار رستیکه محرم درد کند دو چشم وی پس تضمید کند چشم را بصبر حدثنا ابن ابی عمر نا سفیان بن عیینة عن ایوب بن موسی عن نبیه بن وهب ان عمر بن عبید الله بن معمر اشتکی عینیه وهو محرم روایت ست از عمر بن عبید الله که درد کرد چشم وی وحالانکه محرم بود فسال ابان بن عثمان پس سوال کرد عمر ابان پسر عثمان را که دوای آن کنم یا نه فقال ضمدها بالصبر پس گفت ابان تضمید کن چشم را بصبر بفتح صاد مهمله وکسر موحده وسکون آن جائز نیست مگر در ضرورت شعر دارد وی تلخ مشهور ست که درد چشم را بآن دوا کنند و در چشم بکشند و تضمید جراحت بستن او ست ایضا ودوا دادن دارو را بر جراحت نیز گویند اگرچه بسته نشود وظاهر آنست که مراد اینجا بستن عصابه باشد زیرا که وی بیهوش شد موضع درد را واین حکم ضرورت ست موجب جنایت بر احرام نباشد فانی سمعت عثمان بن عفان یذکر عن رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول اضمدها بالصبر گفت ابان پس بدرستیکه من شنیدم امیر المؤمنین عثمان را که ذکر میکرد آنرا از آنحضرت که میفرمود برای شخصی که درد میکرد چشم وی تضمید کن چشم را بصبر قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم لا یرون باسا ان یتداوی المحرم بدواء ما لم یکن فیه طیب پاک نمیدانند علما باینکه دوا کند محرم بدرد که نباشد دران دوا خوشبوئی **باب** ما جاء فی المحرم یحلق راسه فی احرامه ما علیه باب است در بیان آنچه آمده است در حق محرم که تراشد سر خود را در احرام خود چه لازم میشود بروی حدثنا ابن ابی عمر نا سفیان بن عیینة عن ایوب ابن ابی تمیمة وحمید الاعرج وعبد الکریم عن مجاهد عن عبد الرحمن بن ابی لیلی عن کعب بن عجرة بضم عین مهمله وسکون جیم وبر اصحابی ست انصاری از انصار اصحاب شجره ان النبی صلی الله علیه وسلم مر به وهو بالحدیبیة قبل ان یدخل علیه

شرح ابی الطیب

قوله ویصنع به ما یصنع بغیر المحرم ویحمل هذا الحدیث علی انه مخصوص بذلك المحرم **باب** ما جاء ان المحرم یشتکی عینیه فیضمدها بالصبر **قوله** اضمدها بالصبر بکسر الهمزة والمیم یقال ضمد وضمد بالتخفیف والتشدید وقوله اضمدهما جاء علی لغة التخفیف ومعناه اللطخ واما الصبر فبفتح الصاد المهملة وکسر الموحدة فی الاشهر ویجوز اسکانها ای الطخ عینیك بالصبر ثم اعلم انه ان اکتحل المحرم بکحل فیه طیب فعلیه صدقة الا ان یکون کثیرا فعلیه دم ولو اکتحل بکحل لیس فیه طیب فلا باس به ولا شئ علیه **باب** ما جاء فی المحرم یحلق راسه فی احرامه ما علیه ای ماذا علیه **قوله** مر به فیه وفیما بعده التفات او نقل بالمعنی والا فالظاهر ان یقول مر بی آه وفی البخاری قال مجاهد سمعت عبد الرحمن بن ابی لیلی ان کعب بن عجرة حدثه قال وقف علی رسول الله صلی الله علیه وسلم بالحدیبیة وراسی یتهافت قمل الحدیث وهو الذی یدل علیه آخر هذا الحدیث فانه قال ایوذیك هوامك

قوت المغتذی

اضمدها بالصاد المعجمة ای الطخها بالصبر بفتح الصاد المهملة وکسر الموحدة فی الاشهر

بدرستیکہ آنحضرت بگذشت بروی وی با آنحضرت در حدیبیہ بود پیش از آنکہ در آید بمکہ وھو محرم وھو یوقد تحت قدر وحال آنکہ کعب محرم بود دوی آتش می افروخت زیر دیگی والقمل یتهافت علی وجهه وسپشان می افتادند بر روی وی فقال ایؤذیك هوامك هذه پس گفت آنحضرت آیا آزار میکند ترا سپشهای تو فقال نعم گفت کعب آری فقال احلق پس فرمود آنحضرت بتراش سر خود را واطعم فرقا بین ستة مساکین وبخوران وقسمت کن فرق را میان شش مساکین وفرق بفتح فا والفرق ثلثة اصع وفرق سه صاع ست پس هر مسکین را نیم صاع از گندم بده واصع بدو همزه وضم صاد مهمله جمع صاع واصل وی اصوع ست او صم ثلثة ایام یا روزه دار سه روزه او انسك بضم سین مهمله بلفظ امر نسیکة یا ذبح کن ذبیحه را قال ابن ابی نجیح او اذبح شاة ابن ابی نجیح بجای انسك ذبح آورده است قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم ان المحرم اذا حلق او لبس من الثیاب ما لا ینبغی له ان یلبس فی احرامه بدرستیکه محرم چون بتراشد سر را یا بپوشد از جامه چیزی که سزاوار نباشد مر او را اینکه بپوشد در احرام خود او تطیب فعلیه الکفارة یا بوی خوش بمالد پس لازم میشود بروی کفاره بمثل ما روی عن النبی صلی الله علیه وسلم بمانند چیزی که روایت کرده شده است از آنحضرت که آن اطعام فرق ست میان شش مساکین کما فی حدیث کعب بن عجرة **باب** ما جاء فی الرخصة للرعاة ان یرموا یوما ویدعوا یوما بابست در بیان آنچه آمده است در رخصت برای چرانندگان شتر وغیره را اینکه سنگریزه نزنند روزی و بگذارند رمی را روزی حدثنا ابن ابی عمر نا سفیان عن عبد الله بن ابی بکر بن محمد ابن عمرو بن حزم عن ابیه ابی بکر بن محمد

شرح ابی الطیب

قوله یتهافت بالفاء بعد الالف واخره تاء مثناة من فوق ای یتساقط **قوله** فرقا بین ستة مساکین بفتح الفاء والراء وقد تسکن قال ابن فارس وقال الازهری بالفتح فی کلام العرب المحدثون یسکنونه والمنقول جواز کل منهما والذی فی الیونینیة الفتح ومقتضی ظاهر الحدیث ان لکل واحد نصف صاع بلا فرق بین الاطعمة قاله الطیبی وقال النووی اتفق العلماء علی القول بظاهر الحدیث الا ما روی عن ابی حنیفة والثوری ان نصف الصاع لکل مسکین انما هو فی الحنطة واما التمر والشعیر وغیرهما فیجب صاع لکل مسکین انتهی واجاب عنه بعض علمائنا بان الحدیث مطلق فیحمل علی الفرد الاکمل وهو البر **قوله** او انسك نسیکة ای اذبح ذبیحة وقوله او اذبح شاة شك من الراوی **قوله** فعلیه الکفارة بمثل ما روی عن النبی صلی الله علیه وسلم ای بسبب عذر مثل العذر الذی روی عن النبی صلی الله علیه وسلم **باب** ما جاء فی الرخصة للرعاة ان یرموا یوما ویدعوا یوما الرعاة کالقضاة جمع راع

قوت المغتذی

یتهافت بالفاء والتاء المثناة من فوق ای یتساقط

عارضة الاحوذی

الحاکم والجلوس لائم علی المنبر فاما اذا لم یجلس فلا باس ان یتخطی یطلب ضوضا فان حرج الامام ورای فرجة فلا یتخطی ولکن یلبث حتی اذا قامت الصلوة مشی الیها

کتاب صلوة العید

وهو فی العربیة عیارة عن کل شئ یتکرر بوقته وهو یتکرر فیه الفرح للسلیز فوجد المعنی فیه قال الامام القاضی ابو بکر رضی الله عنه لم اعلم احدا قال انها فرض علی الکفایة الا ابو سعید الاصطخری من اصحاب الشافعی وهو دعوی لا برهان علیها فنعکس علیه قائلها فلا یقدر علی الانفصال عنها وقد اجمع الناس انها صلوة مخصوصة بوقت لیس فیها اذان ولا اقامة فکانت کالضحی فان قیل فهل یقاتلون اهل بلد اتفقوا علی ترکها قلنا لا نقول ذلك وهو من اصحاب الشافعی من قال انهم یقاتلون لانها من شعائر الاسلام وفی ترکها تهاون فی الشریعة والاول اصح حدثنا الحارث عن علی من الستة ان یخرج ناشیا قال الامام القاضی ابو بکر رضی الله عنه لم یثبت فی هذا الباب شئ الا ان النبی علیه السلام قال من

عارضة الاحوذی

اغبرت قدماه فی سبیل الله حرمهما الله علی النار وقد ثبت عن انس قال کان اهل الجاهلیة یومان من کل سنة یلعبون فیهما فلما قدم النبی صلی الله علیه وسلم المدینة قال کان لکم یومان تلعبون فیهما وقد ابدلکم الله بهما خیرا منهما یوم الفطر ویوم الاضحی الصلوة فیه قبل الخطبة نافع عن ابن عمر قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم وابوبکر وعمر یصلون العیدین قبل الخطبة ثم یخطبون حسن صحیح واول من قدمهما مروان الاسناد یقال اول من قدمها عثمان وهو کذب لا یلتفت الیه واما الذی روی ان ابن الزبیر قدمها علی ابان بیانه ان شاء الله فقد روی مسلم عن ابن عباس قال صلیت مع رسول الله صلی الله علیه وسلم وابی بکر وعمر وعثمن فکلهم یصلیها قبل الخطبة ثم یخطب خرج الائمة اللفظ للبخاری ان ابا سعید قال کان النبی صلی الله علیه وسلم یخرج یوم الفطر والاضحی الی المصلی فاول شیء یبدأ به الصلوة فلم یزل الناس علی ذلک حتی خرجت مع مروان وهو امیر المدینة فی اضحی او فطر فلما اتینا

شرح سراج احمد

عن ابی البداح بفتح موحده وتشدید دال مهمله ودر آخر حاء مهمله است در تقریب ست ابو البداح بفتح موحده وتشدید مهملتین عاصم بن عدی بن الجد بفتح جیم بادی حلیف انصار گویند نام او حدی بود وگویند کنیت او عمرو ست وابو البداح لقب اوست تقه از ثالثه بود در سنه عشر ومائة وفات یافت وگویند مراورا صحبت بود وآن وهم ست عن ابیه عاصم ان النبی صلی الله علیه وسلم رخص للرعاء ان یرموا یوما ویدعوا یوما ویدعوا یوما بدستیکه آنحضرت رخصت داد مر چرانندگانرا که رمی جمرات کنند روز نوزدهم رمی نکنند روز سیزدهم قال ابو عیسی هکذا رواه ابن عیینة ورواه مالک بن انس عن عبد الله ابن ابی بکر عن ابیه عن ابی البداح بن عاصم بن عدی عن ابیه ورواية مالک اصح وقد رخص قوم من اهل العلم للرعاة ان یرموا یوما ویدعوا یوما وهو قول الشافعی حدثنا الحسن بن علی الخلال نا عبد الرزاق نا مالک ابن انس قال ثنا عبد الله بن ابی بکر عن ابیه عن ابی البداح بن عاصم بن عدی عن ابیه قال رخص رسول الله صلی الله علیه وسلم لرعاء الابل فی البیتوتة رخصت فرمود آنحضرت برای چرانندگان شتر ترک بیتوتت در منی ان یرموا یوم النحر اینکه رمی کنند در روز نحر ثم یجمعوا رمی یومین پس جمع کنند رمی دو روز را بعد یوم النحر پس اداء کنند روز نحر فی الیوم الثانی اینکه رمی کنند در روز احدهما پس رمی کنند آنرا در یکی از ان دو روز که یازدهم باشد قال مالک ظننت انه قال فی الاول منهما گفت امام مالک گمان میکنم که آنحضرت فرمود در نخستین از دو روز ترک کنند ثم یرمون یوم النفر پس رمی کنند در روز نفر دوم برگشتن اخرج ابن ابی شیبة عن ابن عباس انه صلی الله علیه وسلم رخص للرعاء ان یرموا لیلا ورواه الدارقطنی وزاد فی روایة ساعة شاؤا من نهار وبه قال الجمهور انه یجوز الرمی باللیل وان اخر الی اللیل رماه قال محمد من جمع فی یومین من علة او غیر علة فلا کفارة علیه الا انه یکره ذلک من غیر علة حتی الفدیة قال اما منا ابو حنیفة اذا ترک ذلک حتی الغد فعلیه دم وهذا حدیث حسن صحیح وهو اصح من حدیث ابن عیینة عن عبد الله بن ابی بکر یعنی از عبد الله بن ابی بکر سفین بن عیینه نیز روایت کرده است چنانکه امام مالک در روایت امام مالک اصح ست ودر موطا ست سئل مالک عمن نسی رمی جمرة من الجمار فی بعض ایام منی حتی یمسی قال لیرم ای ساعة ذکر من لیل او نهار کما یصلی الصلوة اذا نسیها ثم ذکرها لیلا او نهارا وهو قول ابی حنیفة والشافعی ففی الهدایة وان اخر الی اللیل رماه ولا شیء علیه لحدیث الرعاء وفی شرح المنهاج ویجوز التدارک باللیل

شرح ابی الطیب

قوله عن ابی البداح بفتح الباء الموحدة وتشدید الدال المهملة واخره حاء مهملة وذکر جماعة انه لقب غلب علیه وکنیته ابو عمرو وقیل ابو بکر واسمه عدی وابوه عاصم بن عدی بن الجد بفتح الجیم ولیس له ولا لابیه عند المصنف الا هذا الحدیث قوله رخص رسول الله صلی الله علیه وسلم لرعاء الابل بضم الراء وکسرها جمع راع وفی التنزیل حتی یصدر الرعاء بالکسر قوله فی البیتوتة ان یرموا ای فی البیتوتة خارج منی او فی تراک البیتوتة فی منی وقولان یرموا ای بان یرموا ویمکن ان یکون منی فی البیتوتة ای فی ایام البیتوتة بمنی رخص لهم فی ان یرموا الی آخره

قوت المغتذی

عن ابی البداح بفتح الباء الموحدة وتشدید الدال المهملة واخره حاء مهملة وذکر جماعة انه لقب غلب علیه وکنیته ابو عمرو وقیل ابو بکر واسمه عدی وابوه عاصم بن عدی ولیس له ولا لابیه عند المصنف الا هذا الحدیث

شرح سراج احمد

لان القضاء لا یفات وقیل لا یجوز الرمی لانہ عبادۃ النہار فاشبہ الصوم **باب** ماسنۃ بابست بی ترجمہ از جملہ ابواب سابق

حدثنا عبد الوارث بن عبد الصمد بن عبد الوارث قال نبی ابی نا سلیمان بن حیان قال سمعت مروان الاصفر عن انس بن مالک ان علیا قدم علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من الیمن بدرستیکہ علی مرتضی رضی اللہ عنہ قدوم فرمود از ملک یمن فقال بما اھللت پس فرمود آنحضرت بچہ چیز احرام بستہ از سہ کہ افراد و تمتع و قران ست قال اھللت بما اھل بہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم گفت علی مرتضی احرام بستم بچیزی کہ احرام بستہ باو آنحضرت یعنی احرام مطلق بستم و این جائز ست نزد ایمہ قال لولا ان معی ھدیا لاحللت فرمود آنحضرت اگر نبی بودمی همراہ من ہدی ہر آئینہ حلال میگشتم من از احرام خود یعنی عمرہ گزاردہ حلال میگشتم باز از مکہ احرام می بستم ولیکن ہدی مانع احلال گشتہ است و از سوق ہدی قارن گشتم قال ابو عیسی ھذا حدیث حسن غریب من ھذا الوجہ **باب** ای ترجمہ ست حدثنا عبد الوارث بن عبد الصمد ابن عبد الوارث نا ابی عن ابیہ عن محمد بن اسحٰق عن ابی اسحٰق عن الحارث عن علی قال سالت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن یوم الحج الاکبر فقال یوم النحر گفت علی مرتضی سوال کردم از آنحضرت از روز حج اکبر پس فرمود آنحضرت روز حج اکبر روز نحر ست و مقابل وی حج اصغر ست کہ روز وی تمام سال ست حدثنا ابن ابی عمر نا سفیان بن عیینۃ عن ابی اسحٰق عن الحارث عن علی قال یوم الحج الاکبر یوم النحر ولم یرفعہ و مرفوع نکردہ است سفیان حدیث را و ھذا اصح من الحدیث الاول و روایۃ ابن عیینۃ موقوف اصح من روایۃ محمد بن اسحٰق مرفوع قال ابو عیسی وھکذا روی غیر واحد من الحفاظ عن ابی اسحٰق عن الحارث عن علی موقوفا ترجمہ اش ظاہر ست

باب حدثنا قتیبۃ نا جریر عن عطاء بن السائب عن ابی عبید بن عمیر عن ابیہ ان ابن عمر کان یزاحم علی الرکنین بدرستیکہ عبد اللہ بن عمر بود کہ انبوہی میکرد بر ہر دو رکن رکن اسود و رکن یمانی فقلت یا ابا عبد الرحمن انک تزاحم علی الرکنین زحاما ما رایت احدا من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم یزاحم علیہ پس گفتم من ای ابا عبد الرحمن بدرستیکہ تو انبوہی میکنی بر استلام دو رکن انبوہی کردنی کہ ندیدم من ہیچ یکی را از یاران آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ انبوہی میکرد بر ہر یکی از ین دو رکن

شرح ابی الطیب

قولہ فقال بما اھل بہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و فی حدیث جابر الطویل قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا قلت حین فرضت الحج قال قلت اللھم انی اھل بما اھل بہ رسولک و فیہ انہ یجوز تعلیق احرام الرجل علی احرام غیرہ قولہ لولا ان معی ھدیا لاحللت یعنی فکذلک لا تحل انت لان معک ھدیا قولہ یوم الحج الاکبر یوم النحر لان تمام بقیۃ المناسک فیہ خصوصا طواف الزیارۃ الذی ھو افضل مناسک الحج کما تقدم سابقا قولہ کان یزاحم علی الرکنین ای زحاما غیر موذ قال الطیبی ای زحاما عظیما و ھو یحتمل ان یکون فی جمیع الاشواط او فی اولہ و اخرہ فانہما آکد لحرمۃ الکل المراد زحام لا یحصل فیہ اذی للانام لقولہ علیہ الصلوۃ والسلام لتمام انک رجل قوی لا تزاحم علی الحجر فتوذی الضعیف ان وجدت خلوۃ فاستلمہ والا فاستقبلہ و ھلل و کبر رواہ الشافعی و احمد فی تعدیۃ بعلی لتضمین معنی الغلبۃ ای کان یغالب الناس علی الرکنین

عارضۃ الاحوذی

المصلی اذا صنع بریناۃ کثیر ابن الصلت فاراد مروان ان یرقاہ قبل ان یصلی فجبذہ ابو سعید فارتفع فخطب قبل الصلوۃ فقلت لہ غیرتم واللہ فقال یا ابا سعید ذھب ما تعلم فقلت ما اعلم واللہ خیرا لا اعلم فقال ان الناس لم یکونوا یجلسون لنا بعد الصلوۃ فخطبنا قبل الصلوۃ قال الامام القاضی ابو بکر ابن العربی رضی اللہ عنہ ھذا تغییر السنۃ بالنظر والقیاس و ذلک باطل بالاجماع الامۃ و انما لم یجلس الناس لھم لانھم کانوا یعظون فیقولون ما لا یفعلون فقد فتھم قلوب الناس فلو انھم حینئذ یترکون الناس و یخطبون علی اصحابھم خاصۃ لکان افضل لھم من تغییر السنۃ فقد روی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم لما قضی الصلوۃ یوم العید غیر الناس بین ان یقیموا فیستمعوا و ینصرفوا و حدیث جابر بن سمرۃ صلیت مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم العیدین غیر مرۃ و لا مرتین بلا اذان و لا اقامۃ الاسناد کذلک خرج مسلم عنہ و کذلک خرجہ البخاری عن

عارضة الاحوذي

جابر بن عبد الله وكذلك روى عن ابن عباس انه لا فصل قبلها ولا بعدها وخرجه البخاري وغيره ايضا وروى من لا اثق به ان اول من احدث الاذان معوية و روى زياد وروى ابن الزبير ولو كانت سنة لبحثنا عن اصلها فانها وهي بدعة فلا فائدة في ذلك وقد روى عن سفيان ان اول من قدمها عثمان ورواية الموطا والبخاري ان عمر لم يفعل في ذلك فترجح السنة برواية الثقات على البدعة اولم قد وقعت رواية عن ابن نافع عن مالك اول من قدم الخطبة على الصلوة في العيد عثمان وهي باطلة مدسوسة فلا تلتفتوا اليها وقد بينا من رواية الثقات الحفاظ العلماء ما يغني عن ذلك كله فصل قد تقدم ذكر القراءة في العيد واثبت في التكبير منه شيء يصح وذكر ابو عيسى حديث عمرو ابن عوف ان النبي عليه السلام كبر في الاولى سبعا قبل القراءة وفي الثانية خمسا قبل القراءة وذكر قول عائشة وابو هريرة عن ابن مسعود انه يكبر في الاولى خمسا و في الثانية اربعا بعد القراءة

شرح معراج احمد

فقال ان افعل فاني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول گفت ابن عمر اگر ميكنم انبوهي منكر نشويد بر من حجت دارم بر آن زيرا كه من شنيدم پيغمبر خدا را كه ميفرمود انه مسحهما كفارة للخطايا بدرستيكه مسح كردن هر دو ركن پوشيده است مر گناهان را وسمعته يقول وشنيدم من آنحضرت را كه ميفرمود من طاف بهذا البيت سبوعا كسيكه بگردد گرد اين خانه هفت طواف فاحصاه پس محافظت كند بر رعايت واجبات وسنن و آداب آن كان كعتق رقبة باشد ثواب آن مانند ثواب آزاد كردن بنده وسمعته يقول وشنيدم آنحضرت را كه ميفرمود لا يضع قدما ولا يرفع اخرى نمهد كسي قدمي را و برطواف و برندارد ديگري را الا حط الله عنه بها خطيئة مگر آنكه فرو مي آرد و كم ميكند خداي تعالى از آن كس بسبب نهادن آن قدم و برداشتن گناهي را و كتب له بها حسنة و نوشته ميشود براي وي نيكي يعني در هر قدم كم ميكند گناه را و حسنه مينويسد قال ابو عيسى ورواى حماد بن زيد عن عطاء بن السائب عن ابن عمير عن ابن عمر نحوه مصنف اين طريق ديگر ذكر نمود و لم يذكر فيه عن ابيه و ذكر نكرده است حماد بن زيد در اسناد خود عن ابيه را پس اين اسناد منقطع باشد وهذا حديث حسن مصنف گويد و اين حديث حماد حسن است باب بي ترجمه است

حدثنا قتيبة نا جرير عن عطاء بن السائب عن طاوس عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم قال الطواف حول البيت مثل الصلوة گرداگرد گرديدن بيت الله مانند نماز است در ثواب و اجرالا انكم تتكلمون فيه مگر اين قدر كه شما سخن ميگوئيد

شرح ابي الطيب

قوله ان افعل حرف شرط وفعله وقوله فاني سمعت جزاؤه اى ان افعل ففيه امتثال لامره صلى الله عليه وسلم والمقصود من الجواب اني افعله امتثالا لامره صلى الله عليه وسلم فلا لام والظاهر ان هذا هو الجزاء وقوله فاني سمعت علة له قوله من طاف بهذا البيت اسبوعا اى سبعة اشواط كما في رواية وقال المظهر اى سبعة ايام متوالية بحيث لا يترك بين الايام السبعة يوما انتهى قوله فاحصاه اى بان يوفي سننه وآدابه وواجباته من الطهارة وستر العورة ويسمه عليه سبوعا اى سبع مرات وقال في قوت المغتذي اى لم يسه فيه بزيادة او نقص انتهى والجملة اما ان حفظه عن الخلل بمراعاة الآداب عن الرياء وعما يبطله او ينقصه قوله ولا يضع قدما ولا يرفع اخرى المتبادر الى الذهن ان المراد بالقدم الموضوعة غير المقدم المرفوعة لكن قال بعض الشراح الظاهر ولا يرفعها فانها عدا اخرى باختلاف وصفي الوضع والرفع والتقدير ولا يضع قدما مرة ولا يرفع قدما مرة اخرى قوله الا حط الله بها اى بكل قدم او بكل مرة من الوضع والرفع وهو الظاهر ويحتمل ان يكون لفا ونشرا فيوضع القدم وضع السيئة ويرفعها اثبات الحسنة المقتضية لرفع درجة في الجنة قوله مثل الصلوة بالرفع على الخبرية قوله الا انكم تتكلمون فيه اى تعتادون الكلام فيه او يجوز لكم التكلم فيه وهو اما متصل اى الطواف حول البيت مثل الصلوة في كل ما يعتبر فيها وجودا وعدما الا التكلم يعني وما في معناه من المنافيات من الاكل والشرب والافعال الكثيرة واما منقطع اى لكن رخص لكم في التكلم وفي العدول عن قوله الا الكلام الى ما قال نكتة لطيفة لا تخفى

قوت المغتذي

من طاف بهذا البيت اسبوعا فاحصاه اى لم يات فيه بزيادة او نقص

شرح سراج احمد

بدرستیکه شما سخن میکنید در طواف که مبطل طواف نیست بخلاف نماز که سخن مبطل آنست قرین عبارت ایراست که ترک سخن کردن در طواف بهتر است فمن تکلم فیه فلا یتکلم الا بخیر پس کسیکه سخن کند در طواف پس باید که سخن نگوید مگر بنیکی یعنی سخن نیک نکند الا بجنس کلام ناس باشد و باین حدیث استدلال کرده است بوجوب طهارت در طواف امام مالک و شافعی و احمد و گفته اند ایشان کسیکه حدیث کرد در اثنای طواف قضا کند و در قولی از شافعی استیناف کند کما فی اختلاف الائمه و در ترجمهٔ مشکوة نوشته است پوشیده نماند که حقیقت و تشبیه من کل الوجوه مراد نیست زیرا که طهارت ثوب و استقبال قبله و قرارت و سائر ارکان معتبر نیست و لیکن طهارت افضل ست نزد امام ابی حنیفه و اتفاق دارند که نماز افضل ست از طواف و بعضی میگویند که برای غربا طواف افضل ست و برای مکی نماز افضل است از طواف قال ابو عیسی و قد روی عن ابن طاؤس و غیره عن طاوس عن ابن عباس موقوفا و لا نعرفه مرفوعا الا من حدیث عطاء بن السائب یعنی این حدیث مرفوع از طریق عطاء ابن السائب ست و از دیگر طرق موقوف ست و العمل علی هذا عند اکثر اهل العلم یستحبون ان لا یتکلم الرجل فی الطواف الا لحاجة مستحب گفته اند علما اینکه سخن نکند آدمی در طواف مگر برای حاجتی او بذکر الله تعالی او من العلم یا ذکر کند خدای را یا از علم بحث کند در طواف

باب ما جاء فی الحجر الاسود

حدثنا قتیبة نا جریر عن ابن خثیم عن سعید بن جبیر عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم فی الحجر فرمود آنحضرت در شان حجر اسود والله لیبعثنه الله یوم القیمة بخدا سوگند هر آئینه برانگیزد حجر اسود را حق تعالی در روز قیامت له عینان یبصر بهما مر حجر اسود را دو چشم باشند که می بیند بآن و چشم و می شناسد کسی را که استلام کرده است او را و لسان ینطق به و زبانی باشد که سخن کند بآن یشهد علی من استلمه بحق گواهی میدهد بر رقیب و حافظ میگردد بر کسیکه استلام کرده است او را بحق یعنی با ایمان و صدق و یقین حسبة لله

شرح ابی الطیب

قوله فلا یتکلم الا بخیر ای من ذکر الله و افادة علم و استفادة علی وجه لا یشوش علی الطائفین و الحذر کل الحذر من کلام الدنیا کما یفعله العوام فی الطواف **قوله** لیبعثنه الله یوم القیمة ای لیظهرنه الله یوم القیمة **قوله** له عینان یبصر بهما جملة حالیة ای حال کونه له عینان ظاهران یعرف بهما المبطل من المحق و المتادب من غیره **قوله** یشهد علی من استلمه بحق ای یثنی ثناء جمیلا لمن استلمه بحق و علی بمعنی اللام و فی روایة احمد و الدارمی و ابن حبان یشهد لمن استلمه و الباء فی بحق یحتمل تعلقها بیشهد او باستلمه و الظاهر ان المراد بالحق التوحید و الوفاء بالعهد الاکید و لذا یقال عند الاستلام اللهم ایمانا بک و تصدیقا بکتابک و وفاء بعهدک

قوت المغتذی

یشهد علی من استلمه بحق قال العراقی علی هذا بمعنی اللام و فی روایة احمد و الدارمی و ابن حبان یشهد لمن استلمه قال و الباء فی بحق یحتمل تعلقها بیشهد او باستلمه

مرعاة الاحوذی

و قد قال سفیان فی خرج ابو داود حدیث عائشة مثل روایة ابن عمر بن عوف و زاد ابو داود عن عمرو بن شعیب کقول ابن مسعود و لولا ان امور العید مغیرة بالمدینة لقلت بکون قول ذلک اصح للثقة بعمل اهل المدینة و اما الآن فلیس فی ذلک حد للنافلة فی المصلی سعید بن جبیر عن ابن عباس و ابو بکر حفص بن عمرو بن سعد بن ابی وقاص عن ابن عمر ان النبی صلی الله علیه وسلم لم یصل قبل العید و لا بعدها و قد روی طائفة من اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم و غیرهم الصلوة قبل العیدین و بعدها و القول الاول اصح قال الامام القاضی ابو بکر رضی الله عنه التنفل فی المصلی لو کان مفعولا لکان منقولا و انما رای من رای جواز الصلوة لانه وقت مطلق للصلوة و انما ترکه من ترکه لان النبی صلی الله علیه وسلم لم یفعله و من اقتدی فقد اهتدی خروج النساء فی العیدین عن سیار بن ابی عطیة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یخرج الابکار و العواتق ذوات الخدور

اسماء الرجال

عارضۃ الاحوذی

والحیض فی العیدین فاما الحیض فیعترزن المصلی ویشهدن دعوة المسلمین قالت احدهن ان لم یکن لها جلباب قال فلتعرها اختها من جلبابها قال الامام القاضی ابوبکر بن العربی رضی الله عنه استوفی ابو عیسی هذا الباب سندا وفقها وذکر ما قال العلماء من ان النساء الیوم لا یخرجن فان خرجن فی اظهر قولیهم فهو مکروه لا بتداعهن الحدث النساء جائز ان یسألن ذلک فی غیر زینة مخالفة الطریق ذکر ابو عیسی حدیث سعد بن الحارث عن ابی هریرة رضی الله عنه کان النبی صلی الله علیه وسلم اذا خرج یوم العید فی طریق رجع فی غیره ثم قال راوی هذا الحدیث ابو تمیلة ویونس عن فلیح عن سعد بن عابر وعجبت من اخراج البخاری له مع الاضطراب الذی فیه الفقه قوله فیه کان دلیل علی التلذی فی ذلک مستحب عند من عمله من اصل العلم وقد ذکر ثانیة وبجلا کثیرة الاکل یوم الفطر قبل الخروج قال القاضی الامام ابوبکر بن العربی رضی الله عنه خرج ابو عیسی حدیث بریدة ان النبی صلی الله علیه وسلم

شرح سراج احمد

یا گواہی سید بحق وراستی واین حدیث محمول است برظاہر زیرا کہ حق سبحانہ قادرست برانچا و بصر و نطق جمادات و تاویل میکند آن کسانیکہ در دل ایشان زیغ فلسفہ بست و میگویند کہ این کنایت ست از تحقیق ثواب مسلم و عدم ضیاع اجر و سعی او و عجبت از بیضاوی کہ میگوید غالب بر ظن ظالم آنست کہ مراد ہمین ست اگرچہ ممتنع نیست حمل او بر ظاہر و عجب نیست از بیضاوی زیرا کہ وی محمول است بر تفلسف و ضعف تاویل در تفسیر قرآن و شرح احادیث نجاوز اللہ عنہ قال ابو عیسی ہذا حدیث حسن حدثنا ہناد نا وکیع عن حماد بن سلمة عن فرقد السبخی بفتح سین مہملہ و موحدہ و خای معجمہ عن سعید بن جبیر عن ابن عمر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان یدّهن بالزیت وہو محرم غیر المقتت بدرستیکہ آنحضرت بود کہ می مالید روغن زیت را بر خود و حالانکہ وی محرم بود غیر مقتت یدّہن بفتح یا و تشدید دال مہملہ و مقتت بضم میم و تشدید تا زیتی کہ پختہ شدہ در وی ریاحین یا آمیختہ شدہ بروغن خوشبو و تقتیت روغن گل پر رودن و نزد امام ابی حنیفہ زیت مطلقاً از طیب ست زیرا کہ اصل اوست کذا قیل قال ابو عیسی مقتت مطیب ابو عیسی تفسیر مقتت بمطیب کردہ است ہذا حدیث غریب لا نعرفہ الا من حدیث فرقد السبخی عن سعید ابن جبیر وقد تکلم یحیی بن سعید فی فرقد وروی عنه الناس وتحقیق سخن کردہ است یحیی بن سعید در شان فرقد السبخی وحالانکہ از فرقد روایت کردہ اند مردم بسیار **باب** بی ترجمہ است حدثنا ابو کریب نا خلاد بن یزید الجعفی نا زہیر بن معویة عن ہشام بن عروة عن ابیه عن عائشة انها کانت تحمل من ماء زمزم بدرستیکہ عائشہ صدیقہ بود کہ بر میداشت و با خود می برد آب زمزم را و میخبران رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان یحمله و حدیث میکرد عائشہ بدرستیکہ آنحضرت بود کہ بر میداشت و می برد آنرا ہمراہ خود و این از استحباب ست کہ ہمراہ خود آب زمزم را برد برای تبرک قال ابو عیسی ہذا حدیث حسن غریب لا نعرفه الا من ہذا الوجه **باب** بی ترجمہ است حدثنا احمد بن منیع و محمد بن الوزیر الواسطی المعنی واحد قالا نا اسحٰق بن یوسف الازرق عن سفیان بن عبد العزیز بن رفیع قال قلت لانس حدثنی بشیء عقلته عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم این صلی الظہر یوم الترویة گفت عبد العزیز پرسیدم انس را و گفتم مرا حدیث کن مرا بچیزی کہ یاد داری آنرا از آنحضرت کہ کجا گذارد نماز پیشین را در روز ترویہ کہ روز ہشتم ذی الحجہ باشد و حرم از مکہ بنا میروند قال بمنی گفت انس نماز ظہر بمنی گذاردہ یعنی از مکہ پیش از ظہر برآمد قال قلت فاین صلی العصر یوم النفر

شرح ابی الطیب

قوله عن فرقد السبخی ہو فرقد بن یعقوب السبخی بفتح المہملة والموحدة وبخاء معجمة ابو یعقوب البصری صدوق عابد لکنه لین الحدیث کثیر الخطاء **قوله** غیر المقتت بالجر صفة للزیت یقال زیت مقتت اذا طبخ فیه الریاحین او خلط بادهان طیبة **قوله** خلاد بن یزید الجعفی صدوق ربما وهم **قوله** این صلی الظهر یوم الترویة قال بمنی ہذه اولی الصلوات الخمس وقد صح انه صلی الله علیه وسلم صلی بها خمس الصلوات اخرها الفجر وہذا الحدیث رواه البخاری فی صحیحه عن انس رضی الله عنه

شرح سراج احمد

گفت ابن مدینی گفتم من مر انس را پس کجا گذارد نماز عصر را در روز نفر بفتح نون و سکون فا و فتح نیز جائز ست نام روز چهارم از روز نحرست که از منی می برآیند فی الصراح نفر بسکون گروه گروه بازگشتن حاجیان از منی قال بالابطح گفت گذارد نماز عصر را بابطح که همان محصب ست ثم قال افعل کما یفعل امراؤك پس گفت بکن آنچه میکنند امرای تو یعنی آنحضرت خود اینچنین کرده و تو همچنان کن که امرای تو میکنند و مخالفت مکن که باعث تهیج شر نگردد قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح یستغرب من حدیث اسحق الازرق عن الثوری گفت ترمذی این حدیثی ست که غریب کرده شده است از حدیث ازرق که از ثوری روایت کرده است اخر ابواب الحج آخر و تمام گشت بابهای مناسک حج بدانکه بعضی احادیث که در فضائل حج وارد اند ایراد نمیماید اخرج الدارقطنی فی الافراد والطبرانی فی الاوسط عن جابر ادیموا الحج والعمرة فانهما ینفیان الفقر والذنوب کما ینفی الکیر خبث الحدید اخرج البیهقی عن عائشة ان الملائکة تصافح رکاب الحاج وتعتنق المشاة اخرج ابن عدی البیهقی عن جابر ان الله تعالی یدخل بالحجة الواحدة ثلثة نفر الجنة المیت والحاج عنه والمنفذ لذلک اخرج الطبرانی عن ابن عباس ان للحاج الراکب بکل خطوة یخطوها راحلته سبعین حسنة وللماشی بکل خطوة یخطوها سبع مائة حسنة اخرج المحاملی فی امالیه عن ام سلمة کثرة الحج والعمرة تمنع العیلة اخرج احمد وابن ماجة عن جابر سئل ای الحج افضل یوما محرما ملبیا حتی غربت الشمس غربت ذنوبه فعاد کما ولدته امه اخرج البیهقی عن ابی هریرة قال ما اهل مهل قط الا آیت الشمس بذنوبه اخرج الخطیب عن ابن عباس من بات محرما بات یلبیا اخرج الدیلمی فی الفردوس عن ابی امامة الحاج فی ضمان الله مقبلا او مدبرا اخرج احمد عن ابن عمر اذا لقیت الحاج فسلم علیه وصافحه ومره ان یستغفر لک قبل ان یدخل بیته فانه معفور له اخرج احمد والضیاء عن بریدة النفقة فی الحج کالنفقة فی سبیل الله بسبعمائة ضعف اخرج البیهقی عن ابی ذر اذا خرج الحاج من اهله فسار ثلثة ایام او ثلث لیال خرج من ذنوبه کیوم ولدته امه وکان سائرا یامه درجات وفی الحدیث اذا کان یوم عرفة غفر الله للحاج الخالص فاذا کانت لیلة مزدلفة غفر الله للتجار فاذا کان یوم منی غفر الله للمحالین فاذا کان یوم رمی الجمرة العقبة غفر الله للسؤال فلا خلق یحضر ذلک الموقف الا غفر الله له اخرجه ابن حبان فی الضعفاء وابن عدی والدارقطنی فی غرائب مالک وابن عساکر والدیلمی عن ابی هریرة قال الدارقطنی منکر تفرد به الحسن بن علی ابو عبید الغنی الازدی وقال ابن حبان الحسن یدلیس عن الثقات وقال ابن عدی روی احادیث لا یتابع علیها وقال

شرح ابی الطیب

قوله افعل کما یفعل امراؤك ای صل حیث یصلون فیه اشارة الی الجواز وان الامراء اذ ذاك ما کانوا یواظبون علی صلوة ظهر ذلك الیوم بمکان معین قوله یستغرب من حدیث الازرق یعنی ان اسحق تفرد به لکن له شواهد منها حدیث جابر الطویل عند مسلم فلما کان یوم التروية توجهوا الی منی فاهلوا بالحج وركب رسول الله صلی الله علیه وسلم فصلی بها الظهر والعصر والمغرب والعشاء والفجر ولابی داود واحمد والحاکم من حدیث ابن عباس صلی النبی صلی الله علیه وسلم الظهر یوم التروية بمنی والفجر یوم عرفة بمنی وقد تقدم عند المصنف ایضا هذا الحدیث

عارضة الاحوذی

کان لا یخرج یوم الفطر حتی یطعم ولا یطعم یوم الاضحی حتی یصلی وذکر حدیث انس ان النبی صلی الله علیه وسلم کان لا یغدو یوم الفطر حتی یاکل تمرات وقال حدیث بریدة غریب لا نعرفه الا من حدیث الاثواب بن عتبة وحدیث انس خرجه البخاری ایضا کان یاکل قبل الصلوة یوم الفطر لیتحقق فی الیوم اسمه وکان یؤخره فی الاضحی لیاکل من قربانه کالمریض البخاری حدیث ثواب ادخل سعد بیشا انس فی البراء فی شان النسك وفی باب الصلوة قال البراء بن عازب خطب النبی صلی الله علیه وسلم بعد الصلوة یوم الاضحی فقال من صلی صلاتنا ونسك نسكنا فقد اصاب السنة ومن نسك قبل الصلوة فانه لا نسك له فقال ابو بردة ابن نیار خال البراء انی نسکت شاتی قبل الصلوة وعرفت ان هذا یوم یشتهی فیه اللحم ویوم اکل وشرب وذکر هنة من جیرانه واحببت ان تکون شاتی تذبح فی بیتی فذبحت شاتی وتغدیت قبل ان اتی الصلوة فقال شاتك شاة لحم وذکر الحدیث فلم ینکر علیه النبی صلی الله علیه وسلم قبل الصلوة

او بگذارد او را که طالب منفرت کند برای تو پیش ازین که در آید در خانهٔ خود پس تحقیق که او آمرزیده شده ست برای وی گناهان وی ۱۲

شرح سراج احمد

ابن عساکر لم ار له من احد حدیث غیر خمسة احادیث وما رواه محتمل وکم مجهود من یرید ان یکذب فی خمسة احادیث واورد ابن الجوزی هذا الحدیث فی الموضوعات انتهی اخرج ابن سندة فی اخبار اصبهان عن ابن عمر من مات فی طریق مکة فی البدایة او فی الرجعة وهو یرید الحج والعمرة لم یعرض ولم یحاسب ودخل الجنة اخرج ابو نعیم عن انس من حج وعلیه دین قضی الله عنه اخرج البیهقی عن ابن عمر لا یرکبن البحر الا حاج او معتمر او غاز فی سبیل الله فان تحت البحر نارا وتحت النار بحرا ولا یشتری من المغنم شیئا اخرج الطبرانی وابن عساکر عن ابی ذر وسنده ضعیف قال داود علیه السلام الهی ما حق عبادک علیک الذین هم زاروک فان لکل زائر علی المزور حقا قال یا داود فان لهم علی ان اعافیهم فی دنیاهم واغفر لهم اذا لقیتهم اخرج ابن حبان والحاکم والبیهقی عن ابی هریرة ان الله تبارک وتعالی یباهی باهل عرفات اهل السماء فیقول انظروا الی عبادی جاؤنی شعثا غبرا اخرج ابن عدی والبیهقی عن ابن عباس دخول البیت دخول فی حسنة وخروج من سیئة اخرج الطبرانی والبیهقی عن ابن عمر فی زیارة قبر النبی صلی الله علیه وسلم من حج فزار قبری بعد وفاتی کان کمن زارنی فی حیاتی ومن زار قبری وجبت له شفاعتی اخرج البیهقی عن انس من زارنی بالمدینة محتسبا کنت له شهیدا وشفیعا یوم القیمة وفی الحدیث من حج البیت ولم یزرنی فقد جفانی اخرجه ابن حبان فی الضعفاء والدیلمی عن ابن عمر وارده ابن الجوزی فی الموضوعات فلم یصب اخرج ابن وائع والبیهقی عن حاطب بن الحارث من زارنی بعد موتی فکانما زارنی فی حیاتی ومن مات باحدی الحرمین بعث من الآمنین یوم القیمة

ابواب الجنائز

عن رسول الله صلی الله علیه وسلم بابها اندر بیان حال جنازه یا که بفوت آنها از احضرت گشته است بدانکه جنازه مشتق ست از جنز چون ستر وپوشیده شود چنانچه ذکر کرده است آنرا ابن فارس ومصابح بکسر نون وفتح آنست وکسر افصح است وگویند بفتح برای میت وبکسر یعنی تختی که بروی میت بود وبعضی بعکس آن گفته اند چنانکه حکایت کرده است آنرا صاحب مطالع وجمع آن جنائز بفتح ست نه غیر آن ذکر کرده است آنرا نووی وفرضیت او در سنه اولی از هجرت بود چنانکه در حدیث ست اخرج ابن ابی شیبة المدینة وجد البراء بن معرور قد مات فذهب النبی صلی الله علیه وسلم واصحابه فصلی علی قبره واتخذوا اول صلوة صلیت علی المیت فی الاسلام ولیس المراد بالصلوة فیه مجرد الدعاء او قد جاء انه صلی الله علیه وسلم کبر فی صلاته اربعا وقد روی هذه الصلوة تسعة من الصحابة ذکرهم السهیلی وذکر کرده است فاکهانی در شرح رساله که نماز جنازه از خصائص این امت ست ومخالفان این قول ست حدیثی که اخراج آن کرده است حاکم از ابن عباس ان الملائکة لما صلوا علی آدم کبروا اربعا وقالوا هذا سنتکم فی آدم

باب ما جاء فی ثواب المریض

بابست در بیان آنچه آمده است در ثواب واجر بیمار

حدثنا هناد بن السری نا ابو معویة عن الاعمش عن ابراهیم عن الاسود عن عائشة قالت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یصیب المؤمن شوکة فما فوقها

شرح ابی الطیب

ابواب الجنائز عن رسول الله صلی الله علیه وسلم جمع الجنازة بکسر الجیم وفتحها والکسر افصح ویقال بالفتح للمیت وبالکسر للنعش علیه میت ویقال علیه جنازة بالفتح لا غیر باب ما جاء فی ثواب المریض قوله ما فوقها لعل المراد به ما هو فوقها

عارضة الاحوذی

ولا عمله وامر به ولا تعرض لشیء منه لان الیوم اکل کله کالذی قبله بخلاف یوم الفطر والله اعلم وقوله وذکر هنة من جیرانه یعنی حاجة وکانه اراد ان یعجل لهم الشبع کتعجیل الاعطاء لهم یوم الفطر فاعلمه النبی صلی الله علیه وسلم ان حال المسکین مختلف وبین له السنة فی کل واحد منهما اجتماع العید والجمعة قال القاضی الامام ابو بکر رضی الله عنه لم یذکر فیه ابو عیسی شیئا حدیث زید بن ارقم رواه النسائی عن وهب بن کیسان قال اجتمع عیدان علی عهد ابن الزبیر فاخر الخروج حتی تعالی النهار ثم خرج فخطب فاطال الخطبة ثم نزل فصلی رکعتین ولم یصل للناس یومئذ الجمعة فذکر ذلک لابن عباس فقال اصاب السنة وقد اسقط الجمعة کما روی مالک فی الموطا عن نافع قول عثمن مع اهل الطائف وقدم الخطبة لانها کانت عن صلوة الجمعة وکانت علی سنة ما تقدم یوم الخطبة والله اعلم وقد روی ابو داود حدیثا عن ابی هریرة رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم قال قد اجتمع فی یومکم هذا عیدان فمن شاء

شرح سراج احمد

فرمود آنحضرت نمیرسد بیچ مسلمانی را درد خاری پس آنچه فوق ست بر خار الا رفعه الله بها درجة الخ که بلند کند او را حق تعالیٰ بسبب آن درد خار یک درجه را و حط عنه بها خطیئة و دور کند حق تعالیٰ بسبب آن درد یک گناه را و فی الباب عن سعد بن ابی وقاص اخرجه الترمذی وابن ماجة والدارمی وابی عبیدة بن الجراح وابی هریرة وابی امامة وابی سعید اخرجه الشیخان وانس اخرجه البخاری بلفظ سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول قال الله سبحانه اذا ابتلیت عبدی بحبیبتیه ثم صبر عوضته منهما الجنة یرید عینیه وعبد الله بن عمرو اخرجه البغوی فی شرح السنة واسد بن کرز بضم کاف وسکون را در آخر راست وجابر اخرجه الترمذی وعبد الرحمن بن ازهر وابی موسی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا مرض العبد او سافر کتب له بمثل ما کان یعمل مقیما صحیحا اخرجه البخاری قال ابو عیسی حدیث عائشة حدیث حسن صحیح حدثنا سفین بن وکیع نا ابی عن اسامة بن زید عن محمد بن عمرو بن عطاء عن عطاء بن یسار عن ابی سعید الخدری قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما من شئ یصیب المؤمن من نصیب نیست هیچ چیزی که برسد مرد مؤمن را از سختی در نجی تصب بنون وصاد مهملة مفتوحتین وباء موحدة بمعنی رنج ولا حزن و نه غمی هیچ ولا وصب بواو وصاد مهملة بیماری و فتور در بدن حتی الهم یهمه تا آنکه اندوهی برسد مروی را و او را اندوهگین سازد الا

شرح ابی الطیب

فی الصغر والقلة فیرجع الی ما هو اقل منها او ما هو فوقها فی الکبر والتالم فیرجع الی ما هو اکبر منها وقد فسروا بالوجهین قوله تعالیٰ ان الله لا یستحیی ان یضرب مثلا ما بعوضة فما فوقها والمعنی الاول انسب وافید قال البیضاوی ومعنی ما فوقها ما زاد علیها فی الجثة کالذباب والعنکبوت او ما صغر عنها کجناحها فانه علیه الصلوة والسلام ضربه مثلا للدنیا ونظیره فی الاحتمالین ما روی ان رجلا بمنی خر علی طنب فسطاط فقالت عائشة رضی الله تعالیٰ عنها سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ما من مسلم یشاك شوکة فما فوقها الا کتب الله له بها درجة ومحیت عنه بها خطیئة فانه یحتمل ما یجاوز الشوکة فی الالم کالحز ورمها وما زاد علیها فی القلة کعضة النملة **قوله** من نصب بفتحتین التعب والالم الذی یصیب البدن من جراحة وغیرها **قوله** ولا حزن بضم الحاء وسکون الزای وبفتحها قیل هو والهم بمعنی وهو ما یصیب القلب من الالم فالهم الحزن خشونة فی النفس لما یحصل فیها من الغم وقیل الهم ما یهم الرجل ای یذیبه من هممت الشحم اذا اذبته والحزن الذی یظهر منه فی القلب خشونة یقال مکان حزن ای خشن فالهم اخص وقیل الهم یختص بما هو ات والحزن بما فات والاظهر ان المراد بالهم ههنا ادنی غم لیظهر معنی حتی **قوله** ولا وصب بفتحتین الالم اللازم والسقم الدائم وقد یطلق علی التعب والفتور فی البدن **قوله** یهمه بفتح یاء وضم هاء ای یغرضه

قوت المغتذی

ابواب الجنائز من نصب بفتح النون والصاد المهملة ولا وصب سود واو الوجع ولزومه وقد یطلق علی التعب والفتور فی البدن

عارضة الاحوذی

اجزاه عن الجمعة وانا مجمعون وذکر حدیث زید ابن ارقم ایضا ولیس فیها ترك الامام الجمعة کما فعل ابن الزبیر وانما فیها الرخصة لمن کان ذا منزل قضی و بینهما بون کبیر ببیانه فی مسائل الخلاف **کتاب** صلوة السفر روی عروة عن عائشة قال اول ما فرضت الصلوة رکعتین رکعتین فاقرت صلوة السفر وزید فی صلوة الحضر قال الزهری فقلت لعروة فما بال عائشة تتم قال تاولت ما تاول عثمان رواه مسلم عن یعلی بن امیة قال قلت لعمر بن الخطاب قول الله تعالیٰ فلیس علیکم جناح ان تقصروا من الصلوة ان خفتم وقد امنا فقال عجبت مما عجبت منه فسالت رسول الله صلی الله علیه وسلم عن ذلك فقال صدقة تصدق الله بها علیکم فاقبلوا صدقته قال عروة سالت عائشة رضی الله تعالیٰ عنها عن اتمامها فی السفر فقالت یا ابن اختی ذلك لا یشق علی وکان ابن مسعود لا یتم فی السفر ویقول الخلاف شر حدیث عن ابن عمر سافرت مع النبی صلی الله علیه وسلم وابی بکر

عارضة الاحوذی

وعمر وعثمن فکانوا یصلون الظهر والعصر رکعتین رکعتین لا یصلون قبلها ولا بعدها ولو کنت مصلیا قبلها او بعدها لاتممتها الاسناد روی البخاری ان عثمن بن عفان صلی بمنی اربع رکعات فقیل ذلک لعبد الله ابن مسعود فاسترجع ثم قال صلیت مع رسول الله صلی الله علیه وسلم بمنی رکعتین ومع ابی بکر رکعتین ومع عمر رکعتین فلیت حظی من اربع رکعتان متقبلتان الفقه قال الناس لما اتی عثمن لان اعرابیا صلی معه رکعتین ورجع الی بلاده وهو یظن ان الصلوة رکعتان فلو یزل یصلیها کذلک فلما بلغ عثمن ما فعل اتم الصلوة مخافة ان یتاوفا الجاهل رکعتین فان قیل لو غیر عثمن السنة بجهالة جاهل وهل لاعمله وابتاعها قلنا لا نه رای ان القصر رخصة لا عزیمة وصدقة لا حقا فان شاء قبلها وان شاء فعل الاصل فلما کان علی الاصل وخاف علی الناس التغییر عاد الی الاصل ولیس فی ترک الرخصة والاخذ بالعزیمة بمضائقة وقد فعلته عائشة

شرح سراج احمد

کفر الله به عنه سیاته مگر کہ بوشد حق تعالی بسبب آن حزن وہم وغیرہما از ان مرد گناہان وی قال ابو عیسی هذا حدیث حسن فی هذا الباب یعنی در ثواب اجر بیماری قال وسمعت الجارود یقول سمعت وکیعا یقول انه لو یسمع فی الم انه یکون کفارة الا فی هذا الحدیث گفت مصنف شنیدم جارود را کہ میگفت شنیدم وکیع را کہ میگفت بدرستیکہ وکیع شنیده پدر خود را در ہم کہ باشد او کفارت مگر در ہمین حدیث ست و در دیگر احادیث کفارت گناہان نیست بر سبیل عموم وقد روی بعضهم هذا الحدیث عن عطاء بن یسار عن ابی هریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم **باب** ما جاء فی عیادة المریض باب ست در میان انچہ آمده است در فضیلت بیمار پرسی حدثنا حمید بن مسعدة نا یزید بن زریع نا خالد الحذاء عن ابی قلابة عن ابی اسماء الرحبی عن ثوبان مولی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن النبی صلی الله علیه وسلم قال ان المسلم اذا عاد اخاه المسلم لم یزل فی خرفة الجنة بدرستیکہ مسلمان چون عیادت میکند برادر مسلمان خود را همیشه میباشد در چیدن میوه بہشت ودر روایت مسلم لفظ حتی یرجع واقع شده است یعنی همیشه میباشد در چیدن میوه بہشت تا آن وقت کہ باز میگردد از عیادت وخرفه بضم خاء وسکون راء انچہ چیده شود از میوه مخرف ومخرفة بفتح میم وکسر راء وفتح آن بستان وگاہی از خرفه نیز بستان اراده مینمایند وگاہی بمعنی کوچہ میان دو رسته نخیل آید وفی الباب عن علی اذا عاد الرجل اخاه المسلم مشی فی خرفة الجنة حتی یجلس فاذا جلس غمرته الرحمة فان کان غدوة صلی علیه سبعون الف ملک حتی یمسی وان کانت عشاء صلی علیه سبعون الف ملک حتی یصبح اخرجه احمد والبیهقی واخرج

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی عیادة المریض **قوله** لم یزل فی خرفة الجنة وزاد فی مسلم حتی یرجع والخرفة بضم الخاء وسکون الراء وفتح الفاء قال فی النهایة الخرفة بالضم ما یخترف من النخیل حین یدرک وفی حدیث آخر عائد المریض علی مخارف الجنة حتی یرجع والمخارف جمع مخرف بالفتح وهو الحائط من النخیل یعنی ان العائد ینال بعیادته من الثواب کانه علی نخیل الجنة یخترف ثمارها وقال القاضی ناصر الدین الخرفة ما یجتنی من الثمار وقد یتجوز بها للبستان من حیث انه محلها وهو المعنی بها بدلیل ما روی علی مخارف الجنة او علی تقدیر المضاف ای فی مواضع خرفتها وقال ابو بکر بن الانباری شبه رسول الله صلی الله علیه وسلم ما یحرزه عائد المریض من الثواب بما یحرزه المخترف من الثمر وحکی الهروی عن بعضهم ان المراد بذلک الطریق فیکون معناه انه فی طریق تؤدیه الی الجنة

قوت المغتذی

لم یزل فی خرفة الجنة بضم الخاء وسکون الراء وفتح الفاء قال الهروی فی غریبه الخرفة ما یخترف من النخل حین یدرک ثمره قال ابو بکر بن الانباری شبه رسول الله صلی الله علیه وسلم ما یحرزه عائد المریض من الثواب بما یحرزه المخترف من الثمر وحکی الهروی عن بعضهم ان المراد بذلک الطریق فیکون معناه انه طریق یؤدیه الی الجنة وقد قیل انها الطریق بین النخل قال فهم المخرفة سکة بین صفتین من نخل یخترف من ایهما شاء والخریف بفتح الخاء وکسر الراء البستان من النخل

شرح سراج احمد

ابن حبان عنه بلفظ ما من امرئ مسلم یعود مسلما الا بعث الله سبعین الف ملک یصلون علیه فی ای ساعات النهار کان حتی یمسی وای ساعات اللیل کان حتی یصبح وابن النجار ایضا وابی موسی والبراء ان الرجل اذا خرج یعود اخاله مؤمنا خاض فی الرحمة الی عقویه فاذا جلس عند المریض فاستوی غمرته الرحمة اخرجه الطبرانی وابی هریرة اخرجه الشیرازی والترمذی و اخرج الطبرانی فی الاوسط وابن عدی عنه بلفظ ثلث لا یعادهن الزمد وصاحبهن الزمد وصاحب الضرس وصاحب الرمل وانس من توضأ فاحسن الوضوء ثم عاد اخاه المسلم محتسبا بوعد من جهنم مسیرة سبعین خریفا واخرجه الطبرانی فی الاوسط واخرج البیهقی عنه بلفظ العیادة فواق ناقة وجابوا افضل العیادة اجرا سرعة القیام من عند المریض اخرجه الدیلمی فی الفردوس قال ابو عیسی حدیث ثوبان حدیث حسن وروی ابو غفار بکسر غین معجمه وتخفیف فانام وی شنی ست وعاصم الاحول هذا الحدیث عن ابی قلابة عن ابی الاشعث عن ابی اسماء الرحبی عن ثوبان عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه قال وسمعت محمدا یقول من روی هذا الحدیث عن ابی الاشعث عن ابی اسماء فهو اصح هر که روایت کرده این حدیث را از ابی الاشعث از ابی اسماء پس آن حدیث اصح ست قال محمد واحادیث ابی قلابة انما هی عن ابی اسماء الا هذا الحدیث گفت امام بخاری وحدیثهای ابی قلابه ومرویات وی جز این نیست که آن از ابی اسماء اند مگر همین یک حدیث ست که واسطه دارد اشعث را ودر اسناد حدیث که در متن مذکور ست واسطه اشعث نیست وهو عندی عن ابی الاشعث عن ابی اسماء محمد بن اسمعیل گوید وآن نزد من واسطه ابی الاشعث ست حدثنا محمد ابن الوزیر الواسطی نا یزید بن هارون عن عاصم الاحول عن ابی قلابة عن ابی الاشعث عن ابی اسماء عن ثوبان عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه وزاد فیه وزیاده کرده است عاصم در حدیث خود این عبارت را قیل ما خرفة الجنة قال جناها گفته شد ای پیغمبر خدا چیست خرفة الجنة فرمود چیدن میوه است جنا بفتح جیم ست یعنی چیدن میوه حدثنا احمد بن عبدة الضبی نا حماد بن زید عن ایوب عن ابی قلابة عن ابی اسماء عن ثوبان عن النبی صلی الله علیه وسلم ونحو حدیث خالد یعنی ایوب حدیث کرده مانند حدیث خالد وبمان اسناد ولم یذکر فیه عن ابی الاشعث وذکر نکرده است ایوب واسطه ابی الاشعث را وروی بعضهم هذا الحدیث عن حماد بن زید فلم یرفعه یعنی موقوف بر ثوبان ست حدثنا احمد بن منیع نا الحسن بن محمد نا اسرائیل عن ثویر بن ابی فاختة بمعجمه مکسوره وشناة سعید بن علاقة بکسر مهمله کوفی ابو الجهیم ضعیف رافضی بود از رابعه است عن ابیه سعید بن علاقة الهاشمی مولاهم ابو فاختة الکوفی مشهور بکنیت بود ثقه از ثالثه است ودر حدود تسعین گویند بعد از ان بمدت بسیار وفات کرد وقال اخذ علی بیدی فقال انطلق بنا الی الحسن نعوده گفت ابو فاختة گرفت علی مرتضی دست مرا پس گفت برو بهراه من بسوی امام حسن که بیمار پرسی او کنم فوجدنا عنده ابا موسی پس رفتیم ما ویافتیم

شرح ابی الطیب

قوله عن ثویر بضم المثلثة مصغر ابن ابی فاختة بمعجمة مکسورة ومثناة سعید بن علاقة بکسر المهملة الکوفی ابو الجهم

قوت المغتذی

عن ثویر بفتح المثلثة مصغر

عارضة الاحوذی

رضی الله تعالی عنهما ومع ان الله قد روی ان النبی صلی الله علیه وسلم اتم فی السفر وقصر الصحیح ان القصر رخصة وانما کان یتم عثمان بمنی فی مجتمع الخلق واما فی سفره فانه کان یقصر فی مسلم عن ابن عمر صحبت رسول الله صلی الله علیه وسلم فی السفر فلم یزد علی رکعتین حتی قبضه الله وصحبت ابا بکر فلم یزد علی رکعتین حتی قبضه الله وصحبت عمر فلم یزد علی رکعتین حتی قبضه الله وصحبت عثمان فلم یزد علی رکعتین حتی قبضه الله ومازم وهن ان تاهل بمکة باطل فان قیل فقد قال ابن عباس ان الله فرض الصلوة علی لسان نبیکم فی الحضر اربعا وفی السفر رکعتین وفی الخوف رکعة کما روت عائشة رضی الله عنها قلنا اما معنی حدیث عائشة رضی الله عنها انها فرضت رکعتین لمن شاء بدلیل فعلها الاربع فی السفر وقد روی الدارقطنی وغیره عنها انها قالت سافرت مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فقصرت واتممت وصمت وافطرت فقال احسنت وحدیث ابن عباس بما ذکره فی صلوة

شرح سراج احمد

نزد حسن ابا موسی اشعری را گفت وی ہم برای عیادت آمدہ باشد فقال علی اعائدا جئت یا اباموسی ام ہنا ترا پس گفت علی مرتضی رضی اللہ عنہ آیا عیادت کنندہ آمدۂ تو ای اباموسی یا زیارت کنندہ صرف برای ملاقات قال لا بل عائدا گفت ابوموسی برای ملاقات نیامدہ ام بلکہ برای بیمار پرسی آمدہ ام فقال علی سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول پس گفت علی مرتضی شنیدم آنحضرت را کہ میفرمود ما من مسلم یعود مسلما غدوۃ گفت نیست ہیچ مسلمانی کہ برای پرسیدن برود مسلمانی دیگر را در بیماری او در اول روز الا صلی علیہ سبعون الف ملک حتی یمسی مگر کہ دعای مغفرت کنند بروی ہفتاد ہزار فرشتہ تا شب وان عادہ عشیۃ الا صلی علیہ سبعون الف ملک حتی یصبح واگر عیادت کند برادر مسلمانرا در آخر روز مگر کہ استغفار کنند بروی ہفتاد ہزار فرشتہ تا بوقت صباح وکان لہ خریف فی الجنۃ و باشد مراورا چیدن میوہ در بہشت زیادتی از استغفار ملائکہ و مراد از غدوہ بضم غین معجمہ وقت بامداد پیش از زوال ست و بفتح غین بمعنی سیر کردن و رفتن در وقت بامداد ست و مراد از عشیہ آخر روز ست پس از زوال و ازین حدیث معلوم میگردد کہ این استغفار ملائکہ و خرف و جنت از عیادت مسلمان ست زیرا کہ مقید نمودہ است بمسلم و عیادت کافر نیز جائز ست چنانکہ مذہب امام ما ابی حنیفہ است لکن شاید کہ این جزای مذکورہ بروی نباشد واللہ اعلم قال ابوعیسی ہذا حدیث غریب حسن وقد روی عن علی ہذا الحدیث من غیر وجہ ومنہم من وقفہ ولم یرفعہ وبعضی از محدثین کسی ست کہ موقوف کردہ است این حدیث را بر علی مرتضی و مرفوع نکردہ است آنرا بآنحضرت واسم ابن ابی فاختۃ سعید بن علاقۃ **باب** ما جاء فی النہی عن التمنی للموت بابست در بیان انچہ آمدہ است در منع و نہی از آرزو کردن برای مرگ حدثنا محمد بن بشار نا محمد بن جعفر نا شعبۃ عن ابی اسحٰق عن حارثۃ بن مضرب

شرح ابی الطیب

ضعیف رمی بالرفض کذا فی التقریب **قولہ** غدوۃ بضم الغین ما بین صلوۃ الغدوۃ وطلوع الشمس قالہ ابن ملک والظاہر ان المراد بہ ما قبل الزوال القاموس الغدوۃ بالضم البکرۃ او ما بین طلوع الفجر وطلوع الشمس انتہی والمراد ہہنا الاول **قولہ** الا صلی علیہ سبعون ای دعی لہ بالمغفرۃ والرحمۃ سبعون **قولہ** حتی یمسی ای تغرب بقرینۃ مقابلتہ وقال بعضہم حتی ینتہی المساء وانتہاء مساءۃ بانتہاء نصف اللیل اقول الظاہر الاول **قولہ** وان عادہ عشیۃ کلمۃ ما نافیۃ بدلالۃ الا ولمقابلتہا بما فی الاولی والعشیۃ ما بعد الزوال الی اللیل القاموس العشی والعشیۃ آخر النہار **قولہ** خریف فی الجنۃ بفتح الخاء وکسر الراء البستان من النخل وقال فی مجمع البحار وخریف فی الجنۃ ای مخروف من ثمار الجنۃ والمعنیان صحیحان وعلی ما فی المجمع فعیل بمعنی مفعول **باب** ما جاء فی النہی عن التمنی للموت **قولہ** عن حارثۃ بن مضرب بالحاء المہملۃ

قوت المغتذی

ابن ابی فاختۃ بالفاء وکسر الخاء المعجمۃ بعدہا مثناۃ من فوق عن حارثۃ بن مضرب بالحاء المہملۃ والثاء المثلثۃ وابوہ بضم المیم وفتح الضاد المعجمۃ وکسر الراء المشددۃ وآخرہ باء موحدہ

عارضۃ الاحوذی

الخوف ان شاء اللہ مسالۃ اختلف الناس فی السفر الذی تقصر فیہ الصلوۃ علی ثلثۃ اقوال الاول انہا تقصر فی کل سفر من غیر تفصیل طاعۃ او معصیۃ تباح او قربۃ مکروہۃ او مندوب قالہ الاوزاعی والثوری الثانی لا یجوز الا فی سفر قربۃ قالہ عطاء وابن مسعود واختارہ احمد بن حنبل فی مشہور قولیہ الثالث انہ لا یجوز الا فی مباح قالہ مالک فی المشہور من قولیہ والشافعی قولا واحدا ومن اصحاب مالک من یجوز القصر فی سفر المعصیۃ وکرہ مالک القصر لمن خرج متصیدا اللہو قال اللہ عز وجل فاذا ضربتم فی الارض فلیس علیکم جناح ان تقصروا من الصلوۃ ان خفتم فعلق القصر علی کل سفر وہو صلی اللہ علیہ وسلم لم یتفق لہ سفر الا فی حج او عمرۃ او جہاد وما کان لیسافر فی طلب دنیا ولکن اللہ وسع علی عبادہ من دینہم فی دنیاہم کما امرہم ان یصرفوا من دنیاہم فی دینہم واللہ اعلم واللہ تعالی الکبیر وفی ہذا یتبین ان یدخل السفر المعصیۃ تحت ہذا القول لان المعاصی لا یتنا ولہا فی باب الثواب

شرح سراج احمد

بوزن محمد قال دخلت علی خباب قد اکتوی فی بطنه کفت حارثة آرام برخبا باب بفتح خای معجمه وتشدید موحدهٔ اولی وحالائکه داغ داره بود خباب برہنت جای ازبدن فقال ما اعلم احدا من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم لقی من البلاء ما لقیت پس گفت خباب نمیدانم بیچکس را از یاران آنحضرت که رسیده باشد از بلا آنچه رسیدم من لقد کنت وما اجد درهما علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم ہرآئینه تحقیق بودم من وحالانکه نمی یافتم من یک درہم را برزمان آنحضرت یعنی تنگی معیشت در عهد آنحضرت برما بسیار بود وفی ناحیة بیتی اربعون الفا واکنون در گوشهٔ خانهٔ من چهل ہزار درہم ست یعنی فراغت بسیار حاصل گشته مرا پس از وفات شریف ودر حینین بلا مبتلا ام ولولا ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهانا واگر نمی بود بدرستیکه آنحضرت نهی فرموده ما را او نهی شک اویست در لفظ نهانا ونهی ان یتمنی الموت لتمنیت اینکه آرزو کرده شود مرگ را ہر آئینه آرزو میکردم آنرا نا تاکه وی رضی الله عنه ہرچند مضطرب گشته بود باو آنچه موت نه از سبب که مترو دنیاوی بوے رسیده بود بلکه از جهت شدت مرض که داغ آن کرو ودر شروعیت وکراہیت آن اختلافیست وفی الباب عن ابی هریرة لا یتمنی احدکم الموت اما محسنا فلعله ان یزداد خیرا واما مسیئا فلعله ان یستعتب اخرجه البخاری واخرجه مسلم ایضا وانس لا یتمنین احدکم الموت من ضر اصابه فان کان لابد فاعلا فلیقل اللهم احینی ما کانت الحیوة خیرا لی وتوفنی اذا کانت الوفات خیرا لی اخرجه الشیخان وجابر لا تمنوا الموت فان هول المطلع شدید وان من السعادة ان یطول عمر العبد ویرزقه الله عزوجل الانابة اخرجه احمد قال ابو عیسی حدیث خباب حدیث حسن صحیح وقد روی عن انس

شرح ابی الطیب

والثاء المثلثة وابوه بضم الیم وفتح الضاد المعجمة وکسر الراء المشددة واخره باء موحدة ولیس لعند المصنف الا هذا الحدیث قوله خباب بفتح الخاء المعجمة وتشدید الباء الموحدة واخره موحدة ایضا ابن الارت بتشدید التاء المثناة من فوق وهو سبی فی الجاهلیة وبیع بمکة لحالف بنی زهرة وشهد بدرا والمشاهد کلها قوله وقد اکتوی من الکی بالنار قال الطیبی الکی بالنار من العلاج المعروف فی کثیر من الامراض وقد جاء فی احادیث کثیرة النهی عن الکی فقیل النهی نهی تنزیه لعظیم خطره وعزة من یقدر علیه وقیل النهی لمن یعتقد انه لا یحصل الشفاء الا به واما اذا اعتقد انه سبب للشفاء وان الله تعالی هو الشافی فلا باس به ویجوز ان یکون النهی من قبیل الارشاد الی التوکل وللتوکل درجة غیر الجواز انتهی وفی روایة اکتوی فی بطنه سبعا ای سبع مواضع من بدنه وقیل النهی محمول علی ما اذا لم یکن الیه ضرورة ثابتة قوله لقی من البلاء ما لقیت لقد کنت ای من الابتلاء یحتمل ان یعنی به ما اصابه من مرض اکتوی بسببه او یرید به غنی خاف منه قال الطیبی اللام جواب القسم کانه یعنی ما به اضطر الی تمنی الموت من ضر اصابه اما ضر اکتوی بسببه او غنی خاف منه والظاهر الثانی حیث عقب التمنی بالجملة القسمیة وبین فیها تغیر حالته حالة صحبته مع رسول الله صلی الله علیه وسلم وحالته یومئذ

قوت المغتذی

ولیس لعند المصنف الا هذا الحدیث خباب بفتح الخاء المعجمة وتشدید الباء الموحدة اخره موحدة ایضا ابن الارت بتشدید التاء المثناة من فوق

عارضة الاحوذی

امر الله وانما یتناول علیه وفیه وهذا نفیس فتاملوه واما سفر المرء فی الصید فانه حرام غیر مکروه اذا لا یتناول مثل الحیوان لغیر مأکلة اما ان کان اصید لا کل واستریح فی مطاردته لم یضره ما اشرف منه فی ذکاته ولا منعه ذلک من رخصته والعجب ممن یقول ان القصر معلق علی السفر من وجهین احدهما انه یخالف الحدیث الصحیح فی انها صدقة ومعونة والثانی انه یری ان الله قد شرع لقاطع الطریق معونة فیما هو بصدده من الحرام تقصیر الصلوة یحیی ابن اسحق عن انس بن مالک خرج رسول الله صلی الله علیه وسلم من مکة الی المدینة فصلی رکعتین قال قلت لانس کم اقام فی مکة قال عشرا حسن صحیح عشرة عن ابن عباس قال سافر رسول الله صلی الله علیه وسلم سفرا فصلی تسعة عشر یوما رکعتین رکعتین قال ابن عباس فاذا اقمنا اکثر من ذلک صلینا اربعا حسن صحیح الاسناد اختلفت الروایات فی هذه المسالة اختلافا کثیرا اصلها فی الصحیح خمس احادیث

شرح سراج الامة

ابن ملك عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال لا يتمنين احدكم الموت لضر نزل به بايد كه آرزو نكند يكى از شما موت را از گزند دنيا وى كه برسد او را وليقل اللهم احيني ما كانت الحيوة خيرا لي وبايد كه بگويد خدايا و نداز نده دار مرا ما وا سيكه باشد زندگى بهتر مرا و توفني اذا كانت الوفات خيرا لي وبميران مرا وقتيكه باشد مردن خير مرا اخرجه الشيخان حصن شابا بذلك

علي بن حجر نا اسمعيل بن ابراهيم نا عبد العزيز بن صهيب عن انس بن مالك عن النبي صلى الله عليه وسلم بذلك قال ابو عيسى هذا حديث حسن صحيح **باب ما جاء في التعوذ للمريض** بابست در بيان انچه آمده است در حق رقيه كردن براى بيمارى حدثنا بشر بن هلال الصواف البصري نا عبد الوارث بن سعيد عن عبد العزيز ابن صهيب عن ابي نضرة عن ابي سعيد الخدري ان جبريل اتى النبي صلى الله عليه وسلم فقال يا محمد اشتكيت بدرستيكه جبرئيل آمد آنحضرت را پس گفت بطريق پرسش اى محمد بيمار شدى تو قال نعم فرمود آنحضرت آرى بيمار شدم قال گفت جبرئيل وخواندن دعا را براى علاج آنحضرت بسم الله ارقيك بنام خدا افسون ميكنم ترا من كل شئ يوذيك از هر چيزى كه رنج دهد ترا وآزار دهد من شر كل نفس از بدى هر ذات او عين حاسدة وكلمه او بعينى او ست احتمال دارد كه براى شك راوى باشد بسم الله ارقيك والله يشفيك بنام خدا افسون ميكنم ترا و خداوند شفا دهد ترا حدثنا قتيبة نا عبد الوارث بن سعيد عن عبد العزيز بن صهيب

شرح ابي الطيب

قوله لا يتمنين في با النون الثقيلة من التمني **قوله** بضر بضم الضاد المعجمة وتشديد الراء اى ضرر والمراد به ما يضر في امر دنياه شرايته انه زاد ابن حبان لفظ في الدنيا وقد افتى النووي انه لا يكره تمني الموت لخوف فتنة دينية بل قال انه يندب **قوله** ما كانت الحيوة خيرا لي وتوفني اذا كانت الوفاة خيرا لي قال العراقي لما كانت الحيوة حاصلة وهو متصف بها حسن الاتيان بما اى ما دامت الحيوة متصفة بهذا الوصف ولما كانت الوفاة معدومة في حال التمني لم يحسن ان يقول ما كانت بل اتى باذا الشرطية فقال اذا كانت اى اذا تكون الوفاة بهذا الوصف **باب ما جاء في التعوذ للمريض** **قوله** بسم الله ارقيك بفتح الهمزة وكسر القاف والاسم الرقية بضم فسكون وهي العوذة التي يرقى بها صاحبها كالحمى والصرع وغير ذلك وما ورد في النهي عنها محمول على ما لا يفهم من الكلام وعلى رقية الكفرة ونحو ذلك **قوله** بسم الله اما متعلق بارقيك او بمحذوف اى ارقيك متبركا باسم الله **قوله** من شر كل نفس يحتمل ان يكون بدلا من قوله من كل شئ ويحتمل ان تكون كلمة من بيانية وهو بيان لشئ ويحتمل ان تكون متعلقة بما بعده وهو ارقيك الثاني

قوت المغتذي

لا يتمنين احدكم الموت لضر نزل به زاد ابن حبان في الدنيا وليقل اللهم احيني ما كانت الحيوة خيرا لي وتوفني اذا كانت الوفاة خيرا لي قال العراقي لما كانت الحيوة حاصلة وهو متصف بها حسن الاتيان بما كانت اى ما دامت الحيوة متصفة بهذا الوصف ولما كانت الوفاة معدومة حال التمني لم يحسن ان يقول ما كانت بل اتى باذا الشرطية فقال اذا كانت اى اذا تكون الوفاة بهذا الوصف

عارضة الاحوذي

الاول عكرمة عن ابن عباس اقام النبي صلى الله عليه وسلم تسعة عشر يقصر فنحن اذا سافرنا تسعة عشر نقصر فاذا زدنا اتممنا اخرجه البخاري الثاني تقدم الذي اخرجه مسلم وغيره كما تقدم الثالث رواه حفص ابن غياث عن عاصم عن عكرمة عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم اقام بمكة سبع عشرة الرابع رواه الزهري عن عبيد الله بن عبد الله عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم اقام حين فتح مكة خمسة عشر يقصر الصلوة حتى صار اثنين من رواية محمد بن اسحق عن الزهري الخامس روى عمران بن حصين انا مع النبي صلى الله عليه وسلم حين فتح مكة ثمان عشرة يصلي ركعتين الفقه اختلف الناس في هذه المسالة على ثلثة عشر قولا الاول من اقامة ثلثة ايام اتم الصلوة قاله ابن المسيب الثاني اقامة اربع قاله فقهاء الامصار قال مالك هو احسن السابع الثالث اثنا عشر يوما قاله ابن عمر الرابع ثلثة عشر يوما قاله الاوزاعي الخامس اقام

شرح سراج احمد

قال دخلت انا وثابت البنانی علی انس بن مالک گفت عبد العزیز در آمد من وثابت بنانی بر انس بن مالک برای بیمار پرسی وملاقات انس فقال ثابت یا ابا حمزة اشتکیت پس گفت ثابت ای ابا حمزہ کہ شکایت انس ست بیمار شدم من فقال انس افلا ارقیك برقیة رسول الله صلی الله علیه وسلم پس گفت انس آیا پس افسون نکنم ترا بافسون آنحضرت قال بلی گفت ثابت آری رقیه کن مرا قال گفت انس واین دعا خواند اللهم رب الناس ای بار خدا و پروردگار مردم ای رب الناس بدل ست از اللهم ومیم اللهم عوض یا ست که در آخر او می آرند مذهب الباس برندهٔ بیماری اشف انت الشافی شفاء کن تو ای شفا دہندہ لا یشفی الا انت نیست شفا دہندہ مگر تو ای شفاء منصوب ست بقول او اشف ورواست رفع بنا بانکہ خبر مبتدای محذوف ست ای هذا وصفت آن قول اوست لا یغادر سقما نگذارد دردی را بعین مع ست سقما بیماری را که پس از صحت باز بیماری بناشد بفتح سین ومهمله وقاف ورواست ضم سین باسکان قاف وفی الباب عن انس اخرجه احمد وابن السنی وعائشة اخرجه الشیخان والنسائی قال ابو عیسی حدیث ابی سعید حدیث حسن صحیح قال وسالت ابا زرعة گفت مصنف پرسیدم ابا زرعه را عن هذا الحدیث از حال این حدیث فقلت لی فی روایة عبد العزیز عن ابی نضرة عن ابی سعید اصح پس گفتم من مر ابا زرعه را در روایت عبد العزیز از ابی نضره از ابی سعید اصح ست او حدیث عبد العزیز عن انس یا حدیث عبد العزیز از انس چه حکم دارد قال کلاهما صحیح گفت ابو زرعه هر دو حدیث صحیح اند حدثنا عبد الصمد بن عبد الوارث عن ابیه عن عبد العزیز بن صهیب عن ابی نضرة عن ابی سعید وعن عبد العزیز بن صهیب عن انس **باب** ما جاء فی الحث علی الوصیة بابست در بیان آنچه آمده است بر انگیختن بر وصیت کردن حدثنا اسحق بن منصور نا عبد الله بن نمیر نا عبید الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ما حق امرئ مسلم یبیت لیلتین نیست حق مرد مسلمان که

شرح ابی الطیب

قوله مذهب الباس علی صورة اسم الفاعل ویروی اذهب الباس بصورة الامر من الاذهاب الباس بالطبرة فی الاصل فحذفت للمواخاة وهو الشدة والعذاب والحزن والمرض **قوله** اشف انت الشافی وفی البخاری واشفه وانت الشافی بالضمیر المنصوب واثبات الواو وفی واشفه وفی وانت الشافی للحموی والمستملی بحذفهما فیهما للکشمیهنی **قوله** شفاء منصوب علی انه مصدر لما شفت مابینهما اعتراض ای اشف شفاء وقوله لا یغادر سقما صفة لقوله شفاء ومعناه لا یترک **قوله** سقما بفتحتین مفعول لا یغادر وتنوینه للتقلیل ویجوز فیه ضم السین وتسکین القاف **باب** ما جاء فی الحث علی الوصیة **قوله** ما حق امرئ مسلم یبیت لیلتین له شیء یوصی فیه الا ووصیته مکتوبة کلمة ما بمعنی لیس وحق امرئ اسمها ومسلم صفة امرئ ویبیت صفة ثانیة وقوله له شیء یوصی فیه حال من ضمیر یبیت ویوصی فیه صفة شیء علی بناء المفعول ای یجب ان یوصی فیه ماله او علیه ومن شانه ان یوصی فیه او علی بناء الفاعل ای یرید ان یوصی فیه کما فی روایة والمستثنی خبرها بتقدیر المعطوف علیه ای لیس حق امرئ موصوف بهذه الصفة شیء من الاشیاء الا للمبیت وصیته مکتوبة عنده فالخبر فی الحقیقة شیء اثر قلم مقام المستثنی وحذف واقیم المعطوف مقامه واطلق علیه انه خبرها باعتبار قیامه مقامه لا یصح کونه خبرا بدون هذا التقدیر لخلوه عن ضمیر راجع الی الاسم ما وقال بعضهم قوله یبیت خبرها بتقدیر ان او بدون تقدیرها علی انه بمعنی المعتد

عارضة الاحوذی

خمسة ایام قاله احمد السادس اقامة عشر قاله علی بن ابی طالب السابع والسامن والتاسع سبعة عشر ثمانیة عشر تسعة عشر علی اختلاف الروایات المقدمة العاشر خمسة عشر لیلة روی عن ابن عمر رض وابی حنیفة رح واهل الکوفة الحادی عشر عن اجمع اقامة یوم ولیلة یتم الصلوة قاله ربیعة الثانی عشر قال الحسن یقصر المسافر حتی یاتی مصرا من الامصار الثالث عشر ستة عشر یوما قاله اللیث التنقیح هذه الاقوال منها ما استند الی روایة صحیحة ومنها ما یستند الی ضعیفة ومنها ما هو استنباط فاما الذی یستند الی روایة صحیحة فقد سطرنا الروایات الصحاح فی ذلک ونتکلم علیه ان شاء الله واما الذی یستند الی روایة ضعیفة فلا یعول علیه ربما یتاول الجواب عن الصحیحة واما الذی هو علی الاستنباط ففیه نظر فیه المسالة والله التوفیق ان الله شرع للمسافر رکعتین اما رخصة او عزیمة علی ما تقدم والمسافر یکون مسافرا بنیته احمد هما والثانی بفعله

عارضۃ الاحوذی

فلو ترکنا الظاهر من الدلیل و
اقتباس لقلنا انه لا یترخص
الا وانت باش غیر مقیم لکنا
علمنا ان الترتیب فی المناهل
والموارد والبلاد التی تعرض
عادة لما یحتاج الیه المسافر
ولا تعده العرب ولا الفضلاء
بذلك الراتب مقیما ولهذا
سمعته انه علی ظهر طریق
فلما لم یکن بالامن ان
تعلق حال الاقامة بنیة
او تفعل یتمیز به المسافر
من المقیم فاما النیة فیه
متی نوی الاقامة کان
مقیما فی الحال واما ان کان
الترخص مجهولا فهو مسافر
ابدا لان النیة لم توجد و
الفعل لم یحصل واما ان کان
الترخص معلوما فهو الذی
یحتاج الی النظر والبحث عنه
فی الشرع فوجدنا ان الله قد
حرم علی المهاجرین المقام
بمکة بعد طهرتهم واذن لهم
النبی صلی الله علیه وسلم فی
الحدیث الصحیح فی اقامة
ثلث لیال لما عسی ان یکون
لهم من حاجة ووجدنا الله
عز وجل قد ضرب لمن
حقت علیه الکلمة ونفذ
فیه القول بالهلکة والاعدام
من الدنیا بتمتع ثلثة ایام
فدل هذا علی ان ثلثة
ایام لا تکون فی حد
الاستیطان ولا ضمنان
فجعلنا ذلك

شرح سراج احمد

شب گذار و روشب و بیست صفة ست مرامرا او مفعول بیست محذوف ست تقدیر وی آمنا ہست یا ذا کرا یا موتنا کما ذکره القسطلانی والمستثنی خبرما وفیه حذف تقدیره ان میت فیکون خیرا لکقوله ومن آیاته یریکم البرق ویدل لذلك ما فی روایة النسائی ان میت بذکران المصدریة ثم قوله لیلتین تاکید للاتحدید والمعنی لا یمضی علیه زمان وان کان قلیلا ان میت بهذا المال ولد شئ یوصی فیه و باشد مرا و را چیزے کہ وصیت کردہ شود در روے الا و وصیته مکتوبة عنده مگر آنکہ وصیت او نوشتہ شدہ باشد نزد او و تخصیص لیلتین محض تسامح ست در ارادہ مبالغة ای لا ینبغی ان میت زمانا وقد سامحناه هذا القدر فلا ینفی له ان یتجاوز عنه وفیه حث علی الوصیة ونزد ائمہ اربعہ و جمہور مستحب ست وگفتہ اند واجب ست باین حدیث گفت امام نووی دلالت نیست درین حدیث بر وجوب لیکن اگر باشد بر انسان (در جواب ظاهریان ۱۲) وامی یا ودیعت لازم باشد او را و فی الباب عن ابن ابی اوفی قال ابو عیسی حدیث ابن عمر حدیث حسن صحیح

باب

ماجاء فی الوصیة بالثلث والربع بابست دربیان انچہ آمدہ است در ذکر وصیت کردن سوم حصہ مال و چہارم حصہ مال

حدثنا قتیبة نا جریر عن عطاء بن السائب عن ابی عبد الرحمن السلمی عن سعد بن مالك قال عادنی رسول الله صلی الله علیه وسلم وانا مریض گفت سعد بن مالک بیمار پرسی کرد مرا آنحضرت و من بیمار بودم فقال اوصیت پس فرمود آنحضرت (اسمه عبد الله بن حبیب ۱۲) وصیت کردی قلت نعم گفتم آرے وصیت کردم قال بکو فرمود بچند مال خود وصیت کردی قلت بمالی کله فی سبیل الله گفتم بمال خود تمام آن وصیت کردم در راه خدا قال فما ترکت لولدك فرمود آنحضرت پس چه گذاشتی تو از مال برای اولاد خود قال هم اغنیاء بخیر گفت سعد ایشان دولتمندان اند بخوبی و نیکی فقال اوص بالعشر پس فرمود وصیت کن بدہم حصہ (خبر لفظ خیر او صنه اغنیاء را قاله فی مجمع البحار ۱۲)

شرح ابی الطیب

کقوله تعالی ومن آیاته یریکم البرق الآیة والتقدیر ما حق امرئ مسلم بیوتنه لیلتین وله شئ یوصی فیه فی محاله من الاحوال الا وصیته مکتوبة عنده فهو استثناء من اعم الاحوال وخلاصة معناه انه لیس حقه من جهة الحزم والاحتیاط ان یترك الوصیة والانتباه للموت ثم قید لیلتین علی ما قاله المظهر تاکید ولیس بتحدید والمعنی لا ینبغی له ان یمضی علیه زمان وان کان قلیلا فی حال من الاحوال الا ان یبیت بهذه الحالة وهی ان یکون وصیته مکتوبة عنده لانه لا یدری متی یدرکه الموت وقیل ما المعروف فی الاخلاق المحمودة الا هذا من جهة الفرض فهذا التقدیر یفید الندب ویؤیده کونه صلی الله علیه وسلم جعله حقا له لا علیه نعم هذا فی التبرعات واما ما یجب علیه للناس فتجب الوصیة به **باب** ماجاء فی الوصیة بالثلث والربع **قوله** عن سعد بن مالك هو ابن ابی وقاص قاله فی التقریب **قوله** عادنی ای فی عام حجة الوداع **قوله** اوصیت علی لفظ الخطاب بتقدیر حرف الاستفهام ای اردت الوصیة یدل علیه قوله صلی الله علیه وسلم اوص بالعشر اوص بالثلث **قوله** فما ترکت لولدك بفتحتین ای لبنتك لما ثبت انه لم یکن له من الاولاد الا البنت وورثة اخر عصبة فقوله هم اغنیاء باعتبار الورثة وفیه تغلیب العصبة علی البنت والمراد بالخیر المال قال الله تعالی وانه لحب الخیر لشدید

شرح سراج احمد

قال فما زلت اناقصه حتى قال اوص بالثلث گفت سعد بن مالک پس همیشه بودم من کم می شمردم آنرا یعنی وصیت را که آنحضرت بآن مقدار میفرمودند تا آنکه فرمود که وصیت کن بثلث مال والثلث (کثیر و ثلث بسیار است و کثیر بجای وثلث نسخه هم هست) وثلثی مثلثه است زیاده ازان مکن وسعد بن مالک نام او سعد بن ابی وقاص ست اینجا خاطر خلجان در ذهن می خلد که وفات سعد بن مالک در سنهٔ خمس وخمسین در زمان معاویه بوده واز قول آنحضرت مراورا که فاوص ست وقول فما ترکت لولدک ظاهر میگردد وفات او در همان بیماری مگر آنکه گوییم که از قول فاوص لازم نمی آید وفات او در همان بیماری چرا که آنحضرت فرموده است ما حق امرئ مسلم یبیت لیلتین الا وصیته مکتوبة عنده که هر وقت مرد می را وصیت ضروریست عام ست ازینکه همان وقت بمیرد یا بعد از زمنهٔ طویله واز قول فما ترکت لولدک نیز وفات او در همان بیماری لازم نمی آید چرا که غرض آنحضرت بیان وصیت بود که در چند مقدار ست یعنی نوکه تمام مال وصیت بمسکین حق ورثه را ضایع کنی نشاید کرد قال ابو عیسی الخ که شاگرد سعد بن مالک ست فنحن نستحب ان ینقص من الثلث پس ما مستحب میداریم اینکه نقصان کرده شود از ثلث مال لقول رسول الله صلی الله علیه وسلم والثلث کثیر (کثیر برای علت قول آنحضرت که والثلث کثیر ست پس باید که از کثیر نقصان کرده شود چیزی و فی الباب عن ابن عباس اخرجه البخاری قال ابو عیسی حدیث سعد حدیث حسن صحیح وقد روی من غیر وجه وقد روی عنه کثیر ویروی کثیر وتحقیق روایت کرده شده است از آنحضرت لفظ کثیر بموحده بدل مثلثه قال الحافظ ابن حجر یحتمل ان یکون المعنی انه کبیر اجرا ویحتمل ان یکون کبیرا غیر قلیل والعمل علی هذا عند اهل العلم لا یرون ان یوصی الرجل باکثر من الثلث اعتقاد نمی کنند اینکه وصیت کند آدمی بزیاده از ثلث مال ویستحبون ان ینقص من الثلث ومستحب داشته اند اینکه نقصان کرده شود از ثلث مال وقال سفین الثوری کانوا یستحبون فی الوصیة الخمس دون الربع وگفت سفیان ثوری بودند علما که مستحب میداشتند در وصیت خمس را نه ربع را والربع دون الثلث وحال آنست که ربع کم ست از ثلث پس وصیت بثلث بطریق اولی مستحب نباشد من اوصی بالثلث فلم یترک شیئا کسیکه وصیت کرد بثلث مال پس نگذاشته او بوارثان از حق خود چیزی را چرا که زیاده از ثلث روا نیست وثلث حق اوست اگر در کم از ثلث وصیت کردی پس چیزی را از حق خود بورثه گذاشتی وچون وصیت در ثلث کرد همه حق خود را گرفت ولا یجوز له الا الثلث وروا نیست مرآدمی را مگر از ثلث مال وبرین اعتماد کرده است اسحق ومعروف در مذهب شافعی وابی حنیفه استحباب نقص ست از ثلث ونووی گفته است اگر ورثه فقیران باشند مستحب ست وصیت بکمتر از ثلث **باب** ماجاء فی تلقین المریض عند الموت والدعاء له بابست در بیان انچه آمده است در تلقین کردن بیمار نزدیک حاضر آمدن مرگ ودر ذکر دعا کردن مروی را حدثنا ابو سلمة یحیی بن

شرح ابی الطیب

قوله فازلت اناقصه بالصاد المهملة علی المشهور من النقصان ای لم ازل اراجعه فی النقصان ای اعد ما ذکره ناقصا حتی قال بالثلث ولو روی بالضاد المعجمة لکان من المناقضة ای فما زلت اناقض النبی صلی الله علیه وسلم ای ینقض قولی ویقض قوله واراد به المراجعة حرصا علی الزیادة فی النهایة فی حدیث صوم التطوع فناقضنی فناقضته او ینقض قولی ویقض قوله من نقض البناء واراد به المراجعة والمراودة **باب** ماجاء فی تلقین المریض عند الموت والدعاء له

عارضة الاحوذی

اصلا وقد دخل النبی صلی الله علیه وسلم مکة صبح رابع ذی الحجة وخرج رابع عشر من الشهر المذکور علی قول انس وعلی روایات ابن عباس وعمران یوم تاسع عشره و مقصر فی العشر او اکثر و ذلک لانه لم یکن ناویا اقامة بمکة وانما کان ناظرا فی الرحیل وان الرجل المفرد اذا عزم علی الرحیل الیوم لا یمکنه غدا فکیف بامیر الجیش واما الخلق والناظر فی بلادهم فکانت اقامة النبی صلی الله علیه وسلم من غیر عزیمة علیها وانما کان علی اصل الرحیل فیقیم علی ما یعرض حتی خلص له امره ففصل الی المدینة علی اصل طیبه فان قیل الم یدخل النبی صلی الله علیه وسلم مکة صبح رابعة من ذی الحجة وقد علم انه لا بد له ان یقیم علی حجه الی الیوم الرابع عشر منها فکیف نص علی قولکم قلنا اما هذا فسؤال ساقط جدا لان النبی صلی الله علیه وسلم دخل مکة رابع ذی الحجة وخرج عنها الی منا قبل اقامة اربعة ایام وخرج منها الی عرفة وعاد الی منی للرمی ولا اقامة الا فی البیت وهذا کله انتقال

عارضۃ الاحوذی

ولیس باستقرار ولا یقدر احد ان یجمع من تفاریقه اقامة اربعة ایام فسقط السؤال **مسألة** قال الشافعی اذا اقام فی بلد علی عزم حاجة ولو نیوی اقامة قصر الی ثمانیة عشر یوما وهذا نظر الی صورة مقام النبی صلی الله علیه وسلم بمکة فی احد الروایات و لا یشبه هذا طریقة الشافعی وقد روی ان النبی صلی الله علیه وسلم اقام بتبوک عشرین یوما وقال انس اقام اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم برامهرمز تسعة اشهر یقصرون واقام سعد بن ذلك بالشام شهرین وابن عمر باذربیجان ستة اشهر ذکرنا ذلك فی الدرس **باب** ما یکون الرجل بنفسا فرا قال القاضی ابوبکر ابن العربی رضی الله عنه هذا باب لم یذکره ابو عیسی وقد جهله قوم وعلم آخرون فادخل فیه ابوداود حدیث وحیة ابن خلیفة انه خرج من قریة من دمشق مرة الی قریة عقبة من الفسطاط وذلك ثلثة ایام فی رمضان فافطر وانظر معه ناسا کرهه آخرون ان یفطروا فلما رجع الی القریة قال والله لقد رأیت

شرح سراج احمد

خلف البصری نا بشر بن المفضل عن عمارة بن غزیة عن یحیی بن عمارة عن ابی سعید الخدری عن النبی صلی الله علیه وسلم قال لقنوا موتاکم لا الٰه الا الله تلقین کنید مردگان خود را یعنی آنهائی را که نزدیک بمردن رسیده اند کلمه طیب را وتلقین مشتق ست از لقن بمعنی سرعت فهم و تلقین فهمانیدن و مراد بتلقین ایجاد ذکر باین کلمه است در حضور کسیکه نزدیک بموت باشد او اموت بی آنکه تکلف کنند او را بگویاندن آن وفی الباب عن ابی هریرة اخرجه مسلم وام سلمة اخرجه مسلم وعائشة اخرجه الطبرانی وجابر اخرجه العقیلی فی الضعفاء وسعدی المریة بضم سین مهمله وسکون عین مهمله ومریه بضم میم وکسر راء وتشدید یاء وهی امرأة طلحة بن عبید الله احد العشرة المبشرة قال ابو عیسی حدیث ابی سعید حدیث غریب حسن صحیح

حدثنا هناد نا ابو معویة عن الاعمش عن شقیق عن ام سلمة قالت قال لنا رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا حضرتم المریض وقیتکه حاضر شوید شما بیمار را او المیت یا میت را یعنی آنکه بموت رسیده وکلمه او برای شك ست اگر مراد بمریض محتضر دارند واگر مطلق مراد دارند برای تنویع بود فقولوا خیرا پس بگوئید خیر را یعنی دعا کنید بخیر برای خود در حق او وهی امرأة طلحة بن عبید الله احد العشرة المبشرة قال ابو عیسی حدیث ابی سعید حدیث غریب حسن صحیح

شرح ابی الطیب

قوله عمارة بن غزیة بضم اوله والتخفیف وغزیة بفتح المعجمة وکسر الزای بعدها تحتانیة ثقیلة ابن الحارث الانصاری **قوله** لقنوا موتاکم لا الٰه الا الله ای ذکروا من حضره الموت منکم بکلمة التوحید والمراد بالتلقین امر مندوب انتهی والی هذا ذهب کثیر من العلماء وقال الطیبی سماه میتا باعتبار ما یؤول الیه مجازا وعلیه یحمل قوله صلی الله علیه وسلم اقرؤا علی موتاکم یس یعنی قبل ویمکن الامر بقراءة یس بعد الموت قال زین العرب وکذا التلقین یمکن حمله علی ما بعد الدفن فان اطلاق التلقین علیه الحق من المحتضر لانه فی المحتضر لا یخرج عن المجاز بخلاف ما بعد الدفن ولا باس باطلاق کلیهما نقله میرك وفیه ان التلقین المتعارف امر حادث فلا یحمل علیه الحدیث وقد اخرج البیهقی فی شعب الایمان عن ابن عباس مرفوعا قال افتحوا علی صبیانکم اول کلمة بلا الٰه الا الله ولقنوهم عند الموت لا الٰه الا الله فانه من کان اول کلامه لا الٰه الا الله وآخر کلامه لا الٰه الا الله ثم عاش الف سنة ما سئل عن ذنب واحد **قوله** اذا حضرتم المریض او المیت او الشك او الحقیقی فالتنویع **قوله** خیرا ای للمریض اشفه وللمیت اغفر له او لکم اغفر لنا ویدل علیه عموم قوله علی ما تقولون والتامین یکون عند الدعاء ویحتمل ان یراد به ترك التسخط والجزع وترك الدعاء علی انفسهم بالویل والثبور فان الملائکة توکل من علی دعائهم فیستجاب دعاء الملائکة فیهم

قوت المغتذی

لقنوا موتاکم المراد من حضرة الموت قاله النووی وغیره اذا حضرتم المریض او المیت یحتمل ان یکون شکا من الراوی وان یکون اللفظان معا من نفس الحدیث ویدل علیه روایة مسلم والمیت بالواو فقولوا خیرا یحتمل ان یراد به هذا الدعاء للمیت بدلیل قوله

بقیہ صفحہ ۲۷۴:

مریض میت وشفاء ومغفرت فان الملائکۃ یؤمنون علی ما تقولون زیرا کہ فرشتگان آمین میگویند برانچہ شما دعا میگوئید
قالت فلما مات ابوسلمۃ اتیت النبی صلی اللہ علیہ وسلم گفت ام سلمہ پس ہرگاہ وفات کرد ابوسلمہ آمدم من نزد آنحضرت
فقلت یا رسول اللہ ان ابا سلمۃ مات پس گفتم من ای پیغمبر خدا بدرستیکہ ابوسلمہ وفات یافتہ چہ دعا کنم برای وی قال
فقولی فرمود آنحضرت پس بگوئی و این دعا برای وی بکن و این پیش از تزویج آنحضرت بام سلمہ بود اللھم اغفر لی ولہ ای
بار خدایا بیامرز برای من و برای وی واعقبنی منہ وبدل وعوض دہ مرا از وی عقبی بروزن بشری حسنۃ عوضی نیک
بدل صالح وآن منصوب ست برای آنکہ صفت ست مراورا قالت فقلت گفت ام سلمہ پس گفتم فاعقبنی اللہ منہ من
ھو خیر منہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پس بدل داد مرا حق تعالی عوض ابی سلمہ کسیکہ او بہتر ست از وی کہ پیغمبر خدا بود
بدل ص ۱۲

قال ابو عیسی شقیق ھو ابن سلمۃ ابو وائل الاسدی قال ابو عیسی حدیث ام سلمۃ حدیث
حسن صحیح وقد کان یستحب ان یلقن المریض عند الموت قول لا الہ الا اللہ یعنی تلقین کلمہ طیبہ ست وقال
بعض اھل العلم اذا قال ذلک مرۃ فما لم یتکلم بعد ذلک فلا ینبغی ان یلقن ولا یکثر علیہ فی ھذا وگفتہ اند
بعضی اہل علم چون گفت کلمہ را یک مرتبہ پس مادامیکہ سخن نکرد پس ازان پس سزاوار نیست کہ تلقین کردہ شود و تکثیر نکند و
بسیار نگوید بروی درین تلقین ومروی عن ابن المبارک انہ لما حضرتہ الوفاۃ جعل رجل یلقنہ لا الہ الا اللہ والمبارک
علیہ وروایت کردہ شدہ است از عبداللہ بن المبارک بدرستیکہ او را ہرگاہ حاضر گشت موت شروع کرد مردی کہ تلقین میکرد
او را و بسیار گفت بروی تلقین فقال لہ عبداللہ اذا قلت مرۃ فانا علی ذلک ما لم تتکلم بکلام پس گفت عبداللہ بن مبارک
چون گفتم من کلمہ را یکبار پس من بر ہمان کلمہ ام مادامیکہ سخن نگنم بسخن کردن و احتیاج بتلقین دیگر نباشد و چون سخن کنم باز تلقین
باید کرد مصنف گوید وانما معنی قول عبداللہ انما اراد ما روی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم من کان آخر کلامہ
لا الہ الا اللہ دخل الجنۃ وجز این نیست کہ معنی قول عبداللہ بن مبارک آنست کہ جز این نیست کہ اراده کرده عبداللہ بن المبارک چیزی را کہ
روایت کردہ شدہ است از آنحضرت ہر کہ باشد آخر کلام او کلمہ لیس لا الہ الا اللہ در آید در بہشت پس چون مختصر کلمہ گفت
پس باز دیگر سخن نکرد بر ہمان کلمہ مرد و این حدیث در حق وی صادق آمد اگرچہ پس از دیر و ساعات بمیرد

شرح ابی الطیب

قال النووی فیہ الندب الی قول الخیر حینئذ من الدعاء والاستغفار لہ وطلب اللطف
بہ والتخفیف عنہ ونحوہ **قولہ** واعقبنی منہ عقبی حسنۃ ای اعطنی بدلہ بدلا حسنا
وانت حسنۃ باعتبار تاویل عقبی بعاقبۃ القاموس العقبی جزاء الامر و
اعقبہ جازاہ وحاصلہ ما فسرناہ بہ **قولہ** فما لا یتکلم آہ کلمۃ
ما متضمنۃ لمعنی الشرط لوجود الفاء فی الجواب ای فمتی ما لا یتکلم بعدہ فلا ینبغی آہ

قوت المغتذی

فان الملائکۃ یؤمنون علی ما تقولون والتامین یکون عند الدعاء ویحتمل ان یراد بہ ترک السخط او الجزع
وترک الدعاء علی النفس بالویل والثبور فان الملائکۃ تؤمن علی دعائھم فیستجاب دعاء الملائکۃ فیھم

عارضۃ الاحوذی

الیوم امرا ما کنت اظن انی
اراہ ان قوما رغبوا عن
ھدی رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم واصحابہ یقول ذلک
للذین صاموا فقال عند
ذلک اللھم اقبضنی الیک
الاسناد فاما احادیثہ
فخمسۃ الاول رواہ مسلم عن
ابن ملک قال کان رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا خرج
مسیرۃ ثلثۃ امیال او
ثلثۃ فراسخ شعبۃ الشاک
صلی رکعتین الثانی روی
جبیر بن نفیر قال خرجت
مع شرحبیل بن السمط الی
قریۃ علی راس شعبۃ عشر
میلا او ثمانیۃ عشر میلا
فصلی رکعتین فقلت لہ
رایت ابن عمر بن الخطاب
یصلی بذی الحلیفۃ رکعتین
فقلت لہ افعل کما رایت رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یفعل و
کانت ارضا یقال لھا دوار
من حصن الثالث لاخلاف
ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم
صلی الظھر بالمدینۃ اربعا
وصلی العصر بذی الحلیفۃ
رکعتین الرابع روی الائمۃ
واللفظ للبخاری قال وکان
ابن عباس وابن عمر یقصران
ویفطران فی اربعۃ برد
الخامس روی البخاری وغیرہ
عن نافع عن ابن عمر لا تسافر
المرأۃ ثلثا الا مع ذی محرم

عارضة الاحوذی

وخرجوا عن ابی هريرة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال لا یحل لامرأة تؤمن بالله والیوم الآخر ان تسافر مسيرة يوم وليلة ليس معها حرمة الفقه اختلف الناس فی القدر الذی یکون به الرجل مسافرا فقيل ثلثة برد وقيل اربعة وقيل يوم وليلة وقيل يومان وقيل ثلثة فان قيل فلم لا یکون الرجل مسافرا بنفسه خرج من البلد فانه فی العربية من سفر اذا كشف قلنا و ان كان الاشتقاق مما ذكرتم لكن لا یکون عرفا فی العربية الا ما ادركت فيه مشقة وتكلف له مؤنة و كانت فيه رحلة واقامة يوم تام لان الاقل من الشئ انما يعرف بانفراده عن الشئ واذا اتفق له ان يخرج بكرة ويعود ليلا لم يكن سفرا فاذا لم يتفق له ان يعود فهو السفر التام الذی يبيت فيه عن اهله ضرورة وهو قوله صلی الله علیه وسلم مسيرة يوم وليلة معناه يوم تام لا بد فيه من المبيت بغير القرار ومارواه ابن السمط و دحية لا حجة فيه لانه قال رايت النبی صلی الله علیه وسلم يفعله ولو رأيت النبی صلی الله علیه وسلم يخرج الى دون

شرح سراج احمد

باب ماجاء فی التشديد عند الموت بالست در بیان انچه آمده است در ذکر سختی نزع نزد مرگ حدثنا قتيبة نا الليث عن ابن الهاد عن موسى بن سرجس عن القسم بن محمد عن عائشة انها قالت رايت رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو بالموت وعنده قدح فيه ماء گفت عائشه دیدم آنحضرت را و حالانکه آنحضرت در حالت موت بود ونزد وی قدحی بود که در وی آب بود وهو يدخل يديه فی القدح و آنحضرت می درآورد دست خود را در قدح فيمسح وجهه بالماء پستر مسح میکرد روی مبارک خود را و می برآورد دست تر را بر روی از جهت حرارتی که می یافت ثم يقول پستر میگفت سفر موت اللهم اعنی علی غمرات الموت ای بار خدایا یاری ده مرا در حالتهای سختی مرگ و غمرات بمعنی غشیان و غفلات و شدائد آید و سکرات الموت عطف بیان ست یا گفت راوی یاری ده مرا بر سکرات موت شک از اوست و سکرات جمع سکرت بسکون کاف آن نیز بمعنی سختی و محنت و بیهوشی ست و تسکیر بمعنی خفته کردن آید و در قاموس ست سکرة الموت شدته وغشيته وغمرة الشئ شدته والظاهر ان يراد باحدی الشدة و بالاخری ما يترتب عليها من الدهشة والحيرة الموجبة للغفلة وقال القاضی فی تفسير قوله تعالی وجاءت سكرة الموت بالحق ان سكرته شدته الذاهبة بالعقل بدانکه علما در سبب سکرات موت مر آنحضرت را وجوه متعدده ایراد نموده اند یکی آنکه مزاج نبوی اعدل امزجه بود پس احساس او بالم اکثر و دریافت او اتم اکبر بود چنانکه فرمود انی اوعک کما يوعک الرجلان منکم دیگر آنکه تعلق روح بجسد لطیف وی و تعشق وی بوی اقوی و اوفی بود پس تالم وی بمفارقت وی بیشتر و قوی تر باشد دیگر آنکه در اینجا تسلیه است که چون پیغمبر که افضل روح پاک وی باین صورت ست آسان گردد بر هر یکی حال نفس وی دیگر آنکه حقیقت شریف وی جامع جمیع اکوان بود پس فراق روح وی از جسد شریف گویا فراق تمامئ ارواح ست از تمامئ اجساد دیگر آنکه آنحضرت متولی امور مملکت آلهیه و گماشتهٔ درگاه عزت بود که تمامئ امور و احکام کون و مکان بوی مفوض بود و کدام دائرهٔ مملکت واسع تر از مملکت و سلطنت وی بود و عادت گماشتگان ست که چون رجوع بدرگاه سلطان نمایند بجهت استعداد سوال و جواب و حساب و بیمی و هراسی بحال ایشان راه یابد که چه طور برآید کما فی ترجمة المشكوة قال ابو عيسى هذا حديث غريب حدثنا الحسن بن الصباح البزار نا بشر بن اسمعيل الحلبی عن عبد الرحمن بن العلاء عن ابيه عن ابن عمر عن عائشة قالت ما اغبط احدا

بکسر العین المعجمة الثقیلة ۱۲

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی التشديد عند الموت **قوله** وهو بالموت ای بقربها و متلبس او مقرون باسبابه و مقدماته وغمرات الموت شدائده وكذا سكراته شدائده التی تغير عقل الانسان كالسكر من الشراب وهو جمع سكرة بسكون الكاف وهی شدة الموت **قوله** ما اغبط بكسر الباء وفتحها من باب ضرب وسمع يقال غبطت الرجل اغبطه اذا اشتهيت ان يكون لك مثل ماله وان يدوم عليه ما هو فيه ای اذا رايت احدا قد هنأ عليه الموت لا تمنی

قوت المغتذی

عن موسى بن سرجس بفتح المهملة وسكون الراء وكسر الجيم وسين مهملة وليس له فی الكتب الا هذا الحديث عن عبد الرحمن ابن العلاء هو ابن اللجلاج الغطفانی ويقال العامری لا يعرف الا برواية بشر بن اسمعيل الحلبی عنه وليس له

شرح سراج احمد

بهون موت بعد الذی رایت من شدة موت رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت عائشه صدیقه رشک نمی برم بهیچ یکی را به آسانی وسبکی مردن بعد از انکه دیدم از سختی مردن آنحضرت یعنی پیش ازین رشک می بردم بر هر که بآسانی بمیرد بعد ازانکه دیدم از سختی موت آنحضرت دیگر رشک بر کسی بآسانی موت نبردم واعتقاد کردم که خیریت در سختی موت ست نه در آسانی

قال وسالت ابا زرعة عن هذا الحدیث قلت له عن عبد الرحمن بن العلاء قال هو ابن العلاء بن اللجلاج وانما اعرفه من هذا الوجه ترجمه اش ظاهرست **باب** بی ترجمه ست حدثنا ابن بشار نا یحیی بن سعید عن المثنی بن سعید

عن قتادة عن عبد الله بن بریدة عن ابیه عن النبی صلی الله علیه وسلم قال المؤمن یموت بعرق الجبین مسلمان می میرد بخوی پیشانی بعضی گفته اند که این کنایت ست از شدت سکرات موت که موجب تکفیر وتمحیص ذنوب ورفع درجات ست وبعضی میگویند که کنایت از کد ومشقت اوست در طلب حلال وریاضت در عبادت تا وقت موت وبعضی گفته اند که عرق جبین علامتی ست که ظاهر میشود از مؤمن نزد موت نقل کرده اند این را از محمد بن سیرین وبعضی گفته اند که مراد آنست که مشقتی ورشدتی نیست بر مؤمن در موت مگر بعرق جبین وفی الباب عن ابن مسعود اخرجه الشیخان قال ابو عیسی هذا حدیث حسن وقال بعض اهل الحدیث لا نعرف لقتادة سماعا من عبد الله بن بریدة مصنف جرح کرد در اسناد حدیث که قتاده سماع از عبد الله بن بریده ندارد **باب** بی ترجمه ست حدثنا عبد الله بن ابی زیاد وهارون بن عبد الله البزاز البغدادی قالا نا سیار ابن حاتم نا جعفر بن سلیمن عن ثابت عن انس ان النبی صلی الله علیه وسلم دخل علی شاب وهو یالموت بدرستیکه آنحضرت در آمد برجوانی در انحالیکه جوان مشرف برموت بود فقال کیف تجدك پس فرمود آنحضرت چه طور می یابی تو خود را قال قال والله یا رسول الله

شرح ابی الطیب

لنفسی مثل حاله فی الهون لانه لو کان من المکرمات لکان هو صلی الله علیه وسلم اولی به قال الطیبی فلا اکره شدة الموت لاحد ولا اغبط احدا یموت من غیر شدة والهون بفتح الهاء الرفق واللین واما الهون بالضم فهو الذل التی بسهولة موت احد **باب** قوله المؤمن یموت بعرق الجبین قیل هو عبارة عن شدة الموت یعنی یشتد الموت علی المؤمن بحیث یعرق جبینه من الشدة لیتحصن ذنوبه او لتزید درجته کذا فی حاشیة النسائی للمصنف وغیرها وقیل هو من الحیاء لان المؤمن اذا جاءته البشری مع ما کان قد اقترف من الذنوب حصل له بذلك خجل واستحی من الله فعرق لذلك جبینه وقیل انه کنایة عن کد المؤمن فی طلب الحلال وتضییقه علی نفسه بالصوم والصلوة حتی یلقی الله تعالی عز وجل قاله التورپشتی وقال فی التوجیه الذی قدمناه انه اظهر **باب** قوله هو فی الموت ای فی قربه او فی سکراته او اسبابه قوله کیف تجدك هو من قال القارب لذلك اذا تحدث فیه الفاعل والمفعول وکیف سوال عن الحال ای علی ای حال

قوت المغتذی

ولابیه فی الکتب الاهذا الحدیث بهون موت بفتح الهاء الرفق واللین المؤمن یموت بعرق الجبین قال العراقی اختلف فی معنی هذا الحدیث فقیل ان عرق الجبین یکون لما یعالج من شدة الموت وقیل من الحیاء وذلك لان المؤمن اذا جاءته البشری مع ما کان قد اقترف من الذنوب حصل له بذلك خجل واستحی من الله فعرق لذلك جبینه انا حبیب بن سلیم العبسی

عارضة الاحوذی

قریة ولا الی قریة دحیة قط انما ای النبی صلی الله علیه وسلم یقصر بذی الحلیفة وانما کان یحتجه لو رجع منها او اما وقد قصر وتقدم الی سفره فذلك لما کان بین یدیه من النیة فیما وراءها من المسیر وهی مسالة خلاف قال الشافعی یقصر اذا خلف بنیان البلد وبه قال مالك فی قول و قال اذا کانت الجمعة فی البلد لا یقصر حتی یتجاوز ما یلزمه فیه الجمعة والاول اصح لان بانفصاله عن البلد صار مسافرا فلیس فی ذلك حد ولا دلیل علی الحد الا نفس الانفصال واذا لم یکن المتقدر عربیة او شرعیة عسر فقد تطرق المعنی الا تری الی اضطراب المالکیة فی هذه المسالة فی العتبیة یقصر فی خمسة واربعین میلا وفی المبسوط فی اربعین وقال ایضا فی العتبیة فی ستة وثلثین میلا وفی الموطا فی اربع فراسخ وهذا کله تحکم علی التفصیل الذی نبهنا علیه وهذا مالك علی جلالة قدره یقول فی قول یوم وفی قول یومان ولا یمکن الجمع بینهما فان الیوم التام الجاد یومان فی العادة والرفق فلما لم یکن فی ذلك معنی یعول علیه

عارضة الاحوذی

لحانا الی قتل ابن عمر الخطیم اقتداء به وکثرة تحرجه

باب التطوع فی السفر

ابو بسرة الغفاری عن البراء ابن عازب قال صحبت النبی صلی الله علیه وسلم ثمانیة عشر شهرا فما رایته ترک الرکعتین اذا زاغت الشمس قبل الظهر حدیث ابن ابی لیلی عن عطیة ونافع عن ابن عمر قال صلیت مع النبی صلی الله علیه وسلم الظهر فی السفر رکعتین وبعدها رکعتین الاسناد قال فی حدیث البراء انه غریب وقال فی حدیث الحجاج عن عطیة عن ابن عمر حسن وفی بعض الروایات صحیح وقال عن البخاری انه قال ما روی ابن ابی لیلی حدیثا اعجب الی من هذا قال القاضی ابوبکر بن العربی رضی الله عنه ترک ابو عیسی الاحادیث الصحاح فی هذا الباب حدیث حفص ابن عاصم عن ابن عمر قال صحبت النبی صلی الله علیه وسلم فی السفر فلم ار یسبح ولقد کان لکم فی رسول الله اسوة حسنة وفی روایة عن حفص عنه صحبت رسول الله صلی الله علیه وسلم فکان لا یزید فی السفر علی رکعتین وابابکر وعمر وقد روی عن ابن عمر انه

شرح سراج احمد

انی ارجو الله وانی اخاف ذنوبی گفت آن جوان سوگند بخدا ای پیغمبر خدا بدرستیکه من امید میدارم رحمت از حق تعالی و بدرستیکه من می ترسم بگناهان خود فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم پس فرمود آنحضرت بعد از شنیدن حال او لا یجتمعان فی قلب عبد فی مثل هذا الموطن الا اعطاه الله ما یرجو وآمنه مما یخاف جمع نمیشوند دو دل هیچ بنده در مانند این وقت که موت و یاس ست مگر که بدهد او را الله تعالی چیزی را که امید دارد و امان دهد او را از چیزی که می ترسد از عذاب خدا قال ابو عیسی هذا حدیث غریب وقد روی بعضهم هذا الحدیث عن ثابت عن النبی صلی الله علیه وسلم مرسلا کذا **باب** ما جاء فی کراهیة النعی بابست در بیان چیزی که آمده است در کراهت خبر موت دادن حدثنا احمد بن منیع ثنا عبد القدوس بن بکر ابن خنیس بخای معجمه و نون و بعد از تحتیه سین مهمله مصغرست ثنا عبیب بن سلیم العبسی سلیم بصیغه تصغیر ست عبسی بفتح عین مهمله وسکون موحده عن بلال بن یحیی العبسی عن حذیفة قال اذا مت فلا تؤذنوا بی احدا انی اخاف ان یکون نعیا گفت حذیفه چون بمیرم پس نرسانید شما خبر مرگ مرا کسی را انی اخاف ان یکون نعیا بدرستیکه من می ترسم اینکه باشد و بگرود اعلام نعی فانی سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم ینهی عن النعی زیرا که من شنیدم آنحضرت را که نهی فرمود از نعی هذا حدیث حسن حدثنا محمد بن حمید الرازی ثنا حکام بن سلم وهارون بن المغیرة عن عنبسة

شرح ابی الطیب

تجد نفسک ما راجیا رحمة الله وخائفا من غضب الله ولذلک اجاب بقوله ارجو والله اجدی راجیا رحمة الله وخائفا عقابه فان رحمة الله وعقابه فی الآخرة الاولی فی معرض الفعلیة والثانیة بالاسمیة وصدرها بان التحقیقیة تنبیها علی ان خوفه کان محققا مستمرا ورجاءه وجد عند سیاق الموت ایضا راعی فی نسبة الرجاء الی الله تعالی والخوف الی الذنب بالحسن فلذلک ینبغی للمؤمن ان یحسن الظن بالله فیرجح جانب الرجاء علی الخوف فقوله یا رسول الله اعتراض فی غایة من الحسن کانه تحقق رجاءه وزال خوفه ببرکات اسم رسول الله صلی الله علیه وسلم **قوله** لا یجتمعان خبر بمعنی النهی ای ها تان الخصلتان لا تجتمعان **قوله** فی مثل هذا الموطن قال فی الفائق الموطن مثل زائدة والمراد بالموطن سیاق الموت والموطن یحتمل ان یکون اسم مکان ای فی مثل هذا المکان او اسم زمان کمقتل الحسین رضی الله عنه نقل الطیبی اقول الظاهر انه اسم زمان والمراد مثل هذا الزمان وهو زمان الاشراف علی الموت حقیقة او حکما کوقت المبارزة وزمان القصاص ونحوهما فلا یحتاج الی القول بزیادة المثل **قوله** آمنه مما یخاف ضبط بالمد والتخفیف والقصر والتشدید **باب** ما جاء فی کراهیة النعی **قول** العیسی فی الموضعین بالباء الموحدة والسین المهملة **قول** فلا تؤذنوا نهی من الایذان او التاذین بمعنی الاعلام **قول** ینهی عن النعی بفتح النون وسکون العین المهملة وتخفیف الیاء وفیه ایضا کسر العین وتشدید الیاء قال الجوهری النعی خبر الموت والمراد به هنا النعی المعروف فی الجاهلیة قال الاصمعی کانت العرب اذا مات فیها میت لها قدر رکب راکب فرسا وجعل یسیر فی الناس ویقول نعاء فلان ای انعه واظهر خبر وفاته قال الجوهری وهی مبنیة علی الکسر مثل

قوت المغتذی

عن بلال بن یحیی العبسی کلاهما بالباء الموحدة والسین المهملة ینهی عن النعی بفتح النون وسکون العین المهملة وتخفیف الیاء وفیه ایضا کسر العین وتشدید الیاء قال الجوهری النعی خبر الموت والمراد به هنا النعی المعروف فی

شرح سراج احمد

عن ابی حمزة عن ابراهیم عن علقمة عن عبد الله عن النبی صلی الله علیه وسلم قال وایاکم والنعی ودر ارید خود را از اعلام موت کردن فان النعی من امر الجاهلیة پس بدرستیکه اعلام کردن بمردم بمرگ کسی از امر جاهلیت ست قال عبد الله والنعی اذان بالمیت گفت عبد الله بن مسعود ونعی بمعنی اعلام کردن ست بمرگ کسی تا حاضر آیند مردم بر جنازهٔ وی وفی الباب عن حذیفة اخرجه البخاری عن انس قال قال النبی صلی الله علیه وسلم اخذ الرایة زید فاصیب ثم اخذ جعفر فاصیب الخ واخرج ایضا عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نعی النجاشی فی الیوم الذی مات فیه وخرج بهم الی المصلی فصف بهم وکبر اربعا پس از احادیث بخاری جواز اعلام مفهوم میشود حدثنا سعید بن عبد الرحمن المخزومی نا عبد الله بن الولید العدنی عن سفین الثوری عن ابی حمزة عن ابراهیم عن علقمة عن عبد الله نحوه ولم یرفعه ولم یذکر فیه وذکر نکرده است سفیان در حدیث این عبارت را والنعی اذان بالمیت ونعی اعلام ست بمرگ کسی وهذا اصح من حدیث عنبسة عن ابی حمزة وابو حمزة هو میمون الاعور ولیس هو بالقوی عند اهل الحدیث قال ابو عیسی حدیث عبد الله حدیث غریب قد کره بعض اهل العلم النعی والنعی عندهم ان ینادی فی الناس بان فلانا مات لیشهد والجنازته ونعی آنست که آواز برداشته شود درمیان مردم باینکه بدرستیکه فلان کس مرد واین ندا برای آن میکنند تا که مردم حاضر آیند بر جنازهٔ وی وقال بعض اهل العلم لا باس بان یعلم الرجل قرابته واخوانه وگفته اند بعضی اهل علم باک نیست که خبر کند بقرابت وبرادران وی وروی عن ابراهیم النخعی انه قال لا باس بان یعلم الرجل قرابته ترجمه اش ظاهر ست **باب** ما جاء ان الصبر فی الصدمة الاولی

شرح ابی الطیب

دراك ونزال قال السیوطی فی قوله والنعی عندهم ان ینادی فی الناس یعنی کما ذکرناه فی المقولة الاولی ان یرکب راکب وجعل ینادی فی الناس فهذا نعی اهل الجاهلیة وهو مکروه ویؤیده حدیث عبد الله یاکره والنعی فان النعی من عمل الجاهلیة وقوله قال بعضهم لا باس بان یعلم الخ یعنی ان نعیا نعی غیر اهل الجاهلیة فلا باس به وترکه اولی والذی علیه الجمهور ان مطلق الاعلام بالموت جائز ولیس فیه ترک الاولی بل ربما یقال انه سنة لما ورد انه صلی الله علیه وسلم نعی النجاشی رواه البخاری وقال بعض الفضلاء معنی قوله والنعی عندهم الخ ای حملوا النهی علی مطلق النعی وهو خبر الموت کما هو مقتضی کلام حذیفة علی طریق الاحتمال حیث قال فانی اخاف فقوله وقال بعضهم الخ ای بحمل الحدیث علی نعی اهل الجاهلیة انتهی اقول توجیه حسن الا انه یابی تفسیرة للقول الاول بما فسره به تفسیرهم بقولهم ان ینادی الخ واللہ اعلم **باب** ما جاء ان الصبر عند الصدمة الاولی

قوت المغتذی

الجاهلیة قال الاصمعی کانت العرب اذا مات فیها میت له قدر رکب راکب فرسا وجعل یسیر فی الناس ویقول نعاء فلانا فانعیه واظهر خبر وفاته قال الجوهری وهی مبنیة علی الکسر مثل دراك ونزال

عارضة الاحوذی

قال لو کنت سبحا لاتممت صلاتی فی هذا الحدیث بعینه الفقه اجمع الناس علی ان النافلة فی السفر جائزة فانها موقوفة علی اختیار العبد ونظره لنفسه ولو صح عن النبی صلی الله علیه وسلم انه تنفل فی السفر نهارا فی مسیرة قد تقدم حدیث البراء وهو محمول والله اعلم **باب** جمع الصلاتین فیه ذکر حدیث معاذ المشهور فی الجمع عند حدا السیر عن قتیبة عن اللیث عن یزید ابن ابی حبیب عن ابی الطفیل عن معاذ وذکر بعده حدیث ابن عمر انه استغیث علی اهل فجد به السیر فاخر المغرب فجمعها الی العشاء الآخرة حدیث معاذ هذا علله البخاری وقد رواه احمد بن حنبل عن قتیبة قال القاضی ابو بکر رضی الله عنه وهو اطول اسنادا بیننا وبین النبی صلی الله علیه وسلم اخبرنا المبارك اخبرنا ابو یعلی اخبرنا ابو علی اخبرنا احمد اخبرنا محمد اخبرنا الصدا ابن سلیمن اخبرنا زکریا اللؤلؤی اخبرنا ابو بکر الاعین اخبرنا عامر ابن المدینی اخبرنا احمد بن حنبل اخبرنا قتیبة اخبرنا اللیث عن یزید بن ابی حبیب عن ابی الطفیل عن معاذ قال ابو داود وابو عبد الله البخاری

الترجمة

[illegible]

عارضة الاحوذی

ان یکون هذا الکلام من معاذ من تفسیر اللیث وقال عن ابی داود اللؤلؤی لیس فی تقدیر الوقت حدیث قائم ولم یحدث بهذا الا قتیبة وقد روی المفضل بن فضالة ایضا عن اللیث وانکره ابوداود وحدث ابن عباس فی الباب صحیح کان اذا زالت الشمس وهو فی منزله جمع بین الظهر والعصر فی الزوال واذا سافر قبل الزوال اخر الظهر حتی یجمع بینها وبین العصر فی وقت العصر ولیس له علة الفقه اختلف الناس فی الجمع فی السفر علی خمسة اقوال الاول لا یجوز بحال قاله ابو حنیفة الثانی یجوز کما یجوز القصر قال الشافعی الثالث یجوز اذا جد به السیر قاله مالک الرابع یجوز اذا اراد قطع الطریق قاله ابن حبیب الخامس انه مکروه قاله مالک فی روایة المصریین عنه واما ابو حنیفة فتعلق بان الاوقات ثبتت شرعا فلا تترک بالظن لاسیما وفی الصحیح عن ابن مسعود ما صلی رسول الله صلی الله علیه وسلم صلوة لغیر وقتها الا المغرب والصبح بالمزدلفة فانه اخر المغرب حتی جمعها مع العشاء وصلی الصبح قبل الفجر بها للاشتغال

شرح سراج احمد

بابست در بیان آنچه آمده است بدرستیکه صبر کردن بر مصیبت در صدمه اولی هست و برآنست ثواب و اجر و پس از صدمه اولی موجب اجر نبود صدمه بفتح صاد مهمله وسکون دال مهمله یعنی کوفتن بزدل در اول چه حدثنا قتیبة نا اللیث عن یزید بن ابی حبیب عن سعد بن سنان عن انس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال الصبر فی الصدمة الاولی قال ابو عیسی هذا حدیث غریب من هذا الوجه یعنی بطریق دیگر غریب نباشد و بطریق سعد بن سنان غریب هست حدثنا محمد بن بشار نا محمد بن جعفر عن شعبة عن ثابت البنانی عن انس بن مالک ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال الصبر عند الصدمة الاولی قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح **باب** ما جاء فی تقبیل المیت **بابست** در بیان آنچه آمده است در حق بوسه دادن مرده حدثنا محمد بن بشار نا عبد الرحمن بن مهدی نا سفیان عن عاصم بن عبید الله عن القاسم بن محمد عن عائشة ان النبی صلی الله علیه وسلم قبل عثمان بن مظعون وهو میت گفت عائشه که آنحضرت بوسه داد عثمان بن مظعون را بانکه وی مرده بود واو قریشی صحابی بود که اسلام آورده

شرح ابی الطیب

قوله سعد بن سنان اختلف فیه فقیل سعد بن سنان وقیل سعید بالیاء قال ابن حبان فی الثقات فی ارجوان یکون الصحیح سنان بن سعد قال السیوطی **قوله** الصدمة الاولی الصدم ضرب الشئ الصلب بمثله والصدمة المرة منه ثم استعمل فی کل مکروه حصل بغتة والمعنی الصبر الذی یحمد علیه صاحبه ویثاب علیه فاعله بجزیل الاجر ما کان عند مفاجاة المصیبة بخلاف ما بعد ذلک فانه علی الایام سیکون قال بعضهم الصبر الکثیر الثواب الصبر عند الصدمة الاولی فان مفاجاة المصیبة بغتة لها روعة تزعج القلب وتزعجه بصدمتها فان صبر للصدمة الاولی انکسرت حدتها وضعفت قوتها فهان علیه استدامة الصبر فاما اذا طالت الایام علی المصاب وقع السلو وصار الصبر حینئذ طبعا فلا یوجر علیه مثل ذلک قال القسطلانی واذا جزع ولم یصبر اثم واتعب نفسه ولم یرد من قضاء الله شیأ **باب** ما جاء فی تقبیل المیت **قوله** قبل عثمان بن مظعون هو اخ رضاعی له صلی الله علیه وسلم وهو اول من مات من المهاجرین بالمدینة فی شعبان علی راس ثلثین شهرا من الهجرة ولما دفن قال صلی الله علیه وسلم نعم السلف هو لنا ودفن بالبقیع **قوله** وهو میت حال من المفعول **قوله** وهو یبکی حال من الفاعل

قوت المغتذی

عن سعد بن سنان قال ابن حبان فی الثقات اختلف فی اسمه فقیل سعد بن سنان وقیل سعید بالیاء وقیل سنان بن سعد قال فارجو ان یکون الصحیح سنان بن سعد قال وقد اعتبرت حدیثه فرایت ما روی عن سنان بن سعد یشبه احادیث الناس وما روی عن سعد بن سنان وسعید بن سنان فیه المناکیر کانهما اثنان قال العراقی وقد انفرد بالروایة عنه یزید بن ابی حبیب الصبر فی الصدمة الاولی قال العراقی ای الصبر الکامل الذی یتعقب جزیل الاجر والثواب لان المراد ان ما بعد الصدمة الاولی لا یسمی صبرا

شرح سراج احمد

پس از سیزده کسان و هجرت کرد بحرتین را و حاضر گشت بدر را و احد و حرام گردانیده بود خمر را بر خود در جاهلیت و از اکابر اهل صفه بود و اول کسی بود که وفات کرد در مدینه منوره از نهار حسرین و بوسه داد آنحضرت روی او را پس از مرگ وی و روان گشتند اشکهای مبارک و بر رخسارهای وی افتادند و خود آنحضرت در قبر او فرود آمده دفن نموده و فرموده نعم السلف هو لنا و سنگی کلان را خود برداشته برجانب سر پای وی نصب فرمود و گفت این علامت من باشد بر قبر وی و هو یبلی و آنحضرت گریه میکرد و او قال عیناه تذرفان شک راویست یا فرمود که هر دو چشم وی روان و جاری بود نداز اشکها و فی الباب عن ابن عباس و جابر و عائشة قالوا و درین تقبیل میت روایت گشته است از عبد الله بن عباس و جابر و عائشه که گفته اند ان ابا بکر قبل النبی صلی الله علیه وسلم و هو میت بدرستیکه ابو بکر صدیق رضی الله عنه بوسه داد آنحضرت را و حالانکه آنحضرت وفات کرده بود اخرجه ابن ماجة قال ابو عیسی حدیث عائشة حدیث حسن صحیح **باب** ما جاء فی غسل المیت بابست در بیان انچه آمده است در غسل دادن مرده حدثنا احمد بن منیع نا هشیم نا خالد و منصور و هشام فاما خالد و هشام فقالا عن محمد و حفصة و قال منصور عن محمد عن ام عطیة قالت توفیت احدی بنات النبی صلی الله علیه وسلم فقال گفت ام عطیه وفات کرده شد یکی از دختران آنحضرت که زینب زوجهٔ ابی العاص بن ربیع یا ام کلثوم زوجهٔ عثمان باشد و القول الاول فی مسلم و صوبه النووی و التالی فی ابن ماجة و قول اول اصح و اشهر ست فقال اغسلنها و تراثلثا او خمسا

شرح ابی الطیب

قوله او قال عیناه تهرقان علی بناء المفعول ای تسیلان دمعا و هو المراد بالبکاء فی روایة یبکی لا البکاء الذی یظهر معه صوت فاو للشک **قوله** قالوا ای الثلثة اما عائشة و ابن عباس فروی عنهما البخاری فی صحیحیه و لفظه فقبله و بکی فقال بابی انت یا نبی الله لا یجمع الله علیک موتتین **باب** ما جاء فی غسل المیت **قوله** احدی بنات النبی صلی الله علیه وسلم قال النووی هی زینب رضی الله تعالی عنها هکذا قاله الجمهور و قال القاضی عیاض قال بعض اهل السیر انها ام کلثوم و الصواب زینب کما صرح به مسلم فی روایته انتهی و یؤیده قول المنذری توفیت ام کلثوم و هو علیه الصلوة و السلام غائب الا ان قال ابن الاثیر فی کتاب الصحابة انها ماتت سنة تسع بعد زینب بسنة و صلی علیها علیه الصلوة و السلام و یشده ما رواه ابن ماجة عن ام عطیة قالت دخل علینا رسول الله صلی الله علیه وسلم و نحن نغسل ابنته او کلثوم فقال اغسلنها الحدیث و هذا سند صحیح و ما فی مسلم من قوله مثل ذلک فی زینب لا ینافیه لانه لا مانع من حضور ام عطیة غسل او کلثوم بعد زینب و الله اعلم و عقب فی القسطلانی قول المنذری بان التی توفیت و النبی صلی الله علیه وسلم غائب ببدر رقیة لا ام کلثوم **قوله** فقال اغسلنها ای قال للنساء الحاضرات و کانت فیهن ام عطیة ففی البخاری عن ام عطیة الانصاریة قالت دخل علینا رسول الله صلی الله علیه وسلم حین توفیت ابنته فقال اغسلنها و فی روایة و نحن نغسل ابنته

عارضة الاحوذی

بالنقل و اما جوازه اذا جاء به السیر فلحدیث انس اخرجه الصحیحان قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا ارتحل قبل ان تزیغ الشمس اخر الظهر الی وقت العصر ثم نزل فجمع بینهما و ان زاغت الشمس قبل ان یرتحل صلی الظهر ثم رکب و زاد مسلم اذا عجل به السیر اخر الظهر الی اول وقت العصر فیجمع بینهما و یؤخر المغرب حتی یجمع بینها و بین العشاء حتی یغیب الشفق فنعلق الحکم بالجد فی السیر و اما من قال انه مکروه فلا یجوز تعارض الادلة کان ترکه اولی و اما قول ابن حبیب اذا اراد قطع الطریق فهو قول الشافعی لان السفر بنفسه انما هو لقطع الطریق و الصحیح قول الشافعی علی نحو ما رواه اشهب و ان الجمع رخصة فانه اذا جاز طرح نصف الصلوة لضرورة السفر فمثله طرح الوقت و اقل منه و اما قول ابی حنیفة ان الاوقات ثبتت قطعا فلا تترک بالظن فالجواب ان اطرافها ثبتت قطعا کالزوال بطلوع الفجر و الشمس تغیب الشفق و الشمس فاما التفصیل ما بینهما فثبت بالاخبار الاحاد بالاتفاق کما قلت

شرح سراج احمد

اوالکثر من ذلک فرمود آنحضرت غسل دہید او را سہ غسل یا پنج غسل یا بیشتر از ان کہ وتر باشد ان را ایتان اگر مصلحت بینید شما و نیک دانید و احتیاج باشد بدان و باسراف نکشد و اغسلنها بماء وسدر و بشوئید او را باآب و برگہائے درخت کنار کہ در آب میجوشانند کہ آن او خل ست در تطہیر و تنظیف واجعلن فی الاخرۃ کافورا و بگردانید در مرۃ آخر کافور را او شیئا من کافور یا چیزی از کافور شک راویست در لفظ کہ کافور گفتہ یا شیئا من کافور شیخ گفتہ کہ مراد گردانیدن کافورست در آب جمہور برین قائل اند و کوفیان میگویند کہ کافور در حنوط میکنند و بعد از غسل و خشک کردن بیدن بمالند و گفتہ اند کہ اگر کافور نباشد مشک قائم مقام آن میگردد چنانکہ مصنف حدیثی درین باب ذکر خواہد کرد فاذا فرغتن فآذنني پس چون فارغ شوید شما از غسل پس خبر کنید مرا و اعلام نمائید فلما فرغنا آذناہ پس ہرگاہ فارغ شدیم ما اعلام کردیم ما آنحضرت را فالقی الینا حقوہ پس انداخت آنحضرت بسوی ما تہ بند خود را و حقوہ بفتح حاء مہملہ و کسر تیز آمدہ است و سکون قاف بمعنی ازار و بمعنی بند ازار ہر دو آمدہ و مراد اینجا ازار ست فقال اشعرنها بہ پس فرمود آنحضرت شعار گردانید برای وی این ازار را یعنی زیر کفن او کنید تا برکت آن بوی رسد و شعار جامہ کہ در درون جا دہا پوشند از جہت اتصال بشعر یعنی موی و در اینجا استحباب بترک ست بلباس صالحین و آثار ایشان بعد از موت و قبر چنانکہ قبل از موت نیز ہمچنین بود و ظاہر آنست کہ این حقوہ آنحضرت قائم مقام ازار بود و زائد بر اکفان نبود چنانچہ حدیث ابوداود در دلالت دارد برین معنی روی ابوداود عن لیلی بنت قانف الثقفیۃ (بزن آخر وقایہ ۱۳) کنت فی من غسل ام کلثوم بنت النبی صلی اللہ علیہ وسلم

شرح ابی الطیب

قولہ اکثر من ذلک بکسر الکاف خطاب لام عطیۃ لانہا کانت رئیستہن کما یدل علیہ سیاق روایات البخاری وغیرہ قال النووی وکانت ام عطیۃ غاسلۃ للمیتات وکانت من فاضلات الصحابیات واما الخطاب فی قولہ ان رایتن فلتغلیب النساء فیکون من قبیل قولہ تعالی ذلک یوعظ بہ من کان منکم یؤمن باللہ واخصہ بالخطاب اولا لانہ اعم من ان یکون الخطاب فی روایتن ایضا لہا اما علی التعظیم او تنزیلا ایاہا منزلۃ الجماعۃ حیث مدار رایہن علی رایہا واللہ اعلم والمراد بالاکثر السبع لما فی البخاری من روایۃ ایوب عن حفصۃ ثلثا او خمسا او سبعا قال فی الفتح ولم ار فی شیء من الروایات بعد قولہ سبعا التعبیر بالاکثر من ذلک الا فی روایۃ لابی داود او سبعا او اکثر من ذلک فیحتمل تقیید قولہ او اکثر من ذلک بالسبع وبہ قال احمد فکرہ الزیادۃ علی السبع وقال الماوردی الزیادۃ علی السبع سرف انتہی وقال الامام ابوحنیفۃ لایزاد علی الثلث ہو المفہوم من الہدایۃ لکن فی غیرہا وان زاد علی ثلث او نقص جاز قولہ واجعلن فی الاخرۃ کافورا ای فی المرۃ الاخیرۃ والحکمۃ فی الکافور دفع الہوام قولہ فآذنني بمد الہمزۃ وکسر المعجمۃ وتشدید النون الاولی المفتوحۃ وکسر الثانیۃ ای اعلمنني قولہ اذناہ بالمد ای اعلمناہ بالفراغ قولہ حقوہ ای ازارہ المشدود بہ وہو بفتح الحاء وبکسر فی لغۃ ہذیل والحقو فی الاصل معقد الازار ثم سمی بہ الازار نفسہ او ما یجاورتہ قولہ اشعرنها بہ ای اشعرن المیتۃ بالحقو ای اجعلنہ شعارہا والشعار الثوب الذی یلی الجسد لانہ یلی شعرہ ای اجعلن ہذا الحقو تحت الاکفان بحیث یلاصق بشرتہا والمراد ایصال البرکۃ الیہا

معارضۃ الاحوذی

فی اخر وقت الظہر و اخر وقت العصر المختار بن و ما رواہ انس عن فعل النبی صلی اللہ علیہ وسلم حال وصورۃ وما رواہ ابن عباس حال وصورۃ وقد کان النبی صلی اللہ علیہ وسلم تختلف افعالہ بحسب اختلاف الاحوال والکل شرع ثابت یصوب واللہ الموفق للصواب صلوۃ الاستسقاء عباد بن تمیم عن عمہ عبد اللہ بن زید ابن عاصم ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خرج بالناس یستسقی فصلی بہم رکعتین جہر بالقراءۃ فیہما وحول رداءہ ورفع یدیہ واستسقی واستقبل القبلۃ حدیث ہشام بن اسحٰق ابن عبد اللہ بن ابی کنانۃ عن ابیہ ارسلنی الولید بن عقبۃ وہو امیر المدینۃ الی ابن عباس اسالہ عن استسقاء رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاتیتہ فقال ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خرج متبذلا متواضعا متضرعا حتی اتی المصلی فلم یخطب خطبتکم ہذہ ولکن لم یزل فی الدعاء والتضرع والتکبیر وصلی رکعتین کما کان یصلی فی العید حدیث یزید بن عبد اللہ الیزنی عن عمیر مولی آبی اللحم عن ابی اللحم انہ رای رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عند احجار الزیت یستسقی

شرح مصابیح احمد

منصوب یا مکان اول یا اعطاء رسول الله صلی الله علیه وسلم احمقوه ثم الدرج ثم اغلاه ثم الحفنة ثم وجبت بتاء التانیث
ثم قرنت رسول الله صلی الله علیه وسلم عند باب ما کفنتم فیها وقالوا ثوبا ثوبا قال عشیروفی حدیث غیر هذا کام
گفت شیم و حدیث غیر زن گروه که خانه و منصوره و هشام ندولا ادری ما العمل هذا من قول من صنف گوید یا شیخ مصنف
و نمیدانم که هشام و یشان ست یا نه قالت و ضفرنا شعرها ثلثة قرون و گفت ام عطیه با نبسیم امون و دراز کیسوی
حتی فرغنا ثم اعلمناه من بین القوم عن حفصة و محمد عن ام عطیة قالت قال لنا رسول الله صلی الله علیه وسلم
ابدان بمیامنها و مواضع الوضوء منها آغاز کنید از جانب راست وی و از جایهای وضو و بین طریقه مستحب ست
میان ایشان و فی الباب عن ام سلیم قال ابو عیسی حدیث ام عطیة حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند
اهل العلم و قد روی عن ابراهیم النخعی انه قال غسل المیت کالغسل من الجنابة غسل دادن مرده چون غسل
کردن مرد جنب ست کما بتدا بمیامنه و مضمضه و استنشاق ست و قال مالک بن انس لیس لغسل المیت عندنا حد
موقت و گفت امام مالک نیست نزدما برای غسل مرده نزد ما حدی موقت و لیس لذلک صفة معلومة و نیست برای
غسل میت صفتی معلوم و لکن یطهر و لیکن در غسل میت این ست که پاک کرده شود بهر کیفیت که باشد قال الشافعی لما قال مالک
قولا مجملا یغسل و یتقی گفت امام شافعی در جواب این نیست که گفت مالک قول مجمل را که غسل داده شود و پاک کرده شود و اتقا
تقی المیت بماء القراح او ماء غیره اجزأ ذلک من غسله و چون پاک کرده شود مرده بآب گرم خالص یا دیگر آب کفایت
کند آن از غسل وی و لکن احب الی ان یغسل ثلثا و لکن دوست ترست بسوی من اینکه غسل داده شود سه بار
فصاعدا و لا یزاد علی ان لا ینقص من ثلث نقصان کرده نشود از سه بار لما قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
اغسلنها ثلثا او خمسا او اکثر من ذلک از جهت آنکه فرمود آنحضرت مر ام عطیه را در حق دختر خویش غسل وی سه یا پنج یا
زیاده بر آن ان رأیتن ذلک بماء و سدر و اجعلن فی الاخرة کافورا او شیئا من کافور و اگر پاک سازند مرده را در کمتر از سه بار اجزا
و ان انقوا فی اقل من ثلث مرات و اگر پاک سازند مرده را در کمتر از سه بار اجزا کفایت کند او لا یری ان قول النبی
صلی الله علیه وسلم انما هو علی معنی الانقاء ثلثا او خمسا آیا اعتقاد کرده نمی شود بدرستیکه قول آنحضرت
که اغسلنها ثلثا او خمسا ست اینکه جز این نیست که آن بر معنی انقا ست سه بار باشد یا پنج بار و لم یوقت موقت
نکرده است آنحضرت غسل را که سه بار ست یا زیاده و یا کم و کذلک قال الفقهاء و هذا علی معانی الحدیث

شرح ابی الطیب

قوله و ضفرنا شعرها ثلثة قرون بالتخفیف و شعرها بفتح العین و یسکن و الضفر فتل الشعر و المراد
بثلثة قرون ثلثة اقسام و لعل ذلک مراعاة لعادة نساء ذلک الوقت او مراعاة لسنة عدد
او ترکسا ئر الافعال **قوله** فالقیناه ای الشعر و قوله خلفها ای وراء ظهرها و مقتضی هذا الحدیث
ان جمیع الشعر یلقی خلف ظهرها **قوله** و ابدأن بمیامنها ای بالید و الجسب و الوجه
قوله و مواضع الوضوء منها معطوف علی میامنها فیقدم مواضع الوضوء **قوله** بماء
قراح القراح کسحاب الماء لا یخالطه شئ من سویق و غیره و الخالص **قوله** لنقوا من الانقاء علی وزن اعطوا

عارضة الاحوذی

منصوب یکتب بدون الف
صحیحین گذشت سرخدت
عمیر الاسدا بی الحمراء
الناس فی اسم کثیر المثیل هو
خلف او عبد الله بن عبد الله
کان لا یاکل الا مع احد او
عمیر الا صغیر و ذا حایت
زاد البخاری فی حدیثه
و حول ظهره للناس و حول
رداءه و جعل الیمین علی الشمال
و قال مسلم و البخاری فی روایته
انما اراد ان یدعو استقبل
القبلة و حول رداءه و رواه
ابو داود عن عائشة قالت
شکا الناس الی رسول الله
صلی الله علیه وسلم قحوط المطر
فامر بمنبر فوضع فی المصلی
و وعد الناس یوما یخرجون
فیه قالت عائشة فخرج رسول
الله صلی الله علیه وسلم حین بدا
حاجب الشمس فقعد علی المنبر
و کبر و حمد الله ثم اقبل علی
الناس فصلی رکعتین قال
القاضی ابو بکر بن العربی رضی
الله عنه روی ابن شهاب عن
ابی سلمة عن ابی هریرة خرج
نبی من الانبیاء یستسقی
فاذا هو بنملة رافعة بعض
قوائمها الی السماء فقال ارجعوا
فقد استجیب لکم بسببها
ابن عیینة و حول الشمال
علی الیمین و فی روایة عن
ابن عباس قلب ردائه و
جعل یمینه عن یساره

شرح سراج احمد

وهمچنین گفته اند علمای فقها و ایشان دانا ترانند یعنی حدیثها و قال احمد و اسحق و تکون الصلاة امام و سدره گفت امام احمد و اسحق و باشد همه غسلها که سه بار باشد پانج بار همه باب و برگ کنار باشد و یکون فی الاخرة شئ من کافور و باشد در آخر غسل چیزی از کافور بعد انکه غسل میت فرض کفایه است نزد امام ما ابی حنیفه و شافعی و سنت است نزد امام مالک و گویند واجب ست چنانکه گفته است آنرا مازری و اختلاف کرده اند علما در سبب وجوب آن گویند که برای حدث ست که حاصل میشود بموت و آن سبب استرخای مفاصل و زوال عقل میگردد و هو القیاس فی الحی غیر انه اقتصر فیه علی غسل الاعضاء الاربعة للحرج بکثرة سبب الحدث فیه و یحتمل ان الحدث بعد الموت لا یوجب التطهیر لان وجوبه للصلوة و لا صلوة علیه و قیل سببه نجاسة المیت لان الآدمی حیوان دموی فینجس بالموت کسائر الحیوانات آنام ما ابو حنیفه گفته که در غسل میت زیاده بر ثلث داده نشود بآبی گرم اخرج ابن ابی شیبة عن ابن سیرین عن حماد عن ابراهیم قال یغلی للمیت الماء و یماء بارد عند الشافعی الاحاجة و سنت است وضو برای میت نزد حنفیه و شافعیه لکن مضمضه و استنشاق نزد حنفیه نیست از جهت تعذر آن **باب** ما جاء فی المسک للمیت باب است در بیان انچه آمده است در مالیدن مشک برای مرده حدثنا سفیان بن وکیع نا ابی عن شعبة عن خلید بن جعفر عن ابی نضرة عن ابی سعید الخدری ان النبی صلی الله علیه وسلم سئل عن المسک بدرستیکه آنحضرت پرسیده شد از مالیدن مشک بمیت بجای کافور فقال هو اطیب طیبکم پس فرمود آنحضرت مشک خوشبو ترین خوشبوئی شماست حدثنا محمود بن غیلان نا ابو داود و شبابة قالا نا شعبة عن خلید بن جعفر نحوه قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح و العمل علی هذا عند بعض اهل العلم و هو قول احمد و اسحق که استعمال مشک بجای کافور باید کرد و قد کره بعض اهل العلم المسک للمیت و تحقیق کرده گفته اند بعضی علما استعمال و مالیدن مشک برای میت و قد رواه المستمر بن الریان ایضا عن ابی نضرة عن ابی سعید عن النبی صلی الله علیه وسلم قال علی قال یحیی بن سعید المستمر بن الریان ثقة و خلید بن جعفر ثقة و الحکایة فیه التطییب للملئکة و دفع الهوام و منع اسراع الفساد الی المیت لشدة برد و من ثم جعل فی الآخرة و فی المحیط من کتب الحنفیة یغسل شقه الایمن اولا بالقراح و ثانیا بالماء مع السدر و ثالثا بالماء مع الکافور ثم یغمر علی شقه الایسر و یفعل

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی المسک للمیت **قوله** خلید بضم الخاء المعجمة مصغر ابن جعفر بن طریف الحنفی ابو سلیمن البصری صدوق لو ثبت ان ابن معین ضعفه **قوله** هو اطیب طیبکم لیس فیه انه اطیب طیبکم للمیت و لعل المصنف رحمه الله تعالی لما ثبت عنده انه صلی الله علیه وسلم اثنی علیه و کان من المعلوم ان تطییب المیت سنة استخرج منه انه من طیب المیت و به تطابق الترجمة الحدیث

قوت المغتذی

عن خلید بن جعفر بضم الخاء مصغر

یاقوتة الاحوذی

ویاسر من یمینه و صلی رکعتین کبر فی الاولی سبعا و قرأ بسبح و فی الثانیة بهل اتیک حدیث الغاشیة و کبر خمس تکبیرات و فی روایة شعیب عن الترمذی عن عبادة و دعا الله قائما و فی اخره فسقوا و زاد فی حدیث ابن عباس فیلف ایضا متوسلا و قال قتادة عن انس لم یکن النبی صلی الله علیه وسلم یرفع یدیه فی شئ من الدعاء الا فی الاستسقاء حتی یری بیاض ابطیه العربیة قوله تبدد یرید فی بذاذته لم یجدد کسوة و لا استأنف لبسه کما یفعل فی العید متواضعا متضرعا متخشعا یرید علیه اثر التذلل لله حال المذنب الخائف متوسلا یعنی بذلک کله الی الله تعالی لیسارع هو السبب الذی یحاول به المطلوب و قوله مقنعا یقال اقنع اذا رفع راسه و صوته و یدیه فی الدعاء و قیل اقنع اذا نصب راسه لا یلتفت به الیه و قوله فحوط المطر یعنی قلته و انقطاعه و زمان قاحط و عام قاحط قال ابن الاعرابی قحط المطر و الارض و اقحط الناس یعنی دخلوا فی القحط الفقه فی مسائل الاولی

شرح سراج احمد

باب ما جاء فی الغسل من غسل المیت باب ست در بیان انچہ آمدہ است در غسل کردن کسی کہ غسل دادہ میت را حدثنا محمد بن عبد الملک بن ابی الشوارب نا عبد العزیز بن المختار عن سہیل بن ابی صالح عن ابیہ ابی صالح عن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال من غسلہ الغسل فرمود آنحضرت از غسل دادن میت لازم شود غسل کردن غاسل را از جہت مزید نظافت باحتمال صابت شاشت غسل و جز آن و من حملہ الوضوء و از برداشتن جنازہ میت وضوء یعنی المیت و گفتہ اند کہ مراد بحمل میت مس او ست و این وجہ مناسب بمعنی اول ست یا مراد آنست باید کہ در وقت حمل باوضو باشد تا ممکن باشد مرا و را نماز و این ملایم بمعنی ثانی ست و بعضی گفتہ اند کہ برداشتن میت قربت ست و قربت باطہارت اولی ست و بر ہر تقدیر وضو بجہت حمل واجب ست و ہمچنین غسل بسبب غسل میت واجب ست و مختار بسیار علما ہمین ست و در جامع الاصول می آرد کہ اسماء بنت عمیس زوجۂ ابی بکر صدیق غسل داد ابو بکر را بعد از موت وی پس ازان پرسید از انہا کہ حاضر بودند از مہاجران و گفت کہ من روزہ دارم و امروز سخت سرد ست آیا واجب ست بر من غسل ہم فرمودند کہ واجب نیست و از موطا می آرد کہ ابن عمیر تجہیز و تکفین کرد پسری را کہ مرسعید بن زید را بود و بر داشت او را پس ازان بمسجد در آمد و نماز گذارد و وضو نکرد و فی الباب عن علی و عائشۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان یغتسل من اربع من الجنابۃ و یوم الجمعۃ و من الحجامۃ و من غسل المیت اخرجہ ابو داود و بدانکہ از ظاہر حدیث ابی داود مفہوم میگردد کہ آنحضرت بنفس نفیس خود میت را غسل دادہ و ازان غسل میکرد بعضی گفتہ اند معنی آنست کہ اعتقاد میکرد غسل را ازان و امر میکرد بدان و آنحضرت ہرگز میت را بدست خود غسل ندادہ و صاحب حاوی از شافعی حکایت کردہ کہ آنحضرت آنرا کردہ ست و اصحاب وی کردہ اند و اخرج احمد عن المغیرۃ مرفوعا من غسل میتا فلیغتسل فضعیف بالاتفاق کما قالہ النووی ذکر کردہ است ترمذی در کتاب علل کہ او پرسید امام بخاری را ازان پس گفت درین باب صحیح نگشتہ است چیزی و قال احمد ہذا منسوخ و کذا جزم بہ ابو داود و یجمع بحمل الامر علی الندب او المراد بالغسل غسل الایدی کما یصرح بہ خبر عند الخطیب قال ابن حجر و ہذا احسن بما یجمع بہ بینہما قال ابو عیسی حدیث ابی ہریرۃ حدیث حسن و قد روی عن ابی ہریرۃ موقوفا و قد اختلف اہل العلم فی الذی یغسل المیت فقال

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی الغسل من غسل المیت الاول بالضم الاسم و الثانی بالفتح المصدر **قولہ من غسلہ الغسل** الاول بفتح الغین مصدر غسل و الثانی بالضم الاسم او سبب فی وجوب الغسل او استحبابہ فی حق الغاسل فعلہ فہو الظاہر انہ لیس المراد فی الحدیث وجوب الغسل بمجرد الغسل او وجوب الوضوء بمجرد الحمل بل المراد ان الغاسل عادۃ لا یخلو عن اصابۃ رشاشۃ من نجاسۃ ربما کانت علی بدن المیت و لا یدری مکانہ فیحتاج لذلک الی الغسل و الحامل عادۃ یصلی علی المیت فیحتاج الی الوضوء قال الخطابی لا اعلم من الفقہاء من یوجب الغسل علی من غسل المیت و لا الوضوء علی من حملہ و لعلہ امر ندب و ردہ فی المجمع فقال قلت بل ہو مسنون و ذہب بعضہم الی وجوبہ و اکثرہم حملوا علی ان الغسل لاصابۃ الرشاشۃ من نجاسۃ ربما کانت علی بدن المیت و لا یدری مکانہ انتہی قلت یردہ ایضا ما ذکرہ المصنف فانہ قال اوجب علیہ الغسل بعض اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم و غیرہم

عارضۃ الاحوذی

قولہ خرج مبتدا لا یعنی لم یتجمل کما یتجمل للعید و الجمعۃ فیدان رجلا خرج فی العید بہدیتہ و قد قدم عملہ لیفدیہ علی مولاہ فیتجمل تجمل اولئک و المستسقی یری انہ معتوب فیخرج خروج الذلیل الثانیۃ الخروج للاستسقاء بسنۃ و الصلوۃ و الخطبۃ و تحویل الرداء و قال ابو حنیفۃ لیست بسنۃ و ما قلناہ اصح لان النبی صلی اللہ علیہ وسلم ثبت عنہ فعلہ مرارا اما ان ابا حنیفۃ لہ تعلق بانہ قد استسقی فی المسجد و لو کان سنۃ لما کان الا بارزا و ایضا لا العید قلنا استقاؤہ فی المسجد یحتمل ان یکون قبل خروجہ و خطبتہ و صلاتہ و یحتمل ان یکون بعد ہا فلا تترک السنۃ بالاحتمال و یحتمل ان یکون فی لک دعاء مطلقا فی المسجد فیکون ہذا خروجا مطلقا للسنۃ الثانیۃ قال ابو جعفر محمد ابن علی استسقی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و حول رداءہ لیتحول القحط قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی اللہ عنہ ہذہ امارۃ بینہ و بین ربہ لا علی طریق الفال فان من شرط الفال ان لا یکون یقصد و انما

عارضة الاحوذی

قيل المحمول رجاء ذلك فيحتمل حالك فان قال لعل رجاءه يلتقط فرده فكان ذلك اتفاقا فيه قلنا اولى الشاهد للحال اعم وقد قرنه بالصلوة والخطبة والدعاء فدل ذلك على انه من السنة وهل جهل عظيم ان يفسر الفعل من لم يشاهده بخلاف تفسير من شاهده المسألة الرابعة قوله استقبل القبلة يريد الشروع في الصلوة ولا فليس في الدعاء استقبال انما السماء قبلة الدعاء والكعبة قبلة الصلوة ويحتمل ان يكون الاستسقاء خص بالاستقبال تاكيدا فيه الخامسة قوله ولم يخطب خطبتكم هذه لا حجة فيه لابي حنيفة في اسقاط الخطبة لانه لو يقل بشئ من هذا الحديث فلا تعلق له ببعضه وانما اشار ابن عباس بذلك الى عادة النبي صلى الله عليه وسلم في انه لو يكن امره كله بتكلف ولا بتصنع وانما كان بحسب ما يقتضيه الحال وما يحضره من المقال المسألة السادسة قوله وصلى كهيأة صلوة العيد يعني ركعتين وقوله كبر امر تفرد به بعض الرواة عن ابن عباس بضعف طريقه ويحتمل ان يكون من تمام تفسير الراوي لصفة صلوة العيد

شرح سراج احمد

بعض اهل العلم من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم وغيرهم اذا غسل ميتا فعليه الغسل پس گفته اند بعضی از اهل علم از صحابه وغیرایشان چون غسل دهد کسی میت را پس هست بر غاسل غسل کردن وقال بعضهم عليه الوضوء وگفته اند بعضی اهل علم بروی وضوست وقال مالك بن انس استحب الغسل من غسل الميت وگفت امام مالک مستحب میگویم غسل را از غسل دادن میت ولا ارى ذلك واجبا ونمی بینم آن غسل را واجب وهكذا قال الشافعي همچنین گفته است امام شافعی موافق قول امام مالک وقال احمد من غسل ميتا ارجو ان لا يجب عليه الغسل و گفت امام احمد هر که غسل دادن میت را امید میدارم که واجب نباشد بروی غسل واما الوضوء فاقل ما قيل فيه واما وضو پس کمتر آن چیزست که گفته شده است دروی وقال اسحق لا بد من الوضوء وگفت اسحق لابدست از وضو کردن غاسل را وقد روي عن عبد الله بن المبارك انه قال لا يغتسل ولا يتوضأ من غسل الميت وتحقیق روایت کرده شده است از عبد الله بن المبارک بدرستیکه او گفت غسل نکند ووضو نکند از غسل دادن میت امام محمد در موطا آورده است انا ابو حنيفة عن حماد عن ابراهيم كان ابن مسعود يقول ان كان صاحبكم نجسا فاغتسلوا منه والوضوء يجزئ قال محمد وان شاء ايضا لم يتوضأ فان كان اصابه شئ من الماء الذي غسل به الميت غسله وقد روى الحاكم والدارقطني عن ابن عباس ليس عليكم في غسل ميتكم اذا غسلتموه وان ميتكم ليس بنجس فحسبكم ان تغتسلوا ايديكم قال الحاكم على شرط البخاري واقره الذهبي لكن البيهقي رواه من طريق الحاكم ثم قال هذا ضعيف لحديث من غسل ميتا فليغتسل ورواه الذهبي فقال بل لعله بهما فيندب الغسل ويدل له خبر الدارقطني باسناد صحيح عن عمر كنا نغسل الميت فمنا من يغتسل ومنا من لم يغتسل ذكره استاذي وشيخي سلام الله في شرح الموطا **باب** ماجاء ما يستحب من الاكفان باب است در بیان چیزی که آمده است در چیزی که مستحب داشته شده است از کفنها حدثنا قتيبة نا بشر بن المفضل عن عبد الله بن عثمان بن خثيم عن سعيد بن جبير عن ابن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم البسوا من ثيابكم البياض بپوشید شما از جامهای خویش که سفید باشند فانها من خير ثيابكم وبدرستیکه جامهای سفید از بهترین جامهای شماست وكفنوا فيها موتاكم وکفن دهید مردگان خویش را دران سفید جامها وفي الباب عن سمرة و ابن عمر اخرجه ابن سعد وعائشة اخرجه الشيخان قال ابو عيسى حديث ابن عباس حديث حسن صحيح وهو الذي يستحبه اهل العلم وقال ابن المبارك احب الي ان يكفن في ثيابه الذي كان يصلي فيها وگفت عبد الله بن مبارک دوست تر ست بسوی من اینکه کفن کرده شود دران جامها که بود نماز میگذارد دران جامها مانند ازار ورداء وقال احمد واسحق احب الثياب اليناان يكفن فيها البياض وگفت احمد واسحق دوست ترین جامها بسوی ما آنند که کفن کرده شود دران سفید اند ویستحب حسن الكفن ومستحب کرده است خوب کفن را

شرح ابی الطیب

باب ماجاء ما يستحب من الاكفان **قوله** ابن خثيم بالمعجمة ثم بالمثلثة مصغر **قوله** البسوا بكسر الموحدة وفتح الباء امر ندب **قوله** البياض ای ذات البياض فالمراد بالبياض الثياب البيض وعليه يدل قوله فانها بتانيث الضمير الراجع الى الجمع باعتبار الجماعة وفي رواية البيض مكان البياض ثم من في قوله من ثيابكم بيانية مقدمة على المبين **قوله** احب الثياب الينا ان يكفن فيها البياض احب مبتدأ والبياض خبره وقوله ان يكفن بتقدير اللام ای لان يكفن وحاصله احب الثياب الينا لتكفين الميت البياض

شرح سراج احمد

باب حدثنا محمد بن بشار نا عمر بن یونس عن عکرمة بن عمار عن هشام بن حسان عن محمد بن سیرین عن ابی قتادة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا ولی احدکم اخاه فلیحسن کفنه چون والی شود یکی از شما برادر خود را پس گوکه خوب بدهد کفن او را مراد تحسین کفن آنست که تمام باشد و نظیف و سفید نی اسراف و تبذیر و نوشته دران برابر ست اما انچه سرفان کنند بر ریا و تکبر حرام ست و مکروه ست اشد حرمت و کراهیت و فیه عن جابر و درین باب روایت شده است از جابر بن سمره اخرجه ابن عدی و فیه ناصح بن عبید و هو ضعیف و اخرجه مسلم ایضا و هو اصح قال ابو عیسی هذا حدیث حسن غریب و قال ابن المبارک قال سلام بن ابی مطیع فی قوله و لیحسن احدکم کفن اخیه قال هو الصفاء و لیس بالمرتفع گفت ابن مبارک گفت سلام بن ابی مطیع در تفسیر قول آنحضرت که فلیحسن احدکم کفن اخیه گفت آن نیک کفن صفاء ست که سفید و بی کدورت باشد و نیست مراد باحسن کفن بلند قیمت **باب** ما جاء فی کم کفن النبی صلی الله علیه وسلم بابست در بیان انچه آمده است که در چند جامه کفن کرده شد آنحضرت حدثنا قتیبة نا حفص بن غیاث عن هشام بن عروة عن ابیه عن عائشة قالت کفن النبی صلی الله علیه وسلم فی ثلثة اثواب بیض یمانیة گفت عائشه صدیقه کفن کرده شد آنحضرت در سه جامه سفید که یمانیه بودند منسوب بیمن که دران بافته میشوند لیس فیها قمیص و لا عمامة که نبود دران جامه قمیصی و نه دستاری که هر دو یمانیه بودند قال فذکروا لعائشة قولهم فی ثوبین گفت عروه پس ذکر کردند مردم برای عائشه قول صحابه را که در ذکر دو جامه اصلا بلکه جان فقط

شرح ابی الطیب

باب **قوله** اذا ولی احدکم اخاه فلیحسن کفنه المشهور فی روایة هذا الحدیث فتح الفاء و حکی بعضهم سکونها علی المصدر ای تکفینه فشمل الثوب و هیأته و عمله و قال النووی المراد باحسان الکفن بیاضه و نظافته قال البغوی و ثوب القطن اولی قاله فی ارشاد الساری و قال النووی فی شرح المهذب قال اصحابنا و المراد بتحسینه بیاضه و نظافته و سبوغه و کثافته لا کونه ثمینا لحدیث النهی عن المغالاة انتهی و لفظه عند ابی داود و لا تغالوا فی الکفن فانه یسلب سلبا سریعا رواه علی رضی الله تعالی عنه مرفوعا **باب** ما جاء کم کفن النبی صلی الله علیه وسلم **قوله** فی ثلثة اثواب فی طبقات ابن سعد عن الشعبی ازار و رداء و لفافة **قوله** بیض فیه استحباب بیاض الکفن لان الله تعالی لم یکن لیختار لنبیه صلی الله علیه وسلم الا الافضل قاله فی شرح الموطا **قوله** یمانیة بخفة الیاء منسوب الی الیمن و الاصل یمنیة بالتشدید حذفت احدی یاء النسبة و عوض منها الالف **قوله** لیس فیها قمیص و لا عمامة ای لیس قمیص و عمامة معدودین من جملة الثلاثة بل زائدان علیها فلا یخالف قول مالک و ابی حنیفة باستحبابهما و یحتمل ان یکون معناه لم یکن مع الثلثة شیء غیرها و هو قول

قوت المغتذی

اذا ولی احدکم اخاه فلیحسن کفنه المشهور فی روایة هذا الحدیث فتح الفاء و حکی بعضهم سکونها علی المصدر و المراد بتحسینه سبوغه و بیاضه یمانیة بتخفیف الیاء

عارضة الاحوذی

المجملة فی سائر الطرق فلا یکون فیها حجة لحدیث ابی داود فی الخروج بالمنبر ضعیف فلو یکن للنبی صلی الله علیه وسلم منبرا و لعله اراد وضع له شیء مرتفع و ربما تعلق مروان فی اتخاذه لهذا منبر اللعید و الله اعلم الثامنة قوله فی الحدیث ان الله قد سقا کم بدعاء الملک دلیل علی ان البهائم لها عند الله رزق و لها فیه سؤال و لکنه یحتمل ان یکون ذلک اظهر للنبی ایة و جعلت له حجة و لاهل زمانه عبرة و لا یلزم ذلک علی العموم و الله اعلم التاسعة قوله حتی ربیعة بیاض ابطیه کان هذا من جمالة صلی الله علیه وسلم فان کل ابط اسود من سائر الناس لانه مضموم مفراح مقفال و کان منه ابیض متنا جاء عطر الکسوف طاؤس عن ابن عباس صلی النبی صلی الله علیه وسلم فی کسوف فقرأ ثم رکع ثم قرأ ثم رکع ثم قرأ ثم رکع ثلث مرات ثم سجد سجدتین و الاخری مثلها حسن صحیح حدیث عائشة و ذکر الحدیث الصحیح المشهور رکعتین فی رکعة و رکعتین فی رکعة و اربع سجدات فیها الاسناد فی الکسوف عن

عارضۃ الاحوذی

النبی صلی اللہ علیہ وسلم تسعۃ عشر جلادا وفی کیفیۃ فعلہا اختلاف فی اصولہا فان الروایتان التی ذکرا بوعیسی فی الصحیح عن ابی بکرۃ واللفظ للبخاری انکسفت الشمس فقام النبی صلی اللہ علیہ وسلم یجر رداءہ حتی دخل المسجد فدخلنا فصلی رکعتین حتی انجلت الشمس وفی حدیث المغیرۃ فیہ یوم مات ابراہیم فقال الناس لموت ابراہیم وفیہ من حدیث ابن مسعود فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان الشمس والقمر لا ینکسفان وفی روایۃ لا ینخسفان لموت احد ولا لحیاتہ زاد ابوبکرۃ ولکن اللہ یخوف بہما عبادہ ولکنہا ایۃ من ایات اللہ فاذا رایتموہا فصلوا وزاد المغیرۃ فادعوا اللہ وفی روایۃ عائشۃ فکبروا وتصدقوا وفی حدیث اسماء وامر النبی صلی اللہ علیہ وسلم بالعتاقۃ فی کسوف الشمس وکل ذلک فی الصحیح ولفظ البخاری ابوعبدالرحمن اخبرنا ہلال بن بشر اخبرنا عبدالعزیز بن عبدالصمد عن عطاء بن السائب قال حدثنا ابن السائب ابن عبداللہ ابن عمر حدثہ قال انکسفت الشمس علی عہد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقام

شرح سراج احمد

سہ بود نزد امام نووی گفتہ ہمین ست اظہر وصواب واحتمال دارد کہ باشد قمیص وعمامہ خارج از ثلثہ پس آن پنج باشند وآن تفسیر مالک ست پس سنون نزد وی پنج جامہ باشند وہمچنین از ابن عمر مرویست وبرد حبرۃ ودر ذکر چادری حبرہ بود وآن قسمی ست از جامہ کہ مخطط باشد فقالت قد اتی بالبرد ولکنہ رد وہ ولم یکفنوہ فیہ پس گفت عائشہ صدیقہ تحقیق آوردہ شدہ بود آن چادر حبرہ ولیکن صحابہ رد کردند آنرا وتکفین نکردند وراد روی قال ابوعیسی ہذا حدیث حسن صحیح حدثنا ابن ابی عمر نا بشر بن السری عن زائدۃ عن عبداللہ بن محمد بن عقیل عن جابر بن عبداللہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کفن حمزۃ بن عبدالمطلب فی نمرۃ فی ابواب احد بدر ستیکہ آنحضرت کفن داد حمزہ بن عبدالمطلب را در گلیمی در یک جامہ یعنی حضرت حمزہ را جامہ ای می ور کردہ مثلہ کردہ بودند وبرہنہ بود کہ آنحضرت در یک گلیم پیچیدہ دفن ساخت وفی الباب عن علی کفن صلی اللہ علیہ وسلم فی سبعۃ اثواب اخرجہ ابن ابی شیبۃ والبزار وقد انکرہ ابن عدی وابن حبان علی راویہ ابن عقیل وقال البزار تفرد بہ عنہ حماد بن سلمۃ وابن عباس قال کفن صلی اللہ علیہ وسلم فی ثلث اثواب قمیصہ الذی مات فیہ وحلۃ نجرانیۃ اخرجہ ابوداود وفی اسنادہ ضعف وعبداللہ بن مغفل وابن عمر قال البیہقی قال ابوعبداللہ یعنی الحاکم تواترت الاخبار عن علی وابن عباس وعائشۃ وابن عمر وجابر وابن مغفل فی تکفینہ صلی اللہ علیہ وسلم فی ثلثۃ لیس فیہا قمیص ولا عمامۃ وروی ابن ابی شیبۃ عن ابراہیم النخعی قال کفن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی حلۃ یمانیۃ وقمیص وعن الحسن رضی اللہ عنہ نحوہ ولابن حبان من حدیث الفضل بن عباس کفن صلی اللہ علیہ وسلم فی ثوبین سحولیین قال ابوعیسی حدیث عائشۃ حدیث حسن صحیح وقد روی فی کفن النبی صلی اللہ علیہ وسلم روایات مختلفۃ وتحقیق روایت کردہ شدہ است در کفن

شرح ابی الطیب

الشافعی والجمہور قالہ الزرقانی فی شرح الموطا وقال النووی فی قول جمہور العلماء ہو الصواب الذی یقتضیہ ظاہر الحدیث قال واما الحدیث الذی فی سنن ابی داود عن ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کفن فی ثلثۃ اثواب الحلۃ وقمیصہ الذی توفی فیہ فضعیف وقال ابن الہمام فان حمل علی ان المراد ان لیس القمیص من ہذہ الثلثۃ بل خارج عنہا کما قال ملک لزم کون السنۃ اربعۃ اثواب وہو مردود بما فی البخاری عن ابی بکر قال لعائشۃ فی کم ثوب کفن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقالت فی ثلثۃ اثواب وان عورض بما رواہ ابن عدی فی الکامل عن جابر بن سمرۃ قال کفن النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی ثلثۃ اثواب قمیص وازار ولفافۃ فہو ضعیف بناصح ابن عبداللہ الکوفی ولینہ النسائی **قولہ** وبرد حبرۃ روی بالاضافۃ والتنوین والاولی الاضافۃ وحبرۃ بوزن عنبۃ وہو من البرود ما کان موشیا مخططا **قولہ** فی نمرۃ ہی بفتح نون وکسر میم بردۃ من صوف او غیرہ مخططۃ

قوت المغتذی

وبرد حبرۃ روی باضافۃ وبالتنوین والاولی اشہر وحبرۃ بوزن عنبۃ وہو من البرود ما کان موشیا مخططا

باقی در صفحہ آئندہ

بقیه صفحه ۲۸۸

شرح سراج احمد

آنحضرت روایات مختلفه آمده اند وحدیث عائشة اصح الاحادیث التی رویت فی کفن النبی صلی الله علیه وسلم وحدیث عائشه صحیح ترین حدیثهاست که روایت کرده شده است در کفن آنحضرت که در سه جامه کفن داده شده والعمل علی هذا عند اکثر اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم وقال سفین الثوری یکفن الرجل فی ثلثة اثواب ان شئت فی قمیص ولفافتین وگفت سفین ثوری که کفن کرده شود آدمی در سه جامه اگر خواهی در یک قمیص و دو لفافه وان شئت فی ثلث لفائف واگر خواهی در سه لفافه دفن کنی ویجزئ ثوب واحد ان لم یجد واثوبین وکفایت کند یک جامه اگر نیابند دو جامه والثوبان یجزیان ودو جامه هم روا باشند وکفایت میکنند والثلثة لمن وجد واحب الیهم وسه جامه برای کسی که یابند دوست ترست بسوی علما وهو قول الشافعی واحمد واسحق وقالوا تکفن المرأة فی خمسة اثواب وگفته اند ایشان که کفن کرده شود زن در پنج جامه ازار ولفافه ودرع وخمار وجامه که سینه بآن بندند **باب** ماجاء فی الطعام یصنع لاهل المیت باب است در بیان آنچه آمده است در ذکر طعامی که پخته کرده شود برای اهل خانهٔ میت حدثنا احمد بن منیع وعلی بن حجر قالا انا سفین بن عیینة عن جعفر بن خلد عن ابیه عن عبد الله بن جعفر قال لما جاء نعی جعفر هرگاه آمد خبر دهندهٔ مرگ جعفر بن ابی طالب نعی بفتح نون وکسر عین مهمله وتشدید شناة تحتیه قال النبی صلی الله علیه وسلم اصنعوا لاهل جعفر طعاما فرمود آنحضرت پخته کنید برای اهل جعفر طیار طعامی فانه قد جاءهم ما یشغلهم خبر بدرستیکه شان ایشان این ست که تحقیق آمد ایشانرا چیزی که مشغول ساخته اهل اورا از پختن طعام که آن مصیبت ست قال ابو عیسی هذا حدیث حسن وقد کان بعض اهل العلم یستحب ان یوجه الی اهل المیت بشیء لشغلهم بالمصیبة و تحقیق بود ند بعضی اهل علم که مستحب میداشتند اینکه فرستاده شود بسوی اهل میت چیزی از طعام از جهت شغل ایشان بمصیبت وهو قول الشافعی وجعفر بن خلد هو ابن سارة وهو ثقة روی عنه ابن جریج **باب** ماجاء فی النهی عن ضرب الخدود وشق الجیوب عند المصیبة باب است در بیان آنچه آمده است در منع کردن از زدن بر رخسارها وپاره کردن جیبها می گریبان نزدیک رسیدن مصیبت حدثنا محمد بن بشار انا یحیی بن سعید عن سفین قال حدثنی زبید الایامی عن ابراهیم عن مسروق عن عبد الله عن النبی صلی الله علیه وسلم قال لیس منا من شق الجیوب فرمود آنحضرت

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الطعام یصنع لاهل المیت **قوله** نعی جعفر بفتح نون وسکون عین وتخفیف یاء خبر الموت وبفتح النون وکسر العین وتشدید الیاء **قوله** اصنعوا خطاب لاهل بیت النبوة **قوله** قد جاءهم ما یشغلهم بفتح الیاء والغین وقیل بضم الاول وکسر الثالث القاموس شغله کمنعه وشغل لغة جیدا او قلیلة او ردیة والمعنی جاءهم من الحزن ما یمنعهم عن تهیئة الطعام لانفسهم فیحصل لهم الضرر وهم لا یشعرون فیه دلیل علی استحباب الطعام للاقارب والجیران من اهل المیت **باب** ماجاء فی النهی عن ضرب الخدود وشق الجیوب عند المصیبة **قوله** لیس منا ای لیس من اهل سنتنا وطریقتنا او لیس من امتنا واهل ملتنا او من اهل قربنا والمراد الوعید والتغلیظ الشدید **قوله** من شق الجیوب بضم الجیم ویکسر جمع الجیب وهو معروف والشق القطع وفی معناه طرح العمامة وضرب الراس علی الجدار وقطع الشعر

عارضة الاحوذی

رسول الله صلی الله علیه وسلم الی الصلوة وقاموا الذین معه فقام قیاما فاطال القیام ثم رکع فاطال الرکوع ثم رفع راسه وسجد فاطال السجود ثم رفع راسه وجلس فاطال الجلوس ثم سجد فاطال السجود ثم رفع راسه وقام فصنع فی الرکعة الثانیة مثل ما صنع فی الاولی من القیام والرکوع والسجود والجلوس فجعل ینفخ فی اخر سجوده من الرکعة الثانیة ویبکی ویقول لم تعدنی هذا واذا فیهم لم تعدنی هذا واذا فیهم ونحن نستغفرك ثم رفع راسه وانجلت الشمس فقام رسول الله صلی الله علیه وسلم فخطب الناس فحمد الله واثنی علیه ثم قال ان الشمس والقمر آیتان من آیات الله فاذا رأیتم کسوف احدهما فاسعوا الی ذکر الله والذی نفس محمد بیده لقد دنیت الجنة منی حتی لو سقطت یدی لتناولت من قطوفها ولقد دنیت النار منی حتی جعلت اتقیها خشیة ان تغشیکم وحتی رأیت فیها امرأة من حمیر تعذب فی هرة ربطتها فلم تدعها تاکل من خشاش الارض فلا هی اطعمتها ولا هی سقتها حتی ماتت ولقد رأیتها تنهش شوهاً اذا اقبلت

عارضة الاحوذی

واذا اوّلت نهرتش ليتها حتى رايت فيها صاحب الكبائرين اخا بني الدِّعداع يدفع بعصا فات شعبتين في النار حتى رايت فيها صاحب المحجن الذي كان يسرق الحاج بمحجنه متكئا على محجنه في النار يقول انا سارق المحجن ذكر هذا الحديث بعد ذلك بسند آخر وقال في روايته فيها انا سارق بدنتي رسول الله صلى الله عليه وسلم وراية فيها اخا بني دعداع سارق الحجيج العرجة خسف النير ذهاب نوره وخسف الارض ذهابه الى اسفل والكسوف التغير ويقال كسف وخسف في الشمس والقمر جميعا وقد بوب البخاري عليه رحمه الله على ابن الزبير وقوله انجلت بيد ظهرت وامنه الامر الجلي اي الظاهر الاصول كسوف الشمس والقمر امر يخلقه الله خلاف العادة لما يشاء من معنى فتكون اية وقالت طائفة هو امر معقول من جهة الحساب فاما كسوف الشمس فان القمر يحول بينها وبين النظر واما كسوف القمر فان الشمس تخلع نورها عليه فاذا وقع في ظل الارض لم يكن له نور في الحساب فاما تكون المقابلة ويكون الدخول في ظل الارض يكون الكسوف من كل

شرح سراج احمد

نیست از زمرهٔ ما واز اہل طریقهٔ ما کسیکه پاره کند گریبانها را و ضرب الخدود و بزند بر رخسارها و دعا بدعوی الجاهلیة وخواند بخواندن ایام جاهلیت که بگوید مثلا واجبلاه وغیره وگویند چنانکه نوحه و دعاء و بویل و ثبور قال ابو عیسی هذا

حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی کراهیة النوح باب است در بیان انچه آمده است در کراهت نوحه کردن حدثنا احمد بن منیع ناقران بن تمام بضم قاف و فتح راء مشدده بن تمام الاسدی الکوفی نزیل بغداد و صدوق بود خطا میکرد از ثامنه بود در سنهٔ احدی و ثمانین و مائة وفات کرد و مروان بن معویة بن الحارث بن اسماء الفزاری ابو عبد الله الکوفی نزیل مکه و دمشق ثقه حافظ بود و تدلیس میکرد از ثامنه بود در سنهٔ ثلث و تسعین و مائة وفات کرد و یزید بن هارون عن سعید بن عبید الطائی عن علی بن ربیعة الاسدی در تقریب ست علی بن ربیعه بن نضلة الوالبی بلام مکسوره وموحده ابو المغیرة الکوفی ثقه از کبار ثالثه بود وقال مات رجل من الانصار یقال له قرظة بن کعب گفت علی مرد مردی را از انصار که گفته میشد نام او قرظة بن کعب فنیح علیه پس نوحه کرده شد بر قرظه فجاء المغیرة بن شعبة پس آمد او را مغیره بن شعبه فصعد المنبر فحمد الله واثنی علیه پس آمد بر منبر پس حمد کرد خدا را و ثنا گفت بر وی وقال ما بال النوح فی الاسلام و گفت مغیره چه حال نوحه کردن است در اسلام اما انی سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول آگاه باشید بدرستیکه من شنیدم آنحضرت را که میفرمود من نیح علیه عذب ما نیح علیه هر که نوحه کرده شود بروی عذاب کرده شود مدامیکه نوحه کرده شود بروی و قیامت و یا امر دیگری که نوحه کرده شود بروی آن سخنی است که میگوید آنرا نائحه برای میت گفته شود بوی بطریق استهزا و سخریت چنانکه در حدیث نعمان بن بشیر ست گویا که وی ظاهر میکرد نفس خود را متصف بآن صفات و راضی بود بآن پس محل اجر و توبیخ باشد این بر تقدیر ایست که نسخه بما نیح علیه باشد بحرف جاره و فی الباب عن عمر اخرجه الترمذی و علی بن ابی طالب و ابی موسی اخرجه الترمذی

شرح ابی الطیب

قوله ودعا بدعوی الجاهلیة ای بدعاء اهل الجاهلیة بان یتکلموا بما لا یجوز شرعا کالویل والثبور وکواکهفاه واجبلاه او بکلمة الکفر او یحل حراما **باب** ماجاء فی کراهیة النوح **قوله** قرظة بن کعب بمجمة وفتحات انصاری صحابی شهد الفتوح بالعراق ومات فی حدود الخمسین علی الصحیح **قوله** نیح علیه من شرطیة ونیح بکسر النون وسکون التحتیة وفتح الحاء مبنیا للمفعول وعذب جواب الشرط وما فی قوله ما نیح علیه ظرفیة قاله فی فتح الباری وقال العینی ما للمدة ای عذب مدة النوح علیه ولا یقال ظرفیة انتهی اقول الحق ان ما مصدریة والمصدر مضاف الیه للفظ مدة وتسمی باعتبار المجموع مصدریة حینیة ای عذب مدة النیاحة واختلف العلماء فیه فذهب الجمهور الی ان الوعید فی حق من اوصی بان یبکی علیه وناح بعد موته نفذت وصیته فهذا یعذب ببکاء اهله علیه ونوحهم لانه بسببه واما من بکوا علیه ونا حوا من غیر وصیة فلا لقوله تعالی ولا تزر وازرة وزر اخری قال الخطابی یشبه ان یکون هذا اذا اوصی بالبکاء علیه وقیل اراد بالمیت المشرف علی الموت فانه یشتد علیه الحال ببکائهم وصراخهم وجزعهم عنده وقیل هذا فی بعض الاموات کان یعذب فی زمان بکائهم علیه وهذا الوجه وما قبله ضعیف لما فی روایة صحیحة یعذب فی قبره بما نیح علیه وفی اخری المیت یعذب ببکاء الحی اذا قالت لنائحة واعضداه وناصراه واکاسیاه جبذ المیت وقیل له انت عضدها انت ناصرها انت کاسیها انتهی وقالت عائشة رضی الله عنها معنی الحدیث ان الکافر او غیره من اصحاب الذنوب یعذب فی حال بکائه علیه بدنیة لا ببکائهم وذکره النووی

شرح سراج احمد

وقیس بن عاصم وابی هریرة اخرجه احمد والنسائی وجنادة بن مالك وانس بن مالك وام عطیة وسمرة وابی مالك الاشعری اخرجه مسلم قال ابوعیسی حدیث المغیرة بن شعبة حدیث غریب حسن صحیح حدثنا محمود بن غیلان نا ابوداود نا شعبة والمسعودی عن علقمة بن مرثد عن ابی الربیع بضم را و فتح موحده وتشدید مثناة تحتیه در آخر عین مهمله است عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اربع فی امتی من امر الجاهلیة فرمود آنحضرت چهار خصلت اند در امت من از احکام جاهلیت واز رسوم کفر لن یدعهن الناس ترک نمی کنند آن چهار را مردم النیاحة یکی ازان چهار نوحه کردن است بر مرده واو صاف او را با آواز بلند یاد کردن والطعن فی الاحساب ودوم ازان طعن کردن در حسب مردم وحسب نزدیکی مرد از روی نسب وفخر پدران از روی مال ودین وشرف وبدنیمعنی بسکون سین مهمله نیز آمده است ودر نهایه گفته است حسب شرافتی را گویند که در انسان حاصل شود باعتبار نفس می نه باعتبار آبا ومجد آنرا گویند که حاصل شود باعتبار آبا والعدوی وسوم ازان عدوا است که مرض متعدی میشود چنانکه میگویند اجرب بعیر فاجرب مائة بعیر من اجرب البعیر الاول خارش ناک گشت شتر پس خارش ناک کرد او صد شتر دیگر را پس بپرسد که کدام کس است که خارش ناک کرده است شتر اول را والانواء وچهارم ازان چهار انواء است تفسیر آن میکند

شرح ابی الطیب

قوله اربع فی امتی من امر الجاهلیة ای اربع خصال کائنة فی امتی او خصال الاربع فهو مبتدأ علی کل حال اما التخصیص بالاضافة او بالصفة وقوله فی امتی خبره وقوله من امر الجاهلیة حال من الضمیر المتحول الی الجار والمجرور والمعنی ان هذه الخصال تدوم وتبقی فی الامة لا یترکونهن بأسرهم وترکهن لغیرها من سنن الجاهلیة فانهن ان ترکهن طائفة باشرهن الخرون **قوله** لن یدعهن الناس تاکید لقوله فی امتی **قوله** النیاحة هو رفع الصوت بالندبة وقیل بالکلام المسجع **قوله** والطعن هو العیب فی القدح والاحساب جمع الحسب هو ما یعده الرجل من الخصال التی تکون فیه کالشجاعة والفصاحة وغیر ذلک قال ابن السکیت الحسب والکرم یکونان فی الرجل وان لم یکن لآبائه شرف والشرف والمجد لا یکونان الا فی الآباء وقیل الحسب ما یعده الانسان من مفاخر آبائه وفی الفائق الفخر بها یعنی الاحساب تعداد الرجل من مآثره ومآثر الآباء منه قولهم من فات حسبه لم ینتفع بحسب ابیه والمراد الوقوع فی اعراض الناس بالذم والغیبة ونحو ذلک **قوله** والعدوی ای مجاوزة العلة او الخلق الی الغیر وکانوا یزعمون ان البعیر الاجرب یتعدی منه الجرب الی الصحیح خالطه او لم یخالطه فابطله الشارع بقوله لا عدوی لکنه ثابت فی طباع بعض الناس **قوله** اجرب بعیر بیان لثبوت العدوی ای یقولون اجرب بعیر علی بناء المفعول ای اصابه جرب **قوله** فاجرب مائة بعیر یحتمل انه للفاعل ای فاعدی ذلک الابل الجرب الی مائة ویحتمل ان یکون للمفعول ای فاصاب الجرب بسببه مائة بعیر **قوله** من اجرب البعیر الاول ببناء الفاعل انکر علیهم وبیان لقلة تفکرهم حیث لا یتفکرون فی الاول انه من این جاءه الجرب **قوله** والانواء جمع نوء وهو النجم مال للغروب او سقوط النجم فی المغرب مع الفجر وطلوع اخر مقابله من ساعته فی المشرق قاله فی القاموس فهو من الاضداد **قوله** مطرنا بنوء کذا بصیغة المجهول بیان لما کانوا یزعمونه فیقولون مطرنا لاجل ان الکوکب نا ای غاب او طلع فکانوا یقولون مطرنا ای صاب نا

عارضة الاحوذی

او بعض هذا امر یدل علیه الحساب ویصدق فیه البرهان قلنا کذبتم وبیت الله لا تعرفونها متی حاص حیصها وظل فؤادها قد قلتم بالبرهان ان الشمس اضعاف القمر فی الجرمیة بالعقد فکیف یحجب الصغیر الکبیر اذا قابله ولا یاخذ منه عشره وجواب ثان وذلک ان الشمس اذا کانت تغطیة نورها فکیف تحجب نورها او نورها من نورها هذا خباط وجواب ثالث اذا کان نور القمر قلیلا او نور الشمس کثیرا فکیف یظلم الکثیر بالقلیل لا سیما وهو من جنسه او من بعضه وهو جواب رابع جوابک خامس قلتم ان الشمس اکبر من الارض بسبعین ضعفا او نحوها وقلتم ان القمر اکبر منها باقل من ذلک فکیف یقع الاعظم فی ظل الاصغر وکیف یحجب الارض نور الشمس وهی فی زاویة منها جواب سادس وذلک انه ان کان کما قالوا ان الشمس تخلع عن القمر نورها فاذا کسفته رأیناه مظلما فهذا یدل علی انه جرم مظلم والنور عرض یعلوه وعمدتهم ان القمر والشمس نوران محضان لا خلط فیهما والعیان علی قولهم یکذبه برؤیة جرمه

عارضۃ الاحوذی

اسود عند الکسوف جواب سابع وھو الذی یستقیم وذلک ان الشمس لھا فلک ومجری والقمر لہ فلک ومجری ولا خلاف ان واحدا لا یعد ومجراہ کل یوم الی مثلہ من العام فیجتمعان ویتقابلان ولو کان الکسوف لوقوعہ فی ظل الارض فی وقت کان ذلک الوقت محدودا معلوما لان المجری بینھما محدود معلوما فلما کان یاتی فی الاوقات المختلفۃ والمجری واحد والحساب واحد علم قطعا فساد قولھم ھذا وانت ترى القمر ثلثا او منصفا وھو مع الشمس فی الافق الاعلی والارض تحتھما فعلم قطعا ان ھذا تخلیط لا یقدح لہ قدح ولا یقبل لقائلہ عذر فان قیل لو تصدقون فی استخراجہ قلنا قال اللہ تعالی من یرد اللہ فتنتہ فلن تملک لہ من اللہ شیئا وھؤلاء الذین یصدقون فی استخراج الغیب من الکھان انی ذلک حجۃ لہ فی الدین من الھتان الفقہ فی مسائل الاولی قام النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی روایۃ فزعا یجر رداءہ ولو کان حسابا لما کان فیہ فزع ولا جر رداءہ جزعا ان فی روایۃ اسماء

شرح سراج احمد

مطرنا بنوء کذا وکذا باران باریدہ شدیم تا بطلوع ستارۂ فلان و فلان و مؤثر آنرا دانند چنانکہ اہل نجوم قائل بآن اند و در بخاری آمدہ است اما مسلم قال مطرنا بنوء کذا وکذا فھو کافر بی مومن بالکوکب قال ابو عیسی ھذا حدیث حسن **باب** ماجاء فی کراھیۃ البکاء علی المیت بابست در بیان آنچہ آمدہ است در کراہیت گریہ کردن بر مردہ و بجہر برداشتن آواز حدثنا عبد اللہ بن ابی زیاد نا یعقوب بن ابراھیم بن سعد نا ابی عن صالح بن کیسان عن الزھری عن سالم بن عبد اللہ عن ابیہ عبد اللہ بن عمر قال قال عمر بن الخطاب قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم المیت یعذب ببکاء اھلہ علیہ فرمود آنحضرت بدرستیکہ مردہ عذاب کردہ میشود بگریہ کردن اہل وی بروی ودرین مسالہ میان صحابہ وعلما اختلاف بسیار ست نزد امیر المؤمنین عمر بن عمر عذاب کردہ میشود بگریہ کردن زندگان ونزد عائشہ صدیقہ خاص در مادہ کافر ان ست عام نیست شیخ جلال الدین سیوطی در شرح صدور تحقیق نمودہ وبسیار کوشش کردہ است آنجا باید دید وفی الباب عن ابن عمر اخرجہ الشیخان وعمران بن حصین اخرجہ احمد وابن ماجۃ قال ابو عیسی حدیث عمر حدیث حسن صحیح وقد کرہ قوم من اھل العلم البکاء علی المیت وقالوا المیت یعذب ببکاء اھلہ علیہ وذھبوا الی ھذا الحدیث وقال ابن المبارک ارجو ان کان ینھاھم فی حیاتہ وگفت ابن مبارک امید میدارم اگر منع میکرد در زندگانی خود کہ پس از مرگ من نوحہ وگریہ بر من نکنید ان لا یکون علیہ من ذلک شیء اینکہ نباشد بروی از بکا ونوحہ چیزی از عذاب حدثنا علی بن حجر نا محمد بن عمر قال حدثنی ابی سعید بن ابی سعید المقبری (بفتح المیم وتشدید الراء قیدہ ۱۲) البراد ودو بکر اند ابو سعید صدوق ونام پدر وی ابی سعید یزید بود واو خیر اسید بن علی بود از خامسہ ست در اول خلافت منصور وفات کرد عن موسی بن ابی موسی الاشعری اخبرہ عن ابیہ ابی موسی الاشعری ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ما من میت یموت فیقوم باکیھم فیقول واجبلاہ واسیداہ پس میگویند آن گریہ کنندگان واجبلاہ واسیداہ را او نحو ذلک یا مانند آن از الفاظ دیگر کہ در ندبہ و تفجع میگویند او را الا وکل بہ ملکان مگر کہ موکل کردہ شوند بمردہ دو فرشتہ یلھزانہ کہ می جنبانند و دفع میکنند آن میت را او گویند لہ بر سینہ زدن از فرط تفجع ست و میگویند اھکذا کنت ایا ہمچنین بودی تو آن نیز نوعی از عذاب ست قال ابو عیسی ھذا حدیث حسن غریب **باب** ماجاء فی الرخصۃ فی البکاء علی المیت بابست در بیان آنچہ آمدہ است در رخصت گریہ کردن بر میت حدثنا قتیبۃ نا مالک وثنا اسحق بن موسی الانصاری نا معن نا مالک عن عبد اللہ ابن ابی بکر وھو ابن محمد بن عمرو بن حزم عن ابیہ محمد بن عمرو بن حزم عن عمرۃ بفتح عین مہملہ وسکون میم بنت عبد الرحمن بن سعد بن زرارۃ صحابیہ در کنار عائشہ پرورش یافتہ انہا اخبرتہ بدرستیکہ عمرہ حدیث کردہ محمد بن عمرو بن حزم را انہا سمعت عائشۃ بدرستیکہ

شرح ابی الطیب

مطرنا بسبب طلوع الکوکب الفلانی وغروبہ وھذا ما نھی عنہ الشارع لکن طائفۃ لا تفارقہ **باب** ماجاء فی کراھیۃ البکاء علی المیت **قولہ** قال ابن المبارک ان کان ینھاھم ھو ای یشیر الی انہ ان لو نھاھم لا یعذب وان نھاھم لا یعذب اذ لا صنع لہ فیہ لا تفریط وان سکت فقد فرط وحاصلہ ایجاب الوصیۃ بالترک ومن اھمل عذب **قولہ** یلھزانہ لھز کمنع واللھز الضرب بجمع الکف واللھز الضارب بالجمع فی الملاھم والرقبۃ قاموس وفی مجمع البحار لھزہ بالرمح اذا طعنہ بقولہ اھکذا کنت مفعول الفعل محذوف وای حال کونھما قائلین لہ اھکذا کنت **باب** ماجاء فی الرخصۃ فی البکاء علی المیت

الترجمہ

قال الشیخ ... کان ابن ... عن ... قال ... عن ... قال ... عن ... قال

شرح سراج احمد

عمره شنیده عائشه صدیقه را ذکر کرد لها ان ابن عمر یقول ان المیت لیعذب ببکاء الحی و حالانکه ذکر کرده شد عائشه را که عبید ابن عمر میگوید که میت عذاب کرده میشود بگریستن زنده بروی فقالت عائشة غفر الله لابی عبد الرحمن پس گفت عائشه بیامرزد خدای تعالی مر ابی عبد الرحمن را که کنیت ابن عمر ست و این کلمه در جائی میگویند که کسی سخن گفته و خطا کرده میگویند خدا او را رحمت کند و بیامرزد باز عائشه میگوید اما انه لم یکذب آگاه باشید بدرستیکه وی یعنی ابن عمر دروغ نگفته است و چون گوید که شان وی اعلی و ارفع ست و لکنه نسی و لیکن وی فراموش کرده است آنچه از حضرت شنیده او اخطأ یا خطا کرده است در شنیدن و فهمیدن بعد ازان بیان خطا ابن عمر میکند بقول خود انما مر رسول الله صلی الله علیه وسلم و جز این نیست که گذشت پیغمبر خدا علی یهودیة یبکی علیها بر زن یهودیه که مرده بود و گریسته میشد بروی فقال انهم لیبکون علیها پس فرمود آنحضرت بدرستیکه ایشان هر آئینه میگریند بروی و انها لتعذب فی قبرها و حالانکه تحقیق وی هر آئینه عذاب کرده میشود در قبرش پس آنحضرت در خصوص یهودیه این را گفت و کفار دیگر در حکم وی خواهند بود و در خصوص وی هم گفت که وی بسبب بکای ایشان معذب ست بلکه وی در عذاب ست چنانکه شان کافران ست ایشان میگویند دادورا عزیز میدارند و مرحوم میدانند و وی خوار و ملعون ست ازینجا ابن عمر فهمید که آنحضرت صلی الله علیه وسلم بطریق کنایه فرمودند که میت بسبب گریه زندگان بروی در قبر معذب میگردد و قال ابو عیسی هذا حدیث صحیح حدثنا قتیبة نا عباد بن عباد المهلبی عن محمد ابن عمرو عن یحیی بن عبد الرحمن عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم قال المیت یعذب ببکاء اهله علیه مرده عذاب کرده شود بگریه کردن کسان وی بروی قال فقالت عائشة یرحمه الله لم یکذب ولکنه وهم انما قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لرجل مات یهودیا گفت یحیی پس گفت عائشه رحم کند ابن عمر را خبر داد دروغ نگفته ولیکن او وهم کرده جز این نیست که فرمود آنحضرت برای مردی که مرده در حال یهودیت ان المیت لیعذب و ان اهله لیبکون علیه بدرستیکه میت هر آئینه عذاب کرده میشود و حالانکه اهل وی هر آئینه گریه میکنند بروی و فی الباب عن ابن عباس اخرجه الشیخان و قرظة بن کعب و ابی هریرة اخرجه احمد و النسائی و ابن مسعود اخرجه الشیخان و اسامة بن زید اخرجه الشیخان قال ابو عیسی حدیث عائشة حدیث حسن صحیح و قد روی

شرح ابی الطیب

قوله ببکاء الحی ای المقابل للمیت بقرینة المقابلة او المراد بالحی القبیلة و یکون اللام فیه بدلا من الضمیر و التقدیر یعذب ببکاء حیه ای قبیلته فیوافق قوله فی روایة اخری ببکاء اهله علیه و هو صریح فی ان الحکم لیس خاصا بالکافر قاله فی ارشاد الساری **قوله** فقالت عائشة غفر الله آه هذا من الآداب الحسنة علی منوال قوله تعالی عفا الله عنك لم اذنت لهم و ذکرها للانکار منها لعدم بلوغ الخبر الیها من وجه آخر فحملت الخبر علی الخبر المعلوم عندها بدلیل ظهر عندها من استبعادها ان یعذب احد بذنب اخر و قد قال الله تعالی و لا تزر وازرة وزر اخری لکن الحدیث ثابت بوجوه کثیرة و له معنی صحیح و هو حمله علی ما اذا رضی المیت ببکائهم او اوصی به او علم من دابهم انهم یبکون و لم ینههم عن ذلك فلا وجه للانکار و لا اشکال فی الحدیث و الحاصل ان اعتراضها بحسب اجتهادها لعدم وصول الخبر الیها

عارضة الاحوذی

فی الصحیح فاخذ درعا حتی ادرك بردائه لشدة فزعه و فی روایة الی موسی حتی ان تکون لساعتك الا ان یکون بذلك جاهلا او ملبسا علی الخلیقة و حاشا لله هو المسیر المکرم الثانیة اذا کان حر الرداء مع الفطنة لم تکتب سیئة و اذا کان مع القصد کان من اعظم السیئات الثالثة قوله و صلی رکعتین لا خلاف فی انها رکعتان فی لا صلی و لکن اختلفت الروایات هل کل رکعة من رکعتین او من رکعات هی روایة عائشة التی ذکر ابو عیسی الثنائی فی واحدة و کذلك فی صحیح مسلم عن جابر و فی روایة الی خمس رکعات و فی روایة ابی بکرة صلی رکعتین و به قال ابو حنیفة و فی روایة قبیصة صلوا کاحدث صلوة صلیتموها فی الروایة کلها صلی حتی انجلت الشمس فکانت صلوة فی الطول و القصر و کثرة الرکعات و قلتها بحسب طول الحال و قصرها و فی روایة سمرة انه سبح و هلل و حمد و کبر و دعا حتی حسر عنها فصلی رکعتین و قرأ بسورتین و الذی عندی انها کانت افعال فی احوال لا یعلم المتاخر من

بقیہ صفحہ ۲۹۲

عارضة الأحوذی

المتقدم منها فتكون سواء فی العمل او يرجح الاكثر والله اعلم وفی صحيح مسلم عن ابن عباس صلی ثمان ركعات وفی الروايات اختلاف كثير الرابعة قوله فی رواية ابی معوية عن هشام فقال النبی صلی الله عليه وسلم اما بعد كلمة تقولها العرب الاول وهی من افصح ما انفردت به وهو حرف وضع لتحديد المخبر عنه للمخبر عما سواه بعد ما تقدمه وما جعلت مقدمة له فاتحة لسوق الخامسة قوله ايتان قد تقدم السادسة قوله لموت احد ولا لحياته اشارة الی الرد علی من يقول انها موجبة لموت فرع و عزل ونازلة سواء علی من يتسرع بزعمه فيقول انها علامة والاول كافر وهذا مبتدع السابعة قوله يخوف الله بها عباده اما علی رای الحساب فيخوف الله بها عباده الذين لا يعقلون من العوام واما اهل الخصوص الذين احاطوا بالسموت و الارض فيسخرون منهم سخر الله منهم ولهم عذاب اليم وجه التخويف بها فان الشمس والقمر اذا ادركه التغير مع علو شانه

شرح سراج احمد

من غير وجه عن عائشة وقد ذهب بعض اهل العلم الی هذا وتاولوا هذه الآية وتاويل ميكنند اين آيت را وزوال ازنة وزلزاخرى وهو قول الشافعی كه اين خاص ست در روز قيامت نه در دنيا بلكه در دنيا و در برزخ يكی سزد كه بدهشت بفعل ديگر حدثنا علی بن خشرم نا عيسی بن يونس عن ابن ابی ليلی عن عطاء عن جابر بن عبد الله قال اخذ النبی صلی الله عليه وسلم بيد عبد الرحمن بن عوف گفت جابر بگرفت آنحضرت دست عبد الرحمن بن عوف را فانطلق به الی ابنه ابراهيم پس برد آنحضرت عبد الرحمن بن عوف را بسوی پسر خود كه ابراهيم بود رضی الله عنه فوجده يجود بنفسه پس يافت آنحضرت ابراهيم را كه جود وسخاوت ميكرد بنفس خود يعنی نزديك بود بجان دادن واو دو ساله بود وبعضی گفته اند كه شانزده ماهه وهشت روزه وبروايتی يك ساله ودو ماهه وشش روزه بالجمله در مدت رضاع بود كه از عالم رفت فاخذه النبی صلی الله عليه وسلم فوضعه فی حجره پس بگرفت آنحضرت او را پس نهاد او را در كنار خود فبكی پس گريه فرمود فقال له عبد الرحمن اتبكی پس گفت مر آنحضرت را عبد الرحمن بن عوف آيا گريه ميكنی او لم تكن نهيت عن البكاء آيا نبودی تو كه منع كرده بودی تو از گريه كردن قال لا فرمود آنحضرت نهی نكردم از بكا ولكن نهيت عن صوتين احمقين فاجرين ولكن نهی كردم از دو آواز كه احمق وفاجر اند صوت عند مصيبة يكی آوازی ست نزد مصيبت خمش وجوه او شق جيوب خاريدن روی يا پاره كردن جيبها ورنة الشيطان و آواز دوم رنه شيطان ست كه آواز مزامير ست وفی الحديث كلام اكثر من هذا وردر حديث

شرح ابی الطيب

قوله وتاولوا هذه ای دبروا هذه الآية وفسروها بما قالت عائشة رضی الله تعالی عنها القاموس تاوله دبره وقدره وفسره **قوله** يجود بنفسه قال فی النهاية ای يخرجها ويدفعها كما يدفع الانسان مال نفسه انتهی يريد انه فی النزاع وسياق الموت **قوله** فی حجره بتقديم المهملة المكسورة او المفتوحة علی الجيم السائلة حضر الانسان **قوله** نهيت فی الموضعين مبنی للفاعل او المفعول **قوله** صوت بالجر بدل عن صوتين بدل بعض **قوله** خمش وجوه مصدر خمشت المراة وجهها خمشا اذا خدشت بالاظفار **قوله** ورنة شيطان بفتح الراء وتشديد النون صوت مع بكاء فيه ترجيع كالقلقلة والقلقلة وقال النووی فی الخلاصة المراد بالغناء المزامير قال وكذا جاء مبينا فی رواية البيهقی قال العراقی ويحتمل ان المراد برنة النوح لارنة الغناء ونسب الی الشيطان لانه ورد فی الحديث اول من ناح ابليس وتكون رواية الترمذی قد ذكر فيها احد الی صوتين فقط واختصر الآخر ويؤيده ان فی رواية البيهقی انی لم انه عن البكاء انما نهيت عن النوح صوتين احمقين فاجرين صوت عند نغمة لهو ولعب ومزامير الشيطان وصوت عند مصيبة خمش وجه وشق جيوب قاله فی قوت المغتذی فالحاصل ان الرنة علی ما بينه النووی من انها صوت الغناء والمزامير هو صوت الثانی وعلی ما ذهب اليه العراقی هو الصوت الاول والسطعة المغايرة اللفظ والثانی غير مذكور فهمت اختصارا

قوت المغتذی

او لم تكن نهيت عن البكاء بالبناء للفاعل علی المشهور وضبط بعضهم بالبناء للمفعول ورنة شيطان قال النووی فی الخلاصة المراد به الغناء والمزامير قال وكذا جاء مبينا فی رواية البيهقی قال العراقی ويحتمل ان المراد برنة النوح لارنة الغناء و

لہ ای قبر میکند این آیت را بآن چیزی که واقع شده است و لم یرجع نمیگردد بآن چیز و تاویل در اینجا بمعنی تدبر ست ۱۲ منه

و

شرح سراج احمد

کلام ست اکثر و بسیار ازین قال ابو عیسی هذا حدیث حسن **باب** ما جاء فی المشی امام الجنازة باب ست در بیان آنچه آمده است در ذکر رفتن مردم در پیش جنازه حدثنا قتیبة بن سعید و احمد بن منیع و اسحٰق بن منصور و محمود ابن غیلان قالوا انا سفین بن عیینة عن الزهری عن سالم عن ابیه قال رایت النبی صلی الله علیه وسلم و ابا بکر و عمر یمشون امام الجنازة گفت عبد الله بن عمر دیدم من آنحضرت و ابا بکر و عمر را که می رفتند در پیش جنازه و جنازه در پیش ایشان بود حدثنا الحسن بن علی الخلال نا عمرو بن عاصم انا همام عن منصور و بکر الکوفی و زیاد و سفین کلهم یذکرانه سمع عن الزهری همه ایشان ذکر میکردند که او شنیده از زهری ابن شهاب عن سالم بن عبد الله عن ابیه قال رایت النبی صلی الله علیه وسلم و ابا بکر و عمر یمشون امام الجنازة حدثنا عبد بن حمید نا عبد الرزاق انا معمر عن الزهری قال کان النبی صلی الله علیه وسلم و ابو بکر و عمر یمشون امام الجنازة قال الزهری و اخبرنی سالم ان اباه یعنی ابن عمر کان یمشی امام الجنازة و فی الباب عن انس اخرجه الترمذی قال ابو عیسی حدیث ابن عمر هکذا روی ابن جریج و زیاد بن سعد و غیر واحد عن الزهری عن سالم عن ابیه نحو حدیث ابن عیینة و روی معمر و یونس بن یزید و مالک و غیرهم من الحفاظ عن الزهری ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یمشی امام الجنازة و اهل الحدیث کلهم یرون ان الحدیث المرسل فی ذلک اصح و اهل حدیث تمام اعتقاد میکنند بدرستیکه حدیث مرسل درین باب اصح ست یعنی این حدیث بطریق ابن عیینة از زهری از سالم از ابن عمر مسند ست چنانکه مسند کرده ست آنرا سفین اربعه از طریق مالک و معمر و یونس از زهری مرسل ست قال ابو عیسی و سمعت یحیی بن موسی یقول سمعت عبد الرزاق یقول قال ابن المبارک حدیث الزهری فی هذا مرسل اصح من حدیث ابن عیینة قال ابن المبارک و اری ابن جریج اخذه عن ابن عیینة قال ابو عیسی و روی همام بن یحیی هذا الحدیث عن زیاد هو ابن سعد و منصور و بکر و سفین عن الزهری عن سالم عن ابیه و انما هو سفین بن عیینة روی عنه همام و اختلف اهل العلم فی المشی امام الجنازة و اختلاف کرده اند علماء در حق رفتن در پیش جنازه فرای بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم و غیرهم ان المشی امامها افضل پس اعتقاد کرده اند بعضی اهل علم از صحابه و غیر ایشان بدرستیکه رفتن در پیش جنازه بهتر ست و هو قول الشافعی و احمد و مالک استدلالا باحادیث ابن عمر کرده اند حدثنا محمد بن المثنی نا محمد بن بکر نا یونس بن یزید عن الزهری عن انس بن مالک قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یمشی امام الجنازة و ابو بکر و عمر و عثمن که هر سه از ایشان پیش رفتند در پیش جنازه و سالت محمدا عن هذا الحدیث گفت مسنف و سوال کردم من امام بخاری را از حال این حدیث فقال هذا حدیث اخطأ فیه محمد بن بکر پس گفت

قوت المغتذی

نسب الی الشیطان لانه ورد فی الحدیث اول من ناح ابلیس و تکون روایة الترمذی قد ذکر فیها احد الصوتین فقط و اختصر الآخر و یؤیده ان فی روایة البیهقی انی لم انه عن البکاء انما نهیت عن صوتین احمقین فاجرین صوت نغمة لهو و لعب و مزامیر شیطان و صوت عند مصیبة خمش وجوه و شق جیوب و رنة و هذا هو رحمة و من لا یرحم لا یرحم

عارضة الاحوذی

وارتفاع مکانه فکل شیء دونه اولی بذلک منه او مثله وفی الذی یصیبه من التغییر الیسیر الان علامة و انذار بما یصیبه من الانسان الکلی الذی لا یکون عند الحساب ابدا والحمد لله علی ما وهب من العلمین العلم فی الدین و العلم بمقدارهم فی العلم التامة منه قوله فاذا رایتم ذلک فذکر ستة خصال عامة و خاصة اذکروا الله ادعوا کبروا وصلوا اتصدقوا اعتقوا فیا معشر الاصحاب و یا اولی الالباب هذا الکلام کله لان رافع القبر فی ظل الارض بما اقتضاه الحساب او لامر عظیم من امر الله لا یدخل فی حساب عوذوا بالله عوذوا الی الله وسددوا ابصاره کو ابصاره کو فسیر مربکو علی الغرض الاقصد و یورد کو المورد الاحمد ان شاء الله العاشرة لها اختلفت الروایة فی الکسوف و روی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قرأ نحو من کذا و هذا یقتضی ان القراءة کانت سرا و روی ابو عیسی عن سمرة ابین منه فقال لا تسمع له صوتا و روی صلاته عن الزهری عن عروة عن عائشة انه جهر فیها بالقراءة و اختلف

الرجال

عارضۃ الاحوذی

فی ذلک العلماء واختلف قول ذلک فرقی المصریون اندیسیر وروی المدینیون انہ یجہر والجہر عندی اولی لانہا صلوۃ جماعۃ ینادی لہا کما ینادی للصلوۃ جامعۃ ویخطب لہا کما فی بعض الروایات وعند بعض العلماء کانت قراءتہا جہرا کالعید والاستسقاء ویحتمل ان یکون النبی صلی اللہ علیہ وسلم علم ان الجہر والاسرار یجوز واللہ اعلم صلوۃ الخوف سابقۃ ان اللہ سبحانہ وتعالی ولہ الحمد فرض فرائضہ وشرع شرائعہ ورفع الحرج عن عبادہ فیہا واذن لہم ان یقوموا حسب الامکان علیہا ومن اعظمہا وجوبا الصلوۃ لم یرخص فی ترکہا ولا احمل ما لا یستطاع صلی قائما فان لم یستطع فقاعدا وعلی جنب فان شق علیک الاربع فرکعتان فان شقت القبلۃ فاترکہا او تعذرت الطہارۃ فاسقطہا او انکشفت العورۃ فاعرض عنہا او تغیرت الہیأۃ مع الخوف فاحتملہا ذکر ابو عیسی حدیث ابن عمر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم صلی صلوۃ الخوف باحدی الطائفتین رکعۃ والطائفۃ

شرح سراج احمد

امام بخاری این حدیثی ست کہ خطا کردہ است در وی راوی کہ محمد بن بکر ست وانما یروی ہذا الحدیث عن یونس عن الزہری ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم وابا بکر وعمر کانوا یمشون امام الجنازۃ قال الزہری واخبرنی سالم ان اباہ کان یمشی امام الجنازۃ قال محمد یعنی امام بخاری وہذا اصح **باب** ماجاء فی المشی خلف الجنازۃ بابست در بیان انچہ آمدہ است در حق رفتن در پس جنازہ حدثنا محمود بن غیلان ناوہب بن جریر عن شعبۃ عن یحیی امام بنی تیم اللہ یحیی کہ امام قبیلہ تیم اللہ ہست وہو عن ابی ماجد مجہول ہست وہو عن عبد اللہ بن مسعود قال سألنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن المشی خلف الجنازۃ گفت عبد اللہ بن مسعود سوال کردیم از آنحضرت را از رفتن در پس جنازہ کہ چہ طور بروید دو دیدہ یا آہستہ فقال ما دون الخبب پس فرمود آنحضرت آن قدر کمتر ست از سرعت وخبب بخای معجمہ وباي موحدہ نوعی از رفتار ست کہ کمتر ست از سرعت وزیادہ ست از رفتاری کہ عادت ست مردم را فان کان خیرا عجلتموہ پس اگر باشد خیر ونیک بود جنازہ شتابی سید ہا او را بقبر وان کان شرا فلا یبعد الا اہل النار واگر باشد آن جنازہ بد پس دور کردہ شود مگر اہل دوزخ الجنازۃ متبوعۃ جنازہ پس روی کردہ شدہ ست کہ مردم در پس روی روند ولا تتبع وجنازہ پس روی

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی المشی خلف الجنازۃ **قول** ما دون الخبب ہو سرعۃ المشی مع تقارب الخطا قالہ السیوطی وفی القاموس الخبب محرکۃ ضرب من العدو او کالرمل والسرعۃ **قول** فلا یبعد آہ قال العراقی یحتمل ضبطہ وجہین احدہما بناؤہ للمفعول ویکون المراد ان حاملہا یبعدہا عند بسرعتہ لکونہ من اہل النار ویحتمل ان یکون بفتح الیاء والعین ایضا من بعد بالکسر یبعد بالفتح ای فلا یہلک قالہ السیوطی لکن فی القاموس ان کلیہما یاتی بمعنی ضد القرب والہلاک فقال البعد معروف والموت وفعلہما کرم وفرح **قول** الجنازۃ متبوعۃ ولا تتبع بفتح التاء الاولی وسکون الثانیۃ وبفتح الباء الموحدۃ وبرفع العین علی بناء الفاعل ای لیست بتابعۃ وروی بصیغۃ النہی وفی نسخۃ بتشدید التاء الثانیۃ وقولہ لیس منہا من تقدمہا ای لیس من توابعہا وحملہا من تقدمہا وفی نسخۃ لیس معہا ای لیس مع الجنازۃ وحصول الاجر والثواب من تقدمہا وفی نسخۃ منا ای من اتباع سنتنا وفی المجمع الجنازۃ متبوعۃ لا تتبع ہو صفۃ مؤکدۃ ای متبوعۃ غیر تابعۃ وقولہ لیس منہا من تقدمہا تقریر بعد تقریر ای لیس المتقدم ممن یتبعہا فلا یثاب انتہی وفائدۃ قولہ لا تتبع بیان انہا متبوعۃ محضۃ لا تکون تابعۃ اصلا لانہا متبوعۃ من وجہ وتابعۃ من وجہ وہذا الحدیث یقتضی ان المشی وراءہا افضل وما فی الحدیث السابق من المشی امامہا واقعۃ حال فاحتمل انہ صلوہ للافضلیۃ او لبیان الجواز

قوت المغتذی

ما دون الخبب ہو سرعۃ المشی مع تقارب الخطی فلا یبعد الا اہل النار قال العراقی یحتمل ضبطہ وجہین احدہما بناؤہ للمفعول ویکون المراد ان حاملہا یبعدہا عند بسرعتہ بہا لکونہ من اہل النار ویحتمل ان یکون بفتح الیاء والعین ایضا من بعد بالکسر یبعد بالفتح اذا ہلک الجنازۃ متبوعۃ الی اخرہ قال العراقی یحمل ذلک علی حالۃ الصلوۃ علیہا جمعا بین الاحادیث

شرح سراج احمد

نمیکند این تاکید ست در رفتن در پس جنازہ باز تاکید دیگر میکند و میفرماید لیس منہا من تقدمہا نیست از متابعان جنازہ ونمی یابد ثواب همراہی آن کسیکہ پیش رود جنازہ را و در بعضی روایات لفظ معہا آمدہ است قال ابو عیسی ہذا حدیث لا نعرفہ من حدیث ابن مسعود الا من ہذا الوجہ وسمعت محمد ابن اسمعیل یضعف حدیث ابی ماجد ہذا وقال محمد قال الحمیدی قال ابن عیینۃ قیل لیحیی من ابو ماجد کیست و کدام ست ابو ماجد ہذا ابن مرد فقال طاؤطار پس گفت یحیی پرندہ بود کہ بپرید محدثنا پس حدیث کرد ما را و قد ذہب بعض اہل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرہم الی ہذا کہ مشی در پس جنازہ باید کرد و روا و ان المشی خلفہا افضل و اعتقاد میکنند کہ مشی در پس جنازہ بہتر ست وبہ یقول الثوری واسحٰق واما منا ابو حنیفۃ والاوزاعی واستدلال نمودہ اند بحدیث ابن مسعود و بحدیثی کہ اخراج کردہ ست ابن ابی شیبہ و عبد الرزاق از عبد الرحمن بن ابزی اگر گفت کنت مع جنازۃ و ابو بکر و عمر امامہا و علی یمشی خلفہا فقلت المشی خلفہا افضل ام امامہا تمشی خلفہا وہذان یعنی ابا بکر و عمر یمشیان امامہا قال لقد علما ان المشی خلفہا افضل مثل صلوۃ الجماعۃ علی الفذ ولکنہما احبا ان یسہلا علی الناس واخرج عبد الرزاق عن ابن طاؤس عن ابیہ مرسلا قال ما مشی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حتی مات الا خلف الجنازۃ واخرج الحاکم عن ابی امامۃ انہ صلی اللہ علیہ وسلم مشی خلف جنازۃ ابراہیم حافیا واخرج ابن عدی بسند ضعیف عن سہل بن سعد رفعہ کان یمشی خلف الجنازۃ واخرج ابن عدی ایضا عن ابن عمر لم یکن سمع منہ صلی اللہ علیہ وسلم وہو یمشی خلف الجنازۃ الا قال لا الہ الا اللہ اخرج ابن ابی شیبۃ عن عبد اللہ بن عمرو بن العاص ان اباہ قال لہ کن خلف الجنازۃ مقدمہا للملائکۃ وخلفہا لبنی آدم اخرج ابو الشیخ عن علی مرفوعا فضل الماشی خلف الجنازۃ علی الماشی امامہا کفضل الصلوۃ المکتوبۃ اخرج الطحاوی والطبرانی عن نافع قال خرج ابن عمر فی جنازۃ فرای سہما نساء فوقف ثم قال ردوہن فانہن فتنۃ للحی والمیت ثم مضی من خلفہا قلت یا ابا عبد الرحمن کیف المشی فی الجنازۃ امامہا ام خلفہا قال ابن عمر اما ترون امشی خلفہا گفت جلی نمود ابن عمر کہ مخالفت میکرد از فعل آنحضرت باوجود شدت حرص وی بر اتباع آنحضرت مگر بعلم خود کہ آنحضرت نیز در پس جنازہ میرفت وانچہ کہ ابن عمر در پیش جنازہ میرفت چنانکہ ماتن احادیث فی ذکر کردہ حمل بر ضعف روایات مرفوعہ وی کنیم یا آنکہ

شرح ابی الطیب

او لعارض اقتضی ذلک فی خصوص ذلک الزمان لما فی ابی داود الراکب یمشی خلف الجنازۃ والماشی یمشی خلفہا وامامہا وعن یمینہا وعن یسارہا قریبا منہا انتہی وسکت علیہ وہو یدل علی عدم ضعفہ وقال میرک حسن صحیح قال محمد فی الآثار اخبرنا ابو حنیفۃ عن حماد قال رایت ابراہیم یتقدم الجنازۃ ویتباعد منہا من غیر ان یتواری عنہا قال محمد لا نری بتقدم الجنازۃ باسا اذا کان قریبا منہا والمشی خلفہا افضل وہو قول ابی حنیفۃ قولہ ابو ماجد ہذا قال طائر طار محدثنا اشار بہ الی انہ مجہول قال فی التقریب ابو ماجد عن ابن مسعود قیل اسمہ عابد بن نضلۃ مجہول لم یرو عنہ غیر یحیی الجابر قال بعض العلماء جہالتہ عند المتاخرین لا یستلزم جہالتہ عند المجتہدین المنقدمین وقد تایید بعمل بعض اہل العلم من الصحابۃ وغیرہم کما قالہ المصنف اقول لکن المحقق ابن الہمام ایضا جنح الی ضعفہ

عارضۃ الاحوذی

الاخری مواجہۃ العدو فہ انصرفوا فقاموا مقام اولئک فجاء اولئک فصلی بہم رکعۃ اخری ثم سلم بہم فقام ہؤلاء فقضوا رکعتہم وقام ہؤلاء فقضوا رکعتہم صحیح وذکر حدیث سہل بن ابی حثمۃ انہ قال یقوم الامام مستقبل القبلۃ ویقوم طائفۃ منہم معہ وطائفۃ من قبل العدو ووجوہہم الی العدو فرکع بہم رکعۃ ویرکعون لانفسہم ویسجدون ویمضی اولئک فیرکع بہم رکعۃ ویسجد بہم ویجلس فہی لہ ثنتان ولہم واحدۃ ثم یرکعون رکعۃ ویسجدون سجدتین الاسناد حدیث سہل فی الموطا وغیرہ ابسط وابین مما ذکرہ ابو عیسی الا انہ ذکر من روی صلوۃ الخوف وقد رویت عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم فیما رأیت روایات کثیرۃ اصحہا ستۃ عشر روایات ہی مختلفۃ کلہا واقواہا ما ذکرہ ملک و البخاری ومسلم واغربہا ما روی مسلم عن جابر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم صلی بکل طائفۃ رکعتین فکانت للنبی صلی اللہ علیہ وسلم اربعا ولہم رکعتان رکعتان وذلک لان القصر الاتمام فی السہو سواء فی

بقیه صفحه ۲۹۷

شرح سراج احمد

انتها منسوخ باشد بر اصلی که مقرر حنفیه است که عمل راوی بخلاف روایت خود دلالت کند بر بطلان عمل بروایت خود وانچه در موطا است که ابن عمر بود که میرفت در پیش جنازه مقدم و راجح نیست بر انچه طحاوی اخراج کرده است زیرا که در سند وی ابو بکر بن مریم راویست در آن ضعیف است انتهی وابو ماجد الراوی رجل مجهول وله حدیثان عن ابن مسعود مردی مجهول است و او از ابن مسعود حدیث روایت کرده است و یحیی امام بنی تیم الله ثقة یکنی ابا الحارث ویقال له یحیی الجابر ایضا ویحیی امام بنی تیم الله ثقه است کنیت کرده میشود ابا الحارث و او را یحیی الجابر نیز گفته میشود ویقال له یحیی بن الجبر ایضا ویحیی بن الجبر نیز گفته میشود وهو کوفی روی له الشعبة وسفیان الثوری وابو الاحوص وسفین بن عیینة **باب ما جاء** فی کراهیة الرکوب خلف الجنازة **باب** است ببیان انچه آورده است در کراهیت سوار رفتن در پس جنازه حدثنا علی بن حجر نا عیسی بن یونس عن بکر بن ابی مریم عن راشد بن سعد عن ثوبان قال خرجنا مع النبی صلی الله علیه وسلم فی جنازة فقت ثوبان بیرون شدیم با همراه آنحضرت در اتباع جنازهٔ مردی فرای ناسا رکبانا پس دید آنحضرت مردم را سوار فقال الا تستحیون ان ملائکة الله علی اقدامهم وانتم علی ظهور الدواب پس فرمود آنحضرت آیا حیا نمی کنید شما که فرشتگان خدای تعالی بر پایهای خویش می روند و شما می روید بر پشتهای دواب و فی الباب عن المغیرة بن شعبة اخرجه ابو داود واخرج احمد والنسائی بلفظ الراکب خلف الجنازة والماشی حیث شاء منها

شرح ابی الطیب

قوله وله حدیثان عن ابن مسعود الثانی مارواه ابو الاحوص عن یحیی التیمی عن ابی ماجد عن ابن مسعود قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الله عفو یحب العفو **قوله** ویحیی امام بنی تیم الله ثقة قال العراقی هذا مخالف لقول الجمهور فقد ضعفه ابن معین وابو حاتم والجوزجانی والنسائی وقال البیهقی ضعفه جماعة من اهل النقل نعم قال فیه احمد وابن عدی لا باس به **باب ما جاء** فی کراهیة الرکوب خلف الجنازة **قوله** فقال الا تستحیون ای الجمع بینه وبین ما قدمناه من روایة ابی داود ان ذلک فی حق المعذور بمرض او سلل او عرج او نحو ذلک وهذا فی حق غیر المعذور قاله فی الاوجز وبیمکن ان یحمل هذا علی انهم کانوا قدام الجنازة او جزا بنیها بخلاف ما سبق فانه صریح فی انهم کانوا خلفها فیقید قوله صلی الله علیه وسلم ان ملائکة الله علی اقدامهم وبانهم علی اقدامهم معها او قدامها ولا یراد مطلق المشی علی الاقدام

قوت المغتذی

وابو ماجد رجل مجهول قال ابو حاتم الرازی اسمه عابد بن فضالة وقال ابن المدینی لا نعلم روی عنه غیر یحیی الجابر ویقال فیه ابو ماجدة وله حدیثان عن ابن مسعود الحدیث الآخر رواه ابو الاحوص عن یحیی التیمی عن ابی ماجدة عن ابن مسعود قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الله عفو یحب العفو ویحیی امام بنی تیم الله ثقة قال العراقی هذا مخالف لقول الجمهور فقد ضعفه ابن معین وابو حاتم والنسائی والجوزجانی وقال البیهقی ضعفه جماعة من اهل النقل ثم قال فیه احمد وابن عدی لا باس به

ذخیرة الاحوذی

الاجزاء ومن اغربها مارواه ابو داود عن حذیفة ان النبی صلی الله علیه وسلم صلی بکل طائفة رکعة ثم سلم ولم یقضوا وفی الصحیح عن ابن عباس فرض الله الصلوة فی الخوف رکعة علی لسان نبیکم صلی الله علیه وسلم فی الاحکام فی سائر الاولی ان ابا یوسف قال کانت صلوة الخوف مشروعة لحرمة النبی صلی الله علیه وسلم ومیل کل احد بکلیته الاهتمام بدفع الاشتراک فی العبادة معه واما بعد موته فغیر مرغب فی عضد هذا بقوله واذا کنت فیهم فاقمت لهم الصلوة فلتقم طائفة منهم معک نشرط کونه فیهم بما فعله بهم فی الصلوة فاذا زال الشرط بطل المشروط وهذا ما یستحضره علماؤنا وهو حق لا یزری علیها الا الصدق والجواب عنه من ثلثة اوجه الاول ان شرط کون النبی صلی الله علیه وسلم انما دخل لبیان الحکم لا لوجوب تقدیر ذلک الشرط لهم بفعلک فهو اوضح للایضاح من قولک وهذا نفیس غریب الثانی انه اذا جاز له فعل جاز لنا واذا فعله استنثلنا مثله واقتدینا الا بما قبضنا

وجابر بن سمرة اخرجه مسلم والترمذی قال ابوعیسی حدیث ثوبان قد روی عنه موقوفا **باب** ماجاء فی الرخصة فی ذلك

بابست دربیان انچه آمده است در رخصت در رکوب حدثنا محمود بن غیلان نا ابوداود نا شعبة عن سماك بن

حرب قال سمعت جابر بن سمرة یقول کنا مع النبی صلی الله علیه وسلم فی جنازة ابن الدحداح گفت جابر بن سمره بودم

ما همراه آنحضرت در جنازهٔ ثابت بن الدحداح بر رودال رودهای مدینه است که از صحابه بود و هو علی فرسه له یسعی و حال آنکه

آنحضرت سوار بود بر اسپی که مر آنحضرت را بود که شتاب میرفت در رفتن رجوح از جنازهٔ وی و نحن حوله و حال آنکه ما در گرد

آنحضرت بودیم و هو یتوقص به و اسپ که تیزی میکرد در رفتار با آنحضرت یقال توقص به فرسه اذا توا تر و قارب الخطو و

اسپ آنحضرت بی زین بود چنانچه در روایت مسلم ست که اتی النبی صلی الله علیه وسلم بفرس مسرور فرکب حین انصرف من جنازة

ابن الدحداح حدثنا عبد الله بن الصباح الهاشمی نا ابوقتیبة عن الجراح عن سماك عن جابر بن سمرة ان النبی

صلی الله علیه وسلم اتبع جنازة ابن الدحداح بدرستیکه آنحضرت تبعیت کرد جنازهٔ ابن الدحداح را

ماشیا پیاده پا و رجع علی فرس و بازگشت پس از دفن وی سوار بر اسپ قال ابوعیسی

هذا حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی الاسراع بالجنازة **بابست دربیان**

انچه آمده است در حق زودی بردن جنازه حدثنا احمد بن منیع نا ابن عیینة

عن الزهری سمع سعید بن المسیب عن ابی هریرة یبلغ به النبی صلی الله علیه وسلم

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الرخصة فی ذلك **قوله** جابر بن عبد الله هکذا وقع فی بعض النسخ وهو غلط والصواب جابر

ابن سمرة قوت المغتذی **قوله** ابن الدحداح بفتح الدالین المهملتین وحاءین مهملتین قال فی تقریر الاستیعاب

ابوالدحداح ویقال ابوالدحداحة فلان بن الدحداحة مذکور فی الصحابة لا اقف له علی اسم ولا نسب اکثر

من انه من الانصار حلیف لهم ذکر ابن ادریس وغیره عن محمد بن اسحق عن محمد بن یحیی بن حبان عن عمه

واسع بن حبان قال هلك ابوالدحداح فدعا النبی صلی الله علیه وسلم عاصم بن عدی فقال هل کان له فیکم

نسب قال لا فاعطی میراثه ابن اخته لبابة بن عبد المنذر وقد قیل ان ابا الدحداح هذا اسمه ثابت بن

الدحداح ویقال الدحداحة استشهد یوم احد **قوله** وهو علی فرسه له ای حین رجع بقرینة ماسیاتی **قوله**

یسعی روی بالیاء وبالنون **قوله** وهو یتوقص به بالقاف المشددة والصاد المهملة ای یتوثب به وفی مصنف ابن

ابی شیبة یتوقس بالسین المهملة وهما لغتان **قوله** یتبع بتشدید التاء **باب** ماجاء فی الاسراع بالجنازة

قوت المغتذی

سمعت جابر بن سمرة قال العراقی وقع فی بعض نسخ الترمذی جابر بن عبد الله وصح علیه

بعض اهل الحدیث وهو غلط والصواب ابن سمرة وهو علی فرس له یسعی قال

العراقی روی بالیاء والنون وهو یتوقص به بالقاف المشددة والصاد المهملة

ای یتوثب به وفی مصنف ابن ان شیبة یتوقس بالسین المهملة وهما لغتان

عارضة الاحوذی

عنه وقطعنا سیاره وهو

الثالث ان کل عذر طرأ

علی العبادة یستوی فیه

النبی والامة کالسفر والمرض

الثانیة فی صفة الصلاة

اختلفت الروایات عن

علمائنا فی تفصیلها فی

الاصل والوصف وعن

سائر العلماء فقال بعضهم

فی روایة ما وافق نص

القرآن وهو اختیار ابن

القسم من علمائنا واختیار

اللیث واشهب وابو حنیفة

وروایة ابن عمر واختار

الشافعی روایة ابن خواز

وقالت طائفة منهم ابوحنیفة

اذا لم یکن الصلوة الا بالنبی

صلی الله علیه وسلم لم یصل

وقال احمد یصلی لکل صفة

صحت وقالت طائفة کل

صفة صحت انها بعد

اخری فالاولی منسوخة

بالثانیة للعلم بالتنازع

ووجود التعارض الذی

یمتنع الجمع وقالت طائفة

انما هی صلوة ضرورة

فتفعل بحال الضرورة

وحسب الامکان لذلك

اختلف فعل النبی صلی الله

علیه وسلم فیها وهذا هو

الذی اختاره فاذا غلب الامر

فلا یخرج عن صفة من

الصفات المرویة ویصلی

ماشیا وراکبا مقبلا اه

عارضة الاحوذی

مدبرا کما روی فی الاحادیث فان غلب عن ان یؤدیها منفردا او فی جماعة فلیترکها ولو خرج الوقت کما فعل النبی صلی الله علیه وسلم یوم الخندق حین شغله المحرب عنها وکما روی البخاری عن انس حضرت مناهضة حصن تستر وحنا اضاءة الفجر واشتد اشتغال القتال فلم یقدروا علی الصلوة الا بعد ارتفاع النهار فصلیناها ونحن مع ابی موسی ففتح لنا قال انس وما اسرنی بتلک الصلوة الدنیا وما فیها وقال الاوزاعی ان لم یقدروا علی الایماء اخروا الصلوة حتی یکشف القتال وهذا علی حسن بدیع

الثالثة ظن ابن الماجشون ان النبی صلی الله علیه وسلم انما ترک صلوة الخوف یوم الخندق لانه حضر وحکمها ان تکون فی السفر وهو نظر ضعیف ما جعل الله لها قط حکما فی السفر ولا ذکرا وانما ورد الامر مطلقا او ترک النبی صلی الله علیه وسلم لها انما کان لعدم الامکان ودلیل القرآن عام فی کل مکان فلا وجه لقوله علی انه یحتمل حدیث جابر ان النبی صلی الله علیه وسلم صلی ربعی القوم رکبتین

شرح سراج احمد

قولہ اسرعوا بالجنازة شتابی کنید بجنازہ یعنی برداشتن او بسوی قبر واین مستلزم پویہ رفتن نیست وبعضی گفتہ اند مراد بشتابی تجہیز وتکفین ست وسیاق حدیث اظہر دراول ست فان تک خیرا تقدموها الیه پس اگر باشد جنازہ یعنی میت نیکو کار پس شتابی کردن حرزود بقبر رسانیدن آنرا نیکی ست کہ پیش میفرستید جنازہ را بسوی آن نیکی وان تک شرا تضعونه عن رقابکم واگر ہست جنازہ غیر صالح پس زود بردن سبب دفع شری ست کہ می نہید آنرا از گردن خود وفی الباب عن ابی بکرة اخرجه ابو داود والنسائی والحاکم قال ابو عیسی حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح ولمسلم عن ابن عباس رضی الله عنهما اذا رفعتم نعشها فلا تزعزعوا ولا تزلزلوا قاله فی میمونة اخرجه ابو داود واحمد وفیه مجهولان واختلاف علی راویه عن ابی هریرة لا تتبع الجنازة بنار ولا صوت ولا یمشی بین یدیها

باب ما جاء فی قتلی احد وذکر حمزة

باب ست در بیان انچہ آمدہ ست در ذکر قتلی وکشتگان احد وذکر سید شہداء حمزہ بن عبد المطلب رضی الله عنه حدثنا قتیبة نا ابو صفوان عن اسامة بن زید وهو ابن زید بن اسلم عن ابن شهاب عن انس بن مالک قال لما رجع رسول الله صلی الله علیه وسلم علی حمزة یوم احد گفت انس بن مالک آمد آنحضرت بر سید شہداء حمزہ رضی الله عنه فوقف علیه فرآه قد مثل به پس باستاد آنحضرت بروی پس دید او را کہ تحقیق بریدہ وجدا کردہ شدہ بود اطراف بدن مبارک وی مثلت بالقتیل جدعت انفه واذنه او مذاکیره او شیئا من اطرافه والاسم المثلة فقال لولا ان تجد صفیة فی نفسها لترکته

شرح ابی الطیب

قولہ اسرعوا بالجنازة امر من الاسراع وانما یستحب بشرط ان لا یخاف من شدته انفجارها ونحوه وکل الجنازة فرض کفایة وهذا الذی ذکرناه من استحباب الاسراع بالمشی بها هو المراد بالحدیث وهو الصواب الذی علیه جماهیر العلماء ونقل القاضی عن بعضهم ان المراد الاسراع بتجهیزها اذا تحقق موتها وهذا قول باطل مردود بقوله صلی الله علیه وسلم فشرتم عنه عن رقابکم قاله النووی وعلی الاول المراد شدة المشی لکن یکون اسراعا خفیفا بین المشی المعتاد والخبب لان ما فوق ذلک یؤدی الی انقطاع الضعفاء ومشقة الحامل فیکره ولما تقدم من حدیث ابن مسعود انه قال عادون الخبب قولہ فان تک خیرا ای ان تکن الجنازة بالکسر المیت والفتح السریر لا غیر فعلی هذا اسند الفعل الی الجنازة واریدبه المیت وقیل بالکسر السریر وبالفتح المیت لکن المراد ههنا المیت فی ضمیر تک للجنازة ای ان تکن الجنازة ذا خیر تقدموا الجنازة الیه بحذف المضاف وان تک ذا شر تضعونه عن رقابکم بحذف النون لکونه جواب الشرط وعلی نسخة اثبات النون فهو خبر مبتدأ محذوف تقدیره فانتم تضعونه آه

باب ما جاء فی قتلی احد وذکر حمزة

قولہ فراه قد مثل به بضم فکسر مع التخفیف والتشدید للمبالغة والاسم المثلة وهی تعذیب الحیوان او المقتول بقطع اعضائه وتشویه خلقه قبل ان یقتل او بعده بان یجدع انفه او اذنه ونحو ذلک قولہ ان تجد صفیة ای تحزن وتجزع وصفیة هی بنت عبد المطلب عمة رسول الله صلی الله علیه وسلم شقیقة حمزة رضی الله تعالی عنهما توفیت فی خلافة عمر رضی الله عنه ودفنت بالبقیع بفناء دار المغیرة بن شعبة

شرح سراج احمد

حتی تاکله العافیة پس فرمود آنحضرت اگر نمی بود خوف وترس آنکه بیاید عمه من خواهر حمزه خفگی را در دل خود هر آئینه میگذاشتم حمزه را و دفن نمیکردم او را تا آنکه بخوردی او را جانوران حتی یحشر یوم القیمة من بطونها تا آنکه حشر کرده شود در روز قیامت از شکمهای جانوران قال فدعا بنمرة گفت انس پس طلبید آنحضرت گلیمی را فکفنه فیها پس کفن داد حمزه را در وی فکانت اذا مدت علی راسه بدت رجلاه پس بود گلیم که چون کشیده میشد بر سر مبارک حمزه ظاهر میشد غیر پای مبارک وی از جهت کوتاهی وی واذا مدت علی رجلیه بدا راسه و چون کشیده میشد بر دو پای وی آشکار میشد سر وی قال فکثر القتلی گفت انس پس بسیار گشتند کشتگان احد وقلت الثیاب وکم گشتند جامها برای کفن ایشان قال گفت انس فکفن الرجل والرجلان والثلثة فی الثوب الواحد پس کفن کرده شد یک مرد و دو مرد و سه مرد در یک جامه ثم یدفنون فی قبر واحد پس دفن کرده میشدند در یک گور وی از جهت بسیاری مردگان وقلت فرصت قال فجعل رسول الله صلی الله علیه وسلم یسأل عنهم ایهما اکثر قرانا گفت انس پس شروع کرد آنحضرت که می پرسید از صحابه که کدام یک از دو کشتگان است اکثر و بسیار یاد دارنده از روی قرآن چون میگفتند که فلان کس ست نیقدمه الی القبلة پس پیش میکرد او را بسوی قبله بجهت تعظیم قرآن قال فدفنهم رسول الله صلی الله علیه وسلم ولم یصل علیهم گفت انس پس دفن کرد ایشان را آنحضرت و نماز نگذارد بر ایشان قال ابو عیسی حدیث انس حدیث حسن غریب لا نعرفه من حدیث انس

شرح ابی الطیب

قوله حتی تاکله العافیة هی السباع والطیر التی تقع علی الجیف فتاکلها یجمع علی عوافی واصلها کل طالب فی مر انواع الحیوان والمراد ما ذکر قوله حتی یحشر یوم القیمة من بطونها اما المراد ذلک لیتم له به الاجر ویکمل ویکون کل البدن مصروفا فی سبیله تعالی الی البعث والبیان انه لیس علیه فیما فعلوا به من المثلة تعذیب حتی دفنه وترکه سواء قوله ثم دعا بنمرة بفتح فکسر بردة من صوف او غیره مخططة رواه الحاکم عن جابر قال فقد رسول الله صلی الله علیه وسلم عمرة حین فاء الناس من القتال فقال رجل رأیته عند تلک شجرة فجاء رسول الله صلی الله علیه وسلم نحوه فلما رآه ورای ما مثل به شهق ای تردد البکاء فی صدره فقام رجل من الانصار فرمی علیه بثوب قال صحیح الاسناد ذکره المحقق ابن الهمام قوله بدت ای انکشفت قوله ولم یصل علیهم لما رضه رواه الحاکم عن جابر رضی الله تعالی عنه ان صلی الله علیه وسلم صلی علی حمزة رضی الله تعالی عنه ثم جی ء بالشهداء فیوضعون الی جانب حمزة فیصلی علیهم ثم یرفعون ویترک حمزة حتی صلی علی الشهداء کلهم وقال صحیح الاسناد واسناد احمد ثنا عفان بن مسلم ثنا حماد بن سلمة ثنا عطاء بن السائب عن الشعبی عن ابن مسعود قال کان النساء یوم احد خلف المسلمین یجهزن علی جرحی المشرکین فوضع النبی صلی الله علیه وسلم حمزة وجی ء برجل من الانصار فوضع الی جنبه فصلی علیه فرفع الانصاری و ترک حمزة ثم جی ء باخر فوضع الی جنب حمزة رضی الله تعالی عنه فصلی علیه ثم رفع وترک حمزة وصلی علیه سبعین صلوة هذا یدل علی ان صلاته علی حمزة احسن واخرج الدارقطنی مثله عن ابن عباس وهو ایضا لا ینزل عن درجة الحسن نقله المحقق

قوت المغتذی

العافیة قال الخطابی هی السباع والطیر التی تقع علی الجیف فتاکلها وتجمع علی العوافی

عارضة الاحوذی

انه کان النبی صلی الله علیه وسلم فی غیر حکم سفر وهم مسافرون وقد قال علی اذا کان الخوف فی الحضر ومعهم مسافرون یستحسن ان یکون الامام مقیما لئلا یغیر حکم صلاتهم لانهم یصلون رکعتین الرابعة اداء لما سواه او غیره فی قضاء ما فاتهم حیث فاتتهم فصلوا صلوة الخوف رعایا اجزاهم وبه قال الشافعی الا ان محمد بن الحوارزمی یستحب الاعادة وقال ابو حنیفة لا تجزیهم لانهم لم یروا عدوا واما جازت صلوة الخوف بالمعانیة قلنا قد عاینوا وقد لزمتهم الصلوة علی تلک الحالة فالخطأ فی العذر لا یوجب الاعادة کما قلنا فی الصلوة وغیرها من نحوها الخامسة اذا کان الخوف عند صلوة المغرب صلی بالجماعة الاولی رکعة وبالثانیة رکعتین وقال ابو حنیفة یصلی بالاولی رکعتین وللشافعی القولان لان حکم التسویة ان یکون الاولی رکعة ونصف ولا تنقض فکملت لها قلنا له واین نظرک وهذا یلزمک فی الطائفة الثانیة من حجتها مثله والصحیح ان الطائفة الاولی فضلها النبی صلی الله علیه وسلم لانتظارها

عارضة الاحوذی

بالتشهد وكما قلنا صلوة على ليلة القدر من بيانی سقين تجود القران عمر الدمشقی عن ابی الدرداء عن ابی الدرداء قال سجدت مع رسول الله صلی الله علیه وسلم احدی عشر سجدة الاسناد ضعفه ابو عيسى وقطعه بان رواه عن عمر الدمشقی اخبر عن مخبر عن ام الدرداء وفی الصحيح واللفظ لمسلم عن ابن عمر ان النبی صلی الله علیه وسلم كان يقرأ القران فيسجد ونسجد معه حتی فما يجد احدنا موضعا لمكان جبهته واما فی غير الصحيح فالاسناد المروی من غير طريق ابی داود وغيره عن عمرو بن العاص اقرانی رسول الله صلی الله علیه وسلم خمس عشرة سجدة اخبرنا ابو الحسين الازدی اخبرنا الطبری اخبرنا علی بن عمر الحافظ حدثنا محمد بن احمد بن عمرو بن عبد الخالق حدثنا احمد ابن محمد بن رشدين حدثنا ابن ابی مريم حدثنا نافع ابن يزيد عن الحارث بن سعيد العتقی عن عبد الله ابن منير من بنی عبد كلال عن عمرو بن العاص ان رسول الله صلی الله علیه وسلم اقرأه خمس عشرة سجدة فی القران منها ثلث فی المفصل وفی

شرح سراج احمد

الا من هذا الوجه هكذا اخرجه البخاری والاربعة من حديث جابر بزيادة وانا شهيد على هؤلاء يوم القيمة واخرجه النسائی عن عبد الله بن ثعلبة واخرجه ابو داود وعن جابر طرق نماز گذاردن بر سيد الشهداء حمزه رضی الله عنه ذكر ميكند اخرج الحاكم عن جابر فقد رسول الله صلی الله علیه وسلم حمزة رضی الله عنه فلما رآه مثلا به شق ثم جيئ بحمزة رضی الله عنه فصلی علیه ثم جيئ بالشهداء فيوضعون الی جانب حمزة فيصلی علیهم ثم يرفعون ويترك حمزة حتی صلی علیهم كلهم وفيه ابو حماد الحنفی وهو متروك واخرج احمد من طريق الشعبی عن ابن مسعود قال فوضع حمزة وجيئ برجل من الانصار فوضع الی جنبه وصلی علیه ورفع الانصاری وترك حمزة ثم جيئ بآخر حتی صلی علی حمزة يومئذ سبعين صلوة والشعبی لم يسمع من ابن مسعود وقد اخرجه عبد الرزاق من مرسل الشعبی وهو اصح وعن انس ان النبی صلی الله علیه وسلم مر بحمزة وقد مثل به ولم يصل علی احد من الشهداء غيره اخرجه ابو داود وفی اسناده اسامة بن زيد المثنی وهو لين وقال الدارقطنی تفرد عثمان بن عمر بهذه الزيادة وقد رواه ابن وهب عن اسامة وهو اعلم الناس بحديثه فقال ولم يصل علیهم اخرجه ابو داود وايضا وعن ابن عباس قال لما انصرف المشركون عن قتلی احد الحديث قال ثم قدم حمزة فكبر عشرا ثم جعل يجاء الرجل فيوضع وحمزة مكانه حتی صلی علیه سبعين صلوة اخرجه الدارقطنی وهو من رواية اسمعيل بن عياش عن غير الشاميين واخرجه الحاكم والطبرانی وابن ماجة من طريق اخری عن ابن عباس قال امر رسول الله صلی الله علیه وسلم بحمزة فهی للقبلة ثم كبر علیه سبعا ثم جمع اليه شهداء حتی صلی علیه سبعين صلوة وفی اسناده يزيد بن ابی زياد وهو ضعيف واخرجه الدارقطنی من طريق محمد بن كعب عن ابن عباس مثله سواء وفی اسناده عبد العزيز بن عمران وهو ضعيف واخرجه ابن اسحق فی المغازی حدثنی من لا اتهم عن مقسم عن ابن عباس به واخرجه ابو قرة فی السنن عن الحسن بن عمارة عن الحكم عن مجاهد عن ابن عباس والحسن متروك ولابی داود فی المراسيل عن ابی ملك الغفاری ان النبی صلی الله علیه وسلم صلی علی قتلی احد عشرة عشرة فی كل عشرة حمزة حتی صلی علیه سبعين صلوة وله عن عطاء ان النبی صلی الله علیه وسلم صلی علی قتلی احد واخرج الواقدی عن مرسل عطاء مثله الا انه قال علی قتلی بدر وذكر فی المغازی عن جابر ان النبی صلی الله علیه وسلم صلی علی والد جابر قبل الهزيمة وروی النسائی عن شداد بن الهاد ان رجلا من الاعراب جاء الی النبی صلی الله علیه وسلم فآمن به واتبعه فذكر الحديث وفيه انه استشهد فصلی علیه النبی صلی الله علیه وسلم

باب آخر بی ترجمه است حدثنا علی بن حجر نا علی بن مسهر عن مسلم الاعور عن انس بن مالك قال كان رسول الله صلی الله علیه وسلم يعود المريض بود آنحضرت كه بيمار پرسی بيماران ميكرد ويشهد الجنازة وحاضر می آمد جنازها را ويركب الحمار وسوار ميشد بر خران كه حق تعالی بيفرمايد والخيل والبغال والحمير لتركبوها ويجيب دعوة العبد واجابت ميكرد دعوة بنده را وكان يوم بنی قريظة علی حمار مخطوم بحبل وبود آنحضرت در روز سوار بر خری كه در دهن كرده شده بود رسنی من ليف كه رابنه بود

شرح ابی الطیب

باب آخر قوله يوم بنی قريظة بضم القاف وفتح الظاء المعجمة المشالة بوزن جهينة قبيلة من يهود خيبر وكانت هذه الوقعة لسبع يقين من ذی القعدة سنة خمس قوله مخطوم بحبل ای مجعول علی انفه الخطام اللغام من خطمه بالخطام ای جعل علی انفه خطمه بر او جر انفه ليضع عليه الخطام وهو كتاب كل ما وضع فی انف البعير ای فحوله ليقاد به

بقیهٔ صفحهٔ ۳۰۲

شرح سراج احمد

ازلیف خرما علیه الکاف من لیف بروی بالائی بود از لیف خرما الکاف بکسر همزه وکاف وفا معنی پالان ولیف بکسر لام و سکون شناة تحتیه وفا معنی پوست درخت خرما الیفه واحد ست قال ابو عیسی هذا حدیث لا نعرفه الا من حدیث مسلم عن انس وفی مسلم الا عور یضعف وهو مسلم بن کیسان الملائی ترجمه اش ظاهر ست **باب** بی ترجمه ست حدثنا ابو کریب نا ابو معویة عن عبد الرحمن بن ابی بکر عن ابن ابی ملیکة عن عائشة قالت لما قبض رسول الله صلی الله علیه وسلم اختلفوا فی دفنه گفت عائشه صدیقه هرگاه وفات کرده شد آنحضرت اختلاف کردند صحابه در جای دفن کردن وی فقال ابو بکر سمعت من رسول الله صلی الله علیه وسلم شیئا ما نسیته پس گفت ابو بکر صدیق شنیدم از آنحضرت چیزی را که فراموش نکرده ام آنرا قال ما قبض الله نبیا الا فی الموضع الذی یحب ان یدفن فیه که فرمود آنحضرت قبض نکند خدای تعالی هیچ پیغمبری را مگر قبض کند در جائی که دوست میدارد آن پیغمبر که دفن کرده شود در انجا فادفنوه فی موضع فراشه پس دفن کردند صحابه آنحضرت را در جای فراش وی اختلاف کرده اند علما در فضیلت میان بقعه که جسم شریف آنحضرت بدان پیوسته است وسیان بقعهٔ بیت الله الحرام بعضی گویند موضع جسم شریف که بدان پیوسته است بهتر ست از موضع کعبه وبعضی گویند که کعبه افضل ست ازان موضع والله اعلم بالصواب قال ابو عیسی هذا حدیث غریب وعبد الرحمن بن ابی بکر المکی یضعف من قبل حفظه وقد روی هذا الحدیث من غیر هذا الوجه وتحقیق فی روایت کرده شده است این حدیث از بسیار طرق رواه ابن عباس عن ابی بکر الصدیق عن النبی صلی الله علیه وسلم **باب** الخ بی ترجمه ست حدثنا ابو کریب نا معویة بن هشام عن عمران بن انس المکی عن عطاء عن ابن عمر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اذکروا محاسن موتاکم یاد کنید خوبی های مردگان خود را وکفوا عن مساویهم وباز دارید خود را از یاد کردن بدیهای ایشان قال ابو عیسی هذا حدیث غریب قال سمعت محمدا یقول عمران بن انس المکی منکر الحدیث امام بخاری میگفت عمران بن انس مکی منکر الحدیث ست وروی بعضهم عن عطاء عن عائشة وعمران ابن ابی انس مصری اثبت واقدم ست وعمران بن ابی انس اثبت واقدم ست من عمران بن انس المکی از عمران بن انس مکی **باب** ماجاء فی الجلوس قبل ان توضع بابست در بیان نشستن مردم پیش از نهاده شود جنازه از گردن مردم حدثنا محمد بن بشار نا صفوان بن عیسی عن بشر بن رافع عن عبد الله بن سلیمان بن جنادة بن ابی امیة

شرح ابی الطیب

قوله علیه الکاف ای علی الحمار الکاف ویقال له الوکاف بالواو وهو للحمار کالسرج للفرس والکاف لیف بالاضافة بترکها علی البدلیة **باب آخر قوله** اذکروا محاسن موتاکم جمع حسن علی غیر قیاس موتاکم جمع میت وکذلک مساویهم جمع سوء علی خلاف القیاس لعل صلی الله علیه وسلم امرهم بذلک لما ورد من اثنیتم علیه خیرا فهو فی الجنة ومن اثنیتم علیه شرا فهو فی النار وقال الطیبی المامور والمنهی بهذا الامر والنهی ان کان من الصالحین من عباد الله فان ذکرهم محاسن المیت تموت تزیینهم فامروا بذلک وان ذکرهم مساویهم کذلک مؤثر فعلیه ان لا یسعی فی ضرر الغیر علی ما سبق فی حدیث انس رضی الله تعالی انتم شهداء الله وان کان المامور والمنهی غیرهم فان اثر النفع والضر راجع الی القائل فعلیه ان یجتنب عما یتضرر بذکره ویتحری ما له نفع فیه **باب** ماجاء فی الجلوس قبل ان توضع

عارضة الاحوذی

سورة الحج سجدتان وقال عطاء سجود القرآن عشر فی روایة عبد الرزاق عنه الاحکام فی مسائل الاول اختلف العلماء فی عدد سجود القرآن علی سبعة اقوال الاول انها عشر قاله عطاء الثانی انها احدی عشرة وفی روایة المصریین عن مالک مثله الثالث انها اربع عشرة تسقط منها سجدة الحج الثانیة الرابع انها خمس عشرة یدخل فیها سجدة الحج وبه قال المدنیون عن مالک و احمد واسحق الخامس انها اربع عشرة یخرج عنها سجدة ص السادس انها اربع عشرة یسقط منها سجدة الحج وص ویسقط منها السابع قال علی وابن عباس عزائم سجود القرآن اربعة التنزیل وحم واقرأ **الثانیة** فی النظر فی هذه الاقوال ومن اعرف ما فی الامر ان کل سجدة فیها لفظ خبر یسجد فیها وکل سجدة فیها لفظ الامر یختلف فیها فی الاغلب فی قدر وی مطر الوراق عن رجل عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم لم یسجد فی شیء من المفصل حتی تحول الی المدینة وهذا الرجل هو عکرمة فسره الحارث

شرح سراج احمد

عن ابیه عن جده عن عبادة بن الصامت قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا تبع الجنازة لم یقعد حتی توضع فی اللحد بدرستیکه آنحضرت بود که چون میرفت در پس جنازه نمی نشست تا آنکه نهاده میشد جنازه در لحد فعرض له حبر پس پیش آمد آنحضرت را دانشمندی از یهود فقال پس گفت مر آنحضرت را هکذا نصنع یا محمد همچنین میکنیم ای محمد یعنی استاده میباشیم و نمی نشینیم تا نهادن میت در لحد گفت راوی فجلس رسول الله صلی الله علیه وسلم پس نشست آنحضرت یعنی بعد از زمین ناایستاد تا لحد کردن وقال خالفوهم و فرمود مخالفت کنید یهود را ظاهر اوحی آمد که بنشینند والا آنحضرت دوست میداشت موافقت با اهل کتاب در انچه وحی کرده نشده باشد بسوی وی پس این ناسخ گشت حکم سابق را قال ابو عیسی هذا حدیث غریب و بشر بن رافع الراوی لبشر بکسر باء موحدة لیس بالقوی فی الحدیث نیست قوی در روایت حدیث **باب** فضل المصیبة اذا احتسب بابست در بیان فضیلت مصیبت که چون طلب اجر وی جوید از حق تعالی حدثنا سوید بن نصر نا عبد الله بن المبارک عن حماد بن سلمة عن ابی سنان قال دفنت ابنی سنانا گفت ابو سنان دفن کردم من پسر خود را که سنان بود و ابو طلحة الخولانی جالس علی شفیر القبر و ابو طلحه خولانی نشسته بود بر کنار قبر خولانی بحرکات ست فلما اردت الخروج پس هرگاه خواستم من بیرون شدن را از قبر اخذ بیدی بگرفت دست مرا فقال الا ابشرک یا ابا سنان پس گفت آیا بشارت ندهم ترا ای ابا سنان قلت بلی گفتم آری بشارت ده مرا قال حدثنی الضحاک ابن عبد الرحمن بن عرزب بفتح مهملة و سکون را پس معجمه و بعد آن موحده ست عن ابی موسی الاشعری ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اذا مات ولد العبد فرمود آنحضرت چون می میرد فرزند بنده قال الله تعالی لملائکته میفرماید حق تعالی مر فرشتگان خود را

شرح ابی الطیب

قوله اذا تبع بتشدید التاء **قوله** فعرض له حبر بفتح الحاء و یکسر ای عالم و اشتهر هذا الاسم فی علماء الیهود **قوله** فجلس ای بعد ما کان واقفا و بعد ذلک و فی صحیح مسلم عن واقد بن عمرو بن سعد بن معاذ انه قال مر انی نافع بن جبیر و نحن فی جنازة قائما و قد جلس انتظر ان توضع الجنازة فقال مالیقیمک فقلت انتظر ان توضع الجنازة لما ثبت عن ابی سعید الخدری فقال نافع فان مسعود بن الحکم حدثنی عن علی بن ابی طالب انه قال قام رسول الله صلی الله علیه وسلم ثم قعد قال النووی اختلفوا فی قیام من یشیع ها عند القبر فقال جماعة من الصحابة و السلف لا یقعد حتی توضع قالوا و انسخ انما هو فی قیام من مرت به و بهذا قال الاوزاعی و احمد و اسحق و محمد بن الحسن قال و اختلفوا فی القیام علی القبر حتی یدفن فکرهه قوم و عمل به اخرون و المشهور من مذهبنا ان القیام لیس مستحبا و قالوا هو منسوخ بحدیث علی و اختار المتولی من اصحابنا انه یستحب و هذا هو المختار قال النووی و قال علماؤنا کره للناس ان یجلسوا قبل ان توضع الجنازة عن اعناق الرجال **باب** فی فضل المصیبة اذا احتسب علی بناء المجهول و فی نسخة اذا احتسب علی بناء الفاعل ای صاحبها ای صبر علیها و الاحتساب هو الصبر طلبا للثواب **قوله** علی شفیر القبر ای طرفه **قوله** الضحاک بن عبد الرحمن بن عرزب بفتح المهملة و سکون الراء و فتح الزاء ثم موحدة ثقة **قوله** ولد العبد ای المؤمن فانه الفرد الاکمل و لما فی البخاری ما لعبدی المؤمن **قوله** لملائکته ای ملائکة الموت و اعوانه

عارضة الاحوذی

ابن عبید و عکرمة کثیرا ما یکنی عنه قد کان سفیر ابن عیینة یقول حدثنی عمرو یکنی به عنه و روی عطاء انه سأل ابن عباس عن سجود القرآن فلم یعد علیه فی المفصل شیئا و فی الصحیح عن ابی هریرة ان النبی صلی الله علیه وسلم سجد فی اقرأ والانشقاق و البخاری روی عنه فی اذا السماء انشقت و ابو هریرة اثبت و ابن عباس نفی و المثبت اولی من النافی باتفاق و روی عن زید بن ثابت انه قرأ النجم علی النبی صلی الله علیه وسلم فلم یسجد و فی الصحیحین ان النبی صلی الله علیه وسلم سجد فیها بمکة و سجد معه المؤمن و الکافر الا رجلا اخذ کفا من تراب فرفعه الی وجهه فقتل بعد ذلک کافرا و هو امیة و فی الصحیح و اللفظ للبخاری عن ابن عباس قال ص لیست من عزائم السجود و قد رأیت النبی صلی الله علیه وسلم یسجد فیها و سجد النبی صلی الله علیه وسلم فی الزلزلة فی الصحیح فهذه السجدات الاربع صحاح من فعل النبی صلی الله علیه وسلم و قوله و قد روی ابو داود عن سعید

شرح سراج احمد

وی پرسد از ایشان قبضتم ولد عبدی قبض کردید شما روح فرزند بندهٔ مرا فیقولون نعم پس میگویند فرشتگان آری قبض کردیم پس جهرانی کند حق تعالی بر بندهٔ خود فیقول پس میفرماید حق تعالی قبضتم ثمرة فؤاده قبض کردید میوهٔ دل او را و حاصل عمر و زندگانی او را فیقولون نعم پس میگویند فرشتگان آری کردیم فیقول ماذا قال عبدی پس فرماید حق تعالی چه چیز گفت بندهٔ من در وقت قبض روح فرزندوی فیقولون حمدك واسترجع پس میگویند فرشتگان حمد گفت و استرجاع کرد یعنی انا لله و انا الیه راجعون گفت فیقول الله تعالی ابنوا لعبدی بیتا فی الجنة پس فرماید حق تعالی برآرید و بنا سازید برای بندهٔ من خانه در بهشت که چون درین جهان در مصیبت و محنت غمگین شده است در آنجهان بتنعیم بهشت و حور و غلمان شاد گردد و چون بمردن فرزند خانه بجمعیت و سروروی ویران شده است خانهٔ بهتر ازین در بهشت بنا کنید این همه ظهور صفت جلال و جمال اوست تعالی و تقدس می زیاند و می میراند و میگریاند و میخنداند و سمّوه بیت الحمد و سمّیتموه حمد و سمیّاید حق تعالی بفرشتگان که برای این بنده خانهٔ بنا کنید و نام بنهید این خانه را خانهٔ حمد که این جزای حمد و رضا و تسلیم اوست که در مصیبت کرد قال ابو عیسی هذا حدیث حسن غریب

باب ما جاء فی التکبیر علی الجنازة

بابست در بیان آنچه آمده است در ذکر تکبیر گفتن بر جنازه حدثنا احمد ابن منیع نا اسمعیل بن ابراهیم نا معمر عن الزهری عن سعید بن المسیب عن ابی هریرة ان النبی صلی الله علیه وسلم صلی علی النجاشی فکبر اربعا بیاید دانست که آنحضرت گذارد نماز را بر نجاشی ملک حبشه غائبانه بیرون مدینه پس تکبیر کرد

شرح ابی الطیب

قوله قبضتم ولد عبدی بتقدیر الاستفهام بقرینة الجواب والمقصود من السؤال تنبیه الملائکة علی ما اراد الله تعالی من التفضل علی عبده الحامد لاجل تصبره علی المصائب و عدم تشکیه بل اعداده ایاها من جملة النعماء التی تستوجب الشکر علیها ثم استرجاعه وان نفسه ملك الله والیه المصیر فی العاقبة قوله واسترجع ای قال انا لله وانا الیه راجعون قوله فیقول الله ابنوا لعبدی الخ لما کان الولد ثمرة شجرته بل ثمرة فؤاده ای نقاوة خلاصته فان خلاصة الانسان فواده ای قلبه کما اشار الیه صلی الله علیه وسلم بقوله تعالی ولدا عبدی و ثمرة فؤاده وفقد تلك النعمة الخطیرة ثم تلقاها بمثل ذلك الحمد استحق ان یبنی له بیت فی الجنة ویسمی بیت الحمد انما سمی الولد ثمرة فؤاده لانه خلاصة ما یحبه الفواد ولان الانسان کثیرا ما یشتاق الی الولد ثم یباشر اسبابا حصوله فیحصل له بعد ذلك فیصیر کانه ثمرة ونتیجة لتلك المحبة السابقة

باب ما جاء فی التکبیر علی الجنازة

قوله صلی علی النجاشی بتشدید الیاء وفیاؤه للنسبة وتخفیفها فیاؤه اصلیة وبکسر نونها وهو افصح من فتحها فهی اربع لغات قال الزرقانی فی شرح الموطا بفتح النون علی المشهور وقیل بکسر وخفة الجیم واخطأ من شددها وهو لقب لکل من ملك الحبشة واسمه اصحمة بن ابجر ملك الحبشة اسلم علی عهد النبی صلی الله علیه وسلم ولم یهاجر الیه وکان رهط المسلمین نافعا واصحمة بوزن ارنبة وحاءه مهملة وقیل معجمة وقیل بوحدة بدل المیم قبل صحمة بلا الف وقیل کذلك لکن بتقدیم المیم علی الصاد وقیل بمیم اول بدل الالف فیحصل من هذا الخلاف فی اسمه ستة الفاظ لواو مجموعة ومعناه بالعربیة عطیة قاله فی الاصابة انتهی قوله فکبر اربعا فیه ان تکبیر صلوة الجنازة اربع وهو المقصود من الباب قال فی شرح الموطا واعترض بان حدیث

عارضة الاحوذی

ان النبی صلی الله علیه وسلم قرأ ص علی المنبر فلما بلغ السجدة نزل فسجد فلما کان یوما آخر قرأها فلما بلغ السجدة تشذن الناس للسجود فقال النبی صلی الله علیه وسلم انما هی توبة نبی ولکنی رأیتکم تشذنتم للسجود فنزل فسجد وسجدوا ورواه ابو داود والترمذی عن عقبة بن عامر قال قلت یا رسول الله فضلت سورة الحج بان فیها سجدتین قال نعم ومن لم یسجدهما فلا یقرأهما العربیة قوله تشذنوا ای رید ینتزعك للسجود تتراءی الفعل الاحکام فی ست مسائل الاولی سجود التلاوة غیر واجب فی اما هو مستحب وقد زاد یزید علی النبی صلی الله علیه وسلم فلم یسجد احد قرأها عمر فی سورة النحل علی المنبر فنزل فسجد وقرأها فی الجمعة الاخری فلم یسجد وتهیأ الناس للسجود فقال انه لم یکتبها علینا الا ان شاء بحضرة المهاجرین والانصار فلم یعبه احد وقد تقدم حدیث النبی صلی الله علیه وسلم بفعله معا فی سورة ص وعمدتهم امران احدهما ان الله تعالی جعلها علما علی ترك الاستکبار والنفور عن الطاعة وهذا الترك واجب فیصدها جعل علیه علما واجبا قلنا

ترجمہ

عارضۃ الاحوذی

انما جعل علما على التصديق واعتقاد الوجوب والتنزال لله قالوا ولو لم يكن واجبا لما جاز فعله في الصلوة كسجود الشكر قلنا انما جاز في الصلوة لانه وجد سببها فيها كالذكر بخلاف سجود الشكر جواب آخر ولو كان واجبا لبطلت الصلوة بتركه لانها قد صارت من افعالها كسجود الصلب منها

الثانية اختلف قول مالك في السجدة الثانية من الحجر على قولين احدهما انها ليست منها وبه قال ابو حنيفة رح والثاني هي منها وبه قال الشافعي رح فوجه نفيها انه امر مقرون بالركوع فلو وجب السجود لوجب الركوع والصحيح انها منها لحديث المتقدم ومثله يكفي في الترغيب

الثالثة سجدة ص عزيمة وقال الشافعي شكر وبه اقول نا ابو حنيفة عليه قد تقدم حديث ابن عباس وقد روي عنه انه قال في سجدة ص نبيكم ممن أمرتم ان يقتدى به ولو كانت سجود شكر لما جاز ادخالها في الصلوة وهي اولى من غيرها لما روي ان النبي صلى الله عليه وسلم سجد فيها

الرابعة يكون قراءتها فيما يسر فيه لئلا يخلط على الناس وبه قال ابو حنيفة رح وتعلقوا بان النبي صلى الله

شرح سراج احمد

آنحضرت چہار تکبیر بعد از تکبیر اول ثنا خواند و بعد از دوم درود و بعد از سوم دعا و بعد از چہارم سلام داد و فی الباب عن ابن عباس اخرجه الطبراني والبيهقي من طريق النضر ابي عمر عن عكرمة عن ابن عباس قال آخر جنازة صلى عليها رسول الله صلى الله عليه وسلم كبر عليها اربعا والنضر ضعيف وله طريق اخرى عن نافع ابي هرمز احد المتروكين عن عطاء عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يكبر على اهل بدر سبعا وعلى نبي هاشم خمسا ثم كان آخر صلاته اربع تكبيرات الى ان مات اخرجه ابو نعيم في تاريخ اصبهان في المجمدين للدارقطني والحاكم من طريق ميمون بن مهران عن ابن عباس آخرا كبر النبي صلى الله عليه وسلم اربع تكبيرات وفيه فرات بن السائب وهو متروك تابعه ابو المليح عن ميمون لكن في اسناده محمد بن معاوية وهو متروك اخرجه ابن حبان في الضعفاء وابن ابي داود في المجاد وانس اخرجه ابن ابي حاتم في التفسير والدارقطني في الافراد والبزار وزيد بن ثابت واخرج الطبراني في الاوسط عن ابي سعيد وابن حبان عن عمران بن حصين وابن ابي شيبة عن عبد الله بن مغفل عن علي والدارقطني والطحاوي عنه ايضا قال ابو عيسى يزيد بن ثابت هو اخو زيد بن ثابت وهو اكبر منه شهد بدرا ويزيد بن ثابت برادر زيد بن ثابت ست و او کلان تر از زید بود که حاضر شد بدر را و زید لم يشهد بدرا قال ابو عيسى حديث ابي هريرة هذا حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند اكثر اهل العلم من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم وغيرهم يرون التكبير على الجنازة اربع تكبيرات وهو قول سفيان الثوري ومالك بن انس وابن المبارك والشافعي واحمد واسحق حدثنا محمد ابن المثنى نا محمد بن جعفر نا شعبة عن عمرو بن مرة عن عبد الرحمن بن ابي ليلى قال كان زيد بن ارقم يكبر على جنائزنا اربعا گفت عبد الرحمن بود زيد بن ارقم كه تكبير چگونه گفت بر جنازه های ما چهار تکبیر وانه كبر على جنازة خمسا وبدرستیکه زید تکبیر گفت بر یک جنازه پنج تکبیر فسالناه

شرح ابی الطیب

صلوة على غائب لا على جنازة واجيب بان ذلك يفهم بطريق الاولى ثم قال وفيه الصلوة على الميت الغائب عن البلد وبه قال الشافعي واحمد واكثر السلف وقال الحنفية والمالكية لا تشرع ونسبه ابن عبد البر لاكثر العلماء واجمعوا قالوا ذلك خصوصية له صلى الله عليه وسلم ودلائل الخصوصية واضحة لا يجوز ان يشركه فيها غيره لانه والله اعلم احضر روحه بين يديه او رفعت له جنازته حتى شاهدها كما رفع له بيت المقدس حين سألته قريش عن صفته وقال غيره انه كشف له عنه حتى رآه فتكون صلاته كصلاة الامام على بيت رآه وام يره المامون ولا خلاف في جوازها وقول ابن دقيق العيد يحتاج هذا الى النقل تعقب بان الاحتمال كاف في مثل هذا من جهة المانع ويؤيده ما ذكره الواحدي بلا اسناد عن ابن عباس قال كشف للنبي صلى الله عليه وسلم عن سرير النجاشي حتى راه وصلى عليه ولابن حبان في صحيحه عن عمران بن حصين انه صلى الله عليه وسلم قال ان اخاكم النجاشي توفي فقوموا وصلوا عليه فقام عليه الصلوة والسلام وصفوا خلفه فكبر اربعا وهم لا يظنون الا ان جنازته بين يديه ولابي عوانة عن عمران بن حصين فصلينا خلفه ونحن لا نرى الا ان الجنازة قدامنا واجيب ايضا بان ذلك خاص بالنجاشي لما شاع انه مات مسلما او استيلاء قلوب المؤمنين اسلم وانه في حياته اذ الروايات في حديث صحيح انه صلى على ميت غائب غيره انتهى ملخصا قلت وايضا يدل على الخصوصية كون الصلوة في يوم موته ولا يتصور ذلك لغيره من الغائبين وايضا لم يصل عليه احد في بلده

شرح سراج احمد

عن ذلك پس پرسيديم ازيد بن ارقم از ان فقال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يكبرها پس گفت زيد بن ارقم بود آنحضرت كه تكبير ميگفت پنج تكبير را قال ابو عيسى حديث زيد بن ارقم حديث حسن صحيح وقد ذهب بعض اهل العلم الى هذا من اصحاب النبى صلى الله عليه وسلم وغيرهم راوا التكبير على الجنازة خمسا وقال احمد واسحق اذا كبر الامام على الجنازة خمسا فانه يتبع الامام وكفت احمد واسحق چون تكبير گفت امام بر جنازه پنج تكبير پس بدرستيكه متابعت كند امام را شافعى احمد و اسحق دور است استدلال نمود و باين حديث صلوة آنحضرت بر نجاشى بر شروعيت نماز بر ميت غائب تا آنكه گفته اند كه نيامده است از يكيس از صحابه منع آن و گفت امام ما ابو حنيفه و مالك كه آن مشروع نيست و جوزه بعضهم اذا قربت مدة موته الا اذا طالت **باب** ما يقول فى الصلوة على الميت بابست در بيان انچه آمده است كه بگويد بخواند در دعاء نماز جنازه بر ميت حدثنا على بن حجر نا هقل بن زياد نا الاوزاعى عن يحيى بن ابى كثير قال ثنى ابو ابراهيم الاشهلى المدنى مقبول از ثالثه بود گويند كه او عبد الله بن ابى قتاده است و آن صحيح نگشته است عن ابيه نام پدر وى كسى ضبط ننموده است و ترمذى از امام بخارى حكايت كرده كه او را هم معلوم نگشته نام پدر وى و حالانكه صحابى بود قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا صلى على الجنازة قال بود آنحضرت كه چون نماز ميگذارد بر جنازه ميفرمود و اين دعا را ميخواند اللهم اغفر لحينا وميتنا اى بار خدايا بيامرز زندهاى ما مراو مردگان ما مراو شاهد ما و غائبنا وشاهدنا وغائبنا وصغيرنا وكبيرنا وخردان ما و بزرگان ما و ذكرنا وانثانا و مردان ما و زنان ما قال يحيى وحدثنى ابو سلمة بن عبد الرحمن عن ابى هريرة عن النبى صلى الله عليه وسلم مثل ذلك و زياده كرده در روايت اين عبارت را اللهم من احييته منا فاحيه على الاسلام خداوندا كسى كه زنده دارى او را از ما پس زنده دار او را بر اسلام ومن توفيته منا فتوفه على الايمان وكسيكه بميرانى او را پس بميران او را بر ايمان در حيات

شرح ابى الطيب

قوله كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يكبرها اى احيانا او اكثر قال النووى قال ابن عبد البر انعقد الاجماع بعد ذلك على اربع واجمع الفقهاء واصل الفتوى بالامصار على اربع على ما جاء فى الاحاديث الصحاح وما سوى ذلك عندهم شذوذ لا يلتفت اليه انتهى **باب** ما جاء فى الصلوة على الميت **قوله** وصغيرنا قال الشيخ التورپشتى سئل ابو جعفر الطحاوى عن معنى الاستغفار للصبيان مع انه لا ذنب لهم فقال سال النبى صلى الله عليه وسلم ان يغفر لهم ذنوب تضيت لهم ان يصيبوها بعد لانتهاء الى حال الكبر قال الطيبى اقول كل من القرائن الاربع فى هذا الحديث يدل على الشمول والاستيعاب فلا يحمل على التخصيص نظرا الى مفردات التركيب كانه قيل اللهم اغفر للمسلمين كلهم اجمعين ففى من الكناية الزبدية يدل عليه جمعه فى قوله اللهم من احييته منا فاحيه على الاسلام ومن توفيته منا فتوفه على الايمان **قوله** فاحيه على الاسلام اى الاسلام هو التمسك بالاركان الظاهرة وهذا لا يتاتى الا فى الحيوة واما الايمان فهو التصديق الباطنى الذى هو المطلوب عند الوفاة فلذا خص الاول بالاحياء والثانى بالاماتة

عارضة الاحوذى

عليه وسلم يجد فيها فى صلوة السراية **الخامسة** سجود الشكر غير مشروع عندنا وبه قال ابو حنيفة وقال الشافعى هو مشروع وقد روى ابو بكرة ان النبى صلى الله عليه وسلم كان اذا اتاه شئ يسره به سجد وخرج الدارقطنى انه راى رجلا من الثقاشين فخر ساجدا شكر الله والثقاشين والنقاشين والنقاش هو القصير الضعيف المسالة **السادسة** اذا ركع بدلا عن سجود التلاوة لم يسب له ذلك عن السجود لانه سجود مشروع قد ينوب فيه الركوع اصله سجود الصلوة قالوا هو سجود خضوع فاجزا فيه الانحناء قلنا لو شرع ذلك فلا يقال فيما بتراتها **باب** ما يقال فى سجود القرآن عبيد الله بن ابى يزيد عن ابن عباس قال جاء رجل فقال يا رسول الله رايتنى البارحة وانا نائم كانى اصلى خلف شجرة فسجدت فسجدت الشجرة لسجودى فسمعتها تقول ذكر الحديث وقال غريب وذكر حديث ابى العالية عن عائشة قالت كان النبى صلى الله عليه وسلم يقول فى سجود القرآن سجد وجهى للذى خلقه وشق سمعه وبصره

عارضة الاحوذی

بحوالهٔ قوته حسن صحیح قال الفقیه الامام رضی الله عنه لیس فی ذکر السجود دعاء موقت ولا ذکر مجرد الا ما فی الصحیح من فعل النبی صلی الله علیه وسلم ووصیته للناس کان یقول فی سجوده اغفر لی ما قدمت وما اخرت وما اسررت وما اعلنت وفی روایة عائشة ما قدم وصح عن علی بن ابی طالب وجابر ان النبی صلی الله علیه وسلم کان اذا سجد قال اللهم لک سجدت ولک اسلمت وبک آمنت وانت ربی سجد وجهی للذی خلقه وشق سمعه وبصره فتبارک الله احسن الخالقین وقالت عائشة سمعته یقول فی سجوده اعوذ برضاک من سخطک وبمعافاتک من عقوبتک وبک منک لا احصی ثناء علیک وقد کان بعض اصحابنا عمل ادعیة فی السجود مناسبة لکل دعاء بسیط القول فی السجدة وقد قدمنا فی صلاة التطوع ان احتمله فرایت فیه تصنعا فترکته الی وقت خلوص النیة فیه ان شاء الله تکتة عشر علی فی هذا الحدیث ان یقول احد فیه وتقبل منی کما تقبلت من داود فان فیه طلب قبول مثل ذلک القبول واین ذلک

شرح سراج احمد

اسلام ذکر کرد و در رحمات ایمان زیرا که اسلام نام اعمال ظاهره است و آن در حالت حیات ست و در حالت موت خبر تصدیق قلبی همراه نیست قال فی الباب عن عبد الرحمن بن عوف وعائشة وابی قتادة ودجابر وعوف بن مالک اخرجه مسلم الترمذی و از دیگر صحابه نیز مروی گشته است چنانکه ابوداود و از ابی هریره و احمد و ابن ماجه و نسائی نیز اخراج کرده اند قال ابوعیسی حدیث والد ابی ابراهیم حدیث حسن صحیح و روی هشام الدستوائی وعلی بن المبارک هذا الحدیث عن یحیی بن ابی کثیر عن ابی سلمة بن عبد الرحمن عن النبی صلی الله علیه وسلم مرسلا وروی عکرمة بن عمار ة عن یحیی بن ابی کثیر عن ابی سلمة عن عائشة عن النبی صلی الله علیه وسلم وحدیث عکرمة بن عمار غیر محفوظ وعکرمة ربما یهم فی حدیث یحیی وعکرمه گاهی وهم میکرد در حدیث یحیی وروی عن یحیی بن ابی کثیر عن عبد الله بن ابی قتادة عن ابیه عن النبی صلی الله علیه وسلم قال ابوعیسی سمعت محمدا یقول اصح الروایات فی هذا حدیث یحیی بن ابی کثیر عن ابی ابراهیم الاشهلی عن ابیه قال وسالته عن اسم ابی ابراهیم الاشهلی فلم یعرفه گفت مصنف سوال کردم امام بخاری را از نام ابی ابراهیم اشهلی پس نشناخت امام بخاری نام او را حدثنا محمد بن بشار نا عبد الرحمن بن مهدی نا معویة بن صالح عن عبد الرحمن بن جبیر بن نفیر عن ابیه جبیر بن نفیر عن عوف بن مالک قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یصلی علی میت فحفظت من صلاته علیه گفت عوف شنیدم آنحضرت را که نماز میکرد بر میت پس فهم کردم از نماز آنحضرت که میگوید این نماز اللهم اغفر له وارحمه ای بار خدایا مرزا و را و رحم کن او را و اغسله بالبرد وبشوا و را به یخ کما یغسل الثوب چنانکه شسته میشود جامه یعنی همچنان میت را از گناهان بشوی قال ابوعیسی هذا حدیث حسن صحیح وقال محمد بن اسمعیل البخاری اصح شیء فی هذا الباب هذا الحدیث بدانکه در صلوة جنازه ادعیه مختلف وارد اند و دعای مشهور اللهم اغفر لحینا الخ است چنانکه اخراج آن کرده است ابوداود و ترمذی از ابی هریره و اختلاف ادعیه دلالت میکند بر عدم توقیت و اخراج کرده ابن ابی شیبه از ابراهیم که لیس فی الصلوة علی المیت دعاء موقت وادع بما شئت و از ابن المسیب و شعبی و عطاء و محمد همچنین ماثور شده است و مستحب ست نزد شافعیه که گفته شود پس از تکبیر چهارم اللهم لا تحرمنا اجره ولا تفتنا بعده و ظاهر روایت از حنفیه پس از تکبیر رابع دعا نیست و مستحسن گفته اند بعضی حنفیه ربنا اتنا فی الدنیا حسنة و در بنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا

باب ما جاء فی القراءة علی الجنازة بفاتحة الکتاب

بابست در بیان آنچه آمده است در قراءت بر جنازه بفاتحة الکتاب حدثنا احمد بن منیع نا زید بن حباب نا ابراهیم بن عثمان عن الحکم عن مقسم عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم قرأ علی الجنازة بفاتحة الکتاب بدرستیکه آنحضرت خواند بر جنازه احمد سند رب العالمین را وفی الباب عن ام شریک اخرجه ابن ماجه عن شهر بن حوشب عن ام شریک قالت انه صلی الله علیه وسلم امرنا ان

شرح ابی الطیب

قوله عن اسم ابی ابراهیم الاشهلی قیل انه عبد الله بن ابی قتادة ولا یصح قاله فی التقریب قوله وغسله بالبرد هو بفتحتین حب الغمام وهو لکونه مصونا عن مس ایدی المدنسین من اطهر انواع المیاه والمقصود طهره من الذنوب بانواع المطهرات من الدنس والغرض مد المبالغة باب ما جاء فی القراءة علی الجنائز بفاتحة الکتاب

شرح سراج احمد

نقرأ على الجنازة بفاتحة الكتاب واخرج النسائي باسناد صحيح عن ابي امامة بن سهل بن حوشب قال السنة في الصلوة على الجنازة ان يكبر ثم يقرأ بام القرآن ثم يصلي على النبي صلى الله عليه وسلم ثم يخلص الدعاء للميت واخرج البيهقي من طريق الشافعي عن عبد الله بن عمر انه كان يقرأ بام القرآن بعد التكبيرة الاولى على الجنازة وگفت شافعي رسيده است بما از ابي بكر وسهل بن حنيف وغير ايشان ونقل كرده است شمني از محيط كه اگر قرأه بنية الثناء والدعاء لا باس عند الحنفية واما بنية تلاوة پس مكروه است وحكايت كرده بر جندي از قاضي خان كه مشايخ عراق از اصحاب ما اختيار كرده اند قراءة فاتحه را پس از تكبير اول بروجه ثنا ودعا قال ابو عيسى حديث ابن عباس حديث ليس اسناده بذلك لقوى ابراهيم بن عثمان هو ابو شيبة الواسطي منكر الحديث في الصحيح عن ابن عباس قوله من السنة القراءة على الجنازة بفاتحة الكتاب ترجمه اش ظاهرست حدثنا محمد بن بشار نا عبد الرحمن بن مهدي نا سفيان عن سعد بن ابراهيم عن طلحة بن عبد الله بن عوف ان ابن عباس صلى على جنازة فقرأ بفاتحة الكتاب بدرستيكه ابن عباس نماز گذارد بر جنازه پس خواند سورهٔ فاتحه را فقلت له طلحه گويد پس گفتم ابن عباس را كه خواندن فاتحة الكتاب بر جنازه چيست فقال انه من السنة پس گفت ابن عباس قراءة فاتحة الكتاب از سنت ست او من تمام السنة شك راوي ست يا گفت قراءت فاتحه از تمامیت سنت ست قال ابو عيسى هذا حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند بعض اهل العلم من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم وغيرهم يختارون ان يقرأ بفاتحة الكتاب بعد التكبيرة الاولى يعني در محل ثنا سورهٔ فاتحه خواند شود وهو قول الشافعي واحمد واسحق وقال بعض اهل العلم لا يقرأ في الصلوة على الجنازة انما هو الثناء على الله وگفته اند بعضي اهل علم كه خوانده نشود در نماز جنازه چيزي از قرآن جزاين نيست كه آن ثنا خواندن است بر حق تعالى والصلوة على نبيه صلى الله عليه وسلم ودرود ست بر پيغمبر خدا والدعاء للميت ودعا كردن برميت ست وهو قول الثوري وغيره من اهل الكوفة وآن قول سفيان ثوري وغيروي ست از اهل كوفه كه كنايت ست از امام ما ابي حنيفه **باب** كيف الصلوة على الميت والشفاعة له بابست كه چگونه است نماز گذاردن برميت وشفاعت براي ميت حدثنا ابو كريب نا عبد الله ابن المبارك ويونس بن بكير عن محمد بن اسحق عن يزيد بن ابي حبيب عن مرثد بن عبد الله اليزني بفتح ياي تحتيه وزاي ونون ابو الخير المصري ثقه فقيه از ثالثه بود در سنه تسعين وفات كرد

شرح ابی الطیب

قوله من السنة القراءة اه هذه الصيغة تحكم لها الرفع عند المحدثين لكن في افادته فرضية الفاتحة نظر ظاهر سيما مع قوله او من تمام السنة فانه صريح في عدم الافتراض وفي موطا مالك عن نافع ان عبد الله بن عمر كان لا يقرأ في الصلوة على الجنازة قال شارحه به قال ابو هريرة وجماعة من التابعين وابو حنيفة ومالك وعن ابن عباس وابن مسعود والحسن بن علي وابن الزبير والمسور بن مخرمة مثل ذلك وعنهما واليه قال الشافعي واحمد وفي البخاري عن طلحة ابن عبد الله صليت خلف ابن عباس على جنازة فقرأ الفاتحة وقال لتعلموا انها سنة وفي البيهقي عن جابر باسناد ضعيف وقرأ بام القرآن بعد التكبيرة الاولى انتهى **باب** كيف الصلوة على الميت والشفاعة له

معارضة الاحوذی

اللسان واين تلك النية واين مثل ذلك الذنب فان داود فعل جائزا وعوتب على انه ذنب على قدر منزلته واهل الكبائر والمعاصي المكتوفة يقول لقبل توبتي كما تقبلت توبة الانبياء هذا فيه ما يرون والله اعلم وقد قرئ على القاضي ابي المطهر مُعلّى وانا اسمع قيل له حدثكم ابو يعلى الحافظ اخبرنا ابو بكر بن خلاد اخبرنا الحارث حدثنا شجاع بن مخلد حدثنا هشيم حدثنا حميد الطويل عن بكير بن عبد الله عن ابي سعيد الخدري قال لقد رايتني في المنام كاني اكتب سورة ص فاتيت على السجدة فسجدت فقال كل شيء رايته اللوح والدواة والقلم فاتيت النبي صلى الله عليه وسلم فاخبرته فامرنا بالسجود فيها فخرج النساء الى المساجد مما هد قال كنا عند ابن عمر فقال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ايذنوا النساء بالليل الى المساجد فقال ابنه والله لا ناذن لهن يتخذنه دغلا قال فعل الله بك وفعل اقول قال رسول الله صلى الله عليه وسلم وتقول لا ناذن صحيح حسن الاسناد اخرجه مسلم في حديث مجاهد عن عمر

فائدہ

لم تقرر القراءة بعد التكبيرة الاولى بالفاتحة على القول بعدم الافتراض ولم يجز بين التكبيرة والقراءة بشيء من الدعاء والثناء على القول بالافتراض ولم يقرأ بعد التكبيرة الثالثة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة الرابعة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة الخامسة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة السادسة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة السابعة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة الثامنة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة التاسعة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة العاشرة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة الحادية عشرة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة الثانية عشرة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة الثالثة عشرة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة الرابعة عشرة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة الخامسة عشرة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة السادسة عشرة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة السابعة عشرة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة الثامنة عشرة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة التاسعة عشرة بشيء من القرآن ولم يقرأ بعد التكبيرة العشرين بشيء من القرآن

شرح سراج احمد

قال کان مالک بن هبیرة گفت مرتد بود مالک بن هبیره بن خالد بن مسلم السکونی او الکندی ابو سعد صحابی ست نازل حمص و مصر شد در ایام مروان و وفات کرد اذا صلی علی جنازة فتقال الناس علیها چون میگذارد نماز جنازه پس میدید کم بودن مردم را بر آن جنازه جزأهم ثلثة اجزاء تقسیم میکرد ایشان را به اجزا برای سه صف بستن تو قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم پس گفت مالک بن هبیره فرمود آنحضرت من صلی علیه ثلثة صفوف فقد اوجب کسی که بگذارد بر وی نماز سه صف پس تحقیق واجب گردانید الله تعالی بهشت را برمیت و فی الباب عن عائشة اخرجه الترمذی وام حبیبة وابی هریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم فی الصلوة علی الجنازة اللهم انت ربها وانت خلقتها وانت هدیتها للاسلام وانت قبضت روحها انت اعلم بسرها وعلانیتها جئنا شفعاء فاغفر له اخرجه ابو داود وروی میمونة زوج النبی صلی الله علیه وسلم قال ابو عیسی حدیث مالک بن هبیرة حدیث حسن هکذا رواه غیر واحد عن محمد بن اسحق وروی ابراهیم بن سعد عن محمد بن اسحق هذا الحدیث وادخل بین مرثد ومالک بن هبیرة رجلا وداخل کرده است ابراهیم بن سعد میان مرثد و مالک مردی را واسطه و روایة هؤلاء اصح عندنا و روایت این گروه که غیر واحد اند از محمد اصح ست نزد ما حدثنا ابن ابی عمر نا عبد الوهاب الثقفی عن ایوب ح وثنا احمد بن منیع وعلی ابن حجر قالا نا اسمعیل بن ابراهیم عن ایوب عن ابی قلابة عن عبد الله بن یزید رضیع کان لعائشة عبد الله بن یزید بود رضیع عائشه صدیقه عن عائشة عن النبی صلی الله علیه وسلم قال لا یموت احد من المسلمین نمی میرد هیچکس از مسلمانان فیصلی علیه امة من المسلمین پس بگذارند بر وی گروهی از مسلمانان نماز را یبلغوا ان یکونوا مائة برسند اینکه باشند آن گروه صد کس و در حدیثی چهل کس آمده اند گویا چهل اقل عدد ست که امید شفاعت توان داشت و صد اکثر تو بشتی گفته ظاهر آنست که عدد

شرح ابی الطیب

قوله مالک بن هبیرة هو ابو سعید السکونی عداده فی اهل مصر لیس له فی الکتب الا هذا الحدیث قوله فتقال بفتح اللام المشددة بصیغة الماضی فاعله ضمیر مالک بن هبیرة والناس مفعوله هو تفاعل من القلة ای رآهم قلیلین او عدهم قلیلین لا یبلغون ثلثة صفوف لو ترکوا علی حالهم قوله اجزاهم ثلثة اجزاء ای قسمهم ثلثة صفوف وقول من قال ثلثة اقسام ای شیوخا وکهولا وشبابا او فضلاء وطلبة العلم والعامة بعید جدا قوله فقد اوجب ای اوجب الله علی ذاته بمقتضی وعده مغفرة ذنبه والحاصل انه استحق الجنة وفی روایة ابی داود وجبت له الجنة وفی روایة البیهقی غفر له قوله امة من المسلمین ای جماعة وقوله من المسلمین صفته ویبلغون صفة ثانیة ای یبلغون عدد المائة

قوت المغتذی

مالک بن هبیرة هو ابو سعید السکونی عداده فی اهل مصر لیس له فی الکتب الا هذا الحدیث فقد اوجب فی روایة ابی داود وجبت له الجنة وفی روایة البیهقی غفر له

بقیہ صفحہ ۳۰۹

معارضۃ الاحوذی

عن مجاهد فقال ابن عباس له واقد نضرب فی صدره وزاد ابو معویة علی الاعمش تزبره عبد الله وفی حدیث سالم بن عبد الله نسیته سبنا لو اسمعه قطعت متالیة بتاء بلا الا وقال فی لفظ الحدیث لا تمنعوا اماء الله مساجد الله العربیة الداخل الشجر الملتف ضربه مثلا نجدیتهن فی قوله انبؤه یرید انتهرة الاحکام فی مسائل الاولی الاصل فی الشرع جواز خروج النساء والاحادیث فی ذلک کثیرة منها ان کان رسول الله صلی الله علیه وسلم لیصلی الصبح فینصرف النساء ومنها انه نهی ان یدخل الرجال و النساء علی باب واحد وجعل لهن بابا لو یدخل علیه ابن عمر ولا خرج حتی مات ومنها احادیث الاذن ومنها فی الخطاب لهن اذا شهدت احداکن العشاء وفی روایة المسجد فلا تطیبن تلک اللیلة اسنده زینب الثقفیة واسنده ابو هریرة قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ایما امرأة اصابت بخورا فلا تشهد معنا العشاء الآخرة الثانیة اذا خرجت الی المسجد فلتخرج متبذلة تفلة کما جاء فی

تارکہ الطیب ۱۲

شرح سراج احمد

اقل متاخر باشد در رود از حیثیت فضل و کرامت حق بر بندگان خود فیشفعوا له پس شفاعت کنند بجناب حق تعالی برای میت الا شفعوا فیه مگر آنکه مقبول شفاعت گردانیده شوند در حق وی وقال علی بن حجر فی حدیثه وگفت علی ابن حجر در حدیث خود مائة فما فوقها یعنی لفظ فما فوقها مذکور ست پس انچه زیاده بر صد باشد قال ابو عیسی حدیث عائشة حدیث حسن صحیح وقد اوقفه بعضهم ولم یرفعه وتحقیق موقوف کرده اند بعضی این حدیث را و مرفوع نکرده اند **باب** ما جاء فی کراهیة الصلوة علی الجنازة عند طلوع الشمس وعند غروبها باب ست در بیان انچه آمده است در کراهیت گذاردن نماز بر جنازه نزدیک برآمدن آفتاب و نزد غروب شدن آفتاب حدثنا هناد نا وکیع عن موسی ابن علی بن رباح علی بلفظ تصغیر ست و رباح بفتح راء و موحده در آخر حای مهمله است عن ابیه علی بن رباح بن قصیر ضد الطویل اللخمی ابو عبد الله المصری ثقه بود از کبار ثالثه است درسنه بضع ومائة وفات کرد عن عقبة بن عامر الجهنی صحابی مشهور ست کنیت وی هفت اقوال اند اشهر آنست که ابو حماد بود والی امیر مصر از طرف معاویه بن ابی سفیان پس از برادر وی عتبه بن ابی سفیان بستر معزول کرد او را و در انجا وفات کرد سنه ثمان وخمسین قال ثلث ساعات کان رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت عقبه بن عامر سه ساعت اند که بود آنحضرت یهانا ان نصلی فیهن او ان نقبر فیهن موتانا منع میفرمود ما را که بگذاریم در ان سه ساعت نماز را و نقبر کنیم در ان موتا را یا دفن کنیم در ان مردگان خود را حین تطلع الشمس بازغة حین از ان هنگامی ست که می آید آفتاب برآمدن حتی ترتفع تا آنکه بلند گردد آفتاب و حد طلوع اقوال بسیار اند قال الامام ابو بکر محمد بن الفضل تا دام الانسان یقدر علی النظر الی قرص الشمس فهی فی الطلوع لا یباح فیه الصلوة واذا عجز عن النظر فیه یباح وبعضی بعد طلوع را بقدر یک نیزه و دو نیزه کرده اند کذا فی الخلاصة وقیل ینظر الی رؤس الحیطان والجبال فان کانت الشمس فیها محمرة او مصفرة فهی فی الطلوع وان ابیضت فقد طلعت کذا فی الروضة وقیل یوضع طست فی ارض مستویة فما دامت الشمس فی حیطانه فهی فی الطلوع واذا رفعت فی وسطه حلت الصلوة کذا فی الظهیریة وحین تقوم قائم الظهیرة ودوم وقت هنگامی ست که باستاده آفتاب در نیم روزه حتی تمیل تا آنکه میل کند آفتاب از نصف دائره بسوی مغرب

شرح ابی الطیب

قوله فیشفعوا له الا شفعوا فیه الاول من التجرد والثانی من المزید فیه ای فیطلبون المغفرة ویدعون له الا قبلت شفاعتهم ولا یقال هذا الحدیث یعارض الحدیث المتقدم لان ثلثة صفوف ربما تحصل بستة نفر او خمسة نفر کذلک ما ورد ما من مسلم یموت فیقوم علی جنازته اربعون رجلا لا یشرکون بالله شیئا الا شفعهم الله فیه رواه مسلم لان السبیل فی امثال هذا المقام ان یکون اقل العددین متاخرا عن الاکثر لان الله تعالی دائما یمن علی عباده بزیادة الفضل والکرم فاولا من علیهم ان یغفر لهم اذا استغفر له المائة ثم من علیهم بذلک اذا استغفر له اربعون ثم من علیهم بذلک اذا وجد من ثلثة صفوف ولو کان الشفعاء ستة او خمسة **باب** ما جاء فی کراهیة الصلوة علی الجنازة عند طلوع الشمس وعند غروبها **قوله** حین تطلع الشمس بدل من ساعات بدل البعض من الکل **قوله** بازغة ای طالعة ظاهرة لا یخفی طلوعها یقال بزغت الشمس وبزغ القمر وغیرهما طلع **قوله** حتی ترتفع هذه الروایة تبین ان المراد بالطلوع فی الروایات الاخر ارتفاعها واشراقها لا مجرد ظهورها **قوله** قائم الظهیرة ای حین قیام الشمس وقت الزوال من قولهم قامت به دابته وقفت والشمس انی بلغت وسط السماء بطأت حرکة الظل

عارضة الاحوذی

الآثار ولیخرجن تفلات بید لا طیب علیهن واصل التفل النتن یقال امرأة تفلة و متفال حتی لا یتعلق بهن نفس الثالثة رأت عائشة وابن مسعود فی جماعة ان یمنع النساء المساجد وان یلزمن قعر بیوتهن وروی عنهما صلوة المرأة فی بیتها خیر لها من صلاتها فی دارها وصلاتها فی دارها خیر لها من صلاتها فی غیر ذلک ذا دا بو هریرة وصلاتها فی مخدعها خیر لها من صلاتها فی بیتها والمخدع هی الکلة و الموضع الخفی التی تنزع فیها ثیابها وبعد هذا کله ففی المسألة قولان الاول قال مالک لا یمنع النساء المساجد ویخرجن للعید المتجالات وفی السقیا ولا تکثر الشابة الخروج وقال مرة اخری تکون المتجالة کالشابة الثانی قال الثوری یکره لها الخروج عن بیتها وکذلک قال ابن مسعود المرأة عورة فاذا خرجت استشرفت لها الشیطان وبه قال ابو حنیفة وابن المبارک ونحوه عن سفیان وروی عن ابی حنیفة ان العبد بخلاف غیره وفرق ابو یوسف بین الشابة والمتجالة وهو حسن وقد کن

الترجمة

عارضة الاحوذی

فی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم یخرجن فی العید وغیره واما الیوم فلا اظن لهن الا لو کن کنساء قابلس الملاة التی لرمی بها ابراهیم بالمنجنیق فی النار و بها موضعه الی الیوم رهاذاق الماء و فی موضع المنجنیق مسجد الرباط سکنتها مدة مرابطا متعلما فکنت امشی فیها النهار کله الزمان باجمعه فلا تلقی امرأة ابدا ولا یقع لك عین علیها الا یوم الجمعة فان المسجد یمتلی منهن ثم لا یخرجن الی الجمعة الاخری فمثل هؤلاء لا حرج علیهن

باب البزاق فی الصلوة

طارق بن عبد الله المحاربی قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا کنت فی الصلوة فلا تبزق عن یمینك و لکن خلفك او تلقاء شمالك او تحت قدمك الیسری آنس البزاق فی المسجد خطیئة و کفارتها دفنها حسنان صحیحان الفقه فی مسائل الاولی المساجد احب البلاد الی الله و اسواقها ابغض البلاد الیه کما فی الصحیح و قد قال الله تعالی فی بیوت اذن الله ان ترفع و یذکر فیها اسمه و الاهانة ضد الرفع فینبغی ان لا یتعرض لها و البزاق ضرب من الاهانة فانه طرح

شرح سراج احمد

وحین تضیف للغروب حتی تغرب وسوم وقت هنگامی ست که میل کند آفتاب برای غروب شدن تا آنکه غروب کند یعنی در عین طلوع و عین استواء و عین غروب نباید کرد بعد ازان رواست قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم و غیرهم یکرهون الصلوة علی الجنازة فی هذه الساعات وقال ابن المبارك و معنی هذا الحدیث و گفت ابن مبارک معنی این جمله از حدیث اوان نقبر فیهن موتانا یعنی الصلوة علی الجنازة یعنی مراد ازان نقبر نماز ست بر جنازه نه نفس دفن و یکره الصلوة علی الجنازة عند طلوع الشمس و عند غروبها واذا انتصف النهار حتی تزول الشمس و هو قول احمد و اسحق و قال الشافعی لا باس ان یصلی علی الجنازة فی الساعات التی یکره فیهن الصلوة و نزد امام شافعی درین سه ساعت مکروه هم نماز جنازه رواست **باب** فی الصلوة علی الاطفال

بابست در بیان گذاردن نماز بر کودکان حدثنا بشر بن آدم ابن بنت ازهر السمان بکسر موحده و سکون شین معجمه و او پسر دختر ازهر سمان ست در تقریب ست بشر بن آدم بن یزید البصری ابو عبد الرحمن بن بنت ازهر السمان صدوق بود در وی لین ست از عاشره بود در سنة اربع و خمسین و مائتین و فات کرد نا اسمعیل بن سعید ابن عبید الله نا ابی عن زیاد بن جبیر بن حیة عن ابیه جبیر بن حیة عن المغیرة بن شعبة ان النبی

شرح ابی الطیب

الی ان تزول فیتخیل الناظر المتامل انها قد وقفت وهی سائرة و معناه حین لا یبقی للقائم فی الظهیرة ظل فی المشرق ولا فی المغرب فی الظهیر نصف النهار قاله الطیبی نقلا عن شرح السنة والنووی **قوله** تضیف بفتح التاء و الضاد المعجمة و تشدید الیاء بصیغة المضارع المرفوع واصله تتضیف بحذف احدی التاءین کتنزل الملائکة و اصل الضیف المیل یقال ضفت الی کذا و اضفت الی کذا و ضافت الشمس للغروب و تضیفت و ضاف السهم عن الهدف یضیف و سمی الضیف ضیفا لمیله الی من ینزل علیه قاله التوربشتی **قوله** معنی هذا الحدیث الخ قال النووی قال بعضهم المراد بالقبر صلوة الجنازة و هذا ضعیف لان صلوة الجنازة لا تکره فی هذه الاوقات بالاجماع فلا یجوز تفسیر الحدیث بما یخالف الاجماع بل الصواب ان معناه تعمد تاخیر الدفن الی هذه الاوقات کما یکره تعمد تاخیر العصر الی اصفرار الشمس بلا عذر وهی صلوة المنافقین فاما اذا وقع الدفن فی هذه الاوقات فلا یکره انتهی و قال بعضهم الاقرب الی الحدیث قول احمد و غیره ان الدفن مکروه فی هذه الاوقات انتهی اقول کلام المصنف صریح فی ان احمد یقول بان القبر عبارة عن الصلوة و تکره الصلوة عندی فی هذه الاوقات بتاویل القبر بالصلوة الا ان نقول ان احمد یقول بکراهة الامرین فکراهة الصلوة فی هذه الاوقات لقوله لان یصلی احدکم شمول الصلوة لصلوة الجنازة و کراهة الدفن لقوله ان نقبر و المصنف ظن ان کراهته لما ذکر فیتم قول البعض و مع هذا یستشکل علی القول بکراهة الدفن فی هذه الاوقات الامر بالاسراع لان مقتضاه ان یدفن فی ای وقت حضر واما ما ذهب الیه النووی فهو احسن التاویلات لاقتضاء حدیث الاسراع و للاجماع علی عدم کراهة الصلوة فی هذه الاوقات والله اعلم ولما رآه البیهقی مرفوعا اذا مات احدکم فلا تحبسوه و اسرعوا به الی قبره و قال الصحیح انه موقوف علی ابن عمر **قوله** یعنی الصلوة علی الجنازة فهو من باب الکنایة لملازمة بین الدفن و الصلوة **باب** ما جاء فی الصلوة علی الاطفال **قوله** زیاد بن جبیر بن حیة بتحتانیة ثقة و کان یرسل

شرح سراج احمد

صلی اللہ علیہ وسلم قال الراکب خلف الجنازۃ والماشی حیث شاء سوار در پس جنازہ برود و پیادہ در ہر جاکہ خواہد ازیں جنازہ کہ پیش رود یا بر دو جانب برود والطفل یصلی علیہ وکودک گذاردہ شود نماز بروی چو آواز کند و گریہ نماید قال ابو عیسی ہذا حدیث حسن صحیح وروی اسرائیل وغیر واحد عن سعید بن عبد اللہ والعمل علی ہذا عند بعض اہل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرہم قالوا یصلی علی الطفل وان لم یستہل بعد ان یعلم انہ خلق گفتہ اند علمای صحابہ وغیر ایشان کہ نماز گذاردہ شود بر کودک و اگرچہ آواز گریہ نکند پس ازاں کہ معلوم شود کہ آن کودک تمام خلقت شدہ است وہو قول احمد و اسحق وآن قول احمد و اسحق ست ونزد امام ما ابو حنیفہ چون آواز کند نماز گذاردہ شود والا نہ اگرچہ خلقت آن تمام باشد وآن در حکم سقط باشد **باب ما جاء فی ترک الصلوۃ علی الطفل حتی یستہل** باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در ترک نماز بر کودک تا آنکہ آواز گریہ کند حدثنا ابو عمار الحسین بن حریث نا محمد بن یزید عن اسمعیل بن مسلم عن ابی الزبیر عن جابر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال الطفل لا یصلی علیہ ولا یرث یعنی سقط نماز گذاردہ نشود بروی ووارث نشود از غیر و لا یورث ووارث گردانیدہ نشود دیگر از وی حتی یستہل تا آنکہ آواز کند در وقت ولادت یعنی تا ظاہر نشود نشان زندگی صاحب مشکوۃ گفتہ است پس از ذکر این حدیث رواہ الترمذی وابن ماجۃ الا انہ لم یذکر ولا یورث در ترجمہ مینویسد لیکن ترمذی ذکر کردہ است لفظ ولا یورث را در نسخ ترمذی این لفظ موجود نیست شاید کہ دراں نسخ کہ در وقت شیخ عبد الحق بودند نبودہ باشد واگر ضمیر لم یذکر راجع بسوی ابن ماجہ کردہ میشود کہ اقرب ست واغلب ست کہ شیخ عبد الحق نیز ہمیں را مراد داشتہ باشد لکن بجہت سبقت قلم بجای ابن ماجہ ترمذی واقع شدہ و در صحیح ابن ماجہ این لفظ نیست قال ابو عیسی ہذا حدیث قد اضطرب الناس فیہ گفت مصنف این حدیثی ست کہ تحقیق اضطراب دارند مردم در اسناد وی فرواہ بعضہم عن ابی الزبیر عن جابر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم مرفوعا وروی غیر واحد عن ابی الزبیر عن جابر موقوفا واین طریقہ اضطراب را ذکر کردہ کہ بعضی مرفوع روایت کردہ اند و بعضی موقوف وکان ہذا اصح من الحدیث المرفوع مصنف گوید گویا کہ این طریق موقوف اصح ست از طریق مرفوع وقد ذہب بعض اہل العلم الی ہذا وقالوا وتحقیق رفتہ اند بعضی از اہل علم بسوی این وگفتہ اند لا یصلی علی الطفل حتی یستہل نماز گذاردہ نشود بر کودک تا آنکہ آواز گریہ کند وہو قول الثوری والشافعی **باب ما جاء فی الصلوۃ علی**

شرح ابی الطیب

قولہ الراکب خلف الجنازۃ ظرف مستقر وقع خبرا ای حق الراکب ان یکون خلف الجنازۃ والماشی یمشی حیث شاء ای فی ای جانب من الجنازۃ یریدان یمشی لہ ذلک **قولہ** بعد ان یعلم انہ خلق ای بعد ان یستبین خلقہ ہذا قول احمد واسحق علی ما قالہ المصنف واما عندنا فلا یصلی علیہ الا اذا علم حیاتہ لما رواہ النسائی فی الفرائض عن المغیرۃ بن مسلم عن ابی الزبیر عن جابر اذا استہل الصبی صلی علیہ ویرث ورواہ الحاکم عن سفین عن ابی الزبیر بہ وقال ہذا اسناد صحیح ولما فی الباب الآتی **باب ما جاء فی ترک الصلوۃ علی الطفل حتی یستہل** **قولہ** حتی یستہل استہلال الصبی تصوتہ عند ولادتہ کذا فی النہایۃ وہذا مثال والمدار علی ما یعلم بہ حیاتہ **قولہ** قد اضطرب الناس فیہ لکن صححہ ابن حبان والحاکم وقال انہ علی شرط الشیخین ولفظہ اذا استہل السقط صلی علیہ ویرث لکن اعترض علی تصحیحہما النووی فی شرح المہذب وبین انہ ضعیف **باب ما جاء فی الصلوۃ علی المیت فی المسجد**

عارضۃ الاحوذی

مستقر وقد طیب النبی صلی اللہ علیہ وسلم المسجد من نخاعۃ کانت فی القبلۃ بشیء من خلوق ولکن اللہ جل طرحہ للعبد ضرورۃ فای حالۃ کان حتی فی الصلوۃ وہو کالم اصاب مت اوت واوات اوح اوح وسمی فیہ لذلک الثانیۃ اذا فعلتہ فضمن جہۃ المیز فانہا مکرمۃ الذات و مشرفۃ الاصحاب ولکن علی شمالک او تحت قدمیک او خلفک الان تکون فی المسجد فاطرحہا فی ثوبک کما ورد فی الصحیح الثالثۃ قولہ فی الحدیث او خلفک دلیل علی ان الراس اذا کان فی الصلوۃ مخالفا للقبلۃ تیامنا او تیاسرا واد بارا لا یبطل الصلوۃ الا ان تتبعہ البدن مع الادبار فتبطل الصلوۃ حینئذ الا ان یصلی معاینا للبیت فانہ وان تیاسر خرج عنہ و بطلت الصلوۃ الرابعۃ ان اوقعہ فی المسجد فقد اساء وکفارتہ دفنہا فی الحصباء الا ان یکون مسطحا فکفارتہ مسحہ الخامسۃ فیہ دلیل علی طہارۃ الریق خلافا للنخعی لانہ لو کان نجسا لما القی فی

بیان المراد

وصلی اللہ علی خیر خلقہ محمد وآلہ وصحبہ وسلم

التجمة

عارضة الاحوذي

المسجد ظاهرا الا باطناً كما يعود
ولا امر بطرحه في الثوب الذي
يصلي فيه ولا دلكه يفعله
النبي كما جاء في الحديث
الصحيح باب فيمن قاء له
حزبه بالليل فقضاه
بالنهار قال عبد الرحمن
ابن عبد القاري سمعت
عمر بن الخطاب يقول قال
رسول الله صلى الله عليه وسلم
من نام عن حزبه او عن
شيء منه فقرأه ما بين
صلوة الفجر وصلوة الظهر
كتب له كانما قرأه من الليل
الفقه اتفق الناس على ان
النوافل لا تقضى الا ان تتاكد
كالوتر وركعتي الفجر وكذلك
قيام الليل لتاكده حتى قال
جماعة انه فرض واختار
ذلك البخاري ولا اقول به
ولكنه اعظم من جميع
النوافل اجرا فلو كان اذا فات
يذهب حظ المرئ فيه فكان
حقيقا به ولكن الباري تفضل
علينا بان جعل له وقتا
عوضا من وقته وهذا
حديث صحيح وقد خرجه
مالك في الموطا عن عائشة
فندب النبي صلى الله عليه وسلم
الى قضائه في حديث عمر و
اخبرت عائشة عن ان
النوم اذا غلبه عنه كتب له
اجره يباطر عليه من الغلبة
لما نواه فانزل الله ليفضل

شرح سراج احمد

الميت في المسجد بابست در بيان آنچه آمده است در گذاردن نماز بر جنازه در مسجد حدثنا علي بن حجر نا عبد العزيز بن محمد
عن عبد الواحد بن حمزة عن عباد بن عبد الله بن الزبير عن عائشة قالت صلى رسول الله صلى الله عليه وسلم
على سهيل بن البيضاء في المسجد گفت عائشه صديقه نماز گذارده آنحضرت بر سهيل بن بيضا در مسجد مدينه سهيل بلفظ
تصغير ست وبيضا ضد اسود ست نام مادر اوست ونام پدر او وهب بن ربيعه از بني فهد بود صحابي قديم الاسلام بود وبهجرتين وهو
حاضر شد بدر وهمه مشاهد را همراه آنحضرت قال ابو عيسى هذا حديث حسن والعمل على هذا عند بعض اهل العلم قال
الشافعي قال مالك لا يصلى على الميت في المسجد گفت امام شافعي گفت امام مالك نماز گذارده نشود بر ميت در مسجد
وقال الشافعي يصلى على الميت في المسجد وگفت امام شافعي نماز گذارده شود بر ميت در مسجد واحتج بهذا الحديث
وحجت گرفته است امام شافعي در جواز بآن حديث اخرج مالك في الموطا عن ابي النضر مولى عمر بن عبيد الله عن عائشة
زوج النبي صلى الله عليه وسلم انها امرت ان يمر عليها سعد بن ابي وقاص في المسجد حين مات لتدعو له فانكر ذلك الناس عليها
فقالت عائشة ما اسرع الناس ان يعيبوا ما صلى رسول الله صلى الله عليه وسلم على سهيل بن بيضاء الا في المسجد واخرج ايضا
عن نافع عن عبد الله بن عمر انه قال صلى عمر بن الخطاب في المسجد واخرج ابن ابي شيبة ان عمر صلى على ابي في المسجد ونزد امام
ابو حنيفه ومالك نماز جنازه در مسجد مكروه است وكراهيت نزد مالك تنزيهي ست گفت مالك لا احبه وهمين ست روايت از امام ابي حنيفه
واختيار كرده است آنرا ابن العلم وروايت كرده شده است از امام ابي حنيفه كه آن تحريمي ست ويرو كراهت نخعي دليل است بر امام
براي ديگر چيز اگر براي نماز مكتوبه وتمسك نموده است بحديثي كه اخراج كرده است آنرا ابو داود وابن ابي شيبة از ابن ابي ذئب از صالح مولى توءمة از ابي
هريره مرفوع كه من صلى على جنازة في المسجد فلا شيء له ولفظ ابن ابي شيبة فلا صلوة له است وزياده كرده است ابن
ابي شيبة از صالح كه گفت ابو هريره پس از روايت حديث كه ان عمر وابا بكرا ذا تضايق بهم المصلى انصرفوا ولم يصلوا
على الجنازة في المسجد واخراج كرده است ابن ابي شيبة از كثير بن عياش لاعرض ما صليت على جنازة في المسجد
وقال محمد بن الحسن لا يصلى على جنازة في المسجد وكذلك بلغنا عن ابي هريرة وموضع الجنازة بالمسجد خارج من المسجد

شرح ابي الطيب

قوله على سهيل بن البيضاء وفي رواية لمسلم على ابني البيضاء في المسجد سهيل واخيه وبه اخذ الامام الشافعي انه لا باس
الصلوة على الجنازة في المسجد وذهب ابو حنيفة واصحابه الى الكراهة لما في سنن ابي داود من صلى على جنازة في
المسجد فلا شيء له الا انه قال احمد بن حنبل تفرد به صالح مولى التوءمة وهو ضعيف ولما في الصحيحين ان النبي صلى
الله عليه وسلم نعى النجاشي اليوم الذي مات فيه وخرج بهم الى المصلى فصف بهم وكبر اربع تكبيرات واجابوا عن حديث
الباب بانه كان لعذر كمطر او انه خاص ببني بيضاء او فعله لبيان الجواز وايضا كان للجنائز موضع معروف خارج المسجد
والغالب عن صلى الله عليه وسلم الصلوة عليها في ذلك الموضع وقال في شرح الموطا وروى ابن ابي شيبة وغيره
ان عمر صلى على ابي بكر في المسجد وان صهيبا صلى على عمر في المسجد ووضعت الجنازة تجاه المنبر قال ابن عبد البر وذلك بحضرة
الصحابة من غير نكير فيكون اجماعا سكوتيا قال واحتجاج بعضهم بانه صلى الله عليه وسلم خرج للصلوة على النجاشي الى المصلى
غفلة اذ ليس في صلاته على الجنازة او صلوة العيد في موضع دليل على كراهتها في موضع اخر انتهى

بقیهٔ صفحهٔ ۳۱۴

شرح سراج احمد

وهو الموضع الذی کان صلی الله علیه وسلم یصلی علی الجنازة وجواب ازان حدیثیاکه تمسک شافعی برآنست باین طور رسید هم آنچه واقع شده است از گذردن نماز در مسجد در بعضی جنائز برای امری عارض باشد یا برای بیان جواز و آنچه که نماز بر عمر بن الخطاب گذارده شد در مسجد برای عذر بارش بود **باب** ماجاء این یقوم الامام من الرجل والمرأة

در بیان آنچه آمده است که کدام جا باستاد امام از مرد و زن حدثنا عبد الله بن منیر عن سعید بن عامر عن همام عن ابی غالب قال صلیت مع انس بن مالک علی جنازة رجل فقام حیال راسه گفت ابو غالب نماز گذاردم من همراه انس بن مالک بر جنازهٔ مردی پس باستاد انس مقابل سر آن مرد شد جاؤا بجنازة امرأة من قریش پس بستر آوردند جنازهٔ زنی را از قریش فقالوا یا اباحمزة پس گفتند مردم ای ابا حمزه کنیت انس ست صل علیها نماز بگذار بر جنازهٔ این زن فقام حیال وسط السریر پس باستاد انس مقابل میانهٔ سریر فقال له العلاء بن زیاد پس گفت مر انس را علاء بن زیاد که از تابعین ست هکذا رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم قام علی الجنازة آیا همچنین دیدهٔ تو آنحضرت را که استاد بر جنازه مقابل منها در جای استادن تو از ان زن ومن الرجل مقامك منه واز مرد جای استادن تو ازان مرد یعنی پیغمبر خدا را دیدی که باستاد بر جنازه مقابل سر مرد و مقابل وسط سریر زن قال نعم گفت انس آری همچنین استاد آنحضرت هم فلما فرغ قال احفظوا پس هرگاه فارغ شد انس گفت یاد دارید این را وفی الباب عن سمرة بن جندب قال صلیت وراء النبی صلی الله علیه وسلم علی امرأة ماتت فی نفاسها فقام وسطها اخرجه الشیخان واخرجه الترمذی ایضا کما سیاتی قال ابو عیسی حدیث انس حدیث حسن وقد روی غیر واحد عن همام مثل هذا وروی وکیع هذا الحدیث عن همام فوهم فیه فقال عن غالب عن انس والصحیح عن ابی غالب وقد روی هذا الحدیث عبد الوارث ابن سعید وغیر واحد عن ابی غالب مثل روایة همام واختلفوا فی اسم ابی غالب هذا فقال بعضهم اسمه نافع ویقال رافع وقد ذهب بعض اهل العلم الی هذا وهو قول احمد واسحٰق ترجمه اش ظاهرست حدثنا علی بن حجر نا ابن المبارك والفضل بن موسی عن الحسین المعلم عن عبد الله بن بریدة عن سمرة بن جندب ان النبی صلی الله علیه وسلم صلی علی امرأة فقام وسطها بدرستیکه آنحضرت بگذارد نماز جنازه بر زنی واستاد در وسط سریر وی قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح وقد روی شعبة عن الحسین المعلم ونزد امام ابو حنیفه مقابل سینه باشد مرد باشد یا زن لما روی احمد ان ابا غالب قال صلیت خلف انس علی جنازة فقام حیال صدره وفی روایة عن ابی حنیفة انه یجاوز راس الرجل ووسط المرأة کما فی الهدایة **باب** ماجاء فی ترك الصلوٰة علی الشهید باب ست بیان آنچه آمده است در ترک کردن نماز بر شهید حدثنا قتیبة بن سعید نا اللیث عن ابن شهاب عن عبد الرحمن بن کعب ابن مالك ان جابر بن عبد الله اخبره ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یجمع بین الرجلین من قتلی احد فی الثوب الواحد ثم یقول ایهم اکثر اخذا للقرآن فاذا اشیر له الی احد قدمه فی اللحد وقال انا شهید علی هؤلاء یوم القیامة فامر بدفنهم بدمائهم ولم یصل علیهم ولم یغسلوا

شرح ابی الطیب

باب ماجاء این یقوم الامام من الرجل والمرأة **قوله** حیال راسه بکسر مهمله وتخفیف مثناة تحتیة ای حذاء راسه **قوله** فقام وسطها ای وقف حذاء وسطها وهو بسکون السین ویفتح قال الطیبی الوسط بالسکون یقال فیما کان متفرق الاجزاء کالناس والدواب فی ما کان متصل الاجزاء کالدار والراس فهو بالفتح وقیل کل منهما یقع موقع الاخر **باب** ماجاء فی ترك الصلوٰة علی الشهید **قوله** فی الثوب الواحد قال المظهری فی قبر واحد اذ لا یجوز تجرید هما بحیث تتلاقی

عارضة الاحوذی

النیة منزلة العمل کما روی عنه البخاری اذا مرض العبد اوسافر کتب الله ما کان یعمله صحیحا مقیما واعطاه فی حدیث عمر اجره بالقضاء فی حدیث عائشة بعد عمر ضرورة لان فضل الله لا یفسخ ولا وعده انما ینسخ امره وابتلاؤه وهذا تفسیر عظیم فتاملوه واتخذوه دستورا فان قیل لا یکتب لاحد ما لم یعمل قلنا انما یحکم الجزاء لا ولکن بالتفضیل قاله النبی صلی الله علیه وسلم فی الصحیح فی غزوة تبوك لاصحابه کان بالمدینة قوم ما سلکتم وادیا ولا قطعتم شعبا الا وهم معکم حبسهم العذر والفائدة فی قضائه قبل الظهر انه وقت لنوافل اللیل وسنته فیه یقضی الوتر وفیه قضی النبی صلی الله علیه وسلم رکعتی الفجر **باب** من رفع راسه قبل الامام ابو الحارث محمد بن زیاد عن ابی هریرة قال محمد صلی الله علیه وسلم اما یخشی الذی یرفع راسه قبل الامام ان یحول الله راسه راس حمار حسن صحیح الاسناد روی ملیح السعدی عن ابی هریرة قال الذی یرفع راسه قبل الامام ویخفضه قبل الامام فانما ناصیته

بقیه حاشیه صفحه ۳۱۴

بیان ابن الشیخ عن ابی الحسن علی بن ابی بکر الفرغانی صاحب الهدایة ... ابن ابی داود والنسائی عن ابن ابی لیلی عن نافع بن جبیر عن ابن عباس ... سنن ابن ابی داود والنسائی عن ابن ابی لیلی عن نافع بن جبیر عن ابن عباس ... بالفاظ مختلفة ...

شرح سراج احمد

آنحضرت بود کہ جمع میکرد میان دو مرد از کشتگان احد در یک جامہ از جہت قلت ثیاب و کثرت کشتگان تم یقول ایہما اکثر حفظا للقرآن پس تقدیم میفرمود آنحضرت کدامی ازین دو اکثر ست از روی یاد کردن مر قرآن را فاذا اشیر لہ الی احدہما قدمہ فی اللحد پس چون اشارت کردہ میشد برای او بسوی یکی از ایشان مقدم میکرد او را در لحد اول او را در لحد می آورد بجہت تعظیم قرآن فقال انا شہید علی ہؤلاء یوم القیمۃ پس فرمود آنحضرت من گواہ ام بر این گروہ در روز قیامت و امر بدفنہم فی دمائہم و امر فرمود آنحضرت بدفن کردن کشتگان در خونہای ایشان و لم یصل علیہم و لم یغسلوا و نماز نگذارد آنحضرت بر ایشان و نہ غسل داوند و فی الباب عن انس بن مالک اخرجہ ابو داود و قال ابو عیسی حدیث جابر حدیث حسن صحیح وقد روی ہذا الحدیث عن الزہری عن انس عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم و روی عن الزہری عن عبد اللہ بن ثعلبۃ بن ابی صعیر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم و منہم من ذکرہ عن جابر و قد اختلف اہل العلم فی الصلوۃ علی الشہید فقال بعضہم یصلی علی الشہید و ہو قول اہل المدینۃ و بہ یقول الشافعی و احمد و قال بعضہم یصلی علی الشہید احتجوا بحدیث النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ صلی علی حمزۃ و ہو قول الثوری و اہل الکوفۃ و بہ یقول اسحق ترجمہ اش طاہر ست **باب** ماجاء فی الصلوۃ علی القبر بابست در بیان انچہ آمدہ است در گذاردن نماز بر قبر حدثنا احمد بن منیع ناہشیم انا الشیبانی ناالشعبی قال اخبرنی من رای النبی صلی اللہ علیہ وسلم گفت شعبی حدیث کرد مرا

شرح ابی الطیب

بشرتاہما بل ینبغی ان یکون علی کل واحد منہما ثیابہ المتلطخ بالدم و لکن یضجع احدہما بجنب الآخر فی قبر واحد انتہی نقلہ الطیبی و سکت علیہ نقلہ القسطلانی و سکت علیہ کذا السیوطی فی حاشیۃ النسائی و کذا صاحب المجمع و سکنا علیہ لکن یردہ حدیث انس السابق فی باب تسلی احد فکثر القتلی و قلت الثیاب قال فکفن الرجل و الرجلان و الثلثۃ فی الثوب الواحد ثم یدفنون فی قبر واحد اقول و کانہ لذلک قال الخطابی یجوز دفن میتین فصاعدا فی ثوب واحد عند الضرورۃ کما فی قبر کذا فی الازہار شرح المنار فتدبر و کذلک لعدم بقاء الثیاب علیہم کما قدمناہ سابقا من روایۃ جابر فی قصۃ حمزۃ رضی اللہ تعالی عنہ و اما من کان علیہ ثیاب کثیرۃ فلا یدفن مع غیرہ اذا وجد للکثیر ما یستترہ فلا یرد انہ کیف یتصور ذلک و الشہید یدفن بثیابہ التی علیہ و اجاب بعضہم عن اصل الاشکال بانہ لا یلزم من التکفین فی الثوب الواحد تلاقی بشرتہما اذ یمکن ان یکون الثوب طویلا فیحال بینہما بالفاصل و یحال بنحو اذخر اقول الحق انہ لا حاجۃ الی ہذا التکلف بعد النص عن الشارع و اللہ اعلم **قولہ** لم یصل علیہم بکسر اللام و قال فی ارشاد الساری بفتح اللام ای لم یفعل ذلک بنفسہ و لا بامرہ انتہی فتعلم ان الشہید لا یصلی علیہ قالہ الطیبی قلت لکنہ معارض بما تقدم و رجح اما لاثباتہا او للرجوع الی الاصل عند التساقط **قولہ** عبد اللہ بن ثعلبۃ بن صعیر بالمہملتین مصغرا و یقال ابن ابی صعیر لہ رویۃ و لم یثبت لہ سماع قالہ فی التقریب فیکون حدیثہ مرسلا **باب** ماجاء فی الصلوۃ علی القبر **قولہ** قال اخبرنی مفعولہ محذوف و یدل علیہ قولہ فصف اصحابہ ای اخبرنی بانہ صلی اللہ علیہ وسلم صف اصحابہ و من فی قولہ من رای فاعلہ و قولہ رای قبرا جملۃ حالیۃ بتقدیر قد و ضمیرہ للنبی صلی اللہ علیہ وسلم و ضمیر صف لہ صلی اللہ علیہ وسلم و اصحابہ مفعولہ و فی البخاری قال الشعبی اخبرنی من مر مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم علی قبر منبوذ فامہم و صلوا خلفہ

عارضۃ الاحوذی

بیدا الشیطان الحدیث الاول متفق علیہ صحیح عن الجمیع و قول ابی ہریرۃ انما انا صیتہ بین شیطان تفسیر و عن البراء فی الصحیح کنا نصلی خلف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاذا قال سمع اللہ لمن حمدہ لم یحن احد منا ظہرہ حتی یضع النبی جبہتہ علی الارض و فی حدیث انس ایہا الناس انی امامکم فلا تسبقونی بالرکوع و لا بالسجود و لا بالقیام و لا بالانصراف فانی اراکم امامی و من خلفی و فی روایۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا تبادروا بالرکوع و لا بالسجود فانی سبقکم اذا رکعت تدرکونی اذا رفعت انی بدنت العربیۃ بدنت بضم الدال و تخفیفہا یعنی کثر لحمی و یروی بتشدید الدال یعنی کبرت سنی و قد کان اجتمع الوجہان للنبی صلی اللہ علیہ وسلم فانہ حمل اللحم و ادرک السن و جعل بعضہم نقال لو ید لک لحما فانہ لو سمن فی الاکل و جہل الحال فان حمل اللحم لیس من کثرۃ الاکل و ذلک یعرف طبا و عادۃ و قد روی عن عائشۃ انہا قالت فلما حمل رسول اللہ

شرح سراج احمد

مرا کسے کہ دیدہ آنحضرت را و رأی قبرا منتبذا و دید آنحضرت گوری را کہ نہاد جد ابو دواز دیگر گورہا فصرف اصحابہ فصلی علیہ پس صرف نمود یاران او پس نماز گذارد بر جنازہ فقیل لہ من اخبرک پس گفتہ شد شعبی را کہ کس حدیث کردہ است ترا فقال ابن عباس پس گفت شعبی حدیث کردہ است مرا ابن عباس وفی الباب عن انس اخرجہ ابن حبان وبریدۃ ویزید بن ثابت اخرجہ ابن حبان والحاکم وابی ہریرۃ اخرجہ الشیخان وعامر بن ربیعۃ وابی قتادۃ وسہل بن حنیف واخرج مالک عن ابی امامۃ بن سہیل قال البیہقی روی موصولا عن ابن عباس والمرسل اصح قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح والعمل علی ہذا عند اکثر اہل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرہم وہو قول الشافعی واحمد واسحق وقال بعضہم لا یصلی علی القبر وہو قول مالک بن انس وقال ابن المبارک اذا دفن المیت ولم یصل علیہ صلی علی القبر ورأی ابن المبارک الصلوۃ علی القبر واعتقاد کردہ است ابن مبارک نماز گذاردن بر قبر وقال احمد واسحق یصلی علی القبر الی الشہر وگفت امام احمد واسحق گذاردہ شود نماز بر قبر تا یک ماہ وقال الکثر ما سمعنا عن ابن المسیب ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم صلی علی قبر ام سعد بن عبادۃ بعد شہر وگفتہ است امام احمد واسحق کہ بسیار تر آنچہ شنیدیم ما از ابن المسیب کہ بدرستیکہ آنحضرت گذارد نماز را بر قبر مادر سعد بن عبادہ پس از یک ماہ حدثنا محمد بن بشار نا یحیی بن سعید عن سعید بن ابی عروبۃ عن قتادۃ عن سعید بن المسیب ان ام سعد ماتت بدرستیکہ مادر سعد بن عبادہ وفات کرد والنبی صلی اللہ علیہ وسلم غائب وحال آنکہ آنحضرت غائب بود ودر آن وقت حاضر نبود آنجا شاید کہ لشکری جنگ رفتہ باشد یا برای دیگر امور فلما قدم صلی علیہا پس ہر گاہ آمد آنحضرت بمدینہ نماز گذارد بر قبر او وقد مضی لذلک شہر وتحقیق گذشتہ بود مرفوعا وراہ باب باب ما جاء فی صلوۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم علی النجاشی بابست در بیان آنچہ آمدہ است در گذاردن نماز آنحضرت بر نجاشی پادشاہ حبشہ حدثنا ابو سلمۃ یحیی بن خلف وحمید بن مسعدۃ قالا نا بشر بن المفضل نا یونس بن عبید عن محمد بن سیرین عن ابی المہلب عن عمران بن حصین قال قال لنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اخاکم النجاشی قد مات گفت عمران بن حصین فرمود ما را صحابہ آنحضرت بدرستیکہ برادر شما نجاشی پادشاہ حبشہ تحقیق وفات یافت او ایمان آوردہ بود با آنحضرت غائبانہ وآنحضرت نیز غائبانہ بر وی نماز گذارد وبیرون شد آنحضرت بسوی مصلی کہ نماز عیدین واستسقا میکرد وآن موضع معروف بود بر باب مدینہ شرقی کہ میان او دروازہ مدینہ وآنجا ہزار گز بود و

شرح ابی الطیب

قولہ منتبذا قال فی النہایۃ ای منفردا عن القبور بعیدا وفی الاوسط للطبرانی عن الشیبانی انہ صلی علیہ بعد ما دفن بلیلتین ورواہ الدارقطنی من طریق لیث عن الشیبانی فقال بعد شہر قال فی فتح الباری وہذہ روایات شاذۃ وسیاق الطریق الصحیحۃ انہ صلی علیہ فی صبیحۃ دفنہ **قولہ** اعلم ان ہذہ الصلوۃ وامثالہا من خصوصیاتہ صلی اللہ علیہ وسلم لما فی الصحیحین انہ قال صلی اللہ علیہ وسلم بعد ما صلی علی قبر امرأۃ کانت تقم المسجد ان ہذہ القبور مملوۃ ظلمۃ علی اہلہا وان اللہ ینورہا بصلاتی علیہم وہذہ خصوصیۃ لہ صلی اللہ علیہ وسلم کما یفیدہ اللفظ **باب** ما جاء فی صلاۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم علی النجاشی **قولہ** ان اخاکم النجاشی بفتح النون وتخفیف الیاء وتشدید ہا وقد تقدم الکلام علیہ مستوفی فی باب ما جاء فی التکبیر علی الجنازۃ

فوت المغتذی

رأی قبرا منتبذا قال فی النہایۃ ای منفردا عن القبور بعیدا عنہا

عارضۃ الاحوذی

صلی اللہ علیہ وسلم واللحد وذکر الحدیث الاصول فی مسائل المسألۃ الاولی لیس قولہ ان یحول اللہ راسہ راس حمار فی الامۃ موجود فان المسخ فیہا مامون وانما المراد معنی الحمار من قلۃ البصیرۃ وکثرۃ العناد فی الانقیاد فان من شانہ اذا قید حرن واذا حبس ظعن ولا یطیع قائدا ولا یعین حاملا فما کون ناصیتہ بید الشیطان فمثلہ فی طاعتہ لہ فی مخالفۃ امامہ وعیب صلاتہ والعدول عما امرہ اللہ فی الایتمام والاتباع لہ وکل فعل قبیح یضاف الی الشیطان وکل فعل حسن یضاف الی الملک بحکم اللہ العلی الکبیر المسألۃ الثانیۃ قولہ ان اراکم من امامی ومن خلفی اصل من اصول مسائل الروایۃ وہی عندنا ممتنع بخلقۃ اللہ فی ای محل شاء فیدرک بہ الرأی المزین بغیر شرط بنیۃ فی الحال والاطمئنان ولا شعاع متصل ولا جہۃ وذہبت القدریۃ ومن شب الفلاسفۃ فی الرؤیۃ انما تکون مع المقابلۃ وفی الجہۃ بشرط شعاع وبنیۃ وتدبیان ذلک فی کتب الاصول وحققنا ذلک

شرح سراج احمد

قریب بطحان قوموا فصلوا علیه پس باستید و صف ببندید پس نماز گذارید بروی قال فقمنا فصففنا کما یصف علی المیت گفت عمران بن حصین پس استادیم ما پس صفها بستیم چنانکه صفها می بندند بر میت وصلینا علیه کما یصلی علی المیت و نماز گذاردیم ما بروی چنانکه گذارده شود نماز بر میت وفی الباب عن ابی هریرة ذکره الحافظ ابن حجر فی الاصابة وجابر بن عبد الله اخرجه الشیخان والنسائی وابی سعید وحذیفة بن اسید بلفظ بکبرست وجریر بن عبد الله البجلی واخرجه ابن عبد البر فی الاستذکار عن ابی بکر بن سلیمان بن ابی حثمة عن ابیه قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح غریب من هذا الوجه وقد رواه ابو قلابة عن عمه ابی المهلب عن عمران بن حصین وابو المهلب اسمه عبد الرحمن بن عمرو یقال له معاویة بن عمرو باب ماجاء فی فضل الصلوة علی الجنازة باب است در بیان آنچه آمده است در فضل گذاردن نماز بر جنازه وحدثنا ابو کریب نا عبدة بن سلیمان عن محمد بن عمرو نا ابو سلمة عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من صلی علی جنازة فله قیراط فرمود آنحضرت هر که بگذارد نماز بر جنازه پس او را مزد یک قیراط باشد ومن تبعها حتی یقضی دفنها فله قیراطان وهر که در پس جنازه رفت تا آنکه فارغ شوند از دفن وی پس باشد او را مزد دو قیراط هر قیراط چون است از اجر ای دینار دو آن چنان حسنه است در کثرت اجر احدهما او اصغرهما یکی از این دو قیراط یا خرد تر از این دو شک راویست مثل احد تا گفته شد او را که باشد در عظمت فذکرت ذلک لابن عمر فصدق ابا هریرة گوید پس ذکر کردم من آن را برای ابن عمر فارسل الی عائشة پس فرستاد ابن عمر کسی را بسوی عائشة صدیقه فسألها عن ذلک پس سؤال کرد از وی و پرسید آنرا از عائشه از حال آن فقالت صدق ابو هریرة پس گفت عائشه راست گفت ابو هریره فقال ابن عمر لقد فرطنا فی قراریط کثیرة پس گفت ابن عمر هر آئینه تحقیق کمی کردیم ما در بسیار قیراطها قال وفی الباب عن البراء بن عازب وعبد الله بن مغفل وعبد الله بن مسعود وابی سعید الخدری اخرجه الشیخان وابی بن کعب وابن عمر وثوبان مولی رسول الله صلی الله علیه وسلم اخرجه ابو داود وابن ماجة فی فضل التبعة قال ابو عیسی حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح وقد روی عنه من غیر وجه وتحقیق روایت کرده شده است از ابی هریره این حدیث بر بسیار طرق

باب الخر باقی ست بگزاریم جمله باب سابق حدثنا محمد بن بشار نا روح بن عبادة نا عباد بن منصور قال سمعت ابا المهزم

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی التکبیر علی الجنازة **باب** ماجاء فی فضل الصلوة علی الجنازة **قوله** فله قیراط هو مقدار من الثواب المعلوم عند الله تعالی قال الزین ابن المنیر اراد تعظیم الثواب فمثله باعظم الجبال خلقا واکثرها فی النفوس المؤمنة جلالة الذی قال فی حقه احد جبل یحبنا ونحبه ویجوز ان یکون علی حقیقته بان یجعل الله تعالی یوم القیمة جسما قدر احد ویوزن فی حدیث واثلة عند ابن عدی کتب له قیراطان اخفهما فی میزانه یوم القیمة اثقل من جبل احد فافادت هذه الروایة بیان وجه التمثیل بجبل احد وان المراد به زنة الثواب المرتب علی ذلک العمل ذکره فارشاد الساری **قوله** فله قیراطان وهل ذلک بقیراط الصلوة او بدونه فیکون ثلثة قراریط یؤید الاول ما رواه الشیخان وکان معه حتی یصلی علیها ویفرغ من دفنها فانه یرجع من الاجر بقیراطین ویؤید الثانی ما رواه الطبرانی مرفوعا من جمع جنازة حتی یقضی دفنها کتب له ثلثة قراریط **قوله** لقد فرطنا بتشدید الراء ای قصرنا فی تحصیلها بترک الاتباع بعد الصلوة **باب** الخر **قوله** ابا المهزم بتشدید الزای المکسورة التمیمی البصری

عارضة الاحوذی

والعلم والروية لا يفتقر الى محل رحب فالا الى بنية مخصوصة ولو كان الراى فى جهة من المرئى لاستحالت الروية فى المراة لان الانسان يرى نفسه فيها ومحال ان تكون من نفسه فى جهة او مقابلة او اتصال شعاع وهذا فاعلموه الاحكام فى مسائل الاولى الاخلاف ان الاقتداء بالامام بعد الاحرام معه فرض وان مخالفته لا تجوز لان النبى صلى الله عليه وسلم قال انما جعل الامام ليؤتم به الثانية فان ركع قبل امامه واقام حتى ادركه فقد اخطأ واثم ولم يفسد صلاته عند اصحابنا الثالثة ان يرفع من الركوع قبل امامه وقد ركع معه فان ابن حبيب عن مالك يرون ان له ان يرجع وقال سحنون يرجع الى امامه ويبقى بعد الامام بقدر ما فاته معه والصلوة صحيحة فى احد القولين فاسدة فى الثانى لانه لا يأتم وهو الصحيح وكذلك روى عن ابن عمر انه قال من رفع قبل الامام ووضع قبله لا صلوة له من صلى جماعة ثم امر غيره فيها عمرو بن دينار ان جابر بن عبد الله قال

من صلى جماعة ثم امر غيره فيها

شرح سراج احمد

بتشدید زای مکسورہ یقول صحبت اباھریرۃ عشرسنین گفت ابوالمزم صحبت کردم اباہریرہ را مدت دہ سال فسمعتہ یقول پس شنیدم اباہریرہ را کہ میگفت سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول من تبع جنازۃ وحملھا ثلث مرات شنیدم آنحضرت را کہ میفرمود ہر کہ تبعیت کرد جنازہ را و در پس او رفت و برداشت او را بر گردن خود سہ بار فقد قضی ما علیہ من حقھا پس تحقیق ادا کرد آنچہ بروی بود از حق آن میت قال ابوعیسی ھذا حدیث غریب وروٰہ بعضھم بھذا الاسناد ولم یرفعہ و مرفوع نکردہ است ابوہریرہ آنرا و ابوالمزم اسمہ یزید بن سفین وضعفہ شعبۃ وتضعیف کردہ ابوالمزم را شعبہ **باب** ماجاء فی القیام للجنازۃ **بالست** و **بیان** آنچہ آمدہ است در حق برخاستن برای جنازہ حدثنا قتیبۃ نا اللیث عن ابن شھاب عن سالم ابن عبداللہ عن ابیہ عن عامر بن ربیعۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم وحدثنا قتیبۃ نا اللیث عن نافع عن ابن عمر عن عامر بن ربیعۃ عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا رایتم الجنازۃ فقوموا لھا فرمود آنحضرت چون بہ بینید شما جنازہ را پس برخیزید شما برای جنازہ واستادہ باشید حتی تخلفکم او توضع تا در پس بگذارد جنازہ شما را و از نظر شما غائب گردد یا نہادہ شود از گردنہا و فی الباب عن ابی سعید اخرجہ الشیخان وجابر اخرجہ الشیخان وسھل بن حنیف بضم حای مہملہ و فتح نون وسکون مثناۃ و تحتیہ اخرجہ الشیخان وقیس بن سعد اخرجہ الشیخان عن عبدالرحمن بن ابی لیلی قال کان سھل بن حنیف وقیس بن سعد قاعدین بالقادسیۃ فمر علیھما بجنازۃ فقاما فقیل لھما انھا من اھل الارض ای من اھل الذمۃ فقالا ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مرت بہ جنازۃ فقام فقیل لہ انھا جنازۃ یھودی فقال الیست نفسا وابی ھریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا رایتم الجنازۃ فقوموا فمن تبعھا فلا یقعد حتی توضع اخرجہ الشیخان قال ابوعیسی حدیث عامر بن ربیعۃ حدیث حسن صحیح حدثنا نصر ابن علی الجھضمی والحسن بن علی الحلوانی قالا نا وھب بن جریر نا ھشام الدستوائی عن یحیی بن ابی کثیر عن ابی سلمۃ عن ابی سعید الخدری قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا رایتم الجنازۃ فقوموا لھا فلا یقعد حتی توضع ترجمہ اش ظاہر ست قال ابوعیسی حدیث ابی سعید فی ھذا الباب حدیث حسن صحیح وھو قول احمد واسحق قالا من تبع جنازۃ فلا یقعدن حتی توضع عن اعناق الرجال کسیکہ در پس جنازہ رود پس نباید کہ بنشیند

شرح ابی الطیب

اسمہ یزید وقیل عبدالرحمن متروک **قولہ** وحملھا ثلث مرات یعنی یعاون الحاملین ثلث مرات بان یحملھا ثم یترکہ ثم یحمل ثم یترک ثم یحمل والظاھر انہ جمیع ما علیہ لا الحمل من کل جانب ثلثا **قولہ** من حقھا ای من جھۃ المعاونۃ لا من حیث ھی ونحوہ وقد عد صلی اللہ علیہ وسلم من جملۃ الحقوق التی للمؤمن علی المؤمن ان یشیع جنازتہ **باب** ماجاء فی القیام للجنازۃ **قولہ** حتی تخلفکم بضم التاء وتشدید اللام ای تتجاوزکم وتجعلکم خلفھا ونسبۃ التخلیف الی الجنازۃ مجازیۃ والمراد تخلیف حاملھا **قولہ** فلا یقعدن حتی توضع وفی روایۃ اذا رای احدکم الجنازۃ فلیقم حین یراھا حتی تخلفہ وفی روایۃ اذا رایتم الجنازۃ فقوموا لمن تبعھا فلا یجلس حتی توضع واختلف الناس فی ھذہ المسألۃ فقال مالک وابو حنیفۃ والشافعی القیام منسوخ وقال احمد واسحق وابن

قوت المغتذی

حتی تخلفکم بضم التاء وتشدید اللام ای تتجاوزکم وتجعلکم خلفھا

عارضۃ الاحوذی

کان معاذ یصلی مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم ثم یرجع الی قومہ فیؤمھم الاسناد لاخلاف فی صحۃ ھذا الحدیث وزاد فیہ الدارقطنی ھی لہ تطوع ولھم فریضۃ الفقہ فی مسائل الاولی ظن قوم ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم لو یکن یعلم بفعل معاذ ھذا فلا یکون فیہ حجۃ وھذا جھل بالروایۃ فانہ فی صحیح الحدیث سمعہ انہ شکی بہ طول صلاتہ فی امامتہ حتی قال لہ افتان انت یا معاذ ونصر الحدیث الثانیۃ مع قول النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان صلوۃ فی مسجدی ھذا خیر من الف صلوۃ فیما سواہ الا المسجد الحرام کانت بالمدینۃ مساجد وکان اھلھا یصلون بھا ولا یکلفھم النبی صلی اللہ علیہ وسلم الحضور عندہ ولا یعتبھم احد بانھم عتیوا انفسھم لانھم لو یکونوا یستطیعون ذلک فان لھم مثل اجر من کان یصلی مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم الثالثۃ فی کیفیۃ تاویل قولھم کان معاذ یصلی مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم ثم یرجع الی قومہ فیؤمھم بھم وذلک علی خمسۃ

الرجمہ

بقیہ صفحہ ۳۱۶

عارضۃ الاحوذی

اوجہ الاول انہ کان یوم بہم متنفلا وہم مفترضون وبہ قال الشافعی واباہ مالک وابو حنیفۃ ولیس فی الحدیث کیفیۃ نیۃ معاذ وقول جابر ہی التطوع ولہو ویضۃ اخبار عن غائب عن غیر شئ ومن ایجاب بما کان ینویہ معاذ فان قیل معاذ کان افقہ من ان یفوت مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم نفسہ فرضہ لاجل امامۃ غیرہ قلنا وسائر مساجد المدینۃ لیس کانت تفوتہم الفرض مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم وافضل فکان حظ معاذ اکبر ولمعاذ فی الصلوٰۃ بالقوم من الفضل مع التنفل مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم فیہما ما لمن صلی مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم فرضہ الثانی ان من المحتمل ان یکون النبی صلی اللہ علیہ وسلم یصلی معہ معاذ صلوٰۃ النہار وتقوی صلوٰۃ اللیل لانہم کانوا اہل خدمۃ لا یحضرون صلوٰۃ النہار فی منازلہم وقائلہم فلم یدر الراوی بحال معاذ معانی وقتین لا فی وقت واحد وعن صلاتین لا عن صلوٰۃ واحدۃ الثالث ان ہذا الحدیث حکایۃ حال ولم یعلم کیفیتہا فلا یعمل علیہا

شرح سراج احمد

تا آنکہ نہادہ شود از گردنہای مردم وقد روی عن بعض اہل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرہم انہم کانوا یقدمون الجنازۃ پیش میکردند جنازہ را ویقعدون قبل ان تنتہی الیہم الجنازۃ ومی نشستند صحابہ وغیر ایشان پیش ازین کہ منتہی میشد بسوی ایشان جنازہ وہو قول الشافعی **باب** فی الرخصۃ فی ترک القیام بابست در بیان رخصت در ترک قیام حدثنا قتیبۃ نا اللیث بن سعد عن یحیی بن سعید عن واقد وہو ابن عمرو بن سعد بن معاذ عن نافع بن جبیر عن مسعود بن الحکم عن علی بن ابی طالب انہ ذکر القیام فی الجنازۃ حتی توضع بدرستیکہ شان انست ذکر کرد وشد برخاستن را در دیدن جنازہ تا آنکہ نہادہ میشد جنازہ از گردنہای مردم فقال علی قام رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ثم قعد پس گفت علی مرتضی باسناد آنحضرت پس ترمی نشست وقیام نمی نمود وفی الباب عن الحسن بن علی اخرجہ النسائی وابن عباس قال ابو عیسی گفت ترمذی حدیث علی حدیث حسن صحیح وفی روایۃ اربعۃ من التابعین بعضہم عن بعض ودر روایت این حدیث چہار کس اند کہ روایت میکنند بعضی از بعضی والعمل علی ہذا عند بعض اہل العلم قال الشافعی وہذا اصح شئ فی ہذا الباب وہذا الحدیث ناسخ للحدیث الاول واین حدیث ناسخ است مر حدیث اول را کہ قیام بود برای جنازہ اذا رأیتم الجنازۃ فقوموا وقال احمد ان شاء قام وان شاء لم یقعد وگفت امام احمد اگر خواہد بایستد واگر خواہد نایستد واحتج بان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قد روی عنہ انہ قام وحجت گرفتہ است امام احمد کہ بدرستیکہ نشان انست کہ روایت کردہ شدہ است از آنحضرت کہ او باستاد وقعد پس نشست وہکذا قال اسحق بن راہویہ ومعنی قول علی قام النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی الجنازۃ ومعنی قول علی بن ابی طالب باسناد آنحضرت در جنازہ وقعد پس نشست یقول کان النبی صلی اللہ علیہ وسلم یقوم اذا رأی الجنازۃ

شرح ابی الطیب

حبیب المالکی ہو مخیر **باب** ما جاء فی الرخصۃ فی ترک القیام لہا **قولہ** وفیہ اربعۃ من التابعین فان یحیی ابن سعید بن قیس الانصاری المدنی من صغار التابعین وواقد بن عمرو من الطبقۃ الوسطی من التابعین ونافع بن جبیر من مطعم ایضا من الطبقۃ الوسطی من التابعین ومسعود بن الحکم بن الربیع لہ روایۃ ولہ روایۃ عن بعض الصحابۃ تقریب **قولہ** ومعنی قول علی قام النبی صلی اللہ علیہ وسلم اراد انہ لیس معنی ہذا الحدیث انہ قام صلی اللہ علیہ وسلم ثم قعد عن ذلک القیام حتی یقال ان ہذا دلیل علی ثبوت القیام فکیف یصلح ان یکون دلیلا علی النسخ بل معناہ انہ قام اولا ثم ترک القیام عند مرور الجنازۃ فان قیل المتبادر المعنی الاول فای دلیل علی المعنی الثانی لیصلح دلیلا علی النسخ یقال ان القعود عن القیام امر ضروری فلا یظہر فائدۃ لقولہ ثم قعد الا اذا حمل علی معنی ترک القیام اویقال انہ علم من خارج ان علیا رضی اللہ تعالی عنہ کان یمنع عن القیام للجنازۃ فلا بد من حملہ علی ذلک لقد بینۃ المقام قلت یدل علیہ ایضا ما رواہ احمد عن علی رضی اللہ تعالی کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم امرنا بالقیام فی الجنازۃ ثم جلس بعد ذلک وامرنا بالجلوس فان ہذا کالصریح فی المطلوب

قوت المغتذی

عن واقد بالقاف

شرح سراج احمد

میگوید علی بود آنحضرت که می استاد چون می دید جنازه را تورک ذلک بعد پستر ترک کرد آنحضرت پس ازان فکان لا یقوم اذا رای الجنازة پس بود آنحضرت که نمی استاد چون می دیدی جنازه را **باب** ماجاء فی قول النبی صلی الله علیه وسلم اللحد لنا والشق لغیرنا باب است در بیان انچه آمده است در قول آنحضرت که لحد برای ماست یعنی عرب یا برای قائم بر سنت و طریقه من وشق برای غیر ماست حدثنا ابو کریب و نصر بن عبد الرحمن الکوفی و یوسف بن موسی القطان البغدادی قالوا نا حکام بن سلم بفتح حای مهمله و تشدید کاف و سلم بسین مهمله و سکون لام عن علی بن عبد الاعلی عن ابیه عن سعید بن جبیر عن ابن عباس قال قال النبی صلی الله علیه وسلم اللحد لنا والشق لغیرنا لحد بسکون حای مهمله وشق بفتح شین معجمه ست یعنی لحد برای ماست وشق برای غیر ماست مراد بما مسلمانان اند و بغیر ما یهود و نصاری اند پس شک نیست که دلالت دارد بر افضلیت لحد از شق و کراهیت شق و اگر مراد بغیر ما امم سابقه دارند نیز در وی اشعار بافضلیت ست و بر هر تقدیر لحد واجب نیست و شق منهی عنه نه اگر منهی عنه بودی ابو عبیده آنرا نکردی و ظاهر آنست که آن بامر آنحضرت یا تقریر وی صلی الله علیه وسلم بود و اتفاق بر آنکه هر که اول بیاید عمل خود کند دلالت بر جواز هر دو عمل دارد پس انچه فرموده اند اللحد لنا از جهت اختیارات ست نه سنن یعنی ما لحد را اختیار میکنیم و دیگران شق را یا مراد بغیر ما اهل غیر اهل مدینه اند زیرا که زمین اهل مدینه سخت و محکم ست قابل لحد ست بخلاف بلاد دیگر و طیبی گفته است که درین حدیث اخبار ست از کائن و واقع که همچنین خواهد شد پس از معجزات ست و فی الباب عن جریر بن عبد الله اخرجه احمد و ابن ماجة و اسناده ضعیف و عائشة اخرجه ابن ماجة ایضا و ابن عمر اخرجه ابن ابی شیبة عن مالک عن نافع عن ابن عمر و هذا من اصح الاسانید و جابر اخرجه ابن شاهین بسند ضعیف قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث غریب من هذا الوجه **باب** ماجاء ما یقول اذا دخل المیت قبره باب است در بیان انچه آمده است که بگوید و بخواند چون در آرد میت را در قبر وی حدثنا

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی قول النبی صلی الله علیه وسلم اللحد لنا والشق لغیرنا **قوله** اللحد لنا ای مختار لنا والشق مختار لغیرنا ای لمن کان قبلنا من اهل الکتاب و فی ذلک بیان فضیلة اللحد و لیس فیه النهی عن الشق و الدلیل علیه حدیث عمرة اذ لو کان منهیا عنه لم یکن ابو عبیدة یصنعه مع جلالة قدره فی الدین و الامانة ذکره التورپشتی و قال الطیبی و یمکن انه صلی الله علیه وسلم عنی بضمیر الجمع نفسه ای او تولی اللحد و هو اخبار عن الکائن فیکون معجزة انتهی اقول و الظاهر الاول و یؤیده روایة احمد فانه قال الشیوطی فی روایة احمد و الشق لاهل الکتاب انتهی و المراد تفضیل اللحد الا اذا کان رخوا و روی ابن ماجة عن عائشة قالت لما مات رسول الله صلی الله علیه وسلم اختلفوا فی اللحد و الشق حتی تکلموا فی ذلک و ارتفعت اصواتهم فقال عمر رض لا تصخبوا عند رسول الله صلی الله علیه وسلم حیا و لا میتا او کلمة نحوها فارسلوا الی الشقاق و الاحد جمیعا فجاء الاحد فلحد لرسول الله صلی الله علیه وسلم ثم دفن و فی روایة نستخیر ربنا و نبعث الیهما فایهما سبق ترکناه فارسل الیهما فسبق صاحب اللحد فلحد انتهی **اللاحد** هو ابو طلحة زید بن سهل الانصاری **و الشقاق** هو ابو عبیدة بن الجراح احد العشرة المبشرة و کان

قوت المغتذی

والشق لغیرنا فی روایة احمد والشق لاهل الکتاب

عارضة الاحوذی

الرابع انه یعارضه قوله انما جعل الامام لیؤتم به ای لیقتدی به و اذا قال هذا صلوة الظهر و قال هذا صلوة العصر فای اقتداء ههنا و اتمام و النیة رکن و هی الاصل الا تری انه لا یحل له مخالفته فی الرکعات فلا یرکع قبله و لا یرفع قبله و لیس الزمان من اوصاف الصلوة و انما هو من مقتضاها و النیة التی هی رکن العبادة و نفسها اولی ان تجب فتصیر مخالفته فی النیة نظیر مخالفته فی الفعل الذی هو رکن فیقوم مع القاعد و یسجد مع الراکع و ذلک لا یجوز و هذا نفیس جدا الخامس روی الحسان و اللفظ لابی داود حدثنا احمد بن حنبل حدثنا محمد ابن فضیل حدثنا الاعمش عن رجل و فی روایة عنه ثبت عن ابی صالح و لا ارانی لا و قد سمعته منه عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الامام ضامن و المؤذن مؤتمن اللهم ارشد الائمة و اغفر للمؤذنین قال علما و نا معلوم ان الامام لا یضمن صلوة المأموم اذا کان المأموم لا بد له من فعلها و انما معنی تضمنها صحة و فسادا ان تبنی

حل اللغة

باقی در صفحه آینده

شرح سراج احمد

ابوسعید الاشج نا ابوخلد الاحمر نا الحجاج عن نافع عن ابن عمر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان اذا ادخل المیت القبر بدستیکہ آنحضرت بود کہ چون می درآورد مردہ را در گور قال فرمود وقال ابوخلد وگفت ابوخالد این عبارت را اذا وضع المیت فی لحدہ چون می نہاد مردہ را در لحد وی قال مرة بسم اللہ وباللہ نجواند آنحضرت یکبار این را معنی آنست در لحد می گذارم بنام خدا و باحق تعالی وعلی ملة رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم برملت و طریقت پیغمبر خدا و قال مرة و فرمود و نخواند یکبار باین عبارت بسم اللہ وباللہ وعلی سنة رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ابوعیسی هذا حدیث حسن غریب من هذا الوجه وقد روی هذا الحدیث من غیر هذا الوجه ایضا عن ابن عمر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم مصنف گوید این حدیث حسن غریب ست باین طریق و اسناد مذکورہ و تحقیق روایت کردہ شدہ است این حدیث بماسوای این طریق نیز از ابن عمر از آنحضرت و روی هذا ابوصدیق الناجی عن ابن عمر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم وقد روی عن ابی الصدیق عن ابن عمر موقوفا ایضا و روایت کردہ شدہ است این حدیث بماسوای این طریق نیز مرفوع ست و موقوف ایضا و طریق اولی مرفوع ست **باب** ما جاء فی الثوب الواحد یلقی تحت المیت فی القبر باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در یک جامہ کہ انداختہ شود در زیر میت در قبر حدثنا زید بن اخزم الطائی نا عثمان بن فرقد قال سمعت جعفر بن محمد عن ابیه زین العابدین بن الحسین بن علی بن ابی طالب قال الذی لحد قبر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابوطلحة گفت امام زین العابدین رضی اللہ عنہ آنکس کہ لحد کردہ آنحضرت را نام او ابوطلحہ بود انصاری نہ زوج ام سلیم مادر انس بود والذی القی القطیفة تحته شقران مولی لرسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم قال جعفر واخبرنی ابن

شرح ابی الطیب

یعمل الضریح وهو الشق فی وسط القبر **باب** ما جاء ما یقول اذا دخل المیت القبر **قول** ه کان اذا ادخل المیت القبر روی مجهولا ومعلوما والمیت بالرفع والنصب والقبر منصوب مفعوله الثانی **قول** ه بسم اللہ وباللہ قال العراقی متعلق بمحذوف تقدیره وباللہ استعنت ونحوه انتهی ای ضعته او وضع او ادخله ومعنی باللہ ای بامره وحوله وعونه **قول** ه وعلی سنة رسول اللہ ای علی شریعته وطریقته **باب** ما جاء فی الثوب الواحد یلقی تحت المیت فی القبر **قول** ه زید بن اخزم بمعجمتین الطائی البنهانی ابوطالب البنهانی ثقة حافظ **قول** ه الذی لحد قبر رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم ای حفر قبره یقال لحد یلحد کذهب یذهب والحد یلحد اذا حفر اللحد وفیه استحباب اللحد **قول** ه والذی القی القطیفة تحته شقران القطیفة هو کساء له خمل هو الهدب ومنه الحدیث تعس عبد القطیفة ای الذی یعمل لها ویهتم بتحصیلها وشقران بضم الشین وسکون القاف قال النووی قال شقران کرهت ان یلبسه احد بعده صلی اللہ علیه وسلم وقد نص الشافعی وغیره من الفقهاء علی کراهة وضع القطیفة والمخدة ونحوهما تحت المیت فی القبر فقیل ان ذلک من خواصه صلی اللہ علیه وسلم فلا یحسن فی حق غیره وقال التوربشتی وذلک انه صلی اللہ علیه وسلم کما فارق الامة فی بعض احکام حیاته فانه فی بعض احکام مماته فان اللہ حرم علی الارض لحوم الانبیاء وحق لجسد عصمه اللہ تعالی عن البلی والتغیر

قوت المغتذی

بسم اللہ وباللہ وقال العراقی متعلق بمحذوف تقدیره وباللہ استعنت ونحوه

عارضة الاحوذی

صلاته علی صلاته وذلک لا یصح الا بشرط الاتفاق فی اصل الفرض حتی اذا صحت للامام الظهر صحت للماموم الظهر وکذلک اذا فسدت فاما ما یصح للامام الظهر ویصح للماموم العصر فهذا اختلاط یخلط الثبات التی میزها الشرع وفرق بینها فرقا لا یجتمعان لبدا فی الاداء ولا فی صحة ولا فی اسناد فلاجل هذه الادلة بقی حدیث معاذ علی احتماله وصح ما ذکرنا فیه من تاویله واللہ اعلم

باب السجود علی الثوب

بکر بن عبد اللہ المزنی عن انس بن مالک قال کنا اذا صلینا خلف النبی صلی اللہ علیه وسلم بالظهائر سجدنا علی ثیابنا اتقاء الحر الاسناد هذا الحدیث متفق علیه وعلیه اعتمد البخاری الفقه فی ثلث مسائل الاولی ثبت کما تقدم علیه السلام قال امرت ان اسجد علی سبعة اعظم فذکر الوجه والیدین والرکبتین والرجلین ثم خص الوجه فقال اسجد وجهی واتصرف وعلی انفه وارنبته اثر الماء والطین وکان له خمرة یسجد علیها فجاء منها وهی الثانیة ان الافضل

بقیہ صفحہ ۳۲۱

شرح سراج احمد

ابی رافع قال سمعت شقران یقول انا واللہ طرحت القطیفۃ تحت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی القبر وانکس کہ انداخت قطیفۂ حمراء را در زیر آنحضرت در قبر شقران مولی و معتق آنحضرت بود گفت جعفر خبر داد مرا ابن ابی رافع گفت ابن ابی رافع شنید مر شقران را کہ میگفت سوگند بخدا کہ من انداختم چادر را در قبر زیر آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم و قطیفہ کسائی کہ او را بشیہ دار و پرزہ ناک باشد و آن را خمیلہ نیز گویند و سبب انداختن در قبر شریف آن میگویند کہ شقران بضم شین و سکون قاف کہ مولی آنحضرت بود دلی مر صحابہ را رضی اللہ عنہم ایشان آنرا انداخت تا کسی بعد آن حضرت نپوشد و علما آں را حرام دانند و بنبش کہ آن نیز گفتہ شدہ ۱۲ مکروہ میدارند زیرا کہ تضییع و اسراف ست و بعضی میگویند کہ آن از خواص نبوی ست زیرا کہ وی صلی اللہ علیہ وسلم زندہ است و قبر وی فی الباب عن ابن عباس اخرجہ مسلم بلفظ جعل فی قبر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قطیفۃ حمراء قال ابو عیسی حدیث شقران حدیث حسن غریب و روی علی بن المدینی عن عثمن بن فرقد ھذا الحدیث حدثنا محمد بن بشار نا یحیی بن سعید عن شعبۃ عن ابی جمرۃ عن ابن عباس قال جعل فی قبر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قطیفۃ حمراء قال ابو عیسی ھذا حدیث حسن صحیح وقد روی شعبۃ عن ابی جمرۃ القصاب عمران بن ابی عطاء بالحاء المہملۃ والزای واسمہ عمران بن عطاء وروی عن ابی جمرۃ بالجیم والراء الضبعی واسمہ نصر بن عمران کلاھما من اصحاب ابن عباس ہر دو از یاران عبد اللہ بن عباس بودند وقد روی عن ابن عباس انہ کرہ ان یلقی تحت المیت فی القبر شیء و تحقیق روایت کردہ شدہ است از ابن عباس بدستیکہ او مکروہ میداشت اینکہ انداختہ شود در زیر میت در قبر چیزی و الی ھذا ذھب بعض اھل العلم وقال محمد بن بشار فی موضع اخر و این طریق دیگر از محمد بن بشار می آرد حدثنا محمد بن جعفر و یحیی عن شعبۃ عن ابی جمرۃ بجیم نہ بمہملہ عن ابن عباس وھذا اصح **باب** ما جاء فی تسویۃ القبر باب در بیان آنچہ آمدہ است در برابر کردن قبر حدثنا محمد بن بشار نا عبد الرحمن بن مہدی ناسفین عن حبیب ابن ابی ثابت عن ابی وائل ان علیا قال لابی الھیاج الاسدی مدرستیکہ علی مرتضی گفت مر ابا الہیاج را کہ از قبیلۂ اسد بود ہیاج بہا و تشدید ثناۃ تحتیہ در آخر جیم ست حیان بن حصین کوفی ثقہ از ثالثہ بود ابعثک علی ما بعثنی النبی صلی اللہ علیہ وسلم میفرستم ترا باطراف والکناف (بمثناۃ تحتیہ ۱۲) بر چیزی کہ فرستادہ بود مرا آنحضرت

شرح ابی الطیب

والاستحالۃ ان یفرش لہ فی قبرہ لان المعنی الذی یفرش للحی لو یزل عنہ بحکم الموت و لیس الامر فی غیرہ علی ھذا النمط وقال الشیخ العراقی فی الفیتہ فی السیرۃ وفرشت فی قبرہ قطیفۃ وقیل اخرجت وھذا اثبت و کانہ اشار الی ما قال ابن عبد البر فی الاستیعاب انہا اخرجت قبل اھالۃ التراب واللہ اعلم **باب** ما جاء فی تسویۃ القبور **قولہ** لابی الھیاج بفتح الھاء وتشدید الیاء المثناۃ من تحت و اخرہ جیم واسمہ حیان بفتح الحاء المہملۃ وتشدید المثناۃ من تحت لیس لہ فی الکتب الا ھذا الحدیث الواحد قالہ السیوطی فی حاشیۃ النسائی وقال فی التقریب اسدی کوفی ثقۃ **قولہ** ابعثک علی ما بعثنی بتقدیر حرف الاستفہام بقرینۃ روایۃ الا ابعثک قال التوربشتی الا ارسلک للامر الذی ارسلنی لہ انتھی وانما عدی بعلی لما فی البعث من معنی الاستعلاء والستامیر

عارضۃ الاحوذی

للساجد ان یلی الارض بوجھہ ویجوز لہ ان یتخذ خمرۃ وخاصۃ لحر او برد وذلک مؤکد والیدان تلی الوجہ فی التاکید ھی الثالثۃ فقد کان ابن عمر یخرج یدیہ فی الیوم الشدید البرد فیضعھما علی الحصباء وکذلک روی عن عمر انہ امر بہ وقال لعل اللہ ان یصرف عنہ الغل یوم القیمۃ ومن العلماء من کان یسجد ویداہ فی ثیابہ کمجاھد وابن جبیر و علقمۃ والحسن وفی الصحیح ان الصحابۃ کانت ایدیھم فی ثیابھم فی الصلوۃ ولم یذکر حالۃ سجود ولا غیرھا فاما الرکبتان وھی الرابعۃ فانھا مستورۃ بالثیاب علی کل حال لا تعدی عنھا الا بمشقۃ وربما انکشفت العورۃ علی من کان ثوبہ واحدا فاما اذا سجد علی ثوبہ الذی یلبسہ لوجھہ او یدیہ لحر او برد فقال قوم لا یجزیہ منہم الشافعی لانہ سجد علی ثوبہ مما یلزمہ الصلوۃ بہ فکانہ سجد علی بعضہ وحدیث انس المتقدم یرد علیہ ولیس الثوب من البعض فی ورد ولا فی صدر لان ذلک البعض قد امر ان

عارضة الاحوذی

یسجد به فکیف یسجد علیه
واللہ اعلم **باب** ما یستحب
من الجلوس فی المسجد بعد
الصبح حدثنا سماک عن جابر بن
سمرة قال کان النبی صلی
اللہ علیه وسلم اذا صلی
الفجر قعد فی مصلاه
حتی تطلع الشمس حسن
صحیح وذکر حدیث ابی هلال
عن انس ان ذلک فی الاجر
کحجة او عمرة الاسناد زاد
مسلم حتی تطلع الشمس حسنا
خالفته عائشة فقالت
کان النبی صلی اللہ علیه وسلم
اذا سلم لم یقعد الا بمقدار
ما یقول اللهم انت السلام
ومنک السلام والیک
یرجع السلام تبارکت
ذا الجلال والاکرام خرجه
مسلم تابعهما البراء بن
عازب قال عبد الرحمن
ابن ابی لیلی عند یصف
النبی صلی اللہ علیه وسلم فی
صلاته فوجدت قیامه
ورکوعه واعتداله بعد
الرکوع فسجدته فجلسته
بین السجدتین فجلسته بین التسلیم
والانصراف قریبا من السواء
قالت ام سلمة کان النساء فی
عهد رسول اللہ صلی اللہ
علیه وسلم کن اذا سلمن من
الصلوة قمن وثبت عند رسول
اللہ صلی اللہ علیه وسلم ومن
صلی من الرجال ما شاء اللہ

شرح سراج احمد

ان لا تدع قبرا مشرفا الا سویته اینکه نگذاری تو قبرا بلند از زمین مگر برابر کنی او را و هموار سازی بزمین و لا تمثالا
الا طمسته و نگذاری هیچ صورت را مگر که محو کنی او را یعنی صورت ذی روح را و فی الباب عن جابر و اخرجه مسلم عن فضالة
ابن عبید اخرج محمد بن الحسن اخبرنا ابو حنیفة عن حماد عن ابراهیم اخبرنی من رأی قبر النبی صلی اللہ علیه وسلم و قبر ابی بکر و عمر
رضی اللہ عنهم مسنمة ناشزة من الارض علیها فلق من مدر ابیض و اخرج ابن ابی شیبة عن سفیان بن دینار التمار قال دخلت
البیت الذی فیه قبر النبی صلی اللہ علیه وسلم فرایت قبره و قبر ابی بکر و عمر مسنمة و اخرجه البخاری بدون ذکر ابی بکر و عمر و روی
ابن شاهین فی الجنائز من روایة جابر الجعفی قال سالت ثلاثة کلهم له فی قبر النبی صلی اللہ علیه وسلم اب سالت ایا جعفر و سالت
القاسم و سالت سالما فقلت اخبروني عن قبور آبائکم فی بیت عائشة فکلهم قالوا انها مسنمة و اما ما رواه ابو داود و عن القاسم
قال دخلت علی عائشة رضی اللہ عنها فقلت یا امه اکشفی لی عن قبر النبی صلی اللہ علیه وسلم و صاحبیه فکشفت لی عن قبور ثلثة
لا مشرف ولا لاطئة مبطوحة بالعرصة الحمراء اخرجه الحاکم فظاهره یعارض الذی قبله و قد جمع الحاکم بانهما کانت کذلک اول
الامر ثم سنمت لما سقط الجدار قال ابو عیسی حدیث علی حدیث حسن و العمل علی هذا عند بعض اهل العلم لا یرون
ان یرفع القبر فوق الارض عما مکروه میدارند که برداشته شود قبر از بالای زمین قال الشافعی اکره ان یرفع القبر
الا بقدر ما یعرف انه قبر گفت امام شافعی مکروه میدارم اینکه برداشته شود قبر از زمین مگر بمقدار انچه شناخته شود
که آن قبر است لکیلا توطأ از جهت آنکه تا پایمال کرده نشود بپاها و لا یجلس علیه و نه نشینند بروی کسی **باب**
ما جاء فی کراهیة الوطی علی القبور و الجلوس علیها و الصلوة الیها باب است بیان انچه آمده است کراهت پایمال کردن
بپاها و رفتن بر گورها و بیان نشستن بر آنها و نماز گذاردن حدثنا هناد نا ابن المبارک عن عبد الرحمن بن یزید
ابن جابر عن بسر بن عبید اللہ عن ابی ادریس الخولانی عن واثلة بن الاسقع عن ابی مرثد الغنوی قال

شرح ابی الطیب

قوله ان لا تدع ان مصدریة و لا نافیة خبره مبتدأ محذوف ای هو ان لا تدع و قیل ان تفسیریة و لا ناهیة
قوله مشرفا من اشرف اذا ارتفع و المراد من القبر المشرف الذی بنی علیه حتی ارتفع دون الذی اعلم علیه بالرمل و
الحصباء و الحجارة و ما یجری مجراها لتعرف و لا توطأ و انما نهی صلی اللہ علیه وسلم عن الاشراف لعدم الفائدة و تضییع
المال لکونه صنیع اهل الجاهلیة و فی الازهار قال العلماء یستحب ان یرفع القبر قدر شبر و یکره فوق ذلک و یستحب
الهدم و فی قدره خلاف قیل الی الارض تغلیظا و هذا اقرب الی اللفظ ای لفظ الحدیث من التسویة و قال الشافعی
فی الام و رایت الایمة بمکة یامرون بهدم ما یبنی و یؤید الهدم قوله و لا قبرا مشرفا الا سویته و قال ابن الهمام هذا
الحدیث محمول علی ما کانوا یفعلونه من تعلیة القبور بالبناء الحسن العالی و لیس مراد ذلک بتسنیم القبر بل قدر ما یمیز
من الارض و یتمیز عنها **قوله** و لا تمثالا الا طمسته التمثال بالکسر الصورة کذا فی القاموس و الطیبی و النووی و قیده
بعضهم بقوله صورة ذی الروح و طمسها محوها و ابطالها و قال النووی فیه الامر بتغییر صور ذوات الارواح انتهی
و الاستثناء من عموم الاحوال فی الازهار التصویر حرام و المحو واجب **باب** ما جاء فی
کراهیة الوطی علی القبور و الجلوس علیها **قوله** عن بسر بن عبید اللہ بضم الباء و بالسین المهملة

باقی در صفحه آینده

شرح سراج احمد

قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا تجلسوا علی القبور ولا تصلوا الیہا نہ نشینید بر گورہا و نماز نگذارید بسوی آنہا کہ قبر بجانب وسمت قبلہ باشد و سترہ میان حائل نبود و فی الباب عن ابی ہریرۃ مرفوعاً من جلس علی قبر یبول او یتغوط فکانما جلس علی جمر اخرجہ الطحاوی من طریق محمد بن ابی حمید عن محمد بن کعب القرظی وہو ضعیف عند اہل العلم وعمرو بن حزم وبشیر ابن الخصاصیۃ اخرج الطحاوی عن زید بن ثابت نہی النبی صلی اللہ علیہ وسلم عن الجلوس علی القبور لحدث او غائط او بول رجالہ ثقات وبہ قال مالک ویشہد لہ ما فی البخاری قال عثمن بن حکیم اخذ بیدی خارجۃ واخبرنی عن عمہ زید بن ثابت قال انما اکرہ ذلک لمن احدث علیہ وقال نافع کان ابن عمر یجلس علی القبور واخرج مسلم لان یجلس احدکم علی جمرۃ فتحرق ثیابہ فتخلص الی جلدہ خیر لہ من ان یجلس علی قبر متسدا اقال الطحاوی ومکروہ است نزد احمد وشافعی جلوس بر قبر مطلقا والکراہۃ تنزیہیۃ کما فی المجموع وتحریمیۃ کما فی شرح مسلم والکراہۃ ہو الذی نص علیہ محمد فی الآثار قال انا ابو حنیفۃ عن حماد عن ابراہیم کان ابن مسعود یقول لان اطأ علی جمرۃ احب الی من ان اطأ علی قبر متسدا اقال محمد وبہ ناخذ یکرہ الوطأ علی القبور متسدا وہو قول ابی حنیفۃ حدثنا محمد بن بشا

شرح ابی الطیب

قولہ لا تجلسوا علی القبور وفی روایۃ نہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان یجصص القبر وان یقعد علیہ وان یبنی علیہ رواہ مسلم وفی روایۃ اخری لہ لان یجلس احدکم علی جمرۃ فتحرق ثیابہ فتخلص الی جلدہ خیر لہ من ان یجلس علی قبر قال الطیبی اکثرون علی ما یقتضیہ الظاہر من الجلوس والقعود علی القبر لما فیہ من الاستخفاف لحق اخیہ المسلم وحملہ جماعۃ علی الجلوس علی القبر لقضاء الحاجۃ ونسبوہ الی زید بن ثابت انتہی قال النووی المراد بالقعود الجلوس ہذا مذہب الشافعی وجمہور العلماء وقال مالک فی الموطا المراد بالقعود الحدث وہذا تاویل ضعیف او باطل والصواب ان المراد بالقعود الجلوس انتہی یعنی للاحادیث الصحیحۃ التی قدمناہا وقال بعضہم المراد بہ القعود للاحداد والحزن بان یلازمہ ولا یرجع عنہ او المراد احترام المیت وتہویل الامر فی القعود علیہا ونابالمیت اقول ورؤی انہ رای رجلا متکئا علی قبر فقال لا توذ صاحب القبر ویؤید الحمل علی ظاہرہ ما سیجئ فی الباب الآتی من النہی عن وطئہ وفی شرح الموطا وزعم ابن بطال ان تاویل حدیث مالک بعید لان الحدث علی المقبر اقبح من ان یکرہ انما یکرہ الجلوس المعتاد وقول النووی تاویلہ بعید او باطل متعقب بان ما ظنہ حدیث مالک ثبت مرفوعا عن زید بن ثابت قال انما نہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن الجلوس علی القبر لحدث غائط او بول اخرجہ الطحاوی برجال ثقات وقد وافق مالکا علی عدم کراہۃ القعود الحقیقی ابو حنیفۃ واصحابہ کما نقلہ عنہم الطحاوی واحتج بآثار علی وابن عمر واسنادہما برجال ثقات وقال الباجی انہ الاظہر لانہ صلی اللہ علیہ وسلم زار القبور وامر بزیارتہا وذہب الجمہور الی کراہۃ ذلک لظواہر الاحادیث المتقدمۃ ولروایۃ احمد عن عمرو بن حزم رانی النبی صلی اللہ علیہ وسلم وانا متکئ علی قبر قال لا توذ صاحب القبر اسنادہ صحیح انتہی وقال فی الازہار الاولی ان یحمل من ہذہ الاحادیث ما فیہ التغلیظ علی الجلوس للحدث فانہ یحرم والا تغلیظ فیہ علی الجلوس المطلق فانہ مکروہ وہذا تفصیل حسن **قولہ** ولا تصلوا الیہا ای مستقبلین الیہا ما فیہ من التعظیم البالغ لانہ من مرتبۃ المعبود فجمع بین الاستخفاف العظیم والتعظیم البلیغ یعنی فی الجملتین قال الطیبی ولو کان ہذا التعظیم حقیقۃ للقبر لکفر المعظم والتشبیہ بہ مکروہ

عارضۃ الاحوذی

فاذا قام رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قام الرجال وا تفقوا علی ان المغیرۃ کتب الی معویۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کان اذا فرغ من الصلوۃ قال لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ لہ الملک ولہ الحمد وہو علی کل شئ قدیر زاد النسائی ثلث مرات ولم یتفقوا اللہم لا مانع لما اعطیت ولا معطی لما منعت ولا ینفع ذا الجد منک الجد زاد توبان واللفظ لمسلم کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا انصرف من صلوۃ استغفر ثلثا وقال اللہم انت السلام ومنک السلام تبارکت ذا الجلال والاکرام قلت للاوزاعی کیف الاستغفار قال ان تقول استغفر اللہ قال القاضی ابو بکر رضی اللہ عنہ او اللہم اغفر لی وہو اقوی من الاول وعن ابن الزبیر انہ قال سمعت عبد اللہ بن الزبیر یخطب علی ہذا المنبر ویقول کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا سلم دبر الصلوات یقول لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ لہ الملک ولہ الحمد وہو علی کل شئ قدیر لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم لا الہ الا اللہ ولا نعبد الا ایاہ لہ النعمۃ ولہ الفضل

شرح سراج احمد

نا عبد الرحمن بن مهدی عن عبد الله بن المبارك بهذا الاسناد نحوه حدثنا علی بن حجر وابو عمار قالا نا الولید بن مسلم عن عبد الرحمن بن یزید بن جابر عن بسر بن عبید الله عن واثلة بن الاسقع عن ابی مرثد عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه ولیس فیه عن ابی ادریس وهو الصحیح قال ابو عیسی قال محمد حدیث ابن المبارك خطأ اخطأ فیه ابن المبارك وزاد فیه عن ابی ادریس الخولانی وانما هو بسر بن عبید الله عن واثلة بن الاسقع هکذا روی غیر واحد عن عبد الرحمن بن یزید بن جابر ولیس فیه عن ابی ادریس الخولانی وبسر بن عبید الله قد سمع من واثلة بن الاسقع ترجمہ اش ظاہر ست **باب** ماجاء فی کراهیة تجصیص القبور والکتابة علیها بابست دربیان انچہ آمدہ است در کراہیت گچ کردن گور ہا وبیان نوشتن بر آنہا حدثنا عبد الرحمن بن الاسود ابو عمرو البصری نا محمد بن ربیعة عن ابن جریج عن ابی الزبیر عن جابر قال نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم ان تجصص القبور منع فرمود آنحضرت از انکہ گچ کردہ شوند گور ہا وان یکتب علیها واز انکہ نوشتہ شود چیزے بر آنہا وان یبنی علیها ومنع فرمود از انکہ بنا کردہ شود بر قبور چنانکہ گنبد ہا وغیرہ وان توطأ ومنع فرمود از انکہ پامال کردہ شود گور ہا قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح وقد روی من غیر وجه عن جابر وقد رخص بعض اهل العلم منهم الحسن البصری فی تطیین القبور وتحقیق رخصت داده اند بعضی از اہل علم بعضی از ایشان حسن بصری ست در گل کردن قبور وقال الشافعی لا باس ان یطین القبر وفی البرجندی وینبغی ان لا یخصص القبر وامّا تطیینه ففی الشامیة المنصوریة لا باس به خلافا لما یقوله الکرخی انه مکروه وفی المضمرات المختار انه لا یکره **باب** مایقول الرجل اذا دخل المقابر بابست دربیان انچہ آمدہ است کہ بگوید آدمی چون در مقابر در آید حدثنا ابو کریب نا محمد بن الصلت عن ابی کدینة بضم کاف وفتح دال مهملة

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی تجصیص القبور والکتابة **قوله** ان تجصص اه قال العراقی ذکر بعضهم ان الحکمة فی النهی عن تجصیص القبور کون الجص حرق بالنار قال وح فلا باس بالتطیین بما نص علیه الشافعی انتهی ویرد علیه ان التطیین لا یناسب ما ورد من تسویة القبور المرتفعة کما سبق وکذا لا یناسب بقوله وان یبنی علیه والظاهر ان المراد النهی عن الارتفاع والبناء مطلقا وافراد التجصیص لانه اتم فی احکام البناء فخص بالنهی مبالغة **قوله** وان یکتب علیها یحتمل النهی عن الکتابة مطلقا کاسم صاحب القبر وتاریخ وفاته او کتابة شیء من القرآن واسماء الله تعالی ونحو ذلک للتبرک لاحتمال ان یوطأ ویسقط علی الارض فیصیر تحت الارجل قال الحاکم بعد تخریج هذا الحدیث فی المستدرک الاسناد صحیح ولیس العمل علیه فان ائمة المسلمین من الشرق الی الغرب یکتبون علی قبورهم وهو شیء اخذه الخلف عن السلف وتعقبه الذهبی فی مختصره بانه محدث ولم یبلغهم النهی **قوله** وان یبنی علیها یحتمل وجهین احدهما البناء علی القبر بالحجارة ومایجری مجراها والآخر ان یضرب علیه خباء او نحوه وکلاهما منهی عنه لعدم الفائدة قال فی الازهار النهی فی البناء للکراهة ان کان فی ملکه وللحرمة فی المقبرة المسبلة ویجب الهدم **باب** مایقول الرجل اذا دخل المقابر **قوله** ابو کدینة بضم الکاف وفتح الدال وبیاء التصغیر ونون اسمه یحیی بن المهلب

قوت المغتذی

عن ابی کدینة بضم الکاف وفتح الدال المهملة وبیاء التصغیر ونون

عارضة الاحوذی

وله الثناء الحسن لا اله الا الله مخلصین له الدین ولو کره الکافرون الفقیه قال الشافعی وثبت الامام ساعة یسلم وکره علما وانا مقام الامام فی مصلاه ومعنی ذلک ان یکون بعد السلام علی هیأته قبل السلام فی الصلوة ولکنه اذا سلم انحرف کما روی زید بن الاسود عن النبی صلی الله علیه وسلم خرجه النسائی فیحتمل الجمع بینهما ان یکون انحرافه انصرافه عن هیأة الصلوة ساعة السلام وان یکون قعوده بعد السلام ولا یعقل ما قدمنا من الاذکار الطوال الشمر وانما یحتمل ان یکون ما روی جابر خبرا عن بعض احواله وغیر ذلک من الاحادیث خبرا عن غیرها وقد روی النسائی حدثنا صحیحا عن سمرة قال کان النبی صلی الله علیه وسلم اذا صلی الفجر جلس فی مصلاه حتی تطلع الشمس فتحدث اصحابه ویذکرون حدیث الجاهلیة وینشدون الشعر ویضحکون ویتبسم **باب** ماذکر من الالتفات فی الصلوة عکرمة عن ابن عباس کان النبی صلی الله علیه وسلم یلحظ فی الصلوة

ای نظر بشق العین الذی یلی الصدغ ۱۲

شرح سراج احمد

وسکون شناۃ تحتیہ بلفظ تصغیر یحیی بن المہلب البجلی صدوق از سابعہ بود عن قابوس بن ابی ظبیان بفتح المعجمہ وسکون الموحدۃ بعد آن تحتانیہ است جنبی کوفی بود وروی لہ ست از سادسہ بود عن ابیہ ابی ظبیان حصین بن جندب بن الحارث الجنبی بفتح جیم وسکون نون بعد آن موحدہ ۱۲ کوفی ثقہ از ثانیہ بود در سنۂ اثنتین وسبعین وفات کرد عن ابن عباس قال مر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بقبور المدینۃ بگذشت آنحضرت بگورستان مدینہ فاقبل علیہم بوجہہ پس روآورد آنحضرت برایشان بچہرہ روی خود فقال السلام علیکم یا اھل القبور پس فرمود آنحضرت سلام بر شما باد ای اہل گورہا وگفتہ اند کہ السلام اینجا بمعنی استلام بمعنی تسلیم ورضا است یغفر اللہ لنا ولکم بیامرزد خدای تعالی ما را وشما را انتم سلفنا ونحن بالاثر شما پیش گذشتگان ما ہستید وما در پی شما می رسیم وفی الباب عن بریدۃ اخرجہ مسلم وعائشۃ اخرجہ مسلم ایضا قال ابو عیسی حدیث ابن عباس حدیث حسن غریب وابو کدینۃ واخرجہ للامام ابو حنیفۃ ۱۲ اسمہ یحیی بن المہلب وابو ظبیان اسمہ حصین بن جندب **باب** ماجاء فی الرخصۃ فی زیارۃ القبور بابست در بیان آنچہ آمدہ است در رخصت در زیارت کردن قبور حدثنا محمد بن بشار ومحمود بن غیلان والحسن بن علی الخلال قالوا انا ابو عاصم النبیل ضحاک بن مخلد بن الضحاک بن مسلم الشیبانی البصری ثقہ ثبت از تاسعہ بود در سنۂ اثنی عشر ومائتین وفات کرد ناسفین عن علقمۃ بن مرثد عن سلیمان بن بریدۃ عن ابیہ بریدۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قد کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور تحقیق بودم نہی کردہ شما را

شرح ابی الطیب

قولہ قابوس بن ابی ظبیان بفتح المعجمۃ وسکون الموحدۃ بعدہا تحتانیۃ الجنبی بفتح الجیم وسکون النون بعدہا موحدۃ الکوفی فیہ لین **قولہ** فاقبل علیہم قال المظہر اعلم ان زیارۃ المیت کزیارتہ فی حال حیاتہ یستقبلہ بوجہہ ویحترمہ کما کان یحترمہ فی الحیوۃ یجلس بعیدا منہ ان کان فی الحیوۃ یجلس بعیدا منہ وقریبا منہ ان کان قریبا منہ **قولہ** السلام علیکم قال الخطابی فیہ ان السلام علی الموتی کالسلام علی الاحیاء **قولہ** یغفر اللہ لنا ولکم قدم مغفرۃ اللہ لہ علی مغفرتہ للمیت اعلاما بتقدیم الدعاء الحی علی المیت والحاضر علی الغائب **قولہ** انتم سلفنا بفتحتین فی النہایۃ سلف الانسان من تقدمہ بالموت من الاباء وذوی القرابۃ ولہذا سمی الصدر الاول من التابعین بالسلف الصالح انتہی وتعقب بان الصدر الاول من الصحابۃ والتابعین وتابعیہم ہو السلف الصالح الا ان یقال انہ اصطلاح ولا مشاحۃ فی الاصطلاح **قولہ** بالاثر بفتحتین وبکسر فسکون یعنی التابعون لکم من ورائکم اللاحقون **باب** ماجاء فی الرخصۃ فی زیارۃ القبور **قولہ** کنت قد نہیتکم ای قبل ہذا کانہم فہموا الاعم من ذلک لقرب عہدہم بتعظیم الاصنام وعبادۃ الاوثان اولانہم کانوا یزورون مباہاۃ بتکثیر الاموات کفعل الجاہلیۃ لقربہم منہم ثم ہذا الحدیث صریح فی نسخ نہی الرجال عن زیارتہا واجمعوا علی ان زیارتہا مستحبۃ لہم واما النساء ففیہن خلاف قال الطیبی زیارۃ القبور اذون للرجال وعلیہ عامۃ اہل العلم واما النساء فقد روی عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لعن زوارات القبور فرأی بعض اہل

قوت المغتذی

السلام علیکم یا اھل القبور زاد الطبرانی من المؤمنین والمسلمین

عارضۃ الاحوذی

یمیناوشمالا ولا یلوی عنقہ خلف ظہرہ حسن صحیح حدیث غریب سعید بن المسیب عن انس قال لی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یا بنی ایاک والالتفات فی الصلوۃ فان الالتفات فی الصلوۃ ہلکۃ فان کان ولابد ففی التطوع لا فی الفریضۃ حدیث حسن الاسناد الاحادیث فی ہذا الباب مشہورۃ قال البخاری عن عائشۃ سألت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن الالتفات فی الصلوۃ قال ہو اختلاس یختلسہ الشیطان من صلوۃ العبد وفی ابی داود ان اباذر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یزال اللہ مقبلا علی العبد فی صلاتہ مالم یلتفت فاذا صرف وجہہ انصرف عنہ الفقہ قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی المصلی فان اللہ تلقاء وجہہ فاذا کان تلقاء وجہہ وہو یناجیہ فلیس من الادب مع المخلوق صرف وجہک عنہ وانت تکلمہ فکیف مع الخالق وقد کان ابوبکر الصدیق لا یلتفت اقتداء بالنبی صلی اللہ علیہ وسلم فی انہ کان لا یلتفت واذا اعتاد

بقیہ صفحہ ۳۲۶

من زیارۃ القبور ولا تقولوا ہجرا وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا ولا تقولوا ہجرا وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا تذکر الآخرۃ وتزہد فیہا وتقلل الامل وتذکر الموت وتحزن القلب وتدمع العین وتبکی الجسد فاتقوا عند زیارتہا ما یسخط الرب تبارک وتعالی من القول والعمل وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا ترق القلب وتدمع العین وتذکر الآخرۃ ولا تقولوا ہجرا وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا تذکر الآخرۃ وتزہد فیہا وتقلل الامل وتذکر الموت وتحزن القلب وتدمع العین وتبکی الجسد فاتقوا عند زیارتہا ما یسخط الرب تبارک وتعالی من القول والعمل وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا ترق القلب وتدمع العین وتذکر الآخرۃ ولا تقولوا ہجرا وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا تذکر الآخرۃ وتزہد فیہا وتقلل الامل وتذکر الموت وتحزن القلب وتدمع العین وتبکی الجسد فاتقوا عند زیارتہا ما یسخط الرب تبارک وتعالی من القول والعمل وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا ترق القلب وتدمع العین وتذکر الآخرۃ ولا تقولوا ہجرا وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا تذکر الآخرۃ وتزہد فیہا وتقلل الامل وتذکر الموت وتحزن القلب وتدمع العین وتبکی الجسد فاتقوا عند زیارتہا ما یسخط الرب تبارک وتعالی من القول والعمل وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا ترق القلب وتدمع العین وتذکر الآخرۃ ولا تقولوا ہجرا وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا تذکر الآخرۃ وتزہد فیہا وتقلل الامل وتذکر الموت وتحزن القلب وتدمع العین وتبکی الجسد فاتقوا عند زیارتہا ما یسخط الرب تبارک وتعالی من القول والعمل وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا ترق القلب وتدمع العین وتذکر الآخرۃ ولا تقولوا ہجرا وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا تذکر الآخرۃ وتزہد فیہا وتقلل الامل وتذکر الموت وتحزن القلب وتدمع العین وتبکی الجسد فاتقوا عند زیارتہا ما یسخط الرب تبارک وتعالی من القول والعمل وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا ترق القلب وتدمع العین وتذکر الآخرۃ ولا تقولوا ہجرا وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا تذکر الآخرۃ وتزہد فیہا وتقلل الامل وتذکر الموت وتحزن القلب وتدمع العین وتبکی الجسد فاتقوا عند زیارتہا ما یسخط الرب تبارک وتعالی من القول والعمل وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا ترق القلب وتدمع العین وتذکر الآخرۃ ولا تقولوا ہجرا وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا تذکر الآخرۃ وتزہد فیہا وتقلل الامل وتذکر الموت وتحزن القلب وتدمع العین وتبکی الجسد فاتقوا عند زیارتہا ما یسخط الرب تبارک وتعالی من القول والعمل وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا ترق القلب وتدمع العین وتذکر الآخرۃ ولا تقولوا ہجرا وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا تذکر الآخرۃ وتزہد فیہا وتقلل الامل وتذکر الموت وتحزن القلب وتدمع العین وتبکی الجسد فاتقوا عند زیارتہا ما یسخط الرب تبارک وتعالی من القول والعمل وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا ترق القلب وتدمع العین وتذکر الآخرۃ ولا تقولوا ہجرا وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا تذکر الآخرۃ وتزہد فیہا وتقلل الامل وتذکر الموت وتحزن القلب وتدمع العین وتبکی الجسد فاتقوا عند زیارتہا ما یسخط الرب تبارک وتعالی من القول والعمل وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا ترق القلب وتدمع العین وتذکر الآخرۃ ولا تقولوا ہجرا وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا تذکر الآخرۃ وتزہد فیہا وتقلل الامل وتذکر الموت وتحزن القلب وتدمع العین وتبکی الجسد فاتقوا عند زیارتہا ما یسخط الرب تبارک وتعالی من القول والعمل وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا ترق القلب وتدمع العین وتذکر الآخرۃ ولا تقولوا ہجرا وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا تذکر الآخرۃ وتزہد فیہا وتقلل الامل وتذکر الموت وتحزن القلب وتدمع العین وتبکی الجسد فاتقوا عند زیارتہا ما یسخط الرب تبارک وتعالی من القول والعمل وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا ترق القلب وتدمع العین وتذکر الآخرۃ ولا تقولوا ہجرا وفی روایۃ کنت نہیتکم عن زیارۃ القبور الا فزوروہا فانہا تذکر الآخرۃ وتزہد فیہا وتقلل الامل وتذکر الموت وتحزن القلب وتدمع العین وتبکی الجسد فاتقوا عند زیارتہا ما یسخط الرب تبارک وتعالی من القول والعمل

باقی در صفحہ آئندہ

شرح سراج احمد

پیش ازینکه تحقیق منع نموده بودم شمارا از زیارت کردن گورها بامر حق تعالی فقد اذن لمحمد فی زیارة قبر امه پس تحقیق اذن داده شده است برای محمد در زیارت کردن قبر مادر وی فزوروها پس زیارت کنید شما قبور را فانها تذکر الاخرة پس بدرستیکه زیارت یاد میدهد بشما آخرت را پس معلوم گشت که حکم اول منسوخ گشت وگفته اند که سبب نهی قرب عهد بجاهلیت بود و خوف آنکه بگویند و بکنند انچه در جاهلیت میگفتند و میکردند اما الآن پس تحقیق مقرر و ثابت شد تواعد اسلام

وفی الباب عن ابی سعید و ابن مسعود اخرجه ابن ماجة و انس و ابی هریرة اخرجه مسلم وام سلمة قال ابو عیسی حدیث بریدة حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم لا یرون بزیارة القبور باسا اهل علم اعتقاد نمی کنند بزیارت کردن قبور باکی وهو قول ابن المبارک والشافعی واحمد واسحق ترجمه اش ظاهر است **باب** ماجاء فی کراهیة زیارة القبور للنساء باب است در بیان انچه آمده است در کراهیت زیارت کردن قبور مر زنان را حدثنا قتیبة نا ابو عوانة عن عمر بن ابی سلمة عن ابیه ابی سلمة عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم لعن زوارات القبور بدرستیکه آنحضرت لعنت کرد زنان زیارت کنندگان قبور را که ایشان در زیارات قبور جزع و فزع و نوحه و بکاء و ندبه بسیار کنند و فی الباب عن ابن عباس و حسان بن ثابت قال ابو عیسی و هذا حدیث حسن صحیح وقد رای بعض اهل العلم ان هذا کان قبل ان یرخص النبی صلی الله علیه وسلم فی زیارة القبور فلما رخص دخل فی رخصة الرجال والنساء پس هرگاه رخصت داد آنحضرت در زیارت قبور داخل گشت در رخصت مردان و زنان و قال بعضهم انما کره زیارة القبور للنساء لقلة صبرهن و کثرة جزعهن و گفته اند بعضی علما جز این نیست که مکروه داشت آنحضرت زیارت قبور را در حق نساء از جهت قلت صبر ایشان و بسیاری جزع و فزع ایشان

باب ماجاء فی الزیارة للقبور للنساء باب است در بیان انچه آمده است در حق زیارت کردن قبور مر زنان را حدثنا الحسین ان حریث نا عیسی بن یونس عن ابن جریج عن عبد الله بن ابی ملیکة قال توفی عبد الرحمن بن ابی بکر بالحبشی گفت عبد الله بن ابی ملیکه وفات کرده شد عبد الرحمن بن ابی بکر در حبشی بضم المهمله وسکون الموحده وکسر معجمه وتشدید تحتیه

شرح ابی الطیب

العلم ان هذا قبل ان یرخص فی زیارة القبور فلما رخص عمت الرخصة لهن **قوله** فزوروها ای القبور فان الاذن له صلی الله علیه وسلم اذن لکل **قوله** فانها تذکر الاخرة وزاد الحاکم بسند صحیح فزوروها فانها ترق القلب و تدمع العین و تذکر الاخرة ولا تقولوا هجرا وفی لفظ له فانها تذکر الموت فظاهر هذه الاحادیث ان النساء کالرجال فی حکم الزیارة ویؤیده ماورد انه علیه الصلوة والسلام مر بالمرأة فامرها بالصبر ولم ینهها عن الزیارة

باب ماجاء فی کراهیة زیارة القبور للنساء **قوله** لقلة صبرهن وهو الاقرب الی تخصیصهن بالذکر لانهن لا یخلون عن صدور المحرمات کالنوح وما یشبهه **باب** ماجاء فی الزیارة للقبور للنساء **قوله** بالحبشی بضم الحاء المهملة وسکون الباء الموحدة وکسر الشین المعجمة وباء مشددة مکان بینه وبین مکة اثنا عشر میلا قاله السیوطی وفی النهایة موضع قریب من مکة وقال

قوت المغتذی

بالحبشی بضم الحاء المهملة وسکون الباء الموحدة وکسر الشین المعجمة وباء مشددة مکان بینه وبین مکة اثنا عشر میلا

عارضة الاحوذی

العید ذلک فی غیر الصلوة سهل علیک مساک ذلک فی الصلوة واذا کان لقوتنا عسر علیه ضبط ذلک فی العبادة واذا کان النبی صلی الله علیه وسلم یلتفت فی الصلوة فانما کان لما یحتاج الیه الا تری لما اصابه ذلک فیما لا یحتاج الیه فی شان الخمیصة اخرجها عن ملکه ولم یجعلها فی بیته واقتدت به فی ذلک الصحابة فخرجوا عن اموالهم التی لحقتهم فی صلاتهم عنها وکذلک فعل فی قرام عائشة وفیه التصاویر قال لها امیطی عنا قرامک فانه لا یزال تصاویره تعرض لی فی صلاتی وقد بینا انه لا تبطل صلاته اذا التفت وان دور لله کل خلفه مالو یکن من بدایة ذلک

باب اذا ادرک سجدة ابن ابی لیلی عن معاذ قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا اتی احدکم الصلوة و الامام علی حال فلیصنع کما صنع الامام الفقه قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی الله عنه عارضته ان هذا الحدیث یشهد لمعناه قوله انما جعل الامام لیؤتم به فاذا رکع فارکعوا الحدیث ویشهد له من

شرح سراج احمد

کوہی ست فرود مکہ قال فحمل الی مکۃ گفت عبد اللہ پس برداشتہ شد او را بسوی مکہ فدفن فیہا پس دفن کردہ شد دروی فلما قدمت عائشۃ اتت قبر عبد الرحمن بن ابی بکر پس ہرگاہ آمد عائشۂ صدیقہ بمکہ آمد نزد قبر عبد الرحمن ابن ابی بکر برادر خود فقالت پس گفت عائشۂ صدیقہ واین مرثیہ خواند کہ تمیم بن نویرہ راست در مرثیۂ برادر خود مالک ابن نویرہ در وقتیکہ کشت خالد بن ولید او را در خلافت ابی بکر صدیق بجہت قول او عن النبی صاحبکم وکنا کندمانی جذیمۃ حقبۃ ۱۲ جذیمہ بجیم مفتوحہ وکسر ذال معجمہ چنانکہ در نسخ مقروء تصحیح کردہ اند وبضم جیم وفتح ذال چنانکہ در صحاح گفتہ نام پادشاہی کہ عراق داشت وجزیرۂ عرب را نیز بآن ضم کردہ بود واین پادشاہ دو ندیم داشت مالک وعقیل کہ تا مدت چہل سال ندیم وجلیس وی بودند واو ایشانرا نعمان کشت در قتل ایشان قصۂ عجیبہ طویلہ ست حقبۃ بکسر حا وسکون قاف مدتی از زمان وبضم ہشتاد سال یا بیشتر وہر دو در صراح گفتہ است حقبہ بالکسر سنا لہا وحقب بضم وضمتین ہشتاد سال یا بیشتر چنانکہ در قول حق تعالی ست او امضی حُقبا وقولہ تعالی لابثین فیہا احقابا میگوید بودیم ما مانند دو ندیم جذیمہ کہ جدا نبود ند از یکدیگر مدتہای مدید من الدہر از روزگار حتی قیل لن یتصدعا تا آنکہ گفتہ شد ہرگز متفرق نخواہند شد فلما تفرقنا کانی ومالکا پس ہرگاہ جدا افتادیم گویا کہ من ومالک لطول اجتماع لم نبت لیلۃ معا بعد از درازی اجتماع واتصال شب نکردہ بودیم بایک دیگر ولام بمعنی بعد یا مع ست این دو بیت را عائشۂ صدیقہ خواند ثم قالت پس گفت عائشۂ صدیقہ واللہ لو حضرتک ما دفنت الا حیث مت سوگند بخدا اگر حاضر می بودم من بر مرگ تو دفن کردہ نمیشدی تو مگر آنجا کہ مردہ بودی تو در ہمانجا دفن کردہ میشدی ولو شہدتک ما زرتک واگر حاضر می بودم من بر موت تو زیارت نمیکردم ترا **باب** ما جاء فی الدفن باللیل باب در بیان آنچہ آمدہ است در دفن کردن بشب حدثنا ابو کریب ومحمد بن عمرو السواق قالا نا یحیی بن الیمان عن البنانی عن

شرح ابی الطیب

الجوہری جبل باسفل مکۃ **قولہ** کندمانی جذیمۃ تثنیۃ ندمان اضیف الی جذیمۃ بفتح جیم وکسر ذال اسم ملکۃ بالعراق والجزیرۃ ای کندیمیہا وجلیسیہا وحقبۃ بکسر الحاء المہملۃ وسکون القاف السنۃ وبضم الحاء ثمانون سنۃ وقیل اکثر منصوب علی الظرفیۃ وفی القاموس وفی جذیمۃ الابرش ملک الحیرۃ **قولہ** لن یتصدعا ای لم یتفرقا **قولہ** کانی ومالکا هو اخر الشاعر المیت **قولہ** لطول اجتماع ای مع طول اجتماع فیما سبق او لبعد اجتماع **قولہ** لیلۃ معا ای مجتمعین لما تقرر ان الثانی اذا انقطع صار کانہ لم یکن قال تعالی کان لم یغنوا فیہا وکان لم تغن بالامس قال فی شرح المغنی ہذا البیت لتمیم بن نویرۃ یرثی اخاہ مالکا الذی قتلہ خالد بن الولید **قولہ** ما دفنت علی بناء المفعول ای لو کنت حاضرۃ عندک وقت الموت لما تفاوتت عن مکان الی مکان بل دفنت حیث مُتَّ **قولہ** ولو شہدتک یحتمل ان یکون معناہ لو شہدتک وقت الموت لما امکن لی زیارتک للدفن فی مکان الموت فہو تاکید لما قبلہ ویحتمل ان یکون المراد لو شہدتک عند الموت لا کتفیت بذلک عن الزیارۃ واللہ اعلم ویحتمل ان یقال انہا رجعت ذہبت الی ان الرخصۃ فی الزیارۃ لم تثبت الا للرجال ویؤیدہ انہا ما جوزت خروج النساء الی المساجد مع تجویزہ صلی اللہ علیہ وسلم **باب** ما جاء فی الدفن باللیل

عارضۃ الاحوذی

النظر ان الرجل اذا وجد الامام ساجدا ان یسجد معہ لانہ لا یعلم حال ما اخر یسجدہ اولہا واوسطہا وذکر ابو عیسی عن بعضہم انہ قال لعلہ لا یرفع راسہ من تلک السجدۃ حتی یفوتہ واختار ابن المبارک ان یسجد معہ وہو الذی اراہ ثم یقع النظر بعد ذلک فی الاجزاء وعدمہ وفی الاعتداد بہ ام لا یعتد بہ وفی کونہ مدرکا او غیر مدرک علی ما بیناہ قبل وانما ذکرہ ابو عیسی لیمیز بذلک انہ ورد امر بان یدخل مع الامام علی ای حال کان وبذلک اقول ولو لم یدرک معہ الا السلام کراہیۃ ان ینتظر الناس الامام وہم قیام ابو قتادۃ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا اقیمت الصلوۃ فلا تقوموا حتی ترونی حدیث حسن صحیح الباء رضۃ قد تقدم الکلام علی اکثر معنی ہذا الحدیث وہو یفید بظاہرہ ان السنۃ اذا حضرت الصلوۃ ان یقیم المؤذن باذن الامام من منزلہ اذا کان مع المسجد ویخرج الامام فلا یقوم احد اذا کان الامام غائبا حتی یروہ ولو تمت

شرح سراج احمد

المنهال بن خليفة عن الحجاج بن ارطاة عن عطاء عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم دخل قبرا ليلا بدستیکه آنحضرت در آمد در قبر در شب گویند که آن قبر عبد الله ذو البجادین ست که از اصحاب صفه است و اسلام اورا قصه غریبی ست که از قوم خود گریخته آمد و ایمان آورد و فاسرج له سراج پس چراغ روشن کرده شد برای آنحضرت چراغی فاخذه من قبل القبلة پس گرفت آنحضرت میت را از جانب قبله وقال رحمك الله و فرمود آنحضرت رحمت کند ترا حق تعالی ان كنت لاواها تلاء للقرآن تحقیق بودی تو اواه بسیار خواننده قرآن را و اواه بمعنی متضرع کثیر البکا و کثیر الدعا و مهربان و نرم دل اندوهگین و دردمند و کبر علیه اربعا و تکبیر گفت بروی چهار تکبیر و فی الباب عن جابر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم دفن الذي كان يرفع صوته بالذكر ليلا اخرجه ابو داود و يزيد بن ثابت و اما ما رواه ابن ماجه عن جابر رضي الله عنه رفعه لا تدفنوا موتاكم بالليل الا ان تضطروا ففي اسناده ابراهيم بن يزيد الخوزي وهو ضعيف نعم روى مسلم من حديثه في قصة فرج النبي صلى الله عليه وسلم ان يقبر الرجل بالليل حتى يصلى عليه الا ان يضطر رجل الى ذلك فهذا النهي مقيد بعدم الصلوة و مثله حديث ابن عباس في البخاري و هو اخو زيد بن ثابت اكبر منه و يزيد بن ثابت ست كلان تر ست از وی قال ابو عيسى حديث ابن عباس حديث حسن و قد ذهب بعض اهل العلم الى هذا و قال يدخل الميت القبر من قبل القبلة و قال بعضهم يسل سلا بكشيدن آهستگی كشيدن آهسته و رخص اكثر اهل العلم في الدفن بالليل و رخصت داده اند اكثر اهل علم در دفن كردن در شب

باب ما جاء في الثناء الحسن على الميت باب ست در بيان آنچه آمده است در نيك ثنا گفتن بر ميت حدثنا احمد بن منيع نا يزيد بن هارون نا حميد عن انس بن مالك قال مر على رسول الله صلى الله عليه وسلم بجنازة فاثنوا عليها خيرا

شرح ابی الطیب

قوله فاسرج له بسراج امر سرج فعل مجهول و الهاء في له للميت و للنبي صلى الله عليه وسلم و بسراج نائب الفاعل و الباء زائدة اى اسرج على طرف القبر ليضئ **قوله** فاخذه اى النبي صلى الله عليه وسلم الميت **قوله** من قبل القبلة اى من جانبها بان يوضع الميت في عرض القبر من جانب القبلة بحيث يكون مؤخر الجنازة الى مؤخر القبر و راسه الى راسه ثم يوضع في اللحد فيكون الاخذ له مستقبل القبلة حال الاخذ و به اخذ ابو حنيفة و قال الشافعي يسل من قبل الراس بان يوضع راس الجنازة على مؤخر القبر ثم يدخل الميت القبر و هذا الحديث الشريف حجة للامام ابي حنيفة **قوله** ان كنت لاواها ان مخففة من المثقلة و لذلك ادخلت اللام في خبرها للفرق بينها و بين النافية اى ان الشان لكنت اواها و هو بتشديد الواو اى كثير التاوه من خشية الله تعالى او كثير التضرع من محبته او كثير البكاء من خوف الله او كثير الدعاء لطلب رحمة الله **قوله** تلاء بتشديد اللام اى كثير التلاوة مبالغة من التلاوة **قوله** حديث حسن قاله مع ان فيه الحجاج بن ارطاة و منهال بن خليفة و قد اختلفوا فيهما و ذلك يحط الحديث عن درجة الصحيح لا الحسن كذا قال المحقق ابن الهمام و قال الحافظ ابو نعيم الاصفهاني في الحلية ان الرجل المقبور عبد الله ذو البجادين انتهى و البجاد كلكتاب كساء مخطط و منه عبد الله ذو البجادين دليل النبي صلى الله عليه وسلم قال في القاموس **باب** ما جاء في الثناء الحسن على الميت **قوله** مر بضم الميم مبنيا للمفعول **قوله** فاثنوا عليها خيرا اى ذكروها بالوصف الجميل و في رواية النضر بن انس عند الحاكم فقالوا كان يحب الله و رسوله يعمل بطاعة الله و يسعى فيها

عارضة الاحوذی

الاقامة وان كان حاضرا فقد تقدم القول متى يقوموا تقدير الثناء على الله و الصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم قبل الدعاء ترى عن عبد الله قال كنت اصلي و النبي صلى الله عليه وسلم و ابو بكر و عمر معه فلما جلست بدأت بالثناء على الله عز و جل ثم بالصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم ثم دعوت لنفسي فقال النبي صلى الله عليه وسلم سل تعطه مثل تعطه جزم صحيح العارضة قد بينا في الاحكام و سابقة هذا الكتاب ان للدعاء شروطا تقرب اجابته بها منها الاخلاص و منها التملق لله و منها الصلوة على رسول الله صلى الله عليه وسلم فاذا اجتمعت تعينت الاجابة بالوعد الصادق و ذكر الشرطين لان الاخلاص ركن الدين و اكتفى بشهرته و لانه باطن و لان الاعمال بالنيات و قد روى عن فضالة انه قال دخل رجل يصلي فقال اللهم اغفر لي و ارحمني فقال له النبي صلى الله عليه وسلم عجلت ايها المصلي اذا صليت فقعدت فاحمد الله بما هو اهله و صل علي ثم ادعه ثم صلى رجل فحمد الله و صلى على النبي صلى الله عليه وسلم

الترجمة

باب تحقیق کردن تبویب فقهای امت صلی الله علیه وسلم در دفن کردن در شب و آوردن حدیث جابر را بر کراهت دفن در شب و آوردن حدیث ابن ماجه را بر اخراج کرده ابن ابو داود و ترمذی

شرح سراج احمد

گذشته شد بر آنحضرت جنازه پس ثنا کردند مردم بروی که او خوب مردی بود و نیک فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم وجبت پس فرمود آنحضرت واجب شد بهشت ثم قال انتم شهداء الله فی الارض پس فرمود آنحضرت شما گواهان خدائید در زمین که چون مردم به نیکی یاد کنند مرده را بهشت واجب است و اگر به بدی یاد کنند دوزخ مآل او باشد قال وفی الباب عن عمر اخرجه البخاری وکعب بن عجرة وابی هریرة قال ابو عیسی حدیث انس حدیث حسن صحیح حدثنا یحیی بن موسی و هارون بن عبد الله البزار قالا نا ابو داود الطیالسی نا داود بن ابی الفرات نا عبد الله بن بریدة عن ابی الاسود الدیلی بکسر المهملة وسکون تحتیة ویقال دؤلی بالضم بعدها همزة مفتوحة بصری نام او ظالم بن عمرو بن سفیان و گویند عمرو بن ظالم و گویند بتصغیر شرت در هر دو و گویند عمرو بن عثمان یا عثمان بن عمرو ثقه فاضل مخضرم بود در سنه تسع وتسعین و فات کرد قال قدمت المدینة گفت ابو الاسود آمدم من بمدینه فجلست الی عمر بن الخطاب پس نشستم من در خدمت امیر المومنین عمر فمر وا بجنازة فاثنوا علیها خیرا پس گذشته شد مردم بجنازه پس ثنا کردند بر میت به نیکی فقال عمر وجبت پس گفت عمر بن الخطاب واجب شد فقلت لعمر وما وجبت ابو الاسود گوید پس گفتم مر عمر را وچه واجب شد برای وی قال اقول کما قال رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت عمر بن الخطاب میگویم چنانکه گفته است آنحضرت قال ما من مسلم یشهد له ثلثة الا وجبت له الجنة فرمود آنحضرت نیست هیچ مسلمان که گواهی دهند برای وی سه کس به نیکی وی مگر که واجب گردد برای وی بهشت قال قلنا واثنان قال واثنان گفت عمر بن الخطاب گفتیم ما و اگر دو کس گواهی دهند گفت و دو کس نیز چنین اند که واجب گردد

شرح ابی الطیب

قوله وجبت ای ثبتت له الجنة **قوله** انتم شهداء الله فی الارض وفی البخاری فی کتاب الشهادات المؤمنون شهداء الله فی الارض قال فی الارشاد الساری والمراد المخاطبون بذلك من الصحابة ومن کان علی صفتهم من الایمان فالمعتبر شهادة اهل الفضل والصدق لا الفسقة لانهم قد یثنون علی من یکون مثلهم ولا من بینه وبین المیت عداوة لان شهادة العدو لا تقبل قاله الداودی وقال المظهر ای لیس معنی قوله انتم شهداء فی الارض ان الذی یقولون فی حق شخص یکون کذلك حتی یصیر من یستحق الجنة من اهل النار بقولهم او العکس بل معناه ان الذی اثنوا علیه خیرا او امنه الصلاح والخیر فی حیاته والخیر والصلاح علامة کونه من اهل الجنة وبالعکس وقال الطیبی ان قوله وجبت بعد ثناء الصحابة حکم عقب وصفا مناسبا فاشعر بالعلیة وکذا الوصف بقوله انتم شهداء الله فی الارض لان الاضافة فیه للتشریف بانهم بمنزلة عالیة عند الله تعالی فهو کالتزکیة من الرسول لامته واظهار عدالتهم بعد شهادتهم لصاحب الجنازة فینبغی ان یکون لها اثر ونفع فی حقه قال والی هذا المعنی یومی قوله تعالی وکذلك جعلناکم امة وسطا انتهی قال النووی قال بعضهم معنی الحدیث ان کان الثناء بالخیر لمن اثنی علیه اهل الفضل مطابقا للواقع فهو من اهل الجنة وان کان غیر مطابق فلا وکذا عکسه قال والصحیح انه علی عمومه وان من مات فالهم الله الناس الثناء علیه بخیر کان دلیلا علی انه من اهل الجنة سواء کانت افعاله تقتضی ذلك ام لا فان الاعمال داخلة تحت المشیة وهذا الالهام یستدل به علی تعیینها وبهذا تظهر فائدة الثناء انتهی واختاره ایضا فی المجمع

عارضة الاحوذی

فقال له النبی صلی الله علیه وسلم ایها المصلی ادع تجب تطییب المساجد عروة عن عائشة ان النبی صلی الله علیه وسلم امر ببناء المساجد فی الدور وان تنظف وتطیب الصحیح سقوط عائشة والدور القبائل العارضة قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی الله عنه امر النبی صلی الله علیه وسلم قبائل الانصار ببناء المساجد فیهم لئلا یشق علیهم الاختلاف الی النبی صلی الله علیه وسلم فیؤدی ذلك الی اسقاط الجماعة کما تقدم واخرجهم بان تنظف ففی الصحیح ان النبی صلی الله علیه وسلم قال عرضت علی اعمال امتی حسنها وسیئها فوجدت من محاسن اعمالها الاذی یماط عن الطریق ووجدت من مساوی اعمالها النخامة تکون فی المسجد ولا تدفن ومن الحسن عرضت علی اجور امتی حتی القذاة یخرجها الرجل من المسجد وعرضت علی ذنوب امتی فلم ار ذنبا اعظم من سورة من القرآن او آیة اوتیها الرجل ثم نسیها او نظافتها ان لا یبقی فیها قامة من الحرف والقذاء والعیدان وفی الصحیح ان من کان یقم المسجد مات فسال النبی

ناتمام

لعه ترجمه ان الانسان اوان الفضی الخلق او من الخنوم او بی النخامة ۱۲

شرح سراج احمد

قال ولو تسال رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الواحد گفت عمر بن الخطاب و نه پرسيد م آنحضرت را از گواهی یک کس قال ابو عيسى هذا حديث حسن صحيح و ابو الاسود الديلى اسمه ظالم بن عمرو بن سفيان **باب** ماجاء فى ثواب من قدم ولدا بابست در بيان آنچه آمده است در ثواب کسی که پيش فرستد ولد را يعنی کسيکه از اولاد او ميرد و چه ثواب دارد حدثنا قتيبة عن مالك بن انس ح و ثنا الانصارى نا معن نا مالك بن انس عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيب عن ابى هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا يموت لاحد من المسلمين ثلثة من الولد تمس النار الا تحلة القسم پس مس کند او را آتش دوزخ يعنی اين نباشد که مس کند از اولاد او مگر بميرند و در آتش در آيد فتمسه النار نصب بست در جواب نفی الا تحلة القسم مگر برای حلال گردانيدن و گشادن سوگند که ان منکم الا واردها است و قد قيل ان القسم فيه مقدر و قيل بل هو مذكور عطفا على ما بعد قوله فيه فور بك قال الخطابى معناه لا يدخل النار ليعاقب بها و لكن يدخلها جوازا و لا يكون ذلك الجواز الا قدر ما تحل اليمين و هو الجواز على الصراط و فى الباب عن عمر و معاذ و كعب بن مالك و عتبة بن عبد و ام سليم و تصغير ست و جابر ابن سمرة مرفوعا اخرجه الطبرانى فى الاوسط و انس و ابى ذر و ابن مسعود اخرجه الترمذى و ابى ثعلبة الاشجعى و ابن عباس

شرح ابی الطیب

قوله و لو تسأله عن الواحد الحكمة فى الاقتصار على الاثنين انهما نصاب الشهادة غالبا و فيه ايماء الى ترجمة **باب** ماجاء فى ثواب من قدم ولدا **قوله** من الولد بفتحتين يطلق على الذكر و الانثى صغيرا كان او كبيرا **قوله** فتمسه النار المشهور فيه النصب و صرح غير واحد من العلماء و فيه انه انما ينصب الفعل المضارع بعد الفاء بتقدير ان اذا كان بين ما قبلها و ما بعدها سببية و لا سببية ههنا اذ لا يجوز ان يكون موت الاولاد و لا احدهم سببا لمسة النار فالوجه ان يقال الفاء عاطفة بمعنى الواو التى للجمعية و بعدها ان مقدرة و التقدير لا يجتمع موت ثلثة من الاولاد و مس النار الا تحلة القسم لما ذكر ابن الحاجب و الدماميني اللفظ لاول انه يجوز النصب بعد الفاء الشبيهة بفاء السببية بعد النفى مثلا و ان لم تكن السببية حاصلة كما قالوا فى احد و جمى ما تاتينا فتحدثنا ان النفى يكون راجعا فى الحقيقة الى الحديث لا الى الاتيان اى ما يكون منك اتيان يعقبه حديث و ان حصل مطلق الاتيان كذلك ههنا اى لا يكون موت ثلثة يعقبه مس النار فرجع النفى الى القيد خاصة فيحصل المقصود اى لا يعقب مس النار موت ثلثة اولاد من الازمنة الا تحلة القسم و يجوز فيه الرفع فى الوجهين الفاء عاطفة للتعقيب مطلقا و المعنى انه لا يكون بعد موت ثلثة ولد مس النار الا تحلة القسم **قوله** تحلة القسم بفتح المثناة الفوقية و كسر المهملة و تشديد اللام و قد رايتحلل به القسم قال فى النهاية اراد بالتحلة قوله تعالى ان منكم الا واردها كان على ربك حتما مقضيا و هو مثل فى القليل المفرط فى القلة قال الطيبى لعل المراد بالقسم ما دل على القطع من الكلام فان قوله تعالى كان على ربك حتما مقضيا تذييل و تقرير لقوله تعالى ان منكم الا واردها فهو بمنزلة القسم بل هو ابلغ لمجئ الاستثناء بالنفى و الاثبات و لم تختلف فى معنى الورود تحلة القسم فقيل المراد به الدخول تصديرا و سلاما على المؤمن و قيل المرور على الصراط فعلى الاول الاستثناء متصل و على الثانى منقطع و قيل الاقدام ما يحل به الرجل يمينه و قيل بل المراد القلة من غير ان يكون هناك قسم و الظاهر ان القلة كناية عن العدم

عارضۃ الاحوذی

قوله صلى الله عليه وسلم عنه و قال الا اذ تموتى فى بدو منى فصلى على المقبور و ليس من ذلك الحديث ان يكون فيه من ريح او صوت و لا يناقض تنظيفه تغليق قوله فيه من تمر يا كله المساكين و لا اكل فيه اذا وضع لفاظة او سقاطة ما ياكل فى حجرة او كمه و اما قوله و تطيبها فلا يناقض ادخال البعير و ان جاز ان يبول فيه و فى النسائى ان النبى صلى الله عليه وسلم راى بزاقا فى القبلة فغضب و حكه فجاءت امراة من الانصار بخلوق فلطخته فقال ما احسن هذا و تقدم نظيره و تمامه كراهية الصلوة فى لحف النساء عبد الله بن شقيق عن عائشة كان النبى صلى الله عليه وسلم لا يصلى فى لحف نسائه حديث حسن و قد روى عن النبى صلى الله عليه وسلم رخصة فى ذلك كما جاء فى حديث ابن عباس اذ بات عند النبى صلى الله عليه وسلم قال فقام فتوضا ثم اخذ طرف ثوبه ميمونة فصلى به و عليها بعضه و اصح من ذلك ما ثبت عند كل فريق و من كل طريق ان النبى صلى الله عليه وسلم كان يصلى و عائشة فى

شرح سراج احمد

اخرجه الترمذی وعقبة بن عامر وابی سعید الخدری وقرة بن ایاس المزنی وابو ثعلبة له عن النبی صلی الله علیه وسلم حدیث واحد وابو ثعلبه مراد از آنحضرت یک حدیث ست هذا الحدیث که این حدیث ست ولیس هو بالخشنی ونیست ابو ثعلبه خشنی یعنی این دیگر کس ست قال ابو عیسی حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح حدثنا نصر بن علی الجهضمی نا اسحق بن یوسف نا العوام بن حوشب عن ابی محمد مولی عمر بن الخطاب عن ابی عبیدة بن عبد الله بن مسعود عن عبد الله بن مسعود (بفتح المیم وتشدید الواو وجر الجمیع ۱۲) قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من قدم ثلثة لم یبلغوا الحنث کانوا له حصنا حصینا هر که پیش فرستد سه کس را که نرسیده باشند بلوغ را باشند آن سه کس از اولاد برای او قلعه محکم از دوزخ قال ابو ذر قدمت اثنین قال واثنین فقال ابی بن کعب سید القراء پس گفت ابی بن کعب سید القرا بود قدمت واحدا قال واحدا پیش فرستاد من یک کس را گفت آنحضرت یک هم حصنی حصین باشد ولکن انما ذلک عند الصدمة الاولی ولکن باشد این حصن حصین مر او را که صبر کند نزدیک نخستین صدمه قال ابو عیسی هذا حدیث غریب وابو عبیدة لم یسمع من ابیه حدثنا نصر بن علی الجهضمی وابو الخطاب زیاد بن یحیی البصری قالا نا عبد الله بن بکر قال الحنفی الکوسج ابو عبد الله الکوفی اصل او از یمامه ست گویند نام او عبد الله بود صدوق ست خطا میکرد از ثالثه بود وقال سمعت جدی ابا امی گفت عبد رشنیدم جد خود را که پدر مادر من بود سماک بن الولید ابو الولید الحنفی نام وسماک بن الولید یروی یحدث انه سمع ابن عباس یحدث انه سمع رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول من کان

شرح ابی الطیب

قوله من قدم ثلثة ای قدمهم بالصبر علی موتهم کانه قدمهم لیهیئ له ما یحتاج الیه فی سفره وجعلهم فرطا له قال بعض العلماء ویمکن ان یقال ان ذکر کنایة عن فاقدهم قبله لما فی صحیح البخاری ما من الناس من مسلم یتوفی له ثلث لم یبلغوا الحنث الا ادخله الله تعالی الجنة بفضل رحمته وجمیع روایات البخاری لم یقید فیها بالاحتساب ویؤید الاول قوله ولکن انما ذلک عند الصدمة الاولی قوله لم یبلغوا الحنث بکسر المهملة وسکون النون آخره مثلثة الاثم والمراد بسن التکلیف قال الخلیل بلغ الغلام الحنث ای جری علیه القلم وفصل الاثم بالذکر لانه الذی یحصل بالبلوغ واما الثواب فقد یحصل للصبی ایضا فهو من خواص البلوغ قال ابو العباس القرطبی انما خصهم بذلک لان الصغیر حبه اشد والشفقة علیه اعظم والرحمة او فر انتهی ومقتضاه انه من بلغ الحنث لا یحصل لفاقده ما ذکر من الثواب وان کان فی فقده ثواب فی الجملة وبذلک صرح کثیر من العلماء وقرروا بین البالغ وغیره لکن قال الزین بن المنیر اذا قلنا ان مفهوم الصفة لیس بحجة فتعلیق الحکم بعدم البلوغ لا یقتضی ان البالغ لیس کذلک بل یدخل فی ذلک بطریق الفحوی لانه اذا ثبت ذلک فی الطفل الذی هو کل علی ابویه فکیف لا یثبت فی الکبیر الذی بلغ مبلغ السعی ولا ریب ان التفجع علی فقده اشد والمصیبة به اعظم ولا سیما اذا کان نجیبا یقوم عن ابیه بامره ویساعده فی معیشته وهذا معلوم مشاهد والمعنی الذی ینبغی ان یعلل بذلک قوله قال واثنین یحتمل انه اوحی الیه فی الحال ولا یبعد نزول الوحی فی اسرع من طرفة العین ویحتمل انه کان عالما بذلک بوحی سابق لکنه اشفق علیهم ان یتکلوا الکثرة موت الاثنین والواحد فلما سئل عن ذلک لم یکن له بد من الجواب اجاب قوله ولکن انما ذلک ای التقدیر بالصبر معتبر عند مفاجاة المصیبة وفورتها وشدتها قوله من کان له فرطان مفرده فرط بفتحتین وهو الذی یتقدم لیهیئ فی المنزل الماء وغیره والمراد هنا الولد الذی مات قبله فانه یتقدم ویهیئ لوالدیه منزلا ومنزلا فی الجنة کما یتقدم فرط القافلة الی المنزل فیعد لها ما تحتاج الیه من الماء والمرعی وغیرهما

عارضة الاحوذی

قبلته فاذا سجد غمزنی فقبضت رجلی فاذا قام بسطتهما والبیت یومئذ لیس فیها مصابیح ولو رمی لم یجد فیها او السجود علیها مؤثرا فی صلاته المشی والعمل فی صلوة التطوع عروة عن عائشة قالت جئت رسول الله صلی الله علیه وسلم یصلی فی البیت والباب علیه مغلق فمشی حتی فتح لی ثم رجع الی مکانه ووصفت الباب فی قبلة حدیث غریب جسر المعارضة العمل الیسیر فی الصلوة جائز کما عند تناول النبی صلی الله علیه وسلم عنقود الجنة وقد اخذ بذوابة ابن عباس عن یساره وادارها عن یمینه ومن وراء ظهره وروت عائشة ان النبی صلی الله علیه وسلم صلی بالناس فی بیته وهو شاک جالسا فصلوا وراءه قیاما فاشار الیهم ان اجلسوا واشار النبی صلی الله علیه وسلم علی ابی بکر اذ جاء وهو فی الصلوة ان اثبت مکانک فاشار النبی صلی الله علیه وسلم علی جارتها ان سلیه التی مست الیه فسألته عن الصلوة بعد العصر ان استأخری واشد من ذلک الحدیث الصحیح عن ابی هریرة قال النبی صلی الله علیه وسلم ان الشیطان عرض لی فی صلاتی فذعته وهممت ان اوثقه الی سارية حتی

اسماء الرجال

رفع وقد یجر فی اول الکلام وحسنه وجهه الاربعین فتحی فی الحدیث اخرجه الامام ابو حنیفة عن ابن عمر عن ابن بریدة عن ابیه رفعه الله رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ما من مسلم یموت له ثلثة من الولد الا ادخله ابواه الجنة فقال النبی صلی الله علیه وسلم وشکان یا رسول الله واثنان قال واثنان رواه الحاکم فی المستدرک والترمذی والامام احمد وابو یعلی والبزار عن ابن بریدة عن سمیه وابن ماجه والحاکم فی الادب والنسائی عن انس کذا فی فتح الودود للسید الالوسی ۱۲ منه

عارضة الاحوذی

صوارى المسجد حتى تصبحوا فتنظروا اليه تو ذكرت قول سليمان رب هب لى ملكا لا ينبغى لاحد من بعدى فردّه الله خاسئا وصلى ابو بردة فضالة بن عبيد ولجامها دابته فى يدا فجعلت تنازعه وهو تتبعها فراه رجل من الخوارج فقال فعل الله بهذا الشيخ فلما انصرف الشيخ قال انى سمعت قولكم وانى غزوت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ست غزوات او سبع وشاهدت تيسيره وانى ان كنت ارجع مع دابتى احب الى من ان ارجع الى مالها فيشق على ومن هذه الاحاديث ما هو فى الفرض ومنها ما هو فى التطوع ومنها ما هو محتمل وقال صعيقيب قال النبى صلى الله عليه وسلم فى الرجل يسوّى التراب حيث يسجد قال ان كنت فاعلا مرة وقد نكص ابو بكر القهقرى فى صلوة الفرض حين خرج رسول الله صلى الله عليه وسلم فى مرضه وقد صفّقوا فقال لهم التسبيح للرجال والتصفيق للنساء فتاملوا هذه العارضة ترشدكم الى الغرض فقى المنيرين بيانها على التفسيران شاء الله فان بهذه احاديثها الصحاح

شرح سراج احمد

له فرطان من امتى هر كه باشد مرا وارا دو پيش رو يعنى دو فرزند او مرده باشد ادخله الله بهما الجنة در آرد او را خداى تعالى بسبب آن دو فرط در بهشت فقالت له عائشة پس گفت مر آنحضرت را عائشه صديقة فمن كان له فرط من امتك پس هر كه باشد مرا و ايك پيشوا از امت تو او را چه حكم ست قال فمن كان له فرطا موفقة فرمود و هر كه باشد او را يك فرط و هم بسبب آن در آيد در بهشت اى موفقة يعنى توفيق داده شده قالت فمن لم يكن له فرط من امتك گفت عائشه پس هر كه نباشد مرا و ايك فرط نيز از امت تو حكم او چيست قال فانا فرط امتى لن يصابوا بمثلى فرمود پس من پيشوا ام از امت خود نمى رسند ايشان و نيابند پيشوا مانند من كه من پيشوا ى ايشان بهتر ام از ديگر فرط و اين اشارت كرده بود عائشه صديقة نفس خود را آنحضرت براى تسلى و خوشى بموجب واقع و نفس الامر فرمود قال ابو عيسى هذا حديث حسن غريب لا نعرفه الا من حديث عبد ربه بن بارق وقد روى عنه غير واحد من الائمة

حدثنا احمد بن سعيد الدارمى البلخى نا حبان بن هلال نا عبد ربه بن بارق فذكر نحوه وسماك بن الوليد الحنفى هو ابو زميل

الحنفى **باب** ما جاء فى الشهداء من هم باب ست در بيان انچه آمده است كه شهيدان كدام اند ايشان حدثنا الانصارى

نا معن نا مالك ح وثنا قتيبة عن مالك عن سمى عن ابى صالح عن ابى هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال الشهداء خمس شهيدان پنج اند المطعون در طاعون و و با بميرد و المبطون كسيكه از مرض شكم بميرد مانند اطلاق وغيره و الغريق و در آب غرق شده و صاحب الهدم و كسيكه بروى ديوار يا سقف بيفتد و بميرد الهدم بالتحريك البناء المهدوم و بالسكون الفعل نفسه

شرح ابى الطيب

قوله يا موفقة اى بالخيرات و الاسالة النافعة للامة وذلك ترغيب لها فى السوال قوله لن يصابوا بمثلى اى لن يصل مصيبة الى امتى بمثل مصيبة موتى فان مصيبتى اشد عليهم من سائر المصائب فاكون انا فرطهم و اشفع لهم اما بالنسبة الى من سواه فالمصيبة ظاهرة و اما بالاضافة الى من بعده فالمصيبة العظمى و المحنة الكبرى و حيث ما كان لها لا مرارة لفقد من يرجى حلاوة الوجد لها بموته صلى الله عليه وسلم يتسلى عن موت كل محبوب و فقد كل مطلوب و نعم ما قال من قال من ارباب الاحوال و لو كان فى الدنيا بقاء لساكن + لكان رسول الله فيها مخلدا + و ما احد ينجو من الموت سالما و سهم المنايا قد اصاب محمدا **باب** ما جاء فى الشهداء من هم قوله الشهداء خمس جمع شهيد بمعنى فاعل لانه يشهد مقامه قبل موته او بمعنى مفعول لان الملائكة تشهده اى تحضره مبشرة له قوله المطعون اى الميت بالطاعون وهى قروح تخرج مع لهيب فى الاباط والاصابع و سائر البدن يسود ما حولها او يخضر او يحمر واما الوباء فقيل هو الطاعون و الصحيح انه مرض يكثر فى الناس قال الطيبى الطاعون و المرض العام وقيل الطاعون هو الموت بالوباء بالمد و القصر فى الحديث الصحيح الطاعون رجز اى عذاب ارسل على طائفة من بنى اسرائيل و اخرج احمد عن ابى موسى مرفوعا فناء امتى بالطعن و الطاعون قيل يا رسول الله هذا الطعن قد عرفناه فما الطاعون قال وخز اعدائكم الجن و فى كل شهادة قوله و المبطون هو الذى يموت بمرض البطن كالاستسقاء ونحوه قال القرطبى اختلف هل المراد بالبطن الاستسقاء او الاسهال على القولين للعلماء قوله و الغرق بفتح فكسر الذى يموت غريقا فى الماء قوله و صاحب الهدم بفتحتين البناء المهدوم فعل بمعنى المفعول و بالسكون الفعل نفسه قاله فى النهاية اى الذى سقط عليه البناء فمات تحته

شرح سراج احمد

والشهيد في سبيل الله وشهيد در راه حق تعالى واين مرتبه از همه مراتب اعلى وارفع ست وفي الباب عن انس صاحب الحمى شهيد اخرجه الديلمي وصه صفوان بن امية وجابر بن عتيك وخلد بن عرفطة وسليمن بن صرد اخرجه الترمذي وابي موسى وعائشة امام مالك موطا شهداء سبعه ذكر كرده اند صاحب ذات الجنب والحريق والذي يموت تحت الهدم والمرأة تموت بجمع شهيد المطعون والغريق والمبطون قال استاذي سلام الله عفي عنه في شرح الموطا نقلا عن الشيخ جلال الدين سيوطي تكميل بقي من الشهداء صاحب السل رواه الطبراني عن سلمان في الغريب كما لابن ماجة عن ابن عباس والبيهقي عن ابي هريرة والدارقطني عن ابن عمر وصاحب الحمى رواه الديلمي عن انس واللديغ والشريق والذي يفترسه السبع والحار عن دابته رواها الطبراني عن ابن عباس والمتردي رواه الطبراني عن ابن مسعود والميت على فراشه في سبيل الله رواه مسلم عن ابي هريرة والمقتول دون ماله او دينه او دمه او اهله رواه الاربعة عن سعيد ابن زيد ودون مظلمته رواه احمد عن ابن عباس والميت في السجن رواه ابن مندة عن علي والميت عشقا رواه الديلمي عن ابن عباس والميت وهو طالب العلم رواه البزار عن ابي ذر وابي هريرة پس اين همه مجموع شهيدان بست وسه اند قال ابو عيسى حديث ابي هريرة حديث حسن صحيح حدثنا عبيد بن اسباط بن محمد القرشي الكوفي نا ابي نا ابو سنان الشيباني عن ابي اسحق السبيعي قال قال سليمن بن صرد لخالد بن عرفطة گفت سليمان بن صرد مر خالد بن عرفطه را او خلد لسليمان شك راوي ست يا گفت خالد مر سليمان را واين هر دو صحابي بودند ما سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول من قتله بطنه لم يعذب في قبره آيا نشنيده تو آنحضرت را كه ميفرمود هر كه بكشد او را مرض شكم او واز بيماري شكم بميرد عذاب كرده نشود در گور وي فقال احدهما لصاحبه نعم پس گفت يكي ازين دو مرد با يار خود ديگر را آري شنيده ام قال ابو عيسى هذا حديث حسن غريب في هذا الباب ورباب ذكر شهداء وقد روي من غير هذا الوجه **باب** ماجاء في كراهية الفرار من الطاعون بابست در بيان آنچه آمده است در ذكر كراهيت گريختن از طاعون حدثنا قتيبة نا حماد بن زيد عن عمرو بن دينار عن عامر بن سعد عن اسامة بن زيد ان النبي صلى الله عليه وسلم ذكر الطاعون بدرستيكه آنحضرت ذكر فرمود طاعون را وآن نام وبائي ست كه عام باشد ونام بثره سياه ونيله گون ست كه بر بدن مي برآيد وسوزش كند وبزودي هلاك سازد فقال بقية رجز او عذاب

شرح ابی الطیب

قوله والشهيد في سبيل قال الطيبي فان قلت خمسة خبر للشهداء والمعدود بعده بيان له فيكون حمله على المبتدأ من باب التشبيه كانه قيل المطعون كالشهيد الى آخره فكيف يصح هذا في الشهيد فانه حمل الشئ على نفسه قلت هو من باب قوله انا ابو النجم وشعري شعري كانه قيل الشهيد الكامل او المعروف هو من قتل في سبيل الله انتهى اقول الظاهر ان يقول فيكون تقديره المطعون شهيد الى آخره ويجيب بان التقدير في قوله والشهيد في سبيل الله الشهيد الكامل الشهيد في سبيل الله او يقول فاذا حمل على المبتدأ يصير التقدير الشهيد المطعون الى آخره لان لفظ المطعون وما بعده بيان لخمسة فيكون خبرا فكيف يصح قوله الشهيد في سبيل الله لانه يلزم منه حمل الشئ على نفسه فيجيب بما اجاب والله اعلم لو مفهوم العدد غير معتبر فلا يرد انه ورد في الاحاديث اكثر من هذا وقد جمع السيوطي في رسالة اسباب الشهادة **باب** ماجاء في كراهية الفرار من الطاعون **قول** بقية رجز بكسر الراء

عارضۃ الاحوذی

توكتاب الصلوة **باب** اغتسال الرجل عند اسلم خليفة بن حصين عن قيس بن عاصم انه اسلم فامره النبي صلى الله عليه وسلم ان يغتسل بماء وسدر اسناده هذا الحديث لا يصح من قبل الاغر عن خليفة وقد صح في رواية الجعفي والقشيري عن ابي هريرة انه قال بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم بعثا قبل نجد فجاءت برجل من بني حنيفة يقال له ثمامة بن اثال سيد اهل اليمامة فربطوه بسارية من سواري المسجد فذكر الحديث وقال فقال النبي صلى الله عليه وسلم اطلقوا ثمامة فانطلق الى محل قريب من المسجد فاغتسل ثم دخل المسجد وشهد شهادة الاسلام وذكر الحديث وقد روى ابو داود ان النبي صلى الله عليه وسلم قال الق عنك شعر الكفر واختتر وخرجه عن سفين عن الاغر عن خليفة كابي عيسى وقال عن ابي جرير اخبرت عن عتيم بن كليب عن ابيه عن جده انه جاء النبي صلى الله عليه وسلم فقال قد اسلمت فقال له النبي صلى الله عليه وسلم الق عنك شعر الكفر يقول احلق قال

اسماء الرجال

بیان المعنی

باقی در صفحۂ آئندہ

بقیہ صفحہ ۳۳۵

عارضۃ الاحوذی

واخبر فی اخر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لاخر معہ ارفق عنک شعر الکفر واختن قال ابن عبد البر کلیب الجھنی اتی النبی صلی اللہ علیہ وسلم لیبایعہ فقال الق عنک شعر الکفر وھذا انما قالہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم علی روایۃ ابی داود ولوالد کلیب علی حدیث ابی داود ورأیت الحسن بن عبد اللہ الھاشمی الحافظ قد قال فی کتاب الصحابۃ مسندا عن عقیم بن کتیر بن کلیب عن ابیہ عن جدہ فذکر الحدیث وذکر الامام ابو عبد اللہ البخاری فی التاریخ کلیب عن ابیہ رضی عنہ عتیم واللہ اعلم وفیہ اختلف العلماء رحمھم اللہ فی الکافر یسلم ھل یلزمہ غسل ام لا فقال مالک والشافعی یغتسل لانہ جنب قال ابن القسم وقال اسمعیل القاضی لا غسل علیہ لان الاسلام یجب ما قبلہ ولو کان ھذا صحیحا ما لزمتہ طھارۃ الحدث لان الاسلام ایضا یجب ما قبلہ فان لم یجد ماء تیمم فان لم یجنب اغتسل نظافۃ بماء وسدر کما ورد فی حدیث قیس المتقدم او بماء مفرد الا ان یکون قریب عھد بالاغتسال فلا شیء علیہ

شرح سراج احمد

ارسل علی طائفۃ من بنی اسرائیل پس فرستاد آنحضرت طاعون بقیۂ رجز و یا عذاب ست کہ فرستادہ شدہ بود بر بنی اسرائیل واز ہمان عذاب بقیہ ماندہ است و رجز بکسر را و سکون جیم و زا معنی پلیدی و عذاب ست فاذا وقع بارض وانتم بھا فلا تخرجوا منھا پس چون واقع شود طاعون در زمینی و شما باشید در انجا پس بیرون نشوید ازان زمین بطور گریختن ازوی واذا وقع بارض ولستم بھا فلا تقبطوا علیھا و چون واقع شود طاعون در زمینی و شما نباشید دران زمین پس باید کہ فرود نیائید بران زمین و فی الباب عن سعد اخرجہ مالک فی الموطا و خزیمۃ بن ثابت و عبد الرحمن بن عوف اخرجہ فی الموطا و جابر و عائشۃ و اخرج مالک ایضا عن عبد اللہ بن عامر بن ربیعۃ قصۃ ذھاب عمر بن الخطاب الی الشام و اخرج ایضا عن ابن عباس قال ابو عیسی حدیث اسامۃ بن زید حدیث حسن صحیح بدانکہ نقل کردہ قاضی عیاض جواز خروج را از زمین طاعون از جماعۂ صحابہ چنانکہ ابو موسی اشعری و مغیرۃ بن شعبہ و از تابعین اسود بن ہلال و مسروق و نقل کردہ ابن جریر طبری کہ ابو موسی اشعری میفرستاد اولاد خود را بسوی دیہات از جہت طاعون و اسود و مسروق میگریختند ازوی و در روایت ست از عمرو بن العاص کہ گفت تفرقوا عن ھذا الرجز فی الشعاب والاودیۃ ورؤس الجبال و بعضی علما گفتہ اند کہ نہی برای تنزیہ است پس مکروہ باشد حرام نبود و بعضی علما گفتہ اند کہ حرام ست خروج از طاعون بجہت ظاہر نہی و ہمین ست ارجح نزد شافعی و غیرہ بجہت ثبوت وعید دران اخرج احمد عن عائشۃ مرفوعا قلت یا رسول اللہ ما الطاعون قال غدۃ کغدۃ البعیر المقیم فیھا کالشہید والفار منھا کالفار من الزحف و فی المعتبرات من کتب المذاہب انہ اذا خرج من بلدۃ فیھا الوباء فان علم ان کل شیء بقدرہ تعالی فلا باس بان یخرج و یدخل دان کان عندہ انہ لو خرج نجا و لو دخل اوتی کرہ لہ ذلک و لو اخذتہ الزلزلۃ فی بیتہ فضر لا یکرہ بل یستحب لفراره صلی اللہ علیہ وسلم عن الحائط المائل

باب ما جاء فی من احب لقاء اللہ

احب اللہ لقاءہ باب ست در بیان انچہ آمدہ است در حق کسیکہ دوست دارد لقای خدای تعالی را دوست دارد حق تعالی لقای او را حدثنا احمد بن المقدام ابو الاشعث العجلی نا المعتمر ابن سلیمان قال سمعت ابی یحدث عن قتادۃ عن انس عن عبادۃ بن الصامت عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم

شرح ابی الطیب

العذاب وھو مجرور باضافۃ بقیۃ الیہ وکلۃ اولشک الراوی قولہ علی طائفۃ من بنی اسرائیل ھم الذین قیل لھم ادخلوا الباب سجدا فخالفوا قال تعالی فانزلنا علیھم رجزا من السماء قال ابن ملک فارسل اللہ علیھم الطاعون فمات منھم فی ساعۃ اربعۃ وعشرون الفا من شیوخھم وکبرائھم واراد بالباب باب القبۃ التی صلی الیھا موسی علیہ السلام ببیت المقدس قولہ فلا تخرجوا منھا ای فرارا منہ کما ورد فی الصحیحین فان الثبات فیہ تسلیم لما قضی اللہ تعالی بہ علیہ و یحتمل انہ نھی عنہ لما فیہ من تضییع المرضی والموتی لعدم من یحجرھم و یفقدھم قولہ فلا تقبطوا علیھا بفتح التاء المثناۃ الفوقیۃ وکسر الباء الموحدۃ ای لا تنزلوا علیھا لانھم معذبون ولا یجوز الدخول علیھم او انہ اسکن للنفس و اطیب للعیش وقال القاضی لانہ تھور وقال الخطابی احد الامرین تادیب و تعلیم والاخر تفویض و تسلیم

باب ما جاء فیمن احب لقاء اللہ احب اللہ لقاءہ

شرح سراج احمد

قال من احب لقاء الله احب الله لقاءه کسیکه دوست دارد لقای پروردگار را دوست دارد پروردگار لقای او را و من کره لقاء الله کره الله لقاءه و کسیکه ناخوش دارد لقای خدا را ناخوش دارد خدای تعالی لقای او را و مشهور آنست که مراد بلقای خدا موت ست و تحقیق آنست که مراد بلقای خدا بازگشت بدار آخرت و طلب آنچه نزد اوست تعالی و عدم رکون بدنیا و رضا بحیات دنیا و اطمینان بدان موت اگرچه قول عائشه رضی الله عنها و انا لنکره الموت سوء هم آنست پس محبت لقای خدا مستلزم محبت موت باشد کما قیل و سیاتی البحث فی الباب من بعد و فی الباب عن ابی هریرة و عائشة اخرجه الترمذی قال ابو عیسی حدیث عبادة بن الصامت حدیث حسن صحیح سمعت محمد بن اسمعیل یقول سمعت محمد بن اسحاق بن خالد بن الحارث نا سعید بن ابی مریم نا ح و ثنا محمد بن بشار نا محمد بن بکر عن سعید بن ابی عروبة عن قتادة عن زرارة بن ابی اوفی عن سعد بن هشام عن عائشة انها ذکرت ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال من احب لقاء الله احب الله لقاءه و من کره لقاء الله کره الله لقاءه قالت قلت یا رسول الله کلنا نکره الموت قال لیس کذلک و لکن المؤمن اذا حضره الموت بشر برضوان الله و کرامته فلیس شیء احب الیه مما امامه فاحب لقاء الله و احب الله لقاءه و ان الکافر اذا حضر بشر بعذاب الله و سخطه فلیس شیء اکره الیه مما امامه فکره لقاء الله و کره الله لقاءه و ان الکافر اذا بشر بعذاب الله و سخطه ک

عارضة الاحوذی

قد بینا تفسیر القرآن والحدیث ان الزکوة فی العربیة والشریعة عبارة عن النماء والطهارة وکذلک هی فی الاعمال والاموال فی الثواب والمال وطهارتها تطهیر اوساخ الناس تحقیق الله الربوا ویربی الصدقات وتطهرهم وتزکیهم بها وقال الله تعالی وما اتیتم من ربا لیربوا فی اموال الناس فلا یربوا عند الله وما اتیتم من زکوة تریدون وجه الله فاولئک هم المضعفون واختلف العلماء فی تعیینها فقال قوم هی جزء من المال مقدر معین به قال مالک والشافعی وقال قوم هی جزء من المال مقدر غیر معین وحکمها شکر نعمة المال کما ان حکمة الصلوٰة شکر نعمة البدن

ابواب الزکوة

باب الامر باداء الزکوة

سلیمان بن عامر قال سمعت ابا امامة یقول سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یخطب فی حجة الوداع فقال اتقوا ربکم وصلوا خمسکم وصوموا شهرکم وادوا زکوة اموالکم واطیعوا اذا امرکم تدخلوا جنة ربکم قال فقلت لابی امامة منذ کم سمعت من رسول الله صلی الله علیه وسلم هذا الحدیث قال سمعته وانا ابن ثلثین سنة حسن صحیح الاسناد قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح وفیه زیادة

شرح سراج احمد

وقد اختلف اهل العلم فی هذا فقال بعضهم یصلی علی کل من صلی للقبلة پس گفته اند بعضی علما گذارده شود نماز جنازه بر کسیکه نماز گذارده بسوی قبله وعلی قاتل النفس نماز گذارده شود بر کسیکه قاتل نفس خود باشد وهو قول سفین الثوری واسحٰق و قال احمد لا یصلی الامام علی قاتل النفس ویصلی علیه غیر الامام واحمد نگذارد امام بر قاتل نفس ونماز گذارد بروی غیر امام **باب** ما جاء فی المدیون باب است در بیان انچه آمده است در حق مدیون که قرض وام بر ذمهٔ او بود که مرد

حدثنا محمود بن غیلان نا ابو داود نا شعبة عن عثمان بن عبد الله بن موهب قال سمعت عبد الله بن ابی قتادة یحدث عن ابیه ابی قتاده ان النبی صلی الله علیه وسلم اتی برجل لیصلی علیه بدرستیکه آنحضرت آورده شد نزد او مردی تا نماز گذارد آنحضرت بروی فقال النبی صلی الله علیه وسلم صلوا علی صاحبکم وبروی وام بود چون آنحضرت از مردم پرسیدند که آیا بر دین وام ست مردم گفتند آری فرمود گذاشته است چیزی مقدار وفای دین گفتند نه ونزد آنحضرت هم چیزی نبود که خلاصی وی بکردی از وام پس فرمود بگذارید شما نماز بر صاحب خود فان علیه دینا پس بدرستیکه بروی وام ست قال ابو قتادة وهو علی گفت ابو قتاده وآن وام وی بر من آمد یا رسول الله فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم بالوفاء پس فرمود آنحضرت بر او آمد بوفا کردن فقال بالوفاء پس گفت ابو قتاده بر من ست فافصلی علیه پس نماز گذارد بروی آنحضرت وفی الباب عن جابر وسلمة ابن الاکوع واسماء بنت یزید قال ابو عیسی حدیث ابی قتادة حدیث حسن صحیح حدثنی ابو الفضل مکتوم ابن العباس قال ثنی عبد الله بن صالح قال ثنی اللیث قال ثنی عقیل عن ابن شهاب قال اخبرنی ابو سلمة بن عبد الرحمن عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یوتی بالرجل المتوفی علیه الدین بدرستیکه آنحضرت بود که آورده میشد بمردی میت که بروی وام می بود فیقول هل ترک لدینه من قضاء پس میفرمود آنحضرت آیا گذاشته است این میت برای

شرح ابی الطیب

قوله وهو قول سفین الثوری و اجاب عن الحدیث بانه صلی الله علیه وسلم لم یصل علیه بنفسه زجرا للناس عن مثل فعله قال المحقق ابن الهمام من قتل نفسه عمدا اختلف فیه المشایخ قیل یصلی علیه وقیل لا ومنهم من حکی خلافا بین ابی یوسف و صاحبیه فعندهما لا یصلی علیه وعنده یصلی علیه لابی یوسف ان ظالم بالقتل فیلحق بالباغی ولهما ان حرمه هذه فصار کما لو مات حتفه وفی صحیح مسلم ما یؤید قول ابی یوسف عن جابر بن سمرة قال اتی النبی صلی الله علیه وسلم برجل قتل نفسه بمشاقص فلم یصل علیه **باب** ما جاء فی المدیون **قوله** صلوا علی صاحبکم فیه دلیل علی ان الصلوة علی المدیون الذی لم یترک وفاء جائزة لما فی روایة صحیحة قال هل ترک شیئا قالوا لا قال صلوا علی صاحبکم **قوله** فصلی علیه اختلفوا فی انه هل کان یجوز له ان یصلی علیه مع وجود الضامن ام لا قال النووی الصواب الجزم بجوازه مع وجود الضامن انتهی قال فی شرح تقریب الاسانید والظاهر ان صلاته علی المدیون لم تکن محرما علیه وانما کان یفعله لیحض الناس علی قضاء الدین فی حیاتهم والتوصل الی البراءة منه لئلا تفوتهم صلوة النبی صلی الله علیه وسلم علیهم فلما فتح الله علیه الفتوح صار یصلی علیهم ویقضی دین من لم یخلف وفاء نفله القسطلانی وفیه ان الکفالة عن دین المیت المفلس جائزة وبه قال ابو یوسف ومحمد ومالک والشافعی واحمد والامام ابو حنیفة قال بعدم صحتها والحدیث حجة للجمهور

شرح سراج احمد

دین و وام خود را ذکر کردن فلان حدیث ابن ماجه و احمد و صلی علیه پس گرد حدیث کرد و میشد آنحضرت به یستیکه آن میت گذاشته است بر پس خود مالیکه وفای آن کند نماز میگذارد بر وی و الا قال للمسلمین صلوا علی صاحبکم و گرنه میگفت برای مسلمانان بگذارید شما نماز بر صاحب خود فلما فتح الله علیه الفتوح و نهم پس هرگاه بگشاد حق تعالی بر وی فتوح را یا ستار فقال انا اولی بالمؤمنین من انفسهم فرمود آنحضرت من اولی ام بمومنان از نفسهای ایشان فمن توفی من المومنین و ترک دینا فعلی قضاؤه پس هر که وفات کرده شد از مومنان و گذاشت او وامی پس لازم ست بر من قضای آن و بر وی و من ترک مالا فهو لورثته و هر که بگذاشت مالی را پس آن مال برای وارثان وی ست قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح و قد روی هذا یحیی بن بکیر و غیر واحد عن اللیث بن سعد **باب** ماجاء فی عذاب القبر باب ست در بیان انچه آمده است در عذاب قبر

حدثنا ابو سلمة یحیی بن خلف البصری نا بشر بن المفضل عن عبد الرحمن بن اسحق عن سعید بن ابی سعید المقبری عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا اقبر المیت فرمود آنحضرت چون در گور آورده شود مرده را او قال احدکم یا فرمود آنحضرت لفظ احدکم را اتاه ملکان اسودان ازرقان می آیند او را دو فرشته در صورت آدمی سیاه رنگ کبود چشم سیاهی رنگ یا معمول ست بر حقیقت چه در سیاهی وحشتی و دهشتی می باشد که در رنگهای دیگر نیست یا کنایت ست از قبح منظر و شناعت صورت اما کبودی چشم مراد بدان نیز تیز نگاه کردن و چشم گردانیدن داشته چنانکه دشمن بجانب دشمن نگاه کند و چشم برگرداند یا سیاهی پوشیده شود و سفیدی بنماید و بعضی گفته اند که عرب دشمن را کبود چشمی ازان وصف کنند که روم دشمنان عرب اند و ایشان کبود چشم می باشند یقال لاحدهما المنکر و الاخر النکیر گفته میشود و نام برده میشود یکی ازان دو فرشته را منکر بفتح کاف و مردیگری را نکیر بر وزن و معنی ناآشنا و موحش اند مشتق از نکرت ضد معرفت و ظاهر آنست

شرح ابی الطیب

قوله فقال انا اولی بالمؤمنین من انفسهم اشاره ست الی قوله تعالی النبی اولی بالمؤمنین من انفسهم ای اکثر اتصالا و قربا بالمؤمنین من انفسهم من حیث نفعه ایاهم فی الدنیا و الاخری قال بعض الکبراء انما کان علیه الصلوة و السلام اولی بالمؤمنین لان انفسهم قد عرضوها للاهلاک و هو یدعوهم الی النجاة قال ابن عطیة و یؤیده قوله علیه السلام انا آخذ بحجزکم عن النار و انتم تقتحمون فیها و یترتب علی کونه اولی بهم من انفسهم انه یجب علیهم ایثار طاعته علی شهوات انفسهم و ان شق ذلک علیهم و ان یحبوه اکثر من محبتهم لانفسهم **باب** ماجاء فی عذاب القبر **قوله** اذا اقبر المیت ببناء المفعول ای دفن یقال قبره یقبره و یقبره قبرا و مقبرا دفنه و المراد بالمیت اعم من المومن و المنافق بقرینة السیاق و الخطاب فی احدکم للناس او للمؤمنین و حینئذ اضافته الیهم لکونه من بنی آدم و او یشبک الراوی **قوله** اسودان ازرقان بتقدیم المعجمة علی المهملة اراد بالسواد سواد منظرهما و بالزرقة زرقة احدیهما و ذلک لما فی الجمع بینهما من التخویف و الزرقة ابغض الوان العیون الی العرب لان الروم اعداؤهم و هم زرق العیون و یحتمل ان یکون المراد قبح المنظر و فظاعة الصورة لان الزرقة تقلب البصر و تحدد المنظر یقال زرقت عینه اذا انقلبت و ظهر بیاضها و هی کنایة عن شدة الغضب **قوله** احدهما المنکر مفعول من انکر و النکیر فعیل بمعنی مفعول من نکر بالکسر کلاهما ضد المعروف سمیا بذلک لان المیت لم یعرفهما او لم یرصورة مثل صورتهما و انما صورا کذلک لیخاف الکافر و یتحیر فی الجواب و المؤمن فیزیده الله تعالی کذلک امتحانا و تثبیته بالقول الثابت امتنانا فلا یخاف

عارضة الاحوذی

الغریب بروایة معاویة بن صالح الحمصی قاضی الاندلس سمع بحماة صنم عبد الرحمن ابن جبیر بن نفیر و ابو اسماء و سلیمان بن عامر و ربیعة ابن یزید و یحیی بن سعید سمع منه اللیث بن سعید و سفیان الثوری و عبد الرحمن ابن مهدی و عبد الله بن وهب و معن بن عیسی قال احمد بن حنبل سمع منه الناس حین حج و ذلک سنة ثمان و ستین و مائة و قد قیل انه مات سنة ثمان و خمسین و مائة و فیه اختلاف یکنی ابا عمرو قیل ابا عبد الرحمن اخبرنا محمد ابن طرخان اخبرنا محمد بن ابی نصر اخبرنا ابو ابراهیم احمد بن القاسم بن المیمون ابن حمزة الحسینی بالفسطاط نا تمتقا السجزی الحافظ نا حدیثه قال حدثنی عن حدیثه الشریف ابی القاسم المیمون ابن حمزة الحسین اخبرنا ابو القاسم بن محمد بن داود مامون الشاهد سنة سبع عشرة و ثلث مائة حدثنا احمد بن عمر بن سرح حدثنا عبد الله بن وهب اخبرنا معویة بن صالح عن عبد الرحمن بن جبیر بن نفیر عن ابیه عن کعب بن عیاض ان النبی صلی الله علیه وسلم

عارضة الاحوذی

قال لتكل امة فتنة وان فتنة امتي المال قال ابو نضر الحافظ هذا من غريب الحديث اسنادا ومتنا احكم به لمعاوية بن صالح وحدث به عنه عبد الله بن وهب وعبد الله بن سعد وعقبة ابن عياض من القيس قال الامام القاضي ابو بكر ابن العربي رضي الله عنه ابوا ما تاسمه صدي بن عجلان الباهلي والاحاديث الصحيحة في وجوب الزكوة كثيرة من اصحها تها ما بعث الله به النبي صلى الله عليه وسلم معاذا الى اليمن قال له كلا ومنه فان هم اطاعوا لذلك فاعلمهم ان الله افترض عليهم صدقة في اموالهم توخذ من اغنيائهم وترد على فقرائهم ومنها حديث جرير في عقد البيعة على اقام الصلوة وايتاء الزكوة و النصح لكل مسلم ومنها حديث ابي بكر الصديق في القتال بطوله الاصول قوله في الحديث وادوا زكوة اموالكم ليس فيه دليل عند جماعة من العلماء على وجوب الزكوة لاحتمال لفظ افعل الوجوب والندب حسب ما بيناه في اصول الفقه توقرن بها الثواب وهو قوله تدخلوا جنة ربكم واقترن الثواب

شرح سراج احمد

كه منكر ونكير نام دو شخص ست كه بر سر ميت تمثيل حاضر آيند و بعضي گفته اند كه نام دو گروه ست و هر كدام ازين دو گروه الوف بيشمار اند و نيز گفته اند كه منكر ونكير نام فرشتگان عاصيان و فرشتگان مطيعان را بشر بشير نام ست فيقولان ما كنت تقول في هذا الرجل پس ميگويند آن دو فرشته چه ميگفتي تو در شان اين مرد فيقول ما كان يقول هو عبد الله ورسوله پس ميگويد آن مرد چيزي را كه بود كه ميگفت او بنده خدا و رسول اوست اشهد ان لا اله الا الله وان محمدا عبده ورسوله فيقولان قد كنا نعلم انك لتقول هذا پس ميگويند آن دو فرشته بتحقيق بوديم ما كه ميدانستيم كه تو ميگوئي اين جواب را يعني سياهي ايمان در ناصيه حال تو ديده بوديم ثم يفتح له في قبره سبعون ذراعا في سبعين پستر كشاده كرده ميشود مر ميت را در قبرش هفتاد گز در هفتاد گز كه هفت هزار و نه صد گز باشد ثم ينور له فيه پستر روشن كرده ميشود مر ميت را در قبرش ثم يقال له نم پستر گفته ميشود مر ميت را خواب استراحت كن فيقول ارجع الى اهلي فاخبرهم پس ميگويد ميت باز برگردم و بروم بسوي اهل خانه خود پس خبر دهم ايشان را ازين حال خوش خود چنانچه غريبي در شهر غربتي را حتي يابد روز وقتي بلند گويد كاشكي برگردم و بروم و كسان خود را ببينم و حال خوبش بايشان بنمايم فيقولان نم كنومة العروس پستر ميگويند آن دو فرشته مر ميت را كه خواب كن همچو خواب كردن شخصي كه نوكد خداست عروس مر دوزن هر دو را گويند الذي لا يوقظه الا احب اهله اليه آن عروس كه بيدار نميكند او را مگر محبوب ترين اهل خانه وي نزد وي چه بيدار گردانيدن از هر كس خوش نمي آيد و منجر بوحشت ميگردد و نميتواند كه هر كسي بيدار كند مگر محبوب بيايد و بيدار گرداند حتي يبعثه الله من مضجعه ذلك تا آنكه مي برانگيزد او را خداي تعالى ازين خواب گاه وي وان كان منافقا قال واگر باشد منافق و كافر بگويد سمعت الناس يقولون قولا فقلت من مردم را كه ميگفتند سخني را در حق اين مرد يعني آنحضرت

شرح ابی الطیب

قوله ما كنت تقول كلمة ما للاستفهام **قوله** في هذا الرجل المراد به النبي صلى الله عليه وسلم والاشارة اليه للاشتهار المغني عن الحضور وانما ابهما او ليقولا هذا الرسول لئلا يلقن باكرامه تعظيمه ان المراد به النبي صلى الله عليه وسلم لان المقام مقام الامتحان **قوله** ما كان يقول كلمة ما موصولة في محل نصب على انها مفعول يقول اي الذي كان يقوله في الدنيا **قوله** قد كنا نعلمه اي يعني قد رأينا فيك سيماء اهل الايمان وشعاع اهل اليقين فعلمنا فيك السعادة وان تجيبنا على وجه يحبه الله تعالى وعلى عكسه الكافر **قوله** ثم يفسح له في قبره اي الاصل فيه يفسح له قبره مقدار سبعين ذراعا فجعل القبر ظرفا واسند الفعل الى سبعين مبالغة اي يوسع قبره بهذا المقدار **قوله** ثم ينور النون امر من نام ينام وهو اشهر من الضم **قوله** العروس بفتح العين المهملة يستوي فيه الرجل والمرأة ما داما في اعراسهما يقال رجل عروس وامرأة عروس وانما مثل بنومة العروس لان الانسان اعز ما يكون في اهله وارفده وانعمه وهو في ليلة الاعراس فهو كناية عن عزته وتعظيمه **قوله** حتى يبعثه الله متعلق بمحذوف يعني ينام طيب العيش حتى يبعثه الله **قوله** وان كان منافقا معطوف على محذوف تقديره هذا اذا كان مؤمنا وان كان منافقا الخ والظاهر ان المراد به مطلق الكافر ويحتمل ان الكافر المجاهر بكفره لا يحتاج الى السؤال لظهور امره والله اعلم بالصواب

شرح سراج احمد

صلی اللہ علیہ وسلم نقلت مثلہ پس گفتم من نیز مانند ایشان نمی دانم حقیقت حال نیکو لان فقد کنا نعلم انک ولا ذلک پس میگویند فرشتگان محقق بود یم که میگوئی آنرا یعنی نشان کفر در روی تو یافته بودیم فینادی مناد من السماء ان کذب عبدی فافرشوا لہ من النار وافتحوا لہ بابا الی النار فیاتیہ من حرہا وسمومہا ویضیق علیہ قبرہ حتی تختلف فیہ اضلاعہ پس گمنته میشود مر زمین را بهم برابر آمی و به پیچ او را فشارند علیه پس بهم بر می آیند می پیچانند مر زمین بر وی تا مختلف شود بر وی استخوانهای او پس مختلف و مبدل میگردد پهلوهای وی راست بجانب چپ می آید و پهلوی چپ بجانب راست فلا یزال فیہا معذبا پس همیشه هست وی در زمین عذاب کرده شده حتی یبعثہ اللہ من مضجعہ ذلک تا آنکه می انگیزد او را خدای تعالی از ان خوابگاه وی وفی الباب عن علی وزید بن ثابت اخرجہ مسلم وابن عباس والبراء بن عازب اخرجہ احمد وابو داود وابی ایوب انس بن مالک اخرجہ البخاری وجابر اخرجہ احمد وابن ماجہ وعائشة اخرجہ الشیخان وابی سعید اخرجہ الدارمی کلهم رووا عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی عذاب القبر قال ابو عیسی حدیث ابی هریرة حدیث حسن غریب حدثنا هناد نا عبدة عن عبید اللہ عن نافع عن ابن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا مات المیت عرض علیہ مقعدہ فان کان من اهل الجنة فمن اهل الجنة چون بمیرد مرده عرض نموده شود گرده او را جای وی پس اگر باشد او از اهل بهشت پس نموده شود جائے از بهشت وان کان من اهل النار فمن اهل النار واگر باشد او از اهل دوزخ پس باشد از اهل دوزخ ثم یقال هذا مقعدک حتی یبعثک اللہ یوم القیمة پس گفته میشود این جای نشست تست تا آنکه بر انگیزاند ترا حق تعالی در روز قیامت قال ابو عیسی هذا حدیث حسن صحیح

باب ما جاء فی اجر من عزی مصابا

باب بیان آنچه آمده است در اجر کسیکه تعزیت کند مصیبت زده را

شرح ابی الطیب

قولہ مثلہ ای مثل قولهم ای یقولون انی نقلت مثل قولهم وما شعرت غیر ذلک قولہ الا التئی علیہ امر من الالتئام بالهمزة یقال التأم اذا اجتمع قولہ فتختلف اضلاعہ الاختلاف ادخال شئ فی شئ یعنی یوم قبرہ حتی یقرب کل جانب منہ الی الجانب الاخر ویضمہ ویعصرہ قولہ فلم یزل فیہا معذبا ای یدوم عذابہ فی الارض بذلک العذاب حتی یبعثہ اللہ ثم ینقل منہ الی اشد منہ قولہ من اهل الجنة ای ان کان هو من اهل الجنة فمقعدہ من مقاعد اهل الجنة فیہ حذف مبتدأ ومضاف واضافة فمقعدہ للعهد ای فمقعدہ الذی یعرض علیہ یکون من مقاعد اهل الجنة او یقال فیعرض علیہ من مقاعد اهل الجنة فیکون الجزاء جملة فعلیة والحاصل انہ یقال لہ هذا المعروض مقعدک فکن متمتعا برویتہ وبالنظر الیہ او فکن علی المصیر الیہ حتی یبعثک اللہ ویجوز ان یکون المعنی فان کان من اهل الجنة فیبشر بما لا یکتنہ کنهہ ویفوز بما لا یقدر قدرہ لان الشرط والجزاء اذا اتحدا دل الجزاء علی الفخامة قولہ ثم یقال لہ هذا مقعدک ایاہ ای القبر مقعدک ومستقرک حتی یبعثک اللہ الی تلک المقاعد یوم القیمة او مقعدک عبارة عن المقاعد المعروضة علیہ التقدیر هذا مقعدک تمتع بہ بالنظر الیہ حتی یبعثک اللہ الیہ یوم القیمة او یعرض علیک دائما حتی یبعث الیہ یوم القیمة **باب** ما جاء فی اجر من عزی مصابا

معارضة الاحوذی

بالفعل یدل علی ندبہ و ترغیبہ والمفاعیل علی جواز اقتران الذم بہ فما یدل علی وجوب الزکوة من السنة ما تقدم من الاحادیث فی البیعة والقتال الاحکام فی خمس صلوات کتبهن اللہ علی العباد فمن جاء بهن لم یضیع منهن شیئا استخفافا بحق هذه الصلوات کان لہ عند اللہ عهد ان یدخلہ الجنة ومن لم یأت بهن فلیس لہ عند اللہ عهد ان شاء عذبہ وان شاء ادخلہ الجنة وفی روایة ابن عمر بنی الاسلام علی خمس فذکر الصلوة والزکوة فصیام رمضان والحج وفی روایة والحج وصیام رمضان وفی روایة قال شعبة بن عبیدة لابن عمر والحج وصوم رمضان فقال لہ ابن عمر لا وصوم رمضان والحج هکذا سمعته من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

الجزء الثالث

باب ما جاء فی اجر من عزی مصابا

عارضۃ الاحوذی

صلی اللہ علیہ وسلم والذی یجب ان تعلموہ ان الصلوٰۃ فرضت بمکۃ ثم الزکوٰۃ بالمدینۃ ثم صوم رمضان ثم الحج قال ابو ایوب عرض رجل للنبی صلی اللہ علیہ وسلم فاخذ بخطام ناقتہ فقال لہ اخبرنی بعمل یقربنی من الجنۃ ویباعدنی من النار قال فکف النبی صلی اللہ علیہ وسلم ثم ذکر الحدیث وقال لہ تعبد اللہ ولا تشرک بہ شیئاً وتقیم الصلوٰۃ وتؤتی الزکوٰۃ وتصل الرحم دع الناقۃ الثالثۃ قال فی الحدیث صلوا خمسکم وصوموا شہرکم فاضاف ذلک البناء ولم یقل زکوتکم والفقہ فیہ ان الخمس الصلوات لم تکن لامۃ قبلنا وانما خصصنا بہا شرفا لنا ولکن ذلک مرضاۃ فاللہ قد فرضہ علی اہل الکتاب فبدلوا وزادوا ونقصوا وغیروا واراکانۃ الترمذی واقرارہ فی نصابہ وفضلنا برخصۃ السحور فیہ فکان لنا دون سائر الامم فالبناء والزکوٰۃ کانت فی الامم مفروضۃ علی السنۃ الانبیاء مذکورۃ فاطلق القول فیہا الرابعۃ قولہ واطیعوا اذا امر کما قال ہم الامراء وقیل ہو العلماء والاول اقوی والکل حق لانہ اذا تعین

شرح سراج احمد

حدثنا یوسف بن عیسی ثنا علی بن عاصم ثنا واللہ گفت علی بن عاصم حدیث کردہ ما را سوگند بخدا محمد بن سوقۃ عن ابراہیم عن الاسود عن عبد اللہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال من عزی مصابا فلہ مثل اجرہ کسیکہ تعزیت کند مصیبت زدہ را پس باشد مر او را مانند اجر وی قال ابو عیسی ہذا حدیث غریب لا نعرفہ مرفوعا الا من حدیث علی ابن عاصم وقد روی بعضہم عن محمد بن سوقۃ بہذا الاسناد مثلہ موقوفا ولم یرفعہ ویقال اکثر ما ابتلی بہ علی بن عاصم

شرح ابی الطیب

قولہ محمد بن سوقۃ بضم المہملۃ الغنوی بفتح المعجمۃ والنون الخفیفۃ ابو بکر الکوفی العابد ثقۃ مرضی قولہ من عزی مصابا بتشدید الزای المعجمۃ ای من سلی مصابا باتی مصیبۃ کانت بالاتیان الیہ او بالکتابۃ الیہ بما یہون المصیبۃ علیہ او بالدعاء لہ وقیل ای من حمل علی العزاء بالمد وہو الصبر بنحو اعظم اللہ اجرک واحسن عزاک والہمک الصبر فلہ لاجل ہذہ التعزیۃ ثواب مثل ثواب المصاب لاجل صبرہ علی المصیبۃ لان الدال علی الخیر کفاعلہ قال الطیبی التعزی التاسی والتصابر عند المصیبۃ وان یقول انا للہ وانا الیہ راجعون ویقول المعزی اعظم اللہ اجرک واحسن عزاک وغفر لمیتک قولہ اکثر ما ابتلی بہ علی بن عاصم لکن لہ حکم المرفوع ویعضدہ خبر ابن ماجۃ بسند حسن مرفوعا ما من مسلم یعزی اخاہ

قوت المغتذی

حدثنا یوسف بن عیسی ثنا علی بن عاصم ثنا واللہ محمد بن سوقۃ عن ابراہیم عن الاسود عن عبد اللہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال من عزی مصابا فلہ مثل اجرہ قال ابو عیسی ہذا حدیث غریب قال الحافظ صلاح الدین العلائی ومن خطہ نقلت ہذا الحدیث اخرجہ ابن الجوزی فی الموضوعات من طریق حماد بن الولید عن سفین الثوری عن محمد بن سوقۃ بہ ومن طریق محمد بن عبید اللہ العرزمی عن ابی الزبیر عن جابر بہ وتعلق علیہ فی الاول بحماد بن الولید فقال فیہ ابن عدی عامۃ ما یرویہ لا یتابع علیہ وقال ابن حبان یسرق الحدیث ویلزق بالثقات ما لیس من حدیثہم ثم ذکر لہ ہذا الحدیث وانہ انما یعرف من حدیث علی بن عاصم لا من حدیث الثوری وفی الثانی العرزمی فقد قال فیہ النسائی لیس بثقۃ قال العلائی علی بن عاصم احد الحفاظ المکثرین ولکن لہ اوہام کثیرۃ تکلموا فیہ بسببہا ومن جملتہا ہذا الحدیث وقد تابعہ علیہ عن محمد بن سوقۃ عبد الحمید بن منصور لکنہ لیس بشیء قال فیہ ابن معین والنسائی متروک فکانہ سرقہ من علی بن عاصم وقال الحافظ ابو بکر الخطیب کان اکثر کلامہم فیہ یعنی علی بن عاصم بسبب ہذا الحدیث وقد رواہ ابراہیم بن مسلم الخوارزمی عن وکیع عن قیس بن الربیع عن محمد بن سوقۃ وابراہیم بن مسلم ہذا ذکرہ ابن حبان فی الثقات ولم یتکلم فیہ احد وقیس بن الربیع صدوق وتکلم فیہ لکن حدیثہ یؤید روایۃ علی بن عاصم ویخرج بہ عن ان یکون ضعیفا واہیا فضلا عن ان یکون موضوعا وقال یعقوب بن شیبۃ ہذا حدیث کوفی منکر یرون انہ لا اصل لہ مسندا ولا موقوفا وقد رواہ ابو بکر النہشلی وہو صدوق ضعیف عن محمد بن سوقۃ قولہ قال العلائی وہذہ علۃ مؤثرۃ لکن یعقوب بن شیبۃ ما ظفر بمتابعۃ ابراہیم بن مسلم وقد روی ابن ماجۃ والبیہقی من طریق قیس بن عمارۃ مولی الانصار وقد وثقہ ابن حبان عن عبد اللہ بن ابی بکر بن محمد بن عمرو بن حزم عن ابیہ عن جدہ انہ سمع النبی صلی اللہ علیہ وسلم یقول من عزی اخاہ المؤمن من مصیبۃ کساہ اللہ حلل الکرامۃ یوم القیامۃ والظاہر ان فی اسنادہ انقطاعا انتہی کلام العلائی

شرح سراج احمد

یعنی این حدیث مرفوع نگشته است مگر از حدیث علی بن عاصم و روایت کرده اند بعضی علما از محمد بن سوقه بهمین اسناد و آنند آن حدیث موقوف و مرفوع نکرده است آنرا و گفته میشود اکثر و بسیار آنچه مبتلا کرده شده است بآن حدیث علی بن عاصم است بسبب این حدیث نقموا علیه عتاب و ناپسند و عیب کرده اند علما بر علی بن عاصم **باب** ماجاء فی من یموت یوم الجمعة بابست در بیان آنچه آمده است در حق کسیکه بمیرد در روز جمعه حدثنا محمد بن بشار نا عبد الرحمن بن مهدی و ابو عامر العقدی قالا نا هشام بن سعد عن سعید بن ابی هلال عن ربیعة بن سیف بن مانع بکسر شناة فوقیه معافری اسکندرانی صدوق بود او راست اناکیر اندازه رابعه است توفی قریبا من سنة عشرین و مائة عن عبد الله ابن عمرو بن العاص قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما من مسلم یموت یوم الجمعة او لیلة الجمعة الا وقاه الله فتنة القبر نیست هیچ مسلمانی که بمیرد در روز جمعه یا شب جمعه مگر آنکه نگاه دارد او را خدای تعالی از عذاب قبر او برای شک است یا برای تنویع و این اظهر است قال ابو عیسی هذا حدیث غریب و لیس اسناده بمتصل این حدیث را شیخ جلال الدین سیوطی در جمع الجوامع از احمد و بیهقی و از شیرازی در القاب از ابن عمر از ابی نعیم در حلیه از جابر آورده باین لفظ کسیکه بمیرد در روز جمعه خلاص کرده میشود از سه اهوال قبر و بیاید روز قیامت در حالیکه باشد بروی مهر شهیدان ربیعة بن سیف انما یروی عن ابی عبد الرحمن الحبلی عن عبد الله بن عمرو و لا نعرف لربیعة بن سیف سماعا من عبد الله بن عمرو ترجمه اسنش ظاهر است

شرح ابی الطیب

بمصیبة الا کساه الله من حلل الکرامة یوم القیمة **قوله** و بهذا الحدیث نقموا علیه هو کضربوا ای انکروا علیه بقوله تعالی و ما نقموا منهم ای ما انکروا منهم **باب** ماجاء فی من یموت یوم الجمعة **قوله** وقاه الله فتنة القبر ای عالما به قال الحکیم الترمذی فی نوادر الاصول من مات یوم الجمعة فقد انکشف الغطاء له عما له عند الله لان یوم الجمعة لا تسجر فیه جهنم و تغلق ابوابها و لا یعمل سلطان النار فیه فما یعمل فی سائر الایام فاذا قبض الله عبدا من عبیده فوافق قبضه یوم الجمعة کان ذلک دلیلا لسعادته و حسن مآله فانه لو یقبض فی الیوم العظیم الا من کتب الله له السعادة عنده فلذلک یقیه فتنة القبر لان سببها انما هو تمییز المنافق من المؤمن انتهی قلت و من ثمة ذلک ان من مات یوم الجمعة او لیلة الجمعة له اجر شهید کما ورد به احادیث و ورد النص ان الشهید لا یسأل فکان المیت یوم الجمعة او لیلتها علی منواله کذا فی قوت المغتذی

قوت المغتذی

ما من میت یموت یوم الجمعة او لیلة الجمعة الا وقاه الله فتنة القبر قال الحکیم الترمذی فی نوادر الاصول من مات یوم الجمعة فقد انکشف الغطاء عما له عند الله لان یوم الجمعة لا تسجر فیه جهنم و تغلق ابوابها و لا یعمل سلطان النار فیما یعمل فی سائر الایام فاذا قبض الله عبدا من عبیده فوافق قبضه یوم الجمعة کان دلیلا لذلک لسعادته و حسن مآله و انه لم یقبض فی هذا الیوم العظیم الا من کتب الله له السعادة عنده فلذلک یقیه فتنة القبر لان سببها انما هو تمییز المنافق من المؤمن انتهی قلت و من ثمة ذلک ان من مات یوم الجمعة او لیلة الجمعة له اجر شهید کما ورد به احادیث و الشهید ورد فی السنة بانه لا یسأل فکان المیت یوم الجمعة او لیلتها علی منواله

عارضة الاحوذی

قول العالم تغنیت طاعته و فی الصحیح کلکم تدخلوا الجنة الا من أبی قیل و کیف یا رسول الله قال من اطاعنی دخل الجنة و من عصانی فقد أبی و من اطاع امیری فقد اطاعنی و من اطاعنی فقد اطاع الله و من عصی امیری فقد عصانی و من عصانی فقد عصی الله الخ صحیح قوله تدخلوا جنة ربکم هذا جزاء الشرط المعنوی و جواب الامر اللفظی و هو صحیح و المسألة من الاصول و حقیقة التقوی اتخاذ وقایة من عذاب الله و عقوبته و اصله و قوی ابدلت اوا و تاء علی اصلهم و عادتهم فی الاولیة منها و اتخاذ الوقایة انما هی بامتثال الامر و اجتناب النهی و الامر و النهی اصول و ان کان قد ذکر اصل التقوی فی قسم الامر و هی الصلوة و الزکوة و الصیام و طاعة ذی الامر فبذلک یستقیم الدین و تنتظم المصلحة و تقوم الدنیا و الاخرة فان احسنوا فلنا و لهم و ان اساؤا فعلیهم لا علینا و هذه الاشارة ببسائطها فی الانوار و لبابها فی کتاب سراج المریدین و اذا جاء العبد بالارکان فی الاوائل

اسماء الرجال

ربیعة بن سیف بن مانع ابو عبد الرحمن المعافری الاسکندرانی صدوق عابد و ثقه ابن یونس و ابن حبان و ابن زبر و ذکره ابن شاهین فی الثقات و قال ابن عدی ارجو انه لا بأس به و قال ابن معین لیس به بأس و قال ابو حاتم شیخ یکتب حدیثه و لا یحتج به و قال النسائی لیس بالقوی و قال ابن یونس کان فقیها عابدا و قال ابن حبان کان ممن یخطئ و قال ابن زبر کان یحدث من حفظه فیخطئ و قال ابن عدی و له احادیث صالحة و قد روی عنه الثقات و قد روی عن ابی عبد الرحمن الحبلی عن عبد الله بن عمرو قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من مات یوم الجمعة او لیلة الجمعة وقی عذاب القبر کذا رواه الفاسم ابن الحکم عنه و اخرج ابو یعلی نحوا من حدیث ابن کردم عن عقبة بن عامر

عارضة الاحوذی

سهل عليه ما وراءه وكان
مقدمة لها ولهذا ذكرها البخ
كان النبي صلى الله عليه وسلم
ذكر هذا قبل فرض البخ يشهد
له ما ذكر ابو عيسى عن
ابي الملكة انه قال سمعت هذا
الحديث من رسول الله صلى الله
عليه وسلم من ثلثين سنة
باب ما جاء عن رسول الله
صلى الله عليه وسلم في منع
الزكوة من التشديد قال
المعرور بن سويد عن ابي ذر
جئت الى رسول الله
صلى الله عليه وسلم وهو
جالس في ظل الكعبة قال
فرآني مقبلا فقال هم
الاخسرون صحيح حسن
الاسناد اتفق ابو هريرة
وابو ذر على معنى هذا
الحديث ولفظه وظن
قوم ان هذا الحديث جرى
لابي ذر قبل الهجرة زكوة
فيكون فيها هذا البيان
ولا هذا الوعيد ولا يقى
ابو ذر مع النبي صلى الله عليه
وسلم الى تفاصيل هذه
الاحوال وانما كان هذا
بينهما في احدى خلاته
الى مكة من فتح او عمرة
او حجة الفقه في ست
مسائل الاولى قوله هم
الاخسرون يعني وجهين
احدهما خسروا اموالهم و
خسروا ثواب زكاتهم

شرح سراج احمد

باب ما جاء في تعجيل الجنازة بايست در بيان انچه آمده است در تعجيل وشتابى كردن تجهيز وتكفين وتدفين ميت

حدثنا قتيبة ثنا عبد الله بن وهب عن سعيد بن عبد الله الجهني عن محمد بن عمر بن علي بن ابي طالب عن ابيه
عمر بن علي بن ابي طالب الهاشمي ثقه از ثالثه بود ودر زمان وليده وفات يافت وگويند پيش از وى وفات يافت عن
علي بن ابي طالب ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال له بدرستيكه آنحضرت فرمود على بن ابي طالب را يا على ثلث
لا تؤخرها اى على سه خصلت اند تاخير مكن در بجا آوردن آنها الصلوة اذا آنت يكى نماز است كه چون بيايد هنگام ووقت
آن پس در ادای آن تاخير مكن آنت بمد همزه وده ونون ست بمعنى هنگام ووقت ودر كلام الله هم آمده است الم يأن الذين
آمنوا ان تخشع قلوبهم والجنازة اذا حضرت ودوم جنازه است كه چون حاضر گردد در ادای آن تاخير نبايد كرد بانتظار مردم يا
بخروج وقت مكروه وغير هما والايم اذا وجدت لها كفوا وسوم زن بيوه كه چون بيابى تو براى وى كفوى بايد كه در تزويج آن بروى
تاخير نكنى كه تاخير موجب فتنه وفساد است قال ابو عيسى هذا حديث حسن غريب فى ما ارى اسناده متصلا مصنف گويد
ودر نسخ بيم اسناد اين حديث را كه متصل باشد **باب** اخر فى فضل التعزية بايست ديگر در ذكر فضيلت تعزيه كه كسى بميرد وباولياى
وى تسلى انده وخاطر ايشان نمايد حدثنا محمد بن حاتم المؤدب ثنا يونس بن محمد حدثنا ام الاسود خزاعية وگويند اسلميه ثقه از صابيه بود
عن منية بضم ميم وسكون نون وفتح شناة تحتيه ابنة عبيد بن ابي برزة از ابعه بود حالش معلوم نشده است عن جدها ابي برزة بفتح
موحده وزا اسلمى نضلة بن عبيد صحابى مشهور بكنيت ست پيش از فتح اسلام آورده ودر بهنت غزوه حاضر گشته نازل بصره گشت وغزا
كرد خراسان را ودر انجا وفات كرد سنة خمس وستين بر قول صحيح قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من عزى ثكلى كسيكه تعزيه كند

شرح ابى الطيب

قوله ولا يوبفتح الهمزة وكسر الياء المثناة من تحت وتشديدها هى التى لا زوج لها **باب**
اخر فى التعزية قوله منية بنت عبيد بضم اوله وسكون النون وفتح التحتانية قوله
ثكلى بفتح المثلثة مقصور الثكل فقدان الولد يقال امرأة ثاكل وثكلى ورجل
ثاكل ثكلان اى من عزى المرأة التى مات ولدها او التى لا يعيش لها ولد

قوت المغتذی

عن سعيد بن عبد الله الجهني قال العراقي ليس له في الكتب ولا يعرف في هذا الحديث الا هذا
الحديث ولا يعرف الا برواية ابن وهب عنه وقال فيه ابو حاتم مجهول وذكره ابن حبان في الثقات
عن محمد بن عمر بن علي بن ابي طالب عن ابيه ليس لهما عند المصنف الا هذا الحديث الصلوة
اذا آنت قال العراقي هو بمد الهمزة بعدها نون ومعناه اذا حضرت هكذا ضبطناه في اصول سماعنا
قال ووقع في روايتنا في مسند احمد اذا آنت بتاء مكررة وبالقصر والاول اظهر ولا يو
بفتح الهمزة وكسر الياء المثناة من تحت وتشديدها هى التى لا زوج لها ام الاسود
هى بنت يزيد مولاة ابي برزة الاسلمى عن منية لا يعرف روى عنها الا ام الاسود
من عزى ثكلى بفتح المثلثة مقصور المرأة التى فقدت ولدها

شرح سراج احمد

زنی را کہ پسر او مرده باشد کسی برد فی الجنة پوشانیده شود تعزیه کننده چادری در بهشت بجهت آن تعزیه شکلی بوزن جبلی است قال ابو عیسی هذا حدیث غریب و لیس اسناده بالقوی **باب** ما جاء فی رفع الیدین علی الجنازة باب است در بیان آنچه آمده است در برداشتن دو دست در تکبیر اولی بر جنازه حدثنا القسم بن دینار الکوفی نا اسمٰعیل بن ابان الوراق بوزن غلام عن یحیی بن یعلی الاسلمی عن ابی فروة یزید بن سنان بدل است از ابی فروه عن زید بن ابی انیسة بلفظ تصغیر است عن الزهری عن سعید بن المسیب عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کبر علی جنازة بدرستیکه آنحضرت تکبیر کرد بر جنازه فرفع یدیه فی اول تکبیرة پس برداشت آنحضرت هر دو دست خود را در اول تکبیر و وضع الیمنی علی الیسری و نهاد دست راست را بر دست چپ قال ابو عیسی هذا حدیث غریب لا نعرفه الا من هذا الوجه و اختلف اهل العلم فی هذا یعنی در رفع یدین در جنازه فرای اکثر اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم و غیرهم ان یرفع الرجل یدیه فی کل تکبیرة علی الجنازة و هو قول ابن المبارک و الشافعی و احمد و اسحق و قال بعض اهل العلم لا یرفع یدیه الا فی اول مرة و هو قول الثوری و اهل الکوفة یعنی امام ما ابو حنیفه و ذکر عن ابن المبارک انه قال فی الصلوة علی الجنازة لا یقبض بیمینه علی شماله و ذکر کرده شده است از عبد الله بن مبارک بدرستیکه او گفته است در نماز جنازه قبض کرده نشود بدست راست بر چپ و رای بعض اهل العلم ان یقبض بیمینه علی شماله کما یفعل فی الصلوة و اعتقاد کرده اند بعضی اهل علم اینکه قبض کند بدست راست خود بر دست چپ خود چنانکه کرده میشود در دیگر نماز و همین ست مذهب امام ما ابی حنیفه قال ابو عیسی یقبض گفت مصنف قبض کند بصیغه معلوم و مجهول هر دو روست حبالی دو نست تیست قبض بسوی من **باب** ما جاء ان نفس المؤمن معلقة بدینه حتی یقضی عنه باب است در بیان آنچه آمده است بدرستیکه نفس مرد مسلمان معلق و آویخته می باشد و بند بود از سیر کردن در آسمان بجهت وامی که باشد بر ذمه وی تا آنکه ادا کرده شود از جانب وی حدثنا محمود بن غیلان نا ابو اسامة عن زکریا بن ابی زائدة عن سعد بن ابراهیم عن ابی سلمة عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم نفس المؤمن معلقة بدینه حتی یقضی عنه روح مرد مسلمان بند و آویخته می باشد از سیر کردن بسبب دین وی تا آنکه ادا کرده شود از جانب وی حدثنا محمد بن بشار نا عبد الرحمن بن مهدی نا ابراهیم بن سعد عن ابیه سعد عن عمر بن ابی سلمة عن ابیه ابی سلمة عن ابی هریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال نفس المؤمن معلقة بدینه حتی یقضی عنه قال ابو عیسی هذا حدیث

شرح ابی الطیب

قوله کسی بصیغة المجهول **قوله** بردا فی الجنة هو بالضم الثوب المخطط ای البس ثوبا عظیما **باب** ما جاء ان نفس المؤمن معلقة بدینه حتی یقضی عنه **قوله** نفس المؤمن معلقة بدینه ای محبوسة عن مقامها الکریم و قال العراقی ای امرها موقوف لا یحکم لها بنجاة و لا هلاک حتی ینظر هل یقضی ما علیها من الدین ام لا انتهی و سواء ترک المیت وفاء ام لا کما صرح به جمهور اصحابنا و شذ الماوردی فقال ان الحدیث محمول علی من لم یخلف وفاء کذا فی قوت المغتذی

قوت المغتذی

نفس المؤمن معلقة ای محبوسة عن مقامها الکریم و قال العراقی ای امرها موقوف لا یحکم لها بنجاة و لا هلاک حتی ینظر هل یقضی ما علیها من الدین ام لا انتهی و سواء ترک المیت وفاء ام لا کما صرح به

عارضة الاحوذی

ولا یقال خسروا انفسهم ولا اعمالهم فان الذین خسروا انفسهم هم الذین کذبوا بآیات ربهم و لقائه و اما هذا الذی منع زکوة بقره و ابله فیکون فی عذاب الا ان عفا الله عنه حتی یقضی بین الناس ثم یری سبیله اما الی الجنة و اما الی النار الثانیة قوله اکثرون یعنی الذی اکثر ماله و لیس بعد کثرة المال ذنبا و لکنها موجبة حقوقا ربما قصر صاحبها فی الاغلب عن القیام بها فاویقه ذلک و لو کان معه دانی الذنوب او المکروهات لما قال النبی صلی الله علیه وسلم لابی سلمة حین قالت له خویل ماه انس ثلثا ادع الله لک فقال اللهم اکثر ماله و ولده الثانیة قوله لا من قال هکذا یعنی بین یدیه و هن عن یمینه و شماله یرید فوق رکابه لمن یستقبله و لمن عرض له من جانبیه حتی یسلو من کی الجبهة و الجوانب حسب ما تقدم الوعید فی القرآن فاذا بعد الزکوة بالعطاء فقد سلم من خسارة المال فاذا اقتصر علی الزکوة و حبس الباقی کان من الاخسرین اعمالا و لکن من وجه آخر ذلک عن

اسماء الرجال

شرح سراج احمد

حسن وهو اصح من الاول از جهت طریق واسناد اشعر ابواب الجنائز آخر گشتند بابهای جنازه **ابواب النکاح** عن رسول الله صلی الله علیه وسلم واو آن لغت ست مشترک میان عقد و وطی وگفته اند که حقیقت او در عقد و مجاز در وطی ست وبعکس آن نیز گفته اند چنانکه تصریح آن کرده اند بآن ائمه حنفیه که حقیقت آن در ضم ست زیرا که وطی از افراد ضم ست وموضوع برای اعم حقیقت در همه افراد ست وآن سنت ست نزد ائمه ما ونزد تو قان که سبیل وآرزوی طبع باد باشد واجب اگر یافته شود ومؤنت آن نزد امام اعظم نیز در روایتی واجب ست اگر خوف زنا باشد ونزد تو قان سنت ست ودر کبر ومرض مباح ست ودر روایتی مستحب ست **باب** باب ترجمه است

حدثنا سفین بن وکیع نا حفص بن غیاث عن الحجاج عن مکحول عن ابی الشمال عن ابی ایوب الانصاری قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اربع من سنن المرسلین چهار خصلت اند از طریقه پیغمبران الحیاء یعنی از ان حیا کردن است والتعطر ودیگر بالید بوی خوش ست تا ازوی ملائکه مردم خوش گردند والسواک ودیگر بالیدن دندان ست بچوب والنکاح ونکاح کردن وفی الباب عن عثمان اخرجه احمد والنسائی وثوبان مولی رسول الله صلی الله علیه وسلم وابن مسعود اخرجه احمد والترمذی والاربعة وعائشة اخرجه البزار وابن ماجة وابن عساکر وعبد الله بن عمرو بن العاص اخرجه النسائی وابن ماجة والبیهقی بلفظ ان لکل عمل شرة ولکل شرة فترة فمن کان فترته الی سنتی فقد اهتدی ومن کانت الی غیر ذلک فقد هلک وجابر اخرجه الطبرانی فی الاوسط واخرج عبد الرزاق فی الجامع بلفظ ایاکم اشاب تزوج فی حداثة سنه عج شیطانه عصم سنی دینه وعکاف بکسر عین مهمله وتخفیف کاف وبا فا ازمرویات وی در صحاح ست حدیث ابی ایوب حدیث حسن غریب حدثنا محمود بن خداش بکسر معجمه وتخفیف مهمله در آخر معجمه ست نا عباد بن العوام عن الحجاج عن مکحول عن ابی الشمال ضد الیمین عن ابی ایوب عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه حدیث حفص قال ابو عیسی وروی هذا الحدیث هشیم ومحمد بن یزید الواسطی وابو معاویة وغیر واحد عن الحجاج عن مکحول عن ابی ایوب ولم یذکروا

شرح ابی الطیب

ابواب النکاح عن رسول الله صلی الله علیه وسلم **قوله** عن ابی الشمال بکسر الشین المعجمة وتخفیف المیم ابن ضباب بکسر الضاد المعجمة وتخفیف الباء الموحدة وتکرارها قال ابو زرعة لا اعرفه الا فی هذا الحدیث ولا اعرف اسمه **قوله** اربع من سنن المرسلین الحیاء قال العراقی وقع فی روایتنا بفتح الحاء المهملة وبعد الیاء مثناة من تحت وصحفه بعضهم بکسر الحاء وتشدید النون وقال ابن القیم فی الهدی روی فی الجامع بالنون والیاء وسمعت ابا الحجاج الحافظ یقول الصواب الختان وسقطت النون من الحاشیة کذلک رواه المحاملی عن شیخ الترمذی

قوت المغتذی

جمهور اصحابنا وشذ الماوردی فقال ان الحدیث محمول علی من یخلق فاء **ابواب النکاح** عن ابی الشمال بکسر الشین وتخفیف المیم ابن ضباب بکسر الضاد المعجمة وتخفیف الباء الموحدة وتکرارها قال ابو زرعة لا اعرفه الا فی هذا الحدیث ولا اعرف اسمه اربع من سنن المرسلین الحیاء قال العراقی وقع فی روایتنا بفتح الحاء المهملة وبعد الیاء مثناة من تحت وصحفه بعضهم بکسر الحاء وتشدید النون وقال ابن القیم فی الهدی روی فی الجامع بالنون والیاء وسمعت ابا الحجاج الحافظ فیقول الصواب الختان وسقطت النون من الحاشیة کذلک رواه المحاملی عن شیخ الترمذی

عارضة الاحوذی

بحجة ان الله اعطاه مالا یدخله الجنة فاتوبة غیره بان حبسه علیها او ارث واما اجابت فیکون علیه حسابه کله وله فی الثواب بعضه الرابعة قوله وترة الکعبة اولا ثو قال هلم نا والذی نفسی بیده ذکر الیمین لیس من قوله ولا تجعلوا الله عرضة لایمانکم فهو اعظم قدرا واجل وانما هو من باب تاکید الخبر عن الدین کما قال الله تعالی وهو الغنی الکریم فورب السماء والارض انه لحق مثل ما انکم تنطقون وکما قال الله تعالی قل ای وربی انه لحق الخامسة قوله فی الابل الاجاءت اعظم ما کانت وسمنه بیان ان الله یعید الخلائق کلها من الادمیین وبهائم نعم والحملة الکریمة من الملئکة بعد فناء الجمیع ثم یقع الفصل والقضاء واذا عاد الحیوان اعاده بجملته اکثر ما کان لیقع الثواب للاجزاء کلها بما اطاعت والعذاب للاجزاء کلها بما عصت وسنزید ذلک بیانا ان شاء الله تعالی فی موضع اخر طاه باخفائها وتنطیه بقروئها فی یوم کان مقداره خمسین

الترجمة

شرح سراج احمد

تیہ عن ابی الشمال وحدیث حفص بن غیاث وعباد بن العوام اصح مصنف گوید وحدیث عباد کہ شیخ محمود دست وحدیث حفص بن غیاث کہ راوی وشیخ سفیان بن وکیع در حدیث اول بود اصح ست حدثنا محمود بن غیلان نا ابو احمد نا سفیان عن الاعمش عن عمارۃ بن عمیر عن عبد الرحمن بن یزید عن عبد اللہ بن مسعود قال خرجنا مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ونحن شباب لا نقدر علی شیء گفت عبد اللہ بن مسعود بیرون شدیم با ہمراہ آنحضرت در سفری وحالانکہ ما جوانان بودیم کہ قادر نبودیم ما بر چیزی از اموال و بیرون آوردن زنان ہمراہ خود وقال وفرمود آنحضرت یا معشر الشباب ای گروہ جوانان شباب بفتح شین وتخفیف با بروزن صحاب جمع شاب ست وشبان بضم شین وتشدید یا ونون در آخر نیز جمع اوست وحد جوانی تا چہل سال ست نزد شافعی تا سی سال علیکم بالباءۃ لازم ست بر شما نکاح کردن ودرین لفظ چہار لغت اند یکی باوۃ بتا وبعد دو ہم با بیمدلی تا سوم با ہست بہاو تا چہارم باہ بہ ابی تا باوات یعنی منزل ست وہر کہ زن کند لابد او را منزل باید گرفت فانہ اغض للبصر پس بدرستیکہ نکاح کردن پوشندہ تر ست مر نظر را کہ بر زن بیگانہ بیفتد واحصن للفرج ونگاہدارندہ تر ست مر فرج را ومن لم یستطع منکم الباءۃ پس کسیکہ نمی تواند نکاح کردن را وقدرت ندارد بر آن فعلیہ بالصوم فان الصوم لہ وجاء پس بدرستیکہ روزہ داشتن مر آن کس را خصی کردن ست وبمعنی فتح واو وسکون جیم خصی کردن وبجاء بکسر او وبمد کوفتن خصیہ بسنگ ہذا حدیث حسن صحیح حدثنا الحسن بن علی الخلال نا عبد اللہ بن عمیر نا

شرح ابی الطیب

قولہ وشبان شباب بفتح الشین وتخفیف الموحدۃ جمع شاب وہو من بلغ ولم یجاوز ثلثین سنۃ قالہ النووی وقال القرطبی الی اثنین وثلثین سنۃ ثم کہل وکذا ذکرہ الزمخشری وانما خص الشباب بالخطاب لان الغالب وجود قوۃ الداعی فیہم الی النکاح بخلاف الشیوخ قولہ لا نقدر علی شیء ای من المال فہو کنایۃ عن الفقر لا عن عدم الباءۃ ففی صحیح البخاری کنا مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا نجد شیئا قولہ یا معشر الشباب المعشر الطائفۃ الذین یشملہم وصف کالشباب والشیخوخۃ والنبوۃ فالمعشر کالجنس والشباب کالنوع ای یا طائفۃ الشباب قولہ علیکم بالباءۃ کلمۃ علیکم اسم فعل ای الزموا ففیہ اغراء وحث والباءۃ فیہا لغات المشہورۃ بالمد والہاء والثانیۃ بالمد بلا ہاء والرابعۃ بہا أین بلا مد وہی الجماع مشتقۃ من المباءۃ المنزل ثم قیل لعقد النکاح لان من تزوج امرأۃ بوأہا منزلا والمراد من الکلمۃ الثانیۃ ہہنا الجماع والمضاف محذوف ای اسبابہ ومؤنہ او من تسمیۃ الشیء باسم ملازمہ واما الاولی فبمعنی عقد النکاح او الجماع والتقدیر ای علیکم بالنکاح فانہ اغض للبصر واحفظ للفرج ای خفض واحفظ للفرج ومن لم یستطع منکم مؤن النکاح واسبابہ فعلیہ بالصوم ولا بد من ہذا التقدیر لانہ لا یقال للعاجز ہذا وانما یستقیم اذا قیل لہ القادر التمکن من الشہوۃ ان حصلت لک مؤن النکاح فتزوج والا فصم قولہ فان الصوم لہ وجاء ای للفرج ای لذی الشہوۃ والوجاء بکسر الواو والمد فی الاصل رض الخصیتین ودقہما لتضعف الفحولۃ وشہوۃ الجماع والمعنی ان الصوم یقطع الشہوۃ ویدفع شرہا فی المعنی کالوجاء ففی الکلام مبالغۃ فی التشبیہ وکان من الظاہر ان یقول فعلیہ بالجوع وقلۃ ما یزید فی الشہوۃ وطغیان الماء فعدل الی الصوم اشعارا بان المطلوب من الصوم الجوع وکسر الشہوۃ وکم من صائم لیس لہ من صیامہ الا الجوع فلا یفید المطلوب

عارضۃ الاحوذی

الف سنۃ وقد یجوز ان یعفو اللہ عنہ وان کان یظن انہ فی القلیل من الناس وہذہ حال الاکثر الشائعۃ قولہ الاکثرون قال الضحاک ابن مزاحم الاکثرون اصحاب عشرۃ الف یعنی درہما وانما جعل حد الکثرۃ لانہ قیمۃ النفس المومنۃ وما دونہ فی حد القلۃ وہو فقہ بالغ وقد روی عن غیرہ وانی لا استحبہ قولا واصوبہ رأیا واللہ اعلم

باب اذا ادیت الزکوۃ

فقد قضیت ما علیک عبد الرحمن بن محیریز المصری عن ابی ہریرۃ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا ادیت زکوۃ مالک فقد قضیت ما علیک ہذا حدیث غریب وذکر حدیث ثابت عن انس رسول الاعرابی وہو صحیح باتفاق لا سند ہذا الاعرابی ہو ضمام بن ثعلبۃ رسول قومہ الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الاصول فی خمس مسائل الاولی قولہ کنا نہمی قد بینا فی الانوار حقیقۃ التمنی وما یجوز منہ وانہ نوع من الارادۃ فان تعلق بدنیا کان مدحا وان کان متعلقا بدنیا محضۃ کان مکروہا و

شرح سراج احمد

الاعمش عن عمارة نحوه وقد روی غیر واحد عن الاعمش بهذا الاسناد مثل هذا وروی ابو معاویة والمحاربی عن الاعمش عن ابراهیم عن علقمة عن عبد الله عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه **باب** ماجاء فی النهی عن التبتل بایست در بیان انچه آمده است در نهی و منع کردن تنها بودن و گوشه گرفتن از زنان حدثنا الحسن بن علی الخلال وغیر واحد قالوا انا عبد الرزاق انا معمر عن الزهری عن سعید بن المسیب عن سعد بن ابی وقاص قال بدرستیکه سعد بن ابی وقاص گفت رد کرد رسول الله صلی الله علیه وسلم علی عثمان بن مظعون التبتل رد کرد آنحضرت بر عثمان بن مظعون بطای معجمه که از عظمای مهاجرین بود تبتل را یعنی تنها بودن گوشه گرفتن را از زنان ترک نکاح و اصل تبتل بمعنی بریدن و جدا کردن ست و بتول زن منقطعه از مردان و این نام مریم بنت عمران ست از جهت انقطاع وی از مردان و فاطمهٔ زهرا نیز بتول گویند از جهت انقطاع او از دنیا و مافیها بسوی خدای عزوجل و گویند از جهت جدا و ممتاز بودن او از تمام عالم در فضل و دین و کمال و جمال و لو اذن له لاختصینا اگر اذن میکرد عثمان بن مظعون را به تبتل و انفراد از زنان هر آئینه خصی میشدیم ما یعنی مبالغه میکردیم در تبتل و انقطاع تا نزدیک بودی که خصی شدیم ما گمان ایشان بود که خصی شدن جائزست هذا حدیث حسن صحیح حدثنا ابو هشام الرفاعی و زید بن اخزم الطائی بصریان ومحدثین در آخر میم بوزن احمد واسحٰق بن ابراهیم البصری قالوا نا معاذ بن هشام عن ابیه هشام عن قتادة عن الحسن البصری عن سمرة بن جندب ان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن التبتل وزاد زید بن اخزم فی حدیثه وزیاده کرده است زید بن اخزم در روایت خود این عبارت را و قرأ قتادة و بخواند قتاده این آیت را ولقد ارسلنا رسلا من قبلك وجعلنا لهم ازواجا وذریة و هر آئینه تحقیق فرو فرستادیم ما پیغمبران را پیش از تو ای محمد و گردانیدیم ما برای پیغمبران زنان و اولاد که در وی اثبات وسنیت تزوج ست و فی الباب عن سعد بن ابی وقاص اخرجه الشیخان والترمذی وانس بن مالك اخرجه

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی النهی عن التبتل **قوله** رد الی آخره ای رد علیه مشروعیته کانه لما رآه عبادة ولیس کذلك رد علیه لانه کما یفعل العبد تقربا الی الله تعالی لمقصد ان یتوصل به الی رضی الله تعالی ولو لیکن من المشروع فهو مردود فرد علیه ما کان خارجا من شرعه وسنته **قوله** التبتل هو الانقطاع عن النساء وترك التزویج للاشتغال بالعبادة واصله هو الانقطاع مطلقا وخص بقرینة المقام واما قوله تعالی وتبتل الیه فالمراد به الانقطاع الیه والتعبد **قوله** ترك التزوج **قوله** لاختصینا ای لفعلنا فعل من یختصی فی ترك النکاح والانقطاع للاشتغال بالعبادة ولیس المراد اخراج الخصیتین لانه حرام او هو علی ظاهره وکان قبل النهی عن الاختصاء قال فی الفتح ویؤیده تواردا ستیذان جماعة من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم علی ذلك کابی هریرة وابن مسعود وغیرهما وفی المجمع الاختصاء من خصیت الفحل اذا سللت خصیته ای اخرجتها واختصیت اذا فعلت ذلك بنفسك وهو لیس بمراد لانه محرم وانما المراد ان یقطع الشهوة بمعالجة وقال اختصینا ای تبتلنا من النساء انتهی اقول هو محرم بعد النهی واما قبل النهی فمحمل علی معنی ثمنی اخراجها صحیح ویدفع ما قال الطیبی الظاهر ان یقال لو اذن لتبتلنا فعدل الی قوله لاختصینا ارادة للمبالغة ای لو اذن له لبالغنا فی التبتل حتی بالاختصاء ولو یرد حقیقته لانه غیر جائز

بارضة الاحوذی

کان اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم یسئلون عن الشیء النبی صلی الله علیه وسلم فکانوا یستحبون ان یجیء الغریب فیسأل عما لا یعلم فیحصل علی الجواب فیه الثانیة قوله بینا کذلك یعنی کنا جلوسا حول النبی صلی الله علیه وسلم وهذا یدل علی جواز الجلوس للناس حول القاضی یستمعون قضاءه ویتعلمون اعماله وقال الفقهاء لا یجلس حوله احد وذلك منقسم اما مر کان قصده التعلم ویظن ذلك به فلیقرب ومن کانت ارادته الدنیا لیس العلم فلیبعد ومن کان قصده التعلم ویطوی فی ذلك نیل معاش حلال فیمکن فی ذلك بحسب ما ظهر للعالم القاضی من شمائل او فراسة ان کان من اهلها الثالثة قوله فجثی یرید اجتمع للجلوس وهو اصل ابی حنیفة و الثوری الرابعة قوله ان رسولك اتانا یدل علی جواز العمل بخبر الواحد وبما فی الکتاب وان یجیء به متحملان اذا عرف الکتاب وکما کثر التدلیس فی الخط کذلك کثر التدلیس فی المتحملین فلا وجه لهما واشتراط متحملین عدلین

شرح سراج احمد

ابن ماجة بلفظ من اراد ان يلقى الله مطهرا مطهرا فليتزوج الحرائر واخرجه البيهقي بلفظ اذا تزوج العبد فقد استكمل نصف الدين فليتق الله في نصف الباقي وعائشة بلفظ ان اعظم النكاح بركة ايسره مؤنة اخرجه البيهقي وابن عباس لم تر للمتحابين مثل النكاح اخرجه ابن ماجة حديث سمرة حديث حسن غريب و يروى الاشعث بن عبد الملك هذا الحديث عن الحسن عن سعد بن هشام عن عائشة عن النبي صلى الله عليه وسلم نحوه فقال كلا الحديثين صحيح پس گفت ترمذی هر دو حدیث که حدیث سمره و حدیث عائشه اند صحیح اند **باب** ماجاء في من ترضون دينه فتزوجوه بابست در بیان انچه آمده است در حق کسی که راضی باشید شما از دین وی پس نکاح کنانید زن را باوی حدثنا قتيبة نا عبد الحميد بن سليمان عن ابن عجلان عن ابن وثيمة النصري زفر بن وثيمه بفتح واو وكسر مثلثه ابن مالك بن اوس بن الحدثان النصري الدمشقي مقبول از ثالثه بود عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا خطب اليكم من ترضون دينه وخلقه فزوجوه انحضرت چون پیغام نکاح وعدهٔ نکاح کند بسوی شما کسیکه راضی شوید شما از دی و خوش دارید دین او را و خوی او را و این خطاب است با ولیای زن وقتیکه خواستگاری کند و رغبت نماید و بیاید بسوی شما برای تزویج کسی که راضی شوید فزوجوه پس تزویج کنید او را و بدهید دختر بوی ان لا تفعلوه اگر نکنید شما تزویج را بوی و رغبت نکنید در کسیکه راضی آید از دی دین و خلق وی که موجب صلاح ست و رغبت کنید در مجرد حسب و مال که موجب فساد و طغیان باشد تكن فتنة في الارض پیدا میشود آزمایش و بلا در زمین وفساد عریض و پیدا میشود و گردد تباهی و خرابی پهناور بسیار یا مراد آنست که اگر تزویج نکنید با ارباب دین و اخلاق بلکه نظر کنید بمال و جاه چنانکه عادت اهل دنیاست می مانند اکثر زنان بی شوهر و اکثر مردان بی زن پس بسیار میشود زنا و لاحق میگردد عار با ولیا و هلاک میکنند کسی را که نسبت

شرح ابی الطیب

باب ماجاء في من ترضون دينه فزوجوه **قوله** ابن وثيمة بفتح الواو وكسر المثلثة اسمه زفر بن حذلم بن اوس ابن الحدثان الدمشقي مقبول **قوله** اذا خطب اليكم من ترضون اى اذا طلب منكم ان تزوجوه امرأة من اقاربكم اولاد كم **قوله** من ترضون دينه اى تحسنون ديانته **قوله** خلقه بالضم وبضمتين السجية والطبع والمروة والدين لازمان لحسن المعاشرة **قوله** الا تفعلوه هذا كناية عن المجموع اى ان لم تزوجوا من ترضون دينه وخلقه وترغبون في غيره لماله او جماله تحدث في الارض فتنة وفساد عريض اى ان لم ترغبوا في من له الدين المرضي والخلق الحسن الموجبان لصلاح الارض واستقامتها ورغبتم في مجرد الحسب والمال الجالبين للطغيان المؤدي الى البغي والفساد في الارض تكن فتنة في الارض وفساد عريض والى هذا اشار التنزيل في حق المنافقين واذا قيل لهم لا تفسدوا في الارض قالوا انما نحن مصلحون الا انهم هم المفسدون ولكن لا يشعرون او المعنى ان لم تزوجوا من ترضون دينه بل نظرتم الى صاحب مال او جاه كما هو شيمة ابناء الدنيا تبقى اكثر النساء بلا زوج والرجال بلا زوجة فيكثر الزنا ويلحق العار الاولياء فيقع القتل فيمن نسب اليه هذا العار فيهيج الفتن وفي الحديث دليل لمالك فانه يقول لا يراعى في الكفاءة الا الدين

تحفهٔ المغفری

ابن وثيمة اسمه زفر

عارضة الاحوذی

محال لمشقته فلم يبق الا ان يقتصر على الخط بحسن النية والله يحمي عن الدلسة الخامسة وقال البخاري هذا يدل على ان القراءة على العالم والعرض عليه مثل السماع منه واعلى الروايات السماع منه وثانيها العرض والقراءة وثالثها المناولة ورابعها الاجازة وقد بيناه في الاصول الفقه في ارابع مسائل الاولى قوله فبالذي رفع السماء وبسط الارض ونصب الجبال دليل ان تحليف الشاهد او يمينه لا تبطل شهادته وهذا نص الثانية فيه دليل على تغليظ اليمين بالاقطاع وذلك جائز للحاكم وكرهه علماؤنا واراه الشافعي وما اخذ به الثالثة انه سأله عن كل ركن وخصصه بيمين تاكيدا للحال وتطييبا لنفسه فساعدة النبي صلى الله عليه وسلم على ذلك كله ولقد كان لكم في رسول الله اسوة حسنة فلا باس بان يفعلها اليوم السائل مع المسؤول والصاحب مع المصحوب ثم قال وهي الرابعة والذي بعثك بالحق لا ادع

الترجمة

باب ماجاء في من ترضون دينه فزوجوه

بابست در بیان انچه آمده است در حق کسی که راضی باشید شما از دین وی پس نکاح کنانید زن را باوی

حدثنا قتيبة نا عبد الحميد بن سليمان عن ابن عجلان عن ابن وثيمة النصري عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا خطب اليكم من ترضون دينه وخلقه فزوجوه

انحضرت چون پیغام نکاح وعدهٔ نکاح کند بسوی شما کسیکه راضی شوید شما از دی و خوش دارید دین او را و خوی او را و این خطاب است با ولیای زن وقتیکه خواستگاری کند و رغبت نماید و بیاید بسوی شما برای تزویج کسی که راضی شوید فزوجوه پس تزویج کنید او را و بدهید دختر بوی

ان لا تفعلوه اگر نکنید شما تزویج را بوی و رغبت نکنید در کسیکه راضی آید از دی دین و خلق وی که موجب صلاح ست و رغبت کنید در مجرد حسب و مال که موجب فساد و طغیان باشد

تكن فتنة في الارض پیدا میشود آزمایش و بلا در زمین وفساد عریض و پیدا میشود و گردد تباهی و خرابی پهناور

بسیار یا مراد آنست که اگر تزویج نکنید با ارباب دین و اخلاق بلکه نظر کنید بمال و جاه چنانکه عادت اهل دنیاست می مانند اکثر زنان بی شوهر و اکثر مردان بی زن پس بسیار میشود زنا و لاحق میگردد عار با ولیا و هلاک میکنند کسی را که نسبت

شرح سراج احمد

میکند عار را بایشان پس واقع میشود فتنہ وجنگ وجدال وفی الباب عن ابی حاتم المزنی اخرجہ الترمذی فی عائشۃ حدیث ابی ہریرۃ قد خولف عبد الحمید بن سلیمان فی ھذا الحدیث مصنف گوید حدیث ابی ہریرہ تحقیق خلاف کردہ شدہ است عبد الحمید در اسناد این حدیث فرواہ اللیث بن سعد عن ابن عجلان عن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم مرسلا قال محمد یعنی امام بخاری وحدیث اللیث اشبہ ولم یعد حدیث عبد الحمید محفوظا وحدیث لیث بن سعد اشبہ است وشمار نکرد حدیث عبد الحمید را محفوظ از خلل کہ دروی خلل واضطراب است حدثنا محمد بن عمرو ناحاتم بن اسمعیل عن عبد اللہ بن مسلم بن ھرمز عن محمد وسعید ابنی عبید کہ ہر دو پسر طلیدہ بودند عن ابی حاتم المزنی قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا جاءکم من ترضون دینہ وخلقہ فانکحوہ چون بیاید شمارا کسیکہ راضی شوید شما از دین وخلق وی پس تزویج کنید او را او بدہید دختر بوی الا تفعلوہ تکن فتنۃ فی الارض وفساد الا تفعلوہ تکن فتنۃ فی الارض وفساد دو بار تکرار فرمود قالوا یا رسول اللہ وان کان فیہ گفتند صحابہ ای پیغمبر خدا اگرچہ باشد دران شخص خلل من حیث المال والنسب قال فرمود آنحضرت در جواب صحابہ بار دیگر اذا جاءکم من ترضون دینہ وخلقہ فانکحوہ ثلث مرات سہ بار فرمود این عبارت را ھذا حدیث حسن غریب وابو حاتم المزنی لہ صحبۃ ولا نعرف لہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم غیر ھذا الحدیث وابو حاتم صحابی ست مصنف گوید ونمی شناسم او را از آنحضرت روایتی سوای این یک حدیث **باب** ما جاء فی من ینکح علی ثلث خصال باب است در بیان آنچہ آمدہ است در حق کسیکہ نکاح کند زن را بروجود سہ خصلت حدثنا احمد بن محمد بن موسی نا اسحق بن یوسف الازرق قال نا عبد الملک عن عطاء عن جابر عن ابنی صلی اللہ علیہ وسلم قال ان المرأۃ تنکح علی دینہا بدرستیکہ زن نکاح کردہ شود بردین وی وصلاح وعفت وعصمت او کہ معاون برتقوی ومحرو معین بردین داری خواہد شد ومالہا وبرمال وی کہ زن مال دار است مال خود را بر شوہر صرف خواہد کرد وجمالہا وبر جمال وی کہ حسن خوب دارد کہ حظ نفس وفراغ خاطر وشکر نعمت ازوی کامل ووافر خواہد شد فعلیک بذات الدین پس لازم ست بر تو زنی کہ صاحب وخداوند دین باشد

شرح ابی الطیب

قولہ وان کان فیہ ای وان کان فی الزوج ما یمنع من التزوج من فقر وعیب **باب** ما جاء فی من ینکح علی ثلاث خصال **قولہ** تنکح المرأۃ علی دینہا بضم التاء مبنی للمفعول ای لاجل دینہا فعلی بمعنی اللام لما فی الصحیحین تنکح المرأۃ لاربع لمالہا وحسبہا وجمالہا ودینہا الحدیث ولقولہ تعالی ولتکبروا اللہ علی ما ھداکم ای لما ھداکم وھذا اخبار لما علیہ الناس عادۃ فانھم یرغبون فی النساء ویختارونہا لھذہ الخصال واللائق بارباب الدیانات والمسترشدین ان یکون الدین مطمح نظرھم فیما یختارون ویذرون لاسیما فیما یدوم امرہ ویعظم خطرہ

قوت المغتذی

فعلیک بذات الدین قال العراقی فی امالیہ الدین ھنا یمکن ان یحمل علی الملۃ والتوحید ای ارغبوا عن نکاح الکتابیات فھو مکروہ قال والاظہر حملہ علی الطاعات والاعمال الصالحۃ والعفۃ قال وھذا ما یعنیہ الفقہاء بقولھم ان الدین من خصال الکفاءۃ

عارضۃ الاحوذی

منھن شیئا ولا اجاورہن ثوبا وثب فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان صدق الاعرابی دخل الجنۃ فحکم لہ بدخول الجنۃ بھذہ المسمیات وان کان قد ترک غیرھا من امور ومنہی ولکن علیہ السلام فھم من الاعرابی انہ انما قصد الاصول وتقرر ان کل نفس اذا طابت بالاعظم ھان علیہا الاقل وانبئکم معشر المتعلمین فان احد الا یقدر یقوم بھذہ الخمسۃ کما ینبغی حتی یقتضی محرر بعۃ الذقن وانی لمن ربعۃ وخمسین عاما فی قامتہ کما ینبغی ولا خلصت الی ذلک ولا رایت من خلص الیہ فی ھذہ الاقطار واما فی تلک الدیار فرأیت منہم اعدادا لا اقول احادا **باب** زکوۃ الذھب والورق عاصم بن ضمرۃ عن علی قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عفوت لکم عن صدقۃ الخیل والرقیق فھاتوا صدقۃ الرقۃ من کل اربعین درھما درھما ولیس فی تسعین ومائۃ شیء فاذا بلغ مائتین ففیہ خمسۃ دراھم الاسناد

شرح سراج احمد

تربت یداك خاک آلوده باد هر دو دست تو این دعا است بذل و ہلاک و اینجا حقیقت آن مراد نیست بلکه مراد تعجب و عتاب و برانگیختن بر کار ست وفی الباب عن عوف بن مالك وعائشة (ای ذلت ۱۲) اخرجه احمد وعبد الله بن عمرو بن العاص وابی سعید بتغییر لفظ فخذ ذات الدین والخلق اخرجه عبد الرزاق فی الجامع وابن حبان وعبد بن حمید والدارقطنی والحاکم وسعید بن منصور والعسکری حدیث جابر حدیث حسن صحیح بعضی احادیث که متعلق نکاح اند می آرد اخرج ابن عدی وابن لال عن ابی هریرة ان الله تعالی لیعجب من ملاعبة الرجل زوجته ویکتب له بذلك اجرا ویجعل لها بذلك رزقا حلالا اخرج الطبرانی عن ابن عمر ما احنا من دنیاکم الانساءکم اخرج البیهقی عن ابی هریرة من احب فطرتی فلیستن بسنتی وان من سنتی النکاح اخرج ابن ماجة عن علی ان السقط لیراغم ربه اذا دخل ابواه النار فیقال ایها السقط المراغم ربه ادخل ابویك الجنة فیجرهما بسرره حتی یدخلهما الجنة اخرج ابو الشیخ عن ابن عباس بیت لاصبیان فیه لا برکة فیه اخرج الطبرانی عن ابن عباس ریح الولد ریح الجنة اخرج البخاری فی التاریخ عن العرباض اذا سقی الرجل امرأته الماء اجرا اخرج الدیلمی فی الفردوس عن ابن عباس التمسوا الرزق بالنکاح اخرج میسرة بن علی فی مشیخته والرافعی فی تاریخه عن ابی سعید ان الرجل اذا نظر الی امرأته ونظرت الیه نظر الله تعالی الیهما نظرة رحمة فاذا اخذ بکفها تساقطت ذنوبهما من خلال اصابعهما اخرج الطبرانی فی الاوسط عن جابر اول ما یوضع فی میزان العبد نفقته علی اهله اخرج البیهقی عن سعید ابن ابی هلال تناکحوا تکثروا فانی اباهی بکم الامم یوم القیمة اخرج العقیلی فی الضعفاء عن انس رکعتان من المتزوج افضل من سبعین رکعة من العزب اخرج احمد ومسلم ونسائی عن ابن عمر الدنیا کلها متاع وخیر متاع الدنیا المرأة الصالحة اخرج البغوی عن ابی مخلد عن ابی نجیح من کان موسرا فلینکح ومن لم ینکح فلیس منا اخرج ابن لال عن ام حبیبة من کان علی دینی ودین داود وسلیمان وابراهیم فلیتزوج ان وجد الی النکاح سبیلا الا فلیجاهد فی سبیل الله ان یستشهد یزوجه الله من الحور العین الا ان یکون یسعی علی والدیه او فی امانیة للناس علیه **باب** ما جاء فی النظر الی المخطوبة بالبست و بیان آنچه آمده است در جواز نظر کردن بسوی زن خطبه کرده شده حدثنا احمد بن منیع نا ابن ابی زائدة ثنی عاصم بن سلیمان عن بکر بن عبد الله المزنی عن المغیرة بن شعبة انه خطب امرأة بدر ستیکه مغیره بن شعبه خواستگاری کرد زنی را فابا نه ابی ویدان آن فقال النبی صلی الله علیه وسلم انظر الیها پس فرمود آنحضرت نظر کن بسوی او فانه احری ان یؤدم بینکما

شرح ابی الطیب

قوله تربت یداك بوزن علمت من ترب اذا افتقر ای لصق بالتراب واترب اذا استغنی ولم یرد العرب فی وقوع الامر کما یقولون قاتله الله وقیل تصدبها وقوع الامر لتعدیته من ذات الدین الی ذات المال والمال معناه تربت یداك ان لم تفعل ما امرتك والاول اولی او هو للمدح ای فعلیك ایها العاقل الذی یحسد علیك لکمال عقلك فیقول الحاسد تربت یداك ذوات الدین **باب** ما جاء فی النظر الی المخطوبة **قوله** فانه احری ای النظر الیها اجدر واولی وانسب **قوله** ان یؤدم بینکما ای بان یؤلف بینکما یقال ادم الله بینکما یأدم أدما بالسکون ای اصلح وکذا ادم فی الفالوذ الادم والایدام لاصلاح

قوت المغتذی

فانه احری ای اجدر ان یؤدم بینکما ای یؤلف ویوفق

عارضة الاحوذی

اصح الاحادیث حدیث ابی سعید الخدری لیس فیما دون خمسة اوسق من التمر صدقة ولا فیما دون خمسة اواق من الورق صدقة ولا فیما دون خمس ذود من الابل صدقة ابو داود عن علی قال فاذا کانت لکم مائتا درهم وحال علیها الحول ففیها خمسة دراهم ولیس علیك شیء یعنی فی الذهب حتی یکون ذلك عشرون دینارا فاذا کانت لك عشرون دینارا وحال علیها الحول ففیها نصف دینار فما زاد فبحساب ذلك من قول علی ومن قول النبی صلی الله علیه وسلم ولیس فی هذا الباب حدیث صحیح یعول علیه الا حدیث ابی سعید انفرد به ولا یوجد فی الصحیح عن غیره ولا یوجد فی الحسان ابدا علی ما قلنا شیء العربیة الرقة الفضة ویقال انها المضروبة دراهم فاذا کانت تبرا فهی ورق والذود اختلف فیه ومهما قال احد فیه قولا فاعلموا انه فی الحدیث جمع لیس واحد ولیس

الترجمة

بارے تعالیٰ خاک آلودہ باد ہر دو دست تو این دعا است بذل و ہلاک و اینجا حقیقت آن مراد نیست بلکہ مراد تعجب و عتاب و برانگیختن بر کار ست و فی الباب عن عوف بن مالك و عائشة اخرجه احمد و عبد الله بن عمرو بن العاص وابی سعید بتغییر لفظ فخذ ذات الدین والخلق اخرجه عبد الرزاق فی الجامع وابن حبان وعبد بن حمید والدارقطنی والحاکم وسعید بن منصور والعسکری حدیث جابر حدیث حسن صحیح بعضی احادیث کہ متعلق نکاح اند می آرد اخرج ابن عدی وابن لال عن ابی هریرة ان الله تعالی لیعجب من ملاعبة الرجل زوجته ویکتب له بذلك اجرا ویجعل لها بذلك رزقا حلالا اخرج الطبرانی عن ابن عمر ما احنا من دنیاکم الانساءکم اخرج البیهقی عن ابی هریرة من احب فطرتی فلیستن بسنتی وان من سنتی النکاح اخرج ابن ماجة عن علی ان السقط لیراغم ربه اذا دخل ابواه النار فیقال ایها السقط المراغم ربه ادخل ابویك الجنة فیجرهما بسرره حتی یدخلهما الجنة اخرج ابو الشیخ عن ابن عباس بیت لاصبیان فیه لا برکة فیه اخرج الطبرانی عن ابن عباس ریح الولد ریح الجنة اخرج البخاری فی التاریخ عن العرباض اذا سقی الرجل امرأته الماء اجرا اخرج الدیلمی فی الفردوس عن ابن عباس التمسوا الرزق بالنکاح اخرج میسرة بن علی فی مشیخته والرافعی فی تاریخه عن ابی سعید ان الرجل اذا نظر الی امرأته ونظرت الیه نظر الله تعالی الیهما نظرة رحمة فاذا اخذ بکفها تساقطت ذنوبهما من خلال اصابعهما اخرج الطبرانی فی الاوسط عن جابر اول ما یوضع فی میزان العبد نفقته علی اهله اخرج البیهقی عن سعید ابن ابی هلال تناکحوا تکثروا فانی اباهی بکم الامم یوم القیمة اخرج العقیلی فی الضعفاء عن انس رکعتان من المتزوج افضل من سبعین رکعة من العزب اخرج احمد ومسلم ونسائی عن ابن عمر الدنیا کلها متاع وخیر متاع الدنیا المرأة الصالحة اخرج البغوی عن ابی مخلد عن ابی نجیح من کان موسرا فلینکح ومن لم ینکح فلیس منا اخرج ابن لال عن ام حبیبة من کان علی دینی ودین داود وسلیمان وابراهیم فلیتزوج ان وجد الی النکاح سبیلا الا فلیجاهد فی سبیل الله ان یستشهد یزوجه الله من الحور العین الا ان یکون یسعی علی والدیه او فی امانیة للناس علیه **باب** ما جاء فی النظر الی المخطوبة بالبست و بیان آنچه آمده است در جواز نظر کردن بسوی زن خطبه کرده شده حدثنا احمد بن منیع نا ابن ابی زائدة ثنی عاصم بن سلیمان عن بکر بن عبد الله المزنی عن المغیرة بن شعبة انه خطب امرأة بدر ستیکه مغیره بن شعبه خواستگاری کرد زنی را فابا نه ابی ویدان آن فقال النبی صلی الله علیه وسلم انظر الیها پس فرمود آنحضرت نظر کن بسوی او فانه احری ان یؤدم بینکما

ترجمہ

بارے تعالیٰ خاک آلودہ باد ہر دو دست تو این دعا است بذل و ہلاک و اینجا حقیقت آن مراد نیست بلکہ مراد تعجب و عتاب و برانگیختن بر کار ست و فی الباب عن عوف بن مالك و عائشة اخرجه احمد و عبد الله بن عمرو بن العاص وابی سعید بتغییر لفظ فخذ ذات الدین والخلق اخرجه عبد الرزاق فی الجامع وابن حبان وعبد بن حمید والدارقطنی والحاکم وسعید بن منصور والعسکری حدیث جابر حدیث حسن صحیح بعضی احادیث کہ متعلق نکاح اند می آرد اخرج ابن عدی وابن لال عن ابی هریرة ان الله تعالی لیعجب من ملاعبة الرجل زوجته ویکتب له بذلك اجرا ویجعل لها بذلك رزقا حلالا اخرج الطبرانی عن ابن عمر ما احنا من دنیاکم الانساءکم اخرج البیهقی عن ابی هریرة من احب فطرتی فلیستن بسنتی وان من سنتی النکاح اخرج ابن ماجة عن علی ان السقط لیراغم ربه اذا دخل ابواه النار فیقال ایها السقط المراغم ربه ادخل ابویك الجنة فیجرهما بسرره حتی یدخلهما الجنة اخرج ابو الشیخ عن ابن عباس بیت لاصبیان فیه لا برکة فیه اخرج الطبرانی عن ابن عباس ریح الولد ریح الجنة اخرج البخاری فی التاریخ عن العرباض اذا سقی الرجل امرأته الماء اجرا اخرج الدیلمی فی الفردوس عن ابن عباس التمسوا الرزق بالنکاح اخرج میسرة بن علی فی مشیخته والرافعی فی تاریخه عن ابی سعید ان الرجل اذا نظر الی امرأته ونظرت الیه نظر الله تعالی الیهما نظرة رحمة فاذا اخذ بکفها تساقطت ذنوبهما من خلال اصابعهما اخرج الطبرانی فی الاوسط عن جابر اول ما یوضع فی میزان العبد نفقته علی اهله اخرج البیهقی عن سعید ابن ابی هلال تناکحوا تکثروا فانی اباهی بکم الامم یوم القیمة اخرج العقیلی فی الضعفاء عن انس رکعتان من المتزوج افضل من سبعین رکعة من العزب اخرج احمد ومسلم ونسائی عن ابن عمر الدنیا کلها متاع وخیر متاع الدنیا المرأة الصالحة اخرج البغوی عن ابی مخلد عن ابی نجیح من کان موسرا فلینکح ومن لم ینکح فلیس منا اخرج ابن لال عن ام حبیبة من کان علی دینی ودین داود وسلیمان وابراهیم فلیتزوج ان وجد الی النکاح سبیلا الا فلیجاهد فی سبیل الله ان یستشهد یزوجه الله من الحور العین الا ان یکون یسعی علی والدیه او فی امانیة للناس علیه **باب** ما جاء فی النظر الی المخطوبة بالبست و بیان آنچه آمده است در جواز نظر کردن بسوی زن خطبه کرده شده حدثنا احمد بن منیع نا ابن ابی زائدة ثنی عاصم بن سلیمان عن بکر بن عبد الله المزنی عن المغیرة بن شعبة انه خطب امرأة بدر ستیکه مغیره بن شعبه خواستگاری کرد زنی را فابا نه ابی ویدان آن فقال النبی صلی الله علیه وسلم انظر الیها پس فرمود آنحضرت نظر کن بسوی او فانه احری ان یؤدم بینکما

عارضة الاحوذی

یخرج من قولهم الذود الی الذود ابل انه واحد وانما مسماه القلیل الی القلیل کثیر ولا شك انه من الثنتین الی التسع الاحکام فی اربع مسائل الاولی لاصدقة فی الخیل عند اکثر فقهاء الامصار قال ابو حنیفة فیها الزکوة لما روی ان النبی صلی الله علیه وسلم قال فی سائمة الخیل فی کل فرس دینار قلنا یرویه عورث بن الحارث وهو مجهول والنبی صلی الله علیه وسلم قد ثبت عنه فی الصحیح لیس علی المسلم فی عبده ولا فی فرسه صدقة الا صدقة الفطر فان تعلقوا بانها تسام ویبتغی نسلها فکانت کالانعام قلنا فالحمر ایضا تسام فیلزمکم مثله الثانیة واما الورق فجاء ذکره فی الاحادیث واما الذهب فلم یات فیه ذکر فی الصحیح الا ما خرج مسلم وغیره عن ابی هریرة قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما من صاحب ذهب ولا فضة لا یؤدی فیها حقها الا اذا کان یوم القیمة صفحت له صفائح

شرح سراج احمد

پس بدرستیکه نظر کردن بسوی او سزاوار تر است بوقوع الفت و اتفاق میان شما آیدام موافقت و سازواری کردن دوام بمعنی نا نخوردش نیز آمده است و بهمین معنی است و فی الباب عن محمد بن مسلمة اخرجه ابن ماجة واحمد والحاکم والبیهقی وجابر اخرجه ابوداود والحاکم والبیهقی وانس اخرجه ابن ماجة وابن حبان والدارقطنی والحاکم والبیهقی وابی حمید الساعدی اخرجه الطبرانی وابی هریرة اخرجه مسلم هذا حدیث حسن وقد ذهب بعض اهل العلم الی هذا الحدیث وقالوا لا باس ان ینظر الیها ما لم یرد منها عما وگفته اند بعضی علما باک نیست اینکه نظر کند آدمی بسوی مخطوبه ما دامیکه نه بیند مرد از زن محرم را که نظر کردن بآن جا حرام باشد یعنی بروی زنی نظر کند نه بدیگر اعضا که حرام باشد نظر کردن بآن وهو قول احمد واسحق ومعنی قوله احری ان یؤدم بینکما قال احری ان تدوم المودة بینکما ومعنی قول آنحضرت که احری ان یؤدم بینکما است این است که گفت سزاوار است اینکه همیشه باشد دوستی میان شما **باب** ما جاء فی اعلان النکاح باب آمده است در حق آشکار کردن نکاح حدثنا احمد بن منیع ناهشیم نا ابو بلج بموحدة مفتوحة وسکون لام وجیم الفزاری الکوفی الواسطی الکبیر نام او یحیی بن سلیم یا ابن ابی سلیم یا ابن ابی الاسود صدوق از خامسه بود گاهی خطا هم میکرد عن محمد بن حاطب الجمحی در تقریب است محمد بن حاطب بن الحارث بن معمر الجمحی الکوفی اختلافست در کنیت وی صحابی صغیرست در سنه اربع وسبعین فات کرد وجمحی بضم جیم وفتح میم وحاء مهمله گویند که او اول کسی است که نامیده شد بنام آنحضرت ولادت یافت در زمین حبشه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم فصل ما بین الحلال والحرام الدف والصوت فرق میان نکاح حلال وحرام آواز کردن دف نوشتست ومراد بآواز ذکر اوست وفی الباب عن عائشة اخرجه الترمذی

شرح ابی الطیب

والتوفیق من ادم الطعام وهو اصلاحه بالادام **قوله** ان تدوم المودة بینکما اشار به الی ان المستحب نزل منزلة الملازم بان اسند الی مصدره ای توقع الالفة بینکما وهی المودة کما قیل فی حیل بین العیر والنزوان ای اوقع الحیلولة او اشار به الی حاصل المعنی **باب** ما جاء فی اعلان النکاح **قوله** ابو بلج بفتح اوله وسکون اللام بعدها جیم الفزاری الکوفی ثم الواسطی الکبیر اسمه یحیی بن سلیم او ابن ابن سلیم او ابن ابی الاسود صدوق ربما اخطأ کذا فی التقریب قال السیوطی بکسر الموحدة **قوله** الجمحی بضم الجیم وفتح المیم وحاء المهملة **قوله** فصل ما بین الحلال والحرام اه ای فرق ما بینهما ولیس المراد ان لا فرق بین الحلال والحرام الا بهذا فان الفرق یحصل بحضور الشهود عند العقد بل المراد الترغیب فی اعلان امر النکاح بحیث لا یخفی علی الاباعد **قوله** الدف والصوت بضم الدال المهملة وفتحها ای الذی یضرب به قال فی شرح السنة معناه اعلان النکاح واضطراب الصوت به والذکر فی الناس کما یقال قد ذهب صوته فی الناس وبعض الناس ذهب الی السماع یعنی السماع المتعارف بین اللاهین الآن وهذا خطاء انتهی قال السیوطی قال البیهقی فی سننه ذهب بعض الناس به الی السماع وهو خطاء انتهی ورد علیه بعض العلماء بان

قوت المغتذی

نا ابو بلج بکسر الموحدة فصل ما بین الحلال والحرام الدف بفتح الدال والصوت قال البیهقی فی سننه ذهب بعض الناس به الی السماع وهو خطا وانما معناه عندنا اعلان النکاح واضطراب الصوت به والذکر فی الناس

شرح سراج احمد

وفیه راو ضعیف لکنه توبع عند ابن ماجة وجابر والربیع بنت معوذ اخرجه الترمذی وحدیث محمد بن حاطب حدیث حسن وابو بلج اسمه یحیی بن ابی سلیم بلفظ تصغیر ست ویقال ابن سلیم ایضا واورا ابن سلیم نیز میگفتند و محمد بن حاطب قد رأی النبی صلی الله علیه وسلم وهو غلام صغیر وتحقیق محمد بن حاطب دیدهٔ آنحضرت را در حالیکه او کودک خرد سال بود حدثنا احمد بن منیع نا یزید بن هارون نا عیسی بن میمون عن القسم بن محمد بن ابی بکر عن عائشة قالت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اعلنوا هذا النکاح واجعلوه فی المساجد آشکار کنید این عقد شرعی را که نکاح ست وبگردانید آن را در مسجدها واضربوا علیه بالدفوف وبزنید بران دفها را هذا حدیث حسن غریب فی هذا الباب وعیسی بن میمون الانصاری ضعیف فی الحدیث وعیسی بن میمون الذی یروی عن ابن ابی نجیح التفسیر هو ثقة او ثقه بود وحدثنا حمید بن مسعدة البصری نا بشر بن المفضل نا خالد بن ذکوان عن الربیع بنت معوذ قالت جاء رسول الله صلی الله علیه وسلم فدخل علی غداة بنی بی گفت ربیع بضم راو فتح موحده وکسر تحتانیه مشدده ومعوذ بضم میم وفتح عین وکسر واو مشدده در آخر ذال معجمه است صحابیهٔ انصاریه از مبایعات تحت الشجرة بود آمد آنحضرت پس در آمد برمن هنگامیکه بنا کرده شد بر من یعنی زفاف کرده شدم سپس مرا بخانه شوهر نشاندند فجلس علی فراشی پس نشست آنحضرت بر فراش من کسترده بودند کمجلسک منی مانند نشستن تو نسبت بمن یعنی همچنانکه تو بر فراش نشسته بمخاطب میگوئی که حدیث را باوی روایت میکند وجویریات لنا یضربن بدفهن ودخترکان ما او اهگان که ما را بودند که می زدند دفها را خویش را ویندبن من قتل من اٰبائی یوم بدر وندبه میکردند اٰنانرا که کشته شده بودند از پدران من در روز بدر معوذ بن عفرا که پدر او ست از شهدای بدر وکشندهٔ ابوجهل لعین ست برادران معاذ ومعوف نیز در بدر کشته شده اند وبعضی گفته اند که معاذ بعد از پدر باقی ماندهٔ مذبستودن خصال او صاف ست الی ان قالت اسلد فمن آنانکه گفت یکی از انها وفینا نبی یعلم ما فی غد ودر میان ما پیغمبر ست که میداند چیزی را که در فرداست فقال لها اسکتی

شرح ابی الطیب

فاذکره البیهقی محتمل ولیس الحدیث نصا فیه فالاول محتمل ایضا فالجزم بکونه خطأ لادلیل علیه عند الانصاف واجاب عنه بعضهم بانه یمکن ان یکون مراده ان الاستدلال بدعلی السماع خطأ وهذا ظاهر لان الاحتمال یفسد الاستدلال والله تعالی اعلم قوله اضربوا علیه بالدفوف ای اضربوا علی النکاح بالدفوف فکلمة علی بمعنی اللام وفیه حذف مضاف والمراد بالدف هاهنا الجلاجل له ذکره ابن الهمام قوله غداة بنی بی بصیغة المجهول ای غداة دخول زوجی علی ای حین سلمت ونقلت الی زوجی قوله کمجلسک منی خطاب لخالد بن ذکوان قوله جویریات مغرره جویریة تصغیر جاریة لم یقف الحافظ ابن حجر علی تسمیتهن قیل المراد بهن بنات الانصار لا المملوکات قوله ویندبن بضم الدال من الندب وهو عد خصال المیت ومحاسنه ای یذکرن احوال من قتل من اٰبائی من شجاعتهم وجودهم فان معوذا واخاه قتلا یوم بدر قوله اسکتی عن هذه فان مفاتیح الغیب عند الله تعالی لا یعلمها الا هو ویحتمل ان یکون المنع لئلا یوصف صلی الله علیه وسلم فی اثناء اللعب واللهو اذ منصبه اجل واشرف عن ان یذکر الا فی مجالس الجد

عارضة الاحوذی

من نار فاحمی علیها فی نار جهنم فیکوی بها جبینه وظهره کلما توارت اعیدت له فی یوم کان مقداره خمسین الف سنة حتی یقضی بین العباد فیری سبیله اما الی الجنة واما الی النار

واخبرنا المبارک اخبرنا ظاهر اخبرنا علی قال وحدثنا عمر بن احمد بن الجوهری حدثنا سعید ابن مسعود حدثنا عبد الله ابن موسی حدثنا ابراهیم ابن اسمعیل بن مجمع عن عبد الله بن واقد ابن عبد الله بن عمر عن عائشة ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یاخذ من کل عشرین دینارا نصف دینار ومن اربعین دینارا دینارا بیان ان الامة اجمعت علی وجوب الزکوة فی الذهب والفضة من غیر خلاف بینهم فیه وکذلک اتفقوا علی وجوب ربع العشر فیهما اذا بلغت نصابا واختلفوا فی الزائد علی النصاب فالاکثر قال انه بحسابه فی ذلک وقال ابو حنیفة لا شیء فی الزائد حتی یبلغ اربعین درهما ففیها درهم ویکون الامر

الترجمة

عارضة الاحوذی

كذلك جابر ونسب ذلك الى قوم من اهل المدينة كسعيد بن المسيب و ابن شهاب ولم يصح ولست اعلم في الباب حديثا الا ما اخبرنا الازدي اخبرنا الطبري اخبرنا الدارقطني حدثنا ابو سعيد الاصطخري حدثنا محمد ابن عبد الله بن نوفد حدثنا ابي حدثنا يونس ابن بكير حدثنا ابن اسحق عن المنهال بن الجراح عن حبيب بن نجيح عن عبادة ابن نسي عن معاذ ان رسول الله صلى الله عليه وسلم امره حين وجهه الى اليمن ان لا ياخذ من الكثير شيئا اذا كانت الورق مائتي درهم فخذ منها خمسة دراهم ولا تاخذ فيما زاد شيئا حتى يبلغ اربعين درهما فاذا بلغت اربعين درهما فخذ منها درهما ابو العطوف المنهال بن جراح متروك وكان ابن اسحق اذا روى عنه يقلب اسمه وعبادة ابن نسي لم يلق معاذا فالحديث معلول و المسألة خبرية ليس للنظر فيها طريق ورأيت بالعراق كبارهم يتعلقون بما روى الاقصم عن النبي

شرح سراج احمد

پس فرمود آنحضرت مرا و را سألت شوعن هذا ازین و قولی التی کنت تقولها و بگوئی تو چیزی را که بودی تو گفتی پیش ازان وهذا حدیث حسن صحیح وهم در باب اعلان نکاح اخراج کرده است نسائی از عائشه اظهروا النکاح و اضربوا علیه بالغربال و اخراج کرده بغوی و ابن عساکر از عبد الله بن عبد الرحمن بن سیار از پدر خود از جد خود سیار و گفت بغوی این حدیث نیست اورا اصل و در سند وی علی بن قرین ست که کذاب ست و اخرج الدیلمی فی الفردوس عن علی اذا خطب احدکم المرأة فلیسأل عن شعرها کما یسأل عن جمالها فان الشعر احد الجمالین و آخرج الدیلمی فی الفردوس عن عائشة اذا خطب احدکم المرأة و هو یخضب بالسواد فلیعلمها انه یخضب و در باب اعلان نکاح حسن بن سفیان از زهیر بن الاسود از اسامة بن زید و دیلمی در فردوس از ام سلمة اخراج کرده اند

باب مایقال للمتزوج در بیان انچه آمده است در چیزی که گفته شود از دعا برای نکاح کننده حدثنا قتیبة نا عبد العزیز بن محمد عن سهیل بن ابی صالح عن ابیه ابی صالح عن ابی هریرة ان النبی صلی الله علیه وسلم کان اذا رفأ الانسان بدرستیکه آنحضرت بود که چون دعای رفا میکرد رفا بمعنی التیام ست بفتح راء و تشدید فا اذا تزوج و قتیکه نکاح میکرد انسان باین وضع دعا می فرمود او را قال بارک الله لک برکت کند حق تعالی برای تو و بارک علیک و برکت کند حق تعالی بر تو و در مشکوة لفظ علیکما است و مناسب نیز همین لفظ ست و جمع بینکما فی خیر و جمع کند حق تعالی میان شما در بهتری و خوبی و فی الباب عن عقیل بن ابی طالب بفتح عین کسر قاف و سکون شناة تحتیه در آخر لام ست هاشمی برادر علی مرتضی و جعفر طیار و از هر دو کلان بود صحابی عالم بانساب بود در سنة ستین و فات کرد و گویند پس ازان چنانکه در تقریب ست و اخراج کرده اند اصحاب سنن اربعه سوای شیخین و ابن خبان و حاکم از ابی هریره و شیخان از انس اخراج کرده اند لفظ بارک الله لک را شیخ ابن عبد البر در کتاب استیعاب مینویسد کنیت او ابو یزید بود و در حدیث ست که فرمود او را آنحضرت یا ابا یزید انی احبک حبین حبا لقرابتک و حبا لما کنت اعلم من حب عمی لک قدوم کرده بصره را پستر آمد بکوفه پستر رفت بشام و در خلافت معاویه وفات کرد و او را در مدینه داری بود و از مرویات وی چند حدیث اند یکی ازان این ست که فرمود آنحضرت بجزی بدلو الوضوء و صاع للغسل رواه یزید بن ابی زیاد عن عبد الله بن محمد بن عقیل عن ابیه عن جده و بعضی از حدیث این ست کنا نؤمر بان نقول بارک الله لکم و بارک علیکم و لا نقول بالرفاء و البنین رواه عنه الحسن بن ابی الحسن قال العدوی کان عقیل قد اخرج الی بدر یکرها فعداه عمه العباس ثم اتی مسلما قبل الحدیبیة و شهد غزوة موتة و کان اسن من اخیه جعفر

شرح ابی الطیب

باب مایقال للمتزوج **قوله** رفأ الانسان بفتح الراء و تشدید الفاء هکذا هو المشهور فی الروایة ای اذا احب ان یدعو له بالرفاء و هی بکسر الراء بعدها فاء ممدودة و منه دعاء المتزوج بالالتیام و الاجتماع و منه رفوت الثوب و روی بالقصر یغیر همز **قوله** بارک الله لک ای بارک الله فیها لاجلک بارک علیک و یجوز ان یقدر الکلام علی طریق الاحتباک ای بارک الله علیها لاجلها و بارک علیک لاجلک

قوت المغتذی

اذا رفأ الانسان بفتح الراء و تشدید الفاء ممدودا هذا هو المشهور فی الروایة ای اذا احب ان یدعو له بالرفاء و هی مأخوذة من الالتیام و الاجتماع و منه رفوت الثوب و روی بالقصر یغیر همز علی ترک الهمزة

شرح سراج احمد

بعشر سنین وکان جعفر اسن من علی بعشرسنین حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی مایقول اذا دخل علی اهله بابست و بیان انچه آمده است که بگوید آدمی هنگامیکه دخول نماید بر اهل خانه خود حدثنا ابن ابی عمر نا سفین بن عیینة عن منصور عن سالم بن ابی الجعد عن کریب عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لوان احدکم اذا اتی اهله اگر دریستیکه یکی از شما چون بیاید اهل خود را برای جماع قال بگوید واین دعا را بخواند بسم الله اللهم جنبنا الشیطان شروع میکنم درین کار بنام خدای خداوند ما را از شیطان بترسان وجنب الشیطان ودور دار شیطان را مارا قدتنا از انچه روزی کنی تو مارا از ولد پر فرض وتقدیر فان قضی الله بینهما ولدا پس اگر حکم کند روزی فرماید حق تعالی میان مرد وزن ولدی لم یضره الشیطان ضرر نرساند او را شیطان بسلط شدن او بروی وبر دین وی وظاهر نشود مضرت او در حق وی نسبت بغیر وی یا طعن نکند او را طعن سخت نزد ولادت بخلاف غیر وی وروایت بخاری عبارت لم یضره شیطان ابدا واقع شده است هذا حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی الاوقات التی یستحب فیها النکاح بابست و بیان انچه آمده است در ذکر وقتهائی که مستحب کرده شده است در وی نکاح حدثنا ابن ابی عمر نا یحیی بن سعید نا سفین عن اسمعیل بن امیة عن عبد الله بن عروة عن عروة عن عائشة قالت تزوجنی رسول الله صلی الله علیه وسلم فی شوال گفت عائشه صدیقه تزویج کرد مرا او در نکاح خود آورد در ماه شوال پیش از هجرت بدو سال که عمر عائشه صدیقه در انوقت هفت ساله بود وبنی بی فی شوال ورفاف کرد بمن در ماه شوال سنه اولی از هجرت که عمر او نه ساله

شرح ابی الطیب

باب ماجاء مایقول اذا دخل علی اهله **قوله** اذا اتی اهله ای اذا اراد ان یاتی امرأته او سریته **قوله** لم یضره الشیطان قیل المراد به انه لا یصرعه شیطان وقیل لا یطعن فیه الشیطان عند ولادته بخلاف غیره ولم یجعله احد علی العموم فی جمیع الضرر والوسوسة والاغواء قال القاضی عیاض واعترض علی الاخیر بقوله صلی الله علیه وسلم ما من مولود یولد الا یمسه الشیطان حین یولد فیستهل صارخا من الشیطان غیر مریم وقیل لم یضره بالاغواء والاضلال بل یکون من جملة العباد الذین قیل فیهم ان عبادی لیس لک علیهم سلطان **باب** ماجاء فی الاوقات التی یستحب فیها النکاح **قوله** بنی بی ای دخل بی والاصل ان الرجل کان اذا تزوج امرأة بنی علیها قبة لیدخل بها فیها فیقال بنی علی اهله وباهله وقول الجوهری ولا یقال باهله محل نظر کذا فی النهایة وفی القاموس بنی الرجل علی اهله وبها زفها وفی مختصر النهایة للسیوطی بعد قول الجوهری وفیه نظر فقد تکرر فی الحدیث وغیره واستعماله هو ایضا قیل انما قالت هذا رد اعلی اهل الجاهلیة فانهم کانوا لا یرون بمنا فی التزوج والعرس فی شوال لتوهم اشتقاق

قوت المغتذی

عن سالم بن ابی الجعد عن کریب عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لوان احدکم اذا اتی اهله الحدیث قال العراقی هذا الحدیث من افراد ابن عباس عن النبی صلی الله علیه وسلم ولم یروه عن ابن عباس الا کریب ولم یروه عن کریب الا سالم قال البزار لا نعلم روی هذا الکلام عن النبی صلی الله علیه وسلم الا من هذا الوجه لم یضره الشیطان قیل المراد لم یصرعه

عارضة الاحوذی

صلی الله علیه وسلم قال اهلوا رابع عشر امواکر من کل اربعین درهما فقوله من کل اربعین تفسیر لا ینصرف الامر الی غیره واذا کان کل حزب بما لدیهم فرحون فمتی یظهر الحق اویستبین وروه عن عمر ولم یثبت لا عن النبی صلی الله علیه وسلم ولا عن عمر فلیس للقوم حجة ولا یصح عن احد ممن سلف اعتبار الاربعین الا الحسن واذا کان الاثر ضعیفا والنظر معدوما والنصاب فی الفضة یعرف الذهب یحمل علیه والله اعلم والحکمة فی ان ذکر النبی صلی الله علیه وسلم الفضة والتنصیب وتقدیر الواجب وترک ذکر الذهب ان تجارتهم انما کانت فی الفضة خاصة معظمها فوقع التنصیص علی المعظم لیدل علی الباقی لانه کلهم او فهم خلق الله واعلمهم وکانوا فهم امة واعلمها فلما جاء الحجاز الذین یطلبون النص فی کل صغیر وکبیر طمس الله علیهم وباب الهدی وخرجوا عن زمرة من استبن بالسلف واهتدی **الثالثة** قوله الرقیق

لعله قوله بنی بی ای دخل بی الخ فتدبر منه

بابست

بکتوه وضعیم لاغر قوله الخ المقلة قال بالاوانا الهم شدت ضعیف الجسم ضعیف الحال ۱۲ امین

عارضة الاحوذی

يريد العيد وقد بينا الحديث الصحيح عن عمر انه عن ابی هريرة ليس علی المسلم فی عبده ولا فی فرسه صدقة وبذلك تعلق قوم ضعفاء يقولون انه لا زكوة فی العروض والزكوة واجبة فی العروض من اربعة ادلة الاول قول الله عز وجل خذ من اموالهم صدقة وهذا عام فی كل مال علی اختلاف اصنافه وتباين اسمائه واختلاف اغراضه فمن اراد ان يخصه فی شئ فعليه الدليل الثانی ان عمر ابن عبد العزيز كتب بأخذ الزكوة من العروض والملاء الملاء والوقت الوقت بعد ان استشار واستخار وحكم بذلك وقضی به علی الامة فانقطع الخلاف بحكمه الثالث ان عمر لا علی قد اخذها قبله صحيح من رواية انس الرابع ان ابا داود ذكر عن سمرة بن جندب ان النبی صلی الله عليه وسلم كان يأمرنا ان نخرج الزكوة مما نعده للبيع وليصح فيه خلاف عن السلف وقد بيناه فی كتب الفقه فاما قول النبی

شرح سراج احمد

بود وكانت عائشة تستحب ان يبنی بنسائها فی شوال وبود عائشه صديقه كه مستحب ميداشت اينكه زفاف كرده شود بزنان خويش از دوستان وهمنشينان خود در ماه شوال وانچه درميان جهال اهل هند مشهور ست از عدم نكاح ميان دو عيد خلاف ظاهر سنت ست هذا حديث حسن صحيح لا نعرفه الا من حديث الثوری عن اسمعيل

باب ما جاء فی الوليمة بابيست درميان انچه آمده است در ذكر يختن وليمه يعنی طعام كه پس از زفاف بود حدثنا قتيبة نا حماد بن زيد عن ثابت عن انس بن مالك ان رسول الله صلی الله عليه وسلم رای علی عبد الرحمن ابن عوف اثر صفرة بدر ستيكه آنحضرت ديد بر عبد الرحمن بن عوف پس از هجرت چند ان سال اثر زردی را كه خوشبوی بود فقال ما هذا پس فرمود آنحضرت ای عبد الرحمن چيست اين اثر صفره وخوشبوی فقال يا رسول الله انی تزوجت امرأة عبد الرحمن بدر ستيكه من نكاح كرده ام بزنی علی وزن نواة من ذهب پس گفت عبد الرحمن بدر ستيكه من نكاح كرده ام بزنی بر مهری مقدار تخم خرما از زر سرخ فقال بارك الله لك پس گفت آنحضرت بركت كناد الله تعالی برای تو در نكاح تو اولم ولو بشاة طعام بده ولو بدو مد خوران واگرچه مقدار يك بز باشد الوليمة مشتقة من الولم لان الزوجين يجتمعان عنده وهی تقع علی طعام يتخذ

شرح ابی الطيب

شوال من اشال بمعنی ازال فقالت ذلك ردا وازاحة للوهم **قوله** يستحب ان يبنی بنسائها كان تستحب ذلك الاتباع ود فعا لما يتوهمون فی المراد بنسائها صواحبها **باب** ما جاء فی الوليمة **قوله** اثر صفرة وفی رواية رد عا من زعفران والردع براء ودال وعين مهملات هو اثر الطيب والصحيح فی معنی هذا الحديث انه تعلق به اثر من زعفران او غيره من طيب العروس ولو يقصده ولا تعمد الزعفر فقد ثبت فی الصحيح النهی عن التزعفر للرجال لانه شعار النساء وقد نهی الرجال عن التشبه بالنساء وهذا المعنی هو الذی اختاره القاضی والمحققون وقيل انه يرخص فی ذلك للرجل العروس وجاء ذلك فی اثر ذكره ابو عبيد وقيل لعله كان يسيرا فلم ينكره وقيل يحتمل انه كان فی ثيابه دون بدنه وقال الشافعی وابو حنيفة انه لا يجوز ذلك للرجل وقال مالك يجوز للمتزوج ليس الثياب لا للزعفرة وحكاه مالك عن علماء المدينة **قوله** عما سوال عن السبب فلذا اجاب بما اجاب ويحتمل الانكار غانه كان نهی عن التضمخ بالخلوق فاجاب بانه ليس تضمخا بل شئ علق به من مخالطة الزوجة من غير قصد او من غير اطلاع **قوله** وزن نواة من ذهب قال ابن دقيق العيد فی معناه قولان احدهما ان المراد نواة من نخل التمر وهو مرجوح والثانی ان عبارة عن قدر معلوم عندهم وهو وزن خمسة دراهم قال ثو فی المعنی وجهان احدهما ان يكون الصداق ذهبا وزن خمسة دراهم والثانی ان يكون الصداق دراهم بوزن نواة من ذهب قال والاول اظهر وعلی الاول يتعلق قوله من ذهب بلفظ زنة وعلی الثانی يتعلق بنواة قال ابن فرحون اما تعلقه بوزن فلانه مصدر وزن واما تعلقه بنواة فصحيح ان يكون من باب تعلق الصفة بالموصوف ای نواة كائنة من ذهب ويكون المراد ما عد لها او هو ويكون هی الموزون بها ذكره فی الارشاد السارا **قوله** اولو ای اتخذ وليمة وهو امر للاستحباب من اولم اللفظة مشتقة من الولم وهو الجمع لان الزوجين يجتمعان **قوله** ولو بشاة كلمة لو تقليلية ای ان اقلها للموسر شاة ولغيره ما قدر عليه فقد اولم رسول الله صلی الله عليه وسلم علی بعض نسائه بمدين من شعير وجاء الوليمة هو المبالغة فی الاعلان وهو

شرح سراج احمد

عند سرور حادث لکن استعمالها مطلقة فی العرس والولائم ثمانیة الاعذار بعین وذال معجمة للختان والعقیقة للولادة فی الیوم السابع و الخرس بضم الخاء المعجمة سلامة المرأة من الحلق وقیل من طعام الولادة والنقیعة لقدوم المسافر مشتق من النقع وهو الغبار والوکیرة للمسکن المتجدد ماخوذة من الوکر وهو الماوی والمستقر والوضیمة بالضاد المعجمة ما یتخذ عند المصیبة وهو المأدبة بضم الدال ویجوز فتحها ما یتخذ بلا سبب منها والحذاق بکسر الحاء المهملة وفتح الذال المعجمة الطعام الذی یعمل عند حذف الصبی الحذف سرعة المشی ذکره ابن صباغ وقال ابن الرفعة هو الذی یعمل عند ختم القرآن والعتیرة وهی شاة تذبح فی اول رجب وروی ابن ابی شیبة عن نافع کان ابن عمر یطعم علی ختان العبیان وامر بولیمة برای ندب ست نزد جمهور وبرای وجوب ست نزد ظاهریه ونقل کرده است قرطبی وجوب را در روایتی از مالک وگفت مذهب جمهور وهی سنت ست وبآن قائل شده اند جمهور اختلاف کرده اند در وقت ولیمه که آیا پیش از دخول ست یا بعد از دخول حکایت کرده عیاض که اصح نزد مالکیه بعد از دخول ست وگفت شیخ خلیل وآن ظاهر مذهب ست ومستحب داشته اند آنرا بعضی شیوخ پیش از بنا گفت ابن یونس مستحب ست اطعام نزد نکاح ونزد بنا وتصریح کرده ماوردی که آن نزد دخول ست قال ابن الملقن لم یتعرض الاصحاب فی ما رایته لوقت الولیمة وفی سنن البیهقی ما یقتضی انها قبل الدخول لا بعده قال الباجی المختار منها یوم واحد قال ابن حبیب وقد ابیح من اکثر یوم ویکره استدامته ایاما وروی ابو داود والنسائی عن بریدة ان علیا علیه السلام لما تزوج فاطمة رضی الله عنها قال لابد للعروس من ولیمة فقال سعد عندی کبش وجمع له نفر من الانصار من کل رجل صاع او صاعان فلما کان بعد ذلک قال النبی صلی الله علیه وسلم انی احب الولیمة من غیر ان یسمی یوما ولا عددا ولا وقتا ولا شیئا وفی الباب عن انس عند البیهقی وابن ماجة قال النبی صلی الله علیه وسلم اولم علی صفیة بنت حیی بسویق وتمر وسویق وبرد یگر نسا باد ومدار شعیر کمافی البخاری وبعضی شافعیه گفته اند مراد اقل کمال ست یک شاة وبهر چیزی که ولیمه کند از طعام روا باشد وگفت عیاض اجماع کرده اند که حد نیست مرا کثر را واما اقل پس هر چه میسر شود وفی الباب عن ابن مسعود اخرجه الترمذی وعائشة وجابر وزهیر بن عثمان اخرجه احمد وابو داود والنسائی بلفظ الولیمة اول یوم احق والثانی معروف والثالث سمعة وریاء حدیث انس حدیث حسن صحیح وقال احمد بن حنبل وزن نواة من ذهب وزن ثلثة دراهم ووزن نواة ذهب وزن ستة دراهم میشود وثلث درهم درو زن وقال اسحق هو وزن خمسة دراهم واسحق گفته که آن وزن پنج درهم میباشد شاید که فرق بود میان ارزانی وگرانی زرسرخ حدثنا ابن ابی عمر نا سفین بن عیینة عن وائل بن داود عن ابن بذوف یعنی وائل روایت کرده از پسر خود که نوف نام داشت عن الزهری عن انس بن مالک ان النبی صلی الله علیه وسلم اولم علی صفیة بنت

شرح ابی الطیب

لاعلان الدخول لما یتعلق به من الحقوق واخذ بعضهم من الحدیث ان الولیمة بعد الدخول

قوله وزن ثلثة دراهم وثلث ظاهره ان النواة وزن معروف هو وزن ثلثة دراهم وثلث وقیل بل المراد ثلثة دراهم وثلث هی نفس وزن النواة من ذهب وعلی هذا فالمهر کان ثلثة دراهم وثلثا لکن قوله من ذهب فی الحدیث یابی ذلک فان الظاهر منه ان المهر کان ذهبا وجعل وزن نواة من ذهب اسما مرکبا للثلاثة دراهم وثلث لا یخفی بعده والاقرب من هذا ان یقال ان وزن نواة من ذهب کان قیمته ثلثة دراهم وثلثا فاطلق علیه هذا الاسم لذلک والله تعالی اعلم

قوله صفیة بنت حیی بضم ففتح فتشدید الیاء الثانیة ابن اخطب الاسرائیلیة ام المومنین تزوجها النبی

عارضة الاحوذی

صلی الله علیه وسلم لیس علی المسلم فی عبده ولا فی فرسه المراد به ما یقتنیه لا ما یتجر فیه ویقال للتخفیف هذا فرسه وعبده لا زکوة فیه بهذا الحدیث فغیره من امواله ما تنفی عنه الزکوة وما تخرجه من عموم القرآن وکذلک ان کان عنده افراس وعبید والنبی صلی الله علیه وسلم انما نفی الزکوة عن فرس وعبد وعلی اصله لا ینفی لانما نفی فیبقی الباقی تحت العموم المذکور الرابعة فی تفسیر الاوزان الوسق الصاع الرطل الاوقیة الدرهم والفاظها کثیرة ومقادیرها مختلفة وقد بیناها فی الکتاب الکبیر بالنبا به وبکتبه العظمی التی تکشف العمی ان هذه المقادیر کانت معروفة فی زمن النبی صلی الله علیه وسلم واحال علیها بالبیان لما استأثر برسوله غیرت الشرائع شیئا شیئا من الاذان الی الصلوة الی الخراج الی منة حتی انتهی التغیر الی الکیل فغیره هشام والحجاج فغلب المدالها هاشمی والحجاجی علی مد الاسلام وغیرت

فائدة

ع فیه دلیل علی ان الولیمة مستحبة وهو قول الجمهور وقال بعض اهل الظاهر هی واجبة لقوله صلی الله علیه وسلم اولم ولو بشاة وهذا امر والامر للوجوب وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی الغنی دون الفقیر لقوله صلی الله علیه وسلم شر الطعام طعام الولیمة یدعی لها الاغنیاء ویترک الفقراء ومن لم یجب الدعوة فقد عصی الله ورسوله وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها دون غیره لقوله صلی الله علیه وسلم اذا دعی احدکم الی الولیمة فلیاتها وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان کان صائما فلیصل وان کان مفطرا فلیاکل لقوله صلی الله علیه وسلم اذا دعی احدکم الی طعام فلیجب فان کان صائما فلیصل وان کان مفطرا فلیطعم وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر لقوله صلی الله علیه وسلم من لم یجب الدعوة فقد عصی الله ورسوله وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر لقوله صلی الله علیه وسلم من دعی الی طعام فرای منکرا فلم ینکر فقد عصانی ومن حضر ولیمة فرای منکرا فانکر فقد سلم ومن انکر سلم ومن رضی تابع وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود ولم یکن فی الدار نرد لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود ولا نرد وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود ولم یکن فی الدار نرد ولم یکن فی الدار شطرنج لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود ولا نرد ولا شطرنج وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود ولم یکن فی الدار نرد ولم یکن فی الدار شطرنج ولم یکن فی الدار کوبة لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود ولا نرد ولا شطرنج ولا کوبة وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود ولم یکن فی الدار نرد ولم یکن فی الدار شطرنج ولم یکن فی الدار کوبة ولم یکن فی الدار قصعة لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود ولا نرد ولا شطرنج ولا کوبة ولا قصعة وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود ولم یکن فی الدار نرد ولم یکن فی الدار شطرنج ولم یکن فی الدار کوبة ولم یکن فی الدار قصعة ولم یکن فی الدار جرة لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود ولا نرد ولا شطرنج ولا کوبة ولا قصعة ولا جرة وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود ولم یکن فی الدار نرد ولم یکن فی الدار شطرنج ولم یکن فی الدار کوبة ولم یکن فی الدار قصعة ولم یکن فی الدار جرة ولم یکن فی الدار قدر لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود ولا نرد ولا شطرنج ولا کوبة ولا قصعة ولا جرة ولا قدر وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود ولم یکن فی الدار نرد ولم یکن فی الدار شطرنج ولم یکن فی الدار کوبة ولم یکن فی الدار قصعة ولم یکن فی الدار جرة ولم یکن فی الدار قدر ولم یکن فی الدار مرآة لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود ولا نرد ولا شطرنج ولا کوبة ولا قصعة ولا جرة ولا قدر ولا مرآة وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود ولم یکن فی الدار نرد ولم یکن فی الدار شطرنج ولم یکن فی الدار کوبة ولم یکن فی الدار قصعة ولم یکن فی الدار جرة ولم یکن فی الدار قدر ولم یکن فی الدار مرآة ولم یکن فی الدار سلة لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود ولا نرد ولا شطرنج ولا کوبة ولا قصعة ولا جرة ولا قدر ولا مرآة ولا سلة وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود ولم یکن فی الدار نرد ولم یکن فی الدار شطرنج ولم یکن فی الدار کوبة ولم یکن فی الدار قصعة ولم یکن فی الدار جرة ولم یکن فی الدار قدر ولم یکن فی الدار مرآة ولم یکن فی الدار سلة ولم یکن فی الدار مکتل لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود ولا نرد ولا شطرنج ولا کوبة ولا قصعة ولا جرة ولا قدر ولا مرآة ولا سلة ولا مکتل وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود ولم یکن فی الدار نرد ولم یکن فی الدار شطرنج ولم یکن فی الدار کوبة ولم یکن فی الدار قصعة ولم یکن فی الدار جرة ولم یکن فی الدار قدر ولم یکن فی الدار مرآة ولم یکن فی الدار سلة ولم یکن فی الدار مکتل ولم یکن فی الدار غربال لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود ولا نرد ولا شطرنج ولا کوبة ولا قصعة ولا جرة ولا قدر ولا مرآة ولا سلة ولا مکتل ولا غربال وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود ولم یکن فی الدار نرد ولم یکن فی الدار شطرنج ولم یکن فی الدار کوبة ولم یکن فی الدار قصعة ولم یکن فی الدار جرة ولم یکن فی الدار قدر ولم یکن فی الدار مرآة ولم یکن فی الدار سلة ولم یکن فی الدار مکتل ولم یکن فی الدار غربال ولم یکن فی الدار مشط لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود ولا نرد ولا شطرنج ولا کوبة ولا قصعة ولا جرة ولا قدر ولا مرآة ولا سلة ولا مکتل ولا غربال ولا مشط وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود ولم یکن فی الدار نرد ولم یکن فی الدار شطرنج ولم یکن فی الدار کوبة ولم یکن فی الدار قصعة ولم یکن فی الدار جرة ولم یکن فی الدار قدر ولم یکن فی الدار مرآة ولم یکن فی الدار سلة ولم یکن فی الدار مکتل ولم یکن فی الدار غربال ولم یکن فی الدار مشط ولم یکن فی الدار مقراض لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود ولا نرد ولا شطرنج ولا کوبة ولا قصعة ولا جرة ولا قدر ولا مرآة ولا سلة ولا مکتل ولا غربال ولا مشط ولا مقراض وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود ولم یکن فی الدار نرد ولم یکن فی الدار شطرنج ولم یکن فی الدار کوبة ولم یکن فی الدار قصعة ولم یکن فی الدار جرة ولم یکن فی الدار قدر ولم یکن فی الدار مرآة ولم یکن فی الدار سلة ولم یکن فی الدار مکتل ولم یکن فی الدار غربال ولم یکن فی الدار مشط ولم یکن فی الدار مقراض ولم یکن فی الدار سکین لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود ولا نرد ولا شطرنج ولا کوبة ولا قصعة ولا جرة ولا قدر ولا مرآة ولا سلة ولا مکتل ولا غربال ولا مشط ولا مقراض ولا سکین وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود ولم یکن فی الدار نرد ولم یکن فی الدار شطرنج ولم یکن فی الدار کوبة ولم یکن فی الدار قصعة ولم یکن فی الدار جرة ولم یکن فی الدار قدر ولم یکن فی الدار مرآة ولم یکن فی الدار سلة ولم یکن فی الدار مکتل ولم یکن فی الدار غربال ولم یکن فی الدار مشط ولم یکن فی الدار مقراض ولم یکن فی الدار سکین ولم یکن فی الدار سکین لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود ولا نرد ولا شطرنج ولا کوبة ولا قصعة ولا جرة ولا قدر ولا مرآة ولا سلة ولا مکتل ولا غربال ولا مشط ولا مقراض ولا سکین ولا سکین وقال بعض اصحابنا هی واجبة علی من دعی الیها ان لم یکن له عذر ولم یکن فی الموضع منکر ولم یکن فی الدار کلب ولم یکن فی الدار صورة ولم یکن فی الدار طنبور ولم یکن فی الدار دف ولم یکن فی الدار مزمار ولم یکن فی الدار عود ولم یکن فی الدار نرد ولم یکن فی الدار شطرنج ولم یکن فی الدار کوبة ولم یکن فی الدار قصعة ولم یکن فی الدار جرة ولم یکن فی الدار قدر ولم یکن فی الدار مرآة ولم یکن فی الدار سلة ولم یکن فی الدار مکتل ولم یکن فی الدار غربال ولم یکن فی الدار مشط ولم یکن فی الدار مقراض ولم یکن فی الدار سکین ولم یکن فی الدار سکین ولم یکن فی الدار سکین لقوله صلی الله علیه وسلم لا تدخل الملائکة بیتا فیه کلب ولا صورة ولا طنبور ولا دف ولا مزمار ولا عود ولا نرد ولا شطرنج ولا کوبة ولا قصعة ولا جرة ولا قدر ولا مرآة ولا سلة ولا مکتل ولا غربال ولا مشط ولا مقراض ولا سکین

عارضة الاحوذی

الدراهم والدنانير واختلاط ضربها ودخل عليها من الزيادة والنقصان واضطراب الاقوال في ذلك ومعلوم لقلة انها لا تحصل ابدا والذي تحل منها ان المثقال اربعة وعشرون قيراطا والقيراط ثلث حبات والدرهم نصفه وهو ستة دوانق والدانق ست حبات ضربته بنو امية ليسهل الصرف وكان الحسن يقول لعن الله الدانق ما كانت العرب تعرفه ولا ابناء الفرس قاله الخطابي والاوقية اثنا عشر درهما من ذلك الوزن والرطل اثنا عشرة اوقية فهذا هو المطابق لوزن الشريعة ودع غيره سدا فليس له اخر ولا مدا وركب على هذا الوزن الكيل فاذا حمل فالمد رطل وثلث والصاع اربعة امداد والوسق ستون صاعا وسائر الاكيال يفسرها اصحابها فانه لا يتعلق بها حكم اذ ليست من الفاظ الشرع واحذروا معاشر المتعلمين ان تركبوا حكما على لفظ ليس صاحب الشريعة وقد كنت عظم

شرح سراج احمد

بدستیکه آنحضرت ولیمه کرد بر تزویج صفیه دختر حیی و آن بلفظ تصغیر ست بسویق و تمر ابه پست و خرما هذا حدیث حسن غریب حدثنا محمد بن یحیی نا الحمیدی عن سفین نحو هذا وقد روی غیر واحد هذا الحدیث عن ابن عیینة عن الزهری عن انس ولم یذکروا فیه وذکر نکرده اند علما ورواة در اسناد حدیث عن سائل عن ابنه وقت وکان سفین بن عیینة یدلس فی هذا الحدیث وبود سفیان بن عیینه که تدلیس میکرد در ین حدیث باین طریق فرمود لم یذکر فیه عن سائل عن ابنه ورها ذکره پس گاه ابن عیینه ذکر نمیکرد در اسناد عن سائل عن ابنه راو گاه ذکر میکرد پس مدلس گشت ابن عیینه در ین روایت حدثنا محمد بن موسی البصری نا زیاد بن عبد الله نا عطاء بن السائب عن ابی عبد الرحمن عن ابن مسعود قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم طعام اول یوم حق وطعام اول روز ثابت ست بزنا کح وطعام یوم الثانی سنة و طعام پختن وخوردن ین مردم در روز دوم از نکاح سنت ست وطعام یوم الثالث سمعة وطعام روز سوم محض برای شنوانیدن بمردم ست تا مردم بدانند که فلان کس چنین ست که باین کثرت طعام بمردم میدهد ومن یسمع یسمع الله به بشنود خدا بدو بضم یا وفتح سین وتشدید میم از تسمیع یعنی هر که بشنواند مردم را ومشهور گرداند نفس خود را بکرم وعطا وسخاوة برای فخر ورها مشهور گرداند او را خدای تعالی روز قیامت که مرائی ومفتری وکذاب یاد دنیا فضیحت کند وجزای سمعه ورها بدو مقصود آنست که خدای تعالی هر گاه نعمتی بر بندهٔ خود واحداث نماید بر او فاضه کرد باید که در برابر آن شکر کند واظهار نماید بمردم احسان کند ولیکن از حد اعتدال تجاوز ننماید تا بحد اسراف وسمعه ورها نکشد که آن مرضی حق نیست حدیث ابن مسعود لا نعرفه مرفوعا الا من حدیث زیاد بن عبد الله وزیاد بن عبد الله کثیر المناکیر حال زیاد بن عبد الله بسیار روایت کننده احادیث غریب ومنکر ست سمعت محمد بن اسمعیل البخاری یذکر عن محمد بن عقبة قال مصنف گوید شنیدم امام بخاری را که ذکر میکرد در روایت نمود از محمد بن عقبه که گفت قال وکیع وگفت وکیع زیاد بن عبد الله صح شرفه

شرح ابی الطیب

صلی الله علیه وسلم بعد خیبر وماتت سنة ست وثلاثین وقیل فی خلافة معاویة رضی الله تعالی عنهم وهو الصحیح قوله طعام اول یوم حق ای ثابت لازم فعله واجابته ظاهرة الوجوب وعند من لا یقول به محمول علی التاکید فانها فی معنی الواجب حیث یسی بترکها ویترتب علیه عتاب واما طعام الیوم الثانی فدرجته فی الاستنان فهو فضیلة وزیادة فی الاشتهار المطلوب من الولیمة قوله سمعة بضم السین ای اسماع للناس لیریهم ذلک لا لفائدة دینیة قوله من یسمع سمع الله به بتشدید المیم فیهما ای من شهر نفسه بکرم او غیره فخرا او ریاء شهره الله یوم القیمة بین اهل الفرصات بانه مراء کذاب بان اعلم الله الناس بریائه وسمعته وقد ترجم باب اسماع خلقه فیفتضح بین الناس قوله زیاد بن عبد الله صح شرفه یکذب فی الحدیث ظاهره انه من الکذب وضبطه بعضهم من التکذیب وبعیده ما فی التقریب صدوق ثبت فی المغازی وفی حدیثه من غیر ابن اسحق لین ولم یثبت ان وکیعا کذبه وله فی البخاری موضع واحد متابعة لکن قال ابو القاسم السهیلی فی الروض هو ابو محمد زیاد بن عبد الله بن طفیل ثقة خرج عنه البخاری فی کتاب الجهاد وخرج عنه مسلم فی مواضع من کتابه حسبك بهذه تزکیة وذکر البخاری فی التاریخ عن وکیع قال زیاد اشرف من ان یکذب فی الحدیث ووهم الترمذی فقال فی کتابه عن البخاری قال قال وکیع زیاد بن عبد الله علی شرفه یکذب فی الحدیث وهذا وهم لم یقل

شرح سراج احمد

یکذب فی الحدیث زیاد بن عبد اللہ باوجود فضل و شرف خود دروغ میگوید در روایت حدیث غرض مصنف جرح ست در حدیث **باب** ماجاء فی اجابۃ الداعی باب ست در بیان انچہ آمدہ است در اجابت و قبول کردن دعوت داعی را حدثنا ابو سلمۃ یحیی بن خلف نا بشر بن المفضل عن اسمٰعیل بن امیۃ عن نافع عن ابن عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ایتوا الدعوۃ اذا دعیتم یعنی بیائید و قبول کنید دعوت را چون خوانندہ شوید شما را برای طعام و فی الباب عن علی اخرجہ احمد و ابن ماجۃ و ابی ہریرۃ شر الطعام طعام الولیمۃ یدعی لہا الاغنیاء و یترک الفقراء و من ترک الدعوۃ فقد عصی اللہ و رسولہ اخرجہ الشیخان و البراء و انس اخرجہ البخاری و ابی ایوب الانصاری حدیث ابن عمر حدیث حسن صحیح و اجابت دعوت نزد بعضی مستحب ست و نزد بعضی واجب ست **باب** ماجاء فی من یمشی الی الولیمۃ بغیر دعوۃ باب ست در بیان انچہ آمدہ است در حق کسیکہ بیاید بسوی خوردن طعام ولیمہ بے خواندن وی حدثنا ہناد نا ابو معاویۃ عن الاعمش عن شقیق عن ابی مسعود الانصاری قال جاء رجل یقال لہ ابو شعیب گفت ابو مسعود آمد مردی از انصاری کہ کنیت کردہ میشد بابی شعیب الی غلام لہ لحام بسوی غلامیکہ مرو را بود فروشندۂ گوشت فقال اصنع لی طعاما پس گفت ابو شعیب بساز برای من طعامی یکفی خمسۃ کہ بسندگی کند پنج مرد را فانی رایت فی وجہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الجوع چہ در روی آنحضرت اثر گرسنگی را فصنع طعاما پس ساخت و تیار کرد آن غلام طعامی را ثم ارسل الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فدعاہ و جلساءہ الذین معہ پس فرستاد ابو شعیب کسی را بسوی آنحضرت پس دعوت کرد آنحضرت را و ہمنشینان او را کہ بودند ہمراہ آنحضرت فلما قام النبی صلی اللہ علیہ وسلم اتبعہم رجل لم یکن معہم پس برگاہ باستاد آنحضرت و روان شد برای خوردن طعام تابع شد ایشان را مردی دنبال گرفت کہ نبود با آنحضرت و ہمنشینان وی حین دعواہ گامیکہ خوانندہ شد ندبرای طعام پس این دعوت با ایشان ملحق گشت فلما انتہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الی الباب پس ہرگاہ برسید آنحضرت بسوی دروازہ

شرح ابی الطیب

وکیع فیہ کما ذکرہ البخاری فی تاریخہ و ابو زرعۃ و وکیع بالکذب ما خرج البخاری عنہ حدیثا واحدا و لا مسلم انتہی **باب** ماجاء فی اجابۃ الداعی **قولہ** ایتوا الدعوۃ بفتح الدال علی المشہور و ہی عام من الولیمۃ لان الولیمۃ خاصۃ بالعرس کما نقلہ عبد البر عن اہل اللغۃ و نقل عن الخلیل و ثعلب جزم بہ الجوہری و ابن الاثیر ثم اختلف العلماء فی الاجابۃ فمنہم من ذہب الی انہا فی الولیمۃ واجبۃ و فی غیرہا سنۃ و منہم من ذہب الی الوجوب مطلقا کما فی مسلم و سنن ابی داود اذا دعا احدکم اخاہ فلیجب عرسا کان او غیرہ و عند عامۃ ائمۃ سنۃ فی الکل و فی الولیمۃ اکد و ہذا فی الحضور و اما الاکل فمندوب اذا لم یکن صائما **باب** ماجاء فی من یجیء الی الولیمۃ بغیر دعوۃ **قولہ** جاء رجل ہو من الانصار یقال لہ ابو شعیب **قولہ** لحام بتشدید الحاء ای بائع اللحم کتامر و ہو مبالغۃ لاحم فاعل للنسبۃ کلابن و تامر **قولہ** الجوع ای اثرہ فان الجوع لا یرٰی **قولہ** وجلساءہ بالنصب معطوف علی الضمیر المنصوب فی فدعاہ **قولہ** اتبعہم رجل بتشدید التاء و قولہ حین دعوا علی بناء المفعول

قوت المغتذی

ایتوا الدعوۃ بفتح الدال و ہی الطعام

عارضۃ الاحوذی

ان یکون ذلک علی جہالۃ قدرہ و استہانۃ بمن یخالف السنۃ یقول فی الظہار یطعم مدا بمد ہشام فیجری اسمہ و مداہ علی لسانہ مع انہ بدعۃ یعنی للسنۃ حتی رایت الشہاب قد روی عنہ حسب ما بیناہ فی کتاب الاحکام فصل اللہ علیہ **باب** ما جاء فی زکوۃ الابل و الغنم روی سفیان بن حسین عن الزہری عن سالم عن ابیہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کتب کتاب الصدقۃ فلم یخرجہ الی عمالہ حتی قبض فقرنہ بسیفہ فلما قبض عمل بہ ابو بکر حتی قبض و عمر حتی قبض و کان فیہ فی خمس من الابل شاۃ الاسناد کل من روی الحدیث لہ بسندہ الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الا سفیان بن الحسین و قد رواہ ابن المبارک و غیرہ عن یونس ابن یزید عن ابن شہاب اخرج الی سالم و عبد اللہ ابنی عبد اللہ بن عمر نسخۃ من کتاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی الصدقۃ قال ابن

الترجمۃ

شرح سراج احمد

ابا شعیب قال لصاحب المنزل فرمود آنحضرت مر صاحب منزل را که ابی شعیب بود انه اتبعنا رجل لو یکن معنا مین دعوتنا بدرستیکه شان این مرد آنست که چون دعوت کرده شود همراه ما میرود پس اگر اذن کنی تو مر او را داخل شود در خانهٔ تو همراه ما قال فقد اذنا له فلیدخل گفت ابو شعیب پس تحقیق اذن دادیم ما او را پس گوید که داخل شود و در آید همراه تو از اینجا معلوم میشود که اگر کسی از جماعهٔ مخصوصه را بخواند و دیگر ناخوانده بیاید از میزبان اجازت باید کرد و میزبان را باید که اذن کند برای خاطر عزیزان هذا حدیث حسن صحیح و فی الباب عن ابن عمر قال النبی صلی الله علیه وسلم من دعی فلم یجب فقد عصی الله و رسوله و من دخل علی غیر دعوة دخل سارقا و خرج مغیرا اخرجه ابو داود **باب** ما جاء فی تزویج الابکار

بابست در بیان آنچه آمده است در نکاح کردن زنان باکره حدثنا قتیبة نا حماد بن زید عن عمرو بن دینار عن جابر بن عبد الله قال تزوجت امرأة فاتیت النبی صلی الله علیه وسلم گفت جابر تزویج کردم زنی را پس آمدم نزد آنحضرت فقال اتزوجت یا جابر پس فرمود آنحضرت آیا نکاح کردی تو ای جابر فقلت نعم پس گفتم من آری نکاح کردم قال بکرا ام ثیبا فرمود آنحضرت باکره را کرده یا ثیبه را فقلت لا بل ثیبا پس گفتم باکره را نکاح نکرده ام بلکه ثیبه را نکاح کردم قال فهلا جاریة تلاعبها و تلاعبك فرمود پس چرا باکره را نکردی که بازی میکردی تو با او و او بازی میکرد با تو کنایت ست از کمال الفت و عدم تکلف و می در صحبت و محافظت و مخالطت و صحبت زیرا که ثیب گاهی می باشد خاطر او متعلق بزوج اول و تکلف میکند در صحبت و مخالطت اگر نمی یابد زوج ثانی را مثل اول فقلت یا رسول الله ان عبد الله مات پس گفتم ای پیغمبر خدا بدرستیکه عبد الله پدر من وفات کرده و ترک سبع بنات و گذاشت در پس خود هفت دختران را و نسعاشک را و می ست که هفت گفت یانه فجئت بامن یقوم علیهن پس آوردم من کسی را که بایستد بر ایشان بخدمت کردن و خبران خرد از غسل کنانیدن و سر شستن و شانه کردن و پیش و در کردن قد عالی پس دعا فرمود آنحضرت برای ما پس از شنیدن این قول من و فی الباب عن ابی بن کعب و کعب بن عجرة اخرج سعید بن منصور عن عمر و بن عثمان مرسلا علیکم بالبکار النساء فانهن الطیب افواها و اسخن جلودا و اخرج عن مکحول مرسلا ایضا

شرح ابی الطیب

قوله قال لصاحب المنزل اه فیه دلیل علی انه لا یحل طعام الضیافة لمن لم یدع الیها **باب** ما جاء فی تزویج الابکار **قوله** بکرا ام ثیبا بحذف الهمزة الاستفهام ای اتزوجت بکرا ام تزوجت ثیبا **قوله** بل ثیبا ای بل تزوجت ثیبا **قوله** فهلا جاریة ای بکرا کما فی روایة **قوله** تلاعبها تعلیل لقوله فهلا جاریة ای هلا تزوجت بکرا لتقع بینکما الالفة و المؤانسة علی وجه الکمال و التمام فان الثیب قد تکون معلقة القلب بالزوج الاول فلم تکن محبتها کاملة بخلاف البکر و علیه ما ورد علیکم بالابکار فانهن اشد حبا و اقل خبا **قوله** و عبد الله هو والد جابر **قوله** فجئت بمن یقوم علیهن ای تصلح حالهن و تحفظ مصالحهن

مه الخب بالفتح الخداع ۱۲

قوت المغتذی

فهلا جاریة هو منصوب بفعل محذوف ای هلا تزوجت

عارضة الاحوذی

شهاب اقرانیها سالو ابن عبد الله فرعیتها وهو الذی انتسخ عمر ابن عبد العزیز بن عبد الله وسالو حین اقر علی المدینة فامر عماله بالعمل بها فاما رای ذلك ان ابن شهاب انما یرویها عن کتاب استدعی ذلك الکتاب فقراه ولهذا عدل البخاری عنه لما لم یکن مسندا الی کتاب لابی بکر الصدیق عن بانس ان ابا بکر لما وجهه الی البحرین کتب له هذا الکتاب بسم الله الرحمن الرحیم هذه فریضة الصدقة التی فرض رسول الله صلی الله علیه وسلم علی المسلمین و التی امر الله بها رسوله فمن سئلها من المسلمین علی وجهها فلیعطها و من سئل فوقها فلا یعط ذکر زیادات من الخزاعی و غیر ذلك الاصول فی مسائل الاولی اختلف الناس فی کتاب العالم اذا تحقق کتابه فهل یکون روایته صحیحة و یلزم العمل به ام لا و فی حدیث الرباعیات للبخاری انه یجوز ان

الترجمة

باقی در صفحهٔ آینده

شرح سراج احمد

علیکم بالبکاری الشباب فانکحوهن فانهن افتح ارحاما واعذب افواها واطیب اخلاقا واطیب افواها واخرج الطبرانی عن ابن مسعود تزوجوا الابکار فانهن اعذب افواها والطف ارحاما وارضی بالیسیر واخرج الشیرازی فی الالقاب عن بشیر بن عاصم عن ابیه عن جده علیکم بشواب الناس فانهن اطیب افواها واسخن اقبالا واخرجه ابن السنی وابو نعیم فی الطب عن ابن عمر حدیث جابر حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء لانکاح الا بولی بالبست در بیان انچه آمده است که روا نیست نکاح مگر بولی حدثنا علی بن حجر نا شریک بن عبد الله عن ابی اسحق ح وثنا قتیبة نا ابو عوانة عن ابی اسحق ح وثنا ابن نمیر نا عبد الرحمن بن مهدی عن اسرائیل عن ابی اسحق ح وثنا عبد الله بن ابی زیاد نا زید بن الحباب عن یونس بن ابی اسحق عن ابی اسحق عن ابی بردة عن ابی موسی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لانکاح الا بولی جواز نکاح نیست وروا باشد بن ابی موسی ۱۲

شرح ابی الطیب

باب ماجاء لانکاح الا بولی قوله لانکاح الا بولی ای الا باذنه کما فی الحدیث الآتی وبظاهره قال الشافعی واحمد وقالا لا ینعقد بعبارة النساء اصلا سواء کانت اصلیة او وکیلة وقال السیوطی وحمله الجمهور علی نفی الصحة وابو حنیفة علی نفی الکمال انتهی وقال النووی وحمل الامام ابو حنیفة الاحادیث الواردة فی اشتراط الولی علی الامة الصغیرة وخص عمومها بالقیاس علی البیع فانها تستقل فیه بلا ولی والقیاس حائز عند کثیر من اهل الاصول انتهی قال ابن الهمام وهذا الحدیث ونحوه معارض بقوله صلی الله علیه وسلم الایم احق بنفسها من ولیها رواه مسلم وابو داود والترمذی والنسائی وذلک فی الموطا والایم من لا زوج لها بکرا کانت او ثیبا وجه الاستدلال انه اثبت لکل منهما ای لکل من الایم والولی حقا فی ضمن قوله احق ومعلوم انه لیس للولی سوی مباشرة اذا رضیت وقد جعلها احق منه فبعد هذا اما ان یجری بین هذا الحدیث وما رواه حکم المعارضة والترجیح او طریقة الجمع فعلی الاول یترجح هذا بقوة السند وعدم الاختلاف فی صحته بخلاف الحدیثین فانهما ضعیفان فحدیث لانکاح الا بولی مضطرب فی اسناده وصله وانقطاعه وارساله کما حققه الترمذی وحدیث عائشة رضی الله تعالی عنها ایما امرأة نکحت بغیر اذن ولیها فنکاحها باطل الحدیث فقد انکره الزهری قال الطحاوی وذکر ابن جریج انسال عنه ابن شهاب فلم یعرفه وحدثنا بذلک ابن ابی عمران حدثنا یحیی بن معین عن ابن علیة عن ابن جریج بذلک وعلی الثانی وهو اعمال طریقة الجمع فبان یحمل عمومه علی الخصوص وذلک شائع وهذا یخص حدیث ابی موسی بعد جواز کون النفی للاکمال والسنة وهو محمل قولها فان النساء لا تلی ولا تنکح فی روایة البیهقی بان یراد بالولی من یتوقف علی اذنه ای لانکاح الا بمن له ولایة لینفی نکاح الکافر المسلمة والمعتوهة والامة والعبد ایضا لان النکاح فی الحدیث عام غیر مقید بمن لیس له ولایة فلا یخص حدیث عائشة بمن نکحت غیر الکفو والمراد بالباطل حقیقته علی قول من لم یصحح ما باشرته من غیر کفو او حمله علی قول من یصححه ویثبت للولی حق الخصومة فی فسخه وکذلک شائع فی اطلاقات النصوص ویجب ارتکابه لدفع المعارضة بینهما علی انه یخالف مذهبهم فان مفهومه اذا نکحت نفسها باذن ولیها کان صحیحا وهو

قوت المغتذی

لانکاح الا بولی حمله الجمهور علی نفی الصحة وابو حنیفة علی نفی الکمال

عارضة الاحوذی

یقرا الرجل کتاب ابیه یتیقن انه بخط ابیه فیحدث عنه ویکون مسندا فاما اسمه اذا قراه احد من اجانب العالم فلا یکون مسندا ولکن یقول وقعه الیه فلان ولا نقل کما قال مالک قراته من کتاب عمر فانه لا یوجب حکما باتفاق رجح ذلک روایة کتاب عمر علی روایة کتاب ابی بکر من اربعة اوجه احدها انها روایة ففیه کبیر السن متحصل العلم علی من هو احفظ منه فی ذلک الثانی انه یرویه عنه ثقتان حافظان ابنا عبد الله بن عمر الثالث وهو اعظمها انه اتفاق اهل المدینة علی نقلها ونقلهم مقدم علی نقل غیرهم فی الترجیح اتفاقا الرابع عمل عمر بن عبد العزیز بها فی الاقطاب التی فیها کتاب ابی بکر الصدیق رضی الله عنه وسواها والله اعلم الاحکام قال القاضی ابو بکر ابن العربی رضی الله عنه هذا الاصل عظیم فی الدین فانه تفسیر للزکوة المفروضة التی ذکرها الله مطلقة فی کتابه غیر مفسرة وقد اوعیناه

بقیہ صفحہ ۳۶۰

شرح سراج احمد

نکاح زن مگر بحضور ولی و فی الباب عن عائشة اخرجه اصحاب السنن الا النسائی مرفوعا ایما امراة نکحت بغیر اذن ولیها فنکاحها باطل ثلاثا حسنه الترمذی و صححه ابن حبان و ابن عباس اخرجه ابن ماجة و اخرج ایضا الطبرانی و الدارقطنی من طرق عنه اکثرها ضعیف و المشهور عنه موقوف و ابی هریرة اخرجه الدارقطنی و عمران بن حصین اخرجه الطبرانی و الدارقطنی و انس اخرجه ابن عدی و عن جابر نحوه رواه الطبرانی فی الاوسط فی ترجمة علی بن سعید و عن ابن عمر اخرجه الدارقطنی و عن علی اخرجه ابن عدی و عن عبد الله بن عمر اخرجه اسحق بن راهویه و الطبرانی و اسانیدها واهیة حدثنا ابن ابی عمر نا سفیان بن عیینة عن ابن جریج عن سلیمان عن الزهری عن عروة عن عائشة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ایما امراة نکحت بغیر اذن ولیها بدر ستیکه آنحضرت فرمود هر کدام زن که نکاح کرد بی اذن ولی خود و بی پرسش ولی فنکاحها باطل فنکاحها باطل فنکاحها باطل پس نکاح آن زن باطل ست و نکاح کردن وی روا نباشد سه بار فرمود و این لفظ ابو داود است فان دخل بها فلها المهر بما استحل من فرجها پس اگر دخول کرد و جماع کرد بآن زن بی اذن ولی نکاح کرده پس ثابت شود مر آن زن را مهری بسبب آنچ حلال کرده از فرج آن زن و بسبب جماع مهر لازم شود فان اشتجروا پس اگر واقع شد اختلاف کنند اولیا و میان خود آشتجار بشین معجمه و جیم خلاف و نزاع کردن با یکدیگر مشاجرات صحابه که گویند از نیجاست فالسلطان ولی من لا ولی له پس پادشاه ولی کسی ست که نیست مر او را ولی و این لیا بحث تنازع حکم عدم دارند پس ولی سلطان باشد هذا حدیث حسن و قد روی یحیی ابن سعید الانصاری و یحیی بن ایوب و سفین الثوری و غیر واحد من الحفاظ عن ابن جریج نحو هذا و هذا حدیث ابی موسی حدیث فیه اختلاف و حدیث ابی موسی که بالای این حدیث ذکر یافته است حدیثی ست که در وی اختلاف ست و طریقهٔ اختلاف را ذکر میکند و گفت مر او را اسرائیل و شریک بن عبد الله و ابو عوانة و زهیر بن معاویة و قیس بن الربیع عن ابی اسحق عن ابی بردة عن ابی موسی عن النبی صلی الله علیه وسلم و مر او را اسباط بن محمد و زید بن حباب عن یونس بن ابی اسحق عن ابی اسحق عن ابی بردة عن ابی موسی عن النبی صلی الله علیه وسلم نحو هذا و درین اسناد زیادتی یونس بن ابی اسحق ست و روی ابو عبیدة الحذاء عن یونس بن ابی اسحق عن ابی بردة عن ابی موسی عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه یعنی در روایت ابی عبیده نیز واسطه یونس ست و نذکر فیه عن ابی اسحق و ذکر نکرده است ابو عبیده واسطه ابی اسحق را

شرح ابی الطیب

خلاف مذهبهم فثبت مع المنقول الوجه المعنوی و هو انها تصرفت فی خالص حقها و هو نفسها و هی من اهل کالمال فیجب تصحیحه مع کونه خلاف الاولی انتهی **قوله** بما استحل من فرجها ای استمتع او اعتقد حلیته و لذا دخل بها **قوله** فان اشتجروا ای اختلفوا و تنازعوا و معنه قوله تعالی فیما شجر بینهم و المراد به مشاجرة الفضل و لذلک فرض الامر الی السلطان و جعلهم کالمعدومین لان الولی اذا امتنع من التزویج فکانه لا ولی لها فیکون السلطان ولیها و الا فلا ولایة للسلطان مع وجود الولی **قوله** و یزید بن الخباب بضم المهملة و موحدتین ابو الحسین العکلی بضم المهملة و سکون الکاف اصله من خراسان و کان بالکوفة و رحل فی الحدیث فاکثر منه و هو صدوق یخطئ فی حدیث الثوری

قوت المغتذی

فان اشتجروا ای اختصم الاولیاء انه هو یزوج

عارضة الاحوذی

فی شرح الحدیث و تقتصر هٰهنا علی ما ذکره ابو عیسی الاولی فرق النبی صلی الله علیه وسلم المتعاقدین بعد مرجعه من الحدیبیة لثمان لیلة من المحرم حین اذا ناخت ویحة الاسلام و وصاهم و بما یأخذون و ینهاهم عن کرائم اموال الناس و محال ان یخرجهم بلا مکتوب و لکنه کتبه و ضبطه و اعطاهم نسخا و حفظه لهم و عمل به الخلفاء الثانیة نص ابو عیسی علی انه عمل به ابو بکر و عمر قال القاضی ابو بکر رضی الله عنه و کذلک عمل به عثمان و علی الثالثة قوله فاذا بلغت احدی و عشرین و مائة فقال ابن شهاب ما روی انه یأخذ منها ثلث بنات لبون و قال فلک حقتین او حقتین ای ذلک شاء و قال المغیرة الجزومی لیس له ان یأخذ الا حقتین و کذلک قال ابن الماجشون و قال ابو حنیفة و ابراهیم سفین اذا زادت الابل علی عشرین و مائة استوفت الفریضة الاولی و تبقی المائة و العشرون علی

بقیهٔ صفحهٔ ۳۶۱

قال الامام من نکاح بغیر اذن ولیها ... ابن ابی اسحق ... ابن ابی اسحق عن ابی بردة و موهم من اقال ...

شرح سراج احمد

وقد روی عن یونس بن ابی اسحق عن ابی بردة عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم بحذف واسطة ابی موسی
وروی شعبة والثوری عن ابی اسحق عن ابی موسی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم بحذف واسطة ابی بردة لا نکاح الا
بولی وحدیث النکاح الا بولی رواہ قد ذکر بعض اصحاب سفیان عن سفیان عن ابی اسحق عن ابی بردة عن ابی موسی
ولا یصح وصحیح نگشتہ است ذکر بعضی اصحاب سفیان و روایة ھؤلاء الذین رووا عن ابی اسحق عن ابی بردة عن ابی موسی
عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا نکاح الا بولی عندی اصح مصنف گوید و این اسناد نزد من اصح ست لان سماعھم من
ابی اسحق فی اوقات مختلفة زیرا کہ سماع این اکابر مذکورین از ابی اسحق در اوقات مختلف بودہ و ان کان شعبة و
الثوری احفظ واثبت من جمیع ھؤلاء الذین رووا عن ابی اسحق ھذا الحدیث واگرچہ بودند شعبہ و ثوری حافظ تر
و ثابت تر از تمامی گروہ محدثین مذکورین کہ اسرائیل و شریک و ابو عوانہ و زہیر و قیس و اسباط و زید بن حباب و ابو عبیدہ بودند
فان روایة ھؤلاء عندی اشبہ واصح پس بدرستیکہ روایت این گروہ نزد من اشبہ و اصح ست لان شعبة والثوری
سمعا ھذا الحدیث من ابی اسحق زیرا کہ شعبہ و ثوری ہر دو شنیدہ اند این حدیث را از ابی اسحق فی مجلس واحد در یک مجلس و مما
یدل علی ذلک و بعضی انچہ دلالت میکند بر آنکہ سفیان و شعبہ سماع از ابی اسحق در یک مجلس دارند شاہد بر آنست ما حدثنا محمود
ابن غیلان نا ابو داود انبانا شعبة قال سمعت سفین الثوری یسأل ابا اسحق اسمعت ابا بردة یقول قال رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا نکاح الا بولی فقال نعم آیا شنیدہ تو ابا بردہ را کہ میگفت این قول را قال رسول اللہ آنحضرت پس گفت
ابو اسحق آری شنیدم فدل ھذا الحدیث علی ان سماع شعبة والثوری ھذا الحدیث فی وقت واحد پس دلالت کرد
این حدیث بدرستیکہ سماع شعبہ و ثوری این حدیث را در یک وقت بودہ و اسرائیل ھو ثبت فی ابی اسحق و اسرائیل
کہ راوی ست از ابی اسحق او ثبت ست در حق ابی اسحق سمعت محمد بن المثنی یقول سمعت عبد الرحمن بن مھدی
یقول ما فاتنی الذی فاتنی من حدیث الثوری عن ابی اسحق مصنف گوید شنیدم محمد بن المثنی را کہ میگفت شنیدم عبد الرحمن
کہ میگفت فوت نکردہ است مرا چیزیکہ فوت کردہ مرا از حدیث ثوری از ابی اسحق الا لما اتکلت بہ علی اسرائیل مگر فوت
کردہ است برای چیزیکہ اعتماد کردہ ام بآن چیز بر اسرائیل لانہ کان یاتی بہ اتم زیرا کہ بدرستیکہ اسرائیل بود کہ می آورد حدیث را
تمام تر و کامل تر و لی نقصان فی حدیث عائشة فی ھذا الباب عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا نکاح الا بولی حدیث حسن و
ابن جریج عن سلیمان بن موسی عن الزھری عن عروة عن عائشة عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم و روی الحجاج بن ارطاة و جعفر بن ربیعة
عن الزھری عن عائشة عن النبی صلعم غرض مصنف ذکر طرق و اسانید ست کہ از عائشہ صدیقہ بثبوت رسیدہ است و روی عن ھشام بن عروة
عن ابیہ عن عائشة عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم مثلہ و قد تکلم بعض اھل الحدیث فی حدیث الزھری عن عروة عن عائشة عن النبی صلی اللہ
علیہ وسلم قال ابن جریج ثم لقیت الزھری فی سنة کذا فسألتہ فانکرہ پس سوال کردم زہری را از چیزیکہ سماع کردہ سلیمان (ابن موسی) از وی پس انکار کردہ آنرا فضعفوا ھذا
الحدیث من اجل ھذا پس ضعیف کردہ اند محدثین این حدیث را از جہت ہمین علل و ذکر عن یحیی بن معین انہ قال لم یسمع ھذا الحرف
عن ابن جریج و ذکر کردہ شدہ است از یحیی بن معین کہ او گفت ذکر نکردہ است کسی از ابن جریج این حرف را کہ ثم لقیت الزھری است ابا اسمعیل
ابن ابراھیم مکرر ذکر کردہ است اسمعیل بن ابراھیم قال یحیی بن معین و سماع اسمعیل بن ابراھیم عن ابن جریج لیس بذاک گفت یحیی بن معین
و سماع اسمعیل از ابن جریج نیست ثابت و انما صحح کتبہ علی کتب عبد الحمید بن عبد المجید بن عبد العزیز بن ابی رواد

۱۲ منہ

عارضة الاحوذی

اصلھا ولکل قوم متعلق
من المعنی دقیق لا یفھمہ
العجائز والصلع واما
المتعلق من الجلی لمن قال
یاخذ ثلث بنات لبون
فحدیث ابن شھاب
اذ فیہ نص علی قولہ فاذا
کانت احدی وعشرین
ومائة ففیھا ثلث بنات
لبون واما من قال حقتان
فالحدیث الاشھر وھو قولہ
الی عشرین ومائة ففیھا
حقتان فاذا زادت ففی
کل خمسین حقة وفی
کل اربعین بنت لبون
واما من قال انہ مخیر
فلان الخبرین صحا جمیعا
فالمصدق مخیر ان شاء
اخذ بنت اللبون وان شاء
اخذ الحقتین واما من
قال انہ لا یاخذ البنات
اللبون بحال فلوجہ
بدیع من الفقہ لا یدرکہ
الا الغواصون فی جواھر
الشریعة والغائصون فی
بحار المعرفة وذلک
ان الاحادیث کلھا الی
عشرین ومائة حسان
فان زادت ففی کل
خمسین حقة وفی کل
اربعین بنت لبون
فلم یعتبر الفرض الا
بالزیادة تحتمل بعد المائة
والعشرین الاربعینات

بقیہ صفحہ ۳۶۲

اصلھا ولکل قوم متعلق من المعنی دقیق لا یفھمہ العجائز والصلع
قال ابن منیر ھذا ترجمة لحدیث ابن شھاب الخ
قال الحجاج بن منھال الخ
اصلھا ثلثون بنت لبون الخ
والمتعلق من الجلی الخ
بالعدالة وھو الذی لم یعرف بالفسق الخ
الشاذ فی الفقہ ما خالف الخ
الاستدلال بالحدیث علی ما ترجم بہ
ھذا الحدیث علی ما ترجم بہ
ارتکب علیہ الصلوٰة والسلام
النکاح علیہ الصلوٰة والسلام
ودون ھذا الحدیث
رجوع الی ابی یوسف
الیہ ذھب ابو یوسف
عامة الفقہاء ھو الحق
الامام بھذا الحدیث
سیجیء ترجمة ھذا الحدیث
لما سیاتی بیانہ قریبا
انتھی ۱۲
زیرا کہ سفیان در
سند خود ابن جریج
را نیاورده و در ان
ابی بردہ یاد کرده
کذا فی ۱۲
در نسخہ مطبوعہ بعد
قولہ الزھری عن عروة
ظاہر است ۱۲

عارضة الاحوذی

والخمسينات فلا تشيء
يتحدد فيها حتى تبلغ مائة
وخمسين لان الفرض من
تسعين الى مائة وعشرين
تتغير بثلثين فلا تتغير
الا بمثلها كالذى قبلها
او بنصاب كامل كما فسر في
الحديث من الاربعينات و
الخمسينات فاما تغيير
الفرض بواحدة فلا يكون
في اوقاص الابل ابتداء
وهو في حد القليل فكيف
ونصا وهو في حد الكثير
فجاء حديث ابن شهاب
يخالف الاصول ويخالف
الروايات فلم يجز القضاء
به وهي مسألة اصولية
من الترجيح الذي هو من
معضلات علم الاصول
واما متعلق من قال بقول
ابي حنيفة كما قدمناه
ان الفريضة تستانف
فيما روى عمرو بن حزم ان
رسول الله صلى الله عليه وسلم
قال فاذا كانت الابل
اكثر من ذلك يعني من مائة
وعشرين بعد في كل
خمسين حقة وما فضل
فانها تعاد الفريضة ففي
كل خمسين ودشاة وروى
عن علي عن النبي صلى الله
عليه وسلم مثله قلنا اما
رواية على فلا اصل لها
ولا فضل واما رواية

شرح سراج احمد

فاسمع من ابن جريج وجزاين نيست كه صحيح كرده اسماعيل كتابهاى خود را بر كتابهاى عبد الحميد بن عبد المجيد بن عبد العزيز ونشنيده است اسماعيل را از ابن جريج وضعف تحيى روايت اسمعيل بن ابراهيم عن ابن جريج وتضعيف كرده است يحيى روايت اسمعيل را از ابن جريج وعمل
فى هذا الباب على حديث النبى صلى الله عليه وسلم لا نكاح الا بولى عند اهل العلم من اصحاب النبى صلى الله عليه وسلم
منهم عمر بن الخطاب وعلى بن ابى طالب وعبد الله بن عباس وابو هريرة وغيرهم وهكذا روى عن بعض فقهاء التابعين منهم
قالوا لا نكاح الا بولى منهم سعيد بن المسيب والحسن البصرى وشريح القاضى وابراهيم النخعى وعمر بن عبد العزيز وغيرهم
وبهذا قال سفيان الثورى والاوزاعى ومالك وعبد الله بن المبارك والشافعى واحمد واسحق ترجمه باش ظاهر است باب
ماجاء لا نكاح الا ببينة بابست در بيان انچه آمده است كه نيست جواز نكاح مگر بحضور شاهد حدثنا يوسف بن حماد المعنى بفتح ميم و
سكون مهمله وكسر نون وتشديد شناة تحتيه نسبتى ست البصرى نا عبد الاعلى عن سعيد عن قتادة عن حجاج بن ابى زياد عن ابن عباس ان
النبى صلى الله عليه وسلم قال البغايا اللاتى ينكحن انفسهن بغير بينة زنان اند آنند كه نكاح كنانند نفسهاى خويش را بى گواهان
ازين حديث معلوم ميشود كه نكاح بى شهود باطل ست وهمين مذهب ايمه واينچه بعضى متاخرين بر خلاف آن گفته اند غير صحيح ست وبعضى گفته اند
كه مراد به بينة اينجا دلى ست قال يوسف بن حماد رفعه عبد الاعلى على هذا الحديث وفى التفسير گفت يوسف بن حماد مرفوع كرده است
عبد الاعلى اين حديث را در تفسير واوقفه فى كتاب الطلاق ولم يرفعه موقوف كرده است عبد الاعلى اين حديث را در كتاب الطلاق ومرفوع نكرده است
ان احدا حدثنا قتيبة نا غندر عن سعيد موقوفا ولم يرفعه وهذا اصح هذا حديث غير محفوظ ولا نعلم احدا رفعه الا ما روى عن
عبد الاعلى عن سعيد عن قتادة مرفوعا وروى عن عبد الاعلى عن سعيد هذا الحديث موقوفا والصحيح ما روى عن ابن عباس قوله
لا نكاح الا ببينة وهكذا روى غير واحد عن سعيد بن ابى عروبة نحو هذا موقوفا وفى الباب عن عمران بن حصين اخرجه الخطيب
وابن عساكر وانس اخرجه النقاش فى القضاة وابى هريرة اخرجه ابن عساكر واخرجه الضياء المقدسى وابن ابى شيبة واحمد وابو داود وابن ماجة وابن حبان
والطبرانى والحاكم عن ابى موسى الطبرانى عن ابى امامة وابو يعلى فى مسنده والخطيب والضياء عن جابر واحمد وابن عساكر عن عائشة والعمل على هذا عند
اهل العلم من اصحاب النبى صلى الله عليه وسلم ومن بعدهم من التابعين وغيرهم قالوا لا نكاح الا بشهود صاحب هدايه حديث را كه كرده است بهمين
عبارت كه لا نكاح الا بشهود نزديكى در تخريج آورده است كه لم اجده بهذا اللفظ ولم يختلفوا فى ذلك عندنا من مضى منهم الا قوما من المتاخرين

شرح ابى الطيب

باب ماجاء لا نكاح الا ببينة **قوله** البغايا جمع بغى بالتشديد وهى الزانية من البغاء وهو الزنا مبتدأ خبره
اللاتى ينكحن بضم اوله اى يزوجن وانفسهن منصوب على المفعولية وليس المعنى على الحصر بل على ان من البغايا
اللاتى ينكحن انفسهن بغير بينة وجعل ينكحن من النكاح على ان انفسهن مرفوع بالفاعلية على لغة اكلونى البراغيث
او على ابدال تاكيد الفاعل كما ضبط فى بعض النسخ بعيد جدا **قوله** بغير بينة قال الطيبى اما ان يراد بالشاهد
فيدونه فنى عند الشافعى وابى حنيفة او من به يتبين النكاح من الولى فهو شبهة فتسميتها بالبغايا تشديد
وتغليظ انتهى ولا يخفى ان الاول هو الظاهر اذ لم يتعهد اطلاق البينة على الولى شرعا وعرفا

قوت المغتذی

البغايا جمع بغى بالتشديد وهى الزانية

شرح سراج احمد

من اهل العلم واختلاف نکرده اند در عدم جواز نکاح نزد ما کسی که گذشته اند از علمای ما مگر گروهی از علمای متاخرین و اما اختلف اهل العلم فی هذا اذا اشهد واحد بعد واحد و جز این نیست که اختلاف کرده اند اهل علم درین چون گواه گرفته شود یکی را پس از دیگری فقال اکثر اهل العلم من اهل الکوفة وغیرهم لا یجوز النکاح حتی یشهد الشاهدان معا عند عقدة النکاح یعنی نزد امام ما ابو حنیفه سمع هر دو شهود معاشر ست نزدیک عقد کردن نکاح وقد رای بعض اهل المدینة اذا اشهد واحد بعد واحد انه جائز اذا اعلنوا ذلک وتحقیق اعتقاد کرده اند بعضی اهل مدینه چون گواه گرفته شود یکی را پس از دیگری که آن جائز ست وقتیکه اعلان کرده شود نکاح را وهو قول مالک بن انس وهکذا قال اسحق بن ابراهیم فیما حکی عن اهل المدینة وقال بعض اهل العلم شهادة رجل وامرأتین تجزی فی النکاح گفته اند بعضی اهل علم شهادت یک مرد و دو زن درست ست جواز نکاح را وهو قول احمد واسحق **باب** ماجاء فی خطبة النکاح باب است در بیان آنچه آمده است در ذکر خطبه نکاح که در وقت عقد خوانده شود حدثنا قتیبة نا عبثر بن القاسم عن الاعمش عن ابی اسحق عن ابی الاحوص عن عبد الله بن مسعود قال علمنا رسول الله صلی الله علیه وسلم التشهد فی الصلوة تعلیم کرد ما را آنحضرت تشهد در نماز والتشهد فی الحاجة و تعلیم کرد تشهد در حاجت مثل نکاح وغیره ونزد امام شافعی خطبه سنت ست در تمامی عقود مثل بیع شراء ونکاح جز آن و حاجت اشارت بآن ست قال التشهد فی الصلوة گفت عبد الله تشهد نماز این ست التحیات لله والصلوات والطیبات السلام علیک ایها النبی ورحمة الله وبرکاته السلام علینا وعلی عباد الله الصالحین اشهد ان لا الٰه الا الله واشهد ان محمدا عبده ورسوله شرح این در کتاب الصلوة گذشته و التشهد فی الحاجة و تشهد در حاجت این ست الحمد لله نحمده تا ست مرخدای را حمد میکنیم او را و نستعینه و نهدیه و نؤمن به و نتوکل علیه و نستغفره و نعوذ بالله من شرور انفسنا و من سیئات اعمالنا و از بدی اعمال خویش من یهده الله فلا مضل له ومن یضلل فلا هادی له و هر که را هدایت کرد او را حق تعالی پس نیست گمراه کننده او را و هر که گمراه کرده او را خدای تعالی پس نیست هادی مر او را و اشهد ان لا الٰه الا الله وحده لا شریک له واشهد ان محمدا عبده ورسوله قال یقرأ ثلث ایات گفت عبد الله میخواند آنحضرت سه آیت از قرآن قال عبثر ففسرها سفین الثوری گفت عبثر تفسیر کرد آنرا سفین ثوری

شرح ابی الطیب

قوله ای عقدة النکاح بضم العین وسکون القاف وفتح الدال المهملة ای عند التزوج **باب** ماجاء فی خطبة النکاح **قوله** الحاجة ظاهر کلام المصنف یفید ان المراد بالحاجة النکاح اذ هو الذی تقارن فیه الخطبة دون سائر الحاجات ویمکن ان یراد بها جمیع الحاجات ویندرج فیها النکاح فیاتی الانسان بها یستعین بها علی قضائها **قوله** ان الحمد لله خبر لقوله التشهد فی الحاجة وان هی المخففة من الثقیلة کقوله تعالی واٰخر دعواهم ان الحمد لله رب العلمین فالحمد هنا یجب ان یحمل علی الثناء علی الجمیل من نعمة وغیرها من اوصاف الکمال والجلال والاکرام الافعال العظام وقال الجزری یجوز تخفیف ان وتشدیدها ومع التشدید یرفع الحمد ونصبه رضیناه بذلک انتهی ورفع الحمد مع التشدید یکون علی الحکایة **قوله** نستعینه ای فی حمده وغیره وهو وما بعده جمل مستانفة مبینة لاحوال الحامدین **قوله** ونستغفره فی تقصیر عبادته وتاخیر طاعته **قوله** من یهده الله باثبات الضمیر ای من یوفقه للهدایة **قوله** ومن یضلل بحذف الضمیر ای بخلق الضلالة فیه

عارضة الاحوذی

عمر وبن حزم فروایة اولاده بالمدینة اولی وهی کما قلنا ویعضده عمل الخلفاء بها وکتبهم فیها فکیف یخرج الیکم عن المدینة مالم یعلوبه الخلفاء بالمدینة الثالثة قال بعضهم اذا کانت الغنم ثلث مائة شاة وشاة فیها اربع شیاه فاذا کانت اربع مائة شاة وشاة ففیها خمس شیاه وهذه مصادمة للحدیث لفظا ومحاربة لغیر معنی ذکرناه لئلا تغتر وابه الرابعة قوله فی الابل وقوله فی الغنم مطلقا تعلق به علی فقهاء الامصار فان الزکوة فی العوامل کما هی فی السوائم وتعلقوا علی ذلک باللیث بقوله فی الحدیث الصحیح فی الغنم فی سائمتها من کل اربعین شاة الی عشرین ومائة الحدیث الی قوله فان تقصت سائمة الغنم عن اربعین واحدة فلا شیء فیها وتخصیص السائمة بالوجوب یقتضی بالمفهوم ان یتفرد بذلک اذ تخصیص الحکم باحد وصفی الشیء یدل علی ان الاٰخر بخلافه والا فیکون عریا عن الفائدة قلنا لا حجة فی هذا من وجهین احدهما

بقیہ صفحہ ۳۶۵

عارضۃ الاحوذی

اذ ذکر الابل مطلقا و اشترط السائمۃ فی الغنم فما بالکم تحملون بسائمۃ الابل علی سائمۃ الغنم و لا ترون عموم الغنم الی عموم الابل الثانی ان العموم قد جاء مطلقا فی الاحادیث فی الابل و الغنم و جاء فی بعضہا مخصوصا و اذا جاء عام و خاص فی حکم واحد لو یکن ذلک معارضۃ و انما تکون تاکیدا فی الخاص و تنبیہا و انما یکون تعارضا الا اذا تباینت الاحکام مختلفۃ الا ترٰی الی قولہ صلی اللہ علیہ وسلم لا صلوۃ بعد الصبح حتی تطلع الشمس و لا صلوۃ بعد العصر حتی تغرب الشمس فلم یتعارضا بخصوص احدہما و عموم الاخر لکانا متماثلین بل قضی ہذا علی عموم و ذاک علی خصوصہ الخامسۃ قولہ لا یفرق بین مجتمع و لا یجمع بین مفرق ہذہ مسألۃ طویلۃ کان قاضی القضاۃ ابو عبد اللہ الدامغانی الحنفی کثیرا ما یتکلم فیہا مع ابی اسحٰق الشیرازی و بیانہا فی الشرح الکبیر

شرح سراج احمد

پس تفسیر کردہ آن سہ آیت را سفیان ثوری یکی از آن سہ آیت این ست اتقوا اللہ حق تقاتہ و لا تموتن الا و انتم مسلمون دوم آیت این ست اتقوا اللہ الذی تساءلون بہ و الارحام ان اللہ کان علیکم رقیبا سوم آیت این ست اتقوا اللہ و قولوا قولا سدیدا الآیۃ یصلح لکم اعمالکم و یغفر لکم ذنوبکم و من یطع اللہ و رسولہ فقد فاز فوزا عظیما و فی الباب عن عدی بن حاتم و ابن مسعود و ابن عباس و ابی ہریرۃ و ابی ایوب و ابی امامۃ و ابن عمر و ابی موسٰی و ابی سعید و ابی الدرداء و ابی شریح و ابی جحیفۃ و ابی رمثۃ و ابی حدرد و ابی طلحۃ و ابی رافع و ابی لیلٰی و ابی اسید و ابی قتادۃ و ابی بکرۃ و ابی سلمۃ و ابی حمید و ابی اسامۃ و ابی رزین و ابی الطفیل و ابی عمرو و ابی عمرۃ و ابی الحمراء و ابی الیسر و ابی الخیر و ابی الدحداح و ابی الجعد و ابی الحمیراء و ابی الحمراء و ابی الحمیرا و ابی الحمراء و ابی الحمیرا و ابی الحمراء و ابی الحمیرا

شرح سراج احمد

بکر تستاذن گفت طلب اذن و رضا زیرا که شیب امر میکند صریحا و لحاظ و شرم ندارد ازان بخلاف بکر که وی شرم دارد بلکه اذن میکند و راضی میگردد اگرچه بسکوت بود و اذنها الصموت و اذن زن باکره سکوت اوست این حدیث افاده میکند بظاهر خود که جائز نیست نکاح بی امر و اذن امرأة و لیکن فقهاء در پی تفصیل ست و مجموع اقسام چهار ست اول شیب بالغه و در وی اتفاق دارند که جائز نیست تزویج وی بی اذن وی بشرط آنکه عاقله باشد دوم بکر صغیره و در پی نیز اتفاق ست که ولی بی اذن وی تزویجش تواند کرد سوم شیب صغیره که در پی نیز نزد حنفیه جائز ست تزویج بی اذن وی و نزد شافعی چهارم بکر بالغه و در ین قسم نزد ما جائز نیست و نزد شافعی جائز پس مبنای ولایت بر عدم آن نزد ما بلوغ و صغر ست و نزد شافعی ثیابت و بکارت پس حدیث محمول ست نزد ما بر بالغه خواه شیب باشد یا بکر و قول آنحضرت و لا تنکح البکر حتی تستاذن حجت ست بر شافعی کما لا یخفی چنانکه در ترجمه مشکوة ست و فی الباب عن عمر و ابن عباس اخرجه مسلم و عائشة اخرجه الشیخان و العرباض بن عمیرة بضم عین و سکون راء در آخر سین مهمله است و عمیر بلفظ تصغیر ست کندی برادر عدی بن عمیره کندی حدیث وی نزد اهل شام ست ذکره ابو حاتم فی الافراد کما فی الاستیعاب و ذکر کرده است در تقریب صحابی مقل است و گوید که عمیره نام مادر اوست و نام پدر وی قیس بن سعید بن الارقم و قال ابو حاتم هما اثنان حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح و العمل علی هذا عند اهل العلم ان الثیب لا تزوج حتی تستامر و ان زوجها الاب من غیر ان تستامر فکرهت ذلک فالنکاح مفسوخ عند عامة اهل العلم ثیبه نکاح کرده نشود تا آنکه طلب امر کرده شود و اگر تزویج کرد او را پدر وی بی طلب و اذن وی پس مکروه داشت او آن تزویج را پس نکاح او فسخ کرده شود نزد اکثر اهل علم و اختلف اهل العلم فی تزویج الابکار اذا زوجهن الاباء و اختلاف کرده اند اهل علم در مسئله تزویج دختران باکره چون تزویج کنند ایشان را پدران دختران فرای اکثر اهل العلم من اهل الکوفة و غیرهم ان الاب اذا زوج البکر و هی بالغة بغیر امرها فلم ترض بتزویج الاب فالنکاح مفسوخ پس اعتقاد کرده اند اکثر اهل علم از اهل کوفه و غیر ایشان چون تزویج نمود باکره در حالیکه او بالغه بود پس راضی نگشته باکره بتزویج کردن پدر پس نکاح وی فسخ ست و قال بعض اهل المدینة و گفته اند بعضی اهل مدینه تزویج الاب علی البکر جائز و ان کرهت ذلک تزویج کردن پدر بر دختر باکره روا ست و اگرچه مکروه دارد و راضی نشود باکره بآن تزویج و هو قول مالک بن انس و الشافعی و احمد و اسحق حدثنا قتیبة نا مالک بن انس عن عبد الله بن الفضل عن نافع بن جبیر بن مطعم عن ابن عباس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال الایم احق بنفسها من ولیها شیب سزاوار تر ست بنفس خود از ولی خود و البکر تستاذن فی نفسها و بکر طلب اذن کرده شود از نفس خود

شرح ابی الطیب

قوله الایم احق بنفسها من ولیها الایم بفتح فتشدید یدمکسورة الاصل فی اللغة من لا زوج لها بکرا کانت او ثیبا قال القاضی ثم اختلف العلماء فی المراد بها ههنا فقال علماء الحجاز و الفقهاء کافة المراد الثیب و استدلوا بانه جاء مفسرا فی الروایة الاخری بالثیب و بانها جعلت مقابلة للبکر و قال الکوفیون و زفر الایم ههنا کل امرأة لا زوج لها بکرا کانت او ثیبا کما هو مقتضاه فی اللغة و کل امرأة بلغت فهی احق بنفسها من ولیها و البکر تستاذن و عقدها علی نفسها بالنکاح صحیح و قال الشعبی و الزهری قالوا و لیس الولی من ارکان صحة النکاح بل من تمامه انتهی و قد تقدم تمام تحقیقه فی باب ما جاء لا نکاح الا بولی قوله احق بنفسها یقتضی المشارکة ای

عارضة الاحوذی

ولکنه البیان ان الناس علی قولین احدهما ان المخاطب بذلک ارباب الاموال و قیل المخاطب بذلک الستاع و الصحیح عندی ان المخاطب الطائفتان جمیعا فلا یحل لولی ان یفرق غنمه من خلیطه لثقل الصدقة او یجمعها لذلک و لا للساعی ان یفرق جملة الغنم المجتمعة لتکثر الصدقة یبین ذلک قوله فی الحدیث مخافة الصدقة خرجه الترمذی و ابو داود و معنی احادیث الصحیح تعطیها القوة و قال ابو حنیفة و اصحابه المخاطب الساعی لان الخلطة عنده لا تؤثر فی الصدقة و یرده امران احدهما ان القول عام فلا یخصه الا دلیل الثانی انه قال بعد ذلک مثبتا لما فر منه ابو حنیفة من الخلطة و ما کان من الخلیطین فانهما یتراجعان بینهما بالسویة و انما قال مخافة الصدقة لان التفرقة من ارباب الاموال بین الخلیطین ان کانت لحاجة عرضت او لعرض ظهر لو منع من ذلک قال علماؤنا الا ان یتهم الساعی لذلک فان ظهر التهمة وجه بقرب الحال

بقیہ صفحہ ۳۶۶ دیکھو

شرح سراج احمد

واذنها صماتها واذن او خاموشی اوست صماة بضم صاد خاموش بودن هذا حدیث حسن صحیح وقد روی شعبة وسفین الثوری عن ملک بن انس هذا الحدیث وتحقیق روایت کرده است شعبه وسفیان ثوری از امام مالک بن انس این حدیث را وقد احتج بعض الناس فی اجازة النکاح بغیر ولی وتحقیق حجت گرفته اند بعضی مردم در روا بودن نکاح بغیر ولی بهذا الحدیث ولیس فی هذا الحدیث ما احتجوا به ونیست در ین حدیث چیزی که حجت گرفته اند بعضی باجازت نکاح بغیر ولی لانه قد روی من غیر وجه عن ابن عباس عن النبی صلی الله علیه وسلم قال لا نکاح الا بولی زیرا که تحقیق روایت کرده شده است به بسیار طرق واسانید از ابن عباس از آنحضرت که فرمود آنحضرت لا نکاح الا بولی وبعضی علما تمسک باین حدیث نموده بر خلاف آن حکم کرده اند وهکذا افتی به ابن عباس وهمچنین فتوی داده است ابن عباس رض که لا نکاح الا بولی بعد النبی صلی الله علیه وسلم پس انه وفات آنحضرت فقال پس گفت ابن عباس لا نکاح الا بولی او انما معنی قول النبی صلی الله علیه وسلم واین جواب سوال مقدر است وجزا این است که معنی قول آنحضرت که الایم احق بنفسها من ولیها عند اکثر اهل العلم نزد اکثر اهل علم این است ان الولی لا یزوجها الا برضاها بدرستیکه ولی شیب تزویج نکند او را مگر برضای او وامر بها وبامر آن شیب فان زوجها فالنکاح مفسوخ پس اگر تزویج کرد ولی او را پس نکاح او فسخ کرده شده است علی حدیث خنساء بنت خذام حیث زوجها ابوها بنا بر حدیث خنساء دختر خذام در انجا که نکاح کرد او را پدر او وخذام بکسر معجمه وفتح ذال مهمله وهی ثیب وحالانکه خنساء بنت خذام شیبه بود وفکرهت ذلک پس مکروه داشت خنساء تزویج خود را فرد النبی صلی الله علیه وسلم نکاحه پس رد کرد آنحضرت نکاح پدر خنساء او قال ابو حنیفة اذا زوج المرأة ابوها بغیر اذنها لا یلزم ها ذلک بکرا کانت او ثیبا بل لها الخیار فی الامضاء والفسخ ولیشهد له حدیث جابر عند الدارقطنی ان رجلا زوج ابنته وهی بکر فاتت النبی صلی الله علیه وسلم ففرق بینهما وله عن ابن عمر ان رجلا زوج ابنته بکرا فکرهت فرد النبی صلی الله علیه وسلم نکاحها وفی روایة کان النبی صلی الله علیه وسلم ینزع النساء من ازواجهن ثیبا وابکارا بعد ان یزوجهن الآباء اذا کرهن ذلک وصحح الدارقطنی ارسال الحدیث الاول ووصل الثانی والبیضاوی روی ابو داود عن عکرمة عن ابن عباس ان جاریة بکرا اتت النبی صلی الله علیه وسلم فذکرت ان اباها زوجها وهی کارهة فخیرها النبی صلی الله علیه وسلم

شرح ابی الطیب

ان لها فی نفسها فی النکاح حقا ولولیها مقاوحقها اوکد من حقه فانه لو اراد تزویجها کفؤا وامتنعت لم تجبر ولو اراد ت ان تتزوج کفؤا وامتنع الولی اجبر ولو اخر زوجها القاضی فدل علی تاکد حقها ورجحانه قاله النووی **قوله** واذنها صماتها بضم الصاد ای سکوتها **قوله** ومعنی قول النبی صلی الله علیه وسلم الی آخره اقول لا یثبت بهذا الاحقیة لها لانها لو زوجت بغیر اذن الولی وبغیر رضاه لا یصح ایضا فصار ا علی حد سواء فان قیل لو اراد ت تزوج کفؤ وامتنع الولی اجبر ولو اخر زوجها القاضی فهذا یدل علی احقیتها اقول محصله ان تزوجها موقوف علی اجازة الولی سواء کان ولیا من جهة النسب او لا فلو تکن احق **قوله** بنت خذام بکسر الخاء وخفة الذال المعجمتین کذا صحح فی جامع الاصول وشرح الکرمانی للبخاری وفی التقریب بالخاء المعجمة المکسورة والدال المهملة وضبطها العامری فی الریاض المستطابة بالذال المعجمة الانصاریة الاوسیة انتهی

عارضة الاحوذی

من خروجها ومن غشیانه اوکمال صاحب المال فی طاعته او عصیانه فانه یحلفه ولا یجوز لارباب المال ان یفعلوا ذلک لما یرون من سطوة السلطان واستیلائه علی الحقوق فان النبی صلی الله علیه وسلم قال اداوا الذی لله ورسوله الذی لکم السادسة قوله وما کان من خلیطین فانهما یتراجعان بینهما بالسویة الخلیط هو الذی یشترک مع الآخر فی المرعی والسقی والمراح وفیه خلاف قاله علما وأنا وقال ابو حنیفة الخلیط هو الشریک واما اجتماع الاموال مع انفصال الاملاک فی الاعیان فلا تراعی وهی مسألة عسرة لا یفهمها الا من لحظ الاحوال وراعی الالفاظ وذلک ان العادة جاریة بین الناس بالاشتراک فی الاملاک وجاریة بالاشتراک فی المسارح والمساقی والمبارک ثم یتفقوا بالاجتماع علی الراعی والدلو وفی الفحل قال النبی صلی الله علیه وسلم لا یفرق بین مجتمع ولا یجمع بین

شرح سراج احمد

باب ما جاء فی اکراہ الیتیمۃ علی التزویج بابست در بیان آنچہ آمدہ است در حق اکراہ یتیمہ کہ پدر نداشتہ باشد بر تزویج

کردن حدثنا قتیبۃ نا عبد العزیز بن محمد عن محمد بن عمرو عن ابی سلمۃ عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الیتیمۃ تستامر فی نفسہا فان سکتت فقد اذنت فہو اذنہا پس اگر خاموش ماند یتیمہ خاموشی اذن اوست و ان ابت فلا جواز علیہا و اگر با آور دو سرکشی کرد پس نیست اکراہ بروی و بزور نباید کرد از حجت بلوغ و فی الباب عن ابی موسی الاشعری اخرجہ الدارمی و ابن عمر مخرج او یافتہ نشدہ قال ابو عیسی حدیث ابی ہریرۃ حدیث حسن و اختلف اہل العلم فی تزویج الیتیمۃ فرای بعض اہل العلم ان الیتیمۃ اذا زوجت فالنکاح موقوف حتی تبلغ تا آنکہ برسد ببلوغ فاذا بلغت فلہا الخیار فی اجازۃ النکاح او فسخہ پس چون بالغہ گردد یتیمہ پس مر او را خیار است در رواداشتن نکاح یا فسخ کردن او وہو قول بعض التابعین و غیرہم و ان قول بعضی تابعین و غیر است و قال بعضہم لا یجوز نکاح الیتیمۃ حتی تبلغ و گفتہ اند بعضی علماء روا نیست نکاح یتیمہ تا آنکہ بالغہ شود و لا یجوز الخیار فی النکاح و روا نیست خیار در نکاح وہو قول سفیان الثوری و الشافعی و غیرہم من اہل العلم و قال احمد و اسحق اذا بلغت الیتیمۃ تسع سنین چون برسد زن یتیمہ بنہ سال فرضیت فرضیت فالنکاح جائز پس تزویج کردہ شد پس راضی گشت بنکاح پس نکاح روا است و لا خیار لہا اذا ادرکت و خیار نیست مر او را چون بالغہ گردد و احتجا بحدیث عائشۃ و حجت گرفتہ اند احمد و اسحق بحدیث عائشہ صدیقہ کہ این است ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم بنی بہا و ہی بنت تسع سنین بدرستیکہ آنحضرت برد او را بخانہ خود و صحبت با او نمود و حال آنکہ او بنت نہ سالہ بود و قالت عائشۃ اذا بلغت الجاریۃ تسع سنین فہی امرأۃ و تحقیق فرمود عائشہ صدیقہ چون برسد دختر بنہ سال پس او زن است و از دختریت بیرون میشود و باب ما جاء فی الولیین یزوجان بابست در بیان آنچہ آمدہ است در حق دو ولی کہ تزویج کنند دختر را حدثنا قتیبۃ نا شبل عن ابن ابی نجیح عن قتادۃ عن الحسن عن سمرۃ بن جندب ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ایما امرأۃ زوجہا ولیان

شرح ابی الطیب

قولہ الیتیمۃ الظاہر ان المراد بہا غیر البالغۃ لما ورد لا یتم بعد احتلام لکن الجمہور علی انہا لا تستامر لہذا قال بعض العلماء ان المراد بہا ہہنا البکر البالغۃ سماہا یتیمۃ باعتبار ما کان کقولہ تعالی و اٰتوا الیتمی اموالہم و فائدۃ التسمیۃ مراعاۃ حقہا و الشفقۃ علیہا فی تحری الکفاءۃ و الصلاح فان الیتیم مظنۃ الرافۃ و الرحمۃ ثم قبل البلوغ لا معنی لاذنہا و لا لابائہا فکانہ صلی اللہ علیہ وسلم شرط بلوغہا فمعناہ لا تنکح حتی تبلغ فتستامر قالہ الطیبی لکن ظاہر کلام الحصکفی الامام احمد حملہ علی ظاہرہ و اللہ اعلم **قولہ** فلا جواز علیہا ای لا سبیل علیہا او لا ولایۃ علیہا و ہذا الحدیث یدل علی انہ لیس علی الصغیرۃ ولایۃ الاجبار لاحد و اما اذا وجد الاب فلا تکون یتیمۃ قلہ الاجبار **قولہ** و احتجا بحدیث عائشۃ فیہ ان الکلام فی الیتیمۃ و لم تکن عائشۃ رضی اللہ تعالی عنہا یتیمۃ و کذلک قول عائشۃ رضی اللہ تعالی عنہا یدل علی انہا لیست بیتیمۃ اذا بلغت تسع سنین لانہا عندہا امرأۃ و لا تکون امرأۃ الا اذا حکم ببلوغہا و ح لا تکون یتیمۃ لانہ لا یتم بعد البلوغ **باب ما جاء فی الولیین یزوجان** **قولہ** زوجہا ولیان ای من رجلین و ضمیر منہما راجع الی

عارضۃ الاحوذی

مفترق فافرض انہ اجتماع ملک و مرفق الکل یتناولہ الخطاب و یجری فی الحکم السابعۃ قولہ یتراجعا بینہما ای السویۃ تنبیہ قوی لمن کان فہو علی خلیط غیر شریک لان الشرکاء لا تراجع بینہم لان من لہ مائۃ و عشرین شاۃ و اخذ منہا شاۃ لیس فیہا تراجع انما یقتسمون ما بقی علی انصبائہم و انما یتصور التراجع مع الخلطۃ فی التجاور و التمییز فی الملک فاخذ شاۃ من غنم احدہما فلا تدیر جع علی الاخر بما کان یجب علیہ ان لو انفرد و ہذا اذا کان لکل واحد و ہذا منہما نصاب خلافا للشافعی حیث یقول انہ لو کان بینہما نصاب لو حیث فیہ الزکوۃ و ہذہ المسألۃ اغمر من التی قبلہا بکثیر لدقۃ التعلق الطائفتین و ذلک ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم لما قال فی اربعین شاۃ شاۃ و فی خمس من الابل شاۃ فاقتضی مطلق ہذا اللفظ اذا وجد الساعی اربعین شاۃ او خمسا من الابل ان یاخذ منہما شاۃ

بقیہ صفحہ ۳۶۸

بقیہ صفحہ ۳۶۹

عارضۃ الاحوذی

ولیس علیہ من تسطیر الملک او تکملتہ لانہ لم یتعرض الحدیث فیہ وھذا کما تردون یقوی فی ظاھر ولکن لابد من استیفاء النظر فیہ بان یقال انہ لا یکتفی باجتماع النظر الی اجتماع النصاب حتی ینظر فی حال مالکہ وحتی ینظر فی تقضی الحول و حتی ینظر فی عندھم فی کونھا عاملۃ او سائمۃ فان کان تعلقا بمطلق الحدیث فلیسترسل علی ذلک کلہ ولا سبیل لہ الیہ وان کان لابد من النظر فی الملک و المالک ھل ھو ذمی او عبد او ھل الخلطۃ قربیۃ او بعیدۃ وھل الابن عندھم من العوامل او من السوائم فلینظر بالنصاب الذی ھو اولکد من ذلک فان قال یا ھؤلاء ادوا زکوۃ ھذہ الخمس ذود فیقول لا لہ فحن عبید فینقلب لاشتراط الحریۃ فان قالا لہ نحن ذمۃ فینقلب لاشتراط الایمان فان قالا لہ لیس لنا نصاب فالواجب ان ینقلب ایضا عنہما لان النصاب رکن کرکنیۃ الملک و رکنیۃ الحول وھذا

شرح سراج احمد

فھی للاول منھما ہر کدامی زن کہ تزویج کرد او را و دو ولی او برای خود یا برای دیگر کس و ہر یک را علم بدیگر نبود پس آن برای اول بود و نکاح باول مشیوہ و من باع بیعا من رجلین فھو للاول منھما و ہر کہ فروخت و بیع کرد بیع کردن از دو مرد پس آن بیع مر اول را باشد از ہر دو

ھذا حدیث حسن والعمل علی ھذا عند اھل العلم لا نعلم بینھم فی ذلک اختلافا اذا زوج احد الولیین قبل الآخر فنکاح الاول جائز نمیدانم درمیان علما اختلاف درین کہ چون تزویج کرد یکی از دو ولی پیش از دیگر پس نکاح اول رواست و نکاح آخر مفسوخ و نکاح دیگر ولی فسخ کردہ شدہ است و اذا زوج جمیعا فنکاحھما جمیعا مفسوخ و چون تزویج کردند دو کس ہمہ پس نکاح ہر دو ما مفسوخ ست و ھو قول الثوری واحمد و اسحق **باب** ماجاء فی نکاح العبد بغیر اذن سیدہ بابست در بیان انچہ آمدہ است در ذکر نکاح بندہ بغیر اذن سید خود حدثنا علی بن حجر نا الولید بن مسلم عن زھیر بن محمد عن عبد اللہ بن محمد ابن عقیل عن جابر بن عبد اللہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم ایما عبد تزوج بغیر اذن سیدہ فھو عاھر ہر کدامی بندہ کہ نکاح کرد بغیر اذن سید خود پس آن بندہ زانی ست و فی الباب عن ابن عمر اخرجہ ابن ماجۃ بلفظ ایما عبد تزوج بغیر اذن موالیہ فھو زان

قال ابو عیسی حدیث جابر حدیث حسن و روی بعضھم ھذا الحدیث عن عبد اللہ بن محمد بن عقیل بعین مھملۃ مفتوحۃ وکسر قافۃ عن ابن عمر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم ولا یصح والصحیح عن عبد اللہ بن محمد بن عقیل عن جابر بن عبد اللہ والعمل علی ھذا عند اھل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرھم ان نکاح العبد بغیر اذن سیدہ لا یجوز وھو قول احمد و اسحق وغیرھما کہ روا نیست نکاح بندہ بی اذن سید وی حدثنا سعید بن یحیی بن سعید الاموی نا ابن ابی نا ابن جریج عن عبد اللہ بن محمد بن عقیل عن جابر بن عبد اللہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ایما عبد تزوج بغیر اذن سیدہ فھو عاھر ھذا حدیث حسن صحیح (ای زان ۱۲)

باب ماجاء فی مھور النساء بابست در بیان انچہ آمدہ است در ذکر مہر ہای زنان حدثنا محمد بن بشار نا یحیی بن سعید و عبد الرحمن بن مھدی و محمد بن جعفر قالوا نا شعبۃ عن عاصم بن عبد اللہ قال سمعت عبد اللہ بن عامر بن ربیعۃ عن ابیہ عامر بن ربیعۃ ان امراۃ من بنی فزارۃ تزوجت علی نعلین بدرستیکہ زنی از بنی فزارہ بفتح فاو زا و را نام قبیلہ ست نکاح کرد بر دو نعل فقال رسول اللہ

شرح ابی الطیب

ھذا المقدر لا الی الولیین و یمکن ان یقال ھی للاول منھما بمعنی انہ ینفذ فیھا تزویجہ فالضمیر للولیین واللام بمعنی علی مع حذف المضاف ای فھی علی تزویج الاول منھما **باب** ماجاء فی نکاح العبد بغیر اذن سیدہ **قولہ** فھو عاھر فی ابن ماجۃ ایما عبد تزوج بغیر اذن موالیہ فھو زان و ھو تفسیر العاھر فان قلت المتبادر من التزوج العقد دون الوطی فکیف یصح ان یکون العبد زانیا بالعقد وان اردید بہ الوطی مجازا یلزم اشتراط الاذن للوطی و ھو غیر لازم یقال المراد ھو العقد و معنی کونہ زانیا انہ مباشر مقدمات تؤدی بہ الی الوطی و لا شک ان العقد الوطی و طیہ بھذہ الزوجۃ قبل اذنہ زنا فصار العقد کانہ زنا فظاھرہ عدم صحۃ ھذا التزوج لکونہ جائزا موقوفا و بہ قال الشافعی و احمد و لا یصیر العقد صحیحا عندھما الا باجازۃ بعدہ و قال ابو حنیفۃ و مالک رحمھما اللہ تعالی ان اجاز بعد العقد صح ذکرہ المظھر **باب** ماجاء فی مھور النساء **قولہ** ان امراۃ من بنی فزارۃ بفتح الفاء اسم قبیلۃ **قولہ** تزوجت علی نعلین بالبناء للفاعل قال بعض الفضلاء ظاھرہ

قوت المغتذی

فھو عاھر فی روایۃ ابن ماجۃ فھو زان

شرح سراج احمد

صلی اللہ علیہ وسلم ارضیت من نفسک الخ پس فرمود آنحضرت مر آن زن را آیا راضی شدی تو ای زن از نفس خود و مالک بنعلین و مال خود بدو نعل یعنی نفس خود را بدل این دو نعل دادی و راضی شدی بدان قالت نعم گفت آن زن آری راضی شدم قال فاجازہ گفت راوی پس روا داشت آنحضرت آن را این محمول ست بر مہر معجل و فی الباب عن عمر اخرجہ الترمذی و احمد و ابوداود والنسائی و ابن ماجۃ والدارمی و ابی ہریرۃ اخرجہ ابوداود بلفظ قم فعلمہا عشرین آیۃ وہی امرأتک و سہل بن سعد اخرجہ النسائی بلفظ اذہب فقد ملکتہا بما معک من القرآن و اخرج الطبرانی والضیاء عنہ بلفظ عوضوہن و لو بسوط یعنی فی التزویج و اخرج احمد و ابوداود بلفظ التمس ولو خاتما من حدید و ہکذا اخرجہ البخاری و اخرج البخاری عنہ ایضا و المالک بلفظ قد زوجناکہا بما معک من القرآن و ابی سعید اخرجہ البیہقی بلفظ لیس علی الرجل جناح ان یتزوج بقلیل او کثیر من مال اذا تراضوا و اشہدوا و اخرجہ الدارقطنی و ابن عساکر عنہ ایضا و اثر قال تزوج ابوطلحۃ ام سلیم فکان صداق ما بینہما الاسلام اسلمت ام سلیم قبل ابی طلحۃ فخطبہا فقالت انی قد اسلمت فان اسلمت نکحتک فاسلم فکان صداق ما بینہما اخرجہ النسائی و عائشۃ اخرجہ احمد و جابر لا صداق اقل من عشرۃ دراہم اخرجہ الدارقطنی و البیہقی و ضعفاہ و اخرج عنہ احمد و الشیخان و سعید بن منصور بلفظ لو ان رجلا اعطی امرأۃ صداقا ملأ یدیہ طعاما کانت لہ حلالا و ابی حدرد الاسلمی اخرجہ احمد و ابوداود و حدث عامر بن ربیعۃ حدث حسن صحیح و اختلف اہل العلم فی المہر فقال بعضہم لا مہر علی ما تراضوا علیہ پس گفتہ اند بعضی علما کہ مہر بر آن مقدار باشد کہ راضی گردند بروی اگرچہ اندک باشد و ہو قول سفین الثوری و الشافعی و احمد و اسحق و قال مالک بن انس لا یکون المہر اقل من ربع دینار و گفت امام مالک نباشد مہر کمتر از چہارم حصہ دینار زر سرخ کہ در قیمت دو نیم درہم میشود و قال بعض اہل الکوفۃ لا یکون المہر اقل من عشرۃ دراہم و گفت امام ابوحنیفہ نباشد مہر کمتر از دہ درہم کہ در قیمت یک دینار میشود و کمتر ازین مہر نکاح روا نباشد و این ادنی نصاب ست کہ قطع کردہ میشود بآن بدِ سارق و اخرج ابن ابی شیبۃ عن الشعبی قال لا مہر علی اقل من عشرۃ دراہم و لا تقطع الید باقل من عشرۃ دراہم و امام محمد گفتہ است کہ رسیدہ است ما را ہیجنین از علی مرتضی و ابن عمر و عامر و ابراہیم و دارقطنی از جابر نیز ہیجنین اخراج کردہ است لیکن در روی مبشر بن عبید کذاب ست قال ابن الہمام یحمل ظاہرہ کونہ اقل من عشرۃ علی المعجل کما کانت العادۃ عندہم قال و حدیث الترمذی انہ صلی اللہ علیہ وسلم اجاز نکاح امرأۃ علی نعلین و ان صححہ الترمذی ففیہ عاصم بن عبید اللہ.

شرح ابی الطیب

انہا بانت النکاح لکن غیر لازم فی نسبۃ العقد الیہما لان النسبۃ تصح بمجردہا رضیت بذلک و ان کان المباشر لہ او غیرہ باذنہ فاذا علم من خارج انہ لا بد من الولی یحمل الحدیث علی مقتضاہ انتہی اقول فی العلم من خارج منازعۃ یشہد بہا قولہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یلحق بنفسہا من لیس منہا فلا یصح الحدیث من الظاہر **قولہ** رضیت من نفسک و مالک کلمۃ من للمقابلۃ و معنی البدل ای رضیت بنعلین فی مقابلۃ نفسک و مالک و ذلک لان مال الزوجۃ یتصرف فیہ الزوج عادۃ و ینتفع بہ فصار المہر کانہ بدل عن النفس و المال معا و الظاہر من الحدیث انہا لما تزوجت علی التعلین صح نکاحہا و کان لہا المطالبۃ بمہر مثلہا فلما رضیت بالنعلین اسقطت حقہا الزائد علیہما بعد العقد ہذا ما لا خلاف فی جوازہ و مع انہ یحتمل ان تینک النعلین تساوی عشرۃ و مع احتمال انہ المعجل قال ابن الہمام حدیث النعلین و ان صححہ الترمذی فلیس بصحیح فان فیہ عاصم بن عبید اللہ قال ابن الجوزی قال ابن معین ضعیف

عارضۃ الاحوذی

لا جواب عنہ و لہم تعلق من جہۃ المعنی قال لی ابوالمظہر خطیب اصفہان المعول علی المعنی فی ہذہ المسألۃ و ذکر ما لا یقوم علی ساق مما بنیاہ فی مسائل الخلاف لا اشارۃ فیہ ان اختلاط المالین یخیر الساعی علی اخذ الزکوۃ من النصیب الناقص و ہذا لا اصل لہ و لا یجوز عندنا فلم یبق لہم متعلق التاسعۃ لا یجوز اعطاء بعیر من خمس ابعرۃ بدلا من الشاۃ الواجبۃ فیہا و قال الشافعی یجوز و ہذا نقض لاصلہ فی العدول عن المنصوص فی الزکوۃ لضرب من المعنی فان ذلک یلزمہ اخراج القیمۃ ان قال ان الشاۃ شرعت رفقا قلنا لہ و کذلک تعیینہا رفق فان اعطی قیمتہا اجزاہ و ہو لا یقول بہ العاشرۃ ان لو لیکن عندہ بنت مخاض و لا ابن لبون اخذ بنت مخاض و قال الشافعی یأخذ ان شاء ابن لبون و قال لان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قد جعل ابن لبون بدلا من بنت مخاض اخ اوجد قلنا لہ انما جعلہ بدلا مع الوجود فان لو یوجد لزمہ

باقی در صفحۂ آیندہ

عارضۃ الاحوذی

شراء احدھما وجب الرجوع الی الاصل لان عدمھما بمنزلۃ وجودھما الحادیۃ عشر قولہ فی الابل وفی النساء کذلک وکذا عام فی الصغار والکبار وقال ابو حنیفۃ لاتجب الزکوۃ فی الصغار وتعلقوا بما روی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال لیس فی السخال صدقۃ قلنا یرویہ جابر الجعفی عن الشعبی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم وجابر متروک من وجوہ من جھۃ ضبطہ ومن جھۃ دینہ قالہ الواوی عن سوید بن غفلۃ قال قال اتانا مصدق رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال فی عھدی الا اخذ من راضع لبن ولا اجمع بین مفترق ولا افرق بین مجتمع خشیۃ الصدقۃ فاردت ناقۃ کوماء فابیت فقال خذ خیرھا فابیت فقال خذھا فانما لک اجرھا وعلیہ وزرھا فاخذتھا رواہ ابو داؤد والنسائی وھذا یدل علی ان الصغار لاتجب فیھا الزکوۃ وھو قول الشافعی واحمد واسحاق وابی عبید وابی ثور وداؤد وابن المنذر وابن جریر وابن خزیمۃ وابن حبان وابن سید الناس وابن تیمیۃ وابن القیم وابن حجر الھیتمی وابن حجر الطحاوی ومن تابعھم ان جمیع ما تعد فی الزکوۃ یجب اخذھا منھا فما صح عن عمر انہ قال اعد علیھم السخلۃ یحملھا الراعی علی عنقہ ولا تاخذھا وھذا صحیح واما عدھا فلانھا مال نامٍ وذلک صحیح واما عدم اخذھا فلضرورۃ انھا لاتحلب وھذا ھو الذی لحظ عمر

شرح سراج احمد

قال فیہ ابن حبان فاحش الخطاء وقال ابن معین ضعیف لایحتج بہ مع احتمال کون الغلین لیساوی عشرۃ حدثنا الحسن بن علی الخلال ثنا اسحٰق بن عیسیٰ وعبد اللہ بن نافع قالا ثنا مالک بن انس عن ابی حازم بن دینار عن سھل بن سعد الساعدی ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم جاءتہ امرأۃ بدرستیکہ آنحضرت آمد او را زنی فقالت پس گفت آن زن ای پیغمبر خدا انی وھبت نفسی لک بدرستیکہ من بخشیدم نفس خود را برای تو واین در ذات شریف بود کہ اگر زنی بخشد نفس خود را بہ پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم حلال شدی بی نکاح و بی مہر واز خصائص آنحضرت بود چنانکہ منطوق قرآن ست فقامت طویلا پس استاد آن زن زمانی دراز و آنحضرت ساکت ماند ہیچ جواب بقول او نداد فقال رجل یا رسول اللہ پس گفت مردی ای پیغمبر خدا ازوجنیھا ان لم تکن لک فیھا حاجۃ تزویج کن مرا آنرا اگر نیست مرترا حاجت یعنی امر کن او را و راضی گردان او را برای من بحبت آنکہ ہر کرا ولی نیست امام ولی اوست فقال ھل عندک من شیء تصدقھا پس فرمود آنحضرت آیا ہست نزد تو چیزی کہ مہر گردانی برای او واصداق بکسر ہمزہ مہر نامیدن و تصدقھا بضم مثناۃ فوقیہ وسکون صاد ومھملہ وکسر دال مھملہ فقال ما عندی الا ازاری ھذا پس گفت آن مرد نیست نزد من مگر این ازار من کہ در تہ بستہ ام فقال

شرح ابی الطیب

لایحتج بہ وقال ابن حبان فاحش الخطاء فاترک قولہ جاءتہ امرأۃ قال الحافظ ابن حجر لم اقف علی اسمھا وقول ابن القطاع فی الاحکام انھا خولۃ بنت حکیم وام شریک او میمونۃ نقلہ فی تفسیر قولہ تعالیٰ وامرأۃ مؤمنۃ ان وھبت نفسھا للنبی وقال فی المقدمۃ ولا یثبت شیء من ذلک اقول فی صحیح البخاری ثنا محمد بن سلام ثنا ابن فضیل ثنا ھشام عن ابیہ قال کانت خولۃ بنت حکیم من اللاتی وھبن انفسھن من النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقالت عائشۃ اما تستحی المرأۃ ان تھب نفسھا للرجل فلما انزلت ترجی من تشاء منھن قالت یا رسول اللہ ما اری ربک الا یسارع فی ھواک انتھی فلعل ھذہ غیر التی ذکرت فی ھذا الحدیث قولہ وھبت نفسی لک بلام التملیک استعملت ھنا فی تملیک المنافع ای وھبت امر نفسی لک او نحو ذلک والا فالحقیقۃ غیر مرادۃ لان رقبۃ الحرۃ لا تملک فکانھا قالت انزوجک بلا اصداق وفی روایۃ للشیخین فنظر الیھا صلی اللہ علیہ وسلم فصعد النظر فیھا وصوبہ ثم طأطأ رأسہ قولہ فقامت طویلا نعت لمصدر محذوف ای قیاما طویلا او منصوب علی الظرفیۃ ای زمانا طویلا ای کثیرا قولہ فقال رجل لم یعرف الحافظ اسمہ قولہ زوجنیھا لم یقل فیھا لان ذلک من خصائصہ صلی اللہ علیہ وسلم لقولہ تعالیٰ خالصۃ لک من دون المومنین فلا بد لھن من صداق قال اللہ تعالیٰ واتوا النساء صدقاتھن نحلۃ قال ابو عبیدۃ ای عن طیب نفس بالفریضۃ التی فرضھا اللہ تعالیٰ وقال تعالیٰ واتوھن اجورھن ای مھورھن وان اقتضی القیاس ان کل ما یجوز البذل بہ والعوض تجوز ھبتہ لکن اللہ تعالیٰ حرم بضع النساء الا بالمھر کذا فی شرح الموطا قولہ ان لم تکن لک بھا حاجۃ فیہ حسن اجد بہ قولہ انصرف فی موضع رفع صفۃ لشیء ویجوز جزمہ علی جواب الاستفہام وھو یتعدی الی مفعولین ثانیھما مقدر راجع الی شیء وھو العائد من الصفۃ الی الموصوف والمعنی ھل عندک من شیء تعطیھا ایاہ من اصدقھا اذا اعطیھا صداقھا وفی الموطا لمالک من شیء تصدقھا ایاہ بذکر المفعول الثانی قولہ ما عندی الا ازاری ھذا علم منہ انہ لم یکن عندہ رداء اصلا ولا ازار غیر ما علیہ

باقی در صفحہ آئندہ

شرح سراج احمد

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ازارک ان اعطیتہا جلست ولا ازار لک پس فرمود آنحضرت ازار تو اگر بدہی تو ہم ازار خود نشستی تو در حالیکہ نباشد ترا ازاری فالتمس شیئا پس بجوی چیزی دیگر را برای دادن وی فقال ما اجد پس گفت آن مرد نمی یابم چیزی قال التمس ولو خاتما من حدید فرمود آنحضرت طلب کن و بہم رسان چیزی را اگرچہ آن چیز انگشتری از آہن باشد قال فالتمس فلم یجد شیئا گفت راوی سہل پس جست و طلب کرد او پس نیافت چیزی فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ہل معک من القرآن شیء پس فرمود آنحضرت آیا ہست با تو چیزی از قرآن قال نعم سورۃ کذا وسورۃ کذا لسورہا گفت آن مرد فلان سورۃ و فلان سورۃ ست نام برد آن سورہا را فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم زوجتکہا بما معک من القرآن پس فرمود آنحضرت تحقیق تزویج کردم ترا آن زن بچیزی کہ با تست از قرآن شریف ظاہر آنست کہ مہر وی ہمین تعلیم قرآن را ساختہ اند و نزد بعضی ایمہ این جائز ست چنانکہ موسی علیہ السلام خدمت شعیب و گوسفندان چرانے او را مہر گردانیدہ و حنفیہ میگویند کہ واجب درین صورت مہر مثل ست چنانکہ در صورت عدم تسمیۂ مہر و کلمہ با درینجا برای مقابلہ نیست بلکہ برای سببیت یعنی تزویج کردم بسبب آنچہ با تست از قرآن و سبب اجماع تو با وی وجود قرآن ست و نیز شاید کہ آن زن بخشیدہ مہر خود را بآن مرد اخرج ابوداود عن ابی ہریرۃ قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ما تحفظ من القرآن قال سورۃ البقرۃ او التی تلیہا قال قم فعلمہا عشرین آیۃ وہی امرأتک وفی فوائد تمام انہا تسع من المفصل زاد الدارقطنی وسورۃ من المفصل و لابی الشیخ ازا اعطیناک الکوثر والظاہر ان بعض الرواۃ حفظ ما لم یحفظ الآخر وکون القصۃ متعددۃ بعید ہذا حدیث حسن صحیح وقد ذہب الشافعی الی ہذا الحدیث فقال ان لم یکن لہ شیء یصدقہا فتزوجہا علی سورۃ من القرآن فالنکاح جائز

شرح ابی الطیب

قولہ فالتمس ولو خاتما من حدید ای التمس شیئا آخر فلو کان ذلک خاتما من حدید قال عیاض ہو علی المبالغۃ لا التحدید لان الرجل نفی قبل ذلک وجود شیء ولو اقل من خاتم حدید وقیل لعلہ انما طلب منہ ما یقدمہ لان جمیع المہر خاتم حدید وہذا بصفۃ استحباب قولہ بما معک من القرآن قال فی شرح الموطا الباء للعوض کبعتک ثوبی بدینار ولورد انہ انکحہا بحفظہ القرآن ای ان الباء سببیۃ اکراما للقرآن لانہا تکون بمعنی الموہوبۃ وذلک لا یجوز لاحد صلی اللہ علیہ وسلم وقالہ المازری وقال عیاض یحتمل وجہین اظہرہما ان یعلمہا ما معہ من القرآن او قدر امنہ ویکون صداقہا تعلیمہ ایاہا وجاء ہذا عن مالک واحتج بہ من قال ان منافع الاعیان تکون صداقہا وفی روایۃ لمسلم اذہب فعلمہا من القرآن وفی ابی داود فعلمہا عشرین آیۃ وقال الطحاوی والاکثری وغیرہما ہذا خاص بالنبی صلی اللہ علیہ وسلم والباء علی ہذا بمعنی اللام ای لما حفظت من القرآن و ستر لہا کفوا فی الدین وہذا یحتاج الی دلیل انتہی وقد حکی ایضا عن ابی حنیفۃ واحمد ومالک وہما قولان مرجحان فی مذہبہ ودلیلہ ما اخرجہ سعید بن منصور وابن السکن عن ابی النعمان الاسدی الصحابی قال تزوج رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم امرأۃ علی سورۃ من القرآن وقال لا یکون لاحد بعدک مہرا والقول الثانی لمالک والشافعی وغیرہما جواز جعل الصداق منافع علی ظاہر الحدیث انتہی من شرح الموطا

عارضۃ الاحوذی

حتی لو کانت سخالا کلہا قال ابو حنیفۃ والشافعی یوخذ منہا بظاہر اللفظ الوارد ونحن قلنا بقول عمر المضروبۃ التی ہی بناتہا ولو توالدت ویحمل بہا النصاب لو جبت فیہا الزکوۃ وقال ابو حنیفۃ والشافعی لا یحمل بہا النصاب فی الحول وہذا مبنی علی اصل ذلک فی ان المال انہ معدود مع الاصل والمسألۃ معنونۃ فی مسائل الخلاف بیانہا الثانیۃ عشرا فما توخذ الصدقۃ من غالب غنم المالک قال بعضہم من غالب غنم البلد وہذا فاسد فان النبی صلی اللہ علیہ وسلم عین الوجوب فیہا فلا تعدل الی غیرہا من غیر ضرورۃ الثالثۃ عشرۃ لا توخذ الہرمۃ وہی التی لا در فیہا ولا نسل ولا ذات عوار واختلف فی ضبطہ بفتح العین وضمہا وہو العیب وجعل بعضہم الضم للعور ولا معنی لہ قال علماؤنا الا ان یکون بعینہا اجود من السلیمۃ ویری الساعی فی ذلک حظا للمساکین فیجوز لہ اخذہا لقول النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی البخاری الا ان یشاء

بقیہ صفحہ ۳۷۲ ۳۷۳ ۳۷۴

شرح سراج احمد

پس گفتہ است امام شافعی اگر نباشد مردی را چیزیکہ مہر بدہد بزن را پس در نکاح آورد او را بہ سورتی از قرآن پس نکاح روا باشد و یعلمها سورة من القرآن و تعلیم کند زن را سورتی از قرآن بعوض مال و قال بعض اهل العلم النکاح جائز و یجعل لها صداق مثلها و گفتہ اند بعضی اہل علم نکاح این مرد بسورۂ قرآن روا باشد و بگرداند ناکح برای منکوحہ مہر مثل وی و هو قول اهل الکوفة و احمد و اسحق و آن قول امام مالک و ابی حنیفہ و احمد و اسحق ست حدثنا ابن ابی عمر نا سفیان بن عیینة عن ایوب عن ابن سیرین عن ابی العجفاء بفتح عین مہملہ و سکون جیم سلمی بصری نام او ہرم بن نسیب ست و بعضی بعکس آن گفتہ اند و گویند بصاد و ست بدل سین مہملتین مقبول از ثانیہ بود بعد التسعین وفات کردہ چنانکہ بخاری ذکر کردہ است قال قال عمر بن الخطاب گفت ابو العجفاء گفت امیر المومنین عمر الا لا تغالوا بضم تای مثناۃ فوقیہ صدقة النساء دانا و آگاہ باشید مگنید گران مہر زنان را فانها لو کانت مکرمة بفتح میم و ضم راء فی الدنیا پس بدرستیکہ آن خالات مہر اگر می بود موجب بزرگی و دنیا او تقوی عند الله لکان اولاکم بها نبی الله صلی الله علیه وسلم و می بود تقوی نزد خدا می بود و ہر آئینہ سزاوار ترین شما بمغالات پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم ما علمت رسول الله صلی الله علیه وسلم نکح شیئا من نسائه نمیدانم آنحضرت را کہ نکاح کردہ باشد چیزی را از زنان خود را و لا انکح شیئا من بناته و نہ بنکاح دادہ باشد چیزی را از دختران خود علی اکثر من ثنتی عشرة اوقیة بر بیشتر از دوازدہ اوقیہ و اوقیہ و مہر فاطمہ زہرا رضی الله عنها خود ازین کمتر بود کہ چہار صد درہم بود کہ از دوازدہ اوقیہ چیزی کمتر ست و اما نکاح ام حبیبہ کہ چہار صد ہزار درہم یا چہار صد دینار گفتہ اند آن از جانب نجاشی بود کہ ملک حبشہ کہ او را جہیشہ بحضرت صلی الله علیه وسلم نکاح بست و بحبت تکریم و تعظیم آنحضرت این قدر مہر کرد این بیان عزیمت و افضل و اولی ست کہ امیر المومنین عمر فرمودہ و الا در جواز و رخصت اکثر ازین سخن نیست

شرح ابی الطیب

قوله لا تغالوا صدقة النساء بفتح الصاد و ضم الدال ای مهورهن و هو جمع صداق و قال القاضی المغالاة التکثیر فیها ای المغالات **قوله** فانها ای المغالات **قوله** لو کانت مکرمة بفتح المیم و ضم الراء و احدة المکارم ای ما یحمد فی الدنیا او تقوی **قوله** علی ثنتی عشرة اوقیة فیها لغات ضم الهمزة و سکون الواو و تشدید الیاء بعد القاف المکسورة و الثانیة وقیة بضم الواو و کسر القاف و تشدید الیاء و الثالثة وقیة بفتح فسکون و هی تحریف و الاوقیة جمع وقیة و هی اربعون درهما و الجموع اربع مائة و ثمانون درهما و اما ما روی ان صداق ام حبیبة کانت اربعة الاف درهم رواه ابو داود فانه مستثنی من قول عمر رضی الله عنه لانه اصدقها النجاشی فی الحبشة عن رسول الله صلی الله علیه وسلم اربعة الاف درهم من غیر تعیین من النبی صلی الله علیه وسلم و اما ما روته عائشة رضی الله تعالی عنها من ثنتی عشرة و نشا فانه لم یتیقنا و نر عدد الاواقی و لعله اراد عدد الاوقیة و لم یلتفت الی الکسور مع انه نفی الزیادة فی علمه و ذکر السید جمال الدین فی روضة الاحباب ان صداق فاطمة رضی الله عنها کان علی اربع مائة مثقال فضة و کذا ذکره صاحب المواهب و لفظه ان النبی صلی الله علیه وسلم قال لعلی ان الله عز و جل امرنی ان ازوجك فاطمة علی اربع مائة مثقال فضة و المجموع ان عشرة دراهم سبعة مثاقیل مع عدم اعتبار الکسور لکن یشکل نقل ابن الهمام ان صداق فاطمة کان اربع مائة درهم

عارضة الاحوذی

المصداق الرابعة عشر فان کانت کلها معیبة لم یاخذ منها و جاءه بصحیح و قال الشافعی و ابو حنیفة یاخذ منها و هو اقوی فی النظر

زکوة البقر

ابو عبیدة عن عبد الله عن النبی صلی الله علیه وسلم فی ثلثین من البقر تبیع او تبیعة و فی کل اربعین مسنة مسروق عن معاذ بعثنی رسول الله صلی الله علیه وسلم فامرنی ان اخذ من کل ثلثین بقرة تبیعا او تبیعة و من کل اربعین مسنة و من کل حالم دینارا او عدله معافر حدیث حسن الاسناد ابو عبیدة لم یسمع من ابیه و مع انه لم یسمع منه روی فی هذا الحدیث عن ابیه عن عبد الله فالحدیث مقطوع بالوجهین و اما حدیث عبد الله فانفرد به و اما حدیث معاذ فخرجه ابو داود و النسائی زاد ابو داود و لیس علی العوامل شیء و خرجه عن علی ایضا و قال فیه عجلی تابع او جذعة العربیة التبیع هو الذی فطم عن امه و قیل هو الجذع من سنتین و کذلك

شرح سراج احمد

هذا حدیث حسن صحیح وابو العجفاء السلمی اسمه هرم بکسر الهاء وفتح الراء والاوقیة عند اهل العلم اربعون درهما وقیمت یک اوقیه نزد اهل علم چهل درهم باشد وثنتا عشرة اوقیة وقیمت مجموع دوازده اوقیه هو اربع مائة وثمانون درهما وآن چهارصد وهشتاد درهم میشود **باب** ماجاء فی الرجل یعتق الامة ثم یتزوجها بابست در بیان آنچه آمده است در حق مردی که آزاد کند داه خود را پستر در نکاح خود آرد واحدثنا قتیبة نا ابو عوانة عن قتادة وعبد العزیز بن صهیب عن انس بن مالک ان رسول الله صلی الله علیه وسلم اعتق صفیة وجعل عتقها صداقها بدرستیکه آنحضرت آزاد کرد ام المومنین صفیه را درخیبر گردانید مهر او را آزاد کردن او وفی الباب عن صفیة بنت حیی بن اخطب الاسرائیلیة اولاد هارون بن عمران که در سبی خیبر آمده بود حدیث انس حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم وهو قول الشافعی واحمد واسحق وکره بعض اهل العلم ان یجعل عتقها صداقها ومکروه گفته اند بعضی اهل علم اینکه بگرداند آزاد کردن مهر وحتی یجعل لها مهرا سوی العتق تا آنکه بگرداند برای او مهری سوای آزاد کردن دیگر مال وهمین مذهب امام ابی حنیفه رح والقول الاول اصح **باب** ماجاء فی الفضل فی ذلک بابست در بیان آنچه آمده است وذکر فضل در آزاد کردن داه پستر در نکاح آوردن او واحدثنا هناد نا علی بن مسهر عن الفضل بن یزید عن الشعبی عن ابی بردة بن ابی موسی عن ابیه ابی موسی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ثلثة یوتون اجرهم مرتین سه کس اند که داده شوند مزد وثواب ایشان دو بار عبادی حق الله وحق موالیه یکی از ان بنده است که

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الرجل یعتق الامة ثم یتزوجها **قوله** صداقها صداق المرأة مهرها والفتح افصح من الکسر قاله الزرقانی فی شرح الموطا والقاموس صداق ککتاب وسحاب مهر المرأة وفی المغرب الکسر افصح من الفتح قال النووی الصحیح فی معناه انه اعتقها ثم تبرعا بلا عوض ولا شرط ثم تزوجها برضاها بلا صداق وقیل شرط علیها عند عتقها ان یتزوجها فلزمها الوفاء وقیل اعتقها وتزوجها علی قیمتها وهی مجهولة والکل من خصائصه صلی الله علیه وسلم وقال احمد بظاهر الحدیث وقال ایضا اختلف العلماء فیمن اعتق امة علی ان تتزوج به ویکون عتقها صداقها فقال الجمهور لا یلزمها ان تتزوج به ولا یصح هذا الشرط ومن قال بذلک مالک والشافعی وابو حنیفة ومحمد بن الحسن وزفر انتهی **باب** ماجاء فی الفضل من ذلک **قوله** ثلثة مبتدأ خبره یوتون بصیغة المجهول من الایتاء ای الاعطاء قال العراقی ذهب اکثر الاصولیین الی ان مفهوم العدد لیس بحجة والذین یوتون اجرهم مرتین اکثر من ذلک **قوله** عبد ادی حق الله وحق موالیه اما حق الله ففی طاعته فیما امر ونهی عنه وموالی جمع مولی وانما جمع لتحصل مقابلة الجمع فی جنس العبید بجمع المولی ولیدخل ما اذا کان العبد مشترکا بین موالی والمراد من حقهم خدمتهم قال ابن عبد البر لما اجتمع علی العبد واجبان طاعة ربه وطاعة سیده

قوت المغتذی

ثلثة یوتون اجرهم مرتین قال العراقی ذهب اکثر الاصولیین الی ان مفهوم العدد لیس بحجة والذین یوتون اجرهم مرتین اکثر من ذلک عبد ادی حق الله وحق موالیه قال ابن عبد البر لما اجتمع علی العبد واجبان طاعة ربه وطاعة سیده فی المعروف فقام بهما جمیعا کان له ضعف اجر الحر المطیع لربه مثل طاعته

عارضة الاحوذی

نسرة ابن نافع واکثر اهل العربیة علی انه یتبع اول سنة والجذعة اسم الصغیر منها ومن غیرها ویسمی جذعا وان نزا والقح واختلفوا فی المسنة فقیل هی التی دخلت فی السنة الثالثة وقیل هی التی اتت علیها ثالثة ودخلت فی الرابعة وهو الذی اختاره ابن الموان الاحکام فی مسائل الاولی المذهب ان البقر لا یوخذ منها الا مسنة انثی وان کانت ذکورا کلها کلف رب المال ان یاتی بانثی وقال بعض اصحاب الشافعی یجزیه لان زکوة کل مال منه قلنا بل یجب بما قال النبی صلی الله علیه وسلم فی البقر ولا یتعدی کما لو یتعذر ما سمی فی الابل من ابن لبون ولا بنت مخاض وقال ابو حنیفة ان کانت اناثا کلها جاز فیه مسن ذکر قال لان المقصود السن قلنا هذه غفلة عظیمة فی النظم بل المقصود الانوثة لزیادة المالیة فیه والرغبة فی نسلها ولبنها الثانیة قوله من کل حالم دینارا یعنی فی الجزیة

بقیہ صفحہ ۳۷۴

عارضة الاحوذی

ولا یوخذ الا ممن یلغم وقد فرضها عمر علی الموسر اربعة دنانیر وعلی من اوتیقد دینارا الا انهم قد موا من النبی صلی الله علیه وسلم ان تقدیر حالهم لیکن شرعا اذ لیکن عبادة فیقفت کل احد عند تقدیرها وشرط عمر زائدا علیهم ضیافة المارین من المسلمین فی اشیاء تضمنها کتاب عهده وکان من یالیمن من الکفار اهل کتاب وسیاتی الکلام علی من تجب علیه الجزیة من اصناف الکفار ان شاء الله والذی یدل علی انها لم تکن عبادة قوله اوعدل معافریا ولو کانت عبادة لما جاز بدلها بالقیمة کالزکوة وقد وهم ابوحنیفة وتابعه اصبغ علیه فقالا علی تفصیل ان الزکوة یجوز فیها دفع القیمة علی القدر المزکی لان المقصود منها تنقیص الملاک علی الملاک امتحانا وسد خلة الفقراء انتهی وذلک یحصل بالقیمة کما یحصل بالعین قلنا لو جاز التعلیل فی العبادات لاسقاط

شرح سراج احمد

که ادا کرد حق خدای را که بر ذمهٔ اوست از نماز و روزه و غیر هما و ادا کرد حق موالی خویش را که نرد ایشان باشد فذلک یوتی اجره مرتین پس اینچنین بنده را دو شود مزد و ثواب او و دو بار و مرجل کانت عندہ جاریة وضیئة فادبها فاحسن ادبها ثم اعتقها ثم تزوجها ابتغی بذلک وجه الله فذلک یوتی اجره مرتین دوم ازان سه مرد یست که باشد نزد او داهی خوب صورت پس ادب آموخت او را پس نیک ادب آموخت و او را پس آزاد کرد او را پس تزویج خود آورد او را اگر طلب میکرد بآن آزاد کردن ذات حق تعالی را پس این مرد ست که داده شود مزد و ثواب او را دو بار و مرجل من بالکتاب الاول ثم جاء بالکتاب الاخر فامن به فذلک یوتی اجره مرتین و سوم مردی ست یهود و نصاری که ایمان آورد بکتاب اول که توریت و انجیل ست پس ترا مد کتاب دوم که قرآن

(ای مرضی ذات حق)

شرح ابی الطیب

فی المعروف فقام بما جمیعا کان له ضعفا بر الحر الطویل له مثل ما عتقه **قوله** رجل کانت عندہ جاریة وضیئة بوزن فعیلة بالهمزة والمد ای حسنة جمیلة قال العراقی لیس فی الکتب الستة وصف الجاریة بانها وضیئة الا فی روایة الترمذی هذه وهل هو قید فی حصول الاجر المذکور ام لا فیه بحث قاله السیوطی والاجران اجر العتق واجر التزویج لان التادیب والتعلیم یوجبان الاجر فی الاجنبی والاولاد وجمیع الناس فلم یکن مختصا بالاماء فلا یتبق الاعتبار الا فی العتق والتزویج وانما ذکر التادیب والتعلیم کما فی روایة لانهما یوجبان الکمال فی الاجر والمراة المؤدیة المعلمة اکثر برکة واقرب الی ان تعین زوجها علی دینه **قوله** رجل من بالکتاب الاول الی الاخر ظاهره یشمل الکتابین ای کتابین کانا لکن روایة البخاری رجل من اهل الکتاب امن بنبیه وامن بمحمد صلی الله علیه وسلم کما فی کتاب العلم وایما رجل من اهل الکتاب امن بنبیه وامن بی کما فی کتاب النکاح تدل علی ان المراد من الکتاب الاخر القرآن قال السیوطی بکسر الخاء وهو القرآن واما الکتاب الاول فاما ان یراد به الانجیل فقط علی القول بان الاصر ناسخة لیهودیة او یراد به اعم من التوریة والانجیل علی تقدیر عدم النسخ فمعناه امن بموسی او عیسی علیهما السلام مع ایمانه بمحمد صلی الله علیه وسلم المنعوت فی التوریة والانجیل الماخوذ له المیثاق علی سائر النبیین وامم هم **قوله** فذلک یوتی اجره مرتین انما کرر هذه الصیغة ولم یقتصر علی قوله فلهم اجران او فهم یوتون اجرهم مرتین ههنا مع ان القصر لان جهات المثوبة مختلفة قال فی فتح الباری لا خلاف ان عیسی علیه السلام ارسل الی بنی اسرائیل فمن اجاب منهم نسب الیه ومن کذب منهم واستمر علی یهودیته لم یکن مؤمنا فاذا اتی الخبر بان شرط ان یکون مؤمنا بنبیه نعم من دخل فی الیهودیة من غیر بنی اسرائیل ولم یکن بحضرة عیسی فلم تبلغه دعوته یصدق علیه انه یهودی مؤمن انه هو مؤمن بنبیه موسی لم یکذب نبیا اخر بعده فامن ادرک نبینا محمدا صلی الله علیه وسلم ممن کان بهذه المثابة وامن به لم یشکل ان یدخل فی الخبر المذکور نعم الاشکال فی الیهود الذین کانوا بحضرته صلی الله علیه وسلم کما صح فی الطبرانی انه خرج عشرة من اهل الکتاب

قوت المغتذی

ورجل کانت عنده جاریة وضیئة قال العراقی لیس فی شیء من الکتب الستة وصف الجاریة بانها وضیئة الا فی روایة الترمذی هذه وهل هو قید فی حصول الاجر المذکور ام لا فیه بحث ثم جاء الکتاب الاخر بکسر الخاء هو القرآن

شرح سراج احمد

کہ بر من نازل گشتہ است پس ایمان آورد بقرآن پس این مرد دادہ شود ثواب او را دو بار بجہت عمل نمودن بہر دو شریعت حدثنا ابن ابی عمر ناسفیان عن صالح بن صالح وھو ابن حی در تقریب ست صالح بن صالح بن حی ویقال ابن صالح بن مسلم ابن حی ویقال حیان وحی لقب حیان وقد ینسب الی جدابیہ فیقال صالح بن حی وصالح بن حیان قال احمد ثقۃ من السادسۃ مات سنۃ ثلث وخمسین موثقہ العجلی وضعف صالح بن حیان القرشی عن الشعبی عن ابی بردۃ بن ابی موسی عن ابی موسی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم نحوہ بمعناہ حدیث ابی موسی حدیث حسن صحیح وابو بردۃ ابن ابی موسی اسمہ عامر بن عبد اللہ بن قیس وقد روی شعبۃ والثوری عن صالح بن صالح بن حی ھذا الحدیث ترجمہ عبارت ظاہرست **باب** ماجاء فی من یتزوج المرأۃ ثم یطلقھا قبل ان یدخل بھا ھل یتزوج ابنتھا ام لا بابست در بیان انچہ آمدہ است در حق کسیکہ نکاح کرد زنی را پس ستر طلاق داد او را پیش از نیکہ دخول کند او را و وطی کند او را آیا تزویج کند دختر آن مطلقہ را یا نہ حدثنا قتیبۃ نا ابن لھیعۃ عن عمرو بن شعیب عن ابیہ عن جدہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ایما رجل نکح امرأۃ فدخل بھا فلا یحل لہ نکاح ابنتھا وان لم یکن دخل بھا فلینکح ابنتھا وایما رجل نکح امرأۃ فدخل بھا او لم یدخل بھا ہر کدامی مردی کہ نکاح کرد زنی را پس وطی کرد او را پس حلال نیست مرا او را نکاح دختر آن واگر دخول نکردہ است بآن زن پس باید کہ نکاح کند دختر او وہر کدامی مردی کہ نکاح کرد زنی را پس دخول کردہ باشد بآو یا نہ دخول کردہ باشد بآو فلا یحل لہ نکاح امہا پس حلال نیست مرا او را نکاح مادر او قال ابو عیسی ھذا حدیث لا یصح من قبل اسنادہ این حدیثی ست کہ نیست صحیح از جہت اسناد وی وانما یروی ھذا الحدیث ابن لھیعۃ والمثنی بن الصباح عن عمرو بن شعیب جز این نیست کہ روایت کردہ این حدیث را ابن لہیعہ ومثنی از عمرو بن شعیب والمثنی بن الصباح وابن لھیعۃ یضعفان فی الحدیث ومثنی وابن لہیعہ ہر دو تضعیف کردہ شدہ اند در روایت حدیث والعمل علی ھذا عند اکثر اھل العلم قالوا اذا تزوج الرجل امرأۃ ثم طلقھا قبل ان یدخل بھا حل لہ ان یتزوج ابنتھا گفتہ اند اہل علم چون تزویج کرد مردی زن را پستر طلاق داد او را پیش از انکہ دخول کند بآو حلال ست مرا او را اینکہ تزویج کند دختر مطلقہ را و بمجرد عقد حرمت مصاہرت ثابت نمی شود

شرح ابی الطیب

منھم ابن رفاعۃ الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فامنوا فاوذوا فنزلت الذین اتیناھم الکتاب من قبلہ ھم بہ یومنون واذا یتلی علیھم قالوا امنا بہ انہ الحق من ربنا انا کنا من قبلہ مسلمین اولئک یؤتون اجرھم مرتین فھؤلاء من بنی اسرائیل وھم اولو بعیسی بل استمروا علی ایمھم وھو دیۃ الی ان امنوا بمحمد صلی اللہ علیہ وسلم وقد ثبت انھم یؤتون اجرھم مرتین قال الطیبی فیحتمل اجراء الحدیث علی عمومہ اذ لا یبعد ان یکون طریان الایمان بمحمد صلی اللہ علیہ وسلم سببا لقبول تلک الادیان وان کانت منسوخۃ انتہی ویمکن ان یقال ان الذین کانوا بالمدینۃ لو تبلغھم دعوۃ عیسی علیہ السلام لانھا لو تغتشر فی اکثر البلاد فاستمروا علی یھودیتھم ومؤمنین بنبیھم موسی الی ان جاء الاسلام فامنوا بمحمد صلی اللہ علیہ وسلم فبھذا یرتفع الاشکال **باب** ماجاء فی من یتزوج المرأۃ ثم یطلقھا قبل ان یدخل بھا ھل یتزوج ابنتھا ام لا **قولہ** فلا یحل لہ نکاح ابنتھا لقولہ تعالی وربائبکم اللاتی فی حجورکم من نسائکم اللاتی دخلتم بھن وقید الحجر خرج مخرج الغالب العادی **قولہ** فلینکح ابنتھا لقولہ تعالی فان لم تکونوا دخلتم بھن فلا جناح علیکم

عارضۃ الاحوذی

اعیانھا لجاز فی الصلوۃ وضع السبجود مکان الرکوع وتمریغ الوجہ بالتراب مکان الوضع علی صلابۃ واحدۃ لانہ ابلغ من التذلل لوظھر ان المقصود سد خلۃ الفقراء لعارضہ معنی اخر اقوی منہ وھو ان المقصود اغناء الفقراء بالجنس الذی حصل بہ الغنی غنیا حتی یخرج الغنی الی الفقیر عن مالہ کما یخرج لہ عن قدرۃ فذلک ابلغ فی الابتلاء واغنی للفقراء واذا رأی عین مالہ عند غیرہ کان ازکی لہ **باب** کراھیۃ اخذ خیار المال فی الصدقۃ ابو معبد نافذ مولی ابن عباس عن ابن عباس قال ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بعث معاذا الی الیمن فقال انک تاتی قوما اھل کتاب فادعھم الی شھادۃ ان لا الہ الا اللہ وانی رسول اللہ فان ھم اطاعوا لذلک فاعلمھم ان اللہ افترض علیھم صدقۃ توخذ من اغنیائھم وترد فی فقرائھم فان ھم اطاعوا لذلک فایاک وکرائم اموالھم واتق دعوۃ المظلوم فانھا لیس بینھا وبین اللہ

ای تقبل خبر مرسلہ

عارضة الاحوذی

حجاب لاسناد هذا الحدیث صحیح من روایة یحیی بن عبد الله بن صیفی عن ابی معبد عن ابن عباس وعن یحیی بن عبد الله روته الرواة الاصول فیها مسائل الاولی قوله انك تاتی اهل کتاب فادعهم الی شهادة ان لا الٰه الا الله وهذا تنبیه بدیع منه صلی الله علیه وسلم علی کیفیة الدعوة لاصناف الخلق فان منهم من ینکر الصانع ومنهم من یقر به وینکر النبوة فی تفصیل من الباطل طویل واهل الکتاب یقرون بالاله والنبی ولکنهم یدعون ان مع الله الٰها اخر وان محمدا صلی الله علیه وسلم لیس برسول تقول النصاری المسیح ابن الله وتقول الیهود عزیر ابن الله وقد انکرت ذلك الیهود الیوم وتبرات منه لتوجب الکذب علی محمد صلی الله علیه وسلم وتبری انفسها من هذا الباطل وهذا لا یقبل منهم فان النبی صلی الله علیه وسلم قال عن ربه وقالت الیهود عزیر ابن الله والمتنبئ طافحة بالیهود وما حولها فلو کانوا لا یقولون

شرح سراج احمد

واذا تزوج الرجل الابنة فطلقها قبل ان یدخل بها لم یحل له نکاح امها وچون ترویج کرد مرد دختر را پس طلاق داد او را پیش از انکه وطی کند او را حلال نیست مر این مرد را نکاح مادر وی لقول الله تعالی وامهات نسائکم واین عام است که مدخوله باشد یا غیر مدخوله وهو قول الشافعی واحمد واسحق **باب** ما جاء فی من یطلق امرأته ثلثا فیتزوجها اخر فیطلقها قبل ان یدخل بها بابست در بیان انچه آمده است در حق کسیکه طلاق دهد زن خود را سه طلاق پس ترویج کرد این مطلقه را دیگر کس پس طلاق داد او را پیش از دخول با او حدثنا ابن ابی عمر واسحق بن منصور قالا انا سفین بن عیینة عن الزهری عن عروة عن عائشة قالت جاءت امرأة رفاعة القرظی آمد زن رفاعه قرظی رفاعه بکسر راء وفاء مردی از اصحاب خال ام المومنین صفیه قرظی بضم قاف وفتح راء وظای معجمه از بنی قریظه که قبیله ایست از یهود وشام وتمیمه بنت وهب اخرجه مالك فی الموطا من روایة الزهری عن عبد الرحمن بن الزبیر الی رسول الله صلی الله علیه وسلم نزد آنحضرت فقالت انی کنت عند رفاعة پس گفت آن زن بدرستیکه من بودم نزد رفاعه یعنی در نکاح او فطلقنی پس طلاق داد مرا رفاعه طلاق قطعی پس قطع وجزم کرد طلاق را یعنی سه طلاق داد یکبارگی فتزوجت بعده عبد الرحمن بن الزبیر پس نکاح کردم بعد از رفاعه عبد الرحمن بن الزبیر بالفتح زاء وکسر باء موحده بوزن امیر صحابی صغیر ست وما معه الا مثل هدبة الثوب ونیست با عبد الرحمن مگر مانند گوشه جامه ودر صراح ست هدب بضمتین وسکون دال مهمله وباء موحده جمع هدبه ریشه وپرزه جامه مقصود بیان سستی آلت مردی او ست که دخول نمی تواند کرد فقال اتریدین ان ترجعی الی رفاعة پس فرمود آنحضرت آیا میخواهی تو که باز گردی

شرح ابی الطیب

قوله لقول الله تعالی وامهات نسائکم بریدان الحدیث وان کان ضعیفا من حیث الاسناد فهو صحیح من جهة المعنی لمطابقته معنی الایة لان حرمة الامهات فیها مطلقة والبنات مقیدة بالدخول بالامهات **باب** ما جاء فی من یطلق امرأته ثلثا فیتزوجها اخر فیطلقها قبل ان یدخل بها ای هل تحل للاول ام لا وفی احکامها **قوله** جاءت امرأة رفاعة بکسر الراء وتخفیف الفاء اسمها تمیمة بنت وهب وقیل غیر ذلك **قوله** القرظی بضم القاف وفتح الراء بعدها ظاء معجمة نسبة الی قریظة قبیلة من الیهود **قوله** فبت طلاقی بالموحدة والفوقیة المشددة ای قطعه قطعا کلیا وورد من وجه اخر فی روایة للشیخین انها قالت طلقنی اخر ثلث تطلیقات فی الروایات یفسر بعضها بعضا فلا حجة فیه لجواز ایقاع الثلث فی کلمة بلا کراهة کذا فی شرح الموطا وبه اندفع ما قال بعضهم یحتمل الجمع والتفریق **قوله** عبد الرحمن بن الزبیر الروایة فیه بفتح الزای وکسر الباء الموحدة قاله الطیبی **قوله** الا مثل هدبة الثوب بضم الهاء وسکون الدال المهملة ای طرفه الذی لم ینسج وفی روایة واخذت هدبة من جلباب لها شبهته بهدب العین وهو شعر جفنها وشبهته بذلك اما لصغره او لاسترخائه وهو الاظهر اذ یبعد ان یکون صغیرا الی حد لا یغیب معه مقدار الحشفة وفی النهایة اراد ان متاعه وانه رخو مثل طرف الثوب لا یغنی عنه شیئا وفی روایة فتبسم رسول الله صلی الله علیه وسلم **قوله** ان ترجعی الی رفاعة لا ای قالت نعم فقال لها لا فجواب الاستفهام محذوف

قوت المغتذی

جاءت امرأة رفاعة لم یقع فی الکتب الستة تسمیتها وقد سماها مالك فی روایته تمیمة بنت وهب عبد الرحمن بن الزبیر بفتح الزای وکسر الباء الموحدة اسمه عبد الله بن الحسین

شرح سراج احمد

بسوی رفاعه لا رجوع ممکن و جائز نیست رجوع تو بوی حتی تذوقی عسیلته تا آنکه بچشی تو شهد عبد الرحمن را و یذوق عسیلتك و بچشد عبد الرحمن شهدك ترا کنایت ست از لذت جماع یعنی تا زوج ثانی جماع نکند رجوع بزوج اول جائز نبود این حدیث مشهوریست و دلالت دارد بر آنکه در تحلیل تزویج صرف کافی نیست بلکه لابد ست از جماع و مجرد دخول دران کافی ست و انزال شرط نیست

و فی الباب عن ابن عمر لا تحل للاول حتی یجامعها الآخر اخرجه النسائی و انس اخرجه سعید بن منصور و البیهقی و الرمیصاء بضم راء و فتح میم و سکون شناة تحتیه و صاد مهمله و ام سلیم ست بنت ملحان بن خالد الانصاریة والدة انس بن مالك گویند نام او سهله یا رئیله یا رمیثه یا ملیکه یا انیثه و آن غمیصاء یا رمیصاء بوده مشهور گشته است بکنیت از صحابیات فاضلات بود در خلافت عثمان وفات کرده و الغمیصاء عطف تفسیری ست بضم غین معجمه و فتح میم و سکون شناة تحتیه و صاد مهمله و ابی هریرة اخرجه ابن عدی و البیهقی عن علی و الدارقطنی عن ابن عباس و مالك و عبد الرزاق عن زید بن ثابت حدیث عائشة حدیث حسن صحیح و العمل علی هذا عند عامة اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم و غیرهم ان الرجل اذا طلق امرأته ثلثا فتزوجت زوجا غیره فطلقها قبل ان یدخل بها انها لا تحل للزوج الاول اذا کان جامع الزوج الاخر بدستیکه مردی چون طلاق داد زن خود را سه طلاق پس نکاح کرد او را شوهر دیگر را پس طلاق داد او را پیش ازین که دخول کند بآن بدستیکه آن زن حلال نشود برای زوج اول چون نباشد که جماع کرده باشد شوهر دوم **باب ما جاء فی المحلل و المحلل له** باب بیان آنچه آمده است در حق حلاله کننده و در حق مردی که حلاله برای او کند حدثنا ابو سعید الاشج نا اشعث بن عبد الرحمن بن بید بلفظ تصغیر ست الیامی نا مجالد عن الشعبی عن جابر بن عبد الله و عن الحارث شعبی روایت میکند از جابر و از حارث عن علی حارث از علی مرتضی قالا گفته اند جابر و علی مرتضی ان رسول الله صلی الله علیه وسلم لعن المحلل بکسر لام مشدده و المحلل له بفتح آن لعنت کرد آنحضرت تحلیل کننده را یعنی زوج ثانی را که حلال گرداینده

شرح ابی الطیب

قوله حتی تذوق عسیلته بضم عین و فتح کنایة عن الجماع شبه لذة الجماع بلذة العسل ای ذوقه و حلاوته فاستعار لها ذوقا و انما انثه فی التصغیر لانه اراد قطعة من العسل و علی نیة اللذة و اما القول بان التانیث علی اعطائها معنی النطفة فرد بان الانزال لا یشترط باتفاق العلماء خلافا للحسن البصری و قوله شاذ و قیل العسل فی الاصل یذکر و یؤنث و انما صغره اشارة الی القدر القلیل الذی یحصل به المحلل و فی مسند الامام احمد العسیلة هی الجماع و کان ابن المنذر یقول فی الحدیث دلالة علی ان الزوج الثانی ان واقعها و هی نائمة او مغمی علیها تحصن باللذة انها لا تحل للزوج الاول لان الذوق ان تحس باللذة و عامة اهل العلم علی انها تحل نقله الطیبی و قال النووی اتفقوا علی ان تغییب الحشفة فی قبلها کاف **باب ما جاء فی المحل و المحلل له** قوله لعن المحل و المحلل له کذا فی النسخ باللام الواحدة من الاحلال و المحلل له من التحلیل و هما بمعنی و لذا روی المحل و المحلل له بلامین و لهما مشددة و المحلل و المحلل له بلامین و لهما مشددة کذا نقله بعض الفضلاء قال الطیبی المحلل الذی یتزوج مطلقة الغیر ثلثا علی قصد ان یطلقها بعد الوطی لیحل علی المطلق نکاحها و کانه یحلها علی الزوج الاول بالنکاح و الوطی و المحلل له هو الزوج الاول و انما لعنهما لما فی ذلك من هتك المروة و قلة الحمیة و کالة علی خسة النفس و سقوطها اما بالنسبة الی المحلل له فظاهر و اما بالنسبة الی المحلل فلانه یعیر نفسه بالوطی لغرض الغیر فانه لغایاطأها لیعرضها لوطی المحلل له و لذلك مثل صلی الله علیه وسلم بالتیس المستعار و لیس

عارضة الاحوذی

بذلك لزوجها علی النبی صلی الله علیه وسلم ذلك و تبرؤا منه و کان اولیاء علیهم من کل وجه یرد ون به علیهم الثانیة قوله ادعهم الی شهادة ان لا الٰه الا الله و انی رسول الله فان هم اطاعوا لذلك فاعلمهم ان الله افترض علیهم خمس صلوات فی الیوم و اللیلة تعلق به من یری ان الکفار لا یخاطبون بفروع الشریعة من الصلوة و الزکوة و الصوم حتی یقروا بالتوحید هذا لا حجة فیه بل الکفار مخاطبون بالایمان و جمیع فروعه دفعة واحدة و انما رتب النبی صلی الله علیه وسلم لمعاذ الدعوة لانه اقرب الی البیان و احری بالقبول و اوقع فی النفس و اضبط للامر لا بد من التفصیل فی البیان و تعدیل الشرائع علی من دخل فی الایمان و الذی یدل علیه انه لو رتب النبی صلی الله علیه وسلم لمعاذ الدعوة ترتیب الوجوب بل رتبه له ترتیب البیان قوله بعد ذلك فی الصلوة فان هم اطاعوا لذلك فاعلمهم ان الله افترض علیهم زکوة فجعل لها له بعد

عارضة الاحوذی

الاعتراف بالصلوٰة ولا خلاف فی انها لا ترتب علیها ولا یقف وجوبها علی الاقرار بها وهی الثالثة الرابعة قوله بعثنی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال کذا دلیل علی قبول خبر الواحد ولزوم العمل به لانه من المحال ان یبعث الیهم ویقول لا یلزمهم قبوله ولا یتعلق به حکم والمسألة ابین من کل دلیل وانما انکرته مشیخة القدریة لیکون وسیلة الی ابطال الاحکام الشرعیة الاحکام فی مسائل الاولی قوله لمعاذ اعلمهم ان الله افترض علیهم خمس صلوات لیل علی سقوط وجوب الوتر لان ارسال معاذ الی الیمن کان متاخرا بعد عمل الوتر والامر به فلو کان من واجبات الشریعة لنبههم علیه ولامرهم ان یامرهم به وهذا دلیل لمن یتقطن له من ثابت کلامه فی هذا المعنی الثانیة قوله وترد علی فقرائهم دلیل علی ان الصدقة لا تنقل من بلد الی بلد وهو دلیل الفقه المعنوی ایضا فان اهل کل بلد علیهم ان یقوموا بحق فقرائهم فی حال الحاجة المستانفة فکذلک الاصلیة وکذلک اذا ظلم

شرح سراج احمد

زن را بر زوج اول و لعنت کردہ محلل لہ را یعنی زوج اول را کہ برای او حلال گردانیدہ شد لما لعن محلل کہ زوج ثانی ست از جہت آنکہ وی نکاح کرد بر قصد فراق و شرعیت نکاح برای التیام ست پس در حکم بر نیز شد کہ او را استعارہ میکند چنانکہ در حدیث واقع شدہ است و لعن محلل لہ کہ زوج اول ست بسبب آنکہ وی باعث شد بر مثل این نکاح قبیح و مراد اظہار خساست ہر دو ست کہ طبع سلیم ابا کند از این فعل نہ حقیقت لعن و بعضی گفتہ اند کہ مکروہ اشتراط تزوج ست تحلیل در قول نہ در نیت بلکہ گفتہ اند کہ وی ماجور ست بہ نیت آن بقصد اصلاح و بالجملہ تشنیع این فعل کہ ہم خوابۂ خود را در حبالت دیگر بہ پسندد و آن دیگر مسکوحۂ خود را بدیگری بدہد تشریع تحلیل برای جبر و عقاب ست تا ارتکاب طلاق نکند کما فی ترجمۃ المشکوٰۃ و فی الباب عن ابن مسعود اخرجہ الدارمی و الترمذی و النسائی و ابی ہریرۃ اخرجہ احمد و البزار و ابو یعلی و اسحق و ابن ابی شیبۃ فی مسانیدہم و رجالہ موثقون و عقبۃ بن عامر اخرجہ ابن ماجۃ و رواتہ موثقون و ابن عباس اخرجہ ابن ماجۃ قال ابو عیسی حدیث علی و جابر حدیث معلول گفت مصنف حدیث علی و جابر معلول ست و ہذا روی اشعث بن عبد الرحمن عن مجالد عن عامر عن الحارث عن علی و عامر عن جابر بن عبد الله عن النبی صلی الله علیه وسلم و ہذا حدیث لیس اسنادہ بالقائم و این حدیثی ست کہ اسناد وی قائم نیست لان مجالد بن سعید قد ضعفه بعض اهل العلم زیرا کہ مجالد بن سعید تحقیق تضعیف کردہ اند او را بعض علما منہم احمد بن حنبل بعضی از ان علما امام احمد ست و روی عبد الله بن نمیر ہذا الحدیث عن مجالد عن عامر عن جابر ابن عبد الله عن علی و ہذا اقرب و ہم فیه ابن نمیر و این حدیثی ست کہ تحقیق وہم کردہ است وی ابن نمیر بجہت آنکہ عن جابر عن علی گفتہ است الحدیث الاول اصح مصنف گوید و حدیث اول اصح ست کہ روی حارث راوی ست از علی مرتضی و قد رواه مغیرۃ و ابن ابی خالد و غیر واحد عن الشعبی عن الحارث عن علی و حدثنا محمود بن غیلان نا ابو احمد نا سفیان عن ابی قیس عن ہزیل تصغیر ست ابن شرحبیل بضم شین معجمہ و فتح راء و سکون جیم مہملہ و کسر باء موحدہ و سکون شناۃ تحتیہ در آخر لام ست عن عبد الله بن مسعود قال لعن رسول الله صلی الله علیه وسلم المحلل و المحلل له ترجمہ اش ظاہر ست ہذا حدیث حسن صحیح و ابو قیس الاودی اسمه عبد الرحمن بن ثروان ہای ثلثہ بوزن ہمزان و قد روی ہذا الحدیث عن النبی صلی الله علیه وسلم من غیر وجه و العمل علی ہذا عند اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم منہم عمر بن الخطاب اخرج ابن ابی شیبۃ عنه قال لا اوتی بمحلل و لا محلل له الا رجمتہما و عثمان بن عفان اخرجه البیہقی و عبد الله بن عمر و غیرہم و ہو قول الفقہاء من التابعین و به یقول سفیان الثوری و ابن المبارک و الشافعی و احمد و اسحق و سمعت الجارودی ذکر عن وکیع انه قال بعد ما گفت مصنف شنیدم جارود را کہ ذکر میکرد از وکیع کہ او قائل بود بہمین و قال ینبغی ان یروی بہذا الباب من قول اصحاب الرای و گفت وکیع سزاوار ست

شرح ابی الطیب

فی الحدیث ما یدل علی بطلان العقد لان الاستدلال انما یصح علی صحته من حیث انه سمی العاقد محللا فذلک انما یکون اذا کان العقد صحیحا فان الفاسد لا یحلل و هذا اذا اطلق العقد فان شرط فیه الطلاق بعد الدخول ففیه خلاف و الاظہر بطلانه قاله القاضی عیاض و عندنا الشرط مکروہ و لا یشترط لکراهته و حملوا الحدیث علی الشرط او العادة **قول** من قول الصحابی الرای متعلق بیری ای یظہر و یلغی من قولهم و ذکر فی هذا الباب من صحة النکاح ان قصد الاحلال و ذلک لان اللعن یقتضی النہی عن هذا الفعل و حرمة و الحرمة فی باب النکاح یقتضی عدم الصحة فقولهم بالصحة مخالف للحدیث فیلزم مرمیا مطرحا اقول اجابوا عنه ان قولهم لیس بمخالف للحدیث لان اللعن قد یکون لحسنة الفعل و هتک المروة و تسمیته محللا یقتضی صحة العقد لیترتب علیه التحلیل و لیس فی الحدیث تصریح بعدم الشرط او بانتفائه فالتوفیق بینهما ان یحمل اللعن

شرح سراج احمد

که اعتقاد کرده شود باین باب قول اصحاب رای و اجتهاد قال وکیع وقال سفیان اذا تزوج الرجل المرأة لیحللها ثم بدا له ان یمسکها فلا یحل له ان یمسکها حتی یتزوجها بنکاح جدید چون نکاح کرد کسی زن را برای آنکه حلال گرداند او را برای شوهر اول پس ظاهر شد و صلاح دید مر محلل را اینکه نگاه دارد آن زن را در نکاح خود پس حلال نیست مر محلل را اینکه بند کند و نگاه دارد آن زن را تا آنکه تزویج کند او را بنکاح نو و جدید و آن نکاح حلاله برای او مفید نباشد **باب ما جاء فی نکاح المتعة** باب است در بیان آنچه آمده است در حق نکاح متعه و آن نکاح کردن ست تا مدتی معین و آن بمعنی انتفاع ست زیرا که غرض او از وی مجرد تمتع ست نه ابقای نسل و غیره **حدثنا** ابن ابی عمر نا سفین عن الزهری عن عبد الله والحسن ابنی محمد بن علی عن ابیهما عن علی بن ابی طالب ان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن متعة النساء وعن لحوم الحمر الاهلیة زمن خیبر بدرستیکه آنحضرت منع فرمود و نهی کرد از متعهٔ زنان و از خوردن گوشت خرهای اهلی در زمان خیبر **وفی الباب** عن سبرة الجهنی اخرجه مسلم وابی هریرة اخرجه الدارقطنی **حدیث علی حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم وانما روی** عن ابن عباس شیء من الرخصة فی المتعة ثم رجع عن قوله وجز این نیست که روایت کرده شده است از عبد الله بن عباس چیزی از رخصت در متعه پس رجوع کرد از عبد الله بن عباس از قول خود حیث اخبر عن النبی صلی الله علیه وسلم بنگامیکه خبر داده شد ابن عباس را از آنحضرت که منع فرمود از آن و روی الحاکم عن ابی نضرة انه قال سألت ابن عباس عن المتعة فقال اما تقرأ سورة النساء فما استمتعتم به منهن الی اجل مسمی قلت ما اقرأها کذا فقال ابن عباس هکذا انزل الله تعالی ثلث مرات و اما اکثر اهل العلم علی تحریم المتعة وهو قول ابن المبارک والشافعی واحمد واسحق والثوری **حدثنا** محمود بن غیلان نا سفین بن عقبة اخو قبیصة بن عقبة نا سفین الثوری عن موسی بن عبیدة عن محمد ابن کعب عن ابن عباس قال انما کانت المتعة فی اول الاسلام جز این نیست که بود جواز متعه در اول اسلام کان الرجل یقدم البلدة لیس له بها معرفة بود مردی که می آمد در شهری که نمی بود مر او را در ان شهر آشنائی و تعارف فتزوج المرأة بقدر ما یری انه یقیم پس

شرح ابی الطیب

علی انه الخمسة لا للتحریم لئلا یعارض قوله محللا فانه دلالة فیه علی بطلان النکاح بمجرد ان یکون من نیته الاحلال ویکون شرطا لاحلال **باب ما جاء فی نکاح المتعة** **قوله** متعة النکاح وهی النکاح الی اجل معلوم کسنة او مجهول کقولهم نزید سمیت بذلک لان الغرض منها مجرد التمتع دون التوالد وغیره من اغراض النکاح وقد کان جائزا فی صدر الاسلام للمضطر کاکل المیتة ثم حرم قال الماوردی نکاح المتعة کان جائزا ثم نسخ بالاحادیث الصحیحة وانعقد الاجماع علی تحریمه ولم یخالف الا طائفة من المبتدعة وتعلقوا بالاحادیث الواردة فی ذلک وقد ثبت نسخها فلا دلالة لهم فیها وقد اطنب فی هذا الباب فی شرح مسلم فمن اراد ذلک فلیراجعه وقال الطیبی قال الشیخ محی الدین والصحیح المختار ان التحریم والاباحة کانا مرتین وکانت حلالا قبل خیبر ثم حرمت یوم خیبر ثم ابیحت یوم فتح مکة وهو عام اوطاس لا تصالها ثم حرمت بعد ثلثة ایام تحریما مؤبدا الی یوم القیمة انتهی **قوله** الحمر الاهلیة بضمها جمع حمار وهی الانسیة بکسر الهمزة واسکان النون وبفتحهما جمیعا وصحح القاضی ترجیح الفتح وانه روایة الاکثرین وفی هذا الحدیث تحریم لحوم الحمر الانسیة وهو مذهب العلماء کافة الا طائفة یسیرة من السلف فقد روی عن ابن عباس وعائشة وبعض اهل البیت اباحته وروی عنهم تحریمه وروی عن مالک کراهته وتحریمه ذکره النووی **قوله** موسی بن عبیدة بضم اوله ابن نشیط

عارضة الاحوذی

من اهل بلد احدثعین علیهم نصره دون من لیس منه وفرض کل بقعة تختص بها الا ان ینزل بقوم فاقة فینفذ الیهم کما اذا احتاجوا الی نصرهم نصرهم الثالثة قوله وتوقی کرائم اموالهم قد بین فی کتاب ابی بکر وعمر فرائض الصدقة وقال لا یوخذ هرمة ولا ذات عوار فهی عن رخاء المال لحق الفقراء کذلک نهی فی الحدیث الثانی عن کرائم الاموال فی خیارها نظر الارباب الاموال واقتضی ذلک الوسط ومن هنا قال عمر لا توخذ الا کولة ولا الربی ولا فحل الغنم وکذلک لا توخذ السمینة والکل بتناوله قوله واتق کرائم اموالهم الرابعة قوله واتق دعوة المظلوم فلیس بینها وبین الله حجاب وهی مسالة بدیعة لان الله عز وجل لیس بینه وبین شیء حجاب عن قدرته وعلمه وارادته وسمعه وبصره لا یخفی عنه شیء ولا یعجزه شیء فاذا اخبر عن شیء ان بینه وبینه حجابا فانما یرید به منعه

عارضة الاحوذی

فالمنع جاء الله عما اراد منعه
على الاطلاق فاما الدعاء
فقد جاء رقية قوله واذا
سألك عبادي عني فاني
قريب اجيب دعوة الداع
مطلقا لكل داع وقد جاء
قوله ام من يجيب المضطر
اذا دعاه ويكشف السوء
فلما قرءنا على ذلك قلنا
بتوفيقه لا يجيب المضطر
ولا يكشف السوء الا
انت فاذا رأيت داعيا
مظلوما مضطرا يسأل
في شئ فلا ينالنه فاياك
ان تقول هذا خلف في
الوعد ولا يحل بالعطاء
فانه كفر ولا تعتقد ذلك
فانه شرك يخرج عن التوحيد
ويبطل العمل ويوجب الخلود
في النار ولكن تحقق ان
الباري تعالى وان كان
اطلق الاقوال ههنا في
موضع فقد بين على
لسان رسوله صلى الله عليه
وسلم متقيدها المفسر
بحقيقتها في موضع
آخر فقال فامن داع
يدعو الا كان بين احد
ثلث اما ان يستجاب له واما
يدخر له واما ان يعوض
ذكر صلى الله عليه وسلم
في موضع آخر فقال في
الداعي يرفع يديه و
مطعمه حرام ومشربه

شرح سراج احمد

تزویج میکرد زنی را باندازۂ آن مدت که می دید که من اقامت خواهم کرد یکماه یا دو ماه یا کم و زیاده ازان مثلا فتحفظ له متاعه پس محافظت بکند زن برای مرد متاع وی و تصلح له شیئه و اصلاح میکرد و نیک میساخت برای وی طعام وی بفتح شین و تشدید حاء بمعنی مشوی بریان کرده شده یعنی طعام او و حتی اذا نزلت الآیة تا آنکه فرود آمد این آیت الا علی ازواجهم او ما ملکت ایمانهم و آن کسانیکه نگاهدارنده اند فرجهای خود را مگر بر ازواج خود یا بر اماں خود و مستمتعة زوج نیست از جهت عدم توارث احیانا قال ابن عباس فکل فرج سواهما حرام گفت ابن عباس که هر فرجی که جز از ازواج و ما ملکت ایمانهم است حرام ست بدانکه اجماع ست علمای اهل سنت بر تحریم متعه و آنچه نسبت اباحت ست بسوی مالک چنانکه در هدایه ست غلط فاش ست چنانکه امام مالک در موطای خود تصریح بحرمت آن کرده است و احادیث حرمت را ذکر نموده است مگر حکایت کرده شده است از عبد الملک بن عبد العزیز بن جریج که او حکم باباحت متعه میکرد و خود مرتکب این امر میشد چنانکه نقل کرده آنرا ذهبی در کاشف استاذی مولوی سلام الله در شرح موطا تحریر نموده اند ثم رأیت فی رسالة علامة جمال الدین محمد بن رسول البرزنجی ان اباعوانة روی فی صحیحه انه قال لهم یعنی عبد الملک بالبصرة اشهدوا علی انی قد رجعت عنها نقله عن الحافظ ابن حجر فی تخریج الغزو قال الحافظ لا یصح هذا الحدیث عن ابن عباس فانه من روایة موسی بن عبیدة وهو ضعیف جدا ذکره فی تخریج الهدایة ولکن روی الطبرانی والبیهقی عن الزهری ما مات ابن عباس حتی رجع عن هذه الفتیا وذکر غیره واحد انه کان ابن عباس یتأول اباحتها للمضطر الیها لطول الغربة وقلة الیسار ثم توقف و امسک عن الفتوی بها فقد اسند الحازمی من طریق سعید بن جبیر عن ابن عباس انما هی کالمیتة والدم ولحم الخنزیر لا یحل الا للمضطر واحادیث اباحت وی نیز بسیار وارد اند بعضی ازان آنچه در صحیحین ست از ابن مسعود که کنا نغزو مع رسول الله صلی الله علیه وسلم لیس معنا نساء فقلنا الا نختصی فنهانا ثم رخص لنا ان نستمتع وکان احدنا ینکح المرأة بالثوب الی اجل ثم قرأ عبد الله یا ایها الذین آمنوا لا تحرموا طیبات ما احل الله لکم وظاهر این عبارت مقتضی آنست که ابن مسعود قائل باباحت ابود و بعد از پیش از رسیدن نسخ او و چون رسید او رجوع کرده باشد ازان چنانکه طیبی گفته است و لعله رجع عن ذلک حین بلغه النسخ او استمر لانه لم یبلغه النسخ و از حدیثی که امام محمد در آثار آورده است معلوم میشود که ثبوت نسخ نزد عبد الله بن مسعود گذشته است چنانکه گفت قال محمد بنا ابو حنیفة عن حماد عن ابراهیم عن ابن مسعود فی متعة النساء کانت رخصة لاصحاب محمد صلی الله علیه وسلم فی غزاة لهم شکوا الیه فیها العزوبة ثم نسختها آیة النکاح والمیراث والصداق و در صحیح مسلم ست انی جاریة کنا نستمتع بالقبضة من التمر والدقیق علی عهده صلی الله علیه وسلم وابی بکر حتی نهی عنه عمر فی شان عمرو بن حریث و در تفسیر ثعلبی از طریق ابی جار العطاردی عن عمران بن حصین قال نزلت آیة المتعة فی کتاب الله تعالی ولم تنزل آیة بعدها فامرنا بها رسول الله صلی الله علیه وسلم وتمتعنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم ومات ولم ینهنا عنها قال رجل بعد برأیه ما شاء قال الثعلبی فلم یر خص فی نکاح المتعة الا عمران بن حصین و ابن عباس و بعض اهل البیت انتهی قال هذا العبد والمراد بالمتعة فی حدیث عمران متعة الحج لا متعة النکاح کما وقع صریحا فی حدیث مسلم والمراد بآیة المتعة قوله تعالی فمن تمتع بالعمرة الی الحج کما فی شرح الموطا لاستاذی مولوی سلام الله رحمة الله علیه **باب ما جاء من النهی عن الشغار** الشغار بالست و بیان آنچه آمده است از نهی از نکاح شغار و تفسیر شغار خود مصنف خواهد کرد حدثنا محمد بن عبد الملک بن ابی الشوارب نا بشر بن المفضل نا حمید وهو الطویل قال حدثنا الحسن عن عمران بن حصین عن النبی صلی الله علیه وسلم قال لا جلب

شرح ابی الطیب

بفتح النون وکسر المعجمة بعدها تحتانیة ساکنة **قوله** وتصلح له شیئه ای امره هو مفرد اشیاء **باب** ما جاء فی النهی عن الشغار **قوله** لا جلب بفتحتین یکون فی شیأین احدهما فی الزکوة وهو ان ینزل المصدق موضعا ثم یرسل من یجلب الیه

شرح سراج احمد

بفتح جیم و لام طعامی کہ کشیدہ میشود از شہری بشہری و لاجنب بفتح جیم و نون کشیدن اسپی را بسوی اسپ خود وقت گرد بستن کہ اگر اسپ سستی کند بران سوار گردد و لاشغار فی الاسلام و نیست شغار در اسلام و من انتهب نهبة فلیس منا و ہر کہ بزور گیرد مال و اسباب کسی را بزور گرفتنی پس نیست آن گیرنده از زمرهٔ ما هذا حدیث حسن صحیح و فی الباب عن انس اخرجه احمد و ابن ماجة و ابن حبان و ابی یعلی و ابن عمر اخرجه مسلم و الترمذی و جابر و معاویة و ابی هریرة و وائل بن حجر و اخرجه الطبرانی عن ابن عباس حدثنا اسحق بن موسی الانصاری نا معن نا مالك عن نافع عن ابن عمر ان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن الشغار هذا حدیث حسن صحیح و العمل علی هذا عند عامة اهل العلم و عمل ہم بریں نزد بسیار علما لا یرون نکاح الشغار اعتقاد نمیکنند جواز نکاح شغار را و الشغار ان یزوج الرجل ابنته علی ان یزوجه الآخر ابنته او اخته و لا صداق بینهما و صورت شغار آنست کہ تزویج کناند زید مثلا عمر را دختر خود بر شرط آنکہ تزویج کناند عمر زید را دختر خود یا خواہر خود و مہر نباشد میان ہر دو و ہمین تزویج ہر یکی بدیگری مہر باشد و قال بعض اهل العلم نکاح الشغار مفسوخ و لا یحل و ان جعل لها صداقا و گفته اند بعضی اہل علم نکاح شغار فسخ کردہ شده است و حلال نیست آن نکاح اگرچہ بگرداند بمقابل ہر دو مہر نکاح مہر لیکن بہبست شرط کہ تزویج طرفین ست نکاح مفسوخ ست و ہو قول الشافعی و احمد و اسحق و روی عن عطاء بن ابی رباح قال یقران علی نکاحهما گفت عطا اقرار کردہ شوند ہر دو بر نکاح خویش و یجعل لها صداق المثل و بگرداینده شود برای ہر دو مہر مثل و ہو قول اهل الکوفة و ان

شرح ابی الطیب

الاموال من اباتها لیاخذ صدقتها فنهی عن ذلك و امرانیاخذ صدقاتهم علی صیاهم و اماکنهم و الثانی فی مسابقة الفرس و هو ان یتبع رجلا فرسه فیزجره و یجلب علیه و یصیح حتاله علی الجری فنهی عن ذلك **قوله** و لاجنب بفتحتین یکون فی الزکوة و هو ان ینزل العامل موضعا بعیدا ثم یامر باالاموال ان یجنب الیه ای تحضر و قیل ان یجنب رب المال بماله ای یبعده عن مواضعه حتی یحتاج العامل الی التعب فی طلبه و یکون فی السباق و هو ان یجنب فرسا الی فرسه الذی یسابق علیه فاذا فتر المرکوب یتحول الی المجنوب **قوله** و لاشغار فی الاسلام بکسر الشین المعجمة و بالغین المعجمة و هو فی اللغة معناه الرفع و فسره المصنف بقوله و الشغار ان یزوج الی آخره فهو ماخوذ من شغر البلد اذا خلی من السلطان سمی به لخلوه عن الصداق او من شغر الکلب اذا رفع رجله لیبول کانه قال لا ترفع رجل بنتی حتی ارفع رجل بنتك و فی التشبیه بهذه الهیأة تقبیح الشغار و تغلیظ علی فاعله قال النووی اجمع العلماء علی انه منهی عنه لکن اختلفوا اهل هو نهی یقتضی ابطال النکاح ام لا فعند الشافعی یقتضی ابطاله و حکاه الخطابی عن احمد و اسحق و قال مالك یفسخ قبل الدخول و بعده و قال جماعة یصح بمهر المثل و هو مذهب ابی حنیفة **قوله** من انتهب نهبة لا انتهاب لاختلاس الاخذ قهرا و النهبة بالضم هو المال المنهوب فهو مفعول و بالفتح المصدر و یمکن الفتح ههنا علی انه مصدر للتاکید و المفعول محذوف بقرینة المقام ای من انتهب مالا انتهابا ای سلب و اخذ مالا لغیره سلبا و اخذا موصوفا بقهر فلیس من اهل طریقتنا او سنتنا او موتتنا **قوله** و یجعل لها صداق المثل و یخرجهم من کونه شغارا لانه ماخوذ فیه عدم الصداق و هم لا یقولون بعدم الصداق و لا یکون البضع صداقا فهم یقولون بنفی هذه الماهیة فلا یثبتون النکاح کذلك بل یبطلونه فیبقی نکاحا سمی فیه ما لا یصلح مهرا فینعقد موجبا لمهر المثل کالنکاح المسمی فیه الخمر او الخنزیر فما هو متعلق النهی لو نثبته و ما اثبتناه لو یتعلق به

عارضة الاحوذی

حرام و ملبسه حرام فانه یستجاب لذلك کله تفسیر لمطلق الاقوال و حقیقته فی اصول الشریعة و مع ملاحظة موارحها و مصادرها فی اقضیة الله و ابتلائه لعباده بالامر و النهی قد بیناه فی القسم الرابع من تفسیر القرآن فی علو التذکیر المسمی بشهر المریدین فکیف تکون داعیا و انت فی المعاصی ساعیا ام کیف تکون مضطرا و انت للمخالفات و هتك المحرمات مختارا ام کیف یدعو مظلوما و انت قد ظلمت فان اجبت فی غیرك اجیب فیك غیرك فالله اولی بالکل یدبر الامر من السماء الی الارض و علامة العاقبة الجمیلة لك و الحالة الحسنة فیك ان تکون ابدا مستجیرا بالله من نفسك و غیرك مستغفرا الله من ذنبك مجتنبا لحقوق الخلق لا یتعلق بك و الله الموفق برحمته **باب** صدقة الزرع و الثمر و الحبوب عمرو بن یحیی المازنی عن ابیه عن ابی سعید الخدری ان النبی صلی الله علیه وسلم قال لیس فیما دون خمس ذود من الابل صدقة

بقیهٔ صفحهٔ ۳۸۲

شرح سراج احمد

باب ما جاء لا تنكح المرأة على عمتها ولا على خالتها

قول امام ابو حنیفہ است باب ما جاء لا تنکح المرأۃ علی عمتہا ولا علی خالتہا باب است در بیان آنچہ آمدہ است کہ نکاح کردہ نشود زن بر خواہر پدر و نہ بر خواہر مادر خود حدثنا نصر بن علی الجہضمی نا عبد الاعلی نا سعید بن ابی عروبۃ عن ابی التیاح عن عکرمۃ عن ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم نہی ان یتزوج المرأۃ علی عمتہا او علی خالتہا یعنی رسید کہ آنحضرت منع فرمود اینکہ نزویج کنند زن را بر عمۂ وی و خالۂ وی حدثنا نصر بن علی نا عبد الاعلی عن ہشام بن حسان عن ابن سیرین عن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم مثلہ وفی الباب عن علی وابن عمر وعبد اللہ بن عمرو وابی سعید اخرجہ ابن ماجۃ وابی امامۃ اخرجہ ابن ماجۃ وجابر وعائشۃ وابی موسی اخرجہ النسائی وسمرۃ بن جندب اخرجہ الطبرانی عن ابن عباس اخرج ابو داود فی المراسیل عن عیسی بن طلحۃ نہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان تنکح المرأۃ علی قرابتہا مخافۃ القطیعۃ حدثنا الحسن بن علی نا یزید بن ہرون نا داود بن ابی ہند نا عامر عن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہی ان تنکح المرأۃ علی عمتہا یعنی فرمود آنحضرت از ان نکاح کہ کردہ شود زن بر عمۂ خود او العمۃ علی بنت اخیہا یا نکاح کردہ شود عمہ بر دختر برادر خود والمرأۃ علی خالتہا وازانکہ نکاح کردہ شود دختر خواہر بر خالۂ خود او الخالۃ علی بنت اختہا یا نکاح کردہ شود خالہ بر دختر خواہر خود ولا تنکح الصغری علی الکبری ولا الکبری علی الصغری نکاح کردہ نشود زن خردتر بر زن بزرگ تر و نہ بزرگ تر بر زن خردتر این تاکید حکم سابق را و مراد بصغری بنت اخ و بنت اخت و بکبری عمہ و خالہ است حدیث ابن عباس و ابی ہریرۃ حدیث حسن صحیح والعمل علی ہذا عند عامۃ اہل العلم لا نعلم بینہم خلافا انہ لا یحل للرجل ان یجمع بین المرأۃ وعمتہا او خالتہا فان نکح امرأۃ علی عمتہا او خالتہا او العمۃ علی بنت اخیہا فنکاح الاخری منہما مفسوخ پس اگر نکاح کردن را بر عمۂ وی یا بر خالۂ وی یا نکاح کرد عمہ را بر دختر برادر وی پس نکاح اخیرہ از ہر دو فسخ کردہ شدہ است کہ جمع میان ایشان درست نیست وبہ یقول عامۃ اہل العلم قال ابو عیسی ذکر الشعبی ابا ہریرۃ وروی عنہ گفت مصنف یافتہ است شعبی زمان ابی ہریرہ را و روایت کردہ است از وی سالت محمدا عن ہذا فقال صحیح قال ابو عیسی

شرح ابی الطیب

باب ما جاء لا تنکح المرأۃ علی عمتہا ولا علی خالتہا قولہ نہی ان تزوج المرأۃ علی عمتہا الخ بصیغۃ المجہول من التزویج بحذف احدی التاءین ای نہی ان تتزوج المرأۃ او ببناء المفعول من التزویج بالمثناۃ الفوقیۃ لتانیث الفاعل زاد الطبرانی وقال انکم اذا فعلتم ذلک قطعتم ارحامکم وہذا دلیل لمذہب کافۃ العلماء انہ یحرم الجمع بین المرأۃ وعمتہا وبینہا وبین خالتہا سواء کانت عمۃ وخالۃ حقیقیۃ او مجازیۃ وہی اخت اب لاب او اب لجد او ان علا واخت ام لام او ام لجدۃ وان علت فنکاحہن حرام بالاجماع ویحرم الجمع بینہما فی النکاح او فی ملک الیمین واما فی الاقارب کبنتی العمین وبنتی الخالتین ونحوہما فیجوز وہذا الحدیث مشہور یخص بہ تخصیص عموم الکتاب بہ وہو قولہ تعالی واحل لکم ما وراء ذلکم قولہ نہی ان تنکح المرأۃ ببناء المفعول بالفوقیۃ او علی بناء الفاعل من الانکاح او النکاح ولفظ الارادۃ علی الاول نائب الفاعل وعلی الثانی فاعل قولہ او العمۃ علی بنت اخیہا لما کان النہی عن نکاح المرأۃ علی عمتہا لم یکن مستلزما للنہی عن نکاح عمتہا علی بنت اخیہا وکذلک فی القرینۃ الثانیۃ وہو قولہ علی ابنۃ الاخ لجواز ان یکون المنع مختصا بادخال الصغیرۃ وہی ابنۃ الاخ او ابنۃ الاخت علی الکبیرۃ وہی العمۃ والخالۃ لزیادۃ تاکید علی الابنۃ دفعۃ فی ذلک بقولہ او العمۃ او الخالۃ فلا تکرار فیہ واما قولہ لا تنکح الصغری الی آخرہ فلمجرد التوکید

قوت المغتذی

نہی ان یتزوج المرأۃ علی عمتہا او علی خالتہا زاد الطبرانی وقال انکم اذا فعلتم ذلک قطعتم ارحامکم

عارضۃ الاحوذی

ولیس فیما دون خمس اواق صدقۃ ولیس فیما دون خمسۃ اوسق صدقۃ الاسناد قد فسر المجمل فی ہذا الحدیث جماعۃ منہم ابن ابی صعصعۃ رواہ مالک فقال من الابل ومن الورق ومن التمر اخبرنا الازدی اخبرنا الطبرانی اخبرنا الدارقطنی حدثنا ابو بکر النیسابوری حدثنا الربیع بن سلیمان حدثنا ابن وہب حدثنی سلیمان ابن بلال عن شریک بن عبد اللہ بن تمر عن عطاء ابن یسار عن معاذ بن جبل ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بعثہ الی الیمن فقال خذ الحب من الحب والشاۃ من الغنم والبعیر من الابل والبقرۃ من البقر واخبرنا عثمان بن احمد بن السماک حدثنا عبد اللہ بن ناجیۃ حدثنا محمد بن مرزوق حدثنا عبد اللہ حدثنا ابی عن عدی بن الفضل عن ایوب عن عمرو بن دینار عن جابر انہ قال لم یکن المعالی فیما جاء بہ معاذ وانما اخذہ الصدقۃ من البر والشعیر والتمر وفی صحیح مسلم عن ابی سعید الخدری لیس فی حب ولا تمر صدقۃ

الاحکام فی مسائل

باقی در صفحہ آئندہ

شرح سراج احمد

روی الشعبی عن رجل عن ابی هریرة یعنی شعبی از ابی ہریرہ روایت بواسطہ کردہ است **باب** ماجاء فی الشرط عند عقدة النکاح
باب است در بیان آنچہ آمدہ است در شرط کردن در عقد نکاح حدثنا یوسف بن عیسی نا وکیع نا عبد الحمید بن جعفر عن یزید بن ابی حبیب عن
مرثد بن عبد اللہ الیزنی ابی الخیر عن عقبة بن عامر الجهنی قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان احق الشروط ان یوفی بها آنحضرت
فرمود بدرستیکہ سزاوارترین شرطہا آنکہ وفا کردہ شود بآنہا ما استحللتم به الفروج آن شرطست کہ حلال کردہ اید شما بآن شرط فرجہا را و
تصرف کردہ اید در ان تصرف خاص مراد باین شرط مہرست یا ہر حقی کہ مستحق ست آن را زن بمقتضای زوجیت و چون التزام کردہ است آنرا مرد
گویا کہ شرط کردہ است و بعضی گفتہ اند مراد شرطیست کہ بکند آنرا مردی برای رغبت کردن زن را بر نکاح مادام کہ امری حرام او مکروہ نباشد حدثنا
ابو موسی محمد بن المثنی نا یحیی بن سعید عن عبد الحمید بن جعفر نحوه هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم
من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم منهم عمر بن الخطاب قال اذا تزوج الرجل المرأة وشرط لها ان لا یخرجها من مصرها فلیست له ان یخرجها من مصرها گفت امیر المومنین
عمر چون تزویج کرد مردی زن خود را و شرط کرد مر آن زن را اینکہ بیرون نکند آن زن را از شہری پس نیست مر آن ناکح را اینکہ
بیرون کند زن را از مصر و هو قول بعض اهل العلم وبه یقول الشافعی واحمد واسحق یعنی شرط نکاح رد کردہ شود و روی عن علی بن ابی طالب
انه قال شرطها قبل شرطها کانه رای للزوج ان یخرجها وان کانت اشترطت علیه زوجها وان لا یخرجها و روایت کردہ شدہ است از علی رضی اللہ عنہ
کہ او گفت شرط حق تعالی مقدم ست و پیش ست از شرط زن گویا کہ علی مرتضی اعتقاد کردہ است مر زوج را اینکہ بیرون کند او را و اگرچہ باشد زن کہ
شرط کردہ باشد بر زوج خود اینکہ بیرون نکند مر او را از شہر و ذهب بعض اهل العلم الی هذا وهو قول سفیان الثوری وبعض اهل الکوفة
بدانکہ حدیث عقبہ بن عامر محمول ست نزد علما بر شرطی کہ منافی نبود مقتضای نکاح را و باشد از مقاصد زن چنانکہ اشتراط عشرۂ معروف و
انفاق و کسوت و سکنای وی و قسمت برای وی و از جانب زن اینکہ بیرون نشود از خانۂ وی مگر باذن وی و نشوز نکند بر مرد و روزہ نفل ندارد بی اذن
شوہر و تصرف نکند در متاع مرد مگر برضای شوہر مانند اینہا دیگر اشیا و اما شرطیکہ مخالف مقتضای عقد بود چون شرط کند کہ قسمت نکند مر
زن را و بسفر نبرد او را بہمراہ خود و مانند اینہا پس واجب نبود وفا بآن و لغو باشد آن شرط و نکاح صحیح گردد بہر حال و امام احمد گفتہ است کہ

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الشرط عند عقدة النکاح **قوله** ان احق الشروط ان یوفی بها ما استحللتم به الفروج خبر ان ما استحللتم
بها او ان یوفی مجرور بتقدیر حرف الجر ای بان یوفی وهو قیاس مع ان المشددة المفتوحة ای الیق الشرط بالایفاء
شروط النکاح وهو محمول علی شروطه الا تنافی بمقتضی النکاح بل تکون من مقتضیاته ومقاصده کاشتراط العشرة
بالمعروف والانفاق علیها وکسوتها وسکناها بالمعروف انه لا یقصر شیئ من حقوقها ویقسم لها کغیرها وانها لا تخرج
من بیته الا باذنه ولا تنشز علیه ولا تصوم تطوعا بغیر اذنه ولا تاذن فی بیته الا باذنه ونحو ذلک واما شرط یخالف
مقتضاه فلا یجب الوفاء به بل یلغو الشرط ویصح النکاح بهذا المثل قاله النووی وقال فی ارشاد الساری جمیع ما تستحقه
المرأة بمقتضی الزوجیة من المهر وغیره فان الزوج التزمها بالعقد فکانها شرطت فیه انتهی فتسمیة المهر وغیره شرطا
مبنی علی التسامح وقال القاضی المراد بالشرط هنا المهر لانه المشروط فی مقابلة البضع وقیل جمیع ما تستحقه المرأة
بمقتضی الزوجیة انتهی اقول واشار المصنف الی الاختلاف بما ذکره من التفصیل **قوله** وذهب بعض اهل العلم الی هذا
ان الشرط صحیح فان وفی بالشرط بان لم یخرجها من البلد فلها المسمی وان لم یف فلها مهر المثل وهو قول علمائنا

عارضۃ الاحوذی

الاولی فیما دون خمسة
اوسق صدقة دلیل علی
ان وجوب الصدقة فی
کل شیئ یجری فیه الوسق
والصاع قال اللہ تعالی
واتوا الزکوة وقال خذ
من اموالهم صدقة و
قال لیس فیما دون خمسة
اوسق صدقة فخرج ما
دون النصاب من عموم
الایة وفی وجوب الزکوة
فیه وذکر الوسق من الاموال
والموزون والحیوان لانه
الاغلب منها الثانیة قال
ابو حنیفة ما یجب فیه
العشر او نصف العشر لا
یجعل فیه نصاب وسیاتی
ان شاء اللہ بیانه **باب**
زکوة العسل نافع عن ابن
عمر قال قال رسول اللہ صلی اللہ
علیه وسلم فی العسل فی
کل عشرة ازق زق
الاسناد خرجه ابو داود و
قال ابو عیسی لا یصح فی
هذا الباب کبیر شیئ وان
کان قد روی عن ابی هریرة
وعن عبد اللہ بن عمرو
وابی سیارة المتعی وصدقة
ابن عبد اللہ الذی یروی
عن موسی بن یسار وروایة
نافع لیس بحافظ قال الامام
القاضی ابو بکر بن العربی
رضی اللہ عنه ویقال انه
قد روی وهو ضعیف

بقیہ صفحہ ۳۸

عارضۃ الاحوذی

الحفظ مبتدع الدین و ادخل ابو عیسی حدیث سوال عمر بن عبد العزیز لنافع عن العمل فقال له ما عندنا عسل ولکن اخبرنی المغیرة بن حکیم انه لیس فی العسل صدقة فقال عمر بن عبد العزیز عدا فاکتب الی الناس ان یوضع عنهم وابو سیارة المتعی اسمه عمیرة ویقال عمر بن الاعلم وقد روی النسائی وابو داود عن عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده فقال جاء هلال احد بنی متعان الی النبی صلی الله علیه وسلم بعشور نحل وساله ان یحمی له وادیا یقال له سلبة فحمی له النبی صلی الله علیه وسلم ذلک الوادی وهذا لا یوجب فیه لو صح زکوة وانما هو شیء تطوع به ذلک الواقد **باب** لا زکوة فی مال حتی یحول علیه الحول قال زید بن اسلم عن ابن عمر قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا زکوة فی مال حتی یحول علیه الحول ایوب عن نافع عن ابن عمر من استفاد مالا فلا زکوة علیه حتی یحول علیه الحول الا سناد قال ابو عیسی الموقوف اصح من المسند عن عبد الرحمن بن زید

شرح سراج احمد

واجب ست وفا بهر شرطی که باشد چنانکه ذکر کرده است آنرا نووی واخرج ابن ابی شیبة عن علی فی التی شرطها ادار ما قال شرط الله قبل شرطها وله عن الشعبی وطاوس وشریح الشرط باطل لیس بشیء وله ایضا عن عبد الرحمن بن غنم عن عمر بن الخطاب قال لها شرطها قال رجل اذن تطلقنا فقال عمر ان مقاطع الحقوق عند الشروط وعن عمرو بن العاص لها شرطها وعن عمر بن عبد العزیز لا یخرجها منها امام مالک در موطای خود نوشته است ان سعید بن المسیب سئل عن المراة تشترط علی زوجها انه لا یخرج بها من بلدها فقال سعید بن المسیب یخرج بها ان شاء وقال مالک الامر عندنا انه اذا شرط الرجل للمراة وان کان ذلک عند عقدة النکاح ان لا یخرجها فلیس لها ان یخرجها ذلک لیس بشیء وبه قال امامنا ابو حنیفة والشافعی

باب ما جاء فی الرجل یسلم وعنده عشر نسوة بابست در بیان آنچه آمده است حق مردی که اسلام آورد وحالانکه نزد او در نکاح او ده زنان بودند حدثنا هناد نا عبدة عن سعید بن ابی عروبة عن معمر عن الزهری عن سالم بن عبد الله عن ابن عمر ان غیلان بن سلمة الثقفی اسلم بدر ستیکه غیلان بن سلمه که از قبیله ثقیف بود اسلام آورد وله عشر نسوة فی الجاهلیة وحالانکه مر او را ده زنان بودند در ایام جاهلیت فاسلمن معه پس اسلام آوردند همراه زنان همراه او فامره النبی صلی الله علیه وسلم ان یتخیر منهن اربعا پس امر فرمود او را آنحضرت غیلان را بانکه اختیار کند از ان ده چهار را و باقی را بگذارد وهکذا رواه معمر عن الزهری عن سالم عن ابیه وسمعت محمد بن اسمعیل یقول هذا حدیث خطا غیر محفوظ مصنف گوید وشنیدم امام بخاری را که می گفت این حدیث غیر محفوظ است از جهت آنکه روایت معمر از زهری از سالم از ابن عمر صحیح نگشته است باین مضمون وفی الصحیح وروی شعیب بن ابی حمزة وغیره عن الزهری قال گفت زهری حدثنی محمد بن سوید الثقفی ان غیلان بن سلمة اسلم وعنده عشر نسوة یعنی صحیح از طریق شعیب بن ابی حمزه است نه از راه معمر از زهری چنانکه مذکور گشته است مصنف طریقه غیر محفوظیت حدیث ذکر کرده قال محمد واما حدیث الزهری عن سالم عن ابیه گفت امام بخاری وجز این نیست که حدیث زهری از سالم از عبد الله این حدیث ست ان رجلا من ثقیف طلق نساءه بدر ستیکه مردی از قبیله ثقیف بود طلاق داد زنان خود را فقال له

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی الرجل یسلم وعنده عشر نسوة **قوله** ان یتخیر منهن اربعا وفی روایة امسک اربعا وفارق سائرهن قال محمد فی الموطا بهذا ناخذ یختار منهن اربعا ایتهن شاء ویفارق ما بقی واما ابو حنیفة فقال الاربع الاول جائز ونکاح من بقی منهن باطل وهو قول ابراهیم النخعی قال ابن الهمام وله وجه قول محمد وقال المظهران الکفار صحیحة حتی اذا اسلموا او مروا بتجدید النکاح الا اذا کان فی نکاحهم من لا یجوز الجمع بینهن من النساء وانه لا یجوز اکثر من اربع نسوة وانه اذا قال اخترت فلانة وفلانة وفلانة وفلانة للنکاح ثبت نکاحهن وحصلت الفرقة بینه وبین ما سوی الاربع من غیر ان یطلقهن وقال السیوطی من اسلم وکانت عنده عشر نسوة کلهن من ثقیف غیلان هذا ومسعود بن معتب ومسعود بن عمرو ابن عمیر وعروة بن مسعود وسفین بن عبد الله وابو عقیل مسعود بن علی بن عامر بن معتب فنزل غیلان وسفین وابو عقیل للاسلام عن ست ست

قوت المغتذی

ان غیلان بن سلمة الثقفی اسلم وله عشر نسوة ذکر ابن حبیب فی المحبر اسماء من جاء بالاسلام وعنده عشر نسوة وکلهم من ثقیف غیلان هذا ومسعود بن معتب ومسعود بن عمرو ابن عمیر وعروة بن مسعود وسفین بن عبد الله وابو عقیل مسعود بن علی بن عامر بن معتب فنزل غیلان وسفین وابو عقیل للاسلام عن ست ست

شرح سراج احمد

عمر لترجعن نساءك اولا رجمن قبرك پس گفت امیر المومنین عمر مر آن مرد را هر آئینه رجوع کنی تو بآن زنان خویش یا سنگسار خواهم کرد ترا پس از مرگ تو بحجارت چنانکه قبر ابی رغال چنانکه سنگسار کرده شده قبر ابی رغال و آن مردی بود که سنگسار کرده شد قبر وی را امیر المومنین لوزا تشبیه بابی رغال و چنانکه قبر او رجم کرده شده است ترا نیز همچنان رجم خواهیم کرد و العمل علی حدیث غیلان بن سلمة عند اصحابنا منهم الشافعی واحمد واسحق **باب** ماجاء فی الرجل یسلم وعندہ اختان **باب** است در بیان آنچه آمده است در حق مردی که اسلام آورد وحالانکه نزد او دو خواهر بودند حدثنا قتیبة نا ابن لهیعة عن ابی وهب الجیشانی بفتح جیم وسکون شناة تحتیة وشین منقوطة نسبة بصری نام او دیلم بن هوشع بود وگفت ابن یونس نام او حبیش بن شریح بن سبیع ست مقبول از رابعه بود وانه سمع فیروز بن الدیلمی یمانی صحابی است و او کسی ست که کشته اسود عنسی را که دعوی نبوت کرده بود در زمان آنحضرت و فات کرد در زمان عثمان گویند در زمان معویه پس از نجاشی یحدث عن ابیه الدیلمی قال اتیت النبی صلی الله علیه وسلم فقلت یا رسول الله انی اسلمت وتحتی اختان قال طلق ایتهما شئت فرمود آنحضرت پس گفتم ای پیغمبر خدا بدرستیکه من اسلام آوردم و حالانکه در نکاح من دو خواهر اند قال اختر ایتهما شئت فرمود آنحضرت اختیار کن هر کدام این دو را که میخواهی خواه آنرا که نخست نکاح کردی یا آنرا که آخر کرده هذا حدیث حسن غریب وابو وهب الجیشانی اسمه الدیلمی یا ابن هوشع وبرین اند ایمه و امام ما ابو حنیفه که گفته است اگر تزویج کرده است آنها را ستاقب یعنی یکی را بعد از دیگری اختیار نکند و گر نخستین را از جهت عدم صحبت نکاح بستن در آن وقت کاتب سطور را در اینجا خللی ست که مصنف گفته است که روایت کرده فیروز ابن دیلمی از پدر خود که دیلمی ست حالانکه صاحب مصابیح و مشکوة آورده اند و عن الضحاک بن فیروز عن ابیه و زیاده ازین نگفته است و پدر فیروز را نیاورده اند و حافظ در اصابه هم موافق صاحب مصابیح و مشکوة آورده است والله اعلم **باب** الرجل یشتری الجاریة وهی حامل **باب** است در بیان مردی که خرید کند داسی را درحالیکه او حامله باشد حدثنا عمر بن حفص الشیبانی البصری نا عبد الله بن وهب نا یحیی

شرح ابی الطیب

قوله ابی رغال کذا فی کتاب ابی ثقیف **باب** ماجاء فی الرجل یسلم وعندہ اختان قوله عن ابی وهب الجیشانی بفتح الجیم وسکون المثناة من تحت وشین معجمة لیس له ولا لشیخه الضحاک بن فیروز فی الکتب الاهذا الحدیث قوله فیروز الدیلمی ویقال له الحمیری لانزوله بحمیر وهو من ابناء فارس وکان ممن وفد علی النبی صلی الله علیه وسلم وهو قاتل الاسود العنسی الکذاب الذی ادعی النبوة بالیمن قوله اختر ایتهما شئت قال المظهر ذهب الشافعی ومالك واحمد الی انه لو اسلم رجل وتحته اختان واسلمتا معه کان له ان یختار احدیهما سواء کانت متقدمة فی الزواج او متاخرة وقال ابو حنیفة ان تزوجهما معا لایجوز له ان یختار واحدة منهما وان تزوجهما متعاقبتین له ان یختار الاولی منهما دون الاخیرة انتهی کانه والله اعلم یقول بذلك لقوله تعالی وان احکم بینهم بما انزل الله قال ابن الهمام نکاح الاختین مجمع علی بطلانه **باب** الرجل یشتری الجاریة وهی حامل

قوت المغتذی

عن ابی وهب الجیشانی بفتح الجیم وسکون المثناة من تحت وشین معجمة لیس له ولا لشیخه الضحاک بن فیروز فی الکتب الاهذا الحدیث

عارضة الاحوذی

ابن اسلم عن ابیه لانه مضعوف قال الامام القاضی ابو بکر بن العربی رضی الله عنه وقد روی عنه عن عائشة وانس عن النبی صلی الله علیه وسلم مثل ذلك الاحکام فی مسائل قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی الله عنه لاخلاف فی انه لااعتداد بمال فی ترکوة حتی یحول علیه الحول وانما اختلف العلماء فی الذی یستفیده مالا فی اثناء الحول وعند اهل مال نصاب هل یضیفه الیه ویزکیه معه ام لا فابی ذلك جماعة منهم الشافعی وجوزه اخرون منهم مالك وابو حنیفة وقد کان الشافعی یخرج فی زمان النبی صلی الله علیه وسلم والخلفاء فیعد الستخال مع الامهات ویزکی الکل وحمل علیه رهج المال ووقع بینهم الخلاف فی المستفاد فقال الشافعی یقاس رهج المال علی اصله لانه متولد منه کتولد الماشیة فاما ما وقع فائدة مبتدأة فکل واحد منهما اصل بنفسه فکیف یتبع

اسماء الرجال

رهج ابن اسلم عن ابیه لانه مضعوف قال الامام القاضی ابو بکر بن العربی رضی الله عنه وقد روی عنه عن عائشة وانس عن النبی صلی الله علیه وسلم مثل ذلك الاحکام فی مسائل قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی الله عنه لاخلاف فی انه لااعتداد بمال فی ترکوة حتی یحول علیه الحول وانما اختلف العلماء فی الذی یستفیده مالا فی اثناء الحول وعند اهل مال نصاب هل یضیفه الیه ویزکیه معه ام لا فابی ذلك جماعة منهم الشافعی وجوزه اخرون منهم مالك وابو حنیفة وقد کان الشافعی یخرج فی زمان النبی صلی الله علیه وسلم والخلفاء فیعد الستخال مع الامهات ویزکی الکل وحمل علیه رهج المال ووقع بینهم الخلاف فی المستفاد فقال الشافعی یقاس رهج المال علی اصله لانه متولد منه کتولد الماشیة فاما ما وقع فائدة مبتدأة فکل واحد منهما اصل بنفسه فکیف یتبع

عارضة الاحوذی

غیره ولکن النظر الی ولد الماشیة وربحها الاصل اختلف قال الشافعی یجب بحکم السرایة وقلنا یجب بحکم الحسبة ولو کان واجبا بحکم السرایة لسرت الزکوة من الاصل الی الولد اذا جاء الولد بعد وجوب الزکوة فی الماشیة

باب لیس علی المسلم جزیة قابوس بن ابی ظبیان عن ابیه عن ابن عباس قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا تصح قبلتان فی ارض واحدة ولیس علی مسلم جزیة الاسناد ذکر ابوداود هذا الحدیث وزاد عن حرب ابن عبدالله عن جده ابی امیة عن ابیه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انما العشور علی الیهود والنصاری ولیس علی مسلم عشور

الاحکام فی مسائل الاولی اول من ادخل الجزیة فی ابواب الصدقة مالک فی الموطا فتبعه قوم من المصنفین وترک اتباعه اخرون ووجه ادخالها فیها التکلم علی حقوق الاموال والصدقة حق المال علی المسلمین والجزیة حق المال

شرح سراج احمد

ابن ایوب عن ربیعة بن یزید عن قیس بن عبید الله حضرمی شامی ثقه حافظ از رابعه بعد عن وفیهم بن ثابت بن السکن بن عدی بن عامر الانصاری المدنی صحابی ست ساکن مصر گشت والی امیر توبه گشت وهم در انجا وفات کرد در سنه شصت وشصتین عن النبی صلی الله علیه وسلم قال من کان یؤمن بالله والیوم الاخر هر که باشد که ایمان آورده بخدا وروز قیامت فلا یسقی ماءه ولد غیره پس باید که ننوشاند آب آبستن خود را ولد غیر خود را یعنی چون کسی جاریه حامله خرید کرده باید که جماع نکند تا استبرا نشود بوضع حمل هذا حدیث حسن وقد روی من غیر وجه عن وفیهم بن ثابت اخرجه عنه ابن ابی شیبة والدارمی وابوداود والطبرانی وابن منیع والبغوی والباوردی وابن قانع والشیخان والضیاء المقدسی والعمل علی هذا عند اهل العلم لا یرون للرجل اذا اشتری جاریة وهی حامل ان یطاها حتی تضع وعمل بریں ست نزدیک اہل علم اعتقاد نمیکنند برای مروی که چون خرید کرد او را در حالیکه آن او حامله باشد اینکه وطی کند او را تا آنکه وضع کند حمل را وفی الباب عن ابن عباس اخرجه الدارقطنی وابی الدرداء اخرجه مسلم والعرباض بن ساریة وابی سعید اخرجه ابوداود واحمد والدارقطنی وصححه الحاکم وروی ابن ابی شیبة عن ابی خالد الاحمر عن داود بن ابی هند قلت للشعبی ان ابا موسی نهی یوم فتح تستر ان لا توطأ الحبالی ولا یشارک المشرکون فی اولادهم فان الماء یزید فی الولد اهو شیء قاله برایه ام رواه فقال الشعبی نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم یوم اوطاس ان توطأ حامل حتی تضع او حائل حتی تستبری واخرج عبدالرزاق الحدیث المرسل بدون قصة ابی موسی رضی الله عنه من وجه آخر عن الشعبی واخرج ابن ابی شیبة عن علی قال نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم ان توطأ الحامل حتی تضع او الحائل حتی تستبری بحیضة

باب ما جاء فی سبی الامة وولدها زوجها هل یحل له وطیها بالملک وبیان آنچه اراده است در ذکر کسی که در بند آرد او را وحالانکه شوهر وی باشد در دار الحرب یا حلال است وطی آن او را حدثنا احمد بن منیع ناهاشیم ناعثمان البتی بفتح موحده وتشدید مثناة فوقیه عثمان بن سلم ابوعمرو البصری گویند نام پدر وی سلیمان ست صدوق از خامسه ومیگوید ومیکنند بری وی مردم چون افتار اختیار نمود از رای در سنه ثلث واربعین ومائة وفات کرد عن ابی الخلیل الحضرمی عبدالله بن الخلیل عن ابی سعید الخدری رضی الله عنه قال اصبنا سبایا یوم اوطاس روایت ست از ابی سعید ضدری که آنحضرت روز حنین فرستاد لشکری را بسوی اوطاس که نام وادی ست از دیار هوازن پس پیش آمدند دشمنان ویافتند بر دها وبند کردند واسیر کردند ولهن ازواج فی قومهن وهمان نزنانرا

شرح ابی الطیب

قوله فلا یسقی ماءه ولد غیره باثبات الیاء فی اکثر النسخ علی انه نفی بمعنی النهی وفی بعضها لا یسق بحذف الیاء علی انه نهی **قوله** ولد غیره کذا فی النسخ والصواب زرع غیره ویؤیده ما قال فی مشکوة المصابیح وروی الترمذی الی قوله زرع غیره وفی ابی داود بروایة رافع لا یحل لامرئ یومن بالله والیوم الاخر یسقی ماءه زرع غیره قال السیوطی قال العراقی یجوز ان یکون ماءه مفعولا اولا یسقی والفاعل ضمیر من ویجوز ان یکون هو الفاعل وعداه المفعول واحد **باب** ما جاء فی سبی الامة هل یحل له وطیها **قوله** سبایا یوم اوطاس السبی النهب واخذ الناس عبیدا واماء والسبیة المرأة المنهوبة وجمعها سبایا القاموس سبی العدو سبیا اسره

قوت المغتذی

عن رویفع بن ثابت لیس له عند المصنف الا هذا الحدیث فلا یسقی ماءه ولد غیره قال العراقی یجوز ان یکون ماءه مفعولا اولا یسقی والفاعل ضمیر من ویجوز ان یکون هو الفاعل وعداه لمفعول واحد یوم اوطاس بالطاء والسین والمهملتین موضع بین حنین والطائف وفیه الصرف وعدمه

التعلیقات

آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرستاد لشکری را بسوی اوطاس که نام وادی ست از دیار هوازن پس پیش آمدند دشمنان ویافتند بر دها وبند کردند واسیر کردند ولهن ازواج فی قومهن وهمان نزنانرا

شوہران بودند در قوم ایشان فذکروا ذلک لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پس ذکر کردند صحابہ آنرا کہ یا رسول اللہ ایشان را شوہران اند در قوم ایشان جماع با ایشان رواست یا نہ فنزلت پس نازل شد این آیت والمحصنات من النساء و حرام کردہ شدہ است بر شما زنان شوہر دار آنہا را بجہت آن محصنات گویند کہ مردمان نگاہ میدارند فروج زنانرا و محصنات بکسر صاد نیز قراءت ست کہ این زنان نگاہ میدارند فروج خود را از برای مردمان الا ما ملکت ایمانکم مگر محصنات کہ مالک شدید شما ایشانرا بہ بند کردن یعنی زنا مرغازیان را حلال اند اگرچہ شوہر آنہا قائم اند چون بگذرد عدت این زنان یعنی بوضع حمل یا بدیدن یک حیض ہذا حدیث حسن و ہکذا رواہ الثوری عن عثمن البتی عن ابی الخلیل عن ابی سعید و ابو الخلیل اسمہ صالح بن ابی مریم و روی ہمام ہذا الحدیث عن قتادۃ عن صالح ابی الخلیل بدل ست از صالح عن ابی علقمۃ الہاشمی عن ابی سعید عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم و این طریق دیگرست کہ واسطہ ابی علقمہ ست حدثنا بذلک عبد بن حمید نا حبان بن ہلال نا ہمام از ابی الخلیل تا آخر اسناد

باب ما جاء فی کراہۃ مہر البغی باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در کراہت خوردن مہر بغی و تفسیر آن در حدیث کردہ میشود حدثنا قتیبۃ نا اللیث عن ابن شہاب عن ابی بکر بن عبد الرحمن عن ابی مسعود الانصاری قال گفت ابو مسعود انصاری نہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن ثمن الکلب نہی فرمود آنحضرت از خوردن بہای سگ کہ کسی سگ را بفروشد و بہای آن بخورد کہ فروختن پلید ست و مہر البغی و نہی فرمود از خوردن مہر بغی و مراد بمہر اجرت زنای زن ست کہ زن را کسی بطلبد و زنا بوی کند و چیزے اجرت بدہد بزن و این فعل حرام و پلید ست و بغی بفتح موحدہ و کسر غین معجمہ و تشدید شناۃ تحتیہ بمعنی زانیہ و حلوان الکاہن و از اجرت کاہن

شرح ابی الطیب

قولہ الا ما ملکت ایمانکم ای الا ما ملکتموہ بالسبی البیضاوی یرید ما ملکت ایمانہم من السبین و لہن ازواج کفار فہن حلائل للسابین و النکاح مرتفع بالسبی اما المملوکۃ بالشراء فلا تحل للمشتری اذا کان لہا زوج **باب** ما جاء فی مہر البغی **قولہ** عن ثمن الکلب ظاہرہ تحریم البیع لان النہی یقتضی التحریم و لعدم الجواز لکن قالوا تحریم الثمن یقتضی عدم جواز البیع و قد قال بہ الشافعی و روی عن مالک و قال اسحٰق و ابو حنیفۃ و صاحباہ یجوز بیع الکلاب التی ینتفع بہا لانہ حیوان منتفع بہ شرعا و اصطیادا حتی قال محمد ان بیعہ و اجر بہ و حملوا ہذا الحدیث علی غیر المأذون فی اتخاذہ لحدیث النسائی عن جابر نہی صلی اللہ علیہ وسلم عن ثمن الکلب الا کلب صید لکنہ حدیث ضعیف باتفاق ائمۃ الحدیث قالہ فی شرح الموطا اقول النہی عن الثمن قد یکون للکراہۃ و قال ابن ملک ہو محمول عندنا علی ما کان فی زمنہ صلی اللہ علیہ وسلم حین امر بقتلہ و کان الانتفاع بہ یومئذ محرما ثم رخص فی الانتفاع بہ حتی روی انہ قضی فی کلب صید قتلہ رجل باربعین درہما و قضی فی کلب ماشیۃ بکبش انتہی **قولہ** و مہر البغی بفتح الموحدۃ و کسر المعجمۃ و شدۃ التحتیۃ فعیل بمعنی فاعل و قیل فعول بمعنی فاعل یستوی فیہ المذکر و المؤنث من بغت المرأۃ بغاء بالکسر اذا زنت و منہ قولہ تعالیٰ و لا تکرہوا فتیاتکم علی البغاء و مہرہا ما تعطی علی الزنا **قولہ** و حلوان الکاہن بضم الحاء المہملۃ و سکون اللام ما یعطاہ علی کہانتہ قال ابو عبید و اصلہ من الحلاوۃ شبہہ ما یعطی الکاہن بشیء حلو لاخذہ ایاہ سہلا دون کلفۃ

قوت المغتذی

وحلوان الکاہن بضم الحاء

عارضۃ الاحوذی

علی الکفار الثانیۃ فاذا تقررت الجزیۃ علی الکافر و اسلم قال الشافعی یعزمہا لانہا حق وجب فی الذمۃ وقال مالک و ابو حنیفۃ یسقط ما وجب منہا بنفس الاسلام و اعتمد الشافعی علی انہ عوض عن سکنی الدار و اعتمد الحنفیون علی انہا عوض عن اباحۃ الدم و اعتمد العراقیون منہم علی انہا وجبت عقوبۃ و الاسلام قد عصم الدم و اسقط العقوبۃ و مذہب مالک قریب من ہذا و لکنہ اصرح منہ فانہ قال انما وجبت الجزیۃ صغارا لہم و المسلم لا صغار علیہ فقد سقط شرط الاداء فسقطت فی نفسہا الثالثۃ ظن ابو عیسیٰ ان حدیث ابی امیۃ عن ابیہ فی العشور انہ الجزیۃ و لیس کذلک و انما اعطوا العہد علی ان یقروا فی بلادہم و لا یعترضوا فی انفسہم و اما علی ان یکونوا فی دارنا کہیأۃ المسلمین فی التصرف فیہا و التحکم بالتجارۃ فی سائرہا فلما ان دانت الارض بالاسلام و ہدأت الحال عن الاضطراب و امکن الضرب فیہا للمعایش اخذ منہم عشر ثمن تصرفہم و کان شیئا

لہ ترمذی نہی عن ثمن الکلب منتفع بہ درست ست و حدیث دال بران نخواہد آمد ۱۲

عارضة الاحوذی

یرخذ منهم فی الجاهلیة فاقره الاسلام وخفف الامر فیما یجلب الی المدینة نظرا لها اذ لو یکن تقدیر حتم ولا من النبی صلی الله علیه وسلم واصل وانما کان کما قال ابن شهاب حملا للحال کما کان فی الجاهلیة وقد کانت فی الجاهلیة امور اقرها الاسلام فهذه هی المشهور التی انفرد بروایتها ابو امیة فاما الجزیة کما قال ابو عیسی فلا والله اعلم وزکوة الحلی روی عن زینب امرأة عبد الله خطبنا رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال یا معشر النساء تصدقن ولو من حلیکن فانکن اکثر اهل جهنم یوم القیمة حدیث عمرو بن شعیب ان امرأتین اتتا رسول الله صلی الله علیه وسلم وفی ایدیهما مسوار ان من ذهب فقال لهما اتؤدیان زکاته قالتا لا قال لهما رسول الله صلی الله علیه وسلم احبتان ان یسورکما الله بسوار من نار الاسناد روی ابو داود والنسائی هذا الحدیث وفیه ان المرأتین کانتا من الیمن وقد ضعف ابو عیسی الحدیث من طرقه

الضبط اللغة

شرح سراج احمد

یعنی نذری کہ بکاہن بدہد برکہانت او وحلوان بضم حای مہملہ وسکون لام مشتق از حلاوت بمعنی شیرینی وبرابر جرت کاہن ومہر زن نیز اطلاق می آید بحسب شیرینی وحصول آن بے رنج ومشقت وکاہن کسی ست کہ خبر میدہد از انچہ بیاید در مستقبل ومدعوی میکند معرفت اسرار از راہ رمال ومنجم درحکم اوست ونزد ایشان آمدن وخبر پرسیدن وتصدیق کردن حرام ست باجماع مسلمین وفی الباب عن ابن عباس الخ اخرجہ مسلم وابی حنیفة اخرجہ البخاری وابی ہریرة وابن عباس واخرجہ الطبرانی فی الاوسط عن ابن عمر وحدیث ابی مسعود حدیث صحیح

باب ماجاء ان لا یخطب الرجل علی خطبة اخیه بابست در بیان انچہ آمدہ ست اینکہ خواستگاری زن نکند کسی بر خواستگاری برادر مسلمان خود وحدثنا احمد بن منیع وقتیبة قالا نا سفین بن عیینة عن الزهری عن سعید بن المسیب عن ابی هریرة قال قتیبة یبلغ به وقال احمد بن منیع قال رسول الله صلی الله علیه وسلم وقتیبہ گفتہ ست کہ ابو ہریرہ رسانیدہ ست حدیث را بآنحضرت وخود گفتہ ست کہ لا یبیع الرجل علی بیع اخیه آخر راوی احمد بن منیع صریحا گفتہ ست کہ قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یبیع الرجل علی بیع اخیه بیع نکند مردی بر بیع برادر خود مسلمان ولا یخطب علی خطبة اخیه وخواستگاری زن نکند مردی بر خواستگاری برادر خود مسلمان وفی الباب عن سمرة اخرجه الطبرانی وابن عمر اخرجه النسائی وابن ماجة واخرجه مالک ومسلم وابن ماجة عن ابی هریرة واخرجه البادردی عن اوائل بن عمرو بن حبیب السکسکی عن ابیه عن جده قال ابو عیسی حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح وقال مالک بن انس انما معنی کراهة ان یخطب الرجل علی خطبة اخیه گفت امام مالک جز این نیست کہ معنی کراہت خطبہ کردن مردی بر خطبہ دیگری آن ست کہ اذا خطب الرجل المرأة فرضیت به فلیس لاحد ان یخطب علی خطبة اخیه چون خواستگاری کرد مردی زن را پس راضی گشت زن بنکاح وی پس نیست روا مر دیگر کس را اینکہ خواستگاری کند بر خواستگاری برادر خود واما پیش از راضی گشتن زن خطبہ دیگران را رواست وہمین ست معنی حدیث وہمچنین ست حکم در بیع وقال الشافعی معنی هذا الحدیث لا یخطب الرجل علی خطبة اخیه هذا عندنا وگفت امام شافعی معنی این حدیث کہ لا یخطب الرجل علی خطبة اخیه این معنی کہ بیان میکنیم نزد ما آنست اذا خطب الرجل المرأة فرضیت به وبرکنت الیه ومیل کرد زن بسوی آن مرد فلیس لاحد ان یخطب علی خطبته فاما قبل ان یعلم رضاها او رکونها الیه فلا باس ان یخطبها پس اما پیش از انکہ دانستہ شود رضای زن یا میل کردن زن بسوی این مرد پس لا باس ست اینکہ خطبہ کند زن دیگر کس وفرق میان مذہبین چندان نیست وحاصل ہر دو مذہب یکی ست والحجة فی ذلک وحجت در خطبہ دیگر کس بر خطبہ مردی پیش از رضای زن حدیث فاطمة بنت قیس حدیث فاطمہ دختر قیس ست حیث جاءت النبی صلی الله علیه وسلم از ان حیثیتی کہ آمدہ فاطمہ آنحضرت را فذکرت له پس ذکر کرد فاطمہ بنت قیس برای آنحضرت ومشورت طلب کرد کہ رضای آنحضرت در کدام ست ان ابا جهم بن حذیفة بفتح جیم وسکون ہا ومعاویة بن ابی سفین خطبا ها بدرستیکہ ابو جہم ومعاویہ

شرح ابی الطیب

یقال حلوت الرجل اذا اطعمته الحلو والحلوان الرشوة ایضا **باب** ماجاء ان لا یخطب الرجل علی خطبة اخیه **قوله** لا یبیع الرجل علی بیع اخیه روی بصیغة النهی والنفی باثبات الیاء علی الخبر وما ادابه النهی وهو ابلغ فی النهی من النهی الصریح والمراد بالرجل الشخص الشامل للمرأة وعداه بعلی لانه ضمن معنی الاستعلاء **قوله** ولا یخطب علی خطبة اخیه بالجزم وروی بالرفع وقال النووی برفع یبیع ویخطب فهو خبر بمعنی النهی لانه ابلغ هو من الخطبة بالکسر بمعنی التماس النکاح والترجیح

شرح سراج احمد

هر دو خواستگاری کردند فاطمه را فقال پس فرمود آنحضرت در جواب فاطمه اما ابو جهم فرجل لا یرفع عصاه من النساء اما ابو جهم پس مرد است که بر نمیدارد چوب دست خود را از زنان کنایت کرد از بسیار زدن وی واما معاویة فصعلوك لا مال له واما معاویه بن ابی سفیان پس مرد می فقیر است که نیست مالی مراورا ولکن انکحی اسامة ولیکن نکاح کن اسامه را ورضای آنحضرت در نکاح اسامه بود تمنعی هذا الحدیث عندنا والله اعلم پس معنی این حدیث نزد ما وحق تعالی داناتر بحقیقت آنست که ان فاطمة اخبرته او بشر علیها بدرستیکه فاطمه بنت قیس خبر نکرده بود آنحضرت را بر ضای خود بواحد منهما یکی ازین دو او لو اخبرته او بشر علیها بغیر الذی ذکرته واگر خبر میکرد فاطمه آنحضرت را اشارت نمی فرمود آنحضرت بر فاطمه بغیر آنکه ذکر کرده آنحضرت فاطمه حدثنا محمود بن غیلان نا ابو داود انبانا شعبة انبانی ابو بکر بن ابی الجهم قال ابو بکر بن ابی الجهم دخلت انا وابو سلمة بن عبد الرحمن علی فاطمة بنت قیس آمدم من و ابو سلمه بن عبد الرحمن بر فاطمه بنت قیس که صحابیه مهاجره اول وخداوند جمال وعقل وکمال بود فحدثت ان زوجها طلقها ثلثا پس حدیث کرد فاطمه بدرستیکه زوج او ابو عمرو بن حفص بن مغیره صحابی طلاق داد او را سه طلاق ولم یجعل لها سکنی ولا نفقة ونگردانید ابو عمرو بن حفص برای فاطمه سکنی ونه نفقه قالت ووضع لی عشرة اقفزة گفت فاطمه ونهاد ابو عمرو برای ماده قفیز وآن پیمانه است عند ابن عمه خمسة شعیر وخمسة بر نزد پسر عم خود پنج قفیز جو وپنج قفیز گندم قالت

شرح ابی السلیب

قوله ابو جهم هو عامر بن حذیفة العدوی القرشی وهو الذی طلب النبی صلی الله علیه وسلم انبجانیته فی الصلوة قال النووی وهو غیر ابی جهم المذکور فی التیمم وفی المرور بین یدی المصلی **قوله** لا یرفع عصاه عن النساء هو کنایة عن کثرة الضرب یعنی ولا کمل احد یصبر علیه **قوله** فصعلوك بالضاد فقیر فقوله لا مال له صفة کاشفة وهذا یدل علی ان ذکان فی غایة من الفقر والفاقة وفیه دلیل علی جواز ذکر الانسان بما فیه عند المشاورة **قوله** ولو اخبرته الظاهر ان المستشار یجوز له ذکر ما فیه المصلحة ولو بعد الرکون وانما الممنوع الخاطب والمشتری ولیس فی الحدیث حجة علی ما ذکره من المدعی ولا شبهة ان قوله صلی الله علیه وسلم المستشار مؤتمن شامل لما قبل الرکون وبعده **قوله** فحدثت بالتانیث وضمیره لفاطمة **قوله** ان زوجها طلقها وهو ابو عمرو بن حفص کما فی مسلم قال النووی وقیل حفص بن عمرو وقیل ابو حفص بن المغیرة **قوله** ووضع لی عشرة اقفزة ظاهره ان الضمیر راجع الی زوجها ولا ینافی ما فی مسلم فارسل الیها وکیله لان الواضع هو الزوج والوکیل هو ابن عمه وهو المرسل وفی شرح الموطا قال السیوطی تبعا للنووی وفی مسلم من طریق ابی بکر بن ابی الجهم سمعت فاطمة بنت قیس تقول ارسل الی زوجی ابو عمرو عیاش بن ابی ربیعة بطلاقی وارسل معه بخمسة اصع من تمر وخمسة اصع من شعیر فقلت مالی نفقة الا هذا ولا اعتد فی منزلکم قال لا وصریح هذا ان وکیله بالنصب مفعول وفاعله یعود علی الزوج انتهی **قوله** اقفزة جمع قفیز وهو مکیال معروف یسع ثمانیة مکاکیك جمع مکوك کتنور وکیال یسع صاعا ونصفا فالقفیز اثنا عشر صاعا **قوله** خمسة الظاهر انه بالرفع مبتدأ وخبره شعیر ای خمسة منها شعیر او مضاف الی ما بعده وهو بدل من عشرة

قوت المغتذی

عشرة اقفزة جمع قفیز وهی مکیال معروف عند ابن عم له اسمه عیاش بن ابی وخمسة شعیر فی روایة مسلم ثم

عارضة الاحوذی

وروی الائمة واللفظ للبخاری قال ابو سعید الخدری خرج علینا رسول الله صلی الله علیه وسلم تسلیما فی اضحی او فطر الی المصلی ثم انصرف فوعظنا الناس وامرهم بالصدقة فقال ایها الناس تصدقوا فمر علی النساء فقال یا معشر النساء تصدقن فانی رایتکن اکثر اهل النار فقلن ولم یا رسول الله قال تکثرن اللعن وتکفرن العشیر ما رایت من ناقصات عقل ودین اذهب للب الرجل الحازم من احداکن یا معشر النساء ثم انصرف فلما صار الی منزله جاءت زینب امرأة ابن مسعود تستاذن علیه فقیل یا رسول الله هذه زینب فقال ای الزیانب فقیل امرأة ابن مسعود فقال ایذنوا لها فاذن لها قالت یا نبی الله انك امرت الیوم بالصدقة وکان عندی حلی لی فاردت ان اتصدق به فزعم ابن مسعود انه وولده احق من تصدقت به علیهم فقال النبی صلی الله علیه وسلم صدق ابن مسعود زوجك وولدك احق من تصدقت علیهم الاحکام فی مسائل

عارضة الاحوذی

الاولی زکوة الحلی مختلف فیها بین العلماء قدیما وحدیثا وکان ابن عمر لا یزکی الحلی ولا ولده وانس واسماء بنت ابی بکر وکان ابن مسعود یری الزکوة فیه والاصل وجوب الزکوة فی الذهب والفضة کیف ما تصرفت فاذا جاءت حال یقول لحله لا یجب فیها الزکوة لزمه الدلیل لاخراج ذلک الحال عن عموم القرآن والحدیث الذی ذکره ابو عیسی والذی ذکر البخاری یوجب بظاهره انه لا زکوة فی الحلی لقوله للنساء تصدقن ولو من حلیکن ولو کانت الصدقة فیه واجبة لما ضرب به المثل فی صدقة التطوع الثانیة لیس لعلمائنا اصل یعول علیه الا طریقان احدهما طریق ابن عمر واسماء والثانی ضرب من المعنی فان النیة والقصد اذا کان یقلب المال الذی لیس بزکائی زکائیا وهو العروض اذا نوی بها التجارة وکذلک ایضا اذا نوی بالمال الزکائی القنیة یجب ان یتصرف الی ما لا زکوة فیه اذ لها قوة التغییر والقلب

شرح سراج احمد

فاتیت رسول الله صلی الله علیه وسلم فقلت فاطمه پس آمدم من بنزد آنحضرت فذکرت ذلک له پس ذکر کردم آنرا برای آنحضرت قالت فقال صدق فقلت فاطمه پس فرمود آنحضرت راست گفته شوهر تو که نیست برای تو سکنی ونه نفقه فامرنی ان اعتد فی بیت ام شریک پس امر فرمود آنحضرت مرا اینکه عدت گذرم در خانهٔ ام شریک بفتح شین کہ زنی بود صحابیهٔ نام او خوله بنت حکیم بوده ثم قال لی رسول الله صلی الله علیه وسلم ان بیت ام شریک بیت یغشاه المهاجرون پس فرمود آنحضرت مرا بدرستیکه بیت ام شریک خانه است که می پوشند او را ومی درآیند در وی مهاجران خانهٔ وی صلاحیت عدت ندارد زیرا که ام شریک زنی غنیهٔ کریمه وصالحه وفاضله بود زیارت میکردند او را اصحاب واقارب آنحضرت وضیافت میکرد وی ایشانرا ولکن اعتدی فی بیت ابن ام مکتوم ولیکن عدت بکش در خانهٔ ابن ام مکتوم فعسی ان تلقی ثیابک فلا یراک پس شاید وقریب است اینکه بیندازی تو جامهای خود را او برهنه باشی پس نه بیند ترا از جهت نابینائی وی ودیگر کس آنجا نیست که به بیند ترا برهنه وضع کہ میخواهی برهنه یا پوشیده یا آنکه بیندازی تو جامهای خود را یعنی جامهای زینت راو مپوشی آنها را در ایام عدت

شرح ابی الطیب

قوله فقال صدقت ای فی قوله لا نفقه لک ولا سکنی کما فی روایة صحیحة وفی روایة صحیحة اخری لیس لک نفقة بدون نفی السکنی قال النووی اختلفوا فی المطلقة البائن هل لها السکنی والنفقة فقال عمر رضی الله عنه وابو حنیفة واخرون لها السکنی والنفقة لقوله تعالی اسکنوهن من حیث سکنتم من وجدکم وادا النفقة فلانها محبوسة علیه وقد قال عمر لا ندع کتاب ربنا لقول امرأة وقال ابن مالک وکان ذلک بمحضر من الصحابة وقال ابن عباس واحمد لا سکنی لها ولا نفقة لهذا الحدیث وقال مالک والشافعی واخرون لها السکنی لقوله تعالی اسکنوهن من حیث سکنتم ولا نفقة لهذا الحدیث اقول وفی صحیح مسلم عن عائشة رضی الله تعالی عنها انها قالت الفاطمیة حین ان تذکر هذا الحدیث وقال تعنی قولها لا سکنی ولا نفقة وفی روایة اما انها لا خیر لها فی ذکر ذلک انتهی

قوله ان بیت ام شریک بیتا هکذا بالنصب فی بعض النسخ والظاهر بیت بالرفع کما فی بعض النسخ وعلی تقدیر النصب فهو بدل من اسم ان والخبر محذوف وصح جملة یغشاه صفته کما علی تقدیر الرفع والتقدیر ان بیتا یغشاه المهاجرون لا یوافقک ولا یلیق بک **قوله** یغشاه المهاجرون ای یاتونه المهاجرون ویجتمعون فیه عند ام شریک ویزورونها لصلاحها وکانت کثیرة المعروف والنفقة فی سبیل الله والتضییف للغربا من المهاجرین وغیرهم کذا فی شرح الموطا **قوله** ان تلقی ثیابک من الالقاء ای تضعین ثیابک کما تضع النساء ثیابهن فی بیوتهن فلا یراک لکونه اعمی قال النووی فامرها بالانتقال الی بیت ابن ام مکتوم لانه لا یبصرها ولا یتردد الی بیته من یتردد الی بیت ام شریک حتی وضعت ثیابها نظروا الیها انتهی وفیه جواز نظر المرأة من الرجل ما لا یجوز ان ینظر منها کراسها وموضع الخضر منها وعورض بما رواه ابو داود والترمذی وحسنه عن ام سلمة عنه صلی الله علیه وسلم قال لها ولمیمونة وقد دخل علیها ابن ام مکتوم احتجبا منه فقلنا انه اعمی فقال افعمیاوان انتما الستما تبصرانه واجاب عیاض بانه تغلیظ علی اثر واجبه فی الحجاب لحرمتهن فکما غلظ الحجاب علی الرجال فیهن غلظ علیهن ان ینظرن الی الرجال انتهی

شرح سراج احمد

استدلال کردہ اند بایں حدیث بعضی مردم بر جواز نظر کردن زن بر مرد اجنبی اگر نہ بیند وی را و او قول صحیح کہ جمہور بر انند آنست کہ حرام ست از جہت قول حق تعالی قل للمؤمنات یغضضن من ابصارہن فاذا انقضت عدتک فجاء احد یخطبک فآذنینی و در اکثر نسخ فاذنی واقع شدہ است پس چون تمام کنی تو ایام عدت خود را پس باید ترا کسی کہ خواستگاری کند ترا پس بمانی تو مر فاطمہ را انقضت عدتی خطبنی ابو جہم و معاویۃ پس ہر گاہ کہ بگذشت عدت من خواستگاری کرد مرا ابو جہم و معاویہ قالت فاتیت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فذکرت ذلک لہ فقال اما معاویۃ فرجل لا مال لہ و اما ابو جہم فرجل شدید علی النساء پس مرد یست سخت و زشت خو کہ زنان را میزند قالت فخطبنی اسامۃ بن زید فزوجنی فبارک اللہ فی اسامۃ گفت فاطمہ پس خواستگاری کرد مرا اسامہ پس تزویج کرد مرا پس برکت کرد اللہ تعالی برای من در اسامہ بموجب امر آنحضرت ہذا حدیث حسن صحیح و قد رواہ سفین الثوری عن ابی بکر بن ابی جہم نحو ہذا الحدیث و زاد فیہ و زیادہ کردہ است سفین در حدیث این عبارت را فقال لی النبی صلی اللہ علیہ وسلم انکحی اسامۃ پس فرمود مرا آنحضرت نکاح کن اسامہ را حدثنا بذلک محمود بن غیلان نا وکیع عن سفین عن ابی بکر بن ابی الجہم و ہذا باب ما جاء فی العزل باب است در بیان آنچہ آمدہ است در حق عزل کہ انزال بیرون فرج کند بجہت خوف حمل گشتن حدثنا محمد بن عبد الملک بن ابی الشوارب نا یزید بن زریع نا معمر عن یحیی بن ابی کثیر عن محمد بن عبد الرحمن بن ثوبان عن جابر قال قلنا یا رسول اللہ انا کنا نعزل گفت جابر گفتیم ما بدرستیکہ ما بودیم کہ عزل میکردیم فزعمت الیہود انہا الموؤدۃ الصغری پس زعم کرد یہود کہ او یعنی عزل کردن موؤدہ صغری است و او بمعنی زندہ در گور کردن بود و او عزل را و او صغری از انجہت گفت کہ ظاہر حقیقت و او نیست زیرا کہ در وی انماق روح نیست بلکہ در حکم او مشابہ با او ست پس موؤد باشد فقال کذبت الیہود پس فرمود آنحضرت دروغ گفتند یہود

شرح ابی الطیب

قولہ فآذینی بمد الہمزۃ ای اعلمینی و فی روایۃ لمسلم لا تفوتینی بفتح التاء و الباء الاولی و فوقیۃ مثناۃ و الثانیۃ موحدۃ ای صرت ذات غبطۃ بحیث اغتبطنی النساء لحظ کان لی منہ باب ما جاء فی العزل و ہو الانزال خارج الفرج بعد الجماع قولہ انہا ای العزل و التانیث لمراعاۃ الخبر قولہ الموؤدۃ الصغری و ہی فی مقابلۃ الموؤدۃ الکبری المذکورۃ فی القرآن فی قولہ تعالی و اذا الموؤدۃ سئلت ای المدفونۃ حیا و المقصود تشبیہ العزل بدفن الولد حیا حتی یموت

قوت المغتذی

خطبنی ابو جہم ہو بفتح الجیم بکر بن حذیفۃ صاحب الانجابیۃ و معاویۃ و ہو ابن سفین و قیل ہو غیرہ قال النووی و ہو غلط فرجل شدید علی النساء قال العراقی اختلف فی معناہ فقیل المراد انہ یضرب النساء و ہو الظاہر و قیل المراد بہ کثرۃ الجماع حکاہ الرافعی عن ابی بکر الصیرفی و استبعدہ

عارضۃ الاحوذی

الثالثۃ قولہ زوجک وولدک احق من تصدقت علیہم و بین ان الصدقۃ فی القرابۃ افضل و سنبین ذلک کثیرا فیما یاتی ان شاء اللہ تعالی و فی الصحیح لک اجران اجر القرابۃ و اجر الصدقۃ زکوۃ الخضراوات و ما یسقی بالانہار و غیرہا عیسی بن طلحۃ عن معاذ ابن جبل انہ کتب الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم یسالہ عن الخضراوات و ہی البقول فقال لیس فیہا شیء قلت بسر بن سعید عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فیما سقت السماء و العیون العشر و فیما سقی بالنضح نصف العشر سالت عن ابیہ عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انہ سن فیما سقت السماء و العیون او کان عثریا العشر و فیما سقی بالنضح نصف العشر لا اسناد اما ذکر الخضراوات فقال ابو عیسی لا یصح فی الباب شیء یعنی ذکرہا لم یصح فیہ عند صلی اللہ علیہ وسلم شیء لا نفیا و لا اثباتا و قد رویت فی ذلک احادیث کثیرۃ و اما قولہ فیما سقت السماء العشر

اسماء الرجال

محمد بن عبد الملک بن ابی الشوارب الاموی البصری ابو عبد اللہ ثقۃ یحیی بن ابی کثیر الطائی مولاہم ابو نصر البصری ثقۃ ثبت یحدث بالمعنی و ربما دلس و ارسل محمد بن عبد الرحمن بن ثوبان العامری ابو عبد اللہ المدنی ثقۃ عابد

شرح سراج احمد

ان الله اذا اراد ان يخلقه لم يمنعه بدرستیکه حق تعالی چون خواست وخواهد که پیدا کند و بیافریند او را منع نکند او را از تخلیق وی چیزی وفی الباب عن عمر والبراء بن عازب وابی هریرة اخرجه النسائی وابی سعید اخرجه احمد حدثنا قتیبة وابن ابی عمر قالا انا سفین بن عیینة عن عمرو بن دینار عن عطاء عن جابر بن عبد الله قال کنا نعزل والقرآن ینزل گفت جابر بزید یم ما که عزل میکردیم وحالانکه قرآن فرود می آمد غرض جابر آنست که اگر عزل بد بودی در قرآن نهی نازل شدی حدیث جابر حدیث حسن صحیح وقد روی عنه من غیر وجه وقد رخص قوم من اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم فی العزل وقال مالک بن انس تستاءر الحرة فی العزل ولا تستامر الامة وگفت امام مالک طلب اجازت کرده شود حره در عزل کردن و طلب امر کرده نشود امه باب ماجاء فی کراهیة العزل بابست در بیان آنچه آمده است در کراهیت عزل حدثنا ابن ابی عمر قتیبة قالا انا سفین بن عیینة عن ابن ابی نجیح عن مجاهد عن قزعة عن ابی سعید قال ذکر العزل عند رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت ابو سعید ذکر کرده شد عزل نزد آنحضرت فقال لم یفعل ذلک احدکم فانما هو القدر پس فرمود آنحضرت برای چه میکنید یکی از شما عزل را زیرا که این عمر فی حدیثه مصنف گوید زیاده کرده است ابن ابی عمر در حدیث خود که در حدیث قتیبه نیست وگفت یکی از شما عزل را نفرموده است آنحضرت لا یفعل ذلک احدکم فانما هو القدر پس نمیکند عزل را یکی از شما یعنی چنانکه در روایت قتیبه باستفهام همچنان ابن ابی عمر آورده است وعبارت نفی را نیز آورده است قالا فی حدیثهما گفته اند قتیبه وابن ابی عمر هر دو در حدیث خود پس از ذکر عبارت لم یفعل ذلک احدکم وابن ابی عمر پس از ذکر عبارت لم یقل لا یفعل ذلک احدکم فانها لیست نفس مخلوقة الا الله خالقها پس بدرستیکه شان این ست نیست هیچ نفس پیدا کرده شده مگر که حق تعالی آفریننده اوست وفی الباب عن جابر اخرجه احمد وابن ماجة وابن حبان حدیث ابی سعید حدیث حسن صحیح وقد روی من غیر وجه عن ابی سعید وقد کره العزل قوم من اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم وتحقیق مکروه گفته اند گروهی از اهل علم از صحابه وغیرایشان بسبب احادیث در باب عزل وکراهت آن وارد اند ایراد مینماید اخرج الطبرانی عن ضمرة العذری اعزلوا او لا تعزلوا ما کتب الله تعالی من النسمة هی کائنة الی یوم القیمة الا وهی کائنة اخرج النسائی عن ابی سعید الزرقی ان ماقدر فی الرحم سیکون اخرج الطبرانی عن عبادة بن الصامت ان النفس المخلوقة الکائنة اخرج الطیالسی عن ابی سعید ان قضی الله شیئا لیکونن وان عزل اخرج احمد والضیاء عن انس لعل ان الماء الذی یکون فیه الولد ان یقع علی صخرة لاخرج الله تعالی فیها ولدا ولیخلقنها الله تعالی هو خالقها اخرج الطبرانی عن حذیفة انکم لتفعلون فلک یعنی العزل اولم تعلموا ان الله تعالی لم یخلق نسمة هو بارئها الا وهی کائنة اخرج الطبرانی عن واثلة او انکم لتفعلون ما من نسمة اراد الله ان تخرج من صلب

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی کراهیة العزل قوله لو یفعل بکسر اللام لجازة الداخلة علی ما الاستفهامیة فحذفت الفها وهو حذف شائع عند دخول الجار علی ما الاستفهامیة قال تعالی عم ولو اذنت ای ای موجب لهم الی هذا الفعل ولا یستحسن الفعل بلا سبب داع الی ذلک قوله فانها تعلیل للانکار قوله نفس مخلوقة ای مقدر خلقها عند الله تعالی الا هو خالقها

قوت المغتذی

ان الله اذا اراد ان یخلقه لم یمنعه ای العزل او الوطی من خلقه

عارضة الاحوذی

الحدیث وهو صحیح من طرق العربیة السماء هو المطر والعثری هو الذی تسقیه السماء فی قول وقیل هو شبیه فهر یحفر فی الارض یسقی البعل من النخیل ولو کان العثری هو الذی تسقیه السماء ما اجتمع مع قوله فیما سقت السماء فی لفظ واحد لانه کان یکون تکرارا ولا یلیق ذلک بالفصیح من الناس فکیف بخیر الفصحاء وصاحب الشریعة الاحکام فی مسائل الاولی قوله فیما سقت السماء العشر الحدیث لفظ عام بظاهره فی کل مملوک تسقیه السماء واختلف الناس فی تنزیله علی سبعة اقوال الاول انه محمول علی عمومه فی کل شیء الا الحطب والقصب والحشیش قاله ابو حنیفة الثانی انه فی الحبوب والبقول والثمرات قاله حماد بن ابی سلیمان الثالث ما تخرجه الارض مما له ثمرة باقیة قاله محمد وابو یوسف الرابع ما کان طعاما بشرط ان یکون خمسة اوسق الخامس التمر والعنب والشعیر والسلت والحنطة والزیتون قاله

شرح سراج احمد

رجل الاوهی خارجة ان شاء الله تعالی وان ابی فلا علیکم ان لا تفعلوا اخرج ابو داود والطحاوی والطبرانی عن جریر واخرج احمد ومسلم
عن جذامة بنت وهب اخرج مالک عن ربیعة بن عبد الرحمن عن محمد بن یحیی بن حبان عن ابن محیریز انه قال دخلت المسجد
فرأیت ابا سعید الخدری فجلست الیه فسألته عن العزل فقال ابو سعید الخدری خرجنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فی غزوة
بنی المصطلق فاصبنا سبیا من سبی العرب فاشتهینا النساء واشتدت علینا العزبة واحببنا العزل فاردنا ان نعزل وقلنا العزل و
رسول الله صلی الله علیه وسلم بین اظهرنا قبل ان نسأله فسألناه عن ذلک فقال ما علیکم ان لا تفعلوا اما من نسمة کائنة الی یوم القیمة الا وهی
کائنة واخرج مالک عن ابی النضر مولی عمر بن عبید الله عن عامر بن سعد بن ابی وقاص عن ابیه انه کان یعزل واخرج مالک عن ابی النضر
مولی عمر بن عبید الله عن ابی فلح مولی ابی ایوب الانصاری عن ام ولد لابی ایوب الانصاری انه کان یعزل واخرج مالک عن نافع عن
عبد الله بن عمر انه کان لا یعزل وکان یکره العزل وروی ابن ابی شیبة عن الحسن اختلف فیه الصحابة فکان زید وانس یعزلان وعن ابن
المسیب کانت الانصار لا یرون باسا بالعزل وکان ممن یقول ذلک زید وابو ایوب وابی وان رجالا من المهاجرین کانوا یکرهونه منهم
فلان وعثمان وعن ابابکر وعمر کانا یکرهانه وله عن زر عن علی قال العزل الواد الخفی ودیگر احادیث نیز درین باب بسیار وارد اند بجهت
اختصار ذکر کرده نشد بدو اکتفا بهمین مقدار نموده آمد واین عزل نزد ایمه دو است مگر نزد بعضی مکروه ست کراهت تنزیهی واستدلال
آن کسان که قائل گشته اند بحرمت ضعیف ست **باب** ماجاء فی القسم للبکر والثیب بابست در بیان انچه آمده است در ذکر قسمت
ونوبت برای زن باکره وثیب حدثنا ابو سلمة یحیی بن خلف نا بشر بن المفضل عن خالد الحذاء عن ابی قلابة عن
انس بن مالک قال لو شئت ان اقول قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لقلت ولکنه قال گفت خالد چنانکه در روایت متفق علیه
است یا ابو قلابه مثل آنکه در روایت بخاری ست که اگر خواهم اینکه بگویم من که فرمود آنحضرت یعنی مرفوع کنم حدیث را ونسبت بآنحضرت
نمایم خواهم بگفت ولکن گفت انس السنة اذا تزوج الرجل البکر علی امرأته اقام عندها سبعا از جمله سنت ست که وقتیکه نکاح کند
مردی بکر را بزن خود واقامت کند مرد نزد یک بکر هفت شب وقسمت کند بعد ازوی میان قدیمه وجدیده واذا تزوج الثیب علی امرأته اقام
عندها ثلثا وچون تزویج کند مرد ثیب را اقامت کند مرد نزد یک وی سه شب پس تقسیم کند میان وی دیگر زنان وقول صحابی که السنة کذا در حکم مرفوع
است بقول مختار وفی الباب عن ام سلمة اخرجه مسلم حدیث انس حدیث حسن صحیح وقد رفعه محمد بن اسحق عن ایوب عن ابی قلابة
عن انس ولم یرفعه بعضهم والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم قالوا اذا تزوج الرجل امرأة بکرا علی امرأته اقام عندها سبعا

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی القسمة للبکر والثیب **قوله** عن ابی قلابة بکسر القاف **قوله** قال لو شئت ان اقول قال رسول الله
صلی الله علیه وسلم ای لکنت صادقا فی تصریحی بالرفع الی النبی صلی الله علیه وسلم لکن المحافظة علی اللفظ اولی فجواب
لو محذوف وضمیر قال للخالد لا لانس ولا لابی قلابة لما فی مسلم عن خالد عن ابی قلابة عن انس بن مالک قال اذا
تزوج البکر علی الثیب اقام عندها سبعا وان تزوج الثیب علی البکر اقام عندها ثلثا قال خالد ولو قلت انه رفعه
لصدقت ولکنه قال السنة کذا الخ معناه ان هذه اللفظة وهی قوله من السنة کذا صریحة فی رفعه فلو شئت
ان اقولها بناء علی الروایة بالمعنی لقلتها ولو قلتها لکنت صادقا والحاصل ان خالدا قال فی روایته
عن ابی قلابة عن انس قال السنة اذا تزوج الرجل الحدیث وقوله السنة مبتدأ وقوله اقام عندها خبره

عارضة الاحوذی

الاوذاعی السادس التمر
والزبیب والحنطة والشعیر
خاصة قاله الزهری وابن
ابی لیلی السابع ما یلبس
ویدخر ماکولا ولا شیء فی
الزیتون لانه ادام وفی قول
اخر لا یجب فیه الزکوة قال
القاضی ابو بکر بن العربی
رضی الله عنه قد بینا
فی کتاب الاحکام هذه
المسائل بغایة البیان
واصلنا لها اصولها وشرحنا
تفصیلها فلتنظر هنالک
قال الله تعالی وهو الذی
انشأ جنات معروشات
وغیر معروشات والنخل و
الزرع مختلفا اکله والزیتون
والرمان الی قوله واتوا حقه
یوم حصاده فامتن الله
علی خلقه فی انبات الارض
ثم قال لهم کلوا مما انعمت
به علیکم واتوا حقه اذا
جمعتموه بایدیکم واتیموه
الی رحالکم فکما خلقه
نعمة ومکن منه نعمة
اوجب فیه الحق قال مالک
الحق ههنا الزکوة وصدق
ومن قال غیر هذا فقد
وهم وتعین حمل هذا علی
عمومه الا ما خصه دلیل
یصح تخصیصه هنالک
حسب ما ذکرناه وحققناه
هنالک فاما من حمله علی
عمومه فاستثنی الحطب

عارضۃ الاحوذی

والقصب والحشيش فلا يقال انه تخصيص لانه قال كلوا من ثمره واتواحقه فانما اوجب اتمام الحق فيما يوكل والى هذا النحو اشار حماد وعليه دار من قال ماله ثمرة باقية ولكنه خصه بالمقتات باشارة قوله يوم حصاده وكانه اشار بيوم الحصاد الى يوم يرفع ان الجرين والبيدر والجوخان او البيدر واما التخصيص الاوزاعي فيبعد في النظر من جهة الغموض ومن جهة المعنى وقول الثوري ابعد منه واما اخراج الزيتون كما قال الشافعي فيعتبر في الدليل فانه مطعوم مقتات واما مالك فجعله في القول الثامن من كل مطعوم يدخر وان اعتل الشافعي بان الزيتون ادام فانه طعام عظيم مطعوما ومشروبا والوجه لاخراج المتن منه فاما الرمان فانما اخرج عنده مالك بانه لا يدخر واخرج من عموم الاية والحديث ما لا يدخر بان النبي صلى الله عليه وسلم كان ياخذ من البقول زكوة مع كثرته في حصرته وجواره وطامته واقوى المذاهب في المسالة مذهب

شرح سراج احمد

ثم قسمه بينهما بعدا بالعدل گفته اند بعضی اہل علم چون تزویج کرد مردی زن باکره را بر زن خود که داشت اقامت کند نزد باکره اول هفت شب پس تر قسمت کند میان هر دو پس از هفت شب بعدل که یک شب نزد او گذارد دیگر شب با زن زن دیگر کند و اذا تزوج الثيب على امرأته اقام عندها ثلثا و چون تزویج کرد مردی زن ثیب را بر زن خود اقامت کند نزد زن ثیبه نود شب بعد ازان یک یک شب نزد هر یک گذارد **باب** ماجاء في التسوية بين الضرائر ما بست در بیان آنچه آمده است در حق برابری کردن میان ضرائر که چند زنان در نکاح باشند هر یک دیگر ضرره است حدثنا ابن ابی عمر نا بشر بن السري نا حماد بن سلمة عن ايوب عن ابی قلابة عن عبد الله بن يزيد عن عائشة ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يقسم بين نسائه بدرستیکه آنحضرت بود که قسمت میفرمود در روز نزد او شبها میان زنان خود فيعدل پس عدل او برابری میکرد تا آنکه دو شب نزد یکی میکرد و نزد دیگر زن یک شب میکرد مگر نزد ام المومنین سوده بنت زمعه شب نمیکرد وجهت آنکه او هرگاه کلان ساله گشت آنحضرت خواست که او را طلاق دهد و بدال می دگیرد زن را در نکاح آرد و چون آنحضرت را محبت با عائشه صدیقه بسیار بود سوده گفت یا رسول الله مرا حاجت نمانده است روز نوبت خود را با عائشه بخشیدم و مرا طلاق مده خواهم که در زنان تو محشور شوم آنحضرت ازین معنی خوشحال گشت و او را طلاق نداد و لهذا میان زنان دو روز عائشه صدیقه را بود و باقی را یک شب و یقول اللهم هذه قسمتي فيما املك ومغفرة آنحضرت ای بار خدا این قسمت من است در چیزیکه مالک ام فلا تلمني فيما تملك ولا املك پس ملامت مکن تو مرا در چیزی که مالک هستی تو و مالک نیستم من از میل و محبت باطن و در قسمت عدالت و تسویه در جماع شرط نیست حدثنا هناد نا وكيع عن حماد بن سلمة عن ايوب عن ابی قلابة عن عبد الله بن يزيد عن عائشة ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يقسم هكذا رواه غير واحد عن حماد بن سلمة عن ايوب عن ابی قلابة عن عبد الله بن يزيد عن عائشة ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يقسم چنانچه بشر بن السری روایت کرده و رواه حماد بن زيد وغير واحد عن ايوب عن ابی قلابة مرسلا لم يذكروا فيه عن عائشة ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يقسم فلا تلمني فيما تملك ولا املك وهذا اصح من حديث حماد بن سلمة ومعنى قوله لا تلمني فيما تملك ولا املك ومعنى قول آنحضرت که فلا تلمني فيما تملك ولا املك است آنست انما يعني به الحب والمودة جز این نیست که مراد سید دار د آنحضرت بآن حب و دوستی دل است نه قسمت بعض اهل العلم بچنان تفسیر کرده است آن را بعضی اہل علم حدثنا محمد بن بشار نا عبد الرحمن بن مهدي نا هشام عن قتادة عن النضر بن انس عن بشر بن نهيك هر دو لفظ بکر از عن ابی هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال اذا كانت عند الرجل امرأتان وقتیکه باشد نزد مردی دو زن فلم يعدل بينهما پس عدل نکند میان دو زن جاء يوم القيامة وشقه ساقط می آید آن مرد در

شرح ابی الطیب

باب ماجاء في التسوية بين الضرائر قوله يقسم بين نسائه ای تفضلا وقيل وجوبا قال القسطلاني ان القسم ما كان واجبا عليه وهو وجه لاصحابنا الشافعية لحديث ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يطوف على نسائه في ليلة واحدة وله ان يعتذ تسع نسوة قوله فيما تملك ولا املك ای من زيادة المحبة وميل القلب فانك مقلب القلوب قال ابن العلام ظاهره ان ما عدا ذلك مما هو داخل تحت ملكه وقدرته تجب التسوية فيه قوله عن عبد الرحمن امرأتان ای مثلا لانه لم يختص الحكم بامرأتين قوله وشقه ساقط ای احد جانبيه ساقط قال الطيبي بالكسر المعيب ای نصفه قائل قيل بحيث يراه اهل العرصات ليكون هذا زيادة له في العذاب وروى اصحاب السنن الاربعة

قوت المغتذی

وشقه ساقط في رواية ابی داود مائل

باقی در صفحہ آئندہ

شرح سراج احمد

روز قیامت در حالانکه نصف بدن وی افتاده و خمیده باشد و انما اسند هذا الحدیث همام بن یحیی عن قتادة مصنف گوید و جز این نیست که مسند کرده است این حدیث را همام از یحیی و دیگر کس مسند نکرده است و رواه هشام الدستوائی عن قتادة قال کان یقال و روایت کرده است همین حدیث را هشام دستوائی از قتاده که گفت لفظ کان یقال را و مسند بصحابی و آنحضرت نکرده است ولا نعرف هذا الحدیث احد رفوعا الا من حدیث همام **باب** ما جاء فی الزوجین المشرکین یسلم احدهما بابست در بیان آنچه آمده است در حق شوهر زن که مشرک باشند هر دو و اسلام آورد یکی از این هر دو حدثنا احمد بن منیع و هناد قالا انا ابو معاویة عن الحجاج عن عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده ان رسول الله صلی الله علیه وسلم رد ابنته زینب علی ابی العاص بن الربیع بالنکاح الاول و لم یحدث نکاحا و فی الباب عن ابن عباس و مرجدیدة نکاح جدید بدرستیکه آنحضرت رد کرد دختر خود را که زینب بود بر ابی العاص بن الربیع چون اسلام آورد ابی العاص بهمرنو و نکاح نو از این حدیث مستفاد گشت که نکاح ایام شرک باطل میشود و احتیاج بدیگر نکاح میگردد پس از اسلام هذا حدیث فی اسناده مقال مصنف گوید این حدیثی ست که در اسناد او گفتگو هست والعمل علی هذا الحدیث عند اهل العلم ان المرأة اذا اسلمت قبل زوجها آنرا اسلم زوجها و هی فی العدة ان زوجها احق بها ما کانت فی العدة پس گفت مصنف و عمل بر این حدیث است نزد اهل علم که بدرستیکه زن چون اسلام آورد پیش از زوج خود و تفریق کرده شود میان هر دو و عدت بگذشد زن پس از ان اسلام آورد شوهر آن در حالیکه زن در عدت بوده حکم او آن ست که بدرستیکه زوج او سزاوار تر ست بوی مادامیکه باشد زن در عدت و چون از عدت بیرون آید پس از ان اسلام آورد شوهر مختار ست زن هر که خواهد تزویج بآن کند و هو قول مالک بن انس و الاوزاعی و الشافعی و احمد و اسحق حدثنا هناد نا یونس بن بکیر عن محمد بن اسحق ثنی داود بن حصین عن عکرمة عن ابن عباس قال رد النبی صلی الله علیه وسلم ابنته زینب علی ابی العاص بن الربیع بعد ست سنین

شرح ابی الطیب

والامام احمد و الحاکم عن ابی هریرة عنه صلی الله علیه وسلم انه قال من کانت له امرأتان فمال الی احداهما جاء یوم القیمة وشقه مائل ای مفلوج و قال بعضهم ای تجیء یوم القیمة غیر مستوی الطرفین بل یکون احدهما کالراجح فی الوزن کما کان فی الدنیا غیر مستوی الطرفین بالنظر الی المرأتین بل کان یرجح احدهما علی الاخری **باب** ما جاء فی الزوجین المشرکین یسلم احدهما قوله والعمل علی هذا الحدیث عند اهل العلم ای من حیث ان هذا الحدیث یقتضی ان الرد بعد العدة یحتاج الی نکاح جدید فالرد بلا نکاح لا یکون الا قبل العدة قوله ان المرأة اذا اسلمت قبل زوجها آنرا زوجها و عندنا علی ما تقدم اذا اسلمت المرأة و زوجها کافر عرض القاضی علیه الاسلام فان اسلم فهی امرأته و ان ابی فرق بینهما انتهی قوله بعد ست سنین ای من هجرة زینب الی المدینة لانها هاجرت بعد غزوة بدر و اسلم ابو العاص فی سنة ثمان قبیل الفتح کذا فی قوت المغتذی قال المحقق ابن الهمام و ما ذکر فی الدیات من قولهم و ذلک بعد ست سنین او ثمان سنین او ثلاث سنین فانما ذلک من وقت مفارقته بالابدان و ذلک بعد غزوة بدر و اما البینونة فقبل

قوت المغتذی

بعد ست سنین ای من هجرة زینب الی المدینة لانها هاجرت بعد غزوة بدر و اسلم ابو العاص فی سنة ثمان قبیل الفتح

عارضة الاحوذی

ابی حنیفة دلیلا و اموطها للمسالکین و اولاها قیاما شکر النعمة و علیه یدل عموم الایة و الحدیث و قد رام الجوینی علی تحقیقه ان یخرج عموم الحدیث من بین یدی ابی حنیفة بان قال ان هذا الحدیث لروایات للعموم و انما جاء بتفصیل الفرق بین ما نقل مؤنته و تکاثر و ابد فی ذلک و اعاد و لیس یمتنع ان یقتضی الحدیث الوجهین العموم و التفصیل و ذلک محمل فی الدلیل و اصح فی التاویل الثانیة اذا اختبط ما یسقی بمؤنة مع ما یسقی بغیر مؤنة اما فی الزمان و اما فی الفعل ففیه الاقوال المعلومة و اصحة ان یزکی کل شیء بقدره بعد ان یحسب من غیره و ینسب و ذکوة مال الیتیم حدیث عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده ان النبی صلی الله علیه وسلم خطب فقال الا من ولی یتیما له مال فلیتجر فی ماله و لا یترکه حتی تاکله الصدقة الاسناد ضعفه ابو عیسی من جهة روایة المثنی بن الصباح و الصحیح انه من قول عمر الاحکام المسالة کثیرة من مسائل الخلاف و لیس فیها اثر

عارضۃ الاحوذی

یعول علیہ الامام روی عن عمر و عائشۃ وعمومات الزکوۃ تقتضی ان توخذ الزکوۃ من کل مال الا ما دل علیہ الدلیل وقد ذہب ابو حنیفۃ ان الزکوۃ وجبت شکر نعمۃ المال کما ان الصلوۃ وجبت شکر نعمۃ البدن ولو تعین بعد علی الصبی شکر قلنا تحمل الصلوۃ یضعف عن شکر النعمۃ فیہ وتحمل الزکوۃ وہو المال کامل لشکر النعمۃ فان قیل لا یصح منہ القربۃ قلنا یؤدی عنہ کما یؤدی عن المغمی علیہ وعن المستنم جبرا وکما یؤدی عنہ العشر والفطرۃ وہو دین یقضی عنہ لمستحقہ وان لم یعمل بہ لان الناظر لہ حکمہ بہ

باب البیتاء والرکاز

حدیث القرینین سعید وابو سلمۃ عن ابی ہریرۃ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم العجماء جرحہا جبار والمعدن جبار والبیر جبار وفی الرکاز الخمس الاسناد قال ابو عیسی ہذا حدیث حسن صحیح قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی اللہ عنہ ہو حدیث مشہور فیہ زیادۃ والزیادۃ جبار العربیۃ قولہ جبار یعنی ہدرا وہو متفق علیہ بینہم فی ہذا القسم لکنہ

شرح سراج احمد

بالنکاح الاول ذکر کرد آنحضرت زینب دختر خود را بر ابی العاص پس از شش سال کہ چون اسلام آورد بنکاح اول او نہ بنکاح نو وجدید نہ نمودہ نکاح را ہذا حدیث لیس باسنادہ بأس لکن لا نعرف وجہ ہذا الحدیث مصنف گوید واین حدیث چنیست کہ نیست در اسناد وی باکی یعنی اسناد خوب ست ولیکن نمی شناسم وجہ این حدیث را کہ چیست ولعلہ قد جاء ہذا من قبل داود بن الحصین من قبل حفظہ وشاید کہ آمدہ است لفظ بالنکاح الاول از جانب داود بن حصین از جہت خلل حفظ وی حدثنا یوسف بن عیسی نا وکیع عن اسرائیل عن سماک بن حرب عن عکرمۃ عن ابن عباس ان رجلا جاء مسلما علی عہد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بدستیکہ مردی آمد مسلمان بزمانہ آنحضرت ثم جاءت امرأتہ مسلمۃ پس آمد زن او مسلمان

شرح ابی الطیب

ذلک بکثیر لانہا انقطعت من حین نزلت ولا تنکحوا المشرکین حتی یومنوا وہی مکیۃ فالکثیر من عشر ہذا غیر انہ کان حابسہا قبل ذلک فلما ارسل اہل مکۃ فی فداء الاسراء ارسلت زینب فی فداء ابی العاص قلادۃ کانت خدیجۃ اعطتہا ایاہا فلما رآہا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم رق لہا فردہا علیہا واطلقہ لہا فلما وصل الی مکۃ جہزہا الیہ لانہ صلی اللہ علیہ وسلم کان شرط علیہ ذلک عند اطلاقہ وانفق فی تجہیزہا الیہ ما انفق وہذا ما لا یکاد ان یختلف فیہ اثنان وبہ نقطع بان الرد کان علی النکاح جدیدا کما ہو فی حدیث عمرو بن شعیب عن ابیہ عن جدہ ووجب تاویل روایتہ علی النکاح الاول بانہ مشتمل علی زیادۃ علی الصداق والحباء بالکثیر والمد لا عطاء بلا عوض قولہ بالنکاح الاول قال البیہقی فان قیل العدۃ لا تبقی فی الغالب الی ہذہ المدۃ فکیف ردہا صلی اللہ علیہ وسلم علیہ بعد ست سنین قلنا النکاح کان باقیا الی وقت نزول الایۃ فی الممتحنۃ ولو یؤثر بقاءہ علی الکفر وہی مسلمۃ فیہ فی قطع النکاح فلما نزلت الایۃ وذلک بعد الحدیبیۃ وقف نکاحہا واللہ اعلم الی انقضاء العدۃ ثم کان اسلام ابی العاص بعد ذلک بزمن یسیر بحیث یمکن ان یکون عدتہا لم تنقض فی الغالب فیشبہ ان یکون الرد کان لاجل ذلک انتہی وایۃ الممتحنۃ قولہ تعالی لا ہن حل لہم ولا ہم یحلون لہن ویرد علی ما ذکرہ ما قیل ان الفرقۃ وقعت من حین نزلت ولا تنکحوا المشرکین حتی یومنوا وہی مکیۃ قیل وہذا لا یصح فان ہذہ الایۃ لا فادۃ تحریم ابتداء النکاح لا لتحریم البقاء علیہ فلا دلالۃ لہا علی الفرقۃ اقول معناہ لا تنکحوا المشرکین ابتداء وبقاء وقال البیہقی فی معرفۃ السنن ولو صح الحدیثان لقلنا بحدیث عبد اللہ بن عمرو لانہ زائد لکنہ لو ثبت فقلنا بحدیث ابن عباس انتہی وقال المحقق ابن الہمام واما ابو العاص فانما ردہا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علیہ بنکاح جدید روی ذلک الترمذی وابن ماجۃ والامام احمد والجمع اذا امکن اولی من اہدار احدہما انتہی ومقتضاہ ان الحدیث حسن ویؤیدہ قول المصنف العمل علی حدیث عمرو بن شعیب لان عمل العلماء یقوی الحدیث کما تقرر غیر مرۃ وکذلک قول یزید بن ہارون حدیث ابن عباس اجود اسنادا یقتضی ان حدیث عمرو بن شعیب اسنادہ جید

قوت المغتذی

بالنکاح الاول قال البیہقی فان قیل العدۃ لا تبقی فی الغالب الی ہذہ المدۃ قلنا النکاح کان باقیا الی وقت نزول الایۃ فی الممتحنۃ فلم یؤثر بقاؤہ علی الکفر وہی مسلمۃ فیہ فلما نزلت الایۃ وذلک بعد الحدیبیۃ وقف نکاحہا واللہ اعلم الی انقضاء العدۃ ثم کان اسلام ابی العاص بعد ذلک بزمن یسیر فحیث یمکن ان یکون

ملخص ای ما فی الدارقطنی عن جابر لا ضمان علی من اوقد نارا فی ملکہ فطارت الی ملک جارہ فاحرقت ما فیہ

فقال یا رسول الله انها کانت اسلمت معی فردها علیه پس گفت آن مردای پیغمبر خدا بدرستیکه آن زن اسلام آورده است همراه من پس برگردانید آنحضرت آن زن را بر شوهری بر همان نکاح اول هذا حدیث صحیح سمعت عبد الرحمن بن حمید یقول سمعت یزید بن هارون یذکر عن محمد بن اسحق هذا الحدیث وحدثنا الحجاج عن عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده ان النبی صلی الله علیه وسلم رد ابنته علی ابی العاص بن الربیع بمهر جدید ونکاح جدید فقال یزید بن هارون یگفت یزید بن هارون وحدیث ابن عباس اجود اسنادا وحدیث ابن عباس مضبوطست از روی اسناد والعمل علی حدیث عمرو ابن شعیب **باب** فی المرأة یتزوج فیموت عنها الزوج قبل ان یفرض لها باب ست در بیان زنی که تزویج کند پس بمیرد مرد ازان زن پیش از نیکه مقرر کند مهری برای زن حدثنا محمود بن غیلان نا یزید بن الحباب نا سفین عن منصور عن ابراهیم عن علقمة عن ابن مسعود انه سئل عن رجل تزوج امرأة ولم یفرض لها صداقا ولم یدخل بها حتی مات گفت علقمه بدرستیکه عبد الله بن مسعود پرسیده شد از حال مردی که تزویج کرد و زن را در نکاح خود آورد و تعین نکرده برای زن مهری را و نه دخول بآن نموده تا آنکه مرد فقال ابن مسعود لها مثل صداق نسائها پس گفت عبد الله بن مسعود مر آن زن را مثل مهر نسایاوست یعنی مثل آن زن را مهر بود یعنی آن زنان که مانند او باشند از قوم وی از اخواه وعماة وبنات که مشارک اند او را در مال وجمال وثیابت وبکارت لا وکس نیست نقصان وتنقیص وکس بفتح واو وسکون کاف مهمله وسین مهمله در آخر کم شدن وکم کردن ولا شطط بفتح شین معجمه ودو مهمله ونیست زیادة یعنی مهر مثل واجب ست بی زیادتی نقصان وعلیها العدة وبر زن ست عدت اگرچه دخول نکرده ولها المیراث ومر آن زن را ست میراث آن مرد چون حکم کرد ابن مسعود گفت اگر صواب باشد انچه من گفتم پس از خدا ست واگر خطا ست از من ست واز شیطان وخدا ورسول مبرا اند ومنزه ازان فقام معقل بن سنان الاشجعی پس استاد معقل بفتح میم وسکون عین مهمله وکسر قاف ابن سنان بکسر سین مهمله اشجعی صحابی ست حاضر شده فتح مکه را ولوای قوم او در دست او بوده وکشته شد در یوم الحره بصبر فقال قضی رسول الله صلی الله علیه وسلم

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی الرجل یتزوج المرأة فیموت عنها قبل ان یفرض لها **قوله** ولم یفرض لها صداقا بفتح الیاء وکسر الراء ای لم یقدره ولم یعین **قوله** فقال ابن مسعود لها مثل صداق نسائها قال المظهر اجتهد ابن مسعود فی هذه المسألة شهرا ثم قال لها صداق نسائها ولها المیراث وعلیها العدة فان یکن صوابا فمن الله وان یکن خطأ فمنی ومن الشیطان ففی قول ابن مسعود دلیل جواز الاجتهاد لاجتهاده فی هذه المسألة حتی شهد معقل بن سنان الحدیث وقال علی بن ابی طالب رضی الله تعالی عنه مع جماعة من الصحابة انه لا مهر لها لانه لم یدخل بها الزوج ولها المیراث وعلیها العدة **قوله** لا وکس ولا شطط الاول بفتح فسکون ای لا نقص والثانی بفتحتین ای

قوت المغتذی

عدتها لو تنقض فی الغالب فیشبه ان یکون الرد کان لاجل ذلک لا وکس بفتح الواو وسکون الکاف واخره سین مهملة هو النقصان ولا شطط بفتح الشین المعجمة والطاء المکررة هو الزیادة معقل بن سنان لیس له فی الکتب الا هذا الحدیث

عارضة الاحوذی

لو یتحققوه ومعناه انه مباح ب وانما هو الرفع یقال رجل جبار ونخلة جبار وجبرت العظم ای رفعت عرضه وان کان للاصلاح کما یقولون فهو من باب السلب وهو کثیر فی العربیة یاتی اسم الفعل والفاعل لسلب معناه کما یاتی لاثبات معناه الاحکام فی مسائل العجماء هی البهیمة التی لا تنطق نطقنا وفحلها هدر لا یطالب به احد لانه لم یتعلق بها امر ولا نهی ولا توجه علیها خطاب الا ان یتصل بها خطاب بان یکون لها رکاب وقائد وسائق فیتعلق فعلها به لانه محمول علیه اذ هو حاکم لها فهی کالآلة بید الانسان ان الناس اختلفوا اذا کان راکبا علیها فرمحت برجلها هل یلزمه ضمان ما افسدت او لا یلزمه لقوله فی الحدیث الرجل جبار یرید انه اذا رکبها فرمحت برجلها لا شیء علیه وان اصابت بیدها فعلیه الضمان واضاف الرجل علما وأنا الیه لانها تحته متحرک منسوب فی حرکته الیه الثانیة قوله المعدن والبیر جبار یعنی ان من استاجر علی معدن او حفر بیرا رجلا فاصابه

عارضۃ الاحوذی

هلاك فيها انه هدر لا شئ على الذى استأجرها وقيل رواه بعضهم النار جبار قالوا ان اهل اليمن يكتبون النار بالياء ومعناه عندهم ان الحر من الدواب استوقد نارا بما يجوز له فتعدت الى ما لا يجوز له لا شئ عليه هذا متفق عليه على تفصيل بيانه فى كتب الفقه الثالثة قوله وفى الركاز الخمس قال قوم المعدن ركاز وفيه الخمس منهم ابو حنيفة وقال قوم ليس بركاز وانما الركاز دفن الجاهلية وحقيقة الركاز الاثبات والمعدن ثابت خلقة وما يدفن ثابت بتكلف متكلف وقد بين النبى صلى الله عليه وسلم حكمه الفضة على ان الواجب فيها ربع العشر وقال وفى الركاز الخمس ولم يجز للمعدن ذكر فى لفظه انما ثابت بدلالة النظر فيه على ثلثة اشياء الاول ان يكون المعدن داخلا تحت قوله وليس فيما دون خمس اواق ومن الفضة صدقة كما قال الشافعى واحد قولى مالك الثانى ان يكون داخل تحت قوله فى الركاز

شرح سراج احمد

فى بروع پس گفت معقل حكم كرده آنحضرت درشان بروع بكسر موحده وبفتح نيز آمده وسكون راء وفتح واو وعين مهمله بنت واشق بكسر شين معجمه وقاف امرأة منا زنى بود از قبيله ما يعنى از بنى اشجع صحابيه است مثل ما قضيت حكم كرد آنحضرت مانند آنچه بود حكم كردى تو اى ابن مسعود ففرح بها ابن مسعود پس شاد شد ابن مسعود باين قول معقل ابن مسعود كه فتوى من موافق بحكم آنحضرت شد وقول خود را صواب ديد يافت مذهب على مرتضى وجماعه از صحابه درين مسأله آنست كه مهر نيست مر اين زن را از جهت عدم دخول ومر او را ست ميراث وشافعى را درين جا دو قول ست يكى موافق على ودوم موافق قول ابن مسعود ومذهب ما مذهب ابن مسعود ست وفى الباب عن الجراح بن ابى الجراح الاشجعى صحابى مقل حدثنا الحسن بن على الخلال ثنا يزيد بن هارون وعبد الرزاق كلاهما عن سفين عن منصور نحوه حديث ابن مسعود حديث حسن صحيح وقد روى عنه من غير وجه والعمل على هذا عند بعض اهل العلم من اصحاب النبى صلى الله عليه وسلم وغيرهم وبه يقول الثورى والشافعى واحمد واسحق وقال بعض اهل العلم من اصحاب النبى صلى الله عليه وسلم منهم على بن ابى طالب وزيد بن ثابت وابن عباس وابن عمر اذا تزوج الرجل امرأة ولم يدخل بها ولم يفرض لها صداقا حتى مات قالوا لها الميراث ولا صداق لها گفته اند اين صحابه مر اين زن را ميراث است ونيست مر او را مهر وعليها العدة وهو قول الشافعى وقال وگفت امام شافعى فلو ثبت حديث بروع بنت واشق لما كان الحجة فى ما روى عن النبى صلى الله عليه وسلم واگر ثابت شود حديث بروع هر آئينه باشد آن حديث حجتى در آنچه روايت كرده شده است از آنحضرت وروى عن الشافعى انه رجع بمصر عن هذا القول وروايت كرده شده است از شافعى كه بدرستيكه او رجوع كرد در شهر مصر از ين قول خود وقال بحديث بروع بنت واشق وقائل گشت بحديث بروع بنت واشق

شرح ابی الطیب

ولا زيادة قوله بروع قال الجوهرى فى الصحاح اهل الحديث يقولونه بكسر الباء الموحدة وبعد الراء ساكنة ثم واو ومفتوحة ثم عين مهملة وقال الصواب بالفتح لانه ليس فى الكلام فعول الا خروع وعتود اسم واد نقله السيوطى وفى جامع الاصول اهل الحديث يكسرون الباء واهل اللغة يفتحونها ويقولون انه ليس فى العربية فعول الا خروع وعتود انتهى فليكن هذا من قبيلتهما لان نقل المحدثين اضبط من اللغويين قوله بنت واشق بكسر الشين المعجمة والقاف زاد احمد امرأة من بنى رواس فى الاصابة الرواسية او الاشجعية زوج هلال بن مرة لها رواية قوله ففرح بها اى بالفتيا او بالقضية وهو مذهب ابى حنيفة واحمد كقول ابن مسعود والشافعى قولان كقول ابن مسعود وقولا على رضى الله تعالى عنه لكنه رجع الى قول ابن مسعود كما ذكره المصر

قوت المغتذی

فى بروع قال العراقى المشهور فيها عند اهل الحديث كسر الباء الموحدة وبعدها راء ساكنة ثم واو ومفتوحة ثم عين مهملة وقال الجوهرى فى الصحاح اهل الحديث يقولونه بكسر الباء والصواب بالفتح لانه ليس فى الكلام فعول الا خروع ونبت وعتود اسم واد بنت واشق بشين معجمة زاد احمد امرأة من بنى رواس وفى الاصابة والرواسية والاشجعية زوج هلال بن مرة لها رواية

شرح سراج احمد

ابواب الرضاع بفتح راء وکسر آن وہمچنین ست رضاعت و انکار کردہ است اصمعی کسر را باء وگفت جوہری رضع الصبی امہ یرضعہ رضاعا مثل سمع یسمع سماعا و اہل نجد میگویند رضع یرضع رضعا مثل ضرب یضرب ضربا و ارضعت امہ وامرأۃ مرضعۃ ای لہا ولد یرضعہ فان وصفتہا بارضاعہ قلت مرضعۃ بالہاء **باب** ماجاء یحرم من الرضاع ما یحرم من النسب باب ست در بیان انچہ آمدہ است کہ حرام میشود از رضاع انچہ حرام میشود از نسب حدثنا احمد بن منیع نا اسمعیل بن ابراہیم نا علی بن زید عن سعید بن المسیب عن علی قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ حرم من الرضاع ما حرم من النسب بدرستیکہ خدای تعالی حرام گردانیدہ است از شیر خوردن چیزی را کہ حرام گردانیدہ است از نسب مصنف این حدیث را مختصر آوردہ واول او نیاوردہ است در صحیحین طویل ست وفی الباب عن عائشۃ اخرجہ البخاری وابن عباس اخرجہ مالک فی الموطا وام حبیبۃ ہذا حدیث صحیح حدثنا محمد بن بشار نا یحیی بن سعید نا مالک بن انس ح وثنا اسحق بن موسی الانصاری نا معن نا مالک عن عبد اللہ بن دینار عن سلیمان بن یسار عن عروۃ بن الزبیر عن عائشۃ قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ حرم من الولادۃ ما حرم من الرضاعۃ ما حرم من الولادۃ ہذا حدیث حسن صحیح وحدیث علی حدیث صحیح والعمل علی ہذا عند عامۃ اہل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرہم لا نعلم بینہم اختلافا فی ذلک ترجمہ عبارت ظاہر ست **باب** ماجاء فی لبن الفحل باب ست در بیان انچہ آمدہ است در حق شیر مرد حدثنا الحسن بن علی نا ابن نمیر عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ عن عائشۃ قالت جاء عمی من الرضاعۃ گفت عائشہ آمد عم من از شیر نام او افلح برادر ابو القعیس بضم قاف وفتح عین وسکون تحتانیہ در آخر سین مہملہ وابن ابو القعیس

شرح ابی الطیب

ابواب الرضاع باب ماجاء یحرم من الرضاع ما یحرم من النسب قال النووی الرضاع بفتح الراء وکسرہا والرضاعۃ بفتح الراء وکسرہا وقد رضع الصبی امہ بکسر الضاد یرضعہا بفتحہا رضاعا قال الجوہری وتقول اہل نجد رضع یرضع بفتح الضاد فی الماضی وکسرہا فی المضارع رضعا کضرب یضرب ضربا انتہی **قولہ** ان اللہ حرم من الرضاع ما حرم من النسب لعلہ اشار بہ الی قولہ تعالی وامہاتکم اللاتی ارضعنکم واخواتکم من الرضاعۃ او المعنی ان اللہ تعالی حرم علی لسانہ صلی اللہ علیہ وسلم ما ینطق عن الہوی ان ہو الا وحی یوحی **باب** ماجاء فی لبن الفحل ای الرجل **قولہ** جاء عمی من الرضاعۃ ہذا یوہم ان ام ابیہا ارضعتہ او امہ ارضعت اباہا لکن قولہا انما ارضعتنی المرأۃ ولم ارضعنی الرجل یبین ان الرجل بمنزلۃ ابیہا فاذعنۃ العم ہذا ما یعطیہ ظاہر اللفظ قال الطیبی لکن قال النووی فی شرح مسلم اختلف العلماء فی عم عائشۃ رضی اللہ تعالی عنہا فقال ابو الحسن القابسی ہما عمان لعائشۃ من الرضاعۃ احدہما اخو ابیہا ابی بکر من الرضاعۃ ارتضع ہو وابو بکر رضی اللہ تعالی عنہ من امرأۃ واحدۃ وثانیہما اخو ابیہا من الرضاعۃ الذی ہو اخو ابی القعیس وابو القعیس ابوہا من الرضاعۃ وہو افلح اخو ابی القعیس اولابی الجعد وقال فی کتب الحدیث وغیرہا ان عمہا من الرضاعۃ ہو افلح اخو ابی القعیس وکنیۃ افلح ابو الجعد والقعیس بضم القاف وفتح العین وبالسین المہملۃ انتہی فقولہا رضی اللہ تعالی عنہا انما ارضعتنی امرأۃ تعنی بہ ان السرایۃ فی المحرمیۃ انما تکون الی الجنس لا الی خلاف الجنس فافہمہا صلی اللہ علیہ وسلم ان السرایۃ عامۃ لا تختص الجنس

عارضۃ الاحوذی

الترجمۃ الخمس لانہ ذکر المعدن فلو قال وفیہ الخمس لکان یخرج منہ المال المدفون لانہ لیس بمعدن فعدل الی اللفظ الاعم لہ والمال المدفون الثالث ان یکون المراد بالرکاز الجملۃ الوافرۃ من التقدیر الموجود فی المعدن بخلاف العروق فانہا لا تنال الا بمشقۃ وہذہ جملۃ ثابتۃ موتلفۃ فکانت رکازا وجب فیہا الخمس علی روایۃ عن مالک والاجل ہذہ الاحتمالات اختلف الناس فہذہ مدارک نظرہم من الحدیث وموردہ وقد اقطع النبی صلی اللہ علیہ وسلم بلال بن الحارث معادن القبلیۃ فتلک المعادن لا یوخذ منہا الی الیوم الا الزکوۃ یعنی جریا علی سنۃ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فیہا وہذا بین جدا وانما اختلف قول مالک فیہ لاجل انہ رای الزرع ثقل مؤنتہ فیوخذ منہ العشر وما تخف مؤنتہ فیوخذ منہ نصف العشر فلما کان المعدن مثل الزرع لا یعتبر فیہ نصاب لذلک تفرق حالہ بقلۃ المؤنۃ وکثرتہا کالزرع الثالثۃ

عارضة الاحوذی

لما جعل النبی صلی الله علیه وسلم فی الرکاز الخمس وکان عند ابی حنیفة انما المعدن اوجب الخمس فی کل معدن من نحاس وحدید ورصاص ونحوه ولیست هذه المعادن کیف ما کانت برکاز وانما هی معادن والمعدن والرکاز معنیان متباینان بالاسم فوجب ان یکونا متباینین فی المعنی متباینین بالحکم الرابعة واختلف الناس فی اعتبار الحول فیه فرأی مالك انه کالزرع لانه مال زکاتی یخرج من الارض ورأی الشافعی انه ذهب او فضة فجریا علی حکمهما فراعی الشافعی اللفظ وراعی مالك المعنی وهو اسعد بالخامسة ان کان الرکاز عرضا فاختلف علما ونافیه والصحیح انه یخمس لعموم القول السادسة روی ابو داود ان صباعة بنت الزبیر ابن عبد المطلب قالت ذهب المقداد لحاجته فاذا جرذ یخرج من جحر دینارا حتی اخرج ثمانیة عشر دینارا وخرقة حمراء فجاء بها المقداد الی النبی صلی الله علیه وسلم فقال لخذه

شرح سراج احمد

پدر رضاعی عائشہ صدیقہ است وبعضی گفتہ اند افلح ابو القعیس ست بر ہر تقدیر عائشہ میگوید آمد بر من عم من کہ رضاعی بود و فاستاذن علی پس طلب اذن کرد تا در آید بر من فابیت ان اذن له پس ابا کردم از اذن کردن مر او را حتی استامر رسول الله صلی الله علیه وسلم تا آنکہ سوال کنم و ببینم آنحضرت را کہ در آمدن وی بر من رواست یا نه فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ائیلی علیك فانه عمك وبیاید بر تو عم تو وچون آنحضرت در آمد بر من سوال کردم از آنحضرت پس فرمود آنحضرت پس گو کہ در آید او بر تو چرا کہ عم تست قلت انما ارضعتنی امرأة ولم یرضعنی الرجل گفت عائشہ صدیقہ پس گفتم یا رسول الله جز این نیست کہ شیر داده است مرا زنی و شیر نداده است مرد قال فانه عمك فلیلج علیك فرمود آنحضرت پس بدرستیکه او عم تست پس گو کہ در آید بر تو ورد کہ شیر زن از وست پدر رضاعی ست و برادر وی عم رضاعی ست و این در اوانی بود کہ حجاب نازل شده بود هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم وهو ابن الفحل والاصل فی هذا حدیث عائشة کہ ذکر کرده شده است وقد رخص بعض اهل العلم فی لبن الفحل والقول الاول اصح کہ مکروه گفته اند لبن فحل را

حدثنا قتیبة نا مالك بن انس ح وثنا الانصاری نا معن نا مالك بن انس عن ابن شهاب عن عمرو بن الشرید عن ابن عباس انه سئل عن رجل له جاریتان ارضعت احداهما جاریة والاخری غلاما بدرستیکه عبد الله بن عباس سوال کرده شد از حال مردی کہ مر او را دو دایه بودند کہ یکی از دایه شیر داد دختر ک را و دیگری شیر داد کودک را ایحل للغلام ان یتزوج الجاریة آیا حلال ست مر کودک را اینکه تزویج کند کنیز ک را فقال لا پس گفت عبد الله بن عباس نه انیست عقد نکاح میان این هر دو اگرچه هست شیر مادر هر دو ستعدد واللقاح احد بفتح لام وقاف ما الفحل واحد ست چنانکه میگویند قطیع واحد وابل واحد لقحة بالکسر ی اللقوح الحوامل جماعت چون قرة وقرب وآن بمعنی ناقه است یعنی سبب علوق یکی ست وهذا تفسیر لبن الفحل واین تفسیر لبن فحل ست وهذا الاصل فی هذا الباب وهمین ست اصل درین باب وهو قول احمد واسحق وروایت کرده امام شافعی در مسند خود باسنادی کہ بر شرط مسلم ست از ابن الزبیر کہ او گفت ان لبن الفحل لا یحرم ومعناه ان حرمة الرضاع لا تثبت بین المرتضع وبین زوج المرضعة التی اللبن منه وانما تنتشر الحرمة الی اقارب المرضعة لا غیر وروی هذا عن ابن عمر وقال ربیعة وابن علیة وداود والاصم وعبد الرحمن بن بنت الشافعی وهو الذی ذهب الیه الفقهاء السبعة والائمة الاربعة وغیرهم ان حرمة الرضاع تثبت بین المرتضع وبین المرضعة وبین زوجها الذی منه اللبن فیکون الزوج ابا له کما ان المرضعة امه فانه صلی الله علیه وسلم اثبت عمومیة الرضاع لافلح اخا ابی القعیس واحتجا بالنسب وروی عن ابن المسیب وابی سلمة وسلیمان بن یسار الرضاعة من قبل الرجال لا یحرم شیئا وروی عن رافع بن خدیج وعثمان مثله **باب** ما جاء لا تحرم المصة ولا المصتان بابست بیان انچه

شرح ابی الطیب

قوله کرهوا ابن الفحل ای حکموا بالکراهة من جهة ابن الفحل واعتبروا حکم النسب منه **قوله** لجاریتان ظاهره انهما امتان لکن فی موطا مالك ان عبد الله بن عباس سئل عن رجل له امرأتان فارضعت احداهما غلاما وقال شارحه فی روایة قتیبة ومعن عن مالك وهو یسنده جاریتان انتهی اقول فیحتمل تعدد القصة او المراد من المرأتین جاریتان **قوله** جاریة ای بنتا صغیرة والمراد بالغلام الابن الصغیر **قوله** اللقاح احد بفتح اللام قال الهروی قال اللیث اللقاح اسم ماء الفحل کالنزاء اسم ماء التیس الذی حملتا منه واحد واللبن الذی ارضعت کل واحدة منهما به اصل ماء الفحل قال شارح الموطا ثم قال وهذا الحدیث رواه الترمذی عن قتیبة ومن طریق معن کلیهما عن مالك به **باب** ما جاء لا تحرم المصة ولا المصتان

شرح سراج احمد

آمده است که حرام نمیکند یک مصه و دو مصه یعنی یک بار مکیدن و دو بار مکیدن حرام نمیکند و حرمت رضاع بآن ثابت نمیشود
حدثنا محمد بن عبد الاعلی الصنعانی نا المعتمر بن سلیمان قال سمعت ایوب یحدث عن عبد الله بن ابی ملیکة عن عبد الله
ابن الزبیر عن عائشة عن النبی صلی الله علیه وسلم قال لا تحرم المصة ولا المصتان حرمت رضاع نمیشود از یک بار مکیدن و دو بار
مکیدن پستان و در صحیح مسلم از عائشه صدیقه آمده است لا تحرم المصة ولا المصتان و لا الامة و لا الامتان و فی الباب عن
ام الفضل اخرجه مسلم وابو هریرة والزبیر بن العوام اخرجه ابن حبان وابن الزبیر اخرجه مسلم مرفوعی غیر واحد هذا الحدیث عن هشام بن
عروة عن ابیه عن عبد الله بن الزبیر الی النبی صلی الله علیه وسلم قال لا تحرم المصة والمصتان و روی محمد بن دینار عن
هشام بن عروة عن ابیه عن عبد الله بن الزبیر عن الزبیر عن النبی صلی الله علیه وسلم وزاد فیه محمد بن دینار عن
الزبیر عن النبی صلی الله علیه وسلم وهو غیر محفوظ والصحیح عند اهل الحدیث حدیث ابن ابی ملیکة عن عبد الله بن الزبیر
عن عائشة عن النبی صلی الله علیه وسلم حدیث عائشة حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم من اصحاب
النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم وقالت عائشة گفت عائشه صدیقه انزل فی القرآن عشر رضعات معلومات فرو فرستاده
شد در قرآن عشر رضعات معلومات یعنی ده رضعات که بیقین معلوم شده باشد وجوداً حرام میگرداند فنسخ من ذلک خمس
پس منسوخ کرده شد از ده رضعات معلومات بخمس رضعات معلومات یعنی این فرود آمد که خمس رضعات معلومات حرام میگرداند فمات
الی خمس رضعات معلومات پس گشت حرمت رضاع بسوی پنج رضعات معلومات فتوفی رسول الله صلی الله علیه وسلم والامر علی ذلک

شرح ابی الطیب

قوله لا تحرم المصة ولا المصتان المصة هو الشرب القلیل مرة یقال مصصته بالکسر امصه مصا مصصته
کخصصته شربته شربا رفیقا **قوله** معلومات ای متمیزات بعضها عن بعض فی اوقات مختلفة **قوله**
فتوفی رسول الله صلی الله علیه وسلم والامر علی ذلک ای الحکم علی قراءة خمس رضعات فی صحیح مسلم وموطا مالک
انزل من القرآن عشر رضعات معلومات یحرمن ثم نسخن بخمس معلومات فتوفی رسول الله صلی الله علیه وسلم وهی فیما
یقرأ من القرآن ای الخمس فلم یقرأ من القرآن وهذه الروایات ظاهرها توجب تغییر القرآن بعد رسول الله صلی الله
علیه وسلم وهو غیر صحیح لقوله تعالی انا نحن نزلنا الذکر وانا له لحافظون قال النووی بشتی ولا یجوز ان یقال ان تلاوتها
قد کانت باقیة وترکوها فان الله تعالی رفع قدر هذا الکتاب العظیم عن الاختلال والنقصان وتولی حفظه و
ضمن صیانته فقال عز من قائل انا نحن نزلنا الذکر وانا له لحافظون فاولة بعضهم بان الخمس ایضا نسخت تلاوتها
الا ان نسخها کان فی قرب وفاته صلی الله علیه وسلم فلم یبلغ بعض الناس فکانوا یقرؤنه حین توفی صلی الله
علیه وسلم ثم ترکوا تلاوته حین بلغهم النسخ بقی الکلام فی انه لما نسخت تلاوته هل نسخ حکمه ایضا ام لا فذهب بعض العلماء الی ان
لم ینسخ حکمها انما نسخت تلاوته قال النووی والطیبی النسخ ثلثة انواع منها ما نسخ حکمه وتلاوته کعشر رضعات فانها نسخت تلاوته
دون حکمه کخمس رضعات وکالشیخ والشیخة اذا زنیا فارجموهما وما نسخ حکمه وثبتت
تلاوته هذا هو الاکثر ومنه قوله تعالی والذین یتوفون منکم ویذرون ازواجا وصیة لازواجهم الآیة
قال المحقق ابن الهمام هذا لا یستقیم الا علی ارادة نسخ الکل والا لزم ضیاع بعض القرآن فلا تمسک

عارضة الاحوذی

صدقتها فقال له النبی صلی الله علیه وسلم هل هو الی الحجر فقال لا قال له بارک الله لک فیها وهذا الحدیث یحتمل تاویلین احدهما ان النبی صلی الله علیه وسلم اعطاه الکل لانه رکاز دفنها جاهلیا فهما ظهر من صفتها اما الاربعة الاخماس فحقه واما الخمس الواجب فیها فانه مصرف له لفقره کان وحاجته الثانی ان النبی صلی الله علیه وسلم قال له هل هویت الی الحجر قال لا المعنی انه لو خاوله بعد یقضی الیه لکان رکازا واذا لم یعتمد به کانت لقطة قد علم عدم مالکها شرعا فکانت لواخذها کاللقطة بعد الحول او الشاة فی الفیفاء

باب الرخص روی عبد الرحمن بن مسعود بن نیار قال جاء سهل بن ابی حثمة الی مجلسنا فحدثنا ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اذا خرصتم فخذوا ودعوا الثلث فان لم تدعوا الثلث فدعوا الربع سعید بن المسیب عن عتاب بن اسید ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یبعث علی الناس من یخرص علیهم کروم هم و ثمارهم وبهذا الاسناد ان النبی صلی الله علیه وسلم

شرح سراج احمد

پس وفات کرده شد آنحضرت وحال برآن بود یعنی این که خمس رضعات حرام میگردانند ثابت بود که خوانده میشد از قرآن تا آخر عهد آنحضرت بعد ازان منسوخ شد تلاوت وحکم او باقی ست شافعی و اسحق برانند وجمهور برانند که این هم منسوخ ست باطلاق آیت ومراد بقای قراءت نزد کسی ست که نرسید او را نسخ والا اگر تا آخر زمان آنحضرت می بود چگونه متروک می گشت وحالانکه نسخ بعد از زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم نمی باشد فقد برحدثنا بذلك اسحق بن موسی الانصاری نا معن نا مالك عن عبد الله بن ابی بکر عن عمرة عن عائشة بهذا بهمین حدیث گذشته وبهذا کانت عائشة تفتی وبهمین بود عائشه صدیقه که فتوی میداد وبعض ازواج النبی صلی الله علیه وسلم وفتوی میداد بعضی امهات المومنین نیز وهو قول الشافعی واسحق وقال احمد بحدیث النبی صلی الله علیه وسلم لا تحرم المصة ولا المصتان وقائل گشته است امام احمد بحدیث لا تحرم المصة وقال وگفته است امام احمد ان ذهب اذهب الی قول عائشة فی خمس رضعات فهو مذهب قوی اگر برود رونده وعمل نماید بسوی قول عائشه صدیقه در خمس رضعات پس آن مذهبی ست قوی وجبن عنه ان لا یقوم فیه شیئا ونادیری ونامرد ست ازوی اینکه قائم کند ذاهب دران مذهب چیزی از دلیل وحجت یعنی احتیاج بدلیل دیگر ندارد وقال بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم یحرم قلیل الرضاع وکثیره وگفته اند بعضی از اهل علم از صحابه وغیر ایشان حرام میگردانند کم رضاع وبسیار وی یعنی مطلق رضاع اندک باشد یا بسیار حرمت رضاع ثابت میگردد اذا وصل الی الجوف چون برسد شیر بشکم کودک وهو قول سفین الثوری ومالك بن انس والاوزاعی وعبد الله بن المبارك ووکیع واهل الکوفة وهمین ست مذهب احمد وجمهور وروایت کرده عبد الرزاق از ابن عمر که رسید او را از ابن الزبیر که او ایثار میکرد از عائشه در رضاعت کم از سبع رضعات گفت عبد الله بن عمر الله خیر من عائشة قال الله تعالی واخواتکم من الرضاعة ولم یقل رضعة او رضعتین واخذ کرده است شافعی وغیره بحدیث عائشه که الآن مذکور شده است وایمه دیگر جواب آن داده اند که آن منسوخ ست یا آنکه او موقوف ست یا آنکه او مضطرب ست وثابت نشده است **باب** ما جاء فی شهادة المرأة الواحدة فی الرضاعة باب ست در بیان انچه آمده است در شان گواهی دادن زن تنها در شیر دادن که شهادت یک زن تنها کافی ست وحرمت ثابت میشود حدثنا علی بن حجر نا اسمعیل بن ابراهیم عن ایوب عن عبد الله بن ابی ملیکة قال فی عبید

شرح ابی الطیب

بالحدیث وان کان اسناده صحیحا لانقطاعه باطنا وقیل لیکن نسخ الکل ویکون نسخ التلاوة مع بقاء الحکم وان هذا مما لا جواب له فلیس بشیء لان ادعاء بقاء حکمه بعد نسخه یحتاج الی دلیل والا فالاصل ان نسخ الدال یرفع حکمه والناظر بعین الشیخ والشیخة اذا رآیتا فارجموهما فلولا اعلم بالسنة والاجماع لوثبت به انتهی وقال فی شرح الموطا لیس العمل علی هذا بل علی التحریم ولو بمصة وصلت الی الجوف عملا بظاهر القرآن واحادیث الرضاع وبهذا قال الجمهور من الصحابة والتابعین والائمة وعلماء الامصار حتی قال اللیث اجمع المسلمون ان قلیل الرضاع وکثیره یحرم فی المهد ما یفطر الصائم حکاه فی التمهید ومن المقرر انه اذا کان علماء الصحابة وایمة الامصار وجهابذة المحدثین قد ترکوا العمل بحدیث مع روایتهم له ومعرفتهم به کهذا الحدیث فانما ترکوه لعلة کنسخ او معارض یوجب ترکه فیرجع الی ظاهر القرآن والاخبار المطلقة وانه متی تعارض مانع ومبیح قدم المانع لانه احوط انتهی **باب** ما جاء فی شهادة المرأة الواحدة فی الرضاع

عارضة الاحوذی

قال فی زکوة الکرم قال انها تخرص کما یخرص النخل تؤدی زکوته زبیبا کما تؤدی زکوة النخل تمرا وقد رواه ابن جریج عن ابن شهاب عن ثمامة قال محمد یعنی البخاری وحدیث ابن شهاب عن ابن المسیب عن عتاب صحیح وهذا حدیث حسن غریب الاسناد قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی الله عنه لیس فی الخرص حدیث صحیح الا واحد وهو المتفق علیه خرج النبی صلی الله علیه وسلم فی غزوة تبوك فمر علی حدیقة امرأة فقال اخرصوها وخرصها فلما رجع قال کم جاءت حدیقتك فقالت کذا لخرص رسول الله صلی الله علیه وسلم و یلیه حدیث ابن رواحة فی الخرص علی الیهود وحدیث ابن المسیب هذا ابو یوسف عبد الله ابن نافع الصائغ عن محمد ابن صالح التمار عن ابن شهاب اخبرنا محمد بن طرخان اخبرنا محمد بن فتوح هکذا الاحکام فیه مسألتان الاولی اتفق ابو حنیفة واصحابه علی ان الخرص بدعة واعجبوا المساعدة الثوری له علی ذلك مع معرفته بالسنن وتمکنه

بیان الاختلاف
قوله
الخ یعنی قوم در نسخ رضعات خمسه معلوم ومحرمه قائل شده اند وبعضی گویند که نسخ تلاوت شده است ان حکم باقی ست وبعضی گویند که نسخ حکم هم شده است اخیرا وهی احمد غفا عنه
یعنی البخاری کذا فی بعض النسخ وفی بعضها قال محمد بن اسمعیل البخاری وهو الصحیح کما لا یخفی
قوله
وقد رواه ابن جریج الخ یعنی که مرسلا کرده است ابن جریج این حدیث را از ابن شهاب وابن جریج از طبقه سوم تابعین است وضم مستدرک روی راجح است بسوی احمد خلافا لمن زعم خلافه
قوله
وهو المتفق علیه یعنی که بخاری ومسلم هر دو اتفاق کرده اند بر صحت این حدیث
قوله
فی غزوة تبوك یعنی در غزوه تبوك که آخر غزوات آنحضرت صلی الله علیه وسلم ست
قوله
فقالت کذا الخ یعنی که آن زن گفت که مقدار خرص رسول الله صلی الله علیه وسلم همین ست
قوله
و یلیه حدیث ابن رواحة الخ یعنی که بعد حدیث ابن رواحه که در خرص بر یهود آمده است حدیث ابن المسیب هذا است که ابو یوسف عبد الله ابن نافع الصائغ از محمد ابن صالح التمار از ابن شهاب خبر داده است

مراد از ما وجه ما اخرجه ابن ماجه من النسف وقد تقدم ذکر ذلك فی باب تحریم الخ کذا ذکره السید فی حاشیة ابن ماجه ۱۲
قائل گشته است الخ یعنی که امام احمد بحدیث لا تحرم المصة قائل شده است وبعضی گفته اند که مراد از قول عائشه در خمس رضعات قول اخیر اوست که بعد از نسخ تلاوت وبقای حکم گفته است وبعضی گفته اند که مراد از قول عائشه قول اول اوست که قبل از نسخ تلاوت وحکم گفته است وبعضی گفته اند که مراد از قول عائشه قول اخیر اوست که بعد از نسخ تلاوت وبقای حکم گفته است وبعضی گفته اند که مراد از قول عائشه قول اول اوست که قبل از نسخ تلاوت وحکم گفته است
قوله
ان ذهب اذهب الی قول عائشة الخ یعنی که اگر برود رونده وعمل نماید بسوی قول عائشه صدیقه در خمس رضعات پس آن مذهبی ست قوی
قوله
وقد رواه ابن جریج الخ یعنی که مرسلا کرده است ابن جریج این حدیث را از ابن شهاب وابن جریج از طبقه سوم تابعین است
قوله
وهو المتفق علیه یعنی که بخاری ومسلم هر دو اتفاق کرده اند بر صحت این حدیث
قوله
فی غزوة تبوك الخ یعنی که در غزوه تبوك که آخر غزوات آنحضرت صلی الله علیه وسلم ست
قوله
فقالت کذا الخ یعنی که آن زن گفت که مقدار خرص رسول الله صلی الله علیه وسلم همین ست
قوله
و یلیه حدیث ابن رواحة الخ یعنی که بعد حدیث ابن رواحه که در خرص بر یهود آمده است حدیث ابن المسیب هذا است که ابو یوسف عبد الله ابن نافع الصائغ از محمد ابن صالح التمار از ابن شهاب خبر داده است

شرح سراج احمد

ابن ابی مریم عن عقبة بن الحارث قال وسمعته من عقبة گفت عبد اللہ بن ابی ملیکہ وشنیدم حدیث را از عقبہ یعنی مرا ہر دو حدیث کردہ اند عبید بن ابی مریم و شیخ او کہ عقبہ بن الحارث ست ولکنی لحدیث عبید احفظ ولیکن من مر حدیث عبید را یاد دارندہ ترام از حدیث عقبہ کہ شیخ الشیخ من ست وعبید ہم از وی روایت کردہ قال تزوجت امرأة گفت عقبہ بن الحارث کہ صحابی ست تزویج کردم زنے را فجاءتنا امرأة سوداء فقالت انی قد ارضعتکما پس گفت آن زن سیاہ رنگ بدرستیکہ من شیر دادہ ام شما ہر دو را فاتیت النبی صلی اللہ علیہ وسلم پس آمدم من نزد آنحضرت فقلت تزوجت فلانة بنت فلان پس گفتم یا رسول اللہ در نکاح آوردم فلان زن دختر فلان مرد را فجاءتنا امرأة سوداء پس آمد ما را زنے سیاہ رنگ فقالت انی قد ارضعتکما وهی کاذبة پس گفت آن زن بدرستیکہ من تحقیق شیر دادہ ام شما ہر دو را وحالانکہ آن زن زن دروغ گو نیدہ است قال فاعرض عنی گفت عقبہ پس روگردانید آنحضرت از من قال فاتیته من قبل وجهه گفت عقبہ پس آمدم آنحضرت را از جانب روی وی وگفتم عرض عنی بوجهه پس گردانید از من روی خود را فقلت انها کاذبة پس گفتم بدرستیکہ آن زن دروغ گو نیدہ است قال وکیف بها وقد زعمت انها قد ارضعتکما فرمود آنحضرت وچہ طور باشی تو با آن زن خود وتحقیق گفت آن زن تحقیق رضاع داده ام شما ہر دو را دعها عنك بگذار آن زن را از خود کہ خواہر تست حدیث عقبة بن الحارث حدیث حسن صحیح وقد روی غیر واحد هذا الحدیث عن ابن ابی ملیکة عن عقبة بن الحارث ولم یذکروا فیه عن عبید بن ابی مریم ولم یذکروا فیه دعها عنك وذکر کردہ اند در ان لفظ دعها عنك را والعمل علی هذا الحدیث عند بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیه وسلم وغیرهم اجازوا شهادة المرأة الواحدة فی الرضاع ودر رضاع شہادت یک زن کافی ست وقال ابن عباس تجوز شهادة امرأة واحدة فی الرضاع وگفت ابن عباس رواست گواہی یک زن در رضاع وتوخذ یمینها وگرفتہ شود سوگند زن وبه یقول احمد واسحق وقد قال بعض اهل العلم لا تجوز شهادة امرأة واحدة فی الرضاع حتی تکون اکثر وتحقیق گفتہ اند بعضے اہل علم کہ روا نیست گواہی یک زن تا آنکہ شوند زیادہ یعنی چند زنان وهو قول الشافعی وعبد اللہ بن ابی ملیکة هو عبد اللہ بن عبید اللہ بن ابی ملیکة ویکنی اباحمید وکنیت عبد اللہ ابو محمد ست وکان عبد اللہ بن الزبیر قد استقضاه علی الطائف وبود عبد اللہ بن الزبیر در خلافت خود کہ تحقیق قاضی کردہ بود عبد اللہ بن ابی ملیکہ را بر طائف وقال ابن جریج عن ابن ابی ملیکة ادرکت ثلثین من اصحاب النبی صلی اللہ علیه وسلم وگفت ابن جریج در روایت کردہ ابن ابی ملیکہ کہ گفت یافتم من سی کس را از صحابہ مصنف گوید سمعت الجارود بن معاذ یقول سمعت وکیعا یقول لا تجوز شهادة امرأة واحدة فی الرضاع فی الحکم ویفارقها فی الورع روا نیست گواہی یک زن در رضاع در حکم شرع وجدا سازد وی زن را از زوج در ورع وپرہیزگاری **باب** ماجاء ان الرضاعة لا تحرم الا فی الصغر دون الحولین

شرح ابی الطیب

قوله تزوجت امرأة هی امر یحیی بنت ابی اهاب **قوله** امرأة سوداء لم تسم **قوله** فجاءتنا امرأة سوداء فی بعض الروایات امة **قوله** فاعرض عنی ای لقولی انها کاذبة وجزمی بذلك او لانه لم یثبت الحکم علیه لعدم التحقق فاعرض عنه للتعنت **قوله** وکیف بها ای کیف تصنع بها وقد زعمت انها وکیف العجبة بها وقد وقعت الشبهة **قوله** دعها عنك ای اترکها علی سبیل الاحتیاط والورع لا الحکم بثبوت الرضاع وفساد النکاح بمجرد قول المرضعة وتدل علی هذا قول المصنف ویفارقها فی الورع وهو محمل الحدیث عند کثیر من الصحابة **باب** ماجاء ان الرضاعة لا تحرم الا فی الصغر دون الحولین

عارضة الاحوذی

فی بحبوحة الاختیار وتعلقوا فی ذلك بان النبی صلی اللہ علیه وسلم نهی عن المزابنة وقال علماؤنا یخرص النخل والکرم زادا لشافعی فی احد قولیه والزیتون وانما الحبوب فاتفقوا علی انها لا تخرص وهذه المسألة عسرة جدا وذلك لان النبی صلی اللہ علیه وسلم ثبت عنه خرص النخل ولم یثبت عنه خرص الزیتون وکان کثیرا فی حیاته وفی بلاده ولم یثبت عنه خرص النخل لاخذ الحق الا علی الیهود لانهم کانوا اشراکا وکانوا ایضا غیبا عما یخرص علیهم وقال لهم فیها کذا ان شئتموها کذا لکم وانا لا فادفعوها الینا فنحن نطیکم من ذلك الحساب فقالوا بهذا قامت السموات والارض وهذا فی حدیث الیهود بعدم امانتهم وامانة المسلمون فلا یخرص علیهم وقد قال اللیث ان اهل مصر علیهم امناء بعد امناء اذا دفعوا شیئا قبل منهم الا ان یتهموا فینصب السلطان امناء ولما لم یصح حدیث سهل ولا حدیث ابن المسیب بقیت الحال وقفا لان الخرص علی الناس حفظا لحق الفقراء لقد یجب ان یخرص علیهم جمیعا

اسماء الرجال

ع بیع ثمر علی رؤس النخل ان کان خمسة اوسق فما دون جائز وان کان اکثر من ذلك لا یجوز الا بعد ان یخرص کما روی عن النبی صلی اللہ علیه وسلم انه رخص فی العرایا ان تباع بخرصها من التمر یاکلها اهلها رطبا وقال مالك لا یجوز الخرص فی الزیتون لانه لا یؤکل الا بعد الصنعة والخرص علی الاصناف الاربعة والشعیر والسلت فقط واللہ اعلم ۱۲

شرح سراج احمد

باب ست در بیان انچہ آمدہ است بدرستیکہ رضاعت حرام نمی سازد مگر رضاعی کہ باشد در خردی کہ کم از دو سال بود و بعد از دو سال کہ از ایام رضاع بیرون شود حرمت ثابت نمیکند حدثنا قتیبۃ نا ابو عوانۃ عن ھشام بن عروۃ عن فاطمۃ بنت المنذر عن ام سلمۃ قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یحرم من الرضاع الا ما فتق الامعاء فی الثدی حرام نمیگرداند رضاع بسبب قسم او مگر آن قسم کہ کشادہ و شگافتہ رود ہای صبی را مثل طعام واقع شد در روی موقع غذا و این نمی باشد مگر در زمان رضاع کہ دو سال یا دو نیم سال باشد یعنی حکم رضاع در کبر سن ثابت نمیشود و ذکر قول او فی الثدی مقصود ازان بیان واقع و تصویر صورت رضاع بذکر محل رضاع ست و شرط نیست در ثبوت حرمت رضاع کہ ارتضاع از ثدی باشد و لہذا گفتہ من الثدی و کان قبل الفطام و باشد ارتضاع پیش از زمان فطام بکسر فا یعنی در مدت رضاع باشد ھذا حدیث حسن صحیح و العمل علیہ عند اکثر اھل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم و غیرھم ان الرضاعۃ لا تحرم الا ما کان دون الحولین و ما کان بعد الحولین الکاملین فانہ لا یحرم شیئا بدرستیکہ رضاعت حرام نمیکند مگر آن رضاع کہ باشد در کم از دو سال و انچہ باشد پس از دو سال تمام پس نمی سازد بدرستیکہ او حرام نمی سازد چیزی را و فاطمۃ بنت المنذر بن الزبیر بن العوام زوجۂ ام المؤمنین ام سلمۃ ام ھشام بن عروۃ اخرج الطبرانی فی الصغیر عن علی لا رضاع بعد فصال و لا یتم بعد احتلام و اخرجہ عبد الرزاق و ابن عدی من وجہ آخر عن علی و ھو ضعیف و فی الباب عن جابر اخرجہ ابو داود الطیالسی باسناد واہ و ذکرہ مالک فی الموطا فاما ما کان بعد الحولین فان قلیلہ و کثیرہ لا یحرم شیئا و انما ھو بمنزلۃ الطعام و نیز از مالک روایت شدہ است بزیادت ایام پس از دو سال و نیز از وی روایت شدہ است زیادہ و دو ماہ یا سہ ماہ و بحولین گفت شافعی و ابو یوسف و محمد و اختیار کردہ آنرا طحاوی و آن قول جمہور ست از صحابہ و تابعین انہ حجت قول حق تعالی و الوالدات یرضعن اولادھن حولین کاملین لمن اراد ان یتم الرضاعۃ و قول حق تعالی و حملہ و فصالہ ثلاثون شھرا و اقل مدت حمل شش ماہ از پس باقی ماند دو سال فصال و امام ابو حنیفہ گفتہ است مدت رضاع دو نیم سال ست استدلال الامام ابو حنیفۃ اولا بقولہ تعالی فان ارادا فصالا عن تراض منھما و تشاور عطفا علی یرضعن حولین فیعلق الفصال بعد الحولین علی تراضیھما و المعنی فیہ انہ لا یمکن تقطیع الولد عن اللبن فجۃ واحدۃ فلا بد من زیادۃ مدۃ یتعود فیھا الصبی بالطعام و ینسی اللبن فیکون ھذا وہ اللبن تارۃ و الطعام اخری الی ان ینتھی اللبن و اقل مدۃ ینتقل فیھا العادۃ ستۃ اشھر و اما قولہ تعالی و الوالدات یرضعن اولادھن حولین کاملین فلا یقتضی انتھاء الرضاعۃ مطلقا

شرح ابی الطیب

قولہ لا یحرم من الرضاع الا ما فتق الامعاء کلمۃ یحرم بتشدید الراء من التحریم و الرضاع بفتح الراء و کسرہا و الفتق الشق و الامعاء بالمد جمع معی بکسر المیم و مقصورا کمعنی و اعناب و ھو موضع الطعام من البطن ای الذی شق امعاء الصبی کالطعام وقع منہ موقع الغذاء و ذلک بان یکون فی اوان الرضاع و انما یفتق امعاء الصبی الرضیع لضیق مخرج اللبن من الثدی و دقۃ معی الصبی و لم یشترط فی الرضاع المحرم ان یکون من الثدی فان ایجار الصبی یقوم فی التحریر مقام الارتضاع من الثدی قولہ فی الثدی حال من ضمیر الفاعل فی فتق حالا مقدرۃ کقولہ تعالی و تنحتون من الجبال بیوتا ای حال کونکم کائنا فی الثدی فائضا منھا و لو قیل من الثدی لم یفد ھذہ الفائدۃ قالہ الطیبی و قال فی مجمع البحار فی الثدی حال من فاعل فتق ای فائضا منھا و لا یشترط کونہ من الثدی فان ایجار الصبی محرم انتھی اقول ظاھر ھذا ان فی بمعنی من قولہ و کان قبل الفطام ای و کان الرضاع قبل الفطام بکسر الفاء ای زمن الفطام الشرعی و زمن الفطام ھو الحولان کما ذکرہ المصنف

عارضۃ الاحوذی

جمیع ما یجب فیھا الزکوۃ و انما لم یرخص النبی صلی اللہ علیہ وسلم لحب لانھا لو تکن عندھم اذ لو تکونوا اھل نزع الثانیۃ اذا خرص و ما یخرص فاختلف الناس ھل یستوفی علیھم الکیل او یترک لھم ما یاکلونہ رطبا فقال مالک و ابو حنیفۃ و ساعدھما الثوری علی انہ لا یترک لھم شیء و ھذا یدل علی ان مالکا و سفیان لم یراعیا حدیث سھل بن ابی حثمۃ فی الرفق فی الخرص و ترک الثلث او الربع او لم یریاہ و قال محمد و ابو یوسف یراعی ما یاکل الرجل و عیالہ حتی لو اکل جمیعہ رطبا لم یجب علیہ شیء و انما یجب جمادا و تی بالحصاد و ضمہ الی البیدر لان اللہ تعالی قال کلوا و اتوا فلو یجعل الایتاء شرطا لا بعد الاذن فی الاکل اباحۃ و عجبا لھما مع ترکھما للظاھر کیف اخذا بہ ھھنا و کذلک اختلف قول علمائنا ھل تحط المؤنۃ من المال الزکی و حینئذ تجب الزکوۃ او تکون مؤنۃ المال و خدمتہ حتی یصیر حاصلا فی حصۃ رب المال و تؤخذ الزکوۃ من الراس و الصحیح انھا

حل اللغۃ

لہ فظام و فطام بکسر الفاء و فتحھا بمعنی ترک کودک را و بازگردانیدن او از شیر خوردن و کان قبل الفطام تاکید بیان کلام سابق است

التخریج

اخرج الطبرانی فی الصغیر و الاوسط و ابن عدی فی الکامل و ابن عبد البر فی التمہید و ابن عساکر فی تاریخہ و ابن الجوزی فی العلل المتناھیۃ و ابن حجر فی التلخیص الحبیر و الزیلعی فی نصب الرایۃ و الشوکانی فی نیل الاوطار و المبارکفوری فی تحفۃ الاحوذی و العینی فی عمدۃ القاری و القاری فی مرقاۃ المفاتیح و الشیخ عبد الحق فی لمعات التنقیح و الشیخ احمد سعید فی شرح سنن ابی داود و الشیخ ابو الطیب فی شرح سنن الترمذی و الشیخ عبد الرحمن فی شرح سنن الترمذی و الشیخ احمد علی فی حاشیۃ سنن ابی داود و الشیخ وحید الزمان فی ھدیۃ المھتدی و الشیخ نور الحسن فی شرح سنن ابن ماجۃ و الشیخ صدیق حسن فی الروضۃ الندیۃ و الشیخ عبد الحی فی التعلیق الممجد و الشیخ محمد عابد فی سنن النسائی و الشیخ محمد عبد الرحمن فی شرح سنن الدارمی و الشیخ محمد عبد الرحمن فی شرح سنن الترمذی و الشیخ محمد عبد الرحمن فی شرح سنن ابن ماجۃ و الشیخ محمد عبد الرحمن فی شرح سنن النسائی و الشیخ محمد عبد الرحمن فی شرح سنن ابی داود

شرح سراج احمد

بحولین بل مدۃ استحقاق الاجرۃ بالارضاع وثانیا بقولہ تعالیٰ وحملہ وفصالہ ثلثون شہرا فان معناہ ان مدۃ کل حمل منہما ثلثون غیر ان المنقص قام فی الاول لقول عائشۃ ما یزید المرأۃ فی الحمل علی سنتین قدر ما یتحول ظل عمود المغزل رواہ الدارقطنی ومثلہ لا یعرف الا سماعا والآیۃ تأول لتوزیعہم علی الاقل والاکثر فلم یکن دلالتہا قطعیۃ کما فی شرح الموطا **باب** ماید ہب ذمۃ الرضاع باب است در بیان چیزی کہ میرود حق شیر دادن بآن یعنی شیر دایہ را حدثنا قتیبۃ قال نا حاتم بن اسمعیل المدنی ابو اسمعیل عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ عروۃ ابن الزبیر عن حجاج بن حجاج الاسلمی عن ابیہ حجاج صحابی ست نامش مرویات وی ہمین یک حدیث ست انہ سال النبی صلی اللہ علیہ وسلم بدستیکہ حجاج پرسید آنحضرت را فقال یا رسول اللہ ماید ہب عنی مذمۃ الرضاع پس گفت ای پیغمبر خدا چہ چیز ست کہ ببرد از من حق شیر دادن را یعنی چون کہتر آزاد حق شیر دایہ از من ساقط شود وذمۃ بفتح میم وکسر ذال معجمہ وتشدید میم آنچہ ثابت گردد در ذمہ مذمت کردہ شود در برترک رعایت آن فقال غرۃ عبد او امۃ پس مود آنحضرت آن چیز کہ می برد مذمۃ رضاع را غرہ است غرہ کدام چیز ست غلامی یا اماہی وذکر صاحب ست الغرۃ ایضا العبد والامۃ وفی الحدیث قضی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی الجنین بغرۃ عبد او امۃ یعنی در جنین کہ بسقط افتد بسبب ضربۃ کہ بمادر او رسد غرہ غلام یا کنیز است وہر دو صاحب ست الغرۃ ایضا العبد والامۃ وفی الحدیث قضی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی الجنین بغرۃ عبد او امۃ یعنی در جنین کہ بسقط افتد بسبب ضربۃ کہ بمادر او رسد غرہ غلام یا کنیز است وہر دو کلمہ بغرۃ واین اضافت بیانی باشد یا عبد مرفوع باشد بدل از غرۃ ہذا حدیث حسن صحیح ہکذا رواہ یحیی بن سعید القطان وحاتم بن اسمعیل وغیر واحد عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ عن حجاج بن حجاج عن ابیہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم وروی سفیان بن عیینۃ عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ عن حجاج بن ابی حجاج عن ابیہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم یعنی در روایت سفیان ابی حجاج مذکور ست حدیث ابن عیینۃ غیر محفوظ والصحیح ما روی ہؤلاء وحدیث ابن عیینۃ غیر محفوظ است بجہت آنکہ حجاج صحابی را بر زیادت ابی ذکر کردہ وصحیح آن حدیث ست کہ روایت کردہ اند حاتم ویحیی ودیگران سوای ابن عیینہ

شرح ابی الطیب

باب ماید ہب عنہ مذمۃ الرضاع **قولہ** ماید ہب عنی مذمۃ الرضاع بفتح المیم وکسر الذال المعجمۃ وبعدہا میم مفتوحۃ مشددۃ وفی الفائق المذمۃ والذمام بالکسر الفتح الحق والحرمۃ التی یذم مضیعہا وعن ابی زید المذمۃ بالکسر الذمام بالفتح الذم قال القاضی والمعنی ای شیء یسقط عنی حق الارضاع حتی اکون بادائہ مؤدیا حق المرضعۃ بحمد وکانت العرب یستحبون ان یرضخوا للظئر بشیء سوی الاجرۃ عند الفصال **قولہ** غرۃ ای مملوک واصلہا البیاض فی جبہۃ الفرس ثم استعیر لاکرم کل شیء لقولہم غرۃ القوم سیدہم ولما کان المملوک خیرا ما یملک سمی غرۃ ولما کانت الظئر اخدمتہ نفسہا جعل جزاء حقہا من جنس فعلہا فامر ان یعطیہا مملوکا یخدمہا ویقوم بحقوقہا وقیل الغرۃ لا یطلق الا علی الابیض الرقیق **قولہ** المعروف فی الروایۃ فیہ التنوین وعبد تفسیر للغرۃ ویرویہ بعضہم بالاضافۃ وہو من باب اضافۃ الشیء الی نفسہ

قوت المغتذی

مذمۃ الرضاع قال العراقی المشہور فی الروایۃ بفتح المیم وکسر الذال المعجمۃ وبعدہا میم مفتوحۃ مشددۃ وقال الخطابی فیہ لغتان فتح الذال وکسرہا یرید ذمام الرضاع وحقہ غرۃ عبد قال العراقی المعروف فی الروایۃ فیہ التنوین وعبد تفسیر للغرۃ ویرویہ بعضہم بالاضافۃ وہو من باب اضافۃ الشیء الی نفسہ

عارضۃ الاحوذی

حسوبۃ وان الباقی ہو الذی یوخذ عشرۃ ولذلک قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم دعوا الثلث او الربع وہو قدر المؤنۃ ولقد جربناہ فوجدناہ کذلک فی الاغلب وبما یاکل رطبا ویحتسب المؤنۃ یتخلص الباقی ثلثۃ ارباع او ثلثین واللہ اعلم ومن حدیث ابن لطیعۃ وغیرہ عن ابی الزبیر عن جابر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال خففوا فی الخرص فان فی المال العریۃ والوطیۃ والاکل والوصیۃ والعامل والثواب وقد روی اہل ابن ابی حثمۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم بعث اباحثمۃ خارصا فجاءہ رجل فقال یا رسول اللہ ان اباحثمۃ قد زاد علی فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان ابن عمک یزعم انک زدت علیہ فقال یا رسول اللہ لقد ترکت لہ قدر عرایۃ اہلہ وما یطعم المساکین وما تسقط الریح فقال قد زاد ابن عمک فی النصف فقال الطحاوی ترک لہ الخطأ انما زادہ ما تسقط الریح لانہ یجمعہ لنفسہ وکان حقہ ان یعیدہ

اسماء الرجال
۱ حجاج بن حجاج الاسلمی ابو حجاج صحابی روی عنہ ابنہ عبد اللہ وابن اخیہ محمد بن عبد اللہ بن حجاج وابن ابن اخیہ عبد اللہ بن محمد بن حجاج وابن اخیہ عبد اللہ بن عبد اللہ بن حجاج وابن

عارضۃ الاحوذی

علیہ واما الذی یاکل حلہ ومن نزل بدار وہم علیہ فقد تقدم فی الحدیث انہ لا یعد علیہ فی الزکوۃ قال القاضی ابوبکر بن العربی رضی اللہ عنہ والمتحصل من صحیح النظر ان یترک لہ قدر الثلث او الربع کما بیناہ فی مقابلۃ المؤنتین واجب فیہا ومندوب الیہا منہا واللہ اعلم العامل علی الصدقۃ محمود بن لبید عن رافع بن خدیج قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول العامل علی الصدقۃ بالحق کالغازی فی سبیل اللہ حتی یرجع الی بیتہ الاسناد واہ ابو عیسی من طریق یزید ابن عیاض وضعفہ وہ رواہ من طریق محمد بن اسحق وقال ناصح ومحمد بن اسحق ثقۃ امام المعنی صحیح وذلک ان اللہ ذو الفضل العظیم قال من جہز غازیا فقد غزا او من خلفہ فی اہلہ بخیر فقد غزا والعامل علی الصدقۃ خلیفۃ الغازی لانہ یجمع مال سبیل اللہ فہو غاز بعملہ وہو غاز بنیتہ وقد قال علیہ السلام ان بالمدینۃ قوما ما سلکتم وادیا ولا قطعتم شعبا الا وہم معکم

بحوالہ القرۃ عین المجلین ۱۲

شرح سراج احمد

عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ وہشام بن عروۃ یکنی ابا المنذر وقد ادرک جابر بن عبد اللہ وکنیت ہشام ابو المنذر ست تا ہی است وتحقیق یافتہ است ہشام جابر بن عبد اللہ صحابی را وقال معنی قولہ ما یذہب عنی مذمۃ الرضاع یقول وگفتہ ہشام معنی قول حجاج کہ مایذہب عنی مذمت الرضاع ست یعنی گفت ہشام انما یعنی بذم امام الرضاعۃ وحقہا بجز این نیست کہ مراد وی واشت حجاج حق رضاع را وحقہا عطف تفسیری ست ذور نہایہ است الذمۃ بالفتح سفعلۃ من الذم وبالکسر من الذمۃ والذمام وقیل ہی بالکسر والفتح الحق والحرمۃ التی یذم مضیعہا والمراد بذمتہ ما یستحیون ان یہبوا لہم ضیعۃ عند فصال الصبی شیئا سوے اجرتہا یقول ہذا اعطیت المرضعۃ عبدا او امۃ فقد قضیت ذمامہا می گوید در محاورۂ زبان عرب چون بدہی تو شیر وایہ را بندہ یا داہی پس تحقیق تو تمام ادا کردی حق مرضعہ را وبروی عن ابی الطفیل العنوی اخرجہ ابو داود وقال کنت جالسا مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم گفت ابو الطفیل یوم من نشستہ ہمراہ آنحضرت اذا اقبلت امرأۃ ناگاہ پیش آمد زنے شاید کہ حلیمہ سعدیہ مرضعۂ شریفہ باشد فبسط النبی صلی اللہ علیہ وسلم ردائہ پس بگستر وآنحضرت چادر خود را حتی قعدت علیہ تا آنکہ بنشست آن زن بر چادر آنحضرت فاذا ہی پس ہرگاہ بر فت آن زن از مجلس شریف قیل ہذہ کانت ارضعت النبی صلی اللہ علیہ وسلم گفتہ شد یعنی مردم میگفتند این زن بود کہ شیر داده بود آنحضرت را **باب** ما جاء فی الامۃ تعتق ولہا زوج بابست دربیان آنچہ آمدہ است در حق واہی کہ آزاد کردہ شود ومال آنکہ اورا شوہرے باشد حدثنا علی بن حجر قال انا جریر بن عبد الحمید عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ عن عائشۃ قالت کان زوج بریرۃ عبدا گفت عائشہ صدیقہ بود شوہر بریرہ عبیث بندۂ سیاہ رنگ وبریرہ بفتح موحدہ وکسر راے اولی از مولات عائشہ صدیقہ بود ودر ملک بود بود وپس خریدہ او را عائشہ صدیقہ از ایشان وآزاد کرد او را فخیرہا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پس مخیر گردانید آنحضرت بریرہ را بعد آزادی کہ در نکاح شوہر باشد یا نباشد واین را خیار عتق میگویند کہ چون جاریہ در نکاح مرد ے باشد وآن جاریہ آزاد شود مخیر ست کہ آن مرد را اختیار کند یا نہ چنانکہ خیار بلوغ میباشد فاختارت نفسہا پس اختیار کرد بریرہ نفس خود را نہ شوہر خود را وجد اگشت ازوی ولو کان حرا لم یخیرہا واگر می بود شوہر او آزاد و مخیر نمی گردانید آنحضرت بریرہ را حدثنا ہذا قال ثنا ابو معاویۃ عن الاعمش عن ابراہیم عن الاسود عن عائشۃ

شرح ابی الطیب

قولہ قیل ہذہ کانت ارضعت النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی المواہب ان حلیمۃ جاءتہ علیہ السلام یوم حنین فقام الیہا وبسط ردائہ لہا وجلست وجزم السیوطی بانہا حلیمۃ بنت ذویب السعدیۃ **باب** ما جاء فی الامۃ تعتق ولہا زوج **قولہ** کان زوج بریرۃ عبدا فخیرہا بتشدید الیاء **قولہ** ولو کان حرا لم یخیرہا یعنی العلۃ فی التخییر کونہ عبدا لان الحریۃ لا تصلح لکونہا سببا للتخییر بل الاعتاق مطلقا قال المحقق ابن الہمام ومنشأ الخلاف الاختلاف فی ترجیح احدی الروایتین المتعارضتین فی زوج بریرۃ اکان حین اعتقت حرا او عبدا فثبت فی الصحیحین من حدیث عائشۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم خیرہا وکان زوجہا عبدا رواہا القاسم ولم یختلف الروایات عن ابن عباس انہ کان عبدا وثبت فی الصحیحین انہ کان حرا حین اعتقت وہکذا روی فی السنن الاربعۃ وقال الترمذی ہذا حدیث حسن صحیح والترجیح یقتضی فی روایۃ عائشۃ ترجیح انہ کان حرا وذلک لان روایۃ ہذا الحدیث عن عائشۃ ثلثۃ الاسود وعروۃ وابن القاسم فاما الاسود فلم یختلف فیہ عن عائشۃ انہ کان حرا واما عروۃ فعنہ روایتان صحیحتان

قوت المغتذی

اذا قبلت امرأۃ ہی حلیمۃ بنت ابی ذویب السعدیۃ

اسماء الرجال

ابو معاویہ محمد بن خازم الضریر الکوفی ثقہ احفظ الناس لحدیث الاعمش وفی حدیثہ عن غیر الاعمش ضعف مات سنۃ خمس وتسعین ومائۃ

الاعمش سلیمان بن مہران الکاہلی الکوفی ثقہ حافظ عارف بالقراءات ورع لکنہ یدلس ویرسل مات سنۃ سبع وخمسین ومائۃ

ابراہیم بن یزید بن قیس النخعی الکوفی الفقیہ ثقہ ثبت کثیر الارسال والاوہام مات سنۃ ست وتسعین

الاسود بن یزید بن قیس النخعی الکوفی ثقہ مخضرم من کبار التابعین مات سنۃ خمس وسبعین

عروۃ بن الزبیر بن العوام القرشی الاسدی المدنی ثقہ فقیہ مشہور من الثالثۃ مات سنۃ ثلث وتسعین

القاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق التیمی المدنی ثقہ فقیہ احد الفقہاء السبعۃ من الثالثۃ مات سنۃ ثمان ومائۃ

عائشۃ بنت ابی بکر الصدیق ام المؤمنین الصدیقۃ بنت الصدیق حبیبۃ حبیب اللہ وزوجۃ نبیہ فی الجنۃ اکثرت جدا من الحدیث والفقہ والعلم والشعر والطب مات سنۃ ثمان وخمسین

بقیہ حاشیہ صفحہ گذشتہ

ابو عیسی من طریق یزید بن عیاض وضعفہ وہ رواہ من طریق محمد بن اسحق وقال ناصح ومحمد بن اسحق ثقۃ امام المعنی صحیح وذلک ان اللہ ذو الفضل العظیم قال من جہز غازیا فقد غزا او من خلفہ فی اہلہ بخیر فقد غزا والعامل علی الصدقۃ خلیفۃ الغازی لانہ یجمع مال سبیل اللہ فہو غاز بعملہ وہو غاز بنیتہ وقد قال علیہ السلام ان بالمدینۃ قوما ما سلکتم وادیا ولا قطعتم شعبا الا وہم معکم

بحوالہ القرۃ عین المجلین ۱۲

بقیہ حاشیہ صفحہ آئندہ

شرح سراج احمد

قالت کان زوج بریرة حرا فخیرها رسول الله صلی الله علیه وسلم واین مخالف حدیث اول ست حدیث عائشة حدیث حسن صحیح هکذا روی هشام بن عروة عن ابیه عن عائشة قالت کان زوج بریرة عبدا وروی عکرمة عن ابن عباس قال رأیت زوج بریرة وکان عبدا یقال له مغیث بضم میم وکسر غین معجمه وسکون شناة تحتیه در آخر مثلثه است وهکذا روی عن ابن عمر که بنده بود والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم وقالوا اذا کانت الامة تحت الحر فاعتقت فلا خیار لها وگفته اند اهل علم چون باشد داه در زیر نکاح آزاد پس آزاد کرده شود داه پس نیست خیار مرزن را و در نکاح او میباشد و انما یکون لها الخیار اذا اعتقت وکانت تحت عبد وجز این نیست که باشد مرزن را خیار وقتیکه آزاد کرده شود و باشد در زیر نکاح بنده وهو قول الشافعی واحمد واسحٰق وروی غیر واحد عن الاعمش عن ابراهیم عن الاسود عن عائشة قالت کان زوج بریرة حرا فخیرها رسول الله صلی الله علیه وسلم یعنی بسیار کسان از اعمش روایت نموده اند چنانکه ابو معاویه روایت کرده است وروی ابو عوانة هذا الحدیث عن الاعمش عن ابراهیم عن الاسود عن عائشة فی قصة بریرة قال الاسود وکان زوجها حرا گفت اسود و بود زوج بریره آزاد والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم من التابعین ومن بعدهم وهو قول سفیان الثوری واهل الکوفة حدثنا هناد قال ثنا عبدة عن سعید عن ایوب وقتادة عن عکرمة عن ابن عباس ان زوج بریرة کان عبدا اسود لبنی المغیرة بدرستیکه زوج بریره بود بنده سیاه رنگ مر بنی مغیره را روم اعتقت بریرة در روزی که آزاد کرده شد بریره والله لکانی به فی طرق المدینة وقوفا جمیعها وان موقع تسییل علی لحیته عبد الله بن عباس گوید سوگند بخدا هر آئینه گویا که من با مغیث هستم در راهها او کوچهای مدینه و گرد گرد وی در حالیکه اشکهای وی هر آئینه روان می بودند بر ریش وی یترضاها لتختار فلم تفعل که راضی می ساخت بریره را در هر جا که بریره می رفت در پس وی می بود تا که اختیار کند بریره او را پس نکرد بریره آن را هذا حدیث حسن صحیح وسعید بن ابی عروبة هو سعید بن مهران ویکنی ابا النضر ترجمه اش ظاهر ست ودر ترجمه مشکوة نوشته است در زیر ترجمه عبارت ولو کان حرا لم یخیر یا که این قول ایمه ثلثه است که میگویند اختیار که زن را ثابت میشود بعد از عتق بر تقدیری ست که زوج او

شرح ابی الطیب

احدهما انه کان حرا والاخری انه کان عبدا واما عبد الرحمن بن القاسم ففیه روایتان صحیحتان احدهما انه کان حرا والاخری الشک ووجه اخر من التوجیه مطلقا لا یختص بالمروی فیه عن عائشة وهو ان روایة خیرها صلی الله علیه وسلم وکان زوجها عبدا یحتمل کون الواو للعطف لا للحال وحاصله انه اخبار بالامرین فی کونه اتصف بالرق لا یستلزم کون ذلک کان حال عتقها هذا بعد احتمال ان یراد بالعبد العتیق مجازا باعتبار ما کان وهو شائع فی العرف والذی لا مرد له من التوجیه ان روایة کان حرا انص من کان عبدا وتثبت زیادة فهی اولی وایضا فهی مثبتة وتلک نافیة للعلم بانه کان حالة الاصلیة الرق والنافی هو الذی ینفیها والمثبت هو المخرج عنها انتهی وبه اند فهم ما قیل ان حدیث عائشة قد اختلف فیه وحدیث ابن عباس لا اختلاف فیه فالوجه هو الاخذ به لان روایة عبد الله بن عباس محتملة وروایة عائشة نص والاسود لم یختلف فیه عن عائشة انه کان حرا واما روایتا عروة وعبد الرحمن بن القاسم ففیهما معارضة واذا تعارضتا تساقطتا فروایة الاسود عن عائشة مثبتة وروایة ابن عباس نافیة والاثبات مقدم علی النفی والله اعلم

عارضة الاحوذی

حبسهم العذر فکیف بمن حبسه العمل للغازی وخلافته وجمیع ماله الذی ینفقه فی سبیل الله وکما لا بد من الغزو فلا بد من جمع المال الذی یغزی به فهما شریکان فی النیة شریکان فی العمل فوجب ان یشترکا فی الاجر

باب المتعدی فی الصدقة

سعد بن سنان عن انس ابن مالک المتعدی فی الصدقة کما نفهما الاسناد تکلم احمد فی سعد وقال البخاری اصح الروایات فیه سنان بن سعد المعنی من العارضة للسائل والمسؤل ان یقال بان الصدقة دائرة بین الاخذ وما اخوذ منه فالاخذ یلزمه فی اخذه وظائف ویتعلق بحدوده وکذلک الماخوذ منه مثله ومن یاخذ ما لیس له کمن یمنع ما علیه کان کل واحد منهما قد یتعدی حدود الله فهما شریکان فی الاثم کان الماخوذ منه اذا امتنع من اعطاء ما علیه فهو متعد علی مستحق الحق فلما اشترکا فی الاثم و الخذ الناقة الکرماء وله الحقة فی الزیادة علی ماله کما منع الحقة

بقیہ صفحہ ۴۰۹

عارضۃ الاحوذی

فی جنس ما تعین علیہ

باب رضی المتصدق

الشعبی عن جریر قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم اذا اتاکم المصدق فلا یفارقکم الا عن رضی الاسناد قال ابو عیسی رواہ مجالد عن الشعبی وھو یضعف ورواہ ابو داود وھو اقوی واصح قال القاضی ابو بکر ابن العربی رضی اللہ عنہ الحدیث صحیح فی الجملۃ خرجہ مسلم والعارضۃ فی معناہ ان المتصدق طالب بحق فاذا اعطی حقہ رضی واذا منع من حقہ شیئا سخط افرضاہ ان یعطی حقہ فان طلب زیادۃ فلیس لہ رضی بتعدیہ ولا یلتفت الیکان عندنا بمنصب رجل نبیل فی ذاتہ مثیل فی قومہ اذا کتب بسم اللہ الرحمن الرحیم یکتب بعدہ فی نسق معہ وفی سطر واحد یفصل بینہ وبین بسیر رضی الناس غائط لا تدرک وکان الناس حینئذ لا یصلون البسملۃ بشیء لا من الصلوۃ علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم ولا من غیرہ وکان ھذا المثل مبتدلا فی الالسنۃ وھو کلام ساقط بل رضی الناس

شرح سراج احمد

یا دوں فی النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان الامام علی ما بین الفقرتین نسخہ وہبیہ

عبد باشد از برای دفع عار کہ حرہ در تحت عبد چون باشد و نزد امام ابو حنیفہ اختیار ثابت ست اگرچہ زوج او حر باشد و علت تخییر نزد امام ما استنقاع از زیادت ملک ست زیرا کہ حرہ مالک ست بروی زوج سہ طلاق را و بر داہ دو طلاق را و گویا کہ ازین زیادت یعنی قول او و لو کان حرا لم یخیر ما نزد ایشان در حدیث ثابت نشدہ یا حدیث مدرج ست و این قول راوی ست بنا بر مذہب و اعتقاد خودش تحقیق این در اصول فقہ است و اگر ہر دو معا آزاد کردہ شدند ثابت نمیشود اختیار باتفاق و اگر زوج آزاد کردہ شد خیار نیست مر او را خواہ زن وی حرہ باشد یا امہ **باب** ماجاء ان الولد للفراش باب ست در بیان آنچہ آمدہ است کہ ولد برای فراش ست یعنی بر فراش ہر کہ پیدا شد بر فراش وی بوی منتسب میشود حدثنا احمد بن منیع نا سفیان عن الزہری عن سعید بن المسیب عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الولد للفراش وللعاہر الحجر فرمود آنحضرت ولد منتسب میشود در اہل فراش را یعنی مثلا اگر باز و جہ زید کسی زنا کرد و ولد پیدا شد آن ولد پسر زید ست و در حصہ زانی سنگ و خاک است یعنی زانی محروم ست نسبت باو کردہ نشود و فی الباب عن عمر و عثمان اخرجہ النسائی وعائشۃ اخرجہ احمد والشیخان (اخرجہ الامام علی حماد عن ابراہیم عن الاسود وعنہ عن ابن مسعود والنبی صلعم ۱۲) والترمذی والنسائی وابن ماجۃ وابی امامۃ اخرجہ ابن ماجۃ وعمرو بن خارجۃ اخرجہ ابن ماجۃ وعبد اللہ بن عمرو والبراء بن عازب وزید بن ارقم اخرجہ احمد والشیخان والنسائی وابن ماجۃ عن ابی ہریرۃ والنسائی عن ابن مسعود والزبیر حدیث ابی ہریرۃ حدیث حسن صحیح وقد رواہ الزہری عن سعید بن المسیب وابی سلمۃ عن ابی ہریرۃ والعمل علی ہذا عند اہل العلم ابا فیہ ماجاء فی الرجل یری المرأۃ فتعجبہ باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در حق مردی کہ بہ بیند زن را پس خوش کند زن او را و حسن او در نظر مرد خوش آید حدثنا محمد بن بشار قال نا عبد الاعلی بن عبد الاعلی قال نا ہشام بن ابی عبد اللہ وہو الدستوائی عن ابی الزبیر عن جابر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم رأی امرأۃ وآخرۃ بدرستیکہ آنحضرت دید زنی را و خواہش کجاع زن پیدا شد (قد صرح بسماعہ من جابر فی بعض روایات مسلم ۱۲) فدخل علی زینب پس در آمد بر ام المومنین زینب رضی اللہ عنہا فقضی حاجتہ پس روا کرد حاجت خود را و خرجہ و بیرون شد از خانہ

شرح ابی الطیب

باب ماجاء ان الولد للفراش **قولہ** الولد للفراش ای لصاحب الفراش یعنی لمن کانت المرأۃ فراشا لہ قال النووی معناہ انہ اذا کان للرجل زوجۃ او مملوکۃ صارت فراشا لہ فما تلت بولد لمدۃ الامکان منہ لحقہ الولد سواء کان موافقا لہ فی الشبہ او مخالفا فان کانت زوجۃ صارت فراشا بمجرد عقد النکاح وتقام فی ہذا الاجماع وشرطوا امکان الوطی بعد ثبوت الفراش فان لم یمکن بان نکحہ المغربی مشرقیۃ ولم یفارق واحد منہما وطئہ فولدت بولد لستۃ اشہر او اکثر لم یلحقہ لعدم امکان کونہ منہ وہذا قول مالک والشافعی الا ابا حنیفۃ فانہ ثبت عندہ انتہی اقول عند ابی حنیفۃ ہذا من الامکان لا من المحال واللہ اعلم بحقیقۃ الحال **قولہ** وللعاہر الحجر ای للزانی الحجر والعہر ہو الزنا ای الزانی الخیبۃ ولا حق لہ فی الولد ہو کقولک لہ التراب الذی فیہ الی الرجوع فقد اخطأ لان الرجم لم یشرع فی سائر الزناۃ وانما شرع فی المحصن دون البکر **باب** ماجاء فی الرجل یری المرأۃ فتعجبہ **قولہ** فدخل علی زینب فقضی حاجتہ وفی مسلم فاتی امرأتہ زینب وہی تمعس منیئۃ المعس بالعین المہملۃ والسین المہملۃ والمنیئۃ بوزن فعیلۃ بجلد ای وہی تدلک الجلد وانما فعل ہذا الرشاد لہم لان یشبع لہم ان یفعلوہ ففعلہم یفعلہ وفیہ دلالۃ بأس بطلب الرجل امرأتہ الوقاع فی النہار وغیرہ وان کانت مشتغلۃ بما یمکن ترکہ

شرح سراج احمد

وقال ان المرأة اذا اقبلت اقبلت فی صورة شیطان وفرمود آنحضرت بدرستیکه زن چون اقبال کند اقبال میکند در صورت شیطان فاذا رأی احدکم امرأة فاعجبته پس چون به بیند یکی از شما زنی را پس خوش در آید زن وی را نظر او وسیلان در دلش آید فلیأت اهله پس گم که باید اهل خود را و جماع باز ن خود کند فان معها مثل الذی معها پس بدرستیکه باز وجه وی مانند چیزی است که با آن زن است وفی الباب عن ابن مسعود حدیث جابر حدیث حسن صحیح غریب وهشام بن ابی عبد الله هو صاحب الدستوائی هو هشام بن سنبر بفتح سین مهمله وسکون نون وفتح موحده ورا باب ما جاء فی حق الزوج علی المرأة باب است در بیان آنچه آمده است در حق شوهر بر زن حدثنا محمود بن غیلان قال نا النضر بن شمیل بضم شین معجمه وفتح میم وسکون شناة تحتیه ولام قال نا محمد بن عمرو عن ابی سلمة عن ابی هریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم قال لو کنت مراحدا ان یسجد لاحد لامرت المرأة ان تسجد لزوجها فرمود آنحضرت اگر می بود دمم من امر کننده برای کسیکه سجده کند برای کسی سوای خدای تعالی هر آینه امر میکردم مر زن را که سجده کند برای شوهر خود در ین حدیث مبالغه است وبیان کمال وجوب طاعت زوج ست بر زن وفی الباب عن معاذ ابن جبل اخرجه الترمذی وابن ماجة والطبرانی وسراقة بن مالك بن جعشم وعائشة اخرجه الحاکم وابن ماجة وابن عباس اخرجه الترمذی وعبد الله بن ابی اوفی اخرجه احمد وابن ماجة وابن حبان وطلق بن علی اخرجه الترمذی واحمد والطبرانی وابن سعد وام سلمة اخرجه الترمذی وانس اخرجه احمد والترمذی والحکیم وابن عمر اخرجه الطیالسی وابو داود والحاکم بعبارات مغایرة واخرجه الحاکم عن بریدة وابو اوفی

شرح ابی الطیب

قوله اقبلت فی صورة شیطان ای فی صفة شیطان فی دعائه الی الشر بالوسوسة والصورة تطلق علی الصفة قال النووی معناه الاشارة الی الهوی والدعاء الی الفتنة بها لما جعل الله تعالی فی نفوس الرجال من المیل الی النساء والالتذاذ بنظر هن وما یتعلق بهن فهی شبیهة بالشیطان فی دعائه الی الشر ووسوسته وتزیینه له ویستنبط من هذا انه ینبغی لها ان لا تخرج بین الرجال الا لضرورة انتهی قوله فان معها مثل الذی معها هو کنایة عن محل الوطی قال القرطبی محل الوطی متساو من النساء کلهن والتفاوت انما هو من خارج فلیکتف بمحل الوطی الذی هو المقصود ویغفل عما سواه قوله صاحب الدستوائی بفتح الدال وسکون السین المهملتین وفتح المثناة ثم مد ثقة ثبت قال السیوطی بضم التاء باب ما جاء فی حق الزوج علی المرأة قوله لو کنت آمرا ای لاحد غیر الله لامرت المرأة الخ ای لکثرة حقوقه علیها وعجزها عن القیام بشکرها وهذا کنایة عن غایة المبالغة فی تعظیم الزوج فان السجود لا یحل لغیر الله تعالی

قوت المغتذی

فی صورة شیطان قال القرطبی المراد بالصورة هنا الصفة فان معها مثل الذی معها هو کنایة عن محل الوطی قال القرطبی محل الوطی یتساوی من النساء کلهن والتفاوت انما هو من خارج فلیکتف بمحل الوطی الذی هو المقصود ویغفل عما سواه الدستوائی بفتح الدال وسکون السین المهملتین وضم التاء من فوق کذا جزم به ابن السمعانی فی الانساب وقیل بفتحها وهو الذی اشتهر بین قراء الحدیث ابن سنبر بفتح السین المهملة وسکون النون وفتح الباء الموحدة وراء

عارضة الاحوذی

غایة مدرکة مثاب علیها او معاقب وهی الحق فمن طلبه من الناس فرضاه مدرك ومن طلب غیر الحق فلا یقال لرضاه لا یدرك لانه لیس له رضی اذ لا یتعلق الرضی بالباطل ولا هو من اوصافه ولکن البطالین والمقصرین اذا ضیعوا الحقوق ولاهم الناس قال الا رضی الناس غائط لا یدرك وهو باطل کما قدمناه باب ذکر الصدقة تؤخذ من الاغنیاء وتعطی للفقراء ذکر فیه حدیثه ان مصدق النبی صلی الله علیه وسلم اعطاه قلوصا حین اخذ الصدقة الثانیة صدقاتهم وقد تقدم بیان ذلك باب من تحل له الزکوة ذکر حدیث حکیم ابن جبیر عن محمد بن عبد الرحمن بن یزید عن ابیه عن ابن مسعود قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من سال الناس وله ما یغنیه جاء یوم القیمة ومسألته خموش او خدوش او کدوح قیل یا رسول الله وما یغنیه قال خمسون درهما او قیمتهما من الذهب حدیث حسن الاسناد تکلم شعبة

عارضۃ الاحوذی

فی حکیم بن حبیر من اجل ھذا الحدیث وقد سمعہ سفیان من زبید عن محمد ابن عبد الرحمن فصحح واللہ اعلم وذکر بعد ذلک اربعۃ ابواب باحادیثھا والمعنی واحد والعارضۃ فی کل باب یذکر کما حضر ان شاء اللہ قال اللہ سبحانہ انما الصدقات للفقراء والمساکین الآیۃ فذکر ثمانیۃ اصناف وقد بینا الآیۃ فی کتاب احکام القرآن علی وصف بدیع بقول سمیع مع احادیثھا لبابہ ان الفقیر والمسکین شیء واحد فلینظر ھنالک بیانہ ولا یعجل بالانکار سامعہ ولیس للفقر والمسکنۃ حد محصور یمنع الزکوۃ ولا یبیحھا ولا قدر النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی ذلک شیأ ولہ حکمان احدھا ھکذا المسألۃ الثانیۃ الاخذ من الزکوۃ فاما مسألۃ المسألۃ فاحادیثھا کثیرۃ اصولھا ستۃ احادیث الاول حدیث ابن مسعود

شرح سراج احمد

والحاکم عن قیس بن سعد واحمد وابو داود وعن ابی سعید واخرج ابن ماجۃ عن کعب بن مالک الطبرانی عن تمیم الداری بلفظ حق الزوج علی المرأۃ ان لا تحجر وان تطیع امرہ وان لا تخرج الا باذنہ وان لا تدخل الیہ من یکرہ واخرج البزار عن بریدۃ بن راشد فی حق الزوج اذا دعی الرجل امرأتہ فلتجب وان کانت علی ظہر قتب واخرج ابن سعد عن القاسم بن محمد مرسلا اضربوھن لا یضربن الاشرارکم واخرج عبد بن حمید عن جابر لیس ینبغی ان یسجد لشیء ولو کان فی ذلک لامرت النساء ان یسجدن لازواجھن واخرج ابن عساکر عن عامر الاشعری انہ لو کان ینبغی منقطعا یسیل احدی منخریہ ماء والاخری قیحا فمصصت ذلک لم تقض حق اللہ علیک ھذا قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم للمرأۃ التی سألتہ عن زوجھا فذکرہ واخرج الطبرانی عن ابی امامۃ وسمیرۃ واخرج ابن عساکر عن ابی سعید وابن سعد عن سلمی بنت قیس وابو نعیم عن علی واخرج ابو نعیم ایضا فی الحلیۃ عن ضمرۃ بن حبیب مرسلا حدیث ابی ھریرۃ حدیث حسن غریب من ھذا الوجہ من حدیث محمد بن عمرو عن ابی سلمۃ عن ابی ھریرۃ طریق غریب ذکر کردحدیث ھذا وقال لا ازم بن عمرو بن عبد اللہ قال ثنی عبد اللہ بن بدر بن عمیر عن قیس بن طلق عن ابیہ طلق بن علی بن المنذر قال قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم اذا الرجل دعا زوجتہ لحاجتہ فلتاتہ چون مرد بخواند زن خود را برای حاجت خود کنایت ازجماع باشد پس گو کہ بباید زن او را وان کانت علی التنور اگرچہ باشد زن بر تنور کہ نان می پزد یا دمی پخت آنرا گذاشتہ نزد شوہر ودھا حدیث حسن غریب حدثنا واصل بن عبد الاعلی الکوفی قال ثنا محمد بن فضیل عن عبد اللہ بن عبد الرحمن ابی نضر ہمل ست ثنا عبد اللہ عن مسلم ابن ابی مریم بضم میم وسین مہملہ وواو وراء عن ابی سلمۃ قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ایما امرأۃ ماتت وزوجھا عنھا راض دخلت الجنۃ ہر کدام می زن کہ بمیرد وحالیکہ شوہر او ازوی راضی بود در آید در بہشت چرا کہ او شوہر خود را راضی ساختہ غالب ست کہ اطاعت حق تعالی ہم کردہ باشد ھذا حدیث حسن غریب **باب** ماجاء فی حق المرأۃ علی زوجھا باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در ذکر حق زن بر شوہر مری حدثنا ابو کریب محمد بن العلاء قال ثنا عبدۃ بن سلیمان عن محمد بن عمرو قال ثنا ابو سلمۃ عن ابی ھریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اکمل المؤمنین ایمانا احسنھم خلقا کامل ترین مسلمان از روی ایمان نیک ترین ایشان ست از روی خلق وخیارکم خیارکم لنسائھم

شرح ابی الطیب

قولہ اذا الرجل دعا زوجتہ ھو من قبیل اذا الشمس کورت **قولہ** لحاجتہ ای المختصۃ بہ فھو کنایۃ عن الجماع وھو المتبادر منھا ھھنا وحملہ علی العموم بعید وابی عنہ قولہ وان کانت علی التنور **قولہ** فلتاتہ ای فی الحال بشہادۃ المقام وان کان مطلق الامر لا یدل علی الفور **قولہ** وان کانت علی التنور بفتح ثم تشدید الذی یخبز فیہ معناہ وان کانت تخبز علی التنور مع انہ شغل شاغل لا یتفرغ منہ الی غیرہ الا بعد انقضائہ وذکرہ تتمیما ومبالغۃ ثم یحتمل ان یکون المراد بہ وان کانت مشتغلۃ بما یخاف علیہ الضیاع بالترک فان الخبز اذا ترک علی التنور یخاف علیہ الضیاع او وان کانت فی ذلک الوقت آتیۃ علی التنور ای وان کانت تلک الحاجۃ التی یدعو الزوج الیھا ثقیلۃ علی المرأۃ فی ذلک الوقت جدا بحیث کانھا تاتی بسببھا علی التنور من حیث الثقل واللہ تعالی اعلم **قولہ** وزوجھا عنھا راض المراد من الزوج العالم التقی **قولہ** دخلت الجنۃ ای راعاتھا حق اللہ تعالی وحق عبادہ **باب** ماجاء فی حق المرأۃ علی زوجھا **قولہ** اکمل المومنین احسنھم خلقا بضم اللام ویسکن وفی القاموس بالضم وبضمتین السجیۃ الطبع المروۃ والدین ای احسنھا طبعا مع عموم الخلق ویمکن ان یکون المراد بہ صلی اللہ علیہ وسلم **قولہ** خیارکم خیارکم لنسائھم ای من خیارکم خیارکم لنسائھم لئلا یشکل بامثال خیارکم

شرح سراج احمد

وبہترین ایشان بہترین شماست برای زنان ایشان کہ با زنان خویش خوش خلق باشند ونمی زنند ودشنام نمی دہند ونیک معاش با ایشان بوند وفی الباب عن عائشۃ بلفظ خیرکم خیرکم لاہلہ وانا خیرکم لاہلی اخرجہ الدارمی وابن عباس اخرجہ ابن ماجۃ حدیث ابی ہریرۃ حدیث حسن صحیح حدثنا الحسن بن علی الخلال قال نا الحسین بن علی الجعفی الکوفی المقرئ ثقہ عابد بود عن زائدۃ عن شعیب بن غرقدۃ بضم غین معجمہ وقاف ثقہ از رابعہ بود عن سلیمان بن عمرو بن الاحوص الجشمی کوفی مقبول از ثالثہ بود قال ثنی ابی عمرو بن الاحوص الجشمی (ودال ہملہ در آخر ہا) صحابی ست انہ شہد حجۃ الوداع مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بدرستی کہ عمرو حاضر گشت در حجۃ الوداع ہمراہ آنحضرت وآنحضرت خطبہ کرد فحمد اللہ واثنی علیہ پس حمد کرد خدای را وثنا کرد بر حق تعالی وذکر ووعظ وتذکیر کرد ونصیحت نمود وبرم فذکر فی الحدیث قصۃ پس ذکر کرد در حدیث قصہ را فقال الا واستوصوا بالنساء خیرا پس فرمود آنحضرت آگاہ باشید وقبول وصیت کنید وبنماید بزنان نیکی را فانما ہن عوان عندکم پس جز این نیست کہ زنان نزد شما اند ترجمہ وشما الیس تملکون منہن شیئا مالک نمیشوید شما از زنان چیزی را غیر ذلک سوای اندرز نیکی را الا ان یاتین بفاحشۃ مبینۃ مگر وقتی مالک شوید شما کہ بیارند زنان چیزی فاحش ظاہر شونده را فان فعلن فاہجروہن پس اگر کنند زنان فحش وکارہای بد را پس کناره ورزید از ایشان فی المضاجع در جای خوابہ ایشان را در خوابگاہ خویش نگذارید واضربوہن ضربا غیر مبرح وبزنید ایشان را

شرح ابی الطیب

احسنکم قضاء وانما صار اخیر کان من محل الرحمۃ والشفقۃ لضعفہن اولان من یتحمل مایصدر منہن یتحمل من غیرہن بالاولی لکثرۃ ایذائہن فکان من تحمل منہن وکان مستقیم الخلق وکان صبورا علی کل اذی فکان اخیر الناس **قولہ** الا واستوصوا بالنساء خیرا بفتح الہمزۃ حرف تنبیہ قال القاضی البیضاوی الاستیصاء قبول الوصیۃ والمعنی اوصیکم بہن خیرا فاقبلوا وصیتی فیہن قال الطیبی الاظہر ان السین للطلب مبالغۃ ای اطلبوا الوصیۃ من انفسکم فی حقہن بخیر کما فی قولہ تعالی وکانوا من قبل یستفتحون الکشاف السین للمبالغۃ ای یسألون من انفسہم الفتح علیہم ویجوز ان یکون من الخطاب العام ای یطلب بعضکم من بعض خیرا فی حقہن ففیہ الحث علی الرفق بالنساء والاحسان الیہن والصبر علی عوج اخلاقہن واحتمال ضعف عقولہن وکراہۃ طلاقہن بلا سبب وانہ لا مطمع فی استقامتہن **قولہ** فانما ہن عوان جمع عانیۃ وہی الاسیرۃ **قولہ** الا ان یاتین بفاحشۃ ای لیس تملکون منہن شیئا غیر طلب الخیر لہن فی وقت من الاوقات الا وقت اتیانہن بفاحشۃ مبینۃ ای ظاہرۃ من حیث الفحش والقبح والمراد بہا النشوز وشکاسۃ الخلق وایذاء الزوج واہلہ باللسان والید لا الزنی اذ لا یناسبہ ضربا غیر مبرح وہذا ہو الملایم لقولہ تعالی واللاتی تخافون نشوزہن الآیۃ فالحدیث یشیر الی ہذا کالتفسیر للآیۃ بان المراد بالضرب فیہا ہو الضرب المتوسط لا الشدید والمضاجع المراقد ای فلا تدخلوہن تحت اللحف لا تباشروہن فیکون کنایۃ عن الجماع او المراد البعد والاعراض عنہن **قولہ** غیر مبرح بضم المیم وفتح الموحدۃ وتشدید الراء المکسورۃ واخرہ حاء مہملۃ الشدید الشاق

قوت المغتذی

عوان جمع عانیۃ وہی الاسیرۃ غیر مبرح بضم المیم وفتح الباء الموحدۃ وتشدید الراء المکسورۃ وحاء مہملۃ ہو الشدید الشاق

عارضۃ الاحوذی

الذی تقدم الثانی ابن عشر مایزال الرجل یسأل حتی یاتی یوم القیمۃ ولیس فی وجہہ مزعۃ لحم فخرجاہ جمیعا الثالث حدیث عبد الرحمن بن ابی سعید الخدری قال ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم فذکر الحدیث وقال من سال ولہ اوقیۃ فقد سال الحافا وکذلک روی عمرو بن شعیب عن ابیہ عن جدہ اخرجہ النسائی وابو داود الا عمرو بن شعیب فان النسائی انفرد بہ الرابع قال ابو ہریرۃ سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لان یغدو احدکم یحتطب علی ظہرہ فیتصدق منہ ویستغنی بہ عن الناس خیر لہ من ان یسأل رجلا اعطاہ او منعہ ذلک فان الید العلیا خیر من الید السفلی وابدأ بمن تعول قال حسن صحیح الخامس حدیث قبیصۃ فذکر الحدیث وقال ان المسألۃ لا تحل الا لاحد ثلثۃ رجل تحمل بحمالۃ فحلت لہ المسألۃ حتی یصیبہا ورجل اصابتہ جائحۃ اجتاحت مالہ فحلت لہ المسألۃ حتی یصیب قواما

الترجمہ ... بہترین شما ست برای اہل خود ومن بہترین شما ام برای اہل خود

عارضة الاحوذی

ملی عیش او قال سدادا من عیش او رجل اصابته فاقة حتی یقول ثلثة من ذوی الحجی من قومه اصابت فلانا فاقة فحلت له المسألة حتی یصیب قواما من عیش او قال سدادا من عیش فما سواهن من المسألة سحت یاکلها صاحبها سحتا خرجه مسلم وابو داود والنسائی واما مسألة من تحل له الصدقة فاحادیثها ستة الاول قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا تحل الصدقة الا لخمس لغاز فی سبیل الله او لعامل علیها او لغارم او رجل اشتراها بماله او لرجل کان له جار مسکین فتصدق علی المسکین فاهدی المسکین علی الغنی الثانی روی ابو عیسی عن ریحان عن عبد الله بن عمر لا تحل الصدقة لغنی ولا لذی مرة سوی الحدیث حبشی بن جنادة قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم فی حجة الوداع وهو واقف بعرفة اتاه اعرابی فاخذ بطرف ردائه فسأله ایاه فاعطاه

شرح سراج احمد

زدن کہ سخت و درد دہندہ نباشد فان اطعنکم فلا تبغوا علیهن سبیلا پس اگر اطاعت کنند ایشان شما را پس طلب نکنید بر ایشان راہی کہ جدائی ورزید از ایشان و دیگر در وعظ این فرمودہ لان لکم علی نسائکم حقا آگاہ باشید بدرستی کہ مر شما را بر زنان شما حق ست ولنسائکم علیکم حقا و برای زنان شما بر شما حق ست یعنی ہر یک را بر دیگری حق ست فاما حقکم علی نسائکم فلا یوطئن فرشکم من تکرهون پس اما حق شما بر زنان شما آن ست کہ پامال نسازند و نگذارند بر فرشهای شما کسی را کہ بد می پندارید و لا یاذن فی بیوتکم لمن تکرهون و البتہ اذن نکنند زنان بدر آمدن در خانهای شما برای کسی کہ خوش نمی پندارید ایشان را و اجازت آنها نکنید الا و حقهن علیکم ان تحسنوا الیهن فی کسوتهن و طعامهن آگاہ باشید و حق زنان بر شما آن ست کہ نیکی کنید شما بسوی ایشان در لباس و اون با ایشان و طعام و اون با ایشان هذا حدیث حسن صحیح و معنی قوله عوان عندکم یعنی اسراء فی ایدیکم و معنی لفظ عوان عندکم یعنی بندیان اند در دستهای شما **باب** ما جاء فی کراهة اتیان النساء فی ادبارهن باب ست در بیان آنچہ آمدہ ست در ذکر کراہیت جماع کردن با زنان در جانب پسرہای ایشان حدثنا احمد بن منیع و هناد قالا نا ابو معویة عن عاصم الاحول عن عیسی بن حطان بکسر حا مہملہ و تشدید طا مہملہ و نون ثقہ مقبول از ثالثہ بود عن مسلم بن سلام الحنفی ابو عبد الملک مقبول از رابعہ بود عن علی بن طلق بن منذر بن قیس الحنفی الیمامی صحابی ست قال اتی اعرابی رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال یا رسول الله الرجل منا یکون فی الفلاة آمد مردی باد یہ نشین نزد آنحضرت پس گفت ای پیغمبر خدا آدمی می باشد در بیابان فتکون منه الریحة

شرح ابی الطیب

قوله فان اطعنکم بترک النشوز و بترک الایذاء باللسان والید **قوله** فلا تبغوا علیهن سبیلا ای طریقا بالتوبیخ والاذیة والضرب والحبس ای فلا تتعرضوا لهن واجعلوا ما کان منهن کان لم یکن فان التائب من الذنب کمن لا ذنب له **قوله** الا ان لکم علی نسائکم حقا بفتح الهمزة وتخفیف اللام حرف تنبیه **قوله** فلا یوطئن من الایطاء صیغة جمع مؤنث قال ابن جریر فی تفسیره معناه ان لا یمکن من انفسهن احدا سواکم ورد بانه لا معنی حینئذ لاشتراط الکراهة لان الزنا حرام علی الوجوه کلها و یمکن ان یقال بان الکراهة فی جماعهن یشمل عادة للکل سوی الزوج ولذا قال ابن جریر احدا سواکم فلا اشکال وقال الخطابی معناه ان لا یاذن لاحد من الرجال یدخل فیتحدث الیهن وکان الحدیث من الرجال الی النساء من عادات العرب لا یرون ذلک عیبا و لا یعدونه ریبة فلما نزلت آیة الحجاب وصارت النساء مقصورات فهی عن محادثتهن والقعود الیهن **قوله** لمن تکرهون ای لمن تکرهون دخوله سواء کان ذلک محرما ام لا والحاصل انه لیس لهن الاذن فی الدخول والجلوس الیهن الا لمن یرضی منه الزوج سواء کان محرما او غیره **قوله** الا و حقهن حرف تنبیه کالاولین **باب** ما جاء فی کراهیة اتیان النساء فی ادبارهن **قوله** عیسی بن حطان بکسر المهملة وتشدید المهملة الثانیة مقبول **قوله** فی الفلاة وهی المفازة **قوله** الریحة تصغیر الریحة او الرائحة بحذف الهمزة عند التصغیر فالمراد بها الرائحة القلیلة الخارجة من المسلک المعتاد ویدل علیه قوله اذا فاحد کم ای احدث

شرح سراج احمد

پس می باشد از آدمی و بیرون شود از وی باوی اندکی از دبر و رویجہ بلفظ تصغیر ست و تکون فی الساء قلة و می باشد در آب قلتی کہ آب در انجا کم یافتہ می شود چہ کند فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا فسا احدکم فلیتوضأ پس فرمود آنحضرت چون بیرون کند یکی از شما باد را پس باید کہ وضو کند ولا تاتوا النساء فی اعجازهن و نیائید زنان را در پس پشت ایشان یعنی در دبر فان اللہ لا یستحیی من الحق پس بدرستی کہ حق تعالی شرم نمی دارد از حق و درین حدیث زیادت تاکید و تنبیه ست بر شدت حرمت وی یعنی این سخن ست کہ مکروه ست ذکر او بر زبان نمیتوان آورد اگرچہ بر طریق منع و نہی باشد ولیکن چارہ نیست در ذکر حکم شرعی و فی الباب عن عمر اخرجہ اصحاب السنن و الضیاء المقدسی و خزیمة بن ثابت اخرجہ النسائی بلفظ اتیان النساء فی ادبارهن حرام و الطبرانی و البیهقی و احمد و ابن حبان و ابن عساکر و ابن عباس بلفظ اقبل و ادبر و اتق الدبر و الحیضة اخرجہ احمد و الترمذی و ابی هریرة ان الذی یاتی امرأته فی دبرها لا ینظر اللہ الیه یوم القیمة اخرجہ البیهقی و ابن عساکر حدیث علی بن طلق حدیث حسن سمعت محمدا یقول لا اعرف لعلی بن طلق عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم غیر هذا الحدیث الواحد و لا اعرف هذا الحدیث من حدیث طلق بن علی السحیمی بضم سین مهملة و فتح حاء مهملة و سکون ثناة تحتیه و میم و کانه رای ان هذا رجل آخر من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم و گویا کہ امام بخاری اعتقاد کردہ کہ بدرستی کہ این طلق بن علی مروزی دیگر ست از صحابہ و روی وکیع هذا الحدیث و روایت کردہ است وکیع این حدیث را حدثنا قتیبة و غیر واحد قالوا نا وکیع عن عبد الملک بن مسلم و هو ابن سلام عن ابیه عن علی قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا فسا احدکم فلیتوضأ و لا تاتوا النساء فی اعجازهن و علی هذا و این علی کہ از وی روایت ست علی بن طلق ست حدثنا ابو سعید الاشج قال نا ابو خالد الاحمر عن الضحاک بن عثمان عن مخرمة بن سلیمان عن کریب عن ابن عباس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا ینظر اللہ الی رجل تی رجلا او امرأة فی الدبر نظر نفرماید اللہ تعالی در دنیا و روز قیامت و رحمت نفرستد بروی بسوی مردی کہ جماع کند با مرد یا با زن در دبر وی هذا حدیث حسن غریب و تفصیل و تحقیق این باب در کتاب التفسیر در تفسیر آیۂ نساؤکم حرث لکم فاتوا حرثکم انی شئتم ذکر کردہ خواہد شد انشاء اللہ تعالی **باب** ما جاء فی کراهیة خروج النساء فی الزینة باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در کراہیت و حرمت بیرون شدن زنان از خانہ در زینت و لباسہای خوب حدثنا علی بن خشرم قال نا عیسی بن یونس عن موسی بن عبیدة عن ایوب بن خالد عن صفیة ابنة سعد و سعید در تقریب ست میمونة بنت سعد و سعید خادمة النبی صلی اللہ علیہ وسلم صحابیة لها حدیث و قیل التی روی عنها عثمان بن یا میمونة اخری غیر خادمة النبی صلی اللہ علیہ وسلم و کانت خادمة للنبی صلی اللہ علیہ وسلم

شرح ابی الطیب

بخروج سریح من مسلکه المعتاد و ان کان الفساء فی الاصل سما لما یخرج بلا صوت **قوله** فلیتوضأ اما لانه کان قبل شرع التیمم او بعده لکن بناء علی ان المراد بالقلة لیس ما یخاف معها العطش بل هو فی مقابلة الوفور و ذلک لان مراد السائل کان معرفة الفرق بین قلیل الریح و کثیرها فارشده صلی اللہ علیہ وسلم انه لا فرق بینهما **قوله** فی اعجازهن ای ادبارهن لما فی روایة لا تاتوا النساء فی ادبارهن **قوله** فان اللہ لا یستحیی من الحق علة لبیان الحکم ای انما بینت لکم هذا الحکم لان اللہ لا یستحیی من الحق **قوله** لا ینظر اللہ الی رجل ای نظر رحمة فی الاخرة و فی الدنیا و فیهما بل ملعون ای مطرود عن رحمة اللہ تعالی

عارضة الاحوذی

وذهب بعضهم ذلک حرصا علی المسألة فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان المسألة لا تحل لغنی ولا لذی مرة سوی و المرة القوة و السوی الصحیح و قیل السوی التام الخلق و قیل السوی الذی فقره لیس بمدقع و غرم مفظع و من سال الناس لیثری به ماله کان خموشا فی وجهه یوم القیمة و رضفا یاکله من جهنم فمن شاء فلیقل و من شاء فلیکثر الثالث ذکر ابو عیسی عن ابی سعید الخدری حدیثا حسنا صحیحا قال اصیب رجل فی عهد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی ثمار ابتاعها فکثر دینه فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تصدقوا علیه فتصدق الناس علیه فلم یبلغ ذلک وفاء دینه فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خذوا ما وجدتم و لیس لکم الا ذلک الرابع و ذکر ایضا حدیث بهز بن حکیم عن ابیه عن جده کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا اتی بشئ سال اصدقة هو ام هدیة فان قالوا صدقة لم یاکل و ان قالوا هدیة اکل و ذکر فی الحدیث اضطرابا و قال انه حسن غریب و ذکر

الترجمة

پس می باشد از آدمی و بیرون شود از وی باوی اندکی از دبر و رویجہ بلفظ تصغیر ست و تکون فی الساء قلة و می باشد در آب قلتی کہ آب در انجا کم یافتہ می شود چہ کند فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا فسا احدکم فلیتوضأ پس فرمود آنحضرت چون بیرون کند یکی از شما باد را پس باید کہ وضو کند ولا تاتوا النساء فی اعجازهن و نیائید زنان را در پس پشت ایشان یعنی در دبر فان اللہ لا یستحیی من الحق پس بدرستی کہ حق تعالی شرم نمی دارد از حق و درین حدیث زیادت تاکید و تنبیه ست بر شدت حرمت وی یعنی این سخن ست کہ مکروه ست ذکر او بر زبان نمیتوان آورد اگرچہ بر طریق منع و نہی باشد ولیکن چارہ نیست در ذکر حکم شرعی و فی الباب عن عمر اخرجہ اصحاب السنن و الضیاء المقدسی و خزیمة بن ثابت اخرجہ النسائی بلفظ اتیان النساء فی ادبارهن حرام و الطبرانی و البیهقی و احمد و ابن حبان و ابن عساکر و ابن عباس بلفظ اقبل و ادبر و اتق الدبر و الحیضة اخرجہ احمد و الترمذی و ابی هریرة ان الذی یاتی امرأته فی دبرها لا ینظر اللہ الیه یوم القیمة اخرجہ البیهقی و ابن عساکر حدیث علی بن طلق حدیث حسن سمعت محمدا یقول لا اعرف لعلی بن طلق عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم غیر هذا الحدیث الواحد و لا اعرف هذا الحدیث من حدیث طلق بن علی السحیمی بضم سین مهملة و فتح حاء مهملة و سکون ثناة تحتیه و میم و کانه رای ان هذا رجل آخر من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم و گویا کہ امام بخاری اعتقاد کردہ کہ بدرستی کہ این طلق بن علی مروزی دیگر ست از صحابہ و روی وکیع هذا الحدیث و روایت کردہ است وکیع این حدیث را حدثنا قتیبة و غیر واحد قالوا نا وکیع عن عبد الملک بن مسلم و هو ابن سلام عن ابیه عن علی قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا فسا احدکم فلیتوضأ و لا تاتوا النساء فی اعجازهن و علی هذا و این علی کہ از وی روایت ست علی بن طلق ست حدثنا ابو سعید الاشج قال نا ابو خالد الاحمر عن الضحاک بن عثمان عن مخرمة بن سلیمان عن کریب عن ابن عباس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا ینظر اللہ الی رجل تی رجلا او امرأة فی الدبر نظر نفرماید اللہ تعالی در دنیا و روز قیامت و رحمت نفرستد بروی بسوی مردی کہ جماع کند با مرد یا با زن در دبر وی هذا حدیث حسن غریب و تفصیل و تحقیق این باب در کتاب التفسیر در تفسیر آیۂ نساؤکم حرث لکم فاتوا حرثکم انی شئتم ذکر کردہ خواہد شد انشاء اللہ تعالی **باب** ما جاء فی کراهیة خروج النساء فی الزینة باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در کراہیت و حرمت بیرون شدن زنان از خانہ در زینت و لباسہای خوب حدثنا علی بن خشرم قال نا عیسی بن یونس عن موسی بن عبیدة عن ایوب بن خالد عن صفیة ابنة سعد و سعید در تقریب ست میمونة بنت سعد و سعید خادمة النبی صلی اللہ علیہ وسلم صحابیة لها حدیث و قیل التی روی عنها عثمان بن یا میمونة اخری غیر خادمة النبی صلی اللہ علیہ وسلم و کانت خادمة للنبی صلی اللہ علیہ وسلم

باقی در صفحۂ آئندہ

بقیه صفحه ۴۱۵

عارضة الاحوذی

ایضا حدیث ابی رافع ان رسول الله صلی الله علیه وسلم بعث رجلا من بنی مخزوم علی الصدقة فقال لابی رافع اصحبنی کیما تصیب فیها فقال لا حتی آتی رسول الله صلی الله علیه وسلم فسأله فانطلق الی النبی صلی الله علیه وسلم فسأله فقال ان الصدقة لا تحل لنا وان مولی القوم من انفسهم الخ وفیه من خرج عن الرباب عن عمها سلمان یبلغ به النبی صلی الله علیه وسلم قال اذا افطر احدکم فلیفطر علی تمر فانه برکة فان لم تجد تمرا فالماء فانه طهور وقال الصدقة علی المسکین صدقة وهی علی ذی الرحم ثنتان صدقة وصلة السادس قال عبید الله بن عدی بن الخیار ان رجلین حدثاه انهما اتیا النبی صلی الله علیه وسلم یسألانه من الصدقة فقلب فیهما البصر فراهما جلدین فقال ان شئتما اعطیتکما منها ولا حظ فیها لغنی ولا لقوی مکتسب قال القاضی ابوبکر بن العربی

شرح سراج احمد

قالت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم مثل الرافلة فی الزینة فی غیر اهلها حال زن بد زبان کشاده وخرامان بمانند در جاهای خوب وپاک در غیر اهل خویش کمثل ظلمة یوم القیمة لا نور لها هیچو حال تاریکی باشد در روز قیامت که نباشد مر او را نوری حدیث لا نعرفه الا من حدیث موسی بن عبیدة وموسی بن عبیدة یضعف فی الحدیث وموسی تضعیف کرده شده است او در روایت حدیث ازین قبل حفظه از جهت قلت حفظ وی وهو صدوق وحال آنکه موسی مرزی صدوق ست وقد روی عنه شعبة والثوری قد رآه بعضهم عن موسی بن عبیدة ولم یرفعه **باب** ما جاء فی الغیرة باب ست در بیان آنچه آمده ست در ذکر غیرت حدثنا حمید بن مسعدة قال نا سفین بن حبیب عن الحجاج الصواف عن یحیی بن ابی کثیر عن ابی سلمة عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الله یغار بدرستی که حق تعالی غیرت میکند والمؤمن یغار ومرد مؤمن غیرت میکند وغیرة الله ان یاتی المؤمن ما حرم علیه وغیرت حق تعالی آنست که بیاید مرد مؤمن وبکند آنچه حرام کرده ست حق تعالی بر وی ومرتکب محرمات وی گردد وفی الباب عن عائشة وعبد الله بن عمر اخرج احمد والشیخان عن ابن مسعود واخرج البیهقی عن یزید بن اسلم ان الغیرة من الایمان وان المذاء من النفاق واخرج الطبرانی فی الاوسط عن علی ان الله تعالی یحب من عباده الغیور واخرج ایضا عن ابن مسعود بلفظ ان الله تعالی یغار للمسلم فلیغر واخرج البخاری فی التاریخ والخرائطی فی مساوی الاخلاق والطبرانی وابو نعیم والبیهقی فی الشعب ابن عساکر عن مالک بن اجیر الخزاعی ان الله تعالی لا یقبل یوم القیمة من الصقور صرفا ولا عدلا یقبل والصقور یا رسول الله قال الذی یدخل علی اهله الرجال واخرج الدیلمی عن علی بلفظ انی لغیور والله عز وجل اغیر منی وان الله تعالی یحب من عباده الغیور حدیث ابی هریرة حدیث حسن غریب وقد روی عن یحیی بن ابی کثیر عن ابی سلمة عن عروة عن اسماء بنت ابی بکر عن النبی صلی الله علیه وسلم هذا الحدیث وکلا الحدیثین صحیح وحجاج الصواف هو حجاج بن ابی عثمان وابو عثمان اسمه میسرة وحجاج یکنی بابی الصلت وکنیت حجاج ابو الصلت ست وثقه یحیی بن سعید القطان وثقه گفته ست او را یحیی بن سعید حدثنا ابو عیسی قال نا ابو بکر العطار عن علی بن عبد الله المدینی قال سألت یحیی بن سعید القطان عن حجاج الصواف فقال هو فوق کفت عبد الله

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی کراهیة خروج النساء فی الزینة **قوله** مثل الرافلة المثل بفتحتین بمعنی الحال والصفة والرافلة بالراء والفاء ای الجائرة ذیلها المتمایلة فی مشیتها والظاهر ان کلمة فی بمعنی اللام ای حالها وصفتها فی القبح والبغض والکراهة عند الله تعالی کصفة ظلمة فی البغض والکراهة عندکم **قوله** فی غیر اهلها احتراز عن الزینة فی اهلها بان تکون متزینة فی بیتها لزوجها والله اعلم **باب** ما جاء فی الغیرة **قوله** ان الله یغار فی النهایة الغیرة الحمیة والانفة وفی شرح السنة الغیرة من الله تعالی الزجر والله غیور ای زجور بن جر عن المعاصی لان الغیرة تغییر یعتری الانسان عند رویة ما یکرهه علی الاهل وهو علی الله تعالی محال انتهی فیراد به المنع والزجر والغضب او ما یناسب المقام **قوله** وغیرة الله ان یاتی المؤمن ما حرم علیه ای غضب الله لان یاتی او من ان یاتی السحر مات **قوله** ما حرم علیه بالتشدید من التحریم وما موصولة والعائد علیه محذوف وما علی حرم ضمیر الله ای ان یاتی المؤمن الفعل الذی حرمه الله علیه او من الحرام وضمیره للموصول ویحتمل بناء المفعول من التحریم وضمیره للموصول

قوت المغتذی

مثل الرافلة فی الزینة بالراء والفاء ای الجائرة ذیلها المتمایلة فی مشیتها

باقی در صفحه آینده

شرح سلیم احمد

المدینی پرسیدم یحیی بن سعید قطان را از حال حجاج الصواف که چگونه است پس گفت یحیی حجاج صواف دانا و زیرک ست بفتح فا و کسر طای مهمله و نون کیس بفتح کاف و شدة ثناة تحتیه در آخر سین مهمله است یعنی زیرک خلاف الاحمق **باب ماجاء فی کراهیة** ان تسافر المرأة وحدها باب ست در بیان آنچه آمده است در ذکر کراهیت اینکه بسفر برود زن تنها بی همراهی محرم حدثنا احمد بن منیع قال نا ابو معویة عن الاعمش عن ابی صالح عن ابی سعید قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یحل لامرأة تومن بالله والیوم الاخر ان تسافر مسافرا علال نیست مر هیچ زنی را که ایمان آورده بخدا و بروز آخرت اینکه سفر کند سفری یکون ثلثة ایام فصاعدا که باشد آن سفر مدت راه سه روز پس زیاده ازان لا ومعها ابوها او اخوها او زوجها او ابنها او ذو محرم منها مگر سفر کند در حالی که باشد همراه آن زن پدروی یا برادروی یا شوهروی یا پسر وی یا صاحب محرم دیگر کس از زن باشد مثل عم و خال وغیرهما وفی الباب عن ابی هریرة اخرجه ابوداود والحاکم والشیخان بلفظ لا تسافر المرأة فوق ثلث الا مع ذی محرم واخرج الطبرانی عنه بلفظ لا تسافر المرأة مسیرة لیلة الا مع ذی محرم واخرج احمد عنه بلفظ لا تسافر المرأة ثلثة ایام الا مع ذی محرم وابن عباس اخرجه الشیخان ومحمد والطبرانی بلفظ لا تسافر المرأة الا مع ذی محرم ولا یدخل علیها رجل الا ومعها محرم واخرج الطبرانی عنه بلفظ لا تسافر المرأة ثلثة امیال الا مع زوج او ذی محرم ۱۲ واخرجه الایام بلفظ لا تسافر المرأة الا مع محرم او زوج ۱۲ وابن عمر اخرجه الشیخان وابو داود واخرج الطبرانی عن علی بن حاتم ومسلم وابن ماجة عن ابی سعید واخرج الدارقطنی عن ابی امامة لا تسافر المرأة سفرا ثلثة ایام الا ومعها زوجها واخرج البیهقی فی شعب الایمان عن جابر هذا ما ثبت حسن صحیح وروی عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال لا تسافر امرأة مسیرة یوم ولیلة الا مع ذی محرم وروایت کرده شده است از آنحضرت که تحقیق آنحضرت فرموده سفر نکند زن را یک روز و شب مگر سفر کند همراه او محرم اخرجه الطبرانی عن ابی هریرة والعمل علی هذا عند اهل العلم لا یکره للمرأة ان تسافر الا مع ذی محرم مکروه میدارند علما برای زن اینکه سفر کند مگر همراه محرم واختلف اهل العلم فی المرأة اذا کانت موسرة ولم تجد محرما کرده اند اهل علم در حق زنی که چون باشد دولت مند وغنیه ولم یکن لها محرم ونباشد مر زن را محرمی هل تحج آیا حج کند و سفر حج نماید فقال بعض اهل العلم لا یجب علیها الحج پس گفته اند بعضی اهل علم واجب نباشد بروی حج لان المحرم من السبیل زیرا که

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی کراهیة ان تسافر المرأة وحدها **قوله** لا یحل لامرأة تومن بالله الخ قال القاضی عیاض اتفق العلماء علی انه لیس لها ان تخرج فی غیر الحج والعمرة الا مع ذی محرم الا الهجرة من دار الحرب لان اقامتها فی دار الکفر حرام اذا لم تستطع اظهار الدین سواء فیما ذکرنا من الاحکام الشابة والکبیرة لان المرأة مظنة للشهوة والطمع فیها لان لکل ساقطة لاقطة انتهی ثم قوله ثلاثة ایام لا یدل علی جواز السفر بالمحرم دون ثلاثة ایام اذ لا مفهوم للعدد وعلی تقدیر اعتداد مفهوم العدد لا یعارض التصریح من قوله مسیرة یوم ولیلة کما سیاتی وکما اخرج الشیخان فی الصحیحین عن ابی هریرة مرفوعا لا یحل لامرأة تومن بالله والیوم الاخر ان تسافر مسیرة یوم ولیلة الا مع ذی محرم علیها قال المحقق ابن الهمام وقد روی عن ابی حنیفة وابی یوسف کراهة الخروج لها مسیرة یوم بلا محرم انتهی **قوله** لان المحرم من السبیل یعارضه ما روی الحاکم عن سعید بن ابی عروبة عن قتادة عن انس فی قوله تعالی ولله علی الناس حج البیت من استطاع الیه سبیلا قیل یا رسول الله ما السبیل قال الزاد والراحلة وقال صحیح علی شرط الشیخین ولم یخرجاه نقله المحقق ابن الهمام

عارضة الاحوذی

رضی الله عنه فهذه الاحادیث الاحد عشر هی التی تکشفت القناع عن المسألتین وفیها تسع مسائل **الاولی** فاما القول فی السؤال واباحته وحالته فقد بینا ه فی تفسیر القرآن فی قسم الحکام و تذکیره وبالجملة فان السؤال واجب فی موضع جائز فی آخر حرام فی آخر مندوب علی طریق فاما وجوبه فللمریدین فی ابتداء الامر وظاهرهم و للاولیاء للاقتداء وجوبا علی عادة الله فی خلقه الا تری الی سؤال موسی والخضر لاهل القریة طعاما وهما من الله بالمنزلة المعلومة فالتعریف بالحاجة فرض علی المحتاج واذا ارتفعت الضرورة جاز له ان یسأل فی الزائد علیها مما یحتاج الیه ولا یقدر علیه وفی الاول قال له رسول الله صلی الله علیه وسلم فیما رواه ابو عیسی والنسائی وابو داود ردد والسائل ولو بظلف محرق وفی الثانی روی ابو داود عن حسین بن علی ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال للسائل حق وان جاء علی فرس قال الشاعر المال للمرء یصلحه فیغتنی مفاقره اعف من القنوع واذا تحملت للمرء مفاقره واوقفت حاجاته لم یجز له ان یسأل تکثرا فی

بقیه صفحه ۴۱۶

باقی در صفحه آینده

شرح سلیم احمد

محرم از جملہ امن راہ است لقول اللہ تعالیٰ از جہت قول حق تعالیٰ کہ من استطاع الیہ سبیلا یعنی بر مردم قصد کعبہ برای حج فرض ست مرکسی را کہ طاقت وارد بسبوے رسیدن بیت اللہ راہی فقالوا اذا لم یکن لہا محرم فلم تستطع الیہ سبیلا پس گفتہ اند علما چون نباشد مر ہراہی زن را محرمی پس نباشد بسوی کعبہ راہی وہو قول سفیان الثوری واہل الکوفۃ وقال بعض اہل العلم اذا کان الطریق امنا وگفتہ اند بعضی اہل علم وقتیکہ باشد امن راہ وخوف راہ نبود فانہا تخرج مع الناس فی الحج پس بدرستیکہ زن بیرون آید از خانہ ہمراہ مردم در حج وہو قول مالک بن انس والشافعی حدثنا الحسن بن علی الخلال قال نا بشر بن عمر قال نا مالک بن انس عن سعید بن ابی سعید عن ابیہ عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا تسافر امرأۃ مسیرۃ یوم ولیلۃ الا ومعہا ذو محرم بسفر نرود زن بسیر یک روز وشب مگر بیرون شود کہ ہمراہ او محرم باشد ہذا حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی کراہیۃ الدخول علی المغیبات باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در کراہت در آمدن بر زنی کہ نباشد شوہر او حدثنا قتیبۃ قال نا اللیث عن یزید بن ابی حبیب عن ابی الخیر عن عقبۃ بن عامر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ایاکم والدخول علی النساء بدرستیکہ آنحضرت فرمود دور دارید خود را از در آمدن بر زنان فقال رجل من الانصار یا رسول اللہ افرأیت الحمو پس گفت مردی از انصار یا رسول اللہ آیا پس خبر دہ از در آمدن برادر شوہر قال الحمو الموت فرمود آنحضرت در آمدن برادر شوہر ہم مرگ ست چرا کہ او ہم نامحرم ست پس در آمدن نامحرم موت باشد وفی الباب عن عمر وجابر وعمرو بن العاص اخرجہ مسلم وخرج الشیخان عن ابن عباس بلفظ لا یخلون رجل علی امرأۃ ولا یسافرن معہا الا ومعہا ذو محرم حدیث عقبۃ بن عامر حدیث حسن صحیح وانما معنی کراہیۃ الدخول علی النساء وجز این نیست کہ معنی کراہت در آمدن بر زنان علی نحو ما روی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال بر مثل حدیث ثوبت کہ کراہت

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی کراہیۃ الدخول علی المغیبات بضم المیم جمع مغیبۃ من اغابت اذا غاب عنہا زوجہا یقال امرأۃ مغیبۃ ومغیب بحذف التاء واثباتہا ولعل ذلک لانہ من صفات النساء کالحائض والحامل والمراد منہا من غاب عنہا زوجہا سواء کان فی بلدہا او لا **قولہ** ایاکم والدخول من قبیل التحذیر ای تقوا انفسکم من الدخول علی النساء غیر المحرمات علی طریق التخلیۃ او علی وجہ التکشف **قولہ** افرأیت الحمو بفتح الحاء وسکون المیم بعدہا واو وہمز ای اخبرنی عن دخول الحمو علیہن قال القاضی الحمو قریب الزوج کابنہ واخیہ **قولہ** الحمو الموت ای دخولہ کالموت مہلک یعنی الفتنۃ منہ اکثر لمساہلۃ الناس فی ذلک وہذا علی حد الاسد الموت والسلطان النار ای قربہما کالموت والنار ای فلیحذر عنہ کما یحذر عن اسباب الموت قال ابو عبید معناہ فلیمت ولا یفعل ذلک ای الدخول علیہا او معناہ خلوۃ المرأۃ مع الحمو قد یؤدی الی زناہا علی وجہ الاحصان فیؤدی ذلک الی الرجم وقال النووی المراد بالحمو ہنا اقارب الزوج غیر اباۂ لان الخوف من الاقارب اکثر والفتنۃ منہم اوقع لتمکنہم من الوصول الیہا والخلوۃ بہا من غیر نکیر علیہم بخلاف غیرہم وعادۃ الناس المساہلۃ فیہ وتخلی الاخ بامرأۃ اخیہ فہذا ہو الموت

عارضۃ الاحوذی

کتاب ابی داود ومسلم عن سہل بن الحنظلیۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من سأل وله ما یغنیہ فانما یستکثر من النار ومن جر جہنم قالوا یا رسول اللہ وما یغنیہ او قالوا ما الغنی الذی لا ینبغی معہ المسألۃ قال قدر ما یغذیہ او یعشیہ وقال ان یکون له شبع یوم ولیلۃ وہذا القدر یحرم علیہ السؤال المطلق الذی یظن به السامع انه لاغناء له ولا عشاء فاما لو بین ما یحتاج الیه لم یکن علیه حرج حضرت فی جامع الخلیفۃ بنہر مع الاذن جلالا قام فی الناس فقال فی یوم الجمعۃ معشر المسلمین ہذا اخوکم لیس له ثوب یقیم به سنۃ الجمعۃ الا ہذہ التی علیه فاعینوہ علی اقامتہا فلما کان فی الجمعۃ الثانیۃ رأیته مکسوا فقبل ابو الطاہر بن التبریزی من النساء کساء ایاہ فکشف السؤال یجعل له ما یاخذ من الحلال واذا ایہم السؤال وتکثر به کان جمرا من جہنم ولم یبق فی وجہه مزعۃ لحم ای قطعۃ وقوله ومسألته خدوش فی وجہه مع ما تقدم من الکلام البدیع وذلک ان المسألۃ خدش فی الوجه وکلما تکررت

یاقی در صفحہ آیندہ

شرح سراج احمد

کرده شده است از انحضرت که فرمود لا یخلون رجل بامرأة الا کان ثالثهما الشیطان خلوت نمیکند مردی وتنها نمیرود برزنی مگر که باشد سوم شان شیطان ودر وسوسه می اندازد دل شان اخرجه ابو داود والبیهقی فی الشعب عن ابن عباس ومعنی قوله الحمو یقال الحمو اخو الزوج ومعنی قول آنحضرت که حموست گفته می شود که او یعنی برادر شوهر ست کانه کره له ان یخلو بها گویا که آنحضرت مکروه داشته مرد را در شوهر را که تنها باشد با زن برادر خود **باب** بی ترجمه ست متعلق باب سابق حدثنا نصر بن علی قال نا عیسی بن یونس عن مجالد عن الشعبی عن جابر عن النبی صلی الله علیه وسلم قال لا تلجوا علی المغیبات فرمود آنحضرت نرو در آئید برزنی که شوهر او حاضر نباشد فان الشیطان یجری من احدکم مجری الدم پس بدرستی که شیطان سرایت میکند ومیگردد در بدن انسان در جای روان شدن خون یعنی همچنانکه خون پیوسته در عروق وعصبات می باشد شیطان نیز همچنان در عروق وعصبات ساری ست ودر وسوسه وخطره می اندازد قلنا ومنك گفتیم جابر گفتیم ما صحابه را واز تو نیز همچنین ست یا رسول الله قال ومنی لکن الله اعانني علیه فاسلم فرمود آنحضرت واز من نیز همچنین ست لیکن حق تعالی مدد داده مرا بر وی ومرا بر وی غالب ساخته است پس اسلام آورده است شیطان بمن ومراحق تعالی محفوظ گردانیده است از کید ومکر وهذا حدیث غریب من هذا الوجه وقد تکلم بعض اهل فی مجالد بن سعید که شاگرد شعبی ست من قبل حفظه که حافظه خوب نداشت وسمعت علی بن خشرم یقول سمعت وکیعا یقول سمعت مجالدا یقول سمعت الشعبی یقول سمعت مسروقا یقول سمعت عبد الله بن مسعود یقول سمعت النبی صلی الله علیه وسلم یقول سمعت جبرئیل یقول سمعت میکائیل یقول سمعت اسرافیل یقول سمعت اللوح یقول سمعت القلم یقول سمعت الرب تعالی یقول الحیاء من الایمان والایمان فی الجنة والبذاء من الجفاء والجفاء فی النار گویند شنیدم من علی بن خشرم را که میگفت قال سفیان بن عیینة فی تفسیر قول النبی صلی الله علیه وسلم ولکن الله اعانني علیه فاسلم یعنی اسلم منه مراد ازین آنست که من سالم ماندم از وسوسه کید وی قال سفیان والشیطان لا یسلم گفت سفیان شیطان اسلام نمی آرد لا تلجوا علی المغیبات والمغیبة المرأة التی یکون زوجها غائبا ومغیبه آن زن را گویند که باشد شوهر او غائب والمغیبات جماعة المغیبة مغیبات جمع مغیبه ست **باب** بی ترجمه است حدثنا بندار حدثنا محمد بن بشار قال نا عمرو بن عاصم قال نا همام عن قتادة عن صورق عن ابی الاحوص عن عبد الله بن مسعود عن النبی صلی الله علیه وسلم قال المرأة عورة زن عورت ست که پوشیدن آن باید

شرح ابی الطیب

قوله الا کان ثالثهما الشیطان برفع الاول ونصب الثانی ویجوز العکس والاستثناء مفرغ ای یکون الشیطان معهما یهیج شهوة کل منهما حتی یلقیهما فی الزنی **باب قوله** لا تلجوا علی المغیبات من الولوج وهو نهی من ولج یلج اذا دخل ای لا تدخلوا علی المغیبات ای الاجنبیات التی غاب عنهن ازواجهن **قوله** فان الشیطان یجری من احدکم ای ایها الرجال والنساء مجری الدم بفتح المیم ای مثل جریانه من بدنکم من حیث لا ترونه ولا تدرونه فهو بیان لکمال تمکنه من الوسوسة **قوله** ولکن الله اعانني بالتشدید ویخفف **قوله** فاسلم بصیغة المضارع المتکلم علی ما فسره المصنف وقیل بصیغة الماضی **قوله** والشیطان لا یسلم هذا هو العادة وخرق العادة بالنظر الیه صلی الله علیه وسلم والله قادر علی کل شیء فلذا جوزوا انه بفتح المیم علی صیغة الماضی من الاسلام **قوله** المرأة عورة فاذا خرجت ای من خدرها والعورة السوءة وکل ما یستحیی منه اذا ظهر وقیل انها ذات عورة

عارضة الاحوذی

صارت بخد وشاحتی اذا عمت وتکررت وصارت جراحا حتی اذا تکررت قطعت اللحم حتی تترك وجهه عاریا ضرب مثلا لوجهه لقلبه ای قصده لا ینفی له ذلك نیة صالحة ولا عملا متقبلا لانها سیئات تقابل حسناته فتزلی علیها او تکافئها فیاتی لا حسنة له وهی من امثاله البدیعة لالف التی رواها عبد الله بن عمر المسألة الثانیة قد یستغنی الذی یحکم به فی حل المسألة او حرمتها فقد تقدمت الروایتان عن النبی صلی الله علیه وسلم احدهما ما یغدیه او یعشیه والثانیة اوقیة فاما الغداء والعشاء فیحرم سؤال الیوم واما الاوقیة فتحرم مقدارها یبلغ من الفاقة للسائل ویجوز لصاحب الغداء والعشاء ان یسأل الجبة والکساء ویجوز لصاحب الاوقیة والخمسین درهما علی روایة عن النبی صلی الله علیه وسلم ان یسأل ما یحتاج من الزیادة فی ذلك قال بعضهم الا ان یسئل السلطان فیجوز مطلقا من غیر تبین حاجة بدلیل ما روی ابو داود عن سمرة قال رسول الله

باقی در صفحه آینده

شرح سراج احمد

فاذا خرجت استشرفها الشيطان پس چون بیرون شود زن از خانہ نزدیک می آید او را شیطان و در نظر مردم خوب می نماید کہ مردم فریفتہ گردند هذا حدیث حسن صحیح غریب بابی ترجمہ است حدثنا الحسن بن عرفة بعین مہملہ و را وفا ست قال نا اسمعیل بن عیاش بن سلیم العنسی عن بحیر بن سعد بفتح موحدہ و کسر حاء مہملہ حمصی ثقہ ثبت از سادسہ عن خالد بن معدان عن کثیر بن مرة الحضرمی عن معاذ بن جبل عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لا تؤذی امراة زوجها فی الدنیا الا قالت زوجته من الحور العین لا تؤذیه قاتلك الله ایذائی دہد ہیچ زنی شوہر خود را در دنیا مگر کہ بگوید زوجہ وی کہ از حور باشد در آخرت ایذا مدہ او را باک گرداند ترا حق تعالی فانما هو عندك دخیل یوشك ان یفارقك الینا پس جز این نیست کہ او نزد تو در آینده است بالفعل نزدیک ست کہ جدائی کند از تو و بیاید بسوی ما ازین حدیث معلوم گردید کہ زن او را از حورست ایذا می یابد از ایذا دادن این زن شوہر را و بد دعا میکند در حق وی هذا حدیث حسن غریب لا نعرفه الا من هذا الوجه و روایة اسمعیل بن عیاش عن الشامیین از مردمان اہل شام صالح ست کہ چیزی خلل در حدیث نمیست ولہ عن اهل الحجاز و اهل العراق مناکیر و مراسمعیل را روایتی کہ از اہل حجاز و اہل عراق احادیث منکر آید

ابواب الطلاق واللعان

عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم باہا اند در ذکر طلاق و لعان بسم اللہ الرحمن الرحیم

باب ما جاء فی طلاق السنة

باب است در بیان آنچہ آمدہ است در ذکر طلاق سنت و طلاق بمعنی تطلیق ست چنانکہ سلام بمعنی تسلیم و آن بمعنی گذاشتن ست چنانکہ گویند طلقت الاسیر اذا حللت اساره و خلیت عنه و طالقت الناقة من العقال حدثنا قتیبة بن سعید گفتا بیان چیزے کہ میدان میزند قال نا حماد بن زید عن ایوب عن محمد بن سیرین عن یونس بن جبیر قال سالت ابن عمر عن رجل طلق امراته و هی حائض گفت یونس سوال کردم ابن عمر را از حال مردی کہ طلاق داد زن خود را و حالی کہ زن حائضہ بود فقال اهل تعرف عبد اللہ بن عمر فانه طلق امراته و هی حائض پس گفت ابن عمر آیا می شناسی عبد اللہ بن عمر را پس بدرستی کہ او طلاق داد زن خود را کہ او حائضہ بود فسال عمر النبی صلی اللہ علیہ وسلم پس پرسید عمر آنحضرت را از ان فامره ان یراجعها پس فرمود آنحضرت او را کہ رجوع کند بزن خود پس رجوع کرد بزن خود پس گفت چگونہ طلاق دہم او را و او حائضہ است قال افرأیت ان عجز واستحمق

شرح ابی الطیب

قوله استشرفها الشیطان ای زینتها الشیطان فی نظر الرجال وقیل ای نظر الیها لیغویها والاصل فی الاستشراف رفع البصر للنظر الی الشیء وبسط الکف فوق الحاجب والمعنی ان المرأة یستقبح بروزها وظهورها فاذا خرجت اصعن النظر الیها لیغویها بغیرها ویغوی غیرها بها فیوقعهما او احدهما فی الفتنة او یرید بالشیطان شیطان الانس من اهل الفسق **باب قوله** لا تؤذی بصیغة النفی **قوله** لا تؤذیه فهی مخاطبة والیاء المثناة من تحت ضمیر الخطاب **قوله** قاتلك الله ای لعنك عن رحمته وابعدك عن جنته **قوله** دخیل ای ضیف ونزیل **قوله** ان یفارقك الینا ای واصلا الینا ونازلا علینا

ابواب الطلاق واللعان باب ما جاء فی طلاق السنة قوله فتعتد ای تحسب تلك الطلقة

قوت المغتذی

استشرفها الشیطان ای رآها من اعلی ما یفتن به الناس او دعا الناس الی التشرف الیها ای التطلع دخیل بفتح الدال المهملة وکسر الخاء المعجمة هو الضیف والنزیل

دار ختة الاحوذی

صلی اللہ علیه وسلم ان المسائل کدوح کما روی غیره زاد هو من شاء کدح ومن شاء ترك الا ان یسأل ذا سلطان او شیئا لا یجد منه بدا **المسألة الثالثة** قوله لان یحتطب احدکم علی ظهره خیر له من ان یسأل محصل علی التعفف والصبر وطلب التعلیل علی المسألة واستعمال الوجوه التی تفنی عنها وقد روی عن النبی علیه السلام والحفظ لابن حاوه عن انس بن مالك ان رجلا من الانصار اتی النبی صلی اللہ علیه وسلم یسأله فقال اما فی بیتك شیء قال بلی حلس نلبس بعضه ونبسط بعضه وقعب نشرب فیه الماء قال ائتنی بهما فاتاه بهما فاخذهما رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم بیده وقال من یشتریهما قال رجل انا اخذهما بدرهم قال من یزید علی درهم مرتین او ثلثة قال رجل انا اخذهما بدرهمین فاعطاهما ایاه واخذ الدرهمین واعطاهما الانصاری وقال اشتر بأحدهما طعاما وانبذه الی اهلك واشتر بالآخر قدوما وائتنی به فاتاه به فشد رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم

شرح سراج احمد

بتلك التطليقة قال فمه ارأيت ان عجز واستحمق گفت يونس بن جبير گفتم ابن عمر را آيا عدت گشتن زن باين طلاق كه در حيض واقع شده است وبعد عدت مفارقت مى شود ميان مرد وزن يا نه گفت ابن عمر ساكت شود باز زنان خبر بده تو مرا وبگو پس اگر عاجز شود ومرد احمق شود بدان طلاق غير مشروع حكم طلاق ساكت نمى شود وطلاق واقع شود وحدثنا هناد قال ناوكيع عن سفيان عن محمد بن عبد الرحمن مولى آل طلحة عن سالم عن ابيه انه طلق امرأته فى الحيض فسأل عمر النبى صلى الله عليه وسلم عن ذلك فقال عبد الله بن عمر طلاق داد زن خود را در حيض پس سوال كرد عمر آنحضرت را فقال مره فليراجعها پس فرمود آنحضرت امر كن عبد الله بن عمر را پس بايد كه رجوع كند بآن زن ثم ليطلقها طاهرا پس تر بايد كه طلاق دهد او را در حالت پاكى پيش از انكه مساس وجماع كند باوى ادعا ملاً يا حامله باشد اگر مساس كرده باشى ودر روايت شيخين اين عبارت ثم قال ليراجعها ثم يمسكها حتى تطهر ثم تحيض فتطهر فان بدا له ان يطلقها فليطلقها طاهرا قبل ان يمسها آمده است وبين حديث دليل ست بر حرام بودن طلاق در حال حيض بجهت آنكه مبادا طلاق از جهت كراهت طبع ونفرت آن داده باشد نه براى مصلحتى كه ديده است دران ودر حالت طهر اين احتمال منتفى ست وباوجود آن اگر طلاق دهد واقع ميشود ولهذا فرمود فليراجعها رجعت بعد از طلاق ميباشد مانند آنكه گفته اند فائدهٔ تاخير تا طهر ثانى چيست چرا در طهر اول طلاق نگويد جواب ازين سوال بچند وجوه گفته اند يكى آنكه تا رجعت براى غرض طلاق نشود وپس باين ديد كه نگاهدارد تا يك مدتى كه حلال است در وى طلاق دوم آنكه اين عقوبت ست اورا بمعصيت كه طلاق داده است در حالت حيض سوم آنكه طهر اول باحيضى كه طلاق داده است در وى در حكم يك چيز ست پس اگر طلاق دهد در طهر اول حكم آن دارد كه گويا در حيض داده است چهارم آنكه نهى كرده شد از طلاق در طهر

شرح ابى الطيب

من الثلاثة ام لا لعدم مصادفتها وقتها والشئ اذا وقع قبل وانه بطل سيما وقد لحقته الرجعة المبطلة لاثره قوله فمه هى ما الاستفهامية ادخل عليها هاء السكت فى الوقف مع انها غير مجرورة وهو قليل اى فما يكون ان لم تحتسب وقيل الحاء منقلبة من الالف او هى كلمة كف وزجر اى انزجر عنه واسكت فانه لا شك فى وقوع الطلاق وكونه محسوبا فى عدد الطلاق اذ كونها تحتسب منها امر ظاهر لا يحتاج الى سوال سيما بعد الامر بالمراجعة اذ لا رجعة الا عن طلاق قوله ارأيت اى اخبرنى قوله ان عجز اى عن الرجعة اى فلم تحتسب حينئذ فاذا سبت بدون الرجعة فتحتسب مع الرجعة ايضا اذ لا دخل للرجعة فى ابطال الطلاق قال القاضى اى ان عجز عن الرجعة وفعل فعل الاحمق والقائل لهذا الكلام هو ابن عمر رضى الله تعالى عنه صاحب القصة وقال فى الارشاد والسارى استحمق بفتح التاء والميم مبنيا للفاعل اى طلب الحمق بما فعله من طلاق امرأته وهى حائض اى رأيت ان عجز الزوج عن السنة او جهل السنة فطلق فى الحيض ايعذر لحمقه فلا يلزم منه طلاق استبعاد من ابن عمر ان يعذر احد بالجهل بالشريعة وهو القول الاشهر ان الجاهل غير معذور وقال الكرمانى يحتمل ان يكون ان زائدة بمعنى لم يعجز ابن عمر ولا يستحمق لانه ليس بطفل ولا مجنون حتى لا يقع طلاقه والعجز لازم الطفل والحمق لازم المجنون فهو من اطلاق اللازم وارادة الملزوم انتهى قوله واستحمق اى اتى بفعل الجاهل الاحمق بان ابى عن الرجعة بلا عجز وهو ما ذهب اليه القاضى قوله مره الخطاب لعمر والضمير لابنه قوله ثم ليطلقها اى ان بدا له او لا امر

عارضة الاحوذى

فيه عود ابيده وقال اذهب فاحتطب فمسة اربع الخطب ويبرا ولا آريتك فذهب الرجل يحتطب ويبيع فجاء وقد اصاب عشرة دراهم فاشترى ببعضها ثوبا وببعضها طعاما فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم هذا خير لك من ان تجئ المسألة نكتة تظهر فى وجهك قال القاضى ابو بكر بن العربى رضى الله عنه فانبأه ان المسألة وان كانت عن حاجة فانها تؤثر فى القصد لما فيها من التعلق بغير الله فتكون اثرا كالنكتة ان يظهر تاثيرها باسقاط جزء من الثواب وقد روى ابن مسعود عن النبى صلى الله عليه وسلم من نزلت به فاقة فانزلها بالناس لم تسد فاقته ومن انزلها بالله اوشك الله له بالغناء اما بموت عاجل او غنى عاجل وكذلك روى المسألة الرابعة كان النبى صلى الله عليه وسلم يدخل فى بيعته لبعض الناس على ان لا يسألوا احدا شيئا فكان يسقط سوط احدهم فلا يسأل احدا ان يناوله اياه ولم يكن يقيم بعض الشرط دون بعض فلا يسأل احدا لانه لا يمكن العموم به

بقیہ صفحہ ۴۲۰

عارضة الاحوذی

اذ لا بد من السؤال ولا بد ایضا من التعفف ولا بد من الغنی ولا بد من الفقر وقد قضی الله بذلک کله فلا بد ان ینقسم الخلق الی وجهین

المسألة الخامسة وقد یکون السؤال واجبا ومندوبا امّا وجوبه فللمحتاج وامّا ندبه فلمن تعینه وینبین حاجته ان استحیاه هو من ذلک او رجاء ان یکون بیانه انفع وانجع من بیان السائل کما کان النبی صلی الله علیه وسلم یسأل لغیره فی احادیث کثیرة قد کتبنا هاهنا فی الکتاب الکبیر

المسألة السادسة قوله الید العلیا خیر من الید السفلی معناه اختلف فیه علی اقوال منهم من قال الید العلیا ید المعطی للصدقة الثانی ومنهم من قال بل هی ید الآخذ وفی الحدیث مُعَقِّبًا به والید العلیا المُنْفِقَةُ و السفلی السائلة وقد روی ابو داود فیه بدل المنفقة المتعففة والثالث وقد روی ابو داود ایضا عن مالک بن نضلة قال رسول الله صلی الله علیه وسلم

شرح سراج احمد

اول تا در از شود مدت اقامت آن زن بامر وشاید که مجامعت کند او را پس بدر رود آنچه در نفس او ست بسبب طلاق و ازین وجوه معلوم میشود که امساک تا طهر ثانی واجب نیست بلکه اولی واحب باشد کما فی ترجمة المشکوة حدیث یونس بن جبیر عن ابن عمر حدیث حسن صحیح وکذلک حدیث سالم عن ابن عمر وقد روی هذا الحدیث من غیر وجه عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم والعمل علی هذا عند اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم ان طلاق السنة ان یطلقها طاهرا من غیر جماع طلاق سنت این ست که طلاق دهد زن را در حالت پاکی بی جماع وقال بعضهم ان طلقها ثلثا وهی طاهر فانه یکون للسنة ایضا وگفته اند بعضی علما و اگر طلاق داد زن را سه طلاق در حالی که او پاک باشد این هم رستی که آن نیز برای سنت ست وهو قول الشافعی واحمد بن حنبل وقال بعضهم لا یکون ثلثا للسنة الا ان یطلقها واحدة وگفته اند بعضی علمائی باشند سه طلاق برای سنت مگر آنکه طلاق دهد زن را یک یک علیحده علیحده وهو قول سفیان الثوری واسحق وقالوا فی طلاق الحامل یطلقها متی شاء ما شاء وگفته اند علما در طلاق حامله که طلاق دهد او را هر گاه که خواهد هر مقدار که خواهد وهو قول الشافعی واحمد و اسحق وقال بعضهم یطلقها عند کل شهر تطلیقة وگفته اند بعضی علما طلاق دهد زن حامله را نزد یک سهر اه یک طلاقی

باب ما جاء فی الرجل طلق امرأته البتة باب ست در بیان آنچه آمده ست در حق مردی که طلاق داد زن خود را طلاق بائن که قطع کند که هیچ گونه رجوع نتواند نمود وحدثنا هناد قال نا قبیصة عن جریر بن حازم عن الزبیر بن سعید الهاشمی عن عبد الله بن یزید بن رکانة بضم را وکان من تقریب ست عبد الله بن علی بن یزید بن رکانة المطلبی وقد نسب لجده لین الحدیث من السادسة عن ابیه علی بن یزید بن رکانة بن عبد یزید المطلبی مستور از ابیه بود عن جده ضعیف جده راجع ست بسوی علی یعنی علی روایت میکند از جد خود که رکانه ست بضم را وتخفیف کاف ابن عبد یزید بن هاشم ابن المطلب بن عبد مناف المطلبی از مسلمه فتح ست نازل شد در مدینه ودر اول خلافت معویه وفات کرد قال اتیت النبی صلی الله علیه وسلم گفت رکانه آمدم نزد آنحضرت فقلت یا رسول الله انی طلقت امرأتی البتة پس گفتم یا رسول الله بدرستیکه من طلاق داده ام زن خود را طلاق بات ونام زن او سهیمه بود بضم سین مهمله وفتح ها وسکون ثنات تحتیه

شرح ابی الطیب

یرجع الی القید لا الی نفس الطلاق اذ من المعلوم ان الطلاق غیر محبوب و معناه ثم لیوقع الطلاق فی الطهر او فی حالة الحمل لا فی حالة الحیض کما فعله تبله

باب ما جاء فی الرجل یطلق امرأته البتة بفتح الموحدة والفوقیة الشدیدة ای یقول لامرأته انت طالق البتة او انت البتة **قوله** طلقت امرأتی البتة هو مصدر ثبت بمعنی قطع و نصبه بفعل محذوف ای قطعت الوصلة قطعا او هو بمعنی القاطع صفة الطلاق المقدر او هو مصدر لفعل الطلاق بناء علی اعتبار الطلاق قاطعا للوصلة فمعنی طلقت قطعت وصلتها قال القاضی ناصر الدین المراد بالبتة الطلقة المنجزة یقال عین باتة وبتة ای منقطعة عن علائق التعلیق ومن فوائد هذا الحدیث الدلالة علی ان الزوج مصدق بالیمین فیما یدعیه ما لم یکذبه ظاهر اللفظ و ان البتة مؤثرة فی عدد الطلاق اذ لو لم یکن کذلک لما حلفه بانه لم یرد الا واحدة

شرح سراج احمد

یعنی گفتم زن خود را انت طالق البتة وبت بمعنی قطع یعنی طلاق که ہیچ پیوند نگذارد ومطلق جدائی اندازد فقال ما اردت بها پس فرمود آنحضرت مرکانه را چیزی اراده کردی تو باین طلاق وچند خواسته بودی قلت واحدة گفتم یک تطلیقه را قال والله فرمود آنحضرت بخدا سوگند یک طلاق نیت کردی قلت والله گفتم بخدا سوگند یک طلاق را خواسته ام قال فهو ما اردت فرمود آنحضرت پس طلاق آن مقدار است که اراده کرده وخواسته ودر ابی داود باین عبارت مذکور ست ان رکانة طلق امرأته البتة فاخبر بذلک النبی صلی الله علیه وسلم وقال والله ما اردت الا واحدة فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم والله ما اردت الا واحدة فقال رکانة والله ما اردت الا واحدة فردها الیه رسول الله صلی الله علیه وسلم فطلقها الثانیة فی زمان عمر والثالثة فی زمان عثمان هذا حدیث لا نعرفه الا من هذا الوجه

وقد اختلف اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم فی طلاق البتة فروی عن عمر بن الخطاب انه جعل البتة واحدة پس روایت کرده شده است از امیر المؤمنین عمر که او گردانید طلاق البته را یک طلاق ودر وی عن علی انها جعلها ثلثا بدرستی که علی مرتضی گردانیده است طلاق البته را سه طلاق وقال بعض اهل العلم فیه نیة الرجل وگفته اند بعضی اہل علم معتبر در طلاق البته نیت مرد ی ست ان نوی واحدة فواحدة اگر نیت کرد یک طلاق را پس یک طلاق ست وان نوی ثلثا فثلث واگر نیت کرد سه طلاق را پس سه طلاق باشد وان نوی ثنتین لم یکن الا واحدة واگر نیت کرد دو طلاق را پس یک طلاق باشد وهو قول الثوری واهل الکوفة واین قول سفیان ثوری وامام ما ابی حنیفه ست وقال مالک بن انس فی البتة ان کان قد دخل بها فهی ثلث تطلیقات وگفت امام مالک در طلاق البته اگر باشد مرد که دخول کرده باشد بزن پس طلاق البته سه طلاق باشد وقال الشافعی ان نوی واحدة فواحدة یملک الرجعة وگفت امام شافعی اگر نیت کرد یک طلاق را پس یک طلاق بود ومالک را شد رجعت را بزن وان نوی ثنتین فثنتین وان نوی ثلثا فثلث واگر نیت کرده دو طلاق را پس دو طلاق باشند واگر نیت کرده سه طلاق را پس سه طلاق بوند

باب ما جاء انک فی امرک بیدک باب ست در بیان انچه آمده است در حق قول مردی مرزن را که امرک بیدک یعنی حکم تو در دست تست اگر خواهی خود را طلاق اختیار کن واگر نخواهی در نکاح من ثابت باشی حدثنا علی بن نصر بن علی قال نا سلیمان بن حرب قال نا حماد بن زید قال قلت لایوب هل علمت احدا قال گفت حماد گفتم من مر ایوب را آیا دانسته تو کسی را که گفته باشد فی امرک بیدک در حق قول امرک بیدک انها ثلث بدرستی که آن سه طلاق باشند الا الحسن مگر حسن بصری او تنها آن را گفته است که این سه طلاق باشند قال لا گفت ایوب نگفته است کسی ثم قال اللهم غفرا پس گفت ای بار خدایا بیامرز مرا آمرزیدنی که خطا کردم در قول خود که لا الا ما حدثنی مگر چیزی که حدیث کرده مرا قتادة عن کثیر مولی ابن سمرة عن ابی سلمة عن ابی هریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم قال ثلث ایوب بسند ثابت کرد که آنحضرت فرمود سه طلاق را در قول امرک بیدک قال ایوب فلقیت کثیرا مولی ابن سمرة گفت ایوب پس ملاقات کردم کثیر مولی ابن سمرة را فسألته فلم یعرفه پس سوال کردم پسر بم کثیر را پس نشناخت کثیر او را وانکار ازان نمود که بشنیده روایت کرده بود فرجعت الی قتادة فاخبرته فقال نسی ایوب گردید پس رجوع کردم بسوی قتادة پس خبر کردم

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی امرک بیدک قوله اللهم غفرا بفتح الغین المعجمة منصوب علی المصدریة بمعنی المغفرة ای اغفر لی مغفرة او اسألک مغفرة او ارزقنی مغفرة ونحو ذلک

قوت المغتذی

اللهم ـــــ غفرا بفتح الغین المعجمة ـــــ هو منصوب علی المصدر

عارضة الاحوذی

لا یدی ثلثة فیدالله العلیا ویدالمعطی التی تلیها ویدالسائل السفلی فاعط الفضل ولا تعجز عن نفسک وهذا القول هو الرابع واذا قلنا ان الید العلیا ید المعطی فلانها نائبة عن الله اذ هو خازنه ووکیله فی الاعطاء فاخذها منه کاخذها من ید الله وقد قیل الید العلیا ید السائل لقوله صلی الله علیه وسلم ان الصدقة لتقع فی کف الرحمن قبل ان تقع فی ید السائل والتحقیق فیه ان الله اعز بالید العلیا عن یده المعطیة اذ هو یامر ویعلی عن ید السائل السفلی لانه هو الذی یقبل الصدقات وکلتاهما ید الله وکلتا یدیه یمین وعلیا فلذلک کان لا قوی ان تکون الید العلیا ید المعطی وینفی قوله دلیل علی السفلی علی ظاهره لانها تقبلها فکانت کالذی یوخذ بالکف ویقع فی کف السائل فیقضی بها حاجته ویسد فاقته **السابعة** قوله وابدأ بمن تعول ومعناه لا تتصدق حتی یکون عندک ما یغنیک ویغنی عیالک ولا تهمل

الترجمة

عارضة الاحوذی

الی ما عندك فتعطیه ثم تبقی بنت وهم عالة تتکففون الناس فی الصحیح واللفظ لمسلم خیر الصدقة ما کان عن ظهر غنی وابدأ بمن تعول وروی ابو داود والنسائی ان رجلا تصدق علیه بثوبین وحضر النبی صلی الله علیه وسلم علی الصدقة فتصدق باحدی ثوبیه فقال له النبی صلی الله علیه وسلم خذ ثوبك وانتهره وفی الباب احادیث کثیرة

الثامنة قوله فی حدیث قبیصة لا تحل المسألة الا لثلثة تقسیم صحیح مستوفی علی التفصیل الذی بیناه فی اصل الحاجة وجواب السؤال کما قدمناه شرحه واما قوله ورجل اصابته جائحة فاجتاحت ماله فقد اکد ابو عیسی الباب بحدیث ابی سعید الرجل الذی اصابته جائحة فیما ابتاع فقال له النبی صلی الله علیه وسلم وتصدق علی الصدقة حتی اجتمع له ولکن ما اقضی به بعض دینه قال بعضهم وهی

التاسعة وفی هذا دلیل علی انه لا یقضی بوضع الجوائح والبیع فیما نافذ

شرح سراج احمد

اورا از انکار کثیر مولی ابن سمرة پس گفت فتاده فراموش کرده کثیر آنرا و پیش ازین مارا بآن حدیث کرده بود هذا حدیث لا نعرفه الا من حدیث سلیمان بن حرب عن حماد بن زید وسألت محمدا عن هذا الحدیث فقال حدثنا سلیمان بن حرب عن حماد بن زید بهذا وانما هو عن ابی هریرة موقوف وجز این نیست که آن حدیث از ابی هریره موقوف ست ولم یعرف حدیث ابی هریرة مرفوعا وشناخته نشده است حدیث ابی هریره مرفوع وکان علی بن نصر حافظا صاحب حدیث مصنف گوید وبود علی بن نصر شیخ من حافظ صاحب حدیث در اصطلاح محدثین حافظ کسی را گویند که صد هزار حدیث در حفظ او باشد متنا واسنادا وجرحا وتعدیلا وقد اختلف اهل العلم فی امرك بیدك فقال بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم منهم عمر بن الخطاب وعبد الله بن مسعود بی واحدة عمر بن الخطاب وعبد الله بن مسعود میگویند که یک طلاق می باشد وهو قول غیر واحد من اهل العلم من التابعین ومن بعدهم وقال عثمان بن عفان وزید بن ثابت القضاء ما قضت وگفت امیر المومنین عثمان وزید بن ثابت چون زن را امرك بیدك گفت حکم شرع آن ست که آنچه زن اختیار کرد وحکم نمود اگر یک را اختیار کرد یک باشد واگر سه را اختیار کرد سه باشد وقال ابن عمر اذا جعلها امرها بیدها فطلقت نفسها ثلثا وانکر الزوج وقال لم اجعل امرها بیدها الا فی واحدة استحلف الزوج وکان القول قوله مع یمینه وگفت عبد الله بن عمر چون گردانید شوهر امر زن را در دست وی پس اختیار کرد زن سه طلاق را انکرد زوج که من اراده نکرده ام از قول خود که ترا گفته ام امرك بیدك مگر یک طلاق را اراده کرده ام سوگند داده شود شوهر باشد اعتبار مر قول زوج را باسوگند وی اخرجه مالک فی الموطا عن نافع ان عبد الله بن عمر کان یقول اذا ملک الرجل مرأته امرها ابی خوش امر طلاقها الیها فالقضاء ما قضت من واحدة او ثنتین او ثلث الا ان ینکر علیها ای نزد جمانیه تقول لم ارد الا واحدة فتحلف علی ذلک ای علی ما نوی وکان زوجها املک بها ما کانت المرأة فی عدتها وذهب سفیان واهل الکوفة الی قول عمر وعبد الله بن مسعود که یک طلاق ست واما مالک بن انس فقال القضاء ما قضت وهو قول احمد واما اسحق فذهب الی قول عمر تر جمه اش ظاهر ست

باب ما جاء فی الخیار باب ست در بیان آنچه آمده ست در خیار دادن مر زنان حدثنا محمد بن بشار قال نا عبد الرحمن بن مهدی قال نا سفیان عن اسمعیل بن ابی خالد عن الشعبی عن مسروق عن عائشة قالت خیرنا رسول الله صلی الله علیه وسلم فاخترنا گفت عائشه صدیقه خیار داده بود ما را آنحضرت که در نکاح آنحضرت باشیم یا جدائی گیریم از آنحضرت پس اختیار کردیم ما آنحضرت را وجدا نی آنحضرت را قبول نکردیم افکان طلاقا آیا پس بود پس آن اختیار دادن مر زنان را طلاقی یعنی طلاق نبود حدثنا بندار قال نا عبد الرحمن بن مهدی قال نا سفیان عن الاعمش عن ابی الضحی عن مسروق عن عائشة بمثله هذا حدیث حسن صحیح وخلف اهل العلم فی الخیار فروی بصیغة مجهول ست عن عمر وعبد الله بن مسعود انهما قالا ان اختارت نفسها فواحدة بائنة

شرح ابی الطیب

قوله القضاء ما قضت ای الحکم ما حکمت به المرأة فان طلقت ثلاثا فثلاث وان واحدة فواحدة **قوله** استحلف الزوج قال علماؤنا واذا علم ان الامر بالید ما یراد به الثلاث فاذا قال الزوج نویت التفویض فی واحدة بعد ما طلقت نفسها ثلاثا فی الجواب یحلف انه ما اراد به الثلاث

باب ما جاء فی الخیار **قوله** انکان طلاقا الهمزة للانکار ای فلم یکن اختیارنا ایاه صلی الله علیه وسلم طلاقا

باقی در صفحه آینده

شرح سراج احمد

اگر اختیار کرد زن نفس خود را پس یک طلاق بائن باشد وجدا گردد ازوی ودروی عنهما انهما قالا ایضا واحدة یملك الرجعة وان اختارت زوجها فلا شئ علی و روایت کرده شده است از امیر المؤمنین عمر بن الخطاب وعبد الله بن مسعود که هر دو گفته اند که خیار نیز یک طلاق ست مالک ست شوہر رجعت را واگر اختیار کرد زوج خود را پس هیچ نیست بر وی ودروی عن علی انه قال ان اختارت نفسها فواحدة بائنة وروایت کرده شده است از امیر المؤمنین علی مرتضی که او گفته اگر اختیار کرد زن نفس خود را وطلاق را اختیار نمود پس یک طلاق بائنه واقع میشود وان اختارت زوجها فواحدة یملك الرجعة واگر اختیار کرد زن شوہر خود را پس یک طلاق باشد که مالک ست شوہر رجعت را وقال زید بن ثابت ان اختارت زوجها فواحدة وان اختارت نفسها فثلث یگفت زید بن ثابت اگر اختیار کرد زن شوہر خود را پس یک طلاق واقع ست واگر اختیار کرد زن نفس خود را پس سه طلاق واقع میشوند وذهب اکثر اهل العلم والفقه من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم ومن بعدهم فی هذا الباب در باب اختیار داون بزن الی قول عمر وعبد الله وهو قول الثوری واهل الکوفة واما احمد بن حنبل فذهب الی قول علی از حدیث عائشه معلوم میشود که اگر شوہر گوید مرزن خود را اختیار کن نفس خود را یا امر اینست اختیار کرد مرد را واقع نمیشود چیزی نه یکی ونه بائنه ونه رجعی وبائن قائل ست امام ما ابو حنیفه وشافعی ومنقول است از جماعه صحابه **باب** ما جاء فی المطلقة ثلاثا لا سکنی لها ولا نفقة **باب** در بیان آنچه آمده است در حق مطلقه ثلثه که نباشد مرا ورا سکنی ونه نفقه حدثنا هناد قال ناجریر عن مغیرة عن الشعبی قال قالت فاطمة بنت قیس طلقنی زوجی ثلثا گفت فاطمه بنت قیس طلاق داد مرا شوہر من سه طلاق علی عهد النبی صلی الله علیه وسلم پس زمانه آنحضرت فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا سکنی لك ولا نفقة پس فرمود آنحضرت نیست سکنی مر ترا ونه نفقه است زیرا که در طلاقی که ثلثه باشد در ایام عدت رجعت ست ودر ثلثه بعد ازین نکاح ست قال مغیرة فذکرته لابراهیم گفت مغیره پس ذکر کردم حدیث شعبی را از فاطمه است ابراهیم نخعی فقال قال عمر لا ندع کتاب الله

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی المطلقة ثلاثا لا سکنی لها ولا نفقة **قوله** لا ندع کتاب الله اشار به الی قوله تعالی لا تخرجوهن من بیوتهن ولا یخرجن الآیة والی ما روی الدارقطنی عن عمر رضی الله تعالی عنه قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول للمطلقة ثلاثا النفقة والسکنی ففیه لف ونشر قضت بالکتاب للسکنی وبالحدیث النفقه وقال بعض العلماء لعل عمر رضی الله عنه اخذ النفقة لغیر الحبلی من دلالة السکنی لها والله تعالی اعلم لکن القائلین بالمفهوم اخذوا من مفهوم فان کن اولات حمل ان غیر الحبلی لا نفقة لها انتهی اقول لا یرد هذا علی ما ذکرناه قال المحقق فی صحیح مسلم عن ابی اسحق قال کنت مع الاسود بن یزید جالسا فی المسجد الاعظم ومعنا الشعبی فحدث الشعبی بحدیث فاطمة بنت قیس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم لم یجعل لها سکنی ولا نفقة فاخذ الاسود کفا من حصی فحصبه به وقال ویلك تحدث بمثل هذا قال عمر لا نترك کتاب الله وسنة نبینا لقول امرأة لا ندری حفظت ام نسیت لها السکنی والنفقة قال الله تعالی لا تخرجوهن من بیوتهن ولا یخرجن الا ان یاتین بفاحشة مبینة انتهی فقد اخبران سنة رسول الله صلی الله علیه وسلم ان لها النفقة والسکنی ولا ریب فان قول الصحابی من السنة کذا ارفع فکیف اذا کان تأثله عمر رضی الله عنه وقد رواه الطحاوی والدارقطنی بزیادة قوله سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول للمطلقة ثلاثا النفقة والسکنی فان تعارض روایتها روایته فای الروایتین یجب تقدیمها وقد قال سعد بن منصور عدثنا مروان عن الاعمش عن ابراهیم قال کان

عارضة الاحوذی

والیمین ان اجتمعا لا ترجح قدمنا ان القضاء بوضع الجوائح اصل رواه مسلم فی الصحیحین ان النبی صلی الله علیه وسلم امر بوضع الجوائح وهذا الخبر لذلك قال الصیب فی ثمار ابتاعها ثم یبین کیف کانت الاصابة والجوائح التی تنزل بالثمار کثیرة ولا یقام فیها الا بوجه واحد فی حالة واحدة فیکون حدیث مسلم فیما یصح ان یقام فیه ویکون هذا الآخر محمولا علی الا یقام فیه بجائحة **الفصل الثانی** فیمن تحل له الصدقة وفیه مسائل **الاولی** قوله صلی الله علیه وسلم لا تحل الصدقة الا لخمسة یعنی بها صدقة الفرض فان صدقة التطوع جائزة للغنی والفقیر یثاب علیها المتصدق فی الوجهین وربما کانت فی التطوع صدقتین وثلثة کالصدقة علی ذی الرحم الکاشح **الثانیة** ایات الله الصدقة التی فرضها رزقا للفقراء والاغنیاء فی سبیل الله ترغیبا فی الجهاد کان الجهاد یقعد عنه ثلثة اشیاء صیانة النفس وصحبة الاهل وتوفیر المال فاباح الله للغنی النفقة فی الغزو من الصدقة توفیرا لماله لیذهب عنه احد الاعذار فیضعف تکسیل الشیطان وقال ابن القاسم لا یجوز

بقیه صفحه ۴۲۴

عارضۃ الاحوذی

ذلك للنفي والقول الاول اصح **الثالثة** العامل وهو يأخذها اجرة لانه يقبل على جمعها ويشتغل في حفظها ويمضي من زمانه الذي هو وقت معاشه جملة فيها فكان له العوض من الله طيبا حلالا منها فان قيل فاذا كان العامل يأخذها على طريق الاجرة والمعاوضة فلم لا يحل لبني هاشم ان يكونوا عمالا فيها واجراء عليها قلنا ذلك مبالغة لهم في الصيانة عنها فانها كما قال صلى الله عليه وسلم لهم حين سألوا ذلك منه فيها انها لا تحل لآل محمد انما هي اوساخ الناس وقد قال بعض اصحابنا يجوز ان استأجر بني هاشم على حراستها وسوقها لانها اجارة محضة وهذا لا يجوز فان سوقها و حراستها جمعها وضمها فلا يجوز واحد منهما **الرابعة** قوله او لغارم يعني المديان واختلف في صفته فقيل هو الذي عليه من الدين مقدار ماله فيأخذ من الزكوة ما يؤدي به دينه ويبقى معوزا ماله وقيل هو الذي

شرح سراج احمد

وسنة نبينا صلى الله عليه وسلم يقول امرأة لا ندري احفظت ام نسيت پس گفت ابراهيم شخعي گفت امير المؤمنين عمر رض نمي گذاريم قرآن وسنت پيغمبر خود را بگفتن زني كه نميدانيم ماكه آيا ياد داشته است زن يا فراموش كرده است قول آنحضرت را وكان عمر يجعل لها السكنى والنفقة وبود امير المؤمنين عمر رض كه ميگردانيد براى مطلقه ثلثه سكنى ونفقه حدثنا احمد بن منيع قال هشيم قال انا حصين واسمعيل ومجالد قال هشيم وحدثنا ما وما ايضا عن الشعبي قال دخلت على فاطمة بنت قيس اخت الضحاك عن قضاء رسول الله صلى الله عليه وسلم فيها گفت شعبي در آمدم من بر فاطمه دختر قيس پس پرسيدم او را از حكم آنحضرت در حق او كه سكنى ونفقه گردانيده بود براى تو يا نه فقالت طلقها زوجها البتة فخاصمته فالسكنى والنفقة فلم يجعل لها النبي صلى الله عليه وسلم سكنى ولا نفقة پس گفت فاطمه طلاق داد مرا شوهر من طلاق بات پس نزاع كردم باشوهر در حق سكنى ونفقه پس نگردانيد براى فاطمه آنحضرت سكنى ونه نفقه وفي حديث داود وفي حديث داود وست قالت وامرني ان اعتد في بيت ابن ام مكتوم گفت فاطمه دام كرد مرا آنحضرت اينكه بگذارم ايام عدت را در خانه ابن ام مكتوم كه اعمى بود وچيزى نمى ديد يعنى انكه حديث او بالا مذكور شد است

هذا حديث حسن صحيح وهو قول بعض اهل العلم منهم الحسن البصري وعطاء بن ابي رباح والشعبي وبه يقول احمد و اسحق وقالوا ليس للمطلقة سكنى ولا نفقة اذا لم يملك زوجها الرجعة وگفته اند اين عالمان حكم مذكور كه نيست مر مطلقه را سكنى ونه نفقه چون مالك نباشد شوهر او رجعت را كذا اخرجه النسائي وقال بعض اهل العلم من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم منهم عمر رض وعلي رض ان المطلقة ثلثا لها السكنى والنفقة وهو قول سفيان الثوري واهل الكوفة اخرج مسلم من طريق ابي اسحق قال حدث الشعبي بحديث فاطمة بنت قيس فاخذ الاسود كفا من حصى فحصبه به فقال ويحك تحدث بهذا قال عمر لا تترك كتاب ربنا وسنة نبينا صلى الله عليه وسلم بقول امرأة لا ندري حفظت ام نسيت واخرج ابن ابي شيبة عن الاسود عن عمر رض الله عنه لا يخير قول امرأة في دين الله تعالى للمطلقة ثلثا السكنى والنفقة ورده ايضا زيد بن ثابت ومسيب بن زيد وجابر بن زيد وعائشة اخرج الدارقطني عن جابر قال المطلقة ثلثا لها السكنى والنفقة واخرج مسلم عن عائشة انها قالت لفاطمة خير ان تذكر هذا الحديث وللبخاري ما لفاطمة الا تتقي الله تعالى وللطبراني من طريق ابراهيم ان ابن مسعود وعمر قالا للمطلقة ثلثا السكنى والنفقة وقال ابن عباس واحمد لا سكنى ولا نفقة بحديث فاطمة وحكى ابو داود عن احمد انه توقف في صحته ورواه مسلم عن عمر انه قال لا نترك كتاب الله تعالى ربنا ولا سنة نبينا صلى الله عليه وسلم بقول امرأة لا ندري حفظت ام نسيت وقال بعض اهل العلم لها السكنى ولا نفقة لها يعني تنها براى زن سكنى ست ونيست نفقه برائے او وهو قول مالك بن انس والليث بن سعد والشافعي وقال الشافعي انما جعلنا لها السكنى بكتاب الله وگفت امام شافعي جز اين نيست كه گردانيده ايم براى مطلقه ثلثه سكنى بكتاب حق تعالى كه فرموده است قال الله تعالى لا تخرجوهن من بيوتهن ولا يخرجن بيرون مكنيد زنان را از خانها ايشان ولا يخرجن الا ان يأتين بفاحشة مبينة وبيرون نشوند زنان از خانها مگر وقتى كه بيارند فاحشه را قالوا هو البذاء گفته اند علما آن

شرح ابی الطیب

عمر رضي الله تعالى عنه اذا ذكر عنده حديث فاطمة قال ما كنا لندع في ديننا بشهادة امرأة فهذا شاهد على انه كان الدين المعروف المشهور وجوبا للنفقة والسكنى لنزل حديث فاطمة من ذلك منزلة الشاذ والنفقة اذا شذ لا يقبل ما شذ فيه ويصرح بهذا ما في مسلم من قول مروان سنأخذ بالعصمة التي وجدنا عليها الناس والناس وذاك هم الصحابة فهذا في المعنى حكاية اجماع الصحابة ووصفه بانه عصمة انتهى مختصرا ومن المراد الاحاطة ظاهر حيث قوله هو البذاء الفحش في القول

شرح سراج احمد

فاحشہ بذاء ست وآن بمعنی فحش گفتن ست ان تبذو علی اھلھا اینکہ فحش گوید برا ہل خویش واعتل بان فاطمۃ ابنۃ قیس لم یجعل لھا النبی صلی اللہ علیہ وسلم السکنی ودلیل گرفتہ است شافعی بدرستی کہ فاطمہ نگردانیدہ است برای فاطمہ آنحضرت سکنی لما کانت تبذو علی اھلھا برای آنکہ بود فاطمہ کہ فحش میگفت برا ہل خود قال الشافعی ولا نفقۃ لھا لحدیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی قصۃ حدیث فاطمۃ ابنۃ قیس وگفت امام شافعی ونفقہ نیست مر مطلقہ ثلثہ را بحدیث آنحضرت در قصہ حدیث فاطمہ

باب ماجاء لا طلاق قبل النکاح باب ست دربیان آنچہ آمدہ ست کہ نیست طلاق پیش از نکاح حدثنا احمد بن منیع قال نا ھشیم قال نا عامر الاحول عن عمرو بن شعیب عن ابیہ عن جدہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا نذر لابن آدم فی ما لا یملک نیست نذر کردن مر ابن آدم در چیزی کہ مالک نباشد ودر دست او نبود ونذر کند بر خدا آن را ولا عتق لہ فی ما لا یملک ونیست مر ابن آدم را در چیزی کہ مالک نباشد آزاد کردن یعنی در دست او نبود نباشد وآن را آزاد کند وگوید اگر مالک شوم فلان غلام را پس او آزاد ست ولا طلاق لہ فی ما لا یملک ونیست طلاق مر او ابن بر چیزی کہ مرد در حق آن زنی کہ مالک نباشد و در نکاح او نبود زیرا کہ طلاق فرع نکاح ست وعبارت ست از ازالہ ملک متعہ وآن پیش از وجود نکاح صورت نمی بندد وجائز داشتہ است امام ما ابوحنیفہ وزہری تعلیق طلاق را بنکاح چنانکہ گوید ہر زنی را کہ نکاح کنم ور اطلاق یا زنی معین را گوید کہ اگر مرتبہ نکاح کنم ترا طلاق وہم پیش واقع میشود طلاق وفی الباب عن علی اخرجہ ابن ماجۃ ومعاذ اخرجہ الحاکم وجابر اخرجہ الحاکم وابن عباس اخرجہ الحاکم وعائشۃ اخرجہ الحاکم واخرجہ ایضا من حدیث ابن عمر واخرجہ ابن ماجۃ عن المسور بن مخرمۃ واخرجہ الدارقطنی من حدیث ابی ثعلبۃ حدیث عبد اللہ بن عمرو حدیث حسن صحیح وھو

شرح ابن الہمام

باب ماجاء لا طلاق قبل النکاح **قولہ** لا نذر لابن آدم فیما لا یملک ای لا صحۃ لہ فلو قال للہ علی ان اعتق ھذا العبد لم یکن ملکہ وقت النذر فلو ملکہ بعد ھذا لم یعتق علیہ **قولہ** ولا طلاق فیما لا یملک من یقول بالتعلیق قبل الملک یجیب عن ھذا الحدیث بانا نقول بموجب ھذا الحدیث لان مدلولہ انتفاء وقوع الطلاق قبل النکاح ولا نزاع فیہ وانما النزاع فی التزامہ قبل النکاح وقالوا التعلیق لا یسمی تطلیقا ولا یوصف الرجل بہ بانہ طلق وقال المحقق ابن الہمام الجواب عن امثال ھذا الحدیث انھا محمولۃ علی نفی التنجیز لانہ ھو الطلاق اما المعلق فلیس بہ بل لہ عرضیۃ ان یصیر طلاقا وذلک عند الشرط والحمل ماثور عن السلف کالشعبی والزھری قال عبد الرزاق اخبرنا معمر عن الزھری انہ قال فی رجل کل امرأۃ اتزوجھا فی طالق وکل مملوکۃ اشتریھا فی حرۃ قالوا ھو کما قال فقال لہ معمر ولیس قد جاء لا طلاق قبل نکاح ولا عتق الا بعد ملک فقال انما ذلک ان یقول امرأۃ فلان طالق وعبد فلان حر واخرج ابن ابی شیبۃ فی مصنفہ عن سالم والقاسم بن محمد وعمر بن عبد العزیز والشعبی والنخعی والزھری وابی بکر بن عمر بن حزم وعبد اللہ بن عبد الرحمن ومکحول الشامی فی رجل قال ان تزوجت فلانۃ فھی طالق او یوم اتزوج فھی طالق او کل امرأۃ اتزوجھا فی طالق قالوا ھو کما قال ومما یؤید ذلک ما فی موطا مالک ان سعید بن عمر بن سلیم الزرقی سأل القاسم بن محمد عن رجل طلق امرأۃ ان ھو تزوجھا فقال القاسم ان رجلا جعل امرأتہ علیہ کظھر امہ ان ھو تزوجھا فامر عمر ان ھو تزوجھا ان لا یقربھا حتی یکفر کفارۃ المظاھر فقد صرح عمر رضی اللہ عنہ بصحۃ تعلیق الظھار بالملک ولم ینکر علیہ احد فکان اجماعا انتھی

عارضۃ الاحوذی

لا مال لہ وعلیہ دین وقال احمد بن حنبل وابن القاسم اذا احتاج الغازی فی غزوۃ الی الصدقۃ جاز لہ اخذھا ونفقتھا وان کان غنیا فی بلدہ وتعلق الاول بظاھر حدیث النبی صلی اللہ علیہ وسلم وھو الصحیح فی الوجھین اما الغازی فیاخذھا وان کان غنیا بالنص ولا یقال اذا احتاج فی طریقہ لان ذلک قد دخل فی قولہ وابن السبیل واما المدیان فان مادی دینہ بجمیع مالہ بقی فقیرا فصیانۃ عن الفقر اولی من احواجہ الیہ یعطی بعد ذلک بسببہ وقد اکمل النبی صلی اللہ علیہ وسلم المسألۃ لمن تحمل بتحمالۃ لغنی وان کان لہ مال

الخامسۃ رجل اشتراھا بعینھا من الفقیر فھو لہ حلال وان کان غنیا او ھاشمیا لم تکن صدقتہ التی اعطاھا القول النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی شاۃ بریرۃ قد بلغت محلھا

السادسۃ اذا کان فقیرا قویا جلدا فقالت طائفۃ انہ لا یاخذ من الزکوۃ وبہ قال الشافعی رح لھذا الحدیث وقالت طائفۃ

بقیہ صفحہ ۴۲۶

عارضة الاحوذی

یاخذ وبه قال مالك رح وابو حنیفة رح لان الله جعلها للفقراء وهذا القوی فقیر والحدیث محمول علی المسألة کما ذکر ابو عیسی معان الحدیث لم یصح اسناده وانما هو موقوف علی عبد الله بن عمر وفلا فائدة للتعلیب السابق لا تحل الصدقة لمحمد ولا لآل محمد وقد بینا ذلك فی غیر موضع وانی لاعجب ممن قال من اصحابنا ان صدقة التطوع تحل لهم واعجب من ذلك قول ابی بکر الابهری ان الفرض والتطوع یحل لهم والکتب طافحة بالاخبار بتحریمها علیهم اما ان صدقة التطوع رواها اصبغ عن ابن القاسم لانها لیست من الاوساخ وانما هی هبة مبتدأة کما یجوز للغنی لا اری ذلك صیانة لهم وحسما للباب واخذ بظواهر الاحادیث وهم بنو هاشم عندنا الشافعی وهو الصحیح الذی یعضده الحدیث الصریح وقال ابو حنیفة لا تحل لبنی هاشم الا لآل ابی لهب لان الله تعالی قد قطع صلتهم ورحمهم عنه وقال اصبغ هم

شرح سراج احمد

احسن شئ روی فی هذا الباب وهو قول اکثر اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم روی ذلك عن علی ابن ابی طالب وابن عباس وجابر بن عبد الله وسعید بن المسیب والحسن وسعید بن جبیر وعلی بن حسین وشریح وجابر بن زید کما رواه ابن ابی شیبة وغیر واحد من فقهاء التابعین کعطاء ونافع بن جبیر وطاؤس وابن المسیب وبه یقول الشافعی وروی عن ابن مسعود انه قال فی المنسوبة انها تطلق در روایت کرده شده است از عبد الله بن مسعود بدرستی که او گفته است در حق زنی که نسبت کرده شده است بقبیله یا بشهر که گفت مردی اگر نکاح کنم من فلانی زن را که از قبیله فلان یا در شهر فلان ست او طلاق ست عبد الله بن مسعود گوید طلاق واقع میشود وروی عن ابراهیم النخعی والشعبی وغیرهما من اهل العلم انهم قالوا اذا وقت نزل بدرستی که ایشان گفته اند که چون وقت کرد و گفت ان تزوجت فلانة فی وقت کذا فهی کذا فنکح نازل میشود طلاق وهو قول سفیان الثوری ومالك بن انس انه اذا سمی امرأة بعینها او وقتا وقتا وآن قول سفیان ثوری ومالک ست بدرستی که او چون نام برد زنی را معین یا موقت کرد طلاق را بوقتی معین که در فلان زمان نکاح کنم او طلاق ست او قال یا گفت مردان تزوجت من کورة کذا اگر نکاح کنم از گرد خانه فلان پس او طلاق ست کوره بضم کاف وسکون واو در آخر آن بمعنی گرد خانهای زنبور فانه ان تزوج فانها تطلق پس اگر آن مرد نکاح کرد او را پس بدرستی که آن زن طلاق گردد او را واما ابن المبارك فشدد فی هذا الباب قال ان فعل لا اقول هی حرام واما عبد الله بن مبارک پس سختی کرده است او درین باب گفت اگر تزویج کرد آن مرد آن زن را نمیگویم که آن زن بر وی حرام ست وذکر عن عبد الله بن المبارك انه سئل عن رجل حلف بالطلاق ان لا یتزوج بدرستیکه ابن المبارک پرسیده شد از حال مردی که سوگند خورد بطلاق که تزویج نکاح نکند ثم بدا له ان یتزوج هل له رخصة ان یاخذ بقول الفقهاء الذین رخصوا فی هذا پس ظاهر شد مر او را انکه نکاح کند آیا هست مر او را آن مرد رخصتی انکه اخذ کند بقول آن فقها که رخصت داده اند درین مسأله فقال ابن المبارك ان کان یری هذا القول حقا

شرح ابی الطیب

قوله فی المنسوبة انها تطلق ای المعینة من نصب اذا رفع لان المعینة رفعت بالتعیین من خفیض الابهام والجهالة وفی بعض النسخ المنسوبة بالسین اما التی نسبت الی قبیلة او موضع وهو اظهر **قوله** اذا وقت بالتشدید ای اذا عین المرأة یقع الطلاق وتفصیله ما ذکره مالك فی الموطا بلاغا ان عمر بن الخطاب وعبد الله بن عمر وعبد الله بن مسعود وسالم بن عبد الله بن عمر والقاسم ابن محمد بن الصدیق وابن شهاب وسلیمان بن یسار کانوا یقولون اذا حلف الرجل بطلاق المرأة ای المعینة قبل ان ینکحها ثم انکحها ای حنث ان ذلك لازم له اذا نکحها ای من باب لزوم الطلاق المعلق وبه قال جماعة آخرون وهو المشهور عن مالك وقال الجمهور واحمد والشافعی ومالك فی روایة ابن وهب والمخزومی لا یقع وقال ابو حنیفة واصحابه یقع مطلقا لان التعلیق بالشرط یمین فلا یتوقف صحته علی وجود ملك المحل کالیمین بالله تعالی وقال ایضا مالك بلغنه ان عبد الله بن مسعود کان یقول فیمن قال کل امرأة انکحها فهی طالق انه اذا لم یسم قبیلة ای بعینها او امرأة بعینها فلا شئ علیه ثم قال اذا لم یسم قبیلا او ارضا او نحو هذا یعنی قیاسا علی کل واحد **قوله** من کورة بضم الکاف الناحیة والمدینة

باقی در صفحه آینده

شرح سراج احمد

من قبل ان یبتلی بهذه المسألة پس گفت ابن مبارک اگر هست این مرد که اعتقاد میکرد باین قول فقها را حق پیش از نیکه مبتلا کرده شد باین مسأله فله ان یأخذ بقولهم پس هست برای این مرد اینکه بگیرد و عمل کند بقول ایشان فاما من لم یرض بهذا فلما ابتلی احب ان یأخذ بقولهم پس اما کسی که راضی نبود و رضا نمی داشت باین قول علما پس هرگاه که مبتلا کرده شد باین قضیه و دوست داشت اینکه عمل نماید و اقتدا کند بقول ایشان فلا اری له ذلک پس نمی بینم من مر این مرد را آن اقتدای ایشان و عمل بحکم ایشان نمودن وانتقال بمذهب ایشان کردن وقال احمد ان تزوج لا امرأته ان یفارق امرأته وگفت امام احمد اگر تزویج کرد مرد آن زن را که گفته بود امر نمیکنم او را که مفارقت ورزد از زن خود وقال اسحق انا جیز فی المنسوبة وگفت اسحق بن ابراهیم من میگیرم در منسوبه که نسبت کرده بود بزن فلان شهر و فلان قبیله خاص در حق وی نه علی العموم لحدیث ابن مسعود بجهت حدیث عبد الله بن مسعود ان تزوجها لا اقول تحرم علیه امرأته واگر تزویج کرد نمیگویم که حرام میشود آن زن بر آن مرد بوسعه اسحق فی غیر المنسوبة وفراخی کرده است اسحق در غیر منسوبه **باب** ما جاء ان طلاق الامة تطلیقتان باب است در بیان آنچه آمده است بدرستی که طلاق زن کنیز و طلاق اندر زیر آنچه باشد بنیمه حره است چون حره را سه بود اندر امه دو گشتند از جهت عدم تجزی و تبعض حدثنا محمد بن یحیی النیسابوری قال نا ابو عاصم عن ابن جریج قال نا مظاهر بن اسلم بضم میم وظای معجمه وها قال ثنی القاسم عن عائشة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال طلاق الامة تطلیقتان وعدتها حیضتان طلاق زن کنیز دو طلاق است و عدت او دو حیض است یعنی بدو طلاق حرام میشود چنانکه حره بسه طلاق و دو طلاق در دادن حکم سه طلاق دارد و عدت وی دو حیض ست چنانکه عدت حره سه حیض ست آرین حدیث معلوم میگردد که عدت بحیض ست نه بطهر قال محمد بن یحیی وحدثنا ابو عاصم قال نا مظاهر بهذا وفی الباب عن عبد الله بن عمر اخرجه ابن ماجة حدیث عائشة حدیث غریب لا نعرفه مرفوعا الا من حدیث مظاهر بن اسلم ومظاهر بن اسلم لا یعرف له فی العلم غیر هذا الحدیث وحال مظاهر را بیان میکند که مظاهر را نمی شناسم در علم چیزی سوای این یک حدیث والعمل علی هذا عند اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم وهو قول سفیان الثوری والشافعی واحمد واسحق **باب** ما جاء فی من یحدث نفسه بطلاق امرأته باب است در بیان آنچه آمده است در حق کسیکه بگوید و سخن کند در دل خود بطلاق زن خود حدثنا قتیبة قال نا

شرح ابی الطیب

باب ما جاء ان طلاق الامة تطلیقتان ای ثبت ان طلاق الامة تطلیقتان ای جنس طلاقها او مجموع طلاقها اثنتان وعدتها حیضتان تثنیة حیضة بالفتح للمرة دل ظاهر الحدیث علی ان العبرة فی العدة بالمرأة وان لا عبرة بحریة الزوج وکونه عبدا وعلی ان العدة بالحیض دون الاطهار وان المراد من قوله تعالی ثلاثة قروء الحیض لا الاطهار قال المظهر بهذا الحدیث قال ابو حنیفة الطلاق یتعلق بالمرأة فان کانت امة یکون طلاقها اثنین سواء کان زوجها حرا او عبدا وان کانت المرأة حرة یکون طلاقها ثلاثا سواء کان زوجها حرا او عبدا وقال مالک والشافعی واحمد الطلاق یتعلق بالرجل وطلاق العبد اثنان وطلاق الحر ثلاث وعدة الامة علی النصف عدة الحرة فیما له نصف فعدة الحرة ثلاث حیض وعدة الامة حیضتان لانه لا نصف للحیض وان کانت تعتد بالاشهر فعدة الامة شهر ونصف وعدة الحرة ثلثة اشهر انتهی کلامه قال الطیبی یستدل اصحابنا بهذا الحدیث علی ان المراد من قوله تعالی ثلثة قروء الحیض لا الاطهار **قوله** مظاهر لا نعرف له الخ قال فی التقریب مظاهر بن اسلم المخزومی المدنی ضعیف

عارضة الاحوذی

بنو هاشم وبنو المطلب عبد مناف وقصی وغالب وذلک موضح فی احکام القرآن فلا نطول به فی هذه العارضة المعجلة

الثامنة مواليهم اخرجه ابن القاسم عنهم وقد تقدم حدیث ابی رافع فی منع النبی صلی الله علیه وسلم من ان یبیعه منها عاملا فکیف یبیضها ابتداء بغیر عمالة وقول النبی صلی الله علیه وسلم فی الحدیث المتقدم ان ارادکما جلدین فان شئتما اعطیتکما یعنی من الصدقة ولا حظ فیه لغنی ولا لقوی مکتسب فکیف لا یکون لهما فیه حظ ویعطیهما بدل علی انه اراد ان یوثرهما ویجعلهما علی الافضل فی ترک المسألة حتی یاتی کل احد نصیبه منها وحظه فیها

التاسعة قال زفر عن ابی حنیفة یجوز ان یأخذها الکافر الوثنی وهی مسألة زفرة وتعلق بعموم قوله انما الصدقات للفقراء والمساکین فلم یفصل فلما تعلقنا نحن بقوله امرت ان اخذ الصدقة من اغنیائهم واردها فی فقرائهم بوصیته التی فی ذلک لمعاذ حین وجهه امیرا الی الیمن قال هذه زیادة علی النص وهی نسخ وقد بینا ذلک فی اصول الفقه

بقیہ صفحہ ۴۲۸

حالا و مآلا الخ

عارضۃ الاحوذی

والاحکام واوضحنا ان ذلک حجۃ وذکرنا تناقضہم واضطرابہم فیہ **باب** ان فی المال حقا سوی الزکوۃ

روی ابو حمزۃ میمون الاعور وھو ضعیف عن الشعبی عن فاطمۃ بنت قیس ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ان فی المال حقا سوی الزکوۃ ثم تلا ھذہ الآیۃ لیس البران تولوا وجوھکم قبل المشرق والمغرب الی قولہ المتقون واذا کان الحدیث ضعیفا فلا یشتغل بتفسیر الآیۃ فی الاحکام فلتنظر ھنالک فیھا وفی غیرہ وقد تکرر وتقرر ووقع الشفاء منہ **بابُ** ما جاء ببیان فضل الصدقۃ الاسناد ذکر فیہ اربعۃ احادیث الاثنان صحیحان ملیحان الاول قولہ ولا یقبل اللہ الا الطیب فیاخذھا الرحمن بیمینہ وان کانت تمرۃ تربو فی کف الرحمن وحدیث الصدقۃ فی رمضان افضل وحدیث الصدقۃ تطفیٔ غضب الرب وھما ضعیفان وان کان لاخذ منھما امثل الاصول منھا اربع مسائل **الاولی** اختلف الناس کما قدمنا فی ھذہ الاحادیث المشکلۃ فمنھم من امرھا

شرح سراج احمد

ابو عوانۃ عن قتادۃ عن زرارۃ بن اوفی عن ابی ھریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تجاوز اللہ لامتی فرمود آنحضرت بگذاشتہ است ودر گذشتہ است حق تعالی برائے امت من ما حدثت بہ انفسھا از چیزی کہ سخن کردہ بآن نفسہائے امت من ومجرد خطرہ در دل ایشان گذشتہ مالم تتکلم بہ مادامی کہ سخن نکردہ بآن چیز در امورات قولی او تعمل بہ یا عمل نکردہ بآن چیز در امورات فعلی کہ متعلق باعمال جوارح باشد ھذا حدیث حسن صحیح والعمل علی ھذا عند اھل العلم ان الرجل اذا حدث نفسہ بالطلاق لم یکن شیئا حتی یتکلم بہ بدرستی کہ مردی چون سخن کرد با دل خود وصرف خطرہ در دل نگذشت بطلاق زن نباشد این خطرہ وحدیث نفس چیزی کہ حکم کند شریعت بدان تا آنکہ بزبان گوید طلاق را **باب** ما جاء فی الجد والھزل فی الطلاق باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در ذکر جد وہزل در طلاق حدثنا قتیبۃ قال نا حاتم بن اسمٰعیل عن عبد الرحمن بن ادرک مدینی بفتح ہمزہ وسکون دال مہملہ وفتح راء مہملہ در آخر کاف ست وتقریب ست عبد الرحمن بن حبیب بن ادرک المدنی المخزومی مولاہم ویقال حبیب بن عبد الرحمن لین الحدیث من السادسۃ عن عطاء عن ابن مالک بفتح میم وہا در آخر کاف واو یوسف بن مالک بن بجراد بضم موحدہ وسکون ہاء وزائی نقیہ از ثالثہ بود در سنہ ست ومائۃ وفات کرد وگویند پیش ازان وفات کردہ عن ابی ھریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فیمن یحدث نفسہ بطلاق امرأتہ **قولہ** تجاوز اللہ لامتی ما حدثت بہ انفسھا یدل علی عدم المواخذۃ بحدیث النفس قبل التکلم بہ والعمل بہ وھذا لا ینافی ثبوت الثواب علی حدیث النفس اصلا فمن قال انہ معارض بحدیث من ھم بحسنۃ فلم یعملھا کتب لہ حسنۃ فقد وھم بقی الکلام فی اعتقاد الکفر ونحوہ والجواب انہ لیس من حدیث النفس بل ھو مندرج فی العمل وعمل کل شیٔ علی حسبہ او نقول الکلام فیما یتعلق بہ تکلم او عمل بقرینۃ علم تکلم الخ وھذا لیس منھا وانما ھو افعال القلب عقائد ولا کلام فیہ وقال الطیبی روی الشیخ محی الدین النواوی عن الامام المازری قال اذھب القاضی ابی بکر بن الطیب ان من عزم علی معصیۃ بقلبہ ووطن نفسہ علیھا اثم فی اعتقادہ وعزمہ ویحمل ما وقع فی مثل قولہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا ھم عبد بسیئۃ فلا تکتبوھا علیہ ان ذلک فیمن لم یوطن نفسہ علی المعصیۃ واما مرور ذلک بفکر من غیر استقرار ویسمی ھذا فکرا وخالفہ کثیر من الفقہاء والمحدثین واخذ وا بظاھر الحدیث قال القاضی عیاض عامۃ السلف واھل العلم علی ما ذھب الیہ القاضی ابو بکر وقد تظاھرت نصوص الشرع بالمواخذۃ بعزم القلب المستقر من ذلک قولہ تعالی ان الذین یحبون ان تشیع الفاحشۃ فی الذین امنوا لھم عذاب الیم وقولہ تعالی اجتنبوا کثیرا من الظن ان بعض الظن اثم والآیات فی ھذا کثیرۃ وقد تظاھرت نصوص الشرع واجماع العلماء علی تحریم الحسد واحتقار المسلمین وارادۃ المکروہ بھم وغیر ذلک من اعمال القلوب وعزمھا انتھی فھو ایضا دال علی انھا اعمال ولیست بحدیث نفس فلیتامل **قولہ** ما حدثت بہ انفسھا نصب علی المفعول بہ ویجوز الرفع علی الغایۃ قالہ الطیبی فعلی الاول ضمیر حدثت راجع الی امتی وعلی الثانی لا ضمیر فیہ **باب** ما جاء فی الجد والھزل فی الطلاق **قولہ** عن عبد الرحمن بن ادرک بتقدیم المھملۃ علی الراء المھملۃ ثم دال مھملۃ ثم کاف ھو عبد الرحمن ابن حبیب بن ادرک المدنی المخزومی لین الحدیث قالہ فی التقریب الا ان المصنف قال ھذا حدیث حسن

شرح سراج احمد

ثلث جدهن جد وهزلهن جد سه چیز اند کہ جد آنہا جد ست و ہزل آنہا ہم جد ست یعنی اگر این سہ چیز را بجد گویند واقع و ثابت میشوند و اگر بہزل گویند ہم واقع شوند و معنی جد درستی و کوشیدن در کاری و مراد این جا آن ست کہ معنی لفظی کہ موضوع ست برائے آن مراد دارند چنانکہ نکحت گوید و یا طلقت گوید و معنی آنرا مراد دارند و ہزل آن نکہ بگوید و معنی آن مراد ندارد و این سہ چیز خواہ معنی آن مراد دارد یا ندارد واقع و ثابت میشوند و آن سہ چیز این اند النکاح والطلاق والرجعة پس اگر نکاح کرد بہزل و باز و یا طلاق داد و ہمچنین یا رجعت کرد بر زن بعد از طلاق ثابت میشود آن طلاق و نکاح و رجعت بخلاف چیزہای دیگر مانند بیع و شراء شلا ثابت نمیشوند

هذا حديث حسن غريب والعمل على هذا عند اهل العلم من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم وغيرهم وعبد الرحمن هو ابن حبيب بن ادرك وابن ماهك هو عندي يوسف بن ماهك **باب** ما جاء في الخلع باب ست در بیان آنچہ آمدہ ست و ذکر خلع

اقول قد وقع التصريح به في رواية الامام ۱۲

بضم خا معجمہ اسم ست از نزع بفتح بمعنی کشیدن و بیرون آوردن و اکثر اطلاق در نزع لبوس از بدن ست مثل موزہ و جامہ و نعل و در شرع عبارت ست از باز خریدن زن نفس خود را از مرد بکابین و جز آن و بمعنی مطلق طلاق نیز آمدہ است حدثنا محمود بن غيلان

قال نا الفضل بن موسى عن سفيان قال نا محمد بن عبد الرحمن وهو مولى آل طلحة عن سليمان بن يسار عن الربيع بنت معوذ بن عفراء ربیع بضم را و فتح موحدہ و کسر ثناۃ تحتیہ مشددہ و معوذ بضم میم و فتح عین مہملہ و کسر او مشددہ در آخر ذال معجمہ است و عفرا بوزن حمرا نام مادر ابو بود و نام پدر او حارث بن رفاعہ بود و انہا اختلعت على عهد النبي صلى الله عليه وسلم بدرستیکہ ربیع بنت معوذ خلع کرد بزمانۂ آنحضرت فامرها النبي صلى الله عليه وسلم پس امر کرد او را آنحضرت او أمرت شک از وی ست یا امر کردہ شد ربیع ان تعتد بحيضة اینکہ عدت گذارد بیک حیض وفي الباب عن ابن عباس ان امرأة ثابت اختلعت منه فجعل النبي صلى الله عليه وسلم عدتها حيضة اخرجه ابو داود واخرج مالك عن نافع ان الربيع بنت معوذ بن عفراء جاءت هي وعمتها الى عبد الله بن عمر فاخبرته انها اختلعت من زوجها في زمان عثمان بن عفان فبلغ ذلك عثمان فلم ينكره وروى النسائي وابن ماجة عن ابن عباذة بن وليد بن عبادة بن الصامت عن

شرح ابی الطیب

قولہ جدهن جد بكسر الجيم وهو ما يراد به ما وضع له او ما صلح له اللفظ مجازا والهزل نقيض الجد وقال بعض الشراح الهزل ان يراد به غير ما وضع له بغير مناسبة بينهما قال القاضي اتفق اهل العلم على ان طلاق الهازل يقع فاذا اجرى صريح لفظ الطلاق على لسان العاقل البالغ لا ينفعه ان يقول كنت فيه لاعبا او هازلا لانه لو قبل ذلك منه لتعطلت الاحكام وقال كل مطلق اوناكحه انى كنت فى قولى هازلا فيكون فى ذلك ابطال الاحكام الله تعالى فمن تحكم بشئ مما جاء ذكره فى الحديث لزمه حكمه ونص هذه الثلثة بالذكر لتاكيد امر الفرج **قولہ** الرجعة بكسر الراء وفتحها ففى القاموس الرجعة بالكسر والفتح عود المطلق الى طليقته وفى المشارق لقاضى عياض رجعة المطلقة فيها الوجهان والكسر اكثر وانكر ابن مكى الكسر ولم يصب **باب** ما جاء في الخلع **قولہ** عن الربيع بنت معوذ بضم الراء وفتح الموحدة وتثقيل التحتية وعين مهملة صحابية لها احاديث وربما غزت مع النبي صلى الله عليه وسلم كما فى الصحيح

قوت المغتذی

جد من جد بكسر الجيم

عارضۃ الاحوذی

كما جاءت سواء وقال بجد ولم يفسر ولم يمثل ولا يشبه ومنهم من تاول لها وانكر ابو عيسى التاويل وقال الى ترك التكلم وهو مذهب اكثر السلف و تخرج علمائنا فى التاويل والمقصود تبيين فى اربع مسائل **الاولى** لا يخفى عليهم ما خوطبوا به بلسانهم وخف على اصحابه الامر لانهم كانوا عربا عاربة فيه بلسانهم وبما تكلف الناس لكونهم مولدين معرفة العربية وسبق الى اسماعهم ظواهر التشبيه فروا الى محض الايمان و تنزيه الرحمن ولا باس عليكم فالامر قريب بفضل الله اعلموا وفقكم الله انه لا بد من التاويل فى هذه الاحاديث فانه قد ياتى منها ما لا سبيل الى حمله على ظاهره ولا الى الايمان به كما ورد كقوله وجاء ربك وقوله فاتى الله بنيانهم من القواعد وكقوله عبدى مرضت فلم تعدنى وعطشت فلم تسقنى فلو قال قائل انه مرض كالمرض وعطش كالعطش كفر ولا امير تنزيه الباري عن التشبيه والتعطيل واحد فانه لا يجوز

حل لغت

قولہ فقولہ قال السید الطاہر فی مقصود الجواب ای الجواب الذی یطلب منہ ان یکون ہو المقصود بالذات فی ہذا المقام وہو ان الطلاق الخ وقولہ ان الطلاق الخ اشارۃ الی ان الجار والمجرور فی قولہ فی طلاق المعتوہ الخ متعلق بقولہ لا یقع الخ وقولہ والمعتوہ الخ عطف علی المجنون الخ وقولہ ناقص العقل بیان لحاصل معنی المعتوہ وقولہ والمغلوب علی عقلہ الخ عطف علی المجنون الخ وقولہ والنائم الخ عطف علی المجنون الخ وقولہ حتی یستیقظ الخ غایۃ لقولہ لا یقع الخ وقولہ وعن علی الخ عطف علی قولہ عن عائشۃ الخ وقولہ رفع القلم الخ ای رفع المؤاخذۃ وقولہ عن ثلثۃ الخ ای عن ثلثۃ اصناف من المکلفین وقولہ عن المعتوہ الخ ای عن المعتوہ الخ وقولہ حتی یعقل ای حتی یصیر عاقلا وقولہ او یفیق ای او حتی یفیق وقولہ عن النائم الخ ای عن النائم الخ وقولہ حتی یستیقظ ای حتی یصیر مستیقظا وقولہ او ینتبہ ای او حتی ینتبہ وقولہ عن الصبی الخ ای عن الصبی الخ وقولہ حتی یحتلم ای حتی یصیر محتلما وقولہ او یبلغ ای او حتی یبلغ وقولہ او یشب ای او حتی یشب وقولہ عن عطاء بن ابی رباح الخ ای عن عطاء بن ابی رباح عن یعلی بن امیۃ الخ وقولہ عن ابن ابی ملیکۃ الخ ای عن ابن ابی ملیکۃ عن ابن عباس الخ وقولہ وقتادۃ الخ ای وقتادۃ عن عکرمۃ الخ وقولہ عن سلیمان بن یسار الخ ای عن سلیمان بن یسار عن ابن عباس الخ وقولہ عن ابن عباس الخ ای عن ابن عباس عن النبی

شرح سراج احمد

جده عن الربیع قالت اختلعت من زوجی ثم جئت عثمان فسالته ماذا علی من العدة فقال لا عدة علیک لا الا ان یکون حدیث عهد بک فتمکثین عنده حتی تحیضی حیضة قال وانما اتبع فی ذلک قضاء النبی صلی الله علیه وسلم فی سریع المغالیة وکانت تحت ثابت بن قیس فاختلعت منه پس شاید که ربیع را خلع دو بار شده باشد یکی در عهد آنحضرت و دیگر در زمان عثمان قال ابو عیسی حدیث الربیع بنت معوذ المعروف امرت ان تعتد بحیضة حدثنا محمد بن عبد الرحیم البغدادی قال نا علی بن بحر ضد البر ابن بری بفتح موحده وتشدید راء کسوده بعد آن شناة تحتیه ثقیله ست بغدادی فارسی الاصل ثقه فاضل زعاشره بود در سنه اربع وثلثین ومائتین وفات کرد قال نا هشام بن یوسف عن معمر عن عمرو بن مسلم عن عکرمة عن ابن عباس ان امرأة ثابت بن قیس اختلعت من زوجها پدرستی که زن ثابت خلع کرد از شوهر خود علی عهد النبی صلی الله علیه وسلم بزمانه آنحضرت فامرها النبی صلی الله علیه وسلم ان تعتد بحیضة پس امر کرد او را آنحضرت اینکه عدت بکشد یک حیض هذا حدیث حسن غریب واختلف اهل العلم فی عدة المختلعة اختلاف کرده اند علماء در مدت ایام عدت زن خلع کرده شده فقال اکثر اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم ان عدة المختلعة عدة المطلقة بدرستی که ایام عدت زن مختلعه مدت عدت زن مطلقه است وهو قول الثوری واهل الکوفة وبه یقول احمد واسحق ومالک بن انس وقال بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم عدة المختلعة حیضة وبعضی صحابه گویند که عدت مختلعه یک حیض ست وبا این اخذ کرده است شافعی واستدلال گرفته است بحدیث ربیع که خلع فرقت ست گفت خطابی شارح ابی داود وهذا اقوی دلیلا ممن قال بانه فسخ ولیس بطلاق اذ لو کان طلاقا لم یکتف فیه بحیضة واحدة قال اسحق وان ذهب ذاهب الی هذا فهو مذهب قوی وگفت اسحق بن ابراهیم واگر برود رونده بسوی این مذهب ثانی که عدت مختلعه یک حیض ست پس آن مذهب قوی ست وقال عبد الله بن عمر عدتها عدة المطلقة ثلثة قروء وروی ابن ابی شیبة عن نافع عن ابن عمر ان الربیع اختلعت من زوجها فاتت عمتها عثمان فقال تعتد بحیضة وکان ابن عمر یقول تعتد ثلث حیض حتی قال هذا عثمان فکان یفتی به ویقول غیرنا وهوا علمنا وروی عن سعید بن المسیب وسلیمان بن یسار وابن شهاب انهم کانوا یقولون عدة المختلعة مثل عدة المطلقة ثلث قروء وروی ابن ابی شیبة عن علی ایضا ان عدة المختلعة عدة المطلقة واول بعضهم حدیث انه صلی الله علیه وسلم

شرح ابی الطیب

قوله معوذ بتشدید الواو ومفتوحة علی الاشهر وجزم بعضهم بالکسر **قوله** ان تعتد بحیضة ای بحیض حیضة عند بعض اهل العلم وبحیضة واحدة عند الاخرین وهو ظاهر لفظ المصنف والمراد به ان الخلع صحیح فانه اجازه صلی الله علیه وسلم وقوله او امرت ان تعتد هو فی المعنی مثل امرها النبی صلی الله علیه وسلم اذ لا یتصور هناک امر غیره فی مثل هذه الحادثة الا انه روی مالک فی موطاه عن نافع انها جاءت هی وعمتها الی عبد الله بن عمر فاخبرته انها اختلعت من زوجها فی زمان عثمان بن عفان فبلغ ذلک عثمان بن عفان فلم ینکره قال شارحه بل قضی علیها فتنبه وهذا مما یخل بالاستدلال **قوله** ان عدة المختلعة عدة المطلقة کانهم بنوا ذلک علی ان الخلع طلاق وعدة الطلاق ثابت بالنص وهذا الحدیث لا یصلح لمعارضة النص ومن یقول ان الخلع فسخ لا یظهر المعارضة علی قوله فکان الحدیث یؤید قول ذلک القائل اقول فی موطا مالک کانوا یقولون عدة المختلعة مثل عدة المطلقة ثلاثة قروء انتهی وهو یدل علی ان الجمهور قائلون بانه طلاق لا فسخ

عارضة الاحوذی

علیه شیء من ذلک بیده ان الله تعالی بین للناس بلسانهم وشرفهم المعانی بنیاتهم والصرفی یقول للذی یرید قتله انا الموت ولیس به ولکنه لما کان ینزل الموت بسببه ویجری علی یدیه عبر عن فعله بنفسه وکذلک اخبار الباری عن فعله فی السقف من الهدم والعذاب الذی یاتیهم من قبله وتسمیته له بنفسه اعظاما للامر وتشدیدا فی الوعد کما کان اخباره عن عبده مرض وعطش لنفسه اکراما له وقربها وتاکیدا علی العبد الاخر الصحیح الراوی من الماء فی عباده ممنوعة **الثانیة** علم سبحانه عن کلف السائل بکفه ولا کلف له تعالی کما عبر عن مرض العبد بمرضه ولا مرض له تعالی ولکنه لما کان الکف محل الاخذ والمحاولة ضرب به الله مثلا للقبول ولیس یمتنع ما قاله بعض الناس من ان المراد بالکف کف الملک ولکنه لا یحتاج الیه مع جوازه **الثالثة** قوله فی الحدیث الاخر بیمینه شرف الصدقة بان یخبر عنها بالاخذ

بقیه صفحه ۴۳۱

شرح سراج احمد

جعل عدتها حيضة على معنى ان عدتها من جنس الحيضة لا الشهور **باب** ماجاء فى المختلعات باب ست در بیان انچه آمده است در حق زنان خلع کنندگان حدثنا ابوكريب قال نا مزاحم بن فى قادبن علبة ذواد بذال معجمة مفتوحة وتشديد واو ودر آخر دال مهمله است علبة بضم عين مهمله وسكون لام وموحده عن ابيه ذواد بن علبة ضعيف عابد بود وعن ليث عن ابى الخطاب عن ابى زرعة عن ابى ادريس عن ثوبان مولى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن النبي صلى الله عليه وسلم قال المختلعات هن المنافقات فرمود آنحضرت زنان خلع کنندگان آنها نفاق دارند گان اندر دل اگر درون ایشان چیزی پوشیده نمی بود چرا خلع میکردند هذا حديث غريب من هذا الوجه وليس اسناده بالقوى وروى عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال وروایت کرده شده است از آنحضرت که او فرمود ایما امرأة اختلعت من زوجها هر کدامی زن که خلع کند با شوہر خود من غير باس در غیر حالت شدت وضرورت که داعی باشد ولجی ومضطرب گرداند بمفارقت وباس در اصل شدت چیزی را گویند لم ترح رائحة الجنة نیابد بوی بهشت را یعنی در هنگامیکه بوی می یابند مقربان ومحسنان در موقف اخرجه ابوداود وابن ماجة والدارمى والترمذى حدثنا بذلك محمد بن بشار قال نا عبد الوهاب الثقفى قال نا ايوب عن ابى قلابة عمن حدثه عن ثوبان ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ايما امرأة سألت زوجها طلاقا من غير باس فحرام عليها رائحة الجنة ترجمه اش گذشته است وهذا حديث حسن وروى هذا الحديث عن ايوب عن ابى قلابة عن ابى اسماء عن ثوبان ورواه بعضهم عن ايوب بهذا الاسناد ولم يرفعه

باب ماجاء فى مدارة النساء باب ست در بیان انچه آمده است در مدارا کردن با زنان حدثنا عبد الله بن ابى زياد قال نا يعقوب بن ابراهيم بن سعد قال حدثنى ابن اخى ابن شهاب عن عمه ابن شهاب الزهرى عن سعيد بن المسيب عن ابى هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان المرأة كالضلع بدرستیکه زن همچو استخوان پهلوست کج دار

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فى المختلعات **قوله** المختلعات بكسر اللام اى التى يطلبن الخلع والطلاق عن ازواجهن من غير عذر لما رواه احمد وابوداود وعن ثوبان ايما امرأة سألت زوجها طلاقا فى غير باس فحرام عليها رائحة الجنة ولما فى النهاية اى يطلبن الخلع من غير عذر **قوله** هن المنافقات اى العاصيات باطنا والمطيعات ظاهرا وقال الطيبى وجعلهن منافقات تغليظا وتشديدا **قوله** لم ترح رائحة الجنة يقال راحه يريحه ويراحه وجد ريحه كاراحه واروحه يعنى جاء من باب ضرب وخاف واكرم وبالمثلثة روى الحديث ومعناه لم تشم ريحها اى لم تدخلها اول مرة اولم تشم حقيقة مدة معلومة تنقيصا للنعم كنقصان درجات بعض عن بعض وهو تغليظ فى حقها **قوله** فحرام عليها رائحة الجنة اى ممنوع عنها اى لا تجد رائحة الجنة اول ما يجدها المحسنون لانها لا تجد اصلا وهذا من المبالغة فى التهديد ونظير ذلك كثير قاله القاضى ولا بدع انها تحرم لذة الرائحة ولو دخلت الجنة قاله بعض الشراح **باب** ماجاء فى مدارة النساء **قوله** ان المرأة كالضلع بكسر الضاد المعجمة وفتح اللام واحدة الاضلاع اى هى كالضلع فى الاعوجاج وعدم قبول الاقامة والاستقامة

قوت المغتذی

ذواد بفتح الذال المعجمة وبعدها واو ومشددة بن علبة باسكان اللام بعدها موحدة

عارضة الاحوذی

بيمينه وكلتا يديه يمين وعبر باليدين عن تصريفه للامور وتقديره لها وتدبيره فيها ليس بذى يد اى لم تصرف الا بيديه **الرابعة** ذكر ابو عيسى اختلاف الناس فى الاحاديث المشكلة وان كبار من السلف قالوا امروها كما جاءت كمالك وغيره واما الجهمية فانكرت هذه الروايات وقالوا هذا التشبيه وقالوا ان الله تعالى لم يخلق آدم بيده وقالوا ان معنى اليد ههنا القوة **قال القاضى ابوبكر** بن العربى رضى الله عنه لما كان ابو عيسى من اهل العلم بالحديث لم يحصل له قول الجهمية فوهم فى بعض الجهمية اصحاب جهم وهو مبتدع انكر صفات البارى تعالى وتقدس عن قولهم فقالوا ليس لله قدرة ولا قوة ولا علم ولا سمع ولا بصر وقالوا ان اليد بمعنى النعمة والنعمة خلق من خلق الله خلق به آدم وما شاء من المخلوقات واما الذين يقولون ان اليد هى القدرة فهم طائفة من اهل السنة وقالت طائفة انها صفة زائدة على القدرة

بقیہ صفحہ ۴۳۲

بسم الله الرحمن الرحيم ... ابن جان ... ابن عباس ... فاجواب ... سئل ... جواز ... الانطلاق ... فتح ... وفتح ... محمد ... ادرج ... فتحين ... رفع ... وذكر ... عن الشافعى ... اكروه ... الاعظم ... سقط ...

باقی در صفحہ آئندہ

ان ذهبت تقيمها اگر بروی تو کج برابر کنی بشکنی راشکست کنی تواو اگر چنین زن ست که براه و روش تو بر نگردد یا بد و ان
ترکتها استمتعت بها علی عوج و اگر گذاری او را بر حال وی نفع گیری تو بآن بر کجی وی عوج بکسر عین و فتح آن کجی و کسر
راء ست و بعضی گفته اند فتح و صورت و کسر و معانی وفی الباب عن ابی ذر اخرجه احمد والنسائی و سمرة اخرجه احمد وابن حبان
والحاکم والرویانی والطبرانی وسعید بن منصور وعائشة اخرجه العسکری فی الامثال واخرجه ابن عساکر عن ابی موسی وابن ابی اوفی عن
انس حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح غریب من هذا الوجه **باب** ماجاء فی الرجل یسأله ابوه ان یطلق
امرأته باب ست در بیان انچه آمده است در حق مردی که سوال کند او را پدر وی اینکه طلاق بدهد زن خود را حدثنا احمد بن منیع
قال انا ابن المبارک قال انا ابن ابی ذئب عن الحارث بن عبد الرحمن عن حمزة بن عبد الله بن عمر عن ابن عمر قال کانت
تحتی امرأة احبها گفت ابن عمر بود در نکاح من زنی که دوست میداشتم او را وکان ابی یکرهها و بود پدر من عمر که بدی میشمرد
او را فامرنی ان اطلقها پس امر کرد مرا اینکه طلاق دهم او را فابیت پس ابا کردم من از طلاق دادن فذکرت ذلک للنبی
صلی الله علیه وسلم پس ذکر کردم من آنرا برای آنحضرت که پدر من میگوید کرزن خود را طلاق ده فقال یا عبد الله بن عمر
طلق امرأتک پس فرمود آنحضرت ای عبد الله بن عمر طلاق بده زن خود را وبجا آر حکم پدر خود را وموافقت از وی کن هذا
حدیث حسن صحیح انما نعرفه من حدیث ابن ابی ذئب **باب** ماجاء لا تسأل المرأة طلاق اختها باب ست در بیان انچه آمده است
در سوال نکردن زن طلاق خواهر خود را حدثنا قتیبة قال نا سفیان بن عیینة عن الزهری عن سعید بن المسیب عن ابی هریرة
یبلغ به النبی صلی الله علیه وسلم یعنی فرمود آنحضرت قال لا تسأل المرأة طلاق اختها سوال نکند زن طلاق خواهر خود را مراد از اخت آن ست
که زوج دارد و خواهر باعتبار دین ست چنانکه برادر مسلمان را میگویند مراد آن ست که مثلاً مرد کرد نی دارد و زنی را خواستگاری میکند آن زن میگوید زنی که
داری طلاق ده یا هر دو زن تحت مرد یکی محبتی و توجهی که شوهر دارد یکی طلاق دیگری را میخواهد لتکتفئ ما فی انائها

قوله ان ذهبت تقیمها ای شرعت واردت تقیمها من الاقامة کسرتها ای طلقتها کما فی مسلم وکسرها طلاقها
قوله علی عوج بکسر العین ویفتح وقیل الفتح فی الاجسام والکسر فی المعانی ففی الکشاف عند قوله تعالی
ولم یجعل له عوجا العوج فی المعانی کالعوج فی الاعیان وفی النهایة العوج بفتح العین مختص بکل شئ مرئی
کالاجسام وبالکسر فیما لیس بمرئی انتهی فالانسب ههنا الکسر وفی الحدیث حث علی الرفق بالنساء و
الاحسان الیهن والصبر علی عوج اخلاقهن واحتمال ضعف عقولهن وکراهة طلاقهن بلا سبب وانه
لا مطمع فی استقامتهن **باب** ماجاء فی الرجل یسأله ابوه ان یطلق امرأته قوله طلق امرأتک ای
اطاعة لابیک وارضاء له **باب** ماجاء لا تسأل المرأة طلاق اختها قوله لا تسأل المرأة بالرفع نفی بمعنی
النهی وهو المناسب بالروایة الاخری لا یحل لامرأة تسأل طلاق اختها او بالجزم وکسرت اللام لالتقاء
الساکنین قال القاضی نهی المخطوبة عن ان تسأل الخاطب طلاق التی فی نکاحه وسماها اختا لانهما
اختان فی الدین لتمیل الیها وتحثه علیها واستقباحا للخصلة المنهی عنها انتهی قال فی الارشاد الساری اختها فی النسب
او الرضاع او الدین او فی البشریة لتدخل الکتابیة الکافرة او الحرة او الصغیرة انتهی قوله لتکفئ بفتح تاء وهمزة ثم فاء

شرح سراج احمد

تا خالی کند و بریزد چیزے را کہ در کاسۂ وی ست کنایت ست از مخصوص گردانیدن خود را بخطر زوج وفی الباب عن ام سلمة اخرجه الطبرانی حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی طلاق المعتوه باب ست در بیان آنچہ آمدہ ست در حق طلاق دادن مربی عقل حدثنا محمد بن عبد الاعلی قال نا مروان بن معویة الفزاری عن عطاء بن عجلان عن عکرمة بن خالد المخزومی عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم کل طلاق جائز الا طلاق المعتوه زمود آنحضرت ہر طلاق رواست مگر طلاق معتوہ المغلوب علی عقله کہ غلبہ کردہ شدہ باشد بر عقل وی وعقل مغلوب باشد هذا حدیث کا نعرفه مرفوعا الا من حدیث عطاء بن عجلان وعطاء بن عجلان ضعیف ذاهب الحدیث سہو کنندۂ حدیث بود والعمل علی هذا عند اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم ان طلاق المعتوه المغلوب علی عقله لا یجوز طلاق وا وزن روا نباشد الا ان یکون معتوها یفیق الاحیان فیطلق فی حال افاقته مگر روا باشد طلاق آن معتوہ کہ افاقت میابد گاہی وبہوش می آید گاہی پس طلاق دہد در حال افاقت خود وہمین ست مذہب امام ابو حنیفہ ومراد بمعتوہ مجنون ست کہ در عقل او نقصان ست واختلال ست گاہی غائب میگردد وگاہی بہوش می آید در قاموس ست عته بمعنی نقصان عقل وہوش گفته اند ودر صراح گفته است معتوہ بی عقل شدن ودر کتب فقہ نیز ہمین معنی تفسیر کردہ اند پس قول والمغلوب علی عقله عطف تفسیری باشد مؤید ست آن را کہ المغلوب بی واو کہ در روایت ترمذی آمدہ ست وچون طلاق معتوہ باین معنی واقع نشود طلاق مجنون مطلقا کہ ہیچ شعور ندارد وبطریق اولی واقع نشود واخرج مسدد عن عثمان قال طلاق السکران لا یجوز واخرج ابن ابی شیبة عن ابی سعید قال غیر اجاز طلاق السکران اخرج عبد الرزاق عن علی انه کان لا یری طلاق المکره شیئا واخرج ایضا عنه لا یجوز علی الغلام طلاق حتی یحتلم **باب** ذکر الطلاق کیف کان باب ست در ذکر طلاق کہ چہ طور باشد حدثنا قتیبة قال اللیثی بن شبیب المکی مولی آل الزبیر لیس بالحدیث بود عن هشام بن عروة عن ابیه عن عائشة قالت کان الناس الرجل یطلق امرأته بود مردم ومردی کہ طلاق میداد زن خود را ما شاء ان یطلقها وہی امرأته ہر مقدار طلاق کہ میخواست اینکہ طلاق دہد او را در حالی کہ او زن وی می بود اذا ارتجعها وہی فی العدة چون رجوع میکرد با آن زن در حالی کہ او در

شرح ابی الطیب

من کفا الاناء قلبه لیفرغ ما فیه ای لا تسأل المرأة طلاق زوجة احد لینکحها ویصیر لها من نفقة ما کان للمطلقة وفی النهایة هذا تمثیل لا مالة الضرة حتی صاحبتها من زوجها الی نفسها اذا سألت طلاقها ای کما تقلب الاناء ضرتها فی انا ئها **باب** ماجاء فی طلاق المعتوه **قوله** المعتوه المغلوب علی عقله قال فی النهایة هو المجنون المصاب بعقله وقد عته فهو معتوه وقیل المراد بالمغلوب السکران قلت فی شرح السنة اختلف فی طلاق السکران فذهب عثمان وابن عباس الی ان طلاقه لا یقع لانه لا عقل له کالمجنون وقال علی وغیره یقع وهو قول مالک والثوری والاوزاعی وظاهر مذهب الشافعی وابی حنیفة لانه عاص لم یزل عنه الخطاب ولا الاثم بدلیل انه یؤمر بقضاء الصلوات ویاثم باخراجها عن وقتها **باب** **قوله** کان الناس الرجل هو بالواو وفی اکثر النسخ والاقرب ان الواو زائدة فی خبر کان ای الرجل یطلق امرأته الی آخره قال فی منتهی اللبیب الواو الزائدة اثبتها الکوفیون لاحفش وجماعة وحملوا علی ذلک حتی اذا جاؤ وها وفتحت ابوابها وقوله تعالی فلما اسلما وتله للجبین فی المطول قد یزاد الواو وفی بارخبر کان وغیرها علی خلاف الاصل تشبیها له بالحال واما جعل الواو للحال فلا یستقیم اذ لا یبقی لکان خبر وجعل کان تامة لا یساعده المعنی

عارضة الاحوذی

هو المال الحلال فی ذاته الحلال فی طریق کسبه لم یحرمه الله ولا اکتسبه مالکه من وجه لا یرضی الله وقد بینا فی القسم الرابع من التفسیر وغیره بنهایة البیان **الثانیة** قوله یربو وفی روایة یربیها حتی تکون کالجبل عبر به سبحانه عن مضاعفة الثواب علی العمل کما یفعل فی الصدقة وکذلک یفعل فی قیراط صلوة الجنازة حتی یجعل اصغره کالجبل وهو احد ذلک من فضل الله علی حسب ما یعمله من صدق النیات وخلوص الطویات والرغبة فی الخیرات والمواظبة علی الصالحات فالاعمال للاعمال کالنیات بعضه بعضا قال وتصدیق ذلک فی کتاب الله قوله وهو الذی یقبل التوبة عن عباده فنبه صلی الله علیه وسلم علی ان الذی تقدم من قوله یاخذها بیمینه وتقع فی کفه ان ذلک کله عبارة عن قبوله للعبد وتضعیفه لثوابه فیه **الثالثة** وجه ضرب المثل فی التشبیه بتربیة الفلو وهو صغیر ذوات الحافر

التریمذی

ہ از اخراج کردہ مسعود الحضرت شیخان
کردہ طلاق سکران را بان نیست
واخراج کردہ ابن ابن نیست
از ابی ہریرہ ثابت نیست
واخراج کردہ عبد الرزاق
واخراج کردہ ابن ابی شیبہ
از ابی سعید ثابت نیست
طلاق نابالغ کردہ صحیح نیست
واخراج کردہ ابن ابی شیبہ
ابو سعید ابن مسیب
من عبید الله بن عبد الله قال
علیہ وسلم لا یجوز للمعتوہ
طلاق ولا عتاق ولا شراء
کذا رواہ ابو یوسف
عنہ ورواہ ابن فروہ
من طریق علی بن ربیع عن
ابیہ عنہ واخرج ابن
ابی شیبہ من حدیث علی
باسناد صحیح کل طلاق جائز الا
المعتوہ یعنی مغلوبا فی
عقلہ والجواب ۱۲ مولانا
مرتضی وصی احمد

شرح سراج احمد

شرح ابی الطیب

شرح سراج احمد

ابن الحارث بن عبیلۃ بالفتح ابن اسحاق بن عبد الدار قرشی گویند نام او عمرو بود و گویند لبید ربہ و گویند حبہ بود و حدہ و گویند بنون و گویند عام و گویند اصرم صحابی مشہور و راو ابہ نوشتہ است و قیل لبید ربہ بالاضافۃ قال وضعت سبیعۃ گفت ابو السنابل وضع کرد حمل را سبیعۃ الاسلمیۃ تصغیر ست بعد وفاۃ زوجہا پس از وفات یافتن شوہر خود ثلثۃ وعشرین او خمسۃ وعشرین یوما یا بیست و سہ یا بیست و پنج روز فلما تعلت تشوفت للنکاح پس ہر گاہ بالا شد سبیعہ از ایام نفاس و پاک گشت از نفاس آراستہ کرد خود را برای نکاح تشوف بفتح یعنی آراستہ کردن فانکر علیہا ذلک پس انکار کرد ابو السنابل بر سبیعہ آراستہ کردن را برای نکاح فذکر ذلک للنبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال ان تفعل فقد حل اجلہا پس ذکر کردہ شد بر ے آنحضرت تزین و آراستہ کردن سبیعہ و منع ابو السنابل را پس فرمود آنحضرت اگر بکند سبیعہ نکاح را پس تحقیق تمام گشتہ است مدت عدت وی بجہت وضع حمل حدثنا احمد بن منیع قال نا الحسن ابن موسی قال نا شیبان عن منصور نحوہ وفی الباب عن ام سلمۃ اخرجہ الشیخان حدیث ابی السنابل حدیث مشہور غریب من ہذا الوجہ ولا نعرف للاسود سماعا من ابی السنابل مصنف گوید و نمی شناسم مر اسود را سماع ے از ابی السنابل پس حدیث منقطع باشد وسمعت محمد ابن اسمٰعیل البخاری یقول لا اعرف ان ابا السنابل عاش بعد النبی صلی اللہ علیہ وسلم امام بخاری میگفت نمی شناسم کہ ابو السنابل زندہ ماندہ باشد پس از وفات آنحضرت والعمل علی ہذا الحدیث عند اکثر اہل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم کعبد اللہ ابن مسعود و ابی ہریرۃ و ابی سلمۃ وغیرہم کما مر انا ابی حنیفۃ ان الحامل المتوفی عنہا زوجہا اذا وضعت فقد حل لہا التزویج بدرستی کہ زن حامل کہ وفات کردہ شدہ باشد شوہر او چون وضع حمل کند پس تحقیق حلال گشت مر آن را نکاح کردن و ان لم تکن انقضت عدتہا و اگرچہ نباشد کہ گذشتہ باشد عدت او کہ چہار ماہ

شرح ابی الطیب

قولہ سبیعۃ بضم السین المہملۃ وفتح الموحدۃ واسکان التحتیۃ وکانت تحت سعد بن خولۃ وھو فی بنی عامر ابن لوی کما فی مسلم وکان وفاتہ فی حجۃ الوداع **قولہ** او خمسۃ وعشرین یوما وفی موطا مالک بعد وفاۃ زوجہا بنصف شہر وللبخاری عن یحیی بن ابی کثیر عن ابی سلمۃ عن ام سلمۃ فوضعت بعد موتہ باربعین لیلۃ وفی مسلم عن الزہری عن عبید اللہ عن سبیعۃ فلم تنشب ان وضعت وفی مصنف عبد الرزاق عن عروۃ بسبع لیال وعن ابراہیم التیمی بسبع عشرۃ لیلۃ او قال بعشرین لیلۃ وعن عکرمۃ بخمس واربعین لیلۃ وعن معمر قال یقول بعضہم مکثت سبع عشرۃ لیلۃ ومنہم من یقول اربعین لیلۃ وعن احمد عن سبیعۃ فلم امکث لا شہرا حتی وضعت وروی غیر ذلک مما یتعذر فیہ الجمع لاتحاد القصۃ ولعل ذلک السر فی ابہام من ابہم المدۃ قالہ فی شرح الموطا **قولہ** فلما تعلت بتشدید اللام من تعلی اذا ارتفع ای ارتفعت وطہرت او من تعلی من علتہ اذا برأ ای خرجت من نفاسہا وسلمت **قولہ** تشوفت للنکاح ای مالت ونظرت من شاف اذا نظر ای نظرت وتوجہت الی النکاح **قولہ** فانکر علیہا ذلک بصیغۃ المعلوم وفاعلہ ضمیر ابی السنابل لما فی البخاری کانت تحت زوجہا فتوفی عنہا وہی حبلی فخطبہا ابو السنابل بن بعکک فابت ان تنکحہ فقال واللہ ما یصلح ان تنکحی حتی تعتدی آخر الاجلین فمکثت قریبا من عشر لیال ثم جاءت النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال انکحی انتہی **قولہ** وان لم تکن انقضت عدتہا ای بالایام والا فالعدۃ بالوضع قد انقضت

عارضۃ الاحوذی

ما یرجع الی العقاب فیسمی بہ لانہ عنہ صدر فذلک ہو الذی تطفئہ الصدقۃ کما یطفئ الماء النار وضرب مثلا کما یشاہد الصدقۃ والہدیۃ تصلح نفس المعطی وتطفئ غلتہ وتمحو حرفہ **السادسۃ** قولہ میتۃ السوء وہو من المسألۃ الخامسۃ لان میتۃ السوء نوع من عقوبۃ اللہ وغضبہ والصدقۃ ترفع البلاء لما تکفر من الخطایا التی توجب الغضب وتحل العقاب **السابعۃ** فی شرح میتۃ السوء وہی مسألۃ خفیت علی المتوسمین بالعلم المتوحین بتفسیر مشکلہ فظنوا انہا میتۃ الفجاءۃ لما روی ان موت الفجاءۃ اخذۃ اسف او غضبان عجب اخذۃ وقد بینا التفسیر ذلک فی کتاب الجنائز وحقیقتہا انہا میتۃ حزن لانہ لو جاءہ الموت بمقدمۃ لتاہب لہ بتوبۃ فاذا فوجئ بہ اسف لما فاتہ من توبۃ وقیل میتۃ الشہرۃ کالمصلوب مثلا ولیس ہذا بصحیح فان خبیبا قتل مظلوما ولم تکن میتۃ سوء لانہ کان مظلوما وحقیقۃ میتۃ السوء ان تکون المیتۃ فی سبیل معصیۃ اللہ والمعاذ من ذلک لا رب غیرہ

اسماء الرجال

قولہ ابن بعکک الصحابی الذی خطب سبیعۃ بتشدید اللام مفتوحۃ وبعد الکاف المفتوحۃ شین معجمۃ ساکنۃ ثم عین مہملۃ مفتوحۃ وہو ابو السنابل بن بعکک بن الحارث بن عامر بن لوی ابن غالب القرشی العامری ابن اخی عبد الدار بن قصی وقیل ابن عمہ وقیل ابن اخی عبد الدار وہو ابن اخی عبد العزی وقیل ابن عمہ وقیل غیر ذلک وہو ابن بنت حبۃ بفتح الحاء المہملۃ وتشدید الموحدۃ وکان من السابقین الاولین وکان شاعرا مکثرا ذکرہ الشیخ محی الدین فی تہذیبہ وحدیثہ فی الصحیحین وغیرہما روی عنہ الامام ابو حنیفۃ وابراہیم بن مہاجر وعبد الرحمٰن بن الاسود وابن بنتہ عمارۃ وجماعۃ وکان حلیفا لبنی عبد الدار فخرج مہاجرا فمات بمکۃ فخلف سبیعۃ حاملا فمکثت قریبا من لیال ثم وضعت فتزوجہا ابو السنابل بن بعکک فقال تشوفت تریدین الخطاب فانک واللہ ما انت بناکح حتی یمر علیک اربعۃ اشہر وعشر فاتت النبی صلی اللہ علیہ وسلم

باقی در صفحہ آئندہ

عارضة الاحوذی

باب حق السائل عبد الرحمن ابن مجيد عن جدته ومجيد وكانت ممن بايعت رسول الله صلى الله عليه وسلم قالت يا رسول الله ان المسكين يقوم على بابي فما اجد له شيئا اعطيه اياه فقال لها رسول الله صلى الله عليه وسلم ان لم تجدي شيئا تعطيه الا ظلفا محرقا فادفيه اليه حسن صحيح قال وفي الباب عن حسن بن علي الاسادي قال الفقيه الامام ابو بكر بن العربي رضي الله عنه وهي امرأة من كبار الصحابة واسمها هو الذي تقدم هكذا من لا يرد السائل ولو جاء على فرس يرويه حسن بن علي عن النبي صلى الله عليه وسلم

الاحكام في مسائل الاولى اما اعطاء السائل من الصدقة الواجبة ففرض واما اعطاؤه من صلب المال فلا يلزم الا على تفصيل بيناه في الاحكام والتذكير وغيره ولكنه يستحب في الجملة الا يرجع خائبا لتلا يتعين له حق فيتوجه على المسؤل عتاب او عقاب **الثانية** قوله ولو بظلف محرق اختلف في تاويله فقيل ضربه مثلا للمبالغة كما جاء من بنى لله مسجدا ولو مثل مفحص قطاة بنى الله له بيتا في الجنة وقيل ان الظلف المحرق كان له عندهم قدر لانهم

شرح سراج احمد

وده روز اند وهو قول سفيان الثوري والشافعي واحمد واسحق وقال بعض اهل العلم من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم كامير المؤمنين علي بن ابي طالب وابن عباس وغيرهم تعتد باخر الاجلين عدت بكشد زن متوفي عنها زوجها اخير بن هر دو اجل يعني اگر وضع پيش از مدت چهار ماه ودہ روز شد عدت او تمام ميگردد وبگذشتن چهار ماه ودہ روز واگر وضع حمل شود پس از گذشتن چهار ماه ودہ روز عدت او تمام مي شود بوضع حمل وعجب است كه در كتب اصول فقه ودر ترجمه مشكوة نيز ذكر كرده است كه نزد امام شافعي عدت متوفي عنها زوجها بابعد الاجلين چنين است وحال آنكه ترمذي امام شافعي را موافق امام ابي حنيفه گفته است والقول الاول اصح مصنف گويد وقول اول اصح است وقول بعد الاجلين باعتبار مذهر وحدثنا قتيبة قال نا الليث عن يحيى بن سعيد عن سليمان بن يسار ان ابا هريرة وابن عباس وابا سلمة بن عبد الرحمن تذاكروا المتوفى عنها زوجها الحامل تضع عند وفاة زوجها بدرستي كه ابو هريره وابو سلمه وابن عباس ذكر كردند زن متوفي عنها زوجها كه حامله باشد وضع كند حمل را نزد وفات شوهر خود فقال ابن عباس تعتد باخر الاجلين پس گفت ابن عباس بس عدت بكشد اين زن بابعد الاجلين وقال ابو سلمة بل تحل حين تضع وگفت ابو سلمه بلكه بيرون شود از عدت هنگامي كه وضع كند حمل را وقال ابو هريرة انا مع ابن اخي يعني ابا سلمة وگفت ابو هريره من همراه پسر برادر خود ام كه مراد داشت ازان ابا سلمه را فارسلوا الى ام سلمة زوج النبي صلى الله عليه وسلم پس فرستادند اين سه صحابه كسي را بسوي ام سلمه ام المؤمنين فقالت قد وضعت سبيعة الاسلمية بعد وفاة زوجها بيست پس گفت ام سلمه در جواب تحقيق وضع كرد حمل را سبيعه اسلميه پس از وفات زوج خود بمدتي اندك فاستفتت رسول الله صلى الله عليه وسلم پس پرسيد سبيعه حضرت را فامرها ان تتزوج پس امر فرمود او را آنحضرت انيكه نكاح كند وبوضع حمل برآمد از عدت هذا حديث حسن صحيح

باب ما جاء في عدة المتوفى عنها زوجها باب ست در بيان آنچه آمده است در ذكر عدت زني كه وفات كرده شود شوهر او حدثنا الانصاري قال نا معن بن عيسى قال نا مالك بن انس عن عبد الله بن ابي بكر بن محمد بن عمرو بن حزم عن حميد بن نافع عن زينب بنت ابي سلمة انها اخبرته بهذه الاحاديث الثلثة بدرستي كه زينب حديث كرده حميد را باين سه حديث كه در عدت متوفي عنها زوجها اند قال قالت زينب دخلت على ام حبيبة زوج النبي صلى الله عليه وسلم حين توفي ابوها ابو سفيان بن حرب گفت حميد بن نافع گفت زينب دختر ام سلمه درآمدم من بر ام المؤمنين ام حبيبه دختر ابي سفيان چون ابو سفيان در معويه در هنگامي كه وفات كرد ابو سفيان در سنه اربع وثلثين گويند احدى وثلثين وگويند ثلثين فدعت بطيب فيه صفرة خلوق او غيره پس طلب كرد ام حبيبه بوي خوش را كه در آن بود زرد خلوق يا ديگر چيز يعني خوشبوئي مركب بود فدهنت به جارية پس تدهين كرد بآن خلوق دايه را كه بود مراد ام حبيبه را

شرح ابی الطیب

قوله تعتد بابعد الاجلين واحتجوا بانهما عدتان مجتمعتان بصفتين فلا يخرج من احدتهما الا بيقين واليقين اخر الاجلين واجيب بانه لما كان المقصود من العدة براءة الرحم ولا سيما فيمن تحيض حصل المطلوب بالوضع **قوله** فامرها ان تتزوج اى باحر لها الزواج واذنها في النكاح لها في البخاري فاستاذنته ان تنكح فاذن لها وفي رواية فيه فقال انكحي اى قال لها انكحي **باب** ما جاء في عدة المتوفى عنها زوجها **قوله** ام حبيبة اسمها رملة **قوله** فدعت اى طلبت **قوله** فيه صفرة خلوق باضافة صفرة الى خلوق يوزن صبور اضرب من الطيب وفي رواية بالوصف فهو مرفوع **قوله** فدهنت بالدال المهملة **قوله** به جارية وفي البخاري منه موضع به وجارية بالنصب قال الحافظ لم اقف على اسمها

شرح سراج احمد

تم مست بعارضیها پس مس کرد ام حبیبه بهر دو کرانهٔ رخسارهای خود را ثم قالت والله مالی بالطیب من حاجة پس ترگفت ام حبیبه بخدا سوگند نیست مرا ببوی خوش هیچ حاجتی غیر انی سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول لا یحل لامرأة تؤمن بالله والیوم الآخر ان تحد علی میت سوای اینکه تحقیق من شنیدم آنحضرت را که می فرمود حلال نیست مرزن را که ایمان می آرد بخدا و روز آخرت که سوگ دارد بر مرده فوق ثلثة ایام بالای سه روز زیاده بر آن الا علی زوج اربعة اشهر وعشرا مگر بر شوی چهار ماه و ده روز تحد بضم تا و کسر حای مهمله روایت ست و در لغت بفتح تا و کسر حای مهمله وضم آن نیز آمده است وحد وحداد بکسر جا بهای سوگ سیاه و کبود و جامهٔ سوگ پوشیدن قالت زینب فدخلت علی زینب بنت جحش گفت زینب بنت ابی سلمه که در آمدم من بر زینب دختر جحش ام المؤمنین حین توفی اخوها در هنگامی که وفات کرد برادر او فدعت بطیب فمست منه پس طلبید زینب بوی خوش را پس مس کرد از زینب از ان بوی خوش و مالید بر خود ثم قالت والله مالی فی الطیب من حاجة غیر انی سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لا یحل لامرأة تؤمن بالله والیوم الآخر ان تحد علی میت فوق ثلث لیال الا علی زوج اربعة اشهر وعشرا قالت زینب بنت ابی سلمة وسمعت ای ام سلمة تقول وشنیدم مادر خود را که ام سلمه بود گفت جاءت امرأة الی رسول الله صلی الله علیه وسلم آمد زنی بسوی آنحضرت فقالت یا رسول الله پس گفت آن زن ای رسول خدا بیشک دختر مرا ان ابنتی توفی عنها زوجها بدرستی که دختر من وفات کرده است شوهر او وقد اشتکت عینها و حال آن ست که تحقیق بدرد آمده است چشم او افنکحلها

شرح ابی الطیب

قوله تم مست بعارضیها ای جانبی وجهها قال ابن درید العارض صفحة العنق وفی کتاب العین عارضة الوجه ما یبدو منه وفی المفهم العوارض ما بعد الاسنان اطلقت علی الخدین هنا مجازا لانهما علیهما هو من مجاز المجاورة **قوله** ان تحد علی میت المصدر المنسبک من ان تحد فاعل یحل وفوق ظرف زمان لاضافته الی زمان وهو بضم اوله وکسر الحاء من الرباعی ولم یعرف الاصمعی سواه وحکی غیره فتح اوله وضم ثانیه من الثلاثی یقال حدت المرأة واحدت والاحداد هو امتناع المرأة من الزینة لموت زوج او غیره **قوله** الا علی زوج ایجاب للنفی والجار متعلق بتحد فیکون الاستثناء مفرغا ای لا تحد علی احد الا علی زوج **قوله** اربعة اشهر وعشرا متعلق بمحذوف فی المستثنی دل علیه المذکور فی المستثنی منه والاستثناء متصل ان جعل بیانا لقوله فوق ثلاث فالمعنی لا یحل لامرأة ان تحد اربعة اشهر وعشرا علی میت الا تحد علی زوج اربعة اشهر وعشرا وان جعل معمولا لتحد مضمرا فهو منقطع ای لکن تحد علی زوج اربعة اشهر وعشرا **قوله** قالت زینب ای بنت ابی سلمة وهذا الحدیث الثانی من احادیثها الثلاثة **قوله** حین توفی اخوها هو عبد الله بن جحش کما هو فی بعض الموطاءات وکذا هو فی صحیح ابن حبان **قوله** قالت زینب هذا الحدیث الثالث من احادیثها الثلاثة **قوله** جاءت امرأة اسمها عاتکة بنت نعیم بن عبد الله بن النحام **قوله** وقد اشتکت عینیها فاعل اشتکت ضمیر راجع الی البنت وعینیها تثنیة عین منصوب علی المفعولیة **قوله** افنکحلها بضم الحاء وهو مما جاء

قوت المغتذی

افنکحلها بفتح الحاء وضمها

عارضة الاحوذی

کانوا یسهکونه ویسبقونه

الثالث اخبر فی بعضهم عن ابی الحسن القابسی انه کان فی مسجد سائل یلح یقول این السواسحون این المتصدقون این المنفقون این الراغبون حتی الح فی ذلک فقال له ذهبوا صعالذین لا یسألون الناس الحافا قال القاضی ابو بکر رضی الله عنه هذا الجواب قاله من قاله غیر محصل ولا داخل فی سبیل العلم وانما هو فی باب التاریخ والاخبار الادبیة وقد بینا معنی الآیة فی الاحکام بیانا شافیا بما یکفیه ان الالحاح والالحاف هو التکرار وهو یکون فی السؤال وفی المال ولکن لا یتصور الالحاح من السائل الا اذا أعطی قیل ان یعطی لو سال یومه کله ما کان ملحا ولا ملحفا حتی لو اعطی لا یکون سؤاله بعد الاعطاء الحاحا ولا الحافا الا بشرط ان یأخذ کفایته

باب اعطاء المؤلفة قلوبهم

سعید بن المسیب عن صفوان بن امیة قال اعطانی رسول الله

عارضة الاحوذی

صلی الله علیه وسلم یوم حُنَیْن وانه لا یُبْغِضُ الخلق الی فما زال یعطینی حتی انه لاحب الخلق الی

الاسناد الصحیح من هذا عن سعید بن المسیب ان صفوان بن امیة لا ان سعید الم یسمع من صفوان شیئا وانما یقول الراوی فلان عن فلان اذا سمع شیئا ولو حدیثا واحدا فیحمل سائر الاحادیث التی سمعها من واسطة عنه عن الصنعة فاما اذا لم یسمع منه شیئا فلا سبیل الی ان یحدث عنه لا بعنعنة ولا بغیرها وقد بینا ذلك فی اصول الفقه الاحکام فی مسائل

الاولی اختلف الناس فی المؤلفة قلوبهم هل کانوا مسلمین لکن لاسلامهم کان یتوقع علیه الضعف او الذهاب فاعطوا اتثبیتا وقیل بل کانوا کفارا اعطوا استکفاءً لشرهم استعانة للمجاهدین المحاربین بهم وهذا هو الصحیح وعلیه تدل الاخبار کلها

الثانیة اختلف العلماء هی بقی الیوم منهم احد یفعل معه مثل ذلك فقال قوم قد قالوا بان

شرح سراج احمد

آیا پس سرمہ کشم چشم اورا و نکحلها بفوقانیه نیز آمده است یعنی آیا سرمہ کشد آن دختر چشم خود را فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم پس فرمود آنحضرت سرمہ نکند مرتین او ثلث مرات دو بار سوال کرد آن زن یا سه بار کل ذلك یقول لا هر بار میگفت آنحضرت سرمہ نکند واین سرمہ ناکردن برای نگاهداشتن سوگ ست بعد از مردن شوهر ترك طیب وزینت و اکتحال و در اکتحال اختلاف ست نزد شافعی جائز ست از جهت رمد در شب و در روز مسح کند و نزد احمد جائز نیست اصلا و نزد ما جائز ست از جهت عذر در شب و در روز و ظاهر این حدیث دلالت موافق مذهب امام احمد ست ثم قال پس تر فرمود آنحضرت انما هی اربعة اشهر وعشر انیست آن مدت مگر چهار ماه و ده روز پس تا این مدت صبر باید کرد از زن و در کمتر از زن نباید شکست یا مراد آن ست که مدت آن اکثر سیار هم نیست چهار ماه و ده روز بیش نیست اضطراب چیست فافهم ولفظ عشر مرفوع ست چنانکه مقتضای ظاهر عبارت ست و در اصول منصوب ست حکایت لفظ قرآن بعد ازان اشارت کرد که در جاهلیت مدت تا سال کامل بود با چیزهای دیگر عجیب ومضحک فرمود وقد کانت احدکن فی الجاهلیة ترمی بالبعرة وتحقیق بود یکی از شما زنان در جاهلیت کرمی انداخت در بیرون آمدن از مدت بعد از تفتح باد سکون عین پشک شتر وگوسفندان علی راس الحول در وقت تمام شدن سال آورده اند که چون می مرد شوهر زن در خانۂ تنگ می در آمد زن و بدترین جاهای خود را می پوشید و مساس نمیکرد طیب انچه در وی زینت می بود تا سال تمام وچون سال حی گذشت خری یا گوسفندی می آوردند و فرج خود بآن مسح میکرد و از خانه بیرون می آمد و چند پشک را در دست وی می دادند و آنها می انداخت و بیرون می آمد بدان از عدت وفی الباب عن فریعة بضم فا وراي مفتوحة ابنة مالك بن سنان اخت ابی سعید الخدری اخرجه مالك وابو داود والنسائی وابن ماجة والدارمی وحفصة بنت عمر واخرج احمد والشیخان وابو داود والنسائی وابن ماجة عن ام عطیة واخرج ابن ماجة عن الزبیر واخرج عبد الرزاق وابن ابی شیبة وعبد بن حمید عن المسور بن مخرمة واخرج عبد الرزاق والبیهقی عن عمر قال تتربص امرأة المفقود اربع سنین واخرج عبد الرزاق عن الحکم ابن عتبة ان علیا قال فی امرأة المفقود هی امرأة ابتلیت فلتصبر حتی یاتیها الموت او طلاق قال ابن جریج بلغنی ان ابن مسعود وافق علیا علی انها تنتظره ابدا واخرج البیهقی عن عمر قال عدة الامة ان لم تحض شهرین کعدة الحرة ان حاضت حیضتان واخرج عبد الرزاق والشافعی وسعید بن منصور والبیهقی عن عمرو بن اوس الثقفی انه سمع عمر بن الخطاب یقول لو استطعت ان اجعل عدة الامة حیضة ونصفا لفعلت فقال له رجل فاجعلها شهرا ونصفا فسکت عمر واخرج عبد الرزاق وسعید بن منصور عن علی قال عدة السریة ثلث حیض واخرج عبد الرزاق عن ایوب ان عمر بن الخطاب لم یاذن للمتوفی عنها زوجها ان تبیت عندها الا لیلة واحدة وهو فی الموت اخرج مالك والشافعی وابن ابی شیبة والبیهقی عن عمر قال لو وضعت المتوفی

شرح ابی الطیب

مضمومة وان کانت عینه حرف حلق **قوله** انما هی اربعة اشهر وعشرا ای انما العدة الشرعیة اربعة اشهر وعشرا بنصب الجزاین علی حکایة لفظ القرآن وقیل بالرفع علی الاصل والمراد تقلیل المدة وتهوین الصبر عما منعت منه وهو الاکتحال فی العدة **قوله** ترمی البعرة بفتح الموحدة والعین وتسکن قال فی القاموس رجیع ذی الخف والظلف واحدة البعر والجمع ابعار وفی ذکر الجاهلیة اشارة الی ان الاسلام صار بخلافه فی التخفیف وکانت عادة اهل الجاهلیة ان المرأة تعتد سنة تتراك الطیب وغیره وتجلس فی بیت ردی علی حالة سیئة ثم ترمی ببعرة وتخرج من العدة

شرح سراج احمد

عنہا زوجہا ذابطنہا وہو علی السریر لم یدفن حلت اخرج مالک وعبد الرزاق والبیہقی عن سعید بن المسیب ان عمر بن الخطاب کان یرد المتوفی عنہن ازواجہن من البیداء یعنی من الحج اخرج الدارقطنی وابن الجوزی فی الواہیات وفیہ ضعیفان عن علی قال امر المتوفی عنہا زوجہا ان تعتد فی غیر بیتہا ان شاءت اخرج عبد الرزاق عن ابن عباس قال المتوفی عنہا لا تمس طیبا ولا تلبس ثوبا مصبوغا ولا تکتحل ولا تلبس الحلی ولا تختضب ولا تلبس المعصفر اخرج عبد الرزاق عن ام سلمۃ قالت المتوفی عنہا زوجہا لا تلبس من الثیاب المصبغۃ شیئا ولا تکتحل ولا تلبس حلیا ولا تختضب ولا تتطیب اخرج عبد الرزاق عن ام عطیۃ قالت امرنا ان لا نلبس فوق الاحد ولا الثیاب المصبغۃ الا العصب وامرنا ان لا نحد علی میت فوق ثلاثۃ الا الزوج وامرنا ان لا نمس طیبا الا اذا ناہ الطہرۃ بالکست والاظفار اخرج مالک والشافعی وعبد الرزاق وابن ابی شیبۃ وابو عبید والبیہقی عن ابن المسیب ان عمر وعثمان قضیا فی المفقود ان امرأتہ تربص اربع سنین واربعۃ اشہر وعشرا بعد ذلک ثم تزوج فان جاء زوجہا الاول خیر بین الصداق وبین امرأتہ اخرج البیہقی وابن عساکر عن نافع قال سئل ابن عمر عن عدۃ ام الولد فقال حیضۃ فقال رجل ان عثمان کان یقول ثلاثۃ قروء فقال عثمان خیرنا واعلمنا حدیث زینب حدیث حسن صحیح والعمل علی ہذا عند اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرہم ان المتوفی عنہا زوجہا تتقی فی عدتہا الطیب والزینۃ زنی کہ وفات کردہ شدہ باشد شوہر او پرہیز کند در عدت خود بوی خوش و زینت را وہو قول سفیان الثوری ومالک والشافعی واحمد واسحق وہمین ست مذہب امام ما ابی حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ **باب** ماجاء فی المظاہر یواقع قبل ان یکفر باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در حق مردی کہ بگوید زن خود را انت علی کظہر امی واقع شود وجماع کند باز خود پیش از آنکہ کفارت ظہار دہد تحریر رقبہ است اگر رقبہ موجود نشود روزہ دو ماہ دارد پی در پی واگر روزہ را ہم طاقت نداشتہ باشد اطعام شصت مسکین ست حدثنا ابو سعید الاشج قال نا عبد اللہ بن ادریس عن محمد بن اسحق عن محمد بن عمرو بن عطاء عن سلیمان بن یسار عن سلمۃ بن صخر البیاضی در تقریب ست سلمۃ بن صخر بن سلمان بن الصمت الانصاری الخزرجی ویقال سلمان ویقال لہ البیاضی صحابی ظاہر من امرأتہ قال البغوی لا اعلم لہ مسندا غیرہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی المظاہر واقع قبل ان یکفر روایت میکند سلمہ از آنحضرت در حق مرد ظہار کنندہ کہ جماع کند پیش از آنکہ کفارہ دہد وقاع ومواقعت کنایت ست از جماع قال کفارۃ واحدۃ فرمود بر وست یک کفارہ وہمین ست از ائمہ جمہور وبعضی گفتہ اند کہ چون مواقعت کند پیش از کفارت واجب میگردد بروی دو کفارت ہذا حدیث حسن غریب والعمل علی ہذا عند اکثر اہل العلم وہو قول سفیان الثوری ومالک والشافعی واحمد واسحق وقال بعضہم اذا واقعہا قبل ان یکفر فعلیہ کفارتان وگفتہ اند بعضی علما چون جماع کند آن را پیش

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی المظاہر یواقع قبل ان یکفر **قولہ** عن سلمۃ بن صخر البیاضی بفتح الموحدۃ وتخفیف التحتیۃ قال فی التقریب سلمۃ بن صخر بن سلمان بن الصمت الانصاری الخزرجی ویقال اسمہ سلمان ویقال لہ البیاضی **قولہ** یواقع قبل ان یکفر ای یجامع قبل التکفیر ای قبل اداۂ **قولہ** قال کفارۃ واحدۃ وبہ قال علماؤنا انہ ان وطیہا قبل ان یکفر استغفر اللہ ولا شیء علیہ غیر الکفارۃ الاولی وفی شرح السنۃ وہو قول اکثر اہل العلم وبہ قال مالک والشافعی واحمد وقیل اذا واقعہا قبل ان یکفر وجب علیہ کفارتان انتہی

عارضۃ الاحوذی

اظہر اللہ الاسلام علی جمیع الادیان وعلی ذلک عول عمر فی قطعہ منہم سفیان وقال قوم اذا احتاج الامام الی ذلک الان فعلہ وہو الصحیح عندی وبہ قال الشافعی وقد قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم بدأ الاسلام غریبا وسیعود غریبا فکل ما فعلہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم لحکمۃ وحاجۃ وسبب فوجب ان السبب والحاجۃ اذا ارتفعت ان یرتفع الحکم واذا عادت ان یعود ذلک

باب المتصدق یرث صدقتہ عبد اللہ بن بریدۃ قال کنت جالسا عند النبی صلی اللہ علیہ وسلم اذ اتتہ امرأۃ فقالت یا رسول اللہ انی کنت تصدقت علی امی بجاریۃ وانہا ماتت قال وجب اجرک وردہا علیک المیراث فقالت یا رسول اللہ انہا کان علیہا صوم شہر افاصوم عنہا قال صومی عنہا قالت یا رسول اللہ انہا لم تحج افاحج عنہا قال حجی عنہا حسن صحیح وان کان من الافراد لم یروہ الا عطاء والعارضۃ فیہ ان الناس اختلفوا فیما اذا عادت

حل لغت

قولہ الا العصب ابریسم رنگ کردہ شدہ بعصفر یا بعصفر و زعفران **قولہ** الا ثوب ع

عارضة الاحوذی

الصدقة بالميراث الى الرجل هل تحل له ام يلزمه ان يتصدق بها والصحيح جواز اكلها للاثر والنظر اما الاثر فما روى عن النبى صلى الله عليه وسلم انه قال وجبت جرايتها عليك الميراث واما النظر فان الملك اذا تغاير تغايرت الاحكام الا ترى انه لو اعطى لمسكين صدقة لجاز للغنى ان ياكلها عنده لان الملك لما انتقل لغير الحكم فهذا مثله والله اعلم والصوم والحج ياتى كل ذلك فى بابه انشاء الله

باب كراهية العود فى الصدقة حديث ابن عمر ان عمر حمل على فرس فى سبيل الله ثم راها تباع فاراد ان يشتريها فقال له النبى صلى الله عليه وسلم لا

الاحكام فى مسائل

الاولى قوله حمل على فرس الحمل على ثلثة انواع الاول ان تحبس عليه فرسا لاتباع ولا توهب ولكن يغزو عليه خاصة ويركبه فى الجهاد لا غير الثانى ان يتصدق به على غيره لوجه الله سبحانه الثالث ان يهبه له فاما ان حمله عليه على انه حبس لا يباع ولا يوهب فذلك لا يشترى بلا دان كان صدقة

شرح سراج احمد

از نیکه کفارت دهد پس بروی ست لازم دو کفارت و هو قول عبد الرحمن بن مهدی حدثنا ابو تمار الحسین بن حریث قال نا الفضل بن موسی عن متمر عن الحکم بن ابان عن عکرمة عن ابن عباس ان رجلا اتی النبی صلی الله علیه وسلم قد ظاهر من امراته بدرستی که مروی آمد نزد آنحضرت که تحقیق ظهار کرده بود بازن خود وقع علیها پس جماع کرد مرد با او و واقع شد بر وی فقال یا رسول الله انی ظاهرت من امراتی پس گفت آن مرد ای پیغمبر خدا بدرستی که من ظهار کردم از زن خود و گفتم او را که انت علی کظهر امی فوقعت علیها قبل ان اکفر پس واقع شدم بروی پیش از انکه کفارت دهم فقال وما حملك على ذلك يرحمك الله پس فرمود آنحضرت وچه چیز برداشته ترا بر جماع کردن وی رحم کند ترا حق تعالی قال رایت خلخالها فی ضوء القمر گفت آن مرد دیدم من سفیدی بر نخن او را که در پای داشت در روشنی ماهتاب پس مالک نشدم بر نفس خود تا آنکه جماع کردم با او قال فلا تقربها حتی تفعل ما امرك الله فرمود آنحضرت پس نزدیک مشو بوی تا آنکه بکنی تو انچه امر کرده است ترا حق تعالی که کفارت ست و قال ابو حنیفة لا فرق بین الکفارات فی وجوب تقدیمها علی المساس و قال من ظاهر من امراته ثم مسها قبل ان یکفر انه لیس علیه الا کفارة واحدة و هو قول النخعی والثوری والشافعی واحمد واسحق هذا حدیث حسن صحیح غریب

باب ما جاء فی کفارة الظهار باب ست در بیان انچه آمده است در کفارهٔ ظهار حدثنا اسحق بن منصور قال نا هارون بن اسمعیل الخزاز قال نا علی بن المبارك قال نا یحیی بن ابی کثیر قال نا ابو سلمة و محمد بن عبد الرحمن ان سلمان بن صخر الانصاری احد بنی بیاضة کریکی از قبیلهٔ بیاضه بود و جعل امراته علیه کظهر امه گردانید زن خود را بر خود همچو پشت مادر خود حتی یمضی رمضان تا آنکه بگذرد رمضان تمام ماه فلما مضی نصف من رمضان وقع علیها لیلا پس هرگاه بگذشت نیمه ماه رمضان واقع شد بر زن در شب فاتی رسول الله صلی الله علیه وسلم فذکر ذلك له پس آمد او نزد آنحضرت پس ذکر کرد بر آنحضرت آن فعل خود را فقال له رسول الله صلی الله علیه وسلم اعتق رقبة پس فرمود مر او را آنحضرت آزاد کن بنده را قال لا اجدها گفت آنمرد نمی یابم بنده را تا آزاد کنم قال فصم شهرین متتابعین فرمود آنحضرت پس روزه دار دو ماه پی در پی قال لا استطیع گفت آنمرد طاقت ندارم روزه دو ماه پی در پی را قال اطعم ستین مسکینا فرمود آنحضرت طعام بخوران شصت فقیر را قال لا اجد فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم لفروة بن عمرو[ص] فرمود آنحضرت بر ای فروة بن عمرو فروه بکسای مفتوحه و سکون را اعطه ذلك العرق بده این مرد را آن عرق تفسیر عرق بسکند و هو مکتل یاخذ بفتحتین خمسة عشر صاعا و ستة عشر صاعا و آن پیمانه ست که می گنجاند و میگیرد یا نزده صاع یا شانزده صاع را گفته شده سیری باشد اطعم ستین مسکینا

شرح ابی الطیب

قوله مرایت خلخالها هو کسبابا لی حلی معروف و الخلخال موضعه من الساق **قوله** وقع علیها لیلا ای جامعها فی لیل من اللیالی **قوله** لا اجدها ای عینها او قیمتها **قوله** لفروة بن عمرو قال الطیبی فروة بالفاء المفتوحة فی جامع الترمذی و بعض نسخ المصابیح و فی بعضها عروة بالعین المضمومة و هو تصحیف **قوله** ذلك العرق بفتح العین والواء و یسکن و مکتل بکسر المیم و یکون الکاف و فتح الفوقیة **قوله** اطعام ستین مسکینا بدل من ذلك العرق او مفعول لاجله لاعطه الا انه بعید من حیث ان اللام المجارة لا تحذف عن المفعول من اجله الا بشرط اتحاد الفاعل والوقت والزمان و ههنا فاعلها مغایر لکن یؤیده ما فی الروایة الاخری

شرح سراج احمد

طعام دہ شصت فقیر را کہ ہر یک یک سیر میشود ہذا حدیث حسن اختلاف ذکر میکند در نام سلمان یقال سلمان بن صخر ویقال سلمۃ بن صخر البیاضی والعمل علی ہذا الحدیث عند اہل العلم فی کفارۃ الظہار وفی الباب عن خولۃ بنت ثعلبۃ وہی امرأۃ اوس بن صامت الخ بدانکہ نزد امام ابو حنیفہ ہر مسکین را نصف صاع گندم وصاع از غیر وی ہر ہر نوزدہ امام شافعی طعام ہر یک از غالب قوت شہر از حبوب فاگر وقت امام احمد از بر واجب ست یک مد واز جو وخرما دو مد ست اخرج مالک فی الموطا عن سعید بن عمرو بن سلیم الزرقی انہ سأل القاسم بن محمد عن رجل طلق امرأتہ ان ہو تزوجہا قال فقال القاسم بن محمد ان جلا جعل امرأۃ علیہ کظہر امہ ان ہو تزوجہا فامرہ عمر بن الخطاب ان ہو تزوجہا ان الا یقربہا حتی یکفر کفارۃ المظاہر وہو قول ابی حنیفۃ ومالک انہ یکون مظاہرا منہا اذا تزوجہا ولا یقربہا حتی یکفر وروی عبد الرزاق عن ابن عباس انہ کان لا یری الظہار قبل النکاح شیئا وہو قول الشافعی کما فی شرح الموطا وفیہ ایضا مالک انہ بلغہ ان رجلا سأل القاسم بن محمد وسلیمان بن یسار عن رجل تظاہر من امرأۃ قبل ان ینکحہا فقالا ان نکحہا فلا یمسہا حتی یکفر کفارۃ المظاہر مالک عن ہشام بن عروۃ عن ابیہ انہ قال فی رجل تظاہر من اربع نسوۃ لہ بکلمۃ واحدۃ انہ لیس علیہ الا کفارۃ واحدۃ مالک عن ربیعۃ بن ابی عبد الرحمن مثل ذلک قال مالک وعلی ہذا الامر عندنا وہو قول احمد وروی ذلک عن عمر وعلی وعطاء وطاؤس وعند ابی حنیفۃ والشافعی تتعدد الکفارۃ بتعدد من وہو مروی عن الحسن والزہری والثوری ورد ہ محمد فی الآثار عن النخعی (بن الحسن صاحب الامام ۱۲)

باب ما جاء فی الایلاء

در بیان آنچہ آمدہ است در حق ایلاء وآن در لغت بمعنی مطلق حلف ست ودر شرع حلف نزد ست بر امتناع از وطی زوجہ خود مدت چہار ماہ یا زیادہ ازان واصل در ان قول حق تعالی ست للذین یؤلون من نسائہم تربص اربعۃ اشہر فان فاؤ فان اللہ غفور رحیم وان عزموا الطلاق فان اللہ سمیع علیم وآن طلاق بود در جاہلیت پس تاخیر داد شارع حکم آن را بانچہ مذکور ست در آیت حدثنا الحسن بن قزعۃ البصری الہاشمی نا مسلمۃ بن علقمۃ قال نادا ود عن عامر عن مسروق عن عائشۃ قالت الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من نسائہ گفت عائشہ صدیقہ سوگند خورد آنحضرت از زنان خود کہ مدت یک ماہ بر زنان نیاید وحرام گردانیدہ بر خود چیزے حلال را کہ عسل بود یا ماریہ قبطیہ

شرح ابی الطیب

ليطعم ستين مسكينا ويجوز ان يقال انه منصوب بنزع الخافض وهو المضاف اى اعطه ذلك العرق لاعانة اطعام ستين مسكينا وبه يتحقق شرط حذف اللام لان المفعول له فى الحقيقة هو الاعانة ويؤيده ما فى رواية فاطعمه وسقا وهو ستون صاعا فعلم ان العرق كان للاعانة لاجميع ما يجب عليه **باب** ما جاء فى الايلاء **قوله** الى بدل الهمزة من الايلاء اى حلف عن قربانهن وفى صحيح مسلم اعتزلهن شهرا وفى رواية اخرى فيه عن ابن عباس الى منهن شهرا فلما كان تسعا وعشرين نزل اليهن قال النووى هو بسد الهمزة وفتح اللام ومعناه حلف انه لا يدخل عليهن شهرا وليس هو من الايلاء المعروف فى اصطلاح الفقهاء ولا له حكمه واصل الايلاء فى اللغة الحلف يقال الى يولى ايلاء وتالى تاليا وايتلا ايتلاء وصار فى عرف الفقهاء مختصا بالحلف على الامتناع من وطى الزوجة من ترك الجماع **قوله** تحرم فجعل الحرام حلالا ظاهره انه حرمهن على نفسه لكن الثابت انه حرم العسل وروى انه حرم مارية باليمين ففى مسلم عن عائشة ان النبى صلى الله عليه وسلم كان

عارضۃ الاحوذی

ففی کتاب ابن عبد الحکیم لا یشتری ابدا وقال بعدہ ترکہ افضل وہو صریح فذہب مالک رح والشافعی رح واللیث وکذلک لم یفتحوا البیع وقال فی کتاب محمد واذا حمل علی الفور لا السبیل ولا المسکنۃ فلا باس ان یشتری **الثانیۃ** اذا ثبت ہذا التقسیم فقولہ حمل علی الفور لا یدری ایہا ہو من ہذہ الوجوہ ویختلف الحکم باختلاف الوجوہ فاما اذا قال ہو حبس فلا سبیل الیہ ببیع لا احد واما اذا قال ہو لک فی سبیل اللہ فقال مالک رح لم یبعہ ولو استفضل کلمۃ لک لرکبہ ورد وقال الشافعی وابو حنیفۃ ہو لک له واذا قال اذا بلغت بہ راس مغزاک فانفقوا علی انہ لا یجوز الا اللیث لانہ وان کان مخاطرۃ فلیس فی بیع وکان ابن عمر یقول اذا بلغت وادی القری فنشانک بدونی ذلک کلہ خلاف ولم یعلم کیفیۃ فعل عمر فلا یعلم علی ای شئ یرجع جوابہ فمن الناس وہی المسألۃ **الثالثۃ** من قال اذا حملہ علیہ فی سبیل اللہ فلا یباع ابدا وہذا خطأ مخالف للحدیث فان النبی صلی اللہ علیہ وسلم منع منہ عمر خاصۃ ولعلہ بعلۃ تختص بہ دون سائر الناس

حل اللغۃ

عارضة الاحوذی

وهو انه عوقب فی الصدقة ومنهم من قال ان کان الحمل صدقة لم یجز لقول النبی صلی الله علیه وسلم لا تشتره فان العائد فی صدقته کالکلب یعود فی قیئه وان کانت هبة جاز کما فی کتاب محمد واما روایة من رأی علی الکراهیة فهو ان تعلیل النبی صلی الله علیه وسلم بقوله کالکلب یعود فی قیئه فبین انه قبیح ینزه عنه مثله لا انه حرام وقد بیناه فی الکتاب الکبیر

الرابعة فلو کان حبسا لجاز بیعه اذا ضاع بحیث لا یصلح لسبیل الله کما قال عبد الملک وقال ابن القاسم لا یباع وقوله صحیح لانه اذا لم یصلح للذکر والفرس صلح للحمل وکل فی سبیل الله

الخامسة اختلف الناس فی قوله لا تشتره ولو اعطاکه بدرهم واحد هل هو ضرب مثل او حقیقة فالبغدادیون من علمائنا جعلوه ضرب مثل وقالوا ان صاحب السلعة لو باع سلعته بغیر ظاهر یلتحق الثلث انه یرجع فیه ومن قال لا یرجع وهم جمهور العلماء تعلق

شرح سراج احمد

فجعل الحرام حلالا پس گردانید آنحضرت چیز حرام را حلال بشکستن سوگند وجعل فی الیمین کفارة وگردانید در سوگند کفاره را بدانکه ایلا سوگند خوردن مرد ست بر زن که نزدیکی نکند بوی چهار ماه پس اگر وطی کند در چهار ماه حانث میگردد در سوگند خود ولازم می شود بروی کفارت یمین وساقط میگردد ایلا زیرا که یمین برطرف می شود بحنث واگر وطی نکرد و چهار ماه گذشت جدا میگردد زن از وی بطلاق بائن این مذهب ماست ومذهب جماعهٔ دیگر از علما وائمهٔ ثلاثه آن ست که واقع نمی شود طلاق بمجرد گذشتن چهار ماه بلکه مرد را حبس کنند وموقوف دارند تا آنکه رجوع کند وکفارت دهد یا طلاق دهد اگر با آرد طلاق دهد حاکم زیرا که وی منع کرد حق زن را در جماع پس نائب گردد قاضی از وی چنانکه در یمین ودلیل ما آن ست که وی منع کرد حق زن پس جزا داد او را شرع بزوال نعمت نکاح نزد گذشتن این مدت وفی الباب عن انس وابی موسی الاشعری

حدیث مسلمة بن علقمة عن داود رواه علی بن مسهر وغیره عن داود عن الشعبی عن النبی صلی الله علیه وسلم مرسلا ولیس فیه عن مسروق عن عائشة از جهت آنکه حذف کرده شده درمیان اسناد عن مسروق عن عائشة را وهذا اصح من حدیث مسلمة بن علقمة والایلاء ان یحلف الرجل ان لا یقرب امرأته اربعة اشهر وایلا آنست که سوگند بخورد مرد انکه نزدیک نگردد بجماع زن خود را مدت چهار ماه واکثر وزیاده از چهار ماه واختلف اهل العلم فیه اذا مضت اربعة اشهر واختلاف کرده اند علما در ایلا چون بگذرند چهار ماه فقال بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم کعثمان وعلی وابی الدرداء وعائشة واثنی عشر رجلا من الصحابة وروی ابن ابی شیبة عن سلیمان بن یسار عن اربعة عشر من اصحاب صلی الله علیه وسلم قالوا یوقف وغیرهم اذا مضت اربعة اشهر یوقف فاما ان یفیء واما ان یطلق حبس کرده شود مولی پس یا آنکه رجوع کند یا آنکه طلاق دهد وهو قول مالک بن انس فی الشافعی واحمد واسحق عمل بقول حق تعالی فان فاؤا الآیة زیرا که آیت مقتضی جواز فی ست پس از مدت عمل بقای تعقیب وبائن قائل گشته است طاؤس وعمر بن عبد العزیز وشعبی وقاسم وقال بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم کعثمان وزید بن ثابت وعلی وابن مسعود وابن عمر وابن عباس کما روی ابن ابی شیبة وغیرهم کابراهیم ومسروق وعطاء ومکحول وحسن ومحمد بن الحسن الشیبانی اذا مضت اربعة اشهر فهی تطلیقة بائنة چون بگذرند چهار ماه پس آن طلاق بائنه باشد وهو قول الثوری واهل الکوفة وعندنا مثل ابی حنیفة انما یکون الفیء فی المدة لا بعده قال ابن الهمام الفاء للتعقیب الذکری التی تدخل الجمل لتفصیل ما قبلها والمعنی فان رجعوا عما استمروا علیه فی المدة فان الله غفور رحیم لیعفیهم علی الظلم بدلیل قراءة ابن مسعود فان فاؤا فیهن والقراءة الشاذة حجة عندنا

باب ما جاء فی اللعان باب ست در بیان

شرح ابی الطیب

یمکث عند زینب بنت جحش فیشرب عندها عسلا قالت فتواطیت انا وحفصة ان ایتنا ما دخل علیها النبی صلی الله علیه وسلم فلتقل انی اجد منک ریح مغافیر اکلت مغافیر فدخل علی احداهما فقالت ذلک فقال بل شربت عسلا عند زینب بنت جحش ولن اعود له فنزل لم تحرم ما احل الله لک انتهی وفی الاشارة السراری ان المراد بالتحریم تحریم شرب العسل وتحریم وطی مارية قال فی الفتح ولم اقف علی نقل صریح انه صلی الله علیه وسلم امتنع من جماع نسائه انتهی **قوله** وجعل فی الیمین کفارة ای اعطی وادی فی یمینه ای تحریمه کفارة وضمیر جعل فی الموضعین له صلی الله علیه وسلم ویمکن جعله فی الموضعین لله تعالی ویمکن بناء الجعلین للمفعولین والله تعالی اعلم

شرح سراج احمد

انچہ آمدہ است در ذکر لعان در مغرب ست لعنہ لعنا ولاعنہ ملاعنۃ وتلاعنوا لعن بعضہم بعضا و اصل او طرد ست گفتہ امام نووی رحمہ اللہ تعالیٰ لعانا لان کلا من الزوجین یبعد عن صاحبہ ویحرم النکاح بینہما علی التابید حدثنا ہناد قال نا عبدۃ بن سلیمان عن عبد الملک بن ابی سلیمان عن سعید بن جبیر قال سئلت عن المتلاعنین فی امارۃ مصعب بن الزبیر گفت سعید بن جبیر سوال کردہ شدم در پرسیدہ شدم من از حال مرد وزن کہ ہر دو لعان کردند در امارۃ مصعب بن الزبیر ایفرق بینہما آیا تفریق کردہ شود میان ہر دو فما دریت ما اقول پس ندانستم من کہ چہ بگویم وچہ جواب دہم اورا فقمت مکانی الی منزل عبد اللہ بن عمر پس برخاستم من از جائے خود بسوئے مکان عبد اللہ بن عمر آستاذنت علیہ وچون بدر دروازۂ او رسیدم طلب اذن در آمدن کردم بروی فقیل لی انہ قائل پس گفتہ شد مرا کہ کسی گفت بر در دروازہ بدرستی کہ عبد اللہ بن عمر قیلولہ کنندہ وخواب کنندہ است فسمع کلامی پس شنید عبد اللہ سخن مرا کہ بر در دروازۂ او میکردم فقال ابن جبیر پس گفت عبد اللہ ابن جبیری ادخل در آ در خانہ یا معنی آنست کہ چون عبد اللہ سخن مرا شنید گفت ای ابن جبیر داخل شو در خانہ ما جاء بک الا حاجۃ نیاوردہ است ترا مگر حاجتی قال فدخلت فاذا ہو مفترش بردعۃ رحل لہ گفت سعید پس در آمدم من بر ابن عمر پس ناگاہ او گسترندہ بود جل پالان رحل خود را فقلت یا ابا عبد الرحمن الملتلاعنان یفرق بینہما پس گفتم من ای اباعبد الرحمن وایں کنیت عبد اللہ بن عمر ست میان مرد وزن لعان کردہ شدہ آیا تفریق وجدائی کردہ شود میان ہر دو فقال سبحان اللہ پس گفت عبد اللہ بن عمر پاکی ست خدای را وتعجب نمود از گفتن سعید بن جبیر نعم جدائی کردہ شود ان اول من سأل عن

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی اللعان **قولہ** سئلت عن المتلاعنین بصیغۃ المجہول بقرینۃ المقام **قولہ** مصعب بن الزبیر ہو مصعب بن ثابت بن عبد اللہ بن الزبیر بن العوام الاسدی لین الحدیث وکان عابدا مات سنۃ سبع وخمسین ولہ ثلاث وسبعون **قولہ** فقمت مکانی ای من مکانی من قبیل واختار موسی قومہ ای من قومہ **قولہ** الی منزل عبد اللہ قال فی صحیح مسلم فمضیت الی منزل ابن عمر بمکۃ **قولہ** فقیل لی انہ قائل من القیلولۃ ای مستریح استراحۃ نصف النہار **قولہ** ابن جبیر ادخل منادی حذف منہ حرف النداء ای یا ابن جبیر ادخل من دخل یدخل وفی مسلم فسمع صوتی قال ابن جبیر قلت نعم قال ادخل انتہی قال النووی برفع ابن وہو استفہام ای انت ابن جبیر انتہی ومقتضاہ ان فی روایۃ الترمذی حذفا **قولہ** مفترش بردعۃ بفتح الباء الموحدۃ وسکون المہملۃ وفتح المعجمۃ او المہملۃ ولہذا قال فی القاموس البردعۃ البردعۃ وہی الحلس یلقی تحت الرحل وہو بالکسر کساء یلقی علی ظہر البعیر تحت الرحل وفیہ زہادۃ ابن عمر رضی اللہ عنہما وتواضعہ **قولہ** ان اول من سأل عن ذلک فلان بن فلان ہو عاصم بن عدی لما فی البخاری ذکر الملاعن عند النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال عاصم بن عدی فی ذلک قولا ثم انصرف فاتاہ رجل من قومہ یشکو الیہ انہ وجد مع امرأتہ رجلا فقال عاصم ما ابتلیت بہذا الا لقولی ومقتضی روایۃ اخری لہ عویمر العجلانی والجمع ان السائل ہو عویمر وعاصم سأل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لاجلہ ثم لما قال لہ عاصم کرہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم السؤال عن ہذا فسأل عویمر

عارضۃ الاحوذی

بہذا الحدیث وسیاتی فی البیوع ان شاء اللہ **السادسۃ** جاء ہذا الحدیث لاتشتر وجاء قولہ لاتحل الصدقۃ الا وذکر رجلا اشتراہا بمالہ فاقتضی ہذا العموم جواز شرائہا لہ فلما جاء قولہ ہہنا لاتشتر ولا تعد فی صدقتک فحملہ قوم علی النسخ وحملہ آخرون علی الکراہیۃ وعندی انہ جائز لمسألۃ من اصول الفقہ وہو ان العموم المطلق اذا عارضہ الخصوص فی عین نازلۃ فالصحیح انہ یختص تلک النازلۃ وما جاء بعد ہذا منہ قولہ فان العائد فی صدقتہ کالکلب یعود فی قیئہ یقتضی التنزیہ واللہ اعلم ویعضد ہذا الحدیث المتقدم فی الصدقۃ الموروثۃ وجب لک اجرہا ورد ہا علیک المیراث فکما ترجم الیہ بالمیراث ترجم الیہ بالشراء **باب** نفقۃ المرأۃ من بیت زوجہا ابو سلم الخولانی عن ابی امامۃ الباہلی قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول فی خطبتہ عام حجۃ الوداع

وجب تسمیہ

لہ وقال الحوفی القاری سمی بذلک لحسن القاری سمی بذلک لحسن الصوت بالقرآن ویجوز فتحہا

سبب اللعن فی الخامسۃ تغلیظ

الکل بالہمز الجزء الرابع من الرجل

قذف الرجل امرأتہ فنفی

وجب العرض الاجانب

انتفی فقال لہ سید الملاعنین

عبارۃ جامع الشہادات

الزوجین من الشہادات

الاربع واللعن الاولی

لما لما شرع فیہا من اللعن

کالصلوۃ بعد الاذان

الرکبۃ انثی الرکب

المسیب عن سعید بن

قال رسول اللہ صلی اللہ

علیہ وسلم المتلاعنان

لایجتمعان ابدا رواہ

یوسف عنہ ورواہ الحارثی

من طریق ابراہیم بن ابی یحیی

عنہ واخرجہ الدارقطنی بنحو

حدیث ابن عمر

بلفظ المتلاعنان اذا افترقا

لایجتمعان ابدا وفی لفظ

وابن مسعود قال السنۃ

ان لایجتمعا ابدا اخرجہ

باقی در صفحۂ آیندہ

بقیه صفحه ۴۴۵

عارضة الاحوذی

لا تنفق المرأة من بيت
زوجها الا باذن زوجها
قيل يا رسول الله ولا الطعام
قال ذلك افضل اموالنا
عمرو بن مرة قال
سمعت ابا وائل يحدث
عن عائشة قال اذا
تصدقت المرأة من
بيت زوجها كان لها
اجر وللزوج اجر مثل
ذلك وللخازن مثل
ذلك ولا ينقص كل واحد
منهما من اجر صاحبه
شيئا له بما كسب ولها
بما انفقت هذا حديث
حسن وعن سفيان عن
منصور عن وائل عن مسروق
عن عائشة قالت قال
رسول الله صلى الله عليه
وسلم اذا اعطت المرأة
من بيت زوجها بطيب
نفس غير مفسدة كان لها
مثل اجره لها ما نون حسنا
وللخازن مثل ذلك هذا
حسن صحيح اصح من حديث
عمرو بن مرة عن مرة وعمرو
ابن مرة لا يذكر في حديثه
عن مسروق الاحكام اختلف
الناس في تاويل هذا
الحديث على قولين فمنهم
من قال في اليسير الذي
لا يؤثر نقصانه ولا يظهر
وقيل في الثاني ذلك اذا ازن
الزوج في ذلك وهذا

نبذ الزاق
عنهما موقوفا
وعند ابو داود
في تحريم نبذ
التمر وحده
عن ابن عمر
رضي الله
عنهما قال
قال رسول الله
صلى الله
عليه وسلم
في الدباء
والحنتم
والمزفت
والنقير
قال سهيل
فذكرت
هذا الحديث
لعمرو بن
دينار
فقال
سمعت
جابر بن
عبد الله
يقول
سمعت
رسول الله
صلى الله
عليه وسلم
ينهى عن
ذلك
كله
وقال
انتبذوا
في كل
ظرف
غير
انه لا
تحلوا
سكرا
قال
ابو
عيسى
وفي
الباب
عن
ابن
عباس
وابن
عمر
وابي
هريرة
وعائشة
وابي
سعيد
وابي
اسيد
وعبد
الله
ابن
عمرو
وابي
قتادة
وبريدة
وابي
حدرد
وابي
اسيد
الساعدي
وعمرو
ابن
عوف
المزني
وابي
الحمراء
وابي
رافع
وابي
جحيفة
وابي
ابو
عيسى
حديث
ابن
عمر
حديث
حسن
صحيح
والعمل
على
هذا
الحديث
عند
اهل
العلم
من
اصحاب
النبي
صلى
الله
عليه
وسلم
وغيرهم
قال
ابو
عيسى
سمعت
قتيبة
قال
قال
مالك
بن
انس
عن
نافع
عن
ابن
عمر
قال
لا
عن
جل

شرح سراج احمد

ذلك فلان بن فلان بدرستی که اول وبخستین کسی که سوال کرد آنحضرت را از لعان سوال کرد فلان پسر فلان شاید که آن مرد هلال بن امیه باشد که قذف کرده بود زن خود را بشریک بن سحماء اتى النبي صلى الله عليه وسلم فقال يا رسول الله ارايت لو ان احدنا رای امرأته على فاحشة كيف يصنع آمد آنحضرت را پس گفت یا رسول الله خبر ده که اگر بدرستی که یکی از ما به بیند زن خود را بر بدکاری چه کار کند یا زن ان تكلم تكلم بامر عظيم اگر سخن بگوید سخن بگوید بامر عظیم حال او را سخن کرده باشد بکاری بزرگ که فاش کردن حال بهست وان سكت سكت عن امر عظيم واگر خاموش ماند خاموش ماند از کاری بزرگ قال فسكت النبي صلى الله عليه وسلم فلم يجبه گفت عبد الله بن عمر پس خاموش ماند آنحضرت پس جواب نداد او را چیزی فلما كان بعد ذلك پس هرگاه که شد پس از ان فرو آمد پس فرو آمد از چند روز اتى النبي صلى الله عليه وسلم فقال آمد آنحضرت را پس گفت ان الذي سالتك عنه قد ابتليت به بدرستی که آن چیزی که سوال کرده بودم ترا از ان تحقیق مبتلا کرده شدم من بآن بلاء و آن حادثه بر من آمده فانزل الله الآيات التي في سورة النور پس فرستاد حق تعالی آیتها را که در سورهٔ نور اند و آن این اند والذين يرمون ازواجهم ولم يكن لهم شهداء الا انفسهم و آن کسانی که نسبت زنا کنند زنان خود را و حال آنکه نباشد مر ایشان را گواهان مگر نفسهای ایشان باشند و دیگر کس شاهد نبود حتى ختم الآيات تا آنکه ختم کرد آیتها را فدعا الرجل فتلاهن عليه پس طلبید آنحضرت آن مرد را پس خواند آیتها را بر آن مرد ووعظه وذكره وپند کرد و تذکیر کرد او را واخبره ان عذاب الدنيا اهون من عذاب الآخرة وخبر کرد او را آنحضرت آن مرد را که بدرستی که عذاب دنیا آسان تر است از عذاب آخرت که دروغ برو گفتی فقال لا والذي بعثك بالحق ما كذبت عليها پس گفت آن مرد نیست چنین بخدای وسوگند بذاتی که فرستاده است ترا بحق ورستی دروغ نگفته ام بر زن ثم ثنى بالمرأة پستر مکرر کرد آنحضرت این آیتها را با زن وشروع نمود با وے ووعظها وذكرها واخبرها ان عذاب الدنيا اهون من عذاب الآخرة فقالت لا والذي بعثك بالحق ما صدق راست نگفته است این مرد و دروغ گوید بر من قال فبدأ بالرجل گفت عبد الله بن عمر پس شروع کرد آنحضرت اول بمرد و پرسید از و فشهد اربع شهادات بالله انه لمن الصادقين پس شاهدی داد و سوگند خورد بحق تعالی که بدرستی من هر آئینه از راست گویان ام والخامسة ان لعنة الله عليه ان كان من الكاذبين و بار پنجم سوگند خورد که بدرستی که لعنت خدا باشد بر من اگر باشم از دروغ گویان ثم ثنى بالمرأة پس تکرار کرد و آخازی نمود بزن فشهدت اربع شهادات بالله انه لمن الكاذبين پس سوگند خورد زن چهار سوگند بخدا که بدرستی که این مرد هر آئینه از دروغ گویان ست والخامسة ان غضب الله عليها ان كان من الصادقين وسوگند خورد پنجم بار بخدا که بدرستی که غضب خدا بار بر من اگر باشد این مرد از راست گویان ثم فرق بينهما پس تفریق کرد آنحضرت میان مرد و زن وفي الباب عن سهل بن سعد اخرجه ابو داود فطلقها عويمر ثلثا قبل ان يامره رسول الله صلى الله عليه وسلم وفي رواية له قال سهيل رضي الله عنه حضرت هذا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم فكانت سنة في الملاعنين ان يفرق بينهما ثم لا يجتمعان ابدا وابن عباس اخرجه ابو داود واحمد حديث هلال بن امية اخرج عبد الرزاق عنه من وجه آخر لا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بين العجلاني وامرأته وكانت حبلى وحذيفة وابن مسعود اخرجه الدارقطني حديث ابن عمر حديث حسن صحيح والعمل على هذا الحديث عند اهل العلم خلافا لقتيبة قال الامام مالك بن انس عن نافع عن ابن عمر قال لا عن جل

شرح ابی الطیب

قوله فتلاهن عليه اى قرأهن عليه قوله ووعظه من التذكير وهو الوعظ

شرح سراج احمد

وامرأته لعان کرد مردی بازن وی ونفی کرد مردولد را از نفس خود ونقل کرده عیاض از ابن جریر که قصهٔ لعان در ماه شعبان سنهٔ نهم از هجرت شده وآن مرد وزن عویمر وخوله بودند وفرق النبی صلی الله علیه وسلم بینهما والحق الولد بالام وجدائی کرد آنحضرت میان مرد وزن والحق کرد ولد را بزن پس واراث میگردد وزن از کودک انچه فرض کرده خدای تعالی برای زن هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم اسند الدارقطنی عن ابن عمر مرفوعا المتلاعنان اذا افترقا لا یجتمعان ابدا وقال صحیح التنقیح اسناده جید واخرجه هو عن علی وابن مسعود فالا مضت السنة ان المتلاعنین لا یجتمعان ابدا ورواه ابن ابی شیبة عن عمر وعلی وابن مسعود وابن عمر والحسن وطاؤس وعطاء والشعبی من قولهم وان الکذب نفسه یعد اللعان جلد حد القذف والحق بالولد ولم ترجع الی المرأة ابدا فقال مالک وعلی هذا السنة عندنا التی لا یشک فیها ولا اختلاف وهو قول الشافعی وقال ابو حنیفة انه ان اکذب نفسه حد وحل له نکاحها لانه لم یبق اللعان بینهما اخرج ابن ماجة والدارقطنی من طریق عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده مرفوعا وموقوفا ودون عمر من لا یعتمد علیه ورجح الدارقطنی الموقوف اربعة للعان بینهم وبین ازواجهم الیهودیة والنصرانیة تحت المسلم والمملوکة تحت الحر والحرة تحت المملوک **باب** ماجاء این تعتد المتوفی عنها زوجها باب است در بیان انچه آمده است که کدام جا کشد عدت زنی که فوت شده باشد شوهر او حدثنا الانصاری قال نا معن قال نا مالک عن سعد بن اسحٰق بن کعب بن عجرة ثقة مات بعد الاربعین ومائة عن عمته زینب بنت کعب بن عجرة تابعیة انصاریة از بنی سالم بن عوف ست ان الفریعة بضم فا وفتح را وسکون ثناة تحتیه وعین مهمله بنت مالک بن سنان وهی اخت ابی سعید الخدری او صحابیه خواهر ابی سعید خدری از مبایعات بیعة الرضوان ست اخبرتها انها جاءت رسول الله صلی الله علیه وسلم تسأله ان ترجع الی اهلها فی بنی خدرة زینب میگوید که فریعه حدیث کرد او را که وی آمد نزد آنحضرت وطلب کرد از او را که سوال میکرد فریعه آنحضرت را که بازگردد بسوی کسان خود واهل خود که در بنی خدره بود که ابو سعید خدری منسوب بست بآن وان زوجها خرج فی طلب اعبد له ابقوا زیرا که شوهر او بیرون شده بود در جستن چند بنده که مراورا گریخته بودند حتی اذا کان بطرف القدوم لحقهم فقتلوه تا آنکه چون رسید شوهر من بکنارهٔ قدوم ملحق گشت بندگان خود را پس کشتند ایشان او را قالت فسألت رسول الله صلی الله علیه وسلم ان ارجع الی اهلی فانی لم اترکه فی مسکن یملکه ولا نفقة فقال نعم فانصرفت حتی اذا کنت فی الحجرة او فی المسجد دعانی او امر بی فدعیت له فقال کیف قلت فرددت علیه القصة التی ذکرت له من وفاة زوجی فقال امکثی فی بیتک حتی یبلغ الکتاب اجله قالت فاعتددت فیه اربعة اشهر وعشرا قالت فلما کان عثمان ارسل الینا فسألنا فاخبرناه فاتبع ذلک وقضی به وهو قول غیر واحد من اهل العلم وبه یقول الشافعی واحمد واسحٰق وقال بعض اهل العلم تعتد حیث شاءت وهو قول مالک بن انس وقال بعضهم تعتد فی بیت زوجها التی مات عنها زوجها وهو قول سفیان الثوری واهل الکوفة وان کان اخا فالعصمة وان کان اختا فاما فالشأن لا تخرج واللہ اعلم

شرح ابی الطیب

باب ماجاء این تعتد المتوفی عنها زوجها **قوله** ان الفریعة بضم الفاء وفتح الراء وسکون التحتیة وفتح العین المهملة **قوله** فی بنی خدرة بضم الخاء المعجمة وسکون الدال المهملة ابو قبیلة **قوله** فی طلب عبد له بفتح فسکون فضم جمع عبد وقوله ابقوا ای هربوا **قوله** القدوم فی شرح الموطا هو بالتخفیف والتشدید موضع علی ستة امیال من المدینة **قوله** حتی اذا کنت فی الحجرة ای الحجرة الشریفة والمراد من المسجد المسجد النبوی

عارضة الاحوذی

اختیار البخاری ویحتمل عندی ان یکون محمولا علی العادة وانها اذا علمت منه انه لا یکره العطاء والصدقة فعلت من ذلک ما لم یجحف وعلی ذلک عادة الناس فی غیر بلادنا وهذا معنی قوله بطیب النفس ومعنی غیر مفسدة وطیب النفس یقتضی اذنه صریحا او عادة وقوله غیر مفسدة یقتضی الیسیر الذی لا یجحف به وقد روی مسلم ان عمیرا مولی ابی اللحم قال امرنی مولای ان اقدد له لحما فجاءنی مسکین فاطعمته منه فعلم بذلک مولای فضربنی فاتیت رسول الله صلی الله علیه وسلم فذکرت ذلک له فقال له لم ضربته فقال یعطی طعامی بغیر امری فقال الاجر بینکما وقلت یا رسول الله تصدق من مال مولای بشیء قال نعم والاجر بینکما نصفان والمعنی بالمناصفة هنا انهما سواء فی المثوبة کل واحد منهما له اجر کامل وهما اثنان فکانه نصفان

کتاب صدقة الفطر

قال الفقیه القاضی ابو بکر بن العربی رضی الله عنه هذا هو اسمها فی

فائدہ

عارضة الاحوذی

لسان صاحب الشرع اضافها للتعریف وقال قوم انها سبب وجوبها وانا اقول الی وقت وجوبها وسبب وجوبها ما یجری فی الصوم من اللغو وهذا مما خفی علی من رأیت من علماء الطوائف الثلث لقاء وکتبا والدلیل علی صحة ما اخترناه من ذلک ما اخبرنا ابو بکر ابن محمد بن الولید الفهری بالمسجد الاقصی قال اخبرنا ابو علی النستری بالبصرة اخبرنا بباب المراتب من مدینة السلام ابو الحسن علی بن سعید العنزی اخبرنا ابو بکر الخطیب قال اخبرنا ابو عمر القاضی اخبرنا ابو علی اللؤلؤی اخبرنا ابو عبد الله محمد بن عمار اخبرنا ابو الولید حدثنا ابن حلیف اخبرنا ابن داسة و اخبرنا ابو الحسن بن ابی یوب اجازة عن علی بن شاذان بن احمد بن سلمان البخاری قالوا اخبرنا ابو داود حدثنا مهدی بن خالد الدمشقی و عبد الله بن عبد الرحمن السمرقندی قالا حدثنا مروان یعنی ابن محمد الطاطری

شرح سراج احمد

من در صحن سرخانه در سراج حجره ناحیه سر اے او فی المسجد یا بودم در مسجد شک راوی ست کان فی الحجرة گفت یا فی المسجد نادانی رسول الله صلی الله علیه وسلم ندا کرد مرا آنحضرت او امر نی فنودیت له یا امر کرده شدم من بر آنچه آنحضرت فقال لبیک قلت پس فرمود آنحضرت چه طور گفتی تو قالت فردوت علیه القصة التی ذکرت له من شان زوجی گفت فریعه پس باز ردکردم بر آنحضرت آن قصه را که ذکر کردم من بر اے آنحضرت از حال شوہر خود قال امکثی فی بیتک فرمود آنحضرت درنگ کن در همین خانه کدمی باشی و شوہر تو آن را گذاشته رفته است اگرچه ملک شوہر تو نیست حتی یبلغ الکتاب اجله تا آنکه برسد کتاب مدت خود را یعنی تا آنکه بگذرد عدت و این عبارت کنایت از رسیدن وقت عدت می باشد و عدت را کتاب گفت بمعنی مکتوب زیرا که وی فرض ست چنانکه کتب علیکم الصیام ای فرض قالت فاعتددت فیه اربعة اشهر وعشرا گفت فریعه پس عدت کشیدم من درین خانه چهار ماه و ده روز از ین جا معلوم گشت که انتقال معتده از یک جای بجای دیگر درست نیست بی ضرورت و احتیاج قالت فلما کان عثمان ارسل الی گفت فریعه پس هرگاه که گشت خلافت عثمان رضی الله تعالی عنه فرستاد کسی را بسوی من فسالنی عن ذلک پس سوال کرد عثمان مرا از حال عدت کشیدن من فاخبرته پس خبر دادم او را بحدیث کردم عثمان را از قصهٔ خود فاتبعه پس تبعیت کرده عثمان بآن وقضی به وحکم نمود بآن که در عدت بجای دیگر نباید رفت واز خانه بیرون نباید شد حدثنا محمد بن بشار قال نا یحیی بن سعید قال نا سعد بن اسحق بن کعب بن عجرة فذکر نحوه بمعناه هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اکثر اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم لم یروا للمعتدة ان تنتقل من بیت زوجها حتی تنقضی عدتها اعتقاد کردند و اند صحابه و غیر ایشان از ایمه که انتقال کند معتده از خانه شوہر خود تا آنکه بگذرد ایام عدت وی وهو قول سفیان الثوری والشافعی واحمد واسحق وقال بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم للمرأة ان تعتد حیث شاءت وبعضی اهل علم از صحابه گفته اند که هست مرزن را انکه عدت بکشد هر جا که خواهد وان لم تعتد فی بیت زوجها واگرچه عدت نکشد در خانهٔ شوہر خود وهم مضایقه ندارد والقول الاول اصح مصنف گوید و قول اول که در خانهٔ شوہر عدت کشد اصح ست اخرج مالک عن یحیی بن سعید عن سعید بن المسیب ان عمر بن الخطاب قال ایما امرأة فقدت زوجها فلم یدر این هو ولم یعلم حیاته ولا موته فانها تنتظر اربع سنین وهو اکثر مدة الحمل عند مالک والشافعی ثم تعتد بعد مضی اربع سنین عدة المتوفی عنها زوجها وهی اربعة اشهر وعشرا ثم لا تحل للزوج ولابن ابی شیبة من طریق الزهری عن ابن المسیب ان عمر وعثمان قالا فی امرأة المفقود تربص اربع سنین وتعتد له عن جابر بن زید تذاکر ابن عباس وابن عمر فی امرأة المفقود فقالا جمیعا تربص اربع سنین ثم تربص اربعة اشهر وعشرا ثم تذاکرا النفقة فقال ابن عمر لها النفقة فی ماله لحبسها نفسها لزوجه وقال ابن عباس لیس کذلک قال الحافظ وثبت ایضا عن ابن مسعود فی روایة وعن النخعی والشعبی وعطاء والزهری ومکحول

شرح ابی الطیب

قوله حتی یبلغ الکتاب اجله ای تنتهی العدة المکتوبة وتبلغ اخرها

بقیه صفحه ۴۴۷

قوله وسلم ... الخ

قوله ... الخ

قوله ... الخ

قوله

اشتہار

الحمد للہ کہ اس مبارک مجموعہ شروح اربعہ ترمذی شریف کی جلد اول چھپنے کے بعد یہ جلد ثانی بھی حسب خاطر خواہ چھپ گئی اور بقیہ جلدین بھی انشاء اللہ تعالی عنقریب چھپکر جلوہ ظہور مین آئینگی اور منتظرین کی آنکھون مین سرمہ رفع نگرانی لگائینگی اور اس مجموعے کے چھپنے مین جسقدر صرف زر ہوا ہے اور جسقدر محنت و مشقت پڑی وہ ظاہر پر بخوبی ظاہر ہے کہ سوائے شرح حاشیہ کے اندر کی تینون شرحون مین ایسا عمدہ انتظام کر کے حسن ترتیب کے ساتھ لکھوایا کہ لکھنے والے کا دانتون پسینا آیا اور پھر ہر شرح کی تقسیم عبارت کا ایسا التزام جدید کیا کہ ہر حدیث کی شرح کو اسکی تحت مین رکھا اور دوسرے صفحے مین جانے نہ دیا کہ آجتک کسیسنے شرحون کی مطابقت مین ایسا حسن التزام نہین کیا و معہذا حاشیے پر ضروری حواشی مزیدے بران ہین کہ بن سے طلبہ کو پورا پورا فائدہ پہنچے پس تمام حقوق اس جدت تازہ اور محنت شاقہ کے مطبع ہذا مین قانونا محفوظ ہین امید کہ کوئی صاحب ارباب مطابع سے اس کتاب کے اس ہیات مجموعی جدید و چنین ترتیب مفید بدون اجازت راقم نہ چھاپین اور قانونی مواخذے سے دین

وجہ معہود دستخط بر خاتمہ

واسطے سند اس بات کے کہ یہ کتاب مطبع نظامی کانپور مین چھاپی اور معہود دستخط مہتمم مطبع کے ثبت کر کے گئے

شرح سراج احمد

بسم الله الرحمن الرحیم

ابواب البیوع عن رسول الله صلی الله علیه وسلم **باب ما جاء فی ترک الشبهات** باب است در بیان آنچه آمده است در ترک کردن و فروگذاشتن اموری که مشتبه باشند و حال آن معلوم نباشد از حرام و حلال

حدثنا قتیبة بن سعید قال نا حماد بن زید عن مجالد عن الشعبی عن النعمان بن بشیر بوزن خبیر انصاری صحابی صغیر است ولادت وی بعد از هجرت بچهارده ماه شده قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول الحلال بین والحرام بین امری که حلال اند هویدا اند و امری که حرام اند نیز هویدا اند و بین ذلک امور مشتبهات و میان حلال و حرام چیزها اند که مشابه اند بیکدیگر و شبهناک می شود و که حرام اند یا حلال از جهت تعارض دلائل و اختلاف اقوال مانند آن لا یدریهن کثیر من الناس نمی شناسد آن چیزها را بسیاری از مردم بجهت عدم علم و تمیز من الحلال هی ام من الحرام آیا از حلال است آن چیز یا از حرام فمن ترکها استبرأ لدینه و عرضه

شرح ابی الطیب

ابواب البیوع باب ما جاء فی ترک الشبهات **قوله** الحلال بین والحرام بین ای ما امرکم بتناوله فهو حلال بیّن ای واضح وما نهاکم عن تناوله فهو حرام بیّن ای واضح والمسکوت عنه علی قسمین شبیه بالحلال ومشبه بالحرام او خارج عن القسمین فان کان خارجا عن القسمین فهو المباح وان کان شبیها لاحدهما التحق بما اشبه عند کافة من المسلمین قاله ابن العربی اقول فالمشبهات ما کان مشابها لهما وقال بعضهم الحلال بیّن لا یخفی حکمه وهو ما علم ملکه یقینا والحرام بیّن ای لا یخفی حرمته وهو ما علم ملکه لغیره یقینا وبینهما امور مشتبهة علی بعض الناس لا یدری اهی من الحلال ام من الحرام لانها بنفسها مشتبهة لان الله تعالی بعث رسوله مبینا للامة جمیع ما یحتاجون الیه فی دینهم قال القاضی ناصر الدین ان الله تعالی بین الحلال والحرام بان مهّد لکل منهما اصلا یتمکن الناظر المتامل فیه من کل منهما فینبغی ان لا یجتری علی الکلف علی تعاطیه بل یتوقف ریثما تامل فیه فیظهر له انه من ای القبیلتین هو فان اجتهد ولم یظهر له اثر الرجحان ترکه فی حیّز التعارض سیرا واعرض عما یریبه الی ما لا یریبه انتهی وما قال بعض الفضلاء من انه لیس المعنی ان کل ما هو حلال عند الله تعالی فهو بین بوصف الحل یعرفه کل احد بهذا الوصف وان ما هو حرام عنده تعالی فهو کذلک والا لم یبق الشبهات وانما معناه والله تعالی اعلم ان الحلال بین من حیث الحکم بانه لا یضر تناوله وکذلک الحرام من حیث انه یضر تناوله ای هما بینان یعرف الناس حکمهما لکن ینبغی ان یعلم ان الناس حکموا بانهما من المشابهات بان تناولا یخرج من الورع ویقرب التناول الحرام انتهی فیه انه یاباه قوله الی الحلال احری ام من الحرام وکذلک قوله الامور فانه یقتضی ان کل من عرف حکم الحلال والحرام عرف حکم بینهما لا احد من الخواص کما من العوام فلا معنی لقوله لا یعرفه کثیر من الناس وانما یتوجه ذلک اذا اردت بنفس الاشیاء لانها هی المشبهات والله اعلم **قوله** وبین ذلک ای بین الحلال والحرام **قوله** مشتبهات روی علی ثلاثة اوجه علی وزن مفتعلات بکسر العین ومشتبهات بوزن مفتعلات بتشدید الباء مکسورة ومفتوحة فمعنی الاول اکتسبت الشبه من وجهین متعارضین ومعنی الثانی شبّهتها بغیرها مما لا یتبین بحکم علی التعیین وفی اضافة الفعل الیها مجاز ومعنی الثالث مثل الثانی الا ان الاضافة خالیة عن المجاز والحاصل ان بینهما ملبسات او موقعات فی الشبهة لتجاذب الاصول المبنی علیها امر الحل والحرمة فیها **قوله** استبرأ لدینه وعرضه بالنصب

عارضة الاحوذی

قال حدثنا عبد الله حدثنا ابو یزید الخولانی وکان شیخ صدق وکان ابن وهب یروی عنه حدثنا سیار بن عبد الرحمن قال حدثنا محمود الصدفی عن عکرمة عن ابن عباس قال فرض رسول الله صلی الله علیه وسلم زکوة الفطر طهرا لصائم او للصائم من اللغو والرفث وطعمة للمساکین من اداها قبل الصلوة فهی زکوة مقبولة ومن اداها بعد الصلوة فهی صدقة من الصدقات وقد تضاف الی الشهر فیقال زکوة رمضان اخبرنا ابو المعالی ثابت بن بندار اخبرنا البرقانی حدثنا الاسمعیلی حدثنا عبد الله بن محمد بن الفضل اللؤلؤی حدثنا الحسن بن السکن حدثنا عثمن بن الهیثم المؤذن حدثنا عوف عن محمد بن سیرین عن ابی هریرة وکلنی رسول الله صلی الله علیه وسلم بحفظ زکوة رمضان فاتانی آت فجعل یحثو من الطعام وذکر حدیث البخاری الی ان قال رسول الله صلی الله علیه وسلم

عارضۃ الاحوذی

ذلك شيطان ذكره البخاري مقطوعا فهذه صلته وهي فائدة عظيمة ويصح ان يقال فيها زكوة الصوم فانها طهر له و زكوة رمضان لانه محل الصيام وزكوة الفطر لانه وقتها الذي يظهر فيه وجوبها الاسناد احاديثها ثلثة الأول حديث ابي سعيد الخدري قال كنا نخرج زكوة الفطر اذ كان فينا رسول الله صلى الله عليه وسلم صاعا من طعام او صاعا من شعير او صاعا من تمر او صاعا من زبيب او صاعا من اقط فلم نزل نخرجه حتى قدم معاوية المدينة فكلم فكان فيما كلم به الناس اني لارى مدين من سمراء الشام تعدل صاعا من تمر قال فاخذ الناس بذلك قال ابو سعيد فلا ازال اخرجه كما كنت اخرجه حسن صحيح عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده ان النبي صلى الله عليه وسلم بعث مناديا في فجاج مكة الا ان صدقة الفطر واجبة على كل مسلم ذكر او انثى حر او عبد صغير او كبير

حل اللغات

سبل بسكون مهملہ وفتح موحدہ دوال مہملہ جمع سبلۃ بمعنی طریق

شرح سراج احمد

پس کسی کہ ترک کرد آن شبہات را و نیفتاد در محل اشتباہ و طلب برات کرد و احتیاط نمود مر دین خود را از ذم شرعی و نگاہداشت ابرء خود را از طعن کنندگان و عیب گیرندگان و عرض بکسر عین مہملہ است فقد سلم پس تحقیق سالم ماند از ہمہ چیز و عیوب او من واقع شیئا منها یوشك ان یواقع الحرام و ہر کہ بیفتد در چیزہائے از شبہات قریب است کہ بیفتد در امور محرمہ اللہ تعالیٰ این شبہات را سد کردہ است برای بندگان خود تا نیفتند در حرام کما انہ من یرعی حول الحمی یوشك ان یواقعه چنانکہ شان این ست کسی کہ بچراند بزان خود را گرد حمی نزدیک ست کہ بچرانا نند بزان را در حمی بکسر حاء مہملہ و فتح میم متصور چرا گاہ کہ نگاہ میدارند آن را سرداران و منع میکنند مردم را از ان تا دیگران در روی بچرانند تشبیہ کرد محارم را بحمی کہ منع کردہ شدہ است از افتادن در آن جہت اجتناب از ان تشبیہ کرد افتادن در شبہات را بچرانیدن گرد حمی یعنی چرانیدہ را باید کہ از دور دور بچرانند تا در حمی نیفتد و اگر گردوی آیند نزدیک ست کہ در روی چرانند ہمچنین مرد را باید کہ از شبہات دور باشد تا در محرمات نیفتد بعد ازان از برای بیان تشبیہ مذکور می فرماید الا وان لکل ملك حمی آگاہ باشید کہ برای ہر پادشاہی حمی ست الا وان حمی اللہ محارمه و آگاہ باشید کہ حمی حق تعالیٰ چیزہای حرام است حدثنا ہناد قال نا وكيع عن زكريا بن ابي زائدة عن الشعبي عن النعمان بن بشير عن النبي صلى الله عليه وسلم

شرح ابی الطیب

مفعول من اجله لترك اى تحصيلا لبراءة دينه من الذم الشرعي وصيانة لعرضه من كلام الطاعن قوله فقد سلم فى الدنيا من الذم فى نفسه وعرضه وفى الاخرة مما يترتب عليه من الاهوال قوله ومن واقع شيئا منها اى صاد شيئا منها اى الشبهات قوله يوشك بضم الياء المثناة التحتية مضارع اوشك اى يقرب ان يصاد بالحرام وهو يحتمل الوجهين احدهما ان من يكثر تعاطى الشبهات يصادف الحرام وان لم يتعمده وقد ياثم بذلك اذا قصر فى التحرى والثانى انه يعتاد التساهل ويتمرن عليه ويجسر على شبهة ثم شبهة اغلظ منها ثم اخرى هلم جرا الى ان يقع فى الحرام عمدا وهذا معنى قولهم المعاصى تسوق الى الكفر قوله الا وان لكل ملك حمى الا حرف تنبيه وملك بكسر اللام مصروف ويحمى بكسر الحاء والقصر هو مرعى يحميه الملوك ويمنعون الناس عنه ويعاقبون من دخل فيه فمن خاف عقوبة ومن احتاط لنفسه لا يقرب ذلك الحمى خوفا من الوقوع فيه والمعاصى كذلك يعاقب الله تعالى على ارتكابها فمن احتاط لنفسه لم يقربها لا يوقع فى الشبهات وهذا الحديث اصل فى الورع وهو ان اشتبه على الرجل مرة فى التحليل والتحريم ولا يعرف له اصل متقدم فالورع ان يجتنبه كما عليه تناوله لانه فى ريبة ويدخل فى هذا الباب معاملة من فى ماله شبهة او خالطه ربوة فالاولى ان يحترز عنها ويتركها باب ما جاء فى اكل الربا قوله لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم اللعن الطرد والابعاد فلعن الكفار ابعادهم عن الرحمة كالابعاد والعصاة العذاب والطرد عن الجنة اول الامر قوله اكل الربا وبعد العلم حرمته وكذا كاذف الربا بالقصر مع المد لغة شاذة والفه بدل من واو ويكتب بها وبالواو وبالياء والمراد به آخذه وانما خص الاكل لانه اعظم انواع الانتفاع كما قال تعالى ان الذين يأكلون اموال اليتامى ظلما والربا هو كل زيادة لم يقابلها عوض والتجارة كل معاملة تقابلت فيها الاعواض الشرعية وعداها اكل المال بالباطل قوله موكله

تعارضہ الاحوذی

ذلك شيطان ذكره البخاري مقطوعا فهذه صلته وهي فائدة عظيمة ويصح ان يقال فيها زكوة الصوم فانها طهر له و زكوة رمضان لانه محل الصيام وزكوة الفطر لانه وقتها الذي يظهر فيه وجوبها الاسناد احاديثها ثلثة الأول حديث ابي سعيد الخدري قال كنا نخرج زكوة الفطر اذ كان فينا رسول الله صلى الله عليه وسلم صاعا من طعام او صاعا من شعير او صاعا من تمر او صاعا من زبيب او صاعا من اقط فلم نزل نخرجه حتى قدم معاوية المدينة فكلم فكان فيما كلم به الناس اني لارى مدين من سمراء الشام تعدل صاعا من تمر قال فاخذ الناس بذلك قال ابو سعيد فلا ازال اخرجه كما كنت اخرجه حسن صحيح عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده ان النبي صلى الله عليه وسلم بعث مناديا في فجاج مكة الا ان صدقة الفطر واجبة على كل مسلم ذكر او انثى حر او عبد صغير او كبير

حل اللغات

سبل بسكون مهملہ وفتح موحدہ دوال مہملہ جمع سبلۃ بمعنی طریق

شرح سراج احمد

پس کسی کہ ترک کرد آن شبہات را و نیفتاد در محل اشتباہ و طلب برات کرد و احتیاط نمود مر دین خود را از ذم شرعی و نگاہداشت ابرء خود را از طعن کنندگان و عیب گیرندگان و عرض بکسر عین مہملہ است فقد سلم پس تحقیق سالم ماند از ہمہ چیز و عیوب او من واقع شیئا منها یوشك ان یواقع الحرام و ہر کہ بیفتد در چیزہائے از شبہات قریب است کہ بیفتد در امور محرمہ اللہ تعالیٰ این شبہات را سد کردہ است برای بندگان خود تا نیفتند در حرام کما انہ من یرعی حول الحمی یوشك ان یواقعه چنانکہ شان این ست کسی کہ بچراند بزان خود را گرد حمی نزدیک ست کہ بچرانا نند بزان را در حمی بکسر حاء مہملہ و فتح میم متصور چرا گاہ کہ نگاہ میدارند آن را سرداران و منع میکنند مردم را از ان تا دیگران در روی بچرانند تشبیہ کرد محارم را بحمی کہ منع کردہ شدہ است از افتادن در آن جہت اجتناب از ان تشبیہ کرد افتادن در شبہات را بچرانیدن گرد حمی یعنی چرانیدہ را باید کہ از دور دور بچرانند تا در حمی نیفتد و اگر گردوی آیند نزدیک ست کہ در روی چرانند ہمچنین مرد را باید کہ از شبہات دور باشد تا در محرمات نیفتد بعد ازان از برای بیان تشبیہ مذکور می فرماید الا وان لکل ملك حمی آگاہ باشید کہ برای ہر پادشاہی حمی ست الا وان حمی اللہ محارمه و آگاہ باشید کہ حمی حق تعالیٰ چیزہای حرام است حدثنا ہناد قال نا وكيع عن زكريا بن ابي زائدة عن الشعبي عن النعمان بن بشير عن النبي صلى الله عليه وسلم

شرح ابی الطیب

مفعول من اجله لترك اى تحصيلا لبراءة دينه من الذم الشرعي وصيانة لعرضه من كلام الطاعن قوله فقد سلم فى الدنيا من الذم فى نفسه وعرضه وفى الاخرة مما يترتب عليه من الاهوال قوله ومن واقع شيئا منها اى صاد شيئا منها اى الشبهات قوله يوشك بضم الياء المثناة التحتية مضارع اوشك اى يقرب ان يصاد بالحرام وهو يحتمل الوجهين احدهما ان من يكثر تعاطى الشبهات يصادف الحرام وان لم يتعمده وقد ياثم بذلك اذا قصر فى التحرى والثانى انه يعتاد التساهل ويتمرن عليه ويجسر على شبهة ثم شبهة اغلظ منها ثم اخرى هلم جرا الى ان يقع فى الحرام عمدا وهذا معنى قولهم المعاصى تسوق الى الكفر قوله الا وان لكل ملك حمى الا حرف تنبيه وملك بكسر اللام مصروف ويحمى بكسر الحاء والقصر هو مرعى يحميه الملوك ويمنعون الناس عنه ويعاقبون من دخل فيه فمن خاف عقوبة ومن احتاط لنفسه لا يقرب ذلك الحمى خوفا من الوقوع فيه والمعاصى كذلك يعاقب الله تعالى على ارتكابها فمن احتاط لنفسه لم يقربها لا يوقع فى الشبهات وهذا الحديث اصل فى الورع وهو ان اشتبه على الرجل مرة فى التحليل والتحريم ولا يعرف له اصل متقدم فالورع ان يجتنبه كما عليه تناوله لانه فى ريبة ويدخل فى هذا الباب معاملة من فى ماله شبهة او خالطه ربوة فالاولى ان يحترز عنها ويتركها باب ما جاء فى اكل الربا قوله لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم اللعن الطرد والابعاد فلعن الكفار ابعادهم عن الرحمة كالابعاد والعصاة العذاب والطرد عن الجنة اول الامر قوله اكل الربا وبعد العلم حرمته وكذا كاذف الربا بالقصر مع المد لغة شاذة والفه بدل من واو ويكتب بها وبالواو وبالياء والمراد به آخذه وانما خص الاكل لانه اعظم انواع الانتفاع كما قال تعالى ان الذين يأكلون اموال اليتامى ظلما والربا هو كل زيادة لم يقابلها عوض والتجارة كل معاملة تقابلت فيها الاعواض الشرعية وعداها اكل المال بالباطل قوله موكله

شرح سراج احمد

وشاهديه وكاتبه گفت عبداللہ بن مسعود لعنت کردہ آنحضرت خورندۂ ربا را و خوراننده او و گواہان وی را و نویسندۂ آنرا و فی الباب عن عمران آخر ما نزلت آیة الربوا وان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قبض ولم یفسرہ لنا فدعوا الربوا والریبة اخرجہ ابن ماجة والدارمی وعلی اخرجہ مسلم حدیث عبداللہ حدیث حسن صحیح **باب ما جاء فی التغلیظ فی الکذب والزور ونحوہ** باب است در بیان آنچہ آمدہ است در شدت وعید در کذب و دروغ گفتن و مانند آن حدثنا محمد بن عبد الاعلی الصنعانی قال ناخالد بن الحارث عن شعبة قال ناعبید اللہ بن ابی بکر بن انس عن انس عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی الکبائر آنحضرت فرمود در شمار و ذکر گناہان کبیرہ قال الشرک باللہ فرمود آنحضرت اول کبیرہ کہ رئیس ہمہ گناہان است شرک ست معاذ اللہ وعقوق الوالدین و دیگر کبیرہ فروتر از شرک نافرمانی کردن پدر و مادر و ایشان را آزردن وقتل النفس و کشتن جانست بغیر حق وقول الزور و دیگر از گناہان کبیرہ گفتن دروغ در بیع و شرا و غیر ہما وفی الباب عن ابی بکرة اخرجہ احمد وابوداود والنسائی فی النہی عن التسامح فی الکذب لا یقولن احدکم انی صمت رمضان کہ وقمته وامین بن خریم بجائی معجمہ وراء مصغر ست وابن عمر اذا کذب العبد کذبة تباعد عنه الملک میلا من نتن ما جاء به اخرجہ ابونعیم فی الحلیة حدیث انس حدیث حسن صحیح غریب **باب ما جاء فی التجار وتسمیة النبی صلی اللہ علیہ وسلم ایاهم** باب است در بیان آنچہ آمدہ است در حق تجارت کنندگان و تسمیہ پیغمبر ایشان را حدثنا هناد قال ابوبکر بن عیاش عن عاصم عن ابی وائل عن قیس بن ابی غرزة بفتح غین معجمہ و فتح راء و زاء غفاری کوفی صحابی ست سکنی ربذہ رحلت کرد از آنحضرت و همین یک حدیث را روایت کرده چنانکه ابن عبد البر نوشته ست قال خرج علینا رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم گفت قیس بن ابی غرزہ بیرون آمد بر ما آنحضرت و نحن نسمی السماسرة و حال آنکه ما جماعتی بازرگانان امید می شویم سماسره بفتح سین مهمله اولی و کسر ثانیه سمسار کسی ست که باشد میان بائع و مشتری که او را مقوم و مقیم گویند

شرح ابی الطیب

بضم فسکون هو عزة ربتدل واو فکسر ای معطیه لمن یاخذه وان لم یاکل منه نظر الی ان الاکل هو الاغلب لا الاعظم قال الخطابی سموا بذلک لان رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم بین الاکل والربوة وکلما اذا کان لا یتوصل الی اکله الا بمعاوتة ومشارکة ایاه فهما شریکان فی الاثم کما کانا شریکین فی الفعل وان کان احدهما مغبوطا بفعله لم یستفضله من البیع والآخر منهضما لما یلحقه من النقص **قوله** وشاهديه وكاتبه لاعانتهما علی الباطل قال النووی فیه التصریح بتحریم کتابة المتراببین والشهادة علیها **باب ما جاء فی التغلیظ فی الکذب والزور ونحوه** **قوله** وعقوق الوالدین بان یفعل الولد ما یتاذی به الوالدان تاذیا لیس بالهین **قوله** وقتل النفس بغیر حق قال تعالی ومن یقتل مؤمنا متعمدا فجزاؤه جهنم خالدا فیها **قوله** قول الزور وهو یعم الشهادة وغیرها وفی البخاری فی کتاب الشهادة وشهادة الزور وضعه ومناسبة هذا الباب بکتاب البیوع لانه یکثر وقوع قول الزور عند البیع وبسببه قال الشیخ ابوبکر بن العربی ومن اشد الکذب الکذب فی المعاملات وهو احد ارکان الفساد الثلثة فیها وهی کذب عیب غش فاذا خلصت المعاملة من هذه الثلثة فهی التجارة التی اذن اللہ فیها **قوله** یمین بن خریم بالمعجمة ثم الراء ابن الاخرم الاسدی ابوعطیة الشامی مختلف فی صحبته وقال البجلی تابعی ثقة **باب ما جاء فی التجار وتسمیة النبی صلی اللہ علیه وسلم ایاهم** **قوله** عن قیس بن ابی غرزة بفتح الغین المعجمة والراء ثم الزای **قوله** نسمی السماسرة بصیغة المجهول ای ندعی فی عهد النبی صلی اللہ علیه وسلم باسم السماسر بفتح السین الاولی وکسر الثانیة

قوت المغتذی

ابواب البیوع عن قیس بن ابی غرزة بفتح الغین المعجمة والراء ثم الزای السماسرة جمع سمسار مثلثین

عارضة الاحوذی

صلاان من قمحا وسواه صاع من طعام حسن غریب نافع عن ابن عمر فرض رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم صدقة الفطر علی الذکر والانثی والحر والمملوک صاعا من تمر وصاعا من شعیر قال فعدل الناس الی نصف صاع من بر وفی روایة مالک او عبد من المسلمین والباقی سواء حسنان صحیحان وامانقد بهما قبل الصلوة ففیه نافع عن ابن عمران رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم کان یامر باخراج الزکوة قبل الغدو الی الصلوة یوم الفطر حسن صحیح قال لقاضی ابوبکر ابن العربی رضی اللہ عنه زاد البخاری ومسلم وابوداود فجعل الناس عدله مدین من حنطة یعنی مکان التمر والشعیر واتفقوا علی حدیث ابی سعید وزاد النسائی فیه او صاعا من سلت او صاعا من دقیق فلم نزل نخرجه حتی قدم علینا معاویة حاج او معتمر فکلم الناس علی المنبر فکان فیما کلم به الناس یومئذ ان قال انی لاری مدین من سمراء الشام تعدل صاعا من تمر فاخذ الناس بذلک قال ابوعیسی وهو قول غیر واحد من اهل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیه وسلم والتابعین وبه یقول الشافعی واحمد واسحاق وقال بعض اهل العلم لا یجزی اخراج القیمة فی صدقة الفطر وهو قول سفیان الثوری وابن المبارک واهل الکوفة وقد اجاز طائفة من اهل العلم اخراج القیمة وهو قول احمد واسحاق وقال احمد احتج من لم یر القیمة بحدیث ابن عمر وابی سعید وقالوا قد ذکر فی غیر حدیث صاع من طعام وصاع من تمر وصاع من شعیر وصاع من زبیب فلم یذکر فیه القیمة وقال اسحاق بل القیمة بالمدینة اعجب الینا من غیرها لقول النبی صلی اللہ علیه وسلم اغنوهم فی هذا الیوم وقال ابوعیسی وقد روی عن عبد اللہ بن ثعلبة بن صعیر عن ابیه قام فینا رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم خطیبا فامر بصدقة الفطر صاع من تمر

شرح سراج احمد

فقال یا معشر التجار ان الشیطان والاثم یحضران البیع پس فرمود آنحضرت بدرستیکہ شیطان وورروغ حاضر می آیند بیع را فشوبوا بیعکم بالصدقة پس بیامیزید اورا بصدقہ یعنی تصدق کنید بیزی را تا کفارت گردد مر آنرا زیرا کہ لغو حلف موجب سخط پروردگار ست وتصدق کردن فرو می نشاند غضب پروردگار تعالی وتقدس واین حدیث ابو داود ونسائی وابن ماجہ نیز از قیس اخراج کردہ اند ودر روایت اینہا لفظ فسمانا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم باسم ہو احسن منہ زیادہ کردہ است وفی الباب عن البراء بن عازب ورفاعة حدیث قیس بن ابی غرزة حدیث حسن صحیح رواہ منصور والاعمش وحبیب بن ابی ثابت وغیر واحد عن ابی وائل عن قیس بن ابی غرزة ولا نعرف لقیس عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم غیر ھذا

ترجمہ اش ظاہرست حدثنا ھناد قال نا ابو معویة عن الاعمش عن شقیق بن سلمة عن قیس بن ابی غرزة عن النبی

شرح ابی الطیب

علی صیغة الجمع وھم الان المتوسطون بین البائع والمشتری لامضاء البیع جمع السمسار وھو فی الاصل القیم علی الشئ الحافظ ثم استعمل فی المتوسط وقد یطلق علی المقوم **قولہ** فقال یا معشر التجار بتشدید الجیم وتخفیفھا مع ضم التاء مع الاولی وکسرھا مع الثانیة جمع تاجر یعنی سمانا النبی صلی اللہ علیہ وسلم ھذا الاسم وغیر الاسم الاول قال الخطابی ھو اسم اعجمی وکان کثیر ممن یعالج البیع والشراء فیھم العجم فنقلوا ھذا الاسم عنھم فغیرہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال الشیخ ابو بکر بن العربی یحتمل ان یکون صلی اللہ علیہ وسلم اخذہ من قولہ تعالی الا ان تکون تجارة عن تراض منکم فاشتق لہ اسما اخبر اللہ سبحانہ انہ فعلھم ویحتمل ان یکون الوحی نزل علیہ بھذا الاسم فکلا الوجھین صحیح جائز **قولہ** ان الشیطان والاثم یحضران البیع اما حضور الشیطان فلما ورد انہ تخرج الشیاطین فتضرب الرایات فی الاسواق وتدور مع کل سوق ومتسوق فیدل الشیطان بیدہ وحرکتہ ولسانہ بلسانہ ولا یزال یلابسہ ویحدثہ حتی یوقعہ فی مھلکة الا من عصمہ اللہ واما الاثم فمجاز والمعنی انہ اذا حضر الشیطان لداعی الی الاثم فقد حضر الاثم کما یقال ان الحرب یحضرھا القتل والموت او السیف فیکون حضور السبب فی ھو القتال والسلاح سببا لحضور القتل قالہ ابو بکر بن العربی قال العراقی او یکون المراد بالاثم الیمین الکاذبة انتھی ویؤیدہ انہ فی بعض طرق الحدیث عند الطبرانی ان ھذا البیع یحضرہ الحلف والکذب وفی لفظ عندہ یحضرہ الحلف والشیطان **قولہ** فشوبوا بیعکم بالصدقة بضم اولہ وسکون الواو من الشوب وھو الخلط وفی النھایة لا شوب ولا ربا ای لا غش ولا تخلیط فی شراء او بیع واصل

قوت المغتذی

یا معشر التجار قال العراقی روی بتشدید الجیم وتخفیفھا ان الشیطان والاثم یحضران البیع اما حضور الشیطان فلانہ ورد ان مجلسہ الاسواق واما حضور الاثم فقال ابن العربی ھو مجاز والمعنی اذا حضر الشیطان الداعی الی الاثم فقد حضر الاثم قال العراقی او یکون المراد بالاثم الیمین الکاذبة ثلث یؤیدہ ان فی بعض طرق الحدیث عند الطبرانی ان ھذا البیع یحضرہ الحلف والکذب وفی لفظ عندہ یحضرہ الحلف والشیطان فشوبوا ای خلطوا ولا نعرف لقیس عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم غیر ھذا قلت روی لہ الطبرانی حدیثا آخر واصلہ من طریق الحاکم قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یجزی البیع ما دام

عارضة الاحوذی

اوصاع من شعیر اوصاع من قمح بین کل اثنین حر غیر او کبیر حر او عبد ذکر او انثی انا غنیکم فیزکیہ اللہ واما فقیرکم فیؤدی اللہ عنہ اکثر مما اعطاہ وروی النسائی عن قیس بن سعید بن عبادة قال کنا نصوم عاشوراء ونؤدی صدقة الفطر فلما نزل رمضان ونزلت الزکوة لم نؤمر بہ ولم ننہ عنہ فکنا نفعلہ

الاحکام

فی مسائل الاولی اختلف الناس فی وجوب زکوة الفطر او ندبھا فعن مالک روایتان احدھما انھا سنة والاخری قال زکوة الفطر فرض وبذلک قال فقھاء الامصار وتاول قوم قولہ فرض بمعنی قدر وھو بمعنی الوجوب اظھر لانہ قال زکوة الفطر فی البخاری فدخلت تحت قولہ واتوا الزکوة فان کان قولہ فرض وجب فیھا ونعمت وان کان بمعنی قدر فیکون المعنی قدر الزکوة المفروضة بالقرآن فی الفطر کما قدر زکوة المال الا ترى فی حدیث عبد اللہ بن عمر صدقة الفطر واجبة وفی کتاب مسلم فرض رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

باقی در صفحہ آیندہ

شرح سراج احمد

صلی اللہ علیہ وسلم بنحوہ بمعناہ وھذا حدیث صحیح حدثنا ھناد قال نا قبیصۃ عن سفیان عن ابی حمزۃ عن الحسن عن ابی سعید عن النبی صلے اللہ علیہ وسلم قال التاجر الصدوق الامین بازرگان راست گو امانت دار مع النبیین والصدیقین والشھداء محشور می شوند در روز قیامت با پیغمبران و صدیقان و شہیدان و صدوق و امین صیغۂ مبالغہ اند پس اشارت است بانیکہ باید کہ درین دو وصف کامل و بالغ باشد ابن ماجہ رفیعہ ایا بد حدثنا سوید قال نا ابن المبارک عن سفیان عن ابی حمزۃ بھذا الاسناد نحوہ ھذا حدیث حسن لا نعرفہ الا من ھذا الوجہ من حدیث الثوری عن ابی حمزۃ و این بیان من ھذا الوجہ است و ابو حمزۃ اسمہ عبد اللہ بن جابر وھو شیخ بصری حدثنا یحیی بن خلف قال نا بشر بن المفضل عن عبد اللہ بن عثمان بن خثیم عن اسمعیل بن عبید بن رفاعۃ عن ابیہ عبید بن رفاعۃ عن جدہ رفاعۃ بن رافع الانصاری صحابی است انہ خرج مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم الی المصلی بدرستیکہ رفاعہ بیرون آمد ہمراہ آنحضرت بسوئے مصلے فرأی الناس یتبایعون پس دید آنحضرت مردم را کہ خرید و فروخت میکردند باہم یکدیگر فقال یا معشر التجار پس فرمود آنحضرت و ندا فرمود ایشان را کہ ای گروہ تجاران فاستجابوا لرسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم ورفعوا اعناقھم وابصارھم الیہ پس اجابت کردند ایشان برائے رسول خدا و برداشتند گردنہا خویش و چشمہا خویش را بسوی آنحضرت فقال ان التجار یبعثون یوم القیمۃ فجارا پس فرمود آنحضرت بدرستیکہ تاجران حشر کردہ میشوند در روز قیامت فجار جمع فاجر فجور در دروغ گفتن بی فرمانی و تباہی کردن الا من اتقی اللہ و بر وصدق مگر کسی کہ پرہیز کند از حرام و سوگند دروغ نخورد و دروغ نگوید در قیمت کالا ھذا حدیث حسن صحیح ویقال اسمعیل بن عبید اللہ بن رفاعۃ ایضا کہ بزیادتی لفظ مبارک اللہ آمدہ است باب باب بناء فی من حلف علی سلعۃ کاذبا باب است در بیان آنچہ آمدہ است در حق کسی سوگند خورد بر کالای خود دروغ گفت حدثنا محمود بن غیلان قال نا ابو داود قال انبانا شعبۃ قال اخبرنی علی بن مدرک قال سمعت ابا زرعۃ ابن عمرو بن جریر یحدث عن خرشۃ بن الحر بفتحات و شین معجمہ و حر بضم مہملہ عند عبد فزاری و او بوتیم در کنار عمر بن الخطاب کنت ابو داود و مرا را صحبت بود و گفت علی ثقہ از کبار تابعین است از طبقۂ ثانیہ در سنۂ اربع وسبعین در گذشت کرد عن ابی ذر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم

شرح ابی الطیب

الشوب الخلط انتھی ای خلطوا ما ذکر من اللغو والحلف بالصدقۃ فانھا تطفی غضب الرب ان الحسنات یذھبن السیآت وقال الطیبی ربما یحصل من الکلام الساقط وکثرۃ الحلف کدورۃ فی النفس فتحتاج الی ازالتھا وصقالتھا فامر بالصدقۃ لتزیل تلک الکدورۃ وتصفیھا قولہ التاجر ای المشتغل بنحو بیع واجارۃ قولہ الصدوق ای کثیر الصدق قولا وفعلا قولہ الامین ای الموصوف بالامانۃ المحفوظ من الخیانۃ والصفتان للمبالغۃ فمن اتصف بھما اتصف بسائر الصفات فیستحق ان یحشر ویکون فی الجنۃ مع النبیین قولہ ان التجار یبعثون یوم القیمۃ فجارا بضم الفوقیۃ وتشدید الجیم جمع تاجر والفجار جمع فاجر من الفجور وھو المیل عن القصد والکاذب فاجر لمیلہ عن الصدق قولہ الا من اتقی اللہ بان لم یرتکب کبیرۃ ولا صغیرۃ من غش وخیانۃ قولہ وبر ای احسن الی الناس فی تجارتہ او قام بطاعۃ اللہ وعبادتہ قولہ وصدق ای فی یمینہ وسائر کلامہ قال القاضی لما کان من دیدن التجار التدلیس فی المعاملات والتھالک علی ترویج السلع بما یتیسر لھم من الایمان الکاذبۃ ونحوھا حکم علیھم بالفجور واستثنی منھم من اتقی المحارم وبر فی یمینہ وصدق فی حدیثہ

قوت المغتذی

باصحاب الطعام سفل دانہا مثل اعلاہا قال القوم قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من غش المسلمین فلیس منہم وعن خریشۃ بفتح الخاء المعجمۃ والراء والشین المعجمۃ ابن الحر بضم الحاء المھملۃ

عارضۃ الاحوذی

صدقۃ الفطر علی الناس وقال اغنوھم عن سؤال ھذا الیوم وھو اقوی فی الاثر **الثانیۃ** زکوۃ الفطر فاضافھا الی وقت وجوبھا واختلف فی الفطر ما ھو فقیل ھو الفطر عند غروب الشمس من اخر رمضان وقیل ھو عند طلوع الفجر لانہ الفطر الذی یتعین بعد رمضان فاما الذی کان قبلہ من اللیل فقد کان فی رمضان وانما فطر رمضان ھو ما یکون بعدہ مما یختم بہ ویضادہ حتی کان النبی صلی اللہ علیہ وسلم یاکل یوم الفطر قبل ان یخرج الی الصلوۃ وتعدی اخرون فقالوا انہ یجب بطلوع الشمس یوم الفطر ولا وجہ لہ وقولہ اغنوھم عن سؤال ھذا الیوم نص فی وقت العطاء لانی سبب وجوب العطاء وبطلوع الفجر قال ابن القاسم و مطرف وابن الماجشون وھو الصحیح کما بیناہ **الثالثۃ** قولہ علی الناس ثم بین فقال علی کل حر او عبد صغیرا وکبیر ذکرا وانثی من المسلمین فاقتضی ھذا العموم ان تجب علی من یقدر

بقیہ وصیغہ ہا

کذا فی بعض النسخ من ابن عجلان عن ابیہ عن ابی ھریرۃ وفی بعضھا من ابن عجلان عن المقبری عن ابی ھریرۃ وفی بعضھا من ابن عجلان عن سعید المقبری عن ابی ھریرۃ وفی بعضھا من ابن عجلان عن المقبری عن ابی سعید وفی بعضھا من ابن عجلان عن سعید المقبری عن ابی سعید وفی بعضھا من ابن عجلان عن ابی الحباب سعید بن یسار عن ابی ھریرۃ وفی بعضھا من ابن عجلان عن ابی الحباب عن ابی سعید وفی بعضھا من ابن عجلان عن رجل عن ابی ھریرۃ وفی بعضھا من ابن عجلان عن رجل عن ابی سعید وفی بعضھا من ابن عجلان عن ابی ھریرۃ وابی سعید وفی بعضھا من ابن عجلان عن رجل من بنی سلیم عن ابی ھریرۃ وفی بعضھا من ابن عجلان عن رجل من بنی سلیم عن ابی سعید وفی بعضھا من ابن عجلان عن رجل من بنی سلیم عن ابی ھریرۃ وابی سعید وفی بعضھا من ابن عجلان عن رجل من بنی سلیم عن رجل من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وفی بعضھا من ابن عجلان عن رجل من بنی سلیم عن رجل من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم عن ابی ھریرۃ وابی سعید وفی بعضھا من ابن عجلان عن رجل من بنی سلیم عن رجل من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم عن ابی ھریرۃ وفی بعضھا من ابن عجلان عن رجل من بنی سلیم عن رجل من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم عن ابی سعید

شرح سراج احمد

قال ثلثة لا ينظر الله اليهم يوم القيمة کس اندکه نظر نکند حق تعالی بسوی ایشان در روز قیامت نظر رحمت ولا يزكيهم ولهم عذاب اليم وپاک نسازد ایشان را حق تعالی و مر ایشان را باشد عذابی دردناک قلت من هم يا رسول الله فقد خابوا وخسروا گفتم من کدام اند ایشان یا رسول خدا پس تحقیق خراب و زیان کار شدند ایشان قال المنان فرمود آنحضرت یکی از ایشان منت نهنده و احسان نماینده که چیزی کسی را بدهد و منت نهد والمسبل ازاره و دیگر دراز کننده ازار خود را که فرو تر از کعبین بود والمنفق سلعة بالحلف الكاذب و دیگر رواج دهنده کالای خود را بسوگند دروغ و رغبت دهنده مردم را تا خرید نمایند وفی الباب عن ابن مسعود وابی هريرة اخرجه احمد والشيخان والنسائی وابی امامة بن ثعلبة وعمران بن حصين ومعقل بن يسار اخرجه الطبرانی عن ابن عمر لا ينظر الله اليهم يوم القيمة المنان عطاءه والمسبل ازاره وخيلاءه واخرج البيهقی عن سلمان بلفظ لا يشتری الا يمينه ولا يبيع الا يمينه حديث ابی ذر حديث حسن صحيح **باب** ما جاء فی التبكير للتجارة باب ست در بیان آنچه آمده است در رفتن در اول روز برای تجارت حدثنا يعقوب بن ابراهيم الدورقی قال نا هشيم قال نا يعلی بن عطاء عن عمارة بن حديد البجلی مجهول ذكره ابن حبان فی الثقات وعنه يعلی بن عطاء وعنه هشيم وروی له ابو داود والترمذی والنسائی وابن ماجة وقال الترمذی صدوق والغامدی بالغين المعجمة حجازی صحابی ست ساکن طائف شد قلیل الحدیث گفت اذ دعی ما روی عنه الا عمارة بن حديد قال قال رسول الله صلی الله عليه وسلم اللهم بارك لامتی فی بكورها خداوندا برکت کن امت مرا در کارها بسفر وغیره در بامداد کردن قال وكان اذا بعث سرية او جيشا بعثهم اول النهار گفت صخر وبود آنحضرت که چون می فرستاد فوجی را از لشکر یا لشکر یرا می فرستاد ایشان را در اول روز وكان صخر رجلا تاجرا وبود صخر مردی بازرگان این لفظ راوی ست یا لفظ صخر ست که خود را بلفظ غائب ذکر کرد وكان اذا بعث تجارة بعثهم اول النهار وبود صخر چون می فرستاد مال بازرگانی خود را می فرستاد مردمان را که همراه مال می بودند مال را در اول روز فاثری پس تونگر شد وی وكثر ماله وبسیار شد مال وی بسبب مراعات سنت واجابت آنحضرت خروت بسیاری مال را توانگری واثر تونگری ظاهر شد وفی الباب عن علی وبريدة وابن مسعود وانس وابن عمر وابن عباس الی اخره الطبرانی وجابر واخرج ابن ماجة عن ابی هريرة بلفظ اللهم بارك لامتی فی بكورها يوم الخميس اخرجه الطبرانی عن عبد الله بن سلام وعمران بن حصين وكعب بن مالك ونواس بن سمعان حديث صخر

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فيمن حلف على سلعة كاذبا **قوله** لا ينظر الله اليهم ای نظر رحمة **قوله** ولا يزكيهم من التزكية ای لا يطهرهم من الذنوب بالمغفرة ليدخلوا الجنة مع السابقين بل لهم عذاب اليم فيعذبون ويدخلون الجنة مع اللاحقين **قوله** فقد خابوا ای حرموا من الخير **قوله** وخسروا ای اتصفوا بالخسارة **قوله** المنان بتشديد النون صيغة المبالغة وهو الذی يعطی لياخذ اكثر او الذی يعد عطاءه علی المعطی له تفاخرا عليه وتكبرا ولانه يرجع الی الاول لانه يطلب منه الاستخدام والاستذلال **قوله** والمسبل ازاره هو الذی يتجاوز به الكعبين شرعا قاله الشيخ ابو بكر بن العربی وقال بعضهم هو الذی يرسله الی الارض **قوله** والمنفق بتشديد الفاء من انفاق ضد الكساد ای الذی يحلف علی سلعته بالجودة والسلامة من العيب والكذب فی الصفة **باب** ما جاء فی التبكير بالتجارة **قوله** اللهم بارك لامتی فی بكورها ای فی اعمالهم بكورها يعنی فيما يانون بها اول النهار **قوله** فاثری ای كثر خيره فقوله وكثر ماله بيان وتفسير له

عارضة الاحوذی

علی الصاع وان لم يكن عنده نصا ورد به قال عامة فقهاء الامصار وقال ابو حنيفة لا تجب الا علی من ملك نصاب الزكوة الاصلية والمسألة له قوية فان الفقير لا زكوة عليه ولا امر النبی صلی الله عليه وسلم باخذها منه وانما امر باعطائها له وحديث ثعلبة لا يعارض الاحاديث الصحاح ولا الاصول القوية وقد قال لا صدقة الا عن ظهر غنی وابدأ بمن تعول واذا لم يكن هذا يجب لفقته عليك فليس غنيا فلا تلزمه الصدقة **الرابعة** قوله حر او عبد عام فی كل عبد كافر او مسلم وبه قال ابو حنيفة رح وله العموم فقلنا له قد قال المسلمين قالوا لنا يكون المطلق علی اطلاقه والمقيد علی تقييده فتجب علی العبدين فان الحكم يجب ان يتعلق بعلتين قلنا له ولما قال النبی صلی الله عليه وسلم فی اربعين من الغنم شاة فكان هذا عاما او كما قوله فی سائمة الغنم زكوة فجاء خاصا هلا قلت يحمل العموم علی عمومه والخاص علی خصوصه فهذا لا معنی له وقد

شرح سراج احمد

الغامدی حدیث حسن ولا اعرف لصخر الغامدی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم غیر ھذا الحدیث وقد روی سفیان الثوری عن شعبۃ عن یعلی بن عطاء ھذا الحدیث **باب** ما جاء فی الرخصۃ فی الشراء الی اجل **باب** ست در بیان آنچہ آمدہ است در ذکر خریدن بر نسیہ **تقطر** چیزی تا بد قتیبۃ حدثنا ابو حفص عمرو بن علی قال نا یزید بن زریع قال نا عمارۃ بن ابی حفصۃ قال نا عکرمۃ عن عائشۃ قالت کان علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ثوبین قطریین غلیظین گفت عائشہ صدیقہ بود نزد پیغمبر آنحضرت دو جامۂ قطری غلیظ و قطر بکسر قاف نام موضعی ست میان واسط و بصرہ و آنرا منسوب بآنجا کنند بر وزن و بود کہ نسبت بدیہ کردہ میشد فکان اذا قعد فعرق ثقلا علیہ پس بود کہ آنحضرت کہ چون می نشست پس عرق می کرد آن جامہ ہا بر وی

عارضۃ الاحوذی

الحدیث قال فی اخرہ من تمؤنون ولم یصح ذلک اما انہ روی الدارقطنی ایضا عن ابن صعیر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ادوا صدقۃ الفطر عن کل حر او عبد وذکر الحدیث وھو امثل من الاول ولکن لا یعول الا علی الصحیح والعمدۃ فی ذلک ان ابن عمر کان یخرج صدقۃ الفطر عن نفسہ وعن بنیہ الصغار وعن عبیدہ وکذلک وجدوا السنۃ تجری فلما جری الحکم ھکذا انقسم نظر العلماء فمنھم من قال وجبت علی کل من سمی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ویتحملھا عنہ ولی المسلمین ومنھم من قال وجبت علی لو لے بسببھم وکان وجودھم فی کفالتہ سببا لوجوب ھذہ العبادۃ علیہ کما کان وجود النصاب سببا لوجود الزکوۃ علی الملاک ورجح قوم ھذا بان الزکوۃ عبادۃ والعبادات لا یجری فیھا التحمل ولا یدخل علیھا انما یتعلق بذمۃ کل من تجب عنہ ولا خلاف بین الناس ان لابن الصغیران کان لہ مال ان زکوۃ الفطر

شرح سراج احمد

گفتہ است یا در اہمی را گفتہ پس ندا داد فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کذب پس فرمود آنحضرت دروغ گفت آن یہودی کہ میگوید ببرد مال مرا قد علموا فی من اتقاھم تحقیق دانستہ است او کہ بدرستی کہ من پرہیزگار ترین مردم ام و در بعضی نسخ من اتقاھم آمدہ وادا ھم للامانۃ واو اکنندہ ترام برای مردمان امانت و مال کسی را نگاہ ندارم اخرج مالک عن ابی الزناد انہ سمع سعید بن المسیب وسلیمان بن یسار ینھیان ان یبیع الرجل حنطۃ بذھب الی اجل ثم اشتری بالذھب قبل ان یقبض الذھب اخرج مالک عن کثیر بن فرقد انہ سأل ابا بکر بن محمد بن عمرو بن حزم عن الرجل یبیع الطعام من الرجل بالذھب الی اجل ثم یشتری الرجل بالذھب قبل ان یقبض الذھب فکرہ ذلک ونھی عنہ واخرج مالک عن ابن شھاب مثل ذلک قال مالک وانا نھی سعید بن المسیب وسلیمان بن یسار وابو بکر بن محمد بن عمرو بن حزم وابن شھاب ان لا یبیع الرجل حنطۃ بذھب ثم یشتری الرجل بالذھب قبل ان یقبض من بائعہ الذی اشتری منہ الحنطۃ ویجوز التصرف فی الثمن قبل القبض عند ابی حنیفۃ والشافعی لما فی سنن الاربعۃ عن ابن عمر قال کنت ابیع الابل بالبقیع فابیع بالدنانیر فآخذ مکانھا الورق وابیع الورق فآخذ مکانھا الدنانیر فاتیت النبی صلی اللہ علیہ وسلم فسألتہ عن ذلک وقال لا باس اذا تفرقتما وفیہ بیع الثمن الذی فی الذمۃ قبل القبض بالنقد المخالف لہ وفی الباب عن ابن عباس وانس بن مالک اخرج عنھما المصنف واسماء بنت یزید بن السکن انصاریہ صحابیہ اشھلیہ بود وام عامر کنیت داشت از مہاجرات ذوات العقل بود ودین داشت بسیار داشتہ حاضر گشتہ بیرموک را بگشت نہ کس از کفار

بعود وسط احادیث عائشۃ حدیث حسن صحیح غریب وقد رواہ شعبۃ ایضا عن عمارۃ بن ابی حفصۃ سمعت بستون منہم ۱۲ محمد بن فراس البصری یقول سمعت ابا داود الطیالسی یقول سئل شعبۃ یوما عن ھذا الحدیث فقال ابو داود طیالسی پرسیدہ شد شعبہ روزی از ین حدیث فقال لست احدثکم حتی تقوموا الی حرمی بن عمارۃ پس گفت شعبہ نیستم من کہ حدیث کنم شما را تا آنکہ برخیزید برای تکریم و تعظیم او از جہت آنکہ پسر شیخ او بود شما بسوی حرمی بن عمارۃ بن ابی حفصۃ بفتح نسبت ۱۲ عتکی البصری ابو روح صدوق بود فقبلوا راسہ پس بوسہ دہید شما ای گروہ مردم سر او را قال وحرمی فی القوم گفت ابو داود و حال آنکہ حرمی در میان مردم بود

شرح ابی الطیب

قولہ من اتقاھم واداھم بمد الف ای احسنھم وقاء کذا فی المجمع وقال فی قوت المغتذی فیہ اشکال من حیث استعمال فعل التفضیل من فعل رباعی وانما یستعمل من الثلاثی کما ھو معروف والذی یقع فی الاصول ویضبطہ اھل الحدیث فی ھذا الحرف انہ بفتح الھمزۃ من غیر مد وتشدید الدال وضبطہ الجوھری بالمد وعلی کل من الامرین فھو مشکل من حیث کونہ رباعیا لانہ من ادی یؤدی انتھی وفی القاموس وھو ادی للامانۃ من غیرہ **قولہ** حرمی بمھملتین مفتوحتین فی اخرہ یاء النسبۃ ابن عمارۃ بن ابی حفص ثابت بنون وموحدۃ ثم مثناۃ صدوق بصری **قولہ** فتقبلوا راسہ من التقبیل احتراما لہ

قوت المغتذی

قد علم لی من اتقاھم واداھم للامانۃ قال العراقی فیہ اشکال من حیث استعمال فعل التفضیل من فعل رباعی وانما یستعمل من الثلاثی کما ھو معروف والذی یقع فی الاصول ویضبطہ اھل الحدیث فی ھذا الحرف انہ بفتح الھمزۃ من غیر مد وتشدید الدال وضبطہ الجوھری بالمد وعلی کل من الامرین فھو مشکل من حیث کونہ رباعیا لانہ من ادی یؤدی

شرح سراج احمد

حدثنا محمد بن بشار نا ابن ابی عدی وعثمان بن ضریر عن هشام بن حسان عن عکرمة عن ابن عباس قال توفی النبی صلی الله علیه وسلم ودرعه مرهونة بعشرین صاعاً من طعام وفات کرده شد آنحضرت وحال آنکه زره آنحضرت گرو نهاده شده بود بمقابل بیست صاع که گرفته بود از طعام وغایت کم اخذه لاهله گرفته بود آنحضرت آنرا برای نفقه اهل خود در حدیث دلیل است بر جواز معامله با اهل ذمه اگر اموال ایشان خالی از ربوا وخمر نبود وچون کفار غیر مکلف اند بشرائع متحقق نمیشود با موال ایشان حرمت هذا حدیث حسن صحیح حدثنا محمد بن بشار قال نا ابن ابی عدی عن هشام الدستوائی عن قتادة عن انس قال محمد بن بشار وتحویل نمود او را یک اسناد باسناد دیگر وحدثنا معاذ بن هشام قال حدثنی ابی عن قتادة عن انس قال مشیت الی رسول الله صلی الله علیه وسلم بخبز شعیر گفت انس رفتم من بسوی آنحضرت نان جوین را واهالة سنخة وروغنیه یا پیه گداخته وتغیر یافته را برای نان خورش ولقد رهن له درع معه یهودی حال آنکه تحقیق گرو کرده شده بود برای آنحضرت زره نزد یهودی بعشرین صاعا من طعام بمقابل بیست صاع از گندم اخذه لاهله گرفته بود آنحضرت آن گندم را برای نفقه اهل خود ولقد سمعته ذات یوم یقول قناعة گویند هر آئینه تحقیق شنیدم من انس را روزی که میگفت ما امسی عند آل محمد صاع تمر ولا صاع حب شب نگذارده نزد یک آل محمد یک صاع خرما ونه یک صاع گندم ودیگر حبوب یعنی این واقع نشده است که هر دو روز غله وشب بخانه شریف مانده باشد وان عندهم یومئذ لتسعة انبساط وبدستیکه در نکاح آنحضرت آن روز هر آئینه نه زنان بودند هذا حدیث حسن صحیح باب ما جاء فی کتابة الشروط باب است در بیان آنچه آمده است در کتابت شروط حدثنا محمد بن بشار قال نا عباد بن لیث صاحب الکرابیس کرباس بالکسر جامه که از پسیان می بافند معرب

شرح ابن الطیب

قوله ودرعه بکسر الدال المهملة فیه جواز رهن آلة الحرب فی بلد الحرب عند الحاجة الی الطعام لانه اذا تعارض امران قدم الاهم والحاجة الی القوت اهم فقدمت **قوله** واهالة بکسر الهمزة هو الدسم اذا جمد علی راس المرقة قاله ابن المبارک وقال الخلیل هی الالیة تقطع ثم تذاب وقال ابو زید هو ما یؤتدم به من الادهان **قوله** سنخة بفتح السین وکسر النون وخاء معجمة المتغیر الرائحة ویقال زنخة بالزای ایضا **قوله** درع مع یهودی استشکل البعض بانه لم یکن اذ ذاک بالمدینة احد من الیهود واجابوا بانه لم یقل ان الیهودی کان بالمدینة فلعله مر بها وقد یسمع فی روایة البیهقی بالشحم **قوله** ما امسی عند آل محمد صاع من تمر ولقد کان یقیم الایام المثلثة کذلک والشهر لا یوقد عندهم نار والاذاخر یعشاهم من فوقهم ومن تحتهم وعن شمائلهم ومن امامهم ومن خلفهم ولم یکن هذا القول منه صلی الله علیه وسلم الا لیبلغ امته فیتبعوه صلی الله علیه وسلم

قوت المغتذی

ودرعه بکسر الدال المهملة واهالة بکسر الهمزة هو الدسم اذا جمد علی راس المرقة قاله ابن المبارک وقال الخلیل هی الالیة تقطع ثم تذاب وقال ابو زید هی ما یؤتدم به من الادهان سنخة بفتح السین المهملة وکسر النون وخاء معجمة المتغیرة ویقال زنخة بالزای ایضا ولقد رهن له درع مع یهودی قال العراقی استشکله بعضهم بانه لم یکن اذ ذاک بالمدینة احد من الیهود قال والجواب انه لم ینقل ان الیهودی کان بالمدینة فلعله

عارضة الاحوذی

تخرج منه من ماله واختلفوا فی العبد اذا کان له فالاعظم علی السید یخرج عنه الا ابا ثور فانه الحقه بالابن الصغیر اذا کان له مال وبه قال عطاء ولیس کالابن فان الابن مستقر الملک والعبد لمن ملک عندنا فلا قرار للملک وانما هو بید عارضة معرض للانتزاع فی کل حین والمسألة مشکلة جدا فانه کما یطأ جاریته وملکه غیر مستقر کذلک یجب ان یلزمه نفقة الفطر الا ان الامر بینا ه فی مسائل الخلاف فلما انتهی النظر الی هذا الموضع عدنا الی الزوجة فرأینا مؤنتها غذاءً وکسوةً علی الزوج فقال خاطر تلحق بالولد الصغیر والعبد وخاطر اخر یانها تلحق بالاجیر فان مؤنتها عن عوض ومؤنة الولد صلة فلو صح الحدیث اذا واصدقة الفطر عن من تنوب تونت لتناولها بعمومه واذا لم یصح وتردد بین هذین الاصلین فلنا تمحض النظر بین ان نفقة الزوجة لا تجری مجری الاعواض بدلیل انها تجب علی الزوج بالمرض والعیب والحیض والمغیب ولو کانت عوضا لسقطت بذلک کله کالاجرة الا جیر حتی ان اللیث بن سعید قال

عارضة الاحوذی

ان کان لاجیر منفصلا بالبرة معلومة فلا یحملها عنه وان کان بیده یحملها وهذا لا یشتبه فقهه فانه کل عوض محض انفصل به او اتصل وترکیت هٰهنا فروع کثیرة اصولها خمسة عشر الاول الاکاب قد خرج عنه فلا یؤدی عنه زکوة الفطر وان کان النبی صلی الله علیه وسلم قد قال المکاتب عبد ما بقی علیه درهم ولکنه منفصل فی احکامه منفرج بملکه وبما لیس فی مؤنة السید وعیاله فدل علی ان قول النبی صلی الله علیه وسلم هذا هو بیان لانه لم یتخلص بعد عن علقة الرق اذ هو یعرض للرجوع الی الحالة الاولی الثانی عبید التجارة ورأی ابو حنیفة والثوری خلافا للفقهاء الامصار ان لا زکوة فطر منهم لان زکوة الاصل فیهم فلا یکون السبب الواحد موجب زکوتین وقد قال النبی صلی الله علیه وسلم عن تموتون وهذا العبد معد للتجارة لا للموونة قلنا یجوز ان تجب بالسبب الواحد حکمان متماثلان فی الاصل اذا اختلفا فی الوصف والوقت وهکذا فی اسباب الشرع وقوله عن تموتون فالعبد المعد للتجارة

شرح سراج احمد

کریا بن بالفتح کرابیسی منسوب ست بدان ابو الحسن البصری صدوق بوخطا میکرد از تاسعة قال نا عبد المجید بن وهب در تقریب ست عبد المجید بن ابی یزید ابن وهب العقیلی البصری ثقه از معجمین من الرابعة قال قال لی العداء بن خالد بن هوذة عداء بفتح عین مهمله وتشدید دال مهمله والف در آخر همزه وهوذ بفتح ها وسکون واو وذال معجمه عامری صحابی ست اسلام آورده پس از فتح حنین ودر بادیه سکونت می داشت گفت عبد المجید گفت مرا عداء الا اقرئك کتابا کتبه لی رسول الله صلی الله علیه وسلم یا نخوانانم ترا کتابی که نوشته آنرا برای من آنحضرت قال قلت بلی گفت عبد المجید وحدیث او نزد اهل بصره ست ۱۲ گفتم آری بجوانان مرا فاخرج لی کتابا پس بیرون آر در وعداء برای من خطی که در وی این نوشته بود هذا ما اشتری العداء بن خالد بن هوذة عن محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم این کتاب خریدن عداء ابن خالد بن هوذه ست از محمد پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم اشتری منه عبدا او امة خرید از آنحضرت غلامی یا داهی شک از وی ست در لفظ امة وبعد از بضعی روات لا داء ثبت در وی واء ودال در اصل درست مراد این جا عیبی ست که موجب خیار باشد ولا غائلة ونیست در وی حادثه که هلاک کننده است یعنی عیبی که موجب هلاک مال مشتری باشد مثل بودن غلام سارق یا آبق بعضی گفته اند که مراد باین غش وخباثت در حق مشتری باشد ولا خبثة ونیست خبثه بضم خا وسکون آن وسکون موحده وثلثه

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی کتابة الشروط **قوله** العداء بفتح العین وتشدید الدال المهملتین ممدود بن هوذة بفتح فسکون فذال معجمة العامری الصحابی اسلم هو وابوه جمیعا وتاخر وفاته الی بعد المائة **قوله** فاخرج لی کتابا هذا ما اشتری بدل من کتابا **قوله** اشتری منه تفسیر بعد اجمال **قوله** عبدا او امة هو شک من عباد بن لیث کما ذکره ابو الحسن الطوسی فی الاحکام فقال فی السند قال عبّاد انا اشک وقال ابن العربی شک عباد بن لیث وهو صاحب الکرابیس **قوله** لا داء فیه هو المرض من الجنون والجذام والبرص ونحوها **قوله** ولا غائلة هو سکوت البائع عما یعلم فی المبیع من مکروه وقال بعض الشراح کزنی وسرقة وشرب خمر **قوله** ولا خبثة بکسر معجمة وسکون موحدة فمثلثة ای لا خباثة فی اصله ینشأ عنها افعال قبیحة واخلاق شنیعة لکونه ابن الزنی او فاسقا او مقامرا او کذابا او فی ملکه ینشأ عنها شبهة لکونه مسبیا ممن یشک فی سبیها وممن یتیقن فی حرمته کالمسلمین والمعاهدین

قوت المغتذی

من یهود خیبر وقد سمی فی روایة البیهقی بالشیخم العداء بفتح العین وتشدید الدال المهملتین ممدود اشتری منه عبدا او امة هو شک من عباد بن لیث کما ذکره ابو الحسن الطوسی فی الاحکام فقال فی السند قال عباد انا اشک لا داء هو المرض ولا غائلة بالغین المعجمة ولا خبثة بکسر الخاء المعجمة وسکون الموحدة ثم مثلثة قال الاصمعی سألت سعید بن ابی عروبة عن الغائلة فقال هو الاباق والسرقة والزنا وسألته عن الخبثة فقال بیع اهل عهد المسلمین وقال فی النهایة الغائلة ان یکون مسروقا واراد بالخبثة الحرام اراد انه عبد رقیق لانه من قوم لا یحل سبیهم کمن اعطی عهدا وامانا او من هو حر فی الاصل وقال ابن المغربی الداء ما کان فی الجسد والخلقة والخبثة ما کان فی الخلق والغائلة سکوت البائع عما یعلم فی المبیع من مکروه

شرح سراج احمد

در قاموس گفته اند که خبثه در بروده آن است که طیب نباشد چنانکه بند کرده شده باشد از قومی که حلال نیست بند کردن ایشان بیع المسلم المسلم تریدن همچو خریدن مسلمانان از مسلمانان ابتاعت بدا بیت صحت حقوق سالم از بین بیع از طرفین هذا حدیث حسن غریب لا نعرفه الا من حدیث عباد بن لیث وقد روی عنه هذا الحدیث غیر واحد من اهل الحدیث وعباد ضعیف **باب** ما جاء فی المکیال والمیزان باب در بیان آنچه آمده است در حق پیمانه کردن و وزن کردن حدثنا سعید بن یعقوب الطالقانی قال اخبرنا ابن عبد الله الواسطی عن حسین بن قیس الرحبی ابو علی الواسطی عن عکرمة عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لاصحاب المکیال والمیزان فرمود آنحضرت مر اصحاب کیل و وزن را انکم قد ولیتم امرین هلکت فیه الامم السالفة قبلکم مدرستیکه شما متولی دو کار شده اید که کیل و وزن بسبب هلاک شده اند در این دو امر امتهای پیشین شما که خیانت و فریب نمودند در کیل و وزن پس شما را باید که غدر نکنید در آن هذا حدیث لا نعرفه مرفوعا الا من حدیث الحسین بن قیس وحسین بن قیس یضعف فی الحدیث وحسین ضعیف کرده شده است در روایت حدیث وقد روی هذا باسناد صحیح عن ابن عباس موقوفا وتحقیق روایت کرده شده است همین حدیث باسناد صحیح از ابن عباس روایت موقوف بر ابن عباس **باب** ما جاء فی بیع من یزید باب در بیان آنچه آمده است در ذکر بیع کسی که زیاده کند ثم حدثنا حمید بن مسعدة قال نا عبید الله بن ثمیط بن عجلان

شرح ابی الطیب

قوله بیع المسلم المسلم قال العراقی الاشهر فی الروایة نصب بیع فاما ان یکون علی اسقاط حرف التشبیه یرید کبیع المسلم واما ان یکون مصدرا لاشتراء من غیر لفظه ویجوز رفعه علی انه خبر مبتدأ محذوف ای هو وقال الطیبی نصب علی المصدر ای انما باعه بیع المسلم من المسلم اضاف الی الفاعل ونصب به المفعول قال التوربشتی لیس فی ذلک ما یدل علی ان المسلم اذا باع من المسلم یری له من النصح اکثر مما یری لغیره بل اراد بذلک بیان حال المسلمین اذا تعاقدا فان من حق الدین واجب النصیحة ان یصدق کل واحد منهما صاحبه ویبین له ما خفی علیه ویکون التقدیر باعه بیع المسلم المسلم واشتراه شری المسلم المسلم فاکتفی بذکر احدی طرفی العقد عن الاخر انتهی **باب** ما جاء فی المکیال والمیزان **قوله** انکم قد ولیتم علی بناء المفعول **قوله** هلکت فیه افرد الضمیر علی ارادة المذکور والقیاس فیهما والاصل فی امر المکیال والمیزان القرآن قال الله سبحانه الا تطغوا فی المیزان وقد روی مالک عن ابن عباس موقوفا مقطوعا ما نقص قوم المکیال الا قطع عنهم الرزق **باب** ما جاء فی بیع من یزید **قوله** عبید الله بن ثمیط بضم الشین المعجمة وفتح المیم مصغرا واخره طاء مهملة ولیس له عند المصنف الا هذا الحدیث

قوت المغتذی

بیع المسلم قال العراقی الاشهر فی الروایة نصب بیع فاما ان یکون علی اسقاط حرف التشبیه یرید کبیع المسلم واما ان یکون مصدرا لاشتراء من غیر لفظه ویجوز رفعه علی انه خبر مبتدأ محذوف ای هو ولیتم امرین هلکت فیه الامم افرد ضمر فیه والقیاس فیهما علی ارادة المذکور کقوله روبة فیها خطوط من سواد وبلق کانه فی الجلد تولیع البهق × ناعبید الله بن ثمیط بضم المعجمة وفتح المیم مصغرا واخره طاء مهملة ولیس له عند المصنف الا هذا الحدیث

عارضة الاحوذی

هو باق فی حکم المؤنة ولم تسقط التجارة فیه من واجب مؤنته شیئا علی ان الحدیث کما قلنا لم یصح **الثالث** المدبر ولم یخالف فیه الا ابو ثور بناء علی اصل العبد **الرابع** المغصوب والآبق المجهول الموضع قال الشافعی ولا وزاعی واحدی روایات ابی حنیفة واحمد بن حنبل وروی عن الزهری یزکی عنه لانه علق الحکم بوجوب النفقة شرعا وان لم یوجد ولا انفق جریانها وعلقه مالک بامکان التصرف بالتحصیل لموضع الآبق والتعریف وهو الصحیح لان المغصوب والآبق المجهول الحال فی حکم العدم **الخامس** العبد المرهون من اطرف ما فیه ان ابا حنیفة قال ان کان یفضل من قیمة العبد المرهون عن الدین الذی رهن به نصاب وکان مبلغ الدین حاضرا عند الراهن وجب علیه الزکوة وبناء ابی حنیفة علی ان الدین یسقط الزکوة ولیس هذا ابن لک الدین ولا طریقهما واحد ولا اصلهما واحد فان هذه الزکوة

نامعلوم فی ابن عباس

عارضۃ الاحوذی

یؤدیها عن الحر فکیف عن عبد استقرضه الدین

السادس عبد بن سمرة بن یقتضی ظاهر الدلیل ان یؤدی عنه بمقدار ما یمون به قاله مالك والشافعی وقال ابو حنیفة والثوری لا یؤدی عنه احد شیئا لان السبب لا یتصور کنصاب بین رجلین لا زکوة فیه وهو قوی بناء فی مسائل الخلاف ولا یحمل هذه العارضة ذلك الاستیفاء وانما هو باحضر وخطر مما یتیسر فی العرض ویدل علی النظر السادس بتمه ان کان بعثه معتقا

ترید انصر هل یؤدی السید عن نصفه ولا شئ علی العبد لانه لم یستقل بنفسه ولان السید لا ینفق الا علی نصفه قاله مالك رح او یؤدی السید الکل لان الوجوب لا یتبعض قاله ابن الماجشون او یؤدی العبد من حریته قاله ابن مسلمة والشافعی وقال ابو حنیفة رح تسقط الزکوة ولعله اقوی فی النظر والله اعلم

الثامن الموصی بجزء قال الشافعی رح وابو حنیفة رح

شرح سراج احمد

بفتح شین معجمہ و فتح میم وسکون ثناۃ تحتیہ در آخر نای مہملہ است قال نا الاخضر عن عجلان الشیبانی البصری عن عبد الله الحنفی عن انس ابن مالك ان رسول الله صلی الله علیه وسلم باع حلسا وقدحا بدرستی کہ آنحضرت فروخت حلس را بکسر حا وسکون لام و بسین مہملہ در زیر فرشہای خانہ را گفتند و فروخت قدحی را و این ہر دو از آنحضرت نبودند بلکہ ہر یکی صحابی فقیر بودند کہ آنحضرت برای ایشان در کمالات فروخت تدبیر بیعیت وی کرده چنانکہ در حدیث دیگر آمده وقال من یشتری هذا الحلس والقدح و فرمود کیست کہ بخرد این حلس و قدح را فقال رجل اخذتهما بدرهم پس گفت مردی گرفتم و خریدم من این ہر دو را بیک درہم فقال النبی صلی الله علیه وسلم من یزید علی درهم من یزید علی درهم پس فرمود آنحضرت کیست کہ زیاده کند بر یک درہم و تکرار کرد آن را فاعطاه رجل درهمین پس داد او را مرد دو درہم باعهما منه پس فروخت آنحضرت این حلس و قدح را بدست آن مرد و این حدیث دلیل است بر غیب بیع من یزید و این غیر سوم بر سوم اخیه است زیرا کہ آن بیع نگشته است و بار گردانیده است بر آن نگشته است پس زیاده کردن و ثمن بر ثمن جایز است هذا حدیث لا نعرفه الا من حدیث الاخضر بن عجلان وعبد الله الحنفی الذی روی عن انس هو ابو بکر الحنفی والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم لم یروا باسا ببیع من یزید فی الغنائم والمواریث استحقاق نکرده اند و ندیده اند باکی بفروختن بکسی کہ زیاده کند در مال غنیمت و میراثها و قد روی هذا الحدیث المعتمر بن سلیمان وغیره واحد من اهل الحدیث عن الاخضر بن عجلان **باب** وما جاء فی بیع المدبر باب است در بیان آنچه آمده است در ذکر فروختن غلام مدبر کہ غلام را گفته بود مدبر کہ تو پس از مرگ من آزادی یا آزاد است غلام را می فروشد حدثنا ابن ابی عمر قال نا سفیان بن عیینة عن عمرو بن دینار عن جابر ان رجلا من الانصار دبر غلاما له فمات ولم یترك مالا غیره بدرستیکہ مردی از انصار

شرح ابی الطیب

قوله باع حلسا بکسر الحاء المهملة وسکون اللام کساء یوضع علی ظهر البعیر تحت القتب لا یفارقه ذکره فی النهایة وهذا الحدیث مبین لحدیث النهی عن البیع علی بیع اخیه فان ذلك مخصوص عند التراکن و الاقتراب من الانقاد فاما حال التسویق وطلب الزیادة قبل ذلك فلا باس به **قوله** وقدحا وقصته ان رجلا سأل رسول الله صلی الله علیه وسلم صدقة فقال له هل لك شئ فقال لیس لی الا حلس وقدح فقال صلی الله علیه وسلم ایتنی بهما وکل ثمنهما ثم اذا لم یکن لك شئ فسل الصدقة فباعهما له صلی الله علیه وسلم **قوله** فباعهما منه ظاهره ان المعاطاة کافیة فی البیع **باب** وما جاء فی بیع المدبر **قوله** ان رجلا من الانصار هو ابو مذکور دبره وکان علیه دین ولم یکن له مال غیره قاله فی ارشاد الساری **قوله** فمات ولم یترك الا قال القسطلانی اتفقت الروایات کلها علی ان بیعه کان فی حیاة الذی دبره الا عمارواه شریك عن سلمة بن کهیل ان رجلا مات وترك مدبرا ودینا فامرهم النبی صلی الله علیه وسلم فباعه فی دینه بثمانمائة درهم اخرجه الدارقطنی قال السیوطی هذا مما نسب به سفیان بن عیینة الی الخطاء وبین المنافی خطاءه فیهما وقد انفرد الترمذی بهذه اللفظة

تحفۃ المغتذی

عن عبد الله الحنفی قال الذهبی فی المیزان لا یعرف روی عنه الا الاخضر بن عجلان وعنه واحد یتا واحدا دبر غلاما له فمات ولم یترك مالا غیره قال العراقی هذا مما نسب به سفیان بن عیینة الی الخطأ بین الشافعی خطاءه فیهما وقد انفرد الترمذی بهذه اللفظة اشارة قوله فمات قال البیهقی وسبب هذا الغلط

شرح سراج احمد

مدبر کرد غلامی را که بر سے او دی بود پس مُرد آن مرد انصاری و نگذاشت در پس خود مالی را سوائے آن غلام فباعه النبی صلی الله علیه وسلم پس فروخت آن غلام را آنحضرت فاشتراه نُعَیم بن النحام پس خرید آن غلام را نعیم بن نحام نحیم بصیغۂ تصغیر ست ونحام بصیغۂ مبالغہ قال جابر عبدا قبطیا گفت جابر آن غلام قبطی بود از قوم فرعون مات عام الاول فی امارة ابن الزبیر کہ مرد آن غلام در سال اول از خلافت عبد الله بن الزبیر هذا حدیث حسن صحیح وقد روی من غیر وجه عن جابر بن عبد الله والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم لم یروا ببیع المدبر باسا یعنی بینند بہ بیع کردن غلام مدبر باکی وهو قول الشافعی واحمد واسحق وکرهه قوم من اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم بیع المدبر وهو قول سفیان الثوری ومالك والاوزاعی وانچہ آنحضرت فروخت شاید کہ در تجہیز وتکفین وی ضرورتے باشد ونے الی دیگر بنا شد ونہ دیگر کس داده باشد ویا پیش از منع بوده باشد یا آنکہ از خصائص آنحضرت بوده باشد (وهو قول ابی حنیفة ۱۲)

باب ما جاء فی کراهیة تلقی البیوع

باب در بیان انچہ آمده است در کراہت تلقی اقامتون پیش نفس برائے خریدن مال وقتی کہ بشنوند کہ تجار از فلان جامی آیند برای خریدن از شہر بیرون رود ودر آنجا خرید کند حدثنا هناد قال نا ابن المبارك قال نا سلیمان التیمی عن ابی عثمان عن ابن مسعود عن النبی صلی الله علیه وسلم انه نهی عن تلقی البیوع بدرستی کہ آنحضرت نہی فرمود از تلقی بیوع کہ پیش رود وبیرون شود از شہر برائے خریدن غلہ از تجار ونہی ازین بہ سبب آنست کہ

شرح ابی الطیب

اعنی قوله فمات قال البیهقی وسبب هذا الغلط ان لفظ الحدیث فی بعض الطرق ان رجلا من الانصار اعتق مملوکه ان حدث به حدث فمات فدعا به النبی صلی الله علیه وسلم فباعه قال البیهقی فقوله فمات من شرط العتق ولیس باخبار عن موت المعتق قال وهنا وقع الغلط لبعض الرواة فی ذکر وفاة الرجل فیه عند السمع وانما ذکر وفاته فی شرط العتق یوم التدبیر **قوله** فاشتراه نعیم بن النحام هکذا فی الاصول وزیادة ابن خطاء من بعض الرواة فان النحام صفة لنعیم لا لابیه وهو بفتح النون وتشدید الحاء المهملة من النحمة بفتح النون وقیل هی السعلة وقیل هی النخمة لقوله صلی الله علیه وسلم دخلت الجنة فسمعت نخمة نعیم فیها **قوله** عبدا قبطیا بالکسر ای منسوبا الی القبط بالکسر اهل مصر القاموس القبط بالکسر اهل مصر والیهم ینسب الثیاب القبطیة بالضم علی غیر قیاس وقد یکسر ورجل قبطی بالکسر ومنهم مارية القبطية ام ابراهیم

باب ما جاء فی کراهیة تلقی البیوع

قوله نهی عن تلقی البیوع ای اصحاب البیوع لما فی صحیح البخاری لا تلقوا الرکبان او المراد بالبیوع المبیعات التی من شانها ان تباع والمعنی اذا سمعتم بقدوم قافلة بسلعة فلا تستقبلوها لتشتروا من متاعها بارخص ومطلقا قبل ان یقدموا السوق ویعرفوا سعر البلد نهی عنه للخدیعة والضرر فی حق صاحبها وفی حق البلد

قوت المغتذی

ان لفظ الحدیث فی بعض الطرق ان رجلا من الانصار اعتق مملوکه ان حدث به حدث فمات فدعاه النبی صلی الله علیه وسلم فباعه قال البیهقی فقوله فمات من شرط العتق ولیس باخبار عن موت المعتق قال ومن هنا وقع الغلط لبعض الرواة فی ذکر وفاة الرجل فیه عند البیع وانما ذکر وفاته فی شرط العتق یوم التدبیر فاشتراه نعیم بن النحام قال العراقی هکذا وقع فی الاصول وفی صحیح البخاری ومسند احمد وزیادة ابن خطاء من بعض الرواة فان النحام صفة لنعیم لا لابیه وهو بفتح النون وتشدید الحاء المهملة من النحمة بفتح النون وقیل هو السعلة وقیل هی النخمة لقوله صلی الله علیه وسلم دخلت الجنة فسمعت نخمة نعیم فیها

عارضة الاحوذی

زکوة الفطر علی مالك الرقبة وقال ابن الماجشون اذا کانت الخدمة حیاته اوزمانا طویلا فهی علی صاحب الخدمة تعلقا ان الزکوة مرتبطة بالمؤنة **التاسع** عبید العبد قال ابو حنیفة زکوة الفطر عنهم علی مولی موالیهم وبه قال الشافعی وقال مالك لا شئ فیهم لانهم لم یتعلقوا بالسید کالاعلی والذی یتعلقوا علیه لا زکوة علیه قالوا علیه ان یزکی عن عبید عبیده کما یزکی عن عبیده فانهم ماله کله وفی مؤنته وما ینفقه العبد انما هو مال السید زاد اللیث انه لا یؤدی عنهم من مال العبد ساداتهم وهذا انظر ضعیف لانه ان شاء ان یؤدی من مال ساداتهم فعل وکان انتزاعا **العاشر** عبیدا مراته قال مالك لا شئ علیه فیهم لانهم لا ان خدموه اخبرنا ابو الحسین الازدی اخبرنا الطبری اخبرنا الدارقطنی حدثنا محمد بن القاسم بن زکریا حدثنا ابو کریب حدثنا حفص بن غیاث سمعت عدة منهم الضحاك بن عثمان عن نافع عن ابن

باقی در صفحۂ آئندہ

بقیہ صفحہ ۱۳

عن عبد الملک وقتیبہ وہو ابن فضیل ابن القطان فجمع الرواۃ عن ہذا فلا تضاد فی الاثار للان حدیث الباب فی بیع الحاضر للبادی الاجارۃ والحدیث الذی ذکرناہ فی بیع رقبۃ الارض فیما وجد فیہا من کان لہ ارض فلیزرعہا او لیمنحہا اخاہ فان ابی فلیمسک ارضہ

عارضۃ الاحوذی

عمر انہ کان یعطی صدقۃ الفطر عن جمیع اھلہ صغیرھم وکبیرھم عن من یعول وعن رقیق نسائہ قال البخاری عن نافع عن الصغیر حتی انہ کان یعطی عن بنی بنیہ ولعلہ کان تطوعا منہم فرالہ

اعلم الحادیۃ عشر الفرد اللیث بان قال لیس علی اھل العمود زکوۃ فطروا

ای اہل الخیام الذین یسکنون فی البادیۃ ۱۲

ادری کیف ھذا او ھی متعلقۃ بالصوم والیوم وھم بذلک ھنا طبون وعندھم مساکین ولعلہ رای ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم لم یخاطب بھا ولا اطلبھا الا من اھل الحاضرۃ وذلک میل الی ان الحاضرۃ ینفرد کل واحد فیہا بملکہ ویحتجز عن صاحبہ والاشتراک فی البادیۃ فی المعاش والمشارکۃ فی الطعام اکثر فوکلھم الی العادۃ وان کان بین لھم طریق العبادۃ اخبرنا المبارک بن عبد الجبار اخبرنا طاھر بن عبد اللہ اخبرنا علی بن عمر الحافظ حدثنا ابو سھل بن زیاد حدثنا عبد الکریم بن الھیثم حدثنا ابراھیم بن مرھدی حدثنا المعتمر ابنانی علی ابن صالح عن ابن جریج

شرح سراج احمد

نقصان تجار واہل بلد میرساند وچون بشہر برسد ودرا نجا خرید کند لاباس ہست وذا الباب عن علی وابن عباس وابی ہریرۃ اخرجہ الشیخان بلفظ نہی عن تلقی الرکبان وابی سعید ابن عمر اخرجہ ابن ماجۃ وجل من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم حدثنا سلمۃ بن شبیب قال نا عبد اللہ بن جعفر الرقی نا عبید اللہ بن عمرو الرقی عن ایوب عن محمد بن سیرین عن ابی ہریرۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم نھی ان یتلقی الجلب بفتح جیم ولام طعامی کہ کشیدہ میشود از شہری بشہری وتلقی جلب آنست کہ بروند یکی از شہریان نزد جماعت کہ طعام آوردہ اند باین شہر وبخرد از ایشان چنانکہ در تلقی رکبان محاوم گشت وگفتہ اند کہ این منع بر تقدیری ست کہ زیان کند باہل شہر اگر ضرر نکند لاباس ست ونیز این تفصیل بر تقدیری ست کہ تلبس نکند نرخ را میان جماعت واگر تلبس کند نرخ را بآن جماعت ممنوع ست باتفاق فان تلقاہ انسان فابتاعہ فصاحب السلعۃ فیہا بالخیار اذا ورد السوق پس صاحب سلعہ در وی اختیار دارد چون بسر آید در بازار کہ آن بیع را نافذ دارد یا فسخ کند اگر خریدہ است باز زان تراز نرخ شہر وبعضی گفتہ اند بر نرخ شہر کہ خریدہ است نیز اختیار دارد از جہت اطلاق حدیث ھذا حدیث حسن غریب من حدیث ابی ایوب حدیث ابن مسعود حدیث حسن صحیح وقد کرہ قوم من اھل العلم تلقی البیوع وھو ضرب من الخدیعۃ وآن نیز قسمی ست از فریب داون بر تاجر وھو قول الشافعی وغیرہ من اصحابنا

باب باجاء لا یبیع حاضر لباد باب ست در بیان انچہ آمدہ است کہ بیع نکند شہری برای روستائی حدثنا قتیبۃ واحمد بن منیع قالا نا سفین بن عیینۃ عن الزہری عن سعید بن المسیب عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وقال قتیبۃ بلغ بہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم وقال یعنی قتیبہ مرفوع کردہ است حدیث را یا نخصرت بلفظ بلغ بہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم یعنی میرساند راوی حدیث را نبی صلی اللہ علیہ وسلم وشاید قتیبہ کیفیت سماع را فراموش کرد لہذا حدیث را بطریق بلاغ مرفوع کرد واحمد بن منیع کیفیت سماع را یاد داشت پس گفت قال رسول اللہ الخ لا یبیع حاضر لباد باید کہ بیع نکند شہری برای روستائی طعام بسوی شہر بکشد

شرح ابی الطیب

قولہ نھی ان یتلقی الجلب بفتحتین ای المجلوب من ابل وبقر وغنم وعبد وغیرہ یجلب من بلد الی بلد للتجارۃ **قولہ** فابتاعہ ای اشتراہ بالخدیعۃ فی ذکر سعر السوق وعدم رواجہ فیہ **قولہ** بالخیار ای فی الاسترداد وفیہ دلیل علی صحۃ البیع اذ الفاسد لا خیار فیہ قال الشیخ ابن العربی النہی عن التلقی یرجع الی مراعاۃ حق الجالب فی حفظہ عن العیب فی سلعتہ والی مراعاۃ حق البلدی فی منعہ عن الظفر لطلبتہ **باب** باجاء لا یبیع حاضر لباد **قولہ** لا یبیع حاضر لباد روی بصیغۃ النہی والنفی والحاضر من کان مقیما علی الماء والبادی من کان من ابناء ماء السماء کذلک فسرہ فقیہ العرب مالک ابن انس اقول المراد ھھنا من الحاضر البلدی ومن البادی البدوی سواء کان نازلا علی الماء او لا یعنی اذا جاء البدوی بطعام الی بلد لیبیعہ بسعر یومہ ویرجع فیتوکل البلدی عنہ لیبیعہ غالیا علی التدریج وقیل ھو ان لا یبیع الحاضر متاعہ من اھل البلد بل یبیعہ من اھل البادیۃ طمعا فی غلاء ثمن متاعہ لان اھل البادیۃ معرقلۃ معرفتہم

قوت المغتذی

لا یبیع حاضر لباد قال العراقی فی الروایۃ المشھورۃ باثبات الیاء علی انہ خبر ومعناہ النہی وقال ابن العربی الحاضر فی العربیۃ من کان مقیما علی الماء والبادی من کان من ابناء ماء السماء قال وکذلک فسرہ فقیہ العرب مالک بن انس

۴۴ عن المزابنۃ والمحاقلۃ کذا رواہ الحارثی بہذا اللفظ ماذکرہ السید الحسینی ۱۲

شرح سراج احمد

تا بنرخ امروز بفروشد پس شہری از وی بگیرد و نگاہدارد و بتدریج و تنگی و سختگی بہای گران ترازان بفروشد و نگذارد روستائی را کہ بالفعل بفروشد و مسامحہ و فراخی نماید وفی الباب عن طلحۃ بن عبید اللہ وانس بن مالک اخرجہ الدارقطنی والحاکم والضیاء المقدسی و اخرج عنہ ابوداود والنسائی والشیخان بزیادۃ لا یبیع حاضر لباد وان کان اخاہ او اباہ وجابر اخرجہ مسلم وابن عباس اخرجہ الشیخان وحکیم ابن ابی یزید عن ابیہ ابی یزید وعمرو بن عوف المزنی جد کثیر بن عبد اللہ ورجل من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم واخرج البخاری والنسائی وابن ماجۃ عن ابن عمر اخرج احمد والطبرانی والضیاء عن سمرۃ والطحاوی عن ابی سعید والشافعی والشیخان عن ابن عمر

حدثنا نصر بن علی واحمد بن منیع قالا نا سفیان بن عیینۃ عن ابی الزبیر عن جابر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یبیع حاضر لباد دعوا الناس یرزق اللہ بعضہم من بعض ہگذارید مردمان را رزق میدہد اللہ تعالی بعضی مردم را بسبب بعضی

حدیث ابی ہریرۃ حدیث حسن صحیح وحدیث جابر فی ہذا وحدیث جابر کہ درین باب ست والآن مذکور شدہ است ہو حدیث حسن صحیح ایضا یعنی ہر دو حدیث ابی ہریرہ وجابر نیز حسن صحیح اند والعمل علی ہذا الحدیث عند بعض اہل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرہم کرہوا ان یبیع حاضر لباد ورخص بعضہم فی ان یشتری حاضر لباد ورخصت داده اند بعضی علما درینکہ شراکند حاضر برای بادی و بیع را مکروہ نداشتہ اند وقال الشافعی یکرہ ان یبیع حاضر لباد برائے بادیہ نشین وان باع فالبیع جائز وگفت امام شافعی مکروہ ست اینکہ بیع کند حاضر شہری واگر بیع کند پس بیع روا ست

باب ما جاء فی النہی عن المحاقلۃ والمزابنۃ باب ست در بیان انچہ آمدہ ست در ذکر نہی از محاقلہ و مزابنہ محاقلہ بمیم وحاء مہملہ وقاف میان ہر دو الف ست ولام وآن این ست کہ بفروشد مرد کشت خود را بصد پیمانہ گندم مثلا و مزابنہ بضم میم وفتح زا وفتح موحدہ ونون مشتق از زبن وہ لغت بمعنی دفع و بیع مزابنت انیست کہ بفروشد میوۂ بستان خود را اگر باشد بستان درختان خرما بفروشد میوۂ آن کہ بر درختان ست بخرمای خشک کہ در خانہ ست بطریق پیمودن یعنی دہ پیمانہ را مثلہ کہ بر درخت اندازہ کردہ شدہ ست بدہ پیمانہ کہ در خانہ ست بفروشد واگر باشد بستان درختان رز و بفروشد بانگور خشک کہ در زمین ست بطریق کیل حاصل آنکہ بفروشد میوۂ تر را کہ بر درختان ست بمیوۂ خشک کہ در زمین ست

حدثنا قتیبۃ قال نا یعقوب بن عبد الرحمن عن سہیل بن ابی صالح عن ابیہ ابی صالح عن ابی ہریرۃ قال نہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن المحاقلۃ والمزابنۃ نہی فرمود آنحضرت از بیع محاقلہ و مزابنہ وفی الباب عن ابن عمر اخرجہ البخاری ومسلم قال نہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن المزابنۃ ہو ان یبیع ثمر حائطہ ان کان نخلا بتمر کیلا وان کان کرما ان یبیعہ بزبیب کیلا وکان وعند مسلم وان کان زرعا ان یبیعہ بکیل الطعام نہی عن ذلک کلہ وفی روایۃ لہما نہی عن المزابنۃ وہو ان یباع ما فی رؤس النخل

یعنی نزد مسلم لفظ وان کان ست مکان لفظ او کان کہ نزد بخاری ست ۱۲

شرح ابی الطیب

یقضون حوائجہم علی استعجالہم فیاخذون الشئ غالیا فعلی ہذا اللام فی قولہ لباد بمعنی من ای یبیع الحاضر من البادی

باب ما جاء فی النہی عن المحاقلۃ والمزابنۃ المحاقلۃ بالحاء المہملۃ والقاف مفاعلۃ من الحقل وہو الحرث وقال بعض اللغویین ایہم للزرع فی الارض وللارض التی یزرع فیہا ومنہ قولہ صلی اللہ علیہ وسلم للانصار ما تصنعون بمحاقلکم ای بمزارعکم والمزابنۃ مفاعلۃ من الزبن وہو الدفع الشدید ومنہ الزبانیۃ ملائکۃ النار لانہم یزبنون الکفرۃ فیہا ای یدفعونہم فیہا وسمی ہذا البیع بہ لان کل واحد من المتبایعین یزبن ای یدفع الآخر عن حقہ لما یزداد منہ فاذا وقف احدہما علی ما یکرہ تدافعا فیفضی احدہما علی فسخ البیع والآخر علی امضائہ

عارضۃ الاحوذی

عن عمرو بن شعیب عن ابیہ عن جدہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم امر صادقا صاحبہ ان صدقۃ الفطر حق واجب علی کل مسلم صغیرا او کبیرا ذکرا او انثی حرا او مملوکا حاضرا او بادیا مدان من قمح او صاع من شعیر او تمر

فصل الجنس والتقدیر

الفرع الثانی عشر اقاتلنا انہا تجب فان تقدیرہا صاع من طعام ای انواع الطعام کان وابو حنیفۃ والثوری ولا یعجبہ الامن الثوری لفہمہ ومعرفتہ بالاحادیث دون ابی حنیفۃ کیف تابعہ فقالا نصف صاع من بر وصاع من غیرہ والاصل لہما فی ذلک حدیثان صحیحان اما احدہما فحدیث ابی سعید المتقدم فی خطبۃ معاویۃ وانہ عدل مدین من السمراء عدل صاع من تمر او من شعیر وفی البخاری عن ابن عمر صاعا من تمر او شعیر فجعل الناس عدلہ مدین من حنطۃ وہذا غیر لازم من وجہین احدہما انہ حکم معاویۃ ولا یلزم وقد خالفہ ابو سعید وقولہ الحق فان

عارضة الاحوذی

فی الحدیث صاعا من طعام او تمرا وشعیرا واقط او زبیب اخرج البخاری فقد جعل النبی صلی الله علیه وسلم البر وغیره سواء الثانی من المعنی وهو ان البر ان کان فضل التمر و الشعیر فیؤخذ منه مدان بصاع من هذه فقد فضل التمر الزبیب وفضل الشعیر الاقط فلم لایسلك فیهما هذا المسلك والذی یشهد له الشرع لمن تامله ولما ره النبی صلی الله علیه وسلم لما نوع الانواع علی اختلاف تفاصیلها وسوی بینهما فی القدر وذلك دلیل علی حکمة بدیعة ودلیل قوی وذلك ان زکوة الفطر وجبت فی الاموال طهرة للابدان ورفعة للغط الصیام وکانت فی کل احد علی قدر ما عنده کما کانت الزکوة الاصلیة علی کل احد فی ماله لا یکلف غیره ولذلك قلنا فیما اختلف فیه علماؤنا من ان زکوة الفطر یعطیه من قوته لا من قوت اهل بلده لانها وجبت فی ماله فتکون بحسب حاله کما

شرح سراج احمد

ان زاد فلی وان نقص فعلی وابن عباس وزید بن ثابت اخرجه احمد وسعد بن ابی وقاص وجابر بلفظ نهی عن المخابرة والمحاقلة والمزابنة والمحاقلة ان یبیع الرجل الزرع بمائة فرق والمزابنة ان یبیع التمر فی رؤس النخل بمائة فرق والمخابرة کراء الارض بالثلث والربع اخرجه مسلم ورافع بن خدیج وابی سعید اخرجه الشیخان حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح والمحاقلة بیع الزرع بالحنطة وبیع محاقلة فروخت کشت ست بمقابلهٔ گندم والمزابنة بیع التمر علی رؤس النخل بالتمر وبیع مزابنه فروختن میوه است بر سر درختان بمقابلهٔ خرمای خشك یعنی در سر درختان خرما بخرما خشك حنطه وتمر را اثمان مقرر نماید والعمل علی هذا عند اهل العلم کرهوا بیع المحاقلة والمزابنة حدثنا قتیبة قال نا مالك بن انس عن عبد الله ابن یزید ان زیدا ابا عیاش بدرستی کہ زید کہ ابو عیاش کنیت وشت سأل سعدا عن البیضاء بالسلت سوال کرد سعد را از فروختن گندم سفید بمقابلهٔ جو کہ قشر نداشته باشد فقال ایهما افضل فقیل نعم فنهی عن ذلك ای الحنطة وکذا فی النهایة ۱۲ پس گفت سعد کدامین هر دو افضل و بهتر ست قال البیضاء گفت زید گندم ست فنهی عن ذلك پس نهی کرد سعد ازان وقال سعد سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یسأل عن اشتراء التمر بالرطب وگفت سعد بن ابی وقاص شنیدم آنحضرت را کہ پرسیده می شد از خریدن خرمای خشك بخرمای تر فقال لمن حوله اینقص الرطب اذا یبس پس فرمود آنحضرت مر کسی را کہ گرد آنحضرت بودند آیا کم میشود رطب چون خشك میشود قالوا نعم فنهی عن ذلك گفتند صحابه آری پس نهی کرد آنحضرت ازین بیع و شرا

شرح ابی الطیب

قوله المحاقلة بیع الزرع بالحنطة ای بیع ما فی الزرع ای عن بیع حنطة فی سنبلها بحنطة صافیة من التبن وانما نفی عنها لعدم معرفة التماثل بین الحنطة الیابسة والرطبة الغیر المعلومة وهو یؤدی الی ربا الفضل لان الجهل بالمماثلة کحقیقة المفاضلة من حیث عدم تحقق المساواة المشروطة فی الربوی بجنسه **قوله** بیع الثمر علی رؤس النخل بفتح المثلثة والمیم الرطب علی النخل وقوله بالتمر بالمثناة الفوقیة **قوله** ان زیدا ابا عیاش هو ابن عیاش کنیته واسم ابیه بالشین المعجمة وقبل الالف مثناة من تحت ولیس له فی الکتب الستة الا هذا الحدیث **قوله** عن البیضاء بالسلت البیضاء هو الشعیر کما ورد بوجه آخر والبیضاء عند العرب الشعیر والسمراء البر قاله ابو عمر والسلت بضم السین واسکان اللام حب بین الحنطة والشعیر ولا قشر له کقشر الشعیر فهو کالحنطة فی ملاسته وکالشعیر فی طبعه وبرودته قاله الازهری ولتقارب الشعیر والسلت یعدان جنسا واحدا کما عدهما الجوهری جنسا واحدا فلذلك منع سعید عن بیع احدهما بالآخر مع فضل احدهما وفضل مالك الفضل بالکثرة فی الکیل **قوله** فنهی عن ذلك ای عن بیعهما متفاضلا لتقاربهما فی المنفعة والخلقة **قوله** یسأل عن شراء التمر بالرطب بصیغة المجهول **قوله** فنهی عن ذلك ای عن بیع التمر بالرطب لانهما لیسا متماثلین وبه اخذ مالك وابو یوسف ومحمد والشافعی واحمد قال القاضی لیس المراد من الاستفهام استعلام القضیة فانها جلیة مستغنیة عن الاستکشاف بل التنبیه علی ان الشرط تحقق المماثلة حال الیبوسة فلا یکفی تماثل الرطب والتمر علی رطبیته وعلی فرض الیبوسة لانه تخمین وخرص لا یغبن فیه فلا یجوز بیع احدهما بالآخر وبه قال اکثر اهل العلم وجوز ابو حنیفة بیع الرطب بالتمر

قوت المغتذی

ان زیدا ابا عیاش هو ابن عیاش وکنیته باسم ابیه بالشین المعجمة وقبل الالف مثناة من تحت ولیس له فی الکتب الا هذا الحدیث

شرح سراج احمد

حدثنا هناد ثنا وكيع عن مالك عن عبد الله بن يزيد عن زيد ابي عياش قال سالنا سعد ابن ابي وقاص فذكر نحوه هذا حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند اهل العلم وهو قول الشافعي واصحابنا الحنابلة يعني واجب ست كه باشد هر دو عوض متماثل چون هر دو يك جنس بوند و در صورتي كه رطب كم ميگردد بخشك شدن پس نبايد فروخت زيرا كه متماثل نشدند و اين حديث اصل ست در انكه روا نباشد بيع كردن چيزي از مطعوم بجنس وي كه يكي از هر دو تر باشد و ديگري خشك بود چنانكه مذهب شافعي و ابو يوسف و محمد ست و گفت شافعي همچنين و انيست بيع رطب بطب زيرا كه معلوم نيست كه در پس خشك شدن چه مقدار ميماند و بجواز آن قائل گشته امام ابو حنيفه و در شرح موطاست و يحكى ان ابا حنيفة دخل بغداد وكانوا اشداء عليه بخالفته الحديث فسالوه فقال الرطب اما تمر فجاز بادل الحديث يعني التمر بالتمر مثلا بمثل و ان كان غير و فبآخره اذا اختلف النوعان فبيعوا كيف شئتم فاورد عليه حديث ابي عياش فقال مداره على ابن عياش وهو ممن لا يقبل حديثه وقد رد تردده بين كونه تمرا او لابان بهنا قسما ثالثا وهو كونه من احبس ولا يجوز بيعه بالآخر كالحنطة المقلية بغير المقلية لعدم تسوية الكيل بهنا فكذا الرطب بالتمر لا يسويهما الكيل الا بعد الجفاف و الجواب ان ابا حنيفة رحمه يمنعه ويعتبر للتساوي حال العقد وعروض النقصان بعده لا يمنع التساوي حالا بخلاف المقلية بغير ما فانه لم يسويهما الكيل في الحال لاكتناز احدهما وتخلخل الآخر ورد طعنه في ابن عياش بانه ثقة روى عنه مالك وهو لا يروي عن مجهول قال المنذري كيف يكون مجهولا وقد روى عنه الثقات عبد الله بن يزيد وعمران بن ابي انس وهو ممن احتج لهما مسلم في صحيحه قال ابن الجوزي في التحقيق قال ابو حنيفة زيد ابو عياش مجهول فان كان هو لم يعرفه فقد عرفه ائمة النقل

باب ما جاء في كراهية بيع الثمرة قبل ان يبدو صلاحها باب ست در بيان انچه آمده است در كراهت فروختن ميوه پيش از انكه ظاهر شود صلاح وي حدثنا احمد بن منيع نا اسمعيل بن ابراهيم عن ايوب عن نافع عن ابن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن بيع النخل حتى يزهو بدرستيكه آنحضرت منع فرمود از فروختن درخت خرما يعني ميوهٔ درخت تا آنكه زرد گردد و يا سرخ شود تر هو بواو ست از زمايز هو و روايت كرده شده حتى تزهي بيا از زهي يزهي و خطابي همين را تصويب نموده است و آن بمعني سرخ و زرد شدن ست چنانكه در بعضي احاديث تصريح بآن ست قالوا يا رسول الله ما تزهي قال حتى تحمر او تصفر وبهذا الاسناد كه مذكور گشته است بالا تا بآنحضرت ان النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن بيع السنبلة حتى تبيض بدرستيكه آنحضرت نهي فرمود از فروختن خوشه تا آنكه سفيد گردد و بر نخيزد يا بيدو يا من العاهة و در امن شود از بيماري و آفتي كه ميوه را ميرسد در اين حديث تائيد ست مر كسي را كه گفته است

شرح ابی الطیب

اذا تساويا كيلا وحمل الحديث على البيع نسيئة لما روي عن هذا الراوي ان صلى الله عليه وسلم نهى عن بيع الرطب بالتمر نسيئة انتهى **باب** ما جاء في كراهية بيع الثمرة قبل ان يبدو صلاحها **قوله** نهى عن بيع النخل اى ثمر النخل يعني منفردا واما بيعه ببيع الاصل تبعا له فلا كلام في جوازه **قوله** حتى تزهو بالتانيث لان النخل يؤنث ويذكر قال تعالى نخل خاوية ونخل منقعر من زهى النخل اذا ظهرت ثمرتها قال الخطابي هكذا يروى في الصواب في العربية تزهى من ازهى النخل احمر واصفر وذلك علامة الصلاح فيه وخلاصه من الاثر انتهى وقال ابن الاثير منهم من انكر تزهو ومنهم من انكر تزهى والصواب الروايتان على اللغتين **قوله** عن بيع السنبل اى حبه وهو جنس مفرده سنبلة **قوله** حتى يبيض بتشديد الضاد المعجمة اى يشتد حبه فانه اذا اشتد ابيض وقوله ويامن العاهة من باب عطف التفسير

عارضة الاحوذی

قال اشهب عنه وكما قاله ابن القاسم عنه وما اراد النبي صلى الله عليه وسلم فيما بلغ الا التوسعة على كل احد من غير تكلف ليجمع بين اداء العبادة ورفع الحرج والكلفة وهو الفرع الثالث عشر الرابع عشر قال قوم يخرج زائد على ما في الحديث من السلة والذرة و الدخن والارز وقاله ابن القاسم وقال اشهب لا يتعدى بها ما قال رسول الله صلى الله عليه وسلم وقال محمد لا يخرج من السويق وان كان عيش قوم وقال ابن القاسم يخرج منه قال الفقيه الامام ابو بكر محمد بن العربي رضي الله عنه يخرج من عيش كل قوم من اللبن لبنا واللحم لحما ولو اكلوا ما اكلوا فمساكينهم اشراكهم لا يتكلفون لهم ما ليس عندهم ولا يجمعون لهم ما يايديهم وغير ذلك فلا ادري ما هو والله اعلم الفرع الخامس عشر تقديمها قبل الصلوة كما ورد في فهو افضل و فيما بعد الصلوة انقص

عارضۃ الاحوذی

واذا فات الیوم فهو ماثوم واذا قدمها قبل الصلوة فقد ادّاها فی اول الوقت وهو افضل کالصلوة فی اول الوقت

باب تقدیم الزکوة قبل الحول

حُجَیَّة بن عدی عن علی ان العباس سأل النبی صلی الله علیه وسلم فی تعجیل صدقته قبل ان تحل فاذن له روی عن حجر العدوی عن علی ان النبی صلی الله علیه وسلم قال لعثمان انا قد اخذنا زکوة العباس عام الاول للعام الاسنا ذکره ابو عیسی مختصرا وتمامه مروی من طرق فیها ابو داود قال رشاء عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة قال بعث النبی صلی الله علیه وسلم عمر بن الخطاب علی الصدقة فمنع ابن جمیل وخالد بن الولید والعباس فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ما منع ابن جمیل الا انه کان فقیرا فاغناه الله ورسوله واما خالد فانکم تظلمون خالدا فقد احتبس ادراعه واعتاده فی

شرح سراج احمد

ظاہر شدن صلاح میوہ حاصل میگردد بامن از عاہت نهی البائع والمشتری نہی فرمود آنحضرت بائع ومشتری ہر دو را وفی الباب عن انس بلفظ نهی عن بیع الثمار حتی یبدو صلاحها وعن بیع النخل حتی یزهو اخرجه الشیخان والاربعة الا النسائی عن انس نهی عن بیع العنب حتی یسود وعن بیع الحب حتی یشتد وصححه ابن حبان والحاکم وعائشة وابی هریرة وابن عباس اخرجه عبد الرزاق وابن ماجة قال اذا احمر بعض النخل اخراه ان یبیعه وجابر اخرجه ابن ماجة وابن حبان والطبرانی وابی سعید وزید بن ثابت اخرجه الطبرانی حدیث ابن عمر حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم کرهوا بیع الثمار قبل ان یبدو صلاحها وهو قول الشافعی واحمد واسحق حدثنا الحسن بن علی الخلال نا ابو الولید وعفان وسلیمن بن حرب قالوا نا حماد بن سلمة عن حمید عن انس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی عن بیع العنب حتی یسود نهی فرمود آنحضرت از فروختن انگور تا آنکه سیاه گردد وآن وقت مامون گردد از عاہت وعن بیع الحب حتی یشتد ونهی فرمود آنحضرت از فروختن غله تا آنکه سخت گردد چون غله بخچگی آید سخت میگردد هذا حدیث حسن غریب لا نعرفه مرفوعا الا من حدیث حماد بن سلمة وبهمین عبارت از انس اخراج کرده است طحاوی ودارقطنی وحاکم وضیای مقدسی وعبد الرزاق وابن ماجة از انس اخراج کرده باین عبارت نهی النبی صلی الله علیه وسلم عن بیع النخل حتی یزهو وعن الحب حتی یفرک وعن الثمار حتی تطعم وعبد الرزاق وابن ماجة از یحیی بن ابی کثیر باین عبارت اخراج کرده اند ان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن بیع المخاطرة والمخاطرة بیع الثمر قبل ان یزهو

باب ما جاء فی النهی عن بیع حبل الحبلة

باب در بیان آنچه آمده است در ذکر نهی از بیع حبل یعنی آنچه در شکم ناقه است مثلا چون پیدا شود ولو بار دار شود وحمل آن زائل نگردد حدثنا قتیبة نا حماد بن زید عن ایوب عن نافع عن ابن عمر ان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن بیع حبل الحبلة بدرستیکه آنحضرت

شرح ابی الطیب

وفیه دلیل علی جواز بیع الحب فی سنبله

باب ما جاء فی النهی عن بیع حبل الحبلة

قوله نهی عن بیع حبل الحبلة بفتحتین فیهما الا ان الاول مصدر حبلت المرأة بمعنی المحبول والثانی اسم جمع حابل کظالم وظلمة وکاتب وکتبة وقال الاخفش هو جمع حابلة ابن الانباری والتاء فی الحبلة للمبالغة وفسره ابن عمر رضی الله عنهما کما فی الصحیحین وموطا مالک فقال وکان بیعا یتبایعه اهل الجاهلیة کان الرجل یبتاع الجزور الی ان تنتج بضم الفوقیة وسکون النون ای تلد الناقة ثم ینتج الذی فی بطنها ای ثم تعیش المولودة حتی تکبر ثم تلد وعلة النهی ما فی الاجل من الغرر وهذا التفسیر من قول ابن عمر کما جزم به ابن عبد البر لما فی مسلم عن ابن عمر قال کان اهل الجاهلیة هم یتبایعون لحم الجزور الی حبل الحبلة وبه فسره مالک والشافعی وغیرهم وقیل هو بیع ولد الناقة الحامل فی الحال بان یقول اذا انتجت هذه الناقة ثم نتجت التی فی بطنها فقد بعتک ولدها فنهی عنه لانه بیع ما لیس بمملوک ولا معلوم ولا مقدور علی تسلیمه فهو غرر وبه فسره احمد واسحق وجماعة من اللغویین وهو اقرب الی اللفظ لکن الاول اقوی لانه تفسیر ابن عمر ولیس مخالفا للظاهر فان ذلک هو الذی کان فی الجاهلیة والنهی ورد علیه کذا فی شرح الموطا وقال الطیبی ذهب الشافعی ومحققی الاصولیین ان تفسیر الراوی مقدم اذا لم یخالف الظاهر اقول فان قلت تفسیره مخالف لظاهر الحدیث فکیف یقال اذا لم یخالف الظاهر قلت لعل المراد بالظاهر الواقع فان هذا البیع فی الجاهلیة کان لضرب

شرح سراج احمد

منع فرمود از بیع بارشکم و حبلہ بفتحتین بارشکم و در مشارق گفتہ کہ بفتح حای مہملہ و بای موحدہ در ہر دو و در اول سکون با نیز روایت ست و فتح اظہر و اصح ست در ہر دو و تفسیر ش این ست بیع چیزی کہ بزاید آنرا چیزی کہ در شکم ست پس این بیع نتاج بہ نتاج ست و این بیع معدوم ست کہ ہنوز پیدا نشدہ و اگرچہ در شکم ست بفروشد نیز ہمین حکم دارد و چہ جای آنکہ وی بزاید و ذکر حبل الحبلہ بنا بر جریان عادت و وقوع اوست در جاہلیت و بعضی گفتہ اند کہ مراد بہ بیع حبل الحبلہ آنست کہ بیع کند تا جیل ثمن تا آنکہ بار دار شود آنچہ در شکم ناقہ است و عبداللہ بن عمر خود آنرا تفسیر کردہ است چنانکہ در حدیث شیخان ست و کان بیعا یتبایعہ اہل الجاہلیۃ کان الرجل یتباع الجزور الی ان تنتج الناقۃ ثم تنتج التی فی بطنہا اخرج عبد الرزاق عن ابن عمر باسناد صحیح عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ نہی عن المضامین و الملاقیح و حبل الحبلۃ قال والمضامین ما فی اصلاب الابل و الملاقیح ما فی بطونہا و حبل الحبلۃ ولد ولد ہذہ الناقۃ (ای بیع ما فی بطونہا منہا ۱۲) و فی الباب عن عبداللہ ابن عباس اخرجہ الطبرانی و البزار و فی اسنادہ ضعف و ابی سعید الخدری بلفظ نہی عن شراء ما فی بطون الانعام حتی تضع اخرجہ ابن ماجۃ و روی اسحق و البزار عن ابی ہریرۃ نحوہ و فیہ صالح بن ابی الاخضر و ہو ضعیف و المعروف عن سعید بن المسیب وقوفا اخرجہ مالک فی الموطا عن الزہری عنہ حدیث ابن عمر حدیث حسن صحیح و العمل علی ہذا عند اہل العلم و حبل الحبلۃ نتاج النتاج و ہو بیع مفسوخ و آن بیع ست کہ فسخ کردہ شدہ است عند اہل العلم و ہو من بیوع الغرر و آن بیع از قبیل بیع غرر ست کہ فریب ست دران و قد روی شعبۃ ہذا الحدیث عن ایوب عن سعید بن جبیر عن ابن عباس و روی عبد الوہاب الثقفی و غیرہ عن ایوب عن سعید بن جبیر و نافع عن ابن عمر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم و ہذا اصح و اسناد دیگر اصح ست از اسناد اول

باب ما جاء فی کراہیۃ بیع الغرر باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در ذکر کراہت بیع غرر بفتح غین معجمہ و رائین از غرور بمعنی فریب و بیع الغرر اصلی جامع ست کہ شامل فروع کثیرہ و صور مختلفہ است و ہر چند کہ در اندراج بیع ملامست و منابذت و حصات و مانند آن ہمہ از انواع اوست و غرر بیسا شد بحبت حبل بمبیع یا ثمن یا بسلامت آن یا باجل آن یا بحبت حجز از اداو تسلیم آن چنانکہ بیع بندہ گریختہ و بیع پرندہ در ہوا حدثنا ابو کریب نا ابو اسامۃ عن عبید اللہ بن عمر عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی ہریرۃ قال نہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن بیع الغرر و بیع الحصاۃ و منع فرمود آنحضرت از بیع حصات صورتش آنست کہ خریداری میکردند

شرح ابی الطیب

الاجل و تعیینہ و کان ابن عمر اعرف بہذا من غیرہ انتہی و محصل ہذا الخلاف کما قال ابن التین ہل المراد البیع الی اجل او بیع جنین و علی الاول ہل المراد بالاجل ولادۃ الام او ولادۃ ولدہا و علی الثانی ہل المراد بیع الجنین الاول او بیع جنین جنین فصارت اربعۃ اقوال انتہی ہکذا ذکرہ الشراح و الاقرب علی تقدیر الحمل علی التاجیل ان الاول مصدر و الثانی بمعنی المحبولۃ ای الی ان تحبل المحبولۃ التی ہی فی بطن امہا و علی تقدیر ان الحبل ہو البیع ان الاول بمعنی المحمول و الثانی بمعنی المحمولۃ ای بیع ولد التی فی بطنہا **باب** ما جاء فی کراہیۃ بیع الغرر **قولہ** عن بیع الغرر ہو بفتح الغین المعجمۃ و الراء الاولی و ہو کل بیع فاسد لا یجوز رباہ و وجہ دخل فیہ الفساد من جہۃ العوض او من جہۃ المتعاقدین قالہ ابو بکر ابن العربی و عرفہ المازری بانہ ما تردد بین السلامۃ و العطب و تعقبہ ابن عرفۃ بانہ غیر جامع لخروج الغرر الذی فی

عارضۃ الاحوذی

سبیل اللہ و اما العباس عم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فہی علی و مثلہا ثم قال اما تشعر ان عم الرجل صنو ابیہ و اما حدیث حجیۃ عن علی و صوابہ ما رواہ ہشیم عن منصور بن زاذان عن الحکم عن الحسن عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان العباس سال النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی تعجیل صدقتہ قبل ان تحل فرخص لہ فی ذلک العربیۃ ادراع جمع درع ملذکر و ہو قمیص الحدید للحرب و درع المرأۃ مؤنث و الاعبد جمع عبد کفلس و افلس و الاعتاد یصح ان یکون جمع عتود و ہی من المعزای قد جعل ماشیتہ فی سبیل اللہ و اذا کان ہکذا فقد ادی عن الزکوۃ و جوزہ الامام و ان کان جمع عتد فہو ما یعتد بہ و یدخر کما تقول جمل و اجمال و اما قولہ صنو ابیہ فیعنی بہ اخاہ و نظیرہ یرید فی المنزلۃ و البر و ہو منقول من الذی بنیت من النحل من قولہ سبحانہ صنوان و غیر صنوان

بقیہ صفحہ ۱۸

المصری عن ابن عباس ۱۲ منہ

کما عند الطبرانی فی الاوسط و البزار و ابن ابی شیبۃ و ابن ماجۃ و ابن حبان و الحاکم و البیہقی و ابن عدی و ابن ابی حاتم و ابن مردویہ و ابن عساکر و ابن النجار و الضیاء و غیرہم ۱۲ منہ

وقد روی ابو داود و البیہقی و ابن ابی شیبۃ و ابن ماجۃ و ابن حبان و الحاکم و ابن عدی و ابن ابی حاتم و ابن مردویہ و ابن عساکر و ابن النجار و الضیاء و غیرہم ۱۲ منہ

وقد روی ابو داود و البیہقی و ابن ابی شیبۃ و ابن ماجۃ و ابن حبان و الحاکم و ابن عدی و ابن ابی حاتم و ابن مردویہ و ابن عساکر و ابن النجار و الضیاء و غیرہم ۱۲ منہ

وقد روی ابو داود و البیہقی و ابن ابی شیبۃ و ابن ماجۃ و ابن حبان و الحاکم و ابن عدی و ابن ابی حاتم و ابن مردویہ و ابن عساکر و ابن النجار و الضیاء و غیرہم ۱۲ منہ

وقد روی ابو داود و البیہقی و ابن ابی شیبۃ و ابن ماجۃ و ابن حبان و الحاکم و ابن عدی و ابن ابی حاتم و ابن مردویہ و ابن عساکر و ابن النجار و الضیاء و غیرہم ۱۲ منہ

بقیہ صفحہ ۱۹

شرح سراج احمد

چیزی را چون سنگریزہ بدان می انداختند واجب می شد بیع و بعضی گفتہ اند خریداری میکردند چیزی را از چند چیز بایں شرط کہ بر ہر چیز از انکہ سنگریزہ افتاد بیع ہمان ست یا تا منتہای حصات ہمہ بیع ست و فی الباب عن ابن عمر اخرجہ ابن ماجۃ و عبد الرزاق و ابن عباس اخرجہ احمد و الحاکم و عبد الرزاق و ابن ماجۃ و ابی سعید اخرجہ ابن ماجۃ و اسحق و ابو یعلی و البزار و ابن ابی شیبۃ و الدارقطنی باسناد ضعیف فی اثناء حدیث فیہ (واخرجہ الامام مالک نحوہ نہی رسول اللہ صلعم عن بیع الغرر ۱۲)

النہی عن بیع ما فی الضروع و غیر ذلک و لفظ اسحق و عن بیع العبد و ہو آبق و انس بن مالک حدیث ابی ہریرۃ حدیث حسن صحیح و العمل علی ہذا الحدیث عند اہل العلم کرہوا بیع الغرر قال الشافعی و من بیع الغرر بیع السمک فی الماء گفت امام شافعی و از جملۂ بیع غرر فروختن ماہی ست در آب پیش از شکار و صید کردن او اخرجہ احمد و البیہقی عن ابن مسعود و بیع العبد الآبق و بیع بندۂ گریختہ شدہ پیش از یافتن آن کما اخرجہ ابن ماجۃ عن ابی سعید و بیع الطیر فی السماء و بیع پرندہ در آسمان پیش از شکار کردن و نحو ذلک من البیوع و لا یحل بیع الزیتون بالزیت و لا الحلجلان بدین الحلجلان و لا الزبد بالسمن شراء حب البان بالسلیخۃ و معنی بیع الحصاۃ ان یقول البائع للمشتری (بکاف ۱۲) و معنی بیع حصات آنست کہ بگوید بائع مر مشتری را (ج ۱۲) اذا نبذت الیک بالحصاۃ چون بیندازم بسوی تو سنگریزہ فقد وجب البیع پس تحقیق واجب شد بیع فی ما بینی و بینک میان من و میان تو و ہو یشبہ بیع المنابذۃ و آن بیع حصات شبیہ بہ بیع منابذہ است کان ہذا من بیوع اہل الجاہلیۃ و ہو دو این قسم بیع از بیوع اہل جاہلیت **باب** ما جاء فی النہی عن بیعتین فی بیعۃ باب در بیان آنچہ آمدہ است در نہی از دو بیع در یک بیع این را در تفسیر کردہ اند یکی آنکہ گوید فروختم تو این چیز را نقد بدہ و نسیہ بیست و دوم آنکہ گوید فروختم بتو غلام خود را بہزار بشرط آنکہ بفروشی تو بمن داہ خود را بصد از جہت جہالت ثمن در ہر دو صورت اما اول ظاہر ست و اما ثانی زیرا کہ بیع جایز لازم نمی شود باین شرط پس متعین نشد ثمن حدثنا ہناد نا عبدۃ بن سلیمان عن محمد بن عمرو عن ابی سلمۃ عن ابی ہریرۃ قال نہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن بیعتین (الدیتہ ج ۱۲ ہیہ ہیہ ہو ہذا الحدیث ۱۲) و فی بیعۃ نہی فرمود آنحضرت از دو بیع در یک بیع و فی الباب عن عبد اللہ بن عمرو و ابن عمر و ابن مسعود اخرجہ احمد العقیلی و البزار و الطبرانی فی الاوسط و اخرجہ ابو عبید و ابن حبان و الطبرانی و العقیلی عن ابن مسعود موقوفا قال العقیلی و ہو اصح حدیث ابی ہریرۃ حدیث حسن صحیح و العمل علی ہذا عند اہل العلم و قد فسر بعض اہل العلم قالوا بیعتین فی بیعۃ و تحقیق تفسیر کردہ اند

شرح ابی الطیب

فاسد بیع الجزاف و بیعتین فی بیعۃ و عرفہ بانہ ما شک فی حصول احد عوضیہ المقصودۃ منہ قالہ فی شرح الموطا و قال الطیبی الغرر ما خفی علیک امرہ من الغرر و بیع الغرر کل بیع کان المعقود علیہ فیہ مجہولا او معجوزا عنہ انتہی و قال الازہری ما کان بغیر عہدۃ و لا ثقۃ یدخل فیہ بیوع کثیرۃ من کل مجہول و بیع الآبق و المعدوم و غیر مقدور التسلیم و افردت بعضہا بالنہی لکونہ من مشاہیر بیوع الجاہلیۃ **قولہ** و معنی بیع الحصاۃ آہ و ذلک انہم کانوا یتبایعون بینہم علی ان الرضا انما یکون عند نبذ الحصاۃ قال ابن العربی و قال النووی ان یقول بعتک علی انک بالخیار الی ان ارمی بہذہ الحصاۃ فہذہ الخیار الی اجل مجہول ہذا احد الاوجہ الثلاثۃ و الثانی ان یقول بعتک من ہذہ الاثواب ما وقعت علیہ الحصاۃ التی ارمیہا او بعتک من ہذہ الارض من ہذا الی ما انتہت الیہ ہذہ الحصاۃ و الثالث ان یجعلا نفس الرمی بالحصاۃ بیعا فیقول اذا رمیت ہذا الثوب الحصاۃ فہو مبیع منک بکذا **قولہ** و ہو شبیہ ببیع المنابذۃ بضم میم و ذال معجمۃ و ہو ان ینبذ و یطرح الرجل الی الرجل ثوبہ و ینبذ الیہ الآخر ثوبہ من غیر تامل منہما و لا تقلیب بنظر و یقول کل واحد منہما ہذا بہذا علی الالزام من غیر نظر و لا تراض بل ما فعلاہ من منابذۃ و الثانی ان یقول بعتک فاذا نبذتہ الیک انقطع الخیار و لزم البیع **باب** ما جاء فی النہی عن بیعتین فی بیعۃ **قولہ** ہی رسول اللہ صلی اللہ

عارضۃ الاحوذی

الاحکام فی خمس مسائل الاولی قال علماؤنا الزکوۃ وان کانت قضاء حق واجب فی المال لسد خلۃ الفقراء و رفع حاجاتہم فانہا عبادۃ خالصۃ للہ تعالی دعائم الاسلام و الایمان و رکن من ارکان الاسلام و حجاب بین العبد و بین النار فلما رتب علی شائبتین حق اللہ و حق العبادۃ فابو حنیفۃ غلب حق العبادۃ و لذلک جوز دفع القیمۃ عنہا و علمائنا غلبوا جانب العباد و الحقوہا بالصلوۃ و مسائلہا لاجل ذلک متعارضۃ و اقوال العلماء مختلفۃ و فروعہم متبایینۃ و قد اوضحناہا بغایۃ البیان فی مسائل الخلاف و ابتنی علی ہذا الاصل جواز تقدیمہا فمنہم من غلب جانب العبادۃ و منہم من غلب جانب الحاجۃ فمن راعی جانب العبادۃ فالعبادۃ لا تقدم علی وقتہا فلذلک لم یجز تقدم الزکوۃ قبل الحول بلحظۃ قالہ مالک فی العتبیۃ و قال

بقیه صفحه ۲۰

شرح سراج احمد

بعضی اہل العلم گفته اند تفسیر بیعتین فی بیعة را ان یقول ابیعك هذا الثوب بنقد بعشرة وبنسیة بعشرین اینکه بگوید میفروشم بتو این جامه را بنقد بده درهم وقرض بپست درهم ولا یفارقه علی احد البیعتین ومفارقت وجدائی نکند از بر یکی از دو بیع فاذا فارقه علی احدهما فلا باس پس وقتیکه مفارقت کند او را بر یکی ازان دو پس باک نیست اذا کانت العقدة علی واحد منهما چون باشد عقده بر یکی ازین دو بیع قال الشافعی ومن معنی ما نهی النبی صلی الله علیه وسلم من بیعتین فی بیعة گفت شافعی وبعضی از معنی انچه نهی کرده آنحضرت از دو بیع در یک بیع ان یقول اینکه بگوید ابیعك داری هذه بکذا علی ان تبیعنی غلامك بکذا فروخت میکنم بتو خانهٔ خود که این ست بصد مثلا بر شرط آنکه بفروشی تو غلام خود را بچنین مبلغ فاذا وجب لی غلامك وجبت لك داری پس وقتیکه مقرر و واجب شد برای من غلام تو واجب شد برای تو خانهٔ من یعنی چون غلام خود را بمن دہی من خانهٔ خود را بتو دہم وهذا تفارق عن بیع بغیر ثمن معلوم واین تفارق ست از بیعی که بی ثمن معین ست ولا یدری کل واحد منهما علی ما وقعت علیه صفقته ونمیداند هر یکی ازین دو که بر کدام وچند واقع شده است صفقه و بر چند دست زده شد در بیع

باب ما جاء فی کراهیة بیع ما لیس عندك

باب آنچه آمده است در کراهت بیع چیزی که نباشد نزد وی معدوم بود حدثنا قتیبة نا هشیم عن ابی بشر عن یوسف بن ماهك عن حکیم بن حزام قال سألت رسول الله صلی الله علیه وسلم فقلت یاتینی الرجل فیسألنی من البیع ما لیس عندی گفت حکیم بن حزام سوال کردم آنحضرت را پس گفتم می آید مرا مرد پس سوال میکند مرا از چیز بیع که نباشد نزد من آن چیز و میخواهد او بیع آنرا فابتاع له من السوق خرید میکنم برای او از بازار وابیعه منه ومی دہم بوی قال لا تبع ما لیس عندك فرمود آنحضرت مفروش چیزیکه نیست نزد تو حدثنا قتیبة نا حماد بن زید عن ایوب عن یوسف بن ماهك عن حکیم بن حزام قال لما اتی رسول الله صلی الله علیه وسلم ان ابیع ما لیس عندی نهی فرمود آنحضرت مرا اینکه بفروشم چیزیرا که نباشد نزد من هذا حدیث حسن وفی الباب عن عبد الله بن عمرو اخرجه احمد والحاکم واخرجه اصحاب السنن الثلاثة من طریق عمرو بن شعیب عن ابیه عن عبد الله بن عمرو وصححه

شرح ابی الطیب

علیه وسلم عن بیعتین بفتح الموحدة کما ضبطه غیر واحد وظاهره انه الروایة ویجوز کسرها علی ارادة الهیأة وقیل انه لا حسن

قوله وهذا تفارق عن بیع اه ای تفارقهما فی الصورتین المذکورتین تفارق وافتراق عن بیع بغیر ثمن معلوم فی الصورة الاولی وعن بیع لا یدری کل منهما الخ فی الصورة الثانیة ففیه لف ونشر مرتب وقال الباجی معناه ان یتناول عقد البیع بیعتین علی ان لا یتم منهما الا واحدة مع لزوم العقد کثوب بدینار واخر بدینارین یختار ایهما شاء وقد لزمهما ذلك او لزم احدهما قال فلك ومعنی الفساد فیه انه یقدر انه اخذ احدهما بدینار فترکه واخذ الثانی بدینارین انتهی

باب ما جاء فی کراهیة بیع ما لیس عندك

قوله حکیم بن حزام بکسر الحاء المهملة وزای بعدها **قوله** من البیع ما لیس عندی البیع بمعنی المبیع وکلمة من بیانیة مقدمة علی المبین وهو ما لیس عندی ای یاتینی الرجل فیطلب منی ما لیس عندی من المبیع **قوله** فابتاع له من السوق ای اشتری له من السوق وهو جواب لسوال مقدر کانه قیل له کیف تبیع منه ما لیس عندك فقال ابتاع له وهو یحتمل الامرین احدهما ان یشتری له من احد متاعا لیکون دلالا وهذا یصح والثانی ان یبیع منه متاعا لا یملکه ثم یشتریه من مالکه ویدفعه الیه وهذا باطل لان بیاع ما لیس فی ملکه وقت البیع وفی شرح السنة هذا فی بیوع الاعیان دون بیوع الصفات فلو قبل السلم فی شیء موصوف تام الوجود عند المحل المشروط یجوز وان لم یکن فی ملکه حال

عارضة الاحوذی

ارأیت لو صلی الظهر قبل الزوال وقال الشهاب مثله ومن راعی جانب المقصود من سد الخلة وحق الادمی فیها جوز التقدیم مطلقا وهو الشافعی وابو حنیفة وتوسط طائفة من علمائنا فمنهم من قال تقدم بالیومین قاله فی کتاب محمد وقالوا لعشرة قاله ابن حبیب وقیل خمسة عشر یوما وقال ابن القاسم شهر یجزیه تقدیمه فیه والذی یصح فی النظر ترك التقدیر اصلا والتقدیر مطلقا واما هذه الاعداد الیسیرة فلیس لها متعلق الا تجویز النبی صلی الله علیه وسلم تقدیم صدقة الفطر بیومین قبل الفطر لتکون میسرة لاربابها فی ذلك الیوم اذ هی وقت وجوبا واداء فاما الزکوة الاصلیة فوقت وجوبها الحول ولیس لها وقت اداء فاما ان لا یقدم اصلا واما ان تقدم تقدیما فضلا تجعیلا للمساکین حقهم کما یقدم الدین المؤجل معجلا وقد ثبت ان النبی صلی الله علیه وسلم اذن للعباس فی تعجیل صدقته

شرح سراج احمد

ابن حبان والحاکم بلفظ لا یحل سلف ولا بیع ولا شرطان فی بیع ولا ربح ما لم یضمن ولا بیع ما لیس عندک وللنسائی من طریق عطاء والشیبانی عن عبد اللہ ابن عمرو نحوہ بزیادۃ حدثنا احمد بن منیع نا اسمعیل بن ابراھیم نا ابوبکر بن عمرو بن شعیب قال اتانی ابی عن ابیہ حتی ذکر عبد اللہ بن عمرو ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال تا آنکہ ذکر کرد عبد اللہ بن عمرو را بدستیکہ آنحضرت فرمود لا یحل سلف و بیع حلال نیست و رد و ابو داؤد سلف و بیع تفسیر این کردہ آید در حدیث و لا شرطان فی بیع و حلال نیست دو شرط در بیع یعنی این را تفسیر کردہ اند ببیعتین فی بیعۃ چنانکہ گذشت و دیگر شرط قصارت و خیاطت کمتر آنرا و گفتہ اند تقیید بدو شرط اتفاقی واقع شدہ و بشرط واحد نیز جائز نیست انچہ ترمذی و نسائی نہی از بیع و شرط و لا ربح ما لم یضمن و حلال نیست ربح یعنی سود و فائدہ چیزی کہ ضمانت کردہ نشدہ است آنرا و ندر آمدہ است در قبض و ضمانت و مراد بیع ما لم یقبض ست و آن جائز نیست از جہت عدم دخول آن در ضمان مشتری و لا ربح ما لیس عندک و حلال نیست سود چیزی کہ نباشد نزد تو و ھذا حدیث حسن صحیح قال اسحق بن منصور قلت لاحمد گفت اسحق بن منصور گفتم مر احمد را کہ جامع مسائل امام احمد و اسحق بن راہویہ است یعنی نھی عن سلف و بیع چیست یعنی قول آنحضرت کہ نہی کرد از سلف و بیع ست قال احمد در جواب آن یکون لہ قرض فیاتیہ بہ یبیعہ بیعا یزداد علیہ اینکہ باشد قرض مر کسی را قرض دادنی پس بفروشد چیزی بدست او فروختن کہ زیادہ کند بران مبیع از ثمن و یحتمل ان یکون یسلف الیہ فی شیء و احتمال دارد کہ باشد معنی این کہ پیش دہد بہا بسوی کسی در چیزی فیقول ان لم یتھیأ عندک فھو بیع علیک یعنی گوید اگر مہیا نشود نزد تو مبیع پس آن بیع باشد بر تو قال اسحق گفت اسحق بن راہویہ کما قال چنانکہ گفت احمد جامع مسائل امام احمد قلت لاحمد گفت اسحق بن منصور گفتم مر احمد جامع را سوال کردم از او عن بیع ما لم یضمن و از تفسیر قول نہی عن بیع ما لم یضمن قال لا یکون عندی الا فی الطعام گفت احمد نباشد بیع ما لم یضمن نزد من مگر باشد در طعام یعنی ما لم یقبض از سیدات احمد چیزیرا کہ قبض کردہ نباشد قال اسحق کما قال گفت اسحق بن منصور ہمچنانکہ گفتہ است احمد بن حنبل فی کل ما یکال و یوزن در ہر انچہ پیمانہ و وزن کردہ شود قال احمد گفت احمد

شرح ابی الطیب

العقد و فی مغنی بیع ما لیس عندہ فی الفساد بیع العبد الآبق و بیع المبیع قبل القبض و فی معناہ بیع مال غیرہ بغیر اذنہ لانہ یدعی ھل یجیز مالک الکرام لا و بہ قال الشافعی و قال جماعۃ یکون العقد موقوفا علی اجازۃ المالک و ھو قول ملک و اصحاب ابی حنیفۃ و احمد **قولہ** لا یحل سلف و بیع السلف بفتحتین القرض ای لا یحل سلف و الحال ان معہ بیع و المعنی علی حذف المضاف ای لا یحل شرط سلف مع بیع بان یقول مثلا بعتک ھذا الثوب بعشرۃ علی ان تقرضنی عشرۃ نفی الحل اللازم للصحۃ لیدل علی الفساد من طریق الملازمۃ و قیل ان یقرضہ قرضا و یبیع منہ شیئا باکثر من قیمتہ فانہ حرام لان قرضہ رجح منافعہ بھذا الثمن و کل قرض جر نفعا فھو حرام **قولہ** و لا شرطان فی بیع ای و لا یحل شرطان فی بیع اولہ الخطابی علی معنی النھی عن بیعتین فی بیع و قیل معناہ ان یبیع شیئا بشرطین مثل ان یقول بعت منک ھذا الثوب بکذا علی ان اقصرہ و اخیطہ و بیع بشرطان یوجرہ و یعیر عبدہ و الیہ ذھب احمد و بنی علی مفھومہ جواز الشرط الواحد و ھو ضعیف اذ لا فرق بین الشرط الواحد و الشرطین فی المعنی و لانہ روی ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم نھی عن بیع و شرط و لعل تخصیص الشرطین للعادۃ التی کانت لھم **قولہ** لا ربح ما لم یضمن یرید بہ الربح الحاصل من بیع ما اشتراہ قبل ان یقبضہ ینتقل من ضمان البائع الی ضمان المشتری فان تعیب فاسد **قولہ** نھی عن

قوت المغتذی

و لا شرطان فی بیع اولہ الخطابی علی معنی النھی عن بیعتین فی بیعۃ

عارضۃ الاحوذی

و الرسل عضدا للمسند

رسلا و المرسل عند الجمیع کالمسند قوی و مسندا من طرق حسان فلا باس اذا عرضت حاجۃ و سمحت بذلک انفسھما و یقبل منھما و لا تقھر علیھا و ھذا الخلاف انما ھو فی زکوۃ الحیوان و العین و اما زکوۃ الزرع فلا یجوز تعجیلھا فیہ لانہ لم یملک بعد الثانیۃ لما ذکرہ من منع الزکوۃ قال فی ابن جمیل انہ کان فقیرا فلما اغناہ اللہ بالکثیر غنی و امتنع لا یعطی علی اللہ الا انہ وسع علیہ و ھذا اشد الذم و اما اخذ الکثیر فانکر تظلموا خلالی و نسبتکم ایاہ الی الامتناع و قد جبس ادراعہ و اعتدہ فی سبیل اللہ او عتادہ و ھو ما کان یدخر بنیۃ الصدقۃ و لذلک اجزاہ عنہ فان من اعطی فی الزکوۃ القیمۃ بنیۃ ایتاء عنھا اجزاہ عند کثیر من العلماء و ھو صحیح بلا خلاف اذا جوزۃ الامام کما یاخذ الجذعۃ و عشرین درھما او شاتین بدلا من الحقۃ فی حدیث ابی بکر الصحیح و قال علماؤنا عن اخرھم اذا طلب منہ الساعی القیمۃ و اعطاھا لہ اجزاہ لان طلبہ و اخذہ حکم فی مختلف

شرح سراج احمد

جامع مسائل امام احمد و اسحق واذا قال ابیعك هذا الثوب وعلی خیاطته وقصارته وچون گفت کسی مفروشم ترا این جامه را
وبر من ست خیاطت آن جامه وشوئیدن آن فهذا من بیعتین فی بیع پس این از مثل دو شرط اند در بیع واذا قال ابیعکه وعلی
خیاطته فلا بأس به اوقال ابیعکه وعلی قصارته فلا بأس به وچون گفت کسی مفروشم ترا این را وبر من ست دوخت آن تنها بی ذکر قصارت پس
باک نیست بآن انما هذا شرط واحد جزاین نیست که این یک شرط ست وآن رواست قال اسحق کما قال گفت اسحق همچنانکه گفت
احمد حدثنا حکیم بن حزام وحدیث حسن وقد روی من غیر وجه وروی ایوب السختیانی وابو بشر عن یوسف بن ماهك عن حکیم بن حزام
وروی هذا الحدیث عوف وهشام بن حسان عن ابن سیرین عن حکیم بن حزام عن النبی صلی الله علیه وسلم وهذا حدیث مرسل واین حدیث
مرسل ست وبیان ارسال میکند انما رواه ابن سیرین عن ایوب السختیانی عن یوسف بن ماهك عن حکیم بن حزام وهکذا ترجمه اشرظاهر
است حدثنا الحسن بن علی الخلال وعبدة بن عبد الله وغیر واحد قالوا انا عبد الصمد بن عبد الوارث عن یزید بن
ابراهیم عن ابن سیرین عن ایوب عن یوسف بن ماهك عن حکیم قال نهانی رسول الله صلی الله علیه وسلم ان ابیع ما لیس عندی نهی کرد
مرا آنحضرت اینکه بیع کنم چیزیرا که نباشد نزد من معدوم بود ورؤی کیع هذا الحدیث عن یزید بن ابراهیم عن ابن سیرین عن ایوب
عن حکیم بن حزام ولم یذکر فیه عن یوسف بن ماهك وذکر نکرده است وکیع در اسناد واسطه یوسف بن ماهك ورواه عبد الصمد
اصح وقد روی یحیی بن ابی کثیر هذا الحدیث عن یعلی بن حکیم عن یوسف بن ماهك عن عبد الله بن عصمة عن حکیم بن حزام
عن النبی صلی الله علیه وسلم والعمل علی هذا عند اکثر اهل العلم کراهوا ان یبیع الرجل ما لیس عنده مکروه داشته اند اکثر اهل علم اینکه
بفروشد مردی چیزیرا که نباشد نزد او **باب** ما جاء فی کراهیة بیع الولاء وهبته باب ست ببیان آنچه آمده است در کراهت بیع ولا وهبه
وی حدثنا محمد بن بشار نا عبد الرحمن بن مهدی نا سفین وشعبة عن عبد الله بن دینار عن ابن عمر ان النبی صلی الله علیه وسلم
نهی عن بیع الولاء وعن هبته نهی فرمود آنحضرت از بیع ولا واز هبه وی یعنی شخصی برعتق خود ولا دارد پس بفروشد یا ببخشد آن حق را
بدیگری این جائز نیست زیرا که ولا مال نیست که بفروشد یا ببخشد جمهور علمای سلف وخلف بعدم جواز آن هر دو رفته اند وبعضی تجویز
کرده اند نووی گفت شاید که این حدیث باین بعض نرسیده باشد والا باوجود حکم بخلاف آن چون میکردند هذا حدیث حسن صحیح لا نعرفه الا من
حدیث عبد الله بن دینار عن ابن عمر والعمل علی هذا الحدیث عند اهل العلم وقد روی یحیی بن سلیم هذا الحدیث عن عبید الله بن
عمر عن نافع عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم انه نهی عن بیع الولاء وهبته واین طریقه واسناد دیگر ذکر کرده است وهو وهم وهم فیه
یحیی بن سلیم واین حدیث باین اسناد وهم ست که کرده روی یحیی بن سلیم اورا وقد روی عبد الوهاب الثقفی وعبد الله بن نمیر
وغیر واحد عن عبید الله بن عمر عن عبد الله بن دینار عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم وهذا اصح من حدیث یحیی بن سلیم واین
دیگر طریقه که میان عبید الله وابن عمر واسطه عبد الله بن دینار ست اصح ست از حدیث یحیی بن سلیم که در وی واسطه نافع ست

شرح ابی الطیب

سلف وبیع ای ناصورة نهی عن سلف وبیع بقرینة الجواب **باب** ما جاء فی کراهیة بیع الولاء وعن هبته
قوله نهی عن بیع الولاء بفتح الواو والمد واصله من الولی وهو القرب واما الولاء بالکسر فمن الامارة وقیل فیهما
بالوجهین والمراد به ههنا ولاء العتق قال النووی بیع الولاء وهبته لا یصحان لانه لا ینتقل الولاء عن
مستحقه فانه لحمة کلحمة النسب وعلیه جمهور العلماء من السلف والخلف واجاز بعض السلف نقله ولعله

عارضة الاحوذی

فیه فیسفذ واما العباس
فانه قد قدمها فی روایة
الایمة وفی روایة البخاری
من طریق وهو الصحیح فی
علیه صدقة ومثلها
معها او فهی علی ومثلها
معها وتاویله علی الاول
انه خصه بها لانها ما له
ولا تحل له صدقة الناس
لانها اوساخ فارخص له
فی صدقة ما لم تکن متمولة
من الله بذلك وان روینا
فهی علی معناه اطلبوها منی
فهو بمنزلة انی اتحمل عنه
الوجوب ان کان والاداء
ان انقص کما کنت افعل مع
ابی اذ غرم الرجل صنوابیه
والله اعلم الثالثة اذا اراد
الولی تعجیل الزکوة فقبضها
اوامره بدفعها الی فقیر
فلما کان فی آخر الحول استغنی
فقال اللیث تبطل الزکوة
وقال علماؤنا تجزئه ان کان
غناه من مال الزکوة بلا خلاف
وان کان غناه من غیرها فتجزئ
المسألة علی القولین فمن
دفع الزکوة الی من ظنه
فقیرا فظهر انه غنی هل
یجزئه ام لا وقال لی ذا
تشمیر من دفع الزکوة الی من
ظنه غنیا فخرج فقیرا
اجزأه ولا ینبغی ان یکون
فی ذلك خلاف لان النیة
لقضیة خاصة فلا یکون

اسماء الرجال

راوی یوسف ابن ابی کثیر ابن صالح الطائی ابو نصر البصری مولاهم ازاقران یحیی القطان ومکحول الهذلی ابن ابی سلیمان ابن ابی الفرات ابن ابی سلیمان ابن ابی الفرات ابن ابی سلیمان ابن ابی الفرات

عارضۃ الاحوذی

اقل حالۃ ممن یوخذ منہ تھرا وتجزیہ قال القاضی ابوبکر بن العربی رضی اللہ عنہ تجزیہ ولا یثاب علیہ وقد حققنا المسألۃ فی اصول الفقہ فلینظر فیھا الرابعۃ لو عجل الزکوۃ قبل الحول بالمدۃ الجائزۃ من شھر او نحوہ ثم ھلک النصاب قبل تمام الحول فان کانت زکاتہ قائمۃ بعینھا اخذھا لانہ تبین انہ لم یکن یلزمہ اذا علم وتبین انھا زکوۃ معجلۃ وقت الدفع ان لم یتبین ذلک لم یقبل قولہ الخامسۃ لو دفع الزکوۃ معجلۃ ثم ذبح شاۃ من الاربعین فجاء الحول ولم یجبر النصاب لم یکن لہ الرجوع لانہ یتھم ان یکون ذبح ندما لیرجع فیما عجل واللہ اعلم تم

کتاب الزکوۃ

بسم اللہ الرحمن الرحیم وصلی اللہ علی سیدنا محمد وعلی الہ وصحبہ وسلم

کتاب الصیام

فضل شھر رمضان ابوصالح عن ابی ھریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا کان اول لیلۃ من رمضان صفدت الشیاطین ومردۃ الجن وغلقت ابواب النار فلم یفتح

شرح سراج احمد

باب ماجاء فی کراھیۃ بیع الحیوان بالحیوان نسیئۃ باب ست در بیان انچہ آمدہ است در کراہت بیع و فروختن حیوان بحیوان دیگر نسیئۃ وقرض حدثنا محمد بن المثنی ابو موسی ناعبد الرحمن بن مھدی عن حماد بن سلمۃ عن قتادۃ عن الحسن عن سمرۃ بن جندب ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم نھی عن بیع الحیوان بالحیوان نسیئۃ بدرستیکہ آنحضرت نہی فرمود از بیع کردن حیوان بحیوان دیگر نسیئۃ وفی الباب عن ابن عباس اخرجہ ابن حبان من طریق سفیان عن معمر عن یحیی بن ابی کثیر عن عکرمۃ عن ابن عباس وعن جابر اخرجہ الترمذی وابن عمر اخرجہ الطبرانی واخرج احمد عن ابن عمر انھم قالوا یارسول اللہ ارأیت الرجل یبیع الفرس بالافراس والنجیبۃ بالابل فقال لا باس اذا کان یدا بید واخرج الدارقطنی عن سھل بن سعد وھو فی الموطا عن سعید بن المسیب مرسلا وعن ابن عمر نحوہ اخرجہ البزار وعن القاسم بن ابی بزۃ عن رجل من اھل المدینۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نھی ان یباع حی بمیت واخرج مالک فی الموطا عن صالح بن کیسان عن الحسن یکنی اباسعید ومحمد بن علی بن ابی طالب یعنی محمد بن الحنفیۃ ان علی بن ابی طالب باع جملا لہ یدعی عضیفیر العشرین بعیرا الی اجل ومعارض این حدیث ست انچہ روایت کردہ آنرا ابن ابی شیبہ از علی مرتضی لا یصلح بیع الحیوان بالحیوانین ولا شاۃ بشاتین الا یدا بید واخرج مالک عن نافع ان ابن عمر اشتری راحلۃ بار بعۃ مضمونۃ علیہ یوفیھا صاحبھا بالربذۃ حدثنا سمرۃ حدیث حسن صحیح وسماع الحسن من سمرۃ صحیح ھکذا قال علی بن المدینی وغیرہ والعمل علی ھذا عند اکثر اھل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرھم فی بیع الحیوان بالحیوان نسیئۃ کہ روا نیست وھو قول سفیان الثوری واھل الکوفۃ وقال امامنا ابو حنیفۃ اذا تحقق احد جزئی العلۃ حرم النساء وھما القدر والجنس واذا وجدا حرم التفاضل والنساء فلا یجوز عندہ بیع الحیوان بالحیوان نسیئۃ عند اتحاد الجنس وبہ یقول احمد وقد رخص بعض اھل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرھم فی بیع الحیوان بالحیوان نسیئۃ وھو قول الشافعی واسحق واخرج مالک انہ سأل ابن شھاب عن بیع الحیوان اثنین بواحد الی اجل فقال لا باس بذلک فی الآثار دلیل علی ان الجنس بانفرادہ لا یحرم النساء ولا ربوا فی الحیوان وھو قول الشافعی فیجوز عندہ بیع العبد بالعبدین فاکثر نسیئۃ واستدل لذلک بن المرفوع ما رواہ ابوداود عن عبد اللہ بن عمرو بن العاص انہ صلی اللہ علیہ وسلم امرہ ان یجھز جیشا فنفدت الابل فامرہ ان یاخذ فی قلائص الصدقۃ وکان یاخذ البعیر بالبعیرین الی الصدقۃ وصححہ الحاکم علی شرط مسلم لکنہ قال ابن القطان ہذا حدیث ضعیف مضطرب الاسناد وقد بسطہ ابن الھمام قال ولو صح یحمل ہذا علی انہ کان قبل تحریم الربوا کما فی شرح الموطا لاستاذنا شیخ سلام اللہ وقال الخطابی فی حدیث سمرۃ انہ محمول علی اذا کان النساء فی الطرفین بدلیل حدیث عبد اللہ بن عمرو قال مالک اذا اختلف اجناس الحیوان جاز بیع بعضھا ببعض کذا ذکرہ الدمیری وقال ابن الھمام وحمل ہذہ الاحادیث علی کون النہی فی ما اذا کان النساء من الجانبین حتی یکون من بیع الکالی بالکالی غیر صحیح فانا نعلم من ذلک فلا یجوز المصیر الیہ انتہی لکن یرد ہہنا علی الحنفیۃ اشکال وھو انہ قد تقرر عندہم ان عمل الراوی بخلاف روایتہ یدل علی النسخ وقد صح فی الموطا عن ابن عمر وہو من رواۃ حدیث النہی انہ اشتری

شرح ابی الطیب

لو سیلغہ الحدیث **باب** ماجاء فی کراھیۃ بیع الحیوان بالحیوان نسیئۃ **قولہ** وقد رخص بعض الی اخرہ وحملوا ھذا الحدیث علی ما اذا کان النساء من الجانبین لحدیث نھی عن بیع الکالی بالکالی ای النسیئۃ بالنسیئۃ لکن فی النھایۃ وذلک ان یشتری الرجل شیئا الی اجل فاذا حل الاجل ولم یجد ما یقضی فیقول بعینہ الی اجل اخر بزیادۃ شیء فیبیعہ منہ ولا یجری بینھما تقابض وقیل ھو ان یبیع الرجل دینہ علی المشتری بدین اخر

شرح سراج احمد

راحلة باربعة البعرة مضمونة فتامل حدثنا ابو عمار الحسين بن حريث نا عبد الله بن نمير عن الحجاج وهو ابن ارطاة عن ابی الزبير عن جابر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الحيوان اثنين بواحد لا يصلح نسيا ولا باس به يدا بيد فرمود آنحضرت فروختن دو حیوان بیک را نباشد بنسیه و باک نیست بآن دست بدست هذا حديث حسن **باب** ما جاء في شراء العبد بالعبدين باب ست دربیان خریدکردن یک بنده بدو بنده حدثنا قتيبة نا الليث عن ابی الزبير عن جابر قال گفت جابر جاء عبد فبايع النبی صلی الله علیه وسلم علی الهجرة آمد مردی بنده نزد آنحضرت پس بیعت کرد با آنحضرت بر هجرت ولا يشعر النبی صلی الله علیه وسلم انه عبد و نمی دانست آنحضرت که این مرد غلام و بنده است فجاء سيده يريده پس آمد مولای او که اراده میکرد آنرا فقال النبی صلی الله علیه وسلم بعنيه پس فرمود آنحضرت سید او را بفروش بمن این بنده خود را فاشتراه بعبدين اسودين پس خرید خود آن بنده را بمقابل دو بنده سیاه رنگ بعوض آن دو او را بخرید ثم لم يبايع احدا يعد حتی يساله اعبد هو بس بیعت نمیکرد آنحضرت هیچ کس را پس ازو می تا آنکه می پرسید او را که آیا بنده است او وقتیکه نمی شناخت او را

وفی الباب عن انس بن مالک حديث جابر حديث حسن صحيح والعمل علی هذا عند اهل العلم انه لا باس بعبد بعبدين يدا بيد گفته اند اهل علم که باک نیست بخریدن یک بنده بمقابل دو بنده دست بدست و نسیه نباشد و روی اختلفوا فيه اذا كان نسيا و اختلاف کرده اند علما دران چون قرض باشد **باب** ما جاء ان الحنطة بالحنطة مثلا بمثل و كراهية التفاضل فيه باب ست دربیان آنچه آمده است که بدرستیکه فروختن گندم بمقابل گندم مثل بمثل و بیان کراهیت زیادتی در وی حدثنا سويد ابن نصر نا ابن المبارك نا سفيان عن خالد الحذاء عن ابی قلابة عن ابی الاشعث عن عبادة بن الصامت عن النبی صلی الله عليه وسلم قال الذهب بالذهب مثلا بمثل فرمود آنحضرت فروخته شود یا بفروشند طلا بطلا مانند بمانند یعنی برابر در مقدار

شرح ابی الطیب

للمشتری علی ثالث **قوله** الحيوان اثنين بواحدة الحيوان مبتدأ و اثنين مضاف اليه لمبتدأ محذوف و جملة لا يصلح نساء خبر للمبتدأ المحذوف والتقدير الحيوان بيع اثنين بواحدة منه لا يصلح نساء **قوله** ولا باس به يدا بيد يعني لا باس ان يبيع الحيوان الواحد باثنين يدا بيد و عند من لم يجوز ان يحمل هذا علی انه كان قبل تحريم الربوا فنسخ بعد ذلك قال النووی مذهب الشافعی و الجمهور جواز بيع عبد بعبدين او بعير ببعيرين الی اجل و قال ابو حنيفة و الكوفيون لا يجوز و فيه مذاهب لغير هم انتهی **باب** ما جاء في شری العبد بالعبدين **قوله** فاشتراه بعبدين قال في شرح السنة العمل علی هذا عند اهل العلم كلهم انه يجوز بيع حيوان بحيوان نقدا سواء كان الجنس واحدا او مختلفا اشتری رافع بن خديج بعيرا ببعيرين فاعطاه احدهما و قال اتيك بالآخر غدا ان شاء الله تعالی و اختلفوا في بيع الحيوان بالحيوان او الحيوانين نسيئة فمنعه جماعة من اصحاب النبی صلی الله عليه وسلم روی فيه عن ابن عباس و هو قول عطاء ابن ابی رباح و اصحاب ابی حنيفة و رخص فيه بعض اصحاب النبی صلی الله عليه وسلم و هو قول الشافعی **قوله** اذا كان نساء لدخوله تحت عموم نهی بيع الحيوان بالحيوان نساء **باب** ما جاء ان الحنطة بالحنطة مثلا بمثل و كراهية التفاضل فيه **قوله** الذهب بالذهب بالنصب بتقدير بيعوا او بالرفع مبتدأ و الخبر محذوف و هو يباع اي الذهب يباع بالذهب و قوله مثلا نصبه علی

عارضة الاحوذی

منها باب و فتحت ابواب الجنة فلم يغلق منها باب وينادی مناد يا باغی الخير اقبل و يا باغی الشر اقصر و لله عتقاء من النار وذلك كل ليلة الاسناد ضعف ابو عيسی هذه الرواية و ذكر ان الصحيح منها رواية الاعمش عن مجاهد ان ذلك قوله و رواه كذلك عن ابی بكر بن عياش عن الاعمش عن ابی صالح عن ابی هريرة عن النبی صلی الله عليه وسلم قال انه غريب قال القاضی ابو بكر بن العربی رضی الله عنه و لفظه في الصحاح اذا دخل رمضان فتحت ابواب السماء و الجنة في رواية فيه و فيها ايضا الرحمة و غلقت ابواب جهنم و سلسلت الشياطين الاصول في مسائل الاولی قوله اذا دخل رمضان فتحت ابواب الجنة يقتضی انها مخلوقة ردا علی القدرية الذين يقولون انها لم تخلق بعد و الاخبار في ذلك كثيرة و قد بلغت من الاستفاضة حدا يقرب من التواتر و قد بيناها في كتب الاصول الثانية روی ابواب السماء و روی ابواب الرحمة

اسماء الرجال

ع عبد العزيز بن محمد بن عبد العزيز بن محمد بن ابراهيم بن الحارث التيمی المدنی الدراوردی ابو محمد الفقيه المحدث صدوق كان يحدث من حفظه فربما حدث من كتابه فوهم مات سنة ست و ثمانين و مائة ع عبد الله بن نمير الهمدانی ابو هشام الكوفی ثقة مات سنة تسع و تسعين ع عبد الله بن يزيد المقرئ ابو عبد الرحمن المكی ثقة ثبت فقيه عابد مات سنة ثلاث عشرة و مائتين ع عبد الله بن يوسف التنيسی ابو محمد الكلاعی ثقة متقن كان يقال انه كتابه مات سنة ثمان عشرة و مائتين ع عبد الواحد بن زياد العبدی ابو بشر البصری نزيل مكة ثقة زاهد عابد ربما وهم مات سنة ست و سبعين و مائة ع عبيد الله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن الخطاب العدوی ابو عثمان المدنی ثقة ثبت مات سنة سبع و اربعين و مائة ع عثمان بن ابی شيبة بن خواستی العبسی ابو الحسن الكوفی ثم المدائنی ثقة حافظ له تصانيف مات سنة تسع و ثلاثين و مائتين ع عطاء بن ابی رباح القرشی مولاهم ابو محمد المكی ثقة فقيه فاضل كثير الارسال مات سنة اربع عشرة و مائة ع علی بن حجر بن اياس بن مقاتل السعدی ابو الحسن المروزی ثقة حافظ مات سنة اربع و اربعين و مائتين ع عمرو بن شعيب بن محمد بن عبد الله بن عمرو بن العاص السهمی ابو ابراهيم المدنی ثم السكندری صدوق مات سنة ثمان عشرة و مائة ع قتيبة بن سعيد بن جميل بن طريف بن عبد الله الثقفی ابو رجاء البغلانی ثقة ثبت مات سنة اربعين و مائتين ع محمد بن اسحاق بن يسار المطلبی مولاهم ابو بكر المدنی نزيل العراق صدوق يدلس و رمی بالتشيع و القدر مات سنة خمسين و مائة ع محمد بن بشار العبدی ابو بكر البصری بندار ثقة مات سنة اثنتين و خمسين و مائتين ع محمد بن عبد الله بن المثنی بن عبد الله بن انس بن مالك الانصاری ابو عبد الله البصری الملقب بمحمدان ثقة مات سنة اثنتين و خمسين و مائتين ع محمد بن عمرو بن علقمة بن وقاص الليثی ابو عبد الله المدنی صدوق له اوهام حديثه عند الستة سوی ابی داود مات سنة خمس و اربعين و مائة ع محمد بن يحيی بن حبان المازنی ابو عبد الله المدنی ثقة مات سنة ثلاث و عشرين و مائتين ع مسدد بن مسرهد بن مسربل الاسدی ابو الحسن البصری ثقة حافظ مات سنة ثمان و عشرين و مائتين ع نصر بن علی بن نصر بن علی الجهضمی ابو عمرو البصری ثقة ثبت مات سنة خمسين و مائتين ع هناد بن السری بن مصعب التميمی ابو السری الكوفی ثقة مات سنة ثلاث و اربعين و مائتين ع يحيی بن ايوب الغافقی ابو العباس المصری ثقة ربما اخطا مات سنة ثمان و ستين و مائة ع يحيی بن سعيد بن فروخ القطان ابو سعيد البصری ثقة متقن حافظ امام قدوة مات سنة ثمان و تسعين و مائة ع يحيی بن يحيی بن بكير الحنظلی مولاهم ابو زكريا النيسابوری ثقة ثبت مات سنة ست و عشرين و مائتين

عارضۃ الاحوذی

کما تقدم واذا فتحت ابواب الجنۃ التی فوق السماوات وسقفها عرش الرحمن فاولی واجری ان تفتح ابواب السماء وتحتها الثالثۃ ابواب الرحمۃ وان الرحمۃ تقال بمعنیین احدهما ارادۃ اللہ الانعام والثواب لعبادہ وذلک صفۃ من صفاتہ ولیست بجسم ولا انہا باب حقیقۃ والثانی الجنۃ فانها رحمۃ اللہ وفی الحدیث الصحیح ان اللہ قال للجنۃ انت رحمتی ارحم بک من شئت وقال للنار انت عذابی واکل واحدۃ منکما ملؤها الا صفقت الشیاطین یعنی شدت بالصفاد وهو الاٰلۃ التی تعقد بها الیدان والرجلان والشیاطین خلق من خلق اللہ وهم ذریۃ ابلیس اجسام یاکلون ویطؤن ویشربون ویولدون ویموتون ویعذبون ولا یعلمون بحال وانکرت ذلک القدریۃ لاضمارهم عقیدۃ الفلاسفۃ ورمما جہلوا علی عوام المنتسبین بالفقہاء فیقولون لهم انها اجسام لطیفۃ لا تاکل ولا تشرب بسائط ولذا لیس کذلک عندهم ولا عند الفلاسفۃ حقیقۃ ولا هم موجودون

شرح سراج احمد

والفضۃ بالفضۃ مثلا بمثل ونقرہ بنقرہ مانند بمانند والتمر بالتمر مثلا بمثل وخرما بخرما مانند بمانند والبر بالبر مثلا بمثل و گندم بگندم مانند بمانند والملح بالملح مثلا بمثل ونمک بنمک مانند بمانند والشعیر بالشعیر مثلا بمثل وجو بجو مانند بمانند فمن زاد او ازداد فقد ارابی پس کسیکہ زیادہ کرد یا طلب زیادہ کرد پس تحقیق ربا کرد گیرندہ ودہندہ در وی برابر اند در اثم واز تکاب حرام بیعوا الذهب بالفضۃ کیف شئتم بفروشید طلا را بنقرہ بهر کیفیت کہ خواہید وحرمت دران نباشد یدا بید دست بدست چون نسیئہ دروی نباشد وبیعوا البر بالتمر کیف شئتم وبفروشید گندم را بخرما بهر کیف کہ خواہید یدا بید دست بدست وبیعوا الشعیر بالتمر کیف شئتم وبفروشید جو را بخرما بهر کیف کہ خواہید یدا بید دست بدست وفی الباب عن ابی سعید اخرجہ الشیخان وابی هریرۃ اخرجہ الشیخان وبلال اخرجہ الشیخان عن ابی سعید ان بلالا جاء الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم بتمر برنی فقال له النبی صلی اللہ علیہ وسلم من این هذا قال کان عندنا تمر ردی فبعت منہ صاعین بصاع فقال اوّہ عین الربوا عین الربوا لا تفعل ولکن اذا اردت تشتری فبع التمر ببیع آخر ثم اشتر بہ حدیث عبادۃ حدیث حسن صحیح وقد روی بعضهم هذا الحدیث عن خالد بهذا الاسناد باین اسناد مذکورہ کہ عن ابی قلابۃ عن ابی الاشعث عن عبادۃ بن الصامت ست وقال وفی مرود انحضرت بیعوا البر بالشعیر کیف شئتم یدا بید بفروشید گندم را بجو بهر طوری کہ میخواہید دست بدست وروی بعضهم هذا الحدیث عن خالد عن ابی قلابۃ عن ابی الاشعث عن عبادۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم الحدیث وزاد فیہ وزیادہ کردہ است بعضی در حدیث قال خالد قال ابو قلابۃ بیعوا البر بالشعیر کیف شئتم یعنی در اول حدیث یدا بید را ذکر کردہ ودرین حدیث بیعوا البر بالشعیر کیف شئتم بدون ذکر یدا بید گفتہ فذکر الحدیث پس ذکر کردہ است تمام حدیث راوالعمل علی هذا عند اهل العلم لا یرون ان یباع البر بالبر الا مثلا بمثل والشعیر بالشعیر الا مثلا بمثل فاذا اختلفت الاصناف فلا باس ان یباع البر بالشعیر پس چون مختلف شوند صنف غلہ پس باک نیست اینکہ فروختہ شود گندم بجو متفاضلا اذا کان یدا بید زیادہ چون باشد دست بدست وهذا قول اکثر اهل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرهم وهو قول سفیان الثوری والشافعی واحمد واسحٰق وقال الشافعی والحجۃ فی ذلک قول النبی صلی اللہ علیہ وسلم وحجت درین جواز تفاضل در اصناف مختلفہ قول آنحضرت کہ این ست بیعوا الشعیر بالبر کیف شئتم یدا بید وقد کرہ قوم من اهل العلم ان یباع الحنطۃ بالشعیر الا مثلا بمثل وتحقیق مکروہ گفتہ اند گروہی از اہل علم این کہ فروختہ شود گندم بجو مگر مانند بمانند یعنی در غیر جنس هم تفاضل روا نیست وهو قول مالک بن انس والقول الاول اصح کہ موافق ایہ ثلثہ است وموافق امام مالک ست لیث واوزاعی ومعظم علمای مدینہ وشام کہ حنطہ وشعیر ہر دو یک صنف اند وهمین مذہب محکی از عمر واخرج مالک فی الموطا ان سلیمان بن یسار قال فی حلف حمار سعد بن ابی وقاص فقال الغلام خذ من حنطۃ اهلک فانما نبیع بها شعیرا ولا تاخذ الا

شرح ابی الطیب

الحال ای حال کونہ مثلا مقابلا بمثل **قولہ** فمن زاد ای اعطی الزیادۃ **قولہ** او ازداد ای قبل الزیادۃ **قولہ** فقد ارابی ای اوقع نفسہ فی الربوا وقال التورپشتی ای اتی الربوا وتعاطاہ ومعنی اللفظ اخذ اکثر مما اعطاہ من ربا الشئ یربو اذا زاد

قوت المغتذی

فمن زاد او ازداد فقد ارابی قیل هو الشک من الراوی والاظهر خلافہ وان المعنی من زاد اعطی الزیادۃ وازداد اخذ الزیادۃ لا یشف قال العراقی یحتمل ان یکون مبنیا للمفعول بضم الیاء المثناۃ من تحت وفتح الشین واخرہ فاء وعلی هذا فلا نافیۃ لا ناهیۃ ویحتمل ان یکون فعلا للواحد بضم تاء المضارعۃ وکسر الشین المعجمۃ من اشف یکون قد انتقل من نهی الجماعۃ الی نهی

شرح سراج احمد

باب ماجاء فی الصرف باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در بیع صرف و آن بیع ذہب ست بذہب و فضہ بفضہ و فضہ بذہب و بعکس آن و مسمی کردہ شد بصرف از جہت تصرف وی و گویند مسمی کردہ شد صرف از جہت صرف اوراز مقتضای بیوع از جواز تفریق پیش از قبض و در ہدایہ گفتہ است اصل الصرف الزیادۃ منہ سمیت النافلۃ صرفا وباین عقد قصد کردہ نمیشود انتفاع را مگر قصد کردہ میشود زیادتی را بوسیلۂ آن نہ انتفاع بعین بدلین بخلاف غلہ حدثنا احمد بن منیع نا حسین بن محمد نا شیبان عن یحیی بن ابی کثیر عن نافع قال انطلقت انا وابن عمر الی ابی سعید گفت نافع رفتم من و عبد اللہ بن عمر بسوی ابی سعید خدری فحدثنا ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال پس حدیث کرد ابو سعید یا آنکہ بدرستیکہ آنحضرت فرمود شنیدہ اذنای ہاتین مقولۂ ابی سعید ست کہ شنیدہ آن حدیث را این ہر دو گوش من کہ یقول میفرمود لا تبیعوا الذہب بالذہب الا مثلا بمثل سفروشید طلا را مگر مانند بمانند والفضۃ بالفضۃ الا مثلا بمثل و نقرہ را بنقرہ مگر مانند بمانند لا یشف بعضہ علی بعض کہ افزون کردہ نشود بعضی آن بر بعضی و شف بمعنی فزون و زیادتی ست بشین معجمہ و تشدید فا و لا تبیعوا منہ غائبا بناجز و مفروشید از وی غائب را بحاضر یعنی نسیہ را بنقد و ناجز بنون و جیم مکسورہ و زای بمعنی نقد و آمادہ است و فی الباب عن ابی بکرۃ عند ابن ماجۃ و عمر اخرجہ الشیخان و عثمن لا تبیعوا الدینار بالدینارین و لا الدرہم بالدرہمین اخرجہ مسلم و ابی ہریرۃ اخرجہ الشیخان و النسائی و ہشام بن عامر و البراء بن عازب اخرجہ احمد و الشیخان و زید بن ارقم اخرجہ احمد الشیخان بلفظ نہی عن بیع الذہب بالورق دینا و فضالۃ بن عبید اخرجہ مسلم و ابی بکرۃ و ابن عمر اخرج عنہ عبد الرزاق بلفظ قال ابن عمر بیع دہ بدوازدہ ربا و اخرج عبد الرزاق بطریق آخر عن مجاہد ان صائغا سأل ابن عمر فقال انی اصوغ ثم ابیع الشیء باکثر من وزنہ واستفضل من ذلک قدر عملی فنہاہ عن ذلک فجعل الصائغ یردد علیہ فقال ابن عمر الدینار بالدینار والدرہم بالدرہم لا افضل بینہما ہذا عہد نبینا صلی اللہ علیہ وسلم الینا وعہدنا الیکم و ابی الدرداء و بلال بن رباح اخرجہ الطبرانی و اخرج احمد و مسلم و النسائی و ابن ماجۃ عن اسامۃ بن زید بلفظ انما الربوا فی النسیۃ و اخرج الطبرانی عن فضالۃ بن عبید لا تبیعوا اکذا بجوہرۃ علی حدۃ والذہب علی حدۃ و اخرج عبد الرزاق و ابن ابی شیبۃ عن انس قال اتانا کتاب عمر و نحن بارمینیۃ لا تبیعوا سیفا فیہ حلقۃ فضۃ بورق اخرج عبد الرزاق عن ابن عباس قال لیس بین العبد و سیدہ ربا حدثنا ابو سعید عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم حدیث حسن صحیح والعمل علی ہذا عند اہل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم و غیرہم لا نعلم

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الصرف **قولہ** قال سمعت اذنای ہاتین یقول المقرران الذات لا تسمع فلا بد من تقدیر مضاف ای سمعت قول اذنای و قولہ یقول حال من ضمیر سمعت و جملۃ سمعت حال بتقدیر قد او معترضۃ و مقول قال لا تبیعوا الخ و المعنی لا تبیعوہما فی حال من الاحوال الا حال کونہما متماثلین ای متساویین وزنا **قولہ** لا یشف بعضہ علی بعض بصیغۃ المجہول من الاشفاف ای لا یفضل و لا یزاد بعض الذہب علی البعض و کذلک الفضۃ و التذکیر باعتبار المذکور قال العراقی یحتمل ان یکون مبنیا للمفعول بضم الیاء المثناۃ من تحت و فتح الشین و آخرہ فاء و علی ہذا فلا نافیۃ لا ناہیۃ و یحتمل ان یکون نہیا للواحد بضم تاء المضارعۃ و کسر الشین المعجمۃ من اشف و یکون قد انتقل من نفی الجماعۃ الی نفی الواحد وہو من الاضداد یطلق علی الزیادۃ و علی النقصان **قولہ** و لا تبیعوا منہ غائبا بناجز ای مؤجلا بحاضر و الناجز بالنون و الجیم و الزای الحاضر ای لا بد من التقابض فی المجلس

عارضۃ الاحوذی

لا الطائف و لا اشخاص و قد بالغنا القول فیہا فی کتب اصول الدین و کذلک قولہ سلسلت ای ربطت فی السلاسل الخامسۃ قولہ فتحت ابواب الجنۃ دلیل علی انہا مغلقۃ السادسۃ قولہ غلقت ابواب النار دلیل علی ان ابوابہا مفتحۃ و قد غلط فی ذلک بعض المتعلقین علی کتاب اللہ فقال ان قولہ تعالی حتی اذا جاؤہا و فتحت ابوابہا دلیل علی ان ابوابہا مفتحۃ ابدا اذ لم یجعل جواب الجزاء و قولہ فی النار حتی اذا جاؤہا فتحت ابوابہا دلیل علی انہا مغلقۃ فقلب الحقیقۃ و تکلم فی کتاب اللہ برایہ و قال آخر من المفصولین قولہ و فتحت ابوابہا بغیر واو و الثمانیۃ اذ للجنۃ ثمانیۃ ابواب کما قال و ثامنہم کلبہم بواو و سابع الاعداد بغیر واو و الحق الصحیح المقبول المعلوم ما قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم اتی باب الجنۃ فاخذ بحلقۃ الباب فاقعقع فیقول الخازن من ذا فاقول محمد فیقول بک امرت ان لا افتح لاحد قبلک و انما تفتح ابواب الجنۃ لیعظم الرجاء و یکثر العمل و تتعلق بہا

بقیہ صفحہ ۲۶

بقیہ صفحہ ۲۷

عارضۃ الاحوذی

الهوى ويتشوق اليها الصبا وتغلق ابواب النار ويجري الشياطين وتقل المعاصي ويصد بالحسنات في وجوه السيئات فتذهب سبيل النار وقد قال البعض الناس ان معنى قوله ففتحت ابواب الجنة كثرت الطاعات وغلقت ابواب النار انقطعت المعاصي وقلت وضرب لذلك الابواب في الوجهين مثلا قال الفقيه الامام ابو بكر بن العربي رضي الله عنه وهذا مجاز جائز لا يقطع الحقيقة ولا يعارضها وكلا المعنيين صحيحان موجودان والحمد لله الحقيقة وهذا للمجاز اذ لا يتنافيان السابعة قوله وغلقت ابواب النار وفي رواية وغلقت ابواب جهنم وروى النسائي وغيره ابواب الجحيم وهذا يدل على انها اسماء جهنم خلافا لمن تعداى فجعل في ذلك عبادة عن انتهاء درجات جهنم اطباق سبع لها هذه القسميات وليس كما زعم انما ابواب جهنم سبعة ولو يخلق الى الآن من يحدث عن محل تسمية ابوابها وذلك كله اعتداء على دين الله وابواب الجنة

شرح سراج احمد

عن ابن عباس انه كان لا يرى باسا ان يباع الذهب بالذهب متفاضلا ولا الفضة بالفضة متفاضلا اذا كان يدا بيد ابن عباس نمی دید باکی اینکه فروخته شود طلا بطلا بزیادت وباک نمی دید به بیع نقره بنقره بزیادت چون باشد دست بدست وقال انما الربوا في النسيئة وگفت ابن عباس جز این نیست که ربا در نسیه باشد نه در تفاضل وكذلك روي عن بعض اصحاب شيئا من هذا وهمچنین روایت کرده است از بعضی یاران آنحضرت چیزی را ازین و اگر ضمیر اصحابه راجع بابن عباس شود هم درست ست وقد روي عن ابن عباس انه رجع عن قوله حين حدثه ابو سعيد الخدري وتحقیق روایت کرده شده است از ابن عباس که بدرستیکه او رجوع کرده از قول خود هنگامی که حدیث کرد او را ابو سعید خدری عن النبي صلى الله عليه وسلم والقول الاول اصح که تفاضل در بیع نقدین حرام ست والعمل على هذا عند اهل العلم وهو قول سفيان الثوري وابن المبارك والشافعي واحمد واسحق وروي عن ابن المبارك انه قال ليس في الصرف اختلاف وروایت کرده شده است از عبد العزیز بن المبارک که او گفت نیست در بیع صرف اختلافی بلکه باتفاق ست که نسیه و تفاضل هر دو حرام ست در بیع نقدین نقد حدثنا الحسن بن علي الخلال ثنا يزيد ابن هارون ثنا حماد بن سلمة عن سماك بن حرب عن سعيد بن جبير عن ابن عمر قال كنت ابيع الابل بالنقيع گفت عبد الله ابن عمر بود م من که می فروختم شتران را در موضع نقیع بنون و قاف بر وزن رفیع نام موضعی ست قریب مدینه مطهره که در انجا بازاری بود و بعضی آنرا بباء موحده خوانده اند که نام موضعی مشهور ست که مقبره مدینه است و آنجا نیز پیش ازینکه آن سالمقبره گویند بازاری بود فابيع بالدنانير پس میفروختم من اهل خود را بدینارها فاخذ مكانها الورق پس میگرفتم در جای دینارها نقره را وابيع بالورق فاخذ مكانها الدنانير و میفروختم شتران را بنقره پس میگرفتم بجای آن دنانیر زر سرخ را فاتيت رسول الله صلى الله عليه وسلم فوجدته خارجا من بيت حفصة پس آمدم من نزد آنحضرت پس یافتم آنحضرت را بیرون شونده از خانه خواهر من حفصه فسألته عن ذلك پس سوال کردم و پرسیدم آنحضرت را ازین بیع فقال لا باس ان تبيع بالقيمة و در روایتی دیگر آمده فقال لا باس ان تاخذ بسعر يومها ما لم تفترقا وبينكما شيء یعنی پس فرمود آنحضرت باکی نیست اینکه بگیری تو در اینجا دنانیر را در بدل یکدیگر بنرخ آن روز ازین طریق استجاب ست والا بهر نرخ که بگیرند جائز ست بشرطیکه جدا نشوید شما از یکدیگر و حال آنکه میان شما چیزی است که تقابض ست یعنی این استبدال دنانیر و دراهم بیکدیگر بشرطی جائز ست که در مجلس تقابض کنند تا بیع نقد بنسیه لازم نیاید وهذا حديث لا نعرفه مرفوعا الا من حديث سماك بن حرب عن سعيد بن جبير عن ابن عمر یعنی از طریق دیگر مرفوع نیست مگر ازین طریق که مذکور شده وروى حماد بن ابي هند هذا الحديث عن سعيد بن جبير عن ابن عمر موقوفا والعمل على هذا عند بعض اهل العلم ان لا باس ان يقبض الذهب من الورق والورق من الذهب باکی نیست اینکه قبض کرده شود طلا از فضه و فضه از طلا وهو قول

شرح ابی الطیب

قوله انه رجع عن قوله حين حدثه ابو سعيد ونص عليه فاني مسلم حدثنا الحكم بن موسى قال حدثنا هقل عن الاوزاعي قال حدثني عطاء بن ابي رباح ان ابا سعيد الخدري لقي ابن عباس فقال له ارايت قولك في الصرف اشيء سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم ام شيء وجدته في كتاب الله فقال ابن عباس كلا لا اقول اما رسول الله صلى الله عليه وسلم فانتم اعلم به واما كتاب الله فلا اعلمه ولكني حدثني اسامة بن زيد ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال انما الربا في النسيئة وقال في شرح مسلم هذه الاحاديث التي ذكرها مسلم تدل على ان ابن عمر وابن عباس رضي الله عنهم لم يكن بلغهما احاديث النهي عن التفاضل في غير النسيئة فلما بلغتهما رجعا

شرح سراج احمد

احمد و اسحٰق و قد ذکرہ بعض اھل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیر ھو ذلک اخرج عبد الرزاق عن یسار بن نمیران عمر ابن الخطاب قال فی الرجل یسأل الرجل الدنانیر ایاخذ الدراھم قال اذا قاست علی الثمن فاعطاھا ایاہ بالقیمۃ حدثنا قتیبۃ نا اللیث عن ابن شھاب عن مالک بن اوس بن الحدثان ان قال بدرستیکہ مالک گفت اقبلت اقول من یصطرف الدراھم آمدم من کہ میگفتم کیست کہ بدل کند دراہم را بدنانیر فقال طلحۃ بن عبید اللہ وھو عند عمر بن الخطاب ارنا ذھبک ثم ائتنا اذا جاء خادمنا نعطک ورقک پس گفت طلحہ و حال آنکہ او نزد امیر المومنین عمر بن الخطاب بود نما مر اطلای خود را ثم ائتنا اذا جاء خادمنا نعطک ورقک پس بیار ما را چون بیاید خادم ما بدہیم ترا ورق تو فقال عمر بن الخطاب کلا واللہ لتعطینہ ورقہ او لترون الیہ ذھبہ پس گفت عمر نہ چنین ست بخدا سوگند ہر آئینہ بدہی تو او را ورق او را یا رد کنی تو بسوی وی طلای او را فان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال الورق بالذھب ربا الا ھاء وھاء پس بدرستیکہ آنحضرت فرمود ورق بطلا بدل کردن ربا ست مگر دست بدست و البر بالبر ربوا الا ھاء وھاء و التمر بالتمر ربوا الا ھاء وھاء و الشعیر بالشعیر ربوا الا ھاء وھاء یعنی درین ہمہ نسیہ روا نیست مگر دست بدست باشد ھذا حدیث حسن صحیح و العمل علی ھذا عند اھل العلم و معنی قولہ الا ھاء وھاء یقول یدا بید و معنی ھا وھاء ید بید یست بدانکہ استدلال کردہ است مالک باین حدیث بر اشتراط تقابض عقب عقد پس وی انیست تاخیر از عقد و اگرچہ در مجلس باشد و گفت امام ما ابو حنیفہ و شافعی کہ شرط ست قبض در مجلس اگرچہ مؤخر شود از عقد و بھذا الحدیث استدل ابن الجوزی علی اشتراط التقابض فی الطعام علی ابی حنیفۃ کالنقدین وھو قول مالک و الشافعی و احمد و قال ابو حنیفۃ عقد الصرف یعتبر فیہ قبض عوضیہ فی المجلس و ماسواہ مما فیہ الربوا یعتبر التعیین و الوجود وقت العقد لا التقابض فلو افترقا بعد تعیین البدلین من غیر قبض جاز اختلاف ست علما را در علتی کہ آن سبب تحریم بود در ربوا در نقدین و غلہ و نزد امام ما ابو حنیفہ علت در نقدین وزن ست پس متعدی میشود بسوی ہر موزون چنانکہ نحاس و حدید و در غلہ کیل ست و ایمہ ثلثہ را اتفاق ست کہ علت در نقدین ثمنیت ست پس متعدی نمیشود بسوی غیر انہا و در غلہ اختلاف ست فقال الشافعی کونہا مطعومۃ فیتعدی الی کل مطعوم من الاقوات و الفواکہ و الادویۃ و الجنسیۃ بشرط عمل العلۃ و عند مالک الادخار للقوت فعداہ الی الزبیب و السلت و الفواکہ التی تؤکل یابسا و یدخر دون ما یؤکل رطبا فقط کالبطیخ و السفرجل و نحوہما ہذا فی ربا النساء فضل اما النسیئۃ فیکفی فی تحقیقہما عندنا منا ابی حنیفۃ احد الامرین اما اتحاد الجنس او الکیل و الوزن و کذلک عند مالک غیر ان الامر الثانی عند الادخار للقوت و قال الشافعی الطعم و یحرم النسیئۃ و لو اختلف الجنس و اما اتحاد الجنس فلا یحرم شیئا و انما ہو شرط فی حرمۃ التفاضل و الشرط لا یحرم شیئا و قال داود الظاہری بانہ یقتصر حکم الربوا علی الاشیاء الستۃ المنصوصۃ لا غیر و روی عن قتادۃ و طاوس و حکی عن ابن عقیل الحنبلی کما فی شرح الموطا

شرح ابی الطیب

قولہ اقبلت اقول ای اقبلت قائلا **قولہ** الورق بالذھب ربا الا ھاء وھاء بالمد و القصر اسم فعل بمعنی خذ و المد افصح و اشھر و الھمزۃ مفتوحۃ و یقال بالکسر و اصلہ ھاک ای خذ فحذف الکاف و عوض منہا المد و الھمزۃ ای مقبوضین و ماخوذین فی المجلس قبل التفرق بان یقول احدھما خذ ھذا فیقول الاخر مثلہ و قیل معناھا خذ و اعط قال النووی و من قصرہ قال وزنہ و زن خف یقال للواحد ھا کخف و للاثنین ھاء اکخافا و للجمع ھاؤا کخافوا و للمؤنثۃ ھائی و منہم من لا یثنی و لا یجمع علی ھذہ اللغۃ و لا یغیرھا فی التانیث بل یقول فی الجمیع ھا

عارضۃ الاحوذی

ثمانیۃ و لم یخلق من جسمہا عن محمد قال امرؤ برایہ ماشاء فبش ما صنع و شاء الثامنۃ قال مستریبا انا نری المعاصی فی رمضان کما ھی فی غیرہ فما افاد تصفید الشیاطین و ما معنی ھذا الخبر قلنا لہ کذبت او جھلت لیس یخفی ان المعاصی فی رمضان اقل منہا فی غیرہا و من زعم ان رمضان فی الاسترسال علی المعاصی و غیرہ سواء فلا نکلمہ فقد سقطت مخاطبتہ بل تقل المعاصی و یبقی منہا ما بقی و ذلک لثلثۃ اوجہ احدھا ان یکون المعنی صفدت و سلسلت المردۃ و بقی من لیس بمارد و لا عفریت و یدل علیہ الحدیث الاخر الذی رواہ ابو عیسی و غیرہ ثانیہا ان یکون المعنی انہا بعد صعوبا تصفیدھا کلھا و سلسلتہا تحمل علی المعاصی بالوسوسۃ فانہ لیس من شرط الوسوسۃ التی یجدھا المرء فی نفسہ من الشیطان للاتصال بل ھی من العبد صحیحۃ فان اللہ ھو الذی یخلقہا فی قلب العبد عند تکلم الشیطان بہا کما یخلق فی قلب المسحور عند تکلم

بقیہ صفحہ ۲۸

شرح سراج احمد

باب ماجاء فی ابتیاع النخل بعد التابیر والعبد وله مال باب است در بیان آنچه آمده است در ذکر خریدکردن درخت خرما پس از تابیر اصلاح وی و در ذکر خریدکردن بنده در حالیکه باشد مر او را مالی حدثنا قتیبة نا اللیث عن ابن شهاب عن سالم عن ابیه ابن عمر قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول من ابتاع نخلا بعد ان تؤبر کسی که بخرد درخت خرما را بعد از تابیر آن تابیر اصلاح نخل و تلقیح اوست یعنی کشنی دادن خرما را بنهادن چیزی از شگوفۂ نر در شگوفۂ مادہ و مراد بدان درین حدیث ظهور ثمرہ است زیرا که این لازم تابیر است تا آنکه اگر تابیر کرده شده و ثمره ظاهر نشد حکم نه این است که گفت فثمرتها للبائع پس میوۂ آن درخت مر بائع راست یعنی اگر درخت خریده که میوۂ او ظاهر شده و رسیده است پس میوه حق بائع ست و دراز ان اوست و تابع درخت نیست و بمشتری نمی رسد الا ان یشترط المبتاع مگر آنکه شرط کند خریدار و راضی گردد بدان فروشنده و من ابتاع عبدا وله مال فماله للذی باعه هر که خرید کرد بنده را و حال آنکه در دست آن بنده مالی بود پس مال آن غلام مر کسی راست که فروخته او را یعنی برای بائع ست الا ان یشترط المبتاع مگر آنکه شرط کند مشتری و اختلاف کرده اند علماء در جاها که پوشیده است و ظاهر حدیث آنست که در زیاید در بیع و بعضی گفته اند که مقدار انچه ستر عورت کند می آید و زیاده بر آن نه و فی الباب عن جابر اخرجه مسلم و ابن حبان و اخرجه ابن ماجة عن عبادة بن الصامت حدیث ابن عمر حدیث حسن صحیح هکذا روی من غیر وجه عن الزهری عن سالم عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم قال من ابتاع نخلا بعد ان یؤبر فثمرتها للبائع الا ان یشترط المبتاع و من باع عبدا وله مال فماله للبائع الا ان یشترط المبتاع و روی عن نافع عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم قال من ابتاع نخلا قد ابرت فثمرتها للبائع الا ان یشترط المبتاع حاصل همه یکی ست مگر اختلاف الفاظ است و روی عن نافع عن ابن عمر عن عمر انه قال من باع عبدا وله مال فماله للبائع الا ان یشترط المبتاع هکذا روی عبید الله بن عمر و غیره عن نافع الحدیثین بهمین روایت کرده عبید الله و غیر وی از نافع هر دو حدیث را و قد روی بعضهم هذا الحدیث عن نافع عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم ایضا یعنی بطریق دیگر سوای طریقه عبید الله بن عمر و روی عکرمة بن خالد عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم نحو حدیث سالم و العمل علی هذا

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی ابتیاع النخل بعد التؤبیر والعبد وله مال **قوله** من ابتاع ای اشتری **قوله** بعد ان یؤبر بتشدید الموحدة المفتوحة من التابیر وهو تلقیح النخل وهو ان یوضع شیء من طلع فحل النخل فی طلع الانثی اذا انشق فتصلح ثمرته باذن الله تعالی وکان اجود مما لم یؤبر **قوله** الا ان یشترط المبتاع ای المشتری بان یقول اشتریت النخلة بثمرتها هذه وکذلک فی غیر المؤبرة عندنا وقال مالک والشافعی واحمد فی غیر المؤبرة تکون الثمرة للمشتری الا ان یشترط البائع لنفسه **قوله** وله مال ای للعبد مال واللام فی له مال للاختصاص فان العبد لا ملک له خلافا للمالکیة وبیان ان العبد لا ملک له بحال ان السید لو ملکه لا یملک لانه مملوک فلا یجوز ان یکون مالکا لبهائم وقوله وله مال اضافة مجازیة لا اضافة ملک کما یضاف السرج الی الفرس والاکاف الی الحمار والغنم الی الراعی یدل علیه انه قال فماله للبائع اضاف الملک الیه والی البائع فی حالة واحدة ولا یجوز ان یکون الشیء الواحد کله ملکا للاثنین فی حالة واحدة فثبت ان اضافة المال الی العبد مجازا ای للاختصاص لکونه فی یده والی المولی حقیقة ای للملک

عارضة الاحوذی

الساحر وعند تکلم العائن فی جسم المعین ذا التقی ان المعاصی رهما زالت بوسوس الشیطان وبقیت المعاصی ان تکون من قبل شهوات الانسان واعراضه الفاسدة التاسعة قوله ویناد ی مناد هو غیر مسموع للآدمیین ولکنهم اخبروا به لیعلموا انهم غیر معقول عنهم ولا مهملین فان الباری لا یجوز علیه الغفلة ولا الاهمال بحال ولا بوجه وقد وهم فی ذلک المتکلمون من علمائنا فی بعض الاطلاق علی الله عز وجل وذلک قبیح لا ینبغی فلا تلتفتوا علیه العاشرة لله عتقاء من النار فی کل لیلة ویوم وفی کل ساعة من کل شهر ولعتق اسباب من الطاعات فلله عتق بالتوحید وبالصلوٰة وبالزکوٰة وبالصیام فعتقاء رمضان بثواب الصیام وبرکته وفی الحدیث الصحیح والصلوٰة نور والصدقة برهان والصوم ضیاء والقرآن حجة لک او علیک کل الناس تغدو فبائع نفسه ومعتقها او موبقها الحادیة عشر قوله کل لیلة تنبیها علی ان الاجرة یاخذها عند انتهاء عمله متصلا به وفی الاثر وفی الخبر اعطوا

التخریج

قلت اخرجه الامام فی قال الترمذی وفی الباب عن جابر رضی الله عنه اخرجه مسلم وابن حبان وعن عبادة اخرجه ابن ماجة وعن ابن عمر اخرجه مسلم وابن حبان وعن عبادة اخرجه ابن ماجة وعن ابن عمر اخرجه مسلم وابن حبان وعن عبادة اخرجه ابن ماجة

صلی الله علیه وسلم انه قال من ابتاع نخلا بعد ان یؤبر فثمرتها للبائع الا ان یشترط المبتاع ومن باع عبدا وله مال فماله للبائع الا ان یشترط المبتاع وفی الباب عن جابر اخرجه مسلم وابن حبان وعن عبادة اخرجه ابن ماجة وعن ابن عمر اخرجه مسلم وابن حبان وعن عبادة اخرجه ابن ماجة

صلی الله علیه وسلم انه قال من ابتاع نخلا بعد ان یؤبر فثمرتها للبائع الا ان یشترط المبتاع ومن باع عبدا وله مال فماله للبائع الا ان یشترط المبتاع وفی الباب عن جابر اخرجه مسلم وابن حبان وعن عبادة اخرجه ابن ماجة وعن ابن عمر اخرجه مسلم وابن حبان وعن عبادة اخرجه ابن ماجة

شرح سراج احمد

الحدیث عند بعض اهل العلم وهو قول الشافعی واحمد واسحق قال محمد بن اسمعیل البخاری وحدیث الزهری عن سالم عن ابیه عن النبی صلی الله علیه وسلم اصح از دیگر اسناد **باب** ماجاء البیعان بالخیار مالم یتفرقا باب است در بیان آنچه آمده است که بائع ومشتری را خیار است مادامیکه جدا نشده باشند از مجلس حدثنا واصل بن عبد الاعلی الکوفی نا محمد بن فضیل عن یحیی بن سعید عن نافع عن ابن عمر قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول البیعان بالخیار مالم یتفرقا صاحب بیع وشرا کنندگان هریکی ازین دو اختیار دارد بر صاحب خود که ثابت دارد بیع را یا فسخ کند مادامیکه در مجلس است او یختارا یا بائع ومشتری اختیار کنند چنانکه یکی گوید اختیار کردی دیگر گوید اختیار کردم قال فکان ابن عمر اذا ابتاع بیعا وهو قاعد قام لیجب له گفت نافع پس بود ابن عمر چون خرید میکرد چیزی را وحال آنکه او نشسته می بود برمی خواست تا که لازم شود برای او بیع حدثنا محمد بن بشار نا یحیی بن سعید عن شعبة قال ثنی قتادة عن صالح ابی الخلیل عن عبد الله بن الحارث عن حکیم بن حزام قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم البیعان بالخیار مالم یتفرقا بائع ومشتری هر دو مختار اند مادامیکه متفرق نشده اند فان صدقا وبینا بورک لهما فی بیعهما اگر راست گویند وبیان کنند عیب سلعه وثمن و امثال آنرا کرده شود برکت در بیع ایشان وان کذبا وکتما او گر دروغ گویند وبپوشند محقت برکة بیعهما بیع ایشان کاهیده شود وبرده شود برکت بیع ایشان وهذا حدیث صحیح حسن وفی الباب عن ابی برزة اخرجه ابوداود وابن ماجة وعبد الله

شرح ابی الطیب

باب ماجاء البیعان بالخیار مالم یتفرقا **قوله** البیعان بالخیار آنه بفتح الموحدة وتشدید المثناة التحتیة ای کل واحد منهما متصف بالخیار فی الفسخ والابقاء مالم یتفرقا عن مجلس البیع بالابدان او یختارا امضاء البیع وهما فی المجلس او یختار فسخ البیع فباحد هذین الامرین وهو الافتراق بالابدان والثانی امضاء البیع او اختیار الفسخ یسقط خیار الفسخ ویلزم البیع او ینفسخ البیع والظاهر من قوله او یختار احمله علی اختیار الفسخ لتکمل المقابلة وفی صحیح البخاری بلفظ او یقول احدهما لصاحبه اختر انتهی ومفاده انه اذا قال ذلک لصاحبه لا یکون بالخیار بالمخاطب فان اختار الامضاء انقطع اختیاره الفسخ ایضا وان لم یتفرقا وان اختار الفسخ انفسخ **قوله** قام لیجب له اشار به الی ان المراد بالتفرق تفرق الابدان لا التفرق بالاقوال وقال علماؤنا ان المراد بقوله مالم یتفرقا التفرق قولا فان قال احدهما بعت وقال الآخر اشتریت لم یسقط الخیار ویؤید هذا المعنی خبر المتبایعین بالخیار مالم یتفرقا عن بیعهما او اما حمل ابن عمر رضی الله عنهما التفرق علی تفرق الابدان فلا یخرج الحدیث من الاحتمال مع تایید روایة مالم یتفرقا عن بیعهما وفی هذا التاویل جمع بین الروایات والله اعلم **قوله** فان صدقا ای فی صفة المبیع والثمن وما یتعلق بهما **قوله** وبینا ای عیب الثمن والمبیع **قوله** بورک لهما فی بیعهما ای وشرائهما والمراد به ثمن المبیع والمشتری **قوله** محقت برکة بیعهما بصیغة المجهول ای ازیلت وذهبت

قوت المغتذی

الواحد وهو من الاضداد یطلق علی الزیادة وعلی المنقصان البیعان بالخیار مالم یتفرقا والمسلم مالم یفترقا واوسل ثعلب هل هما بمعنی واحد فقال نا ابن الاعرابی عن المفضل قال یفترقان بالکلام ویتفرقان بالابدان وقال البیهقی فی سننه اخبرنا ابو عبد الله الحافظ انا ابو الحسن احمد بن محمد بن عبدوس الطرائفی قال سمعت عثمان بن سعید الدارمی یقول سمعت اسحق ابن ابراهیم الحنظلی یقول سمعت سفیان یقول سمعت عبد الله بن المبارک یقول الحدیث من البیعین بالخیار مالم یتفرقا اثبت من هذا الاساطین

عارضة الاحوذی

لاجیر اجرة قبل ان یجف عرقه واذا کان تمام الشهر اخذ ثوابا مجددا واجرة مضاعفة مؤکدة وقد بینها النبی صلی الله علیه وسلم بقوله عن ربه من صام رمضان ایمانا واحتسابا غفر له ماتقدم من ذنبه صحیح ملیح الثانیة عشر قوله یاباغی الخیر قال اهل العربیة اصل البغی فی الشر واقله ماجاء فی طلب الخیر واظنهم قالوا ذلک لان الله عز وجل لما اضاف الشر الیه ذکره مطلقا فقال فمن اضطر غیر باغ ولا عاد وقد یضاف الیه الشر مقیدا کقوله یبغون فی الارض بغیر الحق وقد یضاف الیه الخیر کقوله فی هذا الحدیث یاباغی الخیر وقال عبد الله ابن الاعور الجرمازی اجل الصحابة للنبی صلی الله علیه وسلم یاسید الناس ودیان العرب الیک اشکو ذربة من الذرب خرجت ابغیها الطعام فی رجب وذکر الحدیث الثالث عشر قد بینا فی کتب الاصول بطلان الاحتیاط للحسنات بالسیئات علی مذهب المبتدعة وبینا ان الحسنات تحبط السیئات وذلک بالموازنة الا

شرح سراج احمد

ابن عمر اخرجه الثلاثة وسمرة اخرجه النسائی وابن ماجة وابی هریرة اخرجه الدارقطنی والبیهقی وضعفاه وابن عباس اخرجه البیهقی والحاکم کلهم اخرجوه بمضمون واحد حدیث ابن عمر حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم کابن عمر وابن عباس وابی برزة وعبد الله بن عمرو بن العاص وابی هریرة وحکیم بن حزام وغیرهم وهو قول الشافعی واحمد واسحق وقالوا الفرقة بالابدان لا بالکلام وگفته اند این علما که فرقت و جدائی متبایعین بمکان بدنهاست نه بسخن و قد بعض اهل العلم معنی قول النبی صلی الله علیه وسلم ما لم یتفرقا و تحقیق گفته اند بعضی اهل علم معنی قول آنحضرت که مالم یتفرقا ست این ست یعنی الفرقة بالکلام مراد سید اردبفرقت فرقت بکلام والقول الاول اصح لان ابن عمر هو روی عن رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو اعلم بمعنی ما روی صنف گوید وقول اول که فرقت بابدان ست اصح ست زیرا که ابن عمر روایت کرده است از آنحضرت حدیث را و او داناترین ست بمعنی چیزی که روایت کرده و مرفوعی عنده انه کان اذا اراد ان یوجب البیع مشی لیجب له و روایت کرده شده است از ابن عمر که او بود که چون میخواست اینکه لازم شود بیع چند قدم میرفت تا لازم می شد بیع برای وی اخرجه عبد الرزاق عن نافع قال کان ابن عمر اذا اشتری شیئا مشی ساعة قلیلا لیقطع البیع ثم یرجع الیه اخرج الشیخان والنسائی وابن ماجة عن ابن عمر اذا تبایع الرجلان فکل واحد منهما بالخیار ما لم یتفرقا وکانا جمیعا او یخیر احدهما الآخر فان خیر احدهما الآخر فتبایعا علی ذلک وجب البیع وان تفرقا بعد ان تبایعا ولم یترک واحد منهما البیع فقد وجب البیع وهکذا روی عن ابی برزة الاسلمی وهمچنین روایت کرده شده است از ابی برزه اسلمی ان رجلین اختصما الیه فی فرس بعدما تبایعا بدستیکه دو مرد برداشتند مخاصمه خود را بسوی ابی برزه در یک اسبی پس از انکه باهم بیع کرده بودند نکانوا فی سفینة پس شدند بیشتر آن دو مرد در کشتی فقال لا اریکما افترقتما پس گفت ابو برزه نمی بینم من شما را که جدا شدید و قال رسول الله صلی الله علیه وسلم البیعان بالخیار ما لم یتفرقا و فرمود آنحضرت بائع و مشتری هر دو را اختیار ست مادامیکه جدا نشوند از یک دیگر اخرجه ابو داود وابن ماجة وقد ذهب بعض اهل العلم من اهل الکوفة وغیرهم الی ان الفرقة بالکلام وهو قول الثوری وهکذا روی عن مالک بن

شرح ابی الطیب

قوله الی ان الفرقة بالکلام بناء علی ان حقیقة المتبایعین المتشاغلان بامر البیع لا من تحقق البیع بینهما وانقضی لانه مجاز والتشاغل یصدق عند ایجاب احدهما قبل قبول الآخر فیکون ذلک هو المراد وهذا یسمی خیار القبول وهذا حمل ابراهیم النخعی لا یقال هذا ایضا مجاز لان قبل قبول الآخر الثابت بائع واحد لا متبایعان لانا نقول هذا من المواضع التی تصدق الحقیقة فیها بجزء من معنی اللفظ کالمخبر لا حقیقة له الا حال التکلم باخبر اخبر الخ یقوم به فعة لیصدق حقیقة حال قیام المعنی وعلی التقدیرین فی جزائه وبالضرورة یصدق علیه انه مخبر حال النطق ببعض حروف الخبر والا لا یتحقق له حقیقة ولانا نفهم من قول القائل زید وعمرو هنالک یتبایعان انهما متشاغلان بامر التبایع فلیکن هو المعنی الحقیقی والحمل علی الحقیقی متعین فیکون الحدیث دلیل اثبات خیار القبول النفی توهم انهما اذا اتفقا علی الثمن وتراضیا علیه ثم وجب احدهما یلزم الآخر من غیر ان یقبل فلذلک اصلا للاتفاق السابق فی الزامه بکلام احدهما بعده ویؤیده قوله تعالی یا ایها الذین امنوا اوفوا بالعقود وهذا عقد قبل التخییر فلو کان لاحدهما فسخه بعد تمام العقد قبل التفرق بالابدان لعارض نص القرآن وقوله تعالی لا تاکلوا اموالکم بینکم بالباطل الا ان تکون تجارة عن تراض منکم وبعد الایجاب والقبول تصدق تجارة عن تراض غیر متوقف علی التخییر وقوله تعالی واشهدوا اذا تبایعتم امر بالتوثق بالشهادة حتی لا یقع التجاحد للبیع والبیع یصدق قبل الخیار بعد

عارضة الاحوذی

ان الایمان یحیط السیئات کلها من غیر موازنة فاذا نظرنا الی الاعمال فاحباط الحسنات للسیئات انما یکون بالوزن الذی اخبر الله عنه وقد اخبرنا نبینا صلی الله علیه وسلم ان الصلوة تکفر الذنوب الا الکبائر فی الصحیح من الحدیث فاذا کانت کبائر الذنوب لا تسقط بالصلوة فاجری ان لا تسقط بالصیام لان الصلوة افضل من الصیام قدرا واکثر ثوابا واعظم فی الدنیا عقابا ولا شک لانه عیار فی عقوبة الآخرة ایضا فاذا ثبت هذا فعتقاء الله فی لیالی رمضان ثلثة الاول ان تکون حسناته وسیئاته قبل رمضان متقابلة او السیئات فضل فی الوزن فیاتی رمضان زیادة تواز الفضل وتربی علیه فیغفر ما تقدم من ذنبه الثانی ان یکون المعنی به عتقه من النار بشرط ان یدوم علی حاله بعد رمضان کما هو فی رمضان من التعفف والتعبد الثالث ان یکون المعنی به ما ییسره الله للعبد من نیة خالصة وتوبة صادقة یختم بها شهره فیعتقه من النار

شرح سراج احمد

انس وروی عن ابن المبارک انه قال کیف ارد هذا والحدیث فیه عن النبی صلی الله علیه وسلم صحیح وہمچنین روایت کردہ شدہ است از امام مالک و روایت کردہ شدہ است از عبد اللہ بن المبارک کہ او گفتہ است چہ طور رد کنم این را و حالانکہ حدیثے درین مسألہ از آنحضرت صحیح شدہ است کہ فرقت بکلام ست فقوی هذا المذهب پس تقویت کرد ابن المبارک این مذہب را مصنف معنی قول آنحضرت کہ الابیع الخیار ست بیان میکند ومعنی قول النبی صلی الله علیه وسلم الابیع الخیار کما اخرجه احمد والترمذی بلفظ الا ان تکون صفقة خیار معناه معنی عبارت این ست ان یخیر البائع المشتری بعد ایجاب البیع اینکہ خیار دہد بائع مشتری را پس از ایجاب بیع فاذا اختیره فاختار البیع فلیس له خیار بعد ذلك پس چون خیار داد بائع او را پس اختیار کرد مشتری بیع را پس نیست مشتری را خیاری پس ازین فی فسخ البیع در فسخ کردن بیع وان لم یتفرقا واگرچہ جدا نگشتہ اند ہر دو وهکذا فسره الشافعی وغیره وما یقوی قول من یقول الفرقة بالابدان لا بالکلام ہمچنین تفسیر کردہ است آنرا شافعی وغیر او واز بعضی انچہ تقویت میکند قول کسی را کہ گفتہ است کہ فرقت بابدان ست بکلام نیست حدیث عبد الله ابن عمرو عن النبی صلی الله علیه وسلم حدیث عبد اللہ بن عمرو ست کما اخرجه ابو داود وابن ماجة من طریق عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده عبد الله بن عمرو بن العاص رضی الله عنهم ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال المتبایعان بالخیار مالم یتفرقا الا ان یکون صفقة خیار ولا یحل لهما ان یفارق صاحبه خشیة ان یستقیله وهکذا اخرجه الترمذی حدثنا بذلك قتیبة نا اللیث بن سعد عن ابن عجلان عن عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده عبد الله بن عمرو بن العاص ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال بدستیکہ آنحضرت فرمود البیعان بالخیار مالم یتفرقا الا ان تکون صفقة خیار

شرح ابی الطیب

الا ایجاب والقبول فلو ثبت الخیار وعدم لزوم العقد الملزم قبله کان ابطالا لهذه النصوص فان قیل بقی انه اذا حمل التفرق علی التفرق بالکلام یوهم ان التفرق بمعنی الضم ای مالم یضم احدهما ایجابه الی قبول صاحبه وهو بعید جدا لا وجه له لانه تفسیر بالضد من حیث المعنی ومن حیث التعدیة واللزوم بل معناه مالم یتفرقا من البیع کقوله تعالی وان یتفرقا یغن الله کلا من سعته ولیس من شرط الطلاق التفرق بالابدان سواء کان بطریق الخلع او غیره قال فی شرح الموطا عند ابی داود والنسائی المتبایعان کل واحد منهما بالخیار مالم یفترقا الا ان تکون صفقة خیار ولا یحل لهما ان یفارق صاحبه خشیة ان یستقیله فهذه الزیادة تسقط خیار المجلس اذ لو کان مشروعا لم یحتج للاستقالة قال القرطبی وهذه اشبه الاجوبة انتهی والحاصل ان عندنا وعند مالک خیار المجلس غیر ثابت والله اعلم بما هو الارجح و اجاب شارح الموطا عن فعل ابن عمر رضه بانه لا دلالة فیه لذلك لاحتمال انه بحسب فهمه من اللفظ لا من نفس المصطفی قوله الا ان تکون صفقة خیار قیل الاستثناء من الحکم والمعنی المبیعان بالخیار مالم یتفرقا الا فی بیع شرط فیه عدم التخییر ای شرط فیه ان لا خیار لهما فی المجلس فیلزم البیع بنفس العقد ولا یکون فیه خیار اصلا وهذا تاویل من یصحح البیع علی هذا الوجه وعلی هذا فی الکلام حذف مضاف واقامة المضاف الیه مقامه وقیل المعنی الا بیعا جری فیه التخایر بان یقول احدهما للآخر فی المجلس اختر فیختار فیلزم العقد ویسقط خیار المجلس قال الباجی والاظهر ان یقال معناه فلا خیار الا فی بیع شرط فیه الخیار لان الخیار اذا اطلق شرعا فهم منه اثباته لا قطعه انتهی وهذا الخیار مقید بثلاثة ایام کما دلت علیه الاحادیث المشهورة والاستثناء علی ما ذهب الیه الباجی من مفهوم الغایة

عارضة الاحوذی

دهره الاحکام هل یشرع لرمضان غسل ام لا اذکر البخاری ان ابن عمر کان یغتسل لکل انه لبدیع

باب لا یتقدم الشهر بیوم ولا یومین ابو سلمة عن ابی هریرة من روایة محمد بن عمرو قال النبی صلی الله علیه وسلم لا یتقدم الشهر بیوم ولا یومین الا ان یوافق ذلك صوما کان یصومه احدکم صوم الرویته و افطروا الرویته فان غم علیکم فعدوا ثلاثین ثم افطروا یحیی بن ابی کثیر عن ابی سلمة عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا تقدموا صیام رمضان بصیام قبله بیوم ولا یومین الا ان یکون رجل کان یصوم صوما فلیصمه حدیثان صحیحان حسنان الاصول الذرائع اصل من اصول الفقه وهو کل فعل جائز فی ذاته موقع فی محذور او محظور لعارضته ولا یلدغ المومن من جحر مرتین مثل لا حقیقة عند الاکثر وحقیقة عند الاقل والاول اصح وقد قال النبی صلی الله علیه وسلم لتتبعن سنن من کان قبلکم شبرا بشبر وذراعا بذراع حتی لو دخلوا

بقیۂ صفحہ ۳۲

الزیلعی حجة علی من قال السنة ترك الصحابی قوله وفعله وما یعضد ذلك لقطع الاحتمال لما روی الطحاوی عن ابن عمر کان یفعل ذلك وعن عبد الله بن عمرو بن العاص مثله وعن حمزة بن عبد الله بن عمر مثله وقال ما ادرکت الصفقة حیا ولا میتا الا وهی بالخیار وعن ابن شهاب ما ادرکت احدا من ائمتنا الا وهو یری ان البیع لا یتم الا بالتفرق وعن ابن عمر انه کان اذا اشتری شیئا یعجبه فارق مکانه الذی اشتری فیه البیع مخافة ان یجب البیع قبل التفرق الذی یکون بعده وذکر ابن المنذر ان ابن عمر کان یفعل ذلك وذکر ابن عبد البر ان ابن عمر کان اذا اشتری شیئا یعجبه فارق مکانه الذی اشتری فیه البیع مخافة ان یجب البیع قبل التفرق الذی یکون بعده وذکر ابن عبد البر ان ابن عمر کان اذا اشتری شیئا یعجبه فارق مکانه الذی اشتری فیه البیع مخافة ان یجب البیع قبل التفرق الذی یکون بعده وذکر ابن عبد البر ان ابن عمر کان اذا اشتری شیئا یعجبه فارق مکانه الذی اشتری فیه البیع مخافة ان یجب البیع قبل التفرق الذی یکون بعده

شرح سراج احمد

بائع ومشتری بخیار اند داسیکہ متفرق نشوند مگر آنکہ باشد بیع خیار وصفقہ دست برہم زدن کہ آواز آید ودست بردست کسی دیگر زدن در بیع وبعیت ولا یحل لہ ان یفارق صاحبہ ورو انیست مر بائع یا مشتری را کہ مفارقت کند صاحب خود را و جدا گردد از وی وبرخیزد خشیۃ ان یستقیلہ از جہت ترس آنکہ بر اند از د صاحب وی بیع را وفسخ کند آنرا یعنی باید کہ توقف کند در مجلس وشتابی نکند در برخاستن از جہت رعایت جانب برادر مسلمان شاید کہ اقالہ کند بیع را واین قول بظاہر دلالت دارد بر ثبوت خیار مجلس مگر آنکہ گفتہ شود کہ این نہی بجہت آن باشد کہ شاید مطلع گردد بر عیب پس اقالہ کند ہذا حدیث حسن ومعنی ہذا ان یفارقہ بعد البیع خشیۃ ان یستقیلہ ولو کان الفرقۃ بالکلام ولو لیکن لہ خیار بعد البیع واگر باشد فرقت وجدائی بکلام ونبود خیاری پس از بیع لو لیکن لہ ہذا الحدیث معنی نباشد برای این حدیث معنی حیث قال از جہتی کہ فرمود این عبارت را ولا یحل لہ ان یفارقہ خشیۃ ان یستقیلہ **باب** بی ترجمہ است حدثنا نصر بن علی نا ابو احمد نا یحیی بن ایوب قال سمعت ابا زرعۃ بن عمرو یحدث عن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لا یتفرقن عن بیع الا عن تراض البتہ جدائی نکند یکی از دیگر بائع ومشتری از بیع مگر برضای جانبین ہذا حدیث غریب حدثنا عمر بن حفص الشیبانی نا ابن وہب عن ابن جریج عن ابی الزبیر عن جابر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم خیر اعرابیا بعد البیع بدرستیکہ آنحضرت خیار داد اعرابی را بعد از بیع وتمام شدن عقد این از برای بیان خیار مجلس ابو دیا بسبب دیگر مانند دعای غبن یا پشیمانی از بیع ولیکن تا رضای جانب دیگر نکردہ باشند روا نباشد وہذا حدیث حسن غریب **باب** ما جاء فی من یخدع فی البیع باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در حق کسی کہ فریب دادہ شود در بیع حدثنا یوسف بن حماد البصری نا عبد الاعلی بن عبد الاعلی عن سعید

شرح ابی الطیب

قولہ ولو کان الفرقۃ بالکلام اہ تقدم الجواب عنہ بانہ لو کان لہ خیار بعد البیع لو یحتج للاستقالۃ الا ان یحمل الاستقالۃ علی المعنی اللغوی بناء علی ان الاستقالۃ بمعنی الاقالۃ ای الازالۃ الشرعی **باب** **قولہ** لا یتفرقن عن بیع الا عن تراض بفتح الیاء المثناۃ من تحت وفتح القاف مع نون التاکید علی بناء الفاعل وفاعلہ راجع الی العاقد وعدم ذکرہ لا یضر لظہور المقصود کما فی قولہ تعالی وتوارت بالحجاب وانا انزلناہ فی لیلۃ القدر ویؤیدہ ما عند ابی داود عن ابی ہریرۃ مرفوعا لا یتفرقن اثنان الا عن تراض انتہی وبہ اندفع احتمال کونہ مجہولا وہو مقتبس من قولہ تعالی لا تاکلوا اموالکم بینکم بالباطل الا ان تکون تجارۃ عن تراض منکم وبعد الایجاب والقبول یصدق تجارۃ عن تراض من غیر توقف علی التخییر فقد اباح تعالی کل المشتری قبل التخییر فالمراد بالحدیث واللہ اعلم انہما لا یتفرقان الا عن تراض بینہما فی ما یتعلق باعطاء الثمن وقبض المبیع والا فقد یحصل الضرر والضرار والمراد منہ ان یشاور مرید الفراق صاحبہ لکی رغبۃ فی المبیع فان اراد الاقالۃ اقالہ وہو نہی تنزیہ لجواز المفارقۃ من غیر اذن الآخر وغیر علمہ **قولہ** خیر اعرابیا بعد البیع ظاہرہ تدل علی مذہب ابی حنیفۃ لانہ لو کان خیار المجلس ثابتا بالعقد کان التخییر عبثا قالہ الطیبی اقول واما القول بان معناہ بین لہ ان لہ خیار المجلس فبعید لان الظاہر من اللفظ ان صلی اللہ علیہ وسلم باع من اعرابی ثم خیرہ شفقۃ علیہ لمکارم اخلاقہ صلی اللہ علیہ وسلم

عارضۃ الاحوذی

حرضت لہ خلتہ ودقل فرضت علیہم العبادات فبدلوہا بالزیادۃ والنقصان وغیرا صومہم فانہ کتب علیہم فزادوا فیہ لمرائع باطلہ فما زال صلی اللہ علیہ وسلم یحذر رفعلہم ویندرہ یدری ویکرر بلاغا فی المعذرۃ واستقصاء للحجۃ وتبیانا علی معن الشفعۃ ان یقع فی مثل تلک البدعۃ فمن جملۃ ما حذر عنہ ان قال لا تقدموا الشہر بیوم ولا یومین الا ان یکون صوما کان یصومہ احدکم وزاد فی حدیث اخر رواہ ابو عیسی فقال اذا انتصف شعبان فلا تصوموا حتی ترواہلال رمضان کل ذلک خوفا من الزیادۃ وتقیۃ من رہبانیۃ البدعۃ وقال ایضا مطلقا صوموا لرویتہ فان حالت دونہ غیایۃ فاکملوا الثلثین یوما والاحادیث کلہا صحیحۃ ومن الباب الحدیث الذی بین بہ ابو عیسی الکتاب عن اصلہ قال کنا عند عمار ابن یاسر فاتی بشاۃ مصلیۃ فقال کلوا فتنحی بعض القوم فقال انی صائم فقال عمار من صام الیوم الذی یشک فیہ فقد عصی ابا القاسم فان الاحتیاط علی العبادۃ انما یکون اذا وجبت وقبل

قولہ بعد البیع ای بعد تمام البیع بالایجاب والقبول وقولہ ما لم یتفرقا ای بالابدان وقولہ او یخیر احدہما ای بعد البیع وقولہ فتبایعا ای بعد تمام البیع وقولہ فقد وجب البیع ای لزم البیع

شرح سراج احمد

عن قتادة عن انس ان رجلا کان فی عقدته ضعف بدرستیکه مردی بود در عقد وی ضعفی و فروختن را خوب نمی دانست چنانکه تجارت میکنند وکان یبایع وبود آن مرد که بیع میکرد با مردم وان اهله اتوا النبی صلی الله علیه وسلم فقالوا یا رسول الله احجر علیه وبدرستیکه اهل وکسان وی آمدند آنحضرت را پس گفتند ای پیغمبر خدا منع شود بروی از بیع وی فدعاه رسول الله صلی الله علیه وسلم فنهاه پس طلبید او را آنحضرت پس منع کرد او را آنحضرت فقال یا رسول الله انی لا اصبر عن البیع پس گفت آن مرد ای رسول خدا بتحقیق من صبر نمی توانم کرد از فروختن فقال اذا بایعت فقل هاء وهاء ولا خلابة پس فرمود چون بفروشی تو پس بگوئی بمشتری بگیر این را و بده ثمن را بمن و نیست چیزی در روغ و فریب وفی الباب عن ابن عمر اخرجه الشیخان حدیث انس حدیث حسن صحیح غریب والعمل علی هذا الحدیث عند بعض اهل العلم وقالوا یحجر علی الرجل الحر فی البیع والشراء اذا کان ضعیف العقل و گفته اند علما منع کرده شود بر مرد حر و آزاد در فروختن و خرید کردن چون باشد ضعیف العقل و عقل نداشته باشد وهو قول احمد واسحق وابرو بعضهم ان یحجر علی الحر البالغ واعتقاد نکرده اند بعضی علما اینکه منع کرده شود بر مرد حر بالغ بدانکه اختلاف کرده اند در مقصود ازین قول بعضی گفته اند که آنحضرت امر کرد آن مرد را که بگوید نزد بیع این سخن را تا بدانند و بیاگاهاند صاحبش را که من از اهل بصیرت نیستم در بیع باید که فریب ندهی مرا و زیان زده نکنی مرا و مردم در آن وقت اهل دیانت و نصیحت بوده اند دوست میداشتند برادران خود را انچه دوست میداشتند مر نفس خود را خصوصا نزد تنبیه و تفویض و بعضی گفته اند که امر کردن آنحضرت او را بشرط خیار و تصدیر باین کلمه برای بیان باعث براشتراط است **باب** ماجاء فی المصراة باب ست در بیان انچه آمده است در ذکر مصرات حدثنا

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی من یخدع فی البیع **قوله** عن انس ان رجلا هو حبان بفتح الحاء المهملة وتشدید الموحدة ابن منقذ بالمعجمة وکسر القاف قبلها ابن عمرو الانصاری الدیبی وواسع ابن حبان شهد احدا **قوله** فی عقده ضعف ضبط بضم فسکون ای فی رایه ونظره فی مصالح نفسه وعقله **قوله** یحجر بتقدیم المهملة علی المعجمة ای امنعه **قوله** ثقل هاء ولا خلابة کلاهما بمعنی خذ ای الثمن ولا خلابة بکسر الخاء المعجمة وتخفیف اللام ای لا خدیعة فی الدین لان الدین النصیحة فلا ینفی الجنس وخبر خدیعة محذوف قال النووی یشتبه لفقه النبی صلی الله علیه وسلم هذا القول لیتلفظ به عند البیع لیطلع به صاحبه علی انه لیس من ذوی البصائر من معرفة السلع ومقادیر القیمة لیری له کما یری لنفسه وکان الناس فی ذلک الزمان لا یغبنون اخاهم المسلم وینظرون له اکثر مما ینظرون لانفسهم قال النووی اختلف العلماء فی هذا الحدیث فجعل بعضهم خاصا فی حقه وان وقعت المغابنة بین المتبایعین لا خیار للمغبون بسببها سواء قلت ام کثرت وهذا مذهب الشافعی وابی حنیفة واحمد وهی اصح الروایتین عن مالک **باب** ماجاء فی المصراة بضم المیم اسم مفعول من التصریة کمزکاة من التزکیة والتصریة عبارة عن حبس اللبن فی الضرع ایاما حتی یتوهم المبتاع

قوت المغتذی

او یختار ای امضاء البیع وهما فی المجلس ان رجلا کان فی عقده ضعف ارادضعف عقله وهو حبان بن منقذ وقیل ابوه منقذ بن عمرو نقل هاء وهاء ولا خلابة قال العراقی روی هما بالمد والقصر ومعناه لا خذ العطاء ولا خلابة بکسر الخاء

عارضة الاحوذی

وجوبها الاحتیاط لها زیادة فیها وبعد تمامها الاحتیاط بها زیادة فیها وتلک سنة یهودیة وسنة نصرانیة وهی اشد من الزنا والخمر فی الاثم والعقوبة الاحکام فی احدی عشر مسألة الاولی اذا کان الرجل یصوم شعبان فذلک لیجانب باجماع وفی جواز صوم شعبان کله باجماع دلیل علی ضعف قول من قال ان النهی عن الصوم بعد انتصاف شعبان للتقوی علی رمضان فان نصف شعبان اذا اضعفه فکل شعبان اجدر ان یضعفه والذی عندی ان النهی عن هذه الوجوه کلها انما هو حذر من التذرع به الی الزیادة الثانیة قوله الا ان یوافق ذلک صوما کان یصومه احدکم یعنی من تطوع شعبان کله او عن نذر او من عادته فی تلک الایام لاغتنام فضلها بیان واضح فی صحة العلة بالذریعة لکونها علی هذه الوجوه مأمونة فیها وقد روی ابو عیسی وثبت ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یصوم شعبان ورمضان متتابعا عند ام سلمة وثبت عن عائشة ورآه ایضا ابو عیسی ما رایت رسول الله صلی الله

ع گفت امام محمد رحمه الله که اعتقاد میکنیم ما تحقیق کرده این خاص بر کسی که این شخص ۱۲

شرح سراج احمد

ابوکریب نا وکیع عن حماد بن سلمۃ عن محمد بن زیاد عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من اشتری مصراۃ فہو بالخیار ثلاثۃ ایام ان ردہا ردہا وصاعا من تمر اخرجہ الامام احمد عن محمد بن جعفر عن شعبۃ عن محمد بن زیاد الخ

کسیکہ بخرد گوسپند مصرات را فہو بالخیار پس وی اختیار دارد اذا حلبہا چون بدوشد اورا او تصریۃ نادوشیدن ستروگوسفند تابشیر جمع شود شیر در پستان و مشتری بدان بازی خورد دو بہای گران خردان شاۃ ترہا ورد معہا صاعا من تمر اگر خواہد مشتری رد کند آنرا ورد کند باوی چہارۂ از خرما بعوض دوشیدن شیر وی و فی الباب عن انس من اشتری شاۃ محفلۃ فان لصاحبہا ان یحتلبہا فان رضیہا فلیمسکہا والا فلیردہا وصاعا من تمر اخرجہ الشیخان عن الحسن عن انس ورجل من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم من اشتری شاۃ مصراۃ فہو فیہا بخیر النظرین ان ردہا ردمعہا صاعا من طعام او صاعا من تمر اخرجہ ابن ابی شیبۃ عن عبد الرحمن بن ابی لیلی عن رجل من الصحابۃ واخرج الطبرانی فی الکبیر عن عبد الرحمن بن ابی لیلی عن ابیہ من اشتری ناقۃ مصراۃ فان کرہہا فلیردہا وصاعا من تمر اخرج عبد الرزاق عن ابی ہریرۃ وعن الزہری مرسلا واخرج عن الحسن ایضا مرسلا واخرج الطبرانی فی الکبیر عن ابن مسعود واخرج ایضا احمد وابن ماجۃ بلفظ بیع المحفلات خلابۃ ولا تحل الخلابۃ لمسلم واخرج الطبرانی فی الکبیر والبیہقی وضعفہ عن ابن عمر یا ایہا الناس

شرح ابی الطیب

ان ذلک حالہا فی کل یوم فیزید فی ثمنہا من صریت الماء ای جمعتہ والمصراۃ ہی الناقۃ او البقرۃ او الشاۃ المفعول بہا ذلک وقولہ وردہا وصاعا من تمر قیدہ بالتمر لانہ کان غالب قوتہم فی ذلک الوقت فاستمر حکم الشرع علی ذلک ویوخذ منہ انہ اذا کان غالب قوتہم غیرہ فیعطی صاعا منہ وانما لم یجب مثلہ ولا قیمتہ بل وجب صاع فی القلیل والکثیر لسہولۃ ذلک حدا یرجع الیہ ویزول بہ التخاصم وکان صلی اللہ علیہ وسلم حریصا علی رفع الخصام والمنع من کل ما ہو سبب لہ وقد یقع بیع المصراۃ فی البوادی والقری ومواضع لا یوجد بہا من یعرف القیمۃ ویعتمد قولہ فیہا وقد یتلف اللبن ویتغیر فی قلتہ وکثرتہ وفی عینہ فجعل الشرع لہم ضابطا لانزاع معہ وہو صاع تمر ونظیر ہذا الدیۃ فانہا مائۃ بعیر ولا یختلف باختلاف حال القتیل قطعا للنزاع ومثل الغرۃ فی الجنایۃ علی الجنین سواء کان ذکرا او انثی تام الخلق او ناقصہ جمیلا او قبیحا وبہ قال الائمۃ الثلاثۃ وقال ابو حنیفۃ لا خیار فیہا والحدیث متروک العمل لانہ مخالف للاصل المستفاد من قولہ فمن اعتدی علیکم فاعتدوا علیہ بمثل ما اعتدی علیکم وہو ایجاب المثل او القیمۃ عند فوات الاصل او یقال انہ کان قبل تحریم الربا ثم نسخ کذا فی السیر ذکرہ ابن مالک فی شرح المشارق وقال ابن العربی قال اصحاب ابی حنیفۃ ہذا الحدیث لا حجۃ فیہ لانہ مخالف للاصول من ثمانیۃ اوجہ الاول انہ اوجب الرد من غیر عیب والثانی انہ قدر الخیار بثلاثۃ ایام والخیار الثابت حکما لا یقدر مدۃ انما یقدر الثابت بالشرط الثالث انہ اوجب الرد بعد ذہاب جزء من المبیع الرابع اوجب علیہ البدل وہو العوض عن اللبن مع عدم قیام المبدل وہو اللبن الخامس انہ قدرہ بالتمر او بالطعام والمتلفات انما تضمن بامثالہا او قیمتہا السادس ان اللبن من ذوات الامثال وحکم فی ضمانہ فی ہذا الخبر بالقیمۃ السابع انہ یؤدی الی الربا الثامن انہ یؤدی الی ان یجتمع عند العوض والمعوض انتہی قال النووی واجاب الجمہور بان السنۃ اذا وردت لا یعترض علیہا بالمعقول انتہی اقول ہذہ الاعتراضات بالمعارضۃ بالنصوص لا بالمعقول لکن اجاب عنہا الشیخ ابو بکر بن العربی فی شرحہ فلیراجع

عارضۃ الاحوذی

علیہ وسلم اکثر صیامہ فی شعبان کان یصومہ الا قلیلا بل کان یصومہ کلہ الثالثۃ قولہ لا تصوموا لرویتہ تحقیق واضح فی ذلک المعنی ایضا ونص فی ان لا یتعدی رویۃ الہلال فی الفطر والصوم لانہ معیار العبادات التی بہ یتحقق مقدار المفروض الرابعۃ الہاء فی رویتہ تعود علی الشہر وہو الہلال المتقدم الذکر وہو الہلال سمی بذلک لشہرتہ ویقال الاسم الی الایام التی تختلف علیہا احوال الثلثۃ من الابتداء والاستواء والانتہاء وقد جمع بینہ فی الحدیث الصحیح واللفظ لمسلم قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الشہر تسع وعشرون فاذا رأیتم الہلال فصوموا واذا رأیتموہ فافطروا الخامسۃ قولہ تسع وعشرون معناہ حصرہ من احد طرفیہ وہو النقصان ای انہ قد یکون تسعا وعشرین وہو اقل وقد یکون ثلثین وہو اکثرہ فلا تاخذوا انتم بصوم الاکثر انفسکم احتیاطا ولا تقتصروا علی الاقل تخفیفا ولکن اربطوا عبادتکم برویتہ واجعلوا

شرح سراج احمد

لایتلقین احدکم سوقا ولا یبیعن مهاجر الاعرابی ومن اتباع محفلة فهو بالخیار ثلاثة ایام فان رد معها مثل او قال مثلی لبنها قمحا ولم یعمل اما انا ابو حنیفة بحدیث المصراة لمخالفة الکتاب الوارد بضمان المثل وهو قوله تعالی فمن اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم فلیس له رد ها ولا یرجع بالنقصان فی روایة الکرخی ویرجع فی روایة الطحاوی لفوات وصف المرغوب بعد زیادة متصلة ولو اختیرت للفتوی کان حسنا لغرور المشتری بالتصریة وفی الظهیریة التصریة لیس بعیب عندنا وفی الحاوی عن ابی یوسف انه یرد ها وقیمة صاع من تمر ویحبس لبنا کذا فی الجوهر المشهور فی کتب اصول الفقه فی الجواب عن حدیث المصراة انه انما لم یعمل بذلک لکون راویه غیر فقیه وهو ابو هریرة وخبر الراوی الغیر الفقیه لایقبل عند انسداد باب الرای حدثنا محمد بن بشار نا ابو عامر نا قرة بن خالد عن محمد بن سیرین عن ابی هریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم من اشتری مصراة فهو بالخیار ثلثة ایام فان ردها رد معها صاعا من طعام لا سمراء معنی لا سمراء لا بر یعنی گندم نباشد هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا الحدیث عند اصحابنا منهم الشافعی واحمد واسحق **باب** ماجاء فی اشتراط ظهر الدابة عند البیع باب ست در بیان انچه آمده است در شرط کردن سواری بائع نزد بیع حدثنا ابن ابی عمر نا وکیع عن زکریا عن الشعبی عن جابر بن عبد الله انه باع من النبی صلی الله علیه وسلم بعیرا بد رستیکه جابر ببیع کرد از انحضرت شتر را و انحضرت از جابر شتر خرید و اشترط ظهره الی اهله وشرط کرد سواری آنرا بسوی خانه خود هذا حدیث حسن صحیح وقد روی من غیر وجه عن جابر والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم یرون الشرط جائزا فی البیع اعتقاد میکنند که شرط در عقد روا ست اذا کان شرطا واحدا چون باشد یک شرط را یک شرط را بمنزلة العدم داشته اند وهو قول احمد واسحق وقال بعض اهل العلم لایجوز الشرط فی البیع ولا یتم البیع اذا کان فیه شرط وگفته اند بعضی اهل علم روا نیست شرط در بیع وتمام نمیشود بیع چون باشد در بیع شرطے وآن بیع فاسد ست چنانکه مذهب امام ماست بحدیثی که در منع از بیع وشرط آمده است وجواب میدهند که شاید که اینجا شرط در صلب عقد نبود ودر حدیث دیگر آمده است که آنحضرت فرمود گر فتم من از تو آنرا بیک وقیه سوار شویس این سوار شدن بجاریت بود نه باشتراط وتواند که شرط سابق بود بر عقد پس تاثیر نکند در فساد آن **باب** الانتفاع بالرهن باب ست در بیان نفع گرفتن بر رهن حدثنا ابو کریب ویوسف بن عیسی قالا نا وکیع عن زکریا عن عامر عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الظهر یرکب اذا کان مرهونا پشت یعنی مرکب سواری کرده میشود در بدل نفقه وی وقتیکه باشد گرو نهاده شده در نهایه گفته که ظهر شتری که باز کرده شود بران ولبن الدر یشرب اذا کان مرهونا

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی اشتراط ظهر الدابة عند البیع **قوله** اذا باع منه ای فی السفر **قوله** واشترط ظهره الی اهله ای اشترط ان یرکب علیه الی ان یصل الی اهله ومن لا یقول به یحمل الشرط علی انه لو بقی فی صلب العقد بل کان بعد تمام العقد ومعنی اشترط انه طلب منه صلی الله علیه وسلم ذلک بعد البیع فاعطاه النبی صلی الله علیه وسلم تکرما منه ولاحتیاجه الی الرکوب **باب** الانتفاع بالرهن **قوله** الظهر یرکب ای ظهر الدابة وقیل الظهر الابل القوی یستوی فیه الواحد والجمع ولعله سمی بذلک لانه یقصد لرکوب الظهر ویرکب بصیغة المجهول **قوله** ولبن الدر بفتح الدال المهملة وتشدید الراء قال الکرمانی وغیره مصدر

عارضة الاحوذی

عباد تکرمر تبطة ابتداء وانتهاء باستهلال الساد قوله فان غم علیکم بیاء غیر للستر والتغطیة ومنه الغم فانه یغطی القلب عن استرساله فی امالة ومنه الغمام وهی السحابة ورؤی فیه فان عمی علیکم بالعین المهملة من العماء وهو بمعناه لانه ذهاب البصر عن المشاهدات او ذهاب البصر عن المعقولات ومثله فان حالت ودنه غیایة بالغین المعجمة والیاء تین المعجمتین باثنتین من تحتهما ومنه الغی الذی لا یظهر معه الرشد یستره ویذهبه وکذا بیاء مشددة ویجعل بدل الیاء الاخرة یاء معجمة بواحدة لانه من الغیب تقدیره فاخفی علیک واستر وکذلک لو روی غیانه من الغین وهو الحجاب الذی علی القلب من الغفلة والدین من الکفر وقد روی عن احمد ابن حنبل انه قال اذا حال دون منظر الهلال غیم فلیصبح صائما لعل یکون من رمضان وکذلک کان یفعل عبد الله بن عمر فی روایة نافع عنه وینبغی للانسان ان یمسک حتی یتعالی النهار ویقع الیاس

التخریج

رفعه ... ابن شیبة عن ابن عیینة عن ابن عجلان عن ابی هریرة ... عن ابن عباس ... عن ابی هریرة ... عن ابن عباس ... عن ابی هریرة ... عن ابن عباس ...

عارضة الاحوذی

عن کونه من رمضان فیفطر حینئذ السابعة قوله فاقدره الذی احسبوا ومنه القدر والتقدیر ای معرفة المقدار فسره قوله فاکملوا العدة وقد روی فی الصحیح فاقدروا له ثلثین انصافا قال الفقیه الامام ابوبکر محمد بن العربی رضی الله عنه کنت رایت للقاضی ابی الولید الباجی رحمه الله ان بعض الشافعیة یقول انه یرجع فی استهلال الهلال الی حساب المنجمین وانکرت ذلک علیه لان فخر الاسلام ابابکر الشاشی وابا منصور محمد بن محمد الصباغ حدثانی بمدینة السلام عند الشیخ الامام ابی نصر بن الصباغ بباب الرحبة منها وعرض منصور منها قال ولا یوخذ فی استهلال الهلال بقول المنجمین خلافا لبعض الشافعیین وکذلک اخبرنی ابو الحسن بن الطیوری عن القاضی ابی الطیب الطبری عن ابی حامد الاسفرائنی امام الشافعیة فی وقته بمثله فکنت اسطو علی القاضی ابی الولید بوهمه حتی وجدت فی زمام المیاومة ان ابابکر محمد بن طرخان بن بلتکین حدثنی عن البلخی وان

شرح سراج احمد

وشیر حیوان کہ شیر دارست نوشیدہ میشود بنفقہ وی وقتیکہ باشد مرہون وعلی الذی یشرب ویرکب نفقتہ ویرکب شیر مرہون شدہ سوار میشود ونفقہ اوست راہن باشد یا مرتہن یعنی اگر مرتہن نفقہ میکند او سوار میشود و شیر خورد و اگر راہن نفقہ کند بر او است رکوب و شرب پس این حدیث دلالت میکند بر آنکہ میرسد مرتہن را کہ نفع گیرد و انفاق کند بر آن وجمہور علما بر خلاف این اند و در ہدایہ گفتہ است کہ نیست مر مرتہن را کہ منتفع گردد بر ہن و نفقہ رہن بر راہن ست نمیرا کہ ہر قرضی کہ جر کند نفع را حرام ست و گفتہ اند کہ این حدیث منسوخ ست ہذا حدیث حسن صحیح لا نعرفه مرفوعا الا من حدیث عامر الشعبی عن ابی هریرة وقد روی غیر واحد هذا الحدیث عن الاعمش عن ابی صالح عن ابی هریرة موقوفا والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم وهو قول احمد واسحق وقال بعض اهل العلم لیس لمن ان ینتفع من الرهن بشیء وگفتہ اند بعضی اہل علم نیست مرتہن را کہ نفع گیرد از رہن بچیزی

باب ما جاء فی شراء القلادة وفیها ذهب وخرز

باب در بیان آنچہ آمدہ است در خریدن گلوبند در حالیکہ در وی باشد طلا و مہرہا حدثنا قتیبة نا اللیث عن ابی شجاع سعید بن یزید عن خالد بن ابی عمران عن حنش الصنعانی عن فضالة ابن عبید قال اشتریت یوم خیبر قلادة باثنی عشر دینارا فیها ذهب وخرز فمیزت ما بینهما فوجدت ما فیها من الذهب اکثر من اثنی عشر دینارا فذکرت ذلک لرسول الله صلی الله علیه وسلم فقال لا تباع حتی تفصل

دینار فیها ذہب و خرز در ان قلادہ طلا بود و مہرہا خرز بفتح خای معجمہ و فتح راء و زاء مہرہا و جواہر فصلتہا پس جدا جدا کردم آن قلادہ را یعنی طلا را از مہرہا جدا کردم فصلتہا بتشدید تصحیح کردہ اند فوجدت فیها اکثر من اثنی عشر دینارا پس یافتم در ان قلادہ بیشتر از

شرح ابی الطیب

بمعنی الدائرة ای لین ذات الضرع **قوله** وعلی الذی یرکب ویشرب نفقته ای لیکون بدلا عن الانتفاع بالمرهون لئلا یکون انتفاعا بمال الغیر من غیر شیء وقال فی ارشاد الساری قال الحنفیة ومالک واحمد فی روایة ان الراهن لیس له ان ینتفع بالرهن لانه ربا فی حکم الرهن وهو الحبس الدائم واحتج الطحاوی فی شرح الآثار بان هذا الحدیث مجمل لو بین فیه من الذی یرکب ویشرب اللبن فمن این جاز لهم ان یجعلوه للراهن دون ان یجعلوه للمرتهن الا ان یقام له دلیل من کتاب او سنة او اجماع قال ومع ذلک فقد روی هیثم هذا الحدیث بلفظ اذا کانت الدابة مرهونة فعلی المرتهن علفها والثمن الذی یشرب وعلی الذی یشرب نفقتها ویرکب فدل هذا الحدیث ان المعنی بالذی یرکب ویشرب فی الحدیث الاول هو المرتهن لا الراهن فجعل ذلک له وجعلت النفقة علیه بدلا مما یتعوض منه مما ذکرنا وکان هذا عندنا فی الوقت الذی کان الربا مباحا فلما حرم الربا حرمت اشکاله انتهی وقال ابن العربی قال ابو حنیفة منافع الرهن عطل وقال الطیبی ظاهر الحدیث ان المرهون لا یهمل ومنافعه لا تعطل بل ینبغی ان ینتفع به وینفق علیه ولیس فیه دلالة علی ان من له غنمه علیه غرمه والعلماء اختلفوا فی ذلک فذهب الاکثرون الی ان منفعة الرهن للراهن مطلقا ونفقته علیه وقال احمد واسحق للمرتهن ان ینتفع من المرهون بحلب ورکوب دون غیرهما ویقدر بقدر النفقة واحتجا بهذا الحدیث انتهی

باب ما جاء فی شراء القلادة وفیها ذهب وخرز

قوله نفصلتها بالتشدید والضمیر للقلادة ای میزت ذهبها من خرزها فوجدت الذهب فیها اکثر من اثنی عشر دینارا

بقیہ صفحہ گذشتہ

شرح سراج احمد

دوازده دینار فذکرت ذلک للنبی صلی اللہ علیہ وسلم پس ذکر کردم آنرا برای پیغمبر خدا فقال لا تباع حتی تفصل پس فرمود آنحضرت فروخته نشود قلاده تا جدا کرده شود و در روایتی حتی تمیز یعنی تا جدا کرده شود طلا از مهرهای او از جهت آنکه ربوا لازم نیاید حدثنا قتیبة نا ابن المبارک عن ابی شجاع سعید بن یزید بهذا الاسناد نحوه هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرهم لم یروا ان یباع سیف محلی وگفته اند بعضی از اهل علم و عمل بران کرده اند و اعتقاد نمی کنند اینکه فروخته شود شمشیری زیور کرده شده او منطقة مفضضة یا تکمه کمربندی زر اندود کرده شده او مثل هذا یا مانند این بدراهم بدرهما حتی یمیز تا آنکه تمیز و جدا کرده شود و یفصل و جدا کرده شود وهو قول ابن المبارک والشافعی واحمد و اسحق وقد رخص بعض اهل العلم فی ذلک من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرهم **باب** ما جاء فی اشتراط الولاء والزجر عن ذلک باب است در بیان آنچه آمده است در شرط کردن ولاء و در بیان زجر و منع ازان حدثنا محمد بن بشار نا عبد الرحمن ابن مهدی نا سفیان عن منصور عن ابراهیم عن الاسود عن عایشة انها اراد ت ان تشتری بریرة بدرستیکه عایشه صدیقه خواست که خرید کند بریره را بالفتح موحده و کسر راء و سکون تحتیه و رای دیگر فاشترطوا الولاء پس شرط کردند موالی وی ولای او را برای خویش ولاء بفتح واو و قرابتی و حقی که حاصل شود آزاد کننده را بر غلامی که آزاد کرده است او را امیر سدید سیراث

شرح ابی الطیب

قوله لا تباع حتی تفصل فی شرح السنة ویروی حتی تمیز اراد به التمییز بین الخرز والذهب فی العقد لا تمییز عین المبیع بعضه عن بعض انتهی وقال ابن العربی یمیز ویفصل فی الثمن فیقول الذهب بکذا والخرز بکذا ولم یرد به فصل احدهما من الآخر ولا تمییز فان کل واحد منهما منفصل بذاته متمیز بها انتهی اقول لا بد من التمییز بحیث یعرف وزن الذهب والتمییز فی ذاته لیس بمفید فی معرفة المقدار وقال فی شرح السنة فیه دلیل علی انه لو باع مال الربوا بجنسه ومعها او مع احدهما شیء آخر مثل ان باع درهما وثوبا بدرهمین او بدینارین او باع درهما وثوبا بدرهم وثوب لا یجوز انتهی وقال علماؤنا علة النهی انما هی کون مقابلة الذهب بالذهب وزیادة الفضل الموجبة لحصول الربوا بخلاف ما لو کان ذهب المبیع انقص من ذهب الثمن فان الزیادة حینئذ یتعین صرفها الی ما عدا الذهب انتهی ففیه فصل معنی **باب** ما جاء فی اشتراط الولاء والزجر عن ذلک **قوله** فاشترطوا الولاء ای اشترط موالی بریرة الولاء لهم ظاهره یعارض ما فی الموطا جاءت بریرة فقالت انی کاتبت اهلی علی تسع اواق فی کل عام اوقیة فاعینینی فقالت عایشة ان احب اهلک ان اعدها لهم عدة واحدة ویکون ولاءک لی فعلت انتهی قال الحافظ ابن حجر ظاهره ان عایشة طلبت ان یکون الولاء لها اذا بذلت جمیع مال المکاتبة ولم یقع ذلک اذ لو وقع لکان اللوم علی عایشة بطلبها ولاء من اعتقه غیرها وقد رواه ابو اسامة وهیب کلاهما عن هشام بلفظ یزیل الاشکال فقال بعد قوله ان اعدها لهم عدة واحدة واعتقک ویکون ولاءک لی فعلت نعرف بذلک انها اراد ت ان تشتریها شراء صحیحا تعتقها اذ العتق فرع ثبوت الملک وقال فی ارشاد الساری ظاهر الحدیث جواز بیع رقبة المکاتب اذا رضی بذلک ولو لم یعجز نفسه واختاره البخاری وهذا مذهب الامام احمد ومنعه ابو حنیفة والشافعی وبعض المالکیة واجابوا عن قصة بریرة بانها عجزت نفسها لانها استعانت

عارضة الاحوذی

القاضی ابا الحسن القرافی اخبرنی عن المالینی جمیعا عن ابی عبیدة قرأ علیه قال قوله صلی اللہ علیه وسلم فاقدروا الدای منازل القمر قال ابو العباس بن شریح ولیس مذهب الشافعی محیی رسومه هذا خطاب لمن خصه اللہ بهذا العلم وقوله فاکملوا العدة خطاب العامة قال القاضی ابو بکر ابن العربی رضی اللہ عنه وهذه هفوة لا مرد لها او عثرة لا لعا منها وکبوة لا استقبال منها ونبوت لا قرب معها او ذلة لا استقرار بعدها او ویا ابن شریح این مسالک الشریحیة واین صوارمک الشریحیة تسلط هذا المضیق فی غیر الطریق وتخرجه الی الجهل عن العلم والتحقیق ما لمحمد والنجوم ومالک انت والتواری ههنا والهجوم ولو رمیت من بحر الاثار لا یخالها عنک الغبار ولما خفی علیک فی الکوکب الفرس من الحمار وکانک لم تقرأ قوله انا امة امیة لا نحسب ولا نکتب الشهر هکذا وهکذا وهکذا واشار بیدیه الکریمتین ثلث اشارات وخنس بابهامه فی الثالثة فاذا کان قبض بیتا برأ من الحساب

بقیه صفحه گذشته

عارضة الاحوذی

الاقل بالعقد المصطلح علیه مبینا بالیدین تنبیها علی التیری عن اکثر مندفعا ظنك بمن یدعی علیه بعد ذلك ان یحیل علی حساب الثیرین و یذکرهما علی درجات فی افلاك غائبا و یقرنهما باجتماع و استقبال حتی یعلم بذلك استهلال الهلال فیهات ان هذا لمن اجمل الجهال لاحدث النبی صلی الله علیه وسلم حفظ و لا یقطعهم و لا لما تؤمل المیر هذه الحالة من الفساد لو کانت ممکنة یقطن ثم جاء بالله ربیس فقال انهما خطابان لامتین احداهما العدیة و الثانیة عامة الناس فمان وجوب رمضان جعل مختلف الحال یجب علی قوم بحساب الشمس و القمر و علی اخرین بحساب الجمل ان هذا لبعید عن النبلاء فکیف عن العلماء و الله اعلم و قد زاد صلی الله علیه وسلم بیانا فقال فی الصحیح فان غم علیکم فصوموا ثلثین یوما و حدث ابی عیسی المتقدم فعدوا ثلثین ثم افطروا و هذا نص فی الوجهین و قد روی النسائی عن الحجاج بن ارطاة عن ربعی مرسلا قال النبی صلی الله

شرح سراج احمد

این بوی فقال النبی صلی الله علیه وسلم اشتریها فانما الولاء لمن پس فرمود آنحضرت خرید کن او را پس بدرستیکه ولاء مر کسی راست که اعطی الثمن او لمن قضی النعمة بدرستیکه ثمن را شک راوی ست یا گفت بهای کسی ست که والی شود نعمت اعتاق را پس معلوم گردید ازین حدیث که بیع روا ست و شرط باطل ست و فی الباب عن ابن عمر اخرجه النسائی حدیث عایشة حدیث حسن صحیح و العمل علی هذا عند اهل العلم و قال منصور بن المعتمر یکنی ابا عتاب و گفت صنف منصور بن معتمر که شیخ سفیان ست کنیت کرده میشد به ابا عتاب بعین مهمله و شدت مثلثه در آخر موحده است حدثنا ابو بکر العطار البصری عن علی بن المدینی قال سمعت یحیی بن سعید یقول گفت علی بن مدینی شنیدم من یحیی را که میگفت و اشارت کرد بنحاطب اذ احدثت عن منصور فقد ملأت یدك من الخیر چون حدیث کرده شوی تو از منصور پس تحقیق پر کردی تو دست خود را از نیکی و خیر لا تردغیره و اراده نکنی نزد غیر وی که احتیاج بدیگر کس نیست تو قال یحیی ما اجد فی ابراهیم النخعی و مجاهد اثبت من منصور پس گفت یحیی نمی یابم در رواة ابراهیم نخعی و مجاهد کسی را اثبت از منصور و اخبرنی محمد عن عبد الله ابن ابی الاسود قال قال عبد الرحمن بن مهدی منصور اثبت اهل الکوفة مصنف گوید خبر داده مرا امام بخاری از عبد الله بن ابی الاسود که گفت گفت عبد الرحمن بن مهدی منصور ثابت ترین علماء مردم کوفه است **باب** بی ترجمه است حدثنا ابو کریب نا ابو بکر بن عیاش عن ابی حصین عن حبیب بن ابی ثابت قیس و گفته میشد هبیرة بن دینار الاسدی مولاهم ابو یحیی الکوفی ثقة جلیل کثیر التدلیس و الارسال از ثالثه بود در سنة تسع عشرة و مائة وفات کرد عن حکیم بن حزام بن خویلد بن اسد بن عبد العزی الاسدی ابو خالد المکی ابن اخی خدیجة ام المؤمنین اسلام آورد در روز فتح و صحبت با آنحضرت داشت و او دران وقت هفتاد و چهار ساله یا چهل و شش ساله بود پس ترزنده ماند تا سنة اربع و خمسین یا بعد ازان فوت کرد و او عالم نسب بود ان رسول الله صلی الله علیه وسلم بعث حکیم بن حزام یشتری له اضحیة بدینار بدرستیکه آنحضرت فرستاد حکیم بن حزام را که خرید کند برای آنحضرت بزی برای اضحیه کردن بیک دینار فاشتری اضحیة پس بخرید حکیم اضحیه را و تجارت دران کرد فاربح فیها دینارا پس سود پیدا کرد حکیم در تجارت اضحیه یک دینار فاشتری اخری مکانها پس بخرید حکیم دیگر اضحیه را در جای آن فجاء بالاضحیة و الدینار پس آورد حکیم اضحیه و دینار را الی رسول الله صلی الله علیه وسلم

شرح ابی الطیب

بعایشة فی ذلك و عورض بانه لیس فی استثنائها ما یستلزم الجر قال ابن عبد البر لیس فی شیء من طرق حدیث بریرة انها عجزت عن اداء النجوم انتهی لکن قال الشافعی فی المعرفة اذا رضی اهلها بالبیع و رضیت المکاتبة بالبیع فان ذلك تمام الکتابة انتهی یعنی فهو عجز **قوله** اشتریها الا یقال ظاهر هذه الروایة انه صلی الله علیه وسلم امرها بالشراء من غیر تعرض للشرط لا اثباتا و لا نفیا و هو مشکل لان النبی صلی الله علیه وسلم اعلم الناس بان اشتراط البائع الولاء باطل و انما الولاء لمن اعتق و اشتهر ذلك بحیث لا یخفی علی اهل بریرة و امر ایة اشترطی الولاء لهم فضعیف عندهم او اللام بمعنی علی کقوله تعالی و ان اسأتم فلها قاله الشافعی و المزنی و الطحاوی و غیرهم و قاله شارح الموطا **باب قوله** فاربح فیها دینارا ای فاستفاد فیها ای فی الاضحیة ای فی اشترائها دینارا بان شراها بدینار فباعها بدینارین

بقیه صفحه گذشته

Rel. Library

شرح سراج احمد

بسوی آنحضرت فقال ضح بالشاة وتصدق بالدینار پس فرمود آنحضرت اضحیه کن به بزو صدقه کن دینار را ظاهر این حدیث مناسبت بترجمة الباب مفهوم نمیشود که اشتباه از اولاد در خبر ست از وی مگر آنکه ترجمۂ باب که موافق این حدیث باشد حذف شده باشد از نسخ ترمذی و صرف باب بی ترجمه مانده است حدیث حکیم بن حزام لا نعرفه الا من هذا الوجه وحبیب بن ابی ثابت لم یسمع عندی من حکیم بن حزام مصنف گوید حبیب بن ابی ثابت سماع ندارد نزد اعتقاد من از حکیم بن حزام حدثنا احمد ابن سعید الدارمی نا حبان نا هرون بن موسی نا الزبیر بن خریت بکسر خای معجمه و تشدید رای مکسوره و سکون مثناة تحتیه در آخر مثناة فوقیه است بصری ثقه از خامسه بود عن ابی لبید لمازة بن زبار ازدی جهضمی ابو الولید البصری صدوق ناصبی ثالثه بود عن عروة البارقی حافظ ابن عبد البر در استیعاب مینویسد عروة بن عیاض بن ابی الجعد البارقی و بارق فی الازد یقال ان بارقا جبل نزله بعض الازدیین فنسبوا الیه استعمل عمر بن الخطاب عروة البارقی هذا علی قضاء الکوفة قال علی بن المدینی من قال فیه عروة بن الجعد فقد اخطأ وانما هو عروة بن ابی الجعد حافظ ابن حجر در تقریب نوشته است عروة بن الجعد ویقال ابن ابی الجعد وقیل اسم ابیه عیاض البارقی بالموحدة والقاف صحابی سکن الکوفة وهو اول قاض بها قال فهم الی رسول الله صلی الله علیه وسلم دینارا لاشتری له شاة گفت عروه داد بسوی من آنحضرت یک دیناری تا خرید کنم برای آنحضرت شاتی فاشتریت له شاتین پس خریدم برای آنحضرت دو بز را بیک دیناری پس فروختم یکی را ازین دو بیک دینار وجئت بالشاة والدینار الی النبی صلی الله علیه وسلم وآوردم بز و دینار را بسوی آنحضرت فذکر له ما کان من امره ابو الولید گوید پس ذکر کرد عروه برای آنحضرت آنچه بود از امر او و ریح کردن او فقال بارک الله لک فی صفقة یمینک پس دعا کرد آنحضرت برکت دهد الله تعالی در معامله دست راست تو فکان بعد ذلک یخرج الی کناسة الکوفة پس بود عروه پس از دعای آنحضرت که بیرون میشد بسوی کناسه کوفه بضم کاف و فتح نون نام موضعی ست در کوفه فیربح الربح العظیم پس سود میکرد سودی بسیار در تجارت ببرکت دعای آنحضرت فکان من اکثر اهل الکوفة مالا پس گشت عروه از بسیار ترین کسان کوفه از روی مال حدثنا احمد بن سعید نا حبان نا سعید بن زید نا الزبیر بن خریت عن ابی لبید فذکر نحوه پس ذکر کرد ابو لبید مانند قصه گذشته وقد ذهب بعض اهل العلم الی هذا الحدیث وقالوا به وتحقیق رفته اند

شرح ابی الطیب

قوله فقال ضح بالشاة وتصدق بالدینار ای امر صلی الله علیه وسلم حکیما بان یضحی عنه صلی الله علیه وسلم بالشاة ویتصدق بالدینار وفی روایة ابی داود فتصدق رسول الله صلی الله علیه وسلم بالدینار بصیغة الماضی **قوله** الزبیر من خریت بکسر المعجمة وتشدید الراء المکسورة بعدها تحتانیة ساکنة ثم فوقانیة البصری ثقة **قوله** کناسة الکوفة الکناسة بالضم موضع بالکوفة **قوله** ذهب بعض اهل العلم الی هذا الحدیث فقالوا بجواز بیع الفضولی قال ابن العربی حین دخل الشیخ الامام ابو علی الصفاقسی الحنفی المأوراء النهری بغداد فسال عن هذه المسالة وذکرت له بلقبها او قیل له ما تقول فی بیع الفضولی هل یصح ام لا فقال بیع المتفضل صحیح و لیس بفضولی بل هو متفضل لانه ناب عن الغیر وکفاه التعب فی التسویق والنداء علی من یزید فان اعجبه ما فعله امضاه وان لم یعجبه رده علیه وشکر له ما سعی الیه واجره الله فیما اکتسب وهذا موضع الفضل والاجر واعجب الحاضرین انتهی

عارضۃ الاحوذی

علیه وسلم فان غم علیکم فاتموا شعبان ثلثین رواه البخاری عن آدم عن شعبة عن محمد بن زیاد عن ابی هریرة فان غبی او غمی فاکملوا عدة شعبان ثلثین الثامنة لما قال صوموا لرویته وافطروا لرویته اوجب علی الخلق مراعاته فمن الناس من یراعی الاهلة کلها فی العام لئلا یاخذ فی کل شهر الطالع غیر فلا یهتدی الیه فمنهم من قال وهو الاکثر یحصی هلال شعبان خاصة وعلیه یدل الحدیث البدیع رواه الترمذی عن مسلم بن الحجاج حدثنا یحیی بن یحیی حدثنا ابو معاویة عن محمد بن عمرو عن ابی سلمة عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم احصوا هلال شعبان لرمضان واختصره وغمره وله سبیل الی ذلک وهو صحیح علیه اخبرنا ابو الحسن الاذری اخبرنا القاضی ابو الطیب الطبری اخبرنا الدارقطنی حدثنا محمد بن مخلد حدثنا مسلم بن الحجاج ابو الحسین حدثنا یحیی بن یحیی حدثنا ابو معاویة عن محمد بن عمرو عن ابی سلمة عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم احصوا هلال شعبان

بقیه الصفحه ۱۴۰

عارضة الاحوذی

الهلال قال تشهدان لا الٰہ الا اللہ وتشهدان محمدا رسول اللہ قال نعم قال یا فلان اذّن فی الناس ان یصوموا غدا قال ابو عیسی فیہ اختلاف تارة یرسل وتارة یسند قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی اللہ عنہ هذا لیس بعیب فی الحدیث ولا یخارج منه وقد بیناه فی اصول الفقه نکتة ان الراویین ان کانا مختلفین فقد افاد احدهما مالم یفد الاخر وان کان واحدا فجائز ان یسنده فی روایته تارة وان یرسله اخری وان یقطع ثالثة وهذا بین من اطناب فیه ومبنی المسألة من طریق المعنی هل ذلک خبر او شهادة وقد بینا فی الاصول ان الخبر شهادة والشهادة خبر ولکن الخبر الذی یشترط فیه العدد انما هو فی حق یقع فیه تنازع فاما مناسک اللہ فان اصله یثبت بخبر واحد فکیف بتفصیل وجوبه واللہ اعلم العاشرة لما علق النبی صلی اللہ علیه وسلم الحکم علی الرؤیة وذکر انا ذو خبر او شهادة وحققنا انه خبر ینقله مسلم الی مسلمین فعرضت ههنا نازلة

شرح معراج احمد

شما ازان مکاتب اگرچه مکاتب تا بالفعل ادا نکرده است بدل کتابت را بنده است و محروم ست پس ستر از وی لازم نیست و لیکن اگر مالی دارد که قدرت بر ادای بدل کتابت دارد احتجاب باید کرد و این تورع و احتیاط ست گویا چون قدرت دارد بالفعل ادا کرده است و بعضی گفته اند که معنی آن ست که مستعد و متهیی حجاب گردد که نزدیک رسیده است وقت آن آورده اند که ام سلمه گفت مکاتب خود را ادا کن آنچه باقی بر تو دیگر ترا پناه خداست این گفت و پرده بر روی افگند مناسبت این باب با ابواب البیوع ظاهر این ست که کتابت نیز بمنزله بیع ست و خرید بنده است مرنفس خود را هذا حدیث حسن صحیح ومعنی هذا الحدیث عند اهل العلم علی التورع ومعنی این حدیث نزد اهل علم تورع ست وقالوا لا یعتق المکاتب ان کان عنده ما یؤدی و گفته اند علما آزاد نمیگردد بنده مکاتب اگرچه باشد نزد او آن مقدار که ادا کند بآن بدل کتابت خود را حتی یؤدی تا آنکه ادا کند همه را **باب** ما جاء اذا افلس للرجل غریم فوجد عنده متاعه در بیان آنکه کسی مفلس شد برای مردی غریم پس یافت نزد غریم متاع خود را یعنی بایع که دائن ست مفلس شد مشتری که مدیون ست و عاجز شد از ادای دین و مبیع موجود بود پس دائن لائق ست که بگیرد مال را از ادای دین خود و واپس نماید مبیع را از مدیون فی الصراح الغریم هو الذی له الدین والذی علیه الدین ایضا حدثنا قتیبة نا اللیث عن یحیی بن سعید عن ابی بکر بن حزم عن عمر بن عبد العزیز عن ابی بکر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام عن ابی هریرة عن رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم انه قال ایما امرئ افلس ہر مردی که مفلس شد و وجد رجل سلعته عنده بعینها و یافت مردی یعنی نزد او مال خود را بجنسه فهو اولی بها من غیره پس آن مرد سزاوار تر ست بآن از غیر خود مثلا خرید مردی چیزی را ثمنی و مفلس شد بحکم قاضی و یافت بائع عین مبیع را نزد او میرسد او را که فسخ کند بیع را و بگیرد عین مال خود را که بیع ست و اگر بعض ثمن گرفته است و بعضی بر مشتری ست پس مفلس شد بگیرد عین مال خود را بقدر آنچه مانده است از ثمن و فی الباب عن ابن عمر رض اخرجه احمد وابو داود واسناده حسن وعن ابن عباس اخرجه ابن حبان باسناد صحیح حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم وهو قول الشافعی واحمد واسحق که دائن احق ست بگرفتن مال خود چون مشتری مدیون دیگر کسان باشد و قال بعض اهل العلم هو اسوة الغرماء وهو قول اهل الکوفة یعنی نزد امام ما ابو حنیفه برابر دیگر دائنان ست آنکه او از مدیون بگیرد و دیگر دائنان محروم مانند از جهت سبب بیع مشتری مالک آن شده است اگرچه ادا نکرده است ثمن او را و چون هرگاه مشتری مفلس شد و از ادای ثمن مبیع عاجز آمد هم مالک بیع ست ادای ثمن بروی لازم آمد پس برابر باشد دائن با دیگر دائنان و موافق همین حدیث گذشته اخراج کرده است ابن ماجه و حاکم و نسائی و ضیاء

شرح ابی الطیب

باب ما جاء اذا افلس الرجل غریم فوجد عنده متاعه **قوله** ایما امرئ کلمه ما زائده لزیادة الابهام والامر فیه مجمل ولا یعارضه **قوله** افلس یقال افلس الرجل اذا صار الی حال الافلوس له او صار ذا فلوس بعد ان کان ذا دراهم ودنانیر وحقیقته الانتقال من الیسر الی العسر قیل المفلس لغة من لا عین له ولا عرض وشرعا من قصر ماله عما علیه من الدیون **قوله** وجد رجل سلعته عنده ولم یقبض الذی باعه من ثمنه شیئا کما فی موطا مالک **قوله** فهو اولی بها من غیره ای من الغرماء وبه قال الشافعی فی اما مالک فعنده اولی بها فی صورة الموت لا الفلس کما فی شرح الموطا واما عندنا فهو کسائر الغرماء مطلقا فحملوا الحدیث علی العقد بالخیار ای اذا کان الخیار للبائع وظهر له فی مدة ان المشتری مفلس فالاصح له ان یختار الفسخ وقال بعضهم یحمل علی ما اذا رضی المدیون بردها علیه اعنی للبائع فحینئذ لیس لباقی الغرماء التعرض لانه ما دام حیا له التصرف کیف ما اراد کما فی قاضیخان وغیره

شرح سراج احمد

ونیز ابن ماجہ از ابی ہریرہ اخراج کردہ است ایما امرئ مات وعندہ مال امرئ بعینہ اقتضی منہ شیئا اولم یقتض فھو اسوۃ الغرماء واخرج ابوداود وعن ابی بکر بن عبد الرحمن بن الحارث بن ہشام مرسلا ایما رجل باع متاعا فافلس الذی ابتاعہ ولم یقبض الذی باعہ من ثمنہ شیئا فوجد متاعہ فھو احق بہ وان مات المشتری فصاحب المتاع اسوۃ الغرماء واخرج الخطیب عن ابی ہریرۃ من باع سلعۃ لم یکن قبض عن ثمنہا شیئا فھی لہ وان کان قد قبض من ثمنہا شیئا فھو اسوۃ الغرماء واخرج عبد الرزاق عن ابی ملیکۃ مرسلا من باع سلعۃ من رجل لم ینقدہ ثم افلس الرجل فوجد سلعتہ بعینہا فلیاخذہا دون الغرماء واخرج احمد وعبد بن حمید والنسائی وابن ماجۃ والترمذی وابن حبان عن ابی سعید خذوا ما وجدتم ولیس لکم الا ذلک قالہ للغرماء وبحدیث ابی بکر بن عبد الرحمن بن الحارث بن ہشام اخذ مالک وقال امامنا ابو حنیفۃ لا یجوز لہ الرجوع فی الصورتین بل یتعین المشارکۃ قال النووی وتاولہا ابو حنیفۃ تاویلات ضعیفۃ مردودۃ وتعلق فی ذلک بشیٔ یروی عن علی وابن مسعود اخرج ابن خزیمۃ وابن حبان من طریق الثوری عن یحیی بن سعید بلفظ اذا ابتاع الرجل سلعۃ ثم افلس وہو عندہ بعینہا فھو احق بہا من غیرہ فی شرح السنۃ والعمل علی ہذا عند اکثر اہل العلم قالوا اذا افلس المشتری بالثمن ووجد البائع عین مالہ فلہ فسخ البیع واخذ عین مالہ وان قد اخذ بعض الثمن وافلس بالباقی فی اخذ من مالہ قدر ما بقی من الثمن قضی بہ عثمان وروی عن علی رضی اللہ عنہ ولا نعلم لہما مخالفا من الصحابۃ وبہ قال مالک والشافعی وعند ابی حنیفۃ لیس لہ الفسخ بل ہو کسائر الغرماء وقال مالک فحملنا الحدیث علی العقد بالخیار اذا کان الخیار للبائع ینظر لہ فی مدۃ ان المشتری مفلس فالانسب لہ ان یختار الفسخ قال الحافظ ہذا الحدیث مشہور من غیر ہذا الوجہ اخرجہ ابن حبان عن ابن عمر باسناد صحیح واخرجہ احمد وابو داود عن سمرۃ واسنادہ حسن وقضی بہ عثمان وعمر بن عبد العزیز قال ابن المنذر ولا یوجد لغیرہما مخالف فی ذلک وتعقب بما روی ابن ابی شیبۃ عن علی انہ اسوۃ الغرماء واجیب بانہ اختلف عن علی فی ذلک بخلاف عثمان واحتج الحنفیۃ علی انہ اسوۃ الغرماء لقولہ تعالی وان کان ذو عسرۃ فنظرۃ الی میسرۃ فاستحق النظرۃ الی المیسرۃ بالآیۃ فلیس لہ الطلب قبلہا ولان العقد یوجب ملک الثمن للبائع فی ذمۃ المشتری وہو الدین وذلک وصف فی ذمتہ فلا یتصور قبضہ وحملوا احادیث الباب علی الغصوب والعواری والاجارۃ والرہن وما شبہہا فان ذلک مالہ فھو احق بہ لیس المبیع مال البائع ولا متاع لہ وانما ہو مال المشتری وقد خرج عن ملکہ وعن ضمانہ بالبیع والقبض کما فی شرح الموطا للاستاذی شیخ سلام اللہ

باب ماجاء فی النہی للمسلم ان یدفع الی الذمی الخمر یبیعہا لہ

حدثنا علی بن خشرم نا عیسی بن یونس عن مجاہد عن ابی الودّاک بفتح واو وتشدید دال مہملہ در آخر کاف مہملہ است عن ابی سعید قال کنا عند نا خمر لیتیم گفت ابو سعید خدری بود نزد ما خمری برای کودکی کہ بی پدر بود آن کودک فلما نزلت المائدۃ سالت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عنہ پس گاہ فرود آمد سورۂ مائدہ کہ در وی تحریم خمر ست سوال کردم از آنحضرت ازان خمر یتیم فقلت انہ لیتیم پس گفتم من کہ یا رسول اللہ ازین خمر برای یتیم ست قال اہریقوہ فرمود آنحضرت بریزید او را کہ حرام ست فروختن آن مسلم را چنانکہ نوشیدن ست وفی الباب عن انس بن مالک

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی النہی للمسلم ان یدفع الی الذمی الخمر یبیعہا لہ **قولہ** فلما نزلت المائدۃ یرید الآیۃ التی فیہا تحریم الخمر وہی قولہ تعالی یا ایہا الذین آمنوا انما الخمر والمیسر الآیتین قالہ المظہر **قولہ** قال اہریقوہ فاطلاق الامر بالاہراق مع انہ کان لیتیم وہو احق ان یحفظ مالہ یدل علی انہ لا یجوز دفعہ الی ذمی لیبیعہ اذ لو جاز لما اطلق الامر بالاہراق واللہ اعلم

عارضۃ الاحوذی

جرت لابن عباس وروی مسلم فی الصحیح ان کریبا مولاہ قدم من الشام فساله ابن عباس عن رمضان فقال لہ کریب اہللنا ہ لیلۃ الجمعۃ فقال لہ ابن عباس لکنا اہللنا لیلۃ السبت فقال لہ الا تکتفی برویۃ معاویۃ وصیامہ قال لہ ابن عباس لا ہکذا امرنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم واختلف الناس فی ذلک علی قولین الاول ان البلاد اذا تباعدت اقطارہا کہذہ النازلۃ فلاہل کل بلد رویتہم وان تقاربت لزم حکم کل بلد لآخران کان الذی رأی فیہ من سائر طاعۃ فلا یلزمہم حکمہ وہذا کلہ مبنی علی انہ شہادۃ وحکم من الاحکام ثبت بالسنۃ کالذی تعارضہ الدعوی ولیس الامر کذلک والمسالۃ مشکلۃ جدا لان الدلیل قام علی انہ خبر ثم قال العلماء ان الفطر لا یجزی الا شاہدین حتی جاء ابو ثور فقال بواحد ثم ثبت عن عمر انہ قال فی کتابہ لا اہل خالفین ان الاہلۃ بعضہا اکبر من بعض فاذا رایتم الہلال نہارا فلا تفطروا حتی

عارضۃ الاحوذی

یشهد رجلان انهما اهلا بالامس فحمل العلماء الامر علی ظاهره فصاموا بخبر الواحد لحدیث ابن عباس المتقدم وحدیث ابن عمر مثله وافطروا بشهادة شاهدین بحدیث ابن عمر هذا وکانهم احتاطوا للعبادة الحادیة عشر اذا رای اهلال نهارا قبل الزوال وبعده فهو سواء خلافا لمن یقول انه قبل الزوال للیلة الماضیة وبعد الزوال للمستقبلة وهذا لا یلزم لانه عمل بقدر المنازل وحساب النجوم اختاره ابن حبیب وابن وهب فی روایة عنه وابو یوسف وقد روی ابن نافع عن مالک ان الامام اذا کان یصوم بالحساب او یفطر انه لا یقتدی به وقد تزلت بالمهلة وانا بها وکان الوالی نجوما فاقتضی حسابه عنده ان اللیلة بالهلال وارادا العمل به فلم یمکن حتی عضد نفسه بکتاب جاء من البادیة ان الهلال استهل البارحة واخذ المقیمین بها فاتفقوا علی انه لا یعمل علیه الا واحد کان ممن یدخل اهل دولته وینظر فی شیء من الحساب فافتاه بالعمل بذلک الکتاب وعظم ذلک

شرح سراج احمد

اخرجه مالک فی الموطا ومسلم واخرج احمد عن ابن عباس ثمن الخمر حرام واخرج ابن ماجة عن ابن عباس ان الله حرم الخمر وثمنها وحرم المیتة وثمنها وحرم الخنزیر وثمنه اخرج احمد وابو داود وعن مغیرة من باع الخمر فلیشقص الخنازیر واخرج احمد والشیخان عن جابر ان الله ورسوله حرم بیع الخمر والمیتة والخنزیر والاصنام اخرج ابو عبید فی کتاب الاموال وابن ابی شیبة عن ابی عمر والشیبانی قال بلغ عمر بن الخطاب ان رجلا اثری من بیع الخمر فقال اکسروا کل ابنیة له وفی لفظ کل شیء قد ترحم علیه وسیروا کل ماشیة له ولا یورث احد له شیئا اخرج الطبرانی عن ابی طلحة اتیت النبی صلی الله علیه وسلم فقلت یا رسول الله انی اشتریت خمر الایتام فی حجری فقال اهرق الخمر واکسر الدنان قلت یا رسول الله انهما الایتام قال اهرق الخمر واکسر الدنان حدیث ابی سعید حدیث حسن وقد روی من غیر وجه عن النبی صلی الله علیه وسلم نحو هذا وقال بهذا بعض اهل العلم وقال گشته اند بهمین حدیث بعضی اهل علم وکرهوا ان یتخذ الخمر خلا ومکروه داشته اند علما اینکه ساخته شود خمر سرکه وامام کره من ذلک والله اعلم ان یکون المسلم فی بیته خمر حتی تصیر خلا وجز این نیست که مکروه داشته شده است از آن ترک تعالی وانا ترسد این که باشد مسلمان در خانه وی شرابی تا آنکه بگردد آن شراب سرکه ورخص بعضهم فی خل الخمر اذا وجد فی قد صار خلا ورخصت داده اند بعضی علما در سرکه شراب چون یافته شود وتحقیق گشته باشد آن سرکه **باب** ای ترجمه است متعلق باب سابق حدثنا ابو کریب نا طلق بن غنام عن شریک وقیس عن ابی حصین عن ابی هریرة قال قال النبی صلی الله علیه وسلم اذا ائتمن الرجل فلا امانة له الی ان قال لا تخن من خانک وخیانت مکن با کسی که خیانت کند ترا هذا حدیث حسن غریب فی قد ذهب بعض اهل العلم الی هذا الحدیث وقالوا اذا کان للرجل علی احد شیء فذهب به گفته اند علما چون باشد برای مردی بر کسی چیزی پس گم کرد او را آن فوقع له عنده شیء پس واقع شد برای رجل نزد او چیزی از مال فلیس له ان یحبس عنه بقدر ما ذهب له علیه پس نیست این مرد را آنکه بند کند از او بمقدار آنچه برده برای رجل بر خود و ذمه خود ورخص فیه بعض اهل العلم من التابعین وهو قول الثوری وقال وگفت ثوری ان کان له علیه درهم فوقع له عنده دانانیر فلیس له ان یحبس منها بدله اگر باشد برای مردی بر وی درهم مثلا پس واقع شد نزد او وی دینار یا پس نمی رسد او را اینکه بند کند او را بجای درهم وی الا ان یقع عنده درهم له فله حینئذ ان یحبس من دراهمه بقدر ما له علیه مگر وقتی که بند کند که واقع شود نزد او درهم برای او پس میرساند او را اینکه بند کند از دراهم وی بمقدار آنچه باشد برای وی بر وی **باب** ما جاء ان العاریة مؤداة باب ست در بیان آنچه آمده است که شیء امانت داکرده شده باشد یعنی ادای آن باید و نزد خود نگاه نباید داشت حدثنا هناد و

شرح ابی الطیب

باب قوله اذا ائتمنک الخ من ائتمنک حاصل ان الامانة لا تخان اصلا لان صاحبها اما امین او خائن وعلی التقدیرین لا تخان نقل عن الشافعی انه قال قد اذن رسول الله صلی الله علیه وسلم لزوجة ابی سفیان حین اشتکت الیه ان تاخذ من ماله ما یکفیها بالمعروف فکذا الرجل یکون له علی آخر حق فیمنع ایاه فله ان یاخذ من ماله حیث وجده بوزنه او بکیله او بالقیمة حتی یجوز له ان یبیع ویستوفی حقه من ثمنه وحدیث ادا الامانة قیل انه لیس بثابت وان ثبت لو تکن الخیانة ما اذن رسول الله صلی الله علیه وسلم بان یاخذه وانما الخیانة ان اخذ له درهما بعد استیفاء دراهمه وقال ابو حنیفة ان کان من جنسه حقه یاخذ وان کان من غیر جنس حقه فلا یاخذ لقوله تعالی فمن اعتدی علیکم الآیة فسمی الجزاء اعتداء **باب** ما جاء ان العاریة مؤداة ای یجب ادائها الی صاحبها عن عطاء قال اسلم قوم وفی ایدیهم عواری من المشرکین فقالوا واقد احرزنا الاسلا

التوضیحات

۱ اخراج کردہ مالک در موطا و مسلم و اخراج احمد عن ابن عباس ثمن الخمر حرام و اخراج ابن ماجہ عن ابن عباس ان اللہ حرم الخمر وثمنہا وحرم المیتۃ وثمنہا وحرم الخنزیر وثمنہ اخراج احمد وابو داود وعن مغیرۃ من باع الخمر فلیشقص الخنازیر واخراج احمد والشیخان عن جابر ان اللہ ورسولہ حرم بیع الخمر والمیتۃ والخنزیر والاصنام اخراج ابو عبید فی کتاب الاموال وابن ابی شیبۃ عن ابی عمر والشیبانی قال بلغ عمر بن الخطاب ان رجلا اثری من بیع الخمر فقال اکسروا کل ابنیۃ لہ وفی لفظ کل شیء قد ترحم علیہ وسیروا کل ماشیۃ لہ ولا یورث احد لہ شیئا اخرج الطبرانی عن ابی طلحۃ اتیت النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقلت یا رسول اللہ انی اشتریت خمر الایتام فی حجری فقال اہرق الخمر واکسر الدنان قلت یا رسول اللہ انہما الایتام قال اہرق الخمر واکسر الدنان حدیث ابی سعید حدیث حسن وقد روی من غیر وجہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم نحو ہذا

۲ ۔ فلیشقص الخ ای فلیقطع قطعا کما یقطع لحم الشاۃ ای فلیبع جزءا جزءا ۱۲

۳ ۔ ای یستعمل بیع الخمر

۴ صاحب بلال وفروت شدہ

۵ اسماء الرجال

۶ طلق بفتح الطاء المہملۃ وسکون اللام ابن غنام بفتح الغین المعجمۃ وتشدید الراء ۱۲

شرح سراج احمد

علی بن حجر قالا نا اسمعیل بن عیاش عن شرحبیل بن مسلم الخولانی عن ابی امامة الباهلی قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول فی خطبته یوم حجة الوداع گفت ابوامامه شنیدم آنحضرت را که میفرمود در خطبه خود که در روز حجة الوداع بود العاریة مؤداة عاریة ادا کرده میشود عین او یعنی واجب بر ذمهٔ مستعیر ادای او و رسانیدن او بمیر والزعیم غارم و کفیل ضامن شده نفس یا مال تاوان نرده است یعنی گرفته میشود بانچه لازم کرده است بار ضمان نفس یا مال والدین مقضی و وام گذارده شده ست واجب است ادای آن و فی الباب عن سمرة اخرجه الترمذی و ابن ابی شیبة رفعه علی الید ما اخذت حتی تودیه و صفوان بن امیة و انس اخرجه ابن عدی فی مسند الشامیین و روی البزار عن ابن عمر رفعه العاریة مؤداة و اخرج ابن عدی و البزار و الحاکم عن ابن عباس نحوه و روی الدارقطنی من مرسل عطاء قال اسلم قوم فی ایدیهم عواری المشرکین فقالوا قد احرز الاسلام ما بایدینا فبلغ ذلک النبی صلی الله علیه وسلم فقال العاریة مؤداة فادوا ما فی ایدیهم من العواری و روی عبد الرزاق عن عمر بن الخطاب قال العاریة بمنزلة الودیعة لا ضمان فیها الا ان یتعدی و عن علی رضی الله عنه لا ضمان علی صاحب العاریة حدیث ابی امامة حدیث حسن و قد روی عن ابی امامة عن النبی صلی الله علیه وسلم ایضا من غیر هذا الوجه حدثنا محمد بن المثنی نا ابن ابی عدی عن سعید عن قتادة عن الحسن عن سمرة عن النبی صلی الله علیه وسلم قال علی الید ما اخذت حتی تودی لازم ست بر دست یعنی بر مرد گیرنده مال کسی را انچه گرفته است تا آنکه ادا کند و بدهد آن مال را بآن مرد قال قتادة گفت قتاده ثم نسی الحسن پس فراموش کرد حسن بصری حدیث خود را فقال هو امینک لا ضمان علیه یعنی العاریة پس گفت حسن بصری آن کس امین تست نیست ضمان بر او مراد میداشت بآن عاریة را هذا حدیث حسن صحیح و قد ذهب بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم و غیرهم الی هذا و قالوا یضمن صاحب العاریة و گفته اند

شرح ابی الطیب

ما فی ایدینا من عواری المشرکین فبلغ ذلک رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال ان الاسلام لا یحرز ذلکم ما لیس لکم العاریة مؤداة فادی القوم ما کان بایدیهم من تلک العواری **قوله** عام حجة الوداع بفتح الواو و وجاء کسرها سمی بها لانه ودع الناس فیها او صاهم و علمهم امر دینهم و لم یحج بعد الهجرة غیرها **قوله** العاریة مؤداة بتشدید الیاء و تخفیفها و مؤداة بالهمزة و تبدل قال التوربشتی ای تؤدی الی صاحبها و اختلفوا فی تاویله علی حسب اختلافهم فی الضمان فالقائل بالضمان یقول تؤدی عینا حال القیام و قیمة عند التلف و فائدة التادیة عند من یری خلاف الزام المستعیر مؤنة ترد ها الی مالکها **قوله** و الزعیم غارم ای الکفیل ضامن لان الغرم اداء شیء یلزمه **قوله** و الدین مقضی ای یجب قضاؤه **قوله** علی الید ما اخذت ای یجب علی الید رد ما اخذته و المراد صاحبها او علی حذف المضاف قال الطیبی ما موصولة مبتدأ و علی الید خبره و الراجع محذوف ای ما اخذته الید ضمان علی صاحبها و الاسناد الی الید علی المبالغة لانها هی المتصرفة قال المظهر یعنی من اخذ مال احد بغصب او عاریة او ودیعة لزمه رده انتهی و یشمل السرقة ایضا و یلزم منه ان السارق یلزمه رد المسروق و لو قطعت یده و اما استدلال من الضمان بعد القطع فیه تامل لان المفهوم منه انه یجب علیه رد الماخوذ و الضمان لیس بماخوذ و الله اعلم **قوله** ثم نسی الحسن فقال آه یعنی نسی الحسن ما حدث به اولا اذ علی الید ما اخذته مطلقا من غیر استثناء العاریة

عارضة الاحوذی

علی الناس و لکنهم سألوا الحکم لحکم الله و کان شیخنا ابو الفاسم ابن ابی حبیب یلعن المفتی بذلک و قد روی ابن وهب و ابن القاسم عن مالک فی المجموعة ان اهل الیمن و المدینة یلزمهم العمل برؤیة اهل البصرة و هذا طرح للطالع و اعراض عن حدیث ابن عباس فانه یحتمل ان یکون ابن عباس ترک العمل به لانه لم یخبر به الا بواحد حتی کان شاذا عاما مستفیضا کما فی ابن الماجشون عنه فی هذه النازلة و یحتمل ان یکون لبعد المطالع و قد کنا فی شهر رمضان سنة خمس و ثمانین و اربع مائة فی البحر فطلع الشمس و القمر علینا من الماء و یغربان فی الماء فکنا نجلس علی ظاهر المرکب حتی اذا غربت صعد ملاح الی الساری الاصغر فیقول لو تغیب بعد ثم نمکث قلیلا فنقول قد غابت و یصعد آخر الی الساری الاوسط فیقول لو تغیب بعد ثم نمکث قلیلا فنقول قد غابت ثم یصعد الملاح فی الساری الاطول فیقول لو تغیب بعد ثم نمکث قلیلا اکثر من ذینک الاولین ثم یقول

عه و ذهب بعض اهل العلم الخ و هو قول الشافعی و احمد و اسحاق

عارضۃ الاحوذی

قد غابت فیه فطر الناس حینئذ والبحر سطح مستو لا عوج فیه ولا امتا فسبحان الله الخالق للجمیع المتعبد بما شاء **باب** ما جاء فی شهر اعید لا ینقصان ابو بکرة قال رسول الله صلی الله علیه وسلم شهرا عید لا ینقصان رمضان وذو الحجة ذکره ابو عیسی وحسنه وذکر ان مرسله اصح وهذا طریق ابی بکرة الذی عول علیه البخاری ومسلم خرجاه عن غیر خالد الحذاء واسحق بن سوید بن خالد عنه عبد الرحمن بن ابی بکرة عن ابی بکرة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال وذکره وذکر البزار شهرا عید لا ینقصان لا یکونان ثمانیة وخمسین وهذا تفسیر لمن تاوله فی الفضل فلا یحتاج الی هذا ومذهب اسحق انهما لا یکونان ثمانیة وخمسین یوما وقد سمعت ان من حسبهما وجدهما ناقصین عددا فیرجع ذلک الی الفضل فیرجع ذلک الی المسالة قرعیة فانه لا یتعلق بها عمل ولا عمل فان الاجر کامل بالاتفاق وما وراء ذلک تعب غیر متمم زیادة

باب ما یستحب علیه

شرح سراج احمد

علما ضامن میشود وصاحب عاریة وهو قول الشافعی واحمد وقال بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم لیس علی صاحب العاریة ضمان الا ان یخالف وگفته اند بعضی علما از صحابه وغیر ایشان نیست بر صاحب عاریة ضمان و توانی مگر وقتیکه خلاف معیر کند در چیزیکه شرط کند نزد اعاره وهو قول الثوری واهل الکوفة وبه یقول اسحق **باب** ما جاء فی الاحتکار باب است در بیان انچه آمده است در ذکر احتکار و حکم در اصل بمعنی ظلم و بد صحبتی ست و در عرف غله نگهداشتن تا بگرانی فروشد و در شرع عبارت است از حبس اقوات و انتظار کردن و نگاهداشتن تا گران تر ازان شود اما اگر در وقت ارزانی خریده باشد و نگاهداشته است و در وقت گرانی بفروشد پس این احتکار محرم نیست و همچنین حرام نیست احتکار در غیر اقوات حدثنا اسحق بن منصور نا یزید بن هارون نا محمد بن اسحق عن محمد بن ابراهیم عن سعید بن المسیب عن معمر بن عبد الله بن فضلة بفتح فا وسکون ضاد معجمه ولام قرشی عدوی وبعضی او را معمر بن یمر گویند قدیم الاسلام هجرت کرد بحبشه پس هجرت آورد بمدینه وسکونت کرد در وی قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول لا یحتکر الا خاطئ احتکار نمیکند کسی مگر آن کس که عاصی و آثم بود فقلت لسعید یا ابا محمد انک تحتکر محمد بن ابراهیم گوید پس گفتم من مر سعید بن المسیب را ای ابا محمد تو که احتکار میکنی و غله خرید کرده گران میفروشی قال گفت سعید بن المسیب و معمر قد کان یحتکر معمر بن عبد الله بن فضله تحقیق بود او که احتکار میکرد و انما نروی عن سعید بن المسیب انه کان یحتکر الزیت فی الخبط مصنف گوید جز این نیست که روایت کرده شده است از سعید بن المسیب که تحقیق او بود که احتکار میکرد روغن زیتون و غیره و خبط را بفتح خای معجمه و سوم و طای مهمله برگهای درخت ریخته شده یعنی برگهای درختان راجع نموده نگاهداشتی و در وقت نایافت آنها میفروخت و نحو هذا و مانند این در دیگر چیزها احتکار میکرد و فی الباب عن عمر بلفظ الجالب مرزوق و المحتکر ملعون اخرجه الدارمی واخرج ابن ماجة والبیهقی فی شعب الایمان ورزین فی کتابه عن عمر بلفظ سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول من احتکر علی المسلمین طعامهم ضربه الله تعالی بالجذام والافلاس وعلی الله مرتبط الفرات فاذا کدس طعام الرجل من التجار حبسه الغلی به فامر به فاخرج

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی الاحتکار **قوله** لا یحتکر الا خاطئ ای عاص اثم من الحکرة بضم الحاء وسکون الکاف وهی امساک ما اشتراه فی وقت الغلاء لا فی وقت الرخص لیبیعه باکثر مما اشتراه به عند اشتداد الحاجة قال النووی الاحتکار المحرم هو فی الاقوات خاصة بان یشتری الطعام فی وقت الغلاء ولا یبیعه فی الحال بل یدخره لیغلو فاما اذا جاء من قریته او اشتراه فی وقت الرخص وادخره وباعه فی وقت الغلاء فلیس باحتکار ولا تحریم فیه واما غیر الاقوات فلا یحرم الاحتکار فیه بکل حال انتهی وکذلک عند علمائنا والخاطئ اسم فاعل من خطئ بالکسر یخطأ بالفتح خطاء بکسر الخاء وسکون الطاء وقال مالک والثوری الاحتکار فی کل شئ اذا اضر بالناس ای الفواکه وقال ابن حنبل الاحتکار فی الطعام وحده فی مکة والمدینة والثغور لا فی الامصار **قوله** روی عن سعید بن المسیب انه کان یحتکر الزیت قال ابن عبد البر والحق ان ما کانا یحتکران الزیت وحملا الحدیث علی احتکار القوت عند الحاجة الیه والغلاء انتهی کانهم ارادوا بالقوت بنی آدم لا الابهائم لانه کان یحتکر الخبط وهو من قوت الابل والخبط حرکة ورق سیفض بالمخابط ویجفف ویطحن ویخلط بدقیق وغیره

قوت المغتذی

الجواب عن الحدیث اختصار الدلالة ذکر الارث علیه لا یحتکر الا خاطئ ای اثم اسم فاعل من خطئ بالکسر یخطأ بالفتح خطأ بکسر الخاء

التوجمة
اوراق واقوات بشهر
بفروشد پس در حال غلاء
محکر فروش داده شد
وبرکت داده شده است
در رزق و نگاه داشته شده
ارزاق و اقوات باز خرج
گران نفروشد انحصار کرده
شده و در وقت ارزانی
از درگاه قدیر رضای حق
است و در رزق و نگاه داشته
وبحبس از شعب الایمان
در رزین در کتاب خود از
عمر رضی الله عنه گفت
شنیدم که میگفت
کسی که احتکار کند طعام مسلمانان
بیماری جذام و افلاس یعنی بینوائی
و بیالاست و بیمال و بیاره
گردانیدن انهار و دور
گردانیدن بر گردنش
از انهار ۱۲ منه
قول الامام وقال الشیخ
ان کان الیمین الخ
رواه عنه الامام ۱۲

شرح سراج احمد

اخرجه عبد الرزاق وابو امامة وابن عمر من تمنى على امتى الغلاء ليلة واحدة احبط الله عمله اربعين سنة اخرجه ابن عساكر واخرج الطبرانى والبيهقى فى الشعب عن معاذ بئس العبد المحتكر ان ارخص الله تعالى الاسعار حزن وان اغلاها الله فرح واخرج الحاكم عن اليسع بن المغيرة مرسلا والزبير بن بكار فى اخبار المدينة الجالب الى سوقنا كالمجاهد فى سبيل الله والمحتكر فى سوقنا كالملحد فى كتاب الله واخرج احمد والحاكم عن ابى هريرة بلفظ من احتكر حكرة يريد ان يغلى بها على المسلمين فهو خاطئ فقد برئت منه ذمة الله تعالى ورسوله واخرج ابن عساكر عن معاذ من احتكر طعاما على امتى اربعين يوما وتصدق به لم يقبل منه وبهذا اللفظ اخرجه ابن عساكر عن ابن عمر واخرج ابن ابى شيبة واحمد والحاكم وابو نعيم فى الحلية عن ابن عمر والحاكم عن ابى هريرة من احتكر طعاما اربعين يوما فقد برئ من الله وبرئ الله منه وايما اهل عرصة اصبح فيهم امرأ جائع فقد برئت منهم ذمة الله تعالى واخرج الخطيب عن دينار عن انس من حبس طعاما اربعين يوما ثم اخرجه فطبخه خبزه وتصدق به لم يقبل الله منه واخرج ابن عساكر فى تاريخه عن ابن عمر واخرج احمد والطبرانى والحاكم والبيهقى عن معقل بن يسار واخرج عبد الرزاق عن صفوان بن سليم مرسلا واخرج ابن عدى وابن لال وابن عساكر عن ابى هريرة واورده ابن الجوزى فى الموضوعات بلفظ يحشر الحكارون وقتلة الانفس الى جهنم فى درجة واخرج سعيد بن منصور والبخارى فى تاريخه وابن المنذر عن عمر قال احتكار الطعام بمكة الحاد بظلم واخرج ابن ابى شيبة عنه بلفظ من احتكر طعاما ثم تصدق براس ماله والربح لم يكفر عنه وديگر احاديث نيز درين باب آمده اند براى اختصار نوشته نشدند حديث معمر حديث حسن صحيح والعمل على هذا عند اهل العلم كرهوا الاحتكار الطعام مكروه گفته اند علما احتكار را در طعام ورخص بعضهم فى الاحتكار فى غير الطعام وخصت داده اند بعضى علما در جواز احتكار در سواى طعام وقال ابن المبارك لا باس بالاحتكار فى القطن والسختيان ونحوه وگفته عبد الله بن المبارك باك نيست باحتكار در پنبه وچرم وماننده آنها وسختيان بكسر سين مهمله وسكون خاى معجمه ومثناة فوقيه وتحتيه در آخر نون ست معنى جلود بدانكه نزد امام مالك احتكار حرام ست در مطعوم وغيره واين روايت ست از امام ابو يوسف كه هر چيزى كه ضرر ميرسد بمردم از حبس آن پس آن احتكار ست واگرچه باشد او ثياب يا دراهم يا دنانير وكره الشمنى وغيره وجمهور گويند كه احتكار مختص ست باقوات ودر در المختار ست كره احتكار قوت المسلمين والبهائم فى بلد تضر باهله ويجبر ان يامر القاضى ببيع ما فضل من قوته وقوت عياله فان لم يبع عزره وباع القاضى عليه فاقا على الصحيح وفى السراج الوهاج لو خاف الامام على بلد الهلاك اخذ الطعام من المحتكرين وفرق عليهم فاذا وجدوا سعة ردوا مثله ولا يكون محتكرا الحبس غلة ارضه بلا خلاف ومحلوبه من بلد آخر خلافا للشافعى وعند محمد ان كان يجلب منه عادة كره وهو المختار زيلعى **باب** ما جاء فى بيع المحفلات باب ست در بيان انچه آمده است در بيع محفلات وآن بمعنى مصراة ست چنانكه مصنف خود ذكر آن خواهد كرد حدثنا هناد نا ابو الاحوص عن سماك عن عكرمة عن ابن عباس ان النبى صلى الله عليه وسلم قال لا تستقبلوا السوق پيش نرويد از بازار براى خريدكردن غله كه تا جرى آرد وآن بمعنى تلقى جلب ست

شرح ابى الطيب

فتوجره الابل وكل ورق مخبوط **باب** ما جاء فى بيع المحفلات **قوله** لا تستقبلوا السوق المراد به النهى عن تلقى السلع قبل ان يهبط بها السوق متفق عليه

قوت المغتذى

وسكون الطاء لا تستقبلوا السوق المراد به النهى عن تلقى السلع قبل ان يهبط بها السوق

عارضة الاحوذى

الافطار عبد العزيز بن ابى رواد عن انس بن مالك قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من وجد تمرا فليفطر عليه ومن لا فليفطر على ماء فان الماء طهور وهو غير محفوظ وحديث سلمان قد تقدم اذا افطر احدكم فليفطر على تمر فان لم يجد فليفطر على ماء فانه طهور صحيح ثابت عن انس كان النبى صلى الله عليه وسلم يفطر قبل ان يصلى على رطبات فان لم يكن رطبات فتميرات فان لم تكن تميرات حسا حسوات من ماء حسن غريب وروى ابو داود الترمذى حديث انس الاول النسائى وابو داود بلفظة وروى الآخر ابو داود والنوادر اثنتان الاولى الحكمة والله اعلم فى الفطر على التمر وفيه من البركة وانها افضل المطعومات فتعقب ليلا افضل العبادات فى النهار والماء افضل المشروبات فيكون بدلها الثانية كان النبى صلى الله عليه وسلم يفطر قبل ان يصلى على شئ يسيرا لا يشغله عن الصلوة وفيه ثلث فوائد تعجيل الافطار وسيأتى سببان شاء الله وتفريغ البال للصلوة وفضل ما بين زمان العبادة والعبادة وبينهما فى النفس وياتى تمام الكلام فى الباب بعده ان شاء الله ولما لم يكن من هذه الاحاديث

شرح سراج احمد

ولا تحلفوا ولا ینفق بعضکم لبعض وبند مکنید شیرا در پستان برای فروختن گران بہا و در صراح ست انفاق فروختن متاع بازار رسیدن مردم یعنی رواج ندہد سلعۂ خود را بسوگند دروغ بعض شما مر بعض را و فی الباب عن ابن مسعود بلفظ بیع المحفلات فلا بایعن محفلۃ ولا یحل لمحفلۃ ان تبیع اخرجہ احمد وابن ماجۃ وابی حریرۃ اخرجہ النسائی بلفظ اذا باع احدکم الشاۃ او اللقحۃ فلا یحلبہا واخرجہ الطبرانی والبیہقی وضعفہ عن ابن عمر بلفظ ایما الناس لا یتلقین احد منکم سوقا ولا یبیعن مہاجر لاعرابی ومن اتباع محفلۃ فہو بالخیار ثلثۃ ایام فان ردہا رد معہا شیئا وقال مثل لبنہا قمحا حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح والعمل علی ہذا عند اہل العلم کرہوا بیع المحفلۃ وہی المصراۃ ومحفلۃ یعنی مصراۃ ست لا یحلبہا صاحبہا ایاما او نحو ذلک ندوشد آنرا یعنی شاۃ یا ناقۃ را چند روز یا مانند آن لیجتمع اللبن فی ضرعہا فیغتر بہا المشتری تا کہ جمع شود شیر در پستان وی پس فریب خورد بآن شیر مشتری وہذا ضرب من الخدیعۃ والغرر وابن تحفیل قسمت ست از خداع وفریب **باب** ما جاء فی الیمین الفاجرۃ یقتطع بہا مال المسلم باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در سوگند دروغ خوردن کہ قطع کند بآن سوگند مال مرد مسلمان را حدثنا ہناد ثنا ابو معاویۃ عن الاعمش عن شقیق بن سلمۃ عن عبد اللہ بن مسعود قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من حلف علی یمین وہو فیہا فاجر لیقتطع بہا مال امرئ مسلم لقی اللہ وہو علیہ غضبان برای آنکہ قطع کند بآن سوگند مال مرد مسلمان را ملاقی شود حق تعالی را در حالیکہ اللہ تعالی بروی خشمناک باشد یعنی بسوگند دروغ مال خود را رواج میدہد تا مردم را رغبت پیدا گردد در خریدن مال او فقال الاشعث بن قیس فی واللہ لقد کان ذلک فی رجل من الیہود ارض فجحدنی فقصدت من بخداسوگند ہر آینہ تحقیق بود وعید خدا و رسول او بعد ازان قصہ خود را ذکر کرد وگفت کان بینی وبین رجل من الیہود ارض فجحدنی بود میان من ومیان مردی از یہود زمینی شریک پس منکر شد یہودی بمن فقدمتہ الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم پس پیش بردم او را بسوی آنحضرت فقال لی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الک بینۃ فقلت لا پس فرمود برای من آنحضرت آیا ہست مر ترا گواہان پس گفتم من یا رسول اللہ نیست مرا گواہان فقال للیہودی احلف پس فرمود آنحضرت برای یہودی سوگند بخور فقلت یا رسول اللہ انہ اذن یحلف فیذہب بمالی پس گفتم من ای پیغمبر خدا اکنون سوگند خواہد خورد پس ببرد مال مرا و این را بدروغ چہ باک ست فانزل اللہ عز وجل پس فرو فرستاد حق تعالی این آیت را و در وعید دروغ سوگند خوردگان ان الذین یشترون بعہد اللہ وایمانہم ثمنا قلیلا بدرستیکہ آن کسان کہ خرید میکنند بعہد حق تعالی وسوگندہای ایشان بہای اندک را

شرح ابی الطیب

قولہ ولا تحلفوا من التحلیف وہی التصریۃ وقد سبقت **قولہ** ولا ینفق بعضکم لبعض بتشدید الفاء والمراد بہ النجش قال السیوطی والنجش الزیادۃ فی ثمن السلعۃ من غیر رغبۃ فیہا لتخدیع المشتری وترغیبہ ونفع صاحبہا ویحتمل ان یکون نہیا عن السوم علی سوم اخیہ **باب** ما جاء فی الیمین الفاجرۃ **قولہ** من حلف علی یمین المراد بہ المحلوف علیہ لملابسۃ بینہما **قولہ** وہو فیہا فاجر ای کاذب **قولہ** لامرئ مسلم لیس قید المسلم للاحتراز بل لکثرۃ وقوع البیع معہ

قوت المغتذی

ولا ینفق بعضکم بتشدید الفاء والمراد بہ النجش وہو فیہا فاجر ای کاذب

عارضۃ الاحوذی

شیء علی شرط الصحیح قال البخاری یتبع بیب یغطر علی ہذا تیسر فدخل سلمۃ عبد اللہ ابن ابا وفات النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال فاجتدم لنا

ولنذکر ہہنا باب اذا اقبل اللیل وادبر النہار ابو حازم عن سہل بن سعد قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یزال الناس بخیر ما عجلوا الفطر حسن صحیح ابو سلمۃ عن ابی ہریرۃ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم احب عبادی الی اعجلہم فطرا حسن غریب دخل ابو عطیۃ مالک بن عامر وہو اصح فی اسمہ علی عائشۃ فقال یا ام المومنین رجلان من اصحاب محمد صلی اللہ علیہ وسلم احدہما یعجل الافطار ویعجل الصلوۃ والآخر یؤخر الافطار ویؤخر الصلوۃ قالت ایہما یعجل الافطار ویعجل الصلوۃ قلت عبد اللہ بن مسعود قالت ہکذا صنع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم والآخر ابو موسی الاسناد دری مسلم مختصرا عن عائشۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان یعجل المغرب ویعجل الافطار

الفوائد ثمان الاولی مخالفۃ الیہود ففی النسائی وابی داود لا یزال ہذا الدین

شرح سراج احمد

کہ دنیاست الآیۃ الی آخرہا اولئک لاخلاق لہم فی الآخرۃ ولا یکلمہم اللہ ولا ینظر الیہم یوم القیمۃ ولا یزکیہم ولہم عذاب الیم وفی الباب عن وائل بن حجر اخرجہ الطبرانی فی الکبیر بلفظ من حلف علی یمین صبر یقتطع بہا مال امرئ مسلم ہو فیہا فاجر لقی اللہ وہو علیہ غضبان واخرجہ الطبرانی فی الصغیر وعبد الرزاق واحمد والشیخان وابو داود والترمذی والنسائی وابن ماجۃ وابن خزیمۃ وابن الجارود وابن حبان عن الاشعث بن قیس وعبد اللہ بن مسعود معا واخرجہ الطبرانی فی الکبیر والحاکم عنہ بزیادۃ لفظ عفا عنہ او عاقبہ ابو موسی الاشعری اخرجہ الطبرانی فی الکبیر بلفظ من حلف علی یمین یرید ان یقتطع بہا حق اخیہ ظالما لم ینظر اللہ الیہ یوم القیمۃ ولم یتزکہ ولہ عذاب الیم وابی امامۃ بن ثعلبۃ الانصاری وعمران بن حصین بلفظ من حلف علی یمین مصبورۃ باللہ کاذبا متعمدا یقتطع بہا مال امرئ مسلم فلیتبوأ مقعدہ من النار اخرجہ عبد الرزاق واحمد والحاکم والطبرانی فی الکبیر واخرج ابن عساکر عن ابن مسعود وابو داود والشافعی فی سننہ عن معبد بن کعب عن ابیہ من حلف علی یمین لیقتطع بہا مال امرئ مسلم لقی اللہ یوم القیمۃ وہو علیہ غضبان قیل یا رسول اللہ وان کان شیئا یسیرا قال وان کان سواکا من اراک واخرج احمد وعبد بن حمید والنسائی والطبرانی فی الکبیر والبیہقی فی الشعب والشیخان عن عدی بن عمیرۃ الکندی والطبرانی فی الکبیر عن الاشعث بن عمیرۃ عن حلف علی یمین کاذبۃ لیقتطع بہا حق اخیہ لقی اللہ وہو علیہ غضبان قلت حدیث ابن مسعود حدیث حسن صحیح

باب ما جاء اذا اختلف البیعان

بیان آنچہ آمدہ است چون مختلف گردند در اختلاف نمایند بائع ومشتری حدثنا قتیبۃ ناسفین عن ابن عجلان عن عون ابن عبد اللہ عن ابن مسعود قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا اختلف البیعان وقتیکہ مختلف گردند بائع ومشتری در مقدار مبیع فالقول قول البائع پس قول قول بائع معتبرست یا سوگند والمبتاع بالخیار ومشتری را اختیارست اگر خواہد نگاہ دارد واگر خواہد رد کند مبیع را بر بائع ہذا حدیث مرسل مصنف گوید این حدیث مرسل نیست ارسال او را ذکر میکند عون ابن عبد اللہ لویدرک ابن مسعود چون کہ راوی ست از ابن مسعود او نیافتہ است ابن مسعود را واسطہ را حذف کردہ است وقد روی عن القاسم بن عبد الرحمن عن ابن مسعود عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ابو عیسی ہذا الحدیث ایضا وہو مرسل یعنی از طریق قاسم نیز حدیث مرسل ست قال ابن منصور قلت لاحمد اذا اختلف البیعان ولیکن بینۃ قال القول ما قالہ رب السلعۃ گفت ابن منصور گفتم مر احمد بن حنبل را چون مختلف گردند بائع ومشتری در مقدار در حالیکہ نباشد گواہان گفت امام احمد قول آن ست کہ گفت صاحب متاع کہ بائع ست او یا دران یارد کنند ہر دو بیع را و فسخ بیع نمایند وقتیکہ مختلف شوند در ثمن و مبیع ہر دو قال اسحق کما قال گفت اسحق بن ابراہیم ہمچنانکہ گفت امام احمد مذہب ہر دو موافق اند

شرح ابی الطیب

باب ما جاء اذا اختلف البیعان **قولہ** البیعان بتشدید التحتیۃ المکسورۃ ای اختلف البائع والمشتری فی قدر الثمن او فی شرط الخیار او الاجل او غیرہا من الشروط **قولہ** فالقول قول البائع ای مع یمینہ **قولہ** والمبتاع بالخیار ای المشتری بالخیار ای ان شاء رضی بما حلف علیہ البائع وان شاء حلف ہو ایضا بارا ما اشتراہ بکذا بل بکذا وبہ قال الشافعی ثم اذا تحالفا فان رضی احدہما بقول الآخر فذاک والا فسخ القاضی العقد ان بقیا کان المبیع اولا وعند ابی حنیفۃ ومالک لا یتحالفان عندہما لاک المبیع بل القول قول المشتری مع یمینہ ورواہ والمبیع قائم رواہ ابن ماجۃ والدارمی یقوی مذہبہما ما ذکرہ ابن ملک

عارضۃ الاحوذی

ظاہر اما اعجل الناس الفطر الخ غدا عاشورا ۱۲ الیہود یؤخرون الثانیۃ ما بیناہ فی مواضع من العبادات لا یزاد فیہا کما لا یزاد فی الصلوۃ الثالثۃ ان فی الصحیح وغیرہ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کما روی ابو عیسی قال اذا اقبل اللیل من ہہنا وادبر النہار من ہہنا وغابت الشمس فقد افطر الصائم یعنی دخل فی وقت الفطر کما تقول اصبح الرجل وامسی وارتبع اذا دخل علیہ زمان ذلک ومن دخل فی وقت الفطر فقد خرج عن وقت الصوم ففعلہ فیہ لا معنی لہ الا کالصلوۃ للصبح بعد طلوع الشمس الرابعۃ ان البلاد تختلف فی ذلک فمن البلاد ما یکون شرقہا وغربہا مستویا فصومہا وفطرہا یقینا او منہا ما یکون الجمیع مغموما او یکون احدہما مکشوفا والآخر مغموما فان کان کلا الوجہین مغموما او احدہما مغموما فینبغی ان یثبت فی الصوم فیلزم بہ اذا کان الشرق مغموما وینبغی لہ ان یؤخر بالفطر اذا کان المغرب مغموما وان کانا مغمومین یکرہ بالصوم واخر الصلوۃ والفطر ویحتمل ان یکون

بقیہ صفحہ گذشتہ

عارضۃ الاحوذی

ابو موسی فی بلد خلاف بلد ابن مسعود ویکون کل واحد منهما یشبه و ان کانا فی بلد واحد فیجب ان یکون قولهما واحدا لاستواء الحال علیهما والدلیل علی ذلک الحدیث الذی لویروه ابو عیسی و رواه الجمیع عن عبد الله ابن ابی اوفی قال سرنا مع النبی صلی الله علیه وسلم وهو صائم فلما غربت الشمس قال انزل فاجدح لنا قالوا یا رسول الله لو امسیت قال انزل فاجدح لنا قالوا یا رسول الله ان علیک نهارا قال انزل فاجدح لنا قال فنزل فجدح ثم قال اذا رایتم اللیل اقبل من ههنا والنهار قد ادبر من ههنا وفی روایة اذا رایتم اللیل قد اقبل من ههنا فقد افطر الصائم واشار باصبعه الی المشرق وکان الموضع مکشوفا فتبین اللیل والنهار بظلمة الافق من احدی الجهتین اذ لا یصح عادة ان یظلم المشرق وتقابله من الشمس بقیة الخامسة الجدح هو عندی الجلب ههنا والجدح هو کل سبب یکون فیه سقیا ومنه

شرح سراج احمد

وکل من قال القول قوله فعلیه الیمین وہر کسیکه گفته است که قول قول اوست پس بر اوست سوگند خوردن وقد روی نحو هذا عن بعض التابعین منهم شریح **باب** ما جاء فی بیع فضل الماء باب است در بیان آنچه آمده است در فروختن زیادتی آب را

حدثنا قتیبة نا داود بن عبد الرحمن العطار عن عمرو بن دینار عن ابی المنهال عن ایاس بن عبد المزنی ابی اضافت است ابو عوف صحابی در اهل حجاز شمار کرده میشود قال نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن بیع الماء گفت ایاس نهی کرده است آنحضرت از بیع آب وفی الباب عن جابر نهی عن بیع ضراب الجمل وعن بیع الماء والارض لتحرث اخرجه مسلم والنسائی وبهیسة عن ابیها بضم باء موحده وفتح ها وسکون تحتیه وسین مهمله فزاریة از ثالثه بود وگویند صحابیه است اخرج عنها ابو داود والنسائی وابی هریرة اخرجه ابن ماجة بلفظ ثلث لا یمنعن الماء والکلأ والنار واخرج عنه مسلم بلفظ لا یباع فضل الماء لیباع به الکلأ وعائشة وانس وعبد الله بن عمرو اخرج احمد عن ابن عمر من منع فضل ماء او کلأ منعه الله فضله یوم القیمة واخرج عبد الرزاق والحمیدی والدارمی والحسن بن سفیان والحارث وابن حبان والبغوی وابن السکن وقالا لم یروه غیره حاکم وابو نعیم عن ابی المنهال عبد الرحمن بن مطعم عن ایاس بن عبد المزنی نحو حدیث اخرجه المصنف حدیث ایاس حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اکثر اهل العلم انهم کرهوا بیع الماء وهو قول ابن المبارک والشافعی واحمد واسحق ورخص بعض اهل العلم فی بیع الماء منهم الحسن البصری حدثنا قتیبة نا اللیث عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی هریرة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال لا یمنع فضل الماء لیمنع به الکلأ منع نکند کسی زیادتی

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی بیع فضل الماء **قوله** عن بیع الماء ای عن بیع فضل الماء وفی روایة احمد بعد ان یستغنی عنه الظاهر انه مبنی علی ما ورد المسلمون شرکاء فی ثلثة الکلأ والماء والنار قال النووی هذا الحدیث محمول علی حدیث نهی عن بیع فضل الماء لیمنع به الکلأ ومعناه ان یکون لانسان بیر مملوکة بالفلاة وفیها ماء فاضل عن حاجته ویکون هناک کلأ لیس عنده ماء الا هذا ولا یمکن لاصحاب المواشی الا اذا حصل لهم السقی من هذه البیر فیحرم علیه منع فضل هذا الماء للماشیة ویجب بذله لها بلا عوض ویحتمل ان یکون المراد به غیر هذا الماء انتهی یعنی الماء الفاضل عن حاجته ولو لم یستلزم منع الکلأ قیل والمراد بماء السماء والعیون والانهار التی لا مالک لها وذهب قوم الی ان الماء لا یملک ولا یصح بیعه مطلقا وذهب الحنفیون الی انه یجوز بیع الماء اذا احرزه الانسان فی انائه وملکه وهو مذهبنا **قوله** لا یمنع فضل الماء لیمنع به الکلأ بصیغة المبنی للمفعول فی کلیهما والکلأ کجبل العشب رطبا ویابسا یعنی ان رجلا اذا حفر بیرا فی موات فملکها بالاحیاء فاذا جاء قوم لینزلوا فی ذلک المکان للمواشی ویرعوا نباتها ولیس هناک ماء الا تلک البیر فلا یجوز له ان یمنع ذلک من شرب ذلک الماء لانه لو منعهم منه لا یمکنهم رعی ذلک فکانه منعهم عنه وذلک لا یجوز قال القرطبی والحدیث حجة لنا فی سد الذرائع لانه انما نهی عن منع ذلک لئلا یؤدی الی منع الکلأ انتهی وسبقه الیه الباجی وقد ورد التصریح بمنع کل منهما فصحح ابن حبان من روایة ابی سعید مولی بنی غفار عن ابی هریرة مرفوعا لا تمنعوا فضل الماء ولا تمنعوا الکلأ ثم النهی للتحریم عند البعض کمالک والشافعی واللیث والاوزاعی وعند البعض للتنزیه قال بعض الشراح وهو الاظهر

شرح سراج احمد

آب را تا منع کند بسبب آن آب گیاه را یعنی فروخته نشود زیادتی آب تا فروخته شود بسبب آن گیاه یعنی لازم می آید از فروختن آب فروختن گیاه زیرا که کسیکه میخواهد که بچراند گرد آب وی منع کند از ورود بر آب مگر بعوض مقدر میشود بخریدن آبی پس بیع آب به بیع کلأ میشود و فروختن گیاه منهی عنه ست اختلاف کرده اند که این نهی تحریمی ست یا تنزیهی هذا حدیث حسن صحیح

باب ماجاء فی کراهیة عسب الفحل باب ست در بیان آنچه آمده است در کراهیت کرادادن نر برای جهیدن بر ماده تا بارگیرد حدثنا

احمد بن منیع وابو عمار قالا نا اسمعیل بن علیة نا علی بن الحکم عن نافع عن ابن عمر قال نهی النبی صلی الله علیه وسلم عن عسب الفحل نهی فرمود آنحضرت از کرادادن نر بر ماده شتر یا جز آن فی الصراح عسب بفتح عین مهمله وسکون سین مهمله کرایه دادن فحل بجهت گشنی و برجستن نر بر ماده مراد آن ست که کرایه دادن آزاد و گرفتن ثمن بر آن منهی عنه ست و وی جهالت ست زیرا که نر گاهی می جهد و گاهی نمی جهد و ماده گاهی بار میگیرد و گاهی نمیگیرد و فی الباب عن ابی هریرة اخرجه البزار بلفظ نهی عن ثمن الکلب وعسب التیس واخرجه النسائی فی الکبری فی ذکر الحاجم وقد اختلف اهل العلم فی عسب التیس (ہو فحل الغنم ۱۲) عمر حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم وقد رخص بعضهم فی قبول الکرامة علی ذلک وحقیق رخصت داده اند بعضی علما در قبول کراست بران حدثنا عبد الله بن عبد الله الخزاعی البصری نا یحیی بن ادم عن ابراهیم بن حمید الرواسی عن (ای بدون تقرر وطلب ۱۲) هشام بن عروة عن محمد بن ابراهیم التیمی عن انس بن مالک ان رجلا من کلاب سال النبی صلی الله علیه وسلم فقال انس بدر ستیکه مردی از قبیلهٔ کلاب سوال کرد آنحضرت را عن عسب الفحل از کرایه کردن نر برای برجستن بر ماده فنهاه پس نهی فرمود آنحضرت او را ازان فقال یا رسول الله انا نطرق الفحل فاعاریت سهیم فحل را و برای جهیدن بر ماده و در صراح ست اطراق فحل بعاریت دادن بجهت کسی فنکرم پس اکرام کرده میشویم بعضی از روی کرم و مروت چیزی بما میدهند نه از روی اجرت که شرط کرده شده است فرخص له فی الکرامة پس رخصت کرد آنحضرت او را در گرفتن آنچه از روی کرم داده شود هذا حدیث حسن غریب لا نعرفه الا من حدیث ابراهیم بن حمید عن هشام بن عروة

باب ماجاء فی ثمن الکلب باب ست در بیان آنچه آمده است در حق سگان از فروختن سگ حدثنا قتیبة نا اللیث عن ابن شهاب ح وثنا سعید بن عبد الرحمن المخزومی وغیر واحد قالوا نا سفیان بن عیینة عن الزهری عن ابی بکر بن عبد الرحمن عن ابی مسعود الانصاری

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی کراهیة عسب الفحل **قوله** عن عسب الفحل بفتح فسکون قال فی النهایة عسب الفحل ماؤه فرسا کان او بعیرا او غیرهما وعسبه ایضا ضرابه یقال عسب الفحل الناقة یعسبها عسبا ولربیه عن واحد منهما وانما اراد النهی عن الکراء الذی یوخذ علیه فان اعارة الفحل مندوب الیها وقد جاء فی الحدیث ومن حقها اطراق فحلها ووجه الحدیث انه نهی عن کراء عسب الفحل فحذف المضاف قال النووی فیه انه لا یجوز استیجار الفحل للانزاء لما فیه من الغرر لان الفحل قد یضرب وقد لا یلقح الانثی وذهب الی تحریمه اکثر الصحابة و الفقهاء ورخص فیه جماعة لکراهة انقطاع النسل واما اعارة الفحل للانزاء فلا باس به بل مندوب ثم لو اکرمه المستعیر بشیء یجوز له قبول کرامته **قوله** انا نطرق الفحل اطراق الفحل اعارته للضراب **قوله** فنکرم بصیغة المجهول ای یعطینا صاحب الانثی شیئا بطریق الهدی والکرامة لا علی سبیل المعاوضة **باب** ماجاء فی ثمن الکلب

عارضة الاحوذی

نواء المجدح بکسر المیم و ضمها ومنه حدیث عمر لقد استسقیت بمجادیح السماء ای بالاسباب التی توجب جدحه وهی سقیا یعنی بها الاستغفار قال الله تعالی استغفروا ربکم انه کان غفارا یرسل السماء علیکم مدرارا السادسة نزلت ببغداد مسألة رجل حلف ان لا یفطر علی حار ولا علی بارد فسال العلماء فقالوا هو حانث فسأل جمال الاسلام ابا اسحٰق ابراهیم ابن علی بن یوسف الفیروزابادی الشیرازی امام الشافعیة والصوفیة فقال لا شیء علیک لان النبی صلی الله علیه وسلم قد حکم بفطره بدخول اللیل وهو غیر حار ولا بارد قال النبی صلی الله علیه وسلم اذا رایتم اللیل قد اقبل من ههنا فقد افطر الصائم ثم قال الفقیه الامام ابو بکر بن العربی رضی الله عنه وهذا فقه صحیح علی قول من یحمل الایمان علی الالفاظ لا علی المقاصد وهو مذهب الشافعی و روایة مشهورة صحیحة عن مالک رح خرجت علیها اکثر مسائله ومتی وجد ثم للحالف مخرج منها علی

بقیه صفحه گذشته

الشتری من ... ربط ربیع علی ... عیسی ... ذلک ... المرة ... وهما ... عن ذلک ... الذی ... فرکان ... ملک الشتری ... احتیالا ... البیع ... کان ... علم ... یاذن ... اسد ... المراة ... الذی ... التی ... وذلک ... قد ... فرض ... ثم ... وسلم ... البرین

شرح سراج احمد

قال نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن ثمن الکلب نهی فرمود آنحضرت از گرفتن بهای سگ را و مهر البغی و گرفتن اجرت زن زانیه وحلوان الکاهن و مبلغان که داده شود بکاهنان از جهت کهانت وی و تحقیق این بالا ذکر یافته است هذا حدیث حسن صحیح حدثنا محمد بن رافع نا عبد الرزاق انا معمر عن یحیی بن ابی کثیر عن ابراهیم بن عبد الله بن قارظ بقاف و راء و ظای معجمه عن السائب بن یزید عن رافع بن خدیج ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال کسب الحجام خبیث بدرستیکه آنحضرت فرمود کسب حجام یعنی خون برآوردن حرام ست و مهر البغی خبیث و مهر زانیه پلید ست و مراد بمهر اجرت زنای اوست و بغی بفتح باء موحده و کسر غین و تشدید تحتیه و ثمن الکلب خبیث و بهای سگ پلید ست باین هر سه حکم کرد که خبیث ست و خبیث خمد طیب ست و طیب بالگاهی اطلاق میکنند بر مطلق حلال پس خبیث بمعنی حرام باشد و گاهی اطلاق میکنند بر اخص از حلال که پاک بی شبهه و کراهت بود پس خبیث آنکه در مرتبهٔ ادنی از حلال باشد و شامل مکروه نیز باشد اگرچه کراهت تنزیهی بود پس در مهر بغی مراد اول باشد از جهت بودن وی حرام قطعی و در اجرت حجام معنی ثانی از جهت بودن آن حلال در مرتبهٔ ادنی از جهت دناوتی و خستی که در کسب اوست و ثمن کلب مختلف فیه است پس امام ابو حنیفه و امام محمد و بعضی ائمه دیگر تجویز کرده اند بیع کلب را و بیع فهد و سائر درندگان که ذروی منفعت ست معلّم باشد یا غیر معلّم و نزد امام ابی یوسف و دیگر ائمه جایز نیست بیع کلب عقور پس کسیکه حرام دارد حمل بر معنی اول میکند و کسیکه تجویز میکند حمل میکند بر ثانی از جهت وجود دناوت دران فتدبر و فی الباب عن علی و ابن مسعود اخرجه الشیخان و جابر اخرجه احمد و الترمذی و ابی هریرة اخرجه الترمذی و ابن عباس اخرجه احمد و الحاکم و ابن عمر و عبد الله بن جعفر اخرجه البخاری عن ابی جحیفة و الطبرانی فی الاوسط عن ابن عمر و الشیخان عن ابی مسعود حدیث رافع حدیث حسن صحیح و العمل علی هذا عند اکثر اهل العلم کرهوا ثمن الکلب و هو قول الشافعی و احمد و اسحٰق و قد رخص بعض اهل العلم فی ثمن کلب الصید

شرح ابی الطیب

قوله نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن ثمن الکلب هو محمول عندنا علی ما کان فی زمنه صلی الله علیه وسلم حین امر بقتله و کان الانتفاع به یومئذ محرما ثم رخص فی الانتفاع به حتی روی انه قضی فی کلب صید قتله رجل بأربعین درهما و قضی فی کلب ماشیة بکبش ذکره ابن ملک و قال الطیبی الجمهور علی انه لا یصح بیعه و ان لا قیمة علی متلفه سواء کان معلما او لا و سواء کان یجوز اقتناؤه ام لا و اجاز ابو حنیفة بیع الکلب الذی فیه منفعة و اوجب القیمة علی متلفه و عن ملک روایات الاولی لا یجوز البیع و تجب القیمة و الثانیة کقول ابی حنیفة و الثالثة کقول الجمهور **قوله** مهر البغی بتشدید الیاء من بغت المرأة بغاء بالکسر اذا زنت و منه قوله تعالی و لا تکرهوا فتیاتکم علی البغاء و المعنی مهر الزانیة و مهرها اجرتها علی الزنا **قوله** و حلوان الکاهن بضم الحاء و سکون اللام ما یعطاه علی کهانته اصله من الحلاوة شبه المعطی بالشیء الحلو من حیث انه یأخذه سهلا بلا کلفة و مشقة و الکاهن هو الذی یتعاطی الاخبار عن الکائنات فی مستقبل و یدعی معرفة الاسرار و یدخل فیه المنجم **قوله** کسب الحجام خبیث و مهر البغی خبیث و ثمن الکلب خبیث استدل به الشافعی علی ان بیع الکلب معلما کان او غیره غیر جائز و جوزه ابو حنیفة و اجاب عن الحدیث بان لفظ الخبیث لا یدل علی الحرمة لما فی الخبر کسب الحجام خبیث مع انه لیس بحرام اتفاقا بل مکروه و اطلاق الخبیث علیه باعتبار دناءة الکسب

عارضة الاحوذی

مذهب مالک رح فانه امام بتدئ فلا تخینوه بحال المسألة السابعة اذا عجل الفطر فلیؤخر السحور یصیب السنة و تبقی للصائم القوة علی الطاعات و الاحتیاط الصحیحام فی تاخیر السحور تقدیره بالقراءة و الخروج الی الصلوة روی ابو عیسی عن انس عن زید بن ثابت ما روی البخاری قال تسحرنا مع النبی صلی الله علیه وسلم ثم قمنا الی الصلوة قال قلت کم کان قدر ذلک قال قدر خمسین ایة و فی الصحیح و اللفظ للبخاری قال سهل بن سعد کنت اتسحر فی اهلی ثم تکون سرعتی ان ادرک السجود مع رسول الله صلی الله علیه وسلم قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی الله عنه یعنی لادرک اول الصلوة و اهلی بنو ساعدة الثامنة قد قدمنا فی تحجیل الافطار من التاکید و امتثال السنة ما فیه کفایة و لا ینبغی لمحلکوذلک علی الاشراف فیه حتی تقعوا فی الفطر قبل محله و فی غیر محله لما روی ابو امامة عن النبی صلی الله علیه وسلم قال بینما انا قائم اذا اتانی رجلان فاخذا بضبعی

بقیه صفحهٔ گذشته

الدنیا و لو شئتم لاخبرتکم بما فیها قال فاخبرنی یا رسول الله بما فیها قال فیها ما لا عین رأت و لا اذن سمعت و لا خطر علی قلب بشر فقلت لهما فیها قوم قال نعم قوم اذا اکلوا شبعوا و اذا شبعوا ناموا و اذا ناموا غفلوا و اذا غفلوا زنوا و اذا زنوا ماتوا و اذا ماتوا دخلوا النار و اذا دخلوا النار ضجوا و اذا ضجوا لعنوا و اذا لعنوا صاروا مثل الذی حملهم علی ذلک و اذا صاروا مثله صاروا فی النار و اذا صاروا فی النار لم یخرجوا منها ابدا و اذا لم یخرجوا منها ابدا فلیس لهم عمل صالح الذی توجبون علی الله به الجنة و اذا لم یکن لهم عمل صالح الذی توجبون علیه الجنة لم یکن لهم حساب الذی تخافون منه النار و اذا لم یکن لهم حساب الذی تخافون منه النار لم یکن لهم میزان الذی تخافون منه النار و اذا لم یکن لهم میزان الذی تخافون منه النار لم یکن لهم صراط الذی تخافون منه النار و اذا لم یکن لهم صراط الذی تخافون منه النار لم یکن لهم جواز الذی تخافون منه النار و اذا لم یکن لهم جواز الذی تخافون منه النار لم یکن لهم جنة الذی ترجون منها و اذا لم یکن لهم جنة الذی ترجون منها لم یکن لهم نعیم الذی ترجون منه و اذا لم یکن لهم نعیم الذی ترجون منه لم یکن لهم ثواب الذی ترجون منه و اذا لم یکن لهم ثواب الذی ترجون منه لم یکن لهم رحمة الذی ترجون منها و اذا لم یکن لهم رحمة الذی ترجون منها لم یکن لهم رضوان الذی ترجون منه و اذا لم یکن لهم رضوان الذی ترجون منه لم یکن لهم قرب الذی ترجون منه و اذا لم یکن لهم قرب الذی ترجون منه لم یکن لهم لقاء الذی ترجون منه و اذا لم یکن لهم لقاء الذی ترجون منه لم یکن لهم رؤیة الذی ترجون منها و اذا لم یکن لهم رؤیة الذی ترجون منها لم یکن لهم کرامة الذی ترجون منها و اذا لم یکن لهم کرامة الذی ترجون منها لم یکن لهم خلود الذی ترجون منه و اذا لم یکن لهم خلود الذی ترجون منه

شرح سراج احمد

سیپارۂ ہشتم تمام شد و سیپارۂ نہم شروع میشود بسم اللہ الرحمن الرحیم **باب** ماجاء فی کسب الحجام باب ست در بیان انچہ آمدہ است در کسب حجام حدثنا قتیبۃ عن مالک بن انس عن ابن شہاب عن ابن محیصۃ اخی بنی حارثۃ حرام بن سعد او ابن ساعدۃ بن محیصۃ بن مسعود الانصاری وقد ینسب الی جدہ ثقۃ من الثالثۃ برادر بنی حارثہ عن ابیہ سعد بن محیصۃ بن مسعود الانصاری قیل لہ صحبۃ او لہ رویۃ و روایۃ مرسلۃ محیصۃ بضم میم و فتح حای مہملہ و تشدید شناۃ تحتیہ ان استاذن النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی اجارۃ الحجام بدرستیکہ سعد بن محیصہ طلب اذن کرد و از انحضرت در اجرت حجام و خون برآورندہ بکمیدن مجمکہ خورد آن حلال ست یا نہ فنہاہ عنہا پس نہی فرمود انحضرت او را از ان اجرت فلم یزل یسأل و یستاذنہ حتی قال پس ہمیشہ بود سعد بن محیصہ کہ سوال میکرد از انحضرت و اذن میخواست از و در ین باب تا آنکہ فرمود او را اعلفہ ناضحک و اطعمہ رقیقک علف گردان اجرت حجام را شتر آب کش خود را و بخوران غلامان خود را و فی الباب عن رافع بن خدیج اخرجہ الترمذی و ابو داود و مسلم و احمد و ابی جحیفۃ اخرجہ البخاری و جابر اخرجہ احمد و السائب بن یزید حدیث محیصۃ حدیث حسن و العمل علی ہذا عند بعض اہل العلم و قال احمد ان سألنی حجام نہیتہ و گفت احمد اگر سوال کند از من خون برآرندہ از حکم اجرت حجامت منع کنم او را از گرفتن و خوردن او و اخذ بہذا الحدیث و اخذ کردہ است امام احمد باین حدیث گذشتہ **باب** ماجاء فی الرخصۃ فی کسب الحجام باب ست و بیان انچہ آمدہ است در ذکر رخصت در کسب حجام حدثنا علی بن حجر نا اسمعیل بن جعفر

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی کسب الحجام **قولہ** عن ابن محیصۃ بضم المیم و فتح الحاء المہملۃ و شد التحتیۃ و قد تسکن فی شرح الموطا ہو غلط لا اشکال فیہ علی احد من العلماء و لیس لسعد بن محیصۃ صحبۃ فکیف لابنہ حرام و لا خلاف ان الذی روی عنہ الزہری ہذا الحدیث ہو حرام بن سعد بن محیصۃ **قولہ** فی اجارۃ الحجام ای فی اجرۃ اجارتہ ای فی اخذہا و اکلہا ہکذا فی نسخ الترمذی و ابی داود و فی الموطا فی اجرۃ الحجام و ہو الاظہر لعدم الاحتیاج الی التقدیر **قولہ** فنہاہ عنہا قال النووی ہذا نہی تنزیہ للارتفاع عن دنی الکسب و الحث علی مکارم الاخلاق و معالی الامور **قولہ** فلم یزل یستاذنہ ای فی ان یرخص لہ فی اکلہا لان اکثر الصحابۃ کانت لہم ارقاء کثیرون و منہم محیصۃ و کانوا یاکلون من خراجہم و یعدون ذلک کسبا طیبا فلما سمع محیصۃ نہیہ عن ذلک و شق ذلک علیہ احتیاجہ الی اکل اجرۃ الحجام تکرر فی ان یرخص لہ فی ذلک **قولہ** اعلفہ ناضحک و اطعمہ رقیقک الناضح بضاد معجمۃ و ہو الجمل الذی یسقی علیہ الماء و الرقیق یشمل العبد و الامۃ و انما امرہ بذلک لان ہذین لیس لہما شرف بنافیہ دناءۃ ہذا الکسب بخلاف الحر و ہذا ظاہر فی حرمتہ علی الحر و الحدیث صحیح لکن الاجماع علی حل تناول الحر لہ فیحمل النہی علی التنزیہ قال النووی اختلف العلماء فی کسب الحجام فقال الاکثرون من السلف و الخلف لا یحرم کسب الحجام و لا یحرم اکلہ لا علی الحر و لا علی العبد و ہو المشہور من مذہب احمد و فی روایۃ عنہ یحرم علی الحر دون العبد و احتج الجمہور بحدیث ابن عباس رضی اللہ عنہما ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم احتجم و اعطی الحجام اجرہ قال و لو کان حراما لم یعطہ رواہ البخاری و مسلم **باب** ما

عارضۃ الاحوذی

وساق الحدیث و فیہ ثم انطلقا بی فاذا قوم معلقو بعراقیبہم مشققۃ اشداقہم تسیل دما قلت من ہؤلاء قال ہؤلاء الذین یفطرون قبل محلہ صومہم قال خابت الیہود و النصاری ذکرہ النسائی اخصرتہ **باب** الصوم یوم تصومون المقبری عن ابی ہریرۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال الصوم یوم تصومون و الفطر یوم تفطرون و الاضحی یوم تضحون حسن غریب الاسناد اخبرنا ابو الحسن المبارک بن عبد الجبار اخبرنا القاضی ابو الطیب اخبرنا علی بن عمر الحافظ حدثنا ابو عبید القاسم ابن اسمعیل حدثنا محمد بن اسحق الصنعانی حدثنا محمد بن عمرو حدثنا داود ابن خالد و ثابت بن قیس و محمد بن مسلم جمیعا عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال صومکم یوم تصومون و فطرکم یوم تفطرون حدثنا محمد بن عمر البجیری حدثنا احمد بن الخلیل حدثنا الواقدی حدثنا عبد اللہ بن جعفر الزہری عن عثمان بن محمد عن المقبری عن ابی ہریرۃ

عارضۃ الاحوذی

عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال الصوم یوم تصومون والفطر یوم تفطرون والاضحی یوم تضحون الواقدی ضعیف قال القاضی ابوبکر ابن العربی رضی اللہ عنہ اما مان عظیمان نقتدی بهما الواقدی ومحمد بن اسحٰق اکبر من محمد بن عمر فلا وجه لتضعیف القوی ولا صلاح فی تخریج المعدل الاحکام اختلف الناس فی تاویل هذا الحدیث علی خمسة اقوال الاول ذکره وترک الاعتداد لضعفه وقد بینا انه قوی صحیح فلا معنی لهذا القول الثانی قال ابوعیسی معناه ان الصوم والفطر مع عظم الناس ای مع جماعتهم الثالث ان فیه الاشارة الی ان یوم الشک لا یصام احتیاطا فانه عصیان للہ ولرسوله وانما یصام یوم یصوم الناس وکذلک لا یفطر بترخص حتی یفطر الناس الرابع فیوم کلهم یوم تصومون وفطرکم یوم تفطرون یقتضی الرد علی من یقول ان من عرف طلوع القمر بتقدیر حساب المنازل جاز له ان یصوم به ویفطر دون من لم یعلم

شرح سراج احمد

عن حمید قال سئل انس عن کسب الحجام گفت حمید سوال کرده شد انس بن مالک از کسب حجام که حرام ست یا نه فقال انس بل گفت انس احتجم رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم وحجمه ابوطیبة خون کشید آنحضرت خون او کشیده ابوطیبه بفتح طائی مهمله وسکون تحتانیه فامر له بصاعین من طعام پس امر فرمود آنحضرت مراورا بدادن دو پیمانه از گندم وکلموا اهله فوضعوا عنه من خراجه وسخن کرده آنحضرت کسان ابوطیبه را یعنی خواجهای او را که مملوک ایشان بود پس دور کردند کسان وی ازوی خراج وی را عادت بود در میان عرب که بر غلامان وداهان چیزی وظیفه می نهادند که هر روز این مقدار بایشان رسانیده باشند وبرای خود کار وی کسبی میکرده باشند چون ابوطیبه خدمت آنحضرت کرد عنایتی بحال وی گماشت اجرت هم داد وبخواجهای وی فرمود که چیزی از وظیفهٔ وی کم کنند درین حدیث دلیل ست بر حل کسب حجام وداون اجرت بدان وقال ان افضل ما تداویتم به الحجامة وفرمود آنحضرت بدرستیکه بهترین چیزی که دوا کنید شما بآن حجامت ست اوان امثل دوائکم الحجامة شبکه راوی ست که آیا این عبارت (یعنی احقیق کہ فاضل ترین دوای شما حجامت ست ۱۲) فرمود وفی الباب عن علی بلفظ خیر الدواء الحجامة والفصاد اخرجه ابونعیم فی الطب وابن عباس اخرجه الطبرانی وابونعیم بلفظ الحجامة فی الراس شفاء من سبع اذا مالوی صاحبها من الجنون والصداع والجذام والبرص والنعاس وجع الضرس وظلمة یجدها فی عینیه واخرج ابن عساکر عنه من احتجم یوم الخمیس فمرض فیه مات فیه واخرج ابونعیم فی الطب والبزار عنه احتجموا بالخمس عشرة او سبع عشرة او تسع عشرة او احدی وعشرین لا یتبیغ بکم الدم فتقبلکم واخرج احمد والحاکم عنه خیر یوم تحتجمون فیه سبع عشرة وتسع عشرة واحدی وعشرین ومامررت بملاء من الملائکة لیلة اسری بی الا قالوا علیک بالحجامة یا محمد واخرج ابن حبان فی الضعفاء والطبرانی عنه واورده ابن الجوزی فی الموضوعات من واعی منکم یوم الثلثاء لسبع عشرة مضت من الشهر فلا یجاوزها حتی یحتجم واخرج ابونعیم قال ابن عباس کان رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم یحتجم ثلثا فی الاخدعین وبین الکتفین حجمه غلام لبنی بیاضة یقال له ابوهند وکان یودی الی اهله

شرح ابی الطیب

جاء فی الرخصة فی کسب الحجامة **قوله** احتجم اه وفی الموطا احتجم من وجع کان به قال شارحه ولا حد عن بریدة ان صلی اللہ علیه وسلم ربما اخذته الشقیقة فیمکث الیوم والیومین لا یخرج وکان یحتجم فی مواضع مختلفة **قوله** ابوطیبة بفتح الطاء المهملة والموحدة بینهما تحتیة ساکنة اسمه نافع علی الصحیح وحکی ابن عبد البر ان اسمه دینار وذکر البغوی ان اسمه میسرة **قوله** فامر له بصاعین من طعام وفی البخاری فی کتاب البیوع والموطا وابی داود فامر له بصاع من تمر وفی البخاری فی باب ضریبة العبد من کتاب الاجارة فامر له بصاع او صاعین من طعام وفی روایة له بصاع او صاعین او مدّ او مدین وروایة الترمذی ههنا وفی الشمائل امر له بصاعین بلا شک قال الشیخ ابن حجر فی شرح الشمائل صح فی روایة ان خراجه صاعان وانه امر ان یوضع عنه صاع واعطاه صاعا فیل وبها تجمع الاحادیث ای التی فیها ذکر الصاع لا المدّ وفی اخری ثلثة آصع وجمع بانه صاعان وشیء فمن قال صاعان ألقی الکسر ومن قال ثلثة جبره **قوله** وکلموا اهله ای سیده محیصة بن مسعود وفی روایة وامر موالیه بالجمع مجازا **قوله** من خراجه بفتح الخاء المعجمة ما یقرره السید علی عبده ان یؤدیه الیه کل یوم او شهرا ونحو ذلک وکلمة من تبعیضیة

قوت المغتذی

حجمه ابوطیبة اسمه نافع وقیل دینار وقیل میسرة

شرح سراج احمد

کل یوم مدا ونصفا فشفع له رسول الله صلی الله علیه وسلم فوضعوا عنه نصف مد وکان رسول الله صلی الله علیه وسلم یعطی الحجام اجره ولو کان حراما لم یعطه وابن عمر اخرجه البیهقی ان فی الجمعة ساعة لا یحتجم فیها محتجم الا عرض له داء لا یشفی سنه حدیث انس حدیث حسن صحیح وقد رخص بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم فی کسب الحجام وهو قول الشافعی

باب ماجاء فی کراهیة ثمن الکلب والسنور باب ست در بیان انچه آمده است در کراهت گرفتن سبلغان فروختن سگ و گربه حدثنا علی بن حجر وعلی بن خشرم قالا انا عیسی بن یونس عن الاعمش عن ابی سفیان عن جابر قال نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن ثمن الکلب والسنور نهی فرمود آنحضرت از گرفتن سبلغان سگ و گربه هذا حدیث فی اسنادة اضطراب مصنف گوید این حدیثی ست که در اسناد وی اضطراب ست وقد روی هذا الحدیث عن الاعمش عن بعض اصحابه عن جابر واضطربوا علی الاعمش فی روایة هذا الحدیث گاه اعمش واسطه ابی سفیان ذکر میکند وگاه بعضی اصحاب وی را ازین جهت اضطراب آمد در اسناد آن وقد کره قوم من اهل العلم ثمن الهر وتحقیق مکروه گفته اند گروهی از اهل علم سلف گربه را طیبی شارح مشکوة گوید که نهی از بیع سنور نهی تنزیهی ست وبیع وهبه واعارت وی جائز ست نزد جمهور بخلاف انچه روایت کرده شده است از ابی هریره واز جماعة تابعین واحتجاج کرده اند بظاهر این حدیث ورخص فیه بعضهم وهو قول احمد واسحق وروی ابن فضیل عن الاعمش عن ابی حازم عن ابی هریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم من غیر هذا الوجه اخرجه ابن حبان من طریق قیس ابن سعد عن عطاء عن ابی هریرة واخرجه الدارقطنی من وجهین ضعیفین عن عطاء حدثنا یحیی بن موسی ثنا عبد الرزاق نا عمر بن زید الصنعانی عن ابی الزبیر عن جابر قال نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن اکل الهر وثمنه نهی فرمود آنحضرت از خوردن گوشت گربه وبهای فروخت آن از جهت آنکه هره از جمله سبع ست هذا حدیث غریب وعمر بن زید لا نعرف کبیر احد روی عنه غیر عبد الرزاق وعمر بن زید نمی شناسیم از بزرگان یکی را که روایت کرده باشد از وی سوای عبد الرزاق **باب** بی ترجمه است حدثنا ابو کریب نا وکیع عن حماد بن سلمة عن ابی المهزم عن ابی هریرة قال نهی عن ثمن الکلب الا کلب الصید گفت ابو هریره نهی کرد آنحضرت از

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی کراهیة ثمن الکلب والسنور بتشدید السین المکسورة والنون المفتوحة وهو الهر **قوله** عن ثمن الکلب والسنور قال السیوطی فی حاشیة ابی داود الاول للتحریم والثانی للتنزیه وقال البیهقی هذا الحدیث علی شرط مسلم دون البخاری فان البخاری لا یحتج بروایة ابی سفیان وقد حمله بعض اهل العلم علی الهر اذا توحش ولو یقدر علی تسلیمه وزعموا ان النهی کان فی ابتداء الاسلام حین کان محکوما بنجاسته ثم صار محکوما بطهارته سوره وعلی ثمنه وهذا وامثاله لا یوافق الحدیث ولو ثبت نسخ الحدیث ایضا کذا نقله بعض الفضلاء وقال فی شرح السنة هذا محمول علی ما لا ینفع او علی انه نهی تنزیه لکی یعتاد الناس هبته واعارته والسماحة به کما هو الغالب فان کان نافعا وباعه صح البیع وکان ثمنه حلالا لا هذا مذهب الجمهور واما ما ذکره الخطابی ان الحدیث ضعیف فلیس کما قال بل هو صحیح رواه مسلم وغیره وقول ابن عبد البر انه لم یروه عن ابی الزبیر غیر حماد بن سلمة غلط لان مسلما قد رواه فی صحیحه عن معقل بن عبد الله عن ابی الزبیر وهما ثقتان انتهی والحدیث یؤید مذهبنا فی تجویز هو بیع الکلب لان المناسبة بین المتعاطفین فی النهی یوجب ذلک **باب**

عارضة الاحوذی

نسب الی الشافعی وهو بری منه وهذا الحدیث یقتضی رده الخامس قال العلماء من الحنفیة معناه وقت صوم المفروض یعنی شهر رمضان لا نفس الصوم فانا نعلم یقینا ان نفس صومنا لا یکون الا اذا صمنا فانه جل لا یحتاج الی بیان وانما یبین الحکم وهو صوم الشهر فانه ثبت شرعا لا بفعل الناس فبین النبی صلی الله علیه وسلم ان صوم الشهر یوم یصوم الناس ای هو یوم یکون صوم الناس ای لا یتجری ثبوته فی حق البعض دون البعض فیترکب علی هذا ان الشاهد الواحد اذا رای الهلال ولم یحکم القاضی بشهادته انه لا یکون هذا الیوم صوما کما لو لم یکن للناس حیث لو یلزمه فیه اداء ولا قضاء فاقتضی قول النبی صلی الله علیه وسلم صوموا لرویته ان الیوم یوم صوم اذا رای الهلال واقتضی قوله صوم کم یوم تصومون شهته الا باحة لا نه غیر مردود ولا منسوخ بل هو حجة علی رد صوم یوم الشک ولما بقی حجة بقی شبهة وهذا هو طریق ثبوت الحجة والشبهة والحجة متی ردت او نسخت لم تبق

عارضۃ الاحوذی

شبهة وعالم يمتنع ما نفع من العمل كانت حجة توجب العمل الا ان يوجب شبهة مثال قول النبي صلى الله عليه وسلم انت ومالك لابيك فاذا زنى الرجل بجارية ولده فلا يحد لهذا وان ثبت انه غير معصوم بدون الاملاك بينهما متميزة ولكن ذلك القول يورث شبهة قال القاضي ابو بكر ابن العربي رضي الله عنه وهذا كله قد بيناه في مسائل الخلاف نقضا وابراما وبينا وجوب الصوم على من راى الهلال والكفارة على من افطر فيه ومعنى هذا الحديث يوم الشك ولا يقتضي بقوته ان يكون شبهة في اسقاط الكفارة ومعنى هذا الحديث صومه وفطره وحرمته لا تتعلق بالناس مجال لانه يمرض ويسافر وتحيض فلا يلزمها صوم وهذا الذي راى الهلال قد راى عيانا وهو اقوى من ان يخبر به او يحكم عليه وذلك الحديث انت ومالك لابيك لو صح ولو صح فليس هو بمسقط للحد انما اسقط الحد لزوم نفقته له في ماله ووجوب اعفافه وغير ذلك من احكامه الا ترى ان اهل بلد لو راوا الهلال

شرح سراج احمد

نہای سگ مگر رواداشتہ نہای سگ شکار راہذا الحدیث لا یصح من ہذا الوجہ وابو المہزم اسمہ یزید بن سفیان و تکلم فیہ شعبۃ بن الحجاج وتکلم کردہ است در حق ابی المہزم شعبۃ بن الحجاج وروی عن جابر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم نحو ہذا ولا یصح اسنادہ ایضا ولمسلم عن جابر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم زجر عن ثمن الکلب وللنسائی عن جابر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم نہی عن ثمن الکلب والسنور الا کلب الصید ورجالہ موثقون لکن قال البیہقی الاحادیث الصحیحۃ فی النہی عن ثمن الکلب لیس فیہا استثناء وانما الاستثناء فی الاقتناء فلعلہ شبہ علی بعض الرواۃ واخرج ابن عدی من طریق ابی حنیفۃ عن الہیثم عن عکرمۃ عن ابن عباس قال رخص رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی ثمن کلب الصید وفی اسنادہ احمد بن عبد اللہ الکندی وہو ضعیف کما فی تخریج الہدایۃ للحافظ ابن حجر **باب** ماجاء فی کراہیۃ بیع المغنیات باب است در بیان انچہ آمدہ است در کراہت فروختن زنان غنا کنندگان حدثنا قتیبۃ نا ابو بکر بن مضر عن عبید اللہ بن زحر بفتح الزای وسکون المہملۃ وضمری مولاہم الافریقی صدوق یخطئ من السادسۃ عن علی بن یزید بن ابی زیاد الالہانی ابو عبد الملک الدمشقی ضعیف من السادسۃ عن القاسم بن عبد الرحمن ضعیف از سادسہ بود در سنۃ بضع عشرۃ ومائۃ وفات کرد عن القاسم عن ابی امامۃ الباہلی عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لا تبیعوا المغنیات مفرد شید زنان مغنیہ را ولا تشتروہن ولا تعلموہن وتخرید ایشان را وتعلیم نمودن ایشان را نیز حرام است فی مثل ہذا انزلت ہذہ الآیۃ ودر مانند این فرود آمدہ است این آیۂ کریمہ ومن الناس من یشتری لہو الحدیث لیضل عن سبیل اللہ الی آخر الآیۃ یعنی بعضی از مردم کسی ست کہ می خرد لہو حدیث را کہ غنا ست وشک نیست کہ مفہوم لہو الحدیث

شرح ابی الطیب

قولہ ہذا حدیث لا یصح قال شارح الموطا رواہ النسائی لکنہ حدیث ضعیف باتفاق ائمۃ الحدیث انتہی **باب** ماجاء فی کراہیۃ بیع المغنیات **قولہ** لا تبیعوا القینات بفتح القاف وسکون التحتیۃ جمع القینۃ بفتح القاف الامۃ مطلقا وفی الصحاح القین الامۃ مغنیۃ کانت او غیرہا قال التوربشتی وفی الحدیث یراد بہا المغنیۃ لانہا اذا لم تکن مغنیۃ فلا وجہ للنہی عن بیعہا وشرائہا والمعنی لا تبیعوا الاماء المغنیات **قولہ** ولا تعلموہن من التعلیم ای الغناء فالمفعول الثانی محذوف **قولہ** وثمنہن حرام قیل لا یصح بیعہن لظاہر الحدیث وقال القاضی النہی مقصور علی البیع والشراء لاجل التغنی وحرمۃ ثمنہا دلیل علی فساد بیعہا والجمہور صححوا بیعہا والحدیث مع ما فیہ من الضعف مؤول بان اخذ الثمن علیہن حرام کاخذ ثمن العنب من التباذ لانہ اعانۃ وتوصل الی حصول محرم لا لان البیع غیر صحیح انتہی **قولہ** فی مثل ہذا ای الشراء لاجل التغنی ای التغنی **قولہ** لہو الحدیث ای یشتری الغناء والاصوات المحرمۃ التی تلہی عن ذکر اللہ تعالی قال الطیبی الاضافۃ بمعنی من للبیان نحو جبۃ خز وباب ساج ای یشتری اللہو من الحدیث لان اللہو یکون من الحدیث ومن غیرہ والمراد بالحدیث المنکر فیدخل فیہ نحو التسمر بالاساطیر والاحادیث التی لا اصل لہا والتحدث بالخرافات والمضاحیک والغناء اقول وہذا الحدیث یدل علی تحریم الغناء الا انہ فیہ ضعف

شرح سراج احمد

عام ترست ولیکن نزول او در شرای مغنیات ست و بعضی گفته اند که نزول وی در شرای قصص عاجم ست که آنهارا انشا نموده بازی گری و معرکه گری میکردند و فی الباب عن عمر بن الخطاب حدیث ابی امامة انما نعرفه مثل هذا من هذا الوجه و قد تکلم بعض اهل العلم فی علی بن یزید وضعفه وهو شامی ترجمه عبارت ظاهر ست **باب** ماجاء فی کراهیة ان یفرق بین الاخوین او بین الوالدة وولدها فی البیع باب ست در بیان انچه آمده است در کراهیت اینکه تفریق کرده شود میان دو برادر یا میان مادر و پسر او در بیع حدثنا عمر بن حفص الشیبانی انا عبد الله بن وهب انی یحیی بن عبد الله بضم حای مهمله و فتح ثناة تحتیه و تشدید ثناة تحتیه ثانیه عن ابی عبد الرحمن عن ابی ایوب الانصاری قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول من فرق بین والدة وولدها فرق الله بینه وبین احبته یوم القیامة هر که جدائی کند میان مادر و ولد او جدائی کند الله تعالی میان وی و میان دوستان وی در روز قیامت هذا حدیث حسن غریب حدثنا الحسن بن علی بن عرفطة نا عبد الرحمن بن مهدی عن حماد بن سلمة عن الحجاج عن الحکم عن میمون بن ابی شبیب عن علی قال وهب لی رسول الله صلی الله علیه وسلم غلامین اخوین گفت علی مرتضی بخشید بمن آنحضرت دو بنده قبعت احدهما پس فروختم یکی را ازان دو فقال لی رسول الله صلی الله علیه وسلم یا علی ما فعل غلامك پس فرمود آنحضرت ای علی چه شد غلام تو فاخبرته پس خبر کردم آنحضرت را بفروختن او فقال رده رده پس آنحضرت روکن او را رد کن او را رد و بار فرمود که تفریق میان دو برادر نباید کرد شاید که صغیر باشند هر دو چنانکه در بعضی احادیث تصریح ست که غلامین اخوین صغیرین و اخرجه الحاکم والدارقطنی وابن ابی شیبة من وجه آخر عن علی بلفظ فقال ادرکهما وبعهما جمیعا ولا تفرق بینهما و اخرجه احمد و اسحق والبزار من وجه آخر عن الحکم بن عتبة بنحوه در هدایه نوشته است و لما فیه من عدم الرحمة علی الصغار و قد اوعد علیه هذا حدیث حسن غریب و قد کره بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم التفریق بین السبی فی البیع و تحقیق مکروه گفته اند بعضی اهل علم از صحابه و غیر ایشان جدائی را میان بندیان در بیع و رخص بعض اهل العلم فی التفریق بین المولدات الذین ولدوا فی ارض الاسلام و رخصت داده اند بعضی اهل علم در تفریق و جدائی میان آن پیدا شدگان و زائیدگان که زائیده شده باشند در دار اسلام والقول الاول اصح و روی عن ابراهیم انه فرق بین والدة وولدها فی البیع و روایت کرده شده است از ابراهیم نخعی که بد ستیکه او جدائی نموده میان مادر و پسر آن در بیع که یکی را خریده و دیگری را بگذاشته فقیل له فی ذلك پس گفته شد برای ابراهیم در ین باب

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی کراهیة ان یفرق بین الاخوین او بین الوالدة وولدها فی البیع **قوله** من فرق بین والدة وولدها الخ جزاء وفاقا لان الجزاء من جنس العمل لیس قبیل الوالدة والولد للاحتراز بل الاخوان والاختان کذلك وفیه اربعة اقوال الاول انه لا یفرق بین الوالدة وولدها ولا بین الوالد وولده ولا بین الاخوین والاختین قاله الامام ابو حنیفة الثانی انه یفرق بین الوالد وولده قاله ابن القاسم الثالث ان ذلك فی الجزئیات لا فی الذین ولدوا فی ارض الاسلام الرابع یجوز التفرقة اذا اذنت فی ذلك الام قاله ابراهیم النخعی وبه قال مالك وابن القاسم فی احدی روایتیه **قوله** ما فعل غلامك هو علی بناء الفاعل وغلامك فاعله والمقصود السؤال عن حاله ای ماشانه وحاله موجودا او غیر موجود وطیب او غیر طیب **قوله** فقال رده رده الامر بالرد لرفع الکراهة ویحتمل لعدم صحة البیع علی بعد

عارضة الاحوذی

دون غیرهن للزوم هو الصوم والکفارة **باب** بیان الفجر قیس بن طلق بن علی عن ابیه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال کلوا واشربوا ولا یهیدنکم الساطع المصعد حتی یعترض لکم الاحمر حسن غریب سواده ابن حنظلة عن سمرة بن جندب قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یمنعکم من سحورکم اذان بلال ولا الفجر المستطیل ولکن الفجر المستطیر فی الافق حسن الغریبة یهیدنکم یعرکم تقول هدات الشیء اذا حرکته یقول لا یکثرنکم ابه ولا یمنعکم عن الاکل والشرب الفوائد الاولی لیس الحدیث الا حدیث سمرة فی الصحیح عبد الله بن سوادة عن سمرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یغرنکم اذان بلال ولا هذا البیاض لعمود الصبح حتی یستطیر یعنی معترضا وفی حدیث ابن حاتم ان النبی صلی الله علیه وسلم قال له ان وسادك لعریض انما هو سواد اللیل وبیاض النهار وهذا بین وقت الصوم الناسخ لما کان قبله علی ما بیناه فی الاحکام والفجر معروف

بقیه صفحه گذشته

عارضۃ الاحوذی

عند العرب وهو قسمان بياض يأخذ طولا وهو يسمى ذنب السرحان لكذبه وخديعته في انه نهار والثاني يسمى الفجر حقيقة واشتقاقا فانه فجر هو النهار والبياض عين الضياء اخبرنا الازدي اخبرنا الطبري اخبرنا علي بن عمر الحافظ اخبرنا ابو القاسم بن منيع حدثنا داود بن رشيد ابو الفضل الخوارزمي حدثنا الوليد بن مسلم عن الوليد ابن سليمن قال سمعت ربيعة بن يزيد قال سمعت عبد الرحمن بن محاسن صاحب رسول الله صلى الله عليه وسلم الفجر فجران فاما المستطيل في السماء فلا يمنع السحور ولا تحل فيه الصلوة واذا اعترض فقد حرم الطعام فصل الغداة قال وحدثنا يحيى بن صاعد حدثنا يحيى بن المغيرة ابو سلمة المخزومي حدثنا ابن ابي فديك عن ابي فديك عن ابن ابي ذيب عن الحارث بن عبد الرحمن عن محمد بن عبد الرحمن ابن ثوبان انه بلغهما ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لهما فجران فاما الذي كانه ذنب السرحان فانه

شرح سراج احمدی

وتفریق میان مادر و پسر فقال انی قد استأذنتها فی ذلك فرضيت پس گفت ابراہیم نخعی بدرستیکہ من طلب اذن کردم خواستم از بودم ازان زن وران تفریق پس راضی شد آن زن بآن اخرج ابن خزیمة والبزار من طریق عبد الله بن بريدة عن ابيه قال اهدى المقوقس القبطي للنبي صلى الله عليه وسلم جاريتين ببغلة فقسمها صلى الله عليه وسلم احدى الجاريتين وهي مارية واعطى الاخرى لحسان فولدت ابراهيم بن رسول الله صلى الله عليه وسلم ۱۲ منه ۱۲ ۱۲ منه

وروى البيهقي من طريق ابن اسحق عن الزهري عن عبد الرحمن بن عبد القاري ان النبي صلى الله عليه وسلم بعث حاطب بن ابي بلتعة الى المقوقس فذكره مطولا لكن قال انه وهب الاخرى لجهم بن قيس العبدي واخرجه الدولابي ثم البيهقي من حديث حاطب وفيه انه اهدى له ثلث جوار احدى من ام ابراهيم وهب الواحدة لحسان رضي الله عنه والاخرى لابي جهم بن حذيفة رضي الله عنه وفي الباب عن عبادة بن الصامت رضي الله عنه قال نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم ان يفرق بين الامة وولدها فقيل يا رسول الله الى متى قال حتى يبلغ الغلام وتحيض الجارية اخرجه الدارقطني وصححه الحاكم وفي اسناده عبد الله بن عمرو بن حسان وقد كذبه ابن المديني وعن سلمة بن الاكوع قال غزونا فزارة فجئت بامرأة وابنة لها من احسن العرب فنفلني ابو بكر ابنتها فاستوهبها مني النبي صلى الله عليه وسلم كما في تخريج الهداية **باب** ما جاء في من يشتري العبد يستغله ثم يجد به عيبا باب است در حق کسیکہ خرید کرد بندہ را پس پیدا کرد بندہ را عیبی کہ مشتری است اجرت او میخورد پس تر یافت بآن بندہ عیبی حدثنا محمد بن المثنى نا عثمان بن عمر وابو عامر العقدي عن ابن ابي ذئب عن مخلد بن خفاف بفتح میم وسکون معجمہ ولام و دال مہملہ وخفاف بضم خاء معجمہ وفائین میان ہر دو الف عن عروة عن عائشة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قضى ان الخراج بالضمان بدرستیکہ آنحضرت حکم کرد خراج مقابل ضمان ست یعنی منافع مقابل ضمان ست اگر ہلاک شد از مال چیزی از مال مشتری ہلاک شد و ضامن میگردد مبلغان بائع را پس منافع او نیز ملک مشتری ست هذا حديث حسن

شرح ابی الطیب

قوله فقال ان قد استأذنتها يشير الى ان الاجتماع حق الام قال ابن العربي هذه المسائل تبتني على ان الجمع حق الام او حق الولد في ذلك لعلمائنا ثلثة اقوال الاول ان الحق للولد والثاني انه حق الام الثالث انه حق لله فان قلنا ان حق الولد للرفق به او حق الله لتعلق الرضاني اسقاطه وان قلنا ان حق الام على فيه الرضى وبهذا يشهد طعم الحديث فانه روى لا تولهوا الدة على ولدها انتهى اقول واليه جنح ابراهيم فلا يرد ان الكراهة ليست للام وحدها حتى يكفي اذنها بل حق الصغير فيها اكثر ومعنى لا تولهه اى لا تجرح الى الوله وهو الحزن **باب** ما جاء فيمن يشتري العبد يستغله ثم يجد به عيبا معنى يستغله اى يطلب غلته والغلة هي التي تحصل من الاجارة **قوله** قضى ان الخراج بالضمان بالفتح امر هيد به ما يخرج ويحصل من غلة العين المشتراة عبدا كان او غيره وقال ابو بكر بن العربي الخراج في العربية عبارة عن كل خارج من شئ وهو موضوع لكل فائدة طرات على الخذة ويقول كثير من اهلها انه مخصوص بالغلات والام كما ذكرته لكم وموضع الاجماع فيما ان الرجل اذا ابتاع بيعا فاستغله او استخدمه ثم طرأ فسخ على بيعه فان له ما استغل واستخدم بما كان لضمانه من الاصل او طرأ عليه تلف يعني لو هلك وتلف في يده كان ضمانه عليه فما حصل منه ايضا ثم اغتلقوا فيما اذا نتجت الغنم او ولدت الماشية عند المشتري او اغتلها فلا يرد شيأ عن ذلك عند الشافعي وقال مالك يرد الاولاد خاصة وقال ابو حنيفة يأخذ ذلك كله ويرد بالعيب انتهى

بقیہ صفحہ گذشتہ

شرح سراج احمد

وقد روی هذا الحدیث من غیر هذا الوجه والعمل علی هذا عند اهل العلم حدثنا ابو سلمة یحیی بن خلف نا معمر بن علی عن هشام ابن عروة عن ابیه عن عایشة ان النبی صلی الله علیه وسلم قضی ان الخراج بالضمان وهذا حدیث حسن صحیح غریب من حدیث هشام بن عروة واستغرب محمد بن اسمعیل هذا الحدیث من حدیث عمر بن علی وقد روی مسلم بن خالد الزنجی هذا الحدیث عن هشام بن عروة ورواه جریر عن هشام ایضا وحدیث جریر یقال تدلیس لیس فیه جریر یدلیس است درین اسناد جریر لو یسمعه من هشام بن عروة وتفسیر الخراج بالضمان هو الرجل الذی یشتری العبد و تفسیر خراج بضمان این ست آنکس که خرید بنده را فیستغله پس مشتری طلب غله ازوی کرد و وظیفه بروی مقرر نمود که هر روز این مقدار سیداده باشی ثم وجد به عیبا پستر می یابد به بنده عیبی فیرده علی البائع پس رد میکند او را بر بائع فالغلة للمشتری پس غله که دران ایام داده بود مر مشتری راست و مر بائع را نبود لان العبد لو هلك هلك من مال المشتری زیرا که بنده اگر هلاک بیشد بیشتر از ظاهر گشتن عیب وی هلاک میگشت از مال مشتری پس این وظیفه مقابل ضمان باشد ونحو هذا من المسائل یکون فیها الخراج بالضمان و مانند این دیگر از مسالها بسیار اند که میباشد در وی خراج مقابل ضمان و این حدیث گویا از جوامع کلم ست

باب ما جاء فی الرخصة فی اکل الثمرة للمار بها

باب ست در بیان انچه آمده است در رخصتی در خوردن میوه برای گذرنده در باغ میوه حدثنا محمد بن عبد الملك بن ابی الشوارب نا یحیی بن سلیم عن عبید الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم قال من دخل حائطا فلیاکل ہر که درآمد در باغ میوه پس گو که بخورد از میوه ولا یتخذ خبنة ونگیرد میوه را در دامن خود یعنی ذخیره نکند وفی الباب عن عبد الله ابن عمرو بن العاص اخرجه الترمذی وعباد بن شرحبیل ورافع بن عمر واخرجه الترمذی وعبید مولی ابی اللحم بصیغة التصغیر ابی اللحم بمیم مضمومه وحاء مهمله مشدده یعنی با کننده گوشت وابو هریرة عبد الرحمن الدوسی حدیث ابن عمر حدیث غریب لا نعرفه من هذا الوجه الا من حدیث یحیی بن سلیم وقد رخص فیه بعض اهل العلم لابن السبیل فی اکل الثمار وتحقیق رخصت داده اند بعضی اهل علم برای کسیکه مسافر شود وهمراه خرج ندارد در خوردن میوه باغها چنانکه مذهب اصحاب ماست وکرهه بعضهم الا بالثمن ومکروه داشته اند آنرا بعضی علما مگر بثمن باشد حدثنا قتیبة نا اللیث عن ابن عجلان عن عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده عبد الله بن عمرو بن العاص ان النبی صلی الله علیه وسلم سئل عن الثمر المعلق بدرستیکه آنحضرت پرسیده شد

شرح ابی الطیب

قوله بالضمان متعلق بمحذوف تقدیره الخراج مستحق بالضمان ای بسببه ای ضمان الاصل بسبب ملك خراجه

باب ما جاء من الرخصة فی اکل الثمرة للمار بها

قوله من دخل حائطا هو البستان من النخل اذا کان علیه حائط وهو الجدار

قوله ولا یتخذ خبنه بضم الخاء المعجمة وسکون الباء الموحدة ونون معطف الازار وطرف الثوب قال الجوهری هو ما تحمل فی حضنك ای لا یاخذ منه فی ثوبه قیل انما یبیح اکل المضطر وکذا کل ما سقط ورده صاحب المجمع فقال لو کان للاضطرار لما قید بما سقط فان له اکل ما وراءه وقوله کما فی روایة اللهم اشبع بطنه یدل علی انه لو یکن مضطرا وقال ابو بکر بن العربی والذی ینتظم من الاحادیث کلها ان المحتاج یاکل

قوت المغتذی

من دخل حائطا هو البستان من النخل اذا کان علیه حائط وهو الجدار ولا یتخذ خبنه بضم الخاء المعجمة وسکون الباء الموحدة ونون قال الجوهری هو ما تحمل فی حضنك سئل عن الثمر المعلق ای علی النخیل قبل ان یقطع

عارضة الاحوذی

لا یحل شیئا ولا یحرمه و اما المستطیل الذی عارض الافق ففیه تحل الصلوة قال الفقیه الامام ابو بکر ابن العربی رضی الله عنه و علیه یدل لفظ الصحیح حتی یستطیر معناه حتی ینبسط انبساط جناح الطیر وینتشر متزایدا لا یضعف حتی یذهب کما یفعل الاول قال وحدثنا ابو بکر النیسابوری حدثنا محمد ابن علی بن محرز الکوفی حدثنا ابو احمد الزبیری حدثنا سفیان عن ابن جریج عن عطاء عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم النهی فجر ان فجر فی تحریم الصلوة ویحل فیه الطعام وفجر یحرم فیه الطعام ویحل فیه الصلوة لم یرفعه غیر ابی احمد الزبیری عن الثوری الثانیة قوله فی حدیث طلق حتی یعترض لکم الاحمر یقتضی بظاهره علی حیاله ان یاکل المرء وان رای الابیض المستطیر المنتشر عرضا حتی یراه احمر وکذلك اخبرنا مبارك ابن عبد الجبار الحمامی حدثنا ابو الطیب بن عبد الله حدثنا علی بن مهدی حدثنا عبد الله بن محمد ابن عبد العزیز حدثنا داود بن رشید حدثنا

بقیه صفحه گذشته

عن ابن عجلان عن عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده عبد الله بن عمرو بن العاص ان النبی صلی الله علیه وسلم سئل عن الثمر المعلق بدرستیکه آنحضرت پرسیده شد

عن

عارضۃ الاحوذی

ابو حفص الاقرع عن منصور عن هلال بن یساف عن سالم بن عبید قال کنت فی حجر ابی بکر الصدیق فصلی ذات لیلۃ ما شاء الله ثم قال اخرج فانظر هل طلع الفجر فخرجت ثم رجعت فقلت قد ارتفع فی السماء ابیض فصلی ما شاء الله ثم قال اخرج فانظر هل طلع الفجر فخرجت فرجعت فقلت قد اعترض فی السماء احمر قال هیت الآن فاطلغنی سحوری وفیه ایضا انه قال ایتنی الآن بشرابی وفی اخر فوعلی الباب بینی وبین الفجر اسنادہ صحیح کله وکذلک کان مذهب قیس ابن طلق وابنه علی انه لا یحرم الطعام الا الاحمر وفی کتاب النسائی عن حذیفة انه قال تسحرنا مع النبی صلی الله علیه وسلم قلت ای ساعة قال هو النهار الا انه لم تطلع الشمس وکانه یشیر الی هذا ولکن الحدیثین ان معنی الاحمر ههنا الذی یحمر بعد بیاضه لیس الذی یسود بعد بیاضه وهو الاول وسماه بزیادته فالذی بینا عن حاله حدیث تسحروا فان فی السحور برکة عن انس وفصل ما بین

بقیہ صفحہ گذشتہ

شرح سراج احمد

وسوال کردہ شد از میوہ کہ معلق بدرخت بود فقال من اصاب منه من ذی حاجة پس فرمود کسی کہ برسد از میوہ از صاحب حاجت خیر متخذ خبیئة در حالیکہ زیر کرسی گیرندہ نباشد فلا شیء علیه پس لازم نمی آید بروی چیزی از ضمان هذا حدیث حسن حدثنا ابو عمار الحسین بن حریث الخزاعی انا الفضل بن موسی عن صالح بن ابی جبیر عن ابیه عن رافع بن عمرو وکس از صحابہ بود ند یکی از ایشان رافع بن عمرو بن هلال المزنی ودیگر رافع بن عمرو بن مجدع قال کنت ارمی نخل الانصار گفت رافع بودم من میزدم درختان خرمای انصار را فاخذوني فذهبوا بی الی النبی صلی الله علیه وسلم پس گرفتند انصار مرا پس بردند مرا بسوی آنحضرت فقال یا رافع لم ترمی نخلهم پس فرمود آنحضرت ای رافع برای چہ سنگ میزنی درختان خرمای انصار را قال قلت یا رسول الله گفت رافع گفتم ای پیغمبر خدا الجوع بجهت گرسنگی قال لا ترم وکل ما وقع فرمود آنحضرت سنگ میزن مازمن درختان خرما وبخور آنچہ بیفتد اشبعك الله وارواك پر شکم گرداند ترا الله تعالی وسیراب کند ترا هذا حدیث غریب حسن صحیح **باب** ماجاء فی النهی عن الثنیا باب ست دربیان آنچہ آمدہ است در نہی ثنیا حدثنا زیاد بن ایوب البغدادی ناعباد بن العوام انی سفیان بن حسین عن یونس بن عبید عن عطاء عن جابر ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی عن المحاقلة بدرستیکہ آنحضرت نہی فرمود از محاقلہ بجای مهملہ وقاف آنکہ بفروشد مرد کشت را بصد پیمانہ گندم مثلا والمزابنة بضم میم وزا وفتح موحدہ ونون در آخر هما ست مشتق از زبن بمعنی دفع وآن بیع ثمر حائط است اگر باشد بستان درختان خرما بفروشد میوہ آن کہ بر درختان ست بخرمای خشک کہ در خانہ ست بطریق پیمودن یعنی دہ پیمانہ اگر مثلا بر درخت آن بائع خرما ست بدہ پیمانہ کہ در خانہ است بفروشد والمخابرة وآن کرایہ دادن زمین ست برحصۂ معین چنانکہ ثلث وربع ومخابرہ را مزارعہ نیز گویند ولیکن تخم در مخابرہ از عامل ست ودر مزارعہ از مالک وخبر بکسر وفتح بمعنی نصیب ست وبعضی گفتہ اند کہ اصل وی از خیبر ست کہ آنحضرت نخیل اہل خیبر در دست ایشان گذاشتہ وحصۂ معین بدیشان نہاد وچون نزاع کردند نہی فرمود ازان بعد ازان اجازت کرد ودر صحت مخابرہ اختلاف ست وبعضی میگویند جبار زمین ترم را گویند

شرح ابی الطیب

والمستغنی یمسك **قوله** لم ترمی بکسر اللام الجارة واصله لما وحذف الالف من ما الاستفهامیة المجرورة قیاس مطرد **قوله** الجوع مرفوع علی انه خبر مبتدا محذوف ای سببه الجوع او علی انه فاعل ای یعنی علی ذلك الجوع **قوله** وکل ما وقع کل فعل امر من اکل یاکل ووقع معناه سقط ای خذ ما سقط من الارض وکله **باب** ماجاء فی النهی عن الثنیا **قوله** عن المحاقلة بالحاء المهملة والقاف من الحقل وهو القراح من الارض وکله منه حقل یحقل اذا زرع وفی الشرع المحاقلة هو ان یبیع الرجل الزرع بمائة فرق حنطة مثلا والفرق مکیال یسع ستة عشر رطلا **قوله** والمزابنة من الزبن هو ان یبیع التمر فی رؤس النخل بتمر معین فی الارض **قوله** والمخابرة بالخاء المعجمة قیل هی المزارعة علی نصیب معین کالثلث والربع وفی جوازها اختلاف بینهم وقیل ان اصل المخابرة من خیبر لان النبی صلی الله علیه وسلم اقرها فی ایدی اهلها علی النصف من محصولها فقیل خابر هو ای عاملهم فی خیبر وهذا المعنی بعید هنا

قوت المغتذی

عن صالح بن ابی جبیر عن ابیه لیس لهما فی الکتب غیر هذا الحدیث ولا یعرف لابی جبیر وغیر ابنه صالح

شرح سراج احمد

والثنیا و نہی فرمود از ثنیا بضم مثلثہ وسکون نون بروزن دنیا وآن استثنا کردن چیز مجہول است از بیع الا ان تعلم مگر آنکہ دانستہ شود ومعلوم گردد ھذا حدیث حسن صحیح غریب من ھذا الوجہ من حدیث یونس بن عبید عن عطاء عن جابر **باب** ماجاء فی کراھیۃ بیع الطعام حتی یستوفیہ باب ست در ذکر کراہیت بیع طعام تا آنکہ تمام بگیرد بائع آن را وقبض کند حدثنا قتیبۃ نا حماد بن زید عن عمرو بن دینار عن طاؤس عن ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال من ابتاع طعاما فلا یبیعہ حتی یستوفیہ کسیکہ بخرد طعام را پس باید کہ نفروشد تا آنکہ استیفا کند آنرا وتمام بگیرد وقابض شود وقال ابن عباس واحسب کل شیء مثلہ گفت ابن عباس وگمان میکنم ہر چیز را چہ طعام وچہ غیر طعام مانند طعام کہ فروختہ نشود پیش از قبض واین باجتہاد ابن عباس است کہ قیاس غیر طعام را بر طعام نمود وفی الباب عن جابر واین عمر اخرجہ احمد والشیخان والنسائی وابن ماجۃ واخرجہ احمد ومسلم عن ابی ہریرۃ واخرج ابن ابی شیبۃ عن الحسن وابن سیرین والشعبی وطاؤس قالوا التولیۃ بیع وعن الزہری نحوہ واخرج النسائی وابن حبان واحمد والطبرانی والدارقطنی من حدیث حکیم بن حزام حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح والعمل علی ھذا عند اکثر اھل العلم کرھوا بیع الطعام حتی یقبضہ المشتری مکروہ گفتہ اند بیع طعام را تا آنکہ قبض کند آنرا مشتری وقد رخص بعض اھل العلم فی من ابتاع شیئا مما لا یکال ولا یوزن وتحقیق رخصت داده اند بعضی از اہل علم در حق کسیکہ خرید کرد چیزی را از ان چیز کہ کیل ووزن کردہ نشود مما لا یوکل ولا یشرب از ان چیزکہ خوردہ نشود ونوشیدہ شود ان یبیعہ قبل ان یستوفیہ اینکہ بفروشد او را تا آنکہ تمام بگیرد وقابض گردد آن را چنانکہ عقار وبستان باشد وانما التشدید عند اھل العلم فی الطعام وھو قول احمد واسحق **باب** ماجاء فی النھی عن البیع علی بیع اخیہ باب ست دربیان نہی از بیع کردن بر بیع برادر خود حدثنا قتیبۃ نا اللیث عن نافع عن ابن عمر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لا یبیع بعضکم علی بیع بعض نفروشد وباید کہ بیع نکند مرد بر قصد بیع برادر خود ولا یخطب احدکم علی خطبۃ اخیہ وخواستگاری نکند یکی از شما زنی را بر خواستگاری برادر خود بعد ازان کہ قرار یافتہ باشد وفی الباب عن ابی ہریرۃ اخرجہ ابن ماجۃ وسمرۃ واخرجہ مسلم عن عقبۃ بن عامر بلفظ المؤمن اخو المؤمن فلا یحل للمؤمن ان یبتاع علی بیع اخیہ ولا یخطب علی خطبۃ اخیہ حتی یذر حدیث ابن عمر حدیث حسن صحیح وروی عن النبی

شرح ابی الطیب

قولہ والثنیا بضم المثلثۃ وسکون النون وبالتحتیۃ اسم من الاستثناء وھو ان یبیع ثمرا حائطا ویستثنی منہ جزءا غیر معلوم القدر فیفسد لجہالۃ المبیع **باب** ماجاء فی کراھیۃ بیع الطعام حتی یستوفیہ **قولہ** من ابتاع طعاما ای من اشتری طعاما فلا یبیعہ ای لا یجوز لہ ان یبیعہ حتی یستوفیہ استثنی منہ الامام ابو حنیفۃ العقار والامام احمد استثنی العروض وقال الخطابی اجمع اھل العلم علی ان الطعام لا یجوز بیعہ قبل القبض وانما اختلفوا فی ما عداہ **باب** ماجاء فی النھی عن البیع علی بیع اخیہ **قولہ** لا یبیع بعضکم علی بیع بعض قال النووی الروایۃ لا یبیع ولا یخطب بالرفع علی سبیل الخبر الذی یراد بہ النھی وانہ ابلغ وقال شارح الموطا لا یبیع بالجزم علی النھی وفی روایۃ لا یبیع باثبات الیاء علی الخبر مرادا بہ النھی وھو ابلغ فی النھی من الصریح وعدی بعلی لانہ ضمن معنی الاستعلاء

عارضۃ الاحوذی

صیامنا وصیام اھل الکتاب اکلۃ السحر حدیث آخر عن عمرو ابن العاص حدیثان صحیحان العارضۃ قال الفقیہ الامام ابو بکر بن العربی رضی اللہ عنہ ان اللہ سبحانہ رحمنا کما بیناہ فی الاحکام باباحۃ اکل اللیل بعد ان کان حراما علینا اذا نمنا کما کان علی اھل الکتاب من قبلنا رحمۃ لنا لقدرتہ وتمییز المنزلتنا وتشریفا فی حرمۃ نبینا فمن لم یفعل ذلک ولم یجزہ ماء فلیس منا والبرکۃ ھی الانماء والزیادۃ وھی من خمسۃ اوجہ قبول الرخصۃ واقامۃ السنۃ مخالفۃ اھل الکتاب التقوی علی العبادات فراغ البال من تعلقہ بالحاجۃ الی الطعام فربما الھی بالمقام لذۃ الصبر علیہ وقد ذکروا فیھا اوجھا کثیرۃ لا یتعلق بھذا بیانھا فی الکتاب الکبیر فانظرھا ھناک ان شاء اللہ وقد روی الحارث بن سارویۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال ھم الی الغداء المبارک فقیل انما سمی السحور غداء لمجاورتہ الغداۃ وھذا ضعیف وانما سمی بہ لانہ بدل منہ وقد یسمی الشیء باسم بدلہ وقال بعضھم کان فی وقت کان الصیام فیہ من طلوع

بقیہ صفحہ گذشتہ

عارضۃ الاحوذی

الشمس الی غروبها او ناکان هذا قط وهم فیه الطحاوی لاجل حدیث حذیفة انه تسحر مع رسول الله صلی الله علیه وسلم بعد الصبح الی ان الشمس لو تطلع راد به بعد تبین الفجر اذ کانت السحور عندهم مشروعا قال النبی صلی الله علیه وسلم اذا طلع الفجر والاناء فی ید احدکم فلا یضعه حتی یاخذ منه حاجته او یرید به بعد الصبح ای بعد بدائه ویعنی به الساطع المصعد تشدید الغیبة للصائم المقبری عن ابی هریرة قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من لم یدع قول الزور والعمل به فلیس لله حاجة بان یدع طعامه وشرابه حسن صحیح العارضة قال القاضی ابوبکر بن العربی رضی الله عنه کان من قبلنا من الامم صومهم الامساک عن الکلام مع الطعام والشراب فکانوا فی حرج فرخص الله هذه الامة بجذف نصف زمانها وهو اللیل وحذف نصف صومها عن الفرض وهو الامساک عن الکلام ورخص لها فیه لیرفعها بالکرامة

شرح سراج احمد

صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال لا یسوم الرجل علی سوم اخیہ یعنی در محل بیع لفظ سوم واقع شدہ است کما اخرجہ الشیخان عن ابی ہریرۃ ومعنی البیع فی ہذا الحدیث عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم عند بعض اہل العلم ہو السوم وبیع بمعنی سوم ست

باب ما جاء فی بیع الخمر والنہی عن ذلک باب ست در بیان بیع کردن خمر و نہی کردن از بیع آن حدثنا حمید بن مسعدۃ انا المعتمر بن سلیمان قال سمعت لیثا یحدث عن یحیی بن عباد عن انس عن ابی طلحۃ الانصاری انہ قال یا نبی اللہ انی اشتریت خمرا لایتام فی حجری بدرستیکہ ابوطلحہ گفت ای پیغمبر خدا بدرستیکہ من خریدہ ام خمر را برای یتیمان کہ در کنار من اند و در تربیت من و این وقتیکہ تحریم آن نازل شد قال اہرقی الخمر واکسر الدنان فرمود آنحضرت بریز شراب را و بشکن آوندہای او را یعنی اگرچہ مال یتیم ست باید کہ ضائع کنی او را از جہت حرمت آن وفی الباب عن جابر انہ سمع النبی صلی اللہ علیہ وسلم عام الفتح یقول ان اللہ تعالی ورسولہ حرم بیع الخمر والمیتۃ اخرجہ الشیخان وعائشۃ وابی سعید رفعہ ان اللہ تعالی حرم الخمر فمن ادرکتہ ہذہ الآیۃ وعندہ شیء منہا فلا یشربہا ولا یبیع وابن مسعود قال فی التخریج وعن ابن مسعود ولم یذکر المخرج وابن عمر اخرجہ ابوداود واحمد وابن ابی شیبۃ واسحق البزار وانس اخرجہ الترمذی وابن ماجۃ حدث ابو طلحۃ رواہ الثوری ہذا الحدیث عن السدی عن یحیی بن عباد عن انس ان ابا طلحۃ کان عندہ یعنی ثوری باین عبارت روایت کردہ است کہ بود نزد ابوطلحہ خمر وہذا اصح من حدیث اللیث حدثنا محمد بن بشار نا یحیی بن سعید نا سفین عن السدی عن یحیی بن عباد عن انس بن مالک قال سئل النبی صلی اللہ علیہ وسلم یتخذ الخمر خلا قال لا گفت انس بن مالک پرسیدہ شد آنحضرت کہ آیا ساختہ شود

شرح ابی الطیب

قولہ ومعنی البیع فی ہذا الحدیث الی قولہ علی السوم قال مالک فی الموطا وتفسیر قول رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یبع بعضکم علی بیع بعض انہ انما نہی ان یسوم الرجل علی سوم اخیہ انتہی ففسرہ بالسوم من المشتری للرواۃ المصرحۃ بذلک وخیر ما فسرت بہ الواردۃ بان یکون قد اتفق مالک المسلعۃ والراغب فیہا علی البیع ولم یعقداہ فیقول الآخر للبائع ان اشتریتہ بکذا وکذا وہذا حرام بعد استقرار الثمن وانما حمل علی ہذا لان ابتیاع الانسان علی ابتیاع اخیہ علی البائع وانما المشہور زیادۃ المشتری علی المشتری وحمل کثیر من العلماء علی ظاہرہ فیمنع البائع ایضا ان یبیع علی بیع اخیہ بان یعرض سلعتہ علی الراکن الی شراء غیرہ لیزہدہ فی شراء سلعتہ قال عیاض وہو الاولی ویقول مرید البیع لمن اشتری شیئا فی مدۃ الخیار افسخ ہذا البیع وانا ابیعک مثلہ بارخص من ثمنہ واجود منہ بثمنہ ولا باس بالسوم بالسلعۃ یوقف للبیع فیسوم بہا غیر واحد لان النہی انما ہو بعد الرکون **باب ما جاء فی بیع الخمر والنہی عن ذلک**

قولہ وحجری بتقدیم الحاء المہملۃ المفتوحۃ او المکسورۃ علی الجبوای فی تربیتی **قولہ الدنان** بکسر الدال جمع دن ای ظروفہا وانما امر بذلک مبالغۃ فی التحریم والزجر **قولہ اتخذ الخمر خلا** بصیغۃ المجہول والخمر مرفوع علی انہ نائب لفاعل ای ایجوز جعل الخمر خلا بالقاء شیء فیہا من نحو بصل او ملح او بوضعہا فی شمس **قولہ قال لا فیہ** حرمۃ التخلیل وبہ قال احمد وقال ابوحنیفۃ والاوزاعی واللیث یطہر بالتخلیل وعن مالک ثلث روایات اصحہا عنہ ان التخلیل حرام فلو خللہا عصی وطہرت والشافعی علی انہ اذا القی فیہ شیء للتخلل لم یطہر ابدا واما بانتقال الی الشمس بلا صحابہ فیہ وجہان اصحہما تطہیرہ وعند من یجوز تخلیل الخمر یجیب عن الحدیث بان القوم کانت تقوی بہم لقۃ بالخمر وکل حالوف تمیل الیہ النفس فخشی النبی صلی اللہ علیہ وسلم من دواخل الشیطان فنہاہم عن اقترانہم

شرح سراج احمد

خمرا سرکہ فرمودند ہذا حدیث حسن صحیح حدثنا عبید اللہ بن منیر قال سمعت اباعاصم عن شبیب بلفظ مکبرست بن بشیر عن انس بن مالک قال لعن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی الخمر عشرۃ گفت انس لعنت کردہ است آنحضرت در خمر دہ کس را عاصرہا افشرندۂ او راو معتصرہا یعنی عاصر آنکہ نخست شیرہ از انگور برآرد و این را گاہی برای خود میکنند و گاہی برای غیر و آنکہ برای خود میکشد او را معتصر میگویند و شارہا و لعنت کردہ است نوشندۂ او را و حاملہا و بردارندہ را کہ ظرف او را برداشتہ آوردہ است والمحمولۃ الیہ و شخصی کہ برداشتہ آوردہ شدہ است مے بسوے آن و ساقیہا و نوشاندۂ او را و بائعہا و فروشندۂ او را و آکل ثمنہا و خورندۂ بہاے او را کہ این عام ترست از بائع پس شخصی دیگر جز بائع اگر ثمن آن را بخورد نیز ملعون ست و بائع نیز تواند کہ وکیل شخصی باشد بر بیع آن و آن شخص ثمن را بخورد والمشتری لہا و کسیکہ خریدہ است مر آن را اگرچہ نخورد آن نیز ملعون ست والمشتراۃ لہ و شخصی کہ خریدہ شدہ است مے برای وے ہذا حدیث غریب من حدیث انس و قد روی نحو ہذا عن ابن عباس بلفظ سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول اتانی جبرئیل علیہ السلام فقال یا محمد ان اللہ تعالی لعن الخمر اخرجہ ابن حبان والحاکم و احمد و ابن مسعود اخرجہ احمد والبزار وابن عمر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم اخرجہ ابوداود و احمد و ابن ابی شیبۃ و اسحق والبزار من طریق عبد الرحمن الغافقی و ابن علقمۃ عن ابن عمر بمثل حدیث انس و اخرجہ الحاکم من وجہ آخر عن ابن عمر و اخرجہ اسحق من طریق محمد بن ابی حمید عن ابی توبۃ المصری سمعت ابن عمر فذکرہ بلفظ لعن الخمر و غارسہا الا لغیر سہا الا للخمر و لعن مجتبیہا و حاملہا الی المعصرۃ و عاصرہا و شارہا و بائعہا و آکل ثمنہا و مدیرہا و محمد ضعیف **باب** ماجاء فی احتلاب المواشی بغیر اذن ارباب ہا باب دربیان دوشیدن مواشی بی اذن مالکان ہا روی حدثنا ابو سلمۃ یحیی بن خلف نا عبد الاعلی عن سعید عن قتادۃ عن الحسن عن سمرۃ بن جندب ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال اذا اتی احدکم علی ماشیۃ فان کان فیہا صاحبہا فلیستاذنہ چون بیاید یکی از شما بر چہارپایان شیرا کہ در بیابانہا

شرح ابی الطیب

بذلک نہی تنزیہ کیلا یتخذوا التخلیل وسیلۃ الیہا واما بعد طول عہد التحریم فلا یخشی ہذہ المداخل کذا قالوا ویؤیدہ عموم خبر نعم الادام الخل رواہ مسلم عن عائشۃ وخیر خلکم خل خمرکم رواہ البیہقی فی المعرفۃ عن جابر مرفوعا وہو محمول علی بیان الحکم لانہ الذی یبینہ الشارع لا بیان اللغۃ **قولہ** فی الخمر ای فی شانہا وسببہا والعاصر من عصرہا سواء کان لنفسہ او لغیرہ والمعتصر من یعصر الخمر لنفسہ و قال بعضہم عاصرہا عام و معتصرہا من یطلب عصرہا لنفسہ او لغیرہ **قولہ** والمشتری لہا ہو اسم فاعل و ضمیر لہا للخمر واللام داخل علی المفعول بہ للتقویۃ ای ومشتریہا واما المشتری لہ فہو اسم مفعول مسند الی الجار والمجرور لیس فیہ ضمیر الی الخمر والا لکان المشتراۃ لہا کالمحمولۃ ای الذی اوقع الشراء لاجلہ قال الشیخ ابو بکر بن العربی فی ترتیب کثرۃ الاثم وعظم الوزر انہ الشارب ثم الآکل لثمنہا ثم البائع ثم الساقی وسائرہم یتقاربون فی المدرکات فی الاثم وقد یجتمع الکل منہا فی شخص واحد وقد یجتمع البعض ونعوذ باللہ من تضاعف السیئات وفیہ ان العموم فی اللعن جائز واما علی التعیین فلا یجوز لما ورد النہی عنہ **باب** ماجاء فی احتلاب المواشی بغیر اذن الارباب **قولہ** علی ماشیۃ وہی الابل والغنم علی ما فی القاموس وقال بعضہم المواشیۃ تطلق علی الابل والبقر والغنم والاخیر اکثر وہو محمول علی ابن السبیل المحتاج وقد خرج النبی صلی اللہ علیہ وسلم مع ابی بکر رضی اللہ عنہ مہاجرا الی المدینۃ

عارضۃ الاحوذی

فی اعلی الدرج فوقعت فی ارتکاب الزور واقتراف المحظور فی ہرج فانبأ اللہ سبحانہ علی لسان رسولہ انہ ان اقترف احدنا ذنبا واتانا من القول منکرا ان اللہ سبحانہ فی غنی عن الامساک عن طعامہ وشرابہ اذا لم یمسک من لسانہ ولیس للہ حاجۃ فی شیء ولا یناله بالسکوت او الکلام نیل ولکن ینالہ التقوی والصیانۃ عن الزور والخنا فیجزل علیہا الثواب ویکرم بہا فی المآب وہذا یقتضی بشدۃ فی تہدیدہ انہ لا ثواب لہ علی صیامہ معناہ ان ثواب الصائم لا یقوم فی الموازنۃ بآثام الزور بل قال الزہاد ان الصوم علی اربعۃ اقسام الاول الصوم عن الطعام والشراب والوطی وہو صوم العوام الثانی صوم المرء عن المحظور من القول والفعل وہو صوم الخواص ایضا وتلک الشرطین یصیر لہ ثواب الصوم ویسقط بہ عنہ اللوم الثالث ان یصوم عن ذکر غیر اللہ وہو صوم اہل الخصوص فلا یتکلم بشیء من امر الدنیا وہو نحو من الاعتکاف فی بیت المولی الرآب

عارضة الاحوذی

صوم خصوص التخصوص ان یصوم عن غیر الله فلا یفطر الا بر ویته و لقائه واذا کان الصیام هکذا فهو الذی قال الله تعالی فیه کل حسنة بعشر امثالها الا الصیام فهو لی وانا اجزی به وانما یکون له اذا کان خالصا عن شوب النیة ورخص المعصیة

ابواب الصوم

فی السفر

جعفر بن محمد عن ابیه عن جابر بن عبد الله ان النبی صلی الله علیه وسلم خرج الی مکة عام الفتح فصام حتی بلغ کراع الغمیم وصام الناس معه فقیل له ان الناس قد شق علیهم الصیام وان الناس ینظرون فیما فعلت فدعا بقدح من ماء بعد العصر فشرب والناس ینظرون فافطر بعضهم وصام بعضهم فبلغه ان ناسا صاموا فقالوا اولئک العصاة حسن صحیح

العارضة قد بینا القول فی الصیام فی السفر فی الاحکام بما اقتضاه ظاهر القرآن وبیناه فی المسائل بما اقتضته ونشیر الآن فی هذه العارضة الی الاحادیث انها کثیرة

شرح سراج احمد

میچرند پس اگر در میان آنها مالک وی باشد پس گو که برای نوشیدن شیر دستوری خواهد ازوی فان اذن له فلیحتلب پس اگر اذن کند بدوشد آن را ولیشرب و باید که بنوشد شیر او اوان لم یکن فیها احد و اگر نباشد میان مواشی مالک آن فلیصوت ثلثا پس گو که آواز کند بآواز بلند سه بار فان اجابه احد فلیستأذنه پس اگر جواب داد او را کسی پس باید که اذن خواهد او را فان لم یجبه احد فلیحتلب ولیشرب ولا یحمل پس اگر جواب ندهد او را کسی پس باید که بدوشد و بنوشد شیر او را و برندارد با خود و فی الباب عن ابن عمر و ابی سعید الخدری رضی الله عنه حدیث سمرة حدیث حسن صحیح غریب والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم وبه یقول احمد و اسحق وقال علی بن المدینی سماع الحسن من سمرة صحیح وقد تکلم بعض اهل الحدیث فی روایة الحسن عن سمرة وقالوا انما یحدث عن صحیفة سمرة وتحقیق سخن کرده اند بعضی اهل الحدیث در روایت حسن از سمره گفته اند محدثین جزا نیست که حدیث میکند حسن از صحیفهٔ سمره

باب ما جاء فی بیع جلود المیتة والاصنام

باب ست در بیان بیع چرمهای مردار و بتها حدثنا قتیبة نا اللیث عن یزید بن ابی حبیب عن عطاء بن ابی رباح عن جابر بن عبد الله انه سمع رسول الله صلی الله علیه وسلم عام الفتح وهو بمکة روایت ست از جابر که او شنید آنحضرت را که میفرمود در سال فتح و حال آنست که بود آنحضرت در مکه یقول ان الله ورسوله حرم بیع الخمر والمیتة والخنزیر والاصنام میگوید بدرستیکه خدا و رسول خدا حرام گردانیده است فروختن خمر او مردار و خوک و بتان را و گفته اند که در حکم آن ست آلات ملاهی و معازف و ضمان نیست با تلاف آن فقیل یا رسول الله ارایت شحوم المیتة پس گفته شد ای پیغمبر خدا خبر ده از چربیهای مردار که مردم آنرا استعمال میکنند فانه یطلی بها السفن پس بدرستیکه مالیده میشود بآن چربی کشتیها ویدهن بها الجلود وروغن کرده میشود بآن پوستها ویستصبح بها الناس و چراغ می افروزند بآن مردم قال لا هو حرام فرمود آنحضرت نفرمود شید آنرا که وی حرام ست یا مراد

شرح ابی الطیب

فاووا الی ظل شجرة ووجد الراعی وسالاه لبن الضهن فذکر رجلا من قریش واستحلباه فحلبا لهما وشرب النبی صلی الله علیه وسلم ذکره ابو بکر بن العربی والظاهر انه قید ابن السبیل لیس بشرط بل الشرط الاضطرار **باب ما جاء فی جلود المیتة والاصنام** **قوله** حرم بیع الخمر هکذا هو فی جمیع الاصول حرم بالافراد قال القرطبی وکان اصله حرما لکن تادب النبی صلی الله علیه وسلم فلم یجمع بینه وبین اسم الله تعالی فی ضمیر الاثنین وفی روایة ابن مردویة حرما لیس لنا مثل السوء وذلک ان الله تعالی جعل مثل السوء للکفار فقال للذین لا یؤمنون بالآخرة مثل السوء فاراد صلی الله علیه وسلم حق المومن ان لا یرتکب شیئا مما یستحق

قوت المغتذی

ان الله ورسوله حرم بیع الخمر هکذا هو فی جمیع الاصول حرم بالافراد قال القرطبی وکان اصله حرما لکن تادب النبی صلی الله علیه وسلم فلم یجمع بینه وبین اسم الله تعالی فی ضمیر الاثنین وفی روایة ابن مردویة حرما لیس لنا مثل السوء وذلک ان الله تعالی جعل مثل السوء للکفار فقال للذین لا یؤمنون بالآخرة مثل السوء فاراد صلی الله علیه وسلم حق المومن ان لا یرتکب شیئا مما یستحق

شرح سراج احمد

آن ست که انتفاع نگیرید بدان بهیچ وجه که آن حرام ست و نزد جمهور شافعیه جائز ست انتفاع بادهان نجسه از خارج و امام ما ابو حنیفه و اصحاب شان جائز میدارند بیع زیت نجس را وقتیکه خبر کنند بائع را که نجس ست و افروختن چراغ بروغن نجس مکروه داشته اند خصوصاً در مسجد ثم قال رسول الله صلی الله علیه وسلم عند ذلك پستر فرمود آنحضرت نزد این کلام قاتل الله الیهود یکشد حق تعالی و هلاک کند یهود را ان الله حرم علیهم الشحوم بدرستیکه حق تعالی حرام گردانیده بر یهود چربیهای چارپایها را فاجملوه پس گداختند ایشان آنرا ثم باعوه پستر فروختند او را فاکلوا ثمنه پس خوردند بهای آنرا یعنی حیله کردند که نهی از خوردن شحم کرده اند و ما آنرا نخورده ایم بلکه ثمن آنرا خورده ایم گداختن آنرا بقصد تغییر و تبدیل ست گویا حقیقتی دیگر شد و درین حدیث دلیل ست بر بطلان حیله که رسیده شود بوی بسوی حرام و بر بودن ثمن شی در حکم آن شی و فی الباب عن عمران رسول الله صلی الله علیه وسلم قال قاتل الله الیهود حرمت علیهم الشحوم فجملوها و باعوها اخرجه الشیخان و ابن عباس لعن الله الیهود ان الله حرم علیهم الشحوم فباعوها واکلوا اثمانها و ان الله اذا حرم اکل شی حرم علیهم ثمنه اخرجه احمد و ابو داود و حدیث جابر حدیث حسن صحیح و العمل علی هذا عند اهل العلم **باب** ما جاء فی کراهیة الرجوع فی الهبة باب ست در بیان آنچه آمده است در کراهیت رجوع کردن در هبه حدثنا احمد بن عبدة الضبی نا عبد الوهاب الثقفی نا ایوب عن عکرمة عن ابن عباس ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لیس لنا مثل السوء بدرستیکه آنحضرت فرمود سزاوار نیست ما را حال و مثل بدی العائد فی هبته کالکلب یعود فی قیئه باز گرنده در هبهٔ خود یعنی باز ستاننده چیزیرا که بخشیده است بکسی مانند سگ ست که باز میگردد در قی خود و فی الباب عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال لا یحل لاحد ان یعطی عطیة فیرجع فیها الا الوالد فیما یعطی ولده مگر والد در آنچه میدهد فرزند خود را اخرجه ابو داود و حدثنا بذلك محمد بن بشار نا ابن ابی عدی عن حسین المعلم عن عمرو بن شعیب انه سمع طاوسا یحدث عن ابن عمر و ابن عباس یرفعان الحدیث الی النبی صلی الله علیه وسلم بهذا الحدیث باین حدیث که مذکور شده بروایت ابی داود از ابن عمر حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح

شرح ابی الطیب

قوله فاجملوه من اجمل الشحم اذابه و استخرج دهنه قال الخطابی اذابوها حتی تصیر ودکا فیزول عنها اسم الشحم و فی هذا ابطال کل حیلة یتوسل بها الی محرم و انه لا یتغیر حکمه بتغییر هیأته و تبدیل اسمه **باب** ما جاء فی کراهیة الرجوع فی الهبة **قوله** لیس لنا مثل السوء ای لیس لمعشر المسلمین مثل السوء ای لا ینبغی لهم ان یتصفوا بصفة ذمیمة یشابهون فیها اخس الحیوانات فی اخس احوالها و قال فی فتح الباری لعل هذا ابلغ فی الزجر ادل علی التحریم لو قال لا تعودوا فی الهبة انتهی و قال الحنفیة یکره الرجوع فیها و لا یحرم لان فعل الکلب یوصف بالقبح لا بالحرمة فیجوز الرجوع فیما یهبه لاجنبی بتراضیهما او بحکم حاکم لقوله صلی الله علیه وسلم الواهب احق بهبته ما لم یثب منها ای لم یعوض عنها قال قاری فی شرح المشارق قال فی قوت المغتذی ان الله تعالی جعل مثل السوء للکفار فقال للذین لا یؤمنون بالآخرة مثل السوء فاراد صلی الله علیه وسلم ان حق المؤمن ان لا یرتکب شیئا مما یستحق ان یمثل المرتکب له بمن وصفه الله بالکلب یقیئ ثم یرجع فی قیئه انتهی

عارضة الاحوذی

وامهاتها اربعة الاول الحدیث الذی تقدم الثانی حدیث جابر قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم فی سفر فرای رجلا قد ظلل علیه فقال ما له ای حمل علیه الناس الظلة فقالوا رجل صائم فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم لیس البر ان تصوموا فی السفر حدثنی محمد بن ابی عثمان ثقة حافظ حدثنا ابو منصور بن محمد بن علی المالکی حدثنا احمد بن محمد الکرخی اخبرنا عیسی بن علی بن عیسی حدثنا عبد الله بن محمد البغوی حدثنی ابن نجیح یه حدثنا عبد الرزاق اخبرنا معمر عن الزهری عن صفوان بن عبد الله بن صفوان عن ام الدرداء عن کعب بن عاصم عن النبی صلی الله علیه وسلم لیس من ام برام صیام فی ام سفر و قد جمعنا طرق هذا الحدیث فی جزء و الحمد لله الثالث حدیث ابن عمر سال رسول الله صلی الله علیه وسلم عن الصوم فی السفر و کان یسر الصوم فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان شئت فصم و ان شئت فافطر الرابع حدیث ابی سعید کنا نسافر مع رسول الله صلی

الترجمة

ع

شرح سراج احمد

والعمل علی هذا الحدیث عند بعض اهل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم وغیرهم قالوا من وهب هبة لذی رحم محرم فلیس لذی رحم محرم ان یرجع فی هبته گفته اند اهل علم کسیکه هبه کرد هبه کردنی مر صاحب رحم محرم را پس نیست مر واهب را اینکه رجوع کند در هبه خود و باز گیرد از ذی رحم محرم و من وهب هبة لغیر ذی رحم محرم فله ان یرجع فیها ما لم یثب و کسیکه هبه کرد هبه کردنی مر غیر صاحب رحم محرم را پس هست مر واهب را اینکه رجوع کند دران هبه ما دامیکه عوض هبه داده نشده باشد منها ازان هبه و در بعضی لفظ فیهاست بجای منها و هو قول الثوری و همین هست مذهب امام ما ابو حنیفه رحمة الله علیه و قال الشافعی لا یحل لاحد ان یعطی عطیة فیرجع فیها الا الوالد فی ما یعطی ولده و گفت امام شافعی حلال نیست مر هیچکس را اینکه بدهد چیزی کسی را پس رجوع کند دران عطیه مگر رجوع کند والد در چیزی که بدهد ولد خود را و احتج الشافعی بحدیث عبد الله بن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم قال لا یحل لاحد ان یعطی عطیة فیرجع فیها الا الوالد فی ما یعطی ولده و اخرج النسائی و ابن ماجة عن عبد الله بن عمرو قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یرجع فی هبته الا الوالد من ولده و این حدیث تمسک شافعی هست در جواز رجوع از هبه بر اولاد و نزد امام ما ابو حنیفه دران تاویل ست و گفته اند ایمه ما که معنی رجوع والد از هبه یعنی اخذ او ست و صرف او در نفقه خود نزد حاجت چنانکه در سائر اموال ست

باب ما جاء فی العرایا والرخصة فی ذلك

باب ست در بیان عرایا و رخصت در ان عرایا بعین مهمله و راء و یای مثناة تحتیه جمع عریه بتشدید یا بمعنی عطیت و عاریت و عریه همان مزابنه ست که بحکم ضرورت برای اهل احتیاج رخصت کرده اند که نخل خود را که ازان رطب خورند و زر نقد ندارند که بدان رطب بخرند و چیزی از تمر از قوت ایشان فاضل می ماند که بدان صاحب نخل از ثمره نخل تمر می خرید ند روایت کرده شده است که محتاجان از اهل مدینه آمدند و شکایت بحضرت بردند که شما از بیع منهی کردید و ما بر رطب میل میداریم و در دست ما سیم و زر نیست که بدان بخریم پس رخصت کرد آنحضرت برای ایشان بشروطی که در کتب فقه مذکور ست و بعضی گفته اند مردی بود که او را چند نخل در بستان کسی می بود بهبه کردن این کس آنرا بآن مرد یا بملک اصل پس صاحب بستان ازان ایذا می کشید پس رخصت کرده شد مر صاحب بستان را که مقداری از تمر باندازه ثمر نخل بوی بدهد و ثمر نخل را بجزد حدثنا هناد نا عبدة عن محمد بن اسحق عن نافع عن ابن عمر عن زید بن ثابت ان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن المحاقلة والمزابنة بدرستیکه آنحضرت نهی فرموده از بیع محاقله که بفروشد کسی زراعت خود را مثلا بصد پیمانه و مزابنه آنکه بفروشد خرما را بر سرهای درختان مثلا بصد فرق الا انه قد اذن لاهل العرایا

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی العرایا والرخصة فی ذلك **قوله** نهی عن المحاقلة والمزابنة تقدم تفسیرهما آنفا **قوله** اذن لاهل العرایا ان یبیعوها بمثل خرصها العرایا جمع عریة بتشدید الیاء وهی النخلة التی یعریها الرجل محتاجا ای یجعل له ثمرتها فرخص للمعری بکسر الراء ان یبتاع ثمرتها من المعری بالفتح بتمر معلوم قال فی شرح الموطا وانما جوز لهم ذلك لان المعری بالفتح یلزمه القیام بها وحراستها وجمع سوا قطها وعلیه فی ذلك کلفة فرخص لمعریها بالکسر ان یشتریها لیکفیه تلك المؤنة وقیل علة ذلك رفع الضرر عن المعری لتضرره بدخول المعری علیه فی بستانه واطلاعه علی اهله قال النووی العریة ان یخرص الخارص نخلات فیقول هذا الرطب الذی یحصل منه ثلثة اوسق من التمر مثلا فیبیعه لغیره بثلثة اوسق تمرا فیقابضان فی

عارضة الاحوذی

الله علیه وسلم فی رمضان فما یعاب علی الصائم صومه ولا علی المفطر فطره ان کانوا یرون من وجد قوة فصام فحسن ومن وجد ضعفا فافطر فحسن واختلف الناس فمن قائل الفطر فی السفر افضل لان ذلك کان آخر الامرین من رسول الله صلی الله علیه وسلم فعلا ونیة وقبولا ولیس من البر الصیام فی السفر وقوم منهم من قال الصوم افضل لان الله تعالی قال وان تصوموا خیر لکم وکان النبی صلی الله علیه وسلم لو یعرض الصوم بمنی وانما اباح الفطر رخصة والقربة امضی وافضل وقوله اولئك العصاة یحتمل ان یقال فیهم ذلك لان فی الحدیث الصحیح انه قیل له ان الناس شق علیهم الصیام حتی کان هو یصب علی راسه الماء من العطش فلما انتهت به الی ذلك واحتمل ورفع الله امر الناس وامرهم بالفطر فتوقفوا فقیل لهم ان افطر افطروا فهو مبینا وجه الرخصة للامة قبلها فهم الناس الرخصة فمنهم من قبل ومنهم من صبر فاجزاه ان مضی صبر بعد امره وفعله عاص لربه ولرسوله والفضل فی امتثال

حل اللغة

له فرق بفتحتین پیمانه معروف

عرین کردوی شاخه درخت بکلف دراز آن

سرد من الشجر

یعلل من باب نصر

شرح سراج احمد

ان یبیعوها بمثل خرصها مگر بدرستیکه آنحضرت رخصت داده برای اهل عرایا اینکه بفروشند میوه را بردرختان باندازه کردن آن در فی الباب عن ابی هریرة اخرجه الترمذی وجابر اخرجه مسلم حدیث زید بن ثابت هکذا رواه محمد بن اسحق هذا الحدیث ورواه ایوب و عبید الله بن عمر ومالك بن انس عن نافع عن ابن عمر ان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن المحاقلة والمزابنة وبهذا الاسناد عن ابن عمر عن زید بن ثابت عن النبی صلی الله علیه وسلم انه رخص فی العرایا فی ما دون خمسة اوسق وهذا اصح من حدیث محمد بن اسحق بدرستیکه آنحضرت رخصت داد در بیع عریه در کمتر از پنج وسق یعنی رخصت داد در بیع عرایا باندازه کردن آن از خرمای خشک در چیزیکه فرود پنج وسق وکمتر از آن باشد زیرا که رخصت وی بحکم ضرورت و احتیاج بود و این مقدار بس است و وسق شصت من است پس پنج وسق هشتصد من باشد حدثنا ابو کریب نا زید بن حباب عن مالك عن داود بن الحصین عن ابی سفیان مولی ابن ابی احمد عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم رخص فی بیع العرایا فی ما دون خمسة اوسق او کذا یا انه پنج وسق حدثنا قتیبة عن مالك عن داود بن حصین نحوه وروی هذا الحدیث عن مالك ان النبی صلی الله علیه وسلم رخص فی بیع العرایا فی خمسة اوسق او فی ما دون خمسة اوسق حدثنا قتیبة نا حماد بن زید عن ایوب عن نافع عن ابن عمر عن زید ابن ثابت ان النبی صلی الله علیه وسلم رخص فی بیع العرایا بخرصها ترجمه اش مذکور شده است هذا حدیث حسن صحیح وحدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم منهم الشافعی واحمد واسحق وقالوا رخص ان العرایا مستثناة من

شرح ابی الطیب

المجلس فیسلم المشتری التمر ویسلم البائع النخل وهذا فیما دون خمسة اوسق ولا یجوز فیما زاد علیه وفی جوازه فی خمسة اوسق قولان للشافعی اصحهما لا یجوز لان الاصل تحریم بیع التمر بالرطب وجاء فی العرایا رخصة والاصح جوازه للاغنیاء والفقراء وفی غیر الرطب وفی قول ضعیف انه مختص بالفقراء انتهی روی ان فقراء المدینة جاؤا الی رسول الله صلی الله علیه وسلم وقالوا یا رسول الله قد نهیت عن بیع الرطب بالتمر ولیس عندنا الذهب والفضة فنشتری الرطب ونشتهیه فرخص لهم فی ذلك فکانوا یشترون الرطب بما عندهم من تمر بقی من قوت سنتهم انتهی لکن المعتبر لعموم اللفظ لا لخصوص السبب وهذا المعنی یفهم من کلام المصنف کما سیاتی **قوله** بمثل خرصها بفتح الخاء المعجمة قال النووی هو اشهرها فمن فتح قال هو مصدر بمعنی اسم للفعل ومن کسر قال هو اسم للشیء المخروص وقال القرطبی الروایة بالکسر فحاصلها انه یروی بالوجهین واسکان الراء ومعناه التخمین والحدس **قوله** وکذا ای فی خمسة اوسق وهو شك من الراوی قال النووی فوجب الاخذ بالاقل وهو ما دون خمسة اوسق فتبقی الخمسة علی التحریم احتیاطا والشك من داود بن الحصین شیخ مالك و خمسة اوسق ستون صاعا والصاع خمسة ارطال وثلث بالبغدادی ذکره الطیبی **قوله** رخص فی بیع العرایا بالهمزة قبل الواو الساکنة من الارخاص وفی روایة رخص بشد الخاء من الترخیص کما تقدم

قوت المغتذی

ان یمثل المرتکب له بنحو هذا المثل من تشبیهه بالکلب بقی ثم یرجع فی اکل قیئه بخرصها بکسر الخاء کذا ضبطه ابن العربی والنووی وقال ابن العربی انه لا یجوز الفتح قال العراقی ولیس کذلك ففیه لغة اخری بالفتح وهی المشهورة علی الالسنة والخرص هو التخمین والحدس

عارضة الاحوذی

امره والاقتداء بفعله اعظم ثوابا من غیر ذلك وکذلك قوله لیس من البر الصوم فی السفر لمن انتهی الی تلك الحالة من التظلیل علیه ولمن شق علیه ان یصل الیه وقد قیل معناه لیس من البر الکامل الذی یرغب فیه کل الرغبة حتی یتحامل فیه علی النفس کما قال صلی الله علیه وسلم لیس المسکین الذی ترده اللقمة انما المسکین الذی لا یجد غنی یغنیه ولا یفطن له فیتصدق علیه ولا یسأل احدا شیئا یرید لیس المسکین المسکین نهایة وان کان فی درجة المسکنة قال علماؤنا وانما قال النبی صلی الله علیه وسلم لمن قال ان ام برام صوم فی ام سفر لیس من ام برام صوم فی ام سفر جوابا منه بلغته لیکون ذلك ابلغ فی معرفته وفی فطر النبی صلی الله علیه وسلم فی السفر بعد التلبس بالصوم دلیل علی ان المسافر اذا شرع فی الصوم جاز له الفطر وکذلك کان الناس صائمین واذنهم فی الفطر ومن لم یقدر وکان هذا کما قال ابن شهاب آخر الامرین من رسول الله صلی الله علیه وسلم فی تلك الغزوة وکان هذا یکون حجة لو

الرجال

داود بن الحصین الاموی مولاهم ابو سلیمان المدنی الاعور ثقة الا فی عکرمة من الرابعة

ابو سفیان مولی ابن ابی احمد المدنی اسمه طریف وقیل غیر ذلك من الخامسة

التراجم

قوله بمثل خرصها ای بقدر ما یخرص علیه وسلم رخصت لهم فی بیع العرایا باندازه آن از خرمای خشك

قوله رخص بالهمزة من الارخاص وبالتشدید من الترخیص

عارضۃ الاحوذی

یقصد به مقصد الرفق و التقوی للعد کما جاء فی الحدیث الصحیح اذ قال تقوی لعدد کم و نعم الفراخ اولی واما من قال ان الصوم فی السفر معصیة و حدیث ابن [illegible] الذی ذکره ابو عیسی عن عمر انه قال غزوت مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فی رمضان غزوتین یوم بدر و الفتح فافطرنا فیهما جمیعا فیمکن ان یصح لانه کان مسافرا کما تقدم و انما ذکره ابو عیسی ردا علی من ینسب الی عمر من هذا انه لا یری الصوم فی السفر و لیس فی حدیثه اکثر من فعل الفطر کما قال ابو عیسی و الاحادیث الاخر الصحاح بقضی علیها احادیث النهی ابن مالك الکعبی الذی رویه ابو هلال عن عبد الله بن سوادة عنه قال اغارت علینا خیل رسول الله صلی الله علیه وسلم فوجدته یتغدی فقال ادن و کل فقلت انی صائم فقال اذا احدثک عن الصوم ان الله وضع عن المسافر شطر الصلوٰة و عن الحامل و المرضع الصوم و الله لقد قالهما النبی صلی الله علیه وسلم کلاهما او احدهما فیا لهف نفسی ان لا اکون طعمت من طعام رسول الله صلی الله علیه وسلم الاستنان

شرح سراج احمد

جملہ طعامی کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بدرستیکہ بیع عریہ را مستثنا کردہ شدہ است از جملہ آنچہ نہی آنحضرت از وی نہی از محاقلہ و مزابنہ و نہی کرد از بیع محاقلہ و بیع مزابنہ را و حبیرا بحدیث زید بن ثابت و حجت گرفتہ اند بحدیث زید بن ثابت و حدیث ابی حرورۃ و بحدیث ابی ہریرہ یعنی ہر دو حدیث حجت گرفتہ اند و قال الذین یشترون ما دون خمسۃ اوسق و گفتہ اند این علماء است مراورا اینکہ خرید کند کم از پنج وسق و معنی ہذا عند بعض اہل العلم ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم اراد التوسعۃ علیہم فی ہذا و معنی این نزد بعضی اہل علم این ست بدرستیکہ آنحضرت ارادہ کردہ است فراخی بر فقراء در عرایا کہ توجہ شکوا الیہ از جہت آنکہ خسارت کردند ایشان بسوی آنحضرت و قالوا لا نجد ما نشتری من الثمر الا بالتمر و گفتند مردم صحابہ فقرائی ما ایم ما چیز نداریم کہ خرید کنیم از میوہ مگر بخرما و لہم فی ما دون خمسۃ اوسق ان یشتروها فیاکلوها رطبا در خصت داده از آنحضرت برای ایشان در کمتر از پنج وسق اینکہ خرید کنند آنرا

شرح ابی الطیب

قولہ مراد التوسعۃ علیہم فی ذلک لانہم الخ قال المحقق ابن الہمام و اما ما ذکرہ فی تاویل العریۃ الامام موفق الدین احمد بن محمود بن لبید قال قلت لزید بن ثابت ما عرایاکم هذه فسمی رجالا محتاجین من الانصار شکوا الی رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الرطب یاتی ولا نقد بایدیهم یبتاعون به رطبا یاکلونه و عندهم فضل من التمر فرخص لهم ان یبتاعوا العرایا بخرصها من التمر یاکلونه رطبا و قال متفق علیه فقد وهم فی ذلک فان هذا لیس فی الصحیحین بل رواه فی السنن و رواه فی شیء من الکتب المشهورۃ قال الامام الزیلعی مخرج الاحادیث لم اجد له سندا بعد التفحص البالغ و لکن الشافعی ذکره فی کتابه فی باب العرایا من غیر اسناد انتہی قال بعض الفضلاء قلت لکن فی لفظ الصحیحین ما یشیر الیه و هو رخص فی العریۃ ان توخذ بمثل خرصها تمرا یاکلها رطبا فانه یفید ان مقصود المشتری ان یاکلها رطبا و ذلک فیما ذکر من تفسیر العریۃ لا فی غیره من تفاسیر العریۃ انتہی قلت هذا اللفظ قد ذکره المحقق قبیل ما ذکرناه من عبارته فهو عالم بذلک لا انه قال فی تاویل العرایا ان تکون النخلة او النخلتان فی وسط النخیل الکثیر لرجل آخر قالوا و کان اهل المدینة اذا کان وقت الثمار خرجوا باهلیهم الی حوائطهم فیجیء صاحب النخلة او النخلتین فیقصد ذلک صاحب النخل الکثیر فرخص رسول الله صلی الله علیه وسلم لصاحب الکثیر ان یعطیه خرص ماله من ذلک ثمرا لینصرف هو و اهله عنه و روی ذلک عن مالک قال الطحاوی و کان ابو حنیفة یقول انما سمع احد ابن ابی عمرانه یذکر انه سمع عن محمد بن سماعة عن ابی یوسف عن ابی حنیفة قال معنی ذلک عندنا ان یری الرجل النخلة من نخله فلا یسلم الیه ذلک حتی یبتاعه فرخص له ان یحبس ذلک و یعطیه مکانه بخرصه تمرا قال الطحاوی و هذا التاویل اشبه و اولی مما قال مالک انتہی نفی انه یعکر علیه روایة البخاری یاکلها رطبا لان قوله توخذ بمثل خرصها تمرا صریح ان صاحب العریۃ ای معطیها یاخذ النخلة و یعطیه التمر کما قال الامام ابو حنیفة فیمکن ان یوجه بانه اذا اعطاه التمر یبذله له بالرطب بطریق القیمة فیصدق علیه مجازا انه اکل العریۃ رطبا لکونها صارت وسیلة الی الرطب و الله اعلم و فی البخاری و قال مالک العریۃ ان یعری الرجل نخلة ثم یاتی بدخوله علیه فرخص له ان یشتریها منه بتمر انتہی **قولہ** من الثمر الا بالتمر الاول بالمثلثة و الثانی بالمثناة من فوق

شرح سراج احمد

پس بخرند از او خرمای تر حدثنا الحسن بن علی الخلال نا ابو اسامة عن الولید بن کثیر نا بشیر بن یسار مولی بنی حارثة عن بشیر بلفظ التصغیر ست و بسیار ضد عمین ست حارثی مولی الانصار مدنی ثقة فقیه از ثالثه بودان رافع بن خدیج و سهل بن ابی حثمة حدثاه بدرستیکه رافع و سهل که هر دو از صحابه اند حدیث کرده اند بشیر را ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی عن بیع المزابنة الثمر بالتمر اگاه صاحب المرایا نهی فرمود آنحضرت از بیع مزابنه که فروختن میوه است بر درخت بخرمای خشک مگر اجازت فرموده است برای مردمان عریه فانه قد اذن لهم پس بدرستیکه آنحضرت تحقیق اذن داده است برای اصحاب عریه اینکه فروخته شود میوه بر درخت باندازه کردن آن عریه یا نخله بخرمای خشک یعنی اندازه کنند که بعد از خشک شدن چه مقدار خواهد شد و اطلاق عریه بر نخله نیز آمده است چنانکه بر بیع رطب آمده و عن بیع العنب بالزبیب و نهی فرمود آنحضرت از بیع انگور بمویز و انگور بشنک و عن کل ثمر بخرصها و نهی فرمود از هر میوه که اندازه کنند او را هذا حدیث حسن صحیح غریب من هذا الوجه **باب** ما جاء فی کراهیة النجش باب ست در کراهیت نجش و تفسیر نجش در حدیث مذکور میشود حدثنا قتیبة و احمد بن منیع قالا نا سفیان عن الزهری عن سعید بن المسیب عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم و قال قتیبة یبلغ به النبی صلی الله علیه وسلم یعنی احمد بن منیع در روایت خود قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت و قتیبه هم حدیث را مرفوع کرد لیکن بلفظ یبلغ به النبی صلی الله علیه وسلم یعنی میرساند آن را بآنحضرت قال لا تناجشوا فرمود آنحضرت نجش نکنید شما و فی الباب عن ابن عمر اخرجه الشیخان و النسائی و ابن ماجة و انس اخرج الطبرانی فی الکبیر عن عبد الله بن ابی اوفی بلفظ الناجش آکل ربا ملعون حدیث ابو هریرة حدیث حسن صحیح و العمل علی هذا عند اهل العلم کرهوا النجش مکروه داشته اند نجش را تفسیر نجش میکنید و النجش ان یأتی الرجل الذی یبیع السلعة الی صاحب السلعة و نجش آنست که بیاید مرد بسوی کسیکه سلعه را میفروشد یعنی صاحب سلعه را فیستام بالکثر مما تسوی پس عقد و بها کند سلعه را زیادتر از انچه برابر میکند قیمت سلعه را و ذلک عند ما یحضر المشتری و این نجش نزد حضور مشتری باشد میخواهد که فریب دهد مشتری را بآن بها و زیادتی قیمت و لیس من مذا یة المشتری و نبود از مذاهی مشتری خریدن را انما یریدان ینخدع المشتری بما یستام جز این نیست که میخواهد اینکه فریب دهد مشتری را بچیزی که قیمت میکند و عقد نماید و هذا ضرب من الخدیعة و این نجش قسمی ست از فریب در بیع قال الشافعی و ان نجش رجلا فلم یأخذ فلا شیء علیه قال الشافعی اگر گفت امام شافعی و اگر نجش کرد مردی پس نجش کننده گناهگار باشد و فیما یصنع در انچه بکند و البیع جائز و بیع روا باشد زیرا که بایع غیر ناجش ست پس نجش کسی در بیع دیگر سرایت نمیکند **باب** ما جاء فی الرجحان فی الوزن باب ست در بیان انچه آمده است در گران و سبک کردن پله در وزن حدثنا هناد و محمود بن غیلان قالا نا وکیع عن سفیان عن سماک بن حرب عن سوید بن قیس صحابی ست مزاحم ابن یمین یک حدیث سراویل ست نازل شد در کوفه قال جلبت انا و مخرفة العبدی

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی کراهیة النجش هو بفتح فسکون فی اللغة تنفیر الصید لیصاد و فی الشرع ان یزید فی ثمن السلعة من غیر رغبة لیوقع غیره فیها و قال بعضهم و لو مدح السلعة لیروجها فیدخل فیه ورع یلتفا عل فی قوله و لا تناجشوا الا ان التجار یتعارضون فیفعل هذا لیصاب به علی ان یکافیه بمثله **باب** ما جاء فی الرجحان فی الوزن **قوله** جلبت انا البجلب الحمل من موضع الی موضع لزکن فیه

قوت المغتذی

عن سوید بن قیس یکنی ابا صفوان و لیس له فی سنن الاربعة الا هذا الحدیث قال جلبت انا و مخرفة العبدی هو بالفاء و قیل بالمیم و قد روی الطبرانی فی هذا الحدیث من روایته و لا یعرف له روایة غیره

عارضة الاحوذی

هذا الحدیث من الافراد لم یروه غیر انس بن مالک الکعبی و لیس له عن النبی صلی الله علیه وسلم غیره اخبرنا القاضی ابو الحسن علی بن الحسن الزاهد الصوفی اخبرنا عبد الرحمن بن محمد اخبرنا ابو عبد الرحمن بن شعیب اخبرنا عمر بن منصور حدثنا مسلم بن ابراهیم عن وهب ابن خالد حدثنا عبد الله ابن سوادة القشیری عن ابیه عن انس بن مالک رجل منهم انا ای النبی صلی الله علیه وسلم بالمدینة و هو یتغدی فقال له النبی صلی الله علیه وسلم هلم الی الغداء فقال انی صائم فقال النبی صلی الله علیه وسلم ان الله قد وضع عن المسافر الصوم و شطر الصلوة و عن الحبلی و المرضع اخبرنا الحسن بن عرفة هذا الحدیث عن الکعبی یقتضی ان الصوم موضوع عن المسافر و کل ما وضع رفقا یجوز ان یتکلفه و قال الفقیه الامام ابو بکر ابن العربی رضی الله عنه و هذا الحدیث قد جری مثله و روی نحوه عن عمرو بن امیة الضمری خرجه النسائی و خرج ایضا حدیث انس قال حدثنی عمر بن محمد بن البیلمی حدثنا

اسماء الرجال

سعید بن المسیب بن حزن بن ابی وهب بن عمرو بن عائذ بن عمران بن مخزوم بن یقظة بن مرة بن کعب بن لؤی القرشی المخزومی ابو محمد المدنی التابعی احد الفقهاء السبعة و احد العلماء الاعلام و سید التابعین فی زمانه و من کبار ثقات التابعین و فقهائهم و من جلة علمائهم و من اجمعین قال الواقدی اجمع اصحابنا علی ان سعید بن المسیب یعد التسعین و قد تقدم و قال النووی فی تهذیبه اکثر ما قیل فی وفاته انه سنة ثلاث و تسعین و الله اعلم و الحدیث اخرجه الجماعة الا البخاری و ابا داود عن ابی هریرة و ابو سعید الخدری رضی الله عنهما ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لا یخطب احدکم علی خطبة اخیه و لا یبیع علی بیع اخیه و لا یسوم علی سوم اخیه و لا تسأل المرأة طلاق اختها لتکفی ما فی صحفتها فان لها ما قدر لها و قال ابن سیرین لا ارا ها الا من العین

باقی در صفحه آینده

عارضۃ الاحوذی

ابی حدثنا سفیان الثوری عن ایوب عن ابی قلابۃ عن انس وقد اخرجہ ایضا ھو عن عبد اللہ بن الشیخین من طریق ابنہ ما روی عنہ وفیہ اختلاف کثیر قال فیہ فذاقت وطعمت خلاف ما فعل ابن الکعبی فی مذھب ابن عباس بین کما روی ابنہ الصحاح وغیرھو عن ابن عباس وذکر حدیث غزوۃ الفتح ثم قال فی آخرہ قد صام النبی صلی اللہ علیہ وسلم وافطر فمن شاء صام ومن شاء افطر وما روی عن عبد الرحمن بن عوف من قولہ ان الصائم فی السفر کالمفطر فی الحضر فمعناھو واھم عامۃ الناس علیہ وخصوصا عجم العرب اذا راوہ مفطرا فی السفر خلعوہ عن الدین بقطرھو فی الحضر معصیۃ خیر من اعتقادھم تحریم الفطر فی السفر شرعۃ لان العاصی اخف اثما عند اللہ من المبتدع وعلیہ یحمل ما یروی عن عمران وفی الصحیح عن انس کنا نسافر مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم فلم یعب الصائم علی المفطر ولا المفطر علی الصائم آخرنا ابو الحسن المبارک بن

شرح سراج احمد

بزّ امن ہجر گفت سوید بن قیس آورد وم من ومخرفۃ العبدی متاع را از ہجر بالتحریک نام شہری در استیعاب ست مخرفۃ العبدی ویقال مخرمۃ والصحیح مخرفۃ بالفاء فجاءنا النبی صلی اللہ علیہ وسلم پس آمد نزد ما آنحضرت فساومنا بسراویل پس قصد شراء نمود آنحضرت از ما سراویل را وعندی وزان یزن بالاجر ومزدمن وزن کنندہ بود کہ وزن میکرد بمزد گرفتن فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم للوزان زن وارجح پس فرمود آنحضرت مر وزن کنندہ را وزن کن وگران وثقیل کن پلہ را در استیعاب می نویسد در ذکر احوال مخرفۃ کہ اشتری منہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سراویل وثمّ وزان یزن بالاجر فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم زن وارجح ودر احوال سوید بن قیس میگوید قال جلبت انا ومخرفۃ العبدی بزا من ہجر واتینا بہ مکۃ فاتانا النبی صلی اللہ علیہ وسلم فابتاع منا سراویل وثمّ وزان یزن بالاجر فقال لہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یا وزان زن وارجح مختلف فی حدیثہ روی عنہ سماک بن حرب ویعد فی الکوفیین وفی الباب عن جابر وابی ہریرۃ حدیث سوید حدیث حسن صحیح واھل العلم یستحبون الرجحان فی الوزن واہل علم مستحب داشتہ اند رجحان را در وزن وروی شعبۃ ھذا الحدیث عن سماک فقال عن ابی صفوان وروایت کردہ است شعبہ ہمین حدیث را از سماک پس گفت سماک لفظ عن ابی صفوان را بجای عن سوید بن قیس فذکر الحدیث پس ذکر کردہ تمام حدیث را

باب ما جاء فی انظار المعسر والرفق بہ

در بیان انتظار کردن ومہلت دادن معسر وتنگ دست را وآسانی کردن بوی حدثنا ابو کریب نا یحیی بن سلیمان الوزانی عن داود بن قیس عن عبد اللہ بن اسلم عن ابی صالح عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من انظر معسرا او وضع لہ ہر کہ انتظار کند معسر را یعنی تنگدست ومہلت دہد بر ادای وی چیزی را وام کہ بر ذمہ وی بود وکم کند ازان دین بجہت تنگدستی وی اظلہ اللہ یوم القیمۃ تحت ظل عرشہ یوم لا ظل الا ظلہ در سایہ کند او را حق تعالی بجہت رحم وی در روز قیامت در زیر عرش خود در روز قیامت کہ روزی باشد کہ نبود سایہ مگر سایہ عرش وی ہر کرا خواہد حق تعالی در زیر آن سایہ در آرد وفی الباب عن ابی الیسر اخرجہ مسلم بہذہ الالفاظ وابی قتادۃ بلفظ من انظر معسرا او وضع عنہ انجاہ اللہ من کرب یوم القیمۃ اخرجہ مسلم وحذیفۃ وابی مسعود اخرجہ الترمذی وعبادۃ بن الصامت واخرج الطبرانی فی الکبیر وابن ابی الدنیا فی قضاء الحوائج عن ابن

شرح ابی الطیب

قولہ بزّ بالفتح الموحدۃ وشد الزای المتاع الذی یصلح للّباس ما لم یکن صوفا قالہ ابو بکر بن العربی **قولہ** من ہجر بفتحتین مدینۃ ھی قاعدۃ البحرین القاموس ھجر محرکۃ اسم لجمیع ارض البحرین وقریۃ کانت قرب المدینۃ تنسب الیھا القلال ووادیا لیمن وتنسب القلال الی ھجر الیمن ایضا **قولہ** فساومنا ای طلب البیع منا وفیہ دلیل علی جواز معاملۃ من لم یبلغ حد التکلیف لان سویدا ومخرمۃ لم یسلما الا بعد الہجرۃ وبیعھما ھذا کان بمکۃ

باب ما جاء فی انظار المعسر والرفق بہ

قولہ من انظر معسرا الانظار التاخیر والامہال **قولہ** او وضع لہ ای حط بعض الدین عنہ لاجلہ فالمفعول والجار والمجرور محذوف واللام للتعلیل او اللام بمعنی عن ای حط عنہ کما فی بعض الروایات **قولہ** الا ظلہ ای ظل عرشہ ای وقاہ اللہ من حر یوم القیمۃ علی سبیل الکنایۃ او وقفہ اللہ فی ظل عرشہ لان القدرۃ صالحۃ لان یوقفہ تحت ظلہ او المراد ظل اللہ لان جمیع الاشیاء تحت تصرفہ وقال ابن مالک المراد منہ الکرامۃ والحمایۃ عن مکارہ الموقف کما یقال فلان فی ظل فلان ای کنفہ وقال بعضھم ظل اللہ بمعنی انہ مخصوص بہ لا یدخل فیہ احد الا باذنہ

شرح سراج احمد

عباس بلفظ من انظر معسرا الی میسرۃ انظرہ اللہ بذنبہ الی توبتہ واخرج احمد عنہ بلفظ غیر ہذا واخرج ابن سندۃ عن سمرۃ بن ربیعۃ العدانی والطبرانی فی الکبیر عن ابی الدرداء وابن النجار واحمد ومسلم وابن حبان عن ابی الیسر والطبرانی فی الکبیر عن کعب بن عجرۃ واخرج الخطیب عن یزید ابن ارقم بلفظ من انظر معسرا بعد حلول اجلہ کان لہ بکل یوم صدقۃ واخرج احمد واصحاب السنن والطبرانی فی الکبیر والحاکم والشیخان والضیاء المقدسی عن سلیمان بن بریدۃ عن ابیہ بلفظ من انظر معسرا فلہ بکل یوم مثلہ صدقۃ قبل ان یحل الدین فاذا حل الدین فانظرہ فلہ بکل یوم مثلاہ صدقۃ حدثنا ابی ہریرۃ حدیث حسن صحیح غریب من ہذا الوجہ حدثنا ہناد نا ابو معاویۃ عن الاعمش عن شقیق عن ابی مسعود قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حوسب رجل ممن کان قبلکم حساب کردہ شد مردی ازان کسان کہ بودند پیش از شما در امم سابقہ وحساب دہ روز قیامت خواہد شد آنحضرت بلفظ ماضی تعبیر نمودہ از جہت آنکہ آنحضرت آنرا مشاہدہ نمودہ وعلم قطعی و یقینی بآن گشتہ ولہذا تعبیر بماضی نمود نجبت قطعیت علم بآن فلم یوجد لہ من الخیر شیء پس یافتہ نشد مر او را در صحیفۂ اعمال وی چیزے از نیکی الا انہ کان رجلا موسرا اگر این یافتہ شد کہ بود او مردی دولتمند وکان یخالط الناس پس بود او کہ مخالطت میکرد بمردم و قرض دوام می داد مردم را فکان یامر غلمانہ ان یتجاوزوا عن المعسر پس بود او کہ امر میکرد غلامان خود را کہ درگذرند وطلب نکنند از مردمان تنگدستان فقال اللہ تعالی نحن احق بذلک منہ عفو پس فرمود حق تعالی ما سزاوار تریم بدرگذشتن ازوی وگناہان وی تجاوزوا عنہ درگذرید شما از گرفتن وی ای فرشتگان ہذا حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی مطل الغنی انہ ظلم باب است در بیان آنچہ آمدہ است در حق دیر کردن تعلق گرداندای وام و تاخیر کردن در قضای آن ظلم ست و مطل بفتح میم وسکون طای مہملہ ولام دیر کردن در ادای دین حدثنا ابن ابی عمر نا عبد الرحمن بن مہدی نا سفیان عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال مطل الغنی ظلم دیر نمودن در ادای وام غنی را ظلم ست کہ باوجود دست رسی ادای وام نمیکند وآن فسق ست وکردہ میشود شہادت وی اگرچہ یکبار باشد واذا اتبع احدکم علی ملی فلیتبع و وقتیکہ حوالہ کردہ شود یکی از شما بر غنی پس گوید کہ در پی رود و قبول کند حوالہ را وفی الباب عن ابن عمر اخرج ابن ماجۃ بلفظ مطل الغنی ظلم واذا احتلت علی ملی فاتبعہ واخرج احمد والشیخان عنہ بلفظ مطل الغنی ظلم واذا احتلت علی ملی فاتبعہ والاتبع بعینین فی واحدۃ والشرید بوزن طویل ثقفی صحابی ست کہ حاضر شد بیعۃ الرضوان را ونام او مالک بود وشیخین از ابی ہریرہ باین لفظ اخراج کردہ اند مطل الغنی ظلم فاذا احیل احدکم علی ملی فلیحتل واخرج عبد الرزاق والبخاری ومالک وابو داود والنسائی و

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی مطل الغنی ظلم **قولہ** مطل الغنی ظلم ای تاخیر ادا ء الدین من وقت الی وقت ظلم فان المطل منع اداء ما استحق اداءہ وھو حرام من الممکن وقال الطیبی قیل یفسق بمرۃ وترد شہادتہ وقیل اذا تکرر وھو الاولی قال وذلک ای الظلم مع التمکن من ذلک وطلب صاحب الحق حقہ والاضافۃ الی الفاعل و رمز الی المفعول ای ان یمنع الغنی عن ایصال الحق الیہ ظلم فکیف منع الفقیر عن ایصال الحق الیہ والمعنی یجب وفاء الدین وان کان صاحبہ غنیا فالفقیر بالاولی والظلم وضع الشیء فی غیر محلہ والماطل واضع المنع موضع القضاء **قولہ** واذا اتبع احدکم بضم الھمزۃ وسکون المثناۃ وکسر الموحدۃ ای جعل تابعا للغیر بطلب الحق منہ یعنی اذا احیل **قولہ** علی ملی ھو کغنی لفظا ومعنی **قولہ** فلیتبع بفتح الیاء وسکون التاء وفتح الموحدۃ وقیل بتشدید التاء وکسر الموحدۃ او فلیقبل ذلک والجمھور علی ان الامر للندب وقیل للاباحۃ وقیل للوجوب

عارضۃ الاحوذی

عبد الجبار اخبرنا ابو الطیب الطبری اخبرنا الدارقطنی حدثنا ابو بکر النیسابوری حدثنا عبد اللہ بن محمد بن العربی حدثنا محمد بن یوسف القرابی حدثنا العلاء بن زہیر عن عبد الرحمن بن الاسود عن ابیہ عن عائشۃ قالت خرجت مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی رمضان فافطر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وصمت وقصر وأتممت فقال احسنت یا عائشۃ واما الحامل والمرضع فالاختلاف فیہما کثیر ومتباین وبیانہا فی کتاب الاحکام والعارضۃ ھھنا ان المسألۃ معضلۃ ما وجدت ولا قدرت علی تحقیقہا فیہا اربعۃ اقوال الاول قال ابن عباس وابن عمر وغیرھما یفدیان ولا یقضیان والثانی یفطران ویقضیان خاصۃ قالہ جماعۃ وابو حنیفۃ والاوزاعی وربیعۃ وفی قول لمالک الثالث یفطران وعلیہما الاطعام والقضاء قالہ مجاہد والشافعی فی قول واحمد ابن حنبل الرابع تطعم المرضع ولا تطعم الحامل فی احد قولی مالک والشافعی وظاہر حدیث انس الکعبی

التعریف

ہے کہ ہمارے ہاں ہے کہ ہمارے ہاں ہے کہ ہمارے ہاں

عارضۃ الاحوذی

یقتضی ان یفطر او یقضی خاصۃ لان الصوم موضوع عنہا کوضعہ عن المسافر الی مدۃ اخری و ظاہر الحدیث یقتضی فی من اطاق الصوم ان یطعم و لا یصوم قال اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم نسختہا وان تصوموا خیر لکم رواہ البخاری عن ابن ابی لیلی و قد روی ایضا فی التفسیر عن ابن عباس انہا لیست بمنسوخۃ وانہا فی الشیخ الکبیر و المرأۃ الکبیرۃ لا یستطیعان ان یصوما فیطعمان مکان کل یوم مسکینا و رای مالک فی القول الآخر ان الحامل مریضۃ فاجزتہا الآیۃ الثانیۃ عن الاولی وان المرضع خائفۃ علی غیرہا مطیقۃ فابقاہا تحت القول الاول و لا اشکال المسألۃ اختلف قولہ فیہا وہذا مثل الاقوال وان کانت مفتقرۃ الی تحقیق غیر ما ذکرتہ فی کل موضع ولو یمکن تفریغ الزمان لذلک فہو عند اللہ ان شاء اللہ

باب الصوم عن المیت

روی الاعمش عن خمسۃ من الرفعاء عن ابن عباس قال جاءت امرأۃ الی النبی صلی اللہ

شرح سراج احمد

ابن ماجۃ وابن حبان عنہ بلفظ مطل الغنی ظلم فاذا اتبع احدکم علی ملی فلیتبع و اخرج ابن عساکر عنہ ایضا بلفظ مطل الغنی ظلم فاذا احیل احدکم علی ملی فاحتل و لا تقربوا حبالی السبی حتی یضعن و لا تسلموا علی ثمرۃ حتی یاتی علیہا صاحبہا حدیث ابی ہریرۃ حدیث حسن صحیح و معناہ انہ اذا احیل احدکم و معنی حدیث این ست کہ چون حوالہ کردہ شود یکی از شما علی ملی فلیحتل بر تو انگر پس گو کہ قبول حیلہ کند و قال بعض اہل العلم اذا احیل الرجل علی ملی فاحتالہ فقد برئ المحیل و گفتہ اند بعضی اہل علم چون حوالہ کردہ شد مردی تو انگر پس قبول حوالہ او کرد پس تحقیق بری گشت حوالہ کنندہ و لیس لہ ان یرجع علی المحیل و نیست مراورا اینکہ رجوع کند بر حوالہ کنندہ و ہو قول الشافعی و احمد و اسحق و قال بعض اہل العلم اذا توی مال ہذا بافلاس المحال علیہ چون ہلاک شد مال این کس بافلاس محال علیہ فلہ ان یرجع علی الاول پس ہست مر محتال را اینکہ رجوع کند بر اول از جہت نایافت از دست محال علیہ و احتجوا بقول عثمان و غیرہ و حجت گرفتہ اند بقول امیر المؤمنین عثمان و غیروی نخعی قالوا ہنگامیکہ گفتند ایشان لیس علی مال مسلم توی نیست بر مال مرد مسلمان ہلاکت قال اسحق معنی ہذا الحدیث لیس علی مال مسلم توی ہذا اذا احیل الرجل علی آخر گفت اسحق معنی این حدیث این ست چون حوالہ کرد مردی بر دیگر کس و ہو یری انہ ملی و آنکس میدانست کہ او تو انگرست فاذا ہو معدم پس ناگاہ آنکس معدم مال بود و ہیچ مال نداشت فلیس علی مال مسلم توی پس نیست بر مال مرد مسلمان ہلاکت از جہت آنکہ رجوع خواہد کرد بر محیل و مال وی ہلاک نمیشود

باب ما جاء فی الملامسۃ والمنابذۃ

باب است در بیع ملامسہ و منابذہ حدثنا ابو کریب و محمد بن عبد الرحمن بن بشار قالا حدثنا وکیع عن سفیان عن ابی الزناد عن الاعرج عن ابی ہریرۃ قال نہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن بیع المنابذۃ والملامسۃ نہی فرمود آنحضرت از بیع منابذہ و ملامسہ منابذہ بذال معجمہ و این ہر دو بیع در جاہلیت بودند و در تفسیر وی اقوال اند و ملامسہ آن ست کہ لمس کند آدمی جامۂ دیگر کس را بدست خود در شب یا در روز و نمی گرداند و نمی کشاید ثوب را مگر بلمس یعنی حق آن بود کہ میگرداند و میکشاد جامہ را و نمی بیند آنرا و وی نکشاد و ندید مگر بلمس و بلمس کشادن و دیدن حاصل نمیشود و عقد نمی کند مگر بہمین لمس را و منابذہ آنکہ بیندازد مرد بسوی مرد جامۂ خود را و بیندازد مرد دیگر جامۂ خود را و باشد ہمین انداختن جامہ بسوی یکدیگر بیع ہر دو ثوب یا بیع ہر دو مرد بی نظر و بی دیدن مبیع را بی رضای یکدیگر بود پس در بیع ملامسہ لمس جامۂ یکدیگر بود و در بیع منابذہ انداختن جامہ بسوی یکدیگر و بعضی گفتہ اند بیع منابذہ آن ست کہ بگوید کہ چون بیندازم بسوی تو سنگریزہ لازم گردد بیع و فی الباب عن ابی سعید اخرجہ الشیخان و ابن عمر و اخرج احمد و ابو داود و النسائی و ابن ماجۃ عن ابی سعید ایضا حدیث ابی ہریرۃ حدیث حسن صحیح و معنی ہذا الحدیث و معنی این حدیث این ست ان یقول اینکہ بگوید آدمی اذا نبذت الشیء الیک فقد وجب البیع چون بیندازم چیزی را بسوی تو پس تحقیق واجب شد بیع بینی و بینک میان من و میان تو و الملامسۃ ان یقول اذا لمست الشیء فقد وجب البیع و بیع ملامسہ آن ست کہ بگوید چون لمس کنم چیز را پس تحقیق واجب شد بیع وان کان لا یری منہ شیئا و اگرچہ باشد کہ نمی بیند از ان مبیع چیزی را مثل ما یکون فی الجراب او غیر ذلک مانند آنچہ باشد در ابنان و توشہ دان یا غیر آن در دیگر چیز و انما کان ہذا من بیوع اہل الجاہلیۃ فنہی عن ذلک و جز این نیست کہ بود این منابذہ و ملامسہ از بیعہای اہل جاہلیت پس نہی فرمود آنحضرت از ان بیع

باب ما جاء فی السلف فی الطعام والثمر

باب است در

شرح ابی الطیب

قولہ اذا توی کرضی ای ضاع وہلک **باب ما جاء فی المنابذۃ والملامسۃ** **قولہ** فی الجراب بکسر الجیم و العامۃ تفتحہ و قیل ہما وعاء من الجلد یدخل فیہ السیف مع غمدہ **باب ما جاء فی السلف فی الطعام والثمر**

شرح سراج احمد

بیان چیزی کہ آمدہ در بیع سلم در طعام و میوہ کہ پیش از گرفتن مبیع بہایش بدہد حدثنا احمد بن منیع نا سفین عن ابن ابی نجیح عن عبد اللہ بن کثیر عن ابی المنہال عن ابن عباس قال قدم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم المدینۃ وہم یسلفون فی التمر و حال آنکہ اہل مدینہ سلم میکردند در میوۂ خرما فقال من اسلف فلیسلف فی کیل معلوم و وزن معلوم الی اجل معلوم پس فرمود آنحضرت ہر کہ سلم کند پس سلم کند در پیمان معلوم و وزن معلوم تا بمدت معلوم چنانکہ تا یک ماہ و یک سال و مانند آن و ظاہر حدیث اشتراط اجل ست و ہمین ست مذہب امام ما ابی حنیفہ و مالک و صحیح از مذہب احمد و شافعی آن ست کہ میگویند اجل شرط نیست و مراد بحدیث آن ست کہ اگر اجل کنند باید کہ اجل معلوم کنند و سلم بفتحتین اسم ست از تسلیم و در عرف فقہا عبارت ست از فروختن چیزی بر دین بہ آنکہ دین باشد بر بائع بشرطی کہ معتبر اند در شرع و مبین اند در کتب فقہ قال و فی الباب عن ابن ابی اوفی و عبد الرحمن بن ابزی و اخرج احمد و البخاری و مسلم و ابو داود و النسائی و ابن ماجۃ ایضا عن ابن عباس کما اخرجہ المصنف و اخرج ابو نعیم عن ابن عمر بلفظ من اسلف فی شئ فلا یشترط غیر قضائہ و اخرج الشیخان و ابو داود و الترمذی و الطبرانی عن ابی سعید بلفظ من اسلف فی شئ فلا یصرفہ الی غیرہ

حدیث ابن عباس حدیث حسن صحیح و العمل علی ہذا عند اہل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم و غیرہم اجازوا السلف فی الطعام و الثیاب و اداشتہ اند سلم را در طعام و غلہ و جاہا و غیر ذلک و دیگر چیزہا سوای وی ما یعرف حدا و صفتہ از چیزی کہ شناختہ شود حد و صفت وی بدانکہ شرط ست تا جیل در سلم نزد امام ما ابی حنیفہ و مالک و در قول صحیح از احمد و نزد شافعی رواست حالا و مؤجلا و شرط ست در مؤجل علم با جل و اتفاق ست ایمرا کہ صحیح میشود سلم بشش شروط جنس معلوم چنانکہ گندم و نوع معلوم چنانکہ آب دادہ شدہ و صفت معلوم چنانکہ جید و ردی و مقدار معلوم و معرفت مقدار راس المال و زیادہ کردہ امام ما ابو حنیفہ و شافعی شرط ساختہ اند کہ آن تسمیۂ مکان تسلیم ست کہ در فلان مکان و قتیکہ برای بردن او نوبت باشد و رواست سلم اگرچہ ذکر نکند مکان قبض را نزد احمد و اسحق و ابی ثور و باین قائل ست امام مالک و زیادہ کردہ است امام مالک کہ قبض کند آنرا در مکان سلم پس اگر مختلف شوند پس قول مربائع راست و شرط ست تسلیم راس المال در مجلس نزد امام ما ابی حنیفہ و شافعی و نزد مالک رواست تاخیر او نزد وی کل ثمن را یا بعض ثمن را تا سہ روز بر قول مشہور از و و ادنای مدت اجل نزد امام ما ابو حنیفہ یک ماہ ست و نیم ماہ است نزد امام مالک سہ روز اند نزد امام طحاوی و اختلفوا فی السلم فی الحیوان و اختلاف کردہ اند علما در سلم در حیوانات فرای بعض اہل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم و غیرہم السلم فی الحیوان جائز او ہو قول الشافعی و احمد و اسحق کہ نزد ایشان سلم در حیوان رواست و کرہ بعض اہل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم و غیرہم السلم فی الحیوان و ہو قول سفین الثوری و اہل الکوفۃ و ان سلف فی زبیب الخمر فلا باس ان یاخذ اسود اذا کان ذلک کلہ بعد محل الاجل اذا کان مکیلہ بذلک سواء بمثل مکیل ما سلف فیہ و ہو قول امامنا ابی حنیفۃ و الشافعی **باب** ما جاء فی ارض المشترک یدید

شرح ابی الطیب

قولہ وہم یسلفون فی التمر یقال سلف تسلیفا و اسلف اسلافا و الاسم السلف و ہو علی وجہین احدہما قرض لا منفعۃ للمقرض غیر الاجر و الشکر و الثانی ان یعطی مالا فی سلعۃ الی اجل معلوم **قولہ** و وزن معلوم بالواو و فی الاصول فقیل الواو للتقسیم ای بمعنی او ای فی کیل فیما یکال و وزن فیما یوزن و قیل بتقدیر الشرط ای فی کیل معلوم ان کان کیلیا او وزن معلوم ان کان وزنیا او من اسلف فی مکیل فلیسلف فی کیل معلوم و من اسلف فی موزون فلیسلف فی وزن معلوم **باب** ما جاء فی ارض المشترک باضافۃ ارض الی المشترک ای ارض الحائط

عارضۃ الاحوذی

علیہ وسلم فقالت ان اختی ماتت و علیہا صوم شہرین متتابعین فقال ارایت لو کان علی اختک دین اکنت قاضیتہ قالت نعم قال فحق اللہ احق حسن صحیح الاسناد و اضطرب فی رواۃ ہذا الحدیث اضطرابا عظیما فرواہ ابو خالد سلیمان ابن حیان الاحمر عن الاعمش کما تقدم عن ابی عیسی و رواہ البخاری عن نائلۃ فی الصوم جاء رجل فقال علی امی صوم شہر فروی ابو معاویۃ محمد بن حازم الضریر عن الاعمش قالت امرأۃ ان امی ماتت و رواہ عبد اللہ بن عمرو عن یزید ابن ابی انیسۃ عن الحکم عن سعید بن جبیر عن ابن عباس ان امی ماتت و علیہا نذر فقال ابو جریر حدثنی عکرمۃ عن ابن عباس قالت امرأۃ للنبی صلی اللہ علیہ وسلم ماتت امی و علیہا صوم خمسۃ عشر یوما و ہذا الاضطراب الذی ذکرت و غیرہ لا یخلو من ان یکون قضی عنہا فنقلت کل واحدۃ بلفظہا او یکون سہو من الراوی او یکون القوم انما کانوا یحصون من الحدیث ما لا بد منہ و غیر ذلک

بقیہ حاشیہ صفحہ گذشتہ

عنوۃ بن نبت وضعیف وکان یخطیء فی الشیء بعد الشیء وقال کان من اصدق الناس لسانا وقال ابن معین وابن سعد آخر ما تکلم بہ ابن عیینۃ وہو یحدث عن زیاد بن علاقۃ عن المغیرۃ بن شعبۃ رضی اللہ عنہ قال سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول من قال علی ما لم اقل فلیتبوأ مقعدہ من النار رواہ البخاری ومسلم وابو داود والترمذی وابن ماجۃ عن المغیرۃ وعن سلمۃ بن الاکوع وعن ابی ہریرۃ وعن انس وعن ابی قتادۃ وعن علی وعن ابی بکرۃ وعن ابی موسی وعن جابر وعن عمرو بن عبسۃ وعن ابی رافع وعن ابی امامۃ وعن واثلۃ وعن عمار وعن ابن عمر وعن ابن عباس وعن ابی سعید وعن ابی رمثۃ وعن ابی جحیفۃ وعن ابی جزی وعن ابی الدرداء وعن ابی حدرد وعن ابی ہند الداری وعن ابی ہند الحجامۃ وعن ابی الحمراء وعن ابی الحسن بن زیاد وعن ابی عبیدۃ بن الجراح وعن ابی الحسن بن شجاع وعن محمد بن طریف عن ابیہ عن جدہ وعن ابی الحسن بن ابی الحسن وعن ابی الحسن بن ابی الحسن عن ابیہ عن جدہ

عارضة الاحوذی

لا یخصونه کذلك و
المقصود من هذا الحدیث
انه صوم مات المیت عنه
وان النبی صلی الله علیه
وسلم ندب الی قضائه
کما قال فیه وهذا کله من
الاختلاف فی الصحیح
وقد روت عایشة ان
النبی صلی الله علیه وسلم
قال من مات وعلیه صوم
صام عنه ولیه قال ابوعیسی
هذا فی النذر وکذلك قال
احمد بن حنبل انتهی کلامه
الاحکام قال القاضی ابوبکر
ابن العربی رضی الله عنه
هذه مسألة غریبة ولو
شاء ربکم لبینها تفصیلا
واوضحها دلیلا ولکنه
ابقاها تحت الاشکال کما
ابقی غیرها الیکرم من شاء
تکریما ویفضله علی غیره
تفضیلا العارضة فیها
انه قال علما وانا لا یصلی
احد عن احد بالاتفاق
فرضا ولا نفلا حیوة ولا
موتا وکذلك لا یصوم
احد عن احد حیا ولا
فی الصوم عن المیت اختلاف
وکذلك قال قوم من
السلف وروی عن ابن
عباس وروی عنه انه
یطعم عنه وبه قال
الشافعی والثوری و
ابوحنیفة ان کان قادرا

شرح سراج احمد

احدهم بیع نصیبه باب ست در زمینی که مشترک باشد میان دو کس مثلا و میخواهد یکی از ایشان فروختن حصهٔ زمین خود را احدثنا علی بن
خشرم انا عیسی بن یونس عن سعید عن قتادة عن سلیمان الیشکری عن جابر بن عبد الله ان نبی الله صلی الله علیه
وسلم قال من کان له شریك فی حائط او ربع فلا یبع نصیبه من ذلك حتی یعرضه علی شریکه پس باید
که نفروشد حصهٔ خود را از ان باغ بدیگر کس تا آنکه عرض کند او را بر شریک خود که او احق ست بگرفتن آن و اگر شریک ابا کند و نخرد بدست دیگر
کس بفروشد هذا حدیث لیس اسناده بمتصل مصنف گوید این حدیثی ست که نیست اسناد آن متصل مصنف وجه عدم اتصال ذکر
میکند سمعت محمد بن اسمعیل البخاری یقول سلیمان الیشکری که روایت از جابر میکند یقال انه مات فی حیاة جابر بن عبد الله
گفته میشود که سلیمان فات نموده در حیات جابر پس روایت وی از جابر چه طور باشد قال گفت محمد بن اسمعیل بخاری و حدیث دیگر لم یسمع منه قتادة
وسماع نکرده است از سلیمان قتاده نیز و لا ابو بشر و سماع نکرده است ابو بشر هم که در اسناد دیگر حدیث ثابت شد قال محمد امام بخاری و لا نعرف لاحد
منهم سماعا من سلیمان الیشکری و نمی شناسیم برای هیچ یکی از ایشان قتادة و ابو بشر سماع از سلیمان یشکری الا ان یکون عمر بن دینار
مگر آنکه باشد عمرو بن دینار که او را سماع ست و لیکن او در اسناد این حدیث نیست و لعله سمع منه فی حیاة جابر بن عبد الله و شاید که
عمرو بن دینار سماع داشته باشد از یشکری در زندگی جابر بن عبد الله قال گفت امام بخاری قال و انما یحدث قتادة عن صحیفة
سلیمان الیشکری و جز این نیست که حدیث میکند قتاده از صحیفهٔ سلیمان یشکری نوشتهٔ او و کان له کتاب و بود مر او را کتابی که نوشته بود
قتاده از نوشتهٔ او و حدیث میکرد و نسبت به سلیمان میکرد عن جابر بن عبد الله و سلیمان را کتابی بود از جابر بن عبد الله صحابی فقال
علی بن المدینی قال یحیی بن سعید قال سلیمان التیمی ذهبوا بصحیفة جابر بن عبد الله الی الحسن البصری فاخذها
پس گفت علی بن مدینی گفت یحیی بن سعید گفت سلیمان تیمی بردند مردم صحیفه و کتاب جابر بن عبد الله را بسوی حسن بصری که تابعی ست پس بگرفت
حسن بصری آن را او قال فرواها یا گفت سلیمان بجای لفظ فاخذ فرواها شک راوی ست پس روایت کرد حسن بصری آن صحیفه را و ذهبوا بها الی
قتادة فرواها و بردند مردم صحیفه را بسوی قتاده پس روایت کرد قتاده از ان صحیفه و اتونی بها فلم ارو ها سلیمان تیمی گوید و آوردند مردم
صحیفه را نزد من پس روایت نکردم من از او و در بعضی نسخ لم ارو ها بدون ضمیر آمده است امام بخاری گوید حدثنا بذلك بردن صحیفه و روایت نمودن
ازان ابوبکر العطار عن علی بن المدینی **باب** ماجاء فی المخابرة والمعاومة باب ست در بیان مخابره و معاومه مخابره بخای معجمه
و بای موحده و آن بکرایه دادن زمین ست بر حصهٔ معینه چنانکه ثلث و ربع و مخابره را مزارعت نیز گویند و لیکن تخم در مخابره از عامل ست و در

شرح ابی الطیب

المشترك **قوله** عن سلیمان الیشکری بفتح الیاء المثناة من تحت وسکون الشین المعجمة وضم الکاف
قوله هذا حدیث اسناده لیس بمتصل الا انه صحیح من طریق اخری رواه مسلم عن جابر قال
قضی رسول الله صلی الله علیه وسلم بالشفعة فی کل شرکة لم تقسم ربعة او حائط
لا یحل له ان یبیع حتی یوذن شریکه فان شاء اخذ وان شاء ترك فاذا باع فلم
یوذنه فهو احق به انتهی **باب** ماجاء من المخابرة والمعاومة

قوت المغتذی

سلیمان الیشکری بفتح الیاء المثناة من تحت وسکون الشین المعجمة وضم الکاف

بقیه صفحهٔ گذشته

شرح سراج احمد

مزارعت از مالک و خبر بکسر و فتح بمعنی نصیب است و بعضی گفته اند که اصل وی از خیبر است که آنحضرت نخیل اهل خیبر در دست ایشان گذاشت و حصهٔ معین بر ایشان نهاد و چون نزاع کردند نهی کرد ازان بعد ازان اجازت کرد و در صحت مخابره اختلاف است و بعضی گویند خبار زمین نرم را گویند و معاومه بعین مهمله و واو و آن فروختن میوهٔ درخت است یک سال و دو سال تا شش سال پیش از ظهور میوه حدثنا بندار نا عبد الوهاب الثقفی نا ایوب عن ابی الزبیر عن جابر ان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن المحاقلة والمزابنة والمخابرة والمعاومة ورخص فی العرایا ورخصت داد آنحضرت در عرایا بعین مهمله و راء و یای تحتانیه جمع عریه بتشدید یا عطیه و عاریت و عریه همان مزابنه است که بحکم ضرورت برای اهل احتیاج رخصت کردند که نخل بدارند که ازان رطب بخورند و زر نقد ندارند که بدان رطب بخرند و چیزی از ثمر از قوت ایشان فاضل می ماند که بدان از صاحب نخل ثمره نخل تمر می خرند هذا حدیث حسن صحیح **باب** حدثنا محمد بن بشار نا یحیی بن مهدی نا حماد بن سلمة عن قتادة وثابت وحمید حماد از سه تابعین روایت کرده است عن انس قال غلا السعر علی عهد النبی صلی الله علیه وسلم گفت انس گران شد نرخ در زمان پیغمبر خدا فقالوا یا رسول الله سعر لنا پس گفتند صحابه ای پیغمبر خدا نرخ بنه برای ما و سعین کن بر مردم که بآن نرخ بفروشند فقال ان الله هو المسعر القابض الباسط الرزاق پس فرمود آنحضرت بدرستیکه خدای تعالی نرخ نهنده و تنگ گیرنده و فراخ کننده و روزق دهنده است یعنی نرخ بدست اوست که بدان بروزی بمردم تنگ و فراخ میگرداند و نرخ اسمانیست و مردم این معنی ندارند و انی لارجو ان القی ربی وبدرستیکه من هر آئینه امیدی دارم که پیش آیم پروردگار خود را و لیس احد منکم یطلبنی بمظلمة فی دم ولا مال در حالیکه نیست هیچ یکی از شما که طلب میکند مرا بهیچ ظلمی که بخون بود یا بمال مظلمه انچه طلب کنی از ظالم از انچه گرفته است از تو بظلم بکسر لام و بفتح و بضم نیز آمده و کسر افصح و اشهر است و درین نهی است از نرخ نهادن که تصرف است در اموال مردم بی اذن ایشان

شرح ابی الطیب

قوله والمخابرة بالخاء المعجمة قیل هی المزارعة علی نصیب معین کالثلث والربع من الخبرة النصیب وقیل من الخبار وهو الارض اللینة واستدل بعضهم به علی المنع عن المساقاة بان المخابرة من خیبر ای نهی عن الفعل الذی وقع فی خیبر من المساقاة ورد بان العرب کانت تعرف المخابرة قبل الاسلام وهی عندهم کراء الارض بما یخرج منها ماخوذ من الخبر وهو الحرث کذا قال بعضهم والا انه ذکر المحقق ابن الهمام عن ابن عمر رضی الله تعالی عنهما کنا نخابر اربعین سنة ولا نری بذلک باسا حتی اخبرنا رافع ابن خدیج ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی عن المخابرة فترکناها انتهی **قوله** والمعاومة هی بیع ثمر النخل والشجر سنتین فصاعدا قبل ان یظهر ثمره وهذا البیع باطل لانه بیع مالم یخلق فهو کبیع الولد قبل ان یخلق **قوله** غلا السعر الغلاء ارتفاع قیم الاشیاء **قوله** سعر لنا هو امر من التسعیر ای عین لنا قیم المبیعات **قوله** هو المسعر ای انه هو الذی یرخص الاشیاء ویغلیها فلا اعتراض علیه لاحد **قوله** بمظلمة بکسر اللام وهی ما تطلبه من عند الظالم مما اخذه منک

قوت المغتذی

والمعاومة هی بیع ثمر النخل والشجر سنتین فصاعدا

عارضة الاحوذی

علی القضاء فی حیاته نذرا کان او فرضا وقال الاوزاعی یتصدق عنه فان لم یجد صام عنه فهذا ثالث من الاقوال الرابع یصوم عنه فی النذر ویطعم عنه فی الفرض قاله احمد بن حنبل والقاسم بن سلام الخامس قال ابو ثور یقضی ذلک من الصوم ولیه عنه وهی اشارة الحسن قال ان صام عنه ثلثون رجلا یوما اجزاه ومطلع الفطر الذی یتقارب فیه البشر القرآن والسنة اما القرآن فقد احکم الاصلین الاول الاتزر وازرة وزر اخری الثانی ان لیس للانسان الا ما سعی واما السنة فقد احکمت ما تقدم واحکمت ما یاتی فی الحج من قوله دین الله احق ان یقضی وکذلک قال فی قضاء الصوم للمرأة عن امها فی روایة ابن عباس فلما فرغ هذا الحدیث قسمهم یقبل بعضهم کما نقل بلفظه ولبوسه دون نظر فیه فقال یصوم الولی عن الولی فراعی لفظا وهدم اصلا وهو ان کل نفس انما تجزی بما کسبت لا بما کسبت غیرها ولو کان عبادات البدن

بقیه صفحه گذشته

عارضۃ الاحوذی

تقضی بعد الموت کما تقضی فی الحیوۃ وقیلت نیابتہ فی المماۃ لقبولھا فی الحیوۃ کالحج علی ما یاتی نیابتہ فانہ مشکل ایضا وراعاۃ القواعد اولی من مراعاۃ الالفاظ وستری ذلک فی کتاب الحج واضحا ان شاء اللہ وھذا القول ھھنا ان السائل لما قال للنبی صلی اللہ علیہ وسلم ان ولی مات وعلیہ صوم قال ارایت لو کان ولیلک مدیانا اکنت تبادر لہ قال نعم قال فدین اللہ احق ان یقضی فندبہ ولو یلزمہ وانما ان مراعاۃ حق اللہ اولی ولو ازدحم حق اللہ وحق الآدمی لقدم حق الآدمی لفقرہ وحاجتہ ونقدس الباری ان تنالہ اٰیۃ او تجوز علیہ حاجۃ وقد کان الآدمی یقضی عبادتہ من الصوم فی حیاتہ ببدنہ امساکا وکان ایضا یقضیہ مما لہ فی وقت وفی حال تصدقا واطعاما فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم للولی صم عنہ الصیام الذی تمکن النیابۃ فیہ وھو الصدقۃ عن التفریط فی الصیام ویکون اطلاق لفظ الصوم باحد معنیین اذ الاصل لہ ومن اشرت من ھذا

شرح سراج احمد

وظلم کردن ست در حق ایشان وگاہی میکشند باستناع از بیع واین بمودی میگردد بتحفظ وما نا کہ مراد آن ست کہ تکلیف کردہ نشوند مردم بتسعیر والزام کردہ نشوند بران ولیکن امر کردہ شوند بانصاف وشفقت ونصیحت بخلق کما فی ترجمۃ الشکوۃ ھذا حدیث حسن صحیح **باب** ماجاء فی کراھیۃ الغش فی البیوع باب ست دربیان کراہیت خیانت کردن در بیع غش بفتح غین وتشدید شین معجمتین بمعنی خیانت کردن وظاہر کردن خلاف انچہ در دل باشد حدثنا علی بن حجر انا اسمعیل بن جعفر عن العلاء بن عبد الرحمن عن ابیہ عن ابی ھریرۃ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مر علی صبرۃ من طعام بدرستیکہ آنحضرت بگذشت بر تودہ غلہ فادخل یدہ فیھا فنالت اصابعہ بللا پس در آورد آنحضرت دست خود را دران تودہ پس رسید انگشتان مبارک را تری وسردی آب فقال یا صاحب الطعام ما ھذا پس فرمود آنحضرت ای مالک طعام چیست این نمی کہ بانگشتان من رسید قال اصابتہ السماء یا رسول اللہ گفت رسید او را باران ای پیغمبر خدا ومن نمناک نکردہ ام غلہ را قال فلا جعلتہ فوق الطعام حتی یراہ الناس فرمود آنحضرت آیا پس چرا نگردانیدی تو غلہ نمناک را بالای غلہ دیگر تا آنکہ میدید مردم او را ثم قال من غش فلیس منا پستر فرمود آنحضرت ہر کہ خیانت کرد در بیع پس نیست او از زمرہ ما وبر طریقہ ما کہ ظاہر میکند بر خلاف انچہ باشد وفی الباب عن ابن عمر وابی الحمراء اخرجہ ابن ماجۃ والطبرانی فی الکبیر وابن عساکر وابن عباس اخرجہ الطبرانی فی الکبیر وبریدۃ اخرجہ ابو نعیم بلفظ من غش مسلما فی دارہ وجارہ فلیس منا وابی بردۃ بن نیار وحذیفۃ ابن الیمان واخرج البغوی والحاکم عن عمیر بن سعید عن عمہ الحارث بن سوید النخعی والدارقطنی فی الافراد عن انس والطبرانی فی الکبیر عن ابی حرۃ الاشعری والشیخان عن عبد اللہ بن ابی ربیعۃ المخزومی والطبرانی فی الکبیر عن ابن مسعود حدیث ابی ھریرۃ حدیث حسن صحیح والعمل علی ھذا عند اھل العلم کرھوا الغش وقالوا الغش حرام **باب** ماجاء فی استقراض البعیر او الشیء من الحیوان باب ست در بیان طلب کردن قرض شتر یا دیگر چیزی از حیوان حدثنا ابو کریب انا وکیع عن علی بن صالح عن سلمۃ بن کھیل عن ابی سلمۃ عن ابی ھریرۃ قال استقرض رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سنا قرض کرد آنحضرت شتر یرا کہ در سال دوم آمدہ بود وقد اعطی سنا

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی کراھیۃ الغش فی البیوع **قولہ** صبرۃ من طعام بضم الصاد المھملۃ وسکون الموحدۃ ما جمع من الطعام بلا کیل ووزن علی ما فی القاموس والمراد بالطعام جنس الحبوب **قولہ** فیھا ای فی الصبرۃ **قولہ** فنالت اصابعہ ای ادرکت او اصابت اصابعہ بللا بفتح الموحدۃ واللام **قولہ** ھذا ای البلل المبنی غالبا علی الغش **قولہ** اصابتہ السماء ای المطر لانہ مکانہ ففیہ ذکر المحل وارادۃ الحال قال الشاعر اذا نزل السماء بارض قومٍ رعیناہ وان کانوا اغضابا **قولہ** افلا جعلتہ ای افلا جعلت البلل فوق الطعام والفاء للعطف علی محذوف تقدیرہ ای استرت عیبہ فلا جعلتہ فوق الطعام **قولہ** من غش ای خان وھو ضد النصح من الغش وھو الشرب الکدر **قولہ** فلیس منا ای لیس علی سنتنا وطریقتنا وخلقنا ولم یرد نفیہ عن دین الاسلام وانما اراد انہ تراہ متابعتنا یعنی ان ھذا لیس من اخلاقنا وافعالنا ولیس ھو علی سنتی وطریقتی فی مناصحۃ الاخوان ھذا کما یقول الرجل لصاحبہ انا منک یرید الموافقۃ والمتابعۃ قال اللہ تعالی اخبارا عن ابراھیم علیہ السلام فمن تبعنی فانہ منی **باب** ماجاء فی استقراض البعیر او الشیء من الحیوان **قولہ** سنا ای بعیرا وفی صحیح مسلم استسلف بکرا بفتح موحدۃ وسکون کاف فتی من الابل

عارضۃ القول عند الموت کما تقضی فی الحیوۃ الخ

شرح سراج احمد

خیرا منہ پس داد آنحضرت مقترض را شتری بہتر از سن وی کہ گرفتہ بود و قال خیارکم احاسنکم قضاء و فرمود آنحضرت بہترین شما در دادن وام نیک شما باشد از روی ادا کردن وام یعنی بہتر از ان ادا کنند و فی الباب عن ابی رافع قال استسلف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بکرا الخ اخرجہ مسلم والترمذی حدیث ابی ہریرۃ حدیث حسن صحیح وقد روی عن ابی شعبۃ وسفین عن سلمۃ والعمل علی ہذا عند بعض اہل العلم لم یروا باستقراض السن بأسا باک نمیدارند بگرفتن سنی بقرض من الابل از شتران و غیرہ و ہو قول الشافعی واحمد واسحٰق وکرہ بعضہم ذلک حدثنا محمد بن المثنی قال ناوہب بن جریر قال ناشعبۃ عن سلمۃ بن کہیل عن ابی سلمۃ عن ابی ہریرۃ ان رجلا تقاضی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بدرستیکہ مردی طلب کرد از آنحضرت وامی را کہ بر آنحضرت داشت فاغلظ لہ پس سخت گفت و درشتی کرد آن مرد آنحضرت را در طلب گفتہ اند کہ مراد سختی مطالبہ است بی آنکہ مذمت و ذم باشد بمعاذ اللہ و تواند کہ متقاضی کافر باشد از یہود یا غیر ایشان و این قول ظاہر ترست فہم بہ اصحابہ پس قصد کردند بآن مرد یعنی ایذاء و زجر آن مرد را یاران آنحضرت فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دعوہ پس فرمود آنحضرت یاران خود را بگذارید آن را و متعرض نشوید وی را فان لصاحب الحق مقالا زیرا کہ بدرستیکہ مر صاحب حق را جای گفتار ست یعنی اگر سختی کند و سخت گوید می تواند گفت وقال اشتروا لہ بعیرا فاعطوہ ایاہ و فرمود آنحضرت بخرید برای آن مرد شتر را پس بدہید شتر آن مرد را فطلبوا فلم یجدوا الا سنا افضل من سنہ پس جستند و نیافتند

شرح ابی الطیب

بمنزلۃ الغلام من الانسان والانثی بکرۃ **قولہ** خیرا من سنہ ای اعلی منہا ثمنا وفی مسلم انہ کان رباعیا بفتح الراء وتخفیف الموحدۃ ما دخل فی السنۃ السابعۃ **قولہ** خیارکم احاسنکم قضاء ای الذین قبلوا الزیادۃ ان اللہ تعالی یوفق لہذا خیار الناس انتہی ای لانہ یصیر بمجرد ذلک خیار الناس اقول یصیر بمجرد ذلک خیارا من حیث ہذہ الخصلۃ قال بعض العارفین حسن القضاء ہو الکرم الخفی اللاحق بصدقۃ السر فان المعطی لہ لا یشعر بانہ صدقۃ ویورث ذلک ودادا فی نفس المقضی لہ وتخفی نعمتک علیہ فی ذلک ففی حسن القضاء فوائد جمۃ وفی شرح السنۃ فیہ من الفقہ جواز استقراض الحیوان وثبوتہ فی الذمۃ **قولہ** تقاضی ای طلب دینہ فی النہایۃ تقاضی ای طالبہ واراد قضاء دینہ انتہی والتقاضی مطالبۃ الغریم لقضاء الدین والملازمۃ لذلک **قولہ** فاغلظ ای عنف الرجل فی القول لہ صلی اللہ علیہ وسلم قال النووی الاغلاظ محمول علی التشدد فی المطالبۃ من غیر ان یکون ہناک قدح ویحتمل ان یکون القائل کافرا من الیہود او غیرہم وقال الاکمل ولعل ہذا المتقاضی کان من جفاۃ الاعراب او ممن لم تتمکن الایمان فی قلبہ **قولہ** فہم بہ اصحابہ ای قصدوا ان یزجروہ ویوذوہ بقول او فعل لکن لم یفعلوا وادبا مع صلی اللہ علیہ وسلم **قولہ** فان لصاحب الحق مقالا المراد بالحق ہنا الدین ای من کان لہ علی غریبہ حق فمطالبتہ فلہ ان یشکوہ ویرافعہ الی الحاکم ویعاتب علیہ کذا فی شرح المشارق وفیہ ارشاد الی انہ ینبغی لہ ان یحمل من صاحب الدین الکلام المعتاد فی المطالبۃ

عارضۃ الاحوذی

المطلم بعین البصیرۃ ما ان غیرہ یسیر فی البنیان ولا حضرنا ویعتضد ہذا بما روی ابو عیسی عن ابن عمر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال من مات وعلیہ صیام شہر فلیطعم عنہ مکان کل یوم مسکینا قال ابو عیسی والصحیح وقفہ علی ابن عمر ومن قوا ذکرنا نحن بہذا التاویل فاعجب الآن لمن یقول اذا کان نذرا صیم عنہ وان کان رمضان اطعم عنہ فیجعل تحت اللفظ الواحد فی النازلۃ الواحدۃ حکمین مختلفین بدلیلین متعارضین وحدیث ابن عمر الذی ذکرہ ابو عیسی صحیح فینبغی ان یقفوا عندہ لا سیما وقد ثبت من اصل الحدیث ان المرأۃ او الرجل قالا للنبی صلی اللہ علیہ وسلم علیہما صیام شہرین متتابعین وہذا انما یکون من واجب فی الغالب الشہر والخمسۃ عشر یوما یحتمل ان یکونا قضاء ونذرا بتعیین من غیر دلیل لا یشبہ منصب من قال **باب** الصائم یذرعہ القیء عطاء بن یسار عن ابی سعید الخدری قال قال رسول اللہ صلی اللہ

شرح سراج احمد

شتر را پس نیافتند مگر سنی را بہتر از سن وی فقال اشتروه فاعطوه ایاه پس فرمود آنحضرت بخرید آن را پس بدہید او را آنرا وبضایقہ ندارد یعنی ہمان شتری را کہ می یابید اگرچہ افضل ازین باشد فان خیرکم احسنکم قضاء زیرا کہ بدرستیکہ بہترین شما نیکوترین شماست در قضا دین حدثنا محمد بن بشار قال نا محمد بن جعفر قال نا شعبة عن سلمة بن کهیل نحوه هذا حدیث حسن صحیح حدثنا عبد بن حمید قال نا روح بن عبادة قال نا مالک بن انس عن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار عن ابی رافع مولی رسول الله صلی الله علیه وسلم قال استسلف رسول الله صلی الله علیه وسلم بکرا قرض گرفت پیغمبر خدا شتر جوان را بکر بفتح باء وسکون کاف شتر جوان و بکرہ مؤنث این حدیث دلالت دارد بر آنکہ استقراض حیوان جائز ست ونزد امام ابی حنیفہ جائز نیست ومیگویند کہ این حدیث منسوخ ست فجاءته ابل من الصدقة پس آمد نزد آنحضرت شتران زکوة قال ابو رافع فامرنی رسول الله صلی الله علیه وسلم ان اقضی الرجل بکرته گفت ابو رافع پس امر کرد مرا آنحضرت کہ بدہم آن مرد را بکرہ مثل شتر او قرض گرفتہ بود آنحضرت فقلت لا اجد فی الابل الا جملا خیارا رباعیا پس گفتم نمی یابم من مگر شتر بزرگ برگزیدہ را کہ انداختہ است دندانہا شیر واین در سال ہشتم می باشد یعنی شتر او خرد بود بجای وی شتر رباعی چگونہ بدہم فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم اعطه ایاه پس فرمود آنحضرت بدہ او را شتر رباعی اگرچہ شتر او خرد و کمتر ازان بود فان خیار الناس احسنهم قضاء زیرا کہ بہترین مردمان بہترین ایشان ست در گذاردن وام واز ین جا معلوم میشود کہ دادن جید در عوض از مکارم اخلاق ست و بترع ست وهذا حدیث حسن صحیح

باب حدثنا ابو کریب نا اسحق بن سلیمان عن یونس عن الحسن عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ان الله یحب سمح البیع فرمود آنحضرت بدرستیکہ حق تعالی دوست میدارد آسانی کنندہ و سہل گیرندہ و جوان مردی کنندہ را در بیع سمح الشراء آسانی کنندہ در وقتیکہ بخرد سمح القضاء آسانی کنندہ را در وقتیکہ بگذارد وام را وطالب کند قضای حق را بمجودین و مانند آن هذا حدیث غریب ورواه بعضهم هذا الحدیث عن یونس عن سعید المقبری عن ابی هریرة حدثنا عباس بن محمد الدوری نا عبد الوهاب بن عطاء نا اسرائیل عن زید بن عطاء بن السائب عن محمد بن المنکدر عن جابر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم غفر الله لرجل کان قبلکم فرمود آنحضرت بیامرزید حق تعالی مردی را کہ بود پیش از شما در امم گذشتہ کان سهلا اذا باع سهلا بود عادت وی کہ آسانی میکرد چون بفروخت و آسانی میکرد

شرح ابی الطیب

قولہ بکرا مر ضبطه وتفسیره وکذلک قوله رباعیا **قولہ** فجاءته ابل من الصدقة هذا مما یستشکل فیقال کیف قضاء من ابل الصدقة اجود من الذی یستحقه الغریم مع ان الناظر فی الصدقات لا یجوز تبرعه منها والجواب ان النبی صلی الله علیه وسلم اقترض لنفسه فلما جاءت ابل الصدقة اشتری منها بعیرا رباعیا ممن استحقه فملکه النبی صلی الله علیه وسلم بثمنه واوفاه متبرعا بالزیادة من ماله ویدل علی ما ذکرناه روایة ابی هریرة رضی الله عنه التی قدمناها ان النبی صلی الله علیه وسلم قال اشتروا له سنا فهذا هو الجواب وقد قیل فیه اجوبة اخری منها ان المقترض کان بعض المحتاجین اقترض لنفسه فاعطاه من الصدقة حین جاءت وامره بالقضاء کذا فی شرح مسلم **قولہ** سمح البیع السمح بفتح فسکون من السماحة وهی الجود ای یتجاوز عن بعض حقه اذا باع واذا اشتری او یرضی ببعض قلیل اذا باع ولا یناقش فیما اذا اشتری **قولہ** سمح القضاء بان یودی ما علیه بطیب نفسه وبافضل مما یجد ولا یطالب من الدائن اذا حل اجله **قولہ** غفر الله لرجل دعاء او خبر والظاهر انه خبر

عارضة الاحوذی

علیه وسلم ثلث لا یفطرن الصائم الحجامة والقیء والاحتلام وهو حدیث غیر محفوظ والصحیح انه مرسل حدیث من ذرعه القیء فلیس علیه قضاء ومن استقی عمدا فلیقض رواه محمد بن سیرین عن ابی هریرة حسن غریب قال وقال محمد لا ارا ه محفوظا الاسناد قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی الله عنه ضعفت ابو عیسی حدیث ابی سعید من طریق عبد الرحمن بن زید بن اسلم وذکر حاله فی التضعیف وقد قرأت بالکرج علی المبارک بن عبد الجبار بما سمعه من القاضی ابی الطیب الطبری قال اخبرنا الدارقطنی قال حدثنا احمد بن محمد بن یزید الزعفرانی حدثنا محمد بن ماهان حدثنا شعیب بن حرب حدثنا هشام بن سعد عن زید بن اسلم عن عطاء بن یسار عن ابی سعید الخدری قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یفطرن الصائم القیء ولا الحجامة ولا الاحتلام وهو صحیح ولیس فی الصحاح حدیث محفوظ فی هذین البابین القیء والحجامة فی الصوم

اسماء الرجال
۱ ابو رافع القبطی مولی رسول الله صلی الله علیه وسلم اسمه ابراهیم وقیل اسلم وقیل انه اسم زوجته سلمی فی اول خلافة علی علی الصحیح تقریب

حدیث لا یفطرن الصائم الخ ولیس فی الصحاح حدیث محفوظ فی هذین البابین القیء والحجامة فی الصوم وهو من بیت تحکم ولیس فی الصحاح حدیث محفوظ فی هذین البابین القیء والحجامة فی الصوم

شرح سراج احمد

چون اذا اشتری سهلا چون خرید میکرد و آسانی میکرد اذا اقتضی چون طلب کردی حق خود را و بآسانی می جست هذا حدیث غریب صحیح من هذا الوجه **باب** ما جاء عن البیع فی المسجد باب ست در بیان نهی از خرید و فروخت در مسجد حدثنا الحسن بن علی الخلال نا عارم نا عبد العزیز بن محمد قال انی یزید بن خصیفة بضم خای معجمه و فتح صاد مهمله و سکون تحتیه و فاء عن محمد بن عبد الرحمن بن ثوبان عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال اذا رایتم من یبیع او یبتاع فی المسجد فرمود آنحضرت چون به بینید شما کسی را که بفروشد یا خرید کند در مسجد فقولوا لا پس بگوئید شما او را لا اربح الله تجارتك سود و فائده نرساناد الله تعالی در تجارت تو و اذا رایتم من ینشد فیه ضالة فقولوا لا رد الله علیك و چون به بینید شما کسی را که میجوید در مسجد گم شدهٔ خود را پس بگوئید شمار دنکند حق تعالی آن را بر تو و در بعضی روایات بزیادتی لفظ فان المساجد لم تبن لهذا آمده است قال مولانا علی القاری فی شرح الحصن الحصین و یدخل فی هذا کل امر لم یبن المسجد له کالبیع و الشراء و نحو ذلک لکلام الدنیا و اشغالها من الخیاطة و الکتابة بالاجرة او تعلیم الاولاد و امثالها و کذا ما یشغل و ینشوش علیه حتی قال بعض علمائنا رفع الصوت و لو بذکر حرام و کان بعض السلف لا یری ان یتصدق علی السائل المتعرض فی المسجد بل قال بعضهم انه یحرم اعطاء السائل المتعرض برفع صوت او الحاح و مبالغة او بمجاوزة صف و خطوة علی رقبة او فی حال الخطبة و امثال ذلک حدیث ابی هریرة حدیث حسن غریب و العمل علی هذا عند بعض اهل العلم کرهوا البیع و الشراء فی المسجد و هو قول احمد و اسحق و قد رخص بعض اهل العلم فی البیع و الشراء فی المسجد بعضی احادیث که متعلق ببیوع و نهی در بیوع ست می نویسد اخرج ابن ابی شیبة و ابو داود فی مراسیله و البیهقی فی مراسیله عن الزهری علیک بالاول السوم فان الربح مع السماح اخرج ابو داود فی مراسیله عن ابی حمین سید السلعة احق ان یساام اخرج احمد و البخاری عن المقدام بن معدی کرب و البخاری فی تاریخه و ابن ماجة عن عبید الله بن بسر و احمد و ابن ماجة عن ابی ایوب الطبرانی عن ابی الدرداء کیلوا طعامکم یبارک لکم فیه اخرج ابو داود فی مراسیله عن محمد بن سعد البرکة فی المماسحة اخرج ابن ماجة و ابن عساکر عن صهیب ثلث فیهن البرکة البیع الی اجل المفاوضة و اخلاط البر بالشعیر للبیع اخرج الطبرانی فی الکبیر عن واثلة یا معشر التجار ایاکم و الکذب اخرج ابن ماجة و الضیاء عن جابر اذا زنیتم فارجموا اخرج ابن ماجة عن عبادة و احمد و ابن ماجة عن ابن عباس لا ضرر و لا ضرار اخرج الطبرانی فی الکبیر عن ابن عمر لا تبایع الثمرة حتی تبلغ اخرج احمد و البیهقی عن ابن مسعود لا تشتروا السمک فی الماء فانه غرر اخرج احمد و ابو داود و عن علی نهی عن بیع المضطر و بیع الغرر و بیع الثمرة قبل ان تدرک اخرج الطبرانی عن ابی امامة عن المستورد حرام اخرج البیهقی عن ابن عمر نهی عن المجر اخرج احمد و مسلم و ابو داود و النسائی و ابن ماجة عن جابر نهی عن بیع السنین اخرج الطبرانی عن ابن عباس نهی عن بیع المضامین و الملاقیح و حبل الحبلة اخرج البزار عن سفیان بن وهب نهی عن بیع المزابنة اخرج الحاکم و البیهقی عن سمرة نهی عن بیع الشاة باللحم اخرج

شرح ابی الطیب

قوله اذا اقتضی ای اذا طلب دینه علی غریمه یطلبه بالرفق و اللطف لا بالخرق و العنف **قوله** و یبتاع ای یشتری **قوله** لا اربح الله تجارتك دعاء علیه و قیل لا للنهی ای لا تفعل و اربح الله دعاء له و کذا قوله لا رد الله علیك و الحاصل ان المساجد ما بنیت لامثال هذه الاشیاء فمن فعل فیها شیأ من امثاله یستحق ان یدعی علیه و ان ینهی عنه و الکلام یحتمل الوجهین **قوله** من ینشد فیه کیطلب فی نا و معنی القاموس نشد الضالة نشدا و نشدة و نشدانا

عارضة الاحوذی

اسماء الرجال

ولکن المحاسن ذکر فی ذلك ما ورد فی الروایات ان الحجامة لا تفطر حدیث صحیح و فی البخاری عن ابی هریرة من قوله من قاء لا شیء علیه انما یفطر ما یولج لا ما یخرج الاحکام اما القی ففیه ما قدمنا من مسند ابی هریرة فی الترمذی و موقوف فی کتاب البخاری و فی ذلك حدیث صحیح اخبرنا الشیخ الصالح ابو الحسن الاردی اخبرنا طاهر بن عبد الله الفقیه المتکلم اخبرنا علی ابن عمر الحافظ قال حدثنا ابو بکر النیسابوری حدثنا احمد بن سفیان حدثنا محمد بن المبارك الصوری حدثنا عیسی بن یونس و حدثنا ابو بکر النیسابوری حدثنا الربیع بن سلیمان حدثنا عبد الله بن وهب حدثنا عیسی بن یونس عن هشام بن حسان عن ابن سیرین عن ابی هریرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال من استقاء عامدا فعلیه القضاء و من ذرعه القیء فلا قضاء علیه قال علی بن عمر و انما کلهم ثقات و اما الحجامة فانها کثیرة احکامها اجماعة من مفهوم الشعبی و کانت قدیما فی اثناء الطلب العتبی و کنت متردد افی الامر لکثرة المعارضات فی

ابو الفضل السلمی الحسن بن علی بن محمد بن عبد الله بن یزید بن خصیفة بضم خای معجمه و فتح صاد مهمله و سکون تحتیه و فاء ابو محمد عبد الرحمن بن ثوبان بن عثمان العمری المدنی ابو عبد الله عارم بن الفضل السدوسی البصری ابو سعید عبد العزیز بن محمد بن عبید بن ابی عبید الدراوردی ابو محمد الحسن بن علی بن محمد بن صباح البزار ابو العلاء احمد بن سفیان بن فروخ الترمذی ابو عبد الله محمد بن المبارك الصوری ابو یعقوب عیسی بن یونس بن ابی اسحاق السبیعی ابو عمرو ابو بکر محمد بن هارون بن عبد الله الحمال الرملی ابو بکر محمد بن ابراهیم بن المنذر النیسابوری ابو بکر الربیع بن سلیمان بن عبد الجبار المرادی ابو محمد عبد الله بن وهب بن مسلم الفهری ابو عبد الرحمن هشام بن حسان الازدی القردوسی ابو عبد الله محمد بن سیرین البصری ابو بکر عبد الله بن محمد بن ابی شیبة العبسی ابو الحسن علی بن عمر بن احمد بن مهدی الدارقطنی ابو عبد الله محمد بن عبد الله بن نمیر الهمدانی ابو عبد الله محمد بن اسماعیل بن ابراهیم بن المغیرة البخاری ابو عبد الله احمد بن حنبل بن هلال الشیبانی ابو عبد الله محمد بن ادریس بن العباس الشافعی ابو عبد الله محمد بن عبد الله بن عبد الحکم المصری ابو عبد الله محمد بن عبد الله بن عبد الحکم المصری ابو عبد الله محمد بن عبد الله بن عبد الحکم المصری

عارضۃ الاحوذی

الرؤیات حتی اخبرنی القاضی ابو المطہر عبد اللہ ابن ابی الرجاء الاصفہانی اخبرنا ابو نعیم الحافظ اخبرنا ابن فارس اخبرنا یونس اخبرنا ابو داود حدثنا ہشام الدستوائی ان یحیی بن ابی کثیر حدثہ ان ابا قلابۃ حدثہ ان ابا اسماء الرحبی حدثہ عن ثوبان ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال قطع الحاجوم والمحجوم فرایت حدیثا عظیما ورجالا رفعاء وسندا صحیحا فکنت تارۃ احدثہ علی لفظہ واقول ہو تعبد وتارۃ اتاولہ وتارۃ امامی الخواطر فیہ حتی قرات وقرأ علی ابی الحسن المبارک ابن عبد الجبار بن الحنبلی قال اخبرنا القاضی ابو الطیب الطبری قال حدثنا الدارقطنی حدثنا عبد اللہ ابن محمد بن عبد العزیز حدثنا عثمن بن ابی شیبۃ حدثنا خالد بن مخلد حدثنا عبد اللہ بن المثنی عن ثابت عن انس قال مر النبی صلی اللہ علیہ وسلم بجعفر بن ابی طالب وہو یحتجم فقال افطر ہذان ثم رخص رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بعد ذلک

حل اللغۃ

قولہ بیع القطوط الخ فی صحح قطوط الکتاب والصک کتب للانسان فی ثبوت الدین والحق والاقرار وجمعہا الاصل والقطوط الاقرار بالدین والحق والاصل الاقرار بالدین والحق والصک الکتاب الذی فیہ الاقرار بالدین والحق ۱۲ منہ

شرح سراج احمد

الحاکم والبیہقی عن ابن عمر نہی عن بیع الکالی بالکالی اخرج البزار عن ابی ہریرۃ نہی عن بیع الطعام حتی تجری فیہ الصاعان فیکون بصاحبہ الزیادۃ وعلیہ النقصان اخرج البیہقی عن ابن عمر حرام شف مالم یضمن اخرج سمویہ عن انس لا بیع احدکم محلۃ فوسہ اخرج عبد الرزاق وابن ماجۃ عن الشعبی ان عمر کان یکرہ ان یستوضع بعد ما یجب للبیع اخرج عبد الرزاق وابن ماجۃ عن ابن عباس قال لا تبایعوا اللبن فی ضروع الغنم ولا الصوف علی ظہرہا اخرج عبد الرزاق وابن ماجۃ عن ابن عمر نہی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن بیع الکالی بالکالی وہو بیع الدین بالدین وعن بیع الغرر وعن بیع المجر وہو ما فی بطون الابل وعن الشغار اخرج عبد الرزاق وابن ماجۃ عن الزہری ان زید بن ثابت وابن عمر کانا لا یریان بیع القطوط اذا خرجت باسا قالا ولکن لا یحل لمن ابتاعہا ان یبیعہا حتی یقبضہا اخرج الخطیب فی رواۃ مالک عن ابن عمر العربون لمن عرب اخرج ابن ماجۃ عن سمرۃ اذا باع المخیرین فہو للاول اخرج ابو داود وابن ماجۃ والحاکم عن ابی ہریرۃ من اقال مسلما اقال اللہ تعالی عثرتہ اخرج ابو داود والنسائی عن ابن عمر الوزن وزن اہل مکۃ والمکیال مکیال اہل المدینۃ اخرج ابن ماجۃ عن ابن عباس المسلمون شرکاء فی ثلث فی الماء والکلأ والنار وثمنہ حرام اخرج الطبرانی فی الکبیر عن خولۃ بنت حبیر لا تباع ام الولد اخرج الطبرانی والبیہقی عن عمران نہی عن بیع السلاح فی الفتنۃ اخرج احمد والحاکم والبیہقی عن قتادۃ عن الحسن عن عقبۃ عہدۃ الرقیق اربع لیال اخرج احمد والبیہقی عن عایشۃ الغلۃ بالضمان اخرج عبد الرزاق عن عثمان انہ قضی من وجد فی ثوبہ عورا فلیرده اخرج البیہقی عن سلیمان بن موسی انہ سئل عن الامۃ تباع ولہا زوج فقال ان عثمان قضی انہ عیب ترد منہ اخر کتاب البیوع بسم اللہ الرحمن الرحیم

ابواب الاحکام

عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم احکام جمع حکم ست و آن شامل ست مر قضات و ولات را

باب ما جاء عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی القاضی

باب ست در بیان آنچہ آمدہ است از آنحضرت در حق قاضی حدثنا محمد بن عبد الاعلی نا المعتمر بن سلیمان قال سمعت عبد الملک یحدث عن عبد اللہ بن موہب بفتح میم وسکون واو وفتح ہا در آخر موحدہ است تابعی صدوق بود ان عثمان قال لابن عمر بدرستیکہ عثمان بن عفان رضی اللہ عنہما گفت مر ابن عمر را اذہب فاقض بین الناس برو پس قاضی شو وحکم کن میان مردم قال او تعافینی گفت ابن عمر ایا می گذاری و معاف میداری مر ازین کار یا امیر المؤمنین قال فانکرہ من ذلک گفت عثمان مر ابن عمر را پس چیست کہ مکروہ میداری تو از قضا وقد کان ابوک یقضی و تحقیق بود پدر تو کہ قضا میکرد و حکم میکرد میان مردم یعنی در غیر زمان خلافت نیز قال انی سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم گفت ابن عمر ازان مکروہ میدارم بدرستیکہ من شنیدم پیغمبر خدا را یقول من کان قاضیا فقضی بالعدل فی امور آنحضرت کسیکہ باشد قاضی و حاکم پس حکم کرد بعدل فبالحری ان ینقلب منہ کفافا پس سزاوار است کہ برگردد و برآید ازان برابر کہ نہ سود کند و نہ زیان و نہ صواب یابد و نہ عقاب فبالحری ارجو بعد ذلک

شرح ابی الطیب

بکسرہا طلبہا وعرفہا **ابواب الاحکام** وباب ما جاء فی القاضی **قولہ** ابن موہب بفتح المیم والہاء **قولہ** اذہب فاقض بین الناس ای ولیتک قاضیا فاقض بینہم **قولہ** او تعافینی ای او تترکنی عن تکلیف القضاء وتسامحنی وہو معطوف علی مقدر بقدیرہ اتکلفنی بالقضاء وتلزمنی بذلک او تعافینی او اترحم علیّ وتعافینی علی تقدیر فتح الہمزۃ والواو **قولہ** فقضی بالعدل معطوف علی الشرط **قولہ** فبالحری ان ینقلب منہ کفافا بفتح الکاف او خلاصا والحری ان کان اسم فاعل یکون مبتدأ خبرہ ان ینقلب والباء زائدۃ نحو بحسبک درہم والجملۃ جواب الشرط والحری بالجر والخلیق والتقدیر ای

شرح سراج احمد

پس چه چیز امید دارم و چه فائده هست و قبول قضا پس ازان و در مشکوة لفظ فما راجعه بعد ذلک آمده است یعنی پس مراجعت نکرد عثمان بن عمر را و باز نگفت این سخن را بعد ازان و در گذشت و تکلیف نکرد و مانا که ابن عمر این سخن را از والد بزرگوار خود گرفته بود که فرمود کاشکی سلامت یافتم از خلافت که نه زیان کند بر من و نه سود کند و کفاف بفتح کاف چیزی را گویند که زیاده نیاید از چیزی و مقدار حاجت باشد چنانکه کفاف در رزق و بعضی گفته اند کفاف از کف ست بمعنی باز ماندن و باز داشتن بمعنی باز ماندم ازو ی و باز ماندوی ازمن و از یکدیگر بسلامت ماندیم و فی الحدیث قصة و در حدیث شریف قصه است دراز چنانکه در روایت ازین ست از نافع که ان ابن عمر قال لعثمان لا اقضی بین رجلین قال فان اباک کان یقضی فقال ان ابی لو اشکل علیه شیٔ سأل رسول الله صلی الله علیه وسلم و لو اشکل علی رسول الله صلی الله علیه وسلم شیٔ سأل جبرئیل علیه السلام و انی لا اجد من اساله و سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول من عاذ بالله فقد عاذ بعظیم و سمعته یقول من اعاذ بالله فاعیذوه و انی اعوذ بالله ان تجعلنی قاضیا فاعفاه و قال لا تخبر احدا و فی الباب عن ابی هریرة اخرجه احمد و الترمذی و ابو داود و ابن ماجة بلفظ من جعل قاضیا بین الناس فقد ذبح بغیر سکین و اخرج ابو داود عنه بلفظ من طلب قضاء المسلمین حتی ناله ثم غلب عدله جوره فله الجنة و من غلب جوره عدله فله النار حدیث ابن عمر حدیث غریب و لیس اسناده عندی بمتصل و عبد الملک الذی روی عنه المعتمر هذا هو عبد الملک بن ابی جمیلة و معتمر بن سلیمان طفیل لقب داشت ثقه از کبار تاسعه بود و کنیت او ابو محمد ست در سنه سبع و ثمانین و مائة وفات کرد حدثنا هناد نا وکیع نا اسرائیل عن عبد الاعلی عن بلال بن ابی موسی عن انس بن مالک قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من سأل القضاء کسیکه طلب کند قضا را و سوال کند از سلطان که قاضی سازد و کل الی نفسه گذاشته میشود و سپرده شود وی بسوی نفس وی و باز داشته میشود توفیق و امداد و اعانت ازوی و چون سپرده شود بنفس همه انجا شر و فساد خیزد که معدن شرور نفس ست و من اکره علیه یعنی بر او علیه ملک بعثت کسی که جبر و اکراه کرده شود بر قضا و بزور قاضی گردانیده شود فرستاده شود بروی فرشته که راست و درست میگرداند کردار و گفتار او را حدثنا عبید الله بن عبد الرحمن نا یحیی بن حماد عن ابی عوانة عن عبد الاعلی الثعلبی عن بلال بن مرداس الفزاری مرداس بوزن مصباح ست عن خثیمة و هو البصری عن انس عن النبی صلی الله علیه وسلم

شرح ابی الطیب

الخلیق و الجدیر بحاله کونه منقلبا منه کفافا و ان جعلته مصدرا فهو خبر و المبتدأ ما بعده و الباء متعلقة بمحذوف ای کونه منقلبا ثابت بالاستحقاق کذا حققه الطیبی و الکفاف هو الذی لا یفضل عن الشیء و یکون بقدر الحاجة و هو نصب علی الحال و قیل اراد به مکفوفا عنی شرها و قیل معناها ان لا ینال منی و لا انال منه ان یکف عنی و اکف عنه و قال الطیبی ای هو یکف عن القضاء و یکف القضاء عنه یعنی ان من تولی القضاء و اجتهد فی تحری الحق و استفرغ جهده فیه حقیق ان لا یثاب و لا یعاقب فاذا کان کذلک فای فائدة فی تولیه **قوله** فما راجعه بعد ذلک ای فما رد عثمان رضی الله عنه الکلام علی ابن عمر **قوله** و کل الی نفسه بضم الواو و کسر الکاف مخففة ای فوض الیها ای لم یعنه الله و خلی مع طبعه و ما اختاره لنفسه فهو کنایة عن عدم العون من الله فی معرفة الحق ای لا یعینه الله فی معرفة الصواب و یوفقه لذلک **قوله** و من اجبر علیه ای اکره علیه و لم یختره لنفسه **قوله** فسددته ای یحمله علی السداد و الصواب العدل و یهدیه الی ذلک

عارضة الاحوذی

فی الحجامة للصائم و هذا نص بین فیه ثلث فوائد الاولی تسمیة المحتجم ثانیها ثبوت حظر الحجامة و منعها للصائم ثالثها ثبوت الرخصة بعد الحظر و قد قیل انه یفطر الحاجم بما یصل جوفه من الدم و یفطر المحجوم بالضعف و لو کان الذی یصل الی الحبیب لما کان له فی الفطر من نصیب کان النبی صلی الله علیه وسلم یمص لسان عایشة و هو صائم فلیفعل ذلک احد کوبز یحب ان شاء الله و قد قال انس فی البخاری ما کرهت الحجامة لموضع التغذیر للصائم فاذا اقدم حاجة فان سلم فلا شیء علیه و ان ضعف افطر و قضی و الله اعلم و اما الاحتلام فلا خلاف بین الامة انه لا یؤثر فی الصوم قال الناقد الاسلامی ابو بکر محمد بن احمد الشاشی فی الدرس کل من رخص فی الشریعة بالسبب عذر علیه انه رضی بالمسبب الا من نام فی رمضان فاحتلم لا یقدر راضیا بالاحتلام و هو سبب النوم الذی رضی به

باب الصائم یفطر ناسیا

او متعمدا ابن سیرین عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من اکل او

الترجمة

شرح سراج احمد

قال من ابتغی القضاء وسأل فیہ شفعاء وسوال کرد در گردانیدن قاضی شفاعت کنندگان را وکل الی نفسہ و من کرد او را علیہ انزل اللہ علیہ ملکا یسددہ ہذا حدیث حسن غریب و ہو اصح من حدیث اسرائیل عن عبد الاعلی کہ نور اسناد حدیث سابق بود حدثنا نصر بن علی الجہضمی نا الفضیل بن سلیمان عن عمرو بن ابی عمرو عن ابی سعید المقبری عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من ولی القضاء کسیکہ والی کردہ شد و سپردہ شد بوی قضا او جعل قاضیا یا گردانیدہ شد قاضی شک راوی ست در ین و لفظ بین الناس میان مردم حکم کنندہ فقد ذبح بغیر سکین پس تحقیق ذبح کردہ شد او بی کارد و ذبح او کنایت ست از ہلاکت دین وی نمی زیرا کہ عبد الاشد بر نج دائم و در پی او بیماری سخت شد کہ منجر بہلاکت اوست و ذبح بسکین نج یک ساعت ست و این نج تمام عمر ست بلکہ حسرت تا بقیامت باقی ست و بعضی گفتہ اند کہ مراد آنست کہ ہر قاضی ساختہ شد باید کہ بمیرد و داعی خبیثہ و شہوات دنیویہ و ارادت نفسانیہ وی نمیرد کہ وی ذبح کردہ شد گویا بی کارد کما فی ترجمۃ الشکوک وقد روی ایضا من غیر ہذا الوجہ عن ابی ہریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم کما اخرجہ ابو داود و ابن ماجۃ عن ابی ہریرۃ **باب ما جاء فی القاضی یصیب و یخطی** باب بیان حکم کنندہ میان دو کس در حکم کردن رای او بصواب رفت یا خطا کرد در حکم حدثنا حسین بن مہدی الانصاری انا معمر عن سفیان الثوری عن یحیی بن سعید عن ابی بکر بن محمد بن عمرو بن حزم عن ابی سلمۃ عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا حکم الحاکم فاجتہد فاصاب وقتی کہ حکم کرد حاکم پس اجتہاد و کوشش کرد در حکم پس ثواب یافت در حکم بر وجہی کہ حق ست نزد خدا قلت اجران پس مراد است دو اجر اجر اجتہاد و اجر اصابت و اذا حکم فاخطا فلہ اجر واحد و چون حکم کرد و اجتہاد نمود

شرح ابی الطیب

قولہ من ابتغی القضاء ای طلب فی نفسہ **قولہ** وسأل فیہ شفعاء ای طلب شفعاءہم و یحتمل ان یکون جمع بین الطلب الظاہر و الاستشفاع **قولہ** من ولی القضاء محمول علی الولایۃ بالاکراہ یدل علیہ شک الراوی بقولہ او جعل قاضیا **قولہ** فقد ذبح بغیر سکین قال القاضی یرید بہ القتل بغیرہ کالخنق و التغریق و الاحراق و الحبس عن الطعام و الشراب فانہ اصعب و اشد من القتل بالسکین لما فیہ من مزید التعذیب و امتداد مدتہ و قال فی الجامع ان الذبح انما یکون فی الغرث بالسکین فعدل الی غیرہ لیعلم ان الذی اراد بہ ما یخاف علیہ من ہلاک دینہ دون ہلاک بدنہ و قال التوربشتی و شتان ما بین الذبحین فان الذبح بالسکین عناء ساعۃ و الآخر عناء عمر و ما یعقبہ من الندم یوم القیمۃ اعظم و قال فی قوت المغتذی حمل الجمہور علی الذم و الترغیب عنہ لما فیہ من الخطر و حمل ابن القاص علی الترغیب فیہ لما فیہ من المجاہدۃ انتہی

باب ما جاء فی القاضی یصیب و یخطی **قولہ** اذا حکم الحاکم ای اراد الحکم **قولہ** فلہ اجران اجر الاجتہاد و اجر الاصابۃ **قولہ** و اذا حکم فاخطأ او حکم فاجتہد فاخطأ یدل علی ہذا التقدیر روایۃ الصحیحین او اللازم علیہ الاجتہاد فی ادراک الصواب و اما الوصول الیہ فلیس بقدرتہ فہو معذور ان لم یصل الیہ نعم ان وفق للصواب فلہ اجران اجر الاجتہاد و اجر الحکم بالحق و لا فلہ اجر الاجتہاد فقط و لا شک انہ لا یوجر علی خطائہ بل یوضع عنہ الاثم و ہذا

قوت المغتذی

ابواب الاحکام من ولی القضاء فقد ذبح بغیر سکین حملہ الجمہور علی الذم و الترغیب عنہ لما فیہ من الخطر و حملہ ابن القاضی علی الترغیب فیہ لما فیہ من المجاہدۃ

عارضۃ الاحوذی

شرد فلا یفطر فانما ہو رزقہ اللہ حسن صحیح الحدیث صحیح ملیح ان ہذا الحدیث صحیح ملیح ینظر الی مطلقہ دون ثبت جمیع فقہاء الامصار و قالوا من افطر ناسیا لا قضاء علیہ تعلقا بقول النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی الصحیح اللہ اطعمک و سقاک و تطلع مالک الی المسألۃ من حیث یقیہا فاشرف علیہا ازای فی مطلعی ان علیہ القضاء لان الصوم عبارۃ عن الامساک عن الاکل فلا یوجد مع الاکل لانہ ضدہ و اذا الوربق رکنہ و حقیقتہ و لم یوجد لم یکن متمثلا و لا فاضیا ما علیہ الا تری ان مناقض شرط الصلوۃ و ہو الوضوء الحدث اذا وجد سہوا او عمدا ابطل الطہارۃ لان الاضداد لا اجتماع مع اضدادہا شرعا و لا حسا و لیس لہذا الاصل معارض لا الکلام فی الصلوۃ و قد کان لابن الجوینی فیہ کلام بالغت فیہ و التحقیق معدن فی التخلیص و غیرہ فلینظر ہناک فانہ بدیع فی نظر المذہب لما بہ مختصر ان ابا حنیفۃ قال ان کلام الناسی یبطل الصلوۃ و لیس لہ کلام یثبت طرد الشافعی اصلہ و قال ان

شرح سراج احمد

وخطا کردو نیافت حق پس مراورا یک اجر ست این حدیث دلیل ست برآنکه مجتهد گاهی خطا میکند و گاهی صواب و هر تقدیر یاجور است و فی الباب عن عمرو بن العاص اخرجه احمد والشیخان وابوداود والنسائی وابن ماجة وعقبة بن عامر واحمد وغیره نیز از ابی هریره اخراج کرده اند حدیث ابی هریرة حدیث حسن غریب من هذا الوجه لا نعرفه من حدیث سفین الثوری عن یحیی بن سعید الا من حدیث عبد الرزاق عن معمر عن سفین الثوری **باب** ما جاء فی القاضی کیف یحکم باب ست در بیان انچه آمده است در حق قاضی که چگونه حکم کند حدثنا هناد نا وکیع عن شعبة عن ابی عون عن الحارث بن عمرو عن رجال من اصحاب معاذ عن معاذ ان رسول الله صلی الله علیه وسلم بعث معاذا الی الیمن بدرستیکه آنحضرت فرستاد معاذ بن جبل را بسوی یمن برای قضا فقال کیف تقضی پس فرمود چگونه حکم کنی میان دو کس قال اقضی بما فی کتاب الله گفت حکم کنم بچیزیکه در کتاب خدا ست قال فان لم یکن فی کتاب الله فرمود آنحضرت پس اگر نباشد و نیابی آن حکم در کتاب خدای تعالی قال فبسنة رسول الله صلی الله علیه وسلم گفت معاذ پس انچه در طریقه و حدیث پیغمبر خدا ست بآن حکم کنم قال فان لم یکن فی سنة رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود پس اگر نباشد در حدیث پیغمبر خدا قال اجتهد برائی گفت معاذ حکم کنم بعقل و فکر خود و تقصیر نکنم در اجتهاد در طلب صواب قال الحمد لله الذی وفق رسول رسول الله فرمود سپاس و ستایش ست مر خدای را که توفیق داد قاصد رسول خدا را بچیزی که راضی و خوشنود ست بوی رسول وی در دین حدیث دلیل ست بر شرعیت قیاس و اجتهاد بر خلاف ظواهر که قیاس را منکر اند حدثنا محمد بن بشار نا محمد بن جعفر وعبد الرحمن بن مهدی قالا نا شعبة عن ابی عون عن الحارث بن عمرو بن اخ المغیرة بن شعبة عن اناس من

شرح ابی الطیب

فیمن کان جامعا لآلة الاجتهاد فاما من لم یکن محلا للاجتهاد فهو لا یعذر بالخطاء بل یخاف علیه الوزر **باب قوله** فان لم یکن فی کتاب الله ای ان لم تجد فی کتاب الله کما فی روایة ابی داود **قوله** قال اجتهد رائی الاجتهاد بذل الوسع والطاقة ویتعدی بفی یقال اجتهد فی الامر وقوله رائی منصوب بتقدیر فی او اجتهد فی اصابة رای الحق واستخراج الحکم به من اصول الشرع المعلومة من الکتاب والسنة ویمکن نصبه بتقدیر الباء لان الرای آلة للاجتهاد واستخراج الحکم واما محله فاصول الکتاب والسنة ای اجتهد برائی فی الاصول المعلومة من الکتاب والسنة لرد القضیة الواقعة الیها واثبات حکم مثل حکم تلک الاصول فی هذه القضیة بعد معرفة المشارکة بینهما فی معنی النص وعلة الحکم ویمکن ان یکون منصوبا علی المصدر لان الرای بمعنی الاجتهاد ای اجتهد اجتهادی او علی المفعولیة علی ان اجتهد بمعنی ابذل رائی فی معرفة الحق کذا ذکره بعض الفضلاء ویؤید النصب علی المفعولیة ما ذکره الراغب فی مفردات الجهد والجهد الطاقة والمشقة والاجتهاد اخذ النفس ببذل الطاقة وتحمل المشقة یقال جهدت رائی واجتهدت اتعبته بالفکر قال المظهر اذا وجدت مشابهة بین المسألة التی نحن بصددها وبین المسألة التی جاء نص فیها من الکتاب والسنة احکم فیها بحکمها مثال جاء النص بتحریم الربوا فی البر ولم یجئ نص فی البطیخ فقاس الشافعی البطیخ علی البر لما وجد بینهما من علة المطعومیة وقاس ابو حنیفة الجص علی البر لما وجد بینهما من علة المکیلة

عارضة الاحوذی

کلام الناسی یؤثر فی الصلوة نقصانا لا یکون له السجود جبرانا وادعی ان اکل الناسی لا یؤثر شیئا فجاء من ذلک ما لا قبل له به ورام به الجوینی ان یتخلص من ذلک بحریعة الذی اعتصب بها فان قیل انا شنعتم علی ابی حنیفة وانتم مثله او اشنع الم تقولوا ان اکل الناسی یبطل الصوم وکلام الناسی لا ینبطل الصلوة قلنا هذا قد خرج علی اصل کلامنا لان رکن الصلوة لم یکن قط ترک القول لا قرانا ولا عادة لا فی شرعنا ولا فی شرع من قبلنا وکان ذلک علی هیأته صدر الدین توجعل الکلام من محظوراتها لا من اضدادها والمحظور یرفع للسهو احکاما او بعضها علی تفصیل فی الفقه والرکن اذا زال لم یکن للبناء بعده ثبات فصار کالامساک فی الصوم کالقیام بل کالرکوع والسجود فی الصلوة بل کبعض ذلک فاما الحدیث فمساقه لرفع الحرج وسکوت النبی صلی الله علیه وسلم عن القضاء لا یوجب سقوطه یقال للشافعیة والحنفیة لا تراه فی الکفارة کما قال للواطئ اطعمه اهلک وسکت عن الکفارة حتی ظن مثل ابن شهاب وطرائفه ان

شرح سراج احمد

اهل حمص عن معاذ عن النبی صلی الله علیه وسلم بنحوه هذا حدیث لا نعرفه الا من هذا الوجه ولیس اسناده عندی بمتصل وابو عون الثقفی اسمه محمد بن عبید الله **باب** ما جاء فی الامام العادل باب ست در بیان انچه آمده است در حق پادشاه عادل کنده حدثنا علی بن المنذر الکوفی نا محمد بن فضیل عن فضیل بن مرزوق عن عطیة عن ابی سعید قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان احب الناس الی الله یوم القیمة وادناهم منه مجلسا امام عادل بدرستیکه دوست ترین مردم بسوی حق تعالی در روز قیامت و نزدیک ترین ایشان از حق تعالی از روی نشستن پادشاه عادل باشد وابغض الناس الی الله وابعدهم منه مجلسا امام جائر و مبغوض ترین مردم و دور ترین ایشان از خدای تعالی از روی مجلس امام یعنی پادشاه ظلم کننده باشد در رعایا و فی الباب عن ابن ابی اوفی اخرجه الترمذی و امام احمد نیز از ابی هریره اخراج کرده است حدیث ابی سعید حدیث حسن غریب لا نعرفه الا من هذا الوجه حدثنا عبد القدوس بن محمد ابو بکر العطار نا عمرو بن عاصم نا عمران القطان عن ابی اسحق الشیبانی عن ابن ابی اوفی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم

شرح ابی الطیب

قوله ولیس اسناده عندی بمتصل وکلا الاسنادین لا یخلو عن مجهول بل هو اسناد واحد قال السیوطی فی حاشیة ابی داود هذا الحدیث اورده الجوزقانی فی الموطا قال فی الموضوعات وقال هذا حدیث باطل رواه جماعة عن شعبة وقد تصفحت عن هذا الحدیث فی المسانید الکبار والصغار وسالت عنه لقیته من اهل العلم فلم اجد له طریقا غیر هذا والحارث بن عمرو هذا مجهول وکذا اصحاب معاذ من اهل حمص لا یعرفون ومثل هذا الاسناد لا یعتمد علیه فی اصل من اصول الشریعة وذکر الفقهاء ایاه فی کتبهم لیس بحجة لانه من باب تقلید السلف ولیس لهم طریق غیر هذا نعم ان اتوا بطریق غیر هذا ینظر فیه وانی لهم ذلک وقال المزی ابن عمرو لا یعرف الا بهذا الحدیث قال البخاری لا یصح حدیثه ولا یعرف قلت لکن الحدیث له شواهد وقوته علی عمرو ابن مسعود وزید بن ثابت وابن عباس وقد اخرجها البیهقی فی سننه عقیب تخریجه لهذا الحدیث تقویة له انتهی قلت قال ابو بکر بن العربی اختلفوا فی هذا الحدیث فمنهم من قال انه لا یصح ومنهم من قال هو صحیح والدین والقول بصحته فانه حدیث مشهور یرویه شعبة بن الحجاج رواه عنه جماعة من الرفعاء والائمة منهم یحیی بن سعید وعبد الله بن المبارک وابو داود الطیالسی والحارث بن عمرو الذی یروی عنه وان لم یعرف الا بهذا الحدیث فکفی بروایة شعبة عنه ویکونه ابن اخ المغیرة بن شعبة فی التعدیل له والتعریف به وغایته حطه فی مرتبه ان یکون من الافراد ولا یقدح ذلک شیئا ولا یکون احد من اصحاب معاذ مجهولا ولا یدخله ذلک فی حین الجهالة انما یدخل فی المجهولات اذا کان واحدا فیقال حدث رجل حدثنی رجل حدثنی انسان ولا یکون الرجل للرجل صاحبا حتی یکون له به اختصاص فکیف وقد زید تعریفا بهم ان اضیفوا الی بلد وقد اخرج البخاری الذی شرط الصحة فی حدیث عروة البارقی سمعت الحی یتحدثون عن عروة ولم یکن بذلک فی جملة المجهولات وقال مالک فی القسامة اخبرنی رجال من کبراء قومه وفی الصحیح عن الزهری حدثنی رجال عن ابی هریرة من صلی علی جنازة فله قیراط انتهی **باب** ما جاء فی الامام العادل **قوله** ان احب الناس الی الله یوم القیمة وادناهم منه مجلسا ای اقربهم منه مکانة ومرتبة لا مکانا والمراد من احبهم واقربهم وکذلک فی الثانی

عارضة الاحوذی

ذلک خصوص له وقدره الدارقطنی الله اطعمک وسقاک لاقضاء علیک وصححه قال علما وانا معناه لاقضاء علیک کالان وهذا تعسف وانما یقول البیهقی صح فانا نتبعه ونقول به الا علی اصل مالک فی ان خبر الواحد اذا جاء بخلاف القواعد لم یعمل به کما قال فی بیع العریة برخصها لانه لا یجوز بیعها الا بالدنانیر والدراهم لان هذا الحدیث یعترض علی قاعدة الماء فلا یوجب عملا وهذا الحدیث یوافق القاعدة فی رفع الاثم فقبل فی ذلک ولا یوافقها فی بقاء العبادة بعد ذهاب رکنها اشتانا فلا یعمل به وهذا قد احکمناه فی کتب الاصول وقوله فی الحدیث فلا یفطر بیان لان النسیان لم یسقط حرمة الصوم وان کان قد اعدمه حکما بل کذلک یقول فی قوة المتعمد علی ما یاتی بیانه ان شاء الله حدیث ابن المطوس یزید بن المطوس عن ابیه عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من افطر یوما من رمضان من غیر رخصة ولا مرض لم یقض عنه صوم الدهر کله وان صامه غریب

اسماء الرجال
الحاکم ابو عبد الله النیسابوری صاحب المستدرک علی الصحیحین
الدارقطنی علی بن عمر بن احمد بن مهدی بن مسعود بن النعمان بن دینار البغدادی
البیهقی احمد بن الحسین بن علی بن موسی الخسروجردی ثم النیسابوری
ابن العربی محمد بن عبد الله بن محمد بن عبد الله بن احمد بن محمد بن عبد الله بن عیسی بن عبد الله بن عاصم المعافری الاشبیلی
الزهری محمد بن مسلم بن عبید الله بن عبد الله بن شهاب بن عبد الله بن الحارث بن زهرة بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤی القرشی
مالک بن انس بن مالک بن ابی عامر بن عمرو بن الحارث الاصبحی
ابو حنیفة النعمان بن ثابت بن زوطی التیمی

شرح سراج احمد

ان اللہ مع القاضی مالم یجر بدرستیکہ حق تعالی ہمراہ حکم کنندہ باشد مادامیکہ جور وظلم نکند واعانت حق تعالی باو بود فاذا جار تخلی عنہ ولزمہ الشیطان پس وقتیکہ حکم کنندہ جور وظلم کند دور گردد اعانت حق تعالی از وی ولازم شود او را شیطان ھذا حدیث غریب لا نعرفہ الا من حدیث عمران القطان ترک کثیر جدا مدد او را ۱۲ **باب** ماجاء فی القاضی لا یقضی بین الخصمین حتی یسمع کلامھما باب ست در بیان انچہ آمدہ است در حق قاضی کہ حکم نکند میان مدعی و مدعا علیہ تا آنکہ بشنود کلام ہر دو را بعد ازان حکم کند حدثنا ھناد نا حسین بن علی الجعفی عن زائدۃ عن سماک بن حرب عن حنش بفتح حای مہملہ و نون خفیفہ و شین معجمہ عن علی بتقدیم الجیم علی السین وسکون المہملۃ ۱۲ قال قال لی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اذا تقاضی الیک رجلان فلا تقض للاول حتی تسمع کلام الآخر فسوف تدری کیف تقضی قال علی فما زلت قاضیا بعد وفی روایۃ فما شککت فی قضاء بعد ۱۲ وتغییر عبارت ست ھذا حدیث حسن **باب** ماجاء فی امام الرعیۃ باب ست در بیان انچہ آمدہ است در حق پادشاہ رعیت حدثنا احمد بن منیع نا اسمعیل بن ابراھیم نا علی بن الحکم قال انبا ابو الحسن قال قال عمرو بن مرۃ لمعویۃ انی سمعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم گفت عمرو بن مرہ مر معاویہ بن ابی سفیان را بدرستیکہ من شنیدہ ام آنحضرت را یقول کہ حی فرمود ما من امام یغلق بابہ دون ذوی الحاجۃ والخلۃ والمسکنۃ نیست ہیچکس از امام کہ ببندد دروازۂ خود را برای نیازمندی و درویشی و حاجت مندی خلت و مسکنت و این ہر سہ الفاظ قریب المعنی اند و تکریر برای تاکید ست الا اغلق اللہ علیہ ابواب السماء مگر کہ ببندد حق تعالی بر ان

شرح ابی الطیب

من ابغضھم **قولہ** مالم یجر بضم الجیم من الجور وھو المیل من الحق ای مالم یظلم **قولہ** تخلی عنہ ای ترک عونہ وخذلہ اللہ تعالی **قولہ** ولزمہ الشیطان ای متابعتہ ولازم العصیان **باب** ماجاء فی القاضی لا یقضی بین الخصمین **قولہ** حنش وھو حنش عن علی بن عمر والسبائی بفتح المہملۃ والنون الخفیفۃ بعدھا معجمۃ والسبائی بفتح المہملۃ والموحدۃ بعدھا ھمزۃ ثقۃ من الثالثۃ مات سنۃ مائۃ **قولہ** اذا تقاضی التقاضی مطالبۃ الغریم لقضاء الدین والمعنی تخاصم رجلان متوجھین الیک للحکم بینھما **قولہ** فلا تقض باثبات الیاء فی کثیر من النسخ علی انہ نفی بمعنی النہی وفی بعضھا بحذفھا علی انہ نھی **باب** ماجاء فی امام الرعیۃ **قولہ** ما من امام یغلق بابہ ای یمنع الناس عن الوصول الیہ بنصب الحجاب او ھو کنایۃ عن الظلم وعدم قضاء حوائجھم **قولہ** والخلۃ بفتح خاء معجمۃ فلام مشددۃ الحاجۃ والفقر وقیل الفرق بین الحاجۃ والخلۃ والفقر ان الحاجۃ ما یھتم بہ الانسان ولم یبلغ حد الضرورۃ بحیث لو لم یحصل لاختل بالمرۃ والخلۃ ما کان کذلک ما خوذۃ من الخلل ولکن بما لم یبلغ حد الاضطرار بحیث لو لم یوجد لامتنع التعیش والفقر ھو الاضطرار الی ما لا یمکن التعیش دونہ ما خوذ من الفقار کانہ کسر فقارہ ولذلک فسر الفقیر بالذی لا شیء لہ المصلا واستعاذ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من الفقر **قولہ** اغلق اللہ ابواب السماء ۱۲

قوت المغتذی

ان اللہ مع القاضی مالم یجر المراد بالمعیۃ النصر والتوفیق والھدایۃ فاذا جار تخلی عنہ ای قطع عنہ اعانتہ وتشدیدہ وتوفیقہ لما احدثہ من الجور والخلۃ بفتح المعجمۃ الحاجۃ والفقر

عارضۃ الاحوذی

الاسناد تفرد بہ ابو المطوس فی قول ابی عیسی وقد رواہ شریک عن العلاء عن ابیہ عن ابی ھریرۃ موقوفا علی ابی ھریرۃ العارضۃ ان الشیء انما یقضی بمثلہ ولا مثل لیوم من رمضان الا یوم من رمضان اخر ولا یوم من رمضان یوجد خالیا عن فرضہ فیتفرغ لفرض غیرہ حتی یؤدی فیہ واذا افطر العذر جعل الشرع علۃ الایام کلھا امتنا لا بلطفہ وعلی ھذا تترکب مسألۃ ما اذا نوی صوم شھر رمضان الماضی فی رمضان الذی ھو فیہ فی السفر فاختلف فیھا قول ملک باختلاف نقل الرواۃ عنہ ولا اقبل الاجزاء فیہ من روایۃ احد وانہ امر لا یشھد لہ اصل فلا یقوم علیہ دلیل وقد تعلق فی ذلک بعض المحققین ممن لقیت لا من اصحابنا لانھم لیس لھم بھذا کلہ بمن یرید ان یقضی عصر امس فی وقت الیوم الضیق ولیس من ذلک الباب وبیانھا فی مسائل الخلاف کفارۃ الفطر فی رمضان حدیث حمید ابن عبد الرحمن عن ابی ھریرۃ قال اتاہ رجل فقال یا رسول اللہ ھلکت قال وما اھلکک قال وقعت

شرح سراج احمد

امام دروازهای آسمان دون خلته وحاجته ومسکنته وقت ضرورت وفقر واحتیاج وی فجعل معویة رجلا علی حوائج الناس پس گردانید معاویه بن ابی سفیان پس از تحدیث عمرو بن مره مردی را بر حاجتهای مردمان که حاجتهای ایشان را شنید و بما آرد تا قضای حاجتهای ایشان کرده آید وفی الباب عن ابن عمر واخرج احمد ایضا عن عمر بن مرة حدیث عمر بن مرة حدیث غریب وقد روی هذا الحدیث من غیر هذا الوجه کما اخرجه احمد وعمرو بن مرة الجهنی یکنی ابا مریم وابو طلحه نیز کنیت داشت جهنی صحابی ست در شام وفات یافت در خلافت معاویه حدثنا علی بن حجر نا یحیی بن حمزة عن یزید بن ابی مریم عن القاسم بن مخیمرة بضم میم اول وفتح میم ثانی وخای معجمه وسکون شناة تحتیه ومیم دوم وراء عن ابی مریم صاحب النبی صلی الله علیه وسلم که عمرو بن مره است عن النبی صلی الله علیه وسلم بنحو هذا الحدیث بمعناه یعنی در لفظ ومعنی هر دو موافق اند **باب** ماجاء لا یقضی القاضی وهو غضبان

باب ست که حکم نکند قاضی در حالیکه او خشمناک بود حدثنا قتیبة نا ابو عوانة عن عبد الملک بن عمیر عن عبد الرحمن بن ابی بکرة عن ابیه ان رجلا قال لرسول الله صلی الله علیه وسلم انی لا اقضی بین اثنین وانت غضبان

نفیع بن الحارث الثقفی البصری ثقه از ثالثه بود در سنه ست وتسعین وفات کرد قال کتب ابی ابو بکرة الصحابی الی عبید الله بن ابی بکرة برادر عبد الرحمن وهو قاضٍ فی حالیکه عبید الله قاضی بود پدر به پسر نصیحت نوشت لا تحکم بین اثنین وانت غضبان آگاه باش حکم نکنی میان دو کس در حالیکه تو خشمناک باشی فانی سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول لا یحکم الحاکم بین اثنین وهو غضبان زیرا که بدرستیکه من شنیده ام آنحضرت را که می فرمود حکم نکند حکم کننده میان دو کس در حالیکه حاکم خشمناک باشد از جهت آنکه در حالت غضب اجتهاد نخواهد کرد که مبادا در حکم خلاف واقع شود وهمچنین ست حکم بیماری گرسنگی وتشنگی وهر حالیکه متغیر باشد حکم نباید کرد هذا حدیث حسن صحیح وابو بکرة اسمه نفیع تصغیر نفیع ست **باب** ماجاء فی هدایا الامراء باب ست در بیان پیش کش فرستادن برای امراء حدثنا ابو کریب نا ابو اسامة نا داود بن یزید الاودی عن المغیرة بن شبیل بضم شین معجمه وفتح موحده وسکون شناة تحتیه ودر آخر لام ست عن قیس بن ابی حازم عن معاذ بن جبل ومعاذ بضم میم ست قال بعثنی رسول الله صلی الله علیه وسلم الی الیمن گفت معاذ ابن جبل فرستاد مرا آنحضرت بسوی یمن برای قضا فلما سرت ارسل فی اثری پس چون سیر کردم ورفتم فرستاد کسی را در پی من اثر بکسر همزه وسکون مثلثه فرود آمد پس بازگردانیده شدم من بسوی مدینه فقال الیک لم ابعثت الیک پس فرمود آنحضرت ایامی دانی

شرح ابی الطیب

ای لا یجیب دعوته ویجیب آله ویبعده عما یبتغیه من الامور الدینیة والدنیویة فلا یجد سبیلا الی الحاجة من حاجات الضروریة ویؤیده ما رواه الطبرانی عن ابن عمر مرفوعا من ولی شیئا من امور المسلمین لم ینظر الله فی حاجته حتی ینظر فی حوائجهم **قوله** رجلا علی حوائج الناس ای علی تبلیغها او علی قضائها **باب** ماجاء لا یقضی القاضی **قوله** وهو غضبان بالتصغیر **قوله** الی عبید الله وهو قاضٍ وفی البخاری وکان قاضیا بسجستان بکسر المهملة وفتح الجیم علی الصحیح احدی مدن العجم **قوله** وانت غضبان جملة فی موضع الحال والغضب غلیان دم القلب لطلب الانتقام والحاصل انه لا ینبغی للحاکم ان یحکم فی حال الغضب لانه یمنعه عن الاجتهاد والفکر وکذلک فی الحر الشدید والبرد الشدید والجوع والعطش والمرض قاله المظهر **قوله** لا یحکم الحاکم نفی بمعنی النهی او نهی **باب** ماجاء فی هدایا الامراء **قوله** فی اثری بفتحتین او بکسر فسکون **قوله** فردت بضم الراء المهملة وکسر الدال الاولی علی بناء المفعول یعنی رد نی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرجعت الیه ووقفت بین یدیه

عارضة الاحوذی

علی مرافی فی رمضان قال تستطیع ان تعتق رقبة قال لا قال فهل تستطیع ان تصوم شهرین متتابعین قال لا قال فهل تستطیع ان تطعم ستین مسکینا قال لا قال اجلس فجلس فانی النبی صلی الله علیه وسلم بعرق فیه تمر والعرق المکتل الضخم قال تصدق به فقال ما بین لابتیها احد افقر منا قال فضحک النبی صلی الله علیه وسلم حتی بدت انیابه قال فخذه فاطعمه اهلک الاسناد رواه معمر عن ابن شهاب وانما کان هذا رخصة له خاصة فاما الیوم فلا بد له من التکفیر زاد فیه لا وراعی واستغفر الله ورواه هشام بن سعد عنه فقال فیه فانی بعرق قدر خمسة عشر صاعا وقال فیه کلوه انتم واهل بیتک وصم یوما واستغفر الله ورواه مسلم وغیره عن عایشة فقالت بدل هلکت احترقت واقبل رجل یسوق حمارا علیه طعام قال رسول الله صلی الله علیه وسلم این المحترق انفا وقال الداعلی غیرنا واوله انا الجیاع مالنا شیء قال کلوه فرمی فیه قدر عشرین

اسماء الرجال

بکرة بضم موحده وسکون کاف بعدش راء بتحتین بان عم وابو الثقفی صحابی مشهور کنیه وقیل اسمه نفیع وقیل مسروح نزل البصرة ومات بها سنة احدی واربعین وله اثنتان وستون سنة کذا فی التقریب وفی الاکمال فی عیونه من طریق ابی یوسف یعقوب بن سفیان عن عبد الملک بن عمیر عن ابی بکر قال اباه کنیته الحدیث رواه ابن ماجه فی سننه عن ابی بکر قال سمع رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول لا یقضی الحاکم بین اثنین وهو غضبان وهکذا رواه ابن حبان بهذا اللفظ وابو داود والنسائی وزاد فی روایة له فی قضاء الاقضیة والطبرانی فی الکبیر والاوسط والدارقطنی والبیهقی من حدیث ابی سعید الخدری بلفظ لا یقضی القاضی وهو غضبان وهکذا قال فی الزهر وفی الفتح ربان قال العمری وهو ضعیف ۱۲

شرح سراج احمد

که برای چه فرستادم بسوی تو و باز طلبیدم ترا قال لا تصیبن شیئا بغیر اذنی فرمود باید که نیابی و نرسی یعنی نگیری چیزی را از مال بی اذن من فانه غلول پس همه رستیکه آن غلول و خیانت ست و من یغلل یات بما غل یوم القیمة و کسیکه غلول کند حاضر می آید بچیزی که غلول کرده است روز قیامت و عقاب کرده میشود بران لهذا دعوتک برای همین سخن گفتن و وصیت نمودن خوانده بودم و طلبیده بودم ترا فامض لعملک پس برو دیگذر برای عمل خود که فرموده ایم و فی الباب عن عدی بن عمیرة اخرجه مسلم و ابو داود و ویزیدة بلفظ من استعملناه علی عمل فرزقناه رزقا فما اخذ بعد ذلک فهو غلول اخرجه ابو داود و المستورد بن شداد اخرجه ابو داود و ابی حمید و ابن عمر حدیث معاذ حدیث حسن غریب لا نعرفه الا من هذا الوجه من حدیث ابی سلمة عن داود الاودی

باب ما جاء فی الراشی و المرتشی فی الحکم

باب است در بیان آنچه آمده است در حکم رشوت گیرنده و خورنده و دهنده رشوت حدثنا قتیبة نا ابو عوانة عن عمر بن ابی سلمة عن ابیه ابی سلمة عن ابی هریرة قال لعن رسول الله صلی الله علیه وسلم الراشی و المرتشی فی الحکم لعنت کرد آنحضرت رشوت دهنده و رشوت گیرنده را در حکم رشوت بضم و کسر آنچه داده شود برای ابطال حق و اثبات باطل و اما اگر برای اثبات حق و دفع باطل و ظلم از نفس بدهد لا بأس به است همچنین گیرنده اگر سعی کند در رسیدن حق بصاحب حق یا دفع ظلم ازوی اما گفته اند که این در غیر قضات و عدلات ست زیرا که سعی در اصابت حق و اثبات آن و دفع ظلم از مظلوم واجب ست بر ایشان پس روا نباشد اجرت گرفتن بران و رواه احمد و البیهقی عن ثوبان بزیادة و لعن الرائش یعنی الذی یمشی بینهما یعنی لعنت کرده آنحضرت رائش را که می آید میان راشی و مرتشی زیاده می کند برای یکی و کم میکند از دیگری و فی الباب عن عبد الله بن عمرو بن العاص اخرجه ابو داود و ابن ماجة و عائشة اخرجه ابن سعید النقاش فی القضاة و ابن حیدة و ام سلمة اخرجه الطبرانی فی الکبیر و النقاش و اخرج عبد الرزاق عن عبد العزیز بن مروان بلاغا حدیث ابی هریرة حدیث حسن و قد روی هذا الحدیث عن ابی سلمة بن عبد الرحمن عن عبد الله بن عمرو عن النبی صلی الله علیه وسلم و روی عن ابی سلمة عن ابیه عن النبی صلی الله علیه وسلم و لا یصح سمعت عبد الله بن عبد الرحمن یقول حدیث ابی سلمة عن عبد الله بن عمرو عن النبی صلی الله علیه وسلم احسن شیء فی هذا الباب و اصح ترجمه اش ظاهر ست حدثنا ابو موسی محمد بن المثنی نا ابو عامر العقدی نا ابن ابی ذئب عن خالد الحارث بن عبد الرحمن عن ابی سلمة عن عبد الله بن عمرو قال لعن رسول الله صلی الله علیه وسلم

شرح ابی الطیب

قوله لا تصیبن شیئا فیه اضمار تقدیره بعثت الیک لا وصیک و اقول لک لا تصیبن او لا تاخذن بغیر اذنی و قوله فانه غلول هو بضمتین الحرام او الخیانة ای الاخذ خیانة قال الطیبی اراد بما غل ما ذکره فی قوله صلی الله علیه وسلم لا الفین احدکم یجیء یوم القیمة علی رقبته بعیر له رغاء الحدیث باب ما جاء فی الراشی و المرتشی قوله لعن رسول الله صلی الله علیه وسلم الراشی و المرتشی ای معطی الرشوة و آخذها و هی الوصلة الی الحاجة بالمصانعة و اصله من الرشاء الذی یتوصل به الی الماء قال الخطابی الراشی المعطی و المرتشی الآخذ و انما یلحقهما العقوبة اذا استویا فی القصد و الارادة فرشی المعطی لینال به باطلا او یتوصل به الی ظلم و اما اذا اعطی لیتوصل به الی حق او لیدفع به عن نفسه مضرة فانه غیر داخل فی هذا الوعید و قال التورپشتی و روی ان ابن مسعود رضی الله عنه اخذ فی شیء یا رض الحبشة فاعطی دینارین حتی خلی سبیله انتهی

عارضة الاحوذی

صاعا و فی روایة فجاء ه عرق ان الفقه فی عشر مسائل الاولی کان هذا الرجل متعمدا بدلیل قوله هلکت و احترقت فی ذلک لا یکون الا مع القصد الی هتک حرمة العبادة فان الناسی غیر هالک و لا محترق یرفع المواخذة عنه و قال عطاء و ابن الماجشون یکفی الناسی فی الجماع فی رمضان خاصة دون الاکل و انا لو نعلم حال هذا الواطی فی الحدیث و لعله کان ناسیا و لو یشعر بان الناسی غیر موأخذ قلنا لا یقضی فی بالعموم فی حکایات الاعیان لانه من المحال ان یجتمعا فلا بد ان کان احدهما و الاصل براءة الذمة فلا تثبت فیها الشغل الا بیقین و لو یکن عدم مواخذة الناسی عندهم خفیا بل کان معلوما عندهم فی مخبرات و فی بعض روایات الحدیث جاء یضرب نحره و ینتف شعره و یقول هلکت الا بعدا و لو لا فهم النبی صلی الله علیه وسلم منه العمد لما جاز له تاخیر البیان عنه فی انه لا شیء علیه و هذا بین من اطناب فیه الثانیة قلت رواه مالک فی الموطا عن ابی هریرة ان رجلا افطر فی رمضان فامر رسول الله صلی الله علیه وسلم

شرح سراج احمد

الراشی والمرتشی هذا حدیث حسن صحیح **باب ما جاء فی قبول الهدیة واجابة الدعوة** باب ست در بیان قبول کردن ہدیہ و اجابت کردن دعوت حدثنا ابوبکر محمد بن عبد الله بن بزیع بفتح موحده وکسر زای وسکون تحتانیه در آخر عین مهمله است نا بیشر بن المفضل نا سعید عن قتادة عن انس بن مالک قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لو اهدی الی کراع لقبلت اگر ہدیہ فرستاده شود بسوی من پاچه گوسفند وگاو ہر آئینه قبول کنم ولو دعیت الیه لاجبت و اگر خوانده شوم بسوی خوردن پاچه ہر آئینه اجابت کنم و فی الباب عن علی قال اهدی کسری لرسول الله صلی الله علیه وسلم فقبل منه واهدیت له قیصر فقبل منه اخرجه احمد والترمذی وابن جریر وصححه والدورقی وعایشة قالت اهدیت الی امرأة مسکینة هدیة فلما قبلتها رحمة لها فذکرت ذلک لرسول الله صلی الله علیه وسلم فقال الا قبلتها منها وکافیتها منها فالا تری انک حقرتها یا عایشة تواضعی فان الله یحب المتواضعین و یبغض المستکبرین اخرجه ابو الشیخ فی الثواب والدیلمی فی المغیرة بن شعبة وسلمان الفارسی ومعاویة بن حیدة وعبد الرحمن ابن علقمة واخرج ابن عساکر عن جابر واخرج الطبرانی فی الکبیر عن ام حکیم بنت وداع تهادوا فان الهدیة تضعف الحب وتذهب بغوائل الصدر اخرج الطبرانی فی الکبیر عن ابن عباس الهدیة الی الامام غلول اخرج الطبرانی عن عصمة بن مالک الهدیة تذهب بالسمع و القلب اخرج الدیلمی فی الفردوس عن ابن عباس الهدیة تفور عین الحکم اخرج الطبرانی عن الحسن بن علی من اتته هدیة وعنده قوم جلوس فهم شرکاء فیها اخرج احمد والبیهقی عن ابی حمید الساعدی عن عیاض هدایا العمال غلول اخرج عبد الرزاق فی الجامع عن حذیفة هدایا العمال حرام کلها اخرج احمد فی الزهد عن علی احذ الامیر الهدیة سحت وقبول القاضی الرشوة کفر اخرج احمد وابو داود عن ابی امامة من شفع لاخیه شفاعة فاهدی له هدیة علیها فقبلها منه فقد اتی بابا عظیما من ابواب الربا اخرج الطبرانی فی الکبیر عن کعب بن مالک انی لا اقبل هدیة مشرک اخرج احمد والحاکم عن حکیم بن حزام انا لا نقبل شیئا من المشرکین هذا حدیث حسن صحیح **باب ما جاء فی التشدید علی من یقضی له بشیء لیس له ان یاخذه** باب ست در بیان تشدید بر کسیکه حکم کرده شود برای وی بچیزی بغیر حق نیست مراورا اگر بگیرد آنرا حدثنا هارون بن اسحق الهمدانی نا عبدة بن سلیمان عن هشام بن عروة عن ابیه عن زینب بنت ام سلمة عن ام سلمة قالت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انکم تختصمون الی ولعل بعضکم ان یکون الحن بحجته من بعض و نزدیک است که بعضی از شما باشد زبان آور و بیان کننده تر بحجت خود را از بعضی دیگر و بسیار لحن دارد در کلام از بعضی فان قضیت لاحد منکم شیء من حق اخیه فانما اقطع له قطعة من النار پس اگر حکم کردم من برای کسی و یکی از شما چیزی از حق برادر او پس

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی قبول الهدیة واجابة الدعوة **قوله** لو اهدی الی کراع قوله الی بتشدید الیاء والکراع بضم الکاف وبعد الراء الف ثم عین مهملة ما دون الرکبة من الساق **قوله** ولو دعیت علیه لاجبت کلمة علی بمعنی اللام یعنی انه صلی الله علیه وسلم یقبل الهدیة ویجیب الدعوة وان کانت اقل شیء تواضعا منه صلی الله علیه وسلم **باب ما جاء فی التشدید علی من یقضی له بشیء لیس له ان یاخذه** **قوله** انما انا بشر انا لا اعلم من الغیب الا ما یطلعنی الله علیه کما هو شان البشر **قوله** الحن بحجته ای فطن لها واعرف بها وقیل ای اقدر علی بیان مقصوده من لحن بالکسر اذا نطق بحجته **قوله** فانما اقطع له من النار ای اقطع له ما هو حرام علیه یفضیه الی النار فان قیل هذا یدل علی انه صلی الله

عارضة الاحوذی

ان یعتوا ویکفروا بصیام شخص متابعین او یطعموا تابعة علیه جماعة واستلف علما وأدنا فیه والصحیح فی الروایة عن ذلک فی التخییر والصحیح فی الدلیل الترتیب لان النبی صلی الله علیه وسلم رتب له و نقله من امر بعد عدمه و تعذر استطاعته الی غیره فلا یکون فیه تخییر البتة قال علما وأدنا ثبت فی الخبر ان کان جماعا او الاکل محمول علیه فعلة انه هتک حرمة یا فطار فی الصوم باحد الکنین عزیمة وهو الاکل قال الشافعی لا کفارة فی الاکل وانها مختصة بالجماع وساعدنا ابو حنیفة الا انه ناقض فقال من اکل نواة او حصاة لا کفارة وفیه کان مثل هذا لا یردع عنه بکفارة والمسألة عظیمة الموقع عسرة المأخذ وهی اصولیة لان السائل قال له وقعت علی امرأتی فی رمضان فقال له النبی صلی الله علیه وسلم کفر ومعنی سوأله انه افطر بجماع فکان الحکم معلقا بالفطر الهاتک للحرمة لا بنفس الجماع لانه فی الزوجة حلال الا تری انه لو وطئ ناسیا لرمضان لوجب علیه الحد وکان مفطرا وسبب وجوب الحد غیر سبب ثبوت الکفارة لانها

التربیة سنة
تحفة الاحوذی
بسوی من پاچه گوسفند
بیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم
حکم
حکم
حکم

شرح سراج احمد

جز این نیست که می برم و جا میکنم برای وی پارهٔ را از آتش و گوئی که از برای خود حکم کرده ام و خطا در رای افتاده لیکن متخاصمین فهمایند میدانند بطلان و حقیت را فلا یاخذ منه شیئا پس گوئی نگیرد از وی چیزی و فی الباب عن ابی هریرة و عایشة و اخرجه ابن ابی شیبة عن انس بهذا اللفظ حدثنا ام سلمة حدیث حسن صحیح اخرج عبد الرزاق عن الزهری قال ما اتخذ رسول الله صلی الله علیه وسلم قاضیا حتی مات و لا ابو بکر و لا عمر الا انه قال الرجل فی آخر خلافته اکفنی بعض امور الناس یعنی علیا اخرج الدیلمی فی الفردوس عن انس لسان القاضی بین جمرتین حتی یصیر امره الی الجنة و اما الی النار باب ما جاء فی ان البینة علی المدعی و الیمین علی المدعی علیه باب ست دیدن بیان آنکه بدر ستیکه گواهان آوردن بر مدعی ست و سوگند بر مدعی علیه ست حدثنا قتیبة نا ابو الاحوص عن سماک بن حرب عن علقمة بن وائل عن ابیه وائل بن حجر قال جاء رجل من حضرموت و آمد مردی از حضرموت رجل من کندة و آمد مردی از کنده و امرؤ القیس اسم ابن حجر از ایشان بود ۱۲ منه و رجل من حضرموت و آمد مردی از حضرموت بسکون ضاد معجمه نام شهری ست مشهور از یمن و کندة بکسر کاف و سکون نون نام قبیله ست از یمن آمدند این دو مرد بخدمت الی النبی صلی الله علیه وسلم بسوی آنحضرت فقال الحضرمی یا رسول الله ان هذا غلبنی علی ارض لی پس گفت حضرمی ای پیغمبر خدا بدرستیکه این مرد یعنی کندی غلبه کرده مرا بر زمین من فقال الکندی هی ارضی و فی یدی فلیس له فیها حق پس گفت مرد کندی این زمین من ست و در دست من ست پس نیست مر این حضرمی را در وی حقی فقال النبی صلی الله علیه وسلم للحضرمی الک بینة پس فرمود آنحضرت مر مرد حضرمی را آیا برای تو هستند گواهان قال لا گفت حضرمی نیستند مرا گواهان قال فلک یمینه فرمود آنحضرت پس مر ترا ست سوگند او قال یا رسول الله ان الرجل فاجر گفت حضرمی ای پیغمبر خدا تحقیق این مرد کندی فاجر ست و فاسق قول و فعل او هیچ اعتبار دارد و لا یبالی علی ما حلف علیه باک ندارد بر چیزی که سوگند خورد بر ان چیز راست ست یا دروغ و لیس یتورع من شیء و نیست که پرهیز کند از دروغ و فریب قال لیس لک منه الا ذلک فرمود آنحضرت نیست مر ترا از وی مگر آن یعنی سوگند قال فانطلق الرجل لیحلف له

شرح ابی الطیب

علیه وسلم قد یقر علی الخطاء و قد اطبق الاصولیون علی انه لا یقر علیه اجیب بانه فی ما حکم فیه بالاجتهاد و هذا فی فصل الخصومات بالبینة و الاقرار و النکول قال السبکی هذه قضیة شرطیة لا تستدعی وجودها بل معناها بیان ان ذلک جائز قال و لم یثبت لنا قط انه صلی الله علیه وسلم حکم بحکم ثم بان خلافه بوجه من الوجوه و قد صان الله تعالی احکام نبیه عن ذلک مع اندراجه لو وقع لم یکن فی ذلک محذور قال بعض الفضلاء قلت الحکم بالظاهر واجب علیه فی مثل ذلک و لا خطأ عند اصلا فی ذلک و انما الخطاء ممن اقام الحجة الباطلة و لو سلم فمن این علم اندراج علیه حتی یتوهم التنافی بین هذا و بین القاعدة الاصولیة فیحتاج الی الجواب اذ لیس فی الحدیث اکثر من امکان القضاء فلعله لا یقر علی ذلک القضاء و یکون مجرد الاخذ بذلک القضاء مفضیا الی النار فی حق من یاخذ مال الغیر و الله تعالی اعلم باب ما جاء فان البینة علی المدعی و الیمین علی المدعی علیه قوله حضرموت بسکون الضاد و الواو و بین فتحات موضع من اقاصی الیمن قوله من کندة بکسر فسکون ابو قبیلة من الیمن قوله ان هذا غلبنی علی ارض لی ای غلب علی باخذ ارضی بالغصب و التعدی یعنی غصبها منی قهرا قوله ان الرجل فاجر ای الکندی کاذب لانه یحلف و لا یبالی و لا یتورع فاسق لا یتحرج الکذب و الفاجر الفاسق قوله و لیس یتورع من شیء ای لا یحترز من شیء ای لا یمیز بین الحلال و الحرام قوله الا ذلک ای الیمین

عارضة الاحوذی

تجب فی الحلال فان قیل انما سبب الکفارة جماع ابطل الصوم قلنا فلیحق هذا به لانه فطر ابطل الصوم فهو فی معناه بل اکثر منه فی مناقضته للصوم الا ترون الی قول الصنا الذی فهموا ان الحکم معلق علی الفطر فقال ان رجلا فطر فی رمضان فقال له النبی صلی الله علیه وسلم اعتق رقبة الرابعة قال هلاک بعد ثبوت التخییر الاطعام اشغل لان له مدخلا فی الصیام و لان الناس فی بلاد الحجاز الیها احوج للحرمة و قلنا بهذا ان الترتیب فیها واجب الخ قد ثبت من روایة الایمة و الموطا ان النبی صلی الله علیه وسلم قال له کله و صم یوما مکان ما اصبت قال الاوزاعی ان کفر بالصیام لم یصم یوما و ان کفر بالغیر صام و قال الشافعی اذا اعطی الکفارة لم یصم فی احد قولیه و ذلک انه لیس له ذکر فی اکثر الاحادیث و هذا لا یشبه منصب الاوزاعی و لا الشافعی و عمل فی القضاء کلام و هو قد افسد العبادة و انما القضاء لما افسد حتی یتخیر و انما الکفارة لما اقترف من الخطیئة الا علی قول من یری انه لا یقضیه صیام الدهر

شرح سراج احمد

گفت وائل بن حجر پس رفت آن مرد از مجلس آنحضرت تا سوگند خورد برای وی فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم لما ادبر لئن فرمود آنحضرت ہرگاہ کہ پشت داد آن مرد لئن حلف علی مالہ لیاکلہ ظلما اگر سوگند خورد بر مال آن مرد تا بخورد آن مال را از روی ظلم لیلقین الله وھو عنہ معرض ہر آئینہ ملاقات کند خدای تعالیٰ را و حالانکہ وی تعالیٰ روی گردانندہ است از وی و ناراض است از وی و فی الباب عن عمر بن الخطاب وابن عباس اخرجہ البیہقی واحمد والشیخان وابن ماجۃ وعبد الله بن عمرو بن العاص عن عمرو بن شعیب عن ابیہ عن جدہ عمرو بن العاص اخرجہ الدارقطنی وزاد فی آخرہ الا القسامۃ والبیہقی عنہ بلفظ المدعی علیہ اولی بالیمین الا ان تقوم علیہ البینۃ والاشعث بن قیس اخرج الدارقطنی من حدیث ابی ہریرۃ رضی الله عنہ مثلہ قال ابن حدی اضطرب فیہ مسلم بن خالد وعن برۃ بنت ابی تجراۃ اخرجہ الولید فی المغازی واخرجہ الترمذی وابن عساکر عن ابن عمر بلفظ الیمین علی من انکر والبینۃ علی المدعی الا فی القسامۃ واخرج مسلم عن ابن مسعود بلفظ شاہداک او یمینہ حدیث وائل بن حجر حدیث حسن صحیح حدثنا علی بن حجر نا علی بن مسہر وغیرہ عن محمد بن عبید الله عن عمرو بن شعیب عن ابیہ عن جدہ ان النبی صلی الله علیہ وسلم قال فی خطبتہ گفت عمرو بن العاص کہ عبد الله بدرستیکہ آنحضرت فرمود در خطبۂ خود البینۃ علی المدعی والیمین علی المدعی علیہ شاہدان و گواہان باید بر مدعی و سوگند باید بر مدعی علیہ نزد فقدان شاہدان ہذا حدیث فی اسنادہ مقال این حدیثی ست کہ در اسناد وی گفتگوست محدثین را و وجہ گفتگو را ذکر میکند و محمد بن عبید الله العرزمی بفتح عین مہملہ و راء و زای کہ شیخ علی بن مسہر ست یضعف فی الحدیث من قبل حفظہ ضعفہ ابن المبارک وغیرہ واخرج البیہقی عنہ بلفظ المدعی علیہ اولی بالیمین الا ان تقوم علیہ البینۃ حدثنا محمد بن سہل بن عسکر البغدادی نا محمد بن یوسف نا نافع بن عمر الجمحی بضم جیم وفتح میم وکسر حای مہملہ عن عبد الله بن ابی ملیکۃ عن ابن عباس ان رسول الله صلی الله علیہ وسلم قضی ان الیمین علی المدعی علیہ بدرستیکہ آنحضرت حکم کرد کہ بدرستیکہ سوگند بر مدعی علیہ ست ہذا حدیث حسن صحیح والعمل علی ہذا عند اہل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیہ وسلم وغیرہم علی ان البینۃ علی المدعی والیمین علی المدعی علیہ **باب** ما جاء فی الیمین مع الشاہد باب ذکر سوگند با یک شاہد حدثنا یعقوب بن ابراہیم الدورقی نا عبد العزیز بن محمد قال ثنی ربیعۃ بن ابی عبد الرحمن عن سہیل بن ابی صالح عن ابیہ عن ابی ہریرۃ قال قضی رسول الله

صدوق الا انہ کان یحدث عن کتب غیرہ فیخطئ ۱۲ ات

شرح ابی الطیب

قولہ لما ادبر ای حین ولی علی ہذا القصد **قولہ** وھو عنہ معرض ہو مجاز عن الاستہانۃ والسخط علیہ ولا یلزم عن رحمتہ نحو قولہ تعالیٰ لا یکلمہم الله ولا ینظر الیہم یوم القیامۃ الآیۃ وفیہ انواع من الفوائد منہا ان صاحب الید اولی من الخصم یدعی علیہ وان المدعی علیہ تلزمہ الیمین اذا لم یقم البینۃ تقدم علی الید ویقضی لصاحبہا بغیر یمین وان یمین الفاجر المدعی علیہ یقبل کیمین العدل ویسقط عنہ المطالبۃ بہا **قولہ** البینۃ علی المدعی والیمین علی المدعی علیہ روی البخاری ومسلم الجملۃ الثانیۃ قال النووی وفی روایات ان النبی صلی الله علیہ وسلم قضی بالیمین علی المدعی علیہ ہکذا روی الحدیث البخاری ومسلم فی صحیحہما مرفوعا من روایۃ ابن عباس عن النبی صلی الله علیہ وسلم وہکذا ذکرہ اصحاب کتب السنن وغیرہم وجاء فی روایۃ البیہقی وغیرہ باسناد حسن او صحیح زیادۃ عن ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنہما عن النبی صلی الله علیہ وسلم قال لو یعطی الناس بدعواہم لادعی قوم دماء قوم واموالہم لکن البینۃ علی المدعی والیمین علی من انکر وہذا الحدیث قاعدۃ کبیرۃ من قواعد احکام الشرع انتہی **باب** ما جاء فی الیمین مع الشاہد

عارضۃ الاحوذی

وعلی قول ربیعۃ الذی قال یصوم اثنی عشر یوما لان رمضان یکفر عن اثنی عشر شہرا وہذا یدیج من استنباط ربیعۃ وکان غواصا علی العلم ولکن قد ثبت من روایۃ عمرو بن شعیب عن ابیہ عن جدہ ومن روایۃ عطاء فی الموطا ومن روایۃ ہشام بن سعد عن ابن شہاب ان النبی صلی الله علیہ وسلم امرہ ان یصوم یوما السادسۃ قال عطاء ان لم یجد رقبۃ اہدی بدنۃ فان لم یجد فبقرۃ ونحوہ عن الحسن لما روی مالک فی الموطا انہ قال اعتق رقبۃ قال لا اجد قال الجد بدنۃ قال لا اجد قال افطر بغیر جماع لم یکن علیہ کفارۃ الا الحسن فانہ روی عنہ التسویۃ بین الاکل والجماع فی الرقبۃ والبدنۃ ودخول البدنۃ شاذ ومن اصول الفقہ ان الراوی اذا انفرد عن الرواۃ بشاذ ہل یقبل ام لا وعلیہ تبنی المسألۃ وقال ابن المسیب علیہ صوم شہر غیر یوم لان النبی صلی الله علیہ وسلم قال لعبد الله بن عمرو بن العاص صم یوما وافطر یوما اجر ثلثین یوما قال القاضی ابو بکر بن

التخریج

ان ابی طالب ۱۲ منہ قولہ وعن ابی ہریرۃ الخ اخرجہ ابو یعلی عن حماد عن ثابت عن عبد الله بن رباح عن ابی ہریرۃ قال قال رسول الله صلی الله علیہ وسلم من حلف علی یمین فرأی غیرہا خیرا منہا فلیأت الذی ہو خیر ولیکفر عن یمینہ کذا فی الاتحاف قولہ وعن ابن عباس الخ اخرجہ ابن ماجۃ والدارقطنی والبیہقی کذا فی الاتحاف قولہ وعن ابی امامۃ الخ اخرجہ الطبرانی فی الکبیر کذا فی الاتحاف قولہ وعن ابن عمر الخ اخرجہ الدارقطنی کذا فی الاتحاف قولہ وعن ابی ہریرۃ الخ اخرجہ الدارقطنی کذا فی الاتحاف قولہ وعن برۃ الخ اخرجہ الترمذی وابن عساکر کذا فی الاتحاف قولہ وعن ابن مسعود الخ اخرجہ مسلم کذا فی الاتحاف قولہ وعن عمرو بن شعیب الخ اخرجہ الدارقطنی کذا فی الاتحاف قولہ وعن الاشعث الخ اخرجہ الدارقطنی کذا فی الاتحاف قولہ وعن ابن عباس الخ اخرجہ البیہقی کذا فی الاتحاف

شرح سراج احمد

صلی اللہ علیہ وسلم بالیمین مع الشاهد الواحد گفت ابو ہریرہ حکم کرد آنحضرت برای مدعی بسوگند با یک شاہد یعنی مدعی را چون یک گواہ باشد آنحضرت حکم فرمود کہ شاہد را بیارد دو گواہی مرد و بجای دیگر گواہ سوگند مقرر فرمود قال ربیعة گفت ربیعہ کہ شاگرد سہیل است اخبرنی ابن سعد بن عبادة وخبر داده مرا پسر سعد بن عبادہ قال گفت ابن سعد وجدنا فی کتاب سعد ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم یا فتیم ما در کتاب وصیفۂ سعد کہ آنحضرت صلعم حکم کرد آہ قضی بالیمین مع الشاهد وفی الباب عن علی رضی اللہ عنہ اخرجہ الدارقطنی عن جعفر بن محمد عن ابیہ مرسلا بلفظ قضی بشہادة شاہد واحد ویمین صاحب الحق وجابر اخرجہ الترمذی وابن ماجة وابن عباس اخرجہ مسلم من طریق قیس بن سعد عن عمرو بن دینار عن ابن عباس لکن ذکر المصنف فی العلل عن البخاری ان عمرو بن دینار لم یسمعہ من ابن عباس وقد اخرجہ الدارقطنی من وجہ آخر فادخل بین عمرو وابن عباس رضی اللہ عنہ رجلا وہو طاؤس ومنہم من زاد جابر بن زید واخرجہ ابوداود من طریق محمد بن مسلم الطائفی عن عمرو بن دینار کذلک والشافعی من طریق معاذ بن عبد الرحمن عن ابن عباس وسُرّق بضم سین مہملہ وتشدید راء وتصویب کردہ عسکری تخفیف راء را وصحابی قلیل الحدیث است ابن اسد الجہنی وقیل غیر ذلک فی نسبہ ساکن گشت در مصر پس در اسکندریہ ساکن شد اخراج کردہ است ازو ی این حدیث را ابن ماجہ واخراج کردہ است این حدیث را مصنف از سعد رضی اللہ عنہ عباده واربعہ سوای نسائی از ابی ہریرہ ودار قطنی از عبد اللہ بن عمرو بن العاص باین الفاظ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قضی اللہ تعالی ورسولہ صلی اللہ علیہ وسلم فی الحق بشاہدین فان جاء بشاہدین اخذ حقہ وان جاء بشاہد واحد حلف مع شاہدہ حدثنا ابی ہریرة ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قضی بالیمین مع الشاهد حدیث حسن غریب حدثنا محمد بن بشار ومحمد ابن ابان قالا نا عبد الوہاب الثقفی عن جعفر بن محمد عن ابیہ محمد الباقر عن جابر ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قضی بالیمین مع الشاهد حدثنا علی بن حجر نا اسمعیل بن جعفر نا جعفر بن محمد عن ابیہ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم قضی بالیمین مع الشاهد الواحد قال گفت امام محمد باقر وقضی بہا علی فیکو وحکم کرد بیمین وسوگند با یک گواہ امیر المومنین علی مرتضی نیز وہذا اصح واین مرسل است زیرا کہ امام محمد باقر نہ آنحضرت را دیدہ ونہ علی مرتضی را دیدہ وولادت وی پس از وفات علی مرتضی گشتہ وہکذا رواہ سفیان الثوری عن جعفر بن محمد عن ابیہ عن النبی صلی اللہ

شرح ابی الطیب

قولہ بالیمین مع الشاهد الواحد یعنی کان المدعی شاهد واحد فامره رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان یحلف علی ما یدعیہ بدلا من الشاهد الآخر فاذا حلف قضی لہ صلی اللہ علیہ وسلم بما ادعاہ وبہذا قال الشافعی ومالک واحمد وقال ابو حنیفة لا یجوز الحکم بالشاهد والیمین قال التوربشتی وجہ ہذا الحدیث عند من لا یری القضاء بالیمین الشاهد الواحد علی المدعی علیہ ان یحتمل ان یکون قضی بیمین المدعی علیہ بعد ان اقام المدعی شاهدا واحدا او عجز ان یتم البینة وذلک لان الصحابی لم یبین فی حدیثہ صیغة القضاء قالہ التوربشتی اقول قولہ قضی بالیمین مع الشاهد کالصریح فی ان القضاء منسوب الی الیمین مع وجدان شاهد مع المدعی لانہ لا عبرة بہ لعدم تمام النصاب وقد قال اللہ تعالی واستشهدوا شهیدین من رجالکم فان لم یکونا رجلین فرجل وامرأتان فہذا دلیل قطعی والحدیث محتمل فلا یعارض القطعی واللہ اعلم واما حدیث قضی بیمین وشاهد فمعناہ عند من لم یقل بالقضاء بیمین المدعی مع شاهدہ انہ قضی للمدعی علیہ بیمینہ تارة وقضی للمدعی ببینة تارة اخری لان المراد بالشاهد الجنس وہذا ایضا محتمل کما تری فلا یعارض النص القطعی

عارضۃ الاحوذی

العربی رضی اللہ عنہ ہذا فی فضلہ ورحمتہ فانا فیما ابتلی بہ عباده فیوم بیوم کسائر اصول الشریعة السامحة التقدیر الاثبت فیہ خمس عشر صاعا لستین مسکینا والصاع اربعة امداد ولہذا دفع الیہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم العرق الاجمیعہ کفارة وانما ذکر لہ الحاجة فاعطاہ العرق لیطعمہ ستین مسکینا کان خمسة عشر صاعا او عشرین ومن قال انہ کان مد لکل مسکین کما قال الثوری وابو حنیفة اخذہ من فدیة الاذی وہو اصل ومن ردہ الی کفارة الیمین من اوسط ما تطعمون اہلیکم کما بیناہ فی کتاب الاحکام فقولہ خمسة عشر صاعا کانت لستین مسکینا علی الوسط واللہ اعلم الثامنة اذا کان الواطی معسرا قال الاوزاعی لا شیء علیہ الا التوبة قلنا النبی صلی اللہ علیہ وسلم قدم الکفارة لاکلہ یحکم الحاجة علی کفارتہ ولم یخبرہ بسقوط ما وجب علیہ عنہ فکان منظورا بہ الی المیسرة کسائر الحقوق والکفارات التاسعة ذکر النبی صلی اللہ علیہ وسلم حکم الرجل فی

بقیہ صفحہ ۹۲

عارضۃ الاحوذی

الکفارۃ ولو یذکر حکم المرأۃ قال الشافعی علیہا وان طاوعتہ وقال مالک ان اکرھھا فعلیہ کفارتان وقال الاوزاعی کقول الشافعی الا انہ قال ان کفر بالصیام لا یجزئہ ان یصوم عنہ وعنھا وھذا مما لا التفت علیہ ساعۃ فکیف ان اشتغل بالرد علیہ وقال ابو حنیفۃ سواء طاوعتہ او اکرھھا کفارۃ واحدۃ ولا شک فی وجوب الکفارۃ علیھا لانھا افطرت فی یوم من رمضان ھاتکۃ للحرمۃ فوجبت علیھا الکفارۃ کالرجل فان قیل فلو سکت النبی صلی اللہ علیہ وسلم وتاخیر البیان عن وقت الحاجۃ لا یجوز قلنا لان بیانہ لہ بیان لھا وفیھا اذا الحکم سواء العاشرۃ اذا افطر یوما من رمضان متعمدا لزمہ الامساک بعد ذلک ولو یحل لہ الاکل واما من افطر لعذر فانہ یاکل بقیۃ یومہ واما من افطر بغیر عذر کالکافر اول النھار او الصبی یبلغ فانہ یلزمہ الامساک فی بقیتہ وکذلک المجنون یفیق والحائض تطھر عند ابی حنیفۃ وقال

شرح سراج احمد

علیہ وسلم مرسلا یعنی سفیان ثوری ہم از وی مرسل روایت میکند وروی عبد العزیز بن ابی سلمۃ ویحیی بن سلیم ھذا الحدیث عن جعفر بن محمد عن ابیہ عن علی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم والعمل علی ھذا عند بعض اھل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرھم انہ ان الیمین مع الشاھد الواحد جائزۃ فی الحقوق والاموال وروایت کردہ عبد العزیز ویحیی این حدیث را از جعفر صادق از پدر خود از علی مرتضی از آنحضرت وعمل برین است نزد بعضی اہل علم از یاران آنحضرت وغیر ایشان اعتقاد کردہ اند کہ سوگند با یک گواہ رواست در حقوق واموال وھو قول مالک بن انس والشافعی واحمد واسحق وقالوا وگفتہ اند ایشان لا یقضی بالیمین مع الشاھد الواحد الا فی الحقوق والاموال حکم کردہ نشود بسوگند با یک گواہ مگر در حقہا وما لہا ولم یر بعض اھل العلم من اھل الکوفۃ وغیرھم ان یقضی بالیمین مع الشاھد الواحد واعتقاد نکردہ بعضی از اہل علم از اہل کوفہ وغیرہ یعنی امام ما ابو حنیفہ اینکہ حکم کردہ شود بسوگند ہمراہ یک گواہ از جہت مخالفت آیت وصریحات نص قرآنی کہ واستشھدوا شھیدین من رجالکم بدانکہ خلاف نیست کسی در صحت احادیث یمین با شاہد واحد گفت امام نووی درین مسالہ احادیث بسیار آمدہ اند از روایت علی مرتضی وابن عباس وزید بن ثابت وابی ہریرہ وعمارۃ بن حزم وسعد بن عبادہ وعبد اللہ بن عمرو مغیرہ واورا کردہ است شیخ جلال الدین سیوطی این حدیث را در جمع الجوامع بلفظ قضی بالیمین مع الشاہد از روایت مسلم واحمد وابو داود وابن ماجہ از ابن عباس واز روایۃ احمد وترمذی وابن ماجہ از جابر واز روایۃ ابی داود وترمذی از ابی ہریرہ واز روایت احمد وطبرانی از عمارہ بن حزم واز روایت طبرانی وحاکم از بلال بن الحارث مزنی واز روایت احمد ودار قطنی از سعد ابن عبادہ واز روایت طبرانی وابو نعیم در حلیہ از زید بن ثابت واز روایت بیہقی از علی وابن عمر وعمل نمی نمایند ایمہ ما حنفیہ از جہت مخالفت کتاب وسنت مشہورہ وروایت ست از زہری در یمین با یک گواہ کہ آن بدعت ست واول کسیکہ حکم بآن کردہ معاویہ بود چنانکہ تروی کردہ است آن را ابن ابی شیبہ گفت امام محمد ذکر کردہ است آن را ابن ابی ذئب از ابن شہاب کہ گفت سوال کردم پر سیدم ابن شہاب را از حال یمین با یک شاہد پس گفت ابن شہاب کہ آن بدعت ست واول کسیکہ حکم بآن کردہ معاویہ بود وابن شہاب اعلم نزد اہل مدینہ بحدیث از دیگر محدثین وہمچنین ابن جریج نیز از عطاء بن ابی رباح کہ او گفت انہ کان القضاء الاول لا یقبل الا بشاہدین فاول من قضی مع الشاہد عبد الملک وجواب داده از حدیث مسلم کہ آن منقطع ست مصنف گفتہ است در علل کبیر سوال کردم امام بخاری را ازین حدیث پس گفت کہ عمرو بن دینار شنیدہ است آن را از ابن عباس ولو سلم فمثل ہذہ العبارۃ لا یفید العموم لان الحجۃ فی المحکی لا فی الحکایۃ والمحکی قد یکون خاصا قال التوربشتی وجہ ہذا الحدیث عندی ان الایمان فی القضاء بالیمین والشاہد انہ یحتمل ان یکون قضی بیمین المدعی علیہ بعد ان اقام المدعی شاہدا واحدا وعجز من ان یتم البینۃ درین مسالہ علماء را گفتگو بسیار ست وہر یکی را از فریقین وجوہ اند درین مختصر نیاید

باب ما جاء فی العبد یکون بین رجلین فیعتق احدھما نصیبہ

یکون بین الرجلین فیعتق احدھما نصیبہ باب ست در ذکر بندہ کہ باشد میان دو کس مشترک پس آزاد کند یکی از دو شریکان حصہ خود را حدثنا احمد بن منیع نا اسمعیل بن ابراھیم عن ایوب عن نافع عن ابن عمر عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال من اعتق نصیبا او قال شقصا او قال شرکا لہ فی العبد فرمود آنحضرت ہر کہ آزاد کند حصہ خود را شک از راوی ست در لفظ نصیب

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی العبد یکون بین رجلین فیعتق احدھما نصیبہ **قولہ** من اعتق نصیبا المراد بمن المکلف فخرج الصبی والمجنون **قولہ** او قال شقیصا ھو شک من الراوی وکذا قولہ او شرکا والشقیص والشقص بکسر الشین المعجمۃ وسکون القاف وکذا الشرک بکسر الشین وسکون الراء بمعنی النصیب فی العین المشترکۃ من کل شیء کذا فی النہایۃ

بقیہ صفحہ ۹۳

فتحی بن ذکر عبد الملک بن مروان واشار الی انکارہ الحکم بن عتیبۃ وروی عن عمر بن عبد العزیز ذکر القضاء بالیمین والشاہد علی خلافہ ومن مذہب ابن شبرمۃ وفی التمہید ذکر یحیی بن یحیی فی الموطا عن ابن شہاب ان اول من قضی بالیمین مع الشاہد الواحد معاویۃ وذکر ابن ابی ذئب عن ابن شہاب ان اول من قضی بالیمین مع الشاہد الواحد عبد الملک بن مروان وذکر ابن سیوطی فی التعلیق المجید عن ابن ابی شیبۃ فی مصنفہ حدثنا ابن ابی زائدۃ عن ابن ابی ذئب عن ابن شہاب قال اول من قضی بالیمین مع الشاہد الواحد عبد الملک بن مروان وذکر ابن ابی شیبۃ فی مصنفہ حدثنا وکیع عن ابن ابی ذئب عن ابن شہاب قال اول من قضی بالیمین مع الشاہد الواحد عبد الملک بن مروان وذکر ابن ابی شیبۃ فی مصنفہ حدثنا ابن ابی زائدۃ عن ابن ابی ذئب عن ابن شہاب قال اول من قضی بالیمین مع الشاہد الواحد عبد الملک بن مروان وذکر ابن ابی شیبۃ فی مصنفہ حدثنا وکیع عن ابن ابی ذئب عن ابن شہاب قال اول من قضی بالیمین مع الشاہد الواحد عبد الملک بن مروان

شرح سراج احمد

وشقص و شرک یعنی هر که آزاد کرد حصهٔ خود را که برای او است در بندهٔ مشقص که بر شیوع معنی نصیب و حصه آید و کان له من المال ما یبلغ ثمنه بقیمة العدل و باشد مر او را مالی که برسد بهای بندهٔ را به بها کردن مرد عادل یعنی وقتیکه مویسر باشد فهو عتیق پس آن بنده آزاد شود والا فقد عتق منه ما عتق و اگر تنگدست باشد پس تحقیق آزاد شد از بنده آنچه آزاد گشت ظاهر این حدیث دلالت دارد بر آنکه اگر معتق موسر باشد ضامن میگردد مر شریک را و آزاد میگردد بر وی و اگر معسر باشد آنچه آزاد کرده شد آزاد و آنچه آزاد نشد بنده است و آزادگی بنده متجزی میگردد و تکلیف کرده نمیشود شریک باعتاق حصهٔ وی و استسعا نموده نمی شود عبد و این مذهب امام شافعی و مذهب امام ابو حنیفه باوجود آنکه قائل اند بتجزی آزادی و بندگی آن ست که اگر معتق موسر باشد ضامن میشود یا استسعا می کند شریک عبد را یا اعتاق میکند و اگر معسر باشد ضامن نمیگردد و لیکن شریک یا استسعا میکند یا آزاد میکند صاحبه میگویند که در وقت غنا ضمان است و در فقر استسعاست و عبد معتق ست از جهت عدم تجزی در اعتاق و معنی استسعا آن ست که عبد تکلیف کرده میشود باکتساب مال و تحصیل قیمت برای شریک و بعضی گفته اند که خدمت نمیکند عبد شریک را بقدر آنچه مر او راست در وی از ملک و گفته اند که معنی استسعا همین ست قال ایوب و ربما قال نافع فی هذا الحدیث یعنی فقد عتق منه ما عتق گفت ایوب گاهی گاهی میگفت نافع در این حدیث یعنی فقد عتق منه ما عتق حدیث ابن عمر حدیث حسن صحیح و قد رواه سالم عن ابیه عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه چنانکه میگوید مصنف حدثنا بذلک الحسن بن علی الخلال نا عبد الرزاق نا معمر عن الزهری عن سالم عن ابیه ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم قال من اعتق نصیبا له فی عبد و کان له من المال ما یبلغ ثمنه فهو عتیق من ماله ترجمه اش گذشته ست هذا حدیث حسن صحیح حدثنا علی بن خشرم انا عیسی بن یونس عن سعید بن ابی عروبة عن قتادة عن النضر بن انس عن بشیر بن نهیک عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من اعتق نصیبا او قال شقصا فی مملوک فخلاصه فی ماله ان کان له مال یعنی اگر باشد مر او را مال قیمت کرده شود بقیمت عادل ثم یستسعی فی نصیب الذی لم یعتق

شرح ابی الطیب

قوله وکان له من المال ما یبلغ ثمنه ای و کان المعتق بکسر التاء ما یبلغ قیمة باقیة من الثمن قال ابن الهمام المعتبر یسار التیسیر و هو ان یملک من المال قدر قیمة نصیب الساکت و هو ظاهر الروایة و هو قول الشافعی و مالک و احمد و فی روایة الحسن یستثنی الکفاف و هو المنزل و الخادم و ثیاب البدن لا یسار الغنی المحرم للصدقة کما اختاره بعض المشایخ لان یسار التیسیر یعتدل النظر من الجانبین **قوله** بقیمة العدل علی الاضافة البیانیة ای بقیمة هی عدل وسط لا زیادة فیها و لا نقص او تقویم عدل من المقومین **قوله** فهو عتیق ای فعبده ذلک عتیق علیه و علیه اعطاء القیمة لشرکائه او لشریکه **قوله** والا فقد عتق منه ما عتق ای و ان لم یکن له مال یبلغ ذلک الثمن فقد عتق من العبد القدر الذی عتق باعتاقه فی شرح السنة فیه دلیل علی ان من اعتق نصیبه من عبد مشترک بینه و بین غیره و هو موسر بقیمة نصیب الشریک یعتق کله علیه بنفس الاعتاق و لا یتوقف علی اداء القیمة و لا علی الاستسعاء و یکون ولاؤه کله للمعتق انتهی و قال النووی لا خیار للشریک فی هذا و لا للعبد و لا للمعتق بل ینفذ الحکم و ان کره هو کلهم مراعاة لحق الله تعالی فی الحریة **قوله** ثم یستسعی بصیغة المجهول ای یستسعی العبد الاستسعاء ان یکلف بالاکتساب و الطلب حتی یحصل قیمة نصیب الشریک الآخر فاذا دفعها الیه عتق کذا فسره الجمهور و قال بعضهم هو ان

عارضة الاحوذی

الشافعی لا امساک علیهم و قال علماؤنا الکافر یسلم یلزمه الامساک لانه افطر بمعصیة و تعلق ابو حنیفة بام النبی صلی الله علیه وسلم یوم عاشوراء بالامساک و لو لیکن یلزمهم الصوم فی اول النهار و ذلک امر قد نسخ اصله فلا یثبت فی الجملة وصفه و المسألة مشکلة طویلة قد بیناها فی مسائل الخلاف و نکتتها ان هؤلاء کانوا مامورین بالاکمل بخطاب الشرع مع وجود خطابه بالفرض و یوم عاشوراء لم یکن بعد فرض علیهم صوم فتجدد الخطاب فتجدد الامر **باب** السواک عامر بن ربیعة رایت النبی صلی الله علیه وسلم ما لا احصی یتسوک و هو صائم حدیث حسن صحیح الاسناد ذکر البخاری هذا الحدیث فی التراجم و لم یحتج به و اتفق علیه العارضة قال علماؤنا لم یصح فی سواک الصائم حدیث نفیا و لا اثباتا الا ان النبی صلی الله علیه وسلم حض علیه عند کل وضوء و عند کل صلوة

ع شرح نفح العوفه و نفح الشذی و نفح الطیب و نفح الورد و نفح الریاض و نفح العنبر و نفح الکمام و نفح الکمام و نفح السروی کذا فی السیوطی و نفح السول و نفح الشمام ابو الشمام البصری ثقة من الثالثة کذا فی التقریب ۱۲

عارضة الاحوذی

مطلقا من غير تفريق بين صائم وغيره ويدل يوم الجمعة الى السواك ولم يفرق بين صائم وغيره وقد قدمنا فوائد العشرة في الطهارة و الصوم احق بها وتعلق الشافعي بالحديث الصحيح لخلوف فم الصائم اطيب عند الله من ريح المسك فصار محمد اشرعا فلم يجز ازالته بالسواك اصلا دم الشهيد قال فيه اللون لون الدم والريح ريح المسك فلاجرم لا يجوز غسله قال علماؤنا السواك لا يزيل الخلوف وفيها كلام طويل تود عليه مراما مع الاشياخ والاصحاب فلم الح فيه بارقة صواب حتى افادنا شيخنا القاضي حرم المسجد الاقصى ابو الكرم مكي بن مرزوق قال افادنا القاضي سيف الدين بها فقال السواك مطهرة للفم فلو يكره للصائم كالمضمضة لاسيما وهي رائحة تتأذى بها الملائكة فلا تترك هنالك واما الخبر فمقالة عظيمة بديعة فيما افادنا عن سيف الدين وهي ان النبي صلى الله عليه وسلم انما مدح الخلوف نهيا

شرح سراج احمد

غير مشقوق عليه يسير سعي كنانيده شود بنده دران حصه كه آزاد نشده است در حاليكه سختي كرده نشود بر بنده دوسي وسعي بآساني كنانيده شود

وفي الباب عن عبد الله بن عمر رواه ابن عدي عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده حدثنا محمد بن بشار نا يحيى بن سعيد عن سعيد ابن ابي عروبة نحوه وقال شقيصا وگفته است سعيد بن ابي عروبه بلفظ شقيص را هذا حديث حسن صحيح وهكذا روى ابان بن يزيد عن قتادة مثل رواية سعيد بن ابي عروبة وروى شعبة هذا الحديث عن قتادة ولم يذكر فيه امر السعاية وذكر نكرده است شعبه لفظ سعايه را واختلف اهل العلم في السعاية فراى بعض اهل العلم السعاية في هذا وهو قول سفيان الثوري واهل الكوفة وبه يقول اسحق وقد قال بعض اهل العلم اذا كان العبد بين رجلين فاعتق احدهما نصيبه فان كان له مال غرم نصيب صاحبه عتق العبد من ماله چون باشد بنده ميان دو مرد پس آزاد كرد يكي ازان دو حصه خود را پس اگر باشد مر معتق را مال ضامن ميشود حصه صاحب خود را و آزاد شود بنده از مال وي وان اگر نيكن له مال عتق من العبد ما عتق واگر نباشد مر او را مالي مستند ست آزاد كرده او بنده انچه باد شد ولا يستسعى وسعي كنانيده نشود وقالوا بما روى عن ابن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم وقائل گشته اند بچيزيكه روايت كرده شده است ازابن عمر از انحضرت وهذا قول اهل المدينة ويد يقول مالك بن انس والشافعي واحمد واسحق

باب ما جاء في العمرى

باب ست در بيان انچه آمده است در حق عمري بضم عين مهمله وسكون ميم وراء والف مقصوره بروزن جبلى كه گويند مالك بديگرے كه اين سراى يا اين خانه مر تراست تا تو زنده اى اين جائز ست و تا اين شخص زنده است بدر ستوان كرد اما بعد ازوى باولاد او ميراث نيز مى رسد باينه درين خلاف ست در ترجمه مشكوة نوشته است كه اين گفتن برسه وجه است يكى آنكه مالك گويد كه اين خانه و يا اين سراى حر تراست و تراد ادم تا تو زنده واگر بميرى حر واراثان تو واولاد تو را بود و دوم حلما اتفاق دارند كه اين سه چيز است و بيرون مى آيد از ملك مالك و مالك ميگردد آن شخص سراى و خانه را و مى باشد بعد ازوى واراثان او را واگر وارث نباشد داخل بيت المال بود و سوم آنكه مطلق بگويد كه اين خانه و اين سراى مر تراست ملك تو حمهور برانند كه حكم اول ست بعد ازوى بواراثان او ميرسد مذهب امام مانيز همين ست واصح آن ست كه قول امام شافعي نيز همين ست و نزد بعضى علماء درين صورت واراثان را نمى رسد و بمردن آن مالك باز ميگردد سوم آنكه گويد كه اين مر تراست ملك تو عمر تو واگر بميرى ازان من و واراثان من باشد صحيح آنست كه اين نيز حكم اول دارد نزد ما و اين شرط فاسد ست و بهبه بشرط فاسد فاسد نگردد حدثنا محمد بن المثنى نا ابن ابي عدي عن سعيد عن قتادة عن الحسن عن سمرة ان نبي الله صلى الله عليه وسلم قال العمرى جائزة لاهلها فرمود آنحضرت عمرى جائز ست مر اهل عمرى را او ميراث لاهلها يا ميراث ست مر اهل عمرى را وفي الباب عن زيد بن ثابت اخرجه النسائي عنه بلفظ العمرى جائزة لاهلها

شرح ابی الطیب

يخدم سيده الذي له يعتق بقدر ما فيه من الرق **قوله** غير مشقوق عليه نصب غير على انه حال وضبط بعضهم بالرفع على انه خبر مبتدأ محذوف وفي معنى غير مشقوق عليه ان لا يكلف بما يشق عليه وفي شرح السنة قال بعضهم اي لا يستغلى عليه في الثمن انتهى وفيه نظر للزوم الاستدراك **باب** ما جاء في العمرى وهي فعلى من العمر بضم مهملة وسكون ميم وفتح راء بعدها الف مقصورة قال العسقلاني وحكى ضم الميم مع ضم اوله ما خوذة من العمر والرقبى بوزنها ما خوذة من المراقبة **قوله** جائزة لاهلها اى جائزة للمعمر له بفتح الميم المشددة وقوله او ميراث لاهلها شك من الراوي وفي مسلم عن جابر مرفوعا العمرى ميراث لاهلها ويحتمل ان يكون او بمعنى الواو قال النووي العمرى قول القائل لعمرك هذه الدار مثلا او جعلتها لك عمرك او حياتك او ما عشت او ما يفيد هذا المعنى وقال

الترجمة

۱۵ عمرى بالسكون اهل عمرى را كه عمرى كرده شده و عمرى بالضم اوداده شده و دراده شده وسرى او را واو را خراج كرده طبرانى از زيد بن ثابت مرفوعا العمرى جائزة لاهلها او ميراث لاهلها وفى رواية لمسلم العمرى ميراث لاهلها ولا ترجعوا فى اموالكم فمن اعمر شيئا فهو لورثته من بعده وفى رواية لابى داود من اعمر عمرى له ولعقبه فقد قطع قوله حقه فيها فهى لمن اعمرها ولعقبه من بعده وفى رواية للنسائى من اعمر رجلا عمرى له ولعقبه فقد قطع قوله حقه فيها فهى لمن اعمرها ولعقبه من بعده وفى رواية لابى داود من اعمر عمرى له ولعقبه فقد قطع قوله حقه فيها فهى لمن اعمرها ولعقبه من بعده وفى رواية للنسائى من اعمر رجلا عمرى له ولعقبه فقد قطع قوله حقه فيها فهى لمن اعمرها ولعقبه من بعده

۱۲ در نسخه مكتوبه بخط مصنف رحمه الله اين حديث بدون اين زيادت است و در نسخه كه از روى آن نقل كرده شده است اين زيادت است و در صحيح مسلم نيز همين است

۱۳ رواه الجماعة الا البخاري عن ابن عباس وابن عمر وجابر وابي هريرة وابي سلمة وزيد بن ثابت وابي حية وعمرو بن شعيب عن ابيه عن جده وابن ماجة

شرح سراج احمد

واخرج الطبرانی عنہ بلفظ العمری والرقبی سبیلہا سبیل المیراث وجابر اخرجہ احمد والشیخان والنسائی عنہ بلفظ العمری جائزۃ لاہلہا وابی ہریرۃ بلفظ العمری میراث لاہلہا اخرجہ مسلم وعائشۃ وابن الزبیر ومعاویۃ واخرجہ النسائی عن ابن عباس وحدیث جابر بہ بسیار طرق مروی گشتہ است حدثنا الانصاری نا معن نا مالک عن ابن شہاب عن ابی سلمۃ عن جابر بن عبد اللہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ایما رجل اعمر عمری لہ ولعقبہ ہر مردی کہ کردہ شد عمری مر او را و مر اولاد او را کہ پس آنرا وی بمانند فانہا للذی یعطاہا لا ترجع الی الذی اعطاہا پس بدرستیکہ آن عمری مر کسی را است کہ دادہ شد او را آن عطیہ ونیست رجوع عطیہ بسوی کسیکہ دادہ او را آن لانہ اعطی اعطاء وقعت فیہ المواریث زیرا کہ بدرستیکہ معطی دادہ است ادائی کہ واقع شدہ دران میراثہا یعنی ہبہ صحیح ست مع القبض پس رجوع نکند ہذا حدیث حسن صحیح وہکذا روی معمر وغیر واحد عن الزہری مثل روایۃ مالک وروی بعضہم عن الزہری ولعقبہ ذکر نکردہ است زہری لفظ ولعقبہ را والعمل علی ہذا عند بعض اہل العلم قالوا اذا قال ہی لک حیاتک ولعقبک گفتہ اند علما چون گفت معطی کہ آن مر تراست مدت حیات تو ومر برای اولاد تو فانہا لمن اعمرہا لا ترجع الی الاول پس بدرستیکہ آن موہوبہ برای کسی ست کہ عمری کردہ آن را رجوع نکند آن عمری بسوی اول واذا قال لعقبک وچون نگفت معمر لفظ لعقبک را فہی راجعۃ الی الاول پس بدرستیکہ آن موہوبہ برجوع کنندہ است بسوی اول اذا مات المعمر چون مرد عمری کردہ شدہ وہو قول مالک بن انس والشافعی وروی من غیر وجہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال العمری جائزۃ لاہلہا والعمل علی ہذا عند بعض اہل العلم قالوا اذا مات المعمر فہو لورثتہ چون بمیرد معمر کہ برای وی عمری کردہ شدہ پس آن شئی برای ورثۂ وی ست وان لم یجعل لعقبہ واگرچہ نگردانیدہ باشد آن عمری را برای ورثۂ وی وہو قول سفیان الثوری واحمد واسحق **باب** ما جاء فی الرقبی باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در ذکر رقبی بضم را وسکون قاف وآن آنست کہ بگوید یا مالک گردانیدم این سرای را برای تو یا این شرط کہ اگر بمیرم من پیش از تو سر آ مر ترا باشد واگر تو بمیری پیش از من برگردد بسوی من زیرا کہ ہر یکی مراقب موت دیگر ست حدثنا احمد بن منیع نا ہشیم عن داود بن ابی ہند عن ابی الزبیر عن

شرح ابی الطیب

قال اصحابنا للعمری ثلثۃ احوال احدہا ان یقول اعمرتک ہذہ الدار فاذا مت فہی لورثتک ولعقبک فتصح بلا خلاف ویملک رقبۃ الدار وہی ہبۃ فاذا مات فالدار لورثتہ ولا فلبیت المال ولا تعود الی الواہب بحال وثانیتہا ان یقتصر علی قولہ جعلتہا لک عمرک ولا یتعرض لما سواہ ففی صحتہ قولان للشافعی اصحہما وہو الجدید صحتہ فلہ حکم الحال الاولی وثالثتہا ان یقول جعلتہا لک عمرک فاذا مت عادت الی فالی ورثتی ففی صحتہ خلاف والاصح عندنا صحتہ فیکون لہ حکم الاولی واعتمد واعلی الاحادیث المطلقۃ وعدلوا عن قیاس الشروط الفاسدۃ وقال احمد یصح العمری المطلقۃ دون الموقتۃ وقال مالک العمری فی جمیع الاحوال تملیک المنافع الدار ہبۃ لا یملک فیہا رقبتہا بحال وقال ابو حنیفۃ بالصحۃ کمذہبنا انتہی **قولہ** اعمر عمری لعل بناء المفعول وعمری مفعول مطلق لہ متعلق باعمر والضمیر للرجل **قولہ** ولعقبہ بکسر القاف وقیل بسکونہا مع فتح العین وکسرہا ولا لانسان **قولہ** فانہا للذی یعطاہا ضمیر فانہا للعمری ویعطاہا بصیغۃ المجہول **قولہ** لا ترجع بصیغۃ التانیث وقیل بالتذکیر ای لا تصیر الی الذی اعطاہا یعنی عطیۃ ماضیۃ غیر راجعۃ الی الواہب **قولہ** وقعت فیہ المواریث ای صارت ملکا للمدفوع الیہ فیکون بعد موتہ لورثتہ کسائر املاکہ ولا ترجع الی الدافع کما لا یجوز الرجوع فی الموہوب والیہ ذہب ابو حنیفۃ ومالک والشافعی سواء ذکر العقب او لم یذکر وقال مالک یرجع الی المعطی ان کان حیا والی ورثتہ ان کان میتا اذا لم یذکر عقبہ **باب** ما جاء فی الرقبی

عارضۃ الاحوذی

للناس عن تقذرہ کالمۃ الصائمین بسبب الخلوف لانہیا للصائم عن السواک واللہ غنی عن وصول الروائح الطیبۃ الیہ فعلمنا یقینا انہ لم یرد بالنہی استیفاء الرائحۃ وانما اراد نفی الناس عن کراہیتہا وہذا التاویل اولی لان فیہ اکراما للصائم ولا تعرض فیہ للسواک فیذکر او یتاول وامادم الشہید فانہا ابقی واثنی علیہ لانہ قتل مظلوما ویاتی خصما ومن شان حجۃ الخصم ان تکون بادیۃ وشہادتہ ظاہرۃ غیر خفیۃ لاسیما وفی ازالۃ الخلوف بالسواک اخفاء الصیام وہو بعدہ من الربا ویوم حصلت ہذہ المسالۃ قلت الحمد للہ الذی افادنی ہذہ فی الرحلۃ وعلمت انی لو لم یحصل لی غیرہا لکفتنی ثم رحلت بعد ذلک الی العراق فوجدتہا عند علمائہم مبثوثۃ فزدت بہا غبطۃ **باب** الکحل للصائم ابو عاتکۃ عن انس ابن مالک قال جاء رجل الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال اشتکت عینی افاکتحل وانا صائم قال نعم ابو عاتکۃ یضعف ولیس فی الباب حدیث صحیح یصح العارضۃ لتعلموا

۱۲ منہ حدیث علیکم بالاثمد الخ عند النوم و حدیث صحیح علیکم بالاثمد فانہ یجلو البصر و ینبت الشعر زاد الیقینی ویحیث المرجع

شرح سراج احمد

جابر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم العمری جائزة لاهلها والرقبی جائزة لاهلها عمری جائز است مر اہل آن را و رقبی جائز است مر اہل رقبی را و مراد باہل آن کسی ست کہ کردہ شد عمری و رقبی برای او دادہ شدہ و خانہ و سکنی را و ارادہ و در ہدایہ گفتہ است کہ رقبی جائز است نزد امام ما ابی حنیفہ و مالک و استدلال کردہ اند بحدیثی کہ ابو داود و نسائی مرفوعا روایت کردہ اند کہ من اعمر عمری فہی لمعمرہ محیاہ و ممانة لانہ یصیر من ارقب شیئا فہو سبیل المیراث و گفت امام شافعی احمد و ابو یوسف رقبی روست و استدلال گرفتہ اند بحدیثی کہ روایت کردہ است احمد و نسائی کہ العمری جائزة لمن اعمر والرقبی جائزة لمن ارقب و اجیب عنہ بانہ ماخوذ من الارقاب معناہ رقبة اری فی یدہ و ذلک جائز لکن لما احتمل الامرین لم یشبت المہیة بالشک کذا ذکرہ العینی فی شرح الکنز ہذا حدیث حسن و قد رواہ بعضہم عن ابی الزبیر عن جابر موقوفا و روایت کردہ اند بعضی علما از ابی الزبیر از جابر روایت موقوف و العمل علی ہذا عند بعض اہل العلم من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم و غیرہم ان الرقبی جائزة مثل العمری رقبی روست مانند عمری و ہو قول احمد و اسحق و فرق بعض اہل العلم من اہل الکوفة و غیرہم بین العمری و الرقبی و تفریق کردہ اند بعضی اہل علم از اہل کوفہ و غیر ایشان میان عمری و رقبی فاجازوا العمری و لم یجیزوا الرقبی پس روا داشتہ اند عمری را و روا نداشتہ اند رقبی را و تفسیر الرقبی ان یقول و رقبتی ہذہ لک ما عشت ہذا الشیء لک ما عشت این چیز مر ترا ست ما دامیکہ زندہ مانی تو فان مت قبلی فہی راجعة الی پس اگر بمیری تو پیش از من پس آن چیز راجع ست بسوی من و من مالک آن را و قال احمد و اسحق الرقبی مثل العمری و ہی لمن اعطاہا و گفت امام احمد و اسحق و شافعی و ابو یوسف رقبی مانند عمری ست در جواز و برای کسی ست کہ دادہ آمد ابو حنیفہ و مالک ترجع الی الاول و نمی گردد بسوی اول کہ معطی ست **باب ما ذکر عن رسول الله صلی الله علیه وسلم فی الصلح بین الناس** باب ست در بیان آنچہ ذکر کردہ شدہ است از آنحضرت در بیان صلح کردن میان مردم حدثنا الحسن بن علی الخلال نا ابو عامر العقدی نا کثیر بن عبد الله بن عمرو بن عوف المزنی عن ابیه عبد الله بن عمرو بن عوف عن جده عمرو بن عوف المزنی او عمرو بن عوف بن زید بن ملیحة و گویند ملیحة بن عمرو بن بکر بن عثمان بن عمرو بن اقیش بن طانجة بن الیاس بن مضر و ہر کسی باشد از اولاد عمرو بن اقیش بن طانجہ پس و نسبت کردہ میشود بسوی ام خویش مزینہ بنت کلب بن وبرہ و بود او و قدیم الاسلام قدوم کردہ ہمراہ آنحضرت بمدینہ و گفتہ اند کہ او از مشاہد او خندق بود و او بود یکی از کاتبین کہ فرمودہ است حق تعالی در شان ایشان تولوا و اعینہم تفیض من الدمع حزنا ساکن شد در مدینہ و ہم در انجا وفات کرد در آخر خلافت معاویہ ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال الصلح جائز بین المسلمین صلح نمودن روا ست میان مسلمانان کہ چون نزاع افتد در میان ایشان الا صلحا حرم حلالا او احل حراما مگر روا نیست آن صلحی کہ حرام کند حلال را و یا حلال کند حرام را مثلا

شرح ابی الطیب

قولہ والرقبی جائزة یقال ارقبہ الرقبی من الارقاب بمعنی المراقبة والاسم الرقبی و ہی ان یقول وہبت لک داری فان مت قبلی رجعت الی و ان مت قبلک فہی لک فہی فعلی من المراقبة لان کلا منہما یرقب موت صاحبہ کذا فی تلخیص الحبائر ثم الرقبی لا تصح عند ابی حنیفة و محمد و تصح عند ابی یوسف **باب ما ذکر عن رسول الله صلی الله علیه وسلم فی الصلح بین الناس قولہ الا صلحا** فی بعض النسخ صلح بالرفع و التقدیر بتاویل فلا یحرم الا صلح و من صورة ان یصالح امرأته علی ان لا یطأ جاریته **قولہ او احل حراما** کان یصالح من دراهم علی اکثر منها فانه لا یحل للربا

قوت المغتذی

الصلح جائز بین المسلمین الا صلحا حرم حلالا کان یصالح امرأ علی ان لا یطأ جاریته او احل حراما کان یصالح من دراهم علی اکثر منها فانه لا یحل للربا

عارضة الاحوذی

ان العین لیست بناقلة الی الضم وان الاذن ناقلة وهذا امر ذکرته الاطباء وشهد له الحس فاذا اکتحل المرء افسدت اذنه فاذا اقطر فیها سال الی حلقه والعین منسدة وقد اختلف قول مالک فیه فی الجواز والکراهة وانکر ان یسأل عنه قال ما کان الناس یشددون هذا التشدید وقال فی المدونة یقطر اما وصل الی الحلق من العین فجعل له منفذا وقال ابو لا یقطر ولعل ما فی المدونة یحمل علی تقدیر انه یقطر و لیس کذلک واما السعوط فلیس فیه الا انه لا خلاف فی انه یقطر لانه منفذ واسع وقد قال النبی صلی الله علیه وسلم للقیط بن صبرة وبالغ فی المضمضة والاستنشاق الا ان تکون صائما فرجع المحاسن الثلث فنهی النبی صلی الله علیه وسلم عن المبالغة المضمضة مع الصیام لان الماء یسبق مع المبالغة الی حلقه فیفطر وهو حدیث ملیح وقد خالف الشافعی الکوفیین والمدنیین فقال اذا سبق الماء الی حلقه او اکره لم یفطر لانه ما قصد الفطر وهو مغلوب کالذباب یطیر الی حلقه فاذا بالغ

باقی در صفحۂ آئندہ

شرح سراج احمد

زنی دعوی کرد که شوہر من مرا طلاق دادہ است و مردم صلح بکنند میان او و شوہر او که بیست درہم مثلاً بگیرد و دعوی خود را که طلاق ست بگذارد و نزد شوہر خود ماند والمسلمون علی شروطهم و بر مسلمانان لازم ست که ثابت باشند بر شرطہای خویش که در صلح نمودہ اند الا شرطا حرم حلالا او احل حراما مگر شرطیکه حرام سازد حلال را و یا حلال سازد حرام را آن روا نیست هذا حدیث حسن صحیح و همین حدیث را اخراج کردہ است امام احمد و ابوداود و حاکم از ابی ہریرہ **باب** ما جاء فی الرجل یضع علی حائط جارہ خشبا باب ست در بیان مردی که بنهد بر دیوار همسایهٔ خود چوبی را حدثنا سعید بن عبد الرحمن نا سفیان بن عیینة عن الزهری عن الاعرج عن ابی هریرة قال سمعته یقول گفت اعرج شنیدم ابا ہریرہ را که میگفت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا استاذن احدکم جارہ ان یغرز خشبة فی جدارہ فلا یمنعه فرمود آنحضرت وقتیکه دستوری خواہد یکی را از شما همسایه را و اینکه بگذارد چوبی را در دیوار وی پس نباید که منع نکند او را فلما حدث ابو هریرة طأطأ رأسه پس گاه حدیث کرد ابو ہریرہ بمردم افگند سرهای خویش را فقال مالی اراکم عنها معرضین پس گفت ابو ہریرہ چیست مرا که می بینم شما را روی گردانندہ والله لارمین بها بین اکتافکم بخدا سوگند ہر آئینه بزنم بآن میان دوشهای شما یعنی حکم آنحضرت را قبول باید کرد وفی الباب عن ابن عباس و مجمع بن جارية بضم میم و فتح جیم و تشدید میم مکسورہ ابن جاریه بالجیم بن عامر الانصاری الاوسی المدنی صحابی ست در خلافت معاویه بن ابی سفیان وفات کرد حدیث ابی هریرة حدیث حسن صحیح و العمل علی هذا عند بعض اهل العلم و به یقول الشافعی و روی عن بعض اهل العلم منهم

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی الرجل یضع علی حائط جارہ خشبا **قوله** اذا استاذن احدکم جارہ کلمهٔ احدکم بالنصب مفعول مقدم و قوله جارہ فاعل **قوله** ان یغرز خشبة بالاضافة الی الضمیر او بتاء الوحدة روایتان و بینهما فرق لان الواحدة یخفف علی الجار ان یسمح بها بخلاف الخشب الکثیر و قیل المراد بالواحدة الجنس فیتحد معنی الروایتین قال القاضی عیاض رویناه قوله خشبة فی صحیح مسلم و غیره من الاصول و المصنفات بالافراد و خشبة بالجمع و قال الطحاوی عن روح بن الفرج سالت یاز بیدا و الحرث بن مسکین و یونس بن عبد الاعلی فقالوا کلهم خشبة بالتنوین علی الافراد قال عبد الغنی بن سعید کل الناس یقولونه بالجمع الا الطحاوی **قوله** طأطأ رؤسهم ای نکسوا رؤسهم کما فی روایة ابی داود **قوله** مالی اراکم معرضین ای عن هذه السنة او الخصلة او الموعظة او الکلمات و فی روایة ابی داود مالی اراکم اعرضتم **قوله** لارمین بها بین اکتافکم ای اقضی بها و اخرجها بینکم او اوجعکم بالتقریع بها کما یضرب الانسان بین کتفیه فهو کنایة عن الزامهم و بالحجة القاطعة و ضمیر بها للمقالة او الارمین بهذه المقالة بین اکتافکم بالتاء جمع کتف او بالنون جمع کنف بمعنی الجانب ای لاشیعن هذه المقالة فیکم بحیث تصیر کانها بین اکتافکم فلا یمکن لکم ان تغفلوا عنها او الضمیر للخشبة و المعنی ان رضیتم بهذا الحکم و الا لاجعل الخشبة بین قرابکم کارها و المراد المبالغة فی اجرائها الحکم فیهم و ان ثقل علیهم قیل وقع ذلک عن ابی هریرة حین کان والیا علی المدینة ثم اختلف العلماء فی معنی هذا الحدیث هل هو علی الندب الی تمکین الجار من وضع الخشب علی جدار جارہ ام علی الایجاب فیه قولان للشافعی و لاصحاب مالک اصحهما فی المذهبین الندب و به قال ابو حنیفة و الکوفیون و الثانی الایجاب و به قال احمد و ابو ثور و موظاهر الحدیث لقوله مالی اراکم معرضین الحدیث و اجاب الاولون بان اعراضهم انما کان لانهم فهموا من الندب الایجاب

عارضة الاحوذی

فی المضمضة ضمن لانه بمنزلة من حفر بیرا فی طریق فاما اذا اقام السنة فی المضمضة برفق فسبق الماء فلا ضمان لانه کمن حفر بیرا فی طریق فلا ضمان وکذلک لو حفرها باذن الامام کما تمضمض ههنا باذن الشارع واما قولهم انه لو یقصد فالقصد عندنا فی وجوه الضد و عدم القصد سواء کما بینا فی فطر الناسی فالحدیث ینقض الوضوء لانه ضده قصدا و لو یقصد و کذلک من شجر فاخطأ یقضی و ان لو یقصد و اما المکره یخلص نفسه بقطره یقضی و هو و هو اذا اخطأ یقضی فکیف اذا قصد **باب القبلة و المباشرة للصائم** روی عن عمرو بن میمون عن عایشة ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یقبل فی شهر الصوم و تروی ابو میسرة عمرو ابن شرحبیل عن عایشة قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یباشرنی و هو صائم و کان املککم لاربه حسنان صحیحان الاسناد قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی الله عنه عجبت لابی عیسی فی هذا الباب یروی هذا

بقیهٔ صفحهٔ ۹۸

ابن عبید الله عن ابن عباس قال کان من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم رجل یقال له ثعلبة بن حاطب فقال یا رسول الله ادع الله ان یرزقنی مالا فقال ویحک یا ثعلبة قلیل تؤدی شکره خیر من کثیر لا تطیقه ثم اتاه بعد ذلک فقال یا رسول الله ادع الله ان یرزقنی مالا فقال اما لک فی رسول الله اسوة حسنة فوالذی نفسی بیده لو شئت ان تسیل معی الجبال ذهبا و فضة لسالت فاتاه بعد ذلک فقال یا رسول الله ادع الله ان یرزقنی مالا فقال والذی نفسی بیده لئن سالت الله ان یرزقنی مالا لارزقنه کل ذی حق حقه فقال یا رسول الله ادع الله ان یرزقنی مالا فقال ویحک یا ثعلبة ما قلیل تؤدی شکره خیر من کثیر لا تطیقه فقال یا رسول الله ادع الله ان یرزقنی مالا فقال اما ترضی ان تکون علی مثل ما امرک الله به

عارضۃ الاحوذی

الحدیث عن عائشۃ عن عروۃ والاسود ومسروق وثمرو بن میمون وعلقمۃ وابوسلمۃ وشریح بن ارطاۃ وعلی بن الحسین ومحمد بن الاشعث بن قیس والقاسم بن محمد ابن ابی بکر وعبداللہ بن فروخ وابوقیس احد عشر رجلا سوی من ذکرمن لم یعتمد علی من لم یعتمد بصحبۃ عائشۃ ولا بصفۃ فانہ غریب وان کان صحیحا وقد رواہ عن ام سلمۃ ابوسلمۃ بن عبدالرحمن عن زینب ابنتہا عنہا ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان یقبلہا وہو صائم وقد رواہ ابو سلمۃ ایضا عنہا وقد رواہ شتیر بن شکل عن حفصۃ وام حبیبۃ وعول البخاری واحسن علی حدیث ابراہیم عن الاسود عن عائشۃ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان یقبل ویباشر وہو صائم وکان املککم لاربہ

الاحکام العارضۃ فیہا ان اللہ تعالی حرم المباشرۃ علی الصائم ینہیہ فی قولہ تعالی ولا تباشروہن وانتم عاکفون فی المساجد علی اصولنا وبقولہ احل

شرح سراج احمد

ملک بن انس قالوا لدان یمنع جارہ ان یضع خشبۃ فی جدارہ گفتہ اند امام مالک وغیرہ ہست مر آدمی را این کہ منع کند ہمسایۂ خود را اینکہ نہد چوب را در دیوار وی فی القول الاول اصح کہ مانع نشود از نہادن **باب** ماجاء ان الیمین علی ما یصدقہ صاحبہ باب ہست در بیان آنچہ آمدہ است بدرستیکہ سوگند واقع میشود بر چیزی کہ تصدیق میکند او را صاحب وی حدثنا قتیبۃ واحمد ابن منیع المعنی واحد قالا ناہشیم عن عبداللہ بن ابی صالح عن ابیہ ابی صالح عن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الیمین علی ما یصدقک بہ صاحبک سوگند تو واقع و محمول ست بر چیزی کہ تصدیق میکند ترا راست گمیدارد ترا صاحب تو کہ سوگند میخورد ترا یعنی معتبر در صدق یمین نیت آنکس ست کہ سوگند می دہد ترا و قصد دارد وی معتبر نیست دروی نیت حالف و توریۃ و تاویل وی و این بر تقدیری کہ صاحب حق باشد کہ باطل میگرداند حق وے بتوریہ چنانکہ در صورت استحلاف قاضی و نائب وی مدعا علیہ را و اگر این چنین نباشد یا در نجا استحلفی نباشد یا ک نیست توریہ خصوصا کہ دروی نفع یکی باشد چنانکہ در گفتن خلیل الرحمن علیہ السلام سارہ را کہ خواہر من ست بارادۂ اخوت باسلام تا از دست این ظالم خلاص گرداند و مانند آن قال النووی الیمین فی جمیع الاحوال علی قصد الحالف الا اذا استحلف القاضی او نائبہ فی دعوی توجہت علیہ فان یمینہ علی قصد المستحلف اما اذا حلف عند القاضی بلا استحلاف او استحلفہ القاضی بالطلاق والعتاق فالیمین علی نیۃ الحالف ہذا حدیث حسن غریب لا نعرفہ الا من حدیث ہشیم عن عبداللہ بن ابی صالح وعبداللہ ہو اخو سہیل بن ابی صالح والعمل علی ہذا عند بعض اہل العلم وبہ یقول احمد واسحق وروی عن ابراہیم النخعی انہ قال اذا کان المستحلف ظالما فالنیۃ نیۃ الحالف وروایت کردہ شدہ است از ابراہیم نخعی کہ چون باشد سوگند دہندہ ظالم و ستم کنندہ پس معتبر ست نیت سوگند خورندہ کہ نیت دیگر کردہ باشد و ہمین ست حکم در اکراہ مثلا شخصی گفت کہ سوگند بخور کہ این چیز من نیست و اکراہ کرد بر وی پس حالف سوگند خورد کہ این چیز من نیست و نیت کرد کہ خالق این نیستم مثلا پس نیت حالف معتبر ست و اذا کان المستحلف مظلوما فالنیۃ نیۃ الذی استحلف و چون باشد مستحلف و سوگند دہندہ بمظلوم کہ مال او نمی دہد و منکر شدہ است و سوگند می دہد کہ سوگند بخورد کہ اگر مال من باشد زن مرا طلاق پس سوگند خورد منکر ظالم بطلاق و از طلاق نیت دیگر کرد و نیت فرقت زن منکر پس اعتبار ست مر نیت کسی را کہ طلب سوگند کردہ کہ مظلوم و مستحلف ست **باب** ماجاء فی الطریق اذا اختلف فیہ کم یجعل باب ست در بیان راہی کہ اختلاف کردہ شد

شرح ابی الطیب

ولو کان واجبا لما اطبقوا علی الاعراض عنہ **قولہ** قالوا لدان یمنع وحملوا النہی علی التنزہ **باب** ماجاء ان الیمین علی ما یصدقہ صاحبہ ای المدعی یعنی علی ما ینویہ صاحبہ ویصدقہ انہ المراد بہ **قولہ** علی ما یصدقک بہ صاحبک ای مدعیک فلا ینفعہ الحیلۃ فی الیمین بان یرید الحالف بہ غیر ما یستحلف علیہ بل یقع الیمین علی ما یستحلف علیہ وذلک ان المنکر اذا حلف لا ینوی بیمینہ الا ما الواظہرہ الی صاحبہ المدعی علیہ وکشف لہ عن ضمیرہ فیہ لو ینکرہ فاما ان یاخذ فی المعاریض فلا ینفعہ باجماع من الامۃ لان الیمین حقہ فلا یکون الا علی وفق دعواہ ظاہرا وباطنا فاذا الغز او لحن لو ینفعہ ذلک وکان حالفا بالیمین الغموس وکان متعرضا للعذاب **قولہ** اذا کان المستحلف ظالما اہ ہذا بدیع من الفقہ فانہ اذا ادعی علیہ باطلا وجب ان یدفع عن نفسہ المظلمۃ بما یخلص ظاہرہ من الیمین الواجبۃ علیہ وباطنہ من النیۃ التی تکشف ما قصد الیہ قال الشیخ ابوبکر بن العربی ولو یتفطن لہذا احد قبل ابراہیم النخعی علی ما روی لنا واللہ اعلم **باب** ماجاء فی الطریق اذا اختلف فیہ کم یجعل

شرح سراج احمد

دران یعنی چون اختلاف شد میان مردم در بنائی که در راه شده بود بعضی گفتند که این بنا حادث است و بعضی گفتند که قدیم ست پس چه مقدار راه باید گذاشت حدثنا ابوکریب نا وکیع عن المثنی بن سعید الضبعی عن قتادة عن بشیر بن نهیک عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اجعلوا الطریق سبعة اذرع بگردانید راه را مقدار پنائی هفت گز و کم ازین نباشد و حق راه همین قدر ست حدثنا محمد بن بشار نا یحیی بن سعید نا المثنی بن سعید عن قتادة عن بشیر مفسر ابن کعب العدوی عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا تشاجرتم فی الطریق فاجعلوه سبعة اذرع چون نزاع کنید شما با یک دیگر در راه پس بگردانید آن را هفت گز وهذا اصح من حدیث وکیع وفی الباب عن ابن عباس حدیث بشیر بن کعب العدوی عن ابی هریرة حدیث حسن صحیح وروی بعضهم هذا عن قتادة عن بشیر بن نهیک عن ابی هریرة وهو غیر محفوظ وبعضی محدثین گفته اند این حدیث را بهمین طریق آورده اند غیر محفوظ ست از جهت اسناد **باب ما جاء** فی تخییر الغلام بین ابویه اذا افترقا باب ست در بیان اختیار کردن کودک میان پدر و مادر وی وقتیکه جدا گردند هر دو بسبب طلاق وغیره حدثنا نصر بن علی نا سفیان عن زیاد بن سعد عن هلال بن ابی میمونة الثعلبی عن ابی میمونة عن ابی هریرة ان النبی صلی الله علیه وسلم خیر غلاما بین ابیه وامه بدرستیکه آنحضرت خیار داد غلامی را میان مادر و پدر وی که هر کدام که خواهی با وی باشی وفی الباب

شرح ابی الطیب

قوله عن بشیر بن نهیک مکبر و بشیر بن کعب فی السند الثانی مصغر **قوله** اجعلوا الطریق سبعة اذرع هذا مطلق محمول علی مقید اذکره فی الحدیث الثانی وهو اذا تشاجرتم ای اذا اختلفتم کما فی روایة مسلم عن ابی هریرة مرفوعا اذا اختلفتم فی الطریق جعل عرضه سبع اذرع وقال النووی اما قدر الطریق فان جعل الرجل بعض ارضه المملوکة طریقا مسبلة للمارین فقد رجع الی خیر ته والافضل توسیعها ولیست هذه الصورة مرادة بالحدیث فان کان الطریق بین ارض لقوم وارادوا عمارتها فان اتفقوا علی شیء فذاک وان اختلفوا فی قدره جعل سبعة اذرع هذا مراد الحدیث اما اذا وجدنا طریقا مسلوکا وهو اکثر من سبعة اذرع فلا یجوز ان یستولی علی شیء منه انتهی **باب ما جاء** فی تخییر الغلام بین ابویه اذا افترقا **قوله** عن ابی میمونة قال ابوداود وهو سلیم مولی من اهل المدینة رجل صدق قال ابوبکر بن العربی **قوله** خیر غلاما بین ابیه وامه المراد بالمیز علی ما علیه الاکثر قال الشیخ ابوبکر بن العربی ومن قال بالتخییر انما قال بذا اذا بلغ سبعة اعوام وذلک فی وقت یقبل فیه التمییز بین النافع والضار ثم قال حدیث لا تولهة والدة علی ولدها اصح من هذا واولی فعلیه فلیعول وقال سفیان الثوری وجماعة من الکوفیین اذا لبس الغلام وحده واکل وحده واخذه الاب لا ینتقل الی حالة یفتقر فیها الی المعاش والتصرف والممارسة والتجربة فالاب احق به لان الصبی ان مال الحاکم الی اختیاره فشهوته فی البطالة اکثر فالاب اضبط لامره وری ملک ان ضبط الام له فی القیام علیه اخلا لا یقطع نظر الاب له خارجا بل یاتلفان علیه انتهی اقول ما ذکره من الکوفیین هو مذهبنا لکن ظاهره لا یوافق هذا الحدیث ولذا

قوت المغتذی

عن بشیر بن نهیک مکبر عن بشیر بن کعب مصغر

عارضة الاحوذی

لکو لیلة الصیام الرفث الی قوله فالآن باشروهن الی قوله حتی یتبین لکم الخیط الابیض الآیة کما اوجب نقض الطهارة بلمس النساء وکما اقتضت تلک الآیة العموم فی وجوه اللمس بیدا وفما وبدن اوذکر اوختان فحمل علی کل شیء حکمه کذلک اقتضت هذه الآیة النهی عن کل نوع من انواع المباشرة قلیل او کثیر فاذا وقع ذلک اوجب کل شیء حکمه علی ما فرضته الشریعة ووجب حمل الآیة علی عمومها محافظة علی العبادة وهذه المسألة من عقل الاحکام لانی خفت طول الکلام والمقصود من ذلک ان شاء الله تعالی لما حرم المباشرة وعمت وفهم ذلک الناس حتی روی فی ذلک ان رجلا قبل امرأته وهو صائم فی رمضان فوجد من ذلک وجدا شدیدا فارسل امرأته تسأل له عن ذلک فذهبت علی ام سلمة زوج النبی صلی الله علیه وسلم فذکرت ذلک لها فاخبرتها ام سلمة

شرح سراج احمد

عن عبد الله بن عمرو وجد عبد الحميد بن جعفر اخرج ابو داود والنسائي والحاكم والدارقطني من طريق عبد الحميد بن جعفر عن ابيه عن جده رافع بن سنان انه اسلم وابت امرأته ان تسلم فجاء ابن لها صغير لم يبلغ فجاءه فقال اللهم اهده فذهب الى ابيه وفي رواية الدارقطني شبيه بالعظيم والان الجارية اسمها حميرة وصححه ابن القطان واخرجه النسائي وابن ماجة واحمد واسحق والبزار من طريق عبد الحميد ابن سلمة عن ابيه عن جده ان ابوين اختصما في ولد فخيره النبي صلى الله عليه وسلم فتوجه الى الكافر فقال اللهم اهده فتوجه الى المسلم فقضى له به وفي لفظ لاحمد في ولد صغير حديث ابي هريرة حديث حسن صحيح وابو ميمونة اسمه سليم بلفظ التصغير ست والعمل على هذا عند بعض اهل العلم من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم وغيرهم قالوا يخير الغلام بين ابويه اذا وقعت بينهما المنازعة في الولد خيار داده شود غلام وقتيكه واقع شود ميان پدر ومادر نزاع واختلاف در پسر وهو قول احمد واسحق وقالا اما كان الولد صغيرا فالام احق گفت امام احمد واسحق مادامي كه كودك خرد باشد پس مادر لائق تر ست بولد واذا بلغ الغلام سبع سنين خير بين ابويه پس وقتيكه برسد كودك بهفت سال خيار داده شود ميان اختيار كردن پدر ومادر وهلال بن ابي ميمونة هو هلال بن علي بن اسامة وهو مدني وقد روى عنه يحيى بن ابي كثير ومالك بن انس واقلح بن سليمان ترجمه اش ظاهر ست **باب** ما جاء ان الوالد ياخذ من مال ولده باب ست در بيان انچه آمده است بدرستيكه والد بگيرد از مال پسر خود حدثنا احمد بن منيع نا يحيى بن زكريا عن ابي زائدة نا الاعمش عن عمارة بن عمير عن عمته عن عائشة قالت قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان اطيب ما اكلتم من كسبكم بدرستيكه پاك وحلال ترين چيزي كه بخوريد شما از كسب شما ست وان اولادكم من كسبكم وبدرستيكه اولاد شما از كسب شما ست پس بخوريد از مال اولاد خود اطيب باشد وفي الباب عن جابر اخرجه ابن ماجة رجاله ثقات وعبد الله بن عمرو اخرجه ابو داود واحمد من طريق

شرح ابي الطيب

قال بعض العلماء ان المراد بالغلام هذا البالغ لما روى عن ابي هريرة ان امرأة جاءت الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت يا رسول الله ان زوجي يريد ان يذهب بابني وقد نفعني وسقاني من بير ابي عنبة الحديث والقصة واحدة ووجهه بعد وجدان الاستقاء من بير ابي عنبة بثمن هو دون المبلوغ لانه لا يرسل الى الآبار للاستقاء خوفا من السقوط فيه لقلة عقله قاله ابن العربي **باب** ما جاء ان الوالد ياخذ من مال ولده **قوله** ان اطيب ما اكلتم الطيب الحلال والتفضيل بناء على بعده من الشبهات ومظانها وما موصولة او موصوفة او مصدرية والمصدر بمعنى المفعول اي ان احل ما اكلتم الحاصل من وجه الكسب من صناعة او تجارة او غيرهما وخبر ان من كسبكم ومن ابتدائية يعني ان اطيب ما اكلتم مبتدأ مما كسبتموه بغير واسطة او بواسطة كما في الشق الثاني **قوله** وان اولادكم من كسبكم الكسب السعي في تحصيل الرزق وغيره والمراد المكسوب الحاصل بالطلب والجد في تحصيله بالوجه المشروع وانما جعل الولد كسبا لانه طلبه وسعى في تحصيله وباشر اسبابه ومال الولد من كسبه فصار ماله من كسب كسبه فهو من كسبه بواسطة فجاز له اكله قال الطيبي نفقة الوالدين على الولد واجبة اذا كانا محتاجين عاجزين عن السعي عند الشافعي وغيره لا يشترط ذلك انتهى

عارضة الاحوذي

ان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقبل وهو صائم فاخبرت بذلك فراجعت فاخبرت بذلك زوجها فزاده ذلك شرا وقال لسنا مثل رسول الله صلى الله عليه وسلم الله يحل لرسوله ما شاء فغضب رسول الله صلى الله عليه وسلم وقال والله اني لاتقاكم لله واعلمكم بحدوده وفي رواية علقمة الصحيحة عن عائشة كان النبي صلى الله عليه وسلم يقبل ويباشر وهو صائم وكان املككم لاربه وهذا الحديث ان لم يكن صحيحا مسندا من طريق صحيح فان مسلما قد خرج عن عمر بن ابي سلمة سأل رسول الله صلى الله عليه وسلم هل يقبل الصائم فقال سل ام سلمة فاخبرته ان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصنع ذلك فقال يا رسول الله قد غفر الله لك ما تقدم من ذنبك وما تاخر فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم اما والله اني لاتقاكم لله واخشاكم له ففي هذه الاحاديث من الاحكام الاولى

اسماء الرجال
لبابة بنت الحارث بن حزن ام الفضل زوجة العباس بن عبد المطلب
الحارث بن حزن والد لبابة
الحارث بن عبد يغوث
عبد يغوث
الحارث بن عبد يغوث
الحارث بن عبد يغوث
الحارث بن

شرح سراج احمد

عمرو بن شعیب عن ابیہ عن جدہ واخرج الطبرانی عن ابی بردۃ بن نیار ھذا حدیث حسن وقد روی بعضھم ھذا عن عمارۃ ابن عمیر عن امہ عن عائشۃ یعنی بجای عن عمتہ عن امہ گفتہ است واکثر ھم قالوا عن عمتہ عن عائشۃ والعمل علی ھذا عند بعض اھل العلم من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرھم قالوا ان ید الوالد مبسوطۃ فی مال ولدہ یاخذ منہ ما شاء گفتہ اند بعضی از صحابہ وغیر ایشان بدرستیکہ دست پدر فراخ کردہ شدہ است در مال پسر خود کہ بگیرد انچہ خواہد پدر و قال بعضھم لا یاخذ من مالہ الا عند الحاجۃ الیہ وگفتہ اند بعضی علما کہ نگیرد پدر از مال ولد خود مگر گرد نزدیک احتیاج بسوی مال ولد

باب ما جاء فی من یکسر لہ الشیء ما یحکم لہ من مال الکاسر

باب در بیان انچہ آمدہ است در حق کسیکہ شکستہ شود برای وی چیزی چہ حکم کردہ شود برای وی از مال شکنندہ حدثنا محمود بن غیلان نا ابو داود الحفری بفتح حاء مہملہ وسکون فاء منسوب بسوی جائی کہ در کوفہ است عن سفیان عن حمید عن انس قال اھدت بعض ازواج النبی صلی اللہ علیہ وسلم الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم طعاما ہدیہ فرستاد بعضی از زوجات آنحضرت بسوی آنحضرت طعامی فی قصعۃ در کاسہ بفتح قاف وسکون صاد مہملہ وعین مہملہ فضربت عائشۃ القصعۃ بیدھا پس زد عائشہ صدیقہ کاسہ را بدست خود فالقت ما فیھا پس بیندا خت چیزی کہ در کاسہ بود فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم طعام بطعام وانا بانا پس فرمود آنحضرت طعام ست بمقابل طعام وکاسہ ست بمقابل کاسہ ھذا حدیث حسن صحیح حدثنا علی بن حجر انا سوید بن عبد العزیز عن حمید عن انس ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم استعار قصعۃ فضاعت بدرستیکہ آنحضرت بعاریت گرفت کاسہ را پس ضائع گشت و ہلاک شد وبشکست فضمنھا لھم پس ضمان کاسہ داد آنحضرت برای کسانی کہ از ایشان عاریت گرفتہ بود وھذا حدیث غیر محفوظ وانما اراد

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی من یکسر لہ الشیء ما یحکم لہ من مال الکاسر قولہ اھدت بعض ازواج النبی صلی اللہ علیہ وسلم قیل ھی صفیۃ وقیل زینب وقیل ام سلمۃ قولہ طعاما فی قصعۃ وھی اناء معروف وفی بعض الروایات صحفۃ قولہ فالقت ما فیھا فیہ اختصار والتقدیر فالقت ما فیھا او سقطت القصعۃ فانفلقت ای انکسرت فلقتہ فلقۃ وارسل قصعۃ عائشۃ الیھا وفی البخاری فضربت التی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی بیتھا ید الخادم فسقطت الصحفۃ فانفلقت فجمع الخادم حتی اتی بصحفۃ من عند التی ھو فی بیتھا فدفع الصحفۃ الصحیحۃ الی التی کسرت صحفتھا وامسک المکسورۃ فی بیت التی کسرت انتھی قولہ کسرت الاول بناء المفعول والثانی ببناء الفاعل وقال فی شرح المشارق فان قیل الصحفۃ مضمونۃ بالقیمۃ ولیست من ذوات الامثال فما وجہ دفعہ صلی اللہ علیہ وسلم صحفۃ مکانھا اجیب بانہ فعل ذلک علی سبیل المروۃ لا علی طریق الضمان لان الصحفتین کانتا لرسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وقیل کانت الصحفتان متقاربۃ فی ذلک وکانت کالعدیات المتقاربۃ فجاز ان یدفع احدھما بدل الاخری وقیل فعل ذلک بتراضیھما فالراجح من یدعی القیمۃ وقیل کانت قیمتھا متساویۃ قولہ فضمنھا لھم ای اعطاھم قیمتھا وھذا عند من یقول بالضمان ظاھر کابن عباس وابی ھریرۃ وعطاء والشافعی واحمد وعند من یقول لعدم الضمان الا بالتعدی کشریح والحسن والنخعی وابی حنیفۃ والثوری وروی ذلک عن علی وابن مسعود محمول علی مکارم الاخلاق وجبر الخاطر تفضلا منہ صلی اللہ علیہ وسلم

عارضۃ الاحوذی

ان القبلۃ والمباشرۃ مستثناۃ من تحریم القرآن المطلق ونھیہ وان فعلہ جائز بفعل النبی صلی اللہ علیہ وسلم نفسہ وھی الفقہ کلہ وھی الثانیۃ فی الاقتداء بفعل النبی صلی اللہ علیہ وسلم وانہ یقتدی بہ کقولہ الثالثۃ انہ غضب لمن یفعل فعلہ مقصورا علیہ حتی یتبین ویعرف انہ مختص بہ الرابعۃ انہ افتی الشاب بجواز القبلۃ الخامسۃ انہ بین بحدیث ابی عیسی وذلک ان ذلک فی رمضان لا فی التطوع السادسۃ انہ احال عمر علی امتہ وھم یسلک السبیل التی ینزہ عنہ وقدرہ ارفع منھا واجل من رعونۃ اھل الجھالۃ الذین لا یعرضون لابناء الازواج ولا لاخواتھن ولا لآبائھم فانھم یقبلونھن او یخالطونھم وقد کان النبی صلی اللہ علیہ وسلم منذ وحۃ فان یقول ھو جائز ولکنہ اراد ان یبین ان تلک الرعونۃ لیست من الشریعۃ النافعۃ قال ابن القاسم المبسوط من باشر مرۃ واحدۃ فعلیہ القضاء والکفارۃ وکرہ

عارضة الاحوذی

قال القابلة للصائم قال بعض اصحابنا وان خص فيها النبي صلى الله عليه وسلم للشيخ وكرهها للشاب ولو يكن ذلك قط انما هو قول ابن عباس في الموطا كان الافاضل يجتنبون دخول منازلهم في رمضان وذلك لانهن كانوا في المسجد معتكفين لا يرون الا اهل انما يذكرون الله لان صحابتهم من الدنيا واراد وان يكونوا الزمان كله لله لانهم يخافون على انفسهم وقد روى مالك عن عايشة انها كانت تقول لابن اختها ادن مني اراتك فتقبل وتلاعب مع انها كانت تقول اذا رئت احداكن وايكم يملك اربه كما كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يملك الا من علم من نفسه ضعف البنية وفساد السحنة وغلبة الشهوة المقتضية للمني فلا يفعل فاما الذي فلا تاثير له في اكثر من تاثير البول ولا يوجب قضاء ولا يتعلق به في الصوم نقصان وكذلك لو كانت القبلة في الاعتكاف او صوم التظاهر ما غيرت حكما وكيف يكون على من قبل مرة فامني الكفارة وهو ما ذون

شرح سراج احمد

عندی سوید الحدیث الذی رواه الثوری وحدیث الثوری اصح **باب** ما جاء فی حد بلوغ الرجل والمرأة باب است در بیان انچه آمده است در حد بالغ گردیدن مرد وزن حدثنا محمد ابن وزیر الواسطی نا اسحق بن یوسف الازرق عن سفیان عن عبید الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر قال عرضت علی رسول الله صلی الله علیه وسلم فی جیش عرض کرده شدم بر انحضرت در لشکری برای رفتن بغزاکه غزوهٔ احد بود وانا ابن اربع عشرة سنة وحال انکه من پسر چهارده ساله بودم فلم یقبلنی پس قبول نفرمود مرا ودر لشکریان نبردم را بجهت صغر من فعرضت علیه من قابل فی جیش واانا ابن خمس عشرة که غزوهٔ خندق بود فقبلنی پس قبول فرمود مرا واجازت فرمود در رفتن بغزوه زیرا که پانزده سال حد بلوغ ست قال نافع فحدثت بهذا الحدیث عمر بن عبد العزیز گفت نافع پس حدیث کردم من بان حدیث عمر بن عبد العزیز را فقال هذا حد ما بین الصغیر والکبیر پس گفت عمر بن عبد العزیز این حد ست میان خرد وبزرگ فکتب ان یفرض لمن بلغ الخمس عشرة پس بنوشت عمر بن عبد العزیز بسوی سرداران ورئیسان خویش اینکه فرض کرده شود برای کسیکه برسد سن پانزده سالگی وکسیکه کم بود از پانزده در لشکر یان محسوب نسازند وهمراه نگیرند وحصهٔ او در بیت المال نیست حدثنا ابن ابی عمر نا سفیان بن عیینة عن عبید الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه ولم یذکر فیه وذکر نکرده است ابن ابی عمر در حدیث خود این عبارت را ان عمر بن عبد العزیز کتب ان هذا حد ما بین الصغیر والکبیر وذکر ابن عیینة فی حدیثه وذکر کرده است سفیان ابن عیینه در حدیث خود این عبارت را قال گفت نافع حدثت به عمر بن عبد العزیز فقال هذا حد ما بین الذریة والمقاتلة پس گفت عمر بن عبد العزیز این سن مسال فارق ست میان جماعه که نابالغ اند وآنها که مقاتله اند یعنی مردان که قتال کنند با کافران ونوشته شود نام ایشان در دیوان وذریه فرزندان را میگویند از ذرء بمعنی پراگنده کما اخرجه الشیخان هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم وبه یقول الثوری وابن المبارک والشافعی واحمد واسحق یرون ان الغلام اذا استکمل خمس عشرة فحکمه حکم الرجال ان احتلم قبل خمس عشرة فحکمه حکم الرجال اعتقاد

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی حد بلوغ الرجل والمرأة **قوله** عرضت بصیغة المجهول من العرض وهو الاظهار وانما عرضوا علیه صلی الله علیه وسلم لیختبر احوالهم قبل مباشرة القتال للنظر فی هیأتهم وترتیب منازلهم **قوله** فی جیش ای فی عسکر وکان ذلک فی غزوة احد لما فی البخاری عن ابن عمر رضی الله تعالی عنهما ان النبی صلی الله علیه وسلم عرضه یوم احد الحدیث **قوله** فلم یقبلنی ای لم یجزنی فی الخروج الی القتال **قوله** فعرضت علیه من قابل بصیغة المجهول کالاول والفاء فیه لمجرد التراخی لا للتراخی بلا مهلة وهذا العرض کان فی غزوة الخندق وهو ابن خمس عشرة سنة وهذه الغزوة کانت فی شوال سنة اربع من الهجرة علی ما فی البخاری **قوله** هذا حد ما بین الصغیر والکبیر یرید اذا بلغ الصبی خمس عشرة سنة دخل فی زمرة الرجال المقاتلین واثبت فی الدیوان اسمه واذا لم یبلغها عد من الصبیان والذریة وفی الهدایة من کتبنا بلوغ الغلام بالاحتلام والاحبال والانزال اذا وطی فان لم یوجد ذلک فحتی یتم له ثمان عشرة سنة وبلوغ الجاریة بالحیض والاحتلام والحبل فان لم یوجد ذلک فحتی یتم لها سبع عشرة سنة وهذا عند ابی حنیفة وقالا اذا تم للغلام والجاریة خمس عشرة سنة فقد بلغا وهو روایة عن ابی حنیفة وهو قول الشافعی واول وقت بلوغ الغلام عندنا استکمال اثنی عشر سنة وتسع سنین للجاریة

شرح سراج احمد

کرده اند علما این که بدرستی که کودک چون کامل و تمام کند پانزده سال را پس حکم آن غلام حکم مردان است که بغیر از برده شود و دیگر احکام حال بروی می آید و اگر احتلام شد او را پیش از پانزده سال پس حکم او هم حکم حال است وقال احمد واسحق للبلوغ ثلث منازل وقفت امام احمد و اسحق مر بلوغ را سه درجه اند یا بلوغ خمس عشرة یکی از آن رسیدن پانزده سال است او لا احتلام و دیگر احتلام است فان لم یوجد فالانبات یعنی العانة پس اگر شناخته نشود سال وی و نه احتلام وی پس حد انبات روئیدن موی عانه است و در پرچندی موی نشو است بلوغ الغلام بالاحتلام والاحبال والانزال والجاریة بالاحتلام والحیض والحبل فان لم یوجد شئی من هذه العلامات فی الغلام والجاریة فحتی لایتم لهما خمس عشرة سنة کما هو المشهور المتعارف بین الناس وهذا عند ابی یوسف ومحمد وهو روایة عن ابی حنیفة ایضا وبه یفتی ذکره فی الکافی وعند ابی حنیفة بلوغ الغلام بالسن لکمال ثمانی عشرة سنة والجاریة اسرع ادراکا فنقص فی حقهما سنة وروی عن ابی حنیفة ایضا تسع عشرة فی الغلام فمنهم من وقف وقال المراد انه تم ثمانی عشرة ویطعن فی التاسعة عشرة وقیل اختلاف الروایة فقد ذکر فی نسخ ابی سلیمان حتی یستکمل تسع عشرة سنة وروی عن ابی حنیفة فی الجاریة ست عشرة سنة کذا فی المصفی وقیل لا اختلاف فی الحقیقة لکن الغالب فی زماننا ان الغلام والجاریة اذا بلغا خمس عشرة یظهر لهما علامة البلوغ فقد اراد به ابو حنیفة احتاط زیادة احتیاط فقدره بما ذکر وفی بعض الروایات عن ابی حنیفة انه اعتبر انبات شعر العانة وهو قول مالک ذکره شمس الائمة السرخسی کذا فی فصول العمادی واو فی مدته اثنتا عشرة سنة ولها تسع

باب ما جاء فی من تزوج امراة ابیه

باب است و بیان چیزی که آمده است در حق کسی که تزویج کند و نکاح بندد بزن پدر خود حدثنا ابو سعید الاشج نا حفص بن غیاث عن اشعث عن عدی بن ثابت عن البراء قال مر بی خالی ابو بردة بن نیار گفت برادر عازب بگذشت بمن خال من که ابو برده است بضم باء موحده وسکون را ابن نیار بکسر نون وتحتانیه است ومعه لواء وحال آنکه همراه او علمی بود که آنحضرت همراه او کرده بود تا علامت باشد برانکه او را بکاری فرستاده است چنانکه همراه سردار لشکر می کنند فقلت این ترید پس گفتم کجا را اراده داری فقال بعثنی رسول الله صلی الله علیه وسلم الی رجل تزوج امراة ابیه گفت برانگیخته و فرستاده است مرا آنحضرت بسوی مردی که نکاح کرده است از بعد پدر خود ان اتیه براسه انیکه بیارم نزد آنحضرت سر آن مرد را وفی الباب عن قرة المزنی وروایت ابی داود وابن ماجه ودارمی باین عبارت ست فامرنی ان اضرب عنقه وآخذ ماله وجاء فی لفظ خالی عمی ست پوشیده نماند که ظاهر این حدیث

شرح ابی الطیب

باب من تزوج امراة ابیه **قوله** لواء بکسر اللام ای علم وکان ذلک علامة کونه مبعوثا من جهة النبی صلی الله علیه وسلم فی ذلک الامر **قوله** فقلت این ترید ای الی این ترید ان تذهب **قوله** الی رجل تزوج امرة ابیه علی عادة اهل الجاهلیة فانهم کانوا یتزوجون بازواج آبائهم ویعدون ذلک من باب المیراث ولذلک ورد النهی عن ذلک بخصوصه بقوله تعالی ولا تنکحوا ما نکح اباؤکم مبالغة فی الزجر عن ذلک فالرجل سلک مسلکهم فی عد ذلک حلالا فصار مرتدا فقتل لذلک وهذا تاویل الحدیث عند من لم یقل بظاهره قال المظهر کان هذا الرجل یعتقد حل هذا النکاح فمن اعتقد حل شئ محرم کفر وجاز قتله واخذ ماله ومن جهل تحریم نکاح واحدة من محارمه فتزوجها لم یکفر ومن علم تحریمها واعتقد الحرمة فسق وفرق بینهما وعزر انتهی

قوت المغتذی

الی رجل تزوج امراة ابیه قال ابن بشکوال فی المبهمات هو منظور من ریان بن یسار واسم المراة ملیکة بنت خارجة

عارضة الاحوذی

له فی قبلتها وهل یصح ان یوقت له فی ذلک ویعترض علیه شرعا ذلک بعید نظرا ولا یجد له احد فی الشریعة مثلا وما روی من لا بصیبن ة له باحد یث ولا انتقاد له فی الرجال ان ابن عباس سئل عن القبلة للصائم فقال ان عروق الخصیتین بلا نف فاذا وجد ان ریح تحرک واذا تحرک دعا الی ما هو اکثر من ذلک والشیخ املک لاربه وهذه روایة باطلة فلو کان هذا علما کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اعلم بما فی بیته عمر بن ابی سلمة حیث ان له فیها وقد اخبرنا محمد بن الولید القرشی اخبرنا ابو علی البستری اخبرنا ابو عمر الهاشمی اخبرنا ابو علی اللؤلؤی اخبرنا ابو داود السجستانی اخبرنا احمد بن یونس حدثنا اللیث عن بکیر بن عبد الله عن عبد الملک بن سعید عن جابر بن عبد الله قال قال عمر بن الخطاب مسست فقبلت وانا صائم قال ارایت لو تمضمضت من الماء وانت صائم فشبه القبلة بالمضمضة فی انها لا تتعدی الی الحلق فان تعدت الی الحلق ففیها القضاء وخوف تعدیها لا یمنع من ابتدائها

باقی در صفحه آینده

عارضۃ الاحوذی

ومن قبل فربما امدی وکان بمنزلۃ من اکثر من شرب الماء فربما اذا بولہ فهذا الحدیث خیر من حدیثهم وکان عمر یقبل امراتہ عائمۃ ۳۳ وهو صائم فلا ینهاها والذی یقول علیہ جواز ذلک کلہ الا ان یعلم من نفسہ انہ لا یسلم عن مفسد فلا یلیم الشریعۃ ولکن لیلم تفسیر الامارۃ بالسوء المسترسلۃ علی المخاوف لاصیام من لم یعزم الصیام من اللیل روی عبد اللہ ابن عمر عن اختہ حفصۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال من لم یجمع الصیام قبل الفجر فلا صیام لہ قال تفرد برفعہ یحیی بن ایوب الا سنادهذا حدیث عزیز لم یقع لاحد من اهل المغرب قبل رحلتی وهو من فوائدی الخمسین التی انفردت بها بابلاغها عن الشریعۃ الی اهل المغرب فظنوا انہ لا یوجد صحیحا وقد قرأت ببغداد وقرأ علی بن ابی الحسین المبارک ابن عبد الجبار وانا

شرح سراج احمد

وران ست کہ این قتل واخذ مال آن مرد جزای فعل بود کہ ترویج زن پدرست واین مگر بطریق سیاست باشد وگفتہ اند کہ آن مرد را عتاد وحل آن کرد وحکم شریعت را انکار کرد پس کافر شد ازین جہت فرمودہ بقتل آن واخذ مال وی واللہ اعلم حدیث البراء حدیث حسن غریب وقد روی محمد بن اسحاق هذا الحدیث عن علی بن ثابت عن عبد اللہ بن یزید عن البراء کما رواہ اشعث وقد روی هذا الحدیث عن اشعث عن عدی عن یزید بن البراء عن ابیہ ورواہ ابن عازب وروی عن اشعث عن عدی عن یزید بن البراء عن خالہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم واین کثرت وتعدد طرق وی ذکر کردہ **باب ما جاء فی الرجلین یکون احدهما اسفل من الآخر فی الماء** باب ست دربیان انچہ آمدہ است در حق مردانے کہ باشند یکے ازین ہر دو اسفل از دوم در آب حدثنا قتیبۃ نا اللیث عن ابن شهاب عن عروۃ انہ حدث بدرستی کہ عروہ حدیث کردہ ابن شہاب زہری را کہ ان عبد اللہ بن الزبیر حدث بدرستے کہ پدر او عبد اللہ بن الزبیر حدیث کردہ او را کہ ان رجلا من الانصار خاصم الزبیر عند رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی شراج الحرۃ التی یسقون بها النخل بدرستے کہ مردے از انصار مخاصمہ کرد عبد اللہ بن الزبیر را نزد رسول خدا در رسیل آب کہ از جانب حرہ بود وشراج بکسر شین معجمہ وراء وجیم بمعنے سیل آب جمع شرج ست ودر روایت بخاری لفظ شریج ست کہ آب می دادند مردم بآن سیل آب درختان خرما وباغہا را وحرہ بفتح حاء مہملہ وتشدید راء نام موضعے ست وزمین سنگ لاخ سوختہ فقال الانصاری سرح الماء یمر پس گفت مرد انصاری مر زبیر را بگذار آب را تا روان شود در جاے جاری شدن وے غرض انصاری آن بود کہ زبیر آب را بگذارد تا آب بدہم نخیل خود را ونخیل انصاری در مابین نخیل زبیر بود سرح بسین مہملہ وراء وحاے مہملہ فابی علیہ پس ابا آورد زبیر بران کہ آب را بگذارد فاختصموا عند رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پس

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی الرجلین یکون احدهما اسفل من الآخر **قولہ** ان رجلا من الانصار کذا فی البخاری وقال القسطلانی زاد فی روایۃ شعیب عند البخاری فی الصلح قد شهد بدرا واسمہ قیل حمید فیما اخرجہ ابو موسی المدینی من طریق اللیث عن الزهری ولم ار تسمیتہ الا فی هذا الطریق انتهی وهذا مردود بما فی بعض طرقہ انہ شهد بدرا ولیس فی البدریین احد اسمہ حمید انتهی اقول روایۃ البخاری فی الصلح دلیل علی انہ کان مومنا لا منافقا کما قیل اذ اسم الانصار لم یتعارف بین السلف فی اهل النفاق فانہ صفۃ مدح لا سیما اهل بدر قال القوم بشتی الاولی بالتصحیح بدینہ ان یقول هذا قولہ ان لہ الشیطان فیہ تمکنہ عند الغضب وغیر مستبعد من الصفات البشریۃ الابتلاء بامثال ذلک وقال النووی حکی الداودی ان هذا الرجل کان منافقا وقولہ فی حدیث الانصاری لا یخالف ذلک لانہ من قبیلتهم لا من الانصار المسلمین انتهی اقول لم یجب عن قولہ شهد بدرا فقول القوم بشتی اولی **قولہ** فی شراج الحرۃ بکسر الشین المعجمۃ وبالجیم جمع شرجۃ بفتح فسکون وهی مسائل الماء بالحرۃ ای ارض ذات الحجارۃ السود وکانا یسقیان من ماء واحد فتنازعا فی تقدیم السقی

قوت المغتذی

فی شراج الحرۃ بکسر الشین المعجمۃ والحرۃ بجیم جمع شرجۃ بفتح الشین وسکون الراء وهی مسائل الماء والحرۃ ای ارض ذات الحجارۃ السود سرح الماء بفتح السین المهملۃ وتشدید الراء المکسورۃ وجاء مهملۃ ای اسرله

باقی در صفحہ آئندہ

بقیہ صفحہ ۱۰۶

شرح سراج احمد

مخاصمہ کردند مرد انصاری و زبیر و ہمراہان وے نزد آنحضرت فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم للزبیر اسق یا زبیر وارسل الماء الی جارك پس فرمود آنحضرت مر زبیر را آب بدہ ای زبیر باغ خود را و بگذار آب را بسوی ہمسایۂ خود انصاری فغضب الانصاری پس خشمناک شد انصاری فقال یا رسول اللہ ان کان ابن عمتك پس گفت مرد انصاری حکم کردۂ بآن از نیجہت کہ ہست پسر عمۂ تو صفیہ در رعایت خاطر وی یعنی آن بفتح ہمزہ مصدریہ است فتلون وجہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کنایت ست از غضب پس متغیر شد روی مبارک آنحضرت از غصہ ثم قال یا زبیر اسق ثم احبس الماء پستر فرمود آنحضرت ای زبیر آب بدہ باغ خود را پستر نہ بند کن آب تا حتی یرجع الی الجدر و چنان بند کن مسیل آب را تا بالا آید آب بسوی بنیاد دیوارہا جدر بفتح جیم و سکون دال مہملہ و را قال الزبیر واللہ انی لاحسب تزلت ھذہ الایۃ فی ذلك پس گفت زبیر بخدا سوگند بدرستی کہ من ہر آئینہ گمان میدارم کہ فرود آمد این آیت درین قصہ فلا و ربك لا یومنون حتی یحکموك فی ما شجر بینھم پس نیست چنانکہ زعم میکنند کہ ما ایمان آوردیم بخدا سوگند کہ بحقیقت ایمان نمی دارند تا آنکہ حکم گردانند ترا در چیزے کہ اختلاف و اختلاط می کنند میان خویش ثم لا یجدوا فی انفسھم حرجا پستر نیابند در دلہاے خویش تنگیے و شکے مما قضیت از چیزے کہ حکم کردی تو و یسلموا تسلیما و بسپارند امر خویش را بسوی حق تعالی سپردنی و لفظ و یسلموا تسلیما در بعضے نسخ ست و در بعضے نسخ الآیۃ ست ھذا حدیث حسن و روی شعیب بن ابی حمزۃ عن الزھری عن عروۃ بن الزبیر عن الزبیر و لم یذکر فیہ عن عبد اللہ بن الزبیر و ذکر نکردہ است شعیب در اسناد و عبارت عن عبد اللہ بن الزبیر را و رواہ عبد اللہ بن وھب عن اللیث و یونس عن الزھری عن عروۃ عن عبد اللہ بن الزبیر نحو الحدیث الاول مانند حدیث اول و در مضمون **باب ما جاء** فی من یعتق ما لیکہ عند موتہ ولیس لہ مال غیرھم باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در حق کسیکہ آزاد کند بندگان خود را نزد موت خود و در حالے کہ نباشد مر او را مالی سوے این غلامان حدثنا قتیبۃ قال نا حماد بن زید عن ایوب عن ابی قلابۃ عن ابی المھلب عن عمران بن حصین ان رجلا من الانصار اعتق ستۃ اعبد لہ عند موتہ لم یکن لہ مال غیرھم فدعا بھم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فاقرع بینھم فاعتق اثنین و ارق اربعۃ و کان قولہ شدیدا علیہ

شرح ابی الطیب

قولہ سرح الماء امر من التسریح ای ارسلہ **قولہ** اسق یا زبیر قال بعض الشراح بفتح الھمزۃ المقطوعۃ و یکسرھا علی الوصل انما امرہ بہ لان ارضہ کانت اعلی من ارض الانصاری **قولہ** ان کان ابن عمتك بفتح الھمزۃ علی انہا حرف مصدری ای حکمت بذلك لاجل ان او بسبب ان کان انہ او مخففۃ بتقدیر اللام ای لاجل انہ کان ابن عمتك و روی بالکسر علی انہ مخفف والجملۃ استینافات فی موضع التعلیل **قولہ** فتلون وجہ ای تغیر وظھر فیہ اثر الغضب مما سمع منہ **قولہ** الی الجدر بفتح الجیم و کسرھا و سکون الدال و ھو الجدار قیل المراد بہ ما رفع حول الزرعۃ کالجدار و قیل اصول الشجر والاقرب ان المراد جدار الحائط قال السیوطی معز یا الی العراقی المراد بہ جدار الحائط و قیل جدار النخل انتھی امرہ صلی اللہ علیہ وسلم اولا بالایثار و المسامحۃ بان یسقی شیئا یسیرا ثم یرسلہ الی جارہ فلما قال الانصاری ما قال و حمل موضع حقہ امرہ بان یاخذ تمام حقہ و یستوفیہ فانہ اصلح لہ و فی الزجر ابلغ **باب** ما جاء فی من یعتق ما لیکہ عند موتہ ولیس لہ مال غیرھم **قولہ** ستۃ اعبد لہ بفتح الھمزۃ و ضم الباء الموحدۃ بینھما عین ساکنۃ جمع عبد ای ستۃ ما لیك لہ

قوت المغتذی

الی الجدر بفتح الجیم و کسرھا و سکون الدال المھملۃ و ھو الجدار قال العراقی والمراد بہ جدار الحائط و قیل جدار النخل

عارضۃ الاحوذی

اسمعہ ایضا اخبرکم القاضی ابو الطیب الطبری اخبرنا الدارقطنی واسنادہ کما اسندہ یحیی بن ایوب قال اخبرنا ابو القاسم بن منیع املاء حدثنا ابو بکر بن ابی شیبۃ حدثنا خالد بن مخلد حدثنا اسحق بن حازم عن عبید اللہ بن ابی بکر عن سالم عن ابن عمر عن حفصۃ قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لاصیام لمن لم یبیت الصیام قبل الفجر قال وحدثنا الحسین بن اسمعیل القاضی حدثنا زھیر ابن محمد حدثنا خالد بن مخلد وقال لمن لم یفرضہ من اللیل قال حدثنا ابو بکر بن احمد بن محمد بن موسی بن ابی حامد حدثنا روح بن الفرج ابو الزنباع البصری بمکۃ حدثنا عبد اللہ بن عباد ابو عباد حدثنا الفضل بن فضالۃ حدثنا ابن ایوب عن یحیی بن سعید عن عمرۃ عن عائشۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال بین لم یبیت الصیام قبل الفجر فلا صیام لہ تفرد بہ عبد اللہ بن عباد عن الفضل بھذا الاسناد

شرح سراج احمد

ولم یکن لهم مال غیرهم ونبود مر او را مالی سوای این غلامان شش نفر فبلغ ذلك النبی صلی الله علیه وسلم پس رسید آن خبر بآنحضرت فقال له قولا شدیدا پس فرمود مر او را آنحضرت قولی سخت قال ثم دعاهم گفت عمران بن حصین پس ترخواند آنحضرت ایشان را فجزأهم پس قسمت کرد ایشان را سه حصه ثم اقرع بینهم پس ترقرعه انداخت میان ایشان فاعتق اثنین واراق اربعة پس آزاد کرد یعنی حکم کرد بآزادی دو غلام و بنده گردانید چهار را یعنی حکم کرد به بندگی ایشان ازین جا معلوم می شود که عتاق در مرض موت نافذ می گردد از ثلث از جهت تعلق حق ورثه بمال وی وهمچنین وصیت وتصدق وهبه وامثال آن نافذ نیست الا از ثلث مال وفی الباب عن ابی هریرة اخرجه عبد الرزاق عن ابی قلابة قال اعتق رجل عبدا له لیس له مال غیره عند موته فاعتق النبی صلی الله علیه وسلم ثلثه واستسعاه فی الثلثین حدیث عمران بن حصین حدیث حسن صحیح وقد روی من غیر وجه عن عمران بن حصین کالامام مالك عن یحیی بن سعید وعن غیر واحد عن الحسن ابو سعید بن ابی الحسن یسار البصری الانصاری مولی زید ابن ثابت ومحمد بن سیرین من طریق قتادة وحمید الطویل لسماك بن حرب عن عمران بن حصین ووصله مسلم من هشام بن حسان وابو داود من ایوب ویحیی بن عتیق عن محمد بن سیرین عن عمران والعمل علی هذا عند بعض اهل العلم وهو قول مالك بن انس والشافعی واحمد واسحق یرون القرعة فی هذا وفی غیره اعتقا دمیکنند که اندخته شود قرعه درین و در غیر وی وکیفیت قرعه این ست که بگیرد چند کاغذ را که برابر باشند پس بنویسد بر یکی از آنها العتق وبر دیگر رقعه لفظ رق بنویسد ومخلوط کرده بپوشند در چیزی وبیرون آرد یک رقعه را از انها پس اگر بیرون آمد نام عتیق آزاد شود آن بنده که بنام او برآورده شده است آن رقعه وبنده ماند آن دو باقی واگر بیرون آید نام رق رقیق شود آن بنده که بنام او رقعه برآمده وبیرون کند بنام دو مر رقعه دیگر را پس اگر بیرون آید سهم عتیق آزاد گردد آنکه بنام او برآمده ورقیق بود سوم واگر بیرون آید سهم رق رقیق ماند آنکه

شرح ابی الطیب

قوله ولم یکن له مال غیرهم بالنصب علی انه خبر یکن ومال اسمها وله جار ومجرور متعلق بیکن وضبط بعض الشراح غیرهم بالرفع والظاهر انه بناء علی انه صفة مال والخبر کلمة له مقدم **قوله** فقال له قولا شدیدا ای قال فی شانه قولا شدیدا وفی النسائی لقد هممت ان لا اصلی علیه بدل قوله وقال له قولا شدیدا وفی روایة ابی داود وقال لو شهدته قبل ان یدفن لم یدفن فی مقابر المسلمین انتهی وبه تبین معنی قولا شدیدا ثم قوله صلی الله تعالی علیه وسلم محمول علی الزجر الشدید والتهدید بلا کید ولا بلزم من قوله هممت فعله لو شهدته انه لو حضر لصلی علیه ولم یدفن لانه لا یلزم من الهم ترکهما وقال السیوطی وفی روایة البیهقی لو علمنا ما صلینا علیه **قوله** فجزأهم وفی مسلم فجزأهم ثلاثا بتشدید الزای وتخفیفها لغتان مشهورتان ذکرهما ابن السکیت وغیره قاله النووی ای فقسمهم ثلاثا وهو مبنی علی تساوی قیمهم قال زین العرب وهذا لان اکثر عبیدهم الزنوج وهم متساوون فی القیمة قال النووی وقال ابو حنیفة یعتق من کل واحد قسطه وسعی فی الباقی وبه قال الشعبی وشریح والحسن البصری انتهی اقول هذا اذا کان قیمتها مختلفة واما هذه القضیة فیحتمل ان قیمتها متساویة کما قال زین العرب

قوت المغتذی

فقال له قولا شدیدا فی روایة النسائی فقال قد هممت ان لا اصلی علیه وفی روایة البیهقی لو علمنا ما صلینا علیه

عارضة الاحوذی

وکلهم العربیة قوله یجمع یعنی به ینوی واصله فی جمع شتات الرای وتقسیم الخواطر الی وجه واحد ومنه قول العربی یا لیت شعری والمنی لا ینفعه کمل اغدون یوما وامری مجمع وروی یبت یعنی یقطع علیه ویرجع الی الاول ای یحذف عنه ما یعارضه وتفرد عنه ما یبیت من البیات وهو ما یکون من اللیل ولا یقال لما یکون من النهار تبییت ویؤیده یثبته ثبوت الارض فان بیرد التردد فی ان یقول اصوم غدا او لا فلا یکون مجمعا ولا ثابتا ولا ارضا ولا مبیتا فلا یکون صائما الاحکام والفوائد والاصول قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی الله عنه هذا الحدیث اصل من الفقه ورکن من ارکان العبادات وحاصل من اصول مسائل الخلاف وقاعدة من قواعد اصول الفقه فان القدیر البست به علی سلفنا الامثول لیدیه فلسلکنه فی ضنك من النظر قالت لهم ان النفی بلا اذا اتصل باسم علی تفصیل فانه

شرح سراج احمد

بیرون آمده نام وی وآزاد گردد سوم وتمسک ایشان بظاهر این حدیث ست واما بعض اهل العلم من اهل الکوفة یعنی امام ما ابوحنیفه وغیرهم چنانکه شعبی وشریح وحسن فلم یروا القرعة پس اعتقاد نمی کنند قرعه را وقالوا یعتق من کل عبد الثلث ویسعی فی ثلثی قیمته وگفته اند این علما که آزاد شود ازهر بنده یک ثلث وسعی کرانده شود که کسب کند دو ثلث باقی خویش وخود را آزاد کنانند وابو المهلب اسمه عبد الرحمن بن عمرو ویقال معویة بن عمرو **باب** ماجاء فی من ملك ذا رحم محرم باب ست دربیان انچه آمده است درحق کسی که مالک گردد محرم خود را حدثنا عبد الله بن معویة الجمحی نا حماد بن سلمة عن قتادة عن الحسن عن سمرة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال من ملك ذا رحم محرم فهو حر کسیکه مالک گردد خداوند رحم محرم را پس او آزاد باشد وذی رحم کسیکه قرابت ولادت دارد که بوساطت رحم ست واین شامل ست ولد را ووالد را وابرا در را وعم را وجز ایشان از او محرم آنکه نکاح وی جائز نباشد پس ابن عم وامثال آن بیرون نفتند واین مذهب امام ابوحنیفه است که این حکم تمام اولی الارحام شامل ست ومخصوص بقرابت ولایت نیست چنانکه ائمه دیگر میگویند هذا حدیث لا نعرفه مسندا الا من حدیث حماد بن سلمة وقد روی بعضهم هذا الحدیث عن قتادة عن الحسن عن عمر شیئا من هذا حدثنا عقبة بن مکرم بضم میم وسکون کاف وفتح راء مهمله القطعی بفتح مهمله وتشدید میم کسو البصری وغیر واحد قالوا نا محمد بن بکر البرسانی عن حماد بن سلمة عن قتادة وعاصم الاحول عن الحسن عن سمرة عن النبی صلی الله علیه وسلم قال من ملك ذا رحم محرم فهو حر ولا نعلم احدا ذکر فی هذا الحدیث عاصما الاحول عن حماد بن سلمة غیر محمد بن بکر والعمل علی هذا الحدیث عند بعض اهل العلم وقد روی عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم قال من ملك ذا رحم محرم فهو حر اخرجه النسائی وقال منکر تفرد به ضمرة عن الثوری ومصنف میگوید رواه ضمرة بن ربیعة عن سفیان الثوری عن عبد الله بن دینار عن ابن عمر عن النبی صلی الله علیه وسلم ولا نتابع ضمرة بن ربیعة علی هذا الحدیث ومتابعت کرده نمیشود ضمره بن ربیعه بر این حدیث وهو حدیث خطاء عند اهل الحدیث وآن حدیث خطا ست نزد محدثین واخرجه الحاکم وقال البیهقی وهم فیه وانما اراد حدیث نهی عن بیع الولاء وهبته وحدیث من ملك ذا رحم محرم منه فهو حر اخرجه اصحاب السنن عن سمرة قال ابو داود ولم یروه الا حماد وقد شك فیه مرة فقال عن سمرة فی ما نحسب وارسله شعبة فقال عن قتادة عن الحسن وقال الترمذی فی العلل الکبری یروی عن الحسن عن سمرة قوله وقال ابن المدینی منکر واخرجه الطحاوی عن الاسود عن عمر رضی الله عنه موقوفا واخرجه ابو داود والنسائی عن قتادة عن عمر منقطعا وفی الباب عن ابن عباس رض جاء رجل باخیه فقال انی اردت ان اعتق اخی هذا فقال ان الله تعالی اعتقه حین ملکته اخرجه الدارقطنی وفیه العرزمی والکلبی کما فی تخریج الهدایة **باب** ماجاء من نزع فی ارض قوم بغیر اذنهم باب ست دربیان انچه آمده است کسیکه کشت کند

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فیمن ملك ذا رحم **قوله** ذا رحم ای قرابة **قوله** محرم احتراز عن غیره وهو بالجر وکان القیاس ان یکون بالنصب لانه صفة ذا رحم لانت رحم وهو من باب جر الجوار کقوله بیت ضب خرب وماء شن بارد وان روی مرفوعا کان له وجه **قوله** فهو حر ای ذو رحم محرم ذکرا کان او انثی حر فضمیر فهو للذا رحم لا للمن وعلی هذا فمن شرطیة مبتدأ خبرها الجملة الشرطیة لا الجملة الجزائیة کما ذکره کثیر من المحققین فلا یلزم خلو الجملة الخبریة عن العائد وان جعلت الجملة الجزائیة خبرا وجعلت من موصولة فلا بد من القول بتقدیر العائد ای فهو معتق علیه **باب** ماجاء من نزع ارض قوم

عارضة الاحوذی

جمل وفاوضوهم علیه وناظروهم فیه وما کان قولهم ان یفعلوا هذا فانها شرکة معهم فی التلاعب بالشریعة ان النبی صلی الله علیه وسلم لم یبعث لبیان المشاقات واثبات الحسیات وانما بعث لبیان الشرعیات فاذا لقی شیئا فانا ننفیه شرعا وان اثبته فانا نثبته شرعا فلیس فی کلامه بذلك احتمال فیدخله اجمال وانظر تمهیه هذا فی التمحیص تلقه ان شاء الله وآما کونه رکنا من ارکان العبادات فان النبی صلی الله علیه وسلم قد بنی للطاعات رکنا وعمد للعبادات عمادا وعلیه الیه ربه فقال انما الاعمال بالنیات وانما لکل امرئ ما نوی قد بینا فی سراج المرید فی القسم الرابع من التفسیر منزلة النیة ومرتبة الاخلاص فی الملة فهی رکن التوحید اصلا وکل عمل فرعا کان من الدین او الدنیا ومازال هذا الرکن ثابتا وتجارته مرضوضة وصلاته منسخیة جاء زفر بن الهذیل من اصحاب ابی حنیفة رح فقال وهی المسئلة الاولی یجزی صوم رمضان من غیر نیة لا یبغی مستحق لله لا یجزی فیه غیر نیة قلنا

شرح سراج احمد

وزرعین قومی بی اذن آن قوم حدثنا قتیبة قال نا شریك بن عبد الله النخعی عن ابی اسحق عن عطاء عن رافع بن خدیج ان النبی صلی الله علیه وسلم قال من زرع فی ارض قوم بغیر اذنهم فلیس له من الزرع شیء وله نفقته - هر که کشت کند در زمین گروهی بی اذن ایشان پس نمیرسد مر زارع را از کشت چیزی و هست مر ورا نفقه وی واجرت مشقت وی که در کشت کاری کرده است هذا حدیث حسن غریب لا نعرفه من حدیث ابی اسحق الا من هذا الوجه بهمین اسناد که مذکور شده است وآن این است من حدیث شریك بن عبد الله النخعی والعمل علی هذا الحدیث عند بعض اهل العلم وهو قول احمد واسحق وفی فتاوی الخلاصة ولو زرع الغاصب فی الارض المغصوبة فالخارج له ویضمن نقصان الارض وفی الجامع الصغیر یرفع قدرما بذروا النفقة ویتصدق بالفضل وسالت محمد بن اسمعیل البخاری عن هذا الحدیث فقال هو حدیث حسن وقال لا اعرفه من حدیث ابی اسحق الا من روایة شریك قال محمد بن اسمعیل البخاری وثنا معقل بن مالك البصری قال نا عقبة بن الاصم عن عطاء عن رافع بن خدیج عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه واین دیگر طریق را مصنف ذکر کرد برای تائید وتقویت حدیث **باب ما جاء فی النحل والتسویة بین الولد** باب ست در بیان آنچه آمده است در ذکر عطیه دادن و برابری کردن میان اولاد نحل بضم نون بمعنی عطا حدثنا نصر بن علی وسعید بن عبد الرحمن المخزومی المعنی واحد یعنی تفاوت الفاظ است ومعنی یکی ست قالا نا سفیان عن الزهری عن حمید بن عبد الرحمن وعن محمد بن النعمان بن بشیر یحدثان عن النعمان بن بشیر ان اباه نحل ابنا له غلاما حمید ومحمد هر دو حدیث میکردند از نعمان بن بشیر که بدرستی که پدر وی بخشید و داد نعمان را بنده فاتی النبی صلی الله علیه وسلم یشهده پس آمد بشیر آنحضرت را تا گواه میکرد آنحضرت را بر آنکه گیرد کس از برادران باوی متعرض نگردند فقال اکل ولدك قد نحلته مثل ما نحلت هذا پس فرمود آنحضرت آیا تمام پسران خود را تحقیق دادی مانند چیزی که دادی تو نعمان را قال لا گفت بشیر نه دام قال فارددیه فرمود آنحضرت پس باز بگیر بنده را از وی ورشفقت بر پسران واولاد برابری باید کرد

شرح ابی الطیب

بغیر اذنهم ای بغیر امرهم ورضاهم **قوله** فلیس له من الزرع شیء یعنی ما حصل من الزرع یکون لصاحب الارض وله یکون لصاحب البذر وله ایضا والیه ذهب احمد وقال غیره ما حصل من الزرع فهو لصاحب البذر وعلیه نقصان الارض کما ذکره بعض علمائنا اقول هو مخالف للحدیث الا انه حدیث ضعیف **قوله** حسن غریب فی شرح السنة هذا حدیث ضعفه بعض اهل العلم اقول و مال المصالی الصحة **باب** ماجاء فی النحل والتسویة من الولد **قوله** ان اباه ای بشیر بن سعد بن ثعلبة **قوله** نحل ابنا له غلاما کلمة نحل بفتح النون وفتح الحاء المهملة کاعطی معنی وتعدیة ومفعوله الاول ابنا له والثانی غلاما ای اعطی ابنا من ابنائه عبدا والابن هو نعمان کما هو مفهوم من سیاق روایة البخاری **قوله** یشهده امر من الاشهاد **قوله** اکل ولدك نحلته مثله الاستفهام فیه للاستفهام علی طریق الاستخبار وکل منصوب بنحلت المقدر بفسره ما بعده ویحتمل الرفع علی الابتداء وخبره ما بعده والاول ارجح ولمسلم اکلهم وهیئته مثل هذا **قوله** قال لا وفی الموطا اللهم اشهد قضی من روایة ابن القاسم قال لا واشهد یا رسول الله کذا فی ارشاد الساری **قوله** فارددیه بهمزة وصل وضم دال مهملة تمسك به من اوجب التسویة فی عطیة الاولاد وبه صرح البخاری وهو مذهب طاوس والثوری وحمل الجمهور الامر علی الندب والنهی علی التنزیه فیکون للوالد ان یعطی لاحد ولده اکثر من الاخر ولو ذکر الله لا یفضی ذلك الی العقوق وفارق الارث بان الوارث یراض بما فرض الله تعالی له بخلاف هذا

معارضة الاحوذی

له ربك ان الامر كما وصفت فهذا الزمان الذی عین لفعل یکون لله قربة ان وجد فیه الفعل فاین النیة التی تصیره قربة وتعد للخروج عن عهدة الامر به فان قیل وهی الثانیة فقد قلتم انه یجزی بنیة واحدة فی اوله لجمیع ایامه وهی عبادات مختلفة تحول بینها افعال منافیة وهی الاکل والشرب والوطی وتحول بینها ازمان مختلفة من اللیل قال القاضی ابو بکر ابن العربی رضی الله عنه وهی مسالة عسرة تفرد بها مالك واحمد وقد مهدنا لها فی کتاب الانصاف لتکملة الاشراف وحملة الامران المسالة تبتنی علی راس وهو ان رمضان کله عبادة واحدة او عبادات والادلة فیه متعارضة فالذی یدل علی انه عبادة واحدة انه لا تتخلله صوم آخر والذی یدل علی انه عبادات ان افساد یوم منه لا یتعدی الی الاخر وهذا الاصل مطرد عند ابی حنیفة والشافعی لان افساد رکعة من الصلوة لا یتعدی عندهم الی جمیعها وکذلك نقول نحن فی مسائل

شرح سراج احمد

هذا حديث حسن صحيح وقد روى من غير وجه عن النعمان بن بشير والعمل على هذا عند بعض اهل العلم يستحبون التسوية بين الولد مستحب می دارند برابری میان اولاد حتی قال بعضهم يسوى بين ولده حتى في القبلة تا آنکه گفته اند بعضی علما برابری کند میان اولاد خود تا آنکه برابری کند میان بوسه دادن هم وقال بعضهم يسوى بين ولده في النحل والعطية الذكر والانثى سواء وگفته اند بعضی علما برابری کند میان اولاد خود در عطیه دادن کودک دختر برابر اند و هیچ تفاوت نباید کرد در شفقت وهو قول سفين الثوري وقال بعضهم التسوية بين الولد ان يعطي الذكر مثل حظ الانثيين وگفته اند بعضی علما برابری کردن میان اولاد این است که داده شود مرد را مانند حصهٔ دو زن یعنی مرد را مضاعف زن باید داد در شفقت وغیره نیز همچنین باید کرد مثل قسمت للميراث مانند قسمت میراث که مراد او چند حصه است وهو قول احمد واسحق باب ما جاء في الشفعة باب است در بیان آنچه آمده است در ذکر شفعه بضم شین معجمه وسکون فا وحکایت کرده شده است ضم آن را و آن در لغة بمعنی ضم ست و شرعا مالک شدن ست مر مزین را بجبر بر مشتری بآن چیزیکه خریده است مشتری بآن چیز حدثنا علي بن حجر قال نا اسمعيل بن علية عن سعيد عن قتادة عن الحسن عن سمرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم جار الدار احق بالدار همسایه خانه لائق تر ست بگرفتن خانه از دیگر کس وحق همسایه است اگر احتیاج باشد او را بخانه واگر همسایه نگرفت پس از عرض بفروختن خانه هر کس که خواهد بگیرد و خریدن تمام قال ابو عيسى وفي الباب عن الشريد بن سويد السقفي اخرجه احمد في مسنده بلفظ جار الدار احق بالدار من غيره وابي رافع اخرجه البخاري من رواية عمرو بن الشريد عن ابي رافع انه سمع النبي صلى الله عليه وسلم يقول الجار احق بسقبه قيل يا رسول الله وما سقبه قال شفعته واخرجه اسحق من هذا الوجه باللفظين باسنادين احق بسقبه واحق بشفعته

شرح ابی الطیب

وبان الذكر والانثى انما يختلفان في الميراث بالعصوبة اما بالرحم المجرد فهما سواء كالاخوة من الام والهبة للاولاد من الصلة للرحم نعم ان تفاوتا حاجة قال ابن الرفعة فليس من التفضيل والتخصيص المحذور السابق قوله في النحل بضم فسكون مصدر نحلته اي اعطيته بلا عوض ويكسر فقط جمع نحلة قال الله تعالى واتوا النساء صدقاتهن نحلة اي هبة من الله تعالى فريضة عليكم **باب** ما جاء في الشفعة **قوله** جار الدار احق بالدار اي جار الدار احق بشفعة الدار لما سياتي الجار احق بشفعته او التقدير احق بشرائها اذا بيعت من غيره واخرج البخاري عن ابي رافع قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الجار احق بسقبه قال العسقلاني بفتحتين ويجوز بالفتح ثم السكون وهو القرب والملاصقة انتهى اي الجار احق بسبب قربه للشفعة من غير الجار وقيل اراد بالسقب الشفعة للخبر الآتي الجار احق بشفعته احتج به الامام ابو حنيفة على ثبوت الشفعة للجار واحتج الشافعي على ان لا شفعة للجار بخبر فاذا وقعت الحدود فلا شفعة وحمل هذا الحديث على ان يراد بالجار الشريك ويمكن ان يجاب انه يابا به قوله جار الدار احق بالدار او لا شك انه لا يتبادر الى الذهن من جار الدار احق بالدار الا الملاصق لا الشريك خصوصا **قوله** اذا كان طريقهما واحدا وقد يقال التاسيس خير من التاكيد كما قيل لكن لا تقوم الحجة بمثل ذلك

عارضة الاحوذی

من الصلوة ولهذا الاصل اختلف قول مالك رح من تجديد النية وبه اقول الثالثة قال ابو حنيفة تكفيه نية الصوم مطلقا وان لم ينو رمضان لان الوقت قد عين له فرجع مطلق اللفظ اليه وهذا فاسد لوجهين احدهما ان يكون له ثواب صوم مطلق لا رمضان كما نوى لقوله صلى الله عليه وسلم و لكل امرئ ما نوى الثاني انه تبطل بصلوة المغرب مثلا فان الوقت عنده الغروب معين لها ثم لا بد من تعيين النية فيه ولا يكفيه مطلق نية الصلوة الرابعة ولا تجزيه نية من النهار حتى يكون مع الفجر او قبله كما جاء في الحديث وقال ابو حنيفة يجوز بنية من النهار اذا كان في معظم النهار قبل الزوال وان كانت النية قد غربت ولم تمحض الا في الزوال وما بعده لم يجزه وتعلق في ذلك باثر ونظر اما الاثر فما قال احد ايوما عاشوراء في الصحيحين ان سلمة بن الاكوع قال امر النبي صلى الله عليه وسلم رجلا من اسلم ان اذن في الناس ان من اكل او شرب فليصم بقية يومه ومن لم يكن اكل فليصم

قوله لا ... اخرجه ... ابو داود ... ابن ماجه ... ابن حبان ... ابن ابی شیبه ... ابن ابی حاتم ... ابن ابی ذئب ... ابن ابی ذئب ... ابن ابی ذئب

شرح سراج احمد

وانس بن مالک واخرجه النسائی والبزار من روایة عیسی بن یونس عن سعید عن قتادة عن الحسن عن سمرة رضه وبه عن قتادة عن انس قال البزار جمعها عیسی بن یونس فاخرجه الاربعة وابن حبان والبزار والدارقطنی کلهم من روایة قتادة عن الحسن عن سمرة بلفظ جار الدار احق بدار الجار او الارض وفی لفظ جار الدار احق بشفعة الدار حدیث سمرة حدیث حسن صحیح وقد روی عیسی بن یونس عن سعید بن ابی عروبة عن قتادة عن انس عن النبی صلی الله علیه وسلم مثله اخرجه البزار وروی عن سعید بن ابی عروبة عن قتادة عن الحسن عن سمرة عن النبی صلی الله علیه وسلم اخرجه النسائی والبزار والصحیح عند اهل العلم حدیث الحسن عن سمرة کما اخرجه النسائی والبزار ولا نعرف حدیث قتادة عن انس الا من حدیث عیسی بن یونس وحدیث عبد الله بن عبد الرحمن الطائفی عن عمرو بن الشرید عن ابیه عن جده سوید الثقفی عن النبی صلی الله علیه وسلم فی هذا الباب کما اخرجه النسائی وابن ماجة هو حدیث حسن صحیح وروی ابراهیم بن میسرة عن عمرو بن الشرید عن ابی رافع عن النبی صلی الله علیه وسلم کما اخرجه البخاری مصنف گوید سمعت محمد بن اسمعیل البخاری یقول کلا الحدیثین عندی صحیح

باب ما جاء فی الشفعة للغائب

باب ست در بیان انچه آمده است در ذکر شفعه برای غائب شفعه بضم شین مشتق ست از شفع بمعنی ضم کردن وجفت ساختن تسمیه کرده شده بآن زیرا که در وی ضم کرده زمین خریده شده را بزمین شفیع حدثنا قتیبة قال نا خالد بن عبد الله الواسطی عن عبد الملک بن ابی سلیمان عن عطاء عن جابر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الجار احق بشفعته ینتظر به وان کان غائبا اذا کان طریقهما واحدا همسایه احق ست بشفعه وانتظار برده می شود او را اگرچه غائب باشد ودر بعضی اصول ان کان بی واو ست ومعنی هر دو طریق یک وشریک باشند در راه هذا حدیث حسن غریب ولا نعلم احدا روی هذا الحدیث غیر عبد الملک بن ابی سلیمان عن عطاء عن جابر وقد تکلم شعبة فی عبد الملک بن ابی سلیمان من اجل هذا الحدیث وتحقیق سخن کرده است شعبه در شان عبد الملک بن ابی سلیمان از جهت این حدیث وعبد الملک هو ثقة مامون عند اهل الحدیث وعبد الملک ثقه مامون بود نزد اهل حدیث لا نعلم احدا تکلم فیه غیر شعبة من اجل هذا الحدیث نمی دانیم کسی را که سخن کرده وروی سوای شعبه از جهت همین حدیث وقد روی وکیع عن شعبة عن عبد الملک هذا الحدیث واین طریق دیگر ذکر کرده وروی عن ابن المبارک عن سفیان الثوری قال عبد الملک بن ابی سلیمان میزان یعنی فی العلم وروایت کرده شده است از عبد الله بن المبارک از سفیان ثوری که گفت سفیان عبد الملک بن ابی سلیمان میزان بود در علم سفیان ثوری میگوید قول شعبه را که جرح کرده بود عبد الملک بن ابی سلیمان والعمل علی هذا الحدیث عند اهل العلم ان الرجل احق بشفعته وعمل بهم برین حدیث ست نزد اهل علم که بدرستی که آدمی سزاوار تر ست بشفعهٔ خود وان کان غائبا واگرچه باشد آدمی همسایه غائب وهمسایه موقوف دار دبیع خانه را تا بیاید وان اراد ان یبیع فلیس له الا الشفعة پس چون بیاید پس ست مر او را حق شفعه اگر خواهد بگیرد آن را واگر نخواهد بگذارد وبدست دیگر کس بفروشد وان تطاول ذلک واگرچه دراز شود

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی الشفعة للغائب **قوله** ینتظر به ای بالجار وهو علی صیغة بناء المفعول وفی بعض الروایات ینتظر بها ای بشفعته **قوله** فاذا قدم فله الشفعة الخ یفیدان لیس معنی قوله ینتظر به ان البائع ینتظر ولا یبیع وانما معناه ان المشتری ینتظر به فی قطع حق الشفعة ویحتاج الی اذنه فی ذلک لکن احادیث الاذن ظاهرها ان البائع یحتاج الی الاذن ولا یجل له البیع بدونه لکن العلماء حملوها علی کراهة البیع والله تعالی اعلم

عارضة الاحوذی

یوم فان الیهود یوم عاشوراء وقول النبی صلی الله علیه وسلم انا اولی بموسی منکم وصامه وامر بصیامه لم یکتب الله علیکم صیامه وانا صائم فمن شاء فلیصم ومن شاء فلیفطر والثانی یاتی فی صوم التطوع وقول ابو حنیفة علی قیاس صوم رمضان علی الفعل وانه یجوز بنیة من النهار فحمل علیه الفرض ویمشی له الکلام مع الشافعی واما نحن فلا نری شیئا من الصوم یجوز الا بنیة من اللیل لا فرضا ولا نفلا فلا یستقر له معنا قول وکان الخطیب بالصبهان ابو المطهر حامد بن حمراء المرانی وصل الینا حاجا سنة تسعین واربع مائة الی مدینة السلام فذکر لنا عن الشیخ الامام جمال الاسلام ابی بکر محمد بن احمد بن ثابت الخجندی فی هذه المسالة نکتة بدیعة وهی ان النیة فی القصد والقصد الی الماضی محال عقلا وانطواف النیة معدوم شرعا واما یوم عاشوراء ان کان فی اول الفرض فالفرض من حین الخطاب وان کان فی وقت نسخ فرضه وبقی تطوعا

شرح سراج احمد

زبان آمدن دمی فی موطا مالک انه بلغه ان سعید بن المسیب سئل عن الشفعة هل فیها من سنة قال الشفعة فی الدور والارضین ولا تکون الا بین الشرکاء مالک انه بلغه عن سلیمان بن یسار مثل ذلک القول یعنی انما تکون الشفعة الا بین الشرکاء وحکاه ابن المنذر عن عمر و عثمان وربیعة والزهری وعمر بن عبد العزیز وغیرهم وهو قول الشافعی واحمد والجمهور وقال ابو حنیفة والثوری تثبت بالجوار وأجیب عن الحدیث بان تخصیص ما لم تقسم بالذکر لا یدل علی نفی الحکم عما عداه واستدل لما منا ابو حنیفة بما رواه الاربعة وابن حبان والبزار لاسیما اذا صح الحدیث کما تقدم انفا عداه ۱۲ من روایة قتادة عن الحسن عن سمرة عن النبی صلی الله علیه وسلم قال جار الدار احق بدار الجار او الارض کما قال المصنف قال الحافظ المنذری فی مکتبه علی الترمذی قال ابن حبان فی الدارقطنی اخطأ الترمذی انما هو موقوف علی الحسن وفی نور بن حدیث جرح ست وردت الروایة عن الحسن موقوفا کما قال الزیلعی ۱۲ که دلالت کند بر عبارتی که مصنف ایراد نموده ست که گفته انما احداه رواه الاربعة الا عبد الملک وقد تکلم فیه شعبة لاجل هذا الحدیث ودر تخریج هدایه پس ازین عبارت میگوید وقال الشافعی نخالف ان لا یکون محفوظا وقال احمد هو منکر وقال یحیی بن سعید انکره الناس وبعد ان ثبت عن غیر واحد من الثقات کما بینه الزیلعی ۱۲ حیث قال وقد رواه عن عبد الملک غیر واحد من الثقات منهم سفیان بن عیینة وشعبة ومالک وزائدة وحماد بن سلمة وابو عوانة وابن فضیل وابن ادریس وجریر وخالد بن عبد الله وابن نمیر وابو خالد الاحمر وعبد الواحد بن زیاد وعبد العزیز الدراوردی وعبد الله بن نمیر وابو معاویة وعبد الله بن ادریس وعیسی بن یونس وهشیم وابو بکر بن عیاش ووکیع وعبد الرحیم بن سلیمان ویزید بن هارون ویحیی القطان وعبد الله بن المبارک وعبد الرزاق ومعمر وابن عیینة وابو اسامة وابو نعیم وعبد الله بن ادریس

شرح سراج احمد

عیسی قال نا الفضل بن موسی عن ابی حمزة السکری عن عبد العزیز بن رفیع عن ابن ابی ملیکة عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الشریك شفیع شریک در زمین که فروخته می شود شفیع است والشفعة فی کل شیء وشفعه در هر چیز است از خانه ومنزل وبستان ومانند آن از غیر منقولات واز حیوانات ونباتات ومانند آن وهذا حدیث لا نعرفه مثل هذا الا من حدیث ابی حمزة السکری وقد روی غیر واحد هذا الحدیث عن عبد العزیز بن رفیع عن ابن ابی ملیکة عن النبی صلی الله علیه وسلم مرسلا زیرا که میان ابن ابی ملیکه وآنحضرت واسطه است وهذا اصح مصنف گوید واین حدیث اصح ست که مرسل ست از حدیث مرفوع از جهة اسناد وحدثنا هناد قال نا ابو بکر بن عیاش عن عبد العزیز بن رفیع عن ابن ابی ملیکة عن النبی صلی الله علیه وسلم نحوه بمعناه ولیس فیه عن ابن عباس یعنی نیست در ین اسناد واسطه ابن عباس وهکذا روی غیر واحد عن عبد العزیز بن رفیع مثل هذا لیس فیه عن ابن عباس وهذا اصح من حدیث ابی حمزة وابو حمزة ثقة یمکن ان یکون الخطأ من غیر ابی حمزة حدثنا هناد قال نا ابو الاحوص عن عبد العزیز بن رفیع عن ابن ابی ملیکة عن النبی صلی الله علیه وسلم نحو حدیث ابی بکر بن عیاش وقال اکثر اهل العلم انما تکون الشفعة فی الدور والارضین وگفته اند اکثر اهل علم جز این نیست که هست شفعه در سراها وزمینها ولم یروا الشفعة فی کل شیء واعتقاد نمی کنند شفعه را در هر چیز وقال البعض اهل العلم الشفعة فی کل شیء والقول الاول اصح که در هر شیء شفعه نیست **باب** ماجاء فی اللقطة وضالة الابل والغنم

باب ست در بیان انچه آمده است در ذکر لقطه وذکر گم شده شتران وبزان لقطه والتقات از زمین برگرفتن چیزی را ولقطه بضم لام وسکون قاف وفتح آن نیز آمده وگفته اند که این فصیح ترست مالی که بردارند آنرا از زمین واز خلیل بن احمد حکایت کرده اند که بفتح قاف نام شخصی بردارنده است وبسکون قاف مال برداشته شده واکثر بر انند که فتح قاف نیز نام مال ست حدثنا الحسن بن علی الخلال قال نا یزید بن هارون وعبد الله بن نمیر عن سفیان عن سلمة بن کهیل

شرح ابی الطیب

باب قوله عن ابی حمزة السکری هو محمد بن میمون المروزی السکری ثقة فاضل من السابعة مات سنة سبع او ثمان ومستین **قوله** والشفعة فی کل شیء ظاهره ان الشفعة ثابتة فی المنقولات ایضا لکن الجمهور علی ان لا شفعة الا فی العقار لحدیث اخرج مسلم عن جابر رضی الله تعالی عنه قال قضی رسول الله صلی الله علیه وسلم بالشفعة فی کل شرکة لم تقسم ربعة او حائط انتهی ففیه دلالة علی ان الشفعة لا تثبت الا فیما لم یمکن نقله کالاراضی والدور والبساتین دون ما یمکنه کالامتعة والدواب قالوا الحکمة فی ثبوت الشفعة ازالة الضرر عن الشریك وخصصت بالعقار لانه اکثر الانواع ضررا لشرکة لا تختص بالمسلم بل تعم المسلم والذمی وغیره قال الجمهور وفی نسخة والشرکة فی کل شیء فیفید مع ضم المقدمة الاولی فتثبت الشفعة فی کل شیء او فتکون الشفعة فی کل شیء **قوله** لا نعرفه الا من حدیث ابی حمزة السکری یعنی انه غریب اقول ولا یضر ذلك لانه ثقة کما قدمناه

باب ماجاء فی اللقطة وضالة الابل والغنم اللقطة بضم اللام وفتح القاف ویسکن فی المعرب اللقطة الشیء الذی تجده ملقی فتأخذه قال الازهری ولم اسمع اللقطة بالسکون لغیر اللیث وقال الخلیل اللقطة بفتح القاف هم الملتقط قیاسا علی نظائرها من اسماء الفاعلین کهمزة ولمزة واما اسم الملقوط فبسکون القاف

عارضة الاحوذی

ابن ام هانی ووصله للحدیث او قطعه واخذ حدیث طلحة بن یحیی وقال حسن وقد اخبرنا ابو الحسین المبارك بن عبد الجبار الازدی اخبرنا طاهر بن عبد الله اخبرنا علی بن عمر حدثنا الحسین بن اسمعیل حدثنا محمد بن حسان الازرق حدثنا یحیی بن ابی الحجاج الشقری حدثنا سفیان الثوری عن طلحة بن یحیی عن عائشة بنت طلحة عن عائشة ام المؤمنین قالت کان النبی صلی الله علیه وسلم یاتینا فیقول هل عندکم من غداء فان قلنا نعم تغدی وان قلنا لا قال انی صائم وانه اتانا ذات یوم فقلنا اهدی لنا حیس فقلت یا رسول الله انه اهدی لنا حیس فقال اهدی لنا حیس وانا قد بغیناه لك قال اما انی اصبحت صائما فاکل قال الدارقطنی هذا اسناد صحیح قال الامام الحافظ وکذلك حدیث ابی عیسی فان وکیعا عن طلحة کسفیان عن طلحة خرج النسائی بحدیث امهانی من طرق وقال لم اقربه حدیث عروة زمیل لیس بالمشهور وحدیث الزهری الذی اسنده

باقی آینده

شرح سراج احمد

عن سويد بن غفلة قال گفت سويد بن غفله بفتح معجمه وفاء ابو امية الجعفی مخضرم از کبار تابعين ست قدوم آورد بمدينه روزی که دفن کرده شد آنحضرت و بود او مسلمان در حيات آنحضرت پس نازل شد در کوفه و وفات کرد در سنة ثمانين از عمر يک صد وسی خرجت انا وزيد بن صوحان بضم صاد مهمله وسکون واو وحاء مهمله ونون ابن حجير بن الهجرس العبدی اخو صعصعة بود او مسلمان در عهد آنحضرت در کنيت وی اختلاف ست بعضی گويند ابو سلمان وگويند ابو سليمان وگويند ابو عائشه در استيعاب ست لا نعلم له عن النبی صلی الله عليه وسلم رواية وانما يروی عن عمر وعلی قتل يوم الجمل وسلمان بن ربيعة الباهلی ذکر کرده او را عقيلی در صحابه وگفت ابو حاتم رازی مر او را صحبت ست عمر بن الخطاب قاضی گردانيد او را بر کوفه پيش از شريح فوجدت سوطا گفت سويد پس يافتم من تازيانه را واين عبارت حديث يزيد بن هارون ست قال ابن نمير فی حديثه فالتقطت سوطا گفت ابن نمير در حديث خود اين عبارت را پس برداشتم من تازيانه را فاخذته پس گرفتم من آن تازيانه را فلا ادعه گفت زيد بن صوحان وسلمان بن ربيعه بگذار آن تازيانه را فلست لا ادعه سويد ميگويد پس نگفتم نميگذارم تازيانه را تاکله السباع بخورند آن تازيانه را درندگان از شير وگرگ پلنگ وشغال وسگ حذفة فلا سقتعرنه بر آئينه بگيرم من آن تازيانه را پس هر آينه فائده بگيرم من آن فقدمت علی ابی بن کعب فسالته عن ذلک پس آمدم من بر ابی بن کعب پس سؤال کردم و پرسيدم من ابی بن کعب از حال برداشتن تازيانه وحدثته الحديث وحديث کردم من ابی بن کعب را حديث فقال احسنت پس گفت ابی بن کعب خوب کردی تو که برداشتی آن را وقصه خود را بيان کرد که در زمانه آنحضرت شده بود وجدت علی عهد رسول الله صلی الله عليه وسلم صرة فيها مائة دينار يافتم من بر زمانه آنحضرت همياني را که در آن صد دينار بود وقال فاتيته بها گفت ابی بن کعب پس آوردم نزد آنحضرت همياني را فقال لی عرفها حولا پس فرمود آن حضرت مرا

شرح ابی الطيب

قوله سويد بن غفلة بفتح المعجمة والفاء ابو امية الجعفی مخضرم من کبار التابعين قدم المدينة يوم دفن النبی صلی الله عليه وسلم وکان مسلما فی حياته ثم نزل الکوفة توفی سنة ثمانين وله مائة وثلاثون سنة کذا فی التقريب

قوله فوجدت سوطا فی القاموس السوط من القديد فضلته وهذا المعنی هو المناسب بقوله تاکله السباع لا المعنی المتعارف وهو آلة الضرب کذا ذکره بعض علماء زماننا اقول معنی مناسب لو کانت نسخ القاموس کما ذکر لکن النسخ الصحيحة السوط من الاخدير فضلته بالغين المعجمة فی اوله وبالراء المهملة فی آخره يعنی يطلق علی الماء الفاضر من الغدير وهو ما يلقاک فی اوله وبالدال فی آخره ففی نسخة سقيمة لا يعتمد عليها ولو کان المراد القديد لم يقل الراوی فلا سقتعرنه بل قال لآخذنه ولاکلنه لانه لا يقال غالبا الا استثناء الا فيما يبقی ذاته وينتفع بمنفعته والظاهر ان المراد المعنی المتعارف ولکن يؤول الاکل بالاخذ الغير المؤدی الی الضمان فی اعتقاده ويراد بالسباع من علی صفته من الناس بان ياخذ من لا يعرف ولا يؤدی الی صاحبه وان وجد ويؤيد هذا المعنی مقام الزجر لمن يسمع حيث اتصف من لم يعرف ولم يؤد الی صاحبه بصفة الحيوان والله اعلم **قوله** عرفها حولا امر من التعريف کان ينادی من ضاع له شیء فليطلبه عندی ويکون فی الاسواق ومجامع الناس وابواب المسجد عند خروجهم من الجماعات ونحوها لان ذلک اقرب الی وجود صاحبها قال ابن الهمام رواية عرفها سنة يقتضی تکرير التعريف عرفا وعادة

عارضة الاحوذی

جعفر بن برقان وسفيان بن حسين ليسا بالقويين فی الزهری خاصة وقد خالفهما مالك وعبيد الله بن عمر وسفين بن عيينة وهؤلاء اثبت واحفظ من سفيان ابن حسين ومن جعفر بن برقان وامّا حديث ام هانئ فقد اختلف علی سماك بن حرب فيه وتمام الكلام عليه اذا انفرد بالحديث لانه كان يقبل التلقين فامّا حديث جعدة فانه لم يسمعه من ام هانئ ذكره عن ابی صالح عن ام هانئ وابو صالح هذا اسمه باذام وقيل باذان وهو مولی ام هانئ وهو الذی يروی عنه الكلبی وقال ابن عيينة عن محمد بن قيس عن حبيب بن ابی ثابت قال كنا نسمی اباصالح دراز وزاغا وهو بالفارسية كذاب واخبرنا المبارك بن عبد الجبار اخبرنا القاضی ابو الطيب الطبری اخبرنا الدارقطنی حدثنا ابو طالب الكاتب علی بن محمد بن الجهم حدثنا علی بن مسلم الطوسی وحدثنا عبد الله بن محمد بن اسحق حدثنا احمد بن منصور الرمادی حدثنا جعفر ابن عون حدثنا ابو

عارضة الاحوذی

الخمیس عن عون بن جحیفة عن ابیه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم اخا بین سلمان وابی الدرداء فجاء سلمان یزور ابا الدرداء فاذا ام الدرداء متبذلة قال ما شانك قالت ان اخاك لیقوم اللیل ویصوم النهار ولیس له حاجة فی شیء من امر الدنیا فجاء ابو الدرداء وصنع له طعاما فقال له سلمان اطعم فقال انی صائم فقال ما انا بآکل حتی تاکل فاکل فلما کان اللیل ذهب ابو الدرداء لیقوم فمنعه سلمان وقال له ان لربك علیك حقا ولاهلك علیك حقا صم وافطر وصل ونم واعط اهلك واعط کل ذی حق حقه فلما کان من وجه الصبح قال قم الآن ان شئت فتوضآ ثم دخلا ثم خرجا الی الصلوة فذکر ابو الدرداء لنبی الله صلی الله علیه وسلم الذی امره سلمان فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم لابی الدرداء ان لجسدك علیك حقا ولاهلك علیك حقا فاعط کل ذی حق حقه

شرح سراج احمد

بشناسان آن لقطه را تا سالی در جائی که یافته شده است در بازارها و مسجدها و جایهای دیگر که محل اجتماع مردم است وطریق تعریف آن است که فریاد کند که هر که چیزی گم شده و ضائع گشته باشد بیاید و صفت آنرا ذکر بکند و تقدیر سال قول امام محمد و شافعی و مالک و احمد است از جهت ظاهر این حدیث و صحیح نزد امام ابی حنیفه و ابو یوسف آنست که مقید بمدتی معین نیست و ذکر سنة در حدیث بر سبیل اتفاق واقع شده یا باعتبار غالب و در هدایه گفته است که اگر کم از دو درهم باشد تعریف نکند چند روز و اگر دو درهم باشد یا بیشتر باشد سالی و این روایت است از امام ابی حنیفه و بعضی گفته اند صحیح آن ست که هیچ یکی ازین تقادیر لازم نیست و مفوض است برای ملتقط پس تعریف کند تا غالب شود بر ظن او که کسی نمی آید و طلب نمی کند بعد ازین مدت تعریف و رطعمه و فواکه تا آن زمانست که فاسد نشوند فعرفها حولا پس تعریف کرد من آنرا سالی فما اجد من یعرفها پس نیافتم من کسی که بشناسد آن را اتیته بها پس بیاورم آنرا نزد آنحضرت فقال عرفها حولا آخر پس فرمود آنحضرت تعریف کن آنرا یک سال دیگر فعرفتها حولا پس تعریف کردم آنرا یک سال ثم اتیته فقال عرفها حولا آخر فعرفت فرمود آنحضرت پس تعریف کردن سه سال احصی عدتها یاد کن شمار آن را که چند دینار اند دوعاءها و ظرف و همیان و چیزیکه در وی باشد و وکاءها و نیز آنرا فاذا جاء طالبها فاخبره بعدتها و عائها و وکائها پس اگر بیاید طلب کننده وی پس خبر دهد ترا بشمار آن و ظرف آن

شرح ابی الطیب

وان کان ظرفیة السنة للتعریف یصدق بوقوعه مرة واحدة لکن یجب حمله علی المعتاد من انه یفعله وقتا بعد وقت ویکرر ذلك کلما وجد مظنة قال ابن مالك ففی الاسبوع الاول یعرفها فی کل یوم مرتین مرة فی اول النهار ومرة فی آخره وفی الاسبوع الثانی فی کل یوم مرة ثم فی کل اسبوع مرة قوله فمن یعرفها بالتخفیف من المعرفة وقوله فقال عرفها حولا آخر قال القسطلانی لم یقل احد بان اللقطة تعرف ثلاثة احوال انتهی وقال بعضهم وقد ذهب الی ثلاثة احوال وانما اخذ وابالسنة الواحدة کما فی الحدیث الآتی وذلك لما لان هذا الحدیث شك فی الراوی بین الثلثة والواحدة کما فی مسلم اقول کما فی مسلم والبخاری ایضا فطرحوا بها المکان اشك او لانه یحتمل ان التعریف فی المرة الاولی والثانیة لم یقع علی وجهه فامر بالاعادة وهذا بعید من مثل ابی الذی هو من فقهاء الصحابة وفضلائهم او لانه محمول علی الاحتیاط والواجب هو السنة الواحدة کما یفیده الحدیث الآتی قوله احصی علیها من الاحصاء وهو الحفظ وفی البخاری احفظ وعاءها وعددها قوله ووعاءها بکسر الواو وبالهمزة ممدودا وهو ما یکون فیه اللقطة من جلد او خرقة او غیرها قوله ووکاءها بکسر الواو والثانیة وبالهمزة ممدودا الخیط الذی یشد به راس الصرة او الکیس ونحوها والمعنی فیه لیعرف صدق مدعیها ولئلا یختلط بماله ولینبه علی حفظ الوعاء وغیره ثم ظاهر الحدیث انه یعرف ذلك بعد التعریف فی المرة الثالثة وسیجیء التصریح به فهذا یفید ان معرفة الوعاء ونحوه بعد التعریف وکثیر من الروایات یفید تقدیم المعرفة علی التعریف واجیب بان هذه معرفة اخری ویکون مامورا بمعرفتین فیعرفها ولا مایلتقطها حتی یعلم صدقه واصفها وطالبها فاذا عرفها سنة واراد تملکها وحفظها فی البیت یعرفها ایضا مرة اخری تعرفا وافیا لیرد ها علی صاحبها ان جاء بعد تملکها او بعد القائها فی بیته

باقی آینده

شرح سراج احمد

گفت ابو حنیفہ مر علی مرتضی کرم اللہ وجہہ را یا امیر المؤمنین آیا ہست نزد شما نوشتہ در رکاغذ لیس فی کتاب اللہ کہ نیست در کتاب اللہ قال والذی فلق الحبۃ گفت علی مرتضی سوگند بذاتی کہ شگافتہ دانہ را و برأ النسمۃ و پیدا کردہ جان را الفتح نون و سین معہا یا علمتہ الا فہما یعطیہ اللہ رجلا فی القرآن وما فی الصحیفۃ فہمی کہ دہد آنرا اللہ تعالیٰ بمردی در کتاب خود کہ استنباط کند بدان از اشارات ہست بعلوم نہانی و اسرار باطنیہ کہ ظاہر می گردد عارفان را مگر چیزی کہ در زبان ہست گوید کہ صحیفہ بود در غلاف شمشیر گفت کہ در وی بعضی احکام کہ در قرآن بود نوشتہ بود قال قلت وما فی الصحیفۃ گفتم و چیست در صحیفہ قال فیہا العقل گفت علی مرتضی در صحیفہ احکام دیت ہست وفکاک الاسیر و حکم خلاص کردن بندی ست فکاک بکسر فا و بفتح آن نیز رواست جدا کردن و چیزہم در شدہ از یک دیگر و خلاص کردن وان لا یقتل مؤمن بکافر و در صحیفہ این ہست کہ کشتہ نشود مسلمان بکافر خواہ ذمی باشد یا کافر حربی و این مذہب بسیاری از صحابہ و تابعین و تبع تابعین ست و مذہب علمای ثلثہ نیز ہمین ست و نزد بعضے از علما کشتہ نشود مسلمان بکافر ذمی و بسیاری از ایمہ برین اند و مذہب امام ما ابو حنیفہ نیز ہمین ست و می گویند کہ احکام در صحیفہ بسیار بود غیر آن کہ ذکر کردہ شد ند ولیکن این جا ند کور نکرد یم زیرا کہ مقصود درین باب ذکر عقل و قصاص بود و فکاک نیز مناسب ست از جہت بودن او در معرض قتل وفی الباب عن عبد اللہ بن عمی واخرجہ المصنف حدیث علی حدیث حسن صحیح والعمل علی ہذا عند بعض اہل العلم وہو قول سفین الثوری ومالک بن انس والشافعی واحمد واسحق قالوا لا یقتل مؤمن بکافر و قال بعض اہل العلم یقتل المسلم بالمعاہد و گفتہ اند بعضی اہل علم کشتہ شود مسلمان بکشتن ذمی والقول الاول اصح وہو اشہر کسی ست کہ مسلمانان با ایشان عہد و صلح کردہ و در دار خود سکونت دارد و ستامن آنکہ او را امان

شرح ابی الطیب

اراد بہ کتابا غیر القرآن ای خصکم النبی صلی اللہ علیہ وسلم بکتاب مخصوص لما رای وفور علمہ زعم انہ صلی اللہ علیہ وسلم خصہ وجمیع اہل البیت بکتاب اخر **قولہ** فقال لا ای ما خصنا بشئ **قولہ** فلق الحبۃ ای شقہا فاخرجہا النبات **قولہ** وبرأ النسمۃ بفتحتین ای خلقہا والنسمۃ النفس وکل دابۃ فیہا روح فمعنی نسمۃ یشیر بذلک الی ان المحلوف بہ سبحانہ ہو الذی فطر الرزق وخلق المرزوق وکذلک کان یحلف اذا اجتہد فی یمینہ **قولہ** ما علمتہ یحتمل ان یکون العلم متعدیا الی مفعول واحد ویحتمل ان یکون الی اثنین وضمیر علمتہ للمعلوم الذی توہم تخصیصہ بکتاب اخر وفہما علی الاول منصوب بنزع الخافض ای ما علمت ہذا الذی یوہمک تخصصنا بکتاب اخر الا بفہم یعطیہ اللہ رجلا واراد بہ نفسہ ای اعطانی اللہ وعلی الثانی ہو مفعول ثان علی حذف المضاف ای ما علمت ہذا المعلوم الا اثر الفہم **قولہ** وفی الصحیفۃ معطوف علی فہما **قولہ** قال فیہا العقل ای الدیۃ واحکامہا یعنی فیہا ذکر ما یجب لدیۃ النفس والاعداء من الابل وذکر اسنان توعدی فیہا **قولہ** وان لا یقتل مؤمن بکافر ای غیر ذمی عند من یری قتل المسلم بالذمی وہو قول النخعی والشعبی والیہ ذہب اصحابنا المروی عبد الرحمن بن السلمانی ان رجلا من المسلمین قتل رجلا من اہل الذمۃ فرفع ذلک الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال انا احق من اوفی بذمتہ ثم امر بہ فقتل الا ان الحدیث فیہ ضعف لانقطاع السند وعند الشافعی ومالک واحمد المؤمن لا یقتل بکافر سواء فیہ الحربی والذمی **قولہ** یقتل المسلم بالمعاہد ای الذمی لا المستامن

عارضۃ الاحوذی

الغیلان الحیۃ والعقرب الغارۃ اختلف قولنا فی اکلہما وینبغی القول علی ذلک فیما قال سائر من اکل حیۃ فلا یاکلہا حتی یذکیہا وانی لا اکرہ اکل العقرب والغارۃ من غیر اذاء احراما قال القاضی ابو بکر ابن العربی رضی اللہ عنہ وقال ان العقرب دواء من ذاتہ ومن غیرہ فیوکل لاجل ذلک واللہ اعلم عندنا انہا یقتل لہا القول النبی صلی اللہ علیہ وسلم ذلک فیہا وخصوصا الحیۃ وما زال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ما مس بذلک فیہا ویقول ما سالنا منذ جاورناہم قدمی ابو عبیدۃ عن ابیہ قال کنا مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم لیلۃ عرفۃ الذی قبل عرفۃ فاذا حسن الحیۃ فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اقتلوا فدخلت شق جحر فدخلنا عوانۃ لمعنا بعض الجحر فاخذنا سعفہ واضرمنا فیہا نارا فقال سلوا اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وقاکم اللہ شرکم ووقاکم شرہا والکلب العقور ہو عندنا الکلب الوحشی کما تقدم تفسیرہ وعندنا شہبا نما لا انسی لانہ قال یقتل الکلب ان لم یعقر والصحیح انہ کل کلب عقور علی العموم والسبع العاوی مثلہ مسألۃ قال مالک لا یقتل الحرم خنزیرا ولا قردا ولا

تبیان المعنی

باقی در صفحہ آئندہ

شرح سراج احمد

خواسته در دار الاسلام آرد و دومی آنکه در دار الاسلام سکونت دارد و با مسلمانان معاملت می کند حدثنا عیسی بن احمد قال نا ابن وهب عن اسامة بن زید عن عمرو بن شعیب عن ابیه عن جده ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لا یقتل مسلم بکافر کہ حربی باشد و این باتفاق ائمه اربعه است و بهذا الاسناد عن النبی صلی الله علیه وسلم قال دیة عقل الکافر نصف عقل المؤمن و دیة کافر نیمه دیة مسلمان ست و نزد امام ما ابو حنیفه دیة تمام است حدیث عبد الله بن عمرو فی هذا الباب حدیث حسن و اختلف اهل العلم فی دیة الیهودی و النصرانی و اختلاف کرده اند علما در دیة یهودی و نصرانی که از اهل کتاب باشند فذهب بعض اهل العلم الی ما روی عن النبی صلی الله علیه وسلم پس رفته اند بعضی علما ربسوی چیزی که روایت کرده شده است از آنحضرت که دیة عقل الکافر نصف عقل المؤمن و قال عمر بن عبد العزیز دیة الیهودی و النصرانی نصف دیة المسلم و گفت عمر بن عبد العزیز دیة یهودی و نصرانی نیمه دیة مرد مسلمان ست و بهذا یقول احمد بن حنبل و روی عن عمر بن الخطاب انه قال دیة الیهودی و النصرانی اربعة آلاف و روایت کرده شده است از امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه بدرستیکه او گفت دیة یهودی و نصرانی چهار هزار درهم اند و دیة المجوسی ثمانمائة و دیة مجوسی هشتصد درهم اند اخرجه الشافعی و عبد الرزاق و اخرجه عنه ابن ابی شیبة من وجه آخر و بهذا یقول مالك و الشافعی و اسحق و قال بعض اهل العلم دیة الیهودی و النصرانی مثل دیة المسلم و گفته اند بعضی اهل علم دیة یهودی و نصرانی مانند دیة مسلمان ست که ده هزار درهم اند و هو قول سفیان الثوری و اهل الکوفة و تمسک امام ما بما بین حدیث ست اخرج الدار قطنی من طریق ابراهیم بن سعد عن ابن شهاب ان ابا بکر و عمر کانا یجعلان دیة الیهودی و النصرانی المعاهدین دیة الحر المسلم و قال عبد الرزاق اخبرنا ابو حنیفة عن الحکم بن عتیبة عن علی قال دیة کل ذمی مثل دیة المسلم قال ابو حنیفة و هو قولی و قال عبد الرزاق نا معمر عن الزهری عن سالم عن ابیه ان رجلا من اهل الذمة قتل رجلا من اهل الذمة فرفع الی عثمان فلم یقتله و جعل علیه الف دینار **باب** ما جاء فی الرجل یقتل عبده ازین باب ست در بیان انچه آمده است در حق مردی که بکشد بنده خود را بعد ما فیذنا ابو عوانة عن قتادة عن الحسن عن سمرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من قتل عبده قتلناه فرمود آنحضرت کسی که بکشد غلام خود را می کشیم او را و ابو الاصبغ

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی الرجل یقتل عبده **قوله** من قتل عبده قتلناه قال الحافظ صلاح الدین احسن ما قیل فی تاویله ان صلی الله علیه وسلم اراد بالعبد العتیق تسمیة له باسم ما کان علیه کما فی قول لبلال حین اذن لیلا فامره ان ینادی الا ان العبد قد نام

قوت المغتذی

من قتل عبده قتلناه قال الحافظ صلاح الدین العلائی فی کتاب الاختصاص بما یمنع الاقتصاص احسن ما قیل فی تاویله ان صلی الله علیه وسلم اراد بالعبد العتیق تسمیة له باسم ما کان علیه کما هو فی قوله لبلال حین اذن لیلا فامره ان ینادی الا ان العبد قد نام و کان بلال یومئذ عتیقا و مثله قوله تعالی و اتوا الیتامی اموالهم و انما یؤتون اموالهم بعد البلوغ و انقطاع اسم الیتیم عنهم فهو من باب تسمیة الشئ باسم ما کان علیه و کذلك قوله صلی الله علیه وسلم تستامر الیتیمة فی نفسها و یکون الفائدة فی هذا الحدیث ازالة توهم ان المعتق لا یقاد بعتیقه کما لا یقاد الوالد بولده اذ قد یظن بعض الناس فرق ذلك لان حق مولی النعمة کحق الوالد بینه النبی صلی الله علیه وسلم بهذا الحدیث و فی هذا التاویل جمع بین الادلة کلها انتهی

عارضة الاحوذی

وخصیا و لا اهلیا و لا خنزیرا فان قتل سائر ذلك اطعمه و لا شئ احق بالقتل من الخنزیر و القرد کما تقدم مسلة قال مالك الوزغ لا یقتل المحرم لانه لیس من الخمسة قال فان قتلها تصدق و هکذا یکشف لك الضباع ان لمالك قولین احدهما قصر الحدیث علی مورده و الثانی تعریه و الصحیح تعلیله مسلة و یقتل الوزغ لانه ثبت ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم امر بقتله و سماه فواسق فتناول الحکم بقتله تعلیله مسلة فرق ابن العاص فی تفصیل و اشهب بین الصغار و الکبار کان النبی صلی الله علیه وآله وسلم قال خمس فواسق و الفواسق یوزن فواعل و الصغار کالکبار لهن هذه عمدة القاضی اسحق قال القاضی بن العربی رضی الله عنه و لقد قال الله فی قوم نوح و لا یلدوا الا فاجرا کفارا فاغرقهم لعلمه بالکفر فیهم و قیل الخضر العلام لعلمه بما فی الکفر فکیف لا یقتل و لد الموذی من السباع از هذا الهو البیان العظیم و الدلیل المتین قال القاضی ابو بکر بن العربی الزنبور یقتل علی الصحیح من قولنا بخلاف النحلة لما لها من المنفعة و لا یقصد باذاه الا ان یتعرض لها مسلة الفواسق الا تقم قیل الذی فی بطنه بیاض

بقیہ صفحہ گذشتہ

باقی در صفحہ آئندہ عبد الرحمن

شرح سراج احمد

ومن جدع عبدہ جدعنا ہ وکسی کہ ببرد اعضای بندہ را می بریم ما اعضای او را جدع بینی و گوش و دست ولب واطراف بریدن کذا فی الصراح وزیادہ کردہ است نسائی در روایت خود این عبارت را ومن خصی عبدہ خصیناہ وکسی کہ خصی کند بندۂ خود را خصی کنیم ما او را وہذا حدیث حسن غریب وقد ذہب بعض اہل العلم من التابعین منہم ابراہیم النخعی الی ہذا کہ گشتہ واعضای بریدہ وخصی کردہ شود سید وی بکردن این کارہا بہ بندۂ خود وقال بعض اہل العلم منہم الحسن البصری وعطاء بن ابی رباح لیس بین الحر والعبد قصاص فی النفس وحسن وعطا گفتہ اند کہ نیست میان بندہ وآزاد قصاص در نفس کہ بعوض عبد حر کشتہ شود بلکہ دیۃ وغیرہ باشد عام ست کہ بندۂ خود باشد یا بندۂ غیر بود ولا فیما دون النفس ونیست قصاص در ما دون نفس نیز اگر کردست یا پا او یا دیگر اعضای بندہ ببرد قصاص کردہ نشود بلکہ ضامن قیمت شود چنانچہ اخراج کردہ است حاکم از طریق عطا را از ابن عباس رض قال جاءت جاریۃ الی عمر رض فقالت ان سیدی اتمنی فاقعدنی علی النار حتی احرق فرجی فقال لہ عمر اتعذب بعذاب اللہ تعالی انتہما یا امیر المؤمنین فی نفسہا قال بل اعرفت ذلک علیہا قال لا قال بل اعترفت لک بہ قال لا قال والذی نفسی بیدہ لولم اسمع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول لا یقاد مملوک من مالک ولا ولد من والدہ لاقدتہا منک ثم برزہ وضربہ بمائۃ سوط ثم قال اذہبی فانت حرۃ وانت مولاۃ اللہ ورسولہ وفی اسنادہ عمرو بن عیسی القرشی وہو قول احمد واسحق وقال بعضہم اذا قتل عبدہ لا یقتل بہ اذا قتل عبد غیرہ قتل بہ وہو قول سفیان الثوری وغیرہ وامام ما ابی حنیفہ وسفین ثوری چون کشت کسی بندۂ خود را کشتہ نشود بقتل وی وچون بکشد بندۂ غیر خود را بمقابل آن کشتہ شود بدانکہ اتفاق است ائمہ را بر آنکہ سید کشتہ نمیشود بہ بندۂ خود واین حدیث وارد است بزجر وتشدید تا باز آیند از آن اقدام نمایند بران چنانکہ شارب را گفتہ کہ در کرۃ چہارم یا پنجم بکشید وحال آنکہ نہ کشتہ است آنحضرت کسی را وقتیکہ آوردہ شد نزد وی کرۃ چہارم وپنجم وبعضے گفتہ اند کہ مراد در حدیث بندہ ایست کہ آزاد کردہ شدہ است او را وعبد خواندن باعتبار مجازیست وبعضی گفتہ اند کہ این منسوخ ست بقول وی تعالی الحر بالحر والعبد بالعبد کما فی الطیبی **باب** ما جاء فی المرأۃ ترث من دیۃ زوجہا **باب** ست در بیان آنچہ زن وارث می شود از دیۃ زوج خود کہ کسی شوہر او را بکشت بخطا او را ورثہ می برد دیۃ وی حدثنا قتیبۃ وابو عمار وغیر واحد قالوا ناسفین بن عینیۃ عن الزہری عن سعید بن المسیب ان عمر کان یقول اللہ علی العاقلۃ بدر شیکہ عمر بن الخطاب رض کہ می گفت دیۃ مقتول بر عاقلہ قاتل ست ولا ترث

شرح ابی الطیب

وکان بلال یومئذ عتیقا ومثل قولہ تعالی واتوا الیتامی اموالہم وانما یؤتون اموالہم بعد البلوغ وانقطاع اسم الیتیم عنہم وتکون الفائدۃ فی ہذا الحدیث ازالۃ توہم ان المعتق لا یقاد بالمعتق کما لا یقاد الوالد بولدہ اذ قد یظن بعض الناس ذلک لان حق مولی النعمۃ کحق الوالد فبینہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم بہذا الحدیث وفی ہذا التاویل جمع بین الادلۃ کلہا انتہی اقول التمثیل بالآیۃ ظاہر واما قول بلال الا ان العبد قد نام فالظاہر ان المراد بہ عبد اللہ فالتمثیل فیہ فیہ وقال الخطابی ہذا زجر لیرتدعوا فلا یقدموا علی ذلک کما قال صلی اللہ علیہ وسلم فی شارب الخمر اذا شرب فاجلدوہ فان عاد فاجلدوہ ثم قال فی الرابعۃ او الخامسۃ فان عاد فاقتلوہ ثم لم یقتلہ حین جیء بہ قد شرب رابعا او خامسا **قولہ** من جدع عبدہ ای قطع طرفا منہ **باب** ما جاء فی المرأۃ ترث من دیۃ زوجہا **قولہ** ولا ترث المرأۃ الخ یعنی لانہا لیست من العاقلۃ فکما ان الدیۃ لیست علیہا کذلک لیس لہا منہا شیء کان الخراج بالضمان والغنم بالغرم

عارضۃ الاحوذی

وقیل ہو شدید السواد لانہ اکثر اذا اراد فلیقتل جمیع ما بینا من اولہ الی آخرہ من حاجبہ فی الحدیث او حمل علیہ ولا جزاء فی شیء منہ فی الحل والحرم بدأ بالاذی اما لم یبدأ احرق بالنار من لم یعذر علیک قبلہ منہا واللہ اعلم فتفہم جمیع ما قیل لک من مذہب ودلیل وحدیث وتعلیل وافہم والزم ثم الزم باب حجامۃ المحرم روی ابو عیسی حدیث ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم احتجم وہو محرم ولم یرد وروی مالک انہ احتجم وہو محرم فوق راسہ وہو یومئذ بلحیی جمل کان بطریق مکۃ مرسلا واخبرنا القاضی ابو الحسن القرابی اخبرنا ابو الحسن الحوفی اخبرنا النیسابوری اخبرنا النسائی اخبرنا ہلال بن بشر حدثنا محمد بن خالد وہو ابن عثمۃ حدثنا سلیمان بن بلال حدثنا علقمۃ بن ابی علقمۃ انہ سمع الاعرج یقول سمعت عبد اللہ بن بحینۃ یحدث ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم احتجم وسط راسہ وہو محرم بلحیی جمل من طریق مکۃ وروی النسائی انہ احتجم علی ظہر قدمہ من وثء کان الاحکام ذکر ابو عیسی ان مالکا قال لا یحتجم الا من ضرورۃ وقال سفیان والشافعی

باقی در صفحہ آیندہ

شرح سراج احمد

المرأة من دية زوجها شيئا ووارث نمی گردد از مال دیۃ شوہر خود چیزی را یعنی از مال دیۃ بحروم ست حتی اخذ بدیۃ الضحاک
ابن سفیان الکلابی ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کتب الیہ تا آنکہ خبر کرد ضحاک عمر بن الخطاب را کہ بدرستیکہ آنحضرت
نوشتہ بود بسوے او ان ورث امرأة اشیم الضبابی من دیة زوجها این کہ وارث گردان زن اشیم ضبابی را
از دیۃ شوہر وی کہ اشیم بود او صحابی بود کہ در حیات آنحضرت کشتہ شدہ بود بخطا رہمین ست مذہب امام ما ابو حنیفہ
واخرج ہذا الحدیث الاربعة واحمد واسحق وعبد الرزاق والطبرانی کلہم من طریق سعید بن المسیب عن عمر ورفعہ قصتہ
واسنادہ صحیح الی سعید واخرج الدارقطنی شاہدا لہ من روایة المغیرة بن شعبة وفی روایة لہ عن المغیرة وان زرارة بن جزیر
قال لعمر واخرجہ الطبرانی فقال عن المغیرة عن سعد بن زرارة ہذا حدیث حسن صحیح والعمل علی ہذا عند اہل العلم

باب ما جاء فی القصاص

باب ست در بیان انچہ آمدہ است در ذکر قصاص کرد ثنا علی بن خشرم نا عیسی
ابن یونس نا شعبة عن قتادة قال سمعت زرارة بن اوفی یحدث عن عمران بن حصین ان رجلا عض ید رجل
بدرستیکہ مروی گزید دست مروی ابندان فنزع یدہ پس بکشید او دست خود را از دہن وی فوقعت ثنیتاہ پس بیفتاد دو دندان پیشین او
وی فاختصموا الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم پس مخاصمہ واشتند ایشان بسوے آنحضرت فقال یعض احدکم اخاہ کما یعض الفحل
لا دیة لک پس فرمود آنحضرت آیا مے گزد یکی از شما برادر خود را چنانکہ می گزد شتر نیست دیۃ مر ترا و آن درست فانزل اللہ تعالی
پس فرو فرستاد اللہ تعالی این آیہ را والجروح قصاص و این آیہ ناسخ حکم آنحضرت ست فنزوا مام قصاص ازان نیست وفی الباب عن یعلی بن امیة
وسلمة بن امیة وہما اخوان واین ہر دو برادران پسران امیہ اند اخرج عنہما الحاکم والطبرانی فی الکبیر حدیث عمران بن حصین حدیث حسن صحیح باب

شرح ابی الطیب

قولہ کتب الیہ ان ورث امرأة من التوربت وان تفسیریة **باب** ما جاء فی القصاص **قولہ** ان رجلا
عض اسمہ یعلی بن امیة **قولہ** ید رجل ہو اجیر یعلی العاض کما عند النسائی مصرحا بہ من روایة
یعلی نفسہ ولم یسم الاجیر **قولہ** فنزع یدہ ای نزع المعضوض یدہ **قولہ** ثنیتاہ بالفوقیة
بعد التحتیة بالتثنیة وفی روایة بلفظ الجمع ثنایاہ علی رای من یجیز فی الاثنین صیغة الجمع ولیس
للانسان الا ثنیتان **قولہ** فاختصموا بلفظ الجمع لان لکل مخاصم جماعة یخاصمون معہ او لان
ضمیر الجمع یقع علی المثنی کقولہ تعالی اذ دخلوا علی داود ففزع منہم قالوا لا تخف خصمان
قولہ اختصموا الی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم متعلق باختصموا علی تضمین تحاکموا **قولہ**
یعض احدکم اخاہ بفتح العین للعلة حذف منہ همزة الاستفہام والاصل ایعض علی طریق الانکار و
حذفت کما حذفت من قولہ تعالی وتلک نعمة تمنہا علی والتقدیر اوتلک نعمة والتقدیر
یعض یدا خیہ **قولہ** کما یعض الفحل بالحاء المہملة ای الذکر من البہائم والذکر
من الابل خاصة والکاف لغة لمصدر محذوف ای یعض عضا مثل ما یعض الفحل

قوت المغتذی

اخبرہ الضحاک بن سفیان الکلابی لیس لہ فی السنن الا ہذا الحدیث

عارضۃ الاحوذی

یعتبر الدیة من یوم شجہ قال القاضی
ابو بکر بن العربی رضی اللہ
عنہ اذا احتجم فی غیر راسہ فلا
شیء علیہ فان احتجم علی رأسہ
ولطماہ الی حلق شعرة فلا یجب
الا من ضعة یحلقہ للحجامة
فیہ للعلماء اربعة اقوال الاول
لا شیء علیہ الا ان یحلق ربع
راسہ قالہ ابو حنیفة الثانی
انہ یقتدی بحلق ثلاث شعرات
قال الشافعی انہ یحلق شعرة
واحدة قالہ مالک
واحد قولی الشافعی والرابع
انہ لا یقتدی الا بحلق جمیع
الراس فان حلق بعضہ لم یکن
علیہ شیء قالہ مالک فی القول
الاخیر بناء علی انہ لا یجزی مسح
بعض الراس فان کل حکم
یتعلق بالراس من العبادات
یعتبر جمیعہ کالطہارة واما الشافعی
فبناہ علی قولہ تعالی ولا تحلقوا
رؤسکم والمراد شعر رؤسکم
لان الحلق لا ینزع والشعر جمع
واقل الجمع ثلثة وامالقول الاخر وہو
الاخر قولی مالک فان الحنث یقع
شعرة واحدة وہو الصحیح من
قولہ اذ الحنث عندہ یقع بالاقل
علی ما بیناہ فی مسائل الخلاف
وبناہ ابو حنیفة علی ان ذلک
ہو الواجب فی مسح الراس عندہ
کما تقدم بیانہ فی کتاب الطہارة
قال اصحاب ابی حنیفة فی حدیث
النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہذہ
مسألة اصولیة لا یرتکب النبی

شرح سراج احمد

ماجاء فی الحبس فی التہمۃ باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در ذکر حبس کردن در تہمت حدثنا علی بن سعید الکندی نا ابن المبارک عن معمر عن بہز بن حکیم عن ابیہ عن جدہ معویۃ القشیری در تقریب ست معویۃ بن حیدۃ بن معاویۃ بن کعب القشیری صحابی ست نازل بصرہ شد و در خراسان وفات کرد ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم حبس رجلا فی التہمۃ تو خلی عنہ بدستیکہ آنحضرت بند کرد مردی را در تہمتی کہ باو کشتہ بود پستر بگذاشت او را و فی الباب عن ابی ہریرۃ حدیث بہز بن حکیم عن ابیہ عن جدہ حدیث حسن و قد روی اسمٰعیل بن ابراہیم عن بہز بن حکیم ہذا الحدیث اتم من ہذا و اطول روایت کرد اسمٰعیل ابن ابراہیم از بہز این حدیث را تمام تر از ین و دراز تر از روایت معمر اخرجہ الحاکم و البزار عن ابی برزۃ بلفظ حبس رجلا فی تہمۃ یوما و لیلۃ استظہر او فیہ ابراہیم بن خثیم و ہو ضعیف و عن انس کحدیث بہز بن حکیم و لیس فیہ تخلی عنہ اخرجہ ابن عدی و فیہ ابراہیم بن زکریا و ہو ضعیف و عن بہیشۃ مثلہ اخرجہ الطبرانی فی الاوسط و عن النعمان بن بشیر انہ حبس ناسا فی تہمۃ ثم خلاہم و قال ان شئتم ضربتم فان خرج ستاعلکم والا اخذت من ظہورکم مثلہ قالوا ہذا حکمک قال ہذا حکم اللہ و رسولہ اخرجہ ابو داود و عن عمرو بن الشرید عن ابیہ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم حبس رجلا من غفار بعیرین اتہم بہما بعض بنی غطفان بعض بنی غفار فلم یک الا یسیرا حتی احضر الغفاری الآخر البعیرین فقال للمحبوس استغفر لی قال غفر اللہ لک یا رسول اللہ قال ولک قال فقتل بالیمامۃ **باب** ماجاء من قتل دون مالہ فہو شہید باب ست در بیان آنچہ آمدہ است کسی کہ کشتہ شود نزد محافظت مال خود و بغاصبان پس آن شہید ست حدثنا سلمۃ بن شبیب و حاتم بن سیاہ المروزی و غیر واحد قالوا نا عبد الرزاق عن معمر عن الزہری عن طلحۃ بن عبد اللہ بن عوف عن عبد الرحمٰن بن عمرو بن سہل عن سعید بن زید بن عمرو بن نفیل عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال من قتل دون مالہ فہو شہید کسی کہ کشتہ شد نزد مال خود کہ بزور ازو می گرفتند و او مانع می شد پس کشتہ شد پس او شہید ست ہذا حدیث حسن صحیح حدثنا محمد بن بشار نا ابو عامر العقدی نا عبد العزیز بن المطلب عن عبد اللہ بن الحسن عن ابراہیم بن محمد ابن طلحۃ عن عبد اللہ بن عمرو عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم قال من قتل دون مالہ فہو شہید و فی الباب عن علی و ابی ہریرۃ اخرجہ الشیخان و ابن عمر و ابن عباس و جابر و روی اسحٰق و ابن قانع و ابراہیم الحربی فی غریبہ من طریق سماک بن حرب عن قابوس ابن المخارق عن ابیہ حدیثا طویلا حدیث عبد اللہ بن عمرو حدیث حسن صحیح و قد روی عنہ من غیر وجہ و قد رخص بعض اہل العلم للرجل ان یقاتل عن نفسہ و مالہ و قال ابن المبارک یقاتل عن مالہ و لو درہمین و گفتہ ست عبد اللہ بن مبارک مقاتلہ کند از جانب مال خود اگرچہ دو درہم باشد کہ مقدار قلیل ست حدثنا ہارون بن اسحٰق الہمدانی نا ثنی محمد بن عبد الوہاب عن سفیان الثوری عن عبد اللہ بن الحسن قال ثنی ابراہیم بن محمد بن طلحۃ قال سفیان و اثنی علیہ خیرا گفت سفیان و ثنا کرد مرا ابراہیم خوب و نیکی یاد کرد و قال گفت ابراہیم سمعت عبد اللہ بن عمرو یقول قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من ارید مالہ بغیر حق فقاتل فقتل فہو شہید کسی کہ اراده کردہ شد مال وی بناحق پس مقاتلہ کرد او پس او کشتہ شد پس آن مقتول شہید ست ہذا حدیث صحیح حدثنا محمد بن بشار نا عبد الرحمٰن ابن مہدی نا سفیان عن عبد اللہ بن الحسن عن ابراہیم بن محمد بن طلحۃ عن عبد اللہ بن عمرو عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم نحوہ

شرح ابی الطیب

باب ماجاء من قتل دون مالہ فہو شہید **قولہ** من قتل دون مالہ بصیغۃ المجہول و دون بمعنی عند ای من قتل عند الدفع عن مالہ **قولہ** عن نفسہ و مالہ ای للدفع و الطرد عن نفسہ و مالہ **قولہ** و اثنی علیہ خیرا ای اثنی عبد اللہ بن الحسن علی ابراہیم بن محمد خیرا

عارضۃ الاحوذی

علیہ السلام ما یکمل علیہ الدم و انما حجم فی ظہر قدمہ او غیرہ مما لا شعر فیہ لان النبی علیہ السلام لم یکن احجم بل کان دقیق المسربۃ و ہو الشعر الذی علی الصدغ الی السرۃ و کما لا یرتکب النبی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ما یکون فیہ الدم کذلک لا یرتکب بعضہ الا عن عذر قال القاضی ابو بکر بن العربی رضی اللہ عنہ و ہذا حکم صحیح و اما الحاکم علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بانہ لم یکن لہ عذر فدعوی لا یلتفت الیہا و الصحیح انہ حاق لعذر لکن لم یذکر الراوی فدیۃ و اللہ اعلم بحقیقۃ القصۃ ہل کان کما روی عن مالک انہ لا فدیۃ لا لاذی حلق جمیع الراس و کما روی جماعۃ ان کان احتجم علی غیر الراس و کان فیہ فدیۃ لم یذکر او کان مخصوصا بذلک کما خص فی احکام سواہ القول فی نکاح المحرم ذکر فی حدیث نبیہ ابن وہب عن ابان عن عثمان انہ لا ینکح صحیح و ذکر حدیث سلیمان بن یسار عن ابی رافع قال تزوج رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم میمونۃ و ہو حلال و بنی بہا و ہو حلال قال و کنت انا الرسول بینہما و ذکر حسن و روی حدیث ابن عباس ان النبی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم تزوج میمونۃ و ہو محرم و ذکر

باقی در صفحہ آئندہ

عارضۃ الاحوذی

حتی جئتهم بهفتکوا فی اکلهم فقال بعضهم کلوا وقال بعضهم لا تاکلوا الحم صید ونحن محرمون فاکل منه بعض اصحابی النبی صلی الله علیه وآله وسلم وحملنا العضد معی وحملنا مابقی من لحم الاتان وعشیا ان یقتطع فطلبت النبی صلی الله علیه وآله وسلم ارفع قومی شارا واسیر شارا فلقیت رجلا من بنی غفار فی جوف اللیل فقلت این ترکت النبی صلی الله علیه وآله وسلم قال ترکته بنعمتین ولو قابل السقیا فلحقت برسول الله صلی الله علیه وآله وسلم حتی اتیته فقلت یا رسول الله ان اصحابک یقرئون علیک السلام ورحمة الله وانهم قد خشوا ان یقتطع دونک فانتظرهم فقال انفعل فلما اتوا رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم قالوا یا رسول الله انا کنا احرمنا وکان ابو قتادة لم یحرم فرأینا حمر وحش فحمل علیها ابو قتادة فعقر منها اتانا فنزلنا فاکلنا من لحمها ثم قلنا لا یاکل لحم صید ونحن محرمون فحملنا مابقی من لحمها فقال لنا امنکم احد امره ان یحمل علیها او اشار الیها قالوا لا قال کلوا مابقی من لحمها اصعکم منه شئ فناوله القصد فاکلها حتی یعرقها وهو محرم وقالوا

شرح سراج احمد

ما قال فتبرئکم یهود بخمسین یمینا فرمود آنحضرت پس بری گردانند شما را ازین ظن یهود بپنجاه سوگند از ایشان که قاتل نیستند و رفع تهمت می کنند از خود قالوا وکیف نقبل ایمان قوم کفار گفتند یا رسول الله وچه طور قبول بکنیم ما سوگند قومی را که کفار اند و سوگندهای ایشان چه اعتبار دارد فلما رای ذلک رسول الله صلی الله علیه وسلم اعطی عقله پس هرگاه دید آنحضرت آن را پس فرا داد دیت داد اصحاب مقتول را از جانب خود برای دفع فتنه لصدقة چنانچه در روایت شیخان هست حدثنا الحسن ابن علی الخلال انا یزید بن هرون انا یحیی بن سعید عن بشیر بن یسار عن سهل بن ابی حثمة ورافع بن خدیج نحو هذا الحدیث بمعناه یعنی در لفظ و معنی هر دو هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا عند اهل العلم فی القسامة وقد رأی بعض فقهاء المدینة القود بالقسامة یعنی امام مالک وغیره می گویند که قصاص ست بقسامة وجمع باید کرد وقال بعض اهل العلم من اهل الکوفة وغیرهم ان القسامة لا توجب القود وانما توجب الدیة یعنی امام ابو حنیفه وغیره می گویند که بقسامه قسامة موجب قصاص نمی گردد و جز این نیست که هست قسامة موجب دیة چنانکه در کتب فقه مسطور ست آخر کتاب الدیات آخر گشت کتاب دیات بعضی احادیث باب دیات وقصاص وقتل نوشته می شوند اخرج الطبرانی فی الکبیر عن ابن عمر وعن ابن عباس رفعه لا یقتل بغیر حق الا سیخا صمه یوم القیمة اخرج احمد عن ابن عمرو من قتل عصفورا بغیر حقه سأله الله عنه یوم القیمة اخرج الطبرانی فی الکبیر وعبد الرزاق عن ابی هریرة لا تقتلوا الجراد فانه من جند الله الاعظم اخرج النسائی عن ابن عمر لا تقتلوا الضفادع فان نهیقهن تسبیح اخرج احمد وابو داود وابن ماجة عن ابن عباس نهی عن قتل اربع من الدواب النملة والنحلة والهدهد والصرد اخرج البیهقی عن عبد الرحمن بن معاویة المداوی مرسلا نهی عن قتل الخطاطیف اخرج الطبرانی عن ابن عباس نهی عن قتل کل ذی روح الا ان یوذی اخرج احمد ومسلم وابن ماجة عن جابر نهی ان یقتل شئ من الدواب صبرا اخرج الطبرانی فی الکبیر ابو الشیخ فی العظمة عن ابن عباس المجانات مسخ الجن کما مسخت القردة والخنازیر من بنی اسرائیل اخرج الخطیب عن ابن مسعود من قتل حیة فکانما قتل مشرکا قد حل دمه اخرج احمد وابن حبان عن ابن مسعود من قتل حیة فله سبع حسنات ومن قتل وزغة فله حسنة اخرج ابو داود فی مراسیله عن یزید بن مرثد مرسلا العنکبوت شیطان فاقتلوه اخرج الطبرانی فی الکبیر عن ابن عباس اقتلوا الحیة والعقرب وان کنتم فی الصلوة واخرج احمد وابن ماجة وابن حبان عن عائشة ان ابراهیم لما القی فی النار لم یکن له فی الارض دابة الا اطفأت النار عنه غیر الوزغ فانها کانت تنفخ علیه اخرج الطبرانی فی الکبیر عن النعمان بن بشیر کل شئ سوی الحدیدة حطار کل خطا ارش اخرج النسائی والبیهقی عن ابن عمر الا ان قتیل الخطا شبه العمد بالسوط والعصا فیه مائة من الابل منها اربعون خلفة فی بطونها اولادها اخرج البیهقی عن عمر فی الانف الدیة اذا استوعب جدعه مائة من الابل وفی الید خمسون وفی الرجل خمسون وفی العین خمسون وفی الامة ثلث النفس وفی الجائفة ثلث النفس وفی المنقلة خمس عشرة وفی الموضحة خمس وفی السن خمس وفی کل اصبع منها لک عشر اخرج عبد الرزاق وابن عدی عن ابن عمر فی اللسان الدیة

شرح ابی الطیب

قوله فتبرئکم یهود بخمسین ای تبرأ الیکم من دعواکم بخمسین یمینا وقیل معناه یخلصونکم من الیمین بان یحلفوا فاذا حلفوا انتهت الخصومة قاله النووی وقال بعض الشراح فتبرئکم بتشدید الراء وتخفیفها ای تبرأکم من ان تحلفوا **قوله** اعطی عقلها ای دیته وفی البخاری فوداه من عنده قالوا انما اعطی دفعا للنزاع واصلاحا لذات البین وجبرا لما لحقهم من الکسر بواسطة قتل قریبهم ولا فاصل القتیل لا یستحقون الا ان یحلفوا او یستحلفوا المدعی علیهم مع نکولهم ولم یوجد شئ من الامرین هنا

شرح سراج احمد

اذا منع الكلام وفي الذكر اذا قطعت الحشفة وفي الشفتين الدية اخرج عبد الرزاق عن ابراهيم مرسلا العقل على العصبة والدية على الميراث اخرج النسائي عن عمر قال في الذراع اذا ما كسر فبانت رئتاه رهم اخرج عبد الرزاق عن حكرمة في كل اصابع ثلث الدية اخرج عبد الرزاق وابن ابي شيبة عن عمر قضى في الظفر اذا عدر وقد بقلوص اخرج عبد الرزاق عن سليمان بن يسار في الساق او الذراع او العضد او الفخذ اذا انكسرت ثم جبرت في غير عشرين دينارا او حقتان اخرج عبد الرزاق باسناد فيه مبهم وهو منقطع ايضا قال اخبرنا معمر عن رجل عن الحكم لطم رجل رجلا فذهب بصره وعينه قائمة فاراد ان يقيدوه منه فاعيى عليهم فاتاهم علي رضي الله عنه فامره فجعل على وجهه كرسف ثم استقبل به الشمس وادنى من عينه مرآة فالتمع بصره وعينه قائمة بسم الله الرحمن الرحيم **ابواب الحدود** عن رسول الله صلى الله عليه وسلم حدود ر اصل بمعنى منع ست ولهذا الابواب را حداو گويند از جهت منع كردن آن داخل و خارج را مگر باذن وحديد نيز بامعنى ست از جهت امتناع وي از تاثير و بمعنى حاجز و حائل ميان دو چيز و حدود كه در شرع واقع شده اند منع مى كنند از وقوع در معاصى و حائل و حاجز اند ميان بنده و معاصى حدود الله بمعنى محارم نيز آمده چنانكه در قول حق تعالى ست تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا و بمعنى مقدرات شرعى نيز آمده چنانكه گردانيدن طلاق و مانند آن چنانكه فرمود تِلْكَ حدود الله فلا تعتدوها و در محارم و مقدرات نيز منع ست از قربان آن و تجاوز آن و در هدايه گفته حدود شريعت عقوبتى كه تقدير كرده شده است از براى حق خداى تعالى تا آنكه قصاص را حد نمى گويند زيرا كه قصاص حق عبد ست چنانكه در ترجمه مشكوة ست **باب** ماجاء في من لا يجب عليه الحد باب ست در بيان انچه آمده است در حق كسيكه واجب نمى گردد بروى حد حدثنا محمد بن يحيى القطعي بضم قاف وفتح طاء مهملة وعين مهملة نا بشر بن عمر نا همام عن قتادة عن الحسن البصري عن علي رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال رفع القلم عن ثلثة بدرستى كه آنحضرت فرموده برداشته شده است قلم از سه كسان در نوشتن اعمال عن النائم حتى يستيقظ از خواب كننده تا آنكه بيدار شود وگناه و ثواب بروى هيچ نوشته نشود و عن الصبي حتى يشب و از كودك برداشته شود تا آنكه جوان گردد و عن المعتوه حتى يعقل و از ديوانه و بى عقل

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فيمن لا يجب عليه الحد **قول** محمد بن يحيى هو ابن ابي حزم بفتح المهملة وسكون الزاي القطعي بضم القاف وفتح المهملة البصري صدوق **قول** رفع القلم عن ثلاث قال السيوطي ذكر ابن حبان في صحيحه ان المراد رفعه عنهم في الشرور دون كتبة الخير لهم قال العراقي وهو ظاهر في الصبي دون النائم والمجنون انتهى والحاصل ان رفع القلم كناية عن عدم كتابة الاثام عليهم في هذه الاحوال وهو لا ينافي ثبوت بعض الاحكام الدنيوية والاخروية لهم في هذه الاحوال كحديث رفع الخطاء عن الامة مع ان القاتل خطأ تجب عليه الدية ولهذا الصحيح ان الصغير يثاب على الصلوة وغيرها وعلى هذا ففي دلالة الحديث على عدم الحد على هؤلاء بحث كذا قاله بعض الفضلاء اقول الحد اثر الاثم فحيث لا اثم فلا حد عليهم و اما الدية فليست باثر الاثم فلهذا تجب بالخطأ

قوت المغتذی

ابواب الحدود رفع القلم عن ثلاثة ذكر ابن حبان في صحيحه ان المراد رفعه عنهم في الشرور دون كتبة الخير لهم قال العراقي وهو ظاهر في الصبي دون النائم والمجنون ادرء الحدود هو امر للائمة اى لا تجدوا والامر متيقن

عارضۃ الاحوذی

ان عندنا منه فاضلة فقال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم لاصحابه كلوا وهم مهرمون انما هي طعمة اطعمكموها الله وقد رويت في ذلك آثار عن الصحابة اخبرنا المبارك عن عبد الجبار اخبرنا طاهر بن عبد الله اخبرنا علي بن عمر حدثنا ابو بكر النيسابوري حدثنا ابو الازهر احمد بن يوسف السلمي قال حدثنا عبد الرزاق حدثنا معمر عن الزهري عن عروة عن يحيى بن عبد الرحمن ابن حاطب عن ابيه انا اعتمر مع عثمان في ركب فاهدى لهم طائر فامرهم ياكلوا وابى ان ياكل فقال لعمرو بن العاص انا كل ما لست منه اكلا فقال اني لست في ذلك مثلكم انما اصطيد لي وامیت ماسمي و اخبرنا المبارك بن عبد الجبار اخبرنا القاضي ابو الطيب طاهر بن عبد الله اخبرنا علي بن عمر حدثنا ابو طالب احمد بن نصر حدثنا عبد الله بن يزيد ابن الاعمى حدثنا محمد بن سليمان بن داود حدثنا مالك بن انس عن عمرو بن ابي عمرو عن المطلب بن عبد الله ابن حنطب عن جابر عن النبي صلى الله عليه وآله وسلم نحوه اخبرنا ابو الحسن الازدي اخبرنا

شرح سراج احمد

تا آنکہ عاقل گردد و فی الباب عن عائشۃ بلفظ رفع القلم عن ثلثۃ عن النائم حتی یستیقظ و عن المبتلی حتی یبرأ و عن الصبی حتی یکبر اخرجہ احمد و ابوداود والنسائی و ابن ماجۃ و ابن جریر و الحاکم و الشیخان و اخرجہ الحاکم عن ابی معاذۃ و ابن جریر عن الحسن مرسلا و اخرج احمد و الطبرانی و الحاکم و ابن جریر عن عمرو بن ماجۃ و ابن جریر و الحاکم و الشیخان عن علی و اخرج الطبرانی فی الکبیر و الضیاء عن ابی امامۃ و لیس عن غیر احد من الصحابۃ منہم شداد بن اوس و ثوبان بلفظ رفع القلم فی الحد عن الصغیر حتی یکبر عن النائم حتی یستیقظ و عن المجنون حتی یفیق و عن المتوہ المالک اخرجہ الطبرانی فی الکبیر عن ابن عباس حدیث علی حدیث حسن غریب من ہذا الوجہ و قد روی من غیر وجہ عن علی اخرج عنہ الحاکم و ابن جریر و ابن ماجۃ و الشیخان و ذکر بعضہم و عن الغلام حتی یحتلم و ذکروہ ان بعضی علماء اللغۃ قالوا لا یقع اسم الغلام حتی یحتلم رأوا لا نعرف للحسن سماعا من علی بن ابی طالب و ہذا موافق قول محدثین ست و زیادۃ صوفیہ خذ ما صفا و دع ما کدر از علی مرتضیٰ ثابت ست و اللہ اعلم و قد روی ہذا الحدیث عن عطاء بن السائب عن ابی الظبیان عن علی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم نحو ہذا الحدیث بورقاء الا عمش عن ابی الظبیان عن ابن عباس عن علی موقوفا و لم یرفعہ و العمل علی ہذا الحدیث عند اہل العلم ابو ظبیان اسمہ حصین بن جندب

باب ما جاء فی درء الحدود

باب ما جاء فی درء الحدود در بیان آنچہ آمدہ است در دفع کردن حدہای شرعیہ حدثنا عبد الرحمن بن الاسود ابو عمرو البصری نا محمد بن ربیعۃ نا یزید بن زیاد الدمشقی عن الزہری عن عروۃ عن عائشۃ قالت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ادرءوا الحدود عن المسلمین ما استطعتم و دفع کنید حدود را از مسلمانان تا توانید پس اگر نباشد مر مسلمانان را جای بیرون آمدن پس خالی کنید راہ او را فان الامام ان یخطئ فی العفو پس بدرستیکہ امام خطا کردن او در سلوک کردن راہ خطا را در عفو کہ صادر شدہ است از شما خیر لہ من ان یخطئ فی العقوبۃ بہتر است آن امام را از خطا کردن او در سلوک او راہ خطا را در عقوبت بانیکہ عقوبت کند بخطا و ابی تشخیص قضیہ نزد او کہ وقتیکہ رسید قضیہ بامام واجب ست بروی انفاذ و امضاء آن پس ازین وجہ مضمون این حدیث مضمون معافو الحدود ست و خطاب بغیر امیر است بعضے حمل کردہ اند این حدیث را بر رد و دفع امام حدود را بقول خود آیا دیوانہ ست وی یا خوردہ است شراب یا تقبیل کردہ و بریں تقدیر خطاب بامیر است کذا فی ترجمۃ الحکوۃ و فیہ یزید بن زیاد و ہو ضعیف اخرجہ الحاکم

شرح ابی الطیب

باب ما جاء فی درء الحد قولہ ادرءوا الحدود بفتح الراء امر من الدرء ای ادفعوا الحدود ای ابقاءها قال السیوطی ای لا تحدوا الا بامر متیقن قولہ فان کان لہ ای للحد المدلول علیہ بالحدود قولہ مخرجا ای عذرا یدفعہ قولہ فخلوا سبیلہ الضمیر للحد ای اترکوا اجراء الحد علیہ و یجوز ان یکون ضمیرا للمسلم المستفاد من المسلمین و یؤیدہ ما ورد فی روایۃ فان وجدتم للمسلم مخرجا فادرءوا المعنی اترکوہ و لا تعترضوا لہ قولہ فان الامام ان یخطئ فی العفو خیر قولہ ان یخطئ فی تاویل المصدر مبتدأ اخبرہ قولہ خیر و الجملۃ خبر ان و یؤیدہ ما فی روایۃ لان یخطئ بفتح اللام و یجوز ان یکون ان یخطئ بدل اشتمال عن الامام و الخبر ہو خیر و معنی ہذا الحدیث منزل علی معنی حدیث ماعز فیکون الخطاب للائمۃ لقولہ صلی اللہ علیہ وسلم للرجل ابک جنون ثم قولہ اشربت لان کل ہذا تنبیہ علی ان للامام ان یدرأ الحد و بالشبہات فیکون قولہ فان الامام مظہرا قیم مقام المضمر علی سبیل الالتفات من الخطاب الی الغیبۃ حثا لہ علی اظہار الرافۃ و الرحمۃ یعنی من حق امام المسلمین و قائدہم ان یرجح سبیل العفو علی العقوبۃ

عارضۃ الاحوذی

حدثنا الطیب بن عبد الرزاق قطنی حدثنا ابو بکر یحیی النیسابوری حدثنا الربیع حدثنا الشافعی حدثنا عبد العزیز بن محمد عن عمرو بن ابی عمرو عن رجل من الانصار عن جابر بن عبد اللہ و کذا لم یرفعہ الشہید عن سلیمان بن بلال عن عمرو بن ابی عمرو عن رجل من بنی سلمۃ عن جابر الاصول فیہا مسألتان الاولی اذا اختلفت الادلۃ من الآیات او من الاحادیث او من النظر فاقتضی دلیل الحل و اقتضی آخر الحظر اختلف العلماء فیہ علی ثلثۃ اقوال الاول انہ یحمل علی الاباحۃ لانہ اوسع و الثانی للحرج الثانی انہ یحمل علی الخطر لانہ احوط الثالث انہ یتوقف حتی یترجح احدہما و ذلک الترجیح ہو الدلیل الثالث الثانیۃ اختلف العلماء فی الصید ہل الاصل فیہ التحریم حتی تثبت اباحتہا بالذکاۃ او الحل حتی یحتمل شرط من شروط الذکاۃ و من ذلک فی کتاب الصید ان شاء اللہ تعالی الفقہ فی مسائل الاولی اختلف الناس فی اکل المحرم للصید علی اربعۃ اقوال الاول لا یاکل بحال و علیہ یدل قول عائشۃ الثانی یاکلہ مطلقا اذا لم یصدہ و ہو قال جماعۃ منہم عطاء و ابو حنیفۃ الثالث یاکل الا ما صید من اجلہ قالہ مالک

الترجمۃ

باب

الرجال

باب

شرح سراج احمد

والدارقطنی والبیہقی وقال الموقوف اقرب الی الصواب حدثنا ھناد ثنا وکیع عن یزید بن زیاد نحو حدیث محمد بن ربیعۃ ولم یرفعہ ومرفوع نکردہ است وکیع حدیث را وفی الباب عن ابی ھریرۃ اخرجہ ابو یعلی ولابن ماجۃ من ھذا الوجہ ادفعوا الحدود ما وجدتم لھا مدفعا وعبداللہ بن عمرو واخرج الدارقطنی والبیہقی عن علی بلفظ ادرؤا الحدود ولابنبغی للامام تعطیل الحدود واخرج ابن عدی فی جزء لہ من حدیث اہل مصر والجزیرۃ عن ابن عباس وروی صدرہ ابی مسلم الکجی وابن سمعان فی الذیل عن عمر بن عبد العزیز مرسلا ومسندا فی سندہ عن ابن مسعود موقوفا بلفظ ادرؤا الحدود بالشبہات واقیلوا الکرام عثراتھم الا فی حد من حدود اللہ حدیث عائشۃ لاتنرفہ مرفوعا الا من حدیث محمد بن ربیعۃ عن یزید بن زیاد الدمشقی عن الزہری عن عروۃ عن عائشۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم ورفعہ الا وکیع عن یزید بن زیاد نحوہ ولم یرفعہ وروایۃ وکیع اصح وقد روی نحو ھذا عن غیر واحد من اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انھم قالوا مثل ذلک ویزید بن زیاد الدمشقی ضعیف فی الحدیث ویزید بن ابی زیاد ایکوفی اثبت من ھذا واقدم ویزید بن زیاد دمشقی ضعیف ست در روایت حدیث ویزید بن ابی زیاد کوفی کہ او دیگر کس ست ما در اے زیاد بن زیاد کہ در اسناد این حدیث ست ثابت ترست واقدم از زین زیاد کہ ابن زیاد است وبی کنیت ست **باب** ماجاء فی الستر علی المسلم باب ست در بیان انچہ آمدہ است در عیب پوشی کردن بر مسلمان حدثنا قتیبۃ ثنا ابو عوانۃ عن الاعمش عن ابی صالح عن ابی ھریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من نفس عن مسلم کربۃ من کرب الدنیا نفس اللہ عنہ کربۃ من کرب الاخرۃ ہر کہ بکشد وور سازد از مسلمان سختی را از سختی ہای دنیا دور سازد اللہ تعالی از وی سختی را از سختی ہای آخرت ومن ستر علی مسلم ستر اللہ فی الدنیا والاخرۃ وہر کہ بپوشد عیب را بر مرد مسلمان بپوشد حق تعالی عیوب او را در دنیا وآخرت واللہ فی عون العبد ما کان العبد فی عون اخیہ وحق تعالی در یاری ومدد کردن بندہ باشد ما وامی کہ باشد بندہ در یاری ومدد برادر مسلمان وفی الباب عن عقبۃ بن عامر وابن عمر اخرجہ المصنف والطبرانی عن کعب بن عجرۃ حدیث ابی ھریرۃ ھکذا روی غیر واحد عن الاعمش عن ابی صالح عن ابی ھریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم نحوہ وقد روی ابی عوانۃ وروی اسباط بن محمد عن الاعمش قال حدثت عن ابی صالح عن ابی ھریرۃ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم نحوہ حدثنا بذلک بھمین حدیث مذکور عبید بن اسباط بن محمد قال نبی ابی عن الاعمش بھذا الحدیث حدثنا قتیبۃ ثنا اللیث عن عقیل عن الزہری عن سالم عن ابیہ عبداللہ بن عمر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال المسلم اخو المسلم لایظلمہ ولایسلمہ

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الستر علی المسلم **قول** من نفس بتشدید الفاء ای فرج کربۃ ورفعہا عنہ من قولھم انت فی نفس ای سعۃ القاموس نفس تنفیسا ونفسا ای فرج تفریجا والنفس بالتحریک السعۃ والفسحۃ فی الامر **قول** من کرب الدنیا بضم الکاف وفتح الراء جمع کربۃ ومعناہ الشدۃ **قول** ستر اللہ فی الدنیا والاخرۃ فالستر فی الدنیا ان لایطلع علی ذنوبہ احدا ویحببہ عزیزا ویمیتہ عزیزا والستر فی الاخرۃ ان یجعلہ امنا من الافتضاح علی رؤس الاشہاد ویحتمل ان المراد بہ ستر ذنوبہ بالمغفرۃ **قول** لایظلمہ ولایسلمہ ای لایظلم بنفسہ ولایسلمہ الی عدوہ من اسلم ای لایترکہ ولایرمیہ فی ید ظالم یظلمہ فی النہایۃ من اسلمہ الی اذا القاہ فی الھلکۃ ولم یحمہ من عدوہ وھو عام فی کل من اسلمتہ الی شیء ولکن غلب فی الالقاء فی الھلکۃ

عارضۃ الاحوذی

واحمد والشافعی الرابع یاکل ماصید وھو حلال لایاکل ماصید وھو حرام یروی عن علی علیہ السلام اما من قال لایاکل فمتعلقہ حدیث ابی قتادۃ اھدی الی النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم رجل حمارا وحشیا فردہ علیہ وقال انا حرم خرجہ مسلم وغیرہ واختارہ ابن عباس واحتج بقولہ تعالی وحرم علیکم صید البر مادمتم حرما قالت عائشۃ لھشام بن عروۃ یا ابن اختی ان تحمل فی نفسک شیء فدعہ فانما ھی عشر لیال واما متعلق من مال یاکل مطلقا فحدیث ابی قتادۃ المذکور الطویل قبل ھذا وحدیث الزہری ان النبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مر وھو محرم علی حمار عقیر لہ فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم یا رسول اللہ شانکم بھذا الحمار فلم ابابکر فقسمہ بین الرفاق واما من قال یاکل ماصید وھو حلال فھو الذی افتی بہ علی بعینہ لصحفۃ عثمن ودعا الیہ عثمن فلم یقتلہ فی حدیث طویل فیہ اختلاف روایات واما مذھب مالک ومن قال بہ فیشھد لہ حدیث جابر المتقدم قال الشافعی ھو اولی الاحادیث وھو الجامع

شرح سراج احمد

مرد مسلمان برادر مسلمان دیگر ست ستم نمی کند او را و نه در هلاکت اندازد یقال اسلم فلان فلانا اذا القاه فی الهلاکة کما فی النهایة ومن کان فی حاجة اخیه کان الله فی حاجته وهر که باشد در روا کردن حاجت برادر خود باشد حق تعالی در روا کردن حاجت وی ومن فرج عن مسلم کربة فرج الله عنه کربة من کرب یوم القیمة وهر که دور سازد از برادر مسلمان سختی را از سختیها و دور سازد الله تعالی از وی سختی را از سختی های روز قیامت که نهایت سخت باشد واز ان سختی دیگر دشوار نیست ومن ستر مسلما ستره الله یوم القیمة وهر که بپوشد عیب مسلمان را بپوشد عیب او را الله تعالی در روز قیامت هذا حدیث حسن صحیح غریب من حدیث ابن عمر

باب ماجاء فی التلقین فی الحد باب ست در بیان انچه آمده است در تلقین کردن در حد حدثنا قتیبة نا ابو عوانة عن سماک بن حرب عن سعید بن جبیر عن ابن عباس ان النبی صلی الله علیه وسلم قال لماعز بن مالک اسلمی ابن مهلم وبزانی بدرستیکه آنحضرت فرمود ماعز را احق ما بلغنی عنک آیا راست ست هست چیزی که رسیده است مرا از تو قال ما بلغنی عنک گفت ماعز چه چیز رسیده است ترا از ما قال بلغنی انک وقعت علی جاریة آل فلان فرمود آنحضرت رسیده است مرا که بدرستی تو واقع شدی وجماع کردی با دختر فلان کس از فلان قبیله قال نعم گفت ماعز آری واقع شدم بروی فشهد اربع شهادات پس گواهی داد ماعز بر نفس خود چهار گواهی فامر به فرجم پس امر فرمود آنحضرت برجم ماعز پس سنگسار کرده شد و در مسلم قصه ماعز بتفصیل ست ودر وی این ست که ماعز خود بخدمت شریف آمده التماس نمود که طهر نی وخود اقرار کرد بزنا و مصنف نیز قصه او را در باب آینده ذکر می کند وفی الباب عن السائب بن یزید حدیث ابن عباس حدیث حسن وروی شعبة هذا الحدیث

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی التلقین فی الحد **قوله** احق ما بلغنی عنک ظاهره لا یطابق الترجمة فان المشهور فی التلقین ازیلقن الامام الراجع عن الاقرار بالزنا بان یقول له بعد الاقرار لعلک قبلت ونحو ذلک وهو الوارد فی حدیث ماعز وغیره قال النووی وقد جاء تلقین عن الاقرار بالحد ودعن النبی صلی الله علیه وسلم وعن الخلفاء الراشدین ومن بعدهم اتفق العلماء علیه انتهی ولا یخفی ان ظاهر هذا الحدیث یدل علی الحمل علی الاقرار وعلی تلقین ان یقر به وهو یضاد التلقین المعروف فکیف یصح الاستدلال به یقول اجاب عنه النووی فقال هکذا وقع فی هذه الروایة والمشهور فی باقی الروایات انه اتی به النبی صلی الله علیه وسلم فقال طهرنی قال العلماء لا تناقض بین الروایات فیکون قد رجع به الی النبی صلی الله علیه وسلم من غیر استدعاء من النبی صلی الله علیه وسلم وقد جاء ان قومه ارسلوه الی النبی صلی الله علیه وسلم فقال النبی صلی الله علیه وسلم للذی ارسله لو سترته بثوبک یا هزال لکان خیرا لک فقال النبی صلی الله علیه وسلم لماعز بعد ان ذکر له الذین حضروا معه ما جری لماحق ما بلغنی عنک الخ انتهی اقول فکان المستدل علی التلقین بهذا الحدیث باعتبار ما ورد من الروایات من انه قال له صلی الله علیه وسلم لعلک قبلت او غمزت ومن انه قال رسول الله صلی الله علیه وسلم طهرنی فقال ویحک ارجع فاستغفر الله وتب الیه الحدیث والحاصل ان الاستدلال نظرا الی جمیع الروایات لان القضیة واحدة ثم رأیت الطیبی اجاب فی شرح المشکاة بانه لا یبعد انه صلی الله علیه وسلم بلغه حدیث ماعز فاحضره بین یدیه فاستنطقه لینکر فانسب الیه لدرأ الحد فلما اقر اعرض عنه الی آخر ما ذکره الروایة الاخری فیکون فی هذه الروایة اختصار

عارضة الاحوذی

بین تعارضها فیعمل اما ورحمه عالما انه یحقق انه من اجلها وخافی ذلک وبذلک فسره عثمن کما فی راه جابر ویحمل ما قیل منه علی انه لم یصده من اجله قال القاضی ابن العربی رضی الله عنه اما ما تعلق بابن عباس فیرده ما ثبت ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم قال لحرم الصید الذی صید بعد احرامه وانما رد الصید علی الصعب لانه کان حیا والحرم لا یبتدئ مالک الصید وذکر الترمذی عن الشافعی انه رده لانه ظن انه صید من اجله وهذا خطاء بین انما یکون دلیلا فی اللاحق فی الصید الحی قال اصحاب ابی حنیفة قوله فی حدیث جابر ما لم یصد او یصاد لکم مقطوع لم یسمع المطلب من جابر قلنا المقطوع عند کم والمرسل حجة فلا یصح لکم ما راه بذلک فان قیل قوله ما لم یصد لکم یعنی بوکالة او باجارة قلنا بل قوله او یصاد لکم عام فیما یتاولوه ببیانه او یقصد الیهم یعرف ذلک لغة وبینه ابو هریرة من حدیث مالک فی المحرم بین الدین مر وان بالزبدة فوجد وابها صیدا فافتاهم ابو هریرة یاکلکم شئ فسال عمر بن الخطاب فافتاهم بمثله والجبر ان اذا عمل احد

بقیه صفحه ۱۵۵

شرح سراج احمد

عن سماك بن حرب عن سعيد بن جبير مرسلا ولم يذكر فيه عن ابن عباس ترجمہ اش ظاہرست **باب** ماجاء في درء الحد عن المعترف اذا رجع باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در دور کردن حد از مقر چون رجوع کند و باز گردد وحدثنا ابوكريب نا عبدة بن سليمان عن محمد بن عمرو نا ابوسلمة عن ابي هريرة قال جاء ماعز الاسلمي الى رسول الله صلى الله عليه وسلم آمد ماعز بن مالک بسوی آنحضرت کہ او صحابی مشہورست فقال انه قد زنى پس گفت ماعز یدرستیکہ من تحقیق زنا کردم واین جا التفات ست بغیبت فاعرض عنه پس روگردانید آنحضرت از وی ثم جاء من الشق الآخر فقال انه قد زنى فاعرض عنه پس بیامد ماعز از جانب دیگر پس گفت کہ تحقیق او زنا کردہ پس روگردانید از وے ثم جاء من الشق الآخر فقال يا رسول الله انه قد زنى فامر به في الرابعة پس امر کرد آنحضرت باعزر کرت چہارم فاخرج الى الحرة پس بیرون کردہ شد ماعز بسوی حرہ کہ سنگستان مدینہ بود فرجم بالحجارة پس سنگسار کردہ شد فلما وجد مس الحجارة فر پس ہرگاہ کہ یافت ماعز مس کردن سنگہا بگریخت یشتد کہ می دوید حتى مر برجل معه لحي جمل فضربه بوصرا ست لحے بالفتح جای ریش لحیہ بالکسر ریش لحی بالکسر والضم جماعة لحوی منسوب وہما الحیان وثلثة الحی علی افعل الا انہم کسروا الحا لتسلم الیاء ولحی جمع کثرة علی فعول مثل تمر وظبی کما فی القاموس تا آنکہ بگذشت ماعز بسوی مردی کہ با او استخوان ریش شتر بود پس زد آن مرد ماعز را وضربه الناس وزدند ماعز را مردم حتى مات تا آنکہ مرد فذكروا ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم پس ذکر کردند مردم آنرا برای آنحضرت انه فر حين وجد مس الحجارة کہ بدرستیکہ ماعز گریخت ہرگاہ کہ یافت مس کردن سنگہا را ومس الموت وبگریخت از مس کردن موت فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم هلا تركتموه پس فرمود آنحضرت آیا چرا نگذاشتید شما او را ؤ در روایت مسلم از حدیث بریدہ این لفظ نیز واقع شدہ است فلبثوا يومين او ثلثة فقال استغفروا لماعز بن مالك لقد تاب توبة لو قسمت بين امة لوسعتهم هذا حديث حسن قد روى من غير وجه عن ابي هريرة وروى هذا الحديث عن ابي سلمة عن جابر بن عبد الله عن النبي صلى الله عليه وسلم نحو هذا حدثنا بذلك الحسين بن علي الخلال نا عبد الرزاق نا معمر عن الزهري عن ابي سلمة بن عبد الرحمن عن جابر بن عبد الله ان رجلا من اسلم جاء النبي صلى الله عليه وسلم فاعترف بالزنا بدرستیکہ مردی از قبیلۂ اسلم آمد آنحضرت را پس اقرار کرد بزنا کردن خود شاید کہ این مرد ماعز بود یا دیگر باشد فاعرض عنه پس روگردانید آنحضرت از وی ثم اعترف فاعرض عنه حتى شهد على نفسه اربع شهادات فقال النبي صلى الله عليه وسلم

شرح ابی الطیب

باب ماجاء في درء الحد عن المعترف اذا رجع **قولہ** فاخرج الى الحرة بفتح الحاء والراء المشددة المهملتين وآخره تاء الاحجار السود حول المدينة الشريفة والمراد هنا والله اعلم الحرة الشرقية لما في الرواية الاخرى فرجمناه في بقيع الغرقد **قولہ** فر يشتد اى يعدو ويجري ويسرع **قولہ** حتى مر برجل هو عبد الله بن انيس لما عند ابي داود والنسائي من رواية يزيد بن نعيم بن هزال عن ابيه وجد مس الحجارة فحرج يشتد فلقيه عبد الله بن انيس وقد جرح اصحابه فنزع له بوظيف بعير فرماه به فقتله وقال في مقدمة فتح الباري الذي رجح انه ماهرب فقتله عبد الله بن انيس وحكى الحاكم عن ابن جريج انه عمر وكان ابو بكر الصديق اسر الذين جمعوا انتهى لحي جمل بفتح اللام وسكون الحاء المهملة عظمه الذي ينبت عليه الاسنان **قولہ** ما بال هؤلاء قال النووي انما قال ذلك ليحقق حاله لان الفعل الذي لا يستمر لا يقر بل يقتضي قطعا ان طريقا الى سقوط الحد بالتوبة

عارضۃ الاحوذی

الخلفا باحدهما تعين الاخذ به ترجيحا وفي ابي بكر وعمر نصا بقوله اقتدوا بالذين من بعدي ابو بكر وعمر عارضه بخمسة ستا وعشرين مسألة الاولى ان حديث ابي قتادة كان في غزوة الحديبية كذلك ذكره البخاري كما تقدم وغيره الثانية فيه قوله احرم النبي صلى الله عليه وآله وسلم ولم يحرم اما ان المواقيت لم يكن شرعت بعد واما لان لم يكن عزم على الوصول الى مكة والثالثة قوله ان النبي صلى الله عليه وآله وسلم امرهم ان يأخذوا قبل الساحل لامر العدو الطاري دليل على انه اذا كان المرأ في عباده وامرت عليه اخرى او كدتها انتقل اليها فكانوا في العمرة وجاء حديث العدو فكان الخروج اليه والعدول نحوه اوكد وهو لم يخرج لقتال احد ولكنه طرأ عليه فنظر له الرابعة قوله واحبوا الوابصة دليل على ان الحرث على احد ما حرم الله بطريقة النبي اجلها الخامسة قوله يجعل بعضهم يضحك الى بعض فيه دليل على ان التعريض المنبه على الا يجوز التصريح به وكذلك فعل عمر اذ قام النبي عليه السلام لما لم يقدم على ايقاظه اذن بالصلوة فنبهه تعريضا ولم يصادمه تصحيحا السادسة

عارضة الاحوذی

قوله فابصر ثبیر قعیقعان الجبال دلیل علی ان الصید یجوز فی الجبال وبوب علیه البخاری وفیه یوه من التاویلات طویلا اصحها ان الجبال ملوی العباد کالماوی الکسب فجیز جوازه به السابعة قوله فرهی الجرادة دلیل علی انه یجوز ان یسمی البهیمة باسم والدتها لا تنادی به فلا یحنث لا یقطن هکذا قالوا ورأیت الرسم ینادیها باسمها فتاتی واحدة بعد اخری لتحدث بان اسمها هنا من ان یناولوه شرط الوضع دلیل علی ان المعین مشارک مجهول علیه العقل وفی ذلک تفصیل طویل لا یحتمله هذه العارضة تذکر فی مسائل الحدود والعدم ونحو ذلک التاسعة فیه دلیل علی ان التوقف فیما اشکل فیه فان القوم ظنوا فی اعانته علی البر بعد القتل تحریما ولیس فیه شئ لانه لکما یجوز مناولة المیتة المضطر فان کان الذی تناولها لها علق مضطر العاشرة اختلافهم فی الاکل دلیل علی جواز الاجتهاد بحضرة النبی صلی الله علیه وآله وسلم فی القرب لا فی المجلس بدون وجود نص الحادیة عشرة فیه دلیل علی ان بعضهم حمل علی الاصل فی الاباحة فیرخص وبعضهم حمل علی الطاری فیمتنع وکلاهما

شرح سراج احمد

ابلت چنون تا آنکه گواهی داد بر نفس خود چهار گواهی را پس فرمود آنحضرت آیا تو دیوانگی هست که افشای راز معصیت میکنی و بر قتل حد وجب میشود فقال لا پس گفت آن مرد نیست بمن دیوانگی قال احصنت فرمود آنحضرت آیا محصن گشته تو قال نعم گفت آن مرد آری محصن گشته ام من قال فامر به فرجم فی المصلی گفت جابر پس امر فرمود آنحضرت برجم کردن پس رجم کرده شد در جبانه یعنی ازین جا معلوم می شود که مصلا عید و جنازه وقتی که مسجد گردانیده شود ثابت نمی شود مر آنرا احکام مساجد و حکم متعلقات جنازه نیز همین است و قریب مسجد شریف جای ساخته بود که مهیا بود برای نماز جنازه و ازین جا معلوم می شود که بعضی گمان برده اند که آنحضرت در مسجد نماز گذارده فلما اذلقته الحجارة فر پس برگاه رسیدند او را سنگها بگریخت و اصل اذلاق ضعیف گردانیدن و بی آرام کردن فادرک پس یافته شد در حره و سنگستان فرجم حتی مات پس رجم کرده شد تا آنکه مرد فقال له رسول الله صلی الله علیه وسلم خیرا پس فرمود مر او را آنحضرت نیکی یعنی ثنا کن بروی و ترحم کرد ازین حدیث معلوم شد که مرجوم را نمی بندند و گور نمی کنند و الا فرار نمکن نبودی و در مذهب ما زن را گور باید کرد و آن احسن ست ولم یصل علیه و نماز نگذارد بروی آنحضرت استحباب دارند ائمه ما نماز گذاردن بر کسی که حد زده شده پس مکروه پنداشت آنرا مالک و گفت امام احمد نگذارد امام واهل فضل و امام ما ابو حنیفه و شافعی و غیرایشان می گویند که نماز گذارده می شود بروی و بر هر که اهل لا الله الا الله ست اگرچه فاسق باشد و محدود بود و در روایتی از امام احمد نیز همین است هذا حدیث حسن صحیح والعمل علی هذا الحدیث عند بعض اهل العلم ان المعترف بالزنا اذا اقر علی نفسه اربع مرات اقیم

شرح ابی الطیب

قوله احصنت فیه ان الامام یسال عن شروط الاحصان من الزنی وغیره سواء ثبت بالاقرار او بالبینة قاله النووی **قوله** اذ لقته الحجارة بالذال المعجمة الساکنة وبالقاف ای اصابته بحدها فعقرته من ذلق الشئ طرفه وفی قوة المغتذی ای بلغت منه الجهد حتی قلق **قوله** خیرا ای ذکره بخیر وفی حدیث بریدة عند مسلم لقد تاب توبة لو قسمت بین امة لوسعتهم وفی حدیث رواه النسائی لقد رأیته بین انهار الجنة ینغمس قال یعنی یتنعم وفی حدیث ابی ذر عند احمد قد غفر له وادخل الجنة **قوله** ولم یصل علیه وفی البخاری بروایة محمود بن غیلان وصلی علیه وفی القسطلانی زاد فی روایة المستملی وحده عن الفربری سئل ابو عبد الله البخاری هل قوله فصلی علیه یصح او لا قال رواه معمر ای ابن راشد قیل له هل رواه غیر معمر قال لا قال الحافظ ابن حجر واعترض علی البخاری فی ذمه بان معمرا روی هذه الزیادة مع ان المنفرد بها انما هو محمود بن غیلان عن عبد الرزاق وقد تابعه العدد الکثیر فصرحوا بانه لم یصل علیه لکن ظهر ان البخاری قویت عنده روایة محمود بالشواهد فقد اخرج عبد الرزاق ایضا وهو فی السنن لابی قرة من وجه اخر عن ابی امامة بن سهل بن حنیف فی قصة ماعز قال فقیل یا رسول الله اتصلی علیه قال لا فلما کان من الغد قال صلوا علی صاحبکم فصلی علیه رسول الله صلی الله علیه وسلم والناس قال الحافظ فهذا التخریج یرفع الاختلاف فتحمل روایة النفی علی انه لم یصل علیه حین رجمه وروایة الاثبات علی انه صلی علیه فی الیوم الثانی انتهی

قوت المغتذی

اذ لقته الحجارة بالذال المعجمة ای بلغت منه الجهد حتی قلق

شرح سراج احمد

علیه الحد بشرطیکه اقرار کننده بزنا چون اقرار کرد بر نفس خود چهار بار برپا کرده شود بروی حد زنا و هو قول احمد و اسحٰق و آن قول احمد و اسحٰق ست وقال بعض اهل العلم اذا اقر علی نفسه مرة اقیم علیه الحد و گفته اند بعضی اهل علم وقتیکه اقرار کرد بر نفس خود یکبار برپا کرده شود بروی حد زنا و هو قول مالك بن انس و الشافعی و آن قول مالک و شافعی ست و مذهب امام ما ابو حنیفه موافق مذهب احمد و اسحٰق ست وحجة من قال هذا القول حدیث ابی هریرة و زید بن خالد وحجت و دلیل کسیکه قائل گشته است باین قول حدیث ابی هریره و زید بن خالد ست و آن حدیث این ست ان رجلین اختصما الی رسول الله صلی الله علیه وسلم روایت می کنند این دو صحابی که دو مرد خصومت کردند پیک دیگر و بیگانه نمودند و آمدند بسوی آنحضرت فقال احدهما یا رسول الله ان ابنی زنی بامرأته پس گفت یکی از ان دو مردای رسول خدا که بدرستیکه پسر من زنا کرد بزنی و در روایت مسلم و بخاری باین لفظ ست که گفت ان ابنی کان عسیفا علی هذا فزنی بامرأته هذا الحدیث بطوله این حدیث بسیار دراز ست کما اخرجه الشیخان فقال النبی صلی الله علیه وسلم اغدیا انیس الی امرأة هذا و فرمود آنحضرت ای انیس بامداد کن بزن این مرد و برو بزن وی و انیس بضم همزه و فتح نون بن ضحاک اسلمی نام مردیست که رئیس قوم زن بود فرستاده او پیغمبر خدا تا اقامت حد کند بر آن زن و فرمود برو فان اعترفت فارجمها پس اگر اقرار کند آن زن زنا کرده است پس رجم کن او را ولم یقل فان اعترفت اربع مرات و نه فرمود آنحضرت پس اگر اعتراف کند چهار بار یعنی اقرار وی یکبار نیز کافی ست و این حدیث تمسک امام مالک و شافعی ست **باب** ماجاء فی کراهیة ان یشفع فی الحدود باب است در بیان کراهیت این که شفاعت کرده شود در حدود و حق تعالی حدثنا قتیبة نا اللیث عن ابن شهاب عن عروة عن عائشة ان قریشا اهمتهم شان المرأة المخزومیة التی سرقت روایت ست از عائشه صدیقه که قریش یعنی صحابه که از قریش بودند اندوهگین ساخت و بی آرام گردانید ایشانرا کار و حال زن مخزومیه منسوب بمخزوم پدر حی از قریش آن زن مخزومیه که دزدی کرده بود و نام او فاطمه بنت اسود بن عبد الاسود خترزاده ابو سلمه بود فقالوا من یکلم فیها رسول الله صلی الله علیه وسلم پس گفتند کیست که سخن کند از جهت وی پیغمبر خدا را فقالوا و من یجترئ علیه الا اسامة بن زید پس گفتند صحابه نیست کسی دلیر

شرح ابی الطیب

قول ولم یقل فان اعترفت اربع مرات اقول ولم یقل فان اعترفت مرة واحدة فارجمها فیحتمل ان انیسا کان یعلم ان الاعتراف لا بد ان یکون اربع مرات ففوض صلی الله علیه وسلم الحکم الی علمه و بالجملة لا تقوم الحجة بالاحتمال وقضیة ما عرض فی اربع والله تعالی اعلم **باب** ماجاء فی کراهیة ان یشفع فی الحدود **قول** از قریشا بالتنوین مصروف علی ارادة الحی ولو اراد القبیلة منع **قول** اهمهم شان المرأة ای احزنهم و اوقعهم فی الهم یقال اهمنی الامر اذا اقلقك و احزنك والمرأة هی فاطمة بنت الاسود بن عبد الاسود **قول** المخزومیة نسبة الی مخزوم بن یقظة بفتح التحتیة و القاف بعدها ظاء معجمة ابن مرة بن کعب بن لوی بن غالب و مخزوم اخو کلاب بن مرة **قول** سرقت و فی ابن ماجة انها سرقت قطیفة و عند ابن سعد عن مرسل حبیب بن ابی ثابت انها سرقت حلیا و جمع بینهما بان الحلی کان فی القطیفة و فی مسلم انها کانت تستعیر المتاع فتجحد **قول** من یکلم فیها رسول الله صلی الله علیه وسلم ای من یکلم فی شانها ای یشفع ان لا یقطع اما عفوا و اما بفداء **قول** من یجترئ علیه بالجیم و الهمزة ای من یتجاسر علیه بطریق الادلال الا اسامة فمن للاستفهام الانکاری فاربد به

عارضة الاحوذی

طریق مجمیع الثانیة عشر قال وخباث العضد لرسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فیه دلیل علی امساك النصیب للغائب ممن یجب صلته ویتعین حرمته او یرجی برکته او یتوقع العرض منه عما اعطی الثالثة عشر قوله ارفع موسی شاوا دلیل علی اجراء الفرس قبل الحرب علی فیما یعتاد الیه واختیار العدو بها الرابعة عشر فیه دلیل علی تقدم الرجل من القوم فی حاجة القوم اذ قال لرسول الله صلی الله علیه وآله وسلم اصحابك یقرئون علیك السلام ویقولون کذا الخامسة عشر فیه دلیل علی انتظار الامیر الساقة السادسة عشر قوله امنکم احد اشار الیه دلیل علی ان الاشارة بمنع الاکل اذا لم یمنع لما کان للسؤال عنها معنی السابعة عشر اذا نعت الاکل فقد دخلت فی قوله تعالی ولا تقتلوا الصید وانتم حرم الثامنة عشر اذا دخلت فیه وجب علیه الجزاء لقوله فمن قتله منکم متعمدا و قال البغدادیون لا جزاء علیه الا ان یاکل منه وقد بینا ها فی مسائل التاسعة عشر قوله امعکم من لحمها شئ دلیل علی انه یجوز للرجل ان یسأل اصحابه رفیقا علیهم

شرح سراج احمد

تواند کرد بر آنحضرت در سخن کردن مگر اسامہ بن زید حب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ محبوب رسول خدا است حب بکسر حاء مہملہ دوست داشتہ شدہ فکلم پس سخن کرد آنحضرت را اسامۃ بن زید فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اتشفع فی حد من حدود اللہ پس فرمود آنحضرت بطریق انکار و توبیخ آیا شفاعت می کنی تو در حدی از حدود خدا ثم قام فخطب پس بر استاد آنحضرت پس خطبہ خواند فقال انما ھلک الذین من قبلکم پس فرمود آنحضرت نشدند ہلاک آن کسانی کہ پیش از شما بودند انہم کانوا اذا سرق فیہم الشریف ترکوہ و اگر بآنکہ ایشان بودند کہ چون دزدی میکردند در میان ایشان بزرگی و توانائی ترکش می گذاشتند آنرا و اقامت حد نمی کردند و مداہنت می نمودند بشرف بزرگی و بلند قدر شدن و اذا سرق فیہم الضعیف اقاموا علیہ الحد و چون می دزید در ایشان ناتوانی اقامت میکردند بر وی حد را وایم اللہ لو ان فاطمۃ بنت محمد سرقت لقطعت یدھا و سوگند بخدا اگر ثابت شود کہ فاطمہ دختر محمد کہ آن اعز و اکرم اہلبیت ست نزد من بدزد ذہر آئینہ می برم دست او را و فی الباب عن مسعود بن الجعماء بفتح عین مہملہ و سکون جیم و میم و الف ممدودہ و یقال لابن الاجم و او را ابن اجم نیز گفتہ می شد و ابن عم آخرجہ ابو داود و ما بحدیث عائشۃ حدیث حسن صحیح باب ما جاء فی تحقیق الرجم باب ست در بیان آنچہ آمدہ است در تحقیق رجم حدثنا سلیمان بن شعیب و اسحٰق

شرح ابی الطیب

النفی و نظیر ھذا التراکیب قولہ تعالی و من یغفر الذنوب الا اللہ قال ابو البقاء من مبتدأ و یغفر خبرہ و الا اللہ فاعل یغفر او بدل من الضمیر فیہ و یجوز النصب علی الاستثناء کذا فی ارشاد الساری و قال الطیبی من استفہام انکاری یعطی معنی النفی و لا یحتاج الی تقدیر فالمعنی لا یجترئ علیہا الا اسامۃ کقولہ تعالی فہل یہلک الا القوم الفاسقون قول رحب رسول اللہ بکسر الحاء المہملۃ ای محبوبہ و ھو مرفوع علی انہ بدل من سامۃ او نعت او منصوب علی الوجہین فی اسامۃ قول انما اھلک بصیغۃ المجہول و قیل بصیغۃ المفعول و علی الاول الذین فی محل نصب علی انہ مفعول بہ و ضمیر الفاعل للہ تعالی و علی الثانی مرفوع علی النیابۃ و فی روایۃ النسائی انما ھلکت بنو اسرائیل قال ابن دقیق العید و الظاہر ان ھذا الحصر لیس عاما فان بنی اسرائیل کانت فیہم امور کثیرۃ تقتضی الاھلاک فیحمل علی حصر مخصوص و ھو الاھلاک بسبب المحاباۃ فی الحدود فلا ینحصر فی حد السرقۃ انتہی و قیل الحصر ادعائی قول وایم اللہ بہمزۃ وصل و سکون یاء و ضم میم مرفوع بالابتداء و خبرہ محذوف و ھو اسم و ضع للقسم و التقدیر یمین اللہ قسمی و قال سیبویہ برکۃ اللہ قسمی من الیمن بمعنی البرکۃ و ذہب الکوفیون الی ان ھمزتہ ھمزۃ قطع و انما سقطت فی الوصل لکثرۃ الاستعمال قول لو ان فاطمۃ بنت محمد الا عند ابن ماجۃ عن جریر روح شیخہ فی ھذا الحدیث سمعت اللیث یقول عقب ھذا الحدیث قد اعاذھا اللہ من ان تسرق و کل مسلم ینبغی لہ ان یقول مثل ھذا فینبغی ان لا یذکر ھذا الحدیث فی استدلال و نحوہ لا بہمزۃ الزیادۃ و وقع للشافعی رحمہ اللہ انما ذکر ھذا لیتہ قال فذکر عضوا شریفا من امرأۃ شریفۃ و استحسنوا ذلک لما فیہ من الادب البالغ و انما ذکر صلی اللہ علیہ وسلم فاطمۃ خصوصا لانہا اعز اھلہ عندہ فاراد المبالغۃ فی تثبیت اقامۃ الحد علی کل مکلف و ترک المحاباۃ فی ذلک قول عن مسعود بن الجعماء ھو مسعود بن الاسود بن حارثۃ العدوی عدی قریش یقال فی ابن الجعماء صحابی شہد بیعۃ الرضوان و استشہد بموتۃ

عارضۃ الاحوذی

فی طلب الطعام و لو کان امیرا لہم و فی الموفیۃ العشرون و ان الامیر ینبغی و لکن دلیلہ معقود فی حق النبی صلی اللہ علیہ وسلم الحادیۃ و العشرون و اکلہ لہا دلیل علی الحرم یاکل من الصید ما لم یصد لہ فان صید لہ لم یاکلہ کما ورد الرجل من لحم الحمار التی اہدیت لہ و رد الا برعایتہ فی مسلم و قد تقدم و ذکر الترمذی انہ حدیث غیر محفوظ الثانیۃ و العشرون قولہ کلموا الفظا باحۃ لا امر و دلیلہ لانہ وقع جوابا و ھم ینالونہ عن الجرب فوقعت الصیغۃ علی مقتضی السوال الثالثۃ و العشرون قولہ لنا و لتہ العضد فاکلہا حتی تعرقہا یرید سلہا لحمہا و ذلک جزء کثیر من لحمہ و لکنہ لو یکن یاکلہ لاعبا فاذا اکلہ سبع ردا علی الصوفیۃ الرابعۃ و العشرون قولہ طعمۃ اطعمکہا اللہ یرید زوفا ساقہا اللہ الیہم من غیر طلب و لا سعی فیقضی ذلک تحریمہ علیہم لما انعام عن من الصید و ما اکتسبوا و ما جاء ابتداء کلہ اللہ اطعمہ و لکن خص ھذا اللفظ بہ ھھنا لانہ لم یکن فی اتیانہ کسب الخامسۃ و العشرون قولہ کلموا یکفی للاباحۃ و یکن زاد ھذا التعلیل لیعلم ان الفتوی یجوز مع ما ذکر الدلیل السادسۃ و العشرون

الرجال

قولہ عن مسعود بن الاسود ابن حارثۃ العدوی عدی قریش یقال فی ابن الجعماء صحابی شہد بیعۃ الرضوان و استشہد بموتۃ

قولہ و لتہ العضد ای جذبہا و نزعہا

قولہ الا برعایتہ ای الا برعایۃ حرمۃ الحرم

قولہ کلموا الفظا باحۃ ای ان الامر للاباحۃ

قولہ لعلم ای لیعلم

قولہ الدلیل السادسۃ و العشرون ای الدلیل علی ان الفتوی یجوز مع ما ذکر

قولہ فی نسخۃ و الثانی و العشرون الخ ای فی نسخۃ الاحوذی

قولہ و الثانی و العشرون الخ ای فی نسخۃ الشرح

قولہ و الاول الخ ای فی نسخۃ الشرح

شرح سراج احمد

بن منصور والحسن بن علی الخلال وغیر واحد قالوا نا عبد الرزاق نا معمر عن الزهری عن عبید الله بن عبد الله بن عتبة عن ابن عباس عن عمر بن الخطاب رضی الله عنه قال ان الله بعث محمدا بالحق وانزل علیه الکتاب فکان فیما انزل الله علیه آیة الرجم قرأناها ووعیناها ورجم رسول الله صلی الله علیه وسلم ورجمنا بعده فاخشی ان طال بالناس زمان ان یقول قائل لا نجد الرجم فی کتاب الله فیضلوا بترک فریضة انزلها الله والرجم فی کتاب الله حق علی من زنی اذا احصن اذا قامت البینة او کان حبل او اعتراف

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی تحقیق الرجم **قوله** بعث محمدا بالحق وانزل علیه الکتاب ای الذی لا یاتیه الباطل من بین یدیه ولا من خلفه قال ذلک توطیة لما سیقوله دفعا للریبة ورفعا للتهمة الناشئة من فقدان تلاوة آیة الرجم نسخها مع بقاء حکمها **قوله** فکان فیما انزل علیه آیة الرجم وهی الشیخ والشیخة اذا زنیا فارجموهما البتة نکالا من الله والله عزیز حکیم ای الثیب والثیبة کذا فسره مالک فی الموطا والاظهر تفسیرهما بالمحصن والمحصنة وآیة مرفوعة علی انها اسم کان وخبرها الجار والمجرور المقدم قاله الطیبی وفی الیونینیة الرفع والنصب علی روایة مما انزل الله تعالی علی ان من بمعنی البعض ای فکان بعض ما انزل الله تعالی آیة الرجم **قوله** فرجم رسول الله صلی الله علیه وسلم بیان وتفسیر لبقاء الحکم ای امر برجم المحصن **قوله** وانی اخاف ان یطول اه ان مصدریة والتقدیر انی اخاف من طول الزمان بالناس وقول قائل والخوف ناظر الی القول لا الی طول الزمان لانه محقق فالخوف بالنسبة الی المجموع والحاصل انی اخاف من القول عند طول الزمان **قوله** فیضلوا بترک فریضة بفتح الفوقیة هذا الذی خشیه عمر رض قد وقع من الخوارج وهذا من کرامات عمر رضی الله تعالی عنه ویحتمل انه علم ذلک من جهة النبی صلی الله علیه وسلم ذکره النووی **قوله** اذا احصن بضم الحمزة ای تزوج وکان بالغا عاقلا **قوله** او کان حبل وحبل مرفوع علی انه اسمها ای او وجد او وقع حبل قال النووی اجمعوا علی وجوب الرجم علی من اعترف بالزنا وهو محصن یصح اقراره بالحد واختلفوا فی اشتراط تکرار اقراره واما الحبل وحده فذهب عمر بن الخطاب رضی الله عنه الی وجوب الحد به اذا لم یکن لها زوج ولا سید وتابعه مالک واصحابه فقالوا اذا حبلت ولم یعلم لها زوج ولا سید ولا عرفنا اکراهها لزمها الحد الا ان تکون غریبة طاریة وتدعی انه من زوج او سید قالوا ولا یقبل دعواها اکراهها اذا لم تکن مستغیثة عند الاکراه قبل ظهور الحمل وقال الشافعی وابو حنیفة وجماهیر العلماء لا حد علیها بمجرد الحبل سواء کان لها زوج او سید ام لا وسواء کانت غریبة ام لا وسواء ادعت الاکراه ام سکتت فلا حد علیها مطلقا الا ببینة او اعتراف لان الحدود تسقط بالشبهات انتهی

عارضة الاحوذی

فیما نیا کل ما صید بعد الاحرام وهو احد قولی الشافعی ان المبارک بن عبد الجبار قد اخبرنا عن القاضی ابی الطیب طاهر بن عبد الله عن الدارقطنی حدثنا ابو بکر یعنی النیسابوری حدثنا محمد بن یحیی حدثنا عبد الرزاق حدثنا معمر عن یحیی بن ابی کثیر عن عبد الله بن رباح قتادة عن ابیه انه قال خرجت مع رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم من المدینة فاحرم اصحابی ولم احرم فرأیت حمارا فحملت علیه واضطهدته فذکرت شانه لرسول الله صلی الله علیه وآله وسلم وذکرت انی لم آکل منه وانی انما اضطهدته له فقال لنا ابو بکر قوله انما اضطهدته له وقوله لم آکل منه لا اعلم ذکره غیر معمر وهو موافق لما روی عن عثمان قال القاضی ابن العربی رضی الله عنه فی حدیث ابی قتادة علی صحته اختلاف کما ترون ولکنا صححنا المشهور المتقدم ذکره صید البحر للمحرم عن ابی المهزم یزید بن سفیان عن ابی برزة قال خرجنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فی حج او عمرة فاستقبلنا رجل من جراد فجعلنا نضرب به بسیاطنا

شرح سہرلہ احمد

باشید و بدرستیکہ رجم حق ست بر کسیکہ زنا کند و وقتیکہ محصن باشد از مردان و از زنان و وقتیکہ قائم شوند گواہان یا باشد بارشکم یا باشد اقرار بینہ و اقرار امری مقرر و ثابت ست اما حکم حمل نسوخ ست و حمل بفتحتین بمعنی بارشکم ہذا حدیث صحیح حدثنا احمد بن منیع نا اسحٰق ابن یوسف الازرق عن داود بن ابی ہند عن سعید بن المسیب عن عمر ابن الخطاب قال رجم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ورجم ابوبکر و رجمت گفت امیر المؤمنین عمر رجم کرد آنحضرت و رجم کرد ابوبکر صدیق و رجم کردم من ولولا انی اکرہ ان ازید فی کتاب اللہ لکتبتہ فی المصحف و اگر نمی بود این کہ مکروہ می دانستم من این کہ زیادہ کنم در کتاب خدا یعنی خوف زیادتی اگر نمی بود ہر آینہ می نوشتم آیت رجم را در قرآن و آن آیت این ست کہ الشیخ والشیخۃ اذا زنیا فارجموہما نکالا من اللہ و علت کتابت را در مصحف میگوید فانی قد خشیت ان یجیء اقوام فلا یجدون فی کتاب اللہ عز وجل فیکفرون بہ پس بدرستیکہ من تحقیق می ترسم اینکہ بیایند گروہہا پس نیابند آیت رجم را در کتاب اللہ و قرآن پس کافر شوند و انکار آن نمایند از جہت عدم بودن آن در مصاحف و فی الباب عن علی اخرجہ مسلم و ابوداود و حدیث عمر حدیث حسن صحیح و روی من غیر وجہ عن عمر **باب** ماجاء فی الرجم علی الثیب والثیب باب ست در بیان رجم کردن بر ثیب حدثنا نصر بن علی و غیر واحد قالوا نا سفین بن عیینۃ عن الزہری عن عبید اللہ بن عبد اللہ سمعہ کہ شنید داست عبید اللہ حدیث را عن ابی ہریرۃ و زید بن خالد الجہنی و شبل بن معبد بکسر شین معجمہ و سکون موحدہ و معبد بفتح میم و سکون عین مہملہ و فتح موحدہ ابن عبد الحارث العجلی اخو ابی بکرۃ بن الحارث لامہ صحابی ست و بعضی گویند کہ صحابی نیست و این عبارت مصنف ظاہر ست کہ صحابی ست در استیعاب ست شبل بن خلید و یقال شبل بن معبد قال یحیی بن معین شبل بن معبد اشبہ بالصواب او قال ہو الصواب ذکرہ ابن عیینۃ عن الزہری عن عبید اللہ بن عبد اللہ عن ابی ہریرۃ و زید بن خالد و شبل عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی الامۃ اذا زنت و لم یحصن و لم تتابع ابن عیینۃ علی ذکر شبل فی ہذا الحدیث و لا لہ ذکر فی الصحابۃ الا فی روایۃ ابن عیینۃ ہذہ و حسبک انہم کانوا عند النبی صلی اللہ علیہ وسلم بدرستیکہ ابو ہریرہ و زید بن خالد و شبل ہر سہ بودند نزد آنحضرت فاتاہ رجلان یختصمان پس آمدند آنحضرت را دو مرد کہ خصومت می کردند فقام الیہ احدہما پس باستاد بسوی آنحضرت یکی از ان دو کس فقال انشدک اللہ یا رسول اللہ لما قضیت

شرح ابی الطیب

باب ماجاء فی الرجم علی البکر والثیب المراد بالبکر من الرجال والنساء من لم تجامع فی نکاح صحیح و ہو حر بالغ عاقل سواء کان جامع بوطی بشبہۃ او نکاح فاسد او غیرہما امر لا والمراد بالثیب من جامع فی دہرہ مرۃ فی نکاح صحیح و ہو بالغ عاقل حر والمرأۃ والرجل فی ہذا سواء ذکرہ النووی **قولہ** فاتاہ رجلان لم یقف الحافظ ابن حجر علی اسمہما **قولہ** انشدک اللہ بفتح الہمزۃ و سکون النون و ضم الشین المعجمۃ و الدال المہملۃ ای اسألک اللہ ای باللہ و معنی السؤال ہنا القسم کانہ قال اقسمت علیک باللہ و قال النووی اسألک رافعا ینشد فی ای صوتی و قال القسطلانی معناہ ذکرتک اللہ بتشدید الکاف والمراد بہ الاقسام علیہ بہ فہو متعد الی مفعولین **قولہ** لما قضیت بیننا بکتاب اللہ بتشدید المیم ای الا قضیت فکلمۃ ما بمعنی الا الاستثنائیۃ قال فی المغنی لما یکون حرف استثناء فقد دخل علی الجملۃ الاسمیۃ نحو ان کل نفس لما علیہا حافظ و علی الماضی لفظا لا معنی نحو انشدک اللہ لما فعلت ای الا

عارضۃ الاحوذی

وعصینا فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم کلوا فانہ من صید البحر قال ابو عیسی غریب انفرد بہ ابو الزبیر وقد روی عنہ شعبۃ حدیثین وسماہ وتکلم فیہ الاسناد لیس فی ہذا الباب حدیث صحیح وقد روی ہذا الباب عن غیر واحد مثل معینہ عن ابی ہریرۃ الفقہ اختلفت الروایات عن عمر بن الخطاب فروی مالک انہ امر کعبا حین افتی بجواز اکل المحرمین وروی انہ افتی فیہا بدرہم فی جرادۃ وقال لہ عمرۃ خیر من جرادۃ وروی انہ قال ان الجرادۃ تذرۃ حوت فی کل عام مرتین وقد روی بعضہم ان اول تذرۃ حوت وہذا اشبہ لانہ یعضدہ المشاہد عیر لما سمعہ یقول ذلک لم یرد بقول النبی صلی اللہ علیہ والہ وسلم اذا احدکم اہل الکتاب فشئ فلا یصدقونہم ولا یکذبونہم بجواز ان یصدقوا او یکذبوا اذ ما عندہم مبدل لا یتعین منہ الصدق من الکذب فان التورات لم تزل فی تبدیل الی الآن ولا اکثر من قول العلماء ان الجراد صید بر کان ذلک مشاہدۃ فلا یرجع الی خبر لم یعلم قال مالک فیہ قبضہ من طعام

شرح سراج احمد

بیننا بکتاب اللہ گفت آن مرد سوگند می دہم ترا بخدا سہ آینہ حکم کنی تو میان ما بکتاب خدای تعالی فقال خصمہ وکان افقہ منہ اجل یا رسول اللہ پس گفت خصم آن مرد وحال آنکہ او فقیہ تر بود از آن کس کہ بحضرت گفتہ بود انشدک اللہ اقض بیننا بکتاب اللہ حکم کن میان ما بکتاب اللہ واذن لی فاتکلم واذن دہ مرا پس سخن کنم صورت قضیہ اکہ چیست ان ابنی کان عسیفا علی ہذا بدرستیکہ پسر من دور بود برین فزنی بامراتہ پس زنا کرد بزن این مرد فاخبروني ان علی ابنی الرجم پس خبر دادند مرا مردم وحکم کردند کہ بر پسر من رجم ست فقدیت منہ بمائۃ شاۃ وخادم وورروایت بخاری ومسلم فافتدیت ست یعنی پس بفدا گرفتم پسر را ازین شخص بصد گوسفند وبدای کہ بود مرا ودر روایت شیخین لفظ وجاریۃ لی ہست ثم لقیت ناسا من اہل العلم پس ترا ملاقات کردم مردم را از اہل علم فزعموا ان علی ابنی جلد مائۃ وتغریب عام پس خبر دادند مرا کہ بر پسر من صد تازیانہ است وبیرون کردن از شہر تا یک سال غربت بالضم دوری از جای خود وتغریب از شہر ورون کردن واما الرجم علی امراتہ ہذا فلیست بجلوم یعنی سنگسار کردن وی بجلوم نیشود کہ آن پسر محصن نبود واو زن محصنہ بود واز ین جا معلوم میشود کہ در زمان آنحضرت استفسار از صحابہ نیز میکردند از جہت عدم وصول آنحضرت فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم والذی نفسی بیدہ لاقضین بینکما بکتاب اللہ

شرح ابی الطیب

اسألك الا فعلت انتہی وقال القسطلانی ان العرب تاتی بعد ترکیب انشدك اللہ بالامم ان صورۃ لفظ ایجاب ثم یاتون بعدہ بفعل فیقولون انشدك اللہ الا فعلت کذا وذلك کان المعنی علی النفی والحصر فحسن الاستثناء واما وقوع الفعل بعد الا فعلی تاویل بالمصدر وان لم یکن فیہ حرف مصدری لضرورۃ افتقار المعنی الی ذلك وہو من المواضع التی یقع فیہا الفعل موقع الاسم کما قالہ صاحب المفصل انتہی **قول** وکان افقہ منہ قال الحافظ الزین العراقی کان الراوی کان عارفا بہما قبل ان یتحاکما فوصف الثانی بانہ افقہ من الاول مطلقا او فی ہذہ القصۃ ویحتمل ان یکون استدل بحسن ادبہ فی استیذانہ او لا وترك رفع صوتہ ان کان الاول رفعہ **قول** اقض بیننا بکتاب اللہ ای بما یتضمنہ کتاب اللہ وان المراد بحکم اللہ المکتوب علی المکلفین من الحدود اذ الرجم لیس فی القرآن ویحتمل ان یراد بہ القرآن وکان ذلك قبل ان تنسخ آیۃ الرجم لفظا وانما سألا ان یحکم بینہما بحکم اللہ وہما یعلمان انہ لا یحکم الا بحکم اللہ لیفصل بینہما بالحکم الصرف لا بالمصانعۃ والترغیب فیما ہو لا یرفق بہما اذ الحاکم ان یفعل ذلك ولکن برضی الخصمین وقال ابن العربی ہذا کلام صحیح جائز وان کان لا یظن بہ انہ یقضی بغیرہ کما قال تعالی رب احکم بالحق وحکمہ کلہ لا یکون الا کذلك ولکن من طلب الشئ بصفتہ فقد اصاب فی قصتہ انتہی **قول** فاتکلم فعل مضارع منصوب بان المضمرۃ بعد الفاء فی جواب الامر وفی الصحیحین واذن ان اتکلم قال تکلم ففی روایۃ الترمذی اختصار **قول** کان عسیفا بفتح العین وکسر السین المہملتین ای اجیرا **قول** علی ہذا ای عندہ او علی بمعنی اللام کقولہ تعالی وان اسأتم فلہا **قول** فزنی بامراتہ ای زنی الاجیر ای ابنی بامرأۃ المستاجر لم یعرف الحافظ بن حجر اسم المرأۃ ولا اسم الابن **قول** ففدیت منہ ای من ولدی

قوت المغتذی

عسیفا بفتح العین وکسر السین المہملتین ہو الاجیر

عارضۃ الاحوذی

وقال ابو حنیفۃ تمرۃ وہو اولی عندی فان قبضہ من طعام خیر من قبضہ من جراب الضبع بن ابی عمار قال قلت لجابر الضبع اصید ہی قال نعم قلت اکلہا قال نعم قلت اقالہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قال نعم حدیث حسن صحیح وقد روی عن جابر عن عمر والاول اصح الاسناد قال الفقیہ الامام ابو بکر بن العربی رضی اللہ عنہ ابن ابی عمار ہذا ہو عبد الرحمن بن عبد اللہ ابن ابی عمار مکی وقد اخبرنا المبارك بن عبد الجبار اخبرنا القاضی ابو الطیب الطبری اخبرنا الدارقطنی اخبرنا محمد بن القاسم بن زکریا حدثنا ابو بکر حدثنا قبیصۃ عن جریر بن حازم حدثنی عبد اللہ بن عبید بن عمیر عن عبد الرحمن بن عبد اللہ ابن ابی عمار عن جابر بن عبد اللہ قال سئل رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم عن الضبع فقال ہی صید ویجزی فیہا اذا اصابہا المحرم کبشا وللحدیث طرق وفیہ زیادات انہ قضی فی الظبی بشاۃ وفی الضبع کبشا وفی الارنب عناقا وفی الیربوع جفرۃ فقلت لابی الزبیر وما الجفرۃ قال ہی التی

عارضۃ الاحوذی

قد قطعت ورعت الفقہ الضبع اصل متفق علیہ فانہا تجری ولکن التعلیل فیہا مختلف فعند ابی حنیفۃ الجزاء فی السباع العادیۃ وعند الشافعی مالا یوکل لحمہ لا جزاء فیہ وعندنا ان الجزاء فی الصقر والباز ی من سباع الطیر وفی الثعلب مالیت شعری من یوجب الجزاء فی الضبع وہی تفترس الادمی وتقتلہ خدیعۃ کما تغالبہ کیف لا یری الجزاء فی الثعلب فان قیل لانہ لا یوکل والضبع توکل قلنا واذا حلت الضبع وہی سبع للادمی من یحرم الثعلب ولیس سبع الا الدجاج وسبہا وکان المفہوم من المذہب ان ما لا یبتدی الادمی لا یقتل فی الاحرام ولا فی الحرم الجزاء الذی یقتضیہ ظاہر القرآن ما لا یوکل فلیس ببعید وان کان فیہ ضرر ابتدأ بہا ولم یبتد یباح قتلہا ویجب فی مواضع الا انا لما ورد الحدیث فی الضبع وہی تفترس خداعا الجزائد علی ان المقصود ما یوذی مغالبۃ ہذا ان قلنا ان الضبع لا یوکل وان قلنا انہا توکل فیتحقق انہا صید وتتعین فیہا الجزاء والاصل مضطرد ابدا ولا حرج ذلک تبایت فیہ سبل الصحابۃ رضی اللہ عنہم وقد مضی

شرح سراج احمد

پس فرمود آنحضرت سوگند بخدا ہر آئینہ حکم خواہم کرد میان شما بکتاب خدا المائۃ شاۃ والخادم رد علیک وہر آئینہ گوسفندان تو و واہ تو باز گردانیدہ شوند بر تو وعلی ابنک جلد مائۃ وتغریب عام وبر پسر تو زدن صد تازیانہ است وبیرون کردن از شہر یکسال واین تغریب عام را بعضی علماء داخل حدمی دانند وبعضی میگویند کہ تغریب داخل نیست بلکہ سیاست وتعزیریست مفوض برای امام و مذہب امام ابو حنیفہ ہمین ست واغد یا انیس علی امرأۃ ہذا و باماد اگر نمای انیس بزن این مرد و برو نزد وی انیس بضم ہمزہ وفتح نون ابن ضحاک اسلمی فان اعترفت فارجمہا پس اگر اقرار کند زن کہ زنا کردہ است پس رجم کن او را فقد علیہا پس اول روز در آمد انیس بر آن زن فاعترفت فرجمہا پس اقرار کرد آن زن پس رجم کرد انیس او را الخ ہر حدیث چنان می نماید کہ یک اعتراف کفایت میکند در حد زنا چنانکہ مذہب امام شافعی ست وآنہا کہ چہار اعتراف شرط کنند وگویند کہ مراد اعترافی ست کہ معتبر ومعمول ست درین باب وتحقیق ثابت شدہ است باحادیث کہ لابد ست از چہار اقرار وبعضی زیادہ کردہ اند ونہ گفتہ اند کہ در چہار مجلس شرط ست چنانکہ در کتب فقہ مذکور ست حدثنا اسحق بن موسی الانصاری ثنا مالک عن ابن شہاب عن عبید اللہ بن عبد اللہ عن ابی ہریرۃ وزید بن خالد الجہنی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم نحوہ بمعناہ وذکر شبل بن معبد نیست حدثنا قتیبۃ نا اللیث عن ابن شہاب باسنادہ باسناد خود کہ از عبید اللہ از ابی ہریرہ وزید بن خالد ست نحو حدیث مالک بمعناہ مانند حدیث مالک در معنی آن حدیث وفی الباب عن ابی بکر الصدیق قصتہ الماعز اخرجہ ابن ابی شیبۃ واحمد والحارث والبزار والطحاوی والطبرانی فی الاوسط وفیہ جابر الجعفی ضعیف وعبادۃ بن الصامت اخرجہ احمد ومسلم والاربعۃ وابی ہریرۃ اخرجہ عبد الرزاق وابن ابی شیبۃ واخرج الدیلمی عنہ ایضا بلفظ اذا اعترف الرجل بالزنا سبع مرات فامر بہ یرجم فہرب ترک وابی سعید واخرج عساکر فی تاریخہ عن ابی بلفظ الشیبان یجلدان ویرجمان والبکران یجلدان وینفیان وابن عباس اخرجہ مسلم وجابر بن سمرۃ اخرجہ مسلم

شرح ابی الطیب

قول المائۃ شاۃ باضافۃ المائۃ الی شاۃ علی مذہب الکوفیین **قول** رد علیک مصدر بمعنی اسم المفعول ای مردود الیک والمعنی انہ یجب رد ذلک الیک وفیہ دلیل علی ان الماخوذ بالعقود الفاسدۃ کما فی الصلح الفاسد لا یملک بل یجب ردہ علی صاحبہ والمراد من الخادم الولیدۃ کما فی روایۃ والخادم یطلق علی الذکر والانثی **قول** وعلی ابنک جلد مائۃ وتغریب یتضمن ان ابنہ کان بکرا واذا اعترف بالزنا فان اقر الاب علیہ لا یقبل ثم ہذا عند الشافعی ومن تبعہ من العلماء ومن لم یرہ من العلماء کما یمتنا یحمل الامر بالتغریب علی انہ لمصلحۃ یراہا ولیس بطریق الحد بل بطریق السیاسۃ وقیل انہ کان فی صدر الاسلام ثم نسخ بآیۃ الزانیۃ والزانی الآیۃ **قول** فان اعترفت فارجمہا اخذ بہ مالک والشافعی فی انہ یکفی الاقرار مرۃ واحدۃ فانہ صلی اللہ علیہ وسلم علق رجمہا باعترافہا ولم یشترط الاربع کما ہو مذہبنا واجیب بان المعنی فان اعترفت الاعتراف المعہود وہو اربع مرات فارجمہا قال النووی اعلم ان بعث انیس محمول علی اعلام المرأۃ بان ہذا الرجل قذفہا بابنہ لیعرفہا بان لہا عندہ حد القذف فتطالب بہ او تعفو عنہ لا ان تعترف بالزنا فلا یجب علیہ حد القذف بل یجب علیہا حد الزنا وہو الرجم لانہا کانت محصنۃ ولابد من ہذا التاویل لان ظاہرہ انہ بعث لطلب اقامۃ الحد وہذا غیر مراد لان حد الزنا لا یحتاط بالتجسس والتنقیر عنہ بل لو اقر بہ الزانی استحب ان یلقن الرجوع